הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ט

ספר

משנה ברורה

והוא פירוש יפה ומנופה על

שו"ע אורח חיים

חלק ראשון

הלכות הנהגת האדם בבוקר, ציצית, תפילין, ברכות השחר, קר"ש ותפלה

אשר חיבר הרב הגאון רשכבה"ג מו"ה **יוסף קארו** זצ"ל

עם חידושי דינים שהשמיט הגאון הנ"ל והמציאם

הגאון מו"ה **משה איסרליש** זצ"ל

עם נושאי כליהם הלא המה:

באר הגולה מהגאון מו"ה **משה רבקש** זצ"ל מוילנא

באר היטב מהרב המובהק מו"ה **יהודא אשכנזי** זצ"ל דיין טיקטין

שערי תשובה מאת הגאון מו"ה **חיים מרדכי מרגליות** זצ"ל

ובאורי קראתיו בשם **משנה ברורה**, יען כי מתוכו מתברר דברי השו"ע כל דין ודין בטעמו ונימוקו מגמרא ופוסקים ולא יהיה כספר החתום, גם יקובץ בו כל הדינים וההלכות והביאורים המפוזרים בספרי האחרונים מפרשי השו"ע המפורסמים (כמו מא"ר ופמ"ג וברכי יוסף ומאמר המובא בקיצור בתוך המשנה ברורה מרדכי ורבות כהנה). אשר היו הרבה מהם אחרי הבה"ט ולא בלי ראיה ופה הראיתי בעזה"י את הובאו בשע"ת כי אם מעט מזעיר באיזה מקומות, כל אלה מקורו לעין כל מגמרא ופוסקים, גם חוברו פה והכל בלשון צח וקל ובסדר נכון בעז"ה: **עוד** צרפתי בצדו כמה ענינים נחוצים ובשם **ביאור הלכה** יכונה וכשמו כן הוא כי בו ביארתי כמה פעמים דברי ההלכה המובא בקיצור בתוך המשנה ברורה בלי ראיה ופה הראיתי בעזה"י את מקורו לעין כל מגמרא ופוסקים, גם יבואר בו לפעמים דברי השו"ע באורך במקום הצריך ביאור:

גם תחת המשנה ברורה הנ"ל פתחתי שער רחב עם פרטים וציצים מצויים ושמו נתן לו שער הציון כי בו יצוין על כל דיבור ודיבור לדעת מנהן מי יצאו הפנינים האלו:

כל אלה חברתי בעזה"י החונן לאדם דעת

ישראל מאיר בר' **אריה זאב הכהן** זלה"ה, מעיר **ראדין**

יוצא לאור

מסודר מחדש בהג"ה מדויקת בתוספת הארות והגהות ותרגום מילים עם קיצור ותוכן כל סימן וסעיף קטן ועם פסקי החזו"א בתוספת טבלאות וציורים שיעורים וזמנים שיהא מצוי בו כל הנוגע להלכה למעשה ולא יצטרך לחפש בספרים אחרים

ע"י **אהרן בלום ירושלים**

מהדורא מיוחדת

עם: **ליקוטי דברי הרב החדש**

כאשר יבואר מעבר לדף

הוספות לחלק א

משנת סופרים עם ציורים לכתיבת האותיות
חזון איש
שינון הלכה
לוח השיעורים השייכים לחלק זה לפי שיטת החזו"א והר"ח נאה
טבלאות וציורים לעשיית הציצית
ציורי עטיפת טלית
ציורי עשיית קשר תפילין ש"י וש"ר
צורת האותיות כתב אשורית
ספר אבני ישפה טבלאות על דיני קדימה בתפלה
דיני שכחת עננו
טבלת הפסקות בתפילה
טבלת דיני שכחת משיב הרוח וטל ומטר
לוח זמנים בא"י
לוח זמנים ל-27 ערים בעולם
לוח ל-10 שנים

דבר המו"ל

מהדורא משוכללת זו של המשנ"ב וההוספות זכה לתוספת חשובה ומבוקשת של "ליקוטי דברי הרב", הכולל פסקי רבינו הגרש"ז בעל התניא והשו"ע, בספרו המכונה "שו"ע הרב" — ליקוט זה שנערך ע"י הרה"ח הרב **אברהם נח הלוי קליין** שליט"א, הודפס על ידו וזכה להערכה ולביקוש רב.

על אף שליקוט זה שבעצתם של ת"ח ורבנים נדפס על הדף לנוחיות הלומד ואף הוגה ע"י חבר ת"ח, מ"מ בקשתינו ובקשת המחבר הוא לא לפסוק מתוכו. ליקוט זה מטרתו לעורר לב המעיין ולכוונו ללימוד ועיון מעמיק במקור הדברים, בשו"ע הרב.

התודה וההוקרה לכל המסייעים והעוזרים, במיוחד יצוינו הרה"ג ר' **אלי' פישר** שליט"א הרב **יהודה טאוב** שליט"א הרב **יוסף הרץ** שליט"א והר"ר **יעקב שטרן** שליט"א, מברכת שמים יבורכו.

וה' יעזרנו להרים קרן התורה ולהרבות כבוד שמים ולזכות לגאו"ש בב"א.

כל מקום שיש כוכב כזה * עיין בחזו"א

הוצאה מתוקנת הלזו, אינו מתורגם תיבת
הלועזי"ם בלשון עברית שבדו להם המינים

בסוף כל חלק מהמ"ב הדפסנו שינון הלכה והוא קיצור כל סעיף וס"ק במ"ב ושער הציון, וביאור הלכה השייך להלכה למעשה כדי לחזור בקלות אחר הלימוד "וסימנא מילתא" וגם טוב כמפתח. מחברו הרה"ג בעל מחבר ספר "משנה הלכה" על מ"ב, והנה בדרך כלל לא כתבנו ההלכה למעשה, אולם אם תמצא במקום אחד שיש שם פסק הלכה, אין לסמוך על זה כלל, ויהא רצון שיהיו הדברים לתועלת הרבים

©
כל הזכויות שמורות
לס.א. ספרי קודש בע"מ

רחוב יואל 30 ירושלים
טל. 02-5322182, פקס. 02-5322485
חנות המפעל: יואל 2 ירושלים, טל. 02-5380159

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ט

הפצה בלעדית בארה"ב
GREENFELD BROS.
הוצאה לאור וספרי קודש
1376 - 39 th Brooklyn, NY 11218
Tel. (718) 633-8103 Fax. (718) 438-2846

Printed in Israel

זכויות ליקוטי דברי הרב שייכים להמחבר הרב אברהם נח הלוי קליין שליט"א
זכות ההדפסה יחד עם המ"ב שמורות אך ורק להוצאת ס.א. ספרי קודש - א. בלום י-ם

צילום ולוחות: פרנק ירושלים

יודע **העתידות** **ובורא** **הדורות** העמיד לנו בכל דור ודור צדיקים ופוסקים שיורו לנו הדרך נלך בו, ראה צדיקים מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור, וראה דורינו אשר עבר עליו תלאות בלי ספור מצד אחד המשכילים וציונים ודומיהם מעם ישראל ומצד השני הקומוניסטים ימ"ש אשר עמדו לעקר כל חלקה טובה ביהדות, והגרמנים אשר השמידו ששת מליון מאחינו בני ישראל, וראה ה' בעני עמו והעמיד לנו בדור האחרון את הגה"צ בעל מחבר ספר משנה ברורה וחפץ חיים אשר כמלאך האלקים בא לנו בדור הזה ועשה אזנים לתורה, קיבץ כל הדינים על שו"ע או"ח, והכריע ופסק כדי שידעו כל ישראל את המעשה אשר יעשון, כיון שלא כדורות הקודמין דורינו, בדורות הקודמין מי שרק רצה ללמוד התעמק בשו"ע והנושא כלים והיה צריך להכריע בעצמו, ובדורנו אנו אשר המוחות שבורים והרשעים נשאו ראש אם לא היה הספר הזה היה ההלכה נחלת הפרט, ונתקבלו דבריו כפוסק אחרון וממנו יתד וממנו פנה.

והנה הספר כשלעצמו סידרו המחבר בעצמו על צד היותר טוב שהיה בזמנו, אבל בדורינו אנו כיון שבגשמי השתפר המצב לאין ערוך לא הרי הנוחיות שהיו בזמנים שעברו לנוחיות שבזמן הזה, גם סידור האותיות השתפר לאין ערוך, על כן לקחנו על עצמינו לסדרו בסדר חדש באותיות מאירות עינים והערות והארות כדי שיוכלו בנקל ללמוד בו, כמו שצוה רע"א להדפיס ספריו בנייר יפה ובאותיות מאירות שמרחיבין את הדעת ומאירין את העינים, ויהא רעווא מן קדם אבוהון שבשמים שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן. ואמנם התחלנו בסידור יותר מחמש שנים ומחמת סיבות מסיבות שונות אשר לא נוכל לתארם על גליון נתעכב הדבר עד כעת, ונברך את היוצר אשר עזר לברך על המוגמר וה' יצילינו משגיאות ויבנה לנו בית הבחירה במהרה בימינו אמן.

מעלות והוספות מהדורא זו

א) סודר הכל מחדש בהג"ה מדויקת ע"י חבר תלמיד חכמים אשר היו בעזרינו ולקחנו הרבה תיקונים והגהות מרבני הדור ה"ה הרב הגאון ר' **מאיר בראנדסדורפער** שליט"א והרב הגאון רבי **שמחה בונם וולדנברג** שליט"א והרב הגאון רבי **נתן קופשיץ** שליט"א, ומאת הרב הגאון רבי **יוסף גריינימאן** שליט"א קבלתי סט שלם ובו הערות הגהות וציונים, ומאת הרב הגאון רבי **משה מאיר שלזינגר** שליט"א קיבלנו מ"ב עם הרבה הגהות ותיקונים והשתדלנו להוציא מידינו דבר מתוקן עד אשר ידינו מגעת ונבקש עוד פעם מהבורא יתברך שיצילינו משגיאות ואת הלומדים הנכבדים בקשתינו אנא הודיעו לנו ונתקנם במהדורות הבאות בעזה"י.

ב) בכל דף העמדנו למטה הארות וציונים ממקום למקום היכן שהדבר נראה כצריך עיון ויראה הלומד ויעיין בשתי המקומות ובמקום שסתם כאן פירש שם, רוב הארות אלו נעשו על ידי הרה"ג בעמ"ח ספר **משנה הלכה** שליט"א ומי שרוצה יעיין בספר משנה הלכה שנתחבר על ידו ויראה הדברים בהרחבה. גם ניתוספו בו הארות מרבני וגאוני הדור שליט"א הנ"ל.

ג) תרגום מלים שכתב מרן בלשון המדובר בזמנו, והעתקנו אותו ללשון הקודש כדי שיעמוד הלומד על פירוש הדברים והשתמשנו בחלק בתרגומו של **הרר"י גליס** שליט"א ברשות בעל הזכות במ"ס שרייבער.

ד) בסוף כל כרך הוספנו קונטרס שינון הלכה אשר הוא קיצור כל ענין הנמצא בכל סעיף במחבר ובמ"ב ובשעה"צ ובבה"ל כדי שיהא קל לחזור תמצית דין שלמד, והעמדנו כל דבר באות מיוחד למען ידע הקורא איזה הדין שמקורו בשו"ע ואיזה מקורו במ"ב וכו' גם חלק זה נעשה על ידי הרה"ג **בעהמ"ח ספר משנה הלכה** שליט"א אשר השקיע בו ממיטב זמנו למען הקל על הלומד שאחר שלמד סימן או פחות יוכל לחזור בקצרה על כל הנלמד במעט זמן ירא הלומד ויבחר הבוחר.

ה) בחלק ג' הוספנו מפתח מפורט לפי א"ב אשר קיבלנו אותו מאת הוצאת פלדהיים.

ו) בסוף כל כרך הוספנו ליקוט מפסקי החזו"א אשר היה נראה לנו שפסקיו שונים מפסקי המ"ב כדי שיהא מצוי לכל אחד ובפרט למי שרוצה להחמיר כדעת החזו"א אשר הרבה מדורינו נסמכין עליו בכל פסקיו והעתקנו לשונו ממש כדי שלא יצא תקלה מתחת ידינו, והלומד יעיין במקור וידע להיכן הדברים נוטים.

ז) הוספנו בסופו משנת סופרים עם ציורים כדי שיוכל הלומד לידע כל אות וצורתו הדבר נעתק על ידי סופר מומחה לרבים הרה"ח ר' **צבי כהנא** שליט"א.

ח) הוספנו טבלאות ושיעורים, זמנים זריחה ושקיעה לרוב חלקי העולם אשר אחב"י פזורים שם, ציורים ושאר מיני הסברים אשר הרואה יראה בכל חלק במפתח כל הדברים הנוספים בחלק זה.

ט) בתוך המשנה ברורה בתחילת כל סעיף הדגשנו תחילת הסעיף כדי שיהא נקל ללמוד סעיף מחבר ומ"ב ולא יצטרך לחפש.

י) גם במשנה ברורה לפני כל סעיף הדפסנו מספר הסעיף אשר לא היה עד כה במ"ב הנדפסים.

ובכן עשינו והגשנו לפניכם דבר נאה ומתוקן. ואין אנו יכולים לומר דבר שלם, כי אנו מקוים ומצפים לשפר בכל מהדורה ומהדורה ביתר שאת וביתר עוז.

ובקשתינו שטוחה לפני בורא העולמים, אנא אל יצא מתחת ידינו דבר שאינו מתוקן, והאר עינינו לראות ולדעת האמת. ויהא רעווא שנזכה אנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ונזכה בקרוב לילך לקראת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

כה דברי המו"ל
אהרן בן ברייגא
ובן מרדכי דוד ז"ל
מחבר פירוש משנת אליעזר על משניות.

הברכה והתהלה

לכל הרבנים שליט"א כל אחד בשמו הטוב יבורך אשר עזרו לנו במפעל זה
ה' ישלם פעלם ותהי משכורתם שלימה.
מחותני הרב הגאון רבי **מאיר בראנדסדורפער** שליט"א
הרב הגאון רבי **שמחה בונם וולדנברג** שליט"א
הרב הגאון רבי **נתן קופשיץ** שליט"א
הרב הגאון רבי **שלמה גשטטנר** שליט"א
הרב הגאון רבי **יוסף גרייניימאן** שליט"א
אשר השאילו את מ"ב שלהם כדי שנוכל להעתיק ההגהות.

הרה"ג ר' **אהרן מרקוביץ** שליט"א, והרה"ג ר' **צבי סגל** שליט"א, והרה"ג **שלום פאפנהיים** שליט"א, ואחי הרה"ג ר' **צבי אלימלך בלום** שליט"א בעל מחבר ספר הנהגת החינוך אשר עברו על הספרים והאירו בהערותיהם.
וכן תודתינו לכל אלו שעשו מלאכתם באמונה הרה"ח ר' **אברהם דוד גלנדואר** שליט"א והר"ר ר' **יחזקאל קאן** שליט"א והרה"ח מו"ה **פנחס מנחם זיידמאן** שליט"א. המדפיסים הר"ר **אהרן פריש** הי"ו הרה"ח **משה חיים ליוש** הי"ו הר"ר **לזר** הי"ו.

ברכת ה' תהא עמם ובכל אשר יפנו יצליחו ויזכו לעשות פרי למעלה
עד ביאת ינון במהרה.

וביותר הנני בזה להכיר טובה להרה"ג מו"ה **גדליה משה אייזנבאך** שליט"א על טרחתו המרובה בהגהת כל כרכי המשנה ברורה, ישלם ה' פעלו ותהא שכרו כפול מן השמים ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה ולראות בביאת גואל צדק אמן.

נ. ב.
בסימני הס"ק בשערי תשובה ראינו ערבוביא. בחלק א' יש שינוי בין הס"ק המסומן במשנה ברורה לבין הס"ק המסומן בשו"ע מגיני ארץ. סעיפי השערי תשובה בנויין לפי סימני הבאר היטב, ולכן הסימנים בשערי תשובה אינם לפי הסדר. כי אם היה לבעל השערי תשובה הערות רק בס"ק ג' של הבאר היטב, מתחיל השערי תשובה בס"ק ג'. אך במ"ב מתחיל השערי תשובה לפי הסדר מס"ק א'. כמו כן יש קטעים בשערי תשובה שאין בכלל ציון של א"ב בשו"ע מגיני ארץ כשהוא סובב על לשון השו"ע, אך במ"ב עשה גם לזה ציון לפי סדר א"ב. אך ביתר חלקי המ"ב הוא כמו בשו"ע.

עשינו הכל לפי א"ב, גם בשאר חלקי המ"ב והמחפש ציון בשערי תשובה צריך לדעת משינוי זה כדי שלא יצטרך לעמול ולחפש.

פתח דבר

אודה ה׳ מאד בפי ובתוך רבים אהללנו על אשר זיכני עד הלום, להגיש לפניכם ראשית ביכורי **"ליקוטי דברי הרב החדש"** הכולל פסקי רבינו הגרש"ז בעל התניא והשו"ע, בספרו המכונה "שו"ע הרב". והוא מהדורה חדשה בתוספת מרובה על מה שהוצאתי לאור בעזה"י לפני קרוב לעשרים שנה וב"ה נתקבלו הדברים בין תופסי ביהמ"ד עשרות הערות והארות שקבלתי יעידו ע"ז, וכאן המקום להודות לכל אלו שטרחו ושלחו הערות והוספות, שחלק מהם שולבו במהדורא זאת.

על אף שליקוט זה שבעצתם של ת"ח ורבנים נדפס על הדף לנוחיות הלומד ואף הוגה ע"י חבר ת"ח, מ"מ בקשתי הוא לא לפסוק מתוכו, ולא באתי אלא כמראה מקום המציין למעונין ולמבקש להגות בדברי אלקים חיים לעמוד על הדברים בשלימותם ובמקומם.

אינני סבור כי המלאכה שלמה ונקיה היא מכל קמשונים ואחזיקנא טיבותא לכל מי שיאיר ויעיר על הדברים להעמיד האמת על תילה.

קראתי הדברים בשם ליקוטי דברי הרב החדש, אשר כמשמעם הוא אסיפה וליקוט מדברי הרב בשו"ע, ומה שמחתי כאשר נוכחתי כי **"ליקוטי דברי הרב החדש"** הם גימטריא של שמות הורי היקרים **"אפרים חיים" "מרים רחל"**, הם אשר גדלוני לתורה ולא חשבו כל מאמץ והקרבה לראותני עוסק ולן באהלה של תורה.

אבי מורי ורבי הרב החסיד ר׳ **אפרים חיים קליין** זצ"ל, אשר עדינות נפשו ומידותיו התרומיות היו והם נר לרגלי ואור לנתיבתי, אבי ומורי ז"ל, עם היותו בעה"ב וסוחר בקנה מידה גדול, הרי כל המעיין בג׳ הכרכים של הספר שהוצאתי ממנו בס"ד, "הבן יקיר לי אפרים", נוכח לדעת כיצד כל מחשבותיו ורעיונותיו היו סביב התורה הקדושה לימודה וקניניה, הוא היה דוגמא אמיתית לבעה"ב היודע מהו עיקר ומהו טפל בעולם, ויסוד חיותו היה ממעשי החסד ולימוד התורה היום יומי שלו.

אימי מורתי, מרת **מרים רחל** ע"ה, שהיתה נפש זכה ועדינה, מלאת חן ויראת שמים פנימית אמיתית, עבדה שנים רבות בישיבת תורה ודעת בחינוך ילדי ישראל, והשקיעה בעבודה את כל ליבה ונפשה. גם במסגרת עבודתה במחנה אגודה ובנות במשך כעשרים וחמש שנים, היתה מופת לכל סביבותיה בנועם מידותיה הזכות, ובהתנהגותה העדינה עם כל אחת ואחת, ניהלה את חייה מתוך עדינות נפש מיוחדת והיתה עזר לאבי מורי ז"ל בכל עניניו הציבורים הכללים, יהי זכרם ברוך.

הנני רוצה להעלות מתוך יראת הכבוד את זכרם הקדוש של ששת מליוני אחינו בנ"י, אנשים ונשים וטף יראים ושלמים, ובתוכם משפחותיהם המסועפות של אבי מורי ובתוכם סבי הרה"ח ר׳ **אברהם נח וזוגתו** הי"ד ומשפחתם, וכן משפחות אימי מורתי וחמי ז"ל וחמותי ע"ה.

בצאתי מן הקודש, הנני להזכיר לטובה ולברכה את זוגתי החשובה, עזרתי בחיים, אשת חיל עטרת בעלה, מרת שרה דינה תחי׳ בת חותני הרב החסיד המופלג בתורה וחסידות הרב **אברהם ישראל שטרן** ז"ל, מנכבדי הציבור בעיר חיפה וזקן חסידי אלכסנדר, שבלעדיה לא יכלתי להגיע עד הלום יעזור השי"ת ונזכה לגדל את ילדינו ונכדינו וזרע זרענו אי"ה, לתורה לחופה ולמעשים טובים, ונזכה לראותם הולכים במסילה העולה בית ה׳ מתוך עונג ושמחה.

הנני נושא עיני וכפי למרומים בתפילה ובקשה, וכדברי חז"ל (ברכות נ"ד ע"א) נותן הודאה על לשעבר וצועק על העתיד הודאה על לשעבר – אין בי אפשרות ומילים להודות להשי"ת על כל החסד שגמל וגומל עמי ועם כל בני ביתי וכמו שאנו אומרים בש"ק בתפילת נשמת: ואילו פינו מלא שירה כים ולשונינו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע וכו׳ אין אנחנו מספיקים להודות לך ה"א וכו׳ על אחת מאלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות וכו׳ שעשית עם אבותינו ועמנו וכו׳. ובקשה על העתיד, שיעזור לנו השי"ת, ונזכה להמשיך בעבודת הקודש מתוך בריאות הגוף והנפש, מתוך שלוה אושר ונחת, ונראה במהרה בביאת משיח צדקינו ובנין בית הבחירה ב"ב אכיה"ר.

זעירא דמן חבריא

אברהם נח הלוי

בהרה"ח ר׳ אפרים חיים ז"ל **קליין**

הסכמות ומכתבים מגדולי הדור שליט"א

(מסודר ע"פ א"ב)

ב"ה, יום ט"ו טבת נ"ב

לכבוד הרב המופלג וכו' מוה"ר **אברהם נח קליין** שליט"א

אחרי תת ברכת שלו' רב וכט"ס, הנני מודה לו מאוד עבור מתנתו טבי דאורייתא דשדר לן בטיבותי' ע"י בן אחותי היקר הרב אברהם יוסף לייזרזון שיחי' כל חלקי משנה ברורה יחד עם ההבדלים שבין המשנ"ב ושו"ע הרב והחזון איש ועוד כמה מעלות טובות ויחד עם תודתי גם אברכו שיזכה להרבות תורה בישראל כל הימים מתוך שמחה עונג ורוב נחת.

בכבוד ויקר

שלמה זלמן אויערבאך

אגב אמרתי להעיר דאינשי שדעת המשנ"ב בשעה"צ רע"א אות כ"ט שאם כל השומעים שותים מכוס של ברכה כמו קידוש אע"ג שהמברך שתה קודם לא מיקרי כוס פגום וידוע שכן המנהג וזה לא כשו"ע הרב בסי' ק"צ אות ה' שכתב דעדיף טפי שהמברך ישפוך מכוסו לפני השתיה כדי שהשומעים ישתו מכוס שאינו פגום וזה לא נזכר במשנ"ב שה"ל כ"ת

הנ"ל

בה"י ב' חקת תשמ"ח לפ"ק פעה"ק ירושלם ת"ו

לכב' ידידי הרב חו"ב כו' כו' הר"ר **אברהם נח קליין** שליט"א

שלו' רב!

ראיתי את ספרו "**לקוטי דברי הרב שו"ע**" — ועל המקצת שעברתי הנני דן על כולו, שעשה בעבודה רבה, — וכידוע מטעמים הכמוסים עמדי איני נותן הסכמות — אבל הנני מברכו בהצלחה, ויה"ר שיימא — בה"י — מילי דתתקבל — וספריו יקובלו בין הלומדים — ובפרט שיש ביניהם דברים הנוגעים למעשה, והושקע בהם טירחא ויגיעה רבה.

והנני דו"ש ושלו' אביו ידידי הנכבד ע"ב כט"ס.

ידידכם

פינחס מנחם אלטר

ראש ישיבת שפת אמת

בס"ד, ו' מנ"א תשמ"ח

האברך הנעלה הרב ר' **אברהם נח קליין** נ"י, בן האי גברא יקירא מו"ה ר' אפרים קליין נ"י, . . . הביא אלי גליונות מספרו על שו"ע או"ח, שבו אסף וליקט, ערך וסידר את החילוקי דינים בין ה"משנה ברורה" ובין שו"ע הרב, וכבר היו למראה עיני רבנים גאונים מגדולי מרביצי התורה, והסכימו שראוי להדפיסו לתועלת הרבים.

ע"כ גם אני תכון ידי עמו לעודדו להוציא לאור פרי עמלו, ומברכו שיצליח בחבורו זה לחזק את למוד הלכה למעשה בעיון רב לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וגדולה זכות המסייע לזה.

ובכן יה"ר שיזכה המחבר הנ"ל להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך הרחבת הדעת ושמחת לבב, בשפע ברכה והצלחה ורב טוב.

אברהם יעקב הכהן פאם

ראש ישיבת תורה ודעת

כאשר האברך השנון והמופלג חו"ב הרב ר' **אברהם נח נ"י קליין**, הראה לי קונטרסים אשר עשה, החילוקים בין הדינים מאדה"ז הרב ובין המנ"ב, ומדפיסם לזכר אמו ע"ה.

יפה עשה וצריך להפיצם על פני תבל וכל אחד ואחד בוודאי יכניסם לתוך ביתו וגם הישיבות נצרכים לזה.

השי"ת יצליח מעשיו ויהי' לתועלת בפרט בענין הלכה, ובטוח אני אשר כל ההוגה בו נחת ינחת ממנו.

ע"ז באתי על החתום יום כ"ז סיון שנת תשמ"ח לפ"ק קווינס.

ישראל יצחק פיערקארסקי

רב ואב"ד דק"ק בית יעקב פארעסט היללס נ.י.

בס"ד יום ה' ט"ו תמוז תשמ"ח

כבוד האברך הנעלה המופלג בתורה חו"ב הרב **אברהם נח קליין** שליט"א ידוע לי מימי בחרותו בלמדו בישיבה"ק כי בתורת ה' חפצו וחיבה יתירה נודעת לו ללון בעמק ההלכה בשו"ע ונו"כ... ועלה בידו לסדר קונטרס חשוב בחילוקי הדינים שבין ש"ע הרב ובין המשנ"ב, שלדעת הרבנים הג' המסכימים יהי' לתועלת הרבים.

הנני לכן מצטרף בברכה כי חפץ ה' בידו יצליח להוציא לאור דבר מתוקן ומקובל וימשיך להגות בתוה"ק מתוך הרחבת הדעת.

ברוך שמעון שניאורסון

ראש ישיבת כוכב מיעקב טשעבין

לוח סימני ראשי תיבות

א"ז. אליהו זוטא: או"ז. אור זרוע: א"ח. או"מ. אורחות חיים: אס"ז. אסיפת זקנים: ארה"ח. ארלות החיים: א"ע. אבן עזר: א"ר. אליהו רבא: א"ש. אמונת שמואל: ב"י. בית יוסף. בית יעקב: בה"כ. בית הכסא: בהכ"נ. בית הכנסת: ברכ"י. ברכי יוסף: בפ"ע. בפני עצמו: במ"א. במגן אברהם. במקוש אחר: בא"א. באשל אברהם: במ"ז. במשב"ז. במשבצות זהב: ב"ח. בית חדש: בה"ט. באר היטב: ב"ש. ברוך שאמר: בה"ל. ביאור הלכה: ד"מ. דרכי משה: דו"פ. דריסה ופריסה: דה"ח. דרך החיים: דגמ"ר. דגול מרבבה: ד"ז. דבר זה: דאה"נ. דאין הכי נמי: דמש"א. דמשק אליעזר: הגר"ז. הגאון ר' זלמן מלאדי: הק"נ. הקרבן נתנאל: וכי"ב. וכיו"ב. וכיוצא בזה: ח"א. חיי אדם: חו"י. חווה יאיר: חכמ"א. חכ"א. חכמת אדם: חי'. חידושי: י"א. יש אומרים. יד אהרן. יד אפרים: יה"ק. יד הקטנה: ישו"י. ישועות יעקב: יש"ש. יש של שלמה: כנה"ג. כנסת הגדולה: שכנה"ג. שיורי כנסת הגדולה: כמ"ש. כמו שכתוב: כמ"פ. כמה פעמים: כ"מ. כסף משנה. כן מוכח: ל"ח. לחם חמודות: לבש"ר. לב"ש. לבושי שרד: מ"מ. מכל מקום. מעדני מלך. מקדש מלך. מאמר מרדכי: מאמ"ר. מאמר מרדכי: מחה"ש. מחצית השקל: מ"ב.

משנה ברורה: מ"ג. מגן גבוריס: מנ"ב. מנחת ברוך: משו"ה. משוש הכי: מ"א. מג"ל. מגן אברהם: מהרי"א. מה"ר יהודא אסד: מהר"י ב"ח. מה"ר יעקב בן חביב: מה"ת. מן התורה: מ"ל. מאיר לארץ: מ"ר. מי רגליס: מעיו"ט. מעדני יו"ט: משפ"צ. משפטי צדק: נ"א. נשמת אדם: נו"ב. נודע ביהודה: נ"פ. נראה פשוט: נל"פ. נראה לי פשוט: נה"ש. נהר שלום: נ"ש. נחלת שבעה: ס"ח. ספר חסידים: עו"ש. עולת שבת: עט"ז. עטרת זקנים. עיין ט"ז: עאכ"ו. על אחת כמה וכמה: עה"י. עבודת היום: ע"ת. עולת תמיד: פ"מ. פמ"ג. פרי מגדים: פמ"א. פנים מאירות: פ"ת. פתחי תשובה: פ"ח. פר"ח. פרי חדש: קש"ע. קיצור שו"ע: ראב"ח. ר' אליהו בן חיים: רח"ו. ר' חיים ויטאל: רמ"מ. ר' משה מינץ: רמ"ך. רבינו משה כהן: רע"א. רבי עקיבא איגר: רי"ו. רבינו ירוחם: ר"י. רבינו יונה: שע"ת. שערי תשובה: ש"א. שאגת אריה. שארי אחרונים. שערי אפרים: שבו"י. שבות יעקב: שנו"א. שנות אליהו: ש"ש. שולחן שלמה: ת"י. תוספות יום טוב. תוספות ישנים. תוספות ירושלים: תבו"ש. תבואת שור: תו"ש. תוספות שבת: תר"י. תלמידי רבינו יונה:

הקדמת בעל המחבר ספר משנה ברורה

ברוך ה׳ אלהי השמים ואלהי הארץ אשר ברא את הכל בחסדו בששת ימים, ולבסוף ברא את האדם. והנה האדם הזה אף שבכמותו הוא מקטני הבריאים ואחריתם בזמן, אבל באיכותו אם יזכה להתדבק בה׳ וירוץ לעשות רצונו הוא ראשם בחשיבות, וכמו שאמר הכתוב (ישעיה סו, א-ב) כה אמר ה׳ השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו׳ ואת כל אלה ידי עשתה וגו׳ ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. ובעבורו הוכן הכל מתחלה בהששה ימים, וניתן תחת רשותו דגת הים ועוף השמים וכל אשר תרמוש הארץ כדי שיהיו הכל מוכנים לתועלתו ולשמשו, והוא נברא לשמש את קונו בלמוד התורה ובקיום מצותיה שבשביל זה היה כל הבריאה, וכמו שאמר הכתוב (ירמיה לג, כה) כה אמר ה׳ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, וכל כונת השם יתברך הוא רק לטובתנו כדי שעל ידי זה יהיה ביכולתינו לקבל השפעת טובו ורוב חסדו בעולם הזה ובעולם הבא וכמו דכתיב (דברים ו, כד) ויצונו ה׳ לעשות את כל החוקים האלה וגו׳ לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה.

והנה מלת כהיום הזה לכאורה אינו מדוקדק. ואמרתי לבאר זה על פי מה שביארתי מכבר את הכתוב בפרשת אחרי (ויקרא יח, ה) ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ותרגם אונקלוס וחי בהם בחיי עלמא. ואמרתי דביאור הדברים הוא כפשוטו, כי הנה ידוע דכל הנבראים הן מה שנמצאו פה בארץ ממין האדם ולמטה והן מה שנמצאו בשמים והם המכונים בשם צבא השמים ואף הגבוה שבגבוהים כולם צריכים להשפעת השם יתברך, כי שלם בתכלית השלימות אין לנו רק ה׳ אחד, וכמו שכתוב (נחמיה ט, ו) אתה עשית וגו׳ ואתה מחיה את כולם. אך אין השפעת מזונם כמו שלנו, שהוא מזון רוחני ודק, וכמו שכתוב (תהלים עח, כה) לחם אבירים אכל איש. ואמרו חז״ל (יומא עה ע״ב) זהו לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו.

ולפי זה פשוט דאף הנשמה בצאתה מגוף החומרי צריכה מזון, דכמו בשר גוף האדם בעת שפושט ממנו בערב שבת קדש המלבוש של חול ולובש של שבת וכי סלקא דעתך שלא יהא צריך למזון מחמת זה, כן הדבר ממש בענין הנפש, דכי משום שפשטה לבושה מעליה והוא העור והבשר כמו שכתוב (איוב י, יא) עור ובשר תלבישני לא תהיה עוד צריכה למזון שיחיינה ?!

וגדר מזונה כך, בעת אשר הנפש מסתתרת בעולם הזה בלבוש הגשמי שלה קבע הקדוש ברוך הוא מזונה גם כן דבר שיכולין לקבלו בחושים הגשמיים, מה שאין כן אחר כך אינה יכולה לחיות מדבר הגשמי, אחד מצד שהוא גשמי, ועוד שהמזון הגשמי מכיון שבריאתו פה הוא בעולם הגבול תחת הזמן אף אם המזון הוא טוב מאד לא יזון את האדם רק לזמן קצר יום או יומים ומעט יותר, אבל לעולם בודאי לא, והנשמה הלא היא שם נצחית וצריך גם כן שיהיה מזונה ענין דק רוחני נצחי, לכך הקדוש ברוך הוא ברוב חמלתו נתן לנו התורה הקדושה שהיא גם כן נצחית, ועל ידי קיומה מאיר אור ה׳ על נפשינו, ומאותו האור אנו מתענגים שהוא מין תענוג רוחני ועל זה נאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה׳ וזהו מה שאמרו חז״ל (ברכות יז.) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. והוא העידון הגדול מכל העידונים שבעולם שיכולים להמצא, והוא המחיה אותנו נצח.

וזהו שאנו אומרים בברכת התורה שלאחריה וחיי עולם נטע בתוכנו, רצונו לומר שבתוכנו אומה הישראלית, נטע הקדוש ברוך הוא נטיעה שנוכל לחיות בה לעולם, כי התורה היא להנפש כמו עץ החיים שבגן עדן, שהאוכל מפריו היה חי חיי הנצח, וגם להגוף כידוע (כתובות קי״א) שהאור תורה תחייהו ותעמידהו לנצח, מה שאין כן בעובדי כוכבים לא יוכל לחיות הנפש רק בעודה מחוברת לגוף ועל ידי מזון הגוף, מה שאין כן אחר כך שאין לה דבר שתחייה תוכרח להיות כלה (אחר שתקבל יסורין על עוונותיה שעל אותו העת נותנין לה חיות כדי שתוכל לקבל העונש).

וזהו שכתבה לנו התורה ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דהיינו בחיי עלמא (כמו שתרגם אונקלוס) רצונו לומר בהם דוקא בחוקותי ובמשפטי, ולא בדברים אחרים.

וזהו גם כן מה שכתבה לנו התורה (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב רצונו לומר חיים ממש, כי על ידי קיום התורה נמשך אור על הנפש שיחיינה אותו האור נצח.

וזהו גם כן מה שאנו אומרים בברכת קריאת שמע אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת תורה ומצות וכו׳ רצונו לומר שלפי שאוהב אותנו אהבת עולמים לכן נתן לנו התורה ומצותיה, כדי שבאורה נחיה לעולם. וזהו מה שאנו מסיימין תיכף כי הם חיינו ואורך ימינו.

היוצא מדברינו שהתורה הקדושה היא בפשיטות מזון רוחני להנפש, כמו הלחם שהוא מזון לגוף, וזהו שכתוב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. וכידוע שהלחם הוא רמז להלכות של התורה, ויין הוא רמז לסודות התורה הצפונים בתוכה כמו היין הצפון בהענבים, אם כן כשם שהאדם מחפש בכל כוחותיו להשתכר מעות לקנות על כל פנים לחם לזון את גופו שלא יחלש ברעב ויתקצרו ימיו, על אחת כמה וכמה שצריך להכין מזון להנפש, והוא קיום התורה ומצותיה, כדי שלא תכלה נפשו וימות מיתה נצחית חס ושלום.

הנה בכל זה יבואר הכתוב שהתחלנו בו ויצונו וגו׳ לטוב לנו כל הימים לחיותנו, היינו שעל ידי קיום חוקי התורה נהיה חיים וקיימים לעולם אף בעולם שכולו טוב. ושמא יאמר האדם מה צריך הוא להכין עבור חיותו שמה הלא בסוף ימי חייו נפרד נפשו מגופו ומה שייך על זה הכנה, לכך מסיים הכתוב כהיום הזה, רצונו לומר כמו שאתה רואה שהאדם פה

בזה העולם נברא עבורו מזון להחיותו בזה הזמן הקצר, כן נברא עבורו מזון רוחני להחיותו כל הימים, והוא על ידי קיום חוקי התורה.

ושכר למוד התורה הוא גדול מאד מאד כמו שאמרו חז"ל (פאה פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם. וגם מתרבות להאדם מצות על ידי למוד התורה כמעט אין שיעור, כמו שהביא הגר"א ראיה בשנות אליהו מירושלמי דכל תיבה ותיבה שאדם לומד תורה הוא מצות עשה בפני עצמה.

והנה אף שלימוד התורה הוא שכל מה שהאדם לומד אפילו בקדשים ובטהרות הוא מקיים מצות עשה דתלמוד תורה, מכל מקום עיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה, ועל כן אמרו חז"ל (ברכות ח) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות שביעקב. ועיין ביורה דעה (סי' רמ"ו) בש"ך שם שהביא בשם הפרישה דצריך כל אדם ללמוד הלכות בכל יום, כדי שהלימוד יביאנו לידי מעשה. ועל ידי לימוד ההלכות מובטח האדם לידי חיי עולם הבא, אך שיזהר ללמוד בכל יום, כדאיתא בגמרא (מגילה כח:) תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום כו'. ואיתא במדרש שוחר טוב בר קפרא אומר למד אדם תרי הלכות בצפרא ותרי ברמשא, קיים בזה ובתורתו יהגה יומם ולילה.

והנה לפי זה נראה בעליל דחלק אורח חיים הוא היותר מוקדם ללימוד לכל אף שכל ד' חלקי שולחן ערוך הם נצרכים למעשה, מכל מקום חלק זה הוא מוקדם לכל, כי ידיעתו הוא הכרחי בכל יום מימי חייו לקיום התורה, ובלעדו לא ירים איש הישראלי את ידו ואת רגלו. ונוכל לומר שזהו כונת הכתוב ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כי שמירה זה המשנה (כמו שפירש רש"י בפרשת אמור), ומה ילמוד האדם מתחלה, אשר יעשה וגו', היינו הלימודים הנוגעים למעשה בכל יום מימי חייו.

ואך כאשר נתבונן שבעונותינו הרבים מועטים האנשים הקובעים לימודם לזה, והיינו אף האנשים אשר נגע אלהים בלבם ורוצים להתחזק במעוז התורה ובקיום מצותיה, ולאנשים כאלו היה מן הראוי שקודם כל הלימודים היה צריך להיות בקי בחלק הזה כדי לידע את הדרך אשר ילך בה. וחתרתי לדעת סיבת הדבר ומצאתי כי שתים הנה.

אחת כי השולחן ערוך לבדו בלתי לימוד הטור הוא כספר החתום, כי הבית יוסף כשסידר השולחן ערוך היה דעתו שילמדו מתחלה את עיקרי הדינים ומקוריהם בטור ובית יוסף, כדי שיתיישב הדין לכל אחד בדעתו בטעמו ונימוקו, אך לאשר שבטור ובית יוסף נמצא לפעמים כמה דיעות חלוקין כי אין הדין יוכל להתיישב היטב בדעת האדם כל זמן שאין יודעו בטעמו ונימוקו, וגם על ידי ידיעת הטעמים נפקא מינה כמה פעמים למעשה, כי כמה פעמים נתחבר בשולחן ערוך בסעיף אחד דבר שהוא רק לכתחלה ודבר שהוא לעיכובא אף בדיעבד, גם דבר שהוא מדאורייתא ודבר שהוא מדרבנן, ונפקא מינה לענין ספק, וכהאי גוונא עוד כמה ענינים עצומים בכל סימן וסימן אשר לא יתברר לאדם כי אם על ידי ידיעת טעמיהם, וללמוד כל דין ודין שבשולחן ערוך במקורו וטעמו מן הטור ובית יוסף יכבד זה בזמננו מאד על האדם, כי בעונותינו הרבים נתמעטו הלבבות, וגם הטרדות נתגברו מאד, אשר ירצה האדם בלימוד כזה לידע על נכון סימן אחד בינוני למעשה יצטרך לעמול בו כמה ימים, ולפעמים כמה שבועות, כמו סימן ל"ב וכדומה (אם לא מי שחננו ה' שיש לו לב רחב ואין לו שום טרדה).

סיבה שניה שגרם למעט לימוד השולחן ערוך לדעתי הוא מפני שכבד הדבר מאד לידע הדין למעשה מפני התחלקות רוב הדיעות המובא באחרונים, ואין האדם יודע איך לפנות את עצמו לימין או לשמאל, וכאשר ירצה האדם תמיד להחמיר בדבר גם זה איננו דרך כבושה כי פעמים רבות הוא חומרא דאתי לידי קולא.

עוד ראיתי והתבוננתי, כי מעת שליקט וקיצר הבאר היטב את דברי הטורי זהב ומגן אברהם ועוד מפרשים ותשובות שקדמוהו עד עתה הוא לערך ק"ל שנה, ומאותו העת עד עתה רבו כמו רבו כמה גאונים מפורסמים מפרשי השולחן ערוך, אליהו רבה, ומטה יהודא, ומאמר מרדכי, ורבות כהנה, וגם בשערי תשובה לא הובא מהם כי אם מעט מזעיר באיזה מקומות, ובפרט ספר הפרי מגדים אשר הוא ספר נכבד מאד אשר בו מבואר בכל סימן וסימן ענינים מחודשים למעשה ונתפשט הוראותיו בישראל לא נזכר כמעט בכל השערי תשובה כלל, כי מפני ריבוי ספרי השאלות ותשובות שהיה מוטל עליו להעתיק לא העתיק ממפרשי שולחן ערוך המצויין כמעט כלל, וסמך על המעיין בם, גם הרבה והרבה גאונים מפורסמים אשר נתפשט דבריהם בעולם אחר הדפסת השערי תשובה, כמו הגאון רבי עקיבא איגר, ודרך החיים, ומגן גבורים, וארצות החיים וכדומה. זאת ועוד אחרת ראיתי בעני ועמל ישראל, כי עתה כשנצרך האדם לידע איזה דין למעשה שאין מבורר היטב בשולחן ערוך, הוא מוכרח לחפש בכמה וכמה מהאחרונים, בפרי מגדים, ודרך החיים, וחידושי רבי עקיבא איגר, וחיי אדם, ומחצית השקל, ורבות כהנה, ואין קץ לעמלו.

אשר על כן נתעוררתי ונתחזקתי בחסדי השם יתברך לתקן כל אלה, כי עשיתי בעזרת השם יתברך ביאור מספיק לדעתי על שולחן ערוך הזה עד אחר הלכות תפלה (לעת עתה) וקראתי שמו משנה ברורה, וכו בארתי בעזרת השם יתברך את כל דין ודין שבשולחן ערוך בטעמו ונימוקו מגמרא ופוסקים, אשר לא יהיה כספר החתום, גם ביארתי בו במקום שנמצא דיעות בין הפוסקים את מסקנת האחרונים להלכה על כל דין (והביאור ההוא מלוקט מב"ח ודרישה ופרישה ואליהו רבה וביאור הגר"א ופרי מגדים וברכי יוסף ומאמר מרדכי ומטה יהודא ונהר שלום ודגול מרבבה ובאר היטב ושערי תשובה ושולחן ערוך

הקדמת בעל המחבר ספר משנה ברורה

של הגר״ז ולבושי שרד ושלחן שלמה, ודרך החיים וחידושי רבי עקיבא איגר וישועת יעקב וחיי אדם ומחצית השקל ומגן גבורים וארצות החיים, ורבות כהנה, וגם מכמה ספרי שאלות ותשובות).

ובשולי היריעה פתחתי שער ושמו שער הציון, בו ציינתי על כל דבר שבתוך המשנה ברורה כדי לידע מבטן מי יצאו הפנינים האלו. ובמקום שראיתי דיעות בין שני אחרונים גופא באיזה דבר, לא הייתי עצל בדבר מלחפש בכלל ספרי שאר אחרונים לראות אל מי מקדושים דעתם פונה למעשה, ובפרט בביאור הגר״א ז״ל שהוא אורן של ישראל ויתד שהכל תלוי בו, וכדאי להכריע הדבר. גם חפשתי בספרי ראשונים אולי אמצא בם הדבר מפורש או שאר ראיה ברורה. כי ברוך השם יש לי הרבה ספרי ראשונים.

גם חיברתי בצידו עוד פירוש אחד ושמו ביאור הלכה, בו יבואר בארוכה כמה דינים שכתבתי במשנה ברורה ולא היה מקום בשער הציון לבארם, ועוד כמה ענינים עמוקים.

ולא יחשוב המעיין שהעתקתי מהפוסקים היה שלא במתכוין וכמתעסק בעלמא, לא כן הדבר, כי עיינתי בעזרת השם בכל סימן במקורי הדינין בראשונים, וגם כמעט בכל האחרונים הנ״ל ראיתי להתבונן בדבריהם, וגם עזרני ה׳ שהשגתי את הספר כנסת הגדולה על אורח חיים ושיורי כנסת הגדולה ועולת תמיד ולבוש עם האליהו זוטא וכל זה הועיל לי לענין ההעתקה שאוכל להעתיק את דבריהם בטעמם ונימוקם, ולא דברים קצרים כחוקים, כי המעתיק את הדברים בקיצור יוכל להוולד מזה כמה קלקולים [לבד אלו הדינים שהוזכרו בבאר היטב מתוך איזה ספרי שאלות ותשובות שלא היה בידי ובפרי מגדים ושארי ספרים הנ״ל לא הזכירו לענין זה הוכרחתי להעתיקם כמות שהוא]

ואקוה לה׳ שמתוך פירושנו יהיה לכל אדם משנתו ברורה בטעמיה וכל פרטיה, כי גם את עיקרי הדינים שבתוך הבאר היטב ושערי תשובה הכנסתי כולם בתוך משנתי.

ה׳ יזכני לפרש את יתר ההלכות שבשו״ע הזה, ויחזק לבי לעבודתו, ונזכה לנחמת ציון במהרה בימינו אמן:

עם הספר

אודה ה׳ מאד בפי ובתוך רבים אהללנו על אשר זיכני עד הלום, להגיש לפניכם ראשית ביכורי **״ליקוטי דברי הרב״** הכולל פסקי רבינו הגרש״ז בעל התניא והשו״ע. בספרו המכונה ״שו״ע הרב״. על אף שליקוט זה שבעצתם של ת״ח ורבנים נדפס על הדף לנוחיות הלומד, ואף הוגה ע״י חבר ת״ח, מ״מ בקשתי הוא לא לפסוק מתוכו, ולא באתי אלא כמראה מקום המציין למעונין ולמבקש להגות בדברי אלקים חיים לעמוד על הדברים בשלימותם ובמקומם.

אינני סבור כי המלאכה שלמה ונקיה היא מכל קמשונים. ואחזיקנא טיבותא לכל מי שיאיר ויעיר על הדברים להעמיד האמת על תילה.

ומקום אתי להודות לכל המעירים והמעוררים המעודדים והמסייעים הן בכתב והן בע״פ, ובמיוחד יפקדו לטובה הרה״ג ר׳ אליהו פישר שליט״א, ראש כולל גור בארה״ב ומחבר ספר ״ברכת שבת״ ו״ברכת יו״ט״. והרה״ג ר׳ יהודה טאוב שליט״א מח״ס ״אוצר הלכות פסח״, הרה״ג ר׳ מנחם גדלי׳ שוחאט שליט״א ממונטריאל קאנדא, והרה״ג ר׳ גבריאל גאלדבערגער ור׳ ישעי׳ וויס שליט״א מהוצאת ספרים ״הדרת קודש״. והרה״ג ר׳ נתן רוזנפלד שליט״א מירושלים עיה״ק, אשר עברו והעירו במקומות שונים, והוקרה מיוחדת להרב יוסף הרץ שליט״א, וגיסי הר״ר יעקב שטרן שליט״א, ובני שעזרו בהערות — הרב מרדכי יהודה והבחור המצויין יעקב נ״י, יזכו לברכה והצלחה.

אברהם נח הלוי בהרה״ח ר׳ אפרים חיים זצ״ל **קליין**

מפתח

חלק ראשון

(מן סימן א׳ עד סימן קכ״ז)

הלכות הנהגת אדם בבקר

סימן

א. דין השכמת הבקר. ד.
ב. דין לבישת בגדים. ו.
ג. הנהגת בית הכסא. ו:
ד. דיני נטילת ידים. ח.
ה. דין כונת הברכות. יא.
ו. ברכת אשר יצר ואלקי נשמה ופירושם. יא.
ז. דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים. יב.

הלכות ציצית

ח. הלכות ציצית ועטיפתו. יג.
ט. איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים. טז:
י. דיני כנפות הטלית. יז:
יא. דיני חוטי הציצית. יט.
יב. דיני הפוסלים בציצית. כג.
יג. דיני ציצית בשבת. כד:
יד. דיני ציצית שעשאן גוי ונשים, וטלית שאולה. כה:
טו. אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית. כז.
טז. שיעור הטלית. כח.
יז. מי הם החייבים בציצית. כט.
יח. זמן ציצית. כט:
יט. זמן ברכת ציצית. ל.
כ. דיני לקיחת ומכירת טלית. ל.
כא. כדת מה לעשות בציצית שנפסקו ובטליתות ישנים. ל:
כב. דין שהחיינו על עשיית ציצית. לא.
כג. דין ציצית בבית הקברות. לא.
כד. הנהגת לבישת הציצית, שכרה ועונשה. לא:

הלכות תפילין

כה. דיני תפילין בפרטות. לב.
כו. דין מי שאין לו אלא תפלה אחת. לה:
כז. מקום הנחתן ואופן הנחתן. לו.
כח. דיני חליצת התפילין. לט.
כט. אין לברך כשחולץ התפילין. לט:
ל. זמן הנחתן. לט:
לא. דין תפילין בשבת ויו״ט. מ.
לב. סדר כתיבת התפילין. מ.
לג. דין תיקוני התפילין ודין הרצועות. נו:
לד. סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר להם ב׳ זוגות תפילין. נח.
לה. דין מנין השיטין. ס.
לו. דקדוק כתיבתן ותמונת האותיות. ס.
לז. זמן הנחת התפילין. סה.
לח. מי הם החייבים בתפילין והפטורים. סה:
לט. מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם. סז.
מ. איך לנהוג בקדושת התפילין. סח:
מא. הנושא משאוי איך ינהוג בתפילין. ע.
מב. אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש. ע.
מג. איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא. עב.
מד. איסור שינה בתפילין. עג.
מה. דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ. עג:

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

מו. דיני ברכת השחר. עד.
מז. דיני ברכת התורה. עו.
מח. פרשת התמיד ופסוקו קרבן שבת. עז:
מט. שיכול לומר קריאת שמע בעל פה. עח.
נ. טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן. עח:
נא. דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח. עח:
נב. דין מי ששהה לבוא לביהכ״נ עד ישתבח. פ.
נג. דין מי הראוי לירד לפני התיבה. פ:
נד. דינים השייכים לישתבח. פה.
נה. דיני קדיש. פה:
נו. דין עניית הקדיש ע״י הקהל. פט.
נז. דין ברכו ועניתו. צ.

הלכות קריאת שמע

נח. זמן קריאת שמע וברכותיה. צ:
נט. דין ברכה ראשונה ביוצר. צא:
ס. דין ברכות לקר״ש ואם צריכים כונה. צג.
סא. דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקר״ש. צד.
סב. מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו. צו.
סג. לישב בשעת קר״ש ולא יישן. צז.
סד. דין הטועה בקריאת שמע. צז:
סה. דין הנכנס לביהכ״נ ומצא צבור קוראין קר״ש, ודין הפסקה בשעת קר״ש. צח:
סו. באיזה מקום יכול להפסיק, ובאיזה מקום לא יפסיק. צט:
סז. דין ספק אם קרא קר״ש. קא:
סח. שלא להפסיק בפיוטים. קב:
סט. דין פורס על שמע. קג.
ע. מי הם הפטורים מקריאת שמע. קד.
עא. אבל והעוסקים במת פטורים מקר״ש. קה.
עב. דין נושאי המטה, המנחמים והמלוים. קו.
עג. הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג. קו:
עד. שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה. קז.
עה. להזהר מגלוי שער וקול אשה בקר״ש, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה. קח.
עו. להזהר מצואה בשעת קר״ש. קט:
עז. שלא לקרותה כנגד מי רגלים. קי:
עח. מי שנצרך להטיל מים בשעת קר״ש. קיא.
עט. מי שנזדמן לו צואה בשעת קר״ש. קיא:
פ. מי שאינו יכול להשמר מהפיח. קיג:
פא. דין צואת קטן. קיד.
פב. דין צואה יבשה. קיד:
פג. דיני בית הכסא בקר״ש. קיד:
פד. אם מותר לקרות במרחץ. קטו:
פה. באיזה מקומות אסור לקרות קר״ש. קטז:
פו. שצריך להרחיק מן מים סרוחים. קיז.
פז. כמה צריך להרחיק בשעת קר״ש מן גרף של רעי. קיז.
פח. בעל קרי מותר בקריאת שמע. קיח.

הלכות תפלה

פט. הלכות תפלה וזמנה. קיט.
צ. מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך בדרך. קצא.
צא. שיאזור מתניו, ויכסה ראשו בשעת תפלה. קכד.
צב. הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה, ושאר הכנות לתפלה. קכד:
צג. קודם שיתפלל צריך לשהות. קכו:
צד. צריך לכוין נגד ארץ ישראל, ודין הרוכב או יושב בספינה. קכו:
צה. כיוון אבריו בשעת תפלה. קכח.
צו. שימנע כל הטרדות כדי שיכוין. קכח:
צז. שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה. קכח:
צח. צריך שיהיה לו כונה בתפלתו. קכט.
צט. דין שתוי ושכור לתפלה. קל.
ק. תפלת המועד צריך לסדר. קל:
קא. שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון. קל:
קב. שלא להפסיק כנגד המתפלל. קלא:
קג. מי שנזדמן לו רוח או עטוש בתפלתו. קלב.
קד. שלא להפסיק בתפלה. קלב.
קה. דין המתפלל ב׳ תפלות. קלג:
קו. מי הם הפטורים מתפלה. קלג:
קז. המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה. קלד:
קח. מי שלא התפלל לסבת טעות, או אונס, או במזיד. קלה.
קט. דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הצבור. קלז:
קי. היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך, ותפלת בית המדרש. קלח:
קיא. דין סמיכת גאולה לתפלה. קלט:
קיב. שלא להפסיק לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. קמ.
קיג. דיני הכריעות בי״ח ברכות. קמ:
קיד. דין הזכרת הרוח, וגשם, וטל. קמא.
קטו. טעם ברכת אתה חונן. קמג.
קטז. פירוש ברכת רפאנו. קמג.
קיז. דיני ברכת השנים. קמג:
קיח. חתימת ברכת השיבה. קמד:
קיט. דין הרוצה להוסיף בברכות. קמה.
קכ. שראוי לומר רצה בכל תפלה. קמה:
קכא. דין מודים. קמו.
קכב. דינים השייכים בין שמנה עשרה ליהיו לרצון. קמו.
קכג. דיני הכריעות בסיום י״ח ברכות. קמו:
קכד. דין הנהגת הש״ץ בי״ח הברכות, ודין עניית אמן. קמז:
קכה. דיני קדושה. קנ.
קכו. דיני ש״צ שטעה. קנ:
קכז. דין מודים דרבנן. קנא.

הסכמת הגאונים

ב"ה יום ד' כ"ב שבט תרמ"ד קאוונא.
כבוד הרב הגדול בתורה וביראת ה' טהורה צנא מלא ספרא החו"ב כש"ת מוה' ישראל מאיר הכהן נ"י מק"ק ראדין, שלומו הטוב ישגה סלה.
אחדשה"ט מכתבו היקר עם חיה עלים מן
חיבורו הנחמד על שו"ע חו"ח הגיעני ואין העת גורס לעיין הרבה רק מעט ורואיתי כי הס רואיין לקובצן בדפוס ואמינא לפעלא טבא דיליה ייאר כוחו וחילו לאורייתא ויהא רעוא כי חפץ ד' יצליח בידו להוציא לאורה את מחשבתו הרצויה ולהפיץ מעייניתו חוצה על פני תבל, ומצוה רבה להיות בעזר הרב הגדול הנ"ל שיהיה ביכולתו לגמור מעשהו בדפוס ולזכות את הרבים כפי שזכה וזיכה את הרבים בספריו היקרים מכבר כי איתמחי גברא בצדקתו ובתורתו העצומה, והמסייעו יתברך מן השמים כמשאלות הכו"ח למען כבוד התורה ולומדיה.
ידידו דו"ש יצחק אלחנן חופק"ק הנ"ל.

יוצר "האדם" ויקונה "הכל הליכות עולם לו כל בשלים עפר ארץ יסודם, ימי אנוש לשנות הדורות בפלגות ג' אשמורות, ימי המימיה, ימי העמידה, ימות הזקנה ושיבה, אשר אף אם כי טוענמיה חיים זכו בתבונה מתיישבת, עם כל זה ממולאות במשבצות מוקות ותלאות, מגוויתיהם אשר כונו מארבעת רביעיהם, אשר לרגעים ישמנו סדריהם ממנו יהדפנו ולעוז ולכח לא ימחנו, אור יום חשך ישופנו מנשף ונהריס עד בין ערבים, מי המריס רבו כפלגי מים עדי מרגוע לנפשם לא ימצאו ולא יקחו כחקוק בספר והגיעו שנים וכו', כן ימים יולדו לי אחד מהם לוחת משאת כפי עלבו בעדי לחרוב בעטו כל כוף להחזיק בסנסיני כוף מעילו, ולהאריך בהולל ושבח המחבר והמחברת אשר לו למשמרת, אך רעיונותי נזורו אחור נשקפתי מארובות לבבי אשר תהלה לאל אשר עדן התורה חוזרת על לומדיה ושומריה כי גם חלנה שד הניק' גוריה והוגיה לדעה מה יעשה ישראל בדבר ה' זו הלכה ברורה הלכה ומורין כן, התעוררה בנפשי עוז לחזק את בדק בית ה' ולקחתי משענתי בידי להסיר לאחריה יקר מחברתו כאשר אנאר. הנה זה שבועות אחדים אשר האיש בא אלי מבעל שלשה וחיבוריו על טהרת הקודש בשם נקרימים. חפץ ח'. ושמירת הלשון. ומתנה ישראל. וחיבוריו ראו ישרים ושמחו כי פעולתו אשר עבד בהם מקרב לבות בני אדם לשמים, כי במבחר שלשתו האיר עיני עורים מהעברים עדי התפתחו ונתקבלו בעדת אל משמת אלהים ואנשים ואחד מחיבוריו מכבר נשען על ידי, וכעת הרחבי חיבור חובר חברים מחוכם ירה אבן פנתו לסלול דרך להיות מסלה עולה בית אל להרים מכשול מדרך עמי ולהדריכם בנתיב החיים, כי תנו אל משמים לעשות חיבור על אורח חיים בדרכי חוקיהם למשפטיהם מתחלת מהסכמת הבוקר וקיומו כעת עד נשיאות כפים. הגם כי הרב המאוה"ג בחיבוריו הקודמים חפץ להסתיר את שמו, התבוננתי כי כבוד התורה וחכמיה אין בה משום גנוי כמאמרם התורה מכרזת מבחוץ (מ"ק ד' ט"ז ע"ב). הנה הרב המפורסם המאוה"ג מעון ומגדול חרף ובקי קוע"ה איגנא חריפא כעיפה ואבימי דפומבדיתא גפן אדרת לשורון תפארת מוכתר בשם טוב, עיני ישראל מאיר בתורתו זה זכרו, וזה שמו כבוד הרב מוה' ישראל מאיר הכהן נ"י. חפר בחר מיים חיים ברוחב ביתו ובעמל יגיעתו על שו"ע חו"ח אשר משם ישקה עדרים אלף קדשים לבחר בכמה מקומות בשו"ע דעת המוסרים והמחירים, ודעת הפוסלים והמכשירים, ולפעמים להשוות דיעותיהם אשר יחדיו יהיו משובצים משפטי האורים, וגם דבר שהוא מדאורייתא או מדרבנן, לכתחילה או דיעבד, כולם על אדני פז מיוסדים, ועד עולם לא יפרדים, כי טעמם ונימוקם להורים ומורים גלוים ונוחים, הציב לו יד חפן מלא חפנים, לקבץ בו להלכה כל דעת קדושים גאוני קדמאי ואחרוני עד אחרון שבאחרונים, ולבחר דעותיהם כללותיהם ופרטיהם והסכמותיהם להלכה אשר לאחרונה יפעו לדגליהם, והרחה בציונו על כל דין ודין שהעתיק את מקורו ומובאו ומולאו, על כל פרט ופרט ממשפטיו על אבן אחת שבעה עינים, ואשר שם שמות בארץ על מחברתו משנה ברורה, ביאור הלכה, ושער הציון, עד יעלה מן הארץ כמוני היום כי נאה תואר ויורם. הקיצור ומרץ המחברת הלזה מעורת והב כלו. הנותנת אמרי שפר להוגיה ודורשיה. *יגילו *המעיינים *ושמחו *המהוגים בדברי חוקי תורב אשר היא משיבת נפש לכל אדם ולכל רב ונורב, אשר היא לנו למורשה ולהדורשים שלותה, ולדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל דברי התורה, וזכות התורה יעמוד לנו להצילנו מכל רעה ולהוציאנו מאפילה לאורה, לזאת בקשתי לאתכלית ועליה לתמוך בידיו לבנא מעשהו מזה אחד ומזה אחד, גדולי וזמינו בהסכמותיהם, ונדיבי עם מכספם ואמתחותיהם, למען יפוצו מחשבתו הטהורה בארצות החיים. והמסייע יתברך בכט"ם משמי מעונים, הן השונים והן הקונים, ויתברכו בברכה המשולשת בתורה:

מאמר **מרדכי** בא"א מוהר"ד אשר זללה"ה קלאצקי החונה פה לידא

הנה נשלח אלינו חיה עלים לדוגמא מחבור הנחמד ונעלה אשר מיבר כבוד הרב הגדול בתורה וביראת ה' טהורה החו"ב מוהר נחמד ומלא כל כלי חמדה ביראת ה' שכ"ת מו"ה ישראל מאיר הכהן נ"י מק"ק ראדין על שו"ע חו"ח אשר מדפים ועולה כעת על מזבח הדפוס בק"ק ווארשא, והוא כולל שני ביאורים יקרים על השו"ע מרים הלכות ברכות השחר עד סוף הלכות תפלה, ביאור אחד קראו בשם משנה ברורה וכשמו כן הוא כי שם מבאר כל דין ודין מהשו"ע בביאור מספיק ובלשון קצר וקל כדי להאיר עיני המעיינים, וגם כלל בו כמה פסקי הלכות העולה ע"פ הכרעת האחרונים ז"ל וכפי הנהוג אצלינו להלכה למעשה. וביאור השני קראו בשם ביאור הלכה שם בא להביא הרבה חידושי דינים הנצרכים למעשה מלוקט מספר פמ"ג ועוד מאחה ספרים יקרים ובכמה מקומות אף ידו לעיין ולפלפל בדברי האחרונים ולהכריע להלכה על פי ראיות נכונות מדברי התלמוד והפוסקים ז"ל כיד ה' הטובה עליו, וגם כלל בו הרבה חידושי דינים אשר המציאם כבוד הרב המחבר נ"י עפ"י סברת עצמו בנוי על יסודי התלמוד והפוסקים ז"ל, וגם נחיה מקומות אשר האחרונים ז"ל הניחו דברי השו"ע בלי"ע מישב קושיתם בטוב טעם ודעת כדי שיהיו שוין דברי השו"ע כהוגן ומתוקן להלכה ברורה ואמת ויציב להלכה, ואפריון ימעטיה לכבוד הרב המחבר הנ"ל נ"י כי מלאכה גדולה שיש בה חכמה עשה לנו בחסיפת כל חדושי דיינים מהגאונים ז"ל המפוזרים בספרי האחרונים אחת הנה ואחת הנה וחברן במקום אחד ולסדרן בסדר נכון ונעלה כדי שיהי' מוכן כשולחן ערוך לכל הנמצאים לבקש את דבר ה' זו הלכה למעשה כי בספר הנ"ל יחלא הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, ולכן אמרנו לפעלא טבא ייאר חילו ומצוה רבה לסייע ולעזור את כבוד הרב הגדול המחבר נ"י בדבר הדפסת ספרו הנ"ל למען שלא יהי' שלוחי מצוה נזוקין מ"ו ורואי לקבל ממנו ספרו בסבר פנים וכל המסייעו והמחזיקו יתברך מן השמים בברכה כפולה ומשולשת בתורה:

כ"ד הבעה"ח בזה יום ה' י"ב ניסן
שנת ארחות חיים לפ"ק.

נאום יוסף במוהר"ר רפאל זלה"ה חפק"ק ווילנא
ונאום שלמה בר"י משה הכהן ז"ל מ"ץ דהנ"ל

הסכמת הגאונים

עבר עלינו אין טהור גברא. גברא רבא אתי לקמן אדי שבחבורה גבור במלחמתה ש"ת עושה מלאכה בימים רבים ונולד בימים אדירים בקי בש"ס ובפוסקים ומעמיק נפלא ביושר העיון לברר שמעתא אלינא דהלכתא ה"ה יד"נ הרב וכו' וכו' מוה' ישראל מאיר הכהן נ"י מראדין. והנה שמעתי מכבר שעוסק במלאכת ה' לחבר חיבור טהרה על שו"ע או"ח, וכעת זכיתי שנתאכסן בביתי כמה ימים אתא ואייתי מתניתא בידיה חיבורו הק' שעוסק בו כעת ועיינתי בו בעיון יפה בכמה מקומות ונתפעלתי מאד ואלמלא ראיתי לא האמנתי כי ממש לא ראיתי חבור נפלא כזה להלכה למעשה על שו"ע או"ח, כי במשנה ברורה שלו מבאר כל דין ודין המבואר בשו"ע בטעמו ועימוקו מגמרא ורא"שונים בקצרה בלשון לא ויאר, ומבאר כל חלקי ספיקי הדינים ופרטי פרטיהם הן מה שהובא באחרונים ושו"ת והן מה שחננו ה' לחדש מדעתו ושכלו הזך.ובביאור הלכה שלו מבאר טעמו ועימוקו באורך מגמרא ורא"שונים והכל בעמקות ובעיון היטב ואמת אמת תפסיה להאי גברא וכל דבריו ברורין ומזוקקין שבעתיים. כי על ידי ירא"תו הטהורה ושקידתו העצומה לא יאומן כי יסופר שיגע על כל דין ודין ועל כל פרט וספק, כי יש סימנים בשו"ע שיגע בם כמה שבועות ובפרט סימן ל"ב וסי' ל"ו יגע בהם כמה חדשים לבאר כל פרט ופרט להלכה למעשה בטעמו ועימוקו מגמרא ורא"שונים ושו"ת לכן שמח לבי מאד על פעלו הטוב, ובעת לבי כי ימצא בו המעיין היטב כל הספיקות וכל פרטי הדינים בלשון זך ויטר ומשמיא קא זכי להאי גברא רבא לחבר חיבור נפלא כמוהו בעזה"י

איקלע לאתרין האי גברא רבא הרב המאור"ג מעוז ומגדול מריף ובקי בש"ס ופוסקים גפן אדרת, אשר לו עשר ידות במעלות ומידות נאפד בענוה וירא"ה בתמידות, כש"ת מו"ה ישראל מאיר הכהן בעה"מ ספר חפץ חיים ושמירת הלשון, ומחבר ישראל, וכעת אתא ואייתי מתניתא בידו חיבורו הנפלא משנה ברורה על שו"ע או"ח, אשר בו אסף ולקט שושנים מדברי רא"שונים ואחרונים ושו"ת הש"יכים לכל פרט ופרט ואסף כל דבריהם בלשון נא לזכות את הרבים ומגו דזכי לאחרינא זכי נמי לנפשו שנתחדשו לו כמה פלפולים נעימים ודינים מחודשים שחידש בשכלו הזך והבהיר, והראה לפני איזה עלים מחיבורו היקר, וראיתי כי הפלא לעשות ובכמה ענינים האיר רוב חכמי זמנינו וגם להמורים הגדולים הוא לתועלת כאשר יחזה עין הקורא בו, ולכן מהראוי ונכון להחזיק טובתא להרב הג' המחבר הנ"ל שיגע וטרח והשתדל להוציא לאור לאדפוסי אדרא, וגם להחזיק ידו ולסייע למצוה רבה הלזו ולקנות הספר היקר הלז בספ"י בכסף מלא כפי אשר יושת מהרב הג' המחבר הנ"ל למען תהי' משכורתם שלימה בזה ובבא, המדבר בצדקה לכבוד התורה ולומדי'. ובאעה"ח ד' כ"א אד"ר תרמ"ג לפ"ק פה ק"ק ווארשא יע"א.

שמואל זנויל במוהרי"ז מר"צ דפ"ק הנ"ל.

יהא רעוא שחפץ ה' בידו יצליח לגמרו ולהוציאו לאור ירא"ו ישרים וישמחו ויתרבה הדעת בישראל דברי הבא עה"ח ביום א' כ' סיון שנת תר"ס פ"ק קאלוואריע:

נאום בן ציון בהרב אריה ליב החופ"ק

נר תמיד
ומצבת זכרון

לזכר הורי היקרים
אישי סגולה, עתירי מעש, נדיבי עם,
עמוסי מעשים טובים ומוכתרים בשם טוב

הרה"ח ר' **אפרים חיים הלוי קליין** זצ"ל
בהרה"ח ר' אברהם נח הלוי הי"ד
נלב"ע ביום צום העשירי י' טבת תשמ"ט

מרת **מרים רחל** ע"ה
בת הר"ר חיים הכהן דרשן ז"ל
נלב"ע ט"ז אלול תשמ"ז

דרכיהם, הליכותיהם ומעשיהם הטובים
יהיו תמיד נר לרגלינו ומנתבי אורחותינו

דודי הרה"ח ר' **זלמן ברוך הלוי** ז"ל
בהרה"ח ר' אברהם נח הלוי הי"ד
נלב"ע ללא זש"ק ביום כ"ו סיון תשנ"א

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

אברהם נח הלוי קליין ומשפ'
ברוקלין ניו יארק

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן א

א דין השכמת הבוקר. ובו ט׳ סעיפים:

א א״יתגבר (א) [ג] כארי לעמוד בבוקר (א) לעבודת בוראו * ב״שיהא הוא מעורר (ב) [ב] השחר:

הגה ועכ״פ לא יאחר זמן התפלה (ג) שהצור מתפללין (טור). הגה (ג) [ג] שויתי ה׳ לנגדי תמיד * הוא כלל גדול בתורה ובמעלות (ד) הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים כי אין שיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך כ״ש כשישיב האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב״ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה׳ מיד יגיע אליו הירא

באר היטב

(א) כארי. עיין בהלק״ט ח״ב סימן ג׳ ובספר בני חיי״ל: (ב) השחר. בשל״ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב. ומיד כשיעור משנתו יטול ידיו ובזה יגאל מהוצאת ש״ז. ומכ״ש אם אינו רוצה ליתן אף שנשאר מושכב אל״ה. כתב בספר תולעת יעקב איתא בזוהר ההולך שחרית ד׳ אמות ולא נטל ידיו חייב כו׳ ע״כ ותמה הב״ח על רבינו ב״י שלא כתבו. וברואה משום דרובא דרובא אין יכולין להזהר בכך ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין מש״ה לא כתבו. שיורי כנה״ג וכ״כ ד״ח ועיין ביד אהרן סימן ד׳ בהגהת הטור: (ג) שויתי ה׳. שלייר שם הוי״ה תמיד נגד עיניו בניקוד כזה יְהוָה וזה סוד שויתי ה׳ לנגדי תמיד וזה מועלת גדול לענין הירא

שערי תשובה

[ג] כארי. עיין באר היטב ועיין ט״ז שכתב שעיקר הגבורה הוא נגד היצר הרע ואמר כארי כו׳. וירא שהוא ע״ד שאמרו ביומא דף ס״ט נפק אתא כגוריא דנורא מבית קה״ק ולזה אמר שיתגבר כארי נגדו: [ב] השחר. עיין בה״ט ובברכי יוסף כתב דבזוהר שלפנינו ליתא. אך בזוהר כת״י דף י׳ איתא שכתב ועל דא אתחייב מיתה לשמיא וכתב שצריך ליטול ידיו אע״פ שאינו רוצה לקוס. ואם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מד״א ע״ש ולא נהירא לענ״ד ועדיף שילך במרוצה שלא להשהות ר״ר השורה על ידיו. ובשו״ת שבות יעקב ח״ג סי׳ א׳ כתב שאין נוהרים מלילך ד״א בלי נט״י וי״ל שסמכו את עצמם על זה דהרשב״א[א] ס״ל בברכות דכולא ביתה כד״א דמיא ע״ש. ופשוט שאין לסמוך ע״ז כ״א בשעת הדחק ועיין בא״ר ס״ק ד׳ ועיין לקמן סי׳ ד׳ מ״ש בזה: [ג] שויתי ה׳. עיין בה״ט ורלימי בכתבי בד״ז הרב החסיד האלהי מוהר״ר

משנה ברורה

א (א) לעבודת בוראו. כי לכך נברא האדם כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו׳. ואף (א) אם ישיאנו יצרו בחורף לומר איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו ואל ישמע לו ויתאזר בנפשו אלו היה נצרך לעמוד לשרת לפני מלך ב״ו כמה היה זהיר וזריז לעמוד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו כ״ש וק״ו בן בנו של ק״ו לפני ממ״ה הקב״ה: (ב) השחר. בשל״ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה ליתן יטול ידיו אף שנשאר מושכב. ומכ״ש שלא ילך ד״א בלי נטילת ידים. וצריך מאד ליזהר בזה. ובזוה״ק (ב) מפליג עבור זה בענשו למאד כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה. (ג) ומ״מ חלילה לעבור סוס איסור עבור חסרון נט״י כגון לעצור עצמו מלהשתין עי״ז או ליקח מים שהכין חבירו עבור עצמו אם לא שבורר לו שיתן חיקף תמורתם אחרים ויש שנכשלין בזה. אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מד״א וכתב השערי תשובה ע״ז דלא נהירא דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו. י״א דלענין זה אמרינן כולא ביתא כד׳ אמות דמי אבל (ד) אין לסמוך ע״ז כ״א בשעת הדחק. אם אירע כשמשכים בלילה שאין לו מים ליטול ידיו ג״פ כראוי להעביר רוח הטומאה אעפ״כ (ה) חלילה לו לבטל מד״ת משום זה עד שיאיר היום אלא יטול מעט או יטקה ידיו בכל מידי דמנקי וישבך וילמוד כדין התלמוד והפוסקים: (ג) שהצבור מתפללין. היינו אעפ״י (ו) שלא יעבור זמן תפלה מ״מ מצוה עם הצבור ועיין לקמן סוף סק״ט: (ד) הצדיקים. דהיינו שיסייר בנפשו תמיד אין שהוא עומד לפני הש״י כי הקב״ה מלא כל הארץ כבודו וכתבו בשם האר״י ז״ל שלייר שם הוי״ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראה כזה יְהוָה וזהו סוד שויתי ה׳ לנגדי תמיד וזה מועלת גדול לענין הירא. ויש שהיו רגילין מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצויירים להיות בסידורים וכותבים בהם שויתי ה׳ וגו׳ בן ד׳ אותיות ושאר שמות ומנורה כזה היתה נקראת בשם שויתי והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת השם אשר לנגד עיניו וכתב ע״ז בשם דודו אא״ז הגאון בעל תבואות שור שאמר במליצתו הלצה אם לא שויתי ודוממתי ר״ל שיוכל לגדור שידוש אף בלא השויתי והתרעם מאד ע״ז לפי שעל הרוב אינם משמרים כראוי ומשתפכנה בראש כל חוצות וע״ד שאמרו בר״ה דף י״ח ע״ב שעל דבטילת אדכרתא מן שטריית עשאוהו יו״ט ולכן גם בזה ראוי לאזור חיל לבטל המנהג והאריך בדברי נועם וברואה דבמנורות הגדולים המצויירים על קלף שקובעים בהכר״נ לפני העמוד או אשר מקומות שקובעים אותה תחת טבלא של זכוכית ליתן לן בה ולא קפיד רק על אותן שמניחין בסדורים מטעמא דלעיל וגם שעל הרוב בא לידי מחיקת השם כאשר עיינו הרואות שהם הולכים לאיבוד

באור הלכה

* שיהא הוא מעורר השחר. נכון מאד ליזהר לומר קודם כל ג׳ תפלות הודאת היה״ר המבואר בירושלמי פ׳ תפלת השחר דהיינו בשחרית מודה אני לפניך ה׳ או״א שהוצאתני מתפלה לאורה. ובמנחה מודה אני וכו׳ שכשם שזכיתני לראות כשהתפה במזרח כך זכיתי לראותה במערב. בערבית יה״ר כו׳ כשם שהייתי נתפלה והוצאתני לאורה כן תוציאני מתפלה לאורה: * הוא כלל גדול בתורה וכו׳. הרואה לקיים שויתי כראוי יזדרז לקיים מה שנכתוב בשם ספר החינוך ומפני גודל חביבותם העתיקום כמה גדולים בספריהם וז״ל החינוך [בהקדמתו ובסימן ל״ה כ״ו תי״ז תי״ח תל״ב שפ״ז] שם מצות חיובן תמידי לא יפסקו מעל האדם אפילו רגע אחד כל ימיו וכל זמן וכל רגע שיתחוב בהן קיים מ״ע ואין קץ לזמן שכר המצות ואלו הם. א) להאמין שיש אלוה אחד בעולם שהמציא כל הנמצאות ומתפלו ורצונו הוא כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושיהיה לעדי עד ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה וזהו מ״ע דכתיב אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך וגו׳ ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים. ב) שלא נאמין בשום אלהים זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ואפילו מודה שהקב״ה שולט על הכל רק שידמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב ה״ז מודה בע״ז ועובר על לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אלא יאמין שהקב״ה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין לשום נברא כח לעשות דבר בלתי רצונו ולכן נקרא הקב״ה אלהי האלהים. ג) ליחדו שנא׳ לאזור

שער הציון

(א) מטור: (ב) עיין בש״ת: (ג) פשוט: (ד) ש״ת: (ה) ש״ע של הגר״ז: (ו) פמ״ג:

הגהות ותיקונים: א) דר׳ שמעון בן אלעזר (ברכות כה ע״ב):

ג רמ"ש מהפ' דברכות ג'

והכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ' נ"ב) * ולא יתביש (ה) מפני בני אדם (ד) [ד] (ו) המלעיגים עליו בעבודת הש"י (ז) גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד שיעור משנתו יקוס (ה) [ה] (ח) בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה (טור): ב [י]המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה (ו) [ו] ולסוף

שערי תשובה

ולהמתק ובפרט שכותבין עליהם שמות אשר לא כדת והמזהיר ישכילו כזוהר: [ד] המלעיגים. עיין בה"ט ומ"ש גם בהצנע לכת עיין בסוכה דף ע. מ"ט וביד אפרים מ"ש בזה אחי הגאון מו"ה אפרים זלמן נ"י: [ה] בזריזות. ועיין ביד אפרים סי' ד' שתיבת בחמלה יהיה באתנחתא ע"ש: [ו] ולסוף. עיין בה"ט ועי' ביד אפרים מ"ש בזה בשם הת"ם ובספר שלמי צבור. ועיין בשב יעקב סימן מ' שכתב דלענין קימה מחצות לילה יש לחשוב י"ב שעות מחצות היום שהוא בשעה שהחמה עומדת בראש כל אדם וי"ב שעות אח"כ דהיינו אני מעל"ע הוא זמן חצות לילה שאז מנשבת רוח לפונים. (וזה ג"כ דעת שלמי צבור) וכן יש לחשוב מה שמזהירים על שעת התקופה ובעל נפש יוכל להתמיר על עצמו להקפיד אף על השעות מתחלת היום או מתחלת הלילה ממש אבל לענין זמן ק"ש ותפלה מלוי ביום ובלילה ממש ומי שרוצה להתפלל בשעות שמשתנות המשמרות כמ"ש הטור יחשב הלילה מתחילת לה"כ עד ע"ה לשלש משמרות הן בקיץ והן בחורף ע"ש. ובאשל אברהם הביא קצת מזה ועיין בשו"ת דבר שמואל סי' רי"ג וסי' רכ"ח. ועיין מ"ש ביד אפרים ר"ס נ"ח. ובאבן השוהם סי' כ"ג כתב בני אדם שנדרו לקום בחצות לילה להתפלל ובקש רחמים כוונתם על חצות לילה ע"פ הדין ויש לחשוב חצות אחר שש שעות מתחלת כניסת הלילה הן בגילות ארוכים או קצרים וכבר נתבאר שאין כן דעת השב"י והש"ל וכן נראה עיקר. וכתב בשבות יעקב ח"ג סי' מ"ד שאין לעשות תפלת חצות בפרהסיא רק בצנעא דכתיב הצנע לכת ולכן מה שקצת יחידי סגולה עושים כן בבה"כ בעשרה יש בזה משום יוהרא אם אין כל הציבור עושים כן ע"ש אך האידנא נהוג עלמא למעבד הכי ואין בזה משום יוהרא בכל ענין וכ"כ בברכי יוסף על דברי השב"י וז"ל בחיינו שמענו ושינינו ראו בכמה עיירות פשט המנהג להיפך ע"ש. וכתב עוד שם מבורת חצות שקבוע להם חדר סמוך לבה"כ ולאשי הקהלה רוצים שיאמרו בבה"כ כדי שיהיו ג"כ עשרה ראשונים כך ראוי לעשות אך אם יש ביניהם איזה בחורים שלפעמים מדברים שיחה בטלה ולא יעלו עצמם מלשית גם בבה"כ מוטב שיחזיקו בקביעותם בחדר. וכתב בחגת הרמ"ז (הוא ר"ת הרב רביני משה זכותא) שאין לעשות התיקון בתחילת הלילה אף יעלו בקיץ וגם לא בראש משמורה שניה אלא מחצות ואילך ויש להקדים השינה בתחילת הלילה כדי שיוכל עכ"פ לקום תחי שעה קודם אור היום ובשעת הדחק אף שעלה ע"ה יש קצת מליצות לתיקון כו' ע"ש. ושם בסי' ט"ו כתב שבמקומות שמרבים בסליחות בער"ה וערב יה"כ בחשמורת וגם עושין נפילת אפים הנוהג לעשות תיקון חצות בכל השנה יש לו לעשות גם בער"ה ע"ש. ועיין שם בסי' ט"ז מי שרגיל לומר תיקון חצות וקם בחשמורת וכבר הציבור אומרים סליחות ואין פנאי לומר שניהם אומר תיקון חצות כסדר האר"י ז"ל שהוא עיקר גדול יותר מהסליחות. וכתב בברכי יוסף בשם מז"ה מהר"ח אזולאי (הוא בעל חסד לאברהם) אחר שהשלים תיקון חצות יאמר אני מאמין באמונה שלימה בנחמת ציון אלהינו ברחמיו ינחמנו ויחדש

ביאור הלכה

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' שהוא את הכל בגלוי והוא אלהינו המשגיח בכל העולמות הוא ה' אחד בלי שום שתוף. ד). לאהוב המקום ב"ה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך וגו' וכילד יגיע האדם לאהבה הוא ע"י התורה וכדאיתא בספרי לפי שנאמר ואהבת אחי יודע כילד לאהוב את המקום מ"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם כלומר שע"י התבוננות בתורה יכיר את גדולתו של הקב"ה שאין לו ערך ולא קץ ותתייחס האהבה בלבו בהכרח. ועניין המצוה שיראה האדם להשיש כל מגמתו וכל מחשבתו אחר אהבת הש"י ויעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד הכל הוא כאין נגד אהבתו ית' וייגע תמיד בבקשת חכמת התורה למען ישיג ידיעה בה'. והקובע את מחשבתו בעניני הגשמיים ובחבלי העולם שלא לש"ש רק להתענג ולהשיג כבוד ביטל עשה זו ועונשו גדול. ה). להיות ירא את הש"י על פיו תמיד לבלתי יחטא וע"ז נאמר את ד' אלהיך תירא ומי שבא דבר עבירה לידו תייב להעיר רוחו ולחת אל לבו באותו הפרק שהקב"ה משגיח בכל מעשי בני אדם אף אם יהיו במחשך מעשיהם ויש לחם נקם לפי רוע המעשה וכדכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' וגו'. ו). שלא נאור אמר מחשבת הלב ורחיית העינים שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וגו' ואמרו חכמים אחרי לבבכם זו אפיקורסות ואחרי עיניכם זו זנות ובכלל אפיקורסות הוא כל מחשבות זרות שהם היפך דעת התורה ובכלל זנות הוא מי שהוא רודף אחר תאות העולם מבלי שיכוין בהם כלל לכוונה טובה כלומר שלא יעשה אותם כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו רק כוונתו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו. כ"ז לקעתי מלשונו הנחמד בקראה וקיומין הם לעיניהם ואחרי המקיימם כראוי ועיין במ"א כלל מ' שהאריך ג"כ בהם: * ולא יתבייש וכו'. עיין במ"ב בשם הב"י. דע דהב"י לא מייירי כ"א במצוה שהוא עושה לעצמו ובני אדם מלעיגים עליו אז בודאי אין לו לחוש כלל לצערם ולא יתקוטט עמהם אבל אם הוא עומד במקום שם אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני הע"ר ועי"ז יעבירו את העם מדרכו ה' ופתח בשלום ולא שמעו דבריו בכגון זה לא דיבר הב"י מצוה ומצוה לשתתף ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל

משנה ברורה

לחזור חיל לבטל המנהג כי ע"פ הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי ותשתכחה בראש כל חוצות וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם. וגראה דבמנורות הגדולות המצויירות על קלף שקובעים בבה"כ לפני העמוד תחת תבלא של זכוכית שאין שייך בזה טעם הנ"ל ליתן לן בה עכ"ל. והקובעין בעמוד בלא טבלא יש למחות בידם כי ע"י הגרות שקובעין בעמוד בא ברוב העתים לידי מחיקת השם ח"ו: (ה) מפני בני אדם. ועכ"פ לא יתקוטט עמהם מפני שמדת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת הש"י כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו ית' (ב"י) ועיין בבה"ל: (ו) המלעיגים עליו. וכן (ז) אם הוא אדם ניצוני עומד במקום גדולים לא יתביש מהם ללמוד ולעשות המצוה אך אם אפשר לו לעשות המצוה שלא בפניהם טוב יותר. (ח) ומיהו בפני ניצונים שילמדו ממנו י"ל טוב יותר לעשות בפניהם שילמדו ממנו לעשות כמעשהו אך יכוין לבו לש"ש ולא להתפאר חלילה: (ז) גם בהצנע לכת. ר"ל אף (ט) בשעה שהוא בביתו בהצנע ג"כ יהיה לכתו עם ה' אלהיו וכמו שמסיים והולך: (ח) בזריזות. [א]לו דוקא אלא שהא מעט ולא יעמוד פתאום כי זה מזיק לגוף [גיטין דף ע']. טוב (י) לומר תיכף בקומו מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך.

באר היטב

האר"י ז"ל: (ד) המלעיגים. ועכ"פ לא יתקוטט עמהם ב"י: (ה) בזריזות. ל"ד אלא שהה מעט ולא יעמוד פתאום גיטין דף ע'. כתב בסדר היום ובקומו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך. וא"ל לזה נט"י אף שידיו מטונפות כי אינו מזכיר השם ולא כינוי ומ"מ ללמוד נראה דאסור א"ז. ואחר נטילת ידים יאמר שם של מ"ב אנא בכח וכו': (ו) ולסוף הלילה. והוא זמן שומרים לבוקר ואף בקיץ. ואם הוא קרוב לגן החמה יאמר מתחלה[א] הקיצות ואח"כ יתחיל שומרים לבוקר. דרך חכמה. ובענין תפלת חצות עיין בספר הכוונות. ובזהר ויקהל משמע דלעולם חשבינן הלילה לי"ב שעות הן בקיץ או בחורף אע"ג דלענין תפלה אינו כן עיין סימן רל"ג מ"א ועיין ע"ח. והאחרונים קבלו דמשכבי עד קומי ר"ל משבועות שאומרים רות שבו שכבי עד ט"ב שבו קומי א"ל לקום ללמוד בלילה. וי"א מט"ו באב עד ט"ז[ב] אייר יקום. וי"א דזמן שינה מ' שעות וסימן ישנתי א"ז יונות לי והכל לפי מה שהוא אדם. וכתב האר"י ז"ל ושיעור

שער הציון

(ז) ב"ח: (ח) פמ"ג: (ט) יד אפרים: (י) סדר היום:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבות, המזמורים לבד וידלג: ב) ט"ו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב במהד"ת סעיף ו' כתב דישהה עד אחר אמירת מודה אני.

הלכות הנהגת האדם בבוקר סימן א

הלילה שהתפלל שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות רצויה: ג (ט) יראוי לכל ירא שמים (ז) (י) שיהא מיצר ודואג על (יא) חורבן בה"מ: ד טוב מעט תחנונים (מ) (ז) בכוונה מהרבות (יב) בלא כוונה: ה יטוב לומר (יג) (ט) פ' העקדה ופ' המן יועשרת הדברות * יופ' עולה ומנחה (יד) (י) [מ] ושלמים (טו) וחטאת ואשם: הגה ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום אבל אסור

ד כ"פ ס"ס ה טור ו סס כטור ז ממיל לג ח מעמיק מ ומגילה לא

באר היטב

משניות קודם לכל דבר ועי"ז זוכה לנשמה כי משנה אותיות נשמה. ואם זכה לחכמת אמת עת ההיא מסוגלת מאוד: (ז) שיהא מיצר. אבל התפלה והתורה יהא בנשמתה. סולת בלולה: (מ) בכוונה. כ"ל דמי שיש לו אונס ואינו יכול להאריך וממעט בתחנונים ואומרם בכוונה נחשב לפני הקדוש ב"ה כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכוונה. מ"ב וכ"כ יד אהרן. ועטו"ז ובתשובת שבות יעקב ח"ב סי' מ"ד. ועיין תוספות י"ט במסכת אבות פרק ב' משנה ט"ז. כתוב בספר מקור חיים דה"ה בלימוד תורה נמי הדין כן וכ"כ בסולת בלולה: (ט) פ' העקדה. קודם פרשת הקרבנות. ויוכל לאומרם פרשת העקדה ופרשת המן אפילו בשבת. ע"ת וכ"כ בעל שתי ידות וסולת בלולה וכנה"ג ע"ש. וכתב הבחיי פרשת לו אחין די באמירה אלא בביאור הפרשה ויכיר נפלאות ה'. וכן פירש מ"ש כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח שהוא בן עה"ב: (י) ושלמים. ואחר עולה ושלמים יאמר פרשת נסכים כי אין זבח בלא נסכים אבל חטאת ואשם אין טעון נסכים. והקשה המ"א למה כתב הב"י לומר עולה וכו' חטאת וכו' הלא קיי"ל חטאת קודם לעולה ומייבב. ומתוך תירוצו העלה כשיודע שנתחייב חטאת יאמר חטאת קודם ע"ש. ומדברי שאר פוסקים משמע דלעולם יאמר עולה קודם החטאת:

שערי תשובה

עליו מלכותו מהרה ע"ש: [ז] בכוונה. עבה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ב סי' מ"ד ובברכי יוסף כתב שראוי לקטע עת ללמוד בספרי מוסר כי כל הגדול כו' וקבלתי כי מבלין היה"ר הוא מוכחת מוסר מאמרי חז"ל: [מ] ושלמים. עבה"ט המ"א קושיית המג"א דהא חטאת קודמת לעולה. ובספר דעת קדושים כתב לתרץ דחטאת מלבד הכפרה בדם איכא נמי אכילת בשר שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ואמרו חז"ל במן שבהמ"ק קיים מזבח

משנה ברורה

(יא) ותיבת בחמלה יהיה בחמתחתא ורבה אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגו' שהקב"ה מקיים אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"ל לזה נט"י ואף אם ידיו מטונפות כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כיוון ומ"מ בלמוד (יב) נראה דאסור קודם שנטל ידיו ובלא"ה אסור קודם ברכת התורה ועיין לעיל סוף סק"ב: ג (ט) ראוי לכל וכו' [א]והמקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת קיימת אלות כי רבה היא וכבר נדפס בסידורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזמן אלות (יג) הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכל מקום ואפילו בגילות האדוכות או הקברות והיא י"ב שעות אחר חצי היום והעת להתאונן על החורבן (יד) נכון יותר שיהיה קודם אלות מעט ומחצות ואילך יעסוק בתורה ובסוף הלילה (טו) יבקש ברחמי וי"א אז שומרים לבוקר ואם הוא קרוב להנץ החמה (טז) יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות ואח"כ יאמר שומרים לבוקר. ואחר התיקון שיעור משניות קודם לכל דבר ואם זכה לחכמת האמת עת ההיא מסוגלת מאוד. האחרונים קבלו משכבי עד קומי היינו משבועות שאומרים שכבי עד ט"ג שאומרים קומי ח"ל לקום בלילה וי"א מט"ו בחג עד ט"ו באייר יקום והגהגיס ע"פ קבלה סודרים שאריך לקום תמיד. תבורה שנתחברו יחד לומר תיקון אלות בלבוד אין למעשה הרחשונים. ואריך ביחוד להזהר מאוד מאוד משיחת חולין בגיעורם בלילה. ומי (יז) שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בגופו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום בחשמורת יישן בעת התפלה מוטב לישן כל הצורך ומ"מ (יח) יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמע לבהכ"נ כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בלבוד ובנקיות: (י) שיהא מיצר. אבל התורה והתפלה (יט) יהיה בנשמתה: (יא) חורבן בה"מ. כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על הגרות בבל ובשבת (כ) וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב ד' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר (כא) ואחר כונת הלב הן הדברים: ד (יב) בלא כונה. אבל אם המרבה כיון ג"כ המרבה טוב יותר. ואם הממעט (כב) יש לו אונס ואינו יכול להאריך או שהוא משער בעצמו (כג) שאם יאריך לא יהיה יכול לכוין וממעט בתחנונים ואומרם בכונה נחשב לפני הש"י כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכונה וע"ז שגינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וכן (כד) לענין ת"ת הענין כן כי הכל תלוי לפני הש"י אם עושה כל אשר בכוחו לעשות. ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד (כה) יכול למנוע מלומר הרבה תחנות ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב יותר שילמוד במקומם. (כו) ולריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו ילרו גדול הימנו. ותבלין היה"ר הוא מוכחת מאמרי חז"ל: ה (יג) פרשת העקידה. (כז) קודם פרשת הקרבנות. ויכול לומר פרשת העקידה ופרשת המן אפילו בשבת. ואין די באמירה (כח) אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות ד' וכן מה שאמרו בגמרא כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח שהוא בן עוה"ב ג"כ באופן זה. ונעשה לאמירת כ"ז (כט) כי פרשת עקידה כדי לזכור זכות אבות בכל יום וגם כדי להכניע ילרו כמו שמסר ילחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית וכדכתיב המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה[ב] ואיתא בירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יחסרנו מזונותיו ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני ויתחזק אמונתו בה' ופרשת הקרבנות דאמרינן במגמות זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו': (יד) ושלמים. וה"ה (ל) פרשת תודה דגם היא בכלל שלמים. ואחר עולה ושלמים ותודה (לא) יאמר פרשת נסכים כי אין זבח בלא נסכים אבל חטאת ואשם אין טעון נסכים: (טו) וחטאת.

[ב]עיין במ"א שכתב דאם יודע שנתחייב חטאת יאמר פרשת חטאת קודם ומדברי שארי הפוסקים לא משמע כן:

שער הציון

מה שיוכל ולהמע"ה אמר הלא משנאיך ד' אשנא ובתקוממיך אתקוטטו תכלית שנאה שנאתים וגו': * ופ' עולה. מתחלת ויקרא עד ואם מן הצאן. ופרשת מנחה מן ונפש עד תקריב. [ואם יש לו פנאי יקרא גם בפרשת לו מן חטאת תורת המנחה עד יקדש].(שמ"מ) וכהן יוסיף פסוק וכל מנחת כהן כליל תהיה. ופרשת שלמים מן ואם זבח שלמים עד ואם מן הצאן ובפרשת לו מן

ביאור הלכה

(יא) ותיבת בחמלה יהיה בחמתחתא ורבה אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגו' שהקב"ה מקיים אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"ל לזה נט"י ואף אם ידיו מטונפות כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כיוון ומ"מ בלמוד (יב) נראה דאסור קודם שנטל ידיו ובלא"ה אסור קודם ברכת התורה ועיין לעיל סוף סק"ב: ג (ט) ראוי לכל וכו' [א]והמקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת קיימת אלות כי רבה היא וכבר נדפס בסידורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזמן אלות (יג) הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכל מקום ואפילו בגילות האדוכות או הקברות והיא י"ב שעות אחר חצי היום והעת להתאונן על החורבן (יד) נכון יותר שיהיה קודם אלות מעט ומחצות ואילך יעסוק בתורה ובסוף הלילה (טו) יבקש ברחמי וי"א אז שומרים לבוקר ואם הוא קרוב להנץ החמה (טז) יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות ואח"כ יאמר שומרים לבוקר. ואחר התיקון שיעור משניות קודם לכל דבר ואם זכה לחכמת האמת עת ההיא מסוגלת מאוד. האחרונים קבלו משכבי עד קומי היינו משבועות שאומרים שכבי עד ט"ג שאומרים קומי ח"ל לקום בלילה וי"א מט"ו בחג עד ט"ו באייר יקום והגהגיס ע"פ קבלה סודרים שאריך לקום תמיד. תבורה שנתחברו יחד לומר תיקון אלות בלבוד אין למעשה הרחשונים. ולריך ביחוד להזהר מאוד מאוד משיחת חולין בגיעורם בלילה. ומי (יז) שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בגופו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום בחשמורת יישן בעת התפלה מוטב לישן כל הצורך ומ"מ (יח) יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמע לבהכ"נ כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בלבוד ובנקיות: (י) שיהא מיצר. אבל התורה והתפלה (יט) יהיה בנשמתה: (יא) חורבן בה"מ. כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על הגרות בבל ובשבת (כ) וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב ד' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר (כא) ואחר כונת הלב הן הדברים: ד (יב) בלא כונה. אבל אם המרבה כיון ג"כ המרבה טוב יותר. ואם הממעט (כב) יש לו אונס ואינו יכול להאריך או שהוא משער בעצמו (כג) שאם יאריך לא יהיה יכול לכוין וממעט בתחנונים ואומרם בכונה נחשב לפני הש"י כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכונה וע"ז שגינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וכן (כד) לענין ת"ת הענין כן כי הכל תלוי לפני הש"י אם עושה כל אשר בכוחו לעשות. ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד (כה) יכול למנוע מלומר הרבה תחנות ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב יותר שילמוד במקומם. (כו) ולריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו ילרו גדול הימנו. ותבלין היה"ר הוא מוכחת מאמרי חז"ל: ה (יג) פרשת העקידה. (כז) קודם פרשת הקרבנות. ויכול לומר פרשת העקידה ופרשת המן אפילו בשבת. ואין די באמירה (כח) אלא שיתבונן מה שהוא אומר ויכיר נפלאות ד' וכן מה שאמרו בגמרא כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח שהוא בן עוה"ב ג"כ באופן זה. ונעשה לאמירת כ"ז (כט) כי פרשת עקידה כדי לזכור זכות אבות בכל יום וגם כדי להכניע ילרו כמו שמסר ילחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין בהשגחה פרטית וכדכתיב המרבה לא העדיף והממעיט לא החסיר להורות שאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה[ב] ואיתא בירושלמי ברכות כל האומר פרשת המן מובטח לו שלא יחסרנו מזונותיו ועשרת הדברות כדי שיזכור בכל יום מעמד הר סיני ויתחזק אמונתו בה' ופרשת הקרבנות דאמרינן במגמות זאת תורת החטאת כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכו': (יד) ושלמים. וה"ה (ל) פרשת תודה דגם היא בכלל שלמים. ואחר עולה ושלמים ותודה (לא) יאמר פרשת נסכים כי אין זבח בלא נסכים אבל חטאת ואשם אין טעון נסכים: (טו) וחטאת.

[ב]עיין במ"א שכתב דאם יודע שנתחייב חטאת יאמר פרשת חטאת קודם ומדברי שארי הפוסקים לא משמע כן:

גליון

(יא) ס"ת: (יב) א"ז: (יג) ש"ת ואחה"ת ושאר הרבה אחרונים דלא כמ"א: (יד) מ"מ ואחה"ת: (טו) מ"א ואחה"ת: (טז) אחה"ת והשאר הוא מבה"ט וש"ת: (יז)א"ל ופמ"ג: (יח) ח"א: (יט) אחרונים: (כ) פמ"ג: (כא) מ"א: (כב) אחרונים וא"ז הגדול: (כג) ט"ז: (כד) בה"ט וא"ז[א] (כה) ל"מ וא"ז: (כו) ברכ"י וא"ל בהלכות יוהכ"פ ע"ש שכתב דאם שהוא יותר חיוב מלימוד משניות: (כז) בה"ט: (כח) מ"א: (כט) ט"ז: (ל) יד אפרים: (לא) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) נראה דצ"ל אליהו רבה סק"ה.

הערות והארות: 1): עיין בה"ל סי' מ"ז סי"ד ד"ה נשים וכו' לענין חיוב נשים באמירת פרשת הקרבנות: 2) נמצא בתשב"ץ סימן רנ"ו בשם ירושלמי ומסיים שם ואני ערב:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב מהדו"ק סעיף ח' כתב שיתחנן בשעות המשתנות המשמרות וכו' ועיין בסידור הרב בהערה לתקון חצות בד"ה ואחר שהזמן המובחר הוא בחצות האמיתי דוקא וכו' ובאיזה לילה שאינו יכול יתאמץ עכ"פ לקום איזו שעה לפני עמוד השחר. ב) בשו"ע הרב מהדו"ק סעיף י"ב כתב כהמ"א דאם יודע שנתחייב חטאת יאמר תחלה פ' חטאת ואח"כ פ' עולה ולא כשאר הפוסקים

ם כל פ׳ ס׳ ר״ל גבי פרשת התמיד ר׳ מרדכי מיים בשם הר״י בר יקר פ״פ ויקרא רבה פ״ו כ׳ שם

לאומרם (יח) [ט] (טז) בגמרא (תשו׳ הרשב״א סי׳ קמ״ד*): ו *פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא (יב) (יז) ביום (וע״ל סי׳ מ״ז סעיף י״ג): ז כשיסיים פרשת העולה יאמר יר״מ שיהיה זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה וכך יאמר אחר פ׳ המנחה והשלמים מפני שהם (יח) באים (יג) [י] נדבה: ח יאמר (יט) עם הקרבנות פסוק (יד) [יא] (כ) ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה׳: ט *יש נוהגין לומר פרשת הכיור ואח״כ פרשת תרומת הדשן ואח״כ פ׳ התמיד ואח״כ פרשת מזבח מקטר קטורת ופרשת סמני הקטורת ועשייתו:

שערי תשובה

מכפר עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו ופרש״י שאוכלים על שולחנו עניים מהוגנים ואין היה״ר שאומר בחטאת עולה רק במקום זריקת הדם אבל לא במקום אכילת בשר ואין היה״ר עולה במקום כל הקרבן של החטאת משא״כ היה״ר של העולה שהיא כולה כליל הוא העולה במקום כל הקרבן לכן היה״ר של עולה קודם ע״ש ועיין בשב יעקב סי׳ כ׳ מ״ש מה: [ט] בגיטר. עבה״ט וכתב בקונטרס טוב עין ס״י שמהאר״י ז״ל משמע שאין לאומרם אפילו במיחד אך אפשר להקפידא קודם התפלה אבל לאחר התפלה אם יקראם בתחנא קמיעות ליחודו שפיר דמי ע״ש: [י] נדבה. עבה״ט וכתב בשב יעקב סימן כ׳ שהטוהגים לומר פרשיות של הקרבנות בכל יום יכול לומר גם פ׳ של חטאת ואשם אפי׳ ביום שאמר יה״כ אבל היה״כ של חטאת לא יאמר כלל ושל אשם יאמר בכל השנה בדרך ספק אם נתחייבתי כו׳ ומ״מ ביום שאחר יה״כ לא יאמר כלל. ועיין בח״מ סי׳ ה׳ ס״ק ח׳ וט׳ מ״ש בענין זה ובשם בכנ״י[ב] דף ק״ח ודעתו שאם לבו נוקפו שמא עבר על חטא ונודע לו ובכה יאמר בג״כ אחר חטאת בדרך תנאי ואם מבואר כל פרטי דיני אמירת הקרבנות באורך. ובתחונת שמואל סי׳ נ״ג כתב הך קושיא שהקשה המג״א דאשם נדר אינו בא אלא כשנטמא בשם חכם א׳ והוא ז״ל כתב ע״ז דלק״מ דלענין תפלה של יה״ר יכול לכוון לאשם נדר כיון שע״י נדר זה באם יטמא ימיא אשם מקרי נדר ונדב. ובכנסת יחזקאל ס״פ כ״ג כתב לאחרן משום שאנו עמאי מתים ע״ש ובמאיר נתיבים סימן א׳ כתב שהוא תמוה וגם מ״ש בח״ש נ״ע. ולענין הדין ומשיר שיה״ר לא יאמר כלל אף בדרך תנאי ואם אשם יאמר דרך תנאי ע״ש ובכנר כתבתי הכרעת הגר״ש מה וכן עיקר. ועיין תשובת יעב״ץ י״א[ג] סי׳ קס״ג ובקונטרס טוב עין סימן י״ב ובד דוד בשבת דף ע׳. ועיין בד אפרים מ״ש לפרש דברי הגאון מהר״י מפוחנא ז״ל שהביא המג״א ע״ש: [יא] ושחט אותו. עבה״ט וכתב הבית יעקב סי׳ ק״ח דמ״ש בב״י וכב״ש פסוק ושחט אותו כו׳ יאמר עם הקרבנות זה נמשך למ״ש לפני זה אלא יאמר פרשת הקרבנות אלא ביום ולא יאמר בסדר המעמדות קודם אור היום פרשיות הקרבנות אבל מ״מ יאמר פסוק ושחט שאמיתה וחריקה כשיהא בגילה ומ״מ ביום שאומר פ׳ הקרבנות אין לו לדלגו כשבל שאמר אותו קודם אור היום אבל אין הכוונה לאומרו בפ״ע בשביל זכירת עקידת יצחק כמו שנוהגין קצת לומר קודם איזהו שעיקר הזכירה הוא כשאומרו עם הפרשה ע״ש. וא״ע על דבריו דבאמת הלי קרא דושחט לא בענינא דפרשת התמיד כתיבא. ומ״ש שהשחיטה וחריקה כשהיה בגילה נמה״כ שגגה הוא וש״ם ערוך מבמים בכמה

ביאור הלכה

חטאת תורת השלמים עד בתדבר סיני והוא ג״כ פרשת תורה ואח״כ פרשת נסכים בפרשת אלה מן וידבר דבי חטאתו עד אתכם. ופרשת חטאת בריקרא מן ונפש אחת חטאתו עד ונכלם לו (ואם יש לו פנאי יקרא גם בפ׳ לו ואחת תורת החטאת עד בתם תשרף) (שמ״ח) ופרשת אשם בפרשת לו מן ואחת תורת האשם עד אשם הוא. (ואם יש לו פנאי יקרא גם בריקרא) (שם). ופ׳ עולה ויורד ג״כ דהיא בתה על שטעה ביטוי מן ונפש כי תחטא עד והיתה לכהן כמנחה (מ״א) ועיין בפמ״ג דמשמשמע אם לרוץ לומר פרשת נסכים ג״פ לעולה

באר היטב

(יח) בגיטר. מפני כופרי ישראל שיאמרו אין תורה אלא זו ובפרט בזמנינו ולכך אין כותבין אותו על קונטרס המיוחד לגיטר ל״ח מ״א שכנה״ג ועיין ב״יסי׳ קכ״ה. ומהרש״א כ׳ דלא אחר הרשב״א לאומרו בגיטר אלא לקבוע בין הברכות כמו ק״ש אבל קודם ב״ש מותר אפילו בגיטר. ואנן נקטינן לאסור בגיטר כלל וכלל. ובמיחד דוקא קודם התפלה או אחריו אבל לקבוע בתוך הברכות גם ליחיד אסור ע״מ ועיין שבות יעקב ח״ב סי׳ מ״ד: (יב) ביום. דאין הקרבנות קרבין אלא ביום. וש לומר פרשת הקרבנות מעומד דקי״ל דיושב פסול לעבודה ע״מ יד אהרן. וכן י״ל מזמור לתודה מעומד יד אהרן. אבל פרשת הכיור ותרומת הדשן יוכל לאומרם קודם היום כדאיתא ביומא דף כ׳: (יג) נדבה. אבל אחר חטאת ואשם משמע מדברי המחבר דלא יאמר מפני שאין אלו באין בנדבה. ואפילו אחר אשם תלוי נמי לא יאמר כמבואר בש״ע י״ד סי׳ ה׳ שפסק שם להחמיר דאין בא בנדבה עיין בש״ך שם ס״ק ז׳ והב״ח והנחלת לבי כתבו בשם רש״ל דיש לומר אף לאחר חטאת ואשם יה״ר רק שיאמר בלשון ספק דהיינו יר״מ אם עברתי עבירה שחייבים עליה חטאת שיהא זה נחשב כאילו הקרבתי חטאת ע״ש ומ״א וט״ז הקשו עליו ע״ש והעלה המ״א דיש לנהוג לאחר פרשת האשם יאמר יר״מ אם נתחייבתי אשם יה״ר וכו׳ דאשם לא בעי ידיעה בתחלה אבל אחר פרשת חטאת לא יאמר כלום ע״ש. וע״מ ואליהו זוטא ובספר בני חיא ויד אהרן כולם כאחד הסכימו לדעת מהרש״ל דיאמר אם נתחייבתי חטאת יהא זה נחשב כאלו הקרבתי חטאת ואם לאו הרי אני בקורא בתורה ושפיר דמי ע״ש. ועיין בספר זבח השלמים סי׳ א׳ ובתשובת אמונת שמואל סי׳ נ״ג. כתב בשל״ה דבשבת וי״ט לא יאמר יה״ר דאין קרבן נדבה בא בהם אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן בקורא בתורה ומ״מ אם מ״מ הוא מוטב שיעסוק בפרשה דיומא. ובספר סולת בלולה כתב ושאר קרבנות לא יאמר אפילו אם כוונתו בקורא בתורה וכן העתיק הבאר היטב אשר לפני ע״ש ולא ידעתי למה: (יד) ושחט אותו. עיין בית יעקב סי׳ ק״ח. כתב הט״ז האומר ובשלמה פרים שפתיו קודם פ׳

משנה ברורה

(טז) בצבור. מפני הכופרים שיאמרו אין תורה אלא זו ובפרט בזמנינו ולכך אין כותבין אותו ג״כ על קונטרס המיוחד לגיטר. יש שכתבו דלא אסור לאומרו בגיטר אלא לקובעו בין הברכות כמו ק״ש אבל קודם ב״ש מותר אף בגיטר. ואנן נקטינן לאסור בגיטר בכלל וכלל ובמיחד דוקא שלא בתוך התפלה אבל לקבוע בתוך הברכות גם ליחיד אסור (ע״מ ואברה״מ): ו (יז) ביום. דאין הקרבנות קרבין אלא ביום (לג)[א] אבל פרשת הכיור ופרשת תרומת הדשן יכול לאמר קודם היום (לג) ואם אין לו פנאי יכול לאמר גם פרשת הקרבנות בלילה.[ב] ואם צריך עמידה עיין בסימן מ״ח במ״ב סק״ח. כתב בשל״ה דבשבת ויו״ט לא יאמר יה״ר דאין קרבן נדבה בא בהם אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן בקורא בתורה ומ״מ אם הוא בן תורה מוטב יותר שיעסוק בפרשה דיומא.[ג] מי שהוא אבל (לד) לא יאמר פרשת הקרבנות: ז (יח) באים בנדבה . אבל אחר פרשת החטאת (לה) לא יאמר כן לפי שאינה באה נדבה אלא כשבר עבירה שחייבים עליה חטאת (לו) וכן אשם תלוי קי״ל דאינה באה בנדבה. והאחרונים כתבו בשם רש״ל דיש לומר אף לאחר חטאת ואשם יה״ר רק שיאמר בלשון ספק דהיינו יר״מ אם עברתי עבירה שחייבים עליה חטאת שיהא זה נחשב כאלו הקרבתי חטאת ואם לאו (לז) יהיה בקורא בתורה וכה״ג יאמר ג״כ אחר פרשת אשם אך המ״א הקשה עוד איך יאמר אם נתחייבתי חטאת הא קי״ל לענין חטאת דבעי ידיעה בתחלה שחטא ע״כ העלה המ״א דלענין חטאת לא יאמר כלל היה״ר רק לענין אשם ודאי ואשם תלוי יוכל לאמר יה״ר זה דעל תנאי אך אם לבו נוקפו שמא עבר על חטא והיה לו ידיעה שחטא ושכח יוכל לאמר ג״כ היה״ר אחר חטאת בדרך תנאי [ש״ת]: ח (יט) עם הקרבנות. וכהיום (לח) נוהגין לאמרו אחר פרשת התמיד: (כ) ושחט אותו. דאיתא במדרש (לט) דכל מי שאומר פסוק זה הקב״ה זוכר עקידת יצחק:*

שער הציון

(לג) מ״א: (לב) פמ״ג: (לד) מט״ש: (לה) עור: (לו) מ״א: (לז) מט״ש ופמ״ג[ד]: (לח) פמ״ג: (לט) ט״ז:

הגהות ותיקונים: א) קפ״ד: ב) בבכ״ש: ג) ח״א ד) תבו״ש ושע״ת:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב מהדורא ראשונה סעיף י״ג ובמה״ת סעיף ט. כתב שלא יאמרם בלילה מפני שצריך לאומרם בזמן הקרבתם. ב) בשו״ע הרב מהדורא ראשונה סעיף י״ד כתב כהמג״א שצריך לומר פ׳ הקרבנות מעומד . ובסי׳ מ״ח סעיף א׳ הלשון: וטוב לומר פ׳ הקרבנות מעומד ובמהדורא תניינא סעיף ט׳ כתב, שא״צ לומר פ׳ הקרבנות מעומד. ג) בשו״ע הרב בסימן נ׳ סעיף ג׳ כתב: יש מקומות שאין אומרים איזהו מקומן בבית האבל מפני שאסור בתלמוד תורה ואין זה נכון שכל שהוא סדר היום אין בו משום תלמוד תורה לאבל. ד) בסידור הרב אין כל אלו הפרשיות, ומיהו פרשת התמיד שאני שנתקבלה אמירתה לחובה. ובסידור אין פ׳ הכיור ולא פ׳ המן. בשו״ע הרב מהד״ת סי׳ א׳ סעי׳ ט׳ כתב: וטוב לומר בשבת פרשת לחם הפנים. ובסידור מובא לומר בשבת אחר וזפלת מוסף פ׳ לחם הפנים, והמשנ״ב לא הזכיר ענין זה. בשו״ע הרב מהד״ת אף שאם יודע שנתחייב באיזה קרבן כגון עולה על ביטול מצות עשה או על הרהור הלב בלא תעשה, או תודה וכו׳ יאמר פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו.

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן ב

ב דין לבישת בגדים. וכו ו׳ סעיפים:

א * לא ילבש חלוקו (א) (ח) מיושב (טור) אאלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא (ב) כשיקום שהוא מכוסה: **ב** באל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב״ה מלא כל הארץ כבודו: **ג** גידקדק (ג) בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי (ג) [ח] (ד) לחוץ: **ד** דינעול מנעל (ג) [ב] (ה) ימין תחלה ולא יקשרנו ואח״כ ינעול של שמאל (ו) ויקשרנו ויחזור ויקשור של ימין: הגה ומנעליים שלנו שאין להם קשירה ינעול של (ז) ימין תחלה (תוספות פ׳ במה אשה ד׳ ס״ח): **ה** הכשחולץ מנעליו (ח) חולץ של שמאל תחלה: **ו** איסור לילך (ד) (ט) בקומה זקופה (י) * ולא ילך

באר היטב

התמיד ואיזהו מקומן טעות הוא דגם חטאת נזכר שם ושמא אינו מייב והוי כמביא חולין בעזרה אלא יאמר ונשלמה פרים שפתינו במקום קרבן התמיד ע״ש:

(ח) מיושב. דאז בהכרח יגלה גופו. איתא בש״ס חלוק של ת״ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו טפח. והאידנא אין נזהרין בזה משום שהולכין הכל בנתי שוקיים ואין בשרו נראית מ״ח: (ב) לחוץ. וילאו התפירות המגונות ויתגנה בעיני הבריות. וכתב הט״ז שיש חילוק בין ת״ח לשאר אינשי דלת״ח אם לבש החלוק הפוכה צריך להפכה אבל שאר אינשי דעלמא יזהר לכתחלה שלא לובשה הפוכה ע״ש. ויזהר מלבוש שני מלבושים יחד בפעם אחד כי קשה לשכחה. ויש ב׳ לידי המלבוש ביד ימינו וילבוש הימין ואח״כ השמאל ויכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל. כתביס: (ג) ימין תחלה. דיש חשיבות לימין לענין בוהן יד ובוהן רגל ושמאל יש בו גמי חשיבות לענין תפילין משי״ה נחלק לכל אחד מעלה דהיינו הקשירה לשמאל דחשיבת תפילין הוא בקשירה וכשרוחץ וסך ימין תחלה ואם רוחץ כל גופו ראש תחלה עמ״א ועי״ת: (ד) בקומה זקופה. אפילו פחות מד׳ אמות ב״ח ט״ז ומ״א.

שערי תשובה

דוכתי דפסול. ובוומא פעם אחת עלה מאור הלבנה ודימו כו׳ והוליאוהו לבית השריפה. ומצאתי בשו״ת מ״ל שהשיג עליו מה בסימן כ״ז ע״ש: [ח] לחוץ. עבה״ע וכתב בבב״ח דף קי״ב ע״ג דאם לבש חלוקו מהופך אפילו אינו ת״ח יהפכנו עכ״פ לצורך תפלה עיין שם: [ב] ימין תחלה. עבה״ע

באר הגולה

א מגמרא דשבת קיח ב טור ומפגיה יא מגיגה יח ג שבת קיד ד שם פא ה שבת שם ו קדושין ל״א

משנה ברורה

א (א) מיושב. דאז בהכרח יתגלה גופו והאדם צריך להתנהג בצניעות ובושה לפני הקב״ה ואפילו כשהוא לילה ובחדרי חדרים אלא מלא כל הארץ כבודו וכשהוא וכאהוה לפניו יתברך. וכן צריך ליזהר תמיד מתמת טעם זה שלא במקום הכרח מלבות מבשרו ואפילו מעט (ח) כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם אבל רשאי לגלות ידו עד קוב״ד ולוארו עד החזה ע״כ (ב) האנפלאות ירלה לבבשם או לפשטם ג״כ תחת הסדין אלא לגלות רגליו שדרכן להיות מכוסות לעולם במדינות אלו שאין הולכין יחף אפילו בקיץ וכן כל כיולא בזה אם לא שאי אפשר בענין אחר וכן בבית המרחץ שדרכן של בני אדם לילך שם ערומים ואי״א בענין אחר אין בזה משום פריצות וכן (ג) כשרוחץ בנהר הדין כן רק (ד) יזהר לפשוט ולבוש סמוך לנהר כל מה שאפשר בכדי שלא ילך בגילוי הגוף שלא לצורך (ה) ואפילו ערומו א״ל לבקות מירידתו לנהר ולא עוד אלא שהמבקה גראה כאלו בוש בדבר וכאלו כופר בבריתו של אברהם אבינו אך בעלייתו מן הנהר שפניו כלפי העם ישתה או ישיש ידו כנגד ערותו לבקותה ובלבד שלא יגע בה כמו שיתבאר בס״ס ג׳. איתא בש״ס חלוק של ת״ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו. והאידנא (ו) אין נזהרין בזה משום שהולכין הכל בנתי שוקיים ואין הבשר נראית: (ב) כשיקום. ר״ל כשיקום ולא מתחת כיסוי שדינו שהיה מותר שם ערום כשפשט חלוקו יהיה עתה מיכף מכוסה כי יפול חלוקו על כל גופו מעצמו ועיין לקמן סימן רל״ט ס״ב לענין פשיטת החלוק. המנהג מלבושי מרגשותיו משכח לימודו ואפשר אם מניח דבר אחר המפסיק בין ראשו לבגדיו (ז) אין קפידא וכן יזהר מלבוש ב׳ מלבושים יחד בפ״א כי קשה לשכחה. הקורא כתב שע״ג הקבר או המסתכל בפני המת משכח לימודו ועיין עוד בסמ״ג מדברים המחזירים הלימוד: ג (ג) בחלוקו. אע״פ שהוא תחת כל המלבושים (ח) וכ״ש בשאר בגדים: (ד) לחוץ. וילאו תפירות המגונות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות ואם לא יזהר והפך אם ת״ח הוא צריך לפשטו ולחזור ולבשו כדרכו שלא יהיה בכלל משניאי ת״ו ושאר כל אדם אין צריך[2] ולתפלה אפילו כל אדם (ט) צריך לפשטו ולבשו כדרכו שראוי אז להדר בגדיו כמבואר בסימן ג׳ל. עוד (י) שישים שני לדי המלבוש ביד ימינו וילבש הימין ואח״כ השמאל ויכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל. כתב הרמב״ם מלבוש ת״ח יהיה מלבוש נאה ונקי ואסור לו שימלא בבגדו כתם או שמנונית וכיולא בהם. ולא ילבש לא מלבוש שריס שהכל מסתכלים בהם ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינוניים נאים ע״ש עוד: **ד** (ה) ימין. שכן מצינו בתורה שהימין משוב תמיד לענין בוהן יד ורגל ולכל הדברים שמקדימים הימין להשמאל: (ו) ויקשרנו. דלענין (יא) קשירה מצינו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל שקושר עליה תפילה של יד.[3] והאנפלאות של לבד (יב) אי״ל להקדים שמאל לקשירה ואיטר יד[4] שמניח תפילין בימין של כל אדם (יג) יקדים ימין גם להקשירה: (ז) ימין תחלה. וגם אם נזדמן לו של שמאל (יד) יתמין עד שיגיאו לו של ימין. כשהוא רוחץ וסך וסך ימין תחלה ואם סך כל גופו ראש תחלה מפני שהוא אלך על כל האיברים ועיין בד״מ: **ה** (ח) חולץ של וכו׳. שזהו (טו) כבודה של ימין: **ו** (ט) בקומה זקופה. שדומה רגלי השכינה כמיכול ע״כ כתבו האחרונים לאסור (טז) אפילו פחות מד״א ופשוט דאפילו עומד במקומו ואינו הולך כלל: (י) ולא ילך. אפילו בבית (יז) שיש בו תקלה וכ״ש תחת אויר השמים דיש ליזהר לכו״ע:

ביאור הלכה

ותורה ושלמים דמייב על כ״א בנפרס או דלענין קריאה די בפ״א וכן מצדד האחרונים וטוב לומר כל אלו הפרשיות קודם התפלה ובנהר״ג (אחרונים בשם הזוהר) אך שלא יאחר עי״ז זמן ק״ש או אפילו תפלה בצבור. ולריך להתודות קודם קריאת פרשת הקרבנות (אחרונים בשם אר״ר ופמ״ג) והודוי יהיה במעומד. וכבר נדפס בימינו ספר עטרה תמה שמבואר בו כל ענייני אמירת הקרבנות בכל פרטיהם והעתיק ג״כ מן הרמב״ם סדר ההקרבה שהיה צריך לזה וכבר מבואר בספרים גודל המעלה ומה טוב למי שבוחר מה שילמוד מתחלה את ענייני הלאו מן הגמרא או מספרי הרמב״ם כדי שיבין אח״כ מה שהוא אומר ומה תחשב לו כאילו הקריב ממש קרבן וכן מה שאנו אומרים בכל יום אחי הוה מסדר וכו׳ וענייני עשיית הקטורת מצוה לראות להבין מה שהוא אומר

ועיין מה שהאריך בעל השל״ה בהגהותיו על ספר יש נוחלין:

* לא ילבש חלוקו מיושב.[7] ובפמ״ג נתפתק דשן בכילה שאין בטנה עשרה אי נוהג דין זה דהוי כמכוסה עי״ש ובספר אלגות החיים מסיק לאיסור עי״ש: * ולא ילך ד׳ אמות. עיין במ״ב סוף סקי״א במ״כ ואם מפלה

שער הציון

(א) מפמ״ג ואחה״ס: (ב) עה״י: (ג) מ״א: (ד) פמ״ג: (ה) מ״א: (ו) מ״א: (ז) מגן גבורים: (ח) פרישה: (ט) תבו״ש ושע״ת: (י) כוונות: (יא) כ״י: (יב) אחה״ס ראיה מלבוש עי״ש: (יג) תבו״ש ושע״ת: (יד) אחה״ס: (טו) רש״י: (טז) ט״ז ומ״א והגר״א: (יז) אי״ר ופמ״ג שמוכיח כן מדברי המ״א וגם הרש״ל לא ס״ל דמסקנתו להקל עיין בש״ת ועיין בביאור הגר״א ופשוט דמחמינו מודה להט״ז ותשובת מהר״י נרונא וכן מצאתי כתוב בספר:

הגהות ותיקונים:

א) וכן איטר רגל (ראה שע״ת אות ב):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב במה״ת סעיף ב׳ כתב אנפלאות בסוגריים. ב) בשו״ע הרב לא הזכיר דין זה שלתפלה כל אדם צריך לפשוט וכו׳. ג) בשו״ע הרב במהדו״ת סעיף ד, כתב לענין אנפלאות: אם יש בהם קשירה, יקשור של שמאל תחלה. ד) בשו״ע הרב בסימן ע״ד סעיף ב׳ כתב דבכילה הרי זה כמכוסה בטלית.

ז שם ח בגרסת טו

(ה) (יא) [ד] אמות (ו) [ג] (יב) בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה*) (יג)[ה]ויבדוק נקביו: הגה ויכסה כל גופו ולא ילך (יד) (ז) יתף (מ"ו) וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות (הגהות מיימוני פרק הא מהלכות דעות):

ג הנהגת בית הכסא. ובו י"ז סעיפים:

א שם ק ב כ"ל
ג שם בברכות סב

א [א]כשיכנס לבה"כ יאמר התכבדו מכובדים וכו' [מ] (א) [ב]ועכשיו לא נהגו לאומרו: **ב** * [ג]יהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו (ב) עד שישב: הגה (ג) ולא ילכו (מ) שני אנשים ביחד גם

שערי תשובה

וכבכ"ש דף קי"א כתב ולענין נעילת מנעל אם הוא איטר רגל וכן איטר יד יעטה של ימין כל אדם תמילה וגם יקשרנו דהוא שמאל דידיה ואחר כך יעטול ויקשור בשמאל של כל אדם: [ג] בגילוי הראש. עבה"ט וכתב בבכ"ש דף קי"ב על מה שאסור לילך ד"א בגילוי הראש לאו דוקא הלילה אלא אפילו בעמידה ושיבה צריך ליזהר. ומ"ש מג"א סימן רפ"ב ס"ק ח' מתוספתא דיומא יש לומר שהיו מכסין מדיהם ועיין סימן ל"א. וגם מ"ש בבאר היטב בשם רש"ל דדוקא תחת אויר הרקיע אסור נתן מכשול למעיינים שהרש"ל כתב די"א כן ובמסקנתו לא סברא ליה הכי ומכל מקום לצורך שנראה מתוך מעשיו שעושה בכדי להקר וכדומה שרי ומ"מ יש ליזהר שלא לילך ד"א ובמרחץ אפילו מדת מסידות אין בו כדמשמע ממסכת דרך ארץ ומכל מקום ראיתי מדקדקים מכסים ראשם בטפחת וכן נהגתי מעודי עיין שם ובברכי יוסף המילו וכתב כי הוא סומרא יתירה הרבה ע"ש:

[מ] ועכשיו לא נהגו. עיין במחזיק ברכה בשם ספר מצות שמורים שמזהיר לאומרו. וכן מהר"מ פאפרס"ש ז"ל כתב שהאר"י ז"ל חידש לאומרו גם עכשיו ומה יעגל שלא יהרהר בד"ת בבהכ"ס ע"ש ואולי לא נאמרו הדברים אלא ליחידים אבר תורתם אומנתם ולא זולתם וכאשר כתב שם בשם ספר

באר היטב

והמחבר יד אהרן כתב דמאחר דמן הגמרא נראה דבתוך ד"א מותר אין יתמיר רבינו אפילו בתוך ד"א. והט"ז ס"ק ד' כתב דרבינו לא היה גורס בגמרא ארבע אמות ע"ש ולישתא שהרי כתב רבינו ברמזים בפ"ק דקדושין אסור לילך ארבע אמות בקומה זקופה ובגילוי הראש הרי שהיה גורס ד"א. ועיין ברמזים פרק כילד מברכין דלא כתב שם ד' אמות ודו"ק. ועיין מ"ש הפוסקים דגילוי הראש הוא מדת מסידות ולישא איסורא ע"ש ל"ע דהרי רבינו ברמזים כלל ותני קומה זקופה וגילוי הראש ובכלהו תני אסור יד אהרן: (ה) ד' אמות. ומדת מסידות אפילו פחות מד' אמות. אפילו קטנים נכון לכסות ראשן דתהוי עלייהו איתתא דשמיא מ"א: (ו) בגלוי הראש. ט"ז סי' זה ס"ק ה' כתב דה"ה אם רוכב על גמי בהמה או יושב בעגלה הוי כמהלך ובסימן ח' ס"ק ג' כתב דאפילו יושב אסור ע"ש. ומהרש"ל כתב הא דאסור לילך בקומה זקופה ובגלוי הראש היינו דוקא תחת אויר הרקיע אבל לא בבית כי אינו נראה כ"כ שאינו משגיח במורא של הקב"ה כי אם תחת אויר הרקיע ע"ש. וכ' ע"ת ויש לסמוך ע"ז בעת הצורך. וכובע של קש ושל גמי משוב כיסוי במבואר לקמן סי' ל"א ס"ד.

וכתב ע"ת דה"ה שערות שקורין פרו"ק° משובין כיסוי אך מפני מראית עין יש ליזהר אם אפשר. ולענין ליכנס לבהכ"נ בגילוי הראש מבואר לקמן סי' ל"א ס"ג דאסור. ואסור להזכיר השם בגלוי הראש ולא מהני אם משים הידיים על הראש שם סי' ל"א ס"ג. אבל מהרש"ל כתב אם רוחץ באמבטי ורוצה לשתות או בגילה שאין לו כובע בראשו ויו במה שמכסה ראשו בידו. וט"ז סי' ח' וסי' ע"ד פסק דכיסוי היד על הראש מהני לענין שלא יבא לו ילך בגלוי הראש אבל לענין שיברך או יוציא מפיו דבר קדושה לא מהני כיסוי יד ע"ש. וכ"פ המ"א בסי' ל"א ס"ק ד'. ואם אחר מניח ידו על ראשו משיב כיסוי אפילו לענין ברכה שם סי' ל"א: (ז) יתף. איתא בשבת דף קכ"ב[א] ובפסחים דף קי"ב שיזכור כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו. [וכפ' אליה רבה מביא בשם של"ה דאם עושה משום תשובה על עוונותיו מותר וכן עשה דוד המלך ע"ה הובן יתף]: (מ) שני אנשים. ואם מפחד יוכל אחר להניח ידו על ראשו דרך חלון ש"ם פרק הרואה דף ס"ב בעובדא דרבא מ"א:

ביאור הלכה

ראשו שרי הן אמת בפמ"ג כתב ואם מפלה ראשו כה"ג שרי משמע מיניה דדוקא במכסה בידו ואנכי השמעתי מיכא כה"ג משום דמספר שמ"ת משמע דמה שרי בכל גווני ולענ"ד שאין להאמיר מה אחרי דמשם דוכמוקותיהם לא שייך לדידיה לכ"ע כי הכל רואין שעושה זה רק לעונת עצמו:

* יהא צנוע. עיין בברכות ס"ב ע"א וע"ב דמפליג הגמרא במידת הצניעות

(יא) ד"א. ומידת מסידות (יח) אפילו פחות מד"א ואפילו (יט) בעת השינה בלילה ויש שמלדדין לומר דאפילו ד"א (כ) אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן אבל בכר כתב הט"ז לקמן בסימן ח' דבמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו ע"ש הטעם וכן כתב בתשובת מהר"י ברונא וכתב המ"א דאפילו קטנים

נכון להרגילם בכיסוי הראש כי היכי דליהוי להו איתתא דשמיא כדאיתא (בשבת קנ"ו) כפי ראשן כי היכי דליהוי עלך אימתא דשמיא ודע עוד לענין גילוי הראש די (כא) בכיסוי היד על הראש (כב) וה"ה אם מפלה ראשו שרי בגילוי הראש. ועיין בפמ"ג שכתב דלילך ד"א תחת אויר השמים לא מהני בזה כיסוי הראש ביד: (יב) בגילוי הראש. וכ"ש שאסור לברך וה"ה ללמוד בגילוי הראש (כג) ולא מהני בזה כיסוי היד ביד וראש חד גופא אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו (כד)[א]ויש מקילין בזה בשעת הדחק כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו רק בזה שמכסה ראשו בידו אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך המית יד של הנגד (כה) על היד ומכסה בו ראשו דאז הוי שפיר כיסוי לבו"ע וכתב הפמ"ג דיש ליזהר בשעת הנחת תפילין של ראש (כו) שלא יבחר הברכה בראש מגולה *) ופרו"ק° משערות אף אותן שתפורין בנגד מתחתיו (כז) יש לאסור מפני מראית העין שיאמרו ששערות הן (כח) ויש מקילין: (יג) ויבדוק נקביו. כדי שיהיה אח"כ גופו נקי בשעת קבלת מלכות שמים בק"ש ותפלה ואין צריך רק בדיקה לבד[ו] ואם בדק את עצמו ואינו רואה עתה לנקביו זה נקרא מן הדין גוף נקי ואפילו לאחר שוב[ב]עבור זה זמן ק"ש או אפילו רק תפלה בעבור: (יד) יתף. אמז"ל שיזכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו. ובמקומות הערב שדרכן לילך יתף שרי. [מ"ר] עוד כתב בשם של"ה דאם עושה משום[ג]תשובה על עוונותיו מותר וכן עשה דהמע"ה הובן יתף:

א (א) ועכשיו וכו'. כי אין (מ) אנו מוחזקין לירמי שמים שמלאכים מלוין אותנו שנבקשם שיאמינו עלינו עד שנגלה: **ב** (ב) עד שישב. וה"ה (ג) שלא יקוים כשהוא מגולה: (ג) ולא ילכו. ואם מפחד (ג) יכול

מתרגם: °פאה נכרית:

שער הציון

מחד

(יח) מ"מ: (יט) שלא: (כ) רש"ל: (כא) רש"ל וט"ז: (כב) פמ"ג ועיין במאור הגלה: (כג) הט"ז לקמן בסימן ח' והמ"א לקמן בסימן ל"א: (כד) הא"ר בסימן ל"א כמהרש"ל: (כה) הכ"מ שם: (כו) פמ"ג שם: (כז) שם בפמ"ג: (כח) אהרה"מ: (א) כ"י: (ב) מגן גבורים: (ג) מ"מ:

*) אבל היכא שיש מוק לילך בגילוי הראש לפני האריס והשופטים צריך לילך בגילוי הראש ודינא דמלכותא דינא

הגהות ותיקונים: א) קכט:

הערות והארות: 1) עיין סי' צ"ב ס"ק ח' לענין אם לא צריך לנקביו: 2) עיין בה"ל סי' פ' סוד"ה מוטב, שכ' ויותר אין עליו חיוב כלל: 3) עיין מ"ב סי' ש"א ס"ק ס"ב לענין טעם האיסור דהליכה ביחף דהוא משום צניעות, וע"ש לענין שבת ויו"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסימן צ"א סעיף ד' כתב כהאוסרים, אבל מוסיף הרב שאם אחר מניח ידו על ראשו יש להקל (כיון שרש"ל מיקל לגמרי).

הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן ג

(ג) [ב] (ד) לא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו משום ליעות (אור זרוע): ג [1]אם רוצה (ה) למשמש בפי טבעת בצרור או בקיסם לפתוח (ג) נקביו ימשמש קודם שישב ולא ימשמש אחר שישב מפני שקשה לכשפים: ד [2]לא יגלה עצמו כ"א לאחריו (ד) (ו) טפח ומלפניו טפחיים ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום: ה [3]אם נפנה במקום (ז) מגולה (ח) שאין בו (ה) [ג] מחיצות יכוין שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון (ט) או איפכא אבל (י) בין מזרח למערב אסור * (ולהטיל מיס בכל עניו שרי (ב"י בשם הרמב"ם): ו [4]וכן אסור לישן (יא) בין מזרח למערב אם אשתו עמו [5]ונכון להזהר (יב) אפילו כשאין אשתו עמו: ז [6]המטיל מים מן הצופים ולפנים (פי' מקום שיכולים לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולים לראות רש"י) (ו) (יג) [לא] ישב ופניו כלפי הקודש (יד) (אלא

ד שם ה שם כג ו שם סא לפירוש ירושלמי והמחוק שם והרא"ש והרשב"א שם ז בדכות ה לפי פי' המחוק ח ב"י לדעת הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה ט שם בגמ' סא ול' הרמב"ם שם

באר היטב

(ג) לא ידבר שם. וכ"ם אלא יאכל. מי' בשנהד' התקינו שיהא נשים מספרות בבהכ"ם משום יחוד עיין בא"ע סי' כ"ב. ובמקום שהן בעיר אין לחוש: (ג) נקביו. אם אינו יכול לפנות ילך ד"א ויצא ויעמוד ויצא עד שיפנה או יסיח דעתו מדברים אחרים גמרא דשבת. ולא יפנה בעמידה ספרי פרשת כי תצא: (ד) טפח. משום ליעות ומלפניו טפחיים משום קלות מי רגליס. וכתב הב"ח דנכון להחמיר כחומרת הגירסאות דהיינו מלפניו ומלאחריו טפח ע"ש: (ה) מחיצות. אבל בחצר בכל עניו שרי ב"י. וט"ז בקונטרס אחרון העלה דלריך בזה שיפנה דוקא סמוך למחיצה כפירוש אבוהב שדחה הב"י ע"ש. וכתב המ"א ומ"מ נ"ל דעיר המוקפת חומה לא מיקרי מחיצות לענין זה ע"ש: (ו) לא יצא כל"ל. עיין בס' שאמרו אדה"ר ראשו מא"י וגופו מבבל כו' ע"ש וא"ע דרש"י בחגיגה דף י"ב כתב דאדה"ר היה ראשו למזרח. ועיין בשו"ת יעבץ מ"א סימן מ"ו הביא

משנה ברורה

אחד להניח ידו על ראשו דרך החלון ובלבד שלא יראה פירועו וכדלקמן בס"ח ולינכם שם להדיא אסור (ד) אפילו עם אשתו אך עם קטן שאין בו דעת מותר ליכנס [ארה"מ]: (ד) לא ידבר.. ואם הוא לצורך גדול (ה) אפשר דמותר לדבר כ"ז שאין נפנה עדיין אבל בעת שנפנה אף לצורך גדול אסור ואם א"א לסגור הדלת ואיש אחר רוצה לכנוס (ו) יזמרו זה לזה ולא ידברו רק הנשים כשהולכות לבית הכסא הקבוע לרבים כמו בהכ"ם שבשדה בימיהם או בחצר בהכנ"ם במדינות אלו התקינו חכמים שיהיו מספרות זו עם זו כדי שישמע קולן מבחוץ ולא יכנוס איש לשם ויתיחד עמהן [סנהדרין י"ט] (ז) ומשמע קצת שם דנכנסות ג"כ בשתיים בבהכ"ם: ג (ה) למשמש. אם אינו יכול לפנות (ח) ילך ד"א ויצא ויעמוד ויצא עד שיפנה או יסיח דעתו מדברים אחרים. (ט) ולא יפנה בעמידה: ד (ו) טפח. ולא יותר משום ליעות ומלפניו טפחיים דמתוך שהוא דוחק א"ע לגדולים הוא בא לידי קטניס ולריך טפחיים משום קלות מי רגליס הנמזון למרחוק והב"ח כתב דנכון להחמיר שיהיה גם מלפניו רק טפח ולא הסכימו עמו (י) הרבה מהאחרונים. ויזהר שלא ילכלך שם בגדיו וגופו ומנעליו: ה (ז) מגולה. אבל בחצר בכל עניו שרי כ"כ הב"י והמ"א אבל הט"ז הסכים עם מהר"י אבוהב דבחצר ג"כ אסור באמצע החצר בין מזרח למערב דהלא מגולה הוא בשאומו מקום אם לא שמקבע עצמו לצד אחד מהבתלים וכ"כ הדרישה וש"א: (ח) שאין בו מחיצות. אבל אם יש בו מחיצות (יא) ואפילו רק מחיצה אחת לצד מערב יצא לצד המחיצה בסמוך לה (יב) [דהיינו עכ"פ בתוך ד' אמות] ואחוריו למערב כלפי המחיצה ופניה שם (יג) וכן אם הכותל במזרח יושב בסמוך לה ואחוריו למזרח (יד) ויש מחמירין בזה מפני שפיר[ו]ו שלפניו הוא לצד מערב והשכינה במערב ובמקום שאפשר[ז] טוב להחמיר. כתב הפמ"ג דאין שיעור לגובה המחיצה רק כל שאין פירועו מגולה עי"ז שרי: (ט) או איפכא.[ח] וי"א (טו) דאיפכא לא וטוב ליזהר בזה: (י) בין מזרח וכו'. משום דהשכינה שורה במערב (טז) ואפילו אם מחזיר פניו למערב אסור דמזרח שהוא נגד מערב יש לו ג"כ קדושה: ו (יא) בין מזרח וכו'. רק יכוין שיהא (יז) ראשה של המטה לצפון ומרגלותיה לדרום. ובמשובת מנחם עוריה פסק כמו שכתב הזוהר פרשה במדבר שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה זה למזרח וזה למערב והסכים שם שיהא הראש למערב וכ"כ באחרונים בשם כמה אחרונים ומ"מ טוב יותר לכתחילה לנהוג כהשו"ע כי בתשובת בנין של שמחה כתב בשם הגר"א שאמר שגם כוונת הזוהר הוא כהגמרא ולא כפירוש הרמ"ע הנ"ל: (יב) אפילו כשאינו וכו'.[ב] עיין באה"ח דבזה אין להחמיר רק בשוכב ערום ובאין קלעים סביב המטה: ז (יג) לא ישב ופניו וכו'. כל"ל. ט"ז וש"א: (יד) אלא לצפון וכו'. וה"ה אם אחוריו כלפי הקודש שרי בהטלת מי רגליס[ג] ועיין בביאור הגר"א שהסכים דאפילו מן הצופים ולמזן

שערי תשובה

מקור חיים למהר"ח כהן ז"ל דמחזי כרמות רוחא ע"ש: [ב] לא ידבר. עבה"ט ועיין בכרמב"ם פ"ה מהלכות דעות אימא ולא ידבר כשהוא נפנה ואפילו לצורך גדול ובמה"ב כתב שיצא לו מעובדא דרב ספרא דמייתי בברכות ובמה"ר ע"ש. ואפשר דהרמב"ם דוקא בשעה שהוא נפנה ממש קאמר דאפילו לצורך גדול אסור והרמ"א שכתב ולא ידבר שם דהייגו בבהכ"ם אפשר דבעת שאינו נפנה עדיין שרי לצורך: [ג] מחיצות. עבה"ט ועיין במג"א שכתב בשם הב"י דבמחיצה לצד מערב סגי וכתב המ"א כיון דלהטיל מיס שרי ולא קפדינן בפירוש שלפניו אם כן סגי במחיצה שלאחריו. והבה"ט קילר בזה ועיין באחרונים ובבכ"ם בברכות האריך בזה הרבה ושם מבואר הדין לענין בזה"ז ע"ש ועל מ"ש בש"ע וכן אסור ליגן בין מזרח למערב כתב המג"א בשם מהרמ"ע דהייגו דאשה למערב ומרגלותיה למזרח ולא ידעתי למה השמיטו בבה"ט. ולאיתי מי שכתב להגיה במג"א דאשה למערב וטעמא קא טעים לפי

ביאור הלכה

ובמה"ק מונה ליעות למלה דאורייתא ולאיתי באיזה מקומות שמתעצלין בבניית בית הכסא לרבים ויש עי"ז כמה מכשולות שמלבד שחסר עי"ז מדת הצניעות עוד באין עי"ז לכמה קלקולים א' כמה מחלות ברכות ושמות הקדושים מזכרים בכל עת לבטלה עי"ז דהלא ידוע מה שנפסק לקמן סי' ל"ב דאם אינו יכול לעמוד ע"ש שיעור שעה וחומש תפלתו מועבה וכשיש בהכ"ם סמוך לו והוא צריך לנקביו קודם תפלה י"ח לא יתעצל ליך לפנות משא"כ כשאין בית הכסא והוא צריך לחלון תפיליו ליך לביתו בוודאי יתעצל בזה ויעצור עצמו עד אחר התפלה אם הוא איש המוני. ואפילו אם הוא בן תורה שלא יתעצל עצמו ליך ולחפש איזה מקום או ליך לביתו עבור זה עכ"פ יש עי"ז ביטול תפלה בצבור גם ביטול תורה מצוי עי"ז מאוד. גם יש עי"ז הלבנת פניס כי יפגעו אחד בחבירו גם משא סכנת נפשות כי עמוד החוזר מביא לידי הדרוקן. ועוד כמה וכמה קלקולים. ע"כ מצוה רבה לסייע בזה כדי להסיר המכשולות האלו מישראל וזכרו[א] את שמו ית' בקדושה: * ולהטיל מים בכ"ע שרי. ודעת הגר"א דלצד מערב אסור גם בזה מפני שהשכינה במערב והוא פורש עצמו בעת הטלת מי רגליס וכמו שכתב בסעיף ד' אלא יטה עצמו לצד מזרח או לשאר הצדדים או במקום שיש מחיצה סמוך לה וכנ"ל

שער הציון

(ד) פמ"ג: (ה) שע"מ: (ו) ברכות ס"כ: (ז) פמ"ג: (ח) גמרא: (ט) ספרי: (י) מעה יהודא ומאמר מרדכי ויד אהרן ופמ"ג ועיין שם עוד שכתב דלקטנים טפחיים ופשוט דאם הולך במכנסים ומשתין מעומד גם טפחיים לא יגלה כ"א כמה שצריך: (יא) ממ"א ואה"ח וש"א: (יב) פמ"ג: (יג) ממ"א וש"א: (יד) מוכח מהגר"א בד"ה ולהטיל בסופו וגם הפמ"ג מפקפק בזה: (טו) היכל הקודש: (טז) ב"י לדעת הרמב"ם: (יז) ל"ח:

הגהות ותיקונים: א) ויזכירו:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ז' מביא שיטת או איפכא. ב) בשו"ע הרב במהדורא ראשונה סעיף ט' לא הביא שיטה זו. אלא כתב סתם שנכון להזהר אפילו אם אין אשתו עמו, ולא חילק בין ערום ובין קלעים ללא קלעים. ג) בשו"ע הרב סעיף י"א כתב דאפילו פניו כלפי הקודש אם רק יחזיר פניו לצד אחר מעט מותר, ומחוץ לצופים בכל אופן מותר ד) ובשו"ע הרב במהדורא תנינא סעיף ו-ז' כתב: ויש אומרים שאין שום מחיצה מועלת לזה, וטוב לחוש לדבריהם לכתחילה במקום שאפשר שלא לבנות בית הכסא תחילה לפנות שם למערב או למזרח אלא לצפון. ואם נפנה ואחריו לקדן מערבית דרומית או צפונית וכו', אם משוכה כלפי צפון או דרום יותר מכלפי מזרח או מערב מותר, ואם לאו אסור. ובמקום שאפשר במדינות אלו שהם לצפון לירושלים טוב ליזהר שאחריו לצפון ולא לדרום.

לפון מו לדרוס) או יסלק הקודש לצדדין: ח כשנפנה (ז) בשדה אם הוא אחורי הגדר (טו) יפנה מיד ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות (מ) [ד] (טז) פירועו: ט לא ישב במהרה ובחוזק ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי שלא ינתק שיני הכרכשתא: י * לא יקנח (יז) ביד (ט) [ה] ימין: יא לא יקנח (יח) בחרס משום (י) [ו] כשפים ולא בעשבים יבשים שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות ולא בצרור שקנח בו (יא) (יט) חבירו מפני שמביא את האדם לידי תחתוניות: הגה ועכשיו שנתי כסאות שלנו (כ) אינן נשדה נהגו לקנח (בחרס וכן נהגו לקנח) (כא) בדבר שהאור שולט בו ואינו מזיק ופוק חזי מאי עמא דבר (חידושי אגודה פרק המוליא): יב לפנה (יג) (כב) בצניעות בלילה כמו ביום: יג לא ישתין מעומד מפני ניצוצות הניתזין (כג) על רגליו (כד) אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תחוח

י סס נגמ' סס כ שנת סס ל ברכות סנ ם שנת סס סוגין קה נ ברכות סנ ם סס ע נדה יג וברכות מ

שערי תשובה

בשם לקוטי הפרדס לרש"י דשם אימת ראשה למזרח. ועיין בשו"ת שב יעקב סימן ג': [ד] פירועו. עבה"ט ובבכ"ש דף ק"י כ' שדעת האחרונים כל שאינו רואה פירועו אע"ג דרואה גופו ושומע עטושו ברי כדשמעע בגמרא גבי שומרי טהרות דלא כלום דמשמע דמחלק בין שדה לעיר ע"ש: [ה] ימין. עבה"ט ובבכ"ש דף ק"י חולק על המג"א בזה וכתב לחלק בין רגיל בכתיבת דברי קדושה ורגיל בהרלות לו אינו רגיל בשמיהן והוא אינו שכותב בשמאל ושאר מעשיו בימין דעלמא יש לו לקנח בימין שלו שהוא שמאל דעלמא וכן אם אינו רגיל בכתיבת דברי קדושה ורגיל בטעמים אע"ג דמתרמי בשוש זמן שכותב דברי קדושה אין סברא לחוש לזה והרי הוא ככל אדם ואם רגיל בכתיבת דברי קדושה ואינו רגיל בטעמים מקנח בשמאל שלו שהוא ימין כל אדם ולא יקנח בימין שלו שכותב בה ואם הוא אינו שכותב בימין ושאר מעשיו בשמאל אם הוא רגיל בכתיבה ולא בטעמים הוא מקנח בשמאל כל אדם ואם רגיל בטעמים ולא בכתיבה יקנח בימין דעלמא ואם רגיל בשמיהן או אינו רגיל הרי הוא ככל אדם ומקנח בשמאל של כל אדם זאת תורת העולה מדבריו ז"ל. ועיין במחזיק ברכה בשם מור וקציעה שאשה גם כן לא תקנח בימין והוא כתב ע"ז שאין להחמיר עליה כו' ע"ש. ועיין בד אפרים מ"ש בפירוש דברי הע"ז ע"ש אלא שהב"י בסימן מ"ג כתב שאסור לקנח בימין ע"ש שהוא נכון והבאים אחריו נדחקו בפירוש דבריו ז"ל: [ו] כשפים. עבה"ט ובנרכי יוסף האריך והביא דברי הא"ז כאן והא"ר סימן שי"ב והבכ"ש דף

ביאור הלכה

והמנהג להקל בהש"ע ומסתברא דבמקומותינו שהולכים במכנסים ואין דרך לפרוש את עצמו גם להגר"א יש להקל:* לא יקנח ביד ימין. עיין במ"ב ואינו שכותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין מלבדים הפמ"ג ולבושי שרד דיקנח בשמאל[א] דעלמא ולא אזלינן בתר כתיבה דידיה אף דהוא קושר בה תפילין וכדלקמן בסימן כ"ז ואם כותב בימין ושאר מעשיו עושה בשמאל יש לעיין לפי טעמייהם עי"ש ובספר בכור שור משמע דאם יד השמאלי רגיל בכתיבת דברי קדושה ואינו רגיל להרלות טעמי מורה (עיין רש"י ברכות ס"ב ע"א וזה אינו נהוג אצלנו) נחשבת אצלו ימין ולא יקנח בה אלא יקנח בשמאל שלו שהוא ימין כל אדם ואם כותב בדברי קדושה בימין ורגיל בזה ואינו

לבנ"א ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד: (טז) פירועו. ר"ל גילויו מה שמגלה מבשרו (כ) מלפניו או מלאחריו ואע"פ (כא) שרואה את גופו ושומע קול עיטוש שלו ברי: י (יז) ביד ימין. מפני שקושר בה תפילין על זרוע השמאלי ועוד טעמים אחרים עיין בגמרא וטוב ליזהר (כב) מלקנח באצבע האמצעי שכורך עליו הרצועה וכתבו האחרונים לאיסור יד שכל עסקיו בשמאל מקנח בשמאל דידיה שהוא ימין כל אדם ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין או להיפך עיין בבה"ל: יא (יח) בחרס. ואפילו (כג) היא חלקה ואינה מקרע הבשר דאם אינה חלקה ויש בה חדודים קטנים יש בזה ג"כ מפני הסכנה אלא יתק שיני הכרכשתא: (יט) חבירו. אבל אם קנח הוא עצמו בו או שיבש או שקנח מצד אחר (כד) אין לו בה: (כ) אינן בשדה. ולא שכיחי כשפים לכן מותר בחרס ודוקא (כה) אם הוא חלק וכנ"ל: (כא) בדבר שהאור וכו'. אפשר דוקא לענין שאר דברים אבל לענין עשבים יבשים גם להה"ה יש להחמיר דהם מחתכים את הבשר וכדלקמן בסי' שי"ב ס"ה עיין בפמ"ג. כתב בהגהות ר"ע מיגר בשם הס"ח כשיולא מבהכ"ס יראה המקום שיבש עליו אלא יהיה המקום שיבש עליו חבירו פתאום או בלילה ושב עליו: יב (כב) בצניעות בלילה. ר"ל (כו) אלא יגלה עצמו יותר מדאוי ולא יגלה עצמו עד שיבש (כז) וכה"ג כי לפנינו יש תשיבה כאורה אבל אל"ל להתרחק (כח) ואם אין שם אדם מפנה[ד] בתחומ (כט) ורק שיזהר אלא יהיה במקום הילוך ב"א כדי אלא יטנפו בני אדם על ידו אבל אם יש שם אדם (ל) אפילו בכרי אסור לפנות בפניו. וכ"ז לפנות אבל להשתין מותר אפילו ביום בפני רבים אם צריך לכך שאין לו מקום (לא) ואפילו בפני אשה משום דאיכא סכנתא אם יעמיד עצמו. ואשה לא תעמוד להשתין אפילו נגד פניו של תינוק (לב) משום דאיכא תגיפותא אבל לגדלין שאינה משתנת ממש נגד פניו לית לן בה: יג (כג) על רגליו. ואמרו שהוא ברות שפכה שאין מימי רגליו מקלחין אלא שותתין וברות שפכה אינו מוליד ואמרו על בניו שאינם שלו: (כד) אם לא וכו'. ואם אין לו עצות אלו וגם שם א"א בשיבה יוכל לעשות

באר היטב

ברכת הזבח דף קמ"ח ע"ב: (ז) בשדה. ה"ה אם הוא נפנה בבית אחורי כותל יוכל לפנות אע"פ שחבירו שומע העיטוש. ע"ת: (מ) פירועו. אפי' שומע קול עיטוש שלו: (ט) ימין. מפני שקושר בה תפילין. ועוד טעמים אחרים בגמרא. ואיטר יד יקנח בשמאל דידיה שהוא ימין של כל אדם מ"ש. וכ"מ מדברי ט"ז עיין במגיני ארץ דפוס אמשטרדם. והבאר היטב אשר לפני כתב בשם מ"א וט"ז דאיטר יד יקנח בימין דידיה ע"ש ולא דק. ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין יש לקנח גמי בימין דעלמא עיין מ"א. וכתב של"ה שלא יקנח באצבע אמצעית שכורך עליו רצועה של תפילין: (י) כשפים. עיין סי' שי"ב ס"ד ועיין ע"ת וב"ח ובחות יאיר סי' רל"ג: (יא) חבירו. אבל אם קנח הוא עצמו בו או שיבש או שקנח מצד אחר ליתא לן בה. הג"א מ"ש: (יב) בצניעות בלילה. ר"ל שלא יגלה עצמו יותר מדאוי אבל א"ל להתרחק ואם אין שם אדם ומקנח בשמאל של כל אדם זאת תורת העולה מדבריו ז"ל. ועיין במחזיק ברכה בשם מור וקציעה שאשה גם כן לא תקנח בימין והוא כתב ע"ז שאין להחמיר עליה כו' ע"ש. ועיין בד אפרים מ"ש בפירוש דברי הע"ז ע"ש אלא שהב"י בסימן מ"ג כתב שאסור לקנח בימין ע"ש שהוא נכון והבאים אחריו נדחקו בפירוש דבריו ז"ל: [ו] כשפים. עבה"ט ובנרכי יוסף האריך והביא דברי הא"ז כאן והא"ר סימן שי"ב והבכ"ש דף

משנה ברורה

ולאחוץ אם פניו כלפי הקודש אסור בהטלת מי רגליס. אסור לעמוד לפנות להדיא נגד בהכ"נ או בהמ"ד (יח) דלא יהא מכלל מי שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' וכן לא יעשה בהכ"ס מכוון כנגד בהכ"נ או בהמ"ד שלא יהא הפי הטבעת מגולה נגדם [ס"ח סי' תתי"ד והעתיקו בא"ר והגהות רעק"א] ואם בוה כותל באמצע להפסיק בין מחיצת בהכ"ס לבית הכנסת לכאורה אין להחמיר ועיין באר"ח: ח (טו) יפנה מיד. דהא אין חבירו רואה את פירועו (יט) וכן בחלר אחורי כותל הבית ואע"פ שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אין בכך כלום שבהשמעת קול עיטוש שלמטה אין בו איסור משום לגיעות אלא שהיא חרפה ובושה

(יח) מלקמן סימן ל ס"ז: (יט) ע"ת ופמ"ג ואר"ח דלא כא"ר: (כ) פמ"ג: (כא) אר"ח: (כב) מש"ה: (כג) ב"ח ובכ"ש ואר"ח: (כד) מ"א: (כה) אר"ח: (כו) רש"י: (כז) עיין פמ"ג: (כח) מ"א: (כט) פשוט דלא גרע מאצנו סמיו ומשאו ב"ק ג': (ל) מ"א: (לא) מ"א: (לב) מופשט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף י"ד כותב: אפילו מי שעושה כל מעשיו בימין אלא שכותב בשמאל לא יקנח בשמאל שכותב בה מפני שבה קושר תפלין על ימין. ב) בשו"ע הרב מהדו"ת סעיף ט' ובסידורו כתב שדין זה הוא רק אם מקנח באצבעותיו ממש. ג) בשו"ע הרב מהדו"ת סעיף ד' כתב דאם יש איזה קרן זוית יפנה שם.

שער הציון

(יח) מלקמן סימן ל ס"ז: (יט) ע"ת ופמ"ג ואר"ח דלא כא"ר: (כ) פמ"ג: (כא) אר"ח: (כב) מש"ה: (כג) ב"ח ובכ"ש ואר"ח: (כד) מ"א: (כה) אר"ח: (כו) רש"י: (כז) עיין פמ"ג: (כח) מ"א: (כט) פשוט דלא גרע מאצנו סמיו ומשאו ב"ק ג': (ל) מ"א: (לא) מ"א: (לב) מופשט:

(פי׳ קרקע שאינה נמולה אלא כגון של ארץ חרושה): יד * יזהר שלא יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה (יג) (כה) ולמטה (כו) מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה [z]אא״כ (כז) הוא נשוי [z]ומדת חסידות ליזהר אפילו (יד) (כח) הנשוי: טו [y]אפילו מי שאינו נשוי מותר לסייע (כט) בביצים: טז * [x]שלא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין אבל (טו) (ל) להתחכך לא: יז [w]המשהה נקביו עובר משום[v] (טו) [ז] (לא) בל תשקצו:

ד דיני נטילת ידים. ובו כ״ג סעיפים:

א (א) [a]ירחץ ידיו[b] (ב) ויברך על (א) [א] נטילת ידים: (הגה וי״א (ג) גם אשר יצר

באר היטב

(יג) ולמטה. ואפי׳ בקשור מותר לאחוז מעטרה ולמטה כ״מ מתוס׳ ריש פרק כל היד ד״ה לאחז וכו׳ מדלא תירצו דהתם מיירי כשהוא בקשור דהא נזדעזע לגריו קמני ע״ת: (יד) הנשוי. וע״ז כתב דמדינא אסור ע״ש. ואם אין אשתו עמו או שהיא נדה לא מיקרי נשוי לענין זה עיין ט״ז מ״ל. ועי׳ בא״ע סי׳ כ״ג ס״ק ד׳ מש״ש: (טו) להתחכך לא. איתא בנדה דף מ״א במטלית עבה מותר לאחוז באמה שאינו מחמם: (טז) בל תשקצו. ובקטנים משום בל תשקצו ומשום שלא יהא עקר. ויזהר מאד בקינוחו כי לוזאה בפי הטבעת מעכבת התפלה ויש לרחוץ במים כמ״ש ומצותם לא רחץ סידור האר״י ז״ל:

(א) נט״י. בתוס׳ דסוטה פרק א״נ ד״ה ק״ש ותפלה מבואר דברכות של מצות נאמרין בכל לשון ועי׳ בספר ברכת אברהם מ״ט מסי׳ רפ״ח עד סי׳ רל״ה. כתב בסדר היום דמיד אחר הנטילה יברך ולא ימתין על הניגוב וכ״כ ברכת אברהם מ״ג. וע״ל סימן א׳ ס״ק ב׳ מש״ש בשם תולעת יעקב. כתב בסדה״י שלא יגע במלבושיו עד שיטול.

משנה ברורה

עצה אחרת שלא יבוא לידי נגועות שיסיע בגגיס להגביה הגיד קצת לו ע״י מטלית עבה ואם איתרמי שנפלו ניגועות על רגליו (לג) מלוה לשפשפם: יד (כה) ולמטה. ואפילו (לד) אם האבר בקישור מותר מעטרה ולמטה: (כו) מפני שמוציא. ר״ל שע״י גיעתו בגיד בא לידי חמוס והרהור ובא לזה ומותר עון הזה עיין באה״ע סימן כ״ג: (כז) הוא נשוי. דיש לו פת בסלו ואין יכול חוקפו כ״כ (לה) ואם היא נדה לו שהוא בדרך אסור. ועיין בא״ע סימן כ״ג ס״ד דאפילו נשוי אינו מותר להושיע ידו לאמה בלי אלא בשעה שהוא צריך לנקביו: (כח) הנשוי. ואם עומד במקום שיש לו פחד שלא יפול אין להחמיר בנשוי בלי [ארה״מ]: טו (כט) בביצים. שאינו מתחמם ע״י כך. ולפעמים מותר לאחוז באמה להשתין בגון ע״י מטלית עבה שאינו מחמם (לו) אבל ע״י המלוך אסור (לז) ויש מפקפקין גם ע״י מטלית עבה משום בלא יבוא לידי הרהור לא. לפי שהמיכון מביא לידי חמוס ובקל יבוא לידי ס״ז ועיין בא״א שמתיר ע״י בגד עב. ומותר לסרוק זקן התחתון אך שלא יגע בו באמה בידו ועיין בבה״ל: יז (לא) בל תשקצו. [a]ואם משהא עצמו לקטנים עובר משום בל תשקצו ומשום שלא יהיה עקר. והמשהא מלהפיח (לח) אינו עובר על בל תשקצו. גם האיסור בל תשקצו (לט) נדחה מפני כבוד הבריות בגון המשהא נקביו עד שימלא מקום לגוע וכה״ג[1] יזהר מאוד לקנח היטיב כי לוזאה במקומה במשהו כמו שכתב בסימן ע״ו ס״ה. ועוב (מ) לרחוץ פי הטבעת במים אם ברוק:

א (א) ירחץ ידיו וכו׳. יש ע״ז שני טעמים (א) הרא״ש כתב לפי שידיו שלו[2] אדם עסקניות הן וא״א שלא יגע בבשר המטונף בגילה לזה תקנו חז״ל ברכה על הנטילה לק״ש ולתפלה והרשב״א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולהלכה אנו מוספים כשני הטעמים לאומרא לענין נטילה וכדלקמן בזה הסימן. ואם לא בירך בענו״י קודם התפלה שוב לא יברך אחר התפלה לכו״ע [מ״א]: (ב) ויברך. ומיד אחר הנטילה יברך וא״ל להמתין על הניגוב (ג) וגם הניגוב אין מעכב. ויש מתמירין שלא יברך עד אחר שיגבב ידיו דס״ל דאין רוח רעה סר מהידים עד אחר הניגוב וס״ל דאסור לברך בידים טרם ש״ר שורה עליהם אבל דעת הפוסקים אין כן [ארה״מ]. כתב בסדר היום שלא יגע במלבושיו עד שיטול דנגמרא לא משמע כן [מ״א] איתא בברכות דף נ״א אלי׳ מטול אלוקך שחרית מיד השמש ומלבש משוש סבנה מזיקין אלא יטלו בעצמו ממקום שהוא שם. ואפילו אותו השמש (ג) כבר נטל ידיו. אמרינן בגמרא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משוש בטוד קונו.[3] ובמדינתינו שאין אנו הולכים יחפים אל״ל לרחוץ רגליו שחרית [פמ״ג]: (ג) גם אשר יצר. הטעם (ד) משוש דבבוקר נעשה כבריה חדשה וצריכין אנו להודות לו ונתקן ברכת אלקי נשמה ואשר יצר על ילירת הגוף ויש עוד טעמים אחרים עיין

שער הציון

(לג) גמרא: (לד) ע״ת: (לה) ט״ז וא״ר וכן מסיק הבה״ל דלא כהמקילין: (לו) א״ר ובה״ל: (לז) שם בסש בכ״ש: (לח) פמ״ג: (לט) פמ״ג: (מ) אחרונים: (א) בכ״י. (ב) מ״א סק״ו: (ג) פמ״ג: (ד) מ״א והגר״א:

שערי תשובה

קי״א העלה דבמול אף באוגני כלים אין לקנח משום בשפיס ע״ש: (ז) בל תשקצו. עבה״ט ועיין בחטאת שור ביורה דעה סימן י״ג ס״ק י״ב שנתפפק דהא דמשהה נקביו שעובר על בל תשקצו אם הוא מדאוריתא או מדרבנן ושם כתב בהך דיבמות דאמר חמשה אמוראי אעקר דר״ה ע״ש. ועיין מ״ש בשו״ת בית אפרים חלק אה״ע סימן ג׳ מ״ש מה. ועיין לקמן סימן ל״ב. וכתב בספר ערך לחם למהריק״ש דמשהה מלהפיח אינו עובר בבל תשקצו עיין סימן ק״ג עכ״ל ועיין במג״א סוף ס״ק ד׳:

[a] נט״י. עבה״ט[4] במחזיק ברכה בשם אור לציקים למהר״מ פאפר״ש שכתב בשם מהר״מ ניגרין שאין רוח רעה שרה מהידים שחרית עד אחר הניגוב ולפ״ז לא יברך עד שיגבב דלא כמ״ש בשם קדה״י וכנה״ג (המילו המג״א וכמ״ש הבה״ט). וגם ינגב הידים תחלה ואחר כך יתקן הפניס ולפי מ״ש מוהר דרוחה מדא איכא בנהכ״ם כו׳ אם ינגב ידיו ולא יתקן פניו והלך לבהכ״ם ואתקן ידיו צריך שינגבם ואח״כ יתקן הפניס ע״ש. ומנהגינו לרחוץ הפניס בלא ניגוב ידיים תחלה ומי שרוצה להמתיר מה מ״מ יכול לילך ליקח מטפחת לנגב ידיו אף שהוא רחוק ממנו יותר מד״א דלענין זה אין להתמיר כ״כ

ביאור הלכה

רגיל להרלות בעמי תורה ושאר מעשיו עושה בשמאל ה״ה בכל אדם ומקנח בשמאל דעלמא ועיין באה״ת שהאריך בזה ולדבריו יהיה הדין כמו שבאנו בשם הפמ״ג ולנשי שרד ואם כותב בימין ושאר מעשיו עושה בשמאל לדבריו ג״כ ה״ה בכל אדם: * יזהר שלא יאחוז וכו׳. ר״ל אפילו אם אין לו עפר ביתום ומקום מדרון וא״א לו להשתין בשינה ויכול לבוא עי״ז לגעו על בניו ע״י הניצוצות כשלא יאחוז באמה אם ה״ה אסור. כ״ר: * לא הותר וכו׳. אבל להתחכך לא. וכן מה שהותר למי שאינו נשוי לאמה מעטרה ג״כ לא הותר רק להשתין. [אה״מ] ועיין בא״ב שבאנתי דמותר לברוק זקן התחתון לא גרע מע״י מטלית עבה ובפרט אם נסבור בשיטת התוספות המובא בא״א למעה מעיטרו ר״ל במקום מילתו:

[a] נזה שם צ רמב״ם פכ״א מהל׳ מאכלות ק רבי יונה בספר הירואה ר שם בגמ׳ דנדה ש פמ״ג סי׳ קנ״ו ת מכות עז

[1] ואם אם אינו מתחמם ע״ז אינו אסור אבל אם מתחמם אסור ע״ז אינו אסור אבל אם מתחמם אסור ע״ז אינו אסור אבל אם מתחמם אסור

ב הרא"ה ג שם (ד) * ואפי' לא עשה (ב) [ב] צרכיו וכן נהגו (אבודרהם) [2]מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה (ג) * (לקמן (ה) [ג] סימן ק"ס) כשרים לנט"י (ד) לתפלה [3]מיהו יש מי שאומר (ו) דלא מברך (ה) [ד] (ז) * עלייהו:

שערי תשובה

וכמ"ש בסימן ו' ס"ב: [ב] צרכיו. עבה"ע ובברכי יוסף סימן ו' כתב דאם לא עשה צרכיו בבוקר לא יברך אחר יצ' ואם עשה צרכיו ועבר זמן מה שלא מרך שוב לא יברך ע"ש ועיין לקמן סי' ו'[א] מה: [ג] לקמן. עבה"ע ועיין מיד אפרים שברלה שהבה"ע הגיה בדברי המג"א ס"ק ג' וס"ק ד' שבמג"א הם ס"ק אחד ויפה כיון ולא לא מיגיהין בענין אחר ע"ש וכתב בשלמי ציבור מים שבחביות שהוציאו בהם אבר או מי וורדים הנגרים דרך הסימפון מן הדוד ומים שבחביות בתוכה מלגנים את הסימפון (והוא כמו בתדיגתינו במלאכת היין שרף) לפי מ"ש הרמ"א דאף בשחרית לא יברך על מים שנשתנו מראיהן או נעשה בהם מלאכה ומים אלו נעשה בהם מלאכה כמבואר בסימן ק"ס לכן יש ליטול בהם אם אין לו אחרים ולא יברך על נט"י ע"ש. ועיין לקמן סק"ה שדעת אחרונים במים שנעשה בהם מלאכה שיטול ויברך ג"כ אם כן בשעת הדחק שאין לו אחרים כ"א המים הללו הנגרים יכול ליטול ולברך עליהם ג"כ ועיין לקמן סק"ז. (וע"ש בש"ל שכתב שמים הנזרים מכלי משמש המים יכול ליטול בהם ידיו בשעת הדחק אבל לא ידיה פיו משום דמאיס ע"ש ועיין בסימן ק"ס מים שהדיח בהם כלים שאינם מודחים פסולים לנט"י א"כ לדעת רמ"א יטול ולא יברך ושם בסימן ק"ס מבואר שהב"ח ושאר אחרונים מחמירין בנט"י לסעודה במים ששתה מהם כלב או חזיר דהו"ל כשופכין ויש להחמיר גם מה שלא ליטול מהם ג"כ שחרית כ"א בשעת הדחק ולענין ברכה מי שנוהג כרמ"א גם מה לא יברך וע"ש עוד כמה מילוקי דינים שיש ללמוד משם לכאן: [ד] עלייהו. עבה"ע ומי שנוהג כהש"ע ונטל מתלו בלא ברכה אם אח"כ נזדמנו לו מים כשרים יחזור ויטול

באר היטב

ובגמ' לא משמע כן ועי' סי' ס"ו ואיתא בברכות דף נ"א אל תיוקך שחרית מיד השמש ותלבוש (כתב בס' עמק ברכה יכוין בברכת נט"י שיש בו י"ג מיצות נגד י"ג מדות): (ב) צרכיו. משום דנעשה בריה חדשה. בכתבים משמע שיברך על נ"י תיכף ואח"כ יעשה צרכיו ויאמר אשר יצר ומ"א כתב שטוב לעשות צרכיו תחלה ויברך ענט"י וא"י ומכ"ש אם צריך לנקביו שאסור לו לברך ע"ש: (ג) לקמן. כוונת רמ"א דדוקא מים שנשתנו מראיהן או עשה בהם מלאכה המוזכרים בסי' ק"ס אבל כלי וכח גברא אינו מעכב ומברך כמ"ש שעיף ז': (ד) לתפלה. דכאן לא צריך רק משום נקיות בעלמא: (ה) עלייהו. וא"ח פסק דיברך עליהם ענט"י וכ"כ רש"ל ודמש"א:

ביאור הלכה

* ואפילו לא עשה צרכיו. עיין במ"ב בסופו. וזה לשון הח"א בכלל ז' ס"ו נכון להמתין לברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו וגולה להתפלל דאז יצא לב"ע אבל כשמיבך מקודם ואח"כ יפנה להרא"ש צריך לחזור ולברך ואף דלא קי"ל הכי מ"מ נכון ליזהר בזה. שם במ"א סק"א. עכ"ל. (משמע שהיה לו גירסא אחרת במ"א ובאמת לפי מה שכתוב לפנינו אין לו שום מיאור ועיין באחרונים) וכ"כ הגאון ר' חיים לאמאר בהגהותיו. ומשמע מן הח"א דמי שהוא קם זמן הרבה קודם התפלה אפילו אם הטיל מי רגליים דזה כבר נקרא בשם עשיית צרכים מ"מ כיון דמסתמא כשיגיע בבוקר זמן תפלה ילך בבית הכסא לנקות עצמו ימתין עתה מברכת ענט"י עד הבוקר כשינקה עצמו קודם התפלה כדי לצאת דעת הרא"ש דס"ל דעיקרה ניתקן בשביל התפלה ולכאורה קשה על עצמו איך יצא עתה בברכתו אליבא דהרשב"א הלא בעת שנטל ידיו תיכף כשקם יצא ידי חובת נטילה ואיך יאמר עתה על הנטילה השניה ואינו על נט"י ואומר דהברכה זו קאי על נטילה ראשונה הלא יש הפסק גדול ולכתחילה יש ליזהר בזה מאוד כמבואר בהרבה אחרונים בסימן ו' ע"ש אמנם באמת אפשר לישב דהרי כתב הב"י בסימן ו' דלטעם הרשב"א דמשום בריה חדשה טולל לאחרה ולסדרה עם שאר הברכות אף דהוא הפסק גדול אך א"כ יהיה צריך לברך אח"ז תיכף גם שאר ברכות השחר. ומסתמא לשון השע"ת בסימן ו' סק"ה[ב] משמע שאין סובר בהח"א אלא תיכף אחר עשיית הצרכים מברך ענט"י וא"י וכן בדה"ח לא נזכר שום חילוק בענין זה ואפשר שהטעם הוא משום קושייתנו הנ"ל וכן מוכח בשע"ת סק"ד שזו היא שיטתו. אח"כ מצאתי בספר מעשה רב בהח"א שכתב שיש לסמוך ברכת ענט"י לתפלה ולא יאמר אותו תיכף כשקם כשאין דעתו להתפלל מיד ובלבד שלא יסבח עכ"ל ואף דיש לדחות דהוא קאי שם לשיטתו דפסק שם בהרא"ש דצריך לברך לכל תפלה משא"כ לדידן מ"מ יותר טוב לעשות בהח"א דזה אליבא דהרא"ש בודאי יוצא ואפשר גם להרשב"א לפי מה שכתב הב"י וכנ"ל משא"כ אם לא יעשה כוותיה להרא"ש בודאי אינו יוצא וכדמוכח בתשובת הרא"ש שהובא בב"י[א] וגם מהרמב"ם משמע שסובר כהרא"ש להעיקר ניתקן נט"י בשביל התפלה ולא בשביל בריה חדשה מדסובר דצריך לברך לכל תפלה בפרק ד' מהלכות תפלה הלכה ג' והובא בב"י לקמן בסימן ל"ב: * לקמן סימן ק"ס. עיין מ"ב ועיין במ"א ובשע"ת ובפמ"ג ומשמע מהם דכונת הרמ"א לומר דדוקא מה אנו מושבין לדעת הים מי שאומר דלא מברך עלייהו אבל כלי וכח גברא או אם אין לו רביעית מים בודאי יוכל לברוכי ענט"י ומה שסייים הרמ"א בס"ז בהג"ה ושאר הדברים הפוסלים לא קאי רק אאם אין לו רביעית מים ומיאור הגר"א ס"ז וכן סובר בפרישה משמע דלדעת הרמ"ה לא יברך אם אין כלי וכח גברא ולא העתקתי כ"ז משום דאין נ"מ לדינא דבלא"ה הכריעו האחרונים (המה הרש"ל ודמש"א וב"ח וא"ר והה"ח ואחה"ח) דאפילו על מים הפסולים לגמרי יוכל לברך ענט"י וכן משמע מביאור הגר"א שלא הזכיר דין זה להא דבסעיף כ"ב ושם משמע מיניה דמלבד לפסוק דמברך ענט"י וכקושיית המ"א שם. וכ"ז לדינא אבל לכתחילה נכון לחוש ולהקפיד אפילו על כלי וכח גברא ג"כ וכמו שמבואר בס"ז: * עלייהו. עי' מ"ב

משנה ברורה

באחרונים וכתב הפמ"ג דלפי הטעם דבריה חדשה אם היה ניעור כל הלילה דאז לא נעשה בריה חדשה בבוקר אין יכול לברך אשר יצר אם לא עשה צרכיו. יש אומרים דאם השתין בלילה יוכל לסמוך לענין ברכת אשר יצר על אשר יצר דשחרית (ה) וא"ע לדינא גם פעמים רבות יקרה שבבוקר משתוקק עוד הפעם להטלת מי רגליים ולא יוכל לחול עוד הברכת אשר יצר דבבוקר ע"ז הטלה דלילה וכדלקמן בסי' ז' במ"ב ס"ק א'. וי"ש יחמיר על עצמו ויטול ידיו ולבוש מכנסים או יחגור בשאר דבר להפסיק בין לבו לערוה ויברך אשר יצר. אך ירלה בעת הברכה להרחיק מהעביע של המי רגליים ד' אמות אם הוא עומד בחדרו ואם לא היה העביע מיוחד לזה די בהטלת רביעית מים לתוך המי רגליים בכל פעם ופעם שמשתין: (ד) ואפילו וכו'. והרולה להסתלק מן הספק (ו) יזהר לעשות צרכיו תיכף אחר שעירה מים על ידיו ג"פ וכשיצא מבהכ"ס יטול ידיו פעם שניה ויברך אשר יצר ואלא ידי חובה לכו"ע. וטוב יותר (ז) שלא יברך אפילו ברכת נט"י עד לאחר נטילה שניה שנוטל אחר יציאתו מבהכ"ס ובפרט אם היה צריך לנקביו בעת נטילה ראשונה שאז בודאי אינו רשאי לברך: והח"א כתב דנכון להמתין מלברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורולה להתפלל עי"ש טעמו אח"כ מצאתי בספר מעשה רב שכן היה נוהג הגר"א ז"ל ועיין בבה"ל: (ה) סימן ק"ס. דהיינו מים שנשתנו מראיהן או נעשו בהם מלאכה (ח) או מלוחים או קרוחים שאין הכלב יכול לשתות מהם ומשו"ה ראוים לתפלה דכאן לא צריך רק משום נקיות בעלמא: (ו) דלא מברך. ר"ל על נטילת ידיים רק (ט) על נקיות ידיים: (ז) עלייהו. (י) והאחרונים הכריעו דיוכל לברך על נטילת

שער הציון

(ה) מא"ר הובא בפמ"ג: (ו) כתבים מ"א: (ז) מ"א: (ח) פמ"ג: (ט) לבוש ופרישה ועט"ז והגר"א: (י) מוזכר בבה"ל:

הגהות ותיקונים: א) ז': ב) סק"ד:

ליקוטי דברי הרב: א) ובסידור כתב: אבל אם אין צריך לנקביו ולא יפנה עד לאחר זמן מרובה יברך מיד ובלבד שיהיה מחצי לילה ואילך כדין שאר ברכות השחר ואפילו אם דעתו לישן שנית שינת קבע קודם אור היום ויצטרך לחזור וליטול ידיו ג' פעמים בסירוגין אף על פי כן יכול לברך על הנטילה הראשונה ולא יצטרך לברך הנטילה השניה כי לא תקנו לברך על נטילת ידים אלא פעם אחת בשחר בשעה שנעשה בריה חדשה וכמו כל ברכת השחר.

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ד

ב (ח) * [י]ידקדק (ט) לערות עליהן מים (ו) [ה] (י) ג"פ להעביר רוח רעה ששורה עליהן: ג [ו] [ה]לא יגע בידו (יא) קודם נטילה לפה ולא לחוטם ולא לאזנים (יב) ולא לעינים: ד (יג) [ז]אפי' מי שנטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת תמיד מפני שמביאתו לידי תחתוניות [ח]לא יגע במקום הקזה שמשמוש היד מזיק לחבורה: ה * [ט]לא יגע בגיגית שכר שמשמוש היד (יד) מפסיד השכר: ו (טו) * [י]אין צריך רביעית לנטילת ידים לתפלה: ז * [יא]טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה הגה מיהו (טז) אינו מעכב (יז) לא כלי ולא [ז] (ז) כח גברא * ושאר הדברים הפוסלים בנטילת הסעודה (מרדכי ריש פרק אלו דברים תשובת רשב"א סי' קל"ה[א]): ח [יב]נטילת

ד שבת ק"ט ה שם קמ ו שם בפרש"י ז ב"י לדעת רש"י ח ב"י לדעת רש"י ט מ"ש בשם הרמב"ם י תשובת הרשב"א והכל"מ וס' הזוהר פ' ויצא בפסוק ויאמרו איש אל אחיו ב שם מזהר

באר היטב

(ו) ג"פ. אפי' שופך הרבה בפ"א אינו מועיל כי אין הרוח הולך אלא בג"פ דהיינו פעם א' על יד ימין ואח"כ על יד שמאל עד ג"פ בסירוגין. כשנותן מים על יד ימינו בכל פעם יאמר היד הגדולה ויד שמאל היד החזקה. וכשמשפשף הידים יחד יאמר ג"פ יד הרמה. וכשימלא ידיו לרחוץ פניו יאמר ידיו גלילי זהב וגו'. כשרוחץ פניו יאמר ראשו כתם פז וגו'. וכשרוחץ את עיניו יאמר עיניו כיונים וגו'. כשרוחץ לחייו יאמר לחייו כערוגת הבושם וגו'. כשרוחץ שפתותיו יאמר שפתותיו שושנים וגו'. וכשמנגב פניו יאמר ופניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתן. וזה ימלא חן בעיני כל רואיו. צריך להזהיר לנשים שיזהרו בנטו"י ג"פ בסירוגין שלא יטמאו המאכלים וצריך ליטלם עד פרק הזרוע. וצריך לפשוט הכפות לקבל הטהרה כמי שרוצה לקבל דבר ויגביהם כנגד הראש. גם ידיה פיו חוץ בתענית צבור: (ז) כח גברא. ר"ל

משנה ברורה

ידיה ועיין לקמן בסעיף ז' ובמ"ב ס"ק ט"ז: ב (ח) ידקדק. כי חוץ מהטעמים הנזכרים בסק"א שצריך ליטול ידיו לתפלה צריך ליטול גם משום רוח רעה השורה על הידים אך (יא) היכא דהנטילה הוא משום רוח רעה נבד לא היו מתקנים ע"ז ברכה לכן אנו צריכים גם לטעמים הנ"ל: (ט) לערות עליהן. ויטלם לכתחילה עד פרק הזרוע ואם אין לו מים (יב) די עד קשרי אצבעותיו. וצריך (יג) לפשוט הכפות כמי שרוצה לקבל דבר ויגביהם כנגד הראש. גם (יד) טוב להדיח פיו (טו) ובתענית צבור לא ידיה: (י) ג"פ. ואפילו שופך הרבה בפעם אחד אינו מועיל כי אין הרוח הולך אלא בג' פעמים דהיינו פ"א על יד ימין ואח"כ על יד שמאל עד ג"פ (טז) בסירוגין ובספר מעשה רב כתב[א]ד' פעמים ג"פ להעביר רוח רעה והד' להעביר המים שנטמאו. צריך להזהיר לנשים שיזהרו בנטו"י ג"פ בסירוגין כמו האנשים וגם כי הם מתקנות המאכלים שלא יטמאום בידיהם (יז)[ב]גם יש ליזהר שהקטנים יטלו ידיהם בשחרית כי נוגעים במאכל. ובנגיעת עכו"ם במאכלים בלא נט"י אין לחוש דלא מקבלי טומאה: ג (יא) קודם נטילה. מפני שהרוח רעה השורה על הידים יוכל להזיק לאלו האיברים: (יב) ולא לעינים. ויש ליזהר (יח) אפילו ע"ג עיניו מבחוץ אם אפשר לו: ד (יג) אפילו וכו'. וקודם נטילה (יט) יש אוסרין מליגע בפי הטבעת אפילו במקרה וכן לאמה במקום הנקב אפילו אם הוא נשוי וכן כה"ג במקום נקב הקזה כי אז יוכל הרוח רעה להזיק לכל נקב שבגוף: ה (יד) מפסיד השכר. ואם נגע במאכל קודם שנטל ידיו (כ) אין לאסור המאכל עי"ז אבל לכתחילה מאוד יש ליזהר שלא ליגע אז בשום מאכל (כא) ואם נגע באוכל ידיהמו ג"פ. וכן (כב) אין לשתות עשן

טבק"ק קודם נט"י: ו (טו) אין צריך. ר"ל דיעבד אין מעכב הברכה ומברך על נטילת ידים אבל לכתחילה טוב להקפיד שיהיה לו ג"כ רביעית וכמו שכתב בסעיף שאחר זה דקאי גם על שיהיה לו רביעית וכמו שכתבו (כג) האחרונים: ז (טז) אינו מעכב. ר"ל (כד) דיעבד לענין הברכה ויוכל לברך ענט"י אז אפילו לכתחילה היכא דאי אפשר בענין אחר אבל (כה) היכא דאפשר טוב להקפיד: (יז) לא כלי וכו'. ר"ל דמהני (כו) אף להעביר רוח רעה ולכן אם אין לו כלי אלא מותר ליטול מכלי נקוב וכן מפלו"מף[ו]אף שאין כאן כח גברא כמבואר לקמן

מתרגם: °כלי שאוחז בו מים מן הבור או מן הנהר

שער הציון

(יא) אחרונים: (יב) שע"ת ואחרים: (יג) מ"א: (יד) נה"ט והוא בסי"ז: (עו) נה"ט: (עז) מ"א וא"ר ודה"ח: (יז) פמ"ג: (יח) אחרים: (יט) הגר"א וא"ר: (כ) מ"א: (כא) אחרים: (כב) אחרים: (כג) הפמ"ג בסק"ד וא"ר: (כד) הגר"א ופמ"ג אות ס: (כה) מ"א: (כו) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) קצ"א: ב) בלחץ:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' קנ"ט ס"ק מ"ז לענין ליטול ידיו מן הפלומ"ף (ר"מ):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' כתב כהשו"ע שישפוך על הידים ג"פ, דלא כהמעשה רב. ב) הרב בסידורו כתב: גם צריך ליזהר אפילו לעכב שיהיו מים הכשרים לנטילת ידים לסעודה ושיבואו על ידיו מכח אדם, וגם שלא ליגע בידו הנטולה בלחלוחית המים שעל פי הכלי שנטמאת בנגיעת היד שאינו נטולה, וכן ליזהר מהדברים החוצצים וכל דבר הפוסל בנטילת ידים לסעודה, לפי שכל נטילה הפסולה לסעודה אין לברך עליה בשחר. ג) בשו"ע הרב במהד"ת סעיף ב' כתב: דנהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחינוך לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא בי"ג שנים ויום א' לזכר, וכו'. ד) בשו"ע הרב מהדו"ת סימן ד' סעיף ב' כתב שאין רוח הטומאה עוברת לגמרי עד שיטול ג"פ בסירוגין.

ל סס סוחר פ סס פ׳ מקן על פסקת ויכר יוסף לת מחיו ג נפרשה ושנ פ סס נתשונת הרשב״ם וכ״ש נדעת הטור ע כ״ש נדעתו פ גם זה סס א כ״ש גם נדעת הרמ״ם ק לוחמות מיים

ידים שחרית אין נוטלין על גבי (מ) (יח) [מ] קרקע אלא לתוך (יט) כלי: ט [l]מים של נטילת ידים שחרית אסור ליהנות (כ) מהם ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם (כא) בני אדם: ל [m]נוטל *[n] כלי של מים ביד ימינו (כב) ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחלה: יא (כג) [o]לא יטול (כד) ממי שלא (ט) נטל ידיו שחרית: יב [p]אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו נטילה (כה) לק״ש (י) ולתפלה (כו) [q]אבל לא לרוח (יא) רעה שעליהן [r]אם שכשך ידיו בג׳ מימות (יב) מחולפים יש להסתפק אם עלתה לו להעביר רוח רעה שעליהן: יג * [s]אם היה (יג) [ט] נעור (כז) * כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית (כח) להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו: הגה * (כט) ויטלם (יד) (ל) בלא ברכה (הרא״ש כלל כ״ז) ורשב״א פי׳ קבג)[t]: יד [u]השכים

שערי תשובה

ז״ל שאין לרמוז כ״א נמים מכוסים כל הלילה אפילו הידים כ״ש הדחת פיו וע״ש בהג״ה שכן משמע מסקה״ש שהרא״ש בנה״ג אף במדינתינו לא קפדי אגלוי כלל ואפילו להדחת פיו וכ״ש לנטילת ידים: [מ] קרקע. עבה״ט וכתב בנרכי יוסף שמנהג החרדים לא דבר ה׳ שלא לקרות ולברך נגד המים שנטלו בהם שחרית וכן היה נוהג הגאון מופת הדור מוהר״ר חיים אבולעפיא ז״ל: [ט] נעור. בנרכי יוסף כתב שדעת מהר״ם כהן כשגיעור כל הלילה אין ר״ל שורה וכן אם נעל ידיו קודם ע״ה וכ״כ בספר דרך חיים בשם המר״ש והרמ״ז. אך בשיורי ברכה הבא בשם ספר תרומה חדשה כתב״ש דיש לו ליטול שנת לילה פוסלת בנטל״ כדרך שפוסלת בקידוש ידים ורגלים ע״ש. לכן נראה לנהוג הרמ״ם שיטלם בלא ברכה וכ״כ לקמן סי׳ תל״ד לענין הנעורים בגיל שבועות ובמא״ם שם יש ט״ם שכתב ובפ״ד ובל״ל בפי׳ ד׳ פסיף י״ג עירוי מכלי: (יב) מחולפים. והה״ה בנהר דקמא קמא אחדו להו והבי אחריני איבהו. וכ״ל דה״ה במקוה דהטעם הוא מפני שמיד נטמאו המים וזה לא שייך במקוה. ואם תוחב ידיו לתוך השלג בג׳ מקומות נמי מהני. עיין עטרת זקנים ובע״ת ובמ״א פ״ק יו״ד: (יג) נעור. דבנעור לא חיישינן שנגע במקום מטונף וגם לא נעשה בריה חדשה: (יד) בלא ברכה. כ״ח האריך להוכיח דיטול וינרך והמ״א סותר דאיתו ע״ש

ביאור הלכה

דהאחרונים אינם סוברים כהי״א הנ״ל: * אם היה נעור וכו׳. עיין במ״ב ס״ק כ״ח וכן אם יש בגילה בגחי ידים שטולמי לא נגע במקום מטונף אין צריך להרא״ש ליטול ידיו בטוקר רק משום רוח רעה ובלי ברכה (פמ״ג ואהה״מ): * כל הלילה. עיין מ״ב סקכ״ז. ואם היה יש בתחלת הלילה וקם ונטל ידיו כדי להעביר הר״ר נ״ל דלהרשב״א צריך עוד הפעם בטוקר ליטול ידיו לתפלה ובברכה דלא שייך לומר דכבר נעשה בריה חדשה כשקם בתחלת הלילה דכמיב חדשים לבקרים וגו׳ ורק כדי לצאת דעת הרא״ש דלדידיה אין צריך שוב לברך בטוקר גם מה יעשה לרבו קודם התפלה ויתחייב ליטול ולברך לכ״ע: * ויטלם בלא ברכה. עיין במ״ב סק״ל בשם הקבמת האחרונים וטעמם הוא משום דלהרא״ש הטעם שצריך לברך שחרית משום שידיו אינם נקיות ואף שלתפלת מנחה קי״ל בסימן ז׳ ס״א דא״ל לברך אף כשנטל ידיו משום שאינם נקיות מ״מ בשחרית תקנו חכמים שחייב ליטול ידיו וצריך לברך א״כ אם עשה צרכיו או נגע במקום מטונף צריך ליטול להרא״ש וגם להרשב״א שכתב הטעם לנטילת שחרית משום דנעשה בריה חדשה צריך לברך אף בעור אחד דלא פלוג ועוד דעל מידוש העולם צריך לברך אף שלא נהנה כמו שכתב להעביר רוח רעה ואפילו רחילה קבי או דבעינן דוקא עירוי מכלי על ידיו. וכתב הפמ״ג דלפ״ז אם תחב ידו בנהר ג״פ או בשלג המונח על הארץ בשלשה מקומות מחולפים אפ״ה לא מהני רק לתפלה ויוכל לברך ענט״י אבל בקפק אם מהני להעביר רוח רעה דאולי בעינן זה עירוי מכלי והאחרונים ולבושי שרד בקבקו דבנהר וכן בשלג ובמי מקוה מהני אף להעביר רוח רעה ואפילו אין בהם אחבעים אמה ועי״ש עוד באחרונים: (כו) אבל לא וכו׳. ע״כ יראה ליטול פעם שנית מן כלי אפילו אחר התפלה: יג (כז) כל הלילה. ואם יש במקצתה לכו״ע צריך ליטול ידיו בטוקר כדין והוא שישן שיתה קבע על מיטתו ומשום דסתם ידים עסקניות הן וטולמי נגע במקום מטונף אבל אם יש בן שיתה אחרני להרא״ש (לו) דיו מה כאלו לא ישן כלל: (כח) להתפלל ולהעביר. דהיינו (לו) לתפלה יש בפק אם הטעם של נט״י שחרית בהרשב״א לעיל בס״ב סק״א וא״כ אע״ג דהשתא לא נעשה בריה חדשה לא פלוג דבגן וצריך נטילה או שמא עיקר הטעם בהרא״ש שם ובגיעור נגע במקום מטונף א״ל נטילה. ולהעביר הרוח רעה יש ג״כ בפק אם בעלמא השינה גורם הרוח רעה וא״כ אפילו ישן כיום שורה ר״ר וצריך ליטול ידיו ובגיעור בגילה א״ל ליטול ידיו או הגילה גורם הרוח רעה וא״כ יהיה הדין בהיפוך: (כט) ויטלם. ר״ל (לח) ג״פ מחמת ספק וכן בשני הבעיפים שאחר זה: (ל) בלא ברכה. יש (לט) מהאחרונים שחולקין על הכרעת הרמ״א בזה וסוברים דצריך לברך (מ) ויש שמקבימים עמו וכ״ז בלא עשה צרכיו אבל אם עשה צרכיו קודם התפלה (מא) הבקבמת אחרונים דבזה צריך ליטול ידיו ולברך. וכן יכון לעשות לכתחילה נמי שגיעור כל הלילה כגון בגיל שבועות (מב) יעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף שאז לכו״ע יתחייב לברך

באר היטב

בדיעבד אבל היכא דאפשר טוב להקפיד מ״א: (מ) קרקע. לפי שרוח רעה שורה עליהן. אפי׳ ע״ג קבמין אסור אלא דוקא בכלי: (ט) נטל. דכתיב והזה הטהור על הטמא וכתב הט״ז וכ״ל דה״ה בנטילה דאכילה וכ״ש הוא ע״ש. וס״ה ובעל יד אהרן וע״ת כתבו דבנטילה לאכילה אין להקפיד בזה כלל ע״ש וכל זה אלא ישפוך לו על ידיו אבל להבא לו מים מותר אפילו בנטילה דשחרית מ״א: (י) ולתפלה. וינרך בבר״ש בעיף כ״ב ועיין מש״ש: (יא) רעה. דלרוח רעה בעי עירוי ג״פ דוקא ושכשוך בכלי אפילו ק׳ פעמים לא תשיב אלא א׳ שמיד נטמאו המים. מש״ה נסתפק אם״כ במימות המחולפים דאפשר דלאו דוקא עירוי בעי להעביר רוח רעה ואפי׳ רחילה קבי או דבעינן דוקא עירוי מכלי: (יב) מחולפים. והה״ה בנהר דקמא קמא אחדו להו והבי אחריני איבהו. וכ״ל דה״ה במקוה דהטעם הוא מפני שמיד נטמאו המים וזה לא שייך במקוה. ואם תוחב ידיו לתוך השלג בג׳ מקומות נמי מהני. עיין עטרת זקנים ובע״ת ובמ״א פ״ק יו״ד: (יג) נעור. דבנעור לא חיישינן שנגע במקום מטונף וגם לא נעשה בריה חדשה: (יד) בלא ברכה. כ״ח האריך להוכיח דיטול וינרך והמ״א סותר דאיתו ע״ש

משנה ברורה

בהלכות נט״י אבל אם שכשך ידיו במים לא מהני לרוח רעה וכדלקמן: ח (יח) קרקע. ואפילו (כז) ע״ג קיסמים אסור מפני שרוח רעה שורה עליהם: (יט) כלי. ויטוב (כח) שיתה שני כלים מרשותיו אחד מלא ואחד ריקן: ט (כ) מהם. ע״כ (כט) לא יתנם לפני בהמתו: (כא) בני אדם. כי יוכלו להנזק ע״י הרוח רעה. ושפכם (ל) במקום מדרון או בעפר תיחות: י (כב) ונותנו. כדי שיתגבר ימין שהוא חסד על שמאל שהוא דין. וגם (לא) בחיטר אחזיק בחר ימין דעלמא: יא (כג) לא יטול. ר״ל (לב) לשפוך לו על ידיו אבל להבא לו מים מותר: (כד) ממי שלא וכו׳. ובנטילה לאכילה (לג) רשאי ליטול ממי שלא נטל ידיו: יב (כה) לק״ש ולתפלה. ויוכל לברך (לד) על נטילת ידים דאמרינן בכיור ורחלו ממנו ולא בתוכו הא בעלמא אפילו בתוכו אבל (לה) להעביר הרוח רעה בעי עירוי ג״פ דוקא ושכשוך בכלי אפילו ק׳ פעמים לא תשיב אלא אחד שמיד נטמאו המים והויין כמו שופכין ומשום הכי נסתפק אח״כ במימות המחולפים דאפשר דלאו דוקא עירוי בעינן להעביר רוח רעה ואפילו רחילה קבי או דבעינן דוקא עירוי מכלי על ידיו. וכתב הפמ״ג דלפ״ז אם תחב ידו בנהר ג״פ או בשלג המונח על הארץ בשלשה מקומות מחולפים אפ״ה לא מהני רק לתפלה ויוכל לברך ענט״י אבל בקפק אם מהני להעביר רוח רעה דאולי בעינן זה עירוי מכלי והאחרונים ולבושי שרד בקבקו דבנהר וכן בשלג ובמי מקוה מהני אף להעביר רוח רעה ואפילו אין בהם אחבעים אמה ועי״ש עוד באחרונים: (כו) אבל לא וכו׳. ע״כ יראה ליטול פעם שנית מן כלי אפילו אחר התפלה: יג (כז) כל הלילה. ואם יש במקצתה לכו״ע צריך ליטול ידיו בטוקר כדין והוא שישן שיתה קבע על מיטתו ומשום דסתם ידים עסקניות הן וטולמי נגע במקום מטונף אבל אם יש בן שיתה אחרני להרא״ש (לו) דיו מה כאלו לא ישן כלל: (כח) להתפלל ולהעביר. דהיינו (לז) לתפלה יש בפק אם הטעם של נט״י שחרית בהרשב״א לעיל בס״ב סק״א וא״כ אע״ג דהשתא לא נעשה בריה חדשה לא פלוג דבגן וצריך נטילה או שמא עיקר הטעם בהרא״ש שם ובגיעור נגע במקום מטונף א״ל נטילה. ולהעביר הרוח רעה יש ג״כ בפק אם בעלמא השינה גורם הרוח רעה וא״כ אפילו ישן כיום שורה ר״ר וצריך ליטול ידיו ובגיעור בגילה א״ל ליטול ידיו או הגילה גורם הרוח רעה וא״כ יהיה הדין בהיפוך: (כט) ויטלם. ר״ל (לח) ג״פ מחמת ספק וכן בשני הבעיפים שאחר זה: (ל) בלא ברכה. יש (לט) מהאחרונים שחולקין על הכרעת הרמ״א בזה וסוברים דצריך לברך (מ) ויש שמקבימים עמו וכ״ז בלא עשה צרכיו אבל אם עשה צרכיו קודם התפלה (מא) הבקבמת אחרונים דבזה צריך ליטול ידיו ולברך. וכן יכון לעשות לכתחילה נמי שגיעור כל הלילה כגון בגיל שבועות (מב) יעשה צרכיו או יטיל מים וישפשף שאז לכו״ע יתחייב לברך

שער הציון

(כז) מ״א: (כח) אחה״ח בשם הזוהר: (כט) דה״ח: (ל) פמ״ג: (לא) אחה״ח: (לב) אחרונים: (לג) פמ״ג וש״א: (לד) פמ״ג בח״ז וכן משמע בכ״ר: (לה) ב״ר: (לו) ב״ר ופמ״ג: (לז) ב״ר וט״ז: (לח) אחרונים: (לט) ב״ח וכ״כ בם׳ מעשה רב: (מ) עיין בשע״ת ובאחה״ח: (מא) א״ר והה״ח ומחדושי רע״א ואחה״ח וח״א: (מב) אחה״ח:

הגהות ותיקונים: א) ד׳: ב) קנ״ג: ג) ובניעור: ד) הכוכב לבה״ל מיותר:

הערות והארות: ו) עיין לקמן סע״ק ל״ב (ר״ש):

ליקוטי דברי הרב א) ובשו״ע הרב סעיף ח׳ כתב: וטוב שיהא הכלי התחתון מאוס. ב) בשו״ע הרב מהדו״ק סעיף י״ב כתב כהפמ״ג וז״ל: ואם שכשך ידיו ג״פ בג׳ מימות מוחלפין יש להסתפק אם עלתה לו נטילה להעביר ר״ר שעליהן. ובמהדו״ת כתב שאין המים מטהרים אלא בשפיכה, אבל בסידורו כתב שהמהלך בדרך ואין לו כלי, אם מטביל בתוך מי גבאים שיש בהם מ׳ סאה או במי מעין אע״פ שאין בו מ׳ סאה, יברך ענט״י, ואח״כ כשיזדמן לו כלי ומים ישפוך עליהם ג״פ ובשעת הדחק כשאינו מצפה להיות לו כלי ומים קודם שיעבור זמן ק״ש ותפלה מטביל במי גבאים אע״פ שאין בהם מ׳ סאה ומברך ענט״י. ג) בסידור הרב כתב: שאם היה ניעור כל הלילה או שהיה ישן פחות פחות מס׳ נשימות, לא שרתה עליו רוח הטומאה כלל, וא״צ ליטול ידיו ג״פ,כי אם פעם אחת לתפילה, ולא יברך על נטילת ידים ולא ברכת אלקי נשמה ומ״מ ישמש במקומות המכוסים שבגופו קודם נטילה, כדי שיברך על נטילת ידים לדברי הכל. ד) ובשו״ע הרב סעיף ט, כתב: ולכן לא יליגם בבית.

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ד

קודם עמוד השחר ונטל ידיו יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת (לא) כשיאור היום (לב) להעביר (טו) רוח רעה השורה על הידים. (הגה * ויטלם (טז) (לג) בלא ברכה):
טו (יז) [י] יישן ביום (לד) יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם ג"פ (ויטלם בלא ברכה):
טז * [ש]דוד היה נזהר שלא לישן (לה) שיתין נשמין (פי' ששים נשימות) כדי שלא יטעום טעם מיתה:
(הגה ובגמ' פ' הישן משמע (לו) דדוקא ביום היה (יח) נזהר)(דברי עצמו ועיין בב"י): **יז** [ח]יש נוהגין[1] לרחוץ
פיהם שחרית (לז) מפני הרירים שבתוך הפה: **יח** *אלו דברים (לח) צריכים נטילה (יט) [יא] (לט) במים.

ר כ"י ש סוכה מ חוהר רים פ' ויגש ת הרל"ל א שם בסוף פסרו והכל ט סי' כ"ג

באר היטב

ועי' יד אהרן: (טו) רוח רעה. הכא לא נקט להתפלל כמ"ש סעיף י"ג דודאי כיון שקידש ידיו פעם אחת שוב א"צ לקדש ידיו שנית אפי' ישן שנית דפעם א' נעשה בריה חדשה ולא כ"פ אלא הספק הוא משום ר"ר ולכן אפי' ישן שנית א"צ ברכה דלר"ר אינו צריך ברכה מ"א: (טז) בלא ברכה. ודע הא דקאמר ויטלם בלא ברכה היינו ג"פ כמו בתחלת נטילה ע"מ יד אהרן: (יז) ישן ביום. דוקא שיתין נשמין לבוש סדה"י: (יח) נזהר. עיין מ"ש המ"א ס"ק ט"ז. ולשון היה נזהר לא משמע כן אלא דדוד עצמו היה נזהר והמחבר יד אהרן תמה על המג"א וכתב דמדברי רש"י שם משמע דדוד היה נזהר ביום שכן אמרו שם שנתיה דמר כדרב ודרבינו כדדוד וכו' וכתב רש"י שם כך קבל מרבותיו שזו היתה שינת דוד שיתין נשמי הוי ניים ביום עכ"ל הרי להדיא מדברי רש"י שדוד נמי היה נזהר לישן ביום יותר משיתין נשמי עכ"ל יד אהרן ע"ש. וטעה שגיאה גדולה דשיתין נשמי (אלג"ש) הוה ניים ביום המה שני דיבורי רש"י הוה ניים ביום קאי לקמיה על אמי הוה ניים כדמעיל מפומבדיתא וכו' וע"ז כתב רש"י דהוה ניים ביום וע"ש בסוכה (דף כ"ו ע"ב). ועיין ב"ש[2] כנה"ג סעיף ט'. (ועי' בס' אליה רבה ס"ק י"א בלפול אריוך מה ומשוה דעת הזוהר עם הש"ס ומיישב קושית המ"א על רמ"א ע"ש): (יט) במים. וא"ל שיתין נשמי ושיעור נשימה אחד מתחר"ף בשעה עכ"ל. ולפי דברי הרמ"ע הוא זוהר בשיעוריה טובא שאינו רק חלק י"א מהשעה שהוא שיעור שלשה מיטטין ושליש ולא משמע הכי בסוכה שם ולקמן סי' רל"א בטור ובש"ע שם וכתב בב"י שמהרש"ו הוכיח מהזוהר דהישן ביום ר"ר שורה וכ"כ מהר"מ דילנזאנו: [יא] במים. בא"ר כתב דדוקא במים ובספר לחם יהודה דף ע' ע"ב כתב דמהני אף בכל מידי דמנקי רק מים לו מים מזומנים יטול במים ע"ש:

משנה ברורה

ויברך ענט"י ואשר יצר: **יד** (לא) כשיאור היום. כי י"א (מג) דבעמוד השחר מחזר הר"ר לשרות פעם שנית: (לב) להעביר וכו'. הכא (מד) לא נקט להתפלל כמש"כ סעיף י"ג דודאי משום תפלה אין צריך מה עוד הפעם ליטול ידיים ואפילו אם חזר וישן פעם שנית קודם עמוד השחר דמה בודאי צריך משום רוח רעה עוד הפעם ליטול ידיים מ"מ אין יכול לברך ענט"י ואפילו אם השינה היתה שינת קבע דאמו מוששין לשיטת הרשב"א דס"ל דטעם הנטילה משום דבטוקר נעשה בריה חדשה וי"א נעשה האדם בריה חדשה ולא שני פעמים (מה) ומשום רוח רעה בלבד לא תקנו ברכה: (לג) בלא ברכה. הנה נראה דאפילו אם בפעם הראשון כשנטל ידיו לא מיבך ענט"י מ"מ לא יברך עתה דאין יאמר ליאונו ענט"י הלא כבר יצא ידי חובת הנטילה לדעת הרא"ש כמבואר בב"י וכה"ג כתב לעיל בשערי תשובה סק"ד ומ"מ הנכון (מו) שיבא עצמו לידי חיוב ברכה דהיינו שיעשה בריה לברך ענט"י וכ"ל בסק"ד בשם הא"א: **טו** (לד) יש להסתפק. אי לילה גורם לרוח הטומאה או שינה גורם ודוקא (מז) הישן שיתין נשמי אבל פחות מזה אין רו"ר שורה (מח) ואפי' בלילה: **טז** (לה) שיתין נשמי . ר"ל (מט) לצופין אלא היה מתנמנם כמה פעמים (נ) פחות משיתין נשמי עד חצות לילה ומחצות ואילך היה מתנבר כאדי: (לו) דדוקא ביום. השיגו עליו האחרונים דלא נמצא שם כן בגמרא רק על האמוראים אבל דוד בעצמו גם בלילה היה נזהר וג"מ כ"ז לדידן (נא) שבעל נפש יחמיר עכ"פ ביום. (נב) ואין שנת בכלל זה. ועיין לקמן בסימן רל"א ס"ק א"א לו ללמוד בלא שינת הלהרים מומר לישן מעט אבל לא יאריך בה עי"ש ועי"ש עוד שגם זה לא תהיה כוונתו להנאת עצמו רק לעבודתו יתברך. ועיין במחצית השקל שכתב דענין השינה ביום תלוי לפי מה שהוא אדם וכפי הצורך לעבודתו ית': **יז** (לז) מפני הרירים. כי צריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה [ב"י] ואם הוא איקטנים ואינו רוצה להכניס המים לפיו מפני שאינם זכים ואינם אין מעכב מלברך [לבוש]: **יח** (לח) צריכים נטילה. להסיר רוח רעה השורה עי"ז (נג) ע"כ יתהר ליטול מיכף. והנטילה תהיה (נד) על הפרק ובכ"פ (נה) עד סוף קשרי אצבעותיו אבל (נו) אם ליכלך ידו בטיט וברפש לאין בו משום רוח רעה ב"ל רק לקנח[2] מקום המלוכלך בלבד ודי. ולענין תפלה יבואר לקמן בסימן ל"ב עי"ש בבה"ל: (לט) במים. אף (נז) לתפלה וכ"ש לתורה די אחר כל אלו בנקיון בעצמא וכדלקמן בסעיף כ"ב דמיירי בקס מן המטה וכ"ש

שערי תשובה

ע"ש: [י] ישן ביום. עבה"ט וכתב בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סי"ב שבשאל מהגאון מהר"י ברלין ז"ל במ"ש רש"י בסוכה דף כ"ו אמי הוי ניים כמתי כוסי לפומבדיתא ופירש"י דאמרינן בעצמא דהוי שיתי פרסי ולא מצינו כן ובקדושין דף ע' משמע לאיפך והשיב שאולי נמצא כן במדרש ומקידושין אין ראיה דאיכא נמי מ' כוסי אחרינא ע"ש ובתפארת צבי סי' א' רצה להגיה שתי פרסי ע"ש וגם זה לא נמצא בשום מקום ועיין בגיטין דף ד' דאמר רבה בב"ח לדידי חזי לי האי אתרא והוי כמתי כוסי לפומבדיתא ע"ש דקאי אמכפר לדיש לוד דחשיב ליה התם מובלעת ורש"י שם פירש שיש שבלעת ד' וה' פרסאות. ועיירות העומדים לפנים מן הבליטה קרי להו מובלעת בתוך התחום ע"ש ולפי מה שכתב רש"י בסוכה דהוי שיתי פרסי נ"ל דלשו דוקא נקט ד' וה' פרסאות ול"ע. וע"ש בתפארת צבי שכתב דלענין שתין נשמי אין לחלק בין חול לשבת ול"כ מהא שכתבו שהאר"י היה ישן ב' וג' שעות מכלל דג' שעות אינו יותר משיתין נשמי ויותר מג' שעות הוא מדת חסידות אלא לישן ביום ולכן קרי ר"י עלי דאמי מתי מקום כו' ע"ש. ולדברינו נ"ל דמ"מ שבת עדיף דיוון דשינה בשבת תענוג אף מדת חסידות ליכא אם יהיה ישן יותר מב' וג' שעות אך באמת מ"ש בשם האר"י אינו מוכרח כלל לענין שיתין נשמי דשמא היה ניעור כמה פעמים בתוך שינתו ולא היה ישן שיתין נשמי בפעם אחת ובקונטרס אחרון שבסוף מחזיק ברכה כתב וז"ל שמעתי מת"ח ירא ה' מענ' מערב הפיטמי שהיה בא זמן רב בדרך ובקבק כמה פעמים בשינת הסוס והיה מוצה נ"ט נשמי ומתעורר הסוס והנ"ט נשמי לסוס היה יותר מחצי שעה אך עתה לאיתי להגאון הרמ"ע מפאנו בספר אלפסי זוטא פרק הישן שכתב וז"ל

ביאור הלכה

הרשב"א בתשובה סימן קנ"ג: * ויטלם בלא ברכה. עיין מ"ב בסק"ג במה שכ' להנכון שיבא א"ע לידי חיוב ולא יקבה להמעיין בהלא לכאורה יסתור מה שכתבנו בסק"ב והוא מדברי המ"א דצריך לחוש לשיטת הרשב"א דישן שינת קבע וממילא ה"ה בעשה בריה דאד דינא להו וכדמוכח בא"ר סק"ט ואינו דומה להסכמת אחרונים שבסק"ל דשם הלא מיירי שלא נטל ידיו עדיין כלל משא"כ כאן אולם באמת ניחא דהלא בענינו מיירינן אלא מיבך בפעם ראשונה ומה י"ל דגם לדעת הרשב"א נוכל לברך עתה וכמו שכתב הב"י בסימן ר' וקאי הברכה על הנטילה הראשונה וכבר אמרנו מה שבה"ל לעיל בריש הסימן ע"ש. ודע עוד דמה שכתוב בבה"ל מה שלא ברכה וכן בסט"ו לא דמי למה שכתב בסי"ג דהתם הוא רק מחמת ספק והכא לכ"ע לא צריך לברך [אחרונים]: * דוד וכו' שיתין נשמי . רט ט הדעות בשיעור זה י"א דהוא ג'

שער הציון

(מג) אליה"מ: (מד) מ"א: (מה) מ"א וש"א: (מו) עיין בבה"ל: (מז) אחרונים: (מח) פמ"ג: (מט) מ"א: (נ) פמ"ג: (נא) מ"א: (נב) מ"א: (נג) פמ"ג: (נד) פמ"ג: (נה) פמ"ג: (נו) בלא עדיפי מנטילת שחרית כדיעבד ועיין לעיל במ"ב סק"ט: (נז) פמ"ג ואפילו לתורה עי"ש: (נז) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) בשכנה"ג:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סק"ט לענין תענית צבור: 2) עיין מ"ב סי' צ"ב ס"ק כ"ט לענין לכתחילה:

ב מרדכי פרק מ׳ דברכות ג מהרי״ל סדר ו׳ ד סס ה פפסים קיב ו סמ קלג ז תשובת הרשב״ל ח ברכות עו ט רל״ם בסוף ברכות

הקם מהמטה. (מ) והיוצא[1] (כ) [יב] מבהכ״ס.* ומבית המרחץ. והנוטל צפרניו. והחולץ (כא) (מא) מנעליו. והנוגע ברגליו. והחופף ראשו. [2]וי״א אף ההולך (מב) בין (כב) המתים. ומי שנגע (כג) (מג) במת. [3]ומי (כד) שמפליא (מד) כליו. והמשמש מטתו. והנוגע (מה) בכנה. והנוגע[2] בגופו (מו) בידו. [4]ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם (מז) יוצא מדעתו: **יט** [5]המקיז (מח) דם מהכתפים ולא נטל ידיו מפחד ז׳ ימים. המגלח ולא נטל ידיו מפחד ג׳ ימים. הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו מפחד יום אחד ואינו יודע ממה מפחד: **כ** [6]הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות או עולה בהן שחין ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא: **כא** * [7]צריך ליזהר (מט) בתפלה או באכילה (ועיין לקמן (נ) סי׳ ל״ב סעיף ו׳ (כה) (נא) וסי׳ קס״ד) שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש שם (כו) (נב) מלמולי זיעה (מלמולי זיעה פירוש זוהמא כעין שעורים קטנים) וכן שלא לחכך בראשו אבל מקומות המגולים בראשו (נג) ובפניו ובמקום המגולה (כז) (נד) שבזרועותיו אין להקפיד: **כב** (נה) [8]אם אין לו מים (נו) יקנח ידיו (כח) [יג] בצרור או (נז) בעפר או בכל מידי דמנקי [9]ויברך

שערי תשובה

[יב] מבהכ״ס. עבה״ט וכתב בממ״ב שאלו הדברים דקא משיב אינם מטעם אחד דקס מהמטה ויולא מבהכ״ס ורוחץ ונוטל צפרניו הוא משום ר״ר ומ״מ דוקא לענין קס מהמטה צריך ג״פ אל כלי אחד אינך לא מ׳ אין שלטיה ר״ר כ״כ גאלו והולך בין המתים ונוגע בגמ צריך ג״פ וכן במשמש המטה מפני הטומאה אבל מולץ מנעליו ונוגע ברגליו משום נקיות הוא וכ״כ מהר״מ כהן במקור חיים ע״ש נאורך ובפליאה מבהכ״ס מזיע לרגנן קשיאי שרגלו ג״פ וגם רחצו פ״א אם אלו במי רגליים של עור ע״ש ולאיתי מי שכתב גלאה שהנוגע בפרעוש א״ל נטילת ידים לפי שאינה נאה מזוהמת אדם ועיין אינן אי״מ וגלאה דמ״מ יש לו לנקות במידי דמנקי דלקמן סעיף כ״ג עיין שם: [יג] בצרור. עבה״ט ועיין לקמן אינן ס״ב שהש״ז כתב במי שאמא

קט״ו[10]: (כז) שבזרועותיו. הנקרא אילי״ן בויגי״ן ובצומרו עד החזה ב״ש סי׳ ל״ב מ״א: (כח) בצרור. או בקורה בין שהם מלוכלכים בין

ביאור הלכה

שעות ולאיה מהא דהאר״י ז״ל היה יש בשבת ב׳ וג׳ שעות איש דומין דשאני ס״ם בשבת דמלוה לענג השבת ועוד אינו מוכרח כלל דשמא היה ניעור כמה פעמים בחוך שינתו ולא היה יש ב׳ נשמין בפעם אחת וי״ל דהוא יותר מחלי שעה וי״ל דהוא שיעור מעט יותר משלשה מינוטו ע״כ בעל נפש יחמיר לפי כחו: * צריך ליזהר וכו׳ ובפניו. עיין במ״ב ס״ק נ״ג במש״כ בשם המהר״ם ומה שחידש עוד לענין מקום מגולה שבזרועותיו עי״ש בדבריו לא הנתקתי דלא משמע כן מדמיס י״ט [2] ע״ב ברש״י ד״ה ולא למעלה עי״ש:

והחולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופף ראשו (סג)[2] אינו משום רוח רעה רק משום נקיות ע״כ א״ל למהר ליטול ידיו מיכף משא״כ באינך דמשום רו״ר וכו״ל בס״ק ל״: (מב) בין המתים. (סד) בגמ הקברות וכתב מהרי״ל סי׳ כ״ג שיש ליטול קודם שיתפלל על הקברות ורוחצין שנים בשוגו לחלר בה״ק שרוחות רעות מלוין החוחרין. ויש (סה) נוהגין אז לרחוץ גם הפנים: (מג) במת. ואפילו מי שנכנס אצל מת אחד או שהלך לנוחו (סו) נוהגין בנטילה. ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ ומנהג אבותינו תורה היא [רמ״א יו״ד שע״ו]: (מד) כליו. אפילו (סז) לא נגע בכנה אלא מגלח: (מה) בכנה. ובפרעוש (סח) אפשר דדי בנקיון בעלמא: (מו) בידו. במקומות המטונפות שיש בהם מלמולי זיעה: (מז) יוצא מדעתו. עיין בא״ר דר״ל דנתלבש בו רוח שטות ועי״ז יוכל לבוא אח״כ לעבירה וכמאמרם דאין אדם עובר עבירה אא״כ נכנס בו רוח שטות: **יט** (מח) דם מהכתפים. ואפשר עלוקה [שקורין פייוזקע״ש °] או מיינקע״ש °° ג״כ צריך ליטול (סט) וטוב להמתין: **כא** (מט) בתפילה. וה״ה בשעה שהוא עוסק בתורה [בסימן ל״ב ס״ז בהג״ה]: (נ) סי׳ צ״ב ס״ו. דנתבאר שם שאם עומד בתפלה וזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או שמחכך ידיו בכותל דמה יעשה בעמצע תפלה. ומיהו אם עומד עדיין בק״ש או בפסוקי דזמרה (ע) צריך ליגך וליטול ידיו: (נא) וסי׳ קס״ד. דשם נתבאר שאם עבר ונגע בחוך הסעודה צריך ליטול ידיו שיש כדין אך לענין ברכת אנטו״י הסכמת רוב האחרונים שלא לחזור ולברך ע״ש במ״ב: (נב) מלמולי זיעה. עיין בוי״ד סי׳ קי״ו דצריך ליזהר מזיעה דכל דבר אם המות חוץ מזיעת הפנים ואיתן לדבר בזיעת אפיך תאכל לחם: (נג) ובפניו. וכן בצוארו עד החזה [נ״ב] וכתב בתמצית השקל דזה תלוי לפי מנהג המקומות אם הדרך להיות מגולה שם: (נד) שבזרועותיו. (עא) עד הפרק הנקרא (אייל״ן בויגי״ן °°°). וכן אם הולך יחף ברגליו אפשר דהוי בכלל המקומות המגולין [פמ״ג בסי׳ ל״ב]: **כב** (נה) אם אין וכו׳. ואם יש לו מים צריך ליטול (עב) אפילו לתפלת מנחה וערבית אפילו אם אינו יודע להן שום לכלוך.[1] והנטילה יהיה בלא ברכה כי לא תקנו ברכה ל״א בשחרית וכלאיתא בסימן ז׳ ס״א. ואם אין לו מים ל״א דדינו כהכא דינקה בכל מידי דמנקי (עג) פן מודבק בהם איזה דבר מאוס או שהמת ועיין לקמן בסי׳ ל״ב ובכל״ג במשנה ברורה: (נו) יקנח ידיו. ואפילו (עד) היו מלוכלכים בחלאי כגון שעשה צרכיו וקינח ג״כ מהני ועיין לקמן בסי׳ ל״ב כתה צריך לחזור אחר מים: (נז) בעפר. או (עה) שישפשף בטלית יבש. ודע דנקיון כיון שהוא עומד במקום מים צריך לנקות כל היד (עו) בין גבו ובין

מתרגם: °עלוקות, מולנת מוצצת דם °°כוסות רוח °°°מרפק שער הציון

מוכו

(נח) מ״א ופמ״ג: (נט) מ״א בשם מק״ם: (ס) מרה״מ בשם כמה תשובות וממ״א רכ״ז ב׳ אין ראיה להיפך וכמו שכתב הפמ״ג שם: (סא) דהוא בכ״מ בבהכ״ם: (סב) מ״א ומרה״מ והגר״א: (סג) מרה״מ: (סד) מ״א: (סה) מרה״מ: (סו) מ״א: (סז) מ״א: (סח) עיין בשע״ת ומרה״מ: (סט) פמ״ג: (ע) פמ״ג: (עא) מ״א: (עב) מ״א ומרה״מ והגר״א: (עג) מרה״מ: (עד) מ״א בסי׳ ל״ב סק״ג: (עה) מרה״מ בשם רדב״ז: (עו) פמ״ג בסוף הסימן:

הגהות ותיקונים: א) קט״ז: ב) י״ח:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ רכ״ז ס״ק י״א לענין אם מפסיד הברכה כשיטול ידיו: 2) עיין מ״ב סי׳ תרי״ג סק״ו לענין אם נגע במקצת ידו: 3) עיין בבה״ל סי׳ תרי״ג ס״ג ד״ה ואם רוצה להתפלל כו׳ לענין יוה״כ:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף י״ח כתב: דא״צ לערות על ידיו ג״פ. ועיין בקצות השולחן סימן ב׳ בהערות שבסוף הספר דמפרש דהקם מהמטה היינו אפילו לא ישן כלל ומשום זה אין צריך ג״פ. ב) בשו״ע הרב סי׳ קכ״ח סעיף כ״ז כתב שהנוגע במנעלים צריך נט״י משום סכנת רוח רעה.. ג) בשו״ע הרב במהד״ת סעי׳ א׳ כתב: שלתפלת מנחה ומעריב צריך ליטול עד הפרק כמו לסעודה, דהיינו עד חיבור האצבעות לכף היד לסברא הראשונה שבסס״י קס״א. וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם, יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות, לקיים ארחץ בנקיון כפי. וזה לא מוזכר במשנ״ב. וכתב הרב שראוי לחוש לחזור אחר מים גם לתפילת מנחה וערבית עד מיל.

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ד ה ו

על (כט) [יד] (נח) נקיות ידים ויועיל לתפלה 'אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן: כג ילא תקנו נטילת ידים אלא לק"ש ולתפלה אבל ברכות דשחרית יכול לברך (נט) קודם נטילה לאא"כ הוא ישן על מטתו (ל) [טו] (ס) ערום שאז אסור להזכיר את השם עד (סא) שינקה אותם:

י שמח קע וסס מוהר פרקה ושב כ הרא"ש סס והרשב"א מזשורה ל סס ס.

ה כוונת הברכות. ובו סעיף א':

א איכוין בברכתו (א) פירוש המלות כשיזכיר השם יכוין פירוש (ב) קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו (ג) [ג] ביו"ד ה"א (ג) שהיה והוה (ג) [ג] ויהיה ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם:

א טור

ו דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו. ובו ד' סעיפים:

א אכשיצא מבית הכסא יברך אשר יצר את האדם בחכמה שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה

א ברכות סס

באר היטב

שהם נהיתם הדעת טור סי' ל"ב מ"ח. ולריך לקנח ג"פ דומיא דמיס ברכת אנרהם סי' פ'. וע"ת מולק עליו כיון דלא מהני לרוח רעה ל"ל ג"פ בנקיון בעלמא סגיא ע"ש: (כט) נקיות ידים. הקשה המ"א ל"ע דבס"ס קנ"ח פסק דלעולם מברך על נט"י ע"ש. והיד אהרן מייאשו ע"ש: (ל) ערום. שמסתמא ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים:

(א) ביו"ד ה"א. אבל כשנכתב באל"ף דל"ת אין לכוין אלא שהוא אדון הכל ולריך לקרותו בפתח ובקמ"ץ תחת הנו"ן. וכשנכתב יו"ד ה"א מקלתן קורין בפת"ח ומקלתן קורין בצירי וכן מנהג אשכנזים ב"ח מ"ר: (ב) ויהיה. (עי' תוס' י"ט פ"ד דקוכה):

לשמות ואינו יכול לקוס לרחוק בגילה יהרהר הברכה והא"ר מולק עליו ע"ש. ובנר"י שם כתב המעור בגילה ונמא לשמות ואינו יכול לקוס לרחוק ידיו יקנח ידיו בכותל או בכל מידי דמנקי ויברך ושמה מהר"י ווי"ן ולפי דעת מהרח"ו ומהר"ם לוזאתו שאסור לברך בשר"ר שורה עליו ומה לא מהני נקיון כפיו כ"א נטילה במים ג"פ אסור לברך ולכן אם הוא מטוס ואינו יכול לרחוק יהרהר בלבו בכמה פוסקים מתירין בלחוש לברך ע"י הרהור ויראה שמים יאנוס עצמו לעמוד ולרחוק ידיו ג"פ ויברך כתיקונה ע"ש. ונפלאתי שלא הזכיר מדברי הט"ז מה. ועיין בסימן ס"ב במג"א בשם תר"י שאף הברכה אין להרהר כו' ונא"ר שם: [יד] נקיות ידים. עבה"ע ועיין ביד אפרים מ"ש לפרש דברי המ"א מה: [טו] ערום. ובברכי יוסף בשם מהרח"ו ומהר"ם דלוזאתו שמהר אוסר לברך ברכת השחר קודם נטילה ע"ש:

[ג] ביו"ד ה"א. עבה"ע בתח"ב בשם לוח ארש להגר"א יעב"ץ כתב מעתה כו' שקריאת השם אין במקוס שלכתב הוי"ה אין לבטוס שוה לקרותו בחטף פתח והלא כמ"ש במג"א בשם בחי' ובשם תשו' מהר"מ מלובלין שיקרא בענין שלא תהיה הברכה הפתח ניכרת ע"ש בסימן פ"ג וכתב בא"ר בשם אור חדש שחזר בו מהר"ם וכ"כ מח"ב בשם ספר קטן נקרא תשובת גאונים נדפס באמשטרדם שנת תס"ז שם כתב תשובה שהשיבו למהר"מ גם תשובת הרמ"ע מפאנו וכאשר ראה תשובת הרמ"ע חזר בו וכן הסכים השל"ה. ועיין בשו"ת נודע ביהודה סי' ב' שאין ספק בקריאת שם אדנ"י להעתיס הנגינה מלרע ולא מלעיל. וכן הביא בתח"ב בשם לוח ארש ע"ש: [ג] ויהיה. עבה"ע ובמג"א כתב על תיבת שהיה כי הוא במקוס יו"ד והראה מקוס להתי"ע דסוכה ושם כתב התי"ט על ויהי"ה ונראה שהבה"ע הגי' דברי המג"א על ויהי"ה וכן הוא בא"ר וכן ראיתי מגיהים במג"א. ולענ"ד אינ"ל להגיה כי בתי"ע שם כתב וכן היה בהסיר יו"ד העתיד ול"ל להסיר יו"ד העתיד ממלת יהיה ע"ש וא"כ היינו כשמסירין יו"ד שבתחלת השם נשאר מלת היה שהוא"ו במקוס יו"ד והמג"א אחידור ל' הש"ע קאי דנקט שהיה והיינו ע"י הוא"ו שבמקוס היו"ד וממילא דגם במלת ויהיה כן הוא:

משנה ברורה

מוכו עד הפרק (עז) ובדיעבד די עד סוף קשרי אצבעותיו אבל לא כמו שנוהגין איזה אנשים שמנקין רק ראשי אצבעותיהן: (נח) נקיות ידים.[ד] (עח) י"א דגם מה מברכין ענט"י ומ"מ כל (עט) האחרונים לא זזו מפסק השו"ע: כג (נט) קודם נטילה. (פ) דשמא ידיס דהיינו שאינו יודע אם הם מלולכלים אינן פסולות לברכה וכ"ש לד"ת דהרי מברכין על הפירות וא"ל נט"י: (ס) ערום. שלא מסתמא ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים. ומלבושים שלנו שבית הצואר פתוח (פא) אפילו אם ישן במלבושים מסתמא ידיו מטונפות כי דרכו לחכך בגופו במקוס זיעה. ודוקא אם ישן שינת קבע אבל בשינת עראי אין חוזקתו שנגע ודינן כשאר ידיס דכשרים לת"ת ולברכה רק[ה] לתפלה: (סא) שינקה אותם. בגרורות ובכל מידי דמנקי. וה"ה לתורה (פב) אסור בלא נקיון. ועיין בסמ"ג שכתב דאפילו אם יש לו מיס מ"מ די לברכות ולתורה בניקיון בעלמא וכן משמע במיאורי הגר"א ורק משום כדי להעביר רוח רעה בעינן מיס ובשע"ת בשם הזוהר כתב דלא יברך בלי נט"י ורצוי להחמיר בש לו מיס. ועיין לקמן בסימן ס"ב סק"ח

בשאר ברורה:

א (א) פי' המלות. כמו שאחז"ל [ברכות מ"ז] שלא יזרוק הברכה מפיו אלא יכוין בעת האמירה ויברך בנחת ו"ל ס"ח סי' מ"ו בשהוא טובל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם

שער הציון

(עז) כנ"ל בסק"ט: (עח) מביאור הגר"א וכן משמע קצת במ"א עיין בסמ"ג: (עט) לבשו"ת ותרה"ח ומרה"ח וח"א: (פ) מ"א: (פא) פמ"ג: (פב) כנ"ל בסק"ק מ"ט: (א) מיאור הגר"א וש"ת בשם הג"מ יעב"ץ ומרה"ח וח"א דלא בשהר"ס והכ"ח:

הגהות ותיקונים: א) קנ"ט: ב) חסר תיבת, לא:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב: שבמקום שכתיבת ה' הוא ביו"ד ה' יש קורין הא' בשב"א בנקודת היו"ד מן שם הוי' ב"ה ויש קורין האל"ף בחטף פתח בנקודת האל"ף בשם אל"ף דל"ת. ב) בשו"ע הרב לא חילק בין קר"ש. לשאר תפילה. וכתב סעיף א' שצריך לכוין הברכות כקריאתו, אדנות, וככתיבתו, הי' הוה ויהי' אבל מקום שגם כתיבתו הוא באלף דל"ת א"צ לכוון אלא שהוא אדון הכל. ג) ובשו"ע הרב מהד"ת סעיף א' משמע דלא מברכים.

ב נפי' רש"י שם
ג תוספות ד מיי יוסף לדעת המור
ה נלה ל ו מיי יוסף ז הר"ר דוד מטרדיכס ח שם בגמרא נפי' רש"י
ט הרא"ש שם י כל ט נמימן כ כשם הר"מ

[ב]יו"מ על שם שהגוף דומה לנוד מלא רוח והוא מלא נקבים כדלקמן בסמוך [ג]יו"מ בחכמה שהתקין מזונותיו של אדם הראשון ואח"כ בראו וברא בו נקבים נקבים (א) חלולים חלולים [ד]פירוש נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת וגם ברא בו אברים רבים חלולים כמו לב וכרס ומעיים (ב) שאם יסתם אחד מהם (ג) כלומר שבנקבים יש נקב אחד [ה]שהוא הפה שכשהוא במעי אמו הוא סתום וכשיוצא לאויר העולם הוא נפתח ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום לא היה אפשר להתקיים (ד) [ה] אפילו שעה אחת והאברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת ועוד יש לפרש [ו]שגבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתם ולא ימות וכיון שעבר אותו הגבול (ג) [ז] (ד) אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת וכיון שבכלל הנקבים הם פי הטבעת ופי האמה ובכלל האברים החלולים שאם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים הם כרס ומעיים שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו. ואפשר עוד שמאחר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא והוי שאם יפתח אחד מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש. (ג) (ה) [ח]רופא [חולי] כל בשר על שם שהנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו היא רפואה. ומפליא לעשות [ט]מפני שאדם דומה לנוד מלא רוח ואם יעשה אדם בנוד נקב כחודה של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו הרי זה פלא [י]ועוד יש לפרש ע"ש שבורר טוב המאכל ודוחה הפסולת: הגה ועוד יש לפרש שמפליא לעשות כמה ששומר רוח האדם נקרבו וקושר (ו) דבר רוחני דבר גשמי והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר כי אז האדם נקו הבריאות ונשמתו משתמרת נקרבו (דברי עצמו):

ב [ז]יש נוהגין (ד) [ג] (ז) להמתין (ח) לברך על נט"י עד בואם (ה) [ד] לבית הכנסת ומסדרים

שערי תשובה

[ג] אפילו. עבה"ט ובמג"א כתב בשם הכתבים שיש בברכה זו מ"ה מיטות והיינו שמסיר מהנוסחא מיטות ולעמוד לפניך: [ב] אי אפשר. עבה"ט ודבריו הם מהעטרת זקנים אך כפי מה שנגור בפי כל אומרים האלף במירק וכן הוא בסידור של מהר"ז הענג ונראה כי מלת אי בגירי אין הכרח שיהיה נגזר מן אין שיש לו הוראה אחרת בעצמו כמו אי הבל אי מזה בחת אי לך ארץ וכדומה. ואמנם גם אי במירק יש לה הוראה אחרת כגון יושבי האי מ"מ הנה מצינו אי כבוד וכן אי נקי ואף שיש שפירשו שם בענין אחר מ"מ יש לסמוך על פירש"י שם שפירושו אין ולכן אין לשנות ממה שהוא שגור בפי כל לקרוא אי"א הא' בנקודת חירק והגה להם לישראל כו': [ג] להמתין. עבה"ט והוא מהמג"א בשם מעה משה ומ"ש פרשה שמע ישראל נ"ע כי בענ"ד הכוונה על פסוק שמע ישראל ועיין סי' מ"ו שהטור כתב שר"י החסיד אינו מחייב אינו מחייב שיעטור זמנה וקרוב לומר שהנזכר במ"מ בשם ר"י החסיד אין כל חדש לנפעמים שהיה מחייב שהליטור יעבור הרבה ויעטור זמן ק"ש היה קורא אותה קודם שהלך לבהכ"נ ולפעמים היה ממתין על הק"ש שאחר לפיכך על כן היה נראה ג"כ שכוונתו על כל הפרשה. ועיין סי' מ"ו מ"ש בשם תשובת רש"ל סי' ס"ד והמע"מ תלמידו של רש"ל ורוב קבלתו ממנו והרש"ל שם כתב שהיה אומר כל הפרשה ובכ"פ נראה שהדברים הן בשנגון אחד בכדי לצאת י"ח ק"ש בזמנה אבל ממשמעות דבריהם שכתבו קבלה מר' יהודה החסיד כו' משמעות הדברים שאינו אלא תלד הדין רק מלד קבלה לחועלת אז שחיבה וא"כ י"ל שלא בחה קבלה זו רק על פסוק הראשון לבד ואם קבלה הוא נקבל ונראה לפ"ז שא"ל רק לומר פסוק שמע ישראל לבד וא"ל לומר בשכמל"ו ג"כ ועיין בטור סי' מ"ו: [ד] לבהכ"נ. עבה"ט והסכמת כל האחרונים שאין להפסיק בין ברכת ענ"י להנטילה ומיד שנטל ידיו לברך ענ"י אלא שיש שכתבו שצריך לברך אחר הניגוב כמ"ש לעיל סי' ד' ולא נהגו כן ואם בעת שנטל ידיו הוא צריך לנקבו שאפילו בד"ת אסור ואפילו יכול להעמיד עצמו עד פרשה אין לו לברך ענ"י עד שיעשה צרכיו וברך ענט"י ואשר יצר וכמ"ש בסי' ד' ועיין סי' נ"ב ועי' בא"ר ס"ק ה' מ"ש שם על דברי מדר היום ובשיורי כנה"ג כתב בשם ברכת אברהם שיש לברך תחילה אשר יצר ואח"כ על נט"י ע"ש. ולכאורה נראה שהדין עמו כיון שברכה זו חיובה עתה וברכת ענ"י הוא תשלומין מינעיא ליה לברוכי חוצה שעתיה ברשא אבל מלי הפוסקים שלא דקדקו בכך נראה דשפיר דמי לתקדומי ענ"י ונראה טעמא אע"ג דגמי תפלה חוצה שעתא קדיש

באר היטב

(ג) אפי' שעה אחת. וכן גירסת האר"י ז"ל. וט"ז ג"כ אינו מוחק גירסא זו ע"ש: (ב) אי אפשר. אי בגירי תחת האל"ף כי המלה נגזרת מן אין: (ג) רופא חולי. ב"ח ושל"ה ומט"מ כתבו שאין לומר חולי רק רופא כל בשר וט"ז כתב דשני הגירסאות הן נכונות ואילה למחוק אחת מהן ע"ש: (ד) להמתין. קבלה מר"י חסיד היולא מביתו לבהכ"נ קודם שיתפלל יאמר פרשת שמע ישראל מט"מ: (ה) לבהכ"נ. כתב הב"ח דוקא כשהולך מיד לבהכ"נ. ובע"ת כתב דאותן שאומרים תהליס קודם ענט"י לא יפה הם עושים דהוי הפסק גדול עי' סימן

משנה ברורה

א (א) חלולים. פי' מיברים חלולים ולא יאמר חלולים דבחלל לא שייך בריאה: (ב) שאם יסתם וכו'. כן היא גי' הרמב"ם אבל גירסא שלנו ורש"י ורי"ף והרא"ש אם יפתח קודם [הגר"א]. (ג) כלומר שבנקבים וכו'. משום דגירסתו היה א"א להתקיים אפילו שעה אחת וקשה לו דאדם סותם פיו הרבה שעות ולזה קאמר כלומר וכו' אבל מנהגינו שלא לומר אפילו שעה אחת כמש"כ הר"מ וכן מוכח בגאונים כ"כ המ"א וכן משמע בביאור הגר"א ועיין ט"ז: (ד) אי אפשר. אי בגירי תחת האלף כי המלה נגזרת מן אין כ"כ הבה"ט והפמ"ג ובשע"ת מיישב הגירסא במירק שג"כ כונתו כמו אין כמו דכתיב אי כבוד שפירש"י שם שכונתו כמו אין כבוד: (ה) רופא חולי. ב"ח ושל"ה ומט"מ כתבו שאין לומר חולי רק רופא כל בשר וט"ז כתב דשני הגירסאות הן נכונות ואילה למחוק אחת מהן וכן גירסת האר"י ז"ל. וט"ז ג"כ אינו מוחק גירסא זו ע"ש: (ב) אי אפשר. אי בגירי תחת האל"ף כי המלה נגזרת מן אין: (ג) רופא חולי. ב"ח ושל"ה ומט"מ כתבו שאין לומר חולי רק רופא כל בשר וט"ז כתב דשני הגירסאות הן נכונות ואילה למחוק אחת מהן: (ד) להמתין. קבלה מר"י חסיד היולא מביתו לבהכ"נ קודם שיתפלל יאמר פסוק שמע ישראל (א) יכוין שלא לצאת בזה המ"ע דק"ש אא"כ ירא שיעטור זמן ק"ש ועיין לקמן בסוף סימן מ"ו מה שכתבנו בס"ב שם: (ה) לברך. ודוקא (ב) אם הולך מיד לבהכ"נ אבל אם לומד אחר הנטילה וכ"ש כשמפסיק בשיחה בטלה ואח"ז הולך לבהכ"נ ומברך שם ענט"י לכו"ע לא עביד שפיר דיש הפסק גדול בין נטילה לברכה וכדלקמיה ע"כ (ג) אותם שאומרים תהליס קודם ענט"י לא יפה הם עושים דהוי הפסק גדול. כתב הלבוש אותם שאומרים תהליס טוב יותר שיאמרו קודם התפלה ע"ש הטעם:

שער הציון

(א) סמ"ג: (ב) כ"מ: (ג) ע"ה[א]:

הגהות ותיקונים: א) ר"ת עבודת היום (ובבה"ט הביאו בשם עולת תמיד):

ליקוטי דברי הרב: א) ובסידור הנוסח הוא שאם יסתם קודם, ובסידור הנוסח הוא אפילו שעה אחת. ב) ובסידור הנוסח בחיריק. ג) בשו"ע הרב סי' ד' סעיף ה' כתב: לא יאמר רופא חולי כל בשר אלא רופא כל בשר.

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ו

אותו עם שאר הברכות ובני ספרד (ט) לא נהגו כן: ועכ"פ לא יברך ב"פ ומי (י) שמברכם בימו לא יברך בנהכ"נ וכן מי שמברכם בנהכ"ס לא יברך בימו (כל זו סימן ג) ומי שלומד קודם שיכנס לבהכ"נ או מתפלל קודם יברכם בימו ולא יברך בנהכ"נ ואפילו (ו) [ה] (יא) בבהמ"ד גוונא יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בנהכ"נ ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה): ג [יב]ברכת אלהי נשמה אינה פותחת בברוך מפני שהוא (יב) ברכת (ו) [ו] ההודאה וברכת ההודאות אין פותחות בברוך כמו שמצינו בברכת הגשמים:

כ עוד ותוספות בברכות יד מו ובפסחים קד

באר היטב

מ"ו. כתב הלבוש שאותם שאומרים תהלים יאמרו קודם התפלה ע"ש הטעם: (ו) בבה"ג יש נוהגין וכו'. היינו מה שנוהגין רוב המון עם להתפלל סליחות קודם אור הבוקר בימי הסליחות ושם מזכירים כמה פסוקים ואח"כ מברכים ענט"י והתורה[א] וכתב ט"ז לענין ברכת התורה יש ליישב דאותן הפסוקים א"א אותם אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברכת התורה אך לענין נט"י שמפסיקין בהפסקה כזאת נ"ע ליישב. ומיותר תמוה אם כבר עשה צרכיו קודם הבוקר ואלו הולרך לברך אז ענט"י ואל"י ואל"כ היאך יברך שנית אח"כ ע"ש. והב"ח הכריע דיש לברך בימו מיד בקומו ואין לברך בבהכ"נ. וש"ל שמיך בימו אין לו לחזור ולברך בבהכ"נ מ"א ע"ת ה"ב יד אהרן דלא כשל"ה וט"ז שלמדו זכות על הש"ל שיברך שנית כדי להוציא את מי שאינו בקי. ועי' בתשובת יד אליהו ס"ס למ"ד ובספר ברכת אברהם מסי' י"ט עד סי' כ"ז: (ז) ההודאה. ואינה ברכה הסמוכה לחברתה לכן רשאי לומר בבוקר עד אלהי נשמה ובבהכ"נ יתחיל אלהי נשמה טור

שערי תשובה

כמבואר בסי' ק"ח מ"מ כאן כיון דבלא"ה יש פוסקים הסוברים דעל עשיית צרכיו מברך ענ"י ואשר יצר אע"ג דאינן לא עבדינן הכי מ"מ כשנרגל לברך ענ"י אחמת עגילת שחרית רשאי להקדימה לברכת א"י ולכן מאן דמקדים הא או הא אין מעכבין על ידו: [ה] בבה"ג. וברלאה שאותם המסדרים בבהכ"נ הוא כדי להשמיע לחברייהם שיענו אמן ושלימו כ"א ל' אמנים וכן מבואר בש"ע לקמן סעיף ד' מנהג זה והמנהג הזה נתחדש בימי רבינו הב"י ז"ל הנהיג בן מכס אחד והמב"ע ח"א סי' קי"ז וסי' ק"פ האריך הרבה בסתירת המנהג וכן מהרשד"ם בחלק א"ח סי' א' האריך לבטל המנהג ודעתם שאחד יברך ושאר יכוונו לצאת ולא יכנסו עצמם בחשש ברכה לבטלה ומשא מלך כתב שכל מקום יעשה כמנהגו שב"א יש לו על מה שיסמוך ודעת מהרמ"ע סי' ק"ט שהמברכין בבהכ"נ זה אחר זה לזכות את הרבים שיענו אמן בכוונה וכולן בכוונה שלא לצאת וכן המברך יכוין שלא להוציא טוב עושים וע"ש שכתב שעצתו זאת שישתדל בכל כחו להיות לדיק גמור. (כוונתו כלפי מ"ש שם בשם התקונים בר"ת ל' היינו ל' אמנים כו'). ומה טוב להנהיג שהש"ל יברך ברכות השחר בקול רם כו' ולא זו בלבד אלא מבריש הישנים בחדר אחד ישכימו לברך כו' ע"ש. ועיין בח"ש סי' י"ע ס"ק ח' הבא תשובות המב"ע ומ"ש המב"ע לחלק בחה שנוהגים שמברך כ"א בפ"ע

על תפילין וציצית ולא אמרינן שאחד יברך לכולם משום שאין כולם מזומנים יחד וכן נתן טעם בספירה וברכת כהנים שב"א מברך לעצמו מפני שצריך כוונה שלא יטעה בספירה גם בחלא יברכך כו' ע"ש ובח"ש שם מסיק לחלק בין אם כולם מזומנים לשחוט כ"א בחב"ד של חבירו אז אחד יברך ויוציא את אחריהם משא"כ אם אין מכוונים להיות מעשיהם וזה מקדים וזה מאחר ראוי שיברכו כ"א בפ"ע וע"ש שכתב לענין שחיטה אין ראוי לעשות לכתחילה שיתכוין לחכוף זה לזה שיהיה אחד מברך לכולם דשמא דמי לספירה וברכת כהנים משום שצריך כוונה שלא יפסיד השחיטה כו' ע"ש ולכאורה בברכת השחר ספיר י"ל דאם מתאספין בכנופיא יחד אין ראוי שיתכוונו שלא לצאת ויברך כ"א לעצמו אלא יתכוונו לצאת כמ"ש מהרמ"ע ויהיה אחד מברך לכולם דאין כאן עשיית מצוה שנאמר שמחמת טרדת המצוה שאחריה יפסיד הכוונה אבל נראה דמ"מ אין לעשות כן לכתחילה כיון דאיכא דעות דעדיף שב"א יברך לעצמו וגם עתה נהגו שלא יצא אדם בשחיטה מחברו ולכן נראה שאין לעשות כסדר הזה שיתאספו יחד ואמרו הברכות כ"א בחוזר חלילה רק אם כ"א עומד על מקומו אח"פ שכ"א אומר בקול רם וכל העם עונים ממקומם אמן או בשעה שאומר זה עומדים מתחילים בתכיפה רק מוזר למקומו ואומר שמה בשעה שרוצה והשומעים אומרים אמן ליח לן בה וכמ"ש הת"ש שכשאין מכוונים להיות מעשיהם רק זה מקדים וזה מאחר ראוי שיברכו כ"א בפ"ע וע"ש בח"ש ס"ק ט' דאם אחד מכוון לצאת בברכת חבירו ומכוין להוציאו יצא אע"פ שלא ענה אמן כמ"ש הב"י וש"ע א"ח סי' רי"ג אך שבלא"ה צריך לענות אמן כיון ששומע הברכה ע"ש ועיין בסימן רי"ע לענין ברכת הגומל ובח"ש סימן א' ס"ק ד' ובשם האר"י ז"ל כתבו שהיה שומע הברכות מהמסדרים בבהכ"נ אפילו היה ק' היה עונה אמן אחריהם ואפילו באמצע פסוקי דזמרה היה מפסיק ושותק ועונה אמן והוא ז"ל עצמו היה אומרם בחיה ואפילו בלילה כל ברכה משתחיל בה כמ"ש בש"ח ובחמב"ש כו' ע"ש ועיין לקמן סי' נ"א ועיין בסי' מ"ו הטעם שלא נהגו עתה לומר כל ברכה בשעתה לפי שאין הדים נקיות וגם מפני ע"ה נהגו לסדרם בחיה בכנסת: [ו] ההודאה. עבה"ט ומ"ש בשם הבה"י דהמשכים לקום כו' היינו אם הוא קם ממטתו לומר תיקון חצות או לצמוד אלא שרוצה לחזור ליתן אכל אם אינו מתעורר לקום אע"פ שעתה ניעור ודעתו ליתן א"ל לומר כלל וכמ"ש

משנה ברורה

(ט) לא נהגו כן. והסכמת האחרונים ליהוג כאנשי ספרד שלא להפסיק לכתחלה בין ברכת ענט"י והנטילה אלא מיד שנוטל ידיו צריך לברך ענט"י אך אם בעת שנוטל ידיו הוא צריך לנקביו שאפילו בד"ת אסור ואפילו יכול להעמיד עצמו עד פרסה אין לו לברך ענט"י עד שיעשה צרכיו ויברך ענט"י ואשר יצר [שערי תשובה] ועיין לקמן בסי' ל"ב ס"א בהג"ה ובמ"ב שם[א] ועיין לעיל בסימן ד' במשנה ברורה שכתבנו שם בשם הח"א שלכתחלה יותר טוב להמתין מלברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל דאז יוצא לכו"ע ועיין שם במאור הלבה שכתבנו דטוב שאז יסדר אחר ברכת ענט"י ואשר יצר גם שאר ברכות השחר ובאופן זה מיירי הח"א שכתב דיוצא לכו"ע. ועיין שם במאור הלבה שבמעשה רב כתב ג"כ כהח"א ומ"מ העושה כהשע"ת יש לו ג"כ על מה לסמוך: (י) שמברכם בביתו. עיין במ"א ופמ"ג ושארי אחרונים שהסכימו דאפילו ש"ץ שיברך בימו טוב לא יברך בבהכ"נ דמימיו הכל בקיאים וכל אחד מברך לעצמו ואין רוצה לצאת בברכת הש"ץ ע"כ במקום שהמנהג שהש"ץ אומר כל הברכות בלבד כמו במקומותינו שהמנהג כן בימים נורלים שמברך בלבד ענט"י ואשר

יצר וברכת התורה יהיר מתחלה שלא יברך אותם בימו.[ב] ואם אירע שכבר ברך אותם בימו יראה לבקש לאחד מהשומעים שעדיין לא ברך שיכוין לצאת בברכתו אך אז יהיה זהיר הש"ץ מאוד להשמיע כל לשון הברכה ולא כמו שנוהגין באיזה מקום שהש"ץ משמיע רק לשון חתלת הברכה ופופה דכיון שבותתו אז בהברכה להוציא צריך השומע[ב] להשמיע כל לשון הברכה: (יא) בבה"ג וכו'. היינו מה (ד) שנוהגין רוב המון העם להתפלל סליחות קודם אור הבוקר בימי הסליחות ושם מזכירין כמה פסוקים ואח"כ מברכין ענט"י וברכת התורה ולענין ברכת התורה יש ליישב קצת דאותן הפסוקים אין אומרים אותן אלא דרך תפלה ולא נתחייבו בהם בברה"ת לפי דעת איזו פוסקים כמו שנתבאר בסימן מ"ו ס"ע בהג"ה ועיין שם במ"ב אך לענין נט"י שמפסיקין בהפסקה כזאת נ"ע ליישב והסכימו האחרונים שלא לעשות כן אלא יש לברך בימו מיד בקומו ושוב אין לברך ענט"י בבהכ"נ וכמו שנתבאר בסימן זה ס"א[ב] או שבעת קומו לא יברך ענט"י אלא אחר גמר הסליחות יבדוק עצמו לנקביו או יטול מים וישפשף ואז יברך ענט"י ואשר יצר ויתפלל וכמו שכתבנו לעיל בשם הח"א: ג (יב) ברכת ההודאה. ואינה ברכה הסמוכה

שער הציון

(ד) ט"ז ושארי אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) וברכת התורה: ב) תיבת השומע מיותרת: ג) צ"ל בסימן זה סק"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ה' כתב: אבל יש נוהגין לברך ענט"י ואשר יצר בביתם מיד אחר הנטילה וכשבאים לבהכ"נ מברכים כל ברכת השחר וכו'. ומנהג יפה הוא וראוי לנהוג כן. ב) בשו"ע הרב לא כתב עצה זה דסבירא ליה דצריך שט' בני אדם ישמעו לברכת הש"ץ כמ"ש בסימן נ"ט סעיף ד'.

ל המגור בשם מהר"י מולין למהג לשמנו

ד (יג) יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה ואין לערער עליהם ולומר (יד) שכבר יצאו באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכונים שלא לצאת בברכתו:

ז דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים. ובו ד' סעיפים:

א פמ"ג בשם כ"י בסימן כ"ז וסמ"ק קע"ט) בשם כ"פ

א כל היום כשעושה צרכיו אבין קטנים בין גדולים (א) מברך (ה) [ו] (ב) אשר יצר ולא על נטילת

שערי תשובה

הרמב"ם פ"ז ה"ח בשעה שיקץ בקוף שינתו מברך וכתב הכ"מ דדוקא בקוף שינתו ולא כל זמן שיקיץ בלילה שעה שהיה וכ"כ בעטרת זקנים סי' מ"ו והפר"ח שם כתב דהקשה לומר תנות ורוצה לחזור ולישן ימים ברכת אלהי נשמה עד הבוקר מתמת דברי הכ"מ ולין רלוה דקימה שאני דכבר כלתה שינתו ומה שחזר לישן לא חזי לאלטרופי ושפיר הוי סוף שינתו בעת קימה דלשונה ולכן יש לעשות כמ"ש המג"א ומ"מ נראה דאם רוצה לומר אלהי נשמה בקימה הראשונה שפיר דמי ואח"כ בבוקר יאמר בלא חתימה. ומ"ש המג"א יאמר אלקי נשמה והמפיל חבלי כו' וכן העתיק הבה"ע לענ"ד הוא טעות סופר ול"ל המעביר חבלי שינה כו' ואף שאנו אומרים המעביר שינה מ"מ נוסחת הש"ס שלפנינו והרמב"ם והאטודרהם המעביר חבלי שינה ובמעדני מלך כתב שכן עיקר ועל זה קאי הסדה"י ובמחצית השקל לרמיתי שמפרש על ברכת המפיל לפי שאחר לישן ולישה דלא מיירי מזה אלא לענין מה שיש להסתפק אם זה מיקרי סוף שינה דהיינו אלהי נשמה והמעביר חבלי שינאמר עתה בלא חתימה וכשיקום שינת יאמר בחתימה ברכת אלהי נשמה והמעביר חבלי שינה ואמנם מ"ש בלא חתימה לא שייך גבי ברכת המעביר כו' וגראה ש"ל בלא הזכרת השם. ועיין בפר"ח סי' נ"ח שמי שהתפלל קודם שאמר ברכת השחר יכול לברכם אחר התפלה חוץ מברכת אלהי נשמה שכבר יצא בברכת מחיה המתים ואזיל לטעמיה בסי' מ"ו שכתב דמשמע מירושלמי שאם אמר מחיה מתים במקום אלהי נשמה יצא והביאו בבה"ט לקמן סי' מ"ו וע"ב ובשלמי צבור כתב שבאמר מרדכי פקפק בזה ומ"מ לענין מעשה לא מלאו לבו לחלוק עליו ולדידי נ"ע שגראה דברכה זו נתקנה על ההוה דהיינו שהחזיר הנשמה אחר השינה דטעים טעם מיתה כמ"ש שינה אחד מס' במיתה וכן בכתוב כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי וכו' וכמ"ש הרד"א ואין זה ענין לברכת מחיה המתים שהוא עתיד להיות ואין ראיה מהירושלמי דהתם אומר בא"י מחיה המתים על כוונה זו שהחזיר נשמתו אחר השינה משא"כ בשם שאמר בתוך התפלה מחיה המתים ע"ש העתיד משתבר דלא יצא בזה שלא מיבר רק על תחיית ישיני עפר לעתיד ולא על ישיניס על מעמו שהתחיה הוא עתה בהווה וגראה דמי שהתפלל והיה בדעתו לברך אח"כ ברכת אלהי נשמה רשאי אח"כ לברך ואפשר גם הפר"ח מודה בזה ועיין בעטרת זקנים סי' מ"ו בשם הרד"א שלריך להפסיק מעט בין חיבת אלהי לחיבת נשמה ובעט"ז כאן כתב שא"ל אחה נפחת בי רק אחה נפחת כו' ע"ש ובשלמי ציבור כתב שחיבת בי אחה בש"ש ופוסקים וכן המנהג. ומ"ש כי לא נאמרה נפיחה רק באדם הראשון לדבריו ה"ל לחקן אחה נחת בי אך באחת אנו אומרים ונשמה שנפחת באפיו ע"ש ובגל"ח סוף ברכות כתב שלא יאמר אחה יצרחה בי רק אחה יצרחה אחה נפחת בי וע"ש פירוש הענין היוטעם לך. ועיין בשלמי ציבור דגילבסם הרי"ף טהורה היא אבל בש"ם וכן בדמב"ם והרא"ש והרד"א אין שם חיבת היא רק טהורה אחה כו' וכן הוא לפי מה שכתוב בכוונת שיש מ"ז חיבות כמספר שמות הוי"ה אהיה ג"כ אין לגרוס חיבות ומזה הטעם יש לומר אדון כל הנשמות אלבד הטעם שכתב הרד"א ע"ש וגם א"ל הטעם כרמב"ם שהנשמה תלויה בקרבי דבש"ש ליחת לחיבת תלויה וע"ש בשם מהרש"א בחידושי אגדות כי אחה נראלת על הנפש הטעעיות שנאמר בו ויבכא כו' יצרת על רוח החיוני שנאמר בו ויצר כו' ואחה נפחת בי על הנשמה השכלית דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ע"כ:

[ו] אשר יצר. עבה"ע מ"ש בשי שאתה כוס המשלש כו'. כתוב בשלמי ציבור שהמנהג פשוט לברך א"י בכל פעם ע"ש אך נראה דבשלשול חזק שמרגיש שמיד יצערך לפנות שינת אסור לברך כדלקמן סי' נ"ב שאפי' בד"ת אסור ע"ש וכן מבואר ממה שכתב בש"נ בשם תשובה כ"י למהר"ש נחוס שאלוהו על מי שעשה צרכיו או הטיל מים ולא מיבך א"י עד כמה יש לו זמן לברך ומסיק שאם מזכר קודם שהחיל להתאוות פשיטא שיברך ואם מזכר לאחר

באר היטב

והכ"ח כתב דמ"מ יאמר מיקף אלהי נשמה ע"ש וכ"כ הלבוש. וע"ה כתב לומר כל הברכות עד לעמו ישראל וכתב המ"א עליו לא ראיתי לרבנן קשישאי דעבדי הכי ע"ש. כתב בסדה"י דהמחבים לקוס וילטוך לישן שינת יאמר אלהי נשמה והמפיל חבלי וכו' בלי חתימה וכשיקוס שינת יאמרם בחתימה דהא י"א דאפילו ביום כשישן יאמר אלהי נשמה מ"א:

(ו) אשר יצר. כתב רש"ל בתשובה סימן נ"ז מי שאכל דבר שחייב ברכה אחרונה ושכח והטיל מים ונזכר קודם שבא לברך א"י איזה מהם קודם והשיב דאשר יצר קודם דחדיר ע"ש וכ"כ ע"ת. מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם דודאי הרי דעתו על כך ולא הסיח דעתו לפיכך לא יברך כ"א אחר גמר ההוצאה הלק"ט מ"א סי' פ"ו והמחבר יד אהרן חולק עליו וס"ל דיברך בכל פעם ע"ש. כתוב בהיכל הקודש דהיולא

שערי תשובה

הסמוכה לחברתה ולכן רשאי לומר בבוקר בקומו עד אלהי נשמה ובבה"כ יתחיל אלהי נשמה[טור] ומ"מ (ה) יש לעשות על לד היותר טוב להסמיך אלהי נשמה לברכת אשר יצר ועיין במאור הגר"א בסימן מ"ו שדעתו ג"כ דברכת אלקי נשמה סמוכה לברכת אשר יצר ע"כ נכון ליזהר בזה לכתחלה. אם לא מיבך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל י"א אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מחיה המתים הוא דומה למחזיר נשמות [פר"ח] ובשע"ת מפקפק מאוד בדין זה ומסיק דעכ"פ אם בעת שאמר ברכת מחיה מתים היה בדעתו לברך אלקי נשמה אחר התפלה רשאי אח"כ לברך עי"ש הטעם וכן משמע בפמ"ג סי' נ"ב ועיין מה שכ' שם בבאור הלכה.[א] בנוסח הברכה לא יאמר אתה יצרת בי רק אתה יצרת אתה נפחת בי: ד (יג) יש נוהגין וכו'. וכונתם הוא כדי שישלים כ"א עד ל' אמנים ליום ועיין בש"ת

באר היטב

ש"ש שמפקפקין בזה ובתשובה מאהבה [ח"ב סי' רי"ב] העלה דלדידן שנוהגין שלא לגאת בברכת הש"ך לכו"ע מותר לעשות כן ובפמ"ג כתב דלאו עתה שלא לומר בקול רם כ"א הש"ך עי"ש ע"כ כל מקום ומקום יעשה כפי מנהגו שכ"א יש לו על מי לסמוך: (יד) שכבר יצאו. בלבוש משמע שאין יכול להוציא ברכת השחר בפחות מעשרה ועיין בפמ"ג דמגדד בסוף דבריו לומר דדוקא בנקי אין מוציא בפחות מעשרה אבל בשאין בקי א"ל עשרה אף להלבוש:

א (א) מברך וכו'. ואפילו אם נמשך (ה) זמן גדול אחר עשיית הצרכים אפ"ה חייב לברך: ואם לא מיבך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שיש דעת הפמ"ג דמקודם שיטיל יברך אשר יצר על ההטלה הראשונה אבל בש"ת הסכים בשם כמה אחרונים דאם מזכר לאחר שהחיל לו תאוה שוב לא יברך עי"ש: (ב) אשר יצר. כתב רש"ל בתשובה סימן נ"ז

שער הציון

הגהות ותיקונים: א) קמ"ט:

(ה) כ"ח ולבוש: (ו) פמ"ג וש"א:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' נ"ט ד"ה בפחות מיו"ד. בדין הלבוש:

תיקוני דברי הרב: א) בשו"ע הרב סי' נ"ב סעיף א' כתב: ויש מי שאומר שלא יברך ברכת אלקי נשמה מפני שיצא בברכת מחי' מתים שבתפלה, וטוב לחוש לדבריו לכתחלה, ולברך אותה קודם התפלה. ב) בשו"ע הרב בסימן נ"ט סעיף ד' כתב דאף בשאין בקי צריך עשרה.

הלכות נטילת ידים שחרית סימן ז ח

ידים [2]אף אם רוצה ללמוד או (ג) * להתפלל מיד: הגה היו ידיו מלוכלכות (ד) ששפשף בהן אפ"ה אינו מברך על נטילת ידיים (ממ"ג סימן כ"ז מ"ט[1]): ב * [3]הטיל מים ולא שפשף אע"פ שצריך לברך אשר יצר אין צריך ליטול ידיו (ה) [4]אלא משום נקיות * או משום הכון: ג [5]הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת צריך לברך (ג) [ב] (ו) ב"פ אשר יצר: ד [6]אין שיעור להשתין מים כי אפי' לטפה אחת חייב לברך שאם יסתם הנקב מלהוציא הטפה ההיא היה קשה לו וחייב להודות:

ח הלכות ציצית ועטיפתו. ובו י"ז סעיפים:

א (א) [א] [ב] [1]יתעטף בציצית ויברך (ג) [ב] (ב) מעומד: **ב** [2]סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש פעמים (ג) בגילוי הראש

באר היטב

מדת הכסא צריך לערות עליהם ג"פ ומ"א חולק עליו ע"ש: (ב) ב' פעמים. ב"ח ושל"ה ומ"א חלקו ופסקו דאינו מברך כ"א אחת וט"ז פסק דיברך ב' פעמים כפסק הש"ע. עיין בספר קול בן לוי סי' מ' דף למ"ד ובספר פרי הארץ חלק א"ח סי' ז':

(א) יתעטף בציצית. מיד אחר נט"י טור: (ב) מעומד. וה"ה העטיפה יהיה מעומד בתשובת בית יעקב סי' פ"ח[1] פסק דמברך אחר העטיפה אלא כמנהג העולם ע"ש. והיד אהרן ובני חיי חלקו עליו והיד אהרן העלה לאחר ששם הטלית עליו אף שלא שם ציצית בידו רק השליכו לאחוריו יוכל לברך ע"ש עיין הרמ"ע מפאנו סימן

שערי תשובה

שהתחיל לו תאוה לא יברך וא"כ מכ"ש בזה. ומ"ש לענין יוצא מבהכ"ס עיין בא"ר דמוכח מסי' קס"ה דא"ל ועיין סי' רכ"ז. ומ"מ יש מתחיצין על עצמם כמ"ש לעיל סי' ד' בשם מה"ב דרבנו קשישאי הוו עבדי הכי לרחוק ג"כ[2] אחר יציאתו מבהכ"ס ע"ש: [ב] ב"פ. עבה"ע כתב בשאילת יעבץ מ"א סי' ט"ו דאע"פ שיש לישב דברי הגאון מ"מ נראה שלא לברך אלא פעם אחת ובגדולה מזו שאם לא בירך א"י עד שהוזקק להטיל מים צנית שוב אין לו לברך על הראשונה עד שיטיל צנית ויברך פ"א אשר יצר וחו לא ע"ש. ועיין ס"ק א' מ"ש בשם תשובות מהר"ש גאוס ז"ל שכ"ג. וכתב בברכי יוסף דמי שהטיל מים ונמלך והטיל פעם צנית ואח"ז נסתפק אם בירך אפילו פ"א לא יברך כלל דשמא בירך ולדעת האחרונים ברכה אחת סגי ועתה יברך ברכה אחינה לריכה ע"ש ובמה"ב כתב הטעם שא"ל בזה ספק ספיקא ולהצריך ברכה ע"ש:

[א] יתעטף. עבה"ע וי"ל הטלית קטן ומוכח שלא הי' דרכם ליתן בטלית קטן וכמבואר בסי' כ"א דאיכא דעות שאסור לשכב בט"ק אלא שנהגו להקל. ואמנם בשם האר"י ז"ל כתבו שיש ליתן ט"ק ושם אכתוב בזה: [ב] מעומד. עבה"ע ומ"ש שמלקו על הבית יעקב כן מבואר ג"כ בשאלת אריה סי' ל"ב שכתב כשבא לברך על הטלית צריך לברך בשעה שמחזיקו בידו ורולה להתעטף בו לא בשעת עיטוף דאין זה עובר לעשייתו כיון שכבר חלה עליו מצות ציצית מדמברכינן להתעטף בציצית ע"ש ובשלמי צבור כתב לענין הברכה להתעטף לדעת הט"ז סימן תרמ"ב והבית יעקב נראה דס"ל דעיקר המצוה נקראת כשמשליך הכנפות לאחוריו אחר העיטוף ולכן ועוד לברך סמוך לעיקר המצוה כמ"ש הרשב"ץ ח"ב סי' רע"ז לענין מילה. אך יש לנהוג שבעוד

משנה ברורה

ל"ז מי שאכל דבר שחייב ברכה אחרונה ושכח והטיל מים ונזכר קודם שבא לברך אשר יצר איזה מהם קודם והשיב דאשר יצר קודם דתדיר. מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם ע"כ י"א דלא יברך כ"א אחר גמר ההולאה וי"א דיברך בכל פעם[1] והמנהג כברכא אחרונה אך בשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן ל"ב שאפי' בד"א אסור [ש"מ]: (ג) להתפלל מיד. אך דק"ל בסימן רל"ג ס"ב דלתפלת מנחה וכן לערבית אפילו אינו יודע להן שוב לכלוך צריך ליטול ידיו וכ"ש כשעשה צרכיו מ"מ אינו מברך ענט"י אלא בשחרית. ועיין בספר ארצות החיים שכתב דדעת רוב הפוסקים דאם עשה צרכיו לגדולים ואח"כ רולה להתפלל מברך ענט"י . ומ"מ לכתחלה אין לזוז מפסק השו"ע ועיין בספר מעשה רב: (ד) שששפשף בהן. הציצות של מי רגלים וה"ה בגדולים (ב) שעשה צרכיו וקנח: ב (ה) אלא משום וכו'. ואם אין לו במה ליטול אעפ"כ (ג) צריך לברך אשר יצר. ואפילו אם שפשף משמע לעיל בסוף סימן ד' במ"א סקכ"ח דמהני לברכות אם מנקה ידיו בכל מידי דמנקי: ה (ו) ב' פעמים. כדמלינו לענין תפלה שאם טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים. אבל (ד) הרבה מהאחרונים חולקין על פסק זה וסוברין דשאני תפלה שהיא במקום קרבן וצריך בו תשלומין משא"כ באשר יצר שהיא ברכת הודאה יוצא בהודאה אחת על הרבה פעמים כמי שאכל שתי פעמים והסיח דעתו בינתים שמברך בהמ"ז אחת על שתיהן. ויש להקל בספק ברכות.

ולכתחילה (ה) נכון ליזהר לברך תיכף אשר יצר אחר הטלת מים דשמא יצטרך עוד אח"כ להטיל מים וה"ה בגדולים:

א (א) יתעטף בציצית. מיד (ב) אחר נט"י כדי שלא יבא ד"א בלא ציצית: (ב) מעומד. ר"ל (ג) העטיפה והברכה שתיהן בעמידה העטיפה משום (ג) דכל ברכת המצוות צריך להיות בעמידה והוא רק לכתחלה דבדיעבד (ד) יצא בשתיהן בכל גווני והסכימו רוב האחרונים (ה) לכתחילה צריך להיות הברכה קודם העטיפה דהיינו בשעה שהוא אוחזו בידו ורולה להתעטף בו דזהו עובר לעשייתן ממש ולא יקדים בשעה שעדיין הטלית מקופלת דזהו עובר דעובר: ב (ג) בגילוי הראש. דאע"ג דמברכינן להתעטף כיסוי הגוף לחודי' הוי עיטוף והוא עיקרי' העיטוף. ועוברי דרכים שמניחין

שער הציון

(ב) ב"י ופמ"ג: (ג) פשוט: (ד) ב"מ ושל"ה ומ"א והגר"א ומ"א דלא כע"ז: (ה) שולחן שלמה: (א) מ"א: (ב) מ"א: (ג) ב"י: (ד) אחרונים: (ה) הע"ת והלבוש והשאגת אר' ומיאור הגר"א דלא כהמ"א:

הגהות ותיקונים: א) מ"ע: ב) פ"ג: ג) ג"פ: ד) משב"ז סק"ב: ה) כ"ט:

הערות והארות: 1) עיין ס"י סעיף י' טעם הדבר:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ו' פסק שלא יברך אשר יצר עד אחר גמר ההוצאה. ב) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב: וכשיתחיל להתעטף קודם שיתעטף לגמרי יברך מעומד. ובסידור כתב וקודם שיתחיל להתעטף יברך.

ב הרמב"ן בתשו' קל"ג ומהרי"א בשם הרשב"א ור"ת ג שם בשמ"ג ופמ"ק ד הגה"מפ"ר[2] מהלי' שמיתת עשור ופא"ת ה שם בשם גאון ו שם בשם גאון ותשו' הרא"ש כלל ד'

א טור ופמ"ק פי' ג' הרל"ח וא"ח ב טור בשם בעל העיטור

(ג) [ג] ונכון שיכסה ראשו (ד) בטלית: ג [ד] (ה) [1]טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים ללבוש אע"פ שאין בהם עיטוף (ו) יוצאין בהם ידי חובת ציצית וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו ויעמוד כך (ז) מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות (ח) ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבישנו : ד [2]מחזיר[2]שתי (ד) [ה] (ט) ציציות לפניו ושתים לאחריו כדי שיהא מסובב במצות: ה [3]מברך להתעטף (ה) [ו] (י) בציצית [4]אם שנים או שלשה מתעטפים (יא) בטלית (ו) [ז] (יב) כאחת (פי' בפעם אחת) כלם מברכים (יג) ואם רצו (יד) אחד מברך והאחרים

ג תרומת הדשן ומהר"ק קס"ע והגהות ומהר"ל ד' סס בנעל העיטור ובנוקם ה' פופפות בפ"ב דברכות ו' ס"ס המלו ב"י בסימן כ"ג מהר"י ומגור בסס מהר"י מולין ס"ס

באר היטב

שערי תשובה

ק"ב ובמשובת דרכי נועם סי' ג': (ג) ונכון שיכסה. ולריך לכסות ראשו מתחלת התפלה עד סופה כדי שיתפלל באימה עיין הרדב"ז ח"א סי' קל"ו. ובדבר שמואל סי' קכ"ג. כתב בכוונת האר"י ז"ל היה מכסה הטלית על התפילין של ראש ועיין ס"ס כ"ז דעכ"פ לא יכסה לגמרי. בשעת עטיפה יזרוק כל הד' ציציות לצד שמאל כעטיפ' ישמעאלים כדי הילוך ד' אמות עיין הרדב"ז ח"א סי' תקע"א ובהלק"ט ח"ב סי' ס"ג ובית אהרן. ואותן המיחין הטלית המקופל סביב הצוואר על כתפיהן לא יצאו י"ח עיין מ"א: (ד) ציציות. נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו שיהיו לעולם לפניו כמ"ש קרש שנתן בצפון זכה לעולם בצפון של"ה. ובכתבי האר"י ז"ל כתב שלא היה האר"י ז"ל מקפיד ע"ז. ויש נוהגים לשוש לד ימין על כתף שמאל שיהיו מסובבין וכ"מ סימן ש"א סעיף ל'. מ"א: (ה) בציצית. בציצית בש"א תחת המי"מ לבוש וכ"כ שכנה"ג וע"ת. והב"ח סי' י"ד כתב לומר בפת"מ: (ו) כאחת. ר"ל כל חד וחד מתעטף בטלית מיוחד

הטלית בידו יברך ותיכף יכנסנו דרך אחוריו על ראשו ועל גופו בגד אחת ואחר שנכנס בדרך הזה יעלה הכנפות על גוארו ויתעטף כעטיפת ישמעאלים כדי הילוך ד' אמות וכן נוהגים אנשי מעשה מיקירי ירושלים ע"ש: [ג] ונכון שיכסה. עבה"ט ועי' במשאת בנימין סי' מ"ח עובדי דרכים שמיחין הטלית כשהוא מקופל ומשלשלים סביב גופם על כתפיהם בענין שקצה האחד כשהוא מקופל עם הציצית יורד לפניו מימין וקצה השני עם ד' ציצית יורד משמאל אין יוצאין בכה"ג ידי מצות ציצית וגוערין בהם דבכה"ג לכ"ע לא עיטוף הוא ע"ש. וכתב בדבר שמואל סי' קכ"ג עטיפת הטלית מצוה שיהיה הטלית על הראש ולא על הכתפים לבד ומקום שנהגו הרוב שאין מכסין ראשם ומקפידין על המיעוט שמכסים ראשם יש להם לעשות כפי מנהג המרובים ע"ש וראיה דהיינו אחר הברכה בשעה שהוא עטוף בו להתפלל אבל בשעה שהוא מברך עליו ומתעטף בו מיד אז בעת ההוא יכסה ראשו בטלית ולא יקמוך על השלכת הטלית על כתפיו לבד ומה אין לו להשגיח במנהג המרובים שהוא מנהג בעצות שלא יצאו י"ח ברכה כמ"ש בשם המ"ב וכ"כ ג"כ הרדב"ז ח"ב סי' שמ"ב שאותן אין מכסין הראש בשעת התפלה עושין שלא כדין וכן נהגו ומנהג אבותינו תורה היא ע"ש. ובדבר שמואל שם הזכיר מתשובה זו של הרדב"ז ע"ש: [ד] עליות. וכתב המשב"ץ מ"ב סי' מ' לעולם יש לברך להתעטף בציצית בין על טלית גדול או קטן בין דרך עטיפה ובין דרך מלבוש ויש בכלל מאתים מנה וה"ה שאם רצה לברך לבוש הרשות בידו אבל אם אין ביכר מברכותיו שהוא מ"מ ואמנ[ו] נוהגין לברך להתעטף אף בשלובש דרך מלבוש ע"ש ועיין לקמן ס"ק ז'[א] שדעת הרמ"א לברך על מצות ובראיה דאם לובש עליה קטן בדרך עטיפה שפיר מברך עליו בשלמא לשוש לד ימין על כתף השמאל כו' ובדרבן ז' מ"א סי' תקע"א כתב הנוהגין להתעטף בטלית כעטיפת האנשים ואח"כ משליכין שני הציציות לצד השמאל ב' לפניו וב' לאחריו אינו נכון ובפרט בשעת דמחזי כאבל אבל יצאו הב' כנפות אחד לפניו ואחד לאחריו מימין וכן בשמאל ועטיפה בלאחר הוא בשעת הברכה ע"ש: [ו] בציצית. עבה"ט וכ"כ במחזיק ברכה שיש לומר הבי"ת בשו"א בשם מהר"מ דלונזאנו ע"פ הפוד ע"ש דקדוק ומהר"ם זכותא ע"פ הפוד ע"ש: [ז] כאחת. עבה"ט ועיין לעיל סי' ו' ס"ק

משנה ברורה

שמיחין הטלית כשהוא[1] מקופל ומשלשלים סביב גופם על כתפיהן (ו) אין יוצאין ידי חובת ציצית בזה דבכה"ג לכו"ע לא עיטוף הוא: (ד) בטלית. שכיסוי זה (ז) מכניע לב האדם ומביאו לידי יראת שמים. ועיין בט"ז שדעתו דנכון שלא יסיר הכובע הקטן שעל ראשו בעת התפילה אף שהוא מכסה ראשו בהטלית ג"כ. וכתב הב"ח דצריך שיהא הטלית על ראשו מתחלת התפלה עד סופה. ועכ"פ יעמוד כך מעוטף (מ) לפחות כדי הילוך ד"א. כתוב בכוונות האר"י ז"ל היה מכסה הטלית על התפילין של ראש (ט) ועיין ס"ס כ"ז דעכ"פ לא יכסה לגמרי. בשעת עטיפה מכסה ראשו בהטלית עד שיגיע (י)[א]עד פיו ומשליך כל המרבע ציציות (יא) לצד שמאל כדי הילוך ד"א ואח"כ יסיר העטיפה עד שהש"ר יהיה נראה קצת וכנ"ל ויעמיד כ"א מהציצית על מקומה וכדאיתא בסעיף ד' וזהו העטיפה שיוצאין בה לכו"ע ולא כמו שנוהגין איזה אנשים שמושכין הטלית על עצמן עד שמגיע הראש לאחי אורך הטלית ומתעטפין בו דזהו איננו נקרא עטיפה עיין במ"ק כ"ד ע"א. משמע בגמרא שבאור (יב) לא היה מכסה ראשו בטלית אפילו הוא ת"ח: ג (ה) טליתות קטנים. והוא שיש בהם שיעור שהקטן בן ט' שנים יתכסה בו ראשו ורובו וגדול בן י"ג שנים עכ"פ לא יתביש לצאת בו בארקאלי ברחוב וכדלקמן בסימן ט"ז ע"ש במ"ב: (ו) יוצאין בהם. דהתירנא (יג) כל בפות שלנו דרך כיסוי הם ועיטוף לא רמיזא באורייתא: (ז) מעוטף. כדי לצאת נמי דעת הסוברים דבעינן דוקא עיטוף.

שער הציון

(ו) מ"א בשם המ"ב: (ז) ב"י וב"ח: (ח) ח"א: (ט) מ"א: (י) ב"י בשיעת הסוברים דצריך עטוף: (יא) בה"ט ותמיה לי שסותר דברי המ"א בסק"ד ובס"ע: (יב) מ"א: (יג) ט"ז: (יד) מ"א: (טו) רוב אחרונים: (טז) פמ"ג: (יז) הגר"א ופמ"ג ותידושי רע"א: (יח) ח"א: (יט) (כ) פשוט ובכמה דוכתי: (כא) המ"א לדעת הת"ד ועיין באה"ח שמב ; דמדינא יכול להוציאו אף לכתחילה המצוה שיברך בעצמו עי"ש:

הגהות ותיקונים: א) סעיף ו':

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' ט"ז ס"ק ד' לענין אם הקיפול ממעט משיעור הטלית: 2) עיין בה"ל סוף סי' י' לענין אם הוא מעיקר ההלכה: 3) עיין מ"ב סי' רי"ג ס"ק י"ב לענין להוציא בכל דבר מאכל:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ה' כתב עד גומות שבלחי למטה מפיו, אבל בסדור כתב בסוגריים ואין צריך לכסות ראשו עד פיו. ב) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב הב' של בציצית תהא נקודה בפתח. אבל בסידור כתב שהב' נקודה בשו"א. ג) עיין שער הציון מ"ש בשם הארה"ח, ובשו"ע הרב סעיף י"א כתב כהמ"א. שאינו יכול להוציא בקי. ומוציא רק מי שאינו בקי. דלא כהארה"ח. ועיין בסי' רע"ג ס"ו מ"ש הרב. ד) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב בקונטרס אחרון אות א' שהמברך "על מצות" על טלית קטן א"צ לעשות בו עיטוף כלל.

הלכות ציצית סימן ח

(טו) יענו אמן: ו יעל טלית קטן יכול לברך להתעטף אע"פ שאינו מתעטף (טז) אלא לובשו: הגה ו"ל שמברכין עליו (ז) [ח] על מצות צילים וכן נוהגין (יז) ואין לשנות (כל מי כ"ב וע"י בה"ק ד' פ"ו ע"ב): ז * חצריך (ח) [ט] להפריד חוטי הציצית (יח) זה מזה: ח (יט) טיכוין בהתעטפו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם: ט * יקודם שיברוך (כ) * יעיין (כא) בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך (ט) [י] (כב) לבטלה: י כאם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות

באר היטב

מלא שנפעם אחד נעשה כל הענייפות: (ז) על מצות צילים. עיין ב"י מה שמביא בשם מהר"ל שהקשה איך מברכין על מצות צילים והא קי"ל על לשעבר משמע וכו' ע"ש ובד"מ כתב טעם למנהג ומסיים לפיכך מברכין לשון על דמשמע לשעבר ע"ש. לכאורה קשה לאיתא בפסחים דף ז' ע"ב דאסיקנא שם והלכתא על ביעור חמץ פרש"י שם דלהנא נמי משמע. עיין מ"ש הרא"ש בפ"ק דפסחים בשם ר"ת. ומ"ש התוס' בסוף ר"א דמילה ד"ה אבי הבן וכו'. ומ"ש הכ"מ סוף הלכות ברכות. ובתשובת מהר"י מינץ סי' ק"י ובתשובת מהרי"ל סי' י"ד: (ח) להפריד. ואם נשתהה בשה לבהכ"נ ובעוד שיפריד הציצית יתבטל מלהתפלל עם הציבור א"צ לדקדק בזה. מ"א: (ט) לבטלה. מע"ג דבלא"ה יש חשש

משנה ברורה

להתעטף בשביל כולם אבל ברכת שהחיינו כל אחד בעצמו יברך: (טו) יענו אמן. אף דבלא"ה צריך לענות אמן אחר כל ברכה מ"מ מזו שרוצה לצאת בה (כב) החיוב יותר שמורה בזה בפועל שהוא מתכוין לצאת בה מיהו בדיעבד אפילו לא ענה אמן יצא וכדלקמן בסימן רי"ג ס"ב: ו (טז) אלא לובשו. והברכה הוא להתעטף כי (כג) נוסח הברכה כך הוא כמו ליבש בסוכה: (יז) ואין לשנות. היינו בט"ק שלנו שאין מתעטפין בו אבל בט"ק שמתעטף בו כמבואר בס"ג (כד) יכול לכתחלה לברך להתעטף ובדיעבד (כה) אם ברך בכל ט"ק להתעטף או שברך על ט"ג על מצות צילים יצא. ודע דאין לברך על ט"ק עד שיהיה בע"פ (כו) ארבו ג' רבעי אמה לכל לד ונקב בית הצואר אין עולה מן המנין וגם שיהיה פחות רובו ואנשי מעשה נוהגין אמה מלפניהם ואמה מלאחריהם ועיין במ"ב ובה"ל בסימן ט"ז מה שכ' עוד מענין זה: ז (יח) זה מזה. כל חוט בפני עצמו אבל יהיו מסובכין אחד בחבירו. ואם נשתהא לבוא לבהכ"נ ועי"ז יתבטל מלהתפלל בציבור כתב המ"א דאין צריך לדקדק בזה ועיין בביאור הלכה. כתב האר"י צילת ר"ת "לדיק "יפריד "ציציותיו "תמיד: ח (יט) יכוין בהתעטפו. וזהו מלבד הכוונה שצריך לכוין בלבישה לקיים מצות צילים וכתב הב"ח שכן הדין בתפילין וסוכה אף דבשאר מצות יוצא אף שלא מכוין בה דבר כ"א שעושה המצוה לשם ד' שצוה לעשותה הנך שאני בציצית כתיב למען תזכרו ובתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך ובסוכה למען ידעו דורותיכם. ומ"מ נראה דכ"ז לכתחלה כדי לקיים המצוה בשלמותה אבל בדיעבד אף אם לא כיון בכל אלו רק לקיים המצות עשה יצא. ואח"כ מצאתי בפמ"ג בסימן כ"ה שכתב כן (וכן משמע בע"ת ובביאור הגר"א שאפי' בציצית אין הכונה לעיכובא): ט (כ) יעיין. משמע מדברי הב"ח וא"ר דגם בשבת יש לבדוק הטלית ועיין בסימן י"ג בבה"ל: (כא) בחוטי הציצית. גם צריך לבדקן למעלה (כז) במקום נקב הטלית בעד הקשירה דשם פסול אפילו בנפסק חוט אחד ועיין בביאור הלכה: (כב) לבטלה. מע"ג דבלא"ה יש חשש איסור שילבש בגד של ד' כנפות בלי ציצית מ"מ מוקמי ליה אחזקתיה שהיה כשר רק משום חומר דלא תשא שיש על ברכה לבטלה החמירו לבדקו. ולפ"ז מי שלובש כמה בגדים של ציצית אין צריך לבדוק אלא אחד מהם כיון דברכה אחת לכולם אבל (כח) האחרונים כתבו דצריך לבדוק כולם אחד (כט) דלא סמכינן אחזקה במקום דיכולין לברר וגם (ל) דחזקה גרועה היא דעשויין החוטין ליפסק ולכן צריך לבדוק בכל יום בבוקר כשלובשן ואז (לא) אף שהסירן והשיח דעתו מהם אף דצריך ברכה כשחוזר ולובש אפ"ה אין צריך לחזור ולבדוק דחמון מועט כזה אינו רגיל ליפסק וסמכינן אחזקה. ואפילו בבוקר אם ע"י הבדיקה יתבטל מתפלה בצבור או שקראוהו לעלות לתורה יכול ללבוש טליתו בלי בדיקה (לב) והוא שיודע שהיו החוטין שלמים אחמול (לג) ומ"מ נכון לעיין קצת מאי דאפשר ואם שאל טלית מאחר לעלות לתורה

שער הציון

(כב) הגר"א וברכ"י: (כג) ט"ז: (כד) פמ"ג וכן משמע במעשה רב: (כה) ח"א: (כו) אחה"ח בסימן ט"ז יעו"ש: (כז) הט"ז וא"ר ופמ"ג: (כח) המ"א וא"ר בשם הלבוש וב"ח וכן מוכח מהגר"א בביאורו ע"ש: (כט) מ"א והגר"א: (ל) מ"א והגר"א: (לא) מ"א בסימן י"ג והפמ"ג שם בשם הלבוש והגר"א שם ע"ש: (לב) מ"א בסוף סקי"ח אף דהט"ז מיקל בכל גווני בקראוהו לעלות לתורה כבר השיגו הא"ר ע"ש: (לג) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) ה': ב) ד': ג) חסר תיבת לבדוק:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף י"ב כתב: שאם נשתהה לבוא לבית הכנסת ובעוד שיפריד הציצית יתבטל מלהתפלל בציבור א"צ להפרידן. וכן כתב בסידורו. ב) בסידור הוסיף הגדיל, ובשו"ע הרב סעיף י"ג כתב שאפילו אם לובש הרבה בגדים של ציצית זה ע"ג זה שבברכה אחת נפטרו כולם, מ"מ צריך לבדוק הציצית של כל אחד בפני עצמו וכו' ונמצא לובש ד' כנפות בלא ציצית.

ז מנחות מב ח טור פ רא"ש בסוף הלכות ציצית י תוספות בברכות י"ד ומנחות נ"ו כ טור

שערי תשובה

ו"א) מ"ש בשם תשובת המבי"ט ועיין מ"ש בה במ"ש סי' י"ט ס"ק ח' ושם כתב בשם המבי"ט הטעם שאם לא כולן מברכין משום שאין כולם מזומנים יחד ונצטרך להיות כ"א עליהו בידו ולהמתין וכן בתפילין יעמדו בזרועות מגולות. והמחבר כאן לשיטתו אזל ס"ס ו' שאין חשש בזה שיברך כ"א בפ"ע בכל דוכתא רק שאם רצו אחד מברך לכלם: [מ] על מצות. עבה"ט וכוונת הד"מ נראה שר"ל לשעבר נמי משמע משא"כ להתעטף דלא משמע רק להבא ועיין מ"ש לעיל ס"ק ג' (ב) דאם לובש הט"ק דרך עטיפה אפשר דגם להרמ"א שפיר עדיף טפי שיברך להתעטף ע"ש: [נ] להפריד. עבה"ט ועיין לקמן סי' י"ג שאם נסתבכו קצת אין להפרידם בשבת ע"ש: [י] לבטלה. עבה"ט בשם ט"ז לבדוק בנקב הכנף והט"ז כתב הטעם שרגיל ג"כ להתקלקל ולא ידעתי למה השמיט דברי המג"א שכתב להיפך מטעם שאין עשויין ליפסק ע"ש ומבואר

ביאור הלכה

* צריך להפריד וכו'. עיין[א] במ"כ במה שכתבנו דאם שכתבא וכו' וטעם המ"א הוא דהיום אין זה רק זכר לזמן המכלת שהיה צריך אז מדינא להפריד המכלת מן הלבן ועיין מיאור הגר"א שמשיג ע"ז ודעתו דגם היום צריך מן הדין להפריד כל חוט זה מזה ואח"כ מצאתי בע"ת שכתב ג"כ כהגר"א וא"כ לדבריהם אפשר דאם חוטי הציצית מסובכין אחד בחבירו אין לברך עליהן או אפשר דלא גרע מגרדומי ציצית וע"ע בכ"פ לכתחילה בדלתי החיוב להפרידן אם הם מסובכין קודם שיברך עליהן:

* קודם שיברך. פשוט הוא דאין טלית שלו ובין טלית שאולה כיון ששאלו להתפלל בו וא"כ צריך לברך עליו דהוא כשלו ממילא צריך לבדקו אם לא כשנטל מיד המשאיל אחר תפלתו וכדלקמן בסי' י"ג במ"א סק"ה ועיין במשנה ברורה במה שכתב ואם שאל טלית מאחר כן מוכח בחידושי רע"א דבטלית שאולה אם מחכוין שלא לקנותו וא"כ אינו שלו ואינו רואי לברך עליו א"ל לבדקו וכבר קדמו הב"ח והא"ר וא"כ בענייננו לפי מה דפסק הדה"ח והכריע שלא לברך על טלית ששאלו לעלות לתורה פשוט דאין צריך לבדקו. אך מי שלקח טלית של קהל לעלות לתורה או לדרוש בו קודם בין השמשות לכאורה פשוט דצריך לבדקו דהלא פסקו הפוסקים דהוא כמו טלית של שופטין וכדלקמן בסימן י"ד ואפילו לדעת הט"ז בסימן י"ג דרוצה להקל לסמוך אחזקה משום טורא ביטר אפשר דהיינו בטלית שלו שיש לו חזקה מעליתא שבדקו בעצמו משא"כ בטלית של קהל שמצוי מאוד להיות ציציותיו פסולין והכנפות נעקרין ממקומן ואין משגיח עליו אין ראוי לברך עליו בלי בדיקה ואפילו אם ירצה לנטש אותו בלי ברכה ג"כ אין נכון דהוא כמו טלית של שופטין וגם מחשש ביטול עשה מיטול של ציצית ע"כ צריך לבדוק עכ"פ את חוטי הציצית במקצת כל מה דאפשר כנ"ל [ועיין בסימן י"ד בבה"ל ד"ה שאלה]:

* יעיין וכו'. עיין במ"ב בנקב"א דצריך וכו' וג"ל דאפשר דיש להקל אם הוא לובש כמה בגדים של ציצית שלא יצטרך[ב] גם במקום נקב הקשירה אלא זה שהוא מכרך עליו בלבד והשאר דיו בבדיקת חוטין בלבד כי המ"א פליג על הט"ז בזה ועיין במ"ז וא"כ אין צריך לבדוק הט"ק אלא החוטין כיון

לתורה

שער הציון

(כג) הגר"א וברכ"י: (כד) ט"ז: (כה) פמ"ג וכן משמע במעשה רב: (כו) אחה"ח בסימן ט"ז יעו"ש: (כז) הט"ז וא"ר ופמ"ג: (כח) המ"א וא"ר בשם הלבוש וב"ח וכן מוכח מהגר"א בביאורו ע"ש: (כט) מ"א והגר"א: (ל) מ"א והגר"א: (לא) מ"א בסימן י"ג והפמ"ג שם בשם הלבוש והגר"א שם ע"ש: (לב) מ"א בסוף סקי"ח אף דהט"ז מיקל בכל גווני בקראוהו לעלות לתורה כבר השיגו הא"ר ע"ש: (לג) מ"א:

ל כ״י ם דברי הטור וכ״ש בסס הרימב״ם ג טור ס כ״ו והמגור בסס הרשב״ם

לבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו (י) (כג) ימשמש בציצית ויברך עליו [ל]או כשילבש טלית אחר יברך עליו (כד) ויכוין[1] לפטור גם את זה ואין צריך למשמש בציציות של ראשון: **יא** [מ]עיקר מצות טלית קטן ללובשו (יא) [יא] (כה) על בגדיו כדי שתמיד (כו) יראהו ויזכור המצות: **יב** [נ]אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות (כז) כלם חייבים בציצית ואם לבשם כלם בלא הפסק [ס]והיה דעתו מתחלה על כלם לא יברך אלא ברכה א׳ (יג) [יג] אם (כח) מפסיק ביניהם צריך לברך על כל

שערי תשובה

מזה דנגקב עד הקשירה אם נפסק פסול וכ״כ בשאלות יעב״ץ סי׳ ל״ג דאפילו לא נפסק רק חוט אחד בנקב הכנף באופן שנעשה ע״י כך שני חלקי חוטים והשאר שלימים ה״ז פסול ומאר הטעם שהרי אותו החוט שנפסק אם אין החוטין תלויים בנגד עיין שם. וכתב המג״א דבשעת הדחק יש לסמוך על החזקה אם יודע שהחוטין היו שלימים מתחמול ונראה שר״ל שהוא שעת הדחק שא״א לו לשהות עצמו ולבדוק כגוונא שכתב בשם הט״ז שקראוהו לעלות לתורה והוא עומד ועליתו בידו להתעטף בו ואין פנאי לבדוק משום כבוד הבריות או בגוונא אחריתי אבל מ״ש בב״ה[א] בשם המ״ה יעקב שנא[ב] דדרך שמתירא שלא יהיה לו טלית אחר כשיהיה זה פסול יסמוך על החזקה דמדינא אין חייב לבדוק ע״ש לא נהירא דמה לי בדרך מה לי בביתו שהבדיקה בא להלולו מאיסור לבשת טלית בלא ציצית וברכה לבטלה וכיון שיכול לברר מעיקרא הכי קבל עלי׳ ושו׳ חוזה ומה בכך שאם יהיה זה פסול לא ימצא טלית אחר דממ״נ וגם כיון שהוא בדרך ליכא משום גדול כבוד הבריות שהרואה יאמר שנאבד או נפסל ממנה טלטול הדרך וממנה שהוא בדרך א״א למצוא אחר ושעת הדחק שאני דמעיקרא לא שו׳ חוזה אלא במקום שהיה יכול לברר בנקל וגם מ״ש בית יעקב שם שאם לא בדק ומצא שנתקלקל ויגתייס היה במקום משומר שבודאי הקלקול היה קודם חשוב כשוגג ולא כאונס ע״ש לענ״ד גם הא ליתא שאם היינו אומרים שמותר לברך ולהתעטף בלא בדיקה כיון שעשה בהיתר אף שנמצא פסול אנוס היה ומה דמייתי מתוספת דמילה אין ראיה כלל שהרי כתב הטעם שלא היה לו למהר כ״כ ובכאן לא שייך זה: [יא] על בגדיו. עבה״ט וכתב בברכי יוסף טלית ארוך יכול לתחוב הציצית בחגורתו אשר בתחתיו כדי שלא יגררו וטפי עדיף לתוחבה בחגורתו מלחוריו ע״ש בשם פרי האדרת: [יב] אם מפסיק. עבה״ט ועיין ח״ש סי׳ י״ט לענין שחיטה דעתו כהט״ז שם שלא יברך משום שסק ברכות וא״כ גם כאן יש לנהוג כן והמ״א כתב דהאחרונים הכריעו בפלוגתא זו לברך וכ״ל הב״ח והש״ך מ״ש כתב בח״ש דשב ואל תעשה עדיף. וע״ש בח״ש שכתב אם אם יקיים דעתו מהשחיטה ע״י שיעקור ממקומו ויעסוק בדברים אחרים כאילו אינו רוצה לשחוט עוד עתה ואז יהיה הברכה מדינא ע״ש וגראה שכן יש לעשות גם כאן לפי מ״ש המ״א דהך דהכא במחלוקת היא שנויה ההיא דשחיטה ועיין במג״א שלכתחלה אסור לשית שלא יכנס בספק פלוגתא ואפילו להפסיק הספק גדול שצריך לברך לכ״ע אסור לכתחילה משום ברכה שא״ל והיינו לכתחילה כשלא אם משא״כ אם עבר ושם אז טוב לו שיעשה הספק גדול ויברך מדינא ולא מיבעיא לפי מ״ש המג״א שאם אם יברך ע״פ הברעת הש״ך מיורה דעה א״כ מוטב שיברך בלא ספק פלוגתא כלל דהיינו בהספק גדול אך אפילו לפי דעת הח״ש דמספק לא יברך מ״מ כתב שם בס״ק י״ז דמוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא״ל מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה ע״ש. וע״ש שדחה מ״ש הפר״ח שיכוין ויגמור בדעתו שלא יצא בברכה זו רק כ״ז

באר היטב

איסור שילבש בגד של ד׳ כנפות בלא ציצית מ״מ אוקמי ליה אחזקתו שהיה כשר רק משום חומרא דלא תשא וגו׳ החמירו דוקא לבודקו. עפ״ז מי שלבש הרבה בגדים של ציצית א״ל לבדוק אלא א׳ מהם כיון שברכה א׳ לכולם אבל לפי החשש שילבוש בגד של ד׳ כנפות בלא ציצית צריך לבדוק כולם וכן להחמיר. וצריך לבדוק למעלה במקום נקב הטלית עד הקשירה ט״ז. כתב הט״ז בסי׳ י״ג ס״ק ז׳ מי שקראוהו לספר תורה ולובש טלית א״ל לבדוק בעת ההיא משום טורח הציבור ע״ש. מי שהולך בדרך ומתיירא לבדוק הציצית של טליתו שמא יהי׳ פסול ואין לו טלית אחר מותר להעלים עיניו ולברך בלא בדיקה בית יעקב סי׳ פ״ד: (י) ימשמש בציצית. תע״ג דבעי עובר לעשייתן דאותו שעה לא הוי חזי. ט״ז: (יא) על בגדיו. וכתבים איתא דטלית קטן[2] תחת בגדיו. כתב מ״א ל״ל דצריך שיהיו הציצית מבחוץ ולא כאותם שתוחבין אותן בכנפות (לבן)[3] האנשים ההולכים בין עובדי כוכבים יוצאין בזה. אך בשעת ברכה יהיו מגולין ע״ש: (יב) אם מפסיק ביניהם. פי׳ אם סח ביניהם. ודוקא שלא לצורך לבישה אבל אם אמר תנו לי בגד ללבוש וכה״ג שהוא צורך לבישה א״ל לחזור ולברך.

[יא] על בגדיו. עבה״ט וכתב בברכי יוסף טלית ארוך יכול לתחוב הציצית בחגורתו אשר בתחתיו כדי שלא יגררו וטפי עדיף לתוחבה בחגורתו מלחוריו ע״ש בשם פרי האדרת: [יב] אם מפסיק. עבה״ט ועיין ח״ש סי׳ י״ט לענין שחיטה דעתו כהט״ז שם שלא יברך משום שסק ברכות וא״כ גם כאן יש לנהוג כן והמ״א כתב דהאחרונים הכריעו בפלוגתא זו לברך וכ״ל הב״ח והש״ך מ״ש כתב בח״ש דשב ואל תעשה עדיף. וע״ש בח״ש שכתב אם אם יקיים דעתו מהשחיטה ע״י שיעקור ממקומו ויעסוק בדברים אחרים כאילו אינו רוצה לשחוט עוד עתה ואז יהיה הברכה מדינא ע״ש וגראה שכן יש לעשות גם כאן לפי מ״ש המ״א דהך דהכא במחלוקת היא שנויה ההיא דשחיטה ועיין במג״א שלכתחלה אסור לשית שלא יכנס בספק פלוגתא ואפילו להפסיק הספק גדול שצריך לברך לכ״ע אסור לכתחילה משום ברכה שא״ל והיינו לכתחילה כשלא אם משא״כ אם עבר ושם אז טוב לו שיעשה הספק גדול ויברך מדינא ולא מיבעיא לפי מ״ש המג״א שאם אם יברך ע״פ הברעת הש״ך מיורה דעה א״כ מוטב שיברך בלא ספק פלוגתא כלל דהיינו בהספק גדול אך אפילו לפי דעת הח״ש דמספק לא יברך מ״מ כתב שם בס״ק י״ז דמוטב להכניס את עצמו בספק גרם ברכה שא״ל מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה ע״ש. וע״ש שדחה מ״ש הפר״ח שיכוין ויגמור בדעתו שלא יצא בברכה זו רק כ״ז

משנה ברורה

לתורה דמנהגינו שלא לברך עליו אין צריך לבדקו כלל [ועיין בביאור הלכה] (לד) ואם בדק הטלית כשהסיר אותו מעליו והניחו בכיסו שלו אין צריך לחזור ולבדקו למחר כשמתעטף בו: י (כג) ימשמש בציצית. דבזה (לה) יחשב קצת כאלו לובשו אז ואע״ג דקי״ל בכל המצות דצריך לברך עובר לעשייתן ממש הכא שאני משום (לו) דאחכי גברא לא חזי: (כד) ויכוין לפטור. והכי נהוג בזמנינו (לז) לברך על ט״ג ולכוין לפטור בזה הטלית קטן והכי עדיף טפי ממה שנוהגין איזה אנשים שמברכין על הט״ק ומיכף מברכין על הט״ג (לח) שגורמין ברכה שאינה צריכה ועוד אפילו אם יפסיק זמן מרובה בין הט״ק לגדול כמה פעמים אין ראוי לברך עליו דאין פתוח רובו או דהוא קטן מהשיעור המצואר לקטן בסי׳ ט״ז או דהוא יצן בו בגילה וכדלקמן בסע״ז במ״ב: **יא** (כה) על בגדיו. ובכתבים[2] איתא דט״ק תחת בגדיו וכתב המ״א דעכ״פ צריך שיהיו הציצית מבחוץ ולא כאינן שתוחבין אותן בהכנפות. אך האנשים שהולכים בין העכו״ם יוצאין בזה ומ״מ בשעת הברכה יהיו מגולין[3] ד״א: (כו) יראהו. כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו׳ ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם ממאי דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו׳ עוד מבזין הן את מצות הש״י ועתידין הן ליתן את הדין ע״ז ומה שאומרין שהולכים בין הנכרים לזה היה די שישימו הציצית בתוך הכנף ואלו היה להם איזה דורון

שער הציון

(לד) מ״א בשם הב״ח והפמ״ג עי״ש: (לה) ב״י: (לו) ט״ז והגר״א: (לז) ד״מ: (לח) מ״א: (לט) אחרונים: (מ) ט״ז מיו״ד שם והתב״ש והפמ״ג פה וגם הגר״א בביאוריו פה בסי״ג לא הכריע בין השיטות:

הגהות ותיקונים: א) בבה״ט: ב) צ״ל מי שהולך: ג) דוקא: ד) אכן: ה) חסר תיבות כדי הילוך:

הערות והארות: 1) עיין בה״ל סי״ג ד״ה אם היה בדעתו וכו׳ לענין אם לא כוון כשרגיל ללבוש: 2) עיין לקמן סי׳ י׳ ס״ח בה״ל ד״ה לעשותה כו׳ איך הוא מנהגינו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף כ״א פסק, שצריך לברך.

אחת ואחת וה"ה * אם (כט) לא היה בדעתו מתחלה (יג) [יג] על כלם (ל) הוי כמפסיק ביניהם: הגה וכן (לא) אם פשט הראשון קודם שגמר השני צריך לחזור (יד) ולברך (ת"ה סימן מ"ה): **יג** [ד]הלובש טלית קטן ומברך עליו וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך (לב) לברך עליו (לג) [ה]דהליכה מביתו לבית הכנסת (טו) [יד] (לד) * חשיבה הפסק ואם מתפלל (לה) בתוך ביתו * אם היה דעתו

ע הרא"ש מההיא דמגמות מ"ג פ ג"י לדעת הרא"ש ור' ירוחם

באר היטב

ע"ת ועמ"א: (יג) על כולם. משמע דאשעת ברכה דוקא קפיד שיכוין על כולם אבל אם בירך ע"ד בגד א' וקודם שהלבשו המילו לו עוד אחד ונמלך ג"כ עליה לגופשו חייב לברך שניה על לבישה השניה. וט"ז הניח בצ"ע ע"ש. וע"ת פסק בפשיטות דא"ל לחזור ולברך וכ"כ פרישה בי"ד סימן י"ט ע"ש: (יד) ולברך. מ"א חולק ופסק דא"ל לברך אם דעתו עליו: (טו) חשיבה הפסק. שיעור ההליכה לבשיהיה חשיבה הפסק הם כ"ב אמה. והוא מדברי תוס' בפרק א"נ והבילו הרמ"א לקמן סי' קס"ו ועיין בתשובת בית יעקב סי' ט"ז ובט"ז ס"ק יו"ד. ובתשובת חכם צבי סי' קנ"ח מה שתמה ע"ז. ועיין בספר בני חייא מה שתירץ ע"ז. ועיין בחות יאיר סי' רכ"ז. ובמ"א סי' קס"ו ס"ק ג'. כתב המ"א נ"ל דאם שייהם בבית א' לא חשיב הפסק מחדר לחדר ע"ש. וט"ז פסק דאפילו הליכה מבימו לבהכ"נ לא הוי הפסק אם לא שפסק בדברים אחרים או שם או מניח תפילין בינתים א"כ ברכת תפילין הוי הפסק בין טלית קטן לגדול אבל הילוך לחוד

שערי תשובה

שלא ישיח שיחה בטלה והוא ז"ל כתב דלא מהני כוונה זו לחייבו בברכה שניה כיון שהם לפניו ומתכוין לשמוע את כולם ע"ש ואם כן ה"ה כאן: [יג] על כולם. עיין בה"ט ועיין בת"ש סי' י"ט שאע"פ שדעתו להטו"ז שם והשיג על האליהו זוטא כאן מ"מ דעתו שכיון שיש משם ברכה לבטלה לדעת הסוברים כבה"ט שב ואל תעשה עדיף ע"ש בת"ש חילוקי דיעים שיש ללמוד משם לכאן: [יד] חשיבה הפסק. עבה"ט ועיין בד' אפרים מ"ש על דברי הט"ז שהביא ראיה מהתוספת. ומ"ש הט"ז דברכת תפילין הוי הפסק בין הברכה שמרך על הטלית קטן להגדול ע"ש לענ"ד צ"ע דבסימן כ"ה כתב המג"א בתוך תפילין ובכנס לבהכ"נ אם אינו רחוק א"ל לחזור ולברך אע"פ שמפסיק באמצע בברכת אשר יצר. ועיין בבאר היטב לקמן סי' נ"ג בשם גינת ורדים שנכנס לבהכ"נ באמצע פסוקי דזמרה יטול ידיו ויברך ויניח ציצית ותפילין ויברך וכתב הבאר היטב שם דבמג"א סי' כ"ה לא משמע הכי ולפי מה שכתבתי י"ל הטעם של בעל גינת ורדים לפי שהפסיק באמירת אשר יצר דם"ל שראוי לסמוך אמירת א"י לעשיית צרכיו והנעילה ולא יפסיק בינתים והמג"א ס"ל דאע"ג דוודאי לכתחילה ראוי לעשות כן מ"מ בזה שאם יעשה כן יגרום ברכה מוטע לאחר אמירת א"י עד שיניח תפילין וציצית בלא ברכה דהשהיה אינה משובה הפסק ויאמר אח"כ א"י. ועיין לקמן סימן רכ"ז לענין אם הוא בבהכ"ס ושמע קול

רעמים יצא וברך וכתב המג"א שיטול ידיו ולפ"ז צריך לאחר ברכת א"י עד אחר שיברך ברכת הרעם וי"ל דהתם הוי ברכה עוברת. וכן מ"ש בס"ז בשם רש"ל בנתחייב ברכה אחרונה שיוכל להקדימה התם נמי משום דכבר חל חיובה קודם ומ"מ י"ל דגם כאן אם יאחר ברכת א"י לא יצטרך להרבות בברכות ציצית ותפילין מוטב שיעשה כן. ועיין בשאל תברהם מה שכתב הטעם שיכול לאחר ברכת א"י וצ"ע. אך בלא"ה י"ל כדעת המג"א דאפשר דגם הוא סובר שיברך אשר יצר תחילה ולא חשיב הפסק כיון שחוזר לגופו אותם תפילין עצמן משא"כ במפסיק בברכה אחרת בין לבישת שני בגדיו של ציצית שפיר חשוב הפסק. ועיין במג"א ס"ק י"ח שכתב חילוק זה לענין שינה מקומו בינתים ע"ש ועיין לקמן סי' נ"ג וסימן ס"ו ובזה ומ"מ נראה דבבה"ג דמפסיק בברכת תפילין

משנה ברורה

ברכה וכן הסכיים הפמ"ג לכן יזהר כל אדם שלא לפוח[א] ואם דיבר אין חוזר ומברך וכ"ש (מא) שיזהר שלא להפסיק הפסק גדול דאסור לברוס[1] ברכה שאינה צריכה וכדלקמן בסימן רע"ו: (כט) לא היה בדעתו. ר"ל שלא היה בדעתו בפירוש רק (מב) שברך סתמא: (ל) הוי כמפסיק. מדסתם משמע דמיירי אפילו היו (מג) מונחים לפניו כל הבגדים של הארבע כנפות בשעת הברכה ואפ"ה צריך לחזור ולברך דמיירי שהוא רגיל רק לגופו אחת וע"כ בסתמא אין עולה הברכה לכולם דהוי כנמלך אא"כ היה דעתו עליהם בפירוש. וה"ה אם ברך על ע"ק על מלות כמנהגנו ולקח מיד הע"ג אם היה דעתו בפירוש לפטור בעל מלות אין צריך לחזור ולברך (מד) ובסתמא חוזר ומברך דבסתמא אין דעתו בעל מלות כ"א על ע"ק אך מ"מ לכתחלה (מה) בודאי יש לזהר שלא לברך על ע"ק אם דעתו לגופו[2] תיקף הע"ג משום גרם ברכה שאינה צריכה. אם נכנס טלית בלא בדיקה ומצא אותו פסול או שנפסלו ציציותיו אח"כ ולובש טלית אחר (מו) צריך לברך פעם אחרת אם לא שהיה בדעתו בפירוש בשעת ברכה על כל מה שילבש אח"כ: (לא) אם פשט. האחרונים (מז) חולקין ע"ז וס"ל דהפשיטה לא הוי הפסק לגו"ע ואינו דומה למש"כ המחבר בסעיף י"ד דהפשיטה הוי הפסק דהתם לא היה דעתו בשעת ברכה שיפשיטנו ויחזור וילבש אבל הכא היה דעתו בשעת ברכה על לבישת הבגד השני: **יג** (לב) לברך עליו. אפילו אם תיכף הלך לבהכ"נ ולא הסיח דעתו בינתיים כלל: (לג) דהליכה. (מח) והאחרונים הסכימו דעצם הליכה לא חשיב הפסק ואעפ"כ כתבו דצריך לברך על הע"ג (מט) משום שיעור מקום ולפ"ז ה"ה אם כשילא מביתו חזר מיד לביתו ולבש שם הע"ג ג"כ צריך לברך

ביאור הלכה

שהברכה מברך על ע"ג ומ"מ נכון לעיין קצת לפרקים כי רגיל להתקלקל שם ג"כ ובפרט אותן האנשים שיבשים בהטלית קטן: * אם לא היה בדעתו וכו'. עיין במ"ב במה שכתבנו שם דמיירי שהוא רגיל לגופו רק אחת וכו' ואם דרכו לגופו תמיד שניים או שלשה בגדים של ד' כנפות זו על זו ועתה לבש את הבגד קטנה אם היו כולם לפניו בשעת ברכה אין צריך לחזור ולברך ואם לא היו כולן לפניו רק בשעה שהיו מבאין לפניו הבגד האחרון יש עדיין לפניו מן הבגדים שהיו לפניו בשעת הברכה או שהביאו לפניו מלבוש השני תיכף אחר ברכת הראשון וקודם שלבשו שזה יש דיעות בין הפוסקים ופסקו האחרונים [הע"ת והט"ז והתבו"ש והאה"מ] דמספק לא יחזור ויברך [וגם דעת המ"א הוא כן בהע"ת והט"ז דלא חילק בין שהיטה לכאן רק דהי"א שמובא שם בהג"ה מודה בזה משא"כ דינא דהסמ"ג והש"ע שם והוא דינא דהט"ז פה גם המ"א מודה לזה והפמ"ג לא כתב כן ולא הזכיר[א] ואם אין נחוץ לו עתה זה הבגד האחרון מוטב שלא לגופו עד שיסיח דעתו מברכה ראשונה כדי שיתחייב לברך עליו בבירור. אבה"ח: * חשיבה הפסק. עיין במ"ב שכתב והש"א וכו' דע דמדברי הט"ז משמע ג"כ דסובר שאין שיטוי מקום הפסק בזה וכן הגר"א בביאוריו כ' בהט"ז אך לדבריו לכאורה יהיה הדין ג"כ בקידוש מהני דעתו אפי' מבית לבית אחר והש"ע לא כ' כן לקמן בסי' רע"ג סעיף א' אפי' לדעת הי"א ובנשמת אדם מייאב בדוחק ומחלק ביניהם וצ"ע: * אם הי' דעתו. לכאו' אפי' לא הי' דעתו לזה בפי' רק בסתמא כיון דרגיל לגופו אותו בכל יום הוי כאילו היה דעתו לזה וכנ"ל ובשלמא לדעת הרמ"א שפסק לעיל דעל ע"ק יברך על מלות ציצית אחי' שפיר דבסתמא אין מכוין בברכה זו גם על ע"ג כמו שכתב הפמ"ג והעתקנוהו במ"ב אבל לדעת המחבר שפסק לעיל בס"ו דיכול לברך להתעטף א"כ ממילא קאי הברכה גם על הע"ג וכמו לענין שהיטה ביו"ד סי"ט בהיו לפניו כמה עופות אף דברך על אחד שלקחו בידו מסתמא עולה הברכה לכולם וע"כ אנו מוכרחין לומר דמיירי כאן שלא היה

שער הציון

הגהות ותיקונים: א) לשוח:

(מא) מ"א: (מב) פמ"ג: (מג) פמ"ג: (מד) פמ"ג: (מה) מ"א: (מו) פמ"ג: (מז) הגהות ומג"א והגר"א ולא"ר: (מח) ע"ת והט"ז והגר"א: (מט) מ"א ולא"ר והבה"ח: (נ) מ"א ופמ"ג:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' קפ"ד סקי"ד לענין אם הפסיק הפסק גדול בסעודה אם צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה: 2) עיין סקכ"ד איך המנהג בזמנינו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ"א פסק: שלא יברך על הבגד השני וכפסק האחרונים, ואינו מחלק בין אם נחוץ לו עתה הבגד או לא. ב) בשו"ע הרב סעיף כ"ב כתב: דשינוי מקום הוי הפסק, [ולפ"ז אפילו אם לבש טלית קטן ויצא מביתו וחזר מיד לביתו ולבש שם הט"ג ג"כ צריך לברך עליו אף דהיה דעתו גם על הט"ג].

מתחלה גם על טלית גדול ולא הפסיק בינתים בשיחה או בדברים אחרים אינו צריך לחזור ולברך: **יד** * [ז]אם פשט טליתו אפלו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד (לו) צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו: הגה * וי"ל (לז) שאין מברכין * אם[ח] היה דעתו לחזור ולהתעטף בו (מגו' סי' ל"ה) וי"ל (לח) דוקא כשנשאר עליו (טז) [טו] טלית קטן והכי נוהגין (שם) (עיין לקמן סימן כ"ה ס' י"ב): **טו** (יז) [ז]אם נפלה

צ ב"י ושטלי הלקט והמגור בשם מהר"מ ק נ"י בשם הריטב"א בשם רט ור"י בספ"ק דברכות

שערי תשובה

וכיונא בו לא גרע משיחה ולפמ"ל דעת הת"ם דאיכא דעות שא"ל לברך ברכה כי כל פסק ברכה להקל מ"כ ה"ה בהפסק ברכה הדין כן שא"ל לברך וכדי לצאת מידי פלוגתא יש לעשות כמ"ש לעיל מדברי הת"ם בשם בן שיחיה לשחיטה ע"ש: [טו] טלית קטן. עבה"ט ודעת הלבוש בהש"ע וכ"כ בשם הג"ל ובכנה"ג שיחזור וברך אפילו נשאר עליו ט"ק והרוצה לצאת מידי פלוגתא בזה א"א לו לעשות התקנה של הת"ם שכתבתי לעיל דכיון שעומד במשך זמן תפלה א"א שיסיח דעתו מחזרת למשת הטלית וכ"כ בת"ם שם אהיה דמהר"ם אשם היה לובש הטו"ק ומברך עליו לא היה אפשר להסיח דעתו כלל מללבוש ט"ג דהוי כחיוב אצלו להתעטף בו בשעת תפלה ולא היה יכול לעשות כ"כ הפסק מיהם כדי לברוש ברכה שא"ל הא אם היה אפשר לו להסיח דעת שאינו רוצה ללבוש טלית עוד אין זה גורם ברכה ולכן נראה שיכול לעשות לכוון בשעת ברכה ולגמור בדעתו שלא תפטור ברכה זו רק למשה הראשונה לבד ואז אינה פוטרת מפשיטה ואילך אף שדעתו לחזור וללבוש ויש עליו ט"ק וכעין שכתב בת"ם בשם הפר"ח שהבאתי לעיל ס"ק ז"ל[א]) ואף שבת"ם שדא מיה נרגא וכ' דלא מהני מה שמחשב שאין לפי שהמוכיחים לשחוט לפניו ומכוון לשחטם לא מהני מה שמחשב שאין פוטר שחיטתו בברכה זו אבל בזה שפיר י"ל שאין מברך רק על מעשה למשה זו ואם יפשוט ויחזור וילבש פיס תדשות בלו לכאן ולכוונתא דמילתא יש להפסיק ג"כ בלחה שיחה לאיזה נורך שיהיה נחשב כהיסח הדעת וכבר כתבתי בשם הת"ם דכה"ג לא הוה כגורם ברכה שא"ל דמותר להכניס עצמו לפסק זה מליכנס בפסק שנמצא לברך וכן אני נוהג ומ"מ הואיל וחמצין דמתרמי שלינו רשאי להפסיק לכן אני גומר בדעתי אלא יפטור הברכה כשאצטרך לפשוט בשעה שיש רשות להפסיק בלחה מלות וחוזר ולובש בברכה ומ"מ כשאירע שצריך לפשוט במקום שאין רשות להפסיק יהיה כח הברכה הראשונה עומדת במקומה כיון שפושט ע"מ ללבוש מיד וגם נשאר עליו ט"ק ומהני לצאת ידי ברכה בלבשה שהיה עכ"פ לדעת הרמ"א ודעמיה ומי שנוהג כן כמה פעמים לכוין בשעת ברכה לשם כך אף אם אינו מכוין אח"כ ושאה הברכה בפסק מקמתא ע"ד מנהגו הוא מברך ודין המקומות שאינו רשאי להפסיק יבואר בהלכות ק"ש בעזה"ת. ועיין בשו"ת בית יעקב סי' ט"ז שאם דר בחדר הסמוך לבית הכנסת שאין בהילוך כ"ב אמה אין ההילוך הפסק ע"ש אך במג"א מבואר דדוקא אם שייהה בבית אחד לא תשיב הפסק מחדר לחדר ע"ש ובט"ז וש"ל. וכתב בשו"ת פני יהושע בח"י סי' י"ח בתה שרלה מכס אחד לפרס דברי הטור שמתפקק בפושט כדי ליכנס לבהכ"ס כו' היינו שבאמת לא נכנס אלא חזר ולבש מיד אבל נכנס צריך לברך כדאיתא בגמרא והפ"י ז"ל דתה דבריו דאפילו נכנס קאמר הטור לפי שדעתו ללבשו מיד ביאיתו אפשר

ביאור הלכה

הט"ג לפניו בשעת ברכה. ולפלא על מפרשי הש"ע שלא ביארו כ"ז: * אם פשט טליתו וכו' צריך לברך וכו'. עיין במ"ג במש"כ ועיין לעיל בסק"א דהיינו דמוכח שם מהמ"א דאם בשעת הברכה היה דעתו שיפשטנו ויחזור וילבשנו לכ"ע אין צריך לחזור ולברך וזהו לענ"ד העלה היעולה שיוכל לצאת בזה כל הדיעות שיכוין בשעת ברכה שאם יצטרך לפשטו שיחזור וילבשנו ועיין בש"ת: * וי"א שאין מברכין וכו'. עיין במ"ג במש"כ דאם לא לבשו מיד אז צריך לברך לכ"ע בכל גווני ועיין בספר ארצות החיים בשם תשובת קול אליהו דלפ"ז היולא מבית המרחץ צריך ברכה שבית על הט"ק דאיכא הפסק גדול והבית כן בשם רבני קשישי דירושלים עכ"ל והעולם אין נוהגין ליזהר בזה ואפשר שטעמם דלא שייך בזה היסח הדעת שמוכרח הוא לחזור וללבוש את בגדיו ולכאורה נראה דלא מהני בזה אפילו אם יכוין בבקר בעת הברכה שיפשטנו ויחזור וילבשנו כיון דמטעם הפסק אחיצן עלה ואפשר לומר דכשמכוין לזה בעת ברכה בבקר לא שייך בזה הפסק בין הפשיטה והלבשה דהברכה קאי על לבשה השניה אבל דמשמע מהמ"א דעלה זו מהני אפילו להב"ל דס"ל דאיכף שפשט אזדא לה המצוה ולא מהני מה שהיה דעתו לחזור וללבשו וע"כ משום דהברכה קאי על לבשה השניה ואפשר לדחות דס"ל דע"י הכוונה שמכוין לזה בשעת ברכה מהני אח"כ אמיכא הפשיטה הראשונה ע"ש והנה מדברי הב"ח בסימן זה משמע דמרחץ לא תשיב הפסק לגבי ט"ק ואולי יש לחלק בין אם שהה הרבה אם לא והב"ח אירי דלא שהה ויותר טוב שיכוין בבקר בעת הברכה שלא תפטור בברכה זו להט"ק רק עד שיפשטנו בבית המרחץ ואז יוכל לברך אח"כ לכ"ע ועיין בש"ת: * אם היה דעתו וכו'. עיין במ"ב מסקנת

אפילו אם נשאר עליו ט"ק: (לח) דוקא כשנשאר. האחרונים פסקו כהי"א הזה אך (נה) דמסקי דהי"א הזה לא איירי רק כשפשט הטלית

שער הציון

(נא) א"ר לקמן בסימן כ"ו והמט"ש ביו"ד בסימן י"ט: (נב) הב"ח והע"ת והטו"ז והא"ר ושאלי אחרונים: (נג) מ"א והגר"א: (נד) הגר"א ע"ש דכתב דדוקא אם מחזיר מיד: (נה) ב"ח ומ"א והגר"א:

הגהות ותיקונים: א) י"ב:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סו"ס כ"ה לענין אם רוצה לפשוט הטלית כדי להטיל בו ציצית אחרים ולחזור וללבשו מיד:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב: ואפילו פשטה על דעת שלא לחזור וללבשה לאלתר ואחר כך נמלך לחזור וללבשה לאלתר אם נשאר עליו טלית קטן, אין צריך לחזור ולברך.

משנה ברורה

לבש בחדר זה והטו"ג בחדר אחר דשיוי מקום לא הוי מחדר לחדר כיון דהיה דעתו לזה וכדלקמן בסימן רע"ג סוף ס"א ומש"כ בשיחה הוא אפילו (נא) תיבה אחת. ועיין לעיל בס"ק כ"ח בתה שכתבנו בשם האחרונים לדינא: **יד** (לו) צריך לברך. אפילו נשאר עליו ט"ק ואפילו אם תיכף נתעטף בו ולא שינה מקומו כלל מינתיס דהפשיטה גופא הפסק הוא בזה ועיין לעיל בסימן זה ס"ק ג"א מה שכתבנו שם: (לז) שאין מברכין. אפילו אם בעת הפשיטה לא נשאר עליו ט"ק (נב) וכן פסקו האחרונים. וטעם הי"א הוא דכיון דבעת הפשיטה היה דעתו תיכף ללבשו וכן עשה לא הוי הפשיטה הפסק. ואפילו אם שינה מקומו בינתיס כגון שפשט אותו ליכנס לבהכ"ס וכל כיונא בזה לא הוי השיוי מקום בזה הפסק כיון שחזר ולבש אותו טלית עצמו ואינו דומה למה דהסכימו הפוסקים בסימן כ"ה [בסעיף י"ב ועיין שם בסי"ב] דאם פשט תפילין אדעתא ליכנס לבהכ"ס הוי הפסק ע"י זה דשאני התם כיון דבהכ"ס אסור בתפילין הוי הפסק גמור משא"כ בטלית דמדינא אינו אסור רק דאינו נכון לעשות כן ע"כ לא הוי הפסק ע"ז. ודע (נג) דאם בעת הפשיטה לא היה דעתו ללבוש מיד רק אחר איזה זמן אף שא"כ חזר ונתעטף בו מיד נכו"ע צריך לחזור ולברך[א] ואפילו אם נשאר עליו ט"ק דתיכף שפשטו אזדא לה המצוה. וה"ה להיפך אם בעת הפשיטה היה דעתו ללבוש מיד ואח"כ נשתהא (נד) איזה זמן והסיח דעתו גם בזה נכו"ע צריך לחזור ולברך

באר היטב

לא הוי הפסק ע"ש ועיין בשיורי כנה"ג שהאריך: (טז) טלית קטן. ט"ז כתב לענין מעשה ולאי פסק ברכות להקל ואין לברך שיש אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו אפילו לא נשאר עליו טלית קטן כמו שפסק רמ"א סי' כ"ה לענין תפילין כאם היה דעתו עליו דא"ל לחזור ולברך ע"כ. ומ"א כתב דברי הב"ח עיקר שכתב דמהר"ח מיירי בשהסירו אותם לכן כשנשאר עליו טלית קטן עדיין לא הסיח דעתו מן המצוה ע"ש. משמע נמי באם דעתו לחזור ולהתעטף אפילו לא נשאר עליו טלית קטן א"ל לברך. ומינה אם לא היה דעתו ללבוש מיד לא מהני אם נשאר עליו טלית קטן וצריך לברך ואז א"ל לבדוק הטלית כשחזר ולובשו מ"א סי' י"ג ס"ק ה' ועיין מ"א סי' זה. ולכ"ע אם פשט טליתו בבקר ונשאר עליו טלית קטן וחוזר ולובש טליתו במנחה אעפ"י שהיה בדעתו כשפשטו בשחרית לחזור וללבוש במנחה אפ"ה צריך לברך משום דשהה כ"כ. ע"ת וכ"כ בשכנה"ג בהגהת ב"י ס"ה ע"ש שהאריך: (יז) אם נפלה טליתו. וזה כ"ע מודו דהא נפלה בלא דעת ואחזא ליה מצותה אפילו נשאר עליו טלית קטן לא מהני כמ"ש בס"ק שלפני זה. ואם נפלה מעל כל הגוף אעפ"י שנשאר

שער הציון

(נא) א"ר לקמן בסימן כ"ו והמט"ש ביו"ד בסימן י"ט: (נב) הב"ח והע"ת והטו"ז והא"ר ושאלי אחרונים: (נג) מ"א והגר"א: (נד) הגר"א ע"ש דכתב דדוקא אם מחזיר מיד: (נה) ב"ח ומ"א והגר"א:

טליתו (לט) שלא במתכוין וחוזר ומתעטף (מ) צריך לברך והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה (מא) [1]אע"פ (יח) [טז] שנפלה רובה אינו צריך לברך: **טז** [2]הלן בטליתו בלילה (מב) צריך לברך עליו (יט) בבוקר אף אם לא פשטו [3]וטוב למשמש בו בשעת ברכה: וכן (מג) יעשה מי שלובש עליתו קודם שיאיר היום (הגהו' מיימוני בשם ס' התרומה הסמ"ג וסמ"ק ומרדכי בהלכות תפלין): **יז** [4]נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל (כ) (מד) מצות ציצית:

ר ב"י ש תשו' הרא"ש כלל ב' סי' י"ג מהריא דמנהות מ"ג ת הגהת מיימוני מהל' ציצית א הרמב"ם שם

באר היטב

בידו צריך לברך דאזדא לה מצותה דמצות עיטוף בגוף מ"ל: (יח) שנפלה רובה. ט"ז חולק אפי' בנפלה רובה צריך לחזור ולברך דומיא דתפילין אם נשמטו רובן ממקומן דצריך לחזור ולברך ע"ש. מי שלקח הטלית להתעטף בשתי ידיו וכשהגביה הידים לעטף*) נשאר הטלית בידו האחת מ"ל לברך שנית. שיורי כנה"ג בהגהת ב"י ס"ט. מי שנטל טלית להניחו ומירך עליו וקודם שסיים הברכה נאבד מידו ימשוך הברכה וילך למקום הטלית ויסיים הברכה. הלכות קטנות מ"ב סי' קנ"ג. מי שהיה מתפלל תפלת י"ח ונפל טליתו מעליו ובעוד שהיה מתפלל הניחוהו אחרים עליו כשסיים תפלתו ימשמש בציצית ויברך. שיורי כנה"ג סי' י'. במקום שנוהגים שמשליכין טלית על החתנים והכלות בעת חתונתם צריך החתן לברך על הטלית ברכת ציצית. ע"ת וכ"כ השכנה"ג ס"ה והיינו לפי לדדי דיעות המבוארים בסי' זה כמבואר שם ע"ש. ובתשובת גינת ורדים חלק מ"ח כלל מ' סימן כ"ה חלק עליו וכתב דמאחר דהטלית שמשליכין על החתנים אינו אלא להגן ולא לכבוד ולרומס מ"ל לברך ע"ש. והמחבר יד אהרן סותר דבריו של המחבר גינת ורדים ופסק דצריך לברך. וכן בעל הלק"ט ח"ב סי' כ"ב פסק ג"כ דצריך לברך. וכ"כ בתשובת שבות יעקב ח"ב סימן כ"ג וסיים שם דלגאת כל הדעות יטול טלית שאולה עיין שם: (יט) בבוקר. ב"ח וט"ז חלקו ופסקו דמ"ל לברך בבוקר. (כיון דכסות יום חייב אף בלילה להרא"ש מ"כ לא הוי ליה שעת פטור כלל. וכן כתב בספר זכרון להגאון מהר"י הכהן). ומ"מ כתב טוב לפטור אותה בטלית גדול. ועיין בשכנה"ג שהאריך. כתוב בדרשת מהר"ם מינץ היגון ביום לא יסלק מעליו הטלית קטן רק יכסה בו בשעת שינה וכשלובשו מ"ל ברכה וזכה יוצא מכל הספיקות: (כ) מצות ציצית. דציצית חובת גברא לענין זה שאם נתכסה בטלית אז חל עליו החיוב עיין סימן י"ז:

שערי תשובה

שמ"ל לברך ע"ש וכן דעת כל האחרונים לפי דעת הטור: [טז] שנפלה. עבה"ט ומ"ש בשם הלק"ט ימשוך הברכה כו' נראה דמיירי שקרוב להגיע להטלית בהילוך פחות מכ"ב אמות והוא באותה חדר ואם לא אומר שיסיים למדני מוקיר וכשילבש טלית יברך כדינו ומ"ש בשם שיורי כנה"ג בהניחוהו אחרים עליו ע"ש דמדמה למי שלא היו ידיו נקיות המבואר בסעיף יו"ד. ומ"ש בענין פרישת הטלית על חתן וכלה כתב בשבות יעקב ליקח טלית שאולה ע"ש שכתב שאפילו אלו דמחייב בשאולה היינו לתפלה אבל בשביל מצוות לעלות לתורה או בה"ג פטור ובפרי האדמה ח"א כתב שנוהגין שמברך והחתן מתעטף בתפילה ואח"ז יאחז הכנף ויתשיבו עליו ולפי שבמדינתינו אין מנהג זה קדמני. וכתב בספר מוגל מאם (המחבר לספר אם דת) סי' י"ד שפ"א נתנו לו טלית להתעטף וקודם שהעטיפה בא אחר בהכ"ג והטף מידו באמרו שבא בעל הטלית ויקח טליתו ונתן לו אחר יש להסתפק אם צריך לברך שנית והביא שם מדין תורתם א' שנפל מידו המבואר בסי' כ"ו ומ"מ העלה שם ברכות להקל:

משנה ברורה

היה בתחתא לכן אמרינן דאם נשאר עליו ט"ק עדיין לא הסיח דעתו מן המצוה ובאם לא מסתמא הסיח דעתו אבל אם היה דעתו בפירוש לחזור ולבשו מיד אין צריך לחזור ולברך כשלובשו מיד אפילו אם לא נשאר עליו ט"ק וכן להיפך לא מהני הט"ק וכמו שכתבנו למעלה. ונראה דאם פשט אותו בתוך התפלה אפילו בתחתא הוי כמו שפשט אותו על דעת לחזור וכן אם קיפלו והניחו בתוך כיסו הוי כמו שפשט אותו בפירוש ע"ד שלא לחזור: **טו** (לט) שלא במתכוין. אפילו למה דפסקינן דבסיר טליתו ע"ד להחזירו אין צריך לברך בזה גרע יותר דהא (נו) נפלה בלא דעת ואזדא לה מצותה ואפילו (נז) נשאר עליו ט"ק לא מהני: (מ) צריך לברך. אפילו אם (נח) לובשו מיד ואם נפל ממנו בתמצע תפלת י"ח והחזירוהו אחרים עליו (נט) כשיסיים תפלת י"ח ימשמש בציצית ויברך: (מא) אע"פ שנפלה רובה. [5]הט"ז וא"ר חולקין על זה וגם הגר"א מלדד לדברי הט"ז. ולכו"ע אם נפל מעל כל הגוף אע"פ שנשארת בידו (ס) צריך לברך דאזדא לה מצותה שעיקר מצות עיטוף הוא בגוף. אם בירך על הטלית ונפל מידו קודם שהתעטף בו והגביהו ולבשו (סא) אין צריך לברך שנית. ואפילו נפסלו אז ציציותיו והיה לו ציצית מזומנים ותקנם מיד (סב) א"ל לברך שנית דכיון שעדיין לא עשה מצותו לא הסיח דעתו [כמו בתפילין לקמן בסימן כ"ה סי"ב ע"ש בט"ז בקי"ב] ומי שלקח טלית להתעטף בו והתחיל לברך עליו וקודם[6] שסיים הברכה לקחוהו ממנו ותפילין לפניו יכול לסיים הברכה אקב"ו להניח תפילין ויוצא בזה [הלק"ט סימן קנ"ג והאה"ח הסכים עמו להלכה]: **טז** (מב) צריך לברך. דקי"ל לילה לאו זמן ציצית הוא והוי הפסק (סג) ויש חולקין בזה כיון דכסות יום חייב אף בלילה לדעת מקצת הפוסקים וכדלקמן בסימן י"ח ופסק ברכות להקל ומ"מ נכון לכוון לפטור אותה בט"ג. וכל זה כ"ז שלא פשטו אבל אם פשטו על דעת שלא לובשו תיכף צריך לברך אח"כ כשלובשו לכו"ע ומ"מ (סד) לכתחלה אין נכון לעשות עצה זו כדי שיתחייב בברכה לכו"ע משום ברכה שאין צריכה לדעת הפוטרים. היגון ביום (סה) שינה הנהרים ומסיר מעליו הט"ק יש דעות בין הפוסקים אם זה בכלל היסח הדעת ע"כ מהנכון שעכ"פ יכסה בו בשעת[7] השינה וכשלובשו אח"כ אין צריך ברכה לכו"ע: (מג) יעשה. עיין בט"ז שכתב דהאי וכן אינו מדוקדק דמה צריך מדינא למשמש בנקר כשהוא מברך על הטלית: **יז** (מד) מצות ציצית. דציצית חובת גברא לענין זה שאם נתכסה בטלית אז חל עליו החיוב עיין סימן י"ז: *)

שער הציון

אלא

(נו) מ"א: (נז) פשוט: (נח) ב"י: (נט) שכנה"ג: (ס) מ"א: (סא) א"ר בשם שכנה"ג ותמיה על הא"ט שלא העתיק רק ראשית דבריו: (סב) אהרה"ת: (סג) ב"ח וט"ז וא"ר: (סד) פמ"ג: (סה) שכנה"ג בשם הר"מ מינץ:

הגהות ותיקונים: א) להתעטף:

הערות והארות: 1) עיין סימן ר"ט ס"ב ובמ"ב שם סק"ו ובסי' מ"ו סק"כ לענין אם סיים כל הברכה בטעות: 2) עיין מ"ב סי' י"ח סק"ח לענין אם חייב בציצית אם הוא רק בדרך העלאה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף כ"ו פסק כהמחבר שאין צריך לברך. *) בסידור הרב כתב: שצריך ליזהר להיות שני צדי בית הצואר למעלה אצל הצוואר תכופים זה לזה על ידי קשירה במשיחות או על ידי קרסים, בכדי שיהי' החזה מכוסה ממש כמ"ש בכתבי האר"י ז"ל. ולא מצאתי זה במשנ"ב. וכן עיין בסידור של הרב בענין ציצית של שני נקבים ושיקשור הציצית שלא ירדו למטה, ובענין שיעור של טלית.

א מנחות ל"ט וכו' נמנן הרי"ף בהל"ק והרמב"ם שם ב שם בגמרא

ט איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית. ובו ו' סעיפים:

א אין חייב בציצית מן התורה (א) אלא בגד פשתים או של (ב) [ג] צמר (ב) * רחלים אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית (ג) * אלא מדרבנן (ד) (וי"ל דכולהו חיימן מדאוריימא (ה) והכי הלכתא) (תוס' דף ל"ט והרא"ש וסמ"ג ומרדכי): **ב** ציצית של פשתים או (ו) של צמר רחלים פוטרים בכל

שערי תשובה

[ג] צמר רחלים. עבה"ט וכתב בשאלות יענ"ן ח"ב סי' ל"ב אם נתפר אימרא בבגד של ד"כ של קתמין° בחוטי פשתן מותר להטיל בו ציצית כי אמר כמו שמותר לתפור עורות התפורים בפשתן תחת מלבוש אמר אע"פ שהחוט של קנבוס נכרך על חוטי פשתן ומתחבר לבגד אמר ע"ש וקצת יש להתמיר בזה שאמר ישאר חוט של פשתן תלוי ויסברו דשל פשתן כשר לציצית עיין בסוף סי' ט"ו רוגא כנה"ג בשם הרדב"ז ומסיק שם בשם הר"ש מרוטנבורג דאין לטלית זו תקנה ע"ש ועיין בהלק"ט ח"א סי' קס"ח וח"ב סי' קט"ז. ירא שמים ילבש טלית כולו של צמר ולדעת המקילין לעשות טלית של משי יטיל חוטין של צמר ולא של משי. ולא יסמוך ע"ז רק יעשה

באר היטב

(א) צמר רחלים. אבל צמר גמלים ועזה של עזים והשירים וצמר איילים ורחל בת עז פטורים מדאוריימא רק מדרבנן ואינו פוטר אלא במינם. צמר רחלים ושאר מינין שטרפן זה בזה אזלינן בתר הרוב מ"א. טלית שהשתי צמר והערב משי או איפכא פטור מן התורה וחייב מדרבנן אפילו אם הרוב צמר. ואם ערבם זה בזה אזלינן בתר רוגא כנה"ג בשם הרדב"ז ומסיק שם בשם הר"ש מרוטנבורג דאין לטלית זו תקנה ע"ש ועיין בהלק"ט ח"א סי' קס"ח וח"ב סי' קט"ז. ירא שמים ילבש טלית כולו של צמר ולדעת המקילין לעשות טלית של משי יטיל חוטין של צמר ולא של משי. ולא יסמוך ע"ז רק יעשה

ביאור הלכה

* רחלים. עיין במ"ב במש"כ או איילים וכן כתבו כל האחרונים וט"ס הוא בבה"ט במש"כ דצמר איילים הוא פטור. ומש"כ עוד במ"ב דצמר רחל בת עז לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר אלא במינו דין זה כתב הב"י ועיין בבכורות דף י"ז בדברי תמודות שם. אמנם המעיין בדברי הרמב"ם משמע מיניה דמה שאמר פסול לציצית היינו ג"כ לתכלת ורא"ת הד"מ מה שכתב דאמנו אם הוא לבוש תכלת מגרע גרע יש לדחות בפשיטות היינו דאבד מיניה מעלת התכלת וא"כ לא הוי אלא כחוטי צמר לבן ובאמת כך משמע לשון הגמרא דשם אמר עכ"פ לא אבד מיניה ומה שהביא עוד ממה שאמרו כל המטיל תכלת וכו' אתמהא דכי משום זה מוכרחין אנו לומר בכל מקום שנזכר מיצת תכלת שהכוונה על פתם ציצית אך באמת טוכל לישב דברי הב"י דלכן אינו פוטר אמר זה את שאר מיניים דגם ע"ז נוכל לאמר היקשא דגמרא מה פשתן אלא נשתנה אף אמר אלא נשתנה אך לפ"ז יהיה יכול לפטור את בגד של צמר רחל בת רחל כיון דגם זה שם אמר עליו וצ"ע. אך לענין ראשית הגז נראה דבוודאי פטור אמר רחל בת עז לפי מה דמסקינן בחולין דף קל"ה[א] דבענין שיהא ראוי לעמוד בו לשרת ומסקינן בבכורות דאינו ראוי לעשות ממנו תכלת וא"כ אינו ראוי לעשות ממנו האבנט אך ג"כ קשה למה מקשה שם הגמרא אלא לראשית הגז ולית ליה הא דתנא דר"י וכו' דהך קושיא לא קאי שם אלא אעז בת רחל יותר הי"ל למפרך דהא אינו ראוי לעשות ממנו תכלת ויפול הקושיא גם על רחל בת עז ויש להארך בזה אך אין כאן מקומו ובפשיטות דהגמרא רצה להקשות אפי' למאי דלא ידע עדיין מהמימרות דלקמן. ובמ"ג ראיתי בענייניו דבר פלא שכתב בפשיטות דאפילו אמר רחל בת רחל אך שאביה היה מיש[ב] ג"כ מיקרי אמר הנשמה ולא חשוב אמר אפילו למאן דאית ליה אין מושאין לזרע האב ולא אדע מנין לו זה ולדבריו יהיה ג"כ קולא גדולה לענין כלאים ולענ"ד נראה ברור בהפכו ואולי איזה ט"ס יש בדבריו ואין לסמוך ע"ז כלל לענין כלאים בשגם שדעת הגר"א ז"ל ביו"ד בסימן רל"א

*דאפילו אמר רחל בת עז חשיב ג"כ אמר אך שאין לוקין עליו עי"ש: אם טרף אמר בשאר מינין עיין במ"ב ועיין בפמ"ג שהאשורר על דברי המ"א דמה שנשמע מדבריו בפשיטות דלעולם אזלינן בתר רובא בטרף שני מיני דז"א דאם טרף שני מיני שאין דומין בשמן כלל כגון אמר עם משי וה"ה אמר גמלים עם פשתן וכה"ג דבר זה בתמלוקת שרי אם אזלינן בה בתר רובא ובאמת המעיין בטור ס"ע יו"ד סימן רל"ט ירא להדיא דהדין עם המ"א שזה לשונו אם מי שנתערב לו אמר ופשתים מביא מין אחר ומערבו עמהן ובטל אחד מהם והבמי אם הב"י דדין זה נוגע הוא מהירושלמי דאיתא אם אמר ופשתים שטרפן אסור כילד הוא עושה מביא ליטרא ועוד ל"ג ומבטלן הרי דלפי פירושם הכוונה בהירושלמי הליטרא ועוד הוא לבטל או אמר או הפשתן כל מי שהוא קטן בשיעורו וא"כ משמע בבירור דאפילו היה אמר ב' ליטרות והפשתן ליטרא אחת והאמר גמלים רק ליטרא ועוד ג"כ מותר ולדברי הפמ"ג הנ"ל הלא לא יוכל לבטל הל"ג בשום אופן כיון שאין שוין בשמן אם לא שיתרבה האמר גמלים על האמר דוקא. אח"כ מצאתי בע"ה ביו"ד רל"ט בחידושי רע"א שהביא ג"כ בשם התשב"ץ דדברי: * אלא מדרבנן. ואם נקח טלית אמר שאין בו שיעור חיוב ותפר לו אמיתה משאר מינין להשלים שיעורו פטור *מן התורה להמחבר דדבר הניכר לא שייך ביטול ברוב אבל אם יש בו כשיעור חייב מן התורה ואם יש בו שיעור חיוב מן התורה ורוב הטלית משאר מינים לכאורה אף להמחבר חייב מן התורה דדבר הניכר לא שייך ביטול ברוב אבל מדברי המ"א סימן יו"ד סק"ח[ב] משמע דבתר עיקר הבגד אזלינן כ"ז

שער הציון

(א) פמ"ג וש"א: (ב) יו"ד רל"ח ע"ש: (ג) מוכח בב"י: (ד) מ"א ואר"ח ע"ש: (ה) מ"א בסק"ד: (ו) ט"ז: (ז) א"ר ואר"ח: (ח) א"ר:

הגהות ותיקונים: א) קל"ז: ב) תיש: ג) סק"ה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיפים ד' וה' כתב: דנכון הדבר שלא יברך עליו רק שיברך על טלית אחר ויפטר גם את זה. אבל אם הציצית הם ממין הטלית כגון של משי לטלית של משי ושל קנבוס לטלית של קנבוס יכול לברך עליו.

מתרגם: °למר גפן (וואט"ע)

הלכות ציצית סימן ט

מיני בגדים [ג]חוץ משל פשתים לצמר או של צמר לפשתים (ז) בזמן הזה דליכא תכלת מפני שהם כלאים: הגה וי"א שלא לעשות ציצית (ב) של פשתים כלל (ח) אפילו בשאר מיניים והכי נהוג. (סמ"ק סימן ל"מ"): ג [ד]ציצית (ט) של שאר מינים אין פוטרים (י) אלא במינם (יא) כגון משי (יב) לבגד משי וצמר גפן לצמר גפן אבל שלא במינם (יג) אין פוטרין: ד [ה]אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציציות ממינו וקצת מצמר או פשתים (יד) יש (ג) להסתפק בו: ה [י]י"א שצריך לעשות הציצית (טו) מצבע הטלית והמדקדקים נוהגים כן: הגה והאשכנזים אין נוהגין לעשות הציצית (ז) [ב] רק לבגדים (טז) אף בבגדים צבועים ואין לשנות (מ"ה סימן מ"ו): ו [י]י"א שאין לעשות טלית (יז) של (ה) פשתן [ח]אע"פ שאין הלכה כן ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים שהוא חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק: הגה ומיהו אם אי אפשר רק בטלית של פשתן מוטב שיעשה (יח) טלית של פשתן (ו) [ג] (יט) וציצית של פשתן משיתבטל ממצות ציצית (תשובת הרא"ש כלל ב):

ג כ"י בפירוש הטור וסמ"ק ד סש בגמ' ה תרומת הדשן ו רמב"ם בפ"ב מה' ציצית ז תנחומא מ' לפירוש ר"ת סש בתוספות וסמ"ג בסמ"ק ורי"ן בסש הרי"ה ח ב"י והגהות בסש הר"ר יעקיה מהר"י מולין

באר היטב

טלית קטן שכלו למר מלמטה כדי לגלות בו וזה יתגאה למעלה מ"א ס"ק ד' וכ"כ בסי' ח' ס"ק ט"ו דנהגו שלא לברך על טלית של משי אלא מברך על של צמר ומסירו ולובש של משי ע"ש: (ב) של פשתים כלל. הטעם דיש למר שגרמין כעין משי ויבואו להטיל ציצית פשתים בטלית של למר שיסברו שהוא משי עיין מ"א: (ג) להסתפק בו. כי אין כאן מין כנף וגם לא גדילים מעשה לך מהם אינם לגמרי עיין מ"א: (ד) רק לבגדים אף בבגדים הצבועים ואין לשנות כל"ל. וכתב ט"ז מ"מ ראוי למדקדק לעשות דוקא ד' כנפות או טלית[1] לבן כדי שיהא יוצא ידי הכל כשיעשה הציצית לבגדים ע"ש: (ה) פשתים . דאז יהיה מוכרח לעשות ציצית של פשתן ויש לגזור שמא יעשה ג"כ למר: (ו) וציצית של פשתן. ויברך עליו כ"כ ב"י ס"ס זה בהסכמת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ע"ש. והבאר היטב אשר לפני כתב וכ"ל דלא יברך

שערי תשובה

בהג"ה ולקמן ס"ק כ' וס"ק ה': [ב] רק לבגדים. עבה"ט וכתב בש"ס ריש יבמות שאין לעשות טלית גדול מצבע ירוק לכבוד יו"ט אלא כאשר נהגו בטלית לבן ואף בטלית קטן יש מקפידין דוקא בלבגדים ויש לנהוג אלא לעשות שוב תפילה בטלית רק בחוטים לבגדים וכן העטרה שעושים למעלה אין לעשות אלא מדבר לבן ע"ש: [ג] וציצית של פשתן[2]. ומ"ש יעשה כנפות של עור כי' כתב בא"ר דלא יהירא שיטוא לעשות כן בפשתן עצמו אלא עור וכן בהג"ה בעל תוספת שבת כתב בשם גדול אחד שהקפיד על זה והביאם במחזיק ברכה וכתב שאין לעשות כן אפילו בשעת הדחק:

משנה ברורה

בספר מעשה רב: (ז) בזמן הזה. פי' בזמן (ט) שהיה תכלת שהיה צריך להטיל ד' חוטין שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת (הוא למר צבוע בדם חלזון) והיה מתקיים עי"ז המצות ציצית כראוי התירה לנו התורה להטיל השנים של לבן בין מצמר או מפשתים בין בבגד למר או בבגד רמ"א בס"א דכל מיני בגדים חייבין מדאורייתא אפילו בהם היה אז מותר לנו מן התורה ציצית של למר ופשתים יחדיו דאין לנו תכלת נמצא דאין אנו מקיימין המצוה בשלמותה לא שרי לן כלאים: (ח) אפילו בשאר מינים. הטעם (י) דיש למר שגרמה כעין משי ויבואו להטיל בו ציצית של פשתן שיסברו שהוא משי והיה כלאים. ולפ"ז (יא) בשאר מיניים שאינן משי יש להתיר ויש עוד טעמים אחרים עיין בב"י וב"ח וט"ז ולדבריהם יש להתיר גם בשאר מיניים ובשעת הדחק יש לסמוך על המקילין כן כתב בא"ר. ועיין בספר מעשה רב שהגר"א היה ג"כ מן המקילין בזה: ג (ט) של שאר וכו'. דין זה קאי (יב) בין למ"ד שאר מיניין לאוריתא או דרבנן: (י) אלא במינם. ואם היה השתי ממין זה והערב ממין אחר פשוט (יג) דאין לטלית זו תקנה אלא בציצית של למר דהוא פוטר בכל הבגדים או בציצית של פשתים (יד) במקום הדחק וכנ"ל: (יא) כגון משי. וכ"ז דוקא אם המשי היה טווי ושזור לשם ציצית (עו) דבלא"ה לא: (יב) לבגד משי. ואפילו אם תחתיו היה תפור בלמר או פשתים או מין אחר אזלינן בתר עליון דהוא עיקר הבגד וכדלקמן בסי' יו"ד בא"מ סק"ה: (יג) אין פוטרין. וטלית שהשתי הוא ממינו והערב הוא מלמר או להיפך יטיל בו ציצית (עז) של למר דוקא דהוא פוטר בכל המיניים ולא משאר מיניים אפילו אם רובו היה משאר מיניים דשתי או ערב לחוד לא חשיב בגד וכנ"ל בסק"א[3]. ואפילו אם לא מיינכר חוטי הלמר בפני עצמו כגון שעירב מחוטי הלמר מעט בשתי ובערב ולא ניכר מקומו איה אפ"ה (יז) נראה דטוב יותר לעשות ציצית מחוטי למר כי י"א דחוטין חשיבי ולא בטלי.[4] אוטוב יותר (יח) שיעשה הטלית כולו של למר בלי תערובות כלל של שאר מיניים וזה יתגאה למעלה. וטלית שהוא מעורב בלמר גפן ופשתים אין לטלית זו תקנה אם לא בשעת הדחק יעשה בו ציצית של פשתן-וכנ"ל בסוף סק"מ: ד (יד) יש להסתפק. כי אין כאן מין כנף וגם גדילים מעשה לך מהם אינם לגמרי[5] ועיין באחרונים החיים שכתב דאם עושה שני חוטים ממינו ושני חוטים מלמר שפיר דמי עי"ש מילתא בטעמא: ה (טו) מצבע הטלית. משום זה אלי ואמנהו ויש מפרשים (יט) משום דבעינן זה ממין הכנף: (טז) אף בבגדים צבועים. מ"מ (כ) ראוי למדקדק לעשות דוקא ד' כנפות או ט"ק לבן כדי שיהיה יצא ידי הכל כשיעשה הציצית לבגדים גם משום לכתיב ולבושיה כתלג חיור (כא) ומה ששפת הבגד כעין תכלת בטליתות שלנו בתר עיקר הבגד אזלינן: ו (יז) של פשתן. דבזרו חז"ל משום דאז יהיה מוכרח לעשות בו ציצית של פשתן ויש לחוש שמא (כב) יעשה בו ג"כ תכלת והוי איסור כלאים כשיתכבסה בו בגילה שאז אין זמן קיוס המצוה ואף דבזמנינו אין לנו תכלת ס"ל (כג) דמ"מ אין הגזירה בטילה והרבה פוסקים (כד) התירו בזה דס"ל דעיקר הגזירה לא היה רק שלא יטילו בו תכלת כדי שלא לבוא לידי כלאים אבל לא על חוטי הפשתים וגם דבזמנינו ליכא תכלת (כה) לא שייך כלל הך גזירה ומש"ה כתב רמ"א בהג"ה דאם אי אפשר בענין אחר יש לסמוך עליהם: (יח) טלית של פשתן. וכ"ש דמותר לעשות (כו) טלית של שאר מיניים וציצית של פשתן כשאין לו ציצית אחרים כדי שלא יתבטל המצוה: (יט) וציצית של פשתן. ויוכל לסמוך על המחיריס (כז) גם לענין ברכה ופשוט[6] דאם יש לו טלית גדול של למר יברך עליו ויכוין לפטור את זה

שער הציון

(ט) ט"ז: (י) מ"א: (יא) כן משמע בב"י לדעת מהרי"א ובפמ"ג רולה להמתיר בזה אפילו לפי דעת מהרי"א: (יב) גמרא שם: (יג) נלמד ממ"א סק"ד: (יד) וכדלעיל בסק"מ עי"ש: (טו) תה"ד: (טז) עיין מ"א והא"ר מיקל בזה לכתחילה: (יז) עיין באר"ח בסימן זה: (יח) מ"א: (יט) פמ"ג: (כ) ט"ז: (כא) פמ"ג: (כב) במנחות דף מ' לפיר"ת עי"ש בתוס': (כג) ע"מ: (כד) רש"י והרי"ף שם עי"ש: (כה) הרא"ש: (כו) ע"מ וא"ר: (כז) בה"ט והאר"ח ובמיאור הגר"א כתב דהעיקר כדעת ר"ת דאסור לעשות גם ציצית של פשתן וע"ע בהמ"א כתב דמתפשט טלית של פשתן ציצית של פשתן ע"פ הגר"א ז"ל:

הגהות ותיקונים: א) ל"א: ב) בסק"ב: ג) קטן: ד) חסר תיבת עבה"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: שכל ירא שמים לא יתלבש כלל בבגד כזה, ואותן שנוהגין להטיל ציצית של צמר בטלית של משי יטילו גם בטלית זו ציצית של צמר, ומכל מקום נכון הדבר שלא יברך על טלית כזה רק שיברך על טלית אחר ויפטר גם את זה. ב) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב כהשו"ע שיש להסתפק בזה. ג) בשו"ע הרב בסעיף ב' לא הביא חומרא זו.

הלכות ציצית סימן י

י דיני כנפות הטלית. ובו י"ב סעיפים:

א מנחות מ"ג
ב הרמב"ם בפ"ג מהלכות ציצית
ג מנחות לו ד סס
ה סס מ"ז כרמ"ל
ו סס

א [א]טלית (א) שאין לה ד' כנפות (ב) פטורה יש לה יותר מד' (ג) [ד] חייבת ועושה לה ארבע ציציות (ד) בארבע כנפיה (ה) [ב]המרוחקות זו מזו יותר: **ב** * [ג]יש לה ארבע וחתך (ו) * א' באלכסון (ז) ועשאוהו שנים הרי נעשית (ז) בעלת ה' וחייבת: **ג** [ד]כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם ודומה כאלו קיצען * ואין לה כנפות אעפ"כ (ג) (ח) * לא נפטרה: **ד** [ה]טלית (ט) של בגד (י) וכנפיה של עור חייבת. היא של עור (יא) וכנפיה של בגד (ד) פטורה: **ה** [ו]היו לה (יב) ג' כנפות ועשה בהם (ה) (יג) ג' ציציות ושוב עשה לה כנף ד' ועשה גם בו ציצית פסולה (יד) משום תעשה ולא מן

שערי תשובה

[ד] חייבת. עבה"ט ועיין ביד אפרים מ"ש בפירוש דברי הט"ז בענין זה: יעקב מ"ח סי' ח' ובהלק"ט מ"ב סי' קט"ז ע"ש. והשיב השבות יעקב דלכך פסק הב"י כאן דיבוך עליו לפי שבלשה עמודי הורלה הרי"ף והרלא"ש והרמב"ם שהב"י נשען עליהם בכל הורלתו סברי הכי ע"ש. והמ"ח כתב וא"ל דיעשה כנפות של עור ויטיל בו ציצית אמר עי"ש: (ח) חייבת. ויש פוטרין לכן אין לעשות בת ה'. ב"ח ובבה"ז פ"ב דזבחים טוטה ג"כ לדעת זה מ"ח. וע"ת חולק על הב"ח: (ב) ועשאו ב'. וה"ה אם היה לה מחלה ג' וחתך ח' לשנים נעשית בעלת ד' ט"ז וה"ה אם חתך ב' נעשית בעלת ו'. ב"ח: (ג) לא נפטרה. דסופה לחזור למעלה: (ד) פטורה. דאזלינן בתר רוב בגד. ואם הטלית של בגד ועור תחתיו חייב וה"ה איפכא פטור שתחתיו טפל לעיקר הבגד. מ"ח: (ה) ג' ציציות. ל"ד שעשה ג' ציצית בפיסול דהיינו קודם שנעשית בת ד' שנעשה הרוב בפיסול אלא אפילו לא קשר אלא קשר אחד ואח"כ השלים הארבע כנפות נמי פסול וצריך להתיר הקשר או הציצית שנעשית בפיסול קודם שיעשה שאר הציצית ואם

באר היטב

עליו ע"ש. ולא עיין בב"י. ואל"ל הא ק"ל בכמה דוכתי דהיכא דאיכא ספיקא דדינא ספק ברכות להקל. כבר נשאל ע"ז בתשובת שבות

ביאור הלכה

מדרבנן [ואעפ"כ נראה דטוב יותר לעשות בו ציצית של אמר] וכן משמע בספר א"ר דדוקא לענין שמי וברב לא אזלינן בתר רובא דשמי אי ערב לחוד לא תשיב בגד משא"כ בזה ואם הוא מעורב מפשתן ומשאר מיני גשאר אם בארה"ח ובא"ר בא"ע איזה ציצית עושין בו:

* יש לה ארבע וחתך וכו'. וה"ה אם עשה מג' קרנות ד' באופן זה כמו שכתב הד"מ ועיין במרדכי הנדפס עם הגהות הרמ"א שכתב דלכאורה נראה שצריך שיהיה עכ"פ הפסק בין שתי הקרנות ג' אצבעות: * א' באלכסון וכו'. וה"ה אם חתך באחד מן הקרנות חתיכה כעין ד' ונראה עי"ז כשני קרנים כן משמע מרש"י מנחות ל"ז ע"ב ד"ה דצריה ע"ש: * ואין לה כנפות וכו'. עיין בארה"ח שמסתפק באם היה הבגד עגול וכפל מקצת משפתו עליו ותפרו עד שנעשה מרובע אם אמרינן דלא מהניא התפירה גם להקל ומסיק דאליא ד"ז בפלוגתא ע"כ יטיל בו ציצית ולא יברך ועיין לקמיה מה שכתבנו בזה: * לא נפטרה. עיין במ"ב באם עשה הכנף גם עתה מרובע יש דעות יותר. דמסתבר שיש לעשות (ו) באותם שהם ייכרים ביותר מן השאר (ז) וי"א דהוא מדאורייתא ויש להתחיר אם אפשר אבל אם כבר נעשה בכנף הקרוב וא"א לתקן כגון שהגיע זמן תפלה (ח) יכול לסמוך על המקילין ולברך: **ב** (ו) א' באלכסון. ה"ה אם חתך ב' כנפות באלכסון (ט) נעשית בעלת ו': (ז) בעלת ה'. וכן אם היה לה מחלה ג' וחתך כנף אחת לשנים (י) נעשית בעלת ד' וחייבת בציצית (יא) ולריך שתהיה החתיכה גדולה ויכרת. ועיין בפמ"ג שכתב דדוקא אם חתך מקצת מהבגד עד שע"ז נראה אותו המקום כשני קרנים אבל אם לא חתך כלום רק פגימה בסכין קרע בהקרן עד שנתלב אותו המקום לשנים לא נעשית עי"ז בת ד' עד שיהא רוב פחות וכדלקמן בס"ז: **ג** (ח) לא נפטרה. דאי לא מיבעי ליה הכנפים לפסוק ולישדייה אלא ודאי דסופו להתיר את התפירה הלכך נחשב כאלו כבר התיר התפירות וחייבת בציצית. ומטעם זה יוכל להטיל עתה הציצית בכפל (יב) אף למטה מקשר אגודל אם כשיתפשטו יהיה למעלה מקשר אגודל. וכ"ז בשכפלו ותפרו בעיגול אבל אם כפל ותפר בריבוע כיון שגם עתה יש כנף דעת הלבוש והמ"א דרשאי להטיל שם הציצית בכפל אע"פ שהוא יותר מג' אצבעות משפת הקרן כיון דתפרה שרי וכמו בס"ו בכפל הטלית דמהני התפירה (יג)[ב]ורבים מולקין ע"ז וס"ל דגם בזה לא מהני התפירה ושאני ההיא דס"ו דמיירי שכפלה כולה וכן דרך מלבוש משא"כ בזה שלא כפל רק מקצת הבגד: **ד** (ט) של בגד וכו'. דכתיב אשר תכסה בה (יד) ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד הלכך אזלינן בתריה (טו) ואפילו אם מקום הבגד כולו עגול ואין שם כנף רק שמחוברין אליו כנפות של עור חייב דבתר עיקר הבגד אזלינן: (י) וכנפיה של עור. וה"ה (טז) אם היה רוב הטלית בגד והשאר עור חייבת: (יא) וכנפיה של בגד. וה"ה אם רק רוב הטלית של עור אע"ג (יז) שגם במיעוט הבגד יש בו שיעור טלית פטור מציצית דכיון שעיקר המלבוש אינו של בגד לא קיימן ביה על כנפי בגדיהם. ועור פטור אפילו מדרבנן (יח) דאינו כלל בגד. וכן הדין בטלית שתחתיו תפור בעור חייבת ואם העליון (יט) של עור פטורה כי התחתון הוא הטפל להעליון שהוא עיקר הבגד: **ה** (יב) ג' כנפות. אפילו אם מתחלה היו לה ד' כנפות עם ציצית ואח"כ נתתך כנף אחד ונעשה עגול אף שאותו הכנף תיקן אח"כ מ"מ אלו הג' ציצית ממילא נתבטלו כדמוכח לקמן בסימן ט"ו ס"ג ולריך להתירם ולחזור ולקשרם: (יג) ג' ציציות. ל"ד שעשה ג' ציצית בפסול דהיינו קודם שנעשית בת ד' אלא (כ) אפילו לא קשר אלא קשר אחד עם חוליתו ואח"כ השלים הד' כנפות נמי פסול (כא) אותו הקשר ולריך להתירו ולחזור ולקושרו: (יד) משום תעשה. ר"ל דכתיב גדילים תעשה לך על ארבע כנפות וגו' משמע (כב) שיהיו הכנפות עשויות ארבע קודם שנעשו הציצית לא

משנה ברורה

זה ובמ"א כתב וא"ל דיעשה בו כנפות של עור ויטיל בו ציצית אמר (כג) והאחרונים מפקפקים בזה: [א]

א (א) שאין לה וכו'. בין בתחילת עשייתו (א) ובין שחתך אח"כ כנף אחד ועשהו עגול: (ב) פטורה. מבואר בקרא דכתיב על ארבע כנפות כסותך והרשיון בספרי ארבע ולא שלש ויותר מארבע מרבין מאשר תכסה ואיפכא לא נוכל לומר שבכלל ה' ארבע ואין בכלל ג' ארבע ולאו דוקא בעלת ה' (ג) ה"ה בעלת ו' וז': (ג) חייבת. ויש פוטרין לכן (ג) אין לעשות בת ה' לכתחילה וכתב הפמ"ג דלדעת הפוטרין אותן טליתות קטנים שלנו שיש בית הלואר מ"מ רוב פחות ומיהו אם אירע שרוב פחות יעשה בקאלנע"ר שעושים המיטים קלת עגול: (ד) בארבע. ואם עשה ה' (ד) עובר משום בל תוסיף ואם חתך (ה) אחת מהם כשרה אך שישאלו הד' כנפות המרוחקות בציצית וכדלקמ': (ה) המרוחקות

שער הציון

(כא) מ"ר וס"פ: (א) מלקמן ס"ג: (ב) מ"א ואחרונים דלא כהב"ח: (ג) ב"ח: (ד) מ"א: (ה) ט"ז: (ו) ט"ז והכ"מ ולבוש: (ז) מ"ר בסס ר"מ מינן ול"מ: (ח) אר"ח: (ט) מ"א: (י) ד"מ: (יא) אר"ח וכן מוכח במרדכי ועיין בבה"ל: (יב) מוכח מאחרונים: (יג) אר"ח בסס העירון ומתה"ש בסס המרדכי וכן מוכח בפרישה ע"ש: (יד) אר"ח: (טו) לבוש: (טז) מ"א: (יח) מ"א: (יט) לבוש: (יט) מ"א (כ) לבוש: (כא) כדלקמיה: (כב) לבוש:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב כמו המג"א שיכול לעשות זאת. ב) ובשו"ע הרב בסעיף ו' פסק דרשאי להטיל הציצית במקום הכפל.

העשוי: ו יאין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה כמו (טו) שהיא כפולה: (הגה אבל צריך להטיל בד' כנפיה (טז) הפשוטים) (בית יוסף) * אא"כ תפרה כולה (יז) ואפילו מרוח אחת: (הגה וי"ל (יח) דמיירי אפילו בלא תפירה וטוב לעשות לה ציצית אבל (יט) לא לצרך עליה) (הרי"ף והרא"ש והטור) הטיל ציצית (ו) על ציצית אם נתכוין לבטל הראשונה חותך (כ) הראשונה וכשרה ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן פסולה: (הגה וש מכשירים (כא) בכל ענין (כב) וכן עיקר) (טור בשם הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י"ח) ח"ג) וקודם שחתך (ז) [ב] (כג) הראשונות פסול בכל ענין (נ"י): ז מלבושים שהם פתוחים מן הצדדין למטה ויש להם ד' כנפות לצד מטה ולמעלה הם סתומים אם * רובו (ח) סתום (כד) פטור ואם (כה) * רובו פתוח חייב. * ' ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו

זשם בכר"ש ר"מ פ"ל מה' ציצית ח שם בגמ' לדעת ר"מ שם בפרק ג' ם הגה"מ בשם ר"פ ומהר"ק שורש קמ"ט י בית יוסף

באר היטב

השלים הטלית וציצית קודם שהתיר הקשר או הציצית שנעשה בפסול ואח"כ התיר הפסול וחזר וקשרו כשרה מ"ל דלא כהלבוש ע"ש. אם שכח ועבד ה' ציצית בבעלת ה' יכול לבטל אח"כ ולחתוך ג' דמ"מ האחרים לא נעשו בפיסול ט"ז: (ו) על ציצית. עיין מ"ש העטרת שמיכון י"ל סעיף י"ב ע"ש ובב"י: (ז) הראשונות. ולהרא"ש אפי' חתך הב' עמ"ל וט"ז וע"ת. [ובפ' אליהו רבה העלה להכשיר בין כוון לבטלו ובין כוון להוסיף רק צריך לחתוך או קמאי או בתראי דלא כט"ז ע"ש]: (ח) סתום. ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח רובו פסולים כמ"ש

שערי תשובה

[ב] הראשונות. עיין בה"ט ועיין יד אפרים לפרש טעמא דט"ז דעדיף חתך הראשונים דהאחרונים הוי דיחוי מעיקרא וחוזר ונראה משל"כ בחתך האחרונים דנראה ונדחה הוא ועיין בשו"ת בית אפרים חלק א"ח סימן ה' זקנים ע"ז. ולישתמיטתא ליה מה שפסק המחבר בסימן י"ל סעיף י"ג ע"ש ובב"י: (ז) הראשונות. ולהרא"ש אפי' חתך הב' עמ"ל וט"ז וע"ת. [ובפ' אליהו רבה העלה להכשיר בין כוון לבטלו ובין כוון להוסיף רק צריך לחתוך או קמאי או בתראי דלא כט"ז ע"ש]: (ח) סתום. ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח רובו פסולים כמ"ש

משנה ברורה

לא שנעשו הציצית קודם הכנפות והוי ליה תעשה ולא מן העשוי ופסולים ע"כ צריך להתירם ולחזור ולקשרם ודוקא הג' ציצית הראשונים שעשייתן היה בפסול (כג) אבל הציצית שעשה בכנף הד' א"ל להתיר כיון שנעשה בהכשר ואין פסול הראשונים פוסלין אותה: ו (טו) שהיא כפולה. שאם (כד) תפשה נמצא הציצית באמצעיתה ואין ציצית על הכנף בעינן: (טז) הפשוטים. ואם כפלו מחמת שהבגד ארוך מאוד פי שנים בקומתו שאין יכול ללבשו אא"כ כפלו יש פוסקין דפוטרין אותו לגמרי מן הציצית דאין שם בגד עליו ומסיק הט"ז והפמ"ג דיטיל בו ציצית בכנפות הפשוטין ולא יברך: (יז) ואפילו מרוח אחת. עיין במאור הלכה: (יח) דחייבין. להטיל בכנפי הכפולות (כה) בכל זמן שהיא מכופלת ולא נתפשטה שם טלית עליה כמו שהיא כפולה: (יט) לא לברך. תמהו כל האחרונים מה תיקן במה שלא יברך הא עדיין שמא כהמחבר וצריך להטיל בפשוטים ואין יוצא בגד זה הא יותר מד' ציצית אסור להוסיף לכו"ע [ועיין בפמ"ג] ומסקי (כו) לדינא דיזהר לכתחלה שלא לעשות טלית כפולה כלל אא"כ תפרה (כז) ואפילו בתפירות רחבות דכיון שתפרה שוב אין עשויה להיפשט ואז בין בטלית מרובעת ובין בטלית שהיתה מתחלה ארוכה יותר מדאי יטיל ציצית בכפולים ויברך: (כ) הראשונה. אפשר (כח) דדוקא נקט אבל אם חתך השניות פסול כיון דכבר ביטל הראשונות: (כא) בכל ענין. היינו בין שנתכוין לבטל או נתכוין להוסיף ובין שחתך הראשונות (כט) או השניות: (כב) וכן עיקר. וכן פסקו (ל) האחרונים: (כג) הראשונות. נקט (לא) הראשונות דקאי על מה שכתב השו"ע מתחלה חותך הראשונות ולזה כתב וקודם שחתך הראשונות אבל באמת להרא"ש דפסקינן כוותיה כ"ש דאם חתך השניות כשר כמו דאיתא בב"י: ז (כד) פטור. אפילו (לב) אם יש בהמיעוט הפחות שיעור טלית. ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח רובו פסולי' משום תעשה ולא מן העשוי וכדלעיל בס"ה וצריך להתירם ולחזור ולקשרם: (כה) רובו פתוח חייב. היינו דוקא רוב מכל הבגד (לג) ולא כמו שעושין החיטין ט"ק שתופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסין בו הידים ותופרין למטה מהנקב ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים וזה טעות גמור דהנקב משוב ג"כ כאילו הוא סתום והוא מהא"ל דאף דבדה"מ העמיק בשם ת"ר דמצטרף כשאין למלבוש בתי ידים כמבואר בא"ר בכר שדי ביה נגרא בא"ל ע"ש וגם הבעל אבה"ע מסתפק בזה לכן בודאי אין לברך על ט"ק זה גם בספר החיים להגאון מהר"ש קלוגער מסכים בפשיטות עם הא"ל עיין שם: * ואם חציו וכו'. אם היה ב' שלישיות פתוח ושליש ועוד מזה היה בגד ועוד פתוח שליש היה עור ראיתי לאחד שמסתפק אם חייב בציצית כיון דבלאו

שער הציון

(כג) לאם רב ומ"ל ודה"ח ואבה"ח דלא כא"ר שערה לייחב דברי הלבוש מה: (כד) רש"י במנחות מ"ל: (כה) מרדכי: (כו) מ"ל: (כז) רש"י שם במנחות והמיל הב"י וכ"ז רק לכתחילה אבל לעיקרא דדינא מסקי בספר אבה"ח ובמיאור מהר"מ בנעט על המרדכי ובמה' משכנות יעקב דהלכה כהמחבר דצריך להטיל ד' ציצית בהפשוטים ויוכל לברך ג"כ: (כח) מ"ל: (כט) ב"י ומ"ל וא"ר והגר"ל דלא כב"ח וט"ז: (ל) ב"ח וע"ת וט"ז: (לא) מ"ל: (לב) פמ"ג: (לג) מ"ל:

הגהות ותיקונים: א) נ"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב: דצריך ליזהר בטלית קטן להיות פתוח לגמרי מב' צדדיו ולא יחבר שם אפילו בקרסים ומכל שכן בתפירה אפילו מחציו ולמעלה, ואצ"ל שלא לעשות בתי זרועות.

הלכות ציצית סימן י

לחומרא (כו) וחייב (ט) בציצית ואין יוצאין בו (י)(כז) בשבת : ח [כ]קאפ"ה שהיא פתוחה בענין* שיש לה ד' כנפות אם יקבעו בה (כח) אשטרינג"ה (יא) (כט) * לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית אינו מועיל תקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאל"כ יאסר * משום (ל) מראית העין: ט [ל]הכנפים צריך (לא) שיהיו מרובעות * ולא שיהיו עגולות: י [מ]מצנפת פטורה אפילו של ארצות המערב שב' ראשיה מושלכים על כתפיהם וגופם ואע"פ שמתכסה בה ראשו ורובו פטור (לב) * כיון שעיקרה לכסות הראש דכסותך אמר רחמנא (יג) (לג) ולא כסות הראש: יא * [נ]סודר

כ מהרי"ק סס
ל מהרי"ל וכ"כ העיטור מ מהרי"ל וכפפור ופרק ותורמות מיים ג נ"י מכמה טעמים

באר היטב

ס"ה: (ט) בציצית. ומין מבדכין עליו לבוש ע"מ מ"ש ועי"ל סימן ט' ס"ק ו' מס"ש: (י) בשבת. נ"ל אפי' לכרמלית נמי אסור מ"ש ולא כע"ת: (יא) לעשותה כסתומה. לכן אין לעשות בטלית קטן קרסים למטה מהחגור דהוי כסתומה. וכמ"ה סי' רל"ו כתב דקרסים לא תשיבי מיבור אם לא שנכפפין מאוד שא"א להתירן אלא ע"י מעשה. ואפשר דמ"מ אסור משום מראית עין מ"ש. כתב הב"י יש לדקדק במלבושים שלנו שיש להם ג' כנפות סמוך לצואר וג' כנפות סמוך לארך למה אין מטילין בהם ציצית ותי' הד"מ דמאחר דמלות ציצית הוא שיחזיר ג' לפניו וג' לאחריו ומלבושים שלנו הם כל הד' כנפות

ביאור הלכה

דבגלות העור היה רוחו סתום ע"ש ולכאורה יש לדמות זה להא דקי"ל דאפילו אם הבגד בעצמותו היה עגול בלי כנף כלל וכנפותיו היה של עור אפ"ה חייב בציצית ודין זה דרוחו סתום ופתוח הלא משם למדין כדאיתא בב"י ועיין: * לעשותה כסתומה. עיין במ"ב במה שכתב דהוא שנכפפין מאוד וכו' הוא מהמ"א בשם תה"ד ואף דאמ"כ כתב המ"א דאפשר דמ"מ אסור מפני מראית העין שנראה כסתום והדה"ח העתיק את דבריו עיין בא"ר ובאה"ח שהקימנו עם הכנה"ג והספר זכרונות להקל וכן הגרע"א בחידושיו הקשה ע"ז ובפרט למה שהעתקנו במ"ב בשם חידושי רע"א דהחולך בט"ק תמיד תחת בגדיו ואף כשהוא הולך בדה"ר הוא בהנאה י"ל דלא שייך מה מראית עין בודאי הדין מה דמותר לפי מנהגינו שאנו הולכין תמיד בט"ק תחת הבגדים: * משום מראית העין. משמע בלבוש ובע"מ דה"ה הבגדים שרוכן פתוח צריך שיהיה רוב הארגאה לעיניים ולא מצומצם כדי שלא יתשבו עליו שהוא מבדך לבטלה. כתב באה"ר בגדים שיש להם ארבע כנפות ולובשם דרך מלבוש וחוגר עליהם בחגורתו מחצי ארכה ולמטה אפילו אם חוגר בחוזק לא נפטר ע"י כן מחיוב ציצית אבל אם קובע בהם לולאות בשני הצדדים וקושרם בקשר של קיימא יש להסתפק אם נפטרים עי"כ מחיוב ציצית דאפשר דיש לדמותו לכלאים דע"י קשירה נעשה מיבור ואי"כ בענייננו שבטלו מתורת ד' כנפות אז לא ועי"ש במ"ל:

* ולא שיהיו עגולות. נ"ע עד כמה נקרא בשם עגולות דאין סברא לומר דע"י משהו שיעגל חודו של הכנף תפטר שוב הבגד מציצית דלא יהא עדיף ריבוע הבגד מריבוע המזבח דקי"ל שם מזבחים ס"ב דריבוע המזבח וכן הקרנות מעכב ואפ"ה ק"ל בחולין י"מ דאם נפגם המזבח פחות מטפח אז כאיש כשר ולא זזכר שם שוס נ"מ בין אם נפגם במקום חודו של קרן או בשאר מקום המזבח משמע דבכל גווני כשרה ועיין בקובה דף מ"מ[א] ע"א

בחוד"ה שכל דהטעם דלא בטל ממנו עדיין שם ריבוע אך אפשר דיש לחלק בין המזבח שהוא גדול בכמותו לענייננו וע"ע: * כיון שעיקרה וכו'. עיין במ"ב ובאה"ר דאליבא דאם בחלוט ודאם מתכסה בה ראשו וחוטו חייב בציצית מפני כמה קושיות שהקשה על הב"י והשו"ע ובאמת אין בהם כדאי לדחות דברי השו"ע כמו שנאמר. מ'. הקשה ממה דאיתא בפיפרי [הובא בב"י] בה פרט למעפורת שאינו מכסה בה ראשו ורוחו ובאמת הוא פטור דה"פ שאינו עשוי לכסות ראשו ורוחו דעיקרו עשוי רק לכסות הראש לבד וכן נראה מבאור הגר"א שהביא בבאורו ההיא דהפיפרי ואפ"ה לא השיג בזה על הש"ע ומה שהביא עוד מהמ"מ שכתב בשם בה"ג דמצנפת אין ראויה לציצית דאין ראוי לציצית אלא כסות המופה רוב גופו של אדם נמי ה"פ דדוקא אם נעשה מתחלה להיות חופה רוב גופו של אדם משא"כ בזה דעיקרו עשה לכסות הראש בלבד וכמו שהביא הגר"א ראיה ממוכרי כסות ע"ש. ומה שהביא עוד ממה שכתב המ"מ בפיפרי ממעט כסות הראש מכסותך דהאי לאו כסות הוא אע"ג שיש בו לכסות רו"ר של קטן פטורה עכ"ל ומשמע הא אם מכסה בו ראשו ורוחו של גדול חייבת ע"ש אינה ראיה כלל דבכל הלכות ציצית לא מצינו חילוק בזה ואדרבה מצינו בכל מקום דזהו שיעור בגד לענין ציצית וע"כ לא הוצרך להשמיענו יותר רוחבא והא דלא נקט סתם רו"ר דבר ההוה נקט. גם מה דהקשה על מה שכתב הב"י דלהכו"פ אפילו אם מכסה בה ראשו ורוחו פטור מדברי הכו"פ גופא שהובא בב"י דחייב את המצנפת של בני ארצות המערב וכבר הקשה קושיא זו הל"מ ובאמת ג"ז אינו דהעיקר כמו שתירץ הא"ז דהכוונה שיש בו כדי לכסות אבל הוא אינו מכסה אז"ע וכן הוא בהדיא בד"מ המרוח לפי דברי הכו"פ ע"ש ובמנס דתמה המרה"מ ומה שהקשה המרה"מ ע"ז דהא כאן בשולחנו הטהור ביאר בהדיא דאפילו מכסה אז"ע פטור פשוט דזה כתב לפי מסקנתו בהב"י דבני קפדר לא מ"ל כהכו"פ והוא פוסק כותייהו כמו שכתב בהסי"א. והרולה להחמיר יעשה קרן א' עגולה: * סודר שנותנין וכו' פטורים. עיין במ"ב והטעם לזה כתוב בב"י שעיקר הנאת הסודרים הם מתחלה הוא כדי להתעטף בהם סמיכות הראש מפני הקור ולעשות לו על הראש בזמן הסוס וגם לכסות בה הראש בהתחיכות הבגד בעת שהוא עולה לקרוא בתורה ולכן אף שרוב היום הוא מניחה על הגוף שוב הו"ל כסות ראש ופטור ועוד י"ל שעיקר הנאת הסודרים הם הוא להשתמש בהם לכמה דברים לחגור בהם כשעושים

שער הציון

(לד) לבוש וא"א: (לה) א"ר ובהר שלוש ואחרה"ת וגם הא"א מנדד להקל: (לו) מ"א ותה"ד: (לז) מביאור הגר"א: (לח) ע"ת:

הגהות ותיקונים: א) מ"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט"ז פסק כהמ"א שאין יכול לצאת בבגד כזה אפילו לכרמלית. ב) וכן לקמן (בדין סודר) מסיק הביה"ל שיר"ש יעשה קרן א' עגולה, ובשו"ע הרב לא מזכיר החומרא לעשות קרן אחת עגולה בין בסודר ובין במצנפת. ג) בשו"ע הרב בסעיף י"ח כתב שאפילו אם אין הקרסים נכפפים מאוד באופן שאפשר לפותחם בנקל אפילו הכי אסור מפני מראית עין, ולא מחלק הרב בין אם לובשם הטלית קטן תחת הבגדים או למעלה מהבגדים.

הלכות ציצית סימן י יא

שנותנין על הצואר במלכות א״י שנקרא בערבי שי״ד וכן בוק״א שהיו נותנין בספרד על כתפיהם (לד) פטורים: **יב** °מלבושים שבמצרים הנקראים גוחא״ש וכן מינטיג״י ודואלמני״ש וקאפטאני״ש ופידיני״ש שבתוגרמה (לה) אע״פ שיש להם ד׳ כנפים פטורים: (הגה וה״ה־מלבושים של גלילות בני אשכנז וספרד (לו) * הואיל ואין כנפיהם עשוין שיהיו (יג) [ג] שנים לפניהם (לז) ושנים לאחריהם מכווניס זו כנגד זו פטורים) (בית יוסף לפי סברת מהרי״ק):

ס כ״י

יא דיני חוטי הציצית. ובו ט״ו סעיפים:

א (א) *החוטין צריך שיהיו (א) [א] (ב) טוויין לשמן: (הגה ויש מחמירין אפילו לנפלן לשמן והמנהג (ג) להקל בנפון) (מרדכי ואגודה סי׳ כ״ג) (ד) * ²שיאמר (ה) בתחלת שערי תשובה

א מנחות מ״ג סוכה י״ז כשמואל הר״ף והרא״ש ב מרדכי הלכו׳ ציצית

באר היטב

מקפיד ע״ז: (יג) ג׳ לפניהם. ואיזה אנשים מקפלין חלק א׳ מהטלית מאוד עד שנעשה דק ואינו מכסה כלל רק הצואר וכוונתן שיהיו ג׳ ציצית לאחריהם אין זה מן המובחר דא״כ אין כאן כיסוי גוף אלא כיסוי ראש ויותר טוב כמנהג התוגרמים שהיד מפסקת בחצי הטלית באופן שמב׳ הצדדים יהיה א׳ מהציצית לפניו וחלק לאחריו ט״ז.

ובתשובת בית יעקב סי׳ ל״ב לא כ״כ עי״ש:

(א) טוויין לשמן. ואם טווין משו״ו וגדול עומד ע״ג עיין בסימן ת״ס משום דאז מיד בשעת ברכה מחזיר ג׳ ציצית לפניו והמשש שיהיו נגררים כו׳ אינו משש כיון שאין נגררים בקבע רק ע״י מצותו שמחזיר ג׳ כו׳ נגררים לפעמים שלא בקבע כו׳ ע״ש. ומ״ש בב״י שם בשם המר״י שע״פ סוד יחזיר כל הד׳ ציציות לפניו בשעת ק״ש יש בדבר חלוקים בענין הכמיעות. וגם מ״ש בב״י שי״ל שגם לובש טלית במנחה בתענית אז בשבת במנחה יהיו כולם לפניו ע״פ הסוד אם קבלה הוא נקבל אך לא ראיתי נוהגין כן:

[א] טוויין לשמן. עבה״ט וע״ש בסי׳ ת״ס שדעת הט״ז שאע״פ שהקטן אינו בן י״ג רק שהוא בן דעת להבין מה שזה אומר לו שיעשה כאשר צוה השש

משנה ברורה

יא (לד) פטורים. אף שהיה מחזיק אותה החתיכה כאמה או אמתים וש״ש כדי לכסות ראשו ורוצו של קטן אפ״ה פטורים ועיין בבה״ל: **יב** (לה) אע״פ שיש להם וכו׳. הטעם עיין בב״י: (לו) הואיל ואין וכו׳. דהנה הב״י כתב יש לדקדק במלבושים שלנו שיש להם ג׳ כנפות סמוך לצואר וד׳ כנפות סמוך לארך למה אין מעטילין בהם ציצית ותירץ ע״ז כמה תירוצים ודמה אותם הד״מ ואמר הוא טעם להמנהג דמאחר דמצות ציצית הוא לכתחלה שיחזיר ג׳ לפניו וד׳ לאחריו ומלבושים שלנו הם כל הד׳ כנפות לפניו וא״א להלבשן בענין אחר אין חייבין בציצית וזהו מה שכתב הואיל ואין כנפיהם עשויין וכו׳ ומלבוש שקורין רא״ק° שמחובר למעלה חתיכת בגד מרובעת ומונח על כתפיו מאחוריו שקורין קאלנע״ר פשוט הוא דפטור שהרי אינו מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקאלנע״ר המונחין לו קצת מאחוריו ואין זה קרנות הואיל ואין השני קרנות שמאחוריו מכוונות נגד הכנפות שלפניו עכ״ל הד״מ[א] וכתב המ״א יען שהלכה זו רופפת בידי הגאונים ולא מצאו טעם נכון [כי גם על טעם ד״מ יש לפקפק הרבה כמו שכתב הפמ״ג] ע״כ י״ש יעשה קרן אחת עגולה כמ״ש ב״י בשם הזקנים וכן דעת הפמ״ג ושארי אחרונים. ונפרט בימינו באותן הבגדים שנהגו מחדש לעשותן פחות מאחריהם [והוא הבגד הנקרא קאפאט״ע °°] ומצוי הוא כמה פעמים שרוצו פחות ולפי דברי הד״מ מיב הוא בציצית שהרי ב׳ שלאחריו מכוונות כנגד ב׳ כנפות שלפניו ע״כ הרוצה לפטור עצמו מחויב לעשות שם עכ״פ קרן אחת מאותן ד׳ כנפות עגולה והפטור מן הציצית וכדלעיל בס״ט וע״ש במאור הלבה ויותר טוב שיעגל עוד שתי קרנות כדי שתשאר רק בת אלא כי עתה היא בת ששה: (לז) וב׳ לאחריהם. מזה הלשון (לט) נמשך שגגה לאיזה אנשים שמקפלין חלק אחד מהטלית מאוד עד שנעשה דק ואין מכסה כלל רק הצואר וכוונתם שיהיה ב׳ ציצית לאחריהם ומן זה המובחר דא״כ אין כאן כיסוי גוף אלא כיסוי ראש ויותר טוב כמנהג התוגרמים שהיד מפסקת בחצי הטלית באופן שמשני הצדדין יהיה אחת מהציצית לפניו וחלק לאחריו דצדדין דלפניו ולאחריו נמי מיקרי לפניו ולאחריו ולכן הי׳ נהפסק היד:

א (א) החוטין.ב לשון הרמב״ם המצא חוטי ציצית בשוק אפילו פסוקים ושורים פסולים דטרא מיגיס לעשות חוטין כעין ציצית וא״כ שמא לא נעשה לשם ציצית. והמ״מ חולק וגם בכ״מ כתב דהרמב״ם בתשובה חזר בו אח״כ עכ״ל המ״א והגר״א במאורו בסימן ש״א כתב דהדין הוא עם הרמב״ם כמו שכתב בתשובה עי״ש: (ב) טויין לשמן. והוא (א) ד״ת דכתיב גדילים תעשה לך בשם חובך: (ג) להקל בניפרן. דמה דכתיב תעשה לך היינו מצוה ואילך שאז היא עיקר עשיית הגדילים ועיין בפרישה בשם מהר״ל מפראג שמסכים לכתחילה יש להחמיר לנפן לשמה: (ד) שיאמר. בפירוש (ה) לא בתחילה בעלמא ואפילו בדיעבד ל״ע אי מהני מחשבה ועיין בסימן ל״ב ס״ט[א] וי״ט ובחידושי רע״א שם: (ה) בתחילת. ודי בה (ג) אפילו ליומא אחרא דסמא תו לשמה קאי דכל העושה ע״ד לשמה עושה

מתרגם: °מעיל (מאנטי״ל) °°מלבוש עליון (אויבער ליבער)

אס

שער הציון

(לט) ט״ז ולבושי שרד: (א) פמ״ג: (ב) פמ״ג והגר״א: (ג) פמ״ג וכן משמע בשבת ל״ח ע״א עי״ש:

הגהות ותיקונים: א) ס״ח:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף כ״ג כתב כהד״מ, אבל בסידור כתב כהמ״א. ב) בשו״ע הרב סי׳ כ׳ סעיף ה׳ כתב: וכן המוצא חוטי ציצית בשוק, אם הם שזורים ומופסקין לד׳ חוטין ארוכין כשרים וכו׳. ג) בשו״ע הרב סעיף ג׳ כתב: ויש בעלי נפש שמחמירין על עצמן אפילו בניפרץ הצמר, אבל אין נוהגין כן, [משמע שאין נוהגין כן אפילו לכתחילה].

ג הרא"ש

(ו) הטווי שהוא עושה כן לשם ציצית או * (ז) שיאמר לאשה טווי לי ציצית לטלית ²ואם לא היו טווין לשמן פסולים:*ב * טוואן (ח) נכרי * וישראל (ט) עומד על גבו ואומר שיעשה לשמן להרמב"ם (י) פסול (יא) להרא"ש כשר: הגה (יב) ונוהגין שיסייע הישראל מעט וכדאיתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט' וכ"ד

שערי תשובה

וכמ"ש שם מופס עיקר כמהרי"ל שיהיה בן י"ג שנה ויום א' והיינו דקטן וגדול עכ"ג לא אמרו וזה דעת הרשב"א שהמ"ל הב"י שם והט"ז שמקיל לפי דשרשב"א איתא דבדעת תליא מילתא. וזה תמוה דמשמע התם דקטן מיקרי עד שיבוא לשני גדלות דומיא דשמיטה וגט ע"ש ומ"ש תליא בפלוגתא כו' עיין מג"א שכתב תליא בפלוגתא שכתב הב"י סימן מ"ס ור"ל דהרשב"א שם מוסר בתש"ו ע"ש בתשובה דס"ל דבהוכחה תליא מילתא וכיון דליכא הוכחה

ביאור הלכה

ולא צריכין תו להטעם דכל העושה וכו' [כן מוכח זמנים ב' ע"ב מוד"ה הא וכו': * שיאמר לאשה טווי לי וכו'. עיין במ"ב במש"כ ר"ל בתחלת הטוויה דכמו דגבי הוא עצמו צריך האמירה בתחלת המעשה כן נמי באומר לאשה. וצריך ג"כ שתהא מתשבה להאשה לשמה דאל"כ מאי מהני אמירת האחרים שעי"ז לא נקרא לשמה אם בתמת אין מתשבתה לשמה וכו' והך ותו לא צריך שכתב המרדכי ר"ל שאין ישראל המצוה צריך יותר לא דיבור ולא מחשבה אבל האשה עכ"פ צריכה מחשבה בתחלתה לשמה [מביאור מהר"מ נגעש על המרדכי]: * טוואן עכו"ם וכו'. ולענין טוויא תש"ו עיין בסימן מ"ס לענין עשיית המלה שיש פלוגתא בזה בין הפוסקים וה"נ בענייננו ועולה שם לדינא לפי הסכמת האחרונים [והוא הט"ז ומ"א וא"ר וח"] דאם א"א בענין אחר מותר בעומד ע"ג אפילו ע"י עכו"ס וכ"ש ע"י תש"ו אבל לכתחלה יש להחמיר שלא לעשות ע"י עכו"ס ²תש"ו אפילו עומד ע"ג [תרש מיקרי שאינו שומע ואינו מדבר ושוטה עיין יו"ד סימן א' וקטן הוא עד שנעשה בר מצוה וקטנה היא עד בת י"ב (א"ר וח"י ופמ"ג שם דלא כט"ז)] ובלא עומד על גבו פסול בכל הני אפילו בדיעבד ועיין בתשובת משכנות יעקב [סי' כ"א] שהוכיח מדברי התוספות דעומד ע"ג אינו נקרא באומר לו פ"א קודם העשייה רק צריך להזהירו בכל שעה שלא יסיח דעתו כלל אבל כל שאינו עומד על גבו ומזהירו תמיד לכו"ע אין לו כוונה כלל ומכל זה נמצינו למידין שאותן הנוהגין ליתן לנערות קטנות לטוות ציצית וסומכין ע"ז שאומרים להם לטוות לשמה לא הועילו כלום והציצית פסולות מן התורה לד"ס ע"ש וכן משמע מדברי ח"א ע"ש. ודע עוד דבטוויה לשמה כיון שהיא ד"ת מוכח לדברי הפמ"ג שם בסימן מ"ס דאין ליתן לטוות אפילו לנער בן י"ג וכן לנערה בת י"ב כ"ז שלא ידעינן שהגיעו שתי שערות אך בדיעבד נ"ל שאפשר דאין להחמיר דסמכינן אחזקה דרבא [עיין בסימן ל"ט בש"ת שהקיל בשם הגוב"י ועי"ש בבה"ל] ובשגדול עומד עליהם ומלמדם לעשות לשמה נראה דיש להקל בזה לכתחלה: * וישראל עומד על גבו וכו'. עיין בב"י שלמד זה מדין עיבוד שהכשיר הרא"ש בישראל עוע"ג ועיין בדגמ"ר ובחידושי רע"א ושארי אחרונים שהמהו על הב"י דהלא טעם הרא"ש שחילק בין גט למילה ועיבוד משום דבגט דבעינן שיכתוב כל תורף הגט לשמה וזה לא יעשה אבל בעיבוד לא בעינן אלא בתחלת העיבוד כשיסיים העורות לתוך הסיד שיאמר אז אני עושה כך לשם ס"ת וזה יעשה העכו"ם לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכן במילה אדעתא דישראל מה שיאמר לו וכן דעת בעל העיטור דקני בעכו"ם שיעבדנו לשמן עכ"ל הרא"ש בהלכות ס"ת ש"ב לפ"ז לא שייך הקולא גבי טוויא ציצית דכל טוויה וטוויה מילתא בפני נפ"ש היא. וביותר יפלא בעיני על הב"י דהלא הרא"ש המא ראיה לדבריו מדברי בעל העיטור שסובר כוותיה והעיטור גופיה פוסק לענין טוויה דלא מהני ע"י עכו"ס אף שם ישראל עומד ע"ג ולמד זה מגט עי"ש בדבריו בהלכות ציצית שכתב כן בפירוש הרי דלא כב"י שמשוה טוויה לעיבוד אמנם מדברי הגר"א במיאורו שהראה מקור להט"ע שכתב דלהרא"ש כשר וז"ל בהעתקתו וכתב הרא"ש בהלכות ס"ת והטעם דל"ד לגט דשם בענין כל התורף לשמה משא"כ במילה וס"ת וציצית וכיוצא שאין צריך אלא בתחלה כיון דרגע הוא עושה אדעתא דישראל עכ"ל ובאמת לא נזכר כלל בהרא"ש לענין ציצית משמע מיניה שהוא סובר דמה שכתב לענין מילה כיון דרגע הוא לאו דוקא אלא בדבר שאין נמשך זמן הרבה כענין גט הוא עושה אדעתא דישראל ע"כ טוויא ציצית לטלית נמי שאין נמשכת אלא רגעים אחדים מהני עוע"ג [ומה שכתב הגר"א שא"ל אלא בתחלה ר"ל כיון דאין נמשכת הטוויה אלא מעט מהני לזה המחשבה שחשב בתחלת הטוויה דלא אסח דעתיה עדיין מהמחשבה ההיא משא"כ בגט] וא"כ לפ"ז אם נמשכת הטוויה זמן הרבה נראה דלכו"ע לא מהני בעומד ע"ג: וא"ל דיאמר לא"י עוד הפעם שיעשה לשמה ועוד הפעם א"כ אפילו בגט נתכשר באופן זה והמשנה סתמא קאמר וע"כ דלא ציית ליה באופן זה א"כ ה"נ בטוויה. היולא מזה דהט"ע לא הקיל להרא"ש בעומד ע"ג כ"א בהיכא נמשכת הטוויה זמן הרבה וכעין שכתב לעיל מיניה טווי לי ציצית לטלית אף דשם האי לישנא לאו דוקא דה"ה אם טוחה עצורו כל היום אך ע"כ הרי חזינן דהט"ע לא מיירי בטוויה הנמשכת כל היום כעין בזמנינו בהפאבריק"ן ולפ"ז

מש"ו פסול וה"ה בטוויה. ליכא הוכחה ולפי שיטת התוס' בתרש וקטן שיש להם דעת קלת כשר בעומד ע"ג ובשוטה פסול ולדעת רבינו יונה דס"ל כיון דאפשר ע"י אינה מהני כונת העומד ע"ג גם בשוטה כשר ע"ש. ובמחצית השקל כתב דלהרשב"א בתרש וקטן כשר רק בשוטה פסול ולר"י גם שוטה כשר ואיתא דהרשב"א לא כ"כ רק לשיטת התוספות ואיהו גופיה ס"ל דגם בתרש וקטן פסול כמ"ש ה"ה בשמו וגם לדבריו לא הו"ל להמג"א לכתוב רק שוטה

משנה ברורה

(ד) אם לא כשאמר אח"כ בפירוש שהוא עושה שלא לשמה: (ו) הטווי. ואם טווה מעט ואח"כ אמר (ה) לא מהני למה שנטווה כבר דספוקי מספקא לן אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו. ואם בתחלה ג"כ משב שיהיה לשמה אך שלא אמר בפירוש נ"ל דיש לנדד להקל בזה דס"ס הוא: (ז) שיאמר לאשה. ר"ל בתחלת הטוייה לבד. וה"ה (ו) אם האשה בעצמה אומרת שהיא טווה לשם ציצית דמהני וגם נאמנת על כך שאמרה משא"כ בעו"ג ואש"ו שאינם נאמנים. מומר לתיאבון שאין מטרים לעשות ציצית בבגדו (ז) מותר לטווות ומהימן כשאמר שטווה לשמה וכ"ש אם הוא עובר (ח) רק על שאר עבירות לתיאבון אבל מומר להכעיס אפיקורס הוא לכל התורה כולה ובודאי (ט) אדעתא דנפשיה עביד לכו"ע: ב (ח) עו"ג. וטוויא תש"ו אם מהני כשישראל גדול עומד על גבם ומלמדם לעשות לשמה (י) עיין בסי' ת"ס בב"י שיש פלוגתא בזה ועיין בבה"ל שבאירנו הסכמת אחרונים בזה: (ט) עומד על גבו. עיין בבה"ל שכתבנו דדוקא אם הטוויה אינה* נמשכת כ"כ אבל אם הטוויה נמשכת זמן הרבה אז נראה דאפילו להרא"ש לא מהני במה שלימד לעו"ג בתחלת הטוייה שיעשה לשמה* וכ"ש אם הפסיק בהטוייה ואח"כ לזמן אחר התחיל לחזור ולטוות בודאי כו"ע מודים דאדעתא דנפשיה עביד ופסול: (י) פסול. ס"ל דעו"ג אדעתא דנפשיה עביד ולא ציית למה שהישראל מצוהו שיעשה לשמה: (יא) להרא"ש כשר. ונשעת הדחק כשאין לו ישראל שיטווהו לשמה (יא) יש לסמוך ע"ז אבל בלא"ה לא כי בביאור הגר"א כתב שדעת התוספות והמרדכי ג"כ כהרמב"ם: (יב) ונוהגין שיסייע וכו'. וכ"ז להרא"ש (יב) אבל להרמב"ם לא מהני כ"ז ועיין (יג) באחרונים דמסקי דמנהג זה הוא על לד היותר טוב אבל בדיעבד כשר אפילו בלא סיוע כלל להרא"ש כיון שהישראל עומד על גבו ומלמדהו לעשות לשמה ואם אין הישראל עומד ע"ג לצוותו לא מהני הסיוע לכו"ע דקי"ל

לשם ס"ת וזה יעשה העכו"ם לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכן במילה אדעתא דישראל מה שיאמר לו וכן דעת בעל העיטור דקני בעכו"ם שיעבדנו לשמן עכ"ל הרא"ש בהלכות ס"ת ש"ב לפ"ז לא שייך הקולא גבי טוויא ציצית דכל טוויה וטוויה מילתא בפני נפ"ש היא. וביותר יפלא בעיני על הב"י דהלא הרא"ש המא ראיה לדבריו מדברי בעל העיטור גופיה פוסק לענין טוויה דלא מהני ע"י עכו"ס אף שם ישראל עומד ע"ג ולמד זה מגט עי"ש בדבריו בהלכות ציצית שכתב כן בפירוש הרי דלא כב"י שמשוה טוויה לעיבוד אמנם מדברי הגר"א במיאורו שהראה מקור להט"ע שכתב דלהרא"ש כשר וז"ל בהעתקתו וכתב הרא"ש בהלכות ס"ת והטעם דל"ד לגט דשם בענין כל התורף לשמה משא"כ במילה וס"ת וציצית וכיוצא שאין צריך אלא בתחלה כיון דרגע הוא עושה אדעתא דישראל עכ"ל ובאמת לא נזכר כלל בהרא"ש לענין ציצית משמע מיניה שהוא סובר דמה שכתב לענין מילה כיון דרגע הוא לאו דוקא אלא בדבר שאין נמשך זמן הרבה כענין גט הוא עושה אדעתא דישראל ע"כ טוויא ציצית לטלית נמי שאין נמשכת אלא רגעים אחדים מהני עוע"ג [ומה שכתב הגר"א שא"ל אלא בתחלה ר"ל כיון דאין נמשכת הטוויה אלא מעט מהני לזה המחשבה שחשב בתחלת הטוויה דלא אסח דעתיה עדיין מהמחשבה ההיא משא"כ בגט] וא"כ לפ"ז אם נמשכת הטוויה זמן הרבה נראה דלכו"ע לא מהני בעומד ע"ג: וא"ל דיאמר לא"י עוד הפעם שיעשה לשמה ועוד הפעם א"כ אפילו בגט נתכשר באופן זה והמשנה סתמא קאמר וע"כ דלא ציית ליה באופן זה א"כ ה"נ בטוויה. היולא מזה דהט"ע לא הקיל להרא"ש בעומד ע"ג כ"א בהיכא נמשכת הטוויה זמן הרבה וכעין שכתב לעיל מיניה טווי לי ציצית לטלית אף דשם האי לישנא לאו דוקא דה"ה אם טוחה עצורו כל היום אך ע"כ הרי חזינן דהט"ע לא מיירי בטוויה הנמשכת כל היום כעין בזמנינו בהפאבריק"ן ולפ"ז

מתרגם: °נמי אריגה

שער הציון

(ד) פמ"ג: (ה) פמ"ג וכן מוכח מביאור הגר"א ע"ש: (ו) פמ"ג ובעכו"ס משמע מדברי הפמ"ג לקמן בסימן ל"ט שאפילו אמר בפירוש בכתיבת התפילין שעושה לשמה לא מהני דדילמא אין פיו ולבו שוין וא"כ לכאורה ה"ג בטוויה פסול כ"ז שאין אחר עוע"ג המלמדהו לזה ואולי דיש לחלק כי שם לא מהני עומד ע"ג דדמי לגט לכן ג"ז לא מהני משא"כ בענייננו להרא"ש ועיין: (ז) פמ"ג: (ח) מוכח מלקמן סימן ל"ט בא"ח: (ט) פמ"ג בסימן ת"ס: (י) מ"א: (יא) מ"א: (יב) בסימן ל"ב: (יג) מ"א שם והגר"א:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב: שאם נכרי טוואן וישראל עומד על גבו פסול ואפילו בדיעבד, ורק אם הישראל מסייע לנכרי בטווית הציצית כשר. **ב)** ובשו"ע הרב סעיף ד' כתב לענין חש"ו וגדול עוע"ג ואומר לזה שיעשו לשם ציצית כשר.

הלכות ציצית סימן יא

סי׳ רע״ח גמי תפלין וספר תורה: (יג) * [ד]וצריכין (יד) שזירה ושיהיו (ג) [ב] שזורין (טו) * לשמן: ג [ה]אם נתפרקו משזירתן (טז) * ונעשו ט״ז כשרים * והוא שישתייר בשזור (יז) כדי עניבה: (הגה ולכתחלה (יח) טוב לקשור החוטין (ג) למטה כדלקמן בסעיף י״ד בסימן זה) (ב״י בשם הרוקח): ד [ו]אורך החוטים

ד ממשמעות גמרא דעירובין ל״ו והרא״ש בהל׳ ציצית בשם ספרי ה הר״ן ספ״ק די״ט ו מנחות ל״ט ע״א לפירוש הרא״ש והרמב״ם בפ״ח מה״א

באר היטב

במ״א וכטו״ז מש״ש: (ב) שזורין לשמן. ואפי׳ בדיעבד פסול אם לא היו שזורין לשמן מ״ח: (ג) למטה. ובציצית של רבינו שלמה מלכו לא היו קשרים וכתב מ״א וכן שמעתי דהוי כמוסיף על הקשרים

משנה ברורה

מסייע אין בו ממש: (יג) וצריכין. אחוטי ציצית דעלמא קאי ולא אטוטאן עכו״ס (יד) דשם לא מהני להפוסלין אפילו אם שזרן אח״כ ישראל לשמן: (יד) שזירה. היינו שיכפלם אחר הטוויה לשניים ושזרם (טו) ואם כפל כל חוט לשמונה ושזרו ג״כ ליתא לן בה. וטעם להשזירה דתנא בספרי ועשו להם ציצית שומע אני יעשה ציצית כמות שהוא ת״ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת בטווי ושזור [פי׳ כעין משכן דהוי שזור א״כ דסתם פתילה היא שזורה] אין לי אלא תכלת לבן מנין אמרה תורה תן תכלת תן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ועיין במאור הלכה: (טו) לשמן. דמטוויה ואילך (טז) הוא הכל בכלל עשייה דקי״ל לגריך לשמה וכתב המ״א דאף בדיעבד מעכב אם לא היו שזורין לשמן וכן משמע מדאור הגר״א ויש מקילין בדיעבד אף בלתי שזירה ועיין בבה״ל שמאריכו דאין לסמוך ע״ז אך אם השזירה היה סתמא יש להקל בדיעבד כיון דהטוויה היה לשמה וכל העושה ע״ד הראשונה הוא עושה: ג (טז) ונעשו י״ו. פי׳ שנתפרק כל השמונה חוטין ולרבותא דרישא נקטיה אבל ה״ה אם נתפרק ג׳ חוטין ונעשו ארבעה ג״כ בעינן שישתייר כ״ע דאל״ה פסול דהוי כמו שנחסרו לו ג׳ חוטין בציציותיו דפסול אם לא דקדק בשעת עשייה שיהיה לעולם ד׳ ראשים מלד אחד וכדלקמן בריש סימן י״ב: (יז) כדי עניבה. ואע״ג דיש פוסלין אם נפסקו כולן אפילו נשתייר כ״ע כמ״ש סימן י״ב [מ״מ בשזירה סמכינן אדיעה ראשונה דהלכתא כוותה כמו שפסק שם מ״א ופמ״ג עיי״ש]. ודע עוד דהשו״ע מיירי דוקא בשזור כל חוטו לשנים אבל אם כפול ושזור לארבעה או לשמנה כמו שמצוי בזמנינו ונתפרקו לי״ו אפילו אם לא נשתייר כ״ע כשר דהא עכ״פ נשארו החוטין שזור לשנים. ולענין בל תוסיף עיין במאור הלכה: (יח) טוב לקשור. וי״ל דאדרבה יותר טוב שלא לקשור ונכון להחמיר אם הם שזורים יפה דלא שכיח שיתפרקו [ממ״א בס״ק כ״ג ופמ״ג המקילין הא״ל לענין לשמה וכן הרא״ם והתרה״ם השתיקו את דברי הר״ר הנ״ל לענין לשמה וכן בס״ם בשם מור וקציעה והפמ״ג ג״כ מסתפק לענין לשמה ע״ש]. ודע עוד דנ״ל פשוט דאף לדעת המחמירין בשזירה לענין לשמה היינו דוקא בפירוש דלא לשמן אבל בסתמא אם מי שטווה בעצמו שזרן ג״ל מה דכל העושה ע״ד ראשונה הוא עושה אף דהוא שתי פעולות ולאיה זה מדברי התוספות מבחוים דף ב׳ ע״ב ד״ה הא לשם וכו׳ דפירשו דאיירי הגמרא לענין שתי עצדות שחיטה וקבלה ואפ״ה מסיק שם הגמרא דאף אם נימא דסתם זבחים לאו לשמן הן עומדין אפ״ה כשר הקרבן אם מישב בשחיטה לשם פסח ונקבלה סתמא משום דכל העושה ע״ד ראשונה הוא עושה וה״נ בענינו אף דסתם חוטין לאו לשם ציצית היכא דטווין מתחלה בפירוש לשמן חו הוי סתם שזירה ג״כ לשמן דהכא והתם חד ענינא הוא דהתם נפקא לן בגמרא דארבע עצדות צריכין להיות לשמן מקרא דועשית פסח שיהא כל עשיותיו לשם פסח והכא נמי נפקא לן מקרא דגדילים תעשה לך לשם חובך בין הטוויה בין השזירה דהכל הוא בכלל עשייה כמו שכתב הגר״א [ואף לפי מה שדמו התוספות שם פי׳ זה מפני דאינני׳ לן שם בפסחים אי בעצדה אחת תנן וכו׳ ע״כ לא דמו משום דלא שייך מה כל העושה וכו׳ רק מטעמא אחרינא] ואף דהמ״א כתב אם לא היו שזורים לשמן פסול ולא כתב אם היו שזורים שלא לשמן משמע דאף בסתם פסול אפשר דלאו בדוקא נקיט ג״כ היכא דהשזור לא היה בעצמו הטוויה דלא שייך מה כל העושה ע״ד ראשונה הוא עושה כמש״כ בסתם משנה מנרהם בסימן י״ט סב״ג לענין כתיבת סת״ם: * ונעשו י״ו. עיין במ״ב ואם נתפרק לו חוט אחד לשנים ולא נשאר כדי שיעבור בו בדלי שלא יעבור על בל תוסיף יאמר בפירוש דלא ניחא ליה *בתוספות או שיחתוך להמותר ושאר רק שמנה חוטין [פמ״ג בא״ח סק״ג] אם נפסק השזירה בחוט במקום הנקב אפשר דכשר דהא בתמת לא נפסק החוט *בתוחו מקום רק דנחסר לו שם שזירה ועיין. אח״כ מצאתי שכעין זה מסתפק הפמ״ג בסוף סי׳ י״ב במ״ז לענין אם נפסק השזירה במקום סיום הגדיל ולמטה השזירה קיים: * והוא וכו׳ כ״ע. ובלא״ה פסול. וגרהה דאפילו אם ירצה אח״כ לשזרם לא מהני משום מעשה ולא מן העשוי וכעין מה דס״ל להט״ז

שער תשובה

לבד אך בתמת המג״א כוון לפלוגתת הרשב״א דפוסל בחש״ו וכמ״ש: [ב] שזורין. עבה״ט וכתב בחמ״ב בשם מור וקציעה שאם אינו מוצא אחרים אזי שתת הדחק יכול לסמוך להכשיר וגם הנ״ל וא״ר מכשירין בדיעבד וכתב הבאר עשק סי׳ נ״ח מי שעושה חוטי הציצית מעשה עצות דהיינו בחמלה שזור כ׳ חוטין

ביאור הלכה

ולפ״ז יש לישב קצת הקושיא הגדולה הנ״ל מבעל העיטור דאפשר דהוא מיירי בנמשך זמן הרבה: * וצריכין שזירה. עיין במ״ב בחש״כ שיכפלם לשניים הכי מוכח מסתימת לשון הר״ן ספ״ק דמילה וכן מוכח מלשון הגמרא עירובין ל״ו ע״ב ודילמא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו שפיכוסו כפליהו כידוע. ועיין בט״ז בסק״ב שפירש על הא דספרי ת״ל פתיל תכלת טווי ושזור כעין פתילה [והוא מהגה״מ] ולכאורה יקשה ע״ז מיומא דף ע״ב ע״א בגמרא ת״ל פתיל פתילים הרי כאן ד׳ ועי״ש בפירש״י ותוספות שהוא ע״י קנילה ואם היה ע״י כפילה ושזירה לשנים א״כ היה שמונה חוטין אם לא דיימא דסובר דשזירה היינו אפילו בלי הכפלת החוט ג״כ בכלל שזירה הוא וזהו דבר חדש אמנם לפי מה דמשמע בהראב״ד שם דהיה להם הגירסא בספרי דלפיכך תכלת מתכון לפי מה דמשמע בהראב״ד שם שזירה ניחא הכל דסתם פתילה לאו שזור הוא ועכ״פ לכל הפוסקים די שיהיה שזור לשנים ועיין באר״ח שהביא די״א דלמצוה מן המובחר טוב שיהיה כל חוט כפול לשמונה. ואולם בחמת תמה אני על המהדרין לקנות דוקא כפול לשמונה שהוא עכ״פ רק למצוה מן המובחר לכו״ע הלא יותר ראוי להם לכתחילה להדר על הציצית לידע אם הם טוויים ושזורים לשמה כדין ע״י ישראל כי יש מקומות שסומכין לטווח ציצית ע״י גוי בציווי ישראל וכי האי גוונא קולות ועיין בסימן זה במשנה ברורה ס״ק ט׳ וי׳. נסתפקתי אם היו שזורים לשנים שלא לשמה ואח״כ שזרם לשמנה לשמה או להיפך מי אזלינן בתר שזירה בתרא או קמא וצ״ע:* לשמן. עיין במ״ב והוא מדברי הגר״א א״כ משמע דהוא ד״ת וכן מלדד הפמ״ג דהוא ד״ת והב״ח והנ״ל והא״ר מקילין בדיעבד אף בלי שזירה אך אין לסמוך ע״ז כי רבו החולקין ע״ז כי הנה מהר״ן והנ״י והשו״ע ס״ג מוכח בהדיא דהשזירה מעכב וכן כתב הע״ת בהדיא בס״ג וכן מוכח מהא״ח והדה״ח והש״ס ואתרה״ח [ומה שכתב הא״ר לתמוה דאיית הע״ת המעיין בנ״י ובדברי הנ״י יראה להדיא דהדין עם הע״ת עי״ש גם כבר הביא עליו הפמ״ג בכמה דאיות נכוחות אך מה שהוכיח הפמ״ג מהלבוש שסובר ג״כ בהנ״ל המעיין בנ״י ובלבוש יראה להפכו כי הדעה המוסכמת כתב בתמת והדמויה בשם י״א כידוע) ואם היו שזורין אך שלא לשמן יש לעיין בדבר דאף דמדברי הע״ת והמ״א והגר״א משמע דהוא לעיכובא וכן הא״ר והשולחן שלמה העתיקו את דברי המ״א דאלכה מ״מ אפשר דיש לסמוך מה בשעת הדחק על כדי מוכח מסתימת הרמ״א דאלכה הגדולה הנ״ל מבעל העיטור דאפשר דהוא מיירי בנמשך זמן הרבה: * וצריכין שזירה. עיין במ״ב בחש״כ שיכפלם לשניים הכי מוכח מסתימת לשון הר״ן ספ״ק דמילה וכן מוכח מלשון הגמרא עירובין ל״ו ע״ב ודילמא אדעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו שפיכוסו כפליהו כידוע. ועיין בט״ז בסק״ב שפירש על הא דספרי ת״ל פתיל תכלת טווי ושזור כעין פתילה [והוא מהגה״מ] ולכאורה יקשה ע״ז מיומא דף ע״ב ע״א בגמרא ת״ל פתיל פתילים הרי כאן ד׳ ועי״ש בפירש״י ותוספות שהוא ע״י קנילה ואם היה ע״י כפילה ושזירה לשנים א״כ היה שמונה חוטין אם לא דיימא דסובר דשזירה היינו בלי הכפלת החוט ג״כ בכלל שזירה הוא וזהו דבר חדש אמנם לפי מה דמשמע בהראב״ד שם דהיה להם הגירסא בספרי דלפיכך תכלת מתכון לפי מה דמשמע בהראב״ד שם שזירה ניחא הכל דסתם פתילה לאו שזור הוא ועכ״פ לכל הפוסקים די שיהיה שזור לשנים ועיין באר״ח שהביא די״א דלמצוה מן המובחר טוב שיהיה כל חוט כפול לשמונה. ואולם בחמת תמה אני על המהדרין לקנות דוקא כפול לשמונה שהוא עכ״פ רק למצוה מן המובחר לכו״ע הלא יותר ראוי להם לכתחילה להדר על הציצית לידע אם הם טוויים ושזורים לשמה כדין ע״י ישראל כי יש מקומות שסומכין לטווח ציצית ע״י גוי בציווי ישראל וכי האי גוונא קולות ועיין בסימן זה במשנה ברורה ס״ק ט׳ וי׳. נסתפקתי אם היו שזורים לשנים שלא לשמה ואח״כ שזרם לשמנה לשמה או להיפך מי אזלינן בתר שזירה בתרא או קמא וצ״ע:* לשמן. עיין במ״ב והוא מדברי הגר״א א״כ משמע דהוא ד״ת וכן מלדד הפמ״ג דהוא ד״ת והב״ח והנ״ל והא״ר מקילין בדיעבד אף בלי שזירה אך אין לסמוך ע״ז כי רבו החולקין ע״ז כי הנה מהר״ן והנ״י והשו״ע ס״ג מוכח בהדיא דהשזירה מעכב וכן כתב הע״ת בהדיא בס״ג וכן מוכח מהא״ח והדה״ח והש״ס ואתרה״ח [ומה שכתב הא״ר לתמוה דאיית הע״ת המעיין בנ״י ובדברי הנ״י יראה להדיא דהדין עם הע״ת עי״ש גם כבר הביא עליו הפמ״ג בכמה דאיות נכוחות אך מה שהוכיח הפמ״ג מהלבוש שסובר ג״כ בהנ״ל המעיין בנ״י ובלבוש יראה להפכו כי הדעה המוסכמת כתב בתמת והדמויה בשם י״א כידוע) ואם היו שזורין אך שלא לשמן יש לעיין בדבר דאף דמדברי הע״ת והמ״א והגר״א משמע דהוא לעיכובא וכן הא״ר והשולחן שלמה העתיקו את דברי המ״א דאלכה מ״מ אפשר דיש לסמוך מה בשעת הדחק על

שער הציון

(יד) ב״י: (טו) הרמב״ם: (טז) הגר״א:

הגהות ותיקונים: א) מהלכות ציצית:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב דפסולה, ואפילו נתפרקו רק ג׳ ראשין פסולה בכל ענין כדין נפסקו ג׳ ראשין דפסולה בכל ענין אפילו נשתייר בכל אחד מהם הרבה יותר מכדי עניבה. ב) ובשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב דפסול ולא חילק בין שעת הדחק לסתם.

ז רי"מ ופמ"ג
ח הרא"ש פ סס
בגמרא י הרא"ש
ב מנחות מ"ב פוסקה
ט ל' פוסקה סס

השמונה * אין פחות (ד) [ג] (יט) מד' גודלים [ו]וי"א י"ב גודלים (כ) * [ח]וכן נוהגין [ט]ולמעלה אין להם (כא) שיעור: (הגה ואם עשאו ארוך יותר מדאי * יכול לקצרו ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי) (מרדכי בה"ק). א' מהחוטים (כב) יהיה * [י]יותר (ה) ארוך כדי שיכרוך בו (כג) הגדיל: (הגדיל היינו החלק מהציצית שאינו ארוג): (הגה ושיעור הנזכר יהיה בציצית (כד) לאחר שנקשר מלבד מה שמונח על קרן הבגד). (סנהדרין נ"י): ה (כה) [כ]אין עושין הציציות מהצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים ביניהם ולא מהנימין הנתלשים מהבהמה ולא משיורי שתי (כו) שהאורג משייר בסוף הבגד והטעם משום ביזוי (ו) מצוה: ו * [ל]אם עשאם * מצמר גזול פסולים דכתיב ועשו (כז) להם משלהם: הגה

שערי תשובה

ואח"כ עשוי מעשה עטרת מארבעה שהם שמונה חוטין דקים בכל חוט שהם ס"ד בכל כנף אין מוחזק בידו: [ג] מד'. עבה"ע ועיין מג"א בשם בדק הבית שהוספות פרק התכלת נתחפקו בדבר. ועיין בח"ש סימן ל"ה ס"ק כ"ד שיש לילך לחומרא. ועיין בבית אפרים על טריפת הריאה שיש שני פסיקות בדבר אם לשער במקום הקצר של האגודל או במקום הקשר של אגודל. וע"ש בקונטרס התשובות באורך בתשובת מהר"מ שבמיימוני הלכות משפטים ושם נתבאר דבמילתא דרבנן אפשר להקל בספק זה וי"מ בטלית שאינו של צמר ופשתים אלא של שאר מינים שדעת כמה פוסקים שאין מייבין אלא מדרבנן יכול לסמוך אע"פ שאין שם י"ב אגודלים כשנמדוד במקום הרחב רק במקום הקצר או במקום הקשר אם הוא שעת הדחק ואין לו אחרים וכשיחדמן לו אחרים מאלו יחיר את אלו ויקשור האחרים תחתם. וגם נ"מ בספק זה לענין

ביאור הלכה

להט"ז לקמן בסוף סימן י"ב לענין קשירה ע"ש: * אין פחות וכו'. עיין בלבוש שכתב דמן התורה אין שיעור לאורך הציצית רק שיהיה בו גדיל ונעף רק שסז"ל נתנו לנו שיעור משום גזי ציצית למר בארבע ולמר מ"ב כן ביאר הא"ר את דבריו ועיין בח"א שמגדל לומר דעכ"פ כדי עגיבה הוא מן התורה ע"ש: * וכן נוהגין. עיין במ"ב במה שכתבנו בשם הפמ"ג מוכח מזה שהוא סובר דהשיעור י"ב גודלין לדעה זו הוא לעיכובא וכן כתב בהגהת נחות ה'[א]) בא"ח וכן משמע לקמן בסימן י"ב ס"א ובמאור הגאון מהר"מ נגעש על המרדכי בהלכות ציצית מתפתק בזה ע"ש ובחיבור פ' שלח משמע ג"כ קצת להקל בזה בדיעבד וצ"ע לדינא: * יכול לקצרו. אפילו אם הענף היה קודם הקצילה הרבה יותר משני אצבעות מן הגדיל אעפ"כ לא מיקרי זה מן העשוי בפסול כיון דאין זה לעיכובא בדיעבד וכדאיתא לקמן בסי"ד במ"ב בשם הפוסקים. אהרה"ח: * יותר ארוך. ובדיעבד לכאורה אין להחמיר בזה אם לאחר כריכת החוליא ראשונה וקשירתו היה בו כשיעור דלא גרע זה משהיה נקשר אז לגמרי זה המוט דכשר לבו"ע דהוא גרדומי הציצית* ובלקמן בסימן י"ב ולפ"ז מה שכתב הרמ"א דשיעור זה צריך להיות אחר שנקשר ור"ל כל הקשרים כדמשמע בב"י הוא רק לכתחילה דבדיעבד די אם רק לאחר קשירת החוליא הראשונה היה בהחוטין השיעור י"ב גודלין אף שנתקצרו אח"כ ע"י שיעור הקשירות לא גרע מגרדומין דקי"ל לקמן בסימן *י"ב כסברת ראשונה. ועיין בפמ"ג[ו]) שהבאתי את דבריו במ"ב בס"ק כ"ד ומשמע מתמיהת דבריו דיפוך דברי ואפשר דסברתו דכ"ז שהוא עוסק עדיין במלוה לעשות שיש גדיל אף דהוא רק לכתחילה מיקרי עדיין אינו נגמרה המצוה ולא יוכל להקרא עתה על הציצית שם גרדומין וגרע זה משאם היה עושה רק חוליא אחת ואח"כ נקטע חוט אחר. וכדומה ראיה לזה מהא דאמרינן שבת קל"ז ע"א[ב]) כ"ז שהוא עוסק במילה בשבת חוזר אפילו על ציצין שאין מעכבין פירש על ציצין המעכבין חוזר על ציצין שאין מעכבין אין חוזר ושם אינו הוא לענין להקל וכ"ש הכא לענין להחמיר וצ"ע למעשה. ודע עוד דאם הוא בדרך ואין לו ציצית אחרות כ"א קצרות מי"ב גודלין יוכל לסמוך ע"ד המחבר דמיקל בארבע גודלין להטילם בגבד ולבשו ובפרט לפי מש"כ הלבוש דמה"ת אין שיעור לאורך הציצית ממילא אין עובר על מ"ע דציצית בכל גווני וכ"ש להפוסקים דבמקום שאין נמצאים ציצית אין עובר על עשה דציצית אך לענין ברכה יש להחמיר לפי מה דהוגין כדעה שנייה דצריך י"ב גודלין כן מוכח מהפמ"ג אות ג' במ"ז ומחידושי רע"א בסוף סי' י"ז עי"ש ועיין מש"כ לעיל בשם הגאון מהר"מ בנעט ז"ל:

* אם עשאם וכו'. עיין פמ"ג שכתב דה"ה אם גזל טלית והטיל בו ציצית משנו נמי לא קיים מצות ציצית ע"י לבישתו זו (וממילא ברכתו הוא לבטלה) דכשותך כתיב בקרא ועיין מש"כ במ"ב ס"ק כ"ז לענין הקפת ציצית וה"ה לענין טלית: * מצמר גזול. נתפתקפו בני שגזל חוטי ציצית מחבירו ואחר שהטילם בגבדו שילם לו עבורם או נתנם לו במתנה אם מחויב לחזור ולהחזיר

שער הציון

(יז) אהרה"ח והוא ממנחות מ"א ע"ב בטעם של כל וכו': (יח) פמ"ג מ"ז אות ח' כתב דכן קי"ל להלכה ע"ש: (יט) מ"א: (כ) מ"א: (כא) פמ"ג: (כב) מ"א: (כג) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) ח': ב) קל"ג ע"ב: ג) יור"ד סי':

הערות והארות: ו) עיין לקמן סי' י"ב ס"א בה"ל ד"ה שמא, לענין עוסק עדיין במצוה:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב לא הביא כלל הדיעה של ד' גודלין, וא"כ משמע שלדעתו פסול לגמרי. **ב)** בשו"ע הרב סעיף ז' כתב לכן צריך שיהיה אורך כל חוט מהד' חוטים שלשים גודלים, דכשיכפלם יהיה כל חוט מהח' חוטים ט"ו גודלים ב' גודלים מנקב הטלית שבו תוחבים הציצית עד "שפת הכנף", דהיינו שיעור קשר אגודל, וגודל אחד להקשרים, וי"ב גודלין להכשר ציצית.

הלכות ציצית סימן יא

(כח) * ודוקא (כט) שגזל המוטין * אבל אם גזל צמר ועשאן מוטין (ז) [ד] (ל) כשריס מיהו לכתחלה אסור מ נ"י וכ"כ בעיטור
(לא) * לעשותן: (נ"י בשם נמוקי יוסף בהל' ציצית) * (ולענין ברכה עיין לקמן ריש (מ) [ה] (לב) סי' תרמ"ט): נ ע"ז מ"ז
ז (לג) [מ]חוטין שאולין הלואה היא (ע) דלא הדרי בעינייהו (לד) * וכדידיה דמי: ח * [נ]המשתחוה

באר היטב

סברתו וגירסתו לא מוחיב אלא מדשמואל ומדחזי לסתמא דתלמודא דטרח לאוקמי סברת ב"ה דהלכתא כוותיה כשמואל ש"מ דהלכה כשמואל. עיין בבעל המאור שם ובמג"א ס"ק ט' ובספר יד אהרן סי' י"ד ובב"י שם ודו"ק: (ז) כשריס. משום דקנאן ביאוש ושיטו השם. וט"ז חולק ע"ז ופסק דפסול בדיעבד משום דהוי מצוה הבאה בעבירה ע"ש. ועיין מ"ש המחבר יד אהרן על הט"ז. (ועיין בספר אליהו רבה כמה קושיות על ט"ז בזה עיין): (ח) סימן תרמ"ט. דפסק שם דאין יכול לברך עליו: (ט) דלא הדרי בעינייהו. ואם שאל לו

משנה ברורה

ונפיק אזוזי וזה אינו רוצה לשלם לו דמדינא אינם שלו כדאיתא בחושן משפט סי' ק"ל ע"ש וכל כי האי גונא א"כ לא יצא מן הדין בהצלת ועיין בבה"ל: (כח) ודוקא וכו'. ואז (כד) אפילו נתיאשו הבעלים פסול דיאוש לא קנה ואפילו אם לא היו המוטין שזורין והוא שזרן מכל מקום לא משיב עי"ז שיטו דלא נשתנה שמם עי"כ [פמ"ג]: (כט) שגזל החוטין וכו'. עיין במ"א סק"י ולדבריו הג"ה זו חולק על המחבר דס"ל דהקרא מיעט אפילו אם עשה החוטין מצמר הגזול: (ל) כשרים. הט"ז מבאר דאיירי הרמ"א היכי דהוי יאוש ג"כ וקנינא ביאוש ושיטו השם דמעיקרא צמר והשתא חוטין אבל המ"א כתב דמדסתם הרמ"א משמע דס"ל דאפילו קודם יאוש כשר דקנינא בשיטו מעשה וכן משמע מהגר"א בביאורו דהטעם הוא משום שיטו מעשה עי"ש. ואם גזל חוטין ומכרן לאחר לפני יאוש לא יצא השני בהצלת דשיטו רשות בלא יאוש לא קנה ולא קרינא ביה ועשו להם [פמ"ג] ואם אחר שבא ליד השני נתיאשו הבעלים עיין בח"מ בסי' שנ"ג ס"ג דיש דעות בזה. ואם נתיאשו ואח"כ מכרן קנה השני את הציצית ואף לענין ברכה משמע מהמ"א בסימן תרמ"ט סק"ב דיוכל לברך בזה ואין בו משום מצוה הבאה בעבירה כיון שהוא לא גזל וכן פסק המחצית השקל אכן הפמ"ג שם כבשם הלבוש מחמיר בזה וגם הט"ז בסימן כ"ה והגר"א שם מחמירין בזה: (לא) לעשותן. ר"ל להטיל הציצית אלו בבגדו משום מצוה הבאה בעבירה ועיין בבה"ל: (לב) סימן תרמ"ט. דפסק שם דאין יכול לברך עליו ועיין בש"ת ובבה"ל: ז (לג) חוטין שאולין. פי' כל לשון שאלה משמע שיחזיר לו אותו דבר בעין אבל לשון הלואה להוצאה נתנה ואלו חוטין שאולין מסתמא הוי הלואה וקרינא ביה משלהם: (לד) וכדידיה דמי. אבל אם שאלם לו אדעתא שיחזירם לו בעין לא יברך עלייהו די"ל שהשאילם לו למלאכה אחרת אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים כעין שלנו שהם שזורים ופסוקים מותר

שערי תשובה

המבואר לקמן סעיף ט' שלא ירחיק הנקב מג' אגודלים שלאורה יש ליתן לתוחבת ולשער במקום הקצר. ועיין ביד אפרים מה שכתב שם: [ד] כשרים. עבה"ט ועיין בהקדמה לשו"ת בית יעקב מ"ש על דברי הט"ז וזה ומ"ש הבה"ט דקנאם ביאוש ושיטו השם הוא מדברי הט"ז אבל המג"א כתב דאפילו בלא יאוש קני דהו"ל שיטו מעשה ע"ש ועיין בס"ק שאחר זה: [ה] סי' תרמ"ט. עבה"ט ועיין במג"א סי' תרמ"ט שהקשה ע"ז מש"ס דאומנכי דמוכח דמבכר וכתב דאפשר ביאוש ושיטו השם עדיף טפי ולפי זה לפי מ"ש הבה"ט בס"ק שלפני זה דקני ביאוש ושיטו השם א"כ יש לברך ג"כ. ולדברי המג"א דהרמ"א

ביאור הלכה

ולהתירם מי יימא כיון דכתיב ועשו להם בעינן שבעת העשייה יהיה שלו או תגלי מילתא למפרע ועי"ג אח"כ מצאתי בבעין זה בסימן תרי"ח גבי לולב בש"ת סק"ו עי"ש . ועיין עוד מה שכתב שם בתחלת הסימן בשם הספר מתנה אפרים ומשם נלמוד ג"כ לענייננו דבעינן לכם מן התורה שהמדקדק במעשיו יראה לשלם עבור הציצית קודם שיטילם בבגד כדי דלהוי קנין דאורייתא תחת ידיו ולא יסמוך על המשיכה לחוד ע"ש: * ודוקא שגזל החוטין. עיין במ"ב במ"כ אפילו נתיאשו הבעלים והוא מהב"י לכאורה קשה דהא יש לזה גם כן שיטו השם דמעיקרא חוטין והשתא אחר שהטילם בבגד הכריכות שלמטה לא נוכל לקרוא אותו המקום בשם חוטין רק בשם גדיל כדמוכח במתנות דף ל"ט ע"א דקאמר שם ומי תכלת שלים גדיל וכו' ולקמן שם אי פתיל אי גדיל ואפילו רב מודה נמי בעלם שם גדיל בעלמא כדמוכח להמעיין שם וא"כ אף דהשיטו חוזר לברייתו כשיתירם בלילה יאוש יקנה ואזלי י"ל דגדיל החוטין מיקרי והוא כעין מה שאמרו שם בב"ק ל"ו ע"א גובי דקלי מקרי אי אולי כיון דכתיב ועשו להם משלהם בעינן שיהיו משלהם בעת תחלת העשייה דהוא התליה בבגד כדאי' לקמן בתחלת סי' י"ד ע"ש במ"א ופמ"ג: * אבל וכו' חוטין כשרים. עיין במ"ב במ"כ בשם המ"א דס"ל דהוי שיטו מעשה וכונת המ"א הוא מתמת הליבון כמו שהביא מסימן[א] ש"ם סעיף ו' דאיירי שם בליבון ובאמת לאו דאיה היא כלל משם לפי מה שכ' הש"ך שם דסתם ליבון לא קנה ע"ש והכבר השיגו האחרונים ע"ד המ"א והט"ז זה אבל לענ"ד קשה מאד על הב"י והנ"י אמאי לא כתב דהוי שיטו מעשה מתמת הטוויה וא"ל כמו שכתבו דהוי שיטו חוזר לברייתו דז"א להמעיין בסוגיא דב"ק ל"ג ע"ב גזז ראשון ראשון ונטעו ראשון ראשון וטוחו וכו' והבמקבץ שם יראה להדיא דאף ר"ש דס"ל דלבישה נחשב שיטו החוזר בטוויה מודה וכן מדמשני שם בריש סוגיא בגמר טווי וכו' ולא משני בגמר מלובן משמע דהיה קונה ע"י הטוויה ומה דאמר בתחלה ליבון לא ורמינהו וכו' לרבותא הקשה דאפי' ע"י הליבון שהוא תחלת הכל היה לו לקנות (אח"כ מצאתי בעזה"י בספר נהר שלום שהעיר בכ"ז) וכן מצאתי בים"ש ב"ק שם מפורש דפוסק בליבון דלא קנה וגזל אמר וטווהו קנה[א] אמנם הסוגיא הנ"ל אף דבשיטו החוזר פסק שם מתחלה דלא קנה כלל עיין שם: * לעשותן. עיין במ"ב שכתב משום מצוה הבאה בעבירה ואף דכבר קנה אותם תחלה ע"י יאוש ושיטו ואין העבירה נאה מן המצוה גופא מ"מ כיון דכאן גם ע"י הטוויה והטויה מן המצוה דהא בעינן טוויה לשמה ממילא גם הקנין ע"י המצוה [ג"ר] ובביאור הגר"א משמע שאין מחלק בזה וא"מ לדינא הסכיס ג"כ דאסור לכתחלה להטיל הציצית בבגד אך מטעם אחר דהרי לא יוכל אח"כ לברך [דלענין ברכה דאית ביה אזכרה תמיד עפי' כמש"כ הב"י בשם הר"ן בסימן תרמ"ט] ולא עדיף משומע ואין מדבר דאינו רשאי לתרוס בשביל הברכה: * ולענין ברכה וכו'. עיין במ"ב ועיין בשע"ת שכתב דלפי דברי המג"א שם בתירוצו על ההיא דאומנכי אם היה יאוש עם שיטו השם מותר לברך (וה"ה יאוש ושיטו מעשה או יאוש ושיטו רשות כדמוכח בהמ"א שם) אכן מדברי הח"י בסימן תנ"ד ומדברי הגר"א בסימן זה במה שתירצו על ההיא דאומנכי מוכח דאפילו לאחר יאוש ושיטו השם או שיטו מעשה אסור לברך אף דהגר"א בעיניינו לא מוכח בהדיא כ"א יאוש ושיטו השם יראה דה"ה יאוש ושמ"ע דמאי שנא ואח"כ מצאתי בסימן כ"ה בט"ז בס"ק י"ד דמוכח מיניה ג"כ בהדיא שהוא סובר דאפילו אחר יאוש ושיטו השם ושיטו מעשה ג"כ כהיא דעייניו לגבי חוטין לפי סברת הט"ז בסוף סק"ה אז ע"י יאוש ושיטו רשות אסור לברך ובהגר"א מצאתי שם ג"כ שכתב בהדיא דה"ה דע"י יאוש ושיטו רשות[ב] דאסור לברך: * וכדידיה דמי. עיין במ"א בס"ק י"א. ואם נטל חוטין של שותפין והטילם בבגדו בכעין זה אפשר דאינו יוצא ג"כ דאולי חבירו לא הרשהו לזה וצ"ע. ובעיקר הענין אם מקרי להם בשל שותפין עיין לקמן בסי"ד ס"ה לענין טלית של שותפין ויש לחלק דלפי מאי דפסקינן ציצית ח"ג מיירי שהיחיד ההולך בו חייב כמו שיבואר לקמן ועיין חולין קל"ו ע"א ועיין בתוס' סוכה כ"ז ע"ב ד"ה כל האומרם ועיין בסוכה דף ט' ע"א בסוף העמוד בגמרא וצ"ע בכל זה: * המשתחוה לבהמה וכו'. וצ"ל פשוט דה"ה בהמה הנרבעת נמי אסרה אסור לציצית דבחד מתתא מתתיהנו הגמרא בע"ז מ"ז ריש עמוד א' ע"ש א"כ פשוט דה"ה לענין מצוה. כתב הפמ"ג מודר הנאה מלמר אסור לציצית מלמר (דבעינן תעשה לך משלך) אבל מודר הנאה מחבירו אפשר שיכול ליקח טליתו דמצות לאו ליהנות נתנו ולא הוירא דהלא הוא מתהנה מהבגד

שער הציון

(כד) מוכח מב"י ועיין בביאור הלכה:

הגהות ותיקונים: א) מחו"מ סי':

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' תרמ"ט ס"ק י"ב לענין אם אינו רק חשש גזל:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף י"ב כתב ההיפוך, שאם גזל צמר וטוואן הגזלן אינו קנוי רק צריך טוויה עם יאוש, משום שטוויה בלבד אינו קונה דהוא שינוי החוזר לברייתו, אבל ליבון בלבד חשיב שינוי וקונה אפילו בלי יאוש, משום דהוי שינוי שאינו חוזר לברייתו. ב) בשו"ע הרב בסעיף י"א מקיל, דלא כהמחמירים.

לבהמה (לה) צמרה (י) (לו) פסול (לז) לציצית [ס]המשתחוה * לפשתן (לח) נטוע כשר לציצית שהרי נשתנה: ט (לט) * [ע]יעשה נקב (מ) באורך (מא) [ו] הטלית (מא) לא למעלה (מב) [ז] מג' אצבעות (מב) * (היינו גודלין) (כל זו סימן כ"ג ומיימוני והגהות סמ"ק סימן ל"ח) מפני (מג) שאינו נקרא (מג) [ח] כנף (מד) * [פ]ולא למטה (מה) מכשיעור שיש מקשר גודל (מו) עד הציפורן משום

פ רמב"ם פרק ח' מהסיפ' דע"ז מ"ז ע מנחות מ' פ שם מ"ב

שערי תשובה

מיירי בלא יחוש אחי שפיר: [ו] הטלית. עבה"ט וכתב בספר הכוונות וכו' ובברכי יוסף כתב שמהר"ם וויטאל בהגהותיו לספר הכוונות העיד שמהרח"ו לא נהג לעשות כן אף בטלית קטן ולכן גם הוא מהר"מ) הנזכר לא רצה לנהוג כן ע"ש והאידנא נהוג עלמא למעבד הכי ובטלית גדול אין לשנות המנהג: [ז]. מג' אצבעות. בהג"ה כתב דהיינו גודלין. ובמח"ב הביא מדברי ספר הכוונות שהג' אצבעות הם אמה קמילה חדת ע"ש ובספר מצת שמורים ובשלמי צבור המריך וכתב שגם האר"י ז"ל יודה רק שמודדין במקום הקצר. והגר ג' אצבעות לאמה קמילה וחדת חד שיעורא הוא ע"ש ועיין במשנת חסידים שנקראים כולם אצבעות ע"ש אצבע הסמוך לגודל לפי שהם גבורות כו' ע"ש: [ח] כנף.

המחמירים אלא מן המתמירים דמיחזי כיוהרא עכ"ל ב"י. וב"ח כתב בטלית קטן יעשה ב' נקבים דבזה לא מיחזי כיוהרא כיון שאין גדלה כלל וכ"כ בכוונות שהאר"י ז"ל נהג כן. ועיין מ"א: (יב) מג' אצבעות. נ"ל דאם עשה הנקב למעלה מג' אע"פ שבשאר הציצית עשה החוטין שעל הבגד קצרים ותכפלו הכנפות והוה למטה מג' פסול והר"ה אפילו בקשר גודל כשר מ"א: (יג)כנף. ואם לאחר

ביאור הלכה

מהבגד עצמו (ואל"כ יהיה מותר כלאים בהטלית עצמו) ואולי כוונתו ליטול ציצית מהמודר ומה שכתב טליתו לא דק בלשונו: * לפשתן נטוע. עיין במ"ב ודוקא אם הפשתן המלוש הוא שלו דאם הוא של חבירו אפילו אם אין בו שיעור כלל לא נאסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואפילו לגבוה ס"ל לרוב הפוסקים דאין יכול לאסור עיין בפ"ד מהלכות איסורי מזבח הלכה ה' בהלמ"מ שם וביו"ד בסימן קמ"ה סעיף ח' בביאור הגר"א שם והבמ"ג בא"א אות י"ב הבלים עין מזה: * יעשה נקב וכו'. עיין במ"ב לענין ב' נקבים וח"ל הבמ"ג אין עושין רק נקב אחד והעושה ב' נקבים יעשה במיסור לא בלבסון ומודדין ג' אצבעות מנקב ראשון בבגד לא מהשני של לד ימין ולד שמאל [ועיין באלה"מ] גם ב' הנקבים יהיו באופן שהציצית יהיו תלוין לגדדי הבגד א' לימין וא' לשמאל לפניו ולאחריו לא תלוין לגד האחר הכל בבמ"ג שם: * היינו גודלין. עיין בט"ז שכתב במקום רוחב הגודל ועיין בבמ"ג שכתב דקי"ל כן להלכה והח"א הבמיק ג"כ כן וא"מ לפי מה שכתבנו קודם דיש ליחזר לעשות הנקב דוקא תוך אצבע הג' קודם השלמתו ע"כ אם יצלח יכול למדוד הג' אצבעות באמה קמילה וחדת המסוכין זה לזה כמ"ש בשם האר"י ז"ל ולעשות אח"כ הנקב ואידי ואידי חד שיעורא הוא וכעין זה כתב ג"כ בשע"ת ע"ש אלא דהוא כתב דבעבר האר"י ז"ל אפשר משום דס"ל בספיקת התוספות דמדידת הגדל הוא במקום הקצר ובעמא דידן הוא דאפשר דוקא בציצית משום דחשש האר"י ז"ל לסברת הרוקח והר"י ב"ח ומהרי"א דס"ל דוקא תוך ג'. ולאלא ידי כל החששות (היינו חששת התוספות וסברת הר"י ב"ח) יותר טוב שיעשה הנקב תוך ג' אצבעות אלו וכן מצאתי אח"כ בארה"ח שטוב למדוד הג' אצבעות באלו הג' המסוכין זה לזה. אמנם אם שאל ציצית מאחר ולאלא בו ידי ציצית ונקב הציצית הוא בתוך ג' גודלין נראה דיכול לברך עליו לדעת קי"ל כדעת המרדכי דהמדידה הוא במקום הראוי כמ"ש הבמ"ג: * ולא

נהרא ופשטיה: (מ) באורך. עיין לקמן במ"ב ס"ק ג"ב מה שכתבנו שם: (מא) לא למעלה מג'. דלא מיקרי כנף הבגד (כח) אלא בגד והתורה כתבה על כנפי בגדיהם ועיין בב"י שכתב דג' אצבעות בלמוש מותר להרחיק ולעשות אח"כ הנקב שם והרבה (כט) פוסקים חולקים ע"ז וס"ל דמכיון דהוי ג' אצבעות הו בגד מיקרי ולא כנף וע"כ (ל) יש לזהר לעשות שיתחיל הנקב תוך ג' אצבעות. כתב המ"א אם עשה הנקב למעלה מג' אע"פ שבשאר הציצית עשה החוטין שעל הבגד קצרים ותכפלו הכנפות והוה למטה מג' פסול דהרי עכ"פ יש בהכנף שיעור בגד. וכן אם עשה הנקב למעלה מקשר גודל וע"י הקשירה נתקפל הבגד עד שהוא פחות מקשר גודל כשר כיון שיש עכ"פ השיעור בהכנף: (מב) היינו גודלין. עיין לעיל סקי"ט ועיין בארה"ח דמסיק לכתחלה יותר טוב למדוד הג' אצבעות באמה קמילה וחדת המסוכין זה לזה ועיין בבה"ל: (מג) שאינו נקרא כנף. ומעכב (לא) אפילו דיעבד. ואפילו אם לאחר שעשה בו ציצית ואפילו רק (לב) חוליא אחת תחך בנקב שיחלו הציצית למטה (לג) אפ"ה פסול משום תעשה ולא מן העשוי. והר"ה איפכא כשתלאן חוץ קשר גודל תחך למעלה *בבגד (לד) והעלה הציצית למעלה מקשר גודל ותפר למטה או תלה מטלית על הכנף הוי ג"כ תעשה ולא מן העשוי. טלית של אמר שהיתה מצויצת בהלכתה (לה) ונמצא בגדיל של משי שעושין בשפת הטלית חוטין של פשתן והוצרכו לשלוף הגדיל מן הטלית רצו להחמיר להחיר הציצית ולחזור ולקשרם: (מד) ולא למטה וכו'. ומעכב (לו) אף בדיעבד וע"ל (לז) שמקום הנקב יהיה ג"כ למעלה משיעור זה ואולי זה ג"כ מעכב אף בדיעבד ועיין בבה"ל: (מה) מכשיעור וכו'. פשוט דזה ג"כ משערינן (לח) באדם בינוני: (מו) עד הציפורן. מקום

באר היטב

חוטין שיחזירו לו בענין אין מברכין עליהם דלא הוי משלהם ואע"ל דלמאי נ"מ השאילו לו די"ל דהיה סבור שיעשה בו מלאכה אחרת להכי דוקא חוטין אבל ציצית מתוקנת אה"נ דשרי. מ"א: (י) פסול לציצית. עיין מ"א ובספר בני חיי. כתב ע"ת דלמר שהיה עליה בשעת השתחויה נאסרת וכ"ש מה שגדל אח"כ ע"ש. ובני חיי כתב מה שגדל אחר שנעבד מותר ע"ש וכ"כ הט"ז סי' תרמ"ט ס"ק ה' ע"ש והאי פסול פי' אפי' בדיעבד. בני חיי: (יא) הטלית. כתב הב"י בשם ב"ה די"א דיעשה ב' נקבים כמו ציר"י ויטיל הציצית בתוכם ויוציא אותן לצד א' וכו' והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה אינו מן

משנה ברורה

לתלותם בטליתו ולברך עליהם דבודאי נתנם לו במתנה ע"מ להחזיר וכמ"ש בסימן י"ד לענין טלית [מ"א]: ח (לה) צמרה וכו'. אף דדבר הנעבד אינו אסור אלא לקרבן אבל להדיוט שרי מ"מ אסור למצות ציצית הואיל וארכי גבוה הוא מאים כלפי גבוה הואיל דלא (כה) אישתני כ"כ דעדיין (כו) חזותיה עליו וגראה שהוא אמר משא"כ במשתחוה לפשתן נטוע דהוי כעץ וכיון שעשאו חוטין מראהו הראשון אלף והלך לו: (לו) פסול. עיין בסימן תקפ"ו במ"א ס"ק ו' דאפיק דלפי דעת המחבר שם האי פסול אינו רק לכתחלה משום דמאים אבל בדיעבד יצא וכן כתב הגר"א בסימן זה לענין דיעבד במחלוקת שנויה: (לז) לציצית. כתב ע"ת דאמר שהיה עליה בעת השתחויה נאסרת וכ"ש מה שגדל אח"כ ובספר בני חיי כתב להיפך דמה שגדל אחר שנעבד מותר [ובבה"ט כתב דגם הט"ז סובר כן לקמן בסימן תרמ"ט סק"ה ועיי"ש בא"ר ובפמ"ג]: (לח) נטוע. אבל לפשתן (כז) שהוא נעקר אז נאסר אפילו להדיוט כדין ע"ז ותקרובתה ואינו מועיל לו שינוי שכל שאתה מהייה ממנה הרי היא כמוה: ט (לט) יעשה נקב. כתב ב"י אף די"א דיעשה ב' נקבים כמו ציר"י ויטיל הציצית בתוכם ויוציא אותן לצד אחד אין לחוש לזה והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה אינו מן המתמירין אלא מן המתמיהין דמיחזי כיוהרא עכ"ל וב"ח כתב דבבו"ק יעשה שתי נקבים דבזה לא מיחזי כיוהרא כיון שאין נראה לכל וכן כתב בכוונות שהאר"י ז"ל נהג כן [אמנם בברכי יוסף כתב שהעיד מהר"ם שמהרח"ו אמרו לא נהג כן] וכן נתפשט המנהג במדינת פולין אמנם במדינת הגר ובאשכנז אין נוהגין כן ונהרא

(כה) פרישה וכוון לתרץ בזה קושית הע"ת דאף דבעלמא לענין קנין קנה בשינוי שע"י ליבון ובמעה אפ"ה לענין מאים כלפי גבוה חמיר יותר וכמו שכתב הא"ר: (כו) מ"א: (כז) פרישה: (כח) ב"י: (כט) הר"י בן חביב ומהרי"א והב"ח ועוד פוסקים עיין בב"ח: (ל) פמ"ג: (לא) אחרונים: (לב) ולמד מלקמן סי"ג: (לג) מ"א: (לד) פמ"ג: (לה) באה"ט: (לו) א"ר וש"א: (לז) עי' בעור וכ"י: (לח) ולמד ממנחות מ"ב ע"א אלעטרין דר"פ וכו' ור"פ הלא מיירי בבינוני כנ"ל:

הגהות ותיקונים: א) מהר"ש:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף י"ד כתב רק גודלין, ולא הזכיר השיטה של אמה קמיצה חדת, וגם הסידור לא הביאו. ב) ועיין בסידור מה שכתב על זה. לעשות שני נקבים וכו' ויכניס הד' חוטין בנקב זה ויוציאם בנקב זה, ויכפלם ויקשרם ויהדקם סמוך לבגד ממש וכו' וצריך שיהיה הציצית תלויות על צדי העליון שהוא צד החיצון של הבגד ויש מדקדקים לעשות הנקבים באלכסון וכו'. ג) בשו"ע הרב סעיף ט"ד כתב דרי: ערך שני גודלין.

שנאמר על הכנף ואם היה למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף: הגה ומודדין זה (יד) (מז) ביושר ולא באלכסון מן הקרן (ב"י): י אם היו רחוק מהכנף מלא קשר גודל (מח) * ונתקו (מט) מחוטי הערב * עד שלא נשאר בו כשיעור כשר כיון שהיה בו כשיעור (נ) בשעה שהטיל בו ציצית זה: הגה ונוהגין לעשות (טו) אימרא סביב הנקב שלא יפתק שם ויהיה (נא) פחות מכשיעור וכן עושין אימרא בשפת הבגד למעה מהאי טעמא: (ב"י בשם סמ"ק וכל בו) (נב) יש אומרים שבתוך (טז) רוחב הבגד (נג) אין לו שיעור וי"א שדין רוחב הבגד כדין האורך ונראין דבריהם: יא אם הגדיל (נד) שקורין אורילייזא (יז) (נה) הוא רחב * לא יטיל בו הציצית ואם הטיל בו פסול דעל כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מהבגד אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת (נו) ג' אצבעות כיון שהנקב בתוך הבגד: הגה * וטוב שימדוד שיעור קשר גודל (יח) (נז) שלא הגדיל

צ שם ק טור ממשמעות הגמרא שם ר מהרי"ל בשם סמ"ג וג"י ונעל השיעור ורמי יונה ש טור ת בב"ק קי"ט

באר היטב

שעשה בו ציצית חתך בנקב שיהלו הציצית למטה פסול משום תעשה ולמ"ה. טלית של למר שהיתה מצויינת בהלכתה ונמצא בגדיל של משי שעושין בשפת הטלית שהיו בו חוטין של פשתן והולרכו לשלוף הגדיל לנתקו מן הטלית אם יש לפסול הציצית של טלית זה משום תעשה ולמ"ה עיין בתשובת גינת ורדים מי"ד בסופו שכתב דרשוי להחמיר להחיר הציצית ולחזור ולקשרם ע"ש: (יד) ביושר. עיין מ"ש הט"ז ס"ק ט' על הב"י. והמחבר בני חייא הליץ בעד רבינו ב"י ע"ש: (טו) אימרא. כתב הב"י אפי' טלאי של עור יוכל להיות סביב הנקב: (טז) רוחב הבגד. אורך הבגד קרוי מה שמתעטף בו ורחבו היינו קומתו מראשו לרגליו: (יז) הוא רחב. עיין בני חייא ובית אהרן: (יח) בלא הגדיל.

שערי תשובה

עבה"ע ומ"ש בשם גינת ורדים ע"ש שכתב דיש לומר כיון שבשעת עשיית הציצית היה חל עליהם איסור כלאים אפשר ששם הפסול גם על הציצית וע"י השליפה נתקנו והו"ל תולע"ה לכן יש להחמיר להתחלה ובדיעבד יש לסמוך ולמ"ה עיין בתשובת גינת ורדים מי"ד בסופו שכתב דראוי להחמיר להתחיל בו משום תעשה

משנה ברורה

(לט) השוה לבשר: (מז) ביושר. פי' משפת הבגד מודדים ביושר הג' אצבעות וכן השיעור דקשר גודל בין באורך ובין ברוחב כדלקמן בסוף ס"י ואין מודדין השיעורים באלכסון שע"י האלכסון ממעט המדידה לערך ב' חומשין [ב"י]: י (מח) ונתקו וכו'. וה"ה (מ) אם נקרע בהנקב עד שני"ז לא נשאר בו כשיעור ואפילו נעשה זה תיקף אחר (מא) חולית הראשונה עם הקשר וכבסמוך: (מט) מחוטי הערב. וממילא נתמעט אורך הבגד עי"ז ולפי מה שיבואר בסמוך ה"ה אם נתמעט הבגד ברחבו: (נ) בשעה. וקרא כתיב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם (מב) לא הקפידה תורה אלא שבשעת עשיה יהיו על הכנף ולא אח"כ. והיינו דוקא אותן הציצית שנתלו בהכשר אבל אם רוצה להטיל בו ציצית אחרות דהוי עשייה חדשה פסול עד שיתפור מתחלה כדלקמן בסימן ט"ו ע"ש: (נא) פחות מכשיעור. אף דבדיעבד כשר מ"מ טוב לעשות כן כדי שלא יבואו הרואים לומר שהוא פסול דכו"ע לאו דינא גמירי [ב"י]: (נב) י"א שתוך*) וכו'. דס"ל דעיקר שם כנף שייך על שפה התחתון של אורך הבגד לא על רוחב הבגד. רוחב הבגד קרוי מה שמלובש בו האדם קומתו מראשו לרגליו ואורך הבגד קרוי מה שמתעטף בו בדרך העיטוף הוא בהאורך: (נג) אין לו שיעור. היינו למטה דיכול לעשות אפילו פחות מקשר אגודל אבל למעלה מג' אצבעות פסול [ב"י]: יא (נד) שקורין אורילייזא. היינו מה (מג) שמניחין קצת חוטי שתי בלא ערב ובסוף אורגים ויש שכתבו (מד) שזהו מה שאנו קורין אותו בלשוניו קרייקע"ס.° ואין חילוק (מה) בין אם הגדיל הוא באורך הבגד או ברחבו: (נה) הוא רחב. שהוא יותר ממלא קשר גודל דאל"כ בלא"ה פסול כנ"ל: (נו) ג' אצבעות. היינו שלא יחתוך הנקב משפת הגדיל והלאה יותר מג' אצבעות: (נז) בלא הגדיל. ואם (מו) הגדיל רוחב ד' אצבעות או ג' יחתוך מקצתו וה"ה אם חוטי השתי בולטין בלא ערב או ערב בלא שתי יש ספק אם עולין למנין וע"כ יחתוך אותם במקום הכנפות וע"כ (מז) שפת הטלית שלנו שקורין שלא"ק°° שאין בו חוטין אלרוגין משתי וערב יחתוך הוא כמאור הגר"א אבל לעולם מודה הלבוש ג"כ דבעינן קשר וגם החולית שיהם מדאורייתא וכן מוכח מהש"ס דזה דעת הלבוש וכן מוכח מלשונו שם דזה הוא שפיקו ע"ש וכתבם השיג עליו הא"ר ולא דק בלשונו: * עד שלא נשאר בו כשיעור. עיין ברמב"ם שמבואר דאפילו לא נשאר רק כל שהוא כשר: * לא יטיל בו. ובטליתים שיש בשפת הבגד אריג כעין תכלת ומוטיס כפולים אין זה שפה אלא בגד ממש הוא [פמ"ג]: * וטוב שימדוד וכו'. כתב בהרה"מ

מתרגם: °שפת האריג °°שוליים

שער הציון

(לט) פמ"ג: (מ) בסימן ט"ו בב"י: (מא) עיין בבה"ל: (מב) לבוש: (מג) פמ"ג ולבושי שרד: (מד) שלמן שלמה: (מה) ב"י: (מו) מ"א: (מז) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) שבתוך:

א מנחות מ"ג כנ"ל אמנם גר יעקב רמב"ם פ"ל מהלכות ציצית וג"י ב סוכה י"ל ג מנחות ל"ם ול"ע ד' הרא"ש ה בית יוסף

ויהיה תוך ג' אצבעות עם הגדיל (ב"י בשם רש"י ורשב"ם): **יב** אמנין חוטי הציציות בכל כנף (נח) ארבעה כפולים (נט) שהם שמונה * ואם הוסיף (ס) פסול. (סא) יחתוך ראשי החוטין הארבעה (יט) ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ח': **יג** (סב) ב יזהר לחתוך ראשי החוטין לעשותם ח' קודם שיכרוך שאם כרך אפילו (כ) (סג) חוליא אחד (פי' המלך מהציצית שבין קשר לקשר) (סד) וקשר אפילו קשר אחד ואח"כ חתכן פסול משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפיסול עשאם: **יד** [ט] גיקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה ויקשור שני פעמים זה על גב זה ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה קצת כריכות וקושר שני פעמים זה על גב זה וחוזר וכורך ד וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות. אין שיעור (כא) (סה) לכריכות (סו) רק שיהיו כל הכרוך והקשרים (כב) (סז) רוחב (סח) ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים: הגה ואם[1] האריך הציצית יראה שצריכים יהיה גדיל (כג) (סט) וד' חלקים ענף (רמב"ם פ"ל) הונוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות (כד) [י] (ע) ובשני ט' ובשלישי י"א וברביעי

שערי תשובה

אמכשירין ע"ש: [ט] יקח ד' חוטים כו'. וכתב בתמ"ב בשם מלבושי יו"ט בשם מהר"ש שאם אינם ג' מצד זה וד' מצד זה כשר ע"ש: [י] ובשני. עבה"ט וכתב בשו"ת בית יהודה סי' ק"ה שמותר להתיר ציצית מבגד שהכריכות כמספר הבשם ואין להקפיד משום מחיקת הבשם שאין זה אלא צורת חותמות

באר היטב

ואם הגדיל רחב ב' אצבעות אז ג' יתחוך מקצתו וה"ה אם חוטי השתי בולטין בלא ערב אז ערב בלא שתי מתתפק במרדכי אם עולין למנין. מ"א: (יט) ויתחבם בכנף. ר"ל לכתחלה יתחוך קודם שיתחבם. כתב בשל"ה ומט"מ שאל יתחוך בסכין אלא יגשכם בשניו: (כ) חוליא א'. פי' שאם עשה חוליא וקשר א' יצא י"ח מדאורייתא וא"כ הוי תעשה ולמ"ה. מ"א. וע"ת לא כ"כ ועיין ט"ז: (כא) לכריכות. אפילו כרך רובא או לא כרך בה אלא חוליא א' כשרה. ואם כרך כולה פסולה. ב"י מ"א: (כב) רוחב ד' גודלים. ובר"מ פרשת פנחס כתב שיהיה בין קשר לקשר כמלא אגודל. כתב הרא"ש שיהיו כל החוליות בשוה שזהו נוי לציצית וא"כ באור הראשון יעשה הכריכות רחוקים זה מזה ובשניה לא כ"כ ובג' יקרבם ובד' יקרבם לגמרי. והציצית של ר' שלמה מלבו לא היו שוים לגמרי: (כג) וד' חלקים ענף. פשוט שאינו מעכב בדיעבד. כתב בכתבים שצריך לעשות הגדיל חוליות ובכל חוליא ג' כריכות כלומר שלאחר שעשה ג' כריכות ירחיק מעט מ"א: (כד) ובשני ט'. ובכוונות כתב בשני ח' וכ"כ של"ה מ"א ט"ז דז' וח' הוא שם של י"ה ואח"כ י"א הוא

ביאור הלכה

באר"ח בשם הברכ"י ושארי אחרונים דה"ה טליתים שלנו שיש להם גוון מצב"י בשפה מודדין מן הכנף ג' אצבעות ובכלל זה הגוון מצב"י: * ואם הוסיף פסול. עיין בפמ"ג שמתפתק אם קצץ היתירות רק עד הגדיל ובגדיל *בשארו מהו דאם היה חוליא היתירות גם מן הגדיל פשיטא דכשר לפי מה

משנה ברורה

אותם קודם הטלת הציצית (מח) במקום הכנפות: **יב** (נח) ד' כפולים. דלמרינן בגמרא גדיל שיש גדילים ד' פי' אי הוה כתיב גדיל הוה משמע שיש דאין גדיל בפחות משתים השתא דכתיב גדילים ד' משמע וזמון שהיה מכלת היו עושין ב' מתכלת וב' תלגן והאידנא הוי לבן במקום מכלת ועושין ד' אחרוכים משל לבן: (נט) שהם שמנה. אחר שיכניסם בבגד ויכפלם מדכתיב פתיל כעין פתילה שהוא כפול: (ס) פסול.[א] משום דקעבר בבל תוסיף והגר"א בביאוריו הסכים להלכה לשיטת העיטור המובא בב"י שסובר דאין בזה משום בל תוסיף וכי פסלינן בגמרא בזה דוקא בשהוסיף מין אחר להחוטים [כגון חוטי קנבוס או אמר גפן] אבל באותו המין מכשרינן אפילו לכתחלה להוסיף כמה שרוצה ועיין באחרונים שהביא עוד כמה גדולי הראשונים שסוברין כן ולכן מסיק דאם עשאם כבר וא"א לתקנם יכול לילך בהם אבל מיד שיוכל לתקנם צריך לתקנם ובגורע מהחוטין לכו"ע פסול כדאיתא בב"י: (סא) יחתוך. ר"ל לכתחלה יחתוך קודם שיתחבם בכנף [מ"א ומיאור הגר"א] ויש לחתכם בשיניו ולא בסכין: **יג** (סב) יזהר. ר"ל שאם עבר ולא חתכן קודם התחיבה עכ"פ יזהר עתה קודם הכריכה ועיין ט"ז: (סג) חוליא אחד. אפילו של ג' כריכות: (סד) וקשר וכו'. ר"ל אם עשה חוליא וגם קשר אחר החוליא אפילו רק קשר אחד יצא ידי חובתו מדאורייתא אפילו לא עשה כלל הקשר שסמוך לכנף וא"כ הוי תעשה ולא מן העשוי אבל אם לא עשה הקשר שאחר החוליא אף שעשה הקשר ראשון שקודם החוליא לא נגמר עדיין עשיית הציצית דבלא הקשר החוליא אינו מתקיים כלל ואין כאן גדיל וע"כ יכול לחתוך *החוטין *ויש מחמירין לכתחלה נכון לחוש לדבריהם. ודע דמש"כ קשר אחד ר"ל מהה' קשרים שרגילין לעשות אבל הוא היה ב"פ זה על גב זה כדלקמן דבלא"ה לא מיקרי קשר שאינו מתקיים: **יד** (סה) לכריכות. ר"ל למנין הכריכות וגם מנין החוליות והקשרים אין מעכב מדינא רק הוא למצוה מן המובחר כי הה' קשרים רמז שע"ז יזכור הה' חומשי תורה וכפילת הקשרים המשמשה שעולה י' רמז לעשרה פקידותיו של הקב"ה כדאיתא לקמן בסימן כ"ד וטעם החוליות עיין בב"י: (סו) רק שיהיו וכו'. ומה דאיתא בסי"ג שאם כרך אפי' חוליא אחד אבאר לא שורש הדבר כי קבלו חז"ל דבציצית גדיל והיינו שיהיה מוכרח כמש"כ גדיליס תעשה לך וגם יהיה בו חוטין נפרדים כדכתיב ציצית כמו בציצת ראשי אך מן התורה אין שיעור לאורך הגדיל אלא אפי' אם לא כרך רק ג' כריכות ועשה ע"ג קשר למעלה דגם זה הוא הלכה למשה מסיני מתקיים בזה שם גדיל ומה כבר נגמר המצוה מדאורייתא וזהו טעם דברי הש"ע שם וע"ז יש לסמוך בע"ש עם תשיבה כשאין לו פנאי לעשות כתיקונו ומותר לצאת בו בשבת ובברך (ויותר טוב שיעשה אז גם הקשר הראשון שקודם החוליא כמו שאנו נוהגין כדי לצאת גם דעת מקצת הפוסקים שסוברים דע"ז הקשר כיוונו חז"ל דהוא דאורייתא) וכל זה מדאורייתא אבל מדרבנן צריך לעשות שלש גדיל וב' שלישים פתיל וכיון שאורך החוטין הוא י"ב גודלין כנ"ל בסעיף ד' יעשה ד' גודלין גדיל שהם הכריכות ושאיר ח' גודלין חוטין נפרדים שכך הוא נוי הציצית וע"כ אם עשה חוליא אחת בע"ש עם תשיבה מיקף אחר השבת דאל"ה הוא עובר על דברי חכמים ויש שנכשלין בזה: (סז) רוחב וכו'. היינו לכתחלה אבל בדיעבד אפילו אם כרך רוחב כשר דעכ"פ יש כאן ג"כ פתיל אבל אם כרך כולה פסול: (סח) ארבעה גודלים. עם הקשרים ובר"מ כתב שיהיה בין קשר לקשר כמלא אגודל. כתב הרא"ש שיהיו כל החוליות בשוה שזהו נוי ציצית וא"כ באור הראשון יעשה הכריכות רחוקים זה מזה ואח"כ בכל אחד יותר מקורב [מ"א]: (סט) וד' חלקים ענף. עיין ביאור מהרש"ל על הסמ"ג ולכו"ע אינו מעכב בדיעבד וכנ"ל: (ע) ובשני ט'. ובכוונות כתוב בשני ח' וכן הסכימו

שער הציון

אחרונים

* זה הוא הע"ת ולבוש ומ"א וט"ז חולקין ועיין בא"ע סימן קכ"ה ס"ד בט"ז סק"ט דמחמיר שם ואולי לענין חולמ"ה מקילינן כל שהוא עושה מעשה הצריכה לעצם ההכשר ועיין סוכה י"א בגמרא: (מח) כן כתב הפמ"ג ושארי האחרונים:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל ד"ה יכול לקצרו וכו' לענין אם לכתחילה יש להקפיד שלא יהא הענף יותר משני שלישים מהגדיל:

ליקוטי דברי הרב: א) ושיטת הרב בשו"ע סעיף א' שעובר על בל תוסיף אף אם הוסיף מאותו המין, והציצית פסולה. ב) בשו"ע הרב בסעיף כ"ה כתב כהמ"א שהקשר שאחר החוליא הראשון הוא הקשר שמדאורייתא. ולא כהע"ת.

הלכות ציצית סימן יא יב

ו ל"י ורוקם ז כל ט ותורכמו מ"ס והרוקם ח לגו' ותורכמו' מ"ס הכ"לו לכ' הדעות

י"ג שעולים כלם מ' כמנין ה' אחד שעולים ל"ט ועם השם הם מ'. יונהגו לעשות (כה) (עא) בסוף כל חוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו: טו יי"א שצריך לדקדק שיתלה הציציות (עב) * לאורך הטלית (עג) דבעינן שתהא נוטפת על הקרן (פי' תלוי על הקרן) ואם היה ברחבו לא היה נוטף שהרי כלפי קרקע (כו) [יא] היה תלוי יי"א * שאין לתת (עד) שום בגד בנקבי הטלית שמכניסים בה הציציות (עה) ויש מתירין וכן נהגו:

יב דברים הפוסלים בציצית. ובו ג' סעיפים:

א * *אם נפסקו כל חוטי הכנף (א) ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטים (ב) הפסוקים ביחד * (ג) (ב) כשר ואם לא נשאר כדי עניבה (פי' וירכסו את המושן תרגוס ויענדון)

א מנחות נ"ח נפי' הרא"ש

באר היטב

בגירוף שם של הוי"ה ואח"כ י"ג גימטריא אחד וזהו ה' אחד. ובציצית של ר' שלמה מלכו היה באור ראשון יו"ד כריכות ואח"כ ה' וכו' כשם הוי"ה מ"א ועיין בשכנה"ג בהגהת ב"י. (ועיין במ"א ובלבוש בענין הכריכות): (כה) בסוף כל חוט קשר. ע"ל ס"ק ג' מש"ס: (כו) היה תלוי. ובדיעבד כשר אבל בתלכסון אסור שהוא מנהג קרמי"ס מ"א. עיין מ"ש היד אהרן בשם גן המלך:

(א) הפסוקים ביחד. עמ"א מ"ש בלשון המרדכי וכתב דיש להחמיר שצריך כדי עניבה על כל חוט בפני עצמו ועיין ס"ב: (ב) כשר. ואם התיר את הציצית אסור ליתנם בטלית אחר דהוי כלכתחלה ט"ו:

שערי תשובה

אבל דרך גימטריא אין לחוש וכ' בבר"י שהמדקדקים נהגו לעשות ל"ט כריכות כמ"ש התר"י ז"ל והעתיק מספר הכוונות המועתק מכת"י מוהרח"ו והכר"ן כמו שאנו עושים היום ז' ח' י"א י"ג אלא שהיה עושה חוליות אבל מנהג העולם שלא לעשות כן חוליות כמ"ש הגמי"י ע"ש וכ"כ בית"ש של יבמות וכתב שנאמר טל אורות ואורות בגימטריא ציצית ושם טל הוא טוב לתפלת הדרך להניח אגודל על המזוזה ולומר בלחישה ובקדושה ובכפוי פיס. בשמן טל אחלה שלשה פעמים ע"ש בית"ש ב"ק" סי' ג': [יא] היה תלוי. עבה"ט ועיין ביד אפרים באורך אין יש לנהוג בתליית הציצית שיהיה קרוי נוטף על הקרן והנה בא לידי ספר ברכי יוסף והביא שם בשם מהריק"ש שכתב פירוש שיהיה אורך הציצית נמשך על אורך הטלית דהשתא בהתעטפו כשחולק הרוחב בזרועותיו מושלך שני הציצית לפניו וב' לאחריו נוטף על הקרן ולאיתי אגבי מעשה תולין אותם שיהיה ארכן נמשך לרוחב הטלית כו' ואין נ"ל דהשתא נוטף על הקרן אלא בשעת עיטוף ובשעת עיטוף לא ואם בתר שעת עיטוף אזלינן כו' ולאיתי למר זקנו הרב מהר"א אזולאי (והוא בעמ"ח חסד לאברהם) כתב ואני בב' ציצית של אחרי כפרת מהריק"ש ובב' ציצית שלפני כאנשי מעשה כי בזה האופן יהיו כל הד' ציצית נוטפות על הקרן ביושר משא"כ לפרבת אנשי מעשה ציצית שלאחריו הם תחת הקרן ולמהריק"ש שלפניו תחת הקרן עכ"ל ודבריו נאמנו מאוד והחוש יעיד ע"ז וכדברי מו"ה מפורש בהגמי"י כו' הכל לפי מה שהם מתעטפין בו אבל העולם אין מזהירים בזה ונראה שסומכין על מ"ש בהגמי"י שחזר בו מהר"ש ואמר דהכל נקרא נוטף על הקרן ולא אמעיט אלא באלכסון כו' ע"ש ועיין ביד אפרים מ"ש בפירוש אורך הבגד ורוחב הבגד לע"ז ומנ"א ועיין בתשב"ץ מ"ב סימן ר"ח לענין הרחקה משפת הבגד במלא קשר אגודל ב' דוקא באורך אבל ברוחב א"ל כתב האורך נקרא הצד היותר ארוך והרוחב נקרא הצד היותר קצר ע"ש וכיון שהדבר הוא שמתעטפין בצד היותר ארוך נקרא מה שמתעטף בו אורך ומראשו לרגליו הוא הרוחב וכמ"ש בסי' מ' להנים על רא"ש[2] ראתו לקומתו והוא כדברי המג"א בזה ועיין בגן המלך סעיף ט"ו שכתב שאם היתה משולשלת ותלויה ארך להעביר אל הצד השני שתהיה נוטפת על הקרן. וש"ש שמדקדקין אלא לעשות כן בשבת דהו"ל כמתקן ואין לחוש לזה שאין זה תיקון בגופו של בגד רק כמי שמשלשל בגדיו לפניו או לאחריו ע"ש:

משנה ברורה

האחרונים דז' וח' הוא שם של י"ד ואח"כ י"א ובגירוף הוא שם של הוי"ה ואח"כ י"ג גימטריא אחד וזהו ה' אחד.[א] ובציצית של ר' שלמה מלכו היה באור ראשון יו"ד כריכות ואח"כ ה' וכו' כשם הוי"ה [מ"א] ועיין בלבוש ובא"ר עוד בענין הכריכות: (עא) בסוף כל חוט. עיין לעיל בס"ק י"ח מש"ש. טוב לעשות החוטין ביחוד לא עביס ולא דקים משום זה אלי ואגוזו [מ"ר]: טו (עב) לאורך הטלית. עיין לעיל בס"ק נ"ב מה הוא אורך ועיין בביאור הלכה: (עג) דבעינן וכו'. היינו בין בשעת התליה או אח"כ אם נשמטו לגד מטה (מט) יחזירם וכ"ז לכתחילה אבל (נ) בדיעבד אין קפידא בזה אך עכ"פ יזהר מאוד שלא יהיו הציצית תלויים בתלכסון על קרן זוית מפני שהוא מנהג הקרמי"ס שעושין כן ואם תלויים מצוה להחזירם למקומן: (עד) שום בגד. דבעינן שיהיו הציצית מונח על הכנף (נא) ולא על דבר שהוא מונח על הכנף: (עה) ויש מתירין. כי אין עושין כן (נב) אלא לחזק הבגד שלא יקרע ובטל הוא לגבי בגד ואפילו של עור מותר וכן הסכימו הפוסקים:

א (א) ונשתייר בהם[ב] פי' בכל אחד (ג) מן החוטין נשאר לעשות עניבה * שקורין שליי"ף לכל החוטין הפסוקים ביחד. ואם לא נפסקו כולן (ג) די אם נשאר לעשות עניבה על הפסוקים בלבד ולא על כל החוטין: (ב) כשר. ואם התיר את הציצית אסור ליתנם (ג) בטלית[ד] אחר דהוי כלכתחלה ואפילו לא נפסק רק חוט אחד ואין באחרון י"ב גודלין:

פסיקא ליה פירושו ע"כ לא נגיח ספיקו משום פשיטותא דכל הני רבוותא ועיין ב"כ בביאור מהר"מ בנעבו על המרדכי שמביא ראיה לפירושו של הב"י ע"כ

שער הציון

(מט) פמ"ג: (נ) מ"א: (נא) מרדכי הובא בב"י ועיין בבה"ל: (נב) ב"י: (א) ב"י בשם הסמ"ג: (ב) ב"י ומ"ר: (ג) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל פ"ק: ב) ראשו: ג) מעל דעל:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' י"ד סק"ז דה"ה באותה טלית עצמה (ר"מ):

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ל' כתב: שיעשה ז' כריכות ואח"כ ח' ואח"כ י"א ואח"כ י"ג, ועי"ש סעיף ל"א. ב) ועיין גם בביה"ל ד"ה אם נפסקו, מה שהביא מהמג"א. ובשו"ע הרב סעיף א' אחר שהביא ב' השיטות מסיק שיש להחמיר וצריך שיהיה כדי לענוב ג"פ על אחד מהחוטין. ג) בשו"ע הרב סעיף ל"ד כתב שיזהר שלא יהיה הגדיל תלוי כלפי קרקע אלא נוגע ומכה על הקרן.

ב סס ל"ע ג טור
ד מ"מ יוסף מדברי מהרי"ל

* [ב]אפי' בחוט א' (ג) [ג] * שנפסק כולו (ד) פסול [ד]הלכך כיון שכל א' כפול לשנים אם נפסקו (ד) (ה) שני ראשים פסול (ו) * שמא נפסק חוט אחד [ו]ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בד' ראשים בענין שלעולם הד' ראשים הם מצד אחד של הקשר והד' ראשים מצד האחר אם נפסקו (ז) שני ראשים מצד אחד כשר דודאי שני חוטים הם והרי נשתייר מכל אחד הראש השני

שערי תשובה

[ג] שנפסק. עכה"ט ועיין לקמן ס"ק ד' דלא מהני להכשיר משום ס"ס ומ"מ יעקב סי' ק"ו כתב דהא דשני הגדיים מצטרפין לכ"ע יש להסתפק ולומר דוקא בחני מצד זה וחני מצד זה אבל אם מצד אחד מעט ומצד אחד יותר אעפ"י שבצירוף שניהם יש כ"ע אין מצטרף ויש מקום לומר דגם בכה"ג חזי לאצטרופי ע"ש ובלקט הקמח כתב בשמו בפשיטות דבכה"ג אין מצטרף ולי"מ שהרי כתב אח"כ אבן בגמרא דחולין גמי כבר כו' משמע דלא בעינן חלי מכאן כו' ע"ש. וע"ש שכתב דלצירוף כדי עגינה משני גדדים מלא בפלוגתא דלרש"י[א] דשיעור כ"ע מן הגדול אין מצטרפין כיון שהחוט מקושר ע"י הקשירות שבציצית כמו תפרה דלקמן ולפברה[ב] ר"י והרא"ש דשיעור כ"ע הוא מן העוף ואין בו קשרים א"כ עומד להתפשט ויהיה כ"ע ומצטרפין ע"ש ועע"ד לא נהירא דשם כשיתפשט יהיו לאחדים מידו משא"כ כזה דחוטו זה בלד זה וזה בלד זה והקשרים מפסיקין שאין יכולים להתאחד אף גם מ"ש לדעת רש"י לדמות לתפרה אינו מחוור והעיקר כדעת האחרונים לפסול בזה ומיון שאין נ"מ לדינא קלרתי. ומ"ש בבה"ט בשם הט"ז דאם היה קשור[ג] וכו' כשר ואם[ד] חזר וקשרו במחכ"ה לא כיון יפה כדעת הט"ז שאע"פ שנשא ונתן בזה מ"מ במקצת דבריו אינו מכשיר במקום שנא לדי פסול רק אם נשאר כ"ע שעדיין כשר הוא מהני

ביאור הלכה

ע"כ פשוט שאין להחמיר יותר מפסק השו"ע. אח"כ ראיתי בפירוש דה"מ שמעמיק ג"כ להלכה דעת השו"ע. והח"א הפרז על המלה שכתב דכדי עגינה הוא לערך ד' גודלין ע"ש טעמו ונאמת לפי מה דקונר רש"י במנחות מ"א ע"ב דשיעור ענפי הציצית הוא ד' גודלין ואמר שם אין ציצית אלא משהו ואגרדומין קאי כדפירש רש"י שם ואמר שם ג"כ בדף ל"ט ע"א בד"א (דבעינן שיעור לציצית וקאי על הענף לרש"י) בתחלתו אבל בסופו שירי גדרמיו כל שהוא רק דבעינן שיהו בהן כדי לעגבן א"כ ע"כ דלא הוי עכ"פ יותר משני גודלין דזהו לא יקרא בשם שיריים או כל שהוא כיון דהוא רוב השיעור וא"כ הרי ע"כ דאפילו לדעת רש"י שמחמיר דבעינן כדי עגינה בענף כמ"ש בפ"ג לדידיה ע"כ כ"ע הוא עכ"פ לא יותר מב' גודלין ובפרט לדעת הרמב"ם והל' ראשון שברש"י בכורות ל"ט ע"ב ד"ה אחת דקונר דשיעור הציצית הגדול והענף הוא בפ"ה ד' גודלין ומסתר המחבר כותייהו לעיל בסי' י"א ס"ד בודאי כ"ע הוא פחות משני גודלין ע"כ נראה דעכ"פ די בשני גודלין לרש"י ולא מצינו לש"פ שיפלגו עליו בענין כ"ע ובפרט לפי מש"כ הב"י והמיאו הא"ר דלהלכה נקטינן כרי"ף ורא"ש[ה] דדי בכדי לעגוב על חוט אחד בפ"ע וזהו קטן משיעור המבואר בש"ע ובלא אפשר סמכינן עלייהו א"כ לכאו' בודאי אין להחמיר יותר משני גודלין בכל גווני ועיין: * אפילו בחוט אחד וכו'. ה"ה אם נפסק הציצית במקום הגדיל בין הקשרים אם חוט אחד כשר ואם ב' חוטין פסול: * שנפסק כולו. עיין במ"ב בתש"כ לענין צירוף ונראה דאם יש כדי לעגוב וכו' כי בלא"ה מעיקרא דדינא יש לסמוך ע"ז בלחוד כמש"כ למעלה בשם הב"י וא"ר ובפרט אם ע"י צירוף יש שיעור גדול: * שמא נפסק חוט אחד. עיין במ"ב בסק"ז במש"כ וכן לאחר שנעשה בהכשר דהיינו אם נפסק רק אחד וכו' לכאורה נראה דאפילו אם נפסק זה הראש לאחר גמר הוצאת הראשונה דהיינו הכריכה והקשירה שע"ג מהני קשירת החוט כיון דקי"ל דאפילו כרך חוליא אחת כשר ממילא אחר כשר נעשה בהכשר והוא בכלל גדרומין. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל בסימן י"א ס"ד בבה"ל סוף ד"ה יותר מרוב ע"ש דכ"ז שהוא עוסק במלות עשיית הציצית ודעתו *לגמרה אפשר שלא טוכל להקרא עליה בשעת עשייתה בשם גרדומין א"כ אפשר אם נתקנרו החוטין באופן שנפסלו הציצית עי"ז כגון שנפסקו שני ראשין ולא נשתיירו כדי עגינה או שנפסק החוט במקום הנקב לא מהני מה שחזר אח"כ וקשר דזהו בכלל תעשה ולא מן העשוי נפסול וכ"ש אם היה החוט קצר משיעורו בתחלתו בשעת עשייה בודאי לא מהני מה שחזר אח"כ וקשרו לאחר הכריכה והקשירה של חוליא ראשונה דזהו ממש תעשה ולא מן העשוי וכדלעיל בסימן י"א סעיף י"ג לענין

באר היטב

(ג) שנפסק כולו. כלומר שכשני ראשיו (ד) לא נשתייר כדי עגינה אפי' ע"י צירוף אז ודאי פסול. ואם נשאר בשניהם כדי עגינה ע"י צירוף יש להסתפק אם פסול מ"מ. וכתב ט"ז ע"כ ראוי לכל ירא שמים שיעין בשעת בדיקה גם בתחלת מולאם של הציצית מן הנקב ולמטה שאם יש שם קרע ודאי הוי נפסק כולו. שאלה חוט הציצית שנפסק וחזר וקשרו מהו אם מועיל מה שנעשה חוט שלם ע"י קשירה פסק הט"ז דאם היה כן בשעת עשיית הציצית שהיה קצר באופן שנפסל לא מהני מה שחזר אח"כ וקשרו דהוי תעשה ולמ"ה אבל אם היה כשר בשעת העשייה ואח"כ נפסק ונפסל כשר אם חזר וקשרו. וה"ה אם קודם שעשה הציצית נפסק חוט א' וקשרו ואח"כ עשה ממנו ציצית דכשר ע"ש וכ"כ המ"א סי' ט"ו ס"ק א': (ד) שני ראשים. ר"ל ולא נשתייר כדי עגינה. ואם נשאר בשניהם כ"ע ע"י צירוף כתבתי בס"ק ג' דיש להסתפק אע"ג דיש ס"ס פסק אם הם ב' חוטין או אחד ואח"ל א' שמא מלטרפין אפ"ה לא מהני. בני חייא ולבוש וע"ת ועיין בתשובת

משנה ברורה

(ג) שנפסק כולו. ר"ל שכשני ראשיו (ד) לא נשתייר כדי עגינה פסול אף ששאר החוטין היו שלמים[א] ואם נשתייר בשניהם כדי עגינה ע"י צירוף יש להסתפק אם מהני ומשמע מא"ר וכן מדה"ח דיש להחמיר* בדבר ואפילו אם יש פסק אם השני ראשין הם משני חוטין או מאחד וא"כ יש כאן ס"ס שמא הם משני חוטין ושמא מלטרפין אפ"ה יש להחמיר (ה) משום דציית מצוין הן והאר"ח מיקל בכגון זה וגראה דאם יש באחד מהראשין כדי לעגוב חוט אחד (ו) בודאי יש לסמוך* עליו: (ד) פסול. עיין לקמן בס"ג ולכו"ע אם נפסק חוט אחד מעיקרו דהיינו במקום חיבורו בכנף דפסול וכתב הט"ז ע"כ ראוי לכל י"ש שיעין בשעת בדיקה גם בתחלת מולאם של הציצית דהיינו במקום חיבורו בכנף אם יש שם קרע: (ה) שני ראשים. ולא נשתייר (ז) בשום אחד מהן כדי עגינה אבל אם באחד מהן יש כדי עגינה כשר: (ו) שמא נפסק וכו'. ר"ל אף אם שני הנפסקים מלא אחד מ"מ פן שניהם הם מחוט אחד כיון שלא דקדק בעת עשייה: (ז) ב' ראשים וכו'. ה"ה אפילו (ח) כל הראשים נפסקו מלא אחד ומהארבעה ראשים שמלא השני לא נשתייר בכל אחד רק כדי עגינה ג"כ כשר דלא נפסל לדעה זו רק אם חסר חוט אחד בשני ראשיו ומ"ש המחבר (ט) שהרי יש בראש השני יותר מכדי עגינה לא דוקא הוא. שאלה חוטי הציצית שנפסקו וחזר וקשרן אם מועיל מה שנעשו שלמים ע"י קשירה ומסקי (י) האחרונים דדינא הכי אם מתחלה קודם שעשה הציצית מהחוטין נפסקו החוטין וקשרן בקשר קיימא ואח"כ עשה מהן ציצית כשר דקשירה הוי חיבור גמור וכן לאחר שנעשה בהכשר דהיינו אם נפסק רק אחד לאחר הטלת הציצית בהנגד אף אם לא נשתייר בו כדי עגינה מהני לקשרו עתה ואף אם יפסק אח"כ רק השני מאותו החוט יהיה כשר כיון שבעת הקשירה היה הציצית כשר אבל

שער הציון

(ד) מ"א: (ה) פמ"ג: (ו) מאמרי נבאור ההלכה: (ז) פמ"ג: (ח) נרכ"י ומרה"ח: (ט) א"ר ופמ"ג: (י) ט"ז וא"ר ופמ"ג ודה"ח ושלא כהעתקת הבה"ט וכבר השיגו הש"ת:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל דלהר"י והרא"ש: ב) צ"ל ולסברת רש"י: ג) קצר: ד) צ"ל אם: ה) נראה דצ"ל כרי"ף ורמב"ם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב: דיש להחמיר ולפסול כיון שבכל א' מראשי חוט זה שנפסק היוצא חוץ לקשר אין בהם כדי עגיבה בכל אחד לבדו.

ה מנחות נ"ח סס כרש"י ותוספות ו מנחות סס ז סס דף נ"ע

[ה]שהוא יותר מכדי עניבה (ח) * ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים דהיינו ארבע ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה אבל אם נפסקו ג' חוטין אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים ומפני כך כשנחתכו שלשה ראשים (ה) [ג] (ט) אם לא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו ניכרים הד' ראשים שמצד אחד של הקשר חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט אחד ונמצא שאין כאן אלא חוט אחד שלם הילכך מספיקא פסול אבל אם לא נחתכו אלא שני ראשים (י) מכשרינן בכדי עניבה (יא) * והלכה כסברא ראשונה מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם: הגה * ונוהגין כר"ת (לגודה סימן ט"ו): הגה וכל זכן אם דקדק שיהיו ניכרין הד' ראשים שנצל מ' ונפסקו ג' ראשים נצל אחד דפסול דלא ודאי נפסקו ג' חוטין ואם נפסקו בב' צדדין נמי פסול שמא ג' חוטין הם. (מת יוסף בשם בן חמיב): ב [1]היכא דצריך כדי עניבה ומתוך שהחוטים עבים אינו יכול לענבם ואלו היו דקים היה בהם כדי עניבה (יב) כשר: הגה ומשערין בחוטין ביוויס (דברי עצמו): ג [1]כדי עניבה לרש"י מן הענף ולר"י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר ומנהג העולם כרש"י והיכא דלא אפשר (ו) [ג] (יג) * יש לסמוך על ר"י:

באר היטב

בית יעקב סי' ס"ו: (ה) אם לא דקדק. קשה דהא כ"ש הוא אם דקדק כמ"ש בהג"ה אח"כ וי"ל דנקט לא דקדק משום סיפא דמסיים אבל אם לא נחתכו אלא ב' ראשים מכשירים בכ"ע דזהו דוקא בלא דקדק אבל אם דקדק אם נחתכו ב' ראשים מצד א' כשר אפילו לא נשתייר כ"ע דהא נשתייר לא"ש השני אבל אם נפסקו ב' מב' צדדים ונשתייר[2] בכ"ע פסולים דשמא חוט א' הן מ"א: (ו) יש לסמוך על ר"י. לעיל סס"א כתב היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת פי' היכא דאפשר למצוא בקל ציצית אחרים אבל א"צ לחזור אחריו והכא כתב והיכא דלא אפשר היינו במקום שאין נמצאין ציצית כלל יש לסמוך על ר"י. ומ"מ לא יברך עליהם גם אסור לצאת בו בשבת לר"ה מ"מ. ובתשובת גיגת ורדים חלק א"ח כלל ב' סי' א' כתב דיש להכשיר בשעת הדחק גם בנפסק קצת מהגדיל ממש ע"ש. ועיין בהלק"ט ח"ב סי' קי"ב שכתב דמי שנפסקו לו חוטי הגדיל ואין לו חוטין אחרים שיתיר ג' חוליות עם ג' קשרים העליונים ויניח קשר התחתון עם

שערי תשובה

הקשירה וז"מ אם נפסק גם מצד השני אח"כ וכ"כ במשבצות זהב ועיין במה"ב שהביא דברי הא"ר וכתב דלא כנה"ט ע"ש: [ב] אם לא דקדק. עבה"ט ועיין בגיגת ורדים כלל ב' סימן א' שי חוטין מהצדדים שנפסקו ולא נשאר בהם כ"ע ואין יודע בברור שהם מהארבעה שמצד האחד יש לסמוך אם לא שידוע שמהרו בשעת עשיתן מתחלתן שיהיו כל הד' מכל צד נכרים לעצמן אבל בתחתם יש לחוש שלא נזהרו עי"ש ועיין בנר"י בשם שו"ת פרי לדיק שאם נפסקו ד' ראשים שמצד אחד כשר לפי שנשתיירו כל הראשים שניים שיש בהם יותר מכ"ע ואפי' לא נשתיירו מהשניים רק כ"ע שהוא כ"ע מ' חוטין ימחל כשר: [ג] יש לסמוך. עבה"ט מה שהביא בשם גיגת ורדים ושם איתא שאם נפסק גם מן הגדיל והגדיל אורך שאם יפרד המקצת יצאר שיעור גדיל וגם חוטי כ"ע כשר בשעת הדחק ע"ש. וע"ש בתשובה שאחר זה בשם ר"י פראגי שנראה שדעתו לפסול בזה:

משנה ברורה

מתך ראשי החוטין: (ח) ולר"ת וכו'. טעמו דשני חוטין שהן ד' אינו נותנין במקום תכלת ושני חוטין שהן ד' אינו נותנין במקום לבן צריך עכ"פ שיהיה מין א' אלם: (ט) אם לא דקדק. קשה דהא כ"ש הוא אם דקדק כמ"ש בהג"ה אח"כ וי"ל דנקט לא דקדק משום סיפא דמסיים אבל אם לא נחתכו אלא ב' ראשים מכשרינן בכדי עניבה דזהו דוקא בלא דקדק אבל אם דקדק אם נחתכו ב' ראשים מצד אחד כשר אפי' לא נשתייר כדי עניבה דהא נשתייר מכל אחד ראש השני אבל אם נפסקו ב' משני צדדין ולא נשתייר בכ"ע פסולין דשמא חוט אחד הן: (י) מכשרינן בכ"ע. ר"ל אפילו אם היה שיור כ"ע רק באחד מהן וכנ"ל בנסק"ה: (יא) והלכה וכו'.[2] פשוט דמותר לברך עליהן וכמו שמיארנו בנה"ל: ב (יב) כשר. דהא אוכין הן בכדי עניבה רק מפני עובי אינו יכול לענוב: ג (יג) יש לסמוך על ר"י. ומותר לנוהגים הנגד. ולעיל בס"א כתב היכי דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת פי' היכא דאפשר (יב) למצא בקל ציצית אחרים אבל א"צ לחזור אחריהם אם אין מזומנים לפניו או (יג) שיתבטל עי"ז מתפלה בצבור והכא כתב והיכא דלא אפשר היינו במקום שאין נמצאין ציצית כלל יש לסמוך על ר"י ומ"מ לא יברך עליו וגם אסור לצאת בו בשבת לר"ה ובכזה יש להכשיר בשעת הדחק גם בנפסק[2] קצת מהגדיל ממש [תשובת ג"ו עי"ש] ודע דכ"ז אינו ענין לנפסק החוט במקום הנקב דשם (יד) אפילו לר"י פסול מן התורה. ופשוט (טו) דכשנפסלים הציצית צריך לפשטו ולא מהני לעמוד על עמדו שלא ילך ד' אמות דאין דין ד' אמות אלא להולך בלי ציצית גם לא יתקן הציצית בעוד הטלית עליו אלא פושטו ומתקנו:

ביאור הלכה

דה"ג כה"ג וא"ע למעשה: * ולרבינו תם לא מכשירים וכו'. שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלין. עיין לעיל סימן י"א ס"ד דסתם[1] המחבר שם כדעה הראשונה אך משום דקאמרי הכא לר"ת ואיהו הא סבר לעיל י"ב גודלין כמ"ש בב"י שם בשם הטוש' וגם דלכתחלה בודאי גם המחבר שם מודה דעוב לחוש לסברתו והכא מביאו ג"כ המחבר רק לענין לחוש לכתחלה וכמש"כ בעצמו בסוף הסעיף לכן מביא בב"ח דעת הר"ת לענין זה: * והלכה כסברא הראשונה. עיין בסמ"ג בא"א בסק"ו מוכח מדבריו דמותר לברך עליו וכן מוכח ממ"א סק"ו דלא כמש"כ בספר מ"א: * ונוהגין כר"ת. דע לדעת ר"ת הוא אפילו לא נפסקו השלשה חוטין רק נתקצרו בחופן שאין בארכן י"ב גודלין ג"כ פסול בכל האופנים: * יש לסמוך על ר"י[2] והסמ"ג בס"ז בסימן י"א סק"ג כתב ודע אם נפסקו כל החוטין עד הגדיל דפסול כמבואר בסי' י"ב ס"א אם הוא בדרך ואין לו ציצית אחרים יתיר הגדיל שהוא ד'[3] גודלין ויותר ויעשה קצת גדיל וקצת ענף ולהמחבר בסימן י"א ס"ד יוצא לכתחלה ויברך ואף לדידן דסברא לן י"ב גודלין מ"מ יצטם ולברך יש פסק בזה[2] די בכל שהוא ואין עובר על מ"ע לציצית ומיהו צריך להתיר כל הגדיל דאל"כ הוי מוקצה דנפסלו מן התורה דבעינן גדיל וענף עכ"ל שם ועצמו זאת הוא כדי לצאת אף לדעת רש"י והוא והגר"א בחידושיו בסימן י"א שייהם לדבר אחד הסכימו דגם זה בכלל תעשה ולא מן העשוי דלא כבעל הלק"ט שהובא בבה"ט שמיקל בזה דא"ל להתיר כל הגדיל אף לדעת רש"י אך אח"כ מצאתי להפמ"ג בעצמו בסוף סימן י"ג במ"ז שכתב דזהו לא הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי ופלא שהוא מוחר אח עצמו. ודע עוד לדעת רש"י אם נפסקו חוטי הציצית במקום הגדיל בין הקשרים אם שני חוטין פסול דלא עדיפי מאם נפסקו שני חוטין בתחלת ענף דפסול לרש"י ואם נפסק חוט אחד נראה דכשר דהא לא פליג רש"י על ר"י רק מטעם דבעינן גם פתיל כמבואר בהגר"א בשם המרדכי והכא הלא יש בזה גם פתיל נראה השני של חוטו החוט גופא. אך נראה דדוקא

שער הציון

(יא) מ"א: (יב) מ"א: (יג) מ"א: (יד) פמ"ג: (טו) א"ר:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל ולא נשתייר: ב) צ"ל דמה"ת:

הערות והארות: 1) עי"ש בבה"ל ד"ה וכן נוהגין כו' לענין אם מ"ש שם המחבר דצריך שיהיו אורך החוטין י"ב גודלין הוא לעיכובא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ו' כתב כהלק"ט שאין צריך להתיר כל הגדיל ואין בו משום תעשה ולא מן העשוי. ב) בסידור כתב רק את הסברא האחרונה. ג) בסידור כתב דאם נפסק אפילו חוט אחד מעיקרו דהיינו על הכנף או אפילו תוך הגדיל פסולה. ד) עיין לעיל סימן י"א סעיף ד' בבה"ל "יותר ארוך".

הלכות ציצית סימן יג

יג דיני ציצית בשבת. ובו ג׳ סעיפים:

א מנחות כ״ח ב שם ל״ח: ג תשובת הרא״ש כלל ב׳ והמרדכי בפרק כ״ב דשבת ד מנחות ל״ז לדעת הראב״ד והריטב״א

א [א]ארבע ציציות מעכבין (א) זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצוייצת כהלכתה [ב]והיוצא בה (ב) לרשות הרבים בשבת (ג) [ג] חייב חטאת (ועיין לקמן סימן ש״ח[א] סעיף ל״ח):

ב [ג]אם היא מצוייצת כהלכתה (ד) מותר (ג) [ד] לצאת בה לרשות הרבים בין (ג) טלית קטן בין טלית גדול אפילו בזמן הזה שאין לנו (ה) תכלת (רק שלא יהא מוגת לו (ד) (ו) על כתיפיו) (דברי ר״ן ור״י פ׳ מבית דף ק״ח ע״ב) (ומוקמינן לטלית אחזקתיה שהוא מצויין כהלכתו ואין צריך לבדקו (ה) (ז) * קודם שילא בו) (לדברי תשובת הרא״ש כלל ב׳ ותשובת הרמב״ן סימן רט״ו[ב]) וכלל בו בשם הרמב״ם פרק י״ט מהלכות שבת):

ג [ד]אם נודע לו (ח) בשבת (ט) כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו (י) פסול לא יסירנו מעליו עד

שערי תשובה

[א] חייב חטאת. עבה״ט ועיין בבר״י ובמה״ב שכתבו שלדעת הרמב״ם אין לחוטין מנין מה״ת ואם נפסק חוט אחד פסול מדרבנן ויש להתפקק[ב]) בטלית זה לר״ה אם חייב חטאת ע״ש באורך: [ב] לצאת. עבה״ט ועיין בשב יעקב סימן ה׳ דבארבע כנפות של מטי עם ציצית יש להתמיר לילך בו בשבת אפילו בעיר שלא עשו תיקון העירוב לבטול בתוכה ועיין לעיל סי׳ י׳ בשאל אברהם הביאו קצת באריכות ועיין בשו״ת בית אפרים חלק א״ח סימן כ״ו לענין דין זה״ז אם מבואות המפולשין לדרך המלך משני צדדים יש להם דין ר״ה. ועי׳ בשאגת אריה סי׳ נ״ח דבר״ה אין נדחה מפני כבוד הבריות וה״ה בכלאים נמי סי׳ י״ח. ועיין בתשובת מהרי״ל סי׳ ק״ב: (ג) טלית קטן. בתשובת רמ״א סימן ק״י מפלפל אם רשאי לצאת בד׳ כנפות קטן שאין בו שיעור הכתוב בסי׳ ט״ו[ד]) : (ד) על כתיפיו. שלא כדרך לבישתו בחול דאז לא הוי מלבוש אלא משוי עיין סימן ס״א[ה]) : (ה) קודם שילא בו. ולענין

ביאור הלכה

*דבוקא אם נפסק החוט למעלה מחוליא ראשונה דאל״ה מיפסל מטעם דהא ק״ל קצר עליון (הוא הקצר הנני מהממשה קצרים שאנו עושין) דאורייתא ובזה דמינתק חוט אחד מציג כאלו מיפסק הקצר כדמוכח במנחות ל״ט[ד]) ע״ב בתוד״ה כדי לענגם ע״ש. ויותר מזה נוכל להוכיח לענייננו לכאורה מהסוגיא שם לדעת רש״י דצריך ג״כ שישאר מהחוט מעט יותר למעלה מהחוליא ראשונה דהיינו לענין כדי עיגיבה (עכ״פ על חוט אחד לדעת הרי״ף והרמב״ם כמ״ש בב״י) דאל״ה אמרינן שבודאי נפסוף יתתק הקצר ואפשר שיש לחלק קצת מהסוגיא וצ״ע:

* קודם שיצא בו. עיין במ״ב מש״כ לענין בדיקה בשבת ואולי טעם המנהג הוא משום דלמה יועיל הבדיקה דאפילו לא ימצאם כראוי יהיה מותר

באר היטב

חוליתו כדי שיהא פחיל וגדיל עד שימצא אחרים. [ופשוט דכשנפסלים הציצית צריך לפושטו ולא מהני לעמוד על עמדו שלא ילך ד׳ אמות דאין דין ד׳ אמות אלא להולך בלא ציצית]:

(א) חייב חטאת. דהוי משוי וא״ל דבטול לגבי בגד דחשיבי הם לגבייה שדעתו להשליש עליהם ב״י בשם התוס׳. לפ״ז אם נפסקו כל הד׳ ציצית ולא נשתייר בהם כדי עגיבה דודאי יעשה אחריס תחתיהם בטלים הם לגבי בגד ומותר לצאת בהם בשבת ט״ז ע״ת: (ב) לצאת בה לר״ה. אפילו בלילה דלאו זמן ציצית הוא משוס דנוי לבגד ב״י (ג) קטן משעור הכתוב בסימן ט״ז ע״ש בכל אלו אסור לצאת בהן אפי׳ לכרמלית מדרבנן ובגד שפתות חציו בגימלוס עיין לעיל בסימן* י׳ במ״ב ס״ק כ״ז: (ג) חייב חטאת. דהוי משוי מחמת הציצית הנותריס ואינם בטלים לגבי בגד דחוטי ציצית חשיבי הם ולא בטילי. ואפילו אם אותם הציצית ג״כ פסולים הם מ״מ (ה) כל שנמצא בהם איזו חוטין כשרים דעתו עליהם וחשיבי ולא בטילי אם לא שנפסקו כל חוטי הארבע ציצית (ו) ולא נשאר בהם כדי עגיבה דאז בטלים הם להבגד ע״כ (ז) אם נודע לו דבר זה בשבת כשהוא הולך בר״ה אין צריך לפשוט טליתו: ב (ד) מותר לצאת. אפילו (ח) בלילה דלאו זמן ציצית הוא משוס דנוי הוא לבגד. ואפילו בטליתות של שאר מיניס אפילו להפוסקים לעיל בסימן ט׳ ס״א דחיוב רק מדרבנן מ״מ נוי בגד הוא כיון דעכ״פ מחוייב בהן בתורת ודאי ואינו דומה לבגד שחציו פתוח וחציו סתום דפסק בשו״ע לעיל בסימן יו״ד סעיף ז׳ דאין יוצאין בו בשבת דהתם חיובו הוא רק מלד ספק [פמ״ג ואדה״ח דלא כהשב יעקב אח״כ מלאחי שגם הע״ת כתב בפשיטות כוותייהו]: (ה) תכלת. דהא קי״ל התכלת והלבן אין מעכבין זה את זה כתיב ורא״יתם אותו אכל חדא וחדא משמע: (ו) על כתיפיו. לא הוי תכשיט אלא משוי דאין זה דרך לבישתו בחול. מיהו (ט) אם מתכסה רוב גופו סגי ועיין לקמן בסימן ש״א סעיף ל׳ מה שנכתוב בזה: (ז) קודם שיצא בו. כיון שנבדקו בבוקר בעת שהיה מבורך על הלבישה ונמצאו שלמים הו אין רגיל ליפסק בזמן מועט כזה אפילו הסירו בינתיים [מ״א] ומוכח מזה דבשבת ג״כ צריך לבדוק הציצית וכן כתב הב״ח בפירוש בסימן ח׳ והעולם אין מזהרין בזה ועיין בביאור הלכה: ג (ח) בשבת. ואם ידע מאתמול וסכח להטיל בו ציצית נראה ג״כ דלא קנסינן ליה ורא״ה מלקמן בסימן שנ״ה ס״ג בהג״ה היכא דשכחו ולא עירבו עי״ש [מחידושי רע״א]: (ט) כשהוא בכרמלית. הוא מקום ששם אין איסור טלטול רק מדרבנן ולכך א״ל להסיר דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן ואע״ג (י) דציצית מ״ע דאורייתא ודאורייתא לא דחינן מפני כבוד הבריות מ״מ שרי דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית רק מ״ע להטיל בו ציצית וכיון שאין יכול להטיל בו ציצית בשבת אין עובר מ״ע ואין עליו רק איסור דרבנן ולכך הותר מפני כבוד הבריות ואין צריך לפשוט הטלית אבל בר״ה שהוא מן התורה צריך לפשטו בין בע״ג ובין (יא) בטלית קטן ואפילו אם ישאר עומד ערום עי״ז שאין כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא כזה בכל גווני ולקמן בהלכות שבת אי״ה יתבאר (יב) דיש מחלוקת אם בזה״ז יש לנו דין ר״ה או לא. ונראה דאם הגדיל הוא שלם והפסול הוא רק בענף נוכל לברך לזה דעת הר״י לעיל דמכשיר ואין צריך לפושטו תיכף רק יתהר לילך לביתו: (י) פסול. ר״ל (יג) בין שנפסק לו גם קרן הטלית ונעשית בת שלש ובין שנפסק לו אחת מציציותיו לגד ואפילו (יד) היה כבר פסול בשעה שילא מביתו כיון דבשעה שלבשו (טו) לא נודע לו לא קנסינן ליה דגדול כבוד הבריות (טז) ואפילו בע״ג שלנו שאין אנו נוהגין ללבוש אותו

משנה ברורה

א (א) זה את זה. שכולם הם מצוה אחת ואם נחסר לו אפילו ציצית אחת הוי כלא הטיל בה כלל (ב) ובטל לגמרי העשה דציצית: (ב) לר״ה. ולכרמלית אסור מדרבנן וה״ה (ג) לכל שאר פסולים כגון שהיה הבגד (ג) קטוס רובו או שהיו הציצית עשויין שלא במקומן למעלה מג׳ אצבעות או למטה מקשר אגודל וכל כה״ג או שהיה ארבע כנפות (ד) קטן משעור הכתוב בסימן ט״ז ע״ש בכל אלו אסור לצאת בהן אפי׳ לכרמלית מדרבנן ובגד שפתות חציו בגימלוס עיין לעיל בסימן* י׳ במ״ב ס״ק כ״ז: (ג) חייב חטאת. דהוי משוי מחמת הציצית הנותריס ואינם בטלים לגבי בגד דחוטי ציצית חשיבי הם ולא בטילי. ואפילו אם אותם הציצית ג״כ פסולים הם מ״מ (ה) כל שנמצא בהם איזו חוטין

שער הציון

(א) ב״ח. והוספתי מינה לגמרי לתרץ בזה קושית הפמ״ג עליו דלר׳ ישמעאל נמי מבטל בזה המ״ע ע״ש: (ב) פמ״ג בשם רש״י: (ג) לעיל בסימן י׳ ס״ז: (ד) פמ״ג: (ה) פמ״ג והשו״ע של הגר״ז בשם הרמב״ם: (ו) ט״ז: (ז) מ״ר בביאור דברי הט״ז: (ח) ב״י ומ״א והקכמת אתרויים עיין בשבה״ג: (ט) ט״ז בסימן ש״א ואדה״ח: (י) מ״א בשם המרדכי: (יא) שו״ע הגר״ז ופשוט הוא דלא דמי למה שמתירין לקמן בט״ק דהוא גנאי גדול דהכא הלא הוא איסור דאורייתא של קוס ועשה משוס משא דציצית: (יב) פמ״ג: (יג) כן מוכח מאתרויים: (יד) ב״י: (טו) פמ״ג: (טז) ב״י ומ״א:

הגהות ותיקונים: א) ש״א: ב) ר״ט: ג) חסר תיבת ביצא: ד) ט״ז: ה) ש״א: ו) ל״ח:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב: שצריך לבדוק הציצית בשבת, וכן כתב הרב כן בסימן ח׳ סעיף י״ג קונטרס אחרון אות ב׳ שכתב דכן עמא דבר לבדוק את הציצית בשבת אפילו אי אפשר למצוא טלית אחרת.

שיגיע לביתו דגדול (ו) כבוד הבריות: הגה ואפילו טלית קטן (ז) (יא) שתחת בגדיו אין צריך לפשוט והו"ה אם נפסק אחד (יב) מן (ח) [ג] הציציות ומתביש ליצא בלא טלית (יג) דיוכל ללובשו בלא ברכה (יד) מכח כבוד הבריות (ב"י) בשם התשובה (ט) [ד] (טו) * ודוקא בשבת דאסור לעשות ציצית * אבל בחול כהאי גוונא (טז) אסור: (מרדכי פ"ק") דף ל"א ע"ב):

באר היטב

ברכה מתמרינן טפי לעיל סימן ח' עמ"א ועי"ש וע"ל סי' ח' ס"ק ט' מש"ש: (ו) כבוד הבריות. שדוחה איסור דרבנן וכרמלית נמי דרבנן. ובזמן הזה אין לנו ר"ה כמבואר בסי' ש"ב עיין שבנה"ג: (ז) שתחת בגדיו. דלא מינכרא מילתא אם הולך בלא טלית קטן מ"מ הפשיטה גנאי היא לו: (ח) הציציות. בשיורי כנה"ג העלה דוקא בשבת לבהכ"נ וקודם לבישתו מצא הטלית פסול דאז מותר ללובשו בלא ברכה דאם לא יהיה מעוטף בטלית כאחרים בושה היא לו שיאמרו שאין לו טלית מצויצת כהלכתה ואינו זהיר במצות אבל אם בשעת לבישתו היה כשר ונתעטף בו ואח"כ נפסק אחד מן הציצית יוכל להסירו מעליו דאין כאן משום כבוד הבריות שכבר ראו שהיה לו טלית מצויצת כהלכתה ע"ש. והע"ת חולק עליו וכתב דמדברי הרמ"א משמע דאפי' לבשו מקודם לכן ואחר כך נפסקו ע"ש. והיד אהרן החזיק דברי הכנה"ג וכתב דמשמעות דברי רמ"א משמע כדבריו שכתב שיוכל ללובשו בלא ברכה משמע שקודם לבישת הטלית נפסק ומש"ה כתב דיוכל ללובשו ע"ש. ועוד העלה שם דהכל תלוי ברצון האיש הלובש אם הוא מתבייש יוכל ללובשו בלא ברכה ואם אינו מתבייש אין כאן משום כבוד הבריות ע"ש. ועיין בני חייא ובמ"א ס"ק ז' מ"ש בשם הב"י: (ט) ודווקא בשבת. המ"א העלה דאם נפסק ציצית בר"ה בטלית קטן א"צ לפושטו אפי' בחול דהפשיטה הוי גנאי גדול והא דנקט בשבת לרבותא דאף על גב דיש בו ג"כ איסור שבת אפ"ה א"צ להסירו ובשבת א"צ למהר לצאת מבהכ"נ אבל בחול צריך למהר לילך לביתו לפושטו והרואה בחבירו שנפסקו הציצית לא יאמר לו עד שיבא לביתו דהיינו שיקראנו לבא לביתו ושם יאמר לו שיפשיטנו ואם ידע מאתמול שהוא פסול אסור ללובשו בשבת דה"ל לתקוני מאתמול. וכ"ל דבחול אם אין ציצית נמצאים בעיר דינו כמו בשבת מ"א. וא"ל למה שרינן ללובשו בשבת אפני כבוד הבריות הלא יש תקנה שיתנו לאחר במתנה ויחזור וישאילנו לו ואז הוא פטור מציצית וי"ל דאסור ליתן מתנה בשבת אלא לצורך שבת עמ"א:

שערי תשובה

מחויב להגיד לו ואין נדחה מפני כ"ה ע"ש: [ג] הציציות. עבה"ט ועיין בא"ר ובנרבי יוסף שכתבו ג"כ דמהרמ"א לא משמע כשבנה"ג והעיקר לענ"ד כמ"ש בסוף שהכל תלוי באיש אם הוא מתבייש א"צ להסירו כיון דחזינן שמותר ללובשו אפילו לכתחלה משום זה ומה שמחלק מתחלה לפי שכבר ראהו כשהוא לבוש אין זה מוכרח כיון שמ"מ בשה היא לו וגם די"ל אדרבה שמא יאמרו דמסתמא מתמת מיאה סבה או ענין של גנאי שאירע לו פשט אותו או אחרים פשטוהו ממנו. וגם אדרבה איכא טובא נכנסין שלא יהיו שהיה לבוש תחלה הלבן גם מה שייך כבוד הבריות: [ד] ודוקא. עבה"ט ועיין ביד אפרים דמ"ש לעיל והרואה בחבירו דמשמע שאין תקנה ליתן במתנה נ"ל דאין זה תקנה גמורה כיון שבגאית כשלו לכן מוטב שיקראנו לביתו וע"ש ועיין בפנים מאירות מ"ב ס"ש נ"ו[2] על קושיא זו ומ"ש על דברי בעל הלבה ברורה. ומ"ש המג"א שאין ליתן מתנה בשבת כו' עיין בשער המלך הלכות שבת:

משנה ברורה

אותו כל היום אלא בעת התפלה לשם מצוה וליכא ביזוי בהסרתו ג"כ אין צריך להסירו דלא פלוג רבנן בין טלית לטלית.[א] והגרע"א בחידושיו מפקפק בזה: (יא) שתחת בגדיו. דלא מינכרא מלתא אח"כ אם הוא הולך בלי טלית קטן מ"מ הפשיטה הוא גנאי ביותר: (יב) מן הציציות. פי' בין שבת לבהכ"נ ורואה לבגדו שלימו וקודם לבישתו מצא הציצית פסולים ומתבייש ליצא ברחוב בלי טלית דמותר ללובשו בלי ברכה ובין אם רואה באמצע לבישתו שנפסקו לו הציצית ג"כ אין צריך להסירו [ברכ"י ואחה"ת ושארי אחרונים] ועיין באחרונים שהסכימו דהכל תלוי ברצון האיש הלובש אם הוא מתבייש יוכל ללבוש בלי ברכה אבל אם אין מתבייש אין כאן ההיתר דכבוד הבריות: (יג) דיוכל ללובשו. ודוקא אם נודע לו היום (יז) אבל אם ידע מע"ש שהציצית פסולין אסור ללובשו בשבת דהו"ל לתקוני מאתמול אך אם שכח יש להקל [חידושי רע"א]: (יד) מכח כבוד הבריות. ודוקא אם אין יכול להשיג בבהכ"נ טלית שאולה: (טו) ודוקא בשבת. פי' לפי שבשבת ליתא רק איסור דרבנן כנ"ל אבל בחול שהוא עובר על איסור תורה בכל שעה דקום ועשה בו ציצית (יח) ואיסור תורה אפילו רק איסור דשב ואל תעשה כזה שהוא מונע א"ע ממצוה אין נדחה מפני כבוד הבריות אם לא בגנאי גדול ולכן אסור ללבוש הטלית גדול כשרואה שאין בו ציצית דליצא בלי טלית ס"ל לרמ"א דהוא רק בכלל גנאי קטן וכן אם נודע לו בר"ה כשהוא הולך בטלית גדול שנפסק לו אחת מציציותיו צריך ג"כ לפשטו תיכף (יט) דבזמנינו פשיטת הט"ג בשוק הוא ג"כ רק גנאי קטן. אמנם אם בבהכ"נ נודע לו אחר שהוא כבר לבוש בהטלית שאחת מציציותיו פסולים (כ) הרבה מן האחרונים מקילין דאין צריך לפושטו תיכף דס"ל דכיון שהוא ברבים בבהכ"נ הפשיטה הוא גנאי ביותר רק ימהר לילך לביתו או לבית שלפני בהכ"נ ויפשיטנו שם[ב] והח"א מחמיר בזה וס"ל דהפשיטת ט"ג הוא רק גנאי קטן דבלא"ה דרך בני אדם לפשוט תמיד הטלית ברבים בבהכ"נ. אח"כ מצאתי להפמ"ג בפתיחה להלכות ציצית שסובר ג"כ כהחיי אדם ע"כ מהנכון לעשות את העצה שכתב בספר אר"ח שיפקירנו דאז פטור מלעשות בו ציצית וכשיגיע לביתו יחזור לזכות בו: (טז) אסור. עיין במ"א שמסיק דמה שמחמיר הרמ"א בחול לא קאי על מה שכתב בתחלה ואפילו בטלית קטן דבט"ק אם נודע לו שהציצית פסולין דיש לו גנאי גדול לפושטו מתחת בגדיו בין בבהכ"נ ובין ברחוב אין צריך לפושטו

ביאור הלכה

ללבוש בשבת בבהכ"נ בספק הרמ"א בסעיף ג'. אך זה לא יתורץ אלא[1] למ"א דטעם בדיקה הוא שלא ילך בבגד בלא ציצית אבל לפי מש"כ הט"ז דטעם הבדיקה הוא משום חומר לא תשא בברכה לבטלה א"כ יבדוק ואם ימצא שהם פסולים יצבע ולא יברך ואפילו להמ"א שייך הטעם דוקא בבהכ"נ אבל אם לובש הטלית בביתו כגון במקום שאין תיקון עירוב בעיר והמנהג שלובש הטלית בביתו ואם נודלי צריך בדיקה משני טעמים א' שלא ילך בבגד בלי ציצית ועוד שהוא רואה לילך בו לכרמלית או לר"ה והנכון שבוש עש"ק יבדוק הטלית בעת הנתנו בהתיק שלו ואז לא יצטרך לבדוק בשבת כמו שפסק המ"א לעיל בסימן ח' ע"ש: * ודוקא בשבת וכו'. עיין במ"ב מש"כ בשם הח"א והפמ"ג לענין אם נפסק אחת מציציותיו בבהכ"נ בחול דצריך לפושטו תיכף ועי' בפמ"ג בפתיחתו שנסתפק שם אם נפסק לו רק שני חוטין ושני חוטין נשארו שלמים אם צריך לפשטו תיכף דשמא מפני כבוד הבריות שמכיון שהציצה שסובר דלא בעינן רק החוטין שבשביל הלבן ע"ש. ונראה אם הם פסולים רק מטעם שפק בגון שלא חסר לו מכל השמונה חוטין רק שנים וכה"ג וכנ"ל סימן י"ב בודאי יש להקל דא"צ לפושטו בבהכ"נ אפילו בחול: * אבל בחול אסור. כ' בסידור הה"מ בשם הפמ"ג דבחול אם נפסק הענף מן הטלית בבהכ"נ ונשאר הגדיל א"צ למהר לילך לביתו כי יש לסמוך על ר"י שמכשיר בנשאר כדי עגינה אף מן הגדיל ותיקן כשיבא לביתו יפשטנו מעליו ויטיל בו ציצית. ונראה יפלא הדבר זה דהלא הוא פסיקא דאורייתא דשמא הלכה כרש"י ועיינתי בפמ"ג שם שביאר דבריו דדוקא היכא דאין נמצאים לו ציצית כלל בשם הוא רק איסור דבגנאי

שער הציון

(יז) מ"א: (יח) מפקנת המ"א: (יט) פמ"ג: (כ) הה"ח ואר"ה:

הגהות ותיקונים: א) הלכות קטנות: ב) צ"ז:

הערות והארות: 1) עיין סי' ח' מ"ב סק"כ לענין לבדוק בשבת:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ח' כתב שאפילו בטלית שלנו אנו נוהגין ללבוש אותו כל היום אלא בעת התפלה ג"כ אין צריך להסירו. ב) בשו"ע הרב בסעיף ה' משמע כדעת המקילין, דאוסר דוקא הלבישה אבל ההפשטה הוא גנאי יותר גדול.

יד דיני ציצית שעשאן א״י ונשים וטלית שאולה. ובו ה׳ סעיפים:

א [א]ציצית (ה) [ה] (א) שעשאן א״י פסול דכתיב דבר אל בני ישראל לאפוקי א״י [ב]והאשה כשרה לעשותן: הגה וים מחמיריס (ג) [ג] (ב) * להצריך אנשים (ג) שיעשו אותן (ד) * וטוב לעשות כן (ה) לכתחלה: (מרדכי ה״ק והגהות מיימון מהלכות ציצית ותוס׳ דף מ״ב): **ב** * [ג]הטיל ישראל ציציות בבגד (ג) (ו) * בלא כוונה אם אין ציציות אחרים (מצויים) להכשירו יש לסמוך (ד) [ג] (ז) על

א מנחות מ״ב ב תוספות והרא״ש סס ג הרא״ש בהל׳ ציצית פוסל ומרב״ס בפרק ח׳ [א] מה׳ ציצית מכשיר

שערי תשובה

[ה] שעשאן. עבה״ט ובע״ת בתפארת ישראל מס״ע ובא״ר כתב שפסול ואם עשה ישראל מולית אחת וקשר וגמר הא״י דינו כמ״ש לקמן ס״ק ג׳ בגמר ישראל אלא בכוונה דכשר וה״ה בזה ועיין בא״ר: [ב] להצריך אנשים. עבה״ט ובקרבן נתנאל כתב דאף בצוו נשים פסולות לר״ת ובמת״ב דחה זה מדברי הגמ״י ע״ש: [ג] על הרמב״ם. עבה״ט ומ״ש שהט״ז עשה עצמו כו׳ כ״כ

ביאור הלכה

דרבנן דהוי כמו בשבת וכמ״ש המ״א משא״כ בגווני דמיירי הלה״מ שיש לו ציצית בגמיו בודאי צריך עכ״פ למהר לילך לגמיו דהלא הוא פקיקא דאורייתא: * להצריך אנשים. עיין במ״ב והוא הטעם של מהר״ם שהובא בהגה״מ ולא

העתקתי הטעם משום דהא דר״ת וכדאיתא במ״א משום דכל שאינו בלבשה אינו בעשייה וכ״מ גם ליתר המצות לולב וסוכה משום דמשמע בד״מ שלא חשש רק להמהר״ם וכן בע״ת מצאתי כן א״כ אין להתמיר גם בקטן וכן מצאתי באחרה״ח ומ״מ כיון שהפמ״ג והה״ח העתיקו להלכה ליהר לכתחלה ע״י קטן לאו וכנון לעשות כן. ופשוט דהקטן לעצמו מותר להטיל ציצית לכו״ע אם כן הגיע לחינוך שהוא מחוייב מדרבנן במצות ציצית ומיקרי בר לבשה להוליא את עצמו בציצותיו ויותר נ״ל דאפילו אם כבר נעשה גדול בן י״ג שנה אין צריך להתיר ציצותיו דהרי כדיעבד דמיא וכדיעבד אין לחוש להא דר״ת וכ״ז אם יודע בעצמו שהטילם או לשמה: * וטוב לעשות וכו׳. עיין במ״ב הגה מוכרח אנכי לבאר דברי דע דאף לפי מה שהקל הרמ״א לענין דיעבד בתשה ובודאי מותר בכל גווני כאיש אבל בקטן צריך עכ״פ דוקא גדול עומד על גבו ובמ״א כתב קטן היודע לעשות לשמה יש להכשיר כדיעבד כאשה ע״כ מיירי ג״כ דוקא בגדול עוע״ג דאפילו הט״ז דסובר לקמן בסימן מ״ם דקטן היודע לעשות לשמה הו אינו בכלל קטן היינו דמהני עוע״ג כדמוכח להמעיין שם ותמיה לי על אחרה״ח הנ״ל דמיקל לכתחלה ע״י קטן הלא אפילו אם לא נחוש כלל להא דר״ת הלא מחמת לשמה יש להתמיר לכתחלה אם אפשר דהלא נפסק בס״ג[ב] דהתלייה צריך להיות בכוונה לשמה לחוש לדעת רש״י והרא״ש ועוד אחרי דאשונים דס״ל דצריך לשמה בזה מדאורייתא ולקמן בסימן ת״ם נפסק דלישת המצה של מצוה הצריך לשמה אין לשין לכתחלה ע״י תש״ו אפילו בעוע״ג כדאיתא באחרונים ובהגר״א שם:

* הטיל ישראל וכו׳. דע דמדברי הב״י מוכח דאפילו אם הטיל בפירוש שלא לשמה כשר להרמ״ם וכן להיפוך לדעת רש״י והרא״ש אפילו מחמת פסול דאל״ה אין שום ראיה דהרא״ש יתלוק על הרמב״ם דמן הקולין ומן הניימין הרי בודאי לא נתלו לשמן וכן כתב בפרישה ועיין בתשובת רע״א בסימן ד׳ שייש לומר לא אמרינן זה דשמא לשמה קאי אח״כ מצאתי בתשובת מבכנות יעקב בסימן כ׳ שדעתו שגם הרמב״ם לא הקיל רק בשמא משום דלשמה קאי ע״ש:

* בלי כוונה. ואם חשב במחשבתו לשמה נ״ל דיוכל לברך עליו אף דבטוייה נשאלנו לעיל בסימן י״ח בע״ע אם מהני מחשבה הכא מותר אחר דס״ם הוא דשמא הלכה דקני במחשבה עיין ברא״ש בה״ק ושמא הלכה כהרמב״ם ועוד טעמא אחרינא דטוייה מוטין קשמא לאו לשם ציצית משא״כ תליית המוטין קשמא לשמה קאי וצריך כל אלו הטעמים נ״ל דיוכל לברך עליו אך לכתחלה יותר טוב שיוציא כן בפיו בפירוש וכן העתקתי לדיגא במ״ב ודע עוד דנ״ל דאפי׳ אם הכוונה לשמה לא היה רק בתליית ציצית דאשונה והשאר הטיל בשמא מ״מ יוכל לברך דאמרינן כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה אף דלכאורה הם שתי פעולות נפרדות והרמיה מהא דמשמע מזמים ד״ב ע״ב בתוד״ה הא לשם וכו׳ דאם חשב בשמא אפילו אם נימא דשמא לאו לשמה קאי אפ״ה כל העושה ע״ד ראשונה עושה (וכמו שביארתי לעיל בס״א לענין טוייה ושזירה ע״ש בבה״ל בס״ב). ואל״ל דשם אתרבעה עבודות הכל

באר היטב

(ה) שעשאן עובד כוכבים. ר״ל שהטילן בבגד פסול אפילו ישראל עומד ע״ג דאלו בטוייה כשר להרא״ש כמ״ש סימן י״ח ס״ב: (ג) להצריך אנשים. והיינו לתלות בבגד אבל לטווות מותר לכ״ע. וקטן דינו כאשה מ״ח: (ג) בלא כוונה. ר״ל שקשר קשר העליון שהוא מדאורייתא בלא כוונה אבל אם עשה קשר העליון בכוונה אע״פ שעשה אח״כ שאר הקשרים והחוליות בלא כוונה גם בדאיכא ציצית אחרים יש להכשיר ע״ת: (ד) על הרמב״ם שמכשיר. פי׳ שהרמב״ם ס״ל אע״ג דבני טוייה לשמה מ״מ התלייה בבגד לא בני לשמה וליף לה מדכתיב בני ישראל לאפוקי נכרים ש״מ דישראל בלא כוונה כשר עיין ב״י מ״ם. והט״ז ס״ק ד׳ עשה עצמו כאלו לא ידע את יוסף ותירץ מנפשיה מה שתירץ הב״י ע״ש. ואל״ל יתירס מבגד ויחזור

משנה ברורה

דבגגמי גדול דוחה כבוד הבריות אפי׳ איסור דאורייתא בשב ואל תעשה אך צריך למהר לילך לגמיו או לבית שלפני בהכ״נ ויפשיטנו שם (כא) אף שהוא עוסק בבהכ״נ בדבר מצוה מפני שהוא איסור תורה אבל בשבת א״ל למהר לצאת מבהכ״נ כל עוד שהוא עוסק במצוה (כב) והרואה בחבירו שנפסקו לו הציצית לא יאמר לו עד שיבא לביתו דהיינו שיקראנו לבוא לביתו ושם יאמר לו שיפשיטנו. עוד כתב המ״א דאם אין ציצית בעיר דינו בחול כמו בשבת וה״ה (כג) טלית דמחוייב רק מדרבנן כגון

שאולה לאחר שלשים יום דינו בחול כמו בשבת:

א (א) שעשאן. פי׳ (א) שהטילן בבגד פסול אפילו בישראל עומד על גבו ומלמדהו לעשות לשמה דאלו אם טווהן א״י או זורן באופן זה כשר להרא״ש כמ״כ לעיל בסימן י״ח ס״ב ודוקא אם (ב) תחבו בכנף או עשה החוליא או הקשר ראשון (ג) אבל אם החוליא והקשר ראשון עשה ישראל והא״י גמר שאר החוליות והקשרים דאינן רק למצוה בעלמא כשר: (ב) להצריך אנשים. ואפילו (ד) עומד על גבן לא מהני משום דהא דכתיב בני ישראל ועשו משמע גם למעט בנות ישראל: (ג) שיעשו אותו[ב]. דוקא התליה בהבגד אבל (ה) הטוייה והזורה מותר ע״י נשים: (ד) וטוב לעשות וכו׳. דוקא גדול עומד עליו אבל לכתחלה לעשות לכתחלה הטלת הציצית בבגד של גדול ע״י קטן פחות מי״ג שנים אבל (ו) אם הוא בן י״ג שנים ויום אחד אף שלא המיא ב״ש אפילו לכתחלה אין להתמיר והאחרה״ח מיקל אפילו לכתחלה ע״י קטן וכ״ז (ז) דוקא בגדול עומד על גבו המלמדהו לעשות לשמה אבל בלא״ה אפילו אם כבר הטילם הקטן בבגד צריך להתירם ולחזור וליתנם: (ה) לכתחלה. אבל בדיעבד מותר. ואפילו בלא עומד על גבה (ח) נאמנת לומר שהטילה לשם ציצית: **ב** (ו) בלי כוונה. ר״ל שעשה הקשר העליון שהוא מדאורייתא בלי כוונה אבל (ט) אם קשר קשר העליון (י) וחוליא אחת בכוונה אע״פ שעשה שאר הקשרים והחוליות אח״כ שלא לשמה גם בדאיכא ציצית אחרים יש להכשיר: (ז) על הרמב״ם שמכשיר. אפילו אם עשה התליה (יא) וגם כל הקשרים והחוליות שלא בכוונה דס״ל אע״ג דבני טוייה לשמה מ״מ התליה לא בני לשמה וליף לה מדכתיב בני ישראל לאפוקי עו״ג ש״מ דישראל בלי כוונה כשר וא״ל (יב) יתירס מהבגד ויחזור ויתנם בכוונה לשם מצוה י״ל שנפסק אחד מראשיו סמוך לשבת ואין שהות להתירם ולקשרם א״ל שנפסק אחד מראשיו

הגהות ותיקונים: א) בפרק א׳: ב) בס״ב: ג) אותן:

(כא) שו״ע הגר״ז ופשוט: (כב) מ״ח: (כג) פמ״ג: (א) מ״ח: (ב) לבוש ופמ״ג: (ג) אחרונים: (ד) פשוט: (ה) לבוש וע״ת ול״ח וט״ז וא״ר והגר״א: (ו) פמ״ג: (ז) בענין לעיל בסימן י״ח בבה״ל בד״ה טווהן עכו״ס וכו׳ בא״ד ודע עוד דבטוייה לשמה כיון וכו׳ ובסוף הדבור ובשגגדול עומד עליהם וכו׳ ופשוט דה״ה בענייננו ובדיעבד סמכינן אחזקה דרבא כמו שם: (ח) עיין ב״י: (ט) ע״ת: (י) בנ״ל בסימן י״ח סי״ג עי״ש: (יא) ב״י: (יב) מ״ח:

הלכות ציצית סימן יד

הרמב"ם שמכשיר אבל (ח) * לא יברך עליו: ג [ד]השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת (ט) פטור מלהטיל (ה) בה ציצית כל ל' יום דכתיב כסותך ולא של אחרים אבל אחר ל' יום חייב (י) מדרבנן מפני שנראית כשלו: הגה ואם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו אינו מצטרף רק בעינן ל' יום לגופיס. (נימוקי יוסף הלכות ציצית) * [ה]שאלה כשהיא מצוייצת (ו) [ד] (יא) מברך עליה (יב) מיד:

ד פולין ק"י מנחות נ"ו ה תוס' שם והרא"ש שם בפולין

באר היטב

ויתנם בכוונה בנגד ד"ל דמיירי בשבת א"ב שנפסק א' מרא"שיו ואם יתירם יהא אסור ליתנם בנגד כמש"ל סימן י"ב ס"ק ב': (ה) בה ציצית. ואם הטיל בה ציצית כתבו תוס' והרא"ש דהמברך לא הפסיד כמו נשים המברכות על מ"ע שהז"ג מ"א: (ו) מברך עליה מיד. דאדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה. וכתב ט"ז נ"ל דהא דמחייב ברכה היינו בטלית המיוחדת למצות ציצית כמו טליתות של בהכ"נ דבזה ודאי לא מקנה לו אלא לעשות המצוה ולברך עליו אבל במלבוש של ד' כנפות שאדם לובש בו דרך מלבוש אלא שמטיל בו ציצית משום שיש לו ד' כנפות השואל לחבירו מלבוש כזה אין השואל מברך עליו דאין לנו בידור שהשאילה משום מצוה דילמא למלבוש בעלמא השאילה לו ע"כ ע"ז. רש"ל פסק דראוי לכל ירא שמים שלא ילבש טלית שאינו שלו ואם אין לו טלית אחר ילבשנו בלא ברכה כי הברכות אינן מעכבות. עוד

משנה ברורה

ואם יתירם יהא אסור לחזור וליתנם בנגד כמש"כ בסי' י"ב: (ח) לא יברך עליו. אפילו אם (יג) לא עשה רק התחיבה בכנף שלא לשמה וכ"ש אם עשה הקשר עליון שלא לשמה דרש"י והרא"ש והתו' ס"ל דבעינן מדאורייתא ג"כ תליה לשמה וקרא דמיעט עו"ג צריך אפילו ישראל עומד ע"ג ומלמדהו לשמה ע"כ צריך ליזהר לכתחלה קודם התליה בנגד שיוציא בפתיו בפירוש שתולה כל אלו הציצית לשם ציצית וכמו שכתבנו לעיל בסימן י"א לענין טוייה ושזירה ועיין בביאור הלכה: ג (ט) פטור. והמטיל בה ציצית ומברך (יד) לא הפסיד כמו נשים שיכולות לברך על מ"ע שהזמ"ג אף שפטורות וממילא (טו) יכול לצאת בו בשבת לר"ה דגזי הוא לבגד: (י) מדרבנן. ויברך עליה ושוכר דינו כשואל (ע"ת שמוכיח כן מתוס' מנחות מ"ד ע"א ד"ה עוצה וכו') ובעיטור מצאתי שכתב ושכירות מספקא לן: (יא) מברך עליה. ויש (טז) מחמירין וסוברין שלא לברך אא"כ נתן לו בפירוש במתנה ע"מ להחזיר אך (יז) רוב האחרונים מסכימים לפסק השו"ע והטעם הוא דהא אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה וכיון שא"א לו לברך אא"כ תהיה שלו הוי כאילו נתנה לו במתנה ע"מ להחזיר. ולכתחלה נראי יותר טוב לבקש מהמשאיל שיתן לו במתנ' ע"מ להחזיר ולא לעיכובא.[א] ודוקא (יח) אם שאל ממנו טלית המיוחד למצוה אבל אם הוא בגד העומד ללבישה ורק כיון שפתות רובו עושין בו ציצית ולא נעשה בשביל מצות ציצית וכן אם שאל טלית (יט) לעלות לתורה או לעבור לפני התיבה או לדוכן שאינו אלא משום הכבוד אין מברכין עליו דאולי היה רצונו להשאילו רק למלבוש לחוד ולא להקנות לו ויש חולקין בזה (כ) וס"ל דבכל גווני מברכין ע"כ כתב בדרך החיים דיותר טוב שיכוין בכל אלו שלא לקנות כדי שלא יצטרך לברך לכו"ע לבד מהטלית ששאל בעת התפלה לצאת בו. וכ"ז בטליתות של איש פרטי אבל בטליתות (כא) של קהל כעין שלנו המצויות בבתי כנסיות צריך לברך עליו לכו"ע אפילו כשלובשו רק לעבור לפני התיבה או לעלות לתורה משום דטלית של קהל אדעתא דהכי קנוהו מתחלה שכל מי שלובש אותו שיהיה שלו כמו באתרוג ועיין מש"כ בבה"ל בשם השערי אפרים: (יב) מיד. עיין סימן תרנ"ח ס"ה לענין לובש ובפמ"ג שם

שערי תשובה

בברכי יוסף בשם יד אהרן. וכתב שהמעיין בט"ז ירחה קצת בטוחה מהב"י אעפ"י שהכל הולך אל מקום אחד ע"ש. ומ"ש בשם המג"א דמיירי בשבת הקשו ע"ז דהא בש"ע כתב אם אין ציצית אחרים. ועיין בד אפרים שיש להגיה קמוץ לשבת וכן ראיתי מגיהים כן ור"ל דבאחרים יש לומר שיעשה רק קשר וחוליא אחת אבל להתיר אלו שברך מתון ולחזור ולקשור עכ"פ קשר וחוליא זה אין פנאי ועיין בתמ"ב שכתב בשם קצת מחברים שחילו שגם בחול משכחת כשיעבור זמן תפלה. ומ"ש תכס אחד שם לחוש שמא נתקלקלו ושאר בלא מצוה כלל ולכך מוטב לסמוך על הרמב"ם ולית דיין דבחול יכול לעשות אין חשש שיופסדו. ומוטב לעשות המצוה לכ"ע ע"ש. ולפי דבריו יש לומר דבסמוך לשבת אף אם יש פנאי עדיין להתיר ולחזור ולקשור מ"מ כיון שא"א לעשות במתון שוב אין לעשות כן שיש לחוש שע"י שיחיר אותם שלא במתון יהיו נפסדים וע"ש בתמ"ב עוד שי"ל דמיירי בציצית דקיים ובלוחש שהם קרובים להפסל אם יחיר אותם ע"ש: [ד] מברך. עבה"ט ועיין מ"ש מה בקונטרס שערי אפרים שעל הלכות

ביאור הלכה

הכל מצוה אחת היא הלא בעינינו נמי כל הד' ציציות מצוה א' היא דמעכבין זא"ז. אך אם יאמר בפירוש קודם התחלת התליה דכל הציצית שיתלה אא"כ יהי' הכל לשם ציצי' תו לא צריך לכל זה וכנ"ל בתחלת סימן י"א בבה"ל עי"ש: * לא יברך עליו. עיין בתמ"ב בתמ"כ אפילו אם לא היה רק התליה שלא בכוונה. הגה לכאורה היה מקום לומר דדוקא אם עשה קשר לפי מה שהמית הפמ"ג בשם הלבוש טעם על הא דקי"ל בסימן י"א סי"ג דדוקא אם עשה קשר דהקרא דגדילים תעשה לך משמע משנעשה גדיל ע"ז דרשינן תעשה ולא מן העשוי א"כ ממילא ה"ה נמי למאי דדרשינן תעשה לך לשם חובך דלהטלת הציצית בבגד ג"כ קאי לפירש"י והרא"ש דוקא אם עשה ג"כ קשר וחוליא דמ"ש אבל מדברי הב"י בד"ה כתב הרמב"ם וכו' אלמא תליה לשמה בעינן וכו' ע"ש מוכח בהדיא דהתחיבה בכנף לבד ג"כ בעינן שיהא לשמה ואח"כ מצאתי מוכח כן יותר בהדיא בתוספות מנחות דף מ"ג ע"ב ד"ה הקוניס כו' ע"ש. אך מ"מ אפשר דאם שכח לכוין לשמה בעת התחיבה ובעת הקשר כוון לשמה דיוכל לברך דנאמר הוכיח סופו על תחלתו ואמני ההיא דהקוניס דלא שייך בזה הוכיח סופו על תחלתו ואף דזה גופא ספיקא הוא כמו שכתב הגר"א לעיל בסימן י"א ס"א וכמו שפסק הרמב"ם פ"ג משחיטה וס"ד מהלכות זכיה ומתנה הא יש עוד בזה ספיקא דאולי הלכה כהרמב"ם דלא בעינן לשמה וגם דאולי בזה קתמא לשמה קאי וכיש דפקקו כן עיין במסכתות יעקב סימן כ' ובאמרה"מ אך יש לדחות קצת דיש פוסקים [הרש"ל והרשא ביו"ד בסימן ד'] דס"ל דלא אמרינן כלל הוכיח סופו על תחלתו וכ"ע. ולולי דמסתפינא הייתי אומר מלתא חדתא בענייניו* דעיקר פלוגתת הרא"ש על הרמב"ם הוא בשם ישראל הטיל הציצית בבגד ישראל אחר שביקש אותו להטיל בגופו אלו החוטין דלהרמב"ם כבר אף בזה דהא קא מדייק מדפוסל הגמרא דוקא בהטיל נכרי ציצית בבגד דמיירי דהטיל בבגד ישראל כדמשמע בגמרא מנחות מ"ב ע"ב מלישנא בתרא דבב ועשו להם אחריס [ולשון הרי"ף בזה מנין ללוקח ציצית מן הנכרי וכו' לא אמין ותמיה על המפרשים שלא הערו בזה ואולי דסברת הרי"ף דהני תרי לישנא לא פליגי ועכ"פ כל הפוסקים סברי דבכל גווני פסול ע"י נכרי] ועוכל לאמר בזה דסברת הרא"ש הוא דזה הישראל השני לא כיון בהטלתו לשם ציצית רק סתם לקיים בקשתו של ראשון שביקש ממנו להטיל אלו החוטין בתוכו [הג"ה ואה"נ דאם היה מבקש ממנו בפירוש שיטיל אלו החוטין בתוכו לשם ציצית דבכה"ג ודלעיל סימן י"א ס"א טוי לי ציצית אלו לטלית דבכר וכמו שם נטוי לי ציצית לטלית ובדומה יש לחלק מיהסם ע"כ הג"ה] אבל אם הוא בעצמו הטיל בסתם חוטי הציצית בבגדו אפשר דגם להרא"ש בזה סתמא לשמה קאי דלמה הטיל אלו החוטין בבגדו אם לא לשם ציצית ובפרט באלו הטל"יס שלנו שהם מיוחדין בעת קנייתן רק לקיים בהם מצות ציצית בודאי אח"כ כשהטיל בהן חוטי הציצית לשם ציצית הטיל בהן ודומיא דמאי דהמית המג"א בסימן תקפ"ט סק"ד בשם הרבד"ז ע"ש וכ"ז כתבתי רק להלדיק המנהג שלא נהגו ליזהר בזה אבל כל י"ש יתמיד על עצמו להיות זהיר להוציא בפתיו בפירוש שהוא תולה אותן לשם ציצית: * שאלה כשהיא מצוייצת וכו'. עיין במ"ב בסוף ס"ק י"א מש"כ לענין טלית הקהל דאדעתא דהכי קנוהו וכו' כן כתב בבה"ח ותמיהני למה צריך לזה הלא הא"ר כתב דהוי בטלית של שותפין דנתבאר בס"ה דתיימנא וכן איתא במרדכי בהלכות ציצית בסי' תתק"ג ויותר מזה שהמרדכי כ'

שער הציון

בפי'

(יג) עבבה"ל: (יד) מ"א: (טו) ע"מ: (טו) רש"ל וט"ז: (יז) מ"א וא"ר והה"מ ועוד ש"פ: (יח) ט"ז: (יט) יש"ש: (כ) מ"א: (כא) א"ר ופמ"ג והה"מ:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ז' וח' כתב שאם שאל מלבוש של ד' כנפות שלובשים אותו למלבוש ולא לשם מצות ציצית ומטילים בו ציצית מפני שיש בו ד' כנפות אין השואל צריך לברך משום דאין בירור שהשאילו לשם מצוה דשמא למלבוש השאילו, אבל אם יראה לברך רשאי. והשואל מחבירו טלית מצוייצת כדי לעלות לדוכן וכדו' אם המשאיל יודע שהשואל לובשו לשם מצות ציצית, א"כ אדעתא דהכי השאילו לו שיברך עליו וכו'. אבל אם אין בדעת המשאיל שהשואל לובשה לשם מצות ציצית וסובר שלובשו אלא מפני כבוד הציבור, א"כ אין עלינו לומר דהוי כאילו נתן לו במתנה על מנת להחזיר ולכן אין חייב לברך עליה רק אם יראה לברך רשאי. ובסידור כתב השואל טלית מחבירו יבקש ממנו שיתן לו במתנה על מנת להחזיר כדי שיוכל לברך עליה לדברי הכל כי מהיות טוב וכו'.

ד * [1]מותר ליטול (ז) [ה] (יג) טלית חבירו (יד) ולברך עליה ובלבד (מ) (טו) שיקפל אותה אם מצאה מקופלת: הגה וה"ה בתפלין (נ"י פרק הספינה) אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו (טז) בלא דעתו דחייסינן שמא יקרע אותם (ט) בלמודו (נ"י הלכות קטנות): ה * [2]טלית (יז) של (י) שותפין (יח) חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם:

ו הרא"ש סס בחולין וסמ"ק ורבי' יהודס ז חולין קל"ו

שערי תשובה

קריאת התורה שער י' סעיף מ' ובפתחי שערים סס ומ"ש מתשובת בית יעקב ע"ס שהבית מדין אתרוג המבואר בס"ס תרי"ח שמוטב שישלחנו לקהל ובתב כמה מילוקי דיינים בזה וגם לתרץ קושית הט"ז ומג"א שהקשו מאתרוג על ציצית ועיין בד' אפרים סי' תרנ"ח מ"ס בזה: [ה] טלית חבבו. עבה"ע בסס רש"ל ועיין ע"ז דהרש"ל פיס בה דהיינו כשהניחו במקום מיוחד ע"ס ור"ל דאם לא הניחו במקום מיוחד סימן לדבר שאינו מקפיד על מקומו ורשותו. ואמנם דעת רש"ל בכל טלית שלובש בלא דעת חבירו לא יברך ומכ"ש בזה נראה דאף מי שנוהג כשלובשו במקומו לברך בזה שמוציאו חוץ למקומו לפי שבעל הטלית לא הקפיד להניחו במקום מיוחד לא יברך עליו:

באר היטב

כתב דאפילו לדעת המברכין על טלית שאולה היינו הטלית שלובש בעת התפלה עם הנחת תפילין אבל מי שלובש כדי לעלות לתורה או לילך לפני התיבה בודאי אין לברך עליו ודעת הרא"ש בהלכות ציצית דהעובר לפני התיבה מברך וכ"ה בספקי תוספות במנחות סימן ק"ג דבהגיס המתעטפים בטלית שאינו שלהם כשעולין לדוכן מברכין וכ"כ המ"א ואליהו זוטא. גם בתשובת שער אפרים סימן י"ט ובתשובת בית יעקב סימן קי"ד פסקו דלא כהרש"ל ע"ש. וט"ז הסכים עם מהרש"ל ופסק שלא לברך על טלית שאולה מצוייצת ומכ"ש אם נטלו שלא מדעת חבירו שבסעיף ד' שאין מברך עליו ע"ש. והמחבר יד אהרן סותר הראיות של הט"ז ע"ש. ועיין בס' בני חיי. [ועיין בספר אליהו רבה המיא כמה שו"ת לדחות דברי מהרש"ל ופסק לברך אפי' בטלית שאולה אף לעלות לתורה]. שאלה אם מחוייב אדם להשאיל טלית שלו למי שדר בכפר כדי שהוא יצטרך לשאול טלית מאחרים בעירו פסק בתשובת בית יעקב סימן קי"ד דאין מחוייב להשאיל לחבר והוא יברך על טלית שאולה עי"ס: (ז) טלית חבירו. בחקרמי אבל בקבועות אסור ב"ח. וכתב רש"ל דאסור ליקח אותו מבהכ"נ לבית או לאפכא: (מ) שיקפל. אפילו שלא כסדר קיפולו הראשון. ובשבת אפילו אין מקפלו כלל שרי מ"א עיין ע"ת ובתומת ישרים סי' מ"ו: (ט) בלימודו. ואפי' בחקרמי אסור ללמוד בהם. ועיין בח"מ סימן רל"ב ס"כ בהג"ה דתבואר אם הפקיד אצל ת"ח ספרים מותר ללמוד בהם ולהעמיק אם אין לו כיוצא בהם. וכתב ט"ז וה"ה במשכון אצל ת"ח והסמ"ע כתב שם אם המפקיד מקפיד ע"ז אסור אבל הש"ך שם חולק עליו וכתב דשרי ע"ש וכתב המ"א דברי הש"ך נראין בפי' דברי המרדכי אבל ממ"ש הב"י כאן בשם הפוסקים משמע דהוי שואל שלא מדעת עיין שם: (י) שותפין. כסות השותפין עם העובד כוכבים אינו חייב בציצית עיין דמשק אליעזר בפרק ראשית הגז דף תכ"ד[א] ובד' אהרן:

ביאור הלכה

בפי' דלא צריכא להא דכתב הרשב"ם ב"ב קל"ז ע"ב וראנו לומר בתתרוג דאדעתא דהכי וכו' דהה הלא גם בטלית של שותפין חיינא. ואולי טעם הדה"ם דפעמים העיר גדולה מאד ולא ימצאו שוה פרוטה לכל אד וכעין שפירש"י בסוכה כ"ז ע"ב ד"ה כל האזרח עי"ש ובספר שערי אפרים כתב דיותר טוב ליקח טלית שאולה בעת עלייתו לתורה מליקח טלית הקהל שבטלית הקהל נכנס לכלל פסק שמא מחוייב לברך ואם לקח טלית הקהל ורואה לברך יכוין אז שרואה לבבו בשם מלבוש של ציצית ויעטוף בו ראשו כמו בשחרית וא"ל אז לעמוד מעוטף שיעור הילוך ד' אמות וכו' ואם אינו רואה לברך עליו לא יעטוף ראשו כלל רק עטיפת הגוף לבד ונתן טעם לדבריו בהפתחי שערים שלו וז"ל בטלית הקהל יש לברך עליו כמו בטלית של שותפין ומ"מ נראה דוקא כשמעטף בו ראשו כדרך עטיפת שחרית הא בלא"ה אין לברך אף שיש דעת קצת פוסקים החולקים ע"ז וס"ל דעיטוף הגוף סגי מ"מ אין דומה להתעטף כלל רק לבשה לשעתו משום כבוד בעלמא לא קיימן אשר תכסה בה בעיטוף אדעי כזה ואף בטלית שלו אם זמנו בהול שאינו יכול להתעטף בו ממש ונותנו על הכתפיים לבד לשעה קלה בשעת הקריאה ודעתו להסירו מיד כ"ע בכה"ג עכ"ל ודברי חלוסים במקצת דהלא הסכמת השו"ע לעיל בסימן ח' דהעיטוף אינו לעיכובא וגם טעם השני שלו מרש"ל ומ"א וא"ר ושאר אחרונים משמע דבגד שלו בודאי חייב לברך ולא חילקו כלל בין אם מעטף ראשו או לא משמע מדבריהם דבכל גווני חייב ע"י לבשה זו בציצית מ"מ מה שכתב בש"א הנ"ל דיכוין אז בלבושם בשם מלבוש של ציצית ולא לבבד בעלמא דבריו נכונים מאד מדינא מט"א דהלא קי"ל בסי' ס' ס"ב דחלות צריכות כונה[1] ולעיכובא הוא כמבואר שם וכמש"כ בסי' ח' במ"ב סקי"ט עי"ש. אח"כ מצאתי חבר להשערי אפרים והוא מה שכתב בבה"ט בסימן י"ח סק"ד בשם הל"ח[2] דהמתעטף מפני כבוד הציבור אין מברך ומסתמא טעמו כמש"כ הש"א דאפשר דזה אינו נקרא לבשה המחייבת בציצית ועיין מגן אברהם סוף סימן י"ט במה שכתב בשם המוקפות וע"ע: * מותר ליטול טלית חבירו וכו'. שאלה אם מחוייב אדם להשאיל טלית שלו למי שדר בכפר כדי שהוא יצטרך לשאול טלית מאחרים בעירו פסק בתשובת בית יעקב בסימן קי"ד דאין מחוייב להשאיל טליתו לאחר והוא יברך על טלית שאולה עי"ש: * טלית של שותפין חייבת וכו'. עיין במ"ב במש"כ ואיירי שחבירו מרוצה וכו' והוא מהפמ"ג הגם דבעיקר דינו לכאורה יש להתיישב הרבה דמאי גריעא זו מסתם טלית של שותפין דגם שם הלא אלי השני של הבגד אינו שלו בעצם רק שאול לו ושאול פטר התורה מציצית וא"כ נאמר רק אלי הבגד בעינן רק שיהיה לו חלק בעצם הבגד וה"ב בעינינו וא"מ דבריו אמת מט"א דהא קי"ל דאפילו במקום דלא בעינן לכם כגון בתפילין אפ"ה פסול גזל משום מצוה הבאה בעבירה

שער הציון

(כב) ב"ח ומ"א: (כג) פמ"ג: (כד) כנה"ג: (כה) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) קל"ה: ב) בדפוס יאהנעסבורג:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל ס' ס"ד ד"ה וי"א שצריכות כו' לענין אם עובר על המ"ע כשלבשו לכבוד ואינו מכוון לקיים המ"ע: 2) עיין במ"ב שם ס"ק ה' שמביא את הל"ח (ר"מ):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט' כתב ואין צריך לקפלה כסדר הראשון דוקא אלא אפילו אם מקפל בענין אחר די בכך, ובשבת אין צריך לקפלו כלל.

טו אם להתיר ציצית מבגד לבגד ודין נקרע הטלית. ובו ו׳ סעיפים:

א *מותר להתיר ציציות מטלית זה (א) וליתנם (ב) בטלית אחר אבל שלא להניחם (ג) [ד] (ג) בבגד אחר לא: הגה ודוקא בטלית של (ג) (ד) בר מיובא אבל מותר להתיר הציצית מטלית של מתיס (מרדכי ומוס׳ פרק ב״מ דף כ״ב): **ב** (ה) [ב]אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא (ו) עם הציציות ולתופרו (ז) בבגד אחר משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה: **ג** * [ג]טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתים (ח) ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשאר לכל אחת מהם ציצית אחת או שתים (ט) אין בו משום תעשה (ד) [ג] ולא מן העשוי: **ד** [ד]נקרע הטלית

א מנחות מ״ל ובמה כ״ב ובשטמ״ל ב מנחות ג. מפר׳ הרשב״ל ד מנחות מ״ל וכרבי מאיר

באר היטב

(א) בטלית אחר. אפילו מטלית חדש וכ״ש מטלית ישן שמותר להתיר וליתנם בטלית חדש. ודוקא כשכל החוטין שלמים ע״ל סימן י״ב ס״ק ב׳ ועיין מ״ש היד אהרן: (ב) בבגד אחר לא. כי אז יש איסור שמצה טלית של מצוה בחנם. ואם רוצה לעשות בו ציצית יותר יפיס מותר ליטלן. לבוש. וה״ה אם נפסקו אע״פ שכתרים ע״פ הדין רשאי להתירן ולעשות בהם שלמים מ״מ. ואם רוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה לו ד׳ כנפות מותר ליטלן. ולאחר שהתיר הציצית מותר להשתמש בטלית לאיזה תשמיש שירצה ובלבד שלא יהא תשמיש מגונה. ע״ל סי׳ כ׳ ס״ק ד׳ ועיין ע״ת: (ג) בר מיובא. אפילו אינו חייב אלא מדרבנן. עיין ע״ת ס״ק ג׳ שדבריו מגומגמין: (ד) ולא מן

שערי תשובה

[ג] בטלית אחר. עבה״ט וכ״כ בבר״י בשם תשובת גדולים דאפילו מחדש לחדש מותר ע״ש: [ב] בבגד אחר. עבה״ט ובתב בבר״י בשם תשובת מהר״י מולכין ומהר״ם בן חביב בח״י מי שנפסק בטליתו ב׳ או ג׳ ציצית וצריך לעשות אחרים מ״מ אם נשאר כשר אפילו אחד אין להחירו מהטלית להשליכו שגם בזה יש משום בזי מצוה. אך אם רוצה לעשות ציצית נאות יותר או שגם הראשונים נאים אלא שבלו קצת ואינם חזקים כ״כ מותר להחירם לעשותם חדשים ע״ש. ובתב בספר בית יהודה שמותר להתיר כריכת הציצית אף שהם מכוונים בגימטריא לשם הוי״ה אין בזה בית מיחוש: [ג] ולא מן

משנה ברורה

בו ציצית אבל שותפין ויש בו ציצית ואחד מקפיד על חבירו שלא יצא בו אפילו יש בו כדי תלוקה ובכל חלק שיעור טלית אפ״ה אם לובשו בגזלה ומברך עליו עובר בלא תשא כי חלק האחד שבו ב׳ ציצית אינן שלו וכ״ש אם אין בו עדיין ציצית [פמ״ג] ואפ״ז בטלית שנשאר להיורש מאביו ושאר אחיו מקפידין עליו יש ליזהר שלא לברך עליו עד שיתפשרו ביניהם:

ביאור הלכה

בעמירה וכדלקמן בסימן כ״ה ס״ק כ״ו במ״א וא״כ הי״נ בענינו כיון שנתברר בלבשתו איסור גזל תו הוי מצות ציצית שלו בא בעבירה ואינו יוצא בה ידי המצוה:

* טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה וכו׳. ואם היתה מתחלה גדולה מאד עד שא״א לנטש כך אפשר דמיפסל הציצית אף לאחר שחלק הבגד לשתים משום תעשה ולא מן העשוי לדעת הפוטרים אותה מתחלה קודם שנתחלקה עיין

א (א) וליתנם וכו׳. אפילו (א) מטלית חדש לטלית חדש וכ״ש מטלית ישן שמותר להתיר וליתנם בטלית חדש שרוצה ללבשו ולקיים בו המצוה. גם אפילו (ב) מטלית גדול לט״ק שט״ג וטלית קטן שיש אבל אין להתיר ציצית מטלית של גדול וליתנם (ג) בטלית של קטן דמיובו רק מדרבנן וכפמ״ג נסתפק אם מותר[א]) ציצית מטלית של צמר ליתנם בטלית של שאר מיניס להפוסקים לעיל בסי׳ ט׳ ס״א דשאר מיניס הוא רק מדרבנן והארצות המיים מיקל בזה: (ב) בטלית אחר. עיין בפמ״ג שכתב דאם מצויס לו ציצית אחרים להשיג נכון להתמיר שלא להתיר ציציותיו אם לא באופן המבואר בסק״ד[ב]): (ג) בבגד אחר לא. כי יש איסור שמצה טלית של מצוה בחנם (ה) אם לא שנתבלה הטלית אז מותר להתיר ציציותיו בכל גווני אז (ו) שרוצה למכרו לנכרי אז (ז) לעשות מהטלית בגד שלא יהיה ד׳ כנפות מותר ליטלן אבל אם רוצה למכור הטלית לישראל אסור ליקח ציציותיו (ח) אף שישראל השני יוכל להטיל ציצית בעצמו אפ״ה אסור. ומותר להסיר הציצית ולתת תחתיהם (ט) יותר נאים משום הידור מצוה אז (י) כשהם ישנים ומסירם כדי לחדשם אז (יא) כשנפסק חוט א׳ ולא נשאר בו אלא כדי עגינה אע״פ שעדיין הציצית כשר אעפ״כ מותר להסיר ולתת תחתיה שלמה. ודע עוד דבמקום שהציצית הם שלמים ורואיס להנתן לבגד אחר [לאפוקי (יב) אם הם רק כדי עגינה] יש (יג) מן האחרונים שכתבו דיזהר להתיר הקשרים והכריכות שלהם ולא להפסיקן ולקרוע אותן כדי שלא יכלה אותן וכבר אחז״ל לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם והחיי אדם כתב במקום שקשה בעיניו הטרחה להתיר מותר לנתקם ואין בזה משום בל תשחית כיון שאין עושה דרך השחתה עי״ש: (ד) בר חיובא. אפילו (יד) אינו חייב רק מדרבנן: ב (ה) אינו יכול. עיין במ״א סק״ג ומוכח מדבריו דדוקא כנף שאין בו שיעור להתעטף ואף דאסרו בגמרא אפילו אם הוא מחזיק אמה על אמה ג״ז עדיין אין בו* שיעור עיטוף לדידיה אבל אם היה בהתחיבה שיעור שיהיה בו כדי להתעטף מותר לצרף אותו לבגד אחר אפילו עם ציציותיו אבל הט״ז בסק״ג פליג ע״ז ואוסר (יד) וכן משמע בלבוש ודה״מ:[א] (ו) עם הציצית. אבל בלא הציצית מותר לחברו (טו) אם הוא מחזיק עכ״פ שלש אצבעות על שלש ואח״כ יטיל בו ציצית ומכל שאר הבגד אין צריך להתיר כלל (טז) ודוקא אם קודם שנתחבר לה הכנף היה ג״כ בח מיובא כגון שלא נקרע ממנה הכנף בעיגול אבל אם נקרע ממנה בעיגול ונעשית בח ג׳ ונפטרה מציצית צריך להתיר כל הציצית ולהטילם מחדש אחר שנעשית בח ד׳ דאל״ה הוי תעשה ולא מן העשוי: (ז) בבגד אחר. אבל אם ירצה לחבר הכנף להבגד שנקרע ממנו אפילו אם נקרע לגמרי ולא נשתייר כ״ש בחבור אין צריך להתיר ממנו הציצית ולא מפסלא משום תעשה ולא מן העשוי כיון דחתלת עשייתו בבגד זה היה בכשרות וכ״ז אם לא נעשית הבגד בח ג׳ בעת הקריעה וכנ״ל בסק״ו וגם דוקא אם הכנף מחזיק עכ״פ ג׳ על ג׳ וכבסמוך ס״ד כ״ז הוא לדעת השו״ע* והמ״א בסק״ג אבל הט״ז בסק״ג פוסק שאין נ״מ בין אם הצירוף לבגד אחר או זה גופא הכל הוא בכלל תעשה ולא מן העשוי וש* להתירו וכן פסק בדה״מ: ג (ח) ובכל חלק וכו׳. אבל אם אין בכל חלק כדי להתעטף כמו שהוא שבים בט״ק שלנו שכשנתחלק לשתים אין בהם שיעור עיטוף נתבטל מהם תיקף המצות ציצית (יז) ואם ירצה אח״כ לחזור ולחבר חלק אחד לחבירו או לשאר חתיכה צריך להתיר מתחלה כל הציציות. ואם חלק אחד יש בו שיעור עיטוף ואחד אין בו אין צריך להתיר רק (יח) מהחלק שאין בו ואח״כ יטיל בו מחדש אחר שיתחברו החלקים יחדיו: (ט) אין בו וכו׳. דהציצית שנשארו אין שם פסול עליהם כיון דיש בהן כדי שיעור עיטוף ע״כ אם ירצה יכול לצרף לאותו

שער הציון

(א) ב״ח: (ב) אה״ח בשם שו״ת בית יהודא: (ג) אה״ח: (ד) ע״ת: (ה) אה״ח (ו) בסימן כ׳ בבא״ב: (ז) מ״א: (ח) אה״ח: (ט) לבוש וט״ז: (י) אה״ח: (יא) מ״א: (יב) פמ״ג: (יג) פמ״ג: (יד) ע״ת ומ״ר: (יד) וכן פסק באה״ח: (טו) מלקמן ס״ד: (טז) דה״ח: (יז) דה״ח ואה״ח: (יח) דה״ח וס״ל דהט״ז שכ׳ בחות הקודש אבל המ״א שם אין צריך להתיר כלל:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבת להתיר: ב) בסק״ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ז׳ מתיר בזה, וכדעת המ״א.

(י) תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף אינו רשאי לתופרו ופירש"י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית * [ה]ולטעם זה אפילו נקרע כל שהוא לא יתפור. ולפי זה טלית של צמר שנקרעת תוך שלשה מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור (ה) (יא) * בחוטי צמר [ו]ורב עמרם פי' דטעמא (יב) משום דנקרע תוך שלשה לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפרה כמאן דפסק חשוב (יג) (יג) ואי עבד ביה ציצית לא פטרה לטלית [ז]ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר (יד) כל שהוא * כשר (טו) [ח]וי"א דלרב עמרם לא נפסל אלא ציציות *שהיו בו בעת שתפרו אבל אם אחר שתפרו הטיל בו ציציות כשר וירא שמים (טז) יצא את כולם (יז) היכא דאפשר: ה [ט]אם נקרע (יח) מנקב שהציצית תלוי בו (ז) ולמטה אם קדם הטלת ציצית לקרע שאותו ציצית היה שם בשעת הקרע כשר * ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואחר

ה הרא"ש ו שם ז רבי יהודה ח ר"י וכן טעין דברי ר"מ בפ"א מהלכות ציצית ט בית יוסף

שערי תשובה

הטעם. עכה"ט ובברכ"י הבא"ח משו"ת נחפה בכסף שכתב דבכה"ג שיתיר השני ציצית שבחלק האחד ויתפרנו עם החלק השני ואח"כ יעשה שני ציצית חדשות גם הב"ח מודה להתיר בכה"ג ע"ש. והדברים נ"ע לדעת הב"ח בזה וא"ע לחלק הראשון ותהיה כברא"שונה משום דהציצית שהיה בחלק השני הנתתך נתבטלו והוי תולמ"ה אלא צריך להתיר הציצית מחלק הב' ויתפור ואח"כ יעשה ציצית מחדש בחלק הב' דהוי כמו בגד אחר חדש ט"ז. וב"ח אוסר שילרף בגד אחר אפי' חדש לאותו חלי חתיכה רק שיעשה הב' ציצית על לד אחר מאותו חלי חתיכה דהיינו במקום החתך שנחתך ממנה. וט"ז חולק עליו ע"ש. ובספר פרי האדר מתיר אפילו לחזור ולתופרם כמו שהיתה בתחלה ואין בזה משום תולמ"ה ע"ש ועיין ביד אהרן: (ה) בחוטי צמר. אלא בשאר מיני והכל יודעין ששאר מיני אין פוטרין בצמר א"כ לא ילרף אותו החוט עיין מ"א: (ו) ואי עביד בה ציצית. ר"ל אפילו חדשים לאחר שתפר לא פטרה לטלית דכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפרה כמאן דפסק חשוב כ"ה דעת הרא"ש והי"א דס"ל דלא נפסל אלא ציצית שהיה בו בעת שתפרו וכו' הוא דעת נ"י. וט"ז חולק על הב"י וכתב שאינו כן דעת הרא"ש וכ"ע מודו בזה אם לאחר שתפר הטיל בו ציצית דכשר ע"ש. וכ"כ בשיורי כנה"ג: (ז) ולמטה.

ביאור הלכה

לעיל בסימן יו"ד ס"ו כ"כ הפמ"ג ועי' בתרה"מ: * ולטעם זה אפילו נקרע כ"ש וכו'. ודוקא אם נקרע למעלה ממלא קשר אגודל וכמו שמבואר בסעיף ו': * בחוטי צמר. וטלית של פשתן שעשה לו כנף מעור או קנבוס דמטילין בו ציצית אמר ונקרע הכנף בתוך ג' מותר לתקנו בקנבוס דהכל יודעין דאין פוטר זה להטלית של פשתן [פמ"ג עיין שם עוד]: * כשר. עיין במ"ב שכתבתי דיש מתמירין לענין ציצית הישנים הוא דעת הט"ז שמתמיר בציעת התופפות ודע דלדידהו אם נפקקה רצועה מן הבגד כל שלא נשתייר ג' אצבעות בקצהו באורך הבגד הוי כאלו נפסק לגמרי ומיפסלו הציצית הישנים וצריך להטילן מחדש אחר התפירה: * ואם נקרע ונשתייר וכו'. ר"ל אם הקרע היה קודם הטבלה וא"כ מוכרח הוא לתופרו מקודם כדי שיהיה שיעור קשר אגודל בשעת *הטבלת הציצית ונצטרך לידע דיני התפירה וע"ז מסיים אם הוא של צמר וכו' משא"כ בשקדם הטבלת ציצית לקרע אינו מצייר דיני התפירה דשם אינו מוכרח לתפור. והאי לשון ותפרו הוא לאו דוקא דהא עסיק עתה בדיני התפירה איך לעשות כדמסיים אח"כ לא יתפור לדעת רש"י ואפשר דה"ק אם הוא של צמר לא עבר שום איסור אפילו לדעת רש"י ואם הוא של שאר מיני עבר איסור לדעת רש"י ולא רצה לומר שהוא פטור משום דלא פסיקא ליה בזה

משנה ברורה

לאותו חלי חתיכה מבגד אחר ולעשות ציצית חדשים על הכנפות החדשים וכ"ש שיכול לעשות מן חלי טלית שלם דהיינו שיעשה ב' ציצית על הכנפות המחודשים. ואם ירצה לחבר החלקים שנחתלקו אחד לחברו (יט) י"א דצריך מתחלה להתיר הציצית מן חלק אחד ואח"כ יתפרנו ואחר שיתפרנו יטיל בו ציצית דאם לא יתיר הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי אבל (כ) רוב האחרונים מקילין וסוברים דזה לא הוי בכלל תולמ"ה (כא) ומ"מ טוב להתמיר לכתחלה: ד (י) תוך ג"א. אבל (כב) למעלה מג' אצבעות יכול לתפרו לכו"ע דלפירש"י הלא אם אין מקום ציצית כנ"ל סימן י"א ואין לחוש שיקחנו לציצית ולפירוש רב עמרם גאון אין בזה תורת בגד. ואפילו (כג) אם הכנף ההוא נקרע לגמרי מן הבגד עם ציציותיו אפ"ה מותר לחבר הכנף והציצית כשר והט"ז פליג ופוסק דצריך להתיר הציצית מן הכנף הזה ולהטילו מחדש אחר התפירה ויש להתמיר וכנ"ל בסק"ז: (יא) בחוטי צמר. אלא בשאר מיני והכל יודעים ששאר מיני אין פוטרין[א] א"כ לא יבוא לקרע אותו החוט. וה"ה (כד) דיש להקל גם בשאר מיני אם תופרו במין אחר: (יב) משום דנקרע וכו'. ה"ה (כה) אם לכתחילה בעת עשיית הבגד תפר תחיכת בגד פחות משלש לשפת הבגד הן באורך הן ברוחב והטיל בה ציצית בתחיכה זו פטולה לדידיה דהוי כמאן דפסיק אף שתפרו להבגד ואם יטיל ציצית למעלה מאותה תחיכה התפורה יהיו הציצית רחוקים מקצה הבגד יותר מג' אצבעות ופסול ע"כ יראה אז לתפור תחת הכנף תחיכת בגד של שלש ועיין לקמיה בס"ק ט"ז: (יג) ואי עבד וכו'. ר"ל אפילו עשה ציצית חדשים בתחיכת הכנף ההוא אחר שתפרו להטלית אפ"ה לא פטר להטלית דתפירה לא משיב מיבור בזה וכמאן דפסיק עדיין חשיב אם מתחילה נקרע הכנף לגמרי מן הבגד: (יד) כל שהוא כשר. ר"ל אפילו הציצית שהיו בו בעת שנקרע (כו) ויש מחמירין בזה וס"ל דמיפסלו הישנים וצריך להטילם מחדש אחר התפירה ועיין בבה"ל: (טו) וי"א דלר"ע וכו'. ס"ל (כז) דתפירה חשיב חבור ולא מיפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו משום תעשה ולא מן העשוי ועיין בט"ז דחולק על הש"ע וכתב דכו"ע מודים דאם לאחר שתפרו הטיל בו *ציצית דכשר וכ"כ הב"ח ושיורי כנה"ג והגר"א וכן הסכים בתרה"מ אבל מ"מ לצאת ידי דיעה הראשונה (כח) יתפור תחת הכנף מטלית שיש בו *ג' על ג': (טז) יצא את כולם. ע"כ (כט) נוהגין לתפור בכל כנף מהטלית תחיכה של בגד שלמה משלש על שלש משום דבכמה בגדים מצוי שאפילו הם חדשים יש בהם תפירה תוך ג' ויש פסול לדעת ר"ע לפי דיעה הראשונה וכנ"ל בס"ק י"ב: (יז) היכא דאפשר. והיכא דלא אפשר נקטינן (ל) דסברת ר"ע עיקר וגם (לא) דתפירה חשיב חבור: ה (יח) מנקב. מיירי (לב) בשלא תפרו וקמ"ל אע"ג דלא נשתייר מלא קשר אגודל וכמו שכתב לעיל סימן י"א ס"י דלא בעינן שיעור זה אלא בשעת עשייה. ואם (לג) ירצה לתפור הקרע אז אם הבגד של צמר יתפרנו בחוטי שאר מיני ואל"ל להתיר את הציצית מהכנף ולחזור לתלותה שנית אחר שתפר כיון דלא נפסל הכנף ואם הבגד הוא של שאר מיני אסור לתפרו בחוטין של מין הבגד לדעת רש"י דשמא ישייר בחוטין לשם ציצית ואף דיש שם ציצית לא פלוג בזה אלא יקח חוטי

שער הציון

(יט) ט"ז והה"מ: (כ) ד"מ ומ"א בסק"ג ותמד משה ומחצית השקל ושולחן שלמה ומאמר מרדכי ונהר שלום ותרה"מ: (כא) כ"כ בתרה"מ: (כב) גמרא וב"י: (כג) מוכח כן משו"ע גופא וכ"כ המ"א בסק"ג: (כד) תרה"מ: (כה) ט"ז והה"מ: (כו) ט"ז: (כז) אחרונים: (כח) תרה"מ: (כט) מ"א: (ל) ב"י והגר"א: (לא) אחרונים: (לב) הגר"א: (לג) הה"מ:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבת בצמר:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב סעיף ח' כתב: ואין צריך להתיר הציצית, ולחזור ולהטילם כשיתפרם. ב) בסידור כתב לתפרו בחוטי משי. *) בשו"ע הרב בסעיף י' כתב: בד"א בשאין בו כדי להתעטף שצריך להסיר הציצית מבגדו כשחתך את הטלית לב' חלקים מפורדים או שנקרע לב' חלקים מפורדים, אבל אם לא נתפרדו לגמרי אלא הם מחוברים זו לזו מעט אם יש בחבור ההוא כרוחב ג' גודלין הרי הם כאלו הם מחוברין לגמרי אפילו אם אין בו כדי להתעטף בכל חלק לבדו וכאילו לא נחלקו כלל, ואין צריך להתיר הציצית. ובמשנ"ב אינו מזכיר כאן בכלל מדין זה.

כך הטיל בו ציצית אם הוא של צמר (יט) כשר לכ״ע ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטין של אותו המין (כ) לא יתפור (מ) [ד] לדעת רש״י (נ) (כא) ואם נקרע ותפרו ואח״כ הטיל בו ציצית (י) * איכא לספוקי: ו התופר חתיכת בגד (יא) בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו אם הטלית (כב) של משי ותופרו (כג) בחוט משי (כד) לבן יש לחוש בדבר לדעת רש״י שלא תהא שום תפירה (כה) למטה מג׳ ולמעלה (יב) מקשר גודל: הגה והי״ה (כו) בכל מקום שמופר בחוט שהוא מין הלילית דמיישין שמא יקח אותו חוט לאותו הלילית: (מ״ה סי׳ מ״ו ובשם הגהות מיימוני):

יא הגהת מיימוני פ״א מהלכות ציצית לפירוש הכ״א מנחות מ״א

טז שיעור טלית. ובו סעיף א׳:

א *שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו (א) [מ] ורובו (א) של קטן

באר היטב

ר״ל ולא נשאר אגודל: (מ) לדעת רש״י. ודוקא כשהקרע למעלה מקשר גודל כמ״ש ס״ו: (נ) ואם נקרע. פי׳ כולה: (י) איכא לספוקי. דלדעת הרא״ש לא מהני. וכבר כתבתי ס״ק ו׳ שנ״ז חולק דאין כאן ספק וכ״ע מודו דלאחר תפירה אם הטיל בה ציצית דכשר ע״ש ועיין בשכנה״ג ובע״ת: (יא) בכנפי הטלית. הטעם שנוהגין לתפור חתיכות בגד בכנפי הטלית אע״פ דיש חוטרין סוף פי׳ י״א משום דרוב בגדים אפילו חדשים יש תפירה חוץ ג׳ ולר״ע כמאן דפסיק דמי לכן נותנין חתיכה של ג׳ על ג׳ שאין בה שום תפירה. מ״א: (יב) מקשר גודל. דשם הוא מקום ציצית:

(א) ורובו של קטן. היינו כשהוא בן ט׳. בתשובת רמ״א מפלפל האיך יוצאין בד׳ כנפות הקטנים מזה השיעור ותי׳ דמוטב לילך בהם מלילך כל היום בלא ציצית. ובד״מ סי׳ ט׳ כתב ללמד העם שיברכו בבוקר על טלית גדול ויפטרו את הקטן וילכו בו כל היום ומ״מ אם אפשר לאדם שיעשהו גדול שהוא כשיעור מה טוב ומה נעים עכ״ל. וכתב מט״מ בשם מהרי״ל דיש לעשות הכתפים רחבים דלא ליתי אויר דהאי גיסא והאי גיסא ויבטל ליה. מ״א. ובספר פרי הארץ כתב בשם ספר דרך חכמה ששיעורו ג׳ ריבעי אמה באורך ואלי אמה ברוחב ושיעור טלית גדול הוא שיכסה ראשו ורובו בעטיפה ויגיע עד החזה ע״ש. כתב האר״י ז״ל טלית קטן יותר טוב שלא יהיה בו בתי זרועות. אם לבש הטלית ומתקפל קצת כדרך לובשי בגדים ואחר שנתקפל אין בו כשיעור כדי להתכסות ראשו ורובו כתוב בתשובת בית יעקב סימן ק״ו דכיון שעומד להתפשט כפשוט דמי אף שלא נתפשט עדיין והרי יש בו כשיעור ע״ש ועיין בבני חיים. טלית קטן שיש בו כדי לכסות

משנה ברורה

חוטי (לד) מין אחר ויותר טוב שלא יתפרנו בחוט לבן (לה) רק בחוט צבוע שאין נוהגין עתה לעשות הלילית רק לבנים וע״כ אין לגזור שמא ישייר מחוט התפירה לשם ציצית: (יט) כשר לכו״ע. (לו) דלרש״י כיון שהבגד הוא של צמר אין לחוש שישייר בחוטי שאר מינים לשם ציצית ולר׳ עמרם כיון דשמייר כל שהוא לא נתבטל ממורת בגד וכנ״ל בסעיף הקודם וכ״ש לדי״א שבסעיף הקודם כשר הכא כיון דהטלית הלילית היה אחר התפירה: (כ) לא יתפור. ר״ל בחוטו המין אבל

ביאור הלכה

כדמסיים אח״כ איכא לספוקי וכמו שכתב הגר״א ולא רצה לומר בזה גם כן איכא לספוקי משום דבאמת מוכר לעיקר הדין כשיטת ר״ע וכמו שכתב בב״י לכך לא מסיים עיקר ספיקו רק על הדין שכתב אח״כ דשם הספק הוא גם כן לשיטת ר״ע וכמו שכתבתי במ״ב ע״ש: * איכא לספוקי. עיין במ״ב ועיין בהגר״א שכתב דכונת המחבר דאף לדעת רש״י נמי איכא לספוקי אף אם תפרנו בחוטין של אותו המין דשמא לא אמור לרש״י אלא לכתחלה ולא לפסול דיעבד:

מלאכת שבת — הלכות ציצית

בגוף הספר שם: [ד] לדעת רש״י. עבה״ט וכתב הרדב״ז ח״ב סי׳ של״ו[1] טלית שנקרע תוך ג׳ ולא הגיע הקרע עד הנקב אשר הלילית תלוי בו ולא נפסק אלא נקרע מצד אחד והשני שלם מותר לתפור אותו. אך כדי לצאת שיטת רש״י יתפור אותו בחוטין שאינם ממין הלילית והטלית. ואם נפסק לגמרי לא יתפור כלל ואפי׳ בחוטו משי או קנבוס ע״ש:

[מ] ורובו של קטן. עבה״ט ומ״ש שיהיו הכתפים רחבים כו׳ עיין בשאלות יעבץ ח״א סימן כ׳ שכתב שאין קפידא שיהיו הכתפים רחבים. ומה שהשמש משום דאתי אויר כו׳ ליתא אלא באויר הנתשב כמחיצה ע״י לבוד אבל לא בבגד דלא בעינן לאטרופי לאויר בהדיה לא אתי אויר ומבטל ליה: ועיין בשו״ת חכם צבי סי׳ נ״ט ע״ש. ועיין בבר״י שיש דעות שונות בשיעור הטלית קטן ויש לעשות שיקוף הראש וכל גוף האדם עד החזה פיס ואחור. ע״ש בשם מהרי״ל אמת. ומ״ש בבה״ט בשם האר״י ז״ל שלא יהיו בתי זרועות לבו״ק היינו בתי זרועות אדוכים כמו שעושים למלבוש עליון אבל מ״מ יכול לעשות כמו נקב שיכנסו בו הידים ועיין בכתבי האר״י שהיה

שער הציון

(לד) אריה״ם: (לה) דה״ם: (לו) הגר״א: (לז) מ״א: (לח) פמ״ג: (לט) כן משמע מהגר״א ועיין עוד בבה״ל: (מ) דה״ם: (מא) אריה״ם: (מב) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) ח״א של״ב: ב) מהר״ם מינץ: ג) דמוטב:

ב רמב"ם פ"ג מהלכות ציצית המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו: הגה (ב) * ואז חייב בציצית ודוקא (ג) כשהגדול לובשו פעמים (ד) ערבי ויולא בו (ד) * לשוק. (ב"י בשם בן חביב ובשם מהרי"ם):

שערי תשובה

לובשו על תלוקו ממש ואינו מלבש בו את ראשו ומ"מ בשעת הברכה עשה עטיפה ואח"כ שאלו עד הלואר והיה מברך להתעטף ע"ש. ומ"ש בשם הבית יעקב ע"ש דמבואר דאף שרולה ללבשו כך כשהוא מקופל ואין בו שיעור טלית מ"מ אסור ללובשו בלא ציצית שהרי עומד להתפשט ע"ש:

ביאור הלכה

* ואז חייב בציצית. עיין במ"ב במה שכתב גדול הלובשה פי' דמה מיירי השו"ע. ולענין ארבע כנפות של קטן שהגיע לחינוך שחייב אביו להטיל בו ציצית כמבואר לקמן בסימן י"ז משערין בראשו ורובו של בגד כמות שהוא ואם בר שיח הוא משערין בראשו ורובו שלו וחייב אביו מדרבנן להטיל בו ציצית. פמ"ג במ"ז. ומש"כ עוד במ"ב אם דרך אנשי המקום שהגדולים וכו' אף דבכ"מ נזכר סתם והגדול יולא בו בקבע והובא במ"א מ"מ נ"ל פשוט דכוונת הכ"מ הוא כן דאל"ה בטלה דעתו אצל כל אדם וגם לשון הגמרא והגדול יולא בה דמייה דיק הכ"מ את דינו דוקא בארבע בקבע מוכח כן ומה שסיים בסוף דבריו וסתם דאם הוא יולא בטלית שאחרים אין יולאין בו בטלה דעתו ולא פירש דוקא באקראי משמע דאפילו בקבע ולא כתב לנו שום רמז שהוא נגד דברי הכ"מ מורה לנו מה שהוא אינו סובר כמו שפירש הא"ר את דברי הכ"מ דלא אמרינן בטלה דעתו היכא שהוא הולך בו בקבע דליתא ועוד נראה בפשיטות דאפילו טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו אם אין דרך שום גדול לילך בו בשוק אפילו באקראי אף שהוא יולא בה באקראי ג"כ בטלה דעתו ולדעת המ"א שפסק הכנ"ה ראוי להחמיר אלא לנדר עליו וזה ג"כ כלל המ"א במילותיו הקנרות מדע דהא אדסמיך ליה קאי דמיירי בטלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו [ועיין בפמ"ג שדוחק מאד בביאור דברי המג"א ופירש שפוף דבריו הוא כדמות ראיה לדברי הב"ח וקאי על טלית שאין בו שיעור ראשו ורובו ולא נהירין דבריו גם בספר מחצית השקל לא משמע כן אלא הוא דבר בפני עצמו ואדסמיך ליה קאי וכן מוכח בספר ארצות החיים] ולפ"ז נראה דאפילו אם הוא הולך בה בקבע בטלה דעתו אך אפילו אח"ל דכיון שהוא הולך בה בקבע לשוק לא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם מכיון שהבגד חייב בגד אצל קטן שיש בו כדי לכסות ראשו ורובו עכ"פ בזה שאין בו כדי ראשו ורובו של קטן לא מהני הליכתו בקבע כנלע"ד בעזה"י. ודע עוד דמה שכתבנו לקמן במ"ב ומה שנוהגין האכנזים וכו' אין יולאין בזה כלל הוא לכו"ע וכמו שכ' בספר ארה"מ דאפילו לדברי הכ"מ שסובר דכיון שהגדול הולך בה בקבע הוא חשוב בגד דוקא אם הוא יולא בה בקבע לחוץ דרך מלבוש בלי התחייב בה לא כן אלה המתבאים כנפי כסותם בלי יתרלאה המולה כי באמת יתחייבו לצאת בטליתים אלה הדומים לקמיעות על בגדיהם אין שום היתר בזה ועיין בב"ח ובט"ז ובכל האחרונים שכולם מלוותין בכרוכיא ע"ז:

* לשוק. עיין במ"ב במה שכתב והסכימו האחרונים להחמיר וכו'. לכאורה נ"ע לפ"ז חמנינו איך אנו מברכין על ט"ק שלנו אפילו אם יהיה בו שיעור ארוך הלא אין דרך שום גדול לילך בו בשוק אבל באמת זה אינו דגדול נקרא בעמינו ועד כן י"ג שנה כדמשמע מדברי הכ"מ ואדה"מ ולשון שכתב בשו"ע לאו דוקא דה"ה על פתח ביתו בראוב וכמש"כ מ"ר ובודאי לא יתחייב עד כן י"ב שנה לילך בו דמות התחה לחוץ על פתח ביתו. עוד נ"ל פשוט בלא"ה דעי"ז לא בטל ממנו שם בגד ולא אמרו רק אם הוא מתחייב לילך בו מפני קילורו דאל"כ אפילו אם יהיה בהטלית קטן כדי ראשו ורובו של גדול ואפילו אם יגיע עד קרסוליו ה"נ דיפטר מציצית וכ"ת ה"נ מ"כ מקומות שהגדול מתחייב לצאת בו בט"ג בשוח ה"נ דט"ג יפטר מציצית אלא ודאי דכונת הגמרא הוא דוקא אם אנשי המדינה מתחייבין לילך בו באקראי לשוק מפני קילורו אז לא חייב בגד משא"כ בעמינו שהחיוב הוא מפני שדרך אותו הבגד ללובש

תחת בגדיו ולא על בגדיו לא בטל ע"ז מניה שם בגד ועיין במ"ב עוד מה שכתב לענין שיעור הבגד דדי בג' ריבעי אמה וראה לכאורה דשיעור זה מהני דוקא אם הטלית נארג או נתפר כעין מרובע ובאמצע יש בית הלואר אבל אם נעשה לד אחד של הט"ק מלפניו ואחד מלאחריו ובאמצע הוא מחובר בלד אחד במקצתו ובלד השני מחברו לפי שעה בעת שלובשו ע"י קרסים יש לעיין אם לד בשיעור הזה ואולי דמלרפין לד אחד להשני גם לענין שיעור כמו דמלרפין לענין

שער הציון

(א) מהרי"ל ולפי ביאור מהה"ש עי"ש: (ב) גמרא: (ג) אלה"ח וכן משמע בב"ח: (ד) מ"ר וח"א: (ה) הרמב"ם והמחבר ועוד פוסקים: (ו) הב"ח והט"ז והמ"א וש"א וכן הסכים הגר"א עי"ש: (ז) כ"כ באלה"ח: (ח) כ"כ באלה"ח בשם ספר משמחי לב שמחה ומצא כן לאשו ורובו של קטן בן ט' והוא אמה ואלי עי"ש: (ט) בח"א וכן באלה"ח ובכמה ספרים הרעישו ע"ז: (י) מלאן עד סוף בנה"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) כ"פ בסידור, והוסיף דגם צריך ליזהר להיות שיעור זה ברֻוַח עם עודף מעט ברוחב הט"ק ולא בצמצום עי"ש הטעם. ב) בסידור כתב: וכל השיעור הזה של הרוחב ואורך הטלית קטן צריך להיות כולו מופשט ומלביש את האדם בכל השיעור הזה כולו, וכו'. ולא יתקפל ולא יתקמט כלום משיעור הזה כי מקום הנקפל או הנקמט אינו עולה מן המדה. וצריך להשגיח על זה תמיד כל הנזהרים לקיים מצות ציצית כל היום, וכו', וגם נכון ליזהר להיות שני צדי בית הצואר למעלה אצל הצואר תכופים זה לזה על ידי קשירה במשיחות או על ידי קרסים בכדי שיהיה החזה מכוסה ממש כמ"ש בכתבי האריז"ל.

יז מי הם החייבים בציצית. ובו ג׳ סעיפים:

א *אע״ג דכתיב וראיתם אותו סומא (א) חייב בציצית מפני שנתרבה מאשר תכסה בה וקרא דוראיתם אותו איצטריך למעט (ב) כסות לילה: (עי״ל סי׳ י״ח): ב [ב]נשים (ג) ועבדים פטורים מפני שהיא מצות עשה (ג) שהזמן גרמא: הגה ומ״מ אם רוצים לעטפו (ד) ולברך עליו הרשות בידו[א] כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא (תוס׳ והרא״ש והר״ן פ״ב דר״ה ופ״ק דקדושין) אך מחזי כיוהרא ולכן אין להן ללבוש ציצית הואיל (ה) ואינו (ב) חובת גברא (לגור סימן כ״ז) פי׳ אינו חייב לקנות לו[ב] טלית כדי שיתחייב בציצית ולקחן בסימן י״ט אמר כשיש לו טלית מארבע כנפות (ולבשו) [ג]טומטום ואדרוגינוס[ג] (ו) חייבין מספק ויתעטפו (ז) בלא ברכה: (פי׳ טומטוס לא נודע אם הוא זכר או נקבה ואדרוגינוס[ד] יש לו (ח) זכרות ונקבות): (הגה ולפי מה שנהגו נשים לברך במצות עשה שהזמן גרמא (ג) [ה] גם הם יברכו) (דברי עצמו): ג [ד]קטן היודע להתעטף אביו צריך (ט) ליקח לו (ד) [ו] ציצית (י) לחנכו: הגה ודוקא כשיודע לעטוף שני ציציות**

א מנחות מ״ג ב שם וכר״ש הרי״ף ורא״ש בשם המוס׳ ג רמב״ם בפרק ג׳ מהלכות ציצית ד סוכה מ״ב

באר היטב

(א) ועבדים. עיין יד אהרן סי׳ ט״ז: (ב) חובת גברא. פי׳ שאינו מחויב ליקח לעצמו טלית כמ״ש סי׳ כ״ד. ודע דאמן פסקינן גבי ציצית חובת גברא ולא חובת גברא ותרוייהו לקולא חובת גברא לקולא למעוטי חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית אע״פ שיש לו ד׳ כנפות פטורה מציצית ולאו חובת גברא שאינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית רק אם יש לו טלית מד׳ כנפות ולובשו אז חייב בציצית. עיין סימן י״ט: (ג) גם הם יברכו. ותמה אני דנהי דטומטוס יברך מהאי טעמא וגם אנדרוגינוס למ״ד ספיקא הוא אולא למ״ד ברייה בפני עצמה הוא למה יברך שכנה״ג ועיין בלבוש ול״ח. ועיין בספר בני חיי שמפלפל במקום שיש ב׳ ספיקות להחמיר כדי לברך אם נאמר ספק ברכות להקל: (ד) ציצית לחנכו. דוקא פחות מבן י״ג אבל מי״ג ואילך חייב בציצית כגדול. ומ״ש בדרשות מהרי״ל

משנה ברורה

א (א) חייב בציצית. ופשוט דיכול לברך ג״כ עליהן אך שיבדוק אותן מתחלה במשמוש ידיו או יבקש לאחר לבדקם: (ב) כסות לילה. והסברא נותנת לרבות כסות קומה ולמעט כסות לילה (ג) משום דכסות קומה יצאו עכ״פ בראיה אבל אחרים אבל כסות לילה אינו בראיה אבל אחרים: ב (ג) שהזמן גרמא. דהא בלילה לאו זמן ציצית הוא וכל מ״ע שהזמן גרמא נשים פטורות מהם (ב) אפילו מדרבנן (ג) דהוקשה כל התורה לתפילין דכתיב בהו למען תהיה תורת ה׳ בפיך וכמו דפטורות מתפילין דאיתקיש לה״ת דכתיב בה ושננתם לבניך ולא לבנותיך כן פטורות מכל מ״ע שהזמן גרמא ועבדים ילפינן בג״ש לה לה מאשה דכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור: (ד) ולברך עליו. דאף מי שאינו מצווה ועושה (ל) יש לו שכר ושייך לומר ויצונו כיון שהאנשים נצטוו גם הם יש להם שכר: (ה) ואינו חובת גברא. בזה (ה) מתרץ למה מברכות הנשים על לובש דהוא ג״כ מ״ע שהזמ״ג ומיתרץ שאני התם[ד] שאינו חובת גברא שאפילו אינם אין עליו חיוב דאורייתא לקנות טלית בת ד׳ כנפות אלא אם מתעטף חייב לעשות בו ציצית משא״כ לובש דגבי אינם הוא חובת גברא שהוא חובת הגוף. ודע (ו) דאמן פסקינן גבי ציצית חובת גברא ולאו ח״ג ותרוייהו לקולא חובת גברא לקולא למעוטי חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית אע״פ שיש לו ד׳ כנפות פטורה מציצית לאו[ה] חובת גברא שאינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית רק אם יש לו טלית מד׳ כנפות ולובשו אז חייב בציצית. ס״ק ד׳ ומשמע מזה דדבר שחיובו רק מדרבנן כגון טלית שאולה אחר ל׳ יום וכנ״ל בסימן י״ד אז בגד שחיובו רק מנעשה בפק כגון בגד שחציו פחות וחציו שמוש וכנ״ל בסימן י׳ ס״ז דשאין לילך בו בלא ציצית ועיין בפמ״ג שכתב עוד כעין זה ואולי דיש להחמיר בכל זה מפני מראית העין וכדאיתא שם בס״ח: (ז) בלא ברכה. כיון דעיקר החיוב הוא רק משום ספיקא לענין ברכה שהוא מדרבנן אזלינן בה לקולא. ועיין לקמן בסימן ס״ז בפמ״ג מה שנכתוב שם אי״ה כמה כללים בשם הפוסקים בזה: (ח) זכרות ונקבות. והוא ג״כ ספק זכר או נקבה ועיין בחלכות החיים שהביא דאיה מכמה מקומות דספקינן כן להלכה דהוא בגדר ספק ולא כמ״ד דהוא בריה בפני עצמו: ג (ט) ליקח לו ציצית. פי׳ ליקח לו (ז) בגד של ד׳ כנפות ולהטיל בו ציצית כדי לחנכו במצות. ושיעור טליתו כתב בפמ״ג בסי׳ ט״ז ובדרך החיים שהוא כדי להתעטף בו לאשו ורוחו שלו ומשערינן בקטן עצמו שמתעטף בו לפי גדלו ולפי קטנו ואם יש בו זה השיעור אז צריך אביו להטיל בו ציצית ולברך עמו ואם אין בו זה השיעור אין מברכין עליו[א] (י) לחנכו. כ״ז (מ) דוקא כשלא הגיע עדיין לי״ג אבל מי״ג ואילך

שער הציון

(א) ט״ז: (ב) ברכות י״ט[ב] ע״ב: (ג) קדושין ל״ד: (ד) מ״א: (ה) ט״ז (ו) בה״ט: (ז) ב״מ ואה״מ בשם המוס׳: (מ) בה״ט:

הגהות ותיקונים: א) בידם: ב) ואנדרוגינוס: ג) יברך: ד) הכא: ה) ולאו: ו) כ׳:

הערות והארות: ז) עיין בה״ל סי׳ קכ״ח ס״ד ד״ה אינם רוצים כו׳ לענין אם נענשים כשאינו עושה לעצמו בגד של ד׳ כנפות:

שערי תשובה

[ה] גם הם יברכו. עבה״ט ומ״ש דאי בריה הוא לא יברכו[ב] כ״כ ג״כ בעולת תמיד ובבר״י סי׳ תר״מ כתב דמה בכך דאי משום דבריה לא נעטווה גם נשים לא נעטוו ומברכות א״כ ה״ה בריה ע״ש ובבריו נכונים ועיין בשאגת אריה סי׳ ל״א כתב דכלאים בציצית לא שרא רחמנא אלא במקום מצוה לכן טומטוס ואנדרוגינוס אע״ג דחייבים מספיקא מ״מ כלאים אסור. ולכן אפילו להבך רבותא דס״ל סדין בציצית חייב לעשות לבן של מינו מ״מ בטומטוס ואנדרוגינוס אין להטיל אפילו לבן בבגד פשתן הואיל ואינו ראוי לבלה דתכלת מן התורה ע״ש. ובראה דלפ״ז אם נאמר שהוא בריה מ״מ לא אמעיט באיסור כלאים דהא גם נשים חייבים וא״כ שפיר שייך הך טעמא שאינו ראוי לבלה דתכלת. ועוד כתב בשאגת אריה שם דאם הבגד הוא ספק בת חיוב ואסור להטיל בה תכלת משום ספק כלאים אז אפילו אם הוא של פשתן אין להטיל אפילו לבן מטעמא דלעיל אא״ר לבלה מן התכלת ע״ש: [ב] ציצית לחנכו. עבה״ט וכתב בא״ר בשם ספרי ירמיה להלמיד לקטן ט״ק כשיודע

ביאור הלכה

לענין שיהיה נקרא שמו בת ד׳ כנפות אבל א״כ נהיה מוכרחין לומר דמלרפין אורך ורוחב של הבגד להדדי לחיוב של הט״ק בציצית ובאמת אין דין זה ברור דיש אומרים דבעינן כדי ראשו ורוחו בין באורך ובין ברוחב עיין בארה״ח. ומ״מ נראה לי דאם הט״ק מחזיק בכל לד כשיעור אמה על אמה בודאי נוכל לסמוך ולברך עליו דאף אח״ל דלא מצרפין לד אחד להשני לענין זה הלא כמה אחרונים סוברין דשיעור אמה על אמה לבד הוא שיעור בגד החייב בציצית. ושיעור אמה הוא שאם טפחים ולא בעינן אמה שלנו. כתב הפמ״ג אם יש בהבגד כדי לכפות ראשו ורוחו אלא שהוא לבוש מוד ואין יוצא בו לשוק ערלי ופתח ב״א יוצאין בו לב״ח דסובר תרתי בעינן וכמו שפסק הטור [וכמו שכתב המ״א בסוף דבריו להחמיר] אפשר דאין ה״נ בעינינו דאין ראוי לברך על טלית כזה דבתר דעתו אזלינן וי״ע. ולכאורה הוא פלא דבודאי לא נתנה התורה שיעורין בכל אחד לפי דעתו גם דלא אמרו בברייתא והוא יוצא בה אדעי לשוק אלא והגדול יוצא בה ואפשר לשון הב״ח בסימן זה עי״ש המיאו לספק זה אבל בתמת הב״ח לא כוון לזה ויותר נראה לי דמה שהמיא לו לספק זה משום דהוא כתב בא״א דלהב״ח אם הוא יוצא בה בקבע אף שאין בה ראשו ורוחו ס״ק ואין שום אדם יוצא בה אפ״ה חייב דאזלינן בתר דידיה ולא אמרינן בעלה דעתו משו״ה מספק נמי ליכף משא״כ לפי מה שבארנו מתחלה אין שום ספק כזה דחייב:

לפניו ושניס לאחריו (הגהות מיימוני פ"ג) ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש (מרדכי סוף פרק לולב הגזול):

יח זמן ציצית ובו ג' סעיפים:

א אלילה לאו זמן ציצית הוא דאמעיט מוראיתם אותו (א) בהרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה בולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום וכסות המיוחד ליום" ולילה חייב אפילו לובשו בלילה: הגה וספק* ברכות (ח) (ב) להקל ע"כ אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד (ב) (ג) ג"כ ליום (הגהות מיימוני) ואחר (ג) [ח] (ד) תפלת ערבית אע"פ שעדיין יום הוא אין לברך עליו (פסקי מהרא"י סי' קכ"ח) (ד) [ב] (ה) וגליל יום כפורים (ו) יתעטף (ה) (ז) בעוד יום ויברך עליו (תשב"ץ): ב (ו) בסדינים אע"פ שאדם ישן בהם בבקר אין מטילין (ח) בהם ציצית: ג המאימתי מברך על הציצית בשחר (ט) משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה: ואם לבשו מעלות השחר ואילך י"א דמברך עליו (י) וכן נוהגין (מרדכי פ"ב דמגילה) ואם לבשו קודם לכן כגון בסליחות לא יברך עליו וכשיאיר היום (יא) ימשמשו בו ויברך (תשב"ץ):

א מנחות מ"ג וכו' שמעון ב בפ"ג מהל' ציצית והגהת מיימוני בשם רש"י ג כרש"י הלכות ציצית ד הרא"ש שם בשופו ה רמב"ם בפרק ג' מהל' ציצית ממשנה כ' דברכות ע'

שערי תשובה

לדבר. ולפחות ממחיב להלבישו כשיגיע לבן ג' שנים. וסימן כי האדם עץ השדה כמו להעץ הוא ג' שנים עולה. וכן להרגילו בתומיות התורה ע"ש:

[ח] תפלת ערבית. עבה"ט וכתב בר"מ[ב] שיש ליזהר שלא להיות מעוטף בציצית ותפילין אחר שקיעת החמה ויש להסיר מעל ראשו בעת שקיעת החמה ע"ש בשם ספר הכוונות שהאר"י ז"ל היה מזהר בתכלית והיה מושש מאוד בדבר הזה. וכ"כ בית דוד בשם המקובל הקדוש מהר"י גיקטיליא ז"ל ע"ש. ועיין בשאל אברהם: [ב] וגליל יו"כ. עיין בא"ר בשם שיורי כנה"ג דעהגין דגם במנהגי יוה"כ אין מסירין הטלית עד אחר תפלת ערבית ע"ש ועיין בשו"ת מנחת עזריה סי' ק"ז דמה עוב לקיים מצות ציצית בתשעה באב בטלית קטן בלבד באותו היום כו' ובכה"ג[ג] נכון הדבר שלא לעטוף עליה גדול בשחרית ליודע פודתו כו' ע"ש. וכתב בשלמי ציבור בשם שו"ת כנה"ג א"ח לפי המנהג שלא לעטוף עליה שחרית בע"ב גם לעורך להיות מנדקי למילה לא יעבש טלית. ומ"מ ראיתי מנדקי אחד לבש ובירך ולא ראיתי בידו ע"ש:

באר היטב

בהלכות נשואין שנוהגים שגם נערים גדולים אין מתעטפין בציצית עד שנושאין להם נשים וסמכו להם אקרא דכתיב גדילים תעשה לך וסמיך ליה כי יקח איש אשה הוא דבר תמוה דעד שלא ישא אשה יהיה יושב ובטל ממצות ציצית כנה"ג וע"ש. ועי' בש"ס דקדושין דף ח' וכ"ט. ובב"י סימן ח'. והמ"א סימן ח' ס"ק ג' כתב משמע מגמרא דבחור לא היה מכסה ראשו בטלית וכו' ע"ש ואינו מוכרח דשם לא איירי מטלית של מצוה אלא מסודר דרגנן ע"ש:

(ח) להקל. היינו דוקא לענין ברכה אבל ציצית צריכין להיות. ע"ת: (ב) ג"כ ליום. פירוש גם ליום ואפי' גם מיוחד לגילה ומכ"ש ליום לבד. שכנה"ג וע"ת: (ג) תפלת ערבית. ובתענית ציבור כתב הב"ח דיסיר את הטלית כשיגיע לברכו. וכנה"ג כתב עד לאחר ערבית עיין בשיורי כנה"ג. ועיין סי' למ"ד ס"ק ג'. כתב בכתבי מהרא"י מי שישכח או הזיד ולא נתעטף בציצית כל היום אחר שיתפללו ערבית יתעטף בלא ברכה: (ד) וגליל יו"כ. וכל העובר לפני התיבה צריך להתעטף. ובל"ח כתב דלפ"ד האומר קדיש יתום יתעטף מפני כבוד הציבור ואין מברך עליו: (ה) בעוד יום. ולא יסירו גלילה לפי שדומין למלאכים מעוטפים לבנים. ב"ח ועיין יד אהרן: (ו) סדינים. ר"ל בין של פשתן או של צמר. וכתב ב"י וטעמא לא

לדבר. ולפחות ממחיב להלבישו כשיגיע לבן ג' שנים. וסימן כי האדם עץ השדה כמו להעץ הוא ג' שנים עולה. וכן להרגילו בתומיות התורה ע"ש:

[ח] תפלת ערבית. עבה"ט וכתב בר"מ[ב] שיש ליזהר שלא להיות מעוטף בציצית ותפילין אחר שקיעת החמה ויש להסיר מעל ראשו בעת שקיעת החמה ע"ש בשם ספר הכוונות שהאר"י ז"ל היה מזהר בתכלית והיה מושש מאוד בדבר הזה. וכ"כ בית דוד בשם המקובל הקדוש מהר"י גיקטיליא ז"ל ע"ש. ועיין בשאל אברהם: [ב] וגליל יו"כ. עיין בא"ר בשם שיורי כנה"ג דעהגין דגם במנהגי יוה"כ אין מסירין הטלית עד אחר תפלת ערבית ע"ש ועיין בשו"ת מנחת עזריה סי' ק"ז דמה עוב לקיים מצות ציצית בתשעה באב בטלית קטן בלבד באותו היום כו' ובכה"ג[ג] נכון הדבר שלא לעטוף עליה גדול בשחרית ליודע פודתו כו' ע"ש. וכתב בשלמי ציבור בשם שו"ת כנה"ג א"ח לפי המנהג שלא לעטוף עליה שחרית בע"ב גם לעורך להיות מנדקי למילה לא יעבש טלית. ומ"מ ראיתי מנדקי אחד לבש ובירך ולא ראיתי בידו ע"ש:

משנה ברורה

ואילך חייב בציצית כגדול ומ"ש בדרשות מהרי"ל בהלכות נשואין שנוהגין שגם נערים גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאין להם נשים וסמכו להן אקרא דכתיב גדילים תעשה לך וסמיך ליה כי יקח איש אשה הוא דבר תמוה דעד שלא ישא אשה יהיה יושב ובטל ממצות ציצית:

א (א) להרמב"ם וכו'. וכ"מ מותר (א) לצאת לר"ה בליל שבת בטלית עם הציצית ולא הוי משוי שהם נוי הבגד ומכשיטיה: (ב) להקל. היינו דוקא לענין ברכה (ג) אבל אסור לברך כסות של לילה ביום בלא ציצית וכן כסות של יום בלילה משום ספק. וכ"כ נראה דהש"ך הלובש טלית בלילה א"ל לבדוק הציצית דבכגון זה בודאי נוכל לסמוך על חזקתן שמכבר: (ג) ג"כ ליום. פי' גם ליום ואפילו (ג) גם מיוחד לגילה וכ"ש ליום לבד: (ד) תפילת ערבית. ובתענית צבור כשלובשין טלית בתענה יסיר את הטלית כשיגיע לברכו מאחר דעכשיו אין לובשין הטלית אלא למצות ציצית אם יהיה עליו (ד) יראה כאילו סובר דלילה זמן ציצית הוא. וכ"כ הש"ך לפני העמוד אם (ה) אין הולך בתלבוש העליון שאין כבוד הצבור בכך פשיטא דלא יסיר הטלית מעליו: (ה) וגליל יו"כ. וכל (ו) העובר לפני התיבה צריך להתעטף. ובל"ח[ד] כתב דלפ"ד האומר קדיש יתום לפני התיבה יתעטף מפני כבוד הצבור ואין מברך עליו: (ו) יתעטף. להדמות למלאכים (ז) שמעוטפים לבנים ולכך לא יסירו בלילה עד אחר תפלת ערבית של מוצאי יום"כ: (ז) בעוד יום. אבל אם אחר להתעטף עד לילה שוב לא יברך דשמא הלכה כהרמב"ם[א] ומשמע מדברי המ"א בסק"ד דאפילו בין השמשות מותר לברך עד לה"כ וטעמו דהלא בציצית לא כתיב יום רק ולראיתם אותו משמע כל זמן שנוכל לראות וכן פסק בעל דרך החיים ובספר מטה אפריים[ד] ראיתי שמתמיר בזה. אך אם זה גופא הוא מסתפק אם כבר הגיע בין השמשות נראה דבודאי יוכל לברך דבלא"ה דעת התוספות והרא"ש דכסות יום חייב בלילה והגר"א בביאוריו מלבד ג"כ לשיטה זו ע"ש: ב (ח) בהם ציצית. מפני שעיקר תשמישן בלילה וכסות לילה מיקרי אך לפ"ז לא היה פטור רק להרא"ש אבל להרמב"ם דכסות לילה חייב ביום חייב וי"א עוד טעם לפטור משום (ח) דלא חייבה התורה רק דרך מלבוש או דרך עיטוף לא דרך העלאה בעלמא ויש (ט) חולקין וס"ל דאפילו אם יציע תחתיו בגד של ד' כנפות חייב בציצית* וכ"ש דרך העלאה ע"כ הכריע המ"א דיעשה קרן אחת* עגולה וילא אלינא דכו'ע. אבן משמע[ב] מדבריו דאין להחמיר בזה רק בסדין של צמר אבל לא בשל פשתן או שאר מיני ועיין הטעם בפמ"ג: ג (ט) משיכיר וכו'. והוא הזמן דמשיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו המוזכר לקמן בסימן נ"ח לגבי ק"ש [ב"י בסי' נ"ח בשם הרא"ש דאד שיעורא הוא ע"ש ובביאור הגר"א בעייינו]: (י) וכן נוהגין. עיין בביאור הגר"א שפסק כדעת השו"ע ובפמ"ג כתב אם השעה דחוקה המיקל להניח מע"ה ואילך אין גוערין בו ועכ"פ לכתחלה בודאי נכון מאד להמתין מלברך עד שיכיר בין תכלת לבן וכן נראה דעת הא"ר. ובדיעבד נראה דאפי' אם בירך קודם עמוד השחר לא יחזור ויברך דשמא הלכה כהרא"ש דכסות יום בלילה חייב: (יא) ימשמש בו. ר"ל בציליותיו:

ולא

שער הציון

(ח) ט"ז: (ב) ע"ת וא"ר: (ג) שכה"ג: (ד) ב"ח: (ה) פמ"ג: (ו) מ"א: (ז) ב"ח: (ח) מרדכי: (ט) תוספות:

הגהות ותיקונים: א) חסר צ"ל או ליום: ב) ברכ"י: ג) צ"ל ובכל אופן: ד) תרי"ט סעיף ז' ובאל"מ אות י':

הערות והארות: 1) עיין סי' י"ד ס"ג בה"ל ד"ה שאלה, בסופו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ח' כתב: אבל אם עדיין לא התפלל (ערבית) יכול לברך עליהן עד צאת הכוכבים. ובסידור כתב ולא בערב אחר תחלת השקיעה וכו'. ב) בסידור לא חילק בין מכסה של צמר לשאר מינים.

הלכות ציצית סימן יט כ

יט זמן ברכת ציצית. ובו ב׳ סעיפים:

א [א]ציצית חובת גברא הוא (ב) (א) ולא חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית (ב) פטור מציצית ולפיכך אינו מברך (ג) (ג) על עשיית הציצית שאין מצוה (ד) אלא בלבישתו: ב [ב]עשה טלית לצורך תכריכין [ג]אף על פי שלובשו לפעמים (ג) בחייו (ה) פטור:

א מנחות מ״ג וכתבו הרי״ף והרמב״ם שם והרא״ש ב מנחו׳ מ״ז נמוקי יוסף הלכות ציצית

כ דיני לקיחת ומכירת טלית. ובו ב׳ סעיפים:

א * [א]הלוקח טלית (ב) מצוייצת (א) מישראל (ב) (ב) או מתגר א״י (ומומר שלקחן (ג) (ג) מישראל נאמן) (נ״י הלכות ציצית) כשר דכיון דתגר הוא חזקה שלקחה מישראל (ד) דלא מרע נפשיה אבל אם לקח מא״י שאינו תגר (ה) פסולה: ב [ב]אין מוכרים טלית מצוייצת (ד) (ו) לעובד כוכבים (ז) * שמא יתלווה עם ישראל בדרך ויהרגנו [ג]אפילו למשכן ולהפקיד טלית מצוייצת לעובד כוכבים אסור אא״כ הוא (ח) לפי שעה דליכא למיחש להא:

א מנחות מ״ו ב סס ג נמוקי יוסף

באר היטב

ידענא למה יפטרו בשל גמר ע״ש. וכתב המ״א בנסדין של גמר יעשה קרן אחת עגולה לפטור מציצית אליבא דכ״ע ע״ש:

(א) ולא חובת מנא. ע״ל סימן י״ז ס״ק ב׳ מ״ש שם: (ב) על עשיית הציצית. עיין מ״א מ״ש והמחבר יד אהרן חולק עליו: (ג) בחייו פטור. כיון שאין עיקר עשייתה לאכפוי מחייב ה״ל כסות לילה ופטורה אפי׳ לובשו ביום. עיין מ״א וע״ת (דלי״א דלעיל דכסות לילה חייב כשלובשו ביום ה״ה בזה וא״כ לדידן יש לעשות בו ציצית

משנה ברורה

א (א) ולא חובת מנא. עיין לעיל סימן י״ז סק״ה מש״ש: (ב) פטור מציצית. אע״ג (א) דכתיב ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם מ״מ מדכתיב קרא אחרינא גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה משמע דוקא כשמתכסה בה: (ג) על עשיית הציצית. ר״ל בעת הטלתן בהבגד אבל אח״כ כשמתעטף בו מברך להתעטף. ואם נפסקו אחר שלובשו (ב) צריך לפשטו ולעשות בו ציצית ולברך כשחוזר ולובשו אף שלובשו תיכף: (ד) אלא בלבישתו. וה״ה במזוזה דקי״ל חובת הדר היא אין לברך על המזוזה רק כשהוא נכנס לדור בהבית תיכף ומיד ולזו הוא ממש דומיא דעטיפה או כשכבר דר בה [ברכ״י וכן משמע מדברי המ״א להמעיין בו היטב ועי״ש עוד במ״א ובברכ״י ובמשובת רע״א בסוף סימן ט׳]: ב (ה) פטור. האחרונים (ג) מסקי דדוקא לדעת הרא״ש דפוטר לעיל בסימן י״ח כסות המיוחד לילה אפילו ביום והא נמי לכסות לילה דמי שהרי מת פטור ממצות אבל לדעת הרמב״ם דמחייב כסות לילה ביום גם בזה חייב לפיכך יעשה בו ציצית ולא יברך. מוכרי (ד) הבגדים שלובשין ומכוונין להרקומים מדתן פטורין ואם לובש אותן להעביר בזה את המכס[א] אפשר דחייב בציצית כמו גבי כלאים:

ובשלא לברך) כתבו תוס׳ בנדה דף ס״א מוכרי הבגדים שלובשין הבגדים ומכוונין להראותם לקונים פטורים ואם לובש אותם להעביר המכס אפשר דחייב בציצית ועיין בי״ד סי׳ ש״א מ״א:

(ה) מצוייצת. דוקא טלית מצוייצת אבל ציצית אפי׳ מתגר עובד כוכבים אסור. ט״ז מ״א: (ב) או מתגר עובד כוכבים. אפי׳ אינו מוחזק לקנות טליתות רק מוחזק לקנות אחר שהורות מישראל ב״ט ט״ז מ״א: (ג) מישראל נאמן. ר״ל שטוותן ושזרן ותלאן לשמן: (ד) לעובד כוכבים.

ביאור הלכה

* הלוקח טלית וכו׳ מתגר נכרי וכו׳. עיין בח״א בכלל י״א שכתב וז״ל דהקונה מחיר הציצית ויקשרם מחדש ואיני יודע שום טעם לזה ואי קאי אאינו תגר מה יועיל אם יחיר הציצית שמא לא נטווה לשמה לא מיבעיא להמ״א דמחמיר בקניית ציצית מנכרי[ב] אפילו לט״ז ג״כ יש להחמיר בזה דאפשר מחמת שהוא רואה שיבטו קופיים על הטלית ע״כ טוה הציצית בעצמו ותלאן בהבגד וגם לא הו״ל לא״א לתסוס אלא לפרש וי״ל דט״ס הוא בח״א והאי וי״ל צריך להיות אחר מה שכתב בחלה לענין טליתים גנוסה עי״ש: * שמא יתלווה. עיין בח״ב ועיין בביאור הגר״א שכתב דלהכי אסור אפילו למשכן אבל הנכרי משום דנקטינן לומרא כהאי טעמא דשמא יתלווה וכו׳ דלאידך טעמא דזונה היה מוחר וי״ל דאיך יאסור לזונה כיון שהטלית אינו שלו [ולפ״ז לפי מה שכתב הא״א דלדידן השמא לא מיישינן לטעם דשמא יתלווה בח״ש בח״ב בשמו ממילא מותר למשכן ועכלה זה מהא״א עי״ש שמחמיר בזה]. ועיין בנ״י בה״ק דמשמע בהיפך ועכ״ג על סברת הנ״י בחה״ב וכו׳ עי״ש ואולי כונתו לנכרית אסור למסור להפקיד מטעם זה אבל מדברי

ואבל לדעת הרמב״ם דמחייב כסות לילה ביום גם בזה חייב לפיכך לדידן יעשה בו ציצית ולא יברך. מוכרי (ד) הבגדים שלובשין ומכוונין להראות להקונים מדתן פטורין ואם לובש אותן להעביר בזה את המכס[א] אפשר דחייב בציצית כמו גבי כלאים:

א (א) מישראל. אפילו אין מכיר אותו שהוא כשר ונאמן אפ״ה תלינן דסתם ישראל בחזקת כשר הוא ובודאי טווהן ושזרן ותלאן לשמן אם לא שהוא משוד [ב״מ] וכללי המשוד עיין ביו״ד סימן קי״ט: (ב) או מתגר א״י. אפילו (א) אינו מוחזק לקנות טליתות רק מוחזק לקנות שאר סחורות[א] אפ״ה נאמן דאם שוב לא יאמינוהו בד״א: (ג) מישראל נאמן. עיין בלבוש דמוכח מיניה שא״ל התגר לומר שקנה מנאמן דאפילו מסתם ישראל כשר כמו מישראל שקנה מישראל וכן משמע (ב) משאר אחרונים ואפשר דגם הרמ״א סובר כן ומיבא נאמן קאי על התגר שהוא נאמן בדיבורו והוסיף הרמ״א זה להורות לנו הסברא דדוקא על דיבורו סמכינן ומאמינין לו דלא מרע נפשיה לומר שקר משא״כ בסתמא[ב] לא מרע נפשיה עי״ו: (ד) דלא מרע נפשיה. עיין בח״א שכתב דוקא גבי טלית בציצויה סמכינן על סברת זו ומאמינין לו משום דאין דרך לנכרי לתלות ציצית בבגדו אבל לקנות ציצית אסור אף מתגר שמא לא היה הטויה והשזירה לשמה וכן פסק הט״ז ודה״ח ריש (ג) מקילין[ב] בזה ועיין בתרה״ח ובשועות יעקב שהסכימו דהיכא דעסק התגר הוא לקנות ציצית מישראל ולמכור מותר מתגר: (ה) פסולה. שמא הוא בעצמו עשה הציצית בהבגד וכ״ש דאסור לקנות ממנו ציצית דשמא לא נטווה לשמה וא״כ פשוט דאפילו אם ירצה להחיר מהבגד ולקשרם מחדש אסור [מ״א ושארי אחרונים דלא כט״ז]. מצא (ד) טלית מצוייצת בשוק כשר. ואסור[ד] לשלוח ציצית (ה) אפילו פסוקין ושזורין ע״י עו״ג אם לא בשני חותמות: ב (ו) לעובד כוכבים. אפילו (ו) אם הוא תגר דגם הוא חשוד על שפיכת דמים וג״ע והא דאמרינן לעיל בח״א חזקה שלקחה מישראל ובו׳ היינו מישראל עבר ומכרה לו: (ז) שמא יתלווה. ועוד איכא טעם בגמרא משום זונה ופירש״י שיתגנה בזונה ותאמר מישראל נתן לה וא״כ כ״ש דאסור למכור לנכרית מטעם זה ועיין בח״א שכתב דלטעם שמא יתלווה ליכא למיחש השמא דאינן חשודים על ש״ד אבל לטעם דזונה יש לחוש: (ח) לפי שעה. אבל (ז) אם הסיר הציצית

שער הציון

(א) ס״ל: (ב) דה״ח: (ג) הנ״י והע״ת והמ״א והביאור הגר״א וש״ל: (ד) מ״א: (א) אחרונים: (ב) דה״ח וח״ל: (ג) א״ר ומנחת יעקב בלל מ״ה[ד] ובברכ״י: (ד) ע״ת א״ר ופמ״ג ולענין ציצית עיין בסי׳ י״א בא״ב סק״ה: (ה) פמ״ג בא״ז ודה״ח: (ו) מ״א ופרישה ותרה״ח דלא כט״ז: (ז) ב״י:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבת, מישראל: ב) חסר תיבות, לא אמרינן: ג) חסר תיבת, אלא: ד) כלל ל״ב סקמ״ה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב בפשיטות שאסור ללבוש טלית שאינה מצויצת כדי להעביר את המכס. ב) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ פסק שאסור לקנות אפילו מתגר שאינו יהודי חוטים לציצית, שמא הוא עצמו טוואן או שזרן. ג) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ וד׳ כתב: השולח ציצית לחבירו ביד נכרי צריך שיחתמנו חותם בתוך חותם וכו׳ בד״א כשהוא בענין שיהנה הנכרי בחליפין אבל אם לא יהיה לו הנאה כלל מחליפין אין חוששין שמא יחליף הנכרי כדי להכשיל את ישראל. וכל זה כששולח חוטין שאינן שזורין או אפילו הן שזורין אלא שאינן מופסקין לד׳ חוטין ארוכין רק עדיין הן חוט אחד ארוך, אבל אם הן שזורין ומופסקין וד׳ חוטין ארוכין אין לחוש להחלפה.

כא כדת מה לעשות בציצית שנפסקו ובטליתות ישנים. ובו ד׳ סעיפים:

א מגילה כ״ז לפי הסמלמות והרמב״ם והר״ן מהא דסיפוי הדם סוגין פ״ז וגר מעוכה שנת כ״ג ב הר״ן בפרק ר״ג דשבת בשם הרלב״ד ג הרמב״ם פפ״ג וכ״ש בשם גאון מהריא דמנחו׳ מ״ג

א (א) אחוטי ציצית (ת) [ת] (ב) שנפסקו יכול לזרקן (ג) [ג] (ג) לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה * אבל כל זמן שהם (ד) קבועים בטלית אסור (ה) להשתמש בהם כגון * לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום בזוי מצוה: (וי״ת דאף לאחר שנפסקו (ו) אין לנהוג בהן מנהג בזיון (ז) לזורקן במקום מגונה אלא שאינן צריכין גניזה (כל זו הלכות שבת) ויש מדקדקין (ח) לגוזזן והמחמיר ומדקדק במצות תע״ב) (מהרי״ל הלכות ציצית) (ועי״ל סימן תרס״ד סעיף ח׳ ט׳): **ב** [2]טליתות של מצוה (ט) שבלו אדם בודל עצמו מהם (י) ואינו מותר (יא) לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש (יב) המגונה אלא (יג) זורקן והם כלים: **ג** [3]מותר ליכנס בציצית (ג) (יד) לבית הכסא: הגה וכ״ש לשכב

שערי תשובה

[ת] שנפסקו. עבה״ט ומה גם הוא מודה כיון שמעולם לא נעשה בהם תשמיש מצוה. ומ״מ אפשר שאין לנהוג מנהג בזיון מאחר שהם עדיין ושזורים לשם ציצית: [ב] לאשפה. עבה״ט ומ״ש בשם תשובת רמ״א הוא ט״ס וע״ל רא״מ והוא מדברי הא״ר. ומ״ש אבל מותר כו׳ עיין בית דוד וצ״ע בגוף הספר

באר היטב

גרלה דאפי׳ לתגר עובד כוכבים מדלא מפרש הברייתא לעובד כוכבים שאינו תגר אבל לתגר עובד כוכבים מוכרין והמ״א הקשה עליו מפרש״י ע״ש. ואני אומר דמפרש״י אין הוכחה דמנ״ל פירושו די״ל כך כוונת הגמרא מן התגר מן העובד כוכבים כשרה ואע״פ שאמרו אין מוכרין טלית מצויצת לעובד כוכבים אפ״ה לתגר עובד כוכבים מותר למכור לו טלית מצויצת לכתחלה כיון דתגר הוא ליכא למיחש למידי ועי׳ יד אהרן. כ׳ המ״א סי׳ ט״ו ס״ק ב׳ מוכח מכאן שמותר לעשות מהטלית בת ד׳ כנפות בגד אחר שלא יהא לו ד׳ כנפות מדמתיר למכור לעובד כוכבים הטלית כשבוטל הציצית. אבל אם מוכר טלית לחבירו אסור ליטול הציצית אא״כ רוצה לקובעם בטלית אחר ע״ש. לשלוח ציצית ע״י עובד כוכבים צריך ב׳ חותמות. ודוקא אם יש לחוש שנהנה בחליפין ואפשר דאם הם שזורין ומופסקין שרי. מ״ב. אם מצא טלית מצויצת או ציצית בשוק יש להכשירו בזמן הזה. עולת תמיד ועיין ב״י. והבאר היטב אשר לפני העתיק משם ע״ת יש להחמיר ע״ש ואינו כן: (ת) שנפסקו. ה״ה מקודם שעשאם בגגד דהזמנה לאו מילתא היא: (ג) לאשפה. ומהרי״ל נהג להניחם תוך הספר לסימן או לעשות בהם-

שוס מצוה. וכתב ט״ז וה״ה סכך סוכה טוב שלא לעשות בו לצורך דבר שאינו כבוד למצוה שעברה. (ומותר להשתמש בטלית כשהתיר הציצית ובלבד שלא יהיה תשמיש מגונה ופשוט הוא. כתוב בתשובת רמ״א סי׳ ט׳ אסור לעשות טלית של מצוה מתכשיטי כומרי עובדי כוכבים או לקנות מהן קרשים ואבנים לבנין ביהכ״נ אבל מותר לבוש מלבוש שמקשטין בהם עבודת כוכבים): (ג) לבית הכסא. כתב הט״ז דוקא בד׳ כנפות שלבש תחת הבגדים אבל בטליתות של מצוה אין נכון שיכנס לבית הכסא. גם ההולכים ביו״כ לפנות ומלובשים

ביאור הלכה

הב״י שהביאו משמע דאף לנכרי אסור:

* אבל כ״ז שהם קבועים וכו׳. עיין במ״ב והוא מהב״ח והביאו דבריו הע״ת והא״ר והסכים להם הפמ״ג ג״כ דלא כהט״ז שכתב דבו״ע מודים בזה דשרי ועיין לקמן בסימן תרל״ח בסק״ב במ״א במ״ש לענין סוכה בגויה משנה לשנה דמשמע מדבריו שם דבכל השנה ואפי׳ כשיגיע חג הסוכות כ״ז שלא יבא בה אין עליה רק שם הזמנה בעלמא ומוכח בפשיטות דס״ל כסברת הט״ז דהוא מותר להשתמש בה עדיין ואין זה משום בזוי מצוה דלא כב״ח ועיין בשע״ת שהביא שם בשם הברכ״י שכתב בשם מהר״י מולכין שם״ל שם ג״כ לאיסור אך הוא דחה דבריו שם מכח דברי המ״א ולפלא שלא זכר דהב״ח יסבור ג״כ כווחיה ואין להתיר שם רק מחמת דהוי כאלו התנה שאינו בודל וכמו שכתב השע״ת שם ועוד אפשר לומר דסברת המ״א לחלק בין ציצית דבכל יום היא עומדת לקיים בה המצוה ע״כ אפילו בעת שפושטה מעליו עדיין לא נתבטל המצוה מן הבגד משא״כ בסוכה לאחר ז׳ ימי החג דנתבטל מצותה ממנה עד לשנה הבאה ע״כ אף דדעתו עליה אין עליה רק שם הזמנה בעלמא ולפ״ז עכ״פ בלובש ושופר ע״כ דיפלוג המ״א ג״כ לאבן״ח: * לקשור וכו׳. עיין בפמ״ג שכתב דאף בכל מצוה דלכתן שייך בה האיסור דבזוי מצוה עיי״ש:

לזורקן לאשפה אך אם ממוך שלא גנזן וזרקו ממילא אין לחוש לזה: (ח) לגונזן. כתב מהרי״ל דיניח הציצית בתוך הספר לסימן או לעשות בהן שום מצוה דהוא״ל ואיתעביד בהו מצוה חדא יתעביד בהו אחריתא: **ב** (ט) שבלו. עיין בפמ״ג שכתב דטלית של מצוה שנפסקו ציציותיו לא יעשה ממנו מכנסים דהוא בכלל תשמיש מגונה ואפילו מטלית קטן אסור: (י) ואינו מותר וכו׳. כל״ל. [אבה״ח וכן משמע מהגר״א]: (יא) לקנח וכו׳. ר״ל אפילו לקנח הטיט מעל רגלו [כן מוכח מר״ן בפי״ג דשבת]: (יב) המגונה. אבל (י) לשאינו מגונה שרי ובעוד הציצית עליו אם רשאי להשתמש בהטלית תשמיש שאינו מגונה דעת הע״ת דשרי דדוקא בציצית אוסר המחבר בס״א ולהט״ז אסור וכן הסכים הפמ״ג וכתב דטלית של תפלה המיוחד לכך חמיר הטלית כמו הציצית אבל ט״ק פשיטא דשרי לכל תשמיש שאינו מגונה אפילו בעוד הציצית עליו דהא לבוש הדיוט הוא ורשאי לשכב בו בלילה וכנסמוך: (יג) זורקן. ר״ל (יא) לאשפה ואפילו הי״א הנ״ל דאוסר בציצית גופא משמע דמודה בזה: **ג** (יד) לבית הכסא. ודוקא (יב) בד׳ כנפות הקטן שלובשו כל היום אבל אלו טליתות של מצוה שמיוחדין (יג) רק להתפלל בהן אין נכון שיכנס בהן לבהכ״ס אך (יד) להסתין בהן מותר גם ההולכים ביו״כ לפנות ומלובשים בקיט״ל° צריך שיפשוט הקיט״ל

מתרגם: °מלבוש לבן שלובשים ביוה״כ

שער הציון

(ת) מגילה כ״ו ע״ב: (ב) כ״כ הב״ח בפי׳ זה עי״ש: (ג) ע״ת ומ״א לקמן בסימן מ״ב: (ד) פ״מ במ״ז: (ה) פמ״ג: (ו) ב״ח: (ז) פמ״ג: (ח) ט״ז: (ט) מוכח מהגר״א בביאורו: (י) ע״ת: (יא) מוכח מפמ״ג: (יב) פמ״ג: (יג) ט״ז: (יד) דה״ח:

הגהות ותיקונים: א) בפי״ז:

הלכות ציצית סימן כא כב כג

בהן דברי ריש שכתבו שנהגו (ד) [ג] (טו) שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית גם שלא ליתנו (טז) לכובס מ"י לכבסם ד מגור בסס הגהות מרדכי
והכל שלא יהיו מצות מחיות עליו אך מוהגים להקל (יז) לשכב בהם (כל בו): ד ד"יש ליזהר כשאדם לובש טלית (יח) שלא יגרור (ה) [ד] ציציותיו:

כב ובו סעיף אחד:

א (א) * אקנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו (ב) דלא גרע מכלים (מ) חדשים: הגה ואם לא מברך בשעת עשייה מברך (ג) * בשעת (ד) [מ] עטוף ראשון (מיימוני י"י): א מהרי"מ לפי הטור וכ"כ העיטור

כג דיני ציצית בבית הקברות. ובו ג' סעיפים:

א אמותר ליכנס בבית הקברות והוא לבוש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקברות אבל אם הוא א נרטות י"ח

באר היטב

בקיטל צריך שיפשוט הקיטל כיון שנגד זה מיוחד רק להתפלל ע"ש: (ד) שלא לשכב. ובכתבי האר"י ז"ל ע"פ סוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן. (ועיין בס' אליהו רבה מה שמתרץ על קושית מ"מ על ראיות האר"י ז"ל): (ה) ציציותיו. ועליו נאמר וטאטאתיה במטאטא השמד. ובספר מלה שמורה האריך דאין איסור בזה משום ביזוי מצוה אלא הטעם שלא ידרוס עליהן ויופסקו. והקשה המ"מ דבסי' כ"ג כתב דאם נגרר על הקברות אסור משום לועג לרש משמע דבעלמא מותר וכן ההיא דציצית הכסת ע"ש. והמחבר יד אהרן מישבו ע"ש המילוק של הט"ז שכתבתי בס"ק ג' לענין בית הכסא ה"נ כאן לענין שלא יהא נגרר הציצית יש חילוק בין טלית גדול או קטן דבטלית גדול שמיוחד רק להתפלל אינו ראוי והגון שיהיה ציציותיו נגררין באדרן והיא דבית הקברות והציצית הכסת מיירי בציצית בבגדיהם ע"ש ועי' בשכנה"ג: (מ) חדשים. אבל אין מברך שהחיינו על המצוה כיון דאינו בא מזמן לזמן. לפי"ז אם עשה ציצית בבגד ישן שכבר קנה וברך עליו שהחיינו אינו מברך וה"ה בתפילין נמי אינו מברך שהחיינו מש"ה כתב קנה טלית ועשה בו ציצית כו'. וא"ל דהא על כליס חדשים צריך לברך בשעת קנין ולמה כתב ועשה בו ציצית י"ל דוקא כשקונה בגד כמות שהוא ראוי ללבוש אז מברך שהחיינו אבל אם קנה בגד ועשה ממנו מלבושים אז יברך בשעת לבישה והכא כיון שעושה בו ציצית מברך אגב בשעת עשייה המצוה זהו דעת הב"י וב"ח ורש"ל ושכנה"ג ומ"א אבל הרמב"ם ס"ל דמשום המצוה שמחדש בה מברך שהחיינו מש"ה כתב ציצית ותפילין ע"ש. וכתב ע"ת דיש להוג כהרמב"ם וכ"כ ט"ז דבין בציצית בין בתפילין יש לברך בפעם ראשונה שהחיינו כמ"ש רמ"א בי"ד סימן כ"ח לענין כיסוי דם ומינה לכל מצוה שחדש עושה בפעם ראשון מברך שהחיינו ע"ש. ועיין בי"ד שם ס"ק ב' מש"ש. ועיין בספר בני חיא. ובתשובת חות יאיר סי' רל"ו: (נ) עיטוף ראשון. פי' שהחיינו תחלה ואח"כ להתעטף. ב"ח ע"ת:

שערי תשובה

שם: [ג] שלא לשכב. עבה"ט והאחרונים האריכו בזה ועיין בקונטרס מספר רב שלבאורה י"ל שאין ראיה מדוד לפי שמלך היה והיה קשור לו ס"ת מרובו רק שאינה נכנסת עמו למת המלחן ע"ש באורך: [ד] ציציותיו. עבה"ט ועיין בשלמי ציבור בשם בעל עטרה מאמרות שכתב מצוה מן המובחר שיהיו הציצית משולשין[ב] לא נגררים אלא יהיו תלוים ומומדים מחלי גופו ולמטה. וכן הוא בכתבי הרב זצל"ה שבחינת טלית הוא עד החזה ומשם ואילך הוא בחינת ציצית ולא יפה עושים המשלשלים עליתם מאוד ע"ש. ועיין בבר"י בשם פרי האדרת ושו"ת דגול מרבבה שטלית אדרן יכול לתחוב הציצית בחגורתו אשר בתחתיו כדי שלא יגררו. ועדיף טפי לתוחבם בחגורתו. ועיין לעיל ס"ס יו"ד ובמ"ת יעקב סי' ל"ב ע"ש:

[מ] עיטוף ראשון. עבה"ט. ובבר"י כתב ממשמעות האר"י מי שקנה טלית

משנה ברורה

הקיט"ל כיון שנגד זה מיוחד רק להתפלל: (טו) שלא לשכב. ובכתבי האר"י ז"ל כתוב ע"פ הסוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן: (טז) לכובס א"י לכבסם. הטלית עם הציצית אלא (טו) מחיר הציצית ואח"כ כובסן: (יז) לשכב בהם.[ב] וכן (טז) ליתן לכובס מ"י מיהו (יז) יש מחמירין בזה שיעשה כנ"ל: ד (יח) שלא יגרור. יש מפרשים הטעם משום ביזוי מצוה ועוד כי קרוב שיפסלו ולכן יגנזם ויחבאם בחגורו:

א (א) קנה טלית וכו'. אין להקשות (מ) דהא על כליס חדשים צריך לברך בשעת קנין ולמה כתב ועשה בו ציצית די"ל דוקא כשקונה בגד שהוא ראוי ללבוש כמות שהוא אז מברך מיד אבל אם קנה בגד לעשות ממנו מלבושים אז לא יברך אפילו לאחר שגמר רק בשעת לבישה דוקא דבעינן שעה מיוחדת או קנין או לבישה והכא אינו ראוי ללבשו תיכף (ב) דהא צריך להטיל בו ציצית ע"כ אינו יכול לברך עליו בשעת קנין וכדי לצאת ג"כ דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשייה המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא יתמין עד הלבישה: (ב) דלא גרע וכו'. אבל (ג) אין מברך שהחיינו על המצוה כיון דאינו בא מזמן לזמן לפ"ז אם עשה ציצית בבגד שהיה לו מכבר אף שלא היה בו ציצית מעולם אין צריך לברך שהחיינו וה"ה אם עשה תפילין לעצמו אינו מברך שהחיינו ועיין בבה"ל: (ג) בשעת עיטוף.[ג] בתחלה ברכת להתעטף ואח"כ שהחיינו [פמ"ג[ג] והה"מ]:

* קנה וכו'. עיין במ"ג סק"ג ועיין בב"י דכל זה הוא דעת בעל העיטור. ודע דאף דלכתחלה בודאי יש לנהוג כן אחרי דדעת הש"ע ועוד כמה וכמה מהאחרונים דפסקו כן כהעיטור מ"מ לאו מילתא דפסיקתא הוא דהע"ת והט"ז פסקו כהרמב"ם והמאם הא"ר והגר"א בביאוריו פוסק ג"כ כהרמב"ם דצריך לברך שהחיינו גם על תפילין מחדש [וכ"ז אם עשה אותם בעצמו אבל אם קנה התפילין מהסופר וכן לענין הציצית אם הטילם אחר בבגדו משמע מהגר"א שם דאף לדעת הרמב"ם אין צריך לברך שהחיינו אם לא שקנה עתה הטלית מחדש דצריך לברך מחמת כליס חדשים] ע"כ מהנכון שיכונים עצמו להתחייב שהחיינו מצד אחר ויכוין לפטור גם את זה בפרט אם הוא לובש עתה התפילין בפעם ראשונה ממי שיו בודאי יראה לעשות עצה זו דיש פוסקים שסוברים דעל כל מצוה שחדש עושה פעם ראשונה בימי שיו יברך שהחיינו. עיין במ"ש ביו"ד בסימן כ"ח ובסמ"ג שם ובא"ר בסי' זה. ומהגר"א בסימן זה משמע שאינו סובר כהרוקח מה: * בשעת עיטוף ראשון. עיין בסמ"ג שכתב דאגלו דוקא הוא והראה לעיין בלבוש בסימן רכ"ה וכוונתו להא דס"ג שם דאם לא ברך בשעת ראיה ראשונה יוכל לברך בשעה ובימי שם בלבוש הטעם דהא אמרי יש עליו חיוב הברכה עי"ש וא"כ ה"ל בעינינו ולכאורה יפלא על הסמ"ג אמאי לא רמז לעיין במ"א שם דחולק על ההג"ה שם והסכים בעצמו ג"כ שם עמו עי"ש וי"ל דכוונתו על הרמ"א דלפי מה שכתב שם בהג"ה דבריו כאן בהג"ה שכתב עיטוף ראשון לאו בדוקא אהוא. ודע עוד דמדברי הגר"א שם משמע דמסכים עם ההג"ה שם וכן כתב שם הא"ר דהלכה כן וא"כ לכאורה בעינינו יש לסמוך בדיעבד לברך אפילו אח"כ וכן משמע לענ"ד מלשון הרמב"ם בעינינו שכתב דאם לא ברך על קודם

ולוגב וכיוצא בהן שהחיינו בשעת עשייה מברך עליהן שהחיינו בשעה שיוצא ידי חובתו בהן:

שער הציון

שמעלין

(טו) דה"ח: (טז) מ"ר בשם כמה פוסקים: (יז) שם בשם שכה"ג: (מ) מ"מ: (נ) פמ"ג: (ג) מ"מ:

הגהות ותיקונים: א) ד': ב) משולשין: ג) א"ר:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור הרב פסק בסדר ברכת הנהנין פרק י"ב סעיף ד' דאם לא בירך אחר שלבשו מיד, יכול לברך כל זמן שלא פשטו. אבל אם פשטו על דעת שלא לחזור וללובשו לאלתר אלא לאחר זמן לא יברך בלבישה שניה. ב) ובשו"ע הרב בסעיף ד' כתב: וכן מותר ליתנם לכובס, אפילו הוא נכרי. ג) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב שיעשה ברכת שהחיינו קודם לברכת להתעטף בציצית.

נגרר על הקברות אסור משום (א) לועג לרש [2]בד"א בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים (ב) לצורך עצמם אבל אנו שאין מכוונים בהם אלא לשם מצוה אסור אפילו אינם נגררים והני מילי כשהציציות מגולים [3]אבל אם (ג) הם מכוסים (ד) [ה] מותר: **ב** יש נוהגים לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות [7]ולא הועילו כלום (ב) (ד) בתקנתן: **ג** [8]הנכנס תוך ד' אמות של מת או (ה) של קבר (ו) דינו כנכנס לבית הקברות. [9](ז) במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת בבית [1]אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו משום (ג) (ח) לועג לרש:

ב ר' יוחנן שם והרא"ש בשמו
ג ב"י ותשו' רשב"א
ד ב"י מהריא"ל דמנחות ל"ז ה ב"י ומהריא"ל דברכות ו הרא"ש בהלכות ציצית

א מנחות מ"ה
ב טור ג ב"י מי' מ' ובשם ר"י בשם הריטב"א ד הגהות מיימוני פ"ב בשם שותר טוב והמרדכי בפ"פ ג' דסוכה ה מ"ח בשם רב משה גאון ו סמ"ק ורבינו יונה וריב"ש בשם רבו ר' פרץ כהן ז טור בשם בעל העיטור
ח מהר"ם וריקנטי סוף פרק שלח לך ט כן שמע הב"י

כד הנהגת לבישת הציצית ושכרה ועונשה. ובו ו' סעיפים:

א [1]אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות אינו חייב בציצית וטוב [2]ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום (א) כדי שיזכור המצוה בכל רגע וע"כ יש בו חמשה קשרים כנגד ה' חומשי תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור [3]ונכון ללובשו (ב) על המלבושים. לפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית (ג) בשעת התפלה: **ב** [4]מצוה לאחוז הציצית (ה) (ד) ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' (ה) על לבבך: **ג** [5]טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה (ו) כשמברך: **ד** [6]יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו [7]וליתן אותם (ג) [ה] (ז) על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה: הגה גם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בם והכל הוא חיבוב מצוה (ב"י): **ה** [8]כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז (ג) (ח) להויות [9]וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים עולה כ"ו

שערי תשובה

ועשה בו ציצית ואם"כ שהחייבו בשעת עטיף ראשון יברך מתלה ברכת ציצית ואם"כ שהחייבו דלא כהע"ת ומקור מכמה. ומה"ב ושלמי ציבור המריבו מה. וע"ש שהקשה דמ"ש משופר וסוכה ולולב והמיל דברי הב"ח נדחק לחלק לפי דעתו ע"ש ועיין במה"ב דכשמניח תפילין תדשים אין מברך שהחייבו וכן המנהג ע"ש:

[ה] מותר. עבה"ט. וכ"כ בתפארת שמואל והמאו בבר"י דגם ט"ק שלובש אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה ע"ש:

[ה] על העיניים. עבה"ט ומ"ש הסומא כו' שם בשבת יעקב איתא שיש לו ליקח הציצית בשעה שקורא פרשה ציצית אע"פ שנאמר ורא"תם אותו כיון

באר היטב

(ה) מותר. פי' שלבש את הציצית תחת הבגד וה"ה בתפלין נמי מותר ליכך בבית הקברות אם מכסה אותן. ע"ת. ועיין משובת בית יעקב סימן נ"ב ובספר גור אריה על הרא"ש פרשת ויצא: (ב) בתקנתן. דלפי דעתם שסוברים שבתבטלו הציצית בקשירתן א"כ כשחוזרין ומתירין אותן ה"ל תעשה ולא"ה עיין מ"א: (ג) לועג לרש. היינו אם הציצית מגולין כדלעיל:

(ה) ביד שמאלית. כין קמיצה לזרת. וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו בידו עד שמגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז ינשק הציצית ויסירם מידו כן כתב האר"י ז"ל. מ"א: (ב) על העיניים. נמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על עיניו כשקורא פרשת ציצית יהא מובטח שלא יבא לידי סמוי עיניים. הסומא יש לו לאחוז בידו בשעה שהוא אומר ורא"תם אותו וכן לנשק אותם משום חיבוב מצוה אבל להעביר הציצית על עיניו לא דמיחזי כחוכא ואיטלולא. שבות יעקב ח"ב סי' ל"ח עיין שם: (ג) להויות. פי' לספירות.

משנה ברורה

א (א) לועג לרש. שנראה כמתרפה (ה) שאינם יכולים לקיים את המצות: (ב) לצורך עצמם. שהיה אז מנהג בגדיהם עשויים בני ד' כנפות: (ג) הם מכוסים. כגון שמחביא את הציצית של הטו"ג תחת כנפי כסותו ומה"ט גם בטו"ק שלובשו תחת למדיו אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה אם לא שהולך בלי לבוש העליון גם בהם אסור עד שיתחבש בהכנפות [ומפמ"ג משמע דיש להחמיר בטו"ג אף מכוסה כיון שהוא מיוחד לתפלה אבל בב"י לא משמע כן וגם בהה"ח סתם וכתב דמכוסה מותר]: **ב** (ד) בתקנתן. דלמע"פ (ג) שקושרים זה על[ב] זה לא נתבטל מצות ציצית עי"ז דהא לאו קשר קיימת הוא דדעתו להחיר את הקשר מיד בצאתו מבה"ק וכעין שכתב בסימן י' ס"ג ועוד לפי דעתם שסוברים שנתבטלו הציצית בקשירתן א"כ לוכשין בגד בלי ציצית: **ג** (ה) של קבר. ואפילו (ג) בקבר של קטן יש להחמיר משום לועג לרש דשמא נשמת אדם גדול הוא אבל בקבר אשה בנחייה ג"כ פטורה ליכא משום לועג לרש: (ו) דינו כנכנס לבה"ק. עיין לקמן בסימן מ"ה במ"ב: (ז) במקום שנוהגים וכו' [1]והאחרונים (ד) הסכימו דאפילו במקום שאין נוהגים להסיר ג"כ איכא משום לועג לרש הואיל שהמתים פטורים מן המצות: (ח) לועג לרש. היינו אם הציצית מגולין כדלעיל:

א (א) כדי שיזכור וכו'. דוגמא לדבר כאדם המזהיר לתבירו על ענין א' שקוסר קשר בגיזורו כדי שיזכרנו [טור]: (ב) על המלבושים.

שער הציון

(ה) טור: (ב) ב"י: (ג) ב"ר ופמ"ג: (ד) מ"א והגר"א: (ה) מנחות דף מ"ג: (ב) בה"ט: (ג) שבת יעקב ח"ב סי' ל"ח: (ד) רקנט"י:

הגהות ותיקונים: א) בשו"ע מתחיל כאן סעיף ד': ב) עם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ה' סתם כהמחבר.

הלכות ציצית סימן כד כה

בשם הוי"ה: ו' גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' (ד) [ג] (ט) [2]הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה:

מנחות מ"ג ב סס בגמרא

הלכות תפילין

כה דיני תפילין בפרטות. ובו י"ג סעיפים:

א טור וש"ע ורמ"ו יומא ב מ"מ יוסף

א (א) [א]אחר שלבש טלית מצוייץ (ח) [ח] (ב) יניח תפילין * שמעלין בקודש והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת [2]צריכין ליזהר * שלא יניחו כיס התפלין למעלה כדי (ג) * שלא יפגע

באר היטב

רקנ"ט: (ד) הזהיר במצות ציצית. ויזהר לעשות טלית נאה משום זה אלי ואמרהו ועיין בזוהר שלח לך דהקורא ק"ש בלא ציצית מעיד עדות שקר בעצמו. מ"ח. בתשובת הרדב"ז ח"ח סימן מ"ה אוסר לרקוס פסוקים של תורה בטלית. והמחבר לקט הקמח כתב הראיתי פניס להתיר ע"ש:

(ח) יניח תפילין. הרב כנה"ג בשיוריו פסק דמי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין דציצית קודם ע"ש והמחבר בני חיא ועי"ת והלק"ט מ"ח סי' י"ד ובתשובת יד אליהו סימן מ"א והיד אהרן כולם כאחד חלקו עליו ופסקו דתפילין קודם ע"ש. אם מחויב להחזיר

שערי תשובה

שיבטו בראיה אצל אחריס ע"ש: [ג] הזהיר. עבה"ט ומ"ש לענין לרקוס פסוקים כו' עיין ביו"ד סימן רפ"ג. ואין נכון לעשות כן ועיין בגינת ורדים כלל ח' סי' כ"ה שכתב שמ"ת אם כבר נעשה ורקס פ' ציצית מותר לברך עליו. ויזהר כשיבא ע"ג בפסל יגביהו מלדריס ולא יבא על גוף הטלית שד"ת מרוקמים שם ועיין בש"ך ביו"ד שם שנהגו היתר לרקוס ע"ש. ועיין בגינת ורדים סי' ק"ו שהבא לשאול אם ירקוס על מפות אין מורין כן היתר לכתבה [ח] יניח תפילין. עיין בה"ט וכתב בר"י בשם האחרונים שאם אפשר שיהיה לו תפילין בשאלה מאחר ציצית קודמין ע"ש. ועיין לקמן סי' ל"א ס"ק י"ל[א] לענין תפילין ומזוזה. ובראה דהיינו אם נכון לבו בטוח שיוכל לשאול תפילין שעכ"פ לא יצטרך להחזירם כל זמן שירצה אם לא יזדמנו לו לקנות. ואם לאו אכתי איכא למיחש שמא יצטרך להחזירם טרם יזדמנו לו אחרים ונמצא בטל ממצות תפילין שהיא קודמת למצות ציצית לדברי הפוסקים אלו שהם עיקר לדינא. ועיין מד אפריס ובשו"ת שאגת אריה סי' כ"ח ובשו"ת שמש צדקה סי' ט"ו וט"ז. ונראה דאם יש לו תפילין של רש"י אלא שראה להיות תפילין של ר"ת ואין לו ציצית הציצית קודמין כיון דרובא דאיכא אין מניחין תפילין דר"ת כלל אבל איפכא לא. ואפילו יש לו של ר"ת אם אין לו של רש"י הם קודמין לציצית שהם העיקר לענין ברכה כמ"ש בסי' ל"ד. ואף שקדושת תפילין של ר"ת גדולה מאד מ"מ לענין לצאת בו י"ח של רש"י קודמים שאדרבה מתמת זה נמנעו רוב העולם מלהניחם לפי שכל א' הוא פעולה מיוחדת כמ"ש בוהר חדש וכמ"ש בסי' ל"ד ולכן פשוט מי שאינו יכול לקנות שניהם יקנה של רש"י תחלה ואח"כ כשיהיה לו לקנות של ר"ת יקנה. והכי נהוג עלמא וא"כ ה"ה לענין ציצית. וכתב בשלמי צבור בשם תשובות דבר

משנה ברורה

ו (ט) הזהיר במצות ציצית. מצוה (ה) לעשות טלית נאה וציצית נאה וה"ה כל המצות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות אבל (ו) אסור לרקוס פסוקים של תורה בטלית וש"מ אם כבר נרקס מותר לברך עליו ואף על מפות אין מורין היתר לכתבה לרקוס ד"ת עליו:

א (א) אחר שלבש וכו'. ואפילו אם הטלית אינו חייב אלא מדרבנן כגון שאולה אחר שלבש יום וכו' כ"ל בסימן י"ד וכל הה"ג ג"כ יש להקדימו לתפילין [אלה"ח]: (ב) יניח תפילין. ומי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין הכריעו (ח) האחרונים דתפילין קודמין כי ציצית הוא רק מצוה אם יש לו טלית של ד' כנפות ותפילין הוא חובה ומי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן וכדלקמן בסימן ל"ז. וכ"ש לענין לקנות תפילין מהודרין וטלית נאה דתפילין קודמין לכו"ע והעולם נכשלין בזה. מי שאין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין (ג) אין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנותן אבל מי שידו משגת אך קומץ על מה ששואל מאחרים אחר שיצאו בהן כתב הב"ח דעונשו גדול*): (ג) שלא יפגע. פי' אפילו לא יאחז בהם בידו רק לפי הוסמת ידו הם מונחין לפניו אחלה אין מעבירין עליהם (ג) וצריך להקדימן וכל זה דוקא אם רואה להניח עתה התפילין אבל (ד) אם עדיין אין רואה להניחם רק לאחר זמן לא שייך בזה אין מעבירין על המצות:

שעדיין לא הוציאן מן הכיס קיל עפי ואפילו אם נגע בהן בידיו מותר לו לסלק ידו מהן ולעטול הטלית וכמ"ש הפמ"ג בדעת המ"א בא"א אות א' ובמ"ז אות י' דלהמ"א מותר לכתחלה להיות מונחין בשוה הש"ר והש"י בתוך התיק ואף אם יאחע שיפגע אחלה בהש"ר יסלקנו מידו ויטול אחלה הש"י ואין

ביאור הלכה

* שמעלין בקודש. על האדם קאי שצריך ליל מדרגא לדרגא ולהמעלות בקדושה כי מתחלה הוא רק מכסה את עצמו בכיסוי של מצוה

וע"י התפילין הוא מקשר את עצמו בקשר היחוד והקדושה [א"ר והגר"א וכוונ[ב]] בזה לתרץ קושית הש"א והדגול מרבבה]: * שלא יניחו. עיין במג"א שכתב דע"ל דאין קפידא בזה כיון דהתפילין עדיין מונחין בתוך כיסן ומהלבוש והב"ח והט"ז סק"י משמע דאין לחלק בזה וכ"כ בנשמת אדם אף דראייתו נגד המ"א [מתוספות דיומא ל"ג ע"ב ד"ה עבורי מפירוש רבינו אליהו שמצריך למשמש תחלה בשל יד והלא הש"י על פי הרוב מכוסה ואעפ"כ שייך בזה אין מעבירין] היא ראיה חלושה מאוד דטעם מ"א הוא כיון שהתפילין עדיין מונחין בתוך כיסן אין המצוה של הקשירה מזומנת לפניו דהלא צריך לזה תחלה ליטלן מן הכיס משא"כ התם לענין משמוש דהמשמוש הוא המצוה ואפילו אם הניח יד של הכתונת מכסה את התפילין שייך ג"כ מצוה זו ע"כ שייך בזה אין מעבירין מ"מ קשה מאוד להקל בהמ"א אחרי דרבים חולקין עליו. ואפילו אם אירע לו כן כשהוא יושב בבהכ"נ ברבים ומתבייש ע"ז מתפיקנא אם יש להקל בזה אחרי דמסיק בנ"א בכלל ס"ח וכן משמע מהפמ"ג במ"ז סק"ה דדינא דאין מעבירין על המצות הוא ד"ת וכבר פסק בשו"ע לעיל סוף סימן י"ג בהג"ה דד"ת אין נדחה מפני כבוד הברריות בכל גווני אם לא בגנאי גדול ולישב בלי עליית אפילו זמן ארוך ס"ל להרמ"א דהוא רק גנאי קטן כמ"ש המ"א שם וכ"ש כאן שהוא על רגעים אחדים עד שיגיע הטי"ג ואעפ"כ ל"ע: * שלא יפגע וכו'. עיין במ"ב במה שכתב פי' אפילו וכו' ומקורו מהא דיומא ל"ג ע"ב בגמרא וכי עייל להיכל וכו' ומשוך כלפי חוץ וכו' והנה אף דיש לדחות קצת דהכא שהתפילין מונחין בתוך כיס הטלית אבל הא דיומא ל"ג ע"ב בגמרא וכי עייל להיכל שהתפילין מונחין בתוך כיס הטלית הכא הפמ"ג בא"א אות א' דלהמ"א מותר לכתחלה להיות מונחין בשוה הש"ר והש"י בתוך התיק ואף אם יאחע שיפגע אחלה בהש"ר יסלקנו מידו ויטול אחלה הש"י ואין בזה

שער הציון

(ה) אחרונים: (ו) אחרונים: (ח) א"ר ופמ"ג וח"א ועוד ש"פ: (ג) ע"ת בשם הירו': (ג) כמו שבררתי בבה"ל: (ד) הח"א ומייתי ראיה לזה ממ"א סק"ד ע"ש:

*) גם מצוי שעי"ז אינו מקיים מצות תפילין כדין וגם מברך לבטלה ועובר על לא תשא כי לפעמים הקשר קטן או גדול לפי מדת ראשו והוא מתעצל לתקנו או שהבירו מקפיד על זה וכבר כתב הפמ"ג דתפילין שמונחין שלא במקומן הם כמונחין בכיסן:

הגהות ותיקונים: א) ד': ב) וכוונו:

בהם תחלה (ד) * ויצטרך להניחם (ה) קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה: הגה מיהו אם תפילין מזומנים בידו (ו) ואין לו ציצית (ז) אין צריך להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמגיעים טלית מעטפו (דברי עצמו): ב * [a]מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין (ח) בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין בבית הכנסת (ט) ושם יתעטף (ג) [ב] בטלית גדול: הגה והעולם נהגו (י) להתעטף אף בטלית גדול קודם (יא) ולברך עליו ואח"כ מניח התפילין והולך לבהכ"נ: ג [d]הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה (יב) ואז היה מניח תפילין (יג) ומברך עוטר ישראל בתפארה: ד [e]צריך שיהיו תפילין עליו (יד) בשעת ק"ש ותפלה: ה (טו) [f]יכוין בהנחתם שצונו

ג זוהר פרשת ומתמן ד טור ה ברכות י"ד ו ר יונה פ"ה שם

שערי תשובה

משה שמי שאין ידו משגת לקנות תש"י ותפילין של רש"ש יקנה של רש"ש תחלה ע"ש: [ב] בטלית גדול. עבה"ט ובבר"י כתב בשם תשו' מהר"י מולכן כ"י מי שהיה מונח בכיסו טלית של חול ותפילין וטלית של שבת היה למעלה מכל אם יכול להעביר על של שבת וליקח של חול והמית מתופפות דיומא דף ל"ג דלא שייך אין מעבירין כו' אלא כי נעי למעבד תרוויהו ושוב דחה זאת. והבר"י כתב ללמוד מדברי המג"א אלו שהמית הבה"ע דה"ה מה יכול להעביר על של שבת וליקח את של חול ע"ש. ושם כתב שלדעת האר"י ז"ל אף שהוא

ביאור הלכה

מה משום תשש דמעביר על המצות אבל כ"ז אין שייך לדינא דהא לדעת המחבר דנקטינן כוותיה וכן פסקו כמעט כל האחרונים [הלבוש והב"ח והט"ז והגר"א והאליה"ר דלא כמ"א] אין חילוק מה שהוא קובר דתפילו אם התפלין מונחין בתוך כיסן שייך מה אין מעבירין. ובאמת פשוט הוא לענ"ד דגם המ"א מודה מה ודלא כהפמ"ג דעד כאן לא קאי המ"א אלא היכא שהתפלין מונחין בכיס בפ"ע שלא נגע בהן כלל בידו רק ע"י כיס וא"א להניחן ע"י כיס משא"כ מה שהם ממש בידו או שלפי הושעת ידו הם מזומנין לפניו אחלה מה יועיל במה שהם עדיין בתוך הכיס ורמיה לדבריו ממ"ש המ"א בעצמו לקמן בסימן כ"ח ס"ק ד' דמש"כ המחבר ועליו אל יד פירושו שיתנו קצת לגד מעלה הרי דצריך ליתנו לגד מעלה כדי שיפגע בהם אחלה ולהפמ"ג אין צריך לזה רק שיתן סימן בכריכת הרצועות כדי שיתחיל בהם בנגיעתו בם אחו ש"י ואחו ש"ר ולא יוציא הש"ר אחלה מהתיק וכמ"ש במש"ז אות י' ויש לישב לדדיה לכוונת הש"ע כדי שלא יבא ויוציא הש"ר מהתיק ודוחק ואולי זהו כוונת הפמ"ג בעצמו מה שנאמר בש"ע מלקמן סימן כ"ח סק"ד במ"א. ואולם כ"ז אין נ"מ לדינא לדידן[a] דבפסקינן כלא"ה דלא כמ"א אפילו אם הם מונחין בתוך כיסן. היינא מדברינו דאם הושיט ידו בתוך כיס הטלית ופגע קודם בהתפלין מחויב להוציאן קודם ולהניחן משום אין מעבירין על המצות וכן לענין תפלין יש לו ליזהר לכתחלה להיות מונח הש"ר קצת לגד מעלה ולא בשום ממש כדי שלא לפגוע בתוך הכיס בהשל רש"ש בריש"ש כדי שלא יעבור על הדין דאין מעבירין: * ויצטרך להניחם. לכאורה יש לעיין אם פשט הטלית ותפלין רק לפי שעה ודעתו להחזיר מיכף דפסקינן לקמן דאין צריך לחזור ולברך ואח"כ בעת בביאה מחדש לו התפלין מקודם אם מחויב להניחן אחלה דאולי כיון דלא הניח דעתו אפשר כאלו הוא עוסק עדיין בהמצוה ופשיטא בעזה"י דאין לחלק בזה מהא דיומא ל"ג ע"ב בתוד"ה עבורי תפילוק ר"ש שמפרש מימרא דרבא לענין משמוש דחייב למשמש בשל יד בתחלה מחמת אין מעבירין אף לענין משמוש קי"ל דאין לברך על המשמוש כי לא נתחלק עדיין מהמצוה וכ"ש בענייננו וא"ל דשם קאי לפי דינא דגמרא דמסמנא היו מברכין על המשמוש ז"א דבעל המימרא דשם הוא רבא ורבא בעצמו סברא ליה בסוכה מ"ו ע"א דאין לברך על המשמוש ואין לומר דר"ש יסבור כמו שרוצה הב"י בסוף הסימן לאמר לדעת הרמב"ם דלהכי השמיט הרמב"ם הא דינא דמשמוש דש"ל דדוקא אם נתחלקו מתקומן ורוצה להחזיר דזה הוא הנחה מחדש ממש ולא פליגי כלל רבא ורבנן דבי ר"א ע"ש דז"א דע"כ הר"א לא ס"ל כן דא"כ יאמר קושית התוספות במקומה כמו שתקשים על רש"י דלמה צריך רבא לאמר ש"מ מדר"ל והלא מקרא נפקא מחתה וקבריהם והדר ולטוטפות אלא דאי דלהר"א ע"כ דרבא ס"ל דזה לא מיקרי הנחה או דהר"א ס"ל דמשמוש מיקרי אפילו לא נתחלקו ממנו וכאידך פוסקים ואפ"ה ס"ל לרבא דשייך בזה אין מעבירין אלא ודאי כדכתבינן דאין נחלק בזה: * מי שהוא זהיר וכו'. ר"ל כי כתוב בזוהר שמצוה ליתן מפתח מיתו בציצית

באר היטב

על הפתחים כדי לקנות תפילין וציצית תניא בירושלמי דפאה דתיבו מחוייב ע"ש ע"ת: (ב) בטלית גדול. ואז אפי' בא לידו הטלית קודם שהניח תפילין א"ל להתעטף בו בביתו כיון שאין דעתו ללבשו כאן מ"א. ועיין הרדב"ז סימן ל"ו. כתב בתשובת מהר"ם מלובלין סימן ל"ד א' נתקשר עצמו בקנס לילך לתהלים קודם אור הבוקר ועתה רוצה לחזור בו מפני שאינו יכול לילך לבהכ"נ בציצית ותפילין הרשות בידו

משנה ברורה

(ד) ויצטרך להניחם. נ"ל פשוט דאם מתפלל בביתו ורוצה להניח טלית ותפילין ובתוך חדר שלפניו מונח התפילין ובתוך חדר אחר מונח הטלית צריך להניח תפלין בריש"ש כדי שלא יעבור על המצות אחרי דהתפלין מזומנין לפניו אחלה ואף שלא נטל עדיין התפלין בידו [ורמיה מהא דיומא ל"ג ע"ב בגמרא וכי עייל להיכל וכו' עיי"ש]: (ה) קודם הטלית. ואם עבר והניחם מידו ונטל הטלית (ה) שוב אסור לעשות וליטול התפילין: (ו) ואין לו ציצית. אפילו הוא הולך בלי ד' כנפות וכ"ש לפי מנהגנו דכל אחד זהיר בטו"ק: (ז) אין צריך. מפני שאין משהין את המצוה (ו) אע"פ שי"ל שיעשה אח"כ יותר מן המובחר מצוה בשעתה תבינא וכן (ז) בתדיר ושאינו תדיר דקי"ל דתדיר קודם אם אין התדיר לפניו א"ל להמתין: ב (ח) בביתו. כדי שילא (ח) מפתח בידו בציצית ותפילין וכמו שהבית הב"י והד"מ בשם הזוהר עי"ש שהוא ענין גדול.[b] ואם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצוין נכריס ברחוב (ט) יניחם בחצר בית הכנסת ואם (י) אי אפשר יניחם בביתו ויכסם בכובעו או בידו. ועיין[1](יא) באחרונים שכתבו במשכיס קודם אור הבוקר ובא לבהכ"נ לא שייך אזהרת הזוהר דעדיין לא מצוי זמן מיוחד. ומ"מ בשיאור היום יותר טוב שילא לחצר בהכ"נ ולבשם שם ויכנס אח"כ לבהכ"נ: (ט) ושם יתעטף. ואע"פ (יב) שבא הט"ג לידו קודם שהניח התפילין א"ל להתעטף בו בביתו כיון שאין דעתו ללבשו כאן: (י) להתעטף. ובמקום שמצוין נכריס ברחוב (יג) יתעטף בחצר בית הכנסת אם אפשר לו: (יא) ולברך עליו. פי' ברכת להתעטף ויכוין לפטור בברכה זו גם הט"ק וכדלעיל בסימן ח' סעיף יו"ד עי"ש במ"ב בקב"ד: ג (יב) ואז היה וכו'. כדי ליתן שבח והודאה בברכה זו גם על התפילין שנקראין פאר שנאמר פארך חבוש עליך וקאי גם על תפלין שהן פאר לישראל כמו שנאמר וראו כל עמי הארץ וגו' וראו ממך ודרשינן אלו תפילין שבראש: (יג) ומברך עוטר וכו'. ובאה"ח כתב לא ראיתי שנוהגין כן[2]רק מניחין תפלין קודם ברכת השחר אז אח"כ ע"א לפי מנהגו רק ראיתי מדקדקים למשמש בשש"י וש"ר בשעה שמברך ברכה זו: ד (יד) בשעת ק"ש ותפלה. נ"ל לכל הפחות בשעת ק"ש ותפלה וכדלקמן בסימן ל"ז ס"ב ואמרינן בגמרא כל הקורא ק"ש בלי תפלין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו מ"ו ופירשו בתוספות לפי שאומר וקשרתם לאות וגו' ואין קושר ואף שבדיעבד יצא ידי ק"ש מ"מ יש לו עבירה מצד אחר שמראה על עצמו שאין רוצה לקיים רצון הש"י וחזו עדות שקר שמעיד על עצמו ויש עוד

פי' אחר עיין בלבוש וכתב בספר חרדים דמזה נלמוד כשאומר ואהבת את ד' וגו' ראיה להכניס אהבת הש"י בלבו אלא שיהיה כדובר שקר מ"ו. ודע דלא אמרו כן אלא כשעושה כן בזמוד שמתעצל להניח תפלין קודם ק"ש אבל מי שאין לו תפלין או כשהוא בדרך ומתמת קור וצינה אינו יכול להניח תפלין וכל כה"ג בודאי אין לו לאחר ק"ש בזמנה מתמת זה. לבוש בסימן נ"ח בזמנה מתמת שם את לשונו עי"ש: ה (טו) יכוין בהנחתם

שער הציון

(ה) פשוט: (ו) מ"א: (ז) פמ"ג: (ח) מ"א: (ט) מ"א: (י) אר"ה"ת: (יא) א"ר ופמ"ג ואר"ה"ת: (יב) מ"א ואר"ה"ת: (יג) מ"א:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב: שאם התפילין הם בכיסן אינו עובר על המצות, אפילו אם נגע בהתפילין לפני שנגע בהטלית, כיון שהתפילין הם מכוסים ומונחים עדיין בתוך כיסן. ב) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב: אם יודע בודאי שילך דרך מבואות המטונפות לא יניח תפילין עד בואו לחצר בהכ"נ ושם יניח תפילין קודם כניסתו לבהכ"נ וכו'. ויש נוהגין להניח תפילין בבית ולכסותם בשעת הליכה במבואות המטונפות, וכן נכון. [משמע מהרב שיותר נכון להניחם בבית ולכסותם בשעת ההליכה בדרך, מלהניחם בחצר בהכ"נ]. ג) בשו"ע הרב סעיף י' מוכח דסבירא ליה דעדיין יש להשתדל. דברי הזוהר. ד) בשו"ע הרב סעיף ט' העתיק דברי השו"ע.

הלכות תפילין סימן כה

הקב"ה (טז) להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וישתעבד[א] להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו [ז]ויניח של יד (ג) [ג] (יז) תחלה (יח) ויברך (ד) [ד] להניח (יט) תפילין ואח"כ יניח של ראש [ח]ולא יברך כ"א ברכה אחת לשתיהם: הגה וי"א לברך על של ראש (כ) על מצות תפילין אפילו לא הפסיק בינתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין (ה) [ה] שתי ברכות (כא) * וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מהרי"ן בן חביב אגור סימן ל"מ): ו [ט]אם (כב) * פגע בשל

ז מנחות ל"ו ח לפירוש רש"י והרי"ף והרמב"ם ותשובת הרשב"א ט תוספות במנחות ל"ה ובומא ל"ג

באר היטב

לחזור דדמי לנדרי שגגה. וכ"ה בכוונת שמה"ט לא היה האר"י מיו"ד ראשונים מפני שהם היו משכימים קודם אור הבוקר והוא לא רצה ליכף למיהכ"נ בלא תפילין. וא"ל ה"ל לאתא מבהכ"נ כשיאיר היום ויניח תפילין י"ל דאדהכי והכי יגמרו הקהל ברכות השחר לכן מוטב לבטולי האי מקמי האי וכתב המ"א וע"ל לדריך התרה. ועיין בתשובת נחלת שבעה סי' ו' (ובספר אליהו רבה מביא בשם כנה"ג דאפי' כשיש מבוטפות יניחם בביתו ויכסה התפילין. וכן משמע בתשובת מ"ע סימן נ"ט ובזוהר פ' ואתחנן ופ' שלח לך): (ג) תחלה. עיין הרמ"ע מפאנו סי' ק"כ ובתשובת דרכי נועם חלק א"ח סי' ג' שהאריך אם ברכות תפילין צריך להיות מעומד: (ד) להניח תפילין. הלמ"ד בדג"ש ל"מ. ועל מצות יש לברך הוא"ו בפת"ח ל"מ אות כ"ו וכ"כ המ"א. אבל הט"ז כתב בשם אחיו הר"י הלוי שיאמר הוא"ו בחולם לשון רבים דהוי תרי מצות דקאי אתרוייהו על של ראש ושל יד דאית בש"ס תפלה של יד אינו מעכב ש"ר ושי"ר אינה מעכבת של יד מוכח מזה דב' מצות הם דאי הוי מצוה א' היו מעכבות זו את זו כדתנן גבי ציצית ד' ציצית מעכבות זה את זה מפני שהם מצוה אחת למדין מזה גבי ציצית מבדרך מצות ציצית בפת"ח מפני שהן מצוה אחת. ובתפילין מבדרך מצות בחולם שהן ב' מצות. וה"ה נמי אם אין לו אלא של ראש לבד יברך בפת"ח ע"ש: (ה) שתי ברכות. עיין הלק"ט ע"א

שערי תשובה

לבטש ט"ק יש לבטש גם טלית גדול קודם התפילין ע"ש: [ג] תחלה. עבה"ט ומי שנוהג להניח של יד מיושב וש"ר מעומד כדעת האר"י ז"ל כתב בדרכי נועם שם כיון דלענין דינא נמי אין חובה לברך ברכת תפילין מעומד ולכן אינו רשאי להאמיר לברך מעומד שלדעת המקובלים הנכון להיות מיושב: [ד] להניח. עבה"ט במג"א מייתי מקרא דמצות ה' ברה. עיין בהגהת תוספות שבת ובשער יוסף על הוריות מ"ב שם בדף כ"ו ובשו"ת חיונך ב"י סי' מ' ע"ש: [ה] שתי ברכות. עיין בה"ט. וכתב במחזיק ברכה מי שטעה וברך על תפילין של יד על מצות תפילין יצא. ואם הוא מבני אשכנז אם נזכר קודם ההידוק מברך להניח קודם הידוק ג"כ ועל של ראש מברך על מצות כ"כ מהר"ם ווינטורה. ובמכתם לדוד חלק עליו וכתב שבבני אשכנז אם נזכר קודם ההידוק יברך להניח ובש"ר לא יברך כלל ואם לא נזכר יברך כשמניח של ראש

משנה ברורה

בהנחתם. כתב הב"ח בסימן מ' טעם לזה מדכתיב והיה לך לאות על ידך וגו' למען תהיה תורת ד' בפיך כי בחזק הוציאך וגו' יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונה שיכוין בשעת קיום המצוה וכתב הפמ"ג דמ"מ בדיעבד אפילו אם לא כיון רק לשם מצוה בלבד יצא: (טז) להניח ד' פרשיות. (יד) ויש נוהגים מחמת זה לקרות האר"בע פרשיות לאחר הנחת תפלין היינו קדש והיה כי ימיאך דשמע והיה אם שמוע בלא"ה קורין כל ישראל בשעת ק"ש. ובתפלין דר"ת יאמר כל הד' פרשיות. ומנהג יפה הוא [אר"מ]: (יז) תחלה. (טו) דכתיב וקשרתם וגו' והדר והיו לטוטפות וגו': (יח) ויברך. ר"ל קודם ההידוק וכדלקמן: (יט) תפילין. הלמ"ד (טז) כדגש: (כ) על מצות. בפת"ח תחת הוא"ו שהוא לשון יחיד ולא יאמר בחול"ם שהוא לשון רבים שהרי לא ניתקנה ברכה זו כ"א לתש"ר בלבד כמו שיתבאר בסימן כ"ו [כן הכריעו (יז) רוב האחרונים דלא כט"ז]: (כא) וטוב לומר. משום חשש פסק ברכה לבטלה כמש"כ בסימן ר"ו ולא שהוא פסק גמור דא"כ איך יברך מפסק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר בשכמל"ו אלא תאנן בני אשכנז סברא לן להלכה כדעת ר"ת רק (יח) לרווחא דמילתא להוציא עצמינו מידי כל פקפוק נוהגין לומר בשכמל"ו. ויזהר (יט) מאוד שלא לומר ברוך שם רק אחר שיהדק הש"ר על ראשו כראוי דאל"כ יהיה הפסק בין הברכה להנחה ויהיה ברכה זו לבטלה גדולה וצריך לחזור ולברך והעולם נכשלין בזה: ו (כב) פגע וכו'. דוקא פגע

ביאור הלכה

ותפלין וע"כ אם אינו זהיר בט"ק מוכרח ע"י זה לבטש בביתו קודם התפלין הט"ג אבל אם הוא זהיר בט"ק יוכל לאתא כ"ז ע"י הטלית קטן והט"ג יוכל ללבשו בביהכנ"ס וכ"ש אם ירצה להתעטף גם בט"ג בביתו [מביאור הגר"א]:

* וטוב וכו'. עיין במיאור הגר"א שפסק כהמחבר ובחידושי רע"א כ' עצה שיכוין בעת ברכת להניח אם הלכה כשיטת רש"י אני מכוין אלא לאתא בברכת להניח על הש"ל ראש והוי זה כפת ויוכל לברך על של ראש [ואין זה בכלל גורם ברכה שאינה צריכה דהא מוכרח לעשות כן מפני פסיקא דדינא ועוד טעמים אחרים כמו שכתב בארה"מ] וכבר קדמו העולת תמיד וכפי מה שמאר הפמ"ג את דבריו ובתה"מ משמע ג"כ שמסכים לעצה זו אך בפמ"ג ראיתי שמסיים ע"ז ואין לנהוג כן ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של ישראל שנתייסד ע"פ שיטות הרבה מהראשונים: * פגע וכו'. ע' במ"ב כן פסק הט"ז לקמן בסימן תרפ"ד סק"ד דלא כאבודרהם והעתיקו הגרע"א בחידושיו וכן פסק הפמ"ג וכן מוכח לבאורה מדברי הגר"א שם בסוף סי' תרפ"ד שם בסוף ס"ג שציין שם על דין הרמ"א משום דאין משגיחין בחוכה ולא כתב טעם האבודרהם בעצמו [שהובא במ"א שם] ש"מ דבתפלין אם עבר והניח ש"ר אין צריך לסלקו. ובארה"מ ראיתי שמגדל לפסוק כאבודרהם משום דלבתחלה עשה עבירה ועבר על מה שאמרו דכל שבן עינוך יהיו שתים ע"כ צריך עתה לתקן ולהניח כדין ולא נהירא דהלא בלאמת קי"ל דהש"י אינו מעכב של ראש הרי דבעצם קיום בזה הש"ר מצותו רק דלא קיים המצוה כתיקונה וא"ל דיסלק הש"ר ויחזור ויניחו וקיים עתה כתיקונו ז"א דהלא בכל רגע ורגע שהוא נושא התפילין עליו הוא מקיים בזה מצות הש"ת ובודאי אין לנו לומר שיסלק עתה המצוה ממנו כדי שאמ"כ יקיים יותר מן המובחר וגדולה מזו אמרו מיבמות ל"ט ע"א דצריך הקנון ליבם ואין ממתינים בגדול עד שיבא ממדינת הים אף דבקרא כתיב והיה הבכור משום דכל שהוי מצוה לא משהינן אף דאם היינו מבטלין ע"י העשה רק בגדר שב ואל תעשה וכ"ש כאן שאין לנו לסלק המצוה בדיש ממי שעושה אותה כדי שאמ"כ יקיים מן המובחר וזה אין לחלק בין שהיה מרובה לשהיה מועטת ולראיה לזה ממג"א סק"ב ואף שמצאתי אח"כ ראיה להיפך והוא בסימן תכ"ו ס"ב בהגה"ה ועי"ש בביאור הגר"א בשם תה"ד דמחלק בין ההיא דיבמות משום דהתם שאפשר לבוא לידי דיחוי חדא דגם ע"ז כבר ערערו הפוס' בתשובתם עה"ג סימן י"ב ובתשובת פ"י חלק אה"ע סימן ט"ו ובקו"א לתשובת ל"ל סימן קכ"ו[ב]. ועוד דשם הוא בגדר שב ואל תעשה משא"כ הכא לעקור ממנו העשה בדיש גראה דכו"ע מודים בזה וגם ידוע הוא דהגר"א בעצמו הנהיג למהר בקידוש הלבנה ולא להמתין וכמו שכתב במע"ר. ע"כ נראה פשוט דהדין עם רבינו הט"ז וכמו שכתב הא"ר דמאי דהוי הוי וימהר להניח

שער הציון

(יד) כ"ח ושל"ה: (טו) גמרא: (טו) אחרונים: (יז) מ"ר ודה"ח ואר"ח ע"ש שכתב כן בשם הרבה אחרונים ועיין בל"ש שהוכיח שהט"ז בעצמו חולק ג"כ על אחיו: (יח) מ"ר: (יט) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) וישעבד: ב) קכ"ז:

ראש תחלה צריך (כג) להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואח"כ של ראש: ז [י]יברך (ו) [ז] (כד) להניח בקמץ תחת הה"א ולא בפתח ובדגש: ח [כ]כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פי' קודם. ויענר את הכוסי פירושו רן והקדיש לפניו) [ל]פיכך צריך לברך על התפלה של יד (כה) אחר הנחה על הקיבורת (כו) קודם קשירתם שקשירתם זו היא עשייתן: הגה וכן נשל ראש (כז) קודם (ז) [ז] שמהדקן בראשו (עוור): ט (כח) [מ]אסור להפסיק (מ) (כט) בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש (ל) * ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפילין: הגה (לא) * ולדידן דנוהגין לברך שמי ברכות אף אם לא הפסיק צריך (לב) לחזור ולברך על של ראש להניח גס"[נ] (ט) על מצות (ד"ע):

[י] מצוה כשם מהר"י מולין כ מצוות שם ובכמה דוכתי בש"ס ל' רמב"ם פ"ד מהלכות תפלין ם מצוות ל"ו

שערי תשובה

להניח לבד ע"ש: [ז] להניח בקמץ. עבה"ט. ומ"ש בשם הלבוש ול"מ ליתא דלדרכה גם הם הכריעו לומר בקמץ וכתב כן עפ"י הע"מ וכבר הביא עליו בא"ר ומ"ר ומור וקציעה הסמיכו להב"י לומר בקמץ וכ"כ מהר"מ זכותא בהגת כת"י על ספר מצות שמורים וכתב כי בקמץ מלשון להניח ברכה אחי שפיר שפירושו שתהיה נתה שם בקיום ובקבועות ע"י הקשר לא מנוד אזה ואזה משא"כ בפתח ודגש שרשו יתד שהוא ג"כ לשון עזיבה. וגם כשהוא בלשון שימה כגון והנתתו לפני ה' אינו אלא שימה גרידא לרגע ואחרני ע"ש וקצת מזה כתב ג"כ בא"ר ע"ש: [ז] שמהדקו. עבה"ט. וכתב בשלמי ציבור שצריך ליהר שלא יהא נתפז לבדן על של יד קודם הנתה בקטורת דה"ל קודם דקודם. ואחר הידוק אעפ"י שלא עשה הכריכות לא מיקרי עובר לעשייתן.

באר היטב

סי' ל"ד: (ו) להניח בקמץ. בלבוש ול"מ אות נ"ד ומהר"ם דלונזאנו חלקו על המחבר וס"ל לברך בפתח: (ז) שמהדקו בראשו. היינו ג"כ אחר הנחה על הראש וקודם הידוק דלא כמו שנוהגין העולם שמברכין קודם הנחה ב"מ מג"א: (מ) בדיבור. אפילו בלשון הקודש. גאר שבא וכנה"ג וע"ת. וכתב בספר ברכת אברהם ל"ד דיבור אלא אפי' הניח תפילין של יד בבית מ' והלך להניח של ראש בבית אחר אע"פ שבשעת הברכה היה דעתו בכך צריך לברך וכ"כ שבנה"ג וע"ת כתב עליו וכ"ע למעשה ע"ש. ואם רמז בעיניו וקורץ באצבעותיו הוי הפסק בין תפלה של יד לתפלה של ראש הלק"ט מ"א סי' נ"ז. אם הניח תפילין של יד וכשבא להניח של ראש קודם שהגיע הקציצה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש עיין הלק"ט מ"ב סי' מ"ב מי שהניח תפילין של יד וברך ג' ברכות העליונות ולא ברך ופא בתחיים מברך שתים כיון דברכות אינן מעכבות מיקרי שפיר סח בין תפלה לתפלה שתים הלק"ט מ"ב סימן קי"ט: (ט) על מצות. וצריך למשמש בשל

ביאור הלכה

להניח הש"י כדי שיקוי' כ"ז שבין עיניך יהיו שתים ודי מה: * ואם הפסיק. פשוט דבין אם ההפסק היה ע"י דבור או ע"י היסח הדעת בלבד וכ"ש הוא ע' בא"א סימן מ' סקי"ד ושיעור ההפסק דע"י דיבור הוא אפילו ע"י תיבה אחת ממה שכתב הרא"ש בה"ק דאם ענה אמן בתחיים על איזו ברכה ששמע שצריך לחזור ולברך ועיין בא"א בכלל ה' שמתפלק על הפסק מיבה אחת או כ' בין הברכה לעשיית אומו דבר אם הוי הפסק ותימה שלא שם לבו לדברי הרא"ש אלו. כתב הבה"ט אם הניח תפילין של יד וכשבא להניח של ראש קודם שהגיע הקציצה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור אי אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא לענין זה עיין בהלק"ט מ"ב סימן מ"ב ועיין בארה"מ שהביא עליו בראיה ברורה דכל שלא הידק לא נגמר המצוה וכן כתב בספר עיקרי דינים בשם תפלה לדוד. עוד כתב בבה"ט בשם הלק"ט מי שהניח תפילין של יד וברך ג' ברכות העליונות ולא ברך ופא בתחיים מברך שתים כיון דברכות אינן מעכבות מיקרי שפיר סח בין תפלה לתפלה ומברך שתים והביא ע"ז ג"כ האר"ה דהא אם בבא ט"ק ולא ברך ואח"כ בבא הט"ג יכול לברך ברכה אחת על שניהם כמ"ש בשו"ע [סימן מ' סעיף י] וה"ה מה מחזר ברכת להניח גם אם"י הקודמת ולא"ל לברך רק ברכה אחת להמחבר ע"ש: * ולדידן דנוהגין וכו'. עיין במ"ב בפ"ק ל"ב לענין משמוש ודע[א]דהגרע"א מסיק בחידושיו דבפה יברך תחלה על ת"ר על מצות ואח"כ ימשמש בש"ש ויחזק הקשר ויברך להניח ומה יצא ידי שיטת רש"י ור"ת ע"ש:

תפלין דרש"י או (כז) שחלץ תפלין ע"מ להחזירן דהרמ"א בסי"ב פסק דא"ל לחזור ולברך כשמניחן אח"כ אפ"ה עבירה היא להניח מיניהן דלכתחלה בעינן שיהיו סמוכין ותכופין זה לזה דכתיב והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך שיהא הוייה אחת לשתיהן: (כט) בדיבור. ואפילו (כח) בלשון הקודש ולכתחילה אסור (כט) אפי' להפסיק בשתיקה אם שהא הרבה שלא לצורך אפילו (ל) לא הניח דעתו, ואפי' (לא) לרמז בעיניו ולקרוץ באצבעותיו בין התש"י ובין התש"ר ג"כ יש ליהר לכתחילה. אם הניח תפלין של יד בבית זה ותש"ר בבית אחר והיה דעתו לזה עיין לעיל בסימן מ' סי"ג ומ"ב שם לענין טלית (לב) וה"ה לענייננו: (ל) ואם הפסיק. אפילו (לג) בשוגג: (לא) ולדידן דנוהגין וכו'. כי הטעם שאנו מברכין שתי ברכות על תפלין ולא די בברכת להניח לבד הוא שאנו סוברין דעיקר תיקון הברכות אלו כך היתה בתחלת הנתתם תקנו לברך להניח וקאי נמי על ש"ר ומהדקו מברך נמי על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך ממילא אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח על הש"ר [הרא"ש]: (לב) לחזור ולברך. ונכון (לד) שימשמש אז בשל יד להזיז ממקומו ויחזק הקשר ובזה תחזור ברכת להניח גם על הש"י ודומה כאלו הניח עתה הש"י והש"ר תכופים זה לזה (לה) ואם בירך בלא משמוש

משנה ברורה

אבל אם הניח ש"ר תחלה או שתלא הש"י שנשמט ממקומו אין להסיר הש"ר דמאי דהוה הוה ויתכר להניח ש"י על מקומו ויש חולקין ועיין בביאור הלכה: (כג) להעביר. כיון (כ) דכתיב בקרא תפורש ביד קודם דמתחלה וקשרתם והדר ולטוטפות לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה משא"כ לענין בא"א ואפלין: ז (כד) להניח בקמץ. שהוא לשון הנתה כמש"כ להניח ברכה אל ביתך ולא בפת"ח שהוא לשון עזיבה כמש"כ אחיכם אחד הניחו אחי [אחרונים]: ח (כה) אחר הנחה וכו'. (כא) דקודם לכן לכתחילה אין לחוש לברך דהוי קודם דקודם ולריך לקרב הברכה לעשיית המצוה בכל מה דאפשר: (כו) קודם קשירתן. ודביעבד (כב) יברך אפילו אח"כ דמצוה שיש לה משך זמן הוא בכולי יומא: (כז) קודם שמהדקן. כי ההידוק הוא מצות הקשירה ולריך גם כן ליהר שיהיה הברכה אחר שמונחים על הראש (כג) לא כאותן שמברכין בעודם בידם דא"כ הו"ל קודם דקודם. גם בשעת ברכה של תש"ר יראה (כד) שיהיה מכוסה ראשו בטלית ולא יברך בגילוי הראש: ט (כח) אסור להפסיק. אפילו בדיבור של מצוה (כה) כגון להשיב אלוס לרבו וכל כה"ג כי גורם ברכה שאינה לריכה. ואפילו לאותן המניחין (כו) תפילין בחוה"מ בלי ברכה או המניחין תפלין דר"ת אחר שחלץ

שער הציון

(כ) מ"ש: (כא) מ"ש: (כב) פמ"ג: (כג) ב"ח מ"ש: (כד) פמ"ג: (כה) רמב"ם: (כו) מ"ש: (כז) אהר"ם: (כח) ב"ש ופשוט: (כט) פמ"ג: (ל) דבהיסח הדעת לכו"ע אפילו בדיעבד מחר ומברך: (לא) אהר"ם בשם הלק"ט: (לב) מ"ר ואהר"ם: (לג) פשוט: (לד) מ"ש ועיין באהר"ם שהאריך ומחזק שיטת הרא"ה: (לה) פמ"ג ואהר"ם:

הגהות ותיקונים: א) וגם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף כ"ג כתב: ובעת שמברך ברכה ראשונה על תש"ר שהיא ברכת להניח תפילין טוב למשמש בתש"י וכו'. [הרי שס"ל שברכת להניח להניח היא הברכה הראשונה], אבל עפ"י הסידור מברך רק ברכת על מצות תפילין. ב) ובסידור פסק כהמחבר שמברך רק ברכה אחת.

הלכות תפילין סימן כה

י (לג) [ג]אם סח (י) לצורך[ד] תפילין (לד) אינו חוזר ומברך * [ה]אם שמע קדיש או קדושה בין תפלה של יד לתפלה של ראש (לה) לא יפסיק (לו) לענות (יא) (ח) עמהם [ו]אלא (לז) שותק ושומע ומכוין למה שאומרים: יא [ז]אחר שקשר של יד על הזרוע יניח של ראש (לח) קודם שיכרוך (יב) [ט] הרצועה סביב הזרוע [ח]ויש מי שאומר (לט) שאסור להוציא תפלה של ראש (יג) [י] מהתיק עד שתהא תפלה של יד (מ) מונחת: הגה ואף אם שייסח לפניו חוץ לתיק (מא) לא יתקן לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד (מהרי"ל ומהר"י בן חביב) יש מי שכתב להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד

ג מרדכי בשם ר"ת ם הרא"ש והטור ע רש"י פפ"ג דקוק' ור"ת ור"ן ותוספות בברכות פ עור בשם הרא"ש צ תשובת הר"י ניקטילא

באר היטב

יד כשאומר שניח להניח ט"ז: (י) לצורך תפילין. ולכתחילה אסור. מיהו מי לא מגי בלא"ה מותר להפסיק מ"א (יא) עמהם. ואפי' לענות אמן על ברכת תפילין שברך אחר לעצמו אסור דבר שמואל סימן קמ"ב. ואם פסק וענה מחלוקת בין הפוסקים אם חוזר ומברך. וט"ז פסק דא"ל לחזור ולברך. וכ"כ דבר שמואל שם. ועיין בתשובת פנים מאירות חלק א"ח סימן י'. וכתב המ"א ומ"מ דהמנהג ח"ה[ט] בלא ברכה רשאי לענות דליכא איסור אלא משום שגורם ברכה והכא אין כאן ברכה ע"ש. לפי"ז מותר לענות קדיש וקדושה ואמן בין תפלה לתפלה בתפילין דר"ת הואיל ואין מברכין עליהם. וכ"כ בהליא בתשובת דרכי נועם חלק א"ח סי' יו"ד. גם נ"ל אם חבירו מברך על התפילין והוא מכוון לצאת בברכת חבירו וגם חבירו מכוון להוציאו דרשאי לענות קדיש וקדושה וק"ל אבל שיחת חולין לעולם אסור וכ"כ בדרכי נועם שם. ועיין בע"ת ס"ק י"ב. ועיין סי' ל"א ס"ק ג' מש"ש: (יב) הרצועה. ובכוונת[א] איתא שהאר"י ז"ל כרך קודם שהניח של ראש וע"ל סי' נ"ו[ב] ס"ק ט"ו מש"ש: (יג) מהתיק. ויניחם בתיק באופן שא"א לשל ראש שיצא קודם ט"ז. הכנה"ג כתב בשם רבו דאין קפידא אלא כשמניח עצמו מוציאה מן התיק קודם שיניח של יד אבל אדם אחר בעוד שחבירו מניח תפלה של יד מוציאה ומתיר לו תפילין

משנה ברורה

ימשמש אחר הברכה ועיין בבה"ל מה שכתבנו בשם הגרע"א בזה: י (לג) אם סח. ואפילו (לו) אם סח בין ברכת להניח ובין הנחת התש"י ג"כ דינא הכי: (לד) אינו וכו'. אבל לכתחילה אסור להסיח בין ברכת להניח עד אחר הנחה של ראש (לז) אפילו בדברים שהן לצורך תפילין אם לא היכי שא"א בענין אחר. (לח) אך בחוה"מ שאין מברכין אפשר דיש להקל לכתחילה בדברים שהם לצורך תפילין: (לה) לא יפסיק. ואפילו לענות אמן על ברכה זו גופא כגון לענות אמן על ברכת תפילין שמברך אחר אסור אם לא שחבירו מכוין להוציאו בברכה זו [תשובת ד"ש והגרע"א בחידושיו דלא כפ"מ[ד] עי"ש]: (לו) לענות עמהם. ואם פסק וענה אינ"ש ר' או קדושה או ברכו (לט) או שענה אמן על איזה ברכה ששמע (מ) חוזר ומברך ועיין בבה"ל. ובחוה"מ או המניח תפילין דר"ת וכיוצא שמניח בלי ברכה (מא) יש להקל ולהפסיק לענייה אינ"ש וקדושה וברכו ואמן אך (מב)[ב]אח"כ יזיז הש"י ממקומו קודם שיניח הש"ר כדי שיהיה הויה אחת לשניהן: (לז) שותק ושומע. דהשתיקה כענייה (מג) לענין לצאת י"ח אבל לא שיחשב כהפסקה: יא (לח) קודם שיכרוך. הטעם (מד) כיון שברכת להניח חוזרת גם על של ראש כנ"ל בס"ק ל"א וכ"ש להמתבר לעיל בס"ה דס"ל לאינו מברך אלא אחת ע"כ ימעט ההפסק בכל מה שיוכל והכריכה סביב הזרוע אינה מעיקר הדין ע"כ טוב לאחר אותה עד שיניח של ראש ובמקר כוונות האר"י ז"ל כתוב שהיה נוהג לכרוך השנעה כריכות סביב זרועו תחלה [אבל (מה) לא הג' כריכות שעל האצבע] מפני שהוא סובר כיון דלכתחלה גם הכריכות הוא מצוה לפיכך אין זה הפסק (מו) וכן המנהג בכ"מ ועיין בתשובת משכנות יעקב סימן כ"ח דעתו ג"כ כמנהגנו לכרוך קודם על הזרוע לחיזוק דבלא"ה לא מתקיים ואינו נקרא קשירה עי"ש כתב בספר מ"מ אם שמע קדיש וקדושה אחר שברך על של יד ואם יכרוך לא יהיה לו פנאי להניח ש"ר ולענות יניח ש"ר קודם הכריכות (מז) אם יכול להדק במקלת שלא ימיש התש"י ממקומו: (לט) שאסור וכו'. היינו (מח) אפילו אם ירצה להוציא הש"ר והש"י שיהן בשוה מן התיק דבזה אין מעביר על המצות אפ"ה יש ליזהר כי יש בזה טעם ע"פ הקבלה כמש"כ בנ"י וכ"ש להניח הש"י מידו ולהתעסק בהוצאת הש"ר מדינא אסור: (מ) מונחת. ר"ל שתהיה מהודקת יפה על הזרוע ואז מותר (מט) אפי' קודם שעשה השנעה כריכות. ואם אחר יכול להוציא ולתקן ש"ר בעוד שחבירו מניח של יד הפמ"ג מחמיר ואה"ח מיקל עי"ש: (מא) לא יתקן. ר"ל (נ) אפילו אם נעת מיקום הש"ר לא יניח הש"י ג"כ מידו אפ"ה (נא) כשמניח אח"כ הש"ר להניח הש"י הוי כמעביר על המצות

שער הציון

(לו) פמ"ג: (לז) מ"א: (לח) פמ"ג ואה"ח: (לט) הרא"ש בה"ק: (מ) לבוש וט"ז ומ"א וט"ז ומ"א ודה"ח דלא כט"ז: (מא) מ"א ודה"ח ואה"ח ועוד הרבה אחרונים ע"ש דלא כא"ר: (מב) אה"ח: (מג) ט"ז: (מד) ט"ז בשם הרא"ש (מה) פמ"ג: (מו) פמ"ג: (מז) אה"ח: (מח) אה"ח: (מט) אחרונים: (נ) פמ"ג: (נא) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) ובכוונות: **ב)** כ"ז: ג) וכ"מ משמע דהמניח בחו"ה: ד) בכפמ"א:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' קס"ז ס"ק ל"ז לענין אם אינו לצורך אלא רק מענין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ"א כתב: שאם הפסיק בעניה בין תפש"י לש"ר צריך לברך על תש"ר שתי ברכות על מצות ולהניח תפילין. ובסידור כתב שמברכים רק ברכה אחת. וכתב הסידור שמותר להפסיק לעניית קדושה וקדיש וברכו בין תפש"י לש"ר ויברך על של ראש על מצות תפילין. ב) בשו"ע הרב בסעיף כ"ב לא הזכיר דבר זה שאח"כ יזיז השל יד ממקומו קודם שיניח השל ראש, דלהרב ענין משמוש הוא רק משום ברכת להניח וגם אז כתבו רק בלשון טוב למשמש, לכן כאן שאינו מברך לכאורה יסבור דאין צריך למשמש.

(מגור בשם הזוהר סימן פ"ד) (ובמדינות אלו לא נהגו כן אלא (מב) שתיהן (יד) [יא] מעומד: **יב** * [יב]אם מניח תפילין כמה פעמים ביום צריך לברך עליהם (מג) בכל פעם. (מד) [יג]נשמטו (מה) ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומן צריך (טו) [יד] לברך: הגה ואם מחזיר א' מהם יברך כמו שמניח תפלה אחת כדלקמן סי' כ"ז[יד] (דברי עלמו) [טו]הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד (מו) צריך לברך: הגה * וי"א (טז) [יג] (מז) שלא לברך (טור סימן מ' * והכי נהוג וכבר נתבאר לעיל סימן מ' סעיף י"ד:) [יח]מי שמניח תפילין (מח) של יד ובירך ובתחלת (יז) [יד] ההדוק * נפסק הקשר של יד והוצרך

ק פוסקי מ"ו וכדכי ר הלא"ם בשם ר"י והעור ש בים יוסף ת שאלה מהר"ק קל"ג

שערי תשובה

בתשובת יעבץ מ"ג סי' כ"ו שהבאתי לקמן סי' מ"ס ע"ס: [יא] מעומד. עיין בה"ט ועיין בש"ת מ"ל סי' ל"ו שהביא מתשובת הרדב"ז דדין שאינו מחכר ההיפך בש"ם ופוסקים יש לילך אחר דברי קבלה וגם במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים דברי קבלה יכריע ע"ש: [יב] לברך. עבה"ט ועיין בשל"ה דמחלק בין מי שלובש תפילין כל היום וגם מו"מ שלו בתפילין שפיר הוי היסח הדעת בנשמע ע"ש: [יג] שלא לברך. עבה"ט ועי' לקמן סי' נ"ג בבאר היטב סק"ג שהביא מגינת ורדים וכתב דממג"א סי' כ"ה משמע דלא"ל לברך. וכבר כתבתי מזה בסי' ו"ל"[ב] ע"ש ועיין בפרח שושן כלל מ' סי' ע' מ"ש מה שם על דברי גינת ורדים ופסי' נ"ג יתבאר בשזהי"ת: [יד] ההדוק. עיין בה"ט ומ"ש וכ"פ המג"א כו' ז"א דהמג"א לא מטעמא דהט"ז אתי עלא אלא משום טעמא דכתב לעיל בנשמטו דבה"ז שאין לבש התפילין רק ממן תפלה לא הוי היסח הדעת וא"כ לדעת הש"ע והא"ר שכתב לעיל ס"ק ט"ו גם מה יש לברך. וגם נ"מ בני שלובש תפילין כל היום דגם של"ה מודה כמש"ל. גם דברי המג"א נ"ע מה דמדמה נפסק לנשמטו אלינא דמ"ש של"ה שנראה שלפי הטעם דשל"ה יש לחלק ביניהם. ועיין בא"ר שבר"ל משמע כהט"ז ויש להקל בנפסק בבכה. ואם נפסק הקשר ורוצה להניח תפילין אחרים י"ל דהכל מודים

ע"ת: (יז) ההדוק. ר"ל קודם שנעשה המצוה כתקנה[ג] משה"ה א"ל לחזור ולברך דעשיית הקשר אינו הפסק כיון שהוא מענין המצוה. וכתב ט"ז מזה יש ללמוד בני שיש בידו תפילין בלא קשר ומברך ועושה קשר ותמיה דשפיר עולה לו הברכה שעשה תחלה דעשיית הקשר אינה

ביאור הלכה

שחביבו מוציאו בברכתו: * אם מניח תפילין וכו'. עיין בא"ב בא"ש אם בשעת ברכה היה דעתו וכו' ואף דהא"א אירי שם לענין ציצית פשוט דה"ה לתפילין דהגמרא בתענות מ"ג מדמי להו להדדי ע"ש: * וי"א שלא לברך. עיין בא"ב שהתחקתי דהמחבר לייכם לבהכ"ם דצריך לחזור ולברך אף דהא"א פפוקי מספקא ליה לענין בהכ"ם שלנו שאינם רחוקין כבר כתב הא"א דלא שנקינן פשיטותא דכל הני גדולים [הב"ח והע"ת וט"ז וא"ר] משום פפיקא דא"א וגם עיקר סברתו דהו אותה עיין בחידושי רע"א ובספר אלנות הש"ס וכן ראיתי עוד חבל נמאיס כולם בסגנון אחד דצריך בה לחזור ולברך ולכן אף שהפמ"ג והדה"ח העתיקו את דברי המג"א המבבר בדאי לא הפסיד ובפרט שהגר"א ז"ל מסכים לדעת המחבר דבכל גווני צריך לחזור ולברך: * והכי נהוג. כתב בחרה"ח דאם חלק התפילין בפתח אם חלק השל יד והשל ראש צריך לחזור ולברך ואם נשאר עליו הת"י או הש"ר אין צריך לברך דעדיין לא אבד דעתיה מן המצוה אבל אם היה בדעתו שלא להחזירו מיד רק לאח"כ אף שנשאר עליו תפלה אחת צריך לחזור ולברך. ולמד כ"ז מלעיל סימן מ' בנשאר עליו ט"ק כן הכא בנשאר עליו תפלה אחת ע"ש. ונראה פשוט דהחולבן בתוך התפלה אפילו בפתחא דיבו כחולבן ע"מ להחזיר וא"כ אם חלבן לילך בתוך הבשתין מים אין צריך אח"כ לחזור ולברך: * נפסק הקשר. ואם נפסק הרצועה של

(מד) נשמטו. כתב של"ה הא דלא נהיגי האידנא לברך כשנשמטו ממקומם משום דבשעת תפלה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולבן ע"מ להחזירן דפסק הגה"ה בסמוך דאין לחזור ולברך. וא"כ (נו) אותן שהולכין לפעמים עד תצות בתפילין אם נשמטו ראוי לברך. והרא"ש כתב דאף בשעת התפלה אם נשמטו המברך לא הפסיד. ומ"מ (נז) נראה דלמעט בברכות עדיף: (מה) ממקומן. דוקא כולן או רובן אבל מקצתן אף דצריך להחזירן על מקומן אין צריך לחזור ולברך [ע"ז בסימן מ' סע"ו ועי"ש בפמ"ג]: (מו) צריך לברך. דכיון שהזיזן ממקומן הוי כמו שהסירן לגמרי: (מז) שלא לברך. כיון דהזיזן על דעת לחזור משא"כ בנשמטו מעצמן אמרינן דמיכף שנשמטו אזדא ליה המצוה ולהכי שייך ליה הרב להמחבר שם. ודע עוד דה"ה (נח) אם הסירם לגמרי אדעתא להחזירם מיד פליג נמי הי"א ואפילו אם (נט) שינה מקומו בינתים ופסקו האחרונים כן. ואם (ס) לא היה בדעתו להחזירו מיד רק לאחר זמן אפילו אם אח"כ לבשן מיכף אז שהיה בדעתו להחזירן מיכף ואח"כ (סא) נשתהא הדבר והסיח דעתו בינתים לכו"ע צריך לחזור ולברך. וכן (סב) אם חלבן לבגוס לבהכ"ם אפילו היה דעתו לבשן מיכף צריך לברך לכו"ע דהא אין רשאי לילך בהם לבית הכסא ואלמי ליה וכמ"ש בסימן ס"ה וכתב הא"א דה"ה כשחולך שצריך להפיח כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך: (מח) של יד. וה"ה (סג) בתפילין של ראש דינא הכי:

לא

שער הציון

(נב) וכן הפכיס הפמ"ג: (נג) שע"ת: (נד) בב"י: (נה) דאפילו הזיזם מחר ומברך: (נו) פמ"ג: (נז) פמ"ג: (נח) ע"ת וט"ז וא"ר: (נט) מ"א לעיל בסימן מ' בפ"ק י"ח: (ס) מ"א: (סא) פשוט: (סב) עיין בבה"ל שמאריר היטב: (סג) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) כ"ו: ב) ח' סקי"ד: ג) כתקונה:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף כ"ז כתב שלכתחילה טוב לנהוג שתהא הנחה על הקיבורת מיושב והברכה והקשירה על הקיבורת יהיה מעומד. ובסידור כתב שגם הברכה יהיה מיושב, וכתב זה בשם יש נוהגין. ב) ועיין בשער הכולל על סידור הרב פרק א' אות א', ג) בשו"ע הרב סעיף כ"ט כתב דלאחר זמן הוא כמו ב' או ג' שעות. ד) בשו"ע הרב סעיף ל' כתב ג"כ דצריך להזור ולברך.

הלכות תפילין סימן כה

לעשות * קשר אחר אמנם (מט) לא הסיח דעתו * [א]אינו צריך לחזור (נ) ולברך [ב]אם (נא) הותר של יד קודם הנחת של ראש מהדקן וא"צ לחזור ולברך אבל אם הניח של ראש ואחר כך הותר של יד (נב) * מהדק ומברך [ג]מותר לברך על תפילין (נג) שאולין ולא על (יח) (נד) גזולין: יג (יט) [טו] (נה) [ד]נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון: וים מי שכתב על לד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר נהס (כ) (נו) שלש קדושות וארבע קדישים דהיינו לאחר קדיש יתום והכי נוהגים המדקדקים: (פתח עיניים

א כ"י ב מ"ח כשם הלב"ד ג מ"ח כשם העיטור ד כ"י

באר היטב

הפסק אבל אם לאחר הדוק התפילין על הזרוע ונעשה המצוה כתקנה[1] אח"כ ונפסק הקשר משמע דצריך לברך וט"ז חולק ופסק דכל זמן שלא היה תש"ר עדיין עוסק במצוה של יד כי מ"מ לו להניח ש"ר קודם ש"י ולא נגמר עדיין המצוה של יד ולא גרע ממ"ש הש"ע אם הותר של יד קודם הנחת של ראש מ"ל לברך ה"ה נמי אם נפסק ג"כ מ"ל לברך דהותר ונפסק שויס הס ע"ש וכ"פ המ"מ וכתב דלפי מה שכתבתי בס"ק ט"ו בשם של"ה משמע דאפי' בנפסק אחר הדוק דמ"ל לברך וכ"פ בתשובת הלק"ט ח"ב סי' ק"כ ע"ש. ועיין ע"ת ובנחלת צבי ומ"ש היד אהרן: (יח) גזולין. דהוי מצוה הבאה בעבירה וכתב ט"ז אפי' ביאוש ושינוי רשות לא מהני. ובשואל שלא מדעת מותר גם בתפילין כמו בטלית אך יקפלם בכראשונה תשובת בנימין זאב סי' רל"ט הובא בכנה"ג בני חייא ובע"ת: (יט) נהגו העולם. וים שאין משהין יותר מן החיוב דצריכין גוף נקי והכל לפי מה שהוא אדם מ"מ. והאר"י ז"ל לא חלץ עד אחר ע"כ נקוה. וכיוס של מילה אין לחלוץ עד אחר המילה מ"מ: (כ) ג' קדושות. ט"ס הוא וצ"ל ג' קדישים וד' קדושות. וארבע קדושות הם. ברכו את ה' חדא. וקדושת שפה ברורה שניה. וקדושת העמידה. וקדושת ובא לציון. ובמקומות שאומרים קדיש יתום אחר עלינו המה ג"כ ארבע קדישים עיין במט"מ

שערי תשובה

שיבנה וכ"כ במח"ב בשם מאמר מרדכי וספר זרע אמת עי"ש: [עו] נהגו העולם. עיין בה"ע והמקור חיים כתב שלא לחלוץ עד אמירת פסוק והיה ה' למלך כו' ובספר הכוונות המסודר ממהר"ש ווישל כתב בהגהותיו שיסיר הכריכות מהאצבע וכ' אז ג' כריכות מהזרוע ויסיר של ראש ואח"כ של יד

משנה ברורה

(מט) לא הסיח דעתו. ואפילו אם קם בינתיים לצורך עניין אינו הפסק בדיעבד וכדלקמן סימן קס"ז ס"ו. ועיין לעיל בסי' ח' במ"ב סקכ"ח: (נ) ולברך. דכיון דלא נעשה עדיין מצות הנחה נמצא דלא חלה עדיין הברכה על שום מצוה (סד) ועשיית הקשר אינו מפסיק כיון שהוא מענין המצוה ע"כ חייל הברכה על הנחה שניה. ומזה יש ללמוד נמי שיש בידו תפילין בלי קשר וצריך ועשה קשר והניח בדיעבד שפיר עולה לו הברכה שעשה דעשיית הקשר אינו הפסק. ומשמע מדברי הש"ע דאם לאחר שהידק התפילין על הזרוע נפסק הקשר צריך לחזור ולברך דבכר נגמר מעשה המצוה וה"ל כנשמטו ממקומם דצריך לברך כשמהדרם וכנ"ל (סה) והאחרונים חלקו ע"ז וכתבו דכיון דברכה להניח שבירך קודם הנחת של יד קאי גם על תפילין של ראש כדאיתא לעיל וא"כ כ"ז שלא הניח תש"ר עדיין עסוק במצות[2] השייך לאותה ברכה ולא נגמר עדיין המצוה שבירך עליו עד שהניח גם הש"ר ע"כ כמו בהותר הקשר של יד קודם הנחת של ראש פסק הש"ע דאינו צריך לחזור ולברך ה"ה נמי אם נפסק הקשר ג"כ אינו צריך לחזור ולברך. ואם נפסק הקשר של ראש או של יד לאחר שכבר הניח הש"ר והדקו צריך לחזור ולברך. ואם אין שם מי שיודע לתקן הקשר והוצרך לקחת תפילין אחריס (סו) בכל גווני צריך[1] לחזור ולברך דדמי להא דסימן ר"ו ס"ו: (נא) הותר. הקשר. וה"ה אם נשמטו ממקומם וש"ש הניח ש"ר ר"ל שהדקו והוא עיקר מצות הנחה וכנ"ל: (נב) מהדק ומברך. דה"ל כנשמטו ממקומם וכן אם הותר הש"ר לאחר הידוקו צריך לחזור ולברך כשמהדקו על ראשו ולפי מה שכתבנו לעיל בשם השל"ה אין לברך אם הותר התפילין בזמן התפלה בכל גווני: (נג) שאולים. ואפילו בשואל שלא מדעת מותר דניחא ליה לאחיים למיעבד מצוה בממונה רק שיקפלם בכראשונה ולא יוציאם ממקומו הראשון כמו בטלית לעיל בסימן י"ד עי"ש [אחרונים]: (נד) גזולים. דה"ל (סז) מצוה הבאה בעבירה ואפילו (סח) אחר יאוש ואפילו (סט) בדיעבד לא קיים מצות תפילין אך[2]אם מכר התפילין לאחר יאוש לאחר דעת המ"מ בתרמ"ט והמתה"ש לעיל בסימן י"ח דיוכל השני לברך לדידיה הוי יאוש ושינוי רשות אלא הט"ז והגר"א בסימן זה כתבו בהדיא דבכל גווני אסור לברך אף דלענין לצאת בהם משמע מדברי הגר"א דיוצא בהם אך לענין הברכה אסור מ"מ משום בוצע ברך דעל ידי לקיחתו יצא הגזלה מרשות הבעלים. אך מי שלקח מהשני הזה גראה דיוכל לברך כן מצאתי בדמשק אליעזר לעיל בסימן י"ח עי"ש יג (נה) נהגו העולם. וים (ע) שאין משהין עליהם יותר מן החיוב דצריכין גוף נקי והכל לפי מה שהוא אדם אם אין לו גוף נקי ומתירא שמא יפיח יסלק מיד ועיין סימן ל"ז ס"ב דמשו"ה אין רוב העולם נוהגים להניחם כל היום ובשם האר"י ז"ל כתבו שלא היה חולץ עד אחר ע"כ נקוה לך. וכיוס שיש בו מילה ראוי שלא לחלוץ עד אחר המילה כי מילה היא אות ותפילין הם אות: (נו) ג' קדושות. ט"ס הוא (עח) ונאמת צ"ל ג' קדישים וד' קדושות. כי ברכו את ד' נחשב חדא שהיא דבר שבקדושה וקדושת שפה ברורה שניה וקדושת העמידה וקדושת ובא לציון. ושלשה קדישים הוא מ"ק שקודם ברכו ואחי קדיש שאחר תפילת י"ח וקדיש אלס שאחר ובא לציון. ומ"מ משמע מפמ"ג ושאר אחרונים דבמקומות שנוהגים לומר קדיש יתום בכל יום אחר עלינו טוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום. ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין והניחן בתיקן בעת אמירת קדיש (עב) לא יפה הן עושין דמאוד יש לכוון בענייתן אש"ר כמבואר לקמן בסימן נ"ו בטור ובשו"ע ואש"ר הוא עוד במדרגה גבוה יותר מקדושה כמבואר שם בס"מ סק"א ובואלי לא גרע משאר ברכות דרבנן דאסור לעשות אפי'

ביאור הלכה

הש"ר או הש"י לאחר שכבר נגמר מצות הנחתם ואלו את התפילין ותיקנם נראה לכאורה דאם נשאר בם השיעור המבואר לקמן בסי' כ"ז ס"ח וי"א דמדינא כשר בלי שום תיקון או לא הוי כנשמטו ממילא רק כהזיזן מדעתו ע"מ להחזיר דקי"ל דא"צ לחזור ולברך ובאופן שפסולים לגמרי צריך לחזור ולברך דה"ל כנשמטו ואולי כיון דבעת הפסיקה נשאר מהודק על הראש והזרוע מקרי אח"כ בכל גווני כחולצן ע"מ להחזיר ועיין בכ"י: * קשר אחר. כ"ל דאין שום תיקון בין אם הקשר מאותה הרצועה או שהולרך ליקח רצועה אחרת דעיקר הברכה היא על התפילין בעצמם: * א"צ לחזור ולברך. עיין במ"ב בתה שכתבנו דאם נפסק הקשר ש"ר או הש"י לאחר שכבר הידק הש"ר צריך לחזור ולברך אף דהמג"א כתב דלפי מה שפסק השל"ה נשמט שלא לברך א"כ ה"ה בנפסק אחר דדינא דשל"ה הוא הוי כחולצן ע"מ להחזיר ובחולצן גופא יש ויש הרבה מהראשונים והאחרונים והכ"י והגר"א בתוכם דס"ל דצריך לברך ואפילו לדעת רמ"א דס"ל דבחולצן ע"מ להחזיר א"צ לברך הא הרבה פליגי על של"ה עיין בא"ר ובח"א ובפרט בעניינו הרבה חולקין יש בזה על המ"א דיש לחלק בין זה להיא דהש"ה דהתם רגיל להשמט בתוך התפלה ע"כ בודאי היה דעתו בשעת ברכה שבשישמט שיתקנו משא"כ בנפסק דלא מצוי וגם בפמ"ג ובה"ח משמע כן עי"ש ע"כ נ"ל פשוט דהמברך לא הפסיד בזה: * מהדק ומברך. לאו דוקא דהברכה צריך

שער הציון

(סד) ט"ז: (סה) ט"ז והגר"א ופמ"ג: (סו) אחרים וש"ת: (סז) מ"א: (סח) הגר"א (סט) מ"א וכמו שפירשו הפמ"ג ע"ש וכן פסק הגר"א בביאורו דלא כע"ת ובמ"א ל"ל עיין סימן תרמ"ט ס"א דשם מבואר דהוא לעיכובא ולא כע"ת ואולי בס"ה שם מבואר כע"ת עי"ש במ"ז: (ע) מ"א: (עא) אחרונים: (עב) כנ"ל פשוט.

הגהות ותיקונים: א) כתקונה: ב) במצוה:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' קמ"ג ס"ק י"ט ובשעה"צ סי' תפ"ט אות מ"א ובסי' תרל"ט אות צ"ד ובסי' תרנ"א אות ע"ד לענין אם בירך על מצוה ולקח חפץ אחר ממין המצוה שבירך עליה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ל"ו כתב: אבל אם מכר הגזלן את התפילין לאדם אחר אם כבר נתיאשו הבעלים מהם מותר לברך עליהם וכו'.

ה בית יוסף ו בס נב"ש

ספר המוסר פ"ד) [ה]וביום שיש בו ספר תורה נוהגים שלא לחלצם (נז) עד שיחזירו ספר תורה (נח) ויניחוהו (כא) בהיכל: הגה והיינו במקום שמכניסין התורה לאחר ובא לציון גואל אבל לפי מנהג מדינות אלו שמכניסים התורה מיד לאחר הקריאה אין לחלצם רק כמו בשאר ימים (דברי עצמו). [ו]ביום ראש חודש חולצים אותם קודם תפלת (כב) [טז] (נט) מוסף: הגה (ס) וה"ה בחול המועד ודוקא במקום שאומרים במוסף (כג) (סא) קדושת כתר מיהו נוהגים לסלקם קודם מוסף (סב) בכל מקום (נ"י):

כו דין מי שאין לו אלא תפלה אחת. ובו ב' סעיפים:

א מנחות ל"ח

א [א]אם אין לו אלא תפלה אחת * מניח אותה שיש לו ומברך עליה שכל אחת מצוה בפני עצמה

שערי תשובה

יחלוץ מיושב והטלית יהיה עליו עד שיסיר התפילין ע"ש: [טז] מוסף. עיין בה"ט ובתבוא בשם האר"י ז"ל אחר קדיש של חצות פ"ת שבהיכל והיינו כפי מנהגם להחזיר הס"ת אחרי שאדר ובא לציון כמבואר בסי' תכ"ג ע"ש וכן נוהגין. ולא כמ"ש בתשובות מ"ע בסי' ק"ח לחלוץ אחר תפלת שחרית ע"ש. וכתב הפר"ח מי' תכ"ג שאם השעה דחוקה שאינו מסייק לחלוץ התפילין יזיזם ממקומם לצד אחר דחשיב כמונחים בכיסם כו' ונראה שיש מליאת[א] לענין זה כגון שהוא עומד לבוש בתפילין והציבור כבר התחילו קדושת כתר שאין שהות לחלוץ שכמו רגע שיאחר ישלימו לומר הקדושה. וכתב עוד מי שיצא ידי חובת חזרת מוסף וחזר להניח תפילין והלך לבהכנ"ס שעדיין לא התפללו מוסף דעתי נוטה שיכול לומר כתר עמהם. ומה"ג כתב שנראה לו שיסלק התפילין ויאמר כתר. וכתב בשלמי ציבור מדלא אמר אסור עד שיסלקם ש"מ דדוקא לבתפלה יש לו לסלקם אבל אם היה עסוק בלימודו ולא אדעתיה וכשהתחילו הציבור הקדושה נגעו ממשנתו ושמעה אזנו ואין שהות לחלוץ בהא אזיל ומודה להפר"ח דעונה כתר עמהם ע"ש. ומ"ש בבה"ט בשם הרמ"ע ע"ש בסי' ק"ח שכתב שהמניחין תפילין במנחה יניחו ג"כ במנחת ר"ח כי קדושת ר"ח עולה ויורדת אחר תפלת מוסף ולכן יכול ללובשם כל היום ובמה"ג כתב שכן נוהגים בשם מהרח"ו שאין כן דעתו. וכן מבואר מדברי הפר"ח דלעיל שאחר מוסף יכול ללובשם. ועיין בדבר שמואל סי' קי"ב בענין שיש נוהגין שלא לחלצן בר"ח ובאה"מ אף במוסף וכתב שם שהלבוש והרדב"ז נתנו טעם שיש לחלצם במוסף ע"ש:

ביאור הלכה

להיות קודם הידוק וכנ"ל בס"ת. ודע דמשמע מדברי האחרונים דדוקא אם הומר מעצמו שנתרפה הקשר ממילא אבל אם התירו בידים וחזר ותיקנו לדעת הרמ"א לעיל בהזיון א"ל לחזור ולברך זה בכל גוויני. נתפקחו אם פתח התפילין כדי לבדוק הפרשיות ומצאו כשרים והניחן בתוכו ותפרן כדין דאפשר לדרוך לחזור ולברך כשמניחן לבו"ע אף דהיה דעתו בשעת תלישתן לחזור ולהניחן כשימצאו כשרים משום דבתמצא נתבטל מינייהו שם תפילין רק פרשיות ובתים ואינו דומה להותר הקשר או נפסק דתפילין בלי רצועות ג"כ שם תפילין עלייהו משא"כ בזה. וכעין זה יש להתפקח לענין ציצית דזה פשוט אם מצא בטליתו כשהוא לבוש שאחת מציציותיו פסולין מן הדין ותקנו לדרוך לחזור ולברך כשלובשו דדמי ממש להא דנפסק הקשר אחר גמר קיום המצוה וכן מצאתי בהה"מ אך אם מן הדין הם כשרים אלא שרוצה לפשוט הטלית כדי להטיל בו ציצית אחרים מהודרים ולחזור ולבשו מיד לכאורה נראה דזה נקרא חלצו מדעתו ע"מ להחזירו וא"ל לברך שנית וכדלעיל בסימן ח' סי"ד בהג"ה אך יש לדחות דשם נשאר הטלית עם הציצית בשלמותו ולא נתבטל מייה מצותו משא"כ בזה דנתבטל מינתיים מן הנגד מצות ציצית דאפשר לדרוך לחזור ולברך שנית לבו"ע ואינו דומה למה דמבואר בארה"ח לעיל בסימן ח' דאם נפסקו הציצית אחר הברכה קודם הלבישה ומבטל בו ציצית אחרים דאין צריך לחזור ולברך דשם הלא היה קודם קיום המצוה וכמבואר בט"ז סקי"ב דמשם למד את דינו משא"כ בזה וצ"ע בכל זה:

* מניח אותה שיש לו וכו'. אפילו אם היא רק של צד ולא יהוא למה שאמרו כ"ז שבין עיניך יהיו שתים וגם אפילו בעת ק"ש ותפלה מותר לו לנטות אחת ולא יהוא למה שאומר אח"כ בעצמו בק"ש וקשרתם וגו' והוא אינו מקיים בכל זה דוקא אם יש לו שיכול להניחם משא"כ בזה. ואם הוא מלפה שיביאו לו קודם שיעבור הזמן ק"ש אם הוא איש שדרכו לנטות תפילין רק בזמן הק"ש ותפלה והוא רוצה עתה לנטשם ולהתפלל בהם בודאי יש לו להמתין עד שיביאו לו השניה ולא יקרא ק"ש ותפילין[ב] בתפלה אחת כיון שעדיין לא עבר הזמן ק"ש אבל אם דרכו לנטות תפילין אפילו שלא בזמן שלא היה חולצם במוסף אך המתפלל בצבור (עח) בודאי לא יבנה מנהגו לצבורא:

באר היטב

ובשל"ה ובע"ת: (כא) בהיכל. סי' לדבר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. והחולץ קודם לכן לא יחלוץ בפני ס"ת אלא יסלק לצדדין מבו"מ רש"ל מ"א: (כב) מוסף. אחר חזרת ס"ת בהיכל. ובח"ה יש לחולצן קודם ההלל. והש"ך אחר ההלל. ובח"ה של סוכות אף הש"ל קודם ההלל מ"א עיין בשכנה"ג. הנוהגין ללבוש כל היום יחזור ולבוש בר"ח אחר תפלת מוסף אבל בח"ה לא יניחם לגמרי אפילו בנמנחה הרמ"ע: (כג) קדושת כתר. פי' במקום שאנו אומרים נקדש במוסף אומרים בקלת מדינות כתר יתנו לך לכן אין ראוי להיות כתר של תפילין עליו. וכתב ט"ז דהנוהג כן שאינו חולץ מוסף אין לו עליו תלונה מאחר שאין אנו אומרים קדושת כתר יתנו לך ושמעתי בשם גדול א' שלא היה מולצם במוסף ע"ש:

משנה ברורה

תשמיש קל בשעה שהוא מברך כמבואר לקמן בסימן קל"א במ"א סק"ב: (נז) עד שיחזירו. רמז לדבר ויעבור מלכם לפניהם [היינו הס"ת] ודי' בראשם [תפילין] ב': (נח) ויניחוהו בהיכל. והחולצן קודם עכ"פ יזהר שלא יחלוץ הש"ר בפני הס"ת כדי שלא יגלה ראשו בפניה אלא יסתלק לצדדין וכש"י דליכא גילוי לו בתפילין ש"ר תחת הטלית גדול שרי [פמ"ג]: (נט) מוסף. אחר (עג) שהחזירו הס"ת בהיכל ובמקומותינו שמכניסים תיכף אחר הקריאה יחלצם (עד) אחר הקדיש שקודם תפלת מוסף.[א]ובאליהו רבא כתב דבר"ח יחלוץ אחר קדושת ובא לציון קודם שאומר יהי רצון מלפניך וכו' שנשמור חוקיך ולא יתמיו מלחלצם עד אחר קדיש כדי שלא להפסיק בין קדיש להתפלה: (ס) וה"ה בחוה"מ. והאחרונים (עה) כתבו כיון די"א שלא להניח כלל בחוה"מ כדלקמן בסימן ל"א יתהר לחלצן קודם הלל והש"ך אחר הלל ובחוה"מ של סוכות שיש פנאי בעוד שממתינין על האחרונ אף הש"ך יחלוץ קודם הלל. הנוהגין ללבוש כל היום (עו) יחזור ולבוש בר"ח אחר תפלת מוסף (עז) וא"ל לחזור ולברך אם היה דעתו לזה בשעת חלילתן לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסי"ב ובחוה"מ לא יניחם שוב לגמרי עד הערב. והאנשים המניחין תפילין דר"ת בחוה"מ לא יניחום כלל ובר"ח יוכלו להניחם אחר שיסיים הש"ך תפלת מוסף או שיסירו התפילין של רש"י קודם ובא לציון ושל ר"ת יבשו בעת אמירת ובא לציון [פמ"ג]: (סא) קדושת כתר. פי' במקום שאנו אומרים נקדש במוסף אומרים בקלת מקומות כתר יתנו לך לכן אין נכון להיות אז כתר של תפילין עליו ואפילו בעת תפלת הלחש ופשוט דאם שכח והתחיל להתפלל בהם לא יחלצם באמצע דאינו רק נהגה: (סב) בכל מקום.[ב]והט"ז כתב דהנוהג שאינו חולץ במוסף אין עליו תלונה מאחר שאין אנו אומרים קדושת כתר יתנו לך ושמעתי על גדול הדור אחד

ר"ח כי קדושת ר"ח עולה ויורדת

שער הציון

שוס

(עג) מ"א בשם הכונות: (עד) מ"א לקמן בסי' תכ"ג וכדפירשתי דלא פליגי: (עה) מ"א וט"ז לקמן בסי' ל"א ושאר אחרוני': (עו) בה"ט: (עז) פשוט: (עח) פשוט:

הגהות ותיקונים: א) מציאות: ב) ויתפלל:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור הרב כתב שמסירין התפילין בראש חודש קודם הקדיש. ב) בשו"ע הרב בסעיף מ"א סתם כדברי הרמ"א.

[ד]והוא הדין אם יש לו שתיהם * [ד]ויש לו (ח) (א) שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת מניח אותה שיכול: ב [ה]אם אינו מניח אלא של ראש לבד מברך עליה על מצות תפילין לבד: הגה (ב) ולדידן דנוהגים לברך בכל יום שתי ברכות מברך על של ראש לבד שתי ברכות ואם מניח של יד לבד (ג) מברך להניח לבד (טור):

ב שם מ"ד סברא בתרא דרב מקדמא ג הרא"ש ד רש"י והרי"ף והרמב"ם בפרק ד' מה"ת

כז מקום הנחתן ואופן הנחתן. ובו י"א סעיפים:

א [א]מקום הנחתן של יד בזרוע (ח) [ח] (א) שמאל (ב) * בבשר התפוח שבעצם [ב]שבין (ג) (ג) הקובד"ו ובית השחי [ו]ויטה התפלה מעט לצד הגוף בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך: הגה ונריך להניח (ד) * בראש העצם הסמוך (ג) [ג] לקובד"ו

א מנחות ל"ו ל"ז
ב פמ"ק ג מנחות ל"ז

באר היטב

(ח) שום אונס. כגון שצריך לצאת לדרך ואינו יכול להתעכב להניח של יד מניח של ראש לבד. כ"כ הרא"ש ועיין מ"א:

(ח) שמאל. ואם הניחו בימינו אפי' בדיעבד לא יצא חוט השני סי' כ"ח: (ב) הקובד"ו. בל"א עלינבוגי"ן°: (ג) לקובד"ו. וש להניח

משנה ברורה

א (א) שום אונס. כגון שיש לו מכה בראשו או בזרועו או (ח) שהוא צריך לצאת לדרך ואין השירא ממתנת עליו עד שיניח שתיהם מניח אותה שיכול. והי מינייהו עדיפא לענין הנחה (ב)[א]י"א דיותר טוב שיניח ש"ר לבד דקדושתו חמורה (ג) וי"א שיניח לע"ע הש"י כדי שלא יצנה הסדר שבתורה (ד) בד"א כשיהיה יכול אח"כ להניח בדרך התפלה השניה אבל אם אח"כ לא יכול להניח התפלה השניה יניח הש"י והש"ר קודם הליכתו מביתו דמשום איחור דרכו לא התירו לו לבטל ממצות תפילין: ב (ב) ולדידן דנוהגין וכו'[ב] כמו שביארנו בסימן כ"ה במ"ב ס"ק ל"ב[א]) ע"ש: (ג) מברך להניח. עיין בפמ"ג שהביא עוד פוסקים דס"ל דאף על של יד לבד נמי מברך שתי ברכות ולהלכה הסכימו האחרונים דאינו מברך על ש"י אלא להניח לבד (ה) דבלא"ה הרבה ראשונים ס"ל דאפילו על שתיהן נמי אינו מברך אלא אחת.אם (ו) הניח שתיהן ולא בירך דהדין הוא דיברך כ"ז שהן עליו עדיין אם הקדים ברכת ש"ר אחלה ואח"כ ש"י אינו חוזר ומברך אבל לכתחלה אפילו הניח ש"י ולא בירך יברך עליו קודם הנחת של ראש:

א (א) שמאל. מדכתיב (ח) ידכה בה"א פירוש יד כהה דהיינו השמאל שהיא חשה וכהה ועוד דרשו מדכתיב וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין שכן דרך בני אדם אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין ממילא הנחה בשמאל ואם הניחו בימין אף בדיעבד לא יצא [אחרונים]: (ב) בבשר התפוח. והוא המקום הנקרא קיטורא בלשון חז"ל והוא לעיכורא כדילפינן לזה בגמ' מקרא: (ג) הקובד"ו. הנקרא עלינבוגי"ן : (ד) בראש העצם. אין ר"ל ראש העצם ממש דהתם עדיין גמור הבשר ועד שיתחיל להיות גבוה (ב) אין מקום תפילין דאין ע"ז שם קיטורא אלא ר"ל בגובה הבשר שבעצם ולא בא הרמ"א בזה לאחדש שום דבר רק נמה שסיים אבל לא בחלי העצם שסמוך לשחי ור"ל (ג) אף שיש גם שם עדיין מקצת בשר תפוח וגם דעת המחבר הוא כן דדוקא מחלי העצם ולמטה כדמוכח בסעיף ז' ומה שכתב המחבר מתחלה בבשר התפוח שבעצם ע"כ ג"כ דבוגמו מחלי העצם ולמטה והגר"א בביאורו הסכים לדינא דכל מקום הקיטורא בשר להניח בו תפילין וכן משמע בפריסה ובע"פ (ד) למטה ממקום הקיטורא פסול לכו"ע ע"כ נכון למנוע מלהניח תפילין גדולים כי ע"פ הרוב מצוי בתפילין גדולים שסוף הקציצה מונחת למטה ממקום הקיטורא אם לא שיקשרם לכתחלה בחלי העצם העליון וגם זה לא נכון להקל לכתחילה בזה אחרי דדעת המחבר ורמ"א להחמיר בזה.[ב] אך אם אין לו כ"א תפילין גדולים טוב יותר שיקשרם בחלי העצם העליון במקום שנמצא עדיין

שערי תשובה

[ח] שמאל. עבה"ט ובמ"ת יעקב סי' קמ"ט בסוף מגדל עוזר דינא ולא מחוור ומ"ש מבה"ע שהביא הב"י בסימן תרנ"א אין ראיה דהתם באיטר קלי ועיין לקמן ס"ק י"א ע"ש: [ג] לקובד"ו. עיין בה"ט ועיין

ביאור הלכה

ק"ש והוא רואה עתה לנטש כדי שלא לבטל מצות תפילין מעליו פשוט דיכול לנכשם מיכף ולברך עליהם אך לענין לקרות בהם ק"ש נראה דיש לו להמתין עד שיביאו לו השניה: * ויש לו שום אונס. המחבר אירי לענין שיהא מותר להניח תפלה אחת לכתחילה אבל בדיעבד אפילו אם הוא ולא הניח רק אחת יצא ידי אותה שהניח [כ"י]:

* בבשר התפוח. ונריך ליזהר שלא יהיה קלה התפילין למטה מבשר התפוח כמו בשל ראש שצריך ליזהר שלא יהיה קלהו על המצח כדלקמן דשא יצפינן במנחות ל"ז ע"ב גו"ש גוזה שבד מגוזה שבראש ע"ש: * בראש העצם. עיין במ"א ועיין במחלית השקל ומשמע לכאורה דבשר התפוח נתפשט בכל העצם בשוה והרמ"א אסר להניח התפילין כ"א בחלי בשר התפוח שלגד הקובד"ו ונראה לפ"ז יפלא מאוד דהאיך סובבים דאין מותר להניח כ"א חלי קיטורא והלא בערכין י"ט ע"ב איתא בהדיא דקיטורא כולה איקרי יד ולענין תפילין אירי שם בגמרא וא"ל דהגהת סמ"ק לא היה לו הגירסא בגמרא קיטורא כולה דהלא כל הראשונים העתיקו לשון זה [עיין בתוספת שבת ל"ב ע"א ובספר ירמיה לרבינו אליעזר ממיץ ובספה"מ] וכן מוכח ג"כ במנחות ל"ז ע"א דכל הקיטורא כשר דקאמר יהי זה קיטורא אין עניך זה קדקוד היכא אמרי דמי ר"י מקום שמוחו של תינוק רופס ומדלא מצאר ג"כ אח מקום המיוחד שבקיטורא ש"מ דכל הקיטורא כשר וכן הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ור"ו לא הזכירו שום זכר שיחלק את בשר הקיטורא לחצאין ואין יתפוס הרמ"א דעת הסמ"ק ואין נומר דרק להחמיר תשש לדעתו דהלא לקמן בס"ז משמע דאם נתפשט המכה בכל השטח שמחלי עצם ולמטה פטור תו מתפילין [ועיין במרדכי דעת הר"ח מקום שמוחו אל תינוק לאפוקי מדעתו אך דינא דהשו"ע לקמן בס"ז קשה] ועוזרני ה' שמצאתי בספר התרומה אחר דשקיל וטרי שם ומסכים לדעת ר"ת דמקום התפילין הוא בעצם העליון שהוא בין הקובד"ו ובין השחי כתב וז"ל הלכך בעצם העליון יניח תפילין הוא הנקרא זרוע והוא יד דאורייתא ומסוך לפרק של האליל קצת [אליל הוא קובד"ו] יניחם כי שם היא קיטורא בשר המכוסה קרוי קיטורא כמו קיטורא דאהיני קיטורא דאחלי ושם הוא כנגד הלב דכתיב ושמתם את דברי אלה על לבבכם ורב חייא מנה להו כנגד ליבא עכ"ל הנך רואה לענין דעת הר"ת שהתפשטות בשר הקיטורא הוא רק סמוך לקובד"ו ולא מצינו למי מהראשונים שיחלוק עליו בדבר זה התלוי בסברא לבד ובגילוי מלתא ולפ"ז פשוט הוא דמובר הרמ"א והשו"ע לקמן בס"ז דהקיטורא לא נתפשט כ"א עד מקום שמחלי עצם ולמטה וכן משמע בב"ח דבלא זרוע העליונה הוא מן הקיטורא ולמעלה אך לישנא דהמ"א קשה לפ"ז איך ליישב דר"ל אף שנראה קצת שיש גם שם בשר תפוח אעפ"כ עיקר שם קיטורא[ב] אינו כ"א על מקום שמחלי עצם ולמטה ובמיאור הגר"א חולק על פסק השו"ע והרמ"א וסובר דאף מחלי עצם ולמעלה בשר כל שיש בו עדיין מבשר הקיטורא ובפשיטות נוכל לאמר דהוא סבר ג"כ בסה"ת הנ"ל דהעיקר מקום הקיטורא הוא אבל הקובד"ו אך דדעתו הקיטורא נמשך יותר מחלי העצם שמן

שער הציון

(ח) הרא"ש הובא במ"א: (ב) ישועות יעקב: (ג) אהה"ח: (ד) מ"א: (ה) אהה"ח: (ו) פמ"ג: (א) גמרא: (ב) כ"י ומ"א ופמ"ג והגר"א: (ג) מ"א: (ד)וכן הסכים האהה"ח ע"ש:

הגהות ותיקונים: א) ל"א: ב) קיבורת:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב שמיח תפילין של ראש לבד שאין בהנחתו שהות כל כך. ב) ועל פי הסידור מברך רק על מצות תפילין, וכשיטת המחבר .ג) בשו"ע הרב סעיף ב' לא מביא השיטה של הגר"א, ופסק כהרמ"א.

אבל לא בחלי העצם שסמוך לשמי (סמ"ק) (גידם (ה) * שאין לו יד (ד) [ג] רק זרוע * יניח (ו) * בלא ברכה) (תוספות פרק הקומץ כתבו דגידם חייב ובא"ז כתב דפטור): ב (ז) * ד המנהג הנכון (ח) שיהא היו"ד של קשר תפלה של יד לצד הלב והתפלה (ט) עליו לצד חוץ. (י) * יש ליזהר שלא תזוז (ה) [ד] יו"ד של הקשר (יא) מהתפלה: ג * ה המנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת תהא מונחת לצד הכתף (יב) והקציצה לצד היד: ד (יג) ו לא יהא (יד) דבר (ו) [ה] חוצץ בין תפילין לבשרו לא שנא

ד סס ל"ה לפי הרי"א והסמ"ג מהרי"ן חביב ה בית יוסף ו הרא"ש מהריא דעבכין ג' חכמים י"ע

שערי תשובה

בגמ"ג א"ק ב' וכוונו דבריו מבואר היטב ביד אפרים ע"ש: [ג] רק זרוע. עבה"ע ובמות יאיר שם כתב דאם נקטע הקצה פטור אבל גידם מעיקרא כל שנאמר לו בחלק העליון קרוב לכתף מקום להניח תפילין י"ל דחייב להניח דזה הנאמר הוי יד דדיה. ועיין בגמ"א ושאר אחרונים ובפנים מאירות מ"ג בי' י"א ובתפארת צבי סי' ב'. ומחוורתא להניח בלא ברכה ויברך על ש"ר שמים כמ"ש הש"י וכתב בשאגת אריה סי' ל"ד דמי שאין לו זרוע דפטור מש"י מ"מ חייב להניח ש"ר ע"ש: [ד] יו"ד. עיין בה"ט וכתב בספר שלמי ציבור שבספר זר זהב הובא מהרי"י אמת מדברי הרב ז"ל דצריך שלא תזוז היו"ד לעולם אפילו בהוצאתם מוצמדין בתוך הכיס ועכ"כ נוהגים רבים מילאי הש"ס לקשור היוד עם חוט של גיד עם התפלה ואין קושרין אותה עם הרצועה בשעת ההנחה עכ"ל. ולדידי נ"ע דע"י קשירה זו יהיה החוט של גיד סביב התיתורא והוא חוצץ בין הזרוע לתפילין. ואפשר כיון שהחוט הקשור הוא בכלות התיתורא בלא איכפת לן שם בחלילה רק במקום התיתורא שהפרשיות מונחים בפנים וע"ע ולענין מ"ש שאין קושרים עם הרצועה ע"ל ס"ק מ': [ה] חוצץ. עבה"ע דמבית בשם של"ה דיש לרחוץ מקום הנחת

ביאור הלכה

* שאין לו יד. עיין במ"ב ולא כהפמ"ג שרצה לומר להא"ז דפטור בכל גווני כי לא ראה להא"ז כי לא נדפס בימיו: * יניח וכו'. א ר"ל יניח בד שאלו [כן משמע למעיין בא"ז גופא דלא נהירא ליה שם הפירוש של המפרשים דלאחרים קאי הריטב על החיוב דימין רק על השמאל קאי ואפ"ה פסק שם ב"ק ופטור אפילו בנשאר לו הקיטורת דאיהו מפרש שם אין לו זרוע קאי על הקנה ומה שכתב הרמ"א מוספות פרק הקומץ כתבו דחייב ר"ל אפילו בנשאר לו רק הקיטורת ולפי מה דמסיק התוספות בד"ה קיטורת דזרוע נקרא ממקום הקובע"ו והלאה ולהמ"א לא היה לו הא"ז ולכן הוקשה לו מאד דבריו]: * בלא ברכה. ומהב"ח וט"ז וא"ר והגר"א משמע דצריך לברך ג"כ אחרי דיש לו קיטורת והה"ח ג"כ מסכים בעיקר הדין לחיוב כמותם אך מ"מ לענין ברכה מצדד להקל ואפילו לא נשאר לו רק מחלי עצם שכן הקובע"ו ובית השחי ולמעלה פטור דיכול לסמוך בזה על שיטת הגר"א דכל שיש עדיין מקצת מן הקיטורת כשר לתפילין ולא יברך ויותר טוב שיברך שיש על השל ראש [היינו לפי מנהגנו בהרמ"א הנ"ל בסימן כ"ה ולהב"י שם אחת] ויכוין להוציא בזה גם השל יד ואפילו בנשאר לו הקיטורת וכמו שהסכים בשערי תשובה: * המנהג הנכון שיהא היו"ד של קשר וכו'. עיין בב"י בשם מהר"י ב"ח דמשמע מדבריו דרק עשיית הקשר והיו"ד אשר בו צריך שיהיה דוקא למטה מהתפלה לצד הלב אבל בניחת הרצועה תוך כפל הקשר תבא למעלה מהתפלה והוא הנכון ע"ש אבל בד"מ משמע שיותר טוב כהמנהג שנוהגין שגם אחיזת הרצועה בתוך הקשר והכפל יהיה לימינו שהוא לצד הלב וכן משמע בבה"ג שגם הקשירה גופא צריך שתהיה נגד הלב וכן משמע לשון הרא"ש להמעיין בו היטב בסוף אות י"ב בשם"כ ומרחיק הקשר מן מעברתא וכו' [ועי"ש במעיו"ט אות כ"ב] שכתב ואולי ה"פ וכו' וכו' וא"ז דוחק עכ"ל ולענ"ד אין זה דוחק כלל וכן הוא האמת לפי מה שכתב הבה"ג] דמשמע שם דאין להרחיק הרבה את כפל קשר הענינה רק כדי שתהיה הרצועה עוברת בתוכה והכל מטעם כדי שיהיה מקום הידוק הרצועה סמוך לתפלה ולא לצד מטה וכ"ש שצריך ליזהר שלא יתרחק הקשר של יו"ד גופא מהתפלה לצד מטה וכמו שכתב בסעיף ב' וזהו הכל בכלל במה שאמר הגמרא דהקשר צריך להיות למעלה ולא למטה. והנה מלשון השו"ע לכאורה משמע דסובר כמהריב"ש מדכתב שיהא היו"ד של קשר וכו' משמע דמקום שאותה הרצועה בכפל אינו לצד הלב כ"א לצד חוץ אבל יש לדחות דכונתו רק למעט שלא נעשה כשיטת בעל המאור המובא בב"י שיהא התפלה של יד לצד הלב והקשר לצד חוץ אבל זה רשות בידו לעשות כמה שירצה. ואע"פ שהעדפנו את המנהג של הד"מ מ"מ הנוהג כמהריב"ש אין למחות בידו כי יש לו על מי לסמוך גם ע"י מנהגו טוב שלא יזז היו"ד לעולם מהבית שלא"כ לפי מה שאנו נוהגין בהד"מ צריך בכל עת שמירה לזה אולם בתמת ועיין במה שכתבנו בא"ב: * יש ליזהר. עיין במאור הגר"א שאין ע"ז כנ"ל ור"ל דדין זה יש לו ג"כ מקור מהגמרא דמוכח שאין להרחיק הקשר מהתפילין וכמו שכתב בעצמו בדבריו הקודמים: * המנהג הנכון

באר היטב

התפילין על בשר התפוח עיין מ"א: (ד) רק זרוע. מי שנקטעה*) ידו שמאלית פטור מלהניח בימין תשובת רמ"א סי' קנ"ב ובתשובת שבות יעקב ח"א סי' ג' חולק והעלה להלכה דיש להניח הגידם שאין לו יד רק זרוע או מי שנגרא בידו אחת והוא הימנית להניח על ימינו ויברך שתים על של ראש ויצא לכ"ע ע"ש ועיין כנה"ג ובתשו' חות יאיר סי' קס"ז ובמ"א ס"ק ג' ובפי"ע סי' קמ"ט: (ה) יוד. בזוהר פ' פנחס מחמיר מאוד בזה: (ו) חוצץ. בזבחים דף י"ט מבעיא לי בנה היה ושערו הוי תלילה לענין בגדי כהונה. וכתב המ"א מיהו בנה מתה ועפר יש לזהר עכ"פ דבזה לא הוי מיבעיא כלל. ובשל"ה

משנה ברורה

עדיין בשר התפוח ויצא בזה עכ"פ דעת הגר"א וש"פ ממה שיהיו מונחים למטה ממקום הקיטורת ולא יצא בזה אליבא דכו"ע וגם הברכה יהיה לבטלה: (ה) שאין לו יד. ר"ל שיטל פיסת יד שמאלו עם כל הקנה עד הקובד"ו שנקרא עלינבויג"ן אבל אם נשאר קצת מהקנה גם הא"ז מודה להתוספות דחייב בתפילין ויברך ג"כ כן מצאתי בא"ז אשר זכינו מקרוב לאורו: (ו) בלי ברכה. עיין בביאור הלכה. ואם (ה) אין לו יד שמאל כלל אז אפילו (ו) קצה הזרוע שלמעלה ממקום הקיבורת נשאר ומקום הקיבורת אין לו כלל פטור מלהניח הש"י אף בימין (ז) דיש מחמירין בזה. וכ"ז (ח) שנעשה גידם בשמאל דהוא מקום הנחת התפילין אבל אם נעשה גידם בימין אפילו נקטע לו כל היד חייב בתפילין וינקש לאחרים שיניחום עליו: ב (ז) המנהג הנכון. עיין בביאור הגר"א שכתב דדינא דגמרא הוא לפירוש הגאונים: (ח) שיהא היו"ד וכו'. עיין בבה"ל שכתבנו שנכון ליזהר שלא ירחיב הרבה את כפל קשר הענינה שהרצועה עוברת בה כדי שתהיה גם מקום הידוק הרצועה סמוך להתפילין לצד הלב: (ט) עליו וכו'. אין ר"ל שתהיה התפלה מונחת על היו"ד דולאי בעינן שתהא היו"ד אצל התפלה בשוה ולא מתחתיה (ט) רק ר"ל דלפי שהוא מטה התפילין לצד הגוף כמו שכתב ס"א לכן נקרא יו"ד של צד הגוף למטה והתפלה עליו לצד מעלה: (י) יש ליזהר. ובזוהר פ' פנחס מחמיר מאוד בענין זה (י) ויש מחמירין דגם כשהן בתוך כיסן צריכין ליזהר בזה שלא תזוז כלל היו"ד ומטעם זה יש נוהגין לקשור היו"ד עם חוט של גיד עם התפלה ולאחר לבטל זה דע"י הקשירה יהיה חוט של גיד סביב התיתורא חוצץ בין הזרוע להתפילין ובלבושי שרד כתב דראוי לבטל ג"כ המנהג שכורכין הרצועה במקום הקיבורת תחת התיתורא דהוי ג"כ חלילה: (יא) מהתפלה. (יא) ויתחזק בתיתורא מלמעלה ויהדק היו"ד עם הבית: ג (יב) והקציצה וכו'. ואיזהר המניח תפילין ממי שאינו איטר אז להיפוך ואינו יכול להוציא הרצועה ולקבעה כדין עיין בבה"ל: ד (יג) לא יהא וכו'. דכתיב (יב) על ידך ובתש"ר כתיב בין עיניך: (יד) דבר חוצץ. אפילו (יג) חלילה כל דהוא ונכון ליזהר לכתחילה אפי'

שער הציון

(ה) תשובת הרמ"א: (ו) ב"מ וא"ר והגר"א ואחרי אחרונים: (ז) עיין בתשובת שבו"י ובאר"ח ועכ"פ בלי ברכה: (ח) אחרונים וכן משמע מרש"י מנחות ל"ז ע"א: (ט) יד אפרים: (י) עיין בשע"ת: (יא) שולחן שלמה: (יב) הרא"ש והגר"א בביאורו משמע ג"כ שפוכר דלא כהרשב"א: (יג) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) שנקטעה: **ב)** צ"ל אות ד':

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב: דגידם שאין לו זרוע רק קיבורת יש אומרים צריך להניח תפלין על קיבורת (של שמאל והמ"א פסק שצריך להניחו על הקיבורת של ימין,) [ודברי המג"א כתב הרב בסוגרים, ואינו ברור אם פוסק כמו המג"א]. ב) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב: מי שנקטעה ידו השמאלית למעלה מן הקיבורת אין צריך להניח תפלין בימינו.

של יד (טו) לא שנא של ראש: הגה ודוקא בתפילין אבל ברצועות (טז) אין (ז) להקפיד (רשב"א בתשובה סימן תתכ"ו): ה [1]אדם שהוא (יז) עלול לנזילות ואם יצטרך להניח (יח) תפלה של ראש על בשרו לא יניחם כלל יש להתיר לו להניח תפלה של ראש על (יט) הכובע (מ) [ו] דק הסמוך לראש ויכסם [2]מפני הרואים: הגה והמניחים דרך זה לא יברך על של ראש (כ) רק יברך על (ט) של יד להניח (לדעת רשב"א): ו (כא) * [3]ואטר (כב) יד (י) ימינו אם עושה (כג) כל מלאכתו בשמאל

ז משונה הריב"ש לדעת הרשב"א ח בית יוסף פ מנהר"ן

באר היטב

כתב דיש לרחוץ מקום הנחת תפילין: (ז) להקפיד. מיהו יש להחמיר אפי' ברצועות מה שצריך להקשירה בין ברצועות של ראש בין ברצועות היד. ט"ז מ"א ע"ת. בספר דבר שמואל סימן רל"ב כתב תוכחת מגולה על המניחין התפילין ע"ג פאה נכרית הנקרא פארו"קה ועיין בתשובת יד אליהו סי' ג' שהאריך בזה: (מ) דק. ועל כובע עבה אסור. ואם יש לו מכה ביד אסור להניחם על הבגד משום לך לאות ולא לאחרים לאות אבל מותר להניחם על החלוק[1] אם לא סגי בלא"ה דהא לבוש בגד אחר עליו. מ"א: (ט) של יד. וה"ה אם מניח של יד בדרך זה שלא יברך על ש"י אלא על של ראש. מ"א. וכתב הב"ח מ"מ בשעת ק"ש ותפלה ירצה שיהא זולה תליה ע"ש: (י) ימינו. שיש שהלכו בדרך ואחד מהם אטר ואין לו רק תפילין ממי שאינו אטר יניח התפילין בימין דהיינו הקלילה לצד הכתף והמעברתא לצד היד. וכן להיפוך במי שאינו אטר ומניח תפילין של האיטר מניח בשמאלו הקלילה לצד הכתף והמעברתא לצד היד שבות יעקב ח"א סי' ג' ע"ש. ועיין בתשובת נחלת שבעה סימן מ"א ובחות יאיר סימן

שערי תשובה

תפילין. ובנר"י כתב שפשוט שהוהג כן צריך לנגב המקום היטב משום התפילין. וגם אפשר שהם מפסיקים כמו תליה. והבא מדברי המיימ' מהלכות עבודת יום"כ דלכך בכ"ג עלה ונקפצ כו' ונשא ונתן בזה עיי"ש. וגראה דהשל"ה כ"כ לפי שהמשכים לאות נותן אפר מתח פאר וכשרוצה להניח תפילין צריך לרחוץ המקום משום כבוד התפילין וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל ע"ש. ועיין בשו"ת פני אריה בסי' ו' וסי' ז' לענין אבק שקורין פוד"ר מה דינו ע"ש: [1] דק. עבה"ט וכתב בתשב"ץ סי' ל' אין להניח תפילין על הכובע רק[2] על ראשו ומותר לכסות אותם בסודרו. והא דאמרינן ולאו כל עמי הארץ כו' היינו שיהיה בראש במקום שהם גלויים יותר ולאו כמו ושמעו וכל העם רואים את הקולות ע"ש. וגראה דאף שיש איזה דרשא[3] בהא דוכל העם רואים דקאי על המלאכים שנברא מכל דיבור מ"מ פשטא דקרא על שמיעה נאמר

משנה ברורה

בכנה היה שלא יהא מפסיק בין התפילין לבשר (יד)[א] ועכ"פ בכנה אתה ועפר יש ליזהר וע"כ (טו) יש נוהגין לרחוץ מקום הנחת התפילין. כתב בספר רבי הזהב גראה דמה שרצועה מוצלת לפעמים בין תפילין לבשרו לא איקרי תליה דמין במינו אינו חוצץ ומלבושי שרד שהעתקתי לעיל בסק"י משמע דנכון לכתחילה להחמיר בזה: (טו) לא שנא ש"ר. כתב בספר מחצית השקל ורע עלי המעשה של אותן האנשים שמגדלין בלורותיהן מלבד כי הוא דרך שחץ וגאוה עיין מה שכתוב ביו"ד סימן קע"ו[ב] יש בו איסור בהנחת תפילין דכיון דגדולין הרבה ליכא למימר בהו היינו דמתייהו ומוגלים עי"ש ובלאו תליה נמי בשביל הני שערות המרובים א"א לנמלא שיהיו מהודקין ומונחין על מקומן כדין: (טז) אין להקפיד. והאחרונים כתבו דאין להקל רק במקום הכריכות אבל מה שצריך להקשירה (טז) יש להחמיר[ג] אף ברצועות בין בשל יד ובין בשל ראש וכתבו תוכחת מגולה על המניחים התפילין ע"ג פאה נכרית הנקרא פארוק"ה ואפילו אם רק הרצועה מונח על הפאה נכרית. ומ"מ משמע מדברי המ"א והמ"א דאם יש לו מכה בראשו ורק במקום שהרצועות מונחים ולא במקום הקלילה מותר לו להניח הרצועות ע"ג סמרטוטין שעל המכה או ע"ג כובע דק[ד] ולברך אע"ג שיש תליה בין הרצועות כיון דבמקום הקלילה אין תליה וכן בשל יד אם יש לו מכה (יז) אפילו במקום הקף הקשר שסביב ידו מותר לו להניח הקף הקשר ע"ג סמרטוטין ולברך אך בזה יזהר לכסות מלמעלה כדי שיתקיים לך לאות ולא לאחרים לאות: ה' (יז) עלול לנזילות. פי' (יח) שיש לו מכאוב או (יט) מיחוש בראשו ואם יגלה ראשו יזיק לו הקרירות כיון שהוא חנוק יכול לסמוך על הרשב"א דס"ל דאין חשש בתליה ולא נאמר בין עיניך אלא לסיים להם מקום ומשום לך לאות ולא לאחרים לאות ליכא בתש"ר בדהו כתיב ורלאו כל עמי הארץ כי אם ד' נקרא עליך. ומ"מ צריך לכסות (כ) מפני הרואים שאינם יודעים שהוא חנוק: (יח) תש"ר על רבו'. ואם יש לו מכה ביד במקום הנחת הקלילה והמכה (כא) מתפשטת בכל הקיבורת מותר לו להניח (כב) על הרטיה אם לא סגי בלא"ה (כג) ולא יברך דהא דעת רוב הפוסקים דתליה פוסלת ויברך שתים על הש"ר כדלעיל בסימן כ"ו בהג"ה אך ילבוש על התש"י מלמעלה בגד אחר כדי לכסותם דהא כתיב בהו והיה לך לאות ולא לאחרים לאות. ודוקא על רטיה אבל להניח תפילין על חנוקו (כד)[ה] אסור אפילו בש לו מכה ואפילו אם ילבוש עליו בגד אחר: (יט) הכובע דק. אבל על כובע עבה אסור להניחם דלא יוכל לכוין ולנמלא מקום שהמוח של חינוק רופס: (כ) רק יברך וכו'. (כא) ויכוין להוציא הש"ר דבלא"ה דעת הרבה פוסקים שאין מברך על שניהם אלא אחת. ועיין בב"ח וע"ת דמשמע מדבריהם דנכון ליזהר שעכ"פ בשעת ק"ש ותפלה יהיה בלי תליה כלל: ו (כא) ואיטר וכו'. ועיין לעיל בסק"ק י"ב: (כב) יד ימינו. ואפילו (כו) נעשה איטר ע"י שהרגיל עצמו אח"כ ולא נולד כך יניח בימין וכ"ש (כז) אם מן השמים הרגילוהו דהיינו שנולד לו חולי בימינו וניטל הכח ממנו או שנקטע לו כף ידו הימנית וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בודאי דינו כאיטר גמור ויניח על היד הרצועה ואם חזר לבריאותו ונעשה שולט בשתי ידיו בשוה הרי הוא ככל אדם: (כג) כל מלאכתו. (כח)[ו] ה"ה אפילו רק

שערי תשובה

תפילין. ובנר"י כתב שפשוט שהוהג כן צריך לנגב המקום היטב משום התפילין. וגם אפשר שהם מפסיקים כמו תליה. והבא מדברי המיימ' מהלכות עבודת יום"כ דלכך בכ"ג עלה ונקפצ כו' ונשא ונתן בזה עיי"ש. וגראה דהשל"ה כ"כ לפי שהמשכים לאות נותן אפר מתח פאר וכשרוצה להניח תפילין צריך לרחוץ המקום משום כבוד התפילין וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל ע"ש. ועיין בשו"ת פני אריה בסי' ו' וסי' ז' לענין אבק שקורין פוד"ר מה דינו ע"ש: [1] דק. עבה"ט וכתב בתשב"ץ סי' ל' אין להניח תפילין על הכובע רק[2] על ראשו ומותר לכסות אותם בסודרו. והא דאמרינן ולאו כל עמי הארץ כו' היינו שיהיה בראש במקום שהם גלויים יותר ולאו כמו ושמעו וכל העם רואים את הקולות ע"ש. וגראה דאף שיש איזה דרשא[3] בהא דוכל העם רואים דקאי על המלאכים שנברא מכל דיבור מ"מ פשטא דקרא על שמיעה נאמר

ביאור הלכה

הנכון לתקן וכו'. ובכל זה מי שהוא איטר ואין לו רק תפילין של מינו איטר אז להיפך יוכל להפך להניח הקלילה לצד הכתף והמעברתא לצד היד כ"כ בתשו' שבו"י ובאמרה"מ כי זה בודאי טוב יותר ממה שיניח כך והיה התפילין קמון לצד ויהיה קשר היו"ד מונח לה וכמו שכתב הגר"א שהסעיף ב' אף שכתב בשו"ע בשם מנהג דינא דגמרא הוא לפי' הגאונים ועיין בח"א אות י"ג דלא הזכיר שם עצה זו דשבו"י והוא כתב שם דטוב אם יכול להוציא הרצועה ולהכניסה מצד אחר כדי שתהיה היו"ד קמון לצד אע"פ שאינו יכול להפוך הקשר של היו"ד שתהיה פניה לצד הבית ועכ"פ לא יתבטל ממצות תפילין עבור זה ויניחם כך ע"ש וכ"ל אף דיהיה קשר היו"ד לצד חוץ והתפילין לצד הלב ולענ"ד בודאי טוב יותר לעשות כהשבו"י דזה דינא דגמרא הוא לכמה ראשונים וזה מנהג וכמו שכתב הגר"א ואפילו אם יכול להוציא הרצועה ג"כ יש לעיין דאולי מה שהיו"ד לא יהיה פניו כלפי הבית לא נחשב יו"ד ועכ"פ אינו יכול להוציא יעשה כהשבו"י: * ואיטר יד ימינו. עיין מ"ב בחש"כ

שער הציון

(יד) מ"א: (טו) שלה: (טז) הנטע ועת וט"ז וא"ר וכן משמע ג"כ מהגר"א: (יז) כן מוכח במ"א סק"ו דלהרשב"א אם מכסה בחוק מלמעלה אין אסור ע"י הסמרטוטין משום תליה וע"כ יש לסמוך עליו לברך עכ"פ לענין רצוטות: (יח) ט"ז: (יט) ח"א: (כ) ט"ז: (כא) דאל"ה יניח על מקום הנשאר בקיטרת ועיין בח"ז ובמשנה ברורה שם: (כב) מ"א וא"ר וח"א: (כג) מ"א ומרדכי עצמו אח"כ ולא נולד כך יניח בימין וכ"ש (כז) אם מן השמים הרגילוהו דהיינו שנולד לו חולי בימינו וניטל הכח ממנו או שנקטע לו כף ידו הימנית ולריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בודאי דינו כאיטר גמור ויניח על היד הרצועה ואם חזר לבריאותו ונעשה שולט בשתי ידיו בשוה הרי הוא ככל אדם: (כג) כל מלאכתו. (כח)[ו] ה"ה אפילו רק

רוב

(יד) מ"א: (טו) שלה: (טז) הנטע ועת וט"ז וא"ר וכן משמע ג"כ מהגר"א: (יז) כן מוכח במ"א סק"ו דלהרשב"א אם מכסה בחוק מלמעלה אין אסור ע"י הסמרטוטין משום תליה וע"כ יש לסמוך עליו לברך עכ"פ לענין רצוטות: (יח) ט"ז: (יט) ח"א: (כ) ט"ז: (כא) דאל"ה יניח על מקום הנשאר בקיטרת ועיין בח"ז ובמשנה ברורה שם: (כב) מ"א וא"ר וח"א: (כג) מ"א ומרדכי עצמו אח"כ ולא נולד כך יניח בימין וכ"ש (כז) אם מן השמים הרגילוהו דהיינו שנולד לו חולי בימינו וניטל הכח ממנו או שנקטע לו כף ידו הימנית ולריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בודאי דינו כאיטר גמור ויניח על היד הרצועה ואם חזר לבריאותו ונעשה שולט בשתי ידיו בשוה הרי הוא ככל אדם: (כד) מרה"מ וכן משמע מח"א: (כה) ע"ת: (כו) מ"א: (כז) דגול מרבבה ועיין בנה"ל: (כח) וכן משמע בהרא"ש ומיאור הגר"א בשאר אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל הסמרטוטין: ב) צ"ל דק: ג) דרשה: ד) קע"ח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב: ועפר או כנה מתה נקרא חציצה. (ובענין כנה חיה לא הזכיר) . ב) בשו"ע הרב סעיף ח' כתב: ומ"מ אם אפשר יניח סמרטוטין על המכה ויניח התש"י עליהם בלא ברכה או יניח על הבגד בלא ברכה רק שיזהר לכסות את התש"י. ג) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב כהמחבר: כל מלאכתו ד) בשו"ע הרב סעיף ז' הוסיף - דמה ששייך להקשירה היינו מה שמקיף את היד פעם אחת, ומה שמקיף את הראש. ה) ובשו"ע הרב סעיף ז' משמע שלא יברך, שכתב שיזהר שלא תהא חציצה בין הקציצה או הרצועה לראשו וידו ויש מקילין, ואם א"א להניחם בלא חציצה מוטב שיניחם ולא יתבטל ממצות תפילין, ולא יברך.

(כד) * מניח בשמאלו שהוא ימין של (יא) [ז] כל אדם ואם (כה) שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם. ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאלו ושאר כל מעשיו עושה בימין י"א שיניח תפילין ביד (כו) שתש כח[א] דבעינן יד כהה * וי"א שהיד שכותב בה היא (כז) חשובה (יב) ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה: (הגה (כח) * והכי נהוג): ז [ב]אעפ"י שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין יניח תפילין כי [ג]מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו (כט) עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפילין: ח [ד]אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו (ל) שלשה (יג) כריכות ויקשור [ה]ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה (לא) או שבעה (יד) כריכות: הגה (לב) ומין לכרוך הרצועה על (טו) [מ] המיתורא כדי לחזקה על היד (מהרי"ל): ט [ו]מקום הנחת

שערי תשובה

ומפיק ליה בגשון ראיה לדרשא וה"ג בהא דורשו דכל עמי הארץ שיהיה הלמעיה בגוד אצלם כאלו ראו בעייהם ממש: [ז] כל אדם. עבה"ט ועיין מ"ש בעיל ס"ק א' ומדברי הבעה"ע שהביא הב"י[ב] נראה דס"ל דיש. ובשלמי ליטר כתב וז"ל ומלאתי בספר זר וזה למהר"י ממן הארץ והרבה בראיות שליטר יד ימינו אינו רשאי לעשות משאר כל אדם שלא לעשות הסדר העליון ע"ש: [מ] המיתורא. עבה"ט ובגרבי יוסף כתב שכתבו בשם מהר"י ממן שהרב מהר"ש ויטל העיד שאמרו מהרח"ו ז"ל כשהיה עובר הרצועה מרוע היה מהדק היטב וקושר היו"ד עם המפלה ומתשיך הרצועה אצל הזרוע לעשות הכריכות אבל בקיטורת לא עשה שום כריכה כלל ואמר מהרח"ו שכן הגה רבינו האר"י ז"ל ומהר"י ממן הוכיח כן מדברי הפוסקים ומדברי הקבלה וכן נהגנו. ועיין מ"ש המשב"ן ח"ג סי' קי"ח ע"ל. ובמח"ב כתב על מ"ש כאן שאין לכרוך הרצועה על המיתורא וח"ל העולם נוהגין להיפך כמ"ש האחרונים וכתבו שכן מוכח מדברי גורי האר"י ז"ל. והרב מור וקציעה העיד שהגאון מר אביו היה כורך הרצועה על המיתורא וכתב דטעמו וימוקו עמו ע"ש. ואני תמה שבמח"ב נראה שמסכים להיפך ממ"ש בבר"י בשם מהר"י ממן וכתב וכן נהגנו. ובספר שלמי ליטר ראיתי שכתב בשם ספר זר זהב

ביאור הלכה

ואפילו נעשה וכו' כן כתב המג"א סק"ט בשם המרדכי ואף דסיים שם דיש חולקין ע"ז מ"מ מוכח בסוף סק"י להמעיין בו דלדינא הסכים להדרכי משה וכן פסק הלה"ת. ומה שכתבתי וכ"ש אם מן השמים וכו' כן כתב הדגול מרבבה דהה כו"ע מודיים דנעשה איטור ופשוט לשקרתו ה"ה אם נקטע כף ידו הימנית נעשה בה איטור וכמו שכתבתי בפיס ורא"ח בפמ"ג בסימן תרנ"א שמסתפק בה ומשמע דלא בריא ליה סברת הדגמ"ר ומ"מ פשוט דטוב לסמוך בה על הדגמ"ר אחרי דאפילו באיטור שנעשה ע"י שהרגיל עצמו ג"כ בפסק הד"מ דדינו כאיטור. ודע דלפי מה שכתבנו למעלה[ב] בנקטע שמאלו ולא נשאר לו כ"א הקיטורת דמעיקר הדין חייב להניח עליה תפילין ה"ה בנקטע יד ימינו ולא נשאר לו כ"א הקיטורת חייב להניח עתה עליה תפילין דעתה אחר שהרגיל עצמו לעשות בשמאל הימין נעשה שמאל: * מניח בשמאלו. עי' במ"ב בשם חוט השני ועיין בשע"ת שכתב דמדברי בעל העיטור שהובא בב"י בסי' תרנ"א נראה דס"ל דיש דבריו אין מחווירין דכונת הבעל העיטור מש"כ שם דלא גרע מתפילין ר"ל אחרי דבתפילין דיש הכי דמיימן בשמאלו שהוא ימין כל אדם עכ"פ לענין לובש בדיעבד יצא בזה אבל בתפילין גופא בודאי אם היפך[ד] והניח בימינו שהוא שמאל כל אדם אפילו בדיעבד לא יצא דבאיטור שמאל דדייה אין כימין כל אדם אא"כ מצאתי בחוט השני שמבאר כן דברי בעטע"ט בראיות כמו שכתבנו: * וי"א שהיד שכותב בה וכו'. מסתימת הש"ע והפוס' משמע דכל כתיבה מהני לזה ולא בעינן שיהיה יכול לכתוב ספרים תפילין ומזוזה גופא כדמשמע לכאורה פשטיה דקרא וכתבתם אף אם אינו יכול לכתוב כתב גמור רק רשימות ותמונות בעלמא לזכרון כמו שאנו קורין (בל"א ליפפער) איני יודע אם הוא בכלל כתב לענין זה ועיין ברמב"ם פרק י"א מהלכות שבת דין יו"ד במש"כ ואפילו משני פיאמיות ובהמ"מ שם וצ"ע. ובאמת בכגון זה בודאי יותר טוב לסמוך על שיטת הגר"א והרוב מהראשונים דס"ל כדיעה הראשונה וכמו שהארץ בכעין זה האר"ח ע"ש: * והכי נהוג. עיין במ"א שכתב לדעה זו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו בכתיבה מניח בשמאל כל אדם אף אשר כל מעשיו עושה בשמאלו ועיין עוד שם שהביא דעת הב"ח שחולק וסובר דדוקא אם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו שהה נמשב כשולט בשתי ידיו אבל אם כותב בשמאלו ושאר מלאכתו עושה בימינו

שער הציון

(כט) מ"א: (ג) מ"ר: (גא) מ"א והגר"א הסכים לדינא ג"כ הכי: (גב) מ"א: (גג) מ"א ופמ"ג: (גד) מ"א ופמ"ג: (גה) ג"ז במ"ז סק"ח: (גו) ט"ז:

הגהות ותיקונים: א) כחה: ב) בסי' תרנ"א: ג) בס"א: ד) הפך: ה) כחה:

באר היטב

קס"ז: (יא) כל אדם. ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם אפילו בדיעבד לא יצא חוט השני סימן כ"א: (יב) ימין. ואם כותב בב' ידיו יניח בשמאל כל אדם. ואם הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ועושה כל מלאכתו בימין יניח בשמאל כל אדם עיין מ"א (ועיין בספר אליהו רבה שהשיג על פשרת מ"א ופסק כדעת ש"ע. ומסיים מיהו אדם שאין יכול לכתוב יניח בימין כשעושה כל מעשיו בשמאל): (יג) כריכות. א' בפרק האמצעי וב' בתחתון. האר"י ז"ל: (יד) כריכות. וכ"כ האר"י ז"ל ועיין יד אהרן: (טו) המיתורא. רק יהא תלוי כעין של רא"ש מהרי"ל. ובשכנה"ג חולק על מהרי"ל בזה וכתב ופוק חזי מאי עמא דבר שכל העולם נוהגים לקשור המעברתא עם הרצועות ע"ש. וכ"כ עטרת זקנים ממשמעות ש"ע מר"י לוריא. וז"ל ישים רצועה של יד על המיתורא של יד מיד אחר הקשירה כדי שלא תזוז ממקומה דאם זזה ממקומה אז היה בא לידי פסק ברכה. ואח"כ יקשור בקיטורת ג' כריכות ובזרוע ד' כריכות ואח"כ יניח של ראש ע"ש ועי"ל סימן

משנה ברורה

רוב מלאכתו: (כד) מניח בשמאל. ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם אף בדיעבד לא יצא [חוט השני סימן כ"א] ועיין בביאור הלכה: (כה) שולט בשתי ידיו. ר"ל שעושה כל המלאכות בשניהם שוה בשוה אבל אם נקל לו לעשות בשמאל אף שיכול לעשות אותם גם בימין זה לא מיקרי שולט בשתי ידיו [כן מוכח לקמן בסימן תרנ"א בש"ת עי"ש]: (כו) שתש כח[א]. ר"ל דכתיבה אין לה שום מעלה משאר מלאכה יחידית ואזלינן בתר רוב המעשים והיא הנקראת שמאל: (כז) חשובה ימין. דכתיב וקשרתם וכתבתם משמע דבאותו יד שכותב בה צריך לקשור את התפילין על היד שכנגדו (כט) מיהו כשלא נולד כן רק אח"כ הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין יניח בשמאל כל אדם. ואדם (ג) שאין יכול לכתוב לכו"ע אזלינן בתר שאר מלאכות באיזה יד שעושה אותם נקרא ימין: (כח) והכי נהוג. עיין בביאור הלכה: ז (כט) עד הקובד"ו. ר"ל (לא) בבשר התפוח אשר לצד הקובד"ו ולא עד הקובד"ו ממש ואם נתפשט המכה בכל בשר התפוח אשר לצד הקובד"ו (לב) יוכל לסמוך על דעת המקילין להניח בבשר התפוח אשר בחלי העליון של עצם (לג) ואם המכה גדולה ומלטער בהנחת התפילין פטור מלהניח התפילין של יד אפילו נשאר לו מקום ויניח של ראש לבד וכדלעיל בסימן כ"ו ע"ש ועיין מה שכתבנו בסעיף ה' בס"ק י"ח: ח (ל) שלשה כריכות[א] שיש (לד) בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי (לה) וי"א דתחלה א' בפרק אמצעי ואח"כ ב' בפרק התחתון. ואותן הכריכות יעשה אחר הנחת של ראש: (לא) או שבעה. ואנו נהגינן שבעה [אחרונים] ועיין בשע"ת שמסיק דאין לעשות אלו הז' כריכות רק על הזרוע דלא בקלת שנוהגים לעשות ג' כריכות על הקיטורת וד' על הזרוע: (לב) ואין לכרוך. שבבר נתקיים וקשרתם ברצועה שבל המעברתא וכמו בתפילין של ראש שחלוי ברצועה שבתוך המעברתא (לו) וכיון שאין מצוה כלל בכריכה לכן[ב] אין להניחה על המיתורא

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף י"ב כתב ויש לכרוך בפרק התחתון של האצבע האמצעי ב' כריכות ופרק העליון כריכה אחת. ובסידור כתב ג' כריכות על אצבע אמצעי, בתחלה כריכה אחת על פרק האמצעי ואח"כ ב' כריכות על פרק התחתון וכו' ובסוף הכריכות יקשור. ב) בסידור כתב: ורשאי לכרוך הרצועה סביב התיתורא כדי לחזקה על היד. אבל לא סביב הקציצה (ויש כורכין ב' פעמים סביב התיתורא בכדי שיהי' כמין שי"ן עם הרצועה המהדקת את התפלה על היד). ג) בשו"ע הרב בסעיף ט' כתב: שהולכים אחר הכתיבה, דביד שהוא כותב בה צריך לקשור את התפילין של יד על היד שכנגדו.

הלכות תפילין סימן כז

תפלה של ראש מהתחלת (לג) עיקרי (טז) [טו] השער ממצחו (לד) * עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס: י פצריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה (יז) [י] (לה) * בעורף. צצריך לכוין הקציצה

לפירוש הרא"ש פ סס בגמרא ל"ה צ הרמב"ם סס פ"ד

באר היטב

כ"ה ס"ק י"ב: (טז) השער. הט"ז פסק דכל התפילין צריכים להיות מונחים במקום שיש קרחה דהיינו שיהא קלה התחתון בעקרי השער. ולא כטועים לומר שהקלה העליון יתחיל ממקום השער ועיקר התפילין מונחים על המצח ועוברים על איסור דאורייתא ומברכין ברכה לבטלה ע"ש. ובתשו' בית יעקב סי' קל"א חולק על הט"ז ופסק מהתחלת עיקרי השער יהא התיתורא יתחיל סס ולא הקלילה ע"ש (כנה"ג): (יז) בעורף.

שרלה בתלוס להרב מהרש"ו ז"ל אשר האמת נכון עליו ואמר לי הנה בספר הכוונות בדף עצמו שמ"כ אורך הרצועה ממצח רחיב יותר ברוחב והוא גכונה וחזקה והוא שממצח עניו קשירת תש"י יקשור תחילה תש"י ויקיף ז' כריכות סביב הזרוע כו' (ר"ל שיקשור תחלה היו"ד עם התפלה ש"י וחבו קשירות היו"ד לבד ר"ל ע"י הידוק הרצועה נקשרת היו"ד על התפלה) ותיכף יתמוך הרצועה סביבות הזרוע לעשות ז' כריכות ולא אמרתי כ"א קשירת היו"ד כדברי הרשב"י מן הטעם הכתוב בשמו וכן אמרתי כמ"ש וכן תעשה ע"כ התלוס. גם בש"ע ולבוש לא מזכר לשון כריכות אלא קושר קשירה אחת בלבד לגורך היו"ד עכ"ל הר"י אמת. ורבים מילאי ה' אחרי רואים זה חזרו לעשות כדבריו ז"ל עכ"ל. ומכאן תראה שמ"ש בש"ע בעשו"ז לאו האר"י ז"ל חתם עלה. וכן מ"ש בפע"ח הנדפסת לעשות ג' כריכות בקיטורת בעין ש"ן הוא מהחברים ואינו עיקר כיון שאינו מחורת מהרש"ו שהוא העיקר. וגם במ"ח כתב שיש היו"ד על המעברתא ויכרוך עליהם כריכה אחת ומדברי מהר"י אמת נראה דליתא. ואם נאמר דמ"ש כשהיה עובר הרצועה מרוע והיה מהדק וקושר היו"ד עם התפלה היינו ע"י העברת הרצועה על היו"ד עם התיתורא אלא שזה אין עליו שם כריכה רק שם קשירה שמיד משם ממשיך לזרוע לכרוך הז' כריכות וכן משמע קצת בסוף דבריו הוי מ"ש דדברי הבר"י ובמח"ב לא אתרי אהדדי. אך מדברי מהר"י אמת שהבאתי לעיל ס"ק ה'[א] מבואר נגלה שדעתו שלא נקשור אותה עם הרצועה כלל וע"ל דקשירה דקאמר היינו אחמת ההדוק שמושך הרצועה בהדוק מתקרבת ומתחברת אל התפלה והיינו כדרך הנוהגין לעשות הנקב שבכפילות הרצועה לגד השמאל וכל מה שמושכין הרצועה אינה מתקרבת אלא מתרחקת קצת. ולפ"ז ע"כ מ"ש דקושרין היו"ד עם התפלה אינו ע"י ההדוק רק ע"י העברת הרצועה על היו"ד והמעברתא מקשר אותם יחד וכבר כתבתי דממ"ש ס"ק ה'[א] אינו נראה כן וע"ע: [טו] השער. ענה"ט ובתוס השיב הבר"י דגם כוונת הט"ז על קצה התחתון מהתפילין דהיינו התיתורא ושוב מצאתי כן בא"ר וכ"כ בשו"ת דברי יוסף סי' ס"ג ויש קצילה של רחש מיושבת ומושכבת על הראש ומהתחלת עיקרי שער הפדתת ויש התיתורא ולא כגן המלך סי' קנ"ג והביאו בבר"י: [י] בעורף.

שערי תשובה

כמ"י בהלכות מהרש"ו ז"ל אשר האמת נכון עליו ואמר לי הנה בספר הכוונות בדף עצמו שמ"כ אורך הרצועה ממצח רחיב יותר ברוחב והוא גכונה וחזקה והוא שממצח עניו קשירת תש"י יקשור תחילה תש"י ויקיף ז' כריכות סביב הזרוע כו' (ר"ל שיקשור תחלה היו"ד עם התפלה ש"י וחבו קשירות היו"ד לבד ר"ל ע"י הידוק הרצועה נקשרת היו"ד על התפלה) ותיכף יתמוך הרצועה סביבות הזרוע לעשות ז' כריכות ולא אמרתי כ"א קשירת היו"ד כדברי הרשב"י מן הטעם הכתוב בשמו וכן אמרתי כמ"ש וכן תעשה ע"כ התלוס. גם בש"ע ולבוש לא מזכר לשון כריכות אלא קושר קשירה אחת בלבד לגורך היו"ד עכ"ל הר"י אמת. ורבים מילאי ה' אחרי רואים זה חזרו לעשות כדבריו ז"ל עכ"ל. ומכאן תראה שמ"ש בש"ע בעשו"ז לאו האר"י ז"ל חתם עלה. וכן מ"ש בפע"ח הנדפסת לעשות ג' כריכות בקיטורת בעין ש"ן הוא מהחברים ואינו עיקר כיון שאינו מחורת מהרש"ו שהוא העיקר. וגם במ"ח כתב שיש היו"ד על המעברתא ויכרוך עליהם כריכה אחת ומדברי מהר"י אמת נראה דליתא. ואם נאמר דמ"ש כשהיה עובר הרצועה מרוע והיה מהדק וקושר היו"ד עם התפלה היינו ע"י העברת הרצועה על היו"ד עם התיתורא אלא שזה אין עליו שם כריכה רק שם קשירה שמיד משם ממשיך לזרוע לכרוך הז' כריכות וכן משמע קצת בסוף דבריו הוי מ"ש דדברי הבר"י ובמח"ב לא אתרי אהדדי. אך מדברי מהר"י אמת שהבאתי לעיל ס"ק ה'[א] מבואר נגלה שדעתו שלא נקשור אותה עם הרצועה כלל וע"ל דקשירה דקאמר היינו אחמת ההדוק שמושך הרצועה בהדוק מתקרבת ומתחברת אל התפלה והיינו כדרך הנוהגין לעשות הנקב שבכפילות הרצועה לגד השמאל וכל מה שמושכין הרצועה אינה מתקרבת אלא מתרחקת קצת. ולפ"ז ע"כ מ"ש דקושרין היו"ד עם התפלה אינו ע"י ההדוק רק ע"י העברת הרצועה על היו"ד והמעברתא מקשר אותם יחד וכבר כתבתי דממ"ש ס"ק ה'[א] אינו נראה כן וע"ע: [טו] השער. ענה"ט ובתוס השיב הבר"י דגם כוונת הט"ז על קצה התחתון מהתפילין דהיינו התיתורא ושוב מצאתי כן בא"ר וכ"כ בשו"ת דברי יוסף סי' ס"ג ויש קצילה של רחש מיושבת ומושכבת על הראש ומהתחלת עיקרי שער הפדתת ויש התיתורא ולא כגן המלך סי' קנ"ג והביאו בבר"י: [י] בעורף.

משנה ברורה

התיתורא שיש בה קדושה יותר מן הרצועה. והנוהגים להניח הש"ר קודם שכורכים על הזרוע י"א (לז) דיכול לכרוך הרצועה על הקצילה שלא תמוש תש"י ממקומה עד שיניח הש"ר ואח"כ יסירנה ויכרוך השבעה כריכות ומי שבתי ידיו צרות והתפילין נדים ממקומם עי"ז יכול לכרוך סביב התיתורא כדי לחזקם [אליה"ח]: ש (לג) עיקרי השער. פירוש דבין עיניך לאו ממש הוא דגמרינן גזירה שוה מלא תשימו קרחה בין עיניכם האמור אצל מת מה להלן מקום שעושה קרחה והוא בראש אף כאן מתחיל (לח) מקום תפילין ממקום שיש שיערות קרחה דהיינו ממקום התחלת למיתת השערות שבראש ורבים נכשלים באיסור זה וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השיער ועיקר התפילין מונח על המצח ועוברים על איסור דאורייתא דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה (לט) אפילו קצה התחתון של התיתורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער (מ) אבל אין להשגיח למי שיש לו שערות ארוכות ששוכבים עד חצי המצח להניח שם התפילין כי התחלת מקום התפילין צריך להיות מהתחלת עיקרי השער שבפדחת ולמעלה (מא) ויותר טוב להניח קצת למעלה משיעור זה דהא מקום יש בראש שתי תפילין כדי שלא ישמט למטה על המצח. וכל (מב) המניחן על המצח הוא מנהג קראים ולא עשה המצוה (מג) וכל בעל נפש יזהיר לחבריו וילמדם שלא יבשלו בזה כדי שלא יהיו ח"ו בכלל פושעי ישראל בגופן דזהו קרקפתא דלא מנח תפילין וגם הברכה הוי לבטלה (מד) דתפילין שמונחין שלא במקומן הוי כמונחין בכיסן. ואם נשמטו ממקומן צריך להחזיר תיכף ולענין ברכה עיין לעיל בסימן כ"ה סי"ב: (לד) עד סוף המקום. ר"ל (מה) שקצה המעברתא של התפילין לא יהיה מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רך: י (לה) בעורף. שהוא (מו) סוף הגלגולת והוא

ביאור הלכה

יניח בשמאל של כל אדם אך המ"א מסיים עליו שאנו אין לנו אלא פסק השו"ע וכן סתמו כהמ"א הרבה מאחרונים שאחריו אך האחרונים המחזיק בדעת הב"ח להלכה והגר"א בביאורו החזיק לגמרי כדעה הראשונה דלא אזלינן כלל בתר כתיבה וא"כ אם כותב בימין ושאר מעשיו עושה בשמאל יניח בימין אך מ"מ נלענ"ד דנוכל להמליץ על העולם דנוהגין כהלכה אליבא דכו"ע ומנהגן של ישראל תורה היא דע"ל דאפילו לדעה הראשונה ה"מ דבד שכותב בה אין יכול לעשות פעולות האחרות אבל אם באותו יד יכול ג"כ לעשות פעולות האחרות רק שנקל לו לעשות בהיד השני מקרי שולט בשתי ידיו לכו"ע כיון דבהיד השני אינו יכול לכתוב כלל וכל יד יש לה מעלה בפני עצמה ואין זה דומה למה שכתבנו בס"ב סקכ"ה ד"ה שולט. ולמדתי דבר זה מתורתו של הרב שערי תשובה לקמן בסימן תרנ"א לענין גולב שאם אין לכתיבה שום מעלה לכו"ע רק כתם פעולה יחידית וכתו בכאן לדעה ראשונה לענין תפילין ואפ"ה כתב שם דזה מיקרי שולט בשתי ידיו מחמת סברא זו וא"כ ה"ה הכא אפי' לדעה הראשונה ולהגר"א שהולך בשיטתם אם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאל מחמת שנקל לו יניח התפילין בשמאל כל אדם כנלענ"ד: * עד סוף וכו'. עיין בטור ורבינו יהודה שמעא מיינייהו דכל גופה הראש בכלל הזה וכן משמע בסה"מ ובירושלמי שהבית להמעיין בו (והעתיקו בביאור הגר"א) וברמב"ם משמע מפשטא דלשניה דלא ס"ל כן ועיין בב"י וכן בסמ"ק ובכל בו כתבו בפירוש דשיעור הנחת תפילין נמשך בסך הכל עד חצי שפוע הראש ולכן מהנכון מאד ליזהר עכ"פ לכתחלה שלא יהיו התפילין גדולים ביותר כי עי"ז נמשך למעלה על כל גופה הראש ומ"מ בדרך כלל טוב יותר שיהיה התפילין בגופה למעלה משיפלים לגד המצח כי בגופה יולא עכ"פ לדעת כמה מהראשונים והירושלמי משמע להו וכנ"ל מה שאין כן לגד המצח ועיין בס' מעשה רב ובהגהות כמ"י הגאון ר' אלעזר חרל"פ זצ"ל דמשמע מיניה ג"כ דטוב יותר לכתחלה להמשיך התפילין לגד מעלה כדי שלא יוסיפו לגד המצח ומ"מ אפשר דגם המע"ל מודה לכתחלה לא יגביהם עד סוף גופה הראש כדי לגאת לדעת הסמ"ק והכל בו ג"כ. ודע עוד דאפילו לדעת סה"מ דמשיר כל גופה הראש לתפילין משמע מיניה שם (לחד פירושא) דעכ"פ אין לעשותן יותר גדולים מארבע אצבעות והיינו עם התיתורא והמעברתא וכמו

שער הציון

(לז) מ"א ואליה"ח: (לח) ט"ז: (לט) אחרונים: (מ) פמ"ג: (מא) הגר"א בתע"ר ושולחן שלמה: (מב) גמ' ורמב"ם: (מג) ע"ת: (מד) פמ"ג: (מה) אחרונים: (מו) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) ד':

(לו) שתהא באמצע כדי שתהא כנגד בין העינים וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לכאן
או לכאן [ב]וצריך שיהא המקום שבקשר (לז) שנראה כעין דל"ת לצד (יח) חוץ: הגה והי"ה נקשר של
יד צריך ליזהר שלא יתהפך (מרדכי דף נ"ו): יא [ג]צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ[ד] (לח) [ה]ולא
(יט) יתהפכו (לט) בין של יד בין של ראש [ו]ישלשל הרצועות שיהיו תלוים לפניו ויגיעו (מ) עד
הטבור (מא) או למעלה ממנו מעט [א]רוחב הרצועות של יד ושל ראש (מב) כאורך שעורה לפחות.
אם פיחת (כ) משיעור אורך הרצועות ורחבן [ב]אם אינו מוצא אחרות (מג) מניחן (מד) כמות שהן
עד שימצא אחרות כשיעור. [ג]תפילין של ראש (מה) טוב להיותם גלוים ונראים אבל תלמיד בפני
רבו (מו) אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו: הגה [יא] ונשל יד (מז) אין להקפיד (מח) אם הם גלוים
או מכוסים (מרדכי שם) ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה אפילו תלמיד לפני רבו יכול
לגלות אף בשל ראש ובן המנהג שלא ליזהר (ד"ע):

ק שם בגמרא בפי' רש"י ר שם ברש"י לפירוש השני ש מועד קטן כ"ה ת רא"ש בשלם הלכות תפילין ומרדכי ופמ"ג והתרומה בשם הרי"ף א רמב"ם בפ"ג ופמ"ק ב ב"י לדעת פמ"ק ורמב"ם ג אא"ם בשם רב אלי

שערי תשובה

עיין בה"ע ובכנה"ג כתב בשם שלטי הגבורים שבמרדכי דשבת כתב דהמניח שם למעה מגמיתת השער או[א] הצוואר לא יצא והוי ברכה לבטלה והיינו נמי קלה התחתון של הקשר יהיה למעלה מהתחלת למיחות השערות וכמדומה לי שראיתי בספר קטן כשהקשר שמאחורי הראש הוא בגומא לא יצא י"ח ולא ידעתי מאין יצא לו זה שהרי מלשון הש"ג משמע דבלמיחת שערות תלוא מלמא מיהא ודאי דעורף היינו נגד הפניים כמבואר בחולין ומ"מ נראה שיש לעשות כן לכתחלה דבעינן שיהא הדק היטב סביב לראשו. ועיין בעטרת זקנים ס"ק זה וכל שהקשר משפע ויורד בתוך גומא א"א שתהיה הרצועה שסביב הראש מהודקת היטב. וכתב בפנים מאירות חלק ג' סי' ט' מי שגגג ולא הניח תפילין ש"ר במקום הראוי כמה שניים ועל המצות עשה נתכפר לו בזידו דברים אך לבו חרד על מצות ל"ת של ברכה לבטלה לפ"ד הרמב"ם שהוא מדאורייתא והוא רוצה לקבל תשובה ע"ז ונראה כיון שלדעת התוספות והרא"ש הוא מדרבנן וגם שלפי מנהגינו אומר אחר הברכה בשכמל"ו שזה מיקון שלא יעבור על לא תשא א"כ לא חטא בברכה לבטלה ולכן אף שמיטל עשה ולריך עולה לכפר[ב] מ"מ מיקרי דורון ואל"ל לענות נפשו רק תשובתו ונלה בחרטה ומודה ועוזב ירוחם ע"ש. ונראה מדבריו שאם לא הניח ש"י כתיקונו דלא שייך בהו הלד תיקון אמירת בשכמל"ו יש לו לקבל תשובה על ברכתו לבטלה: [יא] ובש"י אין להקפיד. ובלבוש כתב שיהיו מכוסים משום והיה לך לאות. וכתב בבר"י בשם זקנו מוהר"א אזולאי שיש מדקדקים להאפיל בטלית על הזרוע בשעת הנחת תש"י. וכן ראוי לנהוג עפ"י קבלות[ב] האר"י ז"ל גם עפ"י דרכו גם תש"ר ראוי לכסותה בטלית ע"ש. ועיין במג"א לעיל ריש סימן ח' מ"ש:

באר היטב

שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפניים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון: (יח) חוץ. ולדא כמו שנוהגין קצת לעשות ג' דלתי"ן מב' לדדיס. מ"א: (יט) יתהפכו. ואם נתהפכו אפי' בשוגג מדת חסידות הוא להתענות ודוקא שמקיף הראש והזרוע אבל מה שמשלשל לפניו ומה שכורך אח"כ ליכא קפידא עי' בשכנה"ג ובע"ת: (כ) משיעור. ועכ"פ צריכין להיות משולשין[ב] לפניו מעט הא ל"ה פסולים לגמרי. מ"א:

שער היטב

(מז) שע"ת: (מח) עטו"ז ומתה"ש: (מט) קש"ע: (נ) מ"א: (נא) מ"א: (נב) פמ"ג: (נג) פמ"ג: (נד) כן משמע בארה"ח: (נה) א"ר בשם ע"ת והפמ"ג וארה"ח וכן משמע מהגר"א: (נו) פמ"ג: (נז) ארה"ח: (נח) א"ר וארה"ח:

הגהות ותיקונים: א) שעל: ב) לכפר: ג) קבלת: ד) משולשלין:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' ל"ג ס"ג סוף ד"ה מבחוץ וכו' לענין אם לא יצא ידי מצוה כשהיה השחור לצד פנים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ' כתב שצריך שיגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט, אבל בשו"ע הרב סימן ל"ג סעיף ו' כתב דשל ימין עד הטבור, ומצד שמאל עד החזה. ב) בשו"ע הרב בסעיף כ"א כתב אם פיחת משיעור אורך רצועה שתש"ר וכן אם פיחת משיעור רחב הרצועות בין תש"י ובין תש"ר אם אינו מוצא רצועות אחרות מניחן כמות שהן וכו' משמע שמניחן בברכה, ובסעיף כ"ב כתב אבל אם אין ברצועת של תש"ר בארכן כדי שיהיו משולשלין לפניו אפילו מעט פסולין.

משנה ברורה

נגד הפניים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון (מז) וטוב שיהיה מונח עיקר הקשר למעלה מן הגומא ועכ"פ יש ליזהר שלא יהיה אפילו מקצת הקשר מונח במקום פנוי משער דשם הוא מפרקת הצואר ולא עורף (מח) ולכן יש ליזהר שתהיה הרצועה המקפת הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו ולא יהיה הקף הרצועה גדול מהקף הראש דאז איכא תרתי לריעותא חדא דצריכים הידוק ממש דבעינן וקשרתם לאות וגו' וההידוק היא הקשירה שנית דאם הם רפויים סביב היקף ראשו יפול הקנילה לפניו על מצחו או יפול הקשר לאחריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומן הראוי להן: (לו) שתהא באמצע. רוחב הראש ולא יטה לותם לצד אחד כדי שיתקיים והיו לטוטפות בין עיניך והרבה מהאחרונים כתבו דאם שינה בזה לא קיים מצות תפילין וצריך ליזהר בזה גם בכון ליזהר לכתחילה (מט) שלא יהיו התפילין גדולין ביותר דאז אי אפשר כמעט שיהיו מהודקין על הראש וגם שיהיו מונחין על מקומן דאם הם מונחין בגובה הראש כדין אינם מהודקין וגם הקשר לא יבא על מקומו כדין וע"ל בסי' ל"ב בסעיף מ"א מש"כ שם: (לז) שנראה כעין ד'. כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדלי"ת ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת בארוך למטה כמו רגל הדלי"ת [בא"ר] וראוי שלא יתהפך הקשר בעשייתו ובלבישתו ועיין לקמן בסימן ל"ב בסעיף י"ב מה שכתבנו שם: יא (לח) ולא יתהפכו. ואם נתהפכו (נ) מדת חסידות הוא להתענות או (נא) לפדות בצדקה ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיטורת פ"א אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשלשל לפניו מהרצועה של תש"ר אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך לפי שאינו מעיקר המצוה ומ"מ (נב) משום נוי המצוה ראוי להפוך שיהיה השחור לצד חוץ אפילו בהמותר: (לט) בין של יד וכו'. הגה בשל יד שהוא כשהוא מניח יכול לראות שלא יתהפך לא הקשר ולא הרצועה ובשל ראש דאינו רואה כשהוא מניח סביב ראשו ימשמש היטב בידו ממקום הקנילה בכל לד ויראגיש אם מונחין כראוי [נ"ח]: (מ) עד הטבור. ואם הוסיף ע"ז לית לן בה: (מא) או למעלה ממנו[א] ועיין בחידושי רע"א וכן בארה"ח דמסקי דשל ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובטור כתב עוד וי"א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור: (מב) כאורך שעורה. היינו (נג) בקליפתה אבל בלא העוקץ שלה דיש בה עוקצין ארוכים מאד וי"א דדי ברוחב מאורך חטה ופחות מכשעורה (נד) ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז. וכתבו האחרונים דצריך ליזהר מאוד במקום כפל ההידוק שרגיל שהרצועה נתקמטה שם או שנפסקת עד שלא נשאר בה כשיעור: (מג) מניחן וכו'. מפני שיש מכשירין ויש פוסלין אף בדיעבד כמבואר בב"י ע"כ הכריע כן: (מד) כמות שהן. (נה)[ב]והאחרונים מסקי דאם פיחת משיעור האורך בשל יד הנזכר לעיל בסעיף מ' יניח בלי ברכה ואם יש כדי לפשוט עד אצבע לרידה (נו) הכריעו אין מעכבין. ובאורך רצועות הש"ר כתב בארה"ח דדוקא אם יש חוץ ממה שמקיף הראש עכ"פ כשיעור שני טפחים הא לא"ה יניחן בלא ברכה ולענין רוחב הרצועות הבל יד והבל* ראש החמיר ג"כ דאם לא היה רק כדי אורך החטה יניחן בלי ברכה ע"ש. ולענין אם מהני לתקן הרצועות עיין לקמן בסוף סימן ל"ג ובמ"ב שם: (מה) טוב להיותם וכו'. דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' וטוב שגם הקשר יהיה מגולה אבל אין נוהגין כן [נ"ח] ובדיעבד (נז) אף אם היו מכוסים לגמרי יצא: (מו) אין ד"א. שהתפילין הם דרך כבוד כדכתיב וראו כל עמי הארץ ואין ד"א להשוות עצמו לרבו ע"כ יכסה אותם בטליתו או בכובע: (מז) אין להקפיד. ומ"מ לכתחילה (נח) טוב יותר לכסותם: (מח) אם הם גלוים. פי' שאם נקרעו בגדיו

שער הציון

(מז) שע"ת: (מח) עטו"ז ומתה"ש: (מט) קש"ע: (נ) מ"א: (נא) מ"א: (נב) פמ"ג: (נג) פמ"ג: (נד) כן משמע בארה"ח: (נה) א"ר בשם ע"ת והפמ"ג וארה"ח וכן משמע מהגר"א: (נו) פמ"ג: (נז) ארה"ח: (נח) א"ר וארה"ח:

הלכות תפילין סימן כח

כח דיני חליצת התפילין. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]חייב אדם למשמש בתפילין (א) בכל (מ) [מ] שעה (ב) שלא[ו] יסיח דעתו מהם [ב]וימשמש (ג) בשל יד (ד) תחלה [ג]וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בשל יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש: **ב** [ד]תפילין של ראש (ה) חולץ (ג) [ג] תחלה משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים [ה]צריך לחלוץ תפילין של ראש (ג) (ו) מעומד [ו]וניח (ד) [ג] בתיק של ראש (ז) ועליו של יד כדי שכשיבוא להניחם יפגע בשל יד (ח) תחלה: **ג** [ז]מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן (ט) ובשעת חליצתן:

א מנמות ל״ו ב יומא ל״ג לפי׳ התוספות כשם רבי אליעזר ג טור בסימן ס״מ ד מנמות שם ה מברכת אלקות ו טו׳ מהרא״ל דיומא ז ר״מ כשם רב האי

באר היטב

(מ) שעה. פי׳ בכל שעה שנזכר מהם חייב למשמש ב״ח מ״מ ע״ל סימן מ״ד ס״ק ל׳ ובספר הכוונת הזהיר מאוד בענין היסח הדעת דאין פגם גדול מזה: (ב) תחלה. קודם שמסיר הרצועה מהאצבע. גליא דזיא מ״מ. אמר המגיה נ״ל שע״ם הוא במ״מ ול״ל וקודם יסיר הרצועה וכו׳: (ג) מעומד. ה״ה הכריכות של אצבע. ולמנהגינו שמניחין של יד מעומד צריך ג״כ לחולצן מעומד דכהנחתן כך חלילתן. ונהגו לכורכם ככנפיס ע״ש כנפי יונה. מט״מ: (ד) בתיק. בתשובת בנימין זאב סי׳ רפ״ט כתב שיעשה הכיס או התיק לר כדי שיהיו זה על זה וכ״כ הב״ח וט״ז סימן כ״ה ס״ק יו״ד. והמ״מ כתב דיותר טוב להניחם זה אצל זה ויעשה סימן איזה ש״ר ואיזה ש״י דכיון דש״ר קדושתו חמורה משי״ מאסור להניח של יד על ש״ר. אין להניח הרצועה על הבתים אלא על הגדלים.לא יאחוז הרצועות ויגלול התפילין ולא יערם מן התיק אלא יוציאם בידו ס״ח מ״מ:

[מ] שעה. עבה״ט וכתבו בשם גורי האר״י ז״ל בעת לימוד התורה ותפלה מ״ל ליתן דעתו בהתפילין ועיין לקמן סי׳ מ״ד ועיין בשו״ת שאגת אריה סי׳ מ׳ שאוסר היסח הדעת בכל ענין רק כתב ש״ל ששיעור היסח הדעת הוא כפי הילוך מאה אמה כמו שאמרו בשיעת ארעי ע״ש. ובאמת שהוא זוטר בשיעורא עפי שאינו אלא מלא ס״ז משעה ולא יתמה תורה למה״ש. ועיין בסי מ״ד בט״ז שם. וגראה שהעולם קומכין מה על רמינו יונה והרא״ש והטור אלא הוי היסח הדעת כ״א כשעומד בשמוק וק״ר ומה שהקשה בש״ח יש ליישב ועיין במ״מ סי׳ מ״ד: [ב] תחלה. עבה״ט ולעיל סימן כ״ה כתבתי בשם הזוהר דכשם שצריך ליכנס בהכנ״ס מוכתר בתפילין כן צריך לצאת מבהכנ״ס מוכתר בתפילין. ובשלמי צבור כתב שלא מצא בשום מקום בהזוהר שיזהיר מה. ואולי כוונתו שמאותו הטעם שאמרו בזוהר שיכנס בתפילין משום לאיך יאמר אשתמודע כו׳ כמו כן כשנפטר מרבו ואין זה מספיק ע״ש: [ג] בתיק. עבה״ט ומ״ש בשם המג״א שנהגו להניחם זה אצל זה ויעשה סימן כו׳ ליפא דבמג״א כתב שיניחם זה אצל זה ומ״ש בש״ע ועליו ש״י פי׳ שיתנו קצת לצד מעלה ונהגו לסמן כו׳ ומבואר שיש כאן חסרון איזה תיבות וכ״ל ונהגו לעשות שני כיסין ולריך לסמן כו׳ וזה מבואר מדסיים בה ואסור לשנות הכיס כו׳ וכן מצאתי שיש מגיהין כן והבה״ע לא הרגיש בה. ומבואר דאם נותן בכיס א׳ יש״ז ויש בכיס ב׳ יש״ז [ד] ש״ר יהיה קצת למעלה כדי שיפגע בו תחלה. ועיין ב״ח שדעתו שלא יעשה שני כיסין אחד לש״י ואחד לש״ר ולכתוב ע״ז יד וע״ז ראש דאמי למבעי להחליף ש״י בש״ר אלא יעשה תיק אחד כו׳ ואפשר דע״ז קאי המג״א דיש עושים ב׳ כיסים ונהגו לסמן כו׳. ומ״ש ב״ח דלא מהני כתיבה דאמי למבעי עיין ביומא דף נ״ה גבי יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל כו׳ ר״י הוא דלית ליה כתיבה כו׳ ע״ש. ומ״ש דאין לכרוך הרצועה על הבתים כו׳ עיין במג״א ומ״ש בד״ח ספרים פירוש נפלא בדברי המג״א ע״ש. ועיין בב״ח שם שדקדק מדברי הטור דמיד כשמסיר ש״ר תחלה יניחו בתיקו ולא יתמין מלבניחו בתיק עד שיסיר גם ש״י אלא יבא לידי שגגה להניח ש״י וש״ר עליו והיינו לפי שיעתו לעשות תיק לר והמג״א לא המלו כיון שסוכר שמניח זע״ז [ד] ולכן מי שיש לו תיק לר וכמ״ש הבה״ט בשם הב״ח וט״ז יש לו ליזהר כשחולץ להניח את ש״ר בתיק תיקף כשמסירו כדי אלא ליתי למטעי כמ״ש הב״ח. וכתב מה״ב שנספר אור לדיקים כתב שיש מניחין התפילין בשחולצין על הסידור ואין נכון לעשות כך אלעניין שבועה בנק״ח חמור סידור מקדושת תפילין כמ״ש הסמ״ע בא״מ סימן פ״ז [ה] והמלו בסולת בלולה ובסי׳ מ״ה מזר בו לפי שבט״ז מ״מ סי׳ פ״ז הביג על הסמ״ע וכן הס״ל בהגהותיו. וע״ש בש״ך שאמה על הרמ״א שמה:

שערי תשובה

וכן מצאתי שיש מגיהין כן והבה״ע לא הרגיש בה. ומבואר דאם נותן בכיס א׳ יש״ז ויש ב׳ יש״ז [ד] ש״ר יהיה קצת למעלה כדי שיפגע בו תחלה. ועיין ב״ח שדעתו שלא יעשה שני כיסין אחד לש״י ואחד לש״ר ולכתוב ע״ז יד וע״ז ראש דאמי למבעי להחליף ש״י בש״ר אלא יעשה תיק אחד כו׳ ואפשר דע״ז קאי המג״א דיש עושים ב׳ כיסים ונהגו לסמן כו׳. ומ״ש ב״ח דלא מהני כתיבה דאמי למבעי עיין ביומא דף נ״ה גבי יצא והניחו על כן הזהב שבהיכל כו׳ ר״י הוא דלית ליה כתיבה כו׳ ע״ש. ומ״ש דאין לכרוך הרצועה על הבתים כו׳ עיין במג״א ומ״ש בד״ח ספרים פירוש נפלא בדברי המג״א ע״ש. ועיין בב״ח שם שדקדק מדברי הטור דמיד כשמסיר ש״ר תחלה יניחו בתיקו ולא יתמין מלבניחו בתיק עד שיסיר גם ש״י אלא יבא לידי שגגה להניח ש״י וש״ר עליו והיינו לפי שיעתו לעשות תיק לר והמג״א לא המלו כיון שסוכר שמניח זע״ז [ד] ולכן מי שיש לו תיק לר וכמ״ש הבה״ט בשם הב״ח וט״ז יש לו ליזהר כשחולץ להניח את ש״ר בתיק תיקף כשמסירו כדי אלא ליתי למטעי כמ״ש הב״ח. וכתב מה״ב שנספר אור לדיקים כתב שיש מניחין התפילין בשחולצין על הסידור ואין נכון לעשות כך אלעניין שבועה בנק״ח חמור סידור מקדושת תפילין כמ״ש הסמ״ע בא״מ סימן פ״ז [ה] והמלו בסולת בלולה ובסי׳ מ״ה מזר בו לפי שבט״ז מ״מ סי׳ פ״ז הביג על הסמ״ע וכן הס״ל בהגהותיו. וע״ש בש״ך שאמה על הרמ״א שמה:

משנה ברורה

בגדיו לית לן בה (נט) אבל אסור להניחן על הבגד וכנ״ל בס״ה:

א (א) בכל שעה. פי׳ בכל שעה (מ) שנזכר בהם חייב למשמש דעל ידי כן נזכר עליהן תדיר ולא יבא לידי היסח הדעת ועוד כדי לתקנם (ב) שלא יזיזו[ו] ממקומן: (ב) שלא יסיח דעתו. ובעת התפלה מ״ל למשמש בהם[א][מ״מ לקמן בסימן מ״ד ועיין בסמ״ג] : (ג) בשל יד. דהש״י סמוכה לו למשמשו (ג) ואין מעבירין על המצות: (ד) תחלה. ואח״כ בשל ראש. ואם בעת משמוש הש״ר מצאהו שנשמט ממקומו ונודע לו אז שהש״י ג״כ נשמט ממקומו (ד) צריך להחזיר הש״י תחלה על מקומו מקרא וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך וכנ״ל בסימן כ״ה ס״ו: **ב** (ה) חולץ תחלה[ב] אמר (ה) שמסיר ג׳ כריכות מהאצבע: (ו) מעומד. ה״ה הקרת הכריכות של האצבע[ו] ולמנהגינו שמניחין של יד ג״כ מעומד (ו) צריך ג״כ לחולצן מעומד דכהנחתן כך חלילתן. ויש מהחכמים שהיו נוהגין לחלוץ התש״ר (ז) ביד שמאל שהיא ביד כהה להרלות שקשה עליו חלילתן (ח) ואם הוא איטר יד שכל מלאכתו בשמאלו חולצן בימינו כדי שלא לעשות החלילה במהירות: (ז) ועליו של יד. כתב הב״ח וכן הט״ז לעיל בסימן כ״ה סק״י דהיינו שיעשה תיק ארוך ולר שיהיו מונחים זה על גבי זה והמ״מ כתב דיותר טוב ליתן התפילין זה בלד זה וכן (ט) נוהגין ומה שכתב המחבר ועליו של יד פירושו שיתנו קצת לצד מעלה כדי לפגוע בהם תחלה

שער הציון

(נט) אחרונים: (מ) ב״ח והגר״א לקמן בסימן ס״ב[ד] סעיף כ״ה: (ב) פמ״ג בשם מהרא״ל: (ג) תוספות ביומא ל״ג ע״ב ד״ה עבורי: (ד) פמ״ג: (ה) מ״א ופמ״ג: (ו) מ״א: (ז) של״ה: (ח) פמ״ג: (ט) ברכי יוסף: (י) מ״א: (יא) מ״א: (יב) פמ״ג: (יג) מ״א: (יד) פמ״ג בשם הב״ח: (טו) מ״א: (טז) (יז) מ״א בשם ס״ח:

הגהות ותיקונים: א) זא״ז: ב) ס״ק מ׳: ג) יזוזו: ד) ס״א:

הערות והארות: 1) עיין במ״ב סי׳ צ״ד ס״ק ג׳ לענין חילוק בין היסח הדעת סתמא למטריד דעתו הרבה עד שלבבו פונה מי״ש ועיין שעה״צ סי׳ רנ״ב אות ל״ח אם שייך היסח דעת גם באוחזן בידו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף ב׳ הוסיף: ואעפ״כ טוב שימשמש בהן כדי שתהא דעתו עליהן ממש שזהו מצוה מן המובחר. ב) בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב: שיש נוהגין לחלוץ תפילין של ראש קודם שמסיר הרצועה מהאצבע, ויש נוהגין מטעם הידוע לה להסיר הרצועה מקודם. ג) בסידור כתב שיש שנוהגין לחלצו מיושב, [ואלה שהניחו תש״י מיושב]. ד) בשו״ע הרב סימן כ״ה סעיף ג׳ כתב כהמ״א.

כט ובו סעיף אחד:

א (א) [א]אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין אפי' כשחולצם ערב שבת (ב) בין (ג) השמשות:

ל זמן הנחתן. ובו ה' סעיפים:

א [א]זמן (א) הנחתן בבוקר משיראה את חבירו [ב]הרגיל (ב) עמו (ג) קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו:
ב [ג]אסור להניח תפילין (ג) בלילה שמא ישכחם (ד) ויישן (ג) [ה] בהם. [ו]אם הניחם (ה) קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הם עליו (ו) כל הלילה (ז) מותר (ח) ואין (ג) [ט] מורין כן.
* [ה]אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן (ט) * ונמצאו עליו כדי לשמרן * מותר (ד) ומורין כן: * **ג** [ו]היה רוצה (י) לצאת לדרך (יא) בהשכמה (יב) מניחם

א רל"ם בה"ת בסס כ"ת והתוספות במנחות ל"ו ובכמה דוכתי
א ברכות ט'
ב תוספות בסס סירושלמי ג מנחות ל"ו ד הרמב"ם פ"ד מה"ת ורל"ם בפירוש הגמרא ה סס במנחות ל' גי' הי"ף ו סס בגמרא

שערי תשובה

[ה] בהם. עבה"ע ובתבו המחרוים רמז פסוק אדם מיקר כו' לפי ברש"י פירש שמא יפיח בהם שהוא מעשה בהמה ואינו כבוד לתפילין ותפילין נקראו יקר כדאמרינן במגילה ויקר אלו תפילין וז"ש אדם מיקר ר"ל בתפילין לא[א] ילין ולריך להסירם כיון שבעת השינה נמשל כבהמות כו' והוא רמז נאה: [ו] מורין כן. עבה"ע ועיין מ"ש בהלכות ציצית[ב] שהאר"י היה נוהר מאד לתולגן אחר מידי ולא ידעתי למה לא מתרץ שם כהאי תלוקה וק"ל. עיין בתשובת יד אליהו סי"ט. ובספר יד אהרן: [ח] אין לברך. ומטעם זה נכון לחלוץ התפילין בשמאל כי דבר הלריך בברכה נוטל בימין ועיין מ"ש השכנה"ג ובני חיי"ל מייסבו ע"ש: [ט] השמשות. עיין מ"ש שהעלה דאם הניחן בשבת לשם מצוה עובר משום בל תוסיף אבל כשמניחם שלא לשם מצוה אין איסור להניחם עיין מ"ש המ"ל בסי' ש"ח ס"ק י"ל ולפי מה שמחלק כאן לא הקשה שם מדאורייתא מותר להניחם לכתחילה בלילה לשמרן. ד) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב אבל אסור להניחן עליו לכתחילה בלילה כדי לשמרן. ה) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב שאם לא חלץ תפילין כשהגיע צאת הכוכבים מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ומורין כן, [וצריך שיאמר לרואים שעושה כדי לשמרן]. [נמצא שהרב לומד המ"א כפשוטו שאפילו אם השאיר התפלין עליו לשמרן צריך שיאמר להרואים שעושה כדי לשמרן, ודלא כהביאור הלכה].

באר היטב

[ח] אין לברך. ומטעם זה נכון לחלוץ התפילין בשמאל כי דבר הלריך בברכה נוטל בימין ועיין מ"ש השכנה"ג ובני חיי"ל מייסבו ע"ש: (ב) השמשות. עיין מ"ש שהעלה דאם הניחן בשבת לשם מצוה עובר משום בל תוסיף אבל כשמניחם שלא לשם מצוה אין איסור להניחם עיין מ"ש המ"ל בסי' ש"ח ס"ק י"ל ולפי מה שמחלק כאן לא הקשה שם מדאורייתא מותר להניחם לכתחילה בלילה לשמרן. ד) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב אבל אסור להניחן עליו לכתחילה בלילה כדי לשמרן. ה) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב שאם לא חלץ תפילין כשהגיע צאת הכוכבים מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ומורין כן, [וצריך שיאמר לרואים שעושה כדי לשמרן, ודלא כהביאור הלכה].

ביאור הלכה

לריך שיהא למעלה בעורף ולא למטה במפרקת הלואר:
* אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה. ר"ל גמר שקיעה דהוא לאת הכוכבים דאז הוא זמן תלית תפילין מדאיתא דאלו בין השמשות אפילו אם היה לו מקום לשמרן אין לריך לחלצן כן מוכח במנחות ל"ו ע"ב אפילו לאחן דאית ליה לילה לאו זמן תפילין וכ"ש לדידן דפסקינן לילה זמן תפילין וכן כתב הלבוש והפמ"ג דמורין כן לכתחילה: * ונמצאו עליו כדי לשמרן.[ד] עיין במ"א שכתב דלריך שיאמר להם כן שעושה כדי לשמרן וכן מוכח בגמרא ובלאו כל המפרשים [הפמ"ג והמתה"ש והאר"מ] דבגמרא משמע דהיכן בתעשה דבר אחר ע"ש ולענ"ד נראה פשוט דהוא בא להוסיף על דברי המחבר דאפילו אם בחתת אין כונתו בשביל השמירה רק שהוא אומר להם כן שעושה בשביל השמירה כדי שלא יבואו להתיר להניח לכתחילה בלילה ג"כ דיי בכך וכן מוכח בהדיא שם בגמרא בתעשה דבר אחר: * מותר ומורין כן. עיין במ"ב במ"ש דיש מקילין אפילו להניח לכתחילה בשביל השמירה וא"ל פשוט דאף דמותר לכוין אז בתחשבתו שלובשן לשם מצוה וכדמוכח בתעשה דר"א

משנה ברורה

א (א) אין לברך. פירוש לאפוקי ממאי דאמרינן [בגידה נ"א ע"ב] דבני מערבא היו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו בתר דמסלקי תפילין בלילה (א) שהם היו סוברים דלילה לאו זמן תפילין הוא ונפקא להו זה מקרא דושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות אבל לדידן דס"ל דהאי קרא אתי לענין אחר כדאיתא בגמרא ולילה קי"ל דזמן תפילין הוא אך אין להניחם לכתחילה דגזרו שמא ייבא בהם ויפיח הילכך אין לברך: (ב) בין השמשות. פי' אף דקי"ל שבת ויו"ט לאו זמן תפילין (ג) וכשירלה להניחן אז לשם מצוה עובר על בל תוסיף מ"מ כיון שאם מניחן עליו בלי כונה לשם מצוה אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים (ג) משום גזירה שמא יבא בהן לר"ה ויש חולקין גם ע"ז כמו שיבואר לקמן בסימן ל"א לפיכך לא שייך ברכה ע"ז כיון שבחלילת התפלה מלד עצמה אין בה מצוה ואינו חולצן[ב] אלא משום גזירה:

א (א) הנחתן. ר"ל תחלת זמן הנחתן משיראה ומצותן כל היום וכדלקמן בסימן ל"ז עי"ש והטעם (א) דעד זמן הזה חייבינן שמא ייבן בהם ובכלל לילה הוא לענין תפילין: (ב) עמו קצת. דאלו הרבה יכירנו אפילו מרחוק ואינו רגיל בלל לא יכיר אפילו בקרוב מאוד: **ב** (ג) בלילה. ומן השמשות[א] מדברי המג"א משמע דמותר לכתחילה להניח אבל בפמ"ג משתפק בזה אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין בתוחו יום דאז יניחם בין[ו] השמשות: (ד) ויישן בהם. ומייבינן שמא יפיח בשינתו (ה) אבל מדאורייתא מותר להניחם בלילה דקי"ל לילה זמן תפילין: (ה) קודם וכו'. ר"ל דאם אסרו רבנן רק להניחם לכתחילה בלילה (ג) אבל מכיון שבבר מונחין עליו מבעוד יום לא הגריכום לחלצן: (ו) כל הלילה. פי' בל זמן שאין חולצן (ד) דאלו חולצן פ"א שוב אסור להניחן: (ז) מותר. ר"ל עד זמן שרואה ליבן דאז בהבדה מסירן שאסור ליבן שינת בבע בהן וכדלקמן בסימן מ"ד. (ה) ואפשר דבלילה דזמן שינה הוא אפילו שינת ערבי אסור מדינא: (ח) ואין מורין בן. הלבה למעשה לאחרים שמא יבואו להניחן לכתחילה וע"כ לא יעשה בן אלא בינו לבין עצמו (ו) אבל לא בדברים דהוא ג"כ בהוראה וע"כ (ז)[ב]אין להתפלל בהם תפילת ערבית בתענית לבור בדברים: (ט) ונמצאו עליו. דוקא נמצאו מקיילין ומורין שבשביל השמירה אין לריך לחלוץ אפילו כל הלילה כ"ז שלא יבן (ח) אבל להניחם לכתחילה אסור בשביל השמירה[ג]ויש מקילין בזה [ע"ת והגר"א]: ג (י) לצאת לדרך. וקשה לו להניחן אח"כ מפני הקור וכל כה"ג [מ"א]: (יא) בהשכמה. אפילו (ט) קודם עמוד השחר: (יב) מניחם. קודם יציאתו. ויכול (י) לכוין שלובשם

שער הציון

(א) תוס' ב"י: (ב) מ"א לקמן בסימן ל"א: (ג) ב"י: (ד) לבוש ופמ"ג: (ב) מ"א: (ג) ב"י: (ד) מנחות ל"ו ע"ב: (ה) פמ"ג: (ו) מ"א: (ז) אר"ח בסס אחרוים: (ח) ב"י וט"ז: (ט) רש"י מנחות ל"ו ע"ב: (י) פשוט:

הגהות ותיקונים: א) בל: ב) סי' י"ח ס"ק א': **ג)** חולצה:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סוף הסימן לענין ברכה:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב דאין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה, ואם היו עליו מקודם אין צריך לחולצן כי אם בערב שבת ובערב יום טוב שצריך לחלצן לפני השקיעה זמן מה קודם שמדליקין הנרות בע"ש. ב) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב: דמותר להניחן עליו אם הוא בבית המדרש, שבישבי בית המדרש אין לחוש שיטעו. ג) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב אבל אסור להניחן עליו לכתחילה בלילה כדי לשמרן. ד) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב שאם לא חלץ תפילין כשהגיע צאת הכוכבים מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ומורין כן, [וצריך שיאמר לרואים שעושה כדי לשמרן]. [נמצא שהרב לומד המ"א כפשוטו שאפילו אם השאיר התפלין עליו לשמרן צריך שיאמר להרואים שעושה כדי לשמרן, ודלא כהביאור הלכה].

הלכות תפילין סימן ל

(יג) * וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך דליכא למיחש שמא יישן בהם * כיון שהשכים (יד) ויצא (ה) לדרך: ד * [1]היה בא בדרך ותפילין בראשו (טו) ושקעה עליו (ו) חמה או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו (טז) וקדש עליו היום יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם חולצם ומניחם שם: ה * [2]ויש מי שאומר שאם התפלל (ז) [ג] תפלת ערבית (יז) מבע"י עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אח"כ:

ז מלה ע"ו לפירוש התוספות ח כתבי מהר"ר ישראל סימן קכ"ח

באר היטב

ט"ז: (ה) לדרך. ודוקא הולך ברגליו או רוכב אבל יושב בעגלה אסור להניחן שמא ישן בהם כ"כ לבוש: (ו) חמה. מיירי בחול ואע"ג דאמרינן בסמוך דא"ל לחולנן דלילה זמן תפילין שאני הכא דיש לחוש למי שיפגע בו יטעה לומר שמותר להניח אז תפילין אבל בסמוך מיירי שיושב בביתו. וכן מ"ש אח"ז קדש עליו היום ר"ל קדושת שבת עליו ולריך לחולנן אבל בחול א"ל היינו מאחר שהוא בבית המדרש וליכא חשש טועין ט"ז והע"ת לא כ"כ ע"ש: (ז) תפלת ערבית. אבל אם הוא לא התפלל אע"פ שהגיבור התפללו מותר להניח תפילין מ"א:

שערי תשובה

שקיעת החמה עיין שם: [ג] תפלת ערבית. וכתב בבר"י בשם דבר משה מיכן על התפילין בלילה אז שסבור שהוא יום והיה לילה אין לריך לברך כשיגיע זמן הנחת תפילין עיין שם:

משנה ברורה

שלובשם לשם מצוה כיון דקי"ל לילה זמן תפילין הוא ואפילו (יא) היה לו מקום לשמרן ג"כ מותר לובשן כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם וכדלקמיה: (יג) וכשיגיע זמנן. דאף דהתירו חז"ל להקדיש ההנחה בלילה במקום דליכא למיחש לשינה אפ"ה לענין ברכה לא רצו לתקן לומר וציונו קודש הזמן. ומ"מ (יד) אם קידש ובירך בלילה כשהמיתם א"ל לברך שנית בנקר: (יד) ויצא לדרך. ודוקא (יג) הולך ברגליו (יד)[a] או רוכב אבל יושב בעגלה אסור להניח שמא יישן בהם ועיין בבה"ל: ד (טו) ושקעה וכו'. ר"ל (טו) מיירי בחול ולחולנן ולבושאן בידו הוא מתירא שמא יפלו ממנו בדרך והתירו לו להניח ידו עליהם ולכסותם ואע"ג דבש"ב אמרינן דמכיון שהם מכבר עליו א"ל לחולנן שאני הכא (טז) דמי שיפגע בו פן יטעה לומר שמותר להניח אז תפילין אבל בסמוך מיירי שיושב בביתו. והאי ושקעה חמה (יז) פירוש סוף שקיעה דהוא לאת הכוכבים דבבין השמשות א"ל לחולנן ומורין כן למעשה וכ"ז מדינא ובשם האר"י ז"ל כתוב שהיה מזהר לחולנן אחר שקיעת החמה: (טז) וקידש וכו'. ר"ל דנעשה בין השמשות וא"א לו לישא אותם בידו למיתו מפני קדושת שבת ולהשאיר אותם שם אי אפשר דבתי מדרשות שלהם היו בשדה מקום שאין משומר (יח) מפני הגנבים ע"כ התירו לו חכמים לנושאם עליו דרך מלבוש עד בתיו אך צריך לכסותם שלא יראוהו שהוא נושא תפילין עליו בשבת: ה (יז) מבעוד יום. ואפילו עוד היום גדול (יט) קודם שקיעה לפי שכבר עשאו לזמן הזה לילה וזמן שכיבה בק"ש ותפלה של ערבית ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום והרי הן שתי קולות שסותרות זו את זו אך האחרונים (כ) הסכימו להלכה דמחויב להניחן (כא) ובלי ברכה כל זמן שהוא קודם לאת הכוכבים ואם הוא לא התפלל עדיין אע"פ שהגבור התפללו אין בכך כלום ויניחם בברכה (כב) אם הוא עדיין יום כיון שהוא אינו עושה שתי קולות הסותרות זו את זו (כג) ודוקא אם לא הניחן בתחתו יום כלל אבל אם כבר הניח תפילין רק שרוצה להניח גם עתה אין רואי להניחם אם הגבור כבר התפללו ערבית:

ביאור הלכה

הנ"ל אעפ"כ לא יברך אז על התפילין ודאיה לדבריהו דעיקר דאיית הע"ת והגר"א הוא ממה דאיתא שם בברייתא ומתירא שמא יאבדו וכו' והרי שם ג"כ פסק הברייתא דאין לברך על שיגיע הזמן וכמו שפסק הטור ושו"ע בהדא"ש ודלא כדבריהו פרץ וכמו שכתב הגר"א: * וכשיגיע זמנן. עיין במ"ב במש"כ ומ"מ אם קידש וכו' הוא מחידושי רע"א שכתב דנוכל לסמוך מה על דעת הר"פ ע"ש ומשמע מזה דבלא השכים ויצא לדרך לריך לחזור ולברך אם מיכן על התפילין בלילה ומדברי הבכי יוסף שהובא בשע"ת משמע דבדיעבד בכל גווני אין לריך לחזור ולברך ולא הבא בברכ"י טעם לזה ואולי שבדיעבד נסמוך על שיטת רש"י וכדבריו יובה שם"ל דמאי דאמרינן הלכה ואין מורין כן הוא אפילו לענין להניחם לכתחלה אך בשו"ע ס"ב לא פסק כוותייהו וא"ע למעשה. ומכל זה תבין דמה דנוהגין איזה אנשים בימות החורף להניח תפילין ולברך עליהם מיכף משעלה עה"ש לא שפיר עבדי: * כיון שהשכים ויצא לדרך. עיין במ"ב ועיין בעט"ז ובפמ"ג במ"ז סק"ג שמלדדים לומר דאף בעגלה ראוה להתיר ובאמרה"ש מסכים להמחמירין וא"ל דאם הוא מתירא שמא יאבדם ובוזם כדי לשמרם בידאי אין להחמיר אף בשב בעגלה אחרי דבלא"ה דעת הע"ת והגר"א להקל בעיניהן בשביל השמירה: * היה בא בדרך וכו'. עיין במ"ב בס"ק ט"ו ט"ז וה"ה דהוי מצי המחבר למינקט בחד גווונא היה בא בדרך וקידש עליו היום ג"כ לענין שבת וכדלקמן בסימן רס"ו ס"י אלא דנקט ליישא דגמרא ונוכל לאמר דהגמרא אשמועינן רבותא דאף שהוא עומד בתוך הבל ועדה אפ"ה מועיל מה שהוא מניח ידו עליהם ולא חיישינן פן ירגישו בו שהוא נושא תפילין וגם יולא בס מבה"מ לתוך בשבת והא דלא נקט הגמרא והמחבר האי בבא דהיה יושב בבה"מ ג"כ לענין חול מיהו הע"ז דבחול אם יושב בבה"מ א"ל לניח עליהם ידו [כ"ז שהוא בבה"מ]דהכל יודעין שם שלבשן מבעוד יום ולוכא איסור והמג"א לא ס"ל האי חילוק כן כתבו האחרונים וג"ל לתרץ לדידיה בפשיטות דאשמועינן הגמרא רבותא דאף בבא בדרך לריך לניח ידו עליהם פן יפגעו בו אנשים ויתבזהו שהניח תפילין בגלוי ואינו דומה להא דס"ג בהיה רולה לנאת לדרך דמניחם ולא זכרו הפוסקים כלל דלריך לניח ידו עליהם דשאני התם שהוא קרוב לעלות השחר והוא קרוב מאוד להזמן דכדי שיכיר אך א"כ יולד מזה דין חדש דאם השכים כמה שעות קודם אור הנקר ומניחם דלריך לניח ידו עליהם וע"ע למעשה. והקרוב אלי דלהכי השמיט הרמב"ם האי ברייתא דהשכים לנאת לדרך שחמהו הפוסקים ע"ז משום האי ברייתא דבילה ט"ו ע"א דקאמרה דלריך לניח ידו עליהם ומשמע ליה דפליגי אהדדי מה ופסק כהאי ברייתא דבילה משום דאמרי אוהבה ס"ב כתב ג"כ בארה"ח דהברייתות סותרות אהדדי עי"ש: * ויש מי וכו' מבעוד יום וכו'. עיין במ"ב במש"כ לילה וזמן שכיבה בק"ש וכו' הוא משו"ע הגר"ז ומתורץ מה קצת קושיא של הא"ר שהרי איסור תפילין בלילה אינו משום לילה רק משום שינה וכנפעיף ג' ומה קצת ניחא ולפ"ז לאותן האנשים ההולכין לקרות עוד הפעם ק"ש ממנה ואינן קורלין אז אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת וכדלקמן בסימן רל"ה ס"א אפשר שישתנה זה הדין ועיין. ועיין עוד במ"ב במש"כ דאם הוא לא התפלל עדיין וכו' אם הוא עדיין יום דאם הוא בין השמשות כ"ל דלא יברך אז דבלא"ה הפמ"ג מפקפק על דברי המ"א בסק"ב במש"כ דזמן הנחת תפילין הוא עד לאת הכוכבים הגם דבדאי מחויב להניחן כיון שלא קיים עדיין מלות תפילין דבד"ת פפיקא לאומרא ושמא הוא עדיין יום וכמו שפסק הפמ"ג בא"א ע"פ הברכות אינן מעכבות:

שער הציון

אסור

(יא) ע"ת ופמ"ג: (יב) מחידושי רע"א: (יג) מ"א: (יד) אחרונים: (טו) ט"ז והגר"א לקמן בסימן רס"ו ס"י: (טו) ט"ז: (יז) פמ"ג: (יח) בילה ט"ו: (יט) מפלג מנחה ברכות כ"ז כרבי יהודא ע"ש: (כ) א"ר ופמ"ג: (כא) פמ"ג: (כב) עיין בבה"ל: (כג) פמ"ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ג' משוה רוכב ליושב בעגלה דאסור, דחיישינן שמא ישן. ב) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב כהט"ז.

הלכות תפילין סימן לא לב

לא דין תפילין בשבת ויו"ט. ובו ב' סעיפים:

א מנחות נ"ו ועירובין נ"ו
ב תוספתא הרשב"א בשם המופקפות והרמב"ד ותשובת מהרי"ק ושל"ר במדרש הנעלם בסוד הש"ירים וספר העתים בשם גאון

א [א]בשבת (א) ויו"ט (ה) [ו] (ב) * אסור להניח תפילין מפני (ג) שהם עצמם אות ואם מניחים בהם (ד) אות אחר (ה) * היה זלזול לאות שלהם: **ב** [ב]בחוה"מ גם כן (ג) אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו שימי חול המועד (ו) גם הם אות: הגה וי"ל שם"ה[ג] מייב בתפילין (נ"י בשם הרל"ם) וכן נוהגין בכל גלילות אלו (ז) להניחם במועד ולברך עליהם אלא (ח) שאין מברכים עליהם (ג) בקול רם בהכנ"ס כמו שאר ימות השנה:

לב סדר כתיבת תפילין. ובו נ"ב סעיפים:

א מנחות נ"ד

א [א]מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן קדש לי כל בכור *) עד למועדה והיה כי יביאך עד *) עד למועדה מימים ימימה כל"ל.

שערי תשובה

[ו] אסור. עבה"ט ועיין סימן ש"מ בט"ז שם ובבר"י כאן כתב דהכי נקטינן שלא לטלטל תפילין בשבת ועיין בפר"מ סימן תל"ו שכתב אי הלכתי למלרים ולעתי היה לחזור לא"י מוב"ב ומו"ש שי בבוקר בימי בגשת הנתתי תפילין וקראתי ק"ש כו' ואח"כ הלכתי לבהכנ"ס כו' ע"ש ושם יבאר אי"ה:

באר היטב

(א) אסור. היינו אם מניחן בשם מצוה ואז עובר משום בל תוסיף מ"א ועיין ע"ת: (ב) אסור. עיין בכסף משנה שכתב ונחלקו המפרשים בזה"מ יש מהם אומרים דבכלל י"ט הם ואין מניחין בהם תפילין וי"א שמניחין וכן נראה מדברי רבינו שכתב בפ"י משביתות יי"ט כותב אדם תפילין לעצמו וכו' ע"ש. וע"ע שהוא ז"ל כתב להיפך שם בפ"י משביתות י"ט וז"ל אין לו מה יאכל נראה שטעמו מפני שהוא סובר שאין מניחין תפילין בה"ה דבכלל יו"ט הוא עכ"ל הרי שכתב בדעת הרמב"ם שאין מניחין תפילין בחוה"מ הפך מ"ש כאן בהלכות תפילין וע"ע יד אהרן. ועיין ע"ת: (ג) בקול רם. וכתב ט"ז תמוה הוא כלפי שמיא מי מחלקינן בין סתר לגלוי ע"כ שפיר להניחם אלא ברכה. וכ"פ בס' תמים דעים סי' מ' שלא יברך עליהם. ובל"ח כתב הטעם שרבים חולקים שלא לברך בחוה"מ ואותן שרצו להעמיד על הדין ולברך ההיגו לברך בחשאי כדי שלא יבוא לידי מחלוקת זכר לדבר בשבמל"ו. וכתב המ"א שלא ילך בהם ברשות הרבים רק יניחם בבהכ"נ [ובספר אליהו רבה חולק עליו דכיון דמניחן בב"ה ברבים מה לי בהליכתן ברה"ר]. כתב בכתבי מהרל"י סי' ק"ג וב"י הביאו סימן כ"ה דאותו המניח תפילין בה"ה בלא ברכה אפ"ה אסור לדבר ולהשיח בין תפילין לתפילין ע"ש. והיינו שיחת חולין אבל קדש או קדושה מותר לאותן המניחין בחה"מ בלא ברכה. עיין מ"א בסימן כ"ה ס"ק ט"ו[ב] וס"ק י"ח[ב] ודו"ק. והמחבר יד אהרן כתב דאשתמיט להרב מ"א דברי מהרל"י אלו הואיל וכתב דהמניח בחול המועד בלא ברכה רשאי לענות ע"ש ולא דק דחילוק יש בין להשיח שיחת חולין או לענות קדיש וקדושה. ותמיה בעיני האיך עלה על דעתו שאשתמיט מהמחבר מ"א דברי מהרל"י הא המ"א הביאו בס"ק ט"ו[ב] ע"ש ואדרבה ממנו אשתמיט מ"ש מ"א בס"ק ט"ו[ב] וק"ל. וע"ל סימן כ"ה ס"ק י"א:

ביאור הלכה

* אסור להניח. עיין במ"ב והנה מקור הדין עיין לקמן בסימן ש"מ ס"ד בט"ז ומ"א שם. והנה כתה"ר בהלכות מוקלה סתם להתמיר דאין לטלטלם כ"א לצורך גופם או מקומם וכן משמע בברכי יוסף בסימן זה אמנם בח"א משמע דכדי שלא יפלו וה"ה לכדי שלא יגנבו ומי מותר לטלטלם וכן משמע בהפמ"ג בסימן ש"מ בסק"ג במ"ז ע"ש וכל עלם הדין הזה מבואר בסי' ש"מ דתלוי אם אסור הנתת תפילין בשבת ויו"ט שלא בשם מצוה וא"כ לפי מה שנבין בסמוך דהגר"א הוא ג"כ מהמקילין בזה א"כ ממילא הוא ג"כ מהמקילין לענין טלטול וע"כ בודאי יש להקל בשעת הדחק ומכו שכתבתי בפנים: * היה זלזול. עיין מה שכתבתי במ"ב והוא שהניחן וכו' הוא ממ"א לעיל בסימן כ"ט אך לא נתבאר בדבריו אם יש בו עכ"פ איסור מדרבנן ועיין בב"ח שמשמע מדבריו דאין איסור בהנתחן אפילו מדרבנן וכוונתו בהניחן שלא בשם מצוה דאל"כ בלא"ה איכא בל תוסיף ומהגר"א בביאורו בסימן ש"א סוף סק"ז[ד] משמע ג"כ דבאינו מכוין בהנתחם בשבת ויו"ט בשם מצוה אפילו מדרבנן אינו אסור להניחם:

משנה ברורה

א (א) ויו"ט. (א) ויו"ט שני ימי בכלל לדינן בני חו"ל: (ב) אסור להניח. ואפילו בטלטול (ב) י"א ג"כ דאסור אם לא לצורך גופם או מקומם כשאר כלי שמלאכתו לאיסור וי"א דכדי שלא יפלו או שלא יגנבום ימי מותר לטלטלם ממקום למקום ובמקום[א]הדחק יש להקל ועיין בבה"ל: (ג) שהן עצמם אות. בין הקב"ה ובין ישראל שנאמר כי אות היא ביני וגו' ויו"ט (ג) ג"כ מיקרי אות דבפסח מצרים כתיב אות והוקשו כל מועדי ה' בפ' אמור: (ד) אות אחר. דהיינו תפילין דכתיב בהו והיה לך לאות על ידך: (ה) היה זלזול. וגם עובר משום לאו דבל תוסיף והוא שהניחן בשם מצוה (ד) אבל בסתם שלא בשם מצוה אין בו משום בל תוסיף וגם משום זלזול (ה) אין בו אם לא (ו) שמניחן בפרהסיא דאז אסור מדרבנן (ז) ויש מחמירין בכל גווני אם לא שמונחים בצנון כגון המולא תפילין בשבת בשדה מותר לוכשם ולהכניסם לעיר דרך מלבוש כמו שיתבאר לקמן בסימן ש"א:**ב** (ו) גם הם אות. בפסח אכילת מצה ובסוכה ישיבת הסוכה והי"א ס"ל כיון שמותרין בעשיית מלאכה מן התורה ליכא אות: (ז) להניחן[ב] במועד. וחלילת התפילין ל"ל בחוה"מ (ח) קודם הלל. ועכשיו נהגו איזה אנשים לסלקן אחר קדושה של תפילת י"ח (ט) ומ"מ צריכין ליזהר לכוין לשמוע חזרת התפלה: (ח) שאין וכו'. פי' (י) משום דיש מניחים ויש שאינם מניחים או אין מברכים יש לברך בחשאי כדי שלא יבוא לידי מחלוקת וכן (יא) לא ילך בהם בר"ה לבהכ"נ (יב) והאחרונים הסכימו לדעת הט"ז דיותר טוב להניחן בלי ברכה כי הברכות אינן מעכבות ופפק ברכות להקל ובפרט שהגר"א ז"ל כתב שאין לדעת הי"א עיקר בש"ס ועכ"פ לענין ברכה בודאי יש להחמיר. גם קודם ההנחה יחשוב בדעתו אם אני מחוייב אני מניחן בשם מצוה ואם לאו אין אני מניחן בשם מצוה ובזה יצא ידי כו"ע דאף להסוברים דחוה"מ אינו זמן תפילין אינו עובר על בל תוסיף כיון שאינו מכוין בהנתחם בשם מצוה ודאי כ"ש שאין לחוש בזה לאיסור זלזול של אות חוה"מ דזה ג"כ אינו אלא במתכוין בשם מצוה כנ"ל. ותפילין דר"ת אין להניחם בחוה"מ [פמ"ג] עוד כתבו האחרונים [והובאו באחרונים ח ע"ש] דאין נכון שבהכ"נ אחת קבעה יניחו תפילין וקבעה לא יניחו משום לא תתגודדו. ומי שאין מניח תפילין בחוה"מ שמתפלל בבה"מ שמניחין תפילין יש לו ג"כ להניחן ובלי ברכה ונבור שנהגו להניח תפילין אין להם בשנות מנהגם: *)

שער הציון

(א) אחרים בשם רשב"א: (ב) עיין בבה"ל: (ג) אחרונים: (ד) מ"א: (ה) מ"א בסימן כ"ט: (ו) ב"ח בסימן זה ופמ"ג בסימן ש"ח במ"ז סק"ג: (ז) ט"ז בסימן ש"מ סק"ג עי"ש: (ח) ט"ז: (ט) פמ"ג: (י) ח"ז ומייש בזה קושית הט"ז: (יא) מ"א: (יב) פמ"ג ומהה"ש והה"מ וח"א:

הגהות ותיקונים: א) שחוה"מ: ב) י"ד: ג) י"ז: ד) צ"ל סוף סעיף ז': ה) להניחם:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסימן ש"ח סעיף י"ט לא מביא דעת המקילין. *) בשו"ע הרב בסעיף א' איתא שאם הניח תפילין בשבת ויו"ט חייב מיתה, ובמשנ"ב לא כתב זה. ולגבי תפילין בחוה"מ הביא בשו"ע הרב בסעיף ב' י"א שחוה"מ חייב בתפילין וכן נוהגין. ובקונטרס פסקי הסידור מביא שהמנהג שלא להניח תפילין ועיי"ש דיוקו מהסדור.

הלכות תפילין סימן לב

כי בחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים (ח) [ח] (א) ופרשת שמע עד ובשעריך ופ׳ והיה אם שמוע עד ב שם
על הארץ: הגה * וצריך (ב) לכתבם (ג) [ג] (ג) * כסדר הזה לכתוב מחלה הקודמת בתורה * ואם שינה
(ד) פסול ולכתחלה יכתוב (ג) [ג] של יד (ה) קודם של ראש: ב [ב]של ראש יכתוב כל אחת בקלף
לבדה ושל יד כותבן כולם (ו) בקלף (ד) אחד:

באר היטב

(ח) ופרשת שמע. וצריך לכתוב ד׳ דאחד גדולה כמו ד׳ דלתי״ן קטנים
כתבי האר״י מ״ח: (ג) בסדר״) הזה. תפילין שנכתבו כסדרן ונאורך
הזמן נפסלו שתי פרשיות דאשונות ויש לסופר עוד שתי פרשיות כאומן
שנפסלו שהן כשרות מותר לצרפן אל שתי הפרשיות אחרונות שנשארו
בכשרותם תשובת עבודת הגרשוני סי׳ ס׳ עיין בכנה״ג. ובתשובת דבר
שמואל סי׳ ש״ב: (ג) של יד קודם של ראש. ובעטרת זקנים כתב וכ״ל
שיכתוב של ראש תחלה וכ״כ האר״י ז״ל בספר הכוונות שיכתוב השל
ראש ויתקנו לגמרי ויסחירו ואח״כ יכתוב השל יד. ויזהר לכתוב כל הד׳
פרשיות של ראש ויד רצופים ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל ע״ש:
(ד) ח׳. דכתיב והיה לך לאות על ידך דמשמע אות א׳ כלומר בית אחד:

שערי תשובה

[ח] ופרשת שמע. עבה״ע ובענין תמונת האותיות והתגין המבואר שם ראוי
לסופרים ירא׳ ה׳ שילמדו אותם אם מפי איש דהיינו שיבחור לעצמו
סופר מומחה ובקי שילמדנו מפה לאחן וגם יראהו בעצם כה ראה וקדם לא
כאלו שקומכים עצמם לכתוב בכוונות קדושות ולא באו בסוד ה׳ רק מה שראוין
בספר מצת שמורים וכדומה מספרים שנתחברו בענין זה והם מדמין בעצמם
שמושלימין הדבר מתוקן ותבו מדרך השכל כי שכלם קטן מהכיל עומק הדברים.
ומי שלא קיבל הענינים על בוריים מוטב שלא יכנס עצמו כלל לזה ויכתוב בלא
כוונות. ומ״מ יכול לדקדק לעשות בתמונות האותיות שכתבו סופרים מפורסמים
אנשי השם ואנשי מעשה וכמ״ש מהר״ם זכותא ובברכי יוסף ס״ס כ״ה שיש
לדקדק במעשה המצות שיהיו כסדרם וכמשפטם אף שאין אתנו יודע רמזיהם
וסודותיהם כי המצוה פועלת בסגולה ועושה רושם למעלה אף שנעשית בלתי
הכוונה הפרטית רק שצריך לכוון הכוונה הכללית שיכוין שיעשה המעשה הזה
עפ״י מצות אלהיו ע״ש שמ״כ בשם זקינו בעל חסד לאברהם זללה״ה בהגהותיו

כפ״י כנ״ל. ועיין לקמן ס״ק ל״ד: [ב] בסדר״) הזה. עבה״ע ומ״ש בשם עה״ג ר״ל שהיו לו שני פרשיות שידוע לו בהתבם קודם אלו האחרונים שנשתיירו
רק דס״ד כיון שלא נכתבו להצטרף לאלו יהיו פסולין לצרפם קא משמע לן דלא איכפת לן מה ואפילו ע״א לאמן לומר שידוע שאלו נכתבו קודם אבל אם הוא
מסופק אם נכתבו קודם או אח״כ לא מהא כחלת דשרבל לצרפן יחד מ״ו עיין שם וצא״ר. ומ״ש בה״ע ועיין דבר שמואל סימן ש״ב הגה בלקה״ק כתב
שבד״ש מאמיר מה ולאחא דהדב״ש שם מירי בטולא פרשה מהראשונות פסולה וכתב אחרת תחתיה פסול וגם לדעת עה״ג כן הוא ומאמיר אפילו בספיקו
וכמ״ש ומה״ב כתב שהב״י בסימן ל״ג המא הגהות סמ״ק דבש״ר שנכתבו בד׳ קלפים אין קפידא בקדימה ואין הלכה כן. ועיין בשו״ת הרשב״ץ ברולה
להחזיק בדברי הגהות סמ״ק ושוגיין דעלמא שאין לחלק בין של ראש לשל יד ולכן קופר שכתב כמה פרשיות לתש״ר בב״א ומזהר לכותבן על הסדר ואחר כך
נתערבו בענין שאפשר שיקח פרשה ראשונה שנכתבה מאוחר לג׳ מוקדמים בטוענין גרזה ואם כתב פרשיות של ראש ונתקלקלה האחרונה יכתוב אחרת תחתיה משא״כ
אם נתקלקלה פרשה מהקודמות שצריך לכותבה שנית עם כל הפ׳ שכתב אחריו כ״כ האחרונים עיין שם: [ג] של יד. עבה״ע מ״ש בשם ספר הכוונות וח״ל
וגם צריך ליזהר כל מה שיכול לכתוב כל ד״פ ש״ר או ש״ר לצופים ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל ושיקר ומכ״ש בהמלעם ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול
לכתוב כל הד״פ ביחד יכתוב שלשה פרשיות ראשונות ואחר כך יכתוב הד׳ ואם גם זה קשה עליו לכתוב יכתוב ב״פ הראשונות לצופים עכ״פ ואח״כ יכתוב
ב״פ אחרות ביחד אבל בין פרשה ראשונה לשניה לא יפסיק בשום ענין והגה אם כתב ב״פ הראשונות והפסיק קודם שיתחיל לכתוב פרשה שנית יעביר הקולמוס
על מינת וידבר של קדש ועל מינת והיה אם פ״ב ואחר כך יכתוב מפרשה שנית ואילך ועל ידי זה יש קצת מיטור. ואם כבר כתב בתחלה כל השלשה פרשיות
והפסיק אז יעביר הקולמוס על מינת וידבר של פרשה ראשונה ועל מינת והיה של פרשה שניה ועל מינת שמע של פרשה שלישית ואחר כך והיה אם שמוע
ועי״ז יש קצת מיטור. גם קודם שיתחיל לכתוב יתפלל ויאמר יהר״מ ה׳ אל״א שתשרה שכינתך במעשה ידי ותצליחני בכתבי זאת שאני כותב תפילין הללו
לשם קדושת מצות תפילין שצונו ה׳ אלהינו ותפילנו מטעות הכתיבה ומטעות הכוונה אמן כן יהי רצון עכ״ל פע״ח הנקרא בפוסקים ספר הכוונות והמהכון

משנה ברורה

א (א) ופרשת שמע. וצריך לכתוב ד׳ דאחד כל כך גדולה כמו ד׳
דלתי״ן קטנים [מ״ח] (ח) ואפשר שאין משערין באותו כתב
רק כל שש בי [ב] דלתי״ן קטנים מאד פגי ומשום הכי נוהגין
לכתוב רק גדולה משאר דלתי״ן שבאותו כתב: (ב) לכתבם.
כל הפרשיות (ג) בין מהש״ר ובין מהש״ר: (ג) בסדר״) הזה. דכתיב
והיו הדברים וגו׳ בהויתן יהו. וכ״ש שצריך ליזהר מעשה זה שיהיה
כל פרשה ופרשה גופא נכתבת כסדרה שלא יחסר בה אפילו אות אחת
כי לא יהיה לו תקנה אח״כ להשלימה וכדלקמן בסעיף כ״ג: (ד) פסול.
היינו התפילין שנעשו מאותן הפרשיות אבל הפרשיות עצמן לא נפסלו
כגון אם התחיל לכתוב מפרשת והיה כי יביאך יוכל לצרף לזה פרשת
קדש מתפילין אחרים אם (ג) יודע בודאי שנכתב קודם אלו דאל״ה
ספק תורה לחומרא וה״ה אם בעת הכתיבה היה בסדרן רק אח״כ
נפסל פרשה אחת המוקדמת נחבטל ממילא כל הפרשיות שאחריה
ולענין לירוף מפרשיות אחרים ג״כ הדין כנ״ל: (ה) קודם. משום דמוקדם בספוק א״וא״ח להיפך מפני שש״ר קדושתו ממורה משל יד
(ד) ואנו נוהגין כמ״ש הרב בהגה ובדיעבד לכו״ע אין קפידא. כתוב בספר הכוונות שלכתחלה יזהר לכתוב כל הפרשיות ש״ר ושל יד לצופים
ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל ועי׳ בש״ח: ב (ו) בקלף אחד. מדכתיב והיה לאות על ידך דמשמע אות אחד כלומר בית אחד וכשם שהוא
אות אחד מבחוץ כך יש להיות לכתחלה אות א׳ מבפנים שתהיה על קלף אחד אבל בש״ר שיש בו ד׳ בתים צריך שיהי׳ הפרשיות כתובות בד׳
קלפים וכ״ז רק לכתחלה וכמו שיתבאר הכל לקמן בסעיף מ״ז. ודע דמש״י צריך להיות ג״כ כתוב דוקא (ה) בד׳ עמודים כל פרשה בעמוד
אחר

ביאור הלכה

* וצריך לכתבם וכו׳. הג״ה זו איירי לענין קדימת הזמן ולענין קדימת
המקום מבואר לקמן בסימן ל״ד בטור וב״י עי״ש: * בסדר״) הזה.
עיין במ״ב והוא מהא״ר והפמ״ג ושארי אחרונים ודעת הט״ז בי״ד סימן ר״ן
דלדברי התוספות מבמות ל״ב ע״א ד״ה דילמא כסר אם אין סידור בהפרשיות
של שמע והא״ש אחרי שאין סמוכות בתורה ועיין שם בבה״כ שהולך עליו ועוד
ראיתי בס׳ קדושת יו״ט שכ׳ בלא כע״ז ואין מילוק בענין סידור בין הפרשיות
והאותיות וכ׳ דהתוספות ס״ל דכונת המכילתא הוא לענין סידור המקום שלא
יהא נקדמת בהקלף והיה קודם לקדש אבל אם נקדמת אחר קדש אפי׳ אם היא
נכתבת תחילה כשר ואנו הלכה כשר ואנו הלכה לא ס״ל להקל אפילו בהופן זה כיון דנכתבת
שלא כסדרה וכדמוכח לקמן בסב״ג וביו״ד בסימן רפ״ח גם מדברי הגר״א בכל
אלו מקומות מוכח דס״ל כספק השו״ע ולא כהתוספות ועיין לקמן בסימן ס״ד
בבה״ל שתירצנו בעזה״י את קושית הט״ז בטוב: ואם שינה. שכתב הפרשה
המאוחרת בתחלה אפילו אם כתיבתה היה במקומה כגון שהיה חלק הדף
אחד וכתב בהדף השני פרשה והיה כי יביאך ואח״כ כתב הפרשה קדש בהדף

שער הציון

(ח) פמ״ג: (ב) הסכמת אחרונים כהב״י לקמן בסימן זה: (ג) עה״ג וא״ר ועיין בפמ״ג בסוף אות ב׳ מ״ז שכתב דלא מצרפינן דעת הט״ז בי״ד בסי׳ ר״ן ס״ק
א׳ (שכתב בשם המוס׳ להקל בפ׳ שמע והיה אם שמוע אם פ׳ והיה נכתב קודם שמע) אפילו לפ״ם מאחר שלא נזכר כלל דעה זו בשו״ע: (ד) פמ״ג: (ה) רמב״ם:

הגהות ותיקונים: א) כסדר: ב) צ״ל ד׳ דלתי״ן:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ הביא ב׳ השיטות ומסיים (וכן נכון ע״פ הקבלה) [היינו להקדים של ראש].

ג * [ג]יכתבם (ז) בדיו (ה) [ד] שחור * [ד]בין שיש בו מי עפצים * בין שלא במי עפצים: הגה ולכתחלה יתמיר לכתוב בדיו העשויה (ח) מעשן (ו) עליס או שמניס שרוים במי עפליס (מהרי"ל סי' קי"ט) וכמו שיתבאר בי"ד סי' רע"ח. [ה]כתב אפי' (ט) אות א' (י) בשאר מיני צבעונים או בזהב * הרי אלו פסולין [ו]אם זרק * עפרות זהב על האותיות (יא) * מעביר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר אבל אם זרק הזהב

ג שבת ק"ג
ד רמב"ם פ"ח מה"ת והג"מ שם והרא"ש ה שם בגמ'
ו ב"י לפירוש הג"י

שערי תשובה

לומר יהי רצון דלעיל ומצות שמוריס נדפס יה"ר בתורה ע"ש ולמנקט נפשיה בקלרה עדיף טפי: [ד] שחור. עבה"ט ומ"ש בשם דב"ש לענין שהם עיין שם בסימן קס"ד דמשיים בה מ"מ דבר שבקדושה וכתיבת כמה תורות של שם תמוד טפי וכון לקדש עלמנו במותר לנו ולהרחיק מן הטיעור והדומה לו עיין שם. ועיין שם שכתב להסתפק אם מותר לכתוב תו"מ בקולמוס של עוף טמא דשמא כיון שאינו ניכר ממשו של איסור לאחר הכתיבה אינו דומה לעורות

באר היטב

(ה) שחור. עיין בב"י אין להקשות הא הברייתא זו דפ' הבונה אוקימנא לה בפרק הקומץ בש"ת ולא בתפילין ומזוזות על ההיא דאמרינן התם אינשיא להו שתיס ושלש ואחת מהו וכו' ומהדרינן כי תניא ההיא בש"ת ע"ש. וכ"כ התוספות בפרק במה מדליקין דש"ת בעי דיו מסוגיא זו דפרק הקומץ עיין בד אהרן שמיאבו. מותר לכתוב תו"מ בדיו הנעשה מסתם יינם דבר שמואל סי' קס"ב קס"ד. יד אליהו סימן ל"ה. ועיין באר עשק סימן ק"ט: (ו) עליס. כתב מ"א לא ראיתי

ביאור הלכה

לשון פסול: * יכתבם בדיו שחור. ועיין בהרמב"ם פ"א מהלכות תפילין שכתב דהגלמ"ש דאמתר שיהיו כותבין בדיו לא נאמר רק לענין שאר מיני לצעונין כגון האדום והירוק וכיולא בהן משמע דבכל דבר שיעשה ממנו מראה שחור בדיו כשר ורק שיהיה מתקיים וכן כתב בהלכות ס"ת פ"ז מב' דברים הפוסלים ס"ת הוא אם נכתב בלא שחור העומד. ואם היה המראה דומה למראה הכתוב [שקורין בל"א בלאה°] נלענ"ד שיש להתמיר בזה ולראיה מחולין מ"ז ע"ב בכותלא כשיהא כדיותא טריפה דאף דמהרמב"ם משמע דהלכה לא נאמר רק שיהיה מראה שחור ומירנו לקמן בסימן ל"ג[א]) דהרלעות שיש עליה גם כן הגלמ"ש דלריכה להיות שחור די בשחרות שהיא בכתוב שאני הכא שכיון שהיתה ההלכה שיכתוב בדיו אף דדיו לאו דוקא להרמב"ם וה"ה כל מראה שחור אבל עכ"פ שיהיה מראיתה שחור כמו דיו. וכ"ש לפירוש הרא"ש וש"פ דקורים שדיו ממש בעינן מראה בתול בודאי אינו בכלל דיו אך בל"ע קצת דא"כ אם היה מראית הדיו דומה למראית העורב ג"כ אינו בכלל דיו וכדמוכח בגדה כ' ע"א דמראית הדיו שחור יותר ממראית העורב דאמר שם שחור כדיו טמאה בעורב הוא בכלל דיהא מכן ועוהר וא"כ אמאי אמר במדרש שחורות כעורב אלו האותיות אך אין למדין הלכה מן האגדות א"כ י"ל בדוחק דשחור כעורב הוא שחור ג"כ כדיו אבל כדיו הלא והוא ג"כ טהור כדמוכח שם בגמרא. ואפילו אם נעבו להיות נשחר לגמרי אחר הכתיבה יש לעיין בזה עוהא אי כשר בדיעבד דהלא ההלכה נאמר שיהיו כותבין בדיו כדאיתא בירושלמי ולא נאמר שיהיה כתוב הסת"מ בדיו ולשון השו"ע ג"כ משמע דבעת הכתיבה יהיה הדיו שחור ויש לפרש עוד לכוונת השו"ע כ"ש שחור אפילו ממי עפליס וקנקנתום ולא כר"ת וכמו שביאר בב"י וא"ע: * בין שיש בו מי עפצים. המחבר סתם דבריו ולא פירש ממה לעשותו משום דאפילו אם הוא עשוי מקנקנתום ומי עפליס או מגומא ומי עפליס כשר דמשמי מיניס מיחד נקרא דיו ולא כתר"ת דאוסר בזה וכמו שביאר בב"י בסימן תרל"א לקמן וגם בסי' זה רמז לזה דלא כתב השו"ע רק שיש בו ולא כתב אפילו אם הדיו הוא מעפליס בלבד ומיושב בזה קושית הפמ"ג[ב]) ולזה בא הרמ"א והוסיף דלכתחלה יש להתמיר שלא לעשותו מעורב בקנקנתום או בגומא משום דהוי כתב שאין יוכל להמחק וכמו שנתבאר ביו"ד בסימן רע"א ס"י[ב]) דדוקא בדיעבד אם כתבו במי עפליס וקנקנתום כשר [וגומא הוא ג"כ כתב שאין יוכל להמחק וכדאיתא בטוטה דף י"ז בתמה] וכן מוכח בהרמב"ם פ"א מהלכות תפילין ה"ד ע"ש ואין כונת הרמ"א לומר דלכתחלה דוקא מעשן ולא מעליס גופייהו [ועיין מ"א ופ"כ] דהרי ביו"ד בס' רע"א הרמ"א גופא כתב דלכתחלה יותר טוב שיעשה מדבר הבא מן העץ אם"כ מלאחי בעזה"י בעולת תמיד שפירש כן. א"כ י"ל דכונת הרמ"א למעט מה שכתב הב"י סתם בדיו שחור דמשמע כ"ש שחור כיון דהוא מתקיים והוא ניכר על הקלף דיו הוא וכמו שכתב בב"י בשם רבינו שמחה ולזה בא הרמ"א והוסיף דלכתחלה יתמיר כדברי רבינו חס דדוקא בא מן העץ: * בין שלא וכו'. עיין לקמן בסימן תרל"א ובי"ד בסימן רע"א שכתב השו"ע דאם כתב במי עפליס וקנקנתום כשר. כתב הפמ"ג מדלא הזכיר גומא משמע דאף אם לא הטיל בהן גומא כשר ועיין עוד בדבריו שמסתפק לדינא אם דוקא ע"י שניהן ביחד כיון דאין בהן גומא או אפילו בכל אחד יכול לעשות דיו כיון שהוא שחור והגר"א בביאורו בסימן זה ובסימן תרל"א פוסק דממי עפליס בלבד או מקנקנתום בלבד פסול אפילו דיעבד דלא מיקרי דיו כ"א משני מיניס ביחד מי עפליס וגומא או מי עפליס וקנקנתום ומגומא וקנקנתום יחד בלי תערובת מי עפליס ושמניס לא בריר"א לי דעת הגר"א בזה והנאון מהר"מ בנעבו בביאורו על המרדכי מתמיר בזה לכתחלה ובקנקנתום לבד או בגומא לבד מתמיר אפילו בדיעבד כדעת הגר"א ובתשובת משכנות יעקב סימן ל"ז מתמיר אפילו במי עפליס וקנקנתום יחד בלי תערובת גומא ע"ש. והנה בדיעבד בודאי אין להתמיר ולפסול במי עפליס וקנקנתום יחד נגד פסק השו"ע בסי' תרל"א ובי"ד סימן רע"א עכ"פ לכתחלה בודאי יש ליזהר כדבריו שאם הוא עושה דיו ממי עפליס אפילו אם הוא תערבו עם קנקנתום לא יעשהו בלתי תערובת גומא וה"ה דממי עפליס וגומא בלחוד נמי שפיר דמי ועי"ש בתשובת משכנות יעקב שמביא הרבה פוסקים סייעתא לדבריו גם כתב שם בתשובה לכתחלה יש לדקדק לעשותו ע"י ביטול כדעת הרמב"ן והר"ן הוא"ל דאפסור: * הרי אלו פסולין. ואם הוא אות לשון רמזו או שכתבו כולו כך ולזה אל"כ בתו"מ להעביר קולמוס כסדרן עליהן בדיו ל"ע אם מהני פמ"ג בס"ז אות ע"ו והתתם סופר בסימן רכ"ו ביו"ד בסק דמספק פסול דהוא בכלל דיו ע"ג מיקרא עיין בגיטין י"ט ע"א והדין עם הא"ר דלא כהפמ"ג שמספקא בזה עי"ש: * עפרות זהב. וה"ה שאר מיני צבעונין על הדיו דפוסל בזה להכתב ובזה לא שייך תקנתא דמעביר ואף אם יכלה אח"כ להעביר בדיו על הלבעונין והזהב בסק הע"ת והא"ר דלא מהני וזהו שכתב אחר כך על אות מאזכרה אין לו תקנה כלומר אפילו רוצה לחפות בדיו מלמעלה פסול ולאיה זו דחה הפמ"ג עי"ש ובאמת לענ"ד יש לעיין בזה אם יש בזה אפילו פסול בסק כמו דיו ע"ג לבע אחרי דכתב התחתון וגם העליון הוא כתב דיו ואין כאן מקום להאריך: * מעביר הזהב. הפריסה כתב עיין ביו"ד סימן רע"ו כתבתי שם בשם ריב"ש דיש לחוש משום כתב מנומר אם יש הרבה אותיות כן בכמה דפין וכן כתב הל"ח והא"ר השיג עליהם הריב"ש לא

מתרגם: ° כחול, תכלת °°מי נחושת

שער הציון

(ו) באר היטב: (ז) בל"א[ג]): (ח) רמב"ם:

הגהות ותיקונים: א) ס"ג ד"ה הרצועות: ב) ס"ו: ג) אולי צ"ל באר עשק:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ד' לא מביא שצריך לערב גומא.

על אות מאזכרות אין לו תקנה לפי שאסור להעביר הזהב משום דהוי * כמוחק את השם: ד * [1]צריך שלא תדבק שום אות (ז) [ה] (יב) בחברתה* אלא (יג) * כל אות תהיה מוקפת גויל: הגה ויכתוב (יד) כתיבה תמה שלא יחסר אפילו (טו) קולו של יו"ד והא מתויג (טז) כהלכתו (טוי מ"ם) ולכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצת שלא יהיו נמחקים מהרה וכן מצוה ליפותן מבפנים ומבפנים (דברי מרדכי): ה [2]צריך (יז) שיכתוב בימינו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו [3]ואם כתב (יח) בשמאל (מ) פסולים. [4]אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין. ואיטר יד שמאל דידיה (יט) הוי (ט) ימין: ו * [5]אין צריך לשרטט [6]כי אם (כ) שטה (י) עליונה [7]ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט

באר היטב

לא' מהגדולים שנהג כן ע"ש: (ז) בחברתה. אם האות גדול ודבק בסופו בתופן שאם נגרר מה שנדבק מ"מ יש"ר צורת האות כשר. הרד"ך בית מ' חדר כ"ב ומ"א כתב דיש להחמיר. ואם אינו דבוק בעצמו רק התג א' דבוקה בחברתה כשר הרב המאירי. ופרי חדש בא"ע סי' קכ"ה ס"ק י"א כתב דלא נהירא ואף בדיבוק ע"י תג יש לגרור הדבק ע"ש. גם הרלב"ח מחמיר עיין במ"א. ועיין לקמן סעיף כ"ה מש"ש: (מ) פסולים. היינו בשולט בימין לגד אבל שולט בשתי ידיו אם כתב בשמאל כשר מ"א: (ט) ימין. ואם כתב בימין פסול. כתב רמ"ע סי' ל"ח שאחד כתב בפיו ופסלו אפי' א"א למצוא אחרים מ"א וה"ה כיוצא בזה דלאו דרך כתיבה הוא אפי' ליכא אחרים אין לברך על תפילין שנכתבו בכה"ג ע"מ ע"ש: (י) עליונה. משום דאסור לכתוב

משנה ברורה

הזהב ואע"ג דכל זמן שאין מעביר פסול דכתב העליון מבטל כתב התחתון (טו) לא מיקרי ע"י ההעברה כתיבה שלא כסדרן כיון שאין כותב כ"א מעביר ונשאר כתב התחתון ממילא: ד (יב) בחברת'. ואם האות גדול ודבק בסופו בתופן שאם נגרר מה שדבק מ"מ יש"ר צורת אות יש מכשירין* ויש פוסלין והסכימו (י) האחרונים להחמיר ע"כ צריך לגרור מקום הדבק ואף (יא) בתפילין ומזוזות מהני תיקון כיון דלא נשתנה צורת האות מקודם: (יג) כל אות. ואפילו האות האחרון מהשיטה צריכה להיות מוקפת גויל מארבע רוחותיה ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד וכדלקמן בסוף סעיף ט"ז ואפילו אם יחסר הקפת גויל להקוץ של היוד ג"כ פסול הוא וכדלאיתא במנחות דף כ"ט וכל פרטי דין הזה עיין לקמן בסעי' י"ז[8] ובסימן ל"ו: (יד) כתיבה תמה. דהיינו (יב) שלא יכתוב מימין כפי"ן כפי"ן מימי"ן ומיני"ן נוני"ן ומיני"ן וכל כיוצא בזה: (טו) קוצו של יוד. היינו (יג) עוקץ שמאל של יוד וכ"ש אם מסר רגל ימין דפסול ותמוהני היוד עיין לקמן בדיני צורת האותיות בסימן ל"ו ומש"כ בשם הפמ"ג: (טז) בהלכתו. באותיות שעטנ"ז ג"ך חה הוא רק לכתחלה בדיעבד כשר לרוב הפוסקים אם לא תייג וכדלקמן בסימן ל"ו ס"ג עי"ש שמבואר שם כל פרטי דיני התיוג: ה (יז) שיכתוב בימינו. דאין דרך כתיבה בשמאל וה"ה לעשות איזה תיקון בשמאל בענין הכתיבה דפסול אבל להפריד נגיעות שבאותיות נראה דכשר אפילו בשמאל דומיא דמכשרינן באנשים הפסולין לזה לקמן בסימן ל"ע עכ"פ בדיעבד עי"ש: (יח) בשמאל. היינו בשולט בימין לגד אבל אם (יד) שולט בשתי ידיו אפילו כתב בשמאלו כשר ואפילו אם שולט בימינו לגד אם אי אפשר למצוא אחרים (טו) ימיסם אך לא[b] יברך עליהם. וקופר שכותב בימין וכל מלאכתו בשמאל או להיפך כתב הפמ"ג שנכון לכתחלה שלא נקבלו לקופר ובדיעבד אין לאסור עי"ש הטעם: (יט) הוי ימין. ע"כ אם כתב בימינו פסול כמו בשמאל דעלמא וכנ"ל אם אפשר למצוא אחרים וכתב הרמ"ע מעשה היה במגרים שתפס אחד הקולמוס בשפתיו וכתב בו ופסלו דאין דרך כתיבה בפה לכו"ע וכתב המ"א דפסול אפילו אם א"א למצוא אחרים.[a] ועיין בספר משנת אברהם בשם הגט מקושר ועוד פוסקים דמשוין זה או הכותב ברגלו להכותב ביד שמאל: ו (כ) שיטה עליונה. משום דתפילין אין עליה הלמ"מ לשרטט כמו מזוזה רק (טז) משום דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלי שרטוט ע"כ כשמשרטט שיטה עליונה די כי פתח בני אדם יודעים לאמן יהיה כמו כן להמאירי דכשר ומ"ש בשם הפר"ח נראה דגם המאירי מודה דהאי יש לגרור הדבק רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש להאן קודש שגרר משום

שערי תשובה

וגדיים של הטמאים ע"ש: [ה] בחברתה. ענה"ט והוקה נדבק בסופו אבל בראשו או באמצעיתו מודה הרד"ך דפסול אף בכה"ג עיין בכנה"ג ומ"ש רק התג אחד דבוקה בחברתה כ"ל שהתג של תיבה אחת נוגע עם התג שבתיבה שאחריה ונדבקו זה בזה מכשיר המאירי הואיל ומיכר שאינו דבוק ע"י עצמה כן מבואר בכנה"ג. ועיין בסימן ל"ו בד' אפרים מ"ש שם בתגין שבאות אחת נוגעים זה בזה שפסול ושם הטעם משום דהוי שינוי באות דאמחי כאות אחר משא"כ כאן. ונראה דאף בתיבה אחת שנוגעים התגין מאות לאות ליכא הך טעמא והינו כמו כן להמאירי דכשר ומ"ש בשם הפר"ח נראה דגם המאירי מודה דהאי יש לגרור הדבק רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש להאן קודש שגרר משום

ביאור הלכה

לא קאי כלל על דברי הנ"י כשזרק זהב על הדיו דבזה לא שייך ענין מצומר כיון דכתב דלמעה קיים אלא הריב"ש קאי על עיקר הדין אם כתב בזהב או בצבעונים עצמן וגרדן וכתבן בדיו דבזה שייך ענין מצומר והאריך בזה ועיין בנרכי יוסף סי' רע"ו שהסכים לדברי הא"ר וכן הבני יונה ג"כ: * כמוחק את השם. אבל מוחק ממש לא הוי דנשאר כתב התחתון ומשמע מכאן אפילו זרק זהב שלא בקדושת השם אסור למחוק דלא כמה שכתב הש"ך בס"ד בסימן רע"ו בס"ק י"ב פמ"ג: * צריך שלא תדבק שום אות בחברתה. ואם התג אחד דבוקה בחברתה בזה יש נ"מ דאם התגין של האות גופא דבק אחד בחבירו דעת הרמ"ע לפסול [והובא דברי לקמן במ"א[c]] ובא"ר] אך אם גופי האותיות ניכרות כל אחד בפני עצמו רק התג של אות אחד נוגע בתג שבאות שאצלה או מתיבה לתיבה המאירי מיקל בזה והמ"א והפר"ח[1] בא"ע סי' קכ"ה סקי"א מחמירין ג"כ בזה אך הא"ר בסימן זה כתב דיש להחמיר בזה רק דאם אפשר והובא דבריו בפמ"ג בא"א [ומה דמדברי שערי תשובה משמע בסק"ז[2]] שיש להחמיר אף להמאירי בדיעבד אם לא תקנן עיינתי בפר"ח שם ומשמע דהאי יש לדעת המאירי יש להסתיר אף בלא גרירה בדיעבד] ומ"מ לכתחלה בודאי יש להחמיר ולגרור כדעת הרלב"ח שהביאו המ"א בסק"ג דתיקון מהני אפילו בדיעבד ואפילו תגין שנוגעין אחד לחבירו באות גופא ונראה דמהני תיקון ואפילו במו"מ ולא מיקרי שלא כסדרן כיון דחזינן שלא נשתנה צורת אות מקודם עי"ז וכן כתב בספר קצת הסופר: * כל אות תהיה מוקפת גויל. גויל דנקט לאו דוקא דאין כותבין עליו תפילין וכדלקמן בס"ז רק דנקט ליישנא דש"ך אבל ס"מ ולאו דוקא. ע"מ: * אין צריך לשרטט כ"א שיטה עליונה. ובדיעבד אם לא שרטט אפילו שיטה עליונה לדעת המחבר או מכל לד לדעת הרמ"א מלוי בין שיטת ר"מ ושאלתי פוס' לבר"ת שב' דס"מ אין צריכה שרטוט רק בשיטה עליונה לדעת המחבר או מכל לד לדעת הרמ"א ובדיעבד נפסל בזה ומובכרח לומר כן ממסכת סופרים דיריעה שאינה מסורגלת פסולה א"כ ה"ה בתפילין דחד דינא אית להו לשיטתו אבל לפי מה דפסקינן ביו"ד סימן רע"א ס"ה דס"ת צריכה להיות שרטוט בכולה כמו מזוזה א"כ אין לנו ראיה לפסול התפילין בדיעבד אף אם לא שרטט אבל כ"א בבאור הגר"א בקצרה ובדבריו ניחא שלא כתב המחבר לפסול בדיעבד כמו שכתב להדיא ביו"ד בס"ת ומזוזה:

שער הציון

(טו) ע"ת ופמ"ג: (י) מ"א: (יא) פמ"ג: (יב) ב"י: (יג) א"ר ופמ"ג: (יד) מ"א ומיאור הגר"א: (טו) א"ר ופמ"ג דלא כלבוש: (טז) ב"י:

הגהות ותיקונים: א) ט"ז: ב) סי' ל"ו ס"ק ג': ג) בסק"ה:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל ד"ה צריך וכו' מביא בשם פרי חדש בא"ע, יש לציין שנשמט סע"ק זה ונמצא בדפוסים קדומים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב: אבל כתב בפיו וכו' פסולים אפילו א"א למצוא אחרים. [וכמג"א]. ב) ובשו"ע הרב סעיף ז' כתב: ומ"מ אם אי אפשר למצוא תפילין אחרים שכתבו בימין יש להכשיר הנכתבים בשמאל בין באטר בין בשמאל של כל אדם מאחר שלא הוזכר פסול זה בתלמוד.

ז מגמות ל"ד
ח סס ל"ז מ פס"מ סימן ר"ה והגה' מימון פ"ג מהלכות תפילין בסס סמ"ק דעת הכ"י
כ מגמות ל"ג
ל תוס' והרא"ש ופסר מרומה מהריא דגיעין ומס' בהלכות ספר תורה
פופרים מ הרא"ש

(כא) ישרטט כל השורות ולא ישרטט (כב) בעופרת מפני שהמקום השרטוט נשאר צבוע: הגה * וי"ל שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים אעפ"י שיודע לכתוב בלא שרטוט * וכן נוהגין: (נרון שאמר ומרדכי וספר תרומה וסמ"ג): ז [1]הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ולא על הדוכסוסטוס * ולא על הגויל. כותבין על הקלף במקום בשר * ואם שינה פסול [5]מהו קלף ומהו דוכסוסטוס העור בשעת עיבודו חולקין אותו לשנים וחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס ולפ"ז כי אמרינן כותבין על הקלף במקום בשר היינו במקום היותר קרוב לבשר דהיינו במקום חבורו כשהוא דבוק לדוכסוסטוס [2]וקלפים שלנו שאין חולקים אותם יש לזהם דין קלף * וכותבים עליהם לצד בשר [3]שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך * לתקנו ולהחליקו ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך * ומצד הבשר גוררים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד: ח * [4]צריך הקלף להיות מעובד (יא) [ו] (כג) בעפצים או [6]בסיד * [7]וצריך שיהיה מעובד לשמו [8]טוב להוציא (כד) בשפתיו (כה) * בתחלת

נ שנה ע"ע ומנחות ל"ג ם לפי' המוספר' והמרדכי בשם הרמ"ם והר"ן בשם הערוך והרא"ש בה"מ והרמב"ם בפרק ל' מה"מ ע מוספות וכל הני רטוחא פ כ"י צ מגילה י"ט ק מוס' שם והרא"ש והר"ן ר גיטין נ"ד אפילו לדעת רש"י ש הרא"ש בהל' ם"ת בשם ר' נרון וסמ"ג בסימן כ"ה

שערי תשובה

שלא כסדרן וע"ע בפר"מ שם: [1] בעפצים. עבה"ע ועיין בפמ"ס מאירות מ"ג סי' ל"ב בקלף שלאחר העיבוד חולקין אותו ומוסמין אותו בצבע לבן כדי שיהא מלב ולבן ביותר וקלא סופרים רצו לאסור מפני שאינו כותב על הקלף רק על אותו צבע ומפסיק בין הקלף לכתב והשיב שקנאת סופרים הוא זה והכל יפלה פיהם וכתב שמצוה מן המובחר לכתוב על קלף זה משום זה אלי ואנוהו והצבע הזה שמדובק לקלף אינו הפסק וגם כי כל לגאותו אינו מוכן ע"ש. ונראה שלכתחלה יש להעדיר על פניו בחוזק יד מעלית לבן ולקנת היטב ואז מה שאינו מדובק בהקלף מהצבע דבק טוב יסור ממנו ע"י הקטות הזה ומה שנשאר

ביאור הלכה

* וי"א שצריך וכו'. יש לעיין קנת אם שרטט כל השורות אם צריך ג"כ לשרטט מן הצדדים או לא ופפק זה יש להסתפק בפ"מ ומוזה דשם השרטוט כולו הוא לעיכובא ונראה דבדיעבד אין להתמיר מה שאפילו במוזה כי לא מכר בכ"מ רק שרטוט מן השיטין וכ"ש לפי מה שנראה מרדכי"ז הובא בפ"מ פי"ד ע"י"ש דעשם השרטוט אפילו במוזה הוא כדי לייסר השיטין בוודאי אין להתמיר מה. ודע דשרטוט של תפילין לכו"ע אין צריך להיות לשמה כמש"כ הפמ"ג: * וכן נוהגין. וכהיום נהגו הכל לשרטט בכל השיטין ועיין בספר ב"ש שכתב שג"ל שטוב לשרטט להשיטין לצד השער ומעלה ומטה ולהצדדים ישרטט לצד הבשר: * ולא על הגויל. גויל הוא העור שלא נחלק ולא הוסר ממנו רק השער ותקנו שם ומצד הבשר לא הוסר כלום: * ואם שינה פסול. קאי אכולם ואפילו אם כתב קולו של יו"ד שלא על הקלף במקום בשר כגון שבמקום אחד לא העבירו מהדוכסוסטוס פסול ועיין לקמן: * וכותבים עליהם לצד בשר. ויזהר מאוד שלא יטעה לכתוב לצד השער דמעכב בדיעבד וסימנו לזכיר אחר העיבוד איזה צד הוא סמוך לבשר רואים לאיזה צד שהקלף מתכרך כשמלחלחין אותו הוא מקום הסמוך לבשר ומ"מ אין לפסול תפילין ישנים מחמת סימן זה דאע"פ שאחר הכמינה נראה שנכתבו לצד השער אנו מעמידים להסופר שכתבם על חזקתו מזקת בקי ומומחה ובודאי כדין כתבם גם סמכינן על המרדכי דמכשיר אם נכתבו לצד השער. מ"ר: * לתקנו ולהחליקו. ואם גרד יותר מזה עיין בנשמת אדם כלל י"ג[א] דעמו דלא מיקרי תו קלף ובחתם סופר מ"ח תשובה ג' משמע שמקיל שם: * ומצד הבשר גורד הרבה. וסימנו לידע שנגרר כל הדוכסוסטוס מקובל בפי הסופרים כל מקום שהוא נמצא בקלף הוא ניכר לכל כי הוא חלק ושאר קלף אינו חלק כ"כ ואותו מקום החלק יכול לקנות ולהפרש בסכין או בחתכו ובדיעבד אם לא גרד כל כך עיין בחתה"ם שדעתו להתמיר וכן בתשובת משכנות יעקב ובנשמת אדם כתב דאין לפסול התפילין מטעם זה בדיעבד כיון דעכ"פ גגרר מן העור הקליפה הדקה הסמוך לבשר דעליה בודאי חל שם דוכסוסטוס וכן בתשובת מ"ם הנ"ל ובתשובת חסד לאברהם מיקל ג"כ מחמת זה ואף דאין למחות ביד המקיל בדיעבד דיש לו על מי לסמוך מה מאד ראוי להזהיר להסופרים שיזהרו מה עכ"פ לכתחלה שלא ישאירו על הקלף קודם שיכתבו עליו שום קרום וקליפה דקה בחקום הכמינה ואפילו קליפה דקה כחוט הטערה דזה הוי הכל חשש דוכסוסטוס: * צריך הקלף וכו'. והעיבוד הוא הל"מ דבלא זה אין עליו רק שם עור ולא גויל וקלף ודוכסוסטוס פמ"ג. וכל אלו הסעיפין הנאמרין פה לענין עיבוד הוא רק לענין הפרשיות של התפילין וכן לענין כתיבת הפרשיות ומזוזות [לבד מדעת הרמב"ם לענין מזוזה וכדאיתא ביו"ד בסימן רפ"ח ס"ב] ולענין עור הבמיס יתבאר לקמן בסעיף ל"ז: * וצריך וכו' לשמו. ובלא זה פסולין ואם הוא בחקום שלא יוכל להשיג תפילין אחרים כ"א אלו שנכתבו על עור המעובד שלא לשמה אף דבסמ"ח כה"ג נראה דיוכל לברך עליה בעבור שבתפילין יניחם כך בלא ברכה ע"ש בפמ"ג. ודע עוד דהפמ"ג[ב] החליט בסביעות דעיבוד לשמה הוא מדרבנן והביא ראיה לזה מתשובת הרמב"ם שהובא בכ"מ פ"א מהלכות תפילין הלכה י"א וכ"מ היכא שפסק לן אם נתחלף לו עור בעד עור שלא לשמה י"ל דפיקא דרבנן לקולא אך מתשובת רע"א סי' כ' משמע דהוא סובר שהוא לאורייתא וכן ראיתי לאחד שכתב בשם המג"א שכתב ג"כ דכל הפוסקים המחמירין בענין עיבוד לשמה ס"ל דהוא לאורייתא ומ"מ נראה *דבשעת הדחק יש להקל בספיקן דבלא"ה יש הרבה מהראשונים דס"ל דא"ל עיבוד לשמן [עיין בתשובת משכנות יעקב או"ח סימן מ"ב] וכעין שכתב בתשובת פרח מ"א בס"ב סימן ק"א הובא בברכי יוסף יו"ד סימן רע"א. ודע עוד דעיבוד קמחת הוי כשלא לשמה תשובת פמ"א סימן מ"ה דכ"מ מתוספות גיטין דף מ"ה בד"ה עיבוד לשמה ובספר בית אהרן יצא לידון בדבר החדש הבאידנא דאין כותבין בדוב על קלף אחר ספרים רק ס"ת הוי קחמת כלשמה ויש לעיין: * בתחילת העיבוד. ואם היה רק סוף העיבוד לשמה עיין לקמן בס"ט שבירנו שם דהט"ז ביו"ד רע"א ס"ג ס"ל דמהני הפמ"א ח"א סימן מ"ה

שער הציון

(יז) ב"ח ומוכח מן הטור: (יח) ב"ח הנ"ל: (יט) פמ"ג בלא כהמקילין בזיו: (כ) שם: (כא) מגילה י"ט ושבת ע"ט: (כב) מ"א ופמ"ג: (כג) משיבת נפש סימן ד': (כד) מ"ר ופמ"ג: (כה) הרא"ש בה"ק: (כו) פמ"ג:

באר היטב

פסוק בלא שרטוט וכשמשרטט שטה עליונה דיו עי' מ"א: (יא) בעפצים

משנה ברורה

לכתוב יותר ביותר ליפות השיטות הרשות בידו. ואם לא שירטט אפילו שטה עליונה עיין בביאור הלכה: (כא) ישרטט. פי' לכתחלה משום זה אלי ואנוהו אבל בדיעבד אפילו אם (יז) לא שירטט (יח) וכתב השיטות עקומות אין לפסול התפילין: (כב) בעופרת. (יט) וכן בדיו ובסיקרא וכל כיוצא בזה ואפילו (כ) בין השיטין אסור לשרטט בו וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אין להתמיר כן כתב הל"ח והמ"ר ובתשובת דבר שמואל סימן שם צ"א[א] מפקפק בזה מאוד אם משורטט בשום צבע שאור מחמת גגיעת אות באות ע"י השירטוט השאור אם לא לכתב מתחת השירטוט עי"ש: ח (כג) בעפצים או בסיד: (כא) דלא מיקרי קלף בלא זה רק דיפתרא ויש העור בסיד עד (כב) שיפול השער מאליו ולא ע"י גרירה ואם הוציאו קודם לכן לא יכתוב עליו דהוי דיפתרא עדיין ופסול ויש (כג) מי שאמולק וכתב דסופר שהוציא העורות לאחר ד' ימים ועדיין לא עבר שערות מעליהן נראה דבדיעבד [ב]אין קפידא דלא מליא בשער כלל דכיון דכבר הוצא בסיד ויתקן דהוגן לא מיקרי דיפתרא עי"ש: (כד) בשפתיו. ובדיעבד (כד) דיו במתשבה: (כה) בתחלת. ויותר (כה) אין צריך לא להוציא בשפתיו ולא לאשוב שמתעבדים לשמה אלא בתחלתו בלבד (כו) ואפילו נמשך העיבוד כמה ימים בכל העושה על דעת לאשוה הוא עושה.

(יז) ב"ח ומוכח מן הטור: (יח) ב"ח הנ"ל: (יט) פמ"ג בלא כהמקילין בזיו: (כ) שם: (כא) מגילה י"ט ושבת ע"ט: (כב) מ"א ופמ"ג: (כג) משיבת נפש סימן ד': (כד) מ"ר ופמ"ג: (כה) הרא"ש בה"ק: (כו) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) י"ד סי' ג': ב) א"א י"ג

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ח' כתב דבדיעבד כשר. ב) ובשו"ע הרב סעיף י' כתב: וצריך ליזהר שיהא העור מונח בסיד עד שיפול השער מעליו מאליו, ואם מוצאו קודם לכן לא יכתוב עליו, מפני שלא נתעבד כל צרכו ודפתרא הוא.

הלכות תפילין סימן לב

העיבוד שהוא מעבדו לשם תפילין * או (כו) לשם (יב) [ז] ספר תורה [ח]אבל אם עיבדה לשם מזוזה (כז) פסול: ט * אם עיבדו א"י * [א]להרמב"ם פסול (כח) אפילו א"ל ישראל לעבד לשמו [ב]ולהרא"ש כשר אם ישראל עומד ע"ג וסייעו: (הגה (כט) קלת (יג) בעבודה)[א] ב"י בשם הרא"ש

ת ב"י וכדעת ר"מ ור"ת דאפילו שלא לשמה

א בפרק מ' אה"ע

ב בהלכות ס"ת בשם רבי ברוך

באר היטב

ויש העור בשיד עד שיפול השער מאליו ואם מוציאה קודם לכן לא יכתוב עליו דהוי דיפתרא ב"ש מ"א: (יב) ס"ת. בתשובת עבודת הגרשוני סימן כ"ה אוסר לכתוב תפילין על קלף שנתעבד לשם ס"ת אם לא שיתנה בתחלה שאם ירצה אח"כ לשנות לקדושה קלה שיהא רשות בידו ע"ש. ועיין ביד אהרן מה שהקשה עליו. ועיין בתשובת נמת לדק סימן פ"א אי מועיל התנאי למעבד עור לרצועות של תפילין להשתמש במה שישתייר מהעור לתשמיש של חול ודעתו דהא דברצועות מותר ע"ש. ועיין בי"ד סימן רע"א ס"ק ג' כתבתי בשם העור דתיקון הקלף והשרטוט לא צריך לשמה: (יג) בעבודה. דוקא בשמיעו בעיבוד ואפילו בשוף העיבוד מהני אבל אינו מועיל אם שייעו להשתיר הרצועות. ובדיעבד אפי' לא שייעו כלל כשר ועכ"פ צריך שיאמר

שערי תשובה

מדונק בו הוא נעשה גוש אחד עם הקלף ואינו חוזק ומ"מ נראה שאין להתיר רק משיתה דקה אבל לא אם הוא עוה על פניו ועב קצת: [ז] ס"ת. עיין בה"ט בשם עה"ג ובפנים מאירות ח"ג ס' י"א כתב שנכד הגאון בעל עה"ג השיג עליו מדברי הש"ע והב"י כאן ובעל פנים מאירות הוכיח מהש"ס דמגמות שהדין עם העה"ג עיין שם. אמנם בשאגת אריה סי' מ"ז אחריך מה דעיבוד וכתיבה לשמה מהני מקדושה ממורה לקדושה קלה ולא מיבעיא מש"ר לש"י דמסתברא דחדא מלתא הוא ומהני בין מש"ר לש"י ובין איפכא ואם עיבד לס"ת מהני לתפילין ומזוזות שקנים מקדושה ס"ת. ואם עיבד לתפילין מהני למזוזה ולא לס"ת ואם עיבד למזוזה לא מהני אלא למזוזה לבד וכמ"ש הב"י

משנה ברורה

ותחילת העיבוד (כז) מיקרי כשמשיס העורות לתוך הסיד ולא בעת *שמשימס לתוך המים קודם מפני דזה לא מיקרי עדיין עיבוד: (כו) לשם ס"ת. דקדושתה חמורה מתפילין וכלל מאתים מנה ואעפ"כ (כח) מותר לשנות לתו"מ אף דקדושתם קלה ממנה אבל לדבר חול אסור לשנותו לבד (כט) אם התנה בפירוש בתחלת עיבודן שיהא מותר לשנותו אף לדבר חול אז מותר לשנותו. והנכון (ל) שינהגו כן הסופרים לכתחלה בעת שמשימים העורות לתוך הסיד שיאמרו אני נותן עורות אלו לתוך הסיד לשם קדושת ס"ת ואני מתנה לכשאלנה שאוכל לשנותו לכל דבר ולא כמו שנהגו הסופרים שאומרים לשם ס"ת או תפילין או מזוזות או שאר דבר רשות דאז מסתפקים האחרונים אם מהני ועיין בביאור הלכה: (כז) פסול. ולא מהני רק למזוזה בלבד דקדושתה קלה מתפילין ואם עיבד לתפילין מהני (לא) אף למזוזה ולא לס"ת ואם עיבד העור לשם רצועות לא מהני לכתוב פרשיות עליו אם עשה אח"כ קלף מהן דקדושתן חמורה ואפילו לעשות מהן עור בתים יש לומר נמי דפסול דקדושתן חמורה מרצועה [פמ"ג וע"ש עוד מה שכתב בזה]: ט (כח) אפילו. דס"ל להרמב"ם דעכו"ס עושה אדעתא דנכרי ואף על פי שהעכו"ס אומר ששומע לישראל אין פיו ולבו שוין בזה אבל הרא"ש ס"ל דכיון שהוא עומד ע"ג (לב) בתחלה בעת שמשים העורות לתוך הסיד ואומר לו שיתנם אז לתוך הסיד לשמה ולא בעינן הכונה של העכו"ס לזה רק בעת רגע בעת נתינתם לסיד ליתא לזה אשעה מועטת כזה ונותנם אדעתא דהכי אבל אם הישראל העומד ע"ג מיסב בלבו לבד לשמה לא מהני ואפילו אומר לו (לג) בפירוש כל שעומד מרחוק ואינו מלמדו לא מהני אפילו להרא"ש: (כט) קצת. אפי' אם לא שייעו רק (לד) בשוף העיבוד ואפילו גם זה הסיוע לא היה רק בשותפות עם העכו"ס כשר וכ"ז למצוה בעלמא אבל בדיעבד להרא"ש כשר (לה) אפילו לא שייעו כלל דעכו"ס אדעתא דישראל המצווהו

ומכין את הכל ועיין בפמ"ג שכתב עוד דלפי דברי הב"ח לא יועיל שרטוט אפילו דס"ת למזוזה אבל לפי מאי דאמרן פסקינן דס"ת ומזוזה שוין מהני ועכ"ש עוד דשרטוט דתפילין ומזוזה בדאי לא מהני להב"ח ואף אם שרטוט לשמה כמאן דליתא דמיא אך כבר הכרענו דאין להתיר בדיעבד. וע"ש בפמ"ג שכתב דכ"ז בשאמתא אבל במתשב בהדיא בהשרטוט שלא לשמה אפשר דגרע לד"ה: * או לשם ס"ת. עיין במ"ב במה שכ' ולא כמו שנהגו הסופרים עי"ש הטעם דבדאוריי"תא קי"ל אין בריה ולפי מה שכתב הפמ"ג דעיבוד לשמה הוא דרבנן יש להקל בדיעבד. וע"ע למעשה: * אם עיבדו עכו"ם. ואם עבדן אשה או קטן עיין לקמן בסימן ל"ט במ"ב סק"י: * להרמב"ם וכו' וסייעו. לבאר הדין דסיוע צריך להאחיך קלת דהנה הט"ז הביא פה ובי"ד רע"א דסיוע אפילו בשוף מהני והביא ראיה מהחזרת הקלף לסיד ע"ש והפמ"א בסימן מ"ה השיג עליו אחד דאיך נאמר כאן הוכיח קופו על אחלתו כיון דאחלתו עשאו עכו"ם איך נאמר דאשוס דבא הישראל בשוף וסייעו לשמה ועוד דאפילו בישראל עצמו הביא ראיה מדברים דלדינא יש שפק אם נאמר הוכיח קופו על אחלתו ע"ש היטב. ובאמת לפי הבנתו בט"ז יש על הט"ז פליאה גדולה מזו דהאיך הביא הט"ז ראיה מהחזרת הסיד לתוך[ב] הקלף

ביאור הלכה

מ"ה מולק ע"ז וס"ל דלדינא יש ספק אם נאמר הוכיח קופו על אחלתו וגם במיאור הגר"א לעיל בסימן י"א כתב כן דספק הוא אם נאמר הוכיח קופו על אחלתו ע"ש. ונראה דאעפ"כ אין להאחיר בדיעבד אחרי שיש הרבה מקילים כי גם דעת הגאון מהר"מ בעטו בבאורו על המרדכי להקל בזה ע"ש היטב בשוף הלכות ס"ת בד"ה אז יסייע ובפרט דהראיה שמביא הט"ז לדברי שם בי"ד רע"א מדמכשרי הגאונים להחזיר אפילו קלף שנתעבד לגמרי שלא לשמה לידי אחות ולהעביר עליו סיד לשמה וכ"ש בזה מלרפסא מיגרא [הגה"ה ומכ"ש לפי מה שאמאתי בשם תשובת חב"י דמפרש הביא דתשובת הגאונים שמתירים להחזיר את העור המעובד לידי אחות ולהעביר עליו סיד לשמה הייט בעור שאינו מעובד כל צרכו א"כ הרי מבואר בהדיא כדברינו ועיין בקו"א לשו"ע של הגר"ז ולענ"ד נראה דהאי דק המוחזר שם בתשובת הגאונים הייט קלף ממש וכן מוכח שם מדברי הטור וש"ך שם בתחלת הסימן דלא נוכל לדפוס דהטור איירי ג"כ בקלף שלא נתקן לו צרכו בתנאים לבד אז בתנאים וקמיה ולא עפיק דזה לא היה מתיר הטור בשם אין יכולת וכו' אפילו בתקוס הדחק ותדע דהטור וגם הש"ע השמיטו שם האי דין לאשון דתשובת הגאונים שמתירין אפילו בתנאים לבד בתקוס הדחק ש"מ דלא ס"ל והטעם דס"ל כיון דזהו הלמ"מ כמש"כ הרמב"ם בפ"א מה' תפילין אין להקל בו ע"כ הג"ה] ואולי גם דעת הגר"א כן כמו לענין קפק אם צריך להוציא בפה דוקא דגם שם מביא הגר"א דספק הוא ואעפ"כ לא הסמיכו רק לכתחלה וכדמוכח מהטוש"ע שכתב עוד להוציא בפפתיו וכדכתב הפמ"ג כן נאמר בזה ומכ"ש לפי דעת הפמ"ג שעיבוד לשמה הוא דרבנן. היוצא מדברינו דאם שכח ליתן העורות לתוך הסיד לשמה וזוכר בתוך עיבודו בעוד שיש עליה עדיין שם דיפתרא שיטלם מן הסיד ויחזור ויתנם לתוך הסיד לשמה כנ"ל ברור בעזה"י. וכ"ז אם הוא מתשב לשמה בתעשה העיבוד גופא אבל אם מתשב לשמה בעת תיקון הקלף אח"כ כגון מה שמתפיס אותו בתבן הפיש"ם וכדומה או בעת השירטוט של הסמ"מ או בלצורות בעת השתרטן לבד הוא מתשב לשמן זה בודאי לא מהני [ע"ז מיו"ד עם ופמ"ג והסכמת אחרונים] ודע עוד דבשם קי"ל דא"כ כלל שיהא לשמה ואפילו במזוחה דעצם השירטוט הוא הלמ"מ אפ"ה אינה צריכה להיות לשמה אך יש מן האחרונים שמחמירין בדבר לענין שירטוט [הב"ח במזוחה והבני יונה אף בס"ת] אפילו דיעבד ונכון לחוש לדבריהם עכ"פ לכתחלה ועיין בפמ"ג בא"מ ס"ק ד

שער הציון

(כז) נוב"י מ"ת בסימן קע"ה עי"ש ומשיג שם על הענו"ז שכתב בסימן זה בהפכו: (כח) ב"י ואחרונים ודלא כתשובת עה"ג דתמיר: (כט) לקמן בסימן מ"ב עי"ש כל פרטי הדינים: (ל) תשובת רע"א בסימן ב' ולקמן בסימן מ"ב בשע"ת עי"ש: (לא) ב"י: (לב) הרא"ש בה"ק: (לג) פמ"ג: (לד) ט"ז: (לה) ש"ך ב"ח ע"ת בנה"ג ומ"א ומ"ר ומיאורי הגר"א לעיל בסי' י"א לדעת הרא"ש דלא בפנים מאירות בסי' מ"ה שמתמיר בזה ואעפ"כ במקוס שעבדנין ישראל מצויים יתן להישראל כי גם התוס' ס"ל כהרמב"ם:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל בעיבודה: ב) צ"ל על:

(ל) וכן נוהגין ועין לעיל (סי׳ י״ח סעיף ב): י [i]כשמסמנין הנקבים במרצע * כעין אותיות אע״פ שנקל לא״י * לזייף אין חוששין * משום דמרתת הא״י פן יכיר ישראל (לא) בטביעות (יד) עין: יא עור שעיבדו שלא לשמו אם יש תיקון לחזור לעבדו לשמו [i]יתבאר בטור יור״ד (טו) סימן רע״א: יב * [ii]היה הקלף מעור בהמה וחיה ועוף (טז) [מ] * הטהורים * אפילו מנבילה וטריפה שלהם אבל לא מעור בהמה וחיה ועוף הטמאים דכתיב למען תהיה * תורת ה׳ בפיך ממין המותר לפיך ולא מעור דג אפילו הוא טהור משום דנפיש זוהמיה: יג [i]יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו [i]דהיינו שלא תהא * האות נראית בו חלוקה (יז) [ע] (לב) לשתים: יד [ii]הסופרים הזריזים

ג הגהת מיימון מה״ם ד הרב השמיטו שם והטור מי״ד שם בשם מסו׳ לעגון מכשיר ה שכתב ק״מ ו שם וסולין ק״ז והרי״ל מכמנדרים בסימן ל״ו ח שם

שערי תשובה

סי׳ ל״ג ע״ס: [מ] הטהורים. עבה״ט וכתב נכנור שור בשבת דף ק״מ מנין שאין כותבין תפילין כו׳ והוא עפ״י מה שנתרנו בשאלה אחת שם מותר לכתוב תפילין ע״ג עור בהמה טהורה שנעבדה ונעשית ע״ז והעלינו לפי מ״ש כאן דנעינן מן המותר (ור״ל שבתשובה שם הוכיח דמותר בפיך ממש נעינן ולא כמ״ש התוספות דקלף על המין ופסק תשובתו שעלמו מן העין וחכל על דאמרין) אלא אפילו לפירוש התוס׳ דהכוונה על המין המותר מ״מ יש לאסור דע״ז איתקש למת כו׳ עיין שם: [ע] לשתים. עבה״ט ועיין בתשובת הגאון

באר היטב

לעובד כוכבים ליתן לתוך הסיד לשמה ועיין באר עשק סי׳ י״ד. ובהרמ״ע סי׳ ל״ד: (יד) עין. כתב הג״מ אם נתנו מתחלה בעיבוד לשם קדושה יוכל להניח העובד כוכבים ולהוליאו ולתקנו וא״ל לסייעו עוד עיין מ״ל: (טו) סימן רע״א. דיכולין לחזור ולתקנו ע״ש ס״ק ז׳ מש״ב. (טז) הטהורים. בתוספות דסוטה דף י״ז כתבו בשם הירושלמי דאפילו שאר ספרים שיש בהם שמות אסור לכתוב על עור בהמה טמאה מ״ל. בתשובת הרמ״ע סימן ל״ז כתב דיש מעלות דשל

ביאור הלכה

שליל מלוה מן המובחר ושל חיה יותר משל בהמה ובהמה שחוטה עדיף משל חיה נבילה ע״ש וכ״כ בשבנה״ג ובע״ת. אי בהמה טמאה שנולדה מטהורה אם עורותיה כשר לתו״מ או עור בהמה טהורה שנולדה מטמאה אי פסול לתו״מ עיין בתשובת יד אליהו סימן ב׳ שהאריך והעלה להחמיר. עור של בהמה רובעת וערבעת אסור לכתוב תו״מ יד אליהו סימן ל״ה ע״ש: (יז) לשתים. ר״ל דבשעת הכתיבה נפסק

משנה ברורה

לעשות לשמה עביד: (ל) וכן נוהגין. והמנהג לפי דברי אחרונים לכתחלה צריך להיות כך שיש הישראל בעצמו העורות לתוך הסיד לשמה ויאמר לעכו״ם שכל שאר מלאכת העיבוד שיעשה הוא יעשה ג״כ לשמה ויכול העכו״ם אח״כ להוציאו בעצמו ולתקנו וא״ל לסייעו עוד עיין מ״ל: (טו) סימן רע״א. דיכולין לחזור ולתקנו ע״ש ס״ק ז׳ מש״ב. (טז) הטהורים. בתוספות דסוטה דף י״ז כתבו בשם הירושלמי דאפילו שאר ספרים שיש בהם שמות אסור לכתוב על עור בהמה טמאה מ״ל. בתשובת הרמ״ע סימן ל״ז כתב דיש מעלות דשל

שלא מלוה מן המובחר ושל חיה יותר משל בהמה ובהמה שחוטה עדיף משל חיה נבילה ע״ש וכ״כ בשבנה״ג ובע״ת. אי בהמה טמאה שנולדה מטהורה אם עורותיה כשר לתו״מ או עור בהמה טהורה שנולדה מטמאה אי פסול לתו״מ עיין בתשובת יד אליהו סימן ב׳ שהאריך והעלה להחמיר. עור של בהמה רובעת וערבעת אסור לכתוב תו״מ יד אליהו סימן ל״ה ע״ש: (יז) לשתים. ר״ל דבשעת הכתיבה נפסק

הקלף והרי ע״כ מיגרע גרע דבהחזרת הסיד אפילו לא היה בעיבוד לאשון שוס אמירה לעכו״ם מהני כמו שנראה מדברי הטור ביו״ד שם וכאן צריך ע״כ אמירה לעכו״ם דמסייע לכך אין בו ממש אע״כ דכונת הט״ז בשש״כ בשסייעו אין ר״ל שיעשה איזה מעשה בסיוע העכו״ם דמסייע זו בודאי אין בו ממש אלא ר״ל שיעשה גם הוא איזה מעשה עיבוד אלי העכו״ם וסברת הט״ז לומר דזה בודאי חשיב הזמנה מעליתא לקדושה כיון דבלא גמר הישראל לא היה עדיין העור מעובד ועד כאן לא הממירו התוספות אלא דתיקון הקלף ושירטוטו זה לא חשיב הזמנה לקדושה כיון לבבר גגמר מלאכת העיבוד אבל מה שעושה בעיבוד מעשה גמורה דבלא עשייתו לא היה העור נגמר בעיבודו מהני וע״ז הבית רמיה מהחזרת הדק [שהוא קלף כדאיתא בטור] פי׳ דהלא לענין שבת בודאי אין עיבוד אחר עיבוד וכמו שמתאר בהלכות שבת לענין שאר מלאכות וכאן מהני אח״כ דכאן לא בענין רק שיעשה מעשה שיהא מוכיח שהיא הזמנה מעליתא לקדושה א״כ כ״ש כשעושה הגמר בעיבוד עצמו דזה בודאי מיקרי עיבוד אף לענין שבת [וכמו שמוכח בשבת דף ע״ו״] דפרק הייו מולא הייו מעבד אלמא אף דלא עשה כ״א אליהה בעצמה שפדיין שם עור עליה ולא קלף כדאיתא בשבת דף ע״ט חייב משום עיבוד א״כ כ״ש כשעשה עפרן לבד דמה עגמר עליה מלאכת העיבוד להקרא ע״ז קלף ולא דיפתרא דחייב] כ״ש דמיקרי עיבוד לענין לשמה וא״כ אין אנו צריכין לומר זוכיח סופו על תחלתו דבסופו לבד די וממילא אין אנו צריכין ג״כ לומר שיהה לעכו״ם בתחלתו לעשות לשמה ומה יוסר כל הקושיות מדברי הרב ע״ז. היולא מדברינו דבר עיני קיוע יש אם עשה פעולה בשותפות העכו״ם ואפי׳ בתחלתו מה ודאי לא מהני רק בתופן כשאמר לעכו״ם ליתן לתוך הסיד לשמה ואפילו זה לא מהני רק להרא״ש ומה מיירי הש״ע שכתב וסייעו קצת בעיבודה אבל ודאי אם עשה פעולה בתחלת העיבוד אף שתחלת העיבוד עשה העכו״ם כיון דבלא הישראל לא היה גגמר ס״ל הט״ז דמהני אף אם לא אמר להעכו״ם בתחלתו שיעשה לשמה וגם הרמב״ם והתוספות דס״ל דהאמירה להעכו״ם לא מעלה כלל יודו מה לדברי הט״ז דמהני אח״כ מלאמי בעזה״ל להגאון מהר״מ בעטו בסיוע על המרדכי סוף הלכות ס״ת בד״ה או יסייע שמוכח בהדיא מדבריו שם שהיא קובר כמו שכתבו אפילו לא אמר לעכו״ם מעניין לשמה מהני כיון דעשה הישראל פעולה בעצמו במלאכת העיבוד לשמה: * כעין אותיות. כדי שלא יחליפם העכו״ם בעורות אחרים. ודוקא כעין אותיות אבל נקבים כך לסימן לא מהני [פמ״ג]: * לזייף. שמנים העור ע״ג עור אחר ועושה ג״כ במרצע כעין אותן האותיות. כתב המחבר״ם דלרך זהירות מרוצה כשמעבד ע״י עכו״ם אומן הוא מניח מטליתין על הנקבים הנמצאין בהקלף ואותן עלמ״ר קרוב לדאי שלא נתעבדו לשמה שהן מחתיכות עורות שמקלע ומוטל מכל אשר יפא לידו להניל עלאי ובקושי נכרים אחר העיבוד כ״א נגד השמש: * משום דמרתת. הלא״ה לא שייך מה סד״ר לקולא [כי לשיטתו לשמה הוא דרבנן] דכל שנהנה בו העכו״ם רגיל וקרוב לדאי הוא. ובמקום דלא נהנה בו העכו״ם ע״י החליפין קי״ל דלא חיישינן לאחלופי [פמ״ג]: * יהיה הקלף מעור בהמה וכו׳.[2] עוף משובח ואחריו היה ואחריו בהמה ושליל יותר טוב שעדיין לא יצא לאויר העולם [אחרונים]: * הטהורים. וטהורה שנולדה מטמאה עיין בתשובת יד אליהו סימן ב׳ שהאריך והעלה להחמיר אבל טמאה שנולדה מטהורה אסור לכתוב עליה אם״מ ועיין בתשובת אם״מ הלכות תפילין סי׳ ל״ו. ועור של איסור הנאה עיין בפמ״ג בס״ק כ״ז: * ואפילו מנבילה וכו׳. ואפילו נתנבלה ע״י אחרים כגון נחורות ועקורות. תוספות שבת ק״מ: * תורת ה׳. ואפילו שאר ספרים שאינם תנ״ך שיש בהם שמות שאינם נאמקים אסור לכתוב על עור בהמה טמאה ואם הם כתובים רק גרמו לסימן הש״ס ל״ל דשרי לכתוב וה״ה ספרי הש״ס ופוסקים כה״ג שרי [פמ״ג]: * האות וכו׳ חלוקה לשתים. עיין במ״ב סוף ס״ק ל״ב בתה שכ׳ אם לאחר הכתיבה וכו׳ רואין אם יש בו צורת אות וכו׳ ואם הנקב שנעשה לאחר הכתיבה הוא רק באמצע עובי האות אפשר דיש לנדד להקל בהכו״ר אפילו אם אין בו שיור אות עד המקום ההוא כיון דלא נשתנה צורת האות

שער הציון

(לו) פמ״ג: (לז) מ״ל:

עי״ז

הגהות ותיקונים: א) ע״ה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף י״ג פסק כהמחבר, ואינו מביא שיטות הי״א שהוא המג״א. ב) בספר פתחי עולם ומטעמי השולחן סימן ל״ב ס״ק ל״ז כתב שבשו״ע הרב לא כתב שעוף משובח אלא לענין בתים ורצועות בסעיף נ״ו, משמע דלענין כתיבה אינו אלא מותר ולא קודם לבהמה וחיה. ג) ובשו״ע הרב סעיף יב כתב ואם הישראל נתנו בתוך הסיד לשמו מניח את הנכרי בלבדו להוציא לתקנו וא״צ לסייעו עוד, משמע שלא אמר כלום לנכרי, ומשמע שמותר אפילו לכתחילה.

הלכות תפילין סימן לב

עושים שלשה מיני קלפים העב יותר לכתוב בו פרשת שמע שהיא (יח) [י] קטנה (לג) והדק ממנו לפרשת והיה אם שמוע שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והיה כי יביאך שהם ארוכות עושים קלף דק מאד ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי לתפילין: **טו** [ט]אם (לד) לאחר שנכתב ניקב (לה) בתוך הה"א או המ"ם כשר אפילו ניקב כל תוכו שהנקב ממלא (לו) כל החלל * אבל בירושלמי משמע (לז) שגם בפנים צריך שיהא מוקף קלף. (לח) ניקב רגל פנימי של ה"א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא [כ]כשר להרא"ש: הגה אבל אחר פוסקים (לט) מצריכין כמלא אות

פ מנחות כ"ט לפירוש הפני נרש"י ולהרמב"ם נפ"ל מה"ת י בפרק קמא דמגילה ה"ל[א]) ב בהל' ספר תורה וכפי' הפ' שברש"י שבמנחות

באר היטב

שהדיו עובר עליו ואין הנקב נרגש בקולמוס אע"פ שנראה נקב דק כנגד השמש כשר ב"ח מ"א שכנה"ג ע"ת אבל הט"ז כתב דבעינן שיהיה שם נקב קטן כ"כ שהדיו סותמו ואינו נראה כלל נגד השמש ע"ש. וכל זה קודם הכתיבה אבל אם ניקב לאחר הכתיבה אפילו נחלק האות לשנים כשר אלא דבעינן תיקון שיוכל לקרותו. ב"ח שכנה"ג ע"ת ט"ז. ועיין סעיף ט"ז ובתשובת מעיל יוסף ח"א סימן ז' ובתשובת תורת חיים ח"ג בקונטרס עוללות הכרם: (יח) קטנה. ורמ"י כתב שהסופרים שלהם עושין תיקון אחר שכל הקלפים הם שוים בתורך ז' ובעובי ז' אלא שמניחים גליון בפרשיות הקלרות ע"ש. ועפ"ז שמעתי לתרץ מה שהקשה התוספות י"ט במסכת שבת פרק ח' משנה ג' בד"ה שהיא שמע ישראל וכו' ע"ש ד"ל דהתנא אתא לאשמעינן דלענין שבת אין צריך שיהיה הקלף עב או עם הגליון כמו בתפילין רק השיעור הוא כדי לכתוב עליו רק פרשת שמע ישראל וא"ל גליון ואף שהקלף הוא דק וק"ל. ועיין בספר יד אהרן ובהלק"ט ח"א סימן

משנה ברורה

שהוא קטן כל כך עד שכשמעבר עליו בקולמוס נסתם הנקב בדיו ואין הנקב נרגש בקולמוס כותבין עליו אע"פ שנפל מעט דיו במקום ההוא ונראה נקב דק כנגד השמש (לח) כשר אבל אם ניקב כ"כ שאין הדיו עובר עליו פסול שהאות נראית חלוקה לשתים על ידו ואפילו אם הנקב נאמצע עובי האות נגנו או בירכו (לט) ודיו מקיפה מכל צד פסול ואפילו (מ) אם עד מקום הנקב יש צורת אות. וכ"ז קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתים ע"י נקב רואין (מא) אם יש בו צורת האות עד מקום הנקב כשר וכמו שיתבאר בסמוך בסעיף ט"ז ועיין בביאור הלכה: יד (לג) והדק ממנו לפרשת והיא ש. ט"ם וא"ל לפרשת והיה כי ימלך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והא"ם שהם ארוכות וכו' [ביאור הגר"א ויד אהרן] ורמ"י כתב שהסופרים שלהם עושים תיקון אחר שכל הקלפים הם שוים בתורך ז' ובעובי ז' אלא שמניחין גליונין מפרשיות הקצרות: **טו** (לד) לאחר שנכתב וכו'. נקדים ב' הקדמות ואח"כ נבאר בעזה"י. א' כל אות צריך שיהא עליו צורתו הראוי לאותו אות וא"ל פסול ומה (מב) אין חילוק אם לא נכתב כהלכתו או אם אח"כ נתקלקל. ב' כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה ובדין זה יש שני פרטים. א' דוקא אם לא היה מוקף גויל קודם כתיבה אבל (מג) אם לאחר כתיבה נעשה נקב או קרע סמוך לאות מבחוץ ועי"ז אינו מוקף גויל כשר וכמו שיתבאר בסעיף ט"ז בשו"ע. ב' דעת רוב הפוסקים דאין צריך להיות מוקף גויל רק מבחוץ להאותיות ולא בתוכן חוץ מהירושלמי שמחמיר בזה. ועתה נבוא לבאר השו"ע אם לאחר שנכתב ניקב וכו' הטעם דבפנים אין צריך להקפת גויל ולפ"ז אפילו אם הנקב קודם כתיבה כשר (מד) והאי דנקט אם לאחר שנכתב ניקב משום דלכתחלה אין לכתוב אפילו אם הנקב באמצע אללו ואין ממלא את תוכו אבל באמת אם עבר וכתב אפילו אם היה הנקב קודם שנכתב כשר וא"ל שוב תקון: (לה) בתוך הה"א. וה"ה (מה) שאר אותיות שיש להן ג' דפנות ויש אלל בתוכו אבל ד' פשוטה וכ"ש וי"ו וכדומה לאו חוץ מיקרי: (לו) כל החלל. ואפילו נגע הנקיבה בחוט גופא כל שנשאר (מו) שריטה דקה מבחוץ כשר דאין שיעור לעובי האותיות: (לז) שגם בפנים וכו'. וא"כ דינו כמבחוץ אם היה הנקב בתוכו (מז) קודם כתיבה פסול ועיין בט"ז ובפמ"ג בשם הלבוש שיש להחמיר בהירושלמי. ודע דלהירושלמי צריך הקפת גויל בכל הצדדים מבפנים כמו מבחוץ ע"כ אם ניקב בתוכו קודם הכתיבה אבל האות ועי"ז אינגו מוקף גויל (מח) יש לגרור מעט מבפנים מעובי הקו של האות ויהיה מוקף גויל ועיין בביאור הלכה סוף ד"ה אבל בירושלמי וכו': (לח) ניקב. וה"ה (מט) אם נמחק קצת מהדיו ולא ניקב. ודוקא בה"א פליג הרא"ש ומכשיר אם נשאר כל שהוא בין למעלה מהנקב (נ) ובין למטה דסבר (נא) דאין שיעור להנקודה התלויה בה ואפילו אם כתב מתחלה רגל קצר כזה כשר להרא"ש אבל בשאר אותיות כמו חי"ת וכדומה (נב) גם הרא"ש מודה דהרגל השמאלי דינו כמו רגל ימיני: (לט) מצריכין כמלא וכו'. ומיירי בענין שאין בו חסרון משוש הקפת גויל כגון שניקב לאחר

שער הציון

(לח) ב"ח מ"א וא"ר ופמ"ג ודה"ח: (לט) ט"ז ודה"ח: (מ) כן מוכח מלבושי שרד: (מא) פשוט: (מב) פשוט ומבואר בכמה מקומות: (מג) לקמן בסס"ז: (מד) פמ"ג ולבושי שרד: (מה) פמ"ג: (מו) כדלקמן: (מז) פמ"ג: (מח) פמ"ג: (מט) דה"ח: (נ) שו"ע של הגר"ז: (נא) ב"ח: (נב) מוכח מהרא"ש ועיין בב"י:

הגהות ותיקונים: א) ה"ט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף י"ט מביא כשיטת הט"ז דאם יש נקב סמוך לאות כשר לשיטת הירושלמי.

(יט) קטנה (מ) * והכי הלכתא*(נ"י) (מא) * לניקב רגל (מב) הימיני (מג) אם נשתייר ממנו (מד) *מלא אות קטנה *כשר *ואם לאו פסול: **טז** (מה) * נפסק אחת מהאותיות הגה (כ) [יא] (מו) * הפשוטות * כגון וי"ו זי"ן (מז) או שנפסק רגל (הנו"ן) וכיולא בה (מרדכי ה"ק דף נ"ג) (מח) *אם תינוק שאינו

ל שם בגמ' דמנחות מ מרדכי בהקומן

שערי תשובה

וגם מה ענין לקרות לה מרוכה בשביל שדמוקה בגמגא. לכן ממוורתא להגיה כמ"ש בד מהרן כנ"ל: [יא] הפשוטות. עבה"ט וכ"ש שאין לדברי

באר היטב

רנ"ט: (יט) קטנה. היינו יו"ד: (כ) הפשוטות. כגון וי"ו זי"ן או שנפסק רגל הנו"ן כנ"ל. וכ"כ בע"ת וכ"ה במרדכי וכ"כ המחבר יד אהרן ובקצת נוסחאות כתב או שנפסק רגל האל"ף. והט"ז הרבה

להקשות עליו והעלה דהך נפסק רגל הא' מקומו אח"כ מיהו אם אינו רואים שלא נשאר צורת אות כתיקונו או נפסק רגל הא' פסול ע"ש

ביאור הלכה

להקל בניקב כל תוכו: * והכי הילכתא. עיין במ"ב סק"מ שכתב מדבריו וכו' וכן משמע בב"י ועיין בדה"ח בהל' קה"ת בדין כ"ו דמשמע מדבריו דמעטעם פסיקא דדינא החמיר הרמ"א ולדבריו שם ניקב כל תוכו ומיקב רגל השמאלי עד שלא נשתייר בו כמלא או"ק חד דינא אית להו אבל המעיין בד"מ האריך ירחה להדיא מדבריו דמסכים לדעת המרדכי דמקיל בניקב כל תוכו א"כ ממילא רגל השמאלי שוה לרגל ימיני לפסול כידוע להמעיין בפוסקים דהא בהא תליא לבד מהב"ח שכתב דהטור מיקל בשניהם: * ניקב רגל הימיני אם נשתייר וכו'. עיין במ"ב בסקמ"א שכ' שם דינא דהמ"א שהביא בשם הר"מ[ב] דאם נשאר בעומי האות כמו וי"ו או יו"ד דקה כשר וכתבנו ע"ז הטעם דאין שיעור לעומי האותיות כ"ז כתבנו לפי מה שכתב הפמ"ג בסימן זה סקי"ו ע"ז דאם נשאר שריטה דקה שאור די בכך משמע לכאורה לפ"ז דאפילו כ"ש כשר ולא יתכן לפ"ז לשון הגמרא להר"מ דהכי איתא שם ניקב ירכו אם נשתייר הימנו כמלא או"ק כשר וא"ל פסול משמע דהדא דאפילו[ג] נשתייר כ"ש פסול. אך באמת זה אינו מוכח כ"א לפי שיטתו דהמאירי משא"כ לדידן בא מאירי הגמרא כלל בנפסק האות מעומדו עיין בפמ"ג שם ואין צריך שישאר בה האות כמלא או"ק מ"מ ע"ע אחרי שהמ"א הביאו: * מלא או"ק. ואם זה הכתב הוא מכתב מיעוט לכאורה דאין מועיל אם כמלא או"ק הוא מכתב קטן דאל"כ אין שיעור לדבר אבל אם זה הכתב הוא כתב גדול *נראה דבודאי מהני אם כמאו"ק הוא מכתב מיעוט: * כשר. עיין במ"ב מה שכ' שאין צריך להראות להתיעוד כן משמע מכל האחרונים ה"ה הפרישה והט"ז והפמ"ג ומתה"ש והה"מ ולא שבקינן פשיטותא דהני גדולים משום פסיקא דיד אפרים ובאמת פליאה נשגבה על דברי האיך רצה לומר דדעת המ"א ברמ"א הוא כך הלא מד"מ מוכח להדיא וכן בפרישה דדעת המרדכי הוא דלא בעינן בה"א ובה"ג רק כמלא או"ק דאל"כ לא מקשה מידי שם עי"ש ובכאן הלא נראה ברמ"א בהג"ה בשם מרדכי וכן כתב בהדיא בפמ"ג במ"ז דאף שבד"מ מצדד לומר דדעת הטור כהמאירי מ"מ בשו"ע סתם כדעת המרדכי וכן בפרישה השיג על הד"מ ומסיק דגם דעת הטור כהמרדכי דלא אמרינן לירוף באות נפסק וא"כ ממילא מוכח מהגמרא דבאות ה' וכדומה די בשיור כמלא או"ק לבד. והטעם בזה נראה פשוט דקיים להו לחז"ל באות ה' וכדומה דזה שיעורן בעצם ולכן אין צריך להביא ראיה מהתיעוד דהתיעוד אין מורגל בזה התמונה דכל אחד כותב לכתחלה אות אחרון והוא דומיא דחי"ת שיתבאר ג"כ לקמן בסכ"ה דאין ראיה מהתיעוד משום דאין מורגל בחי"ת של תפילין. ומ"מ בדיעבד אם הראוהו להתיעוד דלא יוצא ולא יכול לקרותו יש להאמיר בזה כי ראיתי להשיורי כנה"ג שמגדל לומר דאפי' במקומות דלא משגחינן על מיעוט להקל על ידו משגחינן עליו להחמיר ע"ש. ואף דבחי"ת של תפילין מצוה לקמן בסוף סכ"ה דקריאתו של מיעוט לא מגרע בזה היינו משום דשם אין מורגל כלל בחי"ת של תפילין דאפילו אם היה נכתב כתיקונו היה קורהו בב' זייי"ן כמצוה בב"י בסוף סימן ל"ו משא"כ בענייננו:

* ואם לאו פסול. ולא מצרפינן ליה מה שלמטה מהנקב או בהפסק אפילו לא פרידתו ניכר להדיא ותיעוד דלא מכיס ולא טיפש קרי ליה לאות וכ"ז בלא תיקון אבל אם תיקן את הפסקתן הדין בזה הכל כמו שבארנו בסמוך:

* נפסק. וה"ה אם מתחלה כתב הסופר איזה אות פשוט ונפתפק לו אם הוא ארוך כשיעור שראוי להיות וא"א לו להגיה דהוה שלא כדרכן מראה לתיעוד. ע"ז וא"ל ומידושי רע"א: * הפשוטות וה"ה אם הפסק הוא בד' שגנו קצר ונפתפק לנו אם הוא כשיעורו מראה האות להתיעוד אמרוים: * כגון וי"ו זיין.עיין בפמ"ג שנתפתפק לומר דמיין שנפסק די כמלא אות קטנה דמה שגנו עובר מב' הלדדים מוכח שאינו יו"ד והוכא בחידושי רע"א. ועיין בדה"ח בהלכות קה"ת ובשערי אפרים שהשוו שם זי"ן לו"ו לדינא. ועכ"פ אם התיעוד קראו ליו"ד ודאי פסול. ועיין במה שכתבנו בסעיף ע"ו בשם כנה"ג[ד]. ועיין בב"י בסימן ל"ו באות וא"ו: * אם תינוק. עיין בפמ"ג וא"ל דאם יש כמלא או"ק דיהו כגון וי"ו או ו"ן פשוטה קטנה ויכר יפה

שער הציון

(נג) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) דאם ב) ר"ת הר' מנחם מאירי: ג) שכנה"ג:

(כא) [יב] (מט) לא חכם (נ) ולא טפש * יודע לקרותו כשר * ואם לאו פסול (נא) ואין צריך לכסות לו שאר (כב) אותיות כמו שנוהגים: הגה * מיהו אם אינו רואים שלא נשאר צורת (כג) (נב) האות כתקונו פסול אע"פ שהתיוק קורא אותו כהלכתו (מרדכי ומהרי"ק שורש ס"ט וריב"ש) [1]הא דמכשרינן

[1] בית יוסף מדברי הרמב"ם פפ"ז מהלכות תפילין

באר היטב

והמ"א גורס רגל האחד ע"ש ואין לדבריו הגנה ועיין בספר תורת חיים בקונטרס עולות הכרס: (כא) לא חכם. כתב הט"ז ג"ל דהך נפסק מיירי שנפסק קצת מאורך האות ולמטה לגמרי ולא נשאר ממנו רק החלק שקודם ההפסק אז תלוי בקריאת התיוק אם סיפק לנו אם נשאר כשיעור של האות ההוא אבל אם נשתייר גם למטה מן ההפסק דהיינו שנעשה ההפסק בראבו של רגל האות ואחר ההפסק נשאר עוד למטה חלק מן הרגל זה לא מועיל תיוק דהתיוק ילרף מה שלמטה ממנו לחלק העליון ובאמת אין לו צירוף וזה דומה לנפסק רגל הא' אלא צריך לכסות את חלק הנשאר אחר ההפסק ואין זה דומה למ"ש הש"ע כאן דאין צריך לכסות שאר האותיות דבזה ודאי מודה דצריך לכסות. ב"ח פסק דלא מכשרינן ע"י תיוק אא"כ שנכתב מתחלה כהלכתו האות ואח"כ נפסק אבל אם נכתב מתחלה כך לא מהני תיוק אע"ג דליכא נקב ע"ש וט"ז חולק עליו וכתב דאין חילוק בזה דאם אירע שכתב הסופר איזה אות פשוט ונסתפק לו אם הוא ארוך כשיעור שראוי להיות וא"א לו להגיה דהוי אלא כסדרן ודאי מראה לתיוק האות ע"ש. ועיין בתשובת מטה יוסף ח"א סימן ז' שהאיר בעד הב"ח. ועיין בקונטרס עוללות הכרס: (כב) אותיות. משמע דבין מלפניו ומלאחריו א"ל לכסותו וכ"כ הב"ח בא"ע סימן קכ"ה ע"ש אבל מהרי"ט ח"ב בטו"ד[א]) סי' ל"ב כתב דלקמיה קאמר אבל מה שקודם לו צריך לכסות שאם יתחיל מתחלת המקרא סירכיה נקיט ואזיל וכן נהגו עכ"ל. וכתב היד אהרן דאף בתיוק אלא למד באותה פרשה אפ"ה צריך לכסות את שלפניו דלא כספר גט פשוט סימן קנ"ה ס"ק פ"ג ע"ש: (כג) האות. ז"ל מהרי"ק שורש פ"ט בדין אלפי"ן שאין היו"ד שלהן נוגעת אל עצמה וכן נקודת הפ"א שאין נוגעת לגגה שהוא פסול ואין להכשירו ע"י קריאת התיוק שלא נאמרו דברים הללו אלא היכא שנפסק האות ובגיר לה משיעורא כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקים אם הגיע לאורך וי"ו או אם כשיעור יו"ד ולכן תועיל קריאת התיוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד אבל היכא דפשיטא שאין האות נשאר בצורתה מה מועיל בראיית התיוק ועיינו רואות שאין האות בצורתה

שערי תשובה

המג"א הבנה עיין בד אפרים מ"ש ענין נפלא מה ע"ש: [יב] לא חכם. עבה"ט ועיין בדברי המאירי שהביא הב"י ומ"ש הא"ר ובשלטות בית אפרים מה באורך. מכאן עד ס"ק ל"א עי' בד אפרים ומתלא ביאור הדברים שהביא המג"א מתשובות הגדולים וכמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מינה. וכתב בגינת ורדים כלל ב' סי' ח' סופר שנזדמן לו כף פשוטה להשליש השיעה והמשיך גגה של כף עד שהגיע לבפוף ועי"ז דומה לדלת אז לרש גדולה שהוא פסול לכמה פוסקים אפשר להקל בשעת הדחק דמוכחא מלתא ע"י כתיבתה בקולמוס דקה שאינה מאותיות גדולות רק שהאריכוהו להשליש השיעה. ואם אין לו תפילין אחרים יכול לברך על אלו. ואם אירע כן בכף של אלהיך אסור לגורלה ולכותבה מחדש שאפשר כבר קידשה האש ובשאר אותיות ותיבות יכול לגרור כולה ולכותבה מחדש אבל לתקן ע"י שיגרור מקצת הרוחב שיהיה כף פשוטה כתיקונה אין לה הכשר רק בשעת הדחק כמו קודם התיקון ע"ש. ועיין במ"ש המג"א בשם תשובת מהר"י אלו ומ"ש בד אפרים מה. וכתב בברכי יוסף בתמונת הכף פשוטה אם כתב הב"ף פשוטה בחוש כמו דל"ת פוסל מהר"ש גרבוני. ומהר"ם גלאנטי בתשובה סי' קכ"ד הכשיר וכ"כ מהריק"ש בתשובה בח"י והעיד שראה ס"ת שכתב מהר"ל בן חביב לעצמו והכ"ף עליו בצורת דל"ת. וכ"כ בלקוטי פר"ח א"ת. ועיין בזכרון יוסף סי' ב' אם הארך הסופר קוצי היודי"ן יותר מהראוי עד שיצאו לרגלי הימנית אין לחסוך כל הקוץ ולאחור ולכתבו ונפרצו ביו"ד האש וש"ד לגרור אריכות הקוץ משיעורו הראוי והרולה

(נד) ה"ה הפמ"ג והה"מ ושערי אפרים ושאר אחרונים: (נה) ט"ז: (נו) פמ"ג ומתה"ש משמע לכאורה דפליג ע"ז: (נז) בה"ט: (נח) כ"כ במהרי"ט מי"ד ל"ב ועיין בה"ש הקה"ת ומסתמא לא ראהו דאל"ה היה מביאו: (נט) מלוקט מט"ז ומ"א ופמ"ג והה"מ ודלא כא"ר:

משנה ברורה

דצריך לכסות וכן הסכמת (נד) האחרונים [דלא כמש"כ בספר ישועות יעקב להקל בשיטת המאירי. ובביאור הגר"א בסימן ל"ו משמע ג"כ כהט"ז דלא מצרפינן להאות מה שלמטה]: (מט) לא חכם. היינו (נה) חכם כ"כ שמבין הענין וממנו זה הוא אומר האות הנפסק ויהיה מתפרש שפיר אבל אין נקרא חכם אם הוא חכם בהכרת האותיות היטיב ואין מבין מה שכתוב לפניו דזהו ודאי ג"כ כשר: (נ) ולא טיפש. טיפש היינו שאינו יודע לקרות האותיות (נו) וכל שיודע לקרות האותיות אע"ג דאינו בקי כ"כ בצורת האותיות כל שאומר דאין בו צורת אות פסול הוא: (נא) וא"צ לכסות. וכן כתב הלבוש אבל המ"א בשם מהרי"ט כתב[א]דצריך לכסות מה שלפניו שאם יתחיל מתחלת המקרא סרכיה נקיט ואזיל (נז) ואפילו תיוק שלא למד באותה פרשה אפילו הכי צריך לכסות לו מה שלפניו עד תיבה זו (נח) אבל תיבה זו וגם מה שלאחריה א"ל לכסותו כלל בכל גווני: (נב) האות. כגון (נט) אלפי"ן שאין היו"ד שלהן נוגעת אל עצמן וכן נקודת הפ"א שאין נוגעת לגגה וכן לכל אותיות שאינן פשוטות שיש הפסק באמצען שהוא פסול בין אם נעשה זה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה שלא מהני קריאת התיוק שנפסק האות ובגיר לה משיעורא ומחמת זה דומה האות במקצת לאות אחר כגון וי"ו קטיעה שאנו מסופקין אם הגיע לאורך וי"ו או כשיעור יו"ד ולכן תועיל קריאת התיוק דגילוי מילתא בעלמא הוא דאורך וי"ו יש לה מדלא קראה יו"ד והה"ה לאות ו"ן פשוטה וכ"ף פשוטה שיש סיפק אם יש להם שיעור ארכן או כ' כפופה שדומה במקצת לבי"ת וכה"ג שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת אבל היכא שאנו רואין שאין האות נשאר בצורתה מה מועיל בראיית התיוק ועיינו רואין שאין האות בצורתה. ולכן אין להכשיר האל"ף שרגל שמאלו אין נוגע לקו האמצעי בשביל שהתיוק יקראנה אל"ף דמפני הפירוד לא יטעה לומר שהיא עיין הפוכה. וה"ה בפשוטות אם אינו רואים ודאי אין בו צורת אות לא מהני מה דתיוק קורא אותו

ביאור הלכה

יפה שהיא ו"ו או ו"ן כשר ואין צריך להראות להתיוק: * יודע לקרותו. אז אפילו הוא נקב גדול או הפסק גדול שפרידתו ניכר להדיא כשר וא"ל שום תיקון דלא יהא עדיף מאלו כתב לכתחילה אות קצר כזה דכשר: * ואם לאו. אפילו נעשה ההפסק לאח"כ כגון שקפץ הדיו מהקלף ונשאר רק רושם אדמומית מהחלודה של הדיו ואפילו אם היה ההפסק קטן כ"כ שלא היה פרידתו ניכר להדיא והראה להתיוק גם החלק שלמטה מההפסק וקראו לאות אפ"ה פסול דאין מצרפין לו מה שלמטה כמש"כ הט"ז. וכ"ז לענין שישאר כך בלא תיקון אבל לענין תיקון אם התיוק יודע לקרות האות ע"י צירוף מה שלמטה מהני אפי' בתפילין ומזוזות דענין כפדרן דוקא דלא נתבטל ממנו לגמרי שם אות כיון שהתיוק יודע לקרות ע"י צירוף ואפילו נעשה זה ההפסק בעת הכתיבה. וכתב הפמ"ג דכל זה בלא ניכר להדיא פרידתו אבל אם ניכר להדיא פרידתן אין מועיל לו שום תיקון אפילו נעשה לאחר הכתיבה. ועיין לקמן בסעיף כ"ה בבה"ל מש"כ אודות זה: * מיהו אם אנו רואין וכו'. עיין במ"ב וכ"ז מיירי ג"כ בלא תיקון אבל לענין תיקון מהני עכ"פ קריאת התיוק ואין חילוק בזה בין פשוטות לכפופות והכל דינא כמו שכתבנו מתחילה. כ"ז בירתי מדברי הפמ"ג בסימן זה בהרבה מקומות ויתר דיני הפרטים לענין תיקון יתבאר

שער הציון

אותו

הגהות ותיקונים: א) צ"ל בחי"ד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף כ' כתב: ומכאן אתה למד שאין צריך לכסות מלפניו שאר האותיות.

(נג) כשנפסק אות דוקא * כשנכתב בכשרות (נד) * ואח"כ נפסק אבל אם (נה) מתחלה כשנכתב היה שם (נו) נקב (כד) ונפסק בו או אם (נז) °רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף (נח) בלי הקף (כה) קלף (נט) מתחלתו (ס) פסול:

מ תשובת ר' לוי ן מינץ

באר היטב

עכ"ל וכ"כ הריב"ש סימן ק"ך דלא מהני קריאת המיגוק אלא היכא שהפסול הוא משום שזה האות נדמה לאות אחרת אבל היכא שהפסול הוא משום שנפסק צורתו לא מהני לכן אין להכשיר האל"ף שאין רגל השמאלי נוגע לקו האמצעי בשביל שהמיגוק יקראנה אל"ף שהרי מפני הפירוד לא יטעה לומר שהוא אות אחרת דהיינו ע"ן הפוכה עכ"ל ועיין סעיף כ"ה: (כד) ונפסק בו. להב"ח שכתבתי בס"ק כ"א אין מיגוק בין נפסק בנקב בין נפסק אצל ע"י נקב אצל כשנראה הגויל החלק באמצע האות לא מכשרינן ע"י מיגוק אא"כ שנכתב מתחלה כמיקומו ואח"כ נפסק האות אבל אם נכתב כך מתחלה לא מהני מיגוק אע"ג דליכא נקב ולהט"ז צריך לומר

ביאור הלכה

אי"ה לקמן בסעיף כ"ה: * כשנכתב בכשרות. וא"מ דוקא בנפסק ע"י נקב דהב"י בתירוצו השני הוסיף דע"י נקב בעינן ג"כ שנפסק אח"כ אבל בנגיעה אות לאות אף שנכתב בכשרות ונפסק[א] אח"כ פסול כדאשמע בסעיף י"ח. דבר משה מא"ח בסי' י"ג[ב] המיאו הגרע"א בתירוצו והדה"ח בהלכות קה"ת בדין כ"ה סוכר דגם זה תליא בב' המירוצים שבב"י ולתירוץ ב' כבר אך שצריך לחוש לחומרת ב' המירוצים ונמצא שיש בזה לדבריו ספיקא דדינא. ומהסעיף י"ח אין ראיה כלל דשם מירי בעת הכתיבה גופא אחר שנגמר צורת *האות נגע אות בחבירו משא"כ בזה שכבר סילק ידו. וקבלא זו מוכרחת ממ"ש הש"ע מגיע לסוף הקלף ע"כ דאין סובר כהירושלמי דמכשיר בנגיעת אות לאות אחר שנגמרה צורתה וכמ"ש הפרישה ומיאור הגר"א ואעפ"כ כתב לכתוב בלי היקף קלף מתחלתה דוקא משמע דאם נתתך הקלף אח"כ ועי"ז אין מוקף גויל כשר וע"כ הטעם כמו שכתבנו ומתוך מה שציין הגר"א בסי'[ג] י"ח סק"ג עי"ש משמע ג"כ שמפרש להש"ע דמירי בעת הכתיבה ואין סותר כלל לשבת תירוץ הב' שזכרו הש"ע בסע"ז. היינא מדבריו דאין ראיה להמיר יותר מה ממה שסובר בעל דה"מ שם ע"ש דהוא ספיקא דדינא וא"מ לענין להוציא אחרת עי"ש: * ואח"כ נפסק. עיין בב"י ועי' בדה"מ בהלכות קה"ת דין ב"ו[ד] שכתב שם דאף לתירוץ א' של הב"י פוסל תפרון הקף גויל ע"י נקב ורק לחומרת חשש המחבר לתירוץ הב' ומוכח שם לדבריו דלא מתלק המחבר בין ניקב מקודם לניקב אחר הכתיבה רק אם יש עכ"פ הקף גויל לנקב שאצל האות דהנקב אין מבטל הקפת הגויל שבתיו ונמצא שיש הקף גויל עכ"פ אבל אם הנקב מגיע מאות לאות שסמוך לו פסול בכל גווני דזה חשוב כנגיעת אות לאות וכתירוץ א' דנקטינן כוותיה ג"כ בלהחמיר ולהכי פוסל המחבר לעיל לפי הירושלמי אפילו אם לאחר שנכתב ניקב דזה שניקב כל תלוי הוי כנגיעת אות לאות עי"ש [כ"ז לפי דעתו אבל הפמ"ג במ"ז סק"ח דעתו דעיקר דינא דהמחבר הוא רק קודם שנכתב עי"ש] ופליאה שגגה על דברי הדה"ח א"כ למה כתב אם אם רגל וכו' בלי היקף קלף מתחלתו אפילו אם הקלף שסמוך לאות נתתך אח"כ צריך להיות פסול לדידה דשמא הלכה כתירוץ הא' ולא מחלקינן בין קודם לאח"כ ורק בנקב מקילינן משום דיש עכ"פ הקפת גויל סמוך לנקב שאצל האות משא"כ מה שנתתך לגמרי אצל ואולי דהב"י סובר דאם נעשה הנקב לאחר הכתיבה כשר בכל גווני וכתירוץ הב' דלא בעינן אז מוקף גויל. ועוד נ"ל באמת דכ"ש לפי תירוץ א' של הב"י אינו פוסל תפרון היקף גויל ע"י הנקב כי הנה הב"י הוציא דין זה שכתב בש"ע מתמת דהוקשה לו היכי מכשרינן בנפסק שום אות ע"י נקב הא אמרינן כל אות שאין מוקף גויל לה מתרצא רוחותיה פסולה ותירץ דלא אמרינן כל אות לאות אבל לא ע"י נגיעת אות לאות ע"י נקב הא פסלינן מתמת מוקף גויל רק אם בעת הכתיבה לא היתה מוקפת משא"כ כשנכתב בכשרות והב"י העמיק פה לדינא תירוץ הב' הנ"ל שיש לידון בדבר החדש דאף לתירוץ א' בעין הקפת גויל אך להכי כשר ע"י נקב משום דיש גויל מעבר לנקב סמוך לאות שאצלו וזה חשוב מוקף גויל תמיהני דא"כ אם הרגל הך' מגיע לסוף בלי היקף קלף פסול אפילו לתירוץ א' לדבריו וזה אינו כדמוכח בב"י דתשובת הרלב"ח דפוסל בזה לא אמיא רק כתירוץ ב' ואפילו אם תרצה לחמוק בהב"י דלכו"ע כתב דינא דהרלב"ח אבן מד"מ האחרון מוכח בהדיא דלתירוץ א' כשר בזה ע"ש. אח"כ מצאתי בעזה"י שגם הלבושי שרד משיג בזה על הנו"ב שכתב ג"כ בהדה"ח הנ"ל גם הפמ"ג במ"ז בס"ק י"ג[ד] כתב להדיא דלתירוץ א' של הב"י בעינן היקף גויל בנקב ואפילו אם מתחלת הכתיבה היה רגל הך[א] בלי היקף קלף כשר ואח"כ ממילא נפ"ז אפילו אם הנקב מגיע מאות לאות שסמוך לו כשר לדידן כשנעשה אחר הכתיבה ואף שכל זה בדוק בעזה"י מ"מ נ"ע *למעשה אחרי שהדה"ח והנו"ב מתמירין בדבר ועכ"פ בהלכתא עוד איזה קולא כגון שהאות גדול יותר משיעור ונקב נעשה בסופו באופן שאפילו אם יכנה מקום הנקב ושיעור הקפת גויל ג"כ שאר שיעור הראוי לאותו אות יש לנדד ולהקל ולצרף זה דעת הרד"ך שהובא בסימן זה במג"א סק"ג כי אפילו לדעת הדה"מ והנו"ב הנ"ל אינו רק ספיקא דדינא דשמא הלכה כתירוץ א'[ד]. ויותר טוב אם יכול לגרור מעט מעוגי הקו של האות ויהיה מוקף גויל דזה מהני בכל

שער הציון

(ס) מפמ"ג ולט"ש שם לעיל: (סא) תידושי רע"א וש"א: (סב) מ"א בס"ק כ"ז: (סג) פמ"ג בא"א ודה"מ:

הגהות ותיקונים: א) ונדבק: ב) ח': ג) בסעיף: ד) כ"ז: ה) כ"ב: ו) י"ד: ז) ב': ח) אם: ט) כ"ז:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט"ז מביא רק שיטת הסוברים שמוקף גויל צריך בתחלת הכתיבה.

הלכות תפילין סימן לב

יז * [ז]אם נפלה * טפת (סא) דיו (סב) לתוך האות (סג) * ואינה ניכרת (כו) האות אין תקנה (כז) (סד) לגרור (סה) הדיו * וע"י כך יהיה ניכר האות דהוי (סו) חק תוכות * ופסול משום דבעינן וכתב (סז) ולא וחקק וה"ה אם טעה * וכתב דלי"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום (כח) כ"ף

ע הרא"ה[1]) פרק ב' דגיטין וס' התרומה סימן ר"ה סמ"ג והגה"מ פרק ז'

באר היטב

כרחוי. מ"ח: (כו) האות. ואם היא מחסרה קולה של אות או שנראה כאילו היא גופה של אות אע"פ שהאות ניכרת להדיא פסול רד"ך וכנה"ג. ופר"ח בא"ע סי' קכ"ה ס"ק ט"ו חולק עליו וכתב ואיני רואה טעם בהוראה זו דאי כשנתעבה הגג או הירך אותו[2]) טפת דיו שנפל בגוף האות מה בכך. ויוכל לתקנו ולחזור לעשות כך בקולמוס ואין כאן חק תוכות וכן כשהקוץ[3]) קטן כל דהו יוצא חוץ לאות באופן שאינו משנה מצורת האות כלל וגם האות ניכרת ללא חכם ולא טפש גם זה נ"ל להכשיר עכ"ל. וכ"נ דעת הע"ת ע"ש. אם נפלה טפת דיו אפי' מחק הטיפה לגמרי וגמר האות ע"י כתיבה פסול דבעי שיהא כל האות ע"י כתיבה רד"ך. נפלה טיפת דיו והיא עשויה כמין חצי אות לא אשכחן מאן דשרי להשלים האות ע"י כתיבה הר"ם אלשקר סימן ה' אבל הב"י בא"ע סי' קכ"ה מכשיר. וכ"פ רמ"א שם ס"ד. כתב מהריק"ש בא"ע סימן קכ"ה דאם עשה תיבה חלוקה שנראה כב' תיבות והיה בגד של המלכים שי"ן של ג' ראשים ועשאה ד' ראשין והאריכה בכך למלאות החלל שבאמצע חלקי התיבה ואח"כ גרר מראשי השי"ן האמצעים ונשארה שי"ן של ג' ראשים עשוים מאליה כשר ולא נראה חק תוכות. ומ"מ יותר טוב למחוק הראש הראשון קודם כתיבת הראש שהאריך בו השי"ן ומהר"ש בן חביב שם ס"ק ל"ה ופר"ח שם ס"ק ט"ו דחו דבריו וכתבו דבכה"ג מיקרי חק תוכות ופסול ע"ש. והתיקון השני עיקר.

משנה ברורה

האות מגוף הסמ"מ: יז (סא) דיו. וה"ה נגע אחר אם עי"ז נשתנה צורת האות אבל נגוף שעוה על האות אף שמכסה להאות ואינה ניכרת אעפ"כ (סד) מותר לסלק השעוה אין מבטל הכתב ועיין בבה"ל: (סב) לתוך. בין שנגע הטיפה בגוף האות או לא. וה"ה אם נפלה הטיפה על קווי האות ממש ונתפשט הטיפה גם מבחוץ להאות עד שאינו ניכר האות בתמונתו עי"ז: (סג) ואינה ניכרת. בין שעי"ז נשתנה תמונתה לאות אחרת כגון שנפלה טיפה תוך חלל ד' ונראית כפ"א או שאבדה (סה) תמונתה ואין שמה עליה. וה"ה בשאר אותיות ואפילו אם ע"י הטיפה נחסר (סו) רק קולה של יו"ד בין ימין או (סז) שמאל פסול. ואם מסתפק בהאות אם צורתו עליו או לא מראה (סח) לחיצוק ללא חכים ולא טיפש: (סד) לגרור. ואפילו מעביר קולמוס על האות לאחר שחק תוכו אינו מועיל. מ"ח: (סה) הדיו. ואפילו אם הטיפה (סט) לא עדיין והאות כבר (ע) נתייבש לא אחרינו שהיא ככפור בעלמא על האות כיון שעכ"פ נפסל צורת האות קודם התיקון: (סו) חק תוכות. פי' שחוקק (עא) התוך של האות וסביבו וממילא נשאר מה שאינו מוחק בצורת אות: (סז) ולא וחקק. וזה ג"כ חקיקה מיקרי כיון שאינו

כמו כתב ב' תיבות בתיבה א' ע"י אות יתירה ביניהם כגון שהיה צריך לכתוב בחוזק יד והוסיף ק' בין תיבה חוזק לתיבת יד כגון זה בחוזקק יד לו שכתב בבחוזק שהוסיף ב' בתחלת תיבת בחוזק מותר למחוק הבי"ת והקו"ף שביניהם ואין בכך פיסול משום חק תוכות גם פשוט פימן קכ"ה ס"ק ל"ו. אם נדבק רגל הה"א כחוט השערה דק מאד ותיצוק ללא חכם ולא טיפש יודע שהוא ה"א מי שיקל להפריד הרגל לבד לא אמתה בידו הרלנ"ש סי' א' וי"ז. והרד"ך בית א' אל"א ופר"ח בא"ע סימן קכ"ה ס"ק י' חלקו עליו שאין להורות קולא בדבר ולאור לגעור במי שעושה כן. וכ"כ הע"ת מאחר שנראה לעין שלא נשאר צורות האות אע"פ שהוא דק אמנו בדק לו בעב אלוי אם הוא דבוק מה לי עב או דק. אם נפלה טפת דיו תוך חלל הב' ונראית כפ' לו שאין שם ב' עליה לו שנפלה לתוך אות אחרת ואין שמה עליה אין תקנה למחוק ב". ב' ביתי"ן הסמוכים בתיבה א' שנדבקו בתחתיהן ונפסדה צורת האות למראית העין שאינה ניכרת אם הוא בי"ת או כ"ף אין תקנה לגררה להפריש הדיבוק דמיקרי חק תוכות כי אם בתחיקת הרגל השני ויחזור ויכתבנו דבר שמואל סי' פ"ט. אם נטף שעוה ונסלקה מותר אע"פ שהאות אינה ניכרת יוכל לגרור השעוה ונסלקה ואין כאן חק תוכות. פר"ח וכ"כ המ"א: (כז) לגרור. אפי' מעביר הקולמוס לאחר שחק תוכו אינו מועיל.

ע"ת: (כח) כ"ף. והי"ה אפכא:

ביאור הלכה

בכל גווני ואפילו בתו"מ דבעינן כפדנן וכמו שהמיר המ"א לגרור קלה רגל הך' הנוגע לסוף בלי היקף קלף: * אם נפלה וכו'. דע דבכל דבר שבמוג בשו"ע ללא מהני גרירה בלבד מתמת פסול דחק תיבות מוכח מתמימת הפוסקים דאין נ"מ בין אם נעשה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה משא"כ פסול מתמת שאינו מוקף גדל אלא בשני המירוצים שבב"י ד"ה ואח"ת היכי מכשרינן וכמו שפסק השו"ע בסע"ו וכן איתא בסמ"ג הועתק לקמן בסעיף כ"ה ועיין בס' גט פשוט בסי' קכ"ה בא"ע[1]):* טיפת דיו. עיין בס"ב בסק"א[2]) וז"ל בד"מ בדיני קרא"ת התורה דין ל"ה נגף שעוה על אות בחול יסיגנה [ואם הטיפה היא על אותיות משמות שאין נמחקין אף בחול אסור שהרי יש לחוש שיתחלף קצת מהאות עמו כילד יעשה יראה לחמם היטיב הגורל מבחוץ נגד מקום הטיפה ועי"ז יוסר השעוה בנקל ולא יודבק בו מהכתב כלל ש"א בשער ה' דין ז'] ואם בשבת אם נראה האות מתוכה ויכול לקרות כך כשר אך אם הוא מכוסה שאינו נראה מתוך השעוה אם נמצא זה בין גבולא לגבולא כיון שאין לקרות בע"פ מה שמכוסה בשעוה ואין קורין בתוחשים מפני כבוד הציבור וליכא פגמא של ספר דתרי גבולא בתרי ספרא לאו פגמא הוא יש להוציא אחרת ואם נמצא בחמצע הקריאה יש לקרות המכוסה בע"פ ואחר כך יסיים בה מעין הקרואים כיון דכבר קרא מה שמכוסה בשעוה מותר לקרות להלן בס"ת הזה דאין פסול מה מה שמכוסה בשעוה עכ"ל ועיין בספר ש"א הנ"ל ובמידושי רע"א בסימן זה. וכתב עוד שם הגרע"א דאומן ישראל המתקן מידור הבנוי ומוכרח לו להניח נייר ולדבקו עם (פא"פ[3]) על מקום היפה ופוגע בשמות

הקדושים שאינם נמחקים דיש מה משש איסור מחיקה כיון דא"א לקלפו שיהיה כל האותיות קיימים וגרע יותר משעוה ע"ש שהאריך מה ומסיק דיעשה האומן כך יניח נייר על כל שם ושם נייר בלי דבק או ידבק מעט בשעוה דלא הוי מחיקה וכנ"ל [ומה דאסור בשבת גזירת השעוה מעל הס"ת הוא מטעם אחר עי"ש] ואח"כ ידבק הנייר (בפא"פ) דיהיה הנייר הנ' מדובק על הנייר ראשון שמונח על השם וזה לא הוי מחיקה דאם יקלפו הנייר השני יהיה השם שלם: * ואינה ניכרת. עיין בס"ב בס"ק ק"ב[4]) לענין אם נפל על קווי האות ממש ויוכל האות לכתבנו שם להקל בזה אף דהסמ"ג בס"ק ט"ו שנדל לבחמיר בזה מטעם כתב על כתב אם לאו שבעת נפילת הטיפה כבר נתייבש האות עי"ש כבר הושג ע"ז מחמת כמה קושיות עיין בס"ת אה"ע בסדר גיטין ואף שמיישבו שם קצת מלבד שהוא דוחק גדול אין להחמיר בזה אחרי שרוב הפוסקים מקילין אפילו בכתב על גבי כתב ממש וכ"ש בזה הטפת דיו שנפלה מעצמה שאין שייך שם כתב עליו. ועוד נ"ל בזה עלה אחרת אפילו בכתב על גבי כתב ממש והשני היה שלא לשמה דיעביר עוד קולמוס עליו לשמה וממ"נ מהני ולא מיקרי שלא כסדרן לכאורה מאחר דמעת כתיבה הראשונה צורתו עליו וכמש"כ בס"ק ל"ט בס"ח: * ועי"כ יהיה ניכר האות. עיין בס"ב[2]) בס"ק כ' ומדינא אפילו מיקון לא בעי וכו'. ואם נפלה הטפה מבחוץ להאות סמוך להאות בעת הכתיבה אפילו אם האות ניכרת עדיין ולא נגע ע"ז לאות אחרת מדינא צריך לגרור את הטיפה בחקוס הנגיעה באות דאל"ה לא מיתחשיב האות מוקף גולל כן משמע מס"ב בסימן ע"ה ע"ש[3]): * ופסול משום דבעינן וכתב וכו'. עיין בס' בית מאיר על הטע"ז בסימן קכ"ה דמחזיק בזה לשיטת הרשב"א דס"ל דאין בזה משום חק תוכות הואיל דמתחילה נעשה אות ע"י כתיבה וכן בטעה וכתב ד' בחקוס רי"ש ואין בזה רק משום לתא דחק תוכות מדרבנן עי"ש אבל הגרע"א בחידושיו פה חולק ע"ז עי"ש וכן מוכח בש"ש גיטין דף כ' דהוא מדאורייתא: * וכתב דלי"ת במקום רי"ש. ה"ה אם נעשה ד' אחר שנגמר כתיבת הרי"ש ג"כ אין להכשיר בחקיקה לפי מה דפסק המחבר בענין טיפת דיו ובענין דיקת אות לאות אפילו אחר שנגמרה דלא בסמ"ק אחמ"כ מצאתי בחידושי רע"א

מתרגם: °דבק

שער הציון

(סד) מ"ח: (סה) מ"ח: (סו) מ"ח בשם רד"ך: (סז) פמ"ג: (סח) אחרונים בא"ע: (סט) ט"ז: (ע) (עא) פמ"ג: (עב) ט"ז:

הגהות ותיקונים: א) הרא"ש: ב) צ"ל באותו: ג) כשקוץ: ד) ס"ק ס"א וז"ל סדה"ח: ה) ס"ז:

הערות והארות: 1) עיין בבה"ל ד"ה אם נפלה וכו' ואם יש ספק בדבר אם יכולים לצרף דעת הסמ"ק להתיר עיין לקמן דף מ"ז בבה"ל סוף ד"ה רגלי הה"א שיכולים לצרף כסניף להתיר: 2) ס"ק ס"ז:

(סח) אין תקנה (סט) למחוק התג לתקן האות משום דהוי כחק (כט) תוכות: יח * פ"מ פתוחה (ע) שנדבק פתיחתה (עא) * ונסתמה אין מועיל לגרור הדבק (עב) ולפותחה משום דהוי (עג) כחק תוכות (עד) [ז]ומה תקנתה שיגרור * כל החרטום ותשאר (עה) כצורת נו"ן כפופה ואח"כ יכתוב מה שגרר

פ משונה הרמ"ם בלא ה' מ' המרומה ומיימון וסמ"ג
צ מנוקד במשונה
הרשב"א המיוחסת להרמב"ן סימן רל"ו וכן הורה מהרי"ן חביב ומהר"ל לוי בנו

באר היטב

(כט) תוכות. ודוקא חקיקה פוסלת בו אבל אם כתב רי"ש דומה לדלי"ת ורולה להוסיף עליו דיו לעשותו עגול דתהוי רי"ש וכן בעשה רי"ש במקום דלי"ת יש תקנה להוסיף עליו דיו ולעשותו

ביאור הלכה

רע"א שהעיר מה: * מ"ם פתוחה שנדבק. עיין במ"ב שכתב בדין נדבק כתוב השערה דתלוי בדין ה"א ויותר נלענ"ד לומר דאפילו המקילין בדין ה' כמנוקד בב"י לקמן בסימן ל"ו מודים בזה דהרי עכ"פ מ"ם סתום הוא ומה לי אם הסתימה דקה או עבה ושם רמ"איתם הוא מדאמר הגמרא חזינא לספרי דוקני דתלו לכרעיה דה"א משמע דהוא רק למלוה בעלמא אבל עכם תמונת ה"א אין צריך למלות הכרעא ולעכ"כ לא דמי לחי"ת כמש"כ הגר"א לקמן בביאורו או כמש"כ הרשב"א הנדפס מחדש על מנחות עי"ש משא"כ במ"ס דאין לנו שום ראיה לקראו מ"ם פתוח ע"י שהסתימה היא דקה: * ונסתמה. עיין בט"ז אהע"ז בסי' קכ"ה ס"ד שכתב ודוקא שנסתם המ"ם אחר שנגמר אבל אם סתם המ"ם קודם הגמר בזה יכול לגרור הסיתום כיון שעדיין צריך להוסיף בלועה המשופעת כמין יו"ד ע"כ יגרור תחלה הדבוק ואח"כ יגמור ע"ש וגראה לפי דעת הרב"ן שכתבנו במ"ב בס"ק ס"א) גם בזה יש להתמיר: * כל החרטום. גראה לי פשוט דדוקא שנדבק בעת כתיבה החרטום

(עה) כו"ע סוברים דאין תקנה בגרירת הטפה דהרי לא היה עליו מעולם שם אות רק עתה ע"י גרירה והוי חק תוכות ממש אך אם גרר מתחלה הטפה ורולה עתה לגמור האות בזה יש דיעות בין הפוסקים דהרב"ן סובר דלא מהני דס"ל דכיון שנפלה הטפה על מקלת האות נתבטל ממנו שם כתיבה והוי כחקיקה בעלמא ומה מהני אף אם יגמר האות ע"י כתיבה וכ"ש אם נפלה על הקלף טפת דיו ממש ונעשה כמין חלי אות דלא שרי להשלים האות ע"י כתיבה והב"י והרמ"א [בהה"ע בסי' קכ"ה ס"ד] מקילין אפילו בזה הדין האחרון וסוברין דלא מיקרי חק תוכות אלא כשגומר האות ע"י חקיקה אך (עו) האחרונים מצדדין להחמיר בזה הדין האחרון אם לא שמושך (עז) הטפת דיו הלחה ומזיזה ממקום למקום עד שעושה ממנה אות שלם דזה הוי כתיבה: (סח) אין תקנה. פי' ע"י המחיקה אין תקנה אבל מותר להוסיף דיו ולעשותו עגול. וכן אם טעה וכתב רי"ש במקום ד' וכ' במקום ב' והוו אותיות עבין אין תקנה שיגררן ויעמידן בתמונת ד' וד' אבל (עח) מותר להוסיף עליהן דיו ולעשותן בתמונת ד' וב'. וכן אם טעה וכתב במקום זי"ן נו"ן פשוטה אין תקנה שיגררו ויעמידו על זי"ן דזה הוי חק תוכות ממש אלא צריך למותקו לגמרי וכן אם טעה וכתב (עט) ה"א במקום ד' אין תקנה לגרור הרגל של הה"א וישאר ד' דדומה לקמ"ך וד' שנפל טפת דיו שם ונתקלקל תמונתו עי"ז דלא מהני גרירת הטפה משום דאין עושה מעשה בגוף האות וה"נ כה"ג אלא צריך לגרור ג"כ קלת הגג עד שישאר כמו וי"ו או לגרור (פ) הירך עד שלא ישאר צורת ד' עליו ואח"כ יתקנו (פא) כללא דמילתא גורר לא מהני להיות כתיבה בכך ומיקרי חק תוכות אבל כותב מהני שמעבה האות מדלי"ת רי"ש או מרי"ש ד' שכותב התג. ולענין אלא כסדרן נהפוך הוא גורר כשר כגון בדיבוק אות לאות וכדלקמן דזה לא מיקרי מעשה בגוף האות וכותב פסול. ומה שהתרנו להוסיף דיו ולהעמידן על תמונתן (פב) היינו כשלא כתב האותיות שאחר זה: (סט) למחוק התג. ואפילו אם אח"כ יתשוב ג"כ גגו ותחתיתו של הכ' (פג) לא מהני דבלא"ה צורתה עליה: יח (ע) שנדבק. ואם פוסל בזה נגיעה דקה כחוט השערה עיין מה שכתבנו לקמן[ב] לענין ה"א ועיין בזה"ל: (עא) ונסתמה. והוי כמ"ם סתום שמקומו רק בפוף מיבה ולא באמצעותה[ג] (פד) וכן כל אותיות מנלפ"ך הכפולין בא"ב כותב את הראשונות בתחלת המיבה ובאמצעיתה והאחרונות בסוף ואם שינה פסול: (עב) ולפותחה. וה"ה שאר אותיות שנתקלקל תמונתם בעת הכתיבה או אח"כ וע"י הגרירה יעמדו על תמונתם כגון ד' שהמשיך רגלו ודומה לך' פשוטה וכל כה"ג אין מועיל להן גרירה כיון שאינו עושה מעשה בגוף האות הנשאר אלא המשיך רגלו וכנ"ל בס"ק ס"א ואח"כ יתקנו: וה"ה דמהני בזה אם המשיך גגו של האות לרחבה עד שנראה לכל שהוא ד' אבל לעיל בכתב ה"א במקום ד' לכתבנו שם לגרוך ג"כ למחוק רגל הד' או גגו מלבד רגל הה"א (פה) לא מהני עלה זו דהמשכת גג הד' דהרי בלא"ה צורתו עליו לכך לא מיקרי זה שום תיקון: (עג) כחק תוכות. דבגוף האות אין עושה שום מעשה אלא גורר הסתימה וה"ה אם טעה (פו) וכתב ח' במקום ב' זייני"ן אין מועיל לגרור הגג לבד מהך טעמא אלא צריך לגרגרם עד שיבטלם מתמונתם. וכן אם טעה ועשה ך' פשוטה למעלה כעין דל"ת שלפי דעת הרבה מן הפוסקים היא פסולה כמו שיבואר לקמן בסי' ל"ו ג"כ אין מועיל (פז) לגרור התג ולעשותה עגולה דהוי חק תוכות אלא יוסיף עליה דיו ויעשה עגולה. וגראה (פח) דלא מעכב שלא כסדרן בתיקון זה דבלא"ה צורתה עליה: (עד) ומה תקנתה. כל שכתוב בסעיף זה שיש תקנה היינו קודם שכתב אות שאחריו דאל"ה פסול בתו"מ דבעינן בהן כסדרן דוקא לבד מהיכא שנאמר בהדיא דלא מעכב בזה כסדרן: (עה) כצורת נ"כ. כי כתיבת המ' פתוחה הוא בב' כתיבות דהיינו בתחלה כותבין כמו נו"ן כפופה ואח"כ תולין בלדה כמו וי"ו וא"כ כל שנעשה הפסול בו דהיינו הו' צריך לגורר כולו אבל הנו"ן שנכתב בהכשר אין צריך לגורר והה"ה בכל אות שנכתב בב' כתיבות כגון ג' וכיו"ב ונעשה פסול בכתיבה א' (פנ) אין צריך לגרור רק אותה לאפוקי ברי"ש שעשאה כמין ד' בנפעם א' נכתב הכל בפסול צריך הכל לגרור:

ורי"ש

שער הציון

(עב) מקעיף י"ח: (עג) ע"ת ופר"ח בא"ע בסימן קכ"ה ופמ"ג בא"א בא"ב ג"כ דיש מתמירין להג"ה שם לא שייך לכאן: (עד) פשוט דזה לא אות כתב ע"ג כתב ועיין בבה"ל: (עה) אפי' הסמ"ק וכמ"ש בב"י: (עו) הפמ"ג בא"א בשם הט"ז בא"ע והגרע"א בתידושיו ועוד ש"א בפ"ת א"ע סי' קכ"ה ס"ח[ד]: (עז) ט"ז בא"ע מוכא פה בפמ"ג: (עח) ט"ז ופמ"ג: (עט) פמ"ג בא"א סי' מ"ז ס"ק י"ז[ה]: (פ) פי' כולו דאל"ה שם ד' עליו כ"ל בסט"ו פמ"ג בא"א בדיני צורת אותיות בסי' ל"ב א"ד: (פא) פמ"ג: (פב) ט"ז: (פג) פמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב[ו]: (פד) מ"ם ומאור הגר"א: (פה) פמ"ג בסי' ל"ב בא"א בדיני צורת אותיות אות ד': (פו) פמ"ג בא"א בשם הב"ש בקכ"ו: (פז) מ"א בסקכ"ו: (פח) פמ"ג בא"א שם אות ך': (פט) ט"ז:

הגהות ותיקונים: א) ס"ז: ב) ס"ק פ"ג: ג) באמצעיתה: ד) ס"ד: ה) צ"ל פרמ"ג במש"ז סקי"ז: ו) בא"א סוף הסימן ד"ה השלישי הוא חק תוכות:

(עו) * [ק]ורי"ש שעשאה (עז) כמין דלי"ת * יש להחמיר ולומר דלא סגי כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש * משום דבין הגג ובין הירך נעשו (ל) [יג] בפיסול הלכך צריך לגרור שניהם ואם נדבקה *אות לאות בין קודם שתגמר בין אחר (עח) שנגמרה פסול * ואם [ד]גרר (לא) [יד] והפרידה (עט) * כשר ולא מיקרי (פ) חק תוכות מאחר שהאות עצמה היתה כתובה (פא) כתקונה. (פב) [ש]אם נגעו * רגלי

ק ר"י ממשמעות משונה הרשב"ם ר הרא"ש נהלכות תפילין וס' התרומה והגה"מ ש תשובת הרשב"ם ותשובה להרמב"ם פי' רל"ו ות"ה סימן מ"א

באר היטב

לכתוב בפרשה פשוטה בסוף להפליט משך רוחב השיטה המרוך והמשיך גבה של כף עד שהגיע לסוף השיטה ונמצאת רוחב הגג דומה לדלי"ת גדולה או רי"ש גדולה מה דינו עיין הר"י הלוי סי' פ"א ועיין ס"ק שלאחר זה. ובתשובת גינת ורדים חא"מ כלל ב' סימן ט'. ובתשובת דבר שמואל סימן קס"ג: (ל) בפיסול. ר"ל כי כתיבת המ"ס פתוחה היא בב' כתיבות דהיינו מתחלה כותבין כמו ו"ן בפופה ואח"כ תולין מגדה כמו ו"ו א"כ כל שנעשה הפסול בו דהיינו הו"ו צריך לגרור כולו אבל הנו"ן שנכתבה בהכשר א"ל לגוררה לאפוקי ברי"ש שעשאה כמין דלי"ת דבפעם א' נכתב הכל בפסול צריך לגוררו כולו ולפ"ז ה"ה בכל אות שנכתב בשני כתיבות כמו ב' ועשה פסול בכתיבה אחת א"ל לגרור אלא אותה ואם כתב מתחלה רי"ש ואח"כ טעה ועשה בו תג כעין דלי"ת פני ליה כשיגרר התג[ד] או הירך עם התג ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש והמחמיר גם זה תע"ב לבוש ול"ת. רגל הכ"ף צריך להיות כפליס כגג שלא תדמה כרי"ש. בתשובת מהר"י הלוי סימן פ"א כתב אם עשה גג של הכ"ף רחב צריך תיקון למחוק כל הגג אפי' במלת אלהיך יכול למחוקו אך יזהר שלא ימחוק הרגל והמ"א כתב ול"ג שאם יכול למשוך הרגל שיהיה כפליס כמו הגג שפיר דמי עיין ס"ק שלפני זה: (לא) והפרידה כשר. נ"ל דה"ה אם רגל הכ' מגיע לסוף הקלף בלי היקף רשמי לגרר קצת דלא גרע מנדבק אות לאות. כתב הב"ח בא"ע סימן קכ"ה דאם כל אורך האות דבוקה לחברתה לא מהני

שערי תשובה

להחמיר יכול להעביר הקולמוס על הקוץ הנשאר כו' ע"ש: [יג] בפיסול. עבה"ט ומ"ש מתשובת מהר"י הלוי ומצ"א עיין בתשובת דבר שמואל סי' קפ"א שכתב שאע"פ שמהר"י הלוי המיר בגרור לגרור הכי שנמלת אלהיך נראה שעלהיו"ט אם אפשר שיגרו בתחלה הרגל עד שיהיה יותר מהגגו[ד] ואח"כ יגרו קצת מהגג כדי שישאר ברגל כפליס כפי מעשה צורת האות לכתחלה שבאופן זה אין מוחקים האות כעין חק תוכות עכ"ל. וגראה דס"ל שא"א למשוך כפליס בהגג ממש כמ"ש המ"א מדא דכיון שהמשיכו ברוחב כ"כ עד שכמעט פי שנים ברגלה מסתמא אין ריווח בין השיטות כ"כ. וגם כשיתשוך שוב הרגל פי שנים כרחבה יהיה יותר גדול מאד שאין דומה לו באותיות הגדולות לכן כתב שימשיך רק מעט שיהיה אורוך מן הגג קצת ואח"כ יגרור וא"ע אם בכה"ג הגרירה מותרת באותיות הנם דשמא כפליס לאו לעיכובא הוא. ועיין בד אפרים מ"ב מה על דברי מהר"י הלוי ז"ל ועיין מ"ש בס"ק שלפני זה: [יד] והפרידה. עבה"ט וכתב בר"י שנספר בית

משנה ברורה

(עו) ורי"ש. אם וי"ו שעשאו כמין רי"ש וכל כה"ג שנעשה בכתיבה אחת: (עז) כמין ד'. וה"ה בגגו של כ' פשוטה שעשאו רחב עד שנראה כד' אם רי"ש ועיין בבה"ל. והסופרים נכשלין בזה בעו"ה: (עח) שנגמרה. האות בארכו כראוי כגון שכתב תיבת לו ונדבק הוי"ו בקצהו להלמ"ד וכל כיוצא בזה ואפילו בנגיעה כל דהו אלא נשתנית עי"ז האות מצורתה אפ"ה פסול דבעינן שיהא האות מוקף גויל. ואם נתפשטו האותיות מכח לחות הדיו שקורין גיפלאסין עד שנראין כדבוקין ומ"מ נראה שאין האותיות מוגעין כשר ואם האותיות מוגעין אף שנעשה זה לאחר הכתיבה אפ"ה פסול אה"ע בסימן קכ"ה סט"ז בהג"ה ובב"ש עי"ש ועיין לעיל בבה"ל בסוף סט"ז. ואם נמלא דיבוק בין אות לאות כשהוציאו ס"ת לקריאה עיין לקמן בסימן קמ"ג בבה"ל[א]: (עט) כשר. וה"ה אם (ל) רגלי האותיות או גגן ואמצען מגיע לסוף בלי היקף קלף רשמי לגרר קצת דלא גרע מנדבק אות לאות דמהני גרירה. ודע דזה אין מעכב שלא כסדרן כמבואר לקמן בסכ"ה מאחר דאין מוסיף בגוף האות. ואפילו (לא) באותיות הנם שנגמרו ודיבוקן למטה רשמי לגרור: (פ) חק תוכות. ומיירי (לב) שלא נשתנה האות מצורתה ע"י הדביקות אבל אם נשתנית האות מצורתה ואין התיבוק יכול לקרותה וכ"ש אם נשתנית לצורת אות אחרת כגון וי"ו שנדבק בסופו לנו"ן כפופה דיבוק עב שנראית כצורת טי"ת עד שתיבוק דלא חכים ולא טיפש יקרא אותו לטי"ת לא מהני גרירת הדיבוק זה דהוי כמ"ש שנשתנה ומקרי חק תוכות וע"כ צריך לגרור (לג) גם הנו"ן שגם הוא נשתנה מצורתו ונפסל ע"י הדיבוק וכן כל כיוצא בזה: (פא) כתקונה. ובנפלה טפת דיו בפי"ז אף דבכתבה מתחלה בתקונה נתקלקלה ע"י הטפה ואינה מיכרת משא"כ בזה דאפילו קודם הגרירה ניכר היטב כל אות בפני עצמה ולפ"ז אם כל אורך האות דבוקה לחברתה לא מהני גרירה. והפר"ח מיקל בזה. ועיין בש"א ובנתיב חיים: (פב) אם נגעו. אבל אם יש הפסק דק אפילו רק כחוט

להתרטוש נעשה בפסול אבל אם נדבק לאחר הכתיבה אין צריך לזה דוקא גרירת המרטוש דה"ה דיכול לגרור מהנו"ן עד שיבטלנו מצורת אות. ול"ע אם מהני בזה בכתב* בכשרות ג"כ גרירת חני חרטוש וזה תלוי אם בעלמא כל החרטוש הוא לעיכובא במ"ס או אפשר דהוא רק לכתחילה וצריך עיון: * ורי"ש שעשאה כמין ד' וכו'. [א] ואם עשה גג רחב [ד'] פשוטה עד שנראה כמו רי"ש כתב המ"א דימשוך הרגל עד שיהיה כפליס כמו הגג [ואם הכפליס הוא לעיכובא או לכתחלה עיין לקמן בסימן ג"ו בדיני צורת אותיות] ואם אין לו מקום למשוך כתב המ"א בשם הרי"ל וכן פסק הפמ"ג בפי' ל"ו[ד] בצורת האותיות דתקונו הוא שימחוק כל הגג דגרירת היתר בודאי לא מהני בזה דהוי ס"ת ממש ואפילו במלת אלהיך יכול למוחקו אך יזהר שלא ימחק הרגל וע"ע הלא דמי לרי"ש שעשאו כמין ד' דפסק הש"ע דצריך לגרור כולו משום דנכתב בפ"א וה"ל כחוטיה ועיין בד אפרים שמחלק קצת בזה ודוחק אח"כ מצאתי בחידושי רע"א שכתב בפשיטות דדמי לרי"ש שעשאו כמין ד' [ועיין בש"ת בס"ק כ"ב[ד] במה שהעתיק בזה בשם תשובת גינת ורדים וצ"ע אם יש לסמוך ע"ז אחרי שכל החתרוטים מתמירין לצריך עכ"פ לחמוק הגג] אך אי אתרמי כן בד' של אלהיך שעשאו רחב כמין ד' או רי"ש נראה דיש לסמוך להקל דדי בחמיקת הגג אם אין לו מקום למשוך הרגל אחרי שגם ברי"ש שעשאו כמין ד' מיקל הפר"מ והביאו המה"ש דדי שיבטלנו מצורת אות וגם הגרע"א בחידושיו הביא דברי השו"ע בזה בצ"ע מחמת אותה הקושיא של הפר"מ (ותמיה שלא זכרו): * יש להחמיר ולומר וכו'. עיין בחידושי רע"א וכה"ג כתב המחה"ש בשם הפר"מ: * משום דבין הגג ובין הירך בו'. כי בפעם א' נכתב הכל כדרך הכותבין ולפ"ז אם מתחלה כתב רי"ש ואח"כ טעה ועשה בו תג כעין דלי"ת פני ליה כשיגרור הגג או הירך עם התג ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש. לבוש ופמ"ג: * ואם גרר והפרידה וכו'. אף אם עשה הדמיקות קודם שנגמר האות ועיין בבאור הגר"א ובס' שערי אפרים בהרמ"ז מרגליות דדין זה דשו"ע יש לפקפק בדיעבד דמי דאם היה צריך תחיקה היה נפסל משום שלא כסדרן אבל בס"ת וכן בתו"מ אם לא כתב עדיין התיבות שאח"ז לא מהני גרירת הדמיקות לגבי אם נדבק קודם שנגמר האות וגמר האות בפסול: * כשר ולא מקרי וכו'. עיין במ"ב במה שכתב ואם רגל וכו' הוא מבואר ממה דקי"ל דמהני גרירה אפילו נדבק האות בתחילתו: * רגלי הה"א וכו'. עיין במ"ב במה שכתב דכל שאין

צורת האות וכו' לשון מ"מ בתהע"ז עי"ש. ובמ"ש ואף אם נדבק וכו' בתופן שהוא ה"ל וכו' כן נראה ברור מדהכא הב"י בסימן זה ובל"ו מקור לזה מדברי מהרי"ק בשורש ל"ה ושלא כמו שכתב בשורש ע"ח ושם הלא מיירי בהדיא בהכי כמבואר שם בסוף השורש. וכן הבא מתה"ד ומוכח שם ג"כ הכי דאל"ה לא מקשה

שער הציון

(ל) מ"א ופרישה: (לא) פמ"ג ע"ש וכ"ש למעלה: (לב) מ"א והה"מ נקה"ת: (לג) פמ"ג

הגהות ותיקונים: א) סעיף ד' בה"ל ד"ה אם ובמ"ב שם סקכ"ה: ב) ל"ב: ג) י"ב: ד) הגג: ה) מגגו:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף כ"ה כתב: וכן כ' פשוטה וכו' ועשה לה גג רחב כאורך רגלה אם אינו יכול למשוך רגלה שתהי' כפליים כגגה צריך למחוק כל הגג וכו'. ב) בשו"ע הרב סעיף כ"ז כתב שהמחמיר גם באופן זה לגרור כל האות תבוא עליו ברכה. ג) בשו"ע הרב סעיף כ"ח פסק כהשו"ע, שבכל אופן די שיגרור הדיבוק.

(פג) הה"א והקו"ף (לג) בגג (פד) * יגרור (פה) הרגל ויחזור ויכתבנו ואין צריך לגרור כל האות כי הגג כדין נכתב. אם * נגע רגל האל"ף (פו) בגג האל"ף * או (פז) פני האל"ף בפנים בגג שתחתיה (לג) פסול ואין תקנה בגרירה (פח) להפרידה דהוי כחק תוכות אלא * יגרור (פט) כל מה שנעשה בפיסול ויחזור ויכתבנו: הגה וכן הדין (צ) ביו"ד הש"ן והלד"ק והע"ן (צא) והפ"ת אם נגעו בגוף האות יותר ממקום

שערי תשובה

הרואה למהרש"פ הרבה לתמוה על מג"ת מה שכתב שמותר לגרר קצת הרגל מהכ"ף המגיע לסוף הקצף ע"ש וכ' בדבר שמואל סי' פ"ט שי מימ"ן הסמוכין בתפילין שנדבקו בשעת כתיבה בתחתיתן זה לזה כאלו רגליהם רגל ישראל ואינה מיכרת עכשיו אם הוא כ"ף או ה"ת והסופר טרם שכתב אות אחר לפניו נתן לב לתקן ולהפריד בראש האחמל בדיוקו של מטה העלה שם שאינ"פ שלאמורה יש לחלק בין ההיא דמהרי"ך ביש"ן שעשאו כמו חיתו"ן עפ"י טיפת דיו דכאן אין הדיוק משנה אותה לאות אחרת כדינה אלא הפסיד טורת האות בחופן שא"ל להמתין בינה ובין חברתה מ"מ כיון שע"י השתק אין הפרש מיכר לענין כל צריך למחוק כל רגל השני עד סוף הרגל הראשון ולחזור ולכותבו ע"ש. ועיין בתשובת דבר שמואל סי' רס"ה שכתב לחלק בין דיבק אות לחברתה משום ס"ס שמא לא נפסלה קודם שנגמר עשייתה ושמא תיקון גרירה אינו בכלל כתיבה אלא כסדרן אבל אם ידע שנדבק קודם הוי ספק פלוגתא אם הפירוד ע"י גרירה ככתיבה אלא כסדרן והמנהג אלא לחמות לסופרים. ובזמיו"ן שנפרדו למטה יש להסתפק אפילו אם היו הפרודין כחוט השערה ע"ש ובבר"י כתב שאם נכתבו בתיקון ואח"כ נפרדו ודאי האות מיכרת יכול לתקן ואין בה אלא כסדרן וכ"מ מדברי הר"י אבסגלרי"[א] שהביא הב"י וכ"כ הד אהרן ואף שהרד"ש מגמגם בה נראה עיקר כמ"ש. וכתב עוד בדבר שמואל בשי תיבות על כן שנכתבו בתיבה אחת וכבר כתב להגן לא מהני מה שיגרור קצת עודי אות הלמ"ד של מלת על וקצת עודי אות הכ"ף של תיבת

ביאור הלכה

מקשה מידי מן הכ"ס אהכרא"ש ע"ש. וכן מבואר בהדיא בתהע"ז סימן קכ"ה סעיף ע"ז בהג"ה דאף שהתיקון קורא לה"ת אפ"ה יש לפסול אם לא במקום עיגון ע"ש והפר"ח מתמיר שם אפילו במקום עיגון מבואר שכתבו וכן כתב המ"א בשם הרד"ך וכן מוכח מיו"ד בסימן רע"ז בב"י ע"ש. ואמנם אם נמצא כן בס"ת שבגג הה"ת והקו"ף נגע למעלה ותיקון דאם חסים ולא טיפת קולאה כתיקונה נ"ל דאין להוציא אחרת עבור זה דבאמת בדין זה יש פלוגתא דרבותא דמוכח להמעיין בב"י אה"ע בסי' קכ"ה והראיה מדמכשירין לזה במקום עיגון ע"ש ל"כ לענין להוציא אחרת יש לנרף לזה דעת הרמב"ם דמכשיר לקרות בס"ת פסולה וחזר ס"ס וכמו שפסק בכיולא בה הפמ"ג בסימן קמ"ג והדה"ח בהלכות קה"ת אבל בתפילין לא יהא אלא פסיקא וס"ד לחומרא. ודע עוד דהגר"א בביאורו מבמים לשיעת המרדכי דמליית הה"ת וב"ש של הקו"ף כדמוכח להמעיין בו אינו רק במקום דמנהג הסופרים לעשות הת"ת בחטוטרות וא"כ יש היכר יפה בין ת"ת לה"ת וא"ל פשוט דמה שכתב להקל הוא רק דוקא אם טוגעת רק בחוט השערה ומרחוק תמונת ה"ת עליה ורק משום שלא יראה כת"ת דהוי בכלל חיתו"ן הה"ן דתמי בברייתא ע"ז דיגון לכן אם עושין הת"ת בחטוטרות שוב יש היכר ג"כ לכן אין לפסול בדיעבד אבל אם נדבק רגל ה"ת להגב דיבק עב עד שנראית הי"ת ממש בדאי לא נשתנית אם ס' לה"ת ע"ש הסופרים. שוב מצאתי בעזה"י בביאור הגאון מהר"ם בעטו על המרדכי שגם הוא כתב כן בדעת המרדכי וגם התשב"ץ סובר כן והובא בב"י בא"ע בסי' קכ"ו ובחידושי רע"א לקמן בסימן ל"ו עי"ש. ומ"מ נ"ע אם יש לסמוך ע"ד המרדכי להקל בה אפי' ע"י הפרדה אחרי שהשו"ע מחמיר בה. ואין לדאות דהשו"ע מיירי במקום דמנהג הסופרים לעשות הת"ת בלא חטוטרות דבאר בה כמ"ש המ"א לקמן בסימן ל"ו והסכימו לזה האחרונים ולכן מחמיר אם ג"כ בהטוטרות וא"כ אין היכר בין ה"ת לחי"ת ולכך פסול ח"א דהרי השו"ע מחמיר אפילו בקו"ף שע"י נגיעת הרגל להגב אינו משתנה מצורתו כלל וכ"ש בה במקום הדחק ואין תקנה במחיקת האות כגון שכתב שם הקודש אח"ז ומדוע שנעשה נגיעה דקה זה אחר שנגמר האות בהכשר דיש לנרף לזה דעת הסמ"ק [המובא בטור בדין נפלה טיפת דיו ע"ש] דסובר להקל בה ע"י גרירה וצ"ע: * יגרור הרגל. עיין במ"ב במ"ש כולו וכו' וה"מ שנעשה הנגיעה בעת הכתיבה אבל אם נעשה לאחר הכתיבה אין דין הה"ת והקו"ף שוה דבה"ת צריך למחוק כל הרגל דאם יסתיר כ"ש עדיין שם ה"ת הראשונה עליו להרא"ש כדאיתא בסט"ו[ב] משא"כ בהקו"ף די שיבטלו מצורת אות. ודע עוד דמ"ש הפמ"ג בסימן ל"ו בא"ת אות מ' עוד עלה אחרת דהיינו שיגרור קצת מהגב עד שהרגל יהיה חוץ לגב ועי"ז יתבטל צורתו ואח"כ ימשוך גב הקו"ף למעלה מהרגל דהיינו שיעשה מעט הפרש ושפיר דמי כל שאין בה משום שלא כסדרן עכ"ד הוא מיירי בנעשה הנגיעה אח"כ דאל"כ נעשה הרגל בפסול וצריך לגורלו: * נגע רגל האל"ף וכו'. דע דאין חילוק בין אם נגע בעת הכתיבה או לאח"כ דומיא דנפלה טיפת דיו בסי"ז רק דאם נגע בעת הכתיבה צריך למחוק הרגל כולו ואם נגע אחר שהגיעה האות כראוי אין צריך למחוק כל הרגל רק שיבטלו מצורת אות דומיא דמה שכתב הלבוש והמיאו המ"א סוף ס"ק כ"ה ע"ש: * או פני האל"ף וכו'. עיין במ"א דדוקא אם נדבק עצם היו"ד לאל"ף משא"כ אם רק נגע עוקלה השמאלית של היו"ד לאל"ף כשר דהא אפילו בלא הקולה מיקרי יו"ד פי' דאף דע"י הנגיעה נחשב כאלו אין לו קוץ להיו"ד הא אין מעכב בה לענין תיקון וכ' ע"ז הפמ"ג ועכ"פ גרירה בעי ודי וא"ל למחוק כל היו"ד: * יגרור כל מה שנעשה

באר היטב

גרירה. ואם נשתנה צורת האות על ידי הדביקות הוי כמ"ש שנסתמה. רד"ך עמ"ש. ועיין ב"ח שהעלה דאם נמצא דיבוק בס"ת בקריאה דאין צריך להוציא אחרת אפילו נמצא בשבת וי"ט שא"ל לגורלו מ"מ אין להוציא אחרת כיון שמעיקר הדין ס"ת יש תקנה לגורלו רק דאיסור שבת רבע עליה וכל הראויה לבלה אין בלה וכו' ע"ש. ובשיורי כנה"ג כתב ומנהגינו דאפי' בדבוק אות לאות שנמצא בס"ת בשבת או בי"ט להוציא ס"ת אחר ע"ל סימן קמ"ג. ובספר אבן העזר מחמיר באותיות הנדבקים בתחלת הכתיבה שאין להם תקנה בגרירה עיין שם באריכות בס' מגיני ארץ מדפוסי פרופס: (לב) בגג. כל הסעיף זה איירי קודם שכתב אות שלאחריו דאז יש תקנה אבל אחר כך לא דהוי שלא כסדרן ודוקא שלא נשאר צורת אות בלא תיקון אז אסור לתקנה בשכתב לפניה משום דהוי שלא כסדרן אבל אם נשאר צורת אות אפי' בלא תיקון יוכל לתקנו אפילו אח"כ דכיון דצורת אות היה מיכר ליכא משום דלא כסדרן ועיין סעיף כ"ה וס"ק כ"ו מש"ש: (לג) פסול. ודוקא שנגעה היו"ד עצמה באל"ף אבל אם אבן קולה השמאלית של יו"ד

משנה ברורה

השערה (לד) כשר: (פג) הה"א. אף אם נדבק רק כחוט השערה (לה) באופן שהתיקון יודע שהוא ה"ת אפ"ה צריך לגרור כל הרגל דכל (לו) שאין צורת אות עליו כמו שנתסרה למשה משמי אין שם אות עליו וכן בקו"ף לא מהני קריאת התיקון: (פד) יגרור. ולא מהני הפרדה בעלמא משום דהוי כתב תוכות: (פה) הרגל. פי' כולו בין בה"ת בין בקו"ף כיון שנעשה בפיסול ועיין בבה"ל: (פו) בגג האל"ף. דאין להיו"ד העליון והתחתון ליגע בהגג אלא בדקות שבהם כמו שיתבאר לקמן במ"ב בסימן ל"ו בדיני צורת האותיות: (פז) פני האל"ף. היינו היו"ד העליון והיינו דוקא שבדבקה כולה שנפסדה צורתה אבל אם נתפשטו מעט ואינו דק כראוי אפילו אח"כ דכיון דאינה הפרש אין בכך כלום ואין צריך שוב (לז) תיקון: (פח) להפרידה. פי' להפריד את הנגיעה לבדה ושאר האות ממילא כראוי: (פט) כל וכו'. היינו שיגרור הרגל כולו ולא קצי שיפריד הרגל מעל האל"ף עד שיבטלו מצורת אות לבד כיון שנכתב כל הרגל בפסול.[ב] וכן בנדבק יו"ד שעל האל"ף בגג שתחתיו צריך לגרור כל היו"ד ולכותבו מחדש ושם שמחמירין בנדבק היו"ד העליון בעת הכתיבה לגרור כל האל"ף עדיר זה כי ממילא נכתב אח"כ שאר האות בפסול עי"ז אך בדיעבד ל"ע אם יש להחמיר בה וכמו שכתבתי בבה"ל: (צ) ביו"ד. דהיינו שהיו"ד נעשה (צא) קו ישר ולית[ב] צורת יו"ד אבל אין בה מזיק אם נתעבה הקו מעט: (צא) והפ"א.

שער הציון

(לד) ב"ח: (לה) כן מוכח מתשובת מהרי"ק סימן ל"ח דפסק הב"י כוותיה ועי"ש בשורש ע"א ועיין בב"י בריש סימן ל"ו: (לו) מ"מ וב"ש בא"ע בסי' קכ"ה: (לז) כנה"ג: (לח) בפמ"ג ולבו"ש:

הגהות ותיקונים: א) אכסנדרני: ב) ולית ליה: ג) בסט"ו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ל' כתב: אבל אם רגל הה' או הק' נוגע בגג אפילו נגיעה דקה כחוט השערה וכו' והתינוק קוראה כהלכתה מ"מ כיון שצריך לגרר תחילה כל הרגל א"כ שוב אין צורתן עליהן וכשחוזר וכותבן ה"ז כותב שלא כסדרן. ב) בשו"ע הרב בסעיף כ"ו כתב: צריך לגרור כל הגג והיו"ד שתחתיה ולכתבה מחדש.

הלכות תפילין סימן לב

דטוקס (מת יוסף): **יט** (צב) * [1]בתחלת[1] (לד) [טו] (צג) הכתיבה (צד) יאמר (צה) בפיו (צו) אני כותב לשם קדושת תפילין [2]מלבד זה (צז) בכל פעם שכותב אזכרה צריך לומר שכותב לשם קדושת *השם:* הגה וי"ל דקגי כשמתשב שכותב האזכרות לשמן הוא"ל והוגיא (צח) בתחילת הכתיבה בפיו קגי בהכי (הרא"ש ה"ת וס"ת וטור יורה דעה וא"ת) וש להקל (צט) בדיעבד וכשבא לגמרם לא יכתוב דאינו כותב אז בכוונה (מ"ז):

ת הרא"ש בה' ס"ת סמ"ג פ' פ"ה וספר התרומה מההיל דגיטין נ"ד[2]

א שם

באר היטב

נוגעה בחל"ף כשר דאפי' בלא הקולה מיקרי יו"ד. עמ"ל: (לד) הכתיבה. קודם שיכתוב השם יעיין בקולמוס שיטבלנו טרם שיכתוב אות אחרונה שלפני השם ויקדש הדיו בראשו אות ואם נריך דיו טרם שיגמור השם אז יטבול באותיות שלפני השם שהם לחים ויגמור השם ואם לא הניח אות לפני השם יעיין

משנה ברורה

וה"ה אם רגל השמאלי של המי"ו נעשה יפר ולא (לט) יוצא למטה לחוץ. ועיין בלבושי שרד שנשאר בל"ע למה נריך כלל גרירה ימשיך אח"כ ויעבה מעט אח יו"ד השי"ן עד שיהיה הכוונו וכן כה"ג ברגל המי"ו עי"ש וכן משמע בפמ"ג במ"ז אות כ' דמהני עלה זו אפילו בחל"ף ועיין בסוף דברי הלבושי שרד. וכ"ז כשלא כתב המיות שאח"ז דאל"ה בודאי לא מהני תיקון להמי"ו וכה"ג משום שלא כסדרן כיון שאין בו עתה צורת מי"ו: **יב** (צב) בתחלת. דאם יהיה אף אות אחת שלא נכתב לשם תפילין פסול ולא מהני העברת קולמוס לשמה [יו"ד רע"ד] ותחלת ר"ל תחלת כל הפרשיות יאמר אני כותב פרשיות אלו לשם וכו' ומהני זה מדינא אפילו אם הפסיק בין הפרשיות אך מ"מ טוב יותר שיאמר תחלת כל פרשה וכו': (צג) הכתיבה. נראה דה"ה בתיקון האותיות הנפרדות דנריך לשמן הוא"ל בבלא"ה התפילין הם פסולים דאין עליהם צורת אותיות כראוי: (צד) יאמר. ואם (ק) אחר כותב נריך גם הוא לומר כן אף באמצע כשהוא מתחיל: (צה) בפיו. ולא קגי במחשבה אף בדיעבד [א"ר ופמ"ג] ועיין בחידושי רע"א: (צו) אני כותב וכו'. יש שכתבו דנכון שיאמר אז ג"כ וכל אזכרות שבו לשם קדושת השם דשמא ישכח אח"כ לקדש השם במקומו ועיין בבה"ל: (צז) בכל פעם. ואם כותב ב' אזכרות בלי הפסק (קא) די בקידוש אחד: (צח) בתחילת הכתיבה. (קב) שהוא כותב לשם קדושת תפילין ואף דלא הזכיר בתחלה קדושת האזכרות קגי דמ"מ הרי הזכיר לשם קדושה אבל אם גם בתחלה לא הזכיר בפירוש רק במחשבה בעלמא אז שעתה לא קידש את האזכרות אפי' במחשבה אפילו[2] (קג) בדיעבד לא יצא: (צט) בדיעבד. אבל לכתחלה נריך לומר בפירוש בכל פעם שכותב האזכרה לשם קדושת השם (קד) אפילו אם אמר בתחלת הכתיבה וכל האזכרות שבו וכן בסקו

דיש מילוק בנדבן יו"ד העליון ליו"ד התחתון דהיינו רגל החל"ף וכונתו להט"ז שם בסק"י שאולק על הב"י והרמ"א בדין נפילת דיו והשליש האות ע"י כתיבה ובוכר דבל אות[3] ע"י כתיבה בעינן ולא שיעשה ממילא ומזה דייק הפמ"ג דה"ה דנריך להט"ז להתמיר גם בדין זה לענ"ד אין זה ראיה כלל דשם בעתמו הוא דבעינן כל האות ע"י כתיבה ולא שיעשה ממילא משא"כ מה דלא נעשה ממילא אפשר דדמי זה לאם היה כותב הגג והרגל ואח"כ היה כותב היו"ד ולא דמי לדלי"ת במקום רי"ש דנריך לגרוב כולו דשם עשה הכל בכתיבה אחת וכמו שכתב הט"ז בס"ק י"ז משא"כ בענייננו לכאורה שתי כתיבות הם] גם בספר לדוד אחת להבעל ברכי יוסף אין מחלק בנדבן יו"ד העליון לתחתון אמנם אח"כ ראיתי עוד בראיה אחרונים שאחר הפמ"ג שנראה מדעתם ג"כ בהפמ"ג דדעת המ"ל לחלק בין נדבן יו"ד העליון לתחתון ע"כ בודאי לכתחילה נריך להתמיר וגגרור כל מה שנעשה בפסול אחר שעשה הנגיעה דאפילו רגל התחתון של החל"ף וכה"ג בשאר האותיות דקתניא פה בהג"ה ובדיעבד יש לענין אם יש להתמיר בה אחרי דמסתימת ר' הב"י והד"מ בסי' ל"ו והלבוש לא משמע כן וכנ"ל. ואח"כ מצאתי בחידושי רע"א שרמז לענין בתשובת מהר"י הלוי אחיו של הט"ז ועיינתי שם ומצאתי שגם הוא פשיטא ליה דבנגיעת יודי"ן שבל החלפי"ן ת"ל לגרוב רגל התחתון שתחת הקו וע"ש מה שכתב לענין יו"ד העליון אך לענין קו העקום (דהיינו מה שקורא כשו"ע גג החל"ף) סברא ליה שם לנרוך לגורבו דמיקרי שנעשה בפסול ע"י הדיבוק שנתדבק ליו"ד עי"ש אם לא היכא דכתב מתחלה את הקו העקום ורגל התחתון ואח"כ השליש ליו"ד שע"ג ונתדבק בו דאז לכו"ע אין נריך לגרוב רק היו"ד דהרי הקו נכתב בכשרות. נחזור לענייננו דלכתחלה נכון לחוש להתמיר לגרוב אפילו רגל התחתון ובדיעבד שם לא גרר רגל התחתון נראה דאין להתמיר ולענין קו העקום יש לעיין דלכאורה מסתימת לשון הב"י והד"מ והלבוש הנ"ל משמע דהיו"ד נריך למחוק ולא הקו וע"ע לשעשה: * בתחלת וכו'. עיין מ"ב במה שכתב דנכון שיאמר וכל אזכרות שבו כן כתב הט"ז ביו"ד רע"ד[3] ס"א המאו הפמ"ג בפה וכתב דלכתחלה גם הט"ז מודה דנריך בכל פעם לקדש אזכרה אף דקידש בתחלת הכתיבה ולא מועיל זה אלא לענין דיעבד. ולפנא אלא הכי דהל"ח בהלכות ס"ת פליג וסובר דאפילו דיעבד לא מהני ועיין בבדרי יוסף ביו"ד רע"ד[3] שמתמיר בזה. ועכ"פ נ"ל דאם יש לו ספק בחיה שם אי קידש או לא ויודע שבתחלת הכתיבה אמר וכל אזכרות שבו דש להקל עיין בפמ"ג שמתפתק על הקידוש אי היא דאורייתא או דרבנן ואפילו לדעת הדבר שמואל הובא שם בבדרי יוסף דס"ל דמה שנריך לקדש האזכרות לשמן הוא דאורייתא עכ"פ יש לנרף דעת הט"ז לזה ולהקל בזה כן נלענ"ד:

שערי תשובה

כן דמ"מ שלא כסדרן הוי וגם בס"ת אפשר להסתפק משום חק תוכות עי"ש: [טו] הכתיבה. עבה"ע וכתב בגיגת ילדים סימן י' וי"ל בכתיבת שם הקדוש עפ"י ספר מלות[2] שמורים יש לסמוך כי הם נוצעים ממקום קדוש רמינו הארי"ל ז"ל ואין לגמגם מחמת שנריך לכתוב בתחלה אותיות השם חלקים נפרדים ומשתהא בכתיבתו קצת אע"ג דבכתיבה דבא אחת עדיף טפי כדמשמע ביומא ומ"מ מה שיש לזרך בכוונה לקדושת השם וגם בכתיבת אות אחת שהוא עסוק בכתיבתו אין קפידא

ביאור הלכה

בפסול וכו'. עי' במ"א שכתב היינו כל מה שכתב באותו אות אחר שעשה הנגיעה. ועיין בפמ"ג שאחר דבריו לענין יו"ד העליון בלא"ף ולא נגע יו"ד העליון בחל"ף והשליש האות אחר כך דנריך לגרוב כל החל"ף ולא מהני מה שהיה בזה גרירה היו"ד ולקדק המ"א זה ממילא כל הכתוב בס"ע ומאד יפלא להוציא דבר מדש כזה מדקדוק קל כזה ועוד דעיקר דינו פירכא דהלא בב"י כתב וז"ל ואם נגע רגל החל"ף בגג החל"ף או פני החל"ף בפני הגג שבתחתו כתב המגור כולן פסולין ואין תקנה בתחתיקה או בגרידה [בל"ל וכן איתא בדרכי משה הארוך] שנקרא חק תוכות ומיהו בגרידה מה שנעשה בפיסול קגי כמו שכתבתי בסמוך גבי רגל ה"ת וקו"ף שנוגעין למעלה עכ"ל ומוכח מפשטא דלשונו דומיהו דאתרוויהו קאי וקגי בגרירת היו"ד והרגל ודומיא דרגל ה"ת וקו"ף וכן מוכח ג"כ מלשונו יותר בסימן ל"ו וז"ל אם כתב המגור דאם היה היו"ד שלמעלה על החל"ף נוגעת וכו' וכן כתב בשם ר"י אבסנדרני וכתב עוד שם אם הדביקן שנפסלו אין לי להם בתחתיקה דבק דהוי בחק תוכות אלא נריך לגרור כל היו"ד שנדבקה ולתקנה לבתחלה והועתק זה ג"כ בד"מ הארוך הרי דלף בדבוק היו"ד העליון בי גרירת היו"ד. וכן ממה שסיים שם בב"י בסי' ל"ו זה הדין גופא בגרירת היו"ד בנדבק יו"ד השי"ן והפי"ן וכו' מוכח ג"כ כמו שכתבנו דלהפמ"ג נריך בזה ג"כ גרירת כל האות כמו בנדבק יו"ד בעל החל"ף. ואין לומר דמיירי הב"י בכל זה שנדבק אחר שהשליש האות כראוי דא"כ נריך למחוק כל היו"ד לי' איגרור מקצתו עד שיבטלנו להחל"ף מלורת אות וכנ"ל וכן בנגע היודי"ן בשאר אותיות וגם בלבוש כתב בהדיא דדין היו"ד העליון והתחתון שוה כמו שהבין הפמ"ג בעצמו [אם לא שנדחה[2] גם דברי הפמ"ג[2] ונאמר דהב"י והד"מ וגם הלבוש מיירי שכתב מתחלה את עצם האות ואח"כ היו"ד שלמעלה ונעמ השלמתו נדבק בהקו העקום של החל"ף] ולולי דברי הפמ"ג היה נלענ"ד דהמ"א קאי על רגל התחתון של החל"ף ובא לבאר כונת השו"ע במה שכתב כל דהיינו שיגרור כל הרגל כיון שנכתב זה בכתיבה אחת אחר עשית הנגיעה ולא קגי שיגרור מקצתו עד שיבטלנו להחל"ף מלורת אות וה"ה בנדבק יו"ד העליון אבל עכ"פ די בגרירת כל היו"ד ואין נריך לגרור מה שנכתב אח"כ כיון שנכתב בשני כתיבות ולא משם המ"ל לבאר זה דבכר ביאר בתחילת הסעיף [ובפרט מה שכתב הפמ"ג בדיני לורת האותיות באות מ' שהט"ז בא"ע סימן קכ"ה סובר ג"כ בהמ"א

דיש מילוק בנדבן יו"ד העליון ליו"ד התחתון דהיינו רגל החל"ף וכונתו להט"ז שם בסק"י שאולק על הב"י והרמ"א בדין נפילת דיו והשליש האות ע"י כתיבה ובוכר דבל אות[3] ע"י כתיבה בעינן ולא שיעשה ממילא ומזה דייק הפמ"ג בה"ה דנריך להט"ז להתמיר גם בדין זה לענ"ד אין זה ראיה כלל דשם בעתמו הוא דבעינן כל האות ע"י כתיבה ולא שיעשה ממילא משא"כ מה דלא נעשה ממילא אפשר דדמי זה לאם היה כותב היו"ד ולא דמי לדלי"ת במקום רי"ש דנריך לגרוב כולו דשם עשה הכל בכתיבה אחת וכמו שכתב הט"ז בס"ק י"ז משא"כ בענייננו לכאורה שתי כתיבות הם] גם בספר לדוד אחת להבעל ברכי יוסף אין מחלק בנדבן יו"ד העליון לתחתון אמנם אח"כ ראיתי עוד בראיה אחרונים שאחר הפמ"ג שנראה מדעתם ג"כ בהפמ"ג דדעת המ"ל לחלק בין נדבן יו"ד העליון לתחתון ע"כ בודאי לכתחילה נריך להתמיר וגגרור כל מה שנעשה הנגיעה דהיינו אפילו רגל התחתון של החל"ף וכה"ג בשאר האותיות דקתניא פה בהג"ה ובדיעבד יש לענין אם יש להתמיר בה אחרי דמסתימת ר' הב"י והד"מ בסי' ל"ו והלבוש לא משמע כן וכנ"ל. ואח"כ מצאתי בחידושי רע"א שרמז לענין בתשובת מהר"י הלוי אחיו של הט"ז ועיינתי שם ומצאתי שגם הוא פשיטא ליה דבנגיעת יודי"ן בעל החלפי"ן ת"ל לגרור רגל התחתון שתחת הקו וע"ש מה שכתב לענין יו"ד העליון אך לענין קו העקום (דהיינו מה שקורא כשו"ע גג החל"ף) סברא ליה שם לנרוך לגורבו דמיקרי שנעשה בפסול ע"י הדיבוק שנתדבק ליו"ד עי"ש אם לא היכא דכתב מתחלה את הקו העקום ורגל התחתון ואח"כ השליש ליו"ד שע"ג ונתדבק בו דאז לכו"ע אין נריך לגרור רק היו"ד דהרי הקו נכתב בכשרות. נחזור לענייננו דלכתחלה נכון לחוש להתמיר לגרור אפילו רגל התחתון ובדיעבד שם לא גרר רגל התחתון נראה דאין להתמיר ולענין קו העקום יש לעיין דלכאורה מסתימת לשון הב"י והד"מ והלבוש הנ"ל משמע דהיו"ד נריך למחוק ולא הקו וע"ע לשעשה: * בתחלת וכו'. עיין מ"ב במה שכתב דנכון שיאמר וכל אזכרות שבו כן כתב הט"ז ביו"ד רע"ד[3] ס"א המאו הפמ"ג בפה וכתב דלכתחלה גם הט"ז מודה דנריך בכל פעם לקדש אזכרה אף דקידש בתחלת הכתיבה ולא מועיל זה אלא לענין דיעבד. ולפנא אלא הכי דהל"ח בהלכות ס"ת פליג וסובר דאפילו דיעבד לא מהני ועיין בבדרי יוסף ביו"ד רע"ד[3] שמתמיר בזה. ועכ"פ נ"ל דאם יש לו ספק בחיה שם אי קידש או לא ויודע שבתחלת הכתיבה אמר וכל אזכרות שבו דש להקל עיין בפמ"ג שמתפתק על הקידוש אי היא דאורייתא או דרבנן ואפילו לדעת הדבר שמואל הובא שם בבדרי יוסף דס"ל דמה שנריך לקדש האזכרות לשמן הוא דאורייתא עכ"פ יש לנרף דעת הט"ז לזה ולהקל בזה כן נלענ"ד:

שער הציון

(לט) בפמ"ג ולבו"ש: (ק) פשוט: (קא) . (קב) . (קג) . (קד) הכל בפמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) כ"ד: ב) מצת: ג) צ"ל שנדחוק: ד) להשמיט תיבות, גם דברי הפמ"ג: ה) האות: ו) רע"ו:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב ס"ק כ"ה לענין אם נמשך כמה ימים: 2) עיין במ"ב ס"ק כ"ד ובסי' י"א ס"ק ד' ובבה"ל סי' י"ד ס"ב ד"ה בלי כוונה, לענין לשמה במחשבה:

ב הרא"ש בספר תקון תפילין וכתימן ג הר"י אכסנדרי[א] ד שם ה טור בשם מכילתין והרמב"ם פרק ג' מהלכות תפילין והר"י אכסנדרי[א] וספר א"ת ו הר"י אכסנדרי[א] ז הרמב"ם וס"מ בשם ר' יונה

כ [ב]צריך לדקדק בחסרות ויתרות שאם (ק) חסר * או יתר (קא) אות אחת פסולים ונמצאו המניחים אותם מברכים בכל יום ברכה לבטלה וגם שרוי בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר (קב) מרובה לכן צריך להיות מאוד ירא שמים (קג) וחרד לדבר השם המתעסק בכתיבת תפילין ותיקונן: **כא** [ג]כל פרשה אחר שיכתבנה (קד) יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה כדי שלא תתחלף פרשה בפרשה: **כב** [ד]טוב לנסות הקולמוס (קה) קודם שיתחיל לכתוב הפרשה שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם לקרות כל (קו) מה שכתב כדי שלא יבאו[ה] לידי גניזה (קז) על ידו: **כג** [ה]אם מצא שחסר אות אחת * אין לו (קח) תקנה שאם כן היו כתובין שלא כסדרן ופסולין משום דכתיב והיו (קט) בהווייתן יהו * ואם יתר (קי) אות אחת יש לו תקנה על ידי (קיא) שיגרור אותה אם היא בסוף תיבה או בתחלתה [ו]אבל אם היא באמצע תיבה לא משום דכשיגרור יהיה (קיב) נראה כשתי (לה) [טו] תיבות: **כד** [ז]מותר לכתוב על

שערי תשובה

בה וגם אין חילוק אם יתחיל מסופה למתחלתה כו' ע"ש: [טז] תיבות. עבה"ט ועיין בדבר שמואל סימן שנ"ד הכ"י דברי הב"י והרמב"ם ומטאר בדברו במלת לאמתיתי אם בא למחוק הוא"ו והמיותרת אפשר שצריך למחוק [נ"ל למשוך] בתחלה הב"י"ם הקודמת לה הגג והתחתית שהיה סמוכה להתי"ו והוא"ו תבא אל תוכה ואז יתחקנה להוא"ו. אבל אם יתמוק קודם מיד יפסול משום שתיבה לאמתיתי יהיה

באר היטב

אם יש אות או תג שצריכה דיו כדי שיקדם הדיו קודם שיכתוב השם ב"ש מ"ש. וסדר כתיבת השם דרך סוד עיין בעטרת זקנים וצבית ורבים תש"ח כלל ב' סי' יו"ד וי"ש: (לה) תיבות. כתב הב"י בשם הריש"ם דלפעמים תיקון מהני ליתר אות כגון לאמתיתי מלא בוי"ו שאחר

ביאור הלכה

או יתר אות אחת. ואם אות הימר לא היה מחובר לשום תיבה רק שעמד בין תיבה לתיבה או בין השיטין אם נפסל התפילין משום זה עיין בנו"ב מיו"ד ח"ל בסי' ע"ד שמקיל בזה והשער אפרים בשער ה' בפ"ש חולק עליו ומסכים עם רש"ל שממיר בזה: * אין לו תקנה. עיין במ"ב דאל"ה יגרוד וכו' ר"ל דמתחלה יגרוד ואח"כ יכתוב מה שחסר ממנו ולהלן דאל"ה ל"ע כיון דבעת הכתיבה לא נכתב כסדרן*): * ואם יתרוכו'. עי' במ"ב בשם הפמ"ג לענין מיבה כפולה דלפעמים טוב יותר למחוק הראשונה כדי לחוש אף לדעת ר"ת ע"ש ועי"ש עוד במ"ז סק"כ

משנה ברורה

האחרונים: **כ** (ק) חסר או יתר. אפילו אם התיבה לא נשתנה לקריאתה בזה כגון במלא וחסר מעכב כדאיתא מנחות כ"ט ע': (קב) מרובה. מלבד עון גזל החמור: (קג) וחרד לדבר השם. ראיתי להעתיק פה לשון הלבוש הצריך מאד לענייננו דז"ל ולא כמו שעושין עכשיו כמה סופרים שמניחין נערים המתלמדין לכתוב תפילין כדי שירגילום בכתב ואח"כ רואה הסופר אם נכתבו כהלכתן בחסירותן ויתירותן וסגי ליה בהכי ואח"כ מניחין אותן בבתים ומוכרין אותם ומחשבין להם הסופרים אותן המעות בשכר הליומד להנער ומרמים להם פני היתר לומר הרי אנו בזה כגומלי חסדים עם הנערים העניים ללמוד להם מלאכת הכתיבה בחנם והיא מלאכת ה' אבל אני אומר יש שכרם בהפסדם ואדרבה לא טוב המה עושים בעמם כי הנער נער ואין יודע בין ימינו לשמאלו ואין לו שום כונה בעולם רק הם כמתעסקים בכתיבה ליפות הכתב ולא לשום קדושה ושום כונת מצוה בעולם והרי עונש הסופר מרובה מאד שמכשיל את הבריות שמניחין אותן התפילין הפסולין [וכדלעיל בסעיף י"ע] ולא עוד כדי להשבים את מקחו יאמר הסופר לכל אני כתבתים וכוונה כתבתים וכו' וכל העושין כן בודאי עתידין ליתן את הדין ולקבל עונשין הרבה מאוד ועליהם נאמר ארור עושה מלאכת ה' רמיה ע"כ יזהר כל סופר ויתרחק מזה וטוב לו דלשמן האמור אצל תפילין אין הכונה לשם בעל התפילין כמו גבי גט דצריך לשם האיש והאשה רק לשם קדושת תפילין עי"ש וסייס ע"ז ומן הראוי למי שיש כח בידו למנות כותבי תפילין מהוגנים אנשי אמת שומרי בצע בעלי תורה ירא אלקים וחרדים על דברו בכל עיר כמו שממנים שוחטים ובודקים אצלו יאמינו לכל הסופרים שאין כוונתם אלא להרויח ממון ע"י כתיבה ותיקון יפה בעשיית התפילין ואף כי גם כוונה זו טובה היתה לייפות המצוה בעוה"ז זה דוקא אם היה להם כוונה קדושה ג"כ אבל בזה אינם נזהרים ודי בזה עכ"ל הטהור. וכתב בספר ב"ש יכתוב אותיות טובים ותמימות ולא שבורות ובמתון ובכוונה גדולה ולא יתהר אדם בכתיבתה כדי להרויח ממון הרבה כי אותו ריוח יגן לאיבוד ולבירון ויפסיד נשמתו כי הוא מחטיא את הרבים וכל מי שכותב תפילין טובים וכשרים כפי יכולתו שכרו כפול ומכופל ויגול מדינה של גיהנם. וכתב בפ"ח סי' פ"ה[ד] ולדקתו עומדת לעד זה המזכה רבים כגון המלמד לילדי השם תיקון תפילין לתקן לאחרים ועיין בסימן ל"ט מתי אדם רואי לכתוב תפילין: **כא** (קד) יקראנה היטב. שאם ימצא איזה אות חסר באיזה פרשה לא היא לבדה נפסלה אלא גם כל מה שאחריה משום שיהיו אלא כסדרן וכדלעיל ברש הסימן: **כב** (קה) קודם שיתחיל. אינו ר"ל בתחלת הפרשה דוקא אלא (קה) קודם שיתחיל לכתוב בהפרשה: (קו) מה שכתב. באותה (קו) פרשה ולא השלפניה: (קז) על ידו. וכשטובל הקולמוס לכתוב בו את השם (קז) לא יתחיל לכתוב אותו מיד אלא יפסידנו ברבוי דיו או אולי יש עליו שער ולא יצא הכתב מיושר וגם משום שצריך (קח) לקדש הדיו שעל הקולמוס טרם שיכתוב השם לכן יכוין להניח אות אחת מלכתוב קודם השם ובאותו אות יתחיל לכתוב ואם לא עשה כן יחפש אחר אות או תג שצריכה דיו וימלאנה וכותב את השם ואם צריך דיו קודם שיגמור השם אז יטבול באותיות שלפני השם שהם לחים עדיין ויגמור השם אבל לא יטבול באותיות השם עצמן (קט) ויש מקילין לטבול באותיות השם עצמן דבזוי ליכא כיון שהוא כדי להשלים בו את השם. ואם האותיות שלפניו אינם לחין אז יטבול מחדש ויחפש אחר אות או תג שצריכין דיו וכנ"ל וכ"ז הוא למצוה ולא לעיכובא בדיעבד: **כג** (קח) תקנה. בהשלמה ומיירי שמכאן עד סוף הפ' יש שמות שאינם נמתקין דאל"ה יגרוד עד סופה: (קט) בהווייתן יהו. פי' כסדר שנכתבות בתורה יהיו כתובין: (קי) אות אחת. ואם כתב (קי) תיבה יתירה יגרלנה ויוכל להניח המקום חלק [אם אין לו אותיות מהתיות שלפניה שיהיה יוכל להמשיכן במקום ההוא] ואין (קיא) החלק פוסל כל שאין במקומו כשיעור הריוח שבין פרשה לפרשה שהוא כדי ט' אותיות. ולפעמים יש תקנה אפילו בזה כגון שיכול להמשיך האות מן התיבה שלפניה כדי למעט הריוח של ט' אותיות. ויותר מזה דנאופן זה שיפסל התפילין מחמת הריוח אז אפילו אם בסיוס התיבה שלפניה (קיב) יש שם ה"א או קו"ף יוכל להמשיך גגן כדי למעט הריוח ואע"פ שע"י ההמשכה לא יהיה הרגל של הה"א והקו"ף בסופה אין קפידא בדיעבד. וכתב הפמ"ג דבתיבה כפולה טוב יותר למחוק השניה דתיבה הראשונה כדין נכתב. ואם קודם הראשונה יש אות שיכול למושכו טוב יותר שימחוק תיבה הראשונה כדי לחוש אף לדעת ר"ת דשיעור פרשה הוא ג' אותיות: (קיא) שיגרור: ולא מיפסל הפרשה משום חק תוכות כיון שאינו עושה מעשה בגוף התיבות והאותיות: (קיב) נראה כב' תיבות. ופעמים שתיקון מועיל ע"י שיגרלנה וימשיך

*) שוב ראיתי שז"ל ורא"ה מק"ש לקמן בסימן ס"ד ס"א בבה"ל ד"ה בד"א ע"ש:

שער הציון

(קה) ח"ר ול"ח: (קו) ח"ר: (קז) יו"ד רע"ו ס"ד: (קח) ב"ש: (קט) ש"ך יו"ד רע"ד הובא בפמ"ג: (קי) מ"א: (קיא) מ"א: (קיב) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) אכסנדרני: ב) יבואו: ג) ס"ה:

הלכות תפילין סימן לב

מקום (לו) [יח] (קיג) הגרר ועל מקום המחק אפילו אזכרה [ח]ולא ימחוק בעודו לח אלא ייבשנו יפה כי אז יגרר בקל ולא ישאר לו שום רושם: **כה** (קיד) [ט]כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה (קטו) ואין צורתה (לז) עליה כגון נגע (קטז) רגל האל"ף (לח) [יט] בגג האל"ף או פני האל"ף בפנים בגג שתחתיה או

ח הר"י מכמדרש[א] ט הגהות מיימון פ"ל ופרק ב' והרא"ש בשורש ס"ע ומרומת הדשן סימן מ"ח והר"י מכמדרש[א]

באר היטב

שיגרור הוי"ו ימשוך הב' שלפניה באופן שיהיה ממולא החלק של מקוס הגרר אצל בי' נסתפק כגון הוליאך[ב] שכתב ביו"ד או מצות מלא בוי"ו ואם ימחוק היו"ד או הוי"ו יוכל אח"כ להמשיך חלק התחתון ולא העליון מי כשר או לא. ומסיים הב"י ומ"מ כל שגרלתי כשני חיבות פסולה. וכ"כ הלבוש שיש להחמיר בזה וכתב המ"א דאם בתחלת הכתיבה ממשיך רגל התחתון של הנו"ן והלד"י וכותב האות הסמוך בתוכו כזה פני ארצי מוחר דהוי ממש כתיבה אחת דלא כהרב"ח ח"ב סי' ע"ח. עיין כנה"ג. וכיד אהרן. ואם כתב תיבה יתירה מתקנה. ואם יהיה חלק ט' אותיות דכשיגרלנה יהיה פרשה בתקוס שאין פרשה פסול. אבל מותר למשוך הה"א אע"פ שלא יהא רגל בסופו מ"א. מצא וי"ו או יו"ד יתירה יגרור אותה ויעבה קצת האות שלפניה או שלאחריה שאין בזה משוס שינוי אות. עיין מ"א ויד אהרן (עיין בספר אליה רבה בעניינים האלה בשס כנה"ג ושו"ת רדב"ז): (לו) הגרר. הגרר מקרי כשגררו יבש והמחק מיקרי שמחקו לח: (לז) עליה. ובכל הני אפי' תיבוק יוכל לקרותם פסול: (לח) בגג. דאז צריך לגררה כולה כמ"ש סעיף י"ח:

גלי ריות הרבה בין שיטה לשיטה לכן אין תולין ע"ש שהמ"א מתשובת הר"ן סי' ל"ט ועיין בגיגת ורדים כלל ב' סימן ד' בתמצע התשובה שאם נזדמן להסופר שהשיטה דתוקה מהכיל התיבות ששיער לה אין להחיר שיתלה תיבה אחת למעלה בין השיטות ואחר כך ירד לכתוב כסדר השיטה. ושם כתב דלדעת רש"י תפילין ומזוזות ממירי טפי ואפילו בתליית אות אחת מחזי כמוחר ע"ש: [יח] בגג. עבה"ע

שערי תשובה

חלוק וגרלה כשני חיבות ושוב לא יועיל מה שימשוך אחר כך כיון שהפיסול נרלה לעין כל יש בתיקון הכתיבה ותוספות הדיו בהמשכה משוס כתיבה שלא כסדרן. ומ"ש הבה"ע ואם יהיה חלוק[ב] יש קילור בהעתקת דברי המג"א וע"ש שכוונתו דהיכי שלריך לגרור תיבה יתירה אז אם כשיגרור יהיה חלק ט' אותיות ויפסלו התפילין וכדי שלא לפוסלם אם בסיום התיבה שלפניו יש שם ה"א או קו"ף ימשוך הגג של הה"א או הקו"ף. ואעפ"י שעל ידי ההמשכה[ג] יהיה הרגל של הה"א או הקו"ף בסופה אין קפידה בדיעבד ע"ש. ולפי מ"ש בשם הדב"ש לאורה גם בזה היה לריך להמשיך קודם שיגרור ואם כן לריך להמשיך למעלה מן התיבה המיותרת בעוד התיבה כתובה וזה קלקול האות הוא. ואפשר שמה שאין הפסול רק משוס חלק ט' אותיות אין לריך לעשות כן ויכול להמשיך אח"כ ואין בזה משוס שלא כסדרן. וגרלה שיש לגרור תחלה ב' או ג' אותיות מן התיבה המיותרת ולהמשיך הה"א ואחר כך יגרור השאר וא"כ לא היה כאן פסול מעולם כלל. ועיין בשו"ת מ"צ[ד] שרלה לתרוץ לעיין נוני"ן המנוחרין מהא דנמצא תיבות כפולות בתפילין ומ"ש עליו בשערי אפרים שער ה' בפתחי שערים שם דבתפילין אי הוי שלא כסדרן מיירי אבל ודאי מ"מ לריך למחוק ולהסיר התיבה המיותרת משם ע"ש: [יח] הגרר. עבה"ע ועיין בדבר שמואל סימן קנ"ד שכתב שאין לתלות תיבה אחת בין השיטין בכתיבת התפילין ומזוזות אף בתקוס שהכתיבה כסדרה בין המוקדמת למאוחרת מדאי דגם זה מיקרי שלא כסדרן מחמת שינוי. וגם מפני שדרך כתיבתן להיות דקה.

משנה ברורה

האות שלפניה שתמלא מקומה כגון (קיג) לאחותיך שכתב מלא וי"ו אחר הב' יגררנה וימשוך הב' שלפניה שתמלא מקומה. וכן אם התיקון תלוי בכ"ף או דלי"ת או רי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלא מקום אות היתרה שגררה אבל אם האותיות שאפשר להמשיכן הן אחר האות היתרה שא"א להמשיכן לאחוריהן עד שיגרר מהם תחלה כגון שאר שכתוב בתורה שכתבה מלא וי"ו אחר האל"ף שא"א למשוך הרי"ש לאחריה עד שיגרר רגלה תחלה ונמצא שבטל צורתה וכשמתקנה אח"כ נמצא כותב שלא כסדרן ואין תקנה אח"כ יכול למלאות מקומו ע"י (קיד) שיעבה קצת האות שלפניה ושלאחריה שאין בזה משוס שינוי האות משא"כ כשהאותיות שאפשר להמשיכן הן לפני האות היתרה אז אפשר להמשיכן הרבה מבלי שיגרע מהם כלום. אך יש להסתפק (קטו) במצות הראשון שדינו להיות חסר וכתבו מלא ומחק אח"כ הוי"ו אם מועיל אריכת הלדי"ק למטה אח"כ או דילמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשב כשני חיבות אע"פ שסמכה מלמטה וכן נתן שמשפטו להיות חסר וכן הוצאך אם כתבו מלא ביו"ד בין לדי"ק לאל"ף בכל אלו יש להסתפק אם יש להם תיקון בהאריך האות שלפניו למטה ומ"מ כל שגרלה כב' חיבות פסולה אבל אם בתחלת הכתיבה ממשיך (קטז) רגל התחתון של הנו"ן והלד"י וכותב האות הסמוכה לאוכה כגון פני או אחלי כשר כיון דבחיבה אחת נכתבו[א] ומ"מ לכתחלה אין נכון לעשות כן להבליע אות בתוך אות כי יש מתמירין בזה: **כד** (קיג) הגרר. הגרר מיקרי כשגררו משנחיבש והמחק מיקרי כשמחקו בעודו לח ומש"כ ולא יתחוק עלה טובה קמ"ל ועיין בפמ"ג שכתב דאם ישאר שום רושם דיו אפי' בדיעבד יש משם בזה ואפילו חיבה בעלמא דלא אזכרה אסור לכתוב על מקוס זה: **כה** (קיד) כל אות וכו'. סעיף זה יבואר בו דין שלא כסדרן ועניינו ארוכין ומכלול בקצרה בדין זה יש בו ג' פרטים [א] אם יש קלקול באיזה אות בין שנעשה זה בעת הכתיבה או שנעשה לאחר הכתיבה [פמ"ג בפתיחה] אם גר' לעין כל שאין צורתו עליו כגון יו"ד שחסר לו רגלו הימני או ש"ין שחסר לו יו"ד אחד וכל כי האי גוונא שחסר באות איזה דבר עד שעי"ז אין תמונתו עליו אפילו אין נדמה משוס זה לאות אחר וכתב לפניו לא מהני ליה שום תיקון ואפילו אם אירע שהתיקון קרבו לאות אח"ה פסול משוס שלא כסדרן וכ"ש אם ע"י קלקולו וחסרונו נדמה לאות אחר כגון דלי"ת דומה לרי"ש או ב' דומה לכ' או חי"ת שנרגל שמאלו יש הפסק בין הרגל וגרלה כה"א או לדי"ק יש בו הפסק במקוס נגיעת היו"ד לעצמותו וגרלה לעין כל כיו"ד ונו"ן וכל כה"ג שאין משגיחין על התיקון ולא מהני ליה תיקון [ב] אם ע"י קלקולו וחסרונו לא נפסד מצורתו לגמרי כגון שיש הפסק דק (קיז) באיזה אות באמצעו ועדיין עיקר צורתו עליו או כגון שלא היו היודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן ורגלי התוי"ן נוגעים בגוף האות אם תיקון דלא חו"ט מכירם אף דלא מתכשר האות ע"י"ז משוס דאין צורתו עליו בשלימות עכ"פ מהני זה דנשאר עליו עיקר צורתו לעניין שיהא מותר לתקנו ולא יקרא שלא כסדרן. ויש עוד אופן אלישי שאע"פ שעיקר צורתו יש עליו ותיקון קורלו לאות אפ"ה לא מהני ליה שום תיקון כגון אות שנפסל באיזה דבר (קיח) שתיקונו הוא לגרור מקצתו ולכותבו מחדש [כגון רגל הה"א והקו"ף שנגעו למעלה אפילו נגיעה דקה כחוט השערה שתיקונו הוא לגרור כל הרגל ולכותבו מחדש דלא מהני ליה הפרדה בעלמא משוס חק מוכות וכן נגע רגל האל"ף בגג האל"ף וכה"ג וכ"ל בסעיף י"ח] ואירע שקודם תיקונו כתב לפניו בזה לא יצייר שום תיקון דהא צריך לגרור כל מה שנכתב בפסול וא"כ מה שתתקנה אח"כ הוי שלא כסדרן. ועתה נתחיל לבאר בעזה"י את הסעיף. כל אות שהיא כתובה וכו' וה"ה אם נתקלקלה (קיט) אח"כ: (קטו) ואין צורתה עליה. פי' שגרלה לעין כל שאין צורתה עליה כלל ואף דבנגעה רגל האל"ף בגג האל"ף או פני האל"ף בגגו או רגל הה"א וקו"ף הנוגעין למעלה ייכר עליו עדיין עיקר צורת האות ותיקון יקרלהו לאות אפ"ה כיון שפסול זה אין תיקונו כ"א ע"י גרירת כל מה שנעשה בפסול וכ"ל בסעיף י"ח ממילא נתבטל צורתו לגמרי ואם יתקנם אח"כ הוי שלא כסדרן: (קטז) רגל האל"ף.

שער הציון

(קיג) ב"י: (קיד) מ"א בשם הרדב"ז: (קטו) ב"י: (קטז) מ"א: (קיח) פמ"ג בא"א: (קיט) ב"י: (קיט) פמ"ג בפתיחה:

הגהות ותיקונים: א) אכסנדרני: ב) הוצאך: ג) חלק: ד) חסר תיבת לא: ה) נו"ב:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ל"ו כתב ובלבד שלא ימשוך יותר מדאי, ואם המשיך יותר מדאי כדי למלאות השיטה וכו' ויש להראות לתינוק.

שהיה רגל הה"א או רגל הקו"ף (קיז) נוגעים או שהיתה * אות אחת חלוקה לשתי אותיות כגון (קיח) צד"י שכתב (לט) יו"ד נו"ן או שי"ן שכתבה (קיט) עי"ן יו"ד (קכ) או חי"ת שני זייני"ן ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם הוי שלא כסדרן ופסולין אבל להפריד האותיות הדבוקות אחר שכתב לפניהם שפיר דמי דכיון שהאות צורתה עליה כשמפרידה מחבירתה לא הוי ככותב והוא הדין שאם לא היו מקצת (קכא) יודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן נוגעין בגוף האות (קכב) ותינוק דלא חכים ולא טיפש

באר היטב

(לט) יו"ד נו"ן. וה"ה אם לא עשה רגל הימין של יו"ד אבל אם לא עשה לה רגל שמאל יכול לתקנם דשם יו"ד עליה. ב"י מ"ח:

ביאור הלכה

שכתב שם מעשה בסופר אחד שכתב השמרו השמרו ב"פ ומתק וא"ו מ' והשמר ב' ומשך הרי"ש עד וא"ו שניה והכשיר זה ע"ש. ולדעת הפמ"ג הנ"ל גם לכתחלה צריך לעשות כך. וכתב שם עוד דאפילו היה מינה ב' מינה אחרת שאינה מעניין תפילין כלל וזה וא"ו לבסוף וגרר כנ"ל נמי כשר דמה בכך ואף דנפסל תחלה שוא"ו מרומזת הרבה לאמתיך נמי כ"ז אלא מיקון ומשך הב' נראה כב' מינות. ולי נ"ע בזה הבלא בעינן שיכתוב לשמן דהייגו לשם קדושת תפילין ועיכובא הוא אף בדיעבד וכדלעיל בסעיף י"ט ואף אח"ל דכיוון בזה המינה לשמן מי יאמר דמהני בזה אחרי דאין המינה הזו מעניין תפילין כלל וצ"ע: * אות אחת וכו' רמ"מ לאיזה לגאים שפוסלין בזה אם נמצא הפסק דקה מן הדקה שאינה ניכרת עד שיסתכל בה היטב ומקורם הוא מדברי הפמ"ג בא"א במה דכתב דבכל זה לא מהני תיקון אפילו אם אין ניכר פרידתן להדיא ועיין ג"כ שם באות ל"ו ולענ"ד *נראה שמדינא אין להחמיר בזה ואברר זה בעזה"י בכמה ראיות והוא. מ' מדברי הרי"א שמקור דין זה נובע ממנו שזה לשונו בב"י אם כתב בתו"מ אות מ' מלוקה לשמי אותיות כגון לד"י שכ' יו"ד ו"ן וכו' וכן כתב הרא"ש על ה"א וקו"ף שדבקו בתפילין שאין להם תקנה בתיקון וכו' ועיין במ"א בס"ק ל"ו שכתב דבכל הני אפי' התיקון יכול לקרותו פסול כיון שנראה כשני אותיות ועיין בפמ"ג בס"ד ולדבריו מיירי הרי"א והמ"א אף דאין ניכר להדיא פרידתן והנה מלבד שהוא דוחק גדול בדברי המ"א כמו שאברר לבסוף יקשה קושיא עצומה לפ"ז בדברי הרי"א דא"כ מה ראיה מייתי לזה מקו"ף דהא ע"כ טעם הקו"ף אלא מהני תיקון ובשאר אותיות שאינם נוגעין שלא הפסידו עיקר צורתן מהני תיקון כמו שכתב הרי"א בעצמו ע"כ הטעם התיקון יכול לקרותו פסול כיון שנראה כשני אותיות ועיין בפמ"ג בס"ד ולדבריו מיירי הרי"א והמ"א אף דאין ניכר להדיא פרידתן והנה מלבד שהוא דוחק גדול בדברי המ"א כמו שאברר לבסוף יקשה קושיא עצומה לפ"ז בדברי הרי"א דא"כ מה ראיה מייתי לזה מקו"ף דהא ע"כ טעם הקו"ף אלא מהני תיקון ובשאר אותיות ובשאר אותיות שאינם נוגעין אלא הפסידו עיקר צורתן מהני תיקון כמו שכתב הרי"א בעצמו ע"כ הטעם כמו שכתב הב"י מתחלה בשם תה"ד משום דתיקונו הוא ע"י מחיקה וע"כ יתבטל עיקר צורתו לגבי מ"כ אין ראיה מזה לגד"י שכתבה לאות ואף דיכול לדמוק ולחלק פרידתו להדיא עד שיסתכל בהן היטב ותיקון קלה לאות ואף דיכול לדמוק ולחלק דשאני ל"ד מיו"ד וש"ן[א] שאינם נוגעין משום דבעצם הס.כ' אותיות אחרות כ"ז אלא שבאר אות שהפסיד עיקר צורתו עכ"פ אין ראיה לזה מקו"ף וכ"ש דק"ו ליכא מ"ו דכוונת הרי"א לפוסלו הוא דוקא כשחלקו עד שיכיר ונראה לעין כשני אותיות ע"כ מייתי שפיר ראיה מקו"ף שבעת הכתיבה לא נדמה לאות אחרת ע"י דיוקו וגם בעת התיקון שלריך למחקו מתחלה עד שיתבטל צורתו ג"כ לא תדמה עי"ז לאות אחרת ואפ"ה פסול לתקן וכ"ש בגד"י שכתב יו"ד נו"ן והוא נראה לעין הכל כשני אותיות שנוהלי אין להם עדיין שום תמונה של גד"י שאין יכול לחברן אח"כ וזה מיירי ג"כ המ"א שכתב דלא מהני קריאת התיקון מה היינו כיון שנראה לעין הכל כב' אותיות א"כ הפסיד הב"ד עיקר צורתו והוי כאל"ף אחד אבל אם אין ניכר פרידתו עד שמתחבל בה היטיב מותר לתקנה דעדיין עיקר צורתו עליו והתיקון יקראנו לאות והוי כמו יו"ד וש"ן[א] שאין נוגעין דמהני שם קריאת התיקון. וזה מיושב ג"כ לשונו שכתב בכל הני אפילו תיקון וכו' כיון שנראה כשתי אותיות ולא כתב כיון שהם שתי אותיות דליהוי משמע משום דבעצם הם שתי אותיות כ"ז אלא מבדם בסברת הפמ"ג א"ו כיון דלעין הרואה לא ניכר להדיא הפרדתה עד שמתחבל בה היטיב וגם התיקון יקראנה לאות מיקרי ע"ז עיקר צורתה עליה ויכול לתקן אותה. גם מלשון הרי"א והשו"ע משמע כמו שכתבנו דאיירי דניכר ונראה לעין הפרדתן מדכתבו גד"י שכתבו יו"ד נו"ן וכו' ולא כתבו שם הפסק במקום תיבור היו"ד להנו"ן. וגם בספר עולת תמיד משמע ג"כ דמיירי שניכר לעין הכל כשני אותיות ע"ש. (הג"ה ודע עוד דמה שכתב הרי"א כיון שקודם שנתקנו היה להם שם אותה האות ולא שם אחר כיון שקודם תקנתן יוקא דלא חכים ולא טיפש מני קרי להו וכו' טעם מ' הוא וכיון הבני מבבר להרא"שון דמזה ראיה דעדיין שמה עליה משא"כ בגד"י שכתבה יו"ד נו"ן דניכר להדיא הפרדתן בודאי אין מנוי שיקראנה התיקון לגד"י כיון שנראה כב' אותיות ונתבטל עיקר צורתה. ולאחת שאמת כדברי אעמיק לך לשון הד"מ האחרון שז"ל ור"י אבנגדרני כתב אם כתב אות אחת וחלקו לב' אותיות כגון וכו' אבל אם היה הפירוד בשאר אותיות שאין הפירוד מדמה אותן לאות אחרת כגון אות אל"ף או מי"ו אלא מיבבן מותר לתקנן מאחר דבלא תיקון אינון בלא חכים ולא טיפש יכול לקרותן עכ"ל הבן רוחה דעיקר הטעם דמבאירין מי"ד ומי"ן אלא נגעו הייגו משום דתיקון יכול לקרותה משא"כ בגד"י שכתבה יו"ד נו"ן מסתמא לא יהיה יכול התיקון לקרותה כיון שנראה לעין הכל כב' אותיות ומה שכתב המ"א בכל הני אפילו תיקון וכו' הייגו אפילו אי אתרמי שאינה תיקון קראה גד"י אפ"ה פסולה משום דעיגנו רואות לאות אחרת אלא דאין ניכר להדיא ועוד דהמעיין בב"י בס"ק כ"א[ב] דמפרש דאיירי בלא עשה לו מטוטרות משמע דאיירי המחבר במה שכ' בחי"ת שני זייני"ן אפילו בלא ניכר להדיא פרידתן דדומיא דסיפא דאיירי בלא ניכר להדיא אך דשם איירי במוטורא לכן מהני תיקון ובלא בלא מוטורא ומסתמא ה"ה בכל הני דקתניא המחבר דברי הט"ז גופא מוקשים מאד אחד דלשון המחבר שלפנינו משמע דברישא עיקר הפסול בחי"ת הוא משום דניכר להדיא פרידתו מדכ' בסיפא אך אין ניכר וכו' משמע דמתחלה מיירי בניכר להדיא ועוד דהמעיין בב"י בסוף סימן ל"ו בד"ה מ"כ אם מוטורא וכו' בסוף דבריו יראה להדיא דפסול אף בשם לו מטוטורא ומשמותיות לשונו שם משמע דאפילו תיקון לא היה מהני לזה דאין עליו שם אות כלל משום דניכר להדיא פרידתו ונראה כשני זייני"ן וא"כ מזה גופא אדרבא ג"כ ראיה לדברינו דמיירי המחבר בכל שאר דברו ברישא ג"כ דוקא בניכר להדיא פרידתן דמשום זה אבד האות את עיקר צורתו ונראה כשני אותיות אחרות משא"כ בלא ניכר להדיא פרידתן עדיין שמו עליו וחזו טעמו של הי"א שהקיל בחוטרא דחי"ת שלא היה ניכר פרידתן ועוד אפשר לומר לענין דינא דבאות גד"י אינו מודה לכל מה שהכריחנו דבלא ניכר להדיא פרידתן יוכל לתקן דעדיין שמו עליו ורק בחי"ת סובר הט"ז כיון שאין חוטרות עליו מוכח דהוא ב' זייני"ן ולכן אף שעשאן בקירוב כ"כ שלא היה ניכר להדיא פרידתן אבד את שמו. וכן משמע קצת בחה"ד בסימן מ"ח [הובא בב"י בד"ה כתוב בהגה"מ] שכתב שם דהא דכתב הרא"ש דרגל ה"א וקו"ף הנוגעין למעלה בתפילין שלריך לכותבן כסדרן אין ראיה דפליג אהר"ם דמכשיר לתקן ביודי"ן שעל האלפי"ן דנוגעין לגוף האות דשאני הני דאין להם תקנה בתמיקה לחודה וכו' וכתב עוד שם לאפשר דהרא"ש קאי נמי אהא דכתב בחר הני דלריכין היודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן להיות דבוקין ור"ל דבהני נמי אי אפשר לתקן בתפילין ופליג אהר"ם וכתב הב"י דהמעיין

שער הציון

(קב) כנ"ל בס"ק ל"ה: (קכא) עיין בבה"ל: (קכב) מ"א: (קכג) מ"ר: (קכד) מאחרו בבה"ל:

הגהות ותיקונים: א) של השי"ן: ב) כ': ג) כ' ו':

הלכות תפילין סימן לב

* מכירם שאע"פ שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם דכיון דצורת האות היתה ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן (קכג) ויש מי שאומר דה"ה אם חוטרא (מ) דחי"ת למעלה אין נוגעין זל"ז אך אין ניכר (קכד) להדיא פרידתן אע"פ שהתינוק קורא שני זייני"ן (קכה) מותר להדביקם: **כו** * 'אם אותיות של שם (קכו) דבוקות (מא) יכול (קכז) להפרידם: **כז** [2]אותיות ותיבות (מב) [יט] (קכח) שנמחקו קצת אם רישומן ניכר כל כך

[1] מרדכי בשם ר"י והרא"ש בתשובה ב תרומת הדשן

באר היטב

(מ) דחי"ת. תפילין שחי"ת שלהם כמין ד' וז' כזה **ד ז** אי אפשר כזה **ד ז** אין לפוסלם ויגרור מן הד' עד שיעשנה ז' ולא הוי שלא כסדרן עיין מ"א סימן ל"ו ס"ק ג' וכן כתבתי בתשובה על תפילין שנמצאו מלת בייכם בשני כפין כזה בייככם דיגרור כ"ף השניה מכל וכל ויאריך כ"ף ראשונה עד שיגיע סמוך למ"ם אבל לא יגרור המ"ם ויעשה מן הכ"ף השניה מ"ם דהוי שלא כסדרן שכנה"ג בהגהת הטור ועיין תשובת דרכי נועם סימן מ' ובעבודת הגרשוני סי' פ"ב. אם עשה חי"ת כדעת רש"י כזה **ח** כשרה ואפילו האריך בה בסוף שטה עד שאינה מרובעת אפ"ה כשרה מ"א בסימן ל"ו ס"ק ג': (מא) יכול להפרידם. מעשה שהיה רגל הנו"ן פשוטה דבוק לגגה של ה"א המכוונת תחתיה והיתה הה"א מעיקר שם הנכבד והגורא יש להכשיר בשעת הדחק ע"י גרירת קצת רגל הנו"ן ובלבד שלא יגע הסכין באותה נקודה אחרונה המדובקת אות הנו"ן עם הה"א הקדושה. שיורי כנה"ג: (מב) שנמחקו קצת.

שערי תשובה

ועיין מיד אפרים בפירוש דברי המג"א בזה: [יט] שנמחקו. עבה"ט ובתשב"ץ ח"א סימן קכ"ו וח"ג סימן קנ"ג אוסר העברת קולמוס על השם. וכתב בבר"י שבתה"ד סימן מ"ה לא משמע כן. אך בדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן בגיטין

משנה ברורה

אבל אם אין פרידתן ניכר להדיא עד שמסתכל בה אין צריך להראות להתינוק. ומ"מ אם אירע שהראה להתינוק ולא קרא לו אות הולכין אחריו להטמיר ואין יכול לתקן [כמ"ש הפמ"ג]: (קכג) ויש מי שאומר. אלא היה ניכר כאן מחלוקת (קכה) רק חידוש דין: (קכד) להדיא. דאם היה ניכר להדיא ה"ז הפסידה עיקר צורתה וכמו שכתבנו בס"ק ק"כ: (קכה) מותר להדביקם. דאין התינוק מורגל בחי"ת כזה דאפילו המוכשר כתיקונו יקראהו ב' זייני"ן: **כו** (קכו) דבוקות. בין למעלה ובין (קכו) למטה וה"מ שנדבקו בעת הכתיבה אבל אם נדבקו לאחר גמר הכתיבה אסור להפרידם ועיין בבה"ל: (קכז) להפרידם. ואין בו משום איסור מחיקה כיון שמתקן בזה וכ"ש אם היו דבוקות לאותיות אחרות דמותר להפריד האותיות האחרות מהם בכל גווני ובלבד שיזהר שלא יגע הסכין באותה נקודה אחרונה המדובקת עם השם [בה"ט בשם שכנה"ג ומ"ש בשעת הדחק זה אינו להמעיין שם]: **כז** (קכח) שנמחקו קצת. פי' שהלך מעל האותיות קצת מראה הדיו שלהן. ואם (קכז) בתחלת הכתיבה לא היה הדיו שחור אלא דומה לצבע שהוכהה מראיתו או לאדום וצריך להעביר עליהם קולמוס הוי שלא כסדרן אבל בהאי דהשו"ע לא מיקרי שלא כסדרן (קכח) כיון שגם עכשיו הכתב הוא כשר ומה שמוסיף עליו אינו אלא משמרו שלא יתמחק יותר. בד"א כשמקצת צבע הדיו קיים אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמומית (קכט) מהחלודה של הדיו כשמעביר קולמוס עליהן ה"ז כותב שלא כסדרן ולפיכך אם נקלף ממקצת אורך (קל) הוי"ו קצת דיו ונשאר רק רושם החלודה באותו מקום וצריכין להראותו להתינוק אם יש בחלק העליון שיעור וי"ו צריך לכסות להחלק התחתון שלא יצרפהו התינוק ודומיא דמה שכתבנו לעיל בס"ק מ"ח. ודע עוד דדעת הפמ"ג הוא דאפילו נשאר ממשות דיו רק שנקלף שחרות העליון ונשאר אדום הוה שלא כסדרן דאודם אין כשר לתפילין אבל החתם סופר בחיו"ד בסי' רנ"ו פליג עליו וסובר דאם השינוי לאדמומית הוא מחמת יושן הרי הוא כשר שהרי הוא נכתב בדיו

ביאור הלכה

דהמעיין בדבריו יראה דיותר מסתבר לו להתה"ד כתיבתו הראשון דלא פליג אהר"ר ולא קאי הרא"ש אהא דכתב בתר הכי וא"כ נחזי אנן הרי הרא"ש כלל בדין זה אח"כ ג"כ היודי"ן שאחורי הצד"י דז"ל שם הנקודה שעל האל"ף שהיא כמין יו"ד צריך שתגע בו וכן היו"ד שבתוך הש"ן והעי"ן ואחורי הצד"י ואם לא נגעה בו נשתנית צורת האות ומפשטות לישנא דהתה"ד והב"י משמע דלא קאי הרא"ש כלל במה דסובר שאין להם שום תקנה אהא דכתב בתר הכי ומה דנקט התה"ד יודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן לבד אינו כי רוכלא ליתשיב וליזיל תדע דלא נקט ג"כ יודי"ן שעל העייני"ן וגבלי המדו"ן. והאיר הקב"ה עיני ומצאתי יותר מפורש בתה"ד סימן ר"ל שמסתפק שם בגבו שלא היו נוגעין היו"ד שבאל"ף ובשני"ן ואחורי הצד"י והיו סמוכות בקירוב עד שהתינוק קראם יפה ע"ש ומשמע שם בהדיא דבכל אלו שם אות עליה כיון דניכר האות אפילו לתינוק רק נפסלו בתפילין ומזוזות ומסתפק שם לפסלם אפילו בגבו דבעינן לכתוב האותיות כמו שנתנו למשה מסיני כל האותיות המובכרין גוף אחד מון מן הה"א וקו"ף ג"כ נראה בדור לפ"ז דלפי מה דקי"ל דלענין שלא כסדרן בתו"ר מותר לתקן ביוד"י הש"ן והש"ן אפילו נוגעין משום דכיון דהתינוק קורא לאות שם אות עליו ומיקרי עדיין עיקר צורתו עליו א"כ ה"ה נמי ביו"ד שאחורי הצד"י. נחזור לענייננו דמכל אלו שהזכרנו מוכח להדיא דאם הפסק היה דק שלא היתה ניכר פרידתו להדיא עד שמסתכל בה היטיב והתינוק קוראם יפה אפילו אם אירע כה"ג בצד"י בין היו"ד שאחוריו להנו"ן שלו וכל כה"ג מותר לתקן דלא מיקרי זה אות שחלוק לב' אותיות* ואפשר דאין צריך ג"כ להראות להתינוק באופן זה דבודאי יקרא יפה ודומיא דחי"ת שכתב השו"ע דלא מעכב בו ראיה התינוק. אך לכתחלה בודאי נכון להראות להתינוק]. וכן ראיתי עוד באיזה אחרונים שמצדדים להקל בלא ניכר להדיא הפרדתן והתינוק קורהה לאות ע"כ נ"ל דבמקום הדחק יש לסמוך על כל זה להקל שיהא מותר לתקן ולא להפסה"ג. ודע עוד דאם הפסק דק מאד עד שאין נראה רק כנגד השמש כשר אפילו לדברי הפמ"ג ולא"ל שום תיקון בבודאי לא גרע הפסק מאם היה נקב כזה באותו מקום ועניין נקב הנה קי"ל דנקב שהיו עוברי עליו אינו נקב ואפי' נראה כנגד השמש וכמ"ש לעיל בס"ב ס"ק ל"ג ובודאי אפי' אם איתרע זה בצד"י בין היו"ד לנו"ן וכה"ג ג"כ לא משיב נקב דאל"ה אמאי אמרו (בשבת ק"ח ע"א) כותבין תפילין על גבי עור של עוף טהור אף להעור חלחולי מחלחל משום דהוי רק נקב שהיו עוברי עליו ליומא דילמא איתרמי הנקב בצד"י בין היו"ד לנו"ן או בש"ן במקום שמחלקו לעש"ן זי"ן וכה"ג א"ו דנקב כזה לא משיב נקב כלל. והרואה להטמיר בהפסק דק

שערי תשובה

כזה די שיתמיר להגריבו תיקון אבל חלילה לפסול התפילין משום זה: * מכירם שאע"פ וכו'. הנה מפשטות לישנא דהשו"ע מוכח דמיירי אף בניכר להדיא הפרדתו וכמו שהוכיח הגרע"א בחידושיו דלא בהפמ"ג בא"א בסוף צורת האותיות ומה שהביא הפמ"ג ראיה לזה ממה שכתב הב"י בסוף סימן ל"ו בד"ה מ"כ וכו' ודאי אי הוה מופרד להדיא עד שנראה כשני זייני"ן וכו' המעיין יראה דאין ראיה כלל דשם ה"ע כיון שנראה כשני זייני"ן בעל ממנה עיקר תמונתה והוא אות שחלוק לשתי אותיות הכתוב בזו"ע מקודם ולא אחרינן דהתעוטרות מוכיח עליה משא"כ זה דע"י שיכר להדיא הפרדתה לא אבד עדיין ממנה עיקר תמונתה כ"ז שאינה חלוקה כ"כ עד שהתינוק לא יכיר תמונתה גם לפי מה שהוכחנו למעלה דאות שחלוק לשני אותיות מיירי דוקא בניכר להדיא הפרדתה ממילא מוכח דדין זה דסיפא מיירי ג"כ בכה"ג דאפילו ניכר להדיא מהני תיקון לענין תיקון ובכ"פ נראה לסמוך ע"ז בשעת הדחק להקל דמהני תיקון וכמו שכתב הגרע"א בחידושיו דהורה כן למעשה בשעת הדחק ומה שכתב לבסוף וצ"ע לדינא נ"ל שהוא חלשון הפמ"ג אם בפתיחה בסוף דבריו שמסיים שם וצ"ע דאל"כ יסתור א"ע שכתב שהורה כן למעשה. אך מ"מ נ"ל בפשיטות דאף הגרע"א מודה היכא שהפסקו גדול כ"כ עד שיכר ונראה לעין כל מרחוק דמה הרי אנו רואין שאבד צורתו לגמרי ולא עדיף מצד"י שכתבו יו"ד ע"ו ולא מהני לזה תיקון. וכעין זה ראיתי באחרונים שהביאו בשם תשובת פמ"ל מ"ב סימן ט"ז שכתב אם נרחוק מכירים שהוא רישום ואינו מגיע לגוף האות לדעת הב"י בסימן ל"ו ברחוק ד"מ ולדעת הב"ח ברחוק אמה מה ודאי אין לסמוך על תיקון אבל אם נרחק לכל מר כדאית ליה אנו רואין שהוא אל"ף ושי"ן רק כשמקרבין עיינינו רואין רישום ותיקון קורא אל"ף או שי"ן שפיר וטוב לסמוך עליו עכ"ל: * אם אותיות של שם וכו'. עיין בס"ב שכתב וה"מ שנדבקו וכו' ובס"ו בחיו"ד בסימן קס"ע וכמ"ש שם הטעם דשמא הלכה כחי' ב' של הב"י דלא בעי מוקף גולל רק בעת הכתיבה וא"ל בסוף דאם מסתפק איתא נעשה הדיבוק יכול להפרידו מטעם ס"ס דשמא נעשה בעת הכתיבה ואח"ל דנעשה אח"כ שמא הלכה כתיבוק ג' של הב"י לעיל בסט"ז דבנגיעה אין חילוק ואפילו להמחמירין בס"ס

בתיקון

שער הציון

(קכה) ט"ז: (קכו) פמ"ג: (קכז) מ"א: (קכח) ב"י: (קכט) מ"א: (קל) פמ"ג:

שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם מותר להעביר קולמוס עליהם להטיב הכתב ולחדשו ולא הוי שלא (מג) כסדרן: **כח** ליש ליזהר (קכט) שלא יכנס ראש הלמ"ד (מד) [כ] (קל) באויר הה"א (קלא) או החי"ת אפילו (קלב) בלא נגיעה: **כט** [פ]אם אין הפרשיות (קלג) שגורות בפיו צריך שיכתוב (קלד) מתוך (מה) הכתב: **ל** [י]אינו רשאי לכתוב אלא א"כ (קלה) יודע לקרות: **לא** [פ]אם אינו כותב (קלו) מתוך (מו) הכתב לא יכתוב (קלז) על פה שמקרא אותו אחר אלא אם כן יחזור הוא (קלח) ויקרא בפיו: **לב** [ע]צריך להניח חלק (קלט) למעלה כדי גגה (מז) של למ"ד: הגה (שיהיו גם הס מוקפים גוי) (תשובת* מהרי"ל סימן קל"ד וכ"ש) ולמטה כשיעור כ"ף ונו"ן (קמ) פשוטה ובתחלתן וסופן [פ]אין צריך להניח (קמא) כלל: הגה מיהו נהגו הסופרים להניח (קמב) קצת בתחלה וסוף (אגור רוקח) וצריך להניח בין כל תיבה ותיבה כמלא (מח) (קמג) אות וכן בין השיטים כמלא (קמד) שיטה ובין כל אות כמלא (קמה) חוט השערה כמו בס"ת וכמו שיתבאר בטור יו"ד גם צריך להניח (קמו) מעט חלק בין פסוק (מט) לפסוק: **לג** [צ]יעשה

לי תשובת הריב"ש לדעת הרמב"ם בפ"ב דציצית ם מגילה י"ח מנחות ל"ב ג פרק קמא דמסכת סופרים ם ספר התרומה קל"ח והמרדכי בהל' קטנות ע סמ"ק והרא"ש פ הרא"ש בסדר מיקון תפילין צ הרא"ש שם וסמ"ג וסמ"ק וס' התרומה סימן ר"ה

שערי תשובה

דף י"ט גבי מלאכת מחשבת גרמה כן וצריך להתיישב למעשה ע"ש: [כ] בחור (מג) כסדרן. ודוקא כשקצת נצע הדיו קיים אבל אם קפצה כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמומית מהחלודה של הדיו הוי שלא כסדרן. מ"א: (מד) בחור הה"א. ואם נכנס לתוך ד' וגרמית כה' פסול הרמ"א בא"ע סימן קכ"ה סס"י. ועיין במ"א שסייס בזה ע"ל וכתב בכנה"ג שיש מכשירים לגמרי ע"כ. ונוח עליו בכרוכיא המתבר יד להרן שאינו כן ולא מצינו מי שמיקל בזה ע"ש: (מה) הכתב. ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותה מקצת בע"פ ד"ח דלא כב"י: (מו) הכתב. משמע דכשכותב מתוך הכתב א"ל לקרות כל תיבה וא"ע דב"ד סימן רע"ד ס"ב משמע דאע"פ כן צריך לקרות. וכתב המ"א ואפשר דעתו להקל בתפילין. אבל הב"ח פסק דאפי' בכותב מפי הכתב צריך שיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה וכ"פ הע"ת וכ"ה בשכנה"ג: (מז) של למ"ד. וב"ח פסק שצריך להניח שיעור חצי ליפורן למעלה מראש של למ"ד. ועיין ט"ז דה"ה למטה: (מח) אות. ובדיעבד אינו מעכב אא"כ גרמים כאחד ע"פ תיבוק דלא חכים. ט"ז וע"ת וכ"פ הכנה"ג: (מט) לפסוק. ומ"א פסק שלא להניח חלק כלל וכן בין שיטה לשיטה א"ל ע"ש ועיין בד"מ ובע"ת. (ובספר אליהו

באר היטב

אבל אם בתחלת הכתיבה לא היה הדיו שחור אלא דומה לצבע שהוכהה מרחיתו או לאודם וצריך להעביר עליו קולמוס הוי שלא כסדרן מ"א:

משנה ברורה

ולהכי נאמר ההלכה לכתוב בדיו להורות דצריכה היא רק להכתב בדיו וכך דרכו של רוב דיו לכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת לאדמדם ונעשית כעין מראה [שקורין בל"א ברא"ן] מ"מ טוב להעבירו בקולמוס ואפילו בשמות הקדושים קרוב לודאי דמותר כדיו ע"ג דיו דאין כאן מחיקה ואם נשתנה לאודם ממש אחין כן דרכן של סתם דיו או אפילו רק לאדמומית רק שנשתנה מיד מהר לאחר הכתיבה אין תקנה לאותה ס"ת שנראה שאינו מחמת יושן ועל כרחך יש חסרון בעיקר הדיו שנעשית מסממנים אחרים וע"כ פסול מעיקרא כי לא נכתב בדיו ובשמות אסור להעביר עליו דיו וכו' עי"ש שמאריך בכ"ז מילתא בטעמא: **כח** (קכט) שלא יכנס. אפילו כל שהוא ראש הלמ"ד בשורה שלמעלה הימנה וה"ה (קלא) בי' פשוטה וכדומה שלא יכנס בשורה שלמטה באות ט' וע' וכדומה: (קל) באויר הה"א. וה"ה באויר אל"ף או (קלב) חי"ו וכדומה וכ"ש שיזהר שלא יכנס (קלג) באויר ד' או רי"ש שלא יראה כה"א וכדלקמיה: (קלא) או החי"ת. וה"ה אם נכנס ראש ל"ד לתוך אויר של כ' פשוטה וכדלקמיה בס"ק קל"ב [תשובת מהרי"ס מבריסק[א] בסי' מ' ע"ש וכן הקיל בזה הגאון רע"א בחידושיו בדיעבד]: (קלב) בלא נגיעה. דבנגיעה בלא"ה פסול משום חסרון הקפת גויל. ומשמע מלשון השו"ע דכתב שיש ליזהר דדוקא לכתחלה אבל לא לעיכובא בדיעבד וה"מ שלא (קלד) נכנס בענין שיפסד צורת האות עי"ז כגון שנכנס רק מעט אבל אם נכנס כ"כ בענין שנשתנה צורת האות שחיבור דלא חכים ולא ניפסד אם נכנסה לו שיטה התחתונה שלא יהא נראה רק ראש הלמ"ד ולא גוף הלמ"ד לא יכיר האות מה הוא הוי שינוי צורת האות ופסול [וגם לא יצויר בו תיקון משום שלא כסדרן] וכ"ש אם נכנס ראש הלמ"ד בתוך אבל ד' או רי"ש וגרמים כה"א דפסול ואינו (קלה) מועיל בזה קריאת המינוק כהוגן שהרי עיניו רואות שנשתנה עי"ז לאות אחר: **כט** (קלג) שגורות בפיו. דהיינו בעת שהוא (קלו) מתחיל לכתוב מסתמא עדיין אין בקי בקריאתן בע"פ כראוי ובפרט במלא ומסר: (קלד) מתוך הכתב. או מפי מקריא כדי שלא יטעה. ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו (קלז) מותר לכתוב אותו מקצת בע"פ. ועיין בב"ח שכתב דמ"מ מצוה מן המובחר לכתוב בכל גווני מתוך הכתב: **ל** (קלה) יודע לקרות. (קלח) דאע"ה בקל יכול לטעות ואינו מרגיש: **לא** (קלו) מתוך הכתב. משמע דכשכותב מתוך הכתב א"ל להוציא בפה ומיירי דוקא כשגורות לו ג"כ ואז לא מייתין שמא יטעה [כן כתב המ"א וא"ר לתרץ דלא תקשה מהא להא דהיו"ד בסי' רע"ד ס"ב ועיין בפמ"ג שכן כוונת המ"א] אבל (קלט) הרבה מאחרונים חלקו ע"ז ופסקו דבכל גווני צריך להוציא התיבה מפיו קודם שיכתבנה והטעם כתב הב"ח דכך היא מצות כתיבת סת"ם כדי שתהא קדושת הגל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפי הקורא נמשכת על האותיות כשכותב אותן בקלף וכ"ז לכתחלה (קמ) אבל בדיעבד אין נפסל בכל גווני אם לא טעה: (קלז) ע"פ שמקרא וכו'. ואפילו (קמא) הוא שגור בפיו ג"כ: (קלח) ויקרא בפיו.[א] כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה כדי שלא יטעה וכ"ש אם הוא (קמב) כותב ע"פ בלי מקריא: **לב** (קלט) למעלה. מהשיטות כדי גגה של למ"ד וז"ל דהיינו מכתב מינוי אפילו הוא כותב רק כתב קטן [דהלא אמרו במנחות ל"א[ב] כמלא אטבא דספרי ופירשו הראשונים שהוא כדי לכתוב גגה של וכו' הנ"ל ואם איתא דיש חילוק בזה היה שיעורם ואפשר לדחות בדוחק דהגמרא לא איירי רק בכותב כתב מינוי]: (קמ) פשוטה. ועוד משהו להקפת גוילם וטעם לכל זה כדי שכשיזדמן לו לכתבם שיהיה לו מקום לזה וי"א דצריך להניח עוד למעלה מגגה של למ"ד ולמטה מך' ונו"ן* פשוטה כדי חצי ליפורן וזה רק לכתחלה: (קמא) כלל. רק משהו להקפת גוילם: (קמב) קצת. היינו קצת יותר מהקפת גויל. ויש מחמירין דלכתחלה צריך בתחלה קלף כדי לגלול כל הפרשה כמו מזוזה: (קמג) אות. קטנה שהוא יו"ד ובדיעבד אין לפסול אא"כ גרמית כתיבה אחת לאיתוק דלא חו"ט: (קמד) שיטה. וי"א דאין צריך להניח אלא בס"ת וכן נהגו הסופרים שאין מדקדקין בזה: (קמה) חוט השערה. היינו רק לכתחלה אבל בדיעבד אין לפסול אא"כ גרמית התיבה מלוקה לשתים וכמו שנתבאר כ"ז ביו"ד בסי' רע"ז[ב] לענין ס"ת: (קמו) מעט חלק

שער הציון

(קלא) כנה"ג: (קלב) בשער אפריס שער ה' באות מ': (קלג) מ"א: (קלד) כנה"ג בשם המהרי"ט ודה"ח בהל' קה"ת וא"ר בסי' קמ"ג והשער אפריס הנ"ל: (קלה) מהרי"ט הנ"ל: (קלו) ב"ח: (קלז) מ"א: (קלח) לבוש: (קלט) ע"ת והב"ח והשכנה"ג והגר"א: (קמ) ב': (קמא) ע"ת והרמ"ה מהרע"ה עיין בב"י: (קמב) ב"י:

הגהות ותיקונים: א) מהרי"ם פאדווה: ב) ל"ב: ג) רע"ד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף מ"ג פסק שאם הוא קורא מתוך הכתב ושגורות הפרשיות בפיו אינו צריך לקרוא בפיו.

הלכות תפילין סימן לב

השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת (קמז) ואחת יוצאת ולפחות [יזהר[א]] שלא יכתוב (קמח) * ג׳ אותיות חוץ (נ) לשיטה (קמט) ואם כתבם (קנ) לא פסל: **לד** * [ב]׳ אותיות שהם (קנא) * תיבה א׳ לא יכתוב חוץ לשיטה: **לה** (קנב) [ש]אותיות השם (קנג) צריך שיהיו כולם (נא) בתוך הדף ולא יצא (קנד) מהם כלל חוץ לדף: **לו** * [ה]יעשה (קנה) כל פרשיותיה (קנו) פתוחות חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה

באר היטב

רבה פסק כדעת רמ״א דצריך להיות חלק בין פסוק לפסוק והביא רמיה מן ספר ברוך שאמר שכתב להדיא כן וכן בין שיטה לשיטה ע״ש): (נ) לשיטה. וביד״ד סימן רע״ג פסק כהרמב״ם דלא קפדינן אלא שלא יכתוב רוב התיבה חוץ לשיטה ואם התיבה בת מ׳ אותיות מותר לכתוב המלי חוץ לשיטה. וכתב המ״א ואפשר דבא ללמוד כאן דשני אותיות מותר לכתוב ואני אומר דמסעי שאח״ז ידעינן זאת מדכתב ג׳ אותיות שהם תיבה אחת וכו׳ משמע ב׳ אותיות שאינן אחת מותר אפי׳ בתיבה בת ג׳ וק״ל: (נא) בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ. כתב הרב בעל באר שבע בתשובה סוף ספרו דף נ״ב ע״ב מדנקט כפל לשון משמע אפילו בדיעבד פסול אפילו בשאר שמות שאינן נמחקין ואפילו הנוטל לשם מחמריו פסול אם יצא חוץ לשיטה כנ״ל להלכה ולא למעשה ע״כ. והמ״א הקשה עליו דהש״ך בי״ד סימן רע״ו ס״ו כתב דקדק פוסקים מכשירין כשתלה מקצת השם ע״ש ס״ק ה׳ משמע לכאורה דכ״ש כשיצא חוץ לשיטה דהא איסור תליה נזכר בגמרא ואיסור זה לא נזכר בגמרא בהדיא רק הוא מדברי ר״ת ומנ״ל לפסול בדיעבד. ובמ״ב סימן נ״ז

שערי תשובה

הה״א. עכה״ט ועיין ט״ז שהקשה על הש״ע שכתב שיש ליזהר דהא אפי׳ בדיעבד פסול ועיין בשו״ת מקום שמואל שהביא מש״ע אה״ע בי׳ קכ״ה דגם שם משמע דוקא לכתחלה רק אם נשתנה צורת האות עי״ז פסול בדיעבד ולכן דעתו להקל בלמ״ד של ולעבדו שנכנס רשה לאוזן ה״א של ולאהבה ולא נגעה רק נכנס לאוירא

משנה ברורה

חלק. אבל המ״א בשם כמה אחרונים והגר״א בביאורו הכריעו דאין צריך להיות חלק יותר מבין תיבה לתיבה באמצע פסוק [ולא כמ״ש הש״ך ביו״ד רע״ד סק״ו ע״ש]: **לג** (קמז) ואחת יוצאת. ואפילו (קמג) אות אחת (קמד) משום זה אלו ואלוהו: (קמח) ג׳ אותיות. מדלא חילק משמע דאפילו אם אלו הג׳ אותיות הם מיעוט התיבה אסור וביו״ד סימן רע״ג פסק כהרמב״ם דלא קפדינן אלא שלא יכתוב רוב התיבה ואם התיבה בת מ׳ אותיות מותר לכתוב החציה חוץ לשיטה ועיין בש״ך שם שכתב שיש להחמיר כהך דהכא ועיין בא״ר (קמה) שדעתו דעכ״פ בתפילין שהגליונות קרים יש להחמיר: (קמט) ואם כתבם. (קמו) בין שהיה הגליונה בתחלת השיטה או בסופה: (קנ) לא פסל. ואפילו אם כתב (קמז) תיבה שלמה חוץ לשיטה כל שאינר שהיא נקרית עם אותה השיטה ולא עם העמוד האחר שבגלה: **לד** (קנא) תיבה אחת. ואם התיבה היא בת שלש מותר לכתוב ממנה שתי אותיות חוץ לשיטה אף שהם רוב התיבה יו״ד סימן רע״ג ועיין בבה״ל: **לה** (קנב) אותיות השם. (קמח) אפילו שאר שמות שאינם נמחקין (קנג) צריך וכו׳. המ״א בשם הגאון מהר״ר יצחק מפוזנא [וכן הע״ת והא״ר וכמה מהאחרונים] אסיק דדוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין להחמיר ומ״מ אם אירע כן בס״ת הורה למחוק כל האותיות העליונות אם אין בהם שום שם משמות שאינם נמחקין ולמשוך אותם שיהיו שוות עם השם דמאחר דאפשר לתקוני לא מיקרי דיעבד אבל אם היה שם למעלה איזה שם או (קמט) בתפילין ומזוזות דא״א למחוק משום שלא כסדרן כשר כן בלי תיקון[א] וש״ש (קנ) מתמירין אפילו בדיעבד והסכים עמהם הגרע״א והדה״מ. אך אם (קנא) בשורות העליונות אות האחרון ב׳ד׳ר׳ וכדומה שיכול למושכן כולהו מודו דבין בס״ת ובין בתו״מ ימשוך אותן כדי שיהיו שוות עם האות מהשם שיצא חוץ לשיטה ואין בזה משום שלא כסדרן. וכן אם לא כתב עוד רק שורה אחת (קנב) ובשורה שניה משך השם חוץ לשיטה יעשה שרטוטים אחרים וימשכם שיהיו אחרוכים עד סוף השם ובשביל שורה הראשונה אין קפידא. ולא עוד דבאותיות הנטפלות להשם (קנג) הסכמת אחרונים דאין להחמיר בדיעבד ביוצא חוץ לשיטה: (קנד) מהם כלל. אפילו (קנד) אות אחת ואפשר דלפ״ז רובו ככולו אבל מקצת האות ליתן בה ואם יצא השם כולו חוץ לגליון העמוד כשר בדיעבד ואינו דומה ליוצא אות אחד חוץ לשיטה דמה שיוצא לחוץ הוא משוב כתליה וקי״ל ביו״ד רע״ו דמקצת השם אין חולין משא״כ בזה כן כתב הבני יונה והגרע״א בחידושיו בסי׳ זה מחמיר גם בזה ע״ש אבל בביאור הגר״א מוכח בהדיא כהבני יונה להקל: **לו** (קנה) כל פרשיותיה. ר״ל מהתפילין של יד הואיל והן נכתבות בקלף אחד ושייך בהן פתוחה וסתומה דהיינו שבשמניה מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה ראשונה כדי ט׳ אותיות ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה בדף הב׳ הרי פרשה שלאחריה נקרא פתוחה כמו שבס״ת נקראת פרשה המתחלת בראש השיטה פרשה פתוחה לבו״ע כשיש ריוח כדי ט׳ אותיות לפניה בשיטה הקודמת לה או בסוף שיטה אחרונה שבדף הקודם אבל בתש״ר שהפרשיות נכתבין על ד׳ קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו לכתחלה להקפיד בזה כ״כ האחרונים ועיין בבה״ל בזה: (קנו) פתוחות חוץ וכו׳. מפני שג׳ ראשונות שהם קדש והיה כי יביאך שמע הם פתוחות בתורה ופרשת והיה אם שמוע סתומה לפיכך צריך לכתוב בתפילין ג״כ ככה. דהיינו שיהיה מקום חלק כדי ט׳ אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפ׳ קדש כדי שבפ׳ והיה כי יביאך שיתחיל בראש השיטה הא׳ שבדף הב׳ תהיה הפרשה פתוחה כמו שהיא בתורה וכן אחר פ׳ והיה כי יביאך כדי שפ׳ שמע תהיה פתוחה אבל פ׳ והיה אם שמוע יעשה סתומה ואופן סתימתה יבואר לקמיה. ופרשת קדש אף דבתורה היא פתוחה מחמת שהוא מפסיק בריוח ט׳ אותיות בשורה הקודמת לה וכאן אין שייך זה דהיא

ביאור הלכה

באיסור מחיקה יש להקל בזה לפי מה שכתב שם הנוב״י דבמוחק מקצת אות ועדיין נשאר לורתו עליו אין חייב בזה משום מוחק ורק מדרבנן ע״ש. אח״כ מצאתי כן בעזה״י בספר ישועות יעקב עי״ש: * ג׳ אותיות. עיין במ״ב ומקורו מהא דש״ך יו״ד בסימן רע״ג סק״ד עי״ש ועיין בביאור הגר״א דמשמע שהוא מסכים גם כן להש״ך דהמחבר סתם פה כהרא״ש ועיין במ״א והשמטתי מילולו משום קושית הבה״ט ע״ש והפמ״ג הקשה ג״כ זה אמנם דלא נשאיר מ״ו לרבינו המ״א כעובדא אמרתי שיש ליישב דמסעיף ל״ד אין ראיה להקל בזה דאפשר דלא מיעטו רק דמותר לכתוב אות אחת מן התיבה של שתי אותיות חוץ לשיטה אף שהוא חצי התיבה וכמו שכתב הגר״א לדעת הרמב״ם [ולא כהלבוש שמתמיר בזה ע״ש בטעמו] אבל ב׳ אותיות מן תיבה של שלש אותיות דהם רוב התיבה הו״א דאסור וכמו שכתב הגר״א בתמת לדעת הרמב״ם לזה קמ״ל המחבר דשתי אותיות מותר בכל גווני כנ״ל בכוונתו: * שתי אותיות וכו׳. אבל לכתוב אות אחת ממנה חוץ לשיטה מותר. כל האחרונים דלא כלבוש: * תיבה אחת. עיין במ״ב כן כתב הרא״ש בה״ק ופסק ביו״ד כוותיה ועיין במ״א בס״ק מ״ו שכתב דאף הרמב״ם מודה בזה להקל והגר״א בביאורו כתב שלדעת הרמב״ם אסור בזה: * יעשה כל פרשיותיה. עיין במ״ב

ק פמ״ק והבה״מ פ״ב מהבית דמעמות ר עזור מ״ד רע״ג ש שם ת הרא״ש שם והמרדכי וא״ח והרמב״ם בפרק ג׳

שער הציון

(קמג) ב״ח: (קמד) ביאור הגר״א: (קמה) והוכא ג״כ בפמ״ג: (קמו) מוכח מהפרישה דלא מחלק בזה לענין דיעבד: (קמז) אחרונים: (קמח) מ״א: (קמט) פמ״ג לדעת המ״א והוא בעצמו הביא עיקר הדין בל״ע לקמן בסימן קמ״ט[ב]: (קנ) הב״ח בשם מהרא״ש וגם תשובת הרמב״ם שהובא[ג] ביו״ד רע״ו בד״ה ובשם התשב״ץ עי״ש: (קנא) פמ״ג: (קנב) פמ״ג: (קנג) מ״א בשם מ״נ וט״ז יו״ד רע״ו וכמה אחרונים: (קנד) פמ״ג:

הגהות ותיקונים: א) ולפחות יזהר: ב) קמ״ג משז״ סק״ב: ג) בב״י:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף מ״ט פסק שבדיעבד כשר (שא״א לתקנן משום שלא כסדרן).

א בית יוסף

שהיא והיה אם שמוע שיעשנה סתומה (קנז) ואם שינה (נג) [כח] פסול: (קנח) (וש מכשירים (קנט) נכולם פתוחות) מהר"ם פאדו"ה סי' ל"ז) בשם מורחות חיים וב"י בשם העיטור (קס) ובמדינות אלו (קסא) נוהגים אף פרשה והיה אם שמוע ברא"ש השיטה כשאר הפרשיות אולכן נהגו שפרשה (נג) [כב] קדש לי והיה כי יביאך

שערי תשובה

ע"ש בסי' י"ג ואין להקל מה כי אם בשעת הדחק: [כח] פסול. עבה"ט ועיין ביד אפרים ובש"ת בית אפרים חלק א"ח סימן ב' בשאור דברי הט"ז מה ועיין במג"א ס"ק מ"ט שמ"ש ובדיעבד אם עשאה פתוחה כשר הוא ט"ש ול"ל אם עשאה פתוחה וכמ"ש ביד אפרים ש"ל קודם ושיין קודם תיבות וכתב הב"ח והוא נמשך בתירוצו ולפי שבפתוחה יש מחלוקת לכך נהגו בפתוחה ואם עשה פתוחה בדיעבד כשר אף להרמב"ם כמ"ש בתשובת אא"ז מהר"ם מפאדו"ה וכן הוא בחמת בד"מ ס"ק יו"ד בשם מהר"מ די"ל מ"ש הרמב"ם ואם שינה פסול אם"ת קאי וע"ש ואם ילמו לעשות פתוחה גם כן נפלגו בפלוגתא דרבותא ולכן נהגו בפתוחה ושגם על כ"פ בדיעבד כשר ועיין בט"ו שמביא שם דברי מהר"ם מפאדו"ה והזכיר בד"מ ועיין בפ"מ שעמד על דברי המג"א מה דמאי קא משמע לן ועיין בחלית השקל שפירש בפשוטו. אבל המעיין בד"מ יראה שכוונת המג"א כמ"ש. ועיין בגינת ורדים כלל ב' סימן ג' וסימן ד' שנחלקו מה דפרשה והיה אם שמוע שהיא עשויה פתוחה והיינו לפי מנהגם כהב"י ע"ש: [כב] קדש. עבה"ט (מ"ש שאין לעשות בטבל זה ב' זוגות תפילין ועיין מ"ש לקמן ס"ק ס"ז) ומ"ש בה"ט לענין תפילין דר"ת ועיין בתשובת נ"ב מה"ת סימן ה' שכתב גם כן שלא יעשה בתפילין של רבינו תם פרשה שמע כלל ויתחיל מרא"ש שיטה כיון שצריך להניח חלק פרשה והיה ח"ש עד אחר כתיבת שמע אם כן בשעת כתיבת שמע ניכר חיבור שאין סתומות בתורה ואין כאן מקום לטעות עיין שם. ועיין בא"ר שכתב ג"כ דבתפילין של רבינו תם יעשה כולם פתוחות ואף שכותב שמע אחר והיה ח"ש *) מ"מ יניח בשיעור ט' אותיות אחר על הארץ. ועיין בתשו' רש"ל. והתשובה ממהר"י שולין הוא בעתה"ת נחלה ליהושע ונדפס בתשובותיו סימן ח'. וכתב בשו"ת ח"ל סימן נ"ט דלפי מנהג האשכנזים עכשיו שכותבין ג"פ ראשונות שיהיו פתוחות לכ"ע והרביעית פתוחה להרא"ש ליכא חשש זה שהתפילין שבראשו והש"ת שעולה לקרות אחרי אהדדי דדוקא בראשונות כגון קדש והיה כי יביאך שהם סתומות שייך הך חשש משא"כ בשמע והיה ח"ש שאינם סתומות. וגם להאידנא כל ס"ת שלנו הם עשויים בפתוחות וסתומות עפ"י דעת הרמב"ם ע"ש ודבריו שם סתומים מ"ש ולפי בעית למיחש לסברת מהר"י דילאן מה לי כתובה ע"ד הרמב"ם או הרא"ש לדברי כולם התפילין היפך הס"ת שבס"ת פתוחה ובפרשה פתוחה ע"ש. וזה תימה דבשלמא לפי מנהג מדינות אלו שכתב הרמ"א שעושין גם הרביעית פתוחה אינה דכ"ע שפיר משא"כ לפי מ"ש שם מנהג האשכנזים שהרביעית פתוחה להרא"ש וא"כ זה כמנהג שכתב הב"י שמתפילין בראש שיטה והיא קאמרה להרמב"ם. ואע"ג דלהרא"ש פתוחה היא בע"כ עבדינן הכי. וא"כ העולה לס"ת שכתובה ע"ד הר"מ אין חשש כלל שהפתוחה שטהיה א"ש היא קאמרה להרמב"ם ולהרמב"ם הוא שוה עם הפ' שבס"ת. גם תמהני על מ"ש שם וכתבו האחרונים דטעמם משום שלא אפשר לעשות סתומה לכ"ע לכן בחרו לעשותה פתוחה כו' והמעיין יראה שהמג"א כ"כ על המנהג שכתב רמ"א שנוהגין בפתוחות דהיינו שמתפילין והיה ח"ש בראש

*) ל"ל והיה ח"ש אחר שמע

ביאור הלכה

משכ"כ בשם האחרונים לענין תפי' של ראש וא"כ לפי דבריהם אפילו אם התחיל ראש כל פרשה בחמלע שיטה כשר אף דבעלמא היא סתומה להרמב"ם אבל לפי דברי הפמ"ג בא"א אות מ"ט עי"ש אפשר דיש להתמיר בזה אפילו בדיעבד דהלא עי"ז בחותו קלף גופא ניכר שהיא סתומה ומה לנו לקלף פרשה הקודמת לה אך אם לא הניח חלק ט' אותיות בסוף כל פרשה בתש"ר נל"פ דיש להקל בזה בכפיתמת שארי אחרונים אף דגם בזה מפקפק הפמ"ג שם ומטעם דכיון דכל פרשה הוא

באר היטב

כתב אם כתב אלהינו בלא יו"ד מותר לתלות היו"ד מאחר שאינה מהשם עצמו א"כ כ"ש אם יצא הנעפל בשם חוץ לשיטה דכשר והגאון מהור"ר יצחק אבד"ד דק"ק פוזנא הורה למחוק בספר תורה כל השורות העליונות ולמשוך אותם שיהיו שוות עם השם מאחר דאפשר לתקוני לא מיקרי דיעבד אבל אם יש שם בשיטות העליונות שאסור למחקו כשר בדיעבד עכ"ל המגן אברהם. וה"ה נמי בתפילין דאסור למחקו משום דהוי שלא כסדרן כשר בדיעבד. והמחבר הלכה ברורה טעה שגיאה גדולה במה שכתב ואני תמה הרי הוי שלא כסדרן עיין שם ס"ק מ"א. ועיין בב"י בי"ד סימן רע"ו שהביא תשובת הרמב"ם וכתב בה בלשון הזה על ספר תורה שנמצא בה ה' כתוב קצתו תוך השיטה וקצתו חוץ לשיטה הראוי אצלי להחליף אותה היריעה ולגוזזה ואחר חלופה יקראו בה בציבור לכתחלה עכ"ל נראה דס"ל להרמב"ם דפסול אפילו בדיעבד. והמחבר יד אהרן האריך והעלה דלענין מעשה אין ולאו ורפיא בידיה. ועיין בתשובת גינת ורדים חלק אורח חיים כלל ב' סימן כ"ט. ובספר משנה למלך בפ"ה מהלכות תפילין: (נב) פסול. עיין ט"ז מה שמיישב דעת הרמב"ם מפרק הקומץ והוכיח דאפילו בדיעבד בעי פתומה. ודבריו המה קלת מגומגמים אבל מוכן דבריו הוא דילמא הא דאין מורידין הא מורידין עושין קאי אתפילין אלא ודאי דבתפילין נמי פסול בפתוחות. ואינו נראה לפענ"ד דאם כן באידך מקשן נמי נימא הכי דמקשה בסמוך הא מורידין עושין והא בעי שיבטוט ואי לפי דעתו מה ק"ל הלא הרמב"ם פסק בפ"ז דס"ת בעי שיבטוט ואם כן נימא נמי דטעמא דאין מורידין קאי אס"ת אלא ודאי נ"ל דלא ס"ל להלמודא האי סברא דא"כ למה ליה למיתני כלל תפילין א"כ י"ל הכא נמי דאי קאי אתפילין לחודיה ל"ל למיתני כלל ס"ת וכך הוא הוכחה הנימא מסיים. ומה יתורץ רש"י שם בס"ה בד"ה הכא פתומות. בספר תורה. הכא פתומות במזוזה כו' למה נקט בראשונה בס"ת ולא נקט תפילין אלא ודאי דבתפילין י"ל דפתומות כשר בדיעבד ולא קשיא מתפילין רק הקושיא הוא מס"ת למה נקט. גם בשיבטוט כתב רש"י ובתפילין לא בעי שיבטוט נקט נמי רש"י תפילין לחוד להורות דקושיא הוא למה נקט תפילין ודו"ק: (נג) קדש. אבאר לפניך מקור המחלוקת למען יתברר כבר זכרנו שצריך לעשות ג' פרשיות דהיינו קדש והיה כי יביאך שמע פתוחה. והפרשה ד' שהיא והיה ח"ש פתומה. רק שיש מחלוקת

משנה ברורה

(קנה) פרשה ראשונה מ"מ כיון שהוא מתחילה בראש שיטה ואין כתוב לפניה כלום היא נקראת פתוחה דאין כתב אחר סותמה: (קנז) ואם שינה. בין שעשאה מסתומה פתוחה או מפתוחה סתומה: (קנח) ויש מכשירין. ר"ל (קנו) בדיעבד וטעמם שאף שבתורה פ' והיה אם שמוע היא סתומה מ"מ כיון שבתורה אינה סתוכה כלל לפרשת שמע אין זה נחשב שינוי מה שהריוח שביניה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה כיון שגם בתורה יש ביניה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח (קנז) וכן הסכימו האחרונים: (קנט) בכלם פתוחות. ולהיפך אם עשה איזו פרשה מהשלש פרשיות סתומה לבו"ע פסול כ"כ (קנח) האחרונים עוד (קנט) כתבו דדוקא אם עשה לפרשת שמע דהיינו שהתחיל אותה בראש שיטה העליונה שבדף ולא הניח ריוח כלל לפניה ריוח אלא בסוף שיטה של פ' שמע או שהניח ריוח ואין בו כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה דהיינו כדי לכתוב ט' אותיות ה"ז נחשב שינוי גמור ממה שהיא כתובה בתורה ופסול לבו"ע אפילו בפרשה זו. ובסוף פרשת והיה ח"ש אין צריך להניח שום ריוח וכן נוהגין לסיים על הארץ בסוף שיטה שבתחלה מצוה לעשות אותה סתומה גם להיש מכשירים וא"כ המנהג הזה הוא שלא כהוגן מ"מ העתיקו הרמ"א לכיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל ענין וא"א לעשותה סתומה לד"ה יש להחזיק בהמנהג הזה כדי שלא להוציא לעז על הראשונים וכ"כ המ"א בשם הל"ח אבל מדברי הלבוש והגר"א משמע שיותר טוב לעשות כמה שכתוב בשו"ע: (קסא) נוהגים אף וכו'. וכן (קס) בתפילין של ר"ת יעשה ג"כ כולם פתוחות ואף שכותב והיה

שער הציון

(קנה) ב"י: (קנו) הגר"א: (קנז) הגר"א ושועת יעקב וש"א דלא כט"ז: (קנח) לבוש ופמ"ג ולע"א והגר"ז: (קנט) לבוש ומ"א ומ"ר: (קס) א"ר ושע"ת

הגהות ותיקונים: א) ע"ז:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף נ"ג כתב שלא לבטל המנהג לעשות פרשת והיה אם שמוע פתוחה כדי שלא להוציא לעז על התפילין הראשונים שעשו פתוחה. ועיין בקונטרס אחרון אות י"ב שכתב שהנהיג הרב להניח ריוח דוקא בסוף פרשת שמע כשיעור ט' אותיות וגם קודם התחלת פרשת והיה אם שמוע להניח ריוח כשיעור ט' אותיות וכו' בין בתפילין בין במזוזות וכו'.

ופרשת שמע (קסב) מתחילין בראש שיטה ובסוף קדש לי ובסוף והיה כי יביאך * מניחים חלק כדי לכתוב (קסג) ט׳ אותיות ובסוף שמע אין מניחים חלק * ואם מניחים הוא פחות מכדי לכתוב ט׳ אותיות ופרשת [כג] והיה אם שמוע מתחילים באמצע שיטה עליונה ומניח לפניה חלק כדי לכתוב ט׳ אותיות ונמצא ששלשה פרשיות

באר היטב

צורת פתוחה וסתומה. דלהרא״ש מבואר בי״ד סימן רע״ה דכל שיש חלק בשיטה ומתחיל לכתוב באמצע שיטה. וכן בכותב ומניח בסוף שיטה חלק ומתחיל הפרשה שאחריה בראש שיטה שניה זהו פתוחה. ושיעור החלק היא כדי שיוכל לכתוב ט׳ אותיות. וסתומה הוי כל שמניח חלק באמצע שיטה כשיעור הנ״ל ותחיל לכתוב בסוף השיטה ההיא עצמה. וה״ה אם סיים הפ׳ בסוף שיטה יניח שיטה א׳ חלק ותחיל בשיטה שלישית. והרמב״ם כתב בזה״ל פרשה פתוחה יש לה ג׳ צורות אם גמר באמצע השיטה מניח שאר השיטה פנוי כשיעור הנ״ל ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השניה (זהו כמו להרא״ש) ואם לא נשאר כשיעור פנוי או גמר בסוף השיטה יניח שיטה שאחריה פנוי ומתחיל הפתוחה מתחלת שיטה ג׳ (וזהו להרא״ש סתומה). פרשה סתומה יש לה ג׳ צורות אם גמר באמצע מניח ריוח כשיעור ומתחיל בסוף שיטה עצמה תיבה אחת (זהו כמו להרא״ש). ואם לא נשאר כשיעור ט׳ אותיות ולכתוב תיבה א׳ בסוף יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שניה ותחיל לכתוב הפרשה סתומה מאמצע שיטה הב׳ (אפשר גם להרא״ש כן). ואם גמר בסוף השיטה מניח בתחלת שיטה שניה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב מאמצע השיטה ואז הפ׳ סתומה (וזהו להרא״ש פתוחה) נמצאת אומר שפ׳ פתוחה תחילתה בתחילת שיטה לעולם וסתומה תחלתה מאמצע שיטה לעולם עכ״ל. וכתב הב״י היאך יעשו בתפילין שיצאו ידי כולם אם לעשות הג׳ פתוחות דהיינו שישאר בתחילתן שיעור ותחיל הפ׳ באמצע שיטה לא יצא ידי הרמב״ם דס״ל מתחיל באמצע שיטה מיקרי סתומה. ואם ישאיר חלק בסוף כל פ׳ א״כ הוי אף אחרונה פתוחה דהא כל שיש חלק בסוף הפרשה עושה את הפרשה שלאחריו פתוחה על כן נוהגים בא״י שפוסקים כהרמב״ם שעושים בדרך זה. ב׳ פרשיות ראשונות מתחילות בראש הדף ומסיימין בסוף הדף באמצע שיטה ופ׳ ג׳ שהיא שמע מתחלת בראש הדף ומסיימת בסופה ופרשה ד׳ מתחלת מאמצע שיטה. נמצא ג׳ פרשיות ראשונות לדעת הרמב״ם פתוחה כי הראשונה אע״פ שאין חלק לפניה מיקרי פתוחה כמו בראשית דהוי פשוט פתוחה לדעת הרמב״ם. וד׳

משנה ברורה

והיה א״ש אחר שמע כדלקמן בסימן ל״ד במ״ב סק״ג יניח כשיעור ט׳ אותיות אחר על הארץ וכשכותב פרשת שמע מתחיל בתחלת העמוד בראש השיטה: (קסב) מתחילין בראש וכו׳. דזה עושה אותה לפתוחה לכו״ע כשאשאיר חלק כדי ט׳ אותיות בסוף שיטה התחתונה בעמוד הקודם ואם לא התחיל בראש השיטה אלא הניח מעט ריוח (קסא) אפילו פחות מט׳ אותיות הרי פרשה זו נקראת סתומה להרמב״ם ופסולה אפילו דיעבד ובפמ״ג [אות כ״ו] כתב דאפי׳ אם לא המשיך לפניה בראש קדש או והיה כ״י או שמע רק אות אחת או שתים ג״כ י״ל דפסול וא״ע בזה ובספר מאמר מרדכי משמע דאין להחמיר בזה בדיעבד ועכ״פ לכתחלה יש ליזהר בזה מאוד [ואם השאיר כשיעור תיבת אשר נ״ל דיש להחמיר אפילו בדיעבד דהרי בשיעור זה בודאי יש כשאה אותיות קטנות ויותר וכמו שכתב המחה״ש והרי לדעת הט״ז מצטרף מדינא לכו״ע להקרא סתומה אפילו לא היה הריוח שלמעלה ולמטה רק כשיעור ט׳ אותיות קטנות ע״י צירוף וכמו שכתב הפמ״ג הרי דמה שכתב הרמב״ם ויניח מעט ריוח וכו׳ הוא שיעור קטן מאוד] ע״כ אם רוצה שהתחיל הפרשה אפילו אות אחת לפניה שלא במקום שסירטט מתחילה יראה לעשות גם שאר השורות באופן זה: (קסג) ט׳ אותיות. כתבו האחרונים דלכתחילה צריך להניח כדי ג׳ תיבות אשר (קסד) ע״כ צריך להניח ג״כ ריוח מלא ד׳ אותיות קטנות מלבד הט׳ אותיות דהא בין

שערי תשובה

שיטה דהוי פתוחה לכ״ע וכמש״ל ס״ק כ״ב[א]). (ועיין שם מ״ש בפירוש דברי המג״א ובאמת שתירוצו ג״ע דמה הפסד היה כאן אם היו עושין כמ״ש הב״י ומה בכך שלא יהיה סתומה לכ״ע עכ״פ יצא י״ח סתומה להרמב״ם וראיה שכוונתו כיון שא״א להעמיד על קו הדין שיהיה סתומה לכ״ע משמו לתקלה שכ״א יטמא לו עניו אחר וש לחוש שמא לא יניח חלק כנ׳ אותיות בסוף שמע ויתחיל אחרי שיטה דזה אינו לא פתוחה ולא סתומה כמ״ש המג״א אח״כ ולכן הנהיגו בפתוחה לכ״ע דלא עביד דטעו אחרי גם הג׳ פרשיות ראשונות כתבן בפתוחות אלינא דכ״ע ויכולה גם זה כן) אבל לפי המנהג שכתב הס״ל שאשכנזים נוהגים עכשיו והיא כשיטת הב״י א״ל לבארא זו של המג״א כלל דמה שעושין פתוחה להרא״ש אינו משום בריה ולגון לעשות פתוחה רק מלד ההכרח דכיון שמושין טובא לדעת הרמב״ם כשרוצים לצאת ידי חובת סתומה להרמב״ם א״א כ״א כשיעשה ע״ד זה להניח חלק כשיעור ט׳ אותיות בשיטה העליונה. ואף שזו פתוחה לדעת הרא״ש בע״כ קומכין לומר דבדיעבד כשר בפתוחה ולא״ל לתירוץ המג״א שאחרו בפתוחה וא״ע ורא״מי בשיורי ברכה שהביא דברי הס״ל דבתפילין שנהגו ג׳ כהרמב״ם והד׳ להרא״ש פתוחה אין לחוש מ״ש הב״י בשם הר״י דיליאון כו׳ משום דא״א לעשות סתומה לכ״ע. וכן להרמב״ם וכן להרא״ש בתפילין היקר הס״ת וכתב שמו׳ יקביה בסלן בתשובה כמ״ש תמה עליו הקורא בס״ת לדעת הרמב״ם לא סתרי כו׳ ולא היתה כוונתם לעשות פתוחה להרא״ש אלא לעשות סתומה להרמב״ם ע״ש והיא ע״ד שכתבתי אלא שלא העתיק דברי הס״ל יפה שאין דעת הס״ל להתיר מהאי טעמא דמה בכך שא״א לעלות בתפילין כאלו לתורה באמת יחלוץ אותם ולא יעלה כ״א בתפילין לדעת כ״א בתורה שכתבה ג״כ עפ״י דעתו רק שבא לומר כלפי שאמר האיש ההוא שלא לעלות לס״ת הכתובה לדעת הרמב״ם בתפילין כאלו וע״ז השיבו דא״כ גם בס״ת הכתובה להרא״ש לא יעלה. ואמנם באמת בלא״ה ז״א דלא שייך רק בקדש והיה כ״י כתש״ל אך דמ״מ קשיא מ״ש דבס״ת הכתובה לדעת הרמב״ם סתרי אהדדי דהא ליתא ואדרבא בשיטות היה לו להשיג על האומר שאסור לקרות בס״ת להרמב״ם דז״א דאדרבא להרמב״ם הס״ת ותפילין שויס הם לפי המנהג זה שהד׳ פתוחה להרא״ש ומילא היא סתומה להרמב״ם וגם בתורה להרמב״ם היא סתומה. וגם מש״ל דהמיא תירוץ המג״א אהך מנהגא וליתא אלא למנהג הרמ״א. ומ״ש עוד בשיורי ברכה בשם מהרי״ב הנ״ל לק״מ ויש לדחות ע״ש: [כג] והיה א״ש מתחילין באמצע שיטה כו׳. וכתב הרדב״ז חלק ב׳ סי׳ קל״ד שאם התחיל בשיטה שניה ג״כ באמצע כמו בשיטה ראשונה ושאר השיטין התחיל מראש הדף לריכה גניזה וכותב אחרת. ואם אירע טעות בפרשה ראשונה צריך לגנוז כל התפלה ע״ש והמילו

ביאור הלכה

בקלף בפ״ע נחשבת כפרשת קדש בתפ״י דנחשבת פתוחה מלד שאין כתוב לפניה כלום בתפילין: * מניחים חלק כדי לכתוב ט״א. ואם שכח להניח כמלא ט״א בסוף פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך מבואר בלבוש דפסול וכתב הא״ר דמיירי הכא בשעבר והתחיל שיטה ראשונה בראש הדף לכן הוא פסול דמו אין כאן פתוחה אבל לכתחלה עלמו כשנזדמן לו כן שיתחיל לכתוב בתחלת שיטה שניה שהיא נמי פתוחה לדעת הרמב״ם ואף דלא יאמיר מנין הטורות המזכירים בסימן ל״ה הא קי״ל שם דאם שינה לא פסל. אכן לפי מה שראיתי עתה בספר משנת אברהם שכתב דהיכא דמשייר ריוח שני שיטין בין פרשה לפרשה אף לדעת הרא״ש ז״ל היא פתוחה נ״ל בזה שישייר ריוח בתחלת הפרשה שני שיטין דאם שייר רק שיטה א׳ הלא לדעת הרא״ש תפילין שלו הם פסולין דהיא פרשה סתומה והשלשה פרשיות בעינן שיהא פתוחות לעיכובא לד״ה כמו שכתבו האחרונים ואף דבדיעבד אם לא שייר רק ריוח שיטה א׳ אין לפסול התפילין דבעיקר הדין קי״ל כהרמב״ם בזה מ״מ לכתחלה בודאי י״ש יצא ידי הכל. כתב הפמ״ג יש לשאול אם היתה חלק ט״א ואכלוה עכברים או מולעת מקום החלק ואין שם קלף חלק כלל אם כשר כה״ג או לאו ע״ש דמסתפק בזה גם בתש״ר ולפי מה שכ׳ לעיל בתחלת הסעיף בשם האחרונים בש״ר בודאי יש להקל: * ואם מניחים הוא פחות וכו׳. לאו לעיכובא קאמר אלא לכתחלה ס״ל

שער הציון

(קסא) כן משמע במיאור הגר״א וכ״כ ש״א ואפשר דמודו ג״כ להפמ״ג דאפילו רק איזה אותיות: (קסב) הב״ח ולבוש:

הגהות ותיקונים: א) כ״א:

ב שבת כ"ח
ג שם ק"מ

הם פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה אחרונה היא (קסד) סתומה * לדעת הרמב"ם: לז (קסה) * [ב]עור הבתים צריך להיות * מעור בהמה חיה ועוף (קסו) * טהורים [ג]אפילו מנבילה

באר היטב

פרשיות שאחרי הראשונה נעשו פתוחות מכח שיעור החלק שלפניהם דהיינו החלק מפ' שלפניה בסופה עושה פ' שאחריה פתוחה והיא מתחלת בראש שיטה וזהו בין להרמב"ם בין להרא"ש רק מה שמתחילין פרשה הד' באמצע שיטה מיקרי פתוחה לדעת הרא"ש ואין בעינן פתוחה אבל להרמב"ם הוי זה סתומה וכזה יבואר לך דברי המחבר. וכתב ט"ז דיש לפנינו דרך אחרת שנעשה לגאת ידי הרמב"ם והרא"ש ונקדים תחלה בהא דכתב הרמב"ם בגורה ב' דסתומה דאם לא נשאר מן השיטה כדי להניח ריוח כשיעור ולכתוב בסוף שיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שניה וכו' ושם כתבתי דאפשר דגם להרא"ש כן ע"ש א"כ הרוצה לעשות יעשה בדרך זה דפרשה א' וב' יתחיל בראש הדף וישייר בסוף חלק כדי ט' אותיות רק פרשה ג' יתחיל ג"כ בראש דף וישייר פחות מט' אותיות והפרשה ד' יעשה ג"כ

ביאור הלכה

דלא נכון לעשות כן דזה מורה קצת על פרשה שלאחריה שתהיה פתוחה אבל בדיעבד אפילו אם הניח בה חלק כדי ג"פ אשר אפ"ה לא נתבטל שם סתומה מפרשת והיה א"ש כיון שלא התחילה בראש שיטה דכלל הדבר להרמב"ם דנקטינן כוותיה העיקר להלכה דסתומה היא כל שמתחלת מאמצע שיטה כן כתוב בספר מאמר מרדכי ושאלתי אחרונים וכן מוכח בב"י סימן ער"ה במ"כ בשם הל"י אסכנדרני[א] שם וכן במאור הגר"א כאן. ודע דזה דאיירינן השתא ששייר בסוף שמע כדי ט' אותיות דעת רוב האחרונים וכמעט כולם [אפילו אותם החולקים על הט"ז וס"ל דלא מהני לירוף] שאפילו אם לא הניח ריוח בתחלת והיה א"ש כדי ט' אותיות אפ"ה מקרי סתומה לדעת הרמב"ם: * לדעת הרמב"ם. עיין במ"ב במה שכתבנו בשם הט"ז בזה והגר"ז כתב דלכתחלה יש למנוע מלעשות בעצת הט"ז וכתב הטעם דהרבה פוסקים מוכח דלא ס"ל כלל הסברת דלירוף [וד"ל מדכתבו שאין תקנה לעשות סתומה לד"ה וגם מה שהקשה הב"י בהלכות מזוזה סי' רפ"ח על הא דהרא"ש והטור שם אבל א"כ יהיה דאיה מהרא"ש והטור לטו"ע וע"כ דכוונתו מהאחרונים שבסימן זה שלא מצאו עצה לעשות כד"ה] וא"כ אין כאן פתוחה ולא סתומה ופסולה ומוטב לעשות בעצת הש"ע שיהיה ע"פ כשר בדיעבד בודאי וכן בספר מאמר מרדכי מפקפק בדינו של הט"ז מטעם דמסתפק שם אם מהני לירוף. ומ"מ בודאי אין למנוע הנוהג בהט"ז כי יש דאיה לדינו מהרא"ש והטור כמו שכתב הגר"א וכן הגאון רמ"ע מפאנו כ"כ והובא בחידושי רע"א ושארי אחרונים כמו שכתבתי במ"ב והנה כ"ז שכ' בהש"ע הוא לענין תפילין דרש"י ולענין תפילין של ר"ת בענין פתוחות וסתומות דלדידיה פרשה ד' הוא קודם לפ' ג' ג"כ יתנהג בתחד מתלו הג' חופנים דהיינו אז שיעשה כולן פתוחות וכמש"כ במ"ב ס"ק קס"א וכמו שאנו נוהגין במדינתינו לענין תפילין דרש"י וכמו שכתב בהג"ה והנוהג בהמחבר יעשה כך פרשת קדש והיה כי יביאך מתחיל בראש שיטה ובסוף קדש לי מניחים חלק ט' אותיות ובסוף והיה כי יביאך אין מניחים חלק ואם מניחים הוא פחות מט' אותיות ואח"כ מתחיל פרשת שמע בקצה הקלף דהוא בעמוד הרביעי דהא בעינן בסדרן ובסכותבה הוא מתחילה בראש שיטה ואח"כ מחר לעמוד ג' לכתוב פרשת והיה א"ש ומתחילה באמצע שיטה עליונה שמניח לפניה חלק ט' אותיות ובסופה משייר חלק כדי ט' אותיות כדי שפרשת שמע שאחריה תהיה פתוחה עי"ז נמצא שפרשת קדש לי ופרשת והיה כי יביאך ופרשת שמע הם פתוחות אין להרמב"ם ואין להרא"ש ופרשת והיה א"ש הוא סתומה לדעת הרמב"ם והרב ט"ז ג"כ הכל כנ"ל רק לדידיה ישייר בסוף והיה כי יביאך פתוח מכדי ט' אותיות קטנות וכן נראה פרשת והיה א"ש יניח ריוח פתוח מכדי ט' אותיות קטנות שע"ז מקרא פרשת והיה אם שמוע סתומה לכו"ע: * עור הבתים. עיין במ"ב במש"כ וה"ה עור התיתורא וכו' ע"כ הסופרים שמניחים בין הבתי תורא עורות ישנים אשר מאשפות ירימו וממנעלים קרועים ידעו כי עבירה היא בידם אחרי שהוא מחובר להבית צריך להיות דוקא מעור כשר כמוהו ממש כ"כ בספר לשכת הסופר ולכתחלה בודאי הדין עמו אך לענין דיעבד יש לעיין לפי מה דכתב הפמ"ג לקמן בסעיף מ"ז דמה דהצריך רמ"א לדבק כשר הוא למצוה ולא לעיכובא כיון דהדיבוק אינו מעכב ממילא אין קפידא במה מדבק וא"כ לכאורה הי' בעיניהו לא דמי לעור התיתורא והמעברתא דחיובן הוא מצד הדין ע"כ בעיקר שיהיו טהורים מה"כ בזה וז"ע: * מעור בהמה וכו'. ועיין בד"מ שכתב דאין עושין מעור הדג משום דאיכעיא דלא איפשטא בשבת ק"מ ולכאורה יש לעיין דהלא הרמב"ם כתב הטעם שאין כותבין על עור הדג מפני שאין הזוהמא פוקקת בעיבודה משמע מזה דשאר עור פוקק הזוהמא על ידי העיבוד וא"כ הרמב"ם שפוסק דעור הבית מותר על עור שאינו מעובד יהיה מותר אפילו על עור הדג ויש לדחות: * טהורים. עיין במ"ב ע"כ אם נתהוה לו איזה פסק בעור הבתים אם הוא טהור יש להמיר דספיקא דאוריתא הוא ואפילו בראנעות יש להמתיר פמ"ג[ב] בס"ק כ"ז ומשמע שחזר ממה שכתב בפתיחתו להלכות תפילין בענין זה ע"ש. גם מה שכתב שם בפתיחה דעור הבית ש"י שצריך להיות מעור טהורה הוא מדרבנן בעלמא גם זה אינו לענ"ד דלפ"ז הו"ל להגמרא לתרץ דקאי לפ"י דאין בו

ש"ן

שער הציון

(קסג) א"ר והגר"א ופמ"ג: (קסד) הגר"א וש"א: (קסה) פמ"ג: (קסו) מרדכי בה"ק הלכות תפילין:

הגהות ותיקונים: א) אכסנדרני: ב) משב"ז:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף נ"ב לאחר שהביא עצה זו של הט"ז סיים: אבל יש לחוש לסברא הראשונה שלא להכניס א"ע לספק תפלין פסולין וכו'.

הלכות תפילין סימן לב

באר היטב

שערי תשובה

משנה ברורה

ביאור הלכה

שער הציון

(קסו) שבת כ"ח ע"ב: (קסח) פמ"ג: (קסט) ב"י: (קע) פמ"ג: (קעא) ט"ז ונתוספת מיאור: (קעב) כ"ח:

הגהות ותיקונים: א) סק"ו: ב) י"ג:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף נ"ו כתב: ויש מי שאומר שאין לעשות הבתים מקלף אא"כ שישים הקלף במי קליפת עצים וכו' וטוב לחוש לדבריו לכתחילה. ובמשנ"ב לא הזכיר זאת כלל. ב) ובביה"ל מצדד דלא יברך ומסיים וצ"ע למעשה, ובשו"ע הרב סעיף נ"ז פסק: ויכול ג"כ לברך עליהם עד שימצא אחרים. ג) בשו"ע הרב סעיף כ"ו כתב שיש אומרים שעור שליל הוא יותר הגון למצוה, ויש מי שאומר שאחר עור שליל יותר הגון עור עוף ואח"כ עור החיה ואח"כ עור הבהמה הכשר ואח"כ עור נבילה וטריפה.

ז סס ל"ה ותוספות ורמב"ם פ"ג ורמ"ם ושאר פוסקים

* ובית אחד לשל יד: **לט** תפילין בין ש"ר בין של יד הלכה למשה מסיני (קעג) * שיהיו מרובעות * בתפרן ובאלכסונן דהיינו (קעד) שיהיו ריבועין מכוון ארכו כרחבו (קעה) כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונה (קעו) וצריך לרבע מקום (קעז) מושבן

באר היטב

אבל בתמיכות תפורות יחד לא משיג עור א'. ובתוספות דמנחות דף ל"ב ע"א ד"ה דילמא להשלים משמע דמשיג

ביאור הלכה

ביאור מרדכי ובתשובות רע"א סימן י"א מלדדים נומר דספק אם דיבוק הוא מיבור ולאיתם הוא מהא דספק הרמ"א בתהע"ז סימן ק"ל בהג"ה בשם א"ז לגבי גט דהוא ספק גירושין ומסתמא ה"ה לענייננו. והנה כעת שזכינו לאור של האור זרוע הגדול שנדפס בימינו מצאתי ולאיתי בסימן קע"ו שכתב דאם כתב תפילין בשני דפין בעור אחד ואפילו בשני עורות ודבקם יחד בין ע"י תפירה או דבק כשר ושם ג"כ הלא בשם א"ז הוא וע"כ שמחלק בין גט לתפילין ואח"כ תפשתי עוד ומצאתי בסימן זה בד"מ שמביא הא דא"ז וז"ל כתב בא"ז דאם כתב תפילין בשני דפין בעור אחד ואפילו בב' עורות ודבקם יחד כשר עכ"ל* ושם בתהע"ז ק"ל ק"ז הלא מיתי הרמ"א בד"מ שלו וכן בשו"ע הא דא"ז לגבי גט דהוא ספק וע"כ דיש חילוק בין גט ובין תפילין או דשם משום חומר אשת איש לא רצה הא"ז לסמוך על הראיות שהביא בסימן קע"ו שם. וגם ברש"י מגילה מ' ע"ב משמע לכאורה דמהני תפילה בגידין בתפילין ומזוזות וע"כ לענין הפרשיות דאי לענין תפילת התפילין גופא לאחר שיתן הפרשיות בהן מאי שייך מזוזה אך אפשר דאולי בתמת מזוזה דנקט רש"י לאו בדוקא הוא אבן בריטב"א שם במגילה מצאתי בהדיא שכתב דמהני תפילה בשני עורות בין בתפילין ובין במזוזה*ודאי לא בדא בענייננו עשיית הבתים מהפרשיות גופא דמהני בהם חיבור וכדמוכח בחיור הגר"א וע"כ אף דמלינו ביו"ד סימן רפ"ח ס"ד דאסור המחבר כדעת הרמב"ם דתפילה לא מהני למזוזה מ"מ העושה הבתים ע"י תפילה או דבק יש לו על מי לסמוך היינו הסה"מ שסיים לבסוף דרק טוב וכזן לעשות מעור אחד והאור זרוע הגדול שהביאו הד"מ להלכה בסימן זה והריטב"א במגילה וגם לפי חד חירוץ התוס' שם במנחות ויוכל להיות דגם הרמב"ם שם"ל דתפילה לא מהני לפרשיות של המזוזה מ"מ לעשיית הבתים גם הוא מודה דמה שמתבטל ע"י התפילה לא מיתשב זה שיש לו שלשה זכרונות [הג"ה ולענ"ד היה נראה עוד לאמר דלא מיעטה התורה במה שאמרה זכרון אחד ולא שיש לו שלשה זכרונות רק שלא יעשה ד' בתים מד' עורות כל עור ועור בפני עצמו לגמרי היינו הבית עם תיפורא שלו לפרשה אחת וכן לכל לפרשה ופרשה דאז הוא כל בית ובית לזכרון בפ"ע להאדם זה מיעטה לנו התורה וכונת חז"ל במה שאמרו עור אחד היינו שיהיו כל הבתים קטנים בעור אחד ולא יהא כל בית ובית כיס בפני עצמו וכן משמע קצת ל' המכילתא ע"ש אבל מן הראשונים לא משמע כן דא"כ אפילו לא מיבון בתפילה כל בית לבחינו רק במה שקבען בתיפורא אחת נחשב זכרון אחד ולא החכר קולא זו בשום פוסק ואדרבה ברש"י ושאר פוסקים לייר כל אחד אופן עשייתו מעור אחד ממש שמע מינה דס"ל מכיון שנזכר בגמרא עור אחד בענין שיהיה ממש עור אחד או עכ"פ ע"י תפילה לאיחד פוסקים ע"כ הג"ה] גם הגר"א בביאורו פי"ח דכלים כתב דמהני תפילה לעשותו מיבור [ובסימן זה בביאורו משמע קצת שהוא נוטה להתמיר] ועיין בקובץ על הרמב"ם מש"כ בה מבריאתא דגיטין דהוא מחלוקת רשב"א ורבנו והלכה כרבנו דלא תשיג חבור ועיין בשושנים שעקב בהגהת נכדו מש"כ בה בס"ב לדחות דהוא קרבי בתחיתין ומחלוקת בברייתא והלכה כבתס מתניתין וש לעיין בה בכללי ההלכות ומ"מ לכתחילה בודאי מי שאפשר לו טוב להתמיר לעשותו מעור אחד כדי לצאת ידי כל התשובות במ"ע דאורייתא: * ובית אחד. ר"ל מעור אחד כן מוכח מלשון הרי"ף ע"ש: * שיהיו מרובעות. עיין במ"כ והוא מהשיטות יעקב. אך לענ"ד לענ"ג נדין זה כי הוא ז"ל העתיק מתחילה דברי הע"ת והא"ר שכתבו דבליכא תפילין אחרים אין להתמיר בדיעבד כ"א בהתפירות אם אינם מרובעות אבל לא בהבתים ומה עליהם דאפילו בהתפירות אם אינם מרובעות טוב יותר להניח מלבטל לגמרי מצות תפילין ובאמת פשוט שדעתם ג"כ כן הוא דיעתם ולא זה עכ"פ לדעת רש"י עיין בא"ש בה"ק אך שכותב הע"ת להמעיין בו יראה להדיא דבבתים אם אינם מרובעים כראוי וליכא תפילין אחרים יוכל לברך עליהם אבל בתפירות יעתם בלי ברכה ועיין בהגהת בדון שאמר שכתב ג"כ דבהבתים אם אינם מרובעין בריבוע גמור ובאלכסון גמור אעפ"כ אין לפסול ע"ש שמשמע מלשונו דיוכל לברך עליהם. אך למעשה נ"ל דאין לסמוך ע"ז לענין ברכה והדין עם הישועת יעקב אחרי דדעת הרבה מהראשונים והוא השימושא רבא והרי"ף [אך הרי"ף לא אמר כ"א בתש"ר וזהו רק להמרדכי אבל בסה"ת פי' פירוש אחר בדברי הרי"ף ע"ש שהסכים דגם להרי"ף אין לחלק בין הש"י להש"ר] והרמב"ם והרא"ש והסה"ת ועוד כמה פוסקים בהלכה נאמרה גם לענין הבתים ועיין מה שכתוב בסמוך לענין אם מקולקל קצת מהריטב: * בתפרן. עיין בפמ"ג שבאמר בל"ע מתחת דעת רש"י ולילף לזה ג"כ דעת הרמב"ם ובאמת המעיין בפ"ג בה"ל ובה"א)

מלבד המ"א דמשמים כעור אחד וכ"כ בתשובת מ"ם או"ח סימן ה' שיש להקל בתפורות ואם היו רק דבוקות בדבק מחמיר שם אבל בא"ח משמע דה"ה אם הם דבוקות בדבק וכן משמע באו"ז וכן נתפשט עתה המנהג במדינותינו ומ"מ לכתחילה ראוי וכוון לעשותו מעור אחד ממש כי יש מחמירין וסוברין דלא מהני בתמיכות תפורות יחד או מדובקות בדבק ועיין בא"א דעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודות זה מזה ולא יהיו מדובקין ולא כמו שעושין הסופרים שמדבקין ע"י דבק רק שלמעלה עושין סימנים כמו חריץ בעלמא דל"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד דממ"ג אם אנו חושבין ע"י דיבוק עור אחד א"כ אין לנו אלא בית אחד ובתוכו ד' מחיצות דפסול ואם אין הדבק עושה עור אחד יש כאן ד' בתים עם ד' חריצים דהדיבוק כנפרד דמי א"כ התפילין גופייהו נעשו משתי עורות ופסולים ובאמת טוב הוא שאפילו העושין מעור אחד ממש יהיו תפיליהן פרודות דשמא הדיבוק חבור וכן התפילין של הגר"א היו פרודות ועיין בנה"ל: **לט** (קעג) שיהיו מרובעות. ואם לא עשה מרובעות מעכב בדיעבד [הרמב"ם פ"ג מהלכות תפילין ע"ש] ומ"מ אם אין לו תפילין אחרים (קעג) ייתפס לע"ע בלא ברכה וכשיזדמן לו תפילין אחרים ייתפס ועיין בבה"ל: (קעד) שיהיו ריבועין. של התפירות וי"ל פשוט דצריך להיות התפירות מרובע (קעד) בין למעלה ובין למטה ואף דלא בריר לי לענין דיעבד מ"מ לכתחילה בודאי יש ליזהר בזה: (קעה) כדי שיהי' וכו'. פי' בריבוע גמור (קעה) שארכו כרחבו ממש שיערו חכמים כל הריבוע שיש לו יש לו באלכסון ב' חומשים נוסף על אותו הריבוע וגם כאן צריך שיהיה מרובע ממש אבל אם לא יהיה מרובע ממש לא יהיה באלכסון שלו כשיעור ב' חומשים חוספות אלא שיעור אחר. וע"כ (קעו) ימדדנו בד' קויס וידע אם הוא מרובע דהיינו תחלה ימדוד קו אחד באורך וקו אחד ברוחב שיהי' שוה אך שמא באמצעו שוה ובגלדיו מתמעט לכן ימדדנו עוד בשני קויס באלכסונו שיהיו שויס ב' קוי האלכסון ג"כ: (קעו) וצריך לרבע וכו'. וגם זה הוא מהלמ"מ לדעת רוב הפוסקים. וגם זה הוא (קעז) בריבוע גמור כמו בהתפירה ואף (קעח) דמרובע ממש במלאכת הבתים דהיינו שיהיה בחלית המלוס הוא כמעט מן הגמגא מ"מ כל מה דאפשר לו לאדם (קעט) לעשות בענין זה בודאי חייב הוא לעשות ועיין בע"ד: (קעז) מושבן. והוא התיפורא דהיינו שיתחוך המעברתא מב' לדדיו כדי שיהא ניכר ריבוע התיפורא וכדלקמן בסמ"ד. וצריך להשגיח מאד ע"ז כי כל זה מעכב אפילו בדיעבד וגם (קפ) יש להשגיח בענין התפירה כי מחמת שהסופרים עושין נקבים גדולים קצת נמשך החוט לצדדין ועי"ז אין התפירות שוות בריבוע זה נכנס וזה יוצא. והתיפורא צריכה להיות מרובע (קפא) בין מלמעלה ובין מלמטה (קפב) ועכשיו בעו"ה הרבה שאין משגיחין על תפיליהן שיהיו מרובעין כדין אפילו המדקדקין במצות יש שאין משגיחין

משנה ברורה

ירלה

שער הציון

(קעג) יעקב: (קעד) עיין לקמן בב"י בד"ה כתב הר"י אכסנדרני כילד עשה וכו' לענין התיפורא ומסתמא ה"ה לענין התפירה: (קעה) ט"ז: (קעו) פמ"ג: (קעז) הרא"ש בה"ק בסדר מיקון בקלרה: (קעח) מעיו"ט וא"ר: (קעט) פמ"ג: (קפ) מי מדש: (קפא) ב"י לקמן בשם הר"י אכסנדרני ע"ש וא"ע אם כוונתו לעיכובא בדיעבד: (קפב) מהר"ם:

הגהות ותיקונים: א) ט"ס רצ"ל ובה"י:

הערות והארות: 1) בבה"ל שיהיו מרובעות מביא דעת הרי"ף ובהרי"ף שלפנינו ל"מ רק המרדכי וספר התרומה משמו, וכבר עמד בזה הב"י בסימן זה ד"ה וכה יעשה יקח דפוס של עץ:

הלכות תפילין סימן לב

(נח) [כו] (קעח) וגם הבתים: הגה אבל גוזה הבתים * אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן (כ"י בשם שמושא אשרי וסמ"ק ומרדכי ורמב"ם פ"ג) [n]עשאם מרובעות ואחר זמן[n] (קעט) * נתקלקל ריבוען (קפ) יש מי שאומר (קפא) * שצריך לרבען: הגה (קפב) ועשה כל הד' בתים בשוה שלא יהא אחד גדול מחבירו (ב"ש): מ [o]עור (קפג) הבתים (קפד) מצוה לעשותו (נט) [כז] (קפה) שחור (וע"ל (קפו) סימן ל"ג) * [p]חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר [q]ואם לא הגיע כשרה (קפז) והוא שיהיה (קפח) ניכר החריץ

באר היטב

עור מ' ע"י תפירה: (נח) וגם הבתים. דלא כמו שנוהגים קצת לעשות של יד עגולה בראשו רק שמרבע התיתורא מלמטה מרדכי מ"א ועיין מ"ש הע"ת: (נט) שחור. וכתב ב"ח משמע עיבוא ליבא. ולענ"ד אין להקל ובמקום דלא אפשר יש לסמוך אדוב פוסקים המקילין שלא

משנה ברורה

כ"א על ראש הבתים שיהיו מרובעין ואין משגיחין על התיתורא ועל התפירות שהוא ג"כ מעיקר הדין והוא דבר הנקל לתקן: (קעח) וגם הבתים. דלא (קפג) כמו שנוהגין קצת לעשות של יד עגולה בראשו רק שמרבע התיתורא מלמטה אלא בין הש"י ובין הש"ר יהיו מרובעים. והכוונה בהש"ר (קפד) כשהארבעה בתים יחד יהיו מרובעים ולא כל אחד בפני עצמו. וריבוע הבתים צ"ל (קפה) בכל משך גובהן וגם הריבוע יהיה ע"י הבתים עצמן ולא (קפו) ע"י ד"א שמטיח עליהם ועיין לקמן ס"ק קפ"ה: (קעט) נתקלקל ריבועו. כגון שנתעקמו הבתים זה פונה למזרח וזה למערב או שנתקלקל חודי הבתים לגמרי עד שנעשה עגול או שנתקלקל התיתורא או התפירה עד שאבדו ריבועו: (קפ) יש מי שאומר. אין (קפז) חולק בזה וגרך המחבר כן בהרבה מקומות וכמש"כ לעיל בס"ק קכ"ג: (קפא) שצריך לרבען. דכיון דריבועו הוא הלמ"מ (קפח) בכל שעתא בעינן שיהיו מרובעין ומ"מ (קפט) אין צריך למודדן בכל יום אם ריבועם קיים שמעמידים אותם על חזקתם אם לא שראוה שנתקלקל ואם (קצ) נתעקם התיתורא אף שבעצם הוא מרובע רק מחמת התעקמות התיתורא נראית כמו שאינו מרובע יחזור ויתקן: (קפב) ויעשה. ובדיעבד (קצא) אפילו אחד רחב מחבירו כשר: מ (קפג) הבתים. וכ"ש (קצב) שיהקדק שהשי"ן יהיה שחור ולפעמים מחמת רוב יושנו נקלף ממנו השחרות: (קפד) מצוה וכו'. משמע דבדיעבד אינו לעיכובא[a] וש פוסקים דס"ל דהוא הלמ"מ כמו הרצועות ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד ובביאור הגר"א משמע מלדד כן בהלכה וכן בישועות יעקב וכן משמע בא"ר ובשבלה"ג דיש להחמיר אם לא במקום דלא אפשר יש לסמוך אדברי המקילין כדי שלא להתבטל ממצות תפילין: (קפה) שחור. והשחרות טוב יותר שיהיה בצבע שחור שאין בו ממש כלל והתפילין יהיו שחורים רק בחוטא בעלמא ומ"מ המשחירין במין גלמי"ך שא"א לקלפו אע"פ שיכולין להסיר מן הקלף ע"י פירורין דקין (קצג) אין להחמיר בדיעבד ועיין במה שכ' בשעיף מ"ח בבה"ל בשם הפמ"ג שדעתו ג"כ דאין להחמיר בזה אבן מה שהדשו סופרי זמנינו שמשחירין בטיחה שיכולין לקלוף בשלימות מכל צד מן התפילין וצורתו כמו נייר שחור זהו פסול [מספר נשמת אדם ושהסכים אתו הגאון בעל בית מאיר דלא כנב"י עי"ש]: (קפו) סי' ל"ג. בס"ד בהג"ה ועי"ש במ"ב דהרמ"א קאחיל לשיטת המחבר הכא דהוא רק מצוה בעלמא ולפי מה שכ' באות קפ"ד יש לעיין בזה: (קפז) והוא שיהיה וכו'. אבל אם אינו ניכר מבחוץ (קצד) אף שמבפנים יש ד' בתים וכל פרשה ופרשה מונחת בית בפ"ע לא מהני: (קפח) ניכר החריץ. אבל שריטה או רשימה בעלמא לא מהני כלל

מספר לשכת הסופר והביא שם ראיה ע"ז דרש"י פירש במנחות ל"ה ע"א תפילין שיהא מרובעין בתפרן היינו אלא יתמוך חוט התפירה הרבה שלא תכווץ ומתמעט הריבוע ע"ש ומה לי אם נתעקם מחמת התפירה או מחמת עצמו ואף שיש קצת לחלק בזה עכ"ל: * חריץ שבין בית לבית וכו' ואם לא הגיע כשרה. עיין בח"א דמשמע מיניה דאפילו הנוהגין לעשות התפילין ע"י דיבוק הד' עורות אף"ה מהני בדיעבד אם מדבק לבסוף הד' בתים ביחד ומשייר מלמעלה רק מעט שיהיו החרילין ניכרין

שערי תשובה

עליו עור מצד המעברתא לצד שכנגדו וכן אם עשה ד' בתים וחיברם ע"י תפירה ועוד כמה דינים בענין בית התיתון שאינה רואה את האויר ע"ש באורך ועיין בגנדי בהוה סי' מ' בענין זה: [כו] וגם הבתים. עבה"ט ובתב בבר"י בשם בית יהודה מ"ג סי' פ"ח אם מחמת אויר שבין הבתים בשיתיבם העור נתרחבים הבתים וכשיהדקם יצמצם הרבע מכוון בשרים ע"ש: [כז] שחור. עבה"ט וכתב

ביאור הלכה

יראה להביא דדעת הרמב"ם דריבוע התפירות הוא הלכה למשה מסיני ואפשר דקאי רק על ריבוע התיתורא והוא דוחק גדול ובמיאור הגר"א כתב ג"כ להביא דדעת רש"י בגאונים דריבוע התיתורא וגם התפירות הוא הלמ"מ. ע"כ אין לזוז ממה שכתב הישועות יעקב שיש בלי ברכה בעת הדחק: * אין להקפיד. דריבוע לא נאמר אלא על אורך ורוחב: * נתקלקל ריבועו. עיין במ"ב דע דגדר קלקול ריבוע הבתים פשיטא לי דלא בעינן שיתקלקלו ברוב משך גובהן ואפילו במיעוטן סגי ואפילו אם עשאם גדולים מאוד ולא אמרינן דל מהכא איתרון ואשר שיעור תפילין בלי זה דומיא דיש מקילין בענין הקפת גויל אם יש שיעור אות בלא זה ואמינא לה מהא דקי"ל בבחים ס"ב ע"א דריבוע המזבח מעכב וקי"ל ג"כ דאפילו פגימה המזבח פוסל והוא מטעם ריבוע כדאיתא בתוספתא סוכה מ"ע ע"א ד"ה שכל ולא בענין דוקא שיפגם רוב המזבח אלא אפילו בכדא אי בכטפח לכל מר כדאית ליה בחולין י"ח ע"א עי"ש בגמרא וא"ל דשם מטעם דיש שיעור למזבח משא"כ הכא דאין שיעור לגובה התפילין דז"א דשם הלא ג"כ קי"ל דמדת קומתו אין מעכב כדאיתא שם בגמרא וא"כ אם לא היה עושה הגובה רק עד למעלה ממקום הקושב ושם היה עושה הקרנות ג"כ היה יוצא בדיעבד ואפ"ה כיון דעתה בנה בקומה הזו בעינן שיהיה למעלה מרובע כדמוכח בבבחים נ"ד ע"ב[a] תוד"ה רב אמר וא"כ ה"ה בעניינו בענין תפילין. גם פשיטא לי דלאו דוקא אם נתקלקל במקום תודו של הזית למעלה הה"ה אם נתקלקל ונפגם במקום אחר מדפני הבית מבחוץ עד שאבד ריבועו עי"ז וג"כ מהא דמזבח הנ"ל דפשוט דפסול פגימת המזבח הוא בכל מקום מדפנותיו ולאו דוקא במקום תודו ולפ"ז אם מחמת רוב יושנו של התפילין ניכר לכל שאחד מדפנותיו נכנס לפנים ואינו עומד במקום הראוי לו נראה דצריך לתקנם. גם פשיטא לי דע"י פגימה קטנה שנתהוה בהבתים כשיעור חגירת ליפורן ואפשר אפילו מעט יותר מזה לא אזל מגיה עי"ז שם ריבוע ואפילו אם נאמר דבעת עשייה יש להסופר ליזהר אפילו בחסרון משהו באיזה מקום דעכ"פ אינו מרובע בשלימות מ"מ בדיעבד שנתקלקל לא אזל שם ריבוע ע"י חסרון משהו ואיה מהא דמשני בחולין י"ח הא בחבנא הא בסידא פי' בחבנא דבתיב אבנים שלמות פוסל אפילו בחגירת ליפורן אבל בסידא דלא כתיב בו שלמות לכך בעינן איתחר שיעור משהו כטפח או כזית עי"ש הרי דאף לגבי מזבח דקי"ל דריבוע מעכב וגם שם צריך ריבוע גמור שיהא שוה אף בחלכסונו וכדמוכח שם בזבחים ס"ב ע"ב מהא דכתיב סביב שיהא כל סביבו שוין וכדפירש"י שם ואפ"ה כשר בסיד אלא ע"כ דע"י פגימה בחגירת ליפורן לא אבד עי"ז שם ריבוע. ואפילו אם הפגימה קטנה שנתהוה בהתפילין היה במקום תודו של הזית למעלה דאלא"ה ליתני הא והא בסידא ובאן מיירי במקום תודו ואף דיש לנע"ד לחלוק דלגבי מזבח דגדול בשיעורו לא נחשב בו פגימה מועטת דליזל מיניה עי"ז שם ריבוע משא"כ בענייננו מ"מ נלע"ד דהדין עמי דאלא"ה יחשוב ר"ח שם עוד פגימה שפוסלת בחגירת ליפורן כגון בריבוע התפילין ודומיא שכתב הט"ז בסימן תרמ"ה ס"ד[b] ע"ש. כי מיבעיא לי עכ"ל שיעור קלקול הריבוע עד כמה נקרא בענייננו דזה ברור דלא נוכל לומר לענין תפילין דוקא אם תפגום הריבוע היה בעפח כמו שפסק הרמב"ם שם בענין מזבח דכל התפילין אינם מחזיקין כך ואולי אם נתמעט הריבוע של התפילין מעט יותר מחגירת ליפורן נקרא בענייננו ג"כ קלקול הריבוע וצ"ע: * שצריך. עיין במ"ב לענין התעקמות התיתורא העתקתי מה שנעשה בתפילין הנוהגין לעשות התפילין ע"י דיבוק הד' עורות הד' בתים ביחד ומשייר מלמעלה רק מעט שיהיו החרילין ניכרין

שער הציון

(קפג) מ"א: (קפד) תוס' מנחות ל"ה ע"א עי"ש: (קפה) עבודת היום והדין עמו כמו שמיארתי בע"ה בבה"ל: (קפו) נו"ב בסי' מ': (קפז) מי מדב: (קפח) ט"ז: (קפט) ומה"ש: (קצ) לשכת הסופר בשם שולחן שלמה: (קצא) מוכח מלבוש: (קצב) מי מדב: (קצג) עיין בש"ת: (קצד) רש"י במנחות ל"ד ע"ב ד"ה ואם:

הגהות ותיקונים: א) ע"א: ב) ט"ס צ"ל סק"ד:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' ל"ג ס"ב ד"ה לחוש וכו' לענין סברת הרמב"ם והפוסקים אם ס"ל דבנתקלקל צריך לרבען:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ס' כתב: עור הבתים מצוה לעשותן שחור כמו הרצועות, ואע"פ שברצועות הוא הלמ"מ ולא בתים, מ"מ מצות תפילין הוא שיהי' הכל שחור. [היינו שהוא רק למצוה ולא לעיכובא]. ובשו"ע הרב בסימן ל"ג סעיף ד' כתב: אבל הבתים אין צריך להיות שחורות אלא משום נוי מצוה ולא מהלכה למשה מסיני:

כדי שיהיו ד׳ ראשיה נראין לכל: **מא** (קפט) * לאורך ורחב הבתים * וגובהן * אין לו (ס) שיעור: **מב** * מ׳שי״ן של תפילין (קצ) הלכה למשה מסיני שיעשה בעור הבתים של ראש (קצא) כמין שי״ן (קצב) בולטת (קצג) מקמטי (סא) העור אחד מימינו ואחד משמאלו (קצד) נ׳של (סב) ימין המניח של ג׳ ראשים ושל שמאל המניח של (סג) ארבע ראשים: הגה מיהו אם היפך (קצה) אינו נפסל (מרדכי וסמ״ק ומוס׳ פרק הקומץ): **מג** * ס׳חריץ (קצו) של שי״ן דהיינו חודה למטה (קצז) יגיע עד מקום התפר:

ל׳ הטעור בסם הרי״ף ומה״ג ומל״מ בסם רב הפי׳ נאון ם מנחות ל״ה ג מוס׳ שם בסם שמושא רבא והרא״ש והמגיה ם מנחות ל״ה לפי׳ הי״מ שבתים הרא״ש

שערי תשובה

בשו״ת נודע ביהודה סי׳ מ׳ שיש קופרים אומנים מטיחים טיחה עבה על הבתים וע״י שמניח שפיכטו״ש הם שמורים בתכלית ההידור לשמרה בכלל לגאמרו הוא. וגם בשעה שהוא מטיח הטיח העב אין משש משוש מחיקת השי״ן שהרי אין שם רק השי״ן לבד וגם דהליפה לגוי אינו מבטל ולכן תפילין דמארי עלמא הם ויש בהם משוש ותענוג. ואעפ״כ יש להחמיר שלא יהיה הטיח עב יותר מעובי הבתים. וגם פשיטא שלריך שיהיה הבתים יהיה בבתים עלמם בלא הטיח ואם עושה הרבע ע״י הטיח הוא שלא כדין. וגם יש לאסור שלא לתת לתוך הטיח הזה עלם פיל שחוק דבעינן

באר היטב

יתבטל תורת תפילין שבהה״ג עיין ע״ת: (ס) שיעור. ומ״מ יש לחוש לדברי הגאונים שלא לעשותן קטנים מרוחב שני אצבעות בין של יד בין של ראש. ב״י ב״מ ל״מ ל״מ. והיינו המיתורא למטה. ויש למחות בעובדי דרכים שמתקנים להם תפילין קטנים מאוד כי מבורר משם שלריכים להיות רחבים יותר מאצבע ואם לאו פסולין הם ע״מ ע״ש: (סא) העור. ולא ע״י דפוס ע״ז וב״מ ע״מ עמ״ל: (סב) ימין המניח. ואם הוא איטר לא ישנה ובתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן מ״ל: (סג) ד׳ ראשים. ב״מ וע״מ והרמ״ע ופפקו דלריך ליזהר שלא יגעו היודי״ן למטה בשי״ן

ומ״ל פסק דלריכים ליגע היודי״ן למטה בשי״ן ע״ש וכ״פ הרמ״א סעיף מ״ג:

ביאור הלכה

ניכרין אך דמלרא הם״ל ליזהר שיהיו החרילין עכ״פ בעשה הבדלת הבתים ולא בהגלמן° לבד ובתשובת ה״ם סימן ה׳ משמע דהנוהגין לעשות תפיליהן ע״י דיבוק לא מהני אפילו החרילין ניכרות אלא יהיו מובדלות לגמרי ואז יזהר שיהיה ריוטען קיים כי מלוי שע״י ההבדל נאבד הריטע ומנהג העולם במדינתינו בהם״ל וכן משמע בספר ישועות יעקב ומ״מ כל י״ש יזהר לכתחילה לעשות הבתים נפרדים וכמו שכתב הם״ל גופא דלכתחילה פשיטא דיכון לעשות כן. והנה אם לא יהיו מדובקים כלל מלוי לפעמים שבתקלקל הריטע בהמשך הזמן עי״ז ע״כ לפשר שעוב יותר שידבק מעט בשיפולי הבית אבל תימורא בין בית לבית והנה יש עוד אופן שידבק מעט העורות שבין בית לבית ואם העורות לא יגיעו זה לזה יתן לתוכם תחיכת קלף דק עם דבק שיחברם יחדיו ולדי הבתים וכן בראשי הבתים לא יהיה מדובק כלל ומה יהיה עדיין כל החרילים מינכר היטב וגם ריטען יהיה קיים אך באופן זה צריך ליזהר מאוד תמיד שלא לנתק בחוזק בית אחד מחבירו כדי שלא יקרע עי״ז העור שבין בית לבית: * אורך ורוחב הבתים וכו׳. עיין בעירובין ל״ג א״) ע״ב בגמרא ועיין היטב ברא״ש בה״ק בשבר תיקון תפילין בקלרה מה שכתב לענין שיעור התפילין ובתיאור הגר״א בסעיף זה ובכ״פ בלענ״ד דתפילו לפי דעת השו״ע דבתם להלכה לתין להם שיעור מ״מ לפי מה דמוכח שם בגמרא דבראש וכן בד אין מקום רק להניח שני תפילין ולא שלשה יש ליזהר עכ״פ שלא לעשות תפילין פעם קטנים מאוד ופעם שיהיו גדולים שלשה פעמים כמו הראשונים כגון שבפעם הראשון היו כשיעור אצבע ואחי על אצבע ואחי ובפעם שני היו ד׳ אצבעות ואחי על ד׳ אצבעות ואחי וכה״ג דממ״ש או דתפילין הראשונים היו קטנים מכשיעור או דתפילין השניים מונחים שלא במקום תפילין ועיין לקמן בסימן רל״ג ס״ח שאין לעשות תרתי דסתרי דתפילו שלא ביום אחד. ואף דיש לדחות דבמון הגמרא היו תפיליהם ממוצעים כאצבעים ויותר משא״כ מה אבל א״כ אודא רמיא הרא״ש שם והשו״ע דבפסק דלא כהרא״ש לא נזכר באחרונים שיהיה מתמת זה כ״א מעטם אחר עיין בב״י ובביאור הגר״א. והנכון לאדם שיהיו תפיליו תמיד ממוצעים דהיינו לא פחות משיעור אצבעים אצבעים על אצבעים ולא יותר מד׳ על ד׳ אצבעות והיינו עם התימורא ומעברתא דבה יצא עכ״פ מדינא ידי הכל: * וגובהן. עיין במ״א: * אין לו שיעור. ועיין בספר שולחן שלמה שכתב דמ״מ לא יעשה התפילין גדולים עד מאוד שבי״ז לא יהיה באפשר להניחן על מקום למיתת השערות וכן בשל יד שלא יצא להניחן קצת על החלי עצם שבמוך לבית השחי או במקום שאינו בשר החפות עכ״ל ועיין מה שכתבתי לעיל בסימן כ״ז ס״ט בבה״ל: * שי״ן של תפילין הלמ״מ וכו׳ כמין שי״ן. עיין במ״ב דאפילו כתב שלנו וכו׳ אלא דוגמא הוא מהכ״ה ע״ש ולפ״ז יש לעיין במה דפסק הגר״א דאם יש קצת הפסק בין היו״ד להשי״ן דהיינו שאין מגיע בשולו התחתון דמעכב כדיעבד כמו בס״ת דלכתורה להכ״ח אפשר דרק לכתחילה צריך ליזהר ולא לעיכובא וצ״ע. * חריץ של שי״ן וכו׳ יגיע עד מקום התפר. ובדיעבד עי׳ במ״כ בשם הא״ז דאין לחוש ומה שכתב הד״מ דמברון שאמר משמע שמחמיר לפסלו בב״ש שלפניו ליתא ואדרבה בהג״ה שם הביא להקל בדיעבד: וכן

משנה ברורה

(קנה) כי עכ״פ צריך הבדל מעט בין הבתים שיהיו החרילין ניכרים ממש וכן הם״ל מילאן במעשה הסופרים שמדבקין הבתים וטחין את כל הבית בטיח או בגלמ״ן רק שעושין רושם בהגלמ״ן ומה גם לכתחילה בעינן שיהי׳ החרק מגיע עד למטה ועיין בבה״ל וכ״ש הסופרים שמולין עור על הד׳ בתים ורושמין בו חרילין בסכין שתהיה נראה כארבעה בתים דפסול (קנו) דעי״ז נעשה תפילה של יד: **מא** (קפט) אורך ורוחב: ומ״מ נכון לחוש לדברי הגאונים שבוכתרין שלכתחילה לא יעשה אותן קטנים מאצבעים על אצבעים והיינו עם התימורא ועיין בע״ת שכתב דאם אין מחזיק עם התימורא רק כאצבע על אצבע אפילו בדיעבד פסול וכן פסק בספר ביאור מרדכי ועיין בספר מ״ר שלמד עליהם זכות ומ״מ סיים דכל בעל נפש יזהר לעשות התימורא רחב ב׳ אצבעים ולבד כל אלו מצוי מאוד באלו התפילין הקטנים שפרשיותיהן גרועות עד מאד מצד דחק המקום כאשר בעיני ראיתי הרבה מהם ע״כ השומר נפשו ישמור מהם: **מב** (קצ) הלמ״מ. ואם נתקלקל השי״ן ואינו ניכר (קצו) צריך לתקנו מחדש דומיא דאם נתקלקל ריטוע המבואר בסמוך: (קצא) כמין שי״ן. ומשמע (קצח) באחרונים דתמונת שיני״ן שלנו שאנו עושין בתפילין די דלא בעינן דוקא כתב סת״מ ממש אלא דוגמא ומנהג סופרים כהיום באיזה מקומות להדר ולעשותן ככתב אשורית ממש: (קצב) בולטת וכו׳. ואם עשה השי״ן בקלף אחר והדביק בדבק על הבית (קצט) פסול: (קצג) מקמט[ב] העור: דהיינו שמקמט העור במלקט ע״י כפילה שכופל מהעור עד שנעשה קעיפי השי״ן. ולעשותן ע״י דפוס דהיינו שעל הדפוס חקוק שי״ן בולטת ודוחק הדפוס בעור הבית ועשה תואר שי״ן עיין בט״ז ומ״א דמשמע דלכתחילה טוב למנוע מזה ובכה״ג בשם תשובת הרמ״ע כתב דזהו יותר הידור וכן המנהג פשוט כהיום לעשותן בדפוס מפני שעי״ז יש לה תואר שי״ן בחוליותיה וזיווה יותר משי״ן המקומטת מהעור: (קצד) של ימין המניח. ואין (ר) חילוק בזה בין איטר לאחר דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן: (קצה) אינו נפסל. אבל (רא) אם עשה בשני הלדדים רק שי״ן של שלשה ראשים או ארבעה פסול וכ״ש אם חיסר לגמרי שי״ן אחד: **מג** (קצו) של שי״ן. (רב) בין דימין ובין דשמאל: (קצז) יגיע וכו׳. דהיינו עד התימורא ממש ובדיעבד

הגהות ותיקונים: א) צ״ה: ב) מקמטי:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ס״ג כתב: שהגאונים אמרו שהבתים של ראש צריך להיות אצבעיים על אצבעיים לכתחילה וכו׳ והבתים ש״י אצבע על אצבע לכתחילה וכו׳ ויש לחוש לדבריהם וכו׳ [וראה בבאר היטב]. ב) בשו״ע הרב בסעיף ס״ה לאחר שהביא ב׳ השיטות, סיים: וכן המנהג פשוט לעשותה בדפוס, ואעפ״כ טוב לחשוש לסברא הא׳ [היינו לעשותה במלקט, ולא בדפוס, כהט״ז והמג״א].

שער הציון

(קנה) שע״ת: (קנו) גמרא: (קנז) שולחן שלמה וש״ל: (קנח) הכ״מ והרמ״ע וע״ת: (קנט) ישועות יעקב וח׳ רע״א סי׳ י״ח וש״ח: (ר) מ״א: (רא) פמ״ג: (רב) הגר״ז ופשוט:

הלכות תפילין סימן לב

הגה * וכן (קצח) היו"ד שבשי"ן * לריך (קצט) ליגע למטה בשולי השי"ן (סמ"ג) ולא ימשוך השי"ן הרבה אלא (ר) * שגם שולי השי"ן יהא נראה על הספר (כרוך שאמר): מד [ד]תיתורא (סד) דתפילין הלכה למשה מסיני והיינו (רא) * שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא [ה]מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני והיינו שעור התיתורא (רב) יהא ארוך מצד אחד ויעשה בו המעברתא כיצד יחתכנו בשני צדדים שלא תהא רחבה כמו רוחב התיתורא כדי (רג) שיהא ניכר ריבוע התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא גם בתפילין של יד יעשה תיתורא ומעברתא. * [ז]יגלגל כל פרשה (רד) מסופה לתחלתה (רה) * [ח]וכורכם (רו) בקלף (סה) קטן [ט]ויש מקפידין מלכורכן אלא (רז) בקלף כשר (רח) [י]והלכה למשה מסיני שיכרוך עליה שער בהמה או חיה הטהורים: הגה (רט) ונוהגין לכרוך שער על הפרשה ואחר כך כורכין עליו קלף כשר ומחזיק וכורכים עליו שער (אגור סימן מ"ה) [יא]ונהגו שיהיה שער (רי) של עגל [יב]ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או של שור ורוחץ השער היטב בתחלה עד שיהא נקי (ריא) [יג]קצת שער זה צריך שיראה (ריב) חוץ

באר היטב

(סד) דתפילין. המחבר כתב שמעא דהיינו שישים עור למטה ולא מיאר שיהא התיתורא מעור הבתים או אפי' מעור בפני עצמו כמו שנהגו הסופרים עכשיו אלא מדקתם משמע דכל גווגא כשר וכ"כ הרא"ש והטור דבכל גווגא כשר עיין ע"ת: (סה) קטן. ואם לא כרכם כשר

משנה ברורה

(רג) כשר אפילו לא הגיע כל שיש לורת השי"ן עליו: (קצח) היו"ד שבשי"ן. [א]יש מהגדולים שמחלקין בין ש"ן הימיני להשמאלי שבשמאלי אדרבה ידקדק שלא יגעו היודי"ן בשולי השי"ן למטה אבל המ"א פסק דאין לחלק בין הימיני להשמאלי והשמאלי בעינן ששני היודי"ן יהיו נוגעין למטה בשוליה וכ"כ הפמ"ג דכן ראוי לעשות וכ"כ בנרכי יוסף בשם מהר"י ע"ש וכ"פ שאר אחרונים עוד כתב הפמ"ג דיראה שיהיה על השיני"ן לורת יודי"ן לא קרן פשוטין בעלמא: (קצט) ליגע למטה. דבלא"ה אין שם ש"ן עליו ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד ובש"ן השמאלי אם אחד נוגע ואחד אינו נוגע פסול ועיין בבה"ל: (ר) שגם שולי השי"ן. ר"ל תודיהן של השיני"ן והטעם דצריך שיהא כל השי"ן נראה ולקיים מה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וא"ר אלעזר[א] אלו תפילין שבראש שם ה' נקרא ר"ת ש"ן ובדיעבד אם נכנס מעט לתוך התיתורא עד שאין לו ע"ז תמונת ש"ן כראוי ל"ע ועיין בבה"ל: מד (רא) שישים וכו'. ואפילו לדעת הסוברים דהבתים צריכים להיות כולם מעור אחד ממש מ"מ לא בעינן שיהא התיתורא והמעברתא עם הבתים מעור אחד אלא אפילו אם הוא עור בפני עצמו כשר (רד) וזהו שכתב המחבר שישים וכו'. ומ"מ אם באפשרי טוב להדר גם מה לאחת דעת המחמירין מה ועיין בבה"ל: (רב) יהא ארוך. ואם נפסקה (רה) מותר לתופרה: (רג) שיהא ניכר. כי גם התיתורא צריכה מדין להיות מרובע וכמו שכתבנו למעלה בסעיף ל"ט: (רד) מסופה לתחלתה. בעת שעומדה לביתה (רו) כמו מזוזה שנגללת מאחד כלפי שמע ולא להיפך מטעם שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ח: (רה) וכורכם וכו'. ר"ל לכתחלה אבל אם לא כרכם כשר בדיעבד אם אין לו אחרים ועיין במחצית השקל ובבה"ל: (רו) בקלף קטן. וה"ה בתחיכת בגד אם אין לו קלף [פמ"ג] ועיין בביאור הגר"א: (רז) בקלף כשר. ר"ל אבל לא מבהמה וחיה טמאה אבל במטלית גם לדיעה זו שפיר דמי ועיין בב"י שכתב בטעם הדבר דכיון שהוא מביא קלף צריך להיות דוקא מן המותר לפיך כמו לבתים ולרצועות ובביאור הגר"א מפקפק בדין זה: (רח) והלמ"מ. לכן אם לא כרך השער עליה (רז) פסול אף שכרך עליה קלף: (רט) ונוהגין לכרוך וכו'. כי י"א שיכרוך השער על גוף הפרשה ואח"כ יכרוך הקלף למעלה וי"א להיפך לכך נוהגין לקיים דברי שניהם ועיין בביאור הגר"א שכתב דמדינא אין קפידא איזו קודם: (ר') של עגל. כדי שיזכור מעשה עגל ולא יחטא וגם כדי הא"ר דמזה הטעם טוב לעשות כל תיקון תפילין מעור עגל ולאפוקי מאותן שעושין הרצועות מעור מיש : (ריא) קצת שער. עיין במ"א ועיין בחידושי רע"א שהסכים ששער היולא יהיה פחות מאורך שעורה: (ריב) חוץ לבתים. י"א שיהיה אבל הבית שמונת טו פרשת קדש וי"א אבל והיה א"ש (רח) וטוב שיצא מפרשת והיה א"ש בגד הפונה לפרשת

שער הציון

(רג) פמ"ג והגר"ז וע' בבה"ל: (רד) ביאור הגר"א ופמ"ג דלא בבה"ע: (רה) מאיר ע"ש בשם דבר שמואל: (רו) הרא"ש בה"ק: (רז) כן מוכח מהרא"ש בה"ק וכן מביאור הגר"א ושאר אחרונים: (רח) שלה:

הגהות ותיקונים: א) ברכות דף ו' ע"א כתוב ר' אליעזר הגדול:

ליקוטי דברי הרב: א) ועיין בביה"ל ד"ה וכן, ובשו"ע הרב בסעיף ס"ד כתב כהמ"א שאפילו בשי"ן של שמאל צריך שיגיע היודי"ן לשוליה של השי"ן.

ע שם בגמרא פ שם צ דמבר"ם בפרק כ' מה"מ הרא"ש והמרדכי וספר המרומה מהריא דהקומץ בענין מוחה ק הרא"ש בשם שמושא רבא ר פמ"ק ובפ"ח והגהת מיימוני פ"ג מה"מ ש שבת כ"ם וקי"מ ת שמושא רבא ומבר"ם א הר"י אבקנדרני ב זוהר פרשה בא

הלכות תפילין סימן לב

(סו) לבתים: **מה** [ג]יתן כל פרשה בבית שלה * שתהא (ריג) זקופה מעומד (סז) [כח] בביתה: **מו** * [ד]יהיה הגליון עליון תחלה שזהו שורה עליונה וגליון תחתון (ריד) לצד פה הבתים: הגה ולא שם הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקורא שאם נא לפתחן ולקורא יהיו מונחים לפניו (רטו) כהלכתן: (תרומת הדשן ומיי יוסף בשם אורחות חיים): **מז** [ה]אם כתב כל הארבעה פרשיות בקלף אחד כשרים (רטז) אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיהא חוט (ריז) או משיחה בין כל בית ובית. [ו]של יד כותב הארבעה פרשיות בקלף א' וגולל אותן מסופן לתחלתן וכורך קלף עליהם ושער עגל ומכניסן בביתם כמו של ראש. * [ז]אם כתבם על ארבעה קלפים [כט] והניחם (ריח) בארבעה בתים יצא * והוא שיטלה (פי' יכסה) עור על ארבעה בתים שיהיו נראים כבית אחד: הגה (ריט) והמנהג לדבק כדבק שיהא הכל כקלף אחד ויזהרו ליטול (רכ) דבק (סח) כשר* (נרון שאמר ואגור סי' נ"ז): **מח** * [ח]אם צפה הבתים בזהב (רכא) או בעור בהמה טמאה פסולים: **מט** [ט]הלכה למשה מסיני שיהיו תפילין נתפרים (רכב) בגידי (סט) [ל] בהמה וחיה (רכג) טהורים [י]וטוב לתפור (רכד) בגידי שור: **נ** [כ]אין לקנות גידים מא"י משום (רכה) דחיישינן

ג הרא"ש בסדר ת"ת והמרדכי לדעת רש"י והר"י אבן מדרני ופסקי ת"ת ד שם ה מנחות ל"ד ו שם ז שם ח פרנסדרין מ"ת ט שבת כ"ח וק"מ י שמושת רבא וי"י ופסקי התרומה כ אגור בשם מהר"י מולין

שערי תשובה

מן המותר בפיך עיין שם: [כח] בביתה. עבה"ע וכתב בגו"כ מה"ת דאף שר"ש מולק וס"ל שהיה שוכבת מ"מ א"ל להיות שתי זוגות תפילין דשתי סדר הנתמן דאיכא רב האי גאון וכתה גאונים דקיימי בשיטת ר"ת ע"ש. ואפשר לומר דבכאן אף לר"ת אין פסול בדיעבד כזה משא"כ לענין סדר הנתתם דודאי עכובא בדיעבד הוא אלינא דר"ת ולכן צריך לצאת דעתו מזה. ועוד נראה שהמנהג של ב' זוגות תפילין יש לו יסוד מונח עפ"י הזוהר וחכם הרזים המר"י ז"ל שאלו ואלו דא"ש ולכן החזיקו כזה כל יראי השם וחוסדי שמו משא"כ בשאר מחלוקת הפוסקים כל דקונין דעלמא כתב מיימיהו הגה להם לישראל כו'. ומי שרוצה להיות חכם בעיניו דעה האחרת ורוצה לצאת י"ח של דעה זו ע"ז אמרו כל המתיהר כו' ודי בזה: [כט] והניחם בד' בתים כו'. וכתב בגר"י בשם בית יהודה ח"ג סי' ע"ו דלאו דוקא הניחם בדיעבד אלא כיון שכתבו בד' קלפים חשוב דיעבד ומותר להניחם לכתחלה ע"ש. וכתב עוד שאם נמצא[א] בפרשה רביעית מותר לכותבה בקלף לבד דהוי כדיעבד ואם נכתבה פרשה אחת בש"ר שלא בסדר עיין שו"ת הר"ש בן הרשב"ץ סימן מרל"ג ע"ש: [ל] בהמה. עבה"ע ובגו"ש מ"ח[ב] ב' מולק ג"כ עליו וכתב שזה תלוי בטאלדורו"ש המבואר בסי'[ג] נ' וכיון שטאלדורו"ש אין הב"י מכשיר לכתחלה אין יוסיף להכשיר בני מעיים וע"ש שכתב בטאלדור"ש שהב"י מתיר בשעת הדחק ואני חושש אפילו בשעת הדחק שהרי הל"מ הוא גידין והטאלדורו"ש

ביאור הלכה

בזה: * שתהא זקופה מעומד. עיין בשע"ת מה שכ' בשם הטוב"י דאין לחוש לשיטת ר"ת שפוסק דוקא בשכיבה וכן משמע במיאוק הגר"א: * יהיה הגליון וכו' לצד פה הבתים. ואם היפך יש מאחרונים שפוסלין אפ"ל בדיעבד: * אם כתבם וכו' והניחם בארבעה בתים וכו'. עיין בפמ"ג שכתב לדעת המחבר אם הם כולם בבית אחד אפילו לכתחלה א"ל לדבק וע"ז הוסיף רמ"א וכתב והמנהג וכו' ר"ל דאפילו בבית אחד לכתחלה מצוה לדבקם: * והוא שיטלה עור. עיין בפמ"ג דיבקה בהעור גם על מקום הבי"ן שלא יראה האותה דאל"ה יש בו חשש בל תוסיף בהש"י אין צריך לשי"ן: * ציפה הבתים וכו'. עיין בא"ר בשם הפמ"ג וכתב עוד הא עור כשר ע"ג עור כשר ושי"ן נראה כשר אע"פ שאין בית רואה אחר כיון שהשי"ן נראה ולפ"ז כ"ש אותן שעושין נצע עב שמלהיב תפילין דאין לחוש

שער היטב

בדיעבד אם אין לו אחרים ב"ח מ"ח: (סו) לבתים. וטוב שיהיה אצל פרשה והיה אם שמוע בצד הפונה לפרשה קדם של"ה עמ"ח: (סז) בביתה. ובדיעבד אין לפסול בשביל זה ע"ת עמ"ח: (סח) כשר. מבהמה טהורה: (סט) בהמה. ולוקחין מהעקב שהם לבנים ואם הם קשים מרכבין באבנים עד שיעשו כפשתן וטוין אותם ושוזרין אותם

משנה ברורה

לפרשה קדם: **מה** (ריג) זקופה. כדרך קריאתה וכדרך שמעמידין ס"ת בהיכל ובדיעבד אם נתנה שם מוסכנת אין לפסול התפילין בשביל זה כ"כ הב"י בשם הר"י בן חביב וכ"כ הב"ח ועיין במ"א ונראה דמ"מ על הבא צריך לתקן דהיינו שיוציאם ויניחם כהלכה: **מו** (ריד) לצד פה. דאל"ה יעמדו האותיות הפוכות נגד הקורא: (רטו) כהלכתן. שהרי מצינו שסדר הנתתן בבתים ג"כ הם מסודרים לפני ימין הקורא אשר הוא עומד נגד המניח שיהיה קורא כסדר מתחלה פ' קדש של ימינו ואח"כ פ' והיה כ"י ושאר הפרשיות כמש"כ בסי' ל"ד ע"כ צריך להיות סוף הגלילה שהוא ראש הפרשה ג"כ מצד ימין נגדו: **מז** (רטז) אפי' אין וכו'. ר"ל וכ"ש כשיש ריוח בין הפרשיות שיוכל לתתכם ויסתיר כדי היקף גויל לכל אחת דשפיר דמי אף דבעת הכתיבה כתבו בקלף אחד וכתבו האחרונים אע"ג דכשאין ריוח ביניהם יהיה מוכרח להניח כל פרשה בביתה אלא בזקיפה אפ"ה כשר כי הזקיפה איננה אלא למצוה [כן מתבאר הפירוש לפי מש"כ הב"י בשם מהרי"ל ומהר"י בן חביב וכן הסכים הב"ח ועיין במ"א בשם הד"מ]: (ריז) או משיחה. ר"ל דכיון שכתב הפרשיות בעור אחד צריך להפסיק בחוט או משיחה או בגיד כמו שאנו נוהגין בין בית לבית כדי לתת היכר שהכתיב מובדלים אבל בכתב הפרשיות על ד' עורות א"ל לתת כלום בין בית לבית ויש פוסקים דבכל גווני צריך לתת הבדל בין הבתים וכן יש לנהוג כמו שכתב המחבר לקמן בסעיף ג"א ויעבר חוט וכו' ומ"מ לענין דיעבד כתב הט"ז דאינו מעכב שם שהעיקר כסברת הראשונה: (ריח) בארבעה בתים. וכ"ש אם הניחם בבית אחד דטפי עדיף: (ריט) והמנהג וכו'. ר"ל אם הניחם בבית אחד אף דבודאי יצא מ"מ לכתחלה מצוה לדבקם. כתבו האחרונים דאף שלכתחלה מצוה לכתוב הד' פרשיות של יד בקלף אחד מ"מ אם כבר כתב בד' קלפים חשוב כדיעבד ומותר להניחם לכתחלה אם נמצא טעות בפרשה רביעית מותר לכותבה בקלף לבד אפילו לכתחלה ולהדביקה זה הוי כדיעבד: (רכ) דבק כשר. ר"ל מבהמה טהורה.* וכתב בפמ"ג דזה רק למצוה אבל לא לעיכובא כיון דהדיבוק אינו מעכב ממילא אין קפידא במה מדבק: **מח** (רכא) או בעור. פי' שעשה עור מתחלה מבהמה טהורה ואח"כ ציפה על אותו עור מבהמה טמאה אפ"ה פסולים ואפילו תחך במקום הציי"ן שהשי"ן נראה [פמ"ג] ועיין בבה"ל: **מט** (רכב) בגידי בהמה. ולוקחין מהעקב שהם לבנים ואם הם קשים מרכבין באבנים עד שיעשו כפשתן וטוין אותם[ד] ושוזרין אותם[ה] ודעת המ"א בסוף ס"ק ס"ו דבשאין בזה הטוייה לשמה והא"ר ופמ"ג מפקפקין בזה: (רכג) טהורים. אפילו מנבלות וטריפות שלהם: (רכד) בגידי שור. ואם אין לו יקח מגידי בהמה דקה אבל מעמאה אפילו בדיעבד פסול וג"ע אם מותר לתפור בגיד הנשה [אחרונים]: **נ** (רכה) דחיישינן וכו'. ודוקא (רט) כשהוא הולך לבתי הנכרים לקנות מהם גידין וגם ידוע לו שמקלת מן הנכרים הטולין הגידין מבהמה טמאה לכן אע"פ שהרוב טוטלין מטהורה כיון שהוא הולך אבל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין אחר הרוב שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל אם העו"ג המיא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש מקבעותו אמרינן כל דפריש מרובא פריש (רי) אם לא שמוכרין שם בשוק בחנויות אז חוזרין לקבעותן וכן אם אין ידוע שמקלתן

שער הציון

(רט) מ"א: (רי) פ"ח ומה"ש:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבת טעות: ב) סי': ג) בסעיף:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ע"ה כתב כהמ"א דבעינן הטויה לשמה. ב) ובשו"ע הרב בקונטרס אחרון אות ט"ו פוסל אפילו בדיעבד.

הלכות תפילין סימן לב

שמא של בהמה טמאה הם. * [ל]מקום שאין גידין מצויים תופרים (רכו) בטאליאדור"ש שעושים מן הקלף (רכז) עד שיזדמנו להם גידים: **נא** * [מ]יתפור שלשה תפירות (רכח) בכל (ע) [לא] צד [נ]וחוט התפירה יהיה סובב (רכט) משתי רוחות [ס]ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית: הגה (רל) מיהו אם לא עשה רק י' תפירות או פחות מזה אינו נפסל (מרדכי) [ע]ויש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו (עא) (רלא) בחוט אחד: **נב** [פ]יכניס הרצועה תוך המעברתא (רלב) * ויעשה קשר (רלג) כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש: הגה ומהגיס (רלד) להעביר עור על המת של יד לרוחב הזרוע ויהיה רחבו כרוחב המת (טור) ולא יעשה הקשרים (רלה) אלא לאחר שעשה השי"ן מתפילין ואח"כ יעשה הדלי"ת ואח"כ היו"ד כסדר אותיות השם:

ל) הגיעור פ שימושא רבא ג הרמב"ם והרא"ש לפי' השימושא רבא פ תוס' במנחות ל"ד והרא"ש והמרדכי ע הר"י אבן מנדרני פ מנחות ל"ה בפירוש רש"י

באר היטב

מ"א. בני מעיים דקים ויבשים כמין חוטים של גידים גמורים הם ומותר לתפור בהם ס"ת ומו"מ הלק"ט מ"א סימן רע"ג והיד אהרן חולק עליו: (ע) לד. טעם לי"ב תפירות נגד שבטי ישראל ואם עשה י"ד נגד מנשה ואפרים טוב עיין ע"ת והאר"י ז"ל כתב ע"פ הסוד דוקא י"ב. הרמ"ע מפאנו סימן ל"ח כתב אם אין התפירה בתוך המת רק בתוך המעברתא פסול אבל בב"י בשם הרא"ש ורש"י והמרדכי משמע דלא בעי תפירה תוך המת רק סמוך לבית ע"ש מ"א: (עא) בחוט א'. ואם נפסק החוט בשעת עשיה פסולות דבעי שיהא חוט א' ב"י בשם הריא"ש. וכתב ט"ז דלא בא למעט אם חזר וקשר במקום הפסיקה אלא שיהא בדיבוק יחד ולא נפסק ביניהם. וכתב ב"ח דוקא אם נפסק החוט פסול דניכר שפסק החוט אבל אם החוט קצר יגמור התפירה בחוט אחר לכתחלה והכי נהוג:

משנה ברורה

שמקצתן נוטלין אומן מבהמה טמאה ג"כ מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב גידין הם מבהמות טהורות אך כ"ז בגידין שאינן טוויין אבל בגידין טוויין דעת המ"א דאסור לקנות מהם אפילו הוא יודע שהם מבהמה טהורה שכיון שהוא הלמ"מ צריך שתהיה עשייתן לשמה וטויית הגידין זו היא עשייתן וזכרים לאו בני לשמה הינהו וכבר כתבנו דהא"ר ופמ"ג מפקפקים אי בעי כלל בזה טוייה לשמה: (רכו) בטאליאדור"ש. הם חוטין העשוים מן הקלף ובמקום הדחק ס"ל כיון דמינו הוא הם בגידין עצמן וכשרים לתפור בהם תמ"ס: (רכז) עד שיזדמנו. כדי שלא להתבטל ממלות תפילין וכשיזדמנו לו גידים ימיר ויתפור בגידים ויש מאחרונים (ריא) שמוסיפין שלא לצאת בהם אפילו בשעת הדחק שהרי הלמ"מ הוא גידין

א

והטאליאדור"ש עור הוא שהוא הקלף ועור לתפירה לא שמענו ולפי"ז (ריב) אם אין לו גידים אחרים עכ"פ לא יברך עליהם וכן בני מעיים דקים ויבשים כמין חוטים של גידים אין לתפור בהם דהלמ"מ הוא דוקא גידים (ריג) עוד כתבו שאין לתפור בגידי עוף טהור כי מי יכריע איזה מהם קרוי גידין ואיזה מהם חוטין ואיזה מהם חורידין ואנן גידין בעינן: **נא** (רכח) בכל צד. טעם לי"ב תפירות נגד י"ב שבטי ישראל ולא בעינן תפירה תוך המת (ריד) רק סמוך להמת (רטו) ואין תופרין כתופר בגדים בשפת הבגד בלי שיור אלא משייר מן התיתורא חוץ להתפירה (רטז) ולריך שעור הבגדים מלמעלה לפיו יהיו יוצאים מכל ארבע רוחותיהם עד שיהיו מגיעים תחת נקבי התפירה כדי שיתפור עור הבגדים מכל לד עם התיתורא ולא כהסופרים המקצרין עור של הבגדים שאינו עובר הלאה תחת נקבי התפירה ואינה נתפרת כלל עם התיתורא רק שמהדקין הבגד בתוך האחוזה של התיתורא והכרוך שאמר כתב שפסל כמה תפילין מחמת זה אלא לריך לתפור יחד העור של הבגדים עם התיתורא: (רכט) משתי רוחות. ר"ל שכל התפירה יהא מסובבת משני לדדין פנים ואחור (ריז) נמצא תופר בב' מחטין אחת יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים: (רל) מיהו אם וכו'. וכן (ריח) אם לא העביר חוט התפירה אינו מעכב בדיעבד ועיין לעיל בס"ק רי"ז: (רלא) בחוט אחד. ואם נפסק (ריט) י"א דיכול לקושרו (רכ) וי"א דיטלנו כולו משם ויחזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה ניכר שהחוט קלוש ועומד ליפסק ואינו כלוס אבל כשהחוט קצר מתחלתו ואינו נפסק לבו"ע יכול (רכא) לקשור לו חוט אחר לגמור התפירה וכתב הפמ"ג דאם אין לו גידין אחרים יש לסמוך על סברא הראשונה ולקשור חוט שנפסק וכ"ז (רכב) אם נפסק באמצע התפירה אבל אם נפסק אחר התפירה עיין לקמן סימן ל"ג ס"ב: **נב** (רלב) ויעשה קשר. וקשר של תפילין (רכג) הוא הלכה למשה מסיני וצריכה שלריך לעשותו לשמה ולא יעשהו קטן [פמ"ג]: (רלג) כמין ד'. ויש שעושין קשר כמ"ס סתומה שצריכה כשני דלתי"ן משני לדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה ועיין בספר תפארת אריה שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דאלו העושים קשר של דלי"ת מכוון יותר לדינא. גם לא יעשה קשר העשוי להשמט אנה ואנה כמו שביארתי בבה"ל. כתב א"ר מעשה באחד שראה אחר מלילת התפילין שהותר הקשר לאחור ולהניחו ולקרות ק"ש בלי ברכה דהא מצות תפלין כל היום עכ"ל וטעמו דלשיטת רש"י דס"ל דהיו"ד הוא הלמ"מ לא יצא עדיין ידי המצוה: (רלד) להעביר. הטעם לפי שהתפילין ש"י משימין אותם תחת הבגדים ומתגנדים ונפסדים ומתקלקלין לכך נהגו להעביר רצועה זו עליהן לחזקן ועכשיו באלו האלצות לא נהגו בזה [אא"ר ע"ש]: (רלה) אלא לאחר וכו'. ר"ל כן נכון לכתחלה ואי איתרמי שהותר הקשר ש"ר אא"ל רק לתקנו ולא להתיר הש"י:

שערי תשובה

עור הוא שהוא הקלף ועור לתפירה לא שמענו וכו'. וע"ש שהעלה שאין לתפור בגידי עוף טהור כי מי יכריע איזה מהם וקרוי גידין ואיזה מהם חוטין ואיזה מהם חורידין ואיזה מהם מיתרים ולכן אין איתר לקחת גידי עוף לתפילין ע"ש: [לא] לד. עבה"ט וכו' עיין בבר"י שמ"כ לאחד קדוש מה שרוב העולם אין בתפיליהם תריצים עד למטה ולא חוט התפירה עובר בין המת לבית ושמעתי שהטעם שע"י התריצים מתקלקל רוטעם ובפרט אם חוט התפירה עובר שגם הוא מפריל רטעם ברוב הימים ומה גם אם הם במקום חם וברב והרטע הל"מ והתריצים פלוגתא דאמוראי ופוק חזי מעמא[א] דבר. ואפשר שסמכו על סמ"ק שכתב דוקא כשכתב על קלף א' אבל על ד' קלפים א"ל וע"ש וכתב עוד בבר"י שבבית דוד סי' כ"ח למד זכות על הסופרים שנהגו לעשות המת ש"ר בלי תריץ רק רשימה כל דהו. ומחלקו עליו רבני הדור כאשר נדפס בח"ב מבנה"ג מ"מ אחר סי' רפ"ט ובבהונת עולם ע"ש. ועיין בגנזי כהונה סי' א' שכתב ג"כ דאם אין תריצים רק שעושים רושם שהרושם יפגור שהם תריצים פסולים. כי לכל הדיעות צריך הבדל מעט בין הבתים שיהיה התריצים ניכרים ממש:

ביאור הלכה

וגם השי"ן נראה היטב עכ"ל וזהו שכתבנו במ"ב ס"ק קפ"ה בשמו: * מקום שאין וכו' עד שיזדמנו וכו'. ועיין במ"ב שכתבנו דבשיזדמן לו גידים ימיר וכו' דאם לא ימיר נראה לאורה דלא מהני כיון שבבר תפור ועומד ועיין לקמיה: * יתפור וכו'. שמעתי בשם אחד הגדולים שהאיר אלא לדבק התיתורא בדבק קודם התפירה דבדק משיב מיטר בתפירה וכמו שכ' בשעי' מ"ז בהג"ה ובב"י שם עי"ש וא"כ אפשר דתפירה שאמ"כ לא תשיבא כלוס וההלכה ל"מ נאמר רק על התפירה ולא על דיבוק ול"ע מה: * ויעשה קשר וכו'. עיין בפ"ת שהביא בשם בעל העיטור דמלוה שיהיה קשר ולא עגיבה עי"ש. והדשים מקרוב באו שעושין קשר שיוכל להשמט אותו אנה ואנה כדי למעט טרחה אם יבוא להקרעינו או להגדילו ולא שפיר עבדי דקשר כזה לא עדיף מעגיבה כנ"ל פשוט:

שער הציון

(ריא) נ"ב מ"ת פ' ב': (ריב) פשוט: (ריג) שם: (ריד) מ"א: (רטו) רא"ש וא"ר: (רטז) אחרונים: (ריז) ב"י: (ריח) ט"ז: (ריט) ט"ז ולבאורה מוכח בגאור הגר"א שגם הוא סובר כן: (רכ) כ"מ ומ"א: (רכא) א"ר: (רכב) ב"מ: (רכג) גמרא:

הגהות ותיקונים: א) מאי עמא:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ע"ה כתב כהמ"א ואין יכול לקנות מא"י גידים טויין מפני שצריך שתהא עשייתן לשמה.

לג דין תיקוני תפילין ודין הרצועות. ובו ה׳ סעיפים:

א מנחות ל״ה לפי׳ הרא״ש כרש״י ורא״ש והמרדכי ור״ב לפירוש הרי״ף סה בגמ׳ ורמב״ם בפ״ג מהלכות תפילין ג סה בגמרא ד כן פי׳ הרמב״ם מהסיג דמנחות בפרק ג׳ מה״מ

א [א]אם (א) נתקלקל עור של שני בתים (ב) מבתי הראש (ג) * זה אצל זה [ב]אם התפילין (ד) ישנים פסולים ואם הם (ה) חדשים כשרים כל זמן שעור מושב הבתים (ו) [ו] (ו) קיים: הגה גם הבתים צריכין להיות קיימים אלא שנקרעו קצת (ב״י) וי״ל להיפך בשני כשרים ובחדשים פסולים (רש״י והרא״ש) וי״ל דיש להחמיר (ז) לפסול בשניהם: [ג]ואלו הם חדשים כל זמן שאם היו מושכים אותם ברצועות (ח) הבית מתפשט (ט) ונפתח נקרא חדש אם אינו נפתח נקרא ישן ואם נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה (ט) * ראשון (ג) ושלישי כשרים אפילו הם ישנים ואם נתקלקלו (י) ג׳ בתים (יא) בכל ענין (ד) פסולים: **ב** [ד]אם נפסקו תפירות התפילין (יב) * להרמב״ם אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו ג׳ תפירות אפילו (יג) זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולים בד״א בישנים אבל בחדשים כל זמן

שערי תשובה

[ו] קיים. עבה״ט ובשו״ת פני יהושע מלק ח״מ סימן יו״ד כתב בבית תפילין דוקא. וזהו שכתב רמ״א גם הבתים צריכין להיות קיימים אלא שנקרעו קצת פי׳ שנקרעו בין בית לבית אבל הלדדים צריכין להיות שלימים: (ב) ונפתח. ולדידן אין שייך זה: (ג) ושלישי. ובשאר בית ח׳ שלם ביניהם אבל שנים הסמוכים אע״פ שאין הקרעים סמוכים אלא זה בצד זה והשני בצד אחר מיקרי זה אצל זה ט״ז: (ד) פסולים. אפילו חדשים דכשר בב׳ אפילו בזה אצל זה מ״מ בג׳ פסולים:

ביאור הלכה

* זה אצל זה. עיין במ״ב במה שכתב וכ״ש אם שניהם באחד אחד וכו׳ עיין בב״י וצ״ע במה שהביא שם דהנ״י סבר ג״כ כלישנא קמא דרש״י דהמעיין בב׳ בתים בד״ה שתים ובד״ה אבל יראה להדיא דס״ל להנ״י דחלוי רק באחרין ולדידיה אם הקרע באחד אחד אפילו הוא בב׳ דפנות כשר ולהיפך אם היו בשני אחרין כגון שנעשה הקרע בבית ראשון מצד שמאלו ובבית השלישי מצד ימינו פסול דזה מיקרי לדידיה זה כנגד זה וכ״ש אם הבית השלישי נעשה בו קרע בשני דופנותיו זה מיקרי לדידיה שנשה אחרין מה דלא ס״ל לרש״י לכל זה לא בלישנא קמא ולא בלישנא בתרא ואולי דהב״י מביא רק ראיה למה דסבר רש״י בל״ק דאם נעשה קרע בראש משמאלו ובבית שני ג״כ משמאלו דהוא פסול דהנ״י סבר ג״כ בזה כוותיה דהרי הוא ב׳ אחרין ודלא כלישנא בתרא וצ״ע: * ראשון ושלישי. עיין במ״ב במ״כ ואפילו אם נעשה הקרע בשתי דפנותיו כן כתב הפמ״ג בא״א לדעת המג״א דסבר דן והוכיח ג״כ מהשו״ע מדנקט לבסוף אם נתקלקלו ג׳ בתים משמע אבל לא ג׳ דפנות ע״ש ולא קי״ל כלישנא בתרא דרש״י דמחמיר בזה גם מהגר״א במאורו משמע דדעת הש״ע רק כל״ק דרש״י וכתב שכן דעת כל הפוסקים וכן בשאחרונים ראיתי כן לכן סתמתי כן ולא כהמ״ז שמלדד להחמיר בזה: * להרמב״ם וכו׳. עיין במ״ב במה שכתב אבל ש״פ וכו׳ עיין לעיל בסוף סימן ל״ב בב״י אם ד״ה ואם נפסקה התפירה וכו׳ בסוף דבריו שכתב ולענין הלכה במקום דלא אפשר יש לסמוך על דברי המיקל כדי שלא להתבטל ממצות תפילין משמע מזה דדעתו דכל הני פוסקים דהבית מתחלה והם הרא״ש והפה״ג וסמ״ג כולם מקילין ופליגי אהא דהרמב״ם וס״ל דנפסקת ב׳ תפירות מותר בכל ענין [ונראמת לא ידעתי דלמה גם הם מחמירין ומה דנקטו ג׳ משום דבב׳ תפילו מיקרו התפירה במקום ההוא לא מהני ולריך לתפור מחדש אח״כ מצאתי בביאורי מהרש״ל על הסמ״ג שכתב בחמת שכן הוא דעתם ואפשר דדעת הב״י דא״כ הוא דסברי כהרמב״ם היה להם להזכיר שום מילוק לדינא בין חדשות וישנות ובין זה כנגד זה לשלא כנגד זה ועוד אחרי שהרא״ש והעורך ושייעתו מפרשי המימרא דר״ה ור״מ בסמנות שלא לענין תפירות מנין להו להחמיר בשתי תפירות] וכן הבין הא״ר דעת הב״י בזה ובאמת לפעמים הרמב״ם מיקל יותר מהם כגון בנפסק ג׳ תפירות בחדשים דהרמב״ם מיקל אפילו בלי מיקון כלל ולדידהו לריך תפירה מחדש בזה בין בחדשים ובין בישנים*) ופשוט דכל זה כלל הב״י שם במה שכתב דיש לסמוך במקום דלא אפשר על המיקל. ומה שכתב אח״כ הרמ״א ע״ז וי״א דבחדשים פסולים וכו׳ ונרשם ע״ז רש״י והטור והרא״ש לאו דהם ס״ל כן דהא לדידהו אין מילוק כלל בתפירה בין חדשות לישנות*) וכנ״ל דלא מיירי הגמרא לענין תפירה רק דר״ל לפי סברתם דלעיל דגרסי בגמרא היפוך מדברי הרמב״ם לענין חדשות וישנות*) יהיה א״כ לפי פירושו שמפרש המימרא דר״ה ור״מ לענין תפירות היפוך בג׳ פסול: **ב** (יב) להרמב״ם. אבל שאר פוסקים פליגי עליה ומקילים בכל גווני בשתי תפירות ובשלשה תפירות שנפסקו מחמירים דאפילו מיקון במקום ההפסק לא מהני דגנאי הוא כשמיכר המיקון בשלשה מקומות בין בחדשים ובין בישנים ולריך לחזור ולתפור מחדש וכמו שנתבאר בטור וב״י לעיל בסוף סימן ל״ב ע״ש: (יג) זו שלא וכו׳.

שער הציון

אפילו

(א) ש״ת: (ב) ט״ז: (ג) מחצית השקל ושועות יעקב: (ד) מרדכי והובא בב״י: (ה) ט״ז: (ו) מחצית השקל עי״ש: (ז) פרי מגדים בא״א אות ג׳: (ח) כן מוכח מהה״מ: (ט) מרדכי: (י) ט״ז: (יא) פמ״ג בא״א: (יב) מוכח בגמרא: (יג) ט״ז:

באר היטב

(א) קיים. ר״ל המיתורא אבל ב״י פירש ל״ל היינו לומר דבעי שיהיה שלימים מכל שאר לדדים דלא מכשרינן אלא כשנקרעו בין בית לבית

משנה ברורה

א (א) נתקלקל. פי׳ שנפסק ונעשה קרע: (ב) מבתי הראש. אבל אם נעשה קרע (ג) בבית של יד פסול לכו״ע בכל ענין אף שהמיתורא קיימת ולא דמי לשל ראש דנשתייר בו עוד עכ״פ איזה בתים שלימים: (ג) זה אצל זה. ר״ל הבתים הם סמוכים זה לזה (ד) אפילו אם אין הקרעים סמוכים כגון שקרע אחד בהבית השני בדופנו הימיני וקרע השני בהבית הג׳ לא שנא בדופנו הימיני (ג) או השמאלי ואפילו אם קרע זה למעלה (ד) וזה למטה וכ״ש אם שניהם באויר אחד זה כנגד זה דפסול: (ד) ישנים פסולים. דלכאר נתקלקלו (ה) מחמת יושנן והיש אומרים ס״ל להיפך דבחדשים איגלאי מילתא דעור מקולקל הוא כיון דבזמן מועט נקרעו ואפילו היכא דלא שייכי (ו) אלו הטעמים כגון שנעשה הקרע ע״י סכין וכיו״ב יש להחמיר. ומ״מ לידד בספר פ״ת דדיבוק מהני אם אנו יודעין שאין העור מקולקל אף לאלו דטוהגין לעשות תפילין מעור אחד ע״ש: (ה) חדשים כשרים. ואפילו הקרע בשני הבתים (ז) בשני דפנותיהם: (ו) קיים. היינו המיתורא אבל בב״י פירש דבעי שיהיו שלימין מכל הלדדין דלא מכשרינן אלא מה שנקרע מבפנים בין בית לבית וזהו ג״כ דעת רמ״א שהעתיקו להלכה וכתב דגם הבתים צריכים צריכים להיות קיימים אלא שנקרעו קצת פי׳ שנקרעו בין בית לבית אבל הלדדיה צריכים להיות שלמים ואפילו קרע בבית אחד אם (ח) נעשה מבחוץ לבד ג״כ יש להחמיר: (ז) לפסול בשניהם. ע״כ יש לפסול מה שרגילין (ט) הסופרים כשעושין הד׳ בתים ונותנין אותו בדפוס חותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכווך ובולטת[ב] ומחפין מקום החתך מבפנים כדי שיהיה נראה מבחוץ שלם: (ח) הבית מתפשט. זהו לאותן שעושין המעברתא מהעור שעשו ממנו הבתים אבל לדידן שהמעברתא עור בפני עצמו (י) אין שייך לומר כן: (ט) ראשון ושלישי. ר״ל דבזה מיקרי זה שלא כנגד זה ואפילו אם נעשה (יא) הקרע בהבית השלישי בשני דפנותיו כשר כיון שיש בית שלם מפסיק ביניהן אבל אם נעשה הקרע בבית ב׳ וג׳ אף דקרע אחד בבית אחד מימינו וקרע השני בבית השני משמאלו אעפ״כ מיקרי זה כנגד זה כיון דשני הבתים הם סמוכים להדדי וכנ״ל בסק״ב[ג]: (י) ג׳ בתים. אפילו בכל בית (יב) רק דופן אחד: (יא) בכל ענין. בא לרבות (יג) אפילו חדשים דהכשרנו לעיל בב׳ אפילו בזה אצל זה מ״מ בג׳ פסול: **ב** (יב) להרמב״ם. אבל שאר פוסקים פליגי עליה ומקילים בכל גווני בשתי תפירות ובשלשה תפירות שנפסקו מחמירים דאפילו מיקון במקום ההפסק לא מהני דגנאי הוא כשמיכר המיקון בשלשה מקומות בין בחדשים ובין בישנים ולריך לחזור ולתפור מחדש וכמו שנתבאר בטור וב״י לעיל בסוף סימן ל״ב ע״ש: (יג) זו שלא וכו׳.

הגהות ותיקונים: א) בישנים, לישנות, וישנות: ב) ובולט: ג) בסק״ג:

הלכות תפילין סימן לג

שעור (יד) מושב הבתים קיים כשרים. ואלו הן חדשים כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נפסק ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות: הגה וי"ל דנחדשים פסולים ומשמש כשרים (רש"י והטור והרא"ש) וטוב (טו) * לחוש לשמי הסברות כן נ"ל: ג * [ה]עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף (טז) הטהורים (יז) * [ו]וצריך שיהיה מעובד (ה) [ב] (יח) לשמו . * [ז]רצועות בין מעור בין מקלף כשרות * [ח]הלכה למשה מסיני שיהיו * הרצועות (יט) שחורות

השגת נ"ח הרמב"ם בפרק ג' ופרק התרומה סימן ק"ל ז מהרמ"ם מנחות נ"ה

באר היטב

(ה) לשמו. ומשמיר לשמן. ואם השמיר לשמן אינו מועיל למה שלא עבדם לשמן תשובת דבר שמואל סי' ז' ט"ו ע"ש. ובתשובת נאר עשק סי' יו"ד

שערי תשובה

מסכימים עמו הגאונים בעל דב"ש ובעל גדולי תרומה ומהר"י הלוי וכל גדולי וינציא ואטליא וכולם מחמת על פסק ונדפס בדב"ש סי' י"ט שחלילה לעשות כן והרצועות פסולים ולא יצאו י"ח בהשמרה לשמה ע"ש. ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סימן נ' בענין רצועות תפילין שמושחין העורות בשומן דגים הנקרא פיש טרלאן אין בו משש מן המותר בפין כיון דהמשיחה אינה עיקר הצבע השחור רק להצלע הצבע לחזותא ולרכך העור קצת ואם לא היה רק ג"כ היה שחור וכשר לרצועות. ואם הצבע שחור עצמו נעשה מן דבר הטמא נ"ע קצת. וצבע תכלת שהוא מחלזון תלוי בפלוגתת רש"י והרמב"ם ע"ש:

משנה ברורה

אפילו כל אחד בצד אחר: (יד) מושב הבתים. היינו התיפורא וכנ"ל וגם בזה (יד) דעת רמ"א כמו בהג"ה לעיל דגם הבתים צריכים להיות קיימים אלא שסמך אלמעלה: (טו) לחוש. ר"ל להחמיר מחמת זה לכתחלה בשתיהם אך במקום שא"א למצוא תפילין אחרים ולא לחזור ולתפור תפילין אלו יש לסמוך על (טו) המקילין בספיקת התפירות בין בחדשות ובין בישנות[א] בין בב' תפירות[ב] ובין (טז) בשלש אך בשלש יזהר שלא יבבך עליהם ועיין בביאור הלכה: ג (טז) הטהורים. דלא הוכשרה למלאכת שמים אלא טהורה בלבד. גמ': (יז) וצריך. כל המי (יז) צריך לעיכוב הוא אפילו בדיעבד: (יח) לשמו. ואפי' הרמב"ם דמיקל בנחים וכמבואר לעיל בסימן ל"ב סעיף ל"ז מודה הכא ובעשה זה עיין בלבוש ובמ"א. והשמרה צריך ג"כ שיהיה לשמה ואם לא עיבדן לשמן אינו מועיל אפילו אם ישמירן אח"כ לשמן [תשובת דבר שמואל סימן-ז' ט"ו ע"ש ובתשובת נ"ע כתב דהשמרה לשמה מהני ועיין בתשובת רע"א דהסכים לדינא בהדב"ש הנ"ל והרעים על המקילין בזה עי"ש]: (יט) שחורות. עיין בנרון שאמר דמשמע מדבריו דמצוה להשמירן עד שיהיו שחורות בעורב. ודע דאם נתישנו (יח) ונתמעך מהן השחרות צריך להשמירן מחדש וכדלעיל בסימן ל"ב סל"ט ובמקום הידוק

ביאור הלכה

הדין ממה שכתב הוא ומצאתי זה בתחבורים ופשוט: * לחוש. עיין במ"ב במש"כ יש לסמוך וכו' הוא מהא"ר בשם הב"י הנ"ל שהעתיקו להלכה ופשוט דגם בג' תפירות יש לסמוך במקום הדחק וכמו שכתבתי במ"ב ובין בחדשות ובין בישנות אחרי דבלא"ה לא יבבך עליהם למה לא יקיים מצות תפילין מחמת ספק לדעה המכשרת. אח"כ מצאתי בדה"ח משמע ג"כ שמיקל בכל גווני במקום הדחק אך הוא כתב דלא יבבך עליהם ול"ל דבב' תפירות יש לסמוך במקום הדחק ארוב פוסקים דפליגי אהרמב"ם ומקילין בזה ועל פי כ"ז כתבתי דברי שבפנים. ואולם בעיקרא דדינא דפסיקת התפירות יש לענ"ד עיון רב לכאורה לפי מאי דקי"ל דתפירה בגידין הוא הל"מ והרמב"ם משמע דריטוא התפירה הוא ג"כ הל"מ ויש מתמירין עוד יותר מזה מריטוא הנחים עיין לעיל בסימן ל"ב ס"מ[ב] בביאור הגר"א שם א"כ לפי מאי דפסק השו"ע לעיל בסימן ל"ב דאם עשאן מרובעין ואח"ז נתקלקל ריטוען דצריך לתקנן ופסולין כ"ז אלא תקנן וכדמשמע שם בסל"ט בע"ז אמאי מיקל הכא הרמב"ם בנפסקו ג' תפירות בחדשים הא ממילא נתקלקל הריטוע דע"פ רוב יש גם תפירות בכל לד אם לא דנאמר דאירי הכא דוקא בשלא היו הג' תפירות בצד אחד וס"ל דזה מיקרי עדיין מרובעות בתפרן אבל אם נתקלקל ריטוע התפירות ע"י פסיקת הגידין פגון שנפסק זוית התפירה אימת לך דאפילו ע"י פחות משלשה מיפסל אמנם א"כ היה לו להרמב"ם והפוסקים לחלק בזה ומדלא הזכירו שום רמז חילוק בכל זה משמע דבשר בכל גווני וא"כ אי"ת דלא ס"ל להא דלעיל בעשאם מרובעות ואח"כ נתקלקל ריטוען ואולי י"ל דזהו ג"כ כונת הרמב"ם במה שכתב כ"ז שפני טבלא קיימת שטבלא הוא טבלא מרובעת כדפירש

שער הציון

הערוך המיאו הרא"ש בהל"ק והכונה יהיה כ"ז שריטוע התפירה קיים וכמו שכתבנו מתחלה ולכאורה פירוש זה מכוון יותר ממה שפירשו הם דהכונה בזה כ"ז שהתיפורא קיים דמה ענין קיום התיפורא לנקלול התפירה וע"ע בכל זה: * עור הרצועות וכו' הטהורים. עיין במ"ב ובתב הפמ"ג בפתיחתו מיני יודע אם מה"ת או מדרבנן וא"מ להקל בספיקן אם אינו יודע אם טהורה או טמאה גם בעיבוד[1] לשמה אם יש ספק נראה להקל דהוה דרבנן וספיקו לקולא. ועי"ש עוד לענין חיפוי עור תפילה של יד ועיין ברמב"ם פ"ג מהלכות תפילין הלכה ט"ו דכלל את החיפוי והרצועה בחדא גווא ועיין לעיל בסי' ל"ב בט"ז ס"ק כ"ז ובפמ"ג שם: * וצריך שיהיה מעובד ועיין בנרון שיהיה מעובד לשמה אינו מועיל אח"כ ההשמרה לשמה דלא כהבאר עשק ורלאיתי בספר המשק אליעזר ס"ק י"א שר"ל דהגר"א סובר כהבאר עשק ע"ש ובאמת נ"ל פשוט דאינו כן רק דכונת הגר"א דכיון דחזינן דיותה התורה שיהיה העור מתוקן כל צורכו אפילו בהשמרות עאכ"ו בענין התיקון של העור דהיינו העיבוד שצריך שיהיה בו ואין זה בכלל ק"ו מהלכה דאין זה אלא גילוי מילתא וזה מדוקדק מאוד בלשון הגר"א שכתב אח"כ וזהו שכתב המ"א וכ"ל וכו' רצונו בזה לתרץ מה שהקשה הפמ"ג על המ"א ע"ש דלדברי המשק אליעזר יקשה מאוד לשון המ"א דכתב עיבוד והשמרה דבהשמרה בלבד די וסברא זו שכתבתי למדתיה מתוך דברי ספר התרומה הובא בב"י לענין השמרה לשמה שכתב דהשמרה היא כשאר תיקוני העור הנצרכין שאחר העיבוד ע"ש. ודע עוד דבלענ"ד ולדעת הרמב"ם דעיבוד לשמה אינה אלא מדרבנן אפילו אם יסברו ג"כ בספר התרומה שצריך השמרה לשמה עכ"פ אינה אלא מדרבנן דהלא נתעמו של ספר התרומה הוא כיון שעיקר השמרה הוא הלכה למ"מ לכן ממילא צריך לשמה כמבואר בב"י א"כ עיבוד נמי הלא עיקר העיבוד הוא הלמ"מ כמבואר בפמ"ג בא"ח בתחילת סי' ל"ב ואעפ"כ העיבוד לשמה אינו אלא מדרבנן כמו שהאריך בזה הפמ"ג שם בסימן ל"ב בכללע"ד: * רצועות בין מעור וכו' כשרות. וקלף המעובד בפמ"ס ל"ע אי מותר לעשות רצועה מזה [פמ"ג בפתיחה לסימן ל"ב עי"ש]: * הלכה למשה מסיני וכו'. ולעיבובא הוא אפילו בדיעבד הרמב"ם בפ"ג ה"א והוצרך לבאר זה דיש הלכה שהוא רק למצוה ולנו בעלמא דילמא כיון דהיא מחוברת כולה כחדא צריכה להיות כולה שחור וקצת ראיה לזה מקושית הגמרא מנחות ל"ה ע"א קתני מיהת בין ירוקין וכו' דלא משני בהיתר על השיעור ולא היה מקשה עוד אי מבפנים וכו' ויש לדחות דס"ל להגמרא דלא היה הכרייתא מתיר עכ"פ מדרבנן לצטוע בשני גווני מלד אחד משום דמחזי כמנותר עיין במ"א סק"ז וא"ע. גם אינו יודע אם ההל"מ קאי ג"כ על תחיכת הרצועה שנכנסת בהמעברתא ולכתחילה לא מסתפקינא דמייב להשמיר דילמא מתהפך הבית מזה המקום עיין בגמרא שם אך בדיעבד אולי דמי למה שבפנים ועיין ברמב"ם בפ"ג מה"מ הי"ד. ובדר השמרות עיין בנרון שאמר שכתב שישמירו פ"א ואח"כ בשיתייבש קצת אז ישמירו פעם שנית וכן פעם שלישית עד שיהיה העור שחור לכל הצורך ממש כעורב וא"ל דזהו רק למצוה בעלמא אבל מדינא כל שחל עליו שם שחור שגי ליה ולפ"ז אפילו אם היה מראיתו דומה למראה הכחול [שקורין בלא"ה] ג"כ כשר ולאיה לזה מגידה דף י"ט ע"א במראות הדמים דאם היה שחור כחרת טמא כיהה מכן אפילו היה שחור ככחול טהור וכדפירש"י שם אלמא

שער הציון

(יד) לנטשי שרב: (טו) א"ר בשם הב"י: (טז) דה"ח ע"ש ובנה"ל: (יז) רמב"ם פ"ג מהלכות תפילין הלכה ט"ו ולעיל בסימן ל"ב בב"י ד"ה ומש"כ רבינו שהרא"ש כתב וכו' ובהרבה מקומות (יח) ב"ח בסי' ל"כ:

הגהות ותיקונים: א) בישנות: ב) סעיף ל"ט

הערות והארות: 1) עיין לעיל בסל"ב ס"ח בבה"ל ד"ה וצריך, לענין לשמה אם מה"ת או מדרבנן:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ב' כתב: ובמקום שא"א למצוא תפילין אחרים ולא לחזור ולתפור תפילין אלו יש לסמוך על המקילין בנפסקו ב' תפירות זו בצד זו בין בחדשים בין בישנים שלא להתבטל ממצות תפילין.

(כ) * מבחוץ אבל מצד פנים (כא) יעשה מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום שמא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו: ד (כב) ᵒטוב שישחירם ישראל לשמן ולא א״י: הגה * ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר עור הבמיס (כג) * אבל הרצועות * אפילו בדיעבד (ו) (כד) * פסול (מגא כתוב): ה * ᵓאם נפסקה הרצועה

ᵒ ספר התרומה קל״ח י מגמות ל״ה

באר היטב

כתב להשחירה לשמה מהני: (ו) פסול. כי מה שיהיו הבמיס שחורים אינו הל״מ אל״כ לא הוי השחרות רק תיקון בעלמא וכשר ע״י נכרי משא״כ

ביאור הלכה

דמרמיא כחול הוא בכלל שחור וכן בחולין דף מ״ז לענין ריאה דאם שחרותה דומה לכחול וכדאיתא ברמב״ם בפ״ז מהלכות שחיטה הלכה י״ט שחורה ככחול אלמא דלף מראה כחול הוא בכלל שחור ומ״מ לכתחילה בודאי מצוה להשחירו שיהיה שחור ממש וכמ״ש הב״ש. ועיין במש״כ לעיל בסימן ל״ב ס״ג לענין שחרות שהיו דשם בעינן שיהי׳ שחור ממש ע״ש. ודע דבמה שכתבנו שם יוסר קושיא אחת שראיתי לגאון אחד שנתקשה על הרמב״ם למה לא נאמר ההלכה פחות שיהיו כוחמין בדבר השחור ולדברינו ניחא דשחור פחות היה משמע אפילו אם הוא שחור רק ככחול ודוק: * מבחוץ. עיין מ״ב כן מוכח מרש״י דף ל״ה ע״ב ד״ה ונויהן דאלמ״ה אלא דצריך לצבע פחות המקום שרואה לצבעו אבל אם חוזר ומוכח הגמרא במה שמשני כאן מבחוץ ממה פסיקא ליה לרש״י דצובע אותו מקום החלב שיהא קרי ליה בשביל זה ונויהן הי׳ל לרש״י לפרש שמצא אותו מקום. שהוא חלב ונו׳ ולבצעו למעלה וממילא יוכרח האדם לצבע שחור אותו מקום מחמת החל״מ וכן איתא בטור בס״ז ורלאיתי בפמ״ג שכתב אם השחיר עכו״ם הרצועה ואין לו רצועה אחרת יוכל להשחיר מצד הפני דנהי דגמרי שחורות אבל לא דוקא מצד השער וכונתו אם יהפך הרצועה ויצבע השחור לצד חוץ וכן בלאר הדה״מ את דבריו ולפ״ז מה שמשני שם הגמרא בע״א כאן מבחוץ תנוי רק בהמקום שלובש מצד חוץ ומה שאמרו שם בגמרא ונויהן לבר שחור וחלב הוא למעה מן המובחר בלבד והמא דאיה לזה מרש״י זו ד״ה ונויהן ובאמת לכאורה משמע להיפך ואף אם תדחה דברינו עכ״פ אין ראיה מרש״י לדבריו אך מהרמב״ם בה״ח הי״ד משמע קצת כדבריו ומ״מ לכתחילה בודאי גם הוא מודה כמו שכתב בעצמו. ודע דלדברי הפמ״ג יצאת לפעמים חומרת גדולה אם יהי׳ מונח הרצועה במקום הקף הקשר בצד השחור למטה לא יצא בזה ידי המצוה והוי ברכה לבטלה ולפי הראה שדבר זה במחלוקת שנוי עיין לעיל בסימן כ״ז בא״ר שכן כתב בשם גליון המרדכי ולענ״ד דהכ״י פליג ע״ז וס״ל דלא עבר רק על ונויהן לבר ולכך אפילו איתהפך אח״כ נמי אסור עי״ש בא״ר ודוק: * ומיהו בדיעבד וכו׳. ועיין בפמ״ג שהמיא בשם הב״ח דאם החמיר בזה אם יש לו תפילין אחרים וס״ל פסוק דבבמיס בודאי יש לסמוך ולהקל אם יחזור הישראל ויחמירם לשמן וכמו שכתב המג״א בבלא״ה יש הרבה ספיקות בזה וכמו שכתב הדגמ״ר ובלבושי שרד עי״ש: * אבל הרצועות. הטעם כתב הפ״ת כיון דעצם השחרות הוא הל״מ לשמה ג״כ בעינן כמו דבעינן לשמה בשעת עוייה בצלית ובמעה בתכלת. ולפ״ז נראה לכאורה דהיינו מחיכתה מהטעו ג״כ בעינן לשמה ומצאתי שכן כתב בעמק הלכה: * אפילו בדיעבד וכו׳. עיין במ״ב במש״כ וכ״ש וכו׳ עיין לקמן בסימן ל״ט ס״ב דכל אלו שהם בכלל עשיית גוף התפילין הם בכלל כתיבת התפילין ע״ש במ״א ל״ש פשוט דעכ״פ לא גריעי מהשחרת הרצועות דבעי שיהי׳ לשמן ולראיתי בס׳ מגן האלף שכתב דהרמב״ם ע״כ לא ס״ל לדינו דספר התרומה שהרי בפ״ג מה״מ ס״א) אין עושין תפילין אלא ישראל וכו׳ לפיכך אם חיפן העו״ג או מפרן פסולות וכו׳ וא״ל דבעי לשמן חיפוק ליה דלא היה לשמן שהרי הרמב״ם ס״ל דבכל דבר שצריך לשמה אינו מועיל בעכו״ם אפילו ישראל עוע״ג ולפי מה שכתב הגרע״א בחידושיו בסי׳ ל״ט על קושית המג״א כעין זה עי״ש אולם ראיתו ובפרנו לפי מה שמצדד הפמ״ג בסי׳ ל״ב ס״ק ל״ב דכתיבה לשמה הוא מדרבנן נ״מ לכתה דברים עיין בפתיחת הפמ״ג בהלכות ק״ש ובאלא״ה אין להקל למעשה נגד הכרעת רמ״א ואולי דמה שאינן נזהרין הסופרים בכל זה לחשוש לשמה דשמא קאי כיון שכבר נעבד לשמה אבל גם זה אינו דהרי בתליית ציצית בהבגד איתא לעיל בסימן י״ד דאם הטיל ישראל ציצית בבגד בלא כונה דאין לברך עליה אף דשם כבר נעוו החוטין לשם ציצית אפ״ה לא אמרינן דשמא לשמה קאי וכן לענין כתיבת סת״ם ג״כ אפילו בדיעבד לא מהני בשמא וכדומכה בסי׳ ל״ב ס״י עי״ש ומש״כ בסעיף ח׳ עוד להוליא וכו׳ היינו בדיעבד סגי מחשבה אבל לא בשמא ואולי כיון דבעל התרומות בעצמו לא ברירא ליה דין זה כמבואר בג״י אם לאידין זה מצינית אז לא די אם נאמיר בזה בדיעבד לענין אם עשאן עכו״ם וכן ישראל שחיבב שלא לשמן אבל לא בשמא וא״ע. ואף דלא ברירא לן לאפקל משום זה דיעבד מ״מ לכתחילה בודאי צריך לעשות כל עשיית הבמיס והשי״ן ותפירתם ועשיית הרצועות והשחרתם בפירוש לשמה. ודע דמה שכתבנו לענין השחרת הרצועות דמותר ע״י קטן כשאחר עוע״ג אף דהפמ״ג בתחלת הפתיחה בל״ב רצה להחמיר בזה אבן במקומו בסי׳ זה בא״ז אות ק׳ ד׳ וגל״ע בא״א אות ו׳ חזר מזה והמיר ומצאתי כן בעזה״י בהדיא בתשובת מהר״ם לובלין סי׳ ס״ח דהשחרת הרצועות אינו בכלל תיקון עשייה. ומש״כ דע״י עכו״ם כשאחר עוע״ג מותר אף דיש לפקפק בזה עיין לעיל בסי׳ י״א בזה שמחה הדגמ״ר על הש״ע דמחיר בעוייה להרא״ש ע״י עכו״ם וא״כ ה״נ מ״מ נלענ״ד דאין להחמיר בזה בדיעבד אחרי שהתרומה[2] גופא לא פסיקא ליה דיו כ״כ: * פסול. עיין בפמ״ב בתשובות השיגו על עצת המ״א ואעפ״כ נ״ל דאם ישראל השחיר הרצועות בפעם ראשון ולא מיבב בהן לשמן רק בפחמת בזה אפשר דוקא לשמוך על המ״א שישחירו שנית בפירוש לשמן ודיו דהוא כעין ס״ס ולכאורה היה נ״ל עצה אחרת דהיה מועיל לכו״ע אף אם השחירו עכו״ם בפעם ראשונה דכל עיקר קושיתם על המ״א הוא דהו״ל דיו ע״ג דיו עתה יצבענו מתחלה על המראה השחור במראה סיקרא או ירוק ולבן וכה״ג ואחי מראה זו ומבטל להשחור כדאמרינן גיטין י״ט סיקרא ע״ג דיו דהוא מותק ואח״כ יצבע מלמעלה במראה שחור לשמן ודיו ע״ג סיקרא לכו״ע מיב״ע ואע״ג דאמרינן שם וכי מפני שאנו מדמין וכו׳ שאני הכא דתו הוי כעין ס״ס דלבטל התרומה עצמו לא פסיק ליה וכו״ל אך עכ״ז נ״ע דילמא דוקא כתב דיו ע״ג כתב סיקרא מבטל העליון להתחתון דכתב דיו עדיף לכו״ע משא״כ בצבע שחור ע״ג צבע סיקרא וכדומה דילמא הצבע התחתון עדיף והעושה כן בשבת אינו חייב משום צובע ובדיקן נמי אצבע העליון השחור אינו חשוב לבטל בטליות הצבע שהיה תחתיו מתחילה שיאסר רק שם שחור עליו וכמו דאמרינן שם בסיקרא ע״ג דיו ע״ש בגמרא בגיטין י״ט וא״ע: * אם נפסקה וכו׳ ונשאל יד כדי שתקיף וכו׳. כתב המחצית השקל דצריך אחר התפירה מתחלה לחתוך מיותר הרצועה השלימה עד האצבע ואח״כ יחזור עם הרצועה הנקשר לחטה ויכרוך הזרוע כמנהג דעד האצבע צריך להיות בלא קשירה ובספר שנות חיים להגאון מהר״ש קלוגר כתב דאין העולם נוהגין כדבריו והדין עמהם עי״ש גם בתשובת מהר״ם

הקשר מצוי מאד להתמעך השחרות ויש ליזהר בזה מאד: (כ) מבחוץ. לצד השער שהוא מקום החלק. ואם השחירם מבפנים לא מהני וצריך לחזור ולהשחירם מבחוץ ועיין בביאור הלכה: (כא) יעשה. ר״ל אם יראה לצבוע אותן אבל אין מחוייב לצבען בשום צבע דאף דלהרמב״ם צריך להשחירן גם מבפנים כמו שהבמיס הם שחורין אין אנו נוהגין כהרמב״ם בזה כמבואר בבב״י וד״מ: ד (כב) טוב וכו׳. אבל בדיעבד כשר לדידיה (יט) אפילו ע״י א״י דס״ל דאפילו הרצועות לא בעינן השחרות כלל לשמן ורמ״א בהג״ה חולק עליו וס״ל דבהרצועות דהשחרות הוא הל״מ צריך השחרות לשמן וממילא בא״י דאינו עושה לשמה פסול ודינו כדלעיל בסימן ל״ב לענין קלף עי״ש אבל בעור הבמיס לדוב פוסקים שחרותו הוא למראה בעלמא ולא לעיכובא וכדלעיל בסימן ל״ב ס״מ ולכך לא בעינן בזה ג״כ השחרות לשמן בדיעבד וה״ל להרמ״א לכתוב הגהתו בלשון י״א אך שמצינו כמה פעמים כיוצא בזה: (כג) אבל הרצועות וכו׳. אם עשאן נכרי או אפילו ישראל אך שלא לשמן והטעם כנ״ל בס״ק כ״ב וכ״ש בכל דבר שצריך בתפילין גופא לעיכובא כמו עשיית הבית והשי״ן שלו בכל פרטיו שיהיה כדין או תפירתו או עשיית (כ) הקשר שלו דכל אלו הוא הל״מ אם עשאן ישראל שלא לשמן פסול וכתב הפמ״ג דיש למנוע מלעשות כ״ז (כא)[1] ע״י קטן אפי׳ אם (כב) גדול יעמוד ע״ג ויצויהו לעשות לשמה וכן שלא לעשותם ע״י אשה וכל הפסולין המבואר לקמן בסימן ל״ט עי״ש בסעיף ז׳ וכ׳. והשחרת הרצועות דזה איננו בגוף התפילין מותר ע״י אשה דהיא יודעת לעשות לשמה כמו איש אבל ע״י א״י וקטן אינו מותר עד שיעמוד אחר על גבם וכדלעיל לענין קלף בסימן ל״ב עי״ש בס״ט: (כד) פסול. כתב המ״א

המג״א בבלא״ה יש הרבה ספיקות בזה וכמו שכתב הדגמ״ר ובלבושי שרד עי״ש: * אבל הרצועות. הטעם כתב הפ״ת כיון דעצם השחרות הוא הל״מ לשמה ג״כ בעינן כמו דבעינן לשמה בשעת עוייה בצלית ובמעה בתכלת. ולפ״ז נראה לכאורה דהיינו מחיכתה מהטעו ג״כ בעינן לשמה ומצאתי שכן כתב בעמק הלכה: * אפילו בדיעבד וכו׳. עיין במ״ב במש״כ וכ״ש וכו׳ עיין לקמן בסימן ל״ט ס״ב דכל אלו שהם בכלל עשיית גוף התפילין הם בכלל כתיבת התפילין ע״ש במ״א ל״ש פשוט דעכ״פ לא גריעי מהשחרת הרצועות דבעי שיהי׳ לשמן ולראיתי בס׳ מגן האלף שכתב דהרמב״ם ע״כ לא ס״ל לדינו דספר התרומה שהרי בפ״ג מה״מ ס״א) אין עושין תפילין אלא ישראל וכו׳ לפיכך אם חיפן העו״ג או מפרן פסולות וכו׳ וא״ל דבעי לשמן חיפוק ליה דלא היה לשמן שהרי הרמב״ם ס״ל דבכל דבר שצריך לשמה אינו מועיל בעכו״ם אפילו ישראל עוע״ג ולפי מה שכתב הגרע״א בחידושיו בסי׳ ל״ט על קושית המג״א כעין זה עי״ש אולם ראיתו ובפרנו לפי מה שמצדד הפמ״ג בסי׳ ל״ב ס״ק ל״ב דכתיבה לשמה הוא מדרבנן נ״מ לכתה דברים עיין בפתיחת הפמ״ג בהלכות ק״ש ובאלא״ה אין להקל למעשה נגד הכרעת רמ״א ואולי דמה שאינן נזהרין הסופרים בכל זה לחשוש לשמה דשמא קאי כיון שכבר נעבד לשמה אבל גם זה אינו דהרי בתליית ציצית בהבגד איתא לעיל בסימן י״ד דאם הטיל ישראל ציצית בבגד בלא כונה דאין לברך עליה אף דשם כבר נעוו החוטין לשם ציצית אפ״ה לא אמרינן דשמא לשמה קאי וכן לענין כתיבת סת״ם ג״כ אפילו בדיעבד לא מהני בשמא וכדומכה בסי׳ ל״ב ס״י עי״ש ומש״כ בסעיף ח׳ עוד להוליא וכו׳ היינו בדיעבד סגי מחשבה אבל לא בשמא ואולי דכיון דבעל התרומות בעצמו לא ברירא ליה דין זה כמבואר בג״י אם לאידין זה מצינית אז לא די אם נאמיר בזה בדיעבד לענין אם עשאן עכו״ם וכן ישראל שחיבב שלא לשמן אבל לא בשמא וא״ע. ואף דלא ברירא לן לאפקל משום זה דיעבד מ״מ לכתחילה בודאי צריך לעשות כל עשיית הבמיס והשי״ן ותפירתם ועשיית הרצועות והשחרתם בפירוש לשמה. ודע דמה שכתבנו לענין השחרת הרצועות דמותר ע״י קטן כשאחר עוע״ג אף דהפמ״ג בתחלת הפתיחה בל״ב רצה להחמיר בזה אבן במקומו בסי׳ זה בא״ז אות ק׳ ד׳ וגל״ע בא״א אות ו׳ חזר מזה והמיר ומצאתי כן בעזה״י בהדיא בתשובת מהר״ם לובלין סי׳ ס״ח דהשחרת הרצועות אינו בכלל תיקון עשייה. ומש״כ דע״י עכו״ם כשאחר עוע״ג מותר אף דיש לפקפק בזה עיין לעיל בסי׳ י״א בזה שמחה הדגמ״ר על הש״ע דמחיר בעוייה להרא״ש ע״י עכו״ם וא״כ ה״נ מ״מ נלענ״ד דאין להחמיר בזה בדיעבד אחרי שהתרומה[2] גופא לא פסיקא ליה דיו כ״כ: * פסול. עיין בפמ״ב בתשובת השיגו על עצת המ״א ואעפ״כ נ״ל דאם ישראל השחיר הרצועות בפעם ראשון ולא מיבב בהן לשמן רק בפחמת בזה אפשר דוקא לשמוך על המ״א שישחירו שנית בפירוש לשמן ודיו דהוא כעין ס״ס ולכאורה היה נ״ל עצה אחרת דהיה מועיל לכו״ע אף אם השחירו עכו״ם בפעם ראשונה דכל עיקר קושיתם על המ״א הוא דהו״ל דיו ע״ג דיו עתה יצבענו מתחלה על המראה השחור במראה סיקרא או ירוק ולבן וכה״ג ואחי מראה זו ומבטל להשחור כדאמרינן גיטין י״ט סיקרא ע״ג דיו דהוא מותק ואח״כ יצבע מלמעלה במראה שחור לשמן ודיו ע״ג סיקרא לכו״ע מיב״ע ואע״ג דאמרינן שם וכי מפני שאנו מדמין וכו׳ שאני הכא דתו הוי כעין ס״ס דלבטל התרומה עצמו לא פסיק ליה וכו״ל אך עכ״ז נ״ע דילמא דוקא כתב דיו ע״ג כתב סיקרא מבטל העליון להתחתון דכתב דיו עדיף לכו״ע משא״כ בצבע שחור ע״ג צבע סיקרא וכדומה דילמא הצבע התחתון עדיף והעושה כן בשבת אינו חייב משום צובע ובדיקן נמי אצבע העליון השחור אינו חשוב לבטל בטליות הצבע שהיה תחתיו מתחילה שיאסר רק שם שחור עליו וכמו דאמרינן שם בסיקרא ע״ג דיו ע״ש בגמרא בגיטין י״ט וא״ע: * אם נפסקה וכו׳ ונשאל יד כדי שתקיף וכו׳. כתב המחצית השקל דצריך אחר התפירה מתחלה לחתוך מיותר הרצועה השלימה עד האצבע ואח״כ יחזור עם הרצועה הנקשר לחטה ויכרוך הזרוע כמנהג דעד האצבע צריך להיות בלא קשירה ובספר שנות חיים להגאון מהר״ש קלוגר כתב דאין העולם נוהגין כדבריו והדין עמהם עי״ש גם בתשובת מהר״ם

שער הציון

(יט) מ״א: (כ) פמ״ג בסוף ל״ב קודם הפתיחה: (כא) שם לענין הקשר והשאר לקמן בסי׳ ל״ט ס״ב במ״א: (כב) לקמן בסי׳ ל״ט ובאחרונים:

הגהות ותיקונים: א) הט״ז: ב)

הערות והארות: 1) עיין בה״ל סי׳ י״א ס״ב ד״ה טוואן כו׳ לענין קטן בן י״ג שלא הביא ב׳ שערות:

(כה) יש מתירים (ז) (כו) לתפור (כז) מצד פנים לוי"א מה שמקיף ממנה הראש ובשל יד כדי שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע וכדי שתמתח עד (מ) (כח) אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אותו אצבע ג' כריכות ויקשור אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה וכל יתרון האורך שהוא בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע ובשל ראש מה שתלוי ממנה * אין התפירה והקשירה פוסלים בה. מובשעת הדחק יש לסמוך על (כט) המתירים כדי שלא (ט) יתבטל ממצות תפילין:

לד סדר הנחת הפרשיות בתפילין והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפילין ובו ד' סעיפים:

א (א) * אסדר הנחתן בבתים לרש"י והרמב"ם קדש משמאל (מ) (ב) המניח בבית החיצון ואחריו

באר היטב

ברצועות דהל"מ שיהיו שמורות הוי זה כמו טויה דצילית דפסול בנכרי וע"ל דאם חזר ישראל והשחירם לשמן כשר מ"מ: (ז) לתפור. דוקא בגידין ודוקא לתפור לצד פנים אבל לקשור או לתפור לצד חוץ פסול ואם נפסקה המעברתא מותר לתופרה דבר שמואל סימן רי"ח: (מ) אצבע. ר"ל שתמתח הרצועה כפשוטה בלא כריכות וט"ז מתמיר לכתחלה אפי' נפסקה הרצועה לאחר שנקשר ממנה סביב הראש רק מה שתלויה לפניו עד הטבור ברצועה ימין ובשמאל עד החזה דאסור לתפור:

משנה ברורה

דאם חזר ישראל והשחירן לשמן כשר והנה רואה לזה והפמ"ג ושאר אחרונים השיגו על ראיתו ושאחרו בדין זה בע"ע ונתן הפמ"ג לזה עצה אחרת שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דלפ"ז שהושחרו משני צדדים כשר כמבואר בס"ג ויהפך הצד שהושחר לשמן למעלה וכ"ז הוא אם אין לו רצועות אחרות וכמו שביארנו בבה"ל: ה (כה) יש מתירים. אפי' בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת: (כו) לתפור. דוקא תפירה (כג) אבל קשירה בתוך שיעור הנ"ל לכו"ע פסול מן התורה דכתיב וקשרתם ודרשו חז"ל קשר תם דהיינו הרצועה שקושר בה התפילין תהא תמה ושלימה ולא קשורה. גם התפירה הוא (כד) דוקא בגידין ולא בחוטין. כ' בתשובת דבר שמואל אם נפסקה המעברתא מותר לתופרה: (כז) מצד פנים. כדי שלא יהיה מיונכר מבחוץ כלל וכ"ש אם מקום התפירה כנוס לתוך המעברתא דשרי לדעה זו: (כח) אצבע. ר"ל שתמתח הרצועה בלא כריכות דזהו שיעור אורך הרצועה של יד וכנ"ל בסימן כ"ז ס"ח והטעם דהקיל בשל ראש עיין בד"מ: (כט) המתירים. היינו דמותר אפילו לתפור בגידים בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת (כה) ובתוך השיעור הזה מותר אפילו לקשור וכ"ש לתפור בחוטים אבל בכל זה (כו) אין יכול לברך עליהם כי (כז) מעיקר הדין צריך להתמיר כהי"א דספק תורה לחומרא אך כדי שלא יבטל לגמרי את המצוה ייתפס עד שימצא אחרים ועיין בט"ז שפוסק דגם ברצועה של ראש אין יכול לברך עליה עד שיהיה הרצועה של ימין עד הטבור ושמאל עד החזה שלימה בלי קשירה ותפירה אבל בספר א"ר הכריע להלכה דבין בש"ר ובין בש"י לצד מה שיש בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת יכול לתופרו אף שלא בשעת הדחק ולברך עליהם (כח) אך שיזהר לתפור מצד פנים שלא יהיה מיונכר התפירות מבחוץ דאם הוא מיונכר לא עדיף מקשר וגם (כט) שיהיה בגידין אבל בחוטין או קשירה אסור אפילו בש"ר וכן פסק בספר ישועות יעקב ובדרך החיים. ומ"מ אם יכול להשיג רצועה שלמה בודאי נכון להמתיר לכתחלה כהט"ז כי כמה מאחרוני זמנינו

ברצועות דהל"מ שיהיו שמורות הוי זה כמו טויה דצילית דפסול בנכרי וע"ל דאם חזר ישראל והשחירם לשמן כשר מ"מ: (ז) לתפור. דוקא בגידין ודוקא לתפור לצד פנים אבל לקשור או לתפור לצד חוץ פסול ואם נפסקה המעברתא מותר לתופרה דבר שמואל סימן רי"ח: (מ) אצבע. ר"ל שתמתח הרצועה כפשוטה בלא כריכות וט"ז מתמיר לכתחלה אפי' נפסקה הרצועה לאחר שנקשר ממנה סביב הראש רק מה שתלויה לפניו עד הטבור ברצועה ימין ובשמאל עד החזה דאסור לתפור:

ביאור הלכה

ע"ש בתורה: (ט) יתבטל. ולא יברך דברכות אינן מעכבות ט"ז. ועי' בתשו' שבות יעקב ח"א סימן ח'. וע"ל סימן ט' ס"ק ו' מש"ב [וכתב בספר אליה רבה דדוקא מה שמקיף הראש והזרוע אבל מה שתולה ממנו מותר בדיעבד בתפירה אף שלא בשעת הדחק ומ"ש ב"י דמהרמב"ם משמע דאסור לא משמע הכי בכסף משנה. וכן פסק בספר זכרון לר"י הכהן]:

(מ) המניח. ובאיטר אחר ימין ושמאל דעלמא מ"א:

ביאור הלכה

מהר"ם מרוטנבורג אחרונים בסימן ד' הביא עליו דעיקר קפידא על הביעור שבשאר כ"כ כדי לתתות ולכרוך ואף דלאחר הכריכה סביב הזרוע נשאר הקשירה למעלה מהאצבע לא חיישינן אך זאת נסתפק דלא יהיה הקשירה על האצבע גופא כיון שגם שם שייך קשירה ע"י בארכות. ומ"מ לענ"ד לכתחילה טוב שיתפור אותו המקום בגידין ומצד פנים שלא יהיה מיונכר כי אפילו אם נחוש לחומרת המתה"ש דזה מיקרי תוך הביעור מ"מ נראה פשוט שבודאי נוכל לסמוך בזה על ר"ת ושאר ראשונים דמקילין בתפירה. ודע דמה שאיזה אנשים מתבטין הרצועה מניה ובה בלא תפירה זה לא עדיף מקשר ואפשר דגריעא ממנה: * אין התפירה והקשירה וכו'. ומ"מ יש נ"מ בין השל יד לשל ראש דבשל ראש אם יפאר כך ולא יתברנה לה הרצועה שנסתקה לא בקשירה ולא בתפירה בודאי אסור לו לברך על התפילין ולא נוכל להכשיר במה שנשאר גרדומין דהיינו הרצועה הסייה וכמו בצילית לעיל בסימן י"ב דהרי מסקינן במנחות ל"ה ע"ב דברצועות פסול גרדומין [ומ"מ מתורא להניח התפילין אם נאבד הרצועה ואין לו שום עצה דשמא הלכה כהשיטות שסוברים דהאי וכמה שיעורייהו אבל יד קאי עיין ב"י לעיל בסימן כ"ז אך באמת מה יש לו עצה אחרת דיכול להתיר הקשר ולמשוך הרצועה לשני הצדדים ויוכל בשעת הדחק לצאת מה אם יפאר שני עפפיים[א]) לכאן ולכאן עי"ש בסימן כ"ז במ"ב ומ"מ נ"מ מכל זה לענין אם נפסקו שני הרצועות משני הצדדים ולא נשאר כ"א מה שמקיף הראש ובשל יד אפילו אם לא יתבר כלל מותר לברך על התפילין וכדלעיל בסימן כ"ז ס"ח ולפ"ז בודאי מהני תפירה אפילו בחוטים ומצד חוץ או קשר אך כ"ז אם לא היה עושה הו' כריכות ולדידן דמנהגינו לעשות כריכות בכר כתבנו שטוב שיתפרנו בגידין ומצד פנים כדי לצאת מה חשש של המתה"ש:

* סדר הנחתן. עיין במ"ב ופשוט דאפילו בשל יד כגון היכא שאין לו תש"י ויש לו ב' תש"ר דמבואר לעיל דטוב עור על אחד מהם דוקא אם מונחין שם בסדר המבואר בב"י [עיין בב"ח שמתוכו מתבאר דברי הב"י] שהסכים דהאי דינא דאם החליף פרשיותיהם פסולין קאי נמי אשל יד ולכאורה ה"ה דאם כתבן על ארבע קלפים ונתן בבית אחד דיוצא בזה אפילו אם לא דבקו כמבואר בסימן ל"ב סמ"ז בב"י שצריך לזהר נמי שיהי' מונחין דוקא בסדר קדם מימין[ב]) וכו' או אפשר דהכא לא מיונכר כ"כ חילופן כמו בקלף אחד בש"י שכותב והיה אחר שמע וגם להסמ"ק יפול פסק זה דאפשר דאף הסמ"ק יודה בזה שהוא פסול כיון שהם ד' קלפים או אפשר דלהסמ"ק לא נאמר כלל דין קפידעות מקום להפרשיות

ב מוספות והרא"ש בשם ר"ת ל' תרומה הדשן ופסק התרומה מ בית יוסף א מנחות ל"ד לפירוש רש"י שם ורמב"ם בפרק ג' ובשמושא רב' וסמ"ג והמרדכי בשם כתב מא"י תפילין שנמצאו בעפר אמה שע"ג קבר יחוקאל ורבי יוסה ורמב"ן ורשב"א בתשובת רמב"ן סימן רל"ד:]

א (א) סדר הנחתן. דע דלכו"ע (מ) אם החליף איזה פרשה שנתנה שלא בסיתה המיוחד לה פסולין אף דיש ד' פרשיות בד' בתים וכ"ש אם נתן שתי פרשיות (ב) בבית אחד: (ב) המניח. ואפילו (ג) אם המניח

שער הציון

הוא

(כג) מ"א: (כד) מ"א והגר"א ושאר הרבה אחרונים דלא כהא"ר: (כה) כן מבואר הפמ"ג לשיטה זו וכ"כ המאמר מרדכי: (כו) ט"ז: (כז) פמ"ג: (כח) רבינו ירוחם: (כט) כן איתא ברבינו ירוחם בשם רשותו שהחזיק הא"ר שיטתו לדינא וכ"כ בישועת יעקב ובה"מ בחתם בזה: (מ) מנחות ל"ה: (ב) פמ"ג בסי' מ"ב סק"ב: (ג) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) טפחים: ב) משמאל:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ו' פסק שבשעת הדחק שנפסק הרצועה למטה ממקום שמקיף הרצועה בראש ובזרוע יש להקל לתפור הרצועה, אבל לא יברך על תפילין אלו. ובשו"ע הרב שם מיקל בשעת הדחק יותר ואפילו במה שמקיף הראש ואפילו בחוטין, אבל לא יברך על תפילין אלו.

ב מוקפות סס ופירוש ר"ת וכמו הלי ג סמ"ג וסמ"ק וספר המרומה

כי יביאך בבית שני ושמע בבית השלישי והיה אם שמוע בבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו (ג) (ג) [ב]ולר"ת בבית השלישי והיה אם שמוע ובבית הרביעי שהוא החיצון שמע. ומנהג העולם (ד) כרש"י והרמב"ם: ב [ג]ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין (ה) ויניח (ג) [ל] (ו) שניהם * ויכוין בהנחתם (ז) באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי והשאר הם

שערי תשובה

[ל] שניהם. עבה"ט ועיין במגת שמוריס שדעתו לערך על תפילין דר"ת ולית[illegible]

וע"ד שכתב האר"י ז"ל שאין לערך על ש"ר שקדושתם תמורה וק"ו בשל ר"ת עיין באגרת הרמ"ז סי' ה' ועיין לעיל סימן כ"ה בבה"ט ס"ק י"ל בשם דרכי טועם וכ"כ בנבור שור ועיין בנבור שור דף קי"ח שאעפ"י שאין מברכים על של ר"ת מ"מ אין להפסיק בין תש"י לתפילין ש"ר ע"ש ועיין בפנים מאירות ח"ל סימן ס"ז שהמנית תפילין של ר"ת בלא ברכה וקורא בהם ק"ש רשאי להפסיק באמצע הפרק מפני הכבוד ומ"מ לא ישיח שיחה בטלה ע"ש ונראה להתמיר להפסיק אף מפני הכבוד ועיין לקמן סימן ס"ו. ונראה דלכתחלה אין להפסיק בשהות ג"כ ועיין סימן ס"ה. ונהגו לנטש תפילין של ר"ת בנמנחה שכן נהג האר"י קודם שעשה תפילין של שימושא רבא וכך נהג מהרח"ו ואף שלפי סוד הדברים[א]) כיון שהם עשו כן בודאי כדבריהם כן היא ולמנהגו לא נדע כ"כ בר"י. ועיין לקמן סימן ל"ח שאין להניח תפילין דר"ת בימי אבלו ובנו"ב בנמנחה שכתב במג"ל סימן תקנ"ה שהמנית דר"ת יניח בנמנחה גם כן. ועיין שם בשיורי כנה"ג בשם תשובת הרמ"ע ומ"ש ע"ז ע"ש ומ"ש בשם הבנות יעקב שאם ש"ר נכתב ע"פ דעת רש"י יש להניח ש"ר תחלה עיין שם שמבואר שיברך שתי הברכות על ש"ר כמ"ש בהג"ה ס"ק כ"ו ושל יד דר"ת יניח בלא ברכה ואם של יד הוא לדעת רש"י מברך עליו להניח לבד

באר היטב

(ב) ולר"ת. ומ"מ צריך לכותבן כסידרן כמ"ש סימן ל"ב ס"ל לכן צריך שיניח תלת פרשת והיה אם שמוע ויכתוב פרשת שמע בקלף הקלף ואח"כ יכתוב פרשת והיה אם שמוע בתמלע מ"ח. וע"ל סימן ל"ב ס"ק ג"ג מש"ש: (ג) שניהם. והנוהג כן להניח ב' זוגות ביחד יניח של רש"י למטה ושל ר"ת למעלה ט"ז וכ"כ האר"י ז"ל שיכניס תחלה של רש"י ויעמידם לצד הכתף ואחריהם של ר"ת לצד היד ושניהם על הקיבורת ויניח בראשו של רש"י למטה ושל ר"ת יותר למעלה ושניהם במקום הראוי לתפילין. והרצועות דר"ת יהיו תחת רצועות דרש"י מכוסה בה שלא יתגלו רק רצועות דרש"י. ותפילין דר"ת יהיו קטנים מתפילין דרש"י. עיין ספר הכוונת תפילין פרק יו"ד י"ב. [ועיין בספר אליה רבה שדחה דברי ט"ז ורמ"ח] מי שמניח תפילין של יד של דעת ר"ת ותפילין של רש"ש כדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא י"ח פסק שבות יעקב ח"ל סימן ב' דאינו יוצא אלא כדעת רש"י והרמב"ם אם מניח בלא ברכה ע"פ דעת רש"י יש להניח שלא בברכה. אבל בשעת הדחק מותר להניחם כך דהא בשעת הדחק יוצא אם מניח אחת לבד. ומ"מ לא

משנה ברורה

הוא מיטר אזלינן בתר ימין ושמאל דעלמא: (ג) ולר"ת. כתבו הפוסקים דגם ר"ת (ד) מודה דצעינן כתיבתן כסדר שהם כתובין בתורה שהוא קדם והיה כי ימלך שמע והיה אם שמוע אלא דפליג מרש"י לענין הנחתן בנחים וע"כ הרוצה לכתוב תפילין לדעת ר"ת יכתוב בשל יד שהם בקלף אחד קדם והיה כי ימלך ויניח חלק והיה אם שמוע ויכתוב שמע ואח"כ יכתוב והיה אם שמוע ובש"ר יכתבם באחרונה קלפים כסדר ממש ויסדרם בנחים. קדם. והיה כי. והיה אם. שמע. ולענין דיני פתוחות וסתומות בתפילין איך להתנהג לדעתו כבר בארנו לעיל בע"ה בסימן ל"ב עי"ש: (ד) כרש"י והרמב"ם. וכתב בב"י ושאר אחרונים דכן עיקר וכן הסכים הגר"א בביאורו: ב (ה) ויניח וכו'. והנוהג (ה) כן להניח ב' זוגות תפילין יניח של רש"י למטה לצד הפיס ושל ר"ת למעלה. וכ"כ האר"י ז"ל שיכניס תחלה של רש"י ויעמידם לצד הכתף ואחריהם של ר"ת לצד היד ושניהם על הקיבורת ויניח בראשו של רש"י למטה ושל ר"ת יותר למעלה ושניהם במקום הראוי לתפילין והרצועות דר"ת יהיה מכוסה תחת רצועות דרש"י שלא יתגלו רק רצועות דרש"י ותפילין דר"ת יהיו קטנים מתפילין דרש"י עיין ספר הכוונת תפילין פרק י' י"ב. מי שמניח תפילין של יד של דעת ר"ת ותש"ר כדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא ידי חובתו פסק שבות יעקב ח"ל סי' ב' דאינו יוצא אלא דכו"ע אבל בשעת הדחק מותר להניחם כך דהא בשעת הדחק יוצא אם מניח אחת לבד ומ"מ לא יברך רק על אותו שנכתבה ע"פ מנהגינו כדעת רש"י והרמב"ם ואם של רש"ש נכתבה ע"פ דעת רש"י יש להניח של רש"ש תחילה וכשחולץ חולץ של יד תחלה עי"ש: (ו) שניהם. יחד על היד ויברך (ו) והיהדקם בנח אחת וה"ה בשל רש"ש כדי שתהיה הנחת שתיהם סמוך להברכה: (ז) באותם שהם וכו'. דלא (ז) יוכל לכוין בשתיהם בעת ההידוק שמהדקן יחד בשם תפילין דהרי אחד מהם אינו תפילין וי"ל עוד דיש בזה (מ) משום בל תוסיף עכ"פ

(ל) ב"י ומ"ל: (ה) בה"ט: (ו) מ"ל: (ז) עיין במאור הלכה: (מ) בב"ח משמע דהוא בב"ח מדאורייתא ולמ"ז ולמתה"ש עכ"פ מדרבנן:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבות לא יתכנו תפילין דר"ת לבד:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב שצריך להניח חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפרשת והיה אם שמוע, כדי שפרשת שמע שבראש שיטה עליונה שבדף שלאחריה תהיה פרשה פתוחה כמו שהיא פתוחה בתורה.

שער הציון

[illegible]

כרצועות (ד) (ח) * בעלמא כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע [ד]ואם אינו יודע לכוין (ה) המקום ולהניח (ט) שניהם יחד (י) יניח (יא) כדברי האחד (יב) של יד ושל ראש [ויסלקם מיד] ויניח האחרים על סמך ברכה הראשונה [וי"א שאם] (יג) [ה]לא יוכל להניח בבת אחת יניח של רש"י

ד סס בממ"ג והתרומה ה כ"י כמס מעוכת תשכמים ומלמ: הגהמי בפרים כן הוא בכ"י וממ"ג

באר היטב

יברך רק על אומו שנכתבה ע"פ מנהגינו כדעת רש"י והרמב"ם. ואם של ראש נכתבה ע"פ דעת רש"י יש להניח של ראש תחלה וכשסולק מוליך של יד תחלה ע"ש: (ד) בעלמא. שהרי ממ"נ אחד מהם פסול אבל אם הניח ב' זוגות תפילין כשרים עובר על כל תוסיף מ"ח. ועיין ט"ז שהאריך היאך להרן הקשה עליו: (ה) המקום וכו' וי"ל שאם לא יוכל וכו'. כ"ש דהיינו מלינתא ועוד דגם ברישא דרישא שיודע לכוין

משנה ברורה

מדרבנן: (ח) בעלמא. שהרי ממ"נ אחד מהם פסול וכנ"ל בס"ק ח' ולוקה (ט) מה אינו עובר על כל תוסיף שיש בזה שתים למעליותא ח' שאחד מהם הוא פסול ב' שכל אחד עומד בפ"ע אבל אם הניח ב' זוגות תפילין כשרים או שהתפילין של ראש עשה של ה' בתים בין (י) שעשהו מתחלה של ה' או שעשהו (יא) של ד' ותיבר לו אח"כ עוד בית אחד עבר בזה על הלאו דכל תוסיף ועיין בביאור הגר"א שמשמע מדבריו דאפילו אם הבית האמצעי לא איבר אותו לגמרי עם הד' בתים רק נקשירה בעלמא אפ"ה פסל להתפילין ע"ז וממילא עבר הלאו דכל תוסיף: (ט) שניהם יחד. פי' כשיהדק שניהם (יב) בבת אחת לא יוכל לכוין המקום שיהיה כל אחד מונח על מקומו כדין ע"כ צריך לקשרם עכ"פ תיכף זה אחר זה בלי הפסק ויהיה מועיל הברכה שבירך מתחלה גם על תפילין השניים וזהו מה שכתב המחבר בסמוך ויניח האחרים על סמך וכו' דהיינו שיניח הזוג השני אבל הזוג הראשון וכנ"ל אך שלא בהנחה אחת: (י) יניח. כדברי האחד של יד ושל ראש ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה (יג) ואם לא יוכל וכו' כנ"ל ולא גרסינן ויסלקם מיד: (יא) כדברי האחד. (יד) המחבר סתם דבריו ולפי הברעת (טו) האחרונים טוב יותר שיסמוך הברכה להתפילין דרש"י: (יב) ש"י ושי"ר. להמחבר בברכה אחת ולפי מנהגינו בב' ברכות וכנ"ל בסימן כ"ה ואח"כ יניח אבלם זוג שניה. ואע"פ (טז) שמפסיק ביניהם בהנחת הש"ר של הזוג הראשון וגם בהברכה שמברך עליה לפי מנהגינו אפ"ה ש"ד דהשני ברכות על תרוויהו קאי אבל לא יוכל להניח מתחלה השתים של יד משתי הזוגות ואח"כ השתים של ראש דמשא (יז) מפסיק בין הש"י להש"ר בהנחת השניים: (יג) לא יוכל. פי' אפילו בזה אחר זה לא יוכל להניח בב"א כגון שיש לו מכה ואין לו מקום לשתיהן או שמתבייש מפני הבריות המלעיגין עליו יניח של רש"י ויברך עליהם וכו' דהס (יח) העיקר לדינא ושל ר"ת יניח אחר התפלה כדי לצאת לד"ה המקום אינו מברך אלא על א' מהם וכ"ל דה"ק דברישא קאמר שמניח שניהם יחד על היד ויברך ויהדקם בבת אחת וה"ה בש"ר ואח"כ קאמר ואם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד פי' כשיהדקם בבת אחת לא יוכל לכוין המקום וצריך לקשרם זא"ז יניח כדברי א' ש"י וש"ר ויניח האחרים על סמך ברכה. ולא גרסינן ויסלקם מיד. ואח"כ כתב וי"א שאם לא יוכל וכו' פירוש אפילו בזא"ז לא יוכל להניחם

ביאור הלכה

המצוה לכך קאמר שיכוין סתם באותם שהם עשויים כמיקומם וכו' והרי זה כמו שאומר שם הראויה מתקדש לי ע"ש והמעיין בלשון הטור יראה מוכח כדבריו דמה שכתב אח"כ ואין זה משום בל תוסיף מילתא אחרינא היא דאל"ה מה שמניח אח"כ דלא מיקרי בל תוסיף דבר יתר הוא כמו שכתבו המפרשים ומה שכתב אח"כ והשאר הם כרצועות בעלמא פי' דאל"ה היה הספק בין הנהה של יד לשל ראש מהזוג הכשר והרש"ש בעצמו כתב כן וכן מצאתי בעזה"י ברבינו ירוחם בהדיא ובמ"א בלא ס"ח דין כ"ג לבאורה משמע דבשמניח תפילין דרש"י ור"ת בבת אחת מוכרח הוא לכוין מתחת שפיקא דאל"ה יעבור על בל תוסיף אך מדברי המחבר"ש משמע כמו שכתבנו דרק מדרבנן מפני שראה כמוסיף וגם מדברי הגר"א כפי מה שמשמע מביאורו דמסכים להטיות דמפרשי דמה שאמרו בסנהדרין האי לאודיה וכו' היינו שלא לעבור ג"כ על בל תוסיף ושם הלא אירי אפילו במתכוין להוסיף על המצוה וכנ"ל מהמשנה. ובאמת בל דבריו שם נ"ע במה שכתב שם לבסוף דאם נוטל הלולב כמה פעמים ביום ויאמר דמן המוכה בזה הקבלה ע"ז דעובר על בל תוסיף דבדברי התוספות ר"ה כ"ז[א] ע"ב מוכח להדיא דאפילו אם יכוין לקיים מה בכל פעם המ"ע דלולב ג"כ אין עובר וכן מאר המינוך ג"כ בהדיא ואפשר דדעת המ"א בכל זה לחלק בין אם מכוין בסתמא לקיים המ"ע בכל פעם ובין אם יאמר שבזה כן הקבלה ע"ז ודוחק דהמכוין לקיים מ"ע מוכרח הוא לומר כן ג"כ וא"ע ודע עוד דלאידך פוסקים דסברי דלא אמרינן כלל האי לאודיה קאי לענין בל תוסיף עיין בחו' סוכה ל"א אחי שפיר מש"כ הטוש"ע ויכוין בהנחתם וכו' כפשוטו דאל"ה עובר על בל תוסיף. ודע עוד דמתה שיענן לנו המחבר שנעשה דוקא שני זוגות תפילין אם נראה לצאת אליבא דכו"ע משמע דאסור ליתן שמע והיה אם שמוע בית ג' וכן בית הרמיני לצאת בזה ממ"ב [ועיין תוספות ר"ה כ"ז ע"ב ד"ה ותנא תימרו] משום איסור בל תוסיף ופוסל עי"ז את התפילין לגמרי ואפילו אם יאמר בפירוש שאינו רוצה לצאת רק בהפרשיות שהם ע"פ דין והשאר יהיו בקלף בעלמא ג"כ לא מהני ולא דמי למה שהמיר פה בשו"ע בשני זוגי תפילין דכל חד וחד לאודיה קאי וכמו שכתבנו במ"ב בסק"ח ועיין בסמוך: * בעלמא. עיין במ"ב שאם הניח ב' זוגות וכו' הוא מל"מ וב"ח ומ"א ומיאור הגר"א דלא כהט"ז. ובמ"ח מ"ש מבית ראי' להט"ז מירושלמי דהמוצא תפילין אמנם מצאתי בס' התרומה שמביא לחירו הזה ופי' בו פירוש אחר [והגר"א העתיקו בביאורו בסי' כ"ז ס"ט] ומוכח שם דס"ל להיפוך. ועיין מ"ר שהוכיח מהגמ' דעירובין דאפי' אם מכוין אלא לצאת רק באחד אעפ"כ עבר בזה על בל תוסיף והשיג בזה על הב"ח. אמנם לפי מה שכתב המ"א בסימן תרנ"א דלדידן דקי"ל דצאת בריבוי כוה אפילו בזמנו אינו עובר אלא כשמכוין לאוקופי ניחא בזה דברי הב"ח דהלא הוא קאי להרא"ש והרא"ש סובר דצאת בריבוי כוה כמו שכתב הטור בסימן תמ"ך אך הא"ר לשיטתו אזיל דהשיג שם בזה על המ"א מדברי הרא"ש גופא אמנם מה שמשמע מדברי הב"ח דאפילו בה' בתים אינו עובר על בל תוסיף רק במכוין לקיים מצות תפילין בה' בתים ומשמע דאם יכוין שבית האמצעי לא יהיה רק כרצועה בעלמא דאינו עובר על בל תוסיף לא הסכימו הרבה עמו בזה עיין בספר נהר שלום ובספר דמשק אליעזר שהעמיס זה בכוונה[ב] הגר"א דלהב"ח אינו מתישב לשון הטור (ובאמת טוב לאמר כונת הגר"א בשיטות דקשה ליה קושית הב"ח הא גם בב' זוגות אית ב"ח אבל לפי זה ניחא דהכוונה במש"כ דלא מיקרי בל תוסיף היינו כשקובע הפסול אבל הכשר ודוק) גם לפי דברי הב"ח יקשה למה לא יעלו שיכן ב' פרשיות בכל אחד ויתנה וכמו שכתבנו בתחלה אחרי דהוא מיקל אפילו בבית של ה' בתים דהוא כמו ה' פרשיות בפשיטות [ואפשר משום דיש הפסק בין הפרשיות והבתים ועיין במרדכי ריש הלכות תפילין] ואפשר דבאמת גם הב"ח יודה דלא מהני מנאי בבית של ה' בתים אך מה שנשאר לנפוק בדוחק על הטור וגם לשונו לא יהיה מתישב כ"כ. וכ"ז לענין בל תוסיף אבל לענין פסול בודאי גם הב"ח מודה דפסול בה' בתים בכל גווני אף בתנאי לפי הטעם המבואר שם בסנהדרין פ"ע ע"א דכל בית תיכון אינו רואה את האחר פסול. ודע עוד דפשוט בהפוסקים דאפילו אם לא קבע בהבית האמצעי ההוא שום פרשה אפ"ה פסול מטעם דאמר שם בגמרא דהבית האיכון אינו רואה את האחר. ומש"כ בא"ר דלפי ע"י הקשירה בעלמא מיפסל עיין בספר דמש"א מש"כ ע"ז אמנם מה שכתב בדברי רבינו אבל אם הוא קשור וכו' לא נהירין דברי הדמש"א כלל בזה דמה מצוה שייך בקשירת הבית האמצעי וגם מוכח בדברי הגר"א בסימן תרנ"א סי"ד דלרבנן דס"ל אגד מדינא אינו עובר בבל תוסיף. ולענ"ד כוונת הגר"א בפשיטות דכמו שם לר' יהודה דכיון דצריך אגד הד' מיעט ממילא מועיל האגד שיעבור על ידו גופא הלאו דבל תוסיף ה"נ כיון שע"י קשירת הבית האמצעי מיפסל הד' בתים משום בית האיכון שאינו רואה את האחר ממילא עבר

שער הציון

ע"י

(ט) מ"א ומיאור הגר"א: (י) (יא) בנהדרין פ"ט ע"א עי"ש: (יב) מ"א: (יג) פמ"ג לגירסת המ"א: (יד) (טו) עיין בט"ז ובפמ"ג בא"א סק"ו: (טז) מ"א ופמ"ג: (יז) יד אפרים: (יח) כ"י והגר"א ופמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) כ"ח: ב) בכוונת:

ו סס ז טור בשם אמו ורט ר"מ ומ"ש בשם הרי"ל מקורבל

ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה (יד) ואחר התפלה * יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם (טו) שמע והיה אם שמוע: ג לא יעשה (טז) כן אלא מי שמוחזק ומפורסם (ו) [ב] (יז) בחסידות: ד (יח) * לא יניח * ב' הזוגות (ז) [ג] (יט) בכיס אחד שהאחד מהם (כ) * הוא חול ואסור להניחו

שערי תשובה

ועל ש"ר שהוא של ר"ת לא יברך כלל: [ב] בחסידות. עבה"ע ובברכי יוסף כתב שבמקומותיו רוב מופסי התורה ומקצת בעלי בתים מניחים דר"ת גם בז ולא מיחזי כיוהרא. אבל של שימושא רגא אין להניח רק המוחזק בחסידות ועיין במה"צ שיש מי שכתב דבקושי התירוס. ואמנם מהרח"ו בשערי קדושה כתב בכלל המצוה לעשות תפילין משימושא רגא ומ"מ כתבו בשם הרמ"ז שאין להניח רק במנוחה וכן נהג הרמ"ז להניח תפילין אלו של אצבעים כו' ובעת קריאת שמו"ת כ"כ מוהר"ר יעקיה בלאקן בתשובותיו הנקראים לחמי תודה עיין שם. ועיין במה"צ בשם מבחם לדוד סי' ד' דאם אין לו של רש"י רק של ר"ת יבשם גם שברית בלא ברכה ובמנוחה אעפ"י שיש לו של רש"י לא יניח אלא של ר"ת על דרך האמת ולא יברך וכתב במה"צ בשם אור לדיקים קבלתי ממורי ז"ל שלא להניח תפילין בע"ש כי כבר נתנולן קדושה שבת עכ"ל. וכ"כ בשוף שומר אמונים בתשובה סימן ז' ומזה מבואר שעל תפילין דר"ת קאמר שג"כ אין להניחם במנוחה בע"ש ועיין לקמן סימן ל"ז. וכתב בבר"י מי שנוהג לנטות תפילין במנוחה והושיט ידו אל הכיס ונזדמנו לו תפילין דרש"י לפי מש"ל סימן כ"ה יכול להחזיר לכיס ולנטות של ר"ת כמנהגו ואין בזה משום מעבירין כו': [ג] בכיס אחד. עבה"ע ובמה"צ כתב בשם זרע

ביאור הלכה

על ידו גופא הלאו דבל תופיף והכי מוכח בשבת דסוגיא שם להמעיין בו ובמה שפירש הגר"א המימרא דרבי זירא דאייתי אפילו בקישור ולא בחיטר ממש ניחא מאוד מה דקאמר כל בית המיון שאינו רואה ולא קאמר כל בית הרבעי אלא לאכתפא מלון אבל: * יניח של ר"ת. נ"ל דגם בזה צריך ליזהר שאינו עושה כן רק משום שפיקא וזה לבו"ע לא עבר על בל תופיף ובל תגרע דאם יכוין בתם בזה לקיים מ"ע דתפילין הגם דאין בזה משום ב"ת דהאי לחודיה קאי וכו' עכ"פ שמא בתמת הדין כרש"י ותפילין אלו פטורים דהאליף פרשיותיה וכמו שכתב הרא"ש והטור ומצא דעובר בזה על בל תגרע דהלא מבואר בסמ"ג ל"ת שס"ה דהעושה ג' טוטפות בתפילין עובר על בל תגרע וה"ל דכוותיה דהלא אין לו רק שתי פרשיות שקטעין במקומן ואין לחלק דהתם עכ"פ ג' בארין הן ויש ע"ז רק שם תגרע משא"כ כאן ע"י שקטעין קצת פרשיות בהקליאה שלא במקומן נאמר דהקליאה כולה מיקרי קליאה פסולה ואין עליה שם תגרע ז"א דהלא שם בודאי אין על הקליאה שם תפילין כלל דהלא קי"ל דאדרבא טוטפות מעכבין זה את זה ואפ"ה בכלל זה בלאו דלא תגרע. ולהיפך אין לחלק דשם גרע מעיקר התפילין משא"כ כאן דז"א אחד דיכון שלא הניחה במקומה הוי ג"כ כמו שחיסרה ועוד דמי גרע זה מדמיס הימנין ממנן אחד במקום דלרבין מתן ב' שהן דל' דאמרינן בעירובין דף ק' ע"א ובר"ה כ"ז) דעובר על בל תגרע אף דקי"ל מחמיס בפ' ב"ש דבדיעבד כיפר עכ"פ הלא גרע הלכתא במצות השם [הג"ה וזה הוא תוכחת מגולה להאדם הרוצה להתרחל ממ"ע לפעמים במצות בדבר שהוא רק לכתחלה] ק"ו מה דהוא לעיכובא אף בדיעבד ועוד דהלא כתב הרמב"ם בספר המצות שלו דלאו זה הוא בין אם מגרע מהכתוב בתורה ובין אם הוא מגרע מהמקובל בע"פ וה"ג כיון דמקובל לנו בע"פ שבדר הנתתם הוא כך והוא תשנה בודאי הוא מגרע מה אם לא שנאמר כמש"כ הערע"ז בשם המקובלים דאלו ואלו כשרים הם אבל אנו רואין שהטוש"ע וכל הפוסקים לא קיבלו דבר זה להלכה ידוע דכל היכא שהפוסקים מולקים עם המקובלים הדין כהפוסקים וכן הוכיח הגאון ר' ברוך פרענקל בהגהותיו מן הגמרא ועוד שיראה שמיס המצות תפילין דר"ת הוא רואה לאמת ידי כל הדיעות ולא שעי"ז יפול בחשש שפקא דאורייתא ע"כ הנכון לעשות כמו שכתבנו שיכון בפירוש שאינו מניחן רק משום שפיקא ואפילו אמתא לא מהני מה דהא קי"ל בר"ה כ"ז ע"ב לעבור בזמנו לא בעי כוונה ואף בשם אייר הענין לענין אין תופיף פטור דה"ה לענין בל תגרע ועיין בט"ז בסוף סימן תרכ"ז ואין לאמר דבאן מיקרי שלא בזמנה משום דבכבר יצא בתפילין דרש"י והוא דומה לגולב דפסק שם הט"ז דאינו עובר על בל תגרע אא"כ אם נוטל ג' מינים אם לא שיכון בם בפירוש בשם מצוה דשאני התם דמדלאגבהיה נפיק מה משא"כ בתפילין דעשם זמנן הוא כל היום והוא תכבד עליהן בכל פעם שמניחן ולא גרע עכ"פ מבבור דמקיק שם בר"ה דמיקרי כל היום זמנו או בברכת הבנים אלו מתרמי ליה לטרח אחרינא אף דבדוחק יש לחלק מ"מ הדרך היותר נכון הוא כמו שכתבתי ובפרט דיש דיעות בפוסקים דבברי דחיוב תפילין מן התורה הוא לבוחן עליו כל היום עיין בספר ישועות יעקב בודאי מיקרי כל היום זמנו. וכתבתי זה לאפוקי ממה שראיתי לאחד שכתב היפך זה ולא עיין מה כל הנורך. ויש עוד הרבה דברים שנתלאתי אח"כ בפתיחה להפמ"ג בענינא דבל תופיף ואכ"מ לבעמיקים: * לא יניח. עיין במ"ב והוא מהמג"א ועיין לקמן בסימן מ"ב מ"ג דבל דיניהם שייך לכאן ובלאה דאפילו אם עשיית הכיס היה על דעת אחד אם קודם שהיתה בפעם האחד עבר בפירוש הזמנתו הראשונה דמהני ואין זה בכלל לא אחי דיבור ומבטל מעשה דהעשייה זו לא נחשב רק הזמנה בעלמא עיין בנהדרין מ"ח ואכ"מ לאחרין: * שתי הזוגות. ומיירי שהוזג שנתיחד לו הכיס מתחלה הוא בלי תיק ואפילו אם הוא בתיק ופעמים בדרך ערבי הם מונחין בו בלי תיק נתקדש ע"ז וכדאיתא מגילה כ"ו ע"ב בגמרא מרים הו"א וכו' עי"ש אבל אם הוא בתיק תמיד הרי הכיס אין נעשה על ידו כ"א תשמיש דתשמיש ולית בו קדושה. ולבאורה יראה דדוקא אם התיק מכסה גם המעברתא והתיתורא דגם הם מבלבל גוף הקדושה דלא תשיב בגמגילה דף כ"ו לתשמישי קדושה בתפילין רק התיק והרצועה וגם משנה כ"ח ע"ב והא אמר אמי שי"ן של תפילין וכו' ועיין אח"כ מצאתי כעין זה בנמרדכי בהלכות תפילין: * הוא חול. עיין במ"ב והעתקתי כ"ז מבה"ט בשם תשובת ד"ל ועפ"ק לדינא בחש"כ דאפ"ל לא הניחן וכו' דיכול להחליפם דפשוט דמקורו

שער הציון

(יט) פמ"ג: (כ) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) כ"ח: ב) צ"ל ולא: ג) חסר תבת לומר: ד) ואם:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' רס"ב ס"ב ד"ה בגדים נאים וכו' לענין יוהרא כשעושה בבית:

ליקוטי דברי הרב א) ועיין בס' שער הכולל על הסידור שדייק מלשון הסידור לקרות קריאת שמע דהיינו כל הג' פרשיות, ובסידור הוסיף שיש נוהגין לומר גם כן פרשת קדש והיה כי יביאך ועיין במשנ"ב סימן כ"ה ס"ק ט"ז דכותב שיקרא כל הד' פרשיות. **ב)** בסידור כתב סתם מנהג להניח תפילין דר"ת, ובהלכות תפילין כתוב בסידור כל אשר נגע יראת אלקים בקרבו יניח תפילין דר"ת.

באר היטב

בבת אחת כגון שיש לו מכה או שמתביש בפני הבריות מ"א. ועיין דרכי נועם תנא מ"ח סימן ב' ובספר בני מיא: (ו) בחסידות. נשאלתי על איש אחד שהיה נוהג להניח תפילין של ר"ת לאחר התפלה בפרהסיא בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק בתשובת מהר"ם הלוי דמיחזי כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו. וכ"כ בתשובת שבות יעקב מ"ב סימן מ"ד שאפילו אם מקצת עושין יש בו משום יוהרא. ואם מניחן בפני אדם גדול שאין נוהג להניחם כי אם בקרב ביתו ולאי מחזי כיוהרא ע"ש: (ז) בחסידות. שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה כיוהרא אי שמושם להחמיר ע"ש בזה אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ש ג"כ בשאר דברים: ד (יח) לא יניח. ומיירי שהוזמן הכיס תחלה רק לדעת אחד מהם (כ) אבל אם נעשה מתחלה להניח בו שניהם ברי: (יט) בכיס אחד. של תפילין כדמשיס אבל בתיק הטלית מותר להניח שניהם אפילו הם בלא תיק דהרי התיק מיוחד גם לדבר חול דהוא הטלית: (כ) הוא

ועיין בביאור הלכה שהוכחנו דמאוד צריך להזהר שלא יכוין בהנחתם רק משום שפקא ולא בתמתא בשם מלוה: (יד) ואחר התפלה. היינו כדין המבואר לעיל בסימן כ"ה סי"ג ולא כאלו המולנין תפילין דרש"י ומניחין דר"ת תיכף לאחר קדושה של י"ח ובתמת מלבד שעושין שלא כדין המבואר לעיל סימן כ"ה סי"ג גם צריך לכוין בתפלת י"ח להש"ך לא[ב] לעסוק בדבר אחר [פמ"ג]: (טו) שמע והיה א"ש.[א] אבל מ"ל [ב]פ' לילית כי משמש דשמע העיד עדות שקר (יט) כבר תיקן בב' פרשיות ועיין בפמ"ג דמשמע מיניה דכן יש להוגה המניח תפילין דר"ת שיניחנו רק לאחר שסילק דרש"י. ופשוט דמי שלובש כל היום תפילין שנכון יותר שילבש תפילין דרש"י: ג (טז) כן. היינו אפילו אם יראה להניחם רק לאחר התפלה וכתב הבה"ט בא"ח אחד שהיה נוהג להניח תפילין דר"ת לאחר התפלה בפרהסיא בפני הקהל אי מחזי כיוהרא פסק בתשובת מהר"ם הלוי דמחזי כיוהרא וצריך שיבטל מנהגו וכ"כ בתשו' שבות יעקב מ"ב סימן מ"ד שאפילו אם מקצת עושין יש בו משום יוהרא ואם מניחן בפני אדם גדול שאין נוהג להניחן כ"א בקרב ביתו ולאי מחזי כיוהרא ע"ש: (יז) בחסידות.[ב] שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה[ג] כיוהרא אי שמושם להחמיר ע"ש בזה אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ש ג"כ בשאר דברים: ד (יח) לא יניח. ומיירי שהוזמן הכיס תחלה רק לדעת אחד מהם (כ) אבל אם נעשה מתחלה להניח בו שניהם שרי: (יט) בכיס אחד. של תפילין כדמשיס אבל בתיק הטלית מותר להניח שניהם אפילו הם בלא תיק דהרי התיק מיוחד גם לדבר חול דהוא הטלית: (כ) הוא

הגהות ותיקונים: א) כ"ח: ב) צ"ל ולא: ג) חסר תבת לומר: ד) ואם:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' רס"ב ס"ב ד"ה בגדים נאים וכו' לענין יוהרא כשעושה בבית:

הלכות תפילין סימן לד לה

בכיס תפילין אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס שלא יתן של זה בזה:

לה דין מנין השיטין. ובו סעיף א':

א (א) אנהגו (ב) במנין השיטין לכתוב בשל יד שבעה שיטין בכל פרשה ובשל ראש ארבעה שיטין (ג) ואם שינה לא פסל:

א הרא"ש בהלכות תקון תפילין ובספר התרומה

לו דקדוק כתיבתן. ובו ג' סעיפים:

א אצריך לדקדק (א) בכתיבת האותיות שלא תשתנה (ח) [ח] (ב) צורת שום אחת מהן ולא תדמה

א הרא"ש בהלכות ס"ת ובתא"ה בשם תשובת הרשב"א

באר היטב

והפרשיות משל רש"י לר"ת או איפכא דרכי נועם תא"ח סימן ג' וכ"כ הרדב"ז והרמ"ע סימן ל"ז. ואם לא הניחם אדם מעולם עליו לשם מצות תפילין יוכל להחליפם. ואם התנה עליהן מעיקרא להחליפן כשירלה לא מהני תנאי כיון שסדרם ע"פ דעת אחד והניחם אפילו פעם אחת לשם מצות תפילין לדעת ר"ת או רש"י אסור להחליפם אח"כ אפי' התנה עליהם מתחלה דמקודש לחול לא מהני תנאי. דרכי נועם תא"ח סימן ג'. אם עשאו כיס התפילין מתחלה להניח בו שניהם שרי דהוי כאלו התנה מ"ח. לצועות שנמצאו ואינם יודעים אם הם של רש"י או של ר"ת אם באותו מקום נוהגים להניח שני זוגות יניחן לאיזה שירלה ואם הוא במקום שהרוב מניחים של רש"י יניחם בשל רש"י

תשובת יד אליהו סימן ה':

(ח) צורת. כתב ב"ש דלמ"ד יעשה בראשה כמין וי"ו ולא יו"ד מ"א:

ממין אחד של רש"י או של רבינו תם משום בל תוסיף: [ח] צורת. עבה"ט וכתב הגר"א בשם מהר"מ בן חביב בעל ג"פ בתשובותיו כ"י

משנה ברורה

חול. וממילא דאסור להחליף הכיסים וכ"ש הבתים והרצועות והפרשיות משל רש"י לר"ת או איפכא. ואם לא הניחם אדם מעולם עליו לשם מצות תפילין יוכל להחליפם ואם הניחן אדם עליו אפילו פ"א לשם מצות תפילין והיו מקודרין ע"פ דעת אחד מהם ר"ת או רש"י אסור להחליפן שוב אח"כ ואפילו אם התנה עליהן מעיקרא להחליפן כשירלה לא מהני דמקודש לחול לא מהני תנאי (אחרונים). כ' הפ"מ") דאם מצא רצועות ואינו יודע אם הם של רש"י או של ר"ת יוכל להניחם לפרשיות של רש"י דרובא מניחין של רש"י ואין סברא לן ג"כ דרש"י עיקר ומעלין בקודש. ועיין בבאר היטב ובביאור הלכה. ויש מן האחרונים שמקילין יותר דלדידן דסוברין דרש"י עיקר וכנ"ל יוכל להחליף וליטול רצועה משל ר"ת לרש"י כשאין לו אחרת אבל משל רש"י לר"ת אסור ליטול בכל גווני. ואם נזדמן שהוליא כיס של ר"ת תחלה יעבירם כי לדידן רש"י עיקר ולא הוי בזה אין מעבירין על המצות ואעפ"כ לכתחלה יזהר שלא יטול לכך. כחוה"מ אין להניח של ר"ת. ובט"ב למנהה יניחם הרוצה:

א (א) נהגו. ע"פ הקבלה בידי סופרים אים מפי אים (טור) : (ב) במנין השיטין. וכן יש קבלה בידם בענין התחלת ראשי השורות בשל יד ובשל ראש כמבואר בטור ובב"י וסופרים בהיות אין מדקדקין בתחלת ראשי השורות ומשנים כאשר יזדמן להם והרוצה לדקדק לא ימשוך אותיות או יקצר הרבה כדי לכוין ראשי השיטות כי אין נוי לתפילין אבל מעבר ראשי (פמ"ג): (ג) ואם שינה. אין בשל יד ובין בש"ר ואם אין לו לש"י רק קלף קצר וארוך שאין יכול לכתוב עליו שבע שיטין אם לא שיכתוב כתיבה דקה מאד גרלה דטוב יותר לשנות מנין השיטין עיין במרדכי בהלכות קטנות סוף ה"ת והובא לעיל סימן ל"ב בכלל זה אלי ואנוהו לכתוב כתיבה נסה במקלת שלא יהיו נמחקין מהרה. ובאמת אנו רואין בחוש דבכתיבות הדקות שרגילין איזה סופרים בהיות בעו"ה מצוי כמה וכמה קלקולים גם בתחילת כתיבתן שלא נכתבו כדיין מחמת דקותן וברובם חסר כמה וכמה תגין דשעטנ"ז ג"ן דהוא מדינא דגמרא ויש מהראשונים שמחמירין בזה אפילו בדיעבד ושומר נפשו לא יקנה פרשיות כאלה בתוך תפיליו אם לא שיבדוק אותם מתחילה היטב היטב וידע מי כתב הפרשיות דפרשיות כאלו מצוי מאד לכותביהן הם עדיין נעריס שלא ידעו כלל דיני כתיבת סת"ס:

א (א) בכתיבת. והי"ה אם נשתנה האות מצורתה אחר הכתיבה ע"י נקב או קרע או טשטוש דפסול וכדלעיל בסימן ל"ב: צורת. אפי'

שערי תשובה

אמת שהאריך לבאר שיכול לעשות רצועות לתפילין של רש"י ולהתנות שלכשילכה יוכל להסירה משם ולהלוחם בתפילין של רבינו תם וכן להיפך ע"ש הלא כדרכי נועם ומשמע מזה דדוקא ברצועות אבל בפרשיות ובכתיבם לא מהני תנאי. ובבר"י הביא מרדב"ז בתשובה כת"י שכתב שהורה לעשות משל ר"ת תפילין דרש"י והרלו לו בחלומו שלא יפה הורה ולכן חזר. ועיין ורפא שיש שזזול מה לגאונים הסוברים שהתפילין כשרים כו' וכתב דמכ"ש לפי מ"ש חכמי האמת שתפילין דר"ת בחינה עליונה מרש"י ודאי אסור שמוריד מקדושתן ולפי זה יש ויהגין להניח שני ראשי רש"י ורבינו תם בכיס אחד ושני זרות בכיס אחר דתרוייהו קדושים ולא כמ"ש מרן שהאחד חול ע"ש. ובלאה דקאי אאותן שנהגו להניח שני זוגות בפעם אחד ביחד וכ"כ בסימן מ"ב הטעם דהו"ל כהתנה וכו' דהרי הני תרי לוגשים תדיר יחד זה אצל זה והמקובלים כתבו דאלו ואלו דא"ח כו' ע"ש ומ"מ נראה דגם הם אין להם לעשות כן דלא ליתי לאחלופי ולבטש מה למעבד למטה. ועיין בעטרת זקנים שאין לעשות סימנים של אותיות בגוון של תפילין להכיר בין של רש"י לשל ר"ת ז"ל. ועיין בלבוש ובעט"ז שאסור להניח שני זוגות תפילין יחד

ביאור הלכה

דמקורו מלקמן בסימן מ"ב בחדתי דיכול לשנותם ולא לפי המבואר שם בחחרונים אין מותר רק להוריד מממורה לקלה אבל לא לחול דהזמנה לגוף הקדושה מילתא הוא והכא הלא המחבר הזה בעצמו ס"ל לקמן דזה הוא בכלל הורלה לחול. גם מש"כ אח"כ ואפילו אם התנה עליהם וכו' דמקודש לחול וכו' עיין בש"ת דמסיק דבלצועות מהני תנאי והוא פשוט דהם רק משמיני קדושה ומהני תנאי מה להורידן לחול וכדלקמן בסימן מ"ב ס"ג ואפילו בבתים ופרשיות לענ"ד יש לעיין מה הלא בקלף שנתעבד לשם פרשיות דהוא הזמנה לגוף הקדושה ואסור להורידו לחול הוכחתי לקמן בסימן מ"ב דיכול לכתוב עליו שאר ד"ת משום דיש מה ע"ז עכ"פ קצת קדושה וה"ל בענינו הלא גם עתה אף דאין על הפרשיות קדושת תפילין עכ"פ קדושה יש בהן והא"ג הבתים הם משמשים לקדושה וא"כ ליהי תנאי ואין התשובה מדי לעיין הא"ואפשר דיש להקל ע"י תנאי בשל רא"ש דר"ת לרש"י אם אין לו פרשיות אחרים וצ"ע. עוד כתבתי בשם פמ"ג דאם אצא רצועה וכו' והשמטתי תשובת יד אליהו שמובא בבה"ט שמבינו רובא של רש"י ועוד עיין בספר פ"ת מש"כ ע"ז. ולפי שדברי הפמ"ג מוקשי הבנה אמרתי להעתיקו פה ז"ל אם מצא של יד [בע"ם וא"ל ג"כ או של ראש] ורצועה בלא פרשיות ובפק שמא של ר"ת שפיר להניח פרשיות של רש"י ס"ם ורובא של רש"י ומעלין בקודש ואין בקילין ורש"י עיקר. ועיבור ל"ע גם ברצועות מחול לקודש והבן עכ"ל. הנה מה שכתב ס"ם פשוט דשמא הם של רש"י ושמא של רש"י עיקר אך דמשום זה הטעם לבד היה מותר להניחו גם לשל ר"ת או דשמא של שניהם אסור בהספקות הם סותרות אהדדי ולכן סיים דרובא ואין בקילין ורש"י עיקר אך סוף דבריו נפלאים הם דבעיבור אין שייך שמא עיבדן לשם תפילין דרש"י או דר"ת דהלא העיבור הוא שמא לשמה ונלענ"ד דכוונתו הוא דלקמן בסימן ל"ט ס"ט איתא דאם לקח תפילין שלא מן המומחה בודק מהם ג' קלילות בחסר ויתר ודי בזה ולא מייסינן שמא עיבד המוכרן שלא לשמן דהכל בקילין בזה ולכן מסתפק הפמ"ג בענייננו דלו יהי דהכל בקילין שהפרשיות צריך עיבור לשמה הלא בעיבור הבתים והרצועות אין נוכל לאמר שהכל בקילין עתה בזה דהלא יש בזה מחלוקת בין הפוס' וכדלעיל בסימן ל"ג וא"כ שמא אותו שנתבר ממנו עשה הבתים או הרצועות בלא עיבור לשמה וא"כ הוא מעלה עתה מחול לקודש בלי הזמנה מעלייתא דעיבור ומה דמתיר הגמרא ליקח תפילין דמשמע אף עם רצועות דוקא ממיהם שהיה ידוע אם צריך עיבור או לא ואה"ל דבמנינו אם ליקח ממי שאינו מומחה צריך לדרוש מהמוכר אם היה בהבתים ורצועות עיבור לשמה משא"כ בענייננו דאיירי במציאה זהו הנלענ"ד בכוונתו. ובאמת לע"ג מה מחמינו ברצועה המצלאת דשמא רק נשתרה לשמה ולא נעבדה לשמה דהרבה יש שמקילין בזה ולא כדין הוא וכמו שביאר הש"ך לעיל בסימן ל"ג ועי"ש במה שכתבנו שם. ומש"כ אם נזדמן וכו' פמ"ג[2] :

הגהות ותיקונים: א) פמ"ג משב"ז ס"ק ג': ב) צ"ל הוא מפמ"ג:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ח' כתב: וכן לא יחליף הבתים והרצועות מזה לזה אלא א"כ התנה מתחילה [משמע שיכול לשנות אפילו מרש"י לר"ת אם התנה כן מתחילה],אבל סעיף ט' כתב (בסוגריים) כהבה"ל. **ב)** בשו"ע הרב סעיף ט' הגביל את ההיתר דוקא למי שמניח של ר"ת רק אחרי התפילה ומברך ומתפלל רק בשל רש"י, שלדידו של ר"ת הוא רק בגדר חומרא, מה שאין כן להנוהגים להניח שניהם יחד הרי לדידם הוא כעין ספק שקול ואסור להם לחליף אפילו משל ר"ת לשל רש"י.

ב סס ג מנחות כ״ט כשמושל רבא

(ג) לאחרת: הגה ולכתחלה יכתוב (ד) בכתיבה תמה כמבואר בטור ובשאר פוסקים והוא ידוע אצל הסופרים מיהו (ה) אם שינה בצורת הכתב אינו פסול: ב [2]כל אות צריכה להיות גולם אחד לכך צריך להיות בנקודה שעל האל״ף שהיא כמין יו״ד ובנקודה שתחתיה וביוד״י (ו) השי״ן והעיי״ן ואחורי צד״י שיהיו נוגעות באות (ז) ובאחת (ח) שאינה נוגעת פסולין (ט) וכן בשאר אותיות חוץ מה״א וקו״ף (י) שאין (כ) [כ] ליגע הרגל (יא) בגג ואם נגע פסול: ג [3]צריך (יב) לתייג (ג) [ג] (יג) שעטנ״ז ג״ן והסופרים (יד) נהגו

שערי תשובה

תפילין מכתב אשכנזי דיש שינוי בצורת אותיות באשורית בין בני אשכנז לבני ספרד התפילין מכתב אשכנזים פסולים לספרדים. וכ״כ הרב התפיל מהר״י מולכו ע״ש: [כ] ליגע. עבה״ט[2] ומ״ש או שטוגעין זה מה עיין בד אפרים ועיין לעיל סימן ל״ב ס״ק י״[1]. מ״ש מה: [ג] שעטנ״ז ג״ן. עבה״ט ועיין במג״א בענין התטוטרת של המי״ם וכתב בבר״י בשם מהר״מ כן תביב שאם עשה הסופר התטוטרת באות ה״א ומי״ו כמו שעושין באות מי״ם אין להחליט למעשה להכשיר כיון דלא שנכתב ומכשירים הרמ״ע מ״ח. וע״ש שהעלה דאם עשה מית כזה ח כשרה אפילו האריך בה אע״פ שאינה מרובעת כשרה וע״ל סימן ל״ב

באר היטב

(ב) ליגע. בכדי שאדם מיומי יכירנו היטב מעל ס״מ שע״ג הבימה כשקורא בו. וב״ש כתב בשם ב״ש ברחוק אמה. וגם לא ירחיקה יותר מעומי הגג: (ג) שעטנ״ז ג״ן. צריך שיהיו התגים נוגעים בגוף האותיות. וכל א׳ נפרד מחבירו מ״ע סימן ל״ה. גם לא ידביקן בסוף האות כ״א באמצעיתן. ואם אינן נוגעים בגוף האותיות או שנוגעין זה בזה פסולים. מיהו אם ידעינן שכתבן מומחה תלינן שנפרד אחר

משנה ברורה

אם שינוי הצורה היה רק במקצת האות כגון שחסר הראש של האל״ף או (א) קוץ היו״ד או (ב) שנגעו יוד״י האל״ף בגג האל״ף וכדומה ואפילו אם התיבוק יקראהו לאות (ג) לא מהני כיון שאנו יודעין שאין צורתה עליה כראוי: (ג) לאחרת. ראיתי בספר מעשה רקח שהביא לדינא בשם תשובת מהרא״ם סימן ז׳ שכתב דאפילו אם רק מקצת האות נדמה לאות אחר פסול. ומדברי הגר״א לעיל בסימן ל״ב סי״ח לא משמע כן וכן כתב הפר״ח: (ד) בכ״ת. ר״ל כתיבה תמה ושלימה בחמונת האותיות כפי מה שלמדוהו מהתלמוד וקבלת הראשונים וע״פ הסוד וכמבואר בב״י בסימן זה: (ה) אם שינה וכו׳. היינו (ד) שלא כתב תמונת האותיות המוזכרים בספרים אבל תמונת האות מיהו צריך כמו שכתב המחבר שלא תשתנה וכו׳ וכ״ש שלא יעשנו לאות אחר כגון מדלי״ת לרי״ש או מבי״ת לכ״ף וכדומה. והכוונה כמו שכתב הגוב״י סימן פ׳ דדבר שאין לו צורת בגמ׳ אין לפסול האות עבור זה. וכדי שידע הקורא איך לכתוב לכתחלה וגם איזה פרט יש לו צורת והוא מעיקר תמונת האותיות שיהיה זה לעיכובא אפילו בדיעבד לכן התחזקתי בעזה״י ועשיתי ע״ז קונטרס מיוחד בסוף סימן זה והעתקתיו מהב״י ופמ״ג ושארי אחרונים תמונת כל האותיות למעשה וקראתיו בשם משנת סופרים. וכללתי בו גם קיצור כללי דיני הקפת גויל וחק תוכות ושלא כסדרן מבעל פמ״ג וש״א: ב (ו) השי״ן והעיי״ן. ככל הראשים: (ז) ובאחת. פי׳ אפילו (ה) ביו״ד אחד מן השי״ן וה״ה אם יש הפסק באמצע האות: (ח) שאינה נוגעת. אפילו אם הפירוד הוא רק (ו) שאין פרידתו ניכר להדיא (ז) ולא מהני כאן קריאת התינוק כיון שידוע הוא האות ואין לטעות באחר דדוקא אם גריעותו מחמת שיש הפסק לדמותו לאות אחר אז מועיל קריאת התינוק וכדלעיל בסימן ל״ב סי״ו. וכ״ז בלא תיקון אבל ע״י תיקון מהני דלא ליהוי שלא כסדרן אם התינוק קראו לאות וכדלעיל בסימן ל״ב סכ״ה (ועי״ש מה שכתבנו בשם הגרע״א. ולענין[3] יו״ד שאחורי הלל״י אם נראה ביו״ד ונו״ן) ובכל זה אין חילוק בין אם נעשה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה וכדלעיל בסימן ל״ב: (ט) וכן בשאר אותיות. כגון הנקודה שלמטה שבג׳ או הנקודה שבפ״א או (ח) הרגל שבאות הבי״ו אם לא נגעו בהאות או שיש הפסק באמצע איזה אות: (י) שלא[2] ליגע. ולכתחלה יהיה הפסק (ט) בכדי שאדם מיומי יכירנו היטב מעל ס״מ שע״ג בימה כשהוא קורא בו גם לא ירחיקו יותר מעומי הגג: (יא) בגג. וה״ה (י) הקו״ף בריכו שבגידו וכ״ז אפילו אם נעשה הנגיעה אחר הכתיבה ואפילו אם הנגיעה דקה כחוט השערה וכמו שנתבאר לעיל בסימן ל״ב סי״ח במ״ב שם ועי״ש בענין תיקון האות אם לא כתב אח״ז דאל״ה הוי שלא כסדרן: ג (יב) לתייג. אפילו בס״ת וכ״ש בחו״מ. והתגין האלו הם שלשה תגין קטנים (יא) ודקים כחוט השערה זקופות על אלו האותיות (יב) אחד מימין ואחד משמאל ואחד מלמעלה וי״א דשלשתן מלמעלה וכן נוהגין. וכעין קו דק הוא כל תג ותג כך נוהגין באלו האלפות וטוב יותר לעשות כל אחד כעין (יג) תמונת זיין אך שיהיו קטנים ודקים מאוד: (יג) שעטנ״ז ג״ן. וה״ה (יד) גד״י כפופה וגו״ן פשוטה. ואם (טו) הוסיף הסופר לעשות תגין חוץ מאותיות שעטנ״ז ג״ן וחוץ מאלו המוזכרים בטור ובלבוש שנהגו בהם הסופרים לא עבר אך בתגאי שיהיו מחוברים להאות אבל אם אינו מחובר יש לומחקו ואפילו באותיות שבשם הקודש ולכתחילה אין נכון להוסיף תגין מעצמו כל שלא מוזכר בספרים. ותיוג של שעטנ״ז ג״ן הוא (טז) בשין על ראש השלישי של האות ובעי״ן וטי״ת ולד״י על ראש השמאלי וידביקן (יז) באמצעיתו לא בסופו. כתבו האחרונים בשם תשובת הרמ״ע שיהיו התגין נפרדין כל אחד מחבירו כדי שלא יראו רק כתמונת זיונין ולא כעיי״ן ושי״ן ולעיכובא הוא. גם צריך שיהיו התגין נוגעין בגוף האות ואל״ה פסולין דאף דאין עיכוב בעשיית התגין כמו שפסק המחבר מ״מ זה גרע דהוי (יח) כיתרון אות קטנה בין השיטין ועיין בד אפרים שכתב דלא מהני אף אם ימשיכם אח״כ אל האות רק צריך לגורדם ולכותבם מחדש רק אם ידעינן שכתבן מומחה תלינן שנפרד אחר שנכתב ומכשירין בהמשכה אל האות. והלבושי שרד כתב דהרמ״ע ס״ל דלא גרע דבר זה מחסרון הקפת גויל דאינו מעכב רק בתחלה וע״כ אם נפרד אחר שנכתב בשר בלא תיקון כלל וממילא לדבריו אם לא היו נוגעין מתחלת הכתיבה מהני עכ״פ תיקון דומי׳ דמ״ש המ״א בסי׳ ל״ב סקכ״ז לענין הקפת גויל וכן משמע לענ״ד מפשטות דלישניה דהרמ״ע ע״ש. ומ״מ לכתחלה נכון להחמיר כיד* אפרי׳ ועי׳ פמ״ג: (יד) נהגו לתייג. בתפילין אותיות אחרות מלבד אלו הם מוזכרים בטור בשם השמושת רבא ובשם הרמב״ם. והתגין האלו הם (טו) תגינים גדולים אך שיהיו דקים שלא יתקלקל האות עי״ז ומאוד צריך ליזהר ביותר בתגין שעל הוי״ו או שעל היו״ד כי בקל יסתבה האות

עי״ז

שער הציון

(א) מנחות כ״ט ע״א: (ב) לעיל בל״ב סי״ח וכמ״ש בבאור הגר״א שם דזה מיקרי שינוי בצורתה: (ג) ב״י בשם מהרי״ק בסימן זה: (ד) פמ״ג: (ה) כן מוכח מהגר״א וכן מבמה מקומות: (ו) בסי׳ ל״ב סכ״ה: (ז) ט״ז והגר״א: (ח) ב״י: (ט) מ״א ומ״ר: (י) לעיל[1] בתמונת האותיות עי״ש: (יא) הרמב״ם פ״ז מהלכות ס״ת: (יב) עוי״ד והמלו הב״י: (יג) ב״י בשם התגור והרמב״ם: (יד) ב״י בשם רש״י: (טו) תשו׳ ח״ם: (טו) ב״י בצורת האותיות כמה פעמים דלא כמה שזכר פה בשם הב״י וכן מוכח מספר התרומה שהובא בב״י פה: (יז) מ״א: (יח) היד אפרים והגרע״א בשם המ״ע: (יט) ב״י וד״מ:

הגהות ותיקונים: א) צ״ל לענין: ב) שאין: ג) סק״ג: ד) ה׳: ה) לקמן:

הלכות תפילין סימן לו

לתייג אותיות אחרות ד'ואם לא תייג אפילו שעטנ"ז ג"ץ (ד) [ד] (טו) לא פסל:

ד הרא"ש וכ"כ מדברי הרמב"ם

באר היטב

ס"ק מ': (ד) לא פסל. והב"ח פוסל אם לא תייג שעטנ"ז ג"ץ. וי"ל דטוב לתקנם אח"כ ואפי' בתפילין מועיל תיקון. ואין זה משום שלא כסדרן. וכ"כ ע"מ ובשכנה"ג וע' ט"ז. [ובס' ב"ש מביא פוסקים רבים לפסול אם לא תייגן. וכתב בח' רד"ך דה"ה אם הותירו על הג' זיונין שהוזכרו בש"ס דפסול. כתב בס' מגרת הטיול שעטנ"ז הוא אותיות שטן ע"ז והם ב' מקטרגים גדולים וזהו ג"כ סוד של שעטנ"ז ג"ץ כי ג"ץ ג"כ שם של מקטרג אחד והתגין שעליהם הם כמו חרב וחנית להנגל מהם]

שערי תשובה

ראינו ולא שמענו מי שעשה כך: [ד] לא פסל. עבה"ע ועיין במה"כ בשם מהר"מ איפסיניא ז"ל שהתגין צריכים להיות תמונת זיינין כמ"ש הרמ"ע וכן הוא בדעת מהימנא ומקומיים וכל מ"ש בשו"ת בתר עשק ליתא ע"ש:

משנה ברורה

עי"ז: (טו) לא פסל. והב"ח פוסל בזה וגם הגר"א בביאורו מייאש לכ"א מן השיטות ומביא הרבה פוסקים דמחמירין בזה ע"כ מהנכון מאוד לחוש לזה ולתקנם אח"כ ותיקון מהני אפילו בחו"מ ולא הוי בזה שלא כסדרן דבלא התגין נמי צורתה עליה (אחרונים) ודע עוד דהמחבר מיירי שעשה ראש האות למעלה כתיקונו אך שחיסר התגין שעליו אבל אם עשה למעלה ראשו עגול ג"כ משמע מהב"י דאין להקל אפי' בדיעבד לפי פירוש הרא"ש וי"ע למעשה כי לכאורה להרמב"ם יש להקל בכל גווני [עיין בביאור הגר"א דלהרמב"ם לא מיירי הגמרא כלל בתפילין רק במזוזה ולא לענין עיגול והמשכה אך לענין תגין ממש ורק לכתחלה] כתב בספר מיגרת הטיול שעטנ"ז הוא אותיות שטן ע"ז והם ב' מקטרגים גדולים וזהו ג"כ סוד של שעטנ"ז ג"ץ כי ג"ץ ג"כ שם מקטרג אחד והתגין שעליהם הם כמו חרב וחנית להנגל מהם:

קיצור כללי שלא כסדרן מפמ"ג ושארי אחרונים

משנת סופרים

משנת

תפילין ומזוזות צריכין שיהיו כתובין כסדרן מן התורה דכתיב והיו הדברים כסדרן בין הקדים פרשה לפרשה ובין תיבה לתיבה או אות לאות פסול אבל בזה האות גופא לא שייך שלא כסדרן כגון לד"י שמורכב מיו"ד וו"ן וכתב הנו"ן ואח"כ היו"ד הוי"ד לא הוי שלא כסדרן וכל כה"ג. וכן אם כתב מקצת אות ואחר כך כתב האות שמקודם משליש האות ולא הוי שלא כסדרן דכל שאין כותב אות שלם מקרי והיו הדברים כסדרן דדבר שלם בעינן לא חצי דבר אבל אם כתב יו"ד בלא קוצו השמאלי או אל"ף ועיי"ן ושי"ן וכדומה שאין נוגע היו"ד בהאות ואח"כ כתב מקודם יש בו משום שלא כסדרן דהשתא לקולא אמרינן דיכול לתקן אח"כ [כמבואר בט"ז בסימן ל"ו ובסימן ל"ב סכ"ה] משום דעיקר הדברים כסדר נכתבו דשם אות עליה אפילו בלא התיקון וכמו שנכתוב אח"כ ס"ש לאומרה דשם אות עליה והוי שלא כסדרן. וכ"ש אם לא נחסר בהאות רק תגין או שאר דברים שאינם מעכבים ואח"כ כתב מקודם דיש בו משום שלא כסדרן [הג"ר הרש"ש סופרים שנכשלין בענין שלא כסדרן בספרי דאורייתא והוא רק מחמת חסרון ידיעה שעושין לתשובה שלא כסדרן נקרא רק אם הוא מתקן איזה דבר אחר גמר הפרשיות וע"כ מתקנים בעת הכתיבה כמה אותיות שכבר חלף ועבר מהן ובאמת לא כן הוא אלא מיכף כשכתב האות שאחריו אסור לתקן האות שלפניו אם לא בדבר שמדיעת אפילו בלא התיקון יש עליו שם אותו האות ואלו כו"ע דינא גמירי לידע איזה דבר יש עליו שם אותו האות בלי התיקון ומותר לתקנו אפילו אח"כ ואיזה דבר אין עליו שם האות בלי התיקון וממילא אסור לתקנו אחר שכתב האות שאחריו ע"כ מהנכון להסופר שיחזר בתו"מ שלא להניח ידו על שום אות לתקנו באיזה תיקון אחר שכתב האות שאחריו אם לא דבר שנמצא כתוב בפירוש בספרי הפוסקים שזה מותר לתקן אפילו אח"כ ואם ידמה בעצמו מילתא למילתא וכ"ז הוא אפי' תיקון שע"י כתיבה וכ"ש תיקון שע"י מחיקה שיש בו משום דחק תוכות אפי' לא כתב עדיין שום אות אחר זה שלריך מאד לידע כל פרטי הדיינים שיש בזה כי עינייו ארוכין ועיין בח"ל שכתב דהוא היה מתנה עם הסופר שלו שלא להניח עליהם ברזל מחמת זה ובאמת עצתו היא עוזבה מאד אבל איננה מועלת רק לענין להנגל עי"ז מתשש דחק תוכות אבל לא משלא כסדרן אם לא שיחזר הסופר להתנהג במנהגכם מלאכת שמים לאט לאט שלא להעמיק ידו מן האות עד שיעמידנו על תמונתו כדין. וכבר ראיתי חנשים י"ח מפזרין ממון רב על תיקון תפיליהן ולוקחין מסופר אומן שיכול לעשות בתים נאים ומהודרים כדין בכל פרטיהם ואשרי מלקח אבל ביותר מזה צריך ליזהר על ענין התפילין מבפנים והם הפרשיות שיעשה הסופר כל אותיותיהם כדין בכל פרטיהם והדורהם ולזה צריך שיהיה הסופר בקי בדיני כתיבת האותיות וגם שיעשה מלאכתו במתינות כי אפילו אם אות אחד לא נעשה כדין בכל פרטיו הוא מעכב לכל התפילין כדאמרינן מנחות כ"ט). אם חסר בהכתב התגין או הקוצו של יו"ד מבואר בסימן ל"ו בנו"ן ובל"ב בח"ל דיש לתקן אפילו אחר שנכתבו דכל שהאות צורתו עליה אע"ג דבלא קוצו של יו"ד השמאלי פסול לר"ת וגם תגין י"ל דפסול אם לא תייגן מ"מ והיו הדברים גוף הדברים כסדר נכתבו. וכן להפריד נגיעות בין אות לאות שרי אח"כ ופשוט דדוקא אם לא נשתנה צורתו ע"י הנגיעה וכן יוד"י האל"ף והשי"ן והעי"ן ורגל התי"ו שאין נוגעין ותיקון דלא תכיס ולא טיפש קורא אותן בצורתן או ב"ת ולי"ת וכדומה שאין הגג המחבר ליד למעלה ותיקון קורא אותן בצורתן ושאי לתקן אח"כ. וירלה בפרט"ז דוקא אם אין ניכר פרידתו להדיא הא אם ניכר להדיא אע"ג דהתיקון קורא כן כיון שאין צורתה עליה הוי כותב שלא כסדרן [והגרע"א בחידושיו פליג ע"ז וכן פירנו שם בסימן ל"ב להלכה וע"ש שפירנו שבאיזה דבר גם הגרע"א מודה להפמ"ג]. בד"א באלו וכדומה להן שעל ידי שחסר להם איזה דבר לא נדמה על ידי זה תמונתם לאות אחרת אבל אם על ידי יו"ד של לד"י שאין נוגעת להנו"ן שלו ונראה עי"ז כיו"ד נו"ן או חי"ת שנכנס שמאלו יש הפרש דק בין הרגל להגג ונראה כה"ל אז אפילו אם אירע שהתיקון קרוב להאות כצורתה הראויה לה אין מועיל תיקון משום שלא כסדרן. ודע דדעת הפמ"ג בזה דאפילו אם אין ניכר פרידתן להדיא והתיקון קרוב ג"כ לאות לא מהני תיקון. ועיין בסימן ל"ב שפירנו שם דעכ"פ בשעת הדחק יש להקל בזה דמהני תיקון:

כתב עוד הפמ"ג בלא דמלתא כל שאין כותב רק מוחק או מושך לא הוי שלא כסדרן המשל לאותיך מלא וא"ו צריך למחוק הוא"ו ואף דע"י זה יהיה התיבה כשני תיבות ימשוך הכי"ת ואע"פ שכותב משיכה לאו כלום עביד דתחלה נמי צורת ב"ת עליה אבל ולאי אם עשה ב"ת מתחלה בצורת ו"ן כפופה ואח"כ משכו לבי"ת הוה שלא כסדרן וכן אפילו אם נכתב האות מתחלה כסדר ואחר כך נתקלקל מחמת איזה דבר שהוא כיון שנתבטל צורת האות כשחוזר אח"כ ומתקן הוה שלא כסדרן דבכל שעה בעינן כסדרן ול"ד למוקף גויל דלא קפיד קרא רק אשעת כתיבה וכמ"ש בפנים באורך. ולפעמים אפילו ע"י כתיבת נקודה אחת יש בזה משום שלא כסדרן כגון שכתב רי"ש במקום דלי"ת ולריך לרבע בדיו כמ"ש בסי' ל"ב בט"ז סט"ז מו מיפסיל משום שלא כסדרן. הכלל כל שאין צורתה עליה וכותב עליה נקודה ועי"ז נתכשר האות יש בזה משום שלא כסדרן:

עוד דברים אחדים מענין חק תוכות

כל מקום שנאמר וכתב כגון בתפילין ומזוזות ס"ת גט פסול בו חק תוכות ואפי' אם רק קוצו של יו"ד נגמר ע"י חק תוכות מעכב כיון דבלא הקוץ לא היה מתכשר האות עדיין [ותמימת עדי הגט בחק תוכות עיין ב"ש באה"ע בסימן ק"ל אות ד' במקום עיגון כשר אע"ג דלא כתיב בהו וכתב לכתחלה מקפידין כמו בכל הגט ע"ש]. והנה ענין חק תוכות צריך הסופר ליהר בו מאד ועייניו ארוכין עיין בל"ב סעיף י"ז י"ח אך נקוט האי כללא בידך כי הפוך הוא משלא כסדרן ששם גורר ומוחק ומושך לא הוי שלא כסדרן וכנ"ל [גורר הוא ביגש ומוחק בלא] ובחק תוכות נהפוך הוא גורר ומוחק ומושך כל שאינו עושה מעשה בגוף האות ומשלימה עדיין הוי חק תוכות. הלמיון בי"ת שנעשית בצורתה או סמ"ך וכ"ף וכדומה שנפל טיפת דיו לתוך החלל אחר שנגמרה בהכשר ונפסל צורתה עי"ז [ונפסר אפי' התיקון קורא אותה בל שאנו רואין שאין צורתה עליה] לא מהני לגרוס הטיפה ההיא דכל שנפסלה בטלה כתיבה קמייתא ועתה הוי חק תוכות דהא לא עביד מעשה בגופה כ"א ע"י חקיקה בעצמה שחקק תוך האות ואפילו מושך אח"כ הבי"ת גגה ושוליה ג"כ לא מהני דהרי בלא"ה צורתה עליה ופסולה. וגדולה מזו מי"ת במקום ב' זייני"ן לא מהני שיגרור החרטום ושאלו ב' זייני"ן דמה מעשה עשה בגוף האות אבל אם צריך להשלימה אח"כ כשר ולא מיקרי חק תוכות כן מבואר בחה"ע סימן קכ"ה אות ג[א]) ומגן אברהם בל"ב אות כ"ג אבל הט"ז שם פקפק ע"ז ע"ש באות יו"ד ועי"ל בל"ב סעיף י"ז וסי"ח שמבואר שם הכל באר היטב. וגם מאלרנו קצת דיני חק תוכות בכל אות ואות בפרט:

עוד איזה כללים מבעל פמ"ג מדיני הקפת גויל העתקתים בסוף הקונטרס עי"ש:

הגהות ותיקונים: א) ד':

צורת אות אל"ף (א) תהיה נקודה העליונה כעין יו"ד (ב) ועוקץ קטן
א עליה והיה (ג) פניה עם העוקץ הפוך קצת כלפי
מעלה ויהיה ירך היו"ד דבוק אל גג הגוף (ד) באמצע הגג ויהיה סוף
הגג של צד ימין (ה) לכתחלה עקום למעלה מאחוריו קצת והנקודה
שלמטה תהיה רחוקה מן ראש של הגוף (ו) כשיעור עובי קולמוס וחצי.
עובי קולמוס גק' רוחב הקו היוצא מן הקולמוס כשהוא כותב. * ולנקודה
לאחמתונה יהיה (ז) לכתחילה עוקץ קטן למטה לצד ימין מפני שתמונתה
כמו יו"ד שתלוי בתג שלה בגוף האל"ף (ח) ויהיה עוקץ שמאל של נקודה
עליונה היינו התג שעל גבי היו"ד מכוון כנגד עוקץ ימין של נקודה
תחתונה עכ"ל ר"י ושמעתי מריהטא דליסניה דא"ל עוקץ שמאל ליו"ד
העליון שעל האל"ף אך מפמ"ג בסימן ל"ב בא"ח באות כ"ט משמע
דלכתחלה צריך להיות גם עוקץ שמאל כמו לשאר יו"ד. אם נגעו יוד"י
האל"ף העליון או התחתון בגג האל"ף יותר ממקום דיבוקם דהיינו
שאין ניכר הראש אלא קו משוך בשוה וכן יוד"י השי"ן והע"ין והפ"א
והצד"י או ראש השמאלי שבעי"ן וצד"י שצריך להיות כעין זי"ן [מס'
כתיבה תמה ופשוט] אם נגעו בגוף האות יותר ממקום דיבוקם פסול
רק אם לא כתב עדיין יותר בתו"מ מותר להעבות ולהרחיב הראשים
כדי שיהיה ניכר הראש [פמ"ג בסי' ל"ב במ"ז סק"כ] ואופן התקנה ע"י
גריכה עיין בשו"ע סימן ל"ב סוף סי"ח. אם לא היה הנקודה
העליונה או שלמטה דבוק אל הגג פסול ועיין לעיל בסימן ל"ב סכ"ה:

צורת אות בי"ת **ב**

אות בי"ת צריך מאד ליזהר (א) בריבועה שלא תהא נראית ככ"ף
ואם נראית ככ"ף פסולה ואם ספק (ב) אזי מראין לתיוק.
וצריכה להיות מרובעת בימין בין (ג) למעלה בין למטה ואם למעלה
עגולה ולמטה מרובעת ל"ע מה (ד) * ואין להקל (ה) וצריך לכתחלה שיהא
לה בראשה מצד שמאל על פניה חג קטן תמונתו כמו מקל ועוקץ קטן
למעלה בצד ימין נוטה לצד האל"ף [כדאמרינן בירושלמי דחגיגה מפני
מה יש לבי' שני עוקצים אחד למעלה ואחד לאחוריו אומרים בי"ת
מי בראך מראה להם בעוקצו שלמעלה ומה שמו מראה להם בעוקצו
שמאחוריה לצד האל"ף ר"ל אחד שמו] גם יהיה לה (ו) עקב עב למטה
כי תמונתה כמו דלי"ת תוך גרון של וא"ו ע"כ צריך להיות לה זויח
למעלה שיהיה כדלי"ת ועקב טוב למטה שיהיה במקום ראשה של וא"ו

ביאור הלכה

* ולנקודה התחתונה תהיה לכתחלה וכו'. ודע המעיין בקונטרס הזה דבכמה מקומות לא מאריכי בפנים וגם בשער הציון אם הדין הוא רק לכתחלה או דיעבד והיא אחת משלשה מיעות או דהוא פשוט דהוא לכתחלה או דיעבד או דיש בה פרטים המתחלפים דיש בה לפעמים לכתחלה ולפעמים דיעבד כגון מה שכתוב לצריך האות לעשות כה וכה כדי שיהיה יוכל להסמיך אות אצלו דפשוט דאם לא עשה כן ועי"ז נעשה הספק בתיבה שנראה בשני מיעות דפסול ואם זה האות הוא בסוף תיבה כשר בדיעבד ועוד הרבה כיוצא בה ולא רציתי להאריך ע"כ בתמתי הדבר או דהיה אצלי ג"כ ספק והנחתי הדבר כמות שהוא ע"כ אל יתהר האדם להקל בדבר או להחמיר ולהפסיד לאחרים אם לא שיבא רמיה ברורה: * ואין להקל. כ"כ פמ"ג אמנם מדברי ר"י [הבאתיו באות כ"ף] מוכח דהעיקר תלוי בלמטה וע"כ נראה דאם התיוק קורלה כהלכה אפשר דיש ע"פ להקל להוסיף דיו לתקנה בתו"מ ואין בזה משום שלא בסדרן:
* ורגל ימין דק. הנה מדברי הגר"ז משמע דהוא רק לכתחלה ולפי מה שכ' בנ"י באות זה הטעם לזה ע"ש לכאורה הוא לעיכובא דהא הבריתא קיימה על הכל דיגנו ע"ש בשבת בגמרא ואולי אפשר דמה לבד שיהיה ימין יורד למטה יותר מיהא שמאל יש היכר בין הגימ"ל לדל"ת דלא כב"ש ולפ"ז יורד למטה יותר מיהא שמאל הוא לעיכובא ולכן לא הזכיר הגר"ז שם בהלכה ואעפ"כ לדיגנו הכל ל"ע דלפי פירוש הרא"ש שם בהלכות ס"ת על הבריתא זו ע"ש [וע"ש ברש"י על הבריתא זו] אין שום ראיה דצריך דוקא מפני אחיך רבותא כמו שכתב הנ"י כעין זה באות אל"ף: * וגם לא יהיה עקום. ובדיעבד אם היה עקום ל"ע מה עיין בנ"י הטעם ממש"כ בגמרא מ"ט פשטא כרעא דגימ"ל לגבי דל"ת דכה"ג מ"ש בגמרא שם מ"ט פשטא כרעא דדל"ת לגבי גימ"ל הוא רק לכתחילה [וכמו שיתבאר בביאור הלכה לקמן] ועכ"פ תיקון מהני מה שפיגו בתו"מ וכן אם ירך השמאל שוה לרגל הימין דומיא דמה שהקיל הפמ"ג באות כ' פשוטה שעשאו מרובע ע"ש:
* ולכתחילה צריך שתהא הרגל פשוטה וכו'. מקור לזה בנ"י מהא דשבת ק"ד מ"ט פשטא כרעא דדל"ת לגבי גימ"ל וכו' וכ"ל דזה רק לכתחילה מהא דאמרינן שם הגיה אות אחת מיב כגון דעבדו לתגא דדל"ת ועשאו ר"ש ובעירובין י"ג ע"א דילמא יתיב זבוב וכו' ע"ש ואולי יש לדחות דרי"ש כשר בדיעבד אף אם היה רגלו פשוטה וא"כ ליכא ראיה ומ"מ לדינא נראה דאין להחמיר בדיעבד מהנ"ל בסימן ל"ב סט"ז בט"ז ע"ש ובקיצור כללי
לדעת הארי"ז ז"ל. **א** שלא כסדרן שהעתקתי זה מפמ"ג עי"ש:

ואם

הגהות ותיקונים: א) אות: ב) חסר תיבת ארוכה: ג) צ"ל ולעיל:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ב' כתב: ונקודה התחתונה פעמים תמונתה כד' קטנה הפוכה ע"פ הסוד וכן צ"ל בתפילין עפ"י קבלת האר"י וכו'. ב) בשו"ע הרב לא הזכיר בענין עוקץ קטן למעלה בצד ימין. ג) בשו"ע הרב לאחר שהביא שיטה זו, הוסיף: אבל קבלת האריז"ל אינו כן וכו'.

וטוב (ז) שאורך ורוחב הפי"ת יהיה כג' קולמוסים ורוחב חללה כעובי קולמוס* ואם קילר הפי"ת עד שנראה כמו"ן כפופה לתיוק אלא חכים ולא מיפסל נראה דיש להחמיר בה עיין לקמן בדין אות נו"ן כפופה ובכ"ב בא"ח שם אות וא"ו אח"כ מצאתי כן בהדיא בפמ"ג בפתיחה ע"ש שכ' דבתו"מ לא מהני בה תיקון להמשיכו כמו פ"ת משוש שלא כסדרן:

צורת אות גימ"ל **ג**

אות גימ"ל תהיה גופה (א) כמו זי"ן (ב) לכתחילה וכן כל ראשי שמאל שבאותיות שעטנ"ז ג"ן דומה לזי"ן ויהי' ראשה עב *ורגל ימין (ג) דק ויורד מעט למטה יותר מירך שמאל ולא יעשה ירך זה השמאל בשפוע הרבה אלא מעט * וגם (ד) לא יהיה עקום אלא ימשוך בשוה ויגביהנו קצת כנגד הדלי"ת והירך שמאל יהיה משוך קצת עב אל הזי"ן שבצדה ולא בדקות כי תמונתה שתהיה נראית כמין נו"ן כפופה והירך יהיה נמוך כדי להסמיך[א] אצל ראשו וג' תגין על ראשה (ה) אם נדבק הירך בהרגל יגרוד הירך ודי בכך כמו שמבואר בסימן ל"ב סי"ח לענין גרירת החרטום ודיני התגין נתבאר בסוף סימן זה בסמ"ב עי"ש:

צורת אות דל"ת **ד**

אות דלי"ת צריך (א) שיהא גגה[ב] ורגלה קצרה שאם תהא רגלה ארוכה מגגה תדמה לכ"ף פשוטה ותפסל כשלא יקראנה
המיוק ד' (ב) * ולכתחלה צריך שתהא הרגל פשוטה בשיפוע קצת לצד ימין (ג) ושיהא לה חג קטן בראש גגה מצד שמאל. וצריך מאד ליזהר (ד) בריבועה שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל ע"י קריאת המיוק ולכתחלה אין די בזה לבד שיהא לה זויח מדה מלאחוריה אלא גם יהא לה שם (ה) עקב טוב כי תמונתה הוא כמו ב' וי"ן סגורים והעקב הוא כנגד ראש הו"ו האחד והעוקץ שעל פניה הוא כנגד ראש וי"ו השניה. אם (ו) רגל הדלי"ת אין בו רק כמלא יו"ד כשר ועיין בסוף אות תי"ו. אם כתב ה"א במקום דלי"ת אין תקנה לגרור הרגל ולהניח הדלי"ת מאחר שנפסל ודומה לצורת ה"א לא עביד מידי והוי חק תוכות וגם למשוך הגג נמי לא מהני דכל שלא נפסל צורת האות הוי חק תוכות רק צריך לגרור הגג עד שיהא כצורת וי"ו ומשלימה או שיגרור גם הרגל ימין כולו ולא ישאיר בו אפילו כמלא יו"ד ואח"כ ישלימנו [פמ"ג]:

צורת אות ה"א **ה**

אות ה"א צריך לעשות לה (א) לכתחלה חג קטן למעלה מצד שמאל

שער הציון

א (א) ב"י כל הענין: (ב) (ג) כל זה לכתחילה: (ד) גם זה לכתחילה אבל עיקר הדמיקה הוא לעיכובא: (ה) ק"ה בשם טוב"י: (ו) לכתחילה: (ז) הוא פשוט דרק כעין יו"ד בעיקר: (ח) לכתחילה: **ב** (א) רא"ש ועיין שם בטעיו"ט: (ב) ג"ז שם: (ג) פמ"ג בדיני צורת אותיות וכן מבואר להדיא בגאון ובכ"ש וקורא לפופר שאינו עושה כן בשם טור אך אעפ"כ אין מבואר שם להדיא דהוא לעיכובא עי"ש: (ד) פמ"ג ולכאורה ממה שכתב בב"י מרובעת מפני הסוד משמע דהוא רק לכתחילה ויש לדחות דהכוונה לעוב לכתחילה שיהיה האורך והרוחב בשוה כמו דמשמע מד"מ: (ה) ב"י: (ו) ב"י והיינו לכתחילה כי כן כתב בחתם סופר סימן רס"ה ס"מ בלי עקב אין לפסול כיון שאינה עגולה מאחוריה כעין כ"ף רק כעין דלי"ת ומשמע מזה דכשהיא עגולה ממש למטה יש לפסול ועיין בדרישה ירושה דמשמע ג"כ דהעיקר תלוי בלמטה: (ז) ד"מ: **ג** (א) טולו בב"י: (ב) ממה שכתב הפמ"ג באות טי"ת דאם לא היה ראש שמאלי כזה"ן כשר וה"ה הכא ועיין לקמן בסוף אות טי"ת ולקמן[ב] בסימן זה במ"ב ס"ק ט"ו עי"ש: (ג) בדברי הגר"ז משמע דהוא רק לכתחילה ועיין בבה"ל: (ד) ולענין דיעבד עיין בבה"ל: (ה) פמ"ג באות גימ"ל בצורת האותיות: **ד** (א) ב"י: (ב) ב"י ועיין בבה"ל: (ג) ב"י: (ד) רא"ש בהלכות ס"ת ועיין במעיו"ט שם: (ה) ב"י: (ו) פמ"ג: **ה** (א) כן משמע מרמ"א בהג"ה בחתלת

משנת תמונת אות הא ואו חזיין וחית דיניהם סופרים

ובאחוריה יחבר (ב) לכתחלה שתהי' מרובעת כדלי"ת ולא עגולה כרי"ש ול"ל לעשות לה עקב כמו בד' רק (ג) שתהיה אות חדה. והנקודה שבאוכה לא תהיה סמוכה לגגה אלא יהא ביניהם חלק כ"כ ככדי (ד) שאדם בינוני יכירנו היטב מעל ס"ת שע"ג המימה כשקורא בו. ולא ימיקה מגגה יותר מעובי הגג ואם גגו בגבה אפילו גגיעה דקה כחוט השערה פסולה אע"פ שהתיטון יודע שהוא ה"א כדלעיל בסימן ל"ב סי"א וכ"ה עי"ש. ולא תהיה הנקודה נגד אמצע הגג אלא נגד קופה בצד שמאל ואם עשה באמצע פסולה וצריך לתקנה דהיינו לגררה ולהעמידה בקופה ואם כתב התיבות שאח"ז ואין יכול לתקן משום שלא כסדרן (ה) יגרור הגג שיהא שוה לרגל ובמקום שגם תיקון זה אינו יכול לעשות כגון שהה"א באמצע התיבה ואם יגרור הגג יהיה כשאי תיבות אחר יש להכשיר (ו) בלא תיקון [כי יש הרבה מהראשונים שסוברים שאמונת ה"א כך עיין בחידושי הרשב"א על שבת ק"ג ובחידושי הריטב"א שם וברשב"א הנדפס מחדש על מגחות דף כ"ט ובר"ן בפ' הבונה ובחידושי מאירי ובחידושי הר"ן הנדפס מחדש על שבת פ' הבונה שם מוכח להה"א מדעתם שאמונת הה"א כך]. ועתה נבאר איכות הנקודה. הנקודה תהיה לכתחלה דקה למעלה ועבה קצת למטה כעין יו"ד ותהיה *לכתחלה עקומה קצת למטה. ולצד ימין ולא לצד שמאל פן תדמה לחי"ו ואורך הנקודה לא יפחות ג"כ מאורך יו"ד עם עוקץ התחתון שלה ולעיכובא הוא אפי' בדיעבד וכדלעיל בסי' ל"ב סט"ז[א] בהג"ה ע"ש במ"ב וצריך להזהיר הסופרים שנכשלין בזה מאד וא"ל דעכ"פ תיקון מהני בזה אפילו במו"מ אם התיטון קורא לה"א ואין בזה משום שלא כסדרן דומיא דמה שהקיל הפמ"ג לתקן ל"ד פסוטה אם עשאו מרובע להוסיף דיו עליו עי"ש. הפמ"ג בסימן ל"ב ס"ק ל"ג מסתפק אם צריך להיות הנקודה בסופה שוה דוקא ליכך ימין או אפילו אם נשלמה באמצע הירך ש"ד רק שיהיה בה שיעורה דהיינו כמלא יו"ד וכנ"ל ועיין בתשו' בנין עולם בסימן נ"ד ובע"פ נראה דיש להקל ע"י קריאת התיטון ועי' לקמן בדין רי"ש שעשהו קצר כוי"ו:

צורת אות וא"ו ך

אות וא"ו ל"ל (א) ראשה קצר לא יותר מעובי קולמוס כדי שלא תדמה *) לרי"ש ורגלה ארוך כעובי ב' קולמוסים כדי שלא תדמה ליו"ד ולא יעשנה (ב) ארוך יותר מדאי פן תדמה לתיטון לגו"ן פסוטה ומטעם זה ג"כ טוב שתהיה ראשה עגולה לצד ימין שלא תדמה לזיי"ן ואע"פ שראש הזיי"ן עובר מב' לדדין מ"מ יש לחוש שמא תיטוק דלא תכיס ולא טיפש יקראנה זיי"ן ותפסל. ופניה יהיה שוה ולא באלכסון. ורגלה תהיה פשוט תחתיה בשוה לא שבור באמצע. גם טוב שעוביה תחתעון והולך מעט מעט עד שתהיה חדה למטה. אם רגל הוא"ו (ג) קצר אם אין בו רק כמלא יו"ד פסול ואם מעט יותר צריך להראות (ד) לתיטוק וה"ה אם ראש הוא"ו רחב ודמה קצת לרי"ש. אם כתב דלי"ת במקום וא"ו צריך לגרור כל הגג (ה) ואפשר דבעי נמי לגרור כל הירך דדומה לדלי"ת שכתבו במקום רי"ש שצריך למחוק כולו וכנ"ל בסימן ל"ב סי"ח:

צורת אות זיי"ן ז

אות זיי"ן (א) צריך ליהר שלא תהיה רגלה ארוכה שלא יתדמה לנו"ן פשוט' ותפסל ע"י קריאת התיטוק ע"כ (ב) לא יהא רגלה ארוך יותר מב' קולמוסים. ולאשה צריך להיות עובר משני לדדין (ג) שלא תדמה לוא"ו. ויהיה מרובע וג' תגין על ראשה. ורגלה תהיה (ד) פשוט תחתיה לא שבורה (ה) וש שעושין הקו התחתון דק ביניאה והולך ומתעבה עד חציה ומחציה חוזר ומתמעט עד שתהיה חדה למטה. ואם נתקצרה הרגל מזיי"ן דינו כמו שכתבנו באות וא"ו [מלעיל בסימן ל"ב סט"ז בהג"ה ואף שהפמ"ג מצדד להקל בזה דדי אם נשאר מהרגל כמלא אות יו"ד הדרך החיים בהלכות קה"ת והשערי אפריס שמתו כהשו"ע וכ"ש אם הראו לתיטוק ולא קראו לזיי"ן בודאי אין להקל בזה ומוכח ממה שכתב הב"י בא"ח בשני באות וא"ו עי"ש וגראה דאפילו תיקון לא מהני בזה בתו"מ משום שלא כסדרן עיין בסימן ל"ב סכ"ח]:

צורת אות חי"ת ח

אות חי"ת[א] תהיה שתי רגליה (א) כתמונת שני זייני"ן. והזיי"ן שצד ימין (ב) נכון לעשות קצן ראשו עגול בצד ימין והיו הזייני"ן רחוקים זה מזה (ג) לכל היותר כעובי קולמוס והיו ממוברים בחטוטרת יחדיו [הוא כמין גג גבוה]. ומקל (ד) [הוא כמין מג גדול] יעשה לה (ה) בראש רגל השמאל ולא באמצע. וצריך ליהר (ו) שלא יתריך בגג החי"ת ואם התריך פסול ואין לו תיקון בתפילין ומזוזות משום שלא כסדרן. בד"א שעשה ב' זייני"ן (ז) וגג רחב דזה לא הוי כמין חטוטרת (ח) שהוא משופע אבל אם עשה החי"ת כדעת רש"י [דהיינו חי"ת פשוטה בלא חטוטרת שעל גגה] אפילו אם התריך הרבה כשר בדיעבד אע"פ שאינה מרובע. אם עשה החי"ת (ט) כתמונת שני ווי"ן או כדלי"ת וא"ו או כדלי"ת זיי"ן וחטוטרת ע"ג כשר בדיעבד שהרי לא נשתנה לצורת אות אחר עי"ז ומ"מ אם אפשר לתקן לגרור יתרון האות והחטוטרת ישאר במקומו כגון בחי"ת שחמונתו היה כדלי"ת זיי"ן (י) והחטוטרת שלו נעשית באמצע הד' ולא בסופה יגרור מן הד' מקצתו עד שתעשה כמו זיי"ן אבל אם עומד בסופה יחלק האות כשיגרור מן הדלי"ת ולא יהיה לו תיקון אח"כ בתפילין ומזוזות שמעכב בהן שלא כסדרן ע"כ (יא) יש להכשיר בלא תיקון אבל בס"ת (יב) אם נמצא חי"ת שחמונתו היה כדלי"ת וזיי"ן או שני ווי"ן אף שאין להוציא אחרת משום זה מ"מ בחול בכל גווני צריך לתקן האות עד שיעמידו על תמונתו הראויה וצריך להזהיר הסופרים ע"ז כי תמונת החי"ת שכתבנו למעלה יש לו עיקר בתלמוד ועמדו עליו גדולי הראשונים ז"ל. ודע עוד דבדיעבד אם עשה לחי"ת (יג) מקל לצד או חטוטרת לצד כשר והגרע"א מסיק בחידושיו דאפילו נחסר להחי"ת החטוטרת וגם המקל שהיה חי"ת פשוטה כחיתי"ן שלנו כשר בדיעבד רק אם אפשר לתקן בקל לעשות לה מקל יעשה דהוי כלכתחלה. אם נפסק ירך החי"ת ולא נשאר בו רק כמלא יו"ד די בכך בין ירך הימיני או השמאלי [פמ"ג בפתיחה בסש"כ ירא לי דה"ה לשאר אותיות וכו' ומה דנקט הפמ"ג אם ירך הימיני משום אחריני דזכר אם נקט] ועיין בסוף אות חי"ו מה שכתבנו שם. אם החטוטרת

שער הציון

סי' ל"ו: (ב) כי רוב הסופקים סוברים כרש"י וגם הטור לא כתב אלא וטוב וכו' ויותר גראה דאפילו לר"ת הוא רק לכתחילה אח"כ מצאתי בשם ספר פחד יצחק שגם הוא כתב להקל: (ג) כן משמע בב"י ולא תקשה מלשון הטור כמש"כ בתעניו"ט בהלכות ס"ת אות ש'[ב]: (ד) מ"א וא"ר: (ה) פמ"ג בצורת האותיות שלו: (ו) מ"א בסימן ל"ב ס"ק ל"ג: ד (ח) ב"י: (ב) פשוט ונלמד מעגולת הרי"ש ועדיף מיניה וכן פסק בספר לדוד אמת שאם רגל הוא"ו הוא כמו נו"ן פשוטה פסול: (ג) מסי' ל"ב סט"ז ע"ש: (ד) טור בסימן זה: (ה) פמ"ג בצורת וא"ו: ז (ח) ב"י: (ב) מדרכי משה וכל"ל שם וכן איתא בד"מ בתרון: (ג) פשוט ומש"כ בב"י בשם ב"ש מפני הטוד אפשר לענין שלא יטה לצד אחד יותר מלצד חבירו וגם זה אם מטה הרבה עד שנראה כד' פסול. ודע עוד דמה שכתב בב"י על המרובע מפני הטוד היינו לענין הריטב מכל זאותיה אבל לענין שלא יהיה הראש עגול יש לזה מקור מן התלמוד לפי פי' הב"י שהמא בשם ספר הרא"ש בסימן זה בסוף ד"ה וא"ל וכו' ע"ש ועיין לקמן בסוף אות טי"ת: (ד) לטש: (ה) שם: ח (א) ב"י: (ב) עיין בב"י ופשוט: (ג) ב"ש בא"ח בתרון: (ד) ב"ח: (ה) חידושי רע"א: (ו) מ"א בסימן ל"ו בקר"ג: (ז) מ"א שם: (ח) יד אפרים ובא"ר אות חי"ת מוכח דחטוטרת אינה צריכה להיות משופע כ"כ רק קצת שיפוע וגבהות בגגי הבתים שבא"י וש לחלק בדוחק: (ט) נודע ביהודא בסימן ר"ע[ב] ושערי אפרים בשער ה' ולדוד אמת ולא בהפמ"ג בא"ח שמסתפק בזה ועיין בלבושי שרד ובחי"ת בהלכות קה"ת שחולקין גם כן על הפמ"ג: (י) מ"א בסק"ג: (יא) כן מוסח מנו"ב הנ"ל עי"ש ואף שראיתי לקצת שמחמירין בזה מ"מ יש לסמוך ע"ז בשעת הדחק אחרי שהשערי אפרים ולדוד אמת המיאוהו להלכה: (יב) וא"ב וש"א הנ"ל: (יג) פמ"ג בא"ח:

לדעת האר"י ז"ל. ו ו ח

ב"י

הגהות ותיקונים: א) סט"ו: ב) אות ר': ג) ע"ד:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב כתב שע"פ קבלת האר"י החי' הוא "ו" ו "ז". עוד כתב שיעשה החוטוטרות שעל רגל ימין עב ושעל רגל השמאל יהיה דק, וזאת לא הזכיר במשנ"ס. ב) בשו"ע הרב כתב בדין זה שהוא פסול, אפילו עשה דלי"ת חי"ן וחטוטרות ע"ג פסולה ובתפילין אין לה תיקון משום שלא כסדרן. וכו'. ג) בשו"ע הרב כתב: שע"פ קבלת האריז"ל צריך להיות באות ו' שבתפילין עוקץ קטן מצד שמאל, ולא בספר תורה, ובמשנ"ס לא הזכיר זה בכלל.

שעל המי״ת לא היה דבוק להמי״ת אך לא היה ניכר להדיא ההפרדה מותר לתקנה אפילו בתו״מ ואין בזה משום שלא כסדרן [נלמד מל״ג סכ״ה עי״ש] אבל אם היה ניכר להדיא נתבטל ממנו שם האות * ואם נפרד רק מצד אחד התטוטרת מהמי״ת אפשר דיש להקל לתקן אפילו ניכר להדיא ועיין בבה״ל:

צורת אות טי״ת ט

אות טי״ת הראש הימיני תהיה (א) כפוף מעט לתוכה * ולא יהיה כפוף הרבה והראש השמאלי תהיה [כזי״ן וג׳ מגין על ראשה אבל הראש הימיני יהיה עגול כו״ו וגם למעה מצד הימיני (ב) תהיה עגולה כי תמונתה כמו כ״ף וזי״ן וכ״ז אינו מעכב (ג) בדיעבד [לבד בענין כפוף הרבה דל״ע לדינא ועיין בביאור הלכה] ול״ב ראש לא היה כפוף כלל לתוכה צריך להראות לתיונר ובכל גווני צריך לתקנה אח״כ ולא מיקרי בזה שלא כסדרן דבלא״ה תמונתה עליה ואם לא היה כפוף כלל לתוכה והתיונר לא קראה לאות נ״ע אם יש לה תקנה בתפילין משום שלא כסדרן ועיין בסימן נ״ב בסעיף כ״ה בענין מ׳ דחטוטרות ואפשר דה״ה בזה דאין מורגל בטו״ת בלי כפיפה ולא מקרי בזה נשתנית צורתה וצ״ע. ויזהר (ד) שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד אם יש להם תקנה ע״י גרירה עי׳ לקמן בסוף אות ש״ין מה שכתבנו שם. אם הראש השמאלי לא היה תמונתה כזי״ן שראשה היתה עגולה אך שהיתה תגין עליה נ״ע בדיעבד לפי מה שהמ״ל הב״י לקמן בשם הגה״מ בשם הרא״ש דמה שאמרו בגמרא דשעטנ״ז ג״ך צריכה ג׳ זויני״ן היינו לא בתגין אלא שלא יעשה ראשיהם עגול אלא משוך שיהא לכל ראש ג׳ פינים ועיכובא הוא כדמוכח בב״י בסוף סימן ל״ו אם ע״י התגין מתכשרת

ביאור הלכה

* ואם. דע דהספק אינו רק לפי מה שפירשנו בסי׳ ל״ב סכ״ה בבה״ל להלכה כדעת הגאון רע״א דתיקון מועיל באות שאינו נראה בשתי אותיות אפי׳ בעיכר ההפרדה [ולדעת הפמ״ג אין תיקון מועיל בזה בתו״מ] כגון ביו״ד האל״ף שאינו נוגע בהאל״ף אף דהיו״ד בפ״ע שם אות אחר עליו מ״מ כיון דיתר האות זה אין שם אחר עליו מועיל זה ג״כ להיו״ד דלא יקרא עליו שם יו״ד אלא שם אל״ף עליו וכמו שזכר שם הפמ״ג ג״כ את עלם הסברא הזו [ורק לשיטתו אין מועיל זה כ״א בלא עיכר ההפרדה לדהיא] ובירנו שם ג״כ דאם החטוטרות למעלה בראשו אינם נוגעים זה בזה והיה עיכר ההפרדה אין מועיל תיקון משום דנראה כשני זויני״ן ולא אמרינן דהחטוטרת יגיל את האות שיקרא על ידי החטוטרת עליו שם מי״ת עדיין ע״כ אפשר דגם בזה עדיין אין תמונת מי״ת עליו משום דאין דבוק מצד אחד לזויי״ן או אפשר דבזה דהחטוטרת למעלה אין נספק בשמעו שם חטוטרת עליו ומגיל על הזויי״ן שתחתיו שלא יקרא עליו שם זויי״ן וכנ״ל ביו״ד האל״ף ול״ע:

* ולא יהיה כפוף הרבה. ומה נקרא כפוף הרבה משמע מברור שאמר בא״ח ג׳ אם נוגע בקרקע הטי״ת וכן משמע מספר האגור אך נ״ע דא״כ מה זה שכתב שאינו פ״א שיעשה הוא דאם האות בתקנתו נדמה לאות אחר אין זה כתיבה תמה וכה״ג הוא כל שיעת ס׳ הילאים על הבריאת זו בחלפי״ן עייני״ן וכדומה עיי״ש ומעשה רקח בשם מהרא״ם בסימן מ׳ והרבה מולקין על סברא זו וא״כ״מ להאריך] אלא בפ״א כתבו הב״ש והאגור וכן נספק הדין לקמן דאם נגעה הנקודה בחיה לד בפנים פסולה וא״כ אדרבה אם לא יכפפנה כ״כ יהיה דומה יותר לפ״א אלא ודאי דאף אם אין נוגע בקרקע הטי״ת כל שכפוף הרבה אסור וה״ה אם נוגע דעכ״פ דמי במקצת לפ״א ומה יאמר לי מה שהשמיט הב״י והלבוש וכל מפרשי השו״ע לבאר זה דאי הוה ס״ל להב״ש לא היו שותקין מלבאר זה ולא לכתוב סתם כפוף הרבה. עוד ראיתי לבאר במקצת הדין לענין דיעבד דהנה ראיתי בדברי הגר״ז כתוב ולא יהיה כפוף הרבה לכתחלה משמע דבדיעבד מותר ובספר לדוד אמת ראיתי שכתב וז״ל לא יכוף הרבה האות ע׳ לתוכה כן יזהר לגמרי לפ״א שאם מגע הקוץ שלה בגופה בפנים פסול והנה אם נאמר דהגר״ז מפרש כפוף הרבה בהב״ש הנ״ל דבר זה בתחלוקת שני הגר״ז מבאיר ולד״א פוסל. אמנם עיקר דינא לענין דיעבד בין אם נפרש כפירושינו הנ״ל ובין להב״ש והאגור נ״ע לפי מה שכתב בספר הילאים והתרומה והגה״מ דמה יזהה לגמרי לפ״א וכתב שם בספר הילאים והתרומה בהדיא דזהו כונת הבריאת שלא יעשה עמיי״ן פאי״ן וכו׳ והלא על כולם פיימה הבריאת דיגנו [וכדמוכח שם בגמרא] אבל לפי מה שכתב הרא״ש בהלכות ס״ת בענין זה בשם ר״ת ח״ל וכן עמיי״ן פאי״ן שאינם דומין לא בכתיבתן ולא בקריאתן כתב ר״ת שהאל״ף לד ימין של עי״ן כפוף ואם מהפך אותה על לד שמאלה יראה פ״א אין שום ראיה לבאן דכוונת הבריאת להשמיענו דאף שהטי״ת דומה בחיה לד לפ״א אף״ה לא יעשנה פ״א אבל לענין כפוף מעט והרבה לא השמיענו הבריאת דבר וא״כ מנין לנו לאמור ושוב ראיה גמורה שהרא״ש אין סובר כלל הן ר״מ דכפוף הרבה שהרי שם בהלכות ס״ת העתיק כמעט כל לשון התרומה וד״ז השמיט ש״מ דלא ס״ל וכן הטור ורי״ו לא הזכירו כלל ד״ז רק כתבו סתמא שיהא כפוף. העולה מדברינו דכפוף הרבה תלוי בתחלוקת דלדעת התרומה והילאים והגה״מ פסול אף בדיעבד ולדעת הרא״ש והטור והרי״ו מותר וכיון דהוא תלוי דאריבתא צריך להתמיר וא״כ לפי פירושנו הנ״ל דכפוף הרבה מקרי אף בלא נגיעה למעה יאסר בכל גווני אמנם קשה מאוד להתמיר בדבר בדיעבד נגד הב״ש והאגור דמשמע מהם דמותר בלא נגיעה אבל לכתחלה נ״ל דצריך לתקן במקום דאפשר דהיינו ס״ת אם נמצא כן בעת הקריאה אין להוציא אחרת עבור זה ויסמוך על המכשירים אבל אח״כ יתמוך הט׳ עד שיבטלו מצורת אות ויתקנו דאל״ה מיפסל משום ס״ת ובתו״מ דבלא כסדרן פסול יסמוך בזה על המכשירים הנ״ל. ואם נגעה הכפיפה בקרקע הטי״ת אף בתו״מ פסול וכדעת לדוד אמת הנ״ל דאין להקל נגד התרומה והגה״מ הנ״ל ואפשר דגם הרא״ש בזה מודה דפסול מטעם דנשתנית צורתה בזה ואפילו אם הראוה לתיונר וקראה טי״ת הלא אינו מוקף גויל באותו מקום וכדלקמן באות ש״ין בסופו אלא דמשום זה לחוד היה מהני גרירה לחודא באותו מקום משא״כ להתרומה והגה״מ דזהו בכלל טמי״ן פאי״ן בכל גווני צריך לבטל האות מצורתו וזה לא יצויר בתו״מ וכנ״ל:

* גם צ״ל להיו״ד תג קטן מלמעלה וכו׳. ולענין דיעבד משמע בלבוש דיש להקל אך לענ״ד ל״ע דבב״ש בפ״ג הרא״שון מוכח בפירוש דלר״ת שזה לענין פסול הקוץ המתפתן והתג העליון ומה דנקט המשנה אפילו קוצו של יו״ד מעכב ולא נקט התג אפשר דלרש״ת אף שהוא קטן מהתג כדאיתא בב״ש וגם הלא הרא״ש בהלכות ס״ת וכן בהגה״מ ובפה״מ לא פסיקא להו וכתבו דיכול להיות דקוצו של יו״ד היינו התג העליון ע״ש ועכ״פ נראה אף אם נמא דאינו מעכב בדיעבד לענין שיקרא פסול אבל לכתחלה בודאי צריך לתקן אף אם מצא כן בפרשיות ישנים וכ״ש בעוקץ שמאלי דמיד לתקן ולא לחזור ולהמיתן כן בנמים: * יגרור כל העוקץ וכו׳. תמיה לי הלא כיון דנראית כמי״ת נשתנית צורתה ובפסלה וא״כ אכתי ה״ל חק תוכות ואין לומר דיכון דאסר מו לא ואין להמיא ראיה מפמ״ג שכתב דבדיעבד כשר אם לא היה כמי״ן דאפשר שלא היה עובר מב׳ לדדין כמי״ן אבל לא עגולה וע״ע להרא״ם וגם אולי אין הלכה כהרא״ם בזה ועיין בסי׳ ל״ו בנמ״ב ס״ק ט״ו בזה:

צורת אות יו״ד ל

אות יו״ד שיעור גופה (א) מלא קולמוס אחד ולא יותר שלא תדמה לרי״ש ויכתוב אותה ישרה דהיינו שתהיה ראשה ופניה (ב) שוים ולא פניה כלפי מעלה גם תהיה למעלה (ג) עגולה לצד ימין לכתחלה. (ד) ויעשה לה רגל מצד ימין ויעקם הרגל לצד שמאל ויהיה הרגל קצר ולא ארוך שלא תדמה לוא״ו ותפסל ע״י קריאת המינוק. * גם צריך להיות להיו״ד תג קטן מלמעלה על פניה וכנגדה עוקץ קטן יורד מלמטה והעוקץ יהיה קצר מן התג. גם יהיה קצר יותר מרגלה שמצד ימיני פן תדמה לחי״ת ואם הארך העוקץ עד ששוה למטה לרגל ימיני וגראית כחי״ת קטנה פסולה ולא מהני גרירת העוקץ עד שיהיה קצר כהלכתו דה״ל חק תוכות אלא * יגרור כל העוקץ ויחזור ויכתבנו כהלכתו ולא מהני קריאת המינוק בזה [כן המיא בספר משנת אברהם בשם בית יהודה ולדוד אמת ומעשה רוקח וקנאת סופרים סי׳ י״ב] ובפ״ת מיירי ולא בתו״מ דהוי שלא כסדרן ויש מי שכתב דלדעת ר״י אבקסנדרני [המובא בב״י ד״ה וז״ל הרא״ש נמצא בהגה״מ וכו׳] דקי״ל כוותיה צריך לגרור גם רגל ימיני ואח״כ יתקן [ג״ז שם] [משנת חב״י בסי׳ ע״ד והובא בפ״ת ליו״ד בסי׳ רע״ד סק״ו״] ועיין בביאור הלכה שבארנו דיש להתמיר כדעה זו. וס״ת שנמצאו בה יודי״ן כצורת למ״ד קטנה פסולה וצריך לגרור כל האות ולחזור ולכתוב יו״ד מחדש דבלא״ה הוי חק תוכות ויודי״ן של שם צריך לסלק כל הירעה אך אם היו״ד נראה ממש כלמ״ד לעין

שער הציון

ט (א) ב״י: (ב) מוכח מב״י וכן איתא בתגור בהדיא: (ג) ע״ בפמ״ג שכ״כ לענין כפוף מעט ולא״ש שמאלי כזי״ן וכ״ש בהשאר שאין להם מקור כ״כ: (ד) ב״ש בלף י״ב ע״ג: ד (א) ב״ש בא״ח בתמיש: (ב) ב״י: (ג) ב״ש שם: (ד) בב״י כל הענין:

הגהות ותיקונים: א) סק״ה:

ט לדעת המשנת חסידים והמצת שמורים

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הביא שרק לכתחילה צריך להיות הראש הימיני כפוף מעט לתוכה, וגם שעל פי קבלת האריז״ל ראש שמאלי של טית צ״ל כ ״ו״. **ב)** ובשו״ע הרב כתב: שאות יו״ד צריך תג קטן מלמעלה לכתחילה, משמע מדבריו שבדיעבד אם אין לה לה תג קטן מלמעלה אין צריך לתקן.

לעין כל אז יכול לגרור אפילו בשם באופן שלא יאחר רק גוף הנקודה ואח"כ יוסיף עליו מלמעלה ולמטה [משו' מ"ש סי' רס"ט] ע"כ יש ליזהר מאד במ"ש הברוך שאמר דיעשה הקוטות קטים ודקים שלא יקלקל היו"ד ע"ש כ"א יהיה תג גדול למעלה יהיה נראה כלמ"ד קטן ואם יאריך העוקץ שלמטה יהיה נראה כחי"ת. וגעו"ה יש מהסופרים שאינם מהרין בה כלל א' מוסיפין כי"ל או גוערין שאינם עושין כלל עוקץ לגד שמאלי ובאמת רוב הפוסקים פסקו כר"ת דעוקץ שמאלי מעכב כמו רגל ימיני*אך דש חילוק מיהם בדיעבד לענין תיקון דבשמאלו מועיל תיקון אפילו בתו"מ ולא הוי שלא כסדרן אבל לא בימינו וכמו שנתבאר בסימן ל"ב וכבר נזה הפמ"ג בתמו על זה. ע"כ יש ליזהר מאד שלא לחסרם וגם שלא להוסיף עליהם כי העוקץ השמאלי לא יהיה רק כמין נקודה או מעט יותר יוצא מגוף היו"ד כדמוכח בספר התרומה:

צורת אות כ"ף כ

אות כ"ף כפופה יכתבנה (א) עגולה מאחריה שלא תדמה לר"ת. ותהיה עגולה מאחוריה מב' הצדדים וחללה שבפנים יהיה (ב) לכל הפחות כעובי קולמוס. ופמיה יהיה למעלה ולמטה שוין. גם צריך ליזהר (ג) שלא לקצרנה ברחבה כדי שלא תראה כנו"ן כפופה לחיטוך דלא חכים ולא טיפש. [עיין בב"י בא"ב שמ"ב אות וא"ו] ואם (ד) עשה לה זוית מאחוריה למעלה או למטה פסולה (ה) יש מקילין בש לה זוית מלמעלה כיון שהיא עגולה למטה וכיון שהוא מלמא דאורייתא צריך להחמיר כדעה הראשונה דפסולה ולא יועיל לה תיקון ע"י גרירה דהוי ח"ת אלא (ו) יוסיף עליה דיו לעשותה עגול אם לא כתב עדיין יותר כדי דלא ליהוי שלא כסדרן. ואפשר דמה שיש לה זוית מלמעלה ועגולה ולמטה * אם התיקון קורלה בהלכתה צורתה עליה מיקרי ויכול לתקנה בתיקון הנ"ל אף שכתב יותר ואין מה משום שלא כסדרן וכנ"ל בא"ב סב"ה:

צורת אות כ"ף פשוטה ך

אות כ"ף פשוטה רגלה ארוך וגבה קצר (א) שלא תדמה לרי"ש ואעפ"כ לא יקצר גבה יותר מדאי שלא תראה (ב) כוי"ו ארוך או כנו"ן פשוטה לחיטוך ותפסל ולכן לא ישתוך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כלל ואע"ג דכל אותיות אין נמשכין זה למטה אבל בדיעבד לא פסול אבל בכ"ף פשוטה * אם האריך גבה (ג) עד שנראה כרי"ש פסול ואם בפסק מראין לחיטוך דלא חכים ולא טיפש. ומאד צריך הסופר ליזהר עכ"פ לכתחלה שיהיה הרך (ד) כפלים מן גב כדי שאם כופפין אותה תוכל להיות כ"ף כפופה שאין חילוק בין

שער הציון

ב (א) ב"י: (ב) ב"ש: (ג) פשוט: (ד) פמ"ג: (ה) עיין בעבודת היום: (ו) לעיל בסי' ל"ב בט"ז ס"ק ט"ז: ד (א) ב"י: (ב) ממה דהבאתי לעיל באות וא"ו בשם הלדוד אמת עי"ש: (ג) מדור דה"מ בהלכות קה"מ ועי' בבה"ל: (ד) ב"י: (ה) מ"א בסימן ל"ב סקכ"ו: (ו) שערי אפרים בשער ה': (ז) מ"א ועי"ש בד אפרים: (ח) ב"ש בשם הרי"ל: (ט) פמ"ג: (י) פפ"ב דמסכת סופרים והובא לדינא בסי' ל"ב סי"ם בביאור הגר"א: ל (א) ב"י: (ב) ב"י: (ג) ב"י בשם הרי"א: (ד) ב"י בשם המגיה: (ה) שם בב"י: (ו) עפדת היום ופשוט:

פשוטה לכפופה רק שזה פשוטה חה כפופה כי יש מחמירין ופוסלין מה אפילו דיעבד [הט"ז סימן רע"ג עי"ש שקרא לאותם הסופרים טרים ושהם"מ פסול מה] וכן כל הפשוטות צריכות להיות לכתחלה כפלים מן הגג מעטעם זה. ובדיעבד אם נמלא בתי"מ שהמשך הגג של ך עד שנראה כרי"ש אם בתפארו (ה) להאריך הרגל למעט יאריך ואם לא ימחוק הכל (ו) וכתבנו מחדש ויש מקילין (ז) דלי בגרירת הרגל או הגג אבל לגרור קצת מן הגג עד שיעמדו על ממוצע כ"ף לא מהני דהו"ל חק תוכות. גם צריך הסופר ליזהר שלא יעשה לכ"ף פשוטה זוית למעלה אלא תהיה עגולה כמו רי"ש שאם כופפין אותה תיעשה כ"ף כפופה ואם עשה לה זוית למעלה כמו ד' (ח) פסולה ויהיה שצריך לגרור כולה ולכתחה מחדש או (ט) שיוסיף עליה דיו לעשותה עגולה. ועגה זו דהוספת דיו מהני אפילו בתו"מ דלא מקרי שלא כסדרן דקודם התיקון נמי צורת כ"ף פשוטה עליה וכמדאר לעיל בסימן ל"ב סב"ה. אך אם נמלא כן בתי"מ בעת הקריאה אין להוציא אחרת כי יש מכשירין מה [עיין בפמ"ג בתי' קמ"ג ובדה"מ בהלכות קה"מ דהיכא דאיכא מחלוקת בין הפוסקים אין להוציא אחרת]. כל אותיות הכפולין בא"ב (י) כותב את הראשונים בתחילת המיבה ובאמצעה והאחרונים בסוף ואם שינה פסול:

צורת אות למ"ד כ

אות למ"ד צריך להיות גוארה (א) ארוך כוא"ו ולתשה של הגואר יהיה עגול לגד ימין למעלה ולגד שמאל זוית לראשה כמו שהוא רשם הוא"ו כי תמונת הלמ"ד היא כמו כ"ף כפופה ועליה וא"ו ומהאי טעמא תהיה יריכה עגולה מאחריה לגד ימין וכפופה היטיב לפניה (ב) כצורת כ"ף כפופה. אך אם צריך להמשיך הקו התחתון של הכ"ף שיהיה שוה עם הקו העליון יש דיעות בה בין הפוסקים ד"א דצריך [רדב"ז סימן פ"ב ותורת חיים פ' חלק] וי"א דאדרבה דלא יתמשכו רק מעט [ספר קהלת יעקב בסופו בהשו"ת עיין שם שכתב שגם שמע כן בשם הגר"א] *ונהגו הסופרים כדעה זו ועיין בביאור הלכה. ולגד שמאל מקום מיטר כ"ף עם וא"ו יהיה בחיט ולא בעיגול ויהא (ג) מיטר הוא"ו אל הכ"ף בדקות כי תמונתו כתמונת וא"ו שעושו מתמעע והולך בסופו וכנ"ל בוא"ו. ויכתוב הראש והאותר כפוף (ד) מעט על פיה ועל ראש האותר צריך להיות ב' תגין (ה) מימין גדול ומשמאל קטן. (ו) וכ"ז לכתחלה לגד אם עשה אותר הלמ"ד בעין יו"ד יש פוסקים שפוסלין מה אפילו דיעבד [עיין בתשובת אור ישראל ותמצא שם דיעות מה ועי'

ביאור הלכה

עדיין שוקלה היו אות ונכסרה במה דמשלימה ע"י כתיבה זה אינו רק לר"ת דהקוף מעכב אבל לרש"י דכשר בלא עוקץ[2] נעשה האות ע"י גרירה לגד ודילמא הלכה כרש"י דהלא דינא דר"ת לא בגרירא כ"כ להפוסקים [עיין בנו"ב[3] מ"ת בסי' קי"ג דמכשיר בדיעבד בלא עוקץ שמאלי] ורק להחמיר צריך לחוש לדברו ולא להקל ולא"ל דקמייר דלא נראית כחי"ת קטנה ממש רק דמספקא לה בחי"ת קטנה ותיגוק קורלה ליו"ד ח"כ יועיל זה לגד בלי גרירה כדפסק הטור בכל אות שיש ספק ואמאי כתבו דלא מהני קריאת התיגוק [וצריך לעיין בגוף התשובה] ע"כ הגכון כדעת הי"א המובא בפנים:

* אם התיגוק וכו' אפשר וכו'. מה שכתבתי בלשון אפשר אף דבכ"ף פשוטה כתב הפמ"ג ד"ז יש לחלק דשם מריכתו מוכיח על צור משל"כ בה. ואעפ"כ נלענ"ד להקל בשעת הדחק דהלא לפי לשון הרא"ש המובא בב"י באות ו"ן שכ' דכל הכפופות צריכות להיות עגולות למטה וכו' משמע דכלל בה נמי כ"ף כפופה וא"כ משמע דעיקר ההיכר הוא ע"י עיגולה שלמטה וכן משמע מלשון הד"מ המובא באות ז' בסופו ובפרט שכתב הב"י באות פ' דבכתיבה אשורית נהגו לכתחלה לעשות כ"ף זוית מלמעלה א"כ איך נאמר דלדידן אפילו תיגוק קורלה לאות לא יועיל בה תיקון משום דאין לה עיקר צורתה. ועוד נ"ל ראיה לזה דעיקר ההיכר תלוי בלמטה מרבינו ירוחם שפירש על הא דאיתא בשבת שלא יכתוב בתי"ן כפי"ן היינו שיהיר הסופר בעוקץ שאמורי הכ"ת למטה לגד ימין שלא יראה כ"ף א"כ ממילא נמי פשוט דצריך לפרש כפי"ן בתי"ן נמי כי הא גווני אבל מטה וכל דברי רי"ו איתא בראש"ש בהלכות קטנות ע"ש שלא שהוא איתר לנו דקאי אבל מטה ועכ"פ ע"י תיגוק ובהוספת דיו יש להקל:

* אם הארוך גבה וכו'. הוא לשון הרמ"ם בהלכות קה"מ ולא הזכיר כלל שיעור דכפלים משום דס"ל דגם בכ"ף הוא רק למצוה [ולזה אין עי' בד"מ ועיין במרדכי דאבל אותיות אמרן דהוא רק לכתחלה] וכן מוכח בלבוש בסי' ל"ו ועיין בחידושי רע"ל בסי' ל"ב סב"ה ולא כהט"ז בסימן רע"ג והש"ל שהחזיק בדברי המחבר בלא היה כפלים ברגל מן הגג אפילו דיעבד. ודברי הדגמ"ר בסימן ל"ב סקכ"ו במ"ל שהחמיר ג"כ מה אפילו דיעבד מתחת דמוכח כן בב"י בסימן ל"ו בפלאים ממני דהמעיין שם באות ך' בא"ב שי יראה להדיא דלא הזכיר פסול רק באם הארוך גבה יותר מרגלה אבל מה לא כתב רק דצריך להיות כפלים והכונה למצוה אמ"כ מלאתי בספר ברכת המים להגאון בעה"מ סדר הגט שבאה"ע שכתב ג"כ בהדיא דלא החמירו רק באם הארוך גבה יותר מרגלה אבל לא בתחלה על תחלה עי"ש ל"כ משמע דכ"ש דכפלים לא הוזכר רק למצוה:

* ונהגו הסופרים כדעה זו. ועיין ג"כ בפמ"ג שכתב דמה שאמרו מריכו של ה"מ הימיני אם יש בו כמלא אות קטנה והוא היו"ד כשר נראה לי דה"ה לשאר אותיות כגון ד' למ"ד וכו' אם נשאר מיכך הימין כיו"ד די בכך וכ"ל שבלמ"ד כוונתו לענין קו התחתון הזה שאפילו אם לא המשיכו מלמטה דק[2] כיו"ד די דא"ל שכוונתו להקל אפילו בקו העגולה האמצעי שמלד ימין ל"כ אין בו תמונת למ"ד כלל.

כמו

הגהות ותיקונים: א) אהע"ז: ב) צ"ל רק: ג) צ"ל שמאלי:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב כתב: ואם עשה לה זוית באחוריה מלמעלה כשרה אם היא עגולה למטה. ב) בשו"ע הרב כתב: ואם עשה לה זויות למעלה כמו דלי"ת פסולה ואין לה תיקון בתפילין ומזוזות שדינה כרי"ש שעשאה כמו דלי"ת שצריך לגרור את כולה. [ולכאורה מחלוקתם גם בדין ס"ת אם נמצא כן בשעת הקריאה].

בספר עצמו היום ובספר לדוד אמת] על כן צריך הסופר ליזהר מה מאד ז״ל הברון שאמר לאפוקי מכל הסופרים טריס שמקרים הנאמר של הלמ״ד ועושים על הלמ״ד כמין יו״ד מחמת שאינם עושים ריוח בין שיטה לשיטה כמלא שיטה וכו׳ כי הרוקם כתב בהליל שיש לכתוב על הלמ״ד כמו וא״ו ולא כמו יו״ד וכן מצאתי בהג״ה מפ׳ גע פשוט וכו׳ וכן כתב רבינו שמחה בשם החסיד ז״ל ע״ש. עוד ראיתי סופרים טריס שכשטועין וכופפין קו״ף במקום למ״ד עושין לאחר תחלה על ראשו שיהיה למ״ד ואח״כ כשנתייבש הדיו גוררין הרגל וה״ה כשטועין וכופפין למ״ד במקום קו״ף גומרין רגל הקו״ף ואח״כ גוררין הנאחר וזה פסול גמור כמו ה׳ במקום ד׳ שנתבאר לעיל בצורת ד׳. למ״ד שנמצא ע״ג רק כעין קו פשוט כזה ל ולא וא״ו יש להכשיר בשעת הדחק דהיינו אם נמצא כן בשבת א״ל להוציא אחרת ובחול יתקן ובתפילין אם אין לו אחרים ייחס בלא ברכה [ס׳ החיים וקפת הסופר]:

צורת אות מ״ם פתוחה ב

אות מ״ם פתוחה תמונתה קצת (א) * כמו כ״ף וא״ו ע״כ תהיה למעלה לצד ימין עגולה אבל למטה יהיה לה זוית ובלא עקב וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול רק לצד ימין יהיה עגול גם יהיה גגה ארוך עד כנגד מושבה התחתון (ב) וכ״ז לכתחלה. (ג) והחרטום שבלד שמאל יזהר לדבוק אותו לגגו ויהיה לכתחלה כמעט משוך בשוה עם הגג רק (ד) שיהיה מיושב לצד מעלה כמו פגם קטן (ה) ותמונת החרטום תהיה כמו וא״ו עומדת מוטה קצת באלכסון ולא הרבה * ויגיע עד כנגד מושב התחתון ועד בכלל. ומאד יזהר שלא יגע בו ומ״מ לא יהיה ביניהם הפסק גדול לכתחלה כדי שלא יהיה עי״ז הוא״ו הרבה באלכסון ואם לא הדביק החרטום למעלה לגגו ונראה כב״ף וא״ו פסול ואין מועיל לו תיקון בתו״מ אם כתב אחריו דהוי שלא כסדרן וכדלעיל בסימן ל״ב סב״ה עי״ש בתו״ב. וה״ה אם הדביק החרטום למטה במקום פתיחתו להמ״ם דפסול ומבואר דינו לעיל בסימן ל״ב סי״ח לענין תיקון אם לא כתב עדיין אחריו בתו״מ:

צורת אות מ״ם סתומה ב

אות מ״ם סתומה תהיה (א) לכתחלה עגולה למעלה לצד ימין ולמטה יהיה לה זוית לימין ולשמאל שלא תהא גראית כסמ״ך (ב) ואם לא עשה כן והתיגון קראה כסמ״ך פסולה. והפמ״ג

ביאור הלכה

* כמו כ״ף וא״ו. הכל כתבתי ע״פ המבואר בב״י וכל הפוסקים האחרונים ולאפוקי מהפמ״ג שכתב דתמונתו הוא כמו וו״ן וא״ו כי אין מקור לזה ואפשר דטעמו מקעיף י״ח שכתב המחבר יגרור החרטום עד שתשאר כצורת וו״ן כפופה וג״ז אינו ראיה לאפשר דשם דלא איירי המחבר בדיני כתיבת האותיות לא דקדק לכתוב לפי הנהוג לכתחלה למעה כיון דאפילו וו״ן וא״ו כשר לכו״ע אז תפסם שם לפי מנהג הספרדים שאין ממשיכין הקו שלמעלה עד כנגד מושבה התחתון כמ״ש בספר לדוד אמת מ״ב הוא דומה לוו״ן וא״ו וזהו משב״כ שם בס׳ לד״א לדידהו המ״ם דומה לוו״ת ובוו״ת כבר ידוע מה שכ׳ הר״ת דדומה לוו״ן וא״ו וכמש״כ בב״י בחות וו״ן אבל לפי מה שאנו מוהגין די בגרירה עד שישאר בצורת כ״ף. תדע דבלבוש וכן בחה״ע בסופו בסדר גיטין שסידר מהרמ״ל כתוב יגרור עד שישאר בצורת כ״ף בסופה ומה שכתב שם בגו״ן כי המ״ם הוא בב׳ כתיבות בוו״ן וא״ו כבר תפס עליו מה הים אחרון. ובדיעבד אם לא הגיע עד למטה ותיבוק קראו למ״ם ב״ע דאפשר דזהו אינו מעיקר צורת האות רק לכתחלה: * יגרור המותר. ומ״מ אם המשיכה כ״כ עד שהתיבוק לא הכיר להאות ע״ז לענ״ד ע״ע אם מהני גרירה עיין רמב״ם פ״ח מהלכות תפילין הלכה י״ט ואפילו אח״ל דבה״א באופן זה ג״כ כשר שם שאני דעיקר תמונתו כן לכמה ראשונים וכו״ל:

* הגיה הפמ״ג בצ״ע. ומכם אחד מחכמי הזמן הביא לאמרינן בשבת ק״ד ע״ב נתכוין לכתוב אות אחת ועלו בידו שתים חייב ולפיר״ח [הובא בהגמי״י ובב״י באות זה] קאי זה על אות ט׳ דנתכוין לכתוב טי״ת ולא הדביק הירך לצד שמאל [כן איתא בהגהמי״י וטה״ד בב״י שכתוב ימין] ונעשה וו״ן זי״ן וא״ל דלעיבוא הוא אפי׳ בדיעבד דאין עליו שם וו״ן כלל אמאי חייב הא בשבת שתים הלא הנו״ן שבטי״ת זה מסתמא עשאו כשאר טי״ת שאין ממשיכין לאחר הנו״ן כ״ל מלבו ולא מאתצנו ולענ״ד יש לדחות דבלא״ה לפי המסקנא דגמרא שם דמסיק הא דבעי זויני וכו׳ ע״כ אנו מוכרחין לומר דהברייתא זו מיירי דעשה להטי״ת הנו״ן שבה זקוף למעלה וגם מזוין ולא כמו שאר טיתי״ן דצריכה להיות הנו״ן שבה בלא זוין וגם כפוף מעט לתוכה כמו דמסקי הפוסקים א״כ נוכל לאמר גם כן דמיירי שעשה להנו״ן שבטי״ת זה משון מאתצנו ראשו כמו נו״ן ממש ולא כשאר טי״ת ולהכי חייב גם משום נו״ן שבו. ולענין תיקון נו״ן כופפה שעשה ראשו כצורת נו״ן אפילו בתו״מ דלא שייך בה חק תוכות כיון דאין מתכשר ע״י גרירה לחוד ולא שייך בה שלא כסדרן דלורחן עליה מיקרי דהכל מורגלין בנו״ן כזה ואמינא לה מהא דבתב הפמ״ג באות כ״ף פשוטה שעשאו למעלה מרוצע דאפילו לפוס׳ הפוסלים דס״ל דאין לחלק בין הפשוטה להכפופה אפילו בדיעבד מודו דמהני הוספת דיו לעשותו עגולה אפי׳ בתו״מ ואין בה משום שלא כסדרן דלורחה עליה מיקרי דהכל מורגלין בכפי״ן כאלו א״כ פשוט דה״ל בנו״ן כפופה דמהני תיקון כיון דאפילו בלא תיקון נמי הכל קורין אותה נו״ן. ובאמת ק״ו הוא הכא מהתם דשם מה שהכ״ף כפופה גריכה להיות עגולה גמרא מפורשת היא בשבת ק״ג ע״ב ואל״ה אין תמונתה עליה וא״כ להפוסקים דס״ל דאפילו בכ״ף פשוטה שעשאו מרוצע דאין לחלק בהתמונה בין כפופה לפשוטה כיון דשניהם שם כ״ף

הגהות ותיקונים: א) צ״ל ומוטה: ב) שנראה התיבה כשני תיבות:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב באות מ׳ מבואר דבדיעבד כשר

כתב שטוב יותר שתהיה מרובעת מכל צד כי בקל יוכל לטעות לידי טעות בסמ״ך. ומ״ם זו תהיה סתומה מכל צד (ג) וגגה יהיה עובר (ד) לכתחלה מחוץ לסתימה מעט כראש הוא״ו. (ה) ולא ימשוך הגג לצד שמאלה הרבה ובדיעבד * יגרור (ו) המותר ואין בה משום חק תוכות ושלא כסדרן ואם נמצא כן בשם הקודש אין לתקנו ויעשה כך וכשר. וגם בשבת (ז) אין להוציא אחרת עובר זה:

צורת אות נו״ן כפופה נ

אות נו״ן כפופה (א) יעשה ראשה כמו ראש זזי״ן וג׳ תגין עליה (ב) ולא יותר רחב מראש הזי״ן דלא תהי דומה למ״ת אם יהיה רחב מעט יותר ומטעם זה יעשה ג״כ מושבה למטה (ג) משון לצד שמאל היטיב יותר מן הראש כדי שלא יתדמה למ״ת או לכ״ף. ואולרו הנמשך מאמצע ראשו יהיה לכתחלה קצת עב וארוך קצת ומוטב״ לצד ימין כדי להסמיך אות אצל ראשו. והיה הנו״ן (ד) לכתחלה עגולה למטה לצד ימין. אם עשה הנו״ן כפופה למעלה לורת וא״ו דהיינו שמשך הנאחר מקצה ראשו * הנים הפמ״ג בע״ע בחילוטין ומנחלת דוד בסימן כ״ג משמע דכשר בדיעבד. [וכן משמע לענ״ד לכאורה מהלבוש שחזר בסוף תמונת האותיות שלו הדברים שהם לעיכובא בכל אות ואת זה דלגן] ועכ״פ ב״פ דלף לדעת הפמ״ג מהני תיקון ואפילו בתו״מ דהיינו שיגרור תחלה קצת מראשו לצד שמאל ולא הרבה כדי שישאר עדיין תמונת נו״ן עליו ואח״כ יוסיף עליו דיו לצד ימין לעשותו כמו ראש הזי״ן ולא מועיל בהוספת דיו מצד ימין לבד דא״כ יהיה ראשו רחב מראש הזי״ן ואין לעשות כן כנ״ל ועיין בבה״ל:

צורת אות נו״ן פשוטה נ

אות נו״ן פשוטה (א) תואר צורתה כמו זי״ן וג׳ תגין על ראשה אך שהיא ארוכה כשיעור שתהא ראויה להעשות נו״ן כפופה אם תכפפנה דהיינו לא פחות מד׳ קולמוסין עם גגה. ואם עשאה קצרה (ב) מראין לתיגון דלא תכים ולא ניפש ואם קראה אין פסולה. ואם משך הקו הארוך מקצה ראשו ועשאו כצורת וא״ו ארוכה הפמ״ג הנים בע״ע אך שאר האחרונים [שער אפרים סי׳ פ״ח וגן המלך ולד״ח] הסכימו בזה לפסול:

צורת אות סמ״ך ס

אות סמ״ך (א) תהיה גגה למעלה ארוכה דהיינו שתהא גגה שוה (ב) לכתחל׳ ולמטה מושבה קצר כי צריכ׳ להיות עגולה מג׳ זוויתיה דהיינו למעלה מצד

שער הציון

מ (א) כולו בב״י. (ב) כ״מ מלבוש וש״ח ועיין לקמן בבה״ל בנו״ן כפופה בסה״ד דאם עשאו למטה עגולה לא פסיקא כ״כ להכשיר: (ג) וכדלקמיה: (ד) כ״ם בא״ב האחרון: (ה) כ״י: ם (א) עיין בב״י ופשוט: (ב) בס״ לד״ח: (ג) כ״י: (ד) בלמד מהנו״ב דבסמוך: (ה) דלא יהיה כמו וא״ו: (ו) נו״ב בסימן פ׳ דלא מעכב דבר שאין נמצא בתלמוד וגם לא עדיף מה״ח ערבלא בתמצע גגה: (ז) שערי אפרים בשער ה׳ עי״ש: נ (א) כ״י בל הענין: (ב) כ״ם בא״ב האחרון: (ג) ועי׳ בתפו׳ בגת ורדים שכתב לפסול היכי דהמשיך המושב התחתון כ״כ עד שנראה כשני אותיות עי״ש ועיין בפמ״ג ואפשר דגם הוא מודה להג״ו הנ״ל: (ד) כן מוכח מהב״י אחר סיום הא״כ שלו בד״ה כתב המרדכי וכו׳: ך (א) (ב) טור: ס (א) כ״י: (ב) כי היא בכ״ף וא״ו עיין בב״י וכדלעיל בס״ם פתוחה ולא

כתב שטוב יותר שתהיה מרובעת מכל צד כי בקל יוכל לטעות לידי טעות בסמ״ך. ומ״ם זו תהיה סתומה מכל צד (ג) וגגה יהיה עובר (ד) לכתחלה מחוץ לסתימה מעט כראש הוא״ו. (ה) ולא ימשוך הגג לצד שמאלה הרבה ובדיעבד * יגרור (ו) המותר ואין בה משום חק תוכות ושלא כסדרן ואם נמצא כן בשם הקודש אין לתקנו ויעשה כך וכשר. וגם בשבת (ז) אין להוציא אחרת עובר זה:

צורת אות נו״ן כפופה נ

אות נו״ן כפופה (א) יעשה ראשה כמו ראש זזי״ן וג׳ תגין עליה (ב) ולא יותר רחב מראש הזי״ן דלא תהי דומה למ״ת אם יהיה רחב מעט יותר ומטעם זה יעשה ג״כ מושבה למטה (ג) משון לצד שמאל היטיב יותר מן הראש כדי שלא יתדמה למ״ת או לכ״ף. ואולרו הנמשך מאמצע ראשו יהיה לכתחלה קצת עב וארוך קצת ומוטב״ לצד ימין כדי להסמיך אות אצל ראשו. והיה הנו״ן (ד) לכתחלה עגולה למטה לצד ימין. אם עשה הנו״ן כפופה למעלה לורת וא״ו דהיינו שמשך הנאחר מקצה ראשו * הנים הפמ״ג בע״ע בחילוטין ומנחלת דוד בסימן כ״ג משמע דכשר בדיעבד. [וכן משמע לענ״ד לכאורה מהלבוש שחזר בסוף תמונת האותיות שלו הדברים שהם לעיכובא בכל אות ואת זה דלגן] ועכ״פ ב״פ דלף לדעת הפמ״ג מהני תיקון ואפילו בתו״מ דהיינו שיגרור תחלה קצת מראשו לצד שמאל ולא הרבה כדי שישאר עדיין תמונת נו״ן עליו ואח״כ יוסיף עליו דיו לצד ימין לעשותו כמו ראש הזי״ן ולא מועיל בהוספת דיו מצד ימין לבד דא״כ יהיה ראשו רחב מראש הזי״ן ואין לעשות כן כנ״ל ועיין בבה״ל:

צורת אות נו״ן פשוטה נ

אות נו״ן פשוטה (א) תואר צורתה כמו זי״ן וג׳ תגין על ראשה אך שהיא ארוכה כשיעור שתהא ראויה להעשות נו״ן כפופה אם תכפפנה דהיינו לא פחות מד׳ קולמוסין עם גגה. ואם עשאה קצרה (ב) מראין לתיגון דלא תכים ולא ניפש ואם קראה אין פסולה. ואם משך הקו הארוך מקצה ראשו ועשאו כצורת וא״ו ארוכה הפמ״ג הנים בע״ע אך שאר האחרונים [שער אפרים סי׳ פ״ח וגן המלך ולד״ח] הסכימו בזה לפסול:

צורת אות סמ״ך ס

אות סמ״ך (א) תהיה גגה למעלה ארוכה דהיינו שתהא גגה שוה (ב) לכתחל׳ ולמטה מושבה קצר כי צריכ׳ להיות עגולה מג׳ זוויתיה דהיינו למעלה מצד

ימין ולמטה משמי הלדים ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה (ג) לכתחלה עובר לתוך לגד שמאל כשיעור גג הוא״ו:

צורת אות עיי״ן ע

אות עיי״ן יהיה (א) אות רחשון (ב) כעין יו״ד ופניה קצת כלפי מעלה (ג) לכתחלה וגופה משוך מתחתיה בעמידה (ד) קצת (דאם ממשיכה הרבה בחלכסון לא יהיה יכול להסמיך אות אחר אצל עיי״ן אם יזדמן) ובה תהיה זי״ן עומדת (ה) בשוה וטוגעת בריבה (ו) למטה מחציה ועשה על ראש הזי״ן ג׳ תגין. ועיין לעיל בסוף אות א׳ לענין אם נגעו הראשין יותר ממקום דיוקס. ומאוד יזהר שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד אם נגעו זה בזה כחוטו השערה אם מהני גרירה עיין לקמן בסוף אות ש״ן מה שכתבנו שם:

צורת אות פ״א כפופה ה

אות פ״א כפופה (א) צריך להיות לה (ב) לכתחלה למעלה בגד ימין זוית מנפחים וגם מבחוץ יהיה כזוית קטן. ותהיה משוכה קצת לאחוריה (ג) שתהיה עגולה מבחוץ וכן למטה תהיה עגולה מבחוץ וכמו כל הכפופות שצריך להיות עגולה למטה לכתחלה אבל (ד) מנפחים יהיה לה זוית כדי שיהיה בלוט שנפחים צורת פ״ת ותהיה רחבה קולמוס וחלי כדי לתלות בה הנקודה שנפחים שלא תגע בהאות גופה [הג״ה ולא כמה שנהגו אחה סופרים לעשות עקב מבחוץ בגדה כה **ב** ואומרים שזה להעיד הפי״ת לבן מנפחים כי הוא ממש אות שטר. ובאמת צריך להיות עגול מבחוץ כמו שכתבנו ורק נפחים צריך להיות פי״ת לבן ומה שנהגו כך מפני שאינם יודעים ההרגל לעשות לתפוס הקולמוס בחלכסון ולהמשיכה מעט לאחוריה הקולמוס נפחים שעי״ז נעשה לה זוית נפחים כמשטח בב״ע ע״כ יצא להם הטעות לעשות עקב מבחוץ גם בזה שנהגו לכתוב משוכה מסוף גגה מעט והנקודה עושים בזוית ולא עגולה הם מקלקלים הוא״ו לגמרי עכ״ל ספר כתיבה תמה בקיצור לעמינו. ובאמת מי שאינו יודע לעשות כמש״כ הכתיבה תמה יותר טוב לעשות פי״ת מנפחים בלא עקב רק בזוית לבד ממה שיעשה פ״א שטר מבחוץ כי אפילו בתמונת הפי״ת גופא העקב לא לעיכובא הוא כלל וכ״ש בזה שלא מזכר עקב כלל בב״ש בדאי לא נכון הוא לעשות עי״ז הפ״א שטר ע״כ הג״ה] ויהיה לה (ה) שוקן על פניה לבד ממה שיעשה פ״א שטר מבחוץ כי אפילו בתמונת הפי״ת גופא העקב לא לעיכובא הוא כלל וכ״ש בזה שלא מזכר עקב כלל בב״ש בדאי לא נכון הוא לעשות עי״ז הפ״א שטר ע״כ הג״ה] ויהיה לה (ה) שוקן על פניה לבד ממה שיעשה פ״א שטר ויורד למטה אל הנקודה שבתוכה ותהיה הנקודה תוליה בה כי הנקודה ומשך עוקלה יהיה בתמונת וא״ו כשיהפוך הפ״א. ומה״ט תהיה הנקודה למטה לבד שמאל עגולה כתמונת ראש הוא״ו. ולא תגע הנקודה בשום מקום מנפחים ואם נגעה (ו) פסולה. גם יהיה בהנקודה (ז) שלא תהיה הפוכה לבד חוץ דאל״ה נ״ע אפילו דיעבד. ואם לא תלה הנקודה (ח) בהעוקץ שעל פני הפ״א והרחיקה מקלחה הגג לנפחים יש להסתפק ט ודינו כמו בה׳ שתלה רגל שמאלו בחמלעת הגג וכנ״ל באות ה״א. ואם לא נגעה הנקודה בגגה ותיוקן קרלחה פ״א יש לתקן ותיקון מועיל

שער הציון

לעיכובא הוא: (ג) עיין באות מ״ם סתומה בשער הציון אות הנון ד׳: ע (א) כ״י: (ב) דאם הקו שוה פסול אפילו בדיעבד: (ג) פשוט: (ד) דאם לגמרי בעמידה אינה תמונת עי״ן. כראוי וא״ע אפילו לענין דיעבד ועיין בר״ן פ׳ הטוה: (ה) לכתחלה וא״ל שגם עיקר תמונת ראשה שהיא זי״ן עובר למעלה משני הלדים אינו מעכב בדיעבד דענינן רק שיהא מכר הראש ולא יהיה קו שוה דומיא דמה שהקיל הפמ״ג בדיעבד בנו׳ בגדו השמאלי שהיא ג״כ זי״ן ועיין לעיל בסוף אות טי״ת: (ו) לכתחלה: **ב** (א) כולו בב״י: (ב) הוא פשוט: (ג) ג״ז רק לכתחלה: (ד) ג״ז אינו מעכב בדיעבד וכמו שמוכח מנו״ב הנ״ל באות מ׳: (ה) ג״ז לכתחלה: (ו) ב״ש בא״ב הראשון והאחור: (ז) פמ״ג בסוף הפתיחה לנ״ב: (ח) פמ״ג: **ה** (א) ב״י: (ב) עיין בב״י. פשוט: (ג) בית יוסף: **צ** (א) ב״י כל הענין: (ב) ולכתחלה נ״ל: (ג) ומ״מ נ״ל דאפילו הפמ״ג דמסתפק מה בנו״ן כפופה לענין דיעבד מודה בגד״ע דלא מעכב בדיעבד ולא בענין רק שיהא מכר הראש ולא יהיה קו שוה תומיא דנו״ת שגם שם תמונתו כ״ף זי״ן והקיל שם הפמ״ג ושאני נו״ן דמזכר בגמרא שתמונתו למעלה הוא כענין זי״ן ועיין לעיל בסוף אות טי״ת: (ד) כמו בנו״ן כפופה לעיל וכשלמא שם אפשר דהוא לעיכובא כדי שלא תדמה לכ״ף כפופה או לפי״ת משא״כ כאן ולכך כתבתי לכתחלה: (ה) ב״ש בדף יב: **ל** (א) הכל מבואר בפסיטות: **ק** (א) ב״י ולכתחלה: כל

לדעת האר״י ז״ל **ע**

אפילו בתו״מ וכנ״ל בסי׳ ל״ג סכ״ה ע״ש. ואם לא עשה הגקודה רק קו שוה עיין לעיל סוף אות אל״ף:

צורת אות פ״א פשוטה ף

אות פ״א פשוטה (א) צריך לעשותה (ב) לכתחלה **ף** בזוית למעלה כמו שהכפופה היא למעלה. גם צריכה להיות מרוכה לכתחלה כשיעור שתהא רחוקה לעשות פ״ל כפופה אם מכפפה ובדיעבד אם יש ברגל ימיני מכעבד מקום הנקודה ולמטה כמלא יו״ד די בכך [הפמ״ג כתב סתם כמלא יו״ד מהיכך והכוונה כאשר כתבנו דאל״ה אין צורת אות אות עליו] ומ״מ אם נמצא כן בס״ת ואפילו בתפילין לכתחלה בדאי חייב לתקן האות ולהשלימו כדין ואין בזה משום שלא כסדרן כיון דבלא המיקון הוא כשר. ועשיית נקודת הפ״א ועוקלה הוא הכל כמו בכפופה. גם יזהר (ג) שלא תהיה הנקודה הפוכה לגד חוץ כדי שלא תדמה לחי״ו. אם לא נגעה הנקודה בגג אז אהרמיק הנקודה מקלה הגג לנפחים הכל דינו כנ״ל בכפופה:

צורת אות צד״י כפופה צ

אות צד״י כפופה [ב] תמונתו כמו נו״ן כפופה ויו״ד על גבה הראש הראשון שממין שהוא כעין יו״ד (א) יהיה פניה (ב) נוטה קצת כלפי מעלה. ודבק רגל היו״ד דיוק טוב בנוטר הלד״י ומאוד יזהר להדביק באמצע הנוטר ולא למטה שלא תדמה לעי״ן. ולאמה השני יהיה כמין זי״ן נוטה לכאן ולכאן כי אין להמשיך הנוטר מקצה הראש כ״א מאמצעו (ג) כמו בנו״ן לעיל. והנוטר יהיה קצת עב ואורך קצת ומוטה לגד ימין כדי להסמיך אות אצל ראשה ומושבה התחתון (ד) יהיה משוך לכתחלה לגד שמאלה היטיב יותר מן שני הראשים ותהיה לכתחלה עגולה למטה בגד ימין כמו כל הכפופות. וג׳ תגין על ראש השמאלי ואם לא נגע היו״ד בהנו״ן עיין בסימן ל״ב סכ״ה. ואם הראשים נוגעים יותר ממקום דיוקס דהיינו שאין מכר הראש אלא קו שוה עיין לעיל בסוף אות א׳. ויזהר מאד (ה) שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד עיין בסוף אות ש״ן מה שכתבנו שם:

צורת אות צד״י פשוטה צ

אות צד״י פשוטה (א) יהיו ראשיה כמו בשל **צ** כפופה והיא מורכבת ג״כ מיו״ד ונו״ן ואף מנו״ן פשוטה ע״כ גופה פשוט כמו אות נו״ן פשוטה ושיעור אורכה שתרד למטה מדיוק הראשים לכתחלה בכדי שיהא ראוי לעשות לד״י כפופה. ובדיעבד פסק הפמ״ג שאם הוליא ממקום דיוק היו״ד לנו״ן רק כמלא יו״ד כשר אבל אם לא נשאר כמלא יו״ד נ״ע. אם נגעו הראשים יותר ממקום דיוקס או שנגעו זה בזה או שנפסק בין היו״ד להנו״ן דינו כמו בכפופה וכנ״ל:

צורת אות קו״ף ק

אות קו״ף יהיה (א) גגה שוה ותג קטן ל״ל על גגה בגד שמאל על פניה לכתחלה ויעשה הקוף דק כדי שלא יקלקל בזה תמונת

ביאור הלכה

עליהן היה נראה לן לכאורה דע״י הדיבוק אבדה צורתה דמו אין שם כ״ף עליה ואפ״ה כתב הפמ״ג דמהני תיקון דמיקרי עדיין צורתה עליה כיון דהכל מורגלין בכפו״ן כאלו וא״כ כ״ש בענינו דאפילו בנו״ן פשוטה שהחמיר הר״ן עכ״פ אין לנו מקור מהגמרא דלא ליהני תיקון בשם עשאו למעלה בצורת וא״ו עאכו״ו דאין לנו להחמיר בצורת נו״ן כפופה אם עשאו למעלה בצורת וא״ו דלא ליתהני תיקון כנ״ל פשוט. ומ״ש שיגרור קצת דאם יגרור הרבה יאבד תמונתו וכשיתקן אח״כ יהיה בה שלא כסדרן. ומ״ש ואח״כ יוסיף עליו דיו דאם יעשה בהיפך ויהיה רחב הרבה אפשר דעי״ז יקרא אבד עיקר תמונתו דאין הכל מורגלין בזה ולא יועיל אח״כ מה שיגרור מצד שמאל. ודע עוד דלדעת הפמ״ג דמהני לתרוייהו בחדא מחתא אפילו לענין דיעבד אלמא דס״ל דאין לחלק בין פשוטה לכפופה כיון דשניהן שם נו״ן עליהן [ותדע דבכ״ף פשוטה שעשאו מרובע גמי מצדד בהפוסקים דס״ל אפילו בדיעבד פסול] אל״כ לדבריו יש גמי לומר דהנ״ג בגמ״ש פתוחה אם עשאו למעבה ג״כ עגולה דשם אפילו בדיעבד מועיל אם ס״ם עליהן וכמ״ש סתומה ודאי פסול דהוי כבלל ממ״ן סמכין מ״כ ה״ג בפתוחה וא״ע לדינא. ותיקון מהני מה אפילו בתו״מ דבלא״ה ג״כ עדיין עיקר צורתה עליה:

לדעת האר״י ז״ל **צ**

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב כתב שגופה משוך תחתיה בעמידה ולא ״בעמידה קצת״. [ואפשר שסובר דבעמידה לגמרי ג״כ כשר ולא כהשער ציון. אבל מסתברא דהרב לא פליג על המשנ״ס דמקור הדין הביא הרב מהב״י ושם הלשון ״בעמידה קצת״], עוד הביא הרב שלפי קבלת האריז״ל יהיה אות ״ע״ ב׳ קרן של העיינ״ן שבתפילין כשתי וויי״ן ישרות, ובמשנ״ס לא הזכיר זאת. ב) הרב בשו״ע מביא שעל פי קבלת האריז״ל כל ה״צ״ שבתפלין יהא ראש ימין כמו יו״ד הפוכה ושמאלה נו״ן כפופה.

הקו"ף דהיינו שלא יראה עי"ז כלום"ד מגד אחד ונספר מעשה רקח כתב דמעשה זה יעמיק המג מקלה הגג עי"ש. * ויריכה הימנית ג"ל למטה (ב) כפוף היטיב לגד רגל שמאל כמו צורת כ"ף כפופה אך שתהיה קצרה הרבה מן הגג ורגל השמאלית תלויה בה והיא כצורת וו"ן פשוטה אך שקצרה מעט וע"כ תהיה ראשה עב ומתמעט והולך כמו בוו"ן. ולא ירחיקנו (ג) לכתחלה מן הגג יותר מעובי הגג ויש לכתחלה למשוך רגל שמאל התלויה בחלכסון קצת לגד ימין ומאד יזהר שלא יגע הרגל להגג (ד) או ליריכו שנגלו ואף לא יהיה סמוך להגג לכתחלה אלא יהא בינו לבין הגג חלק כ"כ בכדי שאדם בינוני (ה) ישרינו היטב מעל ס"מ שע"ג בימה כשהוא קורא בו. ולא יהיה הרגל נגד אמצע הגג אלא בצופן בגד שמאל ואם נגע הרגל (ו) בגגו וה"ה בריכו שנגלו או שעשה הרגל באמצע הגג (ז) הכל דינו כמו באות ה' וכמבואר שם לעיל באות ה"א. ואם אורך הרגל השמאלי הוא רק כמו יו"ד מכנגד מקום הכפיפה ולמטה כשר בדיעבד [כנ"ל כוונת פמ"ג במה שכתב לענין קו"ף בד"ה קי"ל ניקב רגל הה"א וכו' קו"ף רי"ש וכו' ומה שסיים אם נשאר מירך הימין משוש אחריני נקט]:

צורת אות רי"ש ר

אות רי"ש גגה שוה לכתחלה ומאוד יזהר (א) שתהיה עגולה ממש מאחוריה כדי שלא תדמה לדלי"ת ואם נראית כדלי"ת פסולה (ב) ואם ספק מראין לתיקון ויריכה יהיה קצר כדי שלא תדמה לכ"ף פשוטה וגגה ארוך כאורך ב' (ג) כדי שלא תדמה לוא"ו ובדיעבד אם יש ספק מראין לתיקון וכנ"ל. ואם עשה רגל הרי"ש קצר כמו יו"ד לי מה בדיעבד פמ"ג ועיין לקמן בקוף אות תי"ו:

צורת אות שי"ן ש

אות שי"ן יש לה שלשה ראשים (א) ראשה הראשון עם ירך הנמשך ממנו הוא כעין וא"ו ופניה (ב) כלפי מעלה קצת והראש השני יהיה כעין יו"ד ופניה ג"כ קצת כלפי מעלה ועוקץ קטן עליה לכתחלה והראש השלישי צריך לעשותו בתמונת זי"ן וג' תגין עליו. וכן כל אותיות "ש"ע"ט"ע"ז "ג"ץ ראשם השמאלי הוא כזי"ן. ויזהר שלא יגעו הראשים זו בזו. הראש השמאלי הזה יהיה לכתחלה יריכו ממש (ג) בעמידה וימשך אליו הירך מן הראש הראשון בשפוע למטה עד מקום מודו וירך הראש השני ג"כ ימשך בשפוע לגד שמאל למטה עד שיהיו השלשה ראשים מתוברים למטה במקום אחד. ואם היו"ד האמצעי לא נגעה בשוליה מבואר דינו בל"ב סב"ה ע"ש. ולא יהיה מושב השי"ן רחב ולא עגול אלא חד ואז יהיו כל הג' ראשים עומדים למטה על רגל אחד בקו"ף ורי"ש ובדיעבד אם עשה מושב השי"ן רחב נשאר הפמ"ג בל"ע. אם כתב שי"ן של ד' ראשים פסולה ולא די בגרירת ראש אחת דהוי חק תוכות אלא צריך לבטל האות ולהשלימה ובמו"מ אם כתב לאחריה אין מועיל תיקון דהוי שלא כסדרן [פר"ח בא"ע

ביאור הלכה

* ויריכה הימנית וכו' כ"ף כפופה. ובדיעבד נראה דאפילו כפוף מעט די עיין בב"י וכן משמע דעת רש"י בשבת ק"ד ע"א ד"ה ליעול בהך ע"ש וכן משמע מרבינו ירוחם והאגור שכתבו שיאריך רגל הקו"ף שלא ידמה לה"א מכל זה משמע דפחות למטה ועכ"פ כפוף מעט די. ועיין בספר בית אהרן שהביא בשם הרבב"ז שעיקר צורתה רי"ש וו"ן והאריך שם בענין זה ופיים בזה הלשון ונראה שצורתו כמו רי"ש רק שתהיה הקצה של רי"ש עקוס לשמאל כמו למ"ד וכן נראה מספר מגן דוד להרבב"ז ונלאת ידי הכל יעשה למטה כפוף כעין כ"ף וכן נהגו לא כמקצת סופרים שעושים צורתה כמו עיקוס של למ"ד כזה ק זה לא כתב וקונץ בנטיעות רק כמ"ש עכ"ל:

קצת כללי מוקף גויל מבעל פמ"ג

תחלת הכתיבה צריך מוקף גויל בכל גדדין של האותיות ואפילו בקולו של יו"ד השמאלי [מנחות דף כ"ט לפיר"ת דפסקו כוותיה רוב הפוסקים] מה"ת דכתיב וכתבתם כתיבה תמה [עיין ב"י וכ"ח והרי"ש] ומבפנים נמי בעינן מוקף גויל [עי' סי' ל"ב סט"ו בבה"ל] ויש להמתיר לאפי' מגד מ' בפנים אם אינו מוקף גויל פוסל כמבחוץ[ולא כנ"ז דמיקל שם בזה] וכל זה בתחלת הכתיבה אבל אם לאחר שנכתב ניקב או אכלו

הגהות ותיקונים: א) ק"ד: הדעת האר"י ז"ל. עש

ופמ"ג בפתיחה ולדוד אמת ושמרי אחרונים דלא כמהריק"ש אם יש הפסק בחיה מהראשים מבואר דינו לעיל בל"ב סכ"ה. אם נגעו אחיה מהראשין יותר ממקום דיבוקם דהיינו שאין מיכר הראש אלא קו שוה פסול ואין תיקון מועיל בזה. אם נגעו (ד) הראשין זה בזה אפילו כחוט השערה פסול. ולענין תיקון עיין בספר משנת אברהם שכתב דרוב הפוסקים סוברים דמהני בזה גרירה דלא מיקרי נשמתית צורתה עי"ז ורק החסרון הוא משום דאינו מוקף גויל באותו מקום עי"ז ולכך מהני גרירה אמ"כ ול"ע אחרי דיש ג"כ הרבה מהפוסקים שמחמירין בזה אין להקל רק בחו"מ אם כתב אחריו דלא מהני בהו שלא כסדרן משא"כ בס"ת צריך לבטלו מצורת אות ולהשלימו:

צורת אות תי"ו ת

אות תי"ו יהיה (א) גגה עם רגל ימין (ב) כמו דלי"ת ורגל שמאלו יש שעושין בתוך התי"ו כעין וא"ו הפוכה ויש שעושין כעין דלי"ת קטנה הפוכה וכל מקום שהלכה רופפת בדק הלוך אחר המנהג וכ"ז לכתחלה. ורגל שמאל יגיע למעלה כי כל האותיות שלימות גוף אחד. ורגל ימין יהיה קצר שאם יהיה ארוך שמא תדמה לתיבות דלא חכים ולא טיפש לפ' פשוטה וימשך להרגל בתוך התי"ו כדי שיהיה סוף רגלה השמאלי כנגד סוף גגה ולא בולט סוף הרגל לחוץ כדי שיהיה יוכל להסמיך אליה אות אחרת מלמעלה למטה גם לא יהיה הגג בולט להלאה מרגלה ובדיעבד (ג) אם גגה עוברת להלאה מרגלה והרגל באמצע דינה כמו שנתבאר לעיל באות ה"א. אם (ד) עשה רגל השמאלי קצר כיו"ד קטנה הפוכה בתוך התי"ו י"ל שנשתנה כפ"א פשוטה ופסולה ואפילו אם הגג רחב כפלים כירך דפ"א פשוטה אין שיעור לרגלה רק לכ"ף פשוטה יש שיעור לרגלה כפלים כגג שלא תדמה לרי"ש או לדלי"ת. אם עשה רגל התי"ו קו שוה ולא בולט סופו לחוץ עיין לעיל בסימן ל"ב בסוף סי"ח ובמ"ב שם ס"ק ל"א. אם רגל הימיני של התי"ו נפסק ואין בו רק כמלא יו"ד כשר כ"כ פמ"ג בפתיחה במ"ש יראה לי דה"ה לשאר אותיות וכו' עי"ש ולפ"ז ה"ה אם לכתחלה לא עשה רק כמלא יו"ד כשר כמו לענין ה"א ועיין במאור הלבה בסי' ל"ב לענין ה"א שבארנו שם דאם הראינו לתיקון והתיקון לא קראה לאות ל"ע בזה. כל אות שיש בה פסק שמא אין בה כשיעור הראוי בענין שהיא פסולה או שמא אין צורתה עליה בענין שהיא פסולה מראין לתיקון שאינו לא חכים ולא טיפש ואם יודע לקרותה כהלכתה כשרה וא"ל תיקון אבל אם ידוע לנו שאין האות בהלכתה אפילו אם הקלקול הזה נעשה לאחר הכתיבה אין קריאת התיקון מועלת כמו שנתבאר בסי' ל"ב סט"ז וע"ש בסכ"ה באחיה דבר מועיל תיקון. אם יש הפסק באותיות הפשוטות כגון וא"ו וו"ן פשוטה וכדומה שיש הפסק באורך האות וצריך להראו' להתיקון (ה) צריך לכסות לו מה שלמטה וכ"ש אם נשאר רושם החלוד למטה דכו"ע מודים לצריך לכסות שהתיקון יטעה לקרא זה להאות:

שער הציון

(ב) כל הענין בב"י: (ג) פשוט: (ד) מספר כתיבה תמה והדין עמו דאל"ה לא מיקרי הרגל תלויה וכן משמע שבת ק"ג[א] ע"א בגמרא דיש הפסק בין הרגל לגוף הקו"פ: (ה) מ"א בסימן ל"ו בשם הרמ"ע וכ"כ הא"ר: (ו) לעיל בסימן ל"ב סי"ח ע"ש ובבה"ל: (ז) פמ"ג באות ק' בפתיחה: ר (א) כל הענין בב"י: (ב) טור וכעין זה למעלה באות ב' ע"ש: (ג) ב"י בא"ב שלישי: ש (א) כל הענין בב"י: (ב) ולכתחילה: (ג) ב"ש בא"ב האחרון: (ד) ב"ש בדף י"ב ע"ג: ת (א) כולו בב"י ופמ"ג: (ב) ולכתחילה כן מוכח בב"ש בא"ב הראשון: (ג) פמ"ג בפתיחה: (ד) פמ"ג: (ה) מלעיל סימן ל"ב סט"ז:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב כתב: שצורת ה"ש" הוא ב' ראשיה הראשונים יהיו כעין יו"ד שפניה למעלה וכו' וראשה הג' כעין "ז" ומוסיף שלפי קבלת האריז"ל כל השינו"ן שבתפילין יהיו ג' קוין כג' ווי"ן ישרות. ב) בשו"ע הרב כתב: לא יהיה מושב רחב למטה, אלא חד לצד שמאל לכתחלה, [משמע שבדיעבד כשר].

הלכות תפילין סימן לז

לז זמן הנחת תפילין. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]גדול (ת) (א) שכר מצות תפילין וכל מי (ב) שאינו מניחם הוא (ג) בכלל פושעי ישראל (ג) (ד) [ב]בגופן: ב * [ג]מצותן להיותם עליו כל היום אבל מפני שצריכים גוף נקי שלא יפיח בהם ושלא יסיח דעתו מהם ואין כל אדם יכול ליזהר בהם נהגו [ד]שלא להניחם כל (ג) [ת] היום ומ״מ צריך כל אדם ליזהר בהם (ה) להיותם עליו (ו) * בשעת ק״ש (ז) ותפלה: ג * [ה]קטן (ח) היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא יפיח בהם: הגה ושלא ליכנס בהן למ״ת הכסא (רש״י פרק לולב הגזול) חייב

א מנחות מ״ד
ב רא״ש הנה י״ז
ג טור ד הרא״ש
ה קובה מ״ג

באר היטב

(ת) שכר. בס״ם איתא דמאריך ימים. ובשמושא רבא איתא שהוא מובטח שהוא בן עה״ב ושאין גיהנם שולט בו ושעונותיו נמחלים לו. וכתב הרא״ש אם יזהיר בתפילין כף זכות מכרעתו. ואם פשע בהם כף חובה מכרעתו שאין לך גדול במצות עשה יותר מתפילין. חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר חייב להניח תפילין אבל אינו שומע ואינו מדבר אין מוחין בידו מלהניחם אם רוצה ע״ת וכ״כ בשיורי כנה״ג סימן ל״ת. והבאר היטב אשר לפני לא העתיק היטב ע״ש: (ב) בגופן. ודוקא שאינו מניחם בשביל ביזוי מצוה אבל הירא להניחם משום דבעי גוף נקי ושמא לא יזהר בקדושה כראוי אע״ג דעבירה היא דבקל יכול אדם ליזהר בשעת ק״ש ותפלה (ת) מ״מ לא הוי בכלל פושעי ישראל. וכ״ם אם המצוה תמיד חביבה עליו ונזהר שיהיה גוף נקי אך עתה אינ ליה אונס חולי שאין גופו נקי לכו״ע אין עליו דין פושעי ישראל כלל. ודע דכתב הב״ח דאפילו אם אין המצוה חביבה בעיניו אך ממנע מלהניחם מפני ביטול מלאכה או שאר הפסד ממון או מחמת עצלות (ב) ג״כ הוא בכלל פ״י בגופן אך דיש חילוק ביניהם לענין עונש ע״ש. וד״ז הוא תוכחת מגולה לאותן אנשים שמפני עצלותן מצוי שיהיו תפיליהן מונחין על מצחן ולא על הקרקפתא וגם הש״י אין מונח על מקומו כדין דהלא זה הוא כמי שלא הניח כלל. וכבר זרז ע״ז ג״כ אותנו הפמ״ג בסימן כ״ז שכתב שם דתפילין שמונחין שלא במקומן הרי הם כמונחין בכיסן. ועיין לעיל בסימן כ״ז בבה״ל שהארכנו בזה(ד) בגופן. ודינו פסוק בס״ם ר״ה י״ז דאפילו הוא אינ ביוני דדרכו של הקב״ה להטות הכף לכפי חסד מכיון שנמצא בתוך עונותיו עון זה כף חובה מכרעת והוא מוכרח לירד לגיהנם ואם ח״ו ג״כ עונותיו מרובין מזכיותיו נידון בגיהנם י״ב חודש ואח״כ גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרת אפרן תחת כפות רגלי הצדיקים. וע״ם בתוס׳ דכ״ז בשלא עשה תשובה. (ג) ויען כי גדול כח המצוה כ״כ ולהיפך העונש ר״ל לכן יזהר כל אדם לקנות תפילין מסופר מומחה וי״ש ובעל תורה וכן לעונות יקנה מאיש נאמן כדי שיהא בטוח שנעבדו לשמן מעורות טהורות כי מי שהוא מניח תפילין פסולים לא לבד שאינו מקיים המצוה אלא (ד) שמבזה כמה וכמה ברכות לבטלה שהוא עון גדול. ובעו״ה רבה המכשלה בזה שקונים תפילין ורצועות ממאן דהוא לפי שמוכרים בזול ורובן אינם מרובעין ועוד יתר קלקולים שמצוי בהם בעת כתיבתן וכל ירא שמים יתן אל לבו אם על מלבושיו וכליו הוא מהדר שיהיו כתיקונם מכ״ש בתפלי שמים שלא ימאס ויחוס על הכסף אלא יהדר לקנות אותן שהם בודאי כשרים אף שמחירם רב. וכתב הד״מ בשם המרדכי יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר זה אלי ואנוהו דהיינו שכתבן בבגד אומן בכתב נאה ובדיו נאה ובקולמוס נאה וקלפים נאים: ב (ה) להיותם עליו. דבזמן קצר כזה בקל יכול ליזהר מהפחה ומהסח הדעת: (ו) בשעת ק״ש. דכל הקורא ק״ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ואם לא נזדמן לו אז או שהיה חולה מעייס בשעת מעשה כל היום זמנו ומחויב להניחן עכ״פ כדי שלא יבטל יום אחד ממצות תפילין: (ז) ותפלה. ועיין לעיל סימן כ״ה סי״ג. וזהו לכל אדם אבל אנשי מעשה נוהגין ללמוד אחר התפלה בתפילין (ה) אך יש ליזהר שלא לדבר בהם (ו) דברים בטלים דמלבד איסור דברים בטלים הוא גם עי״ז לידי היסח הדעת. ועיין לעיל בסימן כ״ח סק״ג[2] ובמעשה רב: ג (ח) היודע. דקודם לכן אין רשאי להניח תפילין ולאו

שערי תשובה

[ת] היום. עבה״ע וכבר כתבתי מה לעיל ס״ם ל״ד ע״ש. וגראה דע״ש לאו דוקא וה״ה ערב יו״ט שא״ל שלפי הטעם שכבר נתנוגן קדושת שבת והיינו משום דתוספת שבת דאוריתא דא״כ גם תוספת יו״ט דאוריתא כמ״ש הב״י סי׳ רס״א ע״ש. ועיין בשו״ת שמש לדקה חלק א״ח סי׳ ז׳ וסי׳ ח׳ שהוכיח לדיכא איסורא מה מדינא והנוהג להניחם מנע״י קודש שתחול קדושת שבת אין מוחין בידו אך שם בסימן ז׳ כתב בשם המקובל מהר״ר מיימין כהן ז״ל ששאל לכמה

משנה ברורה

א (א) שכר. שכל המניחן מאריך ימים בעוה״ז שנאמר ד׳ עליהם יחיו כלומר אותם שנושאים שם ה׳ עליהם בתפילין יחיו ומובטח שהוא בן עוה״ב ואין אש של גיהנם שולט בו וכל עונותיו נמחלין לו. עוד בשם השמושא רבא: (ב) שאינו מניחם. פי׳ אפילו מניעתו הוא רק לפרקים וכ״ם אם מבטל תמיד ממצוה זו והפמ״ג המא בשם נ״ל דאפילו מי שבטל מתפילין יום אחד הוא ג״כ בכלל פושעי ישראל: (ג) בכלל פ״י. ודוקא שאינו מניחן בשביל שהמצוה בזויה בעיניו אבל הירא להניחם משום דבעי גוף נקי ושמא לא יזהר בקדושה כראוי אע״ג דעבירה היא דבקל יכול אדם ליזהר בשעת ק״ש ותפלה (ת) מ״מ לא הוי בכלל פושעי ישראל. וכ״ם אם המצוה תמיד חביבה עליו ונזהר שיהיה גוף נקי אך עתה אינ ליה אונס חולי שאין גופו נקי לכו״ע אין עליו דין פושעי ישראל כלל. ודע דכתב הב״ח דאפילו אם אין המצוה בזויה בעיניו אך ממנע מלהניחם מפני ביטול מלאכה או שאר הפסד ממון או מחמת עצלות (ב) ג״כ הוא בכלל פ״י בגופן אך דיש חילוק ביניהם לענין עונש ע״ש. וד״ז הוא תוכחת מגולה לאותן אנשים שמפני עצלותן מצוי שיהיו תפיליהן מונחין על מצחן ולא על הקרקפתא וגם הש״י אין מונח על מקומו כדין דהלא זה הוא כמי שלא הניח כלל. וכבר זרז ע״ז ג״כ אותנו הפמ״ג בסימן כ״ז שכתב שם דתפילין שמונחין שלא במקומן הרי הם כמונחין בכיסן. ועיין לעיל בסימן כ״ז בבה״ל שהארכנו בזה(ד) בגופן. ודינו פסוק בס״ם ר״ה י״ז דאפילו הוא אינ ביוני דדרכו של הקב״ה להטות הכף לכפי חסד מכיון שנמצא בתוך עונותיו עון זה כף חובה מכרעת והוא מוכרח לירד לגיהנם ואם ח״ו ג״כ עונותיו מרובין מזכיותיו נידון בגיהנם י״ב חודש ואח״כ גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרת אפרן תחת כפות רגלי הצדיקים. וע״ם בתוס׳ דכ״ז בשלא עשה תשובה. (ג) ויען כי גדול כח המצוה כ״כ ולהיפך העונש ר״ל לכן יזהר כל אדם לקנות תפילין מסופר מומחה וי״ש ובעל תורה וכן לעונות יקנה מאיש נאמן כדי שיהא בטוח שנעבדו לשמן מעורות טהורות כי מי שהוא מניח תפילין פסולים לא לבד שאינו מקיים המצוה אלא (ד) שמבזה כמה וכמה ברכות לבטלה שהוא עון גדול. ובעו״ה רבה המכשלה בזה שקונים תפילין ורצועות ממאן דהוא לפי שמוכרים בזול ורובן אינם מרובעין ועוד יתר קלקולים שמצוי בהם בעת כתיבתן וכל ירא שמים יתן אל לבו אם על מלבושיו וכליו הוא מהדר שיהיו כתיקונם מכ״ש בתפלי שמים שלא ימאס ויחוס על הכסף אלא יהדר לקנות אותן שהם בודאי כשרים אף שמחירם רב. וכתב הד״מ בשם המרדכי יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר זה אלי ואנוהו דהיינו שכתבן בבגד אומן בכתב נאה ובדיו נאה ובקולמוס נאה וקלפים נאים: ב (ה) להיותם עליו. דבזמן קצר כזה בקל יכול ליזהר מהפחה ומהסח הדעת: (ו) בשעת ק״ש. דכל הקורא ק״ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ואם לא נזדמן לו אז או שהיה חולה מעייס בשעת מעשה כל היום זמנו ומחויב להניחן עכ״פ כדי שלא יבטל יום אחד ממצות תפילין: (ז) ותפלה. ועיין לעיל סימן כ״ה סי״ג. וזהו לכל אדם אבל אנשי מעשה נוהגין ללמוד אחר התפלה בתפילין (ה) אך יש ליזהר שלא לדבר בהם (ו) דברים בטלים דמלבד איסור דברים בטלים הוא גם עי״ז לידי היסח הדעת. ועיין לעיל בסימן כ״ח סק״ג[2] ובמעשה רב: ג (ח) היודע. דקודם לכן אין רשאי להניח תפילין ולאו

ביאור הלכה

* מצותן וכו׳. עיין בפמ״ג שמתפקק אם מן התורה חייב כל היום או מן התורה די ברגע אחד שמניח ומדרבנן כל היום ובעלוה עכשיו שאין לנו גוף נקי ומסיק דעיקרן של דברים דאם לא הניח יום א׳ כלל לתפילין ביטל מ״ע ובהניח רגע עליו קיים המצוה אבל מצוה מן המובחר מן התורה להיותן עליו כל היום וכו׳ עיין שם. ובספר ישועות יעקב פסק דמן התורה מצותן כל היום עיין שם. ועיין בספר מ״ר שמוכח מדבריו דמי שיודע שיש לו גוף נקי אין לו לפטור א״ע ממצות תפילין כל היום. ופשוט דכוונתו אם יודע שיוכל ליזהר א״ע ג״כ מהיסח הדעת דהיינו עכ״פ משחוק וקלות ראש כמו שכתבנו לעיל בכלל[1] כ״ח עי״ש. ועיין בספר מעשה רב שכתב דאם חושש ליזהרה בפני הבריות מותר בשל יד לבד. ומ״מ טוב לעשות של ראש קטן והרצועות יהיה ג״כ מכוסות מלילך בשל יד לבד עכ״ד ואחרי המקיים כדינו כמשאמ״ל במגילה כ״ח שאלו תלמידיו את ר״א[2] במה המרבה ימים א״ל וכו׳ ולא הלכתי ד״א בלא תורה ובלא תפילין: * בשעת ק״ש ותפלה. ומ״ע בתשובה שמיקון להניחם שיית במנחה ובע״ש לא יניחם של״ה: * קטן וכו׳. נראה פשוט לדעת המחבר אם מאיזה טעם לא קנה אבו עטרו תפילין כגון שלא היה יכול לשמרם בטהרה וכה״ג ונעשה בנו בן י״ג שיש חיוב אחד שוב אין על אבו מצות חינוך דאיש הוא וחייב מעצמו בכל המצות ואם אינ עני הוא כל ישראל חייבים מה וכמו שכתב הפ״מ בסק״ד: חינוך

שער הציון

(ת) מ״א בשם התוס׳ והרא״ש: (ב) ולע״ק עליו מש״ם דר״ה י״ז ע״א למה צריך לתרץ דאיירי במחלה ע״מ יתרץ בבה״ג וי״ל: (ג) מ״א: (ד) פמ״ג: (ה) גרמי יוסף: (ו) מעשה רב:

הגהות ותיקונים: א) בסימן: ב) ר״ז: ג) סק״א:

אביו * לקנות לו תפילין (ט) לחנכו: הגה * וי"מ * דהאי קטן (י) דוקא שהוא (יא) בן י"ג (ד) [ג] שניס ויוס אחד (בעל העיטור (יב) * וכן נהגו ואין לשנות (דברי עצמו):

לח דין מי הם החייבים בתפילין והפטורים. ובו י"ג סעיפים:

א (א) אחולה מעיים (ב) פטור (מ) [מ] (ג) מתפילין: הגה אפילו אין לו (ב) (ד) נער אבל שאר חולה אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושב עליו (ה) פטור וא"ל חייב (מרדכי מ"ח ומיימוני פ"ד): **ב** (ו) מי שברי לו שאינו יכול (ז) להתפלל בלא הפחה מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי (ועיין לקמן סימן פ) ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי (ח) בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש (ט) ויברך: **ג** (י) נשים ועבדים פטורים מתפילין מפני שהוא מצות עשה (יא) שהזמן גרמא: הגה ואם (יב) הנשים רוצין להחמיר על עצמן (יג) מוחים בידן (כל בו): **ד** המניח תפילין צריך (יד) ליזהר מהרהור תאות (ג) אשה: הגה ואם מ"מ לו בלא הרהורים מוטב (טו) שלא להניחם (כל בו וא"ח):

א מולין ק"י ב תשובת רא"ש כלל ד' סימן מ' ג ברכות כ' ד ב"י בפירוש הירושלמי שמביא בא"ח ראיה למה שכתבו בשם הר"מ

שערי תשובה

גדולים בא"י ואמרו לו שאין להניח תפילין בע"ש ע"ש: [ב] שניס. עבה"ט וכל שהגיע לי"ג ויום אחד אף שאין ידוע שהביא[א]) שערות חייב בתפילין מדינא מחמת חזקה דרבא דכל שהגיע לכלל שניס חזקה הבא סימנים ועיין לקמן סי' נ"ה לענין שנת העיטור ושאר דיניס בזה:

[מ] מתפילין. עבה"ט ועיין בחו"י שכתב דאפי' לא הניח תפילין מעולם אין לברך שהחיינו כיון דרגילה ומדירה (עיין בי"ד סי' כ"ח ובפ"ש שם) וכן בשיוס ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחיינו. ובלידת בן זכר יש מברכין שהחיינו ולכן אין מברכין בשעת המילה ואפילו בלידת בן בכור כמ"ש ש"ך

באר היטב

(ד) שניס. והב"ח חולק וכתב דקטן הלומד תלמוד ויודע לשמור את עצמו חייב אביו לקנות לו תפילין גם הר"ש הלוי חלק א"ח סימן מ' פסק משהגיע לעשר שניס חייב לחנכו במצות תפילין. ועכשיו נהגו להניח ב' או ג' חדשיס קודס הי"ג שניס מ"מ:

(מ) מתפילין. מי שביטל מצות תפילין מחמת חולי ועברו עליו למ"ד יוס שלא הניחס אם כשחזר והניחס צריך לברך שהחיינו או לא פסק בתשובות חות יאיר סימן רל"ט[ב]) דא"ל לברך שהחיינו כיון דאינו מצוה דאתא מזמן לזמן ע"ש: (ג) נער. אפילו הולך בשוקים וברחובות פטור. וכתב המ"א דאם רוצה להחמיר בשעת ק"ש ותפלה מותר כמ"ש בסעיף ג': (ג) אשה. עיין ב"י ומ"ש עליו המ"א והיד אהרן מיישבו:

ביאור הלכה

* לקנות לו. ויש לעיין אם יש לו ב' בניס אם חייב לקנות תפילין עבור כ"א או שיוצא בזה שיתנך מתחלה לבנו האחד ואחר שבלה תפילתו יתנם לבנו השני וכן בניס לו בן אחד והוא משיג לשאול לעבורו תפילין או שיתן לו את תפליו לק"ש ותפלה בכל עת החיוב דהיינו עד שיעשה לאיש אם יוצא בזה דאפשר מה דנקט הבריתא [סוכה ד' מ"ג[ג])] מביו קוטה לו תפילין היינו דוקא בזמנם שהיו מניחין תפילין כל היום ואין מצוי שישאיל א' לחבירו תפיליו משא"כ בזמנינו אדע דלא נקט כן בלולב שוב מצאתי בב"ח שמשמע קצת כדברינו ויש לדחות ע"ש וצ"ע:* וי"א וכו'. כתב הפמ"ג וז"ל ואיני יודע אם הוא י"ג שניס איזה חיוב יש על מביו לאיש בפ"ע הוא ואם הוא עני כל ישראל מצווין להחיותו וי"ל יג"ש ולא הביא ב' שערות ולפ"ז י"ל דה"ק עד רוב שנותיו אם לא הביא ב' שערות חייב לחנכו עכ"ל ואף דאז חייב מדינא מחמת חזקה דרבא וכמו שהביא בש"ת אעפ"כ י"ל דלא פקע מחביו מצות חיוב כ"ז שאין ידוע שהביא ב"ש אבל כ"ז דוחק גדול ועיין לקמן בסימן רכ"ה ס"ב דכשנעשה הבן י"ג אביו מברך ברוך שפטרני והיינו ממצות חיוב לפי מש"כ המ"א שם ולא אישתמיט אחד מהם לומר דדוקא כשידוע שהביא ב' שערות אלא בודאי דלענין חיוב שהוא דרבנן מוכל לסמוך על חזקה דרבא. והאמת יורה דרכו שלא ראה הפמ"ג את ספר העיטור מ"ב שבימיו עדיין לא נדפס כי לפי מה שכתב שם מוכח שלדידיה לא מזכר בגמרא האי דינא כלל לענין תקנתא דרבנן ומשמע מיניה דלא היה ע"ז תקנתא כלל רק לענין דאורייתא שאין בן י"ג מחוייב בתפילין כ"א כשיודע לשמור תפיליו והביא ע"ז המכילתא ראיה ממקרא ומדרשה[ד]) את המוקה הזאת עי"ש והוא אפילו אם הביא ב"ש דומיא דחיוב מזוזה המזכר שם עי"ש. ולענין קושית הפמ"ג מה שייך אביו לזה עיין בספר ברכי יוסף ויתישב לך. וכ"ז לפי שיטת העיטור אבל אנן קי"ל כדעת כל הפוסקים וכמש"כ הב"י דלא מזכר בגמרא האי דינא כלל לענין גדול רק לענין קטן ונהגו העולם להחמיר כהעיטור שלא להניח תפילין:* דהאי קטן דוקא. פי' ואז תליא בשם יודע לשמור תפיליו שזו היא שיעת בה"ע כמו שמפורש שם ומה דאין נוהגין כהיום לדקדק בזה אפשר דהרמ"א לא פסק לנהוג כוותי' רק לענין שלא יניח קודם בר מצוה ולא לזה וכן מוכח קצת בד"מ עי"ש א"ש דכ"ז דוקא בזמנם שהיו מניחין תפילין כל היום וקשה ליזהר בשמירתן אבל כהיום שאין מניחין רק בזמן ק"ש ותפילה תלינן מסתמא בשנעשה י"ג שידע לשמור תפיליו דומיא דהמבואר בס"ב אם לא כשנדע שאין יודע לשמור תפיליו: * וכן נהגו. עיין

משנה ברורה

חיוב הוא: (ט) לחנכו. במצות הנתנן וכן לנמדו הדיניס הנצרכיס לזה: (י) דוקא. וקודס לכן אין מניחו לבנו תפילין אפילו אם ירצה בדודאי אין יודע לשמור תפילין: (יא) בן י"ג שנים. היינו אפילו אם לא הביא ב' שערות (פמ"ג): (יב) וכן נהגו. ועכשיו נהגו להניח ב' או ג' חדשיס קודס שערות (פמ"ג): (יב) אם הולך בשווקים וברחובות פטור (ד) ואסור לו להחמיר על עצמו בזה אלא בשעת ק"ש ותפלה אם יודע שיוכל להעמיד א"ע בגוף נקי וכמו שכתב לקמן בס"ב: (ה) פטור. שמא (ה) מתוך הצער יסיח דעתו מהם. ואם רוצה להחמיר ע"ע (ו) רשאי. מי (ז) שלבו ערוס דהיינו שהולך במכנסיס לבד ולמעלה הוא ערוס (ואין בכלל זה מה שבית הלואר פתוח) לא יניח תפילין דאף לדברי רשאי כיון שערותו מכוסה כדמוכח בסימן ע"ד אפ"ה אין נכון שיהא מגולה לבו ויניח תפילין: **ב** (ו) מי שברי לו. לאפוקי אם אינו יודע בבירור בודאי אין לבטל אפילו תפלה בצבור משום זה: (ז) להתפלל. דוקא תפלה משום דהוא כעומד לפני המלך וגנאי הוא לעמוד להתפלל על דעת שיפסוק באמצע עד שילבה הריח אבל ק"ש וברכותיה מותר אך בלי תפילין: (ח) בשעת ק"ש. עיין לקמן סימן פ' במשנה ברורה כי שם יבואר הכל בעז"ה: (ט) ויברך. ויקרא בהן שמע ואח"כ יחלצן. ואם יודע שאין יכול לעצור עצמו מלהפיח אלא בכדי שיוכל לחלוץ השל ראש אפ"ה מותר להניח לבתחלה את שניהם כ"כ המ"א אבל הפמ"ג מפקפק בזה: ג (י) נשים. (מ) וטומטום ואנדרוגינוס חייבין בתפילין מספק בכל המצות: (יא) שהזמן גרמא. דהא שנת ויו"ט לאו זמן תפילין: (יב) הנשים. עיין בפמ"ג[א]) שה"ה לענין עבדים ועיין בספר תוספות[ב]) שנת שכתב בהדיא להיפך ועיין בספר תוספות ירושלים: (יג) מוחים בידן. מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר: **ד** (יד) ליזהר. דבעינן (טו) גוף נקי גם ממחשבה רעה: (טו) שלא להניחם. ומ"מ יראה בכל היכולת (י) לכוף את עצמו ולמשוך הלב ליראת שמים כדי להסיח הדעת מדברי הנאי

שער הציון

(מ) מ"מ: (נ) בה"ט: (ג) מ"מ: (ד) מ"מ: (ה) פריסה: (ו) פמ"ג: (ז) מ"מ ופמ"ג: (מ) פמ"ג בסימן ל"ט: (ט) ב"י: (י) ב"י:

הגהות ותיקונים: א) חסר ב': ב) רל"ז: ג) מ"ב: ד) ושמרת: ה) עולת:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' משמע דדוקא נשים מוחין בידן, אבל עבדים מותרין להניח.

הלכות תפילין סימן לח

ה [ה]אבל (טז) ביום (ד) [ג] ראשון (יז) אסור להניח תפילין (יח) מכאן ואילך (ה) (יט) חייב אפי׳ באו (כ) פנים (ו) חדשות: ו [ו]בתשעה באב (כא) חייבין בתפילין: (ועי״ל סימן מקנ״ה): ז (ז) [ז]חתן ושושביניו (פי׳ ריעיו השמחים עמו) (כב) וכל בני חופה (כג) פטורים משום דשכיח שכרות וקלות ראש: ח * [ח]כותבי תפילין ומזוזות * הם (ח) (כד) ותגריהם (כה) ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים פטורים [ט]מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת ק״ש ותפלה: הגה * ואם היו (כו) * צריכים לעשות

ה מ״ק ר״פ ומ״ב ובעמ״ת הרי״ף שם ו רא״ש פ״ב דמגילה ז פוסקה כ״ה ח שם כ״ז ט ר׳ יהודה בשם ר׳ מאיר והג״ל בשם א״ז ור׳ יונה

באר היטב

(ד) ראשון. פי׳ ביום הקטורה דביום המיתה פטור מכל המצות כל זמן שלא נקבר דאז מיקרי אונן. וה״ה אם שמע שמועה קרובה לאסור ג״כ להניח תפילין ביום ראשון כמו יום הקטורה. ע״ז בי״ד סימן ת״נ ס״ק א׳. ומהריט״ץ בחידושיו לפרק איזהו נשך״) דף י״ב כתב דנקטינן דדוקא יום המיתה ויום הקטורה פטור מן התפילין יום ראשון אבל בשאר המיתה היה יום אחר והקטורה יום אחר חייב בתפילין אפילו ביום ראשון ע״ש: (ה) חייב. משמע דחייב מיד אבל בי״ד סימן שפ״ח כתב אחר הנץ החמה עמ״א וע״ת. כתב המר״י ז״ל דאין להניח תפילין דר״ת כל ז׳ ימי אבילות: (ו) חדשות. פי׳ מנחמים חדשים. ומ״א פסק דאם באו פנים חדשות אינו מניח לכתחלה עד שילכו אבל אם מניח אינו חולק ע״ש: (ז) חתן ושושביניו. בתשובת רמ״א סי׳ קל״ב כתב דאחתן בזמן הזה חייב בתפילה ובתפילין וכן נתפשט המנהג בזמן הזה באחרונות אלו דאחתן וכל בני חופה קורין ומתפללין. וכתב המג״א ול״ב המיקל לא הפסיד אם האחתן מיסב אצלם ע״ש וכבנה״ג: (ח) ותגריהם. דוקא הלוקחים כדי להמציאם למכור למי שצריך להם אבל אם עושה

שערי תשובה

ביו״ד סי׳ רס״ה עכ״ל ועי״ל בנו״ז ס״ס כ״ב: [ב] דאשון. עבה״ט ומ״ב בשמועה קרובה כתב בש״ל בשם ספר שבט יהודה למהר״י אייאש ביו״ד שהפוסקים לא גילו דעתם על יום ב׳ קודם הנץ החמה ויש פנים לכאן ולכאן ועבד עובדא בנפשיה

משנה ברורה

הבאי המזיקים לגוף ולנפש ולפנות הלב לקבל עליו עול מ״ש בקדושה: ה (טז) ביום ראשון. פי׳ אפילו ביום שנקבר (יא) שמיום יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים וע״כ אפילו אם נקבר (יב) בלילה לא יניח תפילין ביום אבל אם מת או נקבר בחוה״מ מניח תפילין בין בחוה״מ [והפמ״ג בסימן ע״א מפקפק בזה דמ״מ יום מר הוא לו ביום הראשון ועכ״פ צריך ליזהר שלא לברך עליהן ובלא״ה המנהג שלא לברך על תפילין בחוה״מ] ובין לאחר המועד אף שהוא יום ראשון לאבילות מ״מ כבר נחמוהו מנחמים במועד וכן בשנקבר ביו״ט שני יניח תפילין בא״ח ביו״ט שני עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יתשב לשני וכן אם שמע שמועה קרובה [דהיינו בתוך שלשים אפילו ביום ל׳ עצמו] ג״כ דינו כיום הקטורה ולכן אפילו אם שמע בלילה לא יניח תפילין ביום ואפילו בא לו שמועה קרובה כשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל חולצן. ואם שמע שמועה רחוקה דהיינו לאחר שלשים שאין האבילות רק שעה אחת מותר להניח תפילין וכ״ש שא״צ לחלצן וע״כ אם בא לו השמועה באמצע פסוקי דזמרה וכה״ג לא יחלוץ התפילין רק יחלוץ מנעליו משום אבילות ואם ע״י השמועה בא לידי בכי צריך לחלצן כדמוכח מיו״ד סימן שפ״ח ס״ב וסימן ת״נ בש״ך סק״ב ועיין לקמן בס״ע: (יז) אסור. דתפילין נקראין פאר בפסוק ואבל מעולל באפר ואין נאה לתת פאר תחת אפר. (יח) מכאן ואילך. דכתיב ואחריתה כיום מר ש״מ דעיקר מרירות הוא יום ראשון: (יט) חייב. משמע דחייב מיד ויש פוסקים (יג) דביום ב׳ אין להניח קודם הנץ ע״כ מהנכון להמתין מלהניח עד אחר הנץ: (כ) פנים חדשות. לנחם אותו ומשמע דמניח לכתחלה אבל (יד) האחרונים מסקי דאין להניח בפניהם תפילין עד שילכו להם אלא דאין חולק אם הניח קודם שבאו פנים חדשות: ו (כא) חייבין בתפילין. אלא אחיר ת״ב משאר ימי אבילות: ז (כב) וכל בני חופה וכו׳. ודוקא (טו) במקום החופה דשם שכיח שכרות וקלות ראש: (כג) פטורים. בתשובת רמ״א סימן קל״ב כתב דהאידנא שאף החתן חייב בק״ש ותפלה [כמו שכתב בסימן ע׳] ממילא חייבין החתן וכל בני החופה גם בתפילין עי״ש ועיין במ״א שמפקפק בדינו ומצדד לפסוק כהשו״ע דפטורין מתפילין בעת המשתה וגם לענין תפלה המיקל כדעת רש״י לפטור בעת המשתה לא הפסיד אם החתן מיסב אצלם דאז הוי מצוה לדעת רש״י אבל מדברי הגר״א במאורו משמע שאין להקל לענין תפלה וכמו שכתב בב״י בסימן רל״ב ועיין בעולת תמיד ובנרכי יוסף שכתבו דנתפשט המנהג בהרמ״א שהחתן וכל שיעמדו קורין ומניחין תפילין ומתפללין מיום הראשון עד יום השביעי: ח (כד) ותגריהם. אף שמרוויחין מזה ודוקא אם עיקר כוונתם כדי להמציאן למכור למי שצריך להם אבל אם עיקר כוונתם רק להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה [מ״א]: (כה) ותגרי תגריהם. הקונים מן הקונים למכור על יד על יד: (כו) צריכים וכו׳. כגון שנזדמן לו קונה שרוצה לקנות סת״ם והקונה רוצה לפרוש מיס או בשירא עכשיו

ביאור הלכה

במ״ב ועיין בפמ״ג שמצדד לפסוק כמש״כ הב״ח דבעכ״פ קטן בן י״ג שנה הלומד תלמוד ומניח יכול להניח תפילין דעליו בודאי נוכל לסמוך לאם יודע לשמור את עצמו מהדברים המזכירים בסמוך:

* כותבי ספרים תפילין ומזוזות וכו׳. כל״ל הכי איתא בגמרא ובכל הראשונים:

* הם ותגריהם וכו׳. עיין בשאר בדורה מש״כ בשם המ״א ולענ״ד ל״ע מב״ד דף פ״ב ע״ב מר סבר מצוה קעבד שהלוהו ומ״ם לאו מצוה קעבד שלהנאתו מתכוין ועיין ברש״י שם ד״ה במצוה לרוץ וכו׳ אף״ה איכא מצוה עכ״ל הרי דס״ל לר״ע דהלכה כמותו דאפי׳ היכא שהוא מכוין להנאתו ג״כ מיקרי עוסק במצוה ופבור מלמיתה ריפתא לעניא דע״ז הוי ש״ש ואולי דכונת הגמרא במ״ש מ״ם מצוה קעבד שהלוהו היינו שמסתמא מכוין בזה לקיים מצות תורתו ומכוין להנאתו ג״כ ור״א סבר דלהנאתו לבד מכוין וכעין מה שפירש רש״י בפסחים דף ע׳[ב] ע״ב ד״ה הרי זה ל״ג וכו׳ ומתכוין אף וכו׳ ושם בע״א ד״ה וכה״ג וכו׳ עיי״ש אבל אם אינו יודעין שכונתו רק כדי להרויח לא מיקרי עוסק במצוה ומ״מ נ״ל דאם כונתו לשניהם כשוה מיקרי עוסק במצוה וכעין מה שפסק הא״ר בסימן תקפ״ט סק״ח דאם תקע בשופר להתלמד וגם לצאת בו ידי מצוה יצא ידי חובתו ודע עוד דלענין כתיבת סת״ם גופא כמו שמצוי שהכותב כונתו להשתכר מתפיקנא לומר דאפ״ה מיקרי בכלל עוסק במצוה אף דלכאורה הוא היינו הך דהמ״א שהמא מפירש״י בלענ״ד לחלק אף דעי״ז יפול ממילא ג״כ הקושיא של המ״א והוא דלענין כתיבה גופא דהיא בודאי עצם מצוה כדכתיב וכתבתם ורק דאינה גמר מצוה קודם הקטירה וכדמוכח בנחות מ״א[ג]) ע״ב הוא תמיד בכלל עוסק במצוה ואפילו אם אינו יודעין שעיקר התחלתו לכתוב היה רק בשביל שכר ואולי זה לא היה מתחיל מ״מ אמרינן דהשתא שכותב אין מכוין כלל רק שכותב סתם לשם מצות תפילין כדין ומה שפירש״י הלוקחין כדי להמציאן וכו׳ הלא רק רק על ותגריהם פירש וכונתו דשם הלא המסתור בענייני תפילין לא נזכר בשום מקום לתצוה ואפילו אם נאמר דמה שהוא מוכר לאיזה אדם הלכרן תפילין הוא בכלל עוסק במצוה עכ״פ בשעה שהוא קונה התפילין מהסופר כדי לסחור בהם אין שם לע״ע עצם פעולת המצוה כלל בהמעשה גופא והגמרא פטרן בכל גווני לכן פירש״י הלוקחין כדי להמציאן למכור למי שצריך להם ור״ל דאז ע״י מחשבתו שהוא לשם מצוה מחשיב פעולתו לעוסק במצוה משא״כ בענייני מחזיר אבידה וכתיבת סת״ם וכה״ג הפעולה גופא הוא בכלל עוסק במצוה: * ואם היו וכו׳. עיין בע״מ ובמ״א ובמאור הגר״א ושארי אחרונים דדעת הרמ״א לפסוק כתלמודא דידן ולא כהירושלמי ע״כ פטרו אף מק״ש ותפילה גופא ולא כהמחבר דלדידיה בכל גווני חייב בק״ש ותפילה ומשמע מע״מ ומ״א דהלכה כהרמ״א: * צריכים לעשות

שער הציון

(יא) ט״ז וא״ר והגמ״ר ביו״ד סימן שפ״ח והיא״ח וכן הפמים בשע״ת דלא כמהריט״ץ וא״א: (יב) א״ר והיא״ח וכן כל הפק״: (יג) יו״ד סימן שפ״ח: (יד) מ״א ופמ״ג: (טו) ל״ח:

הגהות ותיקונים: א) אלו מגלחין: ב) ח׳: ג) מ״ב:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ז׳ כתב שהתגר פטור מלהניח תפילין רק אם כונתו כדי להוציא למוכרן למי שצריך להם ואין כוונתם כדי להשתכר. [משמע מהרב שאם כוונתו גם להרויח וגם למכרן למי שצריך להם אינו פטור מלהניח תפילין]. ב) בשו״ע הרב סעיף ג׳ לא מביא שיטה זו.

מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה (כז) * אז פטורין מק"ש ותפלה ותפילין (כח) * דכל העוסק במצוה פטור ממצוה (ט) אחרת (כט) * אם צריך לטרוח אחר האחרת אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח יעשה שתיהן (הגהת אשרי בשם א"ז ור"ן פ' היקן): **ט** (י) (ל) מצטער ומי (לא) שאין דעתו מיושבת (יא) עליו ונכונה פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהם: **י** * להקורא (יב) [ג] (לב) בתורה (לג) פטור (לד) מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת ק"ש ותפלה: **יא** לא יחלוץ תפילין (לה) בפני רבו אלא יפנה לצד אחר (לו) מפני אימתו ויחלוץ שלא (יג) בפניו: **יב** היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות

שערי תשובה

ומתעכב מיום ב' שלא להניח תפילין עד הנץ החמה כדי להתחלק מן הספק ע"ש ואם מת לו מת ברגל או שמע שמועה רחוקה ברגל שאינו נוהג אבילות ומתחיל למנות אחר הרגל כתב בכנה"ג שאסור להניח תפילין ביום ראשון. ובבר"י חלק עליו וכתב דחייב ואפי' אי הוה ספיקא אין לבטל מצוה רבה כזו מספק. וכ"כ בית לחם יהודה ביו"ד סי' שפ"ח וחלק על הכנה"ג ע"ש. וגם במ"ש בבה"ט בשם מהריט"ץ חולק עליו בבר"י ובמח"ב ופיים בה סוף דב. נ"ל דיום הקבורה אעפ"י שאינו יום מיתה אסור בתפילין וע"ש שכתב שכן מוכח מהט"ז ומ"ב וכן הא"ר ע"ש. ובש"ך כתב ג"כ בשם ספר דרך המלך דלא כמהריט"ץ: [ג] בתורה.

ביאור הלכה

מלאכתן וכו'. עיין במ"ב סקכ"ו שהעתקתי מלבוש לדינא וכן משמע לבאורה מלשון צריכין שכתב הרמ"א אך קשה לכיון לדעת הרמ"א הוא כשיטת הר"ן וכמו שמחיב בעצמו ולהר"ן פטור בכל גווני אם כבר התחיל לכתוב כמו שמוכח בב"י ואולי אפשר לאמר דבכה"ג שאמר רואה לפרוש ליס או לשירא בשם לא יציג תפילין כמה ימים מותר אפילו לכתחילה להתחיל לכתוב אפילו אחר שהגיע זמן ק"ש אפילו אם עי"ז יעבור הזמן ומ"מ לא נהירא דלמה יחוייב. להכנים עצמו לזה להתחיל לכתוב או למכור להיות עליו אם עוסק במצוה ולפלוג מעצמו עי"ז המ"ע דק"ש ותפילין וכדומה וכי אומרים לו לאדם חטא וכו' וי"ע. גם מדברי המ"א סוף סק"י שכתב דכ"ז מיירי וכו' לא משמע כן אך יש לומר דהוא לא מיירי בכה"ג דהלבוש ולולי דברי הלבוש היה אפשר לומר דכונת הרמ"א במה שכתב שהיו צריכין ר"ל דהסופר משער שיבוא היום לידו קויים הרבה ע"כ הוא מקדים ומזרז עצמו לזה דאל"ה משמתא לא יעשה הסופר כן לכתוב תמיד יום ולילה שלא ישאר לו מעט פנאי לשום מצוה ואף לקבלת מ"ש ולתפילין וכן משמע בעבודת היום: * אז פטורין. עיין במ"ב מש"כ בשם המ"א ובדיעבד אפילו אם התחיל בשיטה אעפ"כ אין צריך להפסיק דמ"מ הרי עוסק במצוה וכדאיתא שם בפי' ע"ב דאם התחילו להוציאו אין מפסיקין ואפילו אחר שהגיע זמן ק"ש כמו שכתב הפר"ח שם: * דכל העוסק וכו'. עיין בסוכה כ"ו דשלומי מצוה כגון שהולך להקביל פני רבו או לפדות שבויים הוא ג"כ בכלל עוסק במצוה ופטור מכל המצות: * אם צריך לטרוח. עיין במ"ב וכן כתב הר"ן ואף דהתוספות והרא"ש ורי"ו מחמירין בזה מ"מ משמע מהב"י והרמ"א דמסכימים להלכה להר"ן והג"א בשם אור"ר מפני הראיות העצומות שהביאו לזה וכן המ"א המא בשם הא"מ שהרמב"ם והגהותיו ג"כ סוברים דפטור אפילו ביכול לקיים שתיהן וטעם הדבר כתב הר"ן לפי שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא מיינתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר לו, ולכן המאמר אח המת פטור מתפילין ומק"ש ומכל המצות אע"פ שיכול אז לקיים כמה מצות וכן החופר קבר למת פטור מכולם אע"פ שגם מעט שגם בשעת טיחו נקרא עדיין עוסק במצוה שבי"ז יתחזק כוחו לחזור ולחפור ולכן הוא פטור אז אע"פ שיכול אז למת פרוטה לעני העומד אצלו אבל מי שלבש בתפילין אע"פ שמקיים מצוה אינו נקרא עוסק במצוה להפטר מכל המצות אלא בשעה שלובשן אבל לא אח"כ וכן לענין משמר אבידה וכמו שכתבתי במ"ב כ"ז מתבאר מדברי הר"ן ואו"ז ומש"כ הרמ"א אבל אם וכו' בלא טורח ר"ל שאינו מוסיף טרחה כלל בשביל מצוה השניה אלא עוסק אחד שתיהן וכדרכו במצוה הראשונה יכול לעשות ידי שתיהן אז בודאי יראה לעשות ידי שתיהן דמהיות עוד אל יקרא רע כן כתב הר"ן שם ומהרמ"א שהביא שם ע"ז מהגמרא משמע דחיובא הוא מצד הדין דאל"ה לא מקשי הגמרא שם מידי ועיין: * הקורא בתורה פטור וכו'. עיין במ"ב ס"ק ל"ג דקודם זה חייב כן איתא בביאור אבל כגון אנו צריכין להפסיק אף לתפילין: **יא** (לה) בפני רבו. היינו רבו מובהק דרוב חכמתו הימנו: (לו) מפני אימתו. ר"ל (כג) דזלזול הוא שמגלה ראשו בפניו ולפ"ז (כד) אפילו אם כבר חלץ רבו תחלה אסור ואם מטה עצמו קצת לצד אחר וחזיר מלבות ראשו בפניו נראה דיש להקל בכל גווני כ"כ הפמ"ג ועי"ש עוד דמשמע מיניה דאם חולצין סמוך לתחיכה יש להחמיר בכל גווני מלחלוץ אותם קודם שחלץ רבו

דנראה

שער הציון

(טז) מ"א: (יז) ב"ח ומ"א והגר"א ופ"א דלא כהפמ"ג: (יח) כ"כ המ"א והעולם לא נהגו לחלק בזה גם בפיאור הגר"א משמע דלא פ"ל מילוט זה אלא מי שמורתו אומנתו פטור בכל גווני: (יט) כן מוכח מהגר"א ע"ש: (כ) הגר"א: (כא) ב"י: (כב) הגר"א: (כג) ט"ז: (כד) אף דבעור מקיל בזה כבר כתב הב"י דלמעשה נכון לחוש להחמיר:

הגהות ותיקונים: א) חסר תיבה מצות: ב) סימן רמ"ו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב לא חילק בין רשב"י לדורינו.

י המבר"ם בפ"ד מה"מ ב הר"ר מנוח ל' מגילת לפי' ר' יוחנ בפ"ב דברכות ם בשיטתא רבא ופנה"ר ק"ל ג רש"י שם ם ירושלמי שילהי מגילה וכרב הונא כ"כ הרא"ש בה"מ

הלכות תפילין סימן לח לט

שניהם (לז) תפילין (יד) [ד] קודמים: יג (לח) [יא]מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין:

לט מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם. ובו י׳ סעיפים:

א (א) [א]*תפילין שכתבן עבד (ב) או אשה (ג) [ג] (ד) * או קטן [ב]אפילו הגיע (ד) לחנוך (ג) (ה) [ג]או כותי

ע איעפ״ל ומ״ק וכעיעוור אופר
א גיטין מ״ה
ב מרדכי סס
ג נמוקי יוסף

באר היטב

קמי ס״מ עי״ל סימן כ״ה ס״ג[יא]: (יד) קודמים. ואם אפשר בשאלה מוזזה קודמת דת״ל בשאלה. מ״ת:

(ג) או קטן. וכעיין שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהגיע שני שערות אחר שהוא בן י״ג שנה אבל מסקיקא פסול לכתוב עד שיהא בן י״ח שנה. מ״ת: (ב) או כותי. כל״ל דעובד כוכבים בלא״ה פסול

שערי תשובה

עבה״ע והם דברי המג״ת ומ״ש עיין ב״י ר״ל דבב״י מבואר שאף שכתב לישב דברי בעה״ע דמחלק דדוקא בתורה משום זכרון ילמא מגרים כו׳ דלא תקשי עליו ממ״ש הטור מ״מ פיים בה שאין דברי בעה״ע נראים וכן בש״ע כתן נראה שמסכים לדברי רמינו יונה ע״ש וכן נראה מהירושלמי רש שנה גבי מפסיקין לק״ש כו׳. ועיין בשו״ת בית אפרים חלק א״ח וכתב בחמ״ב בקו״א בשם אור לדיקים שמ״כ בשם הרמב״ן ומהרח״ו שחייב כל אדם לומר ד׳ פרשיות תפילין בעודן עליו והב׳ פ׳ אומרם בק״ש וקדש והיה כי ימלך ל״ל קודם ברוך שאמר שהם קודמות לשמע

והיה אם שמוע עכ״ד. ונראה שאם נ״א לאומרם קודם ב״ש יאמרם אחר עלינו קודם שמסיר התפילין עכ״ל. והעולם נהגו לומר קדש והיה כי ימלך וק״ש בתפילין של ר״ש שמניחים אחר התפלה. וים מדקדקים לומר גם בתפילין של רש״י קדש והיה כי ימלך קודם ב״ש והנוהג כן אם לא אמר קודם ב״ש אין לסמוך על מה שיאמר אחר כך בתפילין של ר״ת אלא יקרא קדש והיה כי ימלך קודם שיתלון של רש״י: [ד] קודמים. עבה״ע ועיין לעיל ר״ס כ״ה לענין תפילין וציצית ומשם נלמד לכאן:

[ג] או קטן. עבה״ע וכתב בנכור שור בגיטין דף מ״ה דתפילין שכתבן מרש או שוטה פסולין אע״ג דבש״ע לא הזכיר אלא קטן לחוד וע״ש שכתב לתרץ קושית המג״א על הב״י מיו״ד סי׳ קי״ח וכתב בנודע ביהודה מ״ת סי׳ ו׳ תפילין שכתבן נער בן י״ג שנה ויום אחד או יותר קנת ולא בדקוהו אם יש לו סימני גדלות ואינו לפנינו התפילין כשרים דסמכינן אחזקה כיון שהגיע לכלל שנים המיימים אבל בכתבה לא. וים לגעור בפופרים שמניחים לנערים לכתוב תפילין ואין מדקדקים אם המיאו סימני גדלות או לא ע״ש. וכתב בחמ״ב בשם דברי יוסף סי׳ י״ב דאם כתב טומטום או אנדרוגינוס פסול ואם טומטום שנקבע

משנה ברורה

דנראה שמורה הלכה בפני רבו שהגיע זמנו לחנוך ועיין לעיל סימן כ״ה ס״ק ג״ח מ״ש שם בשם הפמ״ג: **יב** (לז) תפילין קודמים. דהיא מצוה שבגופו ועוד דקדושת תפילין למעלה מקדושת מזוזה וכדלעיל בסימן ל״ב ס״ח. מיהו לדידן שאין מניחין רק בשעת ק״ש ותפלה אם אפשר בשאלה מוזזה קודמת דת״ל בשאלה [מ״ת]: יג (לח) מנודה ומצורע וכו׳. עיין בל״ח ובש״ך ביו״ד סי׳ אל״ד ס״ב ובשארי אחרונים דפוסקים להיפך וכתב הפמ״ג דיניחו בלי ברכה אבל מדיאור הגר״א משמע לכאורה דצריכין לברך ג״כ:

א (א) תפילין. וה״ה (ג) ס״ת ומזוזה: (ב) או אשה. וה״ה (ג) טומטום ואנדרוגינוס דהם בכלל ספק אשה: (ג) או קטן. וכיון דלפנינו מקרא בעיון שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהגיע ב״ש אחר שהוא בן י״ג שנה אבל אם ספק לנו אם המיא ב״ש (ג) פסול לכתוב אם לא שנתמלא זקנו דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו אף שהם קטנים מאד [ממ״ע בח״מ סימן ל״ה] או שעברו רוב שנותיו או שנולדו בו סימני סרים וכדלקמן בסימן נ״ה ס״ה. וים לגעור (ד) בפופרים שמניחין לנערים לכתוב תפילין ואין מדקדקין אם המיאו סימני גדלות או לא. ועיין לעיל בסימן ל״ב סעיף קטן ק״ג מש״כ שם בשם הלבוש מענין זה ועיין בבה״ל: (ד) לחינוך. בלמת אפילו גדול לא כל זמן שלא ידעינן שהגיע ב״ש אך לענין גדול אם אח״כ בדקוהו ומצאוהו שיש לו ב״ש תלינן שהיה לו ג״כ בעת הכתיבה [ח״מ סימן ל״ה] משא״כ בקטן דאינו מועיל אז שערות: (ה) או כותי. כל״ל דעו״ג (ה) בלא״ה פסול

דיקני ג״כ אינו בכלל מלוי זקן דאל״ה יאמר קושית המופפות על רבה בר אבוה לפי פירוש הגמרא שם וידוע דדין נתמלא זקנו דלא צריך שוב בדיקה נובע מאותו המופפות כמבואר בטור אה״ע בסי׳ קס״ט בב״י שם הגם דבב״י בח״מ סימן ל״ה בראשו משמע דהטוש״מ סובר דאפילו לא נתמלא זקנו מהני עכ״ז בהשו״ע שלו העמיק דדוקא אם נתמלא זקנו כי מיבעי לי לענין זקן מעגו המבואר בסימן נ״ג דאפשר לפי מה שביארנו בס״ב דהעמיק מתשובות הגאונים דהיינו שיהיו נמצאים שערות גדולות משני לידי הפנים ומלד הסנטר אפשר דזהו בכלל נתמלא זקנו בכל מקום אפילו לענין דאורייתא או דילמא שם שאני דהוא רק מפני כבוד הבבר ומ״מ אפשר שיש להקל בזה לפי מה שביאר הגר״א שם בח״מ דטעם הטור הוא לפי שע״פ רוב רגיל לבוא סימן התחתון קודם שבא סימן זה העליון לכן תלינן דמסתמא כבר בא התחתון א״כ לפ״ז בדאי דברי הטור שכתב בא״ה נתמלא זקנו הוא לא דוקא ובח״מ שכתב נמה זקנו בדיוק כתבו דגם זה רגיל לבוא זמן הרבה אחר הבאת ב׳ שערות ולפ״ז אפשר לומר שגם שיכי דיקנא מהני להשוותו גדול לכל דבר דמסתמא כבר הגיע ב׳ שערות ושם בינמות פ׳ ע״ב לענין ר״ל שאני שידעו שלא הגיע ר״ל ב׳ שערות וצ״ע. היולא מדברינו עכ״פ קודם שיש לו קצת זקן בודאי אין להמיהו לכתוב תפילין כ״ז שלא ידעינן שהגיע ב׳ שערות אפילו אם הוא כבר בן י״ח שנה ויותר וכמו שכתבתי בח״ב[א]אך בדיעבד אם כתבו נער בר מצוה ואין לפנינו לבדקו ל״ע למעשה הגה״ב מ״ת בסימן ל׳ מכשיר וכן בפמ״ג בסימן ל״ו ובסימן ל״ה אות ז׳ ג״כ מוכח דמדמה הריאה דבדיקת הריאה ובריאה קי״ל דאם נתבה בלי בדיקה כשר ובתשובת רע״א חא״ח סימן ז׳ פוסל וכן בספר ישועות יעקב בסימן ל״ב ג״כ מחמיר אך בבן י״ח שכתבו בדיעבד נראה דאין להחמיר אחרי שיש מקילין

ביאור הלכה

הגר״א והעולם נוהגין להקל בזה ואפשר שטעמם שסומכין על הא דסימן ל״ז ס״ב ועיין מה שכתבתי שם בביאור הלכה ועיין עוד בביאור הגר״א שמשמע מדבריו שאפילו לדעת השו״ע דלא מחלק לענין תורתו אומנתו לא מקילינן רק לענין שא״ל לפסוק מלימודו כדי להניחה אבל אם הם כבר עליו שלבשן לק״ש ותפלה או קודם שהתחיל ללמוד אז צריך שיהיו עליו אף בעת הלימוד ולא יסלקם באמצע דומיא דמאי דפסק בהג״ה בסעיף הקודם דהיכא דבני טורח יוכל לעשות שתיהן לצריך לעשות שתיהן:

* או קטן. ואם כתבן מרש או שוטה הגיה הפמ״ג בפתיחה בל״ע דאפשר דעדיפי מקטן ומהני אם אחרים עומדין ע״ג ומרמזין לחרש ושוטה שיכתוב לשמן.

וסימני שוטה מבואר ביו״ד בסימן ל׳ ס״ה. ולענין קטן אימת נעשה גדול אם לא ידעינן שהגיע ב״ש כתבתי בס״ב אם נתמלא זקנו והוא מת״מ סימן ל״ה והשמטתי דברי המ״א שכתב עד י״ח שכל האחרונים השיגו עליו [הלא המה הפ״ר והב״מ וגמ״ר ומהה״ש ולבו״ש ופתו׳ רע״א בחא״ח סימן ז׳] ומ״מ אין בידינו לפוסלם אחרי שהמ״א וגם השלמן שלמה מקילין לכתחלה. ולאיתי בפמ״ג שאחר שיש בדברי המג״א והגיע מסימן ג״ג ס״ח בהג״ה דמי״ח והלאה קרוי נתמלא זקנו וכונת הפמ״ג דמבואר שם דמי״ח והלאה אף אם יש לו זקן מעט קרוי נתמלא זקנו וה״נ כונת המג״א בש לו זקן מעט ומ״מ בתמת נע״ג בה דאפשר דשם שאני דהלא שם איירי שהגיע ב״ש דהוא גדול מן התורה ולא בענין הזקן רק מפני כבוד הבבור מדע דשם מהני ג״כ אם הוא בן כ׳ ואין לו זקן כלל מקרי ג״כ עי״ז נתמלא זקנו כמבואר שם בשו״ע והכל מבעם זה דהוא רק מפני כבוד הבבור משא״כ בענינו דלא ידעינן אם הגיע ב״ש והזקן מהני לעשותו גדול עי״ז אפשר דבענין מלוי זקנו ממש הא פשיטא לי דע״י דיקני [שיש לו במקומות מיוחדות שער בזקנו] בודאי לא קרוי נתמלא זקנו ולריאה מוכרחת מינמות פ׳ ע״ב בתוספות ד״ה דהגיע ב״ש בפופו ואור״ל דאין תשוב וכו׳ וה״ה דשיכי

שער הציון

(א) הסכמת האחרונים דלא כדרישה ביו״ד שרצה להקל: (ב) פמ״ג: (ג) מ״א: (ד) ש״ת בשם הגו״ב: (ה) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) סי״ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ משמע שאפילו לכתחלה יכול לכתוב בן י״ח אפילו אם אין יודעים אם הביא כבר ב׳ שערות, וכדברי המג״א.

(ו) * או (ג) [ב] מומר לעבודת גלולים (ז) או מוסר לאנסין פסולים משום [ד]דכתיב וקשרתם וכתבתם כל (ח) * שאינו בקשירה או אינו מאמין בה אינו (ד) בכתיבה: ב * [ה]כל שפסול לכותבן פסול (ט) * בכל תיקון (ה) (י) עשייתן: ג [ו]גר שחזר לדתו מחמת (ו) (יא) יראה

ד כס"ש סס והרמב"ם נפ"ג נמה"ה הרמב"ם סס ו גיטין סס

שערי תשובה

ומצא זכר כשרים ע"ם ובדיניס אלו לא מהני גדול וכסר עומד ע"ג כיון שהטעם הוא דכל שיצאו בקשירה יצאו בכתיבה: [ב] מומר. עבה"ט ועיין בגט פשוט סי' קכ"ג שכתב שמי שאמר אלך ואמסור אם כתב תפילין מכשירין בדיעבד וכשעת הדחק:

באר היטב

שאינו כותב לשמה. מ"א: (ג) מומר. לכל התורה או להכעיס אפילו לעבירה א' או מסור לאנס אפילו לתיאבון פסול. עמ"א: (ד) בכתיבה. מי שנקטעה ידו השמאלית אע"פ שאינו בקשירה כשר לכתוב תפילין דגברא בר מיובא הוא אלא פומא הוא דכאיב ליה. מ"א: (ה) עשייתן.

היינו שעושה מעשה בגוף התפילין אבל לעבדן כשר. ואם תפר ותיפה התפילין פסול שזהו בכלל תיקון עשייתן אבל אם גרר דבק שבין אות לאות או עשה שאר תיקון כשר בדיעבד בתפילין דבעי כסדרן. ובס"ת אם אפשר לגרור לדי האותיות במקום שנגעו ולחזור ולכתבן יעשה זה מיקרי לכתחלה מהר"ם לובלין סימן ס"ח. מ"א: (ו) יראה. המ"א העלה דאין להקל ע"ם ועיין מ"ם היד אהרן. כתב הד"מ אע"ג דבס"ת

ביאור הלכה

אפילו לכתחילה וכו"ל: * או מומר לעבו"ג. ומי"י שאינו אדוק בה דאל"ה ה"ל אפיקורס ואינו שריפה [ע"פ] ועיין במ"ב שכתבנו דאם הוא מומר להכעיס דינו כעו"ג ולהכעיס מקרי היכא דהתירא ואיסורא קמיה ושמיק התירא ואכיל *איסורא דזה הוא בכלל להכעיס אבל אם אינו מקפיד לגרור ההיתר והוא לוקח מן הבא בידו או היתר או איסור עדיין אינו בכלל מומר להכעיס ורק לגבי שמיטה פסק הרמ"א בי"ד סימן ב' ס"ה בהג"ה דנחשב כלהכעיס מפני דאינו בר זמיכה עי"ש בב"י ובפמ"ג בס"ד[א]) נסק"ו ומזה למד המ"א דה"ה גבי תפילין כה"ג וכמש"כ במ"ב דאם אינו מושם למצות תפילין אף שלא להכעיס מ"מ אינו בר קשירה [ולדעת הר"ן דמיקל שם מה כמבואר שם בב"י ובר"ן גופא באריכות יהיה ה"ה הכא ואראיתי לאחד דכתב היפך זה ולא הבינו] וע"ם עוד בביאור הגר"א בס"ק ט"ז דמשמע מניה דדעת רש"י הוא דאפילו אם אינו עושה להכעיס ובשאר עבירות ג"כ מה לאו בכלל בר קשירה הוא. ודע עוד דכל אלו פסולים דחשבינן להכעיס אם לעבו"ג אם חילול שבת בפרהסיא פסק שם בש"ך בי"ד דאפילו בפ"א פסול אם לא עשה משונה ולכאורה ה"ה בענייננו באם אינו מושם למצות תפילין ואין להביא ראיה מדנקט מומר משמע דוקא במומר וגיל לבך דהרי כתב ב"י דמיירי בלהכעיס ושם אפילו בפ"א וכו"ל-א"כ אפשר דאם אינו מושם ג"כ דהוא בלהכעיס ג"כ מיקם מיפסל וזה הספק יפול ג"כ על אם שספק שם בי"ד דאם אינו מושם מחמה דהוא בלהכעיס וצ"ע. וא"ם בפנים דיש מחמירין אפילו בלתיאבון הוא דעת התוספות המאס המג"א דסוברים דלענין כתיבת סת"ם חמור מלשאר דברים וגם הפמ"ג בפתיחה בסי' ל"ב כתב דבמומר לתיאבון יש לענות מה טובא ע"ש. ובפרט אם הוא מומר לתפילין לתיאבון ל"ל דבמש כזה עכ"פ צריך שידעו בו שיודע הלכות כתיבת סת"ם לענין חק תוכות וכדומה וכמו בשם לענין שחיטה דדוקא אם ידעו בו שיודע ה"ם וכדאיתא בי"ד שם דבמש כזה לא אתרינן מה רוב מצוין מומחין הן. ודע עוד דגרא"ה פשוט דאם הוא מומר לתפלה אחת ש"ר או ש"ר ג"כ הו לא הוי בכלל בר קשירה דהרי כתיב בקרא אחד וקשרתם וגו' והיו לטוטפות וגו' ואיתקש לוכתבתם. ואעפ"כ אם הסופר רגיל ליפא ממיד ש"ר על המלא והתרו בו ואינו שומע לדבריהם אף דעבירה גדולה עושה כזה אפשר דאין למנעו מלכתוב סת"ם דאולי רגע א' היו על מקומן כדין ואי"כ הו הוי בכלל בר קשירה. ומ"ם במ"ב במקום אפילו בפ"א כן איתא בפמ"ג בי"ד ע"ם ועיין בפ"ת יו"ד בסימן רפ"א דכתב בשם חומות ירושלים היפך זה וצ"ע ומ"ם במ"ב אפילו לתיאבון כן פתמו הרבה מהאחרונים אך בפמ"ג מפקפק בזה.[א]* שאינו בקשירה וכו'. וכותים אפילו אם נימא דגירי אמת הן ומוחזרין על הקשירה מ"מ בגר פרקו מעליהן העול ואינן מאמינין במצות ומיקרי שאינו בקשירה והוא הטעם בשאר דברים דקתני: * כל שפסול וכו'. עיין בב"י ועיין בט"ז שכתב לפי שיש בעשייתן שי"ן לפיכך פסול לכל העשיות ועיין בפמ"ג שכתב בעשייתן ש"ן הוא מלאורייתא והשאר הוא מדרבנן ע"ש הנה המ"א פליג ע"ז וסובר דמיפר ותפירה הוא ג"כ בעשייתן שי"ן ולא מטעם גזירה ולכאורה לפי מה שאמר הפמ"ג אם דברי הט"ז יוכסר להט"ז קטן שהגיע לחינוך דגם הוא חייב בתפילין מדרבנן ולשנות דכל הפסולו משמע דאמר בתשובה סימן ס"ח דאין כונת הב"י משום דגזרינן שאר מיקונין אטו עשיית השין אלא דיבון דשאר מיקונין ועשיית השי"ן כולם נקראין עשיית תפילין והכל עשייה אחת היא אין לחלק בין קנתם לקנתם עכ"ל ומ"מ נ"ל דקטן בן י"ג שנה שלא ידענו אם הגיע ב"ם אין להתחיר בו בדיעבד לענין מיפוי ותפירה אם עשיית השי"ן היה ע"י גדול דבלא"ה הנו"ב מקיל בדיעבד אפי' בכתיבה וכנ"ל: * בכל תיקון עשייתן. עיין במ"ב במה שכתבנו כגון מיפוי בתפירתן וא"ל פשוט דה"ה כריכת שער על הפרגיות דזה מעכב אפילו בדיעבד כדאיתא בנרמב"ם פ"ג מהלכות תפילין ה"א וכ"ם לימלוט הכתים[ב]והתיקונים שיהיו מרובענין וכל כה"ג דכ"ז הוא בכלל תיקון עשייתן וכן מוכח ממהר"מ לובלין בתשובה סי' ס"ח שכתב דכל שאר המלאכות חוץ מתיקון העור הן בכלל מיפוי הבתים ותפירתן ומה שכתב המ"א בשם מהר"ם דאם גרר דבק שבין אות לאות או עשה שאר תיקון כשר בדיעבד כונתו בענין הכתיבה כגון שהיה הפסק גדול בתיבה עד שהיה נראה כשני מיבות והמשיך האות לפניה (כגון בתיבת לאטמיך).

משנה ברורה

שאינו כותב לשמה: (ו) או מומר לעבו"ג. דמה הוא כמומר לכל התורה וה"ה אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא אבל אם הוא מומר (ו) לשאר עבירות קי"ל דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה לבד אם הוא עושה להכעיס דמה אפילו לד"א דינו ככותי וכדאיתא ביו"ד סימן ב'. וש מחמירין יותר (ז) דגרין גויזה. וכ"ז אם הוא מומר לשאר עבירות אבל אם (ח) הוא מומר לתפילין שאינו מניח תפילין אפילו אם אינו עושה זה להכעיס פסול דמו אינו בר קשירה לבד אם היה לזה רק מומר לתיאבון כגון שהלך אחר עסקיו עדיין הוא בכלל בר קשירה וכ"ז הוא לענין דיעבד אבל לכתחלה יש להחמיר שלא להניח לאיש כזה לכתוב סת"ם כי (ט) יש מחמירין אפילו במומר לתיאבון ואפילו* באחרים (י) עומדין ע"ג ומומרין לו שיכתוב לשמה ועיין בבה"ל. וכתב הפמ"ג (יא) דאפילו הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא באיסור דרבנן כגון מוקצה והוצאה לכרמלית יש להחמיר עכ"פ לכתחלה שלא* להניחו לכתוב סת"ם ואפילו בדיעבד צ"ע: (ז) או וכו'. עיין בה"ט דאפילו בלתיאבון לבד ואפילו פ"א: (ח) שאינו בקשירה וכו'. ועבד ואשה וכומי אין מוזהר על הקשירה וקטן אף שהגיע לחינוך מדרבנן בעלמא הוא [ב"י] ועיין בבה"ל. ובכל אלו (יב) לא מהני אפי' גדול עומד על גבו ורוחהו שיהיו לשמן: ב (ט)[ב]בכל[ג]: ומי (יג) שנקטעה ידו השמאלית אע"פ שאינו בקשירה יכול לכתוב תפילין דגברא בר מיובא הוא אלא פומא הוא דכאיב ליה: (י) עשייתן. ודוקא שעושה מעשה (יד) בגוף התפילין כגון מיפוי הבתים ותפירתן וכ"ש עשיית השי"ן בעור הבתים או (טו) להגיה איזה אות דעתה הוא פסול וע"י הגהתו יוכשר דזה הוא כתיבה ממש אבל עיבוד הקלף אינו בכלל זה וכשר ע"י עו"ג וכ"ש ע"י אשה רק דבעו"ג בעינן שיהיה ישראל עוע"ג וירא שיהיה לשמה וכדלעיל בסימן ל"ב ס"ט וה"ה בקטן. והשחרת הבתים והרצועות עיין לעיל בסימן ל"ג[ד] שבירבו שם דינים בענינ"ו. וגרירת דבק שבין אות לאות לכתחלה יש ליזהר שלא לעשות על ידם ובדיעבד אין להחמיר דגרירה לא מיקרי כתיבה ועיין היטב לעיל בסימן ל"ב סק"ס. וכ"ז (טז) בתפילין דבעינן כסדרן אבל בס"ת אם אפשר לגרור לדי האותיות במקום שנגעו ולחזור ולכתבן יעשה זה מיקרי לכתחלה: ג (יא) יראה. שלא יהרגוהו ואף דבאמת הי"ל למסור

שער הציון

(ו) ב"י ומ"א: (ו) עיין במ"א: (ח) מ"א: (ט) מ"א בשם התוספות: (י) ש"ת ופשוט: (יא) פמ"ג בפתיחה בסימן ל"ב: (יב) ש"ת ופשוט: (יג) מ"א: (יד) מ"א בשם מהר"ם לובלין: (טו) שם: (טז) שם:

הגהות ותיקונים: א) במשב"ז: ב) נ"ל דס"ק זה הוא המשך מס"ק ח': ג) ס"ק כ"ג:

הערות והארות: 1) סק"ט אינו ענין בפ"ע:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק שתפילין שמומר לתיאבון כתבן, פסולין. ב) בשו"ע הרב בסימן ל"ב סעיף ע"ז כתב: דהבתים נקראים תפילין ולא התיתורא [ולכאורה אפילו הפסולין כשרים לעשותו כשמתכוונים לשמה].

הלכות תפילין סימן לט

* כשר לכתוב תפילין: ד [1]תפילין * שכתבם (יב) אפיקורוס (יג) ישרפו: (יד) [2]וי"א יגנזו: ה [3]נמצאו ביד אפיקורוס ואין ידוע מי כתבם (טו) יגנזו: ו [4]נמצאו ביד א"י ואין ידוע מי כתבם (טז) כשרים: ז * [5]אין לוקחין תפילין ומזוזות וספרים מן הכותים (יז) יותר מכדי דמיהן

משנה ברורה

נפשו על אמונת ה' מ"מ לא יצא מכלל ישראל עי"ז כיון דהיה באונס ועי' במ"א שהעלה דאין להקל בזה אפי' אם בנעיצה הוא שומר את התורה רק שבהנחת תפילין הוא מתעצל להלא עכ"פ אינו בקשירה וכ"ש אם הוא מומר לכל התורה כולה אם לא שמחמת פחד שלא יהרגוהו הוא ירא לקיים את התורה אפילו בנעיצה. ועיין בביאור הגר"א שמסיים ג"כ להמ"ל. עוד כתב המ"א בשם הד"מ דלף דבש"ת ממזר וגר תושב [היינו שקיבל עליו שבע מצות בני נח] פסולים לכתוב כמו שכתב ביו"ד סימן רפ"א אם"ה בתפילין ומזוזות אין לחוש וכל האחרונים הסכימו דגר תושב פסול לכתיבת סת"ס דהא אינו בקשירה ועיין בבה"ל:

ד (יב) אפיקורס. ועיין בבה"ל: (יג) ישרפו. עם אזכרותיהן וכדלקמן בסימן של"ד סכ"א עי"ש דסתמו כשכותב לשם עבו"ג הוא כותב: (יד) וי"א יגנזו. דאין דרך אפיקורס (יז) להניח תפילין וצוצלי כתבו למכור לישראל ואפשר שלא כתבו לשם עבו"ג. ולענין המחבר לפסוק כדעה א' לכן כתבו בסתמא וכן דעת הט"ז והפרישה והגר"א במאורו: ה (טו) יגנזו. משפק שמא הוא כתבן אבל אין לשרוף משפק דהלא כתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם: ו (טז) כשרים. דסתם עו"ג (יח) אין בקיאין לכתוב וצוצלי ישראל כתבו. ובפרט במקומותינו שידוע שאין א"י יודעין לכתוב אפילו בס"ת שנמצא בדין משיך הש"ך [ביו"ד בסימן רפ"א סק"ד*)] דלכו"ע בשרה דתלינן דהא"י בחזו אותה: ז (יז) יותר וכו'. אבל במעט יותר משויין [דהיינו עד כדי (יט) פלי דינר בתפילין ולפי ערך זה בס"ת] מיימין לקנות מהן ואף דס"ת שנמצא ביד א"י י"א דיגנז [ביו"ד סימן רפ"א] אעפ"כ מיימין לקנות מהם ואפילו במעט יותר וכדי לגונזן בכדי שלא יבואו העו"ג לזלזל בהם ופשוט דה"ה אם הם פסולין מחמת עצמם ג"כ מיימין לקנות מהעו"ג כדי לגונזן אבל (כ) בכתבן אפיקורס

ביאור הלכה

לאבותיך המשיך המ"ת וכל כה"ג) כדי שיהי' נראה כמיהה אחת דזה מותר מדינא אפילו בתפילין דבעינן כפדרן דזה אינו בכלל כתיבה וכדלעיל בסימן ל"ב לכן מותר זה אפילו ע"י פסולין כמו גרירה. ומה שכתבנו עוד לא להניח אזה אות דעתה הוא פסול בותמינו לאפוקי עשיית התגין שעל שעטנ"ז ג"ן דגם בלא זה כשר בדיעבד וכבסימן ל"ו אין להתמיר בדיעבד גם בזה וה"ה הענבת קולמוס על איזו אות דגם עתה יש שם אות עליו שרשומו מיכר אלא שנשמרו שלא יתמחק יותר ויפסל דכ"ז אינו בכלל כתיבה. ולכאורה יש להסתפק ביוד"י האלף והשין והעין שאין נוגעין ותינוק דלא חכיס ולא טיפש מכירם וכן אם מסר קוץ האמצעי ביו"ד אם מהני תיקון ע"י אלו הפסולין בדיעבד מי נימא כמו דלענין שלא כסדרן מקילינן ואמרינן דאין זה כתיבה חדשה כיון דעיקר צורתו עליו ה"נ לענין זה ולא קיימן בזה כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה או דילמא כיון דעכ"פ עתה האות פסול וע"י תיקונן של אלו הפסולין יוכשר האות פסול אפילו בדיעבד ולא דמי לגרירה דשם אינו עושה מעשה בגוף צורת האות בכל ואין להניח דאיה להקל בזה מדנקט המחבר ס"ס בסוף דבריו וז"ל אבן אם היו הנגיעות בגוף האותיות עצמן כגון בראלי הה"א והקו"ף או רגלי האלף בגגות או פני האלף היו נוגעים בגג שתחתיה והאשה הפרידה אותן פשיטא דהס"ת פסולה דהא א"א לתקנם כ"א בגרירת כל מה שנעשה בפסול לחזור ולכותבו מחדש וזה מיקרי כתיבה גמורה עכ"ל ולא נקט יותר רבותא דאפי' בזה שהיה קודם תיקון האשה ג"כ עיקר צורתו עליו דפסול כל שהוסיף בכתיבה ועל ידו הוכשר האות לאפשר משום דהמחבר"ם רצה להביא להשואל בשאלתו שאל לפניו בגרירת האשה אם כשר והשיב דיש חילוק בין גרירה לגרירה וכדאיתא שם לכך לא נקט רבותא זו וכן מסתבר. כתב הפמ"ג דקשר של דלי"ת ואף של יו"ד שבתפילין ש"י יראה דאין לעשותם כ"א לשמה ושלא לעשותם ע"י אשה וקטן דבכלל כתיבה הוה כמו הש"ץ שנטל רשם עיין שם. וא"ל דאין להתמיר בזה בקטן שהוא בן י"ג שנה אם גדול עומד ע"ג ומצויה לעשות לשמה אף שלא ידעינן שהגיע ב"ש דבלא"ה יש הרבה מקילין בזה וכ"ל וגם לדברי התוספות שבת ס"ב ע"א ד"ה שי"ן ע"ש אין מקום לזה וכ"ש דא"ל להמתיר הקטן הזה לעצמו בזה דאם לא הגיע ב"ש ואינו מייב במצות רק מדרבנן הלא גם בתפילין אין מייב רק מדרבנן אך הקשר שעשה הקטן

הזה לעצמו קודם שנעשה בן י"ג כ"ל דצריך להמירו לאחר שנעשה בן י"ג ולחזור לעשותו דהרי יש הרבה פוסקים שסוברים דעשה מן התורה הוא בכלל איש ואייב במצות ממתה חזקה דרבא דכיון שהגיע לכלל איש מסתמא הגיע ומיימנא איש לו ב"ש הלא צריך לחלות שהמאיס מיקם בזמנו ונעשה גדול למפרע וכדאיתא בס"מ סימן ל"ה. ודע עוד דלענין תפירת ס"ת ע"י נשים וה"ה כל אלו הפסולין יש הרבה מפקפקין בזה ע"כ יש להזהיר מאד ע"ז דלא כמו שנהגו איזה סופרים להקל בתפירת ס"ת ע"י נשים בעת סיום הספר ובדיעבד אם אפשר בקלות להמיר התפירות שתפרן האשה ולחזור ולתופרן בהכשר יחזור ויתקנם דכיון דיודע המקומות ואפשר לו לתקנם הוי כלכתחלה גמור אבל בלא"ה אין להתמיר בדיעבד כן פסק המהר"ם לוצין בתשובה ובעל מגן אברהם חולק עליו ומצדדין להמיר התפירות אפילו בדיעבד[1] ובמקום שהמנהג שנותנין לנשים לתפור הס"ת וא"ל לשנות המנהג צריך להזהיר וליזהר שהתפירה ראשונה ואחרונה וגם באמצע יעשה הסופר מקודם ואח"כ יתן לנשים לתפור. [פ"ח יו"ד סימן רפ"א]: * כשר לכתוב תפילין. כ"ז אייר בגר צדק. ולענין גר תושב הסכימו הפמ"ג וצ"ש ומהה"ש [ועוד הרבה] דפסול מעצם דהא אינו בקשירה והשע"ת[2] המצוה דבר חדש דאייר הד"מ דמכשיר בגר תושב דקיבל עליו כל המצות מון מאיסור גמילה וא"כ הלא ישנו בקשירה ובאמת נלענ"ד שגם זה אינו דהלא עכ"פ אינו מוזהר על הקשירה ותדע דאמנו אם אשה ועבד יקבלו עליהן מצות תפילין יהיו כשרים לכתיבת תפילין ואם תדמה תשוב דמומין לנשים על הנחת תפילין וכדלעיל בסימן ל"ח ז"א דכל זה רק מחמת חומרא בעלמא שחוששין להפסיקתא אבל ש"ש דילן סובר דאין מומין ע"ז וכדאיתא שם בב"י ועוד עבדים יוכיחו דאין מומין בהן וכמו שכתבתי לעיל בס"ב בשם התו"ש[3]. וגם לפ"ז אם האשה מקבל על עצמה מצות אילת תהיה בקשירה אף לר"ת לעשות אילת לאנשים וח"ש דא"כ מה יודה ר"ת יהיה אחדא הוכחת הרא"ש [בגיטין מ"ה ע"ב] מהא דקרטליתא דדמיתהו לדתב"ד דעתידא למישדי נה תכלתא לצדיקי דעלמא דאתי. ולבר כ"ז אין גירות לאנאין עיין בסמ' גרים ועוד דא"כ בגר שאל ולא עבל דכתב הרא"ש בע"ז דאינו גרע מגר תושב דהרי קבל עליו כל המצות וא"כ לפ"ז יהיה כשר לכתיבת סת"ס ויהיה כשר לזמיה כישראל לשיעות הר"י דתלי בגר זמיה בהרי הוא מחזיק לעצמו במצות זמיה ומסתא דגמרא ביבמות מ"ו דאמר שם וכיון דלא טבל עו"ג הוא לא משמע כן: * שכתבם אפיקורס. הוא האדוק לעבודת כוכבים כן איתא בב"י בשם רש"י ובכ"מ בהמב"ם הלכות תפילין פ"א הי"ג לאפוקי ממה שהוגה באיזה דפוס ברש"י גיטין מ"ה ע"ב אפיקורס יהודי שאינו מאמין לדברי רז"ל שזה אינו מפירש"י כידוע הגם שלענייניס אחרים ג"ז הוא בכלל אפיקורס אבל לא לענין זה דיעדע. ולענין דינא קופר כזה ר"ל פשוט דצריך לבנות פרשיותיו בשמה לא עיבד הקלף לשמה ושמא לא כתב הפרשיות והאזכרות לשמה ושמא לא היה זהיר בדין חק תוכות כיון דאינו מאמין בחז"ל וגם חשוד הוא להכשיל לאחרים מיהו אי איתרמי שעמדו אחרים ע"ג ורצו שנעשה הכל בהלכה כגון שהוא לא כתב אלא איזו אותיות בהפרשיות אלו בפניהם או בהיריעות של הס"ת אפ"ה יש לעיין אם אינו בזה הוא בכלל בר קשירה ולכאורה יש להניח דאיה דהלא לענין זמיה ג"כ מדרש מי שהוא בכלל בר זמיה אבל בר זמיה אבל וכדאיתא בחולין ג' ע"ב תוד"ה קפנר ואפ"ה פסק ביו"ד סימן ב' ס"ט דלדוקי ובמוסי אם נדק בכינס ואחרים עומדים על גבם שמיטתם כשרה אלמא דכיון דאחזיק בחלוה זו אף דלא כתיבה קרינן בהו שהם בני זמיה ומאמינים במצות זמיה וכדפירש הפמ"ג שם עיי"ש ג"כ ה"ג בענינו לכאורה אם אחרים עומדים ע"ג ורואין שלא היה בו חסרון דחק תוכות שאנו מאד בחלאכת הכתיבה וגם שנכתב לשמה אין לפוסלו דהוי עדיין בכלל בר קשירה אבל יש לדחות דהלא שביק חיוה דאם שביק חיוה ואכל איסורא אף בדבר אחד מו הוי בכלל אפיקורס ואנשים כאלו אחרים יודע שאינם מושיין כלל למצות ומצוי אצלם מילוי שבת בפרהסיא ג"כ וא"כ דינם כמו שמסיק הש"ך שם לענין קראים ע"כ יותר טוב שיתחקק ויכתוב אחרים מתחיהם אך אם אינו יכול לתחקק מתחת כפדרן אז באותיות הבשר ל"ש לעשה: * אין לוקחין וכו' מכדי דמיהן וכו'. עיין בס"ב בתה שכתב וה"ה[4]

אם

שער הציון

(יז) ב"י: (יח) מ"א: (יט) עיין בתוס' שם ד"ה מעלין ולכך פתח השו"ע: (כ) ע"ת:

הגהות ותיקונים: א) סק"ה: ב) וביד אפרים: ג) העו"ש: ד) דה"ה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב: ואם א' מן הפסולין וכו' כשר בדיעבד וה"ה אם תפר ס"ת.

ז הרמב"ם בפ"ח שם ח טור וי' יהומס ט גיטין שם י שם ולגיטנא בתנא ורמב"ם שם פ"ח ור"ן ב גיטין שם

(ז) (יח) הרבה כדי שלא להרגיל לגנבן ולגזלן: ח [ל]אין נקחין אלא (יט) מן המומחה שבקי בחסירות ויתירות: ט (כ) [מ]לקח ממי שאינו מומחה צריך (כא) לבדקן לקח ממנו מאה קציצות בודק מהם שלשה (מ) קציצות שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש אם מצאן כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים (כב) ואין השאר צריך בדיקה ואם לקחן צבתים צבתים חזקתם מאנשים הרבה הם לקוחים לפיכך בודק מכל צבת ב׳ של ראש ואחד של יד או ב׳ של יד וא׳ של ראש [נ]המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם (כג) גדול (כד) נאמן (כה) ואינם צריכין (טו) בדיקה: י [ס]תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה (י) (כו) לעולם [ע]ואם אינו מניחן אלא (כז) לפרקים צריכים (יא) בדיקה פעמים בשבוע: הגה ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולחזור ולתופרן (כח) ייחס כך בלא בדיקה (ב״י בשם א״ח):

ל מנחות מ״ב. כפי׳ התוספות והרא״ש מ עירובין ל״ז ורמב״ם בפ״ב שם נ תשובת הרא״ש ס ירושלמי בפרק בתרא דעירובין ורמב״ם בפ״ב ע טור ופא״ח

מ דין איך לנהוג בקדושת התפילין. ובו ח׳ סעיפים:

א ברכות כ״ד

א (א) [א]סור לתלות (א) תפילין (ב) בין בבתים בין ברצועות אבל מותר לתלותן (ג) [א] (ג) בכיסן:

באר היטב

ממזר וגר תושב פסולין לכתוב כמ״ש בי״ד ר״ס רפ״א אפ״ה בתפילין ומזוזות אין לחוש: (ז) הרבה. אבל מעט יותר חייבים לקנות שלא יזלזלו בהם ואפילו במקום דטעונין גניזה אבל במקום דצריך שריפה א״ל ליקח מהם. ע״ת. מבואר בש״ס דאסור לומר לא״י שיתנם בזול יותר מדאי דילמא ירגז הא״י ויהנה מנהג בזיון וכמעשה דטייעי: (ח) קצילות. ולא חיישינן שמא עיבדן שלא לשמן דהכל בקיאין בזה. תוספות. ועיין מ״ש היד אהרן: (ט) בדיקה. דעד אחד נאמן באיסורין ועכ״פ בעי שיהא מוחזק בכשרות עיין יו״ד סימן קי״ט: (י) לעולם. מיהו נכון לבודקה דמתקלקלין מזיעה. כנה״ג מ״א: (יא) בדיקה. דחיישינן שמא נתעפשו וה״ה אם נפלו למים צריך בדיקה. המולא תפילין מושלכים בגניזה בלא רצועות ופתוחים יש לחוש שיש להם פסול נסתר אבל אם מצאם דרך היצוע בכיסן ליכא למיחש. הלק״ט מ״ב סי׳ קס״ו ע״ש:

(א) תפילין. אבל באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות לית לן בה אבל אם התפילין תלויות אסור מ״א וט״ז כתב דאין בכלל זה מה שהתפילין של ראש תלויים באויר ומחזיקם בידו ברצועה ומשימם על הראש כי זהו צורך הנחתם ואין בזה בזיון ע״ש: (ב) בכיסן.

שערי תשובה

[א] בכיסן. עבה״ט ובא״ר בשם מהר״י מברונה דאם נפלו לו תפילין בכיס שלהם יתן פרוטה לצדקה ע״ש. וכתב בתשובת חיים שאל (והוא בעהמ״ח בר״י

ביאור הלכה

אם הם פסולין מחמת עצמם והוא פשוט לדעה זו דמאי שנא אם הוא פסול ממחמת חשש שכתבו פסול או חסרון חק תוכות ואולם לדעת הרמב״ם דפסק דקורין בספר שיקח מיד עו״ג אין ראיה לצריך ליקח כדי לגנוז ע״ש בגמרא ולענין כדי למיהן לבאורה לצריך לחשוב כמו אם היו התפילין כשרין דהלא אם כתבו עו״ג נ״כ אין כדי למיו שזה כלום וע״כ מה דאיתא בש״ס כדי למיו ליגנז היינו כמו אם היה ס״ת כשר ומחמת זה לא יתרגל העו״ג דהוא אין יודע שהס״ת זו אין שום אללו כלום [וכמו שפסק הט״ז סי״ז דיו״ד רפ״א דאפילו מיחיד אין קורין בה] א״כ פשוט דה״ה נמי בענייננו. ולע״ק:

משנה ברורה

דטעונין שריפה א״ל ליקח מהם: (יח) הרבה. ואעפ״כ (כא) לא יקנה עצמו הישראל מיכף ממנו אף שאומר הרבה ומתוויב לעסוק אתו פן ישוה עמו. אך כשהעו״ג עומד על דברו מניחן בידו. ומבואר בש״ס דאסור לומר לעו״ג שיתנם בזול יותר מדאי דלמא ירגז העו״ג ויהנה בהם מנהג בזיון: ח (יט) מן המומחה. אבל לא ממי שאינו מומחה אע״פ שהלוקח רואה לבדקן לפי שיש לחוש שמא יתעלם בבדיקתן מפני (כב) שטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרן. ופשוט דמי שהוא סופר קבוע לרבים הוא בכלל מומחה. (כג) ומזוזה וה״ה פרשיות של תפילין

ניקחות אפילו שלא מן המומחה ובתנאי שיבדקנה אח״כ: ט (כ) לקח. בדיעבד (כד) או שאין שם מומחה בעיר: (כא) לבדקן. (כה) בחסירות ויתירות וה״ה בתמונת האותיות אם הם כהלכה וכנ״ל בסי׳ ל״ו ס״א ואין לחוש שמא עיבדן שלא לשמן דהכל בקיאין בזה: (כב) ואין השאר. והוא שאומר שכתבן בעצמו או שאומר שלקחן מאדם אחד ותלינן שאותו האדם כתבן הכל בעצמו כיון שהם בצבת א׳ וכמש״כ הפרישה: (כג) גדול. נראה דה״ה אם אמר שלקחן ממומחה: (כד) נאמן. דעד אחד נאמן באיסורין וכתב המ״א דעכ״פ בעינן שמכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות עיין יו״ד סימן קי״ט ס״ב בהג״ה. ולפי המבואר שם מוכח דאם ראינוהו שלבשן בעצמו נאמן בכל גווני דלעבור בעצמו בודאי אינו תשוד. וע״ש בש״ך סק״א: (כה) וא״צ בדיקה. שחזקה על חבר שאינו מוציא מת״י דבר שאינו מתוקן: י (כו) לעולם. שכל זמן שמיפויין שלם (כו) הרי הן בחזקתן מן הדין ואין חוששין שמא נמחקה אות מתוכן או ניקבה. ומ״מ (כז) נכון לבדקן מפני שמתקלקלין מפני הזיעה. ואם (כח) נקרע חיפוי הבתים או שנשרו בתים צריכין בדיקה מיכף שמא נמחק הכתב או נתקלקל. וכל שצריך בדיקה מן הדין ואין לו מי שיבדוק ויתפור אותם (כט) מניחם בלא ברכה דלא שייך אוקמיה אחזקה כה״ג וכתב הח״א דה״ה אם מונחים במקום לח והכל לפי הענין: (כז) לפרקים. דחיישינן (ל) שמא נתעפשו לכך יבדקם שני פעמים בשמיטה: (כח) ייחס. כך. ולענין ברכה משמע מח״א דצריך לברך והטעם נראה משום דלא ראינו עליהן ריעותא ברורה משא״כ בנשרו בתים או שנתקלקל העור וכנ״ל ולמעשה צ״ע. המולא תפילין (לא) מושלכים בגניזה בלא רצועות ופתוחים יש לחוש שיש להם פסול נסתר אבל אם מצאן דרך היצוע בכיסן ליכא למיחש:

א (א) אסור לתלות. על היתד מפני שהוא דרך בזיון: (ב) בין בבתים. שהבתים תלויות למטה וכן שהרצועות תלויות למטה. ומ״מ (א) באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד אבל אם התפילין תלויין אסור בכל גווני ואין בכלל זה מה (ג) שהתש״ר תלוי באויר ומחזיקן בידו ברצועות ומשימם על הראש כי זהו צורך הנחתן. ויש מניחין הש״ר על הדף וכדומה בשעה שלובשין: (ג) בכיסן. וס״א אסור לתלותה (ג) בכל גווני אפילו כשהיא באה״ק ומולה האה״ק ועיין בח״א בכלל ל״א שכתב דאפילו כשאה״ק מחובר בתידות לכותל אסור כל שאין מחתיו עומד דבר מה (ד) וספרים כגון ספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין. ומ״מ ספרים או סידורי תפלות (ה) הקבועים בלוחות שבהם שלשלת של כסף אסור לתלותן בם שהלוחות אין דומות לכים לפי שהן מחוברות לסידור והרי״ן הן כסידור עצמו.

שער הציון

מותר

(כא) ע״ז יו״ד סי׳ רפ״א: (כב) תוספות והרא״ש: (כג) בריתא שם: (כד) פמ״ג: (כה) תוספות והרא״ש: (כו) הרמב״ם והובא בב״י: (כז) מ״א: (כח) ב״ח: (כט) פמ״ג: (ל) מ״א: (לא) בה״ט בשם הלק״ט: (א) מ״א: (ב) ע״ז ופמ״ג: (ג) מ״א: (ד) (ה) ממ״א ופמ״ג:

הערות והארות: 1) עיין במ״ב סי׳ קנ״ד סק״ט לענין תיבה המיוחדת לספרים המכורכים דמקרי תשמיש דתשמיש:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ח׳ מביא רק שבקי בחסירות ויתירות.

הלכות תפילין סימן מ

ב * [ב]בית שיש בו (ג) [כ](ד) תפילין * אסור לשמש בו (ה) מטתו (ו) עד שיוציאם או שיניחם (ז) בכלי תוך כלי והוא (ח) שאין השני מיוחד (ד) להם שאם הוא מיוחד אפי' מאה חשובים כא': הגה ואם שניהם אינם מיוחדים להם אז שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם מותר (וע"ל סי' ר"מ סעיף ו) (כ"י): **ג** * [ג]אפי' להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו [ד]וכן אסור להניחם תחת מראשותיו (ט) כנגד ראשו [ה]אפילו

ב סס כ"ה ג סס ד סס ה ר' יונה סס

באר היטב

אבל ס"ת אסור לתלות אפילו בכים חידושי הרשב"א. הסידורים שקטועים בהם שלשלת של כסף אסור לתלות בהם מ"א. ומותר לכתוב פסוקים בנייר ולתלותן בנהכ"נ כנה"ג בשם מהרי"ט. והגיגים להתענות מי שנופלים לו תפילין וה"ה כשנפל ס"ת ונתשו' משפטי שמואל סימן י"ג תמצא סמך למנהג. וכתב המ"א בסי' מ"ד ס"ק ה' נ"ל דמיירי בלא נרתיקן. אבל בס"ת אפילו בנרתיקן ע"ש ועיין בנה"ג ובס' שמות בארץ בקונטרס כפות תמרים דף י"ג: (ג) תפילין. ואם פירם טלית על הכים של תפילין אף ע"פ שאין כרוך מלמטה שרי שהטלית לא מיקרי כליון מיהו אותן המניחין כים התפילין והטלית לתוך כים גדול גם הכים גדול מיקרי כליון וצריך עוד כלי על גביו. ומיהו אם כים התפילין מחובר למעלה על כים הטלית. הלד השני של הכים גדול לא מיקרי כליון מ"א. ותשובת מהריט"ץ סימן קל"א כתב הכים שאנו מניחין טלית והתפילין מיקרי כלי שאין כליון ומותר לשמש מטתו והיינו דוקא כשלא הכין הכים אלא לטלית ואחר כך הניח תפילין אז מותר אבל אם מתחלה הכין הכים לטלית ותפילין אסור דמיקרי כליון ע"ש. אם כרך הכים במטפחת בשעת הדחק מיקרי גם המטפחת כלי שהרי"ץ שם. אם המזוזה בפיס בחדר צריך ל"כ כלי בתוך כלי ואם יש זכוכית על השם די בפרישת קודר עליה מ"א וט"ז סימן רפ"ו כתב דיקטו אינו לא מהני מ"ש משמע דמיירי אפילו פרש קודר ע"ג דאסור דבבלי א' פשיטא דאסור ומ"א חולק עליו: (ד) להם. ר"ל דהכלי בתוך כלי לא בעינן שיהא שניהם כלים שאינם מיוחדים רק א' מהם והכלי שהוא מיוחד מצטרף עם הכלי שאינו מיוחד והרב רמ"א לא בא רק לפרש דברי המחבר ב"י דלא תימא דאם תרוייהו אינם מיוחדים להם אז שהפנימי אינו מיוחד והחיצון מיוחד יהא אסור הואיל ונקיט המחבר בלישנא והוא שאין השני מיוחד להם קמ"ל דמותר. אבל כלי

שערי תשובה

ומתב"ג) שיש שרגו להתענות מפני שרגו שנפלת תפילין ודמו דברייהם דנפל מידו שאני ע"ש המיגו בקנרה ממת"ב: [ב] תפילין. עיין בה"ע ובש"ל כתב דמה שמניחים הטלית ע"ג תפילין אינו יודע על מה סמכו העולם להחיר דלכ"ע קדושת תפילין חמורה מציצית ולאו שיהא הטלית בכים אחד ותפילין בכים אחר דלהניח התפילין על הטלית אינו נכון שלא יצטרך לעבור על המצות כו' עיין שם. ובראה דאם אין לו כים לתפילין ומניח הטלית עליהם לשמירה שלא יתלכלכו וכה"ג הרי הטלית נעשה כאילו הוא כליון ושרי. ובשו"ת תשב"ץ ח"ג סימן כ"ו כים של תפילין יש לעשותו נר קלת כדי שיפגע תחילה בש"י ולא יצטרך לעבור על המצות ומה שאמרו כים של תפילין עפה היינו לענין המה על גבי קרקע דבבלי שהוא כליון אם אין בו עפה יש זלזול אבל אין צריך שיהיה בו חלל עפה אחר שהכים התפילין שיהיה חוצץ לו מגין בפני ערוה לו חיצוקות שבבית. אף על גב דבכיסוי כל דהו מהני לענין והיה מתנך קדוש עיין שם. ולענין כלי בתוך כלי לענין תשה"מ יתבאר

משנה ברורה

מותר[א] לכתוב (ו) פסוקים בנייר ולתלותן בפתח ביהכ"נ. והגיגים העולם (ז) להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתיקן וה"ה כשנופל ס"ת אפילו בנרתיקן.[ב] ועיין בא"ר שכתב דאפילו תפילין בנרתיקן יתן פרוטה לצדקה: **ב** (ד) תפילין. וה"ה (ה) חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או (ט) בדפוס הכל יש בהם קדושה וצריך כלי תוך כלי ואפילו אם הן כתב משיט"א [היינו שאינה כתיבת סת"ם והוא רק כתב אשורי] וכריכת (י)[ג]הספר אינה נחשבת לכיסוי דהיא מגוף הספר ובעינן עוד שני כיסויין. ועיין ביו"ד בסי' רע"א בט"ז שם סק"ח שכתב כל המיקל בקדושת ספרים הנדפסין עתיד ליתן את הדין דדפוס הוי כמו כתיבה. אך בתשובת חו"י סי' קפ"ז[ד] נוטה להקל בזה (יא) בשעת הדחק כשאין לו במה לכסות: (ה) מטתו. או (יב) לעשות צרכיו: (ו) עד שיוציאם. בחדר אחר או שמפסיק בפניהם במחילה גבוה יו"ד טפחים. ועיין לקמן בסי' ר"מ בא"א סקט"ו: (ז) בכלי תוך כלי. ל"ד כלים (יג) דה"ה שני כיסויין (יד) ואם פירם טלית או שאר כיסוי על הכים של תפילין אע"פ שהכיסוי אין מכסה רק למעלה ומן הצדדין ולא למטה אפ"ה שרי. ועיין בבה"ל. ואותן המניחין כים התפילין והטלית לתוך כים אחד גדול הרי גם הכים הגדול נקרא כליון המיוחד להן וצריך עוד כסוי על גבן (טו) אם לא שמכסה בטלית על התפילין בתוך הכים דאז שרי דהטלית אינו כליון וה"ה (טז) אם כים התפילין מחובר למעלה על הכים הגדול הרי לד הב' של כים הגדול אין נקרא כליון ומועיל להן (יז) אם הפכן. ועיין בביאור הלכה מה שכתבתי בשם הא"ר.[ב] כתב המ"א דה"ה במזוזה הקבועה לפיס בחדר צריך בלי בתוך כלי דהיינו שיכסה אותה בב' כסויין ואחד מהם יהיה עכ"פ אינו מיוחד לה וכדלקמן ואם על המזוזה יש כסוי זכוכית אף שהמזוזה נראית מתוכה אפ"ה נחשבת כסוי אחד ודי בפרישת קודר על המזוזה דהא עתה לא מיתחזיא וכ"כ הדה"ח. אבל לכו"ע לא מהני אם יכסנה עוד בזכוכית מלמעלה אע"ג שמכוסה בשני כסויין דהא המזוזה נראית מתוכן. כתב בחכמת אדם ס"ל דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה ב' כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואח"כ הניחה בתיק שלה מותר כיון שבתחלה כיון לכך. ויתר כל הדיינים בזה נבאר לקמן בסימן ר"מ בעזה"י: (ח) שאין השני. לאו דוקא (יח) וה"ה אם הפנימי אינו מיוחד והחיצון מיוחד או שניהם אינם מיוחדים וכמו שכתוב בהג"ה ואינו אסור כלי בתוך כלי רק אם שניהם מיוחדים אבל אם אחד אינו מיוחד מצטרף עם המיוחד ושרי והגה"ה לא בא רק לפרש דברי המחבר דלא נטעה בלישניה וכלי אחד אפילו אינו מיוחד לא מהני ואסור: **ג** (ט) כנגד ראשו. שהוא ג"כ דרך בזיון:

שער הציון

מותר

(ו) הכל ממ"א ופמ"ג: (ז) מ"א בסימן מ"ד סק"ה: (ח) לקמן בסימן ר"מ ע"ש: (ט) פמ"ג בסי' ר"מ ע"ש: (י) פמ"ג: (יא) וכן נוטה הא"ר: (יב) דה"ח: (יג) פשוט: (יד) מ"א: (טו) דה"ח (טז) מ"א: (יז) לבש"ר: (יח) בה"ט וש"א:

הגהות ותיקונים: א) קפ"ד: ב) בסימן: ג) ס"א:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' מ"ג ס"ק כ"ה לענין להכניס ספרים שיש בהם שמות בבהכ"ס כשהם תיק בתוך תיק:

ליקוטי דברי הרב: א) ועיין בשו"ע הרב בסימן של"ד סעיף י"ג מה שכתב שם. ב) בשו"ע הרב בסי' מ"ד סעיף ב' כתב שנהגו העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתיקן, [אבל אם נפלו התפילין בנרתיקן לא כתב הרב כלום]. ג) ובשו"ע הרב סעיף ה' מביא בנוסף לשיטת המג"א דבעינן כלי בתוך כלי, גם שיטת הט"ז שהמזוזה כיון שקבועה כולה בכותל ואין בה אלא נקב בלבד די שיסתום את הנקב בחתיכת שעוה או ד"א שמבטלו שם וא"צ כלי בתוך כלי, ומסיים ויש לסמוך על דבריו להקל בד"ס.

ביאור הלכה

* בית שיש בו וכו' בבת"כ. עיין במ"ב במה שכתב ואם פירם טלית וכו' והשמטתי מה שהביא הגה"ט בשם מהריט"ץ שמתפקק בכים שהי' כרוך עליו מטפחת שכל האחרונים השיגו עליו דודאי שרי מהא דגלימא לקמטרא דשרי רבא בברכות כ"ו אף שהכיסוי הטליתא אין מכסה מכל הצדדים וכ"ש בזה אך אם שני הכיסויים היה כזה שלא היה מכוסה רק למעלה ולא למטה בע"ק והפוסקים לא הזכירו חילוק בזה. ולענין כים התפילין שמונח בתוך כים גדול של הטלית עיין במ"ב שכתבנו דהכים גדול הוא כליון זהו דעת המג"א והעתיק הדה"ח דברו. אך הא"ר הביא בשם המהריט"ץ להקל בשעת הדחק בזה והשמטתי זה משום דהא יכול לכסות התפילין בהטלית וכמ"ש בפנים אך ב"מ לכאורה מהא דמהריט"ץ לענין שמותר לגור מעות בשעת הדחק בהכים של טלית דאינו נקרא מיוחד לתפילין כיון שהוא לשניהם וכ"כ הא"א בכלל י"ד אבל באמת נ"ל דזה לכו"ע מותר וכמו שנבאר אי"ה לקמן בכלל[ב] מ"ב בבה"ל עי"ש: * אסור לשמש מטתו. עיין במ"ב דה"ה לעשות בו צרכיו והוא מהדה"ח וע"ע מנין לו זה ומלקמן סימן מ"ג סעיף ז' אין ראיה לזה ובדאי דבעי כיסוי [ועיין בסימן שע"ו ס"ב[ג]] אבל כלי בתוך כלי מנין:

* אפילו וכו' כנגד ראשו אפילו בכלי תוך כלי. ואפילו אם היו בבת"כ קודם שנתנם תחת הכר וכ"ש אם ע"י לירוף הכר נעשה כלי בתוך כלי כן מוכח מן הרמב"ם. ועיין במ"א סק"ד ועכ"פ בדין זה לא פליגי האחרונים על הרמב"ם:

בכלי תוך כלי ואפי׳ אין אשתו עמו * אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו (ה) [ג] (י) מותר * ואם אשתו עמו צריך כלי (יא) בתוך (ו) כלי: ד * [י]אשתו עמו במטה ואינו רוצה לשמש (יב) מקרי אין אשתו (ז) עמו: ה * [יא]להניחם במטה כנגד (מ) צדו (יג) דינן כתחת מרגלותיו: ו [יב]שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחוז לא בבתים ולא ברצועות (יד) עד שיטול (טו) ידיו מפני שהידים עסקניות הם ושמא נגעו במקום הטנופת: ז [יג]ישן בהם וראה קרי לא יאחוז בבתים (טו) אלא יאחוז ברצועה ומסיר אותם: הגה עד שיקנח הקרי מעליו (טז) ויטול ידיו (ב״י): ח * [יד]הנכנס לסעודת קבע (יז) חולצן ומניחן (יח) על השלחן עד זמן ברכה * וחוזר ומניחן (יט) [טו]אבל לאכילת (כ) עראי אין צריך לחלצן:

ו ב״י מההיא דברכות כ״ה ז רבי יוחנן שם ח פוסק כ״ו ם שם י ברכות כ״ג ב יומז׳ שם פ״ב הרמב״ם נפ״ד מהל׳ תפילין והמרדכי

שערי תשובה

מ״ה בסימן ר״מ: [ג] מותר. עבה״ט ועיין בפוחל יעקב סימן מ׳ בספפקים של בהכ״נ שיש שעושים במקום המיוחד ליציאתם מחת הספפל מיבה קטנה להניע שם עלית ותפילין שלהם ויושבים על הספפל ויש שאין בהם חלל גובה טפח פיסם לבין התפילין המונחים שם וכתב לאסור ושם בתשובה שאחר זה כתב לגד היתר די״ל דתחת מרגלותיו אסור וה״ה ליישב עליהם היינו היכא דליכא גובה וחלל כלל פיסם לבין היושב או לבין מרגלותיו משום שהוא מהדקה ברגליו או בכובד משאוי והוי בזיון וכו׳ וסיים בה ואי לא מיספיגא אמינא דלמינטריהו עדיף וכו׳. ומכ״ש להרמיקה מבמו ולשומרה בבהכ״נ במקום קדוש להזהר בקדושתה ע״י גובה קצת מרחק דאין לפקפק בדבר ע״ש ובראה דמ״מ יש להחמיר בגובה טפח כמו דמייתי התם פלוגתא דירושלמי לענין ס״ת. ובעל נפש יש לו להחמיר גם בזה כי תפילין יש להזהר בקדושתן מאוד כמו שנתבאר לעיל:

ביאור הלכה

* אבל שלא וכו׳ מותר. עיין במ״ב דר״ל בין כר לכתת הכי איתא בגמרא ובכל הפוסקים והיד אפרים שכתב ואפשר דס״ל דדוקא וכו׳ א״י כונתו שהוא סותר דברי הט״ז ודברי הגמרא ואולי ט״ס יש בדבריו: * ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי. עיין במ״ב שכ׳ דבלירוף הכר נעשה כלי בתוך כלי כ״כ המ״א ובא״ר מתמיד כהרמב״ם דבעינן כלי בתוך כלי לבד הכר אבל בביאור הגר״א משמע כהמ״א וכ״פ הדה״מ וש״א: * אשתו וכו׳ ואינו רוצה לשמש וכו׳. עיין במ״ב בשם הט״ז וראיתי בספר מטה יהודא שכתב דאפילו לדעת הש״ע היינו אם הוסכם אצלו שלא לשמש ס״ל דלא חיישינן שמא ימלך אבל בשתמא לכ״ע מיקרי אשתו עמו עיי״ש: * להניחם במטה כנגד צדו וכו׳. עיין במ״ב הטעם והוא מהתר״י וא״ע מתמיד כ״ז ע״א אר״פ ש״מ תפילין מן הצד שריין ולא חיישינן דילמא מיגנדר וכו׳ ואף אם נפרש כפי׳ המפרש שם דהכונה בין כר לכתת שלא נגד ראשו מ״מ הרי חזינן דלא חיישינן דילמא מיגנדר ואין לומר דלפי מה שפסק הרמב״ם בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן א״כ הרי אזל הש״מ דר״פ מ״מ הרי מוכח מאותה קוגיא דאם אמרינן דילמא מיגנדר גם שלא נגד ראשו אסור וא״כ כיון דאין פסקינן בש״ע דשלא נגד ראשו מותר הרי דלא חיישינן דילמא מיגנדר וא״כ גם מן הצד יהא מותר וצ״ע.[א]* הנכנס לסעודת וכו׳ עד זמן ברכה. ברמב״ם איתא דלובשן אחר שנטל ידיו מים אחרונים ומסתמא טעמו כדי שלא יגבשם בידיס מזוהמות ולא הביאו האחרונים את דבריו ואפשר שטעמם דלפי מה דאין פסקינן ברש״ס סימן קע״ט דאפילו דיבור בעלמא אסור להפסיק בין מים אחרונים לברה״מ עיין שם בב״י כ״ם בה ועי״ש ברש״ס סימן קע״ט בש״מ. ועיין מה שנכתוב לקמיה לענין ברכה: * וחוזר ומניחן. עיין בירושלמי בפ׳ היה קורא דמוכח שם עכ״פ לכל הגרסאות [עיין בפ״מ ובספר תרדיס] דלסעודת קבע כשמסירן צריך אח״כ בשעת לבשה לחזור ולברך. והנה לדינא להמחבר לעיל בסימן כ״ה סי״ב בודאי צריך לחזור ולברך ואפילו לדעת הרמ״א דדעתו שם דכשמסירן ע״ד להחזיר מיד אין צריך לברך והכא נמי הרי הסירו והניחו אצלו על השולחן ע״ד לחזור ולהניחו בשעת בהמ״ז מ״מ הרי כתבו שם דכשמסירן ע״ד ליכנס בהם לבה״כ צריך לחזור ולברך לכו״ע דמסתי שאין רשאי לילך בהם לבה״כ אידמי ליה שעה זו ממלוה וא״כ ה״נ כיון דגזרו חז״ל שלא ילך בעת הסעודה בתפילין א״כ אידמי ממלוה וצ״ע. והירושלמי אין רואה די״ל לפי גירסת הפני משה שם וכן גירסת הגר״א בהגהותיו על הירושלמי דאיירי כשהסיר התפילין דהירושלמי איירי לפי מה דאיתא שם בברייתא [בבבלי ברכות כ״ג ע״ב] דצריך לפנות קודם שנכנס לסעודת קבע א״כ ממילא מוכרח לברך עתה על התפילין ופפיקתיו הוא בשלא נפנה מקודם:

באר היטב

אחד אפילו אינו מיוחד לא מהני ואסור: (ה) מותר. פי׳ אפילו בלא כלי בתוך כלי רק בכלי א׳ מותר מ״א ט״ז דלא כב״ח ע״ש ובד אהרן: (ו) כלי. וא״ל אלא כלי אחד והכר מיקרי כלי שני. עיין מ״א וט״ז: (ז) עמו. וט״ז חולק ואוסר דשמא יבא לידי תשמיש ע״ש והיד אהרן סותר הראיות של ט״ז ע״ש: (מ) צדו. אם משתמרים במקום אחר לא ייחס במטה כלל ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום גבוה ג״ט או נמוך ג׳ מותר. ש״ס מ״א: (ט) ידיו. ואח״כ יחלצם עד שיקנח הקרי כמ״ש ס״ו׳[יא]:

משנה ברורה

(י) מותר. אפילו שלא בכלי כלל רק שמניחן בעוין שלא יתגלגלו משם לגדלין כגון שמניחן (יט) בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו: (יא) בתוך כלי. דהיינו שמניחן בתוך כלי או כיס המיוחד להן (כ) תחת הכר דהכר מיקרי כלי שני או שיניחן בלי כלי כלל (כא) תחת שני כרין (כב) ולא התירו חכמים להניח תפילין תחת מראשותיו (כג) כשאשתו עמו אפילו בכלי תוך כלי אלא כדי שישתמרו מן הגנבים והעכברים ולפיכך אם יש לו מקום אחר שמשתמרים שם לא ייחס כלל במטה. (כד) ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום יותר מן המטה שהוא גבוה ג״ט או נמוך ג׳ טפחים למטה מראשותיו מותר להניחן עליו: ד (יב) מקרי וכו׳. וט״ז אוסר להיות אשתו עמו במטה עד שיניח התפילין בלי בתוך כלי שמא ישכח וישמש[ז]כן משמע בביאור הגר״א ועיין בא״ר: ה (יג) דינן וכו׳. (כה) שפעמים מתהפך במטה ושכב עליהן (כו) שפפלים שבבהכ״נ שתחת הספפלים יש מיבה להניע שם עלית ותפילין י״א דאסור ליישב על הספפלין ויש מתירין אבל כשיש חלל טפח בהתיבה פנוי מותר ודאי ליישב על הספפלין ובעל נפש ראוי לו להחמיר שלא במקום הדחק גם בזה כי תפילין יש להזהר בקדושתן מאד.ואם קבעו במסמרים לכותל מותר ליישב על הספפל: ו (יד) עד שיטול ידיו. ואח״כ (כז) יחלצם עד שיקנח הקרי וכמש״כ ס״ז: ז (טו) אלא יאחוז וכו׳. דבזה (כח) לא חיישינן כ״כ שמא נגעו במקום הטיופת ולכך הקילו לאחוז ברצועה ולהסירה כדי שלא להשהות התפילין על עצמו בעוד שהוא מטונף בהקרי: (טז) ויטול ידיו. אבל אח״כ (כט) מותר להניחן אע״פ שהוא טמא: ח (יז) חולצן. דיש (ל) לחוש שמא ישתכר בסעודה ויתבזה בתפילין: (יח) על השולחן. כדי שיהיו (לא) מוזמנים לו לחזור ולהניחן בשעת ברכה: (יט) אבל וכו׳. בספר שולחן שלמה מסתפק דאפשר דזהו דוקא מי שמניחן כל היום אבל לא מי שדרכו להניח בשעת ק״ש ותפלה: (כ) עראי. נראה דשיעור אכילת עראי הוא כביצה וכדין סוכה בסימן תרל״ט יע״ש [מטה יהודה]:

שער הציון

(יט) גמרא: (כ) מ״א וש״א: (כא) מוכח מפמ״ג: (כב) מ״א: (כג) הגר״ז וכן מגדל הפמ״ג: (כד) מ״א: (כה) תר״י: (כו) עיין בשע״ת וט״ז סימן רפ״ב וש״א: (כז) מ״א: (כח) פמ״ג: (כט) עט״ז: (ל) רש״י ופרישה: (לא) רש״י:

חולן

הגהות ותיקונים: א) ס״ז:

תיקוני דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ו׳ פסק שכנגד צדו הוא כתחת מרגלותיו ואסור להניח תפילין שם, דהוי מנהג בזיון. ב) בשו״ע הרב בסעיף ח׳ כתב בסגריים שאין איסור בדבר, אלא שכתב ונכון לחוש לדבריו, ע״ש.

הלכות תפילין סימן מא מב

מא דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין. ובו סעיף אחד:

א (א) *הנושא משאוי (ב) על ראשו (ג) * חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשאוי * ואפי' מטפחתו אסור להניח על הראש שיש בו תפילין באבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת (ד) מותר: הגה * ואפילו הכי אם הוא משאוי כבד (ה) (ה) ד' קנין והתפילין (ו) נדחקות צריך להסירן (ב"י):

א בגמ' מציעא ק"ה וכו' שילא ב רמב"ם בפ"ד מהלכות תפילין והסמיטו לדבריו ר' יונה והרא"ש

מב אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש. ובו ג' סעיפים:

א * *אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של (א) יד * באפילו ליקח (ב) רצועה (ג) [ד] (ג) * מהם

א מנחות נ"ד ב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפילין

באר היטב

(א) ד' קנין. והוא כ"ה זקוקים כסף משקל פרשג נ"ח מ"א: (ב) יד. אפי' אין לו תפלה של יד כ"מ בגמרא מ"א: (ג) מהם. אם נפסקה רצועה של יד סמוך לקשר אסור להפוך ראש האחר למעלה ועשות בו קשר ש"י והתחתונה שהיה בו הקשר יקשור למטה דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיו"ד ועתה יעשה בו כריכות האצבעות. ואם אין הרצועה ארוכה כ"כ אזי לא יעשה כ"כ כריכות סביב היד מ"א ובהלק"ט

שערי תשובה

[ד] מהם. עבה"ט וצ"ע מה דנקט המג"א להפוך ראש אחר למעלה דמשמע שמהפך הרצועה הארוכה ממש שהרי אפילו בלא היפוך רק שנאותה הקצה של הרצועה הארוכה במקום שנפסקה אם הוא רוצה לעשות הקשר נמי אסור כיון שלוקח הקצרה שהיה בה הקשר וקושרה למטה הו"ל הורדה מקדושה. ועל כ"פ ממה שמסיים ואם אין הרצועה כו' משמע דאם אין קושר הקצרה למטה אין קפידא בהיפוך נכר. ועיין בא"ר בשם זקנו הגאון מהר"ש שמחיר להפוך ורמ"ה מהא דזיקא מאבני וכו' עיין שם שעשו כולם אבן אחת וקשה דעדיין יש קנאה בחיה לד מונח על האבן וע"כ דליכא קפידא בהכי וע"ש שכתב דמסימן יו"ד לא משמע הכי

ור"ל בשם ס"ק י"ד כתב בשם נ"ח ושל"ה בעטם העטרה שלא להפוך כו' ושם כתב שלפ"ז אין להקל ברצועה להפך אך מסיק שם להקל גם בטלית אם נקרע למעלה וכיוצא בזה ע"ש. וגם בהלק"ט מ"ב סימן נ"א שכתב בה"ט בשמו שמחיר עיין שם אינו מחיר רק מדינא. וכתב שם שהמקפידים לעשות סימן בטלית אפשר דלאלו יש קפידא גם בזה ע"ש. והרמ"ה שמביא הא"ר בשם זקנו אינו רמ"ה כ"כ דכיון דמעשה ניסים היו שמא לא היו בדרך דביקות זה בזה כי אם נעשה גוש אחד בלול מכולם. אך בלא"ה אין רמ"ה מדברי אגדה ואמכמתא בעלמא קאמר וקרוב לומר דמ"ש המג"א להפוך ראשו בו' אין כוונתו היפך ממש להפוך התחלתן שחלו בלפי הארץ ולתתו עליון בתוך המעברתא לעשות בו הקשר אלא כוונתו מה שכתב ראש האחר היינו הראש של הרצועה האחרת שבמקום שנפסק שהיה מתחלה מרוחק מהמעברתא

משנה ברורה

א (א) הנושא משאוי. זה מיירי בכל היום לא בשעת ק"ש ותפלה. ועיין לקמן סימן נ"ז ס"ה: (ב) על ראשו. ואם הוא נושא משאוי על ידו במקום תפילין דמסתמא מכוסין הן וליכא גנאי אין צריך לחלוץ כ"א בשים בהמשא ארבעה קנין דאז מסתמא התפילין רוצצות עי"ז [פמ"ג ע"ש עוד]: (ג) חולץ תש"ר. ואם יכול לסלק המשאוי לגדלין שלא במקום התפילין משמע מפמ"ג דמותר מ"מ אם יש בהם משא ד' קנין נראה שיש להתמיר אף בכה"ג עיין ב"י והלוגיא זבל על ראשו אפילו מעט ואפילו לגדלין אסור דבכל גווני הוי בזה בזיון לתפילין שעל ראשו אם לא כשמסלק אז התש"ר מעליו שרי אף דנשא השל יד. ואם יראה להוציא זבל על היד אפשר דאפילו אם התפילין הם מכוסים בבגדיו איכא בזה בזיון להתפילין שעליו [פמ"ג]: (ד) מותר. אף דהוא מונח על התפילין אין בזה בזיון לתפילין כיון שהוא דרך מלבוש אך אם הכובע גדולה יזהר שכובד הכובע לא יסיר את התפילין ממקום הראוי להן [מח"א]: (ה) ד' קבין. הם כ"ה לטרלאות שקולין בו הכסף בפרשג [ל"מ]: (ו) נדחקות. אין פי' שהתפילין זזין ממקומן לגמרי ואין מונחין כדין דבזה פשיטא שאסור ואפי' אם משאן קל אלא ר"ל שמונחין במקומן בדוחק מחמת המשוי שמונח עליהם ומקצר את מקומם והב"ח מיקל בענין זה במצנפת וכובע [פמ"ג]: ב

א (א) יד. אפי' (ב) אין לו ש"י ויש לו ב' של ראש: (ב) רצועה. ופשוט דה"ה נרתק המיוחד לשל ראש דגם הוא בכלל תשמיש קדושה כמו רצועה [כדאיתא מגילה כ"ו ע"ב] וכן מוכח בביאור הגר"א וכ"כ המ"א לעיל בסוף סימן כ"ח: (ג) מהם. כתב המ"א דאם נפסקה רצועה של יד סמוך לקשר אסור להפוך ראש האחר למעלה [במקום שהוא חזק] ועשות בו הקשר ש"י והתחתונה שהיה בו הקשר יקשור עתה לזו למטה דמורידו מקדושתו כיון שהיה בו הקשר והיוד ועתה יעשה בו כריכות האצבעות אלא אותה התחתונה נריכה גניזה ואם אין הרצועה ארוכה כ"כ אזי לא יעשה כריכות כ"כ סביב היד. וכן (ג) בשל ראש אם נפסק מה שמקיף הראש אסור להפוך מה שבתוך הקשר שיהיה חוץ לקשר מעשה הנ"ל. אמנם אם נפסקה הרצועה ש"ר מבחוץ להקשר ורוצה למשכה ולהורידה למטה

שער הציון

(ד) מ"א: (ג) דה"מ:

הערות והארות: 1) עיין לעיל סי' ל"ג ס"ה במ"ב ס"ק כ"ט לענין לתפור בתוך השיעור:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק כהרמ"א, דדבר שאין דרכו להיות על הראש אסור אפילו כשאינו מונחין על התפילין. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב כהרמ"א.

* חולץ תש"ר. עיין במ"ב מה שכתבנו בשם הפמ"ג ונראה שטעמו משום התירון של הנ"י שכתב לדעת הטור ודעימיה עי"ש בחד תירוצא אבל לדעת הרמב"ם דלא הבינא כלל הא דד' קבין אין שום הכרח לזה וכן בדש"י ב"מ ק"ה ע"ב ד"ה אסור לא משמע כן: * ואפילו מטפחתו. עיין בט"ז שכתב דלדעת הטור אין אסור במעפתת וכן במשא שהיא פחותה מד' קבין כ"א בארוכן ורוחב התפילין עי"ז אבל אם אינו אלא דברי הטו"ע דבכל גווני אסור דהוי גנאי לתפילין עי"ז [מטה יהודא]: * ואפ"ה אם הוא וכו'. כתב המ"א בשם הד"מ כל מקום וכו' עיין ספר נהר שלום ובספר מאמר מרדכי שכתבו שלא כיון הד"מ לזה. ולדינא בלא"ה כתב המ"א שלא"ע בזה:

* אסור וכו'. עיין בפמ"ג שמתפקק אם דינא דאין מורידין הוא מדאורייתא או מדרבנן ולבסוף נולד לומר דהוא דאורייתא. ועיין בתשובת משכנות יעקב בסי' נ"ה שהביא ג"כ ראיה מירושלמי דהא דאין מורידין מדאורייתא הוא: * אפילו ליקח רצועה וכו'. וכ"ש ליקח מהש"ר ליזה פרשה ליתן בש"י דאסור.

ואם נמצא איזה פסול בפרשה אחת אם מותר ליקח מהפרשה שלפניה לתנים בש"י תלוי בזה אם הפסול הוא ממנה שלא היה כתוב מתחלה איזה אות כדין או שאר פסול אחר שהוא פסול מעיקרא אז"כ הפרשיות האחרות והרצועות עדיין הם בטלו מדשים ואם הפסול נעשה מחמת יושנו או שאר קלקול שנתהוה אח"כ כבר חלה [illegible] קדושה החמורה ואסור לשנותם: * מהם. עיין במ"ב במה שכתבנו בסוף [illegible] הבעת הש"ת. והמ"א מיקל עוד יותר בענין ומכ"ש במקום מיעוט מצוה דהותר לחבר בשל יד למטה החתיכה העליונה שנפסקה וכתב דיש לסמוך בזה על הא"ר שהתיר ע"ש אף דלכאורה אין רמיא הא"ר רמיא לזה רק דמותר להפוך רצועה אחת מסופה לתחלתה וכמו שהתיר המ"א עצמו ואף לזה אין כ"כ ראיה וכמו שכתב הש"ת אעפ"כ אין לחמות במקום מיעוט מצוה להמיקל. ולפי האמת טוב יותר שלא לעשות כריכות כ"כ ולא יתבטל המצוה וכמו שכתב המ"א אך ג"מ מדבריו לענין אם נפסק הרצועה ש"ר בתוך השיעור שמקיף הראש שיהא מותר למשוך למטה את מקום שנפסק שיהיה עתה אחת הקשר במקום שהוא עני או שאין לו רצועה אחרת אך לענ"ד הנכון יותר שיחתוך מן רצועה אחת במקום שנפסקה אחיכה קטנה דהיינו מה שהיה מקיף ממנה את הראש ומקום הקשר ויגנז ושאר הרצועה[1] יחברנה בגידין אח"כ ויעשה הקשר במקום הנשלם אך יזהר שלא יגע חוץ לקשר ממה שהיה בתחלה בתוך הקשר ויהיה יוצא בזה אף לדעת המ"א:

ג סס בגמרא ד סס בהש"י ה סס בגמרא ו ר' יהודה ומהרא"י בשם פא"מ

וליתן בש"י אסור [ג]מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ושל ראש קדושתו חמורה [ד]שרובו של שדי (ד) בשל ראש * אבל משל יד לשל ראש (ג) (ה) מותר לשנות * [ה]ואם היו (ד) [ב] * חדשים שעדיין (ו) לא הניחם * מותר לשנות אפילו * משל ראש לשל יד שטולה עליהם מכסה עור אחד ונראים (ז) כבית אחד: ב * [ו]אם התנה (ה) עליהם (ח) מתחלה אפילו לבשן אדם יכול לשנותם אפי' * משל ראש לשל

שערי תשובה

עמה יקפהו ישמהו לתתו לתוך המעברתא. וגם כה"ג היפוך קרי ליה וכמ"ש המג"א אחר כך מדברי הב"י בשם הגהות מיימוני שכתב ויהפוך הרצועה תוך המעברתא והתם פשיטא שאין פירושו היפוך ממש רק דכל שהוא נתון בתחלה במקום זה והוא מעלהו או מורידו במקום אחר היפוך קרי ליה ולפ"ז אין ללמוד מדברי המג"א הללו להפוך ממש דמסתברא שאין לעשות כן אפילו שלא מעשה הורדה בשביל הקשר. וכמ"ש לעיל סימן מ' לענין טלית של מצוה. ונראה שאין להפוך כי אם בשעת הדחק שהקלה במקום שנפסק הוא רק ומלוש ואינו ראוי לעשות ממנו הקשירה מחדש יש להמיר להפוך וכמ"ש בא"ר ועיין מ"ש מיד אפרים על דברי המג"א. וי"ל דהמג"א סברא ליה דהכא איכא תרתי אאין הקשר בחתיכה זו וגם מוריד מקדושת קשר לכריכות אלבש. אבל בהא לחוד שאין בה הקשר אין קפידא כיון דלא חזיא ליה. וע"מ אם הרצועה המרוכה לבד יש די גם לכריכת הלבעות מותר לקושרה כיון שעתה אין משתמש בה קדושה כלל. ואפשר דבכה"ג אסור עפי לקושרה ולכרכה על פס ידו שאוב אין כאן תשמיש קדושה כלל ויש לנוזמה וצ"ע: [ב] חדשים. עצה"ע דהמתנה לאו מלתא היא ועיין בשאלות ותשובות ל"ל סימן פ"א שאם איבד עור לשם רצועות של תפילין מותר להשתמש בחותר דבר חול אף שלא התנה ומכ"ש אם התנה. ועיין לעיל סימן ל"ב בהגה"ט ס"ק י"ב שתמיא דברי הל"ל ותשמע דתמיר דוקא בהתנה וליתא. ומה שהביא שם ראיה מציצית דאע"ג דבעי טויא

ביאור הלכה

* אבל משל יד וכו'. עיין במ"ב בתש"כ וה"ה דמותר ליקח הפרשיות וכו' אף דשל יד רגיל לכתוב בקלף אחד מ"מ יותר דיכמיסה בד' בתים עיין בפמ"ג ובסי' ל"ב בסעיף מ"ה בס"ק ס"ב ובסעיף מ"ז בט"ז שם:

* ואם היו וכו'. ופשוט דכ"ז דוקא מדוחק כאן לו ש"י ויש לו ב' של רש"ש כמו שאמרו בגמרא דאל"ה הלא לכתחלה צריך לכתוב ד' פרשיות של יד בקלף אחד ואין צריך המחבר לבאר זה דבבר מיאר בסימן ל"ב בסעיף מ"ז. ודברי הפמ"ג בזה מופלאים ממני: * חדשים שעדיין וכו'. עיין במ"ב. ורצועה מדשה שנתנה בתוך תפילין ישנים לכאורה לא הוי זה ב"כ כ"א הזמנה עדיין ושמי לשעותה דלא נקרא בשם תשמיש קדושה כ"א כשהיתה פ"א על הראש ואף דשם בתגילה כ"ו ע"ב נשנו בחדא מתתא תשמישי קדושה נרתק של תפילין ורצועותיהן ונרתק הלא משער בה פ"א אחר הזמנה אוב הוי בכלל תשמישי קדושה וכדבמוך ס"ג וא"כ לכאורה ה"נ ברצועה משנקשרו בתפילין שוב הוי בכלל תשמישיהן דז"א דשמי הבם דהנרתק נקרא תשמיש קדושה משום דהיא משמשת להקדושה שנכנסת בה ע"כ משהכנים בתוכה התפילין כבר שימש להקדושה משא"כ בלבעות דנקראת תשמיש קדושה פשוט משום דהם משמשין להקדושה שעל ידן האדם מניח לתפילין על ראשו ושל ידו כל זמן שלא הניחן עליו עדיין לא נקראו בשם ת"ק ולא הי כ"א הזמנה ומעשה ל"ע: * מותר לשנות וכו'. מזה דיק הפמ"ג לעיל בסימן ל"ב בקו"ש דאם כתב על קלף בס"מ ונפסל ע"י שם וכדומה דמותר לכתוב על הנותר תו"מ דכמיהה ג"כ לא הוי כ"א הזמנה מעלייתא ולא הוי אלא כלי מיה ואחמיה ודלא כא"ר שמתמיד בזה. אמ"כ מנאתי בנו"ב מה"ת מיו"ד סי' קע"ד שנשאל ונתן בזה והעלה דהמורה להקל לכתוב אמ"כ עליה תפילין לא נשתנה אבל בחזוחה אין להקל ע"ש הטעם: * מש"ר לשל יד. היינו הפרשיות והבתים דלבד חול אסור לשנותם (כגון לכתוב על הגליונות ד"ש וכל כה"ג) וכמו שמבואר בס"ג בהג"ה וכמ"ש בס"ק י"מ[א]. ואפילו מנאה לא מהני בזה וכדבמוך ואפילו לדעות החולקים על הג"ה וסוברים דהזמנה אפילו לגוף הקדושה לאו מלתא היא[1] זה עדיף וכמו שפסק הא"ר דאם התחיל לכתוב על קלף או נייר אסור לכתוב עליו ד"ת והטעם דעדיף מהזמנה אחרת אף דזה לא הוי ג"כ כ"א הזמנה דאל"ה היה אסור להוריד אפילו לקדושה קלה עכ"ז עדיפא דהוא בגוף הקדושה עצמה אבל הרצועות דהוא רק מ"ק כמבואר לקמן בסימן קנ"ב [ב] מותר לשנותם אפילו לדבר חול כיון שהם חדשים וכמו שפסק הל"ל והמאו הא"ר להלכה דעד המעובד לרצועות מותר לשנותו אפילו לדבר חול אפילו בלא התנה משום דלא הוי הזמנה רק לת"ק ולאו מלתא היא ועיין בבמוך מה שנכתוב בזה בשם הח"ה דלפי דבריו הזמנה ברצועות מלתא היא שלא לשנותה עכ"פ לדבר חול ואף לדוב פוסקים סולקים עליו ואין מסלקין כין רצועות לשאר מ"ק מ"מ שלא במקום הדחק יש להמיר: * ואם[2] התנה עליהם מתחלה. עיין במ"ב בתש"כ דהיינו בעת עשיית הש"ר. הנה אף דמדברי הב"ח משמע דה"ה אם הבמאי אם הבמאי הוא בפשט דאשונה בשקשרן לכאורה נע"ג דהלא פשוט דעשיית הש"ר עכ"פ לא גרע מהזמנה דעשיית כיס לשם תפילין וכו הלא הכרחי המ"א מהטור דאפילו בעת שהוא לר מה פירש שהוא רק לפי שעה ואמ"כ יפנהו אסור וא"כ לכאורה כ"ש דלא מהני אם פירש שאם יצטרך לפנות שיהיה יכול לפנות לפי הק"ו שעושה הע"ת [והוא מוכח בהה"ע בס"ק ד'][2] מדברי מהרא"ן כיון דבעת הזמנה לא היה שום תנאי ומה שהוא לקמן בסי' קנ"ד ס"ם דמהני בהו תנאי מיירי ג"כ שהיה בשעת ההזמנה מ"מ שם מיירי דלר מה ע"ד קטיעתא דהיה ההזמנה והשימוש בפ"א ולכך מועיל שם תנאי משא"כ בעמיתו ועיין בתמוחות ל"ד שם משמע ג"כ דהבמאי הוא שהזמנה אף זה יש לחוות דשם למ"ד הזמנה מלתא משא"כ לדידן דהזמנה בלבד לאו מלתא רק בגרוף הקשירה אפשר דיועיל תנאי אף אף בעת שקשרן על ראשו ואפשר דהכ"ח יפלוג על הק"ו דהע"ת וצ"ע. ודע דמש"כ בס"ג בהג"ה דאם התנה עליו מתחלה וכו' טלל לומר דמיירי אפילו אם לא היה הבמאי רק בעת שלר מה שאינו לר מה אלא לפי שעה דמהני דהלא אם לא עשה הכיס לשם תפילין ואם הג"ה מיירי בכל נוחי יהיה ג"כ מיירי דהיה הבמאי בעת העשיה: * מש"ר לשל יד.[2] הפרשיות וכ"ש הרצועות אלא דלפי המבואר בסי' קנ"ד ובסמ"ג אם יש מילוק ביניהם בזה שאמר והוא דהפרשיות וה"ה הבתים דהוא גוף הקדושה לא[ה] מהני בזה בא"כ להורידו לקדושה קלה אבל לחול כגון אם יתלה לכתוב על הגליונות דבר חול וכה"ג לא מהני בזה מהני מנאה אפילו אם הם חדשים אבל הרצועות דהוא רק מ"ק מהני בזה מנאה אפילו להורידן לחול ואפי' אם כבר נשתמש בהן וכדבמוך בס"ג בהג"ה דאפילו לר מה דהוא מעשה מהני מנאה וכ"ז דהשו"ע בא אם אבל לפי מה שכתבנו אם דלכתחלה יש לחוש לשמ"ב הב"ח בשיטת רש"י דמקום הקשר והיו"ד הוא קדושה עצמה דין בפרשיות אם כבר נשתמש בהן דבעשיית הקשר בעצמה מסתברא דלא יהא עליהם הקדושה עדיין:

שער הציון

קודר

(ג) מוכח ממ"ש וכ"כ הגר"ז וס"ל: (ד) עיין בפמ"ג ובס"מ ובסימן קנ"ד בס"ז אות בית: (ה) דה"ת: (ו) ש"ת: (ז) בה"ט והוא מע"ת:

הגהות ותיקונים: א) י"ז: ב) קנ"ד: ג) אם: ד) ה': ה) תיבת לא נמחק (ר"מ): ו) נ"א: ז) בבה"ט סי' ח' סק"ד:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב בס"ק כ"ג: 2) עיין לקמן במ"ב ס"ק י"ח לענין גוף הקדושה ובס"ק כ"ג לענין תנאי (ר"ש):

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' סתם להתיר אפילו שלא בשעת הדחק להפוך ראש השני למעלה ועושה בה הקשר, וראש הראשון יהיה למטה.. ואין איסור אלא לקשור למטה את התיכת הרצועה שהיה הקשר בה ונפסקה, מפני שמורידה מקדושתה כיון שהיה בה הקשר והיו"ד ועתה יעשה בה כריכות לאצבעות וכו'.

יד: ג * (ט) [1]סודר (י) דאזמניה * למיצר ביה * (יא) תפילין (ו) [ג] * (יב) [2]לעולם * (יג) וצר ביה * תפילין

באר היטב

מהני התנאי וכ"ש אם מתחלה אומר שאינו עושה של ראש אלא לפי שעה דמהני מהרא"י: (ו) לעולם. ואם עשה כיס לשם תפילין אפי' לר מיה ע"ד הגרשוני סימן ס"ה דס"ל דמעובד לשם ס"מ אין להורידו לתפילין וגם אין לומר בתחלת העיטור שמעבד לשם ס"מ ולתפילין שיש משם דבלוריינתא אין בריה. לכן יאמר שמעבד לס"מ ואמנה אם ירצה לשנותה לקדושה קלה שיהא רשות בידו ע"ש. וכלשה כוונתו לסברת הנ"ל דאפילו מימא הזמנה לגוף הקדושה מלבא היא מ"מ כשמתנה הוי שוברה עמה. ולפ"ז י"ל דגם לדבר חול שפיר דמי. ומ"ש אם מתחלה לחלק בין קדושה קלה לחול הא מסיק דאין חילוק ולא"כ ע"י תנאי י"ל דמודה דשרי גם לחול ואדרבה י"ל דלחול שרי עפי דלתפילין י"ל כיון שע"י התנאי הוא שובר ההזמנה שוב הו"ל כעיטור שלא לשמה שהרי לא נתעבד לשם תפילין וגם לקדושה ממורה של ס"מ לא בא מה תאמר שע"י התנאי מועיל שוב צריך לומר הובכר הדבר למפרע שנתעבד לשם תפילין וזה לא אמרינן. ועיין בשו"ת מית אפרים חלק אה"ע אם יש שייכות בריה בדברים שע"י תנאי ע"ש וצ"ע. וכמ"ש האדרבי בזה ועיין לעיל סימן ל"ב[א] מ"ש שם על דברי הטה"ג בזה: [ג] לעולם.

משנה ברורה

ש"ר אלא לפי שעה דמהני: ג (ט) סודר. וה"ה אם עשה כיס (ח) מחדש לצורך תפילין ג"כ אין אסור להשתמש ביה חול עד דלר ביה דהזמנה לאו מילתא היא וה"ה בכל תשמישי קדושה אפילו תיק לס"ת. ותשמיש דתשמיש (ט) אין בו קדושה כלל: (י) דאזמניה.[א] אפילו בדבור בלבד וכ"ש אם נטלו ואמר זה יהיה לתפילין דמהני. ועיין בבה"ל מה שכתבתי בשם הר"ן: (יא) תפילין. ותיק (י) של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול דאף דמונח בו ג"כ תיק של תפילין לא הוי התיק של טלית כ"א תשמיש דתשמיש ואפי' אם ניתן בתוכו הסידור שלו דיש בו קדושה אז התפילין בלא תיק מ"מ בעת הצורך מותר ליתן בתוכו דברים של חול דהלא הוא עשוי מתחלה גם לטלית דהוא דבר של חול והוי כאלו התנה וכדלקמן בהג"ה. ואותן האנשים ההולכין בדרך ומשתמשין בשק של תפילין בדברים של חול אף דמדינא אסור לעפ"כ (יא) יש ללמד עליהן זכות דיכון דרגילין בכך הוי כאלו התנו בתחלה. ואעפ"כ לכתחלה אין נכון לעשות כן: (יב) לעולם. י"א דוקא בפירוש אבל בסתמא לא אמרינן דהזמנתו הוא על עולם כיון דסתם סודר אין מיוחד לתפילין אבל מדברי הגר"א בביאורו משמע דסתמא הוי כלעולם ולא מיעט המחבר זה אלא היכא דהתנה שלא יהיה רק לפי שעה ולא לעולם ואם עשה כיס להניח תפילין או שאמר לאומן עשה לי כיס של תפילין לכו"ע הוי סתמא כלעולם: (יג) וצר ביה. כ"ז בסודר או כיס שלו (יב) אבל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אא"כ דין הראשון שלו הוא פשוט ומוסכם כמעט מכל הפוסקים וכמו שכתבנו מתחלה בעצמנו אך בדינו השני התעורר בזה דבר חדש. אח"כ מצאתי בס"א שהעתיק להלכה דברי הש"ג בדבור בעצמא לא הוי הזמנה ופשוט דמה שכתב המ"א דמדברי הש"ג לא משמע כן לא אהזמנה בדבור קאי. ע"כ נ"ע למעשה בהזמנה בדבור בלבד. ומ"מ נראה דיותר הר"ן לדברי התוספות דאם נטלו ואמר זה יהיה לתפילין דמהני דזה מתשיב כמו מעשה וכמו שהוכיחו שם התוספות מהא דנתנתו לספר עי"ש: * למיצר ביה. נ"ל דדוקא אם בעת ההזמנה היה לו כבר תפילין אז חל הזמנה אבל אם עשה כיס לתפילין שיקנם אח"כ לא חל בזה ההזמנה והוי אח"כ כלר מיה ולא אזמניה דמותר אם הוא רק לפי שעה ואמינא לה מהא דקנהדרין מ"ח ע"א דנפש שנטלו לשם מי עי"ש ברש"י ופשוט:

* תפילין וכו'. עיין במ"ב סק"א[ב] במה שכתבתי דאף דיתן בתוכו תפילין וכו' עיין בח"א כלל י"ד סעיף כ"א דמש"כ וכ"ל וכו' ופשוט דט"ס הוא וכ"ל דאע"ג דיתן לתוכו תפילין וכו' דאל"ה הלא לא הוי אלא רק תשמיש דתשמיש אך בלא"ה דברו לע"ג דמדמי זה לדינא דמ"א הנ"ל בסימן מ' סק"ב ומשמע מדבריו דלמ"א אסור בזה ולא נהירא דהלא הוא עשוי מתחלה גם לטלית דהוא לדבר חול וא"כ אין עליו שם תשמישי קדושה הוי כאלו התנה בפירוש שיהא מותר להשתמש בו דבר חול וכמו שכתב המ"א כעין זה בסימן ל"ד סק"ו ע"ש ומה דאוסר המ"א בסימן מ' הנ"ל לשמש בהבית עד שיעמוד עוד בתוך כלי שם שאני דסברת המ"א דכיון דהוא מיוחד גם לתפילין שוב הו"ל כלאין מה תאמר כיון דהוא מיוחד גם לטלית מו אין על התיק הזה שום קדושה הלא שם אין מלוי בקדושה כלל דהרי אפי' מאה כלים זה עג"ז דבעלמא תשמיש דתשמיש אין בו שום קדושה ואעפ"כ אסור שם אע"כ דלא תשיב שם כיסוי אלא בדבר שאין מיוחד לה תמיד וע"כ אוסר המ"א שם דהלא בהתיק של הטלית רגיל תמיד לכסות גם התפילין משא"כ בענינינו דהאיסור להשתמש אינו רק בדבר שיש עליו שם מ"ק וזה הלא עשוי מתחלה גם לדבר חול ואולי דהמ"א סובר דאף אם התנה שיהא מותר להשתמש בו איזה דבר חול אין מותר רק לאותו דבר: * לעולם. עיין במ"ב סקי"ב במש"כ י"א וכו' הוא דעת הא"ר עי"ש במה שהביא מתשובת הו' דמשמע הכי ומש"כ מדברי הגר"א וכו' הוא ממש"כ מקור לדין זה דלעולם כמש"כ בהג"ר וכנ"ל ס"ב [דפשוט דהוא להוכיח דהגמרא לא איירי בהתנה שיהא רק לפי שעה או תנאי אחר שהוא למעט ההזמנה ומש"כ וכמש"כ הרא"ש בשם הירושלמי כיון מה לתרן קושית הפמ"ג במ"ז מנ"ל דתנאי מהני אפילו להורידן לחול דשם במנחות מיירי לענין להורידו לקדושה קלה וע"ז רמז וכמש"כ הרא"ש וכו' עי"ש דמיירי אפי' להורידו לחול) (ובעל דמשק אליעזר השיג את דברי הגר"א לענין אחר ללא טורך) ולכאורה לדברי הא"ר הנ"ל ל"ל להגמרא לומר בברכות ג"ב ע"ב הא דלא אזמני' ע"ש וש לדמות: * וצר ביה וכו'. עיין במ"ב במה שכתב לענין קטן שאר וכו' ועיין בפמ"ג שכתב דקטן שאר לא מיתסר אלא בדבר מה אלעתא דקביעותא אז דאמרו אזמני לי' דאל"ה ה"ל כלר מיה ולא אזמני דאין לו מתשבה וממ"א לא משמע כן וכן הגר"ז והח"א סתמו כהמ"א וקושית הפמ"ג נקל יש ליישב לכאורה ואכמ"ל: * תפילין דר' דימנא. ואפילו בעדינא דאר עתה פעם ראשון אחר הזמנה ארר אותם עם מעות ג"כ אעפ"כ אלה הקדושה מתחר שהזמינו בתחלה לתפילין לבד וממילא דאסור לעשות כן אם לא שיחזור בפי' מההזמנה הראשונה ואחי דבור ומבטל דבור ולאיה מברכות כ"ג ע"ב ותניא אידך לא יצור עי"ש ואין לדמות דהבריתא אירי דווקא שאר אחלה התפילין אבל אחר אחד ש"ד א"כ נ"ל להגמרא לתרץ דאידך בריתא אירי בלא אזמניה יתרלנה כפשוטה עם מעותיו

שערי תשובה

לשמה נזרקים נ"ע דהתם הטעם דכבר עברה מצותו כמ"ש במקום אחר. ומ"ש שכתב דע"י תנאי מהני אף לקלף עצמו אף דהוי הזמנה לגוף הקדושה מ"מ הזמנה זו שוברה עמה ממתא התנאי ומועיל אף לדבר חול. ועיין בשו"ת עבודת

ז נרבות כ"ג ופנהד' מ"ח ח מרדכי פרק בני העיר

ביאור הלכה

* סודר דאזמניה וכו'. עיין בא"מ במה שכ' אפילו בדבור בלבד והוא מהרא"ח שכתב כן אף דבפמ"ג מסתפק אולי אפי' במחשבה בלבד מהניא לא רציתי לסתום כן משום דבעיני יפלא למה העלימו הפוסקים עיניהם מהתוס' בנקהדרין מ"מ ע"א ד"ה נתנו דמסקי לבסוף דאפילו הזמנה בדיבור לא מהניא אא"כ נטלו ואמר זה יהיה לספר או למת עי"ש. ואין לדחוק דהתוספות לא קאמר אלא למ"ד דהזמנה מילתא היא משא"כ לדידן דבעינן ג"כ לר מיה מהני אפילו הזמנה גרוע אבל פשטא דסוגיא לא משמע שם כן עי"ש בגמרא ולאמר דאמר וכו'. וכן מדנקט הוסיף מיה דימוס וכו' משמע דיחוד בעלמא לא מהני אפילו לרבא עי"ש בתוספות ועכ"פ במחשבה בעלמא בודאי אין להחמיר. ודע דמה שכתבנו דאין לי' הזמנה במחשבה דוקא אם לא לר מיה תיכף בעת ההזמנה רק לאח"ז ולא חשב אז כלל רק היום בו בסתמא ופנייה אח"כ אבל אם המחשבה הזו היה בעת שלר מיה הרי לר מיה אלעתא דקביעותא ואפור אפילו אם פנייה אח"כ דמתשיב כמו לר מיה ואזמניה וכדלקמן. אח"כ מצאתי בעזה"י בחדושי רע"א ביו"ד סי' שס"ד בשם חדושי הר"ן שסובר ג"כ כמו שהערנו בתחלת דברינו דלפעמים אפילו הזמנה בדבור לא מהניא ואעתיק מה שכתב שם [לענין מת וה"ה לענין תפילין וכמו שכתב המ"א] דאם כשהניח התפילין באיזה דבר הזמינו בפירוש שיהיה מיוחד לכך אז שחשב כך בלבו נאסר אפילו בלא מעשה אפילו אם פנייה אח"כ להתפילין אבל אם ההזמנה היתה מקודם ולא הניח בו אז התפילין ולאח"ז בלא הסכמה אחרת [דאי הסכים אח"כ להניח בו רק אלעתא לפנותו ס"ל להר"ן דשרי בכל גווני וכמו שכתבתי אח"כ בשמו] הניח בו התפילין תלוי בזה אם ההזמנה שמקודם היה ע"י מעשה נאסר בהנחת התפילין סתם שלאח"כ אע"ג דפנייה אח"כ להתפילין אבל אם ההזמנה הוא רק בדבור לא נאסר כיון דההזמנה היה שלא בשעת הנחת התפילין עכ"ל. והנה

שער הציון

(ח) קנהדרין מ"ח ע"ב: (ט) פמ"ג בסימן קנ"ג במ"ז: (י) מ"א בכלל י"ד עי"ש ובבה"ל: (יא) ט"ז: (יב) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) סק"ז: ב) סקי"א:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' משמע שאפילו אם רק התנה בדעתו, וכן משמע בסעיף ה' שכתב הרב שדבר הנאסר בהזמנה לבדה אינו נאסר בהזמנת קטן שאין להם מחשבה אפילו גילוי מחשבתם בדיבורם, הרי דהזמנה המועלת לגדול הוא על ידי מחשבתו.

(יד) חד (ז) זימנא * (טו) אסור למיצר ביה (טז) זוזי: הגה ואם התנה עליו מתחלה (יז) בכל ענין (מ) שרי (כ"י בשם רבי יהושע ומהרי"ל) וקלף המעובד (יח) לשם תפילין אסור לכתוב עליו (יט) דברי חול דהזמנה * (כ) כי המי גוונא*(כא) לגוף (כב) הקדושה

שערי תשובה

עבה"ט ועיין בחות יאיר סימן נ"ט דפ"ד ס' שפ"ד מוכח דאם אזמניה לעולם אפילו לר ביה ע"ד זמן מה אסור וגם כתב דדוקא בשודר שדרך תשמישו לחול צריך הזמנה לעולם אבל אם עשה לו בית לתפילין או שאמר לאומן עשה לי בית תפילין הוי הזמנה בלי דבור ואין צריך לחשוב לעולם עיין שם והביאו הא"ר:

באר היטב

לפנותו אסור. וה"ה אם היה בית והוסיף בו איזה דבר לשם תפילין ולר ביה ע"ד לפנותו אסור עד שיטול מה שהיבש ואם לר ביה תדא זימנא אדעתא למילר בו לעולם אפילו לא אזמניה אסור מ"א ע"ש. ועי' בתשובת שער אפריים סימן כ"א שהעלה דכל מה שהוא עודף על מקום הצרך לתפילין לא מיקרי צורך תפילין. לכן המיר שם בכים התפילין שים לו ב' כיסין זה תחת זה. דמותר להניח התפילין למטה ומעות בכים שהוא למעלה ממנו ע"ש: (ז) זימנא. נ"ל דקטן שלר בו תפילין אסור אבל בדבר הנאסר בהזמנה לחול לא מיתסר בהזמנת קטן דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה. ופשוט דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואם גנב בגד ועשה ממנו כיס תפילין קניא בשינוי מעשה ואסרו מ"א:(מ) שרי. ובפתח

ביאור הלכה

ממש בזמן אחד אלא ודאי כמו שכתבנו. ואפשר עוד לומר דאם עשה כיס לשם תפילין ואח"כ לרר ביה מעות ואח"כ לרר ביה תפילין דאסור למילר ביה זוזי אח"כ כיון דבשעה שלר ביה המעות לא בעליה בפי' מהזמנה. ואולי דזהו תשיב כמיבול בפי' וא"ע. ודע עוד דמה שכתב המ"א בשם הטור דאם עשה הכיס לשם תפילין אפילו בדבר אח"כ ע"מ לפנותו אסור הר"ן בחידושיו פ' גמרת הדין [והובא בחידושי רע"א ביו"ד סי' שפ"ד ע"ש] לא פ"ל כן. ואעפ"כ אין להקל למעשה דדברי הטוש"ע שם נובע מהרמב"ן בספר תולדות אדם*). ותיק של תפילין של יד עיין בפמ"ג בסימן קנ"ד שמלבד לומר דאין עליו שם תשמישי קדושה כי המת עצמו אין עליו רק שם ת"ק דאין עליו השין ובמ"א מיאלתי בכמה ראיות דאינו כן וגם הפמ"ג עצמו כתב שם בנפוף ע"ז וב"ע וגם בסימן זה כתב בעצמו בא"א להיפך. ועוד דלא ליתמיט אחד מן הפוסקים להשמיענו דהאי דינא דר"ח דאודר דאזמניה למילר ביה וכו' אירי דוקא בשל ראש ושוד ממקומו הוא מוכרע בברכות כ"ג ע"ב דקרמי הגמרא שתי בריתות אהדדי בענין זה וא"כ ליתי דהא בריתא דתמיא לורר אדם תפיליו עם מעותיו אירי בשל יד וא"ל דתפיליו משמע תרוייהו דאל"ה לתני תפלה א"כ הרי מוכח להדיא דאסור גם הש"י דהא משמע בתיקון בריתא קתני ג"כ לא יורר אדם תפיליו עם מעותיו כדמשמע פשטיות הגמרא ע"ש ובדוחק יש לומר דהאיסור הוא משום רצועות שעליהן שים בהן הקשר ש"ש ולדעת רש"י הוא גוף הקדושה אבל א"כ אין יתרון הנ"י ואיתיר פוסקים דסברי דלא כרש"י ש"מ דהאי דינא דר"ח אשל יד נמי קאי: * אסור למיצר ביה וכו'. עיין בתשובת שער אפריים סימן כ"א שהעלה דכל מה שהוא עודף על מקום הצרך לתפילין לא מיקרי צורך תפילין לכן המיר שם בכים התפילין שים לו ב' כיסין זה תחת זה דמותר להניח התפילין למטה ומעות בכים שהוא למעלה ממנו ע"ש [בה"ט]: * כי האי גוונא.[1]עיין מ"ג ועיין בתשובת משכנות יעקב סי' נ"ה דדיו שנעשה לכתיבת קמ"מ הוי ג"כ דומה לגוף הקדושה ועדיף מיניה ואסור להשתמש ממנו לחול אם לא התנה מעיקרא ולאיתי בספר מנת אברהם שהשיג עליו מהא דיו"ד סי' רע"ד בש"ך וט"ז שם ס"ק ג' ד' ה' ע"ש ובאמת יש לעיין הרבה בזה דכדבריו משמע בהרמב"ן במלחמות פ"ק דסוכה אף דהרמב"ן עצמו מיקל שם ה"ש דאיהו פליג על עיקר דין דהזמנה לגוף הקדושה משא"כ לדידן וקושיתו יש ליישב דאפשר דשם אירי שלא נעשה בכיון לשם קמ"ס והכתיבה גופא לא הוי כלר כי' אדעתא דקיבוטא דאפשר דלא נתקדש רק הדיו דצריך להכתיבה ושם נשפך דיו יתר מהצורך על האות ע"ש ודומיא דמה שכתב הש"ל הנ"ל וא"ע ע"כ יותר טוב להתנות מתחלה בעת עשיית הדיו: * לגוף הקדושה. עיין בא"ר בשם שכתב או עיבוד עור לרצועות הוא מהנ"י שהובא במ"א והביאו הא"ר והא"ר הלבה אמנם יש לעיין קצת מה דהנה הפמ"ג נשאר בספק בא"ע על האי דא"ל לפי דעת רש"י שם"ל דמקום הקשר של הבלית ויו"ד הוא קדושה עצמה ממילא הבעיבוד הוא הזמנה לגוף הקדושה. אולם ראיתי בא"ר בשם שם לעיין בתוספות שם במגילה כ"ו ע"ב כי בחמת כתבו כל הפוסקים חולקין על רש"י והשו"ע ג"כ לקמן בסימן קנ"ד סעיף לא כוותיה ועוד נ"ל דאפשר דאפילו לדעת רש"י דהיות הבלית הם הלמ"מ מ"מ כ"ז שלא נקשר הרצועה בהקליפה עדיין אין שם הזמנה עליה ע"י העיבוד דלא דמי לעיבוד של הקלף דהתם העיבוד הוא הכנה שיכתבו עליה ולכך תיכף משנעשה העיבוד הוא הזמנה משא"כ כאן דהעיבוד הוא הלבשה על ראשו ועל ידו הקשירה של הרצועה בהקליפה היא הזמנה למצוה זו ולא העיבוד דאפילו אחר העיבוד עדיין אין על העור שום שם רצועה ואפילו אחר שיתחברה לרצועות עדיין אין הרצועה מזומנת למצוה עד שיקשרנה בהקליפה דאז היא מזומנת לגוף הקדושה דהיינו הלבשה שע"ז נתקדש היו"ד והש"ן[2] כי פשוט שע"ז העשייה לבד לא נתקדש עדיין האותיות וסברא זו ממש מוכרת בהמאור

שער הציון

(יג) פמ"ג: (יד) פמ"ג ודה"ח. ועיין מ"ר ולבאורה פליג ויש לדחות: (טו) מ"א: (טז) פמ"ג: (יז) (יח) מסעיף ב' ומסימן קנ"ד ס"ח: (יט) מ"א: (כ) שו"ע הגר"ז: (כא) פמ"ג וכן הרמבי ע"ז ברצאות ע"ב: (כב) פמ"ג: (כג) מתה דרלה העו"מ להתיר גם משום דיש בו קצת קדושה דמותר לטלטלו בשבת משום דיוכל ללמוד ממנו דיוס עי"ש: (כד) מ"ז ומ"א ומ"ר דלא כע"ז עי"ש בא"ר: (כה) עיין בביאור הגר"א והבלבות ס"ת בהרא"ש: (כו) מ"ר וא"ר: (כז) מ"א

הגהות ותיקונים: א) תורת אדם: ב) צ"ל והדלי"ת:

הערות והארות: 1) עיין בסי' ל"ב במ"ב ס"ק ח' אם צריך דיו לשמה (ר"ש):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ו' כתב ואעפ"כ נהגו עכשיו לכתוב גיטין וקמיעות על קלף המעובד לשם ס"ת לפי שכיון שנהגו כן הרי זה כאלו התנה עליו מתחלה, שהרי כשהסופרים מתקנים אותן, מתקנים אותן על דעת להשתמש בו הן לדבר קדושה הן לדבר הרשות כיון שמנהגם בכך.

* (כג) מילתא היא (ר"ן סוף פ' נגמר הדין): [ט]אזמניה ולא צר ביה או (ע) * (כד) צר ביה (כה) ולא אזמניה * (כו) שרי למיצר ביה * זוזי:

ט סס ברכות וסס בסנהדרין

מג דין איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבהכ"ס. ובו ט' סעיפים:

א [א]אסור ליכנס לבית הכסא קבוע (א) להשתין (ב) בתפילין (ג) שבראשו גזירה שמא יעשה בהם צרכיו [ב]ואם אוחזן (ד) (ג) בידו מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע: הגה והייגו דוקא כשמשתין מיושב

א ברכות כב ב סס

באר היטב

אסור ג"כ לא יפה עושים המשתמשין בשק של תפילין כשהולכין בדרך אלא דברלה ללמוד זכות דאותן אנשים מסתמא הוי כמתנה בפירוש וכן בההוא שכתב רמ"א כאן דקלף המעובד לשם תפילין אסור לכתוב עליו דברי חול ואנו רואין בכל יום שהסופרים כותבים על הקלפים שלהם כתובות וגיטין ושאר דברי רשות אלא ודאי דמסתמא כשהסופרים מתקנים אותו תחלה דעתם להשתמש בהן לדבר קדושה הן לדבר רשות. ולפ"ז פשיטא דמותר לכתוב גט על קלף שנעבד לשם ס"ת וכ"מ בא"ע סימן קכ"ד ס"ב. מ"א ט"ז עיין כ"ח וע"ת. ומיהו אם התחיל לכתוב על הקלף או על הנייר דבר קדושה אסור לכתוב אח"כ עליו דברי חול ולא מהני תגאי. וכל זה בקדושה כגון תפילין וס"ת אבל לתשמישי קדושה מהני תגאי. וכל זה בהשתמש בהן אפילו בעודן בקדושתן כמ"ש בסי' קנ"ד ס"ח אבל לתשמיש מגונה לא מהני כמ"ש סי' קנ"ד. ותשמישי מצוה כגון ציצית שופר

משנה ברורה

נ"מ בין קדושה למצוה: (כג) מילתא היא. אף בנפעיף א' קי"ל דמותר לשנות הס"ר ולהורידו מקדושתו מטעם דהזמנה לאו מילתא היא אף לשם הוא גוף הקדושה (כד) שאני התם דעכ"פ עושה בהם קדושה קלת אבל הכא הלא רוצה לעשות בהם דבר חול ולזה מהני הזמנה בגוף הקדושה ועיין במג"א שהביא דיעות המולקין ע"ז וס"ל דאף בגוף הקדושה הזמנה אינה כלום ואעפ"כ לענין מעשה יש להחמיר כסברת הא' וכמו שכתבנו בביאור הלכה ועכ"פ מהני (כט) תגאי מה מיהו אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ס או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר אסור לכתוב אח"כ עליו דברי חול לכו"ע שזה עשה מעשה של גוף הקדושה (ל) ואפי' תגאי לא מהני מה: (כד) צר ביה. פי' (לא) לפי שעה וגם בסתמא אפי' אם עשה כן פעמים הרבה אך שבכל פעם היה לפי שעה דרך ערלי לא נתקדש עי"ז אבל אם לר ביה בקביעות או שאר ביה אפילו פ"א אך שאר ביה אדעתא דקביעותא דהיינו שהיה אז בדעתו (לב) למיצר ביה תמיד אפילו לא אזמניה מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמניה ולר ביה. ואם פי' ע"מ לפנותו אפילו לר ביה (לג) כמה פעמים וגם אזמניה מעיקרא מותר כל שלא עשה כיס לשם תפילין וכנ"ל בסקי"ד: (כה) ולא אזמניה. מעולם לשם תפילין: (כו) שרי. אי"א דהיינו דהסודר לא נתקדש ע"י שצר ביה פ"א בלי הזמנה אבל כל זמן שהתפילין שם אין מדרך הכבוד (לד) להניח יחד שם גם מעות אלא (לה) יקצרם בקשר בפני עצמו:

א (א) להשתין. המג"א בסק"ט כתב דמה שכתב המחבר להשתין לרבותא נקט דאפילו להשתין אע"פ שהוא חייו של אדם אסור לכנס וכ"ש שלא לצורך: (ב) בתפילין שבראשו. ה"ה (ג) דברוע נמי אסור מה"ט והא דנקט בראשו בא למעוטי אם אוחזן בידו: (ג) בידו. ר"ל (ד) בנגדו

לוגב גר חנוכה אפילו עשאן לכך לא מיתסרי ומותר להשתמש בהן חול אפילו בלא תגאי ע"ש: (ט) לר ביה. פירוש לפי שעה ולא אזמניה להיות שם לעולם:

(א) שבראשו. ה"ה דברוע נמי אסור מה"ט והא דנקט בראשו בא למעט אם אוחזן בידו. רי"ו מ"א ועיין נ"ל ונתשו' בית יעקב סימן ק"ע כתב דוקא בראשו מפני שהם בגלוי אבל בשל יד שהם מכוסים שרי אלא גרע מאוחזן בנגדו ובידו ע"ש. והמחבר יד אהרן מולק עליו והעלה להלכה בין בשל יד או של ראש אסור ליכנס לבה"כ והסכים עם המ"א וט"ל וכ"כ בספר בני חיי. ועי' תוס' דמנחות דף נ"ה ע"ב בד"ה אלו תפילין שבראש וכו' שהר"י דאורליינ"ש מסופק אם צריך לחלוץ תפילין של יד כשנכנס לבה"כ ע"ש [וע' בספר אליהו רבה פלפול ארוך מזה]: (ב) בידו. ר"ל בנגדו ובידו כנגד לבו כמ"ש בסעיף ה' ט"ז:

ביאור הלכה

בהמאור במסכת סוכה וז"ל וה"ה לרגועות של תפילין אם בא לשנותן אחר העיטוד קודם שיחברם לקציצה הרשות בידו שאינן נאסרות בהזמנה אע"פ שעבדן לשמן עכ"ל ועי"ש יותר אלמא דהמאור ס"ל דאין עליה שם הזמנה למצוה כ"ז שלא קשרה בהקציצה וה"נ לדידן דס"ל דהוא הזמנה לגוף הקדושה כ"ז שלא קשרה בהקציצה אין שם הזמנה עליה ומ"מ שלא במקום הלוכך יותר טוב להחמיר מה לאלא כל המשנות כי לכאורה מהנ"י שמחמיר בעוד המעובד להבמיס לא משמע כסברת זו ובמקום הדחק יש להקל בכל גווני כי הרז"ה יחידאה הוא שמחמיר בהזמנה לרגועה: * מילתא היא. עיין בח"א שמגדל לפסוק כהרמב"ן שחולק ע"ז ולפי דברי הגר"א בביאורו שמתרץ היטיב שיטת הרז"ה והנ"י בעלי סברת זו וגם הבית שהריטב"א ג"כ ס"ל דאם נתנו בו המת אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחלה מותר לאחר שפינהו משמע דבעוד שהמת שם אסור ליהנות מהקבר והגמרא מדמה אותם שם [בסנהדרין מ"ח] להדדי ולכאורה נ"ע על השו"ע מה דמדהשמיט דעת הנ"י מה משמע דס"ל עכ"פ דמדינא לא נאסר הסודר להשתמש בו חול אפי' בעת שהתפילין שם ושם פתח דאסור ואפשר דאורחא דמילתא נקט שם השו"ע א"נ דמשום סיפא נקט שם ע"ש ודוחק וצ"ע:

* זוזי. עיין בספר נהר שלום שכתב דה"ה דמותר להשתמש בו תשמיש מגונה ודוקא לאחר שיטלו התפילין משם והבית ראיה לדבר עי"ש:

שער הציון

(כח) עי"ש ופמ"ג: (כט) ל"ח ומ"ח: (ל) א"ר ופמ"ג: (לא) מ"א: (לב) מ"א סק"ה: (לג) אחרונים: (לד) נ"י בפ' נגמר הדין: (לה) רש"י ברכות כ"ג ע"ב ד"ה עם: (א) מ"א וש"א המובאים בבה"ט ופמ"ג בסימן מ"ד בלא כא"ר: (ב) ט"ז והגר"א וש"א:

ובבה"כ

שאין מדרך הכבוד וכמו שכתבנו בפנים אבל לא איסור ממש דאל"ה יתכן הגמרא הרומית דהבריתא דלא יצור הייגו עם המעות ממש ובדלא אזמניה ואפשר שזה טעם הגר"ז שהשמיטו. ומיו"ד סימן שכ"ד ס"א דאם נתנו בו המת אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחלה מותר לאחר שפינהו משמע דבעוד שהמת שם אסור ליהנות מהקבר והגמרא מדמה אותם שם [בסנהדרין מ"ח] להדדי ולכאורה נ"ע על השו"ע מה דמדהשמיט דעת הנ"י מה משמע דס"ל עכ"פ דמדינא לא נאסר הסודר להשתמש בו חול אפי' בעת שהתפילין שם ושם פתח דאסור ואפשר דאורחא דמילתא נקט שם השו"ע א"נ דמשום סיפא נקט שם ע"ש ודוחק וצ"ע:

* זוזי. עיין בספר נהר שלום שכתב דה"ה דמותר להשתמש בו תשמיש מגונה ודוקא לאחר שיטלו התפילין משם והבית ראיה לדבר עי"ש:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב: שיכול לצור מעות ותפילין ביחד, ועיין בבה"ל. **ב)** וכן כותב השו"ע הרב סעיף ו' - ולענין הלכה יש להחמיר בסברא הראשונה אע"פ שהעיקר כסברא שניה.

ג פוס׳ שם והרא״ש בה״מ ופמ״ג וספר המרומה ד שם בגמ׳ ה בפרק ד׳ מהלכות תפילין ו רש״י שם בגמרא ז שם ברש״י ח ס׳ המרומה ט שם בגמרא י כן הוא בגמרא שם אבל הכ״י כתב שהעור לפי גילפתו שלפניו והרמב״ם והר״ף והרא״ש לא חלקו בין קטע לעראי

דליכא למיחש לגזלות אבל משתין מעומד (ד) פשיטא דאסור דלא עדיף ממת הכשא בערמי והו״ה אם משתין מיושב או בעפר (ה) תמוה דליכא גזלות בת הכשא בערמי (ו) נמי שרי ואין חילוק בין קבע לערמי לענין זה אלא דבה״כ קבוע מקמתא עושה ערכיו (ג) מיושב ובה״כ בערמי מקמתא עושה מעומד הואיל ואינו נפנה (ד) לגדולים (כ״י בשם ר״י ומגדל עוז) * (ז) [2]ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו [3]אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם תופס אותם בבגדו (ח) מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו אלא (ט) חולצן ברחוק (ה) ד׳ אמות ונותנם (י) לחבירו [4]ומדברי הרמב״ם נראה שאסור להשתין (יא) כשהם בראשו בין בבית הכסא קבוע בין בבית הכסא עראי ויש לחוש (יב) לדבריו: **ב** * [5]בית הכסא קבוע היינו שיש בו צואה והוא על פני השדה (יג) בלא (ו) חפירה: **ג** * (יד) [6]בית הכסא עראי (ז) היינו כגון להשתין מים שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא והפעם הזאת נעשה המקום הזה (טו) בית הכסא תחלה: **ד** (טז) [7]אם הם בחיקו וחגור חגורה (יז) או בבגדו בידו מותר בין להשתין בין (מ) לפנות: **ה** [8]אם רוצה ליכנס (יח) לבית הכסא [9]קבוע לעשות צרכיו חולצן ברחוק ארבע אמות: הגה ויש אומרים אפילו בלא (ט) צרכיו (כ״י בשם רבי האי) (יט) וטוב להחמיר: וגוללן ברצועות שלהן

באר היטב

(ג) מיושב. לכן כשהם בראשו אסור אפי׳ להשתין גזירה שמא יעשה צרכיו: (ד) לגדולים. לכן בבה״כ בערמי מותר דלא גזרינן שמא יפנה בהם: (ה) ד״א. וכ״כ הטור וקאי אריש דהיינו בבה״כ קבוע דאסור להשתין כשהם בראשו אלא חולצן ברחוק ד״א וממילא שמעינן בבה״כ בערמי דאסור כשהם בידו אין תקנה רק שיתנם לחבירו אבל מ״מ א״ל להסיר מידו ברחוק ד״א. ט״ז מ״א. ובמשובת מטה יוסף מ״ב סימן ה׳ הבין שמ״ש הטור אלא חולצן ברחוק ד״א קאי נמי לבה״כ בערמי ומש״ה הרבה

ביאור הלכה

* ובבה״כ בערמי מותר להשתין בהם כשהם בראשו. פשוט דה״ה לענין תפילין של זרועו וכן איתא להלן בספר המרומה ודלא כהפמ״ג וגראה שיסיר הכריכות מעל כף ידו אלא יצוא לשפשף בם: * בה״כ קבוע היינו שיש בו וכו׳. [2]נראה לכאורה דאפילו אם עתה אין בו צואה כלל כיון דהוא מקום שרגילין לפנות שם גזרינן שמא יעשה צרכיו ולא נקט המחבר לשון זה רק להורות לנו דאם יש צואה במקום הזה הו חיישינן שמא הוא יעשה צרכיו ג״כ במקום הזה ואפילו אם עד עתה לא היה זה המקום מיוחד לפנות ומה איתא מה דסיים המחבר בלי תפיסה להורות דאם הוא בתפיסה משוב כמאן דליתא ומותר אם אותו המקום אינו מיוחד לפנות עד עתה ועין במ״א סק״ו מה שתמה על המחבר ולפ״ז איתא הכל: * בה״כ עראי וכו׳ בה״כ תחלה. עין במ״ב בשם הפמ״ג ואם הוא מקום המסריח מפני מי רגליים המצוי תמיד שם לכאורה המקום הזה דין בה״כ קבוע יש לו דלא גרע מעביר של מי רגליים המסריח דדינו כצואה ערמי חולצן ומשתין לאלתר וכ״כ הט״ז: (י) לחבירו. דהוא בעצמו אסור לאחוז בהן אז (ז) אף דמיירי בקבוע ומבואר לקמן בס״ה דיאחזו בבגדו ובידו כיון דמיירי כשמשתין מעומד ומחיישינן משום גילוות: (יא) כשהן בראשו. (ח) וה״ה מדרשו דס״ל דגזרינן שמא יפיח בהם אבל כשהן בגיסן ואוחזן הכיס בידו מותר להשתין בהן לד״ה שבשהן בגיסן אין איסור בהפחה כמו שיתבאר בסימן מ״ד: (יב) לדבריו. ולענ״ד הלורך בגון שיתבטל עי״ז מתפלה בצבור יכול לסמוך אדיעה ראשונה אך שיהר הרבה אלא יצוא לידי הפחה כ״כ הח״א ומ״מ נוהגין לחלוץ הש״ר. וגם הש״י (ט) נכון להסיר הרצועות מכף היד אלא יצוא לשפשף הגילוות בהם: **ב** (יג) בלא חפירה. ר״ל אז צריך לחלצן ברחוק ד״א אבל אם הוא בחפירה הרי החפירה היא רשות לעצמו ובה״כ שלמעלה רשות לעצמו ואין לו דין בה״כ כלל כמו שיתבאר בסימן י״ג ומותר ליכנס בתוכו בתפילין שעליו ומ״מ קודם שישתין צריך לחלצן לד״ה כמו בשאר בה״כ קבוע כן מסיק המ״א בד״א להשתין אבל לעשות צרכיו משמע מדברי הב״י דיש להחמיר לחלוץ ברחוק ד״א ממקום שרולה לעשות צרכיו (י) אפילו נפנה במקום שאינו בה״כ כלל אלא בחצירו או ע״פ השדה: **ג** (יד) בה״כ עראי וכו׳. פי׳ הא דאמרינן לעיל דמותר להשתין בו בתפילין שבראשו היינו במקום שאין בו צואה וגם הוא מקום שאין רגילין לפנות שם ולכך לא גזרינן שמא יפנה בהתפילין (יא) ואפילו אם הוא מקום צנוע: (טו) בה״כ תחלה. עיין בפמ״ג דס״ל דהאי ליצנא לאו דוקא דאפילו מיוחד מכמה זמנים להשתין מ״מ עראי יקשב: **ד** (טז) אם הם בחיקו וכו׳. דהו ליכא למיחש משום גילוות וגם משום שמא יפלו תמנו ומותר בין בבה״כ קבוע (יב) ובין בעראי: (יז) או בבגדו בידו. כ״ע דבמ״א כתב אפילו תופס אותם בבגדו אסור ועיין בט״ז ומ״א שבדחקו בזה מאד ובמאור הגר״א כתב דבעיף זה שהוא מבעל התרומות הוא שיטה אחרת [המחולק על הא דס״א וס״ל דבבגדו וידו הו לא חיישינן לשפשוף הגילוות וכן הכריח בספר מאמר מרדכי. ובקשורין בבגדו (יג) לבו״ע מותר: **ה** (יח) לבה״כ קבוע. (יד) נקט קבוע משום סיפא לאשמועינן דאפילו בקבוע מכניס התפילין עמו משום שמירה אבל אה״נ דאפילו אינו קבוע כלל צריך לחלוץ ברחוק ד״א ממקום שרולה לפנות וכדלעיל בסוף ס״ק י״ג. וכן מה דנקט לעשות צרכיו ג״כ משום רבותא דסיפא אבל בתחת ה״ה להשתין צריך לחלוץ ברחוק ד״א וכדלעיל בס״א: (יט) וטוב להחמיר. [1]המ״א ממיק דמדינא אסור לכנס בהכ״ס בתפילין דלא גרע ממרחץ לקמן בסימן מ״ב ס״ב ועיין בפמ״ג ובמאמר מרדכי שכתבו דמדברי הרא״ש לא משמע הכי גם מדברי

שער הציון

(ג) ע״ת וא״ר: (ד) רמב״ם וב״י: (ה) פמ״ג: (ו) ב״י: (ז) ממ״א ופמ״ג: (ח)מתפתמת לשון הרמב״ם וכן משמע בשו״ע של הגר״ז אבן מלאתי בסוף הסימן בפמ״ג שמלדד להיתר בשם הא״ר: (ט) מיסועות יעקב: (י) הגר״ז: (יא) הגר״ז: (יב) מט״ז: (יג) מ״א: (יד) מאמר מרדכי:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף ו׳ כתב: אבל אם נכנס שלא לעשות צרכיו כלל יש מחירין להכניסן בידו אפילו מגולין וכו׳ ויש מי שאוסר וכו׳ ונכון לחוש לדבריו, בד״א להכניסן בידיו אבל ליכנס לביהכ״ס בתפילין שבראשו או בזרועו שלא לעשות צרכיו כלל אפילו קטנים לד״ה אסור בכל ענין וכו׳. ב) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ משמע דבה״כ עראי אפילו יש בו צואה אין חיישינן שמא יעשה צרכיו שם, כיון דאין רגילין לפנות שם.

הלכות תפילין סימן מג מד

* ואוחזן (י) (כ) בימינו [2]ובבגדו כנגד לבו [1]ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן: ו [5]היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא בלילה או סמוך לחשיכה שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא לא יכנס בהם (כא) גלולין בבגדו * ואפילו להשתין מים *בבית הכסא קבוע אלא כיצד יעשה חולצן * ומניחן בכלי (כב) אם היה בו טפח או בכלי שאינו כליין אע"פ שאין בו טפח [2]ואוחז הכלי (כג) בידו ונכנס: ז [5]בד"א בבית הכסא שבשדה אבל בבית הכסא שבבית לא יכניסם (כד) כלל כיון שיכול להניחם במקום (יא) [לא] (כה) המשתמר: ח [9]אם שכח תפילין בראשו ועשה בהם צרכיו מניח ידו עליהן (כו) עד שיגמור עמוד (יב) הראשון ויוצא וחולצן וחוזר ונכנס: ט [5]מותר (כז) לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו ובעל נפש יחמיר לעצמו:

כ כנ"ע שם הרמב"ם שם והטור ור' יונה ל שם בגמרא ם שם נ רמב"ם שם פ"ד ם ספר המרומה והטור ור' ירוחם ע שם בגמרא כ"ה פ תשובת הרשב"א

מד איסור שינה בתפילין ובו סעיף א':

א [1]כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהם * אפילו שינת (א) עראי [2]אלא אם הניח עליהם

א נרכות כ"ג ופוסה כ"ז ב שם בגמרא

באר היטב

מדס מפ"ה מסור ליכנס וכ"ש שלא לעורך עמ"ל: (י) בימינו. מכל לא בשמאלו מפני שצריך לקנח בה כמ"ש סימן ג'[א]) והכא ליכא לאיסור גילוחות כיון שמיירי בב"ה קטנו מקמתא עושה צרכיו מיושב. כתב הרמ"ע סי' נ"ט דמותר ליכנס בתפילין למטותות המטונפות אפי' יש מקום מטונף להדיא וטוב לכסותו בכובע ואם רוצה לחלצן ולחזור ולהניחן ש"ל. עמ"ל: (יא) המשתמר. משמע אפי' בכים לא יכניסם אבל להשתין בב"ה ערלי אם הם בכיסן שרי אף להרמב"ם עמ"ל. ומשמע בגמרא דכל הני שריותא אינו אלא בתפילין שלובשן כל היום ולא"ל להטריח אבל שאר ספרים אסור להכניסן אפי' בב"ה שבשדה מיהו אם הם בכים שרי להכניסן חוץ מס"ת שאסור מ"ל: (יב) הראשון. דעמוד החוזר מביא האדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא האדם לידי ירקון:

שערי תשובה

[לא] המשתמר. עבה"ט ובא"ר בשם ג"ל[ב]) דתפילין וכתבים שיש בהם שמות צריך ליתן תיק בתוך תיק אם צריך ליכנס לבה"כ ונהגו לקנות כלים של עור ובי"ד סימן רפ"ב[ג]) קמיע מתופה בעור מותר וע"ש בשם ש"ג בקמיעין[ד]) שעושין לתינוקות מתופין ותקוק עליהם אותיות של שם ל"ע ובא"ר כתב הטעם לפי שהוא תקיקה ולא כתיבה וגראה דאותן שמלבשין התינוקות בקמיע שכתוב שמות בקלף צריך ליזהר שיהיה כלי בתוך כלי כיון שהתינוקות נפנים בהם בעודם עליהם ועיין בסי' רפ"ב:

משנה ברורה

מדברי רב האי לא משמע הכי ע"ש ובספר האשכול בשם הגאון משמע כתירוצו דהמג"א עי"ש: (כ) בימינו. אבל לא בשמאלו מפני שצריך לקנח בה כמש"כ בס"ג[א]) והכא ליכא לאיסור גילוחות שיהא לשפשף ביד שאותו בה התפילין דכיון שמיירי בבה"כ קטנו מקמתא עושה צרכיו מיושב. כתב הרמ"ע סימן נ"ט דמותר לכנס בתפילין למטותות המטונפות אפי' יש שם מקום מטונף להדיא וטוב לכסותו בכובע ואם רוצה לחלצן ולחזור ולהניחן שפיר דמי והמג"א מבדד לומר דכשיודע שיכנס דרך מטותות המטונפות לא יניחם בביתו אלא בבהכ"נ או שיניחם בביתו ויכסם במטותות המטונפות ונתפקק המחה"ש דאפשר לצרך לכסות ג"כ הרצועות וכ"ש ג' כריכות שעל האצבע ובתשובות רדב"ז ח"ד סימן ל"ו משמע ג"כ שסובר דמדינא צריך לכסות התפילין במקומות המטונפות וכל שאי אפשר לו לכסותם מוטב שיניחם בבהכ"נ ומשמע שם דהדלי"ת והיו"ד שברצועות אין צריך לכסות שהם דרך קשירה לא דרך כתיבה עי"ש: ו (כא) גלולין בבגדו. ר"ל (טו) מה שהותר בסעיף הקודם לאותן בימינו בבגדו דוקא כשיש לו שהות להניחם עוד אח"כ לא הטריחוהו להניחם בכלי משא"כ בזמן שהות (כב) אם היה בו טפח. אבל כשאין בו טפח בטל לגבי התפילין כיון שהוא כליין ואסור להכניסם לבה"כ: (כג) בידו ונכנס. שלא יטלו אותם עוברי דרכים [גמרא עי"ש]: ז (כד) כלל. משמע (טז) דאפילו בכים לא יכניסם ועיין במחצית השקל שכתב דאם הם בכיסן ונותנן בכים התפור במלבושו דאותו כים אינו כליין והוי כלי תוך כלי ומותר: (כה) המשתמר. ואמר ספרים וכתבים שיש בהן שמות (יז) אם הם בכים שרי להכניסן (יח) ויש אומרים דבעינן דוקא תיק בתוך תיק[ב]) אם צריך ליכנס לבה"כ וכדלעיל לענין תפילין וס"ת אסור בכל גווני. וכתב בש"ת דאותן המלבשין התינוקות בקמיע שכתוב שמות בקלף צריך ליזהר שיהיה כלי בתוך כלי כיון שהתינוקות נפנים בהם בעודם עליהם: ח (כו) עד שיגמור. דעמוד החוזר מביא האדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא האדם לידי ירקון:

ט (כז) לרופא ליקח וכו'. לבדוק בו החולה ולא"ל לחלון אז התפילין ועובדא הוי ברופא והו"ה בכל אדם:

א (א) עראי. דגזרינן (לא) שמא יבוא להפיח בהם וע"י הנאת הסודר עליהן

שער הציון

(טו) לבש"ר: (טז) מ"א: (יז) מ"א ועיין בפמ"ג דאפילו בבה"כ שבבית והגר"ז מתמיר ובדרבש"ז משמע להקל: (יח) א"ר: (לא) מפמ"ג:

ביאור הלכה

מדאורייתא כמ"ש תר"י ולא גרע ממיס קרומים או מי מסרה וכו' המטאר בסימן פ"ו דדינו כצואה עי"ש ואפשר דלענין זה לא מחלקינן בה ובכל גווני מותר להשתין בו בתפילין שעליו ולא חיישינן בו שמא יפנה בו כיון דאינו מיוחד רק להשתין ואין לאסור מטעם המי רגליס גופא כיון דהוא מיוחד שם דינו כצואה דז"ל דא"כ הא מי רגליס נגד העמוד ג"כ דינו כצואה ואפ"ה בבה"כ ערלי מותר להשתין בתפילין שבראשו ואפילו בקבוע היה מותר אי לאו דחיישינן שמא יפנה בהם וא"כ אפשר דמה לא חיישינן שמא יפנה ומותר:

* ואוחזן בימינו. עיין במ"כ מש"כ בשם הרמ"א להקל והרדב"ז מתמיר. ונספר אור זרוע אשר זכינו מקרוב לאורו משמע כהרמ"א דכתב בסי' תקפ"ו דמותר לעבור בבית הכסא לפי דרכו שלא לעורך נקבי ותפילין בראשו. ומשמע מלשונו שהוא מחלק בין אם הוא עובר או שהוא קובע עצמו להיות שם ומה יש לישב קצת קושית המג"א בסק"ט ממרדכי דחולין כמ"ש סימן מ"ה סעיף ב' ואע"ג דלענין ד"מ לא מחלקינן בין מהלך או עומד בברכות כ"ד ע"ב לענין זה מחלקינן: * ואפילו להשתין מים. ר"ל במיושב או בעפר תיחוה דליכא משום גילוחות וכדלעיל בס"א: * בבה"כ קבוע. וה"ה לענין בה"כ ערלי ותפילין שבראשו. [ביאור מהרמ"ב על המרדכי]: * ומניחן בכלי אם היה בו טפח וכו'. עיין במ"ב והמ"א המ"ל עוד בשם רש"י דאם הכלי היה עפח חשיב הכלי אוהל להפסיק מיס לקרקע ומותר להניחם בתוכו ע"ג קרקע ובכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח:

* אפילו שינת עראי. דלא כהרמ"ם ור"י שמחירין שינת ערלי ובביאור הגר"א בריש הסימן משמע שדעתו לפסוק כמותם להקל אך לדעתו לא מיקרי שינת ערלי כ"א כדי הילוך ק' אמה ואף בזה דוקא אם הניח ראשו בין ברכיו

יזכור

ג נשון הרמב"ם פ"ד מה"ת ד שם לפי פירושו שם בגמרא ה לפי רש"י שם בגמ'

סודר [ג]ולא היתה (ב) עמו אשה * (ג) ישן בהם (ד) שינת (ה) עראי וכיצד הוא עושה מניח ראשו (ה) בין ברכיו והוא יושב וישן [ד]היו תפילין כרוכין בידו (ו) מותר לישן בהם אפילו שינת קבע [ה]ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו (ז) אסור לישן בהם אפי' שינת (ג) עראי: הגה ודוקא כשאחזן בלא נרתקן אבל בנרתקן (ח) בכל ענין (ג) שרי (ב"י בשם העיטור):

מה דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ ובו ב' סעיפים:

א נרכות י"ח ב ב"י וכן מלא בתשובת הרשב"א ג שבת י

א * [א]אסור לכנוס[א] (א) בבית הקברות או (ב) בתוך ארבע אמות של (ג) מת ותפילין בראשו משום לועג
* לרש [ב]ואם הם מכוסים (ב) (ג) מותר: **ב** [ג]בבית (ג) המרחץ (ד) בית החיצון שכל העומדים בו

באר היטב

(ג) ערלי. ולא משיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשמוק או בקלות ראש. עור. וז"ל הר"ר יונה דלא משיב היסח הדעת אלא כשעומד בקלות ראש ובשמוק אבל מתעסק בצרכיו אע"פ שמתעסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהם ממש אין זה נקרא היסח הדעת. לכאורה נ"ע הא דאמרי' בשבת יוצא אדם בתפילין ע"ש עם משיכה וכו'. ע"ש. ושמא הואיל ומצוה מן המובחר הוא שלא יסיח דעתו מהם כלל לא חיישי' שילא בהם בשבת לר"ה עי' יד אהרן. והאר"י ז"ל החמיר מאוד בזה אפי' בשעת התפלה זולת בשעת תפלת י"ח ובשעה שלומד. עמ"א: (ב) ערלי. דחיישי' שמא יפלו מידו. עי' ב"י והרמב"ם פ"ד מה"ת. והמחבר מגדול עוז כתב שם וז"ל ואני אומר שזה הלשון לא נמצאת בגמ' שלנו אלא ה"ג לה בפרק היסן וכו' ע"ש. נראה דאשתמיט מיניה להא דת"ר לא יאחזו וכו' ברכות דף כ"ג ע"ב. עיין קוכה דף מ"ב ע"א ודו"ק: (ג) שרי. וע"ל סי' מ' ס"ק ב' משש"ש:

ביאור הלכה

וכמ"ש לקמיה בשותו הסימן: * ישן בהם וכו'. עיין במשנה ברורה סק"ג מה שכ' זולת בשעת התפלה והלימוד וכו' אף דבסמ"ג כתב דמלזה מן המובחר שלא יסיח דעתו כלל מתפילין אפילו בשעת ק"ש ותפלה לא סמכתי כן כי הבה"ט בשם האר"י ז"ל כתב להיפך ובפרט שמצאתי בספר אור זרוע ח"ל בסימן תקפ"ה ולריך אדם כשהוא לבוש תפילין לזכור שתפילין עליו ולא להסיח דעתו מהם שלא יש"ש בהם ולא יפיח בהם כי מחמת שזוכר שנושא שם הנכבד עליו אינו בא לידי קלות ראש ותופש ירלאת שמים בלבו כדאמרינן פרק א"ע וכו' הלכך כשאדם מכוין לבו בתפלתו או בהלכה שלו אין זה היסח הדעת דכ"ש דאיכא ירלאת השם עכ"ל:

* אסור לכנוס לבה"ק וכו'. עיין בסמ"ג שכתב דג' מחלוקת בדבר הב"ח סוכר דבקברות נמי חוץ ד"א לקבר הוא דאסור הא חוץ לד"א של קבר אע"פ שעומד בחומה בה"ק שרי כל שאין סביבו קבר חוץ ד"א וט"ז פירש[ד]מדינא אין איסור כ"א חוץ ד"א לקבר והטור והמחבר משוש גדר חוץ לד"א של קבר כל שעומד בבה"ק [היינו מקום שהוקלה לקברות אבל חוץ לבה"ק אין להחמיר כלל לדידיה וכמו שפירש בא"א דאין עושין גדר לגדר] והמ"א פירש דחוץ ד"א של בה"ק נמי אסור ולדבריו קשה לערמיהו וליתנינהו אסור לכנוס לחוך ד"א של בה"ק או של מת עכ"ל אבל בחתלת השקל בסימן ע"א פירש דהמ"א סובר ג"כ זה דהט"ז דאינו אסור ממקום שהוחאל הבה"ק [היינו הקרקע שהוקלה לקברות] ולחוצה אפילו אחה אחת אפילו אי ליכא מחילה מפסקת בנחיים רק דמה פליג עם הט"ז וסובר דממקום בה"ק ולפנים בגון שיש מחילה סביב בה"ק או אפילו ליכא מחילה כלל רק שהוקלה לקברות אסור מדינא אפילו לחוץ ד"א מן הקברים [ומה יוסר קושית הפמ"ג מעל מ"ל] ומ"א שכתב בעניינו דאסור אפילו בחוץ ד"א של בה"ק היינו אם הקברים מתחילין מיכף ממקום התחלת בה"ק ומה שלא הזכיר בהמחבר האיסור רק בבה"ק היינו דהוא בא לרבות בזה דממקום התחלת הקרקע של בה"ק ולפנים אפילו אפילו חוץ לד"א מן הקברים. ודע עוד דהגר"א שסובר בסי' כ"ג בביאורו דחוץ ד"א של בה"ק אסור ולמז ג"כ לעיין במ"א בעניינו כל שהוא לפנים מחחילת בה"ק שמא יתקרב בחוץ ד"א של איזה קבר בלי דעת: (ב) בחוך ד"א וכו'. וכתב הטע"ז דכל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד"א של מת ומצן גיבורים מולק עליו וכתב דאיתו חופס רק ד"א ע"ש ואפילו קבר של קטן שעדיין לא הגיע לכלל מצות אפ"ה אין לכנוס שם בתפילין בראשו משום לועג לרש: (ג) מותר. ולריך שגם הרלוועות תהיינה מכוסות לפיכך אע"פ שמותר לכנוס בתש"י לבדה הואיל והוא מכוסה לריך ליזהר ברלוועה שעל אצבעו שתהיה ג"כ מכוסה [ט"ז]: **ב** (ד) בית החיצון. שדרכם היה (א) לאחר שלבשו החלוק בבית האמצעי לילך

(א) מת. משמע דבבה"ק אסור אפי' חוץ לד"א מן הקבר ובריש פרק מי שמתו אמרי' חוץ ד' אמות אסור חוץ לד' אמות שרי לקרות ק"ש וכ' הט"ז דהטור ס"ל דודאי עיקר האיסור הוא חוץ ד"א לקבר אלא משום גדר לא יכנס לבה"ק ותפילין בראשו דשמא יתקרב לחוך ד"א של קבר ואלו אדעתיה אבל מ"מ אם אירע שהלך לבה"ק והוא חוץ לד"א מקבר ודאי חייב לקרות ע"ש, וכ"כ הב"ח וע"ת דהאיסור הוא דוקא בחוך ד"א של קבר ע"ש. ועיין ט"ז בסימן ע"א ס"ק ה'. ודברי המ"א בכאן לל"ע. עיין סי' ע"ח ס"ק ד' במ"א. וסי"ד סי' רפ"ב ס"ד וסי' שס"ו ס"ג ודו"ק. אפי' קבר של קטן שעדיין לא הגיע לכלל מצות אפ"ה אסור להניח תפילין ולקרות ק"ש אצלו. מהריט"ץ בחידושיו לפרק איזהו נשך[ב] דף י"ב ע"ד. עיין עט"ז שכתב כל החדר שהמת מונח בו חשיב כד' אמות ע"ש: (ג) מותר. נראה דגם הרלוועות לריכים להיות מכוסים ט"ז: (ג) המרחץ. עיין מ"א שהעלה דבמקוה מותר כשאין שם אדם

משנה ברורה

יזכור שיש תפילין[א]עליו ולא יבוא להפיח: (ב) עמו אשה. אבל אם אשתו עמו (ג) אסור גזירה שמא ישמש בהן: (ג) ישן בהם. ולא משיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשמוק וקלות ראש[ד](ג) אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת [(ד) אם לא שמטריד דעתו כ"כ לגרכי הגוף עד שלבבו פוגה מי"ש מחמת טרלדמו] וכן כשהוא ישן שוכח הבלי העולם. ומ"מ מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהן למשון ולהרהר במחשבות רעות שמבטש זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהן [ב"ח] זולת (ה) בשעת התפלה והלימוד א"ל ליתן דעתו בהתפילין: (ד) שינת עראי.[ו](ו)[ז]ואין שיעור לזה וי"א כדי הילוך ק' אמה והוא חלק ס"ז משעה בקירוב וכן פסק הגר"א בביאורו: (ה) בין ברכיו. דאל"ה (ז) חיישינן שמא יבוא להשתקע בשינת קבע: (ו) מותר לישן. דלא חיישינן בזה להפחה כיון שאינם עליו: (ז) אסור לישן. דחיישינן שמא יפלו מידו: (ח) בכל ענין שרי. דאפילו אם יפלו על הקרקע אין משש כ"כ[ז]עיין בביאור הגר"א שכתב דדוקא אם הנרתק מחזיק טפח אז

משיב חלילה להפסיק בינו לקרקע[ז]:

א (א) בבה"ק. ואפילו חוץ ד"א של מקום התחלת הקברים ג"כ אסור אי ליכא מחילה מפסקת ביניהם והא דלא עירב ביחד וימר אסור לילך חוץ ד"א של קבר או של מת דעת המ"א דבא לרמז דממקום בה"ק ולפנים אסור אפי' רחוק ד"א מן הקבר ויש מקילין בזה ועיין בבה"ל דבאמצע בה"ק שיש קברים סביב נראה דיש להחמיר אפילו רחוק ד"א מן הקבר משא"כ בסוף בה"ק דאין שם קברים רק דהוקלה הקרקע לקברים אין להחמיר מדינא ברחוק ד"א מן הקבר ואע"פ נכון שלא יכנס כלל בתפילין שבראשו

שער הציון

(ב) גמרא: (ג) תר"י והרשב"א בחידושיו דסוכה והרא"ש והטור ועי"ל בסי' כ"ח בשע"ת: (ד) הגר"ז: (ה) עיין בה"ל: (ו) מ"א: (ז) גמרא: (א) רש"י:

הגהות ותיקונים: א) ליכנס: ב) צ"ל אלו מגלחין:

הערות והארות: 1) עיין סי' ל' במ"ב סק"ז לענין שינת עראי בלילה: 2) עיין בה"ל סי' מ"ג ס"ו לענין אם אין הנרתק מיוחד להם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' מביא דעה דסובר דאיסור הפחה הוא אפילו כשאינן עליו רק מגולין אצלו, וכתב דהעיקר שלא חששו להפחה אלא כשהן עליו. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' לא פירוש השיעור. ג) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב שאם הם בנרתיקן אין חוששין. ד) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב כהט"ז. ה) בסידור הוסיף גם שיחה בטילה.

הלכות תפילין סימן מה מו

הם לבושים יכולין להניח שם תפילין לכתחלה ובבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים (ה) ומקצתן ערומים אינו יכול להניחם לכתחלה ואם היו בראשו אינו צריך לחלצן (ו) ובבית הפנימי שכל העומדים שם ערומים אפילו היו בראשו צריך לחלצן:

א מרטוא פ׳

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

מו דיני ברכת השחר. ובו ט׳ סעיפים:

א (א) *כשיעור (ב) משנתו (ג) יאמר אלהי (ד) [ה] נשמה כשישמע קול התרנגול יברך הנותן (ד) לשכוי בינה. (ב) [ג] כשלובש יברך (ה) מלביש ערומים. כשיניח ידיו (ו) על (ג) [ד] עיניו יברך פוקח עורים. כשישב יברך מתיר אסורים. כשזוקף יברך זוקף כפופים. כשיניח רגליו בארץ יברך רוקע הארץ על

באר היטב

דזוקא במרחץ החמירו אע״פ שאין שם אדם משום זוהמא דאית ביה אבל לא במקום ע״ש ועי׳ סי׳ פ״ד ס״ק ל׳:

(ד) נשמה. אם מיכן כרוך מחיה מתים*) במקום אלהי נשמה יצא פר״ח:

(ה) כשלובש. ל״ד שיש ערום אלא כיון שלובש מלבוש העליון שעליו מברך ברכה זו. פר״ח: (ג) עיניו. פי׳ ע״י מפה דאסור להניח

שערי תשובה

[ה] נשמה. עיין בה״ע והפר״ח בביה דאיה לזה מלשון הירושלמי ועיין לעיל סי׳ ו׳ מ״ש ועיין מ״ש המג״א בריש הסימן קודם טוא לבהכ״נ יאמר ואני כו׳. ובפר פע״ח נראה שיאמר תחלה בבית אלהים כו׳. יראים וירחע עצמו בהכנסו לבהכ״נ מרוב פחדו ויתמין ויראה מעט אלא יכנס בפתע בפחוס וקודם שיכנס יאמר ואני כו׳ ואח״כ יכנס וכשיכנס לבהכ״נ ישתחוה נגד ההיכל ויאמר מזמור אלהים כו׳. ואמנם אם יש לפרש אלא יאמר כלל בבית אלהים רק שיכון ט

כמבואר שם וכן משמע קצת מל׳ שבבית בשלמי צבור אך במ״ח כתב שיאמר אותו ואח״כ יאמר ואני. וגם בנתיב החיים כתב להגיה במג״א קודם בוא לבהכ״נ יאמר בבית כו׳. ובכניסתו יאמר ואני כו׳. אך בחמת בפע״ח מבואר שצריך לומר קודם שיכנס ואחר שיאמר הפסוק יכנס וכ״כ במ״ח וכן הוא בזוהר בראשית ובריקרא לא לבני לב״נ לאעלא לבי כנישתא אלא אי אמליך בקדמיתא כו׳ ע״ש. ועיין בש״ל שבבית לשון מהרח״ו ואחר שאמרת פסוק זה בפתח בהכ״נ אז תכנס אח״כ לבהכ״נ ולא תאמר פסוק זה אחר שנכנסת כי טעות בידי הבוהגין כן עכ״ל: [ב] כשלובש. עבה״ט ועיין לקמן סי׳ רכ״ג בלובש בגד חדש יאמר מלבש ערומים וכתב בא״ר שם אף שכבר מיכן שחרית מחז ומברך כשלובש. אך אם לבשו שחרית נפטר בברכה זו ע״ש. ונראה לפי מ״ש בבה״ט בשם הלק״ט הקונה כובע יברך עוטר ישראל ובאבנט אזור ישראל והמנוח כתב ע״ז שיאמר בלא שם ומלכות יש למדקדק במעשיו לבושם שחרית ויכון לפטרם בתפילת ברכות אלו ועדיף מלומר בלא שם ומלכות: [ג] עיניו. עבה״ט ועיין בא״ר בשם הפרישה שכתב דהיינו בעוד שעיניו סגורים או שחפץ בשינה לרך למשמש ע״ג עור העין שעי״ז מעבר חבלי שינה מעיניו ע״ש וכתב בא״ר דמשמע שמותר לעשות זה בידו ממש. ועיין לעיל סימן ד׳ במח״ב בשם מור וקציעה דמבואר שרי והוא הדיג ע״ז מדברי האחרונים כאן וכתב שכן משמע בזוהר ושלא ובאלפסי זוטא לברמ״ע דאפי׳ מבחוץ אסור ע״ש ועיין לקמן סימן רמ״ט[2] במג״א אם המברך ברכת השחר

משנה ברורה

לילך לבית הכיסון ולגמור הלבישה: (ה) ומקצתן ערומים[1] אי״א דאם עתה אין שם אדם ערום (ב) מותר להניח בו תפילין ולברך (ג) ויש אוסרין כיון דהמקום מיוחד לזה דין מרחץ עליו במקצתו[2] ובית הטבילה משמע בעו״ז סי׳ פ״ד דדין בית המלעבי יש לו לכל דבר ורק ברכת הטבילה מותר לברך בה עי״ש טעמו. ומהמ״א בסימן זה משמע דבאין בה אדם ערום מותר להניח בה תפילין ולברך דדוקא במרחץ החמירו אע״פ שאין שם אדם[3] משום שזוהמתו רבה מהבל החמין שמשתמשין בה משא״כ במקום [ואם שופכין בה ג״כ חמין (ד) יש לעיין] אבל אם יש שם אדם ערום אסור לכנס בה בתפילין וכתבי הקודש דאסור לעמוד לפני השם ערום ועיין לקמן בסימן פ״ד במ״ב בענין זה: (ו) ובבית הפנימי. מזה (ה) לכו״ע אפילו אין שם אדם ערום (ו) דנפישא זוהמיה וכבית הכסא דמיא:

משמע ג״כ דהוא מפרש בהמ״א בהמתאים השקל הנ״ל ואיירי ג״כ באופן זה דוקא דהא ליין שם זה למקור על הא דכתב המחבר שם דמוך ד״א לקבר אסור ומדע דאין דוחק כלל לפרש כן דהא הט״ז גופא דאין ממחיר כלל מוך לבה״ק כתב ג״כ ביו״ד בסי׳ רפ״ב בק״ג דמוך ד״א לבה״ק אסור וע״כ דמיירי באופן דכתב המחבר״ש הנ״ל. היוצא מזה דמקרקע שהוקצה לקברות ולחוצה בודאי אין אסור בלל אפילו אמה אחת בל שיש ד״א מן הקבר אמנם אפילו בתה דהחמיר המ״א בבה״ק עצמה מדינא מוך לד״א של קבר ג״כ יש לעיין מה דהב״ח והע״ת בחדא שיטתא קיימי להקל וגם הט״ז סובר כוותייהו מעיקרא דדינא גם הפמ״ג הקשה עליו לדבריו שקרקע שהוקצה לקברות אסור אפילו רחוק הרבה מקברים א״כ איך נהגו לומר קדיש בבה״ק עיו״ד סי׳ שע״ו וכן כתב בספר נהר שלום דמומרא ימיא היא להחמיר מוך לד״א דא״כ נצטרך להחמיר בל הקרקע שהוקצה לקברות ואפילו רחוק בתה אך ממקום הקברות ולפנים אפילו אי אימרמי שיש יותר מד״א רחוק מן הקבר בתב הבה״ש שם דיש מקום להחמיר בזה:

ביאור הלכה

קודם[1] בוא לבהכ״נ בעוד שהוא עדיין בהחצר בהכ״נ יאמר בבית אלהים בהלך ברגש. ירגיש וירחע עצמו בהכנסו[2] לבהכ״נ מרוב פחדו ויתמין ושהא מעט ויאמר ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך בירא״תך ואח״כ יכנס [שע״ת בשם פע״ח]:

א (א) כשיעור וכו׳. כל הברכות האלו הוא משום (ג) דאסור לו לאדם ליהנות מן העוה״ז בלי ברכה וכל הנהנה מן העוה״ז בלי ברכה כאילו מעל.

דרמו קדמי אהדדי כתיב לה׳ הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם ותירלו ל״ק כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה ר״ל קודם ברכה היא לד׳ ואסורים לך בהקדש שהוא לה׳ ואחר הברכה הומר הכל לבני אדם וא״כ כיון שקודם הברכה היא לד׳ הרי הכל קודש לד׳ ויש בה מעילה אם נהנה ממנו כמו בתרומה שהיא קודש לפיכך תקנו חכמינו ז״ל ברכה על כל דבר ודבר מהנהנת העולם שהאדם נהנה ממנו:

(ב) משנתו. ר״ל דוקא (ב)[1] סוף שנתו ולא כל זמן שיקיץ באיזה שעה שתהיה: (ג) יאמר אלהי נשמה. לרץ (ג) להפסיק מעט בין אלהי לנשמה כדי שלא יהיה נשמע שהנשמה היא אלהי מ״ו. ודיני ברכת אלהי נשמה עיין לעיל בסימן וא״ו במ״ב ס״ק י״ב: (ד) לשכוי. הלב (ד) נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב לו מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע״י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מבין ג״כ זה וגם (ה) יש בשמיעתו לאדם הנאה שיודע שהוא קרוב ליום ובערבי קורין לתרנגול שכוי להכי תקנו ברכה זו בשמיעת קול התרנגול ועיין לקמן בס״ח: (ה) מלביש ערומים. ל״ד שיש ערום (ו) אלא כיון שאדם לובש מלבוש העליון שעליו מברך ברכה זו: (ו) על עיניו. פי׳ ע״י (ז) החלוק דאסור להניח

שער הציון

(ב) מב״י וא״ר לקמן בסי׳ פ״ד: (ג) ב״ח וע״ת ופרישה: (ד) פמ״ג: (ה) בסי׳ פ״ד: (ו) מ״א שם: (א) טור: (ב) כ״מ: (ג) עט״ז: (ד) רא״ש: (ה) לבוש: (ו) פר״ח: (ז) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) המתים: ב) ר״ט: ג) חסר תיבה ערום: ד) בהכנסו:

הערות והארות: 1) עיין במ״ב סוף סי׳ מ״ז לענין הקם בחצות ללמוד וישן אח״כ:

*) **ליקוטי דברי הרב:** א) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב כשיטת היש אוסרין, וכ״כ בשו״ע הרב סימן פ״ד קו״א אות א׳. ב) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב: אבל בבית הטבילה וכו׳ ומותר ליכנס בו בתפילין כשאין שם אדם ערום. ג) בשו״ע הרב בסעיף י״א כתב להיפוך שיאמר פסוק ואני ברוב חסדך קודם בואו לבהכ״נ ובכניסתו יאמר בבית אלקים נהלך ברגש. עוד כתב הרב שיקבל עליו מ״ע של ואהבת לרעך כמוך קודם תפלה, ודבר זה לא מוזכר במשנ״ב. ובסידור הרב קבע הנוסח שגם נכון לומר קודם התפלה: הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, [והיינו בדיבור ולא רק לקבל במחשבה].

המים. כשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי. כשהולך יברך (ד) (ז) המכין מצעדי גבר [ב]כשחוגר חגורו יברך אוזר ישראל בגבורה: הגה לו לוכש (ח) האגנט המפסיק בין לבו לערוה (נ"י בשם הראב"ד) כשמשים כובע או מצנפת בראשו יברך (ט) עוטר ישראל בתפארה. כשיטול ידיו יברך ענט"י. כשירחץ פניו יברך המעביר שינה מעיני וכו'. (י) ויה"ר וכו' עד בא"י גומל ח"ט לעמו ישראל. אין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני עד שיחתום הגומל חסדים טובים לעמו ישראל שהכל ברכה אחת היא: ב [ג]עכשיו מפני[ד] שאין הידים נקיות וגם מפני עמי ארצות שאינם יודעים אותם (יא) נהגו לסדרם בבהכ"נ (יב) ועונין אמן אחריהם ויוצאים (ה) [ד] (יג) ידי חובתן: ג [ה]חייב אדם לברך בכל יום מאה (ו) (יד) ברכות לפחות: ד [ו]צריך לברך בכל יום (טו) שלא עשני (טז) עובד כוכבים (יז) שלא עשני עבד שלא עשני (ז) [ה] אשה: הגה ולפי' גר (כותים) היה[ז] (יח) יכול (ח) לברך כן (ד"ע) אבל

ב לפירוש רמב"ם
ג טור וכ"י בשם הראב"ד
ד מנהגות מ"ג ה שם

שערי תשובה

הגיע לפוקח עורים עטה ואמר מלבש ערומים וחזר מכ"ד ל"ע אם יצא ידי פוקח עורים אבל אם נתכוין למ"ע יצא מ"ע. ובשו"ת פיס מאירות מ"א סי' ל"ח[ב] אמה מה שהרי הוא הדין המטאר בש"ע שם בלקח כוס שכר כו' שיצא ולכן הגיה ל"ע אם יצא ידי מלבש ערומים וע"ש מיד אפריס שא"ל להגיה והדברים ככתבם דמספקא ליה בהא כיון דבאמת מיובא רבי עליו לומר מ"ע אין לתשוב מה שאמר מ"ע כמאן דליתא משא"כ שם דבכה"ג אין לו שיכות לכאן ותמיה כמאן דליתא ולפ"ז מ"ש נתכוין למ"ע היינו ג"כ שטעה ואמר פ"ע וחזר ואמר מ"ע מה יצא דמה שאמר באמצע פ"ע כמאן דליתא כיון שכבר מיבך פ"ע ע"ש ומ"ש שם בשם דגול מרבבה: [ד] י"ח. עיין בה"ט ועיין ס"ס ו' לענין שאחרין חלילה בענינא אמן שיש מחלוקת בין הפוסקים מה ושם הבאתי דברי הרמ"ע בתשובה ודעבד כמר עבד כו' ע"ש: [ה] אשה. עבה"ט ובשלמי צבור הביא דעת האחרונים בסעיף ה' גבי מתיר אסורים וכו' ה"ה הכא אם בירך שלא עשני אשה ברא"שונה לא יברך שוב על עובד כוכבים ועבד ע"ש וט"ז כתב דלא דמי להדדי ע"ש: (ח) לברך. פי' שיאמר שעשני גר. מ"א וג"ל וט"ז. ובשבה"ג כתב שהיותר נכון שיברך שהכניסני תחת כנפי השכינה ע"ש

באר היטב

ידיו על עיניו קודם נטילה כמ"ש סי' ד': (ד) המכין. ומנהגנו אשר הכין: (ה) י"ח. לפי' לנקי מוצא אם מכוין בברכתו. יד אהרן ופר"ח ע"ת וברכת אברהם ועי' בשבה"ג: (ו) ברכות. הטעם לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל תיקן דוד ע"ז לברך מאה ברכות בכל יום. ומיום הכיפור קלת פוסקים כתבו דיקח הדם או בשמים ומשעה לשעה יריח ויברך. אך מ"א לברך כל פעם אם לא בהיקח הדעת. וקלת פוסקים כתבו דאינו נכון להריח ריח טוב ביום שלותה תורה ענות אדם נפשו. ע"כ יותר טוב לסמוך על הפוסקים דעניית אמן דחזרת הש"ץ ועניית אמן אחר העולים בתורה והפטרה נכלל להשלים מאה ברכות ואז לא יצטרך ליקח בשמים או הדם להריח בהם עי' מ"א ובהר"ם מטראני מ"א סימן קי"ד: (ז) אשה. בנ"ח משמע דלפי מ"ש בסעיף ה' גבי מתיר אסורים וכו' ה"ה הכא אם בירך שלא עשני אשה ברא"שונה לא יברך שוב על עובד כוכבים ועבד ע"ש וט"ז כתב דלא דמי להדדי ע"ש: (ח) לברך. פי' שיאמר שעשני גר. מ"א וג"ל וט"ז. ובשבה"ג כתב שהיותר נכון שיברך שהכניסני תחת כנפי השכינה ע"ש

משנה ברורה

להניח ידיו על עיניו קודם הנטילה כמ"ש סימן ד': (ז) המכין. ובאגודה (ח)[א]כתוב אשר הכין: (ח) האבנט. אבנט דהכא הוא מכנסים וכן האבנט שהזכיר השו"ע ברש סימן ל"א דאע"ג דבלשון תורה פי' אבנט הוא החגורה דכתיב ובאבנט בד יחגור מ"מ בלשון חכמים לפעמים קורא'ן המכנסים אבנט ולכך נקט לשון לוכש ולא חוגר [מטה יהודא]: (ט) עוטר ישראל. הזכיר (ט) ישראל בברכה זו וכן באוזר ישראל משא"כ באחרות הטעם שהשאר הוא להנאת העולם שהכל שוין בהן משא"כ בשלו שיש הס בישראל לחוד משום גניעות דחגורה הוא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה וכובע היא משום גניעות דכתיב בשבת ד' קנ"ד[ב] כסי ראשך מפני אימתא דמרך: (י) ויהי רצון וכו'. שתרגילנו בתורתך לשון רבים [אחרונים]: ב (יא) נהגו לסדרם.[ג] ואם מותר גם להתפלל בברכת בע"י לסדרה בבהכ"נ עיין לעיל בסימן ומ"ו ובבה"ל[ד]: (יב) ועונין אמן. ובדיעבד (י) אפילו לא ענו אמן יוצאין ידי הברכה וכדלקמן בסימן רי"ג כיון שכיוונו בלאת: (יג) ידי חובתן. ואפילו לנקי מוצא אם מכוין בברכתו [אחרונים] ועיין לעיל בסוף סימן ו' במ"א שהביא בשם הלבוש להחמיר בברכת השחר שאינו מוצא בפחות מעשרה ועיין לקמן בסימן נ"ט סעיף ד' בבה"ל שם מה שכתבנו אחדות זה ובחמנו המנהג שכל אחד מברך בפני עצמו ואין הש"ץ מוצא שום אדם [ע"ת בסימן ו']: ג (יד) ברכות. הטעם (יא) לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל תיקן דוד ע"ז לברך מאה ברכות בכל יום. והנה (יב) בכל יום אנו מברכין עוד יותר ממאה ברכות כילד בלילה כשהולך לישן מברך המפיל ובשחר מברך ענט"י ואשר יצר ועוד ט"ז ברכות בברכת השחר וג' ברכות על התורה [לדעת הרמ"א לקמן בסי' מ"ז סעיף ו' בהג"ה] הרי כ"ב וברכת מילת ותפילין הרי עוד שלש לפי מנהגינו שמברכין שמיס[ד] על התפילין הרי כ"ה וברוך שאמר ושתבא הרי עוד

שער הציון

(ח) מ"א: (ט) אחרונים: (י) פר"ח: (יא) טור בשם ר"י גאון: (יב) אחרונים: (יג) ב"ח ועיין ט"ז: (יד) מ"א ומיב סיס וח"א: (טו) רש"ל וכ"ב גם בברכת זוקף כפופים וכ"ש בה וכן הפמ"ג לא הסכים לפברה המ"א וכן הט"ז חולק על שיטה זו ועיין בחידושי רע"א שחולק ג"כ על המ"א:

הגהות ותיקונים: א) תיבת "היה" מיותרת: ב) נ"ח: ג) קנ"ו: ד) ובמ"ב סקי"א: ה) ע"י:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' ד' ס"א לענין טעם שחרית: 2) עיין סי' ס"ח ס"ק א' לענין משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות:

ליקוטי דברי הרב א) בסידור כתב המכין מצעדי גבר. ב) בסידור כתב סדר הברכות, על נטילת ידים, אשר יצר, אלקי נשמה, הנותן לשכוי, פוקח עורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים, מלביש ערומים, הנותן ליגף, רוקע הארץ, המכין, שעשה לי, אחר ישראל, עוטר ישראל, שלא עשני גוי, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה, המעביר שינה. ברכת התורה, ובאופן זה יצא סדר הגמ' והשו"ע וגם על פי האריז"ל. ג) בסידור הובא לברך רק ברכה אחת על תש"י ותש"ר. ד) בסידור אין ברכת יראו עינינו. ה) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב: וגר י"א שיאמר שעשני גר וכו' וי"א שאין לו לברך שעשני גר וכו'.והוסיף, ולפי דברי המקובלים שברכות אלו הן על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת נכרי או עבד או אשה גם הנר יכול לברך. ו) ובשו"ע הרב סעיף ה' כתב דיוכל לברך.

הלכות ברכות השחר סימן מו

(יט) לא יאמר שלא עשני עכו"ם שהרי היה עכו"ם מתחלה (מנודרים) והנשים מברכות שעשני כרצונו: ה יאם קדם וברך זוקף כפופים קודם שברך מתיר אסורים (כ) לא (ט) יברכנה: ו יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח ו"ואין דבריהם נראין: הגה אך (כא) המנהג פשוט בכל המשכנות (י) [ז] (כב) לאומרה: ז יש נוהגים לברך ברכות אחרות נוספות על (יא) אלו (כג) וטעות הוא בידם: ח כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם: הגה וי"ש (כד) דאפילו (כה) לא נתחייב בהן (כו) מברך (יב) [ז] אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא לרבי העולם וכן המנהג ואין לשנות (טור ותוס' והרא"ש פרק הרואה והר"ן פ"ק דפסחים וכל בו): ט לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים יש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים ונכון לחוש לסברא ראשונה: הגה אבל המנהג כסברא אחרונה שהרי מימי

ו מנדורי ר' עמרם ז מנדורי אשכנז ח התגור. נו אם בתגור וכ"י ה"מ"ר בס"ז מהלכות תפלה ב ר"י לדעת רמב"ם ל טור והתגור כתב הרא"ש בסימן כ' ופא"ם מ תגור כתב מהר"י מי"ר ז"ה ובכן מנהג אשכנז

באר היטב

ושל"ה והב"ח ופר"ח פסקו שלמין לברך ברכה זו כלל רק השניים עבד ואשה ע"ש. וכ"פ בתשובת מטה יוסף ח"כ סי' ח' והיד אהרן העלה להלכה דגר יוכל לברך שלא עשני עובד כוכבים דהכוונה שלא עשני שאשאר עובד כוכבים ע"ש: (ט) יברכנה. שכיון שנתן הודאה שנזקף לגמרי זה בכלל. דמתיר אסורים נתחייב מיד כשיושב. ומהרש"ל וב"ח מולקים וס"ל דאפילו אם מיכן זוקף כפופים יברך מתיר אסורים ועיין בהלק"ט ח"א סי' י"ז שכתב דעכשיו שנהגו לאומרם על הסדר אין קפידא בדיעבד ע"ש. אבל המ"א וט"ז כתבו להקל בספק ברכות ע"ש. ועיין בתשובת מטה יוסף ח"כ סימן ח': (י) לאומרה. בכוונות כתב לאומרה בהזכרת שם ומלכות וכ"כ הב"ח וכן מנהגנו: (יא) אלו. כתב ט"ז גם מגביה שפליס אין לאומרה. והאומרו אין נוערין אותו אבל ברכת סומך נופלים נוערין אותו. עמ"א. ומ"ש הט"ז על הרא"ש מברכת פדיון בכור ומברכת בתולים ע"ש. עיין בהלק"ט ח"א סימן רכ"ד ובפרי חדש סימן נ"א: (יב) אותן. ואפי' קומא ותרש. פר"ח

ובי"ח שלא הכל אסורים בגעילת הסנדל. וכשהיה בהכ"ג והיה איזה אדם מברך הי"ח ברכות היה יושב ושומע ועונה אחריהם אמן ואף אם היה באמצע התפלה (ר"ל פסוקי דזמרה) היה פוסק ושותק ועונה אמן. ואפילו היו המסדרים רמים כו' ע"ש. מטאר מזה דגם המעביר שיניה יאמר אע"פ שלא יצן כלל שהרי הוא בכלל הי"ח ברכות וא"כ מקשמא גם אלהי נשמה יש לומר אע"פ שלא יצן כלל ואדרבה בהן ברכה להמעביר שיניה יש לדקדק קצת כיון שאומרה ע"ע המעביר שיניה מעל עיני ותנומה מעל עפעפי כו' א"כ כיון שלא יצן בלילה אין מקום לאמירה זו דלא שייך בה לומר שעל מנהגו של עולם מברך. משא"כ באלהי נשמה שפיר י"ל שמה שאומר המחזיר נשמות כו' על מנהגו של עולם מברך ובא"ר הביא דברי העט"ז בקצרה וצ"ע. ולכן נראה שיש להמיר את עצמו לידי שיניה כל שהוא ואם לאו יש לשמוע אלהי נשמה וברכת המעביר שיניה מאחר והו"ל שומע כעונה ובפרט שעונה אמן אחריו. וכתב בשיורי ברכה בשם תשובה למהר"י

שערי תשובה

שהקימום להט"ז והכי נקטינן ע"ש: [ז] לאומרה. עבה"ט ולדעת האר"י ז"ל יש לאומרה וכתב בחלת שמורים מאחר שהרב ז"ל הקפיס לאומרה בדלתי ברוה"ק נאמר לו. ועפ"י סודן של דברים יש ליזהר לאומרה אחר ברכת מ"ע דוקא וכ"כ בש"ל ע"ש: [ז] אותן. עבה"ט ועיין בעטרת זקנים שכתב שהניעור בלילה ולא יצן כל הלילה לא יאמר אלהי נשמה והמעביר שיניה וכתב שהקפיס עמו מ"ו הגאון מוה' יושע ז"ל. אמנם בפע"ח כתב וז"ל מנהג מורי ז"ל הפ"י ברכות מן ענט"י עד ברכת התורה היה נוהג לאומרם בביתו ואפי' בלילה קודם עמוד השחר ומסדרם כל ברכה בשעה שנתחייב בה כמ"ש בגמ' וכדכתב הרמב"ם כך שמע כו' והיה נפנה ונוטל נקיו ואח"כ מיום היה מניח טלית גדול ואח"כ מניח תפילין והיה הולך לבהכ"נ מעוטר ומעוטף בתפילין וטלית גדול ושם היה מתפלל מן אלהינו שהוא פרשת עקידה והנה כל הפ"י ברכות השחר עד סוף כל ברכות התורה חייב כל אדם לברך בכל יום אפי' שלא נתחייב בהם מיום ההוא כגון שלא יצן בלילה כל עיקר או לן בכסותו או בחוזרו ומלבשתו או לא התיר מעשליו והמעפו כי לא נתקנו אלא על מנהגו של עולם ולא על כל אדם בפרטות ועוד כי כולן יש בהם רמז אל אורות העליונים ואין ראוי לבטל כ"א ברכות ענט"י ואשר יצר שאם לא יצן בלילה או לא הולרך לנקביו אינו מברך אותם ואון מברכת שעשה לי כל צרכי בט"ב ומיהו"כ אמר הכל אסורים בגעילת הסנדל. וכשהיה בהכ"נ והיה איזה אדם מברך הי"ח ברכות היה יושב ושומע ועונה אחריהם אמן ואף אם היה באמצע התפלה (ר"ל פסוקי דזמרה) היה פוסק ושותק ועונה אמן. ואפילו היו המסדרים רמים כו' ע"ש. מטאר מזה דגם המעביר שיניה יאמר אע"פ שלא יצן בלילה הוא בכלל הי"ח ברכות וא"כ מקשמא גם אלהי נשמה יש לומר אע"פ שלא יצן בלילה אין מקום לאמירה זו דלא שייך בה לומר שעל מנהגו של עולם מברך. משא"כ באלהי נשמה שפיר י"ל שמה שאומר המחזיר נשמות כו' על מנהגו של עולם מברך ובא"ר הביא דברי העט"ז בקצרה וצ"ע. ולכן נראה שיש להמיר את עצמו לידי שיניה כל שהוא ואם לאו יש לשמוע אלהי נשמה וברכת המעביר שיניה מאחר והו"ל שומע כעונה ובפרט שעונה אמן אחריו. וכתב בשיורי ברכה בשם תשובה למהר"י

משנה ברורה

הנפש אשר עשו בחרן. ויש מולקין מה ועשמה דלא שייך לומר שעשני להגיור לא היתה כ"א מלד בחירתו הטובה שבחר בדת האמת ולכ"ע (טז) יכול לברך שלא עשני עבד ושלא עשני אשה ואע"ג דעכו"ם דל טפי מעבד אפ"ה אם היה נולד עבד כן לא היה משחררו רבו והיה נשאר עבד משא"כ עתה שהיה הגיור תלוי ברצון עצמו. ממזר יוכל לברך כל אלו הברכות דישראל גמור הוא וכן קומא דקי"ל דהוא חייב בכל המצות וטומטום ואנדרוגינוס דחייבין מספק בכל המצות לא יאמרו שלא עשני אשה דספק הם [פמ"ג]: (יט) לא יאמר. עמ"א ובה"ט: ה (כ) לא יברכנה. שכיון שנתן הודאה שנזקף לגמרי זה בכלל דמתיר אסורים נתחייב מיד כשיושב ויש מולקים בזה ומסקי (יז) האחרונים להקל בזה וכתב הפמ"ג דטוב שיראה שיטמע אח"כ מאחר הברכה ויכוין לצאת ויוצא ממ"ש. אם נשעה שאמר בא"י היתה כונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אע"ג דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים ומכ"ש בשאר ברכות שלא יקפיד על הסדר אבל יסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם [מ"א]. אם נשעה שהגיע לברכת פוקח עורים ולבה יסיים פוקח עורים נכשל בלשונו ויסיים מלבש ערומים ונתוך כ"ד נזכר ויסיים פוקח עורים (יח) י"א דיצא בזה ידי ברכת פוקח עורים כי בזה עקר קיומו הראשון ויש מקפקין בזה [הטעמ"ת בסימן זה והדגמ"ר] אבל אם נשעה שאמר בא"י אמ"ה חשב ג"כ לסיים מלבש ערומים ואחר שסיים מלבש ערומים נזכר בתוך כדי דיבור

שער הציון

(טז) מ"א: (יז) מ"א וט"ז ופמ"ג ולה"מ ומ"א: (יח) לקמן בסימן ר"ט בפמ"ג ובנתיב חיים: (יט) מ"א: (כ) לה"מ: (כא) פמ"ג ומידושי רע"א ולבושי שרד ומ"א ולה"מ דלא כמה"ש ויד אפריס:

הגהות ותיקונים: א) יכול:

הערות והארות: 1) סימן ו':

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: שאם בירך זוקף כפופים לא יחזור ויברך מתיר אסורים. ב) בשו"ע הרב בסימן תפ"ט סעיפים כ'-כ"א, וסימן תפ"ז ס"א וסימן תקפ"ב סעיף ב' כתב דכל תוך כדי דבור יכול לתקן ולחזור, ואין בכך כלום מה שחישב בדעתו בשעת הברכה לפי שדברים שבלב אינם דברים, וצ"ע. ג) ובשו"ע הרב בסעיף ז' כתב: כל ברכות השחר אם לא נתחייב וכו' (או שהיה ניעור כל הלילה וכו') י"א שאותה ברכה שלא נתחייב בה לא יאמרנה, וי"א שכל הברכות שהן על סידורו של עולם וכו', וי"א שאפילו לא נתחייב בהן כלל יברך כולן וכו' וכן המנהג הפשוט ואין לשנות. ד) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב: ויש מי שאומר שאעפ"כ סומא לא יברך פוקח עורים. ה) בשו"ע הרב סעיף ז' פסק כדדה"ח דחרש יכול לברך, ולא הזכיר שימתין מלברך עד שיאור היום.

(יג) (כז) הסליחות מתפללים הסליחות (כח) ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות וכן בכל יום שנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה ונהגו לסדר ברכה"מ (כט) מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות (וכן משמע בתוס' ומרדכי פ"ק דברכות) וטוב לומר (ל) בשחרית אחר שמע ישראל וגו' בשכמל"ו * (לא) כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה (לב) שלא מחמנה (יד) [מ] * (לג) ויולא מה (טור):

שערי תשובה

ואלי שכתב דאבל אעפ"י שאינו טועל מנעלים יברך שעשה לי כו' לפי המנהג שנועל מנעלים של לבדים והולרך לעשה זה אלינא דהכ"י. אבל לפי המנהג כרמ"א וכן דעת האר"י אפי' אינו טועל כלל מברך ברכה זו וכ"כ בש"ל ע"ש: [מ] ויולא. עבה"ט ומ"ש בשם רש"ל שיקרא פ' לאשורה כתב בהגהות מוספת שבת דלפ"ז יש להניח תפילין קודם. שלא יהיה נראה כמעיד עדות שקר. וכן בדגול מרבבה כתב דבחול אם לא היתה תפילין לא יכוין לצאת ע"ש. ולעד"נ דמירי במקום שא"א לצאת בתפילין לבה"כ כגון שמפסיק בינו לתוטות עובדי כוכבים וכיולא וכיון שמתירא שמא יעבטו הלבור שפיר הוא יכול לקרות בלא תפילין וכמ"ש בלבוש סי' נ"ח דהא דאמרינן כאילו הוא מעיד שקר היינו במזיד כו' ע"ש. ואפשר דאע"פ שיכול לנטש תפילין בשעת קריאה ותחונן קודם הליכה לבה"כ לא יעשה כן שלא ירבה בברכות. ומ"ש בבה"ט לקמן בשם הע"ת ליתא וכמ"ש בא"ז שם בשם הל"ח והנ"ך ע"ש. ובלא ליתא ודאי יכול לקרות אע"ג שכתב המג"א ס"ס כ"ד בשם הזוהר דגם בליתא הו"ל כמעיד שקר נראה דהיינו בהקורא פ' ליתא ג"כ. אי נמי כיון שהוא לבוש עליתא קטן ליתא לן בה. ועיין לקמן סימן ס"ו אם שכח כו' דבליתא לא אמרינן דהוי כמעיד כו'. ועיין בא"ר שכתב כשמשכים קודם אור הבוקר כדלקמן סי' מ"ז לא יאמר בשכמל"ו דאינו אלא סידור דברים בלא כמג"א וכן מה שאומרים קודם ישתבח ובתורתך כו' אין לומר בשכמל"ו והנה אנן נהגינן לומר בק"ש קטנה בשכמל"ו ומה שכתב בלא כמג"א נראה דגם המג"א מודה בקודם אור הבוקר רק דמירי שהגיע זמן ק"ש דאין בכך כלום שיאמר אעפ"י שאין מתכוין לצאת עד שיאמר אותם עם הברכות מ"מ כיון שאין פסידא אם יאמר עכשיו טוב לאומרה דזמנין דמיתרמי אונסא ועבר זמן ק"ש בעת האמירה בברכות ואע"ג דהשתא אין מכוין לצאת מ"מ מרויח קצת דהא איכא מ"ד דמצות א"ל כווונה כמ"ש לקמן סי' ס' ע"ש משא"כ אם הוא קודם אור היום אפשר שגם המג"א מודה כיון שאינו רק סיפור דברים א"ל אחריו בשכמל"ו. ואפשר דמ"מ שפיר אומרים אותן לפי מה שמבואר בפוסקים דאף בשכמל"ו הוא קבלת עול מלכות שמים אלא שאינו כ"כ כמו פסוק ראשון המפורש

באר היטב

ע"ש וכ"כ המקובלים. אבל המ"א כתב דקומתא לא יברך פוקח עורים אבל מרש יברך הנותן לשכוי ע"ש: (יג) הסליחות. עיין סי' תקפ"א מש"ש: (יד) ויולא. מה אך לא יכוין לצאת אא"כ ירא שהציבור יעברו זמן ק"ש אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור ולקרות אותה כדינה בברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה ב"ח. רש"ל כתב לומר ג"כ פרשה לאשורה:

ביאור הלכה

* כי לפעמים וכו'. עיין בביאור הגר"א שכתב וא"ג שאין נכון מה לצאת בלא ברכות וגם לא יסמוך גאולה לתפלה. והוא סובר מה כשיטת הרא"ה שהובא בב"י דטפי עדיף לבטלה לגמרי ברכת ק"ש אק"ש דאורייתא ע"ש. ולכאורה נראה דדבריו סותרים לדברי רמ"א שמשמע מיניה שהוא מסכים להב"י במסקנתו דמוכח מיניה שסובר דאפילו אם הצבור לא יעברו זמן ק"ש אפ"ה יאמר בשכמל"ו כדי שיצא מה והגר"א סובר דבכה"ג אינו כדאי לצאת בלא ברכות אבל אם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק"ש יותר טוב שיכוין לצאת כדי שלא יצאר בלא ק"ש ואם הב"י ורמ"א ושאר אחרונים או אפשר שסובר הגר"א דאפילו מה יותר טוב שיקרא ק"ש תחנה בברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ויתפלל מיד ממה שיקרא בלא ברכות ולהתפלל אח"כ עם הצבור וי"ש. וגם נ"ש לכאורה בתה שסיים הגר"א וגם לא יסמוך גאולה לתפלה הלא הוא סומך גאולה לתפלה אח"כ ואף שבק"ש כבר יצא לא מזיק כלל לענין זה כדאיתא לקמן בסימן ס"ו ס"א בהג"ה ובמ"א עי"ש וגם הגר"א מסכים שם להמג"א ואפשר שכונתו כך לפי מה שידוע לנו שדעתו הוא לומר ואומרים פעמים בכל יום ד' אלקינו ד' אחד והוא ממש כשיטת הרא"ה המובא בב"י ולזה כתב הגר"א על דברי הרמ"א שסובר כב"י ולי נראה שאין נכון מה לצאת וכו' פירוש דאם יאמרו שמע ישראל וגו' ממ"ש שלא כדין יתעבד דאם יאמרו בלא ברכות בודאי אין נכון וגם אם ירצה לאומרם עתה בברכות לא יסמוך גאולה לתפלה כדי שיוכל אח"כ להתפלל בצבור לכן יותר טוב שידלג מיד שמע ישראל. וכ"ז כתב הגר"א לפי מה שסובר הרמ"א דיוצא בזה אבל לפי מה שבארנו במ"ב דלא יכוין לצאת בזה אלא א"כ ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש אפשר דהוא מודה ג"כ כמו שכתבנו בחחלת דברינו: * ויוצא בזה. עיין במ"ב שכתב דלא יכוין לצאת אא"כ ירא וכו'. וי"ל דאפילו אם הוא משער שהצבור לא יעברו זמן ק"ש דהכן אך הוא ירא שיעברו זמן ק"ש לפי המבטן שמתפללין מעמוד השחר [כידוע שיש דעות בפוסקים אם מתפללין הזמן ק"ש דהוא עד ג' שעות מעת עמוד השחר או מכן החמה ואילך כמבואר לקמן בסימן נ"ח במ"ב סק"ג[ב]] יכוין לצאת עתה ידי ק"ש דלא מיבעי לדעת הפוסקים דסובלין מעה"ש דשפיר עבד ואפילו לדעת הפוסקים דסובלין מהכן ג"כ יש לסמוך על דעת הב"י והרמ"א והא"ר מסכים עמהם דאפילו אם הצבור לא יעברו זמן ק"ש אעפ"כ מותר לכוין לצאת בזה עיין בב"י:

משנה ברורה

מ"ז במ"ב ס"ק ל"א ובביאור הלכה שם מה שכתבנו בשם הפמ"ג: ט (כז) הסליחות. ולפי מה שכתב לקמיה דהיום נהגו לברך ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר ולא לומר שום פסוקים מתחלה א"כ סבירא לן דאין לומר פסוקים[1] אפילו דרך תחנונים קודם ברכת התורה א"כ (כב) יש לנהוג ג"כ בימי הסליחות לומר בה"ת קודם הסליחות ולדלגה אח"כ: (כח) ואח"כ מברכין. שכל זה (כג) הוא מעיקר הדין וכמו שהביא זה בב"י בשם מהרי"ל שכן המנהג בתשכנז ותמיים ע"ז הרמ"א ונהגו לסדר ר"ל שהיום נהגו העולם להמתיר כדברי הטור שלא לומר שום פסוקים קודם ברכת התורה: (כט) מיד אחר וכו'.[2] וש אומרים (כד) דברכת אלהי נשמה קמוכה לברכת אשר יצר וע"כ יברך בה"ת אחר אלהי נשמה וכתב ע"ז הפמ"ג דנהרא נהרא ופשטיה: (ל) בשחרית. ואפי' (כה) המשכימים בבוקר הנשכם ואומרים ק"ש קודם עמוד השחר בשם בודאי אינו יוצא בזה ידי ק"ש אעפ"כ נוהגין לסיים אחריו ברוך שם וכו' אבל מה שאומרים קודם ישתבח ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וגו' אין לומר אחריו בשכמל"ו: (לא) כי לפעמים. פי' משום דלפעמים שוהין הצבור (כו) לכן יאמרו בכל פעם בשכמל"ו דבלא ברוך שכמל"ו לא נראה הק"ש רק כסיפור דברים אך (כז) יכוין שלא לצאת אלא אם כן ירא שהצבור יעברו[3] זמן ק"ש אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור שבצבור יקרא כל השלשה פרשיות ובברכותיה כמו שתקנו חז"ל לתחלה. ובמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש יכוין לבו כדין ק"ש ויכוין לצאת בזה המצות עשה דק"ש דבמצוה לחוריתא קי"ל בסימן ס' ס"ג[4] דמצות צריכות כונה וי"א שיקרא כל הפרשה לאשורה ויותר טוב שלא יקרא[5] כל השלשה פרשיות כמו שכתב הפר"ח כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן ק"ש ובח"א בכלל ח' דין ז' הסכים להפר"ח: (לב) שלא בזמנה. דהיינו אחר ג' שעות שעבר זמן ק"ש ועדיין לא עבר זמן ברכת ק"ש עד אחר שעה ד' דלקמן בסימן נ"ח אבל אם הוא ירא שהצבור יעברו גם זמן ברכות ק"ש אין לו להמתין עליהם כלל כי יפסיד על ידם הברכות וגם הזמן תפלה שהוא ג"כ לכתחלה רק עד חרבע שעות דלקמן בסימן פ"ט אלא יקרא בזמנה בברכותיה ויתפלל בינתיים: (לג) ויוצא בזה. עיין בדגול מרבבה וכן בחידושי רע"א שכתבו דבחול לא יכוין לצאת אא"כ היתה תפילין מקודם[6] דכל הקורא ק"ש בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ופשוט דאם א"א לו להניח תפילין עתה מאיזה ענין אל יתנע מחמת זה המ"ע דק"ש כי תפילין וק"ש שתי מצות הם ואין מעכבין זה את זה ואפילו איסורא ליכא דלא אמרו כל הקורא ק"ש וכו' רק בזמיד ולא כשיש לו איזה אונס כמו שכתב הלבוש בסימן נ"א

שער הציון

(כב) לבוש ומ"א: (כג) משיורי כנה"ג וכן משמע בביאור הגר"א: (כד) טור ולזה הסכים ג"כ בביאור הגר"א עיי"ש: (כה) השערי תשובה: (כו) מ"א: (כז) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) ס"ד ב) סק"ד:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' ס"ה ס"ק ח' לענין אמירת פסוק ראשון בצבור קודם בה"ת: 2) עיין במ"ב סי' תפ"ט ס"ק ט"ז לענין אם שייך תנאי בקיום מצוה: 3) עיין בה"ל סי' נ"ו ס"א ד"ה ומצוה מן המובחר. לענין אם רוצה לקרות ק"ש קודם הנה"ח וא"א לו להניח תפילין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ח' כתב: אבל יותר נכון מנהג הנוהגין לברך מיד אחר אשר יצר ואלקי נשמה (או אחר גומל חסדים טובים ויהי רצון וכו') ובסידורו קבעו אחר גומל חסדים ויה"ר. ב) ובשו"ע הרב בסעיף ט' כתב: שאין צריך כל הג' פרשיות אפילו אם הוא ירא שהציבור יעברו זמן ק"ש, משום שזכירת יציאת מצרים יכול לסמוך על הפסוקים שבפסוקי דזמרה כגון אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים.

מז דיני ברכת התורה. ובו י"ד סעיפים:

א (א) [א]ברכת התורה צריך (ת) [ת] ליזהר בה (ב) מאד: **ב** [ב]צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא: הגה (ג) בין למדרש (טור): **ג** (ד) * [ג]הכותב (ג) בדברי תורה * אע"פ שאינו קורא צריך לברך: **ד** * [ד]המהרהר בדברי תורה (ה) אינו צריך (ג) [ב] לברך: וה"ה (ו) דיכול (ז) לפסוק דין בלא נתינת

א נדרים פ"ת
ב ברכות י"ת
ג הרד"ת ד' ד' המגור
ומוס' בפ"ג דברכות

באר היטב

(ת) ליזהר. אם ברכת התורה דאורייתא הוא או מדרבנן עיין בספר פני משה ח"א סי' ת'. והפר"ח כתב בשם הפוסקים דהוי מדאורייתא ונפקא מינה שאם נסתפק אם צריך אם לאו חוזר ומברך כל הברכות אע"ג דליכא מדאורייתא אלא ברכה א'. יד אהרן. [ועיין בס' אליהו רבה התפלה שיאמר קודם ברכת התורה]: (ג) בד"ת. ודוקא בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב אבל סופר שמעתיק ספר ואינו מבקש להבין מה שהוא כותב א"ל לברך וה"ה אם כותב אגרת שלומים אף שכותב איזה פסוקים א"ל לברך. מ"א וט"ז: (ג) לברך.

בה"ת א"ל שילמוד מיד ופשיטא דהרהור בד"ת עכ"פ לא מיקרי הפסק ואפשר כוונתו שאם לא יוציאו בפה ד"ת מיד אחר הברכה יש לחוש שמא אפשר"י שעתה הוא יושב ומהרהר שמא יארע איזה עניין שיצטרך להפסיק בשיחה ולכן יש לו להוציא בפה קצת דברי תורה מיד אחר הברכה. ועיין בהלק"ט מ"ב סי' קנ"ט

משנה ברורה

עי"ש ועיין בסימן נ"ח במ"ב ס"ק ה' שהעתקתי שם דברי הלבוש. יאמר אתה הוא עד שלא נברא העולם ולא עד שלא נראת [אחרונים]: אב

א (א) ברכת התורה. עיין בשאגת אריי סי' כ"ד דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה ולכן אם נסתפק לו אם צריך ברכת התורה (ת) חוזר ומברך ומ"מ כיון שהוא לו ספק (ב) לא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות כדאיתא בגמ' ועיין בשע"ת שהביא בשם קצת אחרונים דסוברין דמספק לא יחזור ויברך ובאמת קשה מאד למנוך עליהם אחר דהרבה ראשונים [הלא המה הרמב"ן והמיוחס והרשב"א בפ' ג' שאלכלו] סוברים דבה"ת הוא מן התורה וידוע שעונש מי שאינו מברך על התורה גדול מאד. אך אם נזכר זה לאחר התפלה שכבר צריך ברכת אהבה רבה אפשר דיש להקל בזה אפילו אם לא למד תיכף לאחר התפלה [פמ"ג בפתיחה] ואם יכול לבקש מאחר שיוציאנו בבה"ת או שיכוין לכתחלה בברכת אהבה רבה לפטור וללמוד תיכף לאחר התפלה מה טוב. ובפרט לפי מה שמלאתי אח"כ בספר מאמר מרדכי שמביא בשם הלבוש וע"ש ג"כ דהוא מדרבנן בודאי צריך ליזהר לכתחלה לעשות כן. וברכת התורה בלבוד לבו"ע דרבנן משום כבוד הלבוד שהרי כבר צריך בשחרית [אחרונים]: (ב) מאד. שלא ללמוד עד שיברך ויברך אותה בשמחה גדולה דמליגו שאחז"ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם תורתי ואחז"ל שדבר זה נשאל לנביאים על מה אבדה הארץ שישראל היו עוסקים בתורה ומליגו שכל זמן שהיו עוסקים בתורה ויתר הקב"ה על עונותיהם ולכן לא ידעו על מה אבדה והקב"ה הבטחן לבבות ידע כי אע"פ שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם לימוד התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות ולכן לא ברכו בה"ת שלא היתה התורה חשובה בעייניהם ולכן לא הגיעה. ולכן צריך ליזהר מאד וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתו. גם אחז"ל שאינו זוכה א"ו להיות לו בן ת"ח עבור זה שאינו מזהר בברה"ת: **ב** (ג) בין למדרש. והמחבר (ג) ג"כ מודה בזה אלא דס"ל דהוא בכלל מקרא: **ג** (ד) הכותב. ס"ל דכתיבה עדיף מהרהור והטעם י"א משום (ד) דעביד מעשה וי"א (ה) דדרך הכותב להוציא תיבות מפיו בשעת הכתיבה. וכל זה בכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב אבל (ו) סופר המעתיק ואינו מבקש להבין א"ל לברך דאין זה לימוד וכ"ש אם כותב איזה פסוק באיגרת הרשות לדבר אחות א"ל לברך כיון שאינו מתכוין ללמוד. ולענין מעשה (ז) הסכימו האחרונים שלא למנוך על דעת המחבר לברך על הכתיבה לבדה בכל גווני שהרי מ"מ אינו רק מהרהר בדברי תורה אלא רחוי לכל כותב בד"ת שיוציא מפיו קצת תיבות להגלל מברכה לבטלה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או בריאתא דאלו דברים אחר הברכה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או שאר ד"ת אחר הברכה כמו שנוהגין: (ו) דיכול וכו'. נראה דוקא לפסוק דין בין בעלי דינין דאינו דרך לימוד אבל ללמוד דין בספר בלי טעם מברך דלא גרע מכותב [מטה יהודא בסי' זה]: (ז) לפסוק. שהטעם שהוא עיקר הדין אינו אלא מהרהר בלבו. והגר"א בביאורו חולק ע"ז וס"ל דלא גרע

שערי תשובה

בתורה עיין בלבוש א"כ גם בפיוט דברים אשרינו שאנו משבחים כו' שפיר נקטינן גם מה שאומרים בשבחל"ו. וכן המנהג שאפי' המתפללים בצוקר השכם ואומרים ק"ש קטנה קודם עמוד השחר אעפ"כ מסיימים בה בשבחל"ו:

[ת] ליזהר. עבה"ע ועיין בשאגת אריה סי' כ"ד שהוכיח דברכת התורה דאורייתא ושם בסי' כ"ה כתב דמ"מ אם נסתפק אם אמר ברכת התורה אם לא לא יברך אלא אשר בחר בנו שהיא מעולה שבברכות. וזה דלא כמ"ש בשם פר"ח ויד אהרן. אך בממ"ב דעתו דשב וא"א עדיף ונספק לא יחזור ויברך והביא ראיה מלשון הרמב"ם וכתב שכ"כ במעט יהודה ע"ש ועיין בבר"י דאפילו להפוסקים בנספק חוזר ומברך מ"מ באשה אע"פ שגם היא מברכת בה"ת אם נסתפקה אינה חוזרת לברך שנית ע"ש: [ב] לברך. עבה"ע ולקמן מטאר דלענין הרהור אפילו בקורא התיבות ג"כ אין צריך לברך דאין זה בכלל לימוד ועיין בסימן נ"ח במ"א סק"ח. ולפ"ז אפילו אם הוא שכיר לכתוב סת"ם דדינו הוא דצריך לקרות בפיו הדברים שכותב אפשר דאין לו לברך ע"ז בה"ת ועיין בע"ז שכתב דאפילו לדעת המחבר דכתיבה הוא כדיבור אם פעולתו הוא רק כדי להרויח ממון אין זה בכלל לימוד ויש לדמות דשם כיון שכותבו הוא רק כדי להרויח אין נחשב הכתיבה לדיבור משא"כ בדיבור ממש אפשר דלא נפקא מכלל ד"ת בכל גווני וצ"ע. ולענין מעשה יש להחמיר אם השכים בצוקר לכתוב סת"ם לברך ברכת התורה מתחלה ולאמור אח"כ הפסוקין שנוהגין: * המהרהר בד"ת וכו'. עיין במאור הגר"א שמקשה ע"ז דהלא הרהור בתורה הוא ג"כ מצוה כלכתיב והגית בו יומם ולילה ובנשמת אדם רוצה לדמות הקושיא ועיין בנין עולם שמשיג על הג"א ומסכים להגר"א. אמנם מה דמשמע שם מייה להגר"א הרהור בתורה הוא כדבור ממש ומתמה זה כתב שם דמה שכתב הרמ"א בסימן ס"ח דמי שלומד ע"י הרהור וכו' אין מה לאקורא וכו' הוא אזיל לשיטתו בכאן דמסכים בהג"ה להמחבר דאפילו בתורה הרהור לא כדיבור דמי משא"כ לשיטת הגר"א יהיה איקורא אפילו ע"י הרהור דתניא הפסק בברכות ק"ש ולענ"ד לא כיון יפה דגם הגר"א מודה דאפילו בתורה הרהור לא כדיבור אלא דס"ל דגם ההרהור הוא מצוה כלכתיב והגית בו יומם ולילה וכ"מ לשונו המעיין בו היטב ועוד ראיה ברורה לדברי דאל"ה מאי מקשה הגמרא בשבת ק"ג ע"א מי אר"י הרהור לא כדיבור דמי והא"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבהמ"ר וכו' התם" נמי כתיב ולא יראה בך ערות דבר וכו' הלא לענין ד"ת לכו"ע הרהור כדבור וא"כ אפילו אם ולא יראה קאי ע"ז ג"כ הרהור אסור אלא דאי כמו

ביאור הלכה

* הכותב בד"ת. עיין במ"ב בתחבתי ולענין מעשה וכו' הלא המה הט"ז ומ"א והגר"א כולם הסכימו דהוי כהרהור ואף דהפמ"ג מצדד לדברי לברך היינו משום דהוא מצדד בסימן ס"ב דלדינא הרהור כדיבור דמי מדאורייתא ולא כפר"ח אבל לפי מה שהבאנו שם בסימן ס"ב דבמעט כל הראשונים והאחרונים סוברים דהרהור לא כדבור דמי מדאורייתא בודאי הדין עם הט"ז ומ"א:

* אע"פ שאינו קורא. ואם הוא כותב ומעתיק וכוונתו רק כדי להרויח ממון אפשר דאפילו בקורא התיבות ג"כ אין צריך לברך דאין זה בכלל לימוד ועיין בסימן נ"ח במ"א סק"ח. ולפ"ז אפילו אם הוא שכיר לכתוב סת"ם דדינו הוא דצריך לקרות בפיו הדברים שכותב אפשר דאין לו לברך ע"ז בה"ת ועיין בט"ז שכתב דאפילו לדעת המחבר דכתיבה הוא כדיבור אם פעולתו הוא רק כדי להרויח ממון אין זה בכלל לימוד ויש לדמות דשם כיון שכותבו הוא רק כדי להרויח אין נחשב הכתיבה לדיבור משא"כ בדיבור ממש אפשר דלא נפקא מכלל ד"ת בכל גווני וצ"ע. ולענין מעשה יש להחמיר אם השכים בצוקר לכתוב סת"ם לברך ברכת התורה מתחלה ולאמור אח"כ הפסוקין שנוהגין: * המהרהר בד"ת וכו'. עיין במאור הגר"א שמקשה ע"ז דהלא הרהור בתורה הוא ג"כ מצוה כלכתיב והגית בו יומם ולילה ובנשמת אדם רוצה לדמות הקושיא ועיין בנין עולם שמשיג על הג"א ומסכים להגר"א. אמנם מה דמשמע שם מייה להגר"א הרהור בתורה הוא כדבור ממש ומתמה זה כתב שם דמה שכתב הרמ"א בסימן ס"ח דמי שלומד ע"י הרהור וכו' אין מה לאקורא וכו' הוא אזיל לשיטתו בכאן דמסכים בהג"ה להמחבר דאפילו בתורה הרהור לא כדיבור דמי משא"כ לשיטת הגר"א יהיה איקורא אפילו ע"י הרהור דתניא הפסק בברכות ק"ש ולענ"ד לא כיון יפה דגם הגר"א מודה דאפילו בתורה הרהור לא כדיבור אלא דס"ל דגם ההרהור הוא מצוה כלכתיב והגית בו יומם ולילה וכ"מ לשונו המעיין בו היטב ועוד ראיה ברורה לדברי דאל"ה מאי מקשה הגמרא בשבת ק"ג ע"א מי אר"י הרהור לא כדיבור דמי והא"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבהמ"ר וכו' התם" נמי כתיב ולא יראה בך ערות דבר וכו' הלא לענין ד"ת לכו"ע הרהור כדבור וא"כ אפילו אם ולא יראה קאי ע"ז ג"כ הרהור אסור אלא דאי כמו

שער הציון

(ת) וכ"כ פר"ח וס"א ודה"ח: (ב) ש"א ודה"ח: (ג) פר"ח: (ד) לטעם: (ה) תר"י וס"א: (ו) אחרונים: (ז) הט"ז ומ"א והגר"א: (ח) ט"ז:

הגהות ותיקונים: א) הכא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ה' כתב: כשמסדרין אותן [הברכות] בבהכ"נ יש לסדרן כסדר שמתחייבין בהן כל מקום ומקום לפי מנהגו כגון במקומות שאין הולכין יחף כלל ונועלים מנעלים תחלה ואח"כ הולכים מברך תחלה העושה לי כל צרכי ואח"כ המכין מצעדי גבר וכו'. ובמשנ"ב לא הזכיר זה כלל. ב) בסידור הרב כתב דבתשעה באב וביום הכיפורים אין מברכים ברכת שעשה לי כל צרכי. ג) בשו"ע הרב בסעיף ב' פסק שיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו.

ה הרמב"ם בפ"ז מה"ת *) וכ' הרא"ש והטור ש"ל לעסוק מ"ת וכן הוא נוסח משנתו ומלמדיו ו מוקפות בפ"ו דברכות ובפ"י דפסחים ופ"ק דמגילה בשם ר"ת והרא"ש בפפ"ק דברכות ז ברכות י"א ח ירושלמי שם פ כ"ג לתירוץ שני י כ"ג ור' יוחנן והמרדכי ב כ"ג מדברי הרמב"ם

טעם לדבריו (ר"ן פ"ק דשבת ופ' כל הנלמים כתב דהוי כהרהור): ה [ה]ברכות התורה אקב"ו (ח) [ט] על דברי תורה (ט) והערב נא וכו' (י) ואשר בחר (ל) בנו: ו [ו]אומר והערב עם (ה) (יא) וי"ו: הגה וי"ל נלא וי"ו וכן נהגו (רמב"ם פ"ז מהלכות תפלה ורשב"ל בשם המאור ואבודרהם). אבל (יב) יותר טוב לומר (ו) [ג] בו"ו: ז * [ז]ברכת (יג) אהבת עולם (יד) * פוטרת ברכת התורה (טו) * [ח]אם למד (ז) (טז) מיד בלי הפסק: ח * (יז) [ט]ויש להסתפק אי סגי בקורא(ח) ק"ש סמוך לה מיד בלי הפסק ולכן (יח) יש ליזהר לברך ברכת התורה קודם אהבת עולם[ו]: ט [י]א"א (יט) שאם הפסיק בין ברכת התורה ללמודו אין בכך כלום [כ]והנכון שלא להפסיק ביניהם

שערי תשובה

שכתב השומע ד"ת צריך לברך כיון דשומע כעומד מדיף מהרהור וגם שהמברך לא הפסיד שהרי כל היום חל עליו חובת לימוד ונברה"מ ח"ל ללמוד מיד ע"ש. ועיין במס"ב שכתב ליישב מה הא דס' קמ"ח דהעולה יקרא בנחת עם הש"ץ שלא תהיה ברכתו לבטלה ע"ש וכנו"ז ובפר"ח ושאלות יעב"ץ ח"ח סי' ע"ה וכשו"ת זקן לאהרן סימן קמ"ד וגלאה להחמיר שלא שאינו רואה ללמוד בעצמו רק שומע מאחר שלומד ושומע שיברך ברכת התורה קודם ולא דמי להרהור בלבד: [ג] בו"י. עבה"ט וכש"ל כתב טעמא להאר"י ז"ל שכשהיה שומע מפי אחרים

באר היטב

ההרהור לאו כד"ד. לפ"ז יש ליזהר לאותן לומדים בעיון מתוך הספר שיזהר להוציא קלת ד"ת בפה אחר הברכה: (ד) בנו. כתב בלגרת הרמב"ם דגם הגר יוכל לברך כן מ"ח ע"ש. ול"ל ולומדי תורתך לשמה ב"ח ושכנה"ג ויכוין להתפלל על בניו שיהיו לומדים וכן בולא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: (ה) וי"ו. דברכה אחת היא דאילו היתה ברכה בפ"ע היתה פותחת בברוך. ואע"ג דסמוכה לחברתה היא מ"מ כיון דברכות קצרות הן ה"ל לפתוח בברוך מידי דהוי אברכת הנהנין שפותחת בברוך אע"פ שהן סמוכות כיון

שערי תשובה

שהן קצרות והי"א ס"ל דשאני ברכות הנהנין שאינן סמוכות שאם רצה אומר כל א' בפ"ע. עמ"ש: (ו) בו"י. כי מה יצאנו ידי כל הדעות אבל אם תאמר בלא וי"ו הוי הערב נא ברכה בפ"ע והוי הפסק לאותה דעה שס"ל ברכה א' היא. והאר"י ז"ל היה אומר שברכה בפ"ע הוא[ו] והיה עונה אמן אחר לעסוק בד"ת ואפ"ה היה אומר והערב בו"י. ספר גניד ומצוה וכ"כ היד אהרן דלא כפר"ח ע"ש. ובל"ח אות פ"ג כתב לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה פשיטא הוי עיין בשכנה"ג. ובתשובת מטה יוסף ח"ב סימן ס': (ז) מ"ד. ואז פוטרת לימוד של כל היום ודוקא בברכת אהבה רבה צריך ללמוד מיד דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה אלא לק"ש איתקן. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בתורה שנתקנו עיקר לברכת התורה היא פוטרת כל היום. ר"י ועט"ז: (מ) ק"ש. ד"ל דק"ש הוי כדברי תפלה וב"י הוכיח סברא זאת מדאיטריך

ביאור הלכה

שכתבנו ודוק: * ברכת אהבת עולם וכו'. עיין במ"ב ועוד נ"מ לפי שאינו רגיל ללמוד שרוצה ללמוד מיקף אחר ברכות ואינו צריך לברך אפילו לדעת המחבר לקמן בסעיף י' לפי מה שכתב המ"א שם דמחמיר בהפסק בפי שאינו רגיל לחזור על לימודו: * פוטרת. עיין במ"ב. ומדברי תר"י שם משמע לכאורה דאם יודע בדאי שלא כיון לו כגון שמזכר שלא אחר ברכת התורה עד אחר שאחר אהבה רבה אין אה"ר פוטרת אבל מדברי הרא"ש[ב] שם לפי מה שהמיר סברת הירושלמי שמצריך לשנות על אחר לכאורה אין לחלק בזה. אך ראה זה מצאתי אח"כ בפמ"ג בסימן נ"ב דאם רוצה יוכל לכוין בפירוש בברכת אהבה רבה שלא לפטור לברה"מ דמה לבו"ע אינו יוצא אפילו למ"ד מצות אינן צריכות כונה עי"ש ולפנ"ז שלא זכר הפמ"ג כלל דברי תר"י הנ"ל. * אם למד מיד. עיין במ"ב שם הלבוש אח"כ מצאתי ביותר מזה בספר אור זרוע הגדול דדוקא אם הפליג בעסקיו בין ברכת אה"ר ללימוד מיהו כל עניני תפלה וגם שהולכים אחר ספריהם להמאם לבהמ"ד אין זה הפסק עכ"ל ונראה דדוקא אם לא הפסיק בדבר אבל אם הפסיק בדבר שלא מענינו גם להמ"ז יחזור וברך. * ויש להסתפק. עיין במ"ב וכ"ל שאם נצטרף לזה עוד שיש בזה שנת קבע לבו"ע יש לסמוך ע"ז ולברך כי נלא"ה כמעט כל הפוסקים מצריכין

משנה ברורה

גרע זה מהקורא מקרא בלבד דצריך לברך. ואפי' בהרהור לבד מחמיר שלא להרהר כ"ז[ד] שלא מירך בה"ת. ולכו"ע מותר לעשות איזה פעולה מלוה קודם בה"ת אם[ג] דבעצמו[ד] מעשה בדאי הוא מהרהר בדין הזה אפ"ה מותר דכל שאינו מתכוין ללימוד א"ל ברכה [הגר"א לקמן בס"י]: ה (ח) על ד"ת. ומנהג מדינותינו לומר לעסוק בד"ת. גר יכול לומר ברכת אשר בחר בנו [אחרונים]: (ט) והערב נא. ויש מדקדקין להוסיף ונאמלאי נאמלאינו כי כל מי שהוא מ"ח ובנו ובן בנו ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך וגו' וא"ל לכך כי בכלל ונאמלאינו הוא ג"כ בני בניה [מ"א]: (י) ואשר בחר. ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה ולדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ותהיה אמתנו ונאמלאינו וכן כשאומר טובה לעיין לאמן לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: ו (יא) וי"ו. דברכה אחת היא דאילו היתה ברכה בפ"ע היתה פותחת בברוך ואע"ג דסמוכה לחברתה היא מ"מ כיון דברכות קצרות

הן ה"ל לפתוח בברוך מידי דהוי אברכות הנהנין שפותחות בברוך אע"פ שהן סמוכות כיון שהן קצרות והי"א ס"ל דשאני ברכות הנהנין שאינן סמוכות שאם רצה אומר על כל אחד בפני עצמו על הגר ועל הבשמים: (יב) יותר טוב וכו'. כי מה יצאנו ידי כל הדעות אבל אם תאמר בלא וי"ו הוי הערב נא ברכה בפ"ע והוי הפסק לאותה דעה שס"ל ברכה אחת היא וכן נוהגים בהיום (ט) לומר והערב בו"י[ז] ועונין עניית אמן אחר לעסוק בד"ת יש דעות בין האחרונים. ורוב (י) האחרונים מנהדים שלא לענות אמן ונכון שיברך המברך ברכה זו בלחש: ז (יג) אהבת עולם. נקט אהבת עולם לפי מה שהפסק לקמן בסימן נ"ט[ד] ס"א אבל בהרמ"א שם אומרים אהבה רבה בשחרית. ופשוט דה"ה בברכת אהבת עולם בערבית ג"כ שפוטרת דזל בחר בעמא. וא"מ לענין אם עבר ולא שינה קבע על מטתו קודם לדעת המחבר לקמן בסעי' י"א דשינת קבע הוי הפסק ואפילו לפי המנהג שנהגינן כדעת הי"א שם להקל מ"מ טוב יותר שיכוין בברכת אהבת עולם לפטור לגאלת ידי דעת רוב הפוסקים המחמירין מה כמבואר לקמן במ"ב עי"ש. ועיין בבה"ל עוד נ"מ: (יד) פוטרת. שיש בה מעין ברכת התורה ומן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים וכו' ולכאורה מדמסתם משמע דאפילו לא כיון בעת הברכה לפטור מה בה"ת סגי ועיין בבה"ל: (טו) אם למד. דברכת אהבה רבה (יא) כיון דעיקר העיקר לק"ש לא מיתחזי לשם בה"ת אלא בשורה מיד ובתר הלבוש שאף אם התפלל ופיים התפלה אינו נקרא מה הפסק כיון שאח"כ למד מיד: (טז) מיד. אפי' מעט לשם מצות לימוד ואז שוב לא יצטרך לברך (יב) כל אותו היום אפילו הפסיק ועמד ואזר ללימודו על דרך שיתבאר לקמיה בברכת התורה: ח (יז) ויש להסתפק. ד"ל (יג) דק"ש הוי רק כדברי תפלה כיון שאינו אומר זה לשם לימוד[ו] ועיין במאור הגר"א שהוכיח בפשיטות דאין ק"ש מועיל לזה אח"כ מצאתי ג"כ בספר אליהו רבא שהביא כן מהרבה פוסקים ופסק כן להלכה. ונראה דאם קרא ק"ש לאחר זמן ק"ש דהוי כקורא בתורה אפשר דלכו"ע אין צריך לחזור ולברך אפילו אם לא למד אח"כ מיד: (יח) יש ליזהר. דשמא (יד) יבאם ללמוד מיקף לאחר התפלה: ט (יט) שאם הפסיק. טעמם דדוקא בהנה רבה דלא הוי עיקר ברכת לברכת התורה אז אינו פוטר אלא א"כ למד מיד

שער הציון

(ט) ס"א: (י) המטה יהודא ופמ"ג ודה"ס: (יא) הרא"ש: (יב) לבוש ומ"א: (יג) נ"ל : (יד) גם אפשר לכוונת השו"ע אם אין דעתו ללמוד מיד:

הגהות ותיקונים: א) היא: ב) פ"א ברכות אות י"ג: ג) דבשעת: ד) ס':

הערות והארות: ו) עיין בה"ל סי' נ"ב ד"ה ודע עוד כו':

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ה' כתב: וכן ע"פ הסוד היא ברכה בפ"ע ויש לענות אמן בינתיים ואעפי"כ יש לומר והערב בוא"ו. ב) בסידור כתב אהבת עולם בכל התפלות. ג) ובשו"ע הרב סעיף ז' הביא ב' שיטות, השיטה דצריך דוקא לימוד אח"כ, וי"א שא"צ לברך אא"כ לא קרא ק"ש מיד אחר אהבה רבה או אהבת עולם, אבל אם קרא מיד אחריה דיה בכך וכו', וסיים ויש לחוש לדברי שניהם וכו' ולא יברך. ד) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב כהשו"ע שא"צ לברך.

(כ) וכן נהגו לומר פרשת (כא) ברכת כהנים סמוך לברכת (ט) התורה: י [l]אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו (כב) כיון שדעתו (י) לחזור ללמוד[m] לא הוי הפסק וה"ה (כג) לשינה (כד) ומרחץ ובית הכסא דלא הוי הפסק: יא [n]שינת קבע ביום על מטתו הוי הפסק [o]וי"א דלא הוי הפסק (כה) [p]וכן (יא) נהגו: יב [q]אף אם למד (כו) בלילה הלילה הולך אחר היום (כז) שעבר ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן (כח) שלא (יג) [ד] ישן: יג * [r]המשכים קודם אור היום ללמוד (כט) מברך ברכת התורה ואינו צריך

באר היטב

הירושלמי לפסוק והוא ששונה על אחר ר"ל אם למד מיד הלא בלא"ה לומד תורה במה שקורא ק"ש אלא ודאי דלא הוי כד"ת: (ט) התורה. ומותר לאומרו אפי' קודם אור הבוקר דלא כהרש"ל שאוסר מטעם שאין נשיאת כפים בלילה דמטעם לימוד אנו אומרים אותו ולא מטעם נשיאת כפיים. מ"א: (י) לחזור וללמוד. משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לברך. מ"א. וט"ז פסק דאפילו מי שאין דרכו ללמוד אין צריך לברך ע"ש ועיין פר"ח ומ"ש עליו היד אהרן: (יא) נהגו. ול"ח כתב שרבו מהר"י גינצבורג נהג לברך כשישן ביום. מ"א: (יב) ישן. כתב ע"ז דר"ל אפילו ישן שינת בקבע על מטתו כיון שלא היה דעתו כן מתחלה לא חשיב אלא כשינת אראי ע"ש וכתב עוד שמדברי המקובלים מהר"ש מזרחי שכתב לענין הברכות דאפילו רוצה לחזור ולישן אין בכך כלום וה"ל[t] כישן ביום וראה מדבריו דכשמחזר לישן א"ל לברך בקומו ברכת התורה פעם ב' ע"ש וראה טעמו דמסתמא דעתו לפטור עצמו על כל היום אעפ"י שדעתו לישן שינת ראשי ג"כ דברי הפר"ח מה בל"ע ולדינא נראה דדעתו תלא

משנה ברורה

בלי הפסק אבל ברכת התורה פוטרת כל היום (טו) אפילו לא למד אחר תפלת שחרית עד חצי היום ולא דמי לכל הברכות שאסור להפסיק בין הברכה להמצוה כמ"ש סימן ר"ו דשאני הכא (טז) דמצוה להגות יום ולילה וא"כ לעולם ליכא היסח הדעת אבל (יז) רוב האחרונים חולקין על המחבר דמסכים לדעת הש"ס אומרים הזה דלא כתב המחבר רק והנכון וכו' וסברא להו דדין ברכת התורה כמו בכל ברכת המצות או הנהנין דצריך לחזור ולברך אם הפסיק חיכף אחר הברכה אף אם יודע בבירור שלא הסיח דעתו דכיון שלא התחיל עדיין בהמצוה אין לה אח"כ על מה לחול וכן הסכים הפר"ח והגר"א וכן העתיק הח"א בהלכה. ומ"מ נ"ל דכיון שיש פוסקים שסוברין דאין צריך לחזור ולברך יותר טוב אם אירע לו שהפסיק אחר ברכת התורה שיכוין אח"כ בברכת אהבה רבה בלאת בזה ידי ברכת התורה וילמוד מעט חיכף אחר שסיים תפלתו. ועיין בבה"ל[u]: (כ) וכן נהגו. הטעם בג' פסוקים שלו לסדר כדרך הקורא בתורה ונקטו אלו משום שיש בהן ברכה. ומותר לומר (יח) אפי' קודם אור הבוקר דלא כיש מחמירין לאסור אז לומר אלו הפסוקים מטעם שאין נשיאת כפיים בלילה דז"א דמטעם לימוד אנו אומרים אותו ולא מטעם נשיאת כפיים: (כא) ברכת כהנים. ונהגו לומר ג"כ אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה ומימרא דאלו דברים שאדם וכו' כדי לקיים מקרא ומשנה וגמרא: י (כב) כיון שדעתו. משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לחזור ולברך כ"כ המ"א והט"ז כתב להיפך דמדלא כתב השו"ע אם דעתו לחזור משמע דס"ל דמסתמא אמרינן דהוי דעתיה אם יזדמן שיוכל ללמוד אפי' בשעה שאין רגיל ללמוד שילמוד ויש להקל בספק ברכות [א"ר וגם הפמ"ג הסיח בל"ע וגם הגר"א בביאורו אף שהוא מפרש בשו"ע כהמ"א מ"מ לדינא הוא מסכים בסוף ס"ח בהט"ז והוא כהפירוש הראשון שברא"ש דס"ל דאפילו במי שאינו רגיל ללמוד אין צריך לחזור ולברך]: (כג) לשינה. ר"ל שינת עראי דהיינו (יט) שהתנמנם[v] במיושב על כליו ידיו ואפילו בלילה: (כד) ומרחץ ובה"כ. לפי שגם שם (כ) אינו מסיח דעתו עדיין מללמוד אח"כ ועוד שגם שם צריך ליהר בדיניהם כמו בבלוי טפח וטפחיים בבה"כ וכיוצא בזה במרחץ לענין שאילת שלום ע"כ לא הסיח דעתו עדיין מהתורה. ועיין בביאור הגר"א: יא (כה) וכן נהגו.[x] ובל"ח כתב ולי נראה שהמברך תע"ב וכן נהג מורי מהר"י לברך וכן הסכים הפר"ח וא"כ בשם הרבה ראשונים ואחרונים וכ"כ הגר"א וכן העתיק הח"א להלכה [ואף דבפמ"ג משמע דנוכל לסמוך על המנהג הזה שלא לברך עכ"פ נראה פשוט בהסומך[y] על כל הפוסקים שהזכרנו ומברך לא הפסיק]: יב (כו) בלילה. ר"ל (כא) ואפי' לא למד ביום כלל: (כז) שעבר. שכל זמן (כב) שהוא ניעור מוטל עליו ללמוד כ"ז שיש לו פנאי ואין ההפסק והיסח הדעת חשיב הפסק לענין ברכת התורה: (כח) שלא ישן. ר"ל שינת קבע אבל אם ישן שינת קבע על מטתו(כג) אפילו בתחלת הלילה חשיב הפסק ואפילו הי"א שבעיף י"א מודו בזה.[z] ואם היה ניעור כל הלילה (כד) י"א דא"ל לברך בטוקר וי"א (כה) דצריך לברך כי קבעו מכמיס ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר ופסק ברכות להקל אך אם אפשר לו יראה לשמוע בה"ת מאחר ואמר לו שיכוין להוציאו בהברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן ואמר אח"כ איזה פסוקים כדי שיהא נחשב לו במקום לימוד או יכוין לצאת בברכת אהבה רבה ולמוד חיכף מעט אחר שיסיים תפלתו. ואם היה ישן ביום שינת קבע על מטתו ובלילה שלאחריו היה ניעור כל הלילה פסק הגאון רע"א דבזה לכו"ע צריך לברך בטוקר בה"ת ואין ברכת אהבת עולם של ערבית פוטרת אם לא למד מיד אחר התפלה: יג (כט) מברך בה"ת. ואף אם חזר וישן אח"כ שינת קבע קודם אור היום או ביום א"ל לחזור ולברך כי מסתמא דעתו של אדם לפטור בברכה זו עד שינת הלילה שאחריו וכ"ז לפי הי"א שבעיף י"א אבל לפי מה שכתבנו שם דאף בשינת קבע ביום המברך לא הפסיד כ"ש בזה שהיה

שערי תשובה

היה עוסק אמן לפי שיש חומר משני צדדים או בטיטול עניית אמן או בעניית אמן לבטלה ולפי שע"כ[c] להכריע לגד אחד הכריע דעתו הקדושה והרמבה"ן לך לד דשתי ברכות הם ועוסק אמן משא"כ כשהיה אומר ברכת התורה לעצמו לא רצה להכניס עצמו בחצר זה להכריע בפלוגתא כיון דאפשר לצאת ידי שניהם והיה אומר והערב נא בר"י שהיא מלאת בשויא לתרוויהו. וכ' שאפשר גם דעת הרמ"א כן עיין שם והוא נכון: [ד] ישן. עבה"ט ועיין במג"א סי' תל"ד וכתב בבר"י בשם מהר"י וי"ן בתשובתיו שערי ישועה בח"י הקס בתשמורת ולומד וחוזר לישן על מטתו שינת קבע כשיקוים יכרך שינת כל הברכות וגם ברכת התורה אבל שינת אראי לא הוי הפסק ע"ש וכ"כ פר"ח. אך כתב שאם קם אדעתא שלא לישן ותקפתו שינה באמצע לימודו א"ל לחזור ולברך ע"ש ועיין בש"ל שבמטה יהודה בכל אחד לחזור ולברך. אח"כ מצאתי בחידושי רע"א יותר מזה דאפילו המתבר דקאמר יש להסתפק היינו רק זהירות בעלמא לכתחלה אבל בדיעבד ג"כ מודה דאם לא למד תיכף צריך לברך בה"ת: * המשכים וכו' מברך בה"ת. עיין במ"ב במ"ש דאם חזר וישן וכו'. הוא נוטע מהרה"ח שכתב דאם חזר וישן אח"כ בין ביום ובין בלילה א"ל לחזור ולברך וכונתו בזה היינו אפילו אם חזר וישן שינת קבע קודם אור הבקר וכמו שמסיים בעצמו לאפוקי מפר"ח דמצריך בזה לחזור ולברך אבל אין כונתו לפטור בזה אפילו חזר וישן שינת קבע בתחלת הלילה שאחר זה וכמו שמשמע לכאורה מלשון הפמ"ג בזה סוף אות י"ב בא"א מדמסיים הרה"ח עד שינת הלילה שאחריו ויותר נראה לומר דגם דעת הפמ"ג הוא כן ומה שכתב הפמ"ג דאפשר דדעתו לפטור מעל"ע שאחריו כונתו רק לאפוקי מדעת הפר"ח דדעתו הוא

ביאור הלכה

ל' הרא"ש וכ"ה בשם ר"ת ם טור בשם תשובת אבי הרא"ש נ' אגור בשם אבי ם בית יוסף ע שם פ טור בשם אבי ובתשובות כלל ד'

שער הציון

(טו) מרדכי: (טז) מ"א: (יז) הרש"ל וד"מ וכ"מ: (יח) מ"א: (יט) טור: (כ) ב"י: (כא) לבוש: (כב) לבוש: (כג) כן מוכח מלבוש: (כד) מ"א בשם הפר"ח והגר"א בביאורו: (כה) הה"ת בשם מ"א ומ"ר:

הגהות ותיקונים: א) וללמוד: ב) חסר תיבה, צריך: ג) והו"ל: ד) סי' מ"ז ד"ה אם למד: ה) דהסומך:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סי' מ"ד ס"ק ד' לענין שינת עראי בתפילין כשהוא פחות ממאה אמה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ז' כתב כהשו"ע שאין צריך לברך. ב) בשו"ע הרב בסעיף ז' לאחר שהביא המחלוקת אם יברך כשהיה ניעור כל הלילה, כתב שאם אפשר ישמע בה"ת מאחר ויתכוין לצאת י"ח. ומסיים, ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור כתב דאם ניעור כל הלילה מברך כשיאיר היום כמו כל ברכת השחר, [והיינו שאין צריך לשמוע מאחר], ומי שישן בלילה מברך בקומו מחצות הלילה ואילך.

לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת * [z]המשכים (ל) קודם אור היום * מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי (יג) [ה] (לא) בינה (לב) ופרשת התמיד (ע"ל סי' מ"סעיף ו') שימתין מלאומרה עד שיאור היום: הגה ולכתחילה יטול ידיו קודם שיברך ללמוד ואם לא היה לו מים יכול (לג) ללמוד ולברך בלא נטילה כמו בשאר ברכות שמברך קודם נטילה כדלעיל סי' מ"ו (מגור): יד * [y]נשים (לד) מברכות ברכת (יד) התורה:

z שם ק מגור כשם מהרי"ש מולין

מח אומרים פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד. ובו סעיף א':

הגה ואומרים פרשת (מ) [מ] (א) התמיד וי"מ סדר המערכה ורבון העולמים אתה צויתנו וכו' ואם מי אפשר לאומרו

שערי תשובה

מלתא שאם היה בדעתו רק לפטור לימוד זה עד שעת שיעה שנת פשיעת שלריך לחזור ולברך כשקם שנת משל"כ בשתמת אעפ"י שדעתו לחזור ולישן מ"מ כדי שלא להרגות בברכות דעתו לפטור כל היום לכן מ"ל לחזור ולברך: [ה] בינה. עבה"ט ועיין מג"מ שרמז לדברי הזוהר. ר"ל דאיתא שם דכד קלא גברא ברכו כו'. ובש"ל כתב דלדידן אפילו לא שמע מברך ומזהיר ר"ל שע"י הגבר היו יודעין שהוא תנות לילה ע"ש ועיין במה"ב בשם פרדס לרש"י כת"י וכן כתב האר"י ז"ל וכן נהגו לברך ברכת הנותן לשכוי בתשמורת כו'. ע"ש: [מ] התמיד. עבה"ט ועיין מג"מ שכתב פרשת הקרבנות יאמר בעמידה כו' ובנבור שור כתב דמ"ל לעמוד אפילו בפרשת התמיד שהביא המג"מ מע"ה ומעולם לא ראיתי מאן דאמר ליה וכ"כ בא"ר ובמה"ב כתב שרגיל בזה אבל הבעלה מור וקציעה וכתב שראה להגאון אמו ז"ל שאמרו מיושב. ובש"ל כתב להוכיח כן מדברי האר"י ז"ל גבי פסוק ה' מלך. ועיין שם בבב"ש שכתב מה שאומר כאילו הקרבתי קלי אבעלים שנתן לכהן וא"כ אין לריך לעמוד ובפ"מ כתב ומ"מ בפרשת התמיד ראוי לעמוד שקורין בלבור בקול רם ובבב"ש כתב שם דמ"ש בא"ז שיקרא בבה"כ דוגמת העבודה גם כן אין לחוש לזה אך הואיל ונפיק מפומיה דר' כרוספדאי לשון בבתי כנסיות כו' טוב לעשות כן. ועיין לקמן מ"ש על דברי הדרך חכמה מה וע"ש שכתב מ"ש בסידורים כאילו הקרבתי אז כאילו הקרבנו אינו נכון כי הקרבתי בפרשת חטאת אבעלים קלי משא"כ בתמיד אין יחיד מיקרי בעלים ובטור כתב כאילו קרב כו' וזה נכון ע"ש ומשום הא לא חריש וכדאמרינן בתענית שלבך תיקנו מעמדות לפי שאין קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו לפיכך תיקנו כו' והייגו לפי שכל אדם מישראל יש לו חלק בתמידי ציבור שנקחין בחרומת הלשכה והו"ל כאילו הם נתנו לכהן בעדה קרבן התמיד וא"כ כשאומר יה"ר בפרשת התמיד נמי שייך לומר כאילו הקרבנו או הקרבתי והייגו ע"י הכהן שהוא שלוחם דידן ודרחמנא. ומ"ש

באר היטב

אם נעור כל הלילה כשמאיר היום נריך לברך שלא היה דעתו לפטור רק ליום א'. מ"א: (יג) בינה. ובכתבים ובזוהר איתא שיוכל[a] לומר הנותן לשכוי בינה מיד אחר חצות. וכתב המ"א וא"ל דוקא אם שמע קול תרנגול ומ"מ טוב ליזהר לכתחלה. וכתב ע"ת דבדיעבד יצא וא"ל לחזור ולברך ביום: (יד) התורה. דהא חייבת ללמוד דינין שלהן ועוד דחייבת לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבת בתפלה א"כ קאי הברכה ע"ז. ב"י: (מ) התמיד. מעומד דומיא דקרבנות שהיה בעמידה וע"ל סי' א' ס"ק

ביאור הלכה

רק עד שיקום משינה בבוקר ולזה קאמר דאינו כן אבל פשוט דגם הוא מודה דשינת קבע אפילו בתחלת הלילה הוי הפסק וכדמשמע גם מלשון הב"י בסוף ד"ה וכתב עוד האגור עי"ש. ועוד לא שבקינן כל הני פשיעותא דהרבה גדולים שפוסקין דלריך לחזור ולברך משום שפיקא דפא"ה דהלא הב"י בעצמו והפר"ח והגר"א וא"ר מלריכין אפילו בשינת קבע ביום לחזור ולברך ואני דשם אנו מחמירין כדעת יחידאה עכ"פ בשינת קבע בלילה שאמר זה בודאי יש לברך: * המשכים קודם אור היום וכו'. עיין במ"ב בסק"ל וכדיעבד אם בירך גם ברכת אלהי נשמה והמעביר שינה כראוי בפעם הראשון דעת הפר"ח דחוזר ומברך אלו השאר ברכות כשקם בפעם שנית ממעטו והסכים עמו הח"א לענין ברכת המעביר שינה ומש"ח בסימן ו' משמע דלא יחזור וינרך וכן משמע מדה"ח ופסק ברכות להקל. ואם תקפה עליו שינה לכו"ע אין לו לחזור ולברך אותם [פר"ח בסי' מ"ו]: * מברך כל סדר הברכות חוץ כו'. עיין במ"ב במה שכתב והאחרונים וכו' היינו המ"א בשם הזוהר והגר"א והפר"ח והח"א ומה שכתבתי אך י"א וכו' הוא מדברי הח"א ובשע"ת אית' דיש מקילין בזה ג"כ ולפי הנאר היטב והדה"ח יש להחמיר לכתחלה אפילו בשמע קול תרנגול ולא רליתי לסמוס כמוהם משום דהפר"ח והגר"א עבדו עובדא להתיר כמו שכתב בפר"ח ובספר מעשה רב. ומיותר שמדברי הפמ"ג משמע דקודם שיאיר היום מותר לברך אפילו לא שמע קול תרנגול דדוקא בלאחר חצות לילה ואילך אבל קודם חצות אפילו בדיעבד יחזור ויברך ואפילו (כז) אם שמע קול תרנגול ועיין בביאור הלכה: (לב) ופרשת התמיד. וכל משניות הקרבנות שאחריה כי הם במקום הקרבתן ואין הקרבתן אלא ביום: (לג) ללמוד ולברך. ויקנה ידיו בכל מידי דמנקי: יד (לד) מברכות. הטעם עיין בביאור הלכה:

משנה ברורה

יש שינת קבע קודם אור היום דהמברך לא הפסיד: (ל) קודם אור היום. ואפילו במשכים אחר חצות לילה לאיזה ענין ודעתו לחזור ולישן עוד אח"כ שינת קבע אפ"ה יוכל לברך כל אלו הברכות ושוב לא יצטרך לברך אותם כשיקום בבוקר (כו) לבד ברכת אלהי נשמה יאמר בלי חתימה והמעביר שינה יאמר בלי הזכרת השם ואח"כ כשיקום בבוקר יאמר אותן בהזכרת שם ומלכות כראוי. ועיין בביאור הלכה: (לא) בינה. והאחרונים הסכימו שגם ברכה זו יכול לברך אפילו קודם שיאיר היום אך י"א שלכתחלה יש ליזהר שלא לברך אותה קודם שיאיר היום אם לא שמע קול תרנגול[a] ובדיעבד יצא אפילו לא שמע קול תרנגול ודוקא שיברך אותה מחצות לילה ואילך אבל קודם חצות אפילו בדיעבד יחזור ויברך ואפילו (כז) אם שמע קול תרנגול ועיין בביאור הלכה: (לב) ופרשת התמיד. וכל משניות הקרבנות שאחריה כי הם במקום הקרבתן ואין הקרבתן אלא ביום: (לג) ללמוד ולברך. ויקנה ידיו בכל מידי דמנקי: יד (לד) מברכות. הטעם עיין בביאור הלכה:

(א) התמיד. והיא במקום הקרבת קרבן התמיד שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בה"מ קיים ואין יכולין להקריב קרבנות מי שעוסק בהן ובפרשיותיהן מעלה עליו הכתוב כאלו הקריבום ולכך יש אומרים ג"כ סדר המערכה מטעם זה והוא מה שנתפשט המנהג בימינו לומר בכל יום אמי הוי מסדר וכו' וגראה לי פשוט דמי שיודע ספר מצוה ללמוד בגמרא פירוש המימרא הזו וכן מה שאנו אומרין בכל יום עניני עשיית הקטורת כדי שיבין מה שהוא אומר ובזה תתשב לו האמירה במקום ההקטרה וכן כתבו הספרים דמה שאמר הגמרא כל העוסק בפרשת עולה וכו' הכוונה שהוא מתעסק להבין עניינה לא אמירת התיבות לבד. כתב המ"א פרשת הקרבנות יאמר בעמידה דוגמת הקרבנות שהיה בעמידה ועיין בש"ת בשם כמה אחרונים שחולקין ע"ז[1] ובפרי מגדים

בודאי אינו יכול להוציא את הגדול בבה"ת לפי מה שסוברים הרבה פוסקים דבה"ת הוי מן התורה וכ"כ הפמ"ג:

שער הציון

(כו) מ"א בסוף סימן ו' ודה"ח: (כז) דה"ח:

הגהות ותיקונים: א) שיכול:

לקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט' כתב ואם שמע קול תרנגול יכול לברך הנותן לשכוי בינה מיד אחר חצות לילה, [ולא כתב שבידעבד יצא אם לא שמע], ובסידור כתב דאם נעור כל הלילה יכול לברך מחצות הלילה ואילך אם שמע קול התרנגול. ב) ובשו"ע הרב בסעיף י' כתב הטעם משום שנשים חייבות בלימוד מצות שלהן. ג) ובשו"ע הרב בסעיף א' כתב: וטוב לומר פ' הקרבנות מעומד דוגמת הקרבתן שהיה מעומד, [וראה לעיל בסימן א' סעיף ו'].

הלכות ברכות סימן מח מט

(ב) בלבד יכול לאומרו בביתו (ג) ולחזור פרשת התמיד לבד עם הלבור (ד) ויכוין בפעם השניה כקורא בתורה (טור) ונהגו המדקדקים (ב) להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה שנתנה ברתת וכן (ה) בשעה שמתפללים על שם כל עלמותי תאמרנה י"י מי כמוך (אבודרהם): א *בשבת [ב] אומרים אצל פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת בּאבל לא בר"ח וי"ט מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף: הגה וי"א שמזכירין גם מוסף ר"ח וכן נוהגין (ו) כדי לפרסם שהוא רגש חודש וכן הוא לקמן סי' תכ"א (טור):

א עוד ב כל ט

מט שיכול לומר ק"ש בעל פה. ובו סעיף אחד:

א *אע"ג דקיימא לן (א) דברים שבכתב (ב) אי אתה רשאי (ג) לאומרם על פה כל דבר שרגיל (ד) ושגור בפי(ה)[ו]הכל* * כגון ק"ש וברכת כהנים (ה)[ב] ופרשת התמיד וכיוצא בהן (ו)[ג] מותר:

א גיטין ס' תמורה י"ד טוספות שם המרדכי שם גיטין

באר היטב

י"ב [ויזהר לאומרה בביבור עם הש"ץ כי קרבן תמיד נקרבת בביבור. דרך חכמה]: (ב) להתנועע. היינו בפסוקי דזמרה אבל בתפלה אין להתנועע מ"ע סי' קי"ג. וכנה"ג הביא שקלת פרושים ונהגים להתנועע בנתת בתימות הברכות בלבד לקיים מפני שמי ניתת הוא ובמהרי"ל כתב שהיה מתנועע בתפלה מלפניו לאחריו ומאחריו לפניו ע"ש. ובד"מ כתב שהרקנ"ט נתן טעם ע"ד הקבלה להתנועע בתפלה. וכתב המ"א דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד ובלבד שיכוין:

(ג) הכל. אבל אם לא שגור בפי הכל אע"ג שבגור בפיו אסור. הע"מ שהרי כתב שאף שיאמר שנית בלבור יאמר בקורא בתורה ואם כן אינו עולה לו האמירה בלבור דוגמת קרבן בלל: [ב] אומרים פסוקי מוסף. ולענ"ד האר"י ז"ל שלא לומר פסוקי מוסף אחר פרשת התמיד ומכ"ש פסוקי ר"ח ועיין בש"ל קלת דקדוקי מיבות בסדר פיבוים הקטורת י"ל אתה הוא ה' אלקינו עפ"י תומתו של האר"י וכ"ל הלרי בתוף קמן ועיין בנה"ג בשם הרבב"ז מחזיקין למכתשת ולא ומחזיקן בוא"ר. אף בפת הירבן וא"ל מבפת בא"ם כי הוא אותיות כתף ר'. וכ"ל כל שהוא ולא שהיא כ"כ האר"י ז"ל כבי לשפות בה את הלפורן בל"ל ולא ליפות בא"ם בספרים. ולריך לומר זה הבלל אם בבדתה בשירה לחלאין ואם חסר אחד בו'. כ"כ מהר"י ברוק ז"ל. אמי הוה מסדר בו' בתב הרב ז"ל שאל"ל בכ"א קודמת רק וקטורת לאיברים עד בזיכין שאז ל"ל ובזיכין קודמין בו'. אבא בבא יאמר בל ב' מיבות יחד ויפסיק ויאמר גדולת יתיבך וכן עד"ז השאר ע"ד בשתים יבפה פניו בו'. ובשיורי בנה"ג סימן נ"א בתב דיש נוהגים לעמוד בשאומרים אבא בבא. ומה שאין אומרים אחר הקטורת בלילו הקטרנו בתב בית דוד הטעם לפי שאמרנו אם תיבר בו'. ויש לאוש שמא תפרנו בו' ועיין לקמן סימן בל"ג ובמג"א ס"ק ה' ובנרבי יוסף בתב בשם מהר"ם דילונזאנו דמ"ש מהבה שיבנה בית המקדש יש לדקדק ולומר שתבנה בה"מ בי הבית יהיה מעשה ידי יוצר מקדש ה' בוונו ידיו יח' וכן י"ל קודם לזיהו מקומן ואחר תפלת י"ח ע"ש ואינו מובלת. ועיין בתיו"ט פרק שני דמעשר בשם הירושלמי וגם בתלת שיבנה ג"ב אפשר לפרש שבידי שמים נאמר וע"ש שבתב ודו לה' בו' שהוא בד"ה ובתהלים נפל טעות בספרים במ"ש את ארץ בעון והב' שבתב אלהים אלהי ישראל ואינו בן בד"ה ומה שאנו אומרים הוא מד"ה. לריך להפסיק בלת בין במים ובין אדיריה בי טעם טרחא[ד] תחת במים ופ"פ בתלת אדיריה לא בקלי על במים אלא על המלרים בא"ם יבא אדיר זה הבב"ה וכו' מאדיריה אלו המלרים דבתיב אבלה בו'. וכן בתלת[ד] אלו אדיריה בעופרת במים ע"ש אע"ג דאדיריה שייך נמי על המים מ"מ בין דמתפרש נמי על המלרים יש להפסיק בלת אלא לומר בנשימה אחת:

[ג] הכל. עבה"ט וע"ש בתו"י דתהלים שהוא לעורר רחמים הו"ל בתפלה ויש

משנה ברורה

בתב דמ"מ בפרשת התמיד ראוי לעמוד שקורין בלבור בקול רם. גם מה שבתב בבה"ט בשם דרך חכמה שיזהר לומר פרשת התמיד בלבור עם הש"ץ עיין בשע"ת שהשיג ע"ז. בתב הפמ"ג מה שבתוב בסידורים בנוסח היה"ר בלילו הקרבנו קרבן התמיד ויש גורסין הקרבתי אינו נכון כי הקרבתי בפרשת תטאת אבעלים קאי משא"כ בתמיד אין יחיד מיקרי בעלים ובטור הגירסא בלילו קרב התמיד בתועדו וכו' וזה נכון ובא"ת מייתב גם הגירסא שלנו: (ב) בצבור. שדרכם בלחוש מקום לומר רק פרשת התמיד לבד בלבור: (ג) ולחזור. שמנהגם היה מקדם לומר הכל ביחד בקול רם וא"ב לא יכול לשתוק בעת שיאמרו בלבור דיהיה מנכר מלתא: (ד) ויכוין. עיין בטור שהוא רק לרווחא דמלתא שלא יהיה נראה בלילו מקריב שני תמידים: (ה) בשעה שמתפללים. ויש (א) פוסקים שחולקין ע"ז ואומרים דבתפלה אין להתבטנע ורק בפסוקי דזמרה ובברכת ק"ש ולימוד התורה אפילו שבע"פ המנהג להתבטנע. וכתב המ"א דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. והכל לפי (ב) מה שהוא אדם אם מכוין היטב ע"י תנועה יתבטנע וא"ל יעמוד בך ובלבד שיכוין לבו. ובלת מתבטנעים תנועה משונבת שהגוף עומד על עמדו רק בראש הופך פעם לימין ופעם לשמאל דרך גאוה (ג) אין לעשות בן: א (ו) בדי לפרסם. אבל יו"ט (ד) אין לריבין לפרסם שבבר הוא מפורסם מאתמול אבל שבת אע"פ שהוא מפורסם אומרים אותה בשחרית אבל אין יכולין לקרותה בתורה מפני שאין בה אלא שני פסוקים במו שיתבאר בסימן רפ"ג:

א (א) דברים שבכתב. סומא (א) מותר לקרות בע"פ משום עת לעשות לד' הפרו תורתך. וה"ה אם הוא בבית האסורים ואין יכול להשיג שם חומש: (ב) אי אתה. בתב הרבב"ז ח"א סימן בל"ה לקרות הפרשה בע"פ בשעה שש"ץ קורא אבי מיני מוחה לאחרים משום דיש פוסקים הרבה שסוברים דהאיסור הוא דוקא אם מוציא בזה לאחרים ידי חובתן וכן בתב בעט"ז ובאור הגר"א: (ג) לאומרם בע"פ. מי שדוחק ברבים בהרבה פסוקים שבתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בחומש מפני בבוד הלבור אפשר שיש להקל. עיין ביומא (דף ע) בתוספות ישנים ד"ה ובעשור בתירוץ ראשון ובתירוץ בתרא ובאור הגר"א הסכים לדינא לתירוץ בתרא: (ד) ושגור. אבל אם אינו שגור בפי הכל (ב) אע"ג שבגור בפיו אסור: (ה) בבוגן ק"ש. וכן (ג) פסד"ז: (ו) ופרשת התמיד. בתב המ"א המעיין בב"י ירלה שיש דיעות שונות בטעם היתר אמירת אלו הדברים בע"פ לבן יש לזהר שלא לומר שום דבר בע"פ כי אם מה שנזכר פה בש"ע ובתשובת חו"י מתיר לומר בל ס' תהלים בע"פ דבירן שהוא לעורר רחמים ד' הו"ל בתפלה וא"ל שיש לסמוך עליו דבלא"ה דעת הטע"ז והגר"א בהפוסקים דדוקא להוציא רבים ידי חובתן אסור: (ז) מותר. ובמוציא אחרים באמירתו את הבתובים מלבד המ"א להמיר

שער הציון

(א) עיין מ"א וא"ז ובה"ט: (ב) פמ"ג: (ג) א"ז: (ד) לבוש: (א) אחרונים: (ב) מ"א: (ג) טור:

הגהות ותיקונים: א) (ה): ב) (ו): ג) (ז): ד) צ"ל טפחא: ה) צ"ל בהבנתו: ו) היטב:

הערות והארות: 1) עיין שעה"צ סי' תפ"ח אות ג' בענין זה:

שערי תשובה

בבה"ט בשם דרך חכמה שיזהר לאומרה בלבור עם הש"ץ כי קרבן תמיד נקרבת בלבור ג"ע דאמנו הביטר עומדים בשעת הקרבה רק אנשי מעמד וכיון שכ"א אומר לעצמו יה"ר כאילו קרב בו' אין שייכות לבור מה בלל. ומ"ש הרמ"א ולחזור פרשת התמיד לבד עם הלבור ויכוין בו' לאו מיוחא הוא רק בוונת הדברים מבואר בטור שבתב שראוי לב"א לומר רבון בו' ואם אין יכול לאומרו מפני שהוא עם הלבור טוב הוא שיקרא פרשת התמיד לבדו ויאמר אותו ואין לחוש אם יקרא שנית עם הלבור ולרווחא דמלתא יכוין שהוא בקורא בתורה בע"ל ור"ל שלפי שדרכם היה שבל הלבור אמרו הבל יחד בקול רם א"ב בשאמר אותו לבדו אז יצטרך לשתוק בהגיע לפרשת התמיד עם הלבור ואין זה בכון לבן בתב שאין לחוש אם יקרא שנית בו' אבל פשיטא שאם אינו מתפלל עם הלבור יחד א"ל לאומרה בלבור דוקא שהרי בתב שאף שיאמר שנית בלבור יאמר בקורא בתורה ואם בן אינו עולה לו האמירה בלבור דוגמת קרבן בלל: [ב] אומרים פסוקי מוסף. ולענ"ד האר"י ז"ל שלא לומר פסוקי מוסף אחר פרשת התמיד ומכ"ש פסוקי ר"ח ועיין בש"ל קלת דקדוקי מיבות בסדר פיבוים הקטורת י"ל אתה הוא ה' אלקינו עפ"י תומתו של האר"י וכ"ל הלרי בתוף קמן ועיין בנה"ג בשם הרבב"ז מחזיקין למכתשת ולא ומחזיקן בוא"ר. אף בפת הירבן וא"ל מבפת בא"ם כי הוא אותיות כתף ר'. וכ"ל כל שהוא ולא שהיא כ"כ האר"י ז"ל בדי לשפות בה את הלפורן בל"ל ולא ליפות בא"ם בספרים. ולריך לומר זה הבלל אם בבדתה בשירה לחלאין ואם חסר אחד בו'. כ"כ מהר"י ברוק ז"ל. אמי הוה מסדר בו' בתב הרב ז"ל שאל"ל בכ"א קודמת רק וקטורת לאיברים עד בזיכין שאז ל"ל ובזיכין קודמין בו'. אבא בבא יאמר בל ב' מיבות יחד ויפסיק ויאמר גדולת יתיבך וכן עד"ז השאר ע"ד בשתים יבפה פניו בו'. ובשיורי בנה"ג סימן נ"א בתב דיש נוהגים לעמוד בשאומרים אבא בבא. ומה שאין אומרים אחר הקטורת בלילו הקטרנו בתב בית דוד הטעם לפי שאמרנו אם תיבר בו'. ויש לאוש שמא תפרנו בו' ועיין לקמן סימן בל"ג ובמג"א ס"ק ה' ובנרבי יוסף בתב בשם מהר"ם דילונזאנו דמ"ש מהבה שיבנה בית המקדש יש לדקדק ולומר שתבנה בה"מ בי הבית יהיה מעשה ידי יוצר מקדש ה' בוונו ידיו יח' וכן י"ל קודם לזיהו מקומן ואחר תפלת י"ח ע"ש ואינו מובלת. ועיין בתיו"ט פרק שני דמעשר בשם הירושלמי וגם בתלת שיבנה ג"ב אפשר לפרש שבידי שמים נאמר וע"ש שבתב ודו לה' בו' שהוא בד"ה ובתהלים נפל טעות בספרים במ"ש את ארץ בעון והב' שבתב אלהים אלהי ישראל ואינו בן בד"ה ומה שאנו אומרים הוא מד"ה. לריך להפסיק בלת בין במים ובין אדיריה בי טעם טרחא[ד] תחת במים ופ"פ בתלת אדיריה לא בקלי על במים אלא על המלרים בא"ם יבא אדיר זה הבב"ה וכו' מאדיריה אלו המלרים דבתיב אבלה בו'. וכן בתלת[ד] אלו אדיריה בעופרת במים ע"ש אע"ג דאדיריה שייך נמי על המים מ"מ בין דמתפרש נמי על המלרים יש להפסיק בלת אלא לומר בנשימה אחת:

[ג] הבל. עבה"ט וע"ש בתו"י דתהלים שהוא לעורר רחמים הו"ל בתפלה ויש

ביאור הלכה

* כגון ק"ש וכו'. ולענין אמירת הבל משמע בתוספות ישנים דיומא ג"כ שיש להקל עי"ש הטעם אבל כ"ז אם רגיל בפיו היטב[ד] אבל יטא לטעות בו כי בקל יטא לטעות באמירת לא לו לקאפיטל בל"ה ולא יצא ידי הבל[1] וגם ברבתו יהיה בטעלה:

נ טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן . ובו סעיף אחד:

א כמדר רב עמרם ב קידושין ל׳ וכסי כתוס׳

א (א) *קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פ׳ (ת) איזהו מקומן וברייתא דר׳ ישמעאל [ב]כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא (ב) [ת] משנה וגמרא דברייתא דר׳ ישמעאל הוי במקום גמרא (ב) שהמדרש כגמרא:

נא דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח . ובו ט׳ סעיפים:

א הרי״ף והרא״ש בפ״ה דברכות ב טור ג תוס׳ ברכות מ״ה בסס כ״ם וסה״ג והרא״ש

א *אומרים (ת) (א) ברוך שאמר קודם פסוקי דזמרה וישתבח לאחריהם: **ב** (ב) * [ב]אם סיים * ברוך שאמר קודם ששיים (ג) [ת] (ג) * החזן * עונה (ד) אחריו אמן: **ג** [ג]אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר

שערי תשובה

לסמוך על מ״ש תר״י בברכות אבל פסוקי מעמדות אסור לאומרם בע״פ אפי׳ אם הם שגורים בפיו עיין שם. ובש״ל כתב דלפי מה שמתיר החו״י לומר תהלים בע״פ כ״ש פסוקי דזמרה בסס מדיר ע״ש וגם י״ל דכיון שקבעום חובה הו״ל כתפלה ועיין בבר״י בסס כתה״ג דבתרגום לא שייך זה ואדרבה מימיהם היו מקפידין שלא לקרות תרגום בכתב אי לאו משום עם לעשות ועיין בסוף מגילה פרק הקורא עומד ובתוספות רש״י ב״ק ובמה דוכתי ובשו״ת הר״ש בן הרשב״ץ סימן ו׳ ובמה״כ הכא עוד מהתקנומות פרשת וירא ועיין בתשובת מהרלא״ם ס״ב סימן ע״ג ומהרש״ו כתב מורי זלה״ה ממיר היה קורא התפלה בתוך הסידור ולא ע״פ וגם היה אומר כל דבר שבמקרא בטעמים של אותו פרשה וכן משנה ואפילו אבל התפלה דמיושב כגון הזמירות וכיולא לא הרים קולו להרלאות הכונה לפניו יתברך זולת ביום השבת היה מרים קולו יותר מעט׳ מפני כבוד שבת ע״ש: [ת] משנה. עבה״ט ועיין בד אפרים מ״ש בבאור המג״א בזה: [ת] החזן. עבה״ט שכתב שפ״א מולק ובברכ״י הסכים להמ״א וכ״כ בש״ל שיש

באר היטב

כתב דאפי׳ להוליא אחרים מותר לאומרו בע״פ אם הוא שגור אבל הב״ח כתב דלהוליא אחרים ד״ה אפי׳ שגור בפיו אינו רשאי לאומרו ע״פ עיין מ״א . יש ליזהר שלא לומר שוש דבר בע״פ כי אם מה שנזכר פה בש״ע מ״א . ובתשובת חות יאיר סימן קע״ה מתיר לומר תהלים בע״פ ע״ש. איתא בתוס׳ מסכת ב״ק קומא מותר לקרות בע״פ משום עם לעשות לה׳ הפרו תורתך . לקרות הפרשה בע״פ בשעה שש״ץ קורא אי נזהר אבל איני מותה לאחרים . רדב״ז ח״א סימן קל״ה עי׳ כנה״ג:

(ת) איזהו מקומן . שהיא משנה ברורה למשה מסיני. יש בה דש״מ מיצות ועם הקריאה הוא משה עט״ז. יש מקומות שנהגו שלא לאומרו בבית האבל ואינו נכון כנה״ג. וכן פסק המחבר בסי׳ תקנ״ד סעיף ד׳ ע״ש: (ב) משנה. כתב המ״א ס״ל דוקא בזמניהם שהיו מדברים לשון תרגום אבל עכשיו שאין מדברים צריכים ללמוד להבין דאל״כ אינו נחשב ללימוד כשאומר לאחרים ב״ש קפר כוונות. נפה עמו בסגול. בתשבחות בחיר״ק:

ביאור הלכה

* אם סיים. עיין בח״ב בתה שכתב אם לא סיים וכו׳ כן משמע מפשטא דלישנא וכן משמע בב״י ועיין בפמ״ג דמשמע מדבריו דלפי מה שמסיק המג״א בסק״ג דמותר לענות אמן באמצע ברכה ב״ש ה״ה דמותר לענות אמן זה ולענ״ד לא נהירא כלל דלענין אמן זה ממ״ש אם שמעון זה לברכה דיהא צריך לו לענות אחריה אמן ח״כ אין לו להפסיק באמצע משא״כ לענין שאר אחרים אחרינן כיון שלא החזכרה ברכה זו בגמרא אין לו לבטל מלענות אמן עבור זה ודקדוק הפמ״ג יש ליישב בקל עיין בסימן ר״ט בב״י שם וסימן ס״א בבור. ומ״מ יש ליישב דברי הפמ״ג דהוא קאי אלינא דהמ״א והמ״א ס״ל לקמן סימן ס״ו ס״ק י״ח דאפילו באמצע הברק מותר לענות אמן כל שהאמן הוא מברכה זו גופא אבל בבר השיג עליו הפמ״ג וכל האחרונים שם וכמו שכתב שם הא״ר דאם עונה אמן קודם שמסיים הברכה הוי כמו הפסק באמצע ברכה ח״כ פשוט דה״ה הכא דאף דברכת ב״ש קיל מברכת ק״ש גם האמן שלו קיל וכנ״ל: * ברוך שאמר וכו׳ וה״ה בברכת ישתבח אם עומד באמצע הברכה אין לו לענות אמן על ברכה זו אחר סיום החזן וכנ״ל והברכה מתחלת מהתחלת ברכת ישתבח כדמוכח בסימן נ״ד ס״א ועי״ש בבה״ל[א]: * החזן. אורחא דמילתא נקט וה״ה אם שמע עוד מאיזה אנשים אחרים צריך לענות אמן על כל אחד ואחד: * עונה אחריו. עיין בב״י דמסיק

וגמרא שצריך האדם לנמוד בכל יום. כתב של״ה כשאומר איזהו מקומן או במה מדליקין או פעוס הקטורת יעשה קול ניגון דמשניות ע״ש:

א (א) **ברוך שאמר.** שבח זה (ת) תקנוהו אנשי כנה״ג ע״י פתקא דבסל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ״ז מיצות וסימנו ראשו כתם פז ר״ל ראש התפלה הוא ברכה של פ״ז מיצות ע״כ אין לגרוע ולא להוסיף על פ״ז מיצות. וכתן לאומרו מעומד ואפילו ביחידי[א] ואותן ב׳ נילית שלפניו בשעת אמירת ב״ש ולאחר גמר ב״ש יעשקס. נפה עמו בסגול. בתשבחות בחירק: **ב** (ב) אם סיים. אבל אם (ג) לא סיים לא יענה אמן ופשוט דדוקא משעה שהתחיל ברוך אתה ד׳ וכו׳ דמתחלה שבחא בעלמא הוא.[ב] וכ״ז דוקא לענין אמן של ב״ש או שלישתבח[ב] אבל שאר אמנים מסיק המג״א בס״ק ג׳ דמותר לענות אפילו באמצע ברכת ב״ש או ישתבח כיון שלא החזכרה ברכה זו בגמרא אך אם הוא עומד אחר מיצת ברוך אתה ד׳ קודם שסיים אלך מהולל בתשבחות כתב המ״א דאסור לו לענות דבה מקלקל לגמרי את הברכה: (ג) החזן. אבל אם סיים עם החזן בבת אחת (ג) לא יענה אמן דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו דקי״ל דהרי זה מגונה וה״ה בכל הברכות הדין כן לבד בישתבח או יהללוך אחר הלל או אחר שומר עמו ישראל לעד אם סיים בשוה עם הש״ץ או אם אחר עונה אמן דהא הרבה פוסקים ס״ל דבזה עונה אפילו אחר ברכת עצמו ואף דאמן לא נהיגין הכי כמו שכתב בסימן רט״ו מ״מ בכה״ג ודאי יש לסמוך על זה ואם סיים הוא ברכה אחת איזה ברכה שהיה והש״ץ ברכה אחרת מותר לענות אמן [מ״א וש״ת וכן משמע מבאור הגר״א דלא כיר אהרן]: (ד) אחריו אמן. ולא הוי

הפסק

שער הציון

(ת) מ״א: (ב) טור: (ג) מ״א וש״ת: (ד) פמ״ג: (ת) אחרונים: (ב) עבה״ל: (ג)מ״א:

הגהות ותיקונים: א) במ״ב סק״ג: ב) בניגון משנה: ג) באימה:

הערות והארות: 1) עיין במ״ב סי׳ נ״ד ס״ק ג׳ לענין להפסיק באיש״ר וקדושה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ הוסיף דיש לומר ברוך שאמר בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד. ב) בשו״ע הרב סעיף ג׳ כתב: אבל אם עדיין לא סיים הברכה לא יענה שאין מפסיקין באמצע שום ברכה אפילו בעניית אמן (אלא באמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה בלבד) ויש מי שאומר שברכה זו של ברוך שאמר הואיל ואינה מוזכרת בתלמוד מפסיקין בה לכל אמן.

ברכת עצמו (וע"ל (ה) סי' רט"ו): ד * [ד]צריך (ו) ליזהר (ז) מלהפסיק (ג) [ב] (ח) בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד (ט) סוף י"ח * ואפי' (י) לצורך מצוה אין לדבר בין ברוך שאמר (יא) לישתבח (כ"י בשם כל בו) (וע"ל סי' נ"ג נ"ד): ה [ה]בין המזמורים האלו שואל (יב) מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם[1] (יג) ובאמצע

ד המר"ף והרא"ש בפ"ה דברכות ה טור

באר היטב

אמן אחר ברכותיו אבל אם סיים ישתבח עם הש"ץ עונה אמן דהא הרבה פוסקים ס"ל דעונה אמן אחר ברכת עצמו ואף דאמן לא נהגינן הכי מ"מ בהה"ג שרי. וה"ה אם החזן סיים ברכה אחת והוא אמר ברכה אחרת מותר לענות אמן. מ"ש. והיד אהרן מולק עליו וכתב דאין נראה לחלק בין הברכות שוות לשאינן שוות דהכל נראה כעונה אמן אחר ברכותיו ע"ש: (ג) בדבור. אבל מותר לענות אמן. מ"ש. ועי' סי' ס"ו ס"ק ט' ומש"ש. כתב בתשובת מקור ברוך סימן מ' שראוי לבטל המנהג שקנת נוהגין להפסיק כדי להניח החתן לבהכ"נ בין ב"ש ליולר ואין כח מנהג זה יפה לילך אחריו ועי' בתשובת פנ"י ח"א סי' ה'. וכשצריך להפסיק בין ב"ש לישתבח אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד ויברך דוד וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק יאמר גם כן אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפניהם ולאחריהם. ב"י אבודרה"ם ב"ח ואחרונים. אסור לומר מעמדות ותחינות בפסוקי דזמרה או בשעה שהש"ץ

משנה ברורה

הפסק בין הברכה להדבר (ד) דפסוקי דזמרה שבח הוא ואמן שבח הוא וכעין זמרה ולא הוי הפסק. ואם שח דברים בטלים בין ב"ש להודו אפשר לצריך לחזור ולברך [2]משום הפסק ואפילו מלה אחת הוי הפסק [פמ"ג] וע"ל שלט"ו אפילו בשאיקה טוב לזהר לכתחלה שלא לשהות הרבה בינתים [עיין סימן ר"ו במ"א סק"ד ובחידושי רע"א שם]: ג (ה) סימן רט"ו. דשם נתבאר בהג"ה דמנהגנו שלא לענות אמן: ד (ו) ליזהר. דברוך שאמר הוי ברכה שלפני פסוקי דזמרה וישתבח הוי ברכה שלאחריה ובין ישתבח ליולר הלא אסור להפסיק כדלקמן בסימן נ"ד ומיולר והלאה הוי ברכות ק"ש. כתב בתשובת מקור ברוך סימן מ' שראוי לבטל המנהג שקנת נוהגין להפסיק כדי להניח החתן לבהכ"נ בין ב"ש ליולר ואין כח מנהג זה יפה לילך אחריו עי"ש: (ז) מלהפסיק. בכל מקום שאסור להפסיק (ה) אפילו בלה"ק אסור לדבר. וכשצריך להפסיק (ו) מפני איזה אונס או בני המי גוונא דסעיף ה' צריך לומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ד' לעולם אמן ואמן וכו' עד ויברך דוד וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפניהם ולאחריהם: (ח) בדבור. ואפילו (ז) ברוך הוא וב"ש אסור לומר כיון שלא הוזכרה בגמרא אבל אמן מותר לענות על כל ברכה ששומע אפי' באמצע פסוק של פסוקי דזמרה (מ)[3]אם הוא במקום דסליק עניינא וכן כל ברכת הודאה מותר לברך (ט) כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו וכיוצא בזה וכן לענות (י) מודים דרבנן וכן (יא) לענות ק"ש עם הצבור שצריך שיקרא עמהם פסוק ראשון קורא ומכ"ש דמותר להפסיק (יב) לקדיש ולקדושה ולברכו: (ט) סוף י"ח. וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפים [אל"ר וח"א בשם שיטה מקובצת]: (י) לצורך מצוה. פשוט דאם מתירא שיעבור זמן ק"ש קודם שיגיע לקרותה בסדר התפלה ושכח לאמרה קודם ברוך שאמר מותר לו להפסיק ולקרותה וכן אם שכח לברך ברכת התורה קודם התפלה מותר לו לברך באמצע פסוקי דזמרה ולומר אח"כ פסוקים הנוהגין די"א דאסור לומר אפילו פסוקי דזמרה קודם בה"ת. אין לקרות לפ"ת לכתחלה מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה רק לכהן אם אין שם כהן אחר וכן ללוי אם אין שם אלא הוא ורשאי לקרות אלא עם הקורא אך לא יפסיק לומר לחזן לעשות מי שברך ואם החזן התחיל מעצמו ושכח שמו ושואלו מותר להשיבו מפני הכבוד. ואם הוא עומד סמוך לפרק שיכול לגמור עד הפרק בלי שהות קודם שיעלה יעשה כן אבל אם צריך לזה שהות לא ישהא מפני טורח הצבור [אל"ר][4]. אסור (יג) לומר פסוק מי ימלל גבורות ד' וגו' אחר ב"ש קודם הודו ואחר כלות המזמורים יש נוהגין לאומרו. יש (יד) נוהגין לומר קדיש קודם ב"ש ויש נוהגין לאומרו קודם הודו: (יא) לישתבח. אבל בין ישתבח ליולר לדבר מצוה יבואר ס"ש נ"ד דיש מתירין: ה (יב) מפני הכבוד. בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. בפסוק ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק באמצע כמו בין ד' אלהיכם לאמת [אל"ר]. כתב בדרך החיים כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליזהר ולמהר לסיים עד הפרק כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק ועיין לקמן בסימן ס"ו במ"א סק"א שכהיום שאין אנו רגילין לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה אלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים דק"ש ולא בפסוקי דזמרה: (יג) ובאמצע המזמור. ר"ל באמצע הפרק ואלו הן באמצע הפרקים מהודו עד אמן והלל לה'. מן תנו עוז כו' עד ברוך אלהים. מן אל נקמות עד על גאים. מן נפשנו חכתה ד' עד יחלנו לך. מן יהי שם עד על השמים כבודו. ובין הלוויה להלוויה.[5]ומן ברוך ד' לעולם עד אמן ואמן. ומן ויברך

שער הציון

(ד) כ"י: (ה) אחרונים: (ו) פמ"ג: (ז) דה"מ: (ח) מ"א: (ט) דה"מ ועיין בבה"ל: (י) מ"א: (יא) סימן ס"ה בט"ז ודה"מ: (יב) עיין בבה"ל דאף במקום דלא סליק עניינא יפסיק: (יג) ט"ז: (יד) כנה"ג:

שערי תשובה

לענות אמן דיש מומר טפי בבטול עניית אמן ממה דמחזי כעונה אמן אחר ברכותיו שכתב הפרי חדש דמגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה אם כן מפני הספק יש לענות אמן ואפילו גנאי ליכא: [ב] בדבור. עיין באר היטב ועיין בשו"ת פ"י מ"א סימן ה' מצורה שלא היה להם מנין קודם ב"ש והתפילו לומר פסוקי דזמרה ובא מנין אחרו לומר קדיש בתוך פסוקי דזמרה ע"ש. והמאו הבה"ט לקמן סי' נ"ג והטעם מבואר בתשובה דלא דמי אמירת קדיש אחר התפילה לעניית קדיש וברכו בין הפרקים דכיון שלא היו עשרה בשעת אמירת תהלים לא נתחייבו ואף על גב דהקדוש אלהי האר"י ז"ל מצריך קדיש קודם ב"ש אף בלא תהלים אינו לפי דעתי כי אם למצוה לפי כוונתו הקדושה כו'. וגם עפ"י כוונתו כבר הא עבר הזמן אם לא הגידו קודם ב"ש והמבין יבין כו' וע"ש דאף קודם ויברך דוד שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן בין שירת הים לישתבח אין להפסיק ע"ש. ומ"ש מי שצריך להפסיק כו' בכנה"ג כתב בשם הג"ה כמ"א שהוא קולא יתירא. ובש"ל כתב בשם מאמר מרדכי החתם סופר שהיה צריך להפסיק בהכרח גדול מיירי אבל כשמפסיק לקדיש ולקדושה אין צריך שיאמר פסוקים אלו כלל עיין שם. וכתב בפע"ח שאין להפסיק בפסוק בין פסוקי יהי כבוד לתהלה לדוד אפילו בשבת. וגם

ביאור הלכה

דאינו מחויב למהר כדי לסיים ולענות אלא אם נזדמן לו שסיים יענה אמן: * צריך ליזהר וכו'. עיין במ"ב במה שכתב דהפסק אמן מותר דוקא במקום דסליק עניינא הוא מהמ"א ואף דדין זה לא ברירא אף לענין ברכת ק"ש וכמו שכתבנו לקמן בסימן ס"ו בבה"ל מ"מ נכון לפסוק כן דגם דין זה דמותר לענות אמן באמצע פסוקי דזמרה לא ברירא כולי האי דבאמת אף דלא מזכיר ברכת ב"ש בתלמוד מ"מ תקנה קדומה היא מימי כנה"ג ומחוברת בזוהר הקדוש וברכת ישתבח מוזכרת בירושלמי כמו שאמרו השם בין ישתבח ליולר וכמו שכתבו כל זה האחרונים. ומ"מ לענין קדיש וקדושה וברכו ומודים ואמן דהאל הקדוש ואמן דשומע תפלה נראה לי פשוט דבפסוקי דזמרה יפסיק לכל זה אף במקום דלא סליק עניינא ומה שכתבתי עוד דמותר להפסיק לאשר יצר הוא מדה"מ ואף דהמ"א כתב דברכה זו יכול לברך אחר התפלה לא נהירא פן יצטרך אז עוד הפעם לגאל לנקבו ויתבטל הברכה וטוב שיניחה מלברך עד בין הפרקים:

* ואפי' לצורך מצוה. עיין במ"ב במש"כ דאין לקרות[א] לכתחלה הוא מהשערי אפרים ופמ"ג ודה"מ ודלא כהמ"א שכתב דמותר לקרות לכתחלה בספד"ז ואפשר דכונתו ג"כ אם אין שם כהן אחר. ומש"כ עוד דמותר לומר עם הקורא אלא כן כתב המ"א ואף דבדה"מ מתמיר מה הנכון כהמ"א דאף בברכת ק"ש מסיק הפמ"ג בסימן ס"ו אות מ' דבר זה בל"ע דלא ליהוי עי"ז משש ברכה לבטלה וכ"ש

[1] ובין המזמורים האלו שואל ומשיב שלום לכל אדם. [2] בדבור. עיין באר היטב ועיין בשו"ת פ"י מ"א סימן ה' מצורה שלא היה להם מנין קודם ב"ש והתפילו לומר פסוקי דזמרה ובא מנין אחרו לומר קדיש בתוך פסוקי דזמרה ע"ש. והמאו הבה"ט לקמן סי' נ"ג והטעם מבואר בתשובה דלא דמי אמירת קדיש אחר התפילה לעניית קדיש וברכו בין הפרקים דכיון שלא היו עשרה בשעת אמירת תהלים לא נתחייבו ואף על גב דהקדוש אלהי האר"י ז"ל מצריך קדיש קודם ב"ש אף בלא תהלים אינו לפי דעתי כי אם למצוה לפי כוונתו הקדושה כו'. וגם עפ"י כוונתו כבר הא עבר הזמן אם לא הגידו קודם ב"ש והמבין יבין כו' וע"ש דאף קודם ויברך דוד שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן בין שירת הים לישתבח אין להפסיק ע"ש. ומ"ש מי שצריך להפסיק כו' בכנה"ג כתב בשם הג"ה כמ"א שהוא קולא יתירא. ובש"ל כתב בשם מאמר מרדכי החתם סופר שהיה צריך להפסיק בהכרח גדול מיירי אבל כשמפסיק לקדיש ולקדושה אין צריך שיאמר פסוקים אלו כלל עיין שם. וכתב בפע"ח שאין להפסיק בפסוק בין פסוקי יהי כבוד לתהלה לדוד אפילו בשבת. וגם

[3] אם הוא במקום דסליק עניינא. [4] אל"ר וח"א בשם שיטה מקובצת: [5] ומן ברוך ד' לעולם עד אמן ואמן. ומן

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב שיכול להפסיק לענות אמן אפילו באמצע פסוקי דזמרה ולא חילק בין מקום דסליק עניינא למקום דלא סליק עניינא. ב) בשו"ע הרב סעיף ה' כתב רק ב' הפסוקים האחרונים ברוך ה' אלוקים וגו' וברוך שם וגו'. ג) בשו"ע הרב בסעיף ד' לא כתב שהשח צריך לחזור ולברך, ועוד דבסעיף ה' מתיר שאילת שלום בין ב"ש להתחלת המזמורים.

המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד: ו [יז] צריך (יד) להפסיק בין אלילים ובין וה׳ שמים (ל) עשה: ז (טו) [יח] צריך לכוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו (טז) פעם (ה) אחרת: הגה ומומרים פסוק ומנהגו נכון יה אמר תהלה לדוד (טור וכל בו) וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור) וכן פסוק ה׳ ימלוך (יז) לעולם (ו) ועד (אבודרהם) כשמגיע לואתה[יט] ה׳ אלהינו מודים אנחנו לך אז לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן סי׳ קי״ג (הר״י ס״פ אין עומדין ור׳ ירוחם נתיב ג׳[כ]) ונהגו לעמוד (יח) כשאומרים ברוך שאמר (ז) [ג] (יט) ויברך דוד ושתבח: ח [כא]א״א הזמירות (מ) (כ) במרוצה כי אם בנחת: ט [כב]מזמור לתודה יש לאומרה בנגינה שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה: הגה ומ״מ מזמור לתודה (כא) בשבת (ע) [ד] וי״ט (טור) אז בימי פסח שאין תודה קריבה בהם (כב) משום חמץ ולא (י) בערב פסח ועי״ל סי׳ תל״ע[כג] ולא בערב יום כפור ועי״ל סי׳ תר״ד וכן נהגו במדינות אלו. (מנהגים):

שערי תשובה

פסוק והוא רחום יאמר. ואין לנגנו בשבת ויום טוב ולא כמ״ש שאילת יעב״ץ: [ג] ויברך דוד. עבה״ט וכתב בש״ל נפל טעות בלחה ספרים וכתוב ושמי השמים ול״ל שמי השמים בלא ומ״ו ע״ש: [ד] וי״ט. עבה״ט וכתב בש״ל שהיד אהרן כתב בשם מהר״י פרוק לומר מזמור לתודה מעומד. וכתב שזה לפי מש״ל בפרשת התמיד שיאמר מעומד אבל בתמת ליתא כמ״ש סי׳ מ״ח גם מטאתר בס׳ הכוונות שאתר אמירת כ״ש מעומד ישב ויאמר מזמור לתודה מיושב ע״ש:

באר היטב

מחר התפלה: (ד) עשה. וכן יש להפסיק בין כי כל דיש פסיק בין כי כל לכן הכף דגושה. ובין העמים לאלילים. ובין שמים לעשה צריך ג״כ להפסיק שלא תבלע המ״ם. של״ה מ״ש: (ה) אחרת. אע״ג דהאדנא אין מחוברין בשביל מקרון כוונה כמ״ש סי׳ ק״א הכא דאינו אלא פסוק א׳ מחר דיוקל לכוון: (ו) ועד. בספר נגיד ומצוה בשם האר״י כתב שי״ל ג״כ תרגום פסוק זה דהיינו שיש מקרא ואחד תרגום. ושי״ל פרשת[כד] כי גא קום פרעה שגם פרשה[כה] זו מעיקר שירה ע״ש. ועיין גינת ורדים חלק א״ח כלל ב׳ סי׳ ח׳. כתב ב״י בשם א״ח מי כמוך תניינא הכף דגושה אבל מי כמוך קמא וכן כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך[כו] הכף רפויה. עם זו נאלה הגימל דגושה. ידמו כאבן הכ״ף דגושה ע״ש. ויש להפסיק בין שמים ובין אדירים. וי״ל השירה בכוונה ובשמחה. זוהר בשלח: (ז) ויברך דוד. בריך דוד יעמוד עד שיאמר אתה הוא ה׳ האלהים ועד בכלל. ולכשיגיע לואתה מושל בכל יתן לדקה ג׳ פרוטות השמים יתן לגבאי והאמת יתן לקופה. משנת חסידים דף ס״ד ע״ב. המ״א מתמיה על המנהג שנהגו ביום המילה שאומר המוהל וכרות ומחלק קצת פסוקים דהא אמרינן ספ״ק דברכות כל פסוק דלא פסקי׳ משה באורייתא לא פסקינן. ע״ש שמיישב המנהג: (מ) במרוצה. שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאילו מונה מעות. ד״מ. וכתב ר״י חסיד מי שאינו מלובש היטב יתפלל בביתו בחורף בנחת: (טו) וי״ט. לפי שאין תודה קריבה בהם. ויש מקומות שאומרים מזמור לתודה בר״ה ויו״כ משום דכתיב בו הריעו לה׳ כל הארץ. כנה״ג: (י) בע״פ. שמא לא יוכלו לאכלו ולטרכו לשרפו. ומה״ט א״א אותו בעיו״כ. ובשיורי כנה״ג כתב ומנהגנו לאומרו בע״פ ובח״ה דפסח ע״ש. ובהגמ״י כתב שא״א אותו בעב״ע ולא בע״כ. וכתב רש״ל בתשובות סי׳ ל״ד דטעות גדול הוא דהרי בזמן המקדש היה י״ט בע״כ והיו מקריבין תודה. כתב בשיורי כנה״ג בקצת מקומות נוהגין כשאומרים מזמור שיר ליום השבת בי״ט מדלגין הפסוק מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להודות לה׳ כמ״ש הב״י בשם א״ח. אבל אין מוושאין לזה ואין לשנות דגם יו״ט נקרא שבת כדכתיב וקפרתם לכם ממחרת השבת וכ״כ הל״מ דגם ביו״ט אומרים הפסוק מזמור שיר ליום השבת. וכ״פ הפר״ח:

ביאור הלכה

מה שלא להתמיר מה. ומה שכתבתי עוד דאם החזן שאלו מותר להשיבו פשוט:

(טו) יש להפסיק בין כי לכל דיש פסיק בין כי כל לכן הכף דגושה. ובין העמים לאלילים. ובין שמים לעשה צריך ג״כ להפסיק שלא תבלע המ״ם: ז (טו) צריך לכוין. שעיקר (טז) מה שקבעו לומר תהלה לדוד בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב״ה שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן: (טז) פעם אחרת. עיין בח״א שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר. ואם לא זכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ״מ יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור: (יז) לעולם ועד. ובשם[א]האר״י כתבו שיש לומר ג״כ תרגום פסוק זה דהיינו שיש יאמר מקרא ואחד תרגום ושיש לומר פסוק כי גא קום פרעה שגם פרשה[ב] זו מעיקר שירה [ובשם הגר״א כתבו שלא לומר כי גא וגו׳] מי כמוכה (יז) תניינא הכף דגושה אבל מי כמוכה קמא וכן כל עצמותי תאמרנה ד׳ מי כמוך הכף רפויה. עם זו נאלה הגימל דגושה. ידמו כאבן הכף דגושה. יש להפסיק בין שמים ובין אדירים (יח) שהאדירים קלי על מנרים. ויאמר שירת הים (יט) בשמחה וידמה כדעתו כאלו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו: (יח) בשאומרים ב״ש. משמע בב״י דבשבת נכון ג״כ לעמוד כשאומרים הפסוק ד׳ מלך ד׳ מלך וגו׳ וכ״כ המ״א בשם בע״ה וכתב עוד בשם האר״י דכשהלבור היו אומרים ד׳ מלך וגו׳ היה עומד עמהן אף שהוא לא הגיע לשם: (יט) ויברך דוד. עד (כ) שיאמר אתה הוא ד׳ האלהים. האר״י ז״ל כשאמר ואתה מושל בכל נתן לדקה מעומד: ח (כ) במרוצה. שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות. וכתב ר״י חסיד מי שאינו מלובש היטב יתפלל בביתו בחורף בנחת [וש״ע מלקמן סימן נ״ב ואפשר דר״ל שמחמת הקור אינו יכול לכוין גם בתפלת י״ח כראוי]: ט (כא) בשבת ויו״ט. שאין תודה קריבה אז. יש מקומות שאומרים מזמור לתודה בר״ה ויוה״כ משום דכתיב בו הריעו לד׳ כל הארץ. ובמדינותינו אין המנהג לאומרו [פמ״ג]: (כב) משום חמץ. כי עם התודה היו צריכין להביא עשרה לחמי חמץ גם בע״פ לא היו יכולין להביא תודה שמא לא יוכלו לאכלו עד זמן איסור חמץ ולטרכו לשרפו ואסור לגרום לקדשים שיצאו לידי שריפה ומטעם זה ג״כ לא[ג] בעיו״כ מפני שממעטו זמן אכילתם ומביאם לידי פסול. ומטעם זה ג״כ הנוהג לומר בכל יום פרשת קרבנות השייכים ליחיד לא יאמר בעיו״כ דאין מביאין אותם בעיו״כ כמו תודה זולת פרשת עולה יכול לומר [פמ״ג בשם תבו״ש] ואומרים מזמור לתודה גם בעב״ע ובע״ב [אחרונים]. אין לדלג ביו״ט הפסוק מזמור שיר ליום השבת דגם יו״ט נקרא שבת [בה״ט]:

שער הציון

(טו) ט״ז[ב]: (טז) טור: (יז) מ״א וש״ל: (יח) פמ״ג: (יט) זוה״ק: (כ) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) לועתה א-להינו: ב) י״א: ג) תכ״ט: ד) מ״א: ה) חסר תיבה, אמרו: ו) צ״ל פסוק: ז) כמוכה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב לא מזכיר דין זה, ובסידור הביאו.

ו שם ז רמ״ע יוזה בשם הגאונים אבל דברכות ד׳ ח אל״ם בשם ר׳ נתן מ״ש שם

הלכות ברכות סימן נב

נב. דין מי ששהה לבוא לבהכ"נ עד ישתבח. ובו סעיף אחד:

א (א) אם בא לבהכ"נ ומצא צבור (ב) בסוף פסוקי (ג) [ג] דזמרה (ג) אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה. ואח"כ הללו את י"י מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה. ואח"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה: הגה ואם יש לו שהות (ד) יומר יאמר הודו לה' (ב) קראו (ה) עד והוא רמוס וילג עד והוא רמוס שקודם אשרי כי בחייס אינו רק פסוקים (ג) מלוקטים (הגהות מיימוני פ"ז מה' תפלה) ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר וק"ש וברכותיה ויתפלל עם הצבור [2]ואם אין שהות כ"כ ידלג גם מזמור הללו את י"י מן השמים: הגה אם עוד אין שהות לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד ושאבא (הרא"ש והר"י פרק אין עומדין): [2]ואם כבר התחילו הצבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג (ו) יקרא ק"ש (ד) וברכותיה עם הציבור (ז) ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של (ה) (ח) אחריהם: הגה (ט) * ומכל מקום יאמר

א הגה' מי' בשם ספר המרומה ב עוד בשם ר' שרונאלי ג עוד בשם ר' יונה בשם רשמיו

באר היטב

(א) דזמרה. המגיד הזהיר לבית יוסף לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הליעורות. סידור האר"י. והרבה אנשי מעשה נוהגים להתפלל כסדר מעשה זה אפי' אם אחרו לבוא לבהכ"נ. אבל בתשובת חכם צבי סי' ל"ו כתב שמה שכתב בספר הזהר שיש להתפלל על הסדר היינו כשאינו מתפלל עם הציבור אבל אם איחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהציבור מתפללין כ"ע מודו דילג כדי להתפלל עם הציבור ע"ש. וכ"פ הפר"מ בסי' נו"ן ע"ש: (ב) קראו. נקוט כלל זה בידך. דכל הללויה הם קודמין להודו לה' קראו. דהיינו אם אין שהות להתפלל הללויה והודו לה' קראו תדחה הודו לה' קראו מפני הללויה. דעיקר פסוקי דזמרה הם מתחלה לדוד עד כתמי"ה. וענין דוד ג"כ קודם להודו לה' קראו אבל לא קודם הללויה. עמ"ש:

(ג) מלוקטים. ובספר ל"מ פרק אין עומדין האריך בזה והעלה דאם יש שהות יאמר גם מזמור לתודה ע"ש: (ד) וברכותיה. ואם בא סמוך לק"ש אם יוכל להתחיל מיוצר שיגיע להתפלל י"מ עם הציבור יעשה דעיקר קפידא שיתפלל י"מ עם הציבור הגהות י"נ מ"א: (ה) אחריהם. דהיינו

משנה ברורה

א (א) אם בא. אבל לכתחלה ראוי לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שלא יצטרך לדלג (ב) כי כתבו הספרים שהמגיד הזהיר לבית יוסף לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הליעורות והרבה אנשי מעשה נוהגים להתפלל כסדר מעשה זה אפילו אם אחרו לבוא לבהכ"נ אבל בתשובת חכם צבי סימן ל"ו כתב שמה שכתב בספר הזהר שיש להתפלל על הסדר היינו כשאינו מתפלל עם הצבור אבל אם איחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהצבור מתפללין כו"ע מודו דילג כדי להתפלל בצבור וכ"פ הפר"מ בסימן נו"ן ואפילו (ג) מי שאינו רגיל להתפלל עם הצבור בתמידות שאינו מעשים כ"כ מ"מ אם אירע לו איזה פעם שבא לבהכ"נ ומצא להצבור בסוף פסוקי דזמרה יעשה כמו שכתב בשו"ע דעכ"פ יש לו לזכות בפעם זה להתפלל עם הצבור ועיין בשע"ת דדוקא אם יוכל לומר עכ"פ ב"ש ואשרי ושאבא ועיין מה שכתבנו לקמן בשם המשכנות יעקב: (ב) בסוף פסד"ז. ר"ל אחר שיגיע התפילין על ראשו יהיו עומדים הצבור בסוף פסוקי דזמרה ועיין בח"א שכתב דאם נתאחר לבוא יראה עכ"פ לומר קודם שיתחיל להתפלל ברכת ענט"ו ואלהי נשמה וברכת התורה [דאל"ה דעת הפר"מ באלהי נשמה שלא יאמר אחר התפלה כי יצא בברכת מחיה המתים ועיין בסוף הסימן מה שכתבנו בזה ובבה"ת יש דיעות בזה בסימן מ"ז ס"ח אם לא לומר מיד אחר התפלה עי"ש ונטילת ידים לא ניתקן רק קודם התפלה]: (ג) אומר וכו'. כדי שיהיה יוכל להתפלל עם הצבור כי התפלה עם הצבור רצויה ומקובלת לפני הקב"ה: (ד) יותר. ר"ל יותר מכדי שיעור האמירה מתהלה לדוד וכל הללויות עד כל הנשמה תהלל יה דהם קודמים מדינא לאמירת הודו שהם הם עיקר פסוקי דזמרה [מ"א והגר"א] וכתב המ"א עוד דאמירת ויברך דוד עד לשם תפארתך ג"כ קודם להודו לה' קראו אבל לא קודם הללויה: (ה) עד והוא רחום. כתב הח"א בשבא ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים ואם יש שהות יותר יאמר למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמים לשאר מזמורים [כדאיתא בזוהר] עוד כתב דבשבת מחויב לומר נשמת והיא נקראת [בספרים קי"ח] ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים ואם אין לו שהות כלל יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ונשמת ושאבא עי"ש: (ו) יקרא ק"ש וכו' ובתשובת משכנות יעקב האריך בזה והוכיח דברכת ב"ש ושאבא תקנה קדומה היא מימי התנאים וע"כ מוטב להתפלל בתחילה משידלג לגמרי ברכת ב"ש ושאבא. אך (ג) אם לא יצטרך לדלג לגמרי שיוכל לאמר ב"ש ואשרי ושאבא בעת שהחזן מאריך המלות מיוצר והלאה לכו"ע יעשה כן דעיקר קפידא הוא שיתפלל תפילת י"מ עם הצבור בלחש אך פשוט דכ"ז הוא בתנאי דעי"ז לא יחסר מלות קריאת שמע כדין המבואר לקמן בסימן ס"א דלא דחינן מלקיים המצוה בתקונה בשביל תפלה בצבור: (ז) ויתפלל עמהם. אבל אם לא יגיע לתפלת צבור ש"ע אפילו אם יתחיל מיוצר אור לא יתחיל כלל לכו"ע רק יתפלל כסדר בלא הצבור ולא יתפלל הש"ע לבד עם הצבור דסמיכת גאולה לתפלה בשחרית עדיף מתפלה בצבור [ב"י וד"מ בסי' רל"ו]: (ח) אחריהם. דהיינו ב"ש ושאבא כי לא נתקנו לרוב הפוסקים כ"א קודם התפלה: (ט) ומ"מ יאמר. ר"ל (ד) שמחויב לאמרם אחר התפלה אם לא אמרן קודם התפלה. ועיין לעיל בסימן מ"ז ס"ח לענין ברכת התורה ובמ"ב שם בבקי"ז מה שכתבנו בשם א"ר ועיין בפרי חדש שכתב דגם ברכת אלהי נשמה לא יאמר אחר התפלה שכבר יצא בברכת מחיה המתים" ועיין בפמ"ג שכתב דמדברי הרמ"א לא משמע כן וכן בספר מאמר מרדכי חולק עליו וכן בשע"ת בסי' ו' כתב דמסתבר דלא יצא וכן משמע מביאור הגר"א בסימן זה ועיין בבה"ל. ומ"מ יותר טוב לכתחלה לצאת אליבא דכו"ע דהיינו שאם התחיל

שערי תשובה

[ג] דזמרה. עבה"ט וכש"ל כתב בשם מ"מ דאין חילוק בזה דאפילו מי שאינו רגיל להתפלל בתמידות עם הצבור שאינו משכים כ"כ מ"מ אם אירע לו איזה פעם שבא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פד"ז יעשה כמ"ש בש"ע דעכ"פ יש לו לזכות בפעם זה כו'. ובספר יוסף אומץ כתב על דברי הש"ע שמי שאינו מרגל להשכים לתפלה ואם יתפלל בצ"ל אז על הרוב לא יוכל לומר הזמירות הקבועים קודם תפלה ויפסיד ברכת ב"ש ושאבא אז אין לו לשנות מנהג שנהגו חכמים בברכות ובש"ל כתב דהו"א לא קאמר אלא בבה"ג שעל הרוב כו' וגם שלא הקפיד רק על ברכת ב"ש ושאבא דהיינו שהוא מתאחר עד שיצטרך להתחיל יוצר אור שמפסיד הברכות לגמרי אבל מי שיכול לומר הברכות עם קצת זמירות יש לו לעשות כהש"ע וכמ"ש הח"ל ז"ל ע"ש. ואמנם כ"ז מירי בתתאחר אבל מי שדרכו להתפלל בתמון ובכוונה ואף שבא בתחלת התפלה אין יכול להתפלל בשוה לא יועיל להתפלל עמהם יחד כיון שהוא מתנהל לאט ובמתון ואם יתפלל עמהם בשוה יפסיד הכוונה

ביאור הלכה

* ומ"מ יאמר וכו'. עיין במ"ב מה שכתבנו שהמ"מ חולק על הפר"מ הגם דבשע"ת לעיל בסימן ו' בשם הש"ך כתב דהמ"מ רק מפקפק עליו המעיין ט יראה דלא כן הוא ולא נהש"ך זה מתה שכתב שם המ"מ בסוף שמכל מקום פעם

שער הציון

(א) בתר היטב: (ב) מאמר מרדכי: (ג) פשוט: (ד) הגר"א:

הגהות ותיקונים: א) המתים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סי' רפ"א ס"ב כותב על נשמת ושאר ההוספות: ומ"מ אין כל זה חובה אלא רשות ואם רצה אינו אומר כלל מלבד לאל אשר שבת וכו'. ב) בשו"ע הרב סעיף א' כתב ואם כבר התחילו הציבור יוצר ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם, ואח"כ, י"א שצריך לקרות כל הפסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ולאחריהם, וי"א, שאין צריך כל עיקר וכו' ולענין הלכה יש לו לקרותם אחר התפלה כדי לחוש לסברא הראשונה אבל לא יברך לא ברוך שאמר ולא ישתבח. ג) ובשו"ע הרב בסעיף א' כתב וטוב לחוש לדבריו לכתחילה לברך אותה קודם התפלה עכ"ל, ומדבריו משמע שזה רק לכתחלה אבל בדיעבד יכול לברך אותה אחר התפלה.

(י) * כל (ו) [ב] הברכות שמתוויב לברך בנקר (כל בו וב"י בשם מהרי"ל כמו שנתבאר סימן מ"ו ומ"ז):

נג דין הראוי לירד לפני התיבה . ובו כ"ו סעיפים

א אאומר (א) ש"ץ ישתבח (ל) [ל] מעומד: **ב** (ב) * באין לומר ישתבח (ג) אא"כ (ד) * אמר ברוך שאמר

שערי תשובה

מותר לו להתפלל על הסדר. וירלה לכוין בברכו וקדושה יאמר עמהם בין הפרקים ולא יעמוד בתפלת הפרק. וכל לבטות דורש ה': [ב] הברכות. עבה"ע ועיין לעיל סי' ו"ל ו"ל על דברי הפר"ח אלו:

[ל] מעומד. עבה"ט. ומ"ש עיין ט"ז משמע דעתו דהב"ח דיחיד אין צריך לעמוד רק הש"ץ מפני ההפסק ודברי הט"ז הם מחוסרים ביאור ומבוארים היטב בד אפרים. ועיין בש"ץ שהרב ז"ל כתב שאין לעמוד שקודו מיושב כנודע. ומ"ש שיאמר הט"ו שבחים בנשימה אחת ובש"ל כתב דלא משמע כן בזוהר פרשת תרומה אלא בתפסיק בדבור דוקא הדברים אמורים. וגם כתב שראה מרושלים ספר הכוונות

ביאור הלכה

אחת אירע לו שלא היה יכול לברך הברכות קודם התפלה ונזהר עכ"פ לברך ל"ג ובה"ת כדי לצאת מחשש הפר"ח ג"כ אבל באמת אינו מחוב בזה כלל מדבריו הרשב"ם דבודאי יותר טוב לעשות ככה לכתחלה אבל לא שיהיה עיכובא דיעבד. והש"ם לעיל שלא חלק ג"כ לגמרי למעשה על הפר"ח נראה דסמך על הש"ך שכתב שהמ"ש החולק ג"כ לא מלאו לבו לחלוק למעשה. ואני אומר בענין זה ג"כ דמי שירלה לסמוך בדיעבד על הפר"ח אין למחות בידו ואחר בהם"ל והלה"ח העתיקו דבריו אבל מי שירלה לברך ולסמוך על כל הני רבוותא שבחנו ג"כ לא הפסיד. והרולה לצאת ידי"ש נ"ל שיעיים מעט ליתן ביום ואז כשיתעורר משנתו יברך אלקי נשמה דהא הב"י בסימן רל"ל כתב דהאגור בשם ר' יהודה משפירא כתב דהעיטור משנתו של שינת היום צריך לברך אלקי נשמה וכ"כ בשיבולי לקט בשם רבינו שמחה והר"ר אמיגדור כהן וכ"כ בספר התניא רק שהב"י סיים שם ע"ז ולא נהגו כן ח"כ בכאן יש לעשות כן לכו"ע. וכ"כ בספר מורת אמיגדור: ודע עוד דהפמ"ג נתן עצה זו המוחכרת במ"ב לענין ברכת התורה אם שכח והתחיל בברכת ק"ש ולא אמר עדיין בה"ת יכוין בפירוש באהבה רבה שלא לצאת בזה ידי המצוה של בה"ת ואז לא נפטר בה"ת לכו"ע. ולענ"ד נע"ג בזה לפי מה שכתב המאמר מרדכי דלכן אמרו בגמרא שכבר נפטר באהבה רבה לפי שאה"ר גופא היא בה"ת ובאמת שכדבריו מוכח בירושלמי פ"א דברכות שקורא שם לאהבה רבה בה"ת כי ק"ש נמי תורה היא א"כ אין יוכל לחלוק*) הכונה לשיטה דהיינו לענין ק"ש יכוין שהברכה זו תהי' בשם ברכה עליה [כי הגם דאין הברכות מעכבות מ"מ לכתחלה בשבילה ניתקן] ולענין שאר דברי תורה יכוין שהברכה זו קודאה ע"מ שלא לצאת בה ברכת התורה ועיין לעיל מה שכתבתי בסימן מ"ז בביאור הלכה בשם תר"י לענין זה שלכאורה ממנו ראיה לפמ"ג וצ"ע למעשה. ולענ"ד נראה דיותר טוב אם שכח ברכת התורה והתחיל ברכת ק"ש שיכוין בפירוש בברכת אה"ר לפטור בזה בה"ת וירלה ללמוד אחר התפלה דיתחשב ליה אה"ר במקום בה"ת לכו"ע וכמו שכתוב בסימן מ"ז ע"י"ש במ"ב פ"ק ט"ז ובעלה זו יצא ג"כ נקי לגמרי מחשש ברכה שאינה צריכה: * כל הברכות. עיין במ"ב במה שכתבנו בשם הפוסקים לענין זמן הברכות. והנה בדה"ח הל' אונן דין ד' משמע מיניה דלהמ"ל בסי' ע"ל סק"ל ברכת השחר לכל אדם אינו רק עד ד' שעות על היום דומיא דזמן ברכת ק"ש עבד בה"ת [אם לא נפטרה ע"י אהבה רבה] והשלחן ערוכות שלא עשני גוי ועבד ואמה דאינו זמנן כל היום וזה אינו דהמ"ל לא קאמר רק במי שהיה אונן בעיקר זמן חיובו בנוקר שהיה אז פטור לכך פטור אחר ד' שעות אבל במי שבתחלת זמן חיובא היה חייב בודאי חייב אפילו אחר ד' שעות כן משמע מלשונו בהדיא וכן משמע בלבושי

שרד הש"ך חכמת אדם ובספר שולחן שלמה וכן כתב בהדיא בספר מחנים השקל ויוכל להיות שבכל אדם דעת המ"ל בהגר"א ונהר שלום ומאמ"ר שזמנו בדיעבד כל היום אבל עד אינו עכ"פ מוכח בהדיא מלשונו דלא הפסיק הברכות ויוכל להיות שגם הדה"ח לא קאי שם רק במי שבתחלת חיובא היה פטור ואף דגם בזה פליגי הגה"ח והמאמר מרדכי על המ"א מ"מ בשע"מ ובדגמ"ר החזיקו דבריו להלכה אבל א"כ קיצר הדה"ח מאוד בלשונו היוצא מכל זה דעד אינו בודאי אין לחוש להפסידו הברכות עצור זה ואפילו לאחר אינו יש לסמוך בדיעבד להקל כי לא מצאתי לאחד מן הפוסקים שיתן זמן לברכות לפי מה דהיתיגין היום בהפוסקים דעל מנהג העולם הוא מנהג . אחר כותבי כל אלה מצאתי לתשובת הרשב"א (והובאה בסימן ד' בב"י ד"ה ומשמע מדברי הרא"ש וכו') ומשמע שם לכאורה מלשונו דעיקר ברכות השחר ניתקנו בנוקר ובשביל זה תקנו ג"כ לגמולת ידיס בנוקר דוקא עי"ש ע"כ נראה דלכתחלה בודאי יש להמתיר לברך אותם בנקר ממן תפילה ובדיעבד יש לסמוך על הגדולים הנ"ל עכ"פ עד אינו כי תפלה גופה מיוחה בעצם עד אינו כדלקמן בסימן פ"ט א"א ע"ש ומי שמברך אותם אח"כ בדיעבד אין למחות בידו וכנ"ל:

* אין לומר ישתבח אא"כ וכו'. עיין בבה"ט בסק"ב במה שכתב במי שבא בעת ישתבח ולא העתקתיו לדינא כי לפי מה שהוכיח בתשובת משכנות יעקב בכמה ראיות דאין לדלג בשום גווני ברכת ק"ש ושאמר והכאתיו במ"ב בסימן נ"ב ס"ק ו' א"ש ממילא אחדא ליה דין זה: * אמר ב"ש. ובדיעבד מי שדילג ברכת ק"ש ונזכר אחר שכבר אמר פסוקי דזמרה ולא יוכל עוד לברך ב"ש כי היא ניתקנה קודם פסוקי דזמרה דוקא וכבר יצא ידי חובתו באמירתן מ"מ יאמר ישתבח דאינו מי שלא

שער הציון

(ל) מוכח מב"י: (ב) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) לחלק: ב) ס"ז:

א עוד וקבלת מר' פ"ז מה"ת והכל בו סי' כ"ז ב מהרי"ן מביב ומהרי"ל

באר היטב

ברוך שאמר וישתבח: (ו) הברכות. לאחר התפלה. וכתב הפר"ח ומסתברא לי דכל הברכות יוכל לברך חוץ מברכת המחזיר נשמות וכו' שכבר יצא בברכת מחיה המתים כמש"ל סימן מ"ו ס"ק ג':

(ל) מעומד. משמע דיחיד ל"ל לעמוד. וה"ה בשבת שהחזן מנגן בא"י ל"ל היחיד לעמוד כשאומר ישתבח ב"ח. אבל בס"ם נ"ל משמע דצריך לעמוד ע' ט"ז. כל הט"ו שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה וכו' עד מעתה יאמר בנשימה א'. של"ה מ"ז ואינם אלא י"ג שבחין. יד אהרן

משנה ברורה

כבר להתפלל ושכח מקודם ברכת א"ל יכוין בפירוש בברכת וגאמן אתה שאינו רוצה לפטור בזה ברכת א"ל ואז לבו"ע יברכנה אחר התפלה דהי דברכות א"ל כונה לצאת מ"מ היכא דמכוין בפירוש שלא לצאת שפיר דמי עי"ש עוד [פמ"ג] ועיין בבה"ל שבתבנו דאם שכח ברכת התורה והתחיל ברכת ק"ש יכוין בפירוש בברכת אהבה רבה לפטור ברכת התורה וירלה ללמוד תיכף לאחר התפלה ויצא בזה אלינא דבו"ע: (י) כל הברכות. ועיין בספר מאמר מרדכי ובספר נהר שלום דזמן כל הברכות הוא כל היום בדיעבד וכן כתב בספר מעשה רב להגר"א ז"ל והוסיף שם עוד יותר דאפילו בלילה עד שעת השינה הוא חיובן אם שכח לאומרן קודם וז"ל דאם מוטעמו שינה לבו"ע לא יכול חו לברך ברכת המעבדר שינה [דוגמת בהמ"ז בסימן קפ"ד ס"ה עי"ש] ומ"מ לכתחלה צריך ליזהר שלא לאחר הברכות יותר מד' שעות על היום אך בדיעבד עכ"פ יכול לברך אותם עד חצות כי כן מוכח מהרבה אחרונים שלא הפסיק הברכות אחר ד' שעות והמקיל לסמוך בדיעבד על הגדולים הנ"ל ולברך אותם אחר חצות אין למחות בידו ועיין בבה"ל:

א (א) שליח צבור וכו'. כדי שיסמוך לו הקדיש מיד ולא יצטרך להפסיק ביניהן בהעמידה לפני התיבה אבל בסימן נ"א ס"ו בהג"ה משמע דאפילו מי שמתפלל בחידי צריך ג"כ לעמוד בחמירא ישתבח ועיין בחליהו רבא שתירץ דהתם ממנהגא והכא מדינא וכן כתב הגר"א וכן כתב בעצ"ז דנוהגים אנשי מעשה לעמוד כשאומרים ישתבח בין בשבת בין בחול ואפילו בחידי. כל הט"ו שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה עד מעתה יחבר מאד אלא להפסיק ביניהן והמפסיק עונשו גדול אבל א"ל שיהיה בנשימה אחת [ח"א בשם הגר"א וכן כתב הגרי"ע וכן משמע בזוהר תרומה דלא כשל"ה]: **ב** (ב) אין לומר. בין (א) ש"ץ ובין אדם אחר: (ג) אא"כ. דישתבח (ד) היא הברכה אחרונה שיתקנה לומר לאחר פסד"ז ומתחלת אלא ברוך כי היא סמוכה לברכת ב"ש ע"כ אין לומר אותה אלא ב"ש ולא כטועין שכשהם בדרך או אחר שעת הדחק מתחילין מישתבח שמברכין עי"ז ברכה לבטלה: (ד) אמר ב"ש. ע"כ אבל אז

* וקצת פסוקי (ג) דזמרה: ג (ה) * [1]אין לברך על עטיפת (ו) ציצית בין פסוקי דזמרה (ג) [ב] לישתבח אלא (ז) בין ישתבח ליוצר (וע"ל סי' נ"ד סעיף ג): הגה (ח) מיהו הש"ל אם לא היה לו טלית תחלה יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק (כל בו סי' ה) וכן אם אין מנין בבהכ"נ (ט) ימתין (ד) [ג] הש"ל עם ישתבח (ה) (י) וישתוק עד שיבא מנין ויאמר (יא) ישתבח וקדיש (מהרי"ל): ד [2]ש"ץ (יב) צריך שיהיה (ו) [ד] (יג) הגון ואיזהו הגון שיהא ריקן (יד) מעבירות (טו) ושלא

ג כ"י ד תפנית ע"ז

באר היטב

ועיין בספר משנת חסידים דף ס"ה ע"ח. וכן הוא בכוונות: (ב) דזמרה. דהוא ברכה אחרונה על פסוקי דזמרה. ולא כטועין שמתחילין מישתבח שמברכין ברכה לבטלה. מי שבא לבהכ"נ בשעה שהש"ץ מתחיל ישתבח ואם יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד לא יוכל להתפלל עם הציבור. וישתבח לבדו ג"כ אין לאומרה. טוב הוא שישתוק וישמע ישתבח מהש"ץ ויענה אמן ויתפלל אז עם הציבור. מט"מ ע"ת מ"ח: (ג) לישתבח. עי' בתשובת גינת ורדים חלק א"ח כלל א' סי' נ"ח. ובשיורי כנה"ג. ובתשובת מטה יוסף מ"ב סי' נ"ח. מי שהולך לנקביו בתוך פסוקי דזמרה והלך ועשה צרכיו וחזר יטול ידיו וברך ומניח ציצית ותפילין וברך עליהם. גינת ורדים חלק א"ח כלל א' סי' נ"ח נ"ב ע"ב. ולפי מ"ש לעיל בסי' כ"ה ס"ק ט"ז בשם המ"א משמע דא"ל לברך וע"ל סי' ח' סעיף י"ד. חטורה שמומרים תהלים בבהכ"נ ואירע שלא היה להם מנין קודם ברוך שאמר. אסור לומר קדיש בתוך פסוקי דזמרה. ת' פני יהושע חלק א"ח סי' ה'. וע"ל סי' נ"א ס"ק ג' מש"ש בשם מקור ברוך: (ד) הש"ץ. אבל היחיד יאמר ישתבח מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה קודם הש"ץ יאמר ישתבח מיד. מ"א: (ה) וישתוק. פי' שלא יפסיק בדיבור. ויוכל להמתין אלי שעה עם ישתבח. מהר"ם מינץ. וכתב מ"א נ"ל דאפי' שהה מחמת אונס כדי לגמור כולה א"ל לחזור לראש: (ו) הגון. כתב מהר"ם מינץ בגדי ש"ל לריכים שיהיו נקיים בלי לכלוך ורבב ובגדיו יהיו ארוכים שלא יראו רגליו ויכנס לבהכ"נ לתשון ויצא אחרון ע"ש סי' פ"א. ולא

שערי תשובה

כמ"ש ממהרש"ו ז"ל דל"ל בסיום הברכה מלך אל מי העולמים ואין לומר וכן ישתבח כו' רק בשבת ע"ש: [ב] לישתבח. עבה"ט ומ"ש בשם גו"ר ומ"ש שבסי' כ"ה לא משמע כן עיין מ"ש שם מה. ומ"ש בשם שו"ת פ"ש עיין לעיל סימן נ"א הדברים בטעמם: [ג] הש"ץ. עבה"ט לענ"ד ל"ע שגרלה דגם היחיד שגרך לשמוע הקדיש ולענות אחריו דשומע כעונה אין לו להפסיק ג"כ בין ישתבח לעניית הקדיש ועיין מ"ש בדד אפרים בע"ז ס"ק א' ועיין לקמן סימן נ"ד דאם הפסיקו לאיזה צורך מצוה קודם הקדיש כשחוזרין להתפלל יאמר הש"ץ איזה פסוקים מפסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם ע"ש. וכתב בשכנה"ג בשם מ"מ שהאומר ישתבח בלא קריאת פסוקי דזמרה אינו אלא טועה ועיין לקמן: [ד] הגון. עבה"ט. וכתב אא"ז בבכ"ש דף קכ"ז על מ"ש חז"ל נתנה עלי בקולה זה ש"ץ שאינו הגון לפי שהש"ץ בא לעורר מדת הרחמים ושאינו הגון מהפך למדה"ד שהוא מקטרג דוקבא ולכן נקט נתנה כי לשון נקבה וע"ש שהאריך בחוכחת מוסר והמלוץ ע"ז פסוק קול יהורב בחלון מורב כסף עד"מ בשולא לאחזו מנהה פירות יפיס כו' ודפח"ם וכבר האריכו בזה

משנה ברורה

יראייה שהתאחרו לבוא לבהכ"נ עד קרוב לברכו ומוכרחים לעמוד עכ"פ לומר ישתבח לפני התיבה כי אסור להפסיק בין ישתבח לקדיש יראו עכ"פ לומר מתחלה לעצמם ב"ש ואשרי וכן החזן בשבת שהתאחר לבוא עד קרוב לברכו יראה עכ"פ לומר מתחלה לעצמו ב"ש ואשרי ונשמת וכו"ל בסימן נ"ב במ"ב סק"ה: ג (ה) אין לברך. אפילו (ג) אם לא היה לו טלית עד עתה ואף שהוא בין הפרקים מ"מ כיון שהברכה קלי על פסוקי דזמרה אין ראוי שיהא הפסק בינם לבין ברכה אחרונה דידהו דהברכה ראויה להיות[a] סמוך להמצוה אבל (ד) מקודם לזה בפסוקי דזמרה עכ"פ בין הפרקים יניח הטלית וברך ומכ"ש לענין תפילין דמותר לברך עליהן בין הפרקים ובפרט אם (ה) הוא ברבים ומתבייש ליטב בלי טלית ותפילין: (ו) ציצית. וה"ה לענין תפילין. מ"ר: (ז) בין ישתבח ליוצר. כ"ז הוא דוקא אם לא היה לו מקודם דאל"ה גם זה אסור וזהו שלשון רמ"א ועיין לקמן וכו': (ח) מיהו הש"ץ וכו'. דגמלי (ו) הוא לציבור להמתין עליו בין ישתבח לקדיש וגם הקדיש קלי על ישתבח ע"כ יתעטף מיכף בטלית (ז) וה"ה בתפילין (ח) וברך אך אם לא הביאו לו הטלית עד לאחר שגמר ישתבח קודם שאמר הקדיש (ט) יכול להניח אם ולברך והקהל ימתינו הוא"ל וא"א בלא"ה וכמו שיתבאר לקמן בסוף סימן נ"ד בהג"ה עי"ש: (ט) ימתין הש"ץ. כדי שיהיה יוכל להסמיך לו אח"כ הקדיש מיד אבל (י) היחיד יאמר ישתבח מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה קודם הש"ץ יאמר ישתבח מיד: (י) וישתוק. פי' שלא (יא) יפסיק בדיבור אלי שעה עם ישתבח ואפילו שהא מחמת אונס כדי לגמור כולה א"ל לחזור לראש: (יא) ישתבח וקדיש. ובדיעבד אם (יב) גמר ג"כ ברכת ישתבח ואח"כ בא אינו יאמרו עכ"פ שלשה פסוקים מפסוקי דזמרה ויוכל הש"ץ לומר קדיש כי בלא"ה אין לומר קדיש כיון שלא היו בעת אמירת קלא פסוקי דזמרה או ישתבח עכ"פ: ד (יב) צריך. דכתיב נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה ואחז"ל זה ש"ץ שאינו הגון. והספרים האריכו מאד בגודל גנות הממנים ש"ץ שאינו הגון כי מונעים עי"ז טוב מישראל: (יג) הגון. וראוי (יג) שיהיו בגדי ש"ץ ארוכים שלא יראו רגליו ויכנס לבהכ"נ לתשון ויצא אחרון. ולא יהיה טפש וסכל אלא שיהיה יוכל לדבר בעיסקי הקהל כפי מה שצריך.[b] טוב להדר אחר ש"ץ לדיק בן לדיק כי אינו דומה תפלת לדיק בן לדיק לתפלת לדיק בן רשע ומה שכתב הרא"ש שאין מעלת הש"ץ תלוי ביחוס משפחה דאפילו אם הוא ממשפחה טובה ולדיק טוב לקרב מזרע רחוקים ר"ל ג"כ רק שאינו מיוחס אבל מ"מ אין אביו רשע [אחרונים] אין מומין פוסלין אלא בכהנים ולא בש"ץ ואדרבה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה ויש (יד) ממחירין בזה[c] לכתחלה היבא דאיכא (טו) ראוי והגון כיולא בו ועיין לקמן בס"ק מ"א לענין קומא מה שכתבנו שם: (יד) מעבירות. העובר על השבועה אין ביבו ריקם ואע"פ שעדיין לא העידו עליו מ"מ יש לחוש לקול להושיב ב"ד על ככה ואפילו אם לא עבר רק על שבועת מעוי דלהבא מ"מ אין ראוי למנותו לש"ץ ע"ש [א"ר] וכתב שם עוד בשם משפט לדק דמי שהוא פסול ממחת עבירה פסול להיות ש"ץ אפילו באקראי וכתב הפמ"ג דהיינו דוקא בשלא עשה תשובה: (טו) ושלא יצא כו'. דוקא למנותו לכתחלה אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש"ץ אין

ביאור הלכה

שלא בירך קודם האכילה לא יברך אח"כ [מפמ"ג] ופשוט דה"ה בברכות שלפניה ושלאחריה דהלל: * וקצת פסוקי דזמרה. כתב בעקרי דינים בשם גינת ורדים מי שמוכרח לצאת לנקביו קודם ישתבח נכון אח"כ לחזור עוד הפעם עכ"פ תחלה לדוד קודם ישתבח כדי שיהיה להברכה על מה לחול: * אין לברך. עיין במ"ב בשה שכ' לענין בין הפרקים הוא מחידושי רע"א בשם הלבוש ואף שלבושו כתב דל"ע לדינא וכן בא"א כתב דטלית ציצתו כלי ברכה עד לאחר ישתבח שימשמש בו וברך עיין בספר ברכי יוסף וכן בספר מגן גבורים שהסכימו כן לדינא כי מלאו תשובה מפורשת להרמב"ם בענין זה א"כ לפ"ז פשוט דכ"ש ברכת[2] אלסר יצר דמותר לברך בין הפרקים עכ"פ ועיין בא"א שמסתפק בזה ע"כ מי שהולך לנקביו באמצע הפרק של

שער הציון

(ג) דאל"ה אף בין ישתבח ליוצר אסור כדמוכח בב"י: (ד) חידושי רע"א בשם הלבוש ועיין בבה"ל: (ה) א"ע לקמן בסימן ס"ו: (ו) לבוש: (ז) א"ר: (ח) ד"מ: (ט) מ"א בסימן נ"ד ופמ"ג: (י) מ"א: (יא) מ"א: (יב) דה"מ: (יג) מחרונים: (יד) מ"א והוא סוגר כתשובת מו"ר לענין קומא. אך בחו"י לא נזכר שם רק לענין ימים נוראים: (טו) פשוט כי פסול לא אינו אלא בשם הגרא"ש בס דגם הגרא לדוכן כהרים בע"מ ע"ש:

הערות והארות: 1) עיין במ"ב סימן נ"ה סק"ב לענין לומר קדיש כשלא היה מנין בפסוקי דזמרה: 2) עיין לעיל סי' נ"א מ"ב סק"ח לענין ברכת אשר יצר:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ג' כתב: לא יברך על עטיפת ציצית (ולכאורה ה"ה לענין תפילין, ראה קצוה"ש סי' י"ח ס"ו) בין פסוקי דזמרה לישתבח ואין צ"ל באמצע פסוקי דזמרה וכו'. ב) בשו"ע הרב בסעיף ז' כתב: וטוב לחזור אחר ש"צ בן צדיק וכו'. ויש אומרים שצדיק בן רשע תפלתו על הצבור יותר נשמעה מתפלת בן צדיק לפי שמתוך שאין לו זכות אבות הוא שפל רוח בתפלתו שאין בוטח בתפלתו על מעשה אבותיו כמו בן צדיק, כי אם על חסדו של הקב"ה, ולענין מעשה, הכל לפי ענין שפלות רוח של זה וצדקת אבותיו של זה. ג) ובשו"ע הרב סעיף ח' כתב ואעפ"כ יש ליזהר במומין הגלוים משום הקריבהו נא לפחתך.

ה טור
ו מולין כ"ד

יצא עליו שם רע אפילו (ז) (טז) בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה (יז) לעם ויש לו נעימה וקולו ערב (יח) ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים: ה "אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים: הגה ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו וכן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים הקטן (יט) הוא קודם (מרדכי פפ"ק דמולין) מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג הנפש בשגגה ומזד בתשובה (כ) מותר להיות ש"ל אבל אם (כא) עשה במזיד לא (כב) * דמ"מ יצא עליו שם רע קודם (מ) התשובה (תשובת מ"ז ;)במסכת ברכות): ו * ;אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד

*) ל"ל בהלכות

באר היטב

יהא טפש וסכל אלא שיהא יוכל לדבר בעסקי הקהל כפי שצריך. רש"ל: (ז) בילדותו. בתשובת הרא"ש סי' פ"ו) דבש"ך דעלמא שאינו ש"ל בתענית א"ל שיהא פרקו נאה אלא כל שעכשיו יש לו מעשים טובים אע"פ שבילדותו יצא עליו שם רע ואפי' עבד עבודת כוכבים כיון ששב בתשובה ראוי להיות ש"ך קטן וכ"כ הרש"ך מ"ב סימן ק"ז. והר"א ששון סי' קנ"ז. ומהרש"ל בתשובה סי' כ' הסכים ג"כ דדוקא בתעניות ובמעמדות אבל בשאר ימים אפי' בקבע כל שאינו רשע ושהוא מרוצה לעם וקולו ערב ורגיל לקרות ממנין לש"ך. וכן העלה להלכה המחבר יד אהרן דלש"ך דעלמא לא בעינן פרקו נאה וכל שראינו ששב בתשובה ראוי קרינן ביה וכ"פ רוב האחרונים. וע' הר"ש הלוי ר"ד סימן כ"ח. וכך העלה הע"ת. ומסיים וי"ל דאם גחכרן הציבור תענית אע"פ שאין עכשיו תענית ציבור מ"מ לא יתפלל ש"ך כזה וק"ו בר"ה וביום"כ ע"ש. עוד העלה הע"ת דגם המחבר לא התמיר במה שפסק שלא יצא עליו שם רע בילדותו היינו שלא למנותו לכתחלה אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש"ך אין לנו להתמיר וכ"כ המ"א. ובתשובת הרא"ש מ"ב סי' מ"א ועיין סעיף כ"ה. וכתב עוד שם דאם יצא עליו שם רע עתה והוא קלא דלא פסק אפי' יחיד יוכל למחות להעבירו. וכל שכבר העבירוהו ועמד כך ימים ושנים בהסכמת הקהל ורוצים למנותו הוי עכשיו כתחלת קבלה ואפי'

ביאור הלכה

פסוקי דזמרה והלך ועשה לרבים נוטל ידיו ויגמור הפרק של פסד"ז ויברך אשר יצר וינים הטלית ולא יברך עליו וכמו שנתבאר בסימן ח' סי"ד ובמ"ב שם וינים התפילין ויברך עליהן דסימן שאינו רשאי לילך בבהכ"ס בתפילין אדמיא ליה הברכה דאשורה וכמו שנתבאר לעיל בסימן כ"ה במ"ב ס"ק מ"ז: * דמ"מ יצא עליו שם רע. עיין במ"ב במה שכתבתי בשם המ"א וא"ר בזה וקתמתי כדבריהם אף דיש עוד הרבה פוסקים דסובבין דדין שלא יצא עליו ש"ר הוא אפילו בכל השנה כדמשמע בבכה"ג ובוודאי מזה בביאור הגר"א מ"מ קתמתי כמותם משום דדין זה דהרמ"א דסובר דבפ"א שעובר אדם עבירה במזיד אף ששב מקרי שיצא עליו ש"ר ג"כ אינו מבורר דבכל הקשה עליו המ"א וכן משמע שסובר הגר"א בביאורו עיי"ש וכן משמע מתשובת מ"ז גופא להמעיין בו ודברי הרמ"א הוא דעת עצמו [ולפלא שהדפיסו בפנים בשם תשובת מ"ז מה שכתוב שם בהיפך לענין מזיד עיי"ש] או אולי מצא בזיה פוסק: * אין ממנין אלא מי וכו' אבל באקראי וכו'. עיין בה"ג בהלכות לרבי לבור ומזה נוצע דברי הרמב"ם פרק מ"א) מהלכות תפלה שמחלק בין פריסת שמע לירידת

מהעיר עם בע"ב שיהא בשב ואל תעשה ואפילו אם אומו האדם הוא מחותנו או קרוב שלו. ואם יש לו שוס קטן ואינה עם אחד מהקהל אז צריך להעמיד את הדבר לפני הרב או הקהל לפשר ולעשות ככל אשר נראה להם נכון ואם יש מסרון ומניעה מצד שכנגדו אז הוא נקי ומה יש לו לעשות: (יח) ורגיל לקרות. כדי שיהיו הפסוקים המעוברים בתוך התפלה סדורים בפיו גם אם אינו רגיל לקרות הוא בכלל מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה [לא"ר]. כתב בפמ"ג בסימן תקפ"א ס"א איתא דבר"ה ויום"כ שיהא נשוי וכן שלשים ומשמע בשאר ימות השנה אפילו אינו נשוי מ"מ נ"ל דנשוי (יט) קודם לבחור ואפילו אם נתמלא זקנו: ה (יט) הוא קודם. אפילו להיות ש"ך (כ) קטוע כל שהוא י"ג שנה והיא שתי שערות: (כ) מותר להיות. דלא מיקרי אין פרקו נאה אלא דוקא שהיה מועד לעשות דברים שאינן מהוגנים אבל מי שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט ה"ז לדיק גמור לכל דבריו ומותר למנותו (כא) לכתחלה לש"ך: (כא) עשה במזיד. לא דוקא הרג דה"ה שאר עבירות וכדלעיל בסעיף ד' דבעינן שלא יצא עליו שם רע אפילו מילדותו וכ"כ בכל בו בפירוש [לא"ר]: (כב) דמ"מ יצא וכו'. עיין במ"א שהיא בשם הרבה פוסקים דאפילו במזיד כל ששב שרי להיות ש"ך קטוע דדוקא לענין מ"ל מתמרינן שלא יצא עליו ש"ר אפילו מילדותו אבל להיות ש"ך קטוע לשאר ימות השנה מותר למנותו אפילו בכתחלה כל ששב בתשובה וזה היא הפמ"ג בשם א"ר להלכה וכתב בא"ר דבימים נוראים עכ"פ יש להתמיר לדון דין[ב] תעניות דבאמת אפילו בשאר ימות השנה יש בזה הרבה דיעות בין הפוסקים עיין בבה"ג ובביאור הגר"א וכ"ז היינו שלא למנותו לכתחלה אבל אין מסלקין אותו לגו"ע אם שב בתשובה. ש"ך שהוציא פעמים רבות טריפה מת"י (כב) מסלקין אותו מש"ך דשוב דייניין ליה

שער הציון

(טז) מ"ר: (יז) מ"א: (יח) הוא בא"ר: (יט) וי"ל דוקא אם הנשוי הוא ג"כ בתחלה זקנו בזה הוא דינא דגמרא ולדעת הרבה פוסקים ראשונים אפילו באקראי אינו יכול לירד: (כ) פמ"ג ולבוש בס"ז: (כא) מוכח מכמה אחרונים וכן איתא בא"ז: (כב) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) הי"א: ב) כדין: ג) כתב:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ו' כתב: אבל אם עשה במזיד (פעמים רבות) אע"פ שאח"כ עשה תשובה גמורה אין ממנין אותו ש"ץ וכו' ועיין בהרב. ב) בשו"ע הרב בסעיף ו' כתב: ש"ץ שיצא פעמים רבות טריפה מתחת ידו מסלקים אותו מש"ץ, ואין מחזירין אותו אפילו לאחר שיעשה תשובה [ודלא כהפמ"ג, ודלא כהמשנ"ב שכתב דאם עשה תשובה מחזירים אותו].

(ט) (כג) הציבור * [1]אבל (כד) באקראי (כה) משהביא (י) [ה] שתי שערות * יוכל לירד לפני התיבה ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים (יא) [ו] (כו) ידועים: ז [2]אם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ כי אם בן י"ג ויום א' מוטב שיהא הוא ש"ץ משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש: ח [3]מי שאינו בעל זקן כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה הילכך בן כ' שנה אע"פ (כז) שאין לו זקן ממנין אותו: הגה וכן אם היה לו זקן אפילו מעט קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה (ב"י בשם מ"ס פי"ד וש"י פ' הקורא עומד): ט (יב) [ז] (כח) [4]סריס י"א שמותר למנותו אם הוא (כט) בן עשרים: י [5]יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל (ל) תפלת ערבית (לא) במוצאי שבתות: הגה ובמקומות שלא נהגו כן אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו (לב) בתפלת ערבית אפילו הגיע לכלל י"ג שנים ביום השבת אין להתפלל ערבית של שבת (לג) דהרי עדיין אין לו י"ג (יג) שנה (מהרי"ל): יא (לד) [6]ש"צ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב אם הוא מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להש"י

באר היטב

רמוי להיות ש"ץ. כנה"ג וע"ת: (ט) הציבור. ואין הציבור יכולים למחול על כבודם. ט"ז שכנה"ג ועמ"ל: (י) ב' שערות. וכל שבא לכלל י"ג אין מדקדקין בשערות כמ"ש סי' נ"ה: (יא) ידועים. דזה הוי קביעות לאותם העתים. ופשוט שאין בכלל זה אם מינוהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל בשם לפעמים לא יהיה החזן בנהכ"נ שיעמוד זה להתפלל אין בזה איסור כלל דאין זה מיקרי קבוע כלל כיון שאפשר שלא יבוא לידי כך ולא אקרו בקבוע אלא לעתים ידועים שלאותו עת הוא קבוע בודאי ט"ז. וכתב ע"ת והיינו דוקא מי שלא נתמלא זקנו אבל מי שהוא פסול לש"ץ מחמת עבירה אפי' באקראי אינו יכול להיות ש"ץ וכ"כ בתשובת מ"ל מ"ב סי' ע"ה. וה"ה בתענית ובר"ה נמי אין מורידין למי שלא נתמלא זקנו אפי' באקראי. שכנה"ג וע"ת: (יב) סריס. דהיינו שנולדו בו שיתני סריס כמ"ש סי' נ"ה ס"ה. ומהרש"ל בחולין סי' מ"ה כתב שאין למנות סריס: (יג) שנה. פי' דבמדינתנו מתפללין ערבית מבע"י והוא לא

שערי תשובה

בכמה ספרים מראשונים ואחרונים והיא את דבר ה' ישית לבו לזאת: [ה] שתי שערות. עבה"ט ואין זה רק לתפלה שהיא דרבנן וכמ"ש לקמן סי' נ"ה. ובמים עורלים נתמלא זקנו בעינן כמבואר בש"ך שאחר זה ובמ"א ס"ק ט' כתב דבמי' תקע"ט משמע דזקן ממש בעינן לענין תענית ולא שני בנתמלא זקנו ועיין סי' תקפ"ח: [ו] ידועים. עבה"ט ומ"ש ופשוט וכו' עיין ב"ח שכתב שגם זה מיקרי קבוע כיון שנתמנה לכך ואקראי הוי כשלא נתמנה כל עיקר ע"ש והמילו הא"ר וכתב שכן עיקר: [ז] סריס. עבה"ט ועיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם ז"ל סי' קט"ז שנשאל בבן ארבעים שלא נמה שער בזקנו והשיב זה דינו כסריס חמה או מפני חולי אשר שכל אין שערו גומה כו' באופן כי זה האיש יכול להיות ש"ץ עכ"ל ועיין

משנה ברורה

ליה כמזיד ועיין בפמ"ג דמסתפק דאפילו בפ"א ידינוהו כמזיד. ומ"מ אם שב בתשובה (כג) אין מסלקין אותו מש"ץ אפילו אם הוציא פעמים רבות: ו (כג) הצבור. ואין (כד) הצבור יכולים למחול על כבודם בזה: (כד) באקראי. כ"ז בשאר ימות השנה אבל בתעניות ובר"ה ויוה"כ אפילו באקראי (כה) אין מורידין למי שלא נתמלא[1] זקנו וגם בזה (כו) אין להקל אפילו ע"י מחילת הצבור: (כה) משהביא ב"ש. ר"ל אחר שהגיע לי"ג שנה דקודם לא מהני השערות ועיין במ"א שכתב דמתמה אין צריך לבדוק אחר השערות בזה בדבר דרבנן אלינן בתר רובא שמביאין ב' שערות באותו הזמן[2] ועיין בפמ"ג שכתב דלהרמב"ם דסובר תפלה דאורייתא יהיה אסור להש"ץ הזה להוציא ידי אחרים בתפלה עד שנדע בודאי שהביא ב"ש ע"ש: (כו) ידועים. דזה הוי קביעות לאותם העתים[3] ואין בכלל זה אם מינוהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל אם לפעמים לא יהיה החזן בנהכ"נ שיעמוד זה להתפלל אין בזה איסור כלל דאין זה מיקרי קבוע כיון שאפשר שלא יבוא לידי כך ולא אקרו בקבוע אלא לעתים ידועים שבאותו העת הוא קבוע בודאי [ט"ז] וכ"ה וא"ר חולקין דג"ז מיקרי קבוע ולא מקרי אקראי אלא כשלא נתמנה כל עיקר: ח (כז) שאין לו זקן. ולפי גירסת הגר"א במסכת סופרים פי"ד ע"ש יהיה תלוי דין זה בדין מיעוט הסרים המבואר בפ"ט: ט (כח) סריס. דהיינו שנולדו בו שיתני סריס דאל"ה כיון שלא הביא שתי שערות אחרינן עדיין הוא קטן כמו שכתב סימן נ"ה ס"ה ע"ש בש"ב. ומהרש"ל בחולין סימן מ"ה[4] כתב שאין למנות סריס דגמרי הוא לגמרי: (כט) בן עשרים. דקודם אפילו נולדו בו שיתני סריס בלא"ה לא יוכל להיות ש"ץ אפילו באקראי דעדיין הוא קטן: י (ל) תפלת ערבית. לפי שאין מוציאין את הרבים ידי חובתן שהרי אינן מחזירין את התפלה רק שאומרים ברכו וקדיש. ועוד טעמים אחרים עיין בב"י וכ"ז נדחק (כז) רק לקיים המנהג אבל הוא בעצמו סובר דאין נכון לכתחלה לעשות כן: (לא) במוצאי שבתות. (כח) ה"ה ערבית דחול אלא שהמנהג שנהגו באותן המקומות היה במוצאי שבתות: (לב) בתפילת ערבית. משום ברכו שבה וה"ה (כט) שלא יפרוס על שמע למי שלא שמע ברכו בשחרית דבשמע ברכו נמי מצוה על כל הצבור לשמען שחרית וערבית וקטן שאין חייב אינו מוציאם בזה: (לג) דהרי עדיין. ר"ל במקומות שנוהגין להתפלל של שבת בע"ש מבעוד יום משום תוספת שבת מ"מ הרי עדיין לא נשלמו לו י"ג שנה עד ליל שבת שתוספת שבת אינו מועיל לענין שנות ימי הנער אבל (ל) אם מתפלל בלילה ערבית אחר צאת הכוכבים מותר לירד לפני התיבה ומה שאמר בכל מקום י"ג שנה ויום אחד לא שנריך יום אחד יותר אלא ר"ל שנריך י"ג שנים שלימות מיום אל יום לאפוקי חסרון מקצת שעות הלכך מיד בתחלת לילה נתמלאו שנותיו והוי גדול. ואפילו נולד ביום ר"ה קודם בין השמשות (לא) נעשה ב"מ בתחלת ליל ר"ה של שבת י"ד: יא (לד) ש"ץ. מי שיש לו קול נעים ירגן להקב"ה ולא שאר רננות ואם רקק יקנח פיו ואח"כ

ביאור הלכה

התיבה וכמ"ש הלח"מ כנ"ל: * אבל באקראי. עיין בר"ן [הובא בב"י] שכתב דדוקא בשאין שם אלא הוא וכן איתא בתשובת הרמב"ן ובאחרי הראשונים לא הזכירו דבר מזה ולכאורה יש להבין ראיה דהשו"ע אין סובר זה דא"כ הלא באופן זה מותר לו ג"כ להיות שם ש"ץ בקבע כדאיתא בסעיף ז' דמותר לו להיות ש"ץ והיינו אפילו בקבע כמו שכתב הלבוש שם וכן משמע במאמר מרדכי דבאקראי מותר אפילו בשם אחר אבל יש לדחות הראיה דבש"ו מיירי בשאנו יודעין לפי ענין המקום שבכל השנה לא יזדמן להם ש"ץ קבוע שנתמלא זקנו לכן מותר למנות בן י"ג אפילו בקבע משא"כ בתענית אין למנותו בקבע כי פן יזדמן להם מחר ש"ץ שנתמלא זקנו: * יוכל לירד וכו'. כתב בפמ"ג סימן קל"ב דאפילו אם הוא אבל לא ירד לפני התיבה בקבע אם לא נתמלא זקנו וכו' עי"ש וא"ל דלענין תפלת ערבית יש להקל אפילו בקבע דהא אין מחזירין התפלה רק שאומר קדיש וברכו ודומע דעת הרמב"ם שמחלק בין פריסת שמע לירידה לפני התיבה כמו שכתב הלח"מ לדעת הרמב"ם אין לחלק בין קבע לאחרי רק כמו שכתבנו וכן כתב הפר"מ והפמ"ג ושונעת יעקב לדעת הרמב"ם ואח"כ מצאתי שכן ג"כ דעת בה"ג וגם מתמת מוחלין לצור

שער הציון

(כג) ע"ת: (כד) מ"ר בשם הרבה אחרונים: (כה) ט"ז ושאר אחרונים: (כו) פמ"ג: (כז) הגר"א: (כח) לבש"ר: (כט) פר"ח ופמ"ג בסימן ס"ט: (ל) אחרונים: (לא) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) מ"ח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב בסימן נ"ה סעיף ו' כתב בהמ"א שכיון שתפלה מד"ס סומכן על החזקה דמן הסתם הביא ב' שערות וכו'. ב) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב בהשיטה הראשונה, אבל אם מנוהו הצבור אז הש"ץ שיהיה הוא מוכן להתפלל לפעמים כשלא יהי' ש"ץ בביהכנ"סאין זה נקרא קביעות וכו'. ג) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב שבתענית צריך להיות זקן ממש ש"ץ לכתחילה, כמה שיתבאר בסימן תקע"ט או המופלג שבציבור, והוא הדין בר"ה ויום כפור טוב שיהיה אדם מופלג ש"ץ אם אפשר.

(יד) בנעימה תבא עליו ברכה והוא שיתפלל בכובד ראש ועומד באימה וביראה אבל אם מכוין להשמיע קולו ושמח בקולו ה"ז (טו) (לה) מגונה ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב (טז) [מ] עושה מפני טורח (לו) הצבור: **יב** * [ס]אין ממנין (לז) לאלפי"ן (יז) עייני"ן (לח) ולעייני"ן אלפי"ן: **יג** [נ]פוחח והוא מי שבגדו קרוע (לט) וזרועותיו מגולים לא ירד (מ) לפני התיבה: **יד** (מא) [ס]סומא יורד לפני (יח) [ע] התיבה [ע]ובלבד (מב) שלא יקרא בתורה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה: **טו** [פ]ש"צ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו (מג) * ולא ימתין שיאמרו לו: **טז** מי שאינו ש"צ

שערי תשובה

במח"ב ובשו"ת מורה לדיק סי' ה': [מ] עושה. עבה"ט ועיין בחמות שמואל סי' ט"ז בזקן שקולו נמוך וחלש ומתרין בתפלה יכולים לדמותו ועיין בתשובת הב"מ מה שמזמרים בבה"כ נגונים שמנגנים כו' והביאו בא"ר ע"ס: [ט] התיבה. עבה"ט ועיין בשאילת יבב"ן מ"ח סי' ע"ה וח"ב סימן ס"ז. ומדברי המו"י נראה דאף בתחלת דבריו קאי על ימים נוראים. מ"מ מהטעמים שכתב יש למנעו אף בשאר ימות השנה אם יש אחר שראוי והגון כמוהו. ודשאילת יבב"ן ומור וקציעה כתב שהוא פסול. ובבר"י ומח"ב העלה להלכה דבשאר ימות השנה יכול להיות ש"ץ מאחר שכן דעת הרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים ומרן. אך בימים נוראים יש לחוש לדברי המו"י ועיין בשאל אברהם ס"ק כ' דה"ה מרש בשם הרשב"ם והבר"י כתב שכ"כ ג"כ אמרו בתשב"ץ מ"ג סי' קי"ג ונראה לענין ימים נוראים דיו כשומת אעפ"י שאפשר לחלק קצת ולומר דמדבר ומינו שומע הרי הוא ככל אדם. מ"מ נראה להתמיר בימים נוראים ועיין לעיל ס"ק מ"א) וגם שיש קצת בלבול בתפלה עי"ז כשמינו שומע שאז אין לו ידיעה בתחילה ולא בסוף מה שהקהל עונין אחריו ואיך הם עומדים אם בחמצע הפרק או בין הפרקים. אבל מי ששומע רק שנתקלקל אצלו חוש השמיעה כדרך הזקנים שכבדה אזנם קצת משמוע ומ"מ שומעים ויודעים מצד נכנס בשיח י"ד עד תחלת ליל שבת שהוא יום שנולד בו. אבל אם מתפללים ערבית בלילה מותר לעבור לפני התיבה. והא דאמרינן בב"מ י"ג שבת ויום א'. פי' דבעינן י"ג שבה שלמים וכיון שמתחיל היום שנולד בו יום א' קרינן בו, ב"ח מ"א ט"ז שבנה"ג. וכ"כ הש"ך בח"מ סי' ל"ה וסמ"ע שם. ועיין בשבנה"ג סי' נ"ה והבהגהת הטור סעיף ו' שמביא בשם תשובת כ"י מהר"י ברונא שכתב דאפי' בן י"ג שבה ויום א' אינו נקרא גדול עד שיעבור אותו היום והביא ראיות ע"ז ע"ש: (יד) בנעימה. דאיתא בספיקתא כבד את ה' מהוקך קרי ביה מגרונך. ומי שיש לו קול נעים יכון להקב"ה ולא שאר רננות. ס"ח סי' רנ"א: (טו) מגונה. דאיתא בס"ח בשעה שרשב"ג יצא ליהרג א"ל ר"י אחי מפני מה אתה יוצא ליהרג שמא היית דורש ברבים ושמחת בלבך והנית מד"ת א"ל אחי נחמתני ע"כ: (טז) עושה. אם לא ברצון הקהל. אפי' שבת וי"ט. ואף ברצון הקהל להאריך יותר מדאי הרי זה מגונה. רש"ל פ"ק דחולין: (יז) עייני"ן. וה"ה למי שקורא חיתי"ן הכי"ן. ואם כולם מדברים כך מותר להיות ש"ל. הרדב"ז כנה"ג מ"א ע"ת ע"ש. והקשו התוס' ס"פ הקורא את המגלה עומד. איך הוריד רבי לר' חייא לפני התיבה כשגזר תענית בהפועלים ותירצו שם דכשהי' מתכוין לקרות החי"ת קורא אותה שפיר ע"י טורח ע"ש אבל בהפועלים תירצו דה"מ היכא דאפשר באחר אבל היכא דלא אפשר באחר לא ע"ש. וכנ"ל עיקר דאם איתא שהיה יכול לקרות החי"ת ע"י דוחק איך קאמר ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצאת מחרף ומגדף. דדילמא כשהיה מגיע לזה הפסוק וכיוצא בו היה מעכיה את עצמו לקרות כהוגן ולא היה מחרף ומגדף אלא העיקר כמו שתירצו בהפועלים. פר"ח: (יח) התיבה. וחייב בכל המצות. ב"ח מ"א דלא כנ"ל. בתשובת חו"י סי' קע"ו העלה שיש להעדיר חזן

ביאור הלכה

להאבל ויש לנרף בזה ג"כ דעת הב"י והש"ג שמקילין בזה כנ"ל: * אין ממנין. לכאורה ה"ה באקראי אינו יכול לירד לפני התיבה להיות ש"ץ כיון שהטעם הוא דאינו מוציא את התיבות מפיו כתיקונו אבל אין להביא ראיה לזה מתוספות מגילה [כ"ד ע"ב] ד"ה כשאתה דהקשו תר"ח אין הורידו רבי כשגזר תענית דיש לדחות דת"ל אקראי הוא כמו קבע כדמוכח שם ע"א תוד"ה ואינו עובר עיי"ש ועיין לעיל במה שכתבנו בשם הר"ן לענין מלוי זקן דאפילו באקראי יש להתמיר בדאיכא אחר וכ"ש בזה שיש להתמיר תמיד עכ"פ בדאיכא אחר אפילו באקראי: * מי שקורא וכו'. עיין לקמן בסימן קכ"ח בט"ז ס"ק ל' דמיקל בזה בזמנינו אין רוב העם מבחינים בזה: * ולא ימתין. ובביאור הגר"א סותר לזה מערכין י"א ע"ב דש"ך מימלך בתפלה עיי"ש. והתעור ג"כ אינו מוכח רק דאינו צריך לסרב אבל לא דאין צריך (לב) שקורא בשינולת סיבולת. ואם כולם מדברים כך מותר להיות ש"ץ [מ"ח בשם הרדב"ז] ודע עוד דה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן כגון שהוא כבד פה וכבד לשון ג"כ אין מורידין אותו לפני התיבה [כן מוכח מהרמב"ם פט"ו מהלכות נשיאת כפיים ה"א ופ"ח מה' תפלה הלכה י"ב עי"ש בכ"מ ול"ע מירושלמי פ' היה קורא הלכה ד' דאיתא שם היה לשונו ערוך ע"ש בפני משה דמתיר בענין זה מפני שמ"מ אינו משנה האותיות מהוייתן עי"ש אבן לפי מה שפירש שם הבעל ספר תרדיס את דברי הירושלמי ניחא]: (לח) ולעייניני אלפין. עיין בפר"ח שהעלה בדזמן דליכא אחר ראוי כמותו מותר להורידו לתיבה אפילו בחתי"ן ההי"ן אבל בעל פני משה הנ"ל חולק עליו וסובר דאפילו בדליכא אחר לא שרי כ"א היכא דכשהוא מכוין לקרות אותו שפיר ונראה עוד דאפי' לפר"ח אין מותר למנותו לש"ץ בקבע פן יזדמן מחר אחר טוב ממנו רק לפעם זה מותר להורידו בדליכא ראוי כמותו כהיא מעשה דר"ח שם בגמרא: יג (לט) וזרועותיו. (לא) וגם כתפיו: (מ) לפני התיבה. להעשות ש"ץ להתפלל אבל פורס הוא (לא) על שמע לבד וגם אינו קורא בתורה שגגאי הוא: יד (מא) סומא. אפילו בשתי עיניו (לב) ומייב בכל המצות מן התורה דקי"ל כרבנן דר' יהודא. ובתשובת חות יאיר סי' קע"ו העלה שאעפ"כ לא יתפלל קומת בימים נוראים כאחד מעיניו היכא דאיכא אחר ראוי והגון כיוצא בו ע"ש טעמו ובספר אליהו רבא בחות י' חולק עליו וי"ל (לו) דאף לדברי המו"י היינו רק שלא למנותו לכתחלה אבל לא לסלקו מש"ך אם נעשה קומה. ש"ך שיש לו כמידות חזנים (לז) שאינו שומע כלל מסיק בחידושי רע"א (לח) דלא יהיה ש"ך דאף דאם לא השמיע לאזנו יצא מ"מ כיון דלכתחלה צריך להשמיע לאזנו אינו מוציא אחרים לכתחלה: (מב) שלא יקרא. עיין לקמן סימן קל"ט ס"ד[ב] בהג"ה: **טו** (מג) ולא ימתין

שער הציון

(לב) רמב"ם פט"ו מהלכות תפלה ה"א עי"ש בכ"מ: (לג) הגר"א בשם הרי"ף ועור: (לד) משנה במגילה דף כ"ד: (לה) ב"ח מ"א ופר"ח והגר"א דלא כנ"ל: (לו) פשוט כיון דמלך הדין מותר אף להחו"י כדמוכח שם בדבריו והבה"ט נתן מקום לטעות בדבריו: (לז) מוכח מש"ח בסימן זה: (לח) משמע מיניה אפילו בשאר ימי השנה ודלא כש"ת דהוא אזיל רק להתשב"ץ דלא מחשיב ליה בשעת הדחק חסרון במה שאינו משמיע לאזנו וכבר השיג רע"א ונראה דבשאין ש"ץ

הגהות ותיקונים: א) ו: ב) ס"ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ט"ד כתב לאסור למי שאינו יודע לחתך האותיות ואינו מחלק בין זמננו לזמן הגמ', וראה בסי' קכ"ה סעיף מ"ה דשם פסק הרב כהט"ז.

קבוע [צ]צריך (יט) (מד) לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה ולא יותר מדאי אלא פעם ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שניה מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד ובפעם שלישית יעמוד [ד]ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב לו (כ) (מה) כלל: **יז** [ו]אם טעה ש"צ וצריכין להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידין תחתיו * לא יסרב: **יח** [ז]האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועין או מפני שברגלי סנדל (מו) לא ירד (מז) באותה תפלה כלל מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו: (הגה ואפי' אם נותן (מח) אמתלא לדבריו לא מהני) (ב"י בשם ר' יהונתן): **יט** [ח]יש מונעים (כא) [י] גר (מט) מלהיות ש"צ (נ) ונדחו דבריהם [א]אפילו יחיד (נא) יכול לעכב ולומר (נב) איני רוצה (נג) שפלוני יהיה חזן אם לא שכבר הסכים עליו (כב) (נד) מתחלה: ודוקא שיהיה לאותו יחיד טעם הגון על פי (נה) טובי העיר אבל בלאו הכי אין היחיד יכול למחות בש"ל (מהרי"ו סי' ס) ואם הוא

צ נרכות ל"ד ק הכל"ה ר שם במשנה ש מגילה כ"ל ת ר"י ור"ן והרמב"ן והרשב"א ור' יונא התיבו א מגור ומהרי"ק בשורש מ"ד ובשם רבי שמחה

באר היטב

קומת אפי' בא' מעיניו שלא יתפלל בימים נורא"ים היכא דאיכא אחר ראוי והגון כיונא בזה ע"ש וע' בתשו' א"ש סי' י"ו. ובלחם רב סי' ב' ובדבר שמואל סי' י"ב: (יט) (לסרב. ש"ל שלא רצה להיות עוד ש"ל וקבלו אחר במקומו א"ל רשות כיון שבידו עוד להיות ש"ל. ודוקא מהקהל א"ל ליטול רשות אבל משל"ל השני צריך ליטול רשות. תשובת יד אליהו סי' למ"ד ע"ש: (כ) כלל. דאין מסרבין לגדול. וכתבו התוס' פפ"ז דפסחים דבדבר גסות ושררה אפילו האומר לו הוא אדם גדול יסרב: (כא) גר. לפי שלא יוכל לומר אלהי אבותינו ונדחו דבריהם דכתיב כי אב המון גויים נתתיך. ש"ל ממזר תלוי במחלוקת אם ממזר כשר לכתוב תפילין. שבנה"ג הגהת ב"י: (כב) מתחלה. ואם קבלוהו לזמן ונשלם הזמן לא

שערי תשובה

ההרגשה אם הצבור עדיין עומדים בקיומו לית לן בה: [י] גר. עבה"ט שכתב שממזר תלוי במחלוקת אם כשר לכתוב תפילין. וי"ל שהוא פלוגתא במרדכי ועיין לעיל סי' ל"ו ועיין בר"י מיו"ד סי' רפ"א ובדברי הש"ך שם ובספר ראשון לציון (שחיבר קדוש ה' בעל הא"מ) כתב לענין דינא דהפסול אינו אלא מיריעה דלא יצא ממזר שאינו כותב האזכרה לשמה אבל שאר הא"מ כשרה. ובבר"י שם ביו"ד מסיק דכל הא"מ פסול גם לא יהיה ש"ך אך תפילין שכתב כשרים כמ"ש מור"ם סי'

משנה ברורה

ימתין. שהרי כבר מינוהו לזה: **טז** (מד) לסרב. שלא ליטול שלא רצה להיות עוד ש"ך וקבלו אחר במקומו א"ל רשות כיון שבידו עוד להיות ש"ך ודוקא מהקהל א"ל רשות אבל מהש"ך השני צריך ליטול רשות כן כתב בתשובת יד אליהו ולפי מה שבארנו בבה"ל גם ש"ך כזה צריך ליטול רשות מתחלה: (מה) כלל. דאין מסרבין לגדול. וכתבו התוספות סוף פרק ז' דפסחים[א] דבדבר גסות ושררה אפילו האומר לו הוא אדם גדול יסרב: **יח** (מו) לא ירד. ואפילו (לא) אם הוא מתחרט אח"כ ואומר הריני עובר בלבועים לא שבקינן ליה: (מז) באותה תפלה. דכיון (מ) שלא שמענו ממנו בהדיא דברי אפיקורסות די לחוש עי"ז לאותה תפלה לבד: (מח) אמתלא. כגון שאמר שדיבורו היה לכבוד המקום וללבוש לבנים מ"מ כיון שהצבור בקשו ממנו להתפלל להם כך לא היה לו להיות סרבן כיון דמדינא מותר. כתב הפר"ח דוקא אם אח"כ אמר האמתלא אבל אם מיד כשאמר שאיני עובר בלבועים אמר תיכף הטעם שאין דרך כבוד לד' כ"א בלבנים ירד עי"ש: **יט** (מט) מלהיות ש"ץ. לפי שלא יוכל לאמר אלהי אבותינו אבל כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו יאמר אלהי אבות ישראל: (נ) ונדחו דבריהם. דהוא יכול לומר ג"כ אלהי אבותינו דאברהם נקרא אב המון גויים דכתיב כי אב המון וגו' מפני (מא) שלמד לכל העולם אמונת ד'. ש"ך ממזר תלוי במחלוקת אם ממזר כשר לכתוב תפילין [כן כתוב בשיורי כנה"ג ולפי זה להמ"א בסי' ל"ט[ב]] שכתב בשם הד"מ דמותר לכתוב תפילין מותר להיות ש"ך אמנם בספר ברכי יוסף ביו"ד רפ"א מסיק דש"ך לא יהיה ותפילין שכתב כשרים: (נא) יכול לעכב. בעת ההתמנות והטעם (מב) שהרי התפלות במקום התמידים מקנוס וכל ישראל יש להם חלק בתמידים ומי יוכל להקריב קרבנו שלא מדעתו אם לא שכבר הסכים עליו ואז אין יחיד וגם אלי הקהל יכולין להעבירו אפי' רוצים ליתן לו שכרו משלם כיון שלא עשה שלא כהוגן אבל רוב הקהל יכולין להעבירו אם נותנין לו שכרו משלם [א"ז] ועכשיו הרשות להעבירו רק בידי ז' טובי העיר או הנגבים כל מקום ומקום לפי התקנה [פמ"ג]: (נב) איני רוצה. (מג) ודוקא שיש ש"ך אחר שיוכלו הקהל להעבירו בדמיו אבל אם אינו בגמגא או שהוא בגמגא אלא שבא להוסיף בדמים יכולין הקהל לומר לו אין בידינו להוסיף אלא הוא יוסיף משלו ואם אם יבבר טעמו שזה השני הוא מעולה מן הראשון כנגד תוספות הדמים אפ"ה יכולין הקהל לומר אין יכולא כ"כ בידינו להוסיף בדמים: (נג) שפלוני יהיה חזן. ה"ה בכל המינויים יכול למחות אפילו בתכס מרבין תורה [תופס יציבה] ודוקא כשרוצה לקבל אחר אבל אם מוחה שאינו רוצה שיהיה מרבין תורה בקהל פשיטא שאין במחאתו כלום ואפילו המיעוט יכולין לכוף לרוב ואפילו ברוצה למנות אחר אם אותו שרוב הקהל מסכימים עליו הוא עדיף מזה ג"כ אינו יכול למחות ואפשר דאפילו מיעוט יכולין לכוף לרוב לשכור מעולה [כנה"ג] כתבו האחרונים שזה הדין דשו"ע הוא דוקא בימיהם אבל היום שדעו שבעו"ה הרבה מחזיקין במחלוקת בלי טעם וריח וכותבים שלא לש"ם אם היו צריכין לשאול לכל יחיד ויחיד בענין המינויים בין לענין מינוי הש"ך או מרבין תורה ואב"ד בעיר וכל כה"ג לא היו מסכימים לעולם ע"כ הולכין אחר רוב פורעי המס ואפילו פסולי קורבי ביתהם [מ"א] ועכשיו המנהג שהולכין אחר ז' טובי העיר או אחר הנגבריס מן הקהל ע"ז כל מקום ומקום לפי מנהגו [פמ"ג] והכל שלא יבבו המחלוקת ואין משגיחין על יחיד והמ"א כתב עוד טעם דלא שייך היום דין דעיבוד יחיד לענין ש"ך דדוקא בזמניהם שהיה הש"ך מוליא רבים י"ח בתפילתו אז היה יחיד יכול לעכב דאין נעשה שלוחו בע"כ משא"כ עתה שכולם בקיאים רק הש"ך הוא לפיוטים אע"פ שאומר קדיש ובבכו אין כל כך קפידא: (נד) מתחלה. ואם קבלוהו לזמן ונשלם הזמן לא מקרי הסכים עליו מתחלה דעכשיו הוי קבלה חדשה וכאלו לא היה שם עדיין [ט"ז] ועיין מה שכתבנו בסוף ס"ק הקודם. ראובן שהיה ש"ך שכיר שנה והשליש שנתו והתחיל להתפלל ימים מספר מהשנה החדשה ומקצת אנשים מיחו בו באמרם שכבר נשלם השנה שהשכירוהו ושאינם רוצים אותו עוד והש"ך טען שמאחר שכבר התחיל להתפלל בהימים נורא"ים שהם מהשנה החדשה ולא מיאנו בו שלהיותו שכיר שנה מקצתה כבולה ושיפרעו לו משלם פסק בתשובת מ"ן דהדין עם הש"ך. עיין לקט הקמח י"ד ע"א: (נה) טובי העיר. ר"ל שהגיע לפניהם איזה ענין שבשביל זה אינו

מתרלה

שער הציון

אמר גם למהרע"א מוהר: (לט) ט"ז: (מ) מב"י: (מא) הרמב"ם: (מב) ב"י: (מג) בה"ט רש"ל:

הגהות ותיקונים: א) דף פו ע"ב ד"ה אין: ב) ס"ק ט':

ב שם ג מרדכי פ' המוכל ד תשובת הרשב"א סי' מ"ג[1]

(נו) שונאו יכול למחות בו (נז) קודם שהסכים (כג) [יא] עליו (מהר"ם פדואה סימן ק"ל[א]) ומהרי"ק שורש מ"ד) ומי שהוא (נח) שונא לש"ל לא יעלה לספר תורה כשקורא התוכחה (אור זרוע): **כ** [2]אם אחד רוצה לומר תפלה (נט) בשביל (כל) אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר מי (ס) שירצה (כה) הקהל שיאמר התפלה (סא) הוא יאמר: **כא** [3]אין למנות ש"צ ע"פ שר עובד גלולים (סב) אף שרוב הצבור חפצים בו: **כב** [4]שליח צבור (סג) בשכר[1](כו) עדיף טפי מבנדבה: הגה ואין לאדם (סד) להתפלל (סה) בלא רצון (כז) הקהל וכל מי

שערי תשובה

ל"ט: [יא] עליו. עבה"ט ומ"ש בענין שונא לעלות לקריאת התוכחה עמ"ש בשערי מיקרי הסכים עליו תחלה דעכשיו הוי קבלה חדשה וכאילו לא הי' שם עדיין ט"ז וכתב המ"א נ"ל דוקא בזמניהם שהיה הש"ץ מוציא הרבים י"ח בתפלתו אז היה יחיד יכול לעכב דאין נעשה שלוחו בע"כ. משא"כ עתה שכולם בקיאים רק הש"ץ הוא ליפוטים אע"פ שאומר קדיש וברכו אין כ"כ קפידא. ולאובן שהיה ש"ץ שכיר שנה והשליח שנתו והתחיל להתפלל עוד ימים מספר מהשנה חדשה ומקבלת אנשים מיחו בו בחמרה שכבר נשלם השנה שהשכירוהו ושאינם רוצים אותו עוד והש"ץ טען שמאחר שכבר התחיל להתפלל בימים ורחים שהם מהשנה חדשה ולא מיאנו בו שלהיותו שכיר שנה מקלתה כבולה ושיפרעו לו משלם. פסק בתשובת מ"ל דהדין עם הש"ץ. עיין לקט הקמח דף י"ד ע"א: (כג) עליו. אבל אם נעשה שונאתו אלא לאחר שהסכים עליו אין יכול למחות אלא הש"ץ מחוייב לומר בפירוש שיסיר הקנאה מלבו ויוציאנו בתפלתו מהר"ם פאדואה שם. וכתב מהרש"ל פ"ק דחולין סי' נ"ד הא דיחיד יכול למחות דוקא אם הוא מהנושאים עוזים ומסיס ואע"פ שאינו משוב כ"כ. ודוקא שיש ש"ץ אחר שיוכלו הקהל להשכירו בדמיו אבל אם אינו בנמצא אלא שבא להוסיף בדמים יכולין הקהל לומר לו אין בידינו להוסיף בעבור שנאתו אלא הוא יוסיף משלו ואף אם יברר טענתו שזה השני מעולה מן הראשון כנגד מוספות הדמים אפ"ה יכולין הקהל לומר אין יכולת בידינו להוסיף כ"כ בדמים עכ"ל וכ"כ השכנה"ג וע"ת ע"ש. וט"ז כתב וכבר יש מנהג ברוב הקהלות בענין קבלת הש"ץ שהוא על פי רוב פורעי המס או קרובי עדה ואין השאר יכולים למחות ע"ש. וע' בתשובת כנסת יחזקאל סי' יו"ד. כ' בד"מ בשם א"ז דש"ץ צריך להחניף לציבור ובמילי דשמיא צריך להוכיחם. ובשם רבי יהודה חסיד כ' דש"ץ צריך להיות אהוב להקהל שאל"כ כשקורא התוכחה סכנה היא למי שאינו אוהבו ואמר שאם הוא שונאו לא יעלה אף כשקורין אותו ע"ש. ובכנה"ג כ' שיותר טוב לעלות משיכנס לעונש ועוזמי ה' יכלו וכתב המ"א דמין גברא לגברא מותר לאדם לדוקא כשקורין אותו ואינו עולה מקצר ימיו ע"ש: (כד) אביו. ר"ל שמת אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים: (כה) הקהל. דדוקא קדיש יוכל לומר בשביל אביו אבל לא יוכל להיות שליח הקהל להתפלל על כרחם. ומצוה להניח לאבל להתפלל שהוא נחת רוח למת ומצילו מדינה של גהינם. ואחר לייט קודם להמוהל אם אין הקהל מקפידין. עמ"א: (כו) עדיף. כי אז נזהר יותר בתפלתו בשביל שכירתו: (כז) הקהל.

באר היטב

משנה ברורה

מתרצה בו כגון שמידותיו אינם ישרים בעיניו וכה"ג ולא טענת פסול דבזה (מד) לכו"ע אין יחיד יכול למחות כל זמן שלא מירר כי יש לחוש לפגמו: (נו) שונאו. ר"ל שידוע בחמת מכבר שהם שונאים זה לזה לכך (מה) יכול למחות בו דאינו נעשה שלוחו לתפלה בע"כ אבל אם אומר שהוא שונאו לאו כל כמיניה: (נז) קודם וכו'. אבל אם נעשה שונא לש"ץ לאחר שהסכים עליו אז אין היחיד יכול למחות אלא הש"ץ (מו) מחוייב לומר בפירוש שיסיר הקנאה מלבו ויוציאנו בתפלתו. גם אם מכוין שלא להוציא השונא גם אוהבים לא יצאו ע"כ צריכין החזנים ליזהר בזה [פמ"ג] כתב בד"מ בשם א"ז אין ש"ץ צריך להחניף לצבור במילי דשמיא וצריך להוכיחן. אך בעניני עצמו ירצה להעביר על מדותיו ויהיה אהוב להקהל וכדלקמיה: (נח) שונא לש"ץ. ר"ל כיון שהוא שונא לש"ץ (מז) משמתא הש"ץ ג"כ אינו אוהבו כי כמים הפנים לפנים וגו' ואולי יכוין ש"ץ הקורא בהתוכחה נגד פניו ואשם סכנה היא לו ע"ז פסק דמפני זה אפילו קראהו לא יעלה[א] וכנה"ג כתב דיותר טוב שיעלה משיכנס לעונש בשביל שהוא מצוה כבוד התורה וכן הסכים הגר"א וכן כתב בספר שערי אפרים ז"ל צריך שיהיה אהוב להצבור והוא אוהבם ואם אירע שהקורא יש לו שנאה על אחד מהצבור מוטל על הסגן שלא יזמה לקרות לזה לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא ואם יודע שהקורא שונאו ומתירא שמא יקראהוהו יצא בין גברא לגברא מנהג"ג עד שיקראהו אחר ויכנס אח"כ ואם לא יצא וקראהוהו יעלה כיון שהוא מתכוין משום כבוד התורה שומר מצוה לא ידע דבר רע. ואסור להקורא לאשוב בשעת קריאתו ענין קללה לנוכח שום אדם עי"ש וכתב בפתחי שערים דאף להמג"א יעלה כדיעבד אם קראהו: **כ** (נט) בשביל אביו. פי' שמת אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים כי תפלה היא יותר מצוה מאמירת הקדיש: (ס) שירצה הקהל. הטעם (מח) דדוקא קדיש יכול לומר בשביל אביו ואין רשות ביד הקהל לדחותו אבל לא יכול להיות שליח הקהל להתפלל על כרחם ולענין זה (מט) הוא ג"כ כמו בש"ץ שאין יחיד מוחה כדי שלא יהבה המתלוקת אלא הולכין אחר רוב או הנברים לזה וכמו שכתבנו לעיל בשם האחרונים. יש מקומות (נ) שיש להם תקנה בהכ"נ שאין מניחין לאבל להתפלל כל השנה לפני התיבה כ"א להש"ץ הקבוע שלהם אין לדחות התקנה [ונעשית מפני ע"ה שאינם יודעים ומניחים הברכות והתפילות ואומרים טעות ואיכא דלותא לכך תקנו אפילו על היודעים שלא יתפללו משום דלא ליתי לאנוסי] אבל במקום דליכא תקנה ומנהג קבוע מצוה לקהל להניח לאבל להתפלל שהוא נחת רוח למת ומצילו מדינו של גהינם ומיהו ודאי (נא) כשאין יכול לאחוך האותיות וכדומה אין לו להתפלל לפני העמוד. כתב המ"א אם יש אבל ומוהל נדחה האבל מן התפלה מחמת המוהל ויוש שמת בו אביו ואמו שקורין יאהרצייט דומה למוהל ולאבל וכל זה שאין הקהל מקפידין ע"ז אבל יש רשות ביד הקהל לבחור עליהם מי שירצו: (סא) הוא יאמר. ובתפלת מעריב שהיא אינו כנגד תמידים רק כנגד איברים ופדרים אפשר דא"ל דעת בעלים ואין הקהל יכולין לעכב לאבל להתפלל מעריב דמצוה שיתפלל מי שמת לו אביו ואמו ומ"מ ודאי אין להתקוטט בשביל שום מצוה עם הצבור וכדלקמיה בס"ק ס"ה [פמ"ג]: **כא** (סב) אע"פ שרוב הצבור חפצי' בו. והשר (נב) ביקש מהמיעוט הממתינים שיסכימו עליו כי חלילה לקבל עבודת בוראנו ע"י העכומ"ז: **כב** (סג) בשכר עדיף. שבזה (נג) אין אחר עמיו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל וכפרון הדבר יעלה מי שאינו הגון ועוד הש"ץ יהי' בעצמו יותר נזהר בתפלתו ובמיקונו הוא"ל ושכיר הוא. ואף שיש בחנם צריכין העניים ג"כ ליתן שכירות הש"ץ שש"ץ בשכר עדיף [פמ"ג]: (סד) להתפלל. אם לתקוע [בא"ר]: (סה) בלא רצון. ואין (נד) לאדם להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילות ס"ת וכיולא בו שהרי שניו הנוטעים מושכים את ידיהם מלחם הפנים והגרגרים חוטפים ואכילת לחם הפנים הוא מצוה ופשוט דדוקא

שער הציון

(מד) מ"א: (מה) רש"ל בש"ש מולין עי"ש וכהיום שהולכין אחר זע"ה או אחר הנברים לא שייך כלל זה: (מו) ט"ז[ב]: (מז) פתחי שערים ע"ש: (מח) מ"א:
(מט) פמ"ג: (נ) כעין זה בא"ר סימן קל"ב ופמ"ג בסימן קל"ב: (נא) פמ"ג בסימן קל"ב: (נב) ב"י: (נג) ב"י: (נד) ד"מ מ"א:

הגהות ותיקונים: א) ס"ד: ב) מ"א:

הערות והארות: 1) עיין סי' ש"ו ס"ה לענין אם מותר לקבל שכר לשבתות בלבד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ"ד כתב: ואם הוא שונאו לא יעלה. [ואפשר שגם הרב סובר שבדיעבד אם קראוהו יעלה, כמו שכתב המשנ"ב ס"ק נ"ח שכתב בשם הפתחי שערים דאף להמג"א יעלה בדיעבד אם קראוהו].

שמתפלל בחזקה ודרך אלמות (סו) אין עונין אמן אחר ברכותיו. (בימין זאב סי׳ קס״ג ואגודה פרק כילד מברכין):

כג (סז) [ה]שכר ש״צ פורעים (סח) מקופת הקהל אע״פ שהש״צ מוציא הדל כעשיר מכל מקום אין יד העני משגת כעשיר: הגה וי״א שגובין (סט) אלי לפי ממון ואלי לפי הנפשות וכן הוא מנהג (כמ) (ע) הקהלות. (מהר״ם פדואה מ״ד[ה]): **כד** [ו]צבור שצריכין לשכור רב ושליח ציבור ואין בידם כדי שכר שניהם אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה (עא) הוא (כט) קודם (עב) ואם לאו * ש״צ קודם: **כה** [ו]אין מסלקין (עג) חזן מאומנתו אלא אם כן נמצא (עד) בו (ל) פסול: הגה (עה) ואין מסלקין אותו משום (לא) [יב] רעון בעלמא כגון שיצא עליו שם (עו) שנתפס עם (לב) הכותית (עז) או שמסר אדם אבל * אם נאו

באר היטב

ואין להתקוטט בעבור שום מצוה שהרי שניהו הלעוגים מושכים ידיהם מלחם הפנים ד״מ מט״מ. מגן אברהם: (כמ) הקהלות. ובמקום שאין מנהג יגבו לפי ממון. עיין מגן אברהם: (כט) קודם. כתב כנה״ג בשם תשובה ח׳ דלמינוי חכם מרבין תורה אפילו המיעוט יוכל לכוף לרוב. ומי שאינו רואי להיות חכם אפי׳ יחיד יכול למחות וכן פסק הרשד״ם אלי אורח חיים סי׳ ל״ו. וע׳ ע״ת: (ל) פסול. ואז אין מקבלין אותו ואפי׳ נשבע שלא ילך בדרכים אלו עד שישוב בתשובה שלימה הרשד״ם אלק אורח חיים סי׳ ל״ב. מ״א וע״ת: (לא) רעון. אבל למנותו לכתחלה אפי׳ ברעון בעלמא אין למנותו לכתחלה וזהו שכתב המחבר לעיל סעיף ד׳ ושלא יצא עליו שם רע. ע״ת וע״ל סעיף קטן ז׳ מ״ש שם: (לב) הכותית. ומ״מ יש להושיב ב״ד על כזה מהרי״ט כנה״ג.

שערי תשובה

אפרים שער ג׳ ובפתחי שערים שם על דברי המג״א מה: [יב] רעון. עבה״ט ועיין בר״י שהמיא מהרדב״ז בשם הרמב״ם תשובה מכת״י שאין מורידין אדם מקדושתו מפהדרי גדולה ועד חזן הכנסת אא״כ עבר עבירה בפרהסיא ואם לא יתברר עליו זה אינו מן הדין להסירו ולא לפרסמו. ואם נתקיים עליו בעדים אין להסירו אם קיבל עליו מה שהוא חייב מן הדין ע״ש:

משנה ברורה

דדוקא אם המלוה מתקיים ע״י אחר אבל אם המלוה מתבטל לגמרי כגון הכנסת אורחים או החזקת ת״ת ויש בידו לתמות גודלי מחויב לתמות כדי להחזיק המלוה שהרי מדינא כופין על עניים כאלו כמבואר בח״מ בסימן קס״ג ס״א בהג״ה וסוף סעיף ג׳: (סו) אין עונין. שאין (נה) זה מברך אלא מנאץ שנאמר בוצע ברך ניאץ ד׳: **כג** (סז) שכר ש״ץ. ובסימן נ״ה סכ״א שפוסק דאליו לפי ממון ואליו לפי נפש עיין בספר אליהו רבא שמחלק דבחזן שאני עי״ש ובביאור הגר״א משמע שהמחבר חזר בו ופסק שם כהג״ה שבאלן: (סח) מקופת הקהל. שיגבית לפי הממון: (סט) חציו[ו] וכו׳. כי יש (נו) סברא לומר שהעני צריך להחזן כמו העשיר ויש לפעמים שהעשירים נותנים יותר ממון להחזן שקולו ערב יותר גם שהעני יכול לילך למקום אחר ע״כ עשו פשרה זאת: (ע) הקהילות. בדרכי משה כתב דמנהג מדינותינו לא ועשיר נותנין בשוה וזהו החליו שלפי נפשות וגם מכל נשואין (נז) מגיע לו כפי נדן והוא החליו שלפי ממון ולנוש כתב דבמקום שאין מנהג יגבו לפי ממון עיין בח״מ סימן קס״ג ס״א[ה] בהג״ה [מ״א][ח] ועיין בדרכי משה דמשמע מייה דאפילו דעת[ט] הפוסקים דפוסקים לפי ממון אינו רק בשכירות הש״ך ששוכרין אותו לימים ורחים דמה ס״ל לפי ממון כי העשירים מחמת עשרם לא יוכלו לנאת מבתיהם ולהיחס ריקם והעניים יכולים לילך על עתים הללו לעיר אחרת משא״כ בש״ך ששוכרין על כל השנה אין מתשבין לפי ממון לבד: **כד** (עא) הוא קודם. אע״ג דיחסר להם עי״ז מצות תפלה שלא יהיה להם מי שיוציאם ידי חובתם זה שיהיה רב ומ״ך שיודיעם תורת ד׳ ומשפטיה (נח) עדיף מן התפלה ועיין בבה״ל שכתבנו גודל החיוב בכל עיר לזה וכתב בתשו׳ ח״ם חא״ח סי׳ ר״ו דכל אנשי העיר מחויבים ליתן לזה ואין מ׳ יכול לאמר אין אני צריך לרב ומ״ך דמ״מ צריך לישא בעול עם הצבור דומיא דכל אנשי העיר מחויבין ליתן על המקוה עי״ש: (עב) ואם לאו. ר״ל כיון דבלא״ה לא יוכל להורות לעם האיך שיתנהגו ע״פ התורה ס״ך קודם שיוציאם (נט) עכ״פ ידי חובתם בתפלה: **כה** (עג) חזן מאומנתו. וה״ה (ס) לכל התמנות בתקוס שלא יהגו למנות לזמן ידוע והטעם שלא יתפדום (סא) שנמצא בהם פסול: (עד) בו פסול. (סב) בעדים. ואז אין מקבלין אותו (סג) עד שישוב בתשובה שלמה בלי ערמה ומרמה אבל בשבועה אלו לא יצא דבלא״ה מושבע ועומד מהר סיני הוא: (עה) ואין מסלקין. אבל למנותו (סד) לכתחלה אפילו בשביל רעון בעלמא יש למנוע ואפילו אם הרעון היה עליו רק בלדותו וכדלעיל בסעיף ד׳: (עו) שנתפס וכו׳. ומ״מ (סה) יש לחוש לקול להושיב ב״ד על ככה. ש״ך שבתו זיגתה תחת בעלה (סו) אין למנותו לכתחלה אך אם נעשה זה אחר שכבר נתמנה נראה דאין להורידו בשביל זה: (עז) או שמסר אדם. ש״ך המחייס (סז) ע״א למוסרו לעכו״ס

ביאור הלכה

יסרב. שלא להפסיק בתפלה: * שליח צבור. עיין במשנה ברורה והוא מובא מתשובת הרא״ש ומזה יראה האדם גודל החיוב על כל עיר לשכור להם רב שיורה להם במצות התורה ומשפטיה איך להתנהג ולא יהיו בעורים המגשמים באפילה דאפילו אם עי״ז נדחית לגמרי מצות תפלה אצלם ג״כ החיוב הזה הוא קודם ובפרט אם אנשי העיר יכולין ג״כ להתפלל לעצמן בודאי זה קודם ומזה יתלאו רחת ופחד איזה מהעיירות הנמצאים מחוץ למדינה שאין להם רב ומ״ך בעירם ועון גדול הוא כמו שביארנו הגם שלוקחין להם שו״ב עכ״ז הלא צריכין לאיש מו״ל שיורה להם דיני שבת ויו״ט והלכות פסח החמורה ודיני טבילת מקוה וכל פרטי הלכות נדה ואחר דיני מורתנו הקדושה אשר יעשה אותם האדם ומי בהם [אם לא שהשו״ב שלהם הוא למדן גדול ובקי בחדרי התורה ויש לו סמיכה על הוראות מהגדולים המפורסמים דמדינה] וכ״ש שיש שהשכירין להם ש״ך מפורסם למנגן גדול בעד כמה מאות רו״כ לשנה שיענן להם בקול נעים ובשיעור כזה היו יכולין ליקח להם רב ומ״ך וגם ש״ך שיהיה יוכל לעבור לפני התיבה בשבת ויו״ט ור״ה ויוהכ״פ כאשר במדינתינו ובודאי היה מתקבל עבור זה תפלתם למרום משא״כ עתה שהתמנות הש״ך הוא שלא בש״ס ע״ז נאמר נתנה עלי בקולה ע״כ שנתאמיה וקוף דבר הוא שעי״ז הולכת העיר מדחי לדחי שאין להם מורה ומנהיג בדרכי ד׳ ובאים עי״ז לידי חילול שבת ויו״ט ואכילת חשש ממן מ״ו ומי יודע עוד כמה איסורים מחייבי כריתות מ״ו החש יסתרנו מאנשים כאלו: * אם באו עליו עדים. עיין במ״ב לענין קלא דלא פסיק ועיין בביאור הגר״א שמליין גיטין פ״ט ע״א כתובות ל״ו ע״ב והוא מה שאמר שם בגמרא יצא שם מזנה בעיר אין מושבין לה ומשמע לכאורה דאפילו קלא דלא פסיק דאל״כ יפול קושית הגמרא שם עי״ש ובכל בו שממנו מקור דין זה מיתא עדים כשרים משמע לכאורה דכ״ש קלא דלא פסיק לבדו בודאי לא מהני ובתשובות ח״ם סימן י״א הביא דברי זה הכל בו ומסיק דאפילו קלא דלא פסיק אם הוא מרוצה לכל הקהל להחזיקו לחזן אין צריך לתמות בדם אחנגם אם יתנגד אם אחד מהם שמוחה ואומר אני מאמין לקלא דלא פסיק הזה יכול למחות בו להעבירו. עוד כתב שם דלפעמים מורידין אותו ע״י קלא דלא פסיק אפילו באין מוחה כגון שיצא הקול שנעשה הכיעור בפני עדים והלכו להם למדינת הים אע״ג דליכא עדים בפניו כיון דאיכא קלא דעדים בלד אחתן והקול יצא מעיקרא ע״י עדים כשרים מורידים אותו מהתמנותו אבל רננה שלא בעדים אלא הקול יצא מעיקרא ע״י עבד ושפחה ונשים בהא לא מורידין אותו אם לא דנמצא איזה יחידים דמוחים בו וכו׳ל. וקלא דלא פסיק נקרא אם יום ומחצה לעזה עליו כל העיר ואין לו אויבים בעיר שנוכל לאמר עליהם שהם הוציאו הקול [יבמות כ״ה ע״א] ובתשובת מהרי״ק סימן קפ״ח משמע דלא נקרא קלא דלא פסיק ולא

שער הציון

(נה) הגר״א: (נו) ט״ז: (נז) פמ״ג: (נח) תשובת הרא״ש: (נט) שם: (ס) כנה״ג: (סא) ב״י: (סב) לבוש: (סג) מ״א: (סד) ע״ת וא״ר: (סה) מ״א: (סו) בה״ט ועיין בסימן קכ״ח בבה״ט שם ובחידושי רע״א שם: (סז) כל בו וא״ר:

הגהות ותיקונים: א) ו: ב) מ״ב: ג) חצי: ד) ס״ג: ה) לדעת:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ל׳ כתב: ובמקום שאין מנהג יש לגבות לפי ממון שברוב הפעמים העשירים מוסיפים בשכר לפי נעימות הקול, ואין יד העניים משגת לתת עימהם.

ה הרשב״א בתשובה אחרת ו תשובת הרא״ש כלל ז׳[א] ז תשובת הרשב״א

ח כפוף ספר הכל כו בשם תשובת הרשב"א

(עח) עליו עדים בזה וכיולא בזה (לג) (עט) מעבירין אותו. וש"ל שהוא שותו ובודק לא יתפלל בנגדיס (לד) (פ) הלוחין ומסריחין ואם אינו רולה (פא) להחליף בגדיו בשעת התפלה ולהתפלל מעבירין אותו. וש"ל המנהל פיו או שמרגן (לה) (פב) בשירי עגבים" ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירין אותו (כל בו דף קנ"ה ע"ד) * (פג) ש"ל שהזקין (פד) ורולה למנות בנו לשייעו לפרקיס אע"פ שאין קול בנו (לו) (פה) ערב בקולו אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם ואין הלבור יכולין למחות בידו. (תשובת רשב"א סי' ע"ה): **כו** חקהל שנהגו למנות

באר היטב

ש"ל שבתו זנתה תחת בעלה אם א"א באחר תשוב כדיעבד וכשר מהר"י מברונא שכנה"ג וכ' ע"ת משמע דאפי' אם כבר נתקבל בש"ן קבוע מסלקין אותו אי איכא אחר וכ"ש שאין למנותו לכתחלה ע"ש וע"ל סי' קכ"ח ס"ק ע"[1] מש"ש בשם שכנה"ג ובשם שבות יעקב לענין כהן. ש"ל שנפסל קולו שנשמע כאלו הוא מירתת ושכור[2] פסול לש"ן מהר"י מברונא שכנה"ג: (לג) מעבירין אותו. ואם עשה תשובה אין מעבירין אותו ע"מ ע"ש: (לד) הלוחין. ש"ל שמתוך חוליו לאוכלו א"א לנקות להיותו טהור מקרה לילה ואין מטהר עצמו כלל והוא ש"ל אפשר בימים ורחים יש לגעור בו שיטבול ועכ"פ שיוציא הבגדים הלוחים מעליו ואם לא ישמע לדברי חכמים לרחוץ יפה יפה ולהסיר הבגדים הלוחים מעליו ראוי להעבירו מהר"א ילחקי ז"ל בתשובתו זרע אברהם חלק א"מ ס"ס ו' ע"ש: (לה) בשירי העכו"ס. ר"ל בניגון שמנגנים בו לע"א. מ"א בשם ת"ה וב"ח בתשובה ס"ס קכ"ז כ' דוחקא ניגון שמיוחד לזה. כתב רש"ל בתשובה סי' ז' ש"ל שהיה שותו ומצלא שמכר טרפה בחזקת כשרה בשוגג

ביאור הלכה

כ"א בקול שהרבים מסכימים עליו ואינו פוסק דמסתמא י"ל שלא על מנס יצא הקול הזה אבל אם ידוע לנו ברק אחד הוציא את הקול מתחלה וע"י נתרגש הקול בעיר אין מונח עליו שם קל"פ ואפשר דה"נ בעניינו כן ואח"כ מצאתי בח"ס א"מ סי' כ"ה[1] שמשמע כן עיי"ש. אמנם לכאורה יקשה מאוד דהאיך מועיל שום קלא דלא פסיק להורדת חזן והלא ממילא יש לו הפסד ממון ג"כ כדמוכח בי"ש חולין ספ"ק עיי"ש ולענין הפסד ממון בעלמא פשוט וברור דלא מהני שום קלא כדמשמע מסתימת הגמרא גיטין פ"ט ע"א ריש עמוד וכן שם הקדים נכסיו או הפקיר נכסיו ג"כ סתמא קתני עיי"ש ואפילו אומדנא דמוכח לא מהני להוצאת ממון כדמשמע בח"מ סי' מ"ח וכ"ש קלא בעלמא ואפשר דה"ט דאיתא בגיטין פ"ט ע"א דלהכי יצא לה שם מזה אין מוכשרין לה משום דאפשר דפריצות בעלמא חזו לה ועי"ז בא לקול אזה ולענין חזן אפשר דמסתמא לא ניחא להו לאינשי לכתחלה למנות אים שיש לו כ"כ פריצות שיבוא לידי קלא דלא פסיק על זנות כזה והיה לו לשמור את עצמו שלא יבוא לזה. ולענין אם רואים בו כמה סימני פריצות פשוט דצריך להתרות בו כמו שכתב רמ"א לענין ש"ך המנהל פיו: * ש"ש שהזקין. בזה המעשה נשאל הרשב"א וזיכהו הרשב"א להאב מחמת שני טעמים אחד מי שהוא מנוי כגון שהוא ספר לרבים או נתמוה וכל כה"ג ורולה שאחר יסייענו באותו מינוי לפרקים בזמן שהוא אינו יכול הרשות בידו ואין כח ביד הקהל לעכב. ב' אפילו אם אם כוחו ואין יכול לעשות כלל ומוכרחים ליקח אחר אם בנו ראוי הוא קודם לכל אדם ואפילו אם יש אחרים גדולים ממנו עיי"ש וכזה תבין דברי הג"ה שבכאן ומה שכתב המ"א ומיירי שקבלוהו לש"ן כל ימי חייו המעיין שם היטיב יראה דזה כתב הרשב"א שם רק לרוותא דמילתא להוכיח שבודאי דעת הקהל היה מתחלה שאם יצטרך לעת זקנתו לעזר לפרקים שיהי' ברשותו ליקח אחד לזה ומ"מ ה"ה אפילו אם נשכר לב' וג' שנים ולריך לפעמים לעזר הרשות בידו וקנתא משמע כן בביאור הגר"א ג"כ:

דהוא עון גדול מגד עצמו כדאיתא בח"מ סימן כ"ו דאל"ה הלא הפסול מחמת עבירה אפילו בשאר ימות השנה אין לו להיות ש"ך כדלעיל בס"ק י"ד ואולי בזמנינו בעו"ה דנשתכח האיסור מכמה אנשים ואפשר דהוא שוגג בדבר אין לפוסלו וכדאיתא כעין זה בח"מ סימן ל"ד סעיף ד' ע"ש ועכ"פ לענין ש"ך בר"ה ויוה"כ בודאי יש להחמיר. ש"ך שהיה שותו ומצלא שמכר טרפה בחזקת כשרה בשוגג או שהיה מנקר ומצלא אחריו אבל אע"פ שאין מסלקין אותו מש"ך מ"מ אין למנותו לכתחלה [כנה"ג] ואם עשה תשובה מותר אפילו למנותו כדלעיל בס"ה בהג"ה. קבל שסלקו תפלת ר"ה ויוהכ"פ כנהוג אם אבה אחד מהם ולא יכול להתפלל אינו רשאי להעמיד אים אחר במקומו ויבא הקהל דוחקא להעמידו [שערי אפרים סימן ל"א ועיין בתשובת כנסת יחזקאל סי' י"ג]: (פג) ש"ץ שהזקין. וה"ה (עב) בכל המינויים שבניהן קודמין ויש מוקלין עיין במ"א גדולים ממנו כיון שהוא ממלא מקום אבותיו.[1] אי"א דבתכסה הממונה להרבין תורה אז לדון לא אמרינן שבניהן קודמין ויש מוקלין עיין במ"א ובכנה"ג ובע"ת ובתשו' ח"ס חא"ח סי' י"ג: (פד) ורוצה ובו'. כתב הרשב"א שם ה"ה דבכל עניני המינויים אם רולה המנוי שאחד יסייענו באותו מינוי לפרקים הרשות בידו וכתב הכנה"ג דוקא אם הוא ראוי לכך הן בענין המלאכה הן בדראת שמים: (פה) ערב. ובלבד (עג) שלא יהא קולו

שער הציון

(סח) בה"ט: (סט) מ"א: (ע) פמ"ג: (עא) מ"א: (עב) רשב"א: (עג) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) הנכרים: ב) ש': ג) ע"א: ד) צ"ל ושבור: ה) ט"ס וצ"ל סי' קנ"ח ושם כתוב ש"ץ: ו) ר"ה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ל"ג כתב: כי כן הוא בכל המנויין שהבן שראוי לכך קודם אפילו לאחרים שגדולים ממנו חוץ ממנויים של כתר תורה כגון חכם הממונה להרבין תורה או לדין שהתורה אינה ירושה.

אנשים על צרכי (פו) הצבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן בין לקופה של צדקה בין לשאר מנויים הצריכין לצבור בין שנוטלים עליהם שכר בין שאינם נוטלים אפי׳ לא קבעו להם זמן סתמם כפירושן מאחר שנהגו כך: הגה יש מי שכתב דשליח לצבור יתפלל מתוך ספר המיוחד לצבור דומיא (פז) נכתב (לז) לשמו (מהרי״ל בשם רוקח):

נד דינים השייכים לישתבח. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]ישתבח אינה פותח בברוך לפי (א) שהיא סמוכה לברוך שאמר ששתיהן נתקנו על פסוקי דזמרה זו לפניהם וזו לאחריהם: ב [ב]אין לענות אמן אחר מלך מהולל (ג) (ב) בתשבחות אלא אחר חי העולמים (ג) ששם הוא סיום הברכה: ג (ד) [ג]המספר בין ישתבח (ג) ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה (ה) מעורכי המלחמה [ד]ויש מי שאומר שלצרכי צבור או (ו)לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה מותר להפסיק: הגה ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול נדבה״כ שיעשה לו דין בין ישתבח ליוצר דכל זה מיקרי לצורך מצוה ולאחר כך כשחוזרין להתפלל יאמר (ז) הש״ל (ח) מקצת פסוקי (ג) דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש (ט) בלא תהלה שלפניו ולכן מתחילין (י) ערבית בלא קדיש

א הרי״ף והרא״ש בפ״ז דברכות והרמב״ם בפ״ז מהלכות תפלה ב עור בשם הרא״ש ג הגהת מיימוני שם בשם הירושלמי ד טור בשם רב עמרם וכל בו

באר היטב

ואילך נהגו שבניהם קודמים. אין להעביר ש״ץ בשביל אחר שקולו ערב. ואם הרוב מפליגים באחר ישמשו שניהם כא׳ עי׳ כנה״ג ובמ״א ובע״ת: (לז) לשמו. בשדורים הנדפסים אין חילוק. ט״ז. וקורין ש״ץ חזן שלריך לראות היאך יקרא ותרגום וירא וחזי רד״א:

(א) בתשבחות. ונוסחתו אל מלך גדול בתשבחות. בתשבחות בחיר״ק תחת החי״ו האר״י ז״ל וכ״כ השכנה״ג בשם רד״ק וע״ל סימן נ״א

משנה ברורה

קולו משונה. אין להעביר (עד) ש״ץ בשביל אחר שקולו ערב. ואם הרוב מפליגים באחר ישמשו שניהם כאחד: כו (פו) הצבור לזמן. עיין בתשובת חמדת שלמה סי׳ ז׳ בשכרו חזן לזמן ג׳ שנים דמסיק אהך דינא דהכא דהוא דוקא במקום שהמנהג שלאחר הזמן יצאו אלו אבל בזמננו דאין דרך לסלק בלא תשלא ולאי אין לסלקו בתוב משום שלא לעשות עליו תשלא עי״ש. ועיין בתשובת ח״ם סי׳ ר״ו ג״כ כעין זה אם לא כשהתנו בפירוש שלאחר הזמן שבאלו יהיה כלה זמנו ושני הצדדים יהיו יכולין לחזור ולריך קבלה ומנין חדש עי״ש: (פז) נכתב לשמו. פי׳ (עה) נכתב לש״ש ולא לשם התפארות ואפילו אם הסידור של היחיד (עו) הוא בכתב נאה יותר מהצבור. ובספרים הנדפסים (עז) אין חילוק בין של צבור ליחיד. כ׳ הפמ״ג נכון אף ליחיד להתפלל מתוך הסידור כ״ש ש״ץ שאימת צבור עליו שיתפלל בפנים. וקורין ש״ץ חזן שלריך לראות האיך יקרא ותרגום וירא וחזי [רד״א]:

א (א) שהיא סמוכה. ולע״ג (א) דפסוקים מפסיקים ביניהם לא הוי הפסק כמו ברכה אחרונה שבק״ש או (ב) שבהלל שג״כ אינה מתחלת בברוך מהללי נעמא: ב (ב) בתשבחות. זו (ג) היה נוסחתו אבל נוסחתנו אל מלך גדול בתשבחות ור״ל שאחר שסיים הש״ץ משבחתם בא״י אל מלך גדול בתשבחות לא יענה שום אדם ע״ז אמן דאכתי לא הוי סיום הברכה עד שאמר ג״כ אל ההודאות וכו׳ עד חי העולמים. בנוסח חי העולמים (ד) יש גורסין בלי״ר ויש גורסין בפת״ח ואפילו לדעה זו מ״מ יאמר העולמים בה״א כי פירושו חי בשני העולמים ושליט בעוה״ז ובעוה״ב: (ג) ששם הוא. ל״ע אי מותר אז להפסיק ולענות אי״ר וקדושה כי מאמר אחד הוא עד סוף ועיין בח״א בכלל ה׳ סי׳ ג דבכל ברכה קצרה אסור להפסיק באמצע אפי׳ לאי״ר וקדושה ויש לחלק וע״ע: ג (ד) המספר. ובכתבים (ה) כתב לומר בעשי״ת מזמור ממעמקים קראתיך ד׳ בין ישתבח ליוצר וצ״ע: (ה) מעורכי המלחמה. כ״ל דכתיב בקרא מי האיש הירא ורך הלבב ילך ושוב לביתו ואחז״ל הירא מעבירות שבידו וזו ג״כ בכלל עבירה היא והא״ר כתב בשם מטה משה שהקליפות מבטלים לענות התפלה וע״י פסוקי דזמרה מכריחים אותם וכשאתם חוזרין עליה בשביל

ק״ק א׳. מי העולמים בגיר״י תחת החי״ת. כ״כ ר׳ שבתי ועי׳ תוס׳ י״ט במס׳ תמיד פ״ז ואינו כן דעת מהר״ל מפראג רק בפת״ח. עטו״ז: (ב) ליוצר. בכתבים כ׳ לומר בעשי״ת מזמור ממעמקים קראתיך ה׳ בין ישתבח ליוצר ול״ע מ״א: (ג) דזמרה. ואם לא אמר פסוקים לא יאמר קדיש רק יתחיל ברכו בלא קדיש. והפורס על שמע לא יאמר קדיש אם לא יאמר פסוקים שלעולם לא תמצא קדיש בלא פסוקים שלפניו אם לא

קולו משונה. אין להעביר (עד) ש״ץ בשביל אחר שקולו ערב. ואם הרוב מפליגים באחר ישמשו שניהם כאחד: כו (פו) הצבור לזמן. עיין בתשובת חמדת שלמה סי׳ ז׳ בשכרו חזן לזמן ג׳ שנים דמסיק אהך דינא דהכא דהוא דוקא במקום שהמנהג שלאחר הזמן יצאו אלו ואל אבל בזמננו דאין דרך לסלק בלא תשלא ולאי אין לסלקו בתוב משום שלא לעשות עליו תשלא עי״ש. ועיין בתשובת ח״ם סי׳ ר״ו ג״כ כעין זה אם לא כשהתנו בפירוש שלאחר הזמן שבאלו יהיה כלה זמנו ושני הצדדים יהיו יכולין לחזור ולריך קבלה ומנין חדש עי״ש: (פז) נכתב לשמו. פי׳ (עה) נכתב לש״ש ולא לשם התפארות ואפילו אם הסידור של היחיד (עו) הוא בכתב נאה יותר מהצבור. ובספרים הנדפסים (עז) אין חילוק בין של צבור ליחיד. כ׳ הפמ״ג נכון אף ליחיד להתפלל מתוך הסידור כ״ש ש״ץ שאימת צבור עליו שיתפלל בפנים. וקורין ש״ץ חזן שלריך לראות האיך יקרא ותרגום וירא וחזי [רד״א]:

א (א) שהיא סמוכה. ולע״ג (א) דפסוקים מפסיקים ביניהם לא הוי הפסק כמו ברכה אחרונה שבק״ש או (ב) שבהלל שג״כ אינה מתחלת בברוך מהללי נעמא: ב (ב) בתשבחות. זו (ג) היה נוסחתו אבל נוסחתנו אל מלך גדול בתשבחות ור״ל שאחר שסיים הש״ץ משבחתם בא״י אל מלך גדול בתשבחות לא יענה שום אדם ע״ז אמן דאכתי לא הוי סיום הברכה עד שאמר ג״כ אל ההודאות וכו׳ עד חי העולמים. בנוסח חי העולמים (ד) יש גורסין בגיר״י ויש גורסין בפת״ח ואפילו לדעה זו מ״מ יאמר העולמים בה״א כי פירושו חי בשני העולמים ושליט בעוה״ז ובעוה״ב: (ג) ששם הוא. ל״ע אי מותר אז להפסיק ולענות אי״ר וקדושה כי מאמר אחד הוא עד סוף ועיין בח״א בכלל ה׳ סי׳ ג דבכל ברכה קצרה אסור להפסיק באמצע אפי׳ לאי״ר וקדושה ויש לחלק וע״ע: ג (ד) המספר. ובכתבים (ה) כתב לומר בעשי״ת מזמור ממעמקים קראתיך ד׳ בין ישתבח ליוצר וצ״ע: (ה) מעורכי המלחמה. כ״ל דכתיב בקרא מי האיש הירא ורך הלבב ילך ושוב לביתו ואחז״ל הירא מעבירות שבידו וזו ג״כ בכלל עבירה היא והא״ר כתב בשם מטה משה שהקליפות מבטלים לענות התפלה וע״י פסוקי דזמרה מכריחים אותם וכשאתם חוזרין עליה בשביל

העבירה הזאת אותם הגדודים שהם מעריכים מלחמה בינינו בעו״ה ע״כ ראוי שלא לספר: (ו) לפסוק צדקה. וה״ה לכל דבר מצוה ודוקא בין ישתבח ליוצר שהוא עניו אחר אבל בין קדיש וברכו או בין הפרקיש של ק״ש וברכותיה או של פסוקי דזמרה אסור להפסיק אפילו בצרכי רבים ולדבר מצוה וכדלעיל בסימן נ״א ס״ד [א״ר והגר״א לעיל בסימן נ״א שם עי״ש]: (ז) הש״ץ. משמע דאפילו אם לא אמר רק הוא לבד הפסוקים יכול לומר קדיש: (ח) מקצת פסד״ז. ואם לא אמר פסוקים לא יאמר קדיש (ו) רק יתחיל ברכו בלא קדיש שלעולם לא תמצא קדיש בלי פסוקים שלפניו (ז) אם לא הש״ץ אחר חוזרת התפלה או בלחש בערבית שהקדיש קאי על התפלה וכתב המ״א שלכן נהגו לומר פרישת שמע [ברכו נקראת פרישת שמע כדלקמן בסימן ס״ט] אחר גמר תפלת י״ח בלחש כדי שיאמר הקדיש על תפלת י״ח אבל אח״כ לא שייך לומר קדיש אם לא אמר תחלה מקצת פסוקים. ועתה חדשים מקרוב נהו שפורסין שמע אחר קדיש בתרא ואומרים שנית קדיש ואינו נכון דמה ענין לומר שני קדישים סמוכין זה לזה ועכ״פ יש ללמדם שיאמרו מקצת פסוקים בין שני קדישים: (ט) בלא תהלה. או אחר תפלה וכמו שכתבנו בס״ק הקודם וכן אחר שלמד איזה ענין מתורה שבע״פ יוכל לומר קדיש דרבנן ועיין במ״א שמסיק דדוקא אם אמר אח״ז עכ״פ מקצת דבר אגדה ואז יוכל לומר הקדיש דרבנן כי עיקר הקדיש זה נתקן על דבר אגדה וע״כ מנהג כל ישראל לומר אחר פרקי אבות ואחר במה מדליקין המאמר דר׳ חנניא בן עקשיא או אר״א ר״ר חנינא ת״א מרבים שלום וכו׳. ולפ״ז יש ליזהר (י) כשלומדים משניות יאמרו בסוף הלימוד המאמרי דר׳ חנניא בן עקשיא וכדומה כדי שיהיו יכולו לומר עי״ז אח״כ הקדיש דרבנן. ואחר תנ״ך אומרים קדיש שלם אפילו (ט) רק אחר ג׳ פסוקים. ואין לומר קדיש אח״כ היו עשרה אנשים בבהכ״נ בשעת אמירת הפסוקים והלימוד וכמו שיתבאר בסימן נ״ה במ״ב סק״ב ואפילו (י) אם רק ב׳ וג׳ לומדים אומרים קדיש כשיש שם עשרה ואפילו (יא) מי שלא למד יכול ג״כ לומר הקדיש כמו בפרישת שמע לקמן בסימן ס״ט: (י) ערבית בלא קדיש.

עיין

שער הציון

(עד) מ״א: (עה) מהרי״ל: (עו) שם: (עז) ט״ז: (א) ב״מ והגר״א: (ב) פמ״ג: (ג) מ״א: (ד) פמ״ג: (ה) מ״א: (ו) מ״א: (ז) פמ״ג: (ח) פמ״ג: (ט) פמ״ג: (י) מ״א בסימן ס״ט בשם הל״מ: (יא) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) יכולים:

הערות והארות: 1) עיין בה״ל סי׳ קנ״ה ד״ה ויקבע כו׳ לענין זה:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב מלך גדול ומהולל בתשבחות. ב) בסידור הנוסח בציר״י. ג) בסידור כתב לאומרו.

(כל בו) (יא) וכן מי שלא היה לו ליצית אז תפילין (יב) והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול להיחס ולברך עליהם אבל * (יג) בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר (א"ז פ' תפלת השחר) וכ"ש שלא יפסיק (יד) לאחר שאמר הש"ץ (ד) ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר (ב"י סוף סי' נ"ו[1] בשם המנהיג וע"ל סוף סי' נ"ז):

א טור ומפורש הטעם בתנור בסי' נ"ח בשם הרא"ש ב ברכות כ"א מגילה כ"ג

נה דיני קדיש. ובו כ"ב סעיפים:

א (א) אומרים (א) (ב) קדיש ב"וא"א אותו בפחות מי' (ג) (ג) זכרים (ג) בני חורין (ד) גדולים שהביאו

באר היטב

אחר גמר התפלה ומש"ה נהגו לומר פרשת שמע אחר גמר תפלת י"ח בלחש כדי שיאמר הקדיש על תפלת י"ח אבל אח"כ אין שייך לומר קדיש ועתה מדשים מקרוב באו שפורסין שמע אחר קדיש בתרא ואומרים שית קדיש ואינו נכון דמה ענין לומר כ' קדישים סמוכים זה לזה. ועכ"פ יש ללמדם שיאמרו מקצת פסוקים בין שני הקדישים. ואין לומר קדיש אלא אחר דבר הגדה. וכשלומד משניות או שוש ד"ת שבע"פ י"ל הגדה אחריו דהיינו אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום וכו' כדי לומר עליו קדיש מ"א ע"ש. וע"ל סי' נ"ה ס"ק א' מש"ש: (ד) ברכו. לאחר שהתחיל הש"ץ קדיש לא יפסיק שוב לטלית אפילו בין הפרקים עי' סי' ס"ו סעיף ב' וזה שכ' רמ"א כאן אבל בין קדיש לברכו וכו' וכ"ש שלא יפסיק וכו' מ"א: (א) קדיש. כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים כנה"ג

וכן בתשובת דבר שמואל סימן קפ"ג קורא ג"כ תגר ע"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא

ביאור הלכה

* בין קדיש. אעיין במ"ב בתחלת דין קדיש לברכו דינו כבין הפרקים כ"כ א"ר והעתיקו הפמ"ג וקשה לי דהלא הרמ"א פסק בסימן פ' בהג"ה ובסימן ס"ו ס"ב דעל תפילין יוכל לברך עכ"פ בין הפרקים וכמו שמובא ג"כ בס"ח שם בהג"ה עיין שם בחידושי רע"א ובפמ"ג אות ד' שם א"כ אמאי קאמר דלא יפסיק בשום דבר הא לענין תפילין דאיירי לעיל מיירי יוכל להפסיק וא"ל באופן שיהיה יכול לגמור הנחת טלית ותפילין קודם שיגיע הש"ץ לאיש"ר וברכו או שכבר שמע קדיש וברכו דאל"ה הלא קי"ל בסימן כ"ה דאסור להפסיק בין השכל יד להשל ראש אפילו לענות איש"ר וברכו אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים וזה אין נכון לעשות כן לכתחלה לגמרא זה אפילו למאי דקי"ל שומע כעונה כדמוכח בברכות כ"א ע"ב בתוד"ה עד וברא"ש שם ובאופן זה טוב יותר שיתחיל מלהניח התפילין עד שיסיים הש"ץ ברכו ואז יניחם ולענין הברכות עיין בס"ק הסמוך: (יג) בין קדיש. ר"ל משעה (טו) שהתחיל קדיש דהקדיש לברכו ג"כ שייך ועיין (טז) באחרונים שכתבו דבין קדיש לברכו דינו (יז) לכל מילי כבין הפרקים ותיקף אחר ברכו[2] אף אלא התחיל עדיין ברכת יוצר הוי כאמצע הפרק דמשם ואילך הוא כהתחלת יוצר כי עיקר כונת הש"ץ מה שאומר ברכו את ד' היינו שיברכוהו אח"כ בברכת יוצר (יח) ע"כ בין יחיד ובין ש"ץ אם לא נזדמן לו טלית עד שהתחיל קדיש יכול להתעטף בו מיקף אבל לא יברך עד לאחר התפלה ואז יטמשש בו ויברך ותפילין אם נזדמן לו קודם ברכו יכול לברך עליהן לפי מה שהסכימו האחרונים בסימן ס"ו דיוכל לברך על התפילין בין הפרקים אבל אם לא נזדמן לו עד שהתחיל ברכו שוב לא יוכל לברך עליהן אלא יניחן בלי ברכה וכשיגיע קודם אהבה רבה ימשמש בהן ויברך עליהן ועיין בסמוך: (יד) לאחר שאמר וכו'. מלשון זה מוכח דאפילו יחיד לא יפסיק ועיין בס"ק הקודם וגרתא בסוף שמייר בפיס דהיינו שכבר גמר ברכת ישתבח ועומד להתחיל ברכת יוצר אור אבל אם הוא עוסק עדיין בפסוקי דזמרה וכ"ש אם בא עתה להתפלל ורוצה להתפלל כסדר ולא לדלג הפסד"ז ולפחות מברכת יוצר ושמע קדיש וברכו אין דינו כזה כאמצע הפרק ולכו"ע יכול להניח טלית ותפילין ולברך עליהן וע' (יט) בהגהות הגאון ר' חיים לאמזער:

א (א) אומרים וכו'. כאשר טוב למעט בברכות כך (א) טוב למעט בקדישים ועיין באחרונים שקראו תגר ע"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע בלשון הקודש להוציא אותם י"ח (ב) יוכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה בלי לעג. תשובת דב"ש סי' שכ"ח. ע"ש עוד בסי' ש"א שמערער על היתומים קטני קטנים שאומרים קדיש וברכו והקהל עונים אחריהם דשלא כדין הם עושים וכן הרב פר"ח בסי' ס"ט קורא תגר ע"ז ע"ש. כשנים או ג' אומרים קדיש יחד וא' מקדים אם באים כל אחד מוך כדי דבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכלם. ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד הלקט ח"ב סי' מ"ח: (ג) זכרים. כל שיש מנין בבהכ"נ אין לש"ץ להמתין לאדם חשוב או גדול שעדיין לא בא בנימין זאב סימן קס"א וכ"כ רמ"א סימן קכ"ד ס"ג ע"ש. אדם הטוב ע"י ס' יצירה אם מצטרף ליו"ד ולכל דבר שבקדושה עי' בתשובת חכם צבי סי' ס"ג: (ד) בני חורין. וכל הקדישים שוין אפילו קדיש דרבנן

משנה ברורה

עיין לקמן בסימן ס"ט מה שכתבנו שם בזה: (יא) וכן מי שלא. דכ"ז הוא צורך מצוה ע"כ מותר להפסיק (יב) לאחר שגמר ברכת ישתבח: (יב) והביאו לו. (יג) בין ליחיד ובין (יד) לש"ץ ואע"פ דבגמי הוא לגבור להמתין מ"מ הואיל דא"א בלא"ה שרי ובזה אין צריך הש"ץ לחזור ולומר פסוקים דשהייה מועטת היא [דה"ח] וגרתא דביחיד מיירי באופן שיהיה יכול לגמור הנחת טלית ותפילין קודם שיגיע הש"ץ לאיש"ר וברכו או שכבר שמע קדיש וברכו דאל"ה הלא קי"ל בסימן כ"ה דאסור להפסיק בין השכל יד להשל ראש אפילו לענות איש"ר וברכו אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים וזה אין נכון לעשות כן לכתחלה לגמרא זה אפילו למאי דקי"ל שומע כעונה כדמוכח בברכות כ"א ע"ב בתוד"ה עד וברא"ש שם ובאופן זה טוב יותר שיתחיל מלהניח התפילין עד שיסיים הש"ץ ברכו ואז יניחם ולענין הברכות עיין בס"ק הסמוך: (יג) בין קדיש. ר"ל משעה (טו) שהתחיל קדיש דהקדיש לברכו ג"כ שייך ועיין (טז) באחרונים שכתבו דבין קדיש לברכו דינו (יז) לכל מילי כבין הפרקים ותיקף אחר ברכו[2] אף אלא התחיל עדיין ברכת יוצר הוי כאמצע הפרק דמשם ואילך הוא כהתחלת יוצר כי עיקר כונת הש"ץ מה שאומר ברכו את ד' היינו שיברכוהו אח"כ בברכת יוצר (יח) ע"כ בין יחיד ובין ש"ץ אם לא נזדמן לו טלית עד שהתחיל קדיש יכול להתעטף בו מיקף אבל לא יברך עד לאחר התפלה ואז יטמשש בו ויברך ותפילין אם נזדמן לו קודם ברכו יכול לברך עליהן לפי מה שהסכימו האחרונים בסימן ס"ו דיוכל לברך על התפילין בין הפרקים אבל אם לא נזדמן לו עד שהתחיל ברכו שוב לא יוכל לברך עליהן אלא יניחן בלי ברכה וכשיגיע קודם אהבה רבה ימשמש בהן ויברך עליהן ועיין בסמוך: (יד) לאחר שאמר וכו'. מלשון זה מוכח דאפילו יחיד לא יפסיק ועיין בס"ק הקודם וגרתא בסוף שמייר בפיס דהיינו שכבר גמר ברכת ישתבח ועומד להתחיל ברכת יוצר אור אבל אם הוא עוסק עדיין בפסוקי דזמרה וכ"ש אם בא עתה להתפלל ורוצה להתפלל כסדר ולא לדלג הפסד"ז ולפחות מברכת יוצר ושמע קדיש וברכו אין דינו כזה כאמצע הפרק ולכו"ע יכול להניח טלית ותפילין ולברך עליהן וע' (יט) בהגהות הגאון ר' חיים לאמזער:

א (א) אומרים וכו'. כאשר טוב למעט בברכות כך (א) טוב למעט בקדישים ועיין באחרונים שקראו תגר ע"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע בלשון הקודש להוציא אותם י"ח (ב) יוכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה בלשון לע"ז: (ב) קדיש. פי' אחר פסוקי דזמרה ובענין עשרה שכל דבר שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו (ג) וקה"ת ונשיאת כפים אין אומרים אותו בפחות מעשרה שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל ולפיכך בגו"ש דתוך תוך ממרגלים דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב נשאר עשרה וקורא אין עדה. וכל הקדישים (ד) שוין לזה אפילו קדיש דרבנן שאחר הלימוד. כתב הט"ז דבעת אמירת פסוקי דזמרה א"ל עשרה דאפילו אם אמרוהו ביחידות כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש די בכך וכן אם התחילו להתפלל ערבית ביחידות ובאו עשרה לעת אמירת הקדיש יכול לומר הקדיש וכן בכל לימוד שאדם לומד פסוקים או הגדה או באמירת עליו או באמירת אשרי שקודם מנחה או באמירת תהלים בבקר אם היה בלי מנין ונזדמן מיכף מנין שיש לומר קדיש ומ"א בסימן ס"ט ולא"ד לא כ"כ וכן מהגר"א בסימן לא"ד מוכח כהמ"א ע"כ הסכימו האחרונים [הפמ"ג ודה"ח וש"פ] דהנכון שיאמרו אח"כ מזמור או ג' פסוקים ויאמרו קדיש. ועיין בפמ"ג במ"ז אות ג' דמוכח מייה דלענין פסוקי דזמרה ולענין תפלת ערבית גם המ"א מודה להט"ז: (ג) זכרים וכו'. לאפוקי נשים ועבדים וקטנים וה"ה טומטום ואנדרוגינוס ואלי עבד ואלי בן חורין אינו מצטרף [פמ"ג]: (ד) גדולים. עיין פר"ח סימן ס"ט שקרא

ערער

שער הציון

(יב) פשוט ומוכח לעיל בסימן נ"א ס"ד בהג"ה שם בביאור הגר"א ובסימן נ"ג בס"ג: (יג) מוכח מפיסים: (יד) מ"א: (טו) מ"א: (טז) א"ר ופמ"ג: (יז) אף לענין שאילת שלום והשבה ע"ז: (יח) פמ"ג: (יט) דהוא משיג שם על הרמ"א ולדבריו ניחא סברת הרמ"א דס"ל דסיון דהוא שומע ברכו מהש"ץ ועומד לקיים דברו ולהתחיל ברכת י"א נחשב כאמצע הפרק וע"ל בסי' קל"ט ס"ו ובביאור הגר"א שם: (א) כנה"ג: (ב) דב"ש סי' שכ"א: (ג) מגילה כ"ג: (ד) שכנה"ג:

הגהות ותיקונים: א) נ"ז:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' קל"ט ס"ק כ"ד לענין אם אומרו בלחש ואין י' שומעין: 2) עיין סי' רל"ו ס"ק א' לענין תפילת ערבית: 3) עיין לעיל סי' נ"ג ס"ק י"א לענין פסוקי דזמרה וצ"ב (ר"ש):

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב כהרמ"א פה, שבין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר בין ש"צ עצמו ובין הציבור שעמו. וכ"כ הרב בסימן נ"ז סעיף ה', דלא כהבה"ל. **ב)** בשו"ע הרב סעיף א' כתב: ראוי לכל אדם ליזהר שלא לפחות מלענות עשרה קדישים בכל יום, וזה לא מוזכר במשנ"ב.

הלכות ברכות סימן נה

ב׳ שערות (ה) וה״ה לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה: **ב** * (ו) [2]אם התחיל (ז) לומר קדיש (ח) או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן גומרים (ט) אותו הקדיש או אותה (י) הקדושה שהתחיל [3]והוא שנשתיירו (יא) רובן: הגה * ומ״מ (יב) עבירה היא לגמרי ועוכ״ה לגמרי (יג) אבל אם נשארו י׳ (יד) מותר לגמרי (מרדכי פ׳ בתרא דמגילה): **ג** * [4]אם התחיל באבות ויצאו מקצתן גומר (טו) אפילו (ד) קדושה. הגה ואם יצאו מקצתן (טז) לאחר שהתחילו (יז) להתפלל יוצר לא יתחיל הש״ץ להתפלל התפלה בקול רם דכבר נשלם תפלת יוצר ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם (ה) [ו] (יח) וקדושה יכולים להשלים כל סדר קדושה ולומר (יט) הקדיש שלם (כ) שלאחריה דשייך לתפלה שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו׳ אבל

ג יהושלמי והמלו הר״ף ורל״ם שם מגגילה ד הרין שם ה תשובת הרשב״ל

באר היטב

שאחר הלימוד שכנה״ג נשם מ״מ: (ד) קדושה. וכל תפלת י״ח והקדיש שלם שלאחריה כמבואר ברמ״א שאח״ז. וכתב בשכנה״ג דיאמר ג״כ ברכה דאלהינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה דכל שהתחיל בתפלת י״ח גומרה. אע״ג דתנן אין נושאין כפיהם פחות מי׳ היינו דוקא ג״כ אבל תפלת אלהינו יאמר מאחר שהתחיל בתפלת י״ח וברכת אלהינו שייך לתפלת י״ח ע״ש וכ״כ ע״ת: (ה) וקדושה. לאו דוקא דאפילו עדיין לא אמרו קדושה כיון שהתחילו להתפלל בקול רם גומרים אף

שערי תשובה

[ו] וקדושה. ענה״ט ובשכנה״ג ופר״מ מוקים וס״ל שאינו גומר אלא קדושה וכן שאר ברכות העמידה אבל לא קדיש שלם שאחר התפלה. וכן משמע לשון הש״ע

משנה ברורה

ערער על המקומות שנוהגין שהקטן אומר קדיש וברכו והקהל עונים אחריו דשלא כדין הם עושים ואפילו אם יש עשרה אנשים גדולים חוץ ממנו ועיין בפמ״ג שם שמגדל ג״כ להחמיר בזה לכתחלה. כתב בהלק״ט סי׳ מ״ח כששנים או ג׳ אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באים כל אחד תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכולם *ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד. אדם הנוגר ע״י ספר יצירה אם מצטרף ליו״ד ולכל דבר שבקדושה עיין בתשובת חכם צבי סי׳ ס״ג[א]) ובספר עיקרי דינים מה שכתב בענין זה :(ה) וה״ה לקדושה. וה״ה לכל חזרת הש״ץ שצריך עשרה דמקרי דבר שבקדושה מפני הקדושה שיש בה [מגילה כ״ג והר״ן שם] אין פוחתין (ה) משבעה קדישים בכל יום כנגד שבע ביום הללתיך דהיינו ז׳ אחר פסוקי דזמרה שהוא אחר ישתבח וב׳ אחר קדיש אחר תפלת י״ח וברכות וג׳ אחר סדר קדושה וכו׳ אומרים ג״כ תתקבל צלותהון שהוא שייך ג״כ לתפלת י״ח וד׳ אחר עלינו שיש בו אמירת פסוקים וה׳ אחר תשרי בנמנה ושני אחר תפלת מנחה ז׳ אחר ק״ש של ערבית קודם תפלת י״ח וקדיש[ב]) שאחר תפלת ערבית אף דהוא ג״כ מצוה לא קתשמינן בכלל אלו השבעה ע״ש בלבוש הטעם: ב (ו) אם התחיל. וה״ה בכל דבר שצריך עשרה כגון (ו) נ״כ וקריאת התורה והפטרה בנביא גומרין כל מה שייך לענין זה כיון שכבר התחילו בו בעשרה אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר: (ז) לומר קדיש. ואם התחיל לומר ישתבח בעשרה ויצאו מקצתן וכן אם התחיל לומר תשרי שקודם מנחה בעשרה ויצאו מקצתן אפילו יוכל לומר הקדיש שאחר זה כי הקדיש שייך לישתבח ותשרי. ועי׳ בשע״ת בשם ת״ר אמנם בספר מאמר מרדכי ובדרך החיים ובח״א כולם פסקו דלא יוכל לומר הקדיש בזה: (ח) או קדושה. לאו דוקא דה״ה אפילו רק בתנות ובדלקמיה בס״ג ואפשר דנקט לרבותא דאפילו בזה דוקא אם נשתיירו רובן: (ט) אותו הקדיש. ואם היה הקדיש שקודם ברכו כתב הדה״מ בשם ת״ר דיוכל לומר ג״כ הברכו דכולא חדא ענינא הוא. ובספר מאמר מרדכי חולק ע״ז וע״ש: (י) הקדושה. וה״ה כל תפלת י״ח. ולפי מה שמבואר בהג״ה שבעיף ג׳ גומר גם האלי קדיש וקדיש שלם שלאחריה. וכתבו האחרונים דיאמר ג״כ ברכה דאלהינו ברכנו בברכה המשולשת וכו׳ דכל שהתחיל בתפלת י״ח גומרה אע״ג דתנן אין נושאין כפיה בפחות מעשרה ואפילו אם התחיל התפלה בעשרה וכדאיתא בר״ן וב״י היינו דוקא נ״כ ממש ומשום שהוא ענין אחר אבל תפלת אלקינו יאמר מאחר שהתחיל בתפלת י״ח וג״ז שייך לתפלת י״ח: (יא) רובן. היינו ששה ולא בענין רוצה דמינכר [פמ״ג]: (יב) עבירה היא. נ״ל שר״ל אם אינו ממתין עד שיגמרו אותו הענין אבל אם ממתין עד שיגמרו הענין די בזה כגון אם אחד הצטרף עם ט׳ לברכו אינו מחויב להמתין על צירוף של חזרת הש״ץ שהוא ענין אחר ואם היה עמהם בצירופם בעת שהתחיל הש״ץ בקול רם צריך להמתין עד שיגמרו כל סדר הקדושה וקדיש שלם שלאחריה וכן כל כי האי גווני: (יג) אבל אם נשארו וכו׳. עיין בבה״ל: (יד) מותר לצאת. והוא (ז) שכבר שמעו קדושה והקדישים עד עלינו: ג (טו) אפילו קדושה. וה״ה דגומר הש״ץ (מ) כל תפלת י״ח ולא נקט קדושה אלא משום דלא יימא דהוא ענין אחר: (טז) לאחר שהתחילו. נקט האי לישנא לאפוקי ממהרי״ם שהובא בד״מ שרוצה להקל בזה אבל באמת לפי הסכמת הפוסקים הוא (ט) אפילו אם התפלה בלחש היה ג״כ בעשרה דינו הוא שלא יתחיל הש״ץ בקול רם בפחות מעשרה: (יז) להתפלל יוצר. עיין באחרונים שהסכימו דאפילו לא אמרו רק קדיש וברכו בעשרה ויצאו מקצתן קודם שהתחילו כלל ברכת יוצר (י) מקרי כמו שהתחילו כבר בעשרה ויכולין להוציא אחרים עד שמ״ע אפילו בפחות מעשרה: (יח) וקדושה. לאו דוקא (יא) דאפילו עדיין לא אמרו קדושה כיון שהתחילו להתפלל בקול רם ואפילו רק בתנות לבד (יב) גומרים אף הקדיש שלם: (יט) הקדיש שלם. וכ״ש (יג) האלי קדיש שאחר תפלת י״ח: (כ) שלאחריה. אבל הקדיש שאחר עלינו לא יאמר בזה ואפילו אם התחיל לומר עלינו בעשרה

ביאור הלכה

דהרמ״א העתיק לשון הא״ז וליה לא ס״ל דהלא בא״ז המובא בד״מ לא מוזכר כלל תפילין רק טלית ואפשר דהרמ״א קאמר בזה לפי דעת הי״א שם בהג״ה ולא לדעת עצמו שוב ראיתי במאור הגר״א שכתב אבל בין וכו׳ דמשם ואילך הוא בהתחלה יוצר עכ״ל משמע מיניה דמהתחלת קדיש והלאה הוא כאמצע הפרק א״כ איתא הכל אם נפטר שם בתאמצע הפרק אסור כמילוש רע״א והבפמ״ג שם אתנא במאור הגר״א שם בס״ב מוכח מיניה דסובר דלהרמ״א דמיקל לענין תפילין מותר אפילו באמצע הפרק א״כ נ״ע אמאי החמיר הרמ״א פה לענין תפילין וע״כ

בתירוצו הראשון דהרמ״א אזיל פה לפי דעת הי״א שם:

* אם התחיל וכו׳ אותה הקדושה. עיין במ״ב ובטור דנקט ג״כ לשון זה וכל

לומר בפשיטות לפי מה דמשמע במאור הגר״א בסימן ס״ו דלדעת הטור פריסת שמע הוא דבחזרת הש״ץ אומר עד אחר הקדושה ומו לא אזיל הכא הטור לטעמיה: * ומ״מ עבירה היא וכו׳. אם העשירי עבר והלך אם מוחר התשיעי ג״כ ליכן דבלא״ה ליכא עשרה להשרלאת השכינה וגם בלא״ה מוחר לגמור נ״ע: * אבל אם נשארו וכו׳. מלשון זה משמע לכאורה דאפילו באמצע קדושה מוחר לגאת ולקמן בסימן קכ״ה לא משמע כן והאמת יורה דרכו דהמרדכי לא אירי שם כלל לענין קדושה אלא לענין עיקר הדין דאם התחיל גומר דאמר על זה מירושלמי דיש עבירה להיוצאין ומרמז על זה המרדכי דזה בשלא נשאר עשרה והירושלמי לא אירי שם כלל לענין קדושה וגם הרמ״א אינו קאי על קדושה אלא על עיקר הדין דאם התחיל גומר דהוא קאי על כל התפלה ובדלקמיה בהג״ה: * אם התחיל באבות וכו׳. וכ״ש דבתפלת יוצר אפילו אם

שער הציון

(ה) נ״י ועיין בלבוש: (ו) נ״י: (ז) דה״ח: (מ) מ״א: (ט) פמ״ג: (י) תשובת מטה יוסף ופמ״ג: (יא) מ״א והגר״א דלא כא״ז: (יב) לפי מש״כ הרמ״א בהג״ה וכן משמע מפמ״ג ודה״מ ומ״א: (יג) מדושי רע״א:

הגהות ותיקונים: א) צ״ג:

ליקוטי דברי חדב א) בשו״ע הרב סעיף א׳ כתב: ד׳ אחר תפלת ערבית, שכבר נשלמה התפלה [והקדיש שאחר עלינו דשחרית לא נכלל בזה הקדישים]. . וז׳ אלו חובה כשמתפללין בצבור והשאר מנהג, וראוי לכל אדם ליזהר שלא לפחות מלענות י׳ קדישים בכל יום. ב) בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב שאין הברכו נמשך אחר הקדיש.

מין קורין (כא) כמורה דזהו ענין אחר. * ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שייך (כב) לקריאת שמע (ו) [כ] וברכותיה (ר"ן פ' הקורא את המגילה שטולי הלקט וא"ה סי' ט"ו): ד יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין * ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים * וה"ה דעבד ואשה אין מצטרפין: הגה ואפילו (כג) על ידי חומש שכידו אין לצרפו מיהו יש נוהגין להקל (כד) בשעת (ז) הדחק (הרא"ש ומרדכי והגהות מיימוני פ"ט) מהלכות תפלה): ה אם לא הביא (כה) שתי שערות אפי' הוא גדול בשנים (כו) דינו כקטן עד שיצאו (כז) רוב שנותיו (כח) שאז יתברר שהוא סריס ואם נראו לו (כט) סימני סריס קודם לכן (ל) דינו כגדול: הגה ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו

ו מופקפה כשם ר"מ בברכות רים דף מ"ט וכשם רב אלי' והרא"ה ז שם מתוס' ח ר"ש ור"י והמרדכי כשם לאבי' והגהות מיימו' בפ"ג מהלכות ברכות ופמ"ג כשם ר"י זר יונה ותשובת הרשב"א כשם הראב"ד וכשם גאון והרמב"ם בפ"ח מה"ת ט מרדכי שם י ר"י מההיא דמהה מ"ז כ שם בגמרא ובימות פ"ח

שערי תשובה

ועיין בב"י ולזה הסכים בש"ל. והעולם נהגו כהרא"ש ומג"א מה: [כ] וברכותיה. עבה"ט וכתב בא"ר בתפלת המנחה אם היה יו"ד כשהתחיל אשרי ויצאו מקצתן אומר קדיש דאשרי הוי כמו חיובא כמ"ש בטור ע"ש. ומזה מבואר דמב"ש בתפלת ערבית אם היו עשרה בשעה שהתחילו להתפלל תפלה י"ח בלחש ויצאו מקצתן באמצע התפלה ש"ל קדיש שלם שלאחר התפלה דהקדיש שייך לתפלה וכ"כ בשו"ת מ"ז ז' וכ"כ בפ"מ בחלק אשל אברהם ע"ש ועיין בד אפריים מ"ש מה על דברי הה"ד ומ"ש שבחליס נהגו לשייר מזמור כו' וה"ה בלימוד כתב בא"ר שיש להמתיר

באר היטב

הקדיש שלם ת"ה מ"א. כ' בתשובת מנחה יוסף ח"ב סי' י"ב דמ"ש דאם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו להתפלל יוצר וכו' הוא לאו דוקא אלא אפי' אמרו קדיש וברכו בעשרה והלכו קודם שהתחילו ברכת יוצר אור שמשליתין עד תפלת י"ח ע"ש: (ו) וברכותיה. ומש"ה אם התחילו ערבית ביו"ד והלכו מקצתן יגמור הקדיש שקודם התפלה לפי שהקדיש שייך לברכת ק"ש אבל לא יאמרו הקדיש אחר תפלת י"ח לפי שהתפלה אינה חיבור לברכות של ק"ש דתפלת ערבית רשות וכ"ש סדר קדושה וקדיש כמו"ש ואם אמרו עלינו ויצאו מקצתן א"א קדיש דאינו אלא מנהג ומכ"ש לשיר היחוד או לזמור. עמ"ש. כ' הט"ז מתוך דברי הפוסקים שכתבו ואומר קדיש וא"א אותו בפחות מי' משמע דהפסוקי דזמרה א"צ יו"ד דאפי' אם אומרים מחיצות כל שיש יו"ד בשעת אמירת הקדישים די בכך וכ"מ ממ"ש רמ"א בסי' נ"ג ס"ג שאם אין מנין בבה"כ ימתין הש"ץ עם שאבא וכו' ובמשו' ר"ס מינן סי' מ' כתב דיוכל ג"כ להמתין אחר אמירת ישתבח על מנין. וכן נ"ל בכל לימוד שאדם לומד פסוקים ומגדות שאם נזדמן לו מיכף מנין שיוכל לומר קדיש ומכ"ש בעלינו לשבח שאמרוהו בפחות מי' ונזדמנו אח"כ י' ש"ל קדיש. וכן נוהגים בכל יום באמירת תהלים בבוקר בלא מנין שאומרים אח"כ קדיש כשיבואו מנין ט"ז ע"ש. ומ"א בסי' רל"ד ס"ק א' לא כ"כ ע"ש. והעולם נהגו באם אומרים תהלים בלא מנין ישיירו מזמור א' לאומרו אחר שבאו י' ומדברי תשובת ש"א סי' י"ז נראה כדברי ט"ז ע"ש: (ז) הדחק. אפי' בלא חומש ודוקא א' ולא ב' ובלבוש כתב שלא ראה נוהגין לצרפו אפי' בשעת הדחק. ובמנינו נוהגים לצרפו ע"י חומש שכידו. ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו מ"מ. וכ' ב"ח הא דמצטרף ע"י חומש דוקא שנכתב על הגויל כס"ת אבל חומשין שלנו לד"ה אין מצטרפין. וא"ז בשם זקנו הגאון ז"ל כתב הלכה למעשה שלא לצרף קטן. אונן אינו מצטרף לי' לכל דבר שבקדושה כנה"ג. ושכנה"ג סי' זה. וכ"כ פר"ח מ"א סי' י"ח ובמ' שבו"י מ"ב

ביאור הלכה

רק אמרו קדיש וברכו בעשרה נחשב שהתחילו בעשרה ע"כ אם יצאו מקצתן יכולים הנשארים לומר קדושה שבאלר אפילו להפוסקים דס"ל דאין נאמרת בפחות מעשרה כן מוכח בב"י ולפי מה דמסיק הרמ"א בסי' ס"ט דפריסה שמע הוא ברכו לבד. וכן כתב בפמ"ג: * ותפלת ערבית וכו'. עיין בב"ב מה"ת סי' ז' שכתב דבשחרית אם התפללו בלחש בעשרה ואח"כ יצאו מקצתן דמלבד שלא יכול הש"ץ לחזור תפלתו גם לא יכול לומר שום קדיש אחר זה ולא דמי לערבית עי"ש מילתא בטעמא: * ולא נראין דבריהם. ואע"ג דלקמן בסימן קנ"ט ס"י

לענין זמון אמם המחבר כלעת המקלינן מה דבר שבקדושה תמיד טפי:

* וה"ה דעבד ואשה וכו'. הלשון קצת תימא דהם אינם מצטרפין אפילו לדעת הים מתירין הנ"ל [כן מוכח בלבוש וכן בביאור הגר"א ובפמ"ג כי הן יש מתירין אינו דעת ר"ח דמחלק בין שלשה לעשרה וכריב"ל דסבר דיש להקל לענין עשרה לענין קטן ועבד דלדעת ר"ח אפילו קטן מוטל בעריסה מצטרף כדאיתא בגמרא אלא דעתם דג' ועשרה שוין רק דבשלשה גופא סברא להו ג"כ להים מתירין דמותר לענין זמון בקטן יודע למי מברכין וכפפק הש"ע לקמן בסימן קנ"ט ס"י וס"ל דאין לחלק בין זמון לשאר דבר שבקדושה]:

ובמנינו נוהגים לצרף קטן ע"י חומש שכידו ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו [מ"א] והרבה (כא) אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק עד שיושלם לו הי"ג שנים. אונן (כב) אינו מצטרף למנין והיינו כל אונן שחייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקברו כגון שאינו יורש שלו אם הוא בעיר שהמת שם אינו מצטרף ואפילו אם יש לו מי שיתעסק עמו בקבורתו אם לא שמסרו להכתפים וכמו שיתבאר בסימן ע"א אבל אם המת בעיר אחרת ונודע לו קודם הקבורה ויש שם מי שיטחבל עבורו שדינו שאם רצה לקרות רשאי ואין מוחין בידו הוא מצטרף למנין. ומיהו כ"ז לענין אונן (כג) אבל באבל ודאי מצטרף לברהמ"ז ולתפלה: ה (כה) שתי שערות. בשאר מקומות הגוף אפילו הביא ב' שערות בחזק [ב"ש בחה"ע סימן קע"ב סק"ה]: (כו) דינו כקטן. ואם הביא שתי שערות נעשה גדול (כד) מיום שהביא לא למפרע: (כז) רוב שנותיו. ולא בעינן (כה) רק יום אחד יותר על ל"ה שנה: (כח) שאז יתברר. ר"ל ואז נעשה גדול (כו) למפרע משנת י"ג ויום אחד: (כט) סימני סריס. מבואר בחה"ע בסימן קע"ב סעיף ה' ואפילו אחד מן הסימנים המזכירים שם מהני להשוותו לסרים אם לא הביא שתי שערות גם בחקן כמבואר בהגר"א שם: (ל) דינו כגדול. א ודוקא כשהגיע לשנת עשרים [היינו ל' יום בשנת עשרים

משנה ברורה

ויצאו מקצתן ג"כ (יד) לא יאמר הקדיש דאינו אלא מנהג ומכ"ש לשיר היחוד או לקדיש שאומרים לזמור או (טו) אחר הלימוד דצריך דוקא מנין בשעת קדיש: (כא) בתורה. אם אירע כן ביום ב' וה': (כב) לק"ש וברכותיה. ומשו"ה אם התחילו ברכת ערבית בעשרה או אפילו (טז) רק ברכו לחוד ואח"כ יצאו מקצתן אין לו רק לגמור הקדיש שקודם התפלה לפי שהקדיש שייך לברכת ק"ש אבל לא יאמר הקדיש שאחר תפלת י"ח לפי שהתפלה אינה חבור לברכות של ק"ש וכ"ש סדר קדושה וקדיש כמו"ל שבת אבל אם היו עשרה בשעה שהתחילו להתפלל תפלת ח"י בלחש ואח"כ יצאו מקצתן י"ל (יז) הקדיש שלם שלאחר התפלה דהקדיש שייך לתפלה ומכו"ש יכול לומר הח"ק שאחר התפלה (יח) וגם הסדר קדושה וקדיש שלם שאח"כ לפי שכל זה שייך לתפלה כמו בשחרית: ד (כג) ע"י חומש וכו'. דלא מחשבינן הקטן לאיש ע"י שאוחז חומש בידו: (כד) בשעת הדחק. ר"ל אפילו (יט) בלי חומש וכדעת הים מתירין הנ"ל. ודוקא (כ) אחד ולא ב' ובלבוש כתב שלא ראה נוהגין לצרפו אפילו בשעת הדחק וכמנינו נוהגים לצרף קטן ע"י חומש שכידו ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו [מ"א] והרבה (כא) אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק עד שיושלם לו הי"ג שנים. אונן (כב) אינו מצטרף למנין והיינו כל אונן שחייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקברו כגון שאינו יורש שלו אם הוא בעיר שהמת שם אינו מצטרף ואפילו אם יש לו מי שיתעסק עמו בקבורתו אם לא שמסרו להכתפים וכמו שיתבאר בסימן ע"א אבל אם המת בעיר אחרת ונודע לו קודם הקבורה ויש שם מי שיטחבל עבורו שדינו שאם רצה לקרות רשאי ואין מוחין בידו הוא מצטרף למנין. ומיהו כ"ז לענין אונן (כג) אבל באבל ודאי מצטרף לברהמ"ז ולתפלה: ה (כה) שתי שערות. בשאר מקומות הגוף אפילו הביא ב' שערות בחזק [ב"ש בחה"ע סימן קע"ב סק"ה]: (כו) דינו כקטן. ואם הביא שתי שערות נעשה גדול (כד) מיום שהביא לא למפרע: (כז) רוב שנותיו. ולא בעינן (כה) רק יום אחד יותר על ל"ה שנה: (כח) שאז יתברר. ר"ל ואז נעשה גדול (כו) למפרע משנת י"ג ויום אחד: (כט) סימני סריס. מבואר בחה"ע בסימן קע"ב סעיף ה' ואפילו אחד מן הסימנים המזכירים שם מהני להשוותו לסרים אם לא הביא שתי שערות גם בחקן כמבואר בהגר"א שם: (ל) דינו כגדול. א ודוקא כשהגיע לשנת עשרים [היינו ל' יום בשנת עשרים

שער הציון

(יד) אחרונים: (טו) ט"ז: (טז) לבוש והגה בפמ"ג: (יז) פמ"ג ושע"ת וט"ז והה"ח ולא כתב: (יח) פמ"ג: (יט) מ"א והגר"א: (כ) מ"א: (כא) א"ר ופמ"ג והה"ח ומ"א: (כב) פמ"ג והה"ח: (כג) פשוט: (כד) פמ"ג: (כה) פמ"ג: (כו) פשוט:

הגהות ותיקונים: א) פ"ח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ו' כתב: ואם נראה בו סימני סריס קודם לכן דינו כגדול מבן עשרים שנה ומעלה. ב) בשו"ע הרב סעיף ו' כתב: עד שיצאו רוב שנותיו דהיינו ל"ו שנה.

מחזקינן אותו כגדול ואומרים (לא) לענין זה (מ) [ג] מסתמא המ"ל שתי שערות (מהרי"ק שורש מ"ט): ו [1]ואם התחיל (לב) אחד מהעשרה להתפלל (ט) [ד] לבדו ואינו יכול לענות עמהם (לג) * או [2]שהוא [3]ישן אפילו הכי (לד) מצטרף עמהם: ז [1]כשאחד מתפלל לבדו (לה) נכון שהאחרים ימתינו מלומר (י) קדיש (לו) עד שיגמור (לז) כדי שיזכה גם הוא: ח (לח) * [2]חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחין ומצטרפים אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר הרי * הוא כשוטה וקטן: ט [1]לעולם הוא קטן עד שיביא (לט) ב' שערות (מ) אחר שיהיה (מא) בן י"ג (מב) ויום אחד ושנת העיבור בת י"ג חדש:

באר היטב

סי' כ"ה ופר"מ כ' דאם יש לו מי שישתדל בשמלו דאם רצה לקרות אין מוחין בידו מסתברא ודאי דמצטרף ע"ש ועי' בלקט הקמח דף י' ע"ב: (מ) מסתמא. ר"ל לענין תפלה שהיא מדרבנן. וע"ל סי' נ"ג ס"ק י"ג מש"ש בשם הסמ"ע והש"ך: (ט) לבדו. דוקא מ' ולא שנים. אלא כהרלנ"ם. וכן גמי יש דוקא מ' ולא שנים או ג' עמ"א. וט"ז חולק וס"ל דישן אפי' מ' אינו מצטרף ע"ש וכ"כ הפר"מ שדברי הט"ז עיקר ע"ש. ובהלק"ט מ"א סימן ע"ד כתב הא דישן עולה למנין היינו כשפניו מגולה ע"ש. והיד אהרן חולק עליו ע"ש ועי' סי' קכ"ד ס"ד: (י) קדיש. ואם הוא ישן מעירים אותו ואם לא רצה לעמוד

משנה ברורה

כן הוא דעת רוב הפוסקים באה"ע בסימן קנ"ה סי"ב) ולא המ"ל שתי שערות דאז מהני הסימנים לשויה לסרים למפרע (כז) בין שגולדו לו הסימנים בשנת כ' או קודם לזה אבל קודם שהגיע לשנת עשרים אע"פ שיש לו כל הסימני סריסות אמרינן עדיין הוא קטן. ועיין בפמ"ג שמלבד לומר דלענין תפלה שהוא מדרבנן אפשר דיש להקל לגרפו אפילו קודם עשרים אם נראה בו סימני סרים: (לא) לענין זה. ר"ל לענין תפלה שהיא מדרבנן ואפילו לדעת הפוסקים דתפלה היא דאורייתא עכ"פ צירוף עשרה לאו דאורייתא הוא ע"כ סמכינן ע"ז ואמרינן כיון שנת לכלל שנותיו מסתמא המ"ל שתי שערות דרוב אנשים מכיון שהגיעו לכלל שנים מסתמא מביאין ב' שערות אבל לענין שאר חיובא דאורייתא אינו מועיל [ועיין בפמ"ג שמאריך בזה ומסיק דמשום דהוא מיעוט המצוי ע"כ החמירו מדרבנן לענין דאורייתא כמו לענין בדיקת הריאה]: ו (לב) אחד מהעשרה. ה"ה (כח) יותר מאחד ובלבד שיאמרו רובם שאין מתפללים ש"ע ויכולין לענות עמהם (כט) ויש מחמירין ביותר מאחד ובשן בודאי (ל) אין לגרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירי' בשן וכדלקמיה: (לג) או שהוא ישן. עיין בפמ"ג שכתב דה"ה לענין זימון עשרה ג"כ יש מצטרף לדעת הש"ע כמו לענין תפלה ולענין קריאת התורה ונשיאת כפים ל"ע[2] אך לענין קריאת המגילה בודאי אין הישן מצטרף לעשרה לכו"ע דבמגילה בעי עשרה לפרסומי ניסא ובשן ליכא פרסום: (לד) מצטרף עמהם. דבכל עשרה שהם גדולים שכיבה שריא מיהם דונקדשתי בתוך בני ישראל קרינן בהו ולא דמי לקטן דלאו בר קדושה הוא. ועיין בט"ז שחולק לענין ישן וס"ל דאין מצטרף ודישן הפר"מ דישן חשיב כשוטה עי"ש ע"כ (לא) לכתחילה בודאי צריך להקילו ועכ"פ (לב) לעוררו שיהיה מתנמנם ועיין בבה"ל: ז (לה) נכון וכו'. ואפילו (לג) אם יש מנין בלעדו: (לו) עד שיגמור. וה"ה בשן (לד) צריך להקילו ואם לא רצה לעמוד מ"מ המתין לדעת הש"ע ומצטרף אבל יש חולקין בזה וכמו שכתבתי בס"ק ל"ד: (לז) כדי שיזכה. ודוקא (לה) אם ישאר שהות ביום להתפלל: ח (לח) חרש המדבר[3] ודעת הט"ז לקמן בסימן קכ"ד ס"כ[3] שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא מדבר שלא ידע לענות אמן על הברכות שמברך הש"ץ אבן (לו) הרבה מסכימין עם פסק הש"ע וסוברין שאין זה מעכב לענין צירוף ואם הוא מכוין הברכות וכשרואה שעונין עונה עמהם דומיא דהנפת הסודרין בנהב"ל של אלכסנדריא שמכין בשעה שמסיים הש"ץ סוף הברכה ועונה אמן (לז) מצטרף לכו"ע: ט (לט) שתי שערות. ומקומן ושיעור גדלותן מבואר באה"ע בסי' קנ"ה סי"ז וי"ח: (מ) אחר שיהיה. שכן (לח) קבלו חז"ל הלמ"מ שלא יקרא הזכר אלא עד שישלמו לו י"ג שנה וי"א ג"כ שתי שערות והוא מכלל כל השיעורין שקבלו חז"ל הלכה למשה מסיני ואמנם קי"ל כיון שהגיעו לכלל שנים חזקה שהביאו ב' שערות ולכן אפילו אם אנו רואין שאין להם ב' שערות חיישינן שמא היה להם אלא שנשרו שכן דרך שערות הללו לנשור פעמים מחמת כחישות ופעמים מחמת שמנונית וא"מ לא סמכינן על חזקה זו לגמרי אלא דדיינין[2] ליה כספק ולכן אזלינן תמיד לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא ובדרבנן לקולא ועיין לקמן בסימן קל"ט במ"א ס"ק מ"[3] ולע"ק[3] ועיין לעיל בסקל"א מה שכתבנו שם בשם הפמ"ג: (מא) בן י"ג שנה. ואבי מהימן ע"ז ולא אלא אחר כן אחת בקידושין ס"ד ע"א בתוד"ה נאמן. ואם מת אבי ואינו יודע אימתי נעשה בן י"ג שנה לכאורה דינא הוא דמכיון שהגיע ב' שערות חייב ליזהר במצות התורה כדין שאר גדול דספיקא דאורייתא הוא ועיין: (מב) ויום אחד

שער הציון

(כז) פמ"ג והובא בפ"מ חו"מ סימן ל"ה: (כח) מ"ר ודה"מ: (כט) מ"א ובה"ט: (ל) מ"א דלא כמ"ז: (לא) פמ"ג ומ"א: (לב) נרבי יוסף: (לג) פשוט: (לד) אחרונים: (לה) כ"י: (לו) מ"א בשם מהרי"ל ומ"ר ודה"מ: (לז) פר"מ: (לח) מ"א בכלל ס"ו:

שערי תשובה

לגמוד מעט כשבאים המנין: [ג] מסתמא. עבה"ט ומשמע דלענין חיובא דאורייתא אינו מועיל. ונראה דעת הרבה פוסקים דחזקה דרבא הוי דאורייתא. ועיין לעיל סי' ל"ט[2]) מ"ש מדברי הג"ב מ"ת ובשו"ת בית אפרים חלק אה"ע בחריכות בענין זה. ומ"ש ועיין[3]) סי' נ"ג ס"ק י"ג שם כתב שבהתחלת היום שגולד יום ג' קרינן ור"ל מתחלת כניסת הלילה של היום שגולד בו זה מיקרי התחלת היום וכ"כ הב"ח להדיא סי' קמ"ה דמיד שהחשיך נעשה גדול לף שעדיין אין י"ג שנה משעה שגולד ע"ש ועיין בשו"ת נ"ב מ"ת סי' ו' שכתב שפשט המנהג בהמג"א דמיקיף כשחשיכה ליל שגולד בו נעשה ב"מ ואין לזה מהמנהג ע"ש ועיין במג"א סימן ס"ט ס"ק ד' ושם הרבה מקום לפי' רל"ו: [ד] לבדו. עבה"ט ובבר"י כתב ג"כ להחמיר בהטו"ז ויש לעוררו שיהיה עכ"פ מתנמנם. וכתב בא"ר בשם הרבב"ז סימן קמ"א שאם

ביאור הלכה

* או שהוא ישן. עיין במ"ב מה שכתבנו בלכתחילה יש עכ"פ לעוררו. ואם אי אפשר ג"כ מה ל"ע למעשה כי אף דבפמ"ג כתב דאם מ"א הסומך על ש"ע לא הפסיד וכן משמע מהמ"א הלא הברכי יוסף וכן הדה"מ הסכימו עם הט"ז והפר"מ. ואפשר דבמקום שמתפללין קדיש וקדושה בקול רם והשאר בלחש יש להקל במקום הדחק כיון דלית מה חשש ברכה לבטלה וכן משמע מפמ"ג דזה קיל יותר: * חרש המדבר ואינו שומע. עיין בפמ"ג שמסתפק בחרש המדבר ואינו שומע המכוין לצאת בברכת חבירו והוא יודע אז הברכה שהוא מברך להוציאו אם יצא מה אפילו אם עונה אמן. וע"ש עוד דמשמע מדבריו דמי שהוא מדבר ואינו שומע אין ראוי להיות ש"ץ לדעת הט"ז בסי' תרפ"ט ע"א הנה משמע מזה דלפי מה שפסקו האחרונים [הב"ח ומ"א והגר"א ושאר אחרונים] דלא כט"ז אין ראוי להורידו מש"ץ בשביל זה אמנם בחידושי רע"א בסימן נ"ג משמע דלכו"ע אין נכון שיהיה ש"ץ כזה דהלא לכתחלה לכו"ע צריך להשמיע לאזנו: * הוא כשוטה וקטן. עיין בסימן קל"ט ס"א בהג"ה דמשמע דאף שוטה אם הוא מכוין ומבין מצטרף לזימון וא"כ ה"ה לתפלה עכ"פ בשעת הדחק [דלפי דעת הרמ"א לעיל בסעיף ד' בהג"ה משמע דלתפלה קילא הלירוף מזימון דבתפלה במקום הדחק משמע מייה דיש לסמוך על המקילין כמו שכתב בחדיא דדרכי משה ואלו בסימן קנ"ט לענין זימון מחמיר ואין מחלק אם כלל בה והטעם כדי אלא ישמרו ישראל בלי ברכו וקדושה] ועיין אם נמ"א אפ"ח בשם הל"ח דמפרש דשם אירי באינו שוטה גמור ולא נהירא כי סבר לתקן הקושיא מסימן זה ולא מיקן לפי מה דקי"ל בי"ד סימן א' דאפילו בסימן אחד מסימני שטות הוא שוטה גמור מן התורה ואם אין בו שום סימן שטות פשיטא אבן האמת הוא

ל הגהות מיימוני בפ"ח מה"ח בשם הכ"ם ם הכ"ש מ' ר"ב והאגור בסי' רפ"ז נ הגה"מ שם ם תשו' מהרי"ל ע מרדכי בהגהות יומות מהרא"ל דכ"מ דף ק"כ

ל פאם נער אחד נולד בכ״ט לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו ושנת י״ג (מג) אינה (יא) [ה] מעוברת אותו שנולד בכ״ט לאדר הראשון צריך להמתין (מד) עד כ״ט לאדר בשנת י״ג להיות בן י״ג שנה ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בן י״ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י״ג: הגה ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור (מה) אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני (תשובת מהר״י מינץ סי׳ ט׳ ר״א): יא עבריין שעבר על גזירת הצבור (מו) או שעבר עבירה אם (מז) לא נידוהו *) נמנה למנין עשרה: יב * מנודה * אין (יג) מצרפין אותו לכל דבר שצריך עשרה אבל מותר להתפלל בבהכ״נ שהוא שם אלא אם כן פירשו עליו להחמיר עליו בכך: יג צריך שיהיו (מח) כל העשרה במקום (יג) (מט) אחד ושליח צבור עמהם והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ

פ האגור בתשובתו כ״י מהרי״ל דערכין דף ל״ח צ קפד המנהיג סי׳ ע״ט כשם רש״י ק״ק שם כשם רש״י ותשו׳ הריב״ש ר״ר״ש נתשובה מחרת ש פסחים פ״ה

*) כ״ז ממן שהותר מלד הטרלה. ועתה ממן הזה דיני מלוי וחרם כטלו על פי דינא דמלכותא ודינא דמלכותא דינא

שערי תשובה

התפללו עשרה כ״א בתיד (ולמו דוקא כ״א בפני עצמו אלא שלא נטורפו רק מקצת התפללו לבד ומקצת לבד) פרח מיניהו קדיש וקדושה ואע״ג שנתתברו עשרה יחד אינם יכולים לחזור ולהתפלל ואם התפללו הוי ברכה לבטלה רק היכא דאיכא מי שלא התפלל יתפלל הוא והם עונין אמן אחריו כו׳ המג״א המילו בקצרה בסי׳ ס״ט וע״ש מ״ש דאי ליכא עשרה[ה] שלא התפללו לא יתפלל ש״ץ בלחש כו׳ ועיין בעטרת זקנים שם בשם הגאון מו״ה יושע ז״ל: [ה] מעוברת. עבה״ט וכמ״ש הש״י כ״כ בתעיל לקקה סי׳ כ״א ובקרבן העדה ר״פ קמא דמגילה שם הוכיח דאם נולד בשנה פשוטה אינו נעשה בר מצוה עד אדר שני והוא כדברי הרמ״א ופר״ח כאן שחולק על מהר״ש הלוי. ועיין בשו״ת בית אפרים חלק אה״ע סימן נ״ט. ועי׳ בלבוש ובא״ר סי׳ תרפ״ה ומיל אפרים סי׳ תקס״ח וכתב בתשובת ב״ח סי׳ קמ״ה שאם נולד בר״ח והיתה חסרה ועכשיו השנה שלימה ליתה לן בה. וכתב הא״ר דאם בשנה שנולד היה

באר היטב

פשוט אצל כל בעלי ההוראה וכן הסכים להלכה למעשה הגאון מוה׳ דוד אופנהיים זצ״ל דלא כמ״א. וכ״כ הא״ז וכ״פ הפר״ח ע״ש. עוד כתב המ״א מי שנולד ביום א׳ דר״ח כסליו וכשנעשה בר מצוה תשוון חסר ור״ח כסליו אינו אלא יום א׳ לא נעשה בר מצוה עד ר״ח דהא עדיין לא מלאה לו שנה עד שיעברו כ״ט יום מחשוון דבעינן י״ג שנים שלימות ע״ש. גם זה גרס שלא עיין שם בתשובה כי שם ביאר דין זה להדיא ע״ש. ועי׳ סי׳ תקס״ח ס״ו לענין יא״ל. ועי׳ ט״ז בי״ד ס״ס ס״ה[ב]: (יב) מצטרפין[ג]. דוקא אם נתנדה מחמת עבירה אבל אם נתנדה מחמת ממון מותר לצרף לכל דבר שבקדושה כמ״ש בסי׳[ד] של״ד ס״ק ג׳ וס״ק י׳ ע״ש. ופר״ח פסק דאפי׳ על עסקי ממון לא היו מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה ע״ש: (יג) אחד. היו ט׳ בית וא׳ תוך הסוכה בחג מצטרפין מהריק״ש. ופר״ח חולק עליו. כשיש

ביאור הלכה

כדברי המ״א דדברי מהרי״ל אינם רק למ״ד דקטן המוטל בעריסה מצטרף אבל לפי מה דקי״ל דקטן המוטל בעריסה אינו מצטרף חרש ושוטה לא עדיפי מקטן המוטל בעריסה וא״כ פשוט דה״ה לתפלה אינם יכולים לצרפם אפילו בשאם הלחק. ודע עוד דה״ה אם היה פיקח בתולה אלא שאח״כ נעשה חרש שאינו שומע ואינו מדבר ג״כ בכלל שוטה יחשב [פמ״ג סי״ד סימן א׳ בש״ד בקב״ב]. ומי שהוא עתים חלים ועתים שוטה בעת שהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו [פ״מ בסימן ל״ה סעיף ט״]: * מנודה וכו׳. ואם היה שלא בשביל עבירה רק בשביל ממון מותר להצטרף עמו לכל דבר שבקדושה [ב״י בשם הרשב״א וכן משמע בע״מ וא״ז דלא כפר״מ וכן משמע בפמ״ג] ואם היה מחמת שעבר על גזירת הצבור גם הב״י מודה ע״ש[ה]: * אין מצרפין וכו׳. עיין בט״ז סי״ד סימן אל״ד סק״ב דדוקא אם פירשו לו שלא יצטרף אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן ע׳ בב״י ובמיאור הגר״א אח״כ מלאתי בספר שבט יהודא סי״ד אל״ד שגם הוא תמה עליו מה. כתב

משנה ברורה

אחד. לאו דוקא יום אלא כיון שנכנס תחלת היום משנת י״ד ואפילו שעה אחת ואפילו רגע אחת סגי ואפילו נולד בסוף יום ר״ה כיון שעדיין הוא ולאו יום נעשה בן י״ג שנה בתחלת ליל ר״ה של שנת י״ד [אחרונים] ואם היה בין השמשות בעת הלידה (לט) דיינינן ליה לספק וחזינן לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא: י (מג) אינה מעוברת. אבל אם בשנת י״ג היה ג״כ עיבור אז בודאי היינו אומרים הנולד בראשון יהיה בר מצוה באדר ראשון והשני באדר שני [הסכמת אחרונים דלא כמ״א]: (מד) עד כ״ט לאדר. דמהו דתימא שיחשב האדר הראשון שנולד בו במקום שבט וכיון שיגיע כ״ט בשבט בשנת י״ג יהיה נעשה בר מצוה קמ״ל דלא אמרינן כן: (מה) אינו נעשה. אע״ג דכבר כתב המחבר סעיף ט׳ דאודם העיבור בכלל מ״מ ה״א דוקא נולד באודם אחר כגון בר״ח ניסן ושנת י״ג מעוברת אין נעשה בר מצוה עד ר״ח דאדר ה״א דנעשה בר מצוה בר״ח אדר דאשון קמ״ל דאדר ראשון לא נקרא אדר (מו) אלא אודם העיבור מיקרי שהרי אין קורין את המגילה באדר ראשון ואנן בעינן י״ג שנים שלימים. מי שנולד ביום ראשון בר״ח כסליו והיו אז ב׳ ימים ר״ח ובשנת י״ג היה חשון חסר וכסליו אינו אלא יום אחד ר״ח אעפ״כ (מא) אינו נעשה בר מצוה עד ר״ח כסליו. ומי שנולד בר״ח כסליו ולא היה רק יום אחד ר״ח ובשנת י״ג היו שני ימים ר״ח (מב) נעשה בר מצוה ביום א׳ דר״ח: יא (מו) או שעבר עבירה. כתב הפמ״ג דוקא עבירה שעבר לתיאבון אבל להכעיס אפילו בדבר אחד או שהוא מומר לע״ג או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו״ם ואינו מצטרף: (מז) לא נידוהו. אפילו (מג) עבירה שחייב עליה מיתה והטעם דכתיב בעבן חטא ישראל אע״פ שחטא ישראל הוא ובקדושתיה קאי. וכת הגרא קראים (מד) אינם מצטרפין לעשרה שאינם מודים בתורה שבע״פ. וכל מי שהוא (מה)[ה] כופר בתורה שבע״פ אין מצטרף לכל דבר שבקדושה: יג (מח) כל העשרה. ואפילו אם אינן רואין אלו את אלו כיון שהם בבית אחד [אחרונים] אבל אם מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר אינם מצטרפין אע״פ שהפתח פתוח ביניהם (מו) משום דאין שם פרצה והפתח גופא כמחילה חשובה וה״ל שני בתים (מז) ואפילו כשאין דלת ביניהם כל שהם בשני רשויות ואין רואין זה את זה אין מצטרפין ויש (מח)[ו] מחמירין אפילו ברואין: (מט) אחד. היו ט׳ בבית[ב] אחד בסוכה (מט) י״א דמצטרף (נ) ויש חולקין. כשיש ט׳ במקום אחד ואחד אחר הולכן שפורסין לנטיעות מצטרפין ודוקא אם פירשו לנטיעות בעלמא אבל אי איכא תפילין

שער הציון

(לט) פשוט: (מ) לטש: (מא) כנה״ג מ״א דה״ח: (מב) ב״ח א״ר רע״א דה״ח: (מג) דבמעשה דעכן היה חילול שבת שחייב סקילה כדפירש״י ביהושע: (מד) מגן גיבורים מפאר הדור: (מה) מפאר הדור: (מו) מלקמן סט״ז: (מז) פמ״ג: (מח) ע׳ בשע״ת: (מט) מהריק״ש והפמ״ג מלדד ג״כ כמותו: (נ) פר״ח:

הגהות ותיקונים: א) ט׳: ב) ובסי׳ ת״ב: ג) מצרפין: ד) ביו״ד סי׳: ה) צ״ל ששה:

ליקוטי דברי הרב א) ראה שו״ע הרב סי׳ קצ״ט ס״ב, ויביו״ד סי׳ ב׳ קינטרס אחרון ס״ק א׳. ב) ראה שו״ע הרב סי׳ רע״ג ס״ד. ג) בשו״ע הרב סעיף יו״ד כתב שמצטרף.

הלכות ברכות סימן נה

[ח]דהיינו כשסוגר הדלת ממקום (נ) (שפה) (יד) [ו] פנימית (נא) * של עובי הדלת * ולחוץ כלחוץ: **יד** [א]מי שעומד אחורי בהכ"נ וביניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע ומראה להם פניו משם (נב) מצטרף עמהם לעשרה: הגה (נג) גגין ועליות אינן בכלל (טו) [ז] בית והעומד עליהם אינו מצטרף (רי"ו נ"ג מ"ז): **טו** [ב]אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ ושליח צבור תוך הפתח (נד) הוא מצרפן: **טז** [ג]חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהם ובגדולה נשארה משארית כותל זה שנפל פסים (פי' מעט כותל יפר ושוה) מכאן ומכאן הגדולה כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה לפיכך אם (נה) תשעה בגדולה ואחד בקטנה מצטרפים שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי היא כאילו היא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה אבל אם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה [ד]או חמשה בזו וחמשה בזו אין מצטרפין: **יז** [ה]היה שליח צבור בקטנה וצבור בגדולה מוציאן ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם אבל אם היה ש"צ בגדולה וצבור בקטנה (נו) אינו מוציאן ידי חובתן

באר היטב

ט' במקום מ' ומ' מחר הילון שפרסין לגיעות מצטרפין מהריק"ש. וכ' הפר"ח ומיהו מסתברא דדוקא שפרשו לגיעות בעלמא אבל אי איכא תפילין אז ס"ם ופרשו סדין כי היכי דלהוי מחילה לשמש מטתו הוי נמי מחילה לגירוף עשרה ולא מצטרפי ע"ש: (יד) פנימית. פי' דמקום סגירת הדלת הוי כלחוץ ובספר אבן העזר פסק דהוי כלפנים עמ"ל [ובספר אבן העזר פסק אם עומדין בבהכ"נ ששה ובחוץ עוד הפתח יש ד' מצטרפין אבל אם יש ה' בבהכ"נ וה' בחוץ עוד הפתח אין מצטרפין. אבל בעזרת בית הכנסת אפי' מ' אין מצטרף ע' באריכות בספר מגני ארץ דפוס פרופס]: (טו) בית. עיין בשיורי כנה"ג: כתב דמצטרפין וכן עמא דבר ובמלכי בקודש דחה דבריו ובמה"ב משמע דמסיים ג"כ להשכנה"ג וכתב שכ"כ בשו"ת זרע אמת ע"ש. ומ"מ כתב שאם העומדים שם בעליות או בעזרת נשים אינו בנקל לירד למטה לבהכ"נ ומתמהלים להרהות להם פניהם מלמעלה יש לסמוך להקל. וכתב עוד בשמ"ב בלאחיריטו (ר"ל מקום ששומרים מפני עפוש חורב ר"ל שקורין קאנטרלמץ) שיש שם ג' כתות ששה בית אחד ואין יכולים ליגע זה בזה נתפתח חכם אחד אם הד' יכולים להיות לפני פתח הבית ומצטרפו לעשרה שיהו שרואין זא"ז וכתב כיון דאלו אין רשאים ליכנס לפנים והשומר עמם בשדה לפני הפתח וגם אשר בבית לא יוכלו

משנה ברורה

או ס"ת ופרשו סדין כי היכי דליהוי מחילה לשמש מטתו הוי נמי מחילה לגירוף עשרה ולא מצטרפו [פר"ח] ופמ"ג מלבד דבכל גווני מצטרפי: (נ) שפה פנימית. ר"ל דמקום סגירת הדלת הוי כלחוץ אף שעכשיו היה הפתח פתוח ועיין במ"א שכתב שיש שחולקין ע"ז ומכריע כמותם דמקום זה הוי כלפנים ועיין בספר אבן העזר שפסק ג"כ בפשיטות דהיכא דהמיעוט עומדים חוץ המקום הזה מצטרפים לעשרה דלא גרע מחצר קטנה שנפרצה לגדולה המבואר בסט"ז וכן משמע מבאור הגר"א: (נא) של עובי הדלת. עיין ביד אפרים שכתב דבחלל הפתח לבד ממקום הדלת כגון היכא שהדלת קטנה לחוץ וממקום הדלת ולפנים יש עוד חלל בחוץ עובי הפתח לכו"ע הוי כלפנים ויש לסמוך ע"ז [דלאף דבפמ"ג משמע דדעתו דרבינו ירוחם סובר גם זה דהוי כלחוץ עכ"פ הלא בלא"ה הרבה חולקין על רי"ו וכ"ל בסק"נ ועיין באור הלכה]: **יד** (נב) מצטרף עמהם. דלאף דיש הפסק מחילה ביניהם (נג) כיון דמראה להם פניו דומה למה שמבואר לקמן בסימן קל"ה לענין זימון דאם מקצתן רואין אלו את אלו דמצטרפין וא"כ לפ"ז פשוט העומדים בעזרת נשים ובמחילה המפסקת יש חלון ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה וכ"ש דאם יש בלעדו עשרה נחשב תפלה בצבור עי"ז ואעפ"כ יותר טוב (נד) אם בנקל הוא לירד לבהכ"נ שירד (נג) דיש מהאחרונים שחולקין על עיקר הדין וסוברין דענייניו אינו דומה כלל לזימון: (נג) גגין ועליות. בבה"ג (נד) שאין רואין אלו את אלו רבותא היא לו לומר אפי' אלונות רחבות ומנוכות כל שאינן שוות לקרקע בהכ"נ ואף אם הוא עומד בתוכם אינו מצטרף: **טו** (נד) הוא מצרפן. דכיון שהוא ש"ץ כל אחד נותן דעתו עליו והוא מתברך יחד וכ"ש (נה) אם תשעה מבפנים והוא תוך הפתח דהוא מצטרף להם והיא דקעיף י"ז שאני דכיון שהוא בתוך הגדולה הרי הוא מופלג מהצבור. ובאדם אחר שאינו ש"ץ אפילו הוא לבדו על מפתן הבית אינו מצטרף עמהם כדלעיל בסי"ג (נו) וכ"ז דוקא בשאינן רואין אלו לאלו אבל אם מקצתן רואין אלו את אלו בכל גווני מצטרפי להדדי. ועיין לקמן בסעיף י"ח ס"ק נ"ז: **טז** (נה) תשעה בגדולה. הכלל (נז) דהגדולה מ"מ לה לימשך אחר הקטנה לפי שהיא כמופלגת וגם הצבור דאשיבי מ"מ להם לימשך אחר היחיד ואפי' ממשה אחר ממשה אי אפשר להם לימשך רק היחיד נמשך אחר הצבור משו"ה אי אפשר שיצטרפו אא"כ היחיד בקטנה והצבור בגדולה: יז (נו) אינו מוציאן. ואפילו (נח) אם היה עשרה בקטנה אין הוא מוציאן ידי חובתן ואפילו האידנא דכולן בקיאין מ"מ אין לו לומר קדיש וקדושה שם כיון שבמקום שהוא עומד אין שם מנין אבל כשיש מנין במקום הש"ץ ודאי מוציא

שערי תשובה

כשליו אסר ולא היה ר"ח טבת רק יום אחד ועכשיו כשליו מלא ויש ב' ימים ר"ח ב"מ נעשה ב"מ ביום ראשון דר"ח טבת. ולא"כ כתב דלפי מ"ש המג"א דיום א' דר"ח נחשב יום שלשים דחודש העבר י"ל דלא נעשה ב"מ עד יום ב' דר"ח ויש לחלק קצת ועיין בחה"ע סי' קכ"ו. ועיין ביו"ד סי' ס"ה[א]) סק"ח בעו"ז ובכנה"ג שם: [ו] פנימית. עבה"ט ועיין בר"י כתב בשם מלכי בקודש מי שמתו אחורי בהכ"נ ובינייהם חלון קטן שאומרים המשם כל מה שאומרים המתפלל שם תשיב כמתפלל עם הצבור. [בש"ע סעיף י"ח] וקלתן בעזרה אין מצטרפין. וכתב הר"ש בן הרשב"ץ סי' ל"ז אפילו רואין זא"ז. ובמה"ב כתב דהרשב"א סי' ל"ו לא כ"כ אך הרשב"א כתב רק בדרך אפשר: [ז] בית. עבה"ט וכתב בשיורי כנה"ג עליות שאינם סגורות בכותל גמור אלא לבונקאות בבהמות עשרה ולמטה יש חצר גדולה שפונים אליו עליות ורואין זא"ז אין מצטרפין והמילו הא"ר ובמטה יוסף מ"ב סי' י"ג כתב דמצטרפין וכן עמא דבר ובמלכי בקודש דחה דבריו ובמה"ב משמע דמסיים ג"כ להשכנה"ג וכתב שכ"כ בשו"ת זרע אמת ע"ש. ומ"מ כתב שאם העומדים שם בעליות או בעזרת נשים אינו בנקל לירד למטה לבהכ"נ ומתמהלים להרהות להם פניהם מלמעלה יש לסמוך להקל. וכתב עוד בשמ"ב בלאחיריטו (ר"ל מקום ששומרים מפני עפוש חורב ר"ל שקורין קאנטרלמץ) שיש שם ג' כתות ששה בית אחד ואין יכולים ליגע זה בזה נתפתח חכם אחד אם הד' יכולים להיות לפני פתח הבית ומצטרפו לעשרה שיהו שרואין זא"ז וכתב כיון דאלו אין רשאים ליכנס לפנים והשומר עמם בשדה לפני הפתח וגם אשר בבית לא יוכלו

ביאור הלכה

הפמ"ג דלמגילה אפשר דהוא מצטרף עי"ש טעמו: * של עובי הדלת. עיין במ"ב והיכא שהדלת קטנה ולד פנים והדלת נכנס רק לחוץ מקצתו של חלל הפתח והפתח פתוח הנה לדעת רבינו ירוחם ולהשו"ע דפוסק כוותיה [כדמוכח בביאור הגר"א ובבה"ג] ובמ"א] נראה דלא מצטרפי בין אם הוא עומד בתוך מקום עובי הדלת ובין אם הוא עומד בתוך חלל הפתח אבל לדעת התניא דפוסק הש"ע כוותיה ע"ש כי לפי פירושו של הפמ"ג בענין אגף המקום החלל נקרא בשם אגף ע"ש יצטרף לדעת התניא אבל לפי מה שביאר היד אפרים מקום חלל הפתח אשר חוץ ממקום עובי הדלת יהיה נקרא חוץ ממקום האגף ובזה לכו"ע צריך להיות כלחוץ. אבל לפי מה שכתב הגר"א לענין מקום האגף דאפילו אם נאמר דהוי כלחוץ עכ"פ לא גרע מחצר קטנה שנפרצה לגדולה יש להקל גם בזה: * ולחוץ כלחוץ. ואם רואין אלו את אלו יוכלו להצטרף אפילו עומדים לגמרי לחוץ דומיא דמה שהקיל המחבר לקמן בסעיף י"ד [פר"ח וכן משמע מפמ"ג] ולכתחלה יותר טוב להחמיר בזה שיכנסו לפנים דקולא זו דמהני רואין אלו את אלו לענין צירוף כמו לענין בהמ"ז לקמן בסימן קל"ה נוגע מתשובת הרשב"א בסימן נ"ו והוא לא כתב שם זה רק

ת שם בפרש"י ולדעת ר' ירוחם א קפ"ח בשם רב אלי גאון ב טור בשם אביו הרא"ש ג עירובין נ"ב ד תוס' והרא"ש שם ה שם בגמרא

שער הציון

(נא) מ"א והגר"א: (נב) שע"ת: (נג) עיין בתשובת משכנות יעקב וכן הגר"א בסעיף קטן ל"א כתב דיש לדחות כל הראיות ובאמת הרשב"א גופא לא כתב דדומה לזימון רק בדרך אפשר ועיין בפ"א ובאור הלכה: (נד) פמ"ג: (נה) פרישה וחי' רע"א דלא בפמ"ג: (נו) מפמ"ג: (נז) לבושי שרד: (נח) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) סק"ח ובסי' ת"ב:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ט"ו כתב כהשו"ע דבמקום סגירת הדלת הוי כלחוץ אפילו אין שם דלת. ב) ובשו"ע הרב סעיף ט"ז פסק כמו השו"ע. ג) ובשו"ע הרב סעיף כ' כתב בסוגריים (וכל זה כשנכנסים כותלי אורך הקטנה לתוך הגדולה ומפלגים שם נ"ט מכותלי אורך הגדולה וכו') והמשנ"ב לא הביא תנאי זה כלל וגם הרב מביא שהפסים לא מרווחקים יותר מעשרה אמות ומוסיף הרב שאפילו חצר אחת שהעמיד בה פס משהו מכאן ופס משהוא מכאן באמצע כותלי ארכה נתחלקה לשתי רשויות לכל דבר, כמו שיתבאר בסימן שס"ג ד) ובשו"ע הרב סעיף ט"ו כתב דאין מצטרף. ה) בש"ע הרב סעיף י"ז כתב הטעם שמצטרפים: מפני שהוא רואה אלו ואלו וה"ז כאילו מקצת העומדים בחוץ נראים למקצת העומדים בפנים שהם מצטרפים.

ו טור וכ״ כ״ס רש״י ז ר״י ח ר״י מנוהב והרשב״ם נתשובה ט סמ״ק ס׳ רפ״ב י טור ומופסות שם נפסקו׳ כ ר״י מנוהב בשם הירושלמי ובשם רב אחא וכ״כ בא״ח ל הגמ״מ פי״א מה״מ שכן פסק ר״מ פ שם דעתו האחרונה ולזה הסכים נ״י

[1]שאין הרוב נגרר אחר היחיד: יח [1]אם קצת העשרה בבהכ״נ (נז) וקצתם בעזרה (נח) אינם מצטרפים: יט (נט) * [2]ש״צ בתיבה ותשעה בבהכ״נ מצטרפין אע״פ שהיא גבוה י׳ ורחבה ד׳ ויש לה מחיצות גבוהות י׳ מפני שהיא בטלה לגבי בהכ״נ [3]ויש מי שכתב * דהני מילי כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג: כ [4]היו עשרה במקום א׳ ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי (ס) שאינו עמהם (סא) יכול (עז) לענות (סב) * [5]וי״א שצריך (סג) שלא יהא מפסיק (סד) דבר שאינו נקי[6] או (יז) [מ] (סה) עבודת כוכבים: כא * [7]עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים מחייבין אותו לישאר או להשכיר אחר (סו) במקומו ואם הם (סז) י״א ורוצים לצאת שנים ישכירו שניהם אחד בשותפות במקומם ושניהם יפרעו בשוה ואם אחד עני ואחד עשיר פורעים (סח) [8]חציו לפי (יח) ממון וחציו לפי נפשות * ושכר החזן (סט) על היוצאים כעל הנשארים: הגה ואין מילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך

שערי תשובה

לגלות מוך כי המקום לר מנחות וגם מעבר לרבים ואלו הד׳ משחדלים לבא אל הפתח ומרמיזים להם פניהם הו״ל כמרגלה פניו דרך מלון דמצטרף וכ״ש הוא כיון דל״ת בשום פנים להיות יחד וק״ו הוא מדינא דלעיל לסמוך על הפוסקים שלא יתבטלו מרבעים יום מלומר קדיש וקדושה ע״ש: [מ] עבודת כוכבים. עבה״ט ובמתא״ב כ׳ שבבית דוד מולק וכ׳ דהיינו עובד כוכבים ואין מילוק בין אם לאחה ע״ש:

פורעין[9] בשוה שכל א׳ מחויב להעמיד אים במקומו ואם אין דרים בישוב אלא ח׳ אז שוכרין שנים ופורעים חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי העניים יכולים ללכת לעיר הסמוכה והעשירים אינם יכולים להניח ביתם ורכושם. מ״א ע״ש. כ׳ מהרי״ל בתשובה סי׳ קי״ד אם הוא

ביאור הלכה

בדרך אפסר: * ש״ץ בתיבה וכו׳ מצטרפין. [A]עיין בביאור הגר״א שכתב דיש לדחות כל הראיות שהובא בב״י בשם הרשב״א לזה ומ״מ נ״ל שאפילו לפי דעת הגר״א אין להחמיר לכתחילה רק לענין צירוף אבל לענין תפלה בצבור לענין השמש שעומד שם יש להקל דבלא״ה דעת הרדב״ז להקל לענין זה אפילו בחדר שלפנים מן הבית וכמו שהבאתי במ״ב בס״ק נ״ח ע״ש: * דהני מילי וכו׳. דלא ס״ל דבעל לגבי בהכ״נ ע״כ הוי כשני בתים בפני עצמן כי זו גרועה מש״ץ בקטנה ובצבור בגדולה המבואר בסי׳ז דמצטרפין דהתם הקטנה פרוץ במילואה משא״כ בזה ולפי דעתם ה״ה אם אחר שאינו ש״ץ הוא בתוך התיבה ג״כ דינו הכי כיון שבלבו אין עשרה וכדומה בב״י אך אם הש״ץ הוא בתוך התיבה הוא גרועה יותר דאפילו אם יש עשרה בלתו למטה ג״כ לא יוכל להוציאן ידי חובתן בקדיש וקדושה כיון שאין מנין במקום שהוא עומד שם וכמו שמבואר בסמ״ג והעתקתיו במ״ב בס״ק נ״ז: * וי״א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף . נ״ל דמי רגלים לכו״ע אינו מפסיק בזה ומק״ל דצריך להרחיק ממנו כדין הרחקה: * עיר שאין בה וכו׳ מחייבין. נ״ל אם הורגלו מקדמת דנא לילך לעיר הסמוכה שיש שם קיבוץ גדול והתפלה היא ברוב עם ועבשיו רוצים תשעה לשכור ש״ץ אלא יעבורו לילך לעיר והעשירי ממתן בזה אין יכולין לכופו לדעתם ומלשון המרדכי פ״ק דב״ב יש להבין לאיזה לזה: * ושכר החזן. לכאורה קאי זה דוקא על מה שלמעלה שהיו י״א וכ״כ בספר עה״י דאייני שיאלו באופן שצריך לשכור אחר במקום זה שנשאר פחות מעשרה אבל אם השאיר מנין אחריו אין צריך לתת שכר הש״ץ דכיון שהוא מותר להיות אצל בניתו בזמן הזה והש״ץ הוא רק על ימים נוראים למה יתן אבל אם כן יקשה מאוד למה כתב המחבר על היוצאים כעל הנשארים לא יהיו צריכים ליתן אלו השנים שאינם בניתם רק כפי חשבון אחד דאף שאם היו שניהם בניתם היה מתחלק שכר החזן על י״א אנשים מ״מ עתה שאינו בניתו ואינו נהנה מהחזן כלל רק מפני שנתעבד להמנין אינו צריך להשלים יותר מכפי חשבון שהיה מוטל על מנין אם לא שנאמר דלאו דוקא קאמר הש״ע על היוצאים כעל הנשארים ולא בא רק לומר שאף שאינו בניתו אינו יכול לפטור עצמו ואולי דלא כפ״ע אלא שיקבור המחבר דאפילו אם השאיר מנין בניתו מחוייב ג״כ ליתן שכר החזן דהוא מכלל צרכי העיר דומיא דבית חתנות או מקוה המבואר בח״מ סימן קס״ג סוף סעיף ג׳ בהג״ה אח״כ מצאתי בתשובת מהרי״ל דמשמע כעבודת היום וצ״ע:

להצטרף עמהם הוא מפסיק בין השכינה וגורם לשכינה שאינה שורה בינתן: (סה) עבו״ם. ר״ל עבודת כוכבים (סז)[B] או עובד כוכבים: כא (סו) במקומו. שכיון (סח) שמנהג בכל תפוצות ישראל אפילו אותם שאין להם מנין אלא כל השנה שוכרין להם אחד או שנים בימים נוראים או הולכים למקום מנין ה״ז דומה לס״ת ובהכ״נ שבני העיר כופין זה את זה: (סז) י״א ורוצים. וה״ה י״ב (סט) ורוצים ג׳ ללאת או י״ג ורוצים ד׳ ללאת צריכים כולם לשכור אחד בשותפות: (סח) חציו וכו׳. האחרונים (ע) כתבו דט״ס הוא דבזה פורעין שניהם בשוה שכל אחד מחויב להעמיד אים במקומו שמתחלה היה מנין אלא ואין רשאי לבטל המנין והא דנתנין חציו לפי ממון היינו כשאין דרים בישוב אלא שמונה דצריכין לשכור שנים דאז תלוי גם לפי ממון כי העניים יכולים ללכת לעיר הסמוכה והעשירים אין יכולים להניח ביתם ורכושם: (סט) על היוצאים. מי (עא) שאינו יכול

באר היטב

(טז) לענות. יחיד שנכנס לבהכ״נ ומצא ציבור שכבר התחילו לענות קדושה או אים״ר כל שלא השלימו מותר לו לענות עמהם. באר שבע והרמ״ע וכ״כ הרמ״א סימן נ״ו ע״ש: (יז) עבודת כוכבים. ר״ל שלא יהא עבודת כוכבים מפסקת אבל עובד כוכבים אינו מפסיק. מ״א וכ״כ דבר שמואל סי׳ קפ״ט: (יח) ממון. המעיין בהג״מ יראה שט״ס הוא דבזה אין

שער הציון

(נט) לבוש: (ס) עיין בנה״ל: (סא) פמ״ג: (סב) מתופסות (פוטה ל״ט ע״א): (סג) תופסות (סס) ומש״כ אם אינו נקי מבואר לקמן בסי׳ קכ״ד: (סד) לבושי שרד: (סה) מוכח ממ״א בסימן ע״ט סק״ג: (סו) פשוט: (סז) לבוש וא״ר ופמ״ג ודה״מ: (סח) ב״י: (סט) א״ר: (ע) כנה״ג ומ״א: (עא) מהרי״ל:

הגהות ותיקונים: א) בשו״ע הגי׳ טינוף או עכו״ם, וכן גריס במ״ב ובבה״ל: ג) חסר תיבה אלא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף כ״ט פסק כהשו״ע דהש״ץ העומד בבימה מצטרף עמהם, אף שהבימה גבוה י׳ טפחים ורחבה ד׳ על ד׳ ויש לה מחיצות י׳ טפחים ואע״פ שהוא רשות בפ״ע לגבי דברים אחרים. ב) בשו״ע הרב סעיף כ״ב לא הזכיר עובד כוכבים, רק ע״ז. ג) בשו״ע הרב סעיף כ״ב הביא דברי המחבר וכתב שיש לחוש לדבריהם, ד) בשו״ע הרב סעיף כ״ד כתוב: כל היוצאים בענין שצריכים לשכור אחר במקומן צריכין ג״כ ליתן לשכר ש״ץ כאילו לא יצאו.

הלכות ברכות סימן נה נו

קודש יו"ט או לא כל שלא יחזור ביו"ט (מהרי"ל סימן תכ"ז): **כב** [י]לא היו כופין להשכיר להשלים מנין כי אם (ע) בימים הנוראים וכגון שאין חסרים כי אם אחד או שנים אלא אם כן מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכוף להשכיר אפילו בחסרון ג' או ד' [ס]אם יש מנין (עא) מיושבי העיר כופין (עב) לשכור חזן: הגה וכן במקום שאין מנין תמיד בבהכ"נ (יט) כופין זה את זה בקנסות שיבאו תמיד מנין לבהכ"נ שלא יתבטל (עג) התמיד (תשובת ריב"ש סימן תקי"ח) וע"ל רש סי' ק"ן אם כופין זה את זה לבנות בית הכנסת:

נ מהרי"ק שורש קי"ג ס כתבי מהר"ר ישראל סי' רמ"ג

נו דין עניית הקדיש על ידי הקהל. ובו ה' סעיפים:

א (א) [א]יש לכוין בעניית (א) [א] (ב) הקדיש: הגה (ג) ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא

א שבת קי"ט לפירש"י שם וד' יוחנן בפ דברכות

באר היטב

אנוס שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אפי' הגיע כבר זמן הרגל ודוקא אם הוא אנוס ממש אבל אם מחמת חובת ממון או פשיעה לא יוכל לבוא לא יפסידו חבריו חלקם וכ"ז לענין מנין אבל לענין אתרוג ע"ל סי' תרנ"ח סעיף ט' עמ"א. ישובים הצריכים לשכור מנין וחזן ויש סביבות שרגילין לבוא ג"כ שם עם בני ביתם א"ל ליתן כלום להיסוב דאי בעו ישבו במקומן או ילכו לעיר אחרת עמ"א: (יט) כופין זה את זה בקנסות. אע"פ שנתבטלו[א] מלימודם בשביל זה. מהר"ש וע"ל סי' כ"ה ס"ק ב' מש"ש בשם מהר"ש לובלין:

(א) הקדיש. כתוב בספר חסידים מעשה בחסיד א' שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר

שערי תשובה

[א] הקדיש. עבה"ט. וכתב בבר"י בשם מהר"י מולכו בתשובות בת"י בשם

משנה ברורה

יכול לחזור לביתו מחמת אונס שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אפילו הגיע זמן הרגל ודוקא אם הוא אנוס ממש אבל אם מחמת חוב ממון או פשיעה לא יוכל לבוא לא יפסידו חבריו חלקם. וכל זה לענין השלמת המנין ושכירות החזן אבל אתרוג לא דמי לכל הני עיין לקמן סימן תרנ"ח ס"ט ומה שכתבנו שם. (עב) ישובים הצריכים לשכור מנין וחזן ויש סביבות שרגילין לבוא שם ג"כ עם בני ביתם א"ל ליתן כלום להיסוב דאי בעו ילכו לעיר אחרת שיש שם מנין בלעדם ולא היו צריכין ליתן כלום אפילו לשכירות הש"ץ כיון שגם בלעדם הם צריכין לשכור להם ש"ץ:

כב (ע) בימים הנוראים. ר"ל אם יש ח' או ט' אנשים יכולים לכוף אחד לחבירו שלא להשאר פה להתפלל ביחידות אבל אם מי מהן רוצה לילך למקום אחר שיש בה מנין (עג) אין יכולין לכופו כלל: (עא) מיושבי העיר. אפילו אין דר בעיר (עד) רק ג' או ד' בע"ב אם יש להם משרתים ומלמדים לתלמודם המנין: (עב) לשכור חזן. כדי שיוציאם ידי חובתם בברכו וקדושה וכה"ג ואפילו (עה) כל השנה כופין לזה: (עג) התמיד. כי כיון שיש מנין בעירם חל עליהם חובת המצוה. ובקהלות קטנות (עו) יש לכוף הבחורים והלומדים שילכו לבהכ"נ במקום שאין מנין תדיר כי זמן תורה לחוד ודוקא קהלות גדולות אז יש ללומדים להתפלל במקום לימודם שיש בלא"ה בבהכ"נ לבור משא"כ בקיבוץ קטן כזה. אחז"ל שר"א בא לבהכ"נ ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה כדי להוציא רבים ידי חובתם בקדושה מזה נלמוד דכ"ש שלא יתבטל האדם בטרחא בעלמא לקבץ מנין לתפלה וכמה גדולה היא מצות האיש שדירתו במקום קיבוץ קטן כשרואה לקבץ תמיד המנין כדי שלא יתבטל התמיד כי אפילו מי שהוא רק מעשרה הראשונים אחז"ל שנוטל שכר נגד כל הבאים אחריהם ק"ו בזה שהוא עמל לקבצם ג"כ ואחז"ל כל המוכה את הרבים אין חטא בא על ידו:

א (א) יש לכוין[ב] אחז"ל כל העונה אש"ר מברך בכל כחו בכל קורעין לו גזר דינו ופירשו הראשונים דר"ל בכל כחו בכל כונתו ובכל איברי דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוליא שפתיו ולבו בל עמו. גם (א) יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה אש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא. וכ"ש שצריך ליזהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה וכדאיתא במסכת דרך ארץ דר' חמא אשכחיה לאליהו בגמה אלפי גמלים טעונים אף ואימה לשלם לאלו וכל המדבר באלו המקומות עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב [הוצא בב"י

שער הציון

(עב) מ"א: (עג) מוכח מהגה"מ ופשוט: (עד) א"ר: (עה) אחרונים: (עו) א"ר בשם הדרישה: (א) ב"י סי' קכ"ה: (ב) טור: (ג) פמ"ג: (ד) א"ר ופמ"ג: (ה) א"ר ועיין בשובה ל"ט ועיין במ"א בסק"ב ולכך כתבתי רק נכון: (ו) מ"א ופמ"ג לקמן בסימן קכ"ד: (ז) אחרונים: (ח) מ"א: (ט) א"ר ופמ"ג והה"ח: (י) טור[ב]: (יא) ב"י: (יב) ש"א:

הגהות ותיקונים: א) שיתבטלו: ב) קכ"ה: ג) לבוש:

ליקוטי דברי הרב א) בסידור כתב בפת"ח. ב) בשו"ע הרב סעיף א' כתב בסוגריים - והשומע ואינו עונה הוא בנידוי מ' יום.

ב פוס׳ שם בשם ע״פ הפסיקתא חוהר פרשם מרומה ג שם מוהר ד המגב״ם בשדר הטפלות

(ג) [ג] (ד) למברך (הגהות מאר״י בשם מ״ז כתב דלפי׳ ראשון לא יפסיק בין שמיה לרבא ולפי׳ ר״י אין להפסיק בין רבא למברך) ובולענות אותו (ה) בקול רם ויולהשתדל לרוץ כדי (ו) לשמוע (ג) [ג] קדיש: הגה (ז) ויש לעמוד כשעונין (ד) [ד] קדיש וכל (ח) דבר שבקדושה, ומי שבא להכה״נ ושומע העקל עונין קדיש (ט) עונה עמהם אף על פי שלא שמע שליח צבור שאמר יתגדל וכו׳ (הגהות מרדשים במרדכי דברכות) וגם השליח ציבור צריך לומר יהא שמיה רבא (י) וכשמתחיל יתגדל יש לומר (יא) ועתה יגדל גא (ה) [ה] כח וגו׳ זכור רחמיך וגו׳: ב כששליח צבור אומר יתברך כל העם עונים אמן וכן כשאומר בריך הוא וכן כשאומר ואמרו אמן: ולא נהגו לומר אמן (יב) אחר

שערי תשובה

שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש: [ג] למברך. עבה״ט ועיין ברכי יוסף דלפי מ״ש המג״א דאין להפסיק לא בין שמיה לרבא ולא בין רבא למברך יש לגרוס ולא יפסיק בין שמיה רבא מברך וה״ג בל״ת. אך בד״מ לא הזכיר כי אם בין רבא למברך ע״ש ומ״ש הבה״ע מן כל ברכתא ובימים שכופלים בקדישים לעולא ולעילא ל״ל מן רק מכל כדי שלא יהיה רק כ״מ תיבות עיין שם ולזה רמזו הטורה אמן בכל כחו. ומ״ש שאינו בכוונות לומר *עלמיא בלא ולא״ו המעיין שם יתלא שכן הוא. וגם בש״ל כ״כ לומר *עלמיא בלא ולא״ו. ועיין בב״י שזה היה דעת מהר״י אלגזי: [ג] קדיש. עבה״ט וכתב בר״י בשם מהר״י מולכו כשמתפללין בעזרת בהכ״נ בב׳ ושלשה מקומות ובעוד שזה אומר בהיכון זה אומר יתגדל וכיוצא ולא״ל לענות ב׳ או ג׳ קדישים יענה על הראשון דוקא ע״ש. ויש למחות ביד הנוהגין לומר הקדיש עם הש״ץ בשעה שהוא מגבה וזה לשון הרא״ש בתשובה כלל ד׳ סימן י״ט דבר פשוט הוא שא״ל קדיש עם החזן ע״ש והמילו בש״ל: [ד] קדיש. עבה״ט ומ״ש דבקדיש ערבית של שבת יש לעמוד עיין בש״ל שכתב שמהרש״ו בפירושו כתב דיש לקום בקדיש ברכו דערבית של שבת (ור״ל אותן הנוהגין לומר קדיש קודם ברכו של קבלת שבת) ולא כמשמעות הבה״ט דמשמע דעל הקדיש שאחר תפלת ערבית קאמר דז״א זה דינו כשאר קדישים. ועיין בפע״ח בהגהות מהר״י אמת שלפי שהקדיש אחר קבלת שבת כבהוא עומד צריך להיות נשאר מעומד (ולפי מ״ש הש״ל לא מה״ע אמינן עלה) אשר קבלת הרוח ע״ש לכן טופרוש עליו אשר קבלת הנשמה של שבת ע״ש. ואפשר שר״ל שגם הקדיש של אחר ופרוש יהיה בעמידה משום זה: [ה] כח. עבה״ט ובבר״י כתב בשם מז״ה שכתב בשם לרור החיים שכתב יש בני אדם שאומרים ועתה יגדל כו׳ ושמעתי ממורי הרשב״א ששמע ממורינו הרמב״ן שלא אמר שום עניין אבל היה נוהג לומר זכור רחמיך ה׳ כו׳ לפי שאמרו בברכות בשעה שאומרים אש״ר כו׳ ע״ש. ונראה דגם פסוק זה אין לומר

*ל״ל לעלמי

ומצוה. ומהר״י קרוק ז״ל כתב דבקדיש ערבית של שבת יש לעמוד: (ה) כח. והאר״י ז״ל לא היה רוצה לאומרו וכמעט היה מגמגם ואומר שאינו מהתיקונים. וכ׳ המ״א ולכן אין לאומרו בין ישתבח ליוצר אור אלא לתפלה ובכל מקום שאסור להפסיק אל״ה וב״ש. החזן חוזר ואומר אמן יש״ר אף שכבר אמר ואמרו אמן. תשובת דרכי נועם חלק א״ח סי׳ י״ח ועי׳ בתשובת נאמן שמואל סי׳ ח׳. אבל בשיורי כנה״ג כתב דלאו שפיר עביד אלא דהש״ץ חוזר לענות יש״ר ולא אמן יש״ר דהוה כעונה אמן ב׳ פעמים. עי׳ סי׳ ס״א סעיף י״ב בהג״ה ובמש״ש

באר היטב

בשעה שהש״ץ היה אומר ויכולו וברכת מגן אבות ובמגדל ע״כ. ובספר מעשה משה סי׳ מ״א המיא בשם מדרש שחכם א׳ נתרצה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם על מצחו ואמר לו מפני מה אירע לך כך א״ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש: (ב) למברך. מברך בקמץ תחת המ׳ת. ופת״ח תחת הרי״ש. לעלם בקמץ תחת העי״ן של״ה. ולעלמי בוי״ו עי׳ ב״י והבאר היטב אשר לפני כתב לעלמי בלא וי״ו בשם כוונות האר״י ז״ל ואינו כן ע״ש. יתברך בלא וי״ו. די ברא ב׳ תיבות. מן כל ברכתא עי׳ בכוונות ובד אהכין: (ג) קדיש. אש״ר עדיף טפי מקדושה ומודים. ע״כ אם שמע קדיש וקדושה או מודים וא״א לענות שניהם יענה אש״ר בלי שבע וכ״כ בתשובת שי למורא סי׳ ט׳. כ׳ המ״א נ״ל דאם יש שני בתי כנסיות לפניו בעיר באחד מגיעים לקדושה ובא׳ לקדיש שאחר י״ח ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג״כ קדיש יתגדל ג״כ אם אפשר לו לשמוע עד אחר אש״ר וכ״כ בשו״ת הרשב״ש סי׳ ס״ח. ובכוונות איתא שם הגה״ה וז״ל מה שמורי ז״ל היה נוהג הוא כי בכל הקדישים של אחר העמידה דשחרית מנחה ערבית היה נשאר עומד. ובשל תתקבל ושל חזרת ש״ת היה עונה ואח״כ היה יושב ע״ש. ועי׳ בספר נגיד ומצוה. ומהר״י קרוק ז״ל כתב דבקדיש ערבית של שבת יש לעמוד: (ה) כח. והאר״י ז״ל לא היה רוצה לאומרו וכמעט היה מגמגם ואומר שאינו מהתיקונים. וכ׳ המ״א ולכן אין לאומרו בין ישתבח ליוצר אור אלא לתפלה ובכל מקום שאסור להפסיק אל״ה וב״ש. החזן חוזר ואומר אמן יש״ר אף שכבר אמר ואמרו אמן. תשובת דרכי נועם חלק א״ח סי׳ י״ח ועי׳ בתשובת נאמן שמואל סי׳ ח׳. אבל בשיורי כנה״ג כתב דלאו שפיר עביד אלא דהש״ץ חוזר לענות יש״ר ולא אמן יש״ר דהוה כעונה אמן ב׳ פעמים. עי׳ סי׳ ס״א סעיף י״ב בהג״ה ובמש״ש

משנה ברורה

ומתניתין השקל דהיינו שלא יפסיק בשתיקה ביניהם אבל אין צריך לומר בנשימה אחת: (ד) למברך. עיין במ״א ולפי דבריו גם בין יהא שמיה לרבא אין להפסיק: (ה) בקול רם. שעי״ז (יג) מתעורר הכוונה ועי״ל קול זה (יד) מתבטלי גזירות קשות (טו) ומ״מ לא יתן קולות גדולות שיתולצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא: (ו) לשמוע קדיש. שעניית אש״ר הוא מצוה גדולה מאד. אש״ר (טז) עדיף טפי מקדושה ומודים לכן בקהלות גדולות בעזרה שיש כמה מניינים כששומע שמיהם כאחד יענה אש״ר ומ״מ (יז) אם יש לפניו שתי בתי כנסיות באחד מגיעים לקדיש שאחר שמ״ע ובאחד מגיעים לקדושה ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג״כ הקדיש שלאחר שמ״ע. אסור להפסיק באמצע אש״ר כששומע קדושה ולהיפך ל״ע[ל״א]: (ז) ויש לעמוד. עד (יח) אחר שיסיים אש״ר וי״א (יט) שיש לעמוד עד אמן שלאחר יתברך וכו׳ ואמרו אמן: (ח) דבר וכו׳. וי״א (כ) שא״ל לעמוד אלא שכל קדיש שתופסו מעומד כגון לאחר הלל לא יבא עד שיענה אמן יש״ר (כא) ויש לחוש לדברי המחמירים ויש ללמוד ק״ו מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקסם מעצמו מעל כסאו לדבר ד׳ כ״ש אנחנו עמו. ובכוונות איתא שהאריז״ל היה נוהג בכל הקדישים אמן

שער הציון

(יג) ב״י: (יד) פסיקתא: (טו) אחרונים: (טז) מ״א: (יז) מ״א: (יח) מהרי״ל: (יט) מ״ר: (כ) מהרי״ל וט״ז: (כא) מ״א: (כב) ש״ת: (כג) פמ״ג: (כד) בה״ט סימן נ״ה: (כה) פמ״ג: (כו) מ״א: (כז) מ״א: (כח) אחרונים:

הערות והארות: 1) עיין במ״ב סי׳ קכ״ה ס״ק ח׳ שכתב בשם הפמ״ג לא להפסיק (ר״מ):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ כתב: וכן יש להזהיר מי שאומר ועתה יגדל וכו׳ שיאמרו קודם שיתחיל הש״ץ יתגדל.

הלכות ברכות סימן נו נז

(ו) [ו] יתברך ולא (יג) אחר ברך הוא (יד) ולא יפסיק בין ברך הוא (ז) לעילא מכל[א] ברכתא וכו׳: ג [ה]העונים עד לעלמי עלמיא בלבד טועים הם כי אסור להפריד בין (טו) עלמיא ליתברך: ד [ו]כשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה רבא[ב] וכן בבריך הוא וכן באמן: ה [ז]לאחר שסיים הקדיש[ג] פוסע ג׳ פסיעות [ח]ואחר כך אומר עושה שלום וכו׳:

ה פשוטה ר׳ יוסף ניקטיליא ו׳ לשון הכל ס״ז כ״י כפס מנהגו ח מרומת הדשן סימן י״ג

נז דין ברכו ועניתו. ובו ב׳ סעיפים:

א (א) [א]אומר שליח צבור ברכו את ה׳ המבורך (ח) [ח] (ב) * ועונים אחריו ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד (ג) [ב] (ג) [ב]וחוזר ש״צ (ד) ואומר ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד: ולהגו שהש״ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך ושתבח וכו׳ (ה) בעוד שהוא (ג) מאריך בברכו (טוב): ב [ג]מקום שנהגו לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור או לדבר בצרכי רבים (ו) טועים הם. (ועיין לעיל סוף סימן נ״ד):

א בכתבים מ״ע ב ר׳ יונה והרא״ש כפס ר״י בעלעלי כפס רת פפדיה ג מ׳ המנהג

באר היטב

ועי׳ הלק״ט מ״א סי׳ ט״ז: (ו) יח׳. ובכוונות תשיב ה׳ אמנים לאריך לענות בקדיש וכ״כ היד אהרן: (ז) לעילא. כתב ט״ז שמעתי רבים טועים בשעה שהש״ץ אומר ברוך הוא עונים גם הם תיבות אלו ברוך הוא לעילא וזה ודאי אינו לעילא וזה ודאי אינו לעילא ולא לתתא מ״ו אלא יש להם לומר גם מכל[א] ברכתא ושירתא. ובשל״ה כתב שיאמר עד דאמירן בעלמא וכ״כ בכוונות. אבל המ״א כתב ול״ל מנהג הקדמונים עיקר שהיו אומרים עד יתגדל ע״ש הטעם:

(ח) ועונים. ואם הש״ץ אומר בלחש ולא שמע ממנו ברכו רק שמע הקהל עונים אומר אחריהם אמן כמ״ש בסימן קל״ט סעיף ו׳ בהג״ה. הטעם שאומר הש״ץ ברכו ולא ובברך כמו בזימון עיין תוס׳ י״ט בפ״ז דברכות משנה ג׳. ובתשובת מטה יוסף מ״ב סימן ט״ו: (ב) ומוחזר הש״ץ ואומר. ואם אין שם יו״ד בלא הוא אם לא בעה עמהם לא יצא י״מ לגורה מ״א: (ג) מאריך. דוקא בשעת הניגון אבל בשעה שאומר המיצות לא יאמר כלום. ואם אין המזן מאריך בברכו מוטב שישתוק ויכוון מה שאומר השליח ליבור כדי שיענה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד לבוש והגהת י״ב. [הטוהגין לומר את ה׳ אלהיך מירא כשיגיע השליח לבור כתב רש״ל שאינו מקבלה ולא מיסוד החכמה]:

שערי תשובה

כשעומד במקום שאין רשאי להפסיק: [ו] יתברך. עבה״ע ע״ש בכוונות דאם מפיים הענה עד בעלמא קודש הש״ץ ברך לענות אמן אחר שמיה דקודשא ברך הוא ע״ש ומזה מטאר שב״ל ברך הוא ממוכר אל תיבת דקודשא ולא כמ״ש הר״מ בפס א״ו שהביאו המג״א וכ״כ בהג״ה אלא ההפסק קצת כמו אתבתחא הוא אחר תיבת ברך הוא ושוב מתחיל לעילא כו׳ כלומר שיתברך ושתבח שמו של הקב״ה לעילא כו׳ ועיין לקמן בסי׳ ס״ו דבמקום שאין רשאי להפסיק לא יאמר רק עד יתברך ע״ש:

[ח] ועונים. עבה״ע וכתב בש״ל בשם מהרש״ש ז״ל שלא להפך פניו ממזרח עד שיסיים לומר ברוך כו׳ ושיאמן לדבר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאמרו ע״ש: [ב] מאריך. עבה״ע וכתב בספר מפדיש האומר בלחש ברכת התורה וברכו גחל את המצות כו׳ ע״ש:

משנה ברורה

אמן ופלא על השו״ע שלא העתיק האמן הזה אשר הוא מבואר ברמב״ם והעתיקו בבית יוסף): (יג) אחר ברוך הוא. יש שטועים (כט) שבשעה שהש״ץ אומר ברוך הוא עונים גם הם תיבות אלו ברוך הוא לעילא וזה ודאי אינו לעילא ולא לתתא[ב] מ״ו אלא יש להם לומר גם (ל) מכל[א] ברכתא או שיאמרו רק ברוך הוא כמנהגנו: (יד) ולא יפסיק.[א] עיין בשע״ת שהביא דמספר הכוונות מוכח להיפך דתיבת ברוך הוא מחובר אל תיבת דקודשא ואח״כ יש הפסק קצת כמו אתבתחא ושוב מתחיל לעילא וכו׳ לכלומר שיתברך ושתבח שמו של הקב״ה לעילא וכו׳ ועיין בסי׳ ס״ו בהג״ה. יש שטועים (לא) דומיא דתקיעות לקמן בסימן תקל״ב דלכו״ע תקיעה ותרועה הוא שני דברים ומ״מ אינו אסור שם בסי״ה רק בשאינה אחת: (לא) לקמן בסי׳ קל״ט ס״ו: (כ) סי׳ קל״ט: (ג) בה״ט: (ד) מהגר״א סוף סי׳ נ״ד:

* ועונים אחריו. עיין במ״א ועיין במ״ב בשם מ״ר ועיין בפמ״ג[ד] בסימן קכ״ד אות י״ח שנשאר בקושיא דמדברי המג״א שם מוכח בהדיא דהוא קובר ג״כ דיכול לענות עם הצבור אף שלא שמע בתחלה להש״ץ שאומר ברכו. ובאמת לפי דבריהם בכונת המ״א בסימן זה יקשה לדאי נקט המ״א דאם בלחש אפילו אם לא אמר בלחש רק שהוא עמד ברחוק ולא שמע ג״כ הכי. ע״כ ז״ל פשוט דגם המ״א מודה לא״ר וכמו שכתב בעלמא בסוף סימן קכ״ד אך דאם הש״ץ אמר בלחש ולא שמעו ממנו ע׳ אנשים רק אחד אנשים יחידים ענו ברכו ועל יחידים

ביאור הלכה

ו״ח שנשאר בקושיא דמדברי המג״א שם מוכח בהדיא דהוא קובר ג״כ דיכול לענות עם הצבור אף שלא שמע בתחלה להש״ץ שאומר ברכו. ובאמת לפי דבריהם בכונת המ״א בסימן זה יקשה לדאי נקט המ״א דאם בלחש אפילו אם לא אמר בלחש רק שהוא עמד ברחוק ולא שמע ג״כ הכי. ע״כ ז״ל פשוט דגם המ״א מודה לא״ר וכמו שכתב בעלמא בסוף סימן קכ״ד אך דאם הש״ץ אמר בלחש ולא שמעו ממנו ע׳ אנשים רק אחד אנשים יחידים ענו ברכו ועל יחידים

אמן בסימן קכ״ד אות י״ח ועיין במ״ב בשם מ״ר ועיין בפמ״ג[ד]

מקומות תלוקין במנהגן מזה. ועכ״פ אם הוא עומד במקום[ד] שאין רשאי להפסיק יזהר מזה שלא יאמר רק עד עלמיא [מ״א]: *

א (א) אומר ש״ץ. בקול (א) רם כדי שישמעו כל העם ויענו ברוך ד׳ הל״ו: (ב) ועונין אחריו. ואם לא שמע אחד מהש״ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך ד׳ הל״ו עונה עמהם ג״כ מיהל״ו אבל אם שמע מהש״ץ לבד כשעונה מיהל״ו לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו [מ״ר והה״מ דלא כמ״א]: (ג) וחוזר ש״ץ. כדי (ב) שיכלול את עצמו ג״כ בכלל המברכים. ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא ידי חובתו. מ״א בשם אגודה [קשה לי אפי׳ יש עשרה בלתו ג״כ לא יצא ידי חובת עצמו כיון שלא ענה עמהם ולענין השאר לכאו׳ דיוקאים בכל גוני דלא גרע מאם היה אחד מתפלל או ישן דקי״ל לעיל סי׳ נ״ה ס״ו בהג״ה [אבל דיני בה״ת והה״ה מזה] קצת שלומי צבור כשהצבור אומרים ברוך ד׳ המבורך וכו׳ עונה אחריהם אמן וחוזר ברוך ד׳ וכו׳ וטעות הוא בידם שכיון שאומרים מיד ברוך ד׳ כו׳ א״ל לומר אמן [וכן כתב הפמ״ג בסימן קנ״ח והמ״א] אבל הצבור יאמרו אמן אחר הש״ץ אף שאמרו מתחלה ברוך ד׳ המבורך וכו׳ אבל הא״ר כתב שאין לריכין לומר אמן וכ״כ הפמ״ג בסי׳ נ״ז וקל״ח דכיון דכבר אמרו מיהל״ו למה יאמרו פעם שניה אמן ומאמין הרי כבר אמרו כן. ומ״מ הכריע לבסוף דרשות הוא בידי הצבור אם ילו עונין ע״ז אמן. ועכ״פ מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק לא יענה אמן זה: (ה) בעוד שהוא מאריך. דוקא בשעת הניגון אבל בשעה שאומר המיצות לא יאמר כלום ואם אין החזן מאריך בברכו מוטב שישתוק ויכוין מה שאומר הש״ץ כדי שיענה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד שאומר הש״ץ ולכן אין הש״ץ להמתין מלומר ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד עד שיסיימו הצבור אלא עונה עמהם ביחד.

שער הציון

(כט) ט״ז: (ל) פמ״ג לדעתו ע״ש ולדידן דס״ל כהש״ת המובא במ״ב סקי״ד אין לריך לומר רק ברוך הוא: (לא) דומיא דתקיעות לקמן בסימן תקל״ב דלכו״ע תקיעה ותרועה הוא שני דברים ומ״מ אינו אסור שם בסי״ה רק בשאינה אחת: (לא) לקמן בסי׳ קל״ט ס״ו: (כ) סי׳ קל״ט: (ג) בה״ט: (ד) מהגר״א סוף סי׳ נ״ד:

זמן

הגהות ותיקונים: א) מן כל: ב) חסר, וכן ביתברך: ג) לתתא: ד) בא״א:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ קכ״ג סק״ג לענין שדינו כפסיעות שלאחר י״ח:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ו׳ כתב: אבל במדינות אלו אין מפסיקים כלל בין בריך הוא ללעילא מן כל ברכתא שסובבים דשמיה דקודשא הוא הפסק מאמר, ובריך הוא לעילא וכו׳ הוא ענין בפ״ע. ובסידור כתב לענות אמן אחר בריך הוא. ב) בשו״ע הרב בסעיף ז׳ כתב: ועוד שאפשר שלא הקפיד אלו׳ אלא על תיבת יתברך בלבד שצריך לאמרה ולהסמיכה לתיבת עלמיא וכו׳. וכן נוהגין לענות עד יתברך ומנהג יפה הוא וכו׳. *) בשו״ע הרב בסעיף ה׳ כתב: נוהגין שהש״ץ כורע ה׳ כריעות בקדיש, ביתגדל, וביש״ר, וביתברך, ובבריך הוא ובאמן. ובמשנ״ב לא הזכיר כלל מהכריעה ביתברך. ג) בשו״ע הרב סימן ס״ו סעיף ה׳ כתב שגם יתברך יענה גם באמצע קריאת שמע. ד) בשו״ע הרב בסימן קצ״ב סעיף ב׳ ובסידור כתב ולא יענה אמן אחר ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד שאומר הש״ץ וכו׳, ולכן אין הש״ץ להמתין מלומר ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד עד שיסיימו הצבור אלא עונה עמהם ביחד.

נח דיני ק"ש וברכותיה . ובו ז' סעיפים:

א (א) * [א]זמן קריאת שמע של שחרית * משיראה את חבירו (ב) הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו [ב]ונמשך זמנה (ג) עד סוף (ד) ג' (ה) [ג] שעות (ה) שהוא רביע היום * [ג]ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) (ו) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם (ז) הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה [ד]ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה (ח) מאד: הגה שיעור הנץ החמה הוא * כמו

א ברכות ט' וכלמחר' ב שם וכרבי ג שם ד שם

שערי תשובה

[ג] שעות. עבה"ט ועיין בשאגת אריה סי' ה' שהאריך בחריפתו והעלה ג"כ דעד שלש שעות היינו ועד בכלל שהוא עד סוף ג' שעות והיינו שעות זמניות

ביאור הלכה

נשמע הקול לאחרים וענו גם הם ברכו בודאי יחיד השומע להקהל שמברכים אסור לו לענות עמהם ברכו שגם הם ענו אינו אלא כדין כיון שלא שמעו עכ"פ ט' מהמברך עצמו וחזו כוונת המ"א נמשך"כ ואם הש"ץ אמר בלחש ר"ל שעומד אצל הש"ץ ורואה שהש"ץ אומר בלחש ומשער שבודאי לא שמעו ט' אנשים רק איזה יחידים ועל ידם נשמע להקהל ע"כ לא יענה אחריהם רק אמן לבו"ע. ובדבר זה נכשלין בעו"ה הרבה אנשים שמברכין על התורה בלחש שאין שומעין ממנו רק אנשים הסמוכין לו העומדים על הבימה ועי"ז נשמע למרחוק לקהל ועונין ביהל"ו ומתטיאין בעצלותן את הרבים:

* זמן ק"ש וכו'. עיין במ"ב ואף דאהבה רבה אפשר דהיו יכולין לומר כדמוכח קצת מרש"י ברכות י"א ע"ב ד"ה אי אמרת וכו' [ועע"ק למש"כ רש"י גופא באותו עמוד ד"ה יוצר אור וכו' אידך מאי היא וכו' ויש לישב בדוחק] עכ"פ יוצר אור בודאי אין לומר קודם הזמן הזה אפילו לדעת השו"ע שמקיל בזה לקמן בסעיף ג' היינו בשעת הדחק וכ"ש לפי מה שפסק המג"א והפמ"ג שם דאפילו בשעת הדחק אין לומר אבל עד ברכו מותר לומר קודם זה הזמן אך אין נ"מ כ"כ מדין זה דהא לכתחילה בודאי אין להשהות התפילין מלהניחם עד בין ישתבח ליוצר ואל"כ ממילא יאמר ברוך שאמר ופסוקי דזמרה אחר הזמן דכדי שיראה דהא זמן תפילין בנוקר הוא בכדי שיראה ולא קודם כדלעיל סימן ל' ס"א [ובשאר שאין מניחין רק עליית מלוי דבר זה כמה שיש פלוגתא בין השו"ע והרמ"א בסימן י"ח ס"ג אי רשאי לברך עליו מעכ"ש ואילך עי"ש ובביאור הגר"א] אך מי שהשעה דחוקה לו יכול לע"ע לומר ברוך שאמר ופסוקי דזמרה בלא תפילין עד יוצר אור וכשיגיע הזמן דכדי שיראה יניח תפילין ויברך עליהם ויאמר מיוצר אור והלאה: * משיראה וכו'. ולענין קמיכת גאולה לתפילה משמע מדברי הר"י והובא בב"י והעתקתיו בסק"א שאינו יכול לסמוך כי אינו עדיין זמן תפילה לכתחילה שהוא הנץ החמה. אך יש לדחות ההכוונה במש"כ אבל אדם אחר שאינו מושש לגאולה לתפלה יכול לקרותה משיראה היינו שאינו מושש להסמיכה בזמן הנכון לכתחילה ולפי דברי רבינו יהודה לפי מה שביאר הב"ח והדרישה את דבריו בסימן פ"ט ע"ש משמע דיכול לסמוך ואולם בחמת דין זה תלוי אי מותר מצד הדין להתפלל קודם הנץ החמה ועיין בח"א בכלל ט"ז ובדרך החיים בדין זמן תפילה משמע שמדינא אין להתפלל לכתחילה קודם הנץ וכ"ז אלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק ודאי מותר כמו שכתב המ"א בסימן פ"ט ס"ק ט"ז: * ומצוה מן המובחר וכו'. דע דהזהירים לקרות כוותי' אין מותר לקרות ולהתפלל בימידי אם אין להם מנין וגדולה מזה מוכח במשנה ברכות דף כ"ב ירד לטבול וכו' עי"ש דאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא ג"כ אפ"ה יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ ומשנה זו אחרי כוותיקין כדמפקינן בגמ' שם: * כמו שיעור שעה אחת. עיין מ"א ועיין פמ"ג שפיש בסוף דבריו וכתב דא"כ לפי מה דקי"ל דמעמוד השחר עד עלות השמש הוא שעה וחומש אנו צריכין לומר דמעמוד השחר עד השיעור שיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות הוא בערך עישור שעה ומשיכיר עד תחלת הנץ הוא ג"כ עישור שעה ומתחלת הנץ עד עלות גוף השמש על הארץ הוא שעה עכ"ד עי"ש. ודבריו דברי תימה הן דהמ"א בעצמו לקמן בסימן פ"ט סק"ג נשמר מזה וכתב דכוונת הרמב"ם נמ"ש קודם עלות השמש ר"ל קודם הנץ החמה פי' תחלת הזריחה ולא עלות כל גוף השמש וכן כתב המחצית השקל שם עי"ש ומה שכתב כאן שיעור שעה היינו מהנץ עד

באר היטב

(ה) שעות. והכא לב"ע מנינן מעלות השחר מ"א. והמאחרים ק"ש בשביל ציצית ותפילין טועים אלא יקרא ק"ש בזמנה בברכותיה

משנה ברורה

א (א) זמן ק"ש. וברכות ק"ש לפניה (א) ג"כ אין לומר קודם הזמן הזה:

(ב) הרגיל עמו קצת. כלומר דאתי לפרקים דאי רגיל עמו הרבה אפילו רחוק ממנו מכירו ואי אינו רגיל כלל אפילו קריב לגביה אינו מכירו . ונקבע זה הזמן לק"ש אף דמקלת אנשים קמיס ממטתם משעלה עה"ש וקרינן ביה ונקומך מן התורה דלכן בדיעבד יצא וכדלקמן בסעיף ד' מ"מ (ג) כיון דרובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר א' את חבירו ועוד מפני שקבעו פ' ציצית בק"ש דכתיב בה ורמיתם אותו לפיכך קבעו מכמיס זמנה משיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דמשיכיר את חבירו ברחוק ד"א: (ג) עד סוף. ולכתחילה אסור להתאחר עד אותו הזמן [שעות אליהו בשם הירושלמי]: (ד) ג' שעות. שכן דרך בני מלכים לעמוד אז ולהכי קרינן ביה עדיין ונקומך[1]ומונין אלו הג' שעות מזמן עמוד השחר כן כתב המ"א ודעת הגר"א משעת הנץ החמה ולענין לכתחילה אין נ"מ בזה דבלא"ה אסור לאחר לאחר וכנ"ל בסק"ג: (ה) שהוא רביע היום. ואין חילוק בין ימות הקיץ שהיום ארוך ובין ימות החורף שהיום קצר משבינן היום לי"ב שעות (ג) ולעולם חלק רביע מהיום הוא זמן ק"ש לכך יש ליזהר בימי החורף למהר לקרות ק"ש מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר [ט"ז] ובאמת בימי הקיץ צריך ליזהר טפי דדרך ב"א לעמוד בזמן אחד כמו בימות החורף ואז כבר חלף ועבר ק"ש דכל שהיום גדול יותר זמן ק"ש ממהר לבוא (ד) וצריך לגומרה כולה בזמנה (ה) והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפילין טועים אלא יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יציתם ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת (ו) או מזמור תהלים. ואפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן ק"ש ג"כ אין להמתין על ציצית ותפילין דאינו מעכב זה את זה אבל בלא"ה יתמתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ויש אנשים שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בגבור וג"ז אלא כדין הוא. ב ועכ"פ יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה וכנ"ל בסוף סי' מ"ו במשנה ברורה עי"ש (ז) ואין לאחר הקריאה לבהכ"נ בשביל הזקנים המאחרים לבוא ויצטרכו להתפלל ביחידי כיון שעי"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ובשבת ויו"ט מצוי מאד לעבור זמן ק"ש מפני כמה דברים ע"כ החכם עיניו בראשו לקבץ מנין ולהתפלל קודם או עכ"פ לקרות שמע בזמנו קודם שיעמוד להתפלל עם הצבור וכנ"ל בסוף סימן מ"ו ועי"ש בביאור הגר"א ובבה"ל סס: (ו) שהיי מכוונין. (מ) כי עיקר מצות תפילה לכתחילה הוא משעת התחלת הנץ מדכתיב יראון עם שמש וכמו שנתבאר לקמן בסימן פ"ט ואם היו מתחילין לקרותה משיכיר את חברו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ולא היו סומכין גאולה לתפלה לכן היו מכוונין לקרותה סמוך להנץ החמה ולגומרה עם הנץ: (ז) הנץ החמה. (מ) היא השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים: (ח) מאד. (ט) ומובטח לו שהוא בן עוה"ב ולא

שער הציון

(א) רש"י ברכות י"א ע"ב ד"ה יוצר אור וע' בבה"ל: (ב) מ"א בסק"ו בשם הרמב"ן במלחמות ע"ש: (ג) רמב"ם וכן הסכימו כל האחרונים: (ד) פמ"ג בסי' פ"ט: (ה) לבוש: (ו) עיין בדברי המודות: (ז) אחרונים: (ח) ב"י בשם הר"י: (ט) גמרא:

הגהות ותיקונים: א) בסק"ו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' פסק כהמ"א דהג' שעות מחשיבים מעלות השחר, אמנם בסידור פסק דמחשיבים מהנץ החמה. ועיין בסימן תמ"ג סעיף ד' שכתב שמונין מנץ החמה עד שקיעת החמה. ב) בשו"ע הרב סימן מ"ו סעיף ט' משמע דתפלה בצבור עדיף מלקרות ק"ש עם ברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה.

הלכות קריאת שמע סימן נח

(ט) שיעור שעה (ג) אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על האדם (מיימוני פ"א): ב [ה]אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו (י) להקדים לקרותה (ג) (יא) במהרה כל מה שיוכל: ג * [ו]ומי שהוא[ז] (ד) (יב) אנוס כגון שהיה (יג) משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו * עד [על] לבבך [ח]או שבני השיירא (קראנאנא נלע"ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו (יד) כלל (טו) יכול (טז) לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן ביה ובקומך [ט]וגם שפיר מקרי (יז) יוצר (ה) אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה ולסטים וגם אין בני השיירא נחפזים כ"כ אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר אינו קורא עד שיגיע זמנה: ד [י]אם קראה * משעלה (יח) עמוד השחר אעפ"י שלא היה אנוס (יט) יצא (ו) בדיעבד: ומ"ס קלאה

ה ר' יוחנן שם ו שם בגמ' מ' לפי הרי"ף והרמב"ם בפ"א מהלכי ק"ש והרשב"ץ ז רפי' יונה ח הרשב"א ט הרי"ף והרמב"ם שם

באר היטב

וכשיהיה לו ציצית ותפילין ייחס ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת או מזמור המליץ לבוש. וכתב ע"מ ודוקא אם יעבור זמן ק"ש אז לא יתמין על טלית ותפילין שאינו מעכב זו את זו אבל בלא"ה יתמין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו: (ג) אחת. וי"ש גורסין כמו עישור שעה אחת וכן עיקר פר"ח ומנחת כהן עמ"א: (ג) במהרה. מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרים מאד ק"ש ואחז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די ועי' לקמן בסימן פ"ט במ"ב בקב"ב דנכון למנוע מלשמות הטיי וקאפע בבוקר קודם התפילה באסיפת חברים עי"ש: ג (יב) אנוס. וה"ה (י) כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו יכול לקרותה משעלה עה"ש: (יג) משכים. פי' שאין לו פנאי להמתין ולהתעכב עד הזמן משיראה כגון שצריך לצאת לדרך וה"ה שאר עניינים כיולא בזה שאין לו פנאי כדאיתא בטור: (יד) כלל. אם ירצה לקרות בהמצא הדרך ומיירי דזמן הליכתו עם השיירא או בכל כיולא בזה ימשך עד סוף זמן ק"ש: (טו) יכול וכו'. וגם (יא) יש לו להתפלל בעיתו אחר ק"ש וברכותיה: (טז) לקרותה. ויש תפילין (יב) ולא יבדר עליהם קודם שיגיע הזמן דמשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו וכנ"ל בסימן ל': (יז) יוצר אור. והמ"א ופמ"ג פסקו דאין לומר יוצר אור כ"כ בהשכמה עד שיכיר בין תכלת לכלן והוא הזמן דעד שיראה חבירו ברחוק ד"א הנ"ל. גם בביאור הגר"א מצדד בהמ"א ובלא"ה צריך לכתחילה להמתין אם יוכל אחמת מצות תפילין וכנ"ל: ד (יח) עמוד השחר. בי"א דעמוד השחר הוא מעט קודם שהאיר פני המזרח וי"א דעמוד השחר נקרא משהאיר פני המזרח ועיין בבה"ל וזה הזמן הוא קודם הזמן דמשיראה את חבירו הנ"ל בס"א: (יט) יצא. דמקלת אנשים קמיס בלומו הזמן

שערי תשובה

שהוא רביע היום ואין חילוק בין יומות הקיץ שהיום אריך או יומות החורף שהיום קצר משמיני היום לי"ב שעות והלילה לי"ב וחלק רביע מהיום הוא ג' שעות של זמן ק"ש. ולבור המאחרים בקיץ מלקרות ק"ש אם קראו קודם כלות ג' שעות דהיינו קודם שעבר רביע היום יוצאין ידי חובת ק"ש ע"ש. ועיין בשו"ת י"ב סי' ג' שאין לאחר הקריאה בברכ"ב בשביל הזקנים המאחרים לבא ולעברכו להתפלל ביחיד כיון שעי"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לאדם חטא כו' ע"ש:

משנה ברורה

ולא יוצק כל אותו היום: (ט) שיעור שעה.[א] וי"ש גורסין עישור שעה ועיין בביאור הגר"א שכתב של"ל שלש עישור שעה ועי' בבאור הלכה: ב (י) להקדים. דזריזין מקדימין למצות ומ"מ אין צריך להתפלל עבור זה בידיעי אז לקרות בלא תפילין ועיין בסוף סימן מ"ו במשנה ברורה: (יא) במהרה. מכאן תוכחת מגולה לבני אשכנז שמאחרים מאד ק"ש ואחז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די ועי' לקמן בסימן פ"ט במ"ב בקב"ב דנכון למנוע מלשמות הטיי וקאפע בבוקר קודם התפילה באסיפת חברים עי"ש: ג (יב) אנוס. וה"ה (י) כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו יכול לקרותה משעלה עה"ש: (יג) משכים. פי' שאין לו פנאי להמתין ולהתעכב עד הזמן משיראה כגון שצריך לצאת לדרך וה"ה שאר עניינים כיולא בזה שאין לו פנאי כדאיתא בטור: (יד) כלל. אם ירצה לקרות בהמצא הדרך ומיירי דזמן הליכתו עם השיירא או בכל כיולא בזה ימשך עד סוף זמן ק"ש: (טו) יכול וכו'. וגם (יא) יש לו להתפלל בעיתו אחר ק"ש וברכותיה: (טז) לקרותה. ויש תפילין (יב) ולא יבדר עליהם קודם שיגיע הזמן דמשיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו וכנ"ל בסימן ל': (יז) יוצר אור. והמ"א ופמ"ג פסקו דאין לומר יוצר אור כ"כ בהשכמה עד שיכיר בין תכלת לכלן והוא הזמן דעד שיראה חבירו ברחוק ד"א הנ"ל. גם בביאור הגר"א מצדד בהמ"א ובלא"ה צריך לכתחילה להמתין אם יוכל אחמת מצות תפילין וכנ"ל: ד (יח) עמוד השחר. בי"א דעמוד השחר הוא מעט קודם שהאיר פני המזרח וי"א דעמוד השחר נקרא משהאיר פני המזרח ועיין בבה"ל וזה הזמן הוא קודם הזמן דמשיראה את חבירו הנ"ל בס"א: (יט) יצא. דמקלת אנשים קמיס בלומו הזמן

ביאור הלכה

עלות כל גוף השמש. ועוד דלדבריו היה מוכרחין לומר דגן החמה נקרא אפי' קודם שמתחלת לזרוח על העולם כי אנו רואין בחוש שחומש שעה אחר עלות השחר דהוא י"ב מיעוט עדיין אין ניכר זריחת השמש כלל וכעין זה ראיתי בגליון ג"כ בשאל אברהם בסימן זה שמביא בשם תשובת מי"ד ומשמע ג"כ מלבושו דגן החמה נקרא מעת שמתחלת השמש לצאת ממקומה אף שאינו נראה ולא נודע לנו עדיין ולא משמע כן מדברי רבינו יונה שכתב בפירוש שגן החמה היא השעה שמתחלת החמה לזרוח בראשי ההרים וכן מתופפות ברכות ע' ע"ב ד"ה לק"ש כותיקין שהקשו דמהיהיו דבברכת שבשעה שהחמה זורחת היו מילולות יוצאין היומה והיו יודעין הכל שהגיע זמן ק"ש מוכח דזמן ק"ש הוא אחר הגן וכמו שכתב הרא"ש עיי"ש משמע ג"כ דגן החמה הוא משעה שהחמה מתחיל להתנוצץ על העולם לא משעה שמתחלת לצאת ממקומה דא"כ יש עוד זמן הפסק בין שיטת התוספות לשיטת ר"ח ולא משמע כן כדמוכח להמעיין בדבריהם דהג"מ הוא רק במ"ש גומרין אם הכוונה הוא לגמרה עם הגן או להתחיל לקרותה עם הגן אבל בעצם הגן לא נחלקו. ועוד מוותיקין גופא מוכח אלא רצו לקרות שמע וברכותיה משיכיר את חבירו דהוא התחלת זמן ק"ש כדי שלא יהיה הפסק הרבה אחר הקריאה ולא יהיו יכולין לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המר"י והובא בב"י ולשיטה זו הסכים התוספות והרא"ש והשו"ע כמו שכתב הגר"א וכי עשור שעה דהוא ערך שעה מעוטין הוא זמן הרבה לק"ש וברכות. וגם הפמ"ג בעצמו כתב לבסוף דדבר זה אינו ברור בידו. הנה מכל מה שהערכנו[ב] נראה לענין דגן החמה נקרא מעת שיכיר תחלת זריחתה על העולם וכמו שהתפקנו בפנים בשם תר"י והערוך ומיבאם התוי"ט. [ובאמת נ"ל כדברי הכוונת המג"א שכתב וא"כ דלענין הדין וכו' ג"כ כמו שכתבנו ולבוא לומר דפשטי' דלישנא דגן החמה מוכח דגמר ק"ש וברכותיה הוא עם הנקודה ראשונה מהחמה שמתחלת להאיר על העולם ומה לי אם אח"כ נמשך מעט המתחלת הגן עד עלות כל גוף השמש שעה או עישור שעה] וגם הגר"א כתב בפירוש שנות אליהו ובביאורו בסימן זה שע"ש הוא מה שכתב עישור שעה אחת וא"ל שלש עשור שעה ועיין בהקדמת ביאורו וכפ' דמשק אליעזר טעם ומקור לדבריו עיי"ש שמוכח ג"כ לדבריו דגן החמה היא הנקודה הראשונה מהחמה שמתחלת להתנוצץ על העולם וכזה ראינו ושמענו שנוהגין כן כהיום הנוהגין כוותיקין וכן מוכח לדינא בספר מגן גבורים בשה"ג סוף סק"ד. ובספר תפלתא ישראל ראיתי שכתב דגן החמה הוא י' מעוט קודם עלות כל גוף השמש על האדם ולא מיבר טעמו ומקורו ואולי ט"ס הוא וא"ל ו' מיעוט דהוא עשור שעה. אח"כ מצאתי כן בהדיא בירושלמי פ"ק דברכות שגן החמה הוא העת שהחמה מתחלת לזרוח על ראשי ההרים כתר"י והערוך הנ"ל וגם בראב"ד פ"ק דברכות מוכח להדיא כן ומובא בירושלמי בתלמות פ"ק מכל אלה מוכח להדיא שהדין כמו שכתבנו למעלה: * ומי שהוא אנוס. עיין במ"ב בשם מ"א ועם ברכותיה קאמר דומיא דאינך. ולא"ע לענין תפלין אין ייחס אז קודם זמן המתפס וכדלעיל בסימן ל' ואינו דומה למה שהתקנו בסימן ל' ס"ג משא"כ הכא ויותר עוד שיעשה כמו שכתבתי מקודם בסד"ה ומן ק"ש לענין מי שהשעה המוקה לו עיי"ש: * עד על לבבך. עמ"א מה שהקשה ומתרץ מה ועיין לקמן בסימן פ"ט בא"ר ס"ח בהג"ה ובלבוש מכר ג"כ פסוק אחד וא"ע וכפי הנראה שהגר"א כיון שם לזה והתימה על מ"א שלא זכר מזה: * משעלה עה"ש. בדברי המ"א לקמן בסימן פ"ט בקב"ב[ב] והפמ"ג והפר"ח שם מבואר דזמן ע"ה הוא קודם שהאיר פני המזרח בפ"ר שם ראיתי שהוא חולק על המג"א וקובר דע"ה נקרא משהאיר פני מזרח ולא קודם. ובכשיו מצאתי דלאו יחידאה הוא מה כי גם הגר"א בספר שנות אליהו בברכות פ"א על המשנה דעד שיעלה עה"ש כתב כן דע"ה הוא האיר פני המזרח וכן כתב שם ג"כ בד"ה נכנסין דע"ה הוא משהאיר פני המזרח עיי"ש וכן בספר מטה יהודא ג"כ דעתו כן

שער הציון

הגהות ותיקונים: א) שהארכנו: ב) סק"ג:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סקי"ט:

(י) מ"א ועיין בבה"ל: (יא) א"ר: (יב) פמ"ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסימן פ"ט סעיף א' כתב דגן החמה הוא ד' מילין אחר עלות השחר, ושיעור מיל כתב בסימן תנ"ט סעיף י' דהוא כ"ד מינוטין, ובסופו כתב "ומ"מ יש להחמיר כסברא הראשונה (דהיינו י"ח מינוט) אם אין שם הפסד מרובה". ב) בשו"ע הרב בסימן פ"ט סעיף א' כתב דעמוד השחר הוא אור הניצוץ מהחמה במזרח קודם שהאיר כל פני המזרח.

* נלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות ועיין לקמן סימן ס׳ (כ״י סי׳ מ״ו): ה [א]אם נאנס ולא קרא ק״ש ערבית עד שעלה עמוד השחר כיון שעדיין לא הגיע (כ) החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית [ב]ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים (כא) לא יקרא אז ק״ש פעם (כב) שנית לצאת בה ידי חובת ק״ש של יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור (כג) ולעשותה יום: ו [ג]אע״פ שזמנה נמשך עד סוף השעה הג׳ אם עברה שעה ג׳ ולא (ז) (כד) קראה [ד]קורא אותה בברכותיה כל (כה) שעה ד׳ שהוא שליש היום ואין לו שכר כקורא בזמנה [ה]ואם (כו) עברה שעה ד׳ ולא (ח) קראה * (כז) קוראה בלא ברכותיה כל היום: ז אם לא קראה ביום [ו]י״א (כח) שיש לה תשלומין (ט) [ז] בערבית וכן אם לא קרא ק״ש בערבית יש לה תשלומין ביום (כט) [ח]ויש חולקים:

נט דין ברכה ראשונה ביוצר. ובו ה׳ סעיפים:

א [א]בא״י אלהינו מלך העולם יוצר (א) [ב] (א) אור ובורא חושך [ב]תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב

שערי תשובה

[ב] בערבית. עבה״ט מ״ש להקשות על המ״ל ע״ש שהם מדברי הרב המגיה שם ומין כוונתו להקשות על הי״א דיש לו תשלומין רק אדרבה קשיא ליה על המ״ד אין לו תשלומין כיון דהתם ביטל ק״ש ותפלה בחדא מחתא מחתיהו וכיון דמוקמינן בתפלה דוקא במזיד הו״ל מעוות לא יוכל לתקן גם ביטול ק״ש דוקא בכה״ג הוא וקילר בלשונו וכתב כלתמור לעיל דהיינו על מה שהעתיק שם במ״ל לפני זה דברי הש״ס דבביטל במזיד מוקי לה ע״ש:

[א] אור. עבה״ט ועיין בעטרת זקנים שלא לומר ומלך עולם רק מלך עולם וכו׳. ובאגודלהם כתב ומלך עולם. וכן הוא במקרא בירמיה. וכתב בש״ל שמכאן מוכח כמ״ש בלחם רב סי׳ ס׳ דדוקא בתפלה צריך לדבר בלשון ברור אבל בתוארי הש״י א״ל לכן ודי שנאמר התוארים כמו שכתובים בתורה ע״ש והבה״ט כתב כדברי הלחם רב לענין מלת קוויהם שכ״כ האר״י כו׳ וא״כ גם זה אין להקפיד דיש לומר ומלך עולם ועיין שם בלחם רב כי רצון קוויהם בא בלשון רבים לתפארת כמו אלהים קדושים שכן לשון המקרא. וע״ל שא״ל לזה כי הרבוי הוא על הנקנים וע״ד שאמר

באר היטב

אפי׳ בדיעבד וצריך לחזור ולקרותה ב״מ: (ז) קראה. אפילו בפשיעה ע״ז: (ח) קראה. אפי׳ בתוכם ע״ז: (ט) בערבית. ומבעי ליה לתקדומי תוכת שעתא ברישא. מ״א. עיין בספר משנה למלך בפ״ג מהלכות תפלה שהקשה שם ותימא לי שהרי לימוד ערוך הוא בידינו מעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק״ש וע״ש וכוונתו להקשות על הי״א דס״ל דיש לו תשלומין ואחר המחילה לא עיין יפה בסוגיא תחלת פ׳ תפלת השחר דשם מסקינן שביטל במזיד וק״ש שוה לתפלה מדקאמר זה שביטל ק״ש או תפלה ועל זה משני דביטל במזיד ודו״ק עיין יד אהרן ועיין בפר״ח:

(א) אור. צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא ישתמע יוצרור. משתיים ואשר משרתיו ר״ת מו״ס והוא שם אחרון משם ע״ב לכן יש לדקדק שלא ידלג וא״ו של ואשר. כשאומר יוצר אור ימשמש בתפלה של יד. וכשאומר ובורא חשך ימשמש בתפלה של ראש. מעריליס ומקדישים כולם במ״ס ויש גורסין בנו״ן. והאומרים במ״ס לריכים

ביאור הלכה

וג״ל דאיה לדבריהם מדברי הרשב״א והובא בסימן זה בב״י דמכיון שעלה ע״ה שפיר מלי קרי יוצר אור וכאנשי משמר והרי אנשי משמר אמרו יוצר אור זמן הרבה אחר שחיטת התמיד כדאיתא ברש״י ברכות י״א ע״ב ד״ה ברכו ושחיטת התמיד היה אחר שהאיר פני המזרח כדאיתא ביומא רפ״ג ומה דאיה היא דאור נקרא אפילו קודם שהאיר פני המזרח אלא ודאי דע״ה נקרא משהאיר פני המזרח ולפ״ז יצא לנו ג״כ קולא לענין בדיעבד לק״ש של ערבית אם לא היה אנוס. ואף דאכתי יש להקשות על הרשב״א דמנ״ל דמיקר אחר שהאיר אני לומר יוצר אור דילמא שם שאני שנשתהא בהרבה עניים אחר השחיטה ואולי ס״ל דהכתיב זריזין לא נתאחר אלא עי״ז כי אם מעט מן המעט: * בלא ברכות. משמע מדבריו דאם קראה בברכות אף בהם יצא ולכאורה לפי מה שכתב המג״א בסק״ה עי״ש יש להסתפק אם יצא בדיעבד בברכת יוצר אור וא״מ נראה דאין צריך לחזור ולברך דאנו צריכין רק לתשוש לדעת ר״ה גאון דדלמא ברכת יוצר הוו אמרי לענין לכתחלה כמו שכתב הפמ״ג בסימן זה עי״ש: * קוראה בלא ברכותי׳. [ג] עיין במ״ב

משנה ברורה

וקרינן ביה ובקומך ובדיעבד העמידוהו על דין תורה[א] ודוקא באקראי בעלמא (יג) דהיינו פ״א בחודש הוא דיוצא בדיעבד אבל אם הוא רגיל לעשות כן אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה מיהו אם שעת הדחק הוא אפילו רגיל טובא שרי דמאי הו״ל למיעבד: ה (כ) החמה. ומקלת אנשים יצאים באותו הזמן לכן בשעת הדחק קרינן ביה ג״כ ובשכבך אבל בלא״ה אפילו בדיעבד לא יצא: (כא) לא יקרא. ויש חולקין בזה עיין מ״ר ובביאור הגר״א: (כב) שנית[ב] אפילו (יד) אחר שיגיע הזמן דשכיר את חבירו ברחוק ד״א: (כג) ולעשותה יום. אבל (טו) ימתין אולי יזדמן לו לקרותה בזמנה כהלכתה: ז (כד) קראה. אפי׳ (טז) בפשיעה ונראה פשוט דמה שכתב ולא קראה ל״ד דה״ה אפילו קרא אותה כולה מקודם בזמנה בלא ברכותיה אבל לרבותא נקטיה דלא יימא כיון דלא קראה כלל עד עתה גרוע יותר וכ״כ בהדיא בב״י סוף סימן מ״ו ע״ש ובתשובת משכנות יעקב סימן ע״ז מפקפק בזה היכא דמתחלה קרא את כולה עי״ש (כה) שעה ד׳. דברכות (יז) אינם שייכים לק״ש דאע״פ שנתקנו קודם ק״ש מ״מ לאו ברכת ק״ש היא שהרי אינו מברך אקב״ו לקרות שמע והרי הם כמו תפילה ולפיכך דינה כמו תפילת השחר שהוא רק עד שליש היום: (כו) עברה שעה ד׳. אפילו (יח) נאנס אפ״ה מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם צירך (יט) הוי ברכה לבטלה ועיין בביאור הלכה: (כז) קוראה. עיין בלבוש שכתב יכול לקרותה וכו׳ והכוונה הוא שטוב שיקראנה כדי שיקבל עליו עול מ״ש אבל אינו מחוייב שאינו מקיים בזה המ״ע דק״ש וכמו שהסכימו כל האחרונים שאין נמשך זמן ק״ש מן התורה רק עד ג׳ שעות וכנ״ל ודע דמ״מ פ׳ ליצים או שארי פסוקים שהם מזכירת י״מ מחוייב מן התורה כל היום דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה וכמו שכתב הש״א סימן י׳ דעד הערב הוא זמן לזכירת י״מ ע״ש: ז (כח) שיש לה תשלומין. אין הכונה שיצא בזה ידי ק״ש מאחר שכבר עבר זמנה ואינו אלא כקורא בתורה רק שלכתחילה צריך להשלימה כמו תפילה ע״כ (כ) מיבעי ליה לתקדומי תוכת שעתא ברישא ותיכף אחר מעריב יקרא עוד שמע בשביל זה הפעם שחיסר אם בשוגג חיסרה כמו שנתבאר לקמן בסימן ק״ח: (כט) ויש חולקין. הגר״א והברכי יוסף הכריעו כדעה זו: א (א) אור. צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא ישתמע יוצרור. ועיין בבאר היטב ובשערי תשובה בזה:

מיד

שער הציון

(יג) ב״מ ולא״ר ומגן גבורים: (יד) פמ״ג דלא כמגחת כהן ועיין מגן גבורים: (טו) ב״י: (טז) ט״ז: (יז) רשב״א: (יח) ב״מ וט״ז ופמ״ג: (יט) רא״ש וטור: (כ) מ״א:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ח׳ כתב שאם קרא ק״ש מיד שעלה עמוד השחר אע״פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דבר תורה ״בכל ענין״. ב) בשו״ע הרב בקונטרס אחרון אות א׳ מפקפק בזה. ג) בשו״ע הרב בסעיף י׳ כתב דאחר ד׳ שעות אינו יכול לקרותה עם ברכותיה, ולא הביא להקל כלל היכא דהיה דנאנס מודה הרב דמותר לקרותה בברכותי׳ אחר ד׳ שעות, הנה אז נצטרך לומר דיהא מותר כל היום כיון דלא הביא הרב רק הי״א שיכולים לקרותה בברכותי׳ כל היום, והדעה להתיר עד חצות לא הביא). וראה בשו״ע הרב בסימן ע׳ סעיף ד׳ שכתב דאם כבר עברה שעה ד׳ שאינו אומר עוד ברכת אמת ויציב.

הלכות קריאת שמע סימן נט

האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך: **ב** [ב]אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים * ונזכר (ב) מיד ואמר יוצר אור וגם סיים יוצר המאורות יצא אבל אם אמר בדברו מעריב ערבים (ג) * ולא אמר יוצר (ג) אור או לא סיים יוצר המאורות לא יצא ואם אמר יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים מעריב ערבים לא יצא: הגה (ד) וה"ה אם לא אמר תחלה (ה) רק יוצר אור * אם (ו) סיים מעריב ערבים (ז) לא יצא (דברי עצמו לפרש כן הטור והרא"ש) אבל אם סיים יוצר המאורות כיון שפתח יוצר אור (ח) יצא אף על פי (ט) שהפסיק במעריב ערבים: **ג** [י]"א שהקדושה שביוצר יחיד אומרה לפי שאינה אלא סיפור דברים [יא]וי"א שיחיד (י) מדלגה ואינה נאמרת אלא בציבור [יב]ויש לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה: הגה (יא) פשט המנהג כסברא ראשונה ויחיד אומר

ג שם לפי' הרא"ש ד' תלמידי רבי' יונה כשם רבני לרפא וקלת הגאונים וכנס ר"י והרא"ש ותשובת הרמב"ם ונת"ה שכנו הפיד על פני שמוד ט הלכה למעשה ה הרמב"ם פ"ו מהל' תפלה והרא"ש ו ורבי' יהודה והמנהג

והרב נעולמי ורבי מנעיאל מווירנא ורבי נרון והזוהר ו הרשב"ש ותרומת הדשן סי"ח[יב] ונפ' הפרדס שכן נהגו להפסיק בין ממליכים לאת שם האל המלך. רצון קוייהם ולא רצון קונם לחם רב סי' ס' וכ"כ המר"י ז"ל וע"ת ורוב פוסקים. ויש אומרים רצון קונם עיין עע"ו. והרוצים ברוריים גבוריים ר"ת אב"ג והוא שם ס' משם מ"ב. עושים בחימה ר"ת ע"ב. וכל המכוון בשמות אלו אינו

משנה ברורה

ב (ב) מיד. דוקא מיד דהיינו בתוך כדי דיבור אבל לאחר כדי דיבור לא יצא דלא כלי הברכה שפתח בא"י אמ"ה על מה שחזר ואמר יוצר אור כיון שלא אמרו מיד[א]ומה שכתב אח"כ ולא אמר יוצר אור ה"ה אם אמרו ולא מיד כן כתב הפרי מגדים בשם הב"ח והפרישה אבל בדרך החיים פוסק דאפילו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה מ"מ כיון שלא גמר אותה א"ל להתחיל מראש ברכת יוצר אור מחדש רק יאמר יוצר אור ובורא חושך וכו' עד סוף ברכת יוצר המאורות ויוצא בזה וכן יש לנהוג למעשה כמו שכתבנו בבה"ל: (ג) ולא אמר וכו'. פי' אע"פ שסיים בא"י יוצר המאורות כיון שמחילתו ואמצעו שלא כדין לא יצא וצריך לחזור לראש בא"י אמ"ה כסדר עד אחר יוצר המאורות ועיין בבה"ל: (ד) וה"ה. כו"ע סוברים כן כמבואר בב"י והחתימה בודאי צריכה להיות כדין ומה דנקט השו"ע מתחלה או לא סיים יוצר המאורות אין כונתו דוקא באופן שטעה ואמר מתחלה אשר בדברו מעריב ערבים רק נקטיה לסיומא מילתא דרישא. וגם מה דנקט ואם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וכו' הוא משום דלא לסיים בפיפא דאם סיים יוצר המאורות יצא אע"פ שהפסיק במעריב ערבים כמבואר בב"י: (ה) רק יוצר אור. פי' וכל עוסק של הברכה לבד שטעה בהתחימה אעפ"כ לא יצא דהא לא צריך בהתחימה על האור המתחיל להאיר ביום זה: (ו) סיים מעריב ערבים. ואם (ח) תוך כדי דיבור נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב ערבים כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר כדי דיבור ויאמר עוד הפעם מברכה יוצר אור ממחילתה: (ז) לא יצא. ואם טעה ולא נזכר עד שהתחיל להבה[ו]רבה (ב) לא יפסיק בינתים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואח"כ יאמר יוצר אור[ל]קודש ק"ש: (ח) יצא. תמצית זה הסעיף הוא דשני דברים יש בברכת יוצר אור דשחרית לעיכובא א' פתיחת הברכה או אמצעיתה צריכה להיות כדין ב' חתימת הברכה. ודע דה"ה בברכת מעריב ערבים דערבית כמבואר בברכות י"ב ע"א עי"ש: (ט) שהפסיק במ"ע. (ג) תוך כדי דיבור של פתיחת יוצר אור ואמר כל הנוסח דערבית לבד החתימה אעפ"כ לא אמרינן שנעקר עי"ז התיבות הראשונות של יוצר אור: ג (י) מדלגה. רק (ד) יאמר ואומרים בירלה קדוש והאופנים וכו' ואומרים ברוך. כתב בפר"מ אפילו אם היה יכול[א] מתפלל לבדו בשמל שאינו לבוא כיון דאינו אומרם אפילו בלחש לכו"ע: (יא) פשט המנהג וכו'. ובמאור הגר"א הסכים להלכה לדעה

ויזוח כל אותו היום עטרת זקניס. לאל ברוך נעימות הלמ"ד בקמ"ץ ולמלך אל חי הלמ"ד בפת"ח והאל"י ז"ל כתב כולם בקמ"ץ עי' יד אהרן: (ב) אור. פי' אע"פ שסיים כדינו כיון שתחילתו ואמצעו שלא כדין לא יצא. וכתב מ"א וכ"ל שאם לא נזכר עד שגמר אהבה רבה לא

באור היטב

ולא שדעת הפר"ח כדעת הרמב"ם שלא נתן קצב לברכות כבר פסקו רוב האחרונים וכמעט כולן כדעת הרא"ש והטור והשו"ע ועיין בתשובת משכנות יעקב בסי' ע"ז שדעתו נוטה להכריע כדיעבד עד חצות כמו גבי תפלה דקי"ל לקמן בסימן ע"ט שאם עבר הזמן תפלה אעפ"כ מתפלל עד חצות עיי"ש. ואפשר שיש לסמוך עי"ז לענין אם היה לו אונס שלא היה יכול לקרות הברכות עד ד' שעות כי מלאתי בספר מהרי"ל הלכות תפילה שכתב בשם מהר"ש שהמנהג להקל בנתנם שלא להפסיק הברכות:

* ונזכר מיד. עיין בא"ר הדין שכתב הפמ"ג בשם הב"ח והפרישה וטעמו מה.

ובאמת דבריו אינם מוכרחים דהא הוי יותר מכדי דיבור ואף אם אמר דכותא דמצרפין תיבת יוצר אור לתיבת אשר בדברו והוי כאלו אמר אשר בדברו יוצר אור אעפ"כ דבריו צע"ג דלא שייך סברתו כ"א לפי הס"ד דגמרא[ב] דרשה לפשוט האמצעית [וכגירסת הרא"ש ופירושו עי"ש] אם נקט כבר דשיכרא מדיה וקפיר דתמרא הוא ופתח בא"י אמ"ה בשה"ב ומלכות ופיים שהב"ב אם יוצא מי מצרפין תיבת שהב"ב לשם ומלכות שאמר תחלה מברייתא שאומרת דאם פתח בשחרית במעריב ערבים וסיים יוצר אור [היינו שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור וטורא חושך וכו' עד סוף ברכת יוצר המאורות] דיוצא בה אלמא דמצרפין תמירתו שאמר יוצ"א לשם ומלכות שאמר מתחלה ולא מיישינן לתה שאמר בתיבת אשר בדברו מעריב ערבים שהם תיבות שאינם לענינא התם הוא דשייך סברת הב"ח דהבריתא איירי דוקא בכ"ד דאל"ה בדאי לא אמרינן לירוף וכמו שפסק השו"ע לקמן בסימן ר"ט ס"ב אבל לפי מה דדמי הגמרא האמצעית וסבר דבעלמא לא אמרינן לירוף ושם כיון דאמר רבה ב"ע כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר מה שייך לכדי דיבור ואין לדחות דבריו דמכיון דבאמת פסקינן האמצעית לקולא וכמו שכ' הרי"ף ס"ב סברת הבריתא כפשוטו מעטם לירוף ולא אמרינן תו הסברא דמעיקרא אתרוייהו קאמר דז"א דטעמו של הרי"ף הוא דמכיון דלא נפשטה האמצעית אזלינן לקולא בענין דרבנן וא"כ מהיכי תיתי לן להחמיר בענינו אדרבה זיל לאידך גיסא. גם בב"י משמע דיאלא אפילו לא נזכר מיד גם מליצנא דשו"ע שכתב אח"כ ולא אמר יוצר אור לא משמע בהב"ח דלדידיה ה"ל לאשמועינן יותר רבותא דאפי' אמרו ולא מיד. ותירוץ הפמ"ג מה הוא דוחק. ומה שנקט השו"ע ונזכר מיד האמת יורה דרכו דהוא משום אורחא דמלתא כמו שכתב בעצמו בב"י ובפרט דיש כמה דעות מהראשונים דאפילו לא אמר כלל יוצר אור רק שסיים יוצר המאורות יצא כמו שכתבנו לקמן. עכ"פ בודאי יש לנרף דעתם להקל לענין אם לא אמר יוצר אור מיד וכמו שכתבנו בס"ב בשה"ב סק"ב בשם הדה"ח: * ולא אמר יוצר אור. עיין בס"ב והנה כ"ז לדעת השו"ע וכל הפוסקים האחרונים [לבד הפ"ח שיש לו שיטה אחרת בכל זה] דתרוייהו בענין שיהיו כדין ג' פתיחת הברכה או אמצעיתה ג' חתימת הברכה והגר"א בביאורו השיג על פסק השו"ע בכמה לשונות ופסק לעיקר כדעת הרשב"א המובא בב"י דתלוי רק[ב] בחתימת הברכה לבד שאם חתם כדין יצא. גם בתלמוד לברמב"ן מבואר לגירסתו כדעת הרשב"א דאם סיים יוצר המאורות אף שלא אמר בתחלה רק מעריב ערבים אעפ"כ יצא: * אם סיים מ"ע וכו'. עיין בס"ב סק"ו דדעת[ג] הב"ח דלא יועיל אף אם יסיים תיכף יוצר המאורות. והוא לפלא דלא גרע ד"ז ממי שאומר כוס של שכר מידו וסבר שהוא יין וברך בפה"ג ואוכל כדי דיבור ונזכר וסיים שהב"ב דמבואר לקמן בסימן ר"ט ס"ב דיוצא ואף שראיתי בחיזו כוס קצת ראיה זו לא נהירין דבריו וכן מבואר להדיא בחרי"ש בברכות

שער הציון

(א) הה"ח ופרישה דלא כב"ח שחתמיר בכל ענין וכמו שכ' בבה"ל: (ב) הה"ח בשם הרשב"א דלא כמ"א עי"ש: (ג) פמ"ג: (ד) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) יחיד: ב) ברכות י"ב: ג) ודעת: ד) ס"ח:

הערות והארות: 1) אם אמר רק מלת אהבה לבד, עיין במ"ב קי"ד ס"ק כ"ח: 2) עיין מ"ב סי' ס"ח סק"א ובה"ל סי' קי"ז ס"ה ד"ה אם לא שאל וכו' ובמ"ב סי' קפ"ד סק"ד ושם בשע"צ אות ה' בענין זה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' הביא דינא דהשו"ע כלשונו ונזכר מיד. ומשמע דס"ל כדעת הפמ"ג בשם הב"ח המובא לעיל במשנ"ב, וכן אח"כ נמי כתב אבל אם אמר אשר בדברו מעריב ערבים ולא אמר (מיד) יוצר אור וכו', לא יצא, משמע נמי דס"ל כדעה זו. אולם צ"ע דבדינא דלא יצא כתב "מיד" בסוגרים כמסתפק, (אולם הא ודאי דלא פסק בפירוש כדה"ח, כמו שפסק המשנ"ב). ב) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק כדעת המחבר דבענין תרתי, ולא מהני בחתימת ברכה לחוד. ג) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק דלא יפסיק לחזור ליוצר אור בין אהבה רבה לק"ש אלא יאמר יוצר אור אחר תפלת י"ח, ואע"פ שמקדים ק"ש לברכת יוצר שתקנו לפניה אין זה מעכב בדיעבד. ובנוגע לתחלת דבריו של המשנ"ב שלא יפסיק בינתיים יש להעיר שעפ"י דברי הרב צריך להפסיק, שהרי כתב הרב שם דאם לא נזכר שטעה עד שגמר אהבה רבה או אהבת עולם לא יפסיק לחזור ליוצר אור בינה לק"ש. ומדבריו נראה שאם לא גמר הברכה צריך להפסיק.

אותה (יב) וכשעונין קדושה זאת אומרים אותה (יג) בקול (ג) [ב] רס (הגהת מיימוני בנוסח התפלות): ד (יד) [7]ברכת יוצר וערבית אומר (טו) * עם השליח צבור * בנחת: הגה וימהר לסיים (טז) קודם שיסיים הש"ץ (יז) ויענה אמן (יח) אחר ש"ץ (הגהת מיימוני פ"א מהלכות ברכות רוקח סי' רי"ח) ומיהו אם לא אמרה רק (יט) שמעה מש"ל יצא דברכות (כ) אלו הש"ץ מוציא היחיד אע"פ (כא) שהוא בקי מיהו אין הש"ץ מוציא (כב) היחיד (כג) * בפחות (ד) מי (הר"י פ' מי שמתו) * [8]ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משום (כד) דהוי

ז תשובת הרא"ש כלל ד' סי' י"ט ח רבי' יונה בשם ר"מ ורמ"ה ורמב"ן

שערי תשובה

הכתוב נאדוניהם למלך מצרים ע"ש: [ב] רס. עבה"ט שמג"א כתב דוקא מיושב וכ"כ בספר הכוונות ומ"ש ובנעימה קדושה בחולה כתב בש"ל שבספר הכוונות מבת"י מהרח"ו קדושה בשור"ק וקמי אלהולם כאחד כו' וכן בספרים ישנים ובשיורי כנה"ג כתב בחולם שכן הוא בספר היכלות כו' ע"ש. וכתב בש"ל של"ל לעומת השרפים לעומתם משבחים כמ"ש הרב זלה"ה. וכתב עוד שמעתי מדקדקים כשאומר בתפלה בעל מלחמות צריך להדגיש העין היטב שלא יהא בקולא בל מ"ו כו'. ובתיבות מהרה שלא יהא בקולא בלקב והוא לשון מהרח"ו וכן בפסוק ישא ברכה מאת ה' ירמיב קריאת הלקב היטב שלא יוכן ח"ו מת. וכתב בלבוש הטעם שבגבור עוזין בקול רס

ביאור הלכה

שם בסוף הענין דיוקא ולא חיישינן להפסקה של מעריב ערבים עיי"ש: * עם הש"ץ. עיין במ"ב. ועיין בטור וב"י סי' כ"ט בשם תשובת הרא"ש דאם היה מכוין לדברי ש"ץ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פוחה לבו לדברים אחרים הפסיד הכונה שהפסיק באמצעיתה שכל שהוא סומך על הש"ץ צריך לכוין לבו לכל מה שהוא אומר ולא יפנה לבו לדברים אחרים שאל"כ לא יצא אבל כשהוא קורא בפיו אף אם קרא מקצתה בלא כונה יצא. ועע"ג לפי מה דקי"ל שומע כעונה והוי כאלו אמר ממש בפיו וכדמוכח בברכות דף כ' ע"ב בתוס' ד"ה כדאשכחן א"כ אפילו אם נתשוב מה שבאמצע פנה לבו לד"א כאלו דילג באמצע מאי הוי הא כתב הרשב"א בברכות פ"ק והובא מקצתו בסימן קפ"ז דאם שינה ודילג הרבה באמצע ברכות המרובות דיצא ידי חובתו ולא אמר שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא אלא כשמשנה בפתיחתן או בחתימתן אבל שאר הענתה אינו מעכב אלא התיבות שפרטו חכמים בהן כגון מה שאמרו ברית ותורה ומלכות בבהמ"ז וכגון הזכרת יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות באמת ויציב וכל כיו"ב. ואל"ל דמשבינן מה שבאמצע פנה לבו לד"א כאלו הפסיק ממש בפיו כמו דאשבינן כל הברכה כאלו אמר בפיו ודוקדק בזה קצת לשון הרא"ש שהפסיק עיי"ש. אבל ז"א מדא דאפי' הפסיק ממש באמצע ברכה ארוכה אין הדין ברור לדרוך לחזור ולברך עיין בנשמת אדם בכלל כ"ה ועוד דבשלמא אמלה הברכה וקופה שאמע אחתר שהוציא בפיו והתכוין להוציאו בזה ניחא מה דאשבינן ליה ג"כ כאלו הוציאו בפיו אבל מה שבא.נע פנה לבו לד"א אינו כ"א הרהור בעלמא ואפילו אאן דאיתא ליה הרהור כדבור דמי הוא רק באמצע באמצעתו איזה חיבות של ק"ש או אפלה וכיו"ב אבל לא הרהור בעלמא באיזה דבר וגם הרא"ש בעלמו פסק בפ' מי שאמרו דהרהור לאו כדיבור דמי. ואולי דכוונת הרא"ש לומר דלא יצא ידי חובה אן המובחר ובעין מה שכתב הב"י בסימן נ"ח בשם הרשב"ץ על מה שאמרו הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא עי"ש:

* בנחת. ועיין במ"ב. וג"ל דלא אמר הרא"ש ד"ז כ"א בזמנו שהיו נוהגין עדיין העולם לאמר בברכת הש"ץ וכמו שכתב הגר"א ע"כ הוא שהחמיר ע"ע לאמר בפיו עם הש"ץ הולכך לאמר בנחת שלא להגביה קולו כדי שלא לקלקל בזה לשאר אנשים השומעים ומכוונים לצאת בברכת הש"ץ וגם אפשר דמטעם זה היה ממהר לסיים הברכה ולענות אמן אחר הש"ץ כמו שמובא בעור כדי שלא לפרוש עצמו מן הצבור שצריכין כולן לכתחלה לענות אמן אחר הש"ץ ואפשר אף[1] לעיובא דבלא"ה לא יצאו בברכתו וכמו שכתב הר"י בפ"מ"ש והובא בסימן זה במג"א סק"ה[2] מה שאין כן בהיום שנהוג שכ"א מברך לעצמו ברכת ק"ש: * בפחות מיו"ד. עיין במ"ב בשם"כ לענין ברכת השתר בשם הלבוש והוא בסוף סי' ו' הביאו מ"א שם בסק"י והמג"א בסימן זה סק"ה[2] פליג עליו לכתב דלכו"ע בשאר ברכות שאינו בקי לא בעי יו"ד והפמ"ג שם כתב דאפשר להלבוש מיירי דוקא בבקי ואפילו בבקי תמה עליו הפמ"ג בסימן מ' מנין ליה לחלק זה מברכת המצות דקי"ל דמי שיצא מוציא ולא בעי י' עי"ש ועיין בא"א בכלל ה' דאפשר כדברי הלבוש ומשמע מניה דהלבוש מתמיר בכל גווני ובאמת כן משמע בלבוש בסימן נ"ע ס"ד ועי"ש ג"כ עשם לזה:

* ולא יענה אמן. לכאורה נוכל לומר דכוונת הב"י הוא דוקא אם הוא מתפלל בשוה עם הש"ץ וה"ה אם הוא מתפלל בימיהי ובא לאפוקי מאותן הנוהגין לענות תמיד אמן אחר הבוחר כמו שנזכר בטור בסימן ס"א ובאופן זה גם אחר ברכת יוצר אור אין לענות דהוי עונה אמן אחר עצמו אבל אם סיים קודם הש"ץ ואפילו אחר ברכת הבוחר צריך לענות אמן אחר הש"ץ וזה לא חיישינן להפסק וכן נראה שהבין כן הבר"י והש"ת וכן משמע קצת בב"י סוף ד"ה ומשמע וכו' שמסיים שם בדעת הרמ"ה וכוונת הרמ"א בזה שסיים ועיין וכו' היינו בזה שכתב שם לאפילו

שער הציון

(ה) עיין בה"ט: (ו) ב"י: (ז) אחרונים: (ח) פמ"ג בסימן נ"א: (ט) מ"א בשם תר"י:

הגהות ותיקונים: **א)** צ"ל שאינו בקי: **ב)** סק"ה:

הערות והארות: 1) עיין לקמן סי' רי"ג ס"ב, ורי"ט ס"ה שיצא השומע גם בלי ענית אמן רצ"ב:

ליקוטי דברי הרב: **א)** בשעה"צ ציין לבאר היטב, שם ישנם ב' שיטות אם הי' עומד אי צריך לישב. ובשו"ע הרב בסעיף ב' פסק דצריך לומר מיושב אבל לא כשהיה עומד דאז א"צ לישב, אלא שאם היה יושב אין לו לעמוד לקדושה זו. **ב)** בשו"ע הרב בסימן ס"ו סעיף ה' כתב שאין לענות אמן אחר שאר ברכות באמצע ק"ש וברכותיה ואפילו בין הפרקים. ע"ש.

הפסק (ועיין לקמן (כה) סי׳ (ה) [ג] ס״ח): ה * [ט]אם טעה בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר (כו) תחתיו אם טעה (כז) מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא ממקום (ו) שפסק: הגה דהיינו שמתחיל מקדושה (ז) (כח) ואילך ואם טעה קודם קדושה צריך להתחיל (כט) בראש (הר״י והרא״ש פרק אין עומדין והגהות מיימוני פ״י מהלכות תפלה וטור):

ם ירושלמי ט׳) וכמ׳ יונה והרא״ש

ס דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה. ובו ה׳ סעיפים:

א [א]ברכה שנייה (א) אהבת עולם (הגה וי״ח אהבה רבה (ב) וכן נוהגין בכל אשכנז) [ב]ואינה פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור ואם היא פוטרת ברכת התורה ע״ל סי׳ מ״ז: ב [ג]קרא ק״ש בלא ברכה יצא י״ח ק״ש (ג) [ד]וחוזר וקורא (ה) [ה] הברכות בלא ק״ש * ונ״ל שטוב לחזור ולקרות

א גרסות י״ח וכרבנו הרי״ף ב עוד ג שם י״ג ומירושלמי דף ד׳ ד רב אמי והרשב״א מהריא דברכו׳ ד׳ י״ב

באר היטב

דוקא בק״ש ובתפלה אבל בשאר ברכות כגון ברכת הנהנין ודומיהן לא בעי יו״ד דאיתא בברכות פופר מברך וטור יוצא מ״ח: (ה) ס״ח. דשם נתבאר דעונין אחריו אמן: (ו) שפסק. אבל לא מראש דהוי ברכה לבטלה מ״ח: (ז) ואילך. טעה מאופיים ואילך אין צריך לחזור אלא מלגאל ברוך ואילך דמשם ואילך כתחלת ברכה. טעה באופיים מתחיל מאופיים ואילך כיון שסיים קדוש סיים הברכה עמ״ח:

(ח) הברכות. ואפילו לא קראן כלל יצא ידי חובת קריאת שמע עיין סימן נ״ח סעיף ו׳. כתוב בספר הכוונות ד׳ זכירות הם והם ל׳ זכירת מתן תורה כמה שנאמר זכור את יום אשר עמדת וגו׳. ב׳ זכור את אשר עשה לך עמלק. ג׳ זכור את אשר עשה ה׳[א] למריס וגו׳. ד׳ זכירת מצרים. והד׳ זכירות אלו יכוין. כשיאמר ובנו בחרת יכוין במעמד הר סיני שאז בחר בנו מכל עם וקרבנו לקבל תורתו. לשמך הגדול יכוין מעשה עמלק כי אין השם מלא עד שיתחבר שם עמלק. להודות לך יכוין שהפה אל מלך נאמן כמ״ש בסי׳ ס״ח ועיין בפרק שושן כלל ל׳ סימן ט״ו הטעם דלא יענה אמן אע״ג דמותר להפסיק מפני ירא״ה ובכל כמ״ש בטור סי׳ ס״ו כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר. ע״ש שכתב כמי שצריך להיות עלים ותפילין והוא אחר ב״ש לכתחלה יסמוך קצת פסוקי דזמרה ויריחם בין מזמור לתחנון ובדיעבד אם הייתם בין ב״ש לפד״ז לא הפסיד הברכה ע״ש ועיין לעיל סי׳ נ״ג בבה״ט ס״ק ג׳ בשם גו״ר ומ״ש שם ולקמן סי׳ ס״ו[ב]:

[ד] הברכות. עבה״ט והנוהגין עפ״י הא״ר ז״ל אומרים אהבת עולם כמ״ש המחבר רק בשבח ז״ל אהבה רבה כמהטור בספר פע״ח. וכתב בש״ל קבלתי בשם

משנה ברורה

בברכת יוצר אור גם הוא מודה לדינא להרמ״א שזה דאם סיים קודם הש״ץ יש לענות אמן אחריו ועיין בבה״ל: (כה) סי׳ ס״א. בס״ג בהג״ה דשם נתבאר דגם בברכת הטחר המנהג לסיים קודם הש״ץ ולענות אמן אחר הש״ץ וכמו שכתב בד״מ בסימן זה והטעם דברכות ק״ש אינן דומות לשאר ברכות המצות שהרי אין מברכין אקב״ו לקרות שמע אלא ברכות בפ״ע הן ותיקנו לברך אותם קודם ק״ש לכן אין חשש במה שמפסיק בינם לק״ש ועיין באחרונים שהעתיקו כולם את דברי הרמ״א לדינא דאם סיים ברכת הטחר קודם הש״ץ יש לענות אמן אחר הש״ץ אך לכתחלה (י) יותר טוב שיסיים בשוה עם הש״ץ ולא יצטרך לענות אמן אחריו ועיין בדה״מ שכתב דאין לענות אמן אחר ברכה אחרת בין אהבה רבה לשמע: ה (כו) תחתיו. דהיינו שאינו יודע לחזור למקומו: (כז) מקדושה ואילך. דהיינו בהאופיים או בגאל ברוך נעימות: (כח) ואילך. אם באופיים טעה צריך להתחיל מהאופיים ואם בגאל ברוך נעימות צריך לחזור לתחילת לגאל ברוך נעימות ואף דקי״ל לקמן בסימן קכ״ו דהשני צריך להתחיל מתחילת הברכה שטעה הראשון (יא) שאני הכא דמכיון שענו קדוש משם ואילך כתחילת ברכה דמי: (כט) בראש. שאין מוקין ברכה אחת לשתים (יב) וזה דוקא מומן שהיו נוהגין להוציא בברכת ק״ש אבל כהיום שהמנהג שכל אחד מברך לעצמו ואין שום אחד יוצא בברכת ק״ש לא נשתתק הש״ץ בברכת יוצר אור וכה״ג בכל הברכות [לבד מתפלה] אמור השני העומד אחריו לחזור ולהתחיל ממקום שכבר אמר מתחלה בעצמו:

שערי תשובה

קדושה זו שיאמרו הצבור ביחד דוגמת המלאכים ע״ש ודוקא בצבור אבל ביחיד מבואר בסי׳ קל״ג שאומר בלחש כ״כ בא״ר ע״ש ושם כתבתי בשם ש״ל לענין קדושה דסדרא שביחיד אין קפידא אם אומר בקול רם ע״ש וה״ה כאן: [ג] ס״ח. עבה״ט ועיין בר״י דמבואר בב״י שגם אחר יוצר המאורות אין לענות אמן רק יסיים עם הש״ץ ולא כיש נוהגין לענות אמן אחר יוצר המאורות ולא אחר הטחר ע״ש. ובאמת שכן משמע מלשון הב״י. אך מפשיטות לשון הש״ע משמע דדוקא אחר הטחר כיון שהוא סמוך לק״ש הוי כמפסיק בין הברכה לדבר שמבדר עליו וצ״ע. ומבואר בב״י שאם סיים קודם הש״ץ עונה אמן אלא שאין לו להחר לסיים קודם אלא יסיים בשוה ואז לא יענה אמן דהוי כעונה אחר ברכותיו ועיין לקמן סי׳ ס״ח בד״מ שבאמן יכוין אל מלך נאמן. ומ״מ בהשלמת הג׳ מיבות יסמוך על מה שאומע מפי הש״ץ כשחוזר ה׳ אלהיכם אמת. אבל ביחיד יש לו לומר אל מלך נאמן כיון שמוהר קורא לו מעות[ב] גו׳ ע״ש. ובכל״ה כתב שנראה בעיניו מנהג הספרדים אלא יענה אמן ויסיים עם הש״ץ כדי שלא להפסיק בין האהבה לקבלת עול מלכות שמים. ולכן בין בשחרית ובין בערבית מסיים באהבה ושוב אחר הפסוק של קריאת שמע חוזר ומתחיל ואהבת ע״ש. ומ״מ אם סיים קודם הש״ץ יש לענות אמן ויכוון בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר. ע״ש שכתב כמי שצריך להיות עלים ותפילין והוא אחר ב״ש לכתחלה יסמוך קצת פסוקי דזמרה ויריחם בין מזמור לתחנון ובדיעבד אם הייתם בין ב״ש לפד״ז לא הפסיד הברכה ע״ש ועיין לעיל סי׳ נ״ג בבה״ט ס״ק ג׳ בשם גו״ר ומ״ש שם ולקמן סי׳ ס״ו[ב]:

[ד] הברכות. עבה״ט והנוהגין עפ״י הא״ר ז״ל אומרים אהבת עולם כמ״ש המחבר רק בשבח ז״ל אהבה רבה כמהטור בספר פע״ח. וכתב בש״ל קבלתי בשם

ביאור הלכה

דאפי׳ ביחידי לא חיישינן להפסק מה אבל יותר נכון לאמר מדקתם הב״י בשו״ע להורות דדעתו שלא כהרמ״ה רק דדברי ר״י כפשטן דאפילו סיים הטחר קודם הש״ץ לא יענה אמן על הש״ץ משום הפסק וכתירוץ הראשון של הב״י עי״ש וזה אין שייך רק בברכת הטחר אבל אחר יוצר המאורות יש לענות אמן אם בדיעבד סיים קודם הש״ץ אבל לכתחלה צריך לסיים בשוה עם הש״ץ כדי שלא יצטרך לענות אמן וכן סובר בב״י עי״ש [דלא כדעת הרמ״א פה בהגה״ה] וזה שכתב רמ״א ועיין וכו׳ היינו דנוהגין הכל כדעת הרא״ש לסיים אף ברכת אהבה רבה קודם הש״ץ ולענות אחריו אמן וכמו שכתב בד״מ וכן משמע בביאור הגר״א כפירוש השני זה שכתבנו שכתב בפקי״ב שאם פקק כדעת הרא״ש והרמ״ה וכו׳ משמע דדעת הב״י בשו״ע לחלוק גם על הרמ״ה ולפענ״ד בב״י אין שום ראיה שיקטר בעצמו כהרמ״ה רק שמביא ראיה ממנו לדבריו וסבר הב״י דיותר טוב שיסיים בשוה לצאת ידי הכל ומה יוסר תמיהת השערי תשובה להמעיין: * אם טעה וכו׳ ממקום שפסק. אפי׳ אם לא יצא זה השני עדיין במחלת הברכה ותמיהה אעפ״כ מותר כיון שבה מוציא רבים ידי חובתן דוגמת הדין המבואר לקמן בסימן קכ״ו ס״ב דמיירי בכל גווני עי״ש. וגראה דזה דוקא ממן שהמנהג להוציא בברכות אבל הכיום אסור לו להתחיל מאמצע הברכה אם עדיין לא אמר בעצמו:

* ונ״ל שטוב וכו׳. עיין בסמ״ג שכתב שבוודאי הש״ע בזה משום שחושש לדעת רב האי שפוסק דלא יצא בתקונה בלא ברכות. והוא לפלא דהלא אפי׳ לדעת

שער הציון

(י) לא״ר ושע״ת: (יא) לבש ומ״א: (יב) מ״א: (א) כ״ח ופרישה: (ב) פשוט:

הגהות ותיקונים: א) א־להיך: ב) מעוות: ג) סק״ה: ד) ה׳:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ הביא פלוגתא של המחבר והרמ״א ומסיק שהמנהג פשוט במדינות אלו כדעת הרמ״א דיענה אמן אחר הש״ץ. ב) בסידור הנוסח אהבת עולם בין בבוקר בין בערב בין בחול בין בשבת ויו״ט.

ה ירושלמי ד' ו מוס' וכרי' יומה ז בה"ג והרא"ש בפ"ב דר"ה

ק"ש (ד) עם הברכות: ג [ה]סדר הברכות אינו מעכב * שאם הקדים (ה) שנייה לראשונה (ו) יצא ידי חובת ברכות: ד * (ז) [יי]"א שאין מצות צריכות כוונה * [ז]וי"א (ח) שצריכות כוונה (ט) * לצאת בעשיית

שערי תשובה

מהר"ם ווילנא ז"ל שביום הכפורים י"ל שהנה רבה ודברים של טעם הם למביני מדע כו' וע"ש שכתב שבכתי"י מהרח"ו מלאתי של"ל לירמה ולההנה אם הולאתי לחכם מארץ מצרים עכ"ל. וכתב המ"א שצריך גם כן לכוין זכור את אשר הקצפת את ה' אלהיך וגו' יכוין זה באומרו בההנה לאפוקי באותו פעם שלא היה בההנה ע"ש. וקורס ק"ש יכוין לקיים מ"ע של ק"ש. מי שהיה מברך ברכות ק"ש ומצא עצמו בהאל הגדול ונתפפק לו מי קצי בשם קדשך הגדול בטחנו שבההנת עולם או בהגבור והטורא קדוש הוא שבברכת יוצר אור חוזר לברכה ראשונה. פרי האדר חלק א"ח סימן ג. אבל בתשובת גינת ורדים חלק א"ח כלל א' סימן י"א פסק שאינו חוזר לברכה ראשונה דפסק ברכות להקל. והמיות טוב יחזור לראש ברכה

ביאור הלכה

רב האי הסדר אינו מעכב כלל ומכיון שחוזר אחר ק"ש הברכות יצא ידי חובת ק"ש בתקונה עיין בב"י [ודוחק לומר דזה דוקא אם היה בדעתו מיקף לברך הברכות וזה אינו בלא היה בדעתו] ועוד הלא הב"י סובר דאפילו לדעת ר"ה בימיד יוצא והש"ע אינו ממלא בדבריו. ואמת כמו שהעתקתי בפנים בשם הגר"א. ולפ"ז אפילו אם קרא ק"ש בתוך ג' שעות והברכות הוא מברך אחר ג' שעות אפ"ה צריך לקרות עוד הפעם ק"ש כמו שהביא הגר"א דבר זה מן הירושלמי עיי"ש דלא כהפמ"ג בא"א בס"ק א': * שאם הקדים וכו'. עיין במ"ב בס"ק ו' במ"ש ואם צריך וכו' דלא מיבעי לדעת הש"ע שפסק בס"ב דברכות אין מעכבות לק"ש דלא כרב האי גולאי אין מעכבות זו את זו ג"כ כמ"ש בב"י ואפילו לדעת רב האי שסובר דברכות מעכבות זו את זו היינו דוקא בגבור ולא בימיד כמ"ש בב"י ואף שהב"ח והפרישה פליגי על הב"י בדעת הטור בדברי רב האי וסוברים דשוה ימיד לגבור אבל כבר הסכים הד"מ האדר והל"ח והט"ז והגר"א כפירוש הב"י ועיין במ"ז בסק"א:

* י"א שאין מצות צ"כ. בין אם הוא עושה בעצמו ואין מתכוין לצאת בה ידי חובה ובין אם שמע מאחר כגון מגילה ושופר ולא התכוין בהשמיעה לצאת בה ידי חובת המצוה (ב"י רי"ג ורי"ט). והי"ה בכל מצות התלויות באמירה כגון ק"ש ובהמ"ז וי"א דבדבר שאין בו אלא אמירה לבו"ע צריכה כונה. ב"י סימן תקפ"ט. והי"מ שמכוין לפעולה זו שהוא עושה רק שאין מכוין לצאת בזה ידי המצוה כגון בענין תקיעות שתוקע לשיר או להתלמד וכדומה בשאר המצות אבל אם הוא מתעסק בעצמו וממילא עלה המצוה בידו כגון שנופח בשופר ועלה תקיעה בידו וכה"ג בשאר המצות לבו"ע לא יצא. רמב"ן במלחמות בר"ה וש"מ ברכות י"ג ע"ב. וכה"ג מוכח מתר"י במ"ש בענין קורא להגיה עי"ש. ודע עוד דדוקא אם הוא יודע שהוא חייב עדיין במצוה זו שהוא עושה אבל אם הוא סבור שהוא פטור ממנה כגון שנטל לולב ביום א' דסוכות וקסבר שהוא ערב סוכות או שקסבר שלולב זה פסול הוא לבו"ע לא יצא. ורלזיה ממ"ש בסימן תע"ה ס"ד דאם היה סבור שהוא חול או שאין זו מצה לא יצא ידי חובתו והרי בימיד דאפילה שאין מתכוין כמתכוין דמי כמ"ש המ"א שם ואעפ"כ לא יצא וא"ל דאעפ"כ יש לדחות דשם הוא לפי מאי דפסקינן בעלמא מצות צריכות כוונה ורק בעניני אכילה מחמת ההנאה שנהנה לא נוכל לבטל עשייתו כאלו לא עשה ונתשב הדבר כאלו מתכוין וע"כ אמרינן דאם לא ידע שהיום פסח לא נוכל לומר עליו כאלו התכוין משא"כ אם נאמר דמצות אין צריכות כוונה בשום פעם גם בכה"ג יצא דז"א דהלא בר"ן בר"ה מביא ראיה לדין זה דאל"ה ל"ל לאנחה דשמואל למינקט בפאוהו דפרישי לאשמעינן יותר רבותא דאפילו בחד מהני גווני יצא וא"כ עדיין תקשי לפי מה דאמר רבא שם ז"א וכו' דקסבר מצות אין צריכות כוונה אלא ודאי דאפילו אין צריכות כוונה בכה"ג לא יצא ועע"ג על הרב בעל הלבוש שם דמסיק שם טעם לדין זה דמצות צריכות כוונה. ובמתכוין בפירוש שלא לצאת לבו"ע לא יצא.ב"י בסימן תקפ"ט:

* וי"א שצריכות כונה. פי' מן המורה כן כתב הרשב"ם להדיא בפסחים ד' קי"ד ע"ב ד"ה אע"ג[א] וכן משמע פשטי' דסוגיא בר"ה ד' כ"א ע"ב בגמרא אבל זכרון תרועה כתיב וכו' משמע דפלוגתיהו בדאוריתא וכן כתב הלבוש דלא כהפמ"ג שמתפקק בזה. ודע דכ"ז הוא בשאר המצות אבל מצוה התלוי באכילה כגון כזית מצה בפסח והי"ה אכילת כזית בכוונה בלילה הראשונה דעת הש"ע לקמן בסימן תע"ה ס"ד דיצא בדיעבד אפילו אם לא כיון והב"ח מחמיר אם גם בזה עי"ש. ועיין בב"ח ובפמ"ג בסימן ח' ובסימן תרכ"ה[2] דמשמע מדבריהם דמצות צריכות כונה בשאר המצות[3] ולפ"ז אם קראוהו לתורה ונוקף עליהו או עלית הקהל לעלות לבימה שלא ומנו בהול ומסתמא אינו מכוין אז בלבישתו דס"ש רשאי ממילא עובר בזה על המ"ע אם לא כשמכוין לשם מצוה ואז יוכל לברך ג"כ והעולם אינם נזהרין בזה ואולי שטעמם דכיון שאין רוצה לבטל אז את הטלית ואינו לובשו אלא מפני כבוד התורה לשעה קלה אין זה לבישה המחייבתו בציצית דומיא דמי שלובש להרלות לקונה מידתו שפטור אז מציצית ועלה היעולה לעשות כמו שכתב השערי אפרים הבאתי את דבריו לעיל בסימן י"ד ס"ג בבה"ל עי"ש:

* לצאת. עיין במ"ב בסק"ט במה שכתב דהמברך עם הקטנים לא יצא י"א. ואעפ"כ נ"ל דאם לא אכל כדי שביעה דאז חיוב בהמ"ז שלו הוא מדרבנן אפשר דיש לסמוך בדיעבד על דעת הרשב"ז שכתב מהאחרונים הסכימו לדבריו דבמצות דרבנן אין צריך כונה לצאת ואין צריך לחזור ולברך ואף דהט"ז כתב דזה הוי כמכוין שלא לצאת והביא זה דאיה מדברי הרא"ש תמוה הרא"ש והרי"ף לשיטתייהו דס"ל בעלמא מצות צ"כ כמו שכתב הרא"ש בר"ה אבל למאן דסבירא ליה מצות א"צ כונה אימא ה"נ דיצא כמו תוקע להתלמד ובלא"ה דאיתא בע"ג כמו שהקשו עליו היד אפרים והא"ר עי"ש. ולכתחלה מי שיש עליו חיוב בהמ"ז ורוצה לברך עם קטנים לחנכם יתנהג בא' משאים אז שיכוין לצאת בזה בע"ג עבור עצמו ויוצא בזה כמו שכתבנו בס"ב בשם הא"ר אז שיכוין בפירוש שלא לצאת

באר היטב

והלשון בגרא כדי להודות ולהלל שמו ולא לדבר לשה"ר ובזה יזכור מעשה מרים. וזכירת מצרים יכוין בפרשת ציצית בפסוק אני ה' אלהיכם אשר

משנה ברורה

וכו'. ר"ל (ג) אע"ג דאינן מעכבות לק"ש ויוצא ידי חובת ק"ש אף אם לא בירך כלל מ"מ ידי חובת ברכות לא יצא ויכול לברך בלא ק"ש כי לא ניתקנו דוקא על ק"ש שאין מברך אק"ש ולזו: (ד) עם הברכות. (ד) כדי לעמוד בתפילה מתוך ד"ת (ה) וק"ש זו נתשבח בקורא בתורה: ג (ה) שנייה לראשונה. והי"ה (ו)[1]אם אמר ברכה אחת ויליב קודם ק"ש או שאלו הברכות אחר אחר ק"ש (ז) או אפילו אחר התפילה: (ו) יצא. בדיעבד. ואם בירך ברכה אחת ושנייה לא בירך כלל יוצא מיהא ידי חובתו בהבינה שבירך ועיין בבה"ל: ד (ז) יש אומרים. דע דלפי המתבאר מן הפוסקים שני כונות יש למצוה א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד' כמו שכתב הב"ח בסי' ח' וכונת המצוה שנזכר בזה הסעיף אין תלוי כלל בכונת הלב למצוה עצמה שיכוין בלבו למה שהוא מוצה מפיו ואל יהרהר בלבו לד"א כגון בק"ש ותפילה ובהמ"ז וקידוש וכדומה דזה לבו"ע לכתחילה מצוה שיכוין בלבו ובדיעבד אם לא כיון יצא לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכת אבות של תפילה כמו שמבואר לקמן רק שמחולקים בענין אם חייב לכוין קודם שמתחיל המצוה לצאת בעשיית אותה המצוה. ולמצוה מן המובחר בו"ע מודים דצריך כונה כדאיתא בגדרים רא"ל אומר עשה דברים לשם פועלם ונאמר ותהי ירלאתם אותי מצות אנשים מלומדה וכמו שכתב הגר"א על הא דאיתא בסימן מ' עי"ש: (ח) שצריכות כונה. ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה לא יצא מן המורה וצריך לחזור ולעשותה. ואפילו אם ספק לו אם כיון אם הוא מצוה דאוריתא ספיקא לחומרא כ"כ הפמ"ג בסימן תקפ"ט עי"ש. וע"ל דלא יברך אז על המצוה דבלא"ה יש כמה דיעות בענין הברכה אפילו אם ודאי לא כיון בראשונה: (ט) לצאת. לפיכך התוקע להתלמד או המברך בהמ"ז עם קטנים לחנכם במצות והוא היה ג"כ חייב בהמ"ז ושכח אז להתכוין לצאת בה ג"כ עבור עצמו וכן כה"ג בכל המצות שעשאם לשום איזה ענין לא יצא ידי חובתו ועיין בט"ז[2]בסימן תפ"ט שמוכח מדבריו דהמברך עם קטנים הכ"ל לא יצא אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה דהוי כמכוין בפירוש שלא לצאת (מ) ואם כונתו בעשיית המצוה לשום איזה ענין וגם לצאת בה

שער הציון

(ג) הגר"א ופמ"ג: (ד) הגר"א בשם הירושלמי: (ה) לבוש: (ו) פרישה ופמ"ג: (ז) מ"א בסי' נ"ט סק"א וברכות י"ב ע"א: (מ) א"ז[2] בסי' תקפ"ט:

הגהות ותיקונים: א) מצוה להביא: ב) עיין ב"ח וצ"ע: ג) וזכירת יציאת: ד) א"ר:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' נ"ט סק"ז לענין אם רק התחיל אה"ר קודם שאמר יוצר אור: 2) עיין בבה"ל ד"ה י"א, לענין כוונה לצאת המצוה לגבי סוכה וציצית, ועיין בפמ"ג סימן תרכ"ה מוכח שבדיעבד אם כיוון לצאת המצוה לבד יצא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסימן תפ"ט סעיף י"ד חולק על הט"ז.

הלכות קריאת שמע סימן ס סא

אותה מצוה (ג) [ג] (י) * וכן הלכה: ה [ח]הקורא את שמע ולא (יא)[1]כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל[2]לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיון לבו אפילו היה קורא בתורה (יב) או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע יצא והוא שכיון לבו בפסוק (ג) ראשון:

ח רמב"ם פ"ג מה"ת וכלבי מאיר שם כלף י"ג

סא דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע. ובו כ"ו סעיפים:

א * [א]יקרא קריאת (א) שמע (ג) [ג] (ב) בכוונה (ג) באימה ביראה (ד) ברתת וזיע: ב [ב]אשר אנכי מצוך היום היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו

א טור ורב עמרם ב ויקרא רבה פיסקא מחדש הגליסי

באר היטב

שניה ע"ש. וכ"פ היד אהרן ע"ש וע"ל סימן ס"ז: (ג) וכן הלכה. ודוקא במצוה דאורייתא אבל מצוה דרבנן א"ל כוונה רבינו מ"ש: (ג) ראשון. אע"ג דנפעיף ד' פסק דמצות בעי כוונה היינו שיכון

שערי תשובה

שמן ע"ש: [ב] וכן הלכה. עבה"ט וכ"כ הפר"ח סימן תפ"ט ועיין בנרבי יוסף שם: [ג] בכוונה. עבה"ט. ומה"ג כתב שמוהר מהש מפליג בעונש מי שאינו מכוון

לגאת אבל כוונת הלב שיש על לבו מה שהוא אומר א"ל אלא בפסוק ראשון עמ"א ועיין סימן ס"ג ס"ד. ועיין כ"מ:

(ג) בכוונה. תוס' בפס"ק כתבו דמירושלמי אמרו דאותם ג' פרשיות שתקנו בק"ש לפי שבהן עשרת הדברות. ע"כ צריך האדם לכוין בהם בתמירת ק"ש אם עבר על אחת מהם. בה' אלהיכם יקבל דיבור אנכי ה' אלהיך. ה' אחד דיבור לא יהיה לך. ובפסוק ואהבת יקבל

משנה ברורה

ידי המצוה יצא: (י) וכן הלכה. כתב המ"א בשם הרבינו זה דוקא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן א"ל כוונה. ולפ"ז כל הברכות שהם ג"כ דרבנן לבד מברהמ"ז אם לא כיון בהם לצאת יצא בדיעבד אך מכמה מקומות בשו"ע משמע שהוא חולק בזה ע"ז וכן מבואר הגר"א בסימן תפ"ט משמע ג"כ[א]שאין לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן. ודע דכתב המ"א לקמן בסימן תפ"ט סק"ח דאף דהשו"ע פסק להלכה דמצות צריכות כונה וא"כ היכא שלא כיון בפעם ראשונה צריך לחזור ולעשות המצוה אעפ"כ לא יברך עוד עליה שלענין ברכה צריך לחוש לדעת הי"א שאין צריך כונה ועי' בנה"ל. ודע עוד דכתב הח"א בכלל ס"ח דמה דמצריכין ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לחלות שעשיה הראשונה לא היתה בשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאבל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין עכ"ל ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אע"פ שלא כיון בפירוש יצא אבל בסתמא בודאי לא יצא כדאיתא בתוס' סוכה [דף ל"ט ע"א ד"ה עובר ע"ש] וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליזהר לכוין קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם עיין בח"א בכלל כ"א ובדה"ח הלכות ק"ש ובמעשה רב: ה (יא) כיון לבו. כונה זו האמורה כאן אינו הכונה האמורה בס"ד דשם הוא הכונה לצאת ידי חובת מצוה זה בענין לכל הפרשיות [כמו שכתב הריטב"א בר"ה ושיטה מקובצת בברכות] משא"כ כונה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר ולכך הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו ית' (ט) וי"א שאפילו כונה לצאת הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון: (יב) או מגיה. (י) והוא שקורא כהלכתה:

ביאור הלכה

לגאת ויברך אח"כ עטר עצמו: * וכן הלכה. עיין במ"ב בשה שכתב וכן מבואר הגר"א וכו' עי"ש בס"ד בשו"ע במאור הגר"א שדוחק א"ע להעמיד הדין דשו"ע אליבא דמ"ד מצות א"ל כונה ובאמת השו"ע בעצמו פסק בסימן ס' דצריכות כונה יותר טוב הו"ל לתרץ משום דספירה דרבנן כמו שמתרץ הא"ר א"ו דס"ל שאין לחלק בזה. ולענין אם צריך לחזור ולברך כשעשה פעם ראשון אפילו מצוה דאורייתא שלא בכונה כתבנו בשם המ"א דאין לחזור ולברך ומצאתי שכן כתב ג"כ השכנה"ג בסימן תפ"ט עי"ש ועיין בסמ"ג בפתיחה דמסקפקא ליה אם הא דפוסק השו"ע להלכה דל"כ הוא מטעם ודאי או משום דספיקא דאורייתא לחומרא וג"מ לענין דרבנן ומיהו בסימן תקפ"ט ובסי' תפ"ט כתב נ"מ ג"כ לענין ברכה [הוא סומך למש"כ בפתיחה עי"ש] ולא ראשון הוא זה כי גם הטו"ש השו"ע הוא מתמה בספק כמו שמובא בשמו בא"ר בסימן רי"ג ולכן הוקשה לו בכמה מקומות עי"ש בא"ר. ומשמע מדברי הסמ"ג[א] בסימן תפ"ט בס"ק ח'[ב] שרולה לצדד גם דעת המ"א לזה שלכן ס"ל להמ"א דלא יחזור ויברך מטעם ספק אבל כד נעיין היטיב במ"א אין שום ראיה לזה שכונתו לענין ברכה צריך לחוש לדעת הני רבוותא שלא לברך עוד. גם בא"ר בסימן רי"ג דחה לדברי הטו"ש וס"ל דלא מספקא ליה להשו"ע כלל. גם במאור הגר"א בסימן זה ס"ד בד"ה וכן הלכה מוכח בהדיא דס"ל כהא"ר: ודע דמה שכתבנו במ"ב היכא שמוכח וכו' כגון בק"ש ע"י סדר התפלה ובאמר מלות ע"י הברכות או ע"י ההכנה להמצוה כגון מה שאמרו מירושלמי[ב] פ"י ה"ג גבי מצה דבין שכיון ובין שלא כיון מכיון שהיסד חזקה דכיון ומירושלמי דר"ה גבי היה עובר לתורי ב"ה ושמע קול שופר או קול מגילה וכו' הדא דתימא בשעובר אבל בעמד חזקה כיון ופירושו דלוקא אם עומד אחורי בהכ"נ קמתא לאו למצוה קאי אבל בעומד בתוך בהכ"נ ושומע קול שופר מסתמא עומד שם כונה וכמו שכתב בספר ישועות יעקב בסי' זה וכל כה"ג וכל למצוה בכל המצות. ודע עוד דאף לפי דברי הס"א בק"ש אל ליל שבת לפי מנהגינו שאנו קורין אותה בבהכ"נ בברכותיה קודם זמנה וסומכין על מה שיקרא אותה עוד הפעם בזמנה אז אף אם אירע שקרא אותה בבהכ"נ בזמנה אך שלא כיון לצאת נראה דצריך לחזור ולקרותה מדינא דהכא לא מוכח מדקראה בסדר התפלה שכדי לצאת קראה דהני קורא תמיד בסדר התפלה אף שלא בזמנה כדי לסמוך גאולה לתפלה:

שער הציון

(ט) כ"מ: (י) מ"א: (א) הגר"א: (ב) ב"ח:

הגהות ותיקונים: א) משב"ז: ב) ד': ג)

הערות והארות: 1) עיין בהג"ה סימן ס"א סי"ד לענין הפי' שיש לכוון: 2) עיין במ"ב סי' ס"ג ס"ק י"ב לענין אם לא כיון בשכמל"ו ועיין בה"ל סי' ס"א סי"ג ד"ה אחר וכו' בענין אם לא אמר כלל בשכמל"ו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה', ובסימן תע"ה סעיף כ"ט, וסימן רי"ג סעיף ד', וסימן תפ"ט סעיפים יב-יד מחלק בין מצוה של תורה למצוה מד"ס בענין כונה. ב) בשו"ע הרב בסעיף ה' פסק דאפילו כוונה לצאת לא בענין רק בפסוק הראשון ע"ש שהאריך הרבה בטעמא דמילתא, ואח"כ הוסיף דלהסוברים שגם מואהבת ואילך הוי דאורייתא צריך כוונה לצאת בכל מה שהוא מן התורה. ובשו"ע הרב סימן ס"ג סעיף ה' כתב דעיקר הכוונה היא בפסוק ראשון והוא הדין לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ג וזהר סוף פ׳ וירא אלו ה׳ ומיקומים מיקון י״ם ד שם ה טור ו מהה דנכרות י״ג לפי׳ הרא״ש ז שם בגמרא ח מנחות כ״ט ע״ב

חביב (ה) אצלו: **ג** [ג]בקריאת שמע יש רמ״ה תיבות וכדי (ו) להשלים רמ״ח כנגד איבריו של אדם (ז) מסיים שליח צבור (ח) ה׳ אלהיכם אמת (ט) וחוזר ואומר בקול רם (ג) [ג] (י) ה׳ אלהיכם אמת: הגה וזה כל מדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש״ץ ג׳ תיבות אלו (נ״י בשם מ״ם) ואם היחיד רוצה ג״כ לאמרם עם השליח צבור אין איסור (ג) (יא) בדבר (דברי עצמו): [ד]ואם הוא קורא ביחיד יכוין (ל) (יב) בט״ו ווין שבאמת ויציב שעולים צ׳ והם כנגד ג׳ שמות ההויה שכל שם עולה כ״ו וד׳ אותיותיו הם ל׳: הגה ויש עוד טעם אחר בדבר דט״ו ווי״ן עולין ל׳ והקריאה נחשבת מ׳ (יג) הרי ל״מ כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו והוי כאילו אמר ה׳ אדנ״י אמת (מהרי״ק שורש מ״ב ואגור) ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד (יד) יאמר אל מלך נאמן (ה) שמע וגו׳ כי ג׳ תיבות אלו משלימין המנין של רמ״ח והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבותר בעמו ישראל באהבה וכן נהגין ונראה לי מכל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר אמ״ג רק (טו) יאמר אחר הש״ל כשמסיים הברכה (טז) וכן נוהגין וכן הוא: **ד** [ה]נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה: **ה** [ו]נוהגין ליתן (ו)[ג](יז) ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין: **ו** [ז]צריך (יח) להאריך בחי״ת של אחד כדי שימליך הקב״ה בשמים ובארץ [ח]שלזה רומז החטוטרות שבאמצע

שערי תשובה

דפרשה ראשונה מ״ב תיבות כו׳ ע״ם ואם לעוטים חכמה: [נב] ה׳ אלהיכם אמת. עבה״ע ובבר״י כתב דהבי״ם ופר״ם הסכימו להירושלמי שאם קורא ביחיד שרי ליה לכפול ה׳ אלהיכם ושמעתי שכ״כ מהרש״ו זל״ל שנהג כן רבינו האר״י ז״ל וכן מילק הראב״ד בענין הנקשות והזכרות[ב] שבחיו יתברך והמילו בש״ל ע״ש. ומ״מ אמת לחודיה לא יכפול כמ״ש לקמן ס״ק ג׳ ע״ש שהד״מ כ״כ בשם ר״י. ועיין בשו״ת מיס רבים מלק מ״ח סי׳ מ׳ דש״ך שאומר מלת אמת בקול רם ומחזר ואומר ה׳ אלהיכם אמת להשלים רמ״ח מיבות לאו שפיר עביד רק יאמר מלת אמת בפעם ראשון בלחש ואח״כ יחזור ויאמר הג׳ מיבות בקול רם ודוקא הש״ך אבל הצבור לא יחזרו כלל ע״ש. וכתב בסדר היום מי שלא השלים ק״ש וכבר הקדים הש״ץ ומיס יותר טוב שיעמוד במקום שהוא ושמוק ושמע בש״ץ כשחוזר ה׳ אלהיכם אמת ואח״כ יגמור הק״ש ויועיל לו כיון שהוא עומד בתוך ק״ש וזה עדיף מפי מלכרן בט״ו ווי״ן ע״ש וכש״ל כתב בשם מטה יהודה שכתב שמה שמכרן לשמוע מהש״ץ באמצע ק״ש לא הו״ל בקורא למפרע רק לענין שיצא ידי חובתו אבל לא לענין דשיב הפסק ומה ששומע מפי הש״ץ לא הוי בקורא בעצמו אלא יוצא י״ח מה שמוטל עליו המיוד להשלים רמ״ח מיבות והוא קורא ק״ש כסדרו וכ״כ במאמר מרדכי ע״ש: [ג] ידיהם. עבה״ט ומ״ש בש״ע על פניהם ר״ל על העיניים

באר היטב

דיבור לא תשא. ובפסוק וכתבתם דיבור לא תחמוד. ובפסוק ואספת דיבור לא תגנוב. ובפסוק ואבדתם מהרה דיבור לא תרצח. ובפסוק למען ירבו ימיכם דבור כבד את אביך. ובפסוק ולא תתורו דיבור לא תנאף. ובפסוק למען תזכרו דיבור זכור את יום השבת שבקול ככל המורה. ובפסוק אני ה׳ אלהיכם דיבור לא תענה ברעך עד שקר. [ועי׳ בכל בו הביאו בס׳ אליהו רבה עוד רמזים אחרים]: (ג) ה׳ אלהיכם אמת. ובמקום שלא נהגו לחזור אין מוחין בידם. ובספר עשרה מאמרות כתב דש״ל אינו אומר בלחש אמת ויחיד אומר בלחש אמת ואינו חוזר ואומר אמת אבל מהר״ם אלשקר כתב שי״ל גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד בינייהם ואמת השני אינו מן המנין. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ נ״ח והרא״ש ס״א סי׳ ד׳ ועי׳ בפר״ח ובמ״א ועיין בתשובת נחלת שבעה ס״ב סי׳ כ״ו אבל שיש לגעור בש״ץ כשחוזר ה׳ אלהיכם אמת שלא יחזור ג״כ תיבת אני ע״ש ועי׳ יד אהרן: (ג) בדבר. אבל אינו אומר אמת לחודיה עם הש״ץ דהוי כשמע שמע. ד״מ ועי׳ כנה״ג: (ד) בט״ו ווי״ן. ובערבית יכוין שאמת עולה במקום ג׳ שמות הנ״ל. י״מ מ״ל: (ה) שמע. ובמט״מ כתב שרש״ל לא רצה להפסיק ובב״י משמע שמנהג קדמונים הוא וכ״כ הב״ח ועי׳ שבנה״ג: (ו) ידיהם.

משנה ברורה

שולא פרוטגמא חדשה בודאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה וירא׳ה ברתת וזיע ק״ו לק״ש שהוא פרוטגמא של מלך ממ״ה הקב״ה שחייב כ״א לקרותה באימה וירא׳ה ברתת וזיע וכתב הפרישה דלהכי המשילו לפרוטגמא כתב וצוה המלך לומר לך שלא תקרא ק״ש בחטיפה ובמרוצה ובעירבוב הדברים אלא בתון מנה במנה ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא צוה המלך שקורא בתון גדול כל צוה בפני עצמו להבינו על תכונתו כך יקרא ק״ש כל צוה וצוה עונש ועונש הנזכר בו ישיש אל נבו להבינו כי הוא צוה המלך הגדול ברוך הוא: **ב** (ה) אצלו. וכתב הפמ״ג שעאכ״ו צריך שיראה להבין בכל פעם מה שאומר ולא לקרותה במרוצה כפי ההרגל ורק ללאח ידי קריאה: **ג** (ו) להשלים רמ״ח: כדאיתא במדרש הנעלם פתח ר׳ יהודה ואמר רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעוה״ז ובעוה״ב דאמר ר׳ אבורלי אמר ר׳ נחמיה בק״ש רמ״ח מיבות כנגד איבריו של אדם והקורא ק״ש בתיקונו כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו ודא רפאות תהי לשרך וכו׳ והלא בק״ש אין שם אלא רמ״ה מיבות וכו׳ מאי תקנתיה תיקנו שיהא ש״ץ חוזר ג׳ מיבות ומאן ניהו ד׳ אלהיכם אמת כדי להשלים רמ״ח מיבות על הקהל וכו׳ וכל האומר ק״ש אלא עם הצבור אינו משלים איבריו אפני שחסרו ג׳ מיבות שש״ץ חוזר מאי תקנתיה יכוין בט״ו ווי״ן דבאמת וליב ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אותם ג׳ מיבות דק״ש שש״ץ חוזר לא יוכל להמנות אותם לתשלום רמ״ח כשאר הצבור עכ״ל בקיצור[א][נ״ב]:

שער הציון

(ג) מ״א: (ד) נ״ש: (ה) ד״מ: (ו) מ״א: (ז) מ״א: (ח) עט״ז:

(ז) מסיים ש״ץ. והיחיד בלחש מסיים ג״כ בתיבת אמת אבל אח״כ אינו חוזר לומר אמת כ״א שמתחיל וליב וכוון וכו׳ וכדלקמן בסימן ס״ו סעיף י׳ בהג״ה: (ח) ד׳ אלהיכם אמת. ובספר עשרה מאמרות כתב שהש״ץ לא יסיים בלחש בתיבת אמת כ״א כשחוזר ואומר בקול רם וזה יתלא החשבון רמ״ח דאל״ה יהיה רמ״ט. אך המנהג כהשו״ע שיש לומר גם בפעם הראשון אמת שלא להפריד בינייהם ואמת השני אינו מן המנין אלא ברכת אמת וליב היא כ״כ הפמ״ג והגר״א כתב שהעיקר כהעשרה מאמרות: (ט) וחוזר ואומר. ובמקום שלא נהגו לחזור (ג) [ה]מוחין בידן: (י) ד׳ אלהיכם אמת. (ל) ולא יחזור ג״כ בתיבת אני: (יא) בדבר. אבל (ה) אינו אומר אמת לחודיה עם הש״ץ דהוי כשמע שמע ואעפ״כ (ו) אין משתקין אותו אם שהה בינתיים: (יב) בט״ו ווי״ן. ובערבית (ז) יכוין שאמת עולה במקום ג׳ שמות הנ״ל: (יג) הרי צ״א. כמנין אמן וכמנין וכו׳ [ד״מ]: (יד) יאמר אמ״נ. עיין מ״א וב״ח דמנהג קדוש הוא[ב] [פמ״ג]: (טו) יאמר אמן. ומ״מ אין ללמוד מזה לענין אם בירך על הפרי או שסיים ברכת המוציא ולא אכל עדיין ובתוך כך סיים מבירו אותה הברכה שיענה אחריו אמן עיין פמ״ג וכן מוכח לעיל בביאור הגר״א בסימן נ״ט אות י״ב עי״ש שטעם ההג״ה מה משום שהברכות לא נתקנו דוקא על ק״ש: (טז) וכן נוהגין. עיין פמ״ג[ב] ועיין במה שכתבנו לעיל דלכתחילה יותר טוב שיסיים בשוה עם הש״ץ ולא יצטרך לענות אמן אחריו עי״ש: **ה** (יז) ידיהם. ר״ל (ח) יד ימין: **ו** (יח) להאריך בחי״ת. כתב המ״א בשם המ״ע שיאריך בחי״ת כשיעור שלים וכד׳ כשיעור

הגהות ותיקונים: א) אין: ב) והזכרת: ג) בפמ״ג כתוב ״דמנהג קדום הוא״:

ליקוטי דברי הרב: א) הרב בסידורו כתב דיחיד המתפלל לעצמו יחזור תיבות אני ה׳ אלקיכם. ב) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ פסק כהרמ״א דבצבור לא יאמר קל מלך נאמן אלא יאמר אמן אחר ברכת הש״ץ, (ועיין לעיל בסימן נ״ט).

הלכות קריאת שמע סימן סא

גג החי״ת ויאריך בדלי״ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב״ה יחיד בעולמו ומושל בד׳ רוחות העולם (יט) ולא יאריך יותר מכשיעור זה [ט]ויש נוהגים להטות הראש כפי (ז) (כ) המחשבה מעלה ומטה ולד׳ רוחות: ז [ו]ידגיש (מ) [ד] (כא) בדלי״ת שלא תהא כרי״ש: ח [ז]לא יחטוף בחי״ת [ח]ולא יאריך באל״ף: ט [מ]אסור לומר (כב) שמע (טו) ב׳ פעמים (כג) * בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל (כד) הפסוק ראשון: י [נ]כשקורא קריאת שמע (כה) על מטתו מותר לקרות כל הפרשה ולחזור ולקרותה [ס]ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון (הגה ב׳ פעמים): יא [ע]האומרים באשמורת בסליחות ובי״כ בתפילת נעילה ב׳ פעמים פסוק שמע ישראל יש ללמדם (כו) שלא יאמרו: יב [פ]ה׳ הוא האלהים שאומרים אותו ביום כפור בתפילת נעילה ז׳ פעמים (כז) מנהג כשר הוא: הגה י״ל שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה (כח) ב׳ פעמים (י) אמן (נ״י בשם אוהל מועד): יג * [צ]אחר פסוק ראשון

באר היטב

ר״ל יד ימין: (ז) המחשבה. אע״ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו׳ דהתם הקריאה והרמיזה לצורך דבר אחר ומבטלין הכוונה. אבל הכא הרמיזה היא צורך הכוונה הרא״ש. והטייה צריכה להיות מזרח לפון מערב דרום ולא יטה הרחש מזרח מערב לפון דרום דהוי דרכי האמורי. עט״ז: (מ) בדלי״ת. ולא ידגיש יותר מדאי שנראה כאלו הד׳ נקודה בשוא או בגירי אלא הכוונה שיטעימנה בפה יפה ב״ם מ״א פר״ח: (ט) ב׳ פעמים. ואם לא כוון יחזור ויקרא בלחש וכן יש לדייק מדברי הגמרא דאמרינן משתקין אותו משמע בדאיכא אחרים דשומעין אותו אבל בדליכא אחרים דשומעין אותו דהיינו אם הוא בגיבור ובלחש או ביחיד אפילו בקול רם לית לן בה ב״ח. וכ״כ בס״ח סי׳ י״ח. וע׳ ט״ז ס״ק ג׳. ומ״ל דא״כ מאי פריך הש״ס ברכות דף ל״ג ע״ב מהקורא את שמע וכופלה דלמא אחירי בלחש או ביחיד דא״כ אפי׳ מגונה ליכא ע״ש. ובסליחות שמפסיק הרבה בנחיים מותר לומר[א]) בכל פעם שאומר ויעבור של״ה מ״ש. וה״ה על ב׳ עניים חלוקים מותר לכפול כדאמרינן בפ׳ החליל אהא דתנן אנו ליה וליה עיניו דמסקינן שם דה״ק ליה אנחנו מודים ועיניו ליה מיחלות וכ׳ רש״י שם כיון דאחרי מילי קמדכיר ל״ל בה ע״ש. וסוגיא זו איסתמיטתיה מהב״ח במה שפסק היכא שכל הקהל אומרים ליכא קפידא. דהא התם כל הקהל היו אומרים אותו ואפ״ה הקשה שם והאמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו. עמ״א ס״ק ט׳: (י) אמן. וב״י חולק וכ׳ דמותר דהא כתיב קרא אמן ואמן ואין לחלק בין אומר בוי״ו או בלא וי״ו וכ״כ הנחיי פרשת בשלח והמכוון וכופל אמן ואמן זוכה לשני עולמות וכן אמר דוד

משנה ברורה

כשיעור ב׳ שלישים[א]) וי״א שלא יאריך בחי״ת כלל רק יכוון הכל בדלי״ת וכ״כ הגר״א בביאורו: (יט) ולא יאריך יותר. עפמ״ג בשם הפר״ח: (כ) המחשבה. אע״ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו׳ דהתם הקריאה והרמיזה לצורך ד״א ומבטלין הכוונה (טו) אבל הכא הרמיזה היא לצורך הכוונה (י) והטייה צריכה להיות מזרח לפון מערב דרום ולא יטה הרחש מזרח מערב לפון דרום דהוי ח״ו שתי ערב: ז (כא) בדלי״ת. ולא ידגיש יותר מדאי שנראה כאלו הד׳ נקודה בשו״א או בגיר״י אלא הכוונה שיטעימנה בפה יפה: ט (כב) שמע ב״פ. משום דנראה כאלו מקבל עליו שתי רשויות ח״ו (יא) ואם לא כיון מעיקרא יחזור ויקרא בלחש ואם ליכא שומעין אפילו בקול רם מותר (יב) אבל אם כיון מעיקרא אפילו בלחש אסור (יג) ובסליחות מותר לומר שמע בכל פעם שאומר ויעבור דכיון שמפסיק הרבה ביניתים לא מיחזי כשתי רשויות. ועיין בט״ז בסימן ס״ג ס״ג[ב]) שכתב ג״כ דאם מתמין איזה זמן בין הקריאה ראשונה לשניה שרי דאין משתקין אותו אא״כ קורא ב״פ לגופיס (יד) ואפילו מגונה נמי לא הוי: (כג) בין שכופל. ובדיעבד בכפילת הפסוק יצא ובכפילת התיבות ל״ע ועי׳ בבה״ל: (כד) הפסוק ראשון. איתא בב״י דמפסוק ראשון והלאה אין חשש ומלשון הרי״ף לכאורה לא משמע כן עי״ש ועיין בנמק״ג גבורים שגם המאירי מחמיר בזה אך על מטתו בודאי אין להחמיר בזה: י (כה) על מטתו. משמע דוקא על מטתו כדי להשתקע בשינה מתוך ק״ש משום שמירה (טו) אבל במקום אחר אסור לקרות אפילו פרשה כולה ב״פ ועל מטתו ג״כ אין מותר אא״כ קורא הפרשה ולא פסוק ראשון בלבד [הגר״א] וע״ל דכ״ז דוקא אם קורא פרשת שמע לבדה אבל אם קורא ג״כ שאר הפרשיות אין חשש בדבר: יא (כו) שלא יאמרו. והב״ח כתב דאין לבטל המנהג במקום שנהגו כן וכ״כ מ״ר אבל הלבוש והל״ח והמ״א אוסרין ומדברי הגר״א משמע ג״כ שאוסר: יב (כז) מנהג כשר הוא. משמבחין לבורא יח׳ שדר למעלה משבעה רקיעים גם מלינו בקרא ב״פ ד׳ הוא האלקים גבי אליהו (טז) ומה שאומרים ג״פ[ג]) בשבמל״ו ביום״כ ג״כ מותר דלא חשיב לשתי רשויות אלא בפסוק שמע שהוא עיקר קבלת עומ״ש וכיון שקבל עליו עומ״ש פ״א אין חשש בחמירת בשבמל״ו יותר מפעם אחד דהא קאי על פסוק שמע ישראל וליכא מאן דאתי למיטעי: (כח) ב״פ אמן. דג״ז מחזי כשתי רשויות

שערי תשובה

וכ״כ בפע״ח יסגור עיניו בידו הימנית כו׳. ואפשר שחיטות על פניהם ל״ל על העיניים אך בטור לא משמע כן. ועיין בא״ר בשם מהרי״ל שהיתה ידיו על עיניו כו׳. וכן בכ׳ הגמרא גבי רבי ועיין בטור: [ד] בדלית. עבה״ט ובש״ל בשם ספר שתי ידות האריך בזה שאין לקרותה בדגש דמשמע די כמו די מתקרו אלא רפויה כו׳ ובדגש נשמע אחדי או אשמת כמו ויחד יתרו ולא קיים מצות יחוד השם. וגם מ״ש שלא יאריך בא״ל״ף כי הוא בסגול שהוא תנועה קטנה ולא יתוקן בחי״ת

ט טור י׳ ירושלמי דברכות שם כ׳ בבלי שם ל״ד הרא״ש פ בבלי ל״ג ג הגהת מיימון פ״ב מהלכות ק״ש ומהרי״ל בשם בה״ג פ שם ע תוס׳ שם ל״ד והרא״ש פ שם צ פעמים ל״ז

ביאור הלכה

* בין שכופל וכו׳. עיין במ״ב במה שכתב ובדיעבד בכפילת הפסוק וכו׳ דלא מיבעי לפיר״ח דבכפילת הפסוק רק מגונה הוי בודאי לא מיעקר ע״ז הקריאה ראשונה אלא אפילו לפירש״י דמשתקין אותו ג״כ משתברא דיצא דהנא על אמירה ראשונה לא היה איסור ואמירה שניה לא הוי הפסק בק״ש דהרי לא שהה בזה כדי לגמור את כולה ודומה זה למה דתקשה הגמרא שם ודילמא מעיקרא לא כיון דעתיה וכו׳ והרי שם ג״כ אמ״כ אמר עוד פ׳ ולא כיון אפ״ה לא מיקרי בזה הפסק ויולא במה שאמר פעם ב׳ וה״ה הכא דיצא במה שאמר בפ״ח. ובכפילת התיבות יש לעיין כי לפרש״י דפירש בגמרא דלהכי לא הוי בזה רק מגונה ואין משתקין אותו משום דקריאתו לא נחשב רק כמתלוצץ אפשר לפ״ז דלא יצא אבל לפיר״ח דפירש דבזה משתקין אותו משמע דל״ל האי סברא דרש״י נראה דיצא בזה. וראיה ממה דמקשי שם הגמרא ודילמא מעיקרא לא כיון דעתיה ולסוף כיון דעתי׳ ולפיר״ח קאי הקושיא על כפלות התיבה דבזה משתקין אותו אלמא לא חשיב הפסק מה דמפסיק בין תיבה לחבירתה בתיבה שלא כדין וה״ה בענייננו: * אחר וכו׳ בשבמל״ו. עיין במ״ב לענין בדיעבד אם לא אמרו. הגה המ״א הביא בשם הבה״ג והב״ח שאין משתדרין אותו והלבוש פוסק דמשתדרין אותו והגה אף שמדברי המ״א משמע דמשתדרין עם הלבוש שמשתדרין אותו והכונה להתחדו לראשם כמו שמוכח בפ׳ מ״א כללכ״ח[ד]) או עכ״פ לבשבמל״ו מ״מ לענ״ד נראה שהדין עם הבה״ג וב״ח עיין בפסחים נ״ו ע״א ר״י אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים בשבמל״ו ובברייתא שנייה אלו ואלו שלא בראון חכמים וכו׳ אלא שלא מיחו בהם חכמים ואם איתא דמתדרין אותו ולא יצאו ידי חובתם ק״ש ע״ז היה להם לומרות בהם כמו על אידך דברים דלא היה איסור דאורייתא בהם ג״כ כמ״ש שם בגמרא ואעפ״כ מיחו בהם ועוד דלמה לן לעשות פלוגתא רחוקה בין ר׳ יהודה לר״מ שפבר שם דלא היו מפסיקין ופירש רש״י בין אחד לואחבת ועיין שם במהרש״א

שער הציון

(ט) טור: (י) עט״ז: (יא) פמ״ג בשם הב״ח: (יב) פמ״ג: (יג) מ״א ושל״ה: (יד) פמ״ג: (טו) מ״א: (טז) ט״ז ופמ״ג ג״כ מחיר מטעם אחר: ועיין

הגהות ותיקונים: א) שמע: ב) סק״ג: ג) ס״י:

הערות והארות: 1) במ״ב סע״ק כ״ז מביא היתר בשם ט״ז להגיד ג״פ בשבמל״ו ובפמ״ג מ״ז סק״ד מחיר מטעם אחר ויש נ״מ להלכה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ו׳ כתב: וגם לא יחטוף בחי״ת אלא יאריך בה קצת וכו׳ אבל בדלי״ת צריך להאריך יותר וכו׳, ושם סעיף ז׳ ומה שאמרו להאריך בד׳ של אחד לא אמרו להאריך ולמשוך בקריאת הד׳ וכו׳, אלא יאריך במחשבתו.

צריך לומר (יח) [ה] (כט) בשכמל"ו (ל) בחשאי: **יד** [ק]צריך להפסיק מעט (לא) בין לעולם ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות: הגה ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' השני כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' אחוא אלהינו הוא ה' אחד (רוקח) ויש להפסיק מעט בין אחד לברוך כי עיקר קבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון (מנהרהם): **טו** [ר]צריך להפסיק בין היום על לבבך ובין היום לאהבה שלא יהא נראה היום ולא למחר: **טז** [ש]צריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא נראית כה"א: **יז** [ת]צריך להתיז זיי"ן של תזכרו דלא לשתמע תשקרו או תשכרו והוי כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס וכן צריך להתיז זיי"ן של וזכרתם: **יח** * [א]ידגיש יו"ד של שמע ישראל (לב) שלא תבלע ושלא תראה אל"ף וכן יו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו: **יט** * [ב]צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף דלא לשתמע וחרף: **כ** [ג]צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף תיבה שלפניה כגון (יג) [ו] (לג) בכל לבבך על לבבכם בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ: **כא** [ד]צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם כגון ולמדתם אותם וקשרתם אותם ושמתם את וראיתם אותו (וזכרתם את ועשיתם את) שלא יהא נראה (לד) כקורא מותם מת: **כב** [ה]אף

ק מזר מהא דרבי מאיר שם ר שם בפסקים ש ירושלמי דברכות ת שם מרו' א הרא"ש ב הרא"ש שם פ"ב דברכות ג שם בגמרא ט"ו ד רבי יוחנן בספר הילא' וכתוב בהגהו' מיי' פ"ב מהלכות ק"ש שכן נהגו ה שם בספר הילאה

שערי תשובה

שהוא בקמץ לא יתהר בקריאתה שהוא מ"ג ע"ש: [ה] בשכמל"ו. עבה"ט ועיין לקמן סי' ס"ו לענין הפסק. ובמה"ב כתב בשם הרמ"א[ב] שאין להפסיק באמצע שמע ולא באמצע בשכמל"ו כלל אבל בין ב' פסוקים אלו דינו כבאמצע הפרק ע"ש: [ו] בכל לבבך. עבה"ט ועיין בש"ל בשם הספר שחי ידות שכדי לסמוך התיבות שבתקף יש לעמוד קצת במלה הקודמת כגון ונתתי מטר ארצכם צריך לעמוד קצת במלת ונתתי ואז יקל עליו לקרות מטר ארצכם בתקף וכתבתי זה לפי שראיתי הרבה אנשים שלא ידעו זה ולא למדו מרבותיהם כאשר קבלתיהו אני כו'. ומהר"מ ויגרין כתב שמ"כ להפסיק בין אף לה', וראה הטעם שלא יהיה נראה כאומר שהשם הוא אף ח"ו. ואני אומר שאין לשמוע לאלו הבודים הפסקות אלנס. ואדרבה צריך להזהר שלא יפסיק בין אף לה' כלל שיש תקף כו' ואפשר שבוונת

באר היטב

בסוף מזמור מ"ל. ובירושלמי בפרק הקורא את המגילה איתא דלאו דוקא מודים מודים משתקין אומו אלא ה"ה שמע שמע אמן אמן ע"ש א"כ ע"כ מוכרחים אנו לומר דקרא דאומר אמן ואמן וא"ו הפסיק הענין ותימא על הב"י דאשמטיו מייני הירו'. יד אהרן וע' פר"מ. מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים אפשר לאחד יעלה לכאן ולכאן ואם יאמר אמן ואמן עדיף טפי. הלק"ט ח"א סי' פ"ה. וע"ל סי' נ"ו ס"ק ה' מש"ש: (יא) בשכמל"ו. ואם לא אמר בשכמל"ו אין מחזירין אותו. ש"ג ב"ח. אבל בלבוש כ' שאפילו אמרו ולא אמרו בכוונה צריך לחזור וכ"מ ריש סימן ס"ו: (יב) בכל לבבך. פירוש שיקרא בענין שישתמע שהם שני למדי"ם אבל מ"מ צריך תקף בנתיים כי בלא תקף

צריך לקרות בכל בחולם. ובתקף בקמץ. והטעם כי לעולם לא באה הנה נראה אחר מ"ג אם לא שבאה הנגינה תחת הת"ג כמבואר אצל המדקדקים

ביאור הלכה

דלפי סברת ר"מ לא היה צריך כלל לומר בשכמל"ו לפירוש רש"י אלא ודאי דאף לר"י בדיעבד אין מחזירין אותו. ועוד מרש פ"ב דברכות מוכח כדברי הראשון שם היה קורא בתורה [פרשת ק"ש כדפירש"י] והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא והלא לא אמר בשכמל"ו א"ו דיצא בדיעבד. והתינח אם נפרש אם כיון לבו לצאת (דז"ל הגמרא שם ש"מ מצות צריכות כונה מאי אם כיון לבו לקרות לקרות והא קא קרי בקונל לקריה) ונוכל לאמר ג"כ דמיירי דאמר בשכמל"ו אבל אם נפרש כיון לבו לקרות בתורה סתם ואעפ"כ יצא כדאיתא הגמרא שם בודאי לא מיירי דאמר בשכמל"ו ואעפ"כ יצא [הג"ה וכבר הימיי להעמיק ענין זה בדברי הירושלמי רפ"ב דברכות בתה שאמר שם ואינו מפסיק ולא מנינתה וכו' היינו האם אינו מפסיק לומר בשכמל"ו ואעפ"כ לא תני דבר זה וה"ה לענין הברכות אפשר דוקא אם בירך אותם ע"ש בירושלמי וא"כ יהיה מזה קיימתא לדברי הלבוש אך מדהשמיטו הפוסקים זה משמע אין מפרשין כן לירושלמי] ואין לדחות דהמשנה אתיא כר"מ הנ"ל דאין לומר בשכמל"ו אדא דר"מ גופא סובר דצריך לומר בשכמל"ו כמו דאיתא להדיא בירושלמי בפסחים בפ' מקום שנהגו ואפילו לרש"י הנ"ל דהיה לו גירסא אחרת בירושלמי מה כמו שכתבו המפרשים מ"מ אין לומר כן דא"כ איך העתיקו כל הפוסקים את דין המשנה בתמצת ולא משמטיו אחד מהם לומר דלדידן דפסקינן כר"י לא יצא בתמצת רק אם אמר בשכמל"ו אלא ודאי דבכל גווני יצא. ומה שהמ"ל המג"א ר"ה מסיקנן ס"ס ט"ו) דשם פוסקדאין להפסיק באמירת בשכמל"ו אם לא שיש שמע שהרגנו אלמא דהוא בכלל קבלת מ"ש כמו פסוק ראשון של שמע אין ראיה לזה דגם אנו מודין דעצם אמירת בשכמל"ו הוא ענין גדול אבל אין ראיה מזה שאם דלג אינו צריך לחזור לראש דגם אם דלג מנופא של הפרשה אם לא שגילתה לנו התורה והיו שלא יקרא לתפרע לא היה צריך עי"ז לחזור לראש ומנין לנו להמיר ג"כ בתמירת בשכמל"ו דתקנו והוסיפו רבנן. ולולי דמתתפיא הו"א דגם הלבוש מודה מה דלא אמר רק שצריך לחזור ולא הוי כשאר פסוק שבק"ש שאין צריך לחזור עבור הכונה אפילו אם לא התחיל עדיין הפסוק שאחריו וא"מ אם הוא עומד קודם ואהבת אבל אם כבר קרא ק"ש אך שדילג בשכמל"ו אין צריך לחזור

עבור זה רק יאמר אומו במקום שנזכר ואפשר דג"ז אין צריך מצד הדין:

* ידגיש י' של שמע ישראל וכו'. ועיין בספר יסוד ושה"ע שמראה לענין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות כמי שאינו מזהר בקריאתה:

משנה ברורה

[א]ועיין במ"א שמיקל בדבר אבל האחרונים הסכימו לאסור (יז) ואם הוא אומר אמן ואמן שרי כדכתיב ברוך ד' לעולם אמן ואמן ועיין בפמ"ג שכתב דבר חדש בזה והוא דיש מרי גווני אמן אחד שאני מאמין ומחזק שכן הוא האמת והשני שהוא פיי' של בקשה ר"ל שיאמנו הדברים וימלא משאלותיו וא"כ בברכה שיש בה שני עניינים על דרך משל רפאנו ד' ונרפא רופא חולי כו' שפיר י"ל ב"פ אמן. (יח) ואם נזדמן לו לענות על ב' דברים אפשר לאמן אחד יעלה לכאן ולכאן ואם יאמר אמן ואמן עדיף טפי: **יג** (כט) בשכמל"ו. ואם לא אמר יש דעות בין הפוסקים אם מחזירין אומו עיין במ"א ועיין בבה"ל: (ל) בחשאי. שבקרא יעקב אבינו ע"ה לבניו בקש לגלות להם את הקץ כדכתיב ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ונסתלקה ממנו שכינה ולא הניחתו לגלותו אמר לבניו שמא יש בכם מי שאינו הגון פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד פתח החזקן ואמר בשכמל"ו ואמרו רבנן היכי נעביד נימריה לא אמר משה לא נימריה הא אמר יעקב תקנו לאמר אומו בחשאי והוא היכר שאינו מן הפרשה הכתובה בתורה רק יעקב אמרו: **יד** (לא) בין לעולם ועד. דבשכמל"ו ג"כ בכלל קבלת מ"ש הוא ע"כ צריך להמתין אחריו מעט: **יח** (לב) שלא תבלע וכו'. השו"ע נקט ההני פסוקי וה"ה בכל ק"ש יראה שלא להבליע האותיות ולא להחליפם באותיות אחרות כגון פסוק ואהבת וגו' לא יראה כמי שקורא ואהפת בנפך נשך מודיך וכה"ג בכל ק"ש יזהר לקרות בתתון כל תיבה ותיבה בפ"ע ולהוציא את התיבה מפיו כהלכתה ויושלמו לו כל רמ"ח איברי ע"ז וכנ"ל בסק"ו ועיין לקמן בסימן ס"ג בשאנה ברורה סק"ח: **כ** (לג) בכל לבבך. אין הכוונה שיפסיק ביניהם (יט) רק שיקרא בענין שישתמע שהם שני למדי"ן אבל מ"מ צריך תקף בינתים כי בלא תקף צריך לקרות בכל בחול"ם ובתקף בקמ"ץ: **כא** (לד) כקורא מותם. מ"ר המיא בשם של"ה דה"ה בכל אלף שאחר מ"ם צריך להפסיק כגון ועבדתם אלהים אחרים. עייכם אשר

זוניס

שער הציון

(יז) לבוש: (יח) הלק"ט בה"ט: (יט) מ"ח:

הגהות ותיקונים: א) ס"א: ב) הרמ"ע:

הערות והארות: 1) עיין סי' קכ"ד מ"ב כ"ה שיאמר אמן ואמן:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף י"א כתב: י"א שיש ליזהר שלא לענות אמן אמן וכו' וי"א שאין חשש שהרי דוד אמר אמן ואמן ואין לחלק בין עם וא"ו לבלי וא"ו, ומסיק וכן עיקר. ב) ובשו"ע הרב בסעיף י"ג פסק דאם לא אמר בשכמל"ו מחזירין אותו.

הלכות קריאת שמע סימן סא סב

בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכך: הגה והוא הדין הקורא בתורה בנביאים ובכתובים (לה) יש ליזהר (ב"י בשם הרד"ק): **כג** [י]צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד (יג) (לו) הנח: **כד** [י]צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה: הגה אבל לא נהגו (לז) כן במדינות אלו ומ"מ המדקדקים מחמירים (יד) [ז] (לח) בכך: **כה** (לט) [ח]כשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בש"ר וכשיאמר וראיתם אותו ימשמש בב' ציציות שלפניו (וע"ל סי' כ"ד סעיף ה'[א]): **כו** (מ) [ט]יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם ויש נוהגים לקרותו בלחש: הגה ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם וכן נוהגין (כל צו):

ו הרמב"ם שם ז ר' יונה בפ"ב דברכות מהרי"ל דפסחים נ"ו ח תשובת הריב"ש סימן קכ"ז ם תשו' הרשב"א

סב מי שלא דקדק בק"ש או לא השמיע לאזנו. ובו ה' סעיפים:

א [א]אעפ"י שמצוה לדקדק באותיותיה קראה (א) ולא דקדק בהן (ב) יצא: **ב** * [ב]יכול לקרותה

א ברכות ע"ז וברמ' יוסי ב שם י"ג סוטה ל"ב

באר היטב

מש"ה במקף לא נאה לעולם הנגינה אלא תחת תיבה השניה ממילא משתנה המולם לקמץ קטן שהיא ת"ק כדי שיכול לבוא אחריה גם גראה. ואעפ"כ אינו זז מגזרתו כמ"ש רש"י בחומש פ' ימהו פסוק כ"ד פן יפרץ בס ע"ש. וכן נמי את בנירי וכשבאה במקף משתנה לתולדתו בקבול מן הטעם הזה: (יג) הנח. שו"א הנחטפת כגון בקוף תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר ת"ק. ושו"א נד נקרא המתנועעת כגון בראש תיבה או באמצע תיבה אחר ת"ג. וסימן ת"ג פתוח"י חותם. רק החיריק כשיש יו"ד אצלה נקראת ת"ג וכשאין יו"ד אצלה נקראת ת"ק: (יד) נכון. ובלבד שיכוין כי הנגינה למי שלא הורגל בה מפסיק הכוונה ד"מ: וכן ולי אני עבדך כו' ולשלמה עבדך לא קרא. ולכן אם אחה אומר אני ה' אלהיכם ולא טרחא משמע אני ה' אלהיכם ואפשר שגם אחר יהיה אלהיכם אבל כשאחה קורא אני בטעם טרחא אז משמע אני ולא אחר וכו'. ואינו רמוז בעיני שלכתחלה פיים הקב"ה פרשה זו כך כדי לרמוז היחוד בסוף ק"ש ומצא המפיים מפיים במה שהתחיל עכ"ל ע"ש. וע"ש עוד בשם ספר שתי ידות שכתב בשם מהר"מ דאיתא בזוהר רבי פלוני מצא מת ובדק בפיו ובחוטמו ובעיניו ולא מצאם בו אמר בודאי לא נזהר בדבקים שבאמת ויציב עכ"ל:

שערי תשובה

המ"כ רק להזהר שיתחוך מלת אף היטב שלא יהיה בקורא אפדני ע"ש ואפשר שהטעם של ההפסק קצת שלא יהא נראה כאומר שאף ה' יחרה ר"ל גם ה' יחרה ע"ז אלבד אחר כיון שע"כ יש להפסיק קצת בין מלת וחרה לאף דלא לשמע וחרף ולכן אין להקמיצו כ"כ אל מלת ה'. ומ"מ לא יהיה הפסק ניכר כ"כ כמו שכתבתי לענין בכל לבבך: [ז] בכך. עבה"ע ועיין בש"ל בשם ספר שתי ידות שכתב שברוב הקהילות נוהגין לקרות בטעמים אך אין מפסיקין בסוף פסוק כמו שעושה הקורא בתורה. ואדרבה יותר צריך להפסיק בס"פ מבשוס טעם אחר וכן ראוי להזהר בטעם טרחא והבלתי יהיר בה כשיגיע אל כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות מחרב ובסוף פ' ציצית אני ה' אלהיכם אמת יש במלת אני טרחא והגי מבאר למה אמר להע"ה אמת ה' אני עבדך כו' והנה באומרו אני עבדך אינו משוגל שלא יהא גם איש אחר עבדו רק אני עבדך וכבר ימצאו אחרים ג"כ עבדיו

משנה ברורה

זוגים אחריהם. אלהיכם אשר. לאלהיכם אני. אלהיכם אמת. גם כל תיבה שתחלתה אלף ואפשר שלא ירגישנה במבטא צריך הפסק כגון אשר אנכי. מטר ארצכם. ועצר את. אשר ה'. דברי אלה. ויאמר ד' אל. מצות ד'. אשר אתם וכל כה"ג. גם כל תיבה שתחלתה יו"ד צריך להדגיש במבטא שלא יראה כאלו נמשכת אחר התיבה שלפניה כגון פן יפתה לא יראה כאלו קורא פיפתה או פן איפתה וכן בתיבה ירבו וכל כה"ג: **כב** (לה) יש ליזהר. (כ) ולא הזהירו על ק"ש אלא משום שמסורה לכל ויש בה יחוד שמים: **כג** (לו) הנח. (כא) שו"א הנחטפת נקראת גם כגון בקוף תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר תנועה קטנה ושו"א נד נקרא המתנועעת כגון בראש תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר תנועה גדולה. וסימן ת"ג פיתוחי חותם רק החיריק כשיש יו"ד אצלה נקראת ת"ג וכשאין יו"ד אצלה נקראת ת"ק: **כד** (לז) כן. אך (כב) שצריך ליזהר לפסוק במקום הראוי להפסיק לפי הענין כדי שיהיה טעם והבנה לדבריו ע"כ יראה לקרותה בנחת דאל"ה ישתנה לפעמים הבנת דבריו עי"ז: (לח) בכך. ובלבד (כג) שיכוין כי הנגינה למי שלא הורגל בה מפסיד הכונה: **כה** (לט) כשיאמר וקשרתם לאות. וכן (כד) בפרשה שניה כשמזכיר ענין תפילין צריך למשמש: **כו** (מ) יש נוהגים וכו'. לענין אם יוצא בק"ש ע"י אחר שיכוין להוציאו עיין במ"א ופמ"ג ורוב האחרונים סוברים דיוצא בזה ועדיף זה מהרהור דהרהור לא כדיבור דמי משא"כ בזה דשומע כעונה וכתב ע"ת וגראה דדוקא במדין הלשון ואפילו בלא"ק בעינן דוקא שיבין השומע עיין בסימן קל"ג ס"ח ובשכנה"ג הביא בשם ברכת אברהם דדוקא ביחיד המוציא את היחיד אבל יחיד המוציא את הרבים או יחיד המוציא את השנים בבהמ"ז אפילו אינם מבינים בלשון הקודש יוצאים: **א** (א) ולא דקדק. אין הענין שלא הזכיר התיבות והאותיות שבודאי לא יצא לא דקדק הוא שלא נתן ריוח בין הדבקים או שלא התיז הז' של מזכרו וכדומה וכנ"ל בסימן ס"ח [נ"ח וא"ר בשם החיגון וכן מוכח מפרש"י שם במתניתין דף ט"ו ע"ש ומהגמרא שם ע"כ ע"ש]:

ביאור הלכה

* יכול לקרותה בכל לשון. עיין במ"ב במה שכתב וה"ה בתפלה ובהמ"ז וקידוש וכו'. והנה אף שהמ"ח כתב בשם התוספות דבקידוש ובברכת המזון והלל יוצא אפילו אינו מבין הלשון בכך פסקו האחרונים [הק"ע על הירושלמי פ"ז דסוטה ובספר מגן גבורים ובהגהות ר"ש לאנדא] והכריחו בכמה ראיות דאינו יוצא. ומש"כ בא"ר בשם דבלה"ק אפילו אינו מבין הלשון יצא עיין בסמ"ג שמתפחד מזה והמיומא שהעלים עיניו מדברי הלבוש בסימן קל"ג שכתב בהדיא שם דהמברך יוצא אף אם אינו מבין הלשון ובאמת שם בסימן קל"ג לא נסתפק מזה כלל והעמיק שם דברי הלבוש בדינא. וכן כתוב בדינא למעשה בהגהות ר' אלעזר לאנדא בפ"ז דסוטה עיי"ש. ומה שכתבתי עוד במ"ב דזה אין מצוי וכו' משום דלענ"ד נראה דבלא"ה בודאי לא יצא בק"ש כי אף אם נאמר דמה שאמרינן בכל לשון שאתה שומע לא קאי על לשה"ק דבו אפילו אינו שומע אותו כלל לא נתבטל ממנו שם לשון עי"ז עכ"פ מי עדיף מאם קרא ולא כיון דלא יצא ע"כ כתבתי דזה אין מצוי וכו'. ודע עוד דע"ל בפשיטות דאותן דברים הנאמרין בכל לשון הוא דוקא אם אנשי אותו המדינה מדברין כך אבל אם אנשי המדינה אינם יכולין לדבר זה הלשון ורק הוא ועוד איזה אנשים יחידים יודעים זה הלשון זה לא נחשב לשון כלל למדינה זו שאינה מכרת בזו הלשון דבשלמא לשה"ק הוא לשון מלא העולם משא"כ שאר לשון אינו כ"א מלא הסכם המדינה וכיון שאין אנשי המדינה זו מכירין בלשון זה לא נקרא לשון כלל ואיה לדברי מקידושין ו' ע"א האומר תרופתי מיהודא מקודשת שכן מיהודא קורין לתרופה תרופה אבל בשארי מקומות אינה מקודשת אף ששניהם כיונו בשם קידושין וקדושין הוא בכל לשון מעפ"כ כיון דאין לשון זה לשון קידושין באותו מקום הרי כאלו נתן כסף ולא אמר כלל דאינה מקודשת וכן כתב הרא"ש ושו"ע דבענין שיאמר לשון קידושין שבאותו מקום [ולבד דעת הרמב"ם דמתמיר בתרופתי] וכענין זה מצאתי כתוב ג"כ בריטב"א על האלפס של גדרים רפ"ק דבכל

שער הציון

(כ) ב"י בשם רד"ק: (כא) מ"א: (כב) ב"י: (כג) ד"מ: (כד) מוכח מהגר"א והב"ח לעיל בסימן כ"ח:

הגהות ותיקונים: א) ד':

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ"ה כתב: ובאמת אינו יוצא בשמיעה אלא כשתשעה שומעין מא' המכוון להוציאם וכו'.

(ג) בכל (ה) [ה] לשון [1]ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק בו כמו בלשון הקודש: ג (ד) [2]צריך (ה) להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו * ואם לא השמיע לאזנו יצא (ו) ובלבד שיוציא בשפתיו: ד [3]אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו (ב) [ב] (ז) * יצא: הגה (ח) * ואף לכתחלה יעשה (ג) [ג] כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס יהרהר בלבו ובלבד (ט) * שלא יהא מקום מטונף

ג ר"מ פ"ב מהלכות ק"ש ד טרשים ע"ו וכמ"ק ה סל"מ לדעת הירושלמי

שערי תשובה

[ה] לשון. עבה"ט ועיין לעיל סי' ע"ן ס"ק כ' במג"א ויד אפרים שם ועיין לקמן ס"ס ק"ל לענין תפלה בכל לשון ומ"ש ביד אפרים שם: [ב] יצא. עבה"ט ועיין בשלטי גבורים סי' ז' שהאריך במדבר ואינו שומע דמיירי בק"ש ובכל המצות התלוין בדבור פה ואעפ"י שאינו יכול להשמיע לאזנו ליתא לן בה ואם שומע ואינו מדבר ג"כ יצא ע"י הרהור הלב ואין זה דומה אל דבר הראוי לתפילה ע"ש: [ג] כן. עבה"ט ועיין לעיל בשערי תשובה סי' ד' ס"ק כ"מ" מ"ש בדין זה בשם הגר"א:

באר היטב

(ה) לשון. ודוקא שמבין הלשון וה"ה בתפלה וברה"מ. אבל קידוש וברכת הפירות וברכת המצות והלל יוצא אפילו אינו מבין הלשון מוס' רפ"ד דסוטה מ"ח. וע"ל סי' קל"ג ס"ח ועיין בשכנה"ג: (ב) יצא. וכ"ש דיוצא בשומע ק"ש מאחר. ע"ת וכ"כ מהרל"ש מ"א סי' מ"ח ועיין מ"א סי' ס"א ס"ק ט"ו. וכתב ע"ת ובראה דדוקא במבין הלשון ואפי' בלה"ק בעינן דוקא שיבין השומע עיין סי' קל"ג ס"ח. ובשכנה"ג הביא בשם ברכת אברהם דדוקא ביחיד המוציא את היחיד אבל יחיד המוציא את הרבים או יחיד המוציא את השנים בברכת המזון בלשון הקודש יוצאים ע"ש. כתב הפר"ח מסתברא שבשיתפלל האונס אם עדיין לא עבר זמן ק"ש מחויב לחזור ולקרותה דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי ע"ש והיד אהרן חולק עליו ופסק דאינו חייב לחזור ולקרות ק"ש כיון שכבר יצא י"א כשהגיע זמן ק"ש בהרהור דנאותה שעה שהיה אונס הרהור כדיבור דמי ע"ש: (ג) כן. מזה יש ללמוד דמי שאינא בלילה במטתו שא"א לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבו וישתה. ט"ז. (ובספר אליה רבה חולק עליו ע"ש והמיל ג"כ בשם פרישה שחולק על הב"י דבכל

ביאור הלכה

לשון היינו הלשון שמדברים בתוכו מקום. ולפ"ז מדע לנכון דמה שכתבנו במ"ב דלריך ג"כ שיבין בה הלשון היינו דאינו מועיל מה שאנשי המדינה מדברים בה הלשון והמוספות שמקילין בקידוש וברכת המצות וכו' הוא דוקא בתוכן זה (*): * ואם לא השמיע לאזנו יצא. אפילו בק"ש וכ"ש בשאר מצות כדאיתא בברכות ט"ו ע"ב בגמרא וכן פסקו כל הפוסקים ותמיה רבה על הש"ע תשובה והברכי יוסף לקמן בסימן קפ"ה שהעתיקו בשם הספר תרידים דרוב הפוסקים סוברים דאם לא השמיע לאזנו לא יצא דהוא נגד גמרא מפורש הנ"ל ואולי טועתו דלא יצא המצוה מן המובחר מן התורה דבה"ג ובריש"ף ושאלתות סיימו ע"ז דבמיב שמע השמע לאזניך וכו' וכ"ע: * יצא. עיין במ"ב בתה שכתב ע"כ כשיתפלל האונס כן הוא הסכמת הפר"ח (א"ר ומטה יהודא ובגין עולם והמגן גבורים ושוד אחרונים דלא כהמקילין מה והפמ"ג רצה לנדד ולומר דהמחבר פוסק כמ"ד מדאורי' הרהור כדיבור דמי בב"י בסימן זה ובסימן פ"ה ובסימן קפ"ה לא משמע כן וכן מוכח מבילוש הגר"א דהמחבר בעצמו סובר הרהור לאו כדיבור דמי ובאמת בעיקר הדין אי הרהור כדבור דמי או לא אין ראוי להסתפק בה אחרי דדעת רוב הראשונים וכמעט כולם טועים דלאו כדיבור דמי הלא המה הר"ח והאשכול והרמבן יונה והרא"ש והאור זרוע והראב"ד והמרדכי והעור והרמבן ירוחם והשו"ע כלם פסקו דהרהור לאו כדיבור דמי וכן מוכח ג"כ דעת רש"י בברכות דף ט"ו ע"ב בד"ה בלבו שלא השמיע לאזנו משמע אבל בהרהור לא וכדפירש הרא"ש ורבינו יונה ושאר הראשונים בבריתא זו וכן המאור בפרק אי שאתו מפרש לבריתא זו כן [רק שראיתי מידוש בדבריו דמשמע מניה קצת שם דהוא פוסק כרב אסדא רק משום דהוא פסיקא דאורייתא א"כ לדידיה בשאר ברכות אם נדר ע"י הרהור יוצא בדיעבד ומשאר פוסקים דכתבו אמתא דהלכה כר"מ מכח דהיא קוגיא דשבת ק"ג לא משמע כן גם הוא בעצמו כתב שם בסוף דרב אסדא עדיפא מכח דהיא קוגיא משמע דלא בריר ליה דעתו בה גם מטור ושו"ע לקמן בסימן ר"ו משמע דה"ה בשאר ברכות דרבנן] וכן הא"ר כתב דכל הפוסקים שראה כולם סוברים דהרהור לאו כדיבור דמי לגב מהרמב"ם והסמ"ג שסוברין בברכות אפילו בהמ"ז שהוא דאורייתא הרהור כדיבור דמי בדיעבד וריא"ז מפרש על המדה דאפילו בק"ש הרהור כדבור דמי וכיון דכל הראשונים חולקין עליהם להכי אמתא הטוש"ע דלא כוותייהו וכן כתב הב"ח וא"ר והוא פשוט. ובח"א ראיתי שכתב דמי שהרהר הברכה בלבו ל"ע ולענ"ד בנהמ"ז בדאי יחזור ויברך ואפילו בשאר ברכות הסומך על כל הראשונים דלעיל בדאי לא הפסיד: * ואף לכתחלה וכו'. אמי דינא לאו דוקא לענין ק"ש דה"ה לענין תפלה ושאר ברכות כמבואר בתר"י [ומשמע שם מלשונו דמדינא אינו יוצא בתפלה בהרהור ועיין לקמן בסימן ק"א במ"א סק"כ] ולאו דוקא אם המקום אינו נקי דה"ה אם הוא בעצמו אינו נקי לגמרי כגון שנגע בידיו במקומות המכוסים דאם היו ידיו או שאר מקומות מגופו מטונפות ממש בדאי אפילו ההרהור אסור כן כתב הפמ"ג לקמן והוא פשוט וע"ל דכ"ז אם יודע בדאי שמטונפות אבל בספק אפשר דיש לסמוך ולהקל בה בענין הרהור בכל הברכות לגב מק"ש ותפלה לפי מה דמבואר לקמן בסימן קפ"ה ס"ה ע"ש אך יש לדחות דשם רק לענין דיעבד ומ"מ אם הוא מכוסה ג"כ יש להקל דיש בה ג"כ דיעות בין הראשונים: * שלא יהא וכו'. עיין במ"ב בתה שכתב לענין השתייה במרחץ שלא כדין הוא ולישנא דהפ"ח גרס להם לטעות בה ובאמת לענ"ד דבר זה פשוט מאוד דאין

(*) אמנם עיינתי בסי' תרי"ל ס"ע דלכאורה לא משמע כדבריו ואולי דבמגילה הקילו משום פרסום הנס אולם בר"ן שם בהלי עניעה לא משמע כמילוקיו ול"ע למעשה:

שער הציון

הגהות ותיקונים: א) י"ג: (ה) אליהו רבה ופרי מגדים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' פסק כדעת המ"א בשם התוספות דבקידוש וברכת המצות והלל יוצא אפילו אם אינו מבין הלשון. ב) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב סתם שיכול לקרותה בכל לשון.

הלכות קריאת שמע סימן סב סג

לגמרי דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת (ב"י סי' כ"ה[א]): ה [1]צריך שליח צבור להשמיע קולו בשמע ישראל * כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד:

ו כל ט כשם מדרש

סג לישב בשעת ק"ש ולא יישן. ובו ט' סעיפים:

א [א]קורא אותה (א) מהלך או עומד או שוכב או רוכב ע"ג בהמה או יושב * [ב]אבל לא (ב) פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא והוא שוכב על צדו: הגה * (מאחר (ג) שכבר שוכב ואינו טרחא (ד)) [ד] לעמוד) (הר"י פ' מי שמתו). [1]ואם היה בעל בשר הרבה (ד) ואינו יכול להתהפך על צדו [1]או שהיה חולה * נוטה מעט לצדו וקורא: **ב** (ה) [ה]מי שרוצה (ג) (ו) להחמיר (ז) לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד (ח) נקרא (ג) עבריין: **ג** (ט) [1]היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע (י) צריך [1] לעמוד[ב] בפסוק (ד) [ג] ראשון: **ד** [1]עיקר הכוונה הוא (יא)[ג] בפסוק ראשון[1]הלכך

א נרכות י' ב שם י"ג לפירוש הרמב"ם ג שם בגמרא ד ר"מ פ"ג מה' ק"ש ה שם בגמרא י' ובגמרא מ' ו נרכות י"ג כרב יהודה ז שם וכו"מ

באר היטב

מקום שאינו נקי אסור להרהר נוסח הק"ש רק שיהרהר שמחויב לקרות ק"ש וברכותיה ואינטער על שאינו יוכל לעשות כן ויש לו שכר על זה): (ג) לעמוד. תמוה הוא דהרמב"ם שהוא מריה דהאי דינא ס"ל אפילו לכתחילה מותר כשנוטה לגמרי על לדו ט"ז מ"א ע"ת מיהו היינו דוקא על לדו ממש אבל בנוטה מעט על לדו אסור אא"כ הוא בעל בשר: (ד) להחמיר. כתב בש"ס פ"ז דב"ק סימן מ"א מי שמחמיר בפני רבים בדבר שמותר ואינא למיחש ליוהרא מנדין אותו ואם ידוע שעושה לשם שמים אין מנדין אותו ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפילו עביד לשם שמים ואפילו אין פשוט כל כך להתיר לא יחמיר נגד רבו אם לא שיש לו ראיה לאתור דבריו עכ"ל: (ג) עבריין. כדאמרינן בפרק כירה מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי' עבריינא: (ד) ראשון. וה"ה רוכב כמהלך דמי אבל אם יושב בעגלה או בספינה שפיר יוכל לכוין. ט"ז ופר"מ. אבל הב"ח כתב דלא אמרן אלא במהלך ברגליו אבל רוכב על בהמה או יושב בקרון יוכל לכוין היטב ואינו צריך לעמוד דלכוונת

שערי תשובה

[ד] לעמוד. עבה"ט ועיין שו"ת שבות יעקב ח"א יסוד על מה שהקשו על דברי הר' מנוח שהמ"הכ"מ[ה] דאם חולה ובעל בשר יכולים ליסב מלקמן סי' ע"ג שקולא בהמחזת פנים ע"ש ושם מבואר ג"כ מה דקשה בפירוש מלת פרקדן ע"ש: [ב] ראשון. עבה"ט ועיין בית יעקב סי' ע"א דבקרון אף שמנהיג בעצמו אא"ל לעמוד וברוכב אף שאחר מנהיג הבהמה צריך לעמוד ע"ש. ובא"ר כתב דהכי משמע ע"ש:

משנה ברורה

ההוא מעוקף לגמרי לא יהרהר נוסח קריאת שמע או הברכה רק (ב) יחשוב בלבו שמחויב ואינו יכול לקיים ואינטער על זה וד' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה כיון שהוא אנוס. ונראה פשוט דהשותין בבית המרחץ שלא כדין עושין דהרי אם אסור אפילו בהרהור ואינו אנוס לשתייה זו ועיין לקמן בסימן פ"ד מה שאכתוב שם בשם הפרי מגדים בענין זה:

א (א) מהלך. עיין לקמן בס"ג: (ב) פרקדן. ואפילו (א) מוטה מעט על לידו ג"כ אסור מפני שנראה כמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה[1]וגאוה: (ג) שכבר שוכב. ר"ל ופשוט (ב) כל מה שעליו ואינא טורח לעמוד ולחזור ולהכפש אבל אם שוכב בחלוקו צריך לעמוד ועיין בגה"ל: (ד) ואינו יכול וכו'. אבל אם יכול אם יכול על לידו אפילו (ג) רק בפסוק ראשון לבד מחויב לעשות כן וכ"ש אם יכול לקרותה בישיבה: **ב** (ה) מי שרוצה וכו'. דהלכה כב"ה דס"ל דהא דכתיב ונקומך אין הכונה בעמידה כדעת ב"ש אלא בזמן שדרך בני אדם לקום ממטתם ואסור לו להחמיר לעשות כב"ש (ד) ואפילו אם אין הכוונה בעמידתו לעשות כב"ש אלא לעורר הכוונה וכדומה אפ"ה אסור ובין (ה) ביום ובין בלילה ואעפ"כ א"צ בזה לחזור ולקרות בדיעבד [פמ"ג עי"ש ועי' בספר מטה יהודא]: (ו) להחמיר. כתב בש"ס פ"ז דב"ק סימן מ"א מי שמחמיר בפני רבים בדבר שמותר ואינא למיחש ליוהרא מנדין אותו. והיינו אם אותו הדבר פשוט היתרו בכל ישראל [פמ"ג] ואם יודע שעושה לש"ש אין מנדין אותו ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפילו עביד לש"ש ואפילו אם אינו פשוט כ"כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו אם לא שיש לו ראיה לאתור דבריו עכ"ל: (ז) לעמוד. דוקא בזה הוא דאסור משום שנראה לכל דמשום חומרא קעביד אבל (ו) אם עומד יכול ליסב דאז אינו נראה דמשום חומרא קעביד רק משום דצריך ליסב ודוקא בשחרית אבל (ז) בערבית אין לו להעות וליסב כשעומד דנראה דעושה לש"ש: (ח) נקרא עבריין. כדאמרינן בפרק כירה דאמאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא.[2]כתב א"ר בשם מהרש"ל דביום"כ כו"ע מודים דשרי לעמוד דאינו עושה משום יוהרא אלא מצותו נכך ר"ל להדמות אז למלאכים שנקראים עומדים והפמ"ג אותר גם בזה: **ג** (ט) היה מהלך. אע"ג דלעיל ס"א משמע דמן הדין מותר לקרות כשהוא מהלך מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד בשעת פסוק ראשון דהוא עיקר ק"ש לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כאשר היה יושב ובדיעבד אם קרא כשהוא מהלך אינו צריך לחזור ולקרות [פמ"ג]: (י) צריך לעמוד. ר"ל להתעכב במקום אחד ומותר לקרותה בין בעמידה ובין בישיבה ואפילו (מ) לק"ש של ערבית דדוקא אם משנה מעמידה לישיבה אסור לק"ש של ערבית משום דנראה שעושה כב"ש משא"כ מהליכה לישיבה. ויושב בקרון או בספינה (ט) אינו צריך לעמוד דיוכל לכוין היטב עיין בש"ת ובפמ"ג. וברוכב על הבהמה יש דיעות (י) בין האחרונים (יא) ובכן להחמיר: **ד** (יא) בפסוק ראשון. וברוך שם כמל"ו[1](יב) בכלל

שער הציון

פסוק

(ב) של"ה ופרישה: (א) נרכות י"ג ע"ב: (ב) מ"א: (ג) פשוט: (ד) פמ"ג: (ה) ב"י וכ"כ בהדיא בסי' ר"ע ע"ש: (ו) עט"ז וא"ר ומג"א בלא בפמ"ג שמפקפק בזה: (ז) פמ"ג ומג"א הסכימו להב"ח ובלא בא"ר: (ח) פמ"ג: (ט) ב"ח וט"ז וש"ל: (י) עיין ב"ח וט"ז וח"ל: (יא) פמ"ג וש"ת: (יב) לטש ומ"א:

הגהות ותיקונים: א) סי' פ"ה: ב) כאן מקום ציון ס"ק (יא): ג) ציון הס"ק (יא) שייך לעיל כמצוין: ד) ל"ה: ה) דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה:

הערות והארות: 1) עיין סי' קפ"ג ס"ט לענין ברהמ"ז דלא יהא מיסב שהוא דרך גאוה:

לקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף א' השיטות אם מותר לקרוא ק"ש לכתחילה כששוכב על צידו והוא בבגדיו, ופסק דהעיקר דמותר לקרוא ק"ש כששוכב על צידו אפילו היכא דליכא טירחה. ב) בשו"ע הרב בסעיף ג' פסק כדעת המהרש"ל דמותר לו לעמוד כשמגיע לק"ש כיון שאינו עושה משום חובת ק"ש אלא משום חובת היום. ג) ובשו"ע הרב בסעיף ה': הכוונה הוא רק בפסוק הראשון שהוא קבלת עומ"ש, וה"ה בשכמל"ו שהוא ג"כ קבלת עול מלכות שמים אבל מואהבת ואילך הוא לשון צוואה.

אם קרא ולא כוון לבו (יב) בפסוק ראשון (יג) לא יצא י"ח (יד) * וחוזר (ה) וקורא [ה]ואפי' למ"ד מצות אינן צריכות כוונה (טו) מודה הכא: ה [ו]אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא [ז]ער ממש מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש * שאף על פי שהוא קורא (ו) (טז) מתנמנם יצא: הגה ודין שמוי ושכור עיין לקמן סי' ל"ט סעיף ו': ו [ח]הקורא קריאת שמע (יז) * לא (ז) ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו (יח) בפרשה (ח) ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים [ט]מפני שנראה כקורא עראי וכתיב ודברת בם ודרשינן עשה אותם קבע: ז [י]היה עוסק במלאכה ורצה לקרות ק"ש יתבטל ממלאכתו (יט) עד שיקרא פרשה ראשונה כדי שלא יהא כקורא עראי: ח [יא]האומנין וכן בעל הבית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין קורין קריאת שמע במקומם ואינם צריכים לירד: ט [יב]הכתף אע"פ שמשאו (כ) על כתיפו קורא קריאת שמע אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב:

ח הרשב"ם שם מ שם י כן סה"ב הרמ"ם ור' יונה ושכ"כ רב המי' ב יומא י"ט ל' הרי"ף בפ"ב דברכות מ שם בגמרא ט"ז נ שם מ ירושלמי ה' ע"ש

סד דין הטועה בק"ש . ובו ד' סעיפים:

א [א]כלות מז ב ר"מ פ"ב מהלכות ק"ש

א [א]קראה למפרע (א) לא יצא * [ב]בד"א בסדר (ב) הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לחברתה * אע"פ

באר היטב

פסוק ראשון בלחוד לא אמרינן רוכב כמהלך דמי ע"ש. עוד למד הב"ח מדסיים הרמב"ם והשאר קורא כשהוא מהלך דקמ"ל דאסור לעמוד כל הפרשה דנראה כעושה כב"ש. וט"ז חולק עליו וכתב דליכא קפידא אלא ביושב ועומד משא"כ במהלך ועומד בזה ב"ה נמי מודה דשפיר עביד. וכ"כ המ"א דאין איסור במי שעומד כל הפרשה. ופשוט דבשכמל"ו בכלל פסוק ראשון הוא. לנוש. והב"ח כתב דצריך לעמוד עד על לבבך ועיין לעיל סי' נ"ה סעיף ג': (ה) וקורא ר"ל בלחש כמש"ל סי' ס"א ס"ק ט' או מתמין איזה זמן ואח"כ חוזר וקורא דלא משתקין אותו אא"כ קורא ב"פ לרופיס עיין ט"ז. ואם מזכר אלא קרא פסוק ראשון בכוונה

ביאור הלכה

ולשכב מעט על צדו ונקרוא אם איכם יכולים על צדו ממש: *וחוזר וקורא[א] עיין בפמ"ג דמסתפק אם הוא מדאורייתא או מדרבנן: * שאע"פ שהוא קורא וכו'. עיין במ"ב ואם נגער משינה ואינו יודע באיזה מקום הוא עומד עיין לקמן בסי' ס"ד ס"ב ומ"ב שם: * לא ירמוז. עיין במ"ב דיש מחמירין גם בפרשה שנייה ומ"מ נ"ל דיש להקל בפרשה שנייה למי שרגיל הרבה בשאיפת עצבון וא"א לו לכוון מחמת זה עיין לקמן בסימן ק"ד בשע"ת סק"א:

* בד"א בסדר הפסוקים. אם קרא פסוק והיו הדברים וגו' קודם ואהבת יחזור ויקרא רק פסוק והיו הדברים ולא ואהבת אף בדעת הקריאה קראה אחר והיו הדברים מ"מ עכשיו הוא כסדרן ורמיה מיומא דף ס"ב[א] במשנה הקדים דש השעיר לדש הפר וכו' עי"ש ולפ"ז אם נאמר דפסוק ג' בלבד הוא מדאורייתא לא יצייר המיעוט דוהיו רק אם שינה המיצות של שמע למפרע דאם יקרא הפסוק שמע בסוף בודאי יצא ואין לדחוק דהכא גרע כיון דבעת הקריאה היתה נקראת בהיפוך הפרשה ועתה אינו מתקנה דז"א דאדרבה מסתברא דהכא עדיף דלא גרע מאם לא קרא שאר הפסוקים כלל: * אע"פ שאינו רשאי יצא וכו' עיין בביאור הגר"א בפ"ב שכתב דלכאורה מוכח מהתוספתא דלא כהרמב"ם ור"ל דמדרבנן לא יצא בכל גווני וכן בהפמ"ג במ"ז מפקפק בזה דאימא דמדרבנן לא יצא. ודע דהפמ"ג[ב] הניח בצ"ע בעיקר הדין למה בכתיבת הפרשיות פסק השו"ע כו"ד בסימן רס"ח וגם הרמב"ם גופא דפסול אלא כסדרן אף דשם גם כן אין הפרשיות סמוכות זה אחר

ולאחר שסיים ק"ש צריך לחזור לראש. מ"א ועיין במ"א סי' ס"ד ס"ק א': פסוק ראשון הוא (יג) ויש מחמירין עד על לבבך. ומשם והלאה (יד) מותר לקרותה בהליכה או בעמידה: (יב) בפסוק ראשון. עיין סקי"א דה"ה בשכמל"ו (טו) ואם לא כיון בו ג"כ צריך לחזור ולקרות בכוונה: (יג) לא יצא. אפילו (טז) אם קודם שהתחיל לקרות נתכוין לקיים בהקריאה המ"ע דק"ש מ"מ[ו] כל שבאמצע פיה לבו לדברים אחרים הרי לא קבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב: (יד) וחוזר וקורא. (יז) בלחש אלא יהיה נראה כמקבל שמי רשויות מ"ו ועיין לעיל בסימן ס"א במ"ב סקכ"ב. ואפילו (יח) אם כבר קרא כל פרשת שמע והיה אם שמוע ואח"כ נזכר שלא קרא פסוק ראשון בכוונה צריך לחזור ולקרות כל הפרשה שמע דאם לא יקרא רק הפסוק ראשון הוי כקורא למפרע דאינו יוצא כדלקמן בסי' ס"ד. ואם נזכר באמצע פרשת והיה אם שמוע (יט) יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא שמע עד והיה אם שמוע ויחזור לפרשת ויאמר: (טו) מודה הכא. דאע"פ שאין מתכוין לצאת בזה ידי המצוה עכ"פ צריך כוונת הלב בכל פסוק ראשון כדי שיקבל עליו ע"מ שמים: ה (טז) מתנמנם. וה"ה (כ) חוטם אחר המבטל כונתו יצא דהרי עכ"פ קרא כולה אבל אם נשתקע בשינה ולא קרא לא יצא דהרי עכ"פ צריך לקרותה כולה. ודע (כא) דיש ג' דיעות בין הפוסקים י"א דרק פסוק ראשון בלבד הוא מן התורה וי"א דכל הפרשה ראשונה הוא מן התורה ופרשה ליתא לכו"ע הוא מן התורה כדי להזכיר יציאת מצרים ותקנו להזכיר בזמן ק"ש ועיין לקמן בסימן ס"ז במ"ב ובשערי תשובה שם: ו (יז) לא ירמוז. ואפילו לדבר (כב) מצוה אסור לרמוז וכ"ש שאסור לשחוק (כג) טאנאלק בק"ש: (יח) בפרשה ראשונה. ויש מחמירין (כד) גם בפרשה שנייה אך לדבר מצוה לכו"ע מותר לרמוז בפרשה שנייה אבל (כה) להפסיק להדיא לא ועיין לקמן בסימן ס"ו: ז (יט) עד שיקרא כו'. משמע דמכאן והלאה מותר אפילו בברכות ק"ש וכן מבואר בהדיא בסי' ס"ו בב"י בד"ה ומ"ש רק אם אראנו וכו' עי"ש ועיין לקמן בסימן קל"א בט"ז בסק"א ובע"ג: ט (כ) על כתיפו. ואפילו (כו) אם המשא הוא של ד' קבין דלגבי תפלה אסור לקמן בסימן ס"ז ס"ה לגבי ק"ש מותר:

א (א) לא יצא. שנאמר והיו הדברים האלה וגו' בהוויתן יהו ואף פרשת ויאמר כשתקנו רבנן לאומרה משום זכירת יציאת מצרים ג"כ כעין זה תקנוה: (ב) הפסוקים. וכ"ש אם סידר את המצות [פמ"ג]:

שער הציון

שאינה

(יג) כ"מ: (יד) ט"ז ומ"א דלא כב"מ: (טו) פמ"ג: (טז) מוכח מב"י בשם הרשב"א: (יז) אחרונים: (יח) מ"א: (יט) דה"מ: (כ) מ"א: (כא) ופמ"ג עי"ש: (כב) מ"א: (כג) מ"א: (כד) מ"א בשם הכ"מ: (כה) כן מוכח מיומא י"ט ע"ב: (כו) הגר"א:

הגהות ותיריינים: א) ס': ב) בפתיחה: ג) פסק:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' ק"א ס"א ד"ה המתפלל וכו' לענין אם בעת שאמר אח"כ התיבות חזר וכיון:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב לא יצא י"ח מן התורה. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק כהמחבר דיצא וכהרמב"ם. ג) בשו"ע הרב בסעיף ז' כתב אפילו לצורך מצוה קצת.

הלכות קריאת שמע סימן סד

שאינו[ג] רשאי יצא לפי (ג) שאינה סמוכה לה בתורה: **ב** [ב]קרא פרשה (ד) וטעה (ה) בה [ד]אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג (ה) (ב) פסוק אחד באמצע חוזר לראש אותו הפסוק (ו) וגומר הפרשה [ה]ואם אינו יודע היכן טעה חוזר (ז) לראש (ג) הפרשה: **ג** [ו]טעה בין פרשה לפרשה שהוא יודע ששיים פרשה (ח) ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה חוזר לפרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע: **ד** [ז]היה (ט) עומד (ד) [ח] בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה חוזר לוכתבתם שבראשונה וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם אבל (י) אם התחיל למען ירבו (ה) ימיכם (יא) אין צריך לחזור דסירכיה נקט ואתא:

ג שם בגמ' ד' הרא"ש כשם המוס' ור' יונה ומוס' ה שם בגמרא ע"ז ו שם ז שם

באר היטב

כדמסקינן בגמרא דף י"ט מאחר דאיכא עכ"פ אסורא אלא ודאי דלדבר מצוה שרי וק"ל. ועפ"ז לא מקשה מידי המחבר יד אהרן על הרמב"ם ודו"ק:

(ה) בה. דוקא טעה אבל במזיד או במתכוין חוזר לראש פר"ח:

(ב) פסוק א'. לאו דוקא פסוק א' אלא אפי' תיבה א' נמי חוזר לשם כ"כ הרא"ש: (ג) הפרשה. פי' אם יודע אם אמר שמע בכוונה חוזר לוהבתם ואם אינו יודע אם אמר שמע בכוונה פשיטא דחוזר לראש ב"מ מ"ל. וט"ז כתב נראה פשוט דאם אירע לו כן בפרשה ראשונה דאינו חוזר ומתחיל שמע ישראל דהא לאחר פירוש הוי איסור באומר הפרשה וכפלה אלא מתחיל ואהבת עכ"ל נראה לי דאיירי ג"כ ביודע שקרא פסוק ראשון דאם אינו יודע[ה] אפי' פסוק ראשון א"כ אפי' אם תמני לומר דקרא פסוק ראשון בודאי שלא בכוונה קרא אותו ולריך לחזור מפסוק ראשון ואילך דאם לא כן הוי ליה קורלה למפרע ומאי איריא דאינו יודע היכן טעה אפי' יודע מכל מקום כיון שלא קרא פסוק ראשון בכוונה צריך הוא לחזור מתחלת שמע ואילך אלא על כרחך מיירי דבפסוק ראשון היה מכוין ואח"כ קרא שלא בכוונה וטעה ואינו יודע היכן טעה חוזר לוהבתם זהו כוונת ט"ז וכמ"ש הב"ח ומ"ל. והמחבר יד אהרן הבין דהט"ז הוא מתנגד עם הב"ח תמיו בזה ע"ש ולא דק: (ד) בוכתבתם. והא דלא קאמר בוקשרתם משום דיש הפרש בוקשרתם הראשון הוא בקמ"ץ שהוא לי' יחיד והשני הוא בסגו"ל שהוא לשון רבים עי' תוס' י"ט. וט"ז כ' הטעם דוכתבתם הוא סוף הפרשה יוכל לטעות עיין שם: (ה) ימיכם. וכ"ש באמצע הפרשה חזקה

שערי תשובה

[ח] בוכתבתם. עבה"ט ועיין בש"ל בשם מאמר מרדכי דבקורא והצבור עומד בוכתבתם השניה מלפניו או מאחריו יאמר וכתבתם שבשניה וכן לאחיך גיסא אם התחיל למען ירבו והצבור עומד בוכתבתם הראשונה דמוכחא מלתא שטעה ולא קריה נקיט ואזל ע"ש:

משנה ברורה

(ג) שאינה סמוכה וכו'. ר"ל שאינו (א) אלא תקנת חכמים שהם קדרוש כך כמו שאמרו למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות וכו': **ב** (ד) וטעה בה. כתב הפר"ח דוקא טעה אבל בהזיד ובמתכוין חוזר לראש כמו לענין תפלה לקמן בסימן קי"ד ס"ז והמ"א לקמן בסימן ק"ד סק"ו מסתפק בזה עי"ש ובסימן ס"ה יתבאר דבר זה במ"ב בעזה"י עי"ש בס"ק א' ובבה"ל: (ה) פסוק אחד[א] ואם דילג תיבה אחת (ב) י"א שבזה די שיחזור לאותו התיבה ויגמור אם הוא במקום שמתחיל ענין בפני עצמו כגון שדילג מפסוק ושנתם תיבת והברת אבל בספר אליהו רבא הכריע מבמה ראשונים דצריך לחזור לעולם לראש אותו הפסוק: (ו) וגומר הפרשה. דאם יאמר רק אותו הפסוק הו"ל קריאה למפרע. ואפילו אם לא זכר שדילג הפסוק מפרשה ראשונה רק עד אחר שאמר גם פרשה שאחריה אפ"ה (ג) די במה שיאמר מן הדילוג עד סוף הפרשה ראשונה דסדר הפרשיות אין מעכב: (ז) לראש הפרשה. מחמת ספק אפילו היה זה בפרשה שניה ואפילו למ"ד פרשה שניה דרבנן (ד) דכיון דעסוק בק"ש צריך לתקן הכל ואם היה זה בפרשה ראשונה אלו זה אם זוכר שאמר שמע בכונה וגם (ה) בשכמל"ו חוזר לוהבתם ואם אינו זוכר שאמר שמע בכוונה בלא"ה (ו) חוזר לראש כי כיון שלא קראה בכונה הוי כלא קרא כלל את הפסוק שמע וממילא צריך לקרות כל זו הפרשה שלא יהיה הקריאה הקריאה למפרע (ז) ויקראנה בלחש או יתתין מעט שלא יראה בקורא שמע שמע: **ג** (ח) ואינו יודע. ומיירי (מ) שאינו זוכר כלל שום תיבה שאמר מפרשה שנייה וגם מיירי שעדיין לא התחיל תיבת ויאמר דאם אחר שהתחיל ויאמר עלה לו הספק על נדו (ט) תלינן דמסתמא אמר גם פרשה שניה כפי הרגלו: **ד** (ט) עומד בוכתבתם. והא דלא קאמר בוקשרתם משום דיש הפרש בוקשרתם הראשון הוא בקמ"ץ שהוא לשון יחיד והשני הוא בסגול שהוא לשון רבים. וט"ז כתב עוד טעם שאין דרך לטעות באמצעה דיוכל להרגיש לפי הזמן שהתחיל לקרות אבל כשהוא עומד בסוף שיש כאן קצת זמן אחרון שפיר יוכל לפעמים לטעות דשמא סיים הפרשה שניה: (י) אם התחיל. ר"ל ונסתפק לו אח"כ פן אמר הלמען ירבו אחר וכתבתם שבפרשה ראשונה אפ"ה אין צריך לחזור דמסתמא אמר כפי ההרגל לומר למען ירבו אחר וכתבתם שבשניה ומכ"ש אם מצא בתיבה אחרת באמצע הפרשה חזקה שאמר כל מה שלמעלה מזה ולא דילג פסוק או תיבה [אחרונים]: (יא) אין צריך לחזור. כ"ז בשקורא בתיבת אבל (י) אם הוא קורא עם הצבור ורואה שהש"ץ עומד בוכתבתם שבפרשה ראשונה או סמוך לו יחזור לוכתבתם שבראשונה דמוכחא מלתא שטעה ולא נקט סירכיה ואזל וכן לאחיך גיסא אם עומד בוכתבתם דפסק בשו"ע דחוזר לוכתבתם הראשון אם רואה שהש"ץ והצבור עומדים בוכתבתם שבשניה או סמוך לו מלפניו או מלאחריו יאמר ג"כ אח"כ הפסוק למען

ביאור הלכה

זה והבא יבא ובעין זה הקשה ג"כ הט"ז סי"ד בסימן רפ"ח וי"ל בפשיטות לישב דזהו כונת הגר"א שכתב על מה שכתב הרמב"ם שאינו סמוכות בתורה ר"ל שאינו אלא תקנת חכמים והכונה הוא דבודאי כיון דבתורה נכתב והיה אם שמוע בפ' עקב אחר שמע שבפ' ואתחנן אם יכתוב והיה א"ש קודם מקרי שלא כהויתן ולכן שם פסול משא"כ בענייננו הוא רק תקנת חז"ל. והטעם נ"ל פשוט דשם כיון דאדבע פרשיות שבתפילין וב' פרשיות שבמזוזה מעכבות זו אח זו כדאיתא במנחות כ"ז[ב] במשנה אם כן אם חיסר פסוק אחד או פרשה אחת הרי הוא כאלו לא כתב כלל ולכן אמרינן דמה שגילתה לנו התורה דבענין כפרכן כדאיתא במכילתא ומסתמא הטעם ג"כ משום והיו לטוטפות בין עיניך הכונה הוא על כל הד' פרשיות ביחד שכולה נחשבת רק כפרשה אחת ומתולקת רק בפסוקים משא"כ בענייננו אם לא קרא רק פרשה ראשונה בודאי יש לו עכ"פ מצוה דקבלת עול מ"ש אף אם לא קרא השניה של קבלת עול המצות אף אם נאמר דשתיהן דאורייתא אין מעכבין זו את זו שהרי בכל אחת כתוב לוי בפני עצמה וכל פרשה ופרשה מורה על ענין מיוחד בפני עצמו לכן אמרינן דכונת הכתוב והיו הוא רק על הפסוקים שבכל פרשה וכ"ז אפילו אם שתיהן דאורייתא וכ"ש אם נאמר דפרשה אחת מן התורה בודאי לא קאי והיו רק על הפסוקים שבפרשה זו. ומ"מ מדרבנן בודאי לא יבא אפילו אם שניה הפסוקים בפרשה ב' וג':

שער הציון

(א) הגר"א ועיין בבה"ל: (ב) לבוש וכ"מ ומש"כ אם הוא וכו' כן משמע בכ"מ מובא לקמן בסי' ס"ו מ"א סק"ג: (ג) כן משמע מהגר"א בסי' זה וכן מדה"ח והוא פשוט דלא כפמ"ג שמסתפק בזה: (ד) פר"ח ופמ"ג: (ה) מוכח מפמ"ג: (ו) ב"י ולא"מ ומ"א ולא"ר והה"ח דלא כלבוש וט"ז: (ז) פמ"ג: (מ) מב"ח: (ט) מפרישה ולא"ר והה"ח: (י) מאמר מרדכי הובא בש"ח:

הגהות ותיקונים: א) שקרא: **ב)** כ"ח:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' ס"ג ס"ק י"ד לענין אם רק התחיל פרשת והיה אם שמוע קודם פרשה ראשונה:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב בסעיף ב' הביא דאפילו דילג תיבה אחת ואפילו אות אחת וכו' צריך לחזור לראש הפסוק שטעה בו. וכתב זאת בסוגריים.

סה הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור קוראין ק"ש או שהפסיק בשעת הקריאה. ובו ג' סעיפים:

א נרכות כ"ד לדעת הרי"ף והרמב"ם

א * *קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה (א) * בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו (ב) שהה כדי לגמור את כולה יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס: הגה (ב) וש"מ אומרים דאם היה (ג) אנוס והפסיק (ג) כדי לגמור את כולה (ד) * חוזר

באר היטב

שאמר כל מה שלמעלה ממנו ב"י רשב"ם. כ' הרמב"ם ספ"ח מק"ש כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ה"ז טועה וחוזר ומברך במטבע. וכ' הכ"מ פ"ח מברכות דוקא אם פתח בברכה במקום שלא תקנו לפתוח. או חתם במקום שאמרו שלא לחתום. אבל אם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו ג' ממש אלא שאמר נוסח אחר בענין הברכה יצא ע"ש ועי' סי' נ"ט:

ביאור הלכה

* קראה סירוגין וכו'. דע דדעת המחבר [דהוא דעת הרי"ף והרמב"ם] דה"ה בתקיעות בסימן תקפ"ח ס"ב ובהמ"ז בסי' קפ"ג סעיף ו'. וכן בהלל בסימן תכ"ב ס"ה וכן במגילה בסימן תר"ן ס"ה וה"ה כל שאר הברכות לכד מתפלה אם שהה באמצע כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש אפילו היה ההפסק מחמת אונס ובתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה אפילו היה ההפסק שלא מחמת אונס חוזר לראש ודעת הי"א דהוא דעת התוספות והרא"ש דאין לחלק בין תפלה לשאר ענינים אלא בכל דבר אם שהה מחמת אונס חוזר לראש [לבד בהמ"ז דלא בא בדברהם בפירוש] והכרעת הד"מ בסימן תכ"ב דלדבר שהוא מדרבנן לכד מתפלה יש להקל ולפסוק כהרי"ף שלא לחזור לראש אפילו בשהה מחמת אונס אך הלבוש והב"ח והט"ר פליגי עליו שם ע"ש ועיין במ"א בסימן תכ"ב[א] דמצריך לחזור ולקרות הלל בלי ברכה מחמת חששת הד"מ וא"כ ה"ה במגילה יחזור לקרותה בלי ברכה ובפמ"ג בסימן תר"ן אות ז' מסתפק שם לענין הברכה משמע דלא פשיטא ליה למעשה בהמ"א וא"כ לפ"ז בכל דבר שהוא מילתא דרבנן אי נוגע לחש ברכה לבטלה יש לעיין אם שהה בה כדי לגמור כולה אפילו באונס גמור אם יחזור לראש. וכן יש לעיין לענין ברכת ק"ש שלפניה או שלאחריה שהיא ג"כ מדרבנן כיון שכבר הזכיר יציאת מצרים בפ' ליצית ואח"כ מצאתי בא"א בכלל ה' שמתפקק לענין כל הברכות וא"כ לפ"ז ה"ה בברכת ק"ש אך מדברי הדה"ח במש"כ לענין ק"ש דין ח' משמע דבברכת ק"ש ג"כ הדין כמו בק"ש אע"ג דהוא בעצמו פסק בהלכות הלל בהמגן אברהם דיחזור לקרותה בלי ברכה ואולי ס"ל דברכת ק"ש הווי רבנן לקריאת שמע. ועיין במ"א בסימן קפ"ג אות י"א שמתפקק לענין בהמ"ז אם שהה בה כדי לגמור כולה מחמת אונס חוזר לראש אם מחמת הא דהקילו בו ג"כ לענין מה דמבואר בסימן קפ"ה סעיף ה'. אולם לפי דברי הדה"ח הנ"ל דאפילו בברכת ק"ש שהיא דרבנן וגם בה כדיעבד אם מצא טותה כנגדו אינו צריך לחזור ולברך כמבואר בא"א בכלל ג' דין ל"ג ע"ש ואעפ"כ חוזר לראש א"כ כ"ש בבהמ"ז שהיא דאורייתא וכן פסק בשמת אדם כלל ה' דין י"ג דכשהאדם או המקום אינו ראוי יחזור לראש ע"ש. [הג"ה. ובאמת דברי הא"א אינם מובנים כלל שהרי מה דנתפקקו התוספות והרא"ש לענין הפלגו ומצא טותה כנגדו הוא לא דוקא לענין בהמ"ז דה"ה לכל הענינים לכד מק"ש ותפלה כמבואר בדברי הפוסקים ואעפ"כ ידוע שיטת התוספות והרא"ש לענין שהה כדי לגמור כולה דאינם סוברים כהרי"ף דדין זה רק בתפלה לכד אלא דה"ה הלל ומגילה ותקיעות אם שהה כדי לגמור כולה מחמת אונס חוזר א"כ ממילא ה"ה בשאר ענינים. ואל יקשה לעיני המעיין איך יצויר אונס שהמקום אינו ראוי בכל דבר לכד מתפלה לפי מה דמסתפק הטו"ע בשמרך והיתה טותה כנגדו ובברתם דלא אמרו זה רק בתפלה אבל זה ברכה דשם הכונה לאחר שברך מצא אח"כ טותה במקומו ע"ז הם מסתפקים דאולי לא נאמר זה הדין רק לענין תפלה דגזרו ואמרו דתפילתו מועבה וכן משמע בלבוש וש"א אבל לבו"ע כל דבר קדושה אסור לומר במקום שאינו נקי אפילו רק ממי רגלים וכ"ש מלוחה. ע"כ הג"ה] ודע עוד דבבהמ"ז דמתמירין לחזור לראש הוא אפילו בשהה בין ברכה לברכה שכן באופן זה מיירי המ"א שם ואף לענין ברכת ק"ש מקילין בזה במ"ב שם שאני דהברכות אין מעכבות זו את זו משא"כ בבהמ"ז כל השלשה ברכות הם משונות כאחת כמבואר בטור סימן קפ"ח ובשו"ע סוף ס"ו ע"ש במ"א וא"ל פשוט דה"ה בשאלת כפים שייך בו כל זה הדין דשהה כדי לגמור כולה ואם היה השהיה מחמת אונס חוזר לראש הברכת הכפים ושיעור דלגמור כולה היינו עכם הברכות השלשה מראש לסוף בלי אמירת הרבש"ע ויה"כ שאומרים הקהל ואפשר דבמקומות שמנגנין הכהנים בעת האמירת הקהל גם זה יש לחשוב בחוב השיעור וצ"ע: * בין בדיבור. עיין במ"ב במה שכתב אפילו שם בחזיר עיין במ"א בסימן ק"ד סק"ו דמתפלה מסתפק מה לענין ק"ש או ברכותיה דאפשר דחוזר לראש ואפילו לא שהה כדי לגמור כולה אמנם בחסקנתו מגדל שם דבדיעבד לא יחזור לראש דדיינינן להו כשוגגין מכיון שרוב העולם אין זוכרין משמע דבמקומות שזוכרין העולם או אמר בעצמו שידע את הדין דשוב הו"ל מזיד גמור חוזר לראש כמו בתפלה לדעתו וכן פסק בחמת בסימן קפ"ג בסקי"א לענין בהמ"ז ומדברי הגר"א בשם הרשב"א בסימן ק"ד הנ"ל בס"ה ובס"ו משמע דחוזר לחקום שפסק ואפילו כשפסק בחמצע ברכה וממילא ה"ה לענין בהמ"ז אלא דאורייתא מה אמרנא אם בס"ר וכן בא"ר בסימן קפ"ג לענין בהמ"ז כתב דדין זה דהמ"א שהחמיר בשם בחזיר לחזור לראש ל"ע ע"כ לענ"ד קשה מאוד לעשות מעשה בזה כדברי המ"א ועוד דבתפלה גופא יש הרבה דעות בין הראשונים והאחרונים לענין שם בחזיר ומן התורה יוצא בזה בבהמ"ז וק"ש כמבואר בסמ"ג ע"כ סתמתי דבדיעבד אין לו לחזור ומ"מ מהנכון לענין פרשיות ק"ש יחזור עוד הפעם אבל בבהמ"ז וק"ש בשאר ברכות לא יחזור בדיעבד: * חוזר לראש. עיין במ"ב סק"ה. ועתה כל הדברים כי לכאורה יש להסתפק בג' פרטים. א' אם הדין דשהה לגמור כולה חוזר לראש הוא דוקא בשהה בחמצע הפרשה או אפילו בין פרשה לפרשה ב' אם הדין דשהה לגמור כולה הוא דוקא בק"ש או אפילו אם שהה בברכת ק"ש. ג' הדין דחוזר לראש אם חוזר ג"כ לברכות או דילמא כיון דקי"ל ברכות אין מעכבין לק"ש והם

מצוה

שער הציון

(א) עיין בבה"ל: (ב) בסימן קפ"ג ובסימן תכ"ב ובסימן תר"ן במ"ב: (ג) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) סק"ט:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סימן ס"ו ס"ג ד"ה לקדיש ולקדושה וכו' לענין סח בברכה קצרה: 2) עיין בה"ל סימן קפ"ג ד"ה אפי' אם סח וכו' בענין זה למסקנא דדינא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב כהמ"א. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב דשוה ברכת ק"ש לק"ש, ושיעור השהיה הוא כל ברכה בפני עצמו.

הלכות קריאת שמע סימן סה

(ה) לרא"ש (ו) והכי נהוג ומשערין ענין השהייה (ז) לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (רשב"א פ"פ היה קורא) וכן הוא נקמן סי' ק"ד: **ב** (ח) [ב]קרא קריאת שמע ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור (ט) שקורין (ג) ק"ש צריך לקרות עמהם (י) פסוק ראשון שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חביריו [ג]וה"ה אם הוא בבהכ"נ ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך (ד) (יא) לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון בניגון הצבור שיהיה נראה כאלו קורא עמהם: **ג** [ד]קרא ק"ש ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקורין ק"ש טוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר כקורא בתורה: הגה אבל אינו מייב רק בפסוק ראשון כמו שנתבאר (ב"י):

באר היטב

כולה אפילו באופן אחר מחר לרא"ש דהלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אבל בק"ש לא יחזור אא"כ האיש או המקום אינו ראוי ע"ש: (ג) ק"ש. וה"ה שאר דבר שהצבור אומרים כגון תהלה לדוד קורא עמהם שכן דרך ארץ. מגיה ושל"ה: (ד) לא יפסיק. וב"ח פסק דמפסיק אפילו באמצע

משנה ברורה

אבל לכתחילה (ד) לא יפסיק לשהות כדי לגמור כולה אפילו שלא מתמת אונס ואפילו בשמיקה בעלמא ואפילו בדבר שהוא מדרבנן כגון ברכת ק"ש והלל ומגילה וכה"ג וכ"ש דבתפלה יש ליזהר מאד בזה כי יש שמתמירין בתפלה אפילו דיעבד ומשמע מדברי המ"א דלכתחילה נכון ליזהר שלא יגמן הש"ץ הרבה בברכת ק"ש שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה שאז יצטרכו הקהל להפסיק הרבה בשמיקה על ידו [וע"ל דכ"ש דיש ליזהר בברכת כהנים שהוא מדאורייתא שלא יאריכו אז הקהל באמירת התחנונים בעת הברכת כהנים שעי"ז שותקין הכהנים זמן הרבה באמצע הברכה ומתמת זה טוב לעשות כמו שראיתי כתוב בשם הגר"א [וכן משמע בסימן קכ"ח סעיף מ"ה בהג"ה] שיאמרו גם בפעם שלישית הרבש"ע ולא יה"ר האחרון כי בהרבה פעמים מצוי שאין הכהנים מנגנין כלל ורק עומדין וממתינין עד שיסיימו הקהל אמירתם ועי"ז יש לפעמים זמן כדי לגמור כולה] ולענות קדיש או קדושה מותר לשהות אפילו כדי לגמור את כולה ומשמע בספר שולחן שלמה דדוקא אם הוא עומד בסוף ברכת אמת וציב דהיינו אבל שיהה תדשה וכדלקמן בסוף סימן ס"ו אבל אם עדיין לא הגיע לש"ח טוב יותר שישהה בסירוגין באמצע ברכה כמה פעמים פחות מכדי לגמור כולה: (ה) לראש. היינו אם הפסיק (ה) בק"ש אפי' אם ההפסק היה רק כדי לגמור הק"ש חוזר לרא"ש ק"ש ובברכת ק"ש לא יחזור לרא"ש הברכה שפסק בתוכה אא"כ שהה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל. ועיין בבה"ל דמיהרנו דאם הפסיק בברכת ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך דיעבד אבל בק"ש אם הפסיק בין פרשה לפרשה ממתמת אונס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לרא"ש: (ו) והכי נהוג. וכן פסקו האחרונים וה"ה (ו) בתפלה (ז) והלל (ח) ומגילה וברכת כהנים כמו שמיהרנו בבה"ל עי"ש: (ז) לפי הקורא. (ט) בין להקל בין להחמיר: **ב** (ח) קרא ק"ש. וכ"ש אם לא קרא עדיין דצריך לקרוא את הפסוק הראשון אבל לא יכוין לצאת בזה המ"ע דק"ש כיון שאין לו תפילין בראשו וגם יהיה בלא ברכות וכדלעיל בסוף סימן מ"ו במ"ב עי"ש. וע"ל דאפילו אם הוא אינו קודם בה"א (י) כיון שאינו אומר הפסוק לשם לימוד רק שבזה יוהר (יא) שלא יאמר יותר מפסוק ראשון: (ט) שקורין ק"ש. וה"ה (יב) שאר דבר שהצבור אומרים כגון תהלה לדוד או (יג) עליונו קורא עמהם שכן דרך ארץ: (י) פסוק ראשון. [ב]וגם (יד) בשכמל"ו ודעת הגר"א בביאורו שצריך לקרות אומרים כגון תהלה לדוד או (יג) עליונו קורא עמהם שכן דרך ארץ: (י) פסוק ראשון. [ב]וגם (יד) בשכמל"ו ודעת הגר"א בביאורו שצריך לקרות עמהם כל ק"ש. אמנם (טו) בפסוקי דזמרה נראה דאין להחמיר יותר מפסוק ראשון דבלא"ה דעת המחבר להחמיר בפסוקי דזמרה וכדלקמיה: (יא) לא יפסיק. והאחרונים כתבו (טז) דבברכת ב"ש ושתבח ובפסוקי דזמרה יש להפסיק כדי לקבל עול מ"ש עם הצבור אבל בברכות של ק"ש וכן (יז) בין הפרקים לא יפסיק כלל אלא יאמר אותן התיבות בניגון כמו שהצבור אומרים ק"ש:

שער הציון

(ד) מ"א: (ה) עיין בה"ל: (ו) ד"מ ולבוש וש"א: (ז) בסימן תכ"ב באחרונים: (ח) תרי"ד באחרונים: (ט) אחרונים: (י) עיין לעיל בסימן מ"ו במ"ב ס"ק כ"ח ובסימן מ"ז במ"ב סקי"ז: (יא) דמה לא הוי רק כקורא בתורה ואסור: (יב) אחרונים ואסור: (יג) מחה"ש: (יד) אחרונים: (טו) וכ"כ בהגהות הה"מ: (טז) הה"מ: (יז) הה"מ:

הגהות ותיקונים: א) ש"כ:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' ק"ד ס"ו ד"ה ודע עוד לענין תפילה בכל מקום שצריך לחזור לראש הברכה מחמת הפסק, אם לא חזר:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב: ואפילו בברכת ק"ש אם שהה באמצע הברכה כדי לגמור את כולה מראשה לסופה צריך לחזור לראש. ב) אבל הרב סתם בסעיף ב' כהמחבר דצריך לקרות פסוק הראשון (ואפשר דגם הרב מודה דצריך לומר אף בשכמל"ו והא דלא כתב כן מפורש משום דס"ל דזה בכלל פסוק הראשון, ועדיין צ"ע בזה).

ב הרא"ש שם בשם בה"ג ג מרומת הדשן סימן ג' ד רוקח סימן ג'א)

סו באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה לא יפסיק. ובו י׳ סעיפים:

א (א) * [א]בין הפרקים (ב) שואל (ג) בשלום (ג) אדם נכבד ומשיב שלום (ד) * לכל אדם ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו [ב]כגון (ה) אביו או רבו או מי שהוא (ו) גדול ממנו (ג) (ז) בחכמה (ח) וכ״ש (ג) מלך (ט) * או אנס * ומשיב שלום לאדם נכבד * [ג]ואפילו באמצע (ד) [ה] (י) הפסוק (יא) [ד]חוץ מפסוק שמע ישראל ובשכמל״ו * שלא יפסיק (יב) בהם כלל (יג) [ה]אם לא מפני מי שירא

א נרסות י״ג וכו״ ב לפירוש הגאונים והרא״ש ג ירושלמי ד ע״ב ד כן מלא הרא״ש כתוב ה כ״

שערי תשובה

[ה] הפסוק. עכה״ט אך דוקא כשעומד במקום שאינו רשאי להפסיק במיטול בעלמא לקרוא פסוק ראשון וכו״ש לדבר אחר. ומהר״ם טיקטין כתב בגליון הרי״ף בשם נמוקי מהרא״ם דוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובהכ״נ שאין אנו שואלין בשלום חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים ולא בפד״ז עכ״ל. ונספר החינוך פ׳ ואתחנן כתב ומי שלא ראינו שיקפיד על חברו כלל לא יפסיק אפי׳ בין הפרקים עמ״א [ובס׳ אליהו רבה פילפול עמוק בש״ס ופוסקים]: (ב) בחכמה. ומ״א כתב דמי שגדול ממנו בחכמה הוי מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק אפילו לת״ת. ומשמע בהרשב״א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיעכור להשיבו. ובת״ה סימן קל״ה איתא דת״ת מופלג בדורו הוי בכלל מורא עי׳ סי׳ תע״ב סעיף ה׳ מ״א: (ג) מלך. אפי׳ מלך ישראל הוא בכלל מי שירא ממנו דכתיב שום תשים עליך מלך שהרא אימתו עליך ע״ש: (ד) הפסוק. ודוקא היכא דסליק עניינא אבל באמצע עניין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא יפסיק ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק כ״מ ספ״ב מ״א. וכתב ר״י חסיד דוקא לאסור תוספות רפ״ב דברכות. ומהר״ם טיקטין כתב בגליון הרי״ף בשם נמוקי מהרא״ם דוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובהכ״נ שאין אנו שואלין בשלום חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים ולא בפד״ז עכ״ל. ונספר החינוך פ׳ ואתחנן כתב ומי שלא ראינו שיקפיד על חברו כלל לא יפסיק אפי׳ בין הפרקים עמ״א [ובס׳ אליהו רבה פילפול עמוק בש״ס ופוסקים]: (ב) בחכמה. ומ״א כתב דמי שגדול ממנו בחכמה הוי מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק אפילו לת״ת. ומשמע בהרשב״א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיעכור להשיבו. ובת״ה סימן קל״ה איתא דת״ת מופלג בדורו הוי בכלל מורא עי׳ סי׳ תע״ב סעיף ה׳ מ״א: (ג) מלך. אפי׳ מלך ישראל הוא בכלל מי שירא ממנו דכתיב שום תשים עליך מלך שהרא אימתו עליך ע״ש: (ד) הפסוק. ודוקא היכא דסליק עניינא אבל באמצע עניין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא יפסיק ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק כ״מ ספ״ב מ״א. וכתב ר״י חסיד דוקא

באר היטב

[א] בין הפרקים. עיין בס׳ אליהו דקדושה ובדרכו. ומהר״ם טיקטין כתב בגליון הרי״ף בשם נמוקי מהרא״ם דוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובהכ״נ שאין אנו שואלין בשלום חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים ולא בפד״ז עכ״ל. ונספר החינוך פ׳ ואתחנן כתב ומי שלא ראינו שיקפיד על חברו כלל לא יפסיק אפי׳ בין הפרקים עמ״א [ובס׳ אליהו רבה פילפול עמוק בש״ס ופוסקים]: (ב) בחכמה. ומ״א כתב דמי שגדול ממנו בחכמה הוי מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק אפילו לת״ת. ומשמע בהרשב״א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיעכור להשיבו. ובת״ה סימן קל״ה איתא דת״ת מופלג בדורו הוי בכלל מורא עי׳ סי׳ תע״ב סעיף ה׳ מ״א: (ג) מלך. אפי׳ מלך ישראל הוא בכלל מי שירא ממנו דכתיב שום תשים עליך מלך שהרא אימתו עליך ע״ש: (ד) הפסוק. ודוקא היכא דסליק עניינא אבל באמצע עניין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא יפסיק ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק כ״מ ספ״ב מ״א. וכתב ר״י חסיד דוקא

ביאור הלכה

* בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד. עיין במ״ב בסמ״ב שהוא זקן הוא מלשון עולת תמיד ושמעת מייה שם דאם אינו זקן רק שהוא גדול ממנו בשנים אינו בכלל אפי׳ הכבוד ועיין בד״ח ובפמ״ג: * לכל אדם. עיין בא״ר בסה שהביא בשם הרמב״ם מוכח דלעבו״ם בודאי מותר להשיב ואם הוא גברא אלמא הוא בכלל אפי׳ הירא. עיין במ״ב בסה שהעתקתי בשם חידושי הרשב״א הוא מלשון המ״א ועיין במהר״ם שנדחק במקורו ופשוט דהוא מדכתב שם הרשב״א לענין רב בר שבא דלהכי לא שאל בעצמו מתחלה בשלמא דרבינא משום דלאו אורח מרעא משמע דאל״ה היה מותר לו לשאול לכתחלה בשלמא אלא אף שעי״ז יצטרך רבינא להשיבו ומ״מ דינו של מחלוקת השקל שכתב שם אמת דאפשר דדוקא בין הפרקים מותר לשאול אבל לא באמצע הפרק[א] * או אנס. עיין במ״ב בסלמי בשמה שהביא בשם מהרש״ק דאפילו בשביל הפסד ממון מותר להפסיק: * ומשיב וכו׳. עיין במ״ב[ב] בשם הר״י מסיק דדוקא מינה אמת ובמגן גיבורים כתב דמלשון מר״י משמע כדי שאלת שלום ממש: * ואפילו באמצע הפסוק. עיין במ״ב בסה שכתב ולענין מעשה וכו׳ כן כתב בספר עבודת היום ואף דבדה״מ כתב להיפך דה״ה לענין עניית קדיש וקדושה הוא רק אם מזדמן לו במקום דסליק עניינא ולא״ה דעניית קדיש או קדושה גלמד מדין משיב שלום אפי׳ בכבוד ושם הלא פסק המ״א דדוקא בסליק עניינא מ״מ נלע״ד דהדין עם עה״י דהלא דין זה דהמ״א אינו מוסכם כי שם בכ״מ לא הובא רק בשם אליה דאמרי וגם במ״א לא הוכר רק בשם יש לומרים וגם פה מלשון השו״ע לא משמע כן דאל״ה מאי רבותא דשמע ישראל שלא יפסיק הלא חד ענינא הוא כל הפסוק כדמשמע בסימן ס״א סי״ד בהג״ה והוא עובא מספרי ובהי דמתמיר המ״א לחוש לדעת הי״א הזה לענין הפסקה אבל לא לבטל ע״י ענייתא אינ״ך וקדושה ובדכו: * שלא יפסיק בהם כלל. עיין מ״ב ולענ״ד אף דפשטא דמילתא משמע דלא יענה וכן איתא בח״א לענ״ד לע״ג מה לפי מה דמירנו לעיל בסימן ס״א בבה״ל דהדין עם הב״ח ושה״ג דבדיעבד אם לא אמר בשכמל״ו אין צריך לחזור מעין לנו בהשוותו לענין שיהא אסור להפסיק בו לאינ״ר וקדושה ובדכו והראיה שהביא הגר״א לדין הב״י מיעקב אע״ה שלא הפסיק ליוסף בעת שקרא שמע אין ראיה דבשכמל״ו כי לא אמרו יעקב אז כלל רק קודם פטירתו אמרו כדאיתא בפסחים נ״ז[ג] ע״ש. ואף אם נניח שבאמצע בשכמל״ו לא יפסיק בכל גווני אין הדין אם מזדמן לו לענות אינ״ר בין שמע לבשכמל״ו ומדלא חלקו הפוסקים משמע דלא יענה וכן משמע קצת בדמוד הטור בסימן זה ועיין בס׳ אליהו דקדושה ובדכו לא יענה ועיין בבה״ל. ואפשר דאם הקריאה היה לאחר ג׳ שעות דהוא רק בקורא בתורה צריך להפסיק: (יג) אם לא

משנה ברורה

סו כל מה שאסור לדבר אפילו (א) בלשון הקודש אסור לדבר. ואפי׳ מיבה אחת אסור [בס״ג]:

א (א) בין הפרקים. דוקא בשפגעו זה את זה ממילא אבל במשכים לפתחו או לילך בבהכ״נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום ואפילו לאביו ורבו אסור ואפילו קודם שהתחיל ברוך שאמר כיון שהוא קודם התפלה [בס״ג בסימן פ״ט עי״ש בפרש״י וכן מוכח לפי הטעם האמור בגמרא י״ד דבמה משבחו לזה וכו׳ עי״ש בפרש״י ועיין בקידושין ל״ג ע״ב שלא יהא כבודו חמור מכבוד שמים]: (ב) שואל בשלום. אפילו בלשון לע״ז. ודוקא (ג) בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישיב[ד] יבא לידי שנאה ובספר החינוך ג״כ כתב דמי שלא רואינו שיקפיד על חבירו כלל לא יפסיק אפילו בין הפרקים ע״כ (ג) לפי מנהגנו בהיום שאין אנו מהגין לשאול בשלום בבהכ״נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב אפילו ד״ת לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. אם (ד) עבר והפסיק בק״ש אפילו במקום שאין רשאי להפסיק ולא שהה כדי לגמור את כולה לכו״ע אינו חוזר רק (ה) לאומרו הפסוק וי״א לאומרו (ו) המינה שפסק ממנה אם הוא במקום דסליק עניינא: (ג) אדם נכבד. שראוי להקדים לו שלום כגון שהוא זקן או מ״ח וכן אם (ז) הוא עשיר שראוי לכבד לו מחמת עשרו: (ד) לכל אדם. שהקדים לו שלום ושמע בחידושי הרשב״א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיעכור להשיבו ועיין לעיל בסק״ב: (ה) אביו או רבו. ר״ל רבו מובהק (ח) שעיקר תורתו הימנו אע״פ (ט) שהוא גדול בתורה עתה יותר מרבו שייך בהו מורא מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן ומורא רבך כמורא שמים: (ו) גדול ממנו. ואם הם (י) שוים הוי בכלל מפני הכבוד ואם הקורא (יא) גדול ממנו אינו מפסיק כלל אפי׳ לת״ת: (ז) בחכמה. והאחרונים (יב) פסקו דאפי׳ אם הוא גדול ממנו הוי רק מפני הכבוד אם לא שהוא ת״ח מופלג בדורו אז הוי בכלל מורא: (ח) וכ״ש מלך. אפי׳ (יג) מלך ישראל הוי בכלל מפני הירא דכתיב שום תשים עליך מלך שהרא אימתו עליך: (ט) או אנס. אז (יד) מלשין: (י) הפסוק. י״א (טו) דבאמצע הפסוק לא יפסיק אם לא במקום דסליק עניינא ואם פסק חוזר אח״כ לתחלת הפסוק. ולענין מעשה כשמפסיק לענות (טז) קדיש או קדושה כמו שיתבאר לקמיה אם א״א לו למהר לסיים הענין יכול לפסוק אפילו באמצע הענין ולסמוך על בעלי סברא הראשונה שלא חלקו בכך לצורך מלוה רבה כזו ולענות עם הצבור ואח״כ יחזור לתחלת הפסוק: (יא) חוץ מפסוק. שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ומטעם זה לא יפסיק ג״כ בין שמע ישראל לבשכמל״ו שגם הוא מכלל היחוד [בס״ג]: (יב) בהם כלל.[ה] משמע דאפילו קדיש וקדושה ובדכו לא יענה ועיין בבה״ל. ואפשר דאם הקריאה היה לאחר ג׳ שעות דהוא רק בקורא בתורה צריך להפסיק: (יג) אם לא

שער הציון

(א) מ״א: (ב) מ״א: (ג) מלוקט ממ״א ומ״ר: (ד) לקמן בסימן ק״ד בא״מ סק״ה ומוכח ביותר בביאור הגר״א שם עי״ש לענין ט׳ תקיעות: (ה) מ״ר בסימן ס״ד בשם הרבה פוסקים: (ו) בסמ״ג בשם הלבוש וכ״מ: (ז) ד״ח ופמ״ג: (ח) מ״א: (ט) בס״מ: (י) ע״ש: (יא) מ״א: (יב) מ״א ומ״ר: (יג) ע״ת: (יד) הרמב״ם בפי׳ המשנה: (טו) מ״א בשם הכ״מ: (טז) עה״י:

הגהות ותיקונים: א) אלימא: ב) בה״ט סק״ד: ג) נ״ו: ד) שאם לא ישאל:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ הביא דין זה בסתמא דמותר לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיצטרך להשיב לו, ולא חילק כלל בין אמצע הפרק לבין הפרקים. ב) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ כתב: דמטעם שבשכמל״ו הוא ג״כ מכלל היחוד ע״כ אין לו להפסיק ג״כ בין שמע לבשכמל״ו, משמע מסתימת דבריו דאפילו דקדושה ובדכו ואיש״ר ג״כ אין לו להפסיק כמו שכתב המשנ״ב מפורש דכן משמע מסתימת הפוסקים. (ויש לכאורה לדייק כן דהרי הרב בסי׳ ס״א סעיף י״ג פסק דאם לא אמר בשכמל״ו צריך לחזור אפילו בדיעבד, ודו״ק), וגם בסידור כתב דאסור לענות קדיש וקדושה ובדכו ומודים, עי״ש.

הלכות קריאת שמע סימן סו

שמא יהרגנו: **ב** (יד) * [1]אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק (טו) בין הפרקים להניחם ויברך עליהם: הגה וי"ח שלא יברך עליהם עד אחר התפלה והכי נהוג לענין (ה) [ב] (טז) טלית (ב"י): **ג** (יז) * [1]לקדיש ולקדושה (יח) ולברכו (יט) מפסיק אפילו באמצע (ו) [ג] הפסוק וכן למודים אבל לא יאמר אלא (כ) תיבת מודים (ז) בלבד: הגה וכן בברכו לא יאמר יתברך ושתבח כו' וי"ח דאמן שעונין אחר ברכת האל (ח) (כא) הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושה ויוכל לענות אותם בק"ש וכן עיקר ולכל (כב) הני מילי פוסקים מכל שכן באומר (ט) (כג) תחנונים (תשובת הרשב"א): **ד** * כהן שהיה קורא (כד) ק"ש וקראוהו לקרות בתורה [ח]יש מי

ושנולי הלקט זמ"ק ורבי' יונה והרא"ש ורוב המפרשים ח בעל המנהיג

באר היטב

שלוש ולא יותר עיין ע"ת ובס"ק א': (ה) טלית. דבציצית אינו חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מציצית ויוכל לקרות ק"ש בלא ציצית ודאי הוי הפסקה. [ועיין במ"א ובס' אליה רבה]: (ו) הפסוק. דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ו ק"ו מפני כבוד הקב"ה. ומה"ט נ"ל אם שמע קול רעמים יפסיק ויברך מ"א: (ז) בלבד. פי' מודים אנחנו לך בלבד וברכו אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואמן יש"ר עד יתברך ושתוק ושמע עד אמן שאחר יתברך ויענה אמן. ומתחקבל ואילך לא יענה אמן כי אינו אלא מנהג. ועל ברכת התורה עונה ברוך ה' המבורך לע"ו וגם אמן. ובקדושה יאמר רק קדוש וברוך ולא יאמר ל"ת. והגהת י"ל משמע שעונין גם יתלוך שזה שייך לקדושה אבל בתוספתא פ"ק דברכות משמע כדברי ל"ת מ"א: (ח) הקדוש. משום דהוא סיום ג' ראשונות ושומע תפלה הוי סיום אמצעיות. והא דלא חשיב אמן של ברכת שים שלום לפי שזה אף היחיד עונה אחר סיום י"ח ולפיכך אין לו להפסיק בשבילו מאחר שיכול לאומרו ביחיד ב"י בשם מהרי"א. וכ' לנוח דלדידן דקי"ל בפי' רע"ו דיחיד אינו עונה אמן אחר סיום י"ח צריך להפסיק בק"ש לענות אמן אחר שים שלום. ובל"ח כ' דלא יפסיק אלא יסמוך על אמן שאומר בעושה שלום והסכים עמו המ"א ע"ש: (ט) תחנונים. וי"ש ללמוד ג"כ במכ"ש דיוכל להפסיק

משנה ברורה

לא וכו'. ודינו הוא (יז) כמו בתפלה לקמן בסימן ק"ד: **ב** (יד) אם שכח. או שהיה (יח) אנוס שלא היה לו ציצית ותפילין ותחלה: (טו) בין הפרקים. ואם נזדמן לו בתחלת הפרק יהפוך מלהניחם עד בין הפרקים כדי שיהיה יוכל לברך עליהם. וה"מ אם נזדמן לו בתחלת ברכת יוצר אור או אהבה רבה אבל אם נזדמן לו תפילין בתחלת ק"ש יניח תיכף כי כל תיבה ותיבה של ק"ש מצוה שיהיה עליו תפילין. וההגהה תהיה בברכה [פמ"ג]: (טז) טלית. דבציצית (יט) אינו חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מציצית ויוכל לקרות ק"ש בלי ציצית ע"כ מקרי הפסקה ע"י הברכה אבל תפילין דהוא חובת הגוף וגם בלתי התפילין הוא כמעיד עדות שקר בעצמו מ"ו שאומר וקשרתם ואינו קושר ע"כ נקטינן כדעה הראשונה דלא חשיבה הפסק. וכ"ז לענין הברכה אבל הלבישה לבדה מותר ולאחר התפלה יתשמש בציצית ויברך. ומשמע בב"י דאפילו בתחלת הפרק מותר הלבישה לבד מפרק א' של ק"ש. וכתב הפמ"ג דהכי נקטינן בהכרעת הרמ"א. והיכא (כ) שהוא יושב בהכ"נ ומתבייש ליטב בלי טלית לכו"ע יכול לברך עליו בין הפרקים[α]: **ג** (יז) לקדיש[α] היינו לחיש"ר עד עלמא (כא) ולא יאמר יתברך (כב) ויענה אמן אחר דאמירן בעלמא אבל על מתקבל יהא שלמא עושה שלום לא יענה אמן כי אינו אלא מנהג ולקדושה יאמר רק קדוש וברוך שזהו עיקר קדושה (כג)[β] ולא יתלוך וכ"ש שלא יאמר נקדש ושאר דברים שמוסיפין בשבת וכל זה (כד) אפילו בין הפרקים לא יאמר: (יח) ולברכו. שעונה ברוך ד' המבורך (כה) לעולם ועד ובברכת התורה יענה ביהל"ו[1] וגם אמן (כו) על סוף הברכה (כז) ויש מפקפקין בזאמן זה (כח) ובין הפרקים יש להקל: (יט) מפסיק. דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ו ק"ו מפני כבוד הקב"ה ומה"ט נראה דאם שמע קול רעמים יפסיק ויברך דהוי מצוה עוברת[γ] ויש חולקין דכיון שהוא עוסק בשבתו של מקום אין לו לפסוק בשביל שבת אחר ולא דמי לכל הני דהוי דבר שבקדושה [תשובות שור וא"ר ושארי אחרונים] גם מה"א משמע דאם שמען בתחלת אין לו לברך עליהן כ"א כשמע אותן בין הפרקים: (כ) תיבת מודים. פי' (כט) מודים אנחנו לך ולא כל המודים דרבנן דה"ל הפסקה גדולה ונראה (ל) דה"ה בין הפרקים: (כא) הקדוש. משום דהוא סיום ג' ברכות ראשונות ושומע תפלה הוי סיום אמצעיות אבל האמן אחר סיום שים שלום אף דהוא סיום כל הי"א הסכימו הרבה אחרונים דלא יענה בתחלת ק"ש עיין בא"ר ה"ב: (כב) הני מילי. לכאורה נראה דוקא דה"ה לכל אמן צריך לפסוק דאמור אחרונים אבל בתחלת דברי הרמ"א נראים דהוא מיירי בתחנונים הרגיל לומר בסוף סיום י"ח ע"כ (לא) אלו אחרונים דוקא. [כן מצאתי בהדיא בתשובת הרשב"א שאמנו נוצע הדין]: (כג) תחנונים. וכ"ש בפסוקי דזמרה[δ] ולענין אם מותר לענות אמן בין הפרקים של ק"ש וברכותיה הא"א בכלל כ' ס"ד כתב דאינו מותר לענות רק האמן מן הברכה עצמה שסיימה מתחלה אבל הפמ"ג בסימן נ"א וכן בחידושי רע"א בסימן זה הסכימו דכל אמן מותר לענות בין הפרקים. הטיל מים לא יברך אשר יצר רק יטול ידיו ולאחר התפלה יברך [דה"ח]: **ד** (כד) ק"ש. אם שהיה (לב) עוסק בברכותיה ובין שהוא עומד בתחלת הפרק או בין הפרקים וכתב הא"ר ודה"ח דבין גאולה לתפלה לא יעלה אפילו אם קראוהו ואל"ל

שערי תשובה

הא לאו הכי שואל בשלום חברו ואפי' בבהכ"נ: [ב] טלית. עבה"ט ועיין לעיל סי' מ"ס[α] בשערי תשובה מ"ש שם: [ג] הפסוק. עבה"ט שבתב בשם מג"א בשמע קול רעמים יפסיק ויברך ובבור שור כתב דהרמ"ם אינו חולק מעבא ק"ו דק"ו פריכא הוא כמ"ש האוסרים דכיון שעוסק בשבתו של הקב"ה אין להפסיק בשבת אחר. וכן משמע בהג"ה שבתב לאמן האל הקדוש משמע לשאר אמן לא וברכת תפילין שאני דשייך לק"ש שהתפלין חובה לק"ש עכ"ד בקלרה וגם בא"ר פקפק על מג"א. ועיין בשו"ת נ"ב סי' מ"א הביא דברי המג"א לענין קידוש הלבנה באמצע מגילה והביא דברי אא"ז הבכ"ש שחולק על מג"א ולא כתב הכרע ביניהם:

שער הציון

(יז) הגר"א: (יח) דה"ת: (יט) אחרונים: (כ) אבן העזר ופשוט: (כא) ביאור הגר"א דלא כמ"א וגם הא"א העמיק כן: (כב) מ"א: (כג) מ"א והגר"א: (כד) פשוט: (כה) פמ"ג: (כו) מוכח מדה"ח ושולחן שלמה וש"א דלא כלש"ר שגגה הוא: (כז) פמ"ג וח"א: (כח) דבלא"ה הפמ"ג מקיל על כל אמן: (כט) אחרונים: (ל) מדמדמהו רמ"א ליתבון בסימן ק"ב: (לא) עיין לקמן בסימן קכ"ב: (לב) ע"ת:

הגהות ותיקונים: א) נ"ט סק"ג: ב) קפ"ה: ג) ולהתעטף:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: וכשמפסיקין לקדיש יאמר יש"ר עד יתברך ועד בכלל. ב) וכן פסק בשו"ע הרב סעיף ה', אך הביא שיטת יש מי שאומר שגם ימלוך יאמר, וכתב שהעיקר כסברא הראשונה. ובסידור פסק שגם ימלוך הוא מעיקר הקדושה. ג) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב דיכול לענות אמן אחר נותן התורה "מפני שברכה זו היא ג"כ כמו דבר שבקדושה שהרי אינה נאמרת על קריאת ס"ת אלא כשקורין בעשרה". ד) בשו"ע הרב בסעיף ד' פסק דאם שמע קול רעמים יפסיק ויברך. ה) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב דאחר שאר ברכות אין עונים אמן בק"ש וברכותיה אפילו בין הפרקים חוץ מאמן של ה"אל הקדוש" ו"שומע תפלה".

שאומר (כה) שמפסיק [ט]ויש מי שאומר שאינו (י) [ד] מפסיק (כו) והלכה כדבריו: ה * [יואלו הן (כז) בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר אבל בין ויאמר לאמת ויציב (כח) לא יפסיק (כט) [כ]שלא להפסיק בין ה'[יא] לאמת אלא יאמר אני ה' (ל) אלהיכם (יא) אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק: ו [ל]אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר

ט הרשב"א בתשובה י' בגדולות י"ג ב' שם י"ל ל' שם וכרבה

שערי תשובה

[ד] מפסיק. ועבה"ט ועיין בשערי אפרים שער ג' ובפתחי שערים שם מ"ם מה: ג' בתמ"א. ובסי' נ"ט סעיף ד' בהג"ה. ובסי' זה סעיף ט' ובמ"א ס"ק י"א ודו"ק אבל ב"ה וב"ש נ"ל דאסור לענות בפר"ז או בברכות ק"ש עי' מ"א סי' קכ"ד ס"ק ט': (י) מפסיק. ועולה ישראל במקומו ובלבוש כתב דנוהגים להפסיק ואין לשנות המנהג מפני המתלוקת ומ"מ לא יקרא עם החזן כלל וכן כתב הכנה"ג שיעלה ומכ"ש שלא יפסיק לומר לחזן שיעשה מי שברך. וכתב מ"א וגראה לי דאפי' שהה כדי לגמור כולה א"ל לחזור לראש זהה לא הוי אונס עי' סי' ס"ה. וכן הסכים הב"ח והל"ח דיעלה. וט"ז כתב דבק"ש שהיא דאורייתא לא יפסיק אבל בברכותיה שהם דרבנן יפסיק. ומינה דבפר"ז נמי יפסיק. והע"ת כתב דלדברי האוסר בק"ש ה"ה דאסור בברכותיה רק בפר"ז יש להקל. ועי' סי' קל"ה ס"ק ו' במ"א. ובכנה"ג מתלק דאם קורא סתם כהן קרב א"ל להפסיק אבל אם קראהו בשמו אפילו איכא כהנים אחרים יפסיק ע"ש. ובהלק"ט מ"א סי' ס"ד מתלק באם אין שם כהן אלא הוא יעלה מפני כבוד הציבור ע"ש. והפר"ח פסק כהרשב"א דלא יעלה אפי' אם קראהו בשמו ולא יש אחר[א] בקהל ע"ש: (יא) אמת. ויש ליזהר שלא להפסיק בין אמת לויציב מ"א ע"ש ועי' תו"ט פ"ב דברכות מ"ב. והפר"ח כתב

באר היטב

בפסוקי דזמרה ע"ת. וב"ל דאמנים דעלמא שאין מהנהו דכתבין בס"ק ז' וח' מותר לענות אם עומד בפר"ז או בברכות ק"ש ועי' סי' נ"א ס"ק

ביאור הלכה

סק"ו דכתב דבפסוקי דזמרה שרי לקרותו משמע אבל בין הפרקים לא התם לענין לקרותו לכתחלה אבל בדיעבד מנ"ל דאפשר דסברת הפמ"ג דכיון דהרשב"א ס"ל דאינו מפסיק אף דבעלמא משיב מפני הכבוד ע"כ דלא שייך בה לגבי דבר המותר אלילה כיון שהוא עוסק במצוותיה מ"כ ה"ה בין הפרקים אף דבעלמא משיב לכל אדם היינו כשהקדים לו אלוס ומפני דרכי שלום משא"כ בה. ומ"מ נ"ל דדברי הפמ"ג לא יתכנו רק לפי מה שפסק הרמ"א בס"ג דאין לברך על עלית אפילו בין הפרקים משום דאין העלית שייך לק"ש משא"כ לפי מה שפסק המחבר לעיל דבבין הפרקים מותר לברך אפילו על עלית ודאי גם הרשב"א מודה לענין ברכת התורה דמותר לברך עכ"פ בבין הפרקים ולא מיירי הרשב"א לפי דברי המחבר רק בתמצע הפרק וכן מוכח מדאור הגר"א שכתב דדין הרשב"א הוא כדעת התוספות הנ"ל דמחלק בין תפילין לעלית וכבר ידוע הוא מה שכתב הגר"א בס"ב דדעת המחבר הוא דב"ז דוקא בתמצע הפרק אבל לא בין הפרקים עי"ש. אך לענין דינא כפי מה דנוהגים לכתחלה למעשה כהגהת הרמ"א לעיל דברי הפמ"ג בה נכונים:

* ואלו הן בין הפרקים וכו'. עיין מ"ב בשם המ"א דבין הפרקים דברמיא דינן כמו בשחרית. ולכאורה הם כשחרית דבכל מקום שיש הפסק נחשב בין הפרקים ואלו הן בין ברכה ראשונה לשניה ובין שניה לשמע ובין שמע לוהיה ובין והיה לויאמר ובין ויאמר[ב] לאמת ואמונה ובין גאל ישראל להשכיבנו דלפ דאמרינן [בברכות דף ד'] דכיון דתיקון רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא אעפ"כ מדמיקרו שחי ברכות ש"מ דכל חד חשיבה בפני עצמה גם מדאמרינן ברכות אין מעבבות זו את זו ואכל ברכות קאמר ורמיה מדף ט' דאמר שם ובלבד שלא יאמר השכיבנו כנ"ל פשוט. אך גל"ע לענין פרשת ויאמר בגילה אם בתמצעה נחשב לתמצע הפרק או לא כיון דויאמר אינו נוהג אלא ביום ובנרמב"ם פ"א מהלכות ק"ש משמע דפרשת ויאמר בגילה שוה לשאר פרשיות הראשונות ואזל לטעמיה דפירש במשנה מזכירין יציאת מצרים היינו הפרשה ציצית דהתקינו לאומרה כולה מפני שיש בה פסוק יציאת מצרים ועיין בשנות אליהו ספ"ק דברכות במשנה מזכירין וכו' וברכות י"ד ע"ב בגמרא אבן אחזולי מתחזלינן וכו' והא בעי לאדכורי וכו' וצ"ע. ואחר ברכת שומר עמו ישראל לעד נראה דנחשב חו בין הפרקים אף לדידן דאמרינן ברוך ה' לעולם אמן ואמן ורמיה מסימן רל"ו ס"ד ובב"י שם דמוכח דכאן סליק הברכות לכו"ע עי"ש. כתב בחידושי רע"א מי שמניח תפילין דר"ת וקורא ק"ש בלי ברכות

משנה ברורה

בתמצע ש"ע: (כה) שמפסיק. דהא (לג) מפני כבוד הבריות וילאתם מפסיק וכנ"ל וכ"ש מפני כבוד התורה ולפ"ז אפילו קראו לישראל לעלות לתורה ג"כ מפסיק אפילו בתמצע ק"ש אף דנוכל להשיג ישראל אחר אעפ"כ נוהגין שמפסיקין מפני כבוד התורה לבד אם הוא עומד בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו לא יפסיק בתמצע אלא יגמרם ואח"כ יעלה. ואין לשנות המנהג (לד) מפני המתלוקת. אך אם (מ) יוכל למהר ולסיים עד הפרק ימהר ואם אינו יכול לסיים עד הפרק יסיים עכ"פ להיכא דסליק עניינא אך לעבוב בשביל זה לא יעבוב אמנם (מא) לא יקרא עם החזן רק שיראה להנות אזנו ולשמוע ממנו ומכ"ש שלא יפסיק לאמר להש"ץ לעשות מי שברך וגראה דאם בתמצע מי שברך שכח החזן שמו ושואלו לכו"ע מותר להשיבו מפני הכבוד ובשחוזר אח"כ לק"ש אין צריך לחזור (מב) רק למקום שפסק אפילו היה פרשה אחרוכה ושהה עי"ז כדי לגמור כולה. וכ"ז בדיעבד שכבר קראו אותו אבל לכתחלה (מג) אפילו עומד בברכת ק"ש וכ"ש בק"ש עצמה לא יקראו אותו אפי' אין שם כהן אלא הוא לביכא למיתם בזה לפגמא כיון שהוא עוסק בק"ש רק יקראו לישראל במקומו ומותר לקרותו בשמו ויאמר במקום כהן ויש (מד) חולקין ואומרין דגם בזה שייך פגמא להכהן דאין הכל יודעין שהוא עוסק בק"ש וגראה דיש לסמוך ולהקל לקרותו אם הוא עומד בבין הפרקים. ויותר טוב (מה) אם אין שם כהן אלא הוא שילך מבה"כ קודם שיקראו להראשון וכן הדין בלוי. וגראה פשוט דאם הס"ת מונח על השולחן ואין לחם מי שיוכל לקרות בה כ"א זה שהוא עומד בק"ש וברכותיה לכו"ע יכול להפסיק מפני כבוד התורה אך אם בנקל הוא לסיים לו מתחלה עד הפרק יסיים. גם יתנע אז את עצמו מלהיות הוא הקורא בשם הקרואים שיעלו להתורה מטעם הפסק: ה (כז) בין הפרקים. ובין הפרקים דברמיא ג"כ דינן כמו בשחרית [מ"א בסי' רל"ו] ועיין בבה"ל: (כח) לא יפסיק.[א] הטעם משום דכתיב וד' אלהיכם אמת לפיכך אין להפסיק בו והוא תמוה (מו) אפילו מתמצע הפרק ועיין בביאור הגר"א: (כט) שלא להפסיק. אפילו (מז) בשהייה בעלמא: (ל) אלהיכם אמת. משמע שא"ל לומר יותר ויש שסוברין (מח) דכיון דויציב הוא ג"כ

שער הציון

(לג) טור ולבוש: (לד) פרישה: (לה) מחצית השקל: (לו) מ"א: (לז) לבוש וא"ח וכנה"ג וש"א: (לח) א"ר ופמ"ג: (לט) מ"א: (מ) דרך החיים: (מא) א"ר ודה"ח: (מב) מ"א: (מג) דה"ח: (מד) דה"ח: (מה) ספר ישועות יעקב וספר נהר שלום כתבו כן בפשיטות והכרעתי כמותם בבין הפרקים דבלא"ה בבר כתבתי בביאור הלכה דלדעת המחבר לעיל בס"ב דמותר לכתחלה לברך על עלית בבין הפרקים ע"כ הרשב"א לא מיירי כ"א בתמצע הפרק: (מה) דה"ח: (מו) מוכח משו"ע ובביאור הגר"א פסק כהרמב"ם: (מז) מאמר מרדכי: (מח) מ"א בשם הי"מ:

הגהות ותיקונים: א) פירוש, ואין שם אחר: ב) ולאחר העיון נ"ל דדינו כמו בין ויאמר לאמת ויציב, עיין ברכות י"ד חייא בר רב אמר, אמר אני ה' אלוהיכם צ"ל אמת, ועיין ברש"י שם. (הגהת המ"ב): ג) א-להיכם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ז' פסק: אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק בשום ענין שלא להפסיק בין ה' אלקיכם לאמת וכו'. ב) בשו"ע הרב בסעיף ז' פסק כהיש סוברין שהביא המשנ"ב.

הלכות קריאת שמע סימן סו

שאמר אמת או שסיים קודם החזן וסמך ה׳ אלהיכם עם אמת (לא) וממתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו אינו צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת: ז (לב) [ב]אינו אומר אמן (לג) אחר גאל (יג) [ה] ישראל משום דהוי הפסק: הגה (לד) וי״א דעוניו (יג) [ו] אמן וכן נוהגין (לה) לענות (לו) אחר הש״ץ אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן כדלקמן סי׳ רט״ו (טור): ח (לז) [ג]צריך לסמוך גאולה לתפלה (לח) ולא יפסיק לאחר (לט) שאמר גאל ישראל [ד]רק אם אירעו אונס (מ) שלא הניח (יד) תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה (מא) מניח אז [ה]ולא יברך (טו) [ז] (מב) עליהם עד אחר (מג) שיתפלל [ו]אבל טלית (מד) לא יניח אז

ם לדעת ר״ס נפ״ל מהלכות ברכות ופ״פ הזהיר ג ברכות י״ט ם שם י״ד ע שם נתוספות בשם ר״מ מקולי פ נ״י

באר היטב

על המוי״ט שכתב על המחבר מה שלא פסק כן ע״ש ולא הבנתי. ולדעתי דברי המוי״ט המה ברורים וכדבריו כתב ג״כ המ״א ע״ש: (יב) ישראל. ובתפלה אומר גואל ישראל. כתב ט״ז שאלתי את מו״ה ז״ל ועוד הרבה גאונים על מ״ש במערבית בא״י מלך צור ישראל וגואלו שהוא נגד הש״ס פרק ע״פ דבק״ש והלל גאל ישראל וכו׳ ע״ש שנדחק מאד לתרלו. כאוב בש״ג דאין להפסיק בין גאולה לתפלה אפי׳ מפני הירלאה: (יג) אמן. והמדקדקים ממתינים בצור ישראל כדי לענות אמן. ובסעיף ט׳ משמע שיש להמתין בשירה מדשה. וכתב המ״א וכ״ל דאם ירלה יוכל לכוין לפייס עם הש״ץ ואז אינו מחויב לענות אמן עי׳ סי׳ נ״ט ס״ד. והרא״ש מ״א סי׳ ו׳ הכריע שאין לענות אמן אחר גאל ישראל אפילו אחר הש״ץ עי׳ ע״ת: (יד) תפילין. והיה מתירא שיעבור זמן ק״ש וקרא. וה״ה אם מתירא שיעבור זמן תפלה מתפלל בלא תפילין וכשיבואו אח״כ לידו יניחם בא״מ ע״ס ל׳. ל״ע מי שאין לו תפילין אם טוב יותר להתפלל עם הציבור בלא תפילין או מוטב שיתעכב אחר תפלת הציבור להשאיל[א] תפילין מחברו כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין פסק המ״א דמוטב בתפילין פסק המ״א דמוטב בתפילין פסק המ״א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הציבור ויקרא ק״ש ויתפלל בתפילין כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין ע״ש: (טו) עליהם. והפר״ח חולק

שערי תשובה

[ה] ישראל. עבה״ט ועיין בבה״ש בחידושי פסחים דף קי״ז כתב לתרץ קושית זו דהט״ז בטוב טעם ועיין בדגול מרבבה שכתב ג״כ לתרץ ע״ש. וא״מ מפני קושית זו נהגו אנשי מעשה לומר גם במערבית גאל ישראל: [ו] אמן. עבה״ט וכתבו בשם תלמידי האר״י ז״ל כשיאמר עחר לגיס יציס בלגו שהוא עני ומבקש על פתח (עיין לקמן בש״ע סי׳ ל״ח יתפלל דרך מחנויס כרס כו׳) ואפי׳ הוא עשיר גדול יציס בדעתו כי הוא עני במורה ומצות כי הוא העניות האמתי ועוד יחשוב בעניותו בקבר ועי״כ תעלה תפלתו עם תפלת העניים כו׳ ע״ש וכשמגיע לתהלות לאל עליון צריך לעמוד. ועיין מש עקב סי׳ ט״ז שאסור להפסיק בין גאולה לתפלה בעניית אמן דקדש וקדושה אפילו להיות שומע כעונה ועיין בש״ל מי שהגיע לשירה מדשה וש״ץ קרוב למודים אין להמתין וראלה שכשיגיע הש״ץ יתחיל הוא בתפלה ושוה עם הש״ץ בתחילתו ברוך אתה ע״ש: [ז] עליהם. עבה״ט וכש״ל העלה דכדי לענות קדש וקדושה יש להמתין בשירה מדשה ואם שכח והתחיל כל שלא פיס בא״י יכול

משנה ברורה

לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב ובביאור הגר״א מסכים להשו״ע וטוב ליזהר לכתחלה: ו (לא) וממתין. פי׳ (מט) דאלו אם לא שהה משתקיע ליה כשחוזר ואומר אמת כמו בשמע שמע ומודים מודים אבל בשהה אף דלא משתיקין ליה מ״מ אינו צריך לחזור דלמה לו לכופלו פעם שניה. וכן בכל מקום שהוא פוסק באיזה ברכה מברכות ק״ש (נ) כשחוזר אח״כ אינו צריך לחזור אלא לתיבה שפסק ממנה ובתפלה עיין לקמן בסימן ק״ד ס״ה: ז (לב) אינו אומר אמן. (נא) בין אחר עצמו ובין אחר הש״ץ:

(לג) אחר גאל ישראל. לשון עבר משום דהוא קאי על גאולת מצרים אבל בתפלת י״ח אומר גואל ישראל משום דרחמי נינהו ומתפלל על העתיד[א] ובמערבית שנוהגין לומר בא״י מלך צור ישראל וגואלו נדחק הט״ז מאד לתרלו ובדגול מרבבה יישב קושיתו וא״מ מפני קושית זו נהגו אנשי מעשה לומר גם במערבית גאל ישראל: (לד) וי״א. האי י״א ס״ל (נב) דאפילו על ברכת עצמו עונה כיון שהוא סיום של סדר ברכות של ק״ש ולא חשבי ליה להפסק בין גאולה לתפלה וע״כ קאמר רמ״א דמצד אחד מנהגו הוא ג״כ כהי״א הזה דלא חשבינן ליה להפסק בין גאולה לתפלה וע״כ נוהגין לענות אחר הש״ץ אמן אבל אם מתפלל לבדו אין מנהגנו לענות אמן וכדלקמן בסימן רט״ו עי״ש: (לה) לענות וכו׳. ודוקא (נד) אם לא התחיל עדיין הפסוק של אדני שפתי תפתח דמשם ואילך הוי כתפלה. יש מדקדקים שרוצים לגאת לכו״ע וממתינים בצור ישראל או בשירה מדשה כדי לענות אמן אחר הש״ץ וכתבו (נה) כל האחרונים אלא יפה הם עושים שהרי הוא בתמצע הפרק של אמת ויציב ואין לענות שום אמן לבד משאי אמנים הנ״ל בס״ג בהג״ה (נו) גם לכתחלה ראוי להתחיל תפלת י״ח עם הש״ץ והקהל בשוה אלא עלה אחרת יש ונכון לעשותה כדי לגאת לכו״ע שיכוין לפיס עם הש״ץ (נז) בשוה ואז אינו מחויב לענות אמן אז (נח) שיתחיל שמ״ע מעט קודם הש״ץ דהיינו הפסוק ד׳ שפתי וגו׳ דבה המעט ודאי ליכא קפידא דאין ייכר כלל הקדמתו: (לו) אחר השי״ץ. ר״ל אם אירע שהוא גמר קודם הש״ץ ולא התחיל עדיין השמ״ע ונגמיס גמר הש״ץ אבל (נט) אין צריך להמתין ע״ז לכו״ע: ח (לז) צריך לסמוך. עיין לקמן סימן רי״ח: (לח) ולא יפסיק. אפילו (ס) בשהייה בעלמא ביניהם: (לט) שאמר גאל ישראל. והוא (סא) אמור מאמצע הפרק דאין להפסיק בו אפילו מפני הירלאה כמו בתפלה (סב) אם לא במקום שיש משם סכנה: (מ) שלא הניח. ולא היה יכול להמתין בק״ש עד שיזדמן תפילין משום שהיה מתירא שיעבור זמן ק״ש וה״ה (סג) אם מתירא שיעבור זמן תפלה מתפלל בלי תפילין (סד) ואיכף כשיבואו אח״כ לידו בתמצע היום או בתמצע יניחם ויאמר איזה מזמור. ל״ע מי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפללין אם טוב יותר שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין ואח״כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין פסק המ״א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין: (מא) מניח אז. דתפילין (סה) יש להם שייכות לק״ש ותפלה טפי מציצית: (מב) עליהם.[ב] והפר״ח חולק וס״ל דכיון דשרי להניח תפילין בין גאולה לתפלה יכול לבדוק ג״כ ולא מיקרי הפסק וכן פסק בספר אבן העזר אמנם הלה״מ והס״א ושאר הרבה פוסקים העתיקו כולם דברי השו״ע להלכה: (מג) שיתפלל. (סו) שממשמש בהם ומבדק עליהם: (מד) לא יניח אז. דע״כ (סז) אם ירלה להתעטף בטלית יהיה מוכרח לעמוד בשתיקה בלי להתחיל י״ח והוי השתיקה הפסק ולא הותר כ״א לתפילין

ביאור הלכה

לא יפסיק בחנם אבל שואלים מפני הכבוד אפילו בתמצע הפרק [פנים מחירות א״ח סי׳ ס״ז] ועיינתי שם ומוכח מדאיתו שהבית שם ע״ז מהלכו בימים שאין גומרין אותה דמיירי דוקא בק״ש שקרא פעם שניה כמו שנוהגין לקרות בתפילין דר״מ דאיתו יולא בה מ״ע של ק״ש ורק קורא אותה כדי לקרות שמע בתפילין אבל אם אחד קורא ק״ש אפילו בלי ברכות לגאת בה ידי קריאה כי יוא שיעבור הזמן אסור להפסיק בתמצע הפרק מדינא כמו בשאר ק״ש. והא דאיתא בסוף סימן מ״ו ושוה לומר בשחרית שמע ישראל וכו׳ התם הוא אומר רק לרוותא דמילתא אבל אם בפירוש

שער הציון

(מט) א״ר: (נ) פר״ח והוא לקמן בסימן ק״ד בב״י: (נא) מוכח מב״י: (נב) שע״ת: (נג) מוכח מטור וב״י וד״מ: (נד) א״ר: (נה) א״ר ופמ״ג ומידושי רע״א ובבה״ר ומ״א: (נו) א״ר: (נז) מ״א: (נח) לבה״ר: (נט) פשוט: (ס) מוכח מפמ״ג ומתניתא השקל: (סא) מ״א בשם ש״ג: (סב) פמ״ג: (סג) מ״א: (סד) כי אסור לעשות שום מלאכה קודם שיקיים המצוה המוטלת עליו: (סה) לבה״ר: (סו) אחרונים: (סז) מחה״ש:

הגהות ותיקונים: א) לשאול:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף י״ב כתב דמה שנוהגים לסיים במערבית מלך צור ישראל וגואלו אין למחות מפני שלשון זה כולל ג״כ עבר והווה ועתיד. ב) בשו״ע הרב בסעיף י״א ג״כ כתב כהשו״ע שלא יברך על תפילין בין גאולה לתפלה. וכ״כ בסידור

ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית ותפילין (מה) מניחם ולא יברך עליהם עד אחר תפלה הגה וי"ל (מו) שקודם גאל ישראל (מז) יברך על התפילין (מח) והכי נהוג (מרדכי ומוספות והגהות מיימוני מהלכות קריאת שמע): ט ᶻאין לענות קדיש (מט) וקדושה (נ) בין גאולה לתפלה (נא) ᶠוכיצד עושה (נב) ממתין בשירה חדשה כדי לענות: י יכל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא שי"ח המצוה (טז) (נג) כתקנה: הגה מי שהוא אנוס ודחוק (נד) ומין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות* עד שיתפלל שאז יאמר ויציב (יז) וכן וכו' ויתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה (כ"י בשם רוקח סי' שכ"ו):

צ פר' שם יג והמרדכי שם ק מהר"ק בפר' מ"כ בשם ר"מ ר ברכות י"ב ש לפי' הטור

סז דין ספק אם קרא ק"ש. ובו סעיף אחד:

א ברכות כ"ו וכר' אליעזר הר"ף ורמב"ם בפ"ב מהלכות ק"ש

א * אספק אם קרא (א) קריאת שמע (ב) חוזר וקורא (ג) ומברך לפניה

שערי תשובה

לענות. גם כתב דבשבת יכול לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה. ואם נזדמן לו טלית בין גאולה לתפלה וכן אם שמע קול רעמים בשבת בין גאולה לתפלה יכול לברך ברכת רעמים וע"ל מ' ק"ו שמטאר דדוקא בשבת יש להקל קצת בענין סמיכת גאולה לתפלה אבל ביו"ט לא עי"ש:

באר היטב

וס"ל דכיון דשרי להניח תפילין בין גאולה לתפלה יוכל לברך ג"כ ולא מיקרי הפסק ע"ש [ובס' אבן העזר פסק ג"כ דיכול לברך על תפילין אף לאחר גאל ישראל ע"ש] ובזדמן לו טלית פסק שאסור להתעטף בו כלל עד אחר תפלת י"ח. אבל היכא דמתביש ליש בלא טלית מותר להתעטף בין הפרקים ויברך עליו ע"ש. עוד פסק דמותר לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה ואסור להמתין בשירה חדשה ע"ש: (טו) כתקנה. אבל ידי ק"ש יצא: (יז) וכנ"ל. ומ"א כתב דברוקח משמע דמי שאין לו פנאי יקרא ק"ש לבדה בלא ברכות ואח"כ כשיהיה לו פנאי יקרא הברכות עם

ביאור הלכה

משנה ברורה

מתכוין לצאת בזה אח"כ דאסור להפסיק באמצע הפרק וכעין זה כתב הפמ"ג ג"כ בסוף סימן זה. אך לענין בין הפרקים יש לעיין בזה דאפשר דהברכה קודמת לומס יחדיו ובלתה מותר בכל גווני ומדברי הרשב"א רפ"ב משמע לכאורה דגם בזה שייך דין בין הפרקים כי מוכח שם דשייך בזה דין שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש עי"ש:

* ספק וכו' ומברך לפניה ולאחריה. עיין מ"ב בסמ"ב דכך מיקרו לכתפילה. והוא לשון הכ"מ בשם הרשב"א ונראה פשוט דהייט דוקא במקום שמסתפק לו גם

לתפילין: (מה) מניחן. שאין בם התפילין ובמשנה הטלית הפסק שהרי אפילו יכול לקרות ולעסוק במלאכתו בעוד שהוא קורא וכדלעיל בסימן ס"ג ס"א[ב]: (מו) שקודם גאל ישראל. ר"ל קודם שאמר ברוך אתה ד' דלאחר מכן (סט) בודאי אסור להפסיק בשום דבר אלא יסיים גאל ישראל ויניח התפילין בלי ברכה ועיין בסמוך מה שכתבנו בשם מאמר מרדכי: (מז) יברך וכו'. נראה פשוט דכאן אסור לומר ברוך שם כבוד וכו' שנוהגין לומר אחר ברכת על מצות גם נכון שלא יברך בזה כ"א ברכה אחת להניח דבלא"ה הרבה פוסקים סוברין כן וכנ"ל בסימן כ"ו עי"ש: (מח) והכי נהוג. ומוכח (ע) מדברי האחרונים דהכי קי"ל: ט (מט) וקדושה. וכן ברכו ומודים (עא) וראה לאמלם שיכרע בתחלת התפלה בעת שהאצור שותין עצמן במודים: (נ) בין גאולה. יש מאחרונים (עב) שכתבו דבשבת מותר לענות קדיש וקדושה וכל הני שדומים להם הנזכרים לעיל בס"ג בין גאולה לתפלה ועיין לקמן בסימן קי"א: (נא) וכיצד עושה. ר"ל (עג) אם עדיין לא שמע קדושה או ברכו: (נב) ממתין בש"ח. לאחר שאמר (עד) עושה פלא וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד כל שלא אמר ברוך אתה ד' יכול לענות ולאחר כן צריך להתחיל מראש שירה חדשה או עכ"פ מצור ישראל דהוא התחלת הענין וכעין מה שכתב המ"א בסק"ג וגם הלא צריך לאמר מעין החתימה סמוך לחתימה לכתחלה [מאמר מרדכי]: י (נג) כתיקונה. אבל לא שלא יצא כלל ידי ק"ש דהא קי"ל דברכות אין מעכבות לק"ש (עה) אלא שעי"ז הק"ש שלו ג"כ איננו כראוי ויחזור עכ"פ לאמרה אחר התפלה אם לא אמרה קודם התפלה וכדלעיל בסימן ס' ס"ב וטוב שיאמר עוד הפעם ק"ש [ברכי יוסף]. כתב הטור בשם הירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב ילאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות עי"ש ומשמע דבשב"א ברכות י"א דלעכובא הוא אפילו דיעבד [ול"ע מברכות י"ד ע"ב בגמרא והא נעי לאדכורי וכו' ושרנו לך ר"ל מי כמוכה עד סוף הברכה וכפרש"י דלפ"ז אסר מכות בכורות ודוחק לחלק בין שחרית לערבית ואולי טוסא אחר היה להם בסוף שהיה בחוכו ג"כ ספור מכות בכורות וגם מירושלמי ברכות פ"א הלכה ו' משמע קצת דהוא רק לכתחלה עי"ש וע"ע למעשה]. אם החליף ברכה של שחרית לערבית או להיפך אם עדיין לא אמר השם של סוף הברכה יחזור לתחלת הברכה ואם אמר השם יסיים ואין צריך לחזור [מ"א בשם ה"ר מנוח]: (נד) ואין לו פנאי. ל"ע וכי מי המיר לו לפסוק מפני שאין לו פנאי אלא מי שאין לו פנאי יקרא ק"ש לבדה בלא ברכות ואח"כ כשיהיה לו פנאי יקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל וכדלעיל בסימן ס' ס"ג [מ"מ] ובספר נהר שלום כתב דמ"מ דין הרמ"א הוא אמת ונכון הוא היכא שקרא ק"ש כי היה סבור שיוכל לגמור כל התפלה ושוב אחר שקרא ק"ש מוכרח הוא מחמת איזה אונס להפסיק ובהא קאמר דעדיף הוא טפי שיפסיק אחר ד' אלהיכם אמת ואח"כ כשיגיע להתפלל יתחיל ויציב וכו' אבל היכא שידע מעיקרא שלא יהיה לו פנאי לקרות ק"ש ולהתפלל וירא שמא יעבור זמן ק"ש עד שיהיה לו פנאי גם הוא מודה להמ"א שיקרא ק"ש לבדו וכעין זה תירץ ג"כ הפמ"ג עי"ש:

א (א) ק"ש. ובשאר מצות דאוריתא היכא שמחויב לעשות אותה מספיקא פסק לעיל בסימן י"ז ס"ג[ב] לענין טומטום אף דחיי בגילית ובי"ד רס"ה ס"ג לענין מילה באנדרוגינוס וכן כל כי האי גווני דלא יברך על המצוה כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחויב כלל בהמצוה כגון ההיא שכתבנו ובין היכא שמחויב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה דאז צריך לברך עליה ג"כ ולפ"ז לובש או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה וכה"ג צריך לעשותה בברכה וכתב הפמ"ג דמכ"מ בשם הרשב"א וכן ממ"א בשם הריב"ש לקמן סימן תקפ"ה אות ג' מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. אלא תמיד בלי ברכה וגם מהגר"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. ואם הביאו לו שופר או לולב ביום א' בין השמשות לכו"ע נוטל ובלי ברכה כי בזה הספק הוא אם חייב עתה כלל בהמצוה: (ב) חוזר וקורא. הטעם דקי"ל ק"ש דאוריתא כלומר דהא דכתיב ודברת בם בשבתך ובמ"ד וגו' קאי אפרשה זו גופא שחייב לדבר בו בשעת שכיבה ועמידה ולפיכך אם נסתפק אם קרא או לאו חייב לחזור ולקרות ככל ספיקא דאוריתא: (ג) ומברך. לכאורה כ"ז דוקא בשלא עבר זמן ק"ש אבל

שער הציון

(סח) ב"י ולבוש: (סט) כמו שכתבנו בבה"ל בשם מ"א ומגן גיבורים: (ע) פמ"ג ובה"מ ומ"א: (עא) פשוט: (עב) מ"ר ובה"מ: (עג) בה"מ: (עד) מ"ר ובה"מ: (עה) ב"י וב"מ:

הגהות ותיקונים: א) הברכה: ב) ס"ז: ג) ס"ב:

הערות והארות: 1) ולאחר העיון נ"ל דדינו כמו בין ויאמר לאמת ויציב, עיין ברכות י"ד חייא בר רב אמר, אמר אני ה' אלוהיכם צ"ל אמת, ועיין ברש"י שם. (הגהת המ"ב בסוף ההקדמה):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף י"ב פסק כדעת הרשב"א דאם לא הזכיר אחת מכל הני מילי באמת ויציב ובאמת ואמונה לא יצא י"ח (ומחזירין אותו). ב) ובשו"ע הרב בסעיף י"ג כתב כשיטת המ"א דמי שאין לו פנאי יקרא ק"ש בעונתה בלא ברכותיה ואח"כ יקראנה בברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ואח"כ הביא י"א (שהוא שיטת הרמ"א) שיכול ג"כ לומר ברכות שלפניה ולשייר ברכת אמת ויציב אחר כך לסמוך גאולה לתפלה. (ועיין בקונטרס אחרון אות ד' שמשמע שנוטה לדינא כהרמ"א). ג) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב כמ"ש המ"א דהוי תקנה מיוחדת לק"ש דכ"ז שקורין ק"ש של תורה אפילו מן הספק קורין אותה בברכותיה. ובסימן תקפ"ה סעיף ו' כתב שאם נסתפק לו ביום א' של ר"ה אם שמע קול שופר צריך לתקוע אבל לא יברך.

(ז) [ז] (ד) ולאחריה (ה) [2] אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם ברך לפניה ולאחריה אינו חוזר ומברך: ב שם

באר היטב

ק"ס ויתפלל וכ"ה לעיל ס"ס מ"ו ע"ס:

(ז) ולאחריה. מע"ג דפסוק ראשון לבד הוא מדאורייתא והשאר הוא דרבנן וכ"ס הברכות וספק דרבנן אינו חוזר י"ל כך היתה התקנה שכל זמן שקורין מייב לקרות כעיקר התקנה בברכותיה אם לא מפני מיטול תורה די בפסוק ראשון כ"מ. וע"ל סי' ס"ג ס"ק ו'. ומשמע בל"ח סי' מ' דאם יודע שאמר פסוק ראשון וס' אם קרא השאר א"צ לחזור ולקרות. מיהו בסי' ס"ד סעיף ג' ד' משמע שצריך לחזור. וע"ל דמעיקרא כן תיקנו שיחזור. ואם מסופק לו אם אמר פ' ליצית וגם אמת וייציב צריך לחזור לכ"ע דליצית מצריס חייבים להזכיר מדאורייתא. ומשמע בתוס' הברכות דף כ"ה ע"א ד"ה ספק וכו' דאומר אמת וייציב שניה ע"ס ובד' כ' ע"ב בתוס' ד"ה בעל קרי וכו' משמע דמוטב שיאמר ק"ס שניה דאית בה תרתי קבלת המצות ויציאת מצרים ע"ס. ולפי' הר"ש משמע שיאמר פ' ליצית וגם אמת וייציב שכולה חדא מילתא היא אבל אם בדור לו שאמר פרשת ליצית רק שהוא מסופק אם אמר אמת וייציב לא יחזור לכיון שאמר פ' ליצית אז אמת וייציב מדרבנן שכבר נזכר ליצית מצריס בפי' ליצית. ואיתא בש"ס דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה ליצית מצריס ע"ח. וכתב המ"א וע"ל דכ"ס אם אמר שירת היס דיצא ע"ב שאם אמר הלכה [ש"א סימן י' ע"ס][א] דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה ליצית מצריס יצא ידי המ"ע [ב] של הזכירה. וכתב המ"א וע"ל דכ"ס אם אמר שירת היס דיצא והתחס סופר פליג ע"ז דבקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך וגו' ולא די במה שיזכור שעבר היס והסכים עמו הגאון רע"א בחידושיו ע"ס. ואם יוצא ידי הזכירה בהרהור עיין בבה"ע בשם הבית יעקב ובפמ"ג מסתפק בזה ובשאלת אדני' סימן י"ג האריך להוכיח מש"ס ומסיק דאינו יוצא ידי חובה בהרהור. ופשוט בגמ' דגם בגילה צריך להזכיר ליצית מצריס ועיין בפמ"ג דמסתפק אם הוא דאורייתא או דרבנן וע"מ לענין ספיקא ע"ס ובשאלת אדני' סי' ח' כתב בהדיא דהוא דאורייתא. ומייב להזכיר בזמן שהוא לילה ודאי ולא קודם וע"כ אם הזכיר בין השמשות כגון שהתפלל קודם לאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו דבין השמשות ספיקא הוא וספיקא דאורייתא לחומרא וכן משמע מרמב"ם פרק ז' מהלכות ק"ס דהוא דאורייתא וכמו שכתב הפמ"ג בעצמו: (ד) ולאחריה. אע"ג דהרבה פוסקים סוברין דפרשה ראשונה הוא מדאורייתא והשניה הוא מדרבנן ויש מן הפוסקים שסוברין דרק פסוק ראשון הוא מדאורייתא וכ"ס הברכות דלכו"ע הוא מדרבנן וספק דרבנן אינו חוזר יש לומר כך היתה התקנה שכל זמן שקורין מייב לקרות כעיקר התקנה ובברכותיה אם לא במקום שהתירו בפירוש כגון ההיא דלקמן סימן ק"ו ס"ב[ב] בהג"ה עי"ש. [ג] ולכאורה אם יודע שאמר פסוק ראשון או פרשה ראשונה [בכל אחד מן הדעות] וספק לו אם קרא השאר א"צ לחזור ולקרות מיהו בסימן ס"ד סעיף ג' וד' משמע[ד] שצריך לחזור וע"ל דמעיקרא כן תקנו שיחזור. והיכא שהוא מסופק לו אם אמר פרשת ליצית וגם אמת וייציב צריך לחזור לכו"ע דליצית מצריס חייבין להזכיר מדאורייתא. אך יש דיעות בזה דיש אומרים דיאמר פרשת ליצית וגם אמת וייציב דכולה חדא מילתא היא ויש אומרים דיאמר רק פרשת ליצית ויקיים בזה המצוה דאורייתא של זכירת יציאת מצרים ואמת וייציב א"צ לומר וכן הסכים השאגת אדי' וכתב עוד דאם עשה מן התורה לזכור יציאת מצרים בכל יום, ביום ובלילה וכו'. ג) ובשו"ע הרב סעיף א' וב' כתב: בסתמא דצריך לחזור לקרותה לד"ה לפי שמתחלה כך תקנה שתהיה כק"ש של תורה לענין שיחזור לקרותה על הספק כמו ק"ש של תורה, משמע מדבריו מדלא חילק, דאף הברכות נמי צריך לחזור. ד) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק דאם מסופק בפרשת ציצית אם קראה בק"ש אם לאו, צריך לחזור ולקרותה עם ברכת אמת ויציב שלאחריה שהיא ג"כ בספק אם אמרה והוא ספק של תורה, וה"ה לאמת ואמונה של ערבית שמצות עשה מן התורה לזכור יצ"מ בכל יום וביום ובלילה וכו' וכיון שהוא מחויב להזכיר בברכה ובנוסח שתקנו לה חכמים שהיא ברכת אמת ויציב. (הרי שבב' דברים אינו סובר כמו המשנ"ב א) דס"ל דצריך לחזור גם פרשת ציצית וגם ברכת אמת ויציב. ב) דס"ל דאין חילוק בין יום ולילה דבין בשחרית ובין בערבית צריך לחזור שניהם מטעם הנ"ל ויש להאריך).

שערי תשובה

[ז] ולאחריה. עבה"ע ועיין בפר"ח שכתב שגם פרשת והיה אם שמוע מדאורייתא. ובשאלתא אריה סי' כ' הביא עליו והעלה דפרשת והיה אם שמוע אין לה עיקר מה"ת ואין קריאתה אלא מד"ס אבל פ' שמע טולה הוא מה"ת ולא פגי בפסוק ראשון לבד ע"ס ומ"מ נראה מדברי דבספק חוזר וקורא גם פ' והיה אם שמוע אעפ"י שהוא מדרבנן דממ"נ אם נרי לו שקרא פרשה ראשונה דאורייתא כיון שהתחיל להתעסק בק"ס יש לו לתקן אפילו דרבנן מספיקא ואם מסופק נמי מפרשה ראשונה צריך לקרות מספק פרשה ראשונה כו' ע"ס ובסי' ג' וכתבתי מזה לעיל סי' נ"ח ע"ס. וע"ס סי' יו"ד שהוכרה של י"מ של יום שזמנה כל היום אם לא הזכיר כל היום ונזכר בין השמשות חייב להזכיר כיון דבהש"מ ספק יום הוא ספיקא דאורייתא לחומרא. וחזן יציאת מצרים של לילה זמנה כל הלילה מצאת הכוכבים עד ע"ה ומו לא אע"ג דזמן ק"ס של ערבית נמשך עד הנץ. ואם הזכיר קודם לאת הכוכבים אפי' בין השמשות ספיקא הוא מדאורייתא וצריך לחזור ולהזכיר מצה"כ ואילך. וע"ס בסי' י"א שהביא שם דברי המג"א בהא דספק אם אמר אמת וייציב מה שהביא מדברי התוס' והביא עליו באורך והעלה דספק אם אמר ק"ס וברכותי' אז לא אמר כיון דמתחת ספק ק"ס צריך לומר חוזר ואומר הברכות ג"כ ואין מילוק בין של שחרית לשל ערבית והיכא שברי לו שאמר שמע והיה אם שמוע ומסופק בדאמר ואמת וייציב אז בשחרית חוזר ואומר פ' ואמר ואמת וייציב א"ל לומר מספיקא בערבית חוזר ואומר אמת ואמונה וא"ל לחזור ולקרות פ' ליצית מספק. ואם ברי לו שקרא כל הג' פ' ואינו מסופק אלא באו"י שחרית ואו"א ערבית תרוייהו חד דינא שא"צ לחזור ולומר מספק ע"ס. ומ"ש בבה"ע בשם תשובת בית יעקב דאפילו בשידוע שהרהר בלבו אמת וייציב אינו חוזר מספק עיין בש"ח סי' י"ג שהצריך בהומים מהש"ס דאינו יוצא י"ח זכירת מצרים בהרהור ועיין שם שהביא דברי רמב"ן על התורה ע"פ זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים שהוא אזהרת לשון הרע כו' וזכירה זו מ"ע כמו זכירת שבת ושל עמלק ומייתי שם מדברי הספרי שהוא בפה דוקא והעולה אין נזהרין בה. ועיין לעיל[2] סי' ממ"ך ס"ק ח':

ביאור הלכה

בהברכות אבל אם ידע שצריך הברכות והספק לו על ק"ס גופא אם כיון בפסוק ראשון וכה"ג אף לצריך לחזור ולקרותה מ"מ בבר יצא ידי חובת הברכות דאין שייכין לק"ס ואפי' אם נודע לו בדאי אלא כיון לבו בפסוק ראשון אין צריך רק לחזור ולקרות כל פרשה שמע כדי אלא יקראנה למפרע וכדלעיל בסימן ס"ד ע"י. אמ"כ מלאתי זה בשולחן שלמה. עוד כתבתי במ"ב דאם יודע שקרא פסוק ראשון ספק לו על השאר וכו' מעיקרא תקנו כן שיחזור ויקרא"נה נ"ל דבזה יותר טוב שיקרא"נה בלי הברכות כי אלא"ה פקפקו הגר"א והפמ"ג על עיקר הדין ההבו"ע מאי שנא מה מבשאר מצוה שמתחיל לעשות אותה מספק דאין מברך עליה והגם שבבר יש"נה הכ"מ בשם הרשב"א וכמו שהעתקנו בפמ"ג מ"מ הבו אלא לוקיף עלה דאפשר אלא תקנו הברכות רק אם בעת שנולד הספק היה לו ספיקא דאורייתא על המצוה בפה. עוד כתבתי במ"ב בשם הש"ל לענין אם מסתפק לו אם אמר פרשה ליצית ואמת וייציב אלא לומר רק פרשה ליצית אף דמגן גבורים יש"ב קושיתו על המ"א וגם הב"ח והט"ז ס"ל דחוזר ואומר שניהם מ"מ לדתי' לכריע כמותו משום דעיקר הדין אפי' היכא דמסתפק לו על כל הק"ס אם צריך לברך ג"כ אינו מוכרח כ"כ וכ"ל בשם הגר"א והפמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) גמ' ברכות: ב) ס"ג: ג) בבה"ט:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב שם ס"ק ז' בענין זה שכ' דכיון דעוסק בק"ש צריך לתקן הכל:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב: ואם אמר איזה פסוק של יצ"מ או איזה הלכה שנזכר בה יצ"מ יצא י"ח מן התורה וכו', ויש מי שאומר שמכ"ש אם אומר שירת הים שיצא מן התורה, אולם בקו"א אות ב' כתב ע"ז: צ"ע דהא כתיב את יום צאתך ואף שיש ליישב, קשה לסמוך על זה במ"ע דאורייתא. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב: ואם מסופק גם בפ' ציצית אם קראה בק"ש אם לאו צריך לחזור ולקרותה וכו', וה"ה לאמת ואמונה של ערבית, שמצות עשה מן התורה לזכור יציאת מצרים בכל יום, ביום ובלילה וכו'. ג) ובשו"ע הרב סעיף א' וב' כתב: בסתמא דצריך לחזור לקרותה לד"ה לפי שמתחלה כך תקנה שתהיה כק"ש של תורה לענין שיחזור לקרותה על הספק כמו ק"ש של תורה, משמע מדבריו מדלא חילק, דאף הברכות נמי צריך לחזור. ד) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק דאם מסופק בפרשת ציצית אם קראה בק"ש אם לאו, צריך לחזור ולקרותה עם ברכת אמת ויציב שלאחריה שהיא ג"כ בספק אם אמרה והוא ספק של תורה, וה"ה לאמת ואמונה של ערבית שמצות עשה מן התורה לזכור יצ"מ בכל יום וביום ובלילה וכו' וכיון שהוא מחויב להזכיר בברכה ובנוסח שתקנו לה חכמים שהיא ברכת אמת ויציב. (הרי שבב' דברים אינו סובר כמו המשנ"ב א) דס"ל דצריך לחזור גם פרשת ציצית וגם ברכת אמת ויציב. ב) דס"ל דאין חילוק בין יום ולילה דבין בשחרית ובין בערבית צריך לחזור שניהם מטעם הנ"ל ויש להאריך).

דעת הא"ר לחזור חוזר וגם רחיה מלעיל סימן ס"ד ס"ד ועיין בפמ"ג:

סח שלא להפסיק בפיוטין. ובו סעיף אחד:

א תשובת הרמ"ה ור"מ בפ"ל מהלכות ק"ש והטור בסס מהרי הרל"ש

א יש מקומות שמפסיקים בברכות ק"ש לומר פיוטים [א]ונכון למנוע מלאמרם משום דהוי הפסק: הגה ויש אומרים (א) דאין איסור בדבר (הר"י פ"פ אין עומדין והרשב"א והטור) וכן נוהגין בכל המקומות לאמרם והמיקל ואינו אומרם לא הפסיד ומ"מ לא יעסוק בשום דבר אפי' בד"ת אסור להפסיק ולעסוק (ב) כל זמן שהצבור אומר פיוטים וכ"ש שאסור לדבר שום שיחה בטילה ומ"מ מי שלומד ע"י הרהור שרואה בספר ומהרהר לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור (ג) [ד] דמי אלא (ג) שמתוך כך יבואו לדבר ויבואו לידי הפסק וע"כ (ד) אין לאדם לפרוש עצמו (ג) [ב] מהציבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם (ו) עמהם וע"ל סימן ל' סעיף י' (מהרי"ל וד"מ):

שערי תשובה

[ד] דמי. עבה"ט ועיין פר"ח שמתיר[א] ללמוד אז על ידי הרהור. ובבר"י כתב דבפיוטי הקליר ומיוצא אין לעשות כן. אך בפיוטים מאחרונים המשוררים המושך עצמו ומהרהר בד"ת אריך למעבד הכי: [ב] מהצטור. עבה"ט ובש"ל כתב שראה מירושלים מובב"ב ספר הכוונות מכת"י מהר"ש ויטל בן מהרח"ו זלה"ה שכתב על דברי אמיו שכתב מורי לא היה אומר כו'. וז"ל אמר שמואל אע"פ שכתב זה אבא מארי ז"ל ראיתיו כשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הווידויים וכל הפיוטים עכ"ל ושמע מכם וממנו יקח מכמה ומוסר השכל עכ"ל הש"ל שמנה שם דברים שיש בהם משום יוהרא ושאין בהם ע"ש ועיין בשו"ת מהר"י בן מגא"ש ז"ל סי' מ"ז כתב שאם החזן מחזיר ענין הברכה קודם שתגיע הברכה עליו מותר והוא מנהג פשוט לכל העולם וכן דעת הרב ז"ל בזה (ר"ל רבינו הרי"ף) עכ"ל. ובבי"י סי' קי"ב קיבא בזה מדברי הרמב"ם בתשו' המכונה פאר הדור סי' ס"ד וסי' קכ"ט שאוסר בברכות ק"ש ע"ש. ובמ"ש התו' אר"א הקליר הוא רשב"ש עי' במע"מ ובזכרון יוסף סי' י"ג י"ד ובשו"ת נ"ב מהד"ת שהאריכו הרבה בזה ובמת"ב הביא תשו' ר"א המובאות בש"ל בכת"י וכתב שהיא עמוקה ורחבה ושם הרגיש מהרר"ן בנקיון כפות דסוכות ועוד פיוט אחות אשר לכך כפפתה וכתב משוא הדברים ומת"ב האריך ובסוף דבריו כתב תא חזי כמה נפיש חילייהו דבתכתתם עדיפו מנבא דרבינו אתר"י ז"ל גילה שהפייטן היה בו מינון מגשמת ר"א ב"ש כמ"ש מו"ק וכף רגיש ע"ש:

באר היטב

(א) דמי. אמנם בשעה שהחזן אומר קדיש אסור להרהר בספר שלריך הרבה לכוין בענייתו הקדיש פר"ח (עי' בלחש"ט סי' קכ"ד סק"ז): (ב) מהצטור. והאר"י ז"ל לא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי שנתקנו ע"ד האמת וכן לא היה אומר יגדל אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפלה אין לשנות ממנהג מקומו כי י"ב שערים בשמים נגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג לבד ומה שנזכר בש"ס הוא שוה לכל הכוונות. ובשל"ה האריך בשם גאונים שמצוה לומר פיוטים. וכשפייט ר"א וחיות אשר הנה וכו' ליהטה אש סביבותיו ע"ש. כתב הר"מ מינץ סי' פ"ז שמנהגו לומר הפייט ואח"כ מתחיל בברכת יוצר אור אלא להפסיק באמצע הברכה. ואם מתפלל ביחיד לא יאמר שום פיוט באמצע הברכה עכ"ל. וכתב המ"א מיהו בס"ש נ"ד כתב הרמ"א דאסור להפסיק בין יתברך ליוצר אבל כשאומר באמצע הברכה הוי מעין הברכה. מיהו בפסח שהחזנים מאריכים הרבה בניגונים מוטב לומר הפיוט קודם שיתחיל בברכה דהרוב הוי שלא מעין הברכה. ואם שכח לומר הפיוט עד שגמר הברכה אסור לאומרו דלא עדיף מעל הנסים בחנוכה ופורים ע"ש:

משנה ברורה

א (א) דאין איסור. שזה שאמרו [בברכות י"א] מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לא אמרו (ב) אלא בברכות ארוכות שפותחות בברוך וחותמות בברוך אינו רשאי לקצר שלא לפתוח או שלא לחתום וכן להיפך קצרות אין רשאי להאריכן דעי"ז משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אבל שאר נוסח הברכה לא נתנו בו חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות דוקא דא"כ היה להם לתקן נוסח כל ברכה במלות מנויות ולהשמיענו כל ברכה וברכה בנוסחתה וזה לא מצינו. כתב הרמב"ם פ"א מק"ש כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ה"ז טועה וחוזר ומברך כמתבע. וכתב הכ"מ פ"א מברכות דוקא אם פתח בברכה במקום שלא תקנו לפתוח או חתם במקום שאמרו שלא לחתום או (ג) שחיסר מברכות הארוכות התחלת הברכה שמתחלת בשם ומלכות או שלא סיים בשם אבל אם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה אפילו חיסר כמה תיבות יצא בדיעבד (ג) הואיל והיה בה אזכרה ומלכות וענין הברכה לבד התיבות שפרטו חכמים שהם מעכבות כגון שלא הזכיר ברית ותורה בבהמ"ז ומשיב הרוח וכל כיו"ב והוצא כל זה במ"א סי' ס"ד ובסי' קפ"ז. ובביאור הגר"א כתב דהרמב"ם פ"א מברכות חזר בו מזה וסובר דאפילו בברכה ארוכה אם לא גמר סוף הברכה כדינה מ"מ בדיעבד יצא וכדיעה הראשונה המובא בסימן קפ"ז ס"א עי"ש: (ב) כ"ז שהצבור. ה"ה (ד) אפילו אם כבר גמר הוא והצבור הפיוטים והברכה והוא עומד בין פרק לפרק ג"כ אסור להפסיק: (ג) שמתוך כך. ר"ל (ה) כשיראו ההמון שהוא מסתכל בספר יבואו ג"כ לדבר אבל הרהור בעלמא בד"ת אפשר דיש להקל ועיין בפר"ח אמנם בשעה שהחזן אומר קדיש אסור להרהר שלריך הרבה לכוין בענייתו הקדיש: (ד) אין לאדם. ומהרש"ו כתב בשם (ו) האר"י שלא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי שנתקנו ע"ד האמת וכן לא היה אומר יגדל ומ"מ העיד בנו של מהרח"ו על אביו שכשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הווידויים וכל הפיוטים ושמע מכם וממנו יקח חכמה ומוסר השכל אבל אם החזן אומר קדיש בשם גאונים ומוסר לומר פיוטים. ובש"ל האריך בשם הגאונים. ובמ"ש הרמב"ם ומוסר פיוטים וכשפייט ר"א וחיות אשר הנה מרוצעות לכסא וכו' להטה אש סביבותיו עי"ש. אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפלה לכו"ע אין לשנות כ"א ממנהג מקומו כגון (ז) מנוסח אשכנז לספרד או להיפך וכל כה"ג כי י"ב שערים בשמים נגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג לבד ולענין דינא האשכנזים המתפללים עם הספרדים או להיפך יצאו י"ח תפלה. וכ"ז רק במנהגים שנהגו בשרשי תפלה אבל מה שמוכר בגמרא או בדברי הפוסקים שלמדו מהגמרא הוא שוה לכל ואין רשות לשום אדם לנהוג במנהגו: (ה) מהצבור. עיין במ"א דבפסח שהחזנים מאריכים הרבה בניגונים טוב יותר לומר הפיוט קודם שמתחיל בברכת יוצר אור דברוב הוי הפיוט שלא מעין הברכה ויהיה תשוב הפסק כשישהה כדי לגמור כולה ולכתחלה ראוי לחוש לזה וכדלעיל בסימן ס"ה במ"ב עי"ש. ואם שכח לומר הפיוט עד שגמר הברכה אסור לאומרו דלא עדיף מעל הנסים בחנוכה ופורים: (ו) עמהם. ואם מתפלל ביחיד לא יאמר שום פיוט באמצע ברכה [אחרונים]. דרך אגב ראיתי להזכיר כאן מה שהרבה מהמונים טועים בר"ה ויו"כ בשעה שמגגן החזן בתחלת ברכת יוצר אור הפיוט של אורות מאופל אמר ויהי אח"כ מתחילין ההמון מיד מלך או קלא נא ואינם מתחילים הברכה מראש וראוי להזהירם ע"ז:

סט ענין פריסת שמע מקומות מקומות ים. יש מקומות שנוהגין שפורסין על שמע [פריסת שמע נקרא אמירת הברכו שאנו אומרין] בשביל המתאחרין לבוא לבהכ"נ אחר גמר סיום תפלת י"ח בלחש. ויש מקומות שנוהגין שפורס הש"ץ על שמע בשביל המתאחרין אחר קדיש בתרא ועיין לעיל בסימן נ"ד במ"א שאצריך לאלו הנוהגין אחר קדיש בתרא לומר מתחלה קצת פסוקים אם רוצים לומר קדיש וברכו. ועיין לקמן בסימן

שער הציון

(א) רשב"א: (ב) פמ"ג בפי' ס"ד: (ג) רמב"ם ע"ש: (ד) פשוט דהלא הוא מטעם הפסק כמש"כ בד"מ: (ה) ע' בד"מ: (ו) מ"א וש"ת ע"ש: (ז) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) חסר "שלא לומר, וללמוד":

הלכות קריאת שמע סימן סט

סט דין פורס על שמע. ובו ב׳ סעיפים:

א *אם יש בני אדם שהתפללו (א) כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם (ב) ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה (ג) יוצר אור ולא יותר וזה נקרא פורס על שמע לשון חתיכה פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה: הגה (ד) ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו (א) [א] ברוך ה׳ וכו׳. י״א שפורסין בק״ש של ערבית (ה) כמו בשחרית (כל טו וב״י בשם הר״ן) (ו) ולא נהגו כן משום (ז) דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית: לאחר שסיימו ברכת יוצר אור * אומר אבות וגבורות (ח) וקדושה ואתה קדוש וזה (ט) נקרא עובר לפני התיבה [2]ואין עושין דברים אלו בפחות מי׳ משום דהוי דברים שבקדושה [3]וצריך לחזור אחר ו׳ שלא שמעו דהיינו רוב העשרה [1]ואם אינם נמצאים אפי׳ בשביל אחד (י) שלא (ג) [ג] שמע אומרים ואפי׳ מי ששמע יכול לפרוס**

באר היטב

(א) ברוך ה׳ וכו׳. ואם לא שמע ברכו רק שמע הקהל עונים עונה אמן ע״ל סי׳ נ״ז ס״ק א׳: (ב) שמע. ואם שמע מהקורא בתורה דיו ואין מוחרין בשבילו עמ״א. והי״ה שמתפללין כל התפלה בשביל א׳ שלא התפלל ב״י ד״מ. וכתב המ״א מיהו נ״ל דאם אין י׳ א״ שלא התפללו לא יתפלל הש״ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול דהא עיקר הכוונה משום קדושה. [וכתב מ״א בסימן ע״ד שאם פורסין אחר קדיש בתרא יאמר מקצת פסוקים קודם פרישת שמע שלעולם אין אומרים

שערי תשובה

[א] ברוך ה׳. ועיין במג״א בריש הסי׳ מתשובת הרמ״ע וע״ז ע״ז ביד אפריס והבה״ט השמיט ולא ידעתי למה: [ב] שמע. עבה״ט וע״ל סי׳ נ״ה בשע״מ ס״ק ט׳ ומ״ש בעטרת זקנים כאן מזה:

משנה ברורה

קל״ג בב״י דמוכח דמנהגם הוא דאף אם אירע שלא בא אדם לבה״כ אחר ברכו אעפ״כ אין מדקדקין בכך לבד משבתות ויו״ט כדאיתא שם ומ״מ אין לבטל מנהגם בבה״כ מפני המחלוקת (א) אבל במקום שאין לחוש למחלוקת יש לנהוג שלא יאמר הש״ץ ברכו אלא״כ בא אחד אחר ברכו ולא שמע כלל באותו יום ואף שכבר אמר יוצר אור מותר ג״כ לומר בשבילו אע״פ שלא יסמוך אליה יוצר אור וכן מי שכבר שמע ברכו קודם התפלה ועתה מתפלל ביחידות והגיע לברכו ונזדמן לו עשרה אנשים שכבר שמעו ברכו אעפ״כ מותר לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו כיון דיאמר מיד אח״כ ברכת יוצר אור אבל אם תרתי לגריעותא דהיינו שכבר שמע ברכו או שמע מהעולים בתורה שאמרו ברכו וגם הוא עתה אינו עומד קודם יוצר אור אינו יכול עוד לפרוס על שמע ולומר ברכו הוא או אחר בשבילו:

* אומר אבות וכו׳. עיין במ״ב סק״ח במש״כ בשם הג״ה ועיין בביאור הגר״א דמשמע מיניה דדעת הטור דלא יאמר רק הג׳ ברכות ומ״מ לדינא משמע מיניה דמצדד להג״ה שבסמוך עי״ש שמביא ראיה מהמשנה. ועיין עוד במ״ב במה שכתבנו בשם המ״א ובדיעבד אם לא היה רוב מנין והתפללו הי״ח בלחש אם יכול אח״כ הש״ץ לעבור לפני התיבה ל״ע דלפי דעת השו״ע דפוסק ברש הסעיף דאפילו אם התפללו מתחלה כ״א ביחידי יכול אח״כ אחד לעבור לפני התיבה פשוט דכ״ש מה כי מיבעי לי לפי דעת הרדב״ז דנהגינן כוותיה כמו שכתבתי במ״ב סק״ח אם פליג ג״כ מה דזה יתפלל רק תפלת יחיד או דילמא דמה עדיף כיון דבעת התפלה היה מנין בבהכ״נ וגם מכיון שנתקבלו לעשרה היה עליהם חיוב קדושה קודם שהתחילו להתפלל וכמו שכתבתי במ״ב ס״ק א׳ בסופו עי״ש דעל הכל היה החיוב ומדע דלהרדב״ז דס״ל דפרח מיניהו חיובא דקדושה לאחר שהתפללו הא דאנו עושין תמיד חוזרת הש״ץ אף דאנו בקיאין ולפי דברי התוס׳ במגילה [דף כ״ג ע״ב] הטעם הוא משום קדושה ע״כ היינו משום דבעת שנתקבלו העשרה מיחד היה

א מגילה כ״ג לפירוש הר״ן שם בשם בעה״ג מסכת סופרים ור״מ בס״ל מה״ת ד מלמידי רש״י בשמו והאגור בשם סמ״ק ורוקח ומס׳ סופרים

א (א) כל אחד.[א] והרדב״ז בסימן רמ״א ס״ד פליג ע״ז וס״ל אם התפללו בעשרה כ״א בחידי פרח מיניהו קדיש וקדושה כדאמרינן גבי ברכת המזון [לקמן בסימן קל״ד סעיף ג׳] וכיון דפרח מיניהו אע״ג שאח״כ נתחברו עשרה אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה ואם חזרו והתפללו הוי ברכה לבטלה עי״ש והוא דבריו בקיצור במ״א ובספר מגן גיבורים ובח״א המיאו דבריו להלכה. ובתשובת הרמ״ע סימן פ״ד ובדרך החיים בדיני ברכו אות ג׳ משמע דפוסק כהשו״ע אבל בתשובת מ״ש מא״ח סימן י״ז כתב דכן עמא דבר כהרדב״ז. אבל גם להרדב״ז אם יש אחד מהם שלא התפלל עדיין יכול לפרוס על שמע וגם לירד לפני התיבה אך לא יתפלל מתחלה התפלה בלחש רק יתפלל תיכף התפלה בקול רם דבבה״ג לא שייך פרח חובת תפלה מיניהו דהרי בשביל עצמו אומר וכ״כ המגן גבורים בסימן קכ״ד וה״ה לאחד מאותם שכבר יצאו יכול לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשביל וכדלקמיה בשו״ע דכיון דיש עכ״פ אחד שלא יצא עדיין ידי תפלה כל ישראל ערבים זה בזה* [הרדב״ז שם] : (ב) ואומר קדיש. עיין לעיל בסימן נ״ד בהג״ה דצריך לומר מתחלה קצת פסוקים: (ג) יוצר אור. אף דבזמנינו כולם בקיאין וא״צ לברכת המברך שיוציאן בהברכה וכ״ש לפי מה דאחירי המחבר שכבר בירכו כולם כ״א בפני עצמו מ״מ ס״ל להמחבר דאומר יוצר אור משום (ד) שלא יהיו נראין כבופרין מ״ו שהוא אומר להם שיברכו ואין אחד מהם שיברך לכן אומר יוצר אור (ג) ובקול רם והאחרים שומעים והשומע כעונה: (ד) ועכשיו וכו׳. פירש לן (ד) דכיון שעונים ברוך ד׳ המברך לע״ו הו לא מחזי כבופר מידי דהוי אברכת התורה ועיין בא״ר ובמגן גיבורים שהסימנו ג״כ לזה: (ה) כמו בשחרית. ר״ל אף אם כולם כבר התפללו כל אחד בפני עצמו: (ו) ולא נהגו כן. כתב הפמ״ג נראה ודאי אם יש אחד שלא התפלל עדיין מעריב יכול לעמוד בפני העמוד עם ט׳ שהתפללו ויאמר ברכו בקול רם וגם יאמר הברכה ראשונה בקול רם ויוצא אף להמחבר ואפשר דיוכל לומר ג״כ הקדיש שקודם ש״ע עכ״ל: (ז) דליכא קדיש. ומשום ברכו לחודיה (ה) לא קפדינן כ״כ (ו) ואע״ג דבקצת מקומות אומרים ג׳ פסוקים וקדיש קודם ברכו בערבית זהו רק מנהג בעלמא ולא קפדינן בהאי קדיש משא״כ קדיש שאחר ישתבח שהוא מנהג קדמונים קפדינן טפי: (ח) וקדושה וכו׳. עיין בהג״ה בסמוך שמסיים כל התפלה ג״כ ועיין לעיל בסק״א דדעת הרדב״ז דאין לנהוג דין עובר לפני התיבה אא״כ יש בהם עכ״פ אחד שלא התפלל עדיין[ב] וכתב המ״א מיהו נ״ל דאם אין שם שאה שלא התפללו לא יתפלל הש״ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול רם דהא עיקר הכונה בהחזרה זה הוא רק משום קדושה ויאמר הג׳ לתשובות בקול רם והשאר בלחש אבל כשיש רוב מנין הם כמו לבור גמור ועיין בבה״ל: (ט) נקרא עובר וכו׳. ואין זה מנוי בהיום (ז) משום דרגילין לפרוס על שמע בשביל המתאחרין לבוא אחר גמר סיום שמנה עשרה בלחש קודם שמתחיל הש״ץ התפלה בקול רם ויוצאין על ידו ענין הקדושה [וצריכין ליזהר בעת שמקבלין[ג] אז בפתח בהכ״נ לפרוס על שמע (א) שלא יענו נגד המתפללין] אבל אם אירע שנאחר לבוא להתפלל אחר התפלה יוכל לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה: (י) שלא שמע. ואם שמע מהעולים בתורה די ואין מוחרין בשבילו אם לא שהוא עומד עתה קודם ברכת יוצר אור אז מותר לפרוס

שער הציון

(א) כ״ז מן הרמ״ע ויד אפריס והה״מ וש״א: (ב) נ״י: (ג) פמ״ג: (ד) ד״מ: (ה) מ״א: (ו) מהה״ש: (ז) לבוש ועיין בא״ר בשם המי״ט: (ח) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) צ״ל ששה: ב) שמתקבצין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב כדעת המחבר דפורסין על שמע אפילו היכא שהתפללו כל אחד בפ״ע ביחיד, ולא הביא כלל דעת הרדב״ז לחלוק. (ובבה״ל ד״ה אומר אבות וכו׳, כתב בפירוש דהרב לא הזכיר דעת הרדב״ז כלל). ב) בשו״ע הרב בסעיף ה׳ כתב דבדיעבד ודאי דיכול לירד לפני התיבה ולחזור ולהתפלל כל התפלה. ועיין בבה״ל ד״ה אומר.

ה כ"י ו מגילה כ"ד
ז כמ"ק סס מגמרא

על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע [ה]ומ"מ אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה (יא) מוטב שיפרוס (ג) ויעבור לפני התיבה הוא משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע: הגה ומי שעובר לפני התיבה ואמר ג' הברכות הראשונות * ישלים כל התפלה ולא יפסיק אע"פ שכבר התפלל אבל האחרים (יב) יכולין להפסיק אח"כ וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה (ד) תחלה (יג) * שישלים תפלתו אע"פ שיצטרך לקרות אח"כ ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה (ב"י בשם מהרי"ח) ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפלה או בק"ש וברכותיה ולכן אסור לש"ל להפסיק בין ק"ש לתפלה או בק"ש וברכותיה כדי לפרוס על שמע לאותן הנאים לנהכ"נ לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו (יד) והתחיל בברכת יוצר (ה) אור אבל בברכת ערבית שהיא רשות (טו) * יכול (ו) להפסיק להוציא אחרים י"ח * ומ"מ אים אחר יכול לפרוס על שמע או להתפלל ביו"ד כל התפלה אפי' באותו ב"ה[2] שכבר התפללו להוציא אחרים י"ח רק שלא יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון דזהו גרמא גנאי לראשונים דהוי כאלו לא יצאו בראשונה י"ח (תשובת מהר"י מינץ סי' ט"ו) וי"ל דוקא שעדיין הראשונים בהכ"נ אלא שהשלימו סדרם אבל אם (טז) יצאו הראשונים יוכל לעמוד החזן אף במקום (יז) שעמד (ז) (יח) הראשון: ב [1]סומא אע"פ שלא ראה מאורות מימיו (יט) פורס על שמע ומברך יוצר המאורות [1]שהוא נהנה במאורות שרואין אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה:

באר היטב

קדיש אלא אחר פסוקים או אחר תפלת י"ח]: (ג) ויעבור. עכשיו נוהגין שהאבלים פורסים על שמע אפילו שמעו ויש אחר שלא שמע ואינו נכון מ"ח: (ד) תחלה שישלים תפלתו. ר"ל דכ"ש הוא דלא יפסיק הפורס והעובר לפני התיבה אם לא התפלל תחלה אעפ"י שיצטרך לקרות אח"כ ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה. והמ"א כתב דלכתחלה לא

ביאור הלכה

עליהם מיום קדושה וא"כ ה"נ בענינינו ומלאתי בשו"ע של הגר"ז דמיקל בזה בדיעבד ומ"מ יש לדחות דאפשר דהוא אזיל רק לפי דעת השו"ע כי לא הזכיר דעת הרדב"ז אבל למנהגינו דנהגינן כהרדב"ז כמו שכתב החתם סופר ג"ע: * ישלים כל התפלה. נ"ל דר"ל בלחש דהא האחרים יכולים ללכת לדרכם כמו שכתב הלבוש: * שישלים תפלתו. ועיין במ"ב סקי"ג בסופו ופשוט דבשביל פרישת שמע אם אינם רוצים שאני האנשים להמתין עליו יכול לדלוג[2] מפסוקי דזמרה ואמר רק ג"ש ואשרי ושאבתם ופרוס על שמע אך אם אינם רוצים להמתין עליו כלל יאמר קצת פסוקים ואח"כ קדיש וברכו אך ג"ע קצת מה יעשה אח"כ אם טוב יותר לדלג בגמרי ויתחיל מיכף אחר הברכו מיוצר אור דזהו פרישת שמע המעולה כשאומר מיכף יוצר אור אחריו כידוע או דיתחיל אח"כ מב"ש ועיין לעיל בסימן ג"ד[3] מה שכתבנו בשם האחרונים דב"ש ושאבתם היא תקנה קדומה מאוד ע"כ לכאורה טוב יותר שיתחיל אח"כ מברוך שאמר: * יכול להפסיק וכו'. ואע"ג דלעיל כתב דלא נהגו בערבית לפרוס על שמע מ"מ נ"מ למקום שנהגו [פמ"ג]: * ומ"מ איש אחר וכו'. ר"ל אע"ג דמנענו בש"ך מלהפסיק להוציאם י"ח אבל אים אחר וכו' ומה דאבל פרישת שמע לא נקט ביו"ד ואבל להתפלל נקט ביו"ד עיין בד"מ דאין מפסיק בזה עם מהר"י מינץ לדינא דס"ל דלתפלה בעינן דוקא עשרה אבל התפללו אלא תפלה שוה עם פרישת שמע וכ"כ המ"א בסק"ד:

יעשה כן אלא יתפלל כסדר ויסמוך גאולה לתפלה ואח"כ יפרוס שמע: (ה) אור. אבל אם לא התחיל חוזר ואומר ברכו לאותם שבאו לנהכ"נ כ"י לבוש: (ו) להפסיק. בין גאולה לתפלה דבלא"ה מפסיקים בפסוקים אבל באמצע ברכות לא יפסיק מ"א: (ז) הראשון. אפי' חזן הראשון לבוש. כתב במשפטי שמואל שאם הראשונים הוציאו ס"ת וקראו בה יפסיק: (יב) יכולים להפסיק. ולכאה (טו) לדרכם שהעיקר היה רק בשביל הקדושה: (יג) שישלים תפלתו. ר"ל דכ"ש דלא יפסיק בזה מכיון שהתפלה צריכה לו בשביל עצמו לאחר בזה ידי תפלה אע"פ שע"ז יצטרך אח"כ לקרוא רק ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה ולפ"ז אדם שנתאחר לבוא לנהכ"נ ולא שמע ברכו וקדושה וחושש שמא לא יהיה אח"כ מנין בנהכ"נ כשיגיע לתפלה מותר לפרוס ולעבור לפני התיבה להתפלל כל הי"ח ברכות כדי שיהיה יוכל לומר קדושה ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה ולא יתפלל אבל המ"א כתב דלכתחלה אין נכון לעשות כן לבטל מצות סמיכת גאולה לתפלה משום קדושה אלא יתפלל כסדר ויסמוך גאולה לתפלה ואם יהיה אז עשרה בנהכ"נ יאמר קדושה ועיין בבה"ל: (יד) והתחיל. אבל אם לא התחיל (י) חוזר ואומר ברכו לאותם שבאו לנהכ"נ: (טו) יכול להפסיק. ר"ל בין גאולה לתפלה דהיינו אחר סיום ברכת השכיבנו ובלא"ה מפסיקין ג"כ בפסוקים אבל (יא) באמצע הברכות לא יפסיק: (טז) יצאו הראשונים. וה"ה אם הוא קטעות שיתפללו בזה בהכ"נ כמה פעמים זה אחר זה אין קפידא [מגן גיבורים וש"א]: (יז) שעמד וכו'. ולא עוד אלא אם אין חזן לאחרונים יכול אפילו החזן הראשון להתפלל שנית להוציא גם האחרונים [לבוש ומ"א] ופשוט דבזה אין צריך החזן לעמוד לפני התיבה כל עת התפלה אלא כשיגיעו לברכו הוא יאמר לפניהם קדיש וברכו ואח"כ יאמרו בעצמן מיוצר אור והלאה עד גמר י"ח בלחש כי במקומינו כולן בקיאין ואין נוהגין לאחת בזה ע"י ש"ץ ואח"כ יעמוד לפני התיבה כנהוג עם כל הקדישים שאחר התפלה: (יח) הראשון. כתב במשפטי שמואל שאם הראשונים הוציאו ס"ת וקראו בה אין מנהג הוא[2] לשניים להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות בה ונתן לזה טעם שהוא משום פגמו של ס"ת שמא יאמרו שמצאו פסול בס"ת ראשונה ומפני כך הוציאו שניה ואף אם היא ס"ת זו עצמו מ"מ שמא יאמרו הראשונים שאחרת היא שהוציאו משום פסול שמצאו בראשונה וגם (יב) שיש פגם לראשונים שיאמרו שלא יצאו ידי קריאה ומה"ט אם הלכו הראשונים לביתם (יג) כמו הוותיקים או (יד) שהוא מקום קטעות שיתפללו פעמים זה אחר זה אין קפידא. וכ"ז מכח מנהגא אבל מן הדין אין שום איסור בכל גווני שאין לחוש לפגם ראשונה אלא כשהיה עולה לקרות בשנייה מי שעלה כבר בראשונה וגם דוקא אם עולה וקורא מיד זה אחר זה בלי הפסק אים בינתים כמו שיתבאר בסימן קמ"ד אבל כאן שמפסיקים הרבה וגם הוא צבור אחר אין לחוש בזה לבלוס [מגן גבורים]: ב (יט) פורס. וגם יוכל לירד לפני התיבה לתפלה כדלעיל בסימן נ"ג סי"ד עי"ש ובמ"ב יש למנוע[2] לקטן שלא יפרוס על שמע ומיהו כל שהגיע לי"ג שנים אין מדקדקין אם הביא שתי שערות דברכות ק"ש דרבנן [פמ"ג]:

שער הציון

(ט) לבוש: (י) ב"י ומ"א וש"א: (יא) מ"א: (יב) פמ"ג: (יג) פמ"ג: (יד) מגן גבורים:

הגהות ותיקונים: א) נ"ב: ב) בהכ"נ: ג) תיבות, מנהג הוא, מיותר עיין באה"ט:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב ס"ק י"א לענין אם יש מי שיודע ולא התפלל: 2) עיין מ"ב סי' נ"ג ס"ק ל"ב לענין שיאמר הקטן ברכו לבד: 3) עיין מ"ב סי' נ"ד ס"ק י"ד לענין אם צריך לדלג מפסוקי דזמרא כדי לומר ברכת יוצר אחר ברכו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' פסק כדעת המ"א שהמנהג שנהגו עכשיו שלעולם האבלים פורסים שמע ואפילו שמעו וכו' ואין מנהג זה נכון.

פטורים

הלכות קריאת שמע סימן ע

ע מי הם הפטורים מק"ש. ובו ה' סעיפים:

א [א]נשים ועבדים (א) פטורים (ג) [ב] (ב) מק"ש מפני שהיא מצות עשה (ג) שהזמן גרמא (ד) [ב]ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות (ב) (ה) שמים: הגה ויקראו לפחות פסוק ראשון (כ"י בשם אוהל מועד) :

ב * קטנים פטורים (ו) [ג]לר"ת (ז) כשלא הגיעו לחינוך [ד]ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק"ש בערב וישן הוא (ח) בבוקר (ט) וראוי לנהוג כר"ת: **ג** [ה]הכונס את (י) הבתולה פטור (יא) מק"ש (יב) ג' (ג) ימים (יג) אם לא עשה מעשה מפני שהוא טרוד טרדת מצוה [ו]והני מילי בזמן הראשונים אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי גם הכונס את הבתולה (ד) (יד) קורא: הגה וע"ל סי' נ"ט אם שכור (טו) יקרא ק"ש: **ד** * [ז]היה עוסק (טז) בצרכי (ה) רבים

א נרכות כ' ב אוהל מועד ג שם בתוספות ד שם בפירש"י ה שם במגנה ד' ע"ז ו תוספות שם בסוף הפרק והר"ם מרוטנבורג ז ירושלמי שם מ' ע"ל לפירוש ר"מ בפ"ב מהל' ק"ש

באר היטב

לשנייס להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות בה:

(א) מק"ש. ופטורות ג"כ מברכות ק"ש דיש להם ג"כ זמן קבוע אבל אמת ויציב מחויבות לאמרם דזכירת יציאת מצרים דאורייתא וא"כ צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבים כדלקמן סי' ק"ו סעיף ב' מ"ש: (ב) שמים. משמע מלד הדין פטורין. והב"ח פסק דחייבים מדינא לקבל עול מלכות שמים בפסוק א' ע"ש. והע"ת והיד אהרן חלקו עליו ע"ש: (ג) ימים. עי' תוספות י"ט פ"ד דפסחים משנה ה'. ויד אהרן: (ד) קורא. ר"ל קורא ומתפלל. ואם אינו קורא מיחזי כיוהרא ע"ת: (ה) רבים. כ' הכ"מ בשם הר"ם דדוקא בדורות הראשונים

שערי תשובה

[ב] מק"ש. עבה"ט מ"ש בשם המג"א דבאו"י נשים חייבות אך בשאגת אריה סימן י"ג [ג]כתב וז"ל יש לחמוה על הני נשי דידן שהרבה נשים שאין קורין ק"ש וברכותיה מפני שהן פטורין ואין מזהרין להזכיר י"מ אבל אומר אני דעל כיוצא בזה אמרו הגם להם לישראל כו' דודאי נשים פטורות דהו"ל מ"ע שהז"ג אע"ג דנוהגת ביום ובלילה מ"מ הזכרה ביום היא מצוה בפ"ע ואם לא הזכיר ביום א"ל להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה הוא מצוה בפ"ע כו' ע"ש ומ"ש על דברי המג"א סי' נ"ח במה שהוקשה על הכ"מ ע"ש:

משנה ברורה

א (א) פטורים. (א) אפילו מדרבנן: (ב) מק"ש. ופטורות ג"כ מברכות ק"ש דיש להם ג"כ זמן קבוע כדלעיל בסימן נ"ח ס"ו אבל ברכת אמת ויציב דיתקן על עניין זכירת יציאת מצרים (ב) וכן (ג) הברכות שלאחריה דערבית מחויבות לאמרם דמצות זכירת יציאת מצרים נוהגת ביום ובלילה וא"כ ממילא צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבות כדלקמן סימן ק"ו ס"ב[א] כן כתב המ"א ועיין בפמ"ג שכתב דלמאן דסובר[א] זכירת י"מ בלילה הוא רק מדרבנן ואסמכתא אקרא א"כ ממילא הוא מ"ע שהזמן גרמא ופטורות מן התורה רק מדרבנן חייבות וכ"כ בספר יעוצות יעקב עי"ש ואפילו אם נימא דהוא מצוה מה"ת ביום ובלילה מלבד בספר שאגת אריי סי' י"ג[ב] דהנשים פטורות מטעם דהזכרה ביום היא מצוה בפני עצמה ואם לא הזכיר ביום א"צ להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה היא מצוה בפני עצמה[ג] ופסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב בחידושי רע"א דמוכח שם מדבריו דהעיקר ניתקנו בשביל התפלה א"כ (ד) ממילא חייבות. ולענין ברכת השחר לכאורה תלוי זה אם נימא דהברכות האלו יש להם זמן עיין לעיל בסוף סימן נ"ב במשנה ברורה ובבה"ל וע"ע ומסתימת לשון הטוש"ע בסימן מ"ו ס"ד ובפרט מהלבוש שם עי"ש משמע דמברכות ברכות השחר כמו אנשים. ואולם כ"ז כתבנו לענין חיוב אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק"ש וכדלעיל בסימן י"ז ס"ב בהג"ה: (ג) שהזמן גרמא. דתלה הכתוב בזמן שכיבה וזמן קימה: (ד) ונכון הוא. משמע מלד הדין פטורין והב"ח פסק דחייבין מדינא לקבל מלכות שמים בפסוק א' עי"ש אבל (ה) הרבה אחרונים חולקין ע"ז: (ה) שמים. בספר נחלת צבי פי' דכונת המחבר כלו[ד] פרשה אחת והרב הוסיף עליו דעכ"פ כל פסוק ראשון אבל בלבוש משמע דגם כונת המחבר הוא רק פסוק אחד וזהו שבאר הרב: **ב** (ו) לר"ת וכו'. אבל הגיע לחינוך שהוא כבר שנע חייב אביו לחנכו וכמו בשאר כל המצות וגם (ו) שיקראנה בזמן ק"ש (ז) עם הברכות לפניה ולאחריה: (ז) כשלא הגיע[ה] וכו'. ומ"מ פסוק ראשון שבק"ש מצוה על אביו ללמדו משיודע לדבר ולאו דוקא בזמן ק"ש. [גמרא] : (ח) בבוקר. ר"ל לכך לא הטילו על אביו לחנכו (ט) ועיין בב"ח שכתב דאם הוא בן י"ב שנה לכו"ע הוטל על אביו לחנכו בזה: (ט) וראוי לנהוג. ר"ל אע"ג דמדינא מסתברא כרש"י וכן כתב הגר"א ז"ל אעפ"כ נכון לנהוג כר"ת וכן משמע מדברי הרמב"ם. עיין בלח"מ ובפ"מ על הירושלמי. אך בתפלה לכו"ע חייב אם הגיע לחינוך כדלקמן סימן ק"ו ס"ב: **ג** (י) הבתולה. מפני שהוא טרוד טרדה דמצוה בתחתנם על עסק בתולים משא"כ בחלמנה לא טריד: (יא) מק"ש. וברכותיה וה"ה מתפלה וכמו שמבואר לקמן בסימן ק"ו: (יב) ג' ימים. ד' וד' לילות כגון אם נשא ביום הרביעי בהריס פטור עד מוצאי שבת (יג) ועד בכלל. ולפעמים יצטרך ד' ימים כגון אם נכנס לחופה ביום ד' עד שלא קרא ק"ש של שחרית פטור ד' ימים: (יג) אם לא עשה. אבל לאחר מעשה שאינו טרוד עוד חייב וכן מזה הזמן ואילך חייב אף אם לא בעל דכיון שכבר עבר ג' ימים ולא עשה מעשה מתייאש אח"כ מן הדבר ואינו טרוד כלל: (יד) קורא. ר"ל (י) חייב לקרות ועשה ברכותיה כדין (יא) וגם מתפלל דכיון שחייב בק"ש חייב בתפלה ואם אינו קורא (יב) מיחזי כיוהרא שמראה שמכוין בכל שעה. ולענין תפילין עיין לעיל בסי' ל"ח ס"ז במ"ב: (טו) יקרא ק"ש. שם נתבאר (יג) דבשכרות מעט קורא ומתפלל דבזמנינו בלא"ה אין אנו מכוונין כ"כ הא אם אין יכול לדבר לפני המלך אין לקרות ולהתפלל עד שיסיר יינו מעליו: **ד** (טז) בצרכי רבים. (יד) מיירי שאין שם מי שישתדל אלא הוא ולכך אינו פוסק דעוסק במצוה הוא ואפי' אם

שער הציון

(א) ב"ח ולח"מ וכן משמע מהגר"א ומהכ"ם שם א"ל רבא וכו': (ב) פשוט: (ג) גם השכינו דבגאולה אריכתא היא: (ד) והגר"ז כתב דלרש"י (ה) הלבוש וע"ת והי"א ומ"מ והגר"א: (ו) מוכח מהגר"א לפיר"ת בסימן ל"ז ובסימן זה וכן כתב בר"מב"ם בהדיא עיין במ"ע [ותיבת אני שבמ"ע ע"ש הוא ול"ל ואומר ואלמב"ם קאי] ולפירוש לח"מ הוא מצוה בעצמה: (ז) פשוט בכ"מ דחיוב הוא גם בתלמוד דרבנן וכ"כ בר"מב"ם: (ח) וע' בפמ"ג בשם הע"ל: (ט) הרא"ש ומר"י והגר"א: (י) לבוש ופמ"ג בא"א: (יא) מ"ה ומ"א בסעיף סי' קל"ב: (יב) ע"ת בשם מוספות: (יג) פמ"ג בא"א: (יד) ע' במ"א וע' בפמ"ג שמסכים לדינא בש"ז:

הגהות ותיקונים: א) ס"א: ב) י"ב: ג) צ"ל על: ד) הגיעו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק כדעת המ"א דנשים חייבות בזכירת יצ"מ שהוא מ"ע שלא הזמן גרמא שמצותה ביום ובלילה לפיכך יש להם לברך הברכה שנתקנה על יצ"מ שהיא אמת ויציב, וכיון שנשים חייבות בתפלת י"ח יש להם נמי לסמוך גאולה לתפלה. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב: בסוגריים דאם רצו לברך נשים פסוקי דזמרה וברכותיה הרשות בידם ובמראה מקומות כתב דאין חייבות לברך ולומר ורק יכולות לחייב עצמן, ועיין שעה"צ אות ד'. ג) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב: דאם היתה החופה ביום ד' פטור מק"ש מליל ד' עד ליל מו"ש ולא עד בכלל.

הלכות קריאת שמע סימן ע

(יז) והגיע זמן קריאת שמע (יח) לא יפסיק אלא (יט) יגמור (ו) עסקיהם ויקרא (כ) אם נשאר עת לקרות: ה * היה (כא) עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקים בדין [ח]להרמב"ם[ט](כב) גומר ואח"כ קורא ק"ש ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא ה"ז משובח (כג) ולהראב"ד [י]מפסיק (ז) (כד) וקורא אע"פ שיש (כה) שהות לקרות: (וע"ל (כו) סי' רל"ה):

ח שם פ שם בהשגת הרמב"ד ופלוגתייהו בהלא דשבת ט וסוכה ל"מ

באר היטב

שהיו עוסקים עמהם לש"ם. ומיהו אשתא נמי אם עוסקין עמהן אפי' בהלכה ממונם ואין מי שיתמדל אלא הוא אינו פוסק דעוסק במצוה הוא עכ"ל: (ו) עסקיהם. ועכ"פ יקרא פסוק ראשון ושכמל"ו אם אפשר. ואם פטור מלקרות וקורא נקרא הדיוט ל"מ. וכד"מ משמע דאם מתכוין

ביאור הלכה

תמה הכ"מ ולעולם אם משתכר מזה ואמו יודעין שעיקר כונתו רק להשתכר יש לעיין הרבה לפי המ"א הנ"ל אם מקרי עוסק במצוה להפטר מק"ש ואפשר דהכא דאיירי שאין שם מי שיתמדל אלא הוא עדיף טפי וי"ע ועיין לעיל בסימן ל"ח בגה"ל שהוכחנו דאם כונתו בשכל שייהם מקרי עוסק במצוה: * היה עוסק וכו' ולהראב"ד מפסיק וכו'. עיין במ"א שכתב דמיירי שהתחיל אחר שהגיע החצי שעה שקודם עמוד השחר דאז אסור לעשות כל אלה להראב"ד והתחיל הדבר באיסור ולכך מפסיק בכל אלו דבמילתא דאורייתא היכא שהתחיל באיסור אפילו אם התחיל פוסק וטעם הרמב"ם דס"ל שלא גזרו על כל אלו אלא סמוך לנחה שהוא דבר המצוי כדלקמן בסימן פ"ט ס"ו וא"כ התחיל הדבר באיתר ולכך אינו פוסק וכ"כ בביאור הגר"א שזהו טעם הרמב"ם ועיין במתה"ש ובחידושי רע"א שמוכח מדבריהם דאם התחיל בכל אלו אחר שהגיע עמוד השחר לכו"ע פוסק דהרי התחיל באיסור אלא כדמשמע מלשון שרד וכן לפ"ז אם התחיל בכל אלו בערב סמוך לזמן ק"ש של ערבית צריך לפסוק אף להרמב"ם ויש אחרונים שכתבו דלהרמב"ם בכל גווני אינו צריך לפסוק כדיעבד אחר שכבר התחיל אם אחר שיגמר ישאר לו שהות והלכה אין לנו נ"מ בזה דהסכמת רוב האחרונים כמו שכתבתי במשנה ברורה ס"ק כ"ג: ומה שכתבתי עוד בנ"ב דאם היה עוסק במלאכה קודם עה"ש מיקרי שהתחיל הדבר באיתר כן איתא בסימן פ"ט באחרונים דמלאכה מותר עד עה"ש וכן איתא בהגליא הרמב"ם פ"ו מהלכות תפלה הלכה ד' ורלאיתי בפירוש הגאון מליפא בדברים האחרונים קודם התפלה בסוף אות ד' דמשמע מדבריו[2] דאפשר מלאכה מוך ממרחץ ולהספתר וטורקקי דומה לאכילה דאסור אחר שעה קודם עה"ש[1] ומה שכתב שם אות ה' ואם התחיל לעשות מלאכה ממלאכות ע"כ קאי אלהספתר ולכנס למרחץ וכה"ג דמיירי שם באות הקודם כדי דלא ליתתרו דבריו אהדדי ע"ש] מהרמב"ם ושאר האחרונים הנ"ל לכאורה לא משמע כן. ומש"כ עוד בדה"ח סוף אות ו' דאם התחיל אחר אחר שעה דינו כהתחיל באיסור באכילה אף צריך לזה דשם אפילו התחיל בהיתר צריך להפסיק וטורקקי והספורת ודאי מותר קודם עה"ש וע"כ דקאי אשאר מלאכות ודמו בזה לאכילה דאחרי אחר שעה קודם עה"ש וקאזיל לשיטתו בסוף אות ד' ולדיעה נ"ע בזה וכנ"ל:

אם הוא עוסק רק בהלכה ממונם: (יז) והגיע וכו'. משמע מזה דאם התחיל באיסור אחר שהגיע הזמן צריך להפסיק[א] ועיין בפמ"ג שמגדל דבכל גווני אינו צריך להפסיק: (יח) לא יפסיק. ואם (טו) יכול להפסיק לק"ש ואח"כ לחזור ולגמור צרכי צבור בלא טורח יפסיק. כתב (טו) הפמ"ג דאע"ג דהעוסק בצרכי רבים פטור מק"ש מ"מ אם פסק וקרא שפיר יצא ידי חובה דלא פטור ממש מק"ש אלא שהוא אז עוסק במצוה אחרת: (יט) יגמור עסקיהם. ומ"מ (יז) יעשה מה שיכול ויקרא לפחות פסוק ראשון עם בשכמל"ו בזמנה כי זה דבר קצר ואפשר לו אפילו בשעה שעוסק בצרכי צבור: (כ) אם נשאר. ואם לא נשאר מה יעשה הרי עסק במצוה ומ"מ (יח) חייב להזכיר יצ"מ אפילו לאחר שעבר זמן ק"ש אזו היא מצוה בפני עצמה ומצותה כל היום ע"כ יאמר אחר פרשה שיש בה יציאת מצרים אם כבר עבר הזמן אבל יוכל לאמר ברכת אמת וציב כמו שמבואר בסימן נ"ח ועי"ש במ"ב[ב] ועיין לקמן סימן נ"ג ס"ד לענין תפלה ובמ"ב שם. ועוד דאם נמשך זמן עסקו בצרכי צבור עד לאחר חצות אז אז פטור לכו"ע אף מן התפלה מ"מ אסור לכו"ע לאכול קודם שתקייים מצות תפילין דזמנו כל היום וגם לפי מה שכתב הפמ"ג בסימן פ"ט[ב] אסור לו אז לאכול קודם שתתפלל תפלת המנחה ע"כ כשיגיע חצי שעה שאחר חצות יתפלל תפלת המנחה ואח"כ יאכל ועיין בספר מחנה ישראל בפ"ז[ג]: ה (כא) עוסק באכילה. ומה נקרא התחלה עיין לקמן בסימן רל"ב סעיף ג': (כב) גומר ואח"כ וכו'. היינו כשהוא משער שישאר לו זמן לקרות ומה שכתב ואם היה מתירא ר"ל שתתירא שמא אין השערתו מכוונת היטב: (כג) ולהראב"ד מפסיק וכו'. (יט) רוב האחרונים וכמעט כולם דהעיקר תלוי במילתא דאורייתא דהתחיל בהיתר אז באיסור וא"כ לפ"ז (כ) במלאכה אז בכל אלו הענינים לבד מאכילה (כא) אם התחיל קודם עמוד השחר א"צ לפסוק אם ישאר לו שהות אחר שיגמור לקרות ק"ש ולהתפלל דהרי קי"ל לקמן בסימן פ"ט ס"ז דלא גזרו סמוך לשחרית וא"כ התחיל בהיתר אבל אם התחיל לאחר שעלה עה"ש דהתחיל באיסור פוסק לק"ש דהוא דאורייתא (כב) אבל לא לברכות ולא לתפלה ואח"כ כשגומר המלאכה קורא הק"ש עם הברכות ומתפלל (כג) ודוקא שעדיין ישאר לו שהות אבל אם רואה שהזמן עובר צריך להפסיק (כד) מיד וכל מקום שאינו פוסק (כה) אפילו יעבור זמן תפלה בצבור אינו חייב להפסיק. ולענין אכילה משמע מן המחבר בסימן פ"ט ס"ה (כו) דס"ל לעיקר הדין דמאכילה צריך לפסוק מיכף משעלה עמוד השחר ואפילו אם התחיל בהיתר ולא מהני שום עצה כ"ז שלא התפלל: (כד) וקורא. משמע דלאחר שיקרא ק"ש אף שלא התפלל עדיין מותר לגמור כל אלו הענינים שהתחיל וכמו שכתבנו בס"ק הקודם והאי ליתנא לאו דוקא לענין אם היה עוסק באכילה דבאכילה בכר כתבנו דצריך ג"כ להתפלל מקודם ונקטיה משום שאר דברים א"צ משום ק"ש של ערבית נקטיה דבהו שייך ג"כ כל אלו הדיוים ובשל ערבית ודאי אם התחיל (כז) בכל אלו החמשה דברים בתוך החצי שעה שקודם לאת הכוכבים (כח) מפסיק מיד וכשיצאו הכוכבים יקרא ק"ש בלא ברכותיה ואח"כ גומר אכילתו או שאר דבר ואח"כ קורא ק"ש וברכותיה ומתפלל וכדלקמן בסימן רל"ה ס"ב עי"ש בהפמ"ג: (כה) שהות לקרות. גזירה שמא ימשך בהם ויעבור זמן ק"ש ואינו דומה לתפלת המנחה דקי"ל בסימן רל"ב שאם התחיל בכל אלו קודם שהתפלל אינו צריך לפסוק לפי שק"ש היא מן התורה החמירו בה יותר: (כו) סי' רל"ה. ר"ל דשם מבואר חילוק בין התחיל בהיתר להתחיל באיסור עי"ש עוד:

משנה ברורה

שער הציון

(טו) א"ר [וגראה שמקורו מלעיל סימן ל"ח ס"ח ובהג"ה עי"ש] וכן מוכח מלבוש: (טו) בסימן ע"א אות ה': (יח) אחרונים: (יח) מ"א: (יט) הכ"מ והט"ז והמ"א והא"ר וש"א: (כ) ע' בה"ל וכ"כ הגר"ז: (כא) מחה"ש ודה"ח וש"א: (כב) מלקמן סי' רל"ה ס"ב וכ"כ דה"ח: (כג) דה"ח ופשוט מלקמן הנ"ל: (כד) לקמן בסי' רל"ב ס"ב: (כה) א"ר ודה"ח: (כו) ע"כ האחרונים שם: (כז) פמ"ג ודה"ח: (כח) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) בה"ל קוראה: ב) ק"ח: ג) בפ"ב סעיף ג'

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' רל"ב ס"ב ד"ה ואם התחיל לענין אם הפסיק כשא"צ להפסיק אם מקרי הדיוט: 2) עיין בה"ל סי' רל"ב ס"ב ד"ה לבורסקי, לענין מלאכות שאדם רגיל להסתלק מהן לחצאין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' נקט לשון המחבר "והגיע" זמן ק"ש ומשמע לכאורה דלא כהפמ"ג, אבל בסימן ל"ח סעיף ז' כתב שאפילו התחילו באיסור אין צריך להפסיק. ב) בשו"ע הרב בסעיף ה' מפורש דאין חילוק בין שאר מלאכות למלאכת מרחץ ולהספתר ובורסקי, דפסק שם דבאכילה התחלת האיסור הוי מחצי שעה קודם עמוד השחר, והתחלת האיסור במרחץ ולהספתר ולבורסקי או מלאכה אחרת כיוצא בהן הוא משעלה עה"ש, ולא חצי שעה קודם כמו באכילה, אבל בס' קצות השלחן להגרא"ח נאה כתב שיש ט"ס בדברי הרב, וכתב שבשאר מלאכות אסור אפילו קודם חצי שעה לעה"ש, ורק למרחץ ולהספתר מותר עד עה"ש.

הלכות קריאת שמע סימן עא

עא אבל והעוסקים במת פטורים מק"ש. ובו ז' סעיפים:

א * [א]מי שמת לו מת (א) שהוא חייב להתאבל עליו אפילו (ב) אינו מוטל עליו (ג) לקברו (ג) פטור מק"ש (ד) [ג] (ד) ומתפלה [ב]ואפילו אם רוצה (ג) (ה) להחמיר על עצמו ולקרות אינו רשאי [ג]ואם יש *לו מי שישתדל (ד) (ו) בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו (עיין

א ברכות י"ח ב תוס' ורמב"ן יומה והרא"ש מהירושלמי ה' ע"ב ג רא"מ"ה

באר היטב

(א) לקברו. כגון שמתה אחותו ויש לה בעל להבעל חייב לטפל בקבורתה. ולאפוקי מר"ח שמתה אחותו נשואה אמו של ר"י ואכל בשר ושתה יין כיון שיש לה בעל. וחולק עליו הרא"ש. ועי' ט"ז: (ב) ומתפלה. ומיד כשמתחילין להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל וכן עשה מהרי"ל. וכתב המ"א וי"ל דקודם תלות יתפלל שחרית כמ"ש סי' פ"ט. אבל ברכת השחר לא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור כמ"ש בי"ד סי' שמ"ח ס"ב לענין הבדלה: (ג) להחמיר. פי' דמיירי בשאין לו מי שיעסוק בצורך המת: (ד) בשבילו. פי' דאפי' אם מוטל עליו לקברו רק שיש לו בני אדם אחרים שיתעסקו בשבילו ולא להחמיר על עצמו אין מוחין בידו זהו דעת רא"י"ה. וכתב רש"ל בתשובה סי' ע' שעכשיו לא נהגו כראי"ה. וכתב ט"ז מ"מ נ"ל דכן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין ילך לבהכ"נ ויאמר קדיש כי זה כבודו של אביו ומותר לכ"ע ע"ש. ועיין בי"ד סי' שע"ז שכתב הט"ז שם דבשבת יאמר קדיש קודם הקטורה אבל

משנה ברורה

א (א) שהוא חייב. שהם שבעה קרובים אב ואם בן ובת אח ואחות ואשתו:

(ב) אינו מוטל. כגון שמתה אחותו הנשואה לבעל דהבעל חייב לטפל בקבורתה: (ג) פטור וכו'. ואם קרא אינו יוצא ולריך לחזור ולקרות אחר הקטורה. [מידושי רע"א]: (ד) ומתפלה. וכן מכל הברכות (ה) אפילו צריך לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו ולא יברך על פת אף דאינו צריך לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו ולא יברך על הנטילה [ברכ"י יו"ד שמ"ח] ואם יש (ב) חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי המת יתקרובו להם והם יקברוהו משמקרבו להם מיד חייב בכל המצות (ג) ואפילו קודם שהוציאוהו מהבית שכבר אינו מוטל עליהם ולפ"ז לא יפה עושים האונים שמתחילים להתפלל עד אחר קבורה דתיכף כשנתפשרו עם הח"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכים חייבים להתפלל ואמנם לפעמים שעדיין אינן שוין באיזה מקום יקברוהו והוא כבודו של מת אז כ"ז שמספידין אותו אז פטור ותיכף אח"ז מותר להתפלל וחייב אבל במקום שאין חבורה המיוחדת לזה אף שיש לו מי שיתעסק בקבורה עכורו נמשך האונות עד שיקברוהו ושליחו העפר עליו (ד) ומיד שמתחילין להשליך העפר עליו יכל האבל לבית של הקברות ויקרא ויתפלל שם. ואם נמשך אונות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות[א] ואם נמשך האונות עד לאחר ארבעה שעות דעת המ"א דברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי כיון שבשעת עיקר חיובו שהוא בבוקר היה אז פטור ויש (ה) מולקין עליו (ו) ופסק ברכות להקל (ז) זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות אף להמ"א יוכל לברך [ולא יניח תפילין עיין לעיל בסימן ל"ח ס"ה] ויתפלל הי"ח ברכות לבד אבל ברכת ק"ש תשמע בשו"ע לעיל בסימן נ"ח ס"ו דכבר עבר זמנם ולפי מה שכתבתי לעיל בסוף סי' נ"ח בשעה ברורה[ב] מותר לו לומר אף ברכת ק"ש כיון דבאונס עבר הזמן ולכו"ע אראר דיכול לומר פסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב מידושי רע"א. ואם עדיין לא בלו הארבע שעות שהוא שלש היום רק שהוא סמוך לזמן ההוא ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ג"ע אחר שלש היום ילבג פסוקי דזמרה ובאופן שנתאחר לעיל בסימן נ"ב דדין איחר לבוא לבית הכנסת אבל לא ילבג מק"ש וברכותיה בלל אף שעי"ז יהיה מוכרח להתפלל ג"ע אחר שלש היום [דה"ח עי"ש בעמוד ויש לעיין לפמש"כ מתחלה] עוד כתב בה"ח דאלו הברכות שלא עשני גוי ועבד ואשה ובה"ת זמנן כל היום ואפילו אחר תלות אם נקבר יאמרם אבל תפלת י"ח לא יתפלל רק עד תלות ולא יותר (ח) גם א"ל להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון אם לא התפלל שחרית לא ישלים במנחה דלא דמי לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה מחויב רק שע"י סיבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין וכן הדין במנחה ומעריב (ט) וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כגון שהיה מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר פני כל המזרח עד אחר תלות אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר תלות משלש בזמן מנחה דהואיל ואל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אע"פ שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אח"כ התפלה בזמן מנחה. ואפשר דמזה חייב ג"כ לברך ברכת השחר אם לא בירכן בבוקר כשקם ממטתו דהא בשעת חיובן היה חייב ועיין לעיל בסימן נ"ב בבה"ל: (ה) להחמיר. פי' ומיירי (י) בשאין לו מי שיעסוק בצרכי המת א"נ (יא) דמיירי בכל גווני שאקרוביו מפני כבודו של מת שלא יאמרו מת זה קל הוא בעינו של אונן ואין חרד על מיתתו וזהו דעת המחבר עצמו מעיקר הדין ומה שכתב אח"כ אין מוחין ר"ל דמ"מ אין אנו יכולין למחות בידו אמנם שהוגג היפך זה דיש לו על מי לסמוך היכא שיש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה: (ו) בשבילו. פי' דאפילו אם מוטל עליו לקברו רק שיש לו בני אדם אחרים שיתעסקו בשבילו

שער הציון

(א) דה"ח: (ב) בנר"י ופמ"ג ושע"ת ודה"ח ומכמ"א: (ג) מכמ"א: (ד) מ"א: (ה) מאמר מרדכי ואבר שלום וגם הפמ"ג מפקפק: (ו) כי רבים העתיקוהו להלכה: (ז) דה"ח וש"א: (ח) יו"ד סי' שמ"ח: (ט) דה"ח ומג"א ושארי אחרונים: (י) בה"ט: (יא) חידושי רע"א בשם עה"ג וכה"ג כתב א"ר:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל ומ"ש ומיד כשמתחילין: ב) יוד"ד סי': ג) בה"ל קוראה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' פסק דאפילו נקבר קודם שעבר זמן ק"ש ותפלה לא יאמר כל ברכות השחר דכיון דהיה פטור כשקם ממטתו ע"כ א"צ להשלימן אח"כ. ואם מבדך הוי ברכה לבטלה. ומדלא חילק בין ברכות לברכות מוכח דס"ל דאין לו לברך שום ברכה, ועוד ס"ל להרב שאסור לברך ברכת השחר אפילו אם לא עבר זמן ק"ש ותפלה כיון שהיה פטור מחמת אנינות כשקם ממטתו, וגם זה דלא כהמשנ"ב. (וע"ע בלבושי שרד ומחצית השקל והפמ"ג מה שכתבו על דברי המ"א).

מי"ד (ז) סי' (ה) שמ"ח): ב [ד]בד"א בחול אבל בשבת (ח) חייב כל היום [ה]עד הערב אם מחשיך על (ט) התחום[א] בצרכי קבורה אבל אם (י) אינו מחשיך על התחום חייב גם לעת (ו) [ג] ערב [ו]וי"ט שני (יא) דינו כחול (ועיין סימן תקמ"ח סעיף ה) וי"ט ראשון אם רוצה לקוברו בו ביום ע"י עובדי כוכבים דינו כחול ואם אינו רוצה לקוברו בו ביום דינו כשבת: ג [ז]המשמר את המת אפילו אינו מתו (ז) (יב) פטור: ד [ח]היו שנים משמרים זה משמר וזה (ח) קורא ואח"כ משמר זה וקורא זה: ה [ט]החופר קבר למת (יג) פטור: ו היו ב' או יותר חופרים [י]כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת פטורין ואם יש נוספים נשמטים וקורין וחוזרים אלו ומתעסקים (יד) והאחרים נשמטין וקורין (עיין מי"ד סימן שס"ה): ז [כ]אסור לקרות (טו) ק"ש תוך ארבע אמות של מת (טז) או בבית (ט) הקברות [ל]ואם קרא (י) (יז) לא יצא:

ד בגלי שס ומנופך קטן כ"ג ה שס בתוספות והרא"ש שס במ"ק ו שס ז ברכות י"ח ח שס ט שס י"ד י לפי הרמב"ן בפ' תורת אדם כ ברכות י"ח פוטה מ"כ ל רמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש

שערי תשובה

מצוות קולא ע"ש. ועיין בא"ר שעד מני שעה אחר חצות מותר בתפלה ועיין מיו"ד סי' שמ"ח דאם עבר הזמן אין להבליט התפלה. ובמה"ב בשם זרע אמת כתב שדעתו להלכה ולמעשה דבשחור האבל מב"ע אחר שלש היום לא יאחר אפי' תפלת י"ח רק לחוד שיקרא ק"ש לבד בלא ברכות לקבל עליו עול מלכות שמים כו'. ועיין בשו"ת דבר מלוה ח"ג סי' י"ג שיכול להתפלל אחר שלש היום כמתפלל שלא בזמנה. וגם דעתו דהני ג' ברכות שלא עשאן כו' וברכת המזונה מוטל על האדם כל היום ולכן אחר קבורה בכל עת שיהיה מחיב לאומרם כ"כ הש"ל בשמו: [ב] ערב. עבה"ט ועיין ש"י סימן מ' דמ"ש ואף אם נימא דקאי גם על קריאת שמע לא על הב"י קאי רק על הש"ע ע"ש. ועיין בד"ל מיהו סי' ט"ז דאם סמוך לשבת ואין זמן לקוברו מחיב במנחה דע"ש שהרי הטעם כדי שיתעסק הרא לא אפשר ע"ש וכתב בשיורי כנה"ג יו"ד סי' שמ"ח בש"ך שמת לו מת בשבת והוא אונן לא גרע מאבל בחול כו' ה"נ אונן בשבת אם אין שם מי שיתפלל יכול האבל להתפלל ולהוציא הרבים ידי חובתם ואם יש שם אחר אינו יכול ע"ש. ואנן נהגינן דאבל בחול מתפלל אפי' בדאיכא אחר והיינו כשמצווה להתפלל על אביו ואמו. ולכן באונן בשבת לא יתפלל בדאיכא אחר. ועיין לקמן סי' קל"ג לענין קדיש של קטן אונן בשבת ובמ"ש משבות יעקב בנעשה אונן פתאום. ועיין בש"ל בשם מוצל מאש מ"ב ומכתם לדוד שיש שדעתם שלא יפיש רק אותה ברכה אבל אין להתחיל ברכה אחרת. ובבר"י כאן אחריך מה וכתב בש"ל שבראה שגם הוא דעתו שצריך להפסיק אלא שלא החליט. ובש"ל כתב להשבנו יהודה דעתו שצריך להפסיק ומשמע ליה ג"כ שכן דעת המ"מ משום דאם יגמור איכא חשש ברכה לבטלה שב ואת עדיף ע"ש. ועיין

לעבכרים ב"י ע"ת: (טו) הקברות. ע"ל סי' מ"ה ס"ק א' מש"ש. ועי' מ"א סי' זה ס"ק ד': (י) לא יצא. אפילו היה אונג כ"מ. והראב"ד

באר היטב

לא בחול ע"ש ול"ל דשם מיירי בשאין לו מתעסקין. ועי' עוד שם מ"ש בסי' שמ"ח ס"ק ב': (ה) שמ"ח. דשם פסק דאינו רשאי להחמיר וכן עיקר ט"ז ב"ח פר"ח. [וכן כתב בס' אליהו רבה שראה כן הלכה למעשה מזקנו הגאון זצ"ל. ושגם דעת הב"י כן שאין רשאי להחמיר רק דאין ב"ד מומחין בידו ע"ש]: (ו) ערב. כתב ט"ז נ"ל כיון שיש עליו חיוב בעת ההיא יש לו לקרות ק"ש של ערבית בעוד יום אעפ"י שאין הקהל קורין ק"ש אלא בלילה מ"מ זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים אבל ממ"א סק"ג משמע דאין קובר כן וכ"כ א"ר דלא יקרא ק"ש וברכות מבעוד יום וכ"ש שלא יתפלל תפלת י"ח. וגראה (יג) דיקרא ק"ש בלא ברכות ובמולאי שבת יאכל בלא הבדלה ולא יתפלל ולאחר שיקבר המת יבדיל אפילו עד סוף יום ג': (יא) דינו כחול. ואפילו (יד) אינו רוצה לקברו מ"מ חל עליו כל דיני אונות ודוקא כשיכול לקברו אלא שהוא אינו רוצה אבל אם א"א לקברו מחמת איד עו"ג[ב] או אונס אחר לא חל עליו אונות וכתב בחכמת אדם דאם מת לו מת ביו"ט בשחרית בשעת תפלה במקום שהמנהג להושיב גבאים ולא יכול לקבלם עד אחר התפלה לא חל עליו אז אונות ויחיב להתפלל דהוי כמו אונס וכן בליל יו"ט אפילו של

משנה ברורה

בשמלו ורוצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו זהו דעת רא"מי"ה וכתב רש"ל בתשובה סי' ע' שעכשיו לא נהגו כראב"ה: (ז) סימן שמ"א. דשם פסק דאינו רשאי להחמיר בכל גווני וכן עיקר [אחרונים] ומ"מ כן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבהכ"נ לומר קדיש עליו כי זהו כבודו של אביו ומותר לכו"ע ומכ"ש בשבת ויו"ט ודוקא בשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג ודה"מ]: ב (ח) חייב. בכל הברכות ובכל המצות [זולת דברים שבלבב] ומותר (יב) לילך לבהכ"נ: (ט) התחום. והה"ה במקום שצריך להושיב גבאים לאחר מנחה להשוות בעד מקום קבורה או לעסוק בשאר צרכי המת [מכמ"ח]: (י) אינו מחשיך וכו'. כתב הט"ז כיון שיש עליו חיוב בעת ההיא יש לו לקרות ק"ש של ערבית בעוד יום אע"פ שאין הקהל קורין ק"ש אלא בלילה מ"מ זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים אבל ממ"א סק"ג משמע דאין קובר כן וכ"כ א"ר דלא יקרא ק"ש וברכות מבעוד יום וכ"ש שלא יתפלל תפלת י"ח. וגראה (יג) דיקרא ק"ש בלא ברכות ובמולאי שבת יאכל בלא הבדלה ולא יתפלל ולאחר שיקבר המת יבדיל אפילו עד סוף יום ג': (יא) דינו כחול. ואפילו (יד) אינו רוצה לקברו מ"מ חל עליו כל דיני אונות ודוקא כשיכול לקברו אלא שהוא אינו רוצה אבל אם א"א לקברו מחמת איד עו"ג[ב] או אונס אחר לא חל עליו אונות וכתב בחכמת אדם דאם מת לו מת ביו"ט בשחרית בשעת תפלה במקום שהמנהג להושיב גבאים ולא יכול לקבלם עד אחר התפלה לא חל עליו אז אונות ויחיב להתפלל דהוי כמו אונס וכן בליל יו"ט אפילו של

יו"ט שני (טו) הסכימו רוב האחרונים דיקדם ויתפלל הכל ואין בו דין אונן מטעם שאין דרך לקבור בלילה ומותר בכל חוץ מלימוד תורה מפני שהוא משמח (טז) וכ"ז לענין יו"ט אבל לענין חול בין בלילה בין ביום אפילו אם יש איזה מניעה מן הגבאים שאין מתקבצין אם"ה חל אונות מי שהתחיל להתפלל או לקרות שמע ועשה אונן פתאום או יגמור או יפסיק יש דיעות בזה בין האחרונים (עיין בחכמ"א בכלל קל"ט[ב] ס"ה דדעתו כהשבנו"י ובשע"ת המ"א הרבה אחרונים המגריכין לפסוק): ג (יב) פטור. מק"ש ותפלה וכל המצות מפני שהוא עוסק במצוה שאומרו מן העבכרים ואפילו בספינה חייבין לעבכרים [גמרא] ואינו רשאי לא להחמיר על עצמו ואפילו הוא יושב חוץ לד"א [מגן גבורים] ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ל"ח: ה (יג) פטור. אפילו (יז) בשעת נוחו מעבו שגם אז נקרא עדיין עוסק במצוה שעי"ז יתחזק כוחו לחזור ולחפור: ו (יד) והאחרים וכו'. כ"ל ומצמ"ל שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל אפילו רגע: ז (טו) קו"ש. וה"ה לומר (יח) קדיש (יט) ושאר דברי קדושה והטעם משום לועג לרש: (טז) או בבה"ק. עיין לעיל בסי' מ"ה סק"א במ"ב מה שכתבתי שם לענין לכנוס בתוכו בתפילין וה"ה לענין זה: (יז) לא יצא. (כ) קנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם אפילו היה שוגג והראב"ד מולק וס"ל דא"ל לחזור ולקרות כיון דהמקום ההוא היה ראוי לקרות בו ורק משום לועג לרש יצא בדיעבד ולדיעת לענין ק"ש הסכימו האחרונים לחוש לדברי הרמב"ם לחזור ולקרות אבל אם בדיק אז התפלל אינו חוזר. ולענין ברכות ק"ש מסתפק הפמ"ג עי"ש טעמו:

וחילופיהם

שער הציון

(יב) תכמ"ח: (יג) תכמ"ח: (יד) מ"א סי' תקמ"ח: (טו) דה"מ: (טז) תכמ"ח: (יז) הר"ן: (יח) יו"ד שע"ו בש"ך: (יט) ברכות ג' ע"ב בתוספות: (כ) כ"מ:

הגהות ותיקונים: א) להתעסק: ב) פי' חג של עו"ג: ג) קנ"ג:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב כדעת הט"ז ויש לו לקרות ק"ש של ערבית מבעוד יום אע"פ שאין הקהל קורין במוצאי שבת עד הלילה מ"מ זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים כל שיכול לקרות קודם הלילה וכו' ואצ"ל שיש לו להתפלל תפלת ערבית של מוצאי שבת מבעוד יום מפלג המנחה וולמעלה שהוא לילה גמור לענין תפלה לר' יהודה., ואף מי שנהג לעולם בחכמים יכול לסמוך על דברי ר"י אפילו במוצאי שבת במקום איזה אונס שא"א לו להתפלל בלילה. ב) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב שבבית הקברות המוקף מחיצות מותר לקרות חוץ למחיצה אפילו סמוך לה ובתוך ארבע אמות לקברות, אבל בתוך המחיצה יש למנוע אפילו חוץ לארבע אמות שמא יתקרב לארבע אמות של איזה קבר בלי דעת, ואם קרא יצא כיון שאין איסור ברור אלא משום חשש בלבד.

עב דין נושאי המטה והמנחמים והמלוים. ובו ה׳ סעיפים:

א *נושאי המטה וחילופיהן (א) וחילופי חילופיהן בין אותם שהם לפני המטה [ב]בין אותם שהם לאחריה מאחר שלמטה צורך (ח) (ב) בהם פטורים ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם (ג) חייבים: **ב** (ד) * [ג]אין מוציאין (ה) את המת סמוך (ג) לק״ש שאין שהות להוציאו [ד]ולקברו קודם (ו) שיגיע זמן ק״ש ואם (ז) התחילו להוציאו (ח) אין (ג) מפסיקין כדי לקרות: **ג** [ה]העם העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם (ט) *[א]) נשמטים אחד אחד וקורין (י) [ו]ומתפללין אין המת מוטל לפניהם הם קורין ומתפללין והאונן יושב (יא) ודומם: **ד** * [ז]קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין * וכל העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין אם יכולים העם להתחיל [ח]ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה (ד) (יב) יתחילו ואם לאו לא יתחילו: הגה * אם (יג) יש (ה) שהות * מיום לקרות אמ״כ (נ״י כסא הרמב״ם): **ה** [ט]העומדים בשורה לנחמו הפנימים שרואים פני האבל פטורים והחיצונים שאינם רואים פני האבל חייבים:

א ערכות י״ז ב לפי׳ הרמב״ם שם והטור ג שם בגמרא י״ח ד ר׳ יוחנן והרא״ש ע״פ הירושלמי ה שם בגמרא ו ר׳ יוחנן שם ז שם י״ז וי״ט ח מהר״י אלטשה ט שם י״ז וי״ט וכמ״ק

באר היטב

תולק וס״ל דא״ל לחזור ולקרות. ופסק ע״מ לענין ברכות של ק״ש נקטינן כדברי המיקל דקי״ל ספק ברכות להקל. וכ״פ פר״ח דלק״ש יש לחוש לדברי הרמב״ם אבל אם מיד או התפלל אינו חוזר להתפלל

ונכון דעיקר כדברי הראב״ד ע״ש. עי׳ ט״ז סי׳ זה ס״ק ה׳ ולעיל סי׳ מ״ה ס״ק א׳ ודו״ק:

(ח) בהם. פי׳ שיש חבורות מזומנים לכך דלא כלבוש שפי׳ דהיינו הסמוכים למטה מ״ח. כתב ר״י אלפס״י שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאים סמוך לק״ש של ערבית שזמנו כל הלילה ומי אין מוליאין. והר״י כתב דאין להאמיר בק״ש של ערבית. וכ״כ המ״א דאם לא יקברוהו היום יעבור על לא תלין אם הוא מפלג המנחה ולמעלה יקרא ק״ש ויקברנו אמ״כ עי׳ סי׳ רל״ה. מ״א: (ג) מפסיקין. ואפי׳ התחילו בתר דמטי זמן ק״ש אין מפסיקין. פר״ח: (ד) יתחילו. ויקראו מה שיוכלו. ב״ח: (ה) שהות. ואם לאו יקרא[ב] ק״ש קודם כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין מ״א:

שערי תשובה

נשמטו יעקב מ״ב סי׳ קפ״ח לענין מת בר״מ אין מתפלל מוסף אם כבר עבר ז׳ שעות על היום. ובבר״י ביו״ד סי׳ שמ״א חולק עליו ע״ש ויתבאר בהלכות תפלה:

משנה ברורה

א (א) וחילופי חילופיהם. אע״פ שיש שהות לאחרונים לקרות בעוד שנושאים הראשונים (א) אפ״ה פטורין מפני דלפעמים נמלכין ונותנין להם לשאת ולפיכך אין להם להתחיל: (ב) בהם. כגון (ג) בעיר שיש בה חבורה המזומנת לכך וכל בני החבורה מחליפין לשאת לפי שכולם חפצים לזכות בו כולם פטורים מק״ש לפי שהם טרודים טרדת מצוה ואפילו הראשונים מהמטה (ג) ובמקום שאין חבורה המזומנת לכך הסמוכין למטה פטורין לפי שדרך לזכותם בהמצוה כשיכבד על הנושאים אבל הראשונים מהמטה חייבין: (ג) חייבים. בק״ש [ואע״פ (ד) שהלוית המת הוא בכלל ג״מ וגמ״ח הוא מן התורה מ״מ הם אינם טרודים כלל ויכולין לקרות פסוק ראשון בכונה ובעמידה והשאר כשהם מהלכין] אבל פטורין מתפלה כמש״כ סימן ק״ו: **ב** (ד) אין מוציאין וכו׳. ואם (ה) כבר הגיע זמן ק״ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל. (ו) וגם שנושאי המטה כבר קראו והתפללו: (ה) את המת. אפילו (ז) אדם חשוב לענין זה ליכא מצוה אדם חשוב להקל עי״ז: (ו) שיגיע זמן וכו׳. מקתימת לשונו משמע דכן הדין בק״ש של ערבית[א] דלדינא (ח) הסכימו האחרונים להקל בשל ערבית לפי שאם לא יקברנו היום יעבור על לא תלין (ט) ואף שיוכל בשלה לקברו אחר שיקרא ק״ש ויתפלל אע״פ יעבור על מ״ע כי קטור תקברנו ביום ההוא אם לא יקברנו קודם שקיעת החמה. ואם נזדמן שנשתהה הולאת הקטורה עד שהשיכה (י) ימתינו מלהוליאו עד שיתפללו הקהל מעריב: (ז) התחילו להוציאו. אפי׳ (יא) אחר שהגיע זמן ק״ש: (ח) אין מפסיקין. פי׳ העם הצריכין לשאת המטה אפי׳ (יב) אם יעבור עי״ז זמן ק״ש דקבורת מתים ד״ת אבל (יג) אלו שאין למטה צורך בהם חייבים לקרות מיכף (יד) אע״פ שיש עדיין עוד שהות: ג (ט) נשמטים. שא״א שיקראו כאן אבל המת משוס לועג לרש: (י) ומתפללין[ב] (טו) והרבה פוסקים חולקין וס״ל דהקילו לענין תפלה במת מוטל לפניהם כיון שהתפלה הוא דרבנן וגרלה לענין חזן הספדן בודאי יש לסמוך להקל בזה שלא יצטרך להספיק לתפלה דאפילו לענין ק״ש י״א דהוא פטור בזה עיין בעור וב״י: (יא) ודומם. ואין עונה אחריהם כלום מטעם שנתבאר בסי׳ ע״א: **ד** (יב) יתחילו. ויקראו (טז) כל מה שיוכלו: (יג) יש שהות. אבל אם יעבור זמן קריאת שמע יקראו ק״ש תחלה (יז) כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין:

ביאור הלכה

* אין מוציאין וכו׳ שאין שהות וכו׳. כ״ל דהאי סמוך דקאמרינן הכא אין פי׳ כמו סמוך למנחה דבסימן רל״ב שהוא אחר שעה אלא פי׳ כדי שהות להוליאו ולקברו קודם שיגיע זמן התחלת ק״ש שהוא משיכיר את חבירו בדרוק ד״א [תר״י וב״י]: * נשמטין אחד אחד[ב] וכו׳. עיין בס״ב. ולכאורה משמע דאפילו אם עי״ז יעבור בתוך כך זמן ק״ש ג״כ אין לחוש דהרי כבר התחילו לעסוק במצוה ופטורין מן המצוה אף שהמצוה השניה חמורה ממנה הרבה וכדומכח בסק״ד בס״א ועיין בפמ״ג שם ועיין בפר״ח ול״ע: * קברו את המת וכו׳ אם יכולים וכו׳. אע״ג דבס״ב איתא לאין מוליאין מת אא״כ יש שהות לקברו קודם לאירי שאשמו מתחלה שיהיה שהות ואמ״כ אין שהות והכי איתא בירושלמי: * וכל העם הולכין אחריהם. יש לדקדק שהרי פסוק ראשון לבו״ע אסור לקרותו מהלך כמבואר לעיל סי׳ ס״ג ס״ג וא״כ היכי משכחת לה שיהא שהות לקרותו עד שלא יגיעו לשורה דהרי אע״פ שהות רחוק קצת מ״מ הרי אסור לקרות בהליכה ובשלמא אם נאמר דמיירי בשאין שהות לקרות אמ״כ וכמו שנכתוב בסמוך ניחא אבל לפי מה שכתוב בהג״ה קשה אמ״כ מלאתי קושיא זו בספר מאמר מרדכי וכתב ע״ז ושמא י״ל דר״ל אם הוא בדרוק קצת שעדיין האבל לשם יכולים לעמוד בפסוק ראשון ולהיות עם האבל לשורה בידוק וכגון שמשערים בהליכת האבלים שיגיעו לשורה שיגיעו הם לשורה עכ״ל: * אם יש שהות וכו׳. ע׳ במ״ב מש״כ כיון וכו׳ כ״כ מ״א ועיין בפמ״ג שכתב דמשמע מזה דהעוסק במצוה אפילו במצוה דרבנן שוב אין לו לפסוק אפילו למצוה דאורייתא וע״ש מנין לו זה עכ״ל[ג] * ביום לקרוא[ד] אמ״כ. עיין בהגהות מהרל״ח מה שכתב על הג״ה זו וגם בספר מאמר מרדכי מפקפק על הג״ה זו וכתב

שער הציון

(ח) ע״ת: (ב) ל״ח ומ״ח: (ג) פמ״ג: (ד) שו״ע הגר״ז: (ה) פמ״ג: (ו) מוכח מתר״י: (ז) ב״י וט״ז: (ח) מ״א וא״ר וש״א: (ט) שו״ע הגר״ז ובספר מג״ג: (י) מוכח ממ״ה: (יא) פר״ח וש״א: (יב) פמ״ג: (יג) ב״י: (יד) ע״ת: (טו) רמב״ן בתה״א וטור״ד ול״ח ודריסה וא״ר וגם בביאור הגר״א מלבד כן להלכה: (טז) רוב אחרונים: (יז) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) כוכב זה * שייך על ואם התחילו: ב) יקראו: ג) צ״ל ואם התחילו: ד) לקרות:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ כתב נמי דסמוך לק״ש של ערבית מותר להוציאו, אולם הוסיף דאם הוא מפלג המנחה ולמעלה שי״א שהוא זמן ק״ש טוב לחוש לדבריהם ולקרות ק״ש תחלה ולקברו אח״כ. ב) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב כמחבר דנשמטין אחד אחד וקורין ומתפללין, ולא הביא כלל דיש חולקים, וכן לא הזכיר הדין לגבי חזן הספדן. ג) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ פסק כמ״א דיקראו ק״ש תחלה כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין, ועיין בשו״ע הרב סימן תמ״ג סעיף ה׳.

עג הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג. ובו ד׳ סעיפים:

א * [א]שנים שהיו ישנים בטלית א׳ ובשר שניהם (א) נוגעים זה בזה (ב) לא יקרא ק״ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת (ג) (ג) ביניהם * [ב]ממתניהם (ד) ולמטה: **ב** [ג]אם היה ישן (ה) עם אשתו קורא בחזרת (ב) פנים לצד אחר ואפילו בלא הפסקת טלית משום דחשיבא כגופו [ד]ויש מי (ו) שאוסר* ונכון לחוש לדבריו: **ג** [ה]אם היה ישן (ז) עם בניו בעודם קטנים מותר לקרות (ח) בחזרת פנים בלא הפסקת טלית ואם הם (ט) גדולים צריך להפסקת טלית: **ד** [ו]עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י״ב שנים והתינוקת עד שיהיו לה י״א שנים [ז]ואפילו הביאו ב׳ שערות מותר (ג) (י) ובשנת י״ג לתינוק וי״ב לתינוקת (יא) אם הביאו ב׳ שערות אסור בלא הפסק ואם לא הביאו ב׳ שערות מותר [ח]ומשנת י״ג ואילך לתינוק וי״ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב׳ שערות אסור:

באר היטב

(א) מיניהם. ואז אפי׳ פניהם זה לזה מותר. ג״י: (ב) פנים. פי׳ אחזירו שניהם אחוריהם זה לזה. כ״מ מ״א: (ג) וכשנת י״ג. ע׳ מ״א:

ביאור הלכה

דמדברי הרמב״ם אין ראיה וגם מדברי הרמ״ן יוצה לא משמע הכי שכתב לא יתפילו בטעמא דמילתא דתנאומי אבנים מדאוריתא דבכלל ג״ם הוי ולפיכך אמרו דכיון שעוסק במצוה פטור מן המצוה ואע״פ שכבר נקבר המת לא יתחיל עכ״ל ודין עוסק במצוה הוא אפילו בליכא שהות ועיין לעיל סימן ע׳ ס״ד דדין העוסק בגלרכי רבים וסיים ע״ז שם דדין זה נ״ע למעשה. וברמב״ם בהלכות אבילות פסק דיעקוס אבילות הוא מ״ע מד״ם ולפ״ז הדין עם ההג״ה ועיין בפמ״ג סק״ד:

* שנים שהיו וכו׳ נוגעים זה בזה. עיין במשנה ברורה סק״א מה שכ׳ דפנים להדי פנים אפילו אינם נוגעים אסור הוא מהפמ״ג והמאמר מרדכי מסתפק בזה וע״ל דלפי דברי הפמ״ג אפשר דיש לישב הקושיא שניה של המ״א בסק״ב עי״ש: * ממתניהם ולמטה. נסתפקתי אם בעינן שיהא חוזן עד סוף גופם או אולי אפילו הטלית קצר ולמטה ברגליהם נוגעין זה בזה שרי והמגה״ר שליין המקור מסימן ע״ד ס״ו והתם הנא לא בעינן רק כיסוי ערוה לחוד מדינא כדמוכח ברמב״ם פ״ד[א] הלכה ז׳ ואפשר דהכא אמרינא עפי ומשום הרהורא [רק דממעלה לתמניו פ״ל דלא שייך הרהורא] ומדע דהא אפילו רק עגטיהם נוגעים זה בזה לאין בהם משום ערוה כלאיתא בגמרא[ב] ואפ״ה אסור ועי״כ הטעם משום הרהור ע״י נגיעה אפשר דאפילו למטה מזה יש הרהור וע״ע: כתב בספר עבודת היום בד״ה כל זה הסימן בסקורא ק״ם או מתפלל או מדבר ד״ת בפיו אבל להרהר בד״ת הנא קי״ל דמותר אפילו כשערומו מגולה כמו שכ׳ בסוף סימן ע״ה ס״ם בזה ועי״ש שכתב עוד ומטעם זה מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תפלתם שהרהור אינו בדיבור לענין זה אע״פ שהוא בדיבור לענין להרהר במצוות המטוגפות עכ״ל בקיצור:

נעתיק פה ההקדמה מפמ״ג לסימן ע״ד וע״ה כי הוא נצרך מאוד א דע כי הדין איסור ערוה המבואר בסימן זה ובסימן ע״ה נתלה לתמשה תלקים כאשר יתבאר בעזה״י. [א] עינו רואה ערומו. [ב] לבו רואה ערומו. כגון שהוא הולך בחלוק בלי מכנסים ובלי אזור או כגון שהיה מושכב ערום תחת המכסה והוציא ראשו לחוץ ולבו עם הערוה תחת המכסה. [ג] גילוי ערוה כגון שהולך בגופו ערום אף שהוציא ראשו לחוץ למח וגם לבו מכוסה בבגד דליכא כאן משום עינו ולבו רואה את הערוה עכ״ז יש כאן איסור משום גילוי הערוה. [ד] עינו רואה ערות חברו ואין חילוק בין ערות שבראל או עכו״ם ואפילו קטן בן ט׳ וקטנה בת ג׳ ופשיטא מאשה בין א״א בין פנויה (עיין בח״א). [ה] לבו רואה ערות חברו. והנה בעינו רואה ערותו דאות א׳ או דאות ד׳ ברואה ערות חברו אסור מה״ת דכתיב ולא יראה בך ערות דבר לקרות ק״ש או לעסוק בד״ת ודבר קדושה וא״כ הקורא ק״ש ורואה ערוה עובר בלאו מן התורה וה״ה כל דבר שבקדושה [אבל הרהור מותר בערוה אבל שומע בעונה אסור בערוה דהוי דיבור[ב]]

(ו) אחזירו שניהם אחוריהם זה לזה. כ״מ מ״א: (ז) פנים. פי׳ אחזירו שניהם אחוריהם זה לזה. כ״מ מ״א: (ח) פנים להדי פנים אסור לקרות בלא הפסקת טלית אפילו אם אינם נוגעים* כל שמכבדים בקירוב אחד לחבירו: (ב) לא יקרא. (ג) שמא יבא לידי הרהור: (ג) ביניהם. ואז (ד) אפילו פניהם זה לזה מותר דשוב לא יבוא לידי הרהור: (ד) ולמטה. אבל ממתניהם ולמעלה אפי׳ בשרם נוגע זה בזה לא אמי לידי הרהור. ולע דבכל זה (ה) צריך ג״כ שיזיאו ראשו לחוץ שלא יהא עינו יוכל לראות את הערוה וצריך ג״כ לחוץ על לבו שלא יהא לבו רואה את הערוה וכדלקמן בריש סימן ע״ד ועי״ש בס״ק ב׳ מה שכתבנו עוד בזה. כתב הפר״ח דנראה לו דאם בדיעבד קרא בלא החזרת פנים ובלא הפסקת טלית דיצא ידי חובתו עי״ש והפמ״ג מפקפק בזה וכן בס׳ ישועות יעקב עי״ש: **ב** (ה) עם אשתו וכו׳. משום דאשתו כגופו ורגיל בה (ו) וליכא הרהורא[א]ומ״מ צריך חזרת פניה (ז) דפנים להדי פנים א״א דליכא הרהורא. ואם הנים מחזיר פניו לצד והאשה נשארת כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו (ח) מ״מ הוא מותר לקרות דשוב ליכא הרהור ובלבד (ט) שלא יהא בשרו נוגע בערותה אבל אם* תרוייהו רצונם לקרות אז גם היא צריכה להחזיר פניה (י) ואפילו בשרם נוגעים זה בזה מותרים לקרות: (ו) שאוסר. ר״ל בלא הפסקת טלית. ולפי דבריהם (יא) צריך מאוד ליזהר בזה בק״ש שעל המטה ובברכת המפיל שיהיה ביניהם הפסקת טלית ואז אפילו פנים להדי פנים מותר וכנ״ל: **ג** (ז) עם בניו וכו׳. דלדידהו לכו״ע אמרינן כיון דגם בהן תשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ״מ פנים להדי פנים אסור ובפר״ח מיקל בזה והביא ראיה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראיתו. ומשמע עוד מדברי המ״מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פניה עכ״פ בנוגע ערומו בבשרם אז אסור לקרות: (ח) בחזרת פנים. היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ״פ ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותן כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע״ד ס״ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערות חברו ג״כ אסור: (ט) גדולים. וה״ה קטנים אחריהם שאינם בניו [כן משמע מהרמב״ם ועיין בביאור הגר״א סימן ע״ה ס״ד בהג״ה ושם לישב] אך לפי מה שמבואר לקמן בסימן ע״ה ס״ד בהג״ה דקטן כל זמן שאין ראוי לבילה [היינו מבר עד ט׳ שנים ויום אחד

*ובנקיבה עד בת ג׳ ויום אחד] אין ערותו ערוה לבאורה גם לענייננו יש להקל אם עדיין לא הגיע הזמן: **ד** (י) ובשנת י״ג וכו׳. ר״ל (יב) משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י״ג ואילך (יג) ר״ל ג״כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר ואל״ל י״ג שנה ויום אחד רק שלימות (יד) ויום הלידה ג״כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בחשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י״ד שנולד בו היינו אחד בחשרי נשלם לו הי״ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינן ג״כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ״ה סעיף ט׳ ובמ״ב שם: (יא) אם הביאו ב״ש. עיין במ״א שכתב דלפי מה שפסק הטור בתכן העזר סימן כ״א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב׳ שערות. וגם אפי׳ בלא ק״ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח״מ וב״ש שם:

שער הציון

היה

(א) גמרא: (ב) פמ״ג: (ג) לבוש וש״ל: (ד) ב״י: (ה) פמ״ג: (ו) כ״מ: (ז) כ״מ: ומה שכתב עוד שם עיין מאורו בנרכ״י: (ח) הגר״א ובנרכ״י ומ״מ ומג״ג: (ט) פשוט ועיין בסק״ם: (י) גמרא: (יא) שולחן שלמה: (יב) ב״מ וש״א: (יג) מ״א וש״א: (יד) פמ״ג:

הגהות ותיקונים: א) פ״ג הל׳ י״ז: ב) ברכות כ״ד ע״א: ג) צ״ל כדיבור:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ כתב שאינו קורא אלא בחזרת פנים ממנה דהיינו שיחזירו שניהם אחוריהם זה לזה כדי שלא יהיה בשרה נוגע בערותו או בשרו בערותה ויבא לידי הרהור. ב) ובשו״ע הרב בסעיף ג׳ פסק כמו המחבר דדוקא אם הביאו ב׳ שערות אסור ואם לאו מותר.

עד שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה. ובו ו׳ סעיפים:

א (א) * [א]היה ישן ערום בטליתו (ב) * צריך לחזור בטלית (ג) על (ד) [ה] לבו ואז יקרא (ד) * משום דלבו (ה) רואה את הערוה אסור: הגה וה״ה אם לבו (ו) רואה (ז) [ח] ערות חבירו אסור (טור) : **ב** [ב]הרוחץ

א גרסת כ״ל ע״כ ומש״ל אומרים הכי״ף והרמב״ם ושלר פוסקים ב הל״ש בשם ר״ם מהל דברכות כ״ג וכ״ה ומש״ל אומרי

באר היטב

(ה) לבו. עמ״ה שהעלה דאם לואה בבית והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק״ש דשדינן ראשו בתר רובו. ואם הכניס ראשו לחדר אינו אם לואה אסור ג״כ לקרות דעכ״פ הלואה נגדו ע״ש. ויל אהרן כתב עליו שיש לגמגם בדין זה: (ז) ערות חבירו. פי׳ שאין הפסק בין לבו לאין חילוק בין קדושה בק״ש לשאר דברי קדושה. ועיין בפר״ח ובב״י סימן ר״ו ועיין לקמן בי׳ בתמ״ב שהאריך בדין הירוש׳ והמ״ל ואם הבא דברי המאירי שסובר שהוצאת ראשו חוץ לטלית אין צריך לחזור כנגד לבו. וכן הלובש טלית רחבה ואינו מגור אחור מותר ובגדולי עולם הורו שאף זה צריך לחזור על לבו. וכן הלובש טלית רחבה צריך לחגור אחור להדקו שלא יהיה לבו רואה את הערוה ר״ש שדעת הרא״ש בהוראת הגדולים לאיסור והכי נקטינן. ומ״ש בבה״ט דכל אהרן מגמגם בדין המג״א ובבב״י הפכיס להמג״א דלואה בבית בגדו והוציא ראשו לא קיימן בזה מתוך קדוש דראשו שדינן בתר רובו כמ״ש רש״י בסוכה וכו׳ ע״ש: [ב] ערות חבירו. עבה״ט והוא מדברי המג״א והדבריס סתומים והב״ח כתב כגון שעיניהם עומדים בתיס ולב אחד אינו רואה ערות עצמו

שערי תשובה

[ה] לבו. עבה״ט וקיצר[א] המ״ה ולא העתיק כל דברו מ״ש בדין היה יושב בתוך מגדל של עצים כו׳. ועיין בל אפרים בביאור דברי המ״ה ומ״ש בשו״ע לתוך בטלית על לבו עיין בל אפרים ועיין בהגהות מיימוני שכתב שצריך שיתכסה כנגד לבו כו׳. ועיין בא״ר בשם מלבושי יו״ט. ועיין בתמ״ב שכתב בשם קונטרס יש שיכול לעסוק בתורה ולברך ברכה אף שלבו רואה את הערוה והתמ״ב חולק עליו דאין חילוק בין קדושה בק״ש לשאר דברי קדושה. ועיין בפר״ח ובב״י סימן ר״ו ועיין לקמן בי׳ בתמ״ב שהאריך בדין הירושלמי והמ״ל ושם הבא דברי המאירי שסובר שהוצאת ראשו חוץ לטלית אין צריך לחזור כנגד לבו. וכן הלובש טלית רחבה ואינו מגור אחור ובגדולי עולם הורו שאף זה צריך לחזור על לבו. וכן הלובש טלית רחבה צריך לחגור אחור להדקו שלא יהיה לבו רואה את הערוה ר״ש שדעת הרא״ש בהוראת הגדולים לאיסור והכי נקטינן. ומ״ש בבה״ט דכל אהרן מגמגם בדין המג״א ובבב״י הפכיס להמג״א דלואה בבית בגדו והוציא ראשו לא קיימן בזה מתוך קדוש דראשו שדינן בתר רובו כמ״ש רש״י בסוכה וכו׳ ע״ש: [ב] ערות חבירו. עבה״ט והוא מדברי המג״א והדבריס סתומים והב״ח כתב כגון שעיניהם עומדים בתיס ולב אחד אינו רואה ערות עצמו

משנה ברורה

א (א) היה ישן ערום. המחבר חפס לשון הגמרא [ברכות כ״ג ע״ב] דאם שייך האי לישנא אבל בעינינו ה״ה (ב) כשהיה ישן בחלוקו בלא מכנסים ג״כ דינא הכי דאסור (ג) בד״ת או לברך (ג) שום ברכה עד שידביק בידיו הכתונת במקום הלב או למעה מלבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה: (ב) צריך לחזור. פי׳ (ד) דידביק הטלית על לבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה אבל בלא״ה אסור דנהי דלבו מכוסה בטלית שעל כל גופו הרי עדיין לבו וערוה בהדדי הן ואין דבר ביניהן: (ג) על לבו. וה״ה אם תולין בטליתו מתחת ללבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה ואפילו אם לבו מגולה לגמרי וכדלקמן בסעיף ו׳: (ד) משום דלבו וכו׳. (ה) דערוה בראיה תלי רחמנא[א] כדכתיב לא יראה בך ערות דבר וגו׳ ומצינו לשון ראיה בלב כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה לפיכך (ו) החמירו חכמים בזה. ודע דאפילו אם לבו מכוסה בנגד להפסיק בינו לערוה צריך שתהא ערותו ג״כ מכוסה ואם הוא מגולה הסכימו (ז) הרבה אחרונים דאסור לקרות מן התורה אפילו אם מכוסה בהטלית גם על ראשו ועיניו שלא יוכל לראות את הערוה שהרי לא נאמר לא תראה ערות דבר אלא לא יראה בך כלומר שתהא מכוסה בענין שלא יוכל להראות אפילו לאחר. לפיכך (ח) העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערותו אע״פ שתלוי בגד על לבו ה״ז לא יקרא כיון שערותו מגולה וברואים בבית אבל היושב ערום בכילה שאינה גבוה י׳ טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם תלוי בגד להפסיק בין לבו לערוה אע״פ שערותו מגולה בכילה ה״ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י״ט אם כיסוי עליה כמו מלבוש ואינו דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו ולא נוכל לכנות עליה אם כיסוי ע״כ אסור. וכן אם לואה בבית בתוך ד״א והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק״ש דשדינן ראשו בתר רובו [מ״א וי״ל דאסור אפילו לדעת המחמירין לקמן בסימן ע״ו ס״ד עי״ש ועיין בפמ״ג] ואם הכניס ראשו לחדר אינו אם לואה אסור ג״כ לבו״ע לקרות דעכ״פ הלואה נגד עיניו ולדעת הרשב״א המובא בסימן ע״ט ס״ב אסור אפילו הוא עומד מבחוץ נגד הפתח כיון שהלואה כנגדו עי״ש [פמ״ג] : (ה) רואה את וכו׳. עיין בדה״ח דאפילו בדיעבד אם קרא ק״ש והתפלל חוזר וכן מוכח מפמ״ג בסימן ע״א בא״א אות ה׳ עוד מוכח שם דהק״ש חוזר עם בברכותיה אם קראם בראיית לבו לערוה דהכי תקנו חכמים אבל בשאר ברכות יש להתפקק בדיעבד אם יחזור ויפקק ברכות להקל. ובמ״א כלל ג׳ דין ל״ג ובנשמת אדם כלל ד׳ משמע דיש להקל בדיעבד גם לענין תפלה בדבר דהאיסור הוא רק מדרבנן ועיין בבה״ל בסימן קפ״ה ואפשר דיש לתפוס כוותיה לענין זה ולגרף דעת רש״י ור״ש תלמידו המובא בתוס׳ [ברכות כ״ה ע״ב]: (ו) רואה ערות חבירו. דהיינו (ט) שאין הפסק בין לבו לערוה חבירו (י) כגון שעיניהם שוכבים ערומים ומתכסים בטלית

שער הציון

(א) אחרונים: (ב) רבינו יונה: (ג) סי׳ ל״א ואחרונים: (ד) מי״ט וא״ר וש״א: (ה) מ״א: (ו) הגר״ז וכן משמע בפמ״ג: (ז) פמ״ג בא״ז והגר״ז וא״א: (ח) מ״א: (ט) מ״א: (י) פרי מגדים:

הגהות ותיקונים: א) דברי: ב) כ״ד:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ ע״ה ס״ק כ״ט לענין חלון זכוכית מפסיק בינו לערוה ועוצם עיניו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב: שחכמים הוסיפו שהמקומות אשר ה׳ שוכן בהם בקרבנו שהם ראשו ולבו של אדם הקורא או מתפלל צריך גם כן שלא יהיו רואים את הערוה וכו׳.

ג תרומת הדשן סימן ר׳ בשם מ״ז ד שם בגמ׳ כ״ה ה שם במשנה ו רבי יונה בשם רבי אלפס ז בספר מ״מ

ערום במים צלולים ורוצה לשתות (ז) יכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את (ג) הערוה (ח) כשיברך [1]ודוקא בבגד (ט) אבל בידים לא הוי (ד) [ג] כיסוי: הגה וה״ה אם מכסה רגליו (ה) בידיו (י) לא מיקרי כסוי הראש וע״ל סי׳ ל״א (תרומת הדשן בשם מ״ז). * [2]ואם היו המים (ו) (יא) עכורים שאין איבריו נראים בהן מותר לקרות [3]והוא בתוכן והוא שלא יהא (יב) ריחן רע (ואם אין לבו בתוך המים (יג) רק למעלה מן המים אף בגלוים (ז) [ד] שרי ד״ע: **ג** יאם האדם מחבק גופו בזרועותיו דייניגן ליה (מ) [ה] (יד) כהפסקה: **ד** זיש מי שאומר שהנשים (טו) יכולים לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אע״פ שאינן מפסיקות למטה (טז) מהלב. הגה ואם הן ערומות צריך שתהא ערוה שלהן (יז) טוחות בקרקע או שיושבות על שאר

שערי תשובה

לפי שהוא מכוסה בבגד אלא שלבו רואה ערות תחירו שאינו מכוסה אסור אף שאינו חוץ למים דמ״מ לבו רואה: [ג] כיסוי. עבה״ט מ״ש בשם פר״ח ומטור בב״י וש״ע סימן ל״א סעיף ד׳ ובבר״י באריך להביא מחזיק דף ק״ד וק״י ע״ש: [ד] שרי. עבה״ט ועיין פר״ח שחולק בזה ופוסר שבמים צלולין ולבו רואה אסור ובבר״י כתב לישב וסיים כפסק מור״ם ולעמיה והכי נקטינן: [ה] כהפסקה.

באר היטב

לערות תחירו: (ג) הערוה. פי׳ דהמים אע״פ שהם צלולים עכ״פ מהני לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה אלא שעדיין יש איסור משום לבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים ע״כ צריך דוקא כיסוי בגד על לבו. אבל ראשו כיון שרואה [1]למעלה מן המים שרי כמ״ש בהג״ה: (ד) כסוי. דוקא בידים דידיה אבל אם אחרים מכסים לבו בידיהם שרי פר״ח: (ה) בידיו. ע״ל סי׳ ב׳ ס״ק ו׳ מש״ש: (ו) עכורין. ואם הם צלולין עוכרן ברגליו. ודוקא במעין שיך זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט. מ״א: (ז) שרי. כיון שעיניו חוץ למים ואינו מתחבל בערוה ראש״ב מ״א משמע דאם מתחבל בערוה אסור לפ״ז ל״ל דהחמירו יותר בראיית עינים מבראיית הלב דבעינים אפילו הם למעלה מן המים אם מתחבל בערוה אסור לקרות אבל בלב אם הוא למעלה מן המים אע״פ שהמים צלולים והלב רואה את הערוה כיון שהוא למעלה מן המים והמים מפסיקין מותר לקרות. ע״ת: (ח) כהפסקה. פי׳ אם עומד במים צלולים ולבו ג״כ חוץ המים וצריך להפסיק בין לבו לערותו די בזה להפסיק. אע״ג דכיסוי ידו לא הוי כיסוי כיון דהוא חד גוף מ״מ הפסקה מיהא הוי ב״י. ומהר״ם טיוולי חולק אי כיסוי דעדיף טפי מהפסק לא מהני משום דהלב ויד חד גופא הוא כ״ש הפסק דלא מהני מזה הטעם עצמו. וכ׳ הפר״ח דהכי נקטינן: (ט) מהלב. הטעם דערותן למטה ואין הלב שלה יכול לראותה ומ״מ אם הן עומדות

ביאור הלכה

עומד ערום במגדל של עצים ומוציא ראשו לחוץ מסתפק הירושלמי אם דינו כמים ואוהל ואסור או דינו ככלי והוי כמו מלבוש והרמינו ירושם פוסק בזה לקולא אך שלא יהא לבו רואה את הערוה וכנ״ל גבי מילה כ״ז מתבאר מדברי המ״א ולפ״ז משמע בפשיטות דאם אחד עומד ערום בתוך כלי נחשב הכלי כמו מלבוש ומהני כשמסתכל בעיניו בלפי חוץ וכ״כ הדרישה ביו״ד סימן ר׳ והט״ז מתמיה בזה שם ותמה הפמ״ג עליו ומ״מ צריך להפסיק בין לבו לערוה דלא עדיף מכתונת:

* ואם היו המים עכורים שאין אבריו וכו׳. ועדיף זה יותר משאם היה לבוש חלוק בלי מכנסים אף דשם ג״כ אין אבריו נראין בהם מלמעלה משום דהם דבוקים לגופו ודמו כארעא תמיכתא בגמ׳ ומקרי ע״ז שאין לבו רואה לערוה ועיין בסימן ל״א מ״א סק״ב:

משנה ברורה

בטלית אחד והם רחוקים זה מזה דהיינו שאין בשרם נוגע אלא שפניהם זה כנגד זה והוא עצמו יש לו הפסק בין לבו לערוה אעפ״כ אסור משום דלבו רואה ערות תחירו (יא) או כגון שפניהם עומדים במים ולבו אינו רואה ערות עצמו לפי שמכוסה בבגד ממטה ללבו אלא שרואה ערות תחירו שאינו מכוסה אסור אף שעיניו חוץ למים דמ״מ לבו רואה: **ב** (ז) יכסה בבגד וכו׳. פי׳ (יב) דהמים אע״פ שהם צלולים מ״מ מהני כיסויין לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה ומנאי שיוליא ראשו חוץ למים ולא יסתכל בערוה כיון דהמים צלולים וגראית בהם ערותו אלא שעדיין יש איסור משום לבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים (יג) ע״כ צריך לכסות בבגד ממטה ללבו כדי שיהיה הפסק בין לבו לערוה וה״ה אם חוצץ בבגד על לבו ג״כ מהני וכנ״ל בס״א: (ח) כשיברך. וה״ה (יד) שיכסה ראשו שלא יברך בגילוי הראש: (ט) אבל בידים וכו׳. (טו) בין אם מכסה על לבו או בין לבו לערוה אם לא שמחבק בזרועותיו כדלקמן והטעם דאין גוף מכסה גוף (טז) ודוקא בידים דידיה אבל אם אחרים מכסים לבו בידיהם שרי: (י) לא מקרי וכו׳. ר״ל לענין שיהא מותר לברך או להוציא מפיו שאר דברי קדושה ועיין לעיל בסימן ב׳ ולקמן סי׳ ל״א בבה״ב: (יא) עכורים. ואם הם צלולין עוכרן ברגליו ודוקא בקרקע שיך זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט[1] כ״כ המ״א אבל בחור זרוע סימן קכ״ח כתב דאפילו ברוחץ א״ע בגיגית שיך זה: (יב) ריחן רע. עיין לקמן סימן פ״ו ובמשנה ברורה שם: (יג) רק למעלה וכו׳. דהמים מקרי הפסק בין לבו לערוה. ויזהר ג״כ שעיניו יהיו חוץ למים ולא יסתכל בערוה וכנ״ל דלא עדיף מערוה בעשיית המצוה בסימן ע״ה ס״ה דאסור: **ג** (יד) כהפסקה. פי׳ אם עומד במים צלולים ולבו ג״כ חוץ המים וצריך להפסיק בין לבו לערותו די בזה להפסיק (יז) אע״ג דכיסוי בעלמא ידיו מבואר בס״ג דלא מהני דעדיף טפי והטעם כיון שאין דרכן של בני אדם לחבק עצמן כך והוא עושה כן מקרי הפסקה אף דהוא חד גוף וכן הסכימו (יח) האחרונים דלא כמהר״ם טיוולו ופר״ח שמחמירין בזה. וכשהוא הולך בחלוק בלא מכנסים והוא מדמיה בידיו על חלוקו על הלב או מחחת לבו כדי להפסיק בין לבו לערוה גם לדידהו שרי: **ד** (טו) יכולות לברך וכו׳. הטעם דערותן למטה מאוד ואין הלב שלה יכול לראותה ומ״מ אם הן עומדות ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלב אלא מצד שנאמר ולא ירצה בך ערות דבר ואסורה לברך אלא צריכה שתהא יושבת וכמו שכתב רמ״א ע״ז שע״י שיושבת פניה שלמטה מכוסים ואין ערותה נראית ומה שכתב הרמ״א דאז אין לבו רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לבן דלבן בלא״ה אינו רואה ערותן אלא על שלא תהא בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט״ס הוא וצ״ל ואז אינו נראה ערוה שלהן [אחרונים]: (טז) מהלב. והב״ח חולק וס״ל דגם בשאה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפילו כשיש לה מלבוש (יט) אבל שאר האחרונים הסכימו לפסק השו״ע. ועיין בי״ד סי׳ ר׳ דמסקי הט״ז והש״ך שם דלפי מה שפסק השו״ע פה דאין שיך בשאה לבה רואה את הערוה מותרת לברך ברכת הטבילה כשהיא עומדת בתוך המים אף שהיא עדיין ערומה דמשום גילוי ערוה אין בזה דהמים נחשבין כמו כיסוי. ויותר עוד שיהיה לבה למעלה מן המים דזה שרי אף באיש וכמו שכתב רמ״א בהג״ה בס״ב אם אינו מחבק זרועותיה להפסיק בין לבה לערוה וכן פסק החכמ״א וה״ה אם עוכרת ברגליה שלא יהא מיבריה נראין בהם זה לבו״ע מהני. ואם יש עוד נשים ערומות עומדות בבית הטבילה פשוט לבריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מהן ואף אם נימא דמקום המקוה הוא רשות בפני עצמו לא מהני כדמוכח לקמן בסימן ע״ט ס״ב עי״ש: (יז) טוחות. ר״ל דבוקות ומכוסות בהקרקע ומשא״כ באיש דלא שיך זה כי הבגדים והגיד בולטין. ועיין במ״א לקמן סי׳ ר״ו

שער הציון

דדעתו

(יא) ב״מ: (יב) ב״י: (יג) כן מתבאר מל״מ וא״ר וש״ל: (יד) מ״ש: (טו) לבוש ול״מ וא״ר ומ״מ ובבר׳ יוסף וכן משמע מדה״מ ודלא כפרישה ולבש״ר: (טז) פר״ח וש״ל: (יז) ל״מ וא״ר ובבר״י ומ״מ: (יח) לבוש ובבר״י ודה״מ והגר״ז ומ״ל וש״ל: (יט) הט״ז והש״ך והגר״ז וש״ל ומג״א וש״ל:

הגהות ותיקונים: א) צ״ל שהוא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב כהמ״א.

הלכות קריאת שמע סימן עד עה

דבר דלא אין לבן רואה ערוה שלהן מה שאין כן באיש (צ״י בשם א״ח ועיין לקמן סי׳ ר״ו סעיף ג) : ה [ח]שאר אבריו (יח) רואים את הערוה מותר אבל אם (יט) [ט]איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו אסור לקרות ק״ש או להתפלל. וירכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן (י) בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע (כ) [כ]הגיד בהם: ו [ל]היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו (כא) ממתניו ולמטה (כב) אע״פ שממתניו ולמעלה הוא ערום (כג) מותר לקרות (יא) ק״ש אבל להתפלל אסור[ג] עד שיכסה (כד) לבו:

ח שם בגמרא כ״ה פ לפי׳ הר״ר יונה והרא״ש ופ״ח בשם הראב״ד י׳ ר׳ יהודה כ׳ ר״י ל שם בגמרא כ״ל וכ״ה

עה להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת ק״ש וכן שלא לקרותה כנגד הערוה. ובו ו׳ סעיפים:

א * [א]טפח מגולה (א) באשה (א) * במקום שדרכה (ב) לכסותו אפי׳ היא (ג) אשתו (ד) אסור לקרות ק״ש (ג) כנגדה: הגה וי״א דוקא באשתו (ה) אבל (ו) בשאר אחרת אפילו (ז) פחות (ג) מטפח הוי ערוה.

א ברכות כ״ד

באר היטב

ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלב אלא מצד שנאמר לא יראה בך ערות דבר מש״ה אם הן עומדות ערומות צריכה שתהא יושבת כמ״ש רמ״א ע״ז. אלא שמה שכתב הרמ״א דאז אין לבן רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לבן דלבן בלא״ה אינו רואה ערותן אלא על אלא תהא בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט״ס הוא וצ״ל ואז אינו נראה ערוה שלהן. ט״ז מ״א ע״ת. והב״ח חולק וס״ל דגם באשה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפי׳ כשיש לה מלבוש. וט״ז חולק עליו ופסק להתיר כמ״ש הש״ע ע״ש ועיין בי״ד סי׳ ר׳. [ועיין בספר אליהו רבה שמקייל הגירסא בש״ע ואז אין לבן רואה כו׳ דבשיש נמי שייך לבן רואה ערותן אלא דכיון שערותן למטה משוב לבשה אלוק בהפסקה. והעלה בספרו ליו״ד טעם למנהג הנשים דמברכין על הטבילה במים משום דעל הרוב לבן חוץ למים. אבל אם אלב במים צריכה לכסות אז לחבק בזרועותיה ע״ש] : (י) בבגד. וכתב הב״י ומשמע לי דלא מיקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי בגגע[ב] בידיו אחי לידי הרהור אבל בגגיעת הכיס ליה לן בה דאפי׳ אי הוי נוגע בידיו אלא אחי לידי הרהור ע״כ. ומהר״ש עייוולו חולק וס״ל דכיס נמי מיקרי ערוה לענין זה ותרוייהו אסירי עי׳ יד אהרן ובגינת ורדים בגן המלך סי׳ קנ״א: (יא) ק״ש. לפי שאינו מדבר לפני המלך משא״כ בתפלה שצריך לעמוד באימה וביראה ולראות עצמו כאילו עומד בפני המלך ומדבר עמו:

(א) באשה. אם לבושה דק ומתחזי בשר מתוכה אסור. ה״ג מ״א: (ב) בנגדה. הר״י מקיל דאינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא אם לבושה דק ומתחזי בשר מתוכה אסור. ה״ג מ״א: (ב) בנגדה. הר״י מקיל דאינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא אינו אסור אלא בכל ענין אסור ב״ח וכן הוא משמעות הפוסקים עיין ע״ת: (ג) מטפח. ב״ח חולק

משנה ברורה

דדעתו דאף אם הבגגות נראין אין להקפיד דבגגות אין בהן משום ערוה[א] וכן משמע קצת מביאור הגר״א ובא״ר פסק דבגגות יש בהן משום[ב] ערוה: ה (יח) רואים את וכו׳. ר״ל ולא בעינן שיהא מכסה להערוה בפני עצמו באיזה דבר כדי שלא יראוה האיברים: (יט) איזה מאבריו. (כ) דגזרינן גגיעת שאר איבריו משום גגיעת ידיו וגגיעת ידיו שלא יבוא לידי הרהור: (כ) הגיד בהם.[ג] אבל (כא) בגגיעה בכיס אין להקפיד דאין לאוש בו משום הרהור והמדקדקין (כב) מדקדקין גם בזה כי יש חולקין. ובדיעבד יצא[ד] אפילו אם נגע הגיד בהירכים [פמ״ג לדעת הפר״ח המובא לעיל בסימן ע״ג במ״ב סק״ד] : ו (כא) ממתניו ולמטה. ר״ל אפילו רק עד למטה מערותו דבזה די מדינא לק״ש אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו: (כב) אע״פ וכו׳. (כג) במקום הדחק דאל״ה אין נכון לכתחלה לעשות כן אפילו באיזה ברכה וכ״ש בק״ש: (כג) מותר לקרות. כיון שערותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה: (כד) לבו. ה״ה (כד) כל גופו ונקט לבו אחידי דרישא דבק״ש א״ל לבסות לבו. ועוד דתפלה חמורה לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בק״ש אינו מדבר לפני המלך:

* טפח מגולה וכו׳. עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי׳ בקטנה מבת ג׳ ואילך שהיא ראויה לבעלה ואם היא בתו הוא מי״א שנה ואילך* וכדלעיל בסימן ע״ג עי״ש: * במקום שדרכה וכו׳.[ו] עיין במ״ב שכתבנו דאסור אפילו בעצימת עיניים כ״כ בספר מ״א וכן משמע מביאור הגר״א בסעיף זה בהג״ה דמדמה ענין זה להא דבסעיף ו׳ עי״ש ומש״כ דיש מתירין הוא מהב״ח ופמ״ג בס״ז אות ב׳ עי״ש והמ״א הוכיח בגשמת אדם שלו דגם להרמב״ם יש להקל בעצימת

ביאור הלכה

בעלמא מותר עיין בית יוסף ולא נהירא אלא בכל ענין אסור ב״ח וכן הוא משמעות הפוסקים עיין ע״ת: (ג) מטפח. ב״ח חולק

שערי תשובה

עבה״ע ועפר״ח מ״ש שיש לאוש דלמא משאלי כדאמרינן גבי שם כתוב על בשרו ובגר״י כתב לאיסר לאימו וכתב מילוק נכון דהתם כיון דבשי למעבד עובדא בנפשיה לפשוט ולטטל ועול[א] ושוב[ב] מידי דעריך בעבדתיה מיישינן דמשאלי משא״כ בזה רוצה לקרות ק״ש ומתמת זה חוצק ידיו לכסות או להפסיק ואינו עושה מעשה אחר כי אם הק״ש או הברכה שבשבילה הוא עושה כן אין חשש שישכח בין ברכה דהוי זמן מועט ובין בק״ש ע״ש:

משנה ברורה

(ה) באשה. אם לבושה דק ומתחזי בשר מתוכה אסור. ה״ג מ״א: (ב) בנגדה. הר״י מקיל דאינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא אינו אסור אלא בכל ענין אסור ב״ח וכן הוא משמעות הפוסקים עיין ע״ת: (ג) מטפח. ב״ח חולק

שער הציון

(כ) ב״י: (כא) ב״י: (כב) דה״ח ועיין בה״ט: (כג) מ״ש הובא בשע״ת: (כד) ב״ח ומ״ר: (א) לבוש ופמ״ג וש״א: (ב) עיין בבה״ל: (ג) מ״א: (ד) פמ״ג ומ״א: (ה) כ״כ א״ר בשם הרוקח ע״ש והמ״א וכן מוכח בכתובות ע״ב ע״ב דהוא דם יהודית ע״ש: (ו) מ״א: (ז) עיין בב״י בשם הר״י ועיין ב״מ: (ח) פרי מתרגם: °נרך: מגדיש וש״א: (ט) ב״ח וט״ז:

הגהות ותיקונים: א) ועיל: ב) ושב: ג) נגע: ד) שמניקה ומגלה:

הערות והארות: 1) עיין לקמן סי׳ ר״ו ס״ק ט״ז שכתב שם שיש להחמיר לכתחלה ע״ש: 2) עיין מ״ב סי׳ ע״ו ס״ק ל״ג אם עבר במזיד על איסור דרבנן לקרות במקום מ״ר וצ״ב אם כאן נקרא איסור דרבנן: 3) עיין בה״ל סימן צ״א ס״ב ד״ה צריך לענין דיעבד שכבר התפלל כך:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסימן ע״ה סעיף ב׳ משמע גם כן דאין בעגבות משום ערוה. ב) בשו״ע הרב בסעיף ו׳ כתב דאין להקפיד בנגיעת הכיס, ולא כתב השיטה של המדקדקים. ג) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב: ויש מתירין אם אינו מסתכל בו אפילו רואה אותו בהעברה בעלמא כיון שאינו ערוה אלא משום שמביא לידי הרהור ואין לחוש להרהור אלא כשמסתכל בו ולא בראיה בעלמא, וכ״ש כשמעצים עיניו, ומסיים (בסוגריים) שיש לסמוך על דבריהם כשא״א בענין אחר. ד) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב ונכון לחוש לדבריהם.

ב שם במרגלי
ג הרא"ש והמרדכי והגהות מיימוני

הגהות מימוני פ"ג ונראה (ח) מדברי הרא"ש דטפח בתשה ערוה אפי' לתשה (ד) אחרת רק שבעצמה יכולה לקרות אע"פ שהיא ערומה כדלעיל סי' ע"ד: ב [2]שער (ט) של (ה) אשה (י) שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו הגה אפי' לתשמו. [3]אבל (יא) בתולות (יב) שדרכן לילך פרועות (ו) [ת] הראש מותר: הגה וה"ה השערות של נשים * (יג) שרגילין (יד) לנתת * מחוץ (ז) לנתמן (נ"י בשם הרשב"ץ) (ח) וכ"ש (טו) שער נכרית אפי' דרכה

שערי תשובה

[ת] הרא"ש. עכה"ט ועיין לקמן סימן ש"ג ובא"ר ובר"י שם על שאילת יעבץ פ"ש סימן ע' ושמש"ב הביא דברי שאילת יעבץ ח"ב סימן ז' וסימן מ' ועיין ביד

באר היטב

וסברא ליה דאפילו בתשה אחרת נמי אין איסור אלא דוקא בטפח אבל פחות מטפח שרי ע"ש. לכאורה לדבריו צ"ע מ"ש הש"ס בברכות דף כ"ד אמר ר"י טפח בתשה ערוה למאי וכו' אלא בתשמו ולק"ש ע"ש

למה לא משני בקיצור דהכא לק"ש אירי ובכל הנשים ולמה נקט בתשמו ולק"ש אלא ש"מ דמילוק יש וק"ל. אם שוקה מגולה אסור אפי' בתשמו פחות מטפח שהוא מקום הרהור יותר משאר איברים ט"ו וכ"כ הב"ח. עיין דבר שמואל סי' רל"ג: (ד) אחרת. והרשב"א כ' דוקא לנשים דאיכא משום הרהור אבל לנשים לא. ומ"מ דף כ"ו ע"א פסק כהרא"ש דאף בתשה אסור לראות ערות חברתה גם השכנה"ג הקשה על הרשב"א ע"ש והפר"ח כ' דברי הרשב"א הם עיקר ע"ש: (ה) אשה. ושער של ערוה של איש יולא דרך הנגד מותר גמרא דף כ"ד. מ"א: (ו) הראש . עי' בא"ע סי' כ"א ס"ק ה' מש"ש. ועמ"א: (ז) לנתמן. ובזוהר הממיר מאוד שלא יראה שום שער האשה וכן ראוי לנהוג ועיין ביומא דף מ"ו ע"א בענין קמחית: (ח) וכ"ש פאה נכרית. כנ"ל. וה"ה אם תחבה שער של עצמה ותברה אח"כ בראשה עיין עטרת זקנים:

ביאור הלכה

עיניים [ולפלא שלא הביא מש"כ הרמבו"ם וזה בפירוש ביותר מזה ורק דוקא בתחבל אסור עיין שם] אולם מכל מקום לדינא לא נראה הך מילתא להיתרא דדברי רבינו יונה כמו שהשיגו הב"ח בכר השיגו ג"כ בספר האשכול שכתב שם דאין דעת רבותינו כן והסמ"ג כתב וז"ל טפח בתשה ערוה כשהיא מגולה ולא יקרא עד שיחזיר פניו ממנה ואפילו היא אשתו משמע מלשון זה דאפילו אינו מביט בה בעת הקריאה ג"כ אסור ומ"מ בא"א בענין אחר המיקל וסומך על דברי הב"ח ופמ"ג להתיר בעלמת עיניים אין מוחין בידו: * שרגילין לצאת וכו'. עיין במ"ב בשם א"ר דאפילו נגד תשה אחרת מותר וכן משמע מסתימת כל הפוסקים ודלא כמ"ש שהתמיר בזה בסימן ל"ד: * מחוץ לצמתן. ואותן נשים הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן מחוץ לנתמן למקום שדרכן לגלותן מותרין לגלותן אם אין דעתן לחזור [מ"א בשם הר"מ אלנקר] ולענין לקרות ק"ש כנגדו כתב בספר שולחן שלמה דגראה שמותר אפילו דעתן לחזור [טעמו דליכא הרהורא] ואם בא ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות לא יגלו אפילו אם דעתן לחזור [טעמו משום הרהור דאנשים] ואסור לקרות ק"ש כנגדן אפילו אם דעתן לחזור. ואם איש אחד בא ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות אסור לקרות ק"ש כנגדן בכל גווני ואם בא ממקום שאין דרכו לגלות למקום שדרכו לגלות מותר אם אין דעתו לחזור ועיין במשנה ברורה ס"ק י"ד מה שכתבנו שם. ולענין עיקר איסור גילוי שער דאשה כתב המ"א בשם התוס' דכתובות דדוקא בשוק אסור אבל בחצר שאין אנשים מצויים שם מותרים לילך בגילוי הראש [ומה שנראה במ"א בשם א"ע קט"ו אינו מוכח שם כלל להמעיין] אבל מוהר פרשה נשא החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה וכן ראוי לנהוג עכ"ל המג"א

משנה ברורה

איברים. (י) וכ"ז לא אירי אלא לענין איסור ק"ש דהאיסור הוא להרגה פוסקים לקרות נגד המגולה אפילו בלא מכוין לאיסתכולי אבל לענין איסור הסתכלות לכו"ע המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה כיון שמסתכל בה להנות עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם ואמרו שאפילו יש בידו מורה ומע"ט לא יעקה מדינה של גיהנם (יא) ורמיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי אם לא מצד המוסר ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם משוב יש לו ליזהר בכל גווני. וכתב הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה [כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף] אף רמיה בעלמא אסור וכתבו הפוסקים דבתולות דידן בכלל נידות הם משיגיעו לזמן ווסת ובכלל ערוות הם: (ח) מדברי הרא"ש וכו'. אבל הרשב"א חולק ע"ז וטעמו דס"ל דכי היכי דבעלמה יכולה לקרות כשהיא ערומה אלמא דאין בגילוי כל גופה משום ולא ירמה בך ערות דבר אלא לאנשים ומשום הרהור כן אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל נגדה כשהיא ערומה (יב) והאחרונים מסכימים עם הרשב"א (יג) ודעתם דגם הרא"ש מודה לזה: ודע עוד (יד) דלכו"ע אין מותר לקרות נגדה כשהיא ערומה רק כשהיא יושבת כדי שלא יהא פניה שלמטה נראית אבל כשהיא עומדת דינה כמו נגד ערות איש ואפילו בראשה אחרת אסור: ב (ט) של אשה. ושער (טו) של איש אפילו של ערוה היולא דרך נקב שבנגדו מותר לקרות כנגדו (טז) אבל אם הכיס נראה הוי ערוה: (י) שדרכה לכסותו. ואפילו אם אין דרכה לכסותו רק בשוק ולא בבית ובחצר מ"מ (יז) בכלל ערוה היא לכו"ע אפילו בבית ואסור שם לקרות נגדה (יח) אם נתגלה קצת מהן. ודע עוד דאפילו אם דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור וכמו לענין גילוי שוקה דאסור בכל גווני וכנ"ל בסק"ב כיון שגריכות לכסות השערות מצד הדין [ויש מה איסור תורה מדכתיב ופרע"] ראש האשה מכלל שהיה מכוסה] וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן ולא בא למעט רק בתולות שמותרות לילך בראש פרוע או כגון שער היולא מתוך לנתמן שזה אינו מנהג בנות ישראל בזה המקום ליזהר שלא לצאת אפילו מעט מן המעט חוץ לקישוריה ממילא בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן וא"ל מותר דכיון שרגילין בהן ליכא הרהורא וכדלקמיה: (יא) בתולות. ובתולות (יט) אלרוסות אסורות לילך בגילוי הראש וה"ה בתולות שנבעלו צריכין לכסות הראש ומ"מ אם זינתה ואינה רוצה לצאת בעניף על ראשה כדרך הנשים (כ) אין יכולין לכופה: (יב) שדרכן וכו'. עיין במ"א שכתב דלא יבאו בגילוי הראש רק אם שערותיהן קלועות ולא סתורות[א] אבל המחצית השקל והמגן גבורים מקילין בזה. כתב הח"א וכראוי שאינן מוהרות לכסות שערן ל"ע אם דינן בה כבתולות: (יג) שרגילין וכו'. ר"ל ומותר לקרות בזה אפילו נגד אשה אחרת דכיון דרגילין בהן ליכא הרהורא אבל לכוין להסתכל באשה אחרת אפילו בשערות שמחוץ לנתמן אסור [מ"ר]: (יד) לצאת וכו'. ר"ל שמלבד כונב שעל ראשה יש לה נמת והוא נגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת ע"ז מקיל הרשב"א [מתם סופר סימן ל"ו עי"ש] ובזוהר פרשה נשא החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא ליתא וגרמא לנהנה דלא יתחשבון בדבא ואטרא אחרא לשרות בביתא וכ"ש אם הולכות בשוקא כך ע"כ בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמון שערה חדא מרישאה ואי עבדית כן מה כתיב בגין כשתילי זיתים מה זית כו' בנהא יסתלקון בחשוכין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בגנין ובני בנין עכ"ל בקיצור וכתב המ"א דראוי לנהוג כהזוהר ובזוהר איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא ראו קורות ביתה אחרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים: (טו) שער נכרית.

שער הציון

(י) פמ"ג וח"א: (יא) פמ"ג: (יב) פר"ח וא"ר ומיאור הגר"א: (יג) א"ר והגר"א: (יד) פמ"ג וח"א: (טו) וא"ר: (טז) פמ"ג: (יז) יד אפרים: (יח) שולחן שלמה: (יט) רע"א בשם הר"י הלוי: (כ) פניס מאירות סי' ל"ה ומגן גבורים:

הגהות ותיקונים: א) את:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' לא מביא שיטת המ"א.

הלכות קריאת שמע סימן עה

לכסות. הגהת אלפסי המדפיס: ג (טז) [1]יש ליזהר משמיעת קול (יז) זמר אשה בשעת קריאת שמע: הגה ואפי' בשמעו אבל קול (יח) הרגיל בו אינו ערוה (ב"י בשם אהל מועד והגהות מיימוני) : ד [2]אסור לקרות (יט) כנגד ערוה אפילו (כ) של עו"ג וכן כנגד (כא) ערות קטן אסור (כב) ויש מתירין נגד ערות קטן כל זמן שאינו רואה (י) (כג) לביאה (ר' ירוחם והרא"ש פרק מי שמתו ומהר"א מפרנאג) (כד) וכן עיקר (עיין בי"ד סימן רס"ה): ה [3]ערוה (כה) בעששית ורואה אותה דרך דפנותיה (כו) אסור לקרות כנגדה דכתיב ולא יראה בך ערות דבר והא מתחזיא: ו [4]היתה (כז) ערוה כנגדו (כח) והחזיר פניו (יא) [ב] ממנה (כט) או שעצם

באר היטב

(ט) זמר אשה. אפי' פנויה ובע"ע סי' כ"א משמע דקול זמר אא"א לעולם אסור לשמוע אבל קול דבורה שרי עמ"א ובב"ח וביד אהרן: (י) לביאה. היינו בן ט' שנים וכ' המ"א ומ"מ לא יאחוז המוהל בערוה בשעת ברכה. וקטן בעצמו יוכל לקרות אפילו הוא ערוה עמ"א: (יא) ממנה וכו'. ב"מ פסק דוקא החזרת פניס מהני אבל עצימת עיניס

שערי תשובה

אפרים על דברי המג"א מה ובשו"ת בית אפרים אלק אה"ע בסופו: [ב] ממנה. עבה"ט ועיין ביו"ד סי' א' לענין ערוס לא יסמוכו מפני הברכה והפוסקים כתבו שם דאפילו הפיכת פניס לא מהני לאחר שיברך ויכוין להוציאו כיון שהוא צריך לגמר בברכתו ושומע כעונה וא"כ אסור לערוס לכוין שאז תהיה שמיעתו כדיבור והדיבור אסור ועיין שם בס"ש ס"ק ס"ט ויתבאר בסימן פ"ה אי"ה וע"ש בס"ש ס"ק ע' שאפילו הולך במכנסים תחת כתנתו יש ליזהר אע"ג דמפסיק הבגד שלבו רואה

ערוחו דרך מיתון המכנסים ולא דמי למחבק גופו מרוערותו בסימן ע"ט ומשמע אפילו תחת בגדיו י"ל דזרועותיו דבר שבגופה (אפשר של"ל בגופו) והפסקה

משנה ברורה

קרי נכרית להשער שנתחך ואינו דבוק לבשרה וס"ל דע"ז לא אחז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש (כא)[א]ויש חולקין ואומרים דאף בפיאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש וכתב הפמ"ג דבמדינות שיולאין הנשים בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על הש"ע ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנתחך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל ובספר מגן גבורים המביר מה עי"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפיאה נכרית בודאי הדין עם המתמירין מה משום מראית העין עי"ש: ג (טז) יש ליזהר וכו'. ובדיעבד אם קרא חוזר וקורא בלא הברכות עיין בביאור הגר"א ופמ"ג: (יז) זמר אשה. אפילו פנויה (כב) אבל שלא בשעת ק"ש שרי (כג) אך שלא יכוין להנות מזה כדי שלא יבוא לידי הרהור וזמר אשה אינו אלא בעריות לעולם אסור לשמוע (כד) וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא (כה) ובמולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת. וקול זמר פנויה נכרית היא ג"כ בכלל ערוה (כו) ואסור לשמוע בין כהן ובין ישראל. ומ"מ (כז) אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו לחמות כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאורייתא מותר לקרות ולברך דאל"כ כיון שאנו שרויין בין העכו"ם נתבטל תמורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לד' הפרו תורתך (כח) אך יתאמץ לבו לכוין להקדושה שהוא עוסק ולא יתן לבו לקול הזמר: (יח) הרגיל בו. ר"ל כיון שרגיל בו לא יבוא לידי הרהור (כט) ואפילו מא"א ואפ"ה

(ל) אסור לכוין להנות מדבורה שהרי אפילו בנגדיה אסור להסתכל להנות: ד (יט) כנגד ערוה. דכתיב כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו' (לא) מכאן למדו חכמים שבכל מקום שד' אלקינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בק"ש ותפלה (לב) אז בד"א צריך ליזהר שלא יראה ד' בנו ערות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו כדמוכח בסימן ע"ט ס"ב[ב] וכן שלא יהיה אז ערוס שעי"ז מתראה ערוה שלו כלול ג"כ במקרא הזה: (כ) של עכו"ם. אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם אינא בעלמא דמי קמ"ל: (כא) ערות קטן. עיין בב"י דלא חשש לדעת המתמירין רק לכתחלה אבל בדיעבד אם קרא אין חוזר וקורא: (כב) ויש מתירין. וקטן בעצמו יוכל לקרות כשהוא ערוס עד בן ט' שנים ונגד ערות אינ הוא מותר רק עד שיגיע לחיוך ועיין בא"א ועיין סימן שמ"ג: (כג) לביאה. היינו בקטן עד בן ט' שנים ובקטנה עד בת ג' שנים: (כד) וכן עיקר. כתב המ"א ומ"מ לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת הברכה והא"ר ומחצית השקל מקילין והפמ"ג כתב דעכשיו שאין בקילין כ"כ יש לחוש לסכנה ויש לתפוס בידו וגם הגר"א ביו"ד סימן רס"ה פסק דאסור לעשות כהמג"א: ה (כה) בעששית. היא של זכוכית או נגד דק המנהיר עד שנראית הערוה או טפח מבשר האשה במקום שדרכה להיות מכוסה שגם זה הוא נקרא ערוה וכנ"ל בס"א. ועצימת עיניס שרי בכל זה לכו"ע כיון שהערוה עכ"פ מכוסה [מ"א וכ"כ הפמ"ג לענין עששית] : (כו) אסור לקרות. ואפילו היא (לג) בבית אחר ורואה אותה דרך עששית שבחלון לפי שבראיה תלה הכתוב (לד) ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות: ו (כז) ערוה כנגדו. עיין בפמ"ג ושארי אחרונים דבהוא עצמו ערוס אפשר דגם לדעת הש"ע לא מהני כל אלו העצות: (כח) והחזיר פניו. ר"ל (לה) אפילו החזרת פניס לבד בלא גופו אינו אלא גרע מעצימת עיניס דשרי לדידיה ועיין בסמוך: (כט) או שעצם וכו'. (לו) והאחרונים הסכימו דכל אלו העצות לבד מהחזרת פניס לא מהני דלא כתיב ולא תראה אלא ולא יראה ר"ל לא יראה הרואה ואפילו החזרת פניס שהוא הוא (לז) רק דוקא אם החזיר כל גופו ועומד בלא אחר דבעשית הערוה מצידו אבל אם החזיר פניו לבד לא מהני וא"כ

ביאור הלכה

ודע דעניין זה לא שייך כלל להדין דשער באשה ערוה האמור בסעיף זה ואפילו בסמיכה ובחדרה אסור לכו"ע לקרות כנגדה הואיל דדרכן לכסות אית ביה מנהג הרהורא והוי ערוה כן[ב] פשוט להמעיין וכ"כ היד אפרים אולם אפילו עיקר הדין לענין גילוי שער שהבא בשם התוספות לא נראית דהנה הסמ"ג כתב בשם הירושלמי לאיסור וכן דעת הטור שם והב"ח כתב שם שכן דעת הרמב"ם ומפרש גם הש"ס שלנו כן שבגלוי ממש אפילו בחדרה אסור ובעל הבית שמואל בסימן קט"ו כתב דלפי מנהגינו הוי דת יהודית בגלוי ממש אפילו בחדרה ואפילו אי אינא שלא תלא עטור זה בלי כחובה עכ"פ איסורא איכא וכ"כ בתשובת מ"ש סימן ל"ו דכיון דבכר קבלו עליהו אבות אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצים ישראל לאסור מה אא"כ ה"ל דין גמור שקיבלו עליהו כהך דיעה האוסרת ובמש"כ המ"א סימן תקנ"א סק"ז ועי"ש שהאריך הרבה מה וכתב לבסוף דבאלזאתינו שנתפשט המנהג ע"ז הזוהר איסור גמור הוא ויש לחוש לרעיא האלה האמור בזוהר [ומובא בא"ר] ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו עכ"ל. וכ"ז לענין חדרה וחדרה אבל ליל בשוק ומלר אל רבים לכו"ע אף אם אלך במטפחת לבד לכסות שערה מיקרי עוברת על דת יהודית עד שאלך בדרך מלמעלה בכל הנשים כן מבואר שם בסי' קט"ו. ודע עוד דהנשים שהורגלו ליל בשערות ראשן אם תאוד לריבה האשה העומדת על הטבילה להשגיח היטיב אינא יצאו משערותיה לחוץ ואפילו משהו משער אחד דאל"ה תשאר ערה גמורה וחייב עליה כרת ואם היא טובלת בליל ש"ק שא"א לה לטלטל את הגר והשגיח היטיב אם תכריח על ראשה בדבר דק (שקורין טול) שהוא אינא כדי שיכנס המים בהם ולא יהיה אינא ואף שהוא דבר פשוט מאד לכל מי שיודע דת ודין [עיין ביו"ד סי' קל"ח סעיף מ'] מ"מ מפני חומר הענין שהוא נוגע לאיסור כרת לא מצעתי א"ע מלהודיע זה פה:

שער הציון

(כא) בלא שבע ועיין בשועות יעקב: (כב) פמ"ג: (כג) פשוט: (כד) פמ"ג: (כה) אחרונים: (כו) פמ"ג: (כז) מ"א: (כח) עה"י: (כט) אחרונים: (ל) מ"א: (לא) מ"ו: (לב) מרדכי: (לג) פמ"ג: (לד) פשוט: (לה) כ"כ הפוסקים לדעתו: (לו) ב"ח וט"ז ומ"א והגר"א והגר"ז ודה"ח ומ"א: (לז) ט"ז והגר"א והגר"ז ומ"א ודה"ח:

ד מרדכי בס' רפיט אמי ושאר פוסקים ה שם בגמ' כ"ה ו שם ז רמב"ם

הגהות ותיקונים: א) ס"א: ב) נראה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ד' כתב: פאה נכרית אפילו דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה וגם מותר לגלותה ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה. ב) בשו"ע הרב בסעיף ז' כתב: ויש מי שאומר שמ"מ לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת ברכה.

עיניו או שהוא בלילה או שהוא סומא מותר לקרות (ל) דבראיה תלה רחמנא והא לא חזי לה:

א ברכות כה ב סס
ג סס ד סס לפירוש
הרא"ש

עו להזהר מצואה בשעת ק"ש ובו ח' סעיפים:

א [א]צואה (ו) (א) בעששית מותר (ב) לקרות (ג) כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה משום דבכסוי[1]תלה רחמנא דכתיב וכסית את צאתך והא מתכסיא: **ב** [2]צואה בגומא מניח (ד) סנדלו עליה וקורא דחשיבא כמכוסה וכיון שאין ריח רע מגיע לו מותר והוא (ה) שלא יהא סנדלו (ו) נוגע בה: **ג** * [3]העבירו צואה (ז) [2]לפניו אסור לקרות (ח) כנגדה ופי חזיר כצואה עוברת דמי אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו (ט) דהוי כגרף של רעי: **ד** * [7]היתה צואה על בשרו * ומכוסה

שערי תשובה

מעלייתא היא משא"כ אמנו בעלמא וע"ש היכא דאפשר לא סגי אם מכוסה ממתניס ולמטה ולמעלה הוא ערום משום כבוד הברכה ע"ש ומכ"ש כאן בק"ש ותפלה שנאמר הכון כו' ופשוט:

באר היטב

מו לילה מו קומא לא מהני ע"ש. וכן הוא דעת המ"א וט"ז (ועיין בס' אליהו רבה פלפול ארוך מזה) וט"ז העלה עוד דהך החזכת פניס דהתירו הוא דוקא שהחזיר כל גופו ועומד לגד אחר ע"ש והמחבר יד אהרן העלה כדברי ש"ע ע"ש. מותר להרהר בד"ת אעפ"י שהוא מסתכל בערוה פר"ח וכ"כ המ"א סי' פ"ה ס"ק כ':

(א) בעששית וכו'. ואם מגיע לו ריח רע אסור לק"ח פרק מי שמתו אות קל"ב: (ב) כנגדה. פי' ובעינן הרחקה מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד' אמות. וב"ח פסק דכיון דלואה עוברת היא ואינה עומדת במקום א' סגי בהרחקת ד' אמות אפי' מלפניו כמ"ש ב"י בשם מהרא"י. וט"ז

ביאור הלכה

* העבירו וכו' לקרות כנגדה. עיין במ"ב מש"כ אם העבירו ע"פ רחבו דדי בד"א הוא מדברי הט"ז ואף דלפי מה דכתב המ"א בסימן ע"ט ס"ב דלדדין שלפניו הוא כלפניו היה נכון להחמיר גם בזה וכן כתב הלבש"ר מ"מ לא רציתי לסמוך כך משום דבלדדין שלפניו ג"כ הא"ר מיקל ובפרט בענין זה שהרבה אחרונים פוסקין כהב"ח אפילו בלפניו ממש ע"כ נראה דאין להחמיר בלדדין שלפניו בזה: * היתה צואה וכו'. ואם ברכיו לחות ממי רגליס בטופח ע"מ להטפיח ומכוסה בנגד עיין לקמן בסימן ע"ח במ"ב: * ומכוסה בבגדיו. עיין בפמ"ג שכתב דלא נתבאר שיעור הבגד המכסה אי בעינן ג' טפחים או די בג' אצבעות. ולא אמין כותחו דהלא אינה אע"ו דלואה כל שהוא יכול לבטלה בדוק אלמא לא בעינן שיעור להכיסוי ומקרא מלא הוא ואפרש בה ושבת וכסית וגו' ולומר דהכא גרע משום דבשרו מטונף מלואה זה אינו דא"כ מאי מהני אם הוא כיסוי גדול. ועיין עוד בפמ"ג שכתב על מה דכתב המ"א בסק"ג דאם היא על ידו וכו' דשרי לקרות כנגדה דדוקא כנגדה אבל הוא עצמו לא ע"ש [והבאתי כ"ז בס"ב סק"י] אף דמדברי הרשב"א ותהר"י שהובא בב"י משמע דאף הוא עצמו מותר וכן הקשה הלבש"ר [והקושיא הב' שהקשה הוכיח דלהרשב"א אסור יש לדחות] אמנם באמת ניחא דהלא בלא"ה יקשה על המ"א האיך סתם לדינא כהב"י ותהר"י והרשב"א להקל הלא הרמב"ם מסיים ע"ז וכמה גאונים הורו שאסור לעשות כן וכן נהגו לעשות והבא כ"ז הב"י לבסוף אלמא דהוא מסכים לדבריו להחמיר למעשה אך ע"פ אמת ניחא הכל דהנה הרמב"ם הוא המדיינא מותר דאין ע"ז שם לואה אך מ"מ נכון להחמיר כדבריהם אלא לקרות ק"ש בדיס מטופפות כאלו וכמו שכתב בב"מ א"כ עכ"פ אחר בודאי מותר לקרות נגדה וזה כונת המ"א שכתב נגדה ומה שאין ע"ז תהר"י והרשב"א היינו דהם הסכימו ע"ז בפירוש שאין ע"ז שם לואה ולא אלא כהגאונים [היינו הר"ח וכדומה שהובא בהרא"ש] שהובא בהרמב"ם שפסקו לאיסור כרב חסדא א"כ עכ"פ אחר מותר לקרות

(ד) אלא כ"ז שאין מגיע אליו סגי כ"כ הפמ"ג בסימן זה אבל בסימן ע"ט במ"ז נשאר בג"ע ועיין בסימן ע"ט בבה"ל: **ב** (ד) סנדלו. לאו דוקא סנדל ה"ה באיזה דבר שמכסה מהני ונקט סנדל (ה) דלא תימא דבטיל לגבי גופו והוי כמו שמכסה אותה בבגדו יחיפה (ו) דבודאי אין גופו חשוב כיסוי קמ"ל: (ה) שלא יהא וכו'. ר"ל אפילו אם אין הלואה מתפשט על לדדי הסנדל מבחוץ ואינו נראה ואע"ג דבעששית אפילו נוגע ודבוקה בה שרי מפני שאינו נראה מבחוץ סנדלו גרע טפי מפני שעתה הוא מלבוש שלו ע"כ (ז) אם חלצו וכיסה בו שרי: (ו) נוגע. עיין בע"ח ופמ"ג שמלדדים לומר דאם אחר אקרא ק"ש וברכותיה מצא לואה דבוקה בסנדלו מתחתיתו חוזר וקורא ק"ש כלא ברכותיה עי"ש הטעם ואם נתפשט הלואה גם בלדדי הסנדל מבחוץ עיין לקמן סעיף ח' ס"ק ל' מה שכתוב שם: **ג** (ז) לפניו. וה"ה אם היתה שטה ע"פ המיס: (ח) כנגדה. עיין בב"י דסובר דאין לחלק בין לואה קטועה לעוברת ע"כ גם בזה בעינן הרחקה מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכן העלה הט"ז והפר"ח אך אם העבירו לואה מלפניו ע"פ רחבו אז די בד' אמות דהיינו קודם שמגיע לד' אמותיו או אחר שנתרחקה ממנו ד' אמות שרי כיון שהוא אז מלדו ואמרינן בסימן ע"ע דמצדו הוי כמו לאחריו דסגי בד"א ממקום שכלה הריח הוא כמו לואה ממש כיון דריח רע שיש לו עיקר הוא וכדלקמן בסי' ע"ט] והב"ח והא"ר פסקו דכיון דלואה עוברת היא ואינה עומדת במקום אחד סגי בהרחקת ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו מלפניו. ויש להחמיר[א] לכתחילה ולענין דיעבד אם כבר קרא והתפלל והיתה הלואה עוברת לפניו מוך לד"א עיין בפמ"ג שכתב וזה לשונו וכבר כתבנו כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותי' ובתפלה אינו חוזר ומתפלל עי"ש עוד: (ט) דהוי כגרף. ואם המלון פתוח וחזיר עובר אם מותר לקרות עיין בסימן ע"ט ס"ב בבאור הלכה ובמשנה ברורה מה שכתוב שם: בנגדיו

שער הציון

(א) מסימן ע"ד: (ב) הרמב"ם ולקמן סי' פ"ה: (ג) אחרונים: (ד) פמ"ג: (ה) הרא"ש: (ו) מאמר מרדכי ועיין בבה"ל: (ז) פר"ח:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' פ"ז ס"ק י' לענין אם יש אויר בין הכלי המכסה להקרקע: 2) עיין בה"ל בפתיחה לסי' ע"ט דין ה', אם מפסקת מחיצה ד"ט בינו לבין הצואה:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' פסק שבצואה עוברת צריך להפסיק קריאתו ותפילתו עד שתעבור מלפניו כמלא עיניו, כמו בצואה מונחת.

(ג) (י) בבגדיו או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך (ד) (יא) חור ואינו מריח ריח רע [ה]יש (ה) (יב) מתירים לקרות [ו]יש אוסרים [ז]וי"א שלא התיר המתיר בצואה על בשרו אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש (יג) כגון אצילי ידיו ונכון לעשות (יד) כדברי המחמיר: הגה ושכבת זרע על בשרו (טו) דינו (ו) כצואה (מהרי"ל הלכות י"כ): ה [ח]צואה (טז) בפי (ז) [ט] טבעת אפילו היא מכוסה (יז) אסור לקרות (יח) לדברי הכל אפילו אינה נראית כשהוא עומד ונראית (יט) כשהוא יושב: ו [י] היה לפניו (כ) מעט צואה יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה והוא שיהא (כא) הרוק (מ) [כ] עבה. [יא]ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה לא בטלה: ז * [כא]ספק אם צואה בבית (ט) (כב) מותר לקרות (כג) דחזקת בית שאין בה צואה ספק אם צואה באשפה אסור משום (כד) דחזקת

באר היטב

העלה דאם מעביר צואה מלפניו על פני רחבו של אדם אז די בד' אמות דקודם שמגיע לד' אמות אז אחר שנתרחקה ד' אמות שרי כיון שהוא אז מגדו ואתרינן בסי' ע"ע דמגדו הוי כמו לאחריו דסגי בד' אמות אבל מכנגדו ממש צריך להרחיק כמלא עיניו ע"ש וכ"כ הפר"ח דלאחריו ד"א ומלפניו מלא עיניו: (ג) בבגדיו. ואם היא על ידו ואין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה ב"י: (ד) חור. ר"ל מחילה יש בינו לבה"כ ופשט ידו לפנים מן המחילה דאלת"ה אסור לקרות כנגד בה"כ רש"י: (ה) מתירין. דכתיב כל הנשמה תהלל יה דהיינו הפה והחוטם בכלל אבל לא שאר איברים דאפי' אינם נקיים שרי. והיש אוסרין טעמם דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בעינן שיהיו כלם נקיים וכתב המ"א משמע דאם הוא על בגדיו ומכוסה שרי לכ"ע ע"ש ועיין פר"ח: (ו) כצואה. משמע דאם היא על בגדיו מכוסה שרי מיהו בס"ח סי' תק"ט איתא דאפי' על בגדיו אסור עמ"א: (ז) טבעת. מי שיש לו חולי הטמורים וזב ממנו דם תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו. ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא דרך דמיה בסירוגין הוי מן המעי ויש לו תקנה בדחילת תקוס הזוהמא ואם שותת ויורדת תדיר מעצמה אז הוי מפי הטבעת ואין לו תקנה מ"א בשם הרדב"ז וכנה"ג וע"ת: (ח) עבה. אבל אם[ב] מיס ע"ג לא מהני אא"כ הם עכורים שאין הצואה נראית ממוכס הגהת הרי"ף ול"ד לצואה נראית ממוכס ביסוד מעליא הוא: (ט) מותר. וה"ה אם היה ספק אם היא צואת אדם או צואת בהמה אסור ש"ג ריא"ז. והפר"ח חולק עליו וכ' ולא נהירא דשאני הכא דאיכא חזקה

משנה ברורה

ד (י) בבגדיו. [א]ומי (מ) שידיו מטונפות מקינוח ביכו"ס אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה אפי' בלי כיסוי ודוקא אחר משוש דלא כצואה דמיא אבל הוא גופא כל שידיו מלוכלכות מלמולי זיעה ומיכוך הראש אסור לקרות ק"ש ותפלה עד שיטול ידיו או עכ"פ אם אין לו מים ינקה ידיו וכדלעיל בסימן ד' [פמ"ג] ועיין בבה"ל: (יא) חור. ר"ל (נ) מחילה יש בינו לבין בה"כ ופשט ידו לפנים מן המחילה דאלת"ה הלא (י) י"א בסימן פ"ג דאסור לקרות כנגד מחילת בה"כ דכצואה דמיא: (יב) מתירין. דכתיב כל הנשמה תהלל יה דהיינו הפה והחוטם בכלל ההילול אבל לא שאר איברים דאפילו אינם נקיים שרי והיש אוסרין טעמם דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בעינן שיהיו כולם נקיים ופשוט דלפ"ז ה"ה אם אחד מאיבריו הוא בתוך ד' אמות של הצואה ג"כ אסור מטעם זה (יא) ואם הצואה היא על בגדיו ומכוסה מלמעלה ג"כ לכו"ע שרי ומ"מ (יב) יזהר כל אדם שיהיו תמיד בגדיו נקיים ובפרט בעת התפלה: (יג) כגון אצילי ידיו. ר"ל אז מהני כיסוי בגד [פמ"ג]: (יד) כדברי המחמיר. ובעת הדחק יש לסמוך אדברי המתירין שדוקא הפה והחוטם הוא בכלל ההילול אבל לא שאר איברים [מ"א]: (טו) דינו כצואה. ר"ל (יג) ע"כ יש להחמיר בה כשהיא על בשרו אף שהיא מכוסה כמו בצואה וכנ"ל אבל כשהיא על בגדיו ומכוסה שרי לכו"ע וכנ"ל בצואה (יד) וי"א דאינו כצואה (טו) מיהו בס"ח סימן תק"ט מוכח דאפילו על בגדיו ומכוסה יש לרחצו או לפשטו אלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ"ש כשנכשל מ"ו ע"י קרי אלא יהיה לו למזכרת איסור: ה (טז) בפי טבעת. מי (טז) שיש לו חולי הטמורים וזב ממנו דם תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא דרך דמיה בסירוגין הוי מן המעיס ויש לו תקנה בדחילת תקוס הזוהמא ואם שותת ויורד תדיר מעצמה אז הוי מפי הטבעת (יז) ואע"ל תקנה[א]: (יז) אסור לקרות. ובדיעבד אם קרא ק"ש חוזר וקורא אך לענין תפלה נ"ע אם יחזור ויתפלל כ"כ המ"א אבל (יח) הרבה אחרונים כתבו שצריך לחזור ולהתפלל: (יח) לדברי הכל. ר"ל אפילו לדברי המתיר בס"ד בצואה על בשרו ומכוסה שאני הכא דבמקומה נפיש זוהמא טפי ע"כ יש לו לאדם להתעורר ולרחוץ תמיד שיהא נקי פי הטבעת שלו ולרחצו במים או ברוק כדי שלא יצאר שמה אפילו משהו מצואה [של"ה ומ"א]: (יט) כשהוא יושב. אבל אם אינה נראית אפילו כשהוא יושב (יט) מותר שלא ניתנה תורה למלאכי השרת: ו (כ) מעט צואה. אפילו (כ) כל שהוא כי אין שיעור לאיסור צואה. כתב בחידושי רע"א בשם הגזירות שמשון דא"ל להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס: (כא) הרוק עבה. אז חשיב כיסוי ודוקא כשאין מגיע לו ריח רע. ואם נותן מים ע"ג הצואה (כא) לא מהני אא"כ המים עכורים שאין הצואה נראית ממוכס ולא דמי לצואה בעשבים דהתם כסוי מעליא הוא משא"כ בזה ולכן (כב) יש ליזהר לקרות[ב] נגד עביט אלא מים אשר שליכו בתוכו בגדי קטנים שיש בהם צואה: ז (כב) מותר לקרות. והיכא דמצא צואה ואינו יודע אם הוא צואת בהמה ואיה או צואת אדם דעת המ"א דחלינן בזה בתר המצוי דאם מצויין תינוקות יותר מבהמה אפילו בבית אסור והר"ה איפכא באשפה אם מצויין בהמה יותר חלינן דהוא מבהמה להקל ודוקא אם בדק האשפה ולא נמצא בו שאר צואה בלתי זה דאל"ה הלא אמרינן דהתם אשפה חזקה שיש בו צואה דרגילין להפנות שם וכן פסקו (כג) האחרונים כהמג"א: (כג) דחזקת בית. ואם מצוי שם קטנים (כד) צריך לבדוק: (כד) דחזקת אשפה. לאו חזקה גמורה דא"כ אפילו

שער הציון

(מ) מ"א: (נ) מ"א: (י) פמ"ג: (יא) מ"א: (יב) ח"א: (יג) מ"א: (יד) המ"א לדינא והגר"א: (טו) המ"א וש"א והמ"א: (טז) הרדב"ז ומ"א: (יז) שע"ת: (יח) א"ר ופמ"ג והה"ת: (יט) גמרא: (כ) ברכות כ"ה ע"ב: (כא) מ"א: (כב) פשוט: (כג) שולחן שלמה והמ"א והמג"ג: (כד) תהר"י בסוגיא דהתפלל ומצא צואה דף כ"ב ע"ב עי"ש:

הגהות ותיקונים: א) בבה"ט העתיק "ואין לו תקנה". ובש"ת כתב בשם יד אפרים שצ"ל "ואין צריך תקנה". ב) צ"ל מלקרות: ג) נותן:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: מי שידיו מטונפות מקינוח בה"כ אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והיא יבשה והלך ריחה מותר לקרות אף על פי שהיא מגולה על ידיו.

ה הרי"ף והרא"ש וכ' יונה וכתב הגהת ו ר"ת ומ"ז וכתב הגהת מפרש ז הרא"ש וכ' יונה שם בשם י"א ח יומא ל' ט ברכות כ"ה י ירושלמי ו' ע"ב הפלו הרא"ש והרשב"א בשם הרמב"ד כ שם בבבלי ובלשונו בתרא

ל׳ סס כ״ג לפי׳ המו׳ וכרמי׳ יונה והכלל״ם פ תוס׳

אשפה שיש בה צואה * (כה) ספק[יז] מי רגלים (כו) אפילו באשפה (י) מותר משום דלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא (כז) כנגד עמוד של (יא) קלוח ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן ובספיקן לא גזרו: ח * לקרא (כח) במקום שראוי להסתפק בצואה (כט) ומצאה אח״כ (ל) * צריך לחזור (לא) ולקרות אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו (לב) אין צריך לחזור ולקרות [ב]ומי רגלים אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק (לג) אין צריך לחזור (יב) [ג] ולקרות:

עז שלא לקרות כנגד מי רגלים. ובו ב׳ סעיפים:

א נרכות כ״ג וכ״ה וכרמי יונה

א * [א]אסור לקרות (א) כנגד מי רגלים (ב) עד שיטיל לתוכן (ג) רביעית מים ואז מותר ולא שנא

שערי תשובה

ומין כאן ריח[ב] ועיין[ג] סימן כ״ח: [ג] ולקרות. עבה״ט ובגר״ א כתב אם יש גב גלילה במקום שהיה שם צואת תמול וכיוצא ונדבק בנגדו והתפלל בנהכ״נ ובשובו למימו מצא שהטיגוף דבוק בנגד מ״ל לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק ע״ש:

באר היטב

הכלבים מצויין יותר בגאשפה חזקה דשכיח צואה ויש ספק אם צואת כלבים או צואת אדם צואת כלבים מצויין יותר בגאשפה אם צואת אדם מצויין תיבות אשר לפי יש שם ערבובי דברים ע״ש: (י) מותר. דהיינו אם אין ריח רע בגאשפה כמ״ש סי׳ ע״ט ס״א: (יא) קלוח. ושותת לא משיב נגד העמוד ושרי מדאורייתא הרא״ש: (יב) ולקרות. כיון דאינו אסורים אלא מדרבנן:

ביאור הלכה

דחזקת מים שאין בה צואה אבל מי חזיון צואה אלא ר״ל שדרך להמצא שם צואה ע״כ אסור דאורייתא הוא ע״ש. והמ״א פסק דאוליון בתר המצוי אם מצויין תיבות יותר מכלבים אפי׳ בבית אסור וה״ה איפכא בגאשפה אם מצויין כלבים יותר תליון בכלבים ע״ש. ולפי דברי הפר״ח נ״ל דבגאשפה אפי׳ שיהיו

ויחא מה שנשאר הפמ״ג בקושיא על המ״א בא״א סק״י עי״ש: * אבל ספק מי רגלים וכו׳. ר״ל שמסופק לו אם יש שם מי רגלים ונלפענ״ד דה״ה אם מצא בית ששפון על הארץ ואינו יודע אם הוא מים או מי רגלים יש להקל אפילו במקום שמצוי שם קטנים דכך מצוי מים שנשפך כמו מי הצואה. ומה שכתב הא״א דאוליון בתר המצוי שאם קטנים בבית מסתמא הטיגוף מהם אפילו במי רגלים שם אירגי שאנו יודעין שהוא מי רגלים והספק הוא אם הוא מי רגלי אדם או בהמה לכך אוליון בתר המצוי דאם קטנים מצויים יותר אוליון בהם משא״כ בעיניהו. ועל דינו דא״א גופא לכאורה יש לעיין דהלא במי רגלים קי״ל להקל אפילו בגאשפה שמצוי להמצא שם מי רגלים אלמא דלא אוליון בתר המצוי לעניין מי רגלים ויש לחלק בין אם הספק הוא על עצם הדבר או שהדבר ברור ומצא ואנו נרגיל לאוליון בתר תליון אם הספק הוא על עצם הדבר ברור אלא שאין נרגיל לאוליון בתר המצוי אבל דבר תליון במצוי אפילו במילתא דרבנן ול״ע: * קרא במקום וכו׳. ומצא[ב] אח״כ. עיין בפמ״ג שכתב דוקא אם מצא אח״כ אבל אם התפלל במקום שראוי להסתפק והלך לו ולא בדק א״ל לו לחזור להמקום ולבדוק ל״ע אם יחזור ויתפלל עי״ש דמלבד לומר דאפשר דמן התורה בכל גווני יצא כדיעבד ובס׳ ישועות יעקב מסיק להלכה דאם קרא במקום שיש אשפה והלך למקומו צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דחזקת אשפה שיש בו צואה וא״כ הוא ספק קרוב לודאי ואוליון לאומרא אף בדרבנן אבל במקום שראוי להסתפק דהיינו שאינו בחזקת היתר לקרות ולא בחזקת שיש בו צואה בזה מספק אינו מחויב לחזור ולקרות רק במצאה אח״כ דוקא:

* צריך לחזור וכו׳. עיין בפמ״ג בסי׳ ע״ט במ״ז ובנשמת אדם שמתפקים אם הוא מדאורייתא או דרבנן ולבסוף דבריהם מלדאים שהוא רק מדרבנן דמדאורייתא בדיעבד יצא בזה. ואעפ״כ לכו״ע אם הוא במקום המטונף אף שאי אפשר לו לצאת משם [כגון שהוא חבוש בבית האסורין וכיוצא בזה] לכתחילה מוטב לו שלא יתפלל כלל דעובר בזה על איסור דאורייתא:

* אסור לקרות וכו׳ ע״ג קרקע. נסתפקתי אם המי רגלים בשני מקומות ומיניהם יש מקום שהוא רק טופח כדי להטפיח והטיל הרביעית מים רק במקום אחד אי מהני דאולי לא נחשב חיבור ע״י טופח כדי להטפיח כ״א כשיש באותו

ברורה שם מסקנת האחרונים בענין זה אם כשהשליש תפלתו ומצא צואה עבר זמן תפלה (כט)[א]אין משלימה בתפלה אחרת דפושע הוא ואין תשלומין אלא בנאנס: (לב) א״צ לחזור. דלמנוס הוי דמיי הו״ל למעבד: (לג) א״צ לחזור. דאפילו לכתחילה היה מותר לקרות כ״כ[ה] אלא ידע וכו׳ל בס״ז אבל אם עודע לו מזה שיש כאן מי רגלים ועבר וקרא או התפלל צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דעבר על ודאי דרבנן כ״כ הפמ״ג ועיין בא״א בירך בהמ״ז ושאר ברכות עיין לקמן סוף סימן קפ״ה בבה״ל:

כלל ג׳ דין ל״ג ועיין לקמן בסימן קפ״ה בבה״ל:

א (א) כנגד וכו׳. וצריך לזה (א) כל דיני הרחקה כמו לקמן בסימן ע״ט ס״א לענין צואה: (ב) עד שיטיל וכו׳. לפי שמן התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קלוח אחר שנפל על הארץ אין איסורו רק מדברי סופרים וכו׳ל בסוף סימן ע״ו לכן (ג) הקילו חז״ל שיכול לבטלם ע״י רביעית מים ואפילו היו המי רגלים מרובין ולפ״ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא בשאין מסריחין אבל (ג) אם ידוע שהם מסריחין דאז אסור מד״ת לקרות נגדם אין מועיל רביעית אלא (ד) צריך שירבה עליהן מים לבטל הסרחון: (ג) רביעית מים.[ב] י״א (ה) דבעינן דוקא בבה

שער הציון

(בה) פשוט: (כו) תר״י: (כז) תידושי רע״א: (כח) פמ״ג ודה״ח: (כט) פר״ח ופמ״ג: (א) פמ״ג: (ב) רשב״א: (ג) פמ״ג: (ד) כ״ה ע״ב בגמרא וכמה מיא דמי וכו׳ ע״ש: (ה) פרישה בשם הר״י והרמב״ם בפי׳ המשנה ושאר הפוסקים לא המיאו וגם הרשב״א מיקל בזה [מ״מ] לכן ל״ע למעשה דיעבד:

הגהות ותיקונים: א) עמוד: ב) ומצאה: ג) שפיר מצי לקרות: ד) ביור״ד: ה) כ״ז:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ ע״ז ס״ק ב׳ לענין אם המ״ר מסריחין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסימן ק״ח סעיף י״ב כתב שאינו נקרא מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט נפש בלי שום טרדא אז אין לו תשלומין. ב) בשו״ע הרב לא מביא שיטה זו.

(ד) על גבי קרקע לא שנא בכלי [ב]ובלבד שלא יהא עביט (ה) המיוחד להם (ודין עמיע ע"ל סימן פ"ז) [ג]לא שנא היו (ו) הם בכלי תחלה ונותן עליהם מים לא שנא היו המים בכלי תחלה: **ב** * [ד]רביעית שאמרו למי רגלים של (ז) פעם (ח) אחת ולשל שני פעמים (ח) שתי רביעיות ולשל שלש שלשה. (הגה וכן לעולם):

ב טור והרשב"ם
ג שם בגמרא
ד הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש

עח מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה. ובו סעיף אחד:

א (א) * [א]היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו (ב) המים וחוזר לקרות [ב]אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח כיון שהם מכוסים (ג) (ג) בבגדו. [ג]ואם נפלו מי רגלים בארץ (ד) * מרחיק מהם ד' (ב) (ה) אמות: הגה או כשיעור שיתבאר לקמן סי' פ"ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע. (הר"י פ"ב דברכות): [ד]ואפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק: הגה וי"א דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש (ו) * וכן עיקר וכמו שכתבתי (ז) לעיל סי' ס"ה ומשערין לפי הקורא:

א גרסו' כ"ב ב תוס' שם ורבי' יונה והרא"ש ג הגהות מיימוני בפ"ד מהל' תפלה ד שם בגמרא לדעת הר"י ף והרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש

באר היטב

(א) אמת. ואין מילוק אם השתין הרבה או מעט כ"מ מ"א. ובתשובת חכם צבי סי' ק"כ פסק דאם המי רגליו הם פחותים מרביעית דקני ברוב מים לבטלן וא"ל רביעית דלא אמרו רביעית אלא להקל שאף אם המי רגליו של פעם אחת הם מרובים מרביעית קני ברביעית לבטלן. ובש"ג בשם ריא"ז מיקל יותר ומתיר דאם המי רגליו פחותים מרביעית

משנה ברורה

בבת אחת דאל"ה קמא קמא בטיל: (ד) ע"ג קרקע. וירא"ה (ו) שילכו המים על כל מקומות שהמי רגליו נשפכים שם שהם טופח ע"מ להטפיח ועיין בבה"ל: (ה) המיוחד להם. שאז אפילו אין בו מי רגליו כלל אסור לקרות בגדו ואינו מועיל בנתינת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז: (ו) הם בכלי תחלה. וכן אם היו מים כרביעית תחלה ע"ג קרקע והשתין אח"כ על גבי המים מותר לקרות ק"ש (ז) ואפילו אם עתה מחמת מי רגליו נתפשט יותר: **ב** (ז) פעם אחת. ואפילו אם השתין הרבה די ברביעית וכי"ל בסק"ב וכן אם השתין רק מעט י"א דלריך ג"כ רביעית אבל בתשובת חכם צבי סי' ק"כ פסק דאם המי רגליו הם פחותים מרביעית דקני ברוב מים לבטלן וא"ל רביעית דלא אמרו רביעית אלא להקל שאף אם המי רגליו של פ"א הם מרובים מרביעית קני ברביעית לבטלן אבל לא להחמיר ואפילו אם המי רגליו הם משתי פעמים קני ברוב מים לבטלן[ד](ח) וכן הסכימו האחרונים ועיין עוד מש"כ לקמן סימן פ"ב במ"ב סק"ד: (ח) שתי רביעיות. פסק כדעת הרמב"ם ושארי פוסקים ולא כדעת הרשב"א שמיקל בזה כמו שמבואר בב"י ובמגן גבורים מלבד לומר דאין ביניהם מחלוקת ואף הרמב"ם לא קאמר דבעי ב' רביעיות לב' פעמים רק בשבאו זה אחר זה כגון שהשתין ונתן לתוכו רביעית מים כשחוזר ומשתין לריך עוד הפעם לתת לתוכו מים וכן לעולם ולא מהני לזה מה שהטיל הרביעית בפעם ראשונה אבל אם השתין כמה פעמים ורוצה לקרות כנגדן די בהטלת רביעית לבד עי"ש ובמיאור הגר"א מסכים ג"כ להלכה דדי בהטלת רביעית לבד בזה עי"ש כי קלרתי:

א (א) היה קורא. ה"ה (ח) לד"ת ולתפלה פוסק עד שיכלו המים לשתות ואפילו (ב) אם יצטרך עי"ז לשהות הרבה בתלצע תפלה שיהיה כדי לגמור כולה ויצטרך עי"ז אח"כ לחזור לראש אפ"ה ממתין: (ב) המים. ואף (ג) דלמטה ברכיו לחות עדיין ממי רגליו מותר: (ג) בבגדו. ר"ל שהבגד העליון לא נתלכלך ואם גם הוא נתלכלך (ד) בק"ש ושאר דברי קדושה לריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ"פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אך לענין תפלה שא"א לו להפסיק ולעסוק בזה מתפלל כדרכו אחר השתיתה כיון דאיסור מי רגליו אינו אלא מדרבנן וכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו: (ד) מרחיק. עיין בבה"ל דלענין תפלה ג"כ נכון להחמיר להרחיק בנפלו לו על הארץ כמו לק"ש: (ה) אמות. או ממתין עד שיבלע בקרקע ויתבאר לקמן סימן פ"ב בס"ל. וכתב המ"א דאף דאפשר דע"י ההמתנה על הבליעה יצטרך לשהות כדי לגמור כולה ויצטרך לחזור לראש אפ"ה אין לחוש לזה בק"ש דהוי בקורא בתורה אבל אם נזדמן לו כן בברכת ק"ש (ה) טוב יותר שירחיק מהם ולא ימתין על הבליעה בקרקע ובדיעבד אם שהה בברכת ק"ש כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש וכדלעיל בסימן ס"ה במ"ב: (ו) וכן עיקר. עיין לעיל בסימן ס"ה במ"ב ובבה"ל דמיירו שם כל פרטי דין זה: (ז) לעיל סי' ס"ה. ר"ל דתלוי העיקר אם הוא אנוס בעת ההפסק חוזר לראש וה"ג הא אנוס הוא. ולענין תפלה אם נזדמן כן בתלצע והמתין על הבאת מים או על

שער הציון

(ו) פשוט: (ז) ש"ס: (ח) מהה"ש ושעות יעקב ומגן גבורים: (א) מה"א: (ב) פמ"ג: (ג) מפמ"ג בא"א סי' ע"ח בשיטה השניה ובסימן ע"ו אות ו' כתב להיפך וש לקבל בזה כי גם הא"ז מיקל שא"ל לקנח: (ד) מ"א וא"ר והגר"א וח"א: (ה) מפמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) מ"ב סי' ע"ו סקכ"ד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב דאפילו השתין מעט צריך רביעית. ב) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב כהלבוש. ג) בשו"ע הרב בסעיף ב' הוסיף בסוגרים: ומ"מ לכתחילה אין לשהות כ"כ. ד) ובשו"ע הרב בסעיף ב' כתב ולשל ב"פ ב' רביעית ולשל ג' פעמים ג', וכן לעולם.

עט מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה. ובו ט׳ סעיפים:

א גרסות כ״ה וכרב מקדש הרי״ף ור׳ יונה והרא״ש והרשב״א ב הרא״ש מהא דירושלמי אפי׳ בגילה

א [א]היתה (א) צואת אדם מאחריו צריך להרחיק (ב) * ד׳ אמות ממקום שכלה הריח [ב]אפילו אם יש כשיעור שיתבטל לקמן סי׳ פ״ב כל״ל עמ״א. מי שיש לו חולי האבן ב״מ שמטפטף תמיד מי רגלים לאומנו וא״כ לא יכול להתפלל לעולם יש

באר היטב

ביאור הלכה

דמדברי הג״ה בסימן ל׳ סב״ז משמע דבדיעבד חוזר לראש בתפלה ע״י שהייה עיין בפר״ח שם דמולק על עיקר דין המחבר ואף דאין לסמוך עליו כמו שכתבנו מקודם מ״מ בדיעבד לענין לחזור לראש ל״ע אחרי דדעת הרשב״א והמוספות להקל לכתחילה שלא להרחיק באמצע תפלה וא״כ לא היה לו לחוש ואפשר דמ״מ יש לחזור מטעם דבלא״ה דעת הרי״ף והרמב״ם דבתפלה מחור אף בלא לחוש וכמו שכתב המ״א כעין זה בסימן ס״ה סק״ב ע״ש:

משנה ברורה

על הבליעה בקרקע בכדי לגמור כל התפלה נ״ל דאפשר דלא״ל לחזור לראש [כי בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב״א והמוספות בברכות כ״ב ע״ב ד״ה מממתין דס״ל דא״ל להרחיק כלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה וא״כ לא היה לו לחוש אם לא שבפסיקה עד שיכלו המים לבד היה השיעור כדי לגמור כולה ועיין בבה״ל ולקמן בסימן ל׳ סכ״ז במ״ב שם]. ומי שיש לו חולי המטפטף ממנו תמיד מ״ר עיין לקמן סימן פ׳ במ״ב:

א (א) צואת אדם. אפילו אין מגיע ממנה ריח רע ועיין לקמן סימן פ״ב: (ב) ד׳ אמות וכו׳. (ג) דכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז״ל שמחנה

אעתיק בכאן הקדמה לסימן זה ועיקרה הוא מלשון הפמ״ג בסימן זה ובשאר מקומות ולפעמים בשינוי לשון קצת כדי שיבואר היטב. אך באיזה מקומות בירורתי הדבר שיהיה מוסכמת לדינא גם לפי שארי פוסקים אחרונים:

וזה לשונו בטרם שנבוא לבאר פה בסימן זה ובשאר מקומות העיקרים מעניינים אלו אקדים כאן הקדמה הכוללת הערך מאוד לידע אותה והוא. דע דהדין צואה נחלק לעשרה דינים: (א) צואה מלאחריו ומלדאיש: (ב) לפניו: (ג) במקום גבוה יו״ד או נמוך יו״ד: (ד) צואה בחדר אחר ופתח פתוח: (ה) צואה בעששית: (ו) צואה בחיים: (ז) ריח רע שיש לו עיקר: (ח) צואה במקומה[א]: (ט) דין מי רגלים ועביו וגרף של רעי: (י) אספה וצואת בהמה.

א צואה מאחריו או מן הצדדין תוך ד״מ אסור מן המורה לקרות ק״ש ולהתפלל ולדבר ד״מ [או לברך שוס ברכה הרמב״ן בליקוטיו] משום שנאמר והיה מחניך קדוש וכל תוך ד״מ מניה של אדם הוא ואם קרא במקום שיראה להתפתח ואח״כ מצא מוחזר וקורא כמו שנתבאר בסוף סימן ע״ו עי״ש: ב צואה מלפניו מרחיק מצא עיניו ופליגי בזה הרא״ש והרשב״א הרשב״א סובר דצואה בך ערות דבר קלי נמי אצואה ולפ״ז יש חומרא לפי׳ בחדר אחר כל שרואה אותה אסור מן המורה כמו בערוה וקורא אגיבא דרשב״א דחוץ לד״מ אף שהוא בתוך כמלא עיניו הרחוב מוחר כמו בערוה[ב] והרא״ש ס״ל דצואה דולא יראה קלי רק לערוה ולא לצואה ובצואה ליכא רק איסור משום מחניך קדוש ג״כ קולא להרא״ש בחדר אחר אע״פ שרואה אותה מוחר מטעם דבלי קרא דברשות אחרת אבל אם מחניך הוא ומה דאסור בחדר אחר[ג] לפניו כמלא עיניו הוא אם מטעם איסור דרבנן אם גם מה״ת דכל שרואה אותה לפניו כמלא עיניו בכלל חניה הוא ואסור ולפ״ז איכא חומרא להרא״ש דכמלא עיניו אסור אף בהרחוב מדרבנן אם מדאורייתא דמלא עיניו מקום חנייה הוא ולפי מה שכתוב בפר״ח הובא במ״ז שם לא יהיה בזה חומרא להרא״ש. והנה המשבצות זהב כתב שם עוד ג״מ בין הרא״ש להרשב״א ואחז ממנה בסימן פ״א אות ד׳ בא״ח ולכך לא העתקתי: ג צואה במקום גבוה יו״ד או נמוך יו״ד דהוי רשות אחרת להרא״ש אפילו רואה שרי דלאו דלא יראה לא קלי עלה ולהרשב״א אסור כנ״ל ולכו״ע מהני בזה עליתא עיניים כיון שהוא ברשות אחר כ״כ המ״ז ופתח פה בהמ״א סק״ח ושם חזר מזה ומשמע דדעתו להחמיר. ובמקום הדחק יש להקל [דה״ח] ואם צריך שיהיה רואה ד׳ יתבאר בסימן פי״ה: ד צואה בחדר אחר ופתח פתוח או צואה לפני הפתח אע״פ שרואה אותה להרא״ש שרי ואף בדליכא דלת דלאו דלא יראה לא קלי בבה״ג ולא גרע ממה שבתבנו באות ג׳ ולהרשב״א אסור ואפשר דשם דלת גם להרשב״א מותר מטעם דפתח פתוח כבעול דמי עי״ש. אך מדברי הש״ע לא משמע הכי כמו שכתב המ״ז בעצמו וכן כל האחרונים סתמו בזה ולא חילקו: ה צואה בעששית מותר דבכיסוי חלית רחמנא. ומשמע מפרש״י והרמב״ם דאפי׳ אם אין הצואה מכוסה כלל רק מחיצת ומכוסה מיהסם זו היא הכיסוי ולאו דוקא שיכסה הצואה מכל צדדיו ואפי׳ להב״ח המיאו הע״ז סק״ג דמקום גבוה בעינן י״ט על רוחב ד׳ טפחים על ד׳ טפחים במחיצה לא בעינן זה וכל שיש הפסק מינו לצואה שרי וזהו הכיסוי [ודברי פסוקים מאד וצ״ע על הא״ר בסימן פ״ז שכתב שם לענין מטה גבוה עשרה שמפסקת מינו לצואה דבעינן שיהא מחיצותיה מגיעות לארץ מכל הצדדים ולפי דברי הפמ״ג הנ״ל פשוט הוא דלא בעינן רק בצד המפסיק מינו לצואה וצ״ע] והנה שיעור רוחב המחיצה לא זכר הפמ״ג מלאומה ועיין סי׳ פ״ז בא״מ סק״ד דאם המחיצה בנית בעינן שתהא חוצצת מכותל לכותל ע״ש ואם בשדה לא זכר שיעורה ועיין בא״א בלל ג׳ שהאריך בזה ולענ״ד בכל שהיא רוחב ד״ט מחיצה מחיצה להחיר בנגדה אבל לא בנגד האויר ע״ש. עוד כתב הפמ״ג אם צואה בחוץ ורואה חוץ החלון זכוכית שרי לכו״ע שהרי מחיצת זכוכית מפסקת ביניהם ואפילו הרשב״א בסעיף ב׳ דאוסר ברשות אחרת כשרואה אותה מ״מ כשיש מחיצת זכוכית שרי: הששי. צואה בחיים לאו היסוי הוי אע״ג דלגבי ערוה הוי היסוי מכמה טעמים ע״ד סק״ח בצואה לא בסימן ע״ו מ״א סק״ט דבתיב וכסית והאי לאו היסוי מיקרי משא״כ לגבי גילוי ערוה: השביעי. ריח רע שיש לו עיקר הוי כצואה מן המורה ע״כ צריך להרחיק מלאחריו ד״א ממקום שכלה הריח ואם קרא מוחר וקורא אך לענין זה קיל מצואה דאם הוא בחדר אחר אף דלא מהני הפסק לר״ר מ״מ הרחקה ד״א ממקום שכלה הריח א״ל רק כל שאין מגיע לו הר״ר מותר ואף אם בחדר שהוא שם הגיע הר״ר מ״מ כיון שלו לא הגיע מותר ואם מגיע לו הר״ר אסור מה רק מדרבנן דהוא משוב רק כר״ר שאין לו עיקר דאיסורו רק מדרבנן וכדלקמן [פסק כא״ר ופריסה ולא כלבוש וכן העתיק הדה״מ להלכה אמנם מדברי הגר״א נמשורו על ס״ב ד״ה להרא״ש[ד] וכו׳ משמע דאוסר כלבוש דאף בהפסק רשות בעינן ד״מ ממקום שכלה הריח וכן העתיק הח״א בלל ג׳ דין כ״ב אח״כ מלאתי בפמ״ג גופא בא״א אות י״א וט״ו וט״ז[ד] שמלבד לומר דמכוסה והפסקת רשות[ד]אע״פ בעינן ד״מ ממקום שכלה הריח ולבסוף נשאר בצ״ע. וגם לענין מכוסה סותר הפמ״ג א״ע ומשמע שחזר בו בסימן ע״ו אות א׳ בא״ח מ״מ משמע דסותם כהרשב״א דמכוסה מיקרי ר״ר שאין לו עיקר וא״ל רק עד מקום שיכלה הריח ובסוף סימן זה בס״ז חזר בו ונשאר בצ״ע וכן בביאור הגר״א הנ״ל משמע דזה מסיב ר״ר שיש לו עיקר [אך לא אמרן מש״כ וכמש״כ הרשב״א הלא הרשב״א כתב דמכוסה מיקרי ר״ר שאין לו עיקר] וכן בח״א דין הנ״ל ובה״ח דין כ״ט משמע ג״כ שפוסק כהרוקח דמכוסה מיקרי ר״ר שיש לו עיקר וכן בספר המאכול ג״כ דעמו כן]: השמיני. צואה שוברת ואין עומד במקומו ג״כ הוא ד״מ כן משמע בגמ׳ ופסק הש״ע בע״ו ס״ג דלפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א. והמרמב״ם משמע והב״מ פסק כן דאף מלפניו דו בד״א: התשיעי. מי רגלים מן המורה אסור רק נגד העמוד הא[ו]שותת וכ״ש מאתרעא[ו]מדרבנן מ״מ צריך להרחיק ממי רגלים כמלא עיניו לפניו ולאחריו ד״א וכ״ז בשאין מסריחים הא בשמסריחים מד״מ אסור: העשירי: אספה שריחה רע ובגילה שמסרחת וכל דבר כיוצא בזה אינו בצואה ומן המורה אסור [אף דבפמ״ג נא מזכר רק סתם אספה ובגילה וכל דבר המסריח מ״מ יזהר להמעיין היטב בהלכה זו דסתם אספה אינו בכלל זה רק בשידוע שר״ר דאל״ה אינו אסור רק משום דסתמה[ו] יש בה צואה ומ״ר אבל בשידוע שאין בה א״ל להרחיק וכן בכל דבר המסריח אינה רק בשהוא כיוצא בצואה שר״ר שבהן חוצץ ואין דרכן ליפסק מהרה וכפי הסכמת המ״א בס״ק י״ח הצא״ח אין צריך להרחיק רק עד שיכלה הריח בבלעג״ד] וה״ה עביו של מי רגלים וגרף של רעי נמי מן המורה אסור. ולענין צואת בהמה ואיה יצואר בסוף הסימן. וריח רע שאין לו עיקר אסור רק מדרבנן. כן מבואר בליקוטי הרמב״ן ומיאורו ובינו עיין בסוף הסימן. ומכוסה וריחו נודף עיין לעיל באות ז׳:

* ד״א ממקום שכלה הריח. עיין בא״א בלל ג׳ שכתב דממקום שכלה הריח הוא רק מדרבנן ע״כ[2] בדיעבד אין חוזר ומתפלל עי״ש ומלבוש ופמ״ג משמע שהוא

שער הציון

(א) לבוש ופרי מגדיש:

הגהות ותיקונים: א) עוברת: ב) אחד: ג) ואם יש: ד) תיבת וט״ז ט״ס, צ״ל במשב״ז סק״ה: ה) בארעא: ו) דסתמא:

הערות והארות: 1) עיין לעיל סימן ע״ו ס״ק כ״ז במ״ב שהגר״ח צאנזאר מפקפק בזה: 2) עיין מ״ב סוף סי׳ ע״ו לענין שעבר במזיד וקרא במקום איסור דרבנן:

ליקוטי דברי הרב: א) עיין בבה״ל, ובשו״ע הרב סעיף ב׳ כתב שצריך לחזור לראש אם שהה בתפלה כדי לגמור את כולה. ב) בשו״ע הרב בסימן פ״ג סעיף א׳ כתב דהוי מה״ת. ג) בשו״ע הרב בסימן פ״ז סעיף ד׳ כתב בסוגרים דאם עשה לשם מחיצה אין צריך מכותל לכותל מה שאין כן במטה צריך מכותל לכותל. ד) בשו״ע הרב בסעיפים ד׳ וז׳ משמע דלא צריך הרחקת ד״א אם הריח אינו מגיע אליו.

הלכות קריאת שמע סימן עט

לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכילה הריח למי שמריח * ומלפניו צריך להרחיק (ג) * מלא עיניו (ד) [1]אפילו (ה) בלילה * או שהוא סומא (תשובת הרשב״א סי׳ קס״ה[2]) וב״י בשם הר״י) שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום [3]ואם הוא מצדו (ה) דינו (ב) כמלאחריו: הג״ה ש״ץ המתפלל ונוהה בנהכ״נ או בבית שמתפלל שם אפילו הוא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק (ו) * עד שיוציאנה מאחר שמוציא רבים (ז) ידי חובתן (ח) ואי אפשר שלא יהא מן הקהל * בתוך (ט) ד׳ אמות של (ג) הנוהה (הגהות מרדכי המדשים פרק תפלת השחר) ועיין לקמן סוף סי׳ ל׳ (ועיין לקמן סי׳ פ״ז בדין נוהה בבית):

ב (י) [2]היתה (יא) במקום גבוה (ד) עשרה טפחים או נמוך עשרה [3]או שהיתה בבית

ג ירושלמי ו׳ ע״ד ד רמב״ם פ״ג מהל׳ ק״ש ה בעלי שם ו הלא״ש שם

באר היטב

להתיר לעשות לו בגד שביב אחרו והבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבהכ״נ ויתפלל ובשעת הטפת מי רגליים יפסיק ואח״כ יתפלל ודוקא שלא הוצרך לטפטף בשעה שהתחיל להתפלל ואע״פ שיודע שבתוך תפלתו יצטרך לטפטף תשובת רמ״א סי׳ ל״ח מ״א:

(א) בלילה. דבעינן מחניך קדוש. אבל בערוה בראיה תליא מילתא ע״ל סי׳ ע״ה סעיף ו׳ ועי׳ ב״ח ודו״ק: (ב) כמלאחריו. ולדדין שלפניו כלפניו דמי מ״א: (ג) הנוהה. משמע דאם שוב אדם אינו יושב בתוך

משנה ברורה

של אדם הוא ד״א ואם יגיע ריח רע מהנוהה בתוך ד׳ אמותיו הרי אין כל מקום חייבו בקדושה: (ג) מלא עיניו. עיין בפמ״ג שכתב דלהרשב״א דוקא דיבור אסור בתוך כמלא עיניו אבל להרהר בד״ת מותר אם הוא חוץ לד״א ממקום שכלה הריח ולהרא״ש יש לעיין בזה דאפשר דאסור מה״ת או מדרבנן עי״ש.[א] (ד) אפילו בלילה. ע״כ (ב) אסור לאמר אפילו בלילה ק״ש או שאר כל דבר שבקדושה לפני הבתים כי דרך להיות שם נוהה וכ״ש בתלר: (ה) דינו כמלאחריו. ומ״מ לכתחלה (ג) יזהר לילך כדי שיהיה הנוהה מלאחריה ואז בגי בד״א ואם א״א רק בטירחא יתירא בגי גם לדדין בד׳ אמות כמו מלאחריו וה״מ לדדין ממש[ב] אבל לדדין שלפניו [כגון רין שטאקין סרוחים° הנמשכים לאורך הרחוב וכה״ג] כתב הט״א דדינו כלפניו וא״ר כתב דדינו כמן הלדדין ובגי בד״א וכתב הט״א דמה שרוחה בלא הטיית ראשו לדדין לכו״ע דינו כלפניו עוד כתב דצריך ליזהר מאוד בשעת קידוש לבנה ברחובות שרין שטאקין° סרוחין ומשכין לאורך הרחוב מלדדין שאפילו הם ברחוק ד״א הרי נמשכין גם מלפניו ואסור כמלא עיניו וכ״ש שצריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח ומובטח שלא לקדש כלל. והמהר מלהזכיר דברי קדושה במקום שאינו נקי עליו הכתוב אומר ודבר הזה תאריכו ימיכם: (ו) עד שיוציאנה. ואם עי״ז שהה הש״ץ כדי לגמור כולה ולא היה בתוך ד׳ אמותיו (ד) לא יחזור לראש: (ז) ידי חובתן. ר״ל דהוי כאלו מתפלל כל אחד עתה לעצמו ואף (ה) דאמן נוהגין שכל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו מ״מ הלא צריך כל יחיד ויחיד לענות אמן על ברכת הש״ץ ואסור להיות נוהה לפניו. ואם הש״ץ (ו) עוסק עתה בפסוקי דזמרה דאינו מוציא ידי חובה ואין שם עניית אמן מותר לו לאמר בדרכו אם הוא חוץ לד׳ אמותיו ממקום שכלה הריח ואם הוא בתוך ד׳ אמותיו צריך לשתוק ואפילו אם שהה כדי לגמור כולה (ז) אינו חוזר רק למקום שפסק וכן (ח)[ד]בברכת ק״ש אבל (ט) בק״ש ובתפלה נלחש השוהה כדי לגמור כולה (י) [מרחש התפלה עד סופה] והיה הנוהה בתוך ד׳ אמותיו חוזר לראש ומשערין לפי הקורא: (ח) ואי אפשר. ואם אירע (יא) שאום אדם אינו יושב בתוך ד״א של הנוהה מותר להתפלל ואע״פ שהנוהה מפסקת ביניהם ובין הש״ץ יכולין להחזיר פניהם כדי שלא יהא לפניהם דאסור כמלא עיניו מיהו בסימן נ״ה ס״ך כתב י״א דלא יענה אמן בשים נוהה מפסקת ביניהם עי״ש מה שכתבנו בזה: (ט) ד׳ אמות וכו׳. ר״ל ממקום שכלה הריח. ואם תינוק השתין מיס בנהכ״נ ג״כ ישתוק הש״ץ וימתין עד שיטילו בהן מיס או יכסוהו או ירחיקו כל הקהל מהן (יב) ד״א [ט״ז ופמ״ג ודה״מ] ועיין מה שכתבנו בבה״ל דאם המי רגליים היו חוץ לד״א של הש״ץ אפשר דיש לסמוך על סברת המקילים שאין צריך להודיעו. ומ״מ יראו הקהל להתרחק או לכסות או להטיל מיס דאל״ה לא יוכלו לענות אמן: ב (י) היתה וכו׳. וה״ה להיפך (יג) אם הוא היה עומד על המקום הגבוה והנוהה מונח למטה בארץ ועיין לקמן סימן פ״ז במ״ב בדין אם היה שוכב על מטה גבוה עשרה ותחתיה או לפניה עומד גרף של רעי ועוד עניינים השייכים לסעיף זה: (יא) במקום גבוה וכו׳. וגם שהוא רוחב ד׳ על ד׳ טפחים דהוי מקום חשוב ובדיעבד אם לא היה רוחב ד׳ על ד׳ ג״כ אינו צריך לחזור[ד]ולהתפלל רק בתורת נדבה כי יש פלוגתת האחרונים בזה [דה״מ]:

מתרגם: °לגור שתחת הארץ למי שופכים

שער הציון

(ב) ט״ז ועיין פמ״ג: (ג) אחרונים: (ד) פמ״ג נשאר בזה בל״ע: (ה) ע״מ וא״ר: (ו) מ״א: (ז) בסי׳ נ״ג במ״א: (ח) לעיל בסימן ס״ה במ״ב ובבה״ל עי״ש: (ט) דה״מ: (י) בסימן ס״ה עי״ש: (יא) מ״א: (יב) ולא דאף אם מפסיקים בין הקהל והש״ץ אין לחוש בזה להחמיר כהי״א דסימן נ״ה ס״ך והקרוב אלי דגם הי״א הנ״ל מודים וכמו שכתבתי בבה״ל שם: (יג) מ״א ומ״מ:

הערות והארות: 1) עי׳ סי׳ ע״ו ס״ז לענין מקום שלא היה לו לחוש דיצא אף באיסור דאורייתא:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב בסימן פ״ג סעיף א׳ כתב דהוי מה״ת. ב) בשו״ע הרב בסימן פ״א סעיף ג׳ כתב דלא הטריחו לבדוק לפניו כמלא עיניו אף על פי שהוא במקום הראוי להסתפק בו בצואה. ג) ובשו״ע הרב סעיף א׳ כתב בהמג״א שצדדיו שלפניו דינו כלפניו. ד) בשו״ע הרב בסימן ס״ה סעיף א׳ כתב דברכת ק״ש דינם כק״ש. ה) בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב שיש לחוש לשיטה זו להחמיר בשל תורה.

[1] מדאורייתא דולא יראה כך ערות דבר קלי נמי אצואה לדידיה ואלו הכתוב נראיה אבל להרא״ש לא הוי רק מדרבנן ובפמ״ג מסתפק בזה להרא״ש ותמה״מ בסק״א ובן מהפר״ח ושאחרי אחרונים שהובאו בא״א סק״א משמע דאף להרא״ש הוא מדאורייתא עי״ש ומ״מ אף אי נימא דהוא מדאורייתא אין מחוייב להתרחק בכמלא עיניו רק אי ידע שיש שם צואה אע״פ שאין רואה אותה בעיניו משא״כ בספק ויש מחמירין אם הוא מקום שראוי להסתפק עיין בזה לקמן סימן פ״א ובמ״ב שם: * מלא עיניו. ובזה א״ל ממקום שכלה הריח אלא כיון שאינו יכול לראותה הרי מתנהו קדוש [הגר״ז]: * או שהוא סומא. פשוט דקומא״ש צריך לשער בכמלא עיניו דאדם ביטוי. ושאר אנשים בלילה שאינו רואה לכאורה צריך כל אחד לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין. ודע עוד דלענין נוהה לכו״ע לא מהני החזרת פניה לחוד בלא גופו שיהא זה נחשב כמו נוהה לאחריו לא מיבעי לדעת הט״ז ושאר אחרונים לעיל בסוף סימן ע״ה דגם בערוה לא מהני זה וכ״ש בנוהה ואפילו לדעת הב״י דלדידיה מהני שם החזרת פניה לחוד וכמו שכתב הפמ״ג שאני התם בעלימת עין ג״כ מהני לדידיה משא״כ בענייננו דעלימת עין וקומא אסור ג״ז אסור כמבואר להמעיין שם דלהב״י שקולין הם עלימת עין והחזרת פניה: * עד שיוציאנה. עיין במ״ב במה שכתב דאם עוסק עתה בפסוקי דזמרה לכאורה ה״ה אם הש״ץ עוסק בק״ש וברכותיה אין להשתיקו דהרי אין אנו נוהגין עתה להוציא בזה ידי חובה ואף אם נזדמן שהוא לאחר בתוך ד׳ אמותיו ומתמה זה לא יוכל לגמור הברכות קודם החזן ולענות אמן על ברכת החזן מה איכפת להחזן בזה הלא צריך לאמר הברכות והק״ש בשביל עצמו ואינו דומה לחזרת הש״ץ בזמננו שעיקרה ניתקן בשביל הצבור ובדמוכח בסי׳ קכ״ד ס״ד ואין ראיה ממ״א להיפך ממה דנקט דוקא פסוקי דזמרה דהוא קאי להמקומות שנוהגין להוציא ידי חובה בברכת ק״ש זה קאמר פסד״ז דבזה אין הדרך להוציא ידי חובה בדמוכח בלישניה עי״ש בדבריו דזהו עיקר טעם שלו וא״כ בזמנינו ה״ה ק״ש וברכותיה וא״ע. ולענין מי רגליים אם נזדמן בעת ק״ש וברכותיה חוץ לד׳ אמותיו של הש״ץ בודאי יש להקל שלא להודיעו וכדלקמיה: * בתוך ד״א של הצואה.

ד״א של הצואה מותר להתפלל אע״פ שהצואה מפסקת ביניהם ובין הש״ץ יכולים להחזיר פניהם. מיהו בסי׳ נ״ה סעיף כ׳ כתב י״א דלא יענה אמן בשים צואה מפסקת ביניהם. וכתב ט״ז דבמי רגליים שפיר יש להתיר כשירחיקו כל הקהל מהם ד״א ע״ש ומ״א כתב דאם הוא בספוקי דזמרה דאינו מוציא י״ח מותר לש״ל לומר כדרכו אם הוא חוץ לד״א ממקום שכלה הריח ע״ש: (ד) י״ס. והוא דאיכא רוחב ד׳ טפחים על ד׳ טפחים דהוי מקום חשוב ב״ח. וט״ז חולק עליו וכ׳ דאע״פ שאינו רחב ד״ט הוי

ביאור הלכה

שהוא[1] מדאורייתא: * ומלפניו צריך להרחיק וכו׳. עיין בפמ״א שכתב דלהרשב״א הוא מדאורייתא דולא יראה כך ערות דבר קלי נמי אצואה לדידיה ואלו הכתוב נראיה אבל להרא״ש לא הוי רק מדרבנן ובפמ״ג מסתפק בזה להרא״ש ותמה״מ בסק״א ובן מהפר״ח ושאחרי אחרונים שהובאו בא״א סק״א משמע דאף להרא״ש הוא מדאורייתא עי״ש ומ״מ אף אי נימא דהוא מדאורייתא אין מחוייב להתרחק בכמלא עיניו רק אי ידע שיש שם צואה אע״פ שאין רואה אותה בעיניו משא״כ בספק ויש מחמירין אם הוא מקום שראוי להסתפק עיין בזה לקמן סימן פ״א ובמ״ב שם: * מלא עיניו. ובזה א״ל ממקום שכלה הריח אלא כיון שאינו יכול לראותה הרי מתנהו קדוש [הגר״ז]: * או שהוא סומא. פשוט דקומא״ש צריך לשער בכמלא עיניו דאדם ביטוי. ושאר אנשים בלילה שאינו רואה לכאורה צריך כל אחד לשער לפי ראייתו של יום אם יש לו ראייה גדולה או קטנה ועיין. ודע עוד דלענין נוהה לכו״ע לא מהני החזרת פניה לחוד בלא גופו שיהא זה נחשב כמו נוהה לאחריו לא מיבעי לדעת הט״ז ושאר אחרונים לעיל בסוף סימן ע״ה דגם בערוה לא מהני זה וכ״ש בנוהה ואפילו לדעת הב״י דלדידיה מהני שם החזרת פניה לחוד וכמו שכתב הפמ״א שאני התם בעלימת עין ג״כ מהני לדידיה משא״כ בענייננו דעלימת עין וקומא אסור ג״ז אסור כמבואר להמעיין שם דלהב״י שקולין הם עלימת עין והחזרת פניה: * עד שיוציאנה. עיין במ״ב במה שכתב דאם עוסק עתה בפסוקי דזמרה לכאורה ה״ה אם הש״ץ עוסק בק״ש וברכותיה אין להשתיקו דהרי אין אנו נוהגין עתה להוציא בזה ידי חובה ואף אם נזדמן שהוא לאחר בתוך ד׳ אמותיו ומתמה זה לא יוכל לגמור הברכות קודם החזן ולענות אמן על ברכת החזן מה איכפת להחזן בזה הלא צריך לאמר הברכות והק״ש בשביל עצמו ואינו דומה לחזרת הש״ץ בזמננו שעיקרה ניתקן בשביל הצבור ובדמוכח בסי׳ קכ״ד ס״ד ואין ראיה ממ״א להיפך ממה דנקט דוקא פסוקי דזמרה דהוא קאי להמקומות שנוהגין להוציא ידי חובה בברכת ק״ש זה קאמר פסד״ז דבזה אין הדרך להוציא ידי חובה בדמוכח בלישניה עי״ש בדבריו דזהו עיקר טעם שלו וא״כ בזמנינו ה״ה ק״ש וברכותיה וא״ע. ולענין מי רגליים אם נזדמן בעת ק״ש וברכותיה חוץ לד׳ אמותיו של הש״ץ בודאי יש להקל שלא להודיעו וכדלקמיה: * בתוך ד״א של הצואה.

[2] היתה: עי׳ ס״ז ס״ח לענין מקום שלא היה לו לחוש דיצא אף באיסור דאורייתא:

[3] ואם הוא מצדו: עי׳ ס״ז לענין מקום שלא היה לו לחוש דיצא אף באיסור דאורייתא:

אחד (ה) והוא (יב) בבית אחר אפי׳ הפתח פתוח ויושב (ו) (יג) בצדה ורואה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש להרא״ש * אבל להרשב״א (יד) * דוקא כשאינו (טו) רואה (ז) * אותה. (טז) [ו]אם יש לה ריח (יז) * לא מהני הפסקה (יח) * ולא שינוי רשות. [ח]ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה״נ מועלת לריח רע (ט) (יט) שלה:

ג [ט]חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה והגדולה עודפת עליה מן הצדדים קטנה לא חשיבא כבית בפני עצמה כין שנפרצה במלואה לגדולה אבל הגדולה כיון שכתליה עודפים על של קטנה מצד זה ומצד זה חשיבא כבית בפני עצמה הלכך אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה עד * שירחיק (כ) כשיעור ואם צואה בקטנה מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה (כא) * אם אין מגיע לו (ט) ריח רע: ד [י]צואת כלב וחזיר * אם נתן בהם עורות מרחיקים מהם כמו מצואת אדם ואם לאו דינם

ז רמב״ם שם ח רפ׳ יונה והרא״ש בשם רבני נרפת בם עירובין נ״ב י ברכות כ״ה

באר היטב

שפיר הפסק ע״ש (וכמ׳ אליהו רבה חולק על ט״ז ופסק כדעת הב״ח וכן פסק הרמב״ם ע״ש): (ה) אחד. ר״ל בחדר א׳: (ו) בצדה. פי׳ אצל הפתח: (ז) אותה. וי״ל דאם מעלים עיניו או בלילה שרי מה לכ״ע

ביאור הלכה

עיין מ״ב במה שכתב דה״ה אם המינוק השמין מיס וכו׳ ובספר מור וקציעה כתב דאם מינוק השמין מיס בעוד שהש״ץ מתפלל בקול רם ואין הש״ץ יודע אין להשתיקו ועיקר טעמו הוא כיון דאיסור מי רגליס אינו אלא מדרבנן מפני כבוד הצבור ראוי להעמיד על דין תורה ובאמת קשה לדמות מה כל האחרונים שלא הזכירו סברא זו משמע דלא ס״ל אם לא שהמי רגליס הוא מאיזה טולה המטפטף לאוסקו שבודאי יש ליזהר שלא לגלות שלא לביישו. ומ״מ אם הוא חוץ לד׳ אמותיו של הש״ץ לפי מה שאין אנו נוהגין היום לצאת בתפלת הש״ץ אפשר דיש לסמוך להקל בשמי רגליס שלא להודיע להש״ץ להשתיקו. ואם היה המי רגליס בתוך ד׳ אמותיו של הש״ץ ועד שהסיאו מיס להטיל בהן שהה כדי לגמור כל התפלה אי צריך לחזור לראש בשביל זה עיין לעיל בסי׳ ע״ש בבה״ל: * אבל להרשב״א וכו׳. בב״י משמע דלעיקר הלכה תפסיק כהרא״ש וכ״כ הע״ת ומדברי השו״ע משמע שמלדד יותר להרשב״א כ״כ הפמ״ג בשם הש״ך וכ״כ א״ר [ב]ובא״א משמע דהוא שפיקא דדינא וכן נכון: * דוקא כשאינו רואה. והרהור מותר בכל גווני דכיון דנפקא לן רק מולא ילאה לא חמיר מנגד ערוה דקי״ל דהרהור מותר. [פמ״ג וא״א]:

* אותה. עיין במ״ב שכתבנו דאם מעלים עיניו או בלילה שרי מה לכו״ע

כ״כ המ״א וטעמו דכיון שהוא ברשות בפני עצמו ואינו רואה להדיא אין כאן משום מתנגד קדוש ולא משום ולא יראה בך ערות דבר ובפמ״ג הקשה על דינו לפי מה שכתבנו לעיל בסוף סימן ע״ה משקנת האחרונים לענין איסור ערוה דאפילו בצואה עיניו אינם בה ג״כ משום ולא יראה בך וגו׳ ה״ה דאפילו בעיניו יש להחמיר מה ולא שרי אלא בשאינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו אמנם לפי מה שמלדד הפמ״ג בסי׳ ע״ה דאפילו בערוה גופא אם הוא ברשות אחרת מותר לכו״ע בצואה עיניו אין כאן שום קושיא ע״כ יש להקל בשעת הדחק ובלא״ה הלא הרבה תופסין בהרא״ש והוי ס״ס וכ״כ הדה״ח. והנה כשהוא מתפלל וחזיר עובר לפני החלון הפתוח נ״ל דמה לכו״ע יש להקל כשצואה עיניו דיש לצדף לזה עוד דעת הב״ח לעיל בסימן ע״ו דס״ל דבצואה עוברת די בד״א אף לפנים וכ״ש כשהוא ברשות אחר ובלא עצימת עין נכון להחמיר וכן המנהג:

* לא מהני הפסקה. ר״ל מה שהמיר בתפלה בשהיה על מקום גבוה עשרה טפחים והנה לכו״ז בודאי ניחא דס״ל דאין אנו נריכין שיהיה רחב ד׳ ואעפ״כ תשיב הפסק אבל להב״ח דס״ל שיהיה ג״כ רחב ד׳ על ד׳ א״כ למה מיקרי זה בשם הפסקה והלא ג״ז הוא רשות בפני עצמו ועפ״ק: * ולא שינוי רשות. עיין במ״ב ס״ק י״ז מה שכתב דבעינן ד״א כו׳ הוא דעת הלבוש והגר״א והמ״א והיש מקילין הוא הפרישה והא״ר והדה״ח והש״ס. והפמ״ג במ״ז ה׳ נשאר בל״ע וכן במכוסה והרים נודף ג״כ[א] דיעות בין הפוסקים וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה אות ז׳ עי״ש:

* שירחיק כשיעור. [ד]עיין במ״ב משש״כ בשם הב״ל ולפנא על הבלינו הגדול הב״י אין בשיטה זה ה״כ ולא זכר אשר לפי דברי הש״ר בעירובין נ״ב ע״א ד״ה אסור לזרוע שפירש דכל הקטנה נחשבת למקום הפתח של הגדולה ע״ש ממילא יהיה הדין ג״כ לענין צואה דאם הצואה בגדולה ואין רחוק ד״א מן הפתח ממילא אסור בכל הקטנה דנחד מתתא מתתינא שם הגמרא עי״ש וכ״כ הריטב״א שם בהדיא והמוספות שם ע״ב ד״ה שאלמלי אף דבתחלה רצו לדחות פירש״י מ״מ הלא לבסוף הכריחו דפרש״י עיקר א״כ יש לנו ג׳ עמודים לדין זה ולא ביו״ד סימן רל״ו סמ״ע לענין כלאים וש״ע אח״כ מצאתי בספר יבשר טוב שהקשה ג״כ קושיא זו: * אם אין מגיע לו ר״ר. [ה]עיין במ״ב ועיין בפמ״ג שפירש דברי המחבר דהכונה שאין מגיע ר״ר כלל בהגדולה דאם היה מגיע היה אסור אפילו אם לא הגיע הריח עד לו לפי מה שפסק הלבוש למעלה דגם בזה בעינן דוקא ד״א ממקום שכלה הריח: * אם נתן בהם עורות. מלשון זה משמע דאפילו אם מיטל אח״כ העורות מהן ונחתיכם ויעבל הריח יש בזה ג״כ אם נותה עליהן ומלשון תר״י בענין זה לא משמע לכאורה כן עי״ש ועיין במה שכתבנו בסמוך

מתרגם: °לגור שתתת הארץ למי שוקיה שער הציון

(יד) פמ״ג: (טו) פמ״ג: (טז) מ״א: (יז) מ״ר: (יח) דה״ח: (יט) מ״ר ודה״ח: (כ) עיין בה״ל דיש להחמיר אפילו בעובר: (כא) ב״י: (כב) כי הא״ר מדמה לגילה שנזכר בסקי״ד ושם הדה״ח מתיר בשעת הדחק ואפשר דשם משום דמלרפינן לזה דעת הרא״ש וא״ע:

הגהות ותיקונים: א) יש:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ה׳ לא מזכיר דעת המחמירים, אלא אם מעצים עיניו או בלילה לכו״ע מותר. ב) בשו״ע הרב בסעיף ה׳ כתב שהעיקר כהרא״ש ואעפ״כ טוב לחוש לדבריו של הרשב״א. ג) בשו״ע הרב בסעיפים ד-ה כתב רק בסוגרים והוא שאין ריחה מגיע אליו. ד) בשו״ע הרב בסעיף ז׳ כתב בסוגרים רק שצריך להרחיק כשיעור, אבל לא כתב שאין יכול להתפלל בקטנה כלל. (ועיין בקונטרס אחרון אות א׳ שהוא מזכיר הרש״י בעירובין). ה) משו״ע הרב סעיף ז׳ משמע דאם היתה הצואה בקטנה מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה, אם הריח אינו מגיע אליו אבל א״צ ד״א ממקום שכלה הריח. *) בשו״ע הרב בסעיף ז׳ כתב: בד״א כשכותלי אורך הקטנה נכנסים לתוך הגדולים ומופלגים שם ג״ט מכותלי אורך הגדולה שאל״כ אף הקטנה היא כבית בפ״ע. ובמשנ״ב לא מזכיר זה בכלל.

הלכות קריאת שמע סימן עט

כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם [כ]אם אין בהם ריח רע (כב) * ואם יש בהם (כג) ריח רע * דינם (כד) כצואת אדם: **ה** (כה) * [ל]צואת חמור (י) הרכה לאחר שבא מהדרך וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת דינם כצואת אדם [מ]וההולך בדרך אע"פ שרואה צואת בהמה כנגדו אם אין הריח (יא) בא לו אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור [נ]ובסמוך לעיר יש אומרים שיש לחוש לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים: הגה נמקוס דשכיחי חמורים: **ו** * [ס]בירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך וכנגד צואת תרנגולים (יב) (כו) [ע]אדומה: **ז** [פ]צואת תרנגולים (כז) ההולכים בבית דינה כצואת בהמה חיה ועוף * אבל (כח) הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם: **ח** [צ]אסור לקרות כנגד * אשפה (כט) שריחה רע: **ט** [ק]יצא ממנו ריח מלמטה אסור בדברי תורה

כ עוי מירושל' לקמן ל' ירושלמי ו' ע"ל והפלא הרא"ש ור' יונה פ עוי בשם רבי ישמעאל אמרו ור' יונה ג שם בר' יונה פ שם ע י"מ תרגולי' אדומים וי"מ צואה אדומה פ שם בבבלי בתוספות והרא"ש והמרדכי שם

צ שם בגמ' ק שם לפירש"י והרא"ש בתשובה בלל ד' ס"א

באר היטב

שרי בכל ענין: (י) הרכה. והני מסתמא ריחן רע. ולכן אפילו יזדמן פעם א' שאין מריחין אמור דה"ל כצואת אדם מ"א: (יא) בא לו. אפילו יש להם ריח כל שאין הריח בא לו שרי וא"ש בסעיף ד' ואם יש בהם ריח כגון עטרן וכדומה מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מתמת עיפוש וכ"כ בספר מנחת שמואל: (כד) כצואת אדם. ר"ל וצעינן (כה) הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן (כו) אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ וחרבו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה ואין להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבוריס[א] ובדה"ח סובר דהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה עי"ש ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים בהמ"א: **ה** (כה) צואת חמור וכו'. והני מסתמא ריחן רע ולכן אפילו אם יזדמן פ"א שאין מריחין אמור דה"ל כצואת אדם כ"כ המ"א ועיין בבה"ל: **ו** (כו) אדומה. מלשונו משמע שר"ל שלפי שהיא אדומה היא מסרחת מאוד והאחרונים כתבו שהתרנגולים אדומים הוא מה שקורין ענגלי"ש האן [אינדיק°] כי צואתן מסרחת מאוד ומהנכון אלא להחזיק אותם בבית שלומדים ומברכים שם ובפרט בבית מ"ת כי אי אפשר לו בלא הרהור תורה [מספר מנחת שמואל בהלכה ברורה] : **ז** (כז) ההולכים בבית. ואפילו אם עיקר מיותן מה' מיני דגן ג"כ (כז) יש להקל כ"ז אלא ידענן שצואתם מסרחת. והעופות היושבים על בלתם ידוע שאת צואתם מסרחת מאוד ע"כ פשוט דדינם אז כצואת אדם וכנ"ל: (כח) הלול שלהם. הוא בנין קטן העשוי לאווזן ותרנגולין (כח) ומפני שרגה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס ע"כ דינו כצואת אדם וכתב הח"א דה"ה דיר של בהמה ג"כ אסור מטעם זה ועיין בביאור הלכה מה שכתבנו שם: **ח** (כט) שריחה רע. ודינה לכל דבר

משנה ברורה

ד (כב) ואם יש בהם וכו'. ר"ל אם ידענן שיש בהם ר"ר (כג) אבל מסתמא א"ל לבדוק מה דמסתמא אין בהם ר"ר: (כג) ריח רע. היינו (כד) כל שדרך בני אדם להטעבר מאותו הריח. כתב הח"א דבר שטבעו ריח רע כגון עטרן וכדומה מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מתמת עיפוש וכ"כ בספר מנחת שמואל: (כד) כצואת אדם. ר"ל וצעינן (כה) הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן (כו) אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ וחרבו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה וא"ל להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבוריס[א] ובדה"ח סובר דהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה עי"ש ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים בהמ"א: **ה** (כה) צואת חמור וכו'. והני מסתמא ריחן רע ולכן אפילו אם יזדמן פ"א שאין מריחין אמור דה"ל כצואת אדם כ"כ המ"א ועיין בבה"ל: **ו** (כו) אדומה. מלשונו משמע שר"ל שלפי שהיא אדומה היא מסרחת מאוד והאחרונים כתבו שהתרנגולים אדומים הוא מה שקורין ענגלי"ש האן [אינדיק°] כי צואתן מסרחת מאוד ומהנכון אלא להחזיק אותם בבית שלומדים ומברכים שם ובפרט בבית מ"ת כי אי אפשר לו בלא הרהור תורה [מספר מנחת שמואל בהלכה ברורה] : **ז** (כז) ההולכים בבית. ואפילו אם עיקר מיותן מה' מיני דגן ג"כ (כז) יש להקל כ"ז אלא ידענן שצואתם מסרחת. והעופות היושבים על בלתם ידוע שאת צואתם מסרחת מאוד ע"כ פשוט דדינם אז כצואת אדם וכנ"ל: (כח) הלול שלהם. הוא בנין קטן העשוי לאווזן ותרנגולין (כח) ומפני שרגה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס ע"כ דינו כצואת אדם וכתב הח"א דה"ה דיר של בהמה ג"כ אסור מטעם זה ועיין בביאור הלכה מה שכתבנו שם: **ח** (כט) שריחה רע. ודינה לכל דבר

רע דינם כצואת אדם לאו למימרא דצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח אלא ר"ל דצריך להרחיק עד מקום שכילה הריח עמ"ש: (יב) אדומה. שקורין ענגלי"ש האן ב"ח ובתשב"ץ פי' של ארץ אדום שמאכילין אותן

ביאור הלכה

בתמוך מענין זה: * ואם יש בהם ריח רע וכו'. לא קאי על צואת בלב וחזיר כ"א אשאר בהמה חיה ועוף דבלב וחזיר קיים להו לחז"ל שאין ריחם רע כ"ז אלא ניחן בחוטם עורות כן מוכח בגמרא שם כ"ה ע"א א"ר לית הלכתא וכו' עי"ש:

* דינם כצואת אדם. עיין במ"ב מש"כ דאפילו אם פסק הריח ג"כ אסור כתבתי זה משום דכיון דהמחבר ס"ל דדינו ממש כצואת אדם ושם הוא אסור בכל גווני בבסימן פ"ב ע"ש וא"כ לפ"ז כ"ש בצואת חתול וכל אלו הדברים המוזכרים אם"ה והלאה אסור אפילו נפסק הריח אח"כ וכ"כ בספר הלכה ברורה וא"מ אינו מבורר כ"כ אבל דבר זה דאפשר דלזה קיל תצואה ממש וכן משמע לכאורה מלשון המחבר שכתב צואת חמור הרכה משמע דוקא כשהיא עדיין רכה אבל אם נתייבש אח"כ מותר אף דמתחלה היתה רכה ויש לדחות דכונת המחבר רק לומר אם היתה מתחלה יבשה דלא חל עלה שם צואה כלל אח"כ מצאתי בפני משה מירושלמי שכ' כשהיא עדיין רכה וצ"ע למעשה: * צואת חמור וכו'. עיין במ"ב מה שכ' בשם המ"א וכ"כ הדה"ח אמנם לעיקרא דדינא יש לפקפק מה ד"ל דכל עיקר שחל עליהו שם צואה אינו רק כ"א כשיצאו מן הבהמה היו מסריחין משא"כ כשמתחלה לא היה בהן ר"ר אין חל עליהו שם צואה כלל ואינו דומה לצואת אדם דאסור שם בכל גווני ומה שהוכרח המ"א לזה נראה משום דאל"ה מה חילוק יש להמחבר בין אלו ובין צואת שאר בהמה חיה ועוף הלא בכולם פסק המחבר בפ"ד דאם יש בהם ר"ר דינם כצואת אדם וכ"כ המחה"ש דזהו טעם המ"א וא"כ לפי מה דפסק אח"כ המ"א בעצמו דהטור דצואת שאר בהמה חיה ועוף אינו אסור רק עד שיכלה הריח אין אנו צריכין לכל זה וצ"ע:ב

* בירושלמי אוסר וכו' אדומה: עיין במ"ב מה שכתב לענין תרנגולים הגדולים [שקורין אינדיק או וואלענסקי הענגער] ובדה"ח משמע דזה וכן גולל של תרנגולין דאם עבר וקרא נגדן יחזור ויקרא ולענין תפלה יתנה וכנ"ל במ"ב וצ"ל שטעמו משום דמתר"י והרא"ש משמע דלא פסיקא להו דין זה אף בגולל כ"כ דדינו כצואת אדם לכן דעתו דלענין תפלה צריך להתנות ולכתחלה נזהר צריך האדם להחמיר דהוא ספיקא דאורייתא לכן כתב המחבר דדינו כצואת אדם: * אבל הלול שלהם וכו'. עיין במ"ב מש"כ בשם הח"א לענין דיר של בהמה ובספר קיצור שו"ע[א] כתב דלא נהירין ליה דבריו וגם הפוסקים לא הזכירוהו ומגולל של תרנגולין יש לחלק וי"ל משום דמלבד הסריחון הוא מאוס ג"כ כמש"כ הרא"ש והטור ומי יאמר דגם דיר של בהמה שייך סברא זו ואין להמיא ראיה להקש"ע ממה דקי"ל מיו"ד סי' רפ"ו דרפת בקר חייב במזוזה אף דבה"כ קי"ל שם דפטורה אלמא דלא נחשבת בבה"כ דלולין יוכיחו דחייבים וע"כ הטעם דאף לענין ברכה אסור לברך שם כמו בבה"כ מ"מ לענין מזוזה אינה בכלל שאין עשויה לדירת בטוד דיהיה פטור משום זה עי"ש [ועיין בח"א בלל ט"ו דין י"ב דבשאר מה בל"ע] אך ראיה אחרת יש להמיא דלאו דוקא בצואת תרנגולים דה"ה בצואת בהמה מפני הריחו שלהם נחשבת לצואת אדם א"כ ה"ה בצואת בלבים וחזירים יהיה ג"כ הדין כן בדיר שלהם ולא משמע שם כן בהגמרא לפי מה שפירש שם התוספות ד"ה ולית הלכתא דהבריתא דאוסרת בצואת תרנגולים אחרי בגול שיש שם הרבה מצואתן כמש"כ הרא"ש א"כ נוכל לאמר דרשא הבריתא דאוסרת בצואת בלבים וחזירים אחרי ג"כ כי האי גווני ואמאי קאמר רבא שם לית הילכתא כו' לוקמי בה"ג אלא ודאי דבכל גווני שרי בשאר דברים לבד בצואת תרנגולים והטעם בב"ל. אך מ"מ נ"ל ברור להלכה דהדין עם הח"א ולא מטעמיה דרפת בקר הוא בכלל אשפה אפילו אין ריחה רע אסורה מחמת חזקת אשפה שיש בה צואה עד שיבדוק וכנ"ל בסימן ע"ו ס"ז וגם הקיצור שו"ע יודה לזה. וכשהרפת מסרחת שדרך להטעבר ממנה ב"א אין אנו צריכין לכל זה דהיא בכלל אשפה שריחה רע. ואם פינו הרפת מהדיר ונסתלק הר"ר מהדיר נראה דמותר אח"כ לקרות שם אך בתנאי שיהיה בדוק לו גם הכתלים מצואה כי ע"פ הרוב מצוי טופח על הכתלים ע"כ שומר נפשו ירחק מזה ואמז"ל בברכות כ"ד ע"ב שמי שמזהר לזכור דבר ה' בקדושה זוכה לאריכת ימים עי"ש בגמרא: * אשפה שריחה רע. עיין במ"ב דאפילו אם היא בדוקה מצואה ומ"ר כ"כ הפמ"ג ופשוט דאל"ה אפילו אם אין ריחה רע הלא קי"ל בסק צואה באשפה אסורה וגי"ל דאם בדוב הימים נסתלק ממנה הר"ר מותר אם היא בדוקה

מתרגם: °תרגול הודו

שער הציון

(כד) כ"מ ומ"א: (כה) בטור אבל העניים המוזכרים פה בשו"ע מסעיף ה' ולהלאה: (כו) תר"י ולבוש: (כז) פמ"ג דלא כפר"ח: (כח) הרא"ש:

הגהות ותיקונים: א) בלחם הפנים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ח' פסק כהמ"א. ב) בשו"ע הרב בסעיף ח' פסק כהמ"א. ג) בשו"ע הרב בסעיף ט' כתב דהוי כצואת אדם.

ר שם בגמ׳

עד שיכלה הריח ואם יצא מחבירו (ל) מותר בדברי תורה משום דאי אפשר שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה יאבל (לא) לקרות קריאת שמע (יג) (לב) אסור עד שיכלה הריח:

פ מי שאינו יכול להשמר מהפיח. ובו סעיף אחד:

א תשובת הרא״ש כלל ד׳ סימן מ׳

א אמי (א) שברי לו (ב) שאינו יכול לעמוד על עצמו (ג) מלהפיח עד שיגמור ק״ש ותפלה * מוטב שיעבור (ג) זמן ק״ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין אהבה (ג) לקריאת שמע: הגה (ד) ומברך עליהם (טור):

באר היטב

שעורין עמ״ח: (יג) אסור. דאפשר לאת לחוץ ולקרוא עמ״ח: (ג) מלהפיח וכו׳. כל זה דוקא כשאירע לו מקרה זה בלתי טהור בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא באופן שלערב בודאי יוכל להתפלל בגוף נקי אבל אם יש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה יתפלל

ביאור הלכה

בדוקה מצוחה ואף דבצוחה קי״ל סימן פ״ג דאסורה עד שהא נפרכת דאז חשיבה כעפרא בעלמא ש״ה דאשפה הלא היא עפר מעיקרה ורק אסורה ותשיבה בצוחה

מטעם הריח וממילא כשנסתלק הריח מוזרת להיות עפר כנלע״ד:

* מוטב שיעבור זמן ק״ש ותפלה. עיין בס״ב בשאור הגר״א משמע דטעם השו״ע עיקר הוא דק״ש ותפילה צריכין להיות בתפילין ואם א״א בתפילין עי״ש ולפ״ז בתפלת המנחה שבלא״ה אין אנו מניחין תפילין וכן בק״ש של ערבית ותפלתה אף שאין יכול לשמור עצמו מלהפיח אעפ״כ יקרא ק״ש ויתפלל בשמנה וכשיצטרך להפיח יפסוק עד שיכלה הריח אך לדברי כולם יקשה טעם השו״ע דלדברי עה״י קשה וכי מפני משמשא דהפחה יבטל לגמרי את המצוה הלא אנוס הוא מה יתפלל וכשיזדמן לו האונס יפסיק באמצע עד שיכלה הריח וכמו שהקשה באמת המגן גבורים וכן לטעם הגר״א ג״כ קשה וכי מפני שלא יכול לקיים ק״ש ותפלה עם תפילין יבטל ע״ז לגמרי הק״ש ותפלה והלא הלבוש הרחיב לנו הדבור בזה בסימן נ״ה ופשוט לו כביעתא בכותחא דבמקום שהאדם אנוס ולא יכול לקיים מצות תפילין לא יבטל בשביל זה ק״ש ותפלה בשנה ע״ש ופשוט לי דמשום זה כתב הגר״א בסימן זה אינו נראה כן להלכה אך לכו״ע אין הדין הזה דשו״ע אמור אלא אם וודאי יפיח באמצע אבל מתשמשא דשמא יפיח בודאי אין נכון לבטל בשביל זה אפילו תפלה בלבד ויש להאדם לכתחילה רק לבדוק את עצמו היותר אין עליו חיוב כלל:

וכשיבוא לו ההפחה ישתוק ויתמין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל אם לא שהה כדי לגמור את כולה פר״ח. וע״ל סי׳ ע״ח ס״ק ב׳ מש״ש לענין מי רגליס. [ועי׳ בתשובת רמ״א סי׳ ל״ח וכס׳ אליהו רבה מה שהקשה עליו]: (ג) לק״ש. אבל טלית יוכל ללבוש ולברך קודם שיתחיל דהא מותר ליכנס

משנה ברורה

(כט) בצואת אדם וע״כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו ואפילו (ל) אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגליס והוא (לא) מן התורה. זה הכלל כל ר״ר הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכולן והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הר״ר אין מתנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]: **טו** (ל) מותר בד״ת. משום (לב) דר״ר שאין לו עיקר הוא אסור רק מדרבנן לכך לא גזרו בזה מפני ביטול תורה ועמ״ח: (לא) לקרות ק״ש. או (לב) לברך שום ברכה: (לב) אסור עד וכו׳. דאפשר לאת לחוץ ולקרות וכתב הא״ר דאם הוא רוצה יכול להרחיק למקום שלא נשמע שם הריח[1] ודי ומ״ל ד״ח:

א (א) שברי לו. לאפוקי אם אינו ברי לו והוא משהא עצמו מחשש דשמא יצא להפיח באמצע שלא כדין הוא עושה: (ב) שאינו יכול וכו׳. ר״ל אפילו אם לא יאמר רק ק״ש ותפלה לבד ג״כ לא יוכל להעביר עצמו מלהפיח באמצע דאל״ה יותר טוב לעשות כך מלבטל לגמרי תפלת י״ח: (ג) זמן ק״ש.האחרונים (ד) הסכימו דאין לו לעבור זמן ק״ש שהוא דאורייתא משום זה וגם (ב) בתשובת הרא״ש שממנה מקור הדין לא נזכר שם ק״ש ומנגן גבורים כתב דהוא רק שיגרא דליצנא ורחיה דבסימן נ״ט ס״ב איתא ג״כ זה הדין ולא נזכר שם רק תפלה לבדה וגם כאן סיים רק בתפלה לבדה וכוונת השו״ע רק לומר דעי״ז שאנה הנהגתו שמתפלל תמיד ק״ש ותפלה בשמנה אלא יקרא ק״ש לבדה (ג) עם ברכותיה ולא יתפלל כי בתפלה הוא עומד לפני המלך וגנאי גדול הוא להפיח אז אבל ק״ש אינו כמדבר עם המלך אלא שמקיים בזה רצון הש״י ואף שיקרא ק״ש בלי תפילין שהתפילין צריכין גוף נקי לא ימתין ויעבור זמן ק״ש כדי לקרותה בתפילין אלא מתי שיוכל להניח תפילין ביום יניחם: (ד) ומברך עליהן. ומיכף אחר ק״ש יתלבן (ד) אבל הטלית יכול ללבשו ולברך עליו קודם שיתחיל הברכות וגם יוכל ללבשו כל היום אע״ל גוף נקי לגיליא ומיהו (ה) אם לא הניח הטלית מקודם ובא לו בין אהבה לק״ש יכול להניח בלא ברכה דלמשה לא הוי הפסק וכ״ז (ו) כשאירע לו מקרה זה בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא באופן שלערב בודאי יכול להתפלל בגוף נקי אבל מי שרגיל בכך שיש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה ואי לא יתפלל נפטר מן התפלה לעולם מותר לו להתפלל בלא גוף נקי דלא אתי איסור הפחה שהוא ריח רע שאין לו עיקר דהוא רק איסור דרבנן ודאי לק״ש דאורייתא או לתפלה שהוא מצוה דרבים לכן יקרא ק״ש ויתפלל [רמ״א בתשובה סי׳ ל״ח] והפר״ח כתב ג״כ ככה אלא (ז) דהוסיף דכשיגיע לו הפחה יפסיק עד שיכלה הריח כמו בריח רע שאין לו עיקר דפוסק ויחזור ויתפלל. והפמ״ג נסתפק עוד דאפשר דשרי לו בכה״ג להניח תפילין ג״כ דהאיך יעקור לעולם מ״ע דאורייתא בתפילין ע״ש וכ״ל דכונת הפמ״ג רק ההנחה על מיזו רגעים ורק כדי לקיים הא״ע דיותר מזה בודאי אסור ואם אין יכול להעביר עצמו מלהפיח עד כדי שיניח השל יד והשל ראש יניחם (ח) אחד אחד. ולענין ברכה כ״ל (ט) דלא יברך עליהם. כתב רמ״א בתשובה סימן ל״ח (י) מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגליס לאונסו וא״כ לא יוכל להתפלל לעולם יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו והבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבהכ״נ ויתפלל ובשעת הטפת מי רגליס יפסיק ואח״כ יתפלל ודוקא שלא הולרך לטפטף בשעה שמתחיל להתפלל ואע״פ שיודע שבתוך תפלתו יצטרך לטפטף וכו׳ ע״ש:

שער הציון

קטן

(כט) מטור ופמ״ג: (ל) פמ״ג: (לא) פמ״ג: (לב) פמ״ג וכ״כ בליקוטי הרמב״ן: (לג) שם בהרמב״ן: (א) מהא״ר והעה״י ומיאור הגר״א ומנגן גבורים ואף לענין תפלה משמע מדברי הגר״א שאין מסכים עם השו״ע להלכה שיבטל עי״ז לגמרי המצות תפלה והמיאור המ״ג עי״ש: (ב) בחידושי רע״א תמה ג״כ על השו״ע מה ע״ש: (ג) עה״י: (ד) ט״ז: (ה) פמ״ג: (ו) פר״ח ועי׳ בא״ר: (ז) ובספר מאמר מרדכי ובספר מגן גבורים כתבו דכוונת הרמ״א ג״כ ככה ולא כדמשמע לבאורה בפמ״ג: (ח) כי אין מעכבין זה את זה: (ט) כי פסטיות הגמרא בשנת מ״ט משמע דפטור אינם דפטור מתפילין: (י) הובא במ״א סימן ע״ח:

הערות והארות: 1) עי׳ מ״ב סי׳ ל״ח סק״ז שכ׳ וגנאי הוא וכו׳ שיפסיק באמצע עד שיכלה הריח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף י״א כתב כהמחבר. **ב)** בשו״ע הרב סעיף א׳ וסעיף ג׳ כתב שק״ש וברכותיה לא יבטל אלא צריך לאומרן בזמנן אפילו בלא גוף נקי מהפחה, ויקרא בלי תפלין, אבל תפילת י״ח לא יתפלל בלא גוף נקי מהפחה, שגנאי גדול הוא להפיח כשעומד לפני המלך ומדבר עמו, והתפילה יש לה תשלומין שאם נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים, וזה ג״כ אנוס. הוא ובסעיף ב׳ הוסיף שכיון שאינו מתפלל תפילת י״ח של שחרית, לא יאמר ג״כ פסוקי דזמרה אלא בלא ברכותיה כקורא בתורה, שטעם מה שתקנו בברכה הוא כדי לסדר שבחו של הקב״ה קודם התפילה.

הלכות קריאת שמע סימן פא

פא דין צואת קטן. ובו ב׳ סעיפים:

א (א) * אקטן שהגיע (ב) לכלל שאחר כיוצא בו יכול (ג) [ד] לאכול כזית (ד) [ה] לאכול כזית (ב) [ב] (ג) דגן בכדי שיוכל (ד) גדול לאכול אכילת פרס (ה) מרחיקין מצואתו (ו) או ממימי רגליו: **ב** (ז) [2]היה קורא (ח) וראה צואה (ט) כנגדו ילך כדי (ג) (י) שיזרקנה מאחריו (ד) (יא) ארבע אמות ואם אי אפשר כגון שיש (יב) לפניו נהר או דבר אחר המעכב ילך כדי שיניחנה לצדדין ד״א [1]וא״צ לחזור אלא (יג) למקום שפסק * [1]ולהר״ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה צריך לחזור לראש: (וע״ל סי׳ ע״ו ס״ח):

א קוכה מ״ב לפירוש הב״י לדעת הפוסקים ב בהכות כ״ב ג הרשב״ם סס ד סס

באר היטב

לבה״כ עם לילית ט״ז דלא כב״ח ע״ש:

(ה) לאכול. מלשון זה משמע לפי׳ הוא אינו יכול לאכול כגון שחלוש בטבעו מ״מ כיון שאחרים שגדולים בשנים כמותו יכולים לאכול צריך להרחיק וצ״ע דלא מליגו זה בשום פוסק. לכן נ״ל דה״ק אם אחר כיוצא בו יכול לאכול מסתמא גם הוא יכול לאכול מ״א ע״ש. וב״ח כתב דבקטן א״צ להרחיק אי ידעינן דצואה זו אינה באה מדגן כגון שלא אכל כמה ימים דגן ואם ידעינן שלא אכל כזית דגן מעולם אפי׳ בן כמה שנים א״צ להרחיק ע״ש וט״ז חולק עליו ע״ש. ועיין בפר״ח ובספר שדה יהושע בפרק מי שמתו: (ב) דגן. כל ה׳ מינים קרוים דגן ולזאתם מסרחת. גם במאכל שעושין לתיוק שקורין פפ״א משערין כפי מה שיכול גדול לאכול פרס מ״א.

ושיעור פרס עי׳ סי׳ תרי״ב. ושיעור כזית עי׳ סי׳ תפ״ו. וביו״ד סי׳ רס״ה סעיף ח׳ בהג״ה משמע דצוב ויסר להרחיק מצואת קטן אפי׳ בן ח׳ ימים ע״ש. כתב רש״ל אין נכון לקרות ק״ש אצל התיוק דסתם תיוק מטפח בחשפה עכ״ל. ומ״א כתב וכ״נ מטעם אחר שאין מקנחין עצמן וצואה בפי טבעת אפילו היא מכוסה אסור עכ״ל. במחילה טעה בזה כי צואה בפי טבעת דוקא לאותו אדם אסור ולאדם אחר הוי כצואה מכוסה. באר היטב אסר לפני: (ג) שיזרקנה. והי״ה שיחזיר פניו אם אינו עומד בתפלת י״ח. עמ״ח: (ד) ד׳ אמות. ממקום שכלה הריח:

שערי תשובה

[ה] לאכול. עבה״ט ועפר״ח וכן הסכים מח״ג דלכתחלה כשאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית ובדיעבד אם קלא אין צריך לחזור כדעת רש״י ודעמיה: [ג] דגן. עבה״ט וח״ש על מג״א בשם בה״ט יען כ״כ ג״כ בהגהת מוקפות שבת ועיין בפנים מאירות ח״ב סימן קס״ה שדעת המג״א דכיון דבמקומה נפיש זוהמא גם לאחרים אסור משום זוהמת הריח ע״ש ועיין במח״ב שכתב דז״א דולמי מיירי שאין ריח דאל״כ מיפוק ליה מפני הריח ומ״ש שם אינו במשמע ועיין בשו״ת בית יהודה סימן ל״ח בתיוק יושב על גרף ובגדיו משולשלין למטה ואין גראה שוש דבר מן הגרף קרינן בה והיה מתנוך כו׳ כיון דמכוסה ע״ש ושם בסימן ל״ט כתב דלענין ברכות דעלמא נתפקרו התוספות לענין צואה ועיין לקמן סימן קפ״ה לענין ברהמ״ז מיהו לענין ערוה פשיטא דאסור כו׳ ע״ש:

משנה ברורה

א (א) קטן שהגיע. דוקא קטן אבל גדול אפילו אינו יכול לאכול כלל דגן מרחיקין מצואתו ומימי רגליו. וגדול מיקרי לענין זה מי שהוא כבר שית כבר שנע [פמ״ג]: (ב) לכלל שאחר. ר״ל אע״פ שלא רגילו לזה שאכל (ג) כיון שאחר כיוצא בו יכול לאכול מסתמא גם הוא יכול לאכול ואפילו אם אין יכול לאכול אלא ע״י (ד) בישול מיקרי אכילה אבל אם הקטן הוא חלוש וידוע לנו שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס א״ל להרחיק מצואתו ומימי רגליו אפילו הוא בן ג׳ וד׳ שנים. והוא שמימיו לא היה יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס (ג) אבל אם היה יכול לאכול פעם אחד ואח״כ נחלש ואינו יכול ואפילו לא אכל דגן זה ימים רבים שבודאי צואה זו אינה באה מדגן מ״מ דינו כגדול שצריך תמיד להרחיק מצואתו ומימי רגליו אפילו אינו יכול לאכול כלל דגן מעולם. ויותר מזה אפילו אם בעצם לא אכל הקטן מעולם עדיין מין דגן (ד) מ״מ אם בטבעו היה יכול לאכול הכזית דגן בכדי אכילת פרס הבני מעיים מסריחים כל מיני מאכל שיאכל דומיא דגדול (ה) וש מקילין בקטן אם ידוע שלא אכל דגן זה ימים רבים וכ״ש אם לא אכל מעולם.[א] אך לכתחלה בודאי יש להחמיר ולהרחיק אף מצואת קטן כזה בספק איסור תורה הוא ובדיעבד אם התפלל נגדם א״ל לחזור דיש לסמוך ע״ד המקילין אא״כ ראינו הקטן הזה שבעצמו אכל ג״כ שאז לכו״ע דינו כגדול ואף בדיעבד יחזור ויתפלל: (ג) דגן. כל ה׳ מינים קרויים דגן ולזאתם מסרחת. ובמאכל מבושל שעושין לתיוק (ו) משערינן כפי מה שיכול גדול לאכול מאותו מין אכילת פרס.[ב] ושיעור פרס י״א ג׳ ביצים וי״א ד׳ ביצים. וכ״ז מצד הדין אבל (ז) צוב ויסר הוא להרחיק מצואת קטן אפילו בן ח׳ ימים. כתב המ״א בשם הרש״ל דאין נכון לקרות ק״ש נגד תיוקות דסתמן מטפחין בחשפה מקום צואה ובגדיהן ומנעליהן מטונפין: (ד) גדול. גדול זה ר״ל (ח) אדם בינוני כי יש שבטבעו ממהר[א] באכילתו ויש שהוא מקנר. ואם צריך הקטן לשהות באכילתו כזית יותר מזה השיעור הרי הוא כמי שאוכל היום חצי זית ולאחר חצי זית שכן הוא הלמ״מ בעלמא שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה כזו: (ה) מרחיקין. שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת: (ו) או ממימי רגליו. נראה דכיון שהגיע לשיעור זה גם נגד עמוד שלו הוא אסור מן התורה כמו של אחר אדם גדול: **ב** (ז) היה קורא. והי״ה (ט) אם היה מתפלל: (ח) וראה צואה. הי״ה לענין מי רגלים וכדלקמן בסימן ל׳ סכ״ז אך לענין לחזור אח״כ לכו״ע במי רגלים אינו חוזר אלא למקום שפסק וכנ״ל בסוף סימן ע״ו: (ט) כנגדו. מייירי (י) שהוא יותר מד״א ממקום שכלה הריח דאי היה בתוך ד׳ לכו״ע היה צריך לחזור לראש דפשע דהיה לו לבדוק מתחלה וכנ״ל בסוף סימן ע״ו: (י) שיזרקנה. והי״ה שיכול להחזיר פניו לצד מערב כיון שאינו עומד בתפלת י״ח: (יא) ד׳ אמות. ממקום שכלה הריח: (יב) לפניו נהר. ומייירי שאינו יכול להחזיר פניו למערב מפני איזה סיבה דאל״ה (יא) יחזיר פניו ועמ״ח: (יג) למקום שפסק. ס״ל (יב) כיון דלא היה בתוך ד׳ אמות אינו לא אמרינן דהיה לו לבדוק דלא הטריחתו תורה לבדוק בכמלא עיניו וסברא אחרונה ס״ל כיון דהיה מקום שראוי להסתפק פשע דלא הו״ל לקרות והתפלל עד שיתברר לו ועיין בא״ר שכתב דגם הרא״ש והרוקח ס״ל כהרר״י ומ״מ לדינא נראה דאין להחמיר בדיעבד דהדה״ח והשולחן שלמה ועוד שאחרי אחרוני זמנינו כולם העתיקו רק דעה הראשונה לדינא ואם שהה כדי לגמור כולה׳ עיין לעיל בסימן ס״ה ובמ״ב שם:

שער הציון

(א) מ״א: (ב) ש״א: (ג) פמ״ג: (ד) ב״י ופמ״ג: (ה) מ״א בשם הב״ח וכ״כ הא״ר ותפסר דלענין מי רגלים יש להקל כוותייהו: (ו) מ״א (ז) מ״א: (ח) רש״י בסוכה שם: (ט) גמרא שם: (י) ב״י ומ״א: (יא) אחרונים: (יב) ב״י:

הגהות ותיקונים: א) מאריך:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ב׳ פסק כהמחמירים. וכדעת השו״ע והט״ז. ב) בשו״ע הרב סימן תרי״ב סעיף ד׳ פסק להחמיר בשל תורה ולהקל בשל דבריהם, וכן בסי׳ קפ״ה סעיף ב׳. ג) בשו״ע הרב סעיף ג׳ כתב רק כהדעה הראשונה.

פב דין צואה יבשה. ובו ב׳ סעיפים:

א ברכות כ״ה ב ר׳ מנחם ג שם בגמרא לדעת הרמב״ם בפ״ג מהלכות ק״ש

א [א]צואה יבשה כ״כ שאם יזרקנה (א) תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה [ב] והוא שלא יהיה בה ריח רע: הגה * (וי״א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה) * וכן עיקר (רש״י והרא״ש פרק מי שמתו) (טור): **ב** [ג]מי רגלים שנבלעו (ב) בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם: וי״א דאינו אסור רק בטופח ע״מ (ג) (ג) להטפיח (ד) ויש לסמוך ע״ז:

פג דיני בית הכסא בק״ש. ובו ה׳ סעיפים:

א ברכות כ״ו ב כ״י ממשמעות הגמ׳ שם

א (א) [א]אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן אפילו (ב) פינו ממנו הצואה * [ב]ויראה לי דהיינו (ג) כשאין לו מחיצות * אבל אם יש לו (א) (ד) מחיצות אע״פ שיש בו צואה קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש * אם

באר היטב

(א) תתפרך. אבל אם משבר לשנים לא מהני כ״מ. ובזמן הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן כ״ע אי שרי לקרות כנגדה אי בתר השתא אזלינן או שיש לאסור דעדיין שם צואה עליה כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום עמ״א ובבאר היטב אשר לפני כתב וכ״ל רמיה לאיסור ממשנה ב׳ פרק ג׳ דטהרות ע״ש ודו״ק עכ״ל. ואנכי עיינתי שם ודקדקתי ולא אוכל להבין כוונתו שיהא משם רמיה לאיסור לדין זה ואדרבה[ד] יותר להתיר כמ״ש המ״א ע״ש: (ב) להטפיח. פי׳ שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות. ואם

ביאור הלכה

* וי״א דלא הוי כעפר רק וכו׳. בגמרא פליגי תרי ליטני בזה ודעה הראשונה ג״כ דעתה להחמיר בזה אך ס״ל דיותר נקל הוא להתפרך ע״י גלילה מע״י זריקה: * וכן עיקר[א] משמע מזה דס״ל דאם רמיונו שנפרכה ע״י גלילה די בזה וא״ל לחוש דלמא לא היתה נפרכת ע״י זריקה אבל בא״ר כתב בשם האחרונים דצריך להחמיר ג״כ כדעת המחבר ועיין בפמ״ג מה שכתב עוד בזה בשם הדרישה ועי׳ בחידושי הרשב״א [ברכות כ״ה] בשם הרא״ש דמשמע מיניה דאי חזא דמפלאי אפלוי אז הגיע לשיעור שתהא נפרכת ע״י גלילה ויפה זה מצואה כחרס דקי״ל דאסורה אבן לפי מה שהחמיר בא״ר לחוש לדעת המחבר אין להקל בזה. שוב מצאתי בערוך ערך כל[ב] ובאור זרוע סימן כ״ט דשוברים דשיעור זה עדיין לא הגיע אף לצואה כחרס

ואמור וכן משמע מכל הפוסקים שלא הביאו כלל להא דהרשב״א הנ״ל:

* ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות. כמו שהיה בזמן חכמי הגמרא שהיה בה״כ שלהם אחורי הגדר ע״פ השדה ולפ״ז נראה שבעירות הקטנות שאין לכל אחד בה״כ קטון אחורי הבתים במקום ברגילין לפנות דין בה״כ יש לו כמו אחורי הגדר. ומה שנוהגין איזה אנשים שבהגיע זמן קוטות מפנין המקום שהיה נקי ועושין שם קוטה הרי יש לו דין בה״כ יש ומה יועיל הפינוי אפשר משום דע״י הבנין שנוה שם אף דהוא רק על איזה ימים ואח״כ יוחזר להיות בה״כ כמקדם נעקר שם בה״כ ממנו ומשמע בפנים מחיות מ״א סימן פ״ז דעקירת הבית מהני לזה [אך מה שכתב שם דבה״כ יש שאין בו צואה הוא מדברנן אישתמיטתיה דברי תר״י והב״י ושארי פוסקים שבסימן זה דכולם כותבים דהוא מדאורייתא ואידך דברי תר״י שבעמוד המקום בזה נופא שכותב דהוא מדברנן פירשו המפרשים דקאי רק על בה״כ חדש כדי שלא יסתרו דבריו אהדדי וכן משמע ברא״ש] אך אפילו אם נימא דזה מקרי עקירת הבית לגרוע מדינא עכ״פ מתחלה לבדוק בזה הכתלים של הבית ולנקותם דאל״ה יהיה אסור לו לנדך ולקדש שם דאולי הם מטונפות מכל הצואה כי הלא הוא מקום הראוי לו להתפתח וכדלעיל בסימן ע״ו ס״ז וח׳ ובעיני ראיתי בספוקות שנמצא מכשולות מעניינים כאלו וכיוצא בהם הרבה (שלוקחים איזה דלת או דף לסוכה והיא היתה מונחת מתחלה במקום מתוקן) ושוב נפשו ירחק מלעשות סוכה במקומות אלו אלא ירחיקנה מאחורי הבתים במקום שהוא נקי ואם יצטרך לעשות ע״ז עירוב יטלטל ע״י עירוב: * אבל כשיש לו מחיצות. נתפתח הפמ״ג אם בעינן דוקא אדבעה מחיצות או אפילו ג׳ מחיצות וכו׳ עי״ש עוד: * אם אין מגיע לו ריח רע. אמנם המחבר בזה כדעה הראשונה לעיל בסימן ע״ט סוף ס״ב [הגר״א] וכן פסקו שם האחרונים להלכה והל״ח והמ״א כתבו דמחיצת בה״כ לבו״ע אין מועלת להפסיק לר״ר ולכן אמתמי ג״כ במ״ב להחמיר דבעינן ד״א ממקום שבלה הריח

מין לחיים כ״כ מותר:

(א) מחיצות. אפי׳ אין גבוהות עשרה ב״י. וב״מ פסק דבעי דוקא מחיצות גבוהות יו״ד. והאחרונים חלקו על הב״י והקשו עליו. והעלה המ״א דאין להקל אפי׳ יש לו מחיצות גבוהות יו״ד והמקיל יראה עכ״פ שיהיו גבוהות יו״ד. ואם מגיע לו ריח רע נ״ל דאסור לכו״ע עי׳ סי׳ ע״ט סעיף ב׳. וכ״כ הל״ח דמחיצות בה״כ אין מועילות לריח. ודברי ל״ח אלו נראה דאשתמיט מהמחבר עולת תמיד ע״ש. וכך העלה הט״ז דאין להקל בשביל המחיצות. ומיהו הט״ז ונראה דמומרת בה״כ

משנה ברורה

א (א) תתפרך. ודוקא (א) לפירוכין דקין אבל לשנים ושלשה לא מהני. ובימי הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן וגם אין מגיע אז ממנה שום סרחון נסתפק המ״א אי שרי לקרות כנגדה אי בתר השתא אזלינן או עדיין שם צואה עליה כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום (ב) והאחרוני׳ הסכימו כולם בזה לאיסור. ואף בדיעבד אם קרא (ג) צריך לחזור ולקרות ק״ש ולהתפלל בתורת נדבה. ואם הצואה תחת מיס קרושים (ד) אפשר דהוי כיסוי אע״ג דמיס לא מהני [עיין בסימן ע״ו] מ״מ גלד וכפור י״ל דהוי בכלל וכסית וכעשתים דמי ובתר השתא אזלינן. וצואה שנתכסה בשלג (ה) תשוב כיסוי כל כמה שלא נמחה השלג. כתב בספר שולחן שלמה דה״ה נגד מי רגליים קרושים ג״כ יש להחמיר שלא לקרות נגדן וצ״ע בזה: **ב** (ב) בקרקע. או (ו) בנגד: (ג) להטפיח. פי׳ שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות ואם אין לחיים כ״כ מותר: (ד) ויש לסמוך ע״ז. וכן הסכמת כל האחרונים דדוקא טופח ע״מ להטפיח ואז (ז) בעי הרחקה מהן ד״א כמו מצואה. ומ״מ (ח) כיון שאינם בעין רק שבלועין בקרקע או בנגד א״ל לשפוך עליהן רביעית לכו״ע אלא די שיבא עליהן רק מעט מן המעט מיס שאין בהן ג״כ רק טופח ע״מ להטפיח ושרי ועיין לעיל בסימן ע״ז בס״ב:

א (א) אסור לקרות. ר״ל (א) לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ואם יש שם ריח רע צריך ד״א (ב) ממקום שבלה הריח: (ב) פינו ממנו. ואיסורו (ג) מן התורה כיון שזה המקום מכבר דרכו להיות בו צואה אין זה מתגיר קדוש ע״כ אם נסתפק לו אם הוא בה״כ יש או אם חדש (ד) אזלינן לחומרא כדין כל ספק צואה לעיל בסימן ע״ו ס״ז: (ג) כשאין לו מחיצות. כמו אחורי הגדר או אחורי הבתים. ופשוט דאפילו אם לא הזמינו מתחלה לצואתו המקום לבה״כ כיון שהדרך לפנות שם נקרא בה״כ יש וראיה מלעיל סימן מ״ב שכתבו שם הפוסקים דאם דרכו תמיד לצור תפילין בהסודר אסור להשתמש בו תשמיש אחר כאלו אזמניה עי״ש: (ד) מחיצות. נראה דאיירי במגיעות לארץ או עכ״פ עד פחות מג׳ טפחים סמוך לארץ דאמרינן לבוד דאל״ה אסור לדעת רב האי גאון המובא

שער הציון

(א) כ״מ: (ב) א״ר ומג״א ושועות יעקב והר״מ וא״א וש״ל: (ג) דה״מ: (ד) פמ״ג: (ה) שע״ת בסימן ע״מ[א] וא״א: (ו) ח״א וכן מוכח מתוספות ברכות כ״ב ע״ב ד״ה ממתין עי״ש: (ז) פמ״ג בסימן ע״ז ופשוט וכן מוכח בדף כ״ה ע״א בגמרא עי״ש: (ח) מא״א לקמן סימן ס״ב סקכ״ה עי״ש ובפמ״ג: (א) כל האחרונים: (ב) נ״ל וא״ר: (ג) תר״י הובא בב״י: (ד) ע״מ וא״ר:

הגהות ותוקונים: א) ע״ר: ב) נראה: ג) פל:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב כהרמ״א דכשהיא נפרכת ע״י גלילה אזי הוא כעפר ומותר, דיותר קל נפרכת ע״י זריקה מע״י גלילה, אבל כשהיא נפרכת רק ע״י זריקה יש להסתפק ולאסור שספק של תורה להחמיר.

(ה) אין מגיע לו ריח רע: **ב** * [ג]הזמינו לבה"כ (ו) ועדיין לא נשתמש בו * מותר (ז) לקרות (ח) כנגדו אבל (ט) לא (נ) בתוכו : **ג** [ד]אמר בית זה יהא לבית הכסא ואמר על בית אחר וגם זה דינם שוה. ואם אמר על השני ובית זה ולא אמר וגם זה הרי השני (י) ספק אם הזמינו לכך אם לאו [ה]לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא בו יצא: **ד** [ו]בית הכסא שהוא בחפירה ופיו [ז]ברחוק ד' אמות מן הגומא והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדים מיד לגומא (יא) כסתום דמי ומותר לקרות בו [ח]אם אין בו ריח רע וגם אין משתינין בו חוץ לגומא: הגה (יב) אבל

ג שם בגמ' ד' נדרים ז' ה' הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש ו' שם בגמרא ז' טור בשם רש"י ח' טור וכל' ירושם

באר היטב

זה הוא דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בה"כ כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה אבל אם בנה בה"כ במחיצה של בית שהסמיכה לאותו מחיצה אעפ"י שאותו מחיצה הוא מחיצה של בית הכסא ממש אין על אותו מחיצה דין בה"כ לענין זה ומותר לקרות אפי' בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד ומש"ה כל שיש בה"כ בחצירו חדר מיוחד אין לקרות ק"ש או להתפלל בחצר כל שהבית הכסא לפניו כמלא עיניו כדין צואה והיינו בבה"כ שאין בו חפירה אלא הצואה מונחת על הקרקע כלומר שהיו מימי מכמה מתלמוד ע"פ הדה עכ"לע"ש: (נ) בתוכו. פי' בתוך המחיצות אם יש לו עמ"ש ס"ק שלפני זה. אבל במרחץ חדש מותר אפי' בו דבה"כ מאים טפי. ולהרהר בו ד"ת נ"ל דמותר. ובכסף משנה פ"ג מהלכות ק"ש כתב דאסור ורא"ש מדאמר בכ"מ מותר להרהר חוץ מבית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם משמע אפי' בחדש אסור להרהר דומיא דק"ש ותפלה ע"ש. ואין ראיה גדולה היא אלי דהא דומיא דמרחץ קתני ובמרחץ ע"כ בשן מייר ודו"ק. ועי' עטרת זקנים:

משנה ברורה

המובא בב"י סימן פ"ז עי"ש: (ה) אין מגיע. ואם מגיע ר"ל אסור עד שיכמיק (ה) ד"א ממקום שכלה הריח וזה די אפילו לפניו לדעת המחבר. ולע דדעת המחבר להתיר אפילו במחיצות שאין גבוהות יו"ד כדאיתא בב"י וכזה מולקים עליו כל האחרונים ובגבוהות יו"ד יש מן (ו) האחרונים שסוברין כוותיה והרבה (ז) מן האחרונים שחולקין גם בזה *וטעמם דס"ל דכיון דהמחיצות מיוחדות לקבל צואה כמו צואה דיינינן להו וכגרף של רעי לקמן בסימן פ"ז דאסור אפילו אין בו ריח רע וכן מדברי הגר"א בביאורו משמע ג"כ שדעתו להחמיר בזה וכן בפמ"ג ובדה"ח ושאר הרבה אחרוני אמנינו כולם מחמירין בזה וס"ל דצריך להרחיק מהמחיצות ד"ל ולפניו כמלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה ואין בו ריח רע יולכן צריך ליזהר שלא לקרות ולהתפלל ולדבר בד"ת בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אע"פ שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו ולכן נכון ליזהר כשעושה סוכה בחצר (ח) שיעשה בענין שלא יהיה מכוון מחיצות בה"כ נגד פתח הסוכה כשהיא פתוח דאז יהיה צריך ליזהר בזה בעת שהוא מדבר ד"ת ושאר דברי קדושה וכן אם יש נגד חלון ביתו בית הכסא והחלון פתוח והוא עומד בביתו ופניו כלפי בית הכסא (ט) נכון ליזהר מלדבר אז דברי תורה ומ"מ לעת הדחק יש לסמוך להקל אם אין מגיע לו ריח רע דאיכא ס"ס [היינו הב"י והב"ח בסימן זה דמחירין במחיצות גבוהות עשרה והרא"ש בסימן ע"ט ס"ב דמחיר אפילו בצואה כשהוא ברשות אחרת אף דרואה אותה] ובעוסק עיניו (י) לבו"ע מהני בבה"ג. עוד כתבו (יא) האחרונים דמה דאנו מחמירין במחיצות בה"כ לדונם מבחוץ לצואה דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכסא כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה אבל אם בנה[א] במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אע"פ שאותה מחיצה הוא מחיצה של בה"כ ממש אין על אותה מחיצה דין בה"כ לענין זה ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד: **ב** (ו) ועדיין לא וכו'. אבל אם נשתמש בו אפילו רק פ"א תו יש עליו שם בה"כ יש לכל דיניו כיון דהיה שם הזמנה ומעשה ואם לא היה שם הזמנה ואם"כ פינו ממנו הצואה וגם אין בו ריח רע נ"ל דאין עליו שם בה"כ כלל ומותר אפילו בתוכו וכן מלאתי בספר יבשר טוב ועיין בבה"ל: (ז) לקרות. ואפילו (יב) בתוך ד' אמותיו (יג) ויש מחמירין[ב] בזה: (ח) כנגדו. דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא [כדלעיל בסימן מ"ב ס"ג עי"ש] ומ"מ בתוכו אסור (יד) מדרבנן דה"ל בזיון גדול לק"ש או לתפלה ואפילו בדיעבד אם קרא והתפלל בתוכו לא יצא [לבוש]: (ט) לא בתוכו. דהיינו אם אותו המקום הוא בלא מחיצות אין אסור רק אותו המקום שהזמין ואם מקום המושב שהזמין הוא מוקף במחיצות (טו) אסור ע"י הזמנה כל שעת הריקף שבתוך המחיצות ועיין בסמוך ס"ק ז' אבל מבחוץ מותר בסמוך לו. כתב הבה"ט דלהרהר בד"ת מותר בתוך בה"כ החדש כשעדיין לא נשתמש בו וכ"כ הא"ר ופשוט דהבויים שבויים בה"כ אסורים לברך שם שום ברכה מבפנים במקום המחיצות ואפילו בעוד שלא בנו המחיצות דכיון שהורשם להם המקום הרי נתייחד זה המקום לבה"כ ואסור: **ג** (י) ספק אם הזמינו. דשמא לאנו היה לפייס בדיני זה יהיה לתשמישא בעלמא אלא שפסק או נמלך ולא פייס בדבריו: **ד** (יא) כסתום דמי. פי' דה"ל כאלו אין המקום הזה בה"כ כלל (טז) ובין שיש לו מחיצות מלמעלה על הגומא או לא: (יב) אבל אם משתינים. ר"ל (יז) ואפילו בשעה שאין שם מי רגליים ואין בהם ריח רע לפי שיש שם בה"כ על מקום זה שמתון

שער הציון

(ה) עיין בבה"ל: (ו) ב"ח ופר"ח (ז) הט"ז ומ"א וח"א: (ח) פמ"ג: (ט) דה"ח: (י) פמ"ג: (יא) הט"ז וש"א: (יב) עיין א"ר: (יג) פריסה[ג]: (יד) אחרונים: (טו) מ"א: (טז) הגר"ז: (יז) הגר"ז ופשוט:

הגהות ותיקונים: א) בה"כ: ב) אזינו: ג) שס"ד: ד) דרישה:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב כהמתירין.

ט מרדכי שם אם משתיין (ג) בהם לפעמים אסור להרהר בהם בדברי תורה כ"ש לקרות ק"ש. (הגהות מיימוני): ה * ט"בני אדם שיש להם ספסל (ד) נקוב ונפנין עליו מותר לקרות (יג) ק"ש כנגדו כיון שאין הצואה על הנקב וגם * אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף: * (וכל מי שקורא במקום שאין קורין (יד) מוזר וקורא) (מיימוני פרק ג):

פד אם מותר לקרות במרחץ. ובו סעיף אחד:

א שבת י' והמיט הרי"ף ורא"ש בפ"ק מי שמתו

א אמרחץ חדש (א) שלא רחצו בו (ב) מותר לקרות בו (א) [א] * ובישן בבית החיצון שכל העומדין שם

שערי תשובה

[א] ומשן. עבה"ט ועיין בשו"ת בית יהודה סימן י' ועיין במה"ב בשם מור

באר היטב

(ג) בהם. נראה דמ"מ אין לזה דין בה"כ לענין הרחקה מכנגדו כדלעיל דהא במי רגליס אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ט"ז:

(ד) נקוב. ז"ל ב"י כתב המרדכי ס"פ מי שמתו אמר רפרם עומד אדם כנגד בה"כ ברחוק ד"א וקורא. נשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרות ק"ש והתרתי להם והנאתי ראיה מכאן דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף עכ"ד המרדכי. וכתב הב"י נראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בה"כ יש לו ולפ"ז צריך להרחיק ממנו ד"א עכ"ל הב"י וכתב הט"ז מ"ש הב"י ד"א זהו לאחריו אבל לפניו לא מועיל וצריך להרחיק מלא עיניו. וכך העלה המ"א דספסל נקוב דין בה"כ יש שאין בו צואה יש לו וצריך להרחיק מלפניו מלא עיניו. וע"כ יש ליזהר באותן בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שיהיו מכוסים בשעת ק"ש וד"ת אעפ"י שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמתפלל שם ט"ז. ובבאר היטב אשר לפני כתב בזה"ל וא"ל להקל ממה שכתב בס"ד ודו"ק עכ"ל. וכוונתם[ב] שרוצה לדמות דין זה לדין בה"כ שהוא בחפירה בסעיף ד' ע"ש ולא אוכל להבין. ולדעתי רחוק זה מזה כרחוק מזרח ממערב וק"ל. צואה בתים לא נתבטל אא"כ בתים עבוריס הגהת הרי"ף ע"ל סי' ע"ו ס"ק מ'. והמ"א הביאו שם בס"ק ט'. ובבאר היטב אשר לפני כתב זאת בשם מצאתי ונעלם ממנו אז דברי המ"א בסימן ע"ו מ"ש:

(א) ובישן. אעפ"י שעכשיו אין שם אדם ש"ש וב"י. וע"ל סי' מ"ה ס"ק ג' שכתבתי שם בשם המ"א דבמקומות מותר כשאין שם אדם ע"ש.

ביאור הלכה

בתוך ד"א כן מוכח מהמ"א וכ"כ הגר"ז ומנחת שמואל ושארי אחרונים: * בני אדם שיש להם וכו'. עיין במ"ב מש"כ לענין כסא קטן הנקוב. ואם הקטן שנעשה בשבילו הכסא הזה [שקורין שטוייעלקע] לא הגיע עדיין לשיעור שצואתו יהיה אסורה מן הדין ושארי קטנים לא עמדו בו לצאורה יש להקל בו שלא להטערך להרחיק ממנו אם אין ר"ר מגיע ממנו ובלא"ה יש לעיין בדין הכסא הזה של קטנים דהלא עיקר מלאכתו נעשה לעמידת התינוק רק שבדרך אגב עושה ג"כ צרכיו שם וא"כ לצאורה דומה זה לדינו של דה"מ שבאתי במ"ב דיש להקל בו אם הוא נקי מצואה ואינו מגיע ממנו ר"ר וקבור הייתי לומר דכונת הט"ז מה שכתב כסא קטן הנקוב אינו על מה שאנו קורין [שטוייעלקע] אלא ממש על כסא שנעשה כמו ספסל נקוב וכדי שיעשה בו הקטן צרכיו אבל מדברי שולחן שלמה לא משמע כן וא"ע ובלא"ה נכון להחמיר ולכסות [השטוייעלקע] בעת ד"ת שאינו מצוי שיהיה נקי לגמרי כדין מצואה ולפעמים יש עליו צואה ידשה: * אין הגרף תחת הנקב. ואם הגרף תחת הנקב וכ"ש כשהצואה מונח על הקרקע תחת הספסל לכו"ע דינו כבה"כ ואסור לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שבלה הריח רע. אך יש לעיין דאולי עי"ז כל החדר דינו כבה"כ ואסור אף מלאחריו בכל החדר אף אם הוא גדול וכן משמע בת"א בלל ג' דין יו"ד לפי מה שמפרש דברי המרדכי וכ"כ הא"ר ואף דאפשר לומר דלפי מסקנת הא"ר שם דמפרש כהפרישה הו אין אנו צריכין לבאור זה בדברי המרדכי מ"מ אפשר דלא חזר מזה הדין וכן משמע לכאורה מהמ"א סק"א דאפילו בחדש אחר כל השנה שבתוך המחיצות וכ"ש בשן ומהב"י והפרישה שהביא הח"א אין ראיה להמעיין בפרישה ומה שהביא מדברי הט"ז עיין בלבוש"ר ואפשר דאם החדר ההוא מיוחד גם לשאר דברים לכו"ע אין דין כל החדר כבה"כ דומיא דמה שהקיל המ"א בסימן פ"ז סק"א לענין גרף וכל דברינו הוא לאחר ד"א ממקום שבלה הריח ובתוך שיעור זה לכו"ע דינו כבה"כ מן התורה. ולע המעשה שראיתי בבית קלי הדעת שהיה לו חדר מיוחד לפנות שם והגרף תחת הספסל והר"ר היה מגיע בכל החדר ובאותו החדר היו קטנים הספרים שלו וקריתי עליו המקרא הזה כי דבר ד' בזה ושקליה למטרפסיה שהיה לו בן יוצא לתרבות רעה ר"ל ובאלל גם גופו על הבריות בשביל זה וכמאמר התנא באבות כל המתלל את התורה גופו מחולל על הבריות: * וכל מי שקורא וכו' חוזר וקורא. בחידושי רע"א שכתב לענין מי רגליס כיון שהוא מדברנן בדיעבד אינו חוזר ובספר שולחן שלמה ובדברי הגר"ז לא משמע כן ומדברי המ"א לעיל בסוף סימן ע"ו ג"כ אין כ"כ ראיה דכונתו על מה שכתב בשו"ע במלאן במקום שהיה ראוי להתפתק אבל לא נשידע מתחילה וקינר בלשונו בדרכו ועיין מה שכתבתי לקמן בסימן קפ"ה בביאור הלכה:

(ג) בהם. נראה דמ"מ אין לזה דין בה"כ לענין הרחקה מכנגדו כדלעיל דהא במי רגליס אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ט"ז:

(ד) נקוב. ז"ל ב"י כתב המרדכי ס"פ מי שמתו אמר רפרם עומד אדם כנגד בה"כ ברחוק ד"א וקורא. נשאלתי על בני אדם שיש להם ספסל נקוב בחדרם ונפנין עליו אם מותר לקרות ק"ש והתרתי להם והנאתי ראיה מכאן דכיון שאין צואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב ועוד שהנקב תדיר מכוסה בדף עכ"ד המרדכי. וכתב הב"י נראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בה"כ יש לו ולפ"ז צריך להרחיק ממנו ד"א עכ"ל הב"י וכתב הט"ז מ"ש הב"י ד"א זהו לאחריו אבל לפניו לא מועיל וצריך להרחיק מלא עיניו. וכך העלה המ"א דספסל נקוב דין בה"כ יש שאין בו צואה יש לו וצריך להרחיק מלפניו מלא עיניו. וע"כ יש ליזהר באותן בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שיהיו מכוסים בשעת ק"ש וד"ת אעפ"י שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמתפלל שם ט"ז. ובבאר היטב אשר לפני כתב בזה"ל וא"ל להקל ממה שכתב בס"ד ודו"ק עכ"ל. וכוונתם[ב] שרוצה לדמות דין זה לדין בה"כ שהוא בחפירה בסעיף ד' ע"ש ולא אוכל להבין. ולדעתי רחוק זה מזה כרחוק מזרח ממערב וק"ל. צואה בתים לא נתבטל אא"כ בתים עבוריס הגהת הרי"ף ע"ל סי' ע"ו ס"ק מ'. והמ"א הביאו שם בס"ק ט'. ובבאר היטב אשר לפני כתב זאת בשם מצאתי ונעלם ממנו אז דברי המ"א בסימן ע"ו מ"ש:

(א) ובישן. אעפ"י שעכשיו אין שם אדם ש"ש וב"י. וע"ל סי' מ"ה ס"ק ג' שכתבתי שם בשם המ"א דבמקומות מותר כשאין שם אדם ע"ש.

משנה ברורה

לגומא שמתיינים שם. וכתב הט"ז דמ"מ למחיצות בה"כ הזה אין להם דין מחיצות בה"כ להרחיק מהן מכנגדן וכנ"ל בסק"ה דהא במי רגליס אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ואחר שנפל על הארץ איסורו רק מדרבנן ואין מחיצות אלו נקראים בשביל זה מחיצות בה"כ. ונראה דאותן המקומות שנוהגין לעשות מקום מיוחד להשתנה לכל וידוע שאותן המקומות מסריחין מאוד גם על מחיצותיהן יש שם בה"כ לכל דיניו דומיא דעמיד של מי רגליס שמבואר [בסימן פ"ז](בהרבה פוסקים דאיסורו מן התורה ואע"ג דמי רגליס עצמן אינן אלא מדרבנן מ"מ כיון שהוא מיוחד לזה הוא מסריח ביותר ומחיר טפי וה"ג דכוותיה ועיין בסימן ע"ט בסמ"ג דדעתו דמי רגליס המסריח איסורו מן התורה: ה (יג) ק"ש כנגדו. (יח) ס"ל דאין לו דין בה"כ ישן דקי"ל דאסור לפניו במלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה אלא רק דין בית שהזמינו לבה"כ המבואר בס"ב כיון שאין עליו צואה מעולם והגרף אין עומד תחתיו כ"א בעת הצורך אבל (יט) הרבה אחרונים חולקין עליו וס"ל דיש לו דין בה"כ ישן כיון שנפנין עליו וע"כ צריך ליזהר כשרוצה לקרות ק"ש ולהתפלל או לדבר איזה דברי קדושה שיוציא הכסא מהבית או שיעמידהו מלאחריו ד"א או שיכסה כל הכסא בבגד או בד"א ולאפי' הוא נקי ואין בו ריח רע ואין הגרף עומד תחתיו ומכוסה למעלה הנקב בדף. וכן יש (כ) ליזהר באותן בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שיהיו מכוסים בבגד בשעת ק"ש וד"ת אע"פ שאין בהם צואה או שיוציאם מהחדר שמדבר שם דברי קדושה ובפרט כי הקטן רגיל ללכלך הכסא בעת שהוא נפנה ולכו"ע יש עליו שם בה"כ אף בעת שהוא נקי. כתב בדה"א לענין ספסל נקוב דאם הספסל מיוחד ליושבה כמו כסא שמיחדין ליושבה ומכוסה בכר וכשצריך להדבר מסיר הכר שעליו ונפנין על הכלי הנלבת שם שיש להתיר לקרות ולהתפלל בעת שהוא מכוסה בכר אף אם אין מכוסה בד"א כלל דאין עליו שם בה"כ עי"ש טעמו. ועיין בבה"ל מה שכתבנו עוד בזה: (יד) חוזר וקורא. עיין בבה"ל:

א (א) שלא רחצו. פי' אפילו פעם אחד דאי רחצו אז ה"ל כמרחץ ישן לכל דיניו מאחר דהיה בו הזמנה ומעשה: (ב) מותר לקרות. ואע"ג

* ובישן בבית החיצון וכו'. כי דרכם היה שאחר שלבש מלוקו בבית האמצעי היה יוצא לבית החצון לגמור שם הלבישה [רש"י א"] ומש"כ במ"ב אפילו היתה

שער הציון

דרכו

(יח) כן פי' הפרישה והא"ר והמ"ז והמ"מ את דעת המחבר: (יט) הט"ז והמ"א וכ"כ הא"ר דיש להחמיר למעשה וכ"כ הגר"ז והדה"ח והח"א: (כ) ט"ז וש"א:

הגהות ותיקונים: א) שבת י' ע"א: ב) וכוונתו:

לבושים מותר ובאמצעי שקצת העומדין שם לבושים (ג) וקצת ערומים יש שם שאילת שלום (ד) אבל לא ק"ש ותפלה. הגה ומותר (ה) להרהר סס בד"מ (ר"ן בפ"ק דשבת ופרק כל הגלמים). *ובפנימי שכלם עומדים שם ערומים (ו) אפילו שאלת שלום (ז) [ח] אסור: (ואסור (ז) לענות אמן בבית המרחץ) (ר"ן פרק כירה):

באר היטב

וט"ז כתב כאן דהך בית הטבילה יש לו ממש דין בית האמצעי של המרחץ ולכתחלה אין לברך סס שום ברכה רק ברכת הטבילה היא הכרחית שצריכא לטבילה. אבל במים מותר בכל ברכות כמ"ש לענין ק"ש בסי' ע"ד דמותר בעכורים או בגלולים אם אין לבו בתוך המים ועיין יד אהרן ופר"מ סי' פ"ה [ועיין בס' אליהו רבה פילפול ארוך מזה]:

(ב) אסור. דשלום שמו של הקב"ה. וה"ה במצוות המצוופות אסור בשחלות שלום. ואדם ששמו שלום הטו"ז מתיר להזכיר שמו בבית המרחץ ובבית הכסא דאין מתכוין אלא על אותו אדם. וב"ח ומ"א ס"ל דאסור. אבל בלשון לע"ז שרי לקרותו. ופר"ח בסימן זה חולק על הב"ח וס"ל דשם שלום אסור לקרותו אפילו בלשון לע"ז ע"ש אבל מי ששמו שמשון מותר ע"ש בסימן פ"ה. אם שאל לו אדם דבר הלכה אסור לומר לו אין משיבין במרחץ. ובבית האמצעי שרי לומר כן. הרולה לשתות בבית המרחץ יברך בחוץ ע"מ לשתות בפיס:

שערי תשובה

וקניעה לערער על המנהג שהנשים מברכות במקום שרוחצות סס בבית הטבילה בתמין דאסורות אלא לברך" קודם שתכנס ולא תפסיק בדבר ומה"ב כתב דכיון שעל הרוב יפסיקו ממן כזה שאינו קצר סמכו על הט"ז דחשוב דיעבד ע"ש. ועיין בפיס מאירות ח"א סימן פ"ז שאם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ ועקרו התנור וכיוצא ועשאוהו בית מותר לדור ולברך ולבנים בפתחו מזוזה ע"ש: [ב] אסור. עבה"ט ועיין בבכור שור בחידושי מההרין דף ק"ה שכתב משום דברי הב"ח והמ"א ראיה לדבריו ומסיק שהעיקר כדברי הב"ח וצריך לזהר מלקרות אדם ששמו שלום בבית המרחץ ובה"כ כי אם כפרושו בלשון לע"ז וע"ש מ"ש על דברי הש"ס דקורבא גבי שמשון ועיין מ"ש בשו"ת בית אפריס אלק אה"ע סימן פ"ו דף קס"ב ע"ב בביאור דברי התוספות שבת דף יו"ד אהא דשם גופיה איקרי שלום ועל דברי הב"מ ולח"מ על הרמב"ם שהשמיט הדין דאין שאילת שלום במרחץ ודברי הגה"ב ביו"ד סימן רפ"ה ע"ש ועיין ביו"ד סימן רע"ו אלא לכתוב שלום שלם ובבר"י סימן פ"ה כתב דרובא דעלמא אין מזהרים וע"ש שהביא מחידושי הריעב"א שבת בח"י בשם התוספות דשלום משמות נמחקים ואין מזהרין לכותבו בשטרות של רשות וב"כ הבא"ש בתשובה בלל ג' בתשב"ץ ח"א סימן קע"ז ובשו"ת הרשב"ש סי' רס"ז ובהרשב"ש מ"ב סימן ר"ך ובשאלות ותשובת זקן אהרן סי' ע"ב וסי' קפ"ח:

משנה ברורה

דבבה"כ קי"ל לעיל בסימן פ"ג ס"ב דאסור ע"י הזמנה בעלמא (א) שאני בה"כ דמלים טפי: (ג) וקצת ערומים. י"א (ב) דאפילו אם עכשיו כולם לבושים או שאין שם אדם כלל מ"מ כיון דהבית מיוחד להיות בו ערומים ולבושים קלת דין מרחץ עליו (ג) ויש מקילים בזה (ד)[א]ולדבריהם בחדר שדר שם הבגד וב"א עומדים שם ג"כ ערומים שרי לומר ד"ת וקידוש ותפלה באין שם אדם. וכ"ז לענין בית אמצעי אבל בית הפנימי שכולם עומדים שם ערומים ורוחצין שם הוא מקום טפי ולכו"ע דינו כבית הכסא ואסור אפילו אין שם אדם ואפילו היתה דרכו של אותו המרחץ לרחוץ בו רק בימות החמה ובימי החורף הוא סגור מ"מ (ה) גם אז כל דיני מרחץ עליו דלא נעקר עדיין שמו ממנו (ו) אך אם עשו שינוי מעשה בגופו כגון שעקרו שם תנורו וכיוצא בו ועשוהו בית דירה מותר לו להניח בפתחו מזוזה ולברך עליה ולקרות ולהתפלל שם וכן הדין לענין בה"כ: (ד) אבל לא וכו'. וכן כל הברכות וד"ת אסור שם[ב]. ומשמע מדברי הט"ז דבדיעבד אם בירך שם אינו מוזר ומברך וכן בק"ש אין מוזר וקורא אף אם היה נמצא שם אז אדם ערום בבית האמצעי אך באופן שלא עמד נגדו בעת הקריאה או כגון שהחזיר פניו וגופו תמנו דאל"ה מוזר וקורא מטעם שקרא נגד ערוה [פמ"ג] ולענין בית הטבילה מסיק הט"ז דכל דינו כבית אמצעי של מרחץ ואין לברך שם שום ברכה רק ברכת הטבילה שהיא הכרחית שם כדיעבד היא תשובה וכל זה אם המברך אינו ערום וגם שלא יעמוד נגד ערומים בעת הברכה דאז אסור מטעם ערוה אם לא שהחזיר פניו וגופו מהן וה"ה בכל זה בשאה המברכת בבית הטבילה ובפמ"ג כתב דיותר טוב שתברך בחוץ [ועיין לעיל בסימן ע"ד ס"ק ט"ז שכ' דטוב שתעכבן ברגליה שלא יהא איבריה נראין בהמים] והטעם דשם במקום המים יותר מסתבר דאינו נחשב בבית אמצעי של מרחץ ופשוט דגם שם צריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מנשים הערומות העומדות שם בבית הטבילה כדמוכח לעיל בסימן ע"ט ס"ב עי"ש. והנה לפי דעת הט"ז אף כשאין שם אדם ערוה אין לברך שם ברכה אחרת לדעת המחמירין לעיל בבית אמצעי אבל מהמ"א לעיל בסימן מ"ה משמע להקל בזה דאין בה זוהמא וכן כתב בברכי יוסף. והנה (ח) במקוה ששופכין בה מים חמין יש לומר דיש בה הבלא ומכל מקום אפשר לומר דאין בה זוהמא והבלא כל כך כמו במרחץ. והני מקוואות העומדים במרחץ גופייהו במרחץ ודאי אסור לברך שם ברכת הטבילה ואפילו במים ג"ע די"ל דהבלא דמרחץ נפיש ובמים נמי אסור [פמ"ג ועיין מה שכתב עוד בזה בסימן מ"ה בא"א]: (ה) להרהר שם. ואפילו נגד אנשים ערומים להרהור נגד ערוה אין איסור: (ו) אפילו ש"ש אסור. כי שלום הוא שמו של הקב"ה שנאמר ויקרא לו ד' שלום וה"ה (ט) שאסור ליתן שלום לאחרו במצוות המצוופות דכל דינו כבית הפנימי ואדם ששמו שלום יש אוסרין בבית המרחץ לקרותו בשמו אלא בלשון לע"ז (י) ויש מתירין כיון שאינו מתכוין על ענין השלום אלא להזכרת שמו של אותו אדם (יא)[ב]ובדברי סופרים הלך אחר המיקל וכן נוהגין ורבא שמיס יש לו להחמיר יען כי הרבה מאחרונים אוסרין (יב) ובבלא המ"ס ואמר רק שלו בלא מ"ס או שלון בגו"ן וגם (יג) באגרת הרשות נכון שלא לכתוב שלום עם וא"ו רק שלם שמלא לזרוק בתשפות: (ז) לענות אמן. על אחד שאמר בחוץ או באיזה בית שוש ברכה (יד) ונראה דהיינו דוקא בבית הפנימי דהוא בבה"כ אבל בבית אמצעי שרי לענות (טו) גם אם שאל לו אדם דבר הלכה בבית הפנימי אסור לומר לו אין משיבין במרחץ וה"ה כשנתן לו אדם אחד שלום במרחץ (טז) אסור לומר אין משיבין במרחץ אבל רשאי לומר בכל זה מרחץ הוא דזה לא הוי אפילו הרהור אבל בבית אמצעי מותר לומר לו אין משיבין במרחץ (יז)[ג]ויש מחמירין גם בבית אמצעי בזה רק אם יש בו משום דרכי שלום מותר לומר בלשון זה. אין לשתות בבית המרחץ כי הלא אסור לברך שם ובלי ברכה אין לשתות ומי שרולה לשתות מסיק בפמ"ג שיברך בבית החצון או בחדר הבגד בשעה שאין שם בני אדם ערומים [או שיכנס בבית הטבילה בחים עד למעלה מערומו] וגם יכסה ראשו ויברך ויש"ה שם מעט ע"מ לשתות במרחץ והוא שיהיה

שער הציון

(א) גמרא: (ב) ב"ח ופריסה בסי' מ"ה: (ג) ב"י וא"ר: (ד) פמ"ג: (ה) ירושלמי ברכות פ"ב ועיין בבה"ל: (ו) פמ"א ושע"ת: (ז) פמ"ג: (ח) פמ"ג וכן במחצית השקל מתפקק בזה: (ט) מ"א: (י) ע"ז: (יא) תט"ש: (יב) מ"א: (יג) שע"ת: (יד) פמ"ג: (טו) מ"א: (טז) פר"ח: (יז) עיין מחה"ש:

הגהות ותיקונים: א) תברך: ב) חסר כאן ס"ק (ז) לשעה"צ:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב שבבית אמצעי אפילו אם אין שם אדם שעומד ערום אפילו הכי אסור בק"ש ותפלה. ב) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב (ובדברי סופרים הלך אחר המיקל וכן נוהגין). ג) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב שמותר לומר בבית האמצעי "אין משיבין במרחץ".

פה באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש. ובו ב' סעיפים:

א [א]לא ילך אדם במבואות המטונפות (א) ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ואפילו אם היה קורא ובא צריך להפסיק (ב) כשיגיע למבוי המטונף וכשיצא משם [ב]אפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק: הגה וי"ל שחוזר לראש (ג) וכן עיקר (וע"ל סי' ס"ה): **ב** (ד) [ג]אפי' להרהר (ה) בד"ת (ו) [ד] (ו) אסור (ז) בבית הכסא (ח) ובבית המרחץ [ה]ומקום הטינופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים: הגה ואפי' הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ (ר"ן פ' כירה וב"י בשם א"ח): [ה]דברים של חול מותר לאמרם שם (ט) בלשון הקדש. [ו]וכן הכנויים כגון רחום (ג) (י) נאמן וכיוצא בהם (יא) מותר לאמרם שם אבל השמות (יב) שאינם (ד) נמחקין אסור להזכירם שם * [ז]ואם נזדמן לו שם (יג) להפריש מדבר (ה) האסור מפריש ואפילו בלשון הקודש (יד) ובענייני (ו) קודש:

א ברכות כ"ד
ב לדעת הר"ף ורמב"ם בפ"ג מה' קריאת שמע ג שבת י' ד הרמב"ם שם ה שם בגמרא ו שם י' ז שם מ'

שערי תשובה

[ג] אסור. עבה"ט ועיין במגילה דף כ"ח מימי לא הרהרתי כו' ובמידושי הרשב"א שם והיינו כדאמר בברכות דף כ"ד לר"י בשהות מהלך שני מדינה ועיין בא"ר ובשלמת יעב"ץ סימן יו"ד ועיין לקמן[א] ס"ק ה' ועיין בי"ד ס"ס רמ"ו שמותר ליכנס לבה"כ מתוך דבר הלכה שאינה פסוקה. ועיין בדרב"ז סימן מיהו בלשון לע"ז לכ"ע שרי ודוקא שלוש או רחוס וחנון הוא דמותר להזכירן בלשון לע"ז אבל שאר שמות שאינן נמחקין אסור להזכירן אפי' בלשון לע"ז. וכן שאר דברים של לשה"ק אסור לאומרן בלשון חול עטרת זקנים ע"ת. וע"ל סי' פ"ד ס"ק ב' מש"ש בשם הפר"ח: (ד) נמחקים. ל"ד דהא איכא שלוש דאסור להזכיר שם כמ"ש סי' פ"ד: (ה) האסור. וה"ה אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת דהוי לפרושי מאיסורא ס"ח מ"א. [כתב ב"י מי שתלמודו שגור בפיו בבית הכסא או בבית המרחץ והרהר לאומנו מותר ופי' הפרישה כיון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפילו לבטא בשפתיו וכן משמע בזבחים דף ק"ב ע"ב]: (ו) קודש. כהיא דאמר ליה ר"מ אין סכין בשבת והיה די שיאמר לו אל תמיך או

ביאור הלכה

* ואם נזדמן וכו' מדבר איסור . עיין במ"ב ס"ק י"ד מש"כ ויש מתמיהין הוא מה"א וג"א ע"ש ומקרוב ידפס מידושי הר"ן על שבת איתא שם בהדיא דלא כווחיה ובאמיתו שם בנ"א יש לדחות ואכ"מ להאריך וכ"כ הגר"ז בהמ"א:

באר היטב

(א) אסור. לכן יחשוב שם משבועות שלא יבא לידי הרהור ס"ח מ"א. ובשבת יחשוב בבגדים ויציאים של"ה. וע"ל סי' ס"ב ס"ק ג' בדין להרהר בברכה על מעמו: (ב) בלה"ק. ומדת חסידות להחמיר ס"ח מ"א: (ג) נאמן. הרא"ש אוסר ברחוס. וכתב הב"ח ויש להחמיר וכ"פ הפר"ח. (ד) אסור. לכן יחשוב שם משבועות שלא יבא לידי הרהור ס"ח מ"א. ובשבת יחשוב בבגדים ויציאים של"ה. וע"ל סי' ס"ב ס"ק ג' בדין להרהר בברכה על מעמו: (ב) בלה"ק. ומדת חסידות להחמיר ס"ח מ"א: (ג) נאמן. הרא"ש אוסר ברחוס. וכתב הב"ח ויש להחמיר וכ"פ הפר"ח.

משנה ברורה

מיהו בלשון לע"ז לכ"ע שרי ודוקא שלוש או רחוס וחנון הוא דמותר להזכירן בלשון לע"ז אבל שאר שמות שאינן נמחקין אסור להזכירן אפי' בלשון לע"ז. וכן שאר דברים של לשה"ק אסור לאומרן בלשון חול עטרת זקנים ע"ת. וע"ל סי' פ"ד ס"ק ב' מש"ש בשם הפר"ח: (ד) נמחקים. ל"ד דהא איכא שלוש דאסור להזכיר שם כמ"ש סי' פ"ד: (ה) האסור. וה"ה אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת דהוי לפרושי מאיסורא ס"ח מ"א. [כתב ב"י מי שתלמודו שגור בפיו בבית הכסא או בבית המרחץ והרהר לאומנו מותר ופי' הפרישה כיון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפילו לבטא בשפתיו וכן משמע בזבחים דף ק"ב ע"ב]: (ו) קודש. כהיא דאמר ליה ר"מ אין סכין בשבת והיה די שיאמר לו אל תמיך או

ביאור הלכה

* ואם נזדמן וכו' מדבר איסור . עיין במ"ב ס"ק י"ד מש"כ ויש מתמיהין הוא מה"א וג"א ע"ש ומקרוב ידפס מידושי הר"ן על שבת איתא שם בהדיא דלא כווחיה ובאמיתו שם בנ"א יש לדחות ואכ"מ להאריך וכ"כ הגר"ז בהמ"א:

(יח) במרחץ בבית הפנימי ובאמצעי פטור וה"ה מרחץ שיש לפניה חצר ובחצר עומדים שם מקצתן ערומים פטור ג"כ ודירת הבנו חייבת במזוזה דהוא חדר גמור אך מפני שמצוי שם בני אדם ערומים צריך לכסות המזוזה. (יט) מלך הויז ° שעושין ממנו לפעמים מרחץ פ"א או ב' בשנה או לייטער הויז °° חייב במזוזה ויש אומרים דיש לכסות המזוזה. וכן מותר להתפלל בתוכו. בית שעומדין בו אמבטאות לרחיצה משמע (כ) מהאחרונים דבנו רסקי אסור להתפלל וכן להזכיר כל דבר שבקדושה והוא שהותמל העיבוד שיש ריח רע אבל אם עדיין לא התחיל מותר ופשוט דבמקום שאסור הוא אפילו להאומן עצמו שמורגל בהריח רע ואינו מרגיש כל שבני אדם מצטערים מזה הר"ר וכדלעיל בסימן ע"ט ס"א: (ח) ובבית המרחץ. כי (מ) נפיש זוהמא בתוכו ומקום והו"ל כלוחה ובה"כ וטעם איסור ההרהור בכל אלו המקומות משום דבעינן והיה מתנין קדוש וליכא [שבת קנ"א ב] כתב ב"י מי שתלמודו שגור בפיו והרהר בבה"כ ובבית המרחץ לאומנו מותר (ט) יש אומרים דיכון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפילו לבטא בשפתיו וכן משמע מזבחים ק"ב ע"ב אבל בספר ברכי יוסף מסיק דהדבור אסור בכל גווני והרמ"א מהגמרא יש לדחות כמש"כ שם הרב ברכת הזבח ולאן קדשים ע"ש ומה שכתב דאם הרהר לאומנו מותר היינו ר"ל דאם הרהר לא עבד איסורא מאחר שהיה לאומנו ברם לכתחילה חוכת גברא לדחות ההרהור וכ"ש דהדבור אסור וכ"כ בספר ישועות יעקב דהדבור אסור: (ט) בלשון הקודש. (י) ומדת חסידות הוא להחמיר: (י) נאמן.[א] הרא"ש אוסר ברחוס וכתב הב"ח ויש להחמיר וכ"פ הפר"ח מיהו בלע"ז לכו"ע שרי הואיל וזה אינו מיוחד דוקא להקב"ה משא"כ (יא) שאר ד"ת וכ"ש השמות שאינם נמחקין (יב) אסור לאמר שם אפילו בלשון לע"ז כגון גא"ט בלשון אשכנז או בוגא בלשון פולין ורוסיא וכה"ג שלא ששם זה אין בו קדושה באותיות כתיבתו ומותר למוחקו מ"מ יש בו משום בזיון בהזכרתו במקום טינופת (יג) כמו בהזכרת השלוש שמותר ג"כ למוחקו ואעפ"כ כיון שהקב"ה נקרא בו אע"פ שאינו מיוחד לו אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלוש וכמש"כ סי' פ"ד וכ"ש זה שלמה דברים דינם כשמות שבלשה"ק כגון (יד) לענין שבועה ולענין (טו) הזכרת ש"ש לבטלה ולענין (טז) קללת תבירו בשם: (יא) מותר לאמרם. דגם בני אדם מכונים בהם לפעמים כמו שנאמר חנון ורחום ולדיק ודוקא באומר כך (יז) אבל באומר הרחוס ירחם עליך י"ל דאסור כמו שלא שלוש [פמ"ג]: (יב) שאינם נמחקים. ל"ד דהא איכא שלוש דאסור להזכיר שם וכנ"ל בסי' פ"ד: (יג) להפריש מדבר איסור . וה"ה (יט) אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת מפני שזהו כמו להפרישו מאיסור שהתורה מצלת מהרהורים רעים: (יד) ובענייני קודש

שער הציון

(יח) פמ"ג: (יט) פ"ת יו"ד רפ"ו: (כ) ת"ס סי' י"ח וח' בין ציון: (מ) פרישה: (נ) פשוט: (ג) פמ"ג: (ד) שע"ת: (ה) ס"ח: (ו) ש"ה: (ז) שע"ת אך לענין לפניה ציינתי לעיין בסימן ע"ט סק"ג כי שם יש דיעות בזה: (ח) מ"א: (ט) פרישה והובא בספ"ג: (י) ס"ח: (יא) פמ"ג: (יב) אחרונים: (יג) שו"ע של הגר"ז: (יד) עיין ש"ך יו"ד לל"ד[ב]: (טו) הגהות יש נוחלין: (טז) חו"מ סי' כ"ז ע"ש: (יז) פמ"ג: (יח) מ"א: (יט) ס"ח:

הגהות ותיקונים: א) בבה"ט: ב) ק"נ ג) רל"ד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב: וכן הכנויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיו"ב מותר לאמרם שם מן הדין.

הגה (טו) ובמקום שמותר להרהר בו בד"ת מותר (טז) לפסוק דין ובלבד שלא יאמר טעמו של דבר (ר"ן פ"ק דשבת ובפרק כל הכלמים):

פו שצריך להרחיק מן מים סרוחים. ובו סעיף אחד:

א [ח] (א) אמים סרוחים (ב) או מי משרה ששורין בהן פשתן או קנבוס צריך להרחיק מהם (ג) כמו מן הצואה:

א ברכות כ"ג

פז כמה צריך להרחיק בשעת ק"ש מן גרף של רעי. ובו ג' סעיפים:

א (א) * אגרף של רעי ועביט (ב) של מי רגלים של חרס או של עץ צריך להרחיק מהם (ג) כמו מצואה אפילו הטיל בהם (ח) מים * באבל אם הן של מתכת או

א משמעות הגמרא דברכות כ"ה לדעת התוס' ושאר פוסקים ב שם בתוס' ור' יונה בשם רבני צרפת

באר היטב

מיני רוצה שתסיך ואעפ"כ ח"ל בלשון הוראה כ"מ. כתב הר"ן אפי' בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחבירו עשה לי כך וכך אע"ג דממילא הוי הוראה דהא ח"ל טול בכלי שני ותן אע"ג דילפינן מינה דהפשירו לא זהו כישולו. מ"ח:

(ח) מים. כיון דמיוחדין לכך ה"ל כבה"כ ואסורים אפי' אין בהם ריח רע הרא"ש והרמב"ם. וכתב המ"א וי"ל דאם הכלי מיוחד גם כן לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר. וה"ה אם מיוחד להשתין וכבר פעם שהשתין נותן לתוכו רביעית מים שרי עכ"ל. והיד אהרן חולק עליו וכתב כיון דטעמא הוי כמו שכתב הבית יוסף הא דרביעית מים מהני למי רגלים היינו למים צלולים דמתערבין במים ומתבטלין אבל מה שבלוע לתוך הכלי אינו מתערב במים כדי שיתבטל א"כ ה"ה הכא שא"א שבעוד שהוא משתין שאינו בולע

שערי תשובה

שמ"ב והמיאו בגר"י וכתב בשם לחם יהודה פ"ג דק"ש דאסור להרהר תוך ד"א מאחורי בית הכסא ולדדיו ומלפניו כמלא עיניו ע"ש. וכתב בשאלת יעב"ץ שאסור לעיין בגה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע לידיעה רק עפ"י הכמוסים ויבא להרהר במקרא ע"ש סימן יו"ד ובברכי יוסף למד מזה שאסור לסדר שם כתב מליצה בלשון תלמוד דודאי יבא להרהר קצת בסוגית התלמוד ע"ש:

[ח] מים סרוחים כו'. עיין בב"י מ"ש מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה והכנה"ג בתשובותיו סימן כ"ו כתב שאין הכרח ע"ש ובשיורי ברכה. וכתב בתשובה הנ"ל גיסא שמשמשיכין לה מים סרוחים ורעים והיא סמוכה לבהכ"נ אף אם קדמה בעל הגיסא צריך להרחיק דהוי מלתא דאיסורא ע"ש:

משנה ברורה

קודש. דהיינו לומר לו אפילו בלשון הוראה שאסור לעשות כן (כ) וא"ל לדקדק ולומר אל תעשה כך בלי לשון הוראה (כא) ויש מחמירין וסוברין דאסור לומר בלשון הצראה[1] דזה הוא תורה כגון אם לא רואה בע"פ שמגלחין אחר חצות יאמר אין מגלחין בלשון זה אינו לשון הוראה אע"ג דממילא נשמע דאסור אבל לא יאמר אסור לגלח וי"ל דאם אין דבריו נשמעין בקיצור (כב) יוכל להעריך לפניהם גודל האיסור בכל חלקיו כדי להפרישן. כתב המ"א בשם הר"ן אפילו בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחבירו עשה לי כך וכך אפילו אם ממילא הוי הוראה[1] שבזה מורה לו שהוא מותר לעשות כן כיון שאינו אומרם בלשון הוראה: (טו) ובמקום שמותר. כגון בבית אמצעי של מרתף וכנ"ל או כגון שהוא בעצמו אינו נקי לגמרי כגון שנגע בידיו במקומות המכוסים דאם ידיו או שאר מקומות מגופו מטונפות ממש אפילו בהרהור אסור [פמ"ג]: (טז) לפסוק דין. דהוי כמו הרהור שמחשב הטעם בלבו ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ד במ"ב ובה"ל:

א (א) מים סרוחים. ע"כ אותן מקואות שמימיהן סרוחין בימות הקיץ לא מיבעי לאסור לגרף בתוכן[2] אפילו הרחקה כלואה בעינן [פמ"ג] ודוקא (ח) אם מסריח עד שדרך בני אדם להבטער מאותו הר"ר. גיסא שממשיכין לה מים סרוחים ורעים והיא סמוכה לבהכ"נ אף אם קדמה בעל הגיסא צריך להרחיק דהוי מלתא דאיסורא [ש"ת]: (ב) או מי משרה. שמסריח וכ"ש משרה של כובסין שמכבסין בהם בגדי קטנים שיש בהם צואה [שנו"ת]: (ג) כמו וכו'. ר"ל לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכתב הפמ"ג דאיסורו הוא מה"ת כמו צואה. כתב הא"ר והוכא בפמ"ג במרתפות היין שיש ריח רע מעופש וקן מיה אסור לקרות ק"ש. וה"ה כל כה"ג. וברמב"ם פ"ד מהלכות תפלה הלכה ט' משמע דמותר

ורק גדולי החכמים היו נזהרין מזה בעת התפלה עיי"ש ולפלא שלא העירו בזה:

א (א) גרף וכו'. ואפילו אם עתה אין בהם כלום (ח) ואפילו אם הם רחוצים ומבחוץ ונקייים לגמרי שאין בם אפילו ריח רע: (ב) של מי רגלים. ואם (ג) הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר (ג) וכן אם בכל פעם שמשתין נותן לתוכו רביעית מים מותר אם אין מגיע ממנו ריח רע וי"ל דבזה אם מגיע ריח רע מן הכלי דינו כעיבו ממש וצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח וע' ביאור הלכה: (ג) כמו מצואה. לפניו (ד) כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח. ומשמע מדברי

ביאור הלכה

* גרף וכו'. עיין במ"ב מה שכתב בשם ב' דאם מגיע ר"ר וכו' כי לכאורה קשה מאוד על המ"א דמתיר אם הוא מזהר תמיד להטיל מיקף רביעית מים הלא לדעת ר"י עביב אסור מן התורה אף דמ"ר עצמן אינן אלא מדרבנן וע"כ משום דהוא מפריש יותר דייענן ליה כמו צואה וכמו שכתב הא"א אז משום דכיון דמיוחד לזה הוא כמו בה"כ וגם לפ"ז איסורו מן התורה וכדמשמע בחידושי רע"א וא"כ מה מהני לזה מה שמעטיל תמיד רביעית מים הלא מה דמהני רביעית מים למ"ר אף שהוא מרובה הוא משום דמ"ר אינו אלא מדרבנן וכפירש"י [ברכות כ"ה ע"ב] הא אם היה איסורו מן התורה לא היה מהני כלל וממילא מה מהני זה להעביב לאיסורו מן התורה מעטם זוהמת הנגלע בתוכו וכי משום מעט מים שטופך בתוכו לא יכנסו בתוכו זוהמת המ"ר והוא כעין קושית הי"א המובא בבה"ט ועדיף מינה ואולי י"ל דכיון דחזינן דאין בו ר"ר ממילא מוכח דלא נגלע בתוכו זוהמת כ"כ ואין איסורו רק משום דהוא יחדו למ"ר ואשבו בבה"כ ועל כן כיון שטופך תמיד מים בתוכו מיקף אחר העלת המ"ר לא הניחו להתיחד לבית הכסא וזה מיושב ג"כ קושית הי"א הנ"ל ולפ"ז אם מגיע ר"ר ממנה דינו כעביב ממש בנלענ"ד:

* אבל אם הם של מתכות או של חרס מצופה. עיין במ"ב לענין כלי פרצלין והנה אף לענין הגעלה כתב הפמ"ג בסימן תנ"א דכלי חרס הם מ"מ לענין זה

שער הציון

הרנה

(כ) מ"א בשם הכ"מ וכ"כ הגר"א בשם הרשב"א: (כא) מ"א ועיין בבה"ל: (כב) מוכח מקוביא דשבת שם: (א) מ"א בסימן ע"ט ס"ק י"א: (ח) כל הפוסקים: (ב) מ"א (ג) מ"א א"ר והה"מ: (ד) טור:

הגהות ותיקונים: א) הוראה: ב) אלא:

הערות והארות: 1) עי' בה"ל סי' תקפ"ח ד"ה שמע ט' תקיעות כו' לענין אם מותר לקיים מצוה במקום שאינו נקי:

(ד) של (ג) [ל] זכוכית או של חרס (ג) (ה) מצופה מותר אם הם רחוצים (ד) (ו) יפה: ב גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו (ז) [ג]יש מתירין (ה) (ח) [ד]ויש אוסרין והלכה כדברי האוסרים:
ג * [ה]מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט כיון (ט) שהרחיק מהם כשיעור

ג טור בשם אבי העזרי ומרדכי בשם רא"ש ד' טור ושם במרדכי ה' ברכות כ"ה וכרשב"ג

שערי תשובה

[ל] זכוכית. עבה"ט והפר"ח ג"כ מתמיר דעביט של זכוכית כשל כלי חרס ולאיה מהרמב"ם ובגרמי יוסף כתב שאין לראיה ודעתו ג"כ כפסק הש"ע ע"ש:

באר היטב

הכלי איזה דבר מועט א"כ לא מהני הטלת מים אחר הבליעה. ועיין ט"ז ובע"ת: (ג) זכוכית. דלא בלע. וכתב הט"ז נראה דלמאי דכתב רמ"א סימן תנ"א די"א דלא מהני אפילו הגעלה לכלי זכוכית ה"ה שיש להחמיר כאן דחד טעמא הוא ע"ש. והיד אהרן חולק עליו דאין להחמיר כאן ע"ש: (ד) יפה. ובלבד שלא יהא בהם ריח. ובתוס' ס"פ מי שמתו כתב להתיר אם נתן בהם מים: (ה) ויש אוסרין. כיון שהוא בלוע בתוכו ברו כתוכו אבל

ביאור הלכה

ל"ע דעל מה שכתב הט"ז דלפי מה שנתבאר סימן תנ"א דכלי זכוכית ג"כ כמו כ"ח ה"ה בה כתב הישועות יעקב אבי תמה דהרי בכ"מ גליזירט דעת הפוסקים הנ"ל דאינו ככלל גרף של רפי חו בדאי משום כמו כ"ח לענין בליעת איסור [וכן כ"מ המגופין אבר כתב הא"י שם בחות ס"ד דדעת רוב הפוסקים דהרי הוא ככלי חרס ובה לכו"ע מהני וכו"ל] אלא ודאי דלענין גרף של רפי כיון דיכול להדיחו והוא שוב אין בה משום גרף עכ"ל וא"כ ה"ה בעביטו ומי אפשר דכיון דהם שוטין ואינם בולעין כ"כ כמו כלי חרס אפשר דאין דינם ככלי חרס ומ"מ נראה דלמעשה נכון להחמיר דאפילו בכלי זכוכית גופא הפר"ח מתמיר ואני דשם נקטינן כדעת האחרונים להקל"מ בה"ם להחמיר: * מותר לקרות וכו' כיון שהרחיק וכו'. עיין מ"ש בנאם המטה בבה עשרה וכו' שרי לקרות לפני המטה. ופשוט דה"ה כשסוכב על המטה ורואה מלעיל סימן ע"ט ס"ב עי"ש במ"ב אך יש לו ליהר מה שלא יוציא אבר אחד חוץ למטה למקום הגרף עיין לעיל סימן ע"ו סעיף ד'. כתב בספר מ"א תינה [ופארוואן°] וכיוצא בו עומד בבית בבה עשרה טפחים ורוחב במשך ד' טפחים המפסיק בין האדם לגופה יש להחמיר כדעת המ"א דאעפ"כ אסור אא"כ מפסיק מכותל לכותל אבל אם היה מי רגליו על הארץ או בכלי שאינו גרף בענין שאין בו אלא איסור דרבנן ל"ל דחומר לעמוד נגד המחילה ולקרות ולברך אבל לא כנגד האויר דמחילה הרחב ד"ט חשיב מחילה להחיר כנגדו ואם המחילה הוא יותר מן האויר דהוי עומד מרובה על הפרוץ ל"ל דאפילו בגופה יש להחיר בשעת הדחק נגד המחילה ובלבד שלא יראה הגופה. וכן חרץ המפסיק עמוק י"ט במשך ד"ט ורחבו משפחו לשפחו ג"כ רוחב ד"ט הרי זה כשתי רשויות עי"ש. עוד כתב ודוקא שהמחילה הוא בבה י"ט ברוחב ד"ט מן הקרקע עד סוף גובה י"ט או אע"פ שפחות מג"ט סמוך לקרקע אין בו רוחב ד' כגון שעומד על רגליו דקים דאמרינן לגוד אבל שולחן שלנו וכיוצא בו שעומד על רגליו ואין ברחב ד"ט

משנה ברורה

(ה) הרבה אחרונים דמסכימים לדברי הרמ"ו יוהה דמן התורה אסור גרף ועביט אע"ג דמ"ר עצמן אינו אלא מדרבנן הבעיט חמיר טפי דכיון דמיוחד לזה ה"ל כמים הכסא ולכן לא מהני בהן ג"כ הטלת מים ואפי' מילאן [1]עד שוליהן. (ו) ואם קלא או התפלל במקום עביט שהיה בתוך ד' אמותיו חוזר אם מלאו במקום שהיה ראוי לו להסתפק בו תחילה עליו. ולענין שאר ברכות עיין לקמן סימן קפ"ה ס"ה ובמ"ב שם ותדין לכאן. ואם תלא הגרף והעביט בתוך שיעור כמלא עיניו אינו חוזר בדיעבד כדלעיל בסימן פ"א ס"ב במ"ב עי"ש: (ד) של זכוכית. הט"ז מפקפק בזה אבל (ז) רוב האחרונים וכמעט כולם מסכימים להקל והטעם דבכל אלו ס"ל דאין בולעין ואפילו אם בולעין אין בליעתן מרובה ע"כ אין דין בה"כ עליהם: (ה) מצופה. [א]י"א (ח) דהיינו מה שאנו קורין גליזירט°° (ט) וי"א דדוקא אם הוא מצופה באבר לא גליזירט°°. גם י"א (י) דבעינן שיהא מצופה מבפנים ומבחוץ (יא) ויש מקילין דדי בשמצופה רק מבפנים והנה למעשה יש להחמיר דבעינן שיהא מצופה גם מבחוץ אך כשכפאו על פיו יש לסמוך להקל ע"ד האחרונים כ"כ א"ר. והכליים שאנו קורין פארצלין לענין שאר איסורים דינם ככלי חרס דלא מהני הגעלה ונראה דיש להחמיר גם* לענין זה וע' בה"ל: (ו) יפה. מבפנים ומבחוץ וגם (יב) שלא יהיה ממנה ריח רע ואם מגיע ממנה ר"ל דיבה (יג) כריח רע שאין לו עיקר אחרי דהכלי אין עליה שם גרף ועביט ונקיה היא וא"ל להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח ואם הכלי אין ראוה צריך להרחיק ממנה ד"א אולי יש עליה ממשות של זוהמא: ב (ז) יש מתירין. דהוי כמו כיסוי: (ח) ויש אוסרין. דכיון שהזוהמא בלוע בתוכו הכלי גופא הוא כמו צואה ואסור עד שיכסהו (יד) אבל של מתכות אפילו אינו רחוץ (טו) מבפנים מהני כפיה דאין איסורו אלא מתוכו וכפיה משוב כיסוי. ואם כיסה על הגרף והעביט וי"ר נודף הסם בין שהוא של חרס ורחוץ או של מתכת ואינו רחוץ כתב הה"מ דצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח דזה מיקרי ר"ר שיש לו עיקר ועיין במ"ש בבה"ל בסי' ע"ט בהקדמה אות ז' ואם הוא של מתכת ורחוץ די שירחיק עד מקום שיכלה הר"ר דזהו ר"ר שאין לו עיקר. כתב של"ה שירגיל האדם שיהא לו עביט של מתכות או זכוכית ויהיה רחוץ ונקי ויטיל לתוכו רביעית מים כשמשתין בו ואז מותר לו לברך אשר יצר וללמוד תורה אבל וא"ל אם הוא נקי ואינו יוצא שום ריח ממנו אזי שירחיקוהו מע"ש לע"ש עכ"ל והובא בא"ר: ג (ט) שהרחיק. ואם היה בית מטה גבוה יו"ד והמחילות מגיעות לארץ (טז) מכל האדדים אז עכ"פ (יז) שרגליה קצרות ואינן גבוהות ג"ט דהוי כלבוד ואותה אז גרף ועביט עומד אחורי מטה מקרי המטה מחילה ושרי לקרות לפני המטה וא"ל להרחיק ובלבד (יח) שלא יראה את הגרף וגם שלא יגיע לו ריח רע וכתב המ"א דדוקא כשהמטה מוצאת מכותל לכותל אבל בלא"ה לא חשיבה מחילה (יט) והרבה מפקפקין בדין זה גם בספר נשמת אדם תמה עליו ע"כ מסיק בא"א דבמי שהרגלים שהיו על הארץ אז בכלי שאינו גרף דאינו אלא מדרבנן יש להקל לקרות ולברך נגד המחילה אפילו אינה חוצצת אבל לא כנגד האויר ועיין בבה"ל שהעתקנו כל לשונו בזה. דפיס הקבועים בכותל [שקורין פאלינא או באנק] אע"פ שגבוהים י"ט ואפשר אפילו רוחב ד' טפחים לא הוי רשות לעצמו כיון שאין לו מחיצות המגיעות לארץ. וכן שולחנות שלנו שעומדים על רגליים שאין ברחבן ד' טפחים אע"פ שהן גבוהין י"ט לא הוי מחילה להפסיק [ס"א]. עוד כתב שם גרף או אפילו מי רגליים העומד בין תבור לכותל ל"ל דאסור לעמוד בצד התבור ולקרות אע"פ שהתבור מפסיק דכיון דהוא מתמשכי הבית בטל לגבי הבית וכן כל כיוצא בזה אבל אחר כלי הבית שאינו מיוחד לבית נ"ל דמפסיקים וע"פ האופנים המבוארים לעיל גבי מטה. אם הניח להגרף והעביט תחת המטה ומחיצות המטה מגיעין עד פחות מג' סמוך לארץ (כ) אפילו אם המטה בעצמה אינה גבוה יו"ד שרי לקרות לפני המטה ועל גבה דאמרינן לגוד והוי כמכוסה וכ"ז כשאין מגיע ר"ר אבל כשמגיע לא מהני כיסוי ולא

מתרגם: °מחילה °°מצופה בזכוכית

שער הציון

(ה) פמ"ג בסי' ע"ט וס"א ורע"א בחידושיו: (ו) הנ"ל: (ז) א"ר ובכר"י והה"מ וישועות יעקב וש"א: (ח) מ"א והה"מ: (ט) עיין בפמ"ג: (י) ב"י: (יא) ב"י: (יב) מ"א: (יג) הה"מ: (יד) מ"א: (טו) פמ"ג: (טז) כ"כ א"ר ואיני מבין טעמו לפי מש"כ בשם המ"א שיהא מוצץ מכותל לכותל ובלא"ה יש לעיין בזה: (יז) מ"א: (יח) מ"א ופשוט ועיין לעיל בסימן ע"ט ס"ב: (יט) עיין מחה"ש ומאמר מרדכי: (כ) מא"ר ופשוט:

הערות והארות: 1) עיין סי' פ"ג ס"ב לענין הזמנה בבה"כ. ועיין במ"ב סי' פ"ד ס"ק ב' דבמרחץ דאינו מאוס כ"כ אין אוסר בהזמנה, וצריך הכרעה מה דין הזמנה בעביט:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב שאם החרס מצופה בזכוכית (או בבדיל ועופרת) מותר לקרות כנגדן. (וקצ"ע למה כ' בבדיל ועופרת בסוגריים). ב) בשו"ע הרב בסעיף ד' כתב כהמ"א ומחמיר וצריך שהמטה תהיה בין כותל לכותל בכל האופנים, והוסיף הרב בסוגריים שאם עשה מחיצה לשם כך א"צ לחצוץ מכותל לכותל אפילו הוא מחיצת ארעי כגון מחצלת או סדין. ובמשנ"ב לא כתב מזה כלל.

שנתבאר בסימן ע"ט * [1]וכן אם כפה עליהם (ו) (י) כלי אע"פ שהם עמו בבית הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדו:

ו הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ש

פח בעל קרי מותר בק"ש. ובו סעיף אחד

א [א]כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין [2]חוץ מבעל קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול (א) כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין (ב) [1]ואח"כ בטלו (ג) אותה תקנה והעמידו הדבר על הדין שאף בעל קרי מותר בד"ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין * וכן פשט (ד) [ה] המנהג: הגה יש שכתבו שאין לאשה (ג) (ה) נדה בימי רחייתה ליכנס לבית הכנסת (ו) או להתפלל או להזכיר (ג) השם או ליגע בספר

א הרי"ף והרא"ש מהא דברכות כ"ו ב שם ובדף כ"ב ובגמ' קמא דף פ"ב ג ברכות כ"ב וחולין קל"ו

באר היטב

של מתכות אפילו אינה רחוקה מהני כפיה דאין איסורו אלא מתוכו. מ"א: (ו) כלי. כתב הב"ח מטה גבוה יו"ד והמחיצות מגיעות לארץ והגרף אחורי מטה מיקרי מחיצה ושרי לקרות עכ"ל. וכתב מ"א וי"ל דוקא כשהמטה חוצצת מכותל לכותל אבל בלא"ה לא משיבה מחיצה עיין שם. הגיחס תחת המטה ומחיצות המטה מגיעים עד פחות מג' סמוך לארץ שרי. ב"י ל"ח ב"ח ועיין סימן תק"ב סס"א אי אמרינן

שערי תשובה

[ה] המנהג. עבה"ט דשאומים כשרים ועיין בל"ח ברכות דאפי' חמין כשרים לטבילה זו מדאמרינן אפשר במרחצאות ע"ש. ועיין בשו"ת מאמר מרדכי סי' א' וסימן ב' שכתב דאין חציצה פוסלת בטבילה זו של בעלי קריין דהא ע' קבין מהני אע"פ שרגליו באדרן ואין המים מקדימין והרחיצה מסוף יומא משפשוף דקרי שפירש"י משום חציצה י"ל דההיא בתקנת טבילה איתמר ע"ש וכן המנהג שבטבילת אנשים אין מדקדקין וצ"ע:

משנה ברורה

ולא הפסק מחיצה. ומטות שלנו שרגליהן גבוהות ג"ט צריך הרחקה מהגרף כדין: (י) כלי. אפילו (כא) יש קצת אויר בין הכלי לקרקע כגון שבולט קצת מצד א' כל שהוא פחות מג"ט אמרינן לגוד והוי כמכוסה אבל אם הכלי פחות למעלה אפילו פחות מג' אסור:

א (א) כדי וכו'. וגם (א) כי הקרי בא מקלות ראש (ב) וד"ת צריך להיות בחימה וירחה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה: (ב) ואח"כ בטלו. ומ"מ (ג) מי שירצה ליהוג ולטבול תע"ב ודוקא אם עי"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה ואפשר (ד) דאפילו אם עי"ז יתבטל מתפלה בצבור ג"כ אין נכון להתמיר בזה: (ג) אותה תקנה. שהיתה גזירה (ה) שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ובטלוה משום (ו) ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה:

ביאור הלכה

אע"פ שהן גבוהין י"ט לא הוי מחיצה להפסק: * וכן אם כפה וכו'. כתב הלבוש אם הטמיד להגרף והעביר כתוך כלי שמחיצותיה גבוהין יותר מן הגרף והעביר עד שאינן נראין הוי כמכוסין ומותר אם אין ריח רע אבל הב"ח חולקין וסוברין דלא מהני אם לא כשמחיצותיה גבוהין[1] יותר עשרה טפחים כ"כ א"ר. כתב הפמ"ג גג רחב שבולט על הבית [שקורין פיר ליבין] לא נחשב זה לרשות בפ"ע לגבי ר"ה ע"כ אם יש צואה חוצה לו אסור לומר תחתיו ד"ת ואפילו באין רואהו ועיין בסימן ע"ו ס"ח דאפילו אם הוא רק מקום הראוי להסתפק צריך ליזהר בזה:

* וכן פשט המנהג. עיין במ"ב מש"כ דאותן הנוהגים בטבילה אפ"ה חולה לאוגסו פטור מכלום. קצת נראה דחולה נקרא לענין זה מי שהוא חלוש וראוי

מתרגם: [ה]מדה פולנית בערך ליטר [ו]ספל גדול [ז]מקום מקורה בלי מחיצות

שער הציון

(כא) מ"א: (א) טור: (ב) גמרא: (ג) פמ"ג: (ד) דכיון שכבר בטלוה אין להחמיר במידי דאתי לידי קולא: (ה) רמב"ם: (ו) מ"א: (ז) א"ר: (ח) ב"י ומ"א וש"א: (ט) פמ"ג דלא בטל: (י) ט"ז: (יא) ב"י: (יב) מידושי רע"א: (יג) ב"י: (יד) ש"ס: (טו) ע"ח:

הגהות ותיקונים: א) חלוקים. כן איתא במשניות מקואות: ב) צ"ל מב' או מג' כלים (מחה"ש, וכ"ה בב"י, וכ"ה במשניות):

הערות והארות: 1) עי' סי' ע"ט ס"ב ובמ"ב שם סקי"א ובבה"ל הקדמה דין ה' לענין מקום גבוה י"ט או נמוך י"ט אם בעינן נמי רחב ד"ט:

(הגהות מיימוני פ"ד) וי"ל שמותרת בכל וכן עיקר (רש"י הלכות נדה) (ז) אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר ואפילו במקום שנהגו להחמיר בימים (ד) (ח) נוראים וכה"ג שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ. (פסקי מהרא"י סי' קל"ב):

באר היטב

ואי ליכא אחד תברך בהמ"ז בעצמה בלחש וכ"ש קידוש דהוא מדאורייתא. וכב"ז סי' קנ"ג כתב שלא נהגו רק שלא ליכנס לבהכ"נ ולא לראות ס"ת וגם כשמתפללין אינה עומדת בפני חברותיה ומשוס מנהג וכבוד עושין כן ולא משוס איסור עכ"ל וכן עיקר. מ"א: (ד) נוראים, ומיוס א' של קליחות ואילך מיקרי ימים נוראים לכל כה"ג. מעגלי צדק. וכתב מ"א וג"ל כיון שמותריס לילך לבהכ"נ מותריס ג"כ להתפלל. וה"ה אס משיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכים לבהכ"נ אחר ד' שבועות שרי בכל גוונא אעפ"י שהיא נדה עכ"ל ועי' תשובת באר עשק סי' ל"ו:

ביאור הלכה

לזה מברכות כ"ב לענין ת"ת ע"ש ברש"י ד"ה אפשר. ודע עוד דמה שמתפלא אינה עומדת בפני חברותיה בשע"ת לענין תלילה בטבילת בע"ק מלאתי בספר האשכול שזכינו עתה לאורו שכתב בהדיא דאין פוסל תלילה בזה. אך בש תלילה ברוב גופו משמע שם דפוסל גם בזה:

משנה ברורה

לבהכ"נ ולא לראות ס"ת וגם כשמתפללת אינה עומדת בפני חברותיה ומשוס מנהג וכבוד עושין כן ולא משוס איסור עכ"ל וכן הסכימו (טז) האחרונים דאריכה להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש שהוא מן התורה וע' במ"א: (ז) אבל המנהג וכו'. ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה לראות לעם [מ"א] עוד כתב שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו: (ח) נוראים. ומיוס ראשון של קליחות ואילך (יז) מיקרי ימים נוראים לכל כה"ג וה"ה אס משיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבה"כ אחר ד' שבועות שרי אע"פ שהיא נדה וכיון שמותריס לילך לבה"כ שרי ג"כ להתפלל בכל זה לכו"ע:

שער הציון

(טז) פר"מ וח"א ומג"ג וכן מוכח מהגר"א: (יז) מ"א:

הלכות תפלה

סימן פט הלכות תפלה וזמנה. ובו ח׳ סעיפים:

א [א]זמן תפלת השחר מצוותה שיתחיל (א) עם הנץ (ב) החמה כדכתיב יראוך עם שמש * [ב]אם התפלל משעלה (ג) (ב) עמוד השחר והאיר (ג) פני המזרח (ד) * יצא [ג]ונמשך זמנה עד סוף ד׳ שעות שהוא שליש (ג) [ד] (ה) היום [ד]ואם טעה (ו) או עבר והתפלל אחר ד׳ שעות עד חצות אע״פ שאין לו

א ברכות כ״ו ב הרא״ש שם ג שם ממשנה וכו׳ יהודה ד שם בגמרא

באר היטב

(ב) החמה. כתב רש״ל בימי הסליחות רמוז ליזהר מזה שרגילין להקדים קודם הנץ החמה ומיגו נכון עכ״ל וכתב המ״א ומפשר שסמכו על שטורת נבור הוא שילכו לביתם ויקבלו שנית ומ״מ ירמה לכתחלה שלא להשמיש כ״כ: (ג) עה״ש. היינו האור הנולן בפאת המזרח

שערי תשובה

[ד] היום. עבה״ט ועיין לעיל סי׳ ס׳ בשם השטות יעקב ושלמי נטור שהחשבון של שעות זמניות הוא לפי ענין חלות היום שהחמה עומדת בחצי הרקיע ואחר י״ב שעות הוא חלות לילה ולפי״ז היה מקום לומר לאחר חשבון י״ב[א] שעות מחלי היום הוא מחלת היום אף לענין ק״ש ותפלה אך באמת אינו כן ולענין זמן

משנה ברורה

א (א) עם הנץ. היא (ב) השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים.

(ג) ורחוי ונכון ליזהר מזה לכתחלה אף בימי הסליחות (ג) וכן בחורף כשמשכימים ובאים לבהכ״נ בבוקר השכם ימתינו מלהתפלל עד הנץ וכדלעיל בסי׳ נ״ח ס״א ע״ש אך כשמשכים לצאת לדרך (ד) וכה״ג שאר דחק ואונס דמותר להקדים כדלקמן בס״ח עכ״פ ימתינו מלברך על התפילין עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד״א דמקודם אסור לברך עליהן וכדלעיל בסימן ל׳ ס״א עי״ש במשנה ברורה כתב (ה) בפמ״ג בסימן תל״ד דבחג השבועות שיעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ דכשילכו לביתם בהשכמה טורח הוא להתקבץ שנית. ומ״מ יש ליזהר שלא לקרות ק״ש כ״כ בהשכמה דהיינו קודם שירחה את חבירו ברחוק ד׳ אמות וירחינו דזה אסור לכתחלה וכדלעיל בסימן נ״ח עיי״ש: (ב) עמוד השחר. עה״ש הוא מה שמתחיל השחר (ו) להבריק במקצתו מעט מעט ומשמע מדברי המחבר דקודם האיר אף בדיעבד לא יצא וכן הסכימו הרבה אחרונים דלא כמ״א וע׳ בבה״ל: (ג) פני המזרח. (ז) ובענין שיאיר פני כל המזרח ולא בגי׳ במה שהבריק השחר בקצודה בלבד. כתב בחידושי רע״א דאף שהכוכבים נראין עדיין בראקיע מ״מ יום הוא: (ד) יצא. בדיעבד (ח) ואפילו שלא בשעת הדחק ובשעת הדחק כגון במשכים לצאת לדרך וכה״ג שאר דחק ואונס אפילו לכתחילה וכדלקמן בס״ח עי״ש. ודע דדברי הש״ע אינם אאורים רק לענין חובת חלות תפלה בלבד דיצא בה אחר שהאיר המזרח דבזה כבר הגיע זמנה דביתקנה כנגד התמיד ושביטת התמיד היה מיכף משהאיר המזרח אבל לענין ק״ש שקודם התפלה לא איירי המחבר בסימן זה ועיין לעיל בסימן נ״ח במ״ב סקי״ט דלא יצא בזה ידי חובת ק״ש אף דיעבד[ב] אם רגיל לעשות כן עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד״א (ט) וזה מאוחר מזמן דהאיר המזרח ובפרט כשרוצה אז להניח תפילין ולברך עליהן דבודאי אין לברך עד שיגיע הזמן דמשיכיר הנ״ל: (ה) היום. ואם היום אחרון י״ח שעות הוי ו׳ שעות על היום וכשהיום אחרון ט׳ שעות הוי ג׳ שעות (י) לעולם משערין שעות אלו לפי ענין היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק לי״ב חלקים. וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שליש היום (יא) ולריך לגמור התפלה י״ח בתוך השליש היום: (ו) או עבר. ר״ל שנמשך שהה את התפלה עד שעבר זמנה ואח״כ התפלל

ביאור הלכה

* ואם התפלל משעלה עה״ש וכו׳. עמוד השחר נקרא מה שמתחיל האור להתעלה בפאת המזרח קודם הנץ החמה כשיעור שעה ושמש שעה (רמב״ם פ״א דברכות) ולא כמו שטועין איזה אנשים שעמוד השחר הוא כוכבא דנפרא דהוא זמן הרבה קודם וכדאיתא בירושלמי פ״א דברכות. ומשמע מדברי המחבר דקודם שהאיר המזרח אף שעלה עה״ש לא יצא אף בדיעבד וכן משמע בדברי רבינו יונה ודעת המ״א והפר״ח דמשעלה עה״ש יצא בדיעבד דיום הוא. ובפמ״ג מפקפק בזה אף דבעצם הדין משמע דס״ל כדבריהם דמן התורה יום הוא אף קודם שהאיר פני המזרח לכל דבר כיון שעלה השחר ומפני זה בשעת הדחק מותר לכתחלה מיכף משעלה עה״ש עכ״פ שלא בשעת הדחק מצדד להוכיח מדברי הרמב״ם לענין תפלה דאף בדיעבד לא יצא משעלה עה״ש. אמנם ביותר מזה מצינו בספר אליהו רבא ובספר המנה יהודה והגר״א בספרו שנות אליהו כולם כאחד הסכימו דעד שיאיר המזרח אפילו בדיעבד אינו יוצא מטעם דעדיין הוא בכלל לילה עד שהאיר המזרח וכל הפוסקים שכתבו משעלה עה״ש בלאיזה ענין היינו האיר המזרח וכן מה ששנינו במגילה כ׳ וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר היינו האיר המזרח גם מלאתי אח״כ בספר מגן גבורים שמצדד להכריע כן להלכה כהא״ר ולפלא שלא הזכיר שגם הגר״א כתב כן והכמ״ל ע״ז דאיה מירושלמי עיי״ש בש״א וגי״מ מזה לכמה הלכות שבאורה וכן מה שכתוב לקמן בס״ח בשעת הדחק מותר לכתחלה להתפלל משעלה עה״ש היינו ג״כ כשהאיר פני המזרח והמחבר סמך מזה אדלעיל בריש הסימן דאחר שהאיר דוקא בשעת הדחק לכתחלה אינו קיל משלא בשעת הדחק דיעבד (ויותר מזה מה שתמה הפמ״ג אלעיל סימן נ״ח סעיף ג׳ וד׳) וכן לעיל בסימן נ״ח סעיף ג׳ וד׳ לענין ק״ש יהיה ג״כ דוקא אחר שהאיר המזרח ועיין לעיל בסימן נ״ח בבה״ל שהבאתי דאיה מדברי הרשב״א שגם הוא סובר כהא״ר והגר״א והמ״י הנ״ל. ולדינא נראה יש לחוש לכל הני רבותא בכל דבר שמצוה ביום אם עשהו אקודם שהאיר המזרח לחזור ולעשותו לאחר שהאיר אמנם בתפלה אפשר דיש לחלק בזה והוא דשלא בשעת הדחק לכתחלה יש להחמיר בזה אף בדיעבד וכהפמ״ג הנ״ל וכן משמע מדה״ח שהעתיק להלכה כהב״ח והא״ר דלא בני כשהבריק השחר בקצודה אלא עד שיאיר כל המזרח אבל בשעת הדחק אם התפלל קודם שהאיר המזרח אפשר דיש לסמוך מה בדיעבד על המ״א והפר״ח והפמ״ג הנ״ל שלא לחזור ולהתפלל משום משא ברכה לבטלה וצ״ע.[א] ולכתחלה נראה יש ליזהר בזה מאד אפילו בשעת הדחק. וכ״ז הוא בתחתה מצות ק״ש ותפלה ובעת שצריך להניח ג״כ תפלין יש להמתין עוד מעט והוא עד שיכיר את חבירו ברחוק ד״א ואם מניחן מקודם יניח בלא ברכה וכשיגיע הזמן יתחשב ויברך וכנ״ל בסימן ל׳ ס״ג:

* יצא. היינו בדיעבד כמו שכתבתי בס״ב וכן העתיקו הרבה אחרונים והפר״ח חולק על הש״ע וס״ל דמשהאיר הוא זמנה לכתחלה רק לוותיקין הוא קודם הנץ ואמנם לפי מה שכתבנו למעלה דקודם שהאיר לא יצא אף בדיעבד מ״כ מוכח מכל הפוסקים דאף אחר שהאיר לכתחלה אין להתפלל

שער הציון

(א) תר״י והערוך: (ב) מ״ר והה״ח: (ג) פמ״ג: (ד) מ״א: (ה) גם בה״ח ומשמע מדה״ח דזה מותר אף לא״ר שמתחיל בימי הסליחות והטעם אפשר משום שהיו נוהגים כל הלילה עורם להם להתמין: (ו) רי״ו: (ז) מ״ר והה״ח וש״א: (ח) ד״ש ומ״ר ומגן גבורים: (ט) אחרונים: (י) כל הפוסקים: (יא) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) צ״ל י״ח:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב גם תפלת השחר זמנה מתחיל מעלות השחר אלא שלכתחילה מצוה להתחיל עם נץ החמה וכו׳ אבל בדיעבד אם עבר והתפלל משעלה ע״ה יצא ואף לכתחלה יכול לעשות כן בשעת הדחק. ב) בשו״ע הרב בסימן נ״ח סעיף ה׳ כתב שיצא בדיעבד.

שכר בתפלה[ב] בזמנה שכר תפלה מיהא איכא: הגה (ז) * ואחר חצות אסור (ד) להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א פרק תפלת השחר) וע"ל רש סי' ק"ח: ב [ה]כיון שהגיע (ח) זמן (ה) תפלה אסור לאדם (ט) להקדים (י) לפתח חבירו ליתן לו (ו) שלום משום (יא) [ו]דשמו של הקב"ה שלום אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב * ואפילו זה אינו מותר אלא (יב) כשהוצרך ללכת לראות איזה (ז) עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה אפי' זה הלשון אסור וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו (יג) [ז]וי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ) (יד) אין (מ) לחוש כל כך ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן שלום [ח]וי"א שאפילו (טו) במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי (ע) טב (טז) כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל: ג [ט]אסור לו (יז)[י]להתעסק (יח) בצרכיו או (יט) לילך לדרך (כ) עד שיתפלל תפלת (י) [כ] י"ח (וש מקילין לאחר שאמרו[כ]) מקצת ברכות קודם שאמרו ברוך שאמר

ה שם י"ד ו ר' יונה שם ור' ירוחם בשם גאון ז מ"ש ח הרמב"ל והרשב"א ט ברכות י"ד

שערי תשובה

ק"ש ותפלה בתר תחלת היום ותחילת הלילה ממש אזלינן ע"ש: [כ] י"ח. עבה"ט ועיין לקמן סי' רנ"א בשם סדר היום לענין לרכי שבת שאם לא יתנגא אח"כ לקנות יקנה תחלה ואח"כ יתפלל ואם הצבור מתפללים לא יפרוש מהם ואין ליחיד להתחסד יותר מהם כי כל מה שהצבור עושים הקב"ה חפץ בו כו' ע"ש בסדה"י. ועיין

באר היטב

דצריך לגמור התפלה קודם שלש היום: (ד) להתפלל. והב"ח חולק ע"ז ומתיר להתפלל אחר חצות עד שיגיע זמן מנחה גדולה ע"ש וכן פסק הט"ז למעשה רק שמזמן מנחה גדולה שהוא ו' שעות ומחצה יתפלל מנחה תחלה ואח"כ ישלים של שחרית ע"ש וכ"כ השכנה"ג ופר"ח. ומ"א כתב דבאמת זמן מנחה מתחיל אחר חצות א"כ יתפלל מנחה שתיס. [ובכ' אליהו רבה הכריע כדעת הב"ח וט"ז. מיהו אם עבר בזמיד נ"ל לפסוק כש"ע]: (ה) תפלה. היינו מע"ה: (ו) שלום. מי שיש לו עבדים[א] או משרתים שצריך שישמשוהו יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פרשה א' של שמע ואח"כ יכול לעשות לרכיו הלק"ט ח"ב סימן ד'. ובמשובת שבות יעקב ח"ב סימן כ"ב כתב עליו דכל זה הוא ממדת חסידות אבל מדינא אין קפידא ע"ש: (ז) עסק. ואגב זה הולך לפתח חבירו לומר לפרא דמרא טב אבל ליתן לו שלום אפילו בכה"ג אסור. מ"א: (ח) לחוש. פי' דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל הברכות אסור. ל"ח ב"ח מ"א וט"ז ופר"ח: (ט) טב. ולא יתן לו שלום אע"פ שרגיל ליתן לו שלום. מ"א: (י) י"ח.

ביאור הלכה

אין להתפלל י"ח קודם הנץ: * ואחר חצות וכו'. ועיין במ"ב לענין המלי שעה שאחר חצות. ואחר חצי שעה זו לכ"ע שוב לא יתפלל תפלת שחרית אפילו אם מה שלא התפלל עד עתה היה באונס וכ"ש במזיד והמתפלל ברכותיו לבטלה לכמה פוסקים אלא יתפלל מתחלה מנחה ואח"כ י"ח בשביל שחרית להשלמה והוא שמיטול התפלה היה מתחלה באונס ולא במזיד וכדלקמן בסימן ק"ח. וקצת מקנה עיין לזה שם בס"ז: * ואפי' להתפלל שחרית ואדלעיל קאי בין עבר במזיד או טעה בשוגג וש מקילין בהחצי שעה שאחר חצות ולדינא משמע מפמ"ג והה"ח שאין לזוז מפסק הר"ב וכן משמע מבאור הגר"א דבאמת בכר הגיע זמן מנחה שמתחלת מתחילה שבע אלא מטעם שאין אנו בקיאים ושמא יבוא לטעות וע"כ אסרו חז"ל ע"כ כשבגג או נאנס ולא התפלל קודם חצות יתפלל אחר חצות חצי שעה (דהיינו כדי שיגיע זמן תפלת מנחה) ויתפלל מנחה[ב] ואח"כ שחרית בתורת השלמה ולא להיפך וגם דוקא בשגג או נאנס אבל במזיד אין לו תקנה כמו שיתבאר כ"ז בסימן ק"ח. אמנם בדיעבד אם התפלל שחרית בחצי שעה זו שאחר חצות יצא וא"ל להתפלל שנית[ב] [דה"ח עי"ש עוד] ועיין בחידושי רע"א מה שכתב בשם הגל"ח בענין זה: ב (ח) זמן תפלה. היינו (יד) מעמוד השחר ועיין בבה"ל בס"א: (ט) להקדים וכו'. (טו) וה"ה אם הולך בבהכ"נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום: (י) לפתח חבירו. וה"ה אם היה אביו או רבו. ואם יש לחוש לאיבת גברא אלמא אם יכול ליתן ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי [פמ"ג] וכשפגעו בדרך יש להקל בגברא אלמא גם באמירת שלום דבלא"ה מדינא מותר וכדלקמן בס"ל: (יא) דשמו וכו'. ואין רואי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה. ובלשון לע"ז יש לעיין. ומסתברא דאם אומר הרמוס ירחמך או החנון יחנגך וכדומה שרי דמברכו בשמו של הקב"ה [פמ"ג עי"ש עוד] : (יב) כשהוצרך. ר"ל שהולכן ללכת דרך חצירו של חבירו ברחיית איזה עסק (טז) ואגב זה הולך לפתחו לומר לו לפרא דמרי טב אבל ליתן לו שלום אף בכה"ג אסור וע' בבה"ל. ודע דמה שכתב הש"ע לראות איזה עסק (יז) דוקא לראות אבל להתעסק ממש אסור קודם התפלה וכדלקמן בס"ג: (יג) וי"א וכו'. וכן יש להורות [ב"ח וע"ת] : (יד) אין לחוש. פי' דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו (יח) אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל בברכות אסור: (טו) במוצא וכו'. (יט) ולא יתן לו שלום אע"פ שרגיל ליתן לו שלום: (טז) כדי שיתן. ר"ל דאף דמדינא מותר מ"מ (כ) נהגו קדמונינו להמיר מה מזה הטעם ואם התחיל הברכות (כא) אין לחוש כ"כ ומותר ליתן שלום. וכ"ז לפמות לומר לחבירו שלום (כב) אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין (כג) וכ"ש דמי שבבר התפלל מותר להשכים לפתחו של חבירו אלא התפלל ליתן לו שלום אע"פ שיצטרך להשיבו: ג (יז) להתעסק כו'. וקודם אור הבוקר שרי לעשות מלאכה [של"ה ומ"ש] וכתב הא"ר דמ"מ אין לעשות שום ענין עד שיברך סדר הברכות. ופשוט לכוונתו בחצי שעה שסמוך לאור הבוקר: (יח) בצרכיו. ומי שיש לו עבדים עבריס או משרתים שצריך שישמשוהו יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם וברכו הברכות ויקראו פרשה אחת של שמע ואח"כ יכול לעשות לרכיו (כד) וכ"ז הוא ממדת חסידות אבל מדינא אין קפידא: (יט) לילך לדרך. ואפילו (כה) קודם מנחה ומעריב אם הגיע זמנם דינם כמו קודם שחרית: (כ) עד שיתפלל. ואפילו (כו) אם בתקוס שיטוא יהיה יכול ג"כ להתפלל עם הצבור בזמנו אע"פ כ אסור

שער הציון

(יב) פמ"ג: (יג) רא"ן ופר"ח וכן מגדל הגר"א בביאורו ע"ש: (יד) מ"א והה"ח וש"א דלא בט"ז דסובר מנה"ח: (טו) פמ"ג והה"ח וכן מגדל בע"ת: (טז) ממ"א והה"ח: (יז) פמ"ג והה"ח: (יח) ל"ח ומ"א והגר"א וש"א: (יט) מ"א: (כ) דה"ח: (כא) פמ"ג והה"ח: (כב) דה"ח: (כג) מלעיל בסימן ס"ו במ"ב סק"ד: (כד) שבות יעקב ומג"א דלא כהלק"ט: (כה) כ"מ בשם הר"מ ופמ"ג: (כו) דה"ח:

הגהות ותיקונים: א) עבריים: ב) כתפלה:

הערות והארות: 1) עי' מ"ב ס"ק ל"ו לענין חפצי שמים: 2) עי' מ"ב סי' צ' ס"ק נ"ג שכתב לתרץ בזה דברי המחבר שם: 3) עיין מ"ב סימן ק"ח סק"ז לענין אם התפלל סתמא: 4) עי' מ"ב סי' ס"ו ס"ק ד' לענין אם מותר לשאול לכתחילה בשלום:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ב' בתב שאם הזיד ולא התפלל שחרית עד אחר זמן תפלה יכול להתפלל שחרית עד חצות, ולא כתב שיתפלל בתורת נדבה. ב) בשו"ע הרב לא הזכיר דין זה שבדיעבד אם התפלל שחרית בחצי שעה שאחר חצות שיצא, וא"צ להתפלל שנית.

הלכות תפלה סימן פט

באר היטב

ואם אין השיירא ממתנת לו מותר לו לילך לדרך מ"א ע"ש ועי' ט"ז: (יא) מותר. דלא שייך בהו גאוה. ועם לוקע"ר אסור. ובמקום דנריך רפואה מותר לשתות מים ולוקע"ר קודם שיתפלל הרדב"ז מ"א סי' רל"ה. ולאיש זקן וחלש שאינו יכול לעמוד על נפשו עד עת יציאת הצבור מבהכ"נ בפרט בשבתות וי"ט שלפעמיס מתעכבים עד חצות יותר טוב להתיר לו להתפלל ביתו בעת ויקדש ויאכל מידי בצפרא ואח"כ ילך לבהכ"נ ויכוין לבו עם הצבור בתפלת שחרית ויתפלל אח"כ עמהם מוספין של יום ולא שישתה הקאווע"א או הציקולאט"י בלא קבלת עול מלכות שמים תחלה כי וודאי ע"ז נאמר ואותי השלכת אחר גוך לקט הקמת. וכ"כ הפר"ח דקאווי"י יכול לשתות ובפרט במצרים שאין הדעת מתישב בלא קאווי"י אבל קאווי"י עם לוק"ר או כל מיני תרגימא כדי שלא לשתות הקאווי"י אליבא ריקנא אסור ע"ש. והחרח"ו ז"ל כתב דאפילו קס בחצות הלילה אסור למיטעם מידי עד אחר התפלה כמ"ש בזוהר. ושמעתי שאחד מן הגדולים התיר שתיית הקאווי"י דדוקא מידי דמרבה דם אסור. יד אהרן: (יב) בשבת. ואחר תפלת מוסף אסור כיון שהגיע זמן קידוש רש"ל: (יג) מותר. אפילו דבר דשייך בו גאוה כיון שאינו עושה משום גאוה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה שרי. מ"א: (יד) ושתה. הא דאמר אם רצה משמע שאינו מחויב הטעם משום דעכשיו בחמן

שערי תשובה

בפר"ח כאן דמייתי ראיה מהא דאמרי' ביו"ט מאחרין לצא כו'. וגם מדאמרי' אסור לעשות חפצו משמע חפצי שמים מותר: [ג] מותר. עבה"ט וכתב בשו"ת חיטון בית יהודה דמשקה שכר שקורין ביע"ר ודלי אסור ע"ש ועי' אגרהם בשם שטת יעקב שכתב דמי שעושה לרפואה מותר ע"ש וכה"ג כתב בבר"י דמ"ש על מהרח"ו שהיה אוכל באשמורת מיני תרגימה י"ל שהיה חולה כו' ע"ש ובמח"ב בשם שו"ת בית יהודה שמותר לשתות כוס יין ושמן מעורבין לרפואה וכ"כ באגרת הרמ"ז שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושקויים לרפואה ע"ש:

ר' שם י' כ טור בשם אבי העזרי ושאר פוסקי' ל' הרמב"ם פ"ה מה"ת ם רמב"ם שם לגירסת הב"י

טוב להמיר מזה) (תרומת הדשן סי' י"א) (כא) * ולא לאכול ולא לשתות אבל (כב) מים (יא) [ג] מותר לשתות קודם תפלה בין בחול ובין (יב) (כג) בשבת וי"ט * וכן אוכלים ומשקין לרפואה (יג) (כד) מותר: ד * הצמא (כה) והרעב הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכוין דעתו יתפלל ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל (יד) (כו) וישתה: ה ואם (כז) התחיל לאכול קודם עלות השחר

משנה ברורה

דהליכה בדרך הוי כעוסק בצרכיו אך כ"ז שלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק שאין השיירא ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך וכדלקמן בס"מ ומשמע (כז) מהרבה פוסקים דאפילו בבר הנץ החמה ג"כ מותר בזה: (כא) ולא לאכול. והעובר ע"ז אמרו חז"ל שעליו אמר הכתוב ואותי השלכת אחר גוך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה ונתגאה קבל עליו מלכות שמים וגם הסמיכו דבריהם על הפסוק לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם ואפילו (כח) טעימה בעלמא אסור: (כב) מים מותר. דלא שייך בהו גאוה ודוקא בלא לוקער אבל עם לוקער אסור וכ"ש (כט) משקה שכר (שקורין ביער) ודלי אסור. וטיי"א וקאפ"ע מותר לשתותו קודם תפלה כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל ובפרט בהמקומות שרגילין בהם ואין מתישב הדעת בלתם וכ"ז בלא לוקער ובלא אבל [אחרונים] והעולם נוהגין להקל לשתות עם לוקער ואפשר לכוונת האחרונים וכן הרדב"ז שכתב דעם לוקער אין לך גאוה גדולה מזו קודם התפלה רק אם נותן הלוקער בתוך הטיי"א למתקו דזהו אסור קודם התפלה אבל אם לוקח מעט לוק"ר בפיו בעת השתייה ובלתי זה אין יכול לשתות הטיי"א אין זה בכלל גאוה. היולא מדבריו דבגתינת הלוקע"ר בתוך הטיי"א או לאכול מעט מיני תרגימא בעת השתייה כדי שלא לשתות הטיי"א וקאפ"ע אליבא ריקנא אין שום צד להקל בזה קודם התפלה אם לא מי שיש לו חלישת הלב והוא צריך זה לרפואה. ומ"מ טוב שיאמר מתחילה עכ"פ פרשת שמע ישראל. כתב בספר פ"ת החדש דיש למנוע מלשתות הטיי"א בבוקר קודם התפלה באמיפת חברים עי"ש טעמו. ומלבד זה רגיל להסתעף מזה איסור אחר דהלא כתב הרשב"א והובא בב"י דלכך אסור לו לאדם לעסוק בחפציו קודם שיתפלל כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכ"כ בש"ע סוף סעיף ב' שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל והרגילין באמיפת חברים בעת שתית הטיי"א רגיל לפעמים ע"י ריבוי השיחה לעבור עי"ז גם זמן ק"ש ותפלה: (כג) בשבת. כלומר דלא תימא דבשבת אסור בלא"ה משום דאסור לבעוס קודם קידוש קמ"ל דאינו אסור רק דוקא בשהגיע זמן קידוש והכא כיון שלא התפלל לא הגיע עדיין זמן קידוש ואחר תפלת מוסף אסור משום קידוש וקודם מוסף עיין סימן רפ"ו ס"ג: (כד) מותר. אפילו אוכלין ומשקין טובים (ל) דשייך בהו גאוה כיון שאינו עושה משום גאוה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה גמור שרי וכ"ש שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושקויים לרפואה: ד (כה) והרעב. הרבה [לבוש]: (כו) וישתה. משמע שאינו מחויב מדקאמר אם רוצה והטעם משום דעכשיו בזמן הזה בלא"ה אין מכוונים כ"כ ומ"מ אם רוצה לאכול ולשתות קודם כדי שיכוין מותר ועיין בא"ר: ה (כז) התחיל לאכול. אפי' (לא) היה בהיתר דהיינו שהיה יותר מאלי שעה עד עה"ש דבתוך הס"ש (לב) אסור להתחיל לאכול וכמו שכתב הרמ"א בסי' תרנ"ב לגבי לובש וה"ה לגבי ק"ש דאורייתא ודוקא אם אוכל יותר מכביצה דהוי דרך

שערי תשובה

בפר"ח כאן דמייתי ראיה מהא דאמרי' ביו"ט מאחרין לצא כו'. וגם מדאמרי' אסור לעשות חפצו משמע חפצי שמים מותר: [ג] מותר. עבה"ט וכתב בשו"ת חיטון בית יהודה דמשקה שכר שקורין ביע"ר ודלי אסור ע"ש ועי' אגרהם בשם שטת יעקב שכתב דמי שעושה לרפואה מותר ע"ש וכה"ג כתב בבר"י דמ"ש על מהרח"ו שהיה אוכל באשמורת מיני תרגימה י"ל שהיה חולה כו' ע"ש ובמח"ב בשם שו"ת בית יהודה שמותר לשתות כוס יין ושמן מעורבין לרפואה וכ"כ באגרת הרמ"ז שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושקויים לרפואה ע"ש:

ביאור הלכה

זה אינו מותר אלא כשהוצרך וכו'. עיין במ"ב מה שכתב ר"ל שהוצרך ללכת וכו' אבל ליתן לו שלום אף בכה"ג אסור ומשמע דדוקא בזה כיון שעכ"פ הוא משכים לפתחו לזה אבל אם הוא משכים לפתח חבירו לדאות שם איזה עסק ואגב זה נותן לו ג"כ שלום מותר כ"כ הפרמ"ג אבל מדברי הב"ח והגר"א משמע דאסור אף בכה"ג: * ולא לאכול. עיין במ"ב במה שכתב ונם הסמיכו דבריהם וכו' וא"מ בזה הטעם השני לאסור אפילו אחר שקבל עליו מלכות שמים בק"ש כ"ז שלא התפלל תפלת י"ח ע"כ נ"ל דאפילו מי שמוכרח לאכול לרפואה קודם התפלה יקרא עכ"פ ק"ש קודם: * וכן אוכלין ומשקין לרפואה. עיין בפר"ח ופמ"ג דאפילו אם יכול לאכלם לאחר התפלה גם כן מותר כיון שהוא מכוון לרפואה. כתב הח"א נ"ל דאפשר הלרך לאכול מפני חולשת הלב מותר. כתבו האחרונים דאיש אלם שאינו יכול להעמיד על נפשו עד עת שגומרים הצבור תפלתם בבהכ"נ טוב יותר להתיר לו שיתפלל לעצמו בביתו בבוקר ויאכל מעט ואח"כ ילך לבהכ"נ להתפלל[א] עם הצבור (בה"ט בשם לקט הקמח והוא פשוט מברכות כ"ז[ב] ע"ב בגמ' אלא ליבאי וכו' ע"ש): * הצמא והרעב.

בתוך הטיי"א למתקו דזהו אסור קודם התפלה אבל אם לוקח מעט לוק"ר בפיו בעת השתייה ובלתי זה אין יכול לשתות הטיי"א אין זה בכלל גאוה. היולא מדבריו דבגתינת הלוקע"ר בתוך הטיי"א או לאכול מעט מיני תרגימא בעת השתייה כדי שלא לשתות הטיי"א וקאפ"ע אליבא ריקנא אין שום צד להקל בזה קודם התפלה אם לא מי שיש לו חלישת הלב והוא צריך זה לרפואה. ומ"מ טוב שיאמר מתחילה עכ"פ פרשת שמע ישראל. כתב בספר פ"ת החדש דיש למנוע מלשתות הטיי"א בבוקר קודם התפלה באמיפת חברים עי"ש טעמו. ומלבד זה רגיל להסתעף מזה איסור אחר דהלא כתב הרשב"א והובא בב"י דלכך אסור לו לאדם לעסוק בחפציו קודם שיתפלל כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכ"כ בש"ע סוף סעיף ב' שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל והרגילין באמיפת חברים בעת שתית הטיי"א רגיל לפעמים ע"י ריבוי השיחה לעבור עי"ז גם זמן ק"ש ותפלה: (כג) בשבת. כלומר דלא תימא דבשבת אסור בלא"ה משום דאסור לבעוס קודם קידוש קמ"ל דאינו אסור רק דוקא בשהגיע זמן קידוש והכא כיון שלא התפלל לא הגיע עדיין זמן קידוש ואחר תפלת מוסף אסור משום קידוש וקודם מוסף עיין סימן רפ"ו ס"ג: (כד) מותר. אפילו אוכלין ומשקין טובים (ל) דשייך בהו גאוה כיון שאינו עושה משום גאוה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה גמור שרי וכ"ש שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושקויים לרפואה: ד (כה) והרעב. הרבה [לבוש]: (כו) וישתה. משמע שאינו מחויב מדקאמר אם רוצה והטעם משום דעכשיו בזמן הזה בלא"ה אין מכוונים כ"כ ומ"מ אם רוצה לאכול ולשתות קודם כדי שיכוין מותר ועיין בא"ר: ה (כז) התחיל לאכול. אפי' (לא) היה בהיתר דהיינו שהיה יותר מאלי שעה עד עה"ש דבתוך הס"ש (לב) אסור להתחיל לאכול וכמו שכתב הרמ"א בסי' תרנ"ב לגבי לובש וה"ה לגבי ק"ש דאורייתא ודוקא אם אוכל יותר מכביצה דהוי דרך

שער הציון

(כז) ב"י וכן משמע ממ"א לפי מה שביאר הפמ"ג וכ"כ בספר מאמר מרדכי ולא כט"ז: (כח) רמב"ם: (כט) שע"ת: (ל) מ"א: (לא) וכן מוכח מט"ז לקמן בסימן תרנ"ב ומפמ"ג בסי' זה ובלא"ה פשוט: (לב) דה"ח ומידושי רע"א:

הגהות ותיקונים: א) מוסף: ב) כ"ח:

* (כח) צריך להפסיק (כט) * [1]וי"א שא"צ (טו) להפסיק: ו [2]אפילו (ל) ללמוד אסור (לא) משיגיע זמן (טז) תפלה והיינו מי שרגיל להתפלל (לב) בבית מדרשו ואינו[1] רגיל לילך לבהכ"נ דאיכא למיחש דלמא (לג) מטריד בגירסיה (לד) ויעבור זמן ק"ש ותפלה אבל מי שרגיל לילך לבהכ"נ מותר ואם הוא (לה) מלמד (יז) לאחרים אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת מותר [3]כיון שהשעה עוברת דזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכל ללמוד (ע"ל סי' ק"ו): ז [5]מותר (לו) להסתפר וליכנס למרחץ שלא גזרו אלא סמוך למנחה (לז) שהוא דבר המצוי: ח * [7]בשעת

ג הרא"ש כשם ר"י ומא' פוסקי ם בנכו' ה' לפירוש רש"י והרא"ש ע ר' יוחה שם פ ורמב"ם בפ"ו מה"ת צ ברכות לי' וכלטה דשמואל ולי

באר היטב

הזה בלא"ה אין מכוונים כ"כ ומכל מקום אם רצה לאכול ולשתות קודם כדי שיכוין מותר. עמ"א: (טו) להפסיק. ואם מירך ברכת המזון ועוסק בשתיה לכ"ע צריך להפסיק. מ"א. ועיין בס"ק י"א דכתבתי בשם מהרש"ו שאפילו קם בחצות הלילה אסור לעשות עד אחר התפלה. ובנהר היעב אשר לפני כתב לחלק בין אחילה לשתיה דבתחילה אסור

ביאור הלכה

אף דמיס מותר בלא"ה לשתות ג"מ למי שאינו יכול לשתות אלינא ריקנא ומוכרח לאכול מעט קודם איזה דבר (פרמ"ג): * צריך להפסיק. היינו כשעולה ע"ש כ"כ הרא"ש ועיין לקמן בסימן ל"ה דאם התחיל לאכול בתוך החצי שעה שקודם לה"כ משמע שם מהפמ"ג דצריך לפסוק מיכף ואם כן לכאורה ה"ה הכא ואפילו אח"ל דמשום אחילה קודם התפלה אין לעשותו כדאורייתא אפילו לדעה הראשונה מ"מ משום ק"ש של שחרית דהוא דאורייתא צריך להיות הדין דאם התחילו קמון לה מפסיקין ואפשר דהכא משום דאפילו לאחר שיגיע עה"ש ג"כ אין לגמא בזה ידי ק"ש לכתחלה וכדלעיל בסימן נ"ח ס"ד לכן לא אחמירו כ"כ ח"ו אפשר דהרא"ש נקט הכי משום דזה הדין כולל אפילו בהתחיל בהיתר: * וי"א שאינו צריך. עיין בא"מ מש"כ דקורא ק"ש בלא ברכותיה וג"ל דמחויב ג"כ להניח תפילין מקודם שיאכל דהרי הוא ג"כ דאורייתא חמגם ג"כ מתחיל בעת התחלת זמן ק"ש וכדלעיל בסימן ל' ס"א: * בשעת הדחק. עיין במ"א סקי"ז שכ' דאם הוא בדרך ורואה שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש על הדרך וג' ברכותיה ואח"כ כשיבוא למקום יתפלל מעומד מיהו נ"ל דיקרא אותה בדרך בלי ברכותיה. ועיין בחידושי רע"א שהקשים ג"כ דמה אין להפסיק בין גאולה לתפלה אחרי שהשלים גאולה מקודם ואחיב לסמוך תפלה אליה ע"כ צריך לעשות בעצת המג"א לקרות בלא ברכות. ואם רוצה ליפש מעמו אחר שהגיע ומנה ואין השירא מתחת לו רק זמן מועט ואין מה כדי שיקרא ק"ש ויתפלל לכאורה מה אף להגרע"א מוטב שיתפלל בעמו בעמידה ויקרא ק"ש על הדרך עם ברכותיה כמיקונה אך יש לדחות הבלא כתב הא"ר בשם פ"ת דש לחוש למעשה לאסור כל הדברים המזכרים בפ"ג גם קודם ק"ש ותפלה של ערבית הרי בכ"ש קודם שמקיים[2] ק"ש של שחרית יש לאסור ליפע בדרך וא"כ כשמוכרח לעבור וליפע קודם שמקיים המצות ק"ש ותפלה מפני שאין השירא ממתנת לו מוטב לכ"ע שיהיה דחוי אז תפלה שהיא דרבנן ולא ק"ש שהיא דאורייתא וההיא דשו"ע שאני שלא הגיע אז זמן ק"ש ואף שבאמת אין המצוה נדחית מה רק מתאחרת לפי שעה גם בזה יש מעליותא כמה שהיא דאורייתא כדמוכח קוטה ל"ח ע"א וג"ע. ואפשר שגם מה יקרא ק"ש לבדה בלא ברכות ובדרך יתפלל הכל כסדר וג"ע. ואולם לפי מה דאמרו מהגיון בהיום בהפוסקים דס"ל דמסתם גאולה לתפלה עדיף בדאי אין להקדים תפלה לק"ש:

בגירסיה. עיין בח"א שכתב דאפילו יש לו שיעור קטוע מה שלומד לביכא למיתם כ"כ שמא ימשך בלימוד אפ"ה אסור ולכן מי שהוא בדרך או דר בישוב אפילו בקיר אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שמתפלל מוטב שיתפלל מיכף כדי שלא יתבטל מלימודו וזה"ז דעוברי דרכים ע"פ רוב אינם לומדים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו על זמן שהצבור מתפללין מ"מ כיון שנמשך מזה שעוברים זמן ק"ש ולפעמים גם זמן תפלה לכן יזהרו שמיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללין מיכף כשהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללין ע"ש. ואולם לגמלא בעת שמגרש על התפילין שיהיה יכול להכיר את חבירו ברחוק ד"א וכמו שכתבנו למעלה: (לד) ויעבור וכו'. ואם (מד) אמר לחבירו שאינו לומד שאם יוצרך בגירסא שלא יעביר הזמן מותר ללמוד: (לה) מלמד לאחרים וכו'.[3] ודוקא אם לא יעבור[4] ק"ש ע"י"ז דאם ירא שיעבור הזמן: מחוייב לקרותה מקודם כיון שכבר הגיע הזמן וכמו שהוכחתי לקמן בסימן ק"ו בגה"ל: ז (לו) להסתפר וכו'. דוקא קמון לשחרית דהיינו קודם שעלה עמוד השחר אבל משעלה עמוד השחר גם זה אסור [מ"ר] וכתב הפמ"ג דדין וזרסקי ופעודה אסור קמון לשחרית כמו קמון למנחה ועיין לעיל בסימן ע' בגה"ל.[7] ולקנות צרכי סעודה בע"ש קודם תפלה שרי דחפלי שמיס המה הא בזמן אסור: (לז) שהוא דבר וכו'. ברוב העם

ובשתייה מותר: (טו) תפלה. עיין ב"ח. וכ"ה במהרש"ל ומהרש"א ע"ש. וע"ת בלא דק ע"ש: (יז) לאחרים. כ"כ הר"י. ומיהו מתוספ' משמע דלא ס"ל האי סברא לחלק ככך דא"כ לא הוי ראיה מהיא דרב דמשי ידיה ומתני לן פרקן וכו' דלמא שאני התם שלמד לאחרים וק"ל. והרוקח כתב ת"ם שמיטל תפלה בשביל לימודו אפילו למד כל

משנה ברורה

דרך קבע או לשתות (לג) בכשיעור זה אבל בפחות מזה מותר עד עה"ש: (כח) צריך להפסיק. כשעולה (לד) עה"ש ואע"ג דבתפלת המנחה א"ל להפסיק כמ"ש סי' רל"ב הכא שאני כיון דאמכוה אקרא דלא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם צריך להפסיק ובשם הזוהר כתבו האחרונים שאפילו קם בחצות הלילה אסור לעשות קודם שמתפלל וכתב הפמ"ג דדוקא כשהיה ישן ואפשר דשתייה שרי ומדינא אפילו ישן מותר לאכול ולשתות ומ"מ נכון לכתחלה ליזהר בזה אם אינו מוכרח ועיין במחצית השקל שכתב דבתשו' שב יעקב סי' ח' כתב בשם סידור האר"י ז"ל שהרש"ו עצמו כשהיה חלש לבו אכל או שתה איזה דבר לחזק גופו ולא אסר כ"א להקם קודם אור היום ולבו חלש ועי"ז מתבטל מלימודו מותר לאכול: (כט) וי"א שא"צ וכו'. ר"ל בתפלה (לה) אפילו התחיל באיסור אלא לק"ש בלבד שהיא מן התורה צריך להפסיק אם התחיל באיסור וקורא ק"ש בלא ברכותיה שברכותיה הם מד"ס ולאחר שיגמור יקרא הק"ש עם ברכותיה ויתפלל וכ' (לו) האחרונים שהעיקר כסברא הראשונה (לז) ואם צריך בהמ"ז ועוסק בשתייה צריך להפסיק לד"ה: ו (ל) ללמוד אסור. ר"ל (לח) להתחיל ללמוד אבל אם כבר התחיל אפילו אחר שהגיע הזמן שוב אינו פוסק אם יאמר לו שהות אח"כ להתפלל בזמן תפלה אך ק"ש י"א (לט) דצריך להפסיק ולקרותה כיון שהתחיל אחר שכבר הגיע זמנה (מ) ויש מקילין גם בזה אם לא שירא שיעבור הזמן ועיין לקמן בסי' ק"ו בבה"ל.[8] (לא) משיגיע וכו'. היינו (מא) משעלה עמוד השחר אבל קודם לזה מותר אפילו להתחיל וכשהתחיל ממילא שוב אינו פוסק אם לא שירא שיעבור הזמן (מב)[9] יש מקילין לכתחילה אפילו אחר שעלה עה"ש כ"ז שלא הגיע זמן סמוך להנץ שראוי להתפלל בי לכתחילה: (לב) בבית מדרשו. ר"ל ביחידות (מג) ואם רגילין לבוא להתאסף אליו שם גם זה מותר דוודאי יזכירוהו כשיבוא ועיין סימן ל' סי"ח בהג"ה: (לג) מיטריד

בגירסיה. עיין בא"מ שכתב דאפילו יש לו שיעור קבוע מה שלומד לביכא למיתם כ"כ שמא ימשך בלימוד אפ"ה אסור ולכן מי שהוא בדרך או דר בישוב אפילו בקיר אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שמתפלל מוטב שיתפלל מיכף כדי שלא יתבטל מלימודו וזה"ז דעוברי דרכים ע"פ רוב אינם לומדים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו על זמן שהצבור מתפללין מ"מ כיון שנמשך מזה שעוברים זמן ק"ש ולפעמים גם זמן תפלה לכן יזהרו שמיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללין מיכף כשהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללין ע"ש. ואולם לגמלא בעת שמגרש על התפילין שיהיה יכול להכיר את חבירו ברחוק ד"א וכמו שכתבנו למעלה: (לד) ויעבור וכו'. ואם (מד) אמר לחבירו שאינו לומד שאם יוצרך בגירסא שלא יעביר הזמן מותר ללמוד: (לה) מלמד לאחרים וכו'.[3] ודוקא אם לא יעבור[4] ק"ש ע"י"ז דאם ירא שיעבור הזמן: מחוייב לקרותה מקודם כיון שכבר הגיע הזמן וכמו שהוכחתי לקמן בסימן ק"ו בגה"ל: ז (לו) להסתפר וכו'. דוקא קמון לשחרית דהיינו קודם שעלה עמוד השחר אבל משעלה עמוד השחר גם זה אסור [מ"ר] וכתב הפמ"ג דדין וזרסקי ופעודה אסור קמון לשחרית כמו קמון למנחה ועיין לעיל בסימן ע' בגה"ל.[7] ולקנות צרכי סעודה בע"ש קודם תפלה שרי דחפלי שמיס המה הא בזמן אסור: (לז) שהוא דבר וכו'. ברוב העם

ובנכון

שער הציון

(לג) עיין לקמן בס"ם בל"ב בא"מ: (לד) הרא"ש ועיין בבה"ל: (לה) מ"א. ופמ"ג במא"מ מה וכ"כ בספר נהר שלום: (לו) ב"ח וט"ז בסימן תרע"ב וא"ר וש"ל: (לז) מ"א: (לח) מ"א בסוף סי' ק"ו: (לט) מ"א בסימן ע' ע"ש: (מ) הלבוש שם: (מא) דה"מ: (מב) יפעות יעקב וכ"כ בספר ש"ש: (מג) דה"מ: (מד) דה"מ:

הגהות ותיקונים: א) זמן: ב) מצות:

הערות והארות: 1) עיין לקמן רל"ה מ"ב ס"ק י"ז ושע"צ שם וסי' תל"א סעיף ב' מ"ב סק"ז:

ליקוטי דברי הרב א) שם הביא דשיטת הא"ר דלענין ק"ש דהוי דאורייתא צריכים להפסיק ולקרוא ק"ש אם הוא לומד ביחידות ואינו רגיל לילך לביהכנ"ס, ובשו"ע הרב בסימן ק"ו סעיף ד' כתב כהדעה הראשונה ודלא כהא"ר. וכתב דאין צריך להפסיק מלימודו ולקרות ק"ש אפילו אם לומד ביחידי ראין רגיל לילך לבהכ"נ והתחיל באיסור, ודלא כהא"ר. ב) ובשו"ע הרב לא נזכר שיטה זו כלל. ג) ובשו"ע הרב סעיף ז' כתב שאפילו אם נמשך בלימודו עד שזמן ק"ש ותפלה עובר לא יפסיק מלימודו כיון שזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ (ומחלוקת זה ג"כ נמצא בסימן ק"ו) . ד) בשו"ע הרב בסימן ר"נ סעיף ב' כתב דדוקא היכא שאם לא יקנה השתא לא ימצא לקנות אחר כך, ובלבד שיקרא ק"ש קודם שמא יעבור זמנה עד שיקנה, ומ"מ אם הציבור מתפללין אל יפרוש מהם.

הלכות תפלה סימן פט צ

הדחק כגון (לח) שצריך להשכים לדרך (לט) יכול להתפלל (מ) משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות (יח) ק"ש עד שיגיע זמנה (מא) (אם אפשר לו לקרות ק"ש על הדרך דהיינו שיתכוון בפסוק ראשון וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"מ) (כ"י בשם הרשב"א) ואע"פ שאינו סומך גאולה (יט) לתפלה (מב) הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה:

צ מקום הראוי להתפלל עם הצבור ודין ההולך בדרך. ובו כ"ז סעיפים:

א [א]המתפלל לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל (א) (ואפילו (ב) אין גבוהין (ג) ג' כ"י בשם מהרי"א) (ג) ולא על גבי מקום גבוה [ב]אלא א"כ היה (ד) זקן או חולה או שהיה כוונתו (ה) להשמיע לצבור: **ב** [ג]שיעור (ו) מקום גבוה שאמרו ג' טפחים היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה (ז) מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' מותר להתפלל בו שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות: **ג** [ד]האומנין שעושין מלאכה לבעל הבית יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה ואין בזה משום לא יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל [ה]דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה ובשאר אילנות צריכים לירד [ו]והטעם שנשתנה הזית[ז] משאר אילנות מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם אבל שאר אילנות דליכא ביטול ירדו [ו]ובעל הבית אפילו מראש הזית והתאנה צריך לירד להתפלל דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה לא הקילו אצל בעל

א ברכות ח'[א]. ב פוס' שם פ"ג וא"ח ושאר פוסקים ג רמב"ם פ"ה מה' תפלה ד ברכות ע"ו[ב]. ה הרא"ש שם ו ר' יונה שם ז שם בגמ'

באר היטב

היום ולאחרים מעלה עליו כאלו לא למד אותו יום: (יח) ק"ש. ואם יכול להכיר תחילו ברחוק ד' אמות יקרא גם ק"ש בביתו. מ"א: (יט) לתפלה. ונוהגין בהרשב"א דמסמיך גאולה לתפלה עדיף לכן אין נזהרין בזה ומתפללין ג"כ בדרך עמ"א:

משנה ברורה

נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו בו ואומן המלאכות שדרך בני אדם להשכים להם קודם עה"ש יש שמחמירים וסוברים דבחלי שעה שקודם עה"ש אסור כמו שמוך למנחה וכדלעיל בסימן ע' בבה"ל עי"ש ע"כ טוב שיאמר ברכות מקודם: ח (לח) שצריך וכו'. ואין (מה) השיירא ממתנת לו או (מו) שאר דחק ואונס: (לט) יכול להתפלל. פי' דבסתם דרך אינו יכול לכוון בתפלה בין כשהוא מהלך ברגליו (מז) או שהוא בעגלה או בספינה ולפיכך אמרו חכמים שטוב יותר שיתפלל משעלה עה"ש אף שאינו עדיין עיקר זמן תפלה וגם לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה כי לא יוכל לקרא אז ק"ש דעדיין לא הגיע זמנה עד שיכיר את חבירו ברחוק ד"א מ"מ זהו טוב יותר משיתפלל בדרך בזמנו עם סמיכת גאולה לתפלה כי בביתו יוכל להתפלל בעמידה: (מ) משעלה עה"ש. עיין בביאור הלכה בס"א שכתבנו בשם הרבה פוסקים דס"ל דדוקא אחר שהאיר מזרח וקודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה. ובפרט כשרואה אז לברך על התפילין דזה אפילו לדעת המקילין אסור אפילו אחר שהאיר מזרח עד זמן שיכיר את חבירו ברחוק ד"א (מח) ואם הגיע הזמן הזה לכ"ע יקרא ק"ש ויתפלל בביתו בתקונה אף שעדיין לא הגיע החמה כיון שהוא שעת הדחק. ואם הוא בדרך במלון והשיירא שלו עומדים להתפלל קודם זה הזמן ומשער דעד ברכו יגיע הזמן יוכל הוא להתחיל ברכת ברוך שאמר ג"כ עמהם לע"ע בלא תפילין (מט) או שילבש תפילין בלי ברכה ואחר שיגיע (נ) בין ישתבח ליוצר יראה אם הגיע הזמן ימשמש בהן ויברך: (מא) אם אפשר וכו'. ר"ל דאם יודע שגם ק"ש פסוק ראשון לא יוכל לכוון בדרך כגון שהוא במקום גדודי חיה וליסטים מותר לקרות ק"ש בביתו ג"כ תיכף משעלה עה"ש אע"פ שעדיין לא הגיע עיקר הזמן וכדלעיל בסימן נ"ח ס"ג: (מב) הכי עדיף. ורוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר משום דנוהגים כאידך פוסקים דס"ל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע"כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפלה [מ"א עי"ש עוד] . עוד כתב אם הוא בדרך ומתירא שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש בלי ברכות וכשיטת למלון יקרא עוד הפעם ק"ש עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפלה [שהיא רק עד ד' שעות] ודאי יתפלל י"א ג"כ בדרך מהלך או מיושב [פמ"ג] וכשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב נכון להתאחר להתפלל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך אם לא שהוא ישן על העגלה ויש לחוש שמא בתוך כך יעלה עמוד השחר ועיין ברל"ה בשע"ת סק"ג[ד] או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מעותה להתפלל שיבלבלוהו שם בני הבית:

א (א) ואפילו וכו'.[א] מפני שבשהוא עומד עליהם הוא טרוד וירא שמא יפול ולא יוכל לכוון בתפלתו ולפ"ז (ב) מה שהתירו בסמוך בקול יחולה אף דאין בו משום גבהות מ"מ יאסר לעמוד מחמת בעותא ל"ל הטעם דלא הטריחוהו הכמים והתירוהו להתפלל עליהם (ג) במה שייטב לו בישיבה או בעמידה או י"ל דמיירי שם בגווני דליכא בעותא: (ב) אינן גבוהין ג'.[ב] והב"ח והט"ז מתירין אבל הא"ר פוסק כהש"ע[ה]: (ג) ולא ע"ג וכו'. לפי שאין גבהות לפני המקום שנא' ממעמקים קראתיך ה': (ד) זקן או חולה. שקשה לו לירד מעל המטה: (ה) להשמיע לצבור. דמותר לו לעמוד ע"ג מקום גבוה ואפילו (ג) ע"ג כסא או ספסל ואין בזה משום גבהות וש (ד) מן האחרונים שכתבו דהיכא דיש בו משום בעותא אפילו להשמיע לצבור אסור. כתב המ"א שעכשיו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד עליו הוא עמוק משאר בהכ"נ משום ממעמקים קראתיך ה' ולכן נקרא הש"ץ בכ"מ יורד לפני התיבה: **ב** (ו) מקום גבוה וכו'. פי' אפילו הוא מרעא סמיכתא וגובה ג"ט אסור לעמוד עליו להתפלל אבל פחות מזה אין גבהו ניכר: (ז) מוקף מחיצות. ומימה מדשה שבבהכ"נ שעדיין לא הוקפה מחיצות פשוט דאסור להתפלל עליה ומיהו לענין שאם שמקומו לעמוד שם בקביעות לצרכי בהכ"נ נראה דמותר כמו לענין אומנין

בס"ג

שער הציון

(מה) מ"א בסק"י וש"ח: (מו) מ"א: (מז) מ"א: (מח) מ"א: (מט) בסי' ל' ס"ג עי"ש: (נ) בסי' נ"ד: (נא) מ"א: (נב) מוכח בלבוש: (נג) כ"י: (ד) ע' בפמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) דף י': ב) חסר תיבת והתאנה: ג) ט"ז: ד) סק"ז: ה) כהרמ"א:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף א' מזכיר הטעם של גבהות ולא מזכיר משום בעותא. (ויש בזה נפ"מ אם הטעם הוא משום בעותא או משום גבהות, כמו שכתב המשנ"ב בס"ק ה', ויש עוד נפ"מ). ב) בשו"ע הרב בסעיף ב' כתב שיעור מקום גבוה שאמרו הוא ג' טפחים שפחות מכן אין גבהו ניכר. ובשו"ע הרב בסימן תרי"ד סעיף ד' כתב דאסור לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפילו אינו גבוה ג"ט משום שנראה כמתגאה.

הבית: ד [ח]צריך לפתוח פתחים (ח) או חלונות כנגד [ט]ירושלים כדי להתפלל כנגדן וטוב שיהיה בבהכ"נ (ג) (ט) י"ב חלונות: ה (י) [כ]לא יתפלל (יא) במקום פרוץ (יב) כמו (ג) [מ]בשדה מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר: ו (יג) [ל]ולא בחורבה (יד) מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים: ז [מ]ולא (טו) אחורי (ד) בהכ"נ אם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ ואחורי בהכ"נ הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך [נ]הצד שפונים אליו (ה) (טז) הקהל כשמתפללים. וי"מ (ו) (יז) [*] בהפך. וראוי לחוש לדברי (ז) (יח) שניהם וגם [ס]כשמתפלל (יט) בשאר צדדים. והיינו בלפון מו בדרום (כ) שיחזיר פניו לב"ה. וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לבהכ"נ [ע]אבל אם לבהכ"נ יש (מ) להחמיר

ח סס נ"ד מ רמב"ם פ"ה מה"ת י' ווהכ' פ' פקודי כ' ברכות נ"ד ל' ברכות ג' מ סס ו' לפירש"י נ ר"י הגה"מ

*) פי' אחורי כותל מזרחי ואחוריו של הכותל מ ר' יונה ע נ"י בסס תשובת רמב"ם

שערי תשובה

[מ] בשדה. עבה"ע ובספר בני כהונה מ"מ סימן ט' כתב דבמקום מוקף מחיצות אף שאינו מקורה שפיר דמי וכתב הגר"י שכן המנהג פשוט במוכמי ירושלים עה"ק שהצבור מתפללין בבהכ"נ במקום שאינה מקורה וכנגן דמחיצתא מתפללין מנהה וערבית בחלירות בבתי מדרשות. וכן הסכים בספר שיך מלא דוקא כשהצבור מתפללים תפלת י"מ והוא ג"כ מתפלל י"מ ע"ש: (ה) הקהל. כלומר דמיירי במתפלל בחותו לד שהפתח פתוח שם דהיינו בלד מערב לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לחותו לד שהצבור מתפללים וע"כ לא נקרא רשע אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל הפך מהצבור שמתפללין בבהכ"נ נקרא רשע וגראה כשתי רשויות מ"ו. ולפי פירוש זה אם עומד אחורי בהכ"נ בלד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל בלד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נק' רשע. (ועי' בס' אליהו רבה בזה): (ו) בהפך. הוא דעת ר"י הובא בתוס' שם דמפרש אחורי בהכ"נ היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרח ונמצא מתפלל לרוח שכל הציבור מתפללין אפ"ה נקרא רשע. וכי מהדר אפי' לבי כניסתא כיון שפניו כלפי כותל מזרחי אעפ"י דעומד בחוץ ונמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד רוח מזרח אין לן בה כיון שכל הקהל כלפי כותל מזרחי שאם ההיכל ופניו ג"כ כלפי אותו כותל אין לחוש: (ז) שניהם. שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבה"כ: (מ) להחמיר וכו'. אעפ"י שאינו מתפלל לרוח שהציבור מתפללין

באר היטב

ובלד אחרון: (ב) י"ב חלונות. וא"ל שיהיו כלם בלד מזרח אלא צריך שיהיו פתוחות לכל לד ג' עיין ט"ז ס"ק ג': (ג) בשדה. ופשוט דעובדי דרכים מתפללים בשדה. מ"מ: (ד) בהכ"נ. עיין בתשובת יד אליהו סי' ז' שהעלה דנ"ל מה שאמרו בבי המתפלל אחורי בית הכנסת לא בהכ"נ דמיירי במתפלל בחותו לד שהפתח פתוח שם דהיינו בלד מערב לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לחותו לד שהצבור מתפללים וע"כ לא נקרא רשע אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל הפך מהצבור שמתפללין בבהכ"נ נקרא רשע וגראה כשתי רשויות מ"ו. ולפי פירוש זה אם עומד אחורי בהכ"נ בלד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל בלד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נק' רשע. (ועי' בס' אליהו רבה בזה): (ו) בהפך. הוא דעת ר"י הובא בתוס' שם דמפרש אחורי בהכ"נ היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרח ונמצא מתפלל לרוח שכל הציבור מתפללין אפ"ה נקרא רשע כי הוא מכלל אותם שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' אבל אם מהדר אפיה לבי כניסתא אע"פ שנמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד רוח מזרח אין לן בה כיון שכל הקהל מתפללין כלפי כותל מזרחי שאם ההיכל והוא פניו ג"כ כלפי אותו הכותל אין לחוש: (יח) שניהם. (יח) שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהכ"נ (טו) ואף דזה מותר לכ"ע מ"מ לא שרי אלא מדותק הלא"ה מצוה להתפלל בבהכ"נ כמ"ש בסעיף ט': (יט) בשאר צדדים. דהיינו בלפון מו בדרום (טז) ומיירי בשאי אפשר לו להפוך פניו למזרח כגון שיש צואה לפניו כמלא עיניו הא לאו הכי עדיף טפי שיהפוך פניו למזרח ומ"מ גם בכל זה לא שרי אלא מדותק כמש"כ בס"ק הקודם: (כ) שיחזיר פניו. כדי שלא יהיה אחוריו נגד בהכ"נ ואף שאבתי אינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאינו מתפלל בהיפך לית לן בה (יז) וכ"ז כשעומד בלפון בהכ"נ מו בדרומו אבל כשעומד במזרחו מו במערבו אסור אף אם רוצה להטות עצמו לצפונו מו

משנה ברורה

בס"ג [פמ"ג]: ד (ח) או חלונות. ואפילו בבהכ"נ כשמתפלל עם הצבור (ה) נכון ליזהר בזה וכ"ש כשמתפלל בבית מיחידי צריך ליזהר בזה (ו) לכתחילה וכדאיתא בגמרא דלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות (ז) ואע"ג דצריך שיתן עיניו למטה וכמ"ש סימן נ"ה ס"ב ומה נ"מ בהחלונות מ"מ כשנתבטלה כוונתו יש עיניו לשמים לעורר הכוונה: (ט) י"ב חלונות. לאיזה לד שירצה ובתנאי שיהיה גם בלד שמתפלל לנכל ירושלים [פמ"ג]: ה (י) לא יתפלל. ובגמרא איתא דחלוף הוא מי שעובר ע"ז וכתב הפמ"ג דע"כ אם נזדמן לו בית שאין בו חלונות ובקעה טוב יותר להתפלל בבית שאין בו חלונות: (יא) במקום פרוץ. והנה לחד תירוצא דתוספות אם הוא עומד בלד הדרך במקום שאין מתירא שיפסיקוהו עוברי דרכים שרי אף בנ"י ממאן בדבריהם והנה אף שהמ"א ושארי אחרונים מישבים לדברי התוס' מ"מ כתבו שבזהר משמע שיש להתפלל דוקא בבית. ועובדי דרכים לכ"ע מותרים להתפלל בשדה ומ"מ (מ) כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם מיניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום נעוע הוא קצת ע"ז וכשהוא בביתו (טו) אין לסמוך ע"ז: (יב) כמו בשדה. ובמקום שהוא מוקף מחיצות (י) אע"פ שאינו מקורה שפיר דמי: ו (יג) ולא בחורבה. מוכח בגמרא דמותר להתפלל בדרך מבחורבה ואפילו היכא דליכא בה כ"א טעם אחד ואם הוא מתירא שיפסיקוהו עוברי דרכים יתפלל תפלה קצרה עיין סימן ק"י: (יד) מפני חשד. שיחשדוהו שיש לו זונה מוכנת שם (יא) ואם החורבה עומדת בשדה אין לחוש בה לחשד שאין זונה מצויה בשדה (יב) וה"ה אם אשתו עמו ג"כ ליכא למיחש לחשד ואם היא חורבה גריאה וחזקה ליכא למיחש בה למפולת ואם שניים נכנסין בה אין לחוש למזיקין שלאחד גראה ומחזק ולשנים גראה ואינו מזיק ונ' אין גראה כלל אם לא במקום שדוע שרגילין שם מזיקין ואטוקה כשנים וירא כשלשה לפיכך אם הם שנים מותר ליכנס בה אם היא גריאה וחזקה ועומדת בשדה [פמ"ג]: ז (טו) אחורי בהכ"נ. בתשובת יד אליהו סימן ז' כתב דנ"ל מה שאמרו בבי המתפלל אחורי בהכ"נ לא שיך אלא דוקא כשהצבור מתפללים תפילת י"מ והוא ג"כ מתפלל[1] ע"ש ובספר מאמר מרדכי חולק עליו: (טז) הקהל. כלומר דמיירי במתפלל בחותו לד שהפתח פתוח שם דהיינו בלד מערב לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לחותו לד שהצבור מתפללין וע"כ לא נקרא רשע אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל היפך מהצבור שהם מתפללין לחזרה והוא לחערב וע"כ נקרא רשע שגראה כשתי רשויות מ"ו ולפי פירוש זה (יג) אם עומד אחורי בהכ"נ בלד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל בלד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נקרא רשע: (יז) בהיפך. הוא דעת ר"י הובא בתוס' שם דמפרש אחורי בהכ"נ היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרח ונמצא מתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין אפ"ה נקרא רשע כי הוא מכלל אותם שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' אבל אם מהדר אפיה לבי כניסתא אע"פ שנמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד רוח מזרח אין לן בה כיון שכל הקהל מתפללין כלפי כותל מזרחי שאם ההיכל והוא פניו ג"כ כלפי אותו הכותל אין לחוש: (יח) שניהם. (יח) שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהכ"נ (טו) ואף דזה מותר לכ"ע מ"מ לא שרי אלא מדותק הלא"ה מצוה להתפלל בבהכ"נ כמ"ש בסעיף ט': (יט) בשאר צדדים. דהיינו בלפון מו בדרום (טז) ומיירי בשאי אפשר לו להפוך פניו למזרח כגון שיש צואה לפניו כמלא עיניו הא לאו הכי עדיף טפי שיהפוך פניו למזרח ומ"מ גם בכל זה לא שרי אלא מדותק כמש"כ בס"ק הקודם: (כ) שיחזיר פניו. כדי שלא יהיה אחוריו נגד בהכ"נ ואף שאבתי אינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאינו מתפלל בהיפך לית לן בה (יז) וכ"ז כשעומד בלפון בהכ"נ מו בדרומו אבל כשעומד במזרחו מו במערבו אסור אף אם רוצה להטות עצמו לצפונו מו

שער הציון

(ה) מוכח בפמ"ג: (ו) מפמ"ג: (ז) מ"א: (ח) פמ"ג וח"א: (ט) מ"א: (י) שע"ת: (יא) מ"א: (יב) פמ"ג: (יג) מ"א: (יד) מ"א: (טו) לבש ופמ"ג: (טז) פמ"ג: (יז) לבש ופמ"ג:

[1] ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ו' כתב כתשובת יד אליהו.

הלכות תפלה סימן צ

הוא מתפלל בבית הסמוך (ט) (כא) לב"ה פניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל ב"ה מותר שאינו ניכר שמחזיר פניו מבהכ"נ: ח [פ]אסור לעבור חוץ לב"ה (כב) בצד שהפתח פתוח בו בשעה (כג) שהצבור מתפללים מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל [צ]ואם נושא משאוי (כד) או שלבוש תפלין (כה) או שיש ב"ה אחר בעיר או שיש לב"ה זה פתח (י) אחר (כו) (מו שרוכב על הבהמה) מותר: ט [ק]ישתדל אדם (כז) להתפלל בב"ה (כח) עם (יא) [ב] הצבור [ר]ואם הוא (יב) [ג] (כט) אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה (ל) יכוין להתפלל בשעה שהצבור (יג) מתפללים (והוא

פ מרכות מ' צ מ"י כשם ר' יהושע ק שם ו' ר שם דף ז'

באר היטב

מ"מ כיון שאינו מתפלל בהיכך לית לן בה תר"י ב"י: (ט) לבה"כ. וה"ה בעזרה וכ"כ השכנה"ג ר"מיתי קהלות רבות עזרותיהם לגד מזרח ומתפללין ופניהם כלפי מזרח ואחוריהם כלפי כותל מזרחית שבבה"כ ונראה דס"ל דעזרה הוי נמי כמו בית שהתיר הרמב"ם להתפלל לגד המזרח אעפ"י שאחוריו כלפי בה"כ עכ"ל. ועיין בל"מ אות פ"ג: (י) אחר. עיין בהר"ן פ' במה מדליקין. ובדרשות הרא"ח פ' ויצא ופרשה מלורע. ובתשובותיו מ"ב סי' ע' ובתשובת חכם צבי סי' ל"ח: (יא) הצבור. אעפ"י שיוכל להתפלל בביתו ביו"ד מ"מ ברוב עם הדרת מלך מ"ח. ואפי' איכא בצבור הרבה חוטאים לא יתנע מלהתפלל עם הציבור כנה"ג ע"ת. מי שהיה חבוש בבית האסורין ולא היה יכול להתפלל בעשרה והתחנן לפני השר ולא אבה רק יום אחד ולא יותר. איזה יום יבחר לו. פסק הרדב"ז ח"א סי' י"ג שלא יחמיץ המצוה ותיכף יתפלל בעשרה ע"ש. וחכם צבי בתשובתו סי' ק"ו הקשה עליו מפרק החכלת דף מ"ט דקמבעיא לן ליבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם ומוקי לה במוספין דהאידנא ותמידין דלמחר תדיר עדיף או מקודש עדיף ואי כסברת הרדב"ז אף אי תדיר עדיף מוספין קדמי מטעם דאין מעבירים על המצוה ע"ש. ובלקט הקמח דף י"א מייאש דיש חילוק בין יחיד לציבור דאין ליבור מתיס אך ביחיד שהוי אינה לא משהינן ע"ש. והמחבר יד אהרן מתרץ דבשלמא לההיא דתדיר ומקודש אי אקריב תדיר שוב אינו יכול להקריב מקודש וכן להיפוך מש"ה מספקא לן מי נדחה מפני מי אבל הכא אינו מפסיד המצוה לגמרי אלא דאם יתמין ליום כפור עושה המצוה בשלמות מש"ה אין מעבירין ע"ש ועיין תשובת יד אליהו סי' מ"ב. מי שהולך בשבת וי"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה כי רוב ליבור מאחרים תפלתם ובאותו מנין מתפללים גם תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית וש זמן אח"כ לילך לבה"כ יותר טוב להתפלל מוסף עם הציבור בבה"כ דברוב עם הדרת מלך. ול"ד לגדון הרדב"ז דהתם זמן גדול ביניהם וש תשעות וסבות אבל ביומא חדא לית לן בה. יד אליהו סי' מ"ב: (יב) אנוס. פי' אשם כוחו אף על פי שאינו חולה מ"ח. ואם הוא אונס ממון שמחמת השתדלותו להתפלל עם הציבור יבוא לידי הפסד ממון פסק בתשובת יד אליהו סימן ז' דאין מחויב ע"פ הדין ויכול להתפלל ביחיד בביתו או בבית הכנסת כשאין שם צבור. ואפשר דמשום מניעת ריוח מחויב קצת ע"פ הדין להתפלל עם הציבור דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו עיין שם. אם רשאי לילך בספינה קטנה או גדולה בשבת כדי להשלים מנין ולהתפלל עם הציבור עיין הרדב"ז ח"א סימן פ"ז. ובתשובת חות יאיר סימן קי"ב. ובתשובת עבודת הגרשוני סי' קכ"ג. ובתשובת מהר"ם רוטנבורג סי' ח' ב': (יג) מתפללים.

שערי תשובה

מזבח אדמה: [ב] הצבור. עבה"ט ומ"ש ואפילו יש הרבה חוטאים כו' בלשון המבמ"ם אין כתוב כן אלא ואפי' היה בהם חוטאים כו' ואא"ז מהרש"א בחידושי אגדות בבריתות כתב אהא דאמרינן כל תענית שאין בה מפושעי ישראל כו' שהרי אלנה כו' שע"ל יו"ד חוץ מן הפושע וכמו בקטורת שהיה יו"ד סממנים חוץ אלנה ע"ש. ושוב ראיתי בשם חתם לאברהם שב"כ בענין הקורא נהר מ"ו וע"ש שכתב דוקא בשיש ר' לדיקים ח' לדיקים ואחד רשע אז כ' לדיקים וב' רשעים אבל אין כח בנו לדיקים כו' ומ"ש מתשובת הרשב"ץ ותשו' מ"ל עיין שאגת אריה ובשאלת יעב"ץ סי' י"ח ועיין בש"ל בשם הרדב"ז ח"א שכתב אבל עתה שאני דואה ברב עם רוב בלבול ואין אדם שומע תפלה אז קריאת ס"ת בבהכ"ד בעשרה עדיפא לי עם התלמידים אעפ"י שאין שם רב עם כו' ע"ש. ועיין בשו"ת מהר"י הלוי אחיו של הט"ז בסימן י"ג מ"ש בהא דאמר אמי מריש הוי מצלינא כו' ע"ש: [ג] אנוס. עבה"ט וכתב בספר דרך חיים

אז לדרומו: (כא) לבהכ"נ. וה"ה בעזרות הבנויות בכותל מזרחי שרי להתפלל שם דאדר הוא ואין נראה כאחוריו לבית הכנסת וכ"כ השכנה"ג שראה קהלות רבות שעזרותיהם לגד מזרח ומתפללין ופניהם כלפי מזרח ואחוריהם כלפי כותל מזרחי שבבהכ"נ ומ"מ יותר טוב בעת שבונים העזרות לעשותו בגד אחר לא בגד מזרח כי יש מפקפקים בזה עיין בא"ר: ח (כב) בצד שהפתח וכו'. עיין במאור הגר"א: (כג) שהצבור מתפללים. עיין בפמ"ג שיש להחמיר אפילו בעת ק"ש ופסוקי דזמרה: (כד) או שלבוש וכו'. דנראה שעול מלכותו עליו ולא יבואו לחשדו: (כה) או שיש ב"ה וכו'. כ"ל דה"ה אם רגילין בבהכ"נ הזה לעשות כמה מניינים ג"כ שרי דלא יבואו לחשדו: (כו) או שרוכב. שיכר שמפני שהוא טרוד בשמירת הבהמה אינו נכנס: ט (כז) להתפלל בבהכ"נ. ואפילו (יח) אם יש לו עשרה בביתו ישתדל בבהכ"נ ועיין בפי"ח במ"ב ס"ק נ"ד[א]: (כח) עם הצבור. מפני שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור ואפילו (יט) היה בהם חוטאים לא יתנע מלהתפלל עמהם. אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו ברוב עם מצוה להתפלל בו יותר. כתבו האחרונים דאם יש בבהכ"נ של רוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע לא תפלה ולא קה"ת מוטב להתפלל בביתו בעשרה. ובהכ"נ ביחיד ובביתו בעשרה תפלת צבור עדיף ואפילו יכול לשמוע קדיש וברכו אפ"ה תפלת צבור עדיף [פמ"ג]. תפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים

שהם[ב] גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' בבהכ"נ וזהו טעות ולכן חוב על האדם למהר לבוא לבהכ"נ כדי שיגיע להתפלל י"ח בצבור [מ"א]. מי שהולך בשבת ויו"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה כי רוב צבור מאחרים תפלתם ובאותו מנין מתפללים גם תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית וש זמן אח"כ לילך לבהכ"נ יותר טוב לילך להתפלל מוסף עם הצבור בבהכ"נ דברוב עם הדרת מלך כ"כ בתשובת יד אליהו סימן מ"ב ודוקא אם מקום מיוחד לתפלתו הוא בבהכ"נ אבל אם אין מקומו מיוחד להתפלל בבהכ"נ (כ) טוב יותר שיתפלל כל התפלה במקום אחד. כתב בתשובת רדב"ז תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור במנין איזה יום שירצה יתפלל אותו יום תיכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום כיפור או פורים ועיין בח"א בלל ס"ח ובנשמת אדם שהאריך בכמה פרטים שיש בענין זה: (כט) אנוס. היינו (כא) שאם כחו אף שאינו חולה.[א] ואם הוא אונס ממון שמחמת השתדלותו להתפלל עם הצבור יבוא לידי הפסד יכול להתפלל בביתו ביחיד או בבהכ"נ בלא צבור אבל משום מניעת ריוח לא יתנע מלהתפלל עם הצבור דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו וכ"כ בשם[ב] יעקב והעיד על הגאון מוה' זלמן מירל"ש אב"ד דק"ק האמבורג שפעם אחת הלך לבהכ"נ מעוטף בטלית ותפילין כדרכו ופגע בו אדם אחד שהיה לו למכור אבנים טובות ורצה שילך

עמו

שער הציון

(יח) פמ"ג: (יט) רמב"ם: (כ) מגן גבורים: (כא) מ"א:

הגהות ותיקונים: א) סעיף י"ח במ"ב סקנ"ה: ב) בשב:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' ס"ט ס"ק ח' בסוף הדיבור:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף י"א הוסיף: מ"מ זה אינו אלא למצוה מן המובחר לפי שהוא עת רצון אבל אם בא להקדים תפלתו לתפלת הצבור אין בזה איסור מן הדין.

ש רבי יוחנן בשם הגאונים ת נרכות כ"ח
א ר' יוחנן והרא"ש
ב נרכות כ"ח
ג נרכות שם

הדין בני אדם הדריס (יד) בשובים ואין להם מנין מ"מ (לא) יתפללו שחרית וערבית (לב) בזמן שהצבור מתפללים (ממ"ג) שוכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הצבור והוא מתפלל ביחיד (לג) אעפ"כ יתפלל בבהכ"נ: י כשעומד (לד) עם הצבור אסור לו (לה) להקדים (טו) תפלתו לתפלת צבור אאלא אם כן (לו) השעה (טז) עוברת ואין הצבור מתפללין לפי שמאריכין בפיוטים או לסבה אחרת (אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים והתחינות עם הצבור ולא יפרוש מן הצבור אפילו לעסוק בדברי תורה וע"ל סימן מ"ח): יא במי (לז) שיש לו בהכ"נ (יז) (ד) בעירו ואינו נכנס בו להתפלל (לח) נקרא (לט) שכן (יח) רע וגורם גלות לו ולבניו: יב (מ) במצוה (יט) (מא) לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה אפילו (מב) בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה אבל כשיצא מבית הכנסת (מג) אסור (כ) לרוץ:

שערי תשובה

למהר"ם די לוזאטו לבור בבה"כ ולבור חוץ לבה"כ היינו דאבא בימין אין תפלתו כו' לבור חוץ לבה"כ ויחיד בבה"כ לבור חוץ לבה"כ עדיף ועיין בד אליהו סי' ז' ובש"ל הארוך מה ע"ש ועיין לעיל הבאתי מהרדב"ז במי שבמת מדרשו תלוין פתוח סמוך לבה"כ ע"ש: [ד] בעירו. וכ' מח"ב בשם מלכי בקודש דאם התפלל במיתו בעשרה אינו נקרא שכן רע לכל בי עשרה שבינתא שריא ומיהו עכ"פ מידי חובת בהכ"נ לא נפיק אא"כ אותו המקום שמתפללים בו קבוע

באר היטב

ודוקא אם טריחא ליה מלתא לאסוף יו"ד מ"ח. משמע בע"א דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללין שחרית לא מיקרי בשעה שהציבור מתפללין ועיין תוס' שם: (יד) בשובים. נראה לי בימות הקיץ שהציבור מאחרים תפלת שחרית והדר בשוב אסור אפי' ללמוד כמ"ש סי' פ"ט לכן מוטב שיתפלל תיכף בהנץ החמה. ובערבית צריך להמתין עד לאת הכוכבים. מ"ח: (טו) תפלתו. אפילו רואה לאלת חוץ לבה"כ ריב"ש מ"ח. ואם חלש לבו יכול להתפלל בביתו קודם הצבור. ובבה"כ אף זה אסור. ואם הוא חולה או אנוס אף בבה"כ שרי ב"ח דלא כב"י מ"ח ע"ש: (טז) עוברת. משמע דאז אפילו בבית הכנסת שרי וכ"מ לשון תר"י. אבל הב"ח פסק דוקא שהזמן קצר כ"כ בעוד שילך לביתו יעבור זמן תפלה אבל אם יש זמן ילך לביתו ויתפלל ביחיד ע"ש: (יז) בעירו. ואם יש ב' בה"כ מצוה לילך להרחוקה דשכר פסיעות יש ב"מ דף ק"ו: (יח) רע. אפילו אין שם מנין עשרה דהא שתמא קתני. מט"מ שבגה"ג ע"ש: (יט) לרוץ. עד פתח בה"כ. ובבה"כ עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה ובירא. ע"ת של"ה מ"ח: (כ) לרוץ. אבל אם יוצא ע"מ לחזור מצוה לרוץ כדי שיחזור מהרה. הכותב בע"י

משנה ברורה

עמו לביתו והגאון השיב לו שיתפלל עד שיבוא מבהכ"נ ובתוך כך מכרן לאחר והאחר הרוויח בהם כמה אלפים ר"ט ושמח הגאון שמחה גדולה שהשליך מנגד ממון רב עבור תפלת לבור [מגן גבורים] וכ"כ בספר אליהו רבא בשם תשובת ב"י דיש לקבוע האנשים שמוגעים ליל לבהכ"נ משום שעוסקין בתורה או משום שמשתכרין ממון. ולעשירים יש לקבוע יותר ובעל תורה אף שעוסק בלימוד מ"מ איכא תשלא וחילול השם כמש"כ סי"ח: (ל) יכוין להתפלל וכו'. ודוקא (כב) אם טריחא ליה מילתא לאסוף עשרה. משמע בע"א דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהלבור מתפללין שחרית לא מיקרי בשעה שהלבור מתפללין ואם מתפלל עמהם בבהכ"נ (כג) מיקרי תפלת הלבור: (לא) יתפללו שחרית. ובימות הקיץ שהלבור מאחרים תפלת שחרית והדר בשוב אסור אפילו ללמוד כמש"כ סימן פ"ט ס"ו וסימן רל"ב שמא ימשוך בלימודו ויעבור זמן תפלה וא"כ יתבטלו זמן ארוך לכן (כד) מוטב שיתפלל תיכף בהנץ החמה (כה) ומכ"ש כהיום דבקהלות גדולות מתפללין תיכף משהאיר הבוקר וא"כ לעולם הוא בשעה שהלבור מתפללין: (לב) בזמן שהצבור. פי' בשעת שקהלות ישראל מתפללים. ובאשכנז שנהגו להקדים ערבית כמש"כ סימן רל"ה (כו) יחיד הדר בספר או בדרך צריך להמתין עד לאת הכוכבים: (לג) אעפ"כ וכו'. מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו מתקבלת שם יותר. ופשוט דאם הוא מ"ח ויש משם חילול השם בשיבוא אחר התפלה בבהכ"נ ביתפלל במיתו: י (לד) עם הצבור אסור. (כז) אע"ג דבסעיף הקודם כתב דאפילו הוא במיתו יכוין לשעה שהלבור מתפללין היינו כדי שתהא תפלתו נשמעת אבל איסורא ליכא אי מקדים לתפילת לבור אבל כשעומד עם הלבור ומקדים איסורא גמי איכא ועיין באורחות חיים שכתב הטעם מפני שהוא כמחה את הלבור ומשמע בגמרא דאפילו אם הוא רוצה לעשות זה בשביל לימוד התורה כגון שיש לו שיעור קבוע ללמוד תורה אבל אחד. כתב הב"ח דאם צריך הוא להחר תפלתו כגון שיוצא לדרך יצא מבהכ"נ ויתפלל במיתו ואפשר דבשביל לימוד התורה ג"כ מותר לעשות כן וכן משמע בספר מאמר מרדכי אך שם אירי לענין תפילת מוסף ואפשר דה"ה לענין

שער הציון

(כב) מ"ח: (כג) לל"ח ומגן גבורים: (כד) מ"ח: (כה) ח"ח: (כו) מ"ח: (כז) לבשי שרד: (כח) מ"ח: (כט) מ"ח: (ל) עיין בשע"ת: (לא) מ"ח: (לב) פמ"ג: (לג) מ"ח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף י"א כתב: אבל מי שבא לביהכנ"ס אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הצבור בין בביהכנ"ס בין שרוצה לצאת חוץ מבהכ"נ. ב) בשו"ע הרב סעיף י"א לא מביא שיטות הב"ח, וסתם דאם רואה שהזמן התפלה עובר מותר לו להקדים. ג) בשו"ע הרב סעיף י"א בסוגריים הוסיף שאסור אפילו רוצה לצאת חוץ לבית הכנסת ולהתפלל קודם הציבור.

יג [ד]מותר (כא) (מד) לרוק[ו] בבהכ"נ (מה) ודורסו ברגליו [ח]או (מו) מכסהו בגמי: **יד** [ו]ישכים אדם לבהכ"נ (מז) כדי שימנה עם היו"ד (כב) הראשונים: **טו** [ז]אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבהכ"נ שבשדות או אפי' בבית הכנסת שבעיר אם היא [ח]תפלת ערבית (שמתפללים בלילה) חייב חבירו (כג) (מח) להמתין לו עד שיסיים תפלתו כדי שלא יתבלבל בתפלתו (וש מחמירין אפילו ביום ובבהכ"נ שלנו שהם בעיר) (הטור ומרדכי בשם ר"י והר"י פ' קמא דברכות). [ט]ואם מאריך בבקשות ותחנונים אינו חייב להמתין לו: **טז** [ז]ההולך בדרך והגיע לעיר (מט) ורוצה ללון בה (נ) אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בי' צריך (כד) (נא) לילך שם (נב) ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי[2] להתפלל בי': **יז** [כ]יש מי שאומר שמכ"ש שלא ישכים אדם (נג) לילך מעיר שמתפללים בה בי' אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול (נד) ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה: **יח** [ל]בית המדרש קבוע קדוש יותר מבהכ"נ ומצוה להתפלל בו יותר מבהכ"נ (נה) [מ]והוא שיתפלל בי': הגה וי"א דאפי' בלא י' עדיף להתפלל בבה"מ הקבוע לו ודוקא מי[י] שתורתו אומנתו (נו) ואינו מתבטל בלא הכי. (הר"י פ"ק דברכות) ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן (נז) שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבהכנ"ס (תשובת הרא"ש כלל ד' והטור) וכ"ש שלא יעסוק בתורה בבהכ"נ (נח) בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנות

ד שם ס"ב ה ירושלמי שם סק"ה ור' יונה ו ברכות מ"ז ז שם ה' ח ר"ש ור"מ ם רבי יונה י פסחים מ"ו . לפי . רש"י כ מגולה ל ברכות דף מ' מ מרכ"ס פ"ם מהלי' תפלה

באר היטב

וכ"כ המ"א ושכנה"ג דלא כל"ח. וכתב של"ה דהיולא מבהכ"נ למת המדרש ירוץ מ"א: (כא) לרוק. ודוקא שלא בשעת תפלה י"ח אלא כגון ק"ש וברכותיה אבל בתפלה י"ח אסור לרוק כדלקמן סי' ל"ז ס"ב ב"ח ע"מ ט"ז. וכתב בס"ח הרולה שלא ירוק תדיר בבה"כ יעטוף קודם כניסתו שורש שקורין לקרי"ץ אבל בעי"כ ובעט"ב אסור שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות. מ"א: (כב) הראשונים. דוקא שיתפלל שם עמהם. והאר"י ז"ל לא היה מן היו"ד הראשונים ע"ל סי' כ"ה ס"ק ב'. ובזוהר נשא כ' שיתאספו יו"ד יחד ויבואו לבהכ"נ. מ"א:

משנה ברורה

אם יולא ע"מ לחזור מלוה לרוץ כדי לחזור מהר וכן אם יולא מבהכ"נ למת המדרש כדי ללמוד תורה: **יג** (מד) לרוק בבהכ"נ פי' שלא בשעת תפילת י"ח אלא כגון ק"ש וברכותיה (לד) אבל בתפלת י"ח אסור לרוק כדלקמן סימן ל"ז ס"ב עי"ש: (מה) ודורסו ברגליו. שלא יהיה מגולה מפני הכבוד (לה) והרולה שלא ירוק תדיר בבהכ"נ יעטוף קודם כניסתו שורש מתוק שקורין לאקעריץ[ס] (ולפ"ז בבוקר שרי דלא שייך בזה גאוה וגם אין מכניס לגופו) אבל בעיה"כ ובעט"ב אסור שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות: (מו) מכסהו בגמי. ר"ל (לו) שאם יש תבן או גמי בבהכ"נ רוקק עליו וא"ל לשפשף שהרקיקה מכוסה בגמי: **יד** (מז) כדי שימנה וכו'. ודוקא (לז) שיתפלל שם עמהם והאר"י לא היה מן[ס] הראשונים כי הולרך לפנות שהיה לו חולי וגם כדי שילך מעוטף בטלית ותפילין לבהכ"נ וזה אי אפשר קודם היום ובזוהר נשא איתא שיתאספו עשרה ביחד ויבואו לבהכ"נ: **טו** (מח) להמתין. (לח) דוקא אם נכנסו בשוה אבל אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסייס עמהם אפילו אין חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסייס עמהם ונכנס איגלאי מילתא שאינו מפחד אם נשאר יחידי מיהו מדת חסידות הוא להמתין אף בבה"ג[א]. **טז** (מט) ורוצה ללון בה. ה"ה (לט) בבוקר אם בדרך ההולכת לפניו בד' מילין יש מקום שמתפללין בעשרה ימתין עד שיגיע שם (מ) והוא שעי"ז לא יעבור זמן (מא) ק"ש ותפלה: (נ) אם לפניו. דוקא בדרך ההולכת לפניו שבלא"ה יצטרך לבסוף לילך שם (מב) אבל בלדדין דינו כמלאחריו: (נא) לילך שם. ובאופן (מג) שלא יצטרך לילך יחידי עי"ז וגם מיירי שעוד היום גדול שאפילו אם ילך עד שם יוכל להגיע שם בעוד השמש על הארץ דאל"ה אינו מחוייב לבעולם יכנס אדם בכי טוב. ועיין בפמ"ג שכ' בדרך אם נזדמן לו עשרה להתפלל מנחה אחר תני שעה שאחר חצות לשאי אע"ג דבלא"ה אין כדאי לכתחילה כדאיתא בסימן רל"ג כאן מותר: (נב) ולאחריו וכו'. עיין בס"ק הקודם והיושב בביתו

מתרגם: [ס]צמח שממתיק משקה

(לד) אחרונים: (לה) ס"מ: (לו) ב"י: (לז) מ"א: (לח) אחרונים: (לט) פמ"ג: (מ) פמ"ג: (מא) דאי יעבור זמן ק"ש בודאי יקרא וממילא יחוייב אח"כ לסמוך מיקף גאולה ועיין פמ"ג: (מב) א"ר ופמ"ג: (מג) מ"א: (מד) מ"א: (מה) ש"ע הגר"ז: (מו) משו"ע הגר"ז ותידושי רע"א וא"ר: (מז) מגן גבורים:

הגהות ותיקונים: א) ח': ב) העשרה:

הערות והארות: 1) עיין שה"צ סי' קנ"א ס"ק ט"ו לענין אם מקפיד שלא לרוק בבית: 2) אם ספק אם יש שם י' עיין במ"ב צ"ב ס"ק י"ז לענין מים וה"ה כאן (ר"מ): 3) עי' בסי' ק"ו ס"ב מתי מקרי תורתו אומנתו:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט"ז הוסיף גם: אפילו בבהכ"נ שבעיר ואפילו בתפילת שחרית ומנחה וכ"ז כשחבירו מאריך בסדר התפילות שדרך כל הצבור לאומרם אבל אם מאריך בבקשות ותחנונים אין צריך להמתין עליו. ב) בשו"ע הרב בסעיף י"ז כתב בסוגרים שחייב לילך בכל יום בוקר וערב, ועיין בקצות השלחן דכתב דכוונת הרב רק על תפלת המנחה ולא על ערבית.

(הגהות מלפפי המדפיס): **יט** (נט) יקבע מקום (כה) לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך ואין די במה שיקבע לו ב"ה להתפלל אלא גם בב"ה שקבוע בה צריך שיהיה לו (ס) מקום (כו) קבוע: **כ** יכנס (סא) שיעור (כז) [ה] שני פתחים ואח"כ יתפלל. י"מ פשיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפנים שלא ישב אצל הפתח שנראה כמשאוי ישיבת ב"ה ולפ"ז אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום ווי"מ שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ולפי זה אם אינו פתוח לרה"ר אין בכך כלום ווי"מ שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס אלא (סב) ישהה שיעור שני פתחים ונכון לחוש לכל הפירושים: **כא** שצריך (סג) שלא יהא דבר חוצץ (סד) בינו ובין הקיר ודבר קבוע כגון ארון (כח) (סה) ותיבה אינם חוצצים (ולא משיב ממילה (סו) רק דבר גדול שגנבו י' (כט) [ו] (סז) ורחנו ד' אבל דבר קטן (סח) לא משיב הפסק) (מגדולים ומורמות מיים כשם הלאב"ד) וכן בעלי חיים אינם חוצצים אפילו האדם אינו חוצץ: הגה ול"נ דבעלי חיים חוצים ואדם אינו מוקף וכן נראה סברת הפוסקים ואפשר דנפל טעות בספרים: **כב** ויש מי שאומר (סט) שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם [ז*] וטוב לחוש לדבריו: **כג** הבגדים המצויירים אע"פ שאינם בולטות (ע) אין נכון להתפלל כנגדם ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל (ל) מצויר יעלים עיניו: הגה ולכן אסור ג"כ לצייר (עא) ציורים בספרים שמתפללין בהם

נ נרכות ו' ס הלא"ש בשם הירו' ע נרכות מ' פ ירושל' ותוספות מיים צ כ' יונה ק טור בשם ר"מ מרוטנבורג ר הלא"ש המלוה שם ש נרכות ה' ת מרדכי ומהר"י מטהב א ספר הפליאה ב מטדלהים בשם תשובת הרמב"ם

שערי תשובה

לקדושה עיין שם: [ה] שני פתחים. עיין בגמר היטב ועיין בדרכי יוסף שהביא דברי המדרש פ' כי תבוא מבואר הפירוש הא' שבש"ע שיש לו ליכנס דלת לפנים מדלת בו' ע"ש: [ו] ורחבו ד'. עבה"ט: [ז*] מ"ש בש"ע שטוב לחוש שלא להתפלל אחרי" שום אדם הפר"ח חולק והוכיח מהש"ס דמותר ולכן המהר הו"ל כפטור מן הדבר ועושהו שנקרא הדיוט ע"ש ואין זה מוכרח כיון דשב ואח"ת הוא עליו וס"ל דלא מיקרי קבוע דלפעמים נוטלה ומעמידה במקום אחר והוכיח כן מתוס' ע"ש והמ"א סותר הוכחתו ע"ש והפר"ח הסכים עם הב"ח דלא כמ"א ע"ש. עיין ט"ז שהקשה על הב"י למה לא משני כפשוטה כדעת המקשן ומיירי במטה לשכיבה העשוי לשכיבה ע"ש וכ"כ בפר"ח ע"ש. ולא הבנתי דא"כ מה היה מתפאר כל ימי הייתי מצטער ר"ל הייתי זהיר ומזהר וכו' מה זהו זהירות הלא יותר טוב היה אם היה מתפלל אצל הכותל וק"ל: (כט) ורחבו ד'. וא"ע דנהגו להתפלל לפני השטענד"ר שמניחין עליו הסדורים והוא גבוה יו"ד ורחב ד' מ"א ע"ש. וט"ז כתב כל הדברים שהם לצורך התפלה בנה"כ אין שייך חציצה ועכ"כ נהגו שיש לכל אחד שטענד"ר אעפ"י שגבוהים יו"ד ורחבים ד'. ומטעם זה נ"ל דשלחן בבית לא משוב נמי הפסק וחציצה לתפלה דהשלחן הוי צורך התפלה שמניח הספר עליו. ומ"מ נראה דאף במידי דחציצה בינו לבין הכותל אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בו"ד באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל בודאי אל יעבב התפלה בשביל זה וילך בחדר אחר להתפלל דאין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום. ומ"מ יעליס עייניו או יתפלל מתוך הסדור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבא לידי בטול כוונה עכ"ל ט"ז: (ל) מצויר. ומטעם זה אסור לצייר ציורים בכותל

באר היטב

הר"ן. ועיין בתשובת יד אליהו סי' ז': (כה) לתפלתו. גם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית: (כו) קבוע. ותוך ד' אמות משיב מקום מ' דא"א לגמרם מ"א: (כז) שני פתחים. מכבדין בפתח בה"כ שיכנס הגדול תחלה הואיל ולאו למזוזה ש"ס ברכות: (כח) ותיבה. וכתב ב"י וה"ה מטה דידן העשוי לשכיבה מיקרי קבוע. והב"ח חולק עליו וס"ל דלא מיקרי קבוע דלפעמים נוטלה ומעמידה במקום אחר והוכיח כן מתוס' ע"ש והמ"א סותר הוכחתו ע"ש והפר"ח הסכים עם הב"ח דלא כמ"א ע"ש. עיין ט"ז שהקשה על הב"י למה לא משני כפשוטה כדעת המקשן ומיירי במטה לשכיבה העשוי לשכיבה ע"ש וכ"כ בפר"ח ע"ש. ולא הבנתי דא"כ מה היה מתפאר כל ימי הייתי מצטער ר"ל הייתי זהיר ומזהר וכו' מה זהו זהירות הלא יותר טוב היה אם היה מתפלל אצל הכותל וק"ל: (כט) ורחבו ד'. וא"ע דנהגו להתפלל לפני השטענד"ר שמניחין עליו הסדורים והוא גבוה יו"ד ורחב ד' מ"א ע"ש. וט"ז כתב כל הדברים שהם לצורך התפלה בנה"כ אין שייך חציצה ועכ"כ נהגו שיש לכל אחד שטענד"ר אעפ"י שגבוהים יו"ד ורחבים ד'. ומטעם זה נ"ל דשלחן בבית לא משוב נמי הפסק וחציצה לתפלה דהשלחן הוי צורך התפלה שמניח הספר עליו. ומ"מ נראה דאף במידי דחציצה בינו לבין הכותל אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בו"ד באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל אל יעבב התפלה בשביל זה וילך לחדר אחר להתפלל ומ"מ יעליס עייניו או יתפלל מתוך הסדור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבא לידי בטול כוונה) ע"ש דבר החוצץ שלפניו: (סד) בינו ובין הקיר. ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר (נב) שעומד בחמלע בהכ"נ ג"כ נסמך מאמר מרדכי דאם הוא כבר התפלל ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שמוזכרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו מושש וכן מוכח מלשון הג"ה דמיירי דוקא בענין שפורש מן הצבור וכו' עי"ש: **יא** (נט) יקבע מקום. שכן מצינו בא"א שקבע מקום לתפילתו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' וגו'. וגם כשמתפלל בביתו (מח) יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית: (ס) מקום קבוע. ותוך ד"א (מט) משוב מקום אחד דא"א לגמרם: **כ** (סא) שיעור ב' פתחים. עיין בב"ח שכתב שצריך לעשות עזרה לפני בהכ"נ דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל והאריך לפרש מה המאמר דשיעור שני פתחים וכ"כ המ"א וכן נהגו בהיום בכל מקום וע"כ עוד הדר לכתמילה שלא להתפלל בעזרה כ"א בבהכ"נ: (סב) ישהא שיעור וכו'. כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה כי כשיתפלל תיכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. (ג) מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה הואיל ולאו למזוזה: **כא** (סג) שלא יהא דבר חוצץ. שנאמר ויסב מזרקיהו פניו אל הקיר ויתפלל (נא) ומ"מ אין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום ע"כ אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בעשרה באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל אל יעבב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל ומ"מ יעליס עייניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבא לידי ביטול כוונה. ע"ש דבר החוצץ שלפניו: (סד) בינו ובין הקיר. ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר (נב) שעומד בחמלע בהכ"נ ג"כ

משנה ברורה

בספר מאמר מרדכי דאם הוא כבר התפלל ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שמוזכרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו מושש וכן מוכח מלשון הג"ה דמיירי דוקא בענין שפורש מן הצבור וכו' עי"ש: **יא** (נט) יקבע מקום. שכן מצינו בא"א שקבע מקום לתפילתו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' וגו'. וגם כשמתפלל בביתו (מח) יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית: (ס) מקום קבוע. ותוך ד"א (מט) משוב מקום אחד דא"א לגמרם: **כ** (סא) שיעור ב' פתחים. עיין בב"ח שכתב שצריך לעשות עזרה לפני בהכ"נ דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל והאריך לפרש מה המאמר דשיעור שני פתחים וכ"כ המ"א וכן נהגו בהיום בכל מקום וע"כ עוד הדר לכתמילה שלא להתפלל בעזרה כ"א בבהכ"נ: (סב) ישהא שיעור וכו'. כדי שתתישב דעתו עליו ויתפלל בכוונה כי כשיתפלל תיכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. (ג) מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה הואיל ולאו למזוזה: **כא** (סג) שלא יהא דבר חוצץ. שנאמר ויסב מזרקיהו פניו אל הקיר ויתפלל (נא) ומ"מ אין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום ע"כ אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בעשרה באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל אל יעבב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל ומ"מ יעליס עייניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבא לידי ביטול כוונה. ע"ש דבר החוצץ שלפניו: (סד) בינו ובין הקיר. ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר (נב) שעומד בחמלע בהכ"נ ג"כ נסמך מאמר מרדכי ומטה יהודא: (נד) כ"ח וט"ז ופר"ח: (נה) המגן גיטרים וס"פ דלא כמ"א שמפקפק מה: (נו) מ"א: (נז) כ"י:

מתרגם: °עמוד שמניח עליו ספרו

שער הציון

(מח) מ"א: (מט) מ"א: (נ) ש"ס: (נא) ט"ז והגר"ז ומגן גטרים: (נב) מ"א: (נג) כ"י ומ"א ומאמר מרדכי ומטה יהודא: (נד) כ"ח וט"ז ופר"ח: (נה) המגן גיטרים וס"פ דלא כמ"א שמפקפק מה: (נו) מ"א: (נז) כ"י:

הגהות ותיקונים: א) אחורי:

הערות והארות: 1) עי' סי' צ"ח ס"ד דכתב שלא יחוץ דבר בינו לקיר דומיא דקרבן:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף כ' כתב כהשיטה הראשונה "וכן מטות שלנו העשוים לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראת דבר קבוע ואינן חוצצות". ב) בשו"ע הרב שם פסק כהשו"ע שדבר קטן לא חשיב הפסק.

שלא תתבטל הכוונה (מרדכי ריש פרק כל הגלמים) אבל בגדים שמצויר עליהם דברי (לא) תפלות (עב) אפי׳ ליש״ב עליהם בב״ה אסור (תשובת הרא״ש סי׳ ג׳ כלל ה): **כד** [ג]לא יתפלל (עג) בצד רבו (עד) ולא אחורי רבו (עה) ולא לפניו (יש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להתפלל ביחיד אבל בצבור אם כך הוא סדר ישיבתו (עו) אין לחוש אם מתפלל לפניו) או אחריו[א] (ב״י בשם מהרי״א ואוהל מועד) * (ומע״פ (עז) שטוב להחמיר (עח) המנהג להקל) [ד]אם הרחיק (עט) ד׳ אמות (לב) מותר. (פ) (ועיין ביורה דעה סי׳ רמ״ב סעיף ט״ז): **כה** [ה]תלמיד חבר מותר להתפלל (פא) אחורי (לג) רבו: **כו** [ו]כל מקום שאין קורין בו ק״ש אין מתפללים בו וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק״ש כך (פב) מרחיקים לתפלה: **כז** היה עומד (פג) בתפלה [ז]והשתין תינוק בב״ה [ז] (פד) ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים או יהלך לפניו ד׳ אמות או לצדדיו או יצא מב״ה ויגמור תפלתו: הגה (פה) ויותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק שמא ישהה כדי לגמור את כולה (פו) ולצורך לחזור לראש (ב״י בשם רוקח סימן רכ״ד וע׳ לעיל סי׳ ע״ט):

ג נרכות כ״ז ד ר׳ יונה והרא״ש ה שם בגמרא ו רמב״ם פ״ד מהל׳ תפלה ז רוקח

צא שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה. ובו ו׳ סעיפים:

א [א]היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אסור להתפלל (א) עד (ב) שיכסה לבו

א נרכות כ״ד וכ״ה

באר היטב

בה״כ נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש מ״א. אסור להתפלל כנגד המראה אפי׳ אם עיניו סתומות הרדב״ז מ״א סי׳ ק״ו וכפי מה שפירש השכנה״ג ע״ש: (לא) תפלות. ואפילו בביתו אסור ט״ז ע״ש: (לב) מותר. אפי׳ לפני רבו ב״ח ד״מ ש״ך ב״ד סי׳ רמ״ב מ״א ע״ת ודלא כב״י: (לג) רבו. אבל לפני רבו אסור ד״מ ב״י ש״ך שם מ״א:

משום דהוי כמתקן דשם האיסור חוזר להיות היתר ומתקן משא״כ מה שאינו אלא שעי״ז מתמלק גרף של רעי דשרי:

משנה ברורה

זה (נח) שלא לגייר בכותא בה״כ ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש. אסור להתפלל כנגד המראה דמיחזי כמשתחוה לצורה שלו והיינו אף בעינים סתומות דבפתוחות בלא״ה אסור משום מיטול כוורה. אחרונים: (עב) אפילו לישב עליהם וכו׳. (נט) שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך (ס) ואפילו בביתו אסור: **כד** (עג) בצד רבו. כי הוא יוהרא שמראה שהוא שוה לרבו ורבו (קא) היינו ברוב חכמתו הימנו (סב) או גדול הדור. כתב הח״א נ״ל דה״ה אבי: (עד) ולא אחורי רבו. (סג) דמיחזי נמי כיוהרא וי״א שנראה כמשתחוה לרבו בתפילתו וי״א מפני שהוא מצער לרבו דשמא יצטרך לפסוק ג׳ פסיעות לאחריו בעוד שהוא יתפלל ויצטרך להמתין עליו: (עה) ולא לפניו. בק״ו דזה ודאי הוא בזיון לרבו שעומד באחוריו נגדו: (עו) אין לחוש וכו׳. שהכל יודעין שמקום זה מיוחד לרב וזה להלמיד ולית ביה משום יוהרא או כמשתחוה לו: (עז) שטוב להחמיר. (סד) היינו לחוש לטעם השלישי הנ״ל מפני שנראה כמצער לרבו דלפ״ז יש להחמיר גם בצבור לאחריו: (עח) המנהג להקל. עיין בביאור הלכה דמ״מ טוב להחמיר בקונבא לו מקום מאחורי רבו שיחיק כשיעור ד״א וג׳ פסיעות כדי שלא יצער לרבו: (עט) ד״א מותר. דרשות אחרת היא ועיין בפמ״ג שכתב בשם הפר״ח דלפניו סגי בד״א מצומצמות אבל לאחורי רבו בעינן ד״א וג׳ פסיעות כדי שיהיה יוכל רבו לפסוק ג׳ פסיעות לאחריו ולא יצטרך להמתין עליו ובמוך ד׳ אמותיו הלא אסור לפסוע כדלקמן בסימן ק״ב. עוד כתב דבמוך האלמעמרע° מותר אפילו בסמוך דרשותא אחריתא הוא: (פ) ועיין ביו״ד וכו׳. ר״ל דשם נתבאר דרחוק ד״א מועיל אפילו אם רבו לאחוריו וכן כתבו האחרונים: **כה** (פא) אחורי רבו. וה״ה בלא רבו אבל לפני רבו (קה) אסור: **כו** (פב) מרחיקים לתפלה. (סו) וה״ה לת״ת וכל דברי קדושה: **כז** (פג) בתפלה. וה״ה בק״ש ושאר דברי קדושה וכמו שכ׳ למעלה ונקט תפלה לרבותא דבזה ג״כ צריך לילך לפניו ד״א ולא אמרינן כיון שהוא עומד כבר בתפלה א״ל להרחיק בזה כלל ע״כ אפילו אם גם אבל (סז) אסור להפסיק בדבור להביא לו מים כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וגם י״א דא״ל להרחיק בזה כלל ע״כ אפילו אם גם אחרים עומדים בתוך הד״א של המי רגלים ומתפללים אין לו להפסיק בדבור בשבילם להודיעם. ואם תינוק טינוף[ב] לואה בבה״כ באמצע תפלה ואחרים עומדים שם ומתפללים ואינם יודעים מזה אם א״א בענין אחר להודיעם אלא בדבור מותר להפסיק בדבור להצילם מאיסור דאורייתא דמוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה משיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף. וכבר נתבאר לעיל בסימן ע״ט במ״ב ובאור הלכה האופנים שהם מדאורייתא בזה. ודוקא אם אין לו במה לכסות אבל אם יש לו במה לכסות אין בלואה ובין במי רגלים אסור להפסיק ואפילו לזוז ממקומו אם אין מגיע לו הריח רע: (פה) ויותר טוב. כתב הח״א אם מתירא שמא ישהא[ג] כדי לגמור את כולו וא״א לו להרחיק ד״א כגון שא״א לו לעבור נגד המתפלל יסמוך על הרשב״א דס״ל דמותר להתפלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה ואיסור מי רגלים דרבנן: (פו) ויצטרך. עיין לעיל בסימן ע״ח במ״ב סק״ה דבברכת ק״ש אם נזדמן כן וכן בכל הברכות אין צריך לחזור לראש: **א** (א) עד וכו׳. דצריך הוא לראות את עצמו כאלו עומד לפני המלך ומדבר באימה: (ב) שיכסה לבו. והוא הדין כל גופו [נ״ח]:

שערי תשובה

[ב]שאין לו לבטל משום זה להתפלל עם הצבור ומזה גם המחבר מודה: [ז] ישתוק כו׳. והפר״ח מולק דהרשב״א סובר הרחקה במ״ר דרבנן. ובש״ל כתב דלוב הפוסקים מולקים על הרשב״א. והאחרונים הסכימו לפסק הש״ע והרמ״א כאן. ועיין לעיל סי׳ ס״ט[ב] שגם הש״ך ישתוק אם ההמתנה בתוך ד״א של הצבור וע״ש בשם הט״ז. והנראה דאפי׳ אינע כן בשבת שרי לשפוך מים על המ״ר לבטלן ואפילו בביתו נראה דשרי ולא דמי למ״ש בסי׳ שכ״ג דאין להוסיף על איסור לבטלו בשבת אלא שעי״ז מתמלק הזוהמא של המ״ר ומידי דהוי אמידי דאינו מתמלק גרף של רעי דשרי:

ביאור הלכה

* ואע״פ שטוב להחמיר מכל מקום המנהג להקל. עיין בא״ר שכתב בשם הלבוש דלמעשה נכון להחמיר וכתב הא״ר דנראה דדוקא לפניו אבל לא לאחריו ולא הבנתי שהרי הלבוש בעצמו כתב אח״כ ויזהר בלאחריו שיהיה יכול לפסוע ג׳ פסיעות כדי שלא יצער לרבו והיינו מלבד הד׳ אמות כמו שכתב הא״ז והא״ר בעצמו אח״כ ובאמת בלפניו לא ידענא טעם המחמירים בלבוש אבל בלאחריו נכון להחמיר כי זה הטעם שמצער לרבו מוכח בירושלמי כמו שכתב הפר״ח והגר״א. ועכ״פ בעת קביעת מקום לכתחילה בודאי נכון לזהר בזה. ומלבוש משמע שאפילו בלפניו טוב להחמיר ואפשר שהטעם הוא משום דהוי בזיון לרבו כשעומד באחוריו נגדו אפילו בענין זה:

מתרגם: °בימה לקריאת התורה

שער הציון

(נח) מ״א: (נט) הגר״א: (ס) ט״ז: (סא) ל״מ ופרי מגדים: (סב) מ״א: (סג) עיין ב״י: (סד) הגר״א: (סה) אחרונים: (סו) פשוט בכמה דוכתי: (סז) כולו נמ״א:

הגהות ותיקונים: א) תיבות ״או אחריו״ הם המשך הג״ה וצ״ל בתוך הסוגר ובאותיות כתב רש״י: ב) אלא: ג) ע״ט: ד) טינף:

הערות והארות: 1) עי׳ סוף סי׳ ע״ט לענין ריח רע של הפחה דמותר בת״ת: 2) עי׳ מ״ב סי׳ ס״ה ס״ק ד׳ לענין לשהות לכתחילה כדי לגמור את כולה אפי׳ שלא מחמת אונס:

ב הרמב"ם פ"ד מה"ת ג שכת ט' ושם בטוש"ע ד סמ"ק ה כ"י נמיב ט"ו ו כל ט בשם הרי"ף ז מרומת הדשן ח כ"י לדעת ת"ה מו רמב"ם פ"ה מהלכות תפלה י שם

ב ואם לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה יתכסה (ג) * הואיל וכסה ערותו והתפלל * יצא:
ב (ד) * [ב]צריך (ה) לאזור אזור בשעת התפלה אפילו יש לו (ה) אבנט שאין לבו רואה את הערוה (ו) משום הכון [ד]אבל (ז) שאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו (ז) (ח) מכנסיים: הגה ואין לבו רואה את הערוה (ר"ן פרק קמא דשבת והרא"ש פרק הרואה והגהות מיימוני פ"ה מהלכות תפלה): **ג** [ה]יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה * [ו]וי"א שיש למחות שלא ליכנס בב"ה (ט) בגלוי (ג) (כ) הראש: **ד** [ז]כובעים (קאפיל"ה בלע"ז) הקלועים מקש חשיבא כסוי אבל הנחת יד על הראש (י) לא חשיבא (ד) כסוי [ח]ואם אחר מניח ידו על ראשו של זה משמע דחשיבא כסוי: **ה** [ט]לא יעמוד (ה) (יא) באפונדתו (טאסק"ה בלע"ז) ולא בראש (יב) מגולה ולא ברגלים (יג) מגולים אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים: **ו** [י]דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא בשהם עטופים: הגה ובעת זעם יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמיה מאריה ובעת שלוש יש להתקשט בבגדים נאים להתפלל (טור):

צב הנצרך לנקביו ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה. ובו י' סעיפים:

א גרסות כ"ג
ב מיימוני שם

א * [א]היה צריך לנקביו (א) אל יתפלל [ב]ואם התפלל תפלתו תועבה

שערי תשובה

[ב] מכנסים. עבה"ט ועיין לעיל סי' ע"ד מ"ש שם. וגם מבואר שם שיש ליזהר כשהמכנסים אינם על הלוקו שהוא ערום רק המכנסים על גופו ע"ש מדברי הת"ש ביו"ד סי' ל': [ג] הראש. עבה"ט ועיין בשבות יעקב מ"ג שר גדול שבא לבהכ"נ אע"פ שמעיקר הדין יכול להסיר הכובע מעל ראשו דאין איסור כ"כ כ"א מדת חסידות מ"מ אם יכול להמנע לפיו אולי יתפייס ממנו זכור לטוב ע"ש:

באר היטב

מש"ש: (ד) כיסוי. הטעם דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. וכתב הב"מ מיהו נוהגים להמשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי ע"ש: (ה) באפונדתו כו'. ומהרמ"מ סי' ל"ח תיקן שלא ליכנס במנעלים בבהכ"נ ע"ש. אין להתפלל

ביאור הלכה

* הואיל וכיסה ערותו. נראה דקאי על מה דמייתי בריש הסעיף שהיה הטלית מגורה על מתניו דאין לבו רואה את הערוה ג"כ אבל אם לבו רואה את הערוה כגון שהיה לבוש מלוק בלא מכנסים אף דהוא רק מדרבנן כמו שכתב הפמ"ג בסימן ע"ד מ"מ צריך לחזור ולהתפלל וכן מוכח מדה"מ בדין ו' מהבדברים שנריכין ליזהר בעת תפלה וק"ש ועיין בח"א בלל ג' דין ל"ג ול"ע למעשה:
* יצא. עי' בהרמב"ם דמסיים ולכתחלה לא יעשה ונדחקו בביאורו וע"ל דהשמיענו למי שנאנס ואין לו במה לכסות דלכתחלה מותר שלא יתפלל כלל אח"כ מלאתי זה במ"מ. ונראה דרק במי שנאנס מתירין בק"ש ממתניו ולמעלה ערום בס"ק ע"ה[א]
אבל בלא"ה לא. וכן מצאתי בספר תבואת שור בסימן מ' ס"ק ע"א עי"ש:
* צריך וכו'. עיין מ"ב והוא מב"ח ותמוהין דברי הב"ח דמשמע מיניה דלהפוסקים
החולקין על רש"י וריבינו שמעיה גם בדיעבד מחזר ומתפלל וז"א דלא
תמיה זה מנא ליה דאין לבו רואה ערוה ממתניו ולמעלה דבודאי אין בו משום
הכון ואפ"ה אינו מחזר [מ"מ] ואולי דכונת הב"ח דבדיעבד יש לסמוך על רש"
ור"ש גם לענין לבו רואה את הערוה דאינו מחזר ומתפלל וצ"ע: * וי"א שיש
למחות וכו'. ומה שכתוב לעיל סימן ב' דאפילו בלי אזכרה ושלא בבהכ"נ אסור
ליכך עיין בבה"ט והפמ"ג מיהך לעיל דוקא ד"א וכאן אסור אפילו פחות מד"א
ועיין לעיל שכתבנו שם בשם הט"ז דבמיניו אסור בכל מקום מדינא אפי' פחות מד"א:
* היה צריך לנקביו וכו'. וש"ך שהוא צריך לנקביו קודם חזרת הש"ץ אם יכול
להעמיד עצמו עד פרקה כיון דבדיעבד תפלתו תפלה וש"ם מה משום כבוד
הבריות פשוט דמותר לסמוך מה על שיעת הרי"ף המיקל לכתחילה בשיעור פרקה
ונראה דאף המחמירין מודין כאן מפני כבוד הבריות אבל אם אין יכול להעמיד
עצמו בשיעור פרקה דלבו"ע תפלתו תועבה[ב] מהו ואין להבא ראיה להקל ממה
דהסכים הא"א בשם נתעורר לו תאוה בלבו בתחלת התפלה עד דאית ביה משום

משנה ברורה

(ג) הואיל וכו'. ר"ל אפי' (א) הי' ממתניו ולמעלה ערום יצא: **ב** (ד) צריך. בדיעבד (ב) אם התפלל בלא אזור יצא (ג) וי"א עוד דדוקא מי שרגיל כל היום בחגורה אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה גם בשעת תפלה אין צריך לחגור ג"י רי"ו: (ב) מכנסים. והי"ה אם בגדיו מונחים ממש על בטנו ומפסיקים בין לבו לערוה עי"ש ע"ד מ"א: (ג) הראש. ומ"ש בסימן ב' שלא יצא ד' אמות בגילוי הראש היינו מדת חסידות ב"י רי"ו. וע"ל סי' ב' ס"ק ד' וס"ק ו'
(ד) כיסוי. הטעם דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. וכתב הב"מ מיהו נוהגים להמשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי ע"ש: (ה) באפונדתו כו'. ומהרמ"מ סי' ל"ח תיקן שלא ליכנס במנעלים בבהכ"נ ע"ש. אין להתפלל
(ג) לחזור. דווקא מי שרגיל לחגור כל היום בחגורה אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה גם בשעת תפלה אין צריך לחגור ב"י רי"ו:
(ב) מכנסים. והי"ה אם בגדיו מונחים ממש על בטנו ומפסיקים בין לבו לערוה עי"ש ע"ד מ"א: (ג) הראש. ומ"ש בסימן ב' שלא יצא ד' אמות בגילוי הראש היינו מדת חסידות ב"י רי"ו. וע"ל סי' ב' ס"ק ד' וס"ק ו'
מש"ש: (ד) כיסוי. הטעם דהראש והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. וכתב הב"מ מיהו נוהגים להמשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי ע"ש: (ה) באפונדתו כו'. ומהרמ"מ סי' ל"ח תיקן שלא ליכנס במנעלים בבהכ"נ ע"ש. אין להתפלל

שער הציון

(א) עיין בהרמב"ם ובכ"מ ומאור הגר"א: (ב) ב"מ ומ"ר: (ג) כן כתב רבינו ירוחם בשם יש מי שכתב והובא כן בב"י ובע"ק על המ"א שכתב בשמה: (ד) סמ"ק והובא בב"י: (ה) הה"מ: (ו) מ"א: (ז) שבנה"ג:

הגהות ותיקונים: א) ע"ד: ב) מיהו:

ליקוטי דברי הרב: *) בשו"ע הרב בסעיף ו' כתב שיש מהחכמים לחבק אצבעותיו בעת שלום כי בזה מוריד דין על עצמו אלא יניח ידיו זה שהיו מחבקים את ידיהם אף בשעת שלום, ומכל מקום טוב ליזהר שלא על זה כפותין וע"ש עוד, ובמשנ"ב לא דבר מענין זה כלל.

התפלה בתי ידים שקורין הענטש"ך כדרך עובדי דרכים וקורא אי עליהם אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני [נ"מ] ומהמ"א דלעיל משמע דאפילו בבתי שוקיים של אמר לבד ג"כ אין נכון והכל תלוי לפי מנהג המקומות. הרמ"מ תיקן שלא לכנס לבהכ"נ במנעלים ארוכים והיינו שטיוול ואם דרך אותו המקום לעמוד כך בפני גדולים מותר [פמ"ג]: (יג) מגולים. מיהו אם הנגד ארוך שחופה את הרגלים או בארלות החמין מאוד שעומדי' שם ג"כ בפני גדולים יתף (ז) אין לחוש אפילו הנגדים קצרים וארמין הרגלים: *)

א (א) אל יתפלל. דכתיב הכון לקראת אלקיך ישראל וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ואמרז"ל אמר הקב"ה שמור נקבין בשעה שאתה מתרגם: °מעיל בית °°מעיל שינה

שער הציון

(א) עיין בהרמב"ם ובכ"מ ומאור הגר"א: (ב) ב"מ ומ"ר: (ג) כן כתב רבינו ירוחם בשם יש מי שכתב והובא כן בב"י ובע"ק על המ"א שכתב בשמה: (ד) סמ"ק והובא בב"י: (ה) הה"מ: (ו) מ"א: (ז) שבנה"ג:

הגהות ותיקונים: א) ע"ד: ב) מיהו:

(ב) * וצריך לחזור (ל) ולהתפלל וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור (ג) הילוך פרסה אבל אם (ד) יכול להעמיד עצמו * שיעור פרסה [1]יצא בדיעבד (ה) * אבל לכתחלה לא (ג) יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה: הגה וכל הנלרך לנקביו אסור (ו) * אפי' בדברי תורה כל זמן (ז) שגופו משוקק מן הנקבים (הגהות מיימוני פ"ד מהל' תפלה): ב * [1]אם (ח) באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה * יעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק ואם (ט) בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר בין לקטנים בין לגדולים * קורא כדרכו: הגה ודוקא

ג שם בגמ' כגירסת הרמב"ם והרא"ש ור"י ד תשו' הרשב"א

באר היטב

בבתי שוקים של פשתן דגנאי הוא לעמוד לפני גדולים בבתי שוקיים של פשתן. ומכ"ש כשלובשין סנדל והעקב מגולה. גם אין ללבוש בתי ידים שקורין הענטש"ך כדרך עובדי דרכים וקורא אני עליהם אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני ב"ת. מיהו אם הנגד אחוך שחופה את

משנה ברורה

שאתה עומד בתפלה לפני: (ב) וצריך. י"א (ל) דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל ויש (ג) חולקין: (ג) הילוך פרסה. הוא ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש: (ד) יכול להעמיד. ר"ל מעת התחלת התפלה היה בו כח לשהות שיעור זה. ומשמע (ג) אפי' אם אח"כ מיקף אחר התפלה הלך ועשה צרכיו והיה בתוך שיעור הזה יצא בדיעבד: (ה) אבל לכתחלה. ר"ל אפילו יכול לעצור בעצמו (ד) יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו. ואפילו אם עי"ז שיקחה את עצמו (ה) לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפ"ה טוב יותר להתפלל בתיבי בגוף נקי אמנם אם רואה שע"ז שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ"א ושארי האחרונים שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש: (ו) אפילו בד"ת. וכ"ש בק"ש ושאר ברכות. ובדיעבד משמע מדברי הפמ"ג דאין צריך לחזור ולקרות וכ"כ הרמב"ן במלחמות: (ז) שגופו משוקק. אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד[2] עצמו עד פרסה (ו) ובפרסה מותר אפילו בק"ש והשע"ת לעיל בסימן ו' סק"ד מתמיר בזה ואם הוא (ז) מלמד תורה לרבים או דורש ונאמנע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הברייות נדחה: ב (ח) באמצע. ר"ל שקודם התפלה בדק עצמו (ט) או שלא היה צריך לנקביו כלל לכך אע"פ שאח"כ נתעורר (ט) אפילו לגדולים אינו רשאי להפסיק באמצע. ופשוט דלאחר שסיים שמ"ע (י) אסור לו להעמיד עצמו עוד ולאמור קדושה כי זהו ענין אחר וכענין דאיתא לעיל בסימן נ"ה ס"ג בהג"ה עי"ש ואם יכול להעמיד עצמו עד פרסה עי' לעיל סק"ז: (ט) בשעת ק"ש. ר"ל אף דבק"ש וברכותיה הוא יכול לילך ממקום זה למקום אחר לפנות שם או להטיל מים וכמו שמסיים בסוף הסעיף אפ"ה אם הוא רוצה הוא יכול לקרות כדרכו ואין צריך להפסיק כיון דמקודם בדק את עצמו[1] ועיין בביאור הלכה דבאחרונה לאין מותר רק עד שמ"ע אבל שמ"ע דהוא ענין אחר אסור לו לאמור כיון דהוא צריך לנקביו ע"כ יראה להפסיק[3] עכ"פ בברכת

בבתי שוקים של פשתן דגנאי הוא לעמוד לפני גדולים בבתי שוקיים של פשתן. ומכ"ש כשלובשין סנדל והעקב מגולה. גם אין ללבוש בתי ידים שקורין הענטש"ך כדרך עובדי דרכים וקורא אני עליהם אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני ב"ת. מיהו אם הנגד אחוך שחופה את הרגלים או בחרלות חמין מאוד שעומדים שם ג"כ בפני גדולים יחף אין לחוש אפילו בגדיו קצרים שכנה"ג ע"ש:

(ל) ולהתפלל. ודוקא לגדולים אבל לקטנים א"ל לחזור מ"א ממשמעות הגמרא. וכ"כ הלק"ט ח"ב סימן ע"ט ע"ש: (ג) יתפלל. ואפילו

ביאור הלכה

בל תשקצו דאעפ"כ מותר לו לגמור התפלה משום דכבוד הבריות דוחה להאיסור דבל תשקצו וא"כ הי"ל בעניינו דלכאורה איסור הנלרך לנקביו אפילו בתפלה הוא ג"כ רק איסור דרבנן מ"מ אינו דומה לשאר איסורי התם דאיסור בשאר חז"ל על הנלרך לנקביו להתפלל ואמרו דתפלתו מועבה אין שם כיון דבדק עצמו מתחלה והתמיד בהיתר ומדע דאף רמ"א המתמיר מודה שם דבדיעבד אם לא הפסיק תפלתו תפלה משום הא' טעמא וכמש"כ הע"ת משא"כ בעניינו דצריך לנקביו קודם שמתחיל להתפלל דגזרו חז"ל ע"ז ואמרו דתפלתו מועבה וא"כ כל ברכותיו לבטלה ויש בהן משום לא תשא אפסר לאין להקל משום כבוד הבריות ואולי סלקו חז"ל איסורם מזה וממילא אין הברכה לבטלה ועי"ג. ואם נזדמן לו כן להקורא בפ"ת כשעלה לימה פשוט דמותר לו לקרוא דשם בדיעבד קריאתו קריאה וכדלקמן וכ"ש אם כבר התחיל לקרוא ונתעורר לו תאוה דמותר לו לגמור את כל הקריאה וכדלקמן בס"ב:

* וצריך לחזור ולהתפלל. עיין מ"ב לענין קטנים דהי"א קמא והוא המ"א וה"א סוברין שא"ל לחזור ולברך[א] בדיעבד והי"א בחרא והוא הא"ר והלבה"מ הסכימו דצריך לחזור ולברך[ב] ואין כח בידינו להכריע ביניהם כי אף דהא"ר הביא בשם תשובת הרשב"א ותשובת רמ"א ומע"מ דסוברין כוותיה עיין במגן גיבורים ובספר מאמר מרדכי שהביאו הרבה שיטות הראשונים דסוברים כוותיה הבמ"א ולדעתם אפילו אם לא יכול לגמור תפלתו דבאמצע התחילו מי רגליו להיות שותתין על ברכיו אפ"ה אח"כ כשפוסקין המי רגליים וצריך לחזור לתפלתו אין צריך לחזור רק לתקוס שפסק אפילו אם היה יודע מתחלה שצריך לנקביו ע"ש:

* שיעור פרסה. עיין מ"ב והא דלא נקט בהדיא שיעור שעה וחומש כתב בחידושי רע"א בשם הגינת ורדים דבא להורות דאף אם ע"י שיושב במקום אחד יכול להעמיד עצמו מעט יותר מ"מ משערינן כאלו הוא מהלך שאין יכול להעמיד עצמו ולילך עד פרסה. ונעשה לשיעור פרסה עיין בב"ח וע"ת ופרישה ובמ"א דאיתי נעשה תדש בזה והוא דשיערו חז"ל דאם אינו יכול להעמיד עצמו שיעור זה בודאי כבר נהפך המאכל במעיו לגואה וכתיב וכל קרבי את שם קדשו לכן צריך לחזור ולהתפלל ולא נהירא דלפי דבריו מה יעשה עם תשובת הרשב"א דסובר דאפילו לקטנים בדיעבד תפלתו מועבה ועוד דל"כ אם שיער בעצמו שיכול לעצור שיעור פרסה ועבר והתפלל ואחר התפלה תיקף הלך ועשה צרכיו יתבטל התפלה משום זה ולא שמענו לאחד שיסברו כן: * אבל לכתחלה. עיין מ"ב במש"כ דאפילו יותר מפרסה כן מוכח מדברי הרא"ש ורבינו יונה ע"ש:

* אפילו בד"ת. עיין מ"ב לענין ק"ש בדיעבד וממילא דכ"ש לשאר ברכות ואפילו לבהמ"ז ואף דבסימן קפ"ה במ"ז אות ב' משמע דבק"ש פסיקא לי' לבעל נפש דאפילו דאחר אף בדיעבד אם אין יכול להעמיד שיעור פרסה ונפסקה לו אם רק לענין בהמ"ז האמת הוא כמו שכתב הפמ"ג כאן דכן מצאתי בעזה"י במלחמות בסוגיא דשהה כדי לגמור את כולה ברכות כ"ג עי"ש: * אם באמצע תפלתו נתעורר וכו'. עיין בחידושי רע"א ששאר בקושיא על דאיית הרשב"א דאינו דאיה וקונבב קושיתו אולא לפי מה דפסיקא ליה לאם התפלל נגד מי רגליים בדיעבד תפלתו תפלה אולם לפי מה שהבאתו לעיל בסימן ע"ט[ב] הרבה דיעות שמובלקים ע"ז ויתא בפסיקות. אולם אי קשיא לי על הש"ע קשיא לי דלמה הביאו לרשב"א לדינא דהלא עיקר דאיתיו ממה דפסיקא ליה דאין לו לזוז ממקומו באמצע תפלתו דאפילו אם נזדמן שמי רגליים אלא באמצע תפלתו וכמו שמובא במ"א ובאור הגר"א וא"כ לפי מה שפסק הש"ע בסימן נ' סעיף כ"ז מה דלא בהרשב"א וכמו שכתבו האחרונים דדין זה הוא דלא בהרשב"א וחזר הב"י ממה שהסכים עמו בסימן ע"ט ס"ב אחל ליה ממילא דאיתיו בהרשב"א לדין זה ואמאי הטעתיו הש"ע בסימן זה לדינא ואולי דהב"י מסתבר ליה טעמא דהרשב"א דכיון שכבר התחיל שכבר התחיל בהיתר בלי ראיה: * יעמיד עצמו עד שיגמור. עיין מ"ב דאין מותר מן הדין רק ק"ש וברכותיה ולא יותר ופשוט הוא דהוא כעין מה ששנינו במגילה כ"ג אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין כפים ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה ועי"ש בר"ן שכתב בשם הירושלמי דאתא לאשמועינן דכל אלו הם כ"א ענין בפני עצמו ולכך אם התחיל אחד מהן בעשרה ויצאו מקצתן דקי"ל דגומרין אין רשאי רק לגמור אותו הדבר ולא להתחיל ענין אחר ומנה[ד] תירוץ גם בעניינו דסובר הרשב"א דכיון דהתחיל כבר אותו הדבר כהוגן שבדק עצמו מתחלה מותר לו שוב לגמור את הדבר דעכ"פ אסור לו להתחיל דבר אחר מכל אלו המזכירים במשנה וכל הא"ג וממילא פשוט דבק"ש דהתיר הרשב"א לקרות כדרכו כיון שהתחיל בהיתר הוא רק עד שמ"ע ולא שמ"ע גופא דהוא ענין אחר וכנ"ל במשנה: * קורא כדרכו. פשוט דה"ה אם התחיל לשמוע קריאת התורה וקודם

שער הציון

(ל) מ"א וח"א: (ב) מ"ר ודה"ח: (ג) עיין בה"ל: (ד) מבה"ל: (ה) מ"ר ודה"ח: (ו) מוכח מפמ"ג בא"א אות ב': (ז) ב"י סימן ק"ג בשם ת"ה ופמ"ג בסי' ג' אות י"ג: (ח) לבוש: (ט) מתשובת הרשב"א: (י) עיין בה"ל:

הגהות ותיקונים: א) ולהתפלל: ב) ולהתפלל: ג) ע"ו: ד) ומינה:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב ס"ק י' לענין אם כבר נדחק להוצאת נקבים דאז כבר עובר בב"ת: 2) עיין מ"ב סי' רכ"ז סק"י אם הוא בכה"ג בענין שאם לא יברך יפסיד הברכה: 3) עיין בה"ל סי' ס"ה ס"א ד"ה חוזר לראש כו' לענין אם הפסיק מחמת אונס שלא היה במקום נקי:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב כשיטה הזו שהוא שיטת המ"א. ב) בסידור הרב כתב השיעור הוא צ"ו מינוטין וזהו לפי שפסק בסימן תנ"ט סעיף י' שמיל הוא כ"ד מינו"ט וד' פעמים כ"ד הוא צ"ו. ג) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב שאם באמצע ק"ש נתעורר התאוה, יכול לגמור כל התפלה.

ה מיימוני שם
ו ברכות מ"ו א)

(י) שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו (יא) * אבל בלאו הכי * יותר טוב להפסיק: (תשובת הרשב"א סימן קל"א פסק דמותר ותרומת הדשן סי' ט"ז פסק דאסור ולרץ לחלק (ג) כך) (יב) ואם רצה להרחיק ולהטיל מים עושה: ג "צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו: ד * 'צריך (יג) לרחוץ ידיו (ד) [א] (יד) במים אם יש לו ואם אין לו (טו) צריך (טז) לחזור אחריהם עד (ה) פרסה והני מילי כשהוא

שערי תשובה

[א] במיס. עבה"ט וברמב"ם כתב ג"כ שיחוץ רגליו והרא"ש השיגו ועיין בש"ת אם יעבור זמן התפלה ע"ש. וע"ת כתב בשם הב"ח להיפך ע"ש ולא דק: (ג) כך. ומ"א כתב וברא"ה לי דיש לסמוך על הרשב"א ובצבור אף ת"ה מודה דשרי דגדול כבוד הבריות ואף ביחיד יש לסמוך מרשב"א דשרי עיין שם: (ד) במיס. ואין הגיגוד מעכב כמו שמעכב בנטילה לאכול. ברכת אברהם: (ה) פרסה. אם לא יצטרך לילך יחידי ל"ת. ושיעור פרסה הוא שעה ותומש לק"ש עטי"ז. וכתב ב"ח כיון דא"ל לחזור אחר מים לק"ש לכ"ע השתא כיון דצריך להסמיך גאולה לתפלה אין לחזור אחר מים גם לתפלת שחרית והכי נקטינן דלא כש"ע עכ"ל. וע"ת חולק

באר היטב

אם רואה שיעבור זמן תפלה אם יצקה עצמו מתחלה אפ"ה אסור לכתחלה ביכול לעמוד עד פרסה ב"ח ע"ש. ומ"א מקיל ביכול לעמוד עד פרסה

ביאור הלכה

וקודם לזה לא היה צריך לנקביו ובאמצע נתעורר לו תאוה קצת בטופן שאין בו משום בל תשקצו מותר לו לשמוע כל קה"ת ולענות ברוך ד' הלע"ז [עד מפטיר שנקרא ענין אחר וכדלעיל בסימן נ"ה במ"ב] כיון שהתחיל בהיתר וכן ה"ה באמצע הלל ומגילה וברכת המזון וכל כי האי גוונא מותר לו לגמור את הענין כדרכו כיון שאינו מתאוה כל כך שיהא בו משום בל תשקצו וברא"ה דהוא הדין בדברי תורה אם הוא לומד לעצמו וקודם הלימוד לא היה צריך לנקביו ובאמצע ענינא נתעורר לו תאוה קצת אף שהוא משער בעצמו שאין יכול לעצור א"ע עד שיעור פרסה אפ"ה מותר לו לגמור את הענין ואין לדחות בשם בק"ש עם ברכותיה הוא הכל ענין אחד ושייך לומר דמותר לגמור הענין כיון שכבר התחילו וכן בקה"ת וכבל הנ"ל משא"כ בלימוד התורה מה שייך בה גמר ואין שייך לומר דיהיה בה עדיף מתמת התחלה דז"א דגם בד"ת מצינו שיש בה יתרון מתמת שהתחיל בבר עיין שבת י"א ע"א בגמרא ומ"א סימן ק"ו בס"ו ובכ"פ נ"ל דאם ע"י שיפסיק עתה יוגרם לו אח"כ מיעוט תורה בדאי יגמור את הענין ובפרט אם הוא רק התעוררות בעצמא ויכול לעצור עצמו עד פרסה אין לו להתמיר בזה: * אבל בלא"ה. ע' מ"ב במ"ש בשם המ"א לענין תפלה. ולענין ק"ש גם המ"א מודה דאם מתאוה כ"כ דאית ביה משום בל תשקצו מחוייב להפסיק ולבדוק א"ע כיון דיכול להפסיק באמצע [פמ"ג] וכן לכל אלו הדברים הנ"ל: * יותר טוב להפסיק. ואם הפסיק ועשה צרכיו ושהה ע"י כדי לגמור כולה בתפלה לכו"ע מותר לרא"ש וכן בק"ש לפי מה דפסק הרמ"א לעיל בסי' ס"ה אך בלא"ה שהה אינו מצטער אלא היטב דלכאורה היה לו אח"כ לחזור לרא"ש דאף מאן דס"ל [ברכות כ"ג] במיס שותתין על ברכיו דמותר למקום שפסק הטעם משום דגברא חזיא ופירש שם הרא"ש והרשב"א בתשובה דאף בעת השתיתה הוא רואה מן התורה משמע הא לא"ה כיון שנדחה שעה אחת שוב אינו חוזר ונראה וא"כ בענינו לענין עשיית צרכיו דאסור אז מן התורה ממילא לכו"ע דמותר ולא דמי למהלך במטוטות המטוטפות דצריך שהייה לגמור כולה וכדאיתא בסימן פ"ה שאני התם דהאיש רואה רק המקום אינו רואה וכמו שכתב הרא"ש שם אולם באמת יש לדחות דקבבת גברא דחזי לא מהני רק בגילוח שלא היה לו לעמוד מתחלה להתפלל כיון שהיה צריך לנקביו וכן מוכח שם בהרא"ש משא"כ בענינו דאיירי דבדק עצמו מתחלה [אך כ"ז יש לדחות בהרא"ש אבל לא בהרשב"א דהלא לדידיה איירי בדבק עצמו בריאתא דאינו שותתין ג"כ בלא הא צריך מתחלה לנקביו רק באמצע נתעורר לו דבר זה ואפ"ה קאמר הגמרא רק משום דגברא חזי מדאוריתא] ויש לומר עוד לפי מה דמשמע שם מדברי הרר"י דאם נסבור שהא כדי לגמור כולה אינו חוזר לרא"ש לדעת הרמב"ם ומדברי הרא"ש דיסבור בדלא שהא לגמור כולה חוזר לרא"ש ואם"כ הא דאנו פוסקים דאינו חוזר לרא"ש מתמת חומש וכן משמע שם מדברי הרא"ש דאנו לא נהלכה גם י"ל דכל זה אנו צריכין לדחות עצמינו לפי פירושם אולם לפי פירוש רש"י דפירש מ"ש גברא חזיא בעת שעמד להתפלל וא"כ לפ"ז אפשר דס"ל לרש"י דאפילו אם באמצע הפסיק באיזה דבר שמדאוריתא אסור אז לא לאמר דבר שבקדושה אפ"ה מקרי גברא חזיא וכן משמע מדברי הא"א דכתב שלא יפסיק בדבור בעושה צרכיו באמצע משמע דס"ל דאינו חוזר לרא"ש ונראה דנפקא ליה זה מדברי הפוסקים דכתבו בכל מקום שתמא שהא לגמור כולה מתמת חומש שהיה האיש אינו רואה אז המקום אינו רואה חוזר לרא"ש ולא כתבו דוקא אם האיש אינו רואה במלתא דרבנן כעין ההיא דמים שותתין על ברכיו משמע דס"ל דאפילו במלתא דאוריתא אין חוזר לרא"ש: * צריך לרחוץ וכו'. עיין במ"ב במה שכתב בשם הרמב"ם לענין דיעבד. והנה בתחלה ידיש פשיטא דאין לחזור התפלה משום זה והנה אף דדעת הרמב"ם משמע דהעיכוב הוא אפילו בתחלה ידיש וכמו שכתב הפמ"ג מ"מ אין נ"מ לן מה דכבר כתב הב"י דלכך אין אנו מצטרכין בתחלה ידיש משום דעת הר"ן והי"א שהובא בטור דס"ל דתחלה ידיש כשריש לתפלה ופסק ברכות להקל א"כ כ"ש לענין לחזור התפלה ומלבד כ"ז קשה לירד היטיב לסוף דעת הרמב"ם מה דבכל הד' דברים נבד מזה מיאר הרמב"ם בפירוש שאפילו בדיעבד חוזר ומתפלל ומה לא מיאר כלום ש"מ דהעיכוב דקאמר היינו דתפלתו לא היתה כהוגן שהיתה בידיש מזוהמות אבל לא יחוייב משום זה שיחזור ויתפלל ע"כ נלענ"ד דאפילו לדעת הרמב"ם אם היו ידיו מלוכלכות מלמולי דעה ע"י שחיכך ראשו או נגיעה במקום הטיונפת אף שלכתחילה אסור לקרות ולהתפלל ואף לנרך וכדלעיל בסוף סימן ד' מ"מ בדיעבד אין חוזר ומלאתי קצת ראיה לדברינו מדברי הרמב"ם פ"ג מהלכות ק"ש הלכה י"ח היתה נטיפת וכו' או ידיו מטונפות מבה"כ וכו' עי"ש והובא ד"ז לעיל בס"מ סימן ע"ו בס"ג והנה ק"ש ותפלה דין אחד להם דאסור בידיש מזוהמות כדמשמע ברמב"ם ס"ו מהל' ברכות ה"ב ובפ"ג מהלכות ק"ש בדלא אירי בלי נטילה ואפ"ה הק"ש אינה נבטלת משום זה ואף דלכתחילה בדלא אסור לקרות משום חסרון נטילת ידיש הרמב"ם לא נחית לה לכאן משום דאירי כאן רק בדין ק"ש וא"מ לענין דיעבד משא"כ אם נימא דאפילו בדיעבד מעכב לא שייך האי דינא כלל ואף שמקיים שם הרמב"ם וכמה גאונים הורו שאסור וכו' וכן ראוי לעשות היינו ג"כ רק לכתחילה וכדמוכח מכ"מ שם ד"ה וכמה גאונים וכו' ולאיתי בפמ"ג לעיל

הגהות ותיקונים: א) ט"ו:

ליקוטי דברי הרב א) והרב בסידורו השכמת הבוקר כתב - ולא ישהה נקביו שלא לעבור על בל תשקצו מדברי סופרים, והוא שהרגיש כבר בנקביו ומעמיד עצמו, אך לא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות כגון עד שימצא מקום צנוע, וכן במקום הפסק בתפילה אפילו בברכת ק"ש או באמצע פסוקי דזמרה מברוך שאמר ואילך אין להפסיק כשיכול להעמיד עצמו עד שיסיים תפילתו. ובשו"ע הרב סעיף ב' כתב והוא שאינו מתאוה כ"כ בענין שיהא בו משום בל תשקצו כשמעמיד עצמו אע"פ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה.

הלכות תפלה סימן צב

(יז) הולך בדרך והמים נמצאים לפניו * אבל [1]אם צריך לחזור (יח) לאחוריו למקום מים (יט) עד (ו) מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר [2]ואם מתירא שיעבור (ז) (כ) זמן התפלה (כא) ינקה ידיו (מ) בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי (ועיין לקמן (כב) סי׳ רל״ג): ה [3]רחץ ידיו שחרית (כג) * והסיח דעתו (כד) צריכים נטילה (כה) לתפלה אם יש לו מים אע״פ שאינו יודע להם שום לכלוך ולא יברך * ואם אין לו מים מזומנים (כו) אין צריך לחזור וליטול: הגה ואפי׳ היו ידיו מלוכלכות ונוטלן לתפלה אינו מברך וכדלעיל סי׳ ו׳[4]: ו (כז) [5]העומד בתפלה (כח) ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר[6] או צרורות או מחכך ידיו בכותל: ז [7]מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך[8] הראש: הגה * ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה (כט) או עוסק (ט) בתורה (כל בו) וכן בגוארת (ל) המחוז והאף כ״מ ע״י (י) [9] בגד (מהרי״ל): ח [10](לא) המשתין לא יתפלל עד (לב) שישהא

באר היטב

עליו וכתב דהא אפשר להמתין בשירה מדשה כמ״ש סי׳ ס״ו ע״ש: (ו) מיל. ומיל בכלל ע״ת. ופר״ח כתב דוקא פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר ע״ש: (ז) התפלה. ט״ז הקשה עליו דלדעת הרי״ף צריך להמתין על המים אפילו אם יעבור זמן התפלה עיין שם. והיד אהרן מייאשו עיין שם: (מ) בצרור. לא שנא אם הם מלוכלכות שהסיח דעתו טור. ועיין מגן אברהם: (ט) בתורה. ולכ״ע די בנקיון בעלמא אעפ״י שיש לו מים מ״א: (י) בגד. כתב הבאר היטב אשר לפני וע״י פשתן

משנה ברורה

(יא) יצטרך עי״ז לילך אמ״כ יחידי או אלא יוכל עי״ז להגיע למחוז חפצו בעוד יום א״ל לחזור כלל: (יז) הולך בדרך. וכוכב (יב) דינו בכל זה כמהלך בבגליו. גם אין מילוק בין דרך רע לטוב. וכ״ז דוקא (יג) כשיודע בודאי שימצא שם מים אבל בספק לא: (יח) לאחוריו. וכ״ש כשהוא יושב (יד) במיטה דבודאי מייב לחזור לכתחלה אחר מים (טו) אם יודע שידיו מלוכלכות: (יט) עד מיל. [1]והרבה (טז) פוסקים סוברין דמיל עלמא דינו כיותר ממיל: (כ) זמן התפלה. לגמרי ואם הוא במקום שיש שם עשרה שמתפללים ואם יחזור אחר מים[2] יעבור זמן תפלת הצבור כתב הב״ח דאף שיש לו שהות א״ל לחזור וינקה במידי דמנקי: (כא) ינקה ידיו. ר״ל דאין לו לחזור אז אחר מים שמא יעבור הזמן וכ״ש לענין ק״ש (יז) דבודאי אסור לו להמתין על מים אם יש תשמש שמא יעבור הזמן אלא ינקה ויקרא. ויש הרבה פוסקים שסוברין (יח) דבק״ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים: (כב) סימן רל״ג. דשם מבואר זמן המנחה: ה (כג) והסיח דעתו. ר״ל שהפליג הרבה (יט) בין הנטילה להתפלה עד שהסיח דעתו וכ״ש ששייך היסח הדעת בין (כ) הנטילה של שחרית לתפלת המנחה: (כד) צריכים נטילה. לכיון שהסיח דעתו משמירתן ידיים עפקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת: (כה) לתפלה. אבל לתורה (כא) ולברכות ולק״ש סתם ידיים כשרות הן אבל בסימן ד׳ כתב הפמ״ג דלק״ש פסולות סתם ידיים: (כו) אין צריך וכו׳. ואעפ״כ צריך (כב) לנקות אותן במידי דמנקי דדילמא מודבק בו מעט לוחה או זיעה ע״י הגיעה במקומות המכוסין ויתקנה ע״י הנקיון. ודוקא בסתם ידיים מיקל המחבר (כג) אבל אם נגע במקום מטונף וכ״ש כשעשה צרכיו אף בתפלת המנחה צריך לחזור אחר מים: ו (כז) העומד בתפלה. אבל אם (כד) עומד בק״ש או בפסוקי דזמרה צריך לילך וליטול ידיו: (כח) ונזכר שנגע. נקט הכי משום דלכתחילה אסור ליגע בתפלה גופא וכדלקמן אבל ה״ה אם נגע בתפילה גופא: ז (כט) או עוסק בתורה. ובדיעבד די בנקיון בעלמא (כה) לתורה ולברכות אע״פ שיש לו מים. ועיין לעיל בסוף סימן ד׳ בא״ב. ואם נגע (כו) בטיט ורפש אפשר דאפילו לכתחילה שרי כך אבל לעיל בסוף סימן ד׳ כתב הפמ״ג דצריך לנקות מתחלה אף לד״ת וכן נראה להחמיר לכתחלה ברפש: (ל) האוזן והאף[3] והגר״א מיקל בזה וכ״כ בשע״ת בשם מור וקציעה: ח (לא) המשתין. ר״ל (כז) בכלי ומיטל הכלי וכל כה״ג שאין אסור להתפלל מחמת המי רגליים גופא: (לב) שישהא כדי וכו׳. ואחר ד״א (כח) שיערו מכמיס שהילולות שנאמתו כליס בכסותו:

שער הציון

(יא) ד״ח: (יב) א״ר: (יג) מוכח מהטור והרמב״ם: (יד) ועיין בבה״ל: (טו) ועיין בבה״ל: (טז) ד״ח ופר״ח והגר״א: (יז) עיין ב״י: (יח) תר״י וב״ח ועיין א״ר: (יט) מוכח מפמ״ג: (כ) מוכח מח״א וש״ל: (כא) פמ״ג: (כב) א״ר ומ״א בס״ק ג׳ וכן משמע בד״ח: (כג) א״ר וח״א ולא כד״ח וכן משמע מהגר״א בסימן זה ובגר״א: (כד) פרי מגדיס: (כה) פמ״ג: (כו) פמ״ג: (כז) א״ר: (כח) א״ר:

שערי תשובה

ושב הכהן מ״ש לענין זה: [3] בגד. עבה״ט ובמח״ב כתב שבמור וקציעה מיקל מה בנגיעת לוחה אלא כי רמי ליה בידיו ולא נהירא עכ״ל:

ביאור הלכה

לעיל סימן ע״ו סק״ג שרצה לחדש דבר דדוקא כגבדה מותר לקרות ולא הוא בעצמו וא״כ לפי זה אפשר דאפי׳ בדיעבד חוזר וקורא משום חסרון נטילה אבל לא משמע שם כן ברמב״ם שהוא מקור דין זה עי״ש בכלבו״ד:

* אבל אם צריך לחזור לאחוריו וכו׳. ויושב במיטו פשוט דדינו כמו לענין נט״י דפסק הפ״א דדינו כמו מלאחריו ודי עד מיל עי״ש דחד מימרא בגמרא אימתר בענין זה אחרוייהו וכמה דינין ילפינן לענין זה מנט״י לענינו עיין בדברי חמודות בפרק היה קורא. וכן מוכח בפרישה דרק לפי דעת התוספות אין צריך לחזור אחר מים במיטו אם אין לו אבל לפי דעת הרי״ף והרמב״ם דפסק השו״ע כוותייהו גם במיטו מחויב לחזור אחר מים ודינו כמו מלאחריו ודברי הפמ״ג במ״ז בחות ב״[2] שכתב בחופן אחד[2] דהמחבר דמיקל ברל״ג ס״ב הוא משום דבמיטו והפרישה לא נהירא דא״כ לא היה לו לערוה לחזור לאחריו עד מיל בהולך בדרך דהא בהא תליא כמבו׳ בהפרישה. גם בחות ג׳ במ״ז משמע שחזר מזה שכתב דאם בחמלא ק״ש או פסוקי דזמרה נגע במקום מטונף צריך לילך אחר מים המזומנים בעיר ליטול ידיו ופשוט הוא משמע מזה דאפילו אם אין שם מצויים לפניו כיון שידיו מלוכלכות ויודע שיש מים בעיר צריך לילך אחריהן אך להיפך קשיא לי א״כ יוצרך לחזור אחר מים עד מיל דהפרישה לא כתב קולא אלא דבמיטו רק לפי שיעת התוספות משא״כ לפי מה שפסק המחבר כהרי״ף והרמב״ם עד מיל היה לו לחזור. ואולי דהפמ״ג עשה דרך מיצוע בין אלו הדיעות ופסק דלאחר מים המזומנים בעיר יש לו לחזור. ואין הבולס נוהגין להחמיר בזה כהפמ״ג להפסיק באמצע פסוקי דזמרה ולחזור אחר מים המזומנים בעיר דע״פ רוב יבטל עי״ז מתפלה בצבור וכבר הקילו בזה הב״ח והא״ר וכמו שכתבתי במ״ב ס״ק כ׳: * והסיח דעתו. ואם לכלך ידיו בטיט לדעת האחי העזרי שהובא בטור משמע דצריך ליטול ידיו במים אם יש לו אבל לדעת הרא״ש דפוסק דאפילו אם נגע במקום המטונף די בניקיון אם אין לו מים אפשר דלא אירי הגמרא בלכלך בטיט דשם די תמיד בנקיון והפמ״ג לעיל בסי׳ ד׳ מחמיר בזה לו מים ולענ״ד יש לעיין לדעת הרא״ש: * ואם אין לו מים וכו׳. ע׳ במ״ב בסקכ״ו והוא נובע ממ״א ומ״ר וש״א ולפי זה טעם המחבר הוא משום דבסתם ידיים פוסק כשיטת התוס׳ דאפי׳ בשלא יעבור הזמן די בנקיון אם אין לו מים וזה ג״כ טעם המחבר בסימן רל״ג ס״ב עי״ש ומה יוסר קושית הט״ז שם כ״כ הרבה אחרונים ומדברי הגר״א בביאורו משמע דבאין לו מים סותר המחבר על שיעת הר״ן דסתם ידיים כשרים לתפלה ולפי זה אפילו נקיון לא צריך וזה ג״כ טעם המחבר ברל״ג ס״ב לענין תפלת המנחה עי״ש בביאורו ולא רליתי לסתום כן משום דהרבה אחרונים מפרשים בהמ״ח ומ״ר ועכ״פ לכו״ע לדעת השו״ע בעשה צרכיו לא נגע במקום המטונף אין די בנקיון אף בהמנחה ואפילו באין לו מים מזומנים כ״א צריך לחזור אחר מים וכדעת השו״ע בס״ד ושלא כדעת הדברי חמודות דמיקל גם בזה בנקיון וכ״כ המג״א דראוי להחמיר בזה: * ולכן אסור ליגע במקומות

ז שם בגמרא לגי׳ הרמב״ם ח שם ט ממשמעות המ״ר פ״ד מהלכות תפלה ועוור ומה״ה י מעוו הרמב״ן קל״ה כ שם ל מגילה כ״ו[2]

(יח) ד״ח: (יב) מ״ר: (יג) מוכח מהטור והרמב״ם: (יד) ועיין בבה״ל: (טו) ועיין בבה״ל: (טז) ד״ח ופר״ח והגר״א: (יז) עיין ב״י: (יח) תר״י וב״ח ועיין א״ר: (יט) מוכח מפמ״ג: (כ) מוכח מח״א וש״ל: (כא) פמ״ג: (כב) א״ר ומ״א בס״ק ג׳ וכן משמע בד״ח: (כג) א״ר וח״א ולא כד״ח וכן משמע מהגר״א בסימן זה ובגר״א: (כד) פרי מגדיס: (כה) פמ״ג: (כו) פמ״ג: (כז) א״ר: (כח) א״ר:

הגהות ותיקונים: א) ז׳: ב) א׳: ג) אחר: ד) כ״ז:

הערות והארות: 1) עי׳ מ״ב סי׳ ד׳ ס״ק נ״ז לענין שפשוף בטלית יבש: 2) עי׳ סי׳ ד׳ סכ״א לענין מקומות המגולים בראשו ועי׳ מ״ב סי׳ קס״ב ס״ק נ״ח לענין נוגע בהשערות מלמעלה, ובבה״ל סי׳ קס״ד ס״ב ד״ה שיש בהם כו׳ לענין נוגע בבגד שידוע שיש בו הרבה זיעה: 3) עיין מ״ב סי׳ צ׳ ס״ק כ״ט לענין אם יעבור זמן תפילה בצבור מחמת מניעת הפסד ממון:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ כתב כשיטת המחבר. ב) בשו״ע הרב בסעיף ז׳ כתב וכן צואת האוזן והאף הן טינופות ואסור ליגע בהן בתפלה כי אם ע״י בגד.

כדי הלוך ד״א משום ניצוצות והמתפלל לא (יא) ישתין עד שישהא (לג) כדי הילוך ד״א שכל ד״א תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה: ט * [מ]הרוקק לא יתפלל עד שישהא ד״א. המתפלל לא ירוק עד שישהא ד״א ודוקא (יב) (לד) לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מותר (לה) * (וע״ל סי׳ ל״ז): י [נ]טוב ליתן צדקה קודם (לו) תפלה:

מ ירושלמי פס
נ בגמ׳ המרא

צג קודם שיתפלל צריך לשהות. ובו ד׳ סעיפים:

א [א]ישהה (א) (א) שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי (ב) (ב) שיכוין לבו למקום ושעה אחת אחר התפלה שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה: ב [ב]לא יעמוד להתפלל אלא (ג) באימה והכנעה (ד) לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו רצון יראיו יעשה שומר ה׳ את כל אוהביו: ג [ג]אין עומדים להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה שלא יהא לבו טרוד בה אלא מתוך הלכה (ג) (ה) פסוקה: הגה והיינו גמי כמו מתוך שמחה כי פקודי ה׳ ישרים משמחי לב (טור): ד [ד]העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי פירוש (ו) לענין לעמוד מתוכו (ד) להתפלל שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור [ה]וי״מ דהיינו (ז) לענין דאינו צריך לפסוק (ה) [ל] (ח) להתפלל:

א ברכות ל׳ ב סס ל״ג וכש״ע ג סס ל״ל ד ירושלמי סס ה טור וכ״ש בסס הרמב״ם וסמ״ק

צד צריך לכוין נגד א״י ודין הרוכב או יושב בספינה. ובו ט׳ סעיפים:

א [א]בקומו להתפלל אם היה עומד (א) בח״ל יחזיר פניו (ב) כנגד ארץ ישראל (ג)[1][ב]ויכוין גם

א ברכות ל׳ ב ר׳ יוחנן סס

שערי תשובה

[ל] להתפלל. עבה״ט ועי׳ בשע״ת לעיל סי׳ ע״א מ״ש מזה:

באר היטב

אסור ג״ל ולא ידעתי מנ״ל ובהדיא כ׳ המ״א בסי׳ ל״ז סק״ד ובמדינתנו שלובשין פאלילו״ס מותר ע״ש: (יא) ישתין. אבל מותר להשתין במקום שהתפלל. ומ״מ מדת חסידות שלא להשתין בתוך ד״א של תפלה. מגילה דף כ״ז מ״א: (יב) לרצונו. פי׳ מי שרוקק מחמת טיול הרא״ש: (א) שעה א׳. תר״י הוכיחו מגמרא דאע״ג דבכל מקום דקאמרינן שעה פי׳ שעה מועטת הכא פי׳ שעה א׳ מי״ב שעות ביום. ומיהו זהו לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת מ״א: (ב) שיכוין. האר״י ז״ל היה מתפלל תוך הספר כדי שיכוין מאוד. והכל לפי מה שהאדם מרגיש בנפשו מ״א: (ג) פסוקה. דהיינו שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה אבל אם עסק בפלפול והתחילו הציבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט האידנא שאין מכוונין כ״כ מ״א: (ד) להתפלל. נ״ל דוקא בדבר שאין בו טרדא דומיא דהלכה פסוקה מ״א: (ה) להתפלל. וא״ל להתפלל מנחה שתים כיון

ביאור הלכה

מותר בהרהור. א״א לקמן בסימן קנ״ח סק״ט ומידושי רע״א: * הרוקק וכו׳. ודוקא וכו׳. עי׳ בח״א דמשמע מדבריו דהאי ודוקא קאי ג״כ אריש״א ולא נהירא ובמר״י ג״כ לא מזכר הקולא דנזדמן רק ארוקק אחר התפלה: * ועיין בסי׳ צ״ז. עיין במ״ב ובא״ר מסתפק דאפשר מיכף לאחר התפלה ממירא טפי ואסור בכל גווני עד שישהא דמה לא שיך הטעם משום טרדת הלב ומסתימת לשון השו״ע משמע להקל מה כהתר״י:

משנה ברורה

(לג) כדי הלוך. ר״ל הזמן של הילוך ד״א (כט) אבל לאחר שישהא שיעור זה מותר להשתין אף במקום שהתפלל ומ״מ מדת חסידות שלא להשתין בתוך ד״א של תפלה (ל) כתב בס״ח סי׳ תתכ״ח שאין להשתין או לרוק במקום שכיסה דם חיה ועוף בנרכה בעוד שהדם מכוסה: ט (לד) לרצונו. פי׳ מי שרוקק מחמת טיול [הרא״ש]: (לה) ועיין בסי׳ צ״ז. ר״ל דלפעמים מותר אף בתוך התפלה: י (לו) תפלה. דכתיב ואני בצדק אחזה פניך (לא) ובאיזה קהלות קדושות ניתקן המנהג ליתן צדקה כשמגיע להפסוק והעושר וכו׳ ואתה מושל בכל. ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה״ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי״ז מלשמוע קה״ת ועניית ברכו את ד׳ וכו׳:

א (א) שעה אחת. תר״י הוכיחו מגמרא דאע״ג דבכל מקום דאמרינן שעה פי׳ שעה מועטת הכא פי׳ שעה אחת מי״ב שעות ביום (א) ומיהו זה לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת שישהא קודם שיתחיל שהוא כדי הילוך ד׳ טפחים כמש״כ בסימן ל׳ סוף סק״כ עי״ש. כתב בסדר היום אם יכול להתעכב עד שלא ישאר עשרה בנה״כ טוב לו עי״ש טעמו גם כי היושבה בבה״כ הוא מלוה בפני עצמה: (ב) שיכוין. האר״י ז״ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאוד (ב) גם שלא להנליע נקודה (ג) והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו: ב (ג) באימה והכנעה. שנאמר עבדו את ד׳ בירא היינו התפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה בירא: (ד) לא מתוך וכו׳. ר״ל דמלוה מן המובחר שאין עומדים אלא מתוך אימה והכנעה אלא כיון דאין כ״א יכול ליזהר להכניע בלבו הכנעה ואימה עכ״פ לא יתפלל מתוך שחוק אלא מתוך שמחה של מלוה [ב״ח וא״כ]: ג (ה) פסוקה. (ד) שאין בה עיון ולא מחלוקת כדי שלא יטרד עי״ז בתפלה ומ״מ (ה) אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשיו שאין מכוונים כ״כ בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה: ד (ו) לענין לעמוד. ובלבד (ו) שיהא דומה להלכה פסוקה שלא יהא בה דבר של טרדה (ז) ומ״מ אין לבטל תפלת הצבור משום זה וכ״ש אם מתירא שיעבור הזמן דרשאי להתפלל: (ז) לענין וכו׳. וכן פסקו האחרונים: (ח) להתפלל. (ח) ואפילו אם יעבור זמן התפלה אם אין שם מי שיתחל אלא הוא ועיין לעיל סימן ע׳. (ט) וא״ל להתפלל מנחה שתים בשביל תשלומי שחרית שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה מן הדין א״ל לתשלומין כלל:

א (א) בח״ל וכו׳. פי׳ (א) כשעומד בח״ל למזרחה של א״י יכוין פניו למערב שהוא כנגד א״י וכשעומד מלד מערב כמו במדינותינו יהפוך פניו למזרח וכן בכל הרוחות וכן הביאור במה שכתב לקמיה היה עומד בא״י יחזיר פניו וכו׳ היה עומד בירושלים יחזיר פניו וכו׳: (ב) כנגד א״י וכו׳. שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם: (ג) ויכוין וכו׳. ר״ל (ג) יכוין לבו אע״פ שא״א לו להחזיר פניו נגדם ור״ל שיחשוב בלבו ורעיונו כאלו הוא

שער הציון

(כט) מ״א: (ל) א״ר: (לא) פמ״ג: (א) מ״א: (ב) פמ״ג: (ג) מ״א: (ד) ד״מ ופמ״ג: (ה) מ״א: (ו) מ״א ופמ״ג: (ז) פמ״ג: (ח) כל האחרונים: (ט) מ״א ודרישה מיו״ד שמ״א ומה״כ וש״א ולא כט״ז לקמן בסימן ק״מ: (א) פרישה[ב]: (ב) פרישה:

הגהות ותיקונים: א) ע״א: ב) דרישה:

הערות והארות: 1) עי׳ סי׳ צ״ה ס״ב לענין לכוון לבו למעלה לשמים:

לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בא"י יחזיר פניו (ד) כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק היה עומד בירושלים יחזיר (ה) פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים * היה עומד (ו) אחורי (ז) הכפורת מחזיר (ז) פניו לכפורת: **ב** [ג] אם מתפלל (ח) לרוח משאר (ט) רוחות יצדד פניו לצד א"י אם הוא בח"ל ולירושלים אם הוא בא"י ולמקדש אם הוא בירושלים: הגה (ט) ואמו שמחזירין (י) פניו (ג) [ל] למזרח מפני שאנו יושבים במערבה של א"י ומלא פניו לא"י (טור וסמ"ג) * אין עושין מקוה (ד) האחרון ולד התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המינים רק מכוונים (יא) נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים) ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ירחיק מכל מקוה (יב) ילדד פניו

ג מוהר"י אטיאס וסמ"ג

באר היטב

דנשעת חובתו היה פטור מן הדין מ"א ולרישה מ"ד סימן שמ"א ולא כמ"ז בסי' ק"ח ס"ק א' ע"ש:

(א) הכפורת. פי' במערבו של בהמ"ק: (ב) רוחות. פי' במקום שמנהגם כך או שיושב על החמור: (ג) למזרח. עיין מ"ז שהעלה דאם שכח והתפלל לצפון או לדרום יהפוך פניו לצד המזרח. ואם התפלל למערב לא יהפוך פניו לצד דא"כ יהיה פניו נגד צפון או דרום. ומ"מ נראה דא"צ להפסיק ולעקור רגליו כדי להתפלל למזרח דבדיעבד יש לסמוך אמ"ד שכינה בכל מקום עכ"ל. ובתשובת יד אליהו סי' א' חולק וכתב דצריך להפסיק וילך להתפלל לצד מזרח והסכים עמו גדול א'. אבל גדול אחר הסכים עם הט"ז ע"ש באורך. בהכ"נ שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום של העולם וכולם מתפללין נגד הארון הקודש שהוא לצד דרום יוכל להתפלל לצד מזרח אף אם אין כאן משוש יוהרא ולא משוש אינה. יד אליהו סי' א' וגדול א' שם חולק עליו רק יתפלל לצד שהציבור מתפללין ע"ש: (ד) הארון. עיין בלבוש הליור להעמיד כותל מזרחי נגד קרן מזרחית דרומית של

שערי תשובה

[ל] למזרח. עבה"ט ועיין בשו"ת פאר הדור להרמב"ם מי שמתפלל בביתו נגד מ"י כראוי אף שאחוריו אל כותל ביתו שהוא כותל בהכ"נ אין בזה זלזול ואינו

משנה ברורה

הוא עומד במקדש אשר בירושלים במקום קודש הקדשים: (ד) כנגד ירושלים. שנאמר והתפללו אל ד' דרך העיר אשר בחרת: (ה) פניו למקדש. שנאמר והתפללו אל הבית הזה: (ו) אחורי הכפורת. פי' (ג) במערבו של בהמ"ק: (ז) פניו לכפורת. שנאמר והתפללו אל המקום הזה (ד) וירא את עצמו כאלו הוא עומד לפני הכפורת: **ב** (ח) לרוח משאר רוחות. כגון (ה) שרוצה להחכים או להעשיר ואמרו חז"ל הרוצה להחכים ירחיק להעשיר יצפין או (ו) כגון שרוכב על החמור ואי אפשר לו להחזיר א"ע לצד א"י מ"מ ילדד פניו לקיים מה שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם: (ט) ואנו שמחזירין וכו'. ולפי שצריך להתפלל לצד מזרח (ז) נהגו לכתוב הרוס שם"ת בתוכו בכותל מזרחי (ח) ואם א"א לו לכתוב במזרח יכתב בדרום ועכ"פ לא למערב שיהיה אחורי העם להיכל (ט) ומיהו אפילו כתבו ההיכל בכותל אחר צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח: (י) פנינו למזרח. ואם עמד לצפון או לדרום והזכירו לו (י) אסור לעקור רגליו להפוך למזרח אלא יעקר פניו למזרח ודי בזה (יא) אפי' אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח ואם א"א שעומד פניו למערב יכוין לבו לק"ק (יב) ולא יעקור רגליו אך אם מתפלל בבה"כ דאווש"א מילתא מצדד בפמ"ג לומר דיהפוך א"ע לצד הקבל וכן פסק בספר שולחן שלמה. בה"כ שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום העולם וכולם מתפללים נגד ארון הקודש הוא[א] לצד דרום אף שהוא שלא כהוגן וכי"ל בסק"ט מ"מ הבא להתפלל שם (יג) יתפלל לצד שהצבור מתפללין אך ילדד פניו למזרח: (יא) נגד אמצע היום. האי לישנא לאו דוקא אלא ר"ל (יד) בערך אלי שעה או שעה אח"כ אאז השמש כבר נדה הרבה ממקומה ומשערים כ"ז בעת שיחול תקופת ניסן או תשרי או שבוע אחת קודם לזה ועיין בבה"ל שהעתקתי את לשון הלבוש בזה. ועיין באחרונים שהסכימו כולם לדברי הלבוש דבמדינותינו שאין אנו יושבין במערבה של א"י מכוון רק נוטה קצת לצד מזרחית דרומית של העולם שאז תעמוד מכוון כנגד א"י ובהמ"ק וקדשי קדשים וכן כל מדינה לפי תחנותה יעמידו הבהכ"נ לפי דרכם ובספר לחם חמודות יישב מנהג העולם ומ"מ משמע מיניה ג"כ שנוב יותר לעשות כדברי הלבוש ואם מזדמן למקום שהכותל הוא מלדד מזרחית דרומית עי"ש אך אם מזדמן לו שעומד ומתפלל בצד דרום אה"ק לא יעשה כן שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פניה כלפי אה"ק עי"ש בל"ח וכתב בפמ"ג דבמקומות שעושין הכותל ממש נגד המזרח נוב לעשות מקום הרב לצפון אה"ק כדי שיוכל להדרים ויחכים דבדרום א"א להדרים וכי"ל ובמקומות שעושין בלבוש רחוי להושיב הרב לימין הארון (טו) אם לא להסיר מתלוקת אל יקפיד: (יב) יצדד פניו וכו'. ורש"י פירש אפיכא שיעמוד למזרח וילדד פניו לדרום או לצפון (טז) וכן מנהגנו וכן הוא (יז) כדי שלא יהא חלוק בעמידתו מן הצבור. כתב הפמ"ג דבמקומות שעושין בלבוש (הכותל

ביאור הלכה

* היה עומד אחורי הכפורת וכו'. עיין בפמ"ג דהיינו במערבו של בהמ"ק כן פי' המ"א ולכאורה למה לא פי' כרש"י דהיינו מ"א אמות שבין הכותל מערבי ובין אחורי הכפורת ונלענ"ד דהיה קשה ליה להמ"א למה לא נקט השו"ע היה עומד במקדש יכוין לק"ק כדאיתא בגמרא וע"כ משום דעתה אסור לכנות לאותו מקום דכולנו טמאי מתים וכדלקמן בסימן תקפ"א וא"כ ה"נ בזה וע"כ פירש דשו"ע כולל בזה כל הצד שנגד מערב בהמ"ק ואף דזה לכאורה נכלל בזה שאמר מתפלה היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש דכולל מקומות בדבריו לכל רוחותיו י"ל דה"א כיון די"א בגמרא דשכינה במערב אין ראוי לעמוד באחוריו למערב ולהשתחות נגד מזרח והאי יחזיר פניו קאי רק אם עומד במזרח לפון ודרום קמ"ל דלא קי"ל הכי: * אין עושין מקום הארון וכו' רק מכונין נגד אמצע היום. עיין במ"ב והא לך לשון הלבוש ודע שכל הארונות האלו אשר אנו שוכנים בהם כולם הם כנגד מערבית לפונית של א"י ואינם מכוונים במערבה של א"י ממש לפיכך נ"ל שטוב וכהן הוא כשעושין ב"ה[ב] שיהיה שיעשו הכותל המזרחי שעושין שם הארון ומתפללין כנגדו שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית ואז נעמוד מכוון כנגד א"י וירושלים וב"ה[ב] וק"ק וגם עי"ז לא נחזיק ידי המינים שיאמרו אנו מתפללין נגד השמש כמותם. ובאיזה אופן נעמידנה באלו הארונות נ"ל שנעמידנה באופן שבזוב תקופת ניסן או תקופת תשרי או סמוך להן ט' או ז' ימים כשחזרה השמש בנוקר תהיה נכנסת בחלון שבאמצע כותל המזרח מן הבית הכנסת ויהיה הנילון כנגדה על הכותל המערבי נוטה הנילון מן האמצע כותל המערבי לצד דרום רחוק מן האמצע באופן שכמו חצי שעה או שעה אחר הזריחה תגיע אל אמצע הכותל ממש מול חלון המזרחי ובהכ"נ כזו ודאי היא עומדת ממש בחלון הארונות נגד ירושלים ובהמ"ק אבל אם נעמידנה באופן שכשחוזרת השמה בימים הנ"ל בחלון המזרחי יהיה הנילון השמש בכותל המערבי ממש נגד החלון באמצעו מיד בעת הזריחה זהו ממש כנגד מזרח וזהו חוקה לעשות כן וגם לא נשתחוה נגד ירושלים ובהמ"ק רק בצדם לפיכך לא נעמוד[ד] ב"ה[ב] באופן זה עכ"ל ועי"ש עוד וכתב הב"ח דכל דבריו נכללין במש"כ בהגהת שו"ע דמכוונים כנגד אמצע היום וכן משמע בפרישה ובמחה"ש:

שער הציון

(ג) מ"א: (ד) גמרא ועיין הגירסא בא"ש: (ה) מאור הגר"א וכן מסיק בס' מאמר מרדכי: (ו) מ"א: (ז) כנה"ג: (ח) פמ"ג: (ט) כנה"ג: (י) ט"ז וח"א: (יא) שולחן שלמה: (יב) ט"ז וח"א והגר"ז ומגן גיבורים דלא כהחולקין: (יג) כהחולק שהוא בבה"ע וכ"פ במג"א וכן מוכח בא"א סק"ב: (יד) מלבוש: (טו) מ"ר: (טז) פמ"ג: (יז) ט"ז וש"א:

הגהות ותיקונים: א) שהוא: ב) ביהכ"נ: ג) וביהמ"ק: ד) נעמיד:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב שאם בטעות עומד למערב אינו צריך להפך את עצמו (ואינו מחלק בין בהכ"נ למקום אחר).

(ה) למזרח: **ג** * [ד]מי שאינו יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לאביו שבשמים: **ד** * [ה]היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל (יג) דרך הילוכו וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון (יד) אם יוכל[א] לעמוד עומד (טו) ואם לאו יושב במקומו ומתפלל [ו]או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו. אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סכנה כי [ז]אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור (ו) דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין [ח]והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו (טז) ויישוב דעתו ויש מחמירין (יז) לעמוד (ז) באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה: **ה** [ט]היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד במקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג' פסיעות: הג"ה אע"פ שיושב (יח) בכל התפלה מ"מ אם אפשר לו לעמוד יעמוד כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכן (נ"י בשם ס"ח[ב]) ואם א"א לו כגון שרוכב על הבהמה (יט) יחזיר (ח) הבהמה שלשה פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו (הגהות אלפסי החדשים ס"פ תפלת השחר): **ו** (כ) [י]חולה מתפלל אפי' שוכב על צידו והוא שיכול לכוין דעתו (ואם א"א לו להתפלל מ"מ (כא) יהרהר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם) (נ"י בשם א"ח ופסיקתא): **ז** [כ]מי שהיו לו אנסים מכאן ומכאן ומתירא שמא יפסיקוהו תפלתו או יפסידו מקחו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מישובת עליו ואע"פ שצריך לעשות שלשה פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע: **ח** [ל]יש ליזהר [ג] (כב) שלא לסמוך עצמו (כג) לעמוד או לחבירו (כד) בשעת תפלה: **ט** [מ]מי שהוכרח להתפלל (כה) מיושב (כו) כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל (ע) מעומד (כז) [נ]ואינו צריך להוסיף בה דבר:

ד סש ל' ה סש ו פוס' סש ז רמ' יזוסס ח פוהל מועד פ ס' פורמות מיים י מפ"ס מהל' תפלה כ ס' פורמות מיים כשם רש"י ל' הגה"מ פ"ה מ ברכות סש ל' ג נ"י ממשמעות התוספות

שערי תשובה

נקוב המתפלל אמורי בהכ"נ ע"ש והמילו ברכי יוסף: [ג] שלא לסמוך כו'. ומולה שברי לו שיוכל לכוון בעמידה ע"י סמיכה יעשה כן ואם לאו יתפלל מיושב כ"כ בברכ"י בשם מהרי"מ ע"ש:

באר היטב

העולם. וכתב בכנה"ג אפילו האדון קטוע לרוח אמרת צריך להחזיר פניו למזרח. ועיין בס"ק שלפני זה: (ה) למזרח. ורש"י פי' מיפכא דילדד פניו לצפון או לדרום ועיקר עמידתו למזרח. וברא"ה יותר נכון לעשות כן ט"ז: (ו) דרכו. אבל אם קדם הוא להשיירא ויש לו מי שיאחז חמורו ירד למטה ויתפלל. וכ"ש כשמהלך ברגליו דהא בלא"ה צריך להמתין מ"א: (ז) באבות. פי' שלא ילך או ירכב אבל כשיושב על הבהמה והבהמה ג"כ עומדת שרי. תר"י מ"א: (ח) הבהמה. או יחזיר עצמו ע"ג בהמתו מ"א: (ט) מעומד. כתב ט"ז מעולם לא ראינו מגדולים שהתפללו בדרך מיושב שהתפללו שניה בנוחא לביתם או למלון ע"כ נראה דגם

ביאור הלכה

* מי שאינו יכול לכוין הרוחות וכו'. ונראה דטוב שילדד פניו לצד אחד מצדדיו וא"כ אם הוא עומד נגד מזרח ממילא הילדוד הוא לצפון או לדרום ואם הוא עומד נגד לצפון אם מצדד לימינו למזרח פשיטא דטוב ואם לשמאלו שהוא מערב עכ"פ לא הפסיד וכן בדרום לביפך כ"ז הולאתי מספר שולחן שלמה:

* היה רוכב על החמור וכו' וא"ל יושב במקומו ומתפלל. ע' במ"ב בס' וכ"ז יחזיר פניו לא"י אם אפשר לו הולאתי דברי ממ"א בסק"ב שכתב ברוכב על החמור דצריך לצדד פניו לא"י ופשוט דה"ה מיושב בספינה וכ"ש הוא דהא בזה מתמיר השו"ע לכתחילה אם יכול לעמוד לא יתפלל מישיבה והנה לאיתי בתו"ע בפ"ד דברכות משנה ו' שכתב בהיה יושב בספינה דלהכי לא תנא יחזיר פניו לאפילו לעמוד אינו צריך אלא יושב ומתפלל וכמש"כ הטור סימן ל"ד ור"ל דבשלמא רוכב על החמור דקפסיק המשנה דלכתחילה צריך לירד לכן אפילו א"א לו לירד עכ"פ יחזיר פניו משא"כ מיושב בספינה דמותר לכתחילה להתפלל מישיבה ע"כ אין צריך להחזיר פניו ודברי ופלאים אחד מה יענה להרמב"ם דס"ל מיושב בספינה דאם יכול לעמוד צריך לעמוד ועוד לדברי ברוכב על החמור לרבי דס"ל אין צריך לירד אלא יושב במקומו אין צריך ג"כ להחזיר פניו והלא הרוקח כתב בפירוש להיפוך והמילו ס"י ומזה בדאי נובע דברי המ"א בסק"ב אלא ודאי דלא תליא מזרח פניס מישיבה והא דלא תני יחזיר פניו לענין ספינה אפשר דסמך אריש"א וכ"פ הגר"ז בשניהם דיחזיר פניו שוב התבטנתי דיש לתרץ דברי התו"ע דס"ל דבמה

מעומד יעמוד שם: (כא) יהרהר בלבו. ואפשר דיולא בזה בדיעבד ול"ל לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן תפלה מאחר שאנוס הוא עתה ועיין פר"ח ופמ"ג ועיין לעיל בסימן ס"ב ס"ד במ"ב ובה"ל שם (כו) ואם אינו יכול לכוין דעתו קורא ק"ש לבדה אם אפשר לו לפי שכונת ק"ש אינה אלא פסוק ראשון ובקל יוכל לכוין: **ח** (כב) שלא לסמוך כו'. (כז) הטעם דתפלה לריכה עמידה כדלקמן בסימן ל"ח ועמידה שע"י סמיכה לא תשיבה עמידה (כח) ולפי זה סמיכה קלת דהיינו שסומך במקלת שאם יעטל אותו דבר לא יפול שרי וי"א הטעם דלריכה להיות באימה ולפ"ז בכל גווני אסור ובמקוס הדחק יש להקל כטעם הראשון. ועיין לקמן בסימן קמ"א ס"א ובמש"כ שם: (כג) לעמוד. ולכן יזהר שלא יסמוך עצמו ע"ג שטענדער° (כט) וכן בכל מקוס שלריך עמידה כגון בשעה שרואה ס"ת נגדו וכל כיולא בזה: (כד) בשעת תפלה. וזולה שברי לו שיוכל לכוין בעמידה ע"י סמיכה[ג] יעשה כן ואם לאו יתפלל מיושב: **ט** (כה) מיושב. וה"ה (לא) במהלך בדרך: (כו) כשיוכל. דהיינו שלא עבר זמנה: (כז) ואינו צריך וכו'. ר"ל דזה לא הוי כמתפלל בתורת נדבה דקי"ל לקמן בסימן ק"ז דלריך לחדש בה ולדינא הסכימו האחרונים שא"[א] לחזור

מתרגם: °עמוד שמניח עליו ספרו

שער הציון

(יח) מאמר מרדכי ע"ש: (יט) עיין בה"ל: (כ) מ"א וש"א: (כא) תר"י: (כב) שולחן שלמה: (כג) שה"ג: (כד) כ"מ: (כה) שם: (כו) נ"י: (כז) עיין מ"א: (כח) מחה"ש: (כט) שולחן שלמה: (ל) ברכ"י: (לא) נ"י ומ"א בסימן ק"י סק"מ:

הגהות ותיקונים: א) יכול: ב) א"ח:

הערות והארות: 1) עי' מ"ב ס"ק ל' ובמ"ב סי' ק"א ס"ק ח' לענין אם יכול לכוון יותר במיושב או כשיתפלל בקול:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב: טוב שיחזור ויתפלל מעומד כשיוכל, בתורת נדבה, אם הוא בטוח שיוכל לכוין יפה בתפלתו.
ב) בשו"ע הרב סעיף ז' כתב - ואע"פ שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור.

הגה ומי שבא בדרך והוא סמוך למלון אם יכול להסתלק (כח) מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל (י) (כט) במלון של עובדי כוכבים (ל) שלא יבלבלוהו בני הבית אבל אם א"א לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזה קרן (יא) זוית. (תרומת הדשן סימן ה' א):

צה כיון איבריו בשעת תפלה. ובו ד' סעיפים:

א (א) [א]יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא א' (ב) להדמות למלאכים דכתיב בהן ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראים כרגל אחד: (י"א כשעומד להתפלל (ג) ילך לפניו ג' פסיעות דרך קרוב[ב] והגשה לדבר שצריך לעשות) (רוקח): ב * [ב]צריך שיכוף ראשו מעט (ד) שיהיו עיניו (ה) [ו] (ה) למטה לארץ ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש ובלבו יכוין למעלה לשמים: ג [ג]מניח ידיו על (ג) (ו) לבו כפותין (פירוש כקשורין) הימנית על השמאלית [ד]ועומד כעבד לפני רבו (ז) באימה ביראה (ג) ובפחד ולא יניח ידיו על חלציו מפני שהוא דרך יוהרא. (וע"ל רס"ז סי' ל"ז): ד [ה]טוב לכוין רגליו (ח) גם בשעה שאומר קדושה עם ש"צ:

א ברכות י' ב יומות ק"ה ג מפ"ה מהל' תפלה ד פ"ק דשבת ה תרומת הדשן

באר היטב

כאן לא יתפלל שנית אלא אם הוא בטוח שיכול לכוין בתפלתו כמ"ש ס"ס ק"ז. וכ"פ הרמ"ע מפאנו ושכנה"ג ופר"ח וכן הסכים בתשובת יד אליהו סי' ח' וע"ש מה שתמה על הט"ז: (י) במלון. דאיתא בשבת דף קכ"ז דלא רצה ר"י לכנס בתפילין בבית העובד כוכבים ק"ו להתפלל: (יא) זוית. ואם א"א לו להסתלק מן הדרך ובמלון לא ימצא קרן זוית תפלה בדרך עדיף. ומ"מ ירחה אם יכול להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה מוטב מ"א:

(א) למטה. ואותן המגביהים רגשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג המלאכים מלעיגים עליהם ס"ח סי' ח'. אבל קודם י"ח יתן עיניו לחלונות שבאותו כותל עט"ז. מאן דפקח עיניו בשעת צלותיה מקדים עליה מלאך המות ט"ז סי' ל"א. ובשכנה"ג כתב אני שמעתי שכל מי שאינו עושם עיניו בשעת תפלת י"ח אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו ומן אז והלאה מנהגי לעצום עיני עכ"ל: (ב) לבו. ויכניע הזרועות על לבו ימנית על שמאלית ויזהר שלא יוציא האגודל לחוץ. האר"י ז"ל: (ג) ובפחד. ובתפלת מיושב אל יסמוך לאחוריו ולא יהא מוטה לצדדים ולא יפשוט רגליו ואל יכניס זע"ז. עט"ז. ואין לפכר ידיו בעת שלוש כי מוריד דין על עצמו בזה ח"ו כידוע ט"ז:

שערי תשובה

(ה) למטה. עבה"ט ומ"ש בשכנה"ג אני שמעתי כו' כתב מה"כ שהוא בזוהר ואתחנן מאן דפקח עיניו בצלותא לא דלא מאיך עיניו כו' ואם מתפלל בסידור ועיניו

משנה ברורה

לחזור ולהתפלל שנית (לב) וכן המנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך במיושב חוזרין ומתפללין שנית ומ"מ אם הוא רוצה יכול להתפלל שנית בתורת נדבה אם הוא בטוח שיכוין לבו בתפילתו כמש"כ ס"ס ק"ז וא"ל לחדש בה דבר דזה שמתפלל עתה בעמידה הוא בחידוש כ"כ בספר מגן גבורים ומדברי פמ"ג משמע שאין[ד] כדאי להתפלל היום נדבה: (כח) מן הדרך. ילך לצדדיו (לג) ולהתפלל שם בעמידה: (כט) במלון של עו"ג. (לד) שבודאי יש בו גילולים ומועבות ואין להכניס לשם דבר שנקדושה שהרי מרע"ה אמר בלאחמי את העיר וגו' ולא רצה להתפלל במצרים לפי שהיתה מלאה גילולים: (ל) שלא יבלבלוהו בני הבית. (לה) ל"ל בסוף אחר תיבת קרן זוית וכ"ל (לו) שלא יחוש רק למנוע קרן זוית שלא יבלבלוהו אבל לא יחוש לגילולים שהרי כל תפלתינו בעיירות מלאות גילולים. ואם בכותל מזרחי שם תנויים גילולים (לז) אל יתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אע"פ שאינו מזרח. ואם א"א להסתלק מן הדרך וצריך להתפלל מהלך או מיושב וגם במלון יודע הוא שלא ימצא קרן זוית שלא יבלבלוהו (לח) מוטב להתפלל בדרך מיושב או מהלך כיון שאז יכול לכוין יותר ומ"מ אם יכול להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה מוטב ואלא ידי שניהם ויתפלל במעומד ובכונה:

ביאור הלכה

שמקילין בשינה אין להחמיר בחזרת פנים [בתפילת שינה לגבי עמידה כמאן דליתא וכדמוכח מסעיף ט' ובלא חזרת פנים לא מצינו שום דיעה לעיכוב מה] ומהרוקח אין ראיה דאפשר דס"ל בהרמינו יונה דאפילו לרבי צריך ג"כ לעכב הבהמה שתעמוד במקומה בעת התפילה ע"כ מתמיהינן ג"כ בחזרת פנים משא"כ בשפינה שהיא הולכת ולפ"ז לדידן דפסקינן כרוכב על החמור שאין צריך להתעכב בעת התפלה ה"ה דאין צריך לצדד פניו לצד א"י ודלא כמ"א בסק"ב וא"ע:א

* צריך שיכוף וכו' עיניו למטה בארץ. עי' במ"ב שכל מי שאינו עושם עיניו כו' הוא משכנה"ג המובא בבה"ט ועי' בס' מאמר מרדכי שכתב דמדין התלמוד אין איסור בעיניו פתוחות רק שיהיו עיניו למטה כלפי ארץ וראיה מלעיל סימן ל'

שער הציון

(לב) מ"א ופמ"ג: (לג) תה"ד ומ"א ומאמר מרדכי: (לד) תה"ד: (לה) מגן גבורים ומה יסולק כל הדחוקים שדחקו בדברי רמ"א: (לו) תה"ד: (לז) ח"א: (לח) מ"א וש"א: (א) פמ"ג ושארי אחרונים דלא כב"ח: (ב) ב"י: (ג) מגן גבורים: (ד) שערי תשובה: (ה) ב"י עי"ש וכן העתיק המ"א:

הגהות ותיקונים: א) ו': ב) קירוב: ג) סק"ו:

הערות והארות: 1) עי' מ"ב סי' ק"ח ס"ק ל"ג לענין להתפלל נדבה בספק פלוגתא:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: ויחזיר פניו לא"י אם אפשר לו.

צו שימנע כל הטרדות כדי שיכוין. ובו ב׳ סעיפים:

א ברכות כ״ג
ב תרומת הדשן
ור׳ יונה

א (א) אכשהוא מתפלל (ב) לא יאחוז בידו (ג) תפילין (ד) ולא ספר מכתבי הקודש ולא [ה] (ז) (ד) קערה מלאה ולא סכין (ה) ומעות וכבר (ו) מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו (ז) מותר לאחוז בידו כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו:
ב במותר לאחוז מחזור תפלות בידו בשעה שמתפלל הואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא (ג) טריד דומיא דלולב דמשום דלקיחתו מצוה לא טריד: הג״ה ומ״מ אם לא היה בידו קודם שהתחיל (ח) לא יחזיר אחריו בתפלה ליטלו אלא אם כן היה במקום מיוחד שהוא מוכן אז מותר ליטלו אפילו בתוך התפלה כדי (ד) (ט) להתפלל מתוכו. (הר״י פרק מי שמתו):

צז שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה. ובו ה׳ סעיפים:

א ברכות כ״ד
ב שם

א אלא (א) יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו ר״יטו״ר בלע״ז) ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה) ואם צריך (א) לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו (ויזהר שלא ייחם ידו על (ב) (ב) סגטרו בשעת התפלה דהוי דרך גסות הרוח) (טור והרי״ף): **ב** באסור לו (ג) (ג) לרוק ואם (ד) א״א לו שלא לרוק

שערי תשובה

פקוחות לראות בספר לית לן בה כן כתבו בשם ספר תולאות חיים ומטו״מ ז״ל וכן משמע לשון הזוהר ועיין לקמן סי׳ נ״ו ולקמן סי׳ נ״ח. כתב מה״ב שיש מי שכתב כשמזכירים ה׳ בתוך התפילה נושאים עיניהם למעלה ומור וקציעה כתב דלא צריך: [ה] קערה. עבה״ט ולעיל סי׳ נ״ג כתב המג״א דהאר״י ז״ל היה מתפלל מתוך הספר כו׳ וכתב שבספר הכוונת כתב דפסוקי דזמרה ויולר אור היה אומר מתוך הסידור אך תפלת י״ח היה אומר בעיניים סגורות. וכתב מה״ב אבל אם יש לו תפילין (ח) יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו ר״יטו״ר בלע״ז) ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה) ואם צריך (א) לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו (ויזהר שלא ייחם ידו על (ב) (ב) סגטרו בשעת התפלה דהוי דרך גסות הרוח) (טור והרי״ף): **ב** באסור לו (ג) (ג) לרוק ואם (ד) א״א לו שלא לרוק

באר היטב

(ה) תפילין. וכדיעבד מ״ל לחזור ולהתפלל ט״ז ופר״ח ולא כב״ח. ומה שנוהגים שהש״ל מחזיק בידו הס״ת בשבת ואומר יקום פורקן וכו׳ נ״ל כיון שכונתו אז להתפלל על לומדי תורה ע״כ מחזיק הס״ת בידו והוי כמו לולב בזמנו ט״ז: (ב) קערה. דוקא הני שאם יפלו יש בהם הפסד או יזיקו לו אבל שאר דברים מותר לאחוז אלא אורחא דמילתא נקט וה״ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה עצמה אבל אם יש לו תפילין ומ״ל דהני לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה״ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה וכן הסכים הט״ז: (ו) מפני שלבו וכו׳. נ״ע אם מותר ליקח תפילין וס״ת בידו היכא דמתירא מפני גנבים לאפסר דהתירו לו [פמ״ג]: (ז) מותר לאחוז וכו׳. נ״ע אם מותר ליקח תפילין (ח) מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה (ט) ואי לא״ה לא יפסיק וכ״ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה אם התחיל להתפלל ש״ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור [מ״ל]: **ב** (ח) לא יחזיר אחריו. מפני שמטריד וכתב ט״ז דה״ה דיש ליזהר למי שמתפלל מתוך הסידור שיכוש תחילה כל המקומות שצריך להתפלל באותו תפילה ולא יפסיק אחריהם בשעה שמתפלל כי יפסיק עי״ז ולא יכוין יפה וכ״כ הברכ״י שכן נוהגין רבים מאנשי מעשה כשרוצין לומר תפילה מהודשת כגון עניני אז כגון ומודיענו כשחל יו״ט בשבת וכ״ש (ט) להתפלל מתוכו. ומצא (ט) באחרונים שאף בחזרת הש״ץ נכון הוא שיהיה הסידור פתוח לפניו להיות אזניו פקוחות על מה שאומר הש״ץ:
א (א) לפהק מתוך אונס. ה״ה (א) דבגיהוק מתוך אונס ליכא איסורא ומה דלא נקטו אפשר משום (ב) דבו ליכא חיובא להניח ידו שאין פתיחת פיו רב כ״כ וגם הוא לזמן מועט מאוד משא״כ בפיהוק: (ב) סגטרו. היינו לחי התחתון וחזיק העושים כן בשעת הזמר (ג) מותר לפי שאינם מתכוונים לגנות אלא להעביר את הקול אבל שאר בשעת הזמר אסור: **ב** (ג) לרוק. (ד) וכל שאסור בתוך התפילה אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפילה (ה) דכל זמן שלא[2] פסע ה״ל כעומד לפני המלך: (ד) א״א לו וכו׳. (ו) כגון שיעטר בזה ויהא טרוד בתפילתו ואחר

שער הציון

(א) ט״ז ופר״ח וש״א דלא כב״ח: (ב) ט״ז וא״ל דמה יחזור אף בתוכיו שאם לא יאחוז יכוין: (ג) מחה״ש: (ד) הגר״א: (ה) מג״א עי״ש: (ו) מ״א ומאמ״ר:
(ז) ס״מ ומ״א: (ח) פמ״ג: (ט) שה״ה ובה״ט: (א) גמרא: (ב) כן מלבד הפמ״ג והמאמ״ר: (ג) מ״א: (ד) מ״א: (ה) מ״א: (ו) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) או:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ ק״ד ס״ק א׳ לענין לרמז לתינוק שמבלבלו בתפילה: 2) עיין מ״ב סי׳ קכ״ב סק״ה לענין שכבר גמר התחנונים וכבר אמר ג״כ יהיו לרצון:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף א׳ כתב אבל שאר דברים שאם יפלו לא יפסדו ולא יזיקו לו מותר לאחוז מן הדין אלא שמצוה מן המובחר שלא לאחוז כלום אלא יהיו ידיו כפותין כעומד לפני המלך.

הלכות תפלה סימן צז צח

מבליעו בכסותו בענין (ה) שלא יהא (ד) נראה ואם הוא אסטניס (פי׳ שאינו יכול לראות דבר מאוס) (ו) ואינו יכול להבליעו בכסותו (ז) זורקו לאחוריו: ואם א״א לזורקו לאחוריו זורקו (ה) לשמאלו אבל לא לימינו (ח) וכל שכן לפניו (ו) [א] דאסור (הר״י פ׳ מי שמתו) והא דלקמן נרש סי׳ קכ״ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה שהוא ימין של הקב״ה (ט) י״ל דהטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מי׳ א״כ אין השכינה כנגד המתפלל ולפיכך חלקו כבוד לימין דדיה נרקיקה שהיא בשעת תפלה אבל כשפוסע אלשה פסיעות האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו (י) והוא כנגד השכינה ולפיכך נותן שלום לשמאלו שזו הוא כנגד ימינו של הקב״ה (נ״י בשם אביו): ג [1]אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה (יא) בידו: הגה ודוקא בשעת התפלה אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול (ז) כינה ולזורקו בנהכ״נ (א״ז) (וע״ל (יב) סי׳ ד׳ סעיף י״ח): ד [2]אם נשמט טליתו ממקומו (יג) יכול למשמש בו (ח) ולהחזירו אבל אם נפל (יד) כולו (טו) אינו יכול לחזור ולהתעטף בו (טז) דהוי הפסק: ה [3]הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן תפלה פחות מד׳ קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל ד׳ קבין מניחם (יז) על גבי קרקע ומתפלל:

ג שם בפרש״י
ד שם בתוס׳
ה בגא מציעא קה

צח צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו. ובו ה׳ סעיפים:

א [1]המתפלל צריך שיכוין (א) בלבו (א) פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה [2]כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב *) כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל ק״ו לפני ממ״ה הקב״ה שהוא חוקר כל המחשבות וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם

א נרכות ל׳
ב סמ״ק והטור
*) ל״ל כי אלו כן אינא בר״א [מאמ״ר]:

באר היטב

התפלה אסור דכל זמן שלא פסע ה״ל כעומד לפני המלך מ״א: (ד) נראה. ודוקא בנגד התחתון אבל בנגד העליון כיון שהרוק נראה אסור תר״י. ובמדינתנו שלובשין פלילי״ם אף שהרוק נראה מותר כיון שעשוי לכך מי׳ ל״ב ס״ק יו״ד: (ה) לשמאלו. בב״י הקשה דכאן נותן מעלה לימין האדם ולקמן בדין ג׳ פסיעות חולק כבוד יותר לשמאלו מפני שהוא ימין דשכינה ע״ש ותירלו אחרונים דהכא בשעת רקיקתו מסלק ממנו כבוד השכינה וכמ״ש בענין התכבדו וכו׳ ע״כ אזלינן בתר ימין ושמאל של האדם משא״כ בג׳ פסיעות שהרי משתחוה לשכינה ע״כ אזלינן בתר ימין דשכינה: (ו) דאסור. ואם א״א לו לרוק אלא לפניו או לימינו והוא מלטער בתפלה ע״י שאינו יכול לרוק מותר לו לרוק לפניו או לימינו. ב״ח וע״ת: (ז) כינה. ע״י בגד או די בנקיון עפר מ״א: (ח) ולהחזירו. אפי׳ נפל רובו מ״א:

(א) בלבו. כתב בספר הגן לבטל מחשבה רעה בשעת התפלה יאמר ג״פ פי פי ואח״כ יכוד ג״פ ולא יכוד לגמרי רק בדרך נחת והלשון

משנה ברורה

ואחר הרקיקה יתחיל כדי הילוך ד״א וכדלעיל בסימן ל״ב ס״ט: (ה) שלא יהא נראה. כגון בנגד התחתון אבל בנגד עליון כיון שהרוק נראה אסור ובמדינתינו שלובשין פלילעס אף שהרוק נראה אפשר דמותר דכיון שעשוי לכך אין בו משום מיאוס כן כתב המ״א אבל (ז)[1] שאחרונים כתבו שגם בזה צריך לכרוך מקום הרוק שלא יהא נראה: (ו) ואינו יכול וכו׳. פי׳ (ח) שמאוס לו להבליעו בכסותו או שאינו יכול לשהותו בפיו עד שיבליענו (ט) או שהוא כסות נאה ואם נגריכנו שיבליענו בו יטרידנו ג״כ: (ז) זורקו לאחוריו. היינו (י) שהופך פניו לאחוריו או שזורקו בידו לאחוריו (יא) אבל לא כלפי מעלה שנראה כבוזר: (ח) וכש״כ לפניו. מפני שהמתפלל שכינה לפניו ומ״מ (יב) אם א״א לו לרוק אלא לפניו או לימינו והוא מלטער בתפילה ע״י שאינו יכול לרוק מותר לו לרוק לימינו ואפילו לפניו: (ט) י״ל דהטעם וכו׳. והאחרונים תרלו בפסיעות דהכא בשעת רקיקתו מסלק ממנו כבוד השכינה וכמש״כ בסימן ג׳ לענין התכבדו מכובדים כו׳ ע״כ אזלינן בתר ימין ושמאל של האדם משא״כ בסימן קכ״ג דאיירי בהשתחואה שמשתחוה בסוף תפילתו להשכינה ע״כ אזלינן בתר ימין דשכינה: (י) והוא כנגד השכינה. ר״ל (יג) שע״כ כוונתו אז בעת השתחויה להשתחות נגד השכינה שהיא למעלה מעשרה כי הלא לא ירדה למטה: ג (יא) בידו. ואם עבר ונטלה יפשפש ידו בכותל או בד״א

שערי תשובה

בעצמו אם יכול לכוון יותר מתוך הספר או בע״פ וכבה יעשה עפ״י מדותיו וכן מבואר שם בסמ״א והמיאו בבה״ט שם. ומ״ש בט״ז שירגום תחלה עיין מ״ש לקמן סי׳ קי״ט בשם הגרבי יוסף:

[א] דאסור. עבה״ט דאם א״א כו׳ מותר וכתב בש״ל דמ״מ יש לו להמתין אח״כ כדי שיעור הילוך ד״א כמ״ש הטור בסי׳ ל״ב בשם הירושלמי ע״ש ועיין בט״ז יו״ד סי׳ קע״ט וכתב בס׳ פרי האדמה זקן שמשיס בתי עיניו בתפלה י״ח אם הכ רפויס בחוטמו שקרוביס ליפול בכריעות והשתחויות נכון להחמיר שיקשרם א יהדקם ע״י חוט והמיאו בשלמי ציבור ע״ש:

שער הציון

(ז) ע״ת וא״ר ומג״ג: (ח) מ״א (ט) הגר״ז (י) א״ר ומג״ג: (יא) א״א וש״ל: (יג) ב״ח וש״ל: (יד) א״ר ופמ״ג ומאמ״ר וכן משמע מהגר״א סימן ד׳ סי״ח אות כ״ז ד״ה והנוגע בכינה וכו׳ דלא כלבוש והגר״ז: (טו) מ״א: (טז) פשוט: (יז) א״ר: (יח) פר״ח: (יט) הגר״ז ולמד מלעיל סוף סימן ל״ז במ״א עי״ש: (א) מ״א ומגן גיבורים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף ב׳ פסק כהמג״א, ולא כשאר האחרונים. ב) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב שלא בשעת תפלת י״ח יכול ליטול כינה ולזורקה בבהכ״נ וכו׳ ודי בנקיון עפר להזכרת השם או לד״ת וכו׳.

עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה (ב) ישתוק עד שתתבטל המחשבה [ג]וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש: הגה ויתפשט קודם התפלה מרוממות הא"ל יתעלה ונפלאות האדם ויסיר כל תענוגי האדם מלבו (הר"י ריש פרק אין עומדין) ואסור לאדם לנשק (ג) בניו (ג) הקטנים בנהכ"נ כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום (בגימין זאב סי' קס"ג ומגודה פ' כילד מברכין): ב [ד]לא יתפלל במקום שיש דבר (ג) (ד) שמבטל כוונתו ולא (ה) בשעה (ד) המבטלת כוונתו (טור בשם ר"מ מרוטנברג והגה"מ פ"ד מהלכות תפלה) (ו) ועכשיו (ז) אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה: ג * [ה]יתפלל דרך תחנונים [ח] כרש (ח) המבקש בפתח ובנחת ושלא תראה עליו (ט) כמשא ומבקש ליפטר ממנה: ד [ו]התפלה היא במקום הקרבן ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים ומעומד דומיא דעבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמו. ושלא יחוץ דבר (י) בינו (ה) לקיר דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר[ב] וראוי שיהיו לו[ו]מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון[ג] בגדי כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות: ה [ז]אל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתי כיון שכוונתי בתפלתי כי [ח]אדרבה זה מזכיר ענותיו של אדם (שע"י כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו) אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת ממ"ה הקדוש ברוך הוא אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

ג סק"ם ד עיטופן ס"ד[א]) ה מרכות כ"ט ו סימנמיו לעיל סי' ל' ז טור וסמ"ק ח ר"ה י"ג

שערי תשובה

[ח] כרש המבקש כו'. עיין לעיל בש"ת[ד]) מ"ש מלמידי האר"י כשיגיע לעוזר דליס יתפשט בלבו שהוא עני ומבקש על הפתח ואפי' הוא עשיר כו' ובשמע קולנו יתוהה ויסיש עצמו ויגמור להיות מסיד ובלבה לשוס גרמיה עבד. וכתב בש"ל שבמאמר מרדכי כתב בשם האחרונים שאם לא התפלל דרך תחנונים חוזר ומתפלל אע"ג דבשביל הסרון כוונה אינו חוזר כמ"ש סי' ק"א התם הטעם שקרוב הדבר שגם בחזרה לא יכוון משא"כ בזה שיהיה אמירת התפלה דרך תחנונים בקל יוכל לומר בחזרה דרך תחנונים:

מחלאות בט"ב ועומדים עליהם ומתפללים ב"ת. אסור להתפלל בברכה הלק"ט ח"א סימן ל"ד ע"ש:

ביאור הלכה

* יתפלל דרך תחנונים וכו'. מה מאוד צריך האדם ליזהר בזה כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה הלא המה הב"ח והא"ר וכן מוכח מהב"י והמאמר מרדכי ומגן גבורים הובאו מהרמב"ם [פ"ד מה"ת הלכה ט"ז] דסבר ג"כ הכי ולדעתי אין ראיה כ"כ דהה"ג מה שאמר שם לפיכך צריך לישב מעט וכו' בודאי הוא רק לתחילה וכן הסמ"ג כתב דיש לחוש לחשש ברכה לבטלה ואין להחמיר דיעבד ועכ"פ לכתחילה מאוד יזהר בזה. עוד נ"ל פשוט דאפילו לדעת המאמ"ר ומגן גבורים אין לעיכובא רק בתנות לבד ובשאר ברכות רק לכתחילה דהלא לדידהו עיקר הטעם משום כוונה וכמו שהובאו מהרמב"ם וא"כ בשאר ברכות לא הוי לעיכובא דיעבד:

משנה ברורה

א"א לכוין בשעת התפלה רק קודם ובתפלה צריך לכוין פירוש המלות עי"ש: (ב) ישתוק וכו'. ובספר הגן כתב לבטל מחשבה רעה בשעת התפילה יאמר ג"פ פי פי פי [הוא ר"ת פלטני יוסף דהם התגברו על יצר בשם וכדאיתא בסנהדרין דף כ"א ע"ב[ד]]) ואח"כ ירוק ג"פ ולא ירוק לגמרי רק בדרך נחת והלשון תהא בין שפתים בשעת הרקיקה ובודאי תלך המחשבה וכתב המ"א ע"ז ואין נ"ל לעשות זה בתוך תפילת י"ח דהוי הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה היא. ובספר א"ר הביא בשם קילור של"ה וז"ל סגולה להעביר מחשבת חוץ שקודם תפילה יעביר ג"פ יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי וכן אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל עכ"ל: (ג) בניו הקטנים. בשל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבהכ"נ (ד) והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מצעיר כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ"נ ומחללים קדושת בהכ"נ וגם מבלבלים דעת המתפללים ועוד גם כי יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בהכ"נ אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה ימאנו מאד לבהכ"נ וילמדהו אורחות חיים לישב בתימה ובדאה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה ע"ש בסוף ענייני תפילה וקה"ת. ועיין בתנדב"א ח"א פי"ג גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דבריס של הבל ותפלות בבהכ"נ: ב (ד) שמבטל. (ג) כגון שכר אחדש שמריח (ד) וכה"ג: (ה) בשעה המבטלת. כגון שאין דעתו מיושבת עליו (ה) מאיזה צער (ו) או כעס או מטורת הדרך: (ו) ועכשיו וכו'. ופשוט דמ"מ כשרואה לעמוד להתפלל מתוך כעס וכדומה יראה להסיר מתחילה המחשבות המטרידות אותו וכדלעיל בס"א: (ז) אין אנו וכו'. ובפמ"ג כתב בשם הלבוש אע"ג שאין אנו מכוונין מ"מ מה דאפשר לעשות עושין ע"כ אין להתפלל בבית שיש שם שכר אחד או מי דבש וכ"ש ריח רע מעושם קצת: ג (ח) המבקש בפתח ובנחת. (ז) הוא ענין אחד ור"ל שיאמרה בנחת בלשון תחנונים כמי שמבקש רחמים על עצמו. ויסיש אל לבו שאין ביד שום גברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כ"א ברצונו ית': (ט) כמשא. פי' (ח) אע"פ שאומרה בלשון תחנונים אם אינו מתחב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו אינו נכון ומאוד צריך ליזהר בזה (ט) ומ"מ בדיעבד אפילו אם לא אמרה בלשון תחנונים לא יחזור ויתפלל ועיין בבה"ל: ד (י) בינו לקיר. בטור כתוב עוד ובינו לקרקע וכתב ט"ז דוקא ג"ע אבל בפחות מג"ט אפילו מצוה ליכא (י) ויש אוסרין אפי' פחות מג' ומ"מ לכו"ע מותר לשנות ביה"כ על הקרקע עשבים יבשים ולעמוד עליהם להתפלל דבטל הוא לגבי קרקע. (יא) אסור להתפלל בבריכה שתה

שער הציון

(ב) כ"כ גם המחה"ש: (ג) מ"א: (ד) שם בגמ': (ה) שם: (ו) שם: (ז) ע' ב"י וב"ח: (ח) מ"א: (ט) פמ"ג: (י) א"ר ולבוש: (יא) הלק"ט:

הגהות ותיקונים: א) ס"ה: ב) לכלי: ג) כמו: ד) כ' ע"א: ה) סי' ס"ו סק"ו:

הערות והארות: 1) עי' סי' צ"א ס"ו לענין שעת זעם ושעת שלום: 2) עי' מ"ב סי' ק"א ס"ק ד' לענין אם יתחיל לומר מאלקי אברהם כשעדיין עומד קודם בא"י:

הלכות תפלה סימן צט

צט דין שתוי ושכור לתפלה. ובו ג׳ סעיפים:

א (א) אשתה יין[1] (ב) כדי (ג) [ל] רביעית (ד) אל יתפלל (ה) עד שיסיר יינו ואם שתה יותר אם הוא יכול לדבר לפני המלך אם התפלל תפלתו תפלה [2]ואם אינו יכול לדבר לפני המלך אם התפלל תפלתו (ג) (ה) תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. [3]ואפילו אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה (ו) כדין (ג) שוגג: הגה (ז) ודין ק״ש (ח) כדין (ד) תפלה (ט) אבל שאר ברכות (י) יכול לברך אע״פ (יא) שהוא שכור (מרדכי ריש פרק הדר הגה׳ מיימוני פ״ד מהלכות תפלה): **ב** (יב) [4]דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין וה״מ כששתה רביעית אבל אם שתה יותר כל שכן ששינה (ה) (יג) משכרתו ודרך טורדתו וה״מ במהלך ברגליו (יד) אבל (ו) רוכב ודאי דרך (טו) מפיגה היין: **ג** [5]כל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו: הגה (טז) ולכן אין נזהרין ביינות (ז) שלנו שאין חזקין שמתפללין אע״פ ששתה רביעית ויותר (ת״ה סימן מ״ב) וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו (יז) שאין חוששין לשכרות (ח) מעט (כן נראה לי):

א עירובין ס״ד
ב שם ג פמ״ק פי״ח
ד עירובין ס״ד
ה לחולין מועד

באר היטב

(א) רביעית. דוקא כששתאו בגת א׳. כתב סמ״ק סי׳ קל״ג יין שבתוך הסעודה אינו משכר. ועפי׳ תע״ז ס״ג די״א דגם לפני המזון אינו משכר עמ״א: (ב) תועבה. והוי כאלו עובד עבודת כוכבים. ואם אינו מתפלל בשעת שכרות נילא מכל נרה ש״ס: (ג) שוגג. ואפי׳ התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות אח״כ מיקרי אונס מ״א וכ״כ ע״ת ועי׳ ט״ז ולבוש: (ד) תפלה. דוקא שיהא מעט אבל שיהא הרבה מפיגתו כ״מ הלכות בימת מקדש: (ו) רוכב. ורוכב בעי ג׳ מילין עמ״א. ובתשובת חות יאיר סי׳ קע״ז. ובתשובת הב״ח סי׳ ק״מ. ובהלק״ט ח״א סי׳ קפ״ג ובמ׳ יד אליהו סי׳ ח׳ פסק בתפלה אינו נאסר כ״א יין אבל שאר משכרין מותר אם לא שהוא כ״כ שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך ע״ש. אלא שכתב בסוף התשובה לכיון דב״ח בתשובה לא חילק בין התפלה להוראה וגם החמיר ביינות שלנו לכן אין להקל דאפי׳ שאר משכרים אסור מאחר שבבר הורה זקן אף שמן הדין יש להקל ע״ש: (ז) שלנו. ב״ח וט״ז מחמירין ע״ש: (ח) מעט. כתב בש״ס פ״ב דמילה ובי״ט יכול להתפלל מנחה אעפ״י ששותה קלת דא״א להמתין עד שיפוג יינו וכ״ש האידנא דבלא״ה אין מכוונין כ״כ שאין להקפיד בשתוי כמ״ש בהגמי״י עכ״ל. ולדברי ט״ז ס״ק ג׳ אין להקל ע״ש:

שערי תשובה

[ל] רביעית. עבה״ט ועיין בר״י פירושו אף שהוא רגיל ביין שאם שותה הרבה אינו בטוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלא שתוי מ״מ כיון ששתה רביעית לא יתפלל בהתחלה עיין שם:

משנה ברורה

א (א) שתה יין. ונראה דה״ה שאר משקין המשכרים וכפי מה שכתב הט״ז לקמן בסימן קכ״ח ס״ק ל״ו לענין נשיאת כפיס ואפילו לדעת המ״א שם דמיקל בנשיאת כפיס מסתברא דתפילה חמירא ואסור כמו בין כ״כ בספר מגן גיבורים ע״ש ולפי דעת הט״ז לקמן הנ״ל לא בעינן בשאר משקין שיעור רביעית ע״ש ולי נראה דמ״מ בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית[א] יין: (ב) כדי רביעית. (ל) דוקא אם שתאו בגת אחת אבל בשני פעמים (ג) או שמזגו במעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית בכל גווני אסור עד שיסיר יינו מעליו וכדלקמן בסימן קכ״ח סל״ח. וכ״ז כשיכול לדבר לפני המלך דאל״ה אין שייך לעניינו דאיירי בתפלה שום חילוק בזה. כתב המ״א בשם הסמ״ק יין שבתוך הסעודה אינו משכר ועיין עוד שם וכתב הפמ״ג דכ״ז הכל לפי מה שמבין בדעתו: (ג) אל יתפלל. ואפילו אם ע״ז יעבור זמן תפלה פר״ח. ועיין בסוף הסימן בשם היש של שלמה דעכשיו שבלא״ה אין מכוונין כ״כ בתפלה אין לחוש כ״כ להחמיר אם ע״י התחנתו יעבור זמן תפלה: (ד) עד שיסיר יינו. ואף אם רגיל לשתות הרבה ואינו שיכור כלל ברביעית אפ״ה לא יתפלל לכתחלה אם שתה רביעית יין [ברכי יוסף]: (ה) תועבה. והוי כאלו עובד עכו״ם ואם אינו מתפלל בשעת שכרות נילא מכל נרה. ש״ס: (ו) כדין שוגג. ואפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפוג מן היין המועט שהתחיל לשתות בדיעה מיושבת ואח״כ נמשך לב להמשתה ושכח על התפלה ונשתכר כ״כ עד שלא נשאר לו שהות להפיג את יינו טרם עבור זמן התפלה (ג) ג״כ שוגג מיקרי (ד) ומיהו ודאי אם הוא סמוך למנחה ויעבור הזמן ודאי אם ישתכר שלא יוכל להפיג את יינו בזמן קצר כזה מזיד הוי לבו״ע ואין לו תשלומין: (ז) ודין ק״ש. וברכות ק״ש ג״כ דינם כק״ש. מ״ר: (ח) כדין תפלה. היינו (ה) דאף שתוי אסור לכתחלה בק״ש[א] והלבוש כתב דיש מקילין בק״ש אף אם הוא שכור דשאני תפלה שהוא בקשת ברכו וכ״כ בלקוטי הרמב״ן בסופו אבן בחיאור הגר״א הרחיב לבאר דברי הירושלמי שיש בעניין זה ולפי דבריו מסקנת הירושלמי לאסור שכור בק״ש ע״כ יש ליזהר לכתחלה שלא לבוא לידי כך ובדיעבד אם נשתכר אין לפטור את עצמו מק״ש משום זה וכעין שכתב המ״א לקמן בסימן קפ״ה בענין בהמ״ז (ו) ואם יפוג יינו עד שלא עבר זמן ק״ש יחזור ויקרא הפרשיות: (ט) אבל שאר ברכות. כלל בזה אף בהמ״ז שהיא דאוריימא ועיין לקמן בסי׳ קפ״ה ובמה שכתבתי שם: (י) יכול לברך. אבל (ז) אין מלרפין אותו למנין עשרה ולענין ג׳ לזימון אפשר דשרי: (יא) שהוא שכור. עיין בחיאור הגר״א ולפי דבריו יש להחמיר לכתחלה בשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בשאר ברכות וכ״כ הפמ״ג יו״ד סי׳ א׳ סקל״ה[ב] בחשבונות הזב וכ״ז כשלא הגיע לשכרותו של לוט דאל״ה כשוטה יחשב לגמרי לבו״ע ופטור אז מכל המצות ע״כ אפילו בדיעבד אם קרא אז ובירך לא מיפטר בכך שהרי פטור היה באותה שעה ותיב אח״כ לחזור ולקרות ולברך. פר״מ ופמ״ג: **ב** (יב) דרך מיל. בין בהלך (מ) ובין ברוכב ו״א דברוכב בעינן דוקא שלשה מילין: (יג) משכרתו. דוקא שיהא מעט אבל שיהא הרבה מפיגתו [מ״א בשם הכ״מ]: (יד) אבל רוכב. שאין לו טורח כ״כ: (טו) מפיגה היין. והוא (ט) שרכוב ג׳ מילין ומ״מ (י) הכל לפי רוב היין שאם הרבה לשתות מאוד אין דרך ג׳ מילין מפיגתו: ג (טז) ולכן אין וכו׳. זה קאי אשתוי שאין בו איסור אלא לכתחילה אבל בשיכור שאפילו תועבה ודאי יש ליזהר אפילו לדידן וצריך לחזור ולהתפלל. [ב״ח וט״ז]: (יז) שאין חוששין. היינו לייסב המנהג אבל מ״מ אין נכון. [פמ״ג]. כתב בש״ס פ״ב דמילה ובי״ט יכול להתפלל מנחה אע״פ ששותה קלת דא״א להמתין עד שיפוג יינו וכ״ש האידנא דבלא״ה אין מכוונין כ״כ שאין להקפיד בשתוי:

שער הציון

(א) מ״א וא״ר: (ב) פמ״ג ומה״ש: (ג) ב״י ומ״א ודה״ח וח״א וא״ר ובלבוש וט״ר בסימן רל״ה: (ד) פר״ח ופמ״ג: (ה) א״ר ופמ״ג: (ו) מלשון ההג״ה: (ז) מ׳ כ״ד ומגן גבורים: (ח) אחרונים: (ט) אחרונים: (י) ט״ז:

הגהות ותיקונים: א) כרביעית: ב) י״ח:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ קכ״ח ס״ק קמ״א לענין יין מגתו:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף א׳ פסק, ודין ק״ש וברכותיה לענין שכור הוא כדין תפלה. ועיין בשו״ע הרב בסימן קפ״ה סעיף ה׳ בדין שתוי, ולפי סברא האחרונה גם בק״ש וברכותיה לא נפטר השתוי אלא השיכור לבדו וכו׳, לפיכך לכתחילה יש לחוש לסברא הראשונה, ואם אירע ששתה לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה. ב) בשו״ע הרב בסימן קפ״ה סעיף ה׳ כתב - ושאר כל הברכות כולן יכול לברך אע״פ שהוא שיכור וכו׳ אלא לק״ש ולתפילה שהן צריכות כוונה מעולה אין כוונת השיכור חשובה כוונה וכו׳ אבל בשאר ברכות די בכונה כל שהוא.

ק תפלת המועד צריך לסדר. ובו סעיף אחד:

א ר"ה ל"ה

א [א]תפלות של מועדות (א) ושל (ת) ר"ח צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו (הגה וי"ת דוקא (ב) כשמתפללים על פה אבל כשמתפללין (ג) ממון (ד) [ת] הסידור מותר דהא רואה מה שמתפלל וכן נוהגין) (ד"י בשם הר"ר מנוח):

קא שצריך לכוין בכל הברכות ושיכול להתפלל בכל לשון. ובו ד' סעיפים:

א ברכות ל"ד ב שם ברא"ש ג שם ל"ת ד שם כ"ד

א (א) * [א]המתפלל צריך (ב) שיכוין בכל הברכות * ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות * יכוין (ג) באבות ואם לא כיון באבות [ב]אע"פ שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל: הגה * (ד)והמידנא[ו] אין מוזרין בשמל אמרין (ת) [ת] כוונה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור. (טור): **ב** [ג]לא יתפלל (ב) * בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו (ה) ומשמיע (ג) [ב] לאזניו בלחש (ו) ולא ישמיע (ז) קולו * [ד]ואם אינו יכול

שערי תשובה

[ת] הסידור. עיין בה"ט ובשכנה"ג כתב דרוצה דעלמא מתפללין תפלה ר"ח וביומא בע"פ ועיין בבר"י המנהגים[ה] גם בתנוכה ופורים לאומרה בע"פ. וטוב ליזהר להתפלל בתנוכה ופורים ומועדים תפלה ראשונה מתוך הספר. וע"ש בשם תשובת הרשב"ש שמעם מאביו שקיבל שלא נהגו להסדיר תפלת מועדים לפי שאין להסדיר רק כשהיא כולה תפלה מחודשת וע"ש בתשובת רשב"ש סימן קצ"ג ונראה דלכך מכ"ש שלא תשבו בתנוכה ופורים כיון דתלתא דזוטרתי היא שגורה היא בפומא דרובא דאנשי ואף שעבר עליו שנה שוכרים אותה היטב וא"ל סידור:

[ת] כוונה. עיין בה"ט[ב] שיבגיל אדם עצמו לכוון עכ"פ בתחיתת[ג] של כל ברכה כו' ועיין בעטרת זקנים ע"ז: [ב] לאזניו. עבה"ט ועיין בד אפרים מ"ש מדברי הבכ"ש בברכות ובר"מ פ' פתחם כתב בגלותא כל חד מגלי בתשמי דלא ישמעא קלא דיליה בגלותא לגבי דמבריה כו' משמע שאף תבירו העומד אצלו לא ישמע

ביאור הלכה

* המתפלל וכו'. זה אינו אפילו לת"ד לעיל בסימן ס' ס"ד דמצות אין צריכות כונה דשם היינו לגאת ידי המצוה משא"כ בזה דעיונו הוא שלא יכוין בדברים אחרים בעת התפלה. ומשמע מלשון הרשב"א המובא בב"י לעיל בסימן ס"ג ד"ה כתב דיש ליזהר בתנות שלא יהא לבו פונה בתחנה הברכה לדברים אחרים ואפילו אם בעת שיאמר אח"כ התיבות של הברכה יחזור ויכוין כן משמע לכאורה שם מפשטות לשונו אף דיש לדחות קצת דיש לעיין לענין דיעבד ועכ"פ לכתחלה יש ליזהר בזה מאוד: * ואם אינו יכול וכו'. משמע מלשון זה דאפילו לכתחילה מותר לעמוד ולהתפלל כיון שהוא אנוס שאינו יכול לישב דעתו וכן משמע ליצא דברייתא ולפלא שלא החזיר זה ברמב"ם שכתב דין זה רק בלשון דיעבד אם שגגה בברכה ראשונה יצא ואולי באינו יכול גם הוא מודה דזה מוטב משלא יתפלל כלל ועכ"פ נראה פשוט דאם יכול להמתין ולישב דעתו מטרדותיו ולא יעבור זמן ק"ש ותפלה עי"ז דצריך לישב דעתו: * יכוין באבות. עיין לעיל בסימן נ"ג ס"ה בהג"ה דמשמע שם דבדיעבד מהני אם התפלל ש"ץ אף שאינו מכון מה שהוא אומר ואולי דשם מיירי שמכון עכ"פ ברכת אבות או אפשר דש"ץ עדיף טפי מאוזן דשומע כעונה והוי כאלו השומע אמר בעצמו הברכת אבות והוא מכון בשאורו. ולפי מה שכתב הפמ"ג בסי' תר"ן בא"א סק"ט א"ש להוציא באופן זה וע"כ כתירוצינו הראשון:

* והאידנא אין חוזרין וכו'. לכאורה קומתו אם סיים השמ"ע ולא כיון בתנות אבל אם עומד אצל אחה גבור וזוכר שלא כיון בתנות כיון דמצד הדין לא יצא בזה האיך נאמר לו שיברך עוד ברכות שלא יצא בהם אחרי דאסר לו ברכת אבות וכי מפני שקרוב שלא יכוין נאמר לו שיברך עוד ברכות שבודאי לא יצא בהם כן היה נראה לי אבל מדברי הח"א בכלל כ"ד דין ב' משמע דאינו אחוז אפילו עומד אצל אחה גבור ויותר ר"ל עצה אחרת באופן זה שלא יאמר עוד עתה כלל ויתמתן על הש"ץ שיאמר ברכת אבות ויכוין לצאת וכשיגיע הש"ץ לברכת אחה גבור יתחיל בעצמו דהלא בתפלה קי"ל דאינו מוציא שלא דוקא מי שאינו בקי משא"כ בתנות כיון שאינו יכול לברך אותה בעצמו: * בלבו. ובדיעבד אם התפלל בלבו מצדד המ"א דלא יצא וכן כתב בספר נפש החיים פרק ה': * ואם אינו יכול לכוין בלחש. עיין במ"ב בשם הט"ז ולפי מה דאיתא בזוהר שאם מגביה קולו בתפילה כ"כ עד שתבירו יכול לשמוע אין תפילתו נשמעת למעלה ר"ל שאין נסמוך על קולתו של

באר היטב

(ת) ר"ח. עי' ב"ח ושכנה"ג: (ב) הסידור. ובפיוטים שתמור פירושם צריך להסדיר תחלה ולא מהני ספר בזה ט"ז:

(ת) כוונה. אבל בק"ש כיון דדי בפסוק א' מוזהרין כמ"ש סי' ס"ג ס"ד:

(ב) בלבו. ואם התפלל בלבו ל"ע אם יצא עמ"ת: (ג) לאזניו. ואם לא השמיע לאזניו יצא. האר"י ז"ל לא היה משמיע קולו אפי' בזמירות

משנה ברורה

א (א) ושל ר"ח. כן הגירסא בכמה ספרים ובביאור הגר"א ור"ל תפלת מוסף והטעם מפני שאין מתפלל אותן תדיר אבל לפרקים אין רגיל בהן כ"כ ובפמ"ג בשם הב"ח ופר"ח כתב דה"ה יעלה ויבא דשחרית או בימי וכו' דחנוכה ופורים ג"כ צריך להסדיר מתחלה או שיתפלל מתוך הסידור ובשיורי כנה"ג תמה על מנהג האנשים שמקילין בכל זה להתפלל בע"פ ואינם מסדרים מתחלה שאינו יודע על מה סמכו ועיין בשע"ת ולכתחלה בודאי נכון ליזהר להתפלל בחנוכה ופורים ומועדים ור"ח עכ"פ תפלה ראשונה מתוך הסידור ודי: (ב) כשמתפללים ע"פ. כתב מחצית השקל שלא כדין נוהגין העולם שאומרים ברכת קידוש לבנה בע"פ ואינם מסדרים אותה מתחלה ועיין בשע"ת: (ג) מתוך הסידור. ותפילות ופיוטים שתמור פירושם צריך להסדיר תחלה ולא מהני ספר בזה [ט"ז]:

א (א) המתפלל וכו'. וירגיל אדם עצמו לכוין עכ"פ (ת) בתחיתת[ג] של כל ברכה: (ב) שיכוין. היינו (ב)[ב] פירוש המילות ע"כ מה נכון מאוד להמונים שילמדו פירוש המילות של כל התפלה ועכ"פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו: (ג) באבות. כי הוא סידור שבתו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא לו פונה לבבו לדברים אחרים (ג) ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם (ד) הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתחיישב דעתו שיהיה יוכל עכ"פ לכוין באבות: (ד) והאידנא וכו'. כתב הח"א ר"ל כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ"פ אם מזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלהי אברהם וכו': **ב** (ה) ומשמיע. ויש (ה) שכתבו דצריך לחוש לדברי הזוהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזניו אבל הח"א כתב שאין ראיה מהזוהר וכ"כ בביאור הגר"א דאף דעת הזוהר הוא כהשו"ע וכ"כ (ו) שארי אחרונים שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזניו. ובדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע יצא כיון שמ"מ הוציא בשפתיו:

(ו) ולא ישמיע. דכתיב בתפילת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כאלו אין מאמין שהקב"ה שומע תפלת לחש וכל המגביה קולו בתפילתו ה"ז מנבאי השקר שהיה דרכן לצעוק בקול רע"ז שלהן ועיין בברכי יוסף ובח"א דלכתחילה צריך להתפלל בלחש כ"כ שאף חבירו העומד בסמוך לו לא יהיה יוכל לשמוע ומ"מ אם א"א לו לעשות בענין שיכול לכוין אך שיזהר שלא יטריד לאחרים וכדלקמיה: (ז) קולו. ואפילו בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קול כי הקב"ה שומע בלחש לא כאותם המגביהים קולם יותר מדאי

שער הציון

ומיהו

(ת) טור: (ב) מ"א: (ג) סמ"ק ואגודה אך בסמ"ק כ' לענין דיעבד מודים קל מאבות ובאגודה סתם כזה: (ד) טור ושו"ע הגר"ז: (ה) בד"ה: (ו) הגר"ז ומ"א:

הגהות ותיקונים: א) המנהג: ב) בטור: ג) בחתימה:

הערות והארות: 1) עיין שעה"צ סי' צ"ו אות ב' לענין אם בכל פעם מתפלל בכוונה ורק בפעם הזאת מחמת סיבה לא כיוון ועברה הסיבה: 2) עי' בה"ל סי' צ"ח ס"ג ד"ה יתפלל דרך תחנונים כו' לענין לחזור ולהתפלל כשלא התפלל דרך תחנונים:

הלכות תפלה סימן קא

לכוין(ד) (ח) בלחש מותר (ט) להגביה קולו וה"מ בינו לבין עצמו אבל (י) בצבור אסור * דאתי למטרד צבורא: הגה ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר (טור): ג [ה]י"א שבראש השנה וי"כ מותר (ה) להשמיע קולם בתפלה (יא) אפילו בצבור: הגה וכן נוהגין ומ"מ יזהרו שלא להגביה קולם (יב) יותר (ו) [ג] מדאי (דרשות מהרי"ו): ד * [ו]יכול להתפלל (יג) בכל לשון (יד) שירצה [ז]וה"מ בצבור אבל ביחיד לא יתפלל (טו) אלא (ז) בלשון הקודש [ח]וי"א דה"מ כששואל צרכיו כגון שהתפלל (טז) על חולה או על שום צער שיש לו בביתו אבל תפלה (יז) הקבועה לצבור אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון [ט]וי"א (יח) דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון (יט) (ח) ארמי:

ה מרדכי דיומא
ו סוטה ל"ג ז מלפני
ח רבנו ירוחם
ט הרא"ש ברכות פ"ב

באר היטב

רק בשבת הריס קולו מעט: (ד) בלחש. פי' אף דיכול לכוין בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ט"ז: (ה) להשמיע. ולפי טעם הזוהר משמע דאסור לכן אם יוכל לכוין בלחש עדיף טפי מ"א ע"ש: (ו) מדאי. דאז בודאי יבלבל מ' את חבירו. ומ"מ נראה דהחזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכוונה ולהשמיע שפיר דבריו שפיר עבדי שעיקר תפלת ש"ל נתקנה דוקא בקול רם ט"ז.וכ"כ המ"א דלא כב"ח ופר"ח ע"ש. אכן אותם שעושים כן להרלות קולם ודאי עושים שלא כהוגן. ועי' מ"ז שכתב בשם הרמב"ן ויקראו אל אלהיהם בחזקה מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול ע"ש סוף פרשת בא: (ז) בלשה"ק. שאין מלאכי השרת מזקקין לשאר לשונות אבל בצבור הקב"ה בעצמו מקבל תפלתם: (ח) ארמי. דאין מזקקין לארמית שמגונה בעיניהם:

נמנעו מלעשות כן אף אנשי מעשה המיסרים אורחותם כשמרגשין בעצמם שאין דעתם מיושבת כ"כ שיוכלו לכוון בתפלת הלחש לגמרי: [ג] מדאי. עבה"ט ועיין מה"ב דמקראי דהגה מוכח דאף יחיד המתפלל על צרתו שלא בשעת תפלה אסור להגביה קולו. וכן מוכח לישנא דרב הונא דקאמר מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו כלומר אף תפלתו הפרטיות[א] שלא בעונת תפלת י"ח אסור כו' עיין שם:

משנה ברורה

ומיהו בשבת שנוהגים שאחד אומר פסוקי דזמרה בקול רם שפיר דמי [פמ"ג]: (ח) בלחש. הט"ז כתב דאף אם יכול לכוין בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ויכול להתפלל ביחיד בקול ועיין בבה"ל שכתבנו דאין להקל בזה.[א] (ט) להגביה קולו. ואיירי (ז) דאפילו אם ישמיע קולו בתקלת ג"כ לא יוכל לכוין דאל"ה אסור: (י) בצבור אסור. (ח) אפילו להשמיע קולו בתקלת וכ"ש להגביה קולו: ג (יא) אפילו בצבור. לעורר הכוונה ולמיעוטר ליבורא לא מייסינן כיון שסידורים ומחזורים בידם ועיין במג"א דמסיק דיותר טוב להתפלל בלחש אם יכול לכוין וכ"כ הרבה אחרונים: (יב) יותר מדאי. (ט) דה"ז מגבאי הבעל שנאמר בהם ויקראו בקול גדול מ"נ (י) דעי"ז בודאי יבלבל אחד מהן את חבירו ונ"מ נראה (יא) דהחזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכוונה ולהשמיע שפיר הדברים שפיר עבדי דעיקר תפלת ש"ץ נתקנה דוקא בקול רם. אכן אותם שעושין כן כדי להרלות קולם ודאי עושים שלא כהוגן. ד (יג) בכל לשון. ומלזה מן המובחר הוא דוקא בלשון הקודש ועיין בסימן ס"ב ס"ב ובמשנה ברורה שם מה שכתבנו בשם האחרונים בזה וגם עיין בתשובת ח"ש או"ח סי' פ"דופ"ו שהאריך בכמה ראיות דמה שהחירו להתפלל בכל לשון היינו דוקא באקראי אבל לקבוע בקביעה תמידית ולהעמיד ש"ץ ולהשכיח לה"ק לגמרי זה א"א בשום אופן עי"ש ועוד מחמת כמה וכמה טעמים נכוחים האריכו כל גאוני הזמן בספר דברי הברית והסכימו שאיסור גמור הוא לעשות כן ולאפוקי מכתות חדשות שנתפרצו מחוץ למדינה בזה והעתיקו את כל נוסח התפלה ללשון העמים ועדיה גורלת עבירה שדלגו הברכה של קבוץ גליות וברכת ולירושלים עיר וכשם שרוצים להשכיח לשה"ק מישראל פן יגאלו בזכות שלא שינו את לשונם הקב"ה ישמרנו מדיעות אפיקורסות כאלו ועיין בבה"ל: (יד) שירצה. והוא שיבין אותו הלשון על בוריו אבל (יב) בלשון הק' יוצא אפילו אינו מבין הלשון: (טו) אלא בלה"ק. לפי שאין מלאכי השרת מזקקין ללשון אחרמית וה"ה שאר לשונות חוץ מלשה"ק אבל לצור א"ל מלין שהקב"ה בעצמו מקבל תפלתם: (טז) על חולה. ר"ל שלא בפניו אבל בפניו של חולה מותר בכל לשון דהקב"ה מלוי שם [שבת י"ב ע"ב]: (יז) הקבועה. דכיון שהתפילה קבועה לצבור הקב"ה בעצמו פוזה אליה אפילו שלא בזמן שהצבור מתפללין: (יח) דאף יחיד. דס"ל דהמלאכים מכירין בכל לשון רק שאין מזקקין לארמית שמגונה בעיניהם. ומשו"ה מותרות הנשים להתפללות[ב] בשאר לשונות: (יט) ארמי. ובצבור מותר אף לשון ארמי. וזה אחי שפיר מה דאומרים יקום פורקן ובריך שמיה בצבור וכדומה [פמ"ג]. ולפ"ז אם מתפלל בביתו אין יכול לאמר שום יקום פורקן. וכן מוכח באור זרוע הגדול בהלכות שבת סי' נ':

שערי תשובה

אך גדולה מזו כתב בזוהר פ' ויגש ובג"כ לא אצטריך ב"נ לאשמע קלא בלוחא דאשמע שגם הוא עצמו לא ישמיע לאזניו וכתבו בשם מהר"ם די לונזאנו דאם הוא שמע אינו נענש אך אם השמיע לזולתו נענש אע"פ שלא השמיע הדבריס רק הקול דיקא נמי דקאמר דאשמע קלא ולא אמר ומאן דשמע קלא עכ"ל. והדיוק אינו כלום דמה היה לו לומר ומאן דשמע דמה איכפת ליה לשמוע אין אנו מדברים רק במשמיע. וגם מוזהר פ' ויגש אין לדייק כלל די"ל שהכוונה שלא להשמיע קולו לאחרים. ואיכא למשמע ל"ל המ"ם בפתח או שנתחלף המ"ם בא"ל. אך גם בשם האר"י ז"ל כתבו שלא ישמיע לאזניו ומי יצא אחרי המלך אך כתב בתה"ב שאין זה אלא למיסרים אורחותם כו' אתנם להמון מקפיע שלא ישמיע לאחר והגם להם לישראל כי לא נאמרו הזיעורים הללו אלא לאנשיעיהם ע"ש והעיקר בזה שהכל לפי מה שהוא משער בנפשו שיש מי שאם לא יתחך היטב עד שיהיה הקול יוצא מן הספה ולאזן בראש קרעפיו אף שפתיו לא יניע או תתקפהו שינה ובכ"פ השמעת קול הנרה בלי השמעת המינה עצמה יכול לעשות אם לי אפשר בענין אחר ולא

שער הציון

(ז) פשוט: (ח) מבאור הגר"א וכן מוכח מהרמב"ם: (ט) ד"מ ועיין בבאור הגר"א מה שהקשה ע"ז: (י) ט"ז: (יא) ט"ז: (יב) לעיל בסי' ס"ב בבה"ל וגם בפמ"ג בסימן זה:

הגהות ותיקונים: א) הפרטית: ב) להתפלל:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב כהט"ז "או שאינו יכול לכוין כ"כ כמו בקול רם מותר להגביה קולו כדי לכוין יפה". ב) בשו"ע הרב בסעיף ג' אינו מחלק בין זמנינו לזמן ההוא ופסק דאם אינו יכול לכוון בלחש ילך לביתו ויתפלל בקול.

קב שלא להפסיק כנגד המתפלל. ובו ה׳ סעיפים:

א (א) [א]אסור לישב (ב) בתוך ד׳ אמות (ג) של מתפלל [ב]בין מלפניו בין מן (ג) הצדדין (ד) (ובין מלאחריו) (תוס׳ ומרדכי ופשרי פ׳ אין עומדין) צריך[א] להרחיק ד׳ אמות [ג]ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות [ד]ואפילו (ה) בפרק איזהו מקומן אינו צריך להרחיק (ו) [ה]ויש מתיר (ז) בעוסק בתורה אע״פ שאינו מתקוני (ג) התפלות [ו]ויש מי שאומר דה״מ מן הצד (ח) אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור (ט) אפילו עוסק (ג) בק״ש: **ב** [ז]יש מי שאומר שאם היושב בצד המתפלל (ד) [ח] (י) חלוש (יא) מותר: **ג** [ח]אם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו אינו צריך (יב) לקום שהרי זה (יג) בא [ב] (ה) בגבולו (ומ״מ (יד) מדת חסידות הוא לקום אפי׳ בהאי גוונא) (נ״י בשם מהרי״ח): **ד** (טו) * [ט]אסור לעבור כנגד (ו) המתפלל בתוך ד׳ אמות. ודווקא (טז) [י]לפניהם (יז) אבל בצדיהם (ז) מותר (יח) לעבור (ח) ולעמוד: **ה** [כ]אם השלים תפלתו

א ברכות ל״ח
ב תוספות והרא״ש
ג שם ד הרא״ש
שם והרשב״א וסמ״ק
ה תרומת הדשן
ו אוהל מועד
ז אורחות חיים
ח טור בשם אביו
ט ברכות כ״ז י הר״ל
יונה כ אורחות חיים

שערי תשובה

[א] חלוש. עבה״ט והאחרונים השיגו על רא״ש הט״ז מחולין דהתם בשעת מעשה היה ומעשה דשמואל היה קודם שלא היה זקן כ״כ ע״ש: [ב] בגבולו. עבה״ט ועיין בד אפרים דאפילו אם המקומות קבועים לא״א שקועים בדמים הדין כן כיון שהם מיוחדים לתפלה לבד ובנתי מדרשות י״ל דמותר ע״ש ועיין בשו״ת מיס רמים חלק א״ח סימן ב׳ רב שיושב עם תלמידים ולומדים ובאו עשרה ומתפללין בלבן א״ל לעמוד ואפילו בעוסק בתורה לבד אז בספורקי דזמרה א״ל לקום ואפילו מדת חסידות ליכא עיין שם:

באר היטב

(ה) בגבולו. דוקא בבית אבל בבהכ״נ צריך לקום דהוא מקום מיוחד לכל ב״א. ולפיכך גם עלי אעפ״י שכבר ישב תחלה כיון שהמקום קבוע להתפלל היה צריך עלי לקום ויתורץ בזה קושית הטור על הרא״ש: (ו) המתפללים. אם מותר לעבור נגד המתפלל כשיש מקום גבוה י״ט ורחב ד׳ לפניו. פסק בהלק״ט מ״א סי׳ כ״ד דאסור. אבל אם המתפלל הוא במקום כזה אפשר דמותר לעבור לפניו ע״ש ועיין בפרח שושן מא״ח סי׳ י״א: (ז) מותר. ובזוהר חיי שרה איתא דלכל לד אסור: (ח) ולעמוד. ר״ל דיעמוד שם שלא ילך הלאה דא״כ ה״ל כנגד פניהם דכל שרואה

ביאור הלכה

כי המיבות בעצמן פועלין קדושתן למעלה משא״כ כשמתפללין בלע״ז:

* אסור לעבור כנגד וכו׳. עיין הטעם במ״ב. ועיין בא״ר בשם של״ה דה״ה דיש ליזהר שלא לעבור בעת שקורין שמע ישראל. כתב בספר מאמר מרדכי וז״ל הטעם מפני שמבטל כונת המתפלל ולפ״ז נראה דאם המתפלל משגשל הטלית על פניו כמו שנוהגים הרבה דמותר לעבור על פניו ודומגא לדבר לקחן בפי׳ קב״ח ס״ג[ב] דכתב רמ״א דגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ושע״כ נהגו לשגשל הטלית ואיתא עוד שם בענין המומין דאם מנהג הכהנים לשגשל הטלית דשרי ליישא כפיו אפילו יש לו כמה מומין וה״נ י״ל דמועיל שגשול הטלית ומ״מ ראוי לחוש ולהחמיר עכ״ל ובפרט לפי מה שכתב הח״א דטעם האיסור מפני שמסתכלין בין המתפלל להשכינה בודאי אין להקל בזה:

משנה ברורה

א (א) אסור לישב. וגם (א) שמיכה אסור אך שמיכה במקצת שאם יבטל יוכל לעמוד יש להקל במקום הדחק: (ב) בתוך ד״א. ואפילו כשהוא יושב באלכסון די בד״א ולא בעינן הד״א עם האלכסון מ״א ועיין בפמ״ג. כתב הח״א אם המתפלל עומד בלא אחד מדבר שהוא קבוע גבוה י׳ ורחב ד׳ מותר לישב בלד השני דהא מפסיק רשות אבל לעבור מלד השני אפשר אם אינו גבוה כ״כ שלא יוכל להסתכל בלד השני אסור וכן פסק בהלק״ט וכן מלדד הפמ״ג בסימן ל׳ סק״ה (ג) שיש להחמיר לעבור בהלמעמרע° נגד המתפלל אף שהוא רשות בפני עצמו וליישב מתיר ברשות אחרת אפילו בתוך ד״א [בסימן זה סק״ב במשב״ז]: (ג) של מתפלל. ואפילו (ג) אם המתפלל עומד[1] בתחנונים שלאחר התפלה כ״ז שלא פסע וה״ה לענין שלא לעבור נגד המתפלל: (ד) ובין מלאחריו. וכן הסכימו האחרונים: (ה) בפ׳ איזהו מקומן. וה״ה (ד) אם עוסק בפרקים במנחה בשבת ג״כ מותר לישב בלד המתפלל: (ו) ויש מתיר וכו׳. דס״ל דלא אסרו תכסיס ליישב בלד המתפלל אלא כשיושב ודומה דנראה כאלו אינו רואה לקבל עליו עומ״ש אבל כשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עומ״ש[א] ועיין (ה) בתחרונים דטוב להחמיר לעמוד כדעה הראשונה (ו) אם לא במקום הדחק ובלאחריו כ״ל (ז) שאין להחמיר בזה: (ז) בעוסק בתורה. דוקא אם מוליא ד״ת בשפתיו אבל (ח) מהרהר בלבו אינו מועיל (טו) ואפילו בענייני תיקוני התפילות דאתו למיסדיה שאינו מקבל עליו עומ״ש: (ח) אבל כנגדו וכו׳. מפני שנראה כמשתחוה לו (י) ולפ״ז דוקא ליישב אסור אבל לעמוד מותר ואפילו בתוך ד״א ואולי אף לעמוד ס״ל דאסור דע״ז מתבטל כונתו: (ט) אפילו עוסק וכו׳. פי׳ היושב נגד המתפלל עוסק בק״ש. ועיין בפר״ח שפסק כדעה קמייתא דאין חילוק בין מלפניו ובין מן הצדדין (יא) ושאר אחרונים כתבו שטוב להחמיר כהיש מי שאומר.[2] וכ״ל שבעמידה חוץ לד״א (יב) בודאי אין להחמיר ואולי אף בתוך ד״א וכנ״ל בסק״ח: **ב** (י) חלוש. ר״ל (יג) שידוע שהוא חלוש וא״א לו לעמוד ולכן מותר לו ליישב דחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב. ודוקא ליישב בלד המתפלל הא לפניו (יד) יש מתמירין אף בחלוש: (יא) מותר. (טו) ויש לסמוך על דבריו אם א״א לו בקל להרחיק ד״א וליישב שם: **ג** (יב) לקום. אלא (טז) המתפלל צריך להרחיק ד״א ממנו כשרואה לעמוד ולהתפלל: (יג) בא בגבולו. (יז) ודוקא בביתו אבל (יח) במנין קבוע וכ״ש בבהכ״נ צריך לקום דהוא מקום מיוחד לכל בני אדם (יט) ואפילו אם המקומות קבועים לכל אחד שקנאום בדמים נמי יש להחמיר אך בעוסק בתורה לא יחמיר בזה וכ״ש רב שיושב עם תלמידים ולומדים ובאו עשרה המתפללים א״ל לעמוד ואפי׳ מדת חסידות ליכא: (יד) מדת חסידות. כדי להריס מכשול מחבירו שעשה שלא כשורה שעמד להתפלל בתוך ד״א של היושב כבר בהיתר ושיבתו היא גנאי למקום קדוש של התפילה: **ד** (טו) אסור לעבור. מפני שמבטל כונתו ע״ז ולכן (כ) אסור אפילו עוסק אז בק״ש וא״א כתב הטעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה: (טז) לפניהם. ולצדיהם שלפניהם להמ״א בסק״ו כלפניהם דמי ולהאליהו רבא שרי: (יז) אבל בצידיהם. והזוהר פ׳ חיי שרה אוסר אפילו בצידיהם תוך ד״א: (יח) לעבור ולעמוד. ר״ל שיעבור ויעמוד שם ולא ילך להלאה כדי שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל

שער הציון

מתרגם: °הכמה לקריאת ש״מ

(א) פמ״ג: (ב) ולא כהמ״א דמלדד בסוף דבריו להקל עי״ש: (ג) שולחן שלמה: (ד) ע״מ: (ה) א״ר וח״א וש״ש: (ו) מ״א עי״ש: (ז) דבלא״ה יש מקילין בלאחריו עיין בד״מ ומהרש״ל: (ח) נ״י ומ״א: (ט) פמ״ג: (י) פמ״ג: (יא) מ״א וש״ש: (יב) מטעם עמידה ובפרט אם היה עוסק בתורה: (יג) מ״א: (יד) א״ר והפמ״ג כתב דמסתימת הפוסקים לא משמע כן: (טו) הגר״ז: (טז) ע״ז: (יז) נ״ח וש״ח: (יח) מ״ח: (יט) ע״ש דשע״ת עי״ש: (כ) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) וצריך: ב) סב״ג:

הערות והארות: 1) עי׳ מ״ב סי׳ קכ״ב סק״ה לענין שכבר גמר התחנונים וגם כבר אמר יהיו לרצון:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף א׳ כתב שאם הוא עוסק בתורה אין צריך לעמוד אם הוא לפניו או מהצדדים או לאחריו של המתפלל י״ח. ב) בשו״ע הרב בסעיף א׳ לא הזכיר דעה זו בכלל.

והיה אדם אחר (יט) מתפלל אחריו אסור לפסוע (ט) (כ) ג׳ פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל וצריך לדקדק בזה אפי׳ אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר (כא) שכבר התחיל:

קג מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה ממתין עד שיכלה (א) הריח * (ב) וחוזר (ה) ומתפלל: **ב** [ב]בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה (ג) [ג]ואינו יכול להעמיד עצמו הולך (ד) אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח (ה) ואומר רבון (ב) העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו (ו) וחוזר למקומו [ד]וחוזר (ז) למקום שפסק: הגה * (ח) וע״ל סי׳ פ״ה. י״ל דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביום גדול אין צריך להריק כלל לאחוריו (ט) וגם לא יאמר הרבון רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח וכן נוהגין. (תרומת הדשן סימן ט״ז): **ג** (ג) (י) [ה]המתעטש בתפלתו מלמטה סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו:

א א ברכות כ״ד ב סס ג רמב״ם ד הר״ר יונה והרא״ש ה ברכות כ״ד

קד שלא להפסיק בתפלה. ובו ח׳ סעיפים:

א [א] (א) [א]לא יפסיק (ב) בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל מלך

א סס ל׳ ול״ב

באר היטב

אותו אסור דמתבטל כוונתו מפניו מ״א [ועי׳ בספר אליהו רבה מה שמיישב בפירוש הטור על קושית ע״ת דלא כמ״א] (ט) ג׳ פסיעות.

עמ״א. ופשוט דמיירי בתוך ד״א או שיבוא לתוך ד״א ע״י ג׳ פסיעות שיפסע לאחוריו ע״ת:

(א) ומתפלל. היינו למקום שפסק אפילו שהה כדי לגמור את כולה מ״א. ופר״ח פסק דאם שהה כדי לגמור לראש ע״ש. ואם אפשר לדחוק את עצמו להעמיד שלא יתעטש ראשי וליבא משום בל תשקצו דבהפחה בעלמא לא אמרי. מ״ה וע״ת ומ״א: (ב) העולמים. בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר ע״י הרוח לפיכך יכול להפסיק גמי ולומר דבר זה באמצע רש״י עמ״א. ובשל״ה כתב שיהרהר בלבו:

(ג) המתעטש. פרש״י מפיח בקול. וע״ל אבל הפחה בלא קול לא ל״ת. ומ״א חולק עליו ע״ש:

משנה ברורה

שיוכל לראותו אף שהוא בדדין שלפניו כלפניו דמי ואסור מפני שמבטל כוונתו עי״ז ולפ״ז כ״ש דאסור לילך ולעמוד נגד פניו בתוך ד״א כן הוא לדעת המ״א והא״ר אבל לא אסרו רק לעבור בתוך ד״א נגד פניו אבל לילך בתוך ד״א ולעמוד מותר אפילו לפניו ואפשר דיש להקל במקום הדחק: **ה** (יט) מתפלל אחריו. ואם אינו אחריו ממש רק מרוחק לצדדין נראה דשרי להא״ר הנ״ל: (כ) ג׳ פסיעות. ומיירי (כא) בתוך ד״א או שיבוא לתוך ד״א ע״י ג׳ פסיעות שיפסע לאחוריו: (כא) שכבר התחיל. (כב) ולא נקרא בא בגבולו ואפילו אם האחרון מאריך בתפילתו דאדרבה זה שפוסע הוא בא עכשיו בגבולו:

שערי תשובה

[א] לא יפסיק כו׳. וכתב בבר״י בשם מהר״י מולכו שאסור לדבר שמישב בפירוש הטור על קושית ע״ת דלא כמ״א] (ט) ג׳ פסיעות.

ביאור הלכה

* וחוזר ומתפלל. עיין במ״ב וגה״ט העתיק דברי הספר״ח דפוסק דצריך לחזור לראש אבל שלא כדין העתיקו דהספר״ח אזיל לשיטתו שפוסק בסי׳ ס״ה כשיטת הרי״ף דבתפלה אפילו בלי אונס חוזר לראש אבל לפי מה דקיי״ל כהרמ״א שם הדין על המ״א [מאמר מרדכי ומגן גבורים]: * ועיין לעיל סי׳ פ״ה. עיין במ״ב במש״כ בשם הב״ח. ולכאורה לפי״ז אם שהה בק״ש כדי לגמור כולה

א (א) הריח. דמעיקרא (א) אסור אפילו בד״ת וכדלעיל בסימן ע״ט ס״ט: (ב) וחוזר ומתפלל. היינו למקום שפסק אפילו (ג) שהה אחר שפסק הריח וע״י הצירוף היה כדי לגמור כולה דהא אם היה רוצה היה מתפלל מיד שפסק וא״כ לא היה כל ההפסק מחמת אונס ואינו חוזר לראש לפי מה שפסק הרמ״א לעיל בסימן ס״ה. כתבו (ג) האחרונים דמזה אין צריך לומר הרבון הכתוב בס״ב דבשאין מרחיק אין ניכר בושתו וכלימתו וכעין שכתב הבג״ה לקמן בס״ב: **ב** (ג) ואינו יכול. דבלא״ה (ד) אין לו להוציא רוח בשום פנים בתפלה (ה) ולא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהא עצמו לקטנים או לגדולים אבל בהפחה לא ונראה לי דבע״פ יראה להזיז התפילין ולנתקן שלא יהיו מונחין על מקומן כי אסור להפיח בתפילין: (ד) אחוריו. דבעינן (ו) שיהא פניו נגד המקום שהתחיל להתפלל להראות שרוצה עדיין לחזור לתפלתו (ז) ואפילו בדדין או לפניו אסור: (ה) ואומר רבון. בתוך התפלה (ח) דהא מופסקת ועומדת כבר ע״י הרוח לפיכך יכול להפסיק גמי ולומר דבר זה באמצע: (ו) וחוזר למקומו. ובמ״א הסכים לדעת הפוסקים דיחזור למקומו קודם הרבון: (ז) למקום שפסק. לכאורה הכוונה לתחלת הברכה שפסק בה וכדלקמן בסימן ק״ד ס״ה [לבושי שרד] ועיין לקמן מה שכתבנו שם להלכה בשם האחרונים: (ח) ועי״ל סי׳ פ״ה. כ״ל דבתבאר שם דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכתב הב״ח דדוקא אם השהייה היה ע״י העיטושים וריח הנודף לבד ולא מצרפינן לזה מה שצריך לילך לאחריו ד״א והחזרה ואמירת הרבון וכ״כ הפמ״ג: (ט) וגם לא יאמר. וטוב (ט) שיהרהר בלבו: **ג** (י) המתעטש. י״א דדוקא כשמפיח בקול והמ״א חולק דה״ה בלי קול וגם בזה צריך להריק כנ״ל:

א (א) לא יפסיק. ואפילו רמיזה בעלמא אסור אם לא לתיבוק הבוכה מותר לו לרמז לו בידיו כדי שישתוק ולא יטורידו מתפלתו ואם אינו מועיל ירחיק את עצמו ממנו ולא ידבר עמו. וכן אדם נכבד שעומד בתפלה והש״ץ ממתין עליו באמירת קדיש או קדושה והוא אינו מרוצה בכך שיתמיהו עליו וזה מטרידתו בתפלה מותר לו לרמז לש״ץ שיתפלל כדרכו [ש״ת]: (ב) בתפלתו. ואפילו במקום הפסד ממון (א) אין לו להפסיק. כתב המ״א

שער הציון

(כא) ע״ת: (כב) פר״ח: (א) ומה דאיתא בגמרא עד שיכלה הרוח ג״כ הכונה עד שיכלה הריח וכדמוכח מפירש״י שם [מאמר מרדכי]: (ב) מ״א ולבושי שרד: (ג) פרישה והגר״א ופמ״ג ועי׳ א״ר: (ד) ב״י: (ה) אחרונים: (ו) ב״י ומ״א: (ז) ב״י: (ח) רש״י: (ט) מ״א[א]: (א) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) א״ר ח״א:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ צ״ו סק״ז לענין אם נפל ספר על הארץ ומטרידו:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ד׳ משמע כהמ״א, ומוסיף הרב שחכמי הזוהר אוסרים אפילו בצידיהם תוך ד״א. ב) בשו״ע הרב סעיף ב׳ כתב כהשו״ע שיאמר הרבון ואח״כ חוזר למקומו. ג) בשו״ע הרב סעיף ב׳ לא הזכיר דבר זה שטוב שיהרהר בלבו. ד) בשו״ע הרב סעיף ג׳ כתב אפילו הפחה מועטת שאינה משמעת קול סימן רע לו. ה) בשו״ע הרב סעיף א׳ כותב - ממתין עד שיכלה הריח, וחוזר למקום שפסק.

(ח) (ג) עו"ג אם אפשר לו לקצר [ב]דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו יקצר (ד) [ג]או אם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור (ה) ואם אי אפשר לו יפסיק: ב [ד]היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה (ו) מן הדרך ולא יפסיק * אבל (ז) בענין אחר (ח) אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו אא"כ הוא (ג) (ט) בתחנונים שלאחר התפלה: ג * [ה]ואפילו נחש כרוך על עקבו (י) * לא יפסיק (אבל יכול ילך למקום (ג) אחר כדי שיפול הנחש מרגלו) (הר"י ריש פרק אין עומדין) [ו]אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק [ז]ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס (יא) ומוכן להזיק פוסק: ד [ח]אם ראה שור בא (ד) כנגדו פוסק שמרחיקין משור תם (פי' תס שאינו רגיל להזיק) נ' אמות וממועד (פי' שרגיל להזיק) מלא עיניו (יב) [ט]ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים אינו פוסק: ה [י]בכל מקום שפוסק (יג) אם שהה כדי לגמור את (יד) כולה (טו) חוזר (ה) (טז) לראש

ב הר"ר יונה ג סס והרא"ש ד ירושלמי דברכות ט' ובגלי סס ה סס ו' וסס ל"ג ו ירושל' כ"ג ז סס ח סס ל"ג ט הר"ר יונה י סס הרא"ש והתוספות

שערי תשובה

בפיו לתיגוף השותק אף שמטרידו בתפלתו אבל מותר לרמוז בידיו כדי שישמוק התיגוק. וכן כתב מהר"ם בן חביב בתשובת כת"י וכתב מהר"י מולכו עוד שאם כבר עשה אופן שישמוק התיגוק ועודנו שותק ומטרידו יתיגק עצמו ממנו ולא ידבר עיין שם ועיין לקמן ס"ק ג' ועיין סימן ס"ג לענין לרמוז בקריאת שמע לדבר מצוה דיש חילוק בין פ' לאשונה לשניה וכאן שאני שמתמת שמטרידו אינו יכול לכוין תפלתו כראוי הו"ל טרף התפלה עצמה ומותר לרמוז וגראה לאדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש והוא אינו מרגיש בכך שיתמיהו עליו מתמת ערבא לצורא ומתשבה זו מטרידתו בתפלתו מותר לו לרמוז בש"ץ שיתפלל כדרכו ולא יתמין עליו וכתיגוק שותק ומטרידו דמי:

שהגיה דברי רמ"א בל"ע: (ד) כנגדו. ומהשוורים המסורסים א"ל לפסוק ע"ת: (ה) לראש. אעפ"י ר"פ לראש. אעפ"י ר"ה פסק לענין ק"ש דא"ל לחזור רק

ביאור הלכה

והשהייה היה ע"י אונס כגון שהלך לבה"כ לעשות צרכיו דקי"ל לעיל בסימן ס"ה דחוזר לראש לא נלרף בתוך השיעור רק מה שהלך לבה"כ דבעת הזה לא היה נגדה חזי וגם הזמן שהיה בבה"כ אבל מה שהלך אח"כ מבה"כ לביתו אפשר דלא נוכל לצרף דאז לא היה אונס באמת דאי בעי היה מקנח ידיו בעפר ובצרור והיה גומר את ק"ש לפי מה דקי"ל דלא ניתקנה בע"י אלא בשחרית דעשה בריה חדשה וכדלעיל בסימן ד' במ"א סק"א וצ"ע:

* אבל בענין אחר אין לצאת וכו'. וכדיעבד אם יצא ממקומו ולא שהה לגמור את כולה כל זמן שלא הפסיק בדבור אין לו להתחיל את"כ לכו"ע רק מאותה תיבה ולא לתחלת הברכה [ת"ר ופמ"ג]: * ואפילו נחש וכו'. הטעם משום לרוב פעמים אינו נושך. [רש"י והרמב"ם בפי' המשנה] ומקום שיש חשש שממית הוי נחש כמו עקרב מגן גבורים בשם הפוסקים: * לא יפסיק. עיין במ"ב שפירשו דהוא בדבור והנה כ"ז פירשתי לפי מה דפרשו מפרשי השו"ע שהם פרשוהו לפי מה דמשמע מפשטיה דהג"ה שכתב דיכול לילך וכו' אבל עי"ז[א] הפירוש הקשו הגעלי תרפיון [הס הע"ז וכמה מפרשים] דהמחבר סותר את עצמו שכתב בס"ב דבענין אחר אין לו לצאת ממקומו משמע דהלכה ג"כ מקרי הפסק והמ"א יישב קושיא זאת דשם מקרי שלא לצורך אף דהיה קצת ג"כ לצורך מצוה דהיינו לצורך כריעות והשתחויות באמצע התפלה. והגר"א דרך דרך אחרת בזה דהטוש"ע אינם סוברים כהג"ה אלא דהלכה בעצמה ג"כ מיקרי הפסק וכמש"כ בס"ב דבענין אחר אין לו לצאת ממקומו ובמקום שאסור אפילו הלכה לבדה ג"כ אסור ומה שכתב כאן הגיע עדיין להקדים שעם תתקבל שפוסע בו הג' פסיעות לו כגון מה דאמרינן בגמרא בר"ע שהיה אדם מניחו בזוית זו ומולאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות [מ"א]. כתב הע"ת לאחר שסיים התפלה קודם שאמר עושה שלום אין איסור אם עקר רגליו למצוה קצת כגון שכיבדו אותו לפתיחת ארון הקודש בעת שאומרים אמינו מלכנו שהעולם חושבים זה קצת למצוה ומ"מ נראה דיש לומר קודם לכן יהיו לרצון וגו': ג (י) לא יפסיק. ר"ל ע"י (ו) דיבור כגון לומר לאחר שיסירנה וכן כל הסעיף זה ושלאחר זה שמזכיר הפסק מיירי הכל ע"י דיבור אבל ע"י הליכה מותר שהליכה לא נקרא הפסק ודוקא הכא דהוא לצורך להסיר הנחש אף דתלינן דמן הסתם לא יהיה סכנה אבל שלא לצורך מקרי הליכה ג"כ קצת הפסק וכמו שהפסק המחבר בס"ב: (יא) ומוכן להזיק. אפילו באינו כרוך על עקיבו אלא שרואה (ז) שבא נגדו פוסק. ואם הוא יכול להשמטו ע"י שיטה מן הדרך קודם שיגוע אליו (ח) יטה ולא יפסיק בדבור וכו"ל בס"א: ד (יב) ואם שוורים. ושור המסורס אפילו אם אינו יודע אינו פוסק. ודוקא שלא הזיק מעולם אבל אם הזיק אפי' פעם אחת פוסק אפילו במקומות שאין רגילין שאר השוורים להזיק [אחרונים]: ה (יג) אם שהה. אפילו רק שתיקה בעלמא בלי דיבור ואפילו רק (ט) בין ברכה לברכה: (יד) כולה. אפילו עומד בסוף התפלה משערינן (י) מתחלת התפלה עד סופה: (טו) חוזר וכו'. ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה [פר"ח]. וה"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטים וכה"ג שנזכר לעיל בדיעבד יצא דאולי הלכה כהי"א המקילים הנ"ל דזה לא מיקרי אונס [מגן גבורים]: (טז) לראש. הנה לפי מה דאנו נוהגין כהכרעת הרמ"א לעיל בסימן ס"ה

משנה ברורה

הא"א [כלל כ"ה ס"ט] העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר ואם מותר לשאול הדין ל"ע וי"ל דמותר: (ג) עובד גלולים. וה"ה אנס דעלמא ומתיירא שמא יהרגנו: (ד) או אם אפשר. וטוב יותר לקצר בדאפשר משיטה מן הדרך [ב"ח וא"ר] אבל הפמ"ג כתב יש להתישב בזה דמשמע דהליכה לצורך התפלה לא הוי הפסק: (ה) ואם א"א לו יפסיק. ר"ל שמותר אפילו לשאול לו בשלומו כשמשער שבלתי זה אפשר שיהיה בסכנה וכ"ש שמותר להשיב לו [א"ר]: ב (ו) מן הדרך. ר"ל (ג) אף דהוא סכנתא שלא יבוא הבהמה והקרון עליו מ"מ כיון דאפשר לו להבלג מזה ע"י שיטה מן הדרך אסור להפסיק בדבור (ג) לומר לאיש אחר שיכה במקל להבהמה ולגערו בבעל הקרון שלא יבוא כנגדו: (ז) בענין אחר. וסימן ל' סכ"ז שאני שהוא לצורך תפלה: (ח) אין לצאת. וש (ל) לגעור בחזיש שעוקרין ממקומו ביוה"כ כשמגיעין אל ואנחנו כורעים ונכפל עבודה וכדאיתא בפי' תרכ"א ס"ד בהג"ה אלא (ה) מעמידין לו שטענדער ° כהוג בינו לתיבה ובעבודה מסלקין השטענדער וא"ל לעקור רגליו: (ט) בתחנונים. דאז מותר אם העקירה לצורך מצוה קצת כגון מה שאנו נוהגין בש"ץ שמיף אחר חזרת התפלה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בישיבה וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא

מתרגם: °עמוד שמניח עליו ספריו

שער הציון

(ב) מביאור הגר"א: (ג) ב"ח: (ד) ב"ח: (ה) פמ"ג: (ו) ב"ח וע"ת ולבוש וש"פ: (ז) מירו' וביאור הגר"א: (ח) מירו' הג"ל: (ט) מהט"ז: (י) פמ"ג:

הגהות ותיקונים: א) ע"ז:

(יז) * ואם לאו (יח) חוזר לתחלת (יט) הברכה שפסק בה ואם פסק (כ) בג׳ ראשונות (כא) חוזר לראש ואם באחרונות חוזר לרצה: ו [י]הא דאמרינן אם שהה כדי לגמור את כולה (כב) בקורא משערינן (כג) [ל]אם שח (ו) (כד) בתפלה * דינו לענין חזרה (כה) כדין ההפסקות האמורות בסימן זה:

ב הרשב״ם שם רש״י ל״ל לדעת התוספות

באר היטב

(ו) בתפלה. עי׳ סי׳ קי״ד סעיף ז׳ דאם שח בתוך ד׳ חוזר לראש ועי׳ ב״ח וט״ז וג״ע דאם שח בתוך בק״ש מה דינו. והמידנא שרוב העולם אין מזהירים להשיח בברכות של ק״ש אפשר דדיינין להו כשוגג דאומר מותר שוגג הוא עמ״ש. ואם שח בין ברכה לברכה מ״ל תיקון אחר מיד אחר השיחה גומר תפלתו אבל אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ט״ז

משנה ברורה

למקום שפסק כאן בתפלה תמיד טפי כ״כ הרי״ף אבל תוס׳ ורא״ש והטור אינם מחלקים בין ק״ש לתפלה אלא בין אם היתה השהייה מתמת אונס גרע טפי וכ״פ רמ״א סי׳ ס״ה ועי׳ ט״ז. ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש פר״ח. [וכתב אליהו רבה מסיק דלכתחלה יש להחמיר בכל אונס אף שאין גברא דחוי ע״ש באריכות]:

משנה ברורה

גמי ק״ש כדעת הפוסקים דאינו חוזר לראש כ״א בשהשהייה היה מתמת אונס ה״ה בתפלה נמי (יא) הדין כן אך (יב) י״א דענינו דאיירינן גבי עקרב או שור שבא כנגדו או שפסק מחמת ליסטים וכה״ג מקרי נמי הפסק מחמת אונס דבעת הזה לא היה יכול להתפלל ומקרי הפסק וחוזר לראש עי״ז וי״א (יג) דזה לא מיקרי אונס כ״א בשהיה ההפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה רוצה לתפלה או שהמקום היה אינו רוצה משא״כ באונס אחר והכריע המ״א ועוד (יד) הרבה אחרונים דבתפלה אונס אחר נמי מיקרי אונס מאחר דיש (טו) מהראשונים שסוברים דבתפלה אם שהה לגמור את כולה אפילו בלי אונס כלל חוזר לראש אבל בק״ש וכל שאר עניינים לא מיקרי אונס כ״א בשהאיש או המקום אינו רוצה: (יז) ואם לאו. ר״ל אלא שהה בשתיקה כדי לגמור כולה אבל מ״מ שהה הרבה דאי לא שהה רק כדי לגמור אותה ברכה לכו״ע אינו חוזר רק לאותו המקום בלבד [פמ״ג] . ועיין בבה״ל מה שכתבנו בשם הדה״ח: (יח) חוזר לתחלת. דס״ל (טז) דאמירה תפלה לענין זה מק״ש ולפיכך בקריאת שמע או (יז) בברכותיה סבי בשהפסיק שיחזור למקום שפסק אבל כאן בענין לתחלת ברכה כי מ״ש שהייה רבה מתקלקל הברכה ותוקף אם השהייה היתה באמצע ברכה אבל (יח) אין ברכה לברכה כדיעבד ליתן לן בה כל שלא שהה לגמור כולה ועיין בביאור הלכה: (יט) הברכה.[א] עיין בא״מ שכתב דכדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שהשלים הברכה אינו רשאי לחזור ומנגן גבורים חולק לגמרי על דין השו״ע וכתב דמעיקר הדין אם לא שהה לגמור את כולה לא חשיב הפסק ואינו חוזר רק למקום שפסק והא דכתבו התוספות חוזר לתחלת ברכה מיירי בשהה לגמור כולה וס״ל להתוספות דאונס זה לא חשיב אונס גם בתפלה. ובביאור הגר״א מסכים לשיטת הרשב״א המובא בב״י ע״ש ומשמע מיניה דבכל גווני אינו חוזר רק לאותו המקום שפסק[ב] אבל אם לא שהה לגמור כולה ומחמת אונס דאז חוזר לראש התפלה: (כ) בג׳ ראשונות וכו׳. דכל אלו ברכה אחת משימי לכך אפילו לא שהה חוזר לראש התפלה או לרצה ולפי מה שכתבתי בשם הגר״א והמג״א ה״ה הכא אין צריך לחזור רק לאותו מקום[ד] שפסק: (כא) חוזר לראש. כתב המ״א היינו דוקא בשסיים כבר הברכה אבל אם הפסיק באמצע *ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה הברכה דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא תיקון הלשון: ו (כב) בקורא. נקט קורא משום דדין זה נוגע מק״ש דשם ג״כ דינא הכי כמש״כ לעיל בסי׳ ס״ה ס״א בהג״ה: (כג) אם שח. וה״ה אם הזכיר מאורע של שאר ימים בתפלה כגון של שבת ויו״ט בחול וכה״ג ג״כ דינו כאלו שח [אחרונים] ויבואר לקמן בסוף סימן ק״ח בא״ש ס״ב: (כד) בתפלה. ואם שח בק״ש וברכותיה עיין לעיל בסימן ס״ה ס״א בא״ש: (כה) כדין ההפסקות. ר״ל דאם שח באמצע ברכה שיחה מועטת ואפילו אם לא שהה עי״ז (יט) כדי לגמור אותה ברכה חוזר לראש הברכה ואם שהה ע״י השיחה כדי לגמור כל התפלה מראשו לפופו אחר לראש התפלה ולפי מה שביארנו לעיל בסקט״ז לא יהיה דין זה רק בששח ע״י אונס כגון ע״י אנס וליסטים וכה״ג וכנ״ל אבל אם שח שלא באונס כ״א בשגגה ע״י איזה טעות או שכבר (כ) שהוא מותר אפילו שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר[ג] לראש כ״א לתחלת הברכה ואם שח בין ברכה לברכה אע״ג דעשה איסור בזה (כא) מ״מ לא שייך בזה סוס תיקון לכו״ע אלא אחר השיחה גומר תפלתו[ד] ואם שח בתוך ד׳ אמות ע״ג דאפילו נחש וכו׳ לא יפסיק היינו אפילו כדי לילך ממקום זה למקום אחר כיון דאין סכנה בדבר ולמעשה לא הכריע הגר״א כאיזה שיטה ונראה דיש לנהוג כמו שהמתקני בא״ב בקרקום שיש צורך גדול יש לסמוך על המקילים דהליכה לא חשיב הפסק כי כן הסכימו כמה אחרונים: * ואם לאו חוזר וכו׳. עיין בדה״ח שכתב דזה דוקא אם ההפסק היה ע״י דיבור משא״כ ע״י שהייה שעלמא אפילו אם היה ההפסק בתוך אונס ע״ז שהבא רחיה לזה שהיה אינו שתמין על ברכו דקי״ל דאחר לתקון לתפלה שפסק ולא נזכר לתחלת ברכה ובלאם תמודות פרק מי שמתו אות ע״ו כתב בהדיא דכונת הגמרא לתחלת ברכה עוד הביא לתמכתא לדברי דהחיא עניינא אחרי שם בגמרא לענין דיבור אף דהמעיין בביאור הגר״א יתמה לדפירוש הרא״ש אינו קאי הסוגיא דוקא על דיבור דגם הליכה מיקרי הפסק מ״מ לכאורה הדין עמו דדילמא דוקא שם משום דהיה ג״כ קלת הפסק ע״י הליכה משא״כ בשהייה לבד אחמש בפמ״ג משמע דאף על שתיקה בעלמא צריך לחזור לראש הברכה וא״ע ומתידוסי רע״א בסימן ק״ז[ה] משמע שבאר ג״כ בשפסק בענין זה. עוד נ״ל דלא אמרינן חוזר לתחלת ברכה בשהייה כ״א בשהשהייה היה ע״י אונס שלא היה האדם או המקום רואי בהחיא דמיס שותתין על ברכיו או שאר אונס אז אמרינן כיון דאם היה שוהה כדי גמר כולה חוזר לראש ע״כ בשוהה קצת אחר לתחלת ברכה משא״כ בשוהה ברצון אם לא שהה לגמור כולה ובלי אונס דאז הוא ג״כ רק מדרגה אחת למעה ואין להקשות ע״ז מהבא״ח דכתב דעקרב לא מיקרי אונס ואפ״ה פסק המחבר בלשון שהה דאחר לראש הברכה דיש לומר דהמחבר אזיל לשיטתו דלדידיה שהה כדי לגמור כולה בתפלה חוזר לראש אפילו בלי אונס כלל לכן בשהה קצת חוזר לראש הברכה ג״כ בכל גווני משא״כ לדידן: * דינו וכו׳ כדין ההפסקות. עי׳ בפמ״ג בא״ש דאם שיחה מועטת ר״ל אפילו בלי אונס כן משמע מדה״מ והוא נכון. ודע עוד דבכל מקום שאמרנו בענייני אלו אחר לראש הברכה בדיעבד אם לא חזר אין לו לחזור לראש עכו״ז אם כי בדיעבד אמרינן על הרשב״א דס״ל דבכל ענייני אלו אין לו לחזור לראש הברכה רק למקום שפסק כ״כ הא״ר דלא כט״ז וכן פסק בא״א וג״א עי״ש ובפרט לדעת הגר״א דמסכים להרשב״א. ומה שכתבנו עוד לענין מודה י״ל דאחר לראש הוא דעת הב״ח וכנה״ג ומ״א וא״ר ופ״ח ומ״א והמגן גבורים ומוכח מפ״ח והגר״א דסוברים כהב״ח דדעת האמי העזרי ואבודרהם בשם הרי״ג וא״ח בשם הרשב״ד ג״כ ככה. ומה שכתבנו וי״א דלא שנא בין שוגג למזיד הוא דעת הטו״ע ולבוש והע״ת והט״ז והדה״ח והגר״א בשם הרשב״א ג״כ בשיטה זו אך דהוא מיקל יותר דאפילו בשם במזיד אינו חוזר לראש הברכה רק למקום שפסק כי הוא הולך לשיטתו דס״ל כן בשם בשוגג. ודע עוד דנראה דמי שמצריך לחזור לראש התפלה בשם במזיד הוא אפילו בשם בין ברכה לברכה והט״ז דמיקל בזה בדיעבד הוא רק לברכתו דס״ל דשם במזיד באמצע ברכה חוזר רק לראש הברכה דמקלקל מה רק אם הברכה משא״כ להי״א דס״ל דאחר לראש התפלה ובשולחן שלחה לא כתב כן וא״ע בטעמו אח״כ מצאתי בא״ר בשם קפ״ג בסי׳ קפ״ג דפסק לענין שם במזיד בהבחי״ז דחוזר לראש כמו בתפלה ושם אי״ר בין ברכה לברכה ואפשר לדחוק משום דשם הג׳ ברכות משונות כאחת כמבואר בסימן קפ״ח בא״ח בא״ח קק״ח משא״כ בתפלה

ביאור הלכה

שער הציון

(יא) ד״מ בסי׳ ס״ה וא״ר ופמ״ג: (יב) פרישה וט״ז וא״ח לדעת התוס׳ בסי׳ ס״ה: (יג) ב״ח וע״ח וא״ח וכנה״ג והובא ג״כ בשם הרשב״א בהגר״א: (יד) א״ר ופמ״ג והה״ח וא״ח: (טו) הרי״ף והרמב״ם ורמב״ן במלחמות: (טז) ב״י: (יז) מ״א והגר״א: (יח) מהטו״ז בסקט״ז: (יט) פמ״ג: (כ) מ״א: (כא) ט״ז:

הגהות ותיקונים: א) ק״ג:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב: ואם לא שהה כ״כ חוזר לתחלת הברכה שפסק בה וכו׳ ואפילו אם הפסיק וכו׳ ולא חזר לתחלת הברכה אלא למקום שפסק וגמר תפלתו ועקר רגליו צריך לחזור לראש התפלה וכו׳. **ב)** בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב: אבל אם הפסיק בין ברכה לברכה גומר תפלתו על הסדר אפילו לכתחלה וכו׳. **ג)** ובשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב דוקא דיבור. **ד)** ובשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב שגם להי״א שאם אחר השיחה חזר למקום שפסק וגמר תפלתו אע״פ שעדיין לא עקר רגליו צריך לחזור לראש, עיי״ש. **ה)** בשו״ע הרב סעיף ד׳ פסק שאם לא שהה כל כך חוזר לתחילת הברכה שפסק בה. אם פסק בדיבור באמצע איזו ברכה. **ו)** בשו״ע הרב סעיף ד׳ כתב דחוזר לראש, ואם בג׳ אחרונות חוזר לרצה. **ז)** בשו״ע הרב סעיף ד׳ משוה דין השח בשוגג לדין דשוז באונס.

פ ברכות כ"ל ג טור בשם ר"מ פ טור בסי' קנ"ב

ז [פ]אינו פוסק לא (כו) לקדיש ולא לקדושה אלא (ז) (כז) [י]ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ * (כח) ויהא כעונה. (היה עומד בתפלה וקלאוהו לספר תורה (כט) אינו (ח) פוסק) (מ"ה[א]) סי' קפ"ה): ח (ל) [ס]אחר שסיים י"ח ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה וקדיש וברכו (וע"ל סימן קכ"ב):

קה דין המתפלל ב' תפלות. ובו סעיף אחד:

א ברכות ל'

א [א]המתפלל (א) שתי (ל) תפלות זו אחר זו צריך (ב) להמתין (ג) בין זו לזו (ד) כדי הילוך (ג) ד' אמות כדי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחינה:

קו מי הם הפטורים מתפלה. ובו ב'[ס] סעיפים:

א ברכות י"ז ב רמב"ם פ"ו מה"ת ג שם בגמרא כ'

א [א]כל הפטורים (א) מק"ש פטורים מתפלה וכל שחייב בק"ש חייב בתפלה חוץ מהמלוין את המת [ב]שאין למטה (ב) צורך בהם שאע"פ שהם חייבים בק"ש פטורים[ו] (ג) מתפלה.[ב] [ג]ונשים[ד] ועבדים שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה מפני (ד) שהיא מ"ע שלא (ל) [ל]הזמן גרמא וקטנים שהגיעו

שערי תשובה

[ל] הז"ג. עבה"ע ועיין בשאגת אריה סימן י"ד שהאריך בזה ומסיק שראיות הרמב"ן מכריעות עיין שם:

באר היטב

וע"ש: (ז) ישתוק. עד יתברך: (ח) פוסק. ואם פסק מיקרי מודד ומוחר לרמש מ"ל. [ואם סבר שמומר לעלות הוי שוגג ואינו מחר לרמש]:

(ל) תפלות. דוקא תפלת י"ח: (ב) ד"ל. אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל במקום שעומד שם עי' סי' קכ"ג ס"ב בהג"ה:

(ל) הז"ג. כ"כ הרמב"ם דס"ל דתפלה מ"ע דאורייתא היא דכתיב ולעבדו בכל לבבכם וגו'. אך מדאורייתא די בפעם א' ביום ובכל נוסח שירלה ולכן נהגו שרוב נשים אין מתפללות בתמידות משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם החכמים לא חייבום יותר. והרמב"ן סובר דתפלה מדרבנן היא וכ"ד רוב הפוסקים. ועי' בפר"ח. ובספר מגלת אסתר. ובספר לב שמח. ובסמ"ק

ביאור הלכה

אבל לשון הרגב"ם המובא בב"י לא משמע כן: * ויהיה[ה] כעונה. עיין במ"ב ועיין בב"י ובד"מ דעכם דין זה אם אומר בשתוק ולשמוע תליא בפלוגתא ד"ל דכיון דשומע כעונה הוא כעונה ממש ואסור מטעם הפסק ואעפ"כ הכריע להקל מטעם המנהג. ויש לעיין למנהגינו דס"ל דאע"ג דשומע כעונה אינו כדבור ממש אם אחד היה צריך לנקבו בשעה שחברו הוציאו בתפלתו אם יצא ואף לענין בעל קרי אסור כשחברו מוציאו בתפלתו (עי' ברכות כ' ע"ב בתו' ד"ה כדאשכחן בשה"ד) אפשר דבעל קרי חמיר טפי. ולענין שאר ברכות עיין לעיל בסימן ל"ב במ"ב סק"ו. ועיין בסמ"ג שכתב ג"כ שאלה אחרת כעין זה:

משנה ברורה

בדין זה (כב) י"א דמוזלאמיכף לרמש התפלה אפילו בשיהה מועטת (כג) וי"א דלא שנא בין שוגג למזיד: ז (כו) לקדיש. ר"ל לאמ"ר וה"ה לברכו: (כז) ישתוק. (כד) עד יתברך: (כח) ויהא כעונה. לענין שיצא בזה ידי חיוב קדיש וקדושה (כה) ומ"מ לא חשיב הפסק: (כט) אינו פוסק. ואם פסק (כו) בזה וכן לקדיש ולקדושה דינו כשם במודד ולדעת הפוסקים דשם חוזר לרמש גם בזה חוזר לרמש אך (כז) אם קבר שמומר להפסיק הוי כשוגג ואינו חוזר לרמש וכנ"ל. ואם קראוהו לס"ת והוא עומד אחר תפלת י"ח אפילו לא התחיל עדיין אלקי נצור (כח) פוסק ועולה אך יזהר לומר יהיו לרצון קודם: ח (ל) אחר שסיים וכו'. היינו שאמר גם יהיו לרצון קודם אלקי נצור (כט) דאל"כ אסור להפסיק כמש"כ בסימן קכ"ב ולזה רמז הרמ"א במה שכתב ועיין לקמן סימן קכ"ב:

א (א) שתי תפלות. כגון (ל) שחרית ומוסף או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה שלאחריה ומתפלל שתים. והנה לפי מה שיבואר בסימן ק"ח במשנה ברורה דמן ששכח ערבית ומתפלל שחרית שתים להשלמה ובין ששכח שחרית ומתפלל מנחה שתים להשלמה צריך לומר אשרי בין תפלה לתפלה לא יצויר דין זה רק בשכח תפלת המנחה שמתפלל ערבית שתים להשלמה דשם לא יאמר אשרי כמו שמבואר שם בסמ"ג דצריך עכ"פ להמתין כדי ד"ל: (ב) להמתין וכו'. ושיעור זה (ג) צריך להיות אחר שעקר רגליו ואמר עושה שלום וגו': (ג) בין וכו'. כתב בספר שולחן שלמה וכן אם שיים שמונה עשרה אף שעדיין לא עקר רגליו ונזכר שטעה וצריך לחזור ולהתפלל ימתין כזה: (ד) כדי הילוך וכו'. (ג) אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל שנית במקום שעומד שם כשפסע אחר תפלה הראשונה אבל לחזור למקומו אפי' אינו רוצה להתפלל שנית צריך להמתין כמש"כ בסימן קכ"ג:

א (א) מק"ש. מפני (ל) שהם עוסקים במצוה או שטרודים טרדת מצוה וכמבואר בסימן ע' ס"ג: (ב) צורך בהם. ר"ל שאינם מוכנים כלל לעזור בנשיאת המטה דאל"ה פטורין גם מק"ש וכדלעיל בסימן ע"ב ס"א עי"ש: (ג) מתפלה. (ב) הואיל והיא מדברי סופרים ועיד (ג) שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש עיקר כונתה ועמידתה אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין. ואם (ד) עבר זמן תפלה עי"ז אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה כיון דבשעת חזנתו היה פטור מן הדין וכדלעיל בסוף סימן ל"ג עי"ש בסמ"ב: ב (ד) שהיא מ"ע וכו'. כ"ז לדעת הרמב"ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ"א ביום או בלילה יצא י"ח מן התורה וכתב המ"א שע"פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה (ה) ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב"ן שעיקר מצות תפלה היא מד"ס שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה ערבית רשות ואע"פ שהוא מ"ע מד"ס שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא אפילו מד"ס כגון קידוש הלבנה אעפ"כ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר

שער הציון

כי

(כב) עיין בה"ל: (כג) עיין בה"ל: (כד) כנה"ג: (כה) ב"י: (כו) ממ"א: (כז) ב"י: (כח) ל"ר ופמ"ג: (כט) ל"ר ומגן גבורים: (כט) מג"ג: (ל) טור וע' בב"ח סי' ק"ח ומגן גבורים בסימן זה: (ג) ב"ח ופמ"ג: (ג) מ"א: (ל) טור: (ב) רש"י וט"ז: (ג) מ"א: (ד) פמ"ג לדעת הדרישה ואף לדעתו צריך להשלים בכר פפקו כל האחרונים לעיל בסוף סי' ל"ג דלא כט"ז: (ה) הפמ"ג והמג"ג מפקפקים בזה וגם מה שכתב ואפשר וכו' סותר לדברי עצמו בסי' ע' סק"א:

הגהות ותיקונים: א) רשב"א: ב) ג': ג) בשו"ע מתחיל כאן סעיף חדש (ב): ד) נשים: ה) ויהא: ו) קב"ב:

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' רל"ב ס"ב ד"ה ואם התחיל, לענין אם פטור מלהפסיק והפסיק:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ד' כותב דאם שח במזיד (באמצע ברכה) חוזר לראש.

לחינוך חייבים (ג) (ה) לחנכם: **ב**[א] * [ד]מי שתורתו אומנתו (ו) כגון רשב"י וחביריו מפסיק (ג) (ז) לק"ש ד שנת י"ל
ולא לתפלה אבל אנו מפסיקים בין לק"ש בין לתפלה: הג"ה * (ואם לומד לאחרים[ב](ד) (ח) אינו פוסק כמו
שנתבאר לעיל סי' פ"ט ומ"מ פוסק וקורא (ט) פסוק ראשון של ק"ש ואם אין השעה עוברת וש"ש לו שהות עדיין
להתפלל ולקרוא ק"ש (י) אינו (ה) פוסק כלל) (נ"י נסס הר"ן):

באר היטב

כתב שמצוה להתפלל בעת צרה. ועי' תוס' דברכות דף כ': (ב) לחנכם. ומ"מ רשאי ליתן להם לאכול קודם התפלה מ"א: (ג) לק"ש. ולריך לברך לפניה ולאחריה רמב"ם פ"ב. ואף שהפסיקו לק"ש חוזרים ללימודם. ואסור להם להתפלל כיון דבלא"ה אין מבטלין מלימודם אפי' רגע. וכ"מ מתוס' דשבת דף י"א ע"א בד"ה כגון רשב"י וכו'. דאל"כ לא מקשה מידי עליו דילמא רצה להתמיד על עצמו וק"ל: (ד) אינו פוסק. מ"מ ילמוד

משנה ברורה

(ו) כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאגת ארי' ע"כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח ומכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע' ויאמרו ג"כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע' וכ"ז לענין שחרית ומנחה (ז) אבל תפלת ערבית שהוא רשות אע"פ שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורוכן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בלל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות עי"ש: (ה) לחנכם. להתפלל י"ח ערב ובוקר ומ"מ (ח) רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמ"ש בסי' רס"ט ושמ"ג לענין להאכילם קודם קידוש: ג (ו) כגון רשב"י. דהם (ט) לא היו עוסקים כלל במלאכתם (י) ואין מבטלין מלימודם אפילו רגע אבל אנו שמפסיקין מד"ת למלאכתינו כ"ש שנפסיק לתפלה: (ז) לק"ש. מפני (יא) שהיא דאורייתא משא"כ לתפלה דהיא דרבנן ואף אם נסבור דהיא ד"ת (יב) מ"מ מה"ת אין לה זמן קבוע ודי בפ"א ביום וכנ"ל וכשקורא ק"ש (יג) יקראנה עם ברכותי' ואח"כ יחזור ללימודו ולא יתפלל. (יד) ואף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשיית כל המצות אפילו של ד"ס דהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא מ"מ תפלה הואיל ואינה אלא בקשת רחמים קילא משאר מצות לגבי אנשים כאלו שאינם מבטלים מלימודם אפילו רגע: (ח) אינו פוסק. ואפילו (טו) אם עי"ז יעבור הזמן ודוקא (טז) באופן שאם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אח"כ הלא"ה פוסק אם יעבור זמן ק"ש או תפלה[א] ומהח"א משמע דבכל גווני פוסק אם יעבור זמן התפלה. והמבטל תפלה משום לימוד אפילו לומד עם אחרים כל היום כאלו לא למד [רוקח] ובא"ר ג"כ כתב בשם פסקי תוס' להתמיר בזה ועיין בבה"ל שמאריכו דלכו"ע לכתחילה אסור לו להתחיל ללמוד אפילו עם אחרים אחר שכבר הגיע זמן ק"ש אם הוא משער שע"י לימודו יעבור הזמן אלא מייב לקרות ק"ש מקודם: (ט) פסוק ראשון. כדי לקבל מלכות שמים בזמן ק"ש (יז) ויחזור אחר הלכה שיש בה יראת מלרים כדי להזכיר יצ"מ בזמן ק"ש ואחר לימודו (יח) טוב שיגמור כל ק"ש אף שעבר זמנה: (י) אינו פוסק כלל. ר"ל (יט) אפילו לפסוק ראשון (כ) ואפילו לומד בחידי[ב] וכתבו (כא) האחרונים דאפילו התחיל ללמוד באיסור דהיינו לאחר שכבר הגיע זמן קריאת שמע ותפלה שאסור לו להתחיל ללמוד עד שיתפלל תחלה אם הוא לומד בביתו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת להתפלל כמו שכתב בסימן פ"ט מכל מקום אם כבר התחיל אין צריך להפסיק ורשאי ללמוד כל זמן שיש שהות עדיין ובאלייהו רבא פסק דלענין קריאת שמע שהוא דאורייתא אף שישאר לו זמן אחר כך לקרותה מכל מקום צריך להפסיק תיכף ולקרותה כולה אם הוא לומד בחידי עי"ש בסימן ע' ובסימן זה וכל זה אם הוא לומד בביתו אבל אם הוא לומד בבית המדרש או אפילו בביתו אך שהתחיל ללמוד בהיתר דהיינו קודם שהגיע זמן ק"ש בודאי יש לסמוך ע"ד הרמ"א שלא להפסיק אפילו אח"כ כל עוד שיש שהות ועיין בבה"ל:

שער הציון

אם

(ו) מ"א: (ז) מ"א בסי' רל"ט ופמ"ג והגר"ז: (ח) מ"א: (ט) גמרא: (י) מ"א: (יא) לבוש: (יב) ירושלמי פ"א דברכות ופמ"ג: (יג) מ"א: (יד) מגן גבורים וש"א: (טו) לבוש ופמ"ג וש"א: (טז) ב"י בסימן ע': (יז) מ"א: (יח) אחרונים: (יט) פשוט: (כ) לבוש: (כא) מ"א והה"ח וש"א:

הגהות ותיקונים: א) סעיף ג': ב) ס"ו:

הערות והארות: 1) עיין סי' ע' ס"ב לענין חיוב חינוך בק"ש: 2) בה"ל סי' קנ"ה ד"ה ויקבע וכו' לענין חשיבות הלומדים ברבים:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב: מ"מ אם מלמד לאחרים ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אחר התפלה, לא יפסוק מלימודו עמהם אפילו אם יעבור זמן תפלה. (ועיין בדברינו לעיל בסימן פ"ט). **ב)** בשו"ע הרב סעיף ד' כתב: דאם אין השעה עוברת וכו' אינו פוסק כלל אפילו לומד יחידי ואפילו התחיל ללמוד באיסור וכו' ורשאי ללמוד כל זמן שיש שהות עדיין לקרות ק"ש ולהתפלל אח"כ. (ועיין לעיל סי' פ"ט).

ביאור הלכה

* מי שתורתו אומנתו כו' אבל אנו מפסיקים. עי' בא"ר סי' ע' שהאריך להשיג

על הלבוש במה דפסק דאם יש לו שהות לקרות אחר גמר לימודו אינו צריך להפסיק אף בשהות לומד בחידי והבא"ח בא"ר כתב דאיתא בזה מדברי הרמב"ם והר"ן והרז"ה ודברי הרמ"א שנהג"ה פירש בסימן ק"ו דאיירי דוקא בשלומד עם אחרים. אבל לפי מה שכתב הפר"ח בסימן ע' סוף אות ג' עי"ש היטיב נדחו כל דאיותיו מן הר"ן והרז"ה והפר"ח כתב שם דוטעיקר דבש שהות אין צריך לפסוק מתורה אף לק"ש ומדברי הגר"א בסוף סימן זה לפי מה שמאר הדמשק אליעזר את דבריו משמע ג"כ דמסכים אף בק"ש להרמ"א ואפילו אם לומד בחידי [אף דמתחלת דברי הגר"א מה שכתב דודאי לא גרע מקעורה משמע לכאורה היפך זה מ"מ יש לישב דזה כונתו במה שהוסיף להבא"ח ראיה מירושלמי להוכיח דעוד יותר עדיף מקעורה וע"כ לא פליגי רבנן על ר"ש אלא היכא דע"י לימודו יתבטל לגמרי הק"ש דאי תימא דרבנן מתמירין אף בש שהות דילמא רק ע"ז פליג ר"ש ולא היה מקשה הירושלמי מידי עי"ש] גם מה שכתב עוד הא"ר לפקפק שלא להתיר אפילו אם התחיל בזמן ההיתר השו"ע בסימן רל"ה ס"ב ובסימן תרנ"ב והמ"א בסוף סי' ע' ועוד כמה אחרונים החזיקו בחילוק זה לענין שאר דברים ע"כ נלע"ד דלא מיבעי אם התחיל ללמוד קודם שהגיע זמן ק"ש בודאי אין צריך להפסיק אם יודע שלא יעבור הזמן עי"ז ואפילו אם התחיל ללמוד בביתו מיחידות אחר שהגיע זמן ק"ש מ"מ בשם כשלא ילמוד עתה יתבטל מלימודו ולא ילמוד כלל אפשר דיש להקל ולסמוך ע"ד הלבוש והפר"ח הנ"ל ואפשר שיותר טוב מה שיפסיק ויקרא ק"ש ויחזור ללימודו כדי ללאת מה דעת המתמירין אף שהוא בלי תפילין וצ"ע. ודע דבנהמ"ד אין צריך להתמיר כלל בזה ואפילו לכתחילה מותר להתחיל וללמוד אף בחידות קודם התפלה כשלא יעבור עי"ז זמן ק"ש דבנהמ"ד של רבים לא שייך דילמא מיטריד בגירסיה וכדלעיל בסימן פ"ט ס"ז[ב] בא"ר: * ואם לומד לאחרים וכו'. עיין בספר מאמר מרדכי שנתקשה מאוד בהג"ה זו דלפי מה שביארו האחרונים הכונה הוא דאינו פוסק אפי' אם יעבור הזמן עי"ז ומבה שהבא"ח הרמ"א שכתב כמו שנתבאר לעיל בסימן פ"ט המעיין שם היטיב בדברי הרבינו יונה שהובא בב"י שממנו מקור הדין שם בשו"ע בס"ו וכן בהלבוש שם יראה בהבכו ואולי דבלא מייבי שהתחיל ללמוד לאחרים קודם שהגיע הזמן ק"ש ע"כ מקילינן שלא להפסיק אפילו אם יעבור הזמן. ועיין ברכות י"ג ע"ב בד"ה ד"ה לא חזינא וכו' שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן ק"ש וכו' משמע מרש"י דלאחר שהגיע זמן ק"ש אסור לו להתחיל ללמוד אפילו עם אחרים אם הוא משער שיעבור הזמן אלא מייב לקרותה מקודם:

קז המסופק אם התפלל ודין תפלת נדבה. ובו ד׳ סעיפים:

א ברכות כ״ח ב טור בשם הרי״ף ורמב״ם בשם הגאונים בפ״ח מהלכות תפלה ג גמ׳ שם ותוספות ד רמב״ם פ״ח מה״ת

א * [א]אם הוא מסופק (א) אם התפלל (ב) * חוזר (ח) ומתפלל * ואינו צריך לחדש שום דבר אבל אם ברי לו שהתפלל (ג) אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש * ועל ידי חידוש חוזר (ד) ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה חוץ (ה) מתפלת (ג) מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה [ב]ובשבת וי״ט אינו מתפלל תפלת נדבה (ו) כלל ואם התחיל להתפלל * על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל * פוסק [ג]אפי׳ באמצע (ג) ברכה (ז) אפילו יכול לחדש בה דבר: **ב** [ד]חידוש זה שאמרנו הוא שיחדש דבר בכל ברכה (ד) (ח) מהאמצעיות מעין הברכה * ואם חדש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה: הגה (י״ח דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש (ה) אצלו דבר שלא היה לריך אליו קודם

באר היטב

(ח) ומתפלל. ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ב״י מ״ח: (ב) מוסף. מפני שהיא חטאת ואין בזה בנדבה ואע״ג שמוסף שבת היה עולה מ״מ בשבת בלא״ה אינו יכול להביא קרבן נדבה כמו שיתבאר עי׳ בהרא״ש: (ג) ברכה. דכיון דהתחיל

ביאור הלכה

* אם הוא מסופק. עיין בח״א שכתב דהיוס אין נוהג דין זה לפי מה דמבואר לקמן בסעיף ד׳ דלריך שיהא מכיר א״ע ומיד בדעתו שיוכל לכוין וידוע שבמה״ז לפילו אחד מאלף לא ימצא וא״כ אין יכול להתענות ולא נהירא לענ״ד אחד דדברי הרשב״א אינם מוסכמים לכו״ע כי דעת הראב״ד [הובא בתשובת הרשב״א] דחוב עליו לחזור ולהתפלל ולפילו לדעת הרשב״א ג״כ יש לחלק בהא דס״ד דשם אירי במתפלל בתם בתורת נדבה שם יפה קריון בה למה לי דוב וזמיכם דדי בקרבנות התמידים וכן בג׳ תפלות הקבועות אבל בזה שרולה להתפלל כדי לצאת ידי[1] ספיקו דינו הוא כמו שאר תפילות דלריך לכתחילה להשתדל לכוין וכדיעבד די אם לא כיון רק בתחות ועיין במיאור הגר״א בס״ד וכן משמע לשון הטו״ע להתעיין דהאי דינא דס״ד אינו שייך כלל להא דספק התפלל המבואר בס״א אלא עיין בפני עצמו הוא. וכן בכל הפופקים דאשונים ואחרונים שרלתי לא נמצא שום דמן שהיום יתמה זה הדין. וגם הדה״ח והגר״ז והשולחן שלמה הבתיקו הטו״ע להלכה: * חוזר ומתפלל. עיין בפמ״ג שכתב לדעת הרשב״א בתשובה חוב עליו לחזור ולהתפלל ולהתענות ולדעת חידושיו אין חיוב עליו רק דנכון לחזור דהלואי שיתפלל אדם כל היום ובספר מאמר מרדכי הוכים מדברי התשובה נופל דאין חוב עליו רק שכתב הרשב״א דכיון דמז״ל הרשוהו לחזור ולהתפלל ואין בו משום ב״ש לנעלה אם אינו חוזר הרי הוא כמראה בעצמו שאינו חושש לתפלה ולכן צריך לחזור ולהתנדב גם הסיר מעליו קושית הפר״ח ע״ש שדברי גאונים: ואין צריך לחדש שום דבר. בין אם מתפלל עתה בחיד או בלבור גם אין נ״מ כזה בין אם בפעם ראשון היה בחיד או בלבור. עולת תמיד: * ועי״ל חידוש חוזר ומתפלל וכו׳. ואין חילוק בין אם מתפלל תפלה זו עם הלבור או בחידי כ״כ בטור ועיין בב״י דאם התפלל ומתחדש בה דבר ולא התכוין בה לשם חובה וגם שלא לשם נדבה ג״כ שפיר דמי ועיין ברמב״ם פ״י מהלכות תפלה הלכה ו׳ שכתב מי שנסתפק לו אם התפלל וכו׳ ע״ד שהיא נדבה וכדאי בין אם כונתו ע״י חידוש כמו שבאר הר״מ או שכונת הרמב״ם דספק הוי כמו חידוש עכ״פ מוכח מזה דבדאי וע״י[2] חידוש ג״כ לא מהני אלא בתכוין לשם נדבה ולא בתתפלל בתם. * ע״ד שלא התפלל וכו׳. ובהתחיל על תנאי מחמת ספק ומזכר באמצע עיין בח״ב מש״כ בשם הלבוש דלריך לחדש וכתב הא״ר דהוא עלהי״ט ובספר מאמר מרדכי כתב דהלבוש מדינא קאמר מעשה דמה דאמרינן אין לך חידוש גדול מזה הוא מחמת דמה שמתפלל מכח ספק זהו חידושו וכל שנזכר באמצע שכבר התפלל אינלאי מילתא למפרע דתפילתו תפילת נדבה ולריך חידוש ככל נדבה וכו״ל: * פוסק אפילו באמצע וכו׳. עיין הטעם בח״ב ואפילו בתפילת ערבית דקי״ל שהיא רשות פוסק מאמר דהשתא שרינן עכן כחובה משמתא התחיל בה אדעתא דחובה. מ״א: * ואם חידש אפילו בברכה אחת וכו׳. מלשון זה משמע דאפילו בברכה שומע תפלה ולא בהי״א שהובא בטור ע״ש ומ״מ נראה דאפילו לדעת הטו״ע בעינן שהבקשה הזו לא יהיה מורגל בה בכל יום בעת התפלה חובה דהלא הטעם שע״י החידוש יודע שהיא נדבה ולא חובה:

(ח) ומתפלל. ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ב״י מ״ח: (ב) מוסף. מפני שהיא חטאת ואין בזה בנדבה ואע״ג שמוסף שבת היה עולה מ״מ בשבת בלא״ה אינו יכול להביא קרבן נדבה כמו שיתבאר עי׳ בהרא״ש: (ג) ברכה. דכיון דהתחיל להתפלל ע״ד שלא התפלל שוויה עליה כחובה. ואפי׳ בתפלת ערבית שהיא רשות פוסק מ״ח: (ד) מהאמצעיות. אבל בג״ר ובג״א אין מוסיפין ואין פוחתין ב״י בשם הרמב״ם: (ה) אצלו. דאלת״ה מי הוא שלא יוכל לחדש דבר בא׳ מכל הברכות או לרפואה או לפרנסה או לתלמודו. טור:

משנה ברורה

א (א) אם התפלל. ולענין ק״ש וברכותיה אם נסתפק עיין לעיל בסימן ס״ז:

(ב) חוזר ומתפלל. (ג) ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבה ואע״פ שכל ספק מד״ס להקל מ״מ הכא חוזר ומתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה וע״י חידוש וכדלקמיה והכא כשחוזר ומתפלל על הספק א״ל חידוש דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו. כתב בדרך החיים דערבית בספק אינו לריך לחזור ולהתפלל תפלת י״מ דקבעוה חובה בודאי לא בספק אבל מדברי הפמ״ג משמע רק דאין חוב עליו לכו״ע עי״ש אבל לכתחילה נכון הוא שיחזור ויתפלל גם בערבית כי באמת גם בערבית אפילו לפ״ד רשות מ״מ לכתחילה מצוה היא וממילא מה שיצא ידי ספיקו נחשב כחידוש גם בערבית וכן משמע לענ״ד מלשון הרמב״ם פ״י מהלכות תפלה עי״ש ועלהי״ט ירלה לחדש דבר בהחזרה: (ג) אינו חוזר וכו׳. דתפילות כנגד תמידים תקנום (ד) והוי כמקריב שני תמידין לשם חובה שאסור משום בל תוסיף (ג) ואפילו התפלל מתחלה בחיד ועכשיו רולה להתפלל בלבור אפ״ה אסור: (ד) ומתפלל בנדבה. פי׳ דוקא בנדבה (ד) אבל לשם חובה אפילו בחידוש אסור והא דבעינן חידוש בנדבה (ה) דע״י החידוש מיגכר מחובה שתפילתו היא לשם תחנונים ולא לשם חובה ובלא חידוש מיחזי כמי שעושה אותה לשם חובה ועיין בב״י שמאר דעת הטור דה״ה אם מתפלל תפילה שלא בתורת חובה וגם לא התכוין בה לשום נדבה והוא מחדש בה דשפיר דמי דע״י החידוש מיגכר שהיא לשם תחנונים ועיין בביאור הלכה: (ה) מתפלת מוסף. ר״ל אפילו בשל ר״ח וחוה״מ (ו) כיון שאומר ומוסיפים בהלבחם והמוספין אינן קרבין אלא משל לבור ואין היחיד יכול לנדב אותם ועיין (ז) בתחרוצים שכתבו דלפ״ז בתפלת מוסף וה״ה בשבת ויו״ט בכל התפילות אם נסתפק אם התפלל אותם אינו יכול לחזור ולהתפלל אותם דהרי לריך להתענות וכנ״ל בסק״ב וזה אינו יכול להתענות ועיין לקמן בסימן רכ״ד ס״א בבה״ל: (ו) כלל. לפי שאין נדרים ונדבות קרבין בהם: (ז) ואפילו יכול וכו׳. דתחלת תפילתו היה מסתמא בודאי לשם חובה שהרי היה סבור שלא התפלל עדיין ולא מהני בה חידוש ולכן אפילו אם יולה עתה לגומרה לשם נדבה לא מהני כיון שכבר התחיל בה לשם חובה דא״א להביא קרבן שאינו חובה ואינו נדבה. וכ״ז כשהתחיל על דעת שלא התפלל (ח) אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי וכנ״ל בסק״ב ונזכר באמצע שהתפלל י״ל דא״ל חידוש וגומר כך לשם נדבה דכיון שהתחיל מתחלה כהוגן אדעתא דספיקא

וספק הוי כחידוש תו אין לריך חידוש ובלבוש משמע שגומרה ע״י חידוש אפשר דהוא על לד היותר טוב: **ב** (ח) מהאמצעיות. אבל לא בג׳ ראשונות

שער הציון

(א) רשב״א: (ב) טור ולבוש: (ג) ע״ת: (ד) ע״ת: (ה) לבוש: (ו) מ״א: (ז) פמ״ג ודה״מ וח״א: (ח) א״ר ופמ״ג וע׳ בבה״ל:

הגהות ותיקונים: א) ע״י:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ ק״ח ס״ק ל״ג לענין ספק פלוגתא:

הלכות תפלה סימן קז קח

לכן) (טור בשם הרא"ש): ג [ה]אין צבור מתפללין תפלת נדבה (ו) (ט) כלל: ד (י) [ו]הרוצה להתפלל תפלת נדבה צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד[א] בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף אבל אם אינו יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם[ז] והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות הקבועות ליום:

הה"מ"ף בס' ופשוטה הרא"ש כלל ד'

קח מי שלא התפלל לסבת טעות או אונס או במזיד. ובו י"ב סעיפים:

א (א) * [א]טעה (ב) או (ג) נאנס (ג) ולא התפלל שחרית מתפלל (ד) מנחה (ב) [ג] (ה) שתים (ו) הראשונה מנחה והשניה לתשלומין (ז) * ואם (ג) היפך (ח) לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין (ט) וצריך לחזור ולהתפלל אותה וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין: ב [ב]טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים הראשונה ערבית והשניה לתשלומין טעה ולא התפלל ערבית מתפלל (ד) (י) שחרית שתים הראשונה שחרית והב' לתשלומין (יא) [ג]לאחר שאומר יוצר (יב) וי"ח

א מרדכי כ"ו ב בשם ג' סמ"ק

באר היטב

(ו) כלל. דאין ליטור מקריבין קרבן נדבה. ומע"ג דליטור מביאין עולת קין לא שכיחא:

שערי תשובה

[ג] שתים. עבה"ט וכתב בר"י מי שנאנס ולא התפלל ערבית ובשחרית התפלל (ג) נאנס. עמ"ש בסי' ל"ג ס"ק ה': (ב) שתים. וכשהוא ש"ל יולא במה שמחזיר התפלה בקול רם הרדב"ז וכנה"ג מ"א ופר"ח. ולענין ק"ש אם יש לה תשלומין עיין ס"ש נ"ח. וברכת ק"ש אין לה תשלומין ע"ש: (ג) היפך. דהיינו שגילה דעתו כמ"ש לקמן עמ"א: (ד) שחרית

משנה ברורה

וכג' אחרונות וכדלקמן בסימן קי"ב: ג (ט) כלל. דאין ליטור מקריבין קרבן נדבה אלא לקין המוצה כשהמוצה בטל וזהו דבר שאינו מצוי לכן אין להתפלל י"א כנגד זה (ט) אבל יחיד יכול להתפלל נדבה ע"י חידוש אפילו בליטור: ד (י) הרוצה להתפלל וכו'. ר"ל (י) אפילו הוא מתפלל הנדבה ע"י חידוש: *)

ביאור הלכה

* טעה או נאנס וכו'. טעה היינו שסבר שהתפלל ואח"כ נזכר שלא התפלל או שסבר להתפלל וכדלקמן בס"ח. כתב הפמ"ג נסתפקתי ספק התפלל שחרית או לא ועבר זמן שחרית אם משלימה במנחה או לא דשמא לא תקנו המשלימה בעבר זמנה אלא בדאי לא התפלל ולא נספק: * ואם היפך. עיין במ"ב שסתמנו לענין דינא דהמתבר וכן הגר"א בביאורו כשהעתיק מקור ע"ז לא העיר כלל לקושית המ"א מה משמע לכאורה דלא ס"ל כהמ"א. ודע דפשוט דדוקא אם נתכוין

א (א) טעה. כוונתו לאפוקי הזיד וכדלקמן בס"ז. ומי שלא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי אף דשלא כדין עשה מה וכדלעיל בסימן ק"א ס"א וס"ב מ"מ (א) אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה: (ב) או נאנס. כגון שהיה חולה או שכור וכדלקמן בס"ח ולענין אונס שעבר עליו זמן תפלה עד שקבר מתו עיין לעיל בסימן ע"א ס"א ובמ"ב שם. ומי שבזמן תפילה לא היה לו מיס לרחוץ ידיו ועי"ז עבר זמן תפילה (ג) גם זה הוא בכלל אונס ולריך אח"כ להתפלל שתים ולכתחילה אין נכון לבטל התפילה משום מיס וכדלעיל בסימן ל"ב ס"ד ובמ"ב ע"ש. ואם עסק בצרכי צבור עיין לעיל בסוף סימן ל"ג במ"ב ועיין בפמ"ג בסימן זה שכתב דנכון שגם בזה יתפלל אח"כ להשליש התפילה שחסרה לו אך בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר: (ג) ולא התפלל שחרית. ולענין ק"ש אם יש לה תשלומין עיין לעיל סוף סימן נ"ח ובמה שכ' שם במ"ב ועי"ש עוד (ג) דברכת ק"ש אין לה תשלומין לכו"ע דהיינו אפילו אם ירלה לברך אותם בעת שקורא ק"ש פעם אחרת עם ברכותיה דלא תקנו חז"ל תשלומין אלא לתפלה שהיא בקשת הרחמים: (ד) מנחה וכו'. וכשהוא ש"ץ (ד) יולא ידי השלמה במה שמחזיר התפילה בקול רם (ה) ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי: (ה) שתים. (ו) ואין די שיכוין לשמוע מש"ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין (ז) בין עבור ערבית או שחרית דלא תקנו שיצא בחזרת הש"ץ אלא דוקא מי שאינו בקי (ח) ומ"מ בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית ומע"ג דבסימן קכ"ד קי"ל דאפילו בדיעבד אין בקי יוצא בחזרת הש"ץ מ"מ בזה שהיא לתשלומין בשביל תפילת ערבית שהיא רשות קילא: (ו) הראשונה מנחה. כי (ט) לריך להקדים תפילה שהיא חובה שעה לתפילת התשלומין: (ז) ואם היפך. פי' (י) שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין לא יצא (יא) דלא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפילה חיובית ולא קודם לכן (יב) ויש מפקפקים לומר שא"ל לחזור ולהתפלל אא"כ גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מולאי שבת והבדיל בראשונה ולא הבדיל בשניה כתב הפר"ח והפמ"ג שאין לנו אלא דברי המחבר וכן העתיק הלה"ח להלכה ומ"מ (יג)[א]טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל יתנה ויאמר אם אינו מחויב להתפלל פעם שנית אני מתפלל אותה בתורת נדבה: (ח) לא יצא. בין שהיפך במזיד (יד) או בשוגג: (ט) וצריך לחזור וכו'. אך (טו) אם התפלל השניה לתשלומין והראשונה לשם חובה וטעה בשל חובה ולא אמר בה טל ומטר באופן דלריך לחזור ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה אפ"ה השניה עלתה לתשלומין ויתפלל אח"כ לשם חובה ואף שהתפילה החיובית בטעות היתה לא אחרינן כמאן דלא התפלל כלל דמיא לענין זה משום דמ"מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפילה וכן כל כיולא בזה שהתפלל תפלה הראשונה לחובתה וטעה בה שאכתה או הוסיף באופן שלריך לחזור ולהתפלל אותה וכתב המגן גבורים דכל זה אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין אבל אם לא כיון טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה ויתפלל אח"כ לתשלומין דמה יולא לכל הדיעות: ב (י) שחרית שתים. ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה דהא כבר הגיע זמנה ואם התחיל אינו מפסיק כ"כ המ"א אבל בספר מחלית השקל ובספר מגן גבורים הכריעו דאפילו בדיעבד מפסיק משום דלריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל מה דאפשר: (יא) לאחר שאומר וכו'. ר"ל (טז) שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר (יז) ואפילו בלימוד אסור כי תפילת השלמה לריכה להיות בעוד שעוסק בתפילה החיובית ומ"מ נ"ל דאחרת ש"ץ של תפילה החיובית מותר לשמוע קודם דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ז מה שכתבנו שם במ"ב[ב] בשם הא"ז: (יב) וי"ח ברכות. ר"ל (יח) עם התחנון שאומר אח"ז דאין להפסיק בין הי"ח לתחנון: יאמר

שער הציון

(ט) אחרונים: (י) פרישה: (א) פשוט דהוא אומר מותר ועיין במ"א סק"י: (ב) עיין בפמ"ג ועיין בספר ישועות יעקב שהביא ראיה ברורה דבזה כו"ע מודים: (ג) אחרונים: (ד) רדב"ז: (ה) אליהו רבה ודה"מ: (ו) מוהר מהרבי יוסף ופמ"ג: (ז) מפמ"ג: (ח) שע"ת ומגן גבורים בשם הבנר"י: (ט) רא"ש: (י) ד"מ: (יא) רשב"א: (יב) מ"א וט"ז: (יג) פמ"ג ובספרו שבה"א העתיק לגמרי כהמ"א וט"ז: (יד) פמ"ג: (טו) עיין פמ"ג וכמו שכתבנו בסק הפר"ח והלה"ח ומגן"ג: (טז) פר"ח ומ"ר ופרישה: (יז) מ"א: (יח) ל"ח וע"ת ומ"ר ולה"ח ומ"א:

הגהות ותיקונים: א) ואמוד: ב) בבה"ל:

הערות והארות: ו) עיין סי' א' ס"ד לענין עדיפות מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף א' נתן עצה אחרת שיחדש בה דבר בשחוזר ומתפלל שאז אין חשש לברכה לבטלה, ולא כתב שיתנה, (וראה לקמן סעיף ז'). ב) בשו"ע הרב סעיף ג' פסק: ואם התחיל א"צ להפסיק. ג) בשו"ע הרב סימן ב"ג סעיף ד' כתב דא"צ תשלומין בלל. ד) במשנ"ב לא מזכיר דין של הרמ"א (סעיף ב', דלא מקרי חידוש וכו'). ומסתמא סבר בהרמ"א, מדלא פליג עליו. אבל משו"ע הרב מדלא הביא הדין של הרמ"א נראה מסתמא דלא סבר כהרמ"א. ד) בשו"ע הרב סעיף ד' כתב שקריאת שמע יש אומרים שאין לה תשלומין.

ברכות (יג) יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי (ה) ערבית (וכן כשמתפלל ערבית שתים משוס שלא התפלל מנחה יאמר אשרי (יד) בין תפלה (ו) לתפלה). (ממ"ק וריב"ש סי' ק"מ): ג יהא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא [ב] (טו) בזמן תפלה אבל בשעה שאין זמן תפלה לא: ד יאין תשלומין אלא לתפלה (ז) [ג] (טז) הסמוכה בלבד שאם טעה ולא התפלל שחרית (יז) ולא מנחה מתפלל ערבית שתים אחרונה לתשלומי מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין וכן בשאר תפלות: ה יאע"פ שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה ותפלות (אחרות) שהפסיד אין להם תשלומין (יח) אם רצה להתפלל אותה (מ) [ד] נדבה

ד רשב"א ה רמב"ם פ"ג מה"ת ורשב"א ו הרא"ש והר"ר יונה שם

שערי תשובה

בלחש לחובתו ונחזרת תפלת הש"ץ כוון בלחש בה תפלת ערבית לתשלומין יצא כמבואר בסימן קכ"ד ואם שכח יעלה ויצא וכיוצא יכוין בחזרת הש"ץ כו' וה"ג דבוותיה ואע"ג דהש"ץ מכוין להוציא מי שאינו בקי על תפלת שחרית והוא מתכוין על ערבית ליח לן בה כיון דהברכות כי הדדי מינהו וכמ"ש המג"א כאן מתשובת הרדב"ז שהש"ץ יצא בחזרה וה"ה זה שמכוין לתפלת הש"ץ ואע"ג דבסימן קכ"ד דוקא בלא הזכיר מירי אבל תפלה עצמה אינו יוצא הבקי בחזרת הש"ץ מכל מקום זה שסומך אש"ץ שלא התפלל מתמת אונסו כשכח ולא הזכיר מה שצריך דמי וגם שהוא דיעבד שהרי כבר כוון בחזרת הש"ץ לתשלומין ולא"ה מסימן רס"ח בשכח ולא הזכיר אתה קדשת שפוסק בשו"ע שיצא בשמיעת ברכה מעין שבע והב"י כתב שם הטעם משוס דתפלת ערבית רשות ואם כן מכ"ש כאן ששמע כל התפלה וכוון שיצא בה לתשלומין ערבית שהיא רשות ע"ש: [ב] בזמן תפלה. עיין פר"ח סי' נעודנו עוסק בתפלתו העיקרית אחר שעבה כדי הילוך ד"א ועיין בד אפרים: [ג] הסמוכה. עבה"ט וכתב בבר"י בשם שערי יעובה למהר"י זי"ן והבית מסי' רפ"ז שאין תפלת מוסף מועיל להשלמה וע' בא"ר שאם שכח שחרית והתפלל מוסף ועדיין לא עבר זמן שחרית יתפלל שחרית ע"ש. וכ' עוד בבר"י בשם מהר"י זיין מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואח"כ תפלת שחרית. ואם התפלל תפלת מוסף קודם מנחה יצא ועיין בשיורי ברכה אחזר בו ממ"ש בחות ה' לחנוך על מהר"י זיין ועיין בא"ר ס"ק וא"ו: [ד] נדבה. עבה"ט אם יצא בשבת כו' ועיין בדגול מרבבה שכתב דהייט לדעת הפוסקים דגם בשבת

באר היטב

שתים. ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה ואם התחיל אינו מפסיק מ"א: (ה) ערבית. משמע דא"א תחנון עד אחר תפלה השניה דאל"כ למה ליה לאפסוקי בשחרי מ"א ולבוש. ול"ת כתב דיאמר תחנון אחר תפלה הראשונה וכ"כ ע"ת ע"ש: (ו) לתפלה. אבל כשמתפלל מנחה שתים משוס שלא התפלל שחרית אין לומר אשרי בינתיים דהר"ס מרקנ"ט הזהיר מאוד שלא לומר אשרי אחר מנחה ע"כ יש"ה כדי הילוך ד"א בין תפלה לתפלה כשמתפלל מנחה שתים ב"ת. ומ"א חולק עליו. וכן המנהג פשוט ביה"כ לומר אשרי אחר מנחה וע"מ למי שמתאחר לבא לבית הכנסת בשעה שהציבור התחילו מנחה יתפלל י"ח עמהם ואח"כ יאמר אשרי דלא כהב"ח. כ"פ לבוש ול"ח ושכנה"ג. ועיין סי' רל"ד. מיהו בזוהר פ' פנחס משמע דאחר תפלת מנחה לא יאמר אשרי וכתב המ"א ומ"מ משמע שם בזוהר דמותר לאומרו שלא אדעתא דחובה ע"ש. [וכמ' אליהו רבה העלה דכשמתפלל ערבית שתים לא יאמר אשרי רק יתחן כדי הלוך ד' אמות אבל במנחה יתפלל אשרי בינתיים ע"ש]: (ז) הסמוכה. אם טעה ולא התפלל שחרית בשבת מתפלל מנחה שתים אף על פי שכבר עבר מוסף דזה מיקרי תפלה הסמוכה. נ"ל: (ח) נדבה. ולכן מי שהיה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי כשיצא יתפלל כל התפלות שהפסיד.

שערי תשובה

(יג) יאמר אשרי. כדי (יט) לעמוד גם בתפילת תשלומין מתוך דברי תנחומין של תורה וכנ"ל בסימן נ"ג (כ) וגם דהא בלא"ה יהיה נ"א אשרי קודם למנגח ובא לציון (כא) יאמרנה עכשיו ולא יאמר אח"כ ועיין (כב) באחרונים שהסכימו דה"ה אם מתפלל מנחה שתים בשביל השלמה יאמר ג"כ עוד הפעם אשרי קודם תפילה השניה (כג) וכל זה הוא רק לכתחילה אבל מדינא א"ל הפסקה בין תפילה לתפילה רק כדי הילוך ד"א כמש"ל בסימן ק"ה: (יד) בין וכו'. כדי (כד) להשלים בזה גם האשרי שהיה צריך לומר קודם המנחה (כה) ויש מאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר אשרי בערבית ואף שהוא בשביל תפילת המנחה ג"כ יש להתמיר בזה וכתב בדרך החיים דאין שהאדם יתהוג בזה יש לו על מי לסמוך אך כל זמן שהוא יוש לא יתנע מלומר אשרי אף שהוא אחר תפילת המנחה (כו) ע"כ אם נתאחר ובא לבהכ"נ בשעה שהצבור התחילו תפילת המנחה יתפלל עמהם ויאמר אשרי אח"כ ועיין בא"א שכתב דמדברי הזוהר משמע דאפילו באופן זה לא יאמרנו אדעתא דחובה (כז) רק בקורא בתורה: ג (טו) בזמן תפילה. יש (כח) מאחרונים שכתבו שר"ל בלא תקנו חז"ל תפלת השלמה רק בעודנו עוסק בתפילתו העיקרית אחר שעבה כדי הלוך ד"א או אשרי בינתיים אבל (כט) הרבה אחרונים הסכימו דאף לכתחילה בודאי צריך לזהר בזה להתפלל תפלת השלמה תיכף אחר תפילה המיוחדת אבל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן תפלה דהייט אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים רק (ל) עד ד' שעות על היום שהוא זמן תפילה לשחרית דהא נוטל עבור זה שכר תפלה בזמנה משא"כ אחר ד' שעות דנוטל רק שכר תפלת רחמי כ"כ הפמ"ג ומגן גבורים דה"ח אלא שבה"ח הוסיף דבר חדש שלא נזכרו באחרונים. והוא

שער הציון

(יט) ט"ז והגר"א: (כ) הגר"א: (כא) לבוש והר שלוש והגר"א ועיין בפמ"ג שכתב דכן דעת ש"פ דלא כט"ז: (כב) לבוש וע"מ וא"ר וט"ז וא"ר דלא כהב"ח ומ"א: (כג) הגר"א בביאורו: (כד) שו"ע סימן רל"ד ס"ב: (כה) ב"ח ומגן אברהם: (כו) מ"א ומג"א: (כז) ח"ז מוחר אפילו בערבית. מהגר"ז: (כח) מלבושי י"ט ופר"ח: (כט) מאמר מרדכי וח"א ומג"א: (ל) פמ"ג והה"ח ומגן גבורים דלא כהח"א: (לא) הה"ח: (לב) פמ"ג והה"ח: (לג) א"ר: (לד) שע"ת וש"א: (לה) מ"א: (לו) פמ"ג: (לז) דגמ"ר ושע"ת והגר"ז.

הערות והארות: 1) עיין בה"ל סי' ק"ט ס"א ד"ה הנכנס כו' ובה"ל שם ד"ה לקדושה כו' לענין אם אינו מתחיל להתפלל בשוה עם הציבור:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו"ע הרב סעיף ה' כתב: אך הזוהר הזהיר שלא לומר מזמור תהלה לדוד אחר מנחה או ערבית אא"כ יאמרנו כקורא בתורה, ולא בתורת חובה. ב) ובשו"ע הרב סעיף ז' כתב אין תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן תפלה (הסמוכה לה) אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה וכו'. (אבל נדבה יכול להתפלל ראה סעיף ט').

ושיחדש בה שום דבר הרשות בידו (יט) ונכון לעשות כן: ו [יז]עבר כל היום ולא התפלל מוסף אין לה (ט) (כ) תשלומין: ז (כא) [יח]הזיד ולא (י) [ה] התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה [יט]ואם רצה יתפלל אותה נדבה (כב) ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה: ח [כ]מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור (כג) אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה * וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו (כד) שלא יבא לידי הפסד ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל וכן מי שהוא שכור ולא התפלל כולם חשובים אנוסים ויש להם תשלומין: הגה * מיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממון. (ת"ה סי' ה): ט [כא]טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים (כה) של (יא) שבת הראשונה לערבית והשניה לתשלומין: הגה והי"ה אם לא התפלל מנחה בערי"ת מתפלל של ר"ח (יב) (כו) [ו] (כו) שתים * ואם לא

ז תוס' שם ח בגמ' שם ט הרא"ש והרשב"א י הרמב"ם פ"ג מה"ת נ"י וה"ה כ שם בגמרא

באר היטב

ב"י תר"י. ואם יצא מתפיסה בר"ח מזכיר בכלם יעלה ויבא וה"ה אם יצא בשבת מזכיר בכלם של שבת כנה"ג מ"א פר"ח: (ט) תשלומין. דהאיך יקרא הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף: (י) התפלל. מעשה בא' שבא לבהכ"נ סמוך לערבית וירד לפני התיבה והתפלל ערבית ועדיין לא התפלל מנחה נ"ל דלא מיקרי מזיד ויש לו תשלומין. ומשמע לי דבר"ח יזכיר יעלה ויבא בשניה דכבר קבל עליו ר"ח מ"א. כתב הפר"ח נ"ל שמ"ש המחבר לעיל בסי' ע"ו שמי שקרא במקום שרגילו להתפתק בצואה ומצאה אח"כ צריך לחזור ולקרות היינו דוקא כשלא עבר עדיין זמן תפלה או בתפלת התשלומין וכגון שכשהשלים תפלתו היה לו שהות להתפלל עוד אלא שאח"כ נטרד או נאנס אבל אי כשהתפלל במקום הרגילו להתפתק מצואה ליכא שהות או אח"כ להתפלל תפלה אחרת ה"ל מעות לא יוכל לתקן ולית ליה תשלומין דכי היכי דתשמישין ליה פושע לענין דלית ליה תשלומין אבל והתפלל לפי שלא בדק ה"נ מיקרי פושע לענין דלית ליה תשלומין אבל בדין שכור לא שייך למימר הכי דהתם גברא לא חזי עד שיפיג יינו מעליו ע"ש: (יא) שבת. המ"א נסתפק אם לא הזכיר שבת בשניה אם מחזירין אותו ע"ש. וכנה"ג הביא משם הר"ש די בוטין דלא יצא וצריך לחזור ולהתפלל וכ"פ הט"ז ע"ש. אבל הע"ת פסק דיצא בדיעבד וכ"פ הכנה"ג שם ופר"ח: (יב) שתים. כתב המ"א מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתים ולא אמר יעלה ויבא בשניה מחזירין אותו ע"ש. ועיין

משנה ברורה

נדבה בשבת ויו"ט: (יט) ונכון וכו'. [א]עיין בפמ"ג שהסכים דעוד שיתנה ויאמר אם אני חייב להתפלל ה"ז לחובתי ואל"ל הרי זו לנדבה ובזה יצא ידי כל הדיעות שיש כמה דיעות שקורים דיש תשלומין לתפילה אפילו לכמה תפילות שעברו: ו (כ) תשלומין. דהאיך יקרא הקרבנות וכבר עברו[ב] זמן מוסף: ז (כא) הזיד. ומי (לח) שבא לבהכ"נ סמוך לערבית והתפלל ערבית מבע"י ועדיין לא התפלל מנחה אף שלכתחילה שלא כהוגן עשה שהיה לו להתפלל תפילת י"ח לשם מנחה בעוד שהקהל מתפללין ערבית מ"מ אין לדמותו להזיד ולא התפלל כיון שעדיין לא עבר זמן המנחה ואף אח"ל שא"א לו להתפלל תפילת המנחה באותה שעה כיון שכבר עשאו לילה בתפילת ערבית מ"מ לא יהא אלא ערבית שתים והשניה לתשלומי מנחה ואם הוא ר"ח יזכיר יעלה ויבא גם בשניה כיון שכבר קיבל עליו ר"ח בתה שהזכיר בו יעו"י וה"ה (לט) אם אירע כן בשבת יתפלל השניה ג"כ של שבת וכתבו (מ) האחרונים דאם לא הזכיר בראשונה יעלה ויבא גם בשניה לא יזכיר (מא) כיון שהוא עדיין יום. מי שהתפלל במקום שהיה לאו להתפתק בצואה ומצא אח"כ צואה דמוכח לעיל בסימן ע"ו שצריך לחזור ולהתפלל לפי שפשע שהיה לו לבדוק (מב) הי"ה דפושע ומזיד מקרי לענין זה דאם בעת כשמצא כבר עבר זמן תפילה הו אין לו תשלומין אח"כ: (כב) וא"צ חידוש.[ג] והב"ח והגר"א פסקו דצריך חידוש: ח (כג) אותו עסק. ואפילו אם העסק (מג) הוא מהדברים המזכרים בסימן רל"ב לאיסור משהגיע זמן תפלה והוא התחיל בעסק זה באיסור כיון שלא בטל התפלה בשאט נפש אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אח"כ: (כד) שלא יבוא וכו'. וכן (מד) אם היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו וע"י כך עבר זמן התפילה: ט (כה) של שבת. אע"ג שבאה לתשלומין של חול מ"מ כיון שעכשיו הוא שבת מתפלל אותה ג"כ של שבת.[ד] ואם טעה והתפלל השניה של חול (מה) פטור מלהתפלל (מו) ואם הקדים בזה השל חול לשל שבת לא יצא לכו"ע שהרי ניכר שהקדים התשלומין אך אם עדיין היום גדול אלא שקיבל שבת במזמור שיר וגו' או בברכו ואל התפלל עדיין מנחה דמבואר לקמן בסימן רס"ג סט"ו דיתפלל ערבית שתים לכתחילה צריך להתפלל שתים של שבת (מז) והראשונה לשם תשלומי מנחה ובדיעבד אם התפלל ראשונה לשם מנחה ואפילו אם התפלל אותה של חול אפשר דיצא הואיל ועדיין יום הוא: (כו) שתים. וכן פסקו המ"א והה"ח והמ"א ושאר אחרונים דלא כהלבוש ומייעתו שקורים

שער הציון

(לח) מ"א: (לט) פמ"ג: (מ) דגמ"ר ושע"ת: (מא) דאם היה לילה היה מותר לומר יעו"י אם מכוון בפירוש להשלמה וכדלקמן: (מב) פר"ח וש"א: (מג) פמ"ג והגר"ז: (מד) מ"א: (מה) פר"ח ומ"א והה"ח ומ"א דלא כט"ז: (מו) מ"א: (מז) פמ"ג לקמן בסי' רס"ג ע"ש והעתיקו שם בחידושי רע"א ע"ש היטב:

הגהות ותיקונים: א) בבה"ט סק"ד: ב) עבר: ג) צ"ל ולא מהני:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ט' הביא דין זה שיתפלל בתורת נדבה, ושיחדש בהן דבר (וראה לעיל סעיף א'). ב) בשו"ע הרב בסעיף י"א כתב כהשו"ע שא"צ חידוש. ג) בשו"ע הרב בסעיף י"ד כתב דלא יצא.

ל׳ שם מ טור בשי׳ רל״ב בשם ר׳ יונה

הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר (יג) בשנייה (כז) צריך לחזור והתפלל * אבל אם לא הזכיר בשתיהן או הזכיר בראשונה ולא בשנייה אין צריך לחזור * (כל בו חוץ ממה שכתב של ר״ח שתים): י [ל]טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במו״ש (שתים של חול) מבדיל בראשונה (כח) ואינו מבדיל (יד) בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה (טו) [ז] (כט) לא עלתה לו (ל) ואם הבדיל בשתיהן * או (לא) לא הבדיל בשתיהן יצא: **יא** [מ]טעה במנחה של שבת והתפלל י״ח ולא הזכיר של שבת מתפלל (לב) במוצאי שבת (טז) שתים ואינו מבדיל בשניה ויתפלל אותה (לג) בתורת נדבה ואינו צריך לחדש

שערי תשובה

[ז] לא עלתה לו. עבה״ט וכתב בר״י בשם מהר״י פרלגי בת״י בתשובה מי שהיה צריך לתשלומין במ״ש והתפלל שתים ולא הבדיל בשניהם וטעם קודם שהבדיל על הכוס דקי״ל דצריך לחזור והתפלל עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק ע״י שטעם נתחייב ע״ש וכתב בבר״י דלפ״ז בשם מהר״ש שהביא הפר״ח דאם טעה בראשונה אם היה ר״ח ב׳ ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ר״ח בשמתפלל גליל שניה של ר״ח שתי תפלות אחת לחובה ואחת לתשלומין אם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה פשיטא דלא״ל לחזור והתפלל דהכא ליכא למימר גלי דעתיה ובודאי טעה: (יד) בשניה. משום דהבדלה לאו רחמי נינהו אלא מצוה בשעתא אין שייך להבדיל ב״פ זא״ז דאם עשה פעם א׳ חוב למה יעשה שנית חוב משא״כ שבת ור״ח דצריך להזכירם בכל התפלות מ״מ וט״ז דלא כלבוש וע״ש: (טו) לא עלתה לו. דמבעי ליה לאקדומי׳ חובת שעתיה ברישיה והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין לכן צריך לחזור והתפלל א׳ לתשלומין בלא הבדלה. ודוקא שעשה במזיד אבל אם שכח מלהבדיל בראשונה יצא דהרי לא גילה דעתו כמ״ש בס״ק י״ג מ״ל. ובכה״ג מיירי הרמ״א במ״ש ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה דצריך לחזור וכו׳ הייגו דגילה דעתו שהראשונה יהא לתשלומין ומסתמא במה שלא הזכיר הבדלה או יעלה ויבא בראשונה אמרינן דבזה גילה דעתו אבל אם אמר בפירוש שבשניה נתכוין לשם תשלומין רק ששכח בראשונה הבדלה או ר״ח אף שהזכיר הבדלה או ר״ח בשניה יצא וכ״כ ט״ז ופר״ח ע״ש: (טז) שתים. יש בזה מחלוקת. המוס׳ בשם ר״י ס״ל

ביאור הלכה

הטעם ועיין בדה״ח שכתב דה״ה למי שנתחייב להתפלל שתים ביום ראשון שמתחילין לומר טל ומטר [הייגו שבשם להתפלל מנחה בהיום שלפניו וצריך להתפלל בערב שתים ולהזכיר בשניהם עו״מ] ולא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה כל דינו הוא כמו שכתוב כאן עוד כתב שם דאם לא הזכיר בשניה יחזור ויתפלל בתורת נדבה ויתנה אם חייב אני להתפלל תהא לחובתי וא״ל תהא לנדבתי וכ״כ בשע״ת[ד] בשם המ״מ. ובמ״ב העתקתי לפטור מפני שראיתי כתה וכמה אחרונים שסובריס כהפר״ח ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד: * אבל אם לא הזכיר בשתיהן וכו׳. הטעם דאין מקדשין המודם גלילה וכדלקמן בסי׳ תכ״ב: * עוד בהג״ה. כל בו חוץ ממה שכתב של ר״ח שתיים. ר״ל כל מ״ש בהג״ה זו כתוב בכל בו חוץ ממ״ש בהג״ה דמתפלל שתים של ר״ח זו היא דלא בהכל בו בהכל בו סובר דלכתחלה אינו מזכיר של ר״ח בשניה והני ד׳ מיבות ״בראשונה ולא בשניה״ אינו שכתוב בכל בו ט״ס הוא וכן איתא שם בד״מ לקמן בסימן תכ״ב בהעתקתו שם אף דברי הכל בו וכן מוכח שם מדברי הד״מ ממה שמולק עליו שם וכ״ז הוא דלא כט״ז בסימן זה. העתקתי מס׳ מאמר מרדכי וס׳ נהר שלום ולדינא אין נ״מ בכ״ז דהלכה כהרמ״א בזה וכמו שכתבתי בשם האחרונים בס״ק כ״ו בנ״מ: * או לא הבדיל בשתיהן יצא. משום דקי״ל לקמן בסימן רל״ד דאם לא הבדיל אין מחזירין אותו:

באר היטב

במהרש״א ודו״ק. וכנה״ג בסי׳ תכ״ב בשם מהר״י פרלגי בת״י בתשובה מי שהיה צריך לתשלומין במ״ש והתפלל שתים ולא הבדיל בשניהם וטעם קודם שהבדיל על הכוס דקי״ל דצריך לחזור והתפלל עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק ע״י שטעם נתחייב ע״ש וכתב בבר״י דלפ״ז בשם מהר״ש שהביא הפר״ח דאם טעה בראשונה אם היה ר״ח ב׳ ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ר״ח בשמתפלל גליל שניה של ר״ח שתי תפלות אחת לחובה ואחת לתשלומין אם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה פשיטא דלא״ל לחזור והתפלל דהכא ליכא למימר גלי דעתיה ובודאי טעה: (יד) בשניה. משום דהבדלה לאו רחמי נינהו אלא מצוה בשעתא אין שייך להבדיל ב״פ זא״ז דאם עשה פעם א׳ חוב למה יעשה שנית חוב משא״כ שבת ור״ח דצריך להזכירם בכל התפלות מ״מ וט״ז דלא כלבוש וע״ש: (טו) לא עלתה לו. דמבעי ליה לאקדומי׳ חובת שעתיה ברישיה והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין לכן צריך לחזור והתפלל א׳ לתשלומין בלא הבדלה. ודוקא שעשה במזיד אבל אם שכח מלהבדיל בראשונה יצא דהרי לא גילה דעתו כמ״ש בס״ק י״ג מ״ל. ובכה״ג מיירי הרמ״א במ״ש ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה דצריך לחזור וכו׳ הייגו דגילה דעתו שהראשונה יהא לתשלומין ומסתמא במה שלא הזכיר הבדלה או יעלה ויבא בראשונה אמרינן דבזה גילה דעתו אבל אם אמר בפירוש שבשניה נתכוין לשם תשלומין רק ששכח בראשונה הבדלה או ר״ח אף שהזכיר הבדלה או ר״ח בשניה יצא וכ״כ ט״ז ופר״ח ע״ש: (טו) שתים. יש בזה מחלוקת. המוס׳ בשם ר״י ס״ל

משנה ברורה

שסובריס דאין צריך להזכיר בשניה של ר״ח[א]מי שלא התפלל ערבית בר״ח והתפלל שחרית שתים ולא הזכיר בשניה יעלה ויבא (מח) א״ל לחזור ולהתפלל כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית גופא ושכח א״ל לחזור א״כ לא יהיה תמיד התשלומין מאלו התפלל בזמנה וכן (מט) אם טעה ולא התפלל מנחה בר״ח ור״ח הוא שני ימים ומתפלל ערבית שתים והשניה הוא לתשלומין של מנחה אפילו לא הזכיר בה ר״ח א״ל לחזור כיון דאפי׳ בעיקר התפלה דערבית א״ל לחזור בשביל יעלה ויבא ק״ו מה שהוא עכשיו לתשלומין: (כז) צריך לחזור. דבזה שלא הזכיר בראשונה גלי דעתו דנתכוין בה לשם תשלומין של ער״ח דהוי חוב וכבר מבואר בתחלת הסימן דאם הקדים התשלומין לשל חוב דלא יצא וכמו בהבדלה בפעיף שאחר זה ע״כ יחזיר[א] ואפילו אותה התפילה והייגו דוקא כשהתשלומין בא מתחת תפלה שאינו של ר״ח דכיון שלא הזכיר יעלה ויבא בראשונה גלי אדעתיה דלגי בראשונה אדעתא דתשלומין של יום חוב אבל אם היה ר״ח ב׳ ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ר״ח שצריך להתפלל ערבית שתים ולא הזכיר בראשונה יעלה ויבא א״ל לחזור ולהתפלל דליכא ראיה דבשביל תשלומין התפלל אותה. עוד כתבו (נ) האחרונים דמה שכתב הרמ״א דאם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ה״מ בתחתא אבל אם כיון בפירוש הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה יצא: י (כח) ואינו מבדיל. משום דהבדלה די בפעם אחד משא״כ בשבת ור״ח דצריך להזכירה בכל התפילות ע״כ פסק בפעיף הקודם דמתפלל של שבת ושל ר״ח שתים: (כט) לא עלתה לו. דמיבעי ליה לאקדומי חובת שעתיה בריש״א והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין לכן צריך לחזור והתפלל אחת לתשלומין בלא הבדלה (נא) אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחובה והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נתכוין כלל א״ל לחזור: (ל) ואם הבדיל וכו׳. כ״ז בסתמא אבל אם היה בדעתו בפירוש הראשונה להשלמה נלאה דלא יצא [נא״ר]: (לא) לא הבדיל וכו׳. שאין מוחרין בשביל הזכרת הבדלה בתפילה הואיל ויכול לאומרה על הכוס כמש״כ בסימן רל״ח[ב] (נב) ואם אח״כ טעם קודם שהבדיל על הכוס דקי״ל צריך לחזור והתפלל מ״מ עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק שעל ידי שטעה[ב] נתחייב: **יא** (לב) במוצ״ש שתים. יש בזה מחלוקת התוספות בשם ר״י ס״ל דא״ל לחזור בשביל זה דהא כבר התפלל י״ח רק ששכח של שבת וכשישלים ויתפלל י״ח ולא יזכיר של שבת מה ירויח בזה התשלומין וחכמי פרובינצ״ה ס״ל דמה שהתפלל י״ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל כיון שלא עשה כדין וע״כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה וא״ל לחדש כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין אין מידוש גדול מזה: (לג) בתורת נדבה. הייגו (נג)[ב]שיתנה ויאמר אם חייב אני ה״ז לחובתי וא״ל הרי זה לנדבה. ועיין בפמ״ג דה״ה כל ספק פלוגתא דרבותא יתפלל בנדבה ובתנאי שיהא ספק פלוגתא ממש לא יחיד נגד רבים ולא קטן נגד גדול ואז דינו כמו בספק אם התפלל לעיל בסימן ק״ז סעיף א׳ ובשבת ויו״ט אין מתפלל תפילת ספק דאין יתנה דאין מביאין נדבה בשבת כדלעיל בסימן ק״ז. אם נתנם ולא התפלל במו״ש מתפלל ביום שתי תפלות אחת לחובה ואחת לתשלומין ולא יאמר

שער הציון

(מח) פר״ח וח״א ומג״ג דלא כמ״א וכן הסכים הדה״מ אך מט״א עי״ש: (מט) פר״ח וש״ל: (נ) ט״ז ודה״ח: (נא) מ״א ודה״ח והגר״ז וח״א דלא כט״ז וא״כ: (נב) שע״ת: (נג) פמ״ג:

הגהות ותיקונים: א) יחזור: ב) רצ״ד: ג) צ״ל שטעם: ד) ס״ק ח׳:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ט״ו כתב: טעה ולא התפלל ערבית בר״ח והתפלל שחרית שתים ושכח יעלה ויבא בב׳ צריך לחזור ולהתפלל אע״פ שהוא לתשלומי ערבית ובערבית אין חוזרין בשביל הזכרת ר״ח, זהו מפני שאין קידוש החדש בלילה אבל עכשיו שמתפלל אותה ביום צריך לחזור ולהתפלל. ב) בשו״ע הרב בסעיף י״ז מביא דין זה שיתפלל בתורת נדבה, אבל לא כתב שיתנה ויאמר.

הלכות תפלה סימן קח

בה דבר (לד) וה"ה אם לא הזכיר (לה) יעלה ויבא במנחה (לו) של (יז) [מ] ר"ח: יב * [2]הטועה ומזכיר מאורע שאר (יח) ימים בתפלה (לז) שלא בזמנה (לח) לא הוי הפסקה: הגה מיהו אם נזכר שטעה פוסק אפי' באמצע הברכה (מ"ז מסכת ברכות):

ג סמ"ק בשם רבי' יונה

באר היטב

דמ"ל לחזור בשביל זה דהא כבר התפלל י"ח רק שבכה של שבת וכשישלים ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת מה ירויח בזה התשלומין ומכמי פרוינינ"ה ס"ל דמה שהתפלל י"ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל כיון שלא עשה כדין וע"כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה ומ"ל להדש כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין. כתב כנה"ג בסי' רל"ד בשם הרדב"ז מ"מ סי' קע"ו שאם נזכר ולא התפלל במ"ש מתפלל ביום שני תפלות אחת לחובה ואחת לתשלומין ולא יאמר אתה חוננתנו אעפ"י שלא הבדיל ע"ש: (יז) ר"ח. ואם בלילה ג"כ ר"ח לכ"ע יתפלל דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא. וה"ה בליל י"ט שני וה"ה אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח מ"מ. ונ"ל פשוט דאם שכח יעלה ויבא ג"כ בלילה בתפלת התשלומין דמ"ל לחזור דאין מקדשין החדש בלילה ואע"פ שהיא לתשלום תפלת המנחה. וכזה יתורץ קושית התוס' במה שמקשים למה ליה הא' טעמא דאין מקדשין החדש בלילה תיפוק ליה תפלת ערבית רשות וכו' דנ"מ לדינא כמ"ש וק"ל. עיין בברכות דף כ"ו ע"א ודף לא"ד ע"ב. וכ"פ הכנה"ג בסי' תכ"ב ופר"ח סי' זה דאם ר"ח הוי ב' ימים וביום ראשון נטרד ולא התפלל מנחה כשמתפלל ליל שני של ר"ח שתי תפלות אם בתפלת התשלומין שכח ולא הזכיר יעלה ויבא אין מחזירין אותו ע"ש: (יח) ימים. זה למד בב"י מדאמרינן דאם הבדיל בשתיהן יצא ע"ש. וט"ז הקשה עליו דל"ד דהתם ודאי זמן הבדלה היא בעת ההיא רק שזה המיש הבדיל שנית בלא צורך משא"כ במידי שאין לו שייכות בזמן ההוא כגון שאומר בימות החול מה ששייך לפסח אין לך הפסק גדול מזה וא"ע פסק זה עכ"ל. וכן בתשובת הלק"ט מ"מ סי' ר"ס מולק ע"ז ופסק דמחזירין אותו ע"ש. ואפשר לומר דאיירי בתפלת התשלומין כגון מי שלא התפלל מנחה בר"ח או בשאר מועדים שמתפלל ערבית שתים בענין זה קאמר דאם הזכיר בתפלה של תשלום ר"ח או שבת או מאורע שאר מועדים כיון דתפלה זו באה לתשלומין היום שעבר אם הזכיר לא הוי הפסק. יד אהרן ועיי' בשכנה"ג:

שערי תשובה

שלא שאל מטר אף ידי תשלומין לא יצא הבא מודה ע"ש: [מ] ר"ח. עבה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י פרלאנ ומהר"י זיין בתשובה כ"י מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני שאלת מטר ומתפלל ערבית שתים ישאל מטר בשניהם ובדיעבד אם לא שאל מטר בתשלומין יצא ע"ש. והוא כדברי הכנה"ג ופר"ח שהביא הבה"ע. ואמנם אין כן דעת מג"א שהביא בעצמו לעיל ס"ק י"ב לענין אם משלים בשחרית דר"ח תפלת ערבית שלפניו ועיין בש"ל בשם מאמר מרדכי דיש לחזור ולהתפלל בתורת נדבה עיין שם וכתב בש"ל מי שטעה בתפלת מנחה שלפני יום שאלת מטר ושאל שמן הדין צריך לחזור ולהתפלל ואמנם אם לא חזר ובלילה אלה השאלה יתפלל ערבית ב' רק יתפלל השניה בתורת נדבה. ומ"ש בשם המג"א ואם בלילה ג"כ ר"ח כו' עיין בספר בנין אריאל מ"ב דף כ"ד שתמה עליו כיון דב' ימים ר"ח מפסיקא מ"כ סתרי אהדדי ע"ש ומה"ב מיישב דברי המג"א מדא דלאו מפסיקא והביא מתשובת כ"י ז"ל ועוד דאפילו מפסיקא אין כאן סתירה עכשיו ע"ש. והביאו בש"ל ע"ש. וכתב מה"ב בשם שו"ת זכר אמת אם שכח להזכיר ר"ח במנחה והיה ר"ח בע"ש יום אחד ונזכר אחר שחשכה לא יתפלל תפלת התשלומין והטעם כיון דאותה תפלה אין להתפלל רק בנדבה ואין תפלת נדבה בשבת ע"ש ועיין לעיל ס"ק ח' מ"ש בשם דגול מרבבה ומ"ש שם:

משנה ברורה

יאמר אתה חוננתנו אע"פ שלא הבדיל כ"כ כה"ג בשם הרדב"ז וכתב המ"א בסימן רל"ד שלא ידע את טעמו עי"ש ובספר[1] מגן גבורים העתיק את טעמו ממנו וז"ל שם אפילו עדיין לא הבדיל מ"ל לומר אתה חוננתנו כיון שחייב להבדיל שלא תקנו תשלומין לדבר שיש לו תקנה וכיון שאתה חוננתנו יש לו תקנה בהבדלה אין לו תשלומין: (לד) וה"ה אם וכו'. ר"ל שנכון ג"כ להתפלל בערבית תפלה שניה להשלמה ובתורת נדבה והיינו ג"כ מטעם הנ"ל מפני שאינו מרויח כלום בתפילה זו שהרי יעלה ויבא לא יאמר עכשיו שכבר עבר ר"ח ותפילת שמנה עשרה כבר התפלל אבל אם בלילה ג"כ ר"ח לכו"ע יתפלל דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא כ"כ המ"א והסכימו עמו (נד) האחרונים. עוד כתב המ"א דה"ה בליל יו"ט שני וי"ל אם התפלל של חול במנחה של יו"ט ראשון צריך להתפלל בלילה להשלמה לכו"ע דהא ירויח שיתפלל של יו"ט ובספר גל"ח[2] חלק ע"ז הדין השני והביאו בחידושי רע"א ועיין במחצית השקל ומגן גבורים: (לה) יעלה ויבא. בדיוקא נקט יעלה ויבא (נה) דאם שכח טל ומטר או משיב הרוח בשבת ור"ח במנחה (נו) או ששכח אחר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל לכו"ע יתפלל בערב שתים דהא ירויח זה בתפילת התשלומין: (לו) של ר"ח. אם חל ר"ח בע"ש והיה ר"ח רק יום אחד ושכח במנחה להזכיר של ר"ח וזכר אחר שחשכה (נז) אין להשלים כלל בליל שבת כיון דאינו מועיל כלום ורק שיכול להתפלל בנדבה ואין מתפללין תפלת נדבה בשבת. (נח) אם לא התפלל שחרית ביום ראשון של פסח וביום שמיני עצרת כשמשלים במנחה יתפלל תפלות שוות ואם טעה בתשלומין והתפלל כמו שהיתה ראויה להתפלל בשחרית אינו חוזר וכן אם לא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר ומתפלל ערבית שתים ישאל מטר בשניהם ובדיעבד אם לא שאל בשל תשלומין יצא ועיין בבה"ל: יב (לז) שלא בזמנה. כגון (נט) שהזכיר יעלה ויבא שלא בר"ח ומוש"מ אז שהוסיף של שבת ויו"ט בחול וכה"ג וזכר לאחר שגמר הברכה או כל התפילה: (לח) לא הוי הפסקה. שיהיה צריך עי"ז לחזור לראש או לתחלת הברכה שהפסיק בה[3] ורוב (ס) האחרונים חולקים על פסק זה וס"ל דלא עדיף זה מאם הפסיק[4] בשיחה באמצע התפילה דפסק השו"ע לעיל בסימן ק"ד סעיף ו' שצריך לחזור לתחלת ברכה וכג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת הג' ועיין לעיל שם שביארנו כל פרטי דיני השיחה. גם בדה"ח ובא"א סתמו לדינא כמותם ועיין בדה"ח שהוסיף עוד וכתב דה"מ אם הזכיר דבר שאין שייך לאותו היום כגון שאומר זכרנו וכו' וכתבנו וכו' דאין זמן כתיבה היום אז אומר יעלה ויבא עד לאחר יום ר"ח הזה שהוא שקר מוחלט שהיום אינו ר"ח ע"כ דינו כשם באמצע תפילה וכנ"ל אבל אם לא אמר שקר כגון שאומר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו (סא) או הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל וזה שייך בכל השנה לתת תודה להש"י שאנלן לו לב להבין ומדע לידע אז שאומר יעלה ויבא עד ביום ר"ח הזה דלא הוי שקר רק כמוסיף בתפילתו ואף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות מ"מ כשא לא הוי עכ"ל ועיין בא"א כלל כ"ה שכתב בין לענין שיחה בתפלה ובין לענין שהזכיר דבר שלא בזמנו בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שסיים הברכה אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו אינו רשאי לחזור וכ"ש אם כבר השלים תפלתו עי"ש טעמו בג"א:

ביאור הלכה

* הטועה ומזכיר מאורע וכו' לא הוי הפסקה. עיין במ"ב במה שכתבנו בשם האחרונים ומ"מ לענין תפילת התשלומין כגון מי שלא התפלל מנחה בר"ח או בשבת או בשאר מועדים שמתפלל ערבית שתים והזכיר בתפילה של תשלום ר"ח או שבת או מאורע שאר מועדים כיון דתפילה זו בא לתשלום היום שעבר הסכימו הרבה אחרונים דלא הוי הפסק:

שער הציון

הנכנס

(נד) הגל"ח והמחה"ש הה"ח והמ"א דלא כנגין אריאל: (נה) מ"א: (נו) פשוט: (נז) שע"ת: (נח) ח"א ומג"ג: (נט) לבוש וע"ת: (ס) כנה"ג וע"ת ופר"ח והלק"ט ויד אהרן והגר"א. והנה לענין שיחה ס"ל להגר"א לעיל בסימן ק"ד כרשב"א ע"כ דס"ל דזה גרע משיחה או דהשיג על השו"ע בזה לדעת השו"ע לעיל בסי' ק"ד אבל לא לענותמיה וא"ע בכאותו: (סא) וכן מוכח מט"ז לאח סבראל ע"ש:

הערות והארות: 1) עיין סי' רצ"ד מ"ב ס"ק ב' ובה"ל שם שכתב שאם לא הבדיל אז יאמר א"ח בתפלה שניה (ר"ש): 2) עיין מ"ב סי' ס"ה סק"א לענין בהמ"ז בדיעבד כשסח:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף י"ז פסק כהמ"א. ב) בשו"ע הרב סעיף י"ח מסיק: אע"פ שספק ברכות להקל מ"מ בתפלה הואיל והלואי שיתפלל אדם כל היום לפיכך כלמקום שהדבר מוכרע יחזור ויתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר. ג) בשו"ע הרב סימן ק"ד סעיף ד' כתב - ואפילו אם הפסיק בדבור מחמת אונס או בשוגג באמצע איזו ברכה מהאמצעיות ולא חזר לתחילת הברכה אלא למקום שפסק, וגמר תפילתו ועקר רגליו, צריך לחזור לראש התפילה.

קט איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור. ובו ג׳ סעיפים:

א נרטות כ״מ
ב סמ״ק והגה״מ
ג תוס׳ שם והג״מ

א (א) * הנכנס לבהכ״נ ומצא (ב) צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע (ג) ש״צ * לקדושה (ד) או (ה) [ו] לקדיש יתפלל (ה) וה״ה ממן דהאל הקדוש ושומע תפלה דינן כקדיש וקדושה (תוס׳ והרא״ש ומרדכי פרק מי שמתו ומרומת הדשן סי׳ י״ח) ואם לאו אל יתפלל [2]אם אין השעה עוברת [1]ואם נכנס (ו) אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע (ז) ש״צ (ג) למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל

שערי תשובה

[ו] לקדיש. עבה״ע וכתב שם בשם הרשב״א דוקא במתפלל בבהכ״נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרה חוץ לבהכ״נ יתפלל ואל יתמין ואמר שהורה לו הרמב״ן:

באר היטב

(ה) לקדיש. פי׳ עד שיגיע ש״ל ליהא שמיה רבא מרדכי ואגודה. ומשמע דיכול להתפלל עד שיענה יהא שמיה אבל ממן לא יענה כיון דלא נתכוין על מה יאמר הוי ממן יתומה. מי שבא לבהכ״נ מיכף אחר קדושה ואם יתמין עד אחר מודים לא יכול לענות אמ״ן ואם יתמין עד אחר הקדיש שאחר י״ח ואם יתמין עד אחר הקדיש יעבור זמן תפלה או לא יכול להתפלל ערבית עם הציבור נ״ל דיתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מאמ״ר כמ״ש בסימן נ״ו בשם הב״ש. ועוד דמודים אפשר לשמוע באמצעיתן. אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל מיכף יבטל אמ״ן ואם יתמין עד אחר קדיש לא יכול להתפלל ערבית עם הציבור נ״ל דתפלת ציבור עדיפא. ואם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יכול לומר קדושה ואם יתחיל אחר קדושה לא יכול לומר מודים ואם יתמין עד אחר מודים יהא השעה עוברת נראה לי דיתחיל אחר קדושה דמוטב לומר קדושה עם הציבור ועוד דמודים אפשר לשמוע בברכה מ״ח: (ב) למודים. ולרמ״א

ביאור הלכה

* הנכנס לבהכ״נ ומצא צבור וכו׳. נסתפקתי אם מדרך בנינו להתרץ בתפלה ואינו יכול לקיים עד קדושה אם מותר להתחיל ומכאן אין ראיה לאיסור דאפשר דזה לא תפלת צבור גמורה מקרי מאחר שלא התחיל עמהן בשוה וכמו שכתב הסמ״ג אבל אם מתחיל בשוה אפשר כיון דעתה אל עליו החיוב להתפלל בצבור וחיוב עניית הקדושה נע״ע אין עליו אין לו לחוש כלל למה שאח״כ לא יהיה יכול לקיים מצוה דעדיפא מזה וגם דאז יהיה אנוס ופטור מלענות ומ״מ אין להביא ראיה להקל ממה דנקט הגמרא ומצא צבור מתפללין ולא נקט יותר רבותא את הענין שגירנו דאפשר דהגמרא מילתא דשכיחא נקט וצריך לעיין בדין כללי אין מעכבין על המצות: * לקדושה או לקדיש. עיין בסמ״ג דקתני סדר המדרגות איזה עדיף מחבירו וא״מ לענין אם שומע שהיכן כאחת בשתי מניינים איזה מהם קודם או אם אינו יכול לקיים את כולם וכתב שם את סדרם כך אמ״ר דקדיש עדיף מקדושה וקדושה עדיף ממודים ומודים וגם ברכו עדיף משתי מניים היינו דהאל הקדוש ושומע תפלה ואלו האמנים עדיפי מאחריים אך שהוא מסתפק שם לענין מודים וברכו איזה עדיף ומצדד שם דמודים עדיף [והה״מ כתב דלפעמים ברכו עדיף ממודים דהא לענין מודים יכול לכוין להגיע באמצע ברכה ולשמוע ע״ש]. עוד כתב שם דעניית שתי אמנים אלו עדיף מתפלה בצבור דהרי דתינן אומו מלהתפלל בצבור בשביל עניית האמנים אלו [אך שכתב שם בא״א דצבור זה גרע במקצת מתחריני משום דבא באמצע] ומסתבר גאולה לתפילה בשחרית עדיף אפילו מאמ״ר ומדע שהרי אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה וכדלעיל בסימן ס״ו ס״ט ואם נזדמן לו לענות מודים אחר שאחר גאל ישראל ישתה ולא יאחר כלום ובגילה עדיף אפילו תפילה בצבור מסמיכת גאולה לתפילה וכדלקמן

קדושה ואם יתמין עד אחר קדושה לא יהיה יכול לאמר מודים עם הצבור ולהמתין עד אחר מודים אינו יכול מפני תשש שיעבור זמן תפילה מוטב שיתחיל להתפלל אחר קדושה כ״כ המ״א ולפי מה שביארנו לקמן בסקי״ד בשם המ״ג טוב שיתחיל בזה להתפלל עם הש״ץ בשוה ויהיה לו קדושה ומודים וכ״ש דאמ״ר (ט) עדיף ממודים ע״כ מי שבא לבהכ״נ מיכף אחר קדושה ואם יתמין עד אחר מודים לא יוכל לענות אמ״ן אחר הקדיש שאחר י״ח ואם יתמין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפילה יתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מלבטל אמ״ר ועוד דמודים אפשר לשמוע באמצעיתן. וכן (י)[8]עדיף אמ״ר מתפילה בצבור ע״כ אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל מיכף יבטל אמ״ן ואם יתמין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור אמ״ן עדיף ומיכף אחר זה יתחיל להתפלל שמ״ע בשם מנהה ואין לו לחוש למה שהצבור מתחילין ערבית כיון שהוא עדיין יום. ועיין מה שכתבנו עוד בבה״ל בשם הפמ״ג: (ה) וה״ה אמן וכו׳. לכאורה בשלמא אמן דשומע תפילה יש ג״מ דיהיה צריך להמתין מלהתפלל אפילו אחר קדושה עד שידע שיגמור קודם ברכת ש״מ אבל אמן דהאל הקדוש (יא) למאי נ״מ כיון דצריך לגמור להתפלל קודם קדושה ממילא יענה אמן אחר האל הקדוש וי״ל דנ״מ (יב) אפילו אם שמע קדושה דמ״מ צריך להמתין משום אמן דהאל הקדוש שלא שמע עדיין וגם לענין שלא יעמוד להתפלל מיכף אחר קדושה כ״א אחר שיענה האמן על הברכה דגם זה הוא שייך לקדושה. וה״ה (יג) אם יודע שהצבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפילתו טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם יודע שלא יוכל לגמור תפילתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו (יד) ואם כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אח״כ א״ל להמתין מיהו למודים אפילו שמע כמה פעמים מודים בצבור צריך להמתין דהא הטעם שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתתפו [מתרומים] וכן לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה ואפשר דהקדישים מעלינו ומילך אינם בכלל זה כ״כ המ״א וש״א והדה״מ[2]והמ״א כתבו דכל[1] הקדישים אם שמע כבר וענה אמ״ר א״ל תו להמתין: (ו) אחר קדושה. לאו דוקא (טו) דה״ה אם נכנס קודם קדושה והמתין מלהתפלל עד אחר קדושה צריך ג״כ לשער בעצמו אם יוכל לגמור עד שיגיע ש״ץ למודים: (ז) ש״ץ למודים. ולרמ״א הג״ל בהג״ה (טז) צריך לגמור קודם אמן של שומע תפילה או שישער בעצמו שיוכל להגיע בתפילתו

משנה ברורה

א (א) הנכנס לבהכ״נ. ואם (א) רואה לצאת להתפלל בעזרה חוץ לבהכ״נ מתפלל וא״ל להמתין: (ב) צבור מתפללין וכו׳. זה הסעיף מיירי בתפילת המנחה וה״ה (ג) בשחרית אם היה עומד בק״ש וברכותיה בשעה שהצבור התחילו שמ״ע אם יכול להתחיל ולגמור התפילה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע הש״ץ לקדושה יתפלל וא״ל אל יתפלל רק יתמין בשירה חדשה ועיין מה שנכתוב לקמן בשם הח״א בענין זה: (ג) ש״ץ לקדושה. (ג) דקדושה אמור לומר ביחיד וכן קדיש ומודים טעמיה דצריך לשמוע עם הקהל שלא יהא נראה ככופר ממי שהצבור משתתפים לו: (ד) או לקדיש. לכאורה כיון דצריך לגמור תפילתו קודם קדושה כ״ש שישמע הקדיש שאחר שמ״ע י״ל (ד) דמיירי במעריב דליכא קדושה א״ר מיירי (ה) שכבר שמע קדושה דמשום קדושה לא היה צריך להמתין וכמו שנכתוב לקמן דמ״מ צריך לגמור קודם קדיש שאחר שמ״ע (ו) והיינו שיגמור עכ״פ קודם שיגיע ש״ץ ליהא שמיה רבא ולא יענה אמן אז רק יש״ר בלבד מטעם דכיון דלא מתכוין אז על מה לומר האמן מקרי אמן יתומה (ז) ואם נותן לבו ויודע אז על מה עונה האמן רשאי. ודע (ח) דאיש״ר עדיף מקדושה ע״כ אם בא סמוך לקדושה ואם יתמין עד אחר קדושה לא יגמור תפילתו עד אחר קדיש והמתין עד אחר קדיש אינו יכול מפני שזמן תפילה עובר טוב שיתחיל להתפלל קודם קדושה ויהיה יכול לענות אמ״ן. וקדושה עדיף ממודים ע״כ אם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לאמר[1]

שער הציון

נברכת

(א) שע״ת בשם הרשב״א: (ב) דה״ח: (ג) ט״ז: (ד) מ״א: (ה) מחה״ש: (ו) מ״א: (ז) פמ״ג: (ח) מ״א בסימן נ״ו: (ט) מ״א בסימן זה: (י) א״ר ופמ״ג והה״מ דלא כמ״א: (יא) מחה״ש: (יב) דה״ח: (יג) מ״א והה״מ וש״א: (יד) מ״א וש״א: (טו) ב״מ ופרישה וש״א: (טז) מ״א:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ נ״ה ס״ק ה׳ לענין כמה קדישים צריך לשמוע בכל יום:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ כתב דמוטב להתפלל עם הצבור מלומר איש״ר, וזה כשיטת המ״א. ב) בשו״ע הרב בסעיף א׳ פסק כהמג״א ומ״מ הקדישים שמן עלינו ואילך בין בשחר בין בערב כיון שאינם אלא מנהג אפשר שא״צ להמתין עליהם״.

וה"ה אם יכול להגיע למודים או לאחת מהברכות (ח) ששוחים בהם כשיגיע שליח צבור למודים יתפלל ואם צריך להתחיל (ט) כדי לסמוך גאולה (ג) לתפילה ונזדמן לו שמגיע ש"צ למודים כשהוא באחת מהברכות (באמצעה) (ל) (י) ישחה עמו אבל אם הוא בתחלתה או בסופה לא ישחה שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה אלא באבות ובהודאה: **ב** * [ד]אם מתחיל להתפלל עם ש"צ כשיגיע עם ש"צ לנקדישך יאמר עמו מלה (ה) במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר וכן יאמר עמו (יא) מלה במלה (יב) [ה]ברכת האל הקדוש וברכת שומע (ו) תפלה (יג) וגם יכוין כשיגיע ש"צ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות כדי שישחה עם הש"צ במודים: הגה (יד) * אבל לכתחלה לא (ז) [ב] יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש אלא שאם הולרך להתחיל מכח שהשעה עוברת או כדי לסמוך גאולה לתפילה דינא הכי (טור ד"ע): **ג** [ו]יחיד העומד בתפלה וכשיגיע למקום קדושה היו הצבור אומרים קדושה (ח) (טו) דסידרא אינו אומר קדוש עמהם * שאין הקדושות שוות ונראה דה"ה אם היו הצבור אומרים (ט) (טז) כתר שאינו אומר עמהם קדוש אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים דשומע כעונה: הגה וי"א דקדושה כתר דהיינו קדושת מוסף והיחיד מתפלל שחרית יוכל (יז) לומר עמהם דשניהם קדושת י"ח וקדושתן שוה וכן נ"ל עיקר (ולא פליג רשב"א הגאונים שהביא ב"י):

ד הרמב"ם פ"י מה"ת ה מרומת הדשן סימן י"ח ו תשובת הרשב"א

באר היטב

צריך לגמור קודם אמן של שומע תפלה ואם לאו לא יתחיל עד אחר מודים מ"א: (ג) לתפלה. פי' שטעה ואמר עד גאל ישראל דלכתחילה צריך להמתין בשירה חדשה כמ"ש סי' ס"ו: (ד) ישחה עמו. ולכתחלה לא יתחיל לדעתא לשאות באמצען דשמא ישכח מלשאות כיון שאין מחויב שם לשאות ד"מ מ"א: (ה) במלה. פי' שיאמר עמו נקדש לדור ודור כו' עד האל הקדוש ואח"כ אם רלה יתפלל בפ"ע אם יכול לסיים קודם שיגיע ש"צ לסיום שומע תפלה כ"מ בח"ה ור"ל חביב. ובח"ל לא יאמר עם הש"צ עניו ברכה בפ"ע אלא בש"ת כיחיד מט"מ ומהרי"ל מ"א: (ו) תפלה. פי' שיכוין שיסיים שתי ברכות אלו עם הש"צ עמ"א: (ז) יתחיל כו'. הגה זו מקומה *) בסעיף ב' אחר עם הש"ץ במודים אבל לכתחלה לא יתחיל וכו' והגה וה"ה אמן דהאל הקדוש וש"מ מקומה [בתחלת ס"א] וכ' המ"א ונראה לי דהוא הדין לברכו. דהא אין היחיד אומר ברכו. ואם כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אחר כך אין צריך להמתין. מיהו לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה. ואפשר דהקדישים מעניו ואילך אינו בכלל זה מ"א: (ח) דסדרא. היינו בוצא לגיון. וה"ה קדושת יוצר מ"א: (ט) כתר. פי' שהליבור אומרים קדושת מוסף והוא מתפלל תפלת יוצר נמי אינו אומר עמהם. זהו דעת הב"י שם"ל דהרשב"א חולק על הגאון. והרמ"א ס"ל דהרשב"א לא אמר אלא בקדושה דסידרא אבל בב' קדושות מענין א' כגון של שחרית ושל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאון לכך

שערי תשובה

[ב] יתחיל. עבה"ט וכן הוא במגיני אלרן לפנינו רק שהפר"מ היה לו הנוסחא המוטעת ומתה על זה ע"ש:

משנה ברורה

בברכת ש"ת עם הש"ץ בשוה ומ"ל לא יתחיל עד מודים וכן העתיקו (יז) האחרונים לדינא: (ח) ששוחין בהם וכו'. ואע"פ שלא יכול לומר מודים לדבנן שהלבור אומרים אין בכך כלום כיון ששוחה עמהם (יח) וזה מותר אפילו לכתחילה אך יאמלם שברכת שומע תפילה יאמר עם הש"ץ בשוה וכדלקמיה בס"ב: (ט) כדי לסמוך: פי' (יט) שטעה ואמר עד גאל ישראל שממילא מחויב להסמיך לה התפילה מיד וה"ה אם מלד שהשעה עוברת מחויב לעמוד מיכף להתפלל דאל"ה צריך לכתחילה להמתין משום קדושה בשירה חדשה וכמ"כ בסימן ס"ו ס"ט: (י) ישחה עמו. ואינו אומר אז מודים והשחיה הוא כדי שלא יהא נראה ככופר במי שהלבור משתחוים לו (כ) ומ"מ אם אינו מוכרח לו להתחיל מיד לא הותר לו להתחיל התפילה ע"ד שישחה באמצע הברכות אף דמותר לשאות באמצע כל הברכות וכדלקמן בסימן קי"ג משום דשמא ישכח מלשאות כיון שאינו מחויב שם לשאות בלא"ה ואם יתן לבו לזה (כא) יטרד ולא יכוין בתפילתו: **ב** (יא) מלה במלה. פי' (כב) שיאמר עמו נקדש לדור ודור כו' עד האל הקדוש ואח"כ יתפלל בפ"ע אם יוכל לסיים קודם שיגיע ש"ץ לסיום שומע תפלה. ובח"ל לא יאמר עם הש"ץ עניו ברכה בפני עלמה ואפילו במנחה אלא בש"ת כיחיד: (יב) ברכת האל וכו'. פי' (כג) יכוין בשתי הברכות אלו לסיים עם הש"ץ מיד ואז א"ל מו לעניית אלו האמנים כמו הש"ץ בעצמו: (יג) וגם יכוין וכו'. עיין לעיל בסקי"א ובספר מגן גבורים כתב דטוב יותר להתפלל מלה במלה לקיים שתיה ואמנים משימהר להתפלל עד שלא יגיע ש"ץ למודים וכן משמע בספר אליהו רבא: (יד) אבל לכתחילה וכו'[א] ובספר א"ר האריך מכמה פוסקים דאפילו לכתחילה מותר להתחיל עם הש"ץ בשוה ועיין מ"א שמשמע מיניה דעכ"פ בשחרית גדולי יש להקל בזה כדי שלא יצטרך להמתין כ"כ בשירה חדשה ע"ש. ואפילו במנחה יש להקל בזה ע"י צורך קצת כ"כ בספר מאמר מרדכי וכעין זה כתב בספר מגן גבורים וז"ל מי שאינו יוכל לשער שיבוא עם הש"ץ למודים אם יתחיל אחר קדושה ושמא יתבלבל עי"ז יכול להתחיל עם הש"ץ ויאמר עמו הקדושה וכל התפילה מלה במלה עכ"ל: **ג** (טו) דסדרא. היינו בוצא לגיון (כד) וה"ה קדושת יוצר: (טז) כתר. היינו לבני ספרד ולמנהג אשכנז הוא נערלך וטעם האחבר הוא משום דאינו עומד עמהם בענין אחד שהם עומדים במוסף והוא עומד בשחרית לא עדיף ד"ז מאם הם היו עומדים אז בקדושה דסידרא ואע"ג דהגאונים כתבו בהדיא דמצטרף עמהם ס"ל לאחבר דהרשב"א דכתב יחיד העומד בתפילה וכו' פליג עליהם (כה) אבל הרמ"א בהג"ה ס"ל דהרשב"א לא אמר אלא בקדושה דסידרא שהוא רק סיפור איך מלאכים מקדישין אבל בשתי קדושות מענין אחד כגון של שחרית ושל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאונים לכך אין לדחות דבריהם וכן פסק הפמ"ג שאין לזוז מזה: (יז) לומר עמהם.

*) כמו שנדפס לפנינו ובימי הבה"ט היתה כתובה בס"א אחר תיבת לקדיש יתפלל

שער הציון

ויאמר

(יז) דה"ח וח"א וש"א: (יח) אחרונים: (יט) מ"א: (כ) טור וד"מ בפי' קי"ג: (כא) מ"א[א]: (כב) פר"ח[ב]: (כג) מ"א: (כד) מ"א: (כה) ד"מ:

הגהות ותיקונים: א) פר"ח: ב) מ"א: ג) בה"ל ד"ה אם:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ג' פסק כהמחבר שלכתחלה יתחיל מלהתפלל עד אחר קדושה. ובמסגרת השלחן על הקישו"ע סוס"י ס"ק ד' כתב שמשמע דלפי מנהג מדינות אלו שאומרים הצבור כל הקדושה עם הש"צ יוכל לכתחלה להתפלל עם הש"ץ עיי"ש אבל מסדורו לא משמע כן.

קי היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד. ובו ח' סעיפים:

א טור ב ברכות כ"ח וכ"ע ג שם ע"ז ד הגהת מיי' פ"ט מהלכות ברכות ה ברכות כ"ע ול' ו הרמב"ם פ"ד מהל' תפלה ז ברכות כט ול'

א (א) [א]בשעת (ב) הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד (ב) וירא (ג) שיפסיקוהו * או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה [ב]מתפלל אחר ג' ראשונות (ג) הביננו ואומר אחריה ג' אחרונות וצריך לאמרה (ד) מעומד וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל (ה) * ואינו מתפלל (ו) הביננו (ז) בימות (ג) הגשמים ולא במו"ש וי"ט: **ב** [ג]הפועלים שעושין מלאכה אצל בע"ה אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן (ח) מתפללין י"ח (ט) אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם (י) ואם נותן להם שכר מתפללין (יא) הביננו * [ד]והאידנא אין דרך להקפיד (ד) בכך ומסתמא אדעתא דהכי משכירין אותם (יב) שיתפללו י"ח: **ג** * [ה]ההולך במקום גדודי (יג) חיה ולסטים מתפלל צרכי עמך מרובים וכו' ואינו צריך לא לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך [ו]ואם יכול לעמוד עומד וכשיגיע לישוב ותתקרר דעתו (יד) חוזר ומתפלל תפלת י"ח ברכות: (ואם לא חזר להתפלל הוי כאלו שכח (טו) להתפלל לגמרי ונתבאר לעיל סי' ק"מ) (כן משמע בבית יוסף):

ד (טז) [ז]היוצא לדרך יתפלל יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו (ה) (יז) לשלום וכו' (יח) וצריך

באר היטב

מין לדחות דברי הגאון עכ"ל ד"מ. וזהו הי"א שהביא הרמ"א ע' ב"י ובד"מ: (א) הדחק. או שהשעה עוברת כנה"ג מ"א: (ב) שיפסיקוהו. קאי גם כן אלעיל כשהוא בדרך וירא שיפסיקוהו אבל בלא"ה מתפלל מהלך

ביאור הלכה

* או שלא יוכל וכו'. ר"ל מפני רוב טרדותיו או שהוא חולה וכהיום אין נוהגין להתפלל הביננו מחמת הטרדה וג"ל הטעם לזה לבאורה קשה על הדין דשו"ע מלעיל סימן ק"מ ס"א דאיתא שם דאם אינו יכול לכוין את לבו בכולם יכוין את לבו עכ"פ בחתום ומשמע דע"ז ממילא מותר להתפלל כל התפילה כיון שהוא אנוס שאינו יכול לכוין אך די"ל דכאן דמיירי דשנעה ברכות יכול לכוין לכך התירו לו להתפלל הביננו ולא יותר כדי שיכלול כל השמ"ע בקצרה ובכונה אבל שם מיירי דלא יכול לכוין אפילו אלו הז' ברכות לכך לא התירו לו לקצר ע"כ ניחא דלא נהגו היום בהביננו שאנו מוצאין שאפילו הז' לא יכוין וכענין דכתב הרמ"א שם בס"א בהג"ה א"כ מפני שאם באנו לקצר בהיום מחמת טרדה לא נתפלל לעולם תפילה שלמה מפני רוב הטרדה בעו"ה: * ואינו מתפלל הביננו וכו'. ולא באנו"ש ויו"ט. עיין בחידושי רע"א שמתפתק לענין מו"ש ויו"ט אם השעה עוברת י"ל דמה באנו"ש ויו"ט מוטב שיתפלל הביננו ולא יזכיר הבדלה דעכ"פ כדיעבד יצא בעלמא בלא הבדלה ממה שלא יתפלל כלל ע"ש עוד: * והאידנא וכו' שיתפללו י"ח. עיין בא"ב בא"ש דה"ה כל נוסח התפלה כשאר כל אדם כן מוכח מא"ר ופשיטא דיזהרו להתפלל התפילות בזמן התפלה וכמש"כ רש"י בברכות ט"ז ע"א ד"ה קורין ונעו"ה יש פועלים שנכשלין בזה שמאחרין זמן תפלה עד בין השמשות ממש: * ההולך במקום גדודי חיה ולסטים וכו'. עיין בא"ב וכן משמע בהמגד"ס דדין זה מיירי שהגיע לו זמן תפלה באמצע הדרך ואעפ"כ פטור ומ"מ אפשר דה"ה

ואפילו אם ירצה לכלול בברכת הביננו ג"כ אינו רשאי והטעם עיין בב"י ובא"ש דבשעת אם התפלל הביננו באלו הימים וכלל בתוכן אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל. ועיין בבה"ל במש"כ בשם הגרע"א: (ו) הביננו. עיין בא"א שכתב דדוקא הביננו אסור אבל לקצר כל ברכה וברכה ולכלול בתוכם שאלה והבדלה [והנוסח עיין שם בכלל כ"ד] מותר אם הוא חולה או שעת הדחק גדול: (ז) בימות הגשמים. אלא מתפלל י"ח ואם הפסיקוהו עיין לעיל בסימן ק"ד ס"ה ובמ"ב שם: **ב** (ח) מתפללין י"ח. (ה) ג"פ בכל יום כשאר כל אדם (ו) שאין הבעה"ב מקפיד בעיכובן כיון שאינו נותן להם שכר: (ט) אבל אין וכו'. (ז) שהו עיכוב גדול ומקפיד: (י) ואם נותן וכו'. (מ) כי אז מקפיד הבעה"ב אם יתעכבו להתפלל כל הי"ח והוו להו לפועלי' כשעת הדחק וכנ"ל: (יא) הביננו. (ט) והיינו דוקא בימות החמה וכנ"ל בסעיף א': (יב) שיתפללו י"ח. וה"ה כל נוסח התפילה כשאר כל אדם וכתב הלחם חמודות דה"ה שמותרים לילך לבהכ"נ להתפלל בשבת ועיין במ"א דזה דוקא במקום שאין דרך בעלי בתים להקפיד בכך ומ"מ אין יורדין לפני התיבה כ"כ הפמ"ג ובפר"ח אימא דהאידנא יורדין ג"כ לפני התיבה וג"ל דאין להתמיר אם עי"ז לא יתאחר הזמן יותר: **ג** (יג) חיה ולסטים וכו'. ר"ל לפי שאז אינו מיושב דעתו כלל ולכך פטורהו אז מלהתפלל אפי' תפילת הביננו: (יד) חוזר ומתפלל. היינו אם לא עבר עדיין זמנה: (טו) להתפלל לגמרי. ר"ל אף דהתפלל התפילה קצרה כמאן דליתא דמיא לענין עצם מצות תפילה וחייב להשלימה בתפילה הסמוכה וכדלעיל בסימן ק"ח (י) והיינו דוקא אם מה שלא חזר והתפלל היה בשגגה שלא היה יודע שחייב לחזור ולהתפלל או מחמת שכחה או שכלה הזמן בדרך ולא היה יכול להתפלל בטואו לביתו אבל אם במזיד לא התפלל הרי הוא מעוות שאינו יכול לתקן (יא) ואם עבר זמן שני תפילות בדרך והולך להתפלל תפילה קצרה אין משלומין לתפלה לאשורה: **ד** (טז) היוצא לדרך. קעיף זה מיירי אפי' (יב) אחר שכבר התפלל שמו"ע: (יז) לשלום. הנפטר (יג) מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום וכשנפטר מן המת יאמר בשלום ולא לשלום. והטעם ע' סוף ברכות בע"י בהכותב ובמהרש"ל: (יח) וצריך. (יד) ובדיעבד יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד:

שער הציון

לאומרה

(טו) כ"מ מה"א אח"כ מצאתי כן בפרישה: (א) ע"ת ומאמר מרדכי ומגן גיבורים: (ב) כנה"ג ומ"א וש"א: (ג) מ"א: (ד) מ"א: (ה) רא"ש בברכות ט"ז ע"א: (ו) (ז) (ח) הכל בלבוש: (ט) דאל"ה לא הו"ל להמתבר לפסוק [פמ"ג]: (י) ע"ת ופשוט: (יא) ב"י: (יב) או"ז: (יג) ברכות ס"ד: (יד) אחרונים:

הלכות תפלה סימן קי

(יט) לאמרה (כ) בלשון (ו) רבים (כא) ואם אפשר (כב) יעמוד מלילך כשיאמרנה [ח]ואם היה רוכב (כג) אין צריך (ז) [ט] לירד: ה [י]אין צריך לומר אותה אלא פעם אחת (ח) [ג] (כד) ביום אפי׳ (כה) אם ינוח בעיר באמצע היום אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו (כו) * צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת: ו ׳הר״מ מרוטנבורג כשהיה יוצא (כז) לדרך (ט) [ג] בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה (כח) הסמוכה (י) לחברתה:

ח רמ׳ יונה ם כל ט בפר׳ פ״ו י טור בשמו

באר היטב

בשלום אלא לך לשלום גמרא: (ו) רמ״ם. דוקא תפלה הקבועה לרמ״ם כמ״ש סימן תקס״ה סס״א. אבל מלא ותתנני לחן יאמר בלשון יחיד ס׳ הקנה ע״פ הסוד. ועפקוק בתורה בדרך אבל לא יעיין בהלכה לאמת אחי לאטרודי. גמרא דמעיין. וכתב המ״א ואפשר דבישב בעגלה ואינ אחר מנהיג הסוסים שרי אפי׳ עיון. ואל יאבל יותר משני רעבון משום חולי מעיים שם. ויכנס בכי טוב ויצא בכי טוב. עי׳ תוס׳ שם: (ז) לירד. מיהו אם אפשר לו יעמיד הבהמה דקי״ל רוכב כמהלך דמי. ש״ג: (ח) ביום. פי׳ בכל יום ויום שהולך יאמר אותה ב״ח וט״ז וכנה״ג דלא כטועים שאין אומרים אלא ביום לאשון שיוצאים לדרך אלא כל זמן שהוא בדרך מחויב לומר בכל יום שהולך: (ט) בבוקר וכו׳. יש שהביאו דהאי בבוקר נמשך למעה כלומר כשהיה יוצא לדרך אפי׳ אחר התפלה היה אומר בבוקר כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים וכ״ה דעת הט״ז. ולא היא אלא דמלת בבוקר נמשך למעלה כשהיה יוצא בבוקר קודם התפלה ואמר הברכות בדרך וכו׳ דהא אסור לאומרה עד שהחזיק בדרך כמש״ש ס״ו. באר שבע דף ק״ט מ״א וע״ת ושכנה״ג. ולדברי ט״ז מה שאמר בס״ל[א] אחר שהחזיק בדרך פירושו שיהיה מוחזק בודאי לילך ע״ש. ודוחק הוא. ונסתפקתי אם יוצא בדיעבד אם אמר בביתו. ותפלת היוצא מן הכרך הנזכר בסימן ר״ל לכ״ע אומר אותה בביתו ע״ש: (י) לחברתה. שאינה פותחת בברוך. ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה דבר ויברך ברכה אחרונה או יטיל מים ויאמר

שערי תשובה

[ג] רמ״ם. עבה״ט ובבר״י שקיבל שילמוד בכל יום קצת מזמורי תהלים בכוונה והכנעה וטוב לו. ושמדל שיעשו לו לו״י וכל המתנה אינו נחוק וכופין לוו׳ כמ״ש הרמב״ם פרק י״ד מהלכות אבל ועיין בח״מ סימן תכ״ז והנפטר מחבירו לא יפטור אלא מתוך דבר הלכה: [ד] ביום. עבה״ט ועיין בר״י בשם תשובת הרדב״ז כח״י אם לן במקום ישוב שחייב להתפלל תפלת י״ח כשיוצא צריך לומר תפלת הדרך כאילו יוצא בתחלה ואם לן אלא במקום ישוב או שהיו הולכים ביום ובלילה פעם ראשונה יברך ויתחנה ובשאר ימים יברך ולא יתחנה עכ״ל. והבר״י כתב ע״ז דה״ה מפרש ליס יאמר תפלת היס בפעם ראשונה בתחימה ובשאר ימים יברכו אלא תחימה ע״ש: [ג] בבוקר. עבה״ט עיין לקמן סימן[ד] י״ח. ועיין בעט״ז. ובבר״י כתב שבספר שער יוסף על הוריות הראה פירש דשפיר מצי לברך כל שיצא מפתח ביתו ללכת לדרך אף שעודנו בעיר עיין שם. ובשבות יעקב ח״ב סימן מ״ו הביא דברי גיבו הא״ר והכרע שבתחלת יציאתו מביתו אין לברך עד שהלך בדרך אבל כשכבר הוא במלון בתפלל קודם שיוצא לדרך. ועיין בא״ר דבר״פ בדיעבד יוצא כשאומר בביתו והחזיק לילך לדרך אף ביום ראשון ע״ש. ועיין בתפארת שמואל בהגהות הרא״ש שכתב בשבת לאומרה אפילו הגיע קרוב למלון אפילו תוך פרסה אומרה ולא בהטור וקשה הקל ולברך נגד הטור. ואמנם גם התפארת שמואל מודה שאם הוא דרך חזרתו לביתו והגיע סמוך לביתו תוך פרסה שלא יברך:

משנה ברורה

(יט) לאומרה וכו׳. פי׳ כל הנוסח של תפלת הדרך שמתוך כך תפילתו נשמעת יותר. ובשם ספר הקנה (טו) כתבו דמילת ותנני[ה] לחן יאמר בלשון יחיד: (כ) בלשון רבים. ודוקא (טז) בתפילה הקבועה לרמ״ם אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רמ״ם. ועפקוק בתורה בדרך וכבר אמרו המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו אבל לא יעיין בהלכה דילמא אחי לאיטרודי. [תענית דף יו״ד] וכתב המ״א ואפשר דבישב בעגלה ואינ אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון. עוד משמע בגמרא דהמהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעיים (יז) מפני טורח הדרך. (יח) ויזהר כל אדם שיהיה לו פת אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת כי כמה פעמים איקרה מקרות ר״ל בדרך ונכון לכל י״ש בעת יציאתו לדרך איקה עמו הטלית ותפילין שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב ולעתו לחזור היום פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממלוה ובעו״ה יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים ועונש גדול כי הרבה פעמים מצוי שעי״ז עוברים מן[ו] ק״ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם. ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא: (כא) ואם אפשר. כגון (יט) שהחברותא ממתנת: (כב) יעמוד מלילך. אך (כ) אם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב: (כג) א״צ לירד. (כא) שירידתו ועלייתו טורדתו אלא (כב) יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך (כג) וה״ה ליושב בעגלה שא״צ לירד אלא[ו] להעמיד הסוסים אם אפשר לו: ה (כד) ביום. פי׳ (כד) בכל יום ויום כ״ז שהוא בדרך מחויב לומר אותה: (כה) אם ינוח. ר״ל שמתעכב שם איזה שעות כדי לנוח ואח״כ חוזר והולך לדרכו כיון שכשנח בעיר דעתו היה לחזור ולילך א״כ לחזור ולברך: (כו) צריך וכו׳. דהוי היסח הדעת (כה)[א]וכ״ש אם לן בדרך באושפיזא בלילה צריך לברך בבוקר (כו) אך אם הוא נוסע כל הלילה דהיינו שאינו לן בקביעות באושפיזא (כז) רק ינוח איזה מעט זמן באושפיזא ואח״כ חוזר לנסוע יש לברך תה״ד בבוקר בלי חתימה ועיין בבה״ל: ו (כז) לדרך בבקר. פי׳ כשהיה נחוץ לפעמים לילך לדרך בבוקר קודם התפלה והיה אומר הברכות בדרך היה מסמיך התפילת הדרך אחר יה״ר (כח) אבל כשהוא מהלך אחר התפילה אין יכול לומר תה״ד קודם התפלה דהלא עכ״פ אסור לאומרה עד שהחזיק בדרך וכמ״ש בס״ז: (כח) הסמוכה לחברתה. שאינה פותחת בברוך (כט) ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה[ו] או יטיל מים ויאמר אשר יצר (ל) ובמקום שאין יכול לעשות כ״ז כגון שאין לו על מה לברך וגם הוא יושב בעגלה בין אנשים ואינם רוצים להמתין עליו עד שירד ועלה

ביאור הלכה

אם הוא מוכרח ללאת לדרך על גדודי חיה ולסטים אחר שכבר התפלל[ה] אין צריך להתפלל ג״כ רק תפילה קצרה זו ולא תפילת הדרך וכן משמע באור זרוע ואם יצא לדרך והתפלל תה״ד ובאמצע הדרך נודע לו שהוא מקום גדודי חיה ולסטים ג״ל דאין צריך עוד להתפלל תפילה קצרה זו דנכלל בתה״ד שאמר מתחלה והאילנו מכל חויב ואורב בדרך ומכל מיני פגעים רעים וכו׳: * צריך לחזור ולהתפלל וכו׳. עיין במ״ב הטעם ולפ״ז נראה דכ״ש אם לן באושפיזא והסכים קודם הטוקר לנסוע לדרכו דצריך לברך תה״ד אף אלא אחר עדיין היום דזה הוי היסח הדעת גמור וכן משמע קצת במאור הגר״א מדכתב דהוי כמו ברכת התורה וכו׳ ובבה״ת קי״ל לעיל בסימן מ״ז דצריך לברך ברה״מ מיקף כשהסכים אך ליצנא דפמ״ג שכתב דבכל בוקר יאמר אותה משמע קצת שלא כדברינו ואולי נקט לשון זה משום דלכתחילה נכון לצאת בכי טוב ואפילו אמ״ל דטוב יותר להמתין מלומר תה״ד עד אור היום עכ״פ אם יזדמן לו שאז לא יוכל לומר כגון שהיה אז סמוך לפרסה לביתו מוטב עמוד הטלית ותפילין שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב ולעתו לחזור היום פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממלוה ובעו״ה יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים ועונש גדול כי הרבה פעמים מצוי שעי״ז עוברים מן[ו] ק״ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם. ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא: (כא) ואם אפשר. כגון (יט) שהחברותא ממתנת: (כב) יעמוד מלילך. אך (כ) אם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב: (כג) א״צ לירד. (כא) שירידתו ועלייתו טורדתו אלא (כב) יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך (כג) וה״ה ליושב בעגלה שא״צ לירד אלא[ו] להעמיד הסוסים אם אפשר לו: ה (כד) ביום. פי׳ (כד) בכל יום ויום כ״ז שהוא בדרך מחויב לומר אותה: (כה) אם ינוח. ר״ל שמתעכב שם איזה שעות כדי לנוח ואח״כ חוזר והולך לדרכו כיון שכשנח בעיר דעתו היה לחזור ולילך א״כ לחזור ולברך: (כו) צריך וכו׳. דהוי היסח הדעת (כה)[א]וכ״ש אם לן בדרך באושפיזא בלילה צריך לברך בבוקר (כו) אך אם הוא נוסע כל הלילה דהיינו שאינו לן בקביעות באושפיזא (כז) רק ינוח איזה מעט זמן באושפיזא ואח״כ חוזר לנסוע יש לברך תה״ד בבוקר בלי חתימה ועיין בבה״ל: ו (כז) לדרך בבקר. פי׳ כשהיה נחוץ לפעמים לילך לדרך בבוקר קודם התפלה והיה אומר הברכות בדרך היה מסמיך התפילת הדרך אחר יה״ר (כח) אבל כשהוא מהלך אחר התפילה אין יכול לומר תה״ד קודם התפלה דהלא עכ״פ אסור לאומרה עד שהחזיק בדרך וכמ״ש בס״ז: (כח) הסמוכה לחברתה. שאינה פותחת בברוך (כט) ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה[ו] או יטיל מים ויאמר אשר יצר (ל) ובמקום שאין יכול לעשות כ״ז כגון שאין לו על מה לברך וגם הוא יושב בעגלה בין אנשים ואינם רוצים להמתין עליו עד שירד ועלה

שער הציון

(טו) מ״א: (טז) מ״א: (יז) רש״י שם: (יח) מ״א: (יט) גמרא: (כ) א״ר וש״א: (כא) נוסח: (כב) מ״א: (כג) מ״א וש״א: (כד) כל האחרונים דלא כפר״ח: (כה) פרישה וש״א: (כו) מוכח מש״ת וכ״נ דלא עדיף מבה״ת דבעיור כל הלילה מלדדים האחרונים שלא לברך בבוקר: (כז) פשוט: (כח) מ״א וא״ר וש״א דלא כט״ז: (כט) של״ה ומ״א וש״א: (ל) ע״מ ופרישה וא״א וש״א וכן משמע מביאור הגר״א:

הגהות ותיקונים: א) בס״ז: ב) ותתנני: ג) זמן: ד) בבה״ט ס״ק: ה) צ״ל אחר שהגיע זמן תפלה:

הערות והארות: 1) עיין מ״ב סי׳ ס״ג ס״ק י׳ לענין יושב בעגלה כשצריך לקרות ק״ש: 2) עיין מ״ב סי׳ ר״ט ס״ק ח׳ אם טעימה הוי הפסק:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב סעיף ה׳ כתב כהשו״ע. ובסידורו כתב שבשאר הימים שמתעכב בדרך יאמר תפלת הדרך בכל בוקר אפילו במלון בלי הזכרת ה׳ בחתימה.

ב ברכות ל״ ל״ טור בשמו מ״ ברכות כ״ח

ז [כ]אומר אותה אחר (כט) שהחזיק (יא) בדרך (ל) * ואין לאומרה [ל]אלא אם כן יש לו לילך (יב) (לא) פרסה (לב) אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה לאשורה) (רש״י והר״י) ואם שכח מלאומרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע (לג) תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה: ח (לד) [מ]הנכנס (יג) לבית המדרש (לה) יתפלל יר״מ ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו׳ (לו) וביציאתו (לז) יאמר מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש:

קיא דין סמיכת גאולה לתפלה. ובו ג׳ סעיפים:

א ברכות ט׳ ב נ״י ע״פ הזוהר

א (א) [א]צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק (ב) ביניהם (ג) [ב]אפי׳ באמן אחר גאל ישראל (ד) ולא

באר היטב

אשר יצר של״ה נ״ל ואגודה. נוהגים ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים לדרך ויש סמך ממ״ש חז״ל גמלכים בסנהדרין פירש״י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם. עע״ז: (יא) בדרך. ולא יאמר בתוך עבורה של עיר דהיינו בתוך ע׳ אמה ושירים מן העיר דעיבורא דתתא כמתא דמי: (יב) פרסה. הוא ח׳ אלפים אמה. דמיל הוא אלפים אמה. ופרסה הוא ד׳ מילין. ואם הולך במקום סכנה יש להתפלל ת״ה אפי׳ בפחות מפרסה. ט״ז וכ״כ ע״ת: (יג) לבה״מ. נ״ל דה״ה במי שיושב ללמוד

ביאור הלכה

שיאמרנה קודם שהאיר היום כנלענ״ד לבאורה: * ואין לאומרה כו׳. עיין במ״ב הטעם והוא מהרש״ם ולבאורה לפ״ז אפילו אם יש לו ליסע פרסה ביחד אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר או שיודע שאיזה עיר קרובה בלד דרך נסיעתו בתוך פרסה ג״כ לא יאמר תה״ד בתחימה דהא ליכא מקום סכנתא ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה ומה שאמר אח״כ ובלבד שלא הגיע וכו׳ שאני התם דמה שהלך כבר ליכא לאיצטרופי לחייבו ע״ז ומה שיסע למחר נסיעה אחריתא היא משא״כ בענינו וצ״ע:

אפי׳ ביחידות ובפרט במי שהגיע להוראה. וי״ל נוסחא א׳ קצרה כולנת הרבה וזו היא. יר״מ יאו״א שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימד״) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ומה שגיתי כבר העמידני על האמת ואל תגל מפי דבר אמת עד מאוד כי ה׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עכ״ל ט״ז. וכ״כ המ״א שהאריז״ל היה אומרה בכל בוקר. וכ׳ המ״א דתפלת מודה אני וכו׳ יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום:

משנה ברורה

לענה״כ מותר לומר תה״ד דכמה רשאונים סוברים דתה״ד אין צריכה שתהיה סמוכה לתבריתה עיין בטור וב״י (לא) נוהגין ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך. ויש סמך ממ״ש חז״ל גמלכין בסנהדרין ופרש״י נטלו רשות כדי שיתפללו עליהם. ויכונס בכי טוב וילא בכי טוב והייגו (לב) בשחרית בגן החמה ובערבית מחילת השקיעה דשמא יפול באחת הפחתים וע״כ (לג) כשהוא סמוך לעירו שהוא יודע להזהר שם מהפחתים יכול לילך שם בלילה אם אינו הולך ימידי שאין לחוש

למזיקים: ז (כט) שהחזיק בדרך. ר״ל (לד) שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו ללאת לדרך (לה) ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר־סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר והט״ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו ללאת אבל הא״ר והפמ״ג ושאר אחרונים חולקין ע״ז והסכימו לכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כן אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ״ז בתחלת יציאתו מביתו (לו) אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה״ד בבוקר כשמכין עצמו ללאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. ועיין לקמן בסימן ר״ל לענין מה שמתפלל כשיוצא מן הכרך ובמ״ב שם: (ל) ואין לאומרה וכו׳. שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה״ד בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [מ״ר] ולפ״ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה״ד אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ״ז יש ליזהר לכתחילה איכף כשמתחיל לנסוע לברך ברכת תה״ד וכמו שכתב הרמ״א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה לאשורה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ״ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה: (לא) פרסה. הוא ח׳ אלפים אמה דמיל הוא אלפים אמה ופרסה הוא ד׳ מילין: (לב) אבל פחות וכו׳. ומפני זה (לג) כשאחד בא מן הדרך בתוך פרסה מנהג העולם שלא ליתן לו שלום דאין זה מקרי בא מן הדרך דהא אין אומר תפילת הדרך: (לג) תוך פרסה. ואפילו אם בדעתו ליסע עוד אח״כ כמה פרסאות מעיר זו הוא נסיעה בפני עצמה והשתא הוא עכ״פ פחות מפרסה וליכא סכנה: ח (לד) הנכנס לביהמ״ד. (לה) האר״י ז״ל היה אומרה בכל בוקר והיה אומר אח״כ כי ד׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: (לה) יתפלל יר״מ. ואין בה תחימה. כתב ט״ז דה״ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד יבהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה וזהו יר״מ ה׳ אז״א שתאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה שגיתי כבר העמידני על האמת ואל תגל מפי דבר אמת עד מאוד כי ד׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכשהוא לומד בתורה צריך לבקש ג״כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו וכדאיתא בגמרא: (לו) וביציאתו וכו׳. כתב הרמב״ם בפי׳ המשנה ואלה שתי תפלות חובה. ויש לו להתפלל יושב או עומד כמו שיזדמן לו ולא יחזור פניו למזרח ולא לערב ולא יעשה השתחויה וכו׳ עי״ש והביאו הא״ר ושאר אחרונים: (לז) יאמר מודה וכו׳. וה״ה העוסק בתורה ביחידות כל היום צריך לומר כן בכל ערב אחר גמר לימודו [מ״א]:

א (א) צריך לסמוך. אבל (א) במוסף ומנחה מותר לומר פסוקים קודם ד׳ שפתי תפתח אבל לא אח״כ דפסוק זה מכללו תפלה הוא דהא מהאי טעמא

נוכל לומר אותו בין גאולה לתפילה מפני דכיון דקבעוהו רבנן בתפלה יש לו דין תפלה א״כ אין להפסיק בינו לתפלת י״ח: (ב) ביניהם. ואפילו (ג) בשהייה בעלמא יותר מכדי דיבור יש ליזהר לכתחלה [כדי דבור הוא כדי שאילת תלמיד לרב]: (ג) אפילו באמן וכו׳. וה״ה קדיש וקדושה אין לענות וכדלעיל בסימן ס״ו ס״ט ונקט אמן משום דשם סליק עניינא של הברכות ק״ש וה״א דיכול לענות אמן אפילו אחר עצמו וכדלקמן בסימן רט״ו ס״א קמ״ל דאסור משום הפסק ואפילו אחר הש״ץ לא יענה: (ד) ולא בשום פסוק. ואפילו (ג) בערבית קודם תפילת י״ח ג״כ יש לזהר

שער הציון

(לא) עט״ז וכה״ט: (לב) פמ״ג: (לג) מ״א: (לד) אחרונים: (לה) מ״א: (לו) א״ר ופמ״ג: (לז) מהה״ש: (לח) הובא במ״א: (א) מ״א: (ב) פרי מגדיש בסימן ס״ו ס״ק י״ג: (ג) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) בלימוד:

הערות והארות: ו) עיין בה״ל ס״ב ד״ה חוזר ואומר וכו׳ לענין אם הוא ממש כתפילה לכל דבר ועיין מ״ב סי׳ ס״ו ס״ק ל״ה לענין לענות אמן אחר שהתחיל הפסוק:

הלכות תפלה סימן קיא קיב

בשום פסוק [1]חוץ מה׳ שפתי (ח) תפתח: הגה וי״ח שמותר לענות (ב) (ה) אמן על גאל ישראל (ו) וכן נוהגין (טור) וי״ח הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה היינו דוקא בחול או מי״ט [ח] אבל בשבת א״צ דטעמא דצריכין לסמוך גאולה לתפלה דכתיב יענך ה׳ ביום צרה וסמיך ליה יהיו לרצון אמרי פי וגו׳ וגואלי (ז) ושבת (ח) לאו זמן צרה ולענ״ד נראה דמה שא״כ מי״ט הוא משום שהם ימי הדין כדתנן במשנה ד׳ פ״ק דר״ה נפסח על התטואה וכו׳) (הגהת מהר״י פ״ק דברכות וכל בו הלכות שבת ומהרי״ל הל׳ י״ט) * וטוב להתמיר אם לא במקום [2]ב״ החזן כשמתחיל י״ח בקול רם (י) * חוזר ואומר ה׳ שפתי (ג) תפתח ופי יגיד וגו׳: ג [3]אם עד שלא קרא ק״ש מצא ציבור מתפללין לא יתפלל עמהם אלא (יא) קורא ק״ש ואח״כ יתפלל דמסמך גאולה לתפלה (ד) עדיף:

ג ברכות ט״ד כתבי הר״ר מיפרלם פ״י ה הרשב״א

קיב שלא להפסיק לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. ובו ב׳ סעיפים:

א ברכות ל״ד ב תוס׳ ולא״ש ב ר״מ ור׳ שמחה

א (א) [4]אל ישאל אדם צרכיו בג׳ ראשונות ולא בג׳ אחרונות ודוקא צרכי יחיד [5]אבל צרכי צבור (ב) שרי: **ב** [1]אין לומר פיוטים ולא קרובץ (פי׳ קרובן ליוצר) (וי״ח שהוא ר״ת קול רנה ושועה נאהלי לדיקים) בתפלה: הגה (ג) ויש מתירין הואיל וצרכי רבים הם (הרא״ש והתוס׳ והר״י והר״ן ריש פ׳ בתרא דר״ה והגהות מיימוני פ״י וטור) וכן נוהגים בכל מקום (ח) (ד) לאמרם:

באר היטב

(ח) תפתח. אבל במוסף ובמנחה מותר לומר פסוקים קודם ה׳ שפתי תפתח אבל לא אח״כ דפסוק זה מכלל התפלה הוא. ל״ח מ״א [אמר המגיה א״כ לא יפה עושים העולם שאומרים פסוק כי שם ה׳ אקרא אחר פסוק ה׳ שפתי תפתח]: (ב) אמן. אבל לקדש ולקדושה אינו מפסיק כמ״ש ס״ס ס״ו ס״ט: (ג) תפתח. ר״ל בלחש: (ד) עדיף. אבל בערבית אינו כן אלא יתפלל עמהם ואח״כ קורא ק״ש כמ״ש בסי׳ רל״ו סעיף ג׳ ע״ש:

(ח) לאמרם. כתב האר״י ז״ל בסוף שער י״ג מדות דפסוקים ואתה ה׳ מגן בעדי אין לאומרם לא קודם התפלה ולא אח״כ בשום אופן ע״ש:

שערי תשובה

[ח] [בשו״ע בהג״ה] אבל בשבת א״ל כו׳. עיין בשאגת אריה שהאריך והעלה כדעת הב״י שצריך לסמוך גאולה לתפלה אף בשבת ע״ש. ולפ״ז אין להקל בהגך עניינים שכתבתי בסי׳ ס״ו ס״ק ט״ו בשם הש״ל ע״ש:

משנה ברורה

לזהר בזה: (ה) אמן. אבל לאיש״ר וקדושה אינו מפסיק דאמן שייך לברכה ולא הוי הפסק משא״כ באלו: (ו) וכן נוהגין. היינו אחר החזן ולא אחר עצמו ועיין לעיל בסימן ס״ו[א] בהג״ה ובמ״ב שם: (ז) ושבת וכו׳. ויו״ט כיון דיום זה הוי בשאר ימים יום צרה שייך ביה ג״כ הפסוק דיענך ה׳ וגו׳ אחר הפסוק יהיו לרצון דמיירי בגאולה: (ח) לאו זמן צרה. והב״י חולק ע״ז וס״ל דההוא קרא זמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י״ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ולא המלך לקראתו ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחוזר ודופק כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה וע״כ כתב רמ״א וטוב להתמיר: (ט) שצריך לכך[א] היינו דמותר לענות אמ״ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה דשבת אף בשחרית כ״כ הא״ר ופמ״ג ושלמי צבור ועיין בבה״ל: ב (י) חוזר וכו׳. דפסוק זה הוא שייך לתפלה וכנ״ל וטוב (ד) שיאמרנו בלחש אבל שאר פסוקים א״ל לומר ואם רצה לומר רשאי. כתב בפמ״ג דהשי״ך אינו רשאי להפסיק לאחר שהתפלל בלחש רק לדבר מצוה כגון לענות אמ״ן וכדומה אבל לדבר הרשות נראה דלא: ג (יא) קורא ק״ש. ר״ל עם ברכותיה. וכ״ז בשחרית (ה) אבל בערבית יתפלל עמהם ואח״כ קורא ק״ש כמש״כ בסימן רל״ו ס״ג ע״ש:

א (א) אל ישאל וכו׳. דג׳ ראשונות למה הן דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו והאמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות לעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו ולפי שהראשונות הן מסדר השבח וע״כ אין ראוי לשאול בהן צרכיו וה״ה אחרונים: (ב) שרי. שזה (ח) הוא ג״כ מענין השבח וכבוד לרב שרגיל לריכים לו: ב (ג) ויש מתירין וכו׳. (ד) ותשובת רבינו ז״ל ס׳ תקל״ב האריך ג״כ להתיר (וכתב שיש בידו קצת שאלות ששאל אחד מן הראשונים משמים ע״י התגודות ותפילות והזכרת שמות והיו משיבין לו על שאלותיו ושאל ע״ז ג״כ והשיבו לו שמותר) וע״ש שהזהיר מאוד לבלי לשנות המנהג ועיין בב״ח סי׳ ס״ח שהאריך בזה וכן בשו״ת חות יאיר סי׳ רל״ח שיש לומר הפיוטים ואין לשנות: (ד) לאמרם. עפר״ח שהזהיר מאוד שלא לעבור על ידם זמן ק״ש ותפילה ואין להתענות על ידם עד אחר חצות ע״ש (ג) ואם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק״ש ע״י אריכתם לא יתמיד עליהם אלא כיון שמתחיל ש״ץ ביומר אור הוא יתחיל לעצמו בלחש להתפלל כסדר עד אחר ד׳ אלהיכם אמת ואם יתמיד בשמיקה ולא ידבר אפילו בדברי תורה עד שיגיע ש״ץ לאותו מקום ויתפלל עמו כסדר:

שער הציון

(ד) אחרונים: (ה) אחרונים: (ח) טור: (ב) מגן גבורים: (ג) טור לעיל בסימן ס״ח בשם הרמ״ה ע״ש אלא שדעתו שם שיאמר עד הענה לעמו ישראל בעת שועם אליו ואם יבאה על הש״ץ ולא העתקתי כן משום דלפעמים צריך לשהות כדי לגמור את כולה ויש דיעות בין הפוסקים (עיין בפמ׳ ס״ה) דאפילו בלא אונס אחר לחש והרמ״ה אפשר דלא סבר כן לכך כתבנו שיאמר עד ויציב ונכון ועיין לעיל בסוף סימן ס״ו בהג״ה שכתב כעין זה:

הגהות ותיקונים: א) סעיף ז׳:

[1]יקוטי דברי הרב: א) בסידור מוכח דאין חילוק בין שבת לחול, דלפי הסידור אין אומרים "ושמרו בני ישראל" בשבת בערב מפני הפסק בין גאולה לתפלה.

קיג דיני הכריעות בי"ח ברכות. ובו ט' סעיפים:

א [א]אלו ברכות ששוחין בהם באבות תחלה (מ) וסוף (א) ובהודאה תחלה וסוף * ואם בא לשחות * בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותו (ב) שלא ישחה (ג) אבל באמצעיתן (ד) יכול (ג) לשחות: ב [ב]הנוהגים לשחות (ה) בר"ה וי"כ כשאומרים (ו) זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה: הגה ומע"ג דנמצות כורע בסוף הברכה מ"מ צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו כדי שיהא נראה שמוזר וכורע (ז) משום מיזג (ד"ע בפי' הטור): ג * [ג]הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה או בולך לבדך אנחנו מודים או (ח) בהודאה דהלל וברכת המזון הרי זה (ג) (ט) מגונה (פי' שאין לכרוע אלא במקום שתקנו חכמים): ד * [ד]המתפלל צריך שיכרע עד (י) שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא [ה]גם ראשו יכוף כאגמון: ה [ו]ולא ישחה (ד) (יא) כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול [ז]לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין (פי' שהשפיל) ראשו דיו מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו: ו [ח]כשהוא כורע יכרע (ה) [מ] במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשאוי: ז (יב) [ט]כשכורע כורע בברוך * וכשזוקף (יג) זוקף (ו) בשם: ח המתפלל ובא כנגדו 'אדם' [י] ויש לו תמונת

שערי תשובה

[מ] במהירות. ענה"ט וכשו"ת בית יעקב כתב גם כן שכורע גופו בברוך ולאשו באתה. וכתב במה"ג שמה שהשיג עליו באמרי לרופא מהירושלמי יש לדמות וכדברי נ"י כתבו מלמדי האר"י והוא לשון רעיא מהימנא פרשת עקב עיינו וראיתם ידיו זו על זו האר"י ז"ל: (ב) לשחות. ויש מגמגמין לאסור. מגן אברהם: (ג) מגונה. דאין לשחות אלא מה שתקנו חז"ל ומה"ע אין לשחות בוילירושלים או בגוה ירושלים אלא כמהרי"ל ד"מ. ואפשר שישחה מעט מ"מ. וכל זה הוא דוקא בתפלת י"מ אבל באינו י"ח יכול לכרוע ולהשתחות כרצונו. והיינו דוקא בתפלל על עצמו ואחי שפיר בר"ע שאדם מניחו בקבן זוית זו ומצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות ומש"ה אין לשחות בוכל קומה לפניך תשתחוה וכו' דכיון דאינו אומר על עצמו אלא שעל כל העולם אומר שישתחוו לפניו ית' ט"ז ע"ש: (ד) כ"כ. דמיחזי כיוהרא: (ה) במהירות. כשיאמר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה יהוה עד שיתפקקו כל החוליות מ"א בשם הזוהר וש"ה. ובספר משנת חסידים כתב בשם האר"י ז"ל כשאומר ברוך יכרע גופו וכשאומר אתה יכרע ראשו ע"ש וכ"כ בכוונות האר"י ז"ל בברוך יכרע גופו ובאתה יכרע ראשו ע"ש: (ו) בשם. הקשה בי"מ פ"ק דברכות סי' י"ט הרי הכהנים ביה"כ כשהיו שומעין השם היו כורעים וכו' ע"ש ומ"א. ובאר

ביאור הלכה

* ואם בא לשחות וכו'. הנה מדברי הא"ר מוכח דהאיסור הוא דוקא בברוך אתה אבל בסוף ברכה ממש יכול לשחות והפמ"ג מפקפק בזה ועיין רש"י ברכות ל"ד ע"א ד"ה תחלה וסוף דמפרש רש"י במודים ולך נאה להודות וע"ז מפיק הברייתא דבסוף כל שאר ברכות מלמדין שלא ישחה משמע בפמ"ג ואולי רש"י לשון דוקא קאמר וגם הוא מ"ל כהרמב"ם דסוף ברכה היינו כשאומר בא"י הטוב וגו': * בסוף כל ברכה וכו'. כתב הל"מ בפ' אין עומדין שאין לו לכרוע בשום ברכה משאר ברכות בתחלה או בסוף ואפילו שאינו מהי"ח ולכך אני אומר שעושים כל השומים בברכת התורה בתחלה וסוף עי"ש. ועיין במה שכתבתי במשנה ברורה סק"ו[ב] בשם הט"ז דלכאורה סותר לזה ואולי דבברכה גם להט"ז אסור דבראה כמוסיף במיזג הכריעות שלא תקנו רק בברכת אבות ומודים: * הכורע בוכל קומה וכו'. עיין בתנן גבורים שדוחק לומר טעם למנהג שנהגו העולם לכרוע בברכו עי"ש אולם באמת יש למנהג זה סתך מן המקרא בדברי הימים א' קפיטל כ"ט פסוק כ' עי"ש ומנהג ישראל תורה: * המתפלל צריך שיכרע וכו'. וה"ה בכריעה שעושה אחר שסיים תפלתו כמבואר בסימן קכ"ג ומי דינא הכי [כן איתא ברמב"ם פ"ה מהל' תפלה]: * וכשזוקף זוקף בשם. עיין בתנן אברהם סימן

באר היטב

(מ) וסוף. צריך לכוין כשכורע באבות תחלה. לאות ראשון של שם הוי"ה ואות ראשון של שם אדנ"י דהיינו יא. ובסוף יכוין הד. ובמודים יכוין וג. ובסוף יכוין הי. קודם שיתפלל ימשמש בתפילין של ראש ויסגור

(ב) לשחות. דאין לשחות אלא מה שתקנו חז"ל ומה"ע אין לשחות בוילירושלים או בגוה ירושלים אלא כמהרי"ל ד"מ. וכל זה הוא דוקא בתפלת י"מ אבל באינו י"ח יכול לכרוע ולהשתחות כרצונו. והיינו דוקא בתפלל על עצמו ואחי שפיר בר"ע שאדם מניחו בקבן זוית זו ומצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות ומש"ה אין לשחות בוכל קומה לפניך תשתחוה וכו' דכיון דאינו אומר על עצמו אלא שעל כל העולם אומר שישתחוו לפניו ית' ט"ז ע"ש: (ד) כ"כ. דמיחזי כיוהרא: (ה) במהירות. כשיאמר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה יהוה עד שיתפקקו כל החוליות מ"א בשם הזוהר וש"ה. ובספר משנת חסידים כתב בשם האר"י ז"ל כשאומר ברוך יכרע גופו וכשאומר אתה יכרע ראשו ע"ש וכ"כ בכוונות האר"י ז"ל בברוך יכרע גופו ובאתה יכרע ראשו ע"ש: (ו) בשם. הקשה בי"מ פ"ק דברכות סי' י"ט הרי הכהנים ביה"כ כשהיו שומעין השם היו כורעים וכו' ע"ש ומ"א. ובאר

משנה ברורה

א (א) ובהודאה תחלה וסוף. היינו בתחלת מודים ובסוף (מ) כשמסיים בא"י הטוב שמך: (ב) שלא ישחה. כדי (ג) שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כ"א מחמיר כמו שהוא רוצה וגם דמיישינן ליוהרא שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור: (ג) אבל באמצעיתן וכו'. וכן קמתו הרבה אחרונים (ג) דלא כיפה מראה שגמגם לאסור: (ד) יכול לשחות. שאין לשום שיבואו לעקור תקנת חכמים עי"ז כיון שחכמים לא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה: ב (ה) בר"ה ויוה"כ כשאומרים וכו'. וכן הנוהגים להתפלל (ד) כל התפלה בר"ה ויוה"כ בכריעה צריכים לזקוף בסוף כל ברכה (ה) ובתחלת כל ברכה שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן: (ו) זכרנו ומי כמוך וכו'. אין הטעם שזה בהם דבמי כמוך צריכין לזקוף קודם הגמר דבברכת מחיה המתים אין שם שהיה מלך תקנת חכמים ואם יכרע יהיה כמוסיף ובזכרנו יש שם שהיה מלך תקנת חכמים כשאומר בא"י מגן אברהם וכיון שזה שהה בכל התפלה לא יהיה ניכר תקנת חכמים ולפ"ז יש חילוק בין

שער הציון

(מ) כ"מ בתמב"ם פ"ה מה"ת הלכה יו"ד ע"ש ועיין בדש"י ברכות ל"ד ע"א ד"ה תחלה וסוף: (ב) ט"ז: (ג) מג"ג: (ד) טוש"ע סי' תקפ"ב: (ה) ט"ז: (ו) מ"א בשם אגודה: (ז) תר"י ואף דהוא בתמצא הברכה מ"מ מגוה והטעם כמ"ש במ"ב בשם הט"ז: (ח) מ"א ודה"ח ומ"ר וש"א: (ט) א"ר ודה"ח: (י) מ"א

הגהות ותיקונים: א) אתה: ב) סק"ט: ג) בשו"ע כתי' עכו"ם:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב שהטעם שמוזר לכרוע כיון שאינו אומר על עצמו אלא על כל העולם כולו שמשתחוים לפניו יתברך, יפה הם עושים.

הלכות תפלה סימן קיג קיד

קמא

עבודת כוכבים [א] (יד) בידו והגיע למקום ששוחין בו לא ישחה (טו) אע"פ שלבו לשמים: **ט** [ב]אין להוסיף על תאריו של הקב"ה יותר מהאל הגדול הגבור והנורא ודוקא [ל]בתפלה מפני[1] שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו לית לן בה [מ]ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים:

ב נרכות ל"ג ל טור בשם רי"ש ם רמ"ר יונה

קיד דין הזכרת הרוח וגשם וטל. ובו ט' סעיפים:

א [א]מתחילין לומר (א) בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם (ב) בתפלת מוסף של י"ט האחרון של (מ) [מ] חג ואין פוסקין (ג) עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח: **ב** (ד) * [ב]אסור להזכיר הגשם עד שיכריז (ג) [ג] הש"צ. (ה) (וי"מ שקודם שמתחילין מוסף מכריז השמש (ו) משיב הרוח וכו' כדי שהצטר

א נרכות לב ותפנית ר' ב טור בשם הירושלמי והרא"ש

באר היטב

היטב מאד לפני הכיל מירון ע"ז בשם הט"ז ע"ש. ואני אומר לא לבד שאקר ענה בו שהט"ז לא המיל קושיא זו ע"ש אלא אף זה מה שמירן הוא בשם הט"ז לאו מירון הוא ומחוסר הנגה. והט"ז כתב אלה הדברים על עניין אחר ע"ש ס"ק ד' והעתקתי דבריו בס"ק ג'[1]:

(מ) חג. דבערבית לא שאין כולם בנה"כ ובשחרית לא משוס דצריך להכריז ובשחרית מ"מ משוס דצריך לסמוך גאולה לתפלה ועיין דבר שמואל סי' קמ"ט. גליל י"ט האחרון של חג אם הזכיר גשם בתקוס טל אינו חוזר גן המלך סי' קמ"ו: (ב) הש"צ. כלומר שיאמר הש"צ בקול רם משיב הרוח בתוך התפלה. ורמ"מ סובר שהשמש מכריז קודם התפלה וכתב הב"ח דלדעתו אפילו הזכיר הש"צ בלחש אסור לציבור להזכיר אם לא הכריזו תחלה בקול רם וכ"מ ס"ג בהג"ה. ואיתא בב"י אפי' המתפלל

משנה ברורה

דכתיב ד' זוקף כפופים: ח (יד) בידו. עיין במ"מ במה שכתב דאם הוא וכו' אבל במגן אגטוים כתב שחלילה להקל בזה ובפרט בעת התפלה: (טו) אע"פ וכו'. מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים:

א (א) בברכה שניה. מפני שיש בה תחיית המתים והגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים: (ב) בתפילת מוסף וכו'. והיה ראוי להזכיר לרגלות לפני הש"י מיו"ט הראשון של חג שנידונין בו על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שא"א ליטב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בגיל יו"ט האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבה"כ נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות ולמה אין מזכירין בשחרית יש שכתבו מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה וכדלקמיה וזה א"א להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה ועוד טעם אחר עיין בט"ז. (מ) ואם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמ"ע או בשחרית אינו חוזר: (ג) עד תפלת מוסף. הטעם דאין פוסקין מבערב הוא ג"כ כנ"ל שלא יהיה דבר מעורב ביניהם שזה מזכיר וזה אינו מזכיר אבל עתה שפוסקין במוסף ידעו הכל ע"י הש"ץ או השמש שמכריז קודם תפלת מוסף מוריד הטל שהכרזת הזכרת הטל סימן הוא להם להפסקת הזכרת הגשם עוד (ג) וזה הוא לנהג ספרד שבוהגין לומר מוריד הטל במקום מוריד הגשם בימות החמה אבל במדינותינו שאין נוהגין לומר מוריד הטל בימות החמה וא"א להכריז בלשון זה ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר מוריד הגשם ג"כ אין נכון מפני שנראה כממאנים בגשמים ע"ד שאמרו אין מתפללין על רוב טובה ע"כ פסק הרמ"א בס"ג שנוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"ץ מזכירין הגשם בתפילת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור (ג) ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר משיב הרוח ומוה"ג לכו"ע אין חוזר: **ב** (ד) אסור להזכיר וכו'. ר"ל (ד) אפילו הצבור שמתפללין תפלת מוסף אסורין להזכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השמש קודם התפלה וכמו שמפרש הרמ"א וכן (ה) הש"ץ ג"כ לא יזכיר רק כשמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש כיון שלא הוכרז מקודם התפלה ומ"מ בדיעבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם דזו גופא בהכרזה דמי כ"כ הח"א וי"ל דאם לא זכרו גשם בתפלה זו א"ל לחזור דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מיקרי אא"כ שהוכרז קודם התפלה או ששמעו מש"ץ חוזרת התפלה שהזכיר גשם והח"א ג"כ לא קאמר רק שמותרין להזכיר אבל לא שחייבים: (ה) וי"א שקודם וכו'. (ו) ט"ס הוא וי"ל פי' שקודם ואין כאן מחלוקת כלל: (ו) משיב הרוח וכו'. עיין בח"א שהזהיר שלא לעשות כמו שנוהגין שמכריזין רק

שערי תשובה

וע"ש דהזוקף זוקף בשם הרא"ש ואח"כ הגוף ע"ש ועיין לקמן סימן רי"ד בדינא מינה העולם שפסק שצריך לחזור ולברך ובאמת בעבור העלה דא"ל ע"ש:

(מ) חג. עבה"ט ומ"ש בגליל יו"ט האחרון של חג ר"ל ליל יום טוב של ש"ע ועיין במג"א בשם הרדב"ז: [ב] הש"ץ. עבה"ט ועיין בד' אפרים שצריך להגיה בדברי המג"א מו שכוונתו שבתפלת הלחש מגביה הש"ץ קולו קצת באמירת משיב

ביאור הלכה

קב"ז שמבאר את דעת מהרא"י דס"ל דבכריעה שבתחלת ברכה אם רצה שלא לזקוף עד סמוך לתחילה הרשות בידו אלא שאם רוצה לזקוף מיד צריך לזקוף בשם וכן בכריעה שבסוף ברכה שהוא חייב לזקוף מיד כדי שלא להיות שתוק בתחלת ברכה שלאחריה אד צריך הוא לזקוף בשם שמשום ד' זוקף כפופים לבד לא הצריכו לזקוף מבריעתו כלל אלא שאם בלא"ה הוא זוקף מו משום ד' זוקף כפופים יזקוף בשם וע"כ הנוהגין להתפלל בראש השנה ויום הכיפור בבריעה אין צריך לזקוף אלא בסוף ברכה ותחלתה:

* אסור להזכיר וכו'. עיין בח"ב שכתב אפילו הצבור וכו' כן ביאור הרבה אחרונים [הט"ז בסק"ו ופר"ח והגר"א ומ"מ וש"ל וכן משמע מלבוש] את דעת המחבר וכן מוכח דעתו בהב"י דלא בהמתה"ם ויד אפרים שפידדו לבאר את דברי המ"א ולומר דהמחבר יסבור כדעת אביה"ע המובא בהרא"ש וכפי מה שביאר הב"ח ע"ש. ולדינא בלא"ה אין נ"מ דאף לדידהו הרמ"א פליג ע"ז והדה"מ וס"א ושולחן שלמה ואחרי אחרונים הרבה כולם סתמו בהרמ"א. ודע דאף דהפר"ח חולק על הש"ע והרמ"א וס"ל דדוקא יחיד לא יוכל להתפלל ולהזכיר גשם קודם שהוכרז אבל הצבור והש"ץ שעומדין להתפלל תפלת מוסף ע"ד לומר גשם בתוך התפלה כאלו כבר הוכרז ונתפרסם דמי וא"ל שוב הכרזה אנו אין לנו אלא פסק הש"ע וכמו שפסקו האחרונים הנ"ל דאם לא הכריזו מקודם גם הצבור והש"ץ לא יזכירו גשם בתפלתן בלחש. ודע עוד דמדלא זכרו את העלה שנזכר במ"א שהש"ץ יזכיר בתוך התפלה בקול משיב הרוח ומוה"ג משמע דס"ל דאין נכון לעשות כן ומ"מ משמע מדברי הח"א דבדיעבד מהני עלה זו ואף דלא ידעתי את מקורו דהבלא המ"א העתיק את דברי הב"ח דלהרמ"א לא מהני זה מ"מ נ"ל דיש לסמוך עליו דבלא"ה דעת הדה"מ דבדיעבד אף אם הזכיר גשם בליל ש"ע לא יחזור ולהיפך לדעת הרא"ש

שער הציון

וכן מוכח בהמג"ס: (מ) דה"ח: (נ) אחרונים: (ג) דה"ח: (ד) כ"כ הרבה אחרונים ולא כמ"א ועי' בביאור הגר"א: (ה) דה"ח: (ו) ט"ז וכ"כ במאמר מרדכי וכן מוכח מלבוש:

הגהות ותיקונים: א) בשו"ע כתיב שתי וערב: ב) בשו"ע יש בה"ט סק"ז, כזה: (ז) וערב. ואם הוא שר שרי כמ"ש ביו"ד סי' ק"נ ע"ש וצ"ע מ"א: [עיין במ"ב]

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' ס"ח סק"א לענין אימת מקרי משנה ממטבע שטבעו חכמים:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ז' פסק כהמג"א, שאם הנכרי הוא שר או הגמון שאף מבלעדי השתי וערב שבידו משתחוים לו אפשר להקל אפילו במקום רואים.

ג טור בשם אבי העזרי ד תענית ג׳ ה תענית ו הרא״ש והמרדכי בשם רא״מ ז תענית שם

יזכירו בתפלתן וכן נוהגין) (מרדכי רפ״ק דתענית). [2]הלכך (ז) אף אם הוא חולה או אנוס (ח) * לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש״צ אבל אם יודע שהכריז ש״צ אעפ״י שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לב״ה והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר (ט) אע״פ שהוא לא שמע מש״צ: ג [1]אם אמר (י) מה״ר (בימות החמה) או לא אמרו בימות הגשמים (יא) אין מחזירין (יב) אותו וכן (ג) בטל אם הזכירו בימות הגשמים או (יג) לא הזכירו בימות החמה אין מחזירין (ד) אותו: הגה ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל לא בימות החמה (יד) ולא בימות הגשמים לא מזכירין בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו׳ (טור). י״א שם״ל פוסק להזכיר בתפלת מוסף י״ט הראשון של פסח אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין (טו) עד מנחה (טז) ששמעו (ה) כבר משי״ן שפסק בתפלת המוסף וכן נוהגין: ד [1]אם אמר מוריד הגשם (יז) בימות החמה מחזירין (ו) [ג] (יח) אותו * וחוזר (יט) לראש הברכה (כ) * [1]ואם סיים הברכה (כא) חוזר לראש התפלה * [1]ואפילו (כב) במקום שצריכים גשם בימות החמה אם הזכיר גשם

שערי תשובה

הרוח ע״ש: [ג] אותו. עבה״ט ועיין בש״ל שאם אירע שלא חזר לראש הברכה אלא לרב להושיע כו׳ וסיים ברכתו לא מהדרינן ליה. ומבואר בריטב״א חידושי תענית דבמקום שחוזר לראש הברכה לראשונה אינו חוזר לומר ה׳ שפתי תפתח וגם כתב דאם טעה ואמר מוריד הגשם בימות החמה ולא זכר עד שאמר בא״י יסיים למדני חוקיך ושוב חוזר להתפלל לראש הברכה. ונראה דאפילו אם רוצה שתעלה לו הך בא״י שאמר להיות במקום ראש הברכה ולומר להנן אלהינו ואלהי אבותינו כו׳ לא עלתה לו כיון שאמירתו בא״י היה ע״ד לסיים מחיה המתים. ועיין לעיל סימן נ״ט וב״ז ולכך הולרך לסיים למדני חוקיך ואח״כ יחזור לראש ועיין לקמן. וכתב עוד בש״ל שם באחד שטעה והזכיר גשם בימות החמה ולא זכר עד האל הקדוש שדינו שחוזר לראש אין לו לסמוך על שיטתן בחזרת הש״ץ אלא יחזור מיסוד לראש ואז יוכל לסיים תפלתו ערש״ל שיתחיל הש״ל לומר קדושה ואף למי שסובר

ביאור הלכה

והפר״ח שהחזיק בשיטתו אם לא הזכיר עתה בשם לא יצא ידי תפלה: * לא יקדים וכו׳. מסתפקנא אם התפללו מנין ומיקרי בבהכ״נ זה גופא והכריזו משיב הרוח כנהוג אם מועלת זה למנין שני שיהא מותר ליחיד להקדים וא״ל דכיון דיש הפסק כ״כ לא מיקרי הכרזה דז״א דהרי הביא הרא״ש בשם ר״ע דהזכרה המוסף מועלת למנחה ע״י ברא״ש דלא פליג עליה בסברא זו וכיון זה פסק הרמ״א בס״ג ואפשר דכיון דמנין אחר הוא וגם דהלא בשחרית יתערך לומר משיב הרוח[א] ע״כ לא מהני זה לתפלת מוסף שאח״כ וזה הפסק יפול ג״כ במה שפסק הרמ״א בס״ג דנוהגין הקהל להזכיר משיב הרוח ביו״ט א׳ של פסח במוסף משום דעדיין לא שמעו מש״ך דפסק לומר משיב הרוח אם באותו בהכ״נ התפללו מנין ראשון וכבר פסק הש״ך לומר משיב הרוח בחזרת הש״ץ אם מועיל זה שלא יצטרכו שוב לומר משיב הרוח בתפילת המוסף וצ״ע ע״כ נראה שטוב ליהר שלא לעשות מנין ראשון בבהכ״נ ביו״ט א׳ של פסח: * וחוזר לראש הברכה. והגר״א פסק כהרמב״ם דגם בזה חוזר לראש: * ואם סיים הברכה וכו׳. ולא דמי להא דש״ו דדוקא אם התחיל הברכה שאחריה דהכא כיון שהזכיר מה שאין ראוי להזכיר גרע וכ״כ בלבוש והב״ח והא״ר פסקו דגם בזה דוקא אם התחיל ברכה שאחריה דאל״ה הוא כמו שעומד עדיין באותה ברכה וחוזר לראש הברכה והפמ״ג הביא מא מחלוקתם וסיים וצ״ע ופסק ברכות להקל אבל הלה״מ וח״א ושולחן שלמה וש״א פסקו כפתיחת השו״ע וכנ״ל למעשה משום דבלא״ה דעת הגר״א כהרמב״ם אפילו אם נזכר באמצע ברכה חוזר לראש וגם יש כמה מגדולי הפוסקים שחולקים על ראבי״ה דפסק השו״ע בסעיף ו׳ כוותיה דאומרו בלא חתימה קודם שתתחיל ברכה שאחריו ברכה שאחריו וא״ל דמכיון שסיים אותה ברכה הוי כמו שהתחיל ברכה אחרת ולכן עכ״פ בענינו דאפשר דראבי״ה ג״כ סובר כשאר פוסקים אין לזוז מתחיתת השו״ע אחר שסיים הברכה אפילו לא התחיל עדיין ברכה שאחריה חוזר לראש התפלה ואח״כ מצאתי בעזה״י בספר אמר מרדכי שפסק כהשו״ע מכל אלו הטעמים: * ואפילו במקום שצריכים וכו׳. עיין בפמ״ג שכתב דאפילו אדם כולה כאשכנז ודיקן אפ״ה גרעינא משאלה ע״ש טעמו וכן בא״א כתב דאפילו אם היה עצירת גשמים וכמו שהעתקתי במ״ב ובאמת לא הבנתי דברי הס דהרי טעם השו״ע שם לענין שאלה הוא דלמא הלכתא כהרא״ש דמתחבר טעמיה

במוסף של יו״ט א׳ של פסח להמחבר ולהרמ״א דוקא בתנחה בעת שחוזר התפלה בקול רם: (יח) אותו. דגשמים קשים לעולם בימות החמה: (יט) לראש הברכה. ובדיעבד אם לא חזר לראש הברכה אלא לרב להושיע וסיים ברכתו לא מהדרינן ליה: (כ) ואם סיים הברכה. עיין בפמ״ג שכתב דהיינו לאחר שאמר בא״י אבל השע״ת והא״ר כתבו דוקא אם סיים לגמרי אבל אם זכר לאחר האם יסיים למדני חוקיך כדי שלא תהיה לבטלה וא״כ הוא כאלו עומד עדיין באמצע הברכה ומוחר לאחר גבור: (כא) חוזר לראש התפלה. והטעם דג׳ ברכות דאשונות תשובות כחדא (יד) וא״ל לחזור ולומר פסוק ד׳ שפתי תפתח: (כב) במקום. ואפילו אם היה (טו) כל אותה המדינה מתפללין

באר היטב

בביתו אסור להזכיר עד שהזכירו הציבור. כתב המ״א וא״ל הדר במקום שאין מנין יתחיל עד זמן שמתפללין בקהלות: (ג) בטל. לפי מנהג ספרדים שאומרים משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה: (ד) אותו. דטל ורוחות אין נעצרין. ואפי׳ אם עדיין לא סיים הברכה אין מחזירין אותו מאחר שאין חיוב כלל לאומרו. מ״א: (ה) כבר. והא דאין מכריזין שלא יאמרו משיב הרוח ומוריד הגשם דנראה כממאנין בגשמים. לבוש: (ו) אותו. דגשמים קשים לעולם בימות החמה:

משנה ברורה

משיב הרוח שזה לא נקרא הכרזה שהרי בים מקומות אומרין גם בקיץ משיב הרוח אלא יסיים ומוריד הגשם: (ז) אף אם הוא. פי׳ דאם אינו חולה בכל השנה אסור להקדים תפלתו לצבור כמ״ש סי׳ ל׳: (ח) לא יקדים. ואפילו אם הוא מתפלל בביתו אסור להזכיר קודם שמתפללין הצבור (ז) ולכן בני הישובים כשמתפללין בלא מנין יתחילו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שם שעות דבוקר לא יאחרו הצבור יותר מלהתפלל המוסף ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח: (ט) אע״פ שהוא. דמסתמא הכריזו כבר: ג (י) משיב הרוח. ר״ל משיב הרוח לבד ולא הזכיר גשם: (יא) אין מחזירין. דרוחות וכן טל אין נעצרין בלא״ה ואמירתו לא מעלה ולא מוריד (מ) ומ״מ לכתחילה נוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים שמועיל אז לנגב לחות האדץ שהיא מרובה: (יב) אותו. ואפילו (ט) עדיין לא סיים הברכה מאחר שאין חיוב כלל להזכיר רוח וטל לעולם: (יג) לא הזכירו. המחבר קאזל למנהג ספרד שנוהגין לכתחילה לומר מוריד הטל בימות החמה אפ״ה אין מחזירין מאחר שלא חייבוס חכמים בזה: (יד) ולא בימות״ג.[ב] ורק בשאלה (י) אנו נוהגין לבקש גם על טל והוא מפני שאנו מבקשין שיהיה לברכה כי יש טל שאינו לברכה ובימות החמה אף בשאלה אין אנו אומרין טל ובדיעבד אם אמר בימות החמה בין בהזכרה ובין בשאלה [כגון שאמר ומן טל ולא הזכיר מטר] לכו״ע אין מחזירין אותו: (טו) עד מנחה. דבמוסף עדיין אין היכר להצבור ועיין לעיל בס״ב סק״ג: (טז) ששמעו. (יא) ואם יחיד אינו תפלתו עד שהתחיל הש״ץ להתפלל מוסף ופסק מלהזכיר גשם שוב לא יאמר משיב הרוח. ויחיד הדר בישוב יחזור אז להתפלל מוסף קודם שמתפללין הקהילות [פמ״ג] וא״ל דאם יש לו פסק פן כבר התפללו מוטב שלא לאמר דבזה יצא בדיעבד לכו״ע וכנ״ל בסוף סק״ג: ד (יז) בימות החמה. היינו (יב) אפילו ביום ראשון שפסק בו דהיינו

שער הציון

(ז) פמ״ג ודה״ח: (מ) אחרונים: (ט) מ״א: (י) אחרונים: (יא) מ״א בסי׳ תפ״ח: (יב) פשוט: (יג) ש״ך וח״א: (יד) שע״ת: (טו) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) מוריד הטל:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב סעיף ד׳ פסק כמו המחבר שחזר לראש הברכה. ב) בסידור הנוסח לומר בקיץ מוריד הטל. ג) בשו״ע הרב סעיף ד׳ פסק שאם סיים הברכה חזר לראש התפילה.

(כג) במקום (ז) טל (כד) מחזירין אותו (וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו) (בית יוסף בשם הרמב"ם והרא"ש והטור): ה [ח]בימות (מ) (כה) הגשמים אם לא אמר מוריד (כו) הגשם * מחזירין אותו [ט]והני מילי שלא הזכיר טל אבל אם (כז) הזכיר (ט) [ד] טל * אין מחזירין אותו: ו [י]במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו כשסיים כל הברכה (כח) והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר (כט) * במקום (י) [ה] שנזכר (ל) [כ]ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה (יא) [ו] קדוש א"צ לחזור (לא) אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם (לב) * בלא חתימה: הגה שלשה ברכות (לג) הראשונות משונות כאחת

ח שם מ טור בשם יונתן והרי"ף
י טור בשם הרא"ש
כ טור בשם אבי העזרי הגה"מ בפ"י מה"ת והסמ"ק

באר היטב

(ז) טל. ר"ל לפי מנהג ספרד שאומר בימות החמה משיב הרוח ומוריד הטל אומר זה גשם במקום טל: (מ) הגשמים. דאז גשמים סימן ברכה: (ט) טל. ר"ל שאמר משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין. ועיין סימן קי"ז ס"ד דלענין שאלה דהיינו ותן טל ומטר לא מהני טל אם לא אמר מטר עיין שם: (י) שנזכר. דוקא בדברים שמחזירין אותו אבל בדברים שאין מחזירין אותו לא יאמר. ב"ח מגן אברהם: (יא) קדוש. עיין גן המלך סי' קי"ב:

שערי תשובה

לקמן סימן קכ"ד דיכול לסמוך עם הש"ץ מ"מ י"ל דבטעה בג' ראשונות דכאן משמע הוי כלא התפלל כלל וא"כ אין הש"ץ מוציאו ולידד בדבר לכאן ולכאן וכפיל בידו ע"ש ולפ"ז נראה דבדיעבד אם עשה מעשה וכוון לחזרת הש"ץ אין לו לחזור ולהתפלל. ומ"מ אם אפשר שראוי שיחזור ויתפלל בתורת נדבה שיתדש בה דבר ג"כ כיון ש"ל שעלתה לו מה שכוון להש"ץ. וגם זה שאינו אומר מוריד הגשם עתה אין זה חילוק דבר: [ד] טל. עבה"ט וכתב בש"ל מי שהתפלל ושכח לומר דבר שאין מחזירין אותו והוא היה סבור שצריך לחזור ותחיל להתפלל ושוב נזכר שאין הדין אין צריך לחזור מיקר שנזכר יפסיק אפילו בתפילת הברכה כ"כ במכתם לדוד ומאמר מרדכי סי' תרפ"ב לענין אמירת על הניסים ע"ש: [ה] שנזכר. עבה"ט שנמשך אחר ט"ס שבקצת דפוסי מג"א בט"ס וצריך לעיין על מ"ש ואפילו אם סיים כו' וכן הוא בד"א ולזה הראה מקום לסימן רל"ד עיין שם: [ו] קדוש.

משנה ברורה

מתפללין ומתענים על הגשמים ועיין בבה"ל: (כג) במקום טל. ר"ל לפי מנהג ספרד (טז) שאומר בימות החמה ומוריד הטל אומר זה גשם במקום טל: (כד) מחזירין אותו. ואף דלענין שאלה פסק לקמן בסימן קי"ז ס"ב דאם שאל באופן זה מטר בברכת השנים בימות החמה אין מחזירין אותו (יז) שאני הזכרה דשבח הוא ואין דרך להזכיר שבח בדבר שהוא קללה בשאר מקומות: ה (כה) הגשמים. אפילו בתפילה דראשונה והוא במוסף של יו"ט א' של פסח[א] לדידן דנוהגין להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם קודם מוסף. (כו) הגשם. אפילו (יח) אם אמר משיב הרוח: (כז) הזכיר טל. ר"ל אפי' אם אמר רק מוריד הטל לבד וטעמו דאע"ג דלא נענה מ"מ שבח הוא להקב"ה בהזכרתו משא"כ בשאלה דצריך לשאול על דבר הנענה לא מהני אם לא שאל מטר אף ששאל טל וכדלקמן בסימן קי"ז ס"ד: ו (כח) והתחיל. אפי' (יט) מיבא אתה לבד וה"ה (כ) אם התחיל לומר נקדש: (כט) במקום שנזכר. כי לא קבעו חכמים מקום בתוך הברכה אלא אמרו שתם מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים רק שנהגו לומר לפני מכלכל שהוא פרנסה וגשמים ג"כ פרנסה הלכך בזיה מקום שיזכור שני. ופשוט דאם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים דצריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה: (ל) ואפילו אם סיים. וכן אם נזכר לאחר שאמר השם (כא) יסיים מחיה המתים ויאמר מיכף משיב הרוח ומוה"ג: (לא) אלא אומר. וכוון לכתחלה (כב) שיאמר מיד בלב יתמין לאחר כ"ד: (לב) בלא חתימה. ושוב אומר אתה קדוש וה"ה אם שכח יעלה ויבא בר"ח שחרית ומנחה ונזכר לאחר שסיים ברכת המחזיר שאומר שם במקומו ומתחיל מודים וכדלקמן בסי' תכ"ב ס"א שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי לענין כל הדברים שמחזירין אותו (כג) אע"פ שנקרא סיום לענין דברים שאין מחזירין אותו כגון הבדלה בתוך הדעת ויעלה ויבא בערבית ר"ח ועל הנסים בתנוכה ופורים וכל כה"ג שאין לאומרם כשסיים הברכה אע"פ שלא התחיל בברכה שלאחריה וסיום ברכה (כד) נקרא מיכף כשאומר השם של הברכה וש פוסקים שמולקין ואומרים לאף בדברים שמחזירין אותו מיכף משסיים הברכה כמו שהתחיל ברכה אחרת דמיא לגמרי עכ"פ נ"ל למעשה אם נזכר אחר שאמר השם לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיך ויהיה נקורא פסוק לבד ולינו כאלו עומד עדיין באמצע ברכה וחוזר לאמיב הרוח וכן בה"ג בכל דברים שמחזירין אותו וכמו שבירתי בבה"ל ע"ש: (לג) הראשונות. נקט הראשונות משום דאחרי בהו (כה) וה"ה ג' האחרונות

ביאור הלכה

ע"ש בב"י מהרי"ל וט"ז והגר"א ובמשנת הרא"ש מבואר שם בהדיא דה"ה לענין הזכרה ולאיה שם מדף ד' ע"ב במקצת הגמרא דשאלה אינו נמשך יותר מהזכרה וכמו שביין הגר"א שם בסימן קי"ז ס"א ד"ה ושואלין עי"ש ומהשו"ע שכתב אפילו במקום וכו' אינו ראיה דדלמא הוא מיירי באיזה עיירות דמה גם להרא"ש אין להזכיר גשם דגם לענין שאלה אין לשאול מטר בברכת השנים מה וכמו שהבא"ר ראיה שם בתשובה מהריא דבני נגוה ועל אופן זה כתב הרמב"ם ג"כ דמקומות שהם נריכים גשם בימות החמה שואל בש"ת וכמו שהבא"ר כ"ז הב"י בשמו שם בסימן קי"ז אבל ארץ אחת כולה דש"ל להרא"ש לענין דיעבד דאם שינה את נוסח התפלה וקבע השאלה בברכת השנים דיצא ועי"כ דש"ל דזה אינו נקרא שינוי ממנהג שנהגו חכמים דכל מדינה ומדינה איקבע זמנה לפי מנהגה אי"כ נראה דה"ה לענין הזכרה* יצא בדיעבד ועיין בב"י במה שכתב בשם תר"י משמע ג"כ דמיירי בדבר שאם הדין בשומע תפלה אבל לא בדבר שאם הדין בברכת השנים ואפילו אם תאמר דהתר"י לא ס"ל כהרא"ש לענין שאלה ומאיר הדין לדידיה בש"ת עכ"פ אין שום ראיה מהמחבר לדברי הפמ"ג והמ"א ולדרנה בהיפך נראה מדברי תשובת הרא"ש הנ"ל וכפי מה דפסקינן כדידיה הלכה לענין דיעבד. וא"כ לפ"ז במדינותינו שנריכין מטר אין פסק לענות לכאורה היה ראוי לנו לפסוק בדיעבד דאין חוזר אם הזכיר גשם אבל כיון דבלא"ה המ"א מפתפק בסימן קי"ז סק"ד דדלמא השו"ע לא מפתפק לפסוק כוותיה דהרא"ש רק כשיש עצירת גשמים נראה לכאורה דאין לוזן מפסק הפמ"ג הה ונראה דאיה לזה ג"כ מדברי הרמ"א לקמן בס"ט בהג"ה דהרי במדינותינו היה ואפ"ה מצריך לחזור בדאי הזכיר אך כשיש עצירת גשמים והתפלל והזכיר גשם נ"ע אאם מייב לחזור ולהתפלל [וכ"ז שאלא גם מטר דאל"ה ממ"ג אינו יוצא בדיעבד] ויותר נראה דיתפלל בתורת נדבה בכ"ז במדינותינו ועיין בסימן קי"ז בבה"ל ד"ה ושאל מטר: * מחזירין אותו. עיין בחידושי רע"א דמלדד לומר דבגיל שבח אם שכח לומר משיב הרוח דאין מחזירין דלא גרע מאם היה מתפלל רק מעין שבע דיצא בדיעבד אף דשם לא הוזכר גשם וסיים דל"ע: * אין מחזירין אותו. ר"ל לאחר שאמר כבר השם של סיום הברכה אבל אם נזכר קודם סיום הברכה יחזור בריזכור[ב] גשם [פמ"ג]: * במקום שנזכר. כתב הפמ"ג דלענין שאלת מטר אם שכח ונזכר קודם שסיים הברכה יחזור ויאמר ותן טו"מ וגומר שם כסדר ומדברי שולחן שלמה משמע דגם טל ומטר יוכל לאמר אחר ושבענו מטובה אם רואה אבן לענין על הניסים בתנוכה ופורים אם שכח ונזכר קודם שסיים ברכת הטוב שמך משמע מדברי שניהם דיחזור ויאמר אח"כ ועל כולם יתברך וכו' כסדר. כתבו האחרונים דאם נזכר במקום דלא סליק עניגא כגון מיכף לאחר שאמר ומקיים אמונתו יסיים מקודם ליסיני עפר וכל כה"ג: * בלא חתימה. דין זה למעשה לענ"ד יש לעיין טובא דהנה מקור דין זה נוצא מרא"ה שהבילוהו הרא"ש בפ"א דתענית והמרדכי שם ועיין בב"ח ברש"ל פליג על סברת זו ופוסק כדעת הרמבי"ן יונה דס"ל דכיון שסיים

שער הציון

(טז) כן המנהג היום ועיין במ"א ובפמ"ג: (יז) מ"א: (יח) אחרונים: (יט) מלקמן סימן תכ"ב ס"א: (כ) שע"מ: (כא) אחרונים לדעת השו"ע: (כב) דה"מ: (כג) הסכמת אחרונים: (כד) פמ"ג וש"א: (כה) ברכות ל"ד:

הגהות ותיקונים: א) אחרון של חג: ב) ויזכיר:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' כתב שאפילו בארצות שצריכים גשמים בימות החמה ומזכיר מוריד הגשם בתפלתו חוזר לראש. ב) בשו"ע הרב בסעיף ו' כתב דאין מחזירין אותו (אפילו לא סיים הברכה), וכתב זה בסגריים. ג) בשו"ע הרב בסעיף ז' כתב כהמחבר וכשיטה הראשונה.

ל טור בשם אבי העזרי פ יהושלמי פרק קמא דתענית ג טור בשם הר"מ מרוטנבורג

* וכל מקום שטעה בהם (לד) מוזר (יב) לרמ"ש בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור (טור): ז [ל]בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה ה"מ שטעה בשוגג [ז] * אבל במזיד ומתכוין חוזר לראש: ח (לה) [מ]בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא (לו) * עד (לז) ל' יום (לח) בחזקת שהזכיר (יג) הגשם וצריך לחזור. הגה וה"ה לדידן דאין מזכירין טל בימות החמה אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים כל ל' יום מוזר דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם לאחר ל' יום אינו מוזר (ד"ע): ט * [נ]אם

שערי תשובה

עיין בגן המלך שאם לא הזכיר עד שהתחיל נקדישך ונעריצך מוזר לרמ"ש עיין שם: [ז] אבל במזיד. עיין בש"ל שבזה יש לו להתחיל ה' שפתי לפי מ"ש רבינו יונה דפסוק זה אמרו דהע"ה על עון מזיד שאין מועיל קרבן ע"ש ולכן זה שהזיד טל ובין גשם אבל בימות הגשמים לא שייך לומר נסתפק אם הזכיר הגשם וכו' דאפילו אם אמר בימה"ג כמו בימות החמה אם הזכיר הגשם ומוריד הטל

ביאור הלכה

אותה ברכה כמו שהתחיל אחרת דמי ומוזר לרמ"ש והנה אף שהב"ח והמ"א ושאר אחרונים ס"ל דלהלכה נקטינן כדעת השו"ע דס"ל דמכיון שהגיה הרא"ש את דעת הראבי"ה להלכה הכי נקטינן מ"מ נ"ל מדא כי הא"ר נשאר בנ"ע דדברי המרדכי שכתב בשמו דאומר בלי אמיתה מוזר מ"ע למה שכתב בשמו בפ' תפלת השחר דלפי מה שכתב שם יהיה הדין דצריך להתחיל ממשיב הרוח ולגמור עד סוף הברכה [ומה שלא הפמ"ג לתרץ קצת קושיתו אין לו מקום כלל להמעיין באגודה גופא דכתב שם בפירוש דראבי"ה פסק כתלמודא דידן ודלא כירושלמי וגם דהלא המרדכי איירי בערבית ר"ח] שגיא כי בביאור הגר"א נשאר ג"כ בקושיא על פסק הש"ע [ועיין בספר בל"ח שהקשה ג"כ על הראבי"ה ממה שאמר שם בעבודה מוזר לעבודה וישב בקצת] ומשמע דס"ל דלא כראבי"ה והוא הריא"ז שהובא בש"ג פ' תפלת השחר וגם בספר ברכה משולשת בתוספות ר"י תמיד בשם רבו וכן בהגהת סמ"ק כתב בהדיא דאפילו אם זוכר קודם שהתחיל אתה קדוש מוזר לרמ"ש וגם מרמב"ם משמע דלעולם מוזר לרמ"ש שהובא בש"ל וכן בספר קיצור שו"ע פסק ג"כ דמוזר לרמ"ש עי"ש בהג"ה שבסוף פסקו וצ"ע לדינא והנה אף דלהכריע נגד השו"ע קשה מאוד אחרי דהרבה והרבה מגדולי האחרונים קיימי בשיטת השו"ע וישבו בדוחק את כל הקושיות שעל השיטה הזו עכ"פ נראה לי דאם אמר בא"י זוכר שאתה משיב הרוח לא יגמור את הברכה אלא יפיים למדי מוקיף כדי שיהיה בקולא פסוק לבד ויחזור למשיב הרוח ויגמור כסדר וה"ה ביעלה ויבא וכה"ג אם שכח ונזכר אחר שאמר בא"י יפיים למדי מוקיף ויחזור אח"כ ויאמר יעו"י ותחזינה כסדר ולענין טל ומטר ג"כ לפ"ז נראה דאם שכח להזכירו באמצע ופיים ברכת השנים אף שלא התחיל בקצת מ"מ שוב לא יאמר כאן עו"מ דהלא יכול לאמרו בשומע תפלה ויצא לבו"ע: * ובכל מקום שטעה בהם. ומה שפסק בס"ד דאם הזכיר גשם מוזר רק לרמ"ש הברכה כתבו האחרונים דס"ל דכיון שלא פיים עדיין הברכה אין זה טעות גמור לע"ע[2] שיצטרך עי"ז לחזור לרמ"ש ורק חזרה בעלמא בעינן שיחזור הברכה ולא יאמר[3] ועיין לעיל בסימן ק"ד סקכ"א במ"ב במש"כ בשם בית הש"א דה"ה לענין שם אז שהזכיר מטורע שאר ימים בתפילה כ"ז שלא פיים אותה ברכה א"ל רק לחזור לתחלתה: * אבל במזיד וכו'. עיין לעיל סימן ק"ד ס"ו לענין שיפה לכלתורה מותר להך דהכא ועיין באחרונים שתמהו לישב זה ובביאור הגר"א שם משמע דלהרשב"א אין לחלק בין שוגג למזיד אבל מדברי שאר כל האחרונים מוכח דמופסקים להלכה כמו שפסק הטוש"ע לפה. וכתבו הב"ח וא"ר דאפילו אם היה הקלקול באיזה מן הברכות האמצעיות ג"כ חוזר לרמ"ש התפלה דכל י"ח ברכות נאמרו כסדר וכולן תשובין כברכה אחת לענין זה: * עד ל' יום בחזקת וכו'. עיין במ"ב דיש דיעות בין הפוסקים אם ל' יום ממש או כמנין ל' יום דהיינו ל' תפילות והנה לפוסקים שסוברין דתלוי בל' יום ממש אין להקל ובין להמחיר לכאורה היום הראשון מצטרף ג"כ ליום אלם אף שלא התחילו בו רק במוסף או במנחה אך יש לעיין לענין שאלה דזה ג"כ השיעור ל' יום כמו לענין הזכרה כמו שכתב הא"ר אם מצטרף ב' ימים דאשונים של פסח ג"כ לזה והנה לפי דעת האחרונים החולקין על הט"ז נמש"כ דאם שגג או פשע יום אחד ולא התפלל כלל דמצטרף לענין חזקת ל' יום ודאי דכ"ש בזה דלא מצטרף אך מסתפקנא לדברי הט"ז דאולי הט"ז לא מיירי רק באם דילג בתחלתו או אולי דגם בזה מכיון שבלילה השני ימים האלו נשלם ל' יום שלא אמר בהן טל ומטר כבר העמיק עצמו מחזקתו שקודם לכן: * אם ביום ראשון ש"פ וכו' ז'[4] פעמים וכו'. עיין מיאור הגר"א שחולק ומסכים לשיטת רבינו פרק המוצא בטור דלא ס"ל כן וגם בט"ז מפקפק בפסק זה ושאלי כל האחרונים רוצם ובמעט כולם העתיקו את דברי השו"ע להלכה:

באר היטב

(יב) לרמ"ש. כגון שטעה בתחיתתן או שלא אמר המלך הקדוש בין ר"ה ליו"כ אבל טעה באמצע אין בכך כלום. עמ"א: (יג) הגשם. משום דרגיל מימי הסוף [ולפ] שעכשיו אומר ג"כ משיב הרוח ומוריד הטל אפשר דטעה בין

משנה ברורה

האחרונות והטעם דג' ראשונות עניינם אחד לפדר שבחו של מקום קודם שאלת צרכיו כעבד שמסדר שבח לפני רבו קודם שמבקש פרס ממנו וג' אחרונות הן כעבד שקבל פרס מרבו משבחו והולך לו: (לד) חוזר לראש. ודווקא (כו) אם טעה בתחיתתן שאתה ברכה זו בענין ברכה אחרת או שאתה בעשי"ת האל הקדוש ולא נזכר עד לאחר כדי דיבור שא"א לו שוב לתקן טעותו שאין חוזרה מועלת אלא תוך כ"ד וכל כה"ג איזה דבר שאם היה אירע כזה בברכה אחרת היה צריך לחזור לרמ"ש אותה ברכה לכך בג' ראשונות ואחרונות חוזר לרמ"ש דאשונות כחדא אבל אם טעה באמצע אין מעכב ועיין לעיל בסימן ס"ח סק"א בא"ד שביארנו שם* בארוכות: ח (לה) בימות החמה וכו'. משום דרגיל מימי החורף לומר משיב הרוח ומוריד הגשם ע"כ נסתפק לו אולי אמר עכשיו ג"כ הכי ולא אמר מוריד הטל כשאר בני אדם אבל להיפך לא מצי המחבר למנקט דהיינו שנסתפק לו בימות הגשמים אם הזכיר גשם דהמחבר איירי למנהג ספרד שנוהגין לומר בימות החמה מוריד הטל ולא זה אפילו בימות הגשמים וכנ"ל בסעיף ה' וע"ז כתב רמ"א ולדידן דאין מזכירין טל בימות החמה ממילא יש להסתפק ומי בימות הגשמים: (לו) עד וכו'. דעד זמן זה חזקה שאמר כמו שרגיל עד עתה אבל מכאן ואילך כבר הורגל לשונו לומר כהלכה: (לז) ל' יום. ולע"ג דבסעיף ט' כתב דדי בג' פעמים ובג' יום יש יותר מזה מפני תפילת המוספין כבר תרלו (כז) הרבה מאחרונים דל' יום ג"כ ר"ל כמנין תפילות התמידות שיש בג' יום דהיינו ג"פ ביום וא"כ לדבריהם לא בעינן ל' יום שלימים אלא כיון שהושלם ל' תפילות ממילא הורגל לשונו לומר כהלכה ולענין שאלה דאין בג' יום ל' תפילות מפני תפילת שבת ויו"ט שאין בהן רק שבע ברכות יעמת מזה תומרא דיהא צריך לחזור מספיקא אפילו אחר ל' יום עד שיושלם ל' תפילות שהורגל לשונו לומר בהן כהוגן ומדברי הגר"א ועוד כמה אחרונים משמע דהעיקר תלוי רק בג' יום בין להקל בין להחמיר ונראה דלמעשה יש להקל (כח) כשאינם דספק ברכות להקל[2] כתב הט"ז אם שגג או פשע באיזה יום או יומים מאלו הל' יום ולא התפלל כלל מ"מ לא הורע חזקתו עי"ז ואין צריך להשלים כנגד זה יום אחר עי"ש וכתב בספר מגן גבורים דכ"ש אם שאל בשומע תפילה וכדומה דעולה לו ועיין במחצית השקל ובספר מאמר מרדכי ובדה"ח שכולם מפקפקים בדינו של הט"ז: (לח) בחזקת שהזכיר וכו'. ואם נראה לו שהיה בדעתו לזכור מענין המאורע [לענין הזכרה ושאלה ויעלה ויבא וכה"ג] בתוך התפלה ולאחר זמן מופלא נפל ספק בלבו אם זכר בתפלה או לא אין צריך לחזור ואם נתעורר הספק

מיד

שער הציון

(כו) מ"א: (כז) ד"מ ומ"ר ודה"ח: (כח) וגם במג"א פסק לענין שאלה להקל בהגר"א והט"ז דדי בג' יום ולא בעינן ל' תפילות ולא כדה"ח:

הגהות ותיקונים: א) צ': ב) צ"ל לענין זה: ב) ולא לחזור לראש:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ז' פסק כהמחבר. ב) בשו"ע הרב סעיף י' פסק כהט"ז. ג) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב כהשו"ע.

ביום ראשון של פסח אומר (לט) ברכת אתה גבור (מ) עד מוריד הטל (מא) צ׳ פעמים כנגד (יד) [ת] ל׳ יום שאומר אותו ג׳ פעמים בכל יום משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם (מב) הרי הוא בחזקת שלא הזכיר (טו) [ע] גשם ואינו צריך לחזור: הגה וכן לדידן אם אמר (מג) עד מכלכל (טז) חייס בלא משיב הרוח ומוריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים וכן אם אמר בשמע״ל ל׳ פעמים אתה גבור (מד) עד מוריד הגשם אם נסתפק אח״כ אם הזכיר או לא חזקה שהזכירו. (ד״ע):

קטו טעם ברכת אתה חונן. ובו סעיף אחד:

א [א]מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו ברכת אתה חונן (א) ראש לאמצעיות [ב]שאם אין (ב) [ג] בינה אין תפלה: א מגילה דף י״ז ב ירושלמי

קטז פירוש ברכת רפאנו. ובו סעיף אחד:

א (א) רפאנו ה׳ (ב) [ג] ונרפא אע״ג [א] דהכתוב ליחיד (ב) אין מכנין אותו לרבים ה״מ בזמן שמתכוין א תוספתא המילו הרי״ף ורא״ש

באר היטב

לא מחזירין כמ״ש בסעיף ה׳. וע״ז כתב רמ״א ולדידן דאין מזכירין טל בימות החמה ממילא יש להסתפק נמי בימות הגשמים: (יד) ל׳ יום. והא דבשבת ויו״ט אומרים אותו ד״פ בכל יום ואיכא יותר מל׳ פעמים בל׳ יום י״ל דהרי בשאלה ג״כ הדין כן דבשאלה איכא פחות מל״פ דהרי בשבת ויו״ט אין שאלה לכן נקטינן מילתא מלעיתא ל״ס. ד״מ וכ״כ רמ״א בתשובתו סי׳ פ״ג ע״ש. ומ״א כתב דלא מצינו דקאי נמי בשאלה ע״ש גם בשכנה״ג נסתפק אם מהני ג״כ בשאלה או לא ע״ש. ובע״ת כתב בפשיטות דמהני נמי בשאלה ע״ש. אם שגג או פשע באיזה יום או יומים בלו למ״ד יום ולא התפלל כלל לא הורע חזקתו. ט״ז ע״ש: (טו) גשם. לאיתו הוא משור המועד דאמרינן ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ״ש כאן. וט״ז ושל״ה ובתשובת גינת ורדים כלל ג׳ סי׳ ק״א דחו דבריו ע״ש. ועיין דבר שמואל סימן רכ״ה ובהלק״ט ח״א סי׳ רמ״ג. ומ״א וב״ח מתרצים ע״ש: (טז) חייס. ועד בכלל וא״כ נתרגל לשונו לומר רב להושיע מכלכל חיים:

(א) מינה. וכן מבדילין במ״ש וי״ט לפי שהוא חכמה שאדם מבדיל בין דבר לדבר ולכן קבעוהו בברכת החכמה. ורמז לדבר בינ״ה ר״ת בשמים יין נר הבדלה. עי׳ ט״ז:

(ב) ונרפא. ולא יאמר ה׳ אלהינו ונרפא. גם לא יאמר רפא בעינינו רק רפא בעינינו רש״ל וכנה״ג ופר״ח אבל המ״א כתב שאין לזה

משנה ברורה

מיד אחר התפלה יש לחזור [מור וקציעה ומגן גבורים]: מ (לט) ברכת אתה גבור. ובספר שולחן שלמה כתב דיתחיל מן מחיה מתים אתה ולא מן אתה גבור שלא יאמר השם לבטלה ואם יטעה לשנות הזכרת השם ביחוד שיטעה לשנות אח״כ מפני ההרגל גם בתפלה: (מ) עד מוריד הטל. ועד בכלל והיינו לבני ספרד שנוהגין להזכיר טל בימות החמה ולדידן עד מכלכל חיים ועד בכלל וכדלקמן בהג״ה וטעם כ״ז דמה כבר הורגל לשונו לומר כהלכה ע״כ (כט) הוא הדין לענין שאלה אם אמר ל׳ פעמים ברכת השנים עד אחר תיבת ותן ברכה בימות החמה או עד אחר תיבת ותן טל ומטר בימות הגשמים די ולא יתחיל מתחלת ברך עלינו רק מותר כל מיני תבואתה וכו׳: (מא) צ׳ פעמים. ובתשובת חתם סופר חא״ח סימן כ׳ מורה ובא לכתחלה לאומרו מאה פעמים ואחד אמנם בדיעבד מי שאמר רק תשעים פעמים אין בידינו לפסוק שיחזור ויתפלל נגד פסק השו״ע: (מב) הרי הוא וכו׳. דאם הורגל בלשונו כשאומר במפוחרין ק״ו בלופין וכתב בשע״ת שאם הרגיל עצמו מ״ה פעמים שהם כנגד ע״ו יום משעברו אח״כ ע״ו ימים חזקה שאמר כהוגן: (מג) עד מכלכל חיים. ועד בכלל וא״כ נתרגל לשונו לומר רב להושיע מכלכל חיים (ג) ויש חולקין על הרמ״א מה וכוון לחוש לכתחלה אלא לעשות כן לסמוך ע״ז כן כתב בהה״ח ובח״א לא משמע כן: (מד) עד מוריד הגשם. ועד בכלל:

א (א) ראש לאמצעיות. עוד טעם על סדר הברכות כתוב בספר סדר היום אתה חונן לשונה שאלת החכמה והדעת באדם דבלא״ה טוב ממנו הנפל ולכן צריך לכוין בה בראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול תחת הטרא״ת ימ׳ שיתן לו שכל ודעת ישר למאוס ברע ולבחור בטוב השיבנו לאחר הדעת כי מתוך הדעת נותן לבו על חטאו וכונת הברכה הזאת לבקש מאת ד׳ יתי שיכניע ויפיל גיאות יצרו שלא לשנות הזכרת השם שיעלה על לבו החטאים או הפשעים בעצמם רפאנו רפואה אחר הגאולה שכ״ז שאדם בצער אינו עומד מעל חליו ועיקר הכונה לבקש מאת אלקינו שירפא אותנו כדי שנהיה בריאים וחזקים לעסוק בתורה כראוי ולשמור כל המצות ברכת פרנסה אחר רפואה שכשהאדם חולה אז אינו מבקש על המזון אבל אחר שנתרפא מבקש אחר פרנסתו לחזור ולהבריא גופו ונפשו וצריך לכוון שיזמין לנו ד׳ יתי פרנסתינו בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור. והא דמבדילין בברכה זו לפי שהוא חכמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר לכן קבעוהו בברכת החכמה ורמז לדבר בינה ר״ת בשמים יין נר הבדלה. כתוב בטור מה שתקנו לומר אחינו בברכת השיבנו ובשלא לומר משא״כ בשאר ברכות ה״ט שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד עם בנו ובשלא לנו משום דכתיב ושנו אל ד׳ וירחמהו ע״כ אנו מזכירין רחמי האב על הבן. עיין בא״ר שממא דיעות דיש אומרים שצריך לומר חננו מאתך וכו׳ ולא חננו מפני שהוא התחלה בבקשה וי״א שצריך לומר וחננו עי״ש: א

א (א) רפאנו ד׳. (א) ולא יאמר רפאנו ד׳ אלהינו ונרפא כי ליכא דקרא הוא כך רפאני ד׳ וארפא. צריך (ב) לומר חולי בניר״י הלמ״ד. (ג) י״א שלא יאמר רפא בעינינו רק רפא בעינינו אבל המ״א וא״ר ושאר גדולים כתבו שאין לזה מן המנהג שאומרים רפא בעינינו: (ב) אין מכנין וכו׳. והה״ה (ד) שאר שינוי כגון מן מדבר בעבו למדבר

שער הציון

(כט) ג״ר: (ל) של״ה וא״ר: (א) אחרונים: (ב) עט״ז וש״א: (ג) רש״ל וש״א: (ד) רע״א בשם הגל״ח:

ליקוטי דברי הרב א) בסידור הרב הנוסח חננו ובמוצ״ש וחננו. ב) בשו״ע הרב סעיף י״א כתב ג״כ - וטוב לחוש לדבריהם לכתחילה שלא לעשות כן לסמוך על זה, אבל אם עשה כן ואח״כ נסתפק אם הזכירו אין צריך לחזור, כי כן עיקר.

לקרות אבל כשאומר אותו (ג) דרך תפלה ובקשה מותר. ומ"מ אם אומר מזמור שלם (ד) אסור לשנות מלשון יחיד לרבים או להיפך (טור והרא"ש פרק הקורא עומד בשם הר"י):

קיז דיני ברכת השנים. ובו ה' סעיפים:

א [א]ברכת (א) [ל] (א) השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר [ב]ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ (ב) * [ג]בתפלת ערבית (ג) של יום (ג) ס' אחר תקופת תשרי (ויוס התקופה הוא בכלל (ג) (ד) הס' הגה"מ פ"ב) [ב] (ה) [ד]ובארץ ישראל מתחילין לשאול (ו) מליל ז' במרחשון (ז) ושואלין * עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול: **ב** [ה]יחידים הצריכים למטר בימות החמה (ח) אין שואלין אותו בברכת השנים אלא (ה) (ט) בשומע תפלה ואפי' עיר גדולה כננוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה כיחידים דמו בשומע

א נרטות ל"ג
ב תענית י' ג טור בשם הרא"ש ד שם בגמרא ה סוף פ' קמא דתענית

שערי תשובה

מוכח דברכה זו הוקבעה ברפואת תחלואי הגוף וכבר"י כתב שכמה גדולי ישראל מרגלא בפומייהו לומר כן ומייסב דברי הש"ס ע"ש ובתשובת הר"י מולכו כתב שאם צריך להתפלל על החולה עדיף בש"ת והיינו תפלה בפירוש וברפאנו במתשבה לבד והבר"י כתב ע"ז שמעתי משום רבנו קשישי שהיו מתפללים בברכת רפאנו וכן אני נוהג עכ"ל:

[ל] השנים. עבה"ט ועיין בש"ל וברך שנתינו בלתי וא"ו והנון קטולה ומ"ש בתנודרסס שנותינו הוא ע"ש שהרי אומר מיכף ותהי אחריתה לשון יחיד ע"ש ונראה דגם בנוסח אשכנזים שאין אומרים ותהי אחריתה מ"מ אין לשנות לומר שנותינו רק שנתינו בקמץ הנו"ן וכן המנהג: [ב] ובא"י. עבה"ט וכתב בר"י בן א"י שהיה בא"י בז' תשון ושאל כמנהג א"י ימים מועטים ושוב חזר לא"ל כיון שהתחיל לא

מא"י לא"ל אם יש לו אשה ובנים בא"י אע"פ שאין דעתו לחזור בימי הגשמים שואל כבני א"י מוהריק"ש והלק"ט ח"א סי' ע"ד. שמעתי מהרב מהורר"א יצחקי זלה"ה ששמע ממהר"י מולכו זלה"ה שמהר"ז גוטה ז"ל וכמה גדולים אחרים שחלקו על מוהריק"ש בזה וכתבו דשואל כבני א"י וכן פסק בתשובת דבר שמואל סי' שכ"ג. ופרי חדש פסק שבני א"י שבאו לא"ל כל זמן שדעתם לחזור בכל אותה שנה לא"י שואל כבני א"י ואם אין דעתם לחזור אלא אחר שנה או שנתים כמו שלותי א"י אעפ"י שיש להם אשה ובנים בא"י שואל כבני ח"ל ע"ש: (ה) בש"ת. ונראה דלפ"ז כ"ש שיש לנו לשאול מטר אחר ז' מרחשון תוך ס' לתקופה בש"ת כשצריכין לכך דהא אפי' בתקופת תמוז דסימן קלה הם שואלים בש"ת. וכתב ט"ז הא דליבור מותר להתפלל בש"ת היינו כשמתפללין בלחש אבל לא יאמר אותו הש"ץ בקול רם אפי' בש"ת. והב"ח כתב קבלתי שלא

באר היטב

מן המנהג שאומרים רחה נא בעינו ושכן הוא במגלה עמוקות:

(א) השנים. ל"ל ושבענו מטובך. לא מטובה. הרא"ש ורש"ל. ועט"ז כתב כשהוא בדרך יאמר מטובך וכשהוא בעיר יאמר מטובה ע"ש הטעם. ובסידור האר"י ז"ל כתב מטובה: (ב) ס'. כלומר בתפלת ערבית שמתחיל יום ס': (ג) הס'. כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבינן מכלל הס' אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת קודם הלילה. ולעולם ב' ימים בין התקופה להשאלה דאם התקופה ביום א' השאלה בתפלת ערבית השייכה ליום ד': (ד) ובא"י. לפי ששם צריך לגשמים יותר לפי שגבוה היא מכל הארצות. מי שילא

מהורר"א יצחקי זלה"ה ששמע ממהר"י מולכו זלה"ה שמהר"ז גוטה ז"ל וכמה גדולים אחרים שחלקו על מוהריק"ש בזה וכתבו דשואל כבני א"י וכן פסק בתשובת דבר שמואל סי' שכ"ג. ופרי חדש פסק שבני א"י שבאו לא"ל כל זמן שדעתם לחזור בכל אותה שנה לא"י שואל כבני א"י ואם אין דעתם לחזור אלא אחר שנה או שנתים כמו שלותי א"י אעפ"י שיש להם אשה ובנים בא"י שואל כבני ח"ל ע"ש: (ה) בש"ת. ונראה דלפ"ז כ"ש שיש לנו לשאול מטר אחר ז' מרחשון תוך ס' לתקופה בש"ת כשצריכין לכך דהא אפי' בתקופת תמוז דסימן קלה הם שואלים בש"ת. וכתב ט"ז הא דליבור מותר להתפלל בש"ת היינו כשמתפללין בלחש אבל לא יאמר אותו הש"ץ בקול רם אפי' בש"ת. והב"ח כתב קבלתי שלא

ביאור הלכה

* בתפלת ערבית. כתב הח"א בשם הפר"ח דבדיעבד אם התפלל ושכח טו"מ מוכן מעל"ע ולפ"ז כיון דאין תקופת תשרי נופלת אלא בג' שעות או בג' שעות בלילה או ביום לעולם א"ל להחזיר בתפלת מעריב הראשונה כיון שעדיין לא נשלם ס' יום מע"ל וכן אם התקופה נופלת ביום א"ל לחזור אפילו בתפילת שחרית להתפלל קודם ג' שעות ביום וכשנופלת בג' שעות ביום ומתפלל מנחה קודם ט' שעות ג"כ א"ל לחזור עכ"ל והפמ"ג הביא להפר"ח וכתב עליו ואיני יודע אם לשמוך עליו בזה כי אין הלכה כאחי העזרי בזה ועכ"פ מחויב להתפלל ומתנה בנסיכין ק"ז ס"א עי"ש ובספר מחזיק ברכה פסק בהביא דלא כפר"ח וגם הבעל דה"ח לא הזכיר כלל שום נ"מ בין יום לחשון לשאר ימים וגם מביאור הגר"א משמע לכאורה דפסיקא ליה דאין הלכה כראבי"ה בזה: * עד תפילת המנחה. ואם טעה במעריב ליל ראשון של פסח והתפלל תפלת ש"ע של מוצ"ש ונזכר לאחר שהתחיל בדך עליו שהדין הוא שצריך לפיס כל אותה ברכה כמש"כ בסימן רס"ח אומר טל ומטר כיון שגם הצור מיום אומרים. ואם אלה השאלה ביום שבת וטעה והתפלל של מוצ"ש והתחיל בדך עליו ג"כ אינו אומר טל ומטר כיון שהליבור עדיין לא התחילו והיחיד

(ה) ובא"י וכו'. לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא[א] מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל אם להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל בבני[ב] העיר המגלא בה ודלא כהפר"ח עי"ש ולכאורה מדברי הגה"ט משמע דהם מיירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובס' יד אהרן כי שם מקורם: (ו) מליל ז' וכו'. ובדיעבד אם לא שאל מחזירין אותו ואינו דומה לערבית של ר"ח דשם הטעם משום דאין מקדשין המודש בלילה [כ"כ בספר ברכ"י ובספר זכור לאברהם מלדד שלא לחזור בדיעבד וכדעת הלק"ט ח"א סימן ע"ג וכמו בהזכרה עי"ש אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן]: (ז) ושואלים עד וכו'. כלומר ועד בכלל ואין חילוק בפסיקה בין א"י לחו"ל: **ב** (ח) אין שואלין אותו. ואף דאיתא לקמן בסימן קי"ט דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו היזק לשום אדם (ג) אבל מטר יש בו היזק לשאר ארצות: (ט) בש"ת. ונראה (ד) דלפ"ז דכ"ש שיש לנו לשאול מטר בש"ת אחר ז' מרחשון או בין פסח לעצרת במקומות הצריכין לכך דהא אפילו בתקופת

תמוז

משנה ברורה

למדבר בנוכח: (ג) דרך תפלה וכו'. ויכול להתפלל (ה) על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל וה"מ שלא בפניו (ו) אבל בפניו א"ל להזכיר שמו: (ד) אסור וכו'. ר"ל אפילו אם אמרו דרך תפילה וכשאינו אומרו דרך תפילה (ז) גם להג"ה אסור אפילו פסוק אחד:

א (א) השנים. הנוסח ושבענו מטובך [מ"א בשם הרא"ש ורש"ל] ובסידור [א]האר"י כתוב מטובה: (ב) בתפילת ערבית. עיין בבה"ל: (ג) של יום ס'. כלומר בתפילת ערבית שמתחיל יום ס' (א) ואז יכריז השמש לאחר הקדיש קודם התפלה[ב] טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר ואם לא הכריז אעפ"כ יאמרו: (ד) הס'. כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבינן מכלל הס' אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת קודם הלילה (ג) ולעולם ב' ימים בין התקופה להשאלה דאם התקופה ביום א' השאלה בתפילת ערבית השייכה ליום ד':

(ה) ובא"י וכו'. לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא[א] מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל אם להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל בבני[ב] העיר המגלא בה ודלא כהפר"ח עי"ש ולכאורה מדברי הגה"ט משמע דהם מיירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובס' יד אהרן כי שם מקורם: (ו) מליל ז' וכו'. ובדיעבד אם לא שאל מחזירין אותו ואינו דומה לערבית של ר"ח דשם הטעם משום דאין מקדשין המודש בלילה [כ"כ בספר ברכ"י ובספר זכור לאברהם מלדד שלא לחזור בדיעבד וכדעת הלק"ט ח"א סימן ע"ג וכמו בהזכרה עי"ש אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן]: (ז) ושואלים עד וכו'. כלומר ועד בכלל ואין חילוק בפסיקה בין א"י לחו"ל: **ב** (ח) אין שואלין אותו. ואף דאיתא לקמן בסימן קי"ט דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו היזק לשום אדם (ג) אבל מטר יש בו היזק לשאר ארצות: (ט) בש"ת. ונראה (ד) דלפ"ז דכ"ש שיש לנו לשאול מטר בש"ת אחר ז' מרחשון או בין פסח לעצרת במקומות הצריכין לכך דהא אפילו בתקופת

שער הציון

(ה) א"ר וברכ"י ומג"א דלא כהמתמירין דוקא לכלול בש"ת: (ו) א"ר: (ז) פמ"ג בשם הלבוש: (א) דה"ח: (ב) מ"א: (ג) ר"ן: (ד) ב"ח:

הגהות ותיקונים: א) היא: ב) כבני:

ליקוטי דברי הרב: א) בסידור כתב ושבענו מטובך. ב) בסידור כתב שלא יפסיק להכריז.

הלכות תפלה סימן קיז

תפלה * [1]ומיהו אם בארץ אחת כולה * הצריכים מטר בימות החמה * טעה בה יחיד *ושאל מטר בברכת השנים (אס רולה) (י) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור (ו) [ג] (יא) כלל) (ב"י בשם מהרי"ל והרמב"ן והר"ן סברי להו כהרא"ש) : ג * [2]אם שאל (יב) מטר (יג) בימות החמה (יד) מחזירין (ז) [ד] אותו :

ו כ"י ז תפלת ג'

באר היטב

לשאול בשמים כלל אבל בזמן שהקנו חז"ל אפי' בש"ת אבל מרבין לפייט יתי' בתענית וסליחות ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר אבל אין שואלין ואין טל ומטר בש"ת ושמעתי שב' גדולים הורו לשאול בגבור ואין טו"מ בש"ת בעת עצירת גשמים ונאספו לעמש באותה שנה ותלו הדבר בדאטרחו קמי שמיא עכ"ל. ובתשובת הרא"ש כלל ד' סי' יו"ד כתב דאף בשבת שאין מתענין מזכירין י"ג מדות ואומרים פסוקים של מטר ע"ש. וכתב ט"ז עליו דאם יש עיקר לקבלה זו נראה פשוט שבתפלה של ש"ל קאמר אבל כל יחיד ויחיד רשאי לשאול מטר בש"ת בלחש כמ"ש ע"ש: (ו) כלל. ונראה לפ"ז בן מ"ל שטעה ושאל גשמים בתפלה אחר ז' מרחשון תוך ס' יום לתקופה שאין צריך לחזור אפילו אין צריך לגשמים. שכנה"ג מט"מ הרדב"ז סימן נ"ח וכ"כ ע"ש. ופר"ח מולק דצריך לחזור אם אין צריכין לגשמים ע"ש. והא דכתב בש"ע הצריכים מטר וכו' היינו דוקא בשנעצר המטר אבל בלא"ה מחזירין אותו אע"פ שהגשם במקום ההוא אינו סימן קללה וצ"ע. ומ"מ בשעת הקציר לכ"ע מחזירין אותו. מ"א: (ז) אותו. עמ"ש בס"ק שלפני זה אם שאל מז' מרחשון ואילך מה דינו. אם נמשך בתפלת שבת והתחיל באתה חונן וסיים בברכת השנים ואז

שערי תשובה

יפסיק. ועיין בהלק"ט ח"א סימן ע"ג אם שבת בן א"י לשאול מטר אין מחזירין ומהר"י מולכו כתב דמחזירין. וכתב בש"ל שלאחת ידי ספק יחזור ויתפלל בתורת נדבה וא"ל לחדש דבר: [ג] כלל. עבה"ט ומהרח"ש ח"ג סימן ג' הסכים להרדב"ז וכ"כ בשכנה"ג ובר"י ומח"ב בשם זרע אמת: [ד] אותו. עבה"ט ואם הש"ץ חוזר

משנה ברורה

תמוז דסימן קללה הם שואלין בש"ת. כתב ט"ז הא דצבור מוחר להתפלל בש"ת היינו כשמתפללין בלחש אבל לא יאמר אותו הש"ץ בקול רם אפילו בש"ת (ה) ומנהגנו כהיום שאומר הש"ץ בש"ת אבל אינו אומר ואין טל ומטר לחוד כ"א בפסוקים ושאר לשונות וכבר נדפס בסידורים. ובשבת ור"ח ויו"ט (ו) מזכירין י"ג מדות ואומרים מזמורי תהלים של מטר כדאיתא בסידורים: (י) חוזר ומתפלל. מיירי שסיים כל תפלתו ואז יחזור ויתפלל בנדבה מתחלת התפלה ואם נזכר קודם שסיים לא שייך לומר שיחזור לברכת השנים ויתפלל בנדבה אלא יסיים מתחלה כל תפלתו ואח"כ יחזור ויתפלל בתורת נדבה [מאמר מרדכי] : (יא) כלל. עיין בבה"ל דאם לא היה עצירת גשמים ושאל מטר במדינותינו מספק ועד עצרת צריך מדינא לחזור ולהתפלל בתורת נדבה: ג (יב) מטר. בין ששאל טל או לא [ב"י] : (יג) בימות החמה. עיין לעיל בסקי"א ועיין בבה"ל דאם שאל מטר אחר החג אף קודם ס' יום דתקופה במדינות הצריכות למטר בתחלת החורף צריך לחזור להתפלל רק בתורת נדבה: (יד) מחזירין אותו. היינו אם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם לא עקר רגליו חוזר לתחלת ברכת השנים ואפילו אם נזכר קודם שסיים הברכה יחזור

ביאור הלכה

נגרר תמיד אחר הצבור [מ"א] : * ומיהו אם וכו'. טעם דין זה הוא ע"פ תשובת הרא"ש שמתה למה אין אנו שואלים מז' מחזן כבני ארץ ישראל והי דאמן אבר בני בבל גרירין היינו בדין מן הדיינים שאולקין בני מערבא עם תלמוד בבלי אר בני א"ל עם בני א"י משא"כ תלוי זה[א] בטבע הארצות שבא"י היו צריכין למטר מיד מ' מחזן ולכן שואלין מז' מחזן ובני בבל לא היו צריכים לגשמים עד ס' יום אחר התקופה לכן לא היו שואלים עד זמן זה וא"כ באלצות שצריכין לגשמים בחזן היה ראוי שינהגו בזה בבני א"י לשאול מז' מחזן וכן אם מנהג האלצות שצריכין למטר גם בימות החמה [וכמו ארץ אשכנז שזכר שם הרא"ש שצריכה למטר גם מימי הפסח עד עצרת] כל דינם בתפלה כמו בימי החורף בא"י וכתב הרא"ש שלא נתקבלו דברינו לפני חכמי דורו ועפ"ז כתב הרב"י נהי דלכתחלה לא קי"ל כוותיה כיון שנתפשט בתפוצות ישראל דלא כוותיה מ"מ בדיעבד אם יחיד טעה והזכיר בזמן וכו' אין חייב לחזור להתפלל אלא בתורת נדבה ומה יבואר דברי הש"ע ומ"ש אם בארץ וכו' פירוש לאפוקי אם איזו עיירות צריכין למטר כל שאין עליהם שם ארץ ביחידים דמי אפילו לדברי הרא"ש כן מוכח בתשובת הרא"ש והובא בב"י ואפילו בדיעבד עד שאל מטר בברכת השנים אחר ולבא על הפר"ח שפסק דעיר אחת הצריכה מטר ג"כ בדיעבד אין אחר הא יש ראיה מהגיה דבני נוה להיפך אם לא שבדחוק ונאמר דמה שפסק שם הגמרא בשומע תפלה היינו רק לענין לכתחלה אבל בדיעבד אפילו בברכת השנים וצ"ע: * הצריכים מטר. משמע קצת מלשון זה דדוקא כשנעצר המטר אבל בלא"ה מחזירין אותו אע"פ שהגשם במקום ההוא אינו סימן קללה ולפי מה דמשמע מתשובת הרא"ש שממנו מקור דין זה המדינות שצריכות מטר אין פסק לעצרת כאשכנז וכדומה אפילו בסמתא דיינהו כמו בימי החורף בא"י ונהי דלכתחלה לא קי"ל כוותיה עכ"פ לענין דיעבד אין לחזור ו"ע [ממ"א ומתה"ש] ועיין בס' זכור לאברהם שכתב דלא יכנס בספק ברכות עוד כתב שם דה"ה לדידן במקומותינו דאנו צריכין מטר אין פסק לעצרת דאם טעה ושאל אז מטר דא"ל לחזור דכפי הנראה כל המקומות הללו הקרובים והרחוקים הם צריכים למטר והו"ל כארץ אשכנז ופסרד דכתב הרא"ש ע"ש ומדברי הרה"ח וח"א משמע דא"ל דדוקא כשהיה עצירת גשמים אבל בלא"ה חייב לחזור ולהתפלל ו"ל דהוא ספיקא דדינא ע"כ יחזור ויתפלל ואתה אם לא יאמרו ידי תפלה עד עתה הוא לחובה ואם יאמרו אינו לנדבה וכדלעיל בסימן ק"ח סי"ח וכמש"כ בבאור הגר"א בסימן זה ושם דספיקא דדינא הוי כספק לו אם התפלל שבסימן ק"ז ס"א ע"ש במ"א וה"ה בכל זה אם טעה ושאל מטר מז' מרחשון ואנחנו בבמדינות שבה"ל הצריכין מטר בתחלת החורף יחזור ויתפלל ואתה כנ"ל. והכל מהך טעמא כי בברכ"י וכש"ת פסק דבדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל בהרדב"ז ומבואר שם בהרדב"ז טעמא דכיון שבמקום ההוא הוא זמן גשם אם"פ שאין עתה צורך לגשמים אין לחזור התפלה בשביל זה כיון שעכ"פ אינו סימן קללה והוא בסברת המג"א הנ"ל ומדה"מ וח"א ועוד איזה מחרוצים משמע דלא תפסו זה הסברא לדינא אם לא שיש עצירת גשמים בהדיא ע"כ נראה שיעשה כדברינו כנ"ל.[ב]* טעה בה יחיד וכו'. נראה פשוט דה"ה אם כל הצבור אז הש"ץ טעו ושאלו טו"ר ג"כ אין חייב לחזור דהא הטעם הוא כמו שכתב מהרי"א דבאמת נראין דברי הרא"ש ויש לסמוך עליו עכ"פ לענין דיעבד וא"כ מה לי יחיד אז ש"ץ וצבור והאי דנקט יחיד לרבותא אפילו אם רק יחיד שאל טו"מ שלא כמנהג כל הצבור שם אפ"ה ש"ד כיון שצורך רבים הוא וכן משמע בלבוש ולפלא על הפמ"ג והרה"ח שכתבו דדוקא יחיד אבל ש"ץ אחר דאין לחם שום מקור לזה ועוד נראה בפשיטות דהא דנקט יחיד משום דבצבור אפילו בתורת נדבה אינו יכול לחזור ולהתפלל וכדלעיל בסימן ק"ז ס"ג אבל מיומא ליכא אפילו בצבור ונראה דה"ה בש"ץ. גם במה שכתב הפמ"ג במ"ז סק"ג דדוקא אם טעה אבל אם אז אחר דנקט לראש בסימן ק"ד לענ"ד לא טוכל לאמר זה בענינו כלל דהא הטעם הוא משום דיש לסמוך בדיעבד על הרא"ש הנ"ל ובודאי אפילו הזיד אינו אחר דנוקט הברכה כך היא: * ושאל מטר וכו'. משמע שבשם לא טעה אלא התנהג כשאר בני אדם ולא הזכיר ואפ"ה אינו מחויב מצד הדין לחזור ולהתפלל ולכאורה קשה דהא הטעם הוא דלמא הלכתא כהרא"ש דנמשך זמן השאלה שם יותר וא"כ גם זמן הזכרה נמשך שם לדידיה כמבואר בתשובת הרא"ש שם בהדיא דמרווייהו שרין בזה וא"כ יש לו לחזור בשביל שלא אמר גשם דהא כתב שם דבמדינות כאלו יהיה להם הדין של חזרה של מוריד הגשם מעצרת ואילך כמו בא"י אפילו אילך עי"ש ומשמע שם דשרין לגמרי וא"כ כי היכי דבא"י אם לא הזכיר עד פסח מחזירין אותו ה"נ אם לא הזכיר אז אינו יוצא בתפלה הזו ולכאורה* יהיה מזה ראיה לאפמ"ג שכתב בסימן קי"ד אות ו' ולדעת הש"ע בהזכרה אפילו אחר אחת כולה הצריכה מטר אפ"ה מחזירין אותו ולא ס"ל מה כלל בהרא"ש ועי"ש בבה"ל מה שכתבתי אחרות זה. אז אולי להש"ע מיירי בזה שכתב ומיהו וכו' למנהגו מנהג ספרד שנוהג"ן לומר על בימות החמה וכדלעיל בסימן קי"ד ס"ג וקי"ל שם בס"ה דאם הזכיר בל במקום גשם אין מחזירין אותו אבל זהו דוקא קצת דמתחיל בחרתי ספרד ואשכנז ומסיים בחדא: * אם שאל מטר וכו'. עי' בס"ב

שער הציון

(ה) פרי מגדים ושארי אחרונים: (ו) רא"ש:

הגהות ותיקונים: א) צ"ל זה תלוי:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף א' כתב: אם בארצות אלו טעה היחיד ושאל מטר מז' במרחשון ואילך אינו מחוייב לחזור.

ד (טו) [ח]אם לא שאל מטר בימות (ח) [ה] הגשמים מחזירין אותו אע"פ ששאל (ט) טל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו: ה * [ט]אם לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו (טז) ושואל (י) [ו] בשומע תפלה: (ואם היה לו תעניית וצריך לומר עננו יאמר השאלה (יז) קודם (יא) עננו) (אבודרהם) ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"פ שעדיין לא עקר רגליו (יח) * כעקורים דמי ואם נזכר (יט) אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה:

ח ברכות י"ג תענית שם פז שם י טור בשם הרמב"ם בפ"י מה"ת ובר"ש

קיח חתימת ברכת השיבה. ובו סעיף אחד:

א [א]השיבה שופטינו חותם בה (א) מלך אוהב צדקה ומשפט ומר"ה ועד יום הכפורים חותם (ב) המלך המשפט. הגה מיהו אם אמר מלך אוהב לצדקה ומשפט (ג) אין צריך (ד) [ה] לחזור ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב לצדקה ומשפט (הר"י פפ"ק דברכות וטור והגהות מיימוניות) וע"ל סימן תקפ"ב:

א ברכות י"ב

שערי תשובה

התפלה יכוין דעתו להש"ית בכל הברכות ועיין לעיל סימן קי"ד בשם ש"ל מ"ש שם: [ה] הגשמים. עבה"ט ועיין בטור בשם רא"ש ובלבוש ועיין בש"ל בשביל דוד ומאמר מרדכי פ"ל דלא יאמר שם ויתמין עד ש"ת ושאל שם והוא הסכים שישאל קודם תקע ומשמע דגם הבר"י פ"ל הכי ועיין שם סימן קי"ד וכן הסכים בשו"ת נ"ב מה"ת סימן ע' וכתב שהט"ז אינו חולק כי אם על פירוש הלבוש אבל לדינא הכל מודים דיש לשאול קודם תקע ע"ש: [ו] בש"ת. עבה"ט וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו שאם נזכר באמצע תקע או ברכה אחרת אומר כדרכו עד ש"ת ושאל שם ולא אמרינן שיפסיק ויחזור לתחלת ברך עלינו ושאל מטוש שמא ישכח בש"ת ויצטרך לחזור לראש דאין מן הראוי שיאמר ברכות לבטלה מפני הספק ע"ש: [ז] לחזור. עבה"ט ובשם הרמ"ע בתלפיות זוטא כתב בתמ"ב אשם בשאר ימות השנה תחת המלך הקדוש המלך המשפט מוזר אך בתפארת שמואל בהגהות הרא"ש כתב דלא"ח ובספר מטה יהודה כתב שכן הסכימו רוב האחרונים ומ"ש בבה"ט דלפי טעם הט"ז גם בזה יש לחזור ולהתפלל בתורת נדבה אינו מוכרח דיש

ביאור הלכה

במ"ב דצריך לחזור לתחלת ברכת השנים ואם לא התחיל רק מותן ברכה וכו' לא מיבעי אם נזכר בתוך כדי דיבור ודאי יצא בדיעבד אלא אפילו אם לאחר כדי דיבור התחיל ותן ברכה וברך שנתנו וכו' ופייס הברכה יצא בדיעבד [מ"א ע"ש בג"א]: * אם לא שאל מטר וכו'. לכאורה נראה דה"ה אם מיסר בשאר ברכה דבר שהוא מעיקר הברכה [כגון שמיסר ענין קיבוץ גליות בברכת תקע בשופר שנקראת בגמרא דף י"ג[א]) על שם זה ע"ש] ג"כ יכול להשלים בברכת שומע תפלה ראיה מתוספות ברכות כ"ט ע"א ד"ה מפני וכו' דלא מיעטו רק דבר שהוא מענין שנה כגון הזכרה והבדלה ושאר שבחים שאינם ענין תפלה ובקשה משא"כ בזה וגם אפילו בהבדלה גופא פסק המ"א בסימן רל"ד סק"ג דאם יודע שלא יהיה לו כוס להבדיל ושכח לומר הבדלה בתוך הדעת יאמרנה בש"ת כדי שלא יצטרך לחזור מ"כ ה"ה בזה ומה דאיתא לקמן בסימן קי"ט ס"ג דאם טעה בברכה אחת מאמצעית שחוזר לראש הברכה אפשר דהתם איירי שנזכר אחר שומע תפלה ומדע דהלא בדבריו שם כלל ג"כ אם טעה ושכח לומר טוי"מ בברכת השנים ובזה נודאי אין לו לחזור לראש הברכה אלא שואל בשומע תפלה מ"מ ודאי דלענין טוי"מ לא יצייר דין המתחר רק אם נזכר אחר שומע תפלה מ"כ אפשר דה"ה בזה ומה שלא ביאר המתחר שם זה בפירוש משום דדלה שם לכלול דינו גם לענין דילג ודילג אין שום נ"מ בין נזכר קודם שומע תפלה או אח"כ דאין רשאי לכלול בשומע תפלה ואף שהפר"ח מיקל גם בזה כבר השיגו הח"א גם ענין טעות כולל אם הוסיף איזה דבר שהוא מקלקל את הברכה כגון שאמר טו"מ בימות החמה וכה"ג בזה ודאי אין לו שום תיקון בשו"ת אבל לענין חסרון אפשר דיוכל להשלימו בשומע תפלה וכנ"ל. ודע דלדעת הגר"א לעיל בסימן נ"ט ס"א[ב]) דס"ל דהעיקר תלוי בחתימה יצא ואפילו השלמה מ"ל כי מיבעי לי לפי דעת השו"ע שם. אח"כ מצאתי בפמ"ג בסימן קי"ט אות ג'[ג]) במ"ז דדעתו ג"כ דלא כהפר"ח הנ"ל וגם בענין פסיקתינו כתב דאם דילג איזה מיבות שהוא מענין הברכה אין יכול להשלימו בשו"ת וטעמו דלא דמי לשאלה והבדלה דזה איננו נוסח קבוע תמיד לכך תקנו לזה תקנה משא"כ כשאינה את הנוסח הקבוע ומ"מ לענ"ד ל"ע למעשה אחרי דדעת הגר"א ועוד כמה מהראשונים דהעיקר תלוי בחתימה לחוד וכמו שכתבנו בסימן נ"ט בבה"ל אפשר בזה יש לצרף לזה דעת הפר"ח הנ"ל דיהיה יכול להשלימו בשו"ת כי גם הפמ"ג לא הביא ראיה לסברתו בזה: * כעקורים. עי' מ"ב כ"כ מ"א בסי' תכ"ב וכ"כ כל האחרונים ודלא כמ"א שכתב דבעינן עקירת רגליו ממש ומה שכתב בנשמת אדם דהירושלמי שהביא המ"א לא נמצא הוא בפ"ה דברכות אחר המשנה מודים וגם הרשב"א הביאו בחידושיו בפ' ת"ה, וכן מצאנו בעה"י בתר"י פ' ת"ה ד"ה לא אמרן אלא בשרגיל לומר תחנונים כו' מפורש בהמ"א עי"ש ודאיתו דהג"א

משנה ברורה

ג"כ לתחלת ברכת השנים ועיין בה"ל: ד (טו) אם לא שאל. עיין במ"א ובש"ת שכתבו דאם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומרו שם ובסימן קי"ד בבה"ל ד"ה בלי[ד]) תחימה האריכנו בזה ובירורו דיותר טוב שיאמר בש"ת בזה יצא לכו"ע[א]) עתה מצאתי בספר קיצור ש"ע שפסק ג"כ הכי ואם נזכר קודם שסיים ברכת השנים יאמר במקום שנזכר אך אם נזכר אחר כשנים הטובות יחזור ויאמר ובכך שנתנו כשנים הטובות כדי שיהיה מענין תחימה ממוך לתחימה (ז) וטוב יותר שיתחיל ותן טל ומטר ויגמור כסדר: ה (טז) ושואל בש"ת. ר"ל בברכת שמע קולנו קודם כי אחה שומע שמתוקנת לשאול בה כל הבקשות וכדלקמן בסימן קי"ט אבל הזכרת משיב הרוח קי"ל לעיל בסימן קי"ד דאם שכח חוזר משום דהזכרה שבח הוא ואין מקומה בזו הברכה שמתוקנת לבקשה: (יז) קודם עננו. דשאלה חמורה מעננו דאם לא אמרה מחזירין אותו משא"כ בעננו: (יח) כעקורים דמי. וה"ה אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק[ו]) יהיו לרצון וגו' שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנוניו ונשלמה תפלתו אע"פ שלא התחיל עדיין עושה שלום: (יט) אחר שחתם. ואם נזכר אחר שאמר בא"י יסיים למדני חוקיך ויאמר ותן טל ומטר ואח"כ כי אתה שומע וכו' [בה"ל לעיל בסימן קי"ד]: א (א) מלך אוהב וכו'. ואם אמר בכל השנה (ח) המלך המשפט (ב) או אלא המשפט יצא: (ב) המלך המשפט. בשני הה"ן (ג) ויזהר בזה כי י"א דלא יצא ומ"מ בדיעבד אם אמר מלך המשפט לא יחזור: (ג) א"צ לחזור. עיין (ד) באחרונים דמסקי דאם נזכר תוך כדי דבור מעת אמרו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ ואם לאחר כ"ד שוב לא יאמר ואין מחזירין אותו[ד]

שער הציון

(ז) עיין לעיל בסימן קי"ד ס"ז[ד]) בבה"ל ד"ה במקום: (א) ס"ת וס"ח: (ב) פמ"ג: (ג) דה"ח: (ד) דה"ח וס"ח:

הגהות ותיקונים: א) י"ז: ב) ס"ב: ג) ד': ד) בלא: ה) ס"ו:

הערות והארות: 1) עיין שעה"צ סי' תכ"ב אות ח' לענין אם דרכו לומר אחר תחנונים עוה"פ יהיו לרצון ולענין אם התחיל לומר ולא סיים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ה' פסק כהמ"א, שיאמר ותן טל ומטר לפני תקע בשופר, ולא ימתין לשומע תפלה. (ועיין לעיל בסימן קי"ד סעיף ו' מ"ש). ב) בשו"ע הרב בסימן תקפ"ב סעיף ב' כתב: אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה דבר.

מרש"י

קיט דין הרוצה להוסיף בברכות. ובו ד׳ סעיפים:

א [א]אם רצה להוסיף בכל (א) ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד (א) היה לו חולה מבקש עליו (ב) [א] (ב) רחמים בברכת רפאינו. היה צריך פרנסה מבקש עליה בברכת השנים הגה וכשהוא מוסיף (ג) יתחיל בברכה ואח״כ מוסיף אבל לא יוסיף ואח״כ יתחיל הברכה (טור סי׳ תקס״ו) ובשומע תפלה יכול לשאול כל (ג) [ב] (ד) צרכיו שהיא כוללת כל הבקשות [2]ולהר״ר יונה כשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה אם מוסיף אותה (ה) בשביל כל ישראל אומר אותה בלשון רבים (ו) ולא בלשון יחיד ולא יוסיף אלא (ז) בסוף הברכה (ח) ולא באמצע ואם שואל צרכיו ממש כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה יכול לשאול אפי׳ באמצע הברכה והוא שישאל בלשון יחיד (ט) ולא בלשון רבים ובברכת (ד) (י) שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין (יא) קודם יהיו לרצון בין אחריו יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי רבים: **ב** [1]יש מי שאומר שכשמוסיף (יב) בברכה לצורך יחיד (ה) לא יאריך: **ג** * (יג) [1]אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות

א ע״ז מ׳ והרי״ף כפ״ה דברכות ב שם ממשמעות הגמרא ג מרדכי שם ד ברכות ל״ד

באר היטב

ע״ש. ולפי טעם הט״ז נ״ל דיחזור ויתפלל שנית בתורת נדבה: (א) ברכה. המחבר ע״ת לא עי׳ בהג״ה סעיף זה ע״ש ועי׳ שבנה״ג: (ב) רחמים. המבקש רחמים על חבירו א״ל להזכיר שמו. ברכות דף ל״ד . וה״מ בפניו אבל כשמתפלל שלא בפניו צריך להזכיר שמו. מהרי״ל: (ג) צרכיו. טוב להתוודות בש״מ ויאמר חטאתי עויתי פשעתי ולשאול מזונותיו אפילו הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכיר בתפלה הקודמת אצלו. ספר הכוונות: (ד) ש״ת. וכ״מ כתב דלהרר״י אפי׳ בש״ת אסור לומר צרכיו בלשון רבים בחמצע ע״ש. ומ״מ ליבור שרי אפי׳ בחמצע הברכה ב״י מ״א. ובבאר היטב אשר לפני בש״ק ג׳ לא דק. ע״ש: (ה) לא יאריך. אא״כ רבים צריכים לתורתו.

שערי תשובה

לומר בעשרת ימי תשובה יש לדקדק יותר בלשון אליבא דכ״ע משא״כ בשאר ימות השנה כיון דלדעת הרבה פוסקים בדיעבד יצא אבי בהכי ועפר״ח סימן תקפ״ג שכתב וז״ל ואם רצה לחזור תע״ב וא״ל להוסיף בה דבר דהרי יש בה תחנון עכ״ל. ולזה הסכים בש״ל ואמנם אם מסופק פשיטא דא״מ להתפלל ואפילו בתורת נדבה א״ש דאפילו הרמ״ע מודה בזה וכמ״ש בשמו שכתב בחלפסי זוטא דמספיקא א״מ אפילו למחרת יוה״כ דלא אמרינן מה שהוא למוד הוא מזכיר במידי דלא קבע רק לעשרת ימים עכ״ל. ועיין בש״ל בברכת תקע עיין בנגיד ומנוה דוגא מיבה מהרה. ונראה שהוא מפני הטם היונא מן יחד מחרבע כנפות. וש מדקדקים שאין מדלגים מיבה מהרה ואומרים וקבצנו מהרה יחד כו׳ וכוון הוא. ובברכת ומלשינים אין לחתוס רק שובר אויבים ומכניע זדים שכ״כ המקובלים הקדמונים שהוא ר״ת שם שדי ששם זה הוא המכניע ודלא כפר״ח ובברכת ולירושלים ל״ל וכמה דוד עבדך כמ״ש בשם האר״י ז״ל. ועיין אמירת נחש בט״ב יבואר אי״ה בהל׳ מ״ב ובאומרו

ליבועתך קוינו יכוין למה שבוגלים אחר מיתתו בפיא ליבועתו ולכן תכוין שאחה מן המקוים ליבועתו וכתב מהר״י נמה ז״ל וגם אני מכוון לפות ליבועה ה׳ שבועה עמנו להגילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעמות בצרה בזה עכ״ל:

[ב] רחמים. עבה״ט ועיין פר״ח מייתי מזוהר פרשת ויצא הגילני נא כו׳ דבתפלה בעי לפרושי מילין בדקא יאות עיין שם: [ג] צרכיו. עבה״ט ועיין בש״ל בשם מכם אחד דמוהר פרשת פנחס מתבאר שאין לומר תפלה על מזונות בתפלת המנחה ע״ש. ועיין שם שכתב שיאמר התפלה בהכנעה כו׳ ועכ״פ בקול טרים ויקבל

משנה ברורה

א (א) היה לו חולה. עי׳ בפמ״ג שכתב דדוקא אם היה לו וכן בפרנסה דוקא אם צריך לפרנסה אבל אינו רשאי לבקש רחמים בברכה אחמצעיות על העתיד שלא יחלה ושלא יחסר לחמו וכה״ג משא״כ בש״ת אפי׳ על העתיד רשאי לבקש: (ב) רחמים. ע׳ פר״ח דמייתי מזוהר פרשת ויצא הגילני נא וכו׳ דבתפלה בעי לפרושי מילי בדקא יאות עי״ש. (ג) המבקש רחמים ע״ח א״ל להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא הזכיר שם מרים וה״מ בפניו אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו: (ג) יתחיל בברכה. דצריך לעשות עיקר ממטבע שטבעו חכמים ובקשה שלו תהיה טפילה ולא להיפך. וכתב הפמ״ג דצריך להקדים ולומר מאמר שלם מענין הברכה כגון אם רוצה לבקש שיתן לו ד׳ דעה יקדים ויאמר אתה חונן לאדם דעת אבל לא תיבת אתה לבד וכה״ג בכל הברכות: (ד) צרכיו. (ב) טוב להתוודות בש״ת ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ולשאול על מזונותיו אפילו אם הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו (ג) ויאמר התפלה בהכנעה ועכ״פ בקול טרים ויקבל עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו ח״ו מלמעלה ועיין במש״כ בסימן קכ״ב סק״ח בשם הח״א: (ה) בשביל כל ישראל. וה״ה (ד) בשביל רבים: (ו) ולא בלשון יחיד. כיון שהוא אומרה בשביל רבים: (ז) בסוף הברכה. עיין בפמ״ג סימן קכ״ב במ״ז שמצדד לומר דדוקא קודם שאומר בא״י אבל לאח״כ נראה דאסור (ועי״ש דאינו ברור לו דבר זה) : (ח) ולא באמצע. כשבשואל צרכי רבים באמצע הברכה (ה) נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. בד״א בחיד (ו) אבל בצבור מותרים ולכן אומרים סליחות באמצע ברכת סלח לנו (ז) וכן באמצע ברכה אחצעית של יוה״כ: (ט) ולא בלשון רבים. דאף שהתירוהו לשאול אפילו באמצע הברכה כיון שצריך לו לפי שעה אם יאמרנה ג״כ בלשון רבים (ח) יהיה נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חכמים ועיין בסימן תקס״ו ס״ד דטוב ליזהר לכתחילה בכ״ז כדברי הר״ר יונה: (י) שומע תפלה. וכ״ה כתב דלהרר״י ש״ת דומה לשאר ברכות לענין זה דבאמצע אסור לשאול בלשון רבים: (יא) קודם יהיו וכו׳. עיין לקמן בסימן קכ״ב במ״ב ס״ק ז׳ מה שנכתוב שם: **ב** (יב) בברכה. אפילו (טו) בברכת ש״ת וכ״ש בשאר ברכות. אבל לאחר תפלה אפילו קודם יהיו לרצון מותר להאריך בכל גווני. ובליקוטי מהרי״ל איתא בשחלה מהרי״ל בזרו הבטר תעניה ואמרו סליחות ומנהגם היה אז לומר סליחות באמצע ברכת סלח לנו משמע דבטר לצורך יחיד שרי אפילו באמצע ברכה (י) י״ל שאני מהרי״ל דרבים צריכים לתורתו וברבים דמי: **ג** (יג) אם דילג. פי׳ (יא) שדילג הברכה לגמרי

ביאור הלכה

מרש״י דברכות יש לדחות דאפשר דבבר רש״י כרב עמרם המובא בטור סי׳ תכ״ב שפוסק דאמלו רק בעקר רגליו אז כלשונא קמא שבגמרא:

* אם דילג או טעה וכו׳. עיין טעות נ״ל דבכלל בשני אופנים א׳ שלא הגליס את הברכה כדין כגון שלא איתמה כדין או שאיתקר איזה דבר שהוא עיקר הברכה כגון שלא אמר טו״מ בימות הגשמים או שאיתקר להזכיר ענין קיבוץ גליות בברכת תקע בשופר שעיקרה בגויה ע״ז אף אם איתמה כראוי (וכדאיתא במגילה י״ג א׳) וכה״ג וכמו שאם איתקר יוצר אור בברכת יוצר אור דבסק המחבר לעיל בסימן נ״ט ס״א ב) דלא יצא [אף דכתב המ״א בסימן קי״ד סק״ט כגון שטעה בחתימתן אבל אם טעה בגאמצע אין בכך כלום נלע״ד דכונת המ״א שם הוא שאיתקר איזה דבר שאינו מעיקר ענין הברכה אבל דבר שהוא מעיקר הברכה כחתימה דמיא ומוכח כן ממה דסיים המג״א שם דכמה מקומות חלוקות בנוסח התפלה אלמא דמיירי בענין נוסח

שער הציון

(א) מ״א: (ב) מ״א וכן העתיקו הרבה אחרונים דלא כט״ז בפי׳ קכ״ב סק״ב: (ג) ש״ת: (ד) לטש: (ה) תר״י: (ו) ב״י ומ״א: (ז) אחרונים: (ח) תר״י: (ט) ע״ז והגר״א: (י) מ״א: (יא) מ״א:

הגהות ותיקונים: א) י״ז: ב) ס״ב:

ח מוס׳ שם

אינו צריך לחזור אלא (יד) לראש הברכה שטעה או שדילג ומשם ואילך יחזור (טו) על (ו) [ג] הסדר: ד ״שליח צבור ששכח ולא אמר עננו לא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר (טז) רק (ז) [ד] רפאנו * ואם חזר ברכה לבטלה (יז) היא (מלא יאמר (יח) עננו בשומע תפלה (מ) [ה] (יט) כיחיד):

קכ שראוי לומר רצה בכל תפלה. ובו סעיף אחד:

א טור לדעתו וכתב הכ״י שכן המנהג

א אומרים רצה בכל התפלות ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו (א) במנחה:

שערי תשובה

עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו וכו׳. ויזהר שלא להרגיל שאלות רק אחת כוללת כמו זרע אנשים כ״כ נר״י בשם מהר״מ גרודל גם תלמידי המר״י ז״ל כתבו דבשם״ת יתודה בקיצור: [ג] הסדר. עבה״ט שכתב שדברי רש״י דף ל״ד תמוה ועיין בספר קרבן נתנאל מ״ש: [ד] רפאנו. עבה״ט ועיין בכנה״ג סימן תקס״ו שנפל ט״ס בש״ע וכתב להגיה עיין שם. והנוסחא שלפנינו בש״ע הוא נכון: [ה] כיחיד. עבה״ט ומ״ש בלא היו י׳ מתענים עיין בש״ל דבשבועה ג דקדק מהרשב״א דלאותרו בש״ת לא בעינן עשרה מתענים רק לענין לאומרה ברכה בפ״ע צריך יו״ד מתענים עיין שם ולא ראיתי נוהגין כן ומ״ש מדברי המג״א בשם רש״ל דיאמר ברכה בפ״ע אחר י״ח ועכ״פ הש״ך כו׳ אין נראה כן מדעת הב״ח וע״ת והביאם בא״ר ועיין לעיל ס״ק ז׳ מדברי כנה״ג וע״ש:

באר היטב

עמ״א: (ו) הסדר. והיינו בשונג אבל במזיד צריך לחזור לתחלת י״ח כמ״ש סי׳ קי״ד ס״ו. ודברי רש״י בברכות דף ל״ד ע״א ד״ה מתחלת הברכה שטעה בה וכו׳ תמוהים המה ע״ש: (ז) רפאנו. פי׳ שחתם ברכת רפאנו ואם יחזור ויאמר עננו יצטרך לומר רפאנו פעם אחרת דל״ל על הסדר ויהיה ברכה לבטלה דאין מחזירין בשביל עננו אבל אם לא חתם רפאנו יאמר עננו ואח״כ רפאנו. והא דנקט כאן ש״ל משום דיחיד אומר אותו בש״ת ואם שכח עד אחר שגמר ש״ת אע״ג דלא התחיל רצה א״ל עננו אם כיון שאין מחזירין בשביל עננו משא״כ בש״ל אומרה בברכה בפ״ע. ט״ז ומ״א ואחרונים דלא כע״ת: (מ) כיחיד. ויתחוש בא״י העונה בעת צרה וש״ת. הג״מ וב״מ מ״א דלא כע״ת ועי׳ בשכנה״ג: [וכמ׳ אליהו רבה פסק כע״ת דיסיים רק בשומע תפלה לחוד כיחיד וכ״מ בתשובת רש״ל]. ואם חתם בש״ת לבד יצא. מ״א. וה״ה אם לא היו יו״ד המתענים בבה״כ ובאו אחר ברכת רפאנו אומרה בש״ת ש״ג. ואם שכח גם בש״ת אומרה ברכה בפ״ע אחר בשלום. רש״ל מ״א. ועי׳ בטור סי׳ תקס״ה די״א דאפילו כיחיד הדין כן ונהי דלא קי״ל הכי כיחיד מ״מ בש״ל יש לפסוק כן. מ״א. וכנה״ג כתב בשם ש״ג דאומרה בעבודה אם נזכר. והרמ״ע פסק דדינו כיחיד וכ״כ ע״ת. ואם אמר עננו קודם רצה לא

ביאור הלכה

בעלמא אבל לא בשחיסר את ענין הברכה וגם הלא המ״א העתיק בסימן ס״ד את דברי הכ״מ שם ועיין שם ברמב״ם ובכ״מ דענין הברכה הוא לעיכובא וגם הלא זה לעיין בסימן נ״ט ור״ל דשם מוכח דאם התחיל ביוצר אור שהוא עיקר ענין הברכה אף שנאמצע אמר דבר שלא מענין הברכה יצא משא״כ אם חיסר את עיקר ענין הברכה לא יצא אף להמ״א וכן כתב הפמ״ג במ״זאות ג[א]) ועיין מה שנדחנו לעיל בסימן קי״ז ס״ה לענין זה. ב׳ אם אמר איזה דבר שהוא מקלקל את הברכה כגון שאמר עו״מ בימות החמה וכה״ג והנה כ״ז הוא לפי דעת המחבר לעיל בסימן נ״ט אבל לפי דעת הגר״א שם דאפילו אם לא הזכיר בתחלה כלל יוצר אור כיון שחתם כדין יצא בדיעבד נראה דה״ה הכא באופן הראשון אזלינן בתר תחילה ויצא כיון שבה מזכיר ענין קיבוץ גלויות ועיין בבה״ל שם שכתבנו דגם דעת הרשב״א והרמב״ן כוותיה דהגר״א: * ואם חזר ברכה לבטלה היא. עיין במ״ב בסמ״כ היינו וכו׳ והוא מהט״ז ומ״א וש״א ומשמע מזה דמשום עננו גופא לא הוי ברכה לבטלה ולא זכיתי להבין כיון דס״ל להפוסקים דענינו זה הוא כשאר עננו דעלמא דקי״ל שאין מחזירין אותו מ״כ אם יחזור לומר עתה הוא ברכה לבטלה כיון דקביעותו הוא בין גואל לרופא ולא בין רפאנו לברכת השנים אם נגריכו לומר עתה בודאי בשם חזרה מיקרי ואפשר דס״ל דכיון דקבעוה חז״ל לכתחילה לומר ברכה בפ״ע יש בה עדיפותא משאר עננו דלא הצריכו רק לכוללה ואם לאו דהיה היזק עי״ז לברכת רפאנו לא היינו משתפקים במה שאנו נותנים עצה לכללה בש״ת כי לא מצינו תיקון ע״י שומע תפלה רק אם חיסר שאלה בברכת השנים או להירושלמי משיב הרוח בברכת אתה גבור אבל לא אם חיסר ברכה שלמה וכמו שפסקו כל האחרונים (דלא כהפר״ח שמיקל להשלים בש״ת אפילו אם דילג ברכה שלמה) ואכמי ל״ש:

משנה ברורה

וטעה פי׳ ששינה בה בענין שצריך לחזור מחמת זה ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ס״ח במ״ב סק״א ותרוויהו מיירי בשונג דבמזיד צריך לחזור לתחלת י״ח כמש״כ סימן קי״ד ס״ו: (יד) לראש הברכה. ואם נזכר בטעותו (יב) בעוד שהוא עומד עדיין בהברכה יחזור למקום שטעה לבד: (טו) על הסדר. ואפילו אם לא נזכר עד אחר כמה ברכות צריך לחזור ולומר כולן אחריה שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שנזכר נמצא ששינה סדרן של ברכות ולא יצא י״ח (יג) שסדר ברכות הוא מאנשי כנה״ג וסמכו סדרן על המקראות: ד (טז) רק רפאנו. ר״ל שסיים ברכת רפאנו ואמר ברוך אתה ד׳ אבל אם נזכר קודם שחתם אפילו אם אמר ברוך אתה (יד) הואיל ולא אמר עדיין השם חוזר ואומר עננו עם חתימה ואח״ז חוזר ואומר ברכת רפאנו. וכל זה בש״ך שמקום קביעתו לומר עננו הוא בין גואל לרופא אבל ביחיד שכולל עננו בברכת ש״ת אם שכח לאמר עננו (טו) כל שסיים שומע תפלה אף שלא פתח ברוך אין צריך לחזור כדין כל דבר שאין מחזירין אותו וטעם החילוק הוא דשם שאני (טז) שהוא כלול תוך הברכה וכל שסיים הברכה איכא בחזרתו ברכה לבטלה משא״כ כאן דקבעוהו ברכה בפ״ע אין לבטלה אם לא שיצטרך לברך ברכת רפאנו עוד הפעם בשביל זה וכל זמן שלא אמר השם של ברוך אתה ליתא ברכה לבטלה: (יז) היא. היינו (יז) דע״י שיחזור לומר עננו יצטרך בהכרח לומר אח״כ ברכת רפאנו עוד הפעם כדי שיהיה על הסדר ברכת השנים אחר רפאנו והיא ברכה לבטלה שאין מחזירין בשביל עננו כמ״ש בסימן מקס״ה. ואם שכח ואמר עננו קודם רצה, גם דעת המ״א דל״ל עננו פעם אחר אחר רצה גם וכן כתב בדה״ח ובפמ״ג נשאר בדין זה בצ״ע ובספר מגן גבורים החריך בזה ומסיק לדינא ג״כ דאין לחזור ולומר עננו פעם אחרת ואם יראה יאמרנה בש״ת ביחיד: (יח) עננו בש״ת. ה״ה (יח) אם לא היו יו״ד המתענים בבה״כ ובאו אחר ברכת רפאנו יאמר בש״ת ביחיד (יט) ואם התחיל הש״ץ להתפלל בקול רם והיו אז בבה״כ יו״ד שמתענים ואח״כ הלכו מקצתן קודם שהתחיל הש״ץ עננו לא יאמר עננו וטוב (כ) שיאמר אז בש״ת ואם כבר התחיל עננו ויצאו גומר: (יט) כיחיד. עיין בדה״ח שפוסק דלא יתחמה בברכה רק בשומע תפלה כשאר יחיד בעלמא וכן נכון דבזה יצא לכו״ע עיין במ״א ואם שכח גם בש״ת אפילו אזכר קודם שהתחיל רצה שוב לא יאמר אלא יאמרנה אחר שיסיים בשלום קודם אלהי נצור ובלא אחמיה [דה״ח ושע״ת עי״ש]: **א** (א) במנחה. דהיינו שהם מתחילין מואשי ישראל ועיין בפמ״ג שכתב דלפי מה שנהגו עכשיו בכל מקום לאמר רצה מקרי המלבו משנה ממנבע שטעבנו חז״ל והיינו כמש״כ המחבר סימן קי״ט ס״ג בטעה בברכה ועע״ד ל״ע אם זה מקרי בדיעבד בשם טעה ואפילו בשחרית עיין לעיל

שער הציון

(יב) פמ״ג אך אם הוא מבוהל ואינו יכול לחזור למקומו ואחר עומד אחתיו בכל גווני צריך להתחיל מתחלת הברכה וכדמוכח מהיא דבטעי דאשתתק נאופנים שהובא ברא״ש פ׳ א״ש: (יג) פמ״ג מגילה י״ג: (יד) דה״מ: (טו) ט״ז והגר״א וש״א: (טז) אחרונים: (יז) ט״ז ומ״א: (יח) אחרונים: (יט) דה״מ: (כ) היינו אפילו לדעת הש״ת דס״ל דאין לומר אפילו בש״ת עננו כשאין יו״ד שמתענים בזה מודה וכ״ש להדה״מ גופא עיין בו:

הגהות ותיקונים: א) ד׳:

ליקוטי דברי הרב א) בשו״ע הרב בסימן קי״ד סעיף ח׳ משמע שאם רק ס״ים ההתימה של הברכה כהוגן לא יצא, ודלא כהגר״א. ב) בשו״ע הרב סעיף ו׳ כתב: אם טעה ואמר עניגו קודם ראה נא בענינו צריך לחזור ולומר ענינו אחר ראה נא שסדר ברכות מעכב. ג) בשו״ע הרב סעיף ה׳ פסק דחותם בא״י העונה בעת צרה ושומע תפלה, ואם חתם שומע תפלה בלבד יצא. ד) בשו״ע הרב סעיף ה׳ כתב: אם שכח גם בש״ת אומרה ברכה בפ״ע אחר בשלום, ואין זה שינוי מסדר הברכות כיון שכבר נסתיימו ברכות י״ח.

הלכות תפלה סימן קכא קכב

קכא דיני מודים. ובו ג׳ סעיפים:

א (א) [א]שוחין (א) (ב) במודים (ג) תחלה (ד) וסוף: **ב** * [ב]האומר מודים מודים (ה) משתקים אותו: **ג** [ג]יחיד אין לו לומר ברכת כהנים: הגה וכן עיקר וכן נראה לי לנהוג אבל המנהג הפשוט אינו כן רק אפילו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לעשיות כפיס (ו) ואינו (ז) [א] נראה. (ב״י בשם המנהיג):

א נרכות ל״ד ב שם ל״ג ג אסרהיסס

קכב דינים השייכים בין י״ח ליהיו לרצון. ובו ג׳ סעיפים:

א [א]אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י״ח ליהיו לרצון אינו פוסק שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים (א) שפיר דמי: הגה ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה (ב) אבל במקום שנוהגין לומר (ג) תחנונים קודם יהיו לרצון מפסיק גם כן לקדיש וקדושה ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצור קודם יהיו לרצון לכן מפסיקין גם כן לקדושה (ד) * ולקדיש (א) ולברכו. (ד״ע לפי׳ [א] נראה. עבה״ט וכתב בש״ל כי מירושלים מוב״ב שנוהגין לברך ב״כ בבית האבל אז אף שאין כהנים אומרים אז״א והוא פשוט וכתב בר״י בשם מז״ה בעל אסף לאברהם שבברכת שים שלום האומר וטוב יהיה בעיניך כו׳ טועה רק יאמר וטוב בעיניך וכו׳ ומקרא מלא כי טוב בעיניך ה׳ לברך את ישראל ע״ש. וכש״ך הביא מהרד״א כי וטוב בעיניך כלומר ויהיה טוב בעיניך כו׳ ע״ש:

א תשובת הרשב״א

באר היטב

ל״ל עננו פעם אחרת אחר רפא נא. מ״א ע״ש:

(א) במודים. אם נזדמן לו רוק לא יפסה עד שילא הרוק מפיו ס״מ סי׳ י״ח מ״א וע״ת: (ב) נראה. המ״א העלה דאין למחות ביד האומרים אותו ע״ש. אין אומרים אלהינו בבית האבל:

(א) ולברכו. וטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם ל״מ וב״מ

שערי תשובה

משנה ברורה

סוף סימן ס״ד במ״א בשם הכ״מ ובסימן נ״ט ובסימן קי״ד מ״א סק״ט ובריש סימן קפ״ז[א]כתב הטור על מה שאנו אומרים ואשי ישראל ותפלתם וכו׳ ואע״פ שאין עתה עבודה מתפללים על התפילה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני הש״י ובמדרש יש מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה [כ״ל שמגיש אותם לרצון לפני ד׳ לריח ניחוח] וע״ז תקנו ואשי ישראל כ״ל אנשי ישראל וי״מ על מה שלמעלה ממנו וה״פ והשב העבודה ואשי ישראל ותפ״כ ותפילתם באהבה תקבל ברצון ועיין בט״ז שכתב דהפירוש האמצעי הוא המובחר מכולם אבל הגר״א כתב שהעיקר כפי האחרון:

א (א) שוחין. אם נזדמן לו רוק לא יפסה עד שילא הרוק מפיו [מ״א בשם ס״ח] ועיין לעיל סימן נ״ז ס״ב: (ב) במודים. איתא בגמרא אם לא כרע במודים נעשה שדרו נחש לאחר שבע שניס: (ג) תחלה. היינו בתחלת מודים (א) וכשאומר ד׳ יזקוף: (ד) וסוף. ברכת הטוב שמך דהיינו (ב) בעת אמירת ברוך אתה וכשאומר ד׳ יזקוף וכנ״ל בסימן קי״ג ס״ז לענין ברכת אבות: **ב** (ה) משתקין אותו. אף (ג) אם לא השתחוה ב׳ פעמים (ד) ובין לכפול המלות ובין לכפול ענין וענין הכל אסור דמיחזי כשתי רשויות: **ג** (ו) ואינו נראה. ומ״מ אם אמר אין מחזירין אותו וגם אין למחות ביד האומרים אותו. אין לומר אלהינו ואלהי אבותינו בבית האבל כ״כ הבה״ט והוא בשכנה״ג בשם ספר תניא וע״כ אף שבדגול מרבבה חלק ע״ז יש לחוש לדברי ראשונים [מגן גבורים]:

ביאור הלכה

* האומר מודים מודים וכו׳. משמעקנא אם אמר רק מיבת מודים מודים נבד והשאר אמר בהלכתו אם גם בזה משתקין אותו דאולי הגמרא מיירי דבכל גם המיבות שאח״ז אבל בזה נבד לא מיחזי כשתי רשויות אחרי שאח״כ אמר שאתה הוא ד׳ אלקינו ומברכות נ״ג ע״ב דאמר לענין ק״ש הא דאמר מילתא מילתא ומתי לה ומסתמא ה״ה לענין מודים משמע לכאורה מחיצה מילתא מילתא דלאו שמע בלאודיה רק אמר בכפילא גם יתר המיבות מ״מ יש לדחות דלאו דוקא הכי ליצגא ומדא מדאמר שם ג״כ הא דאמר פסוקא פסוקא ולהפוסקים דסברו דמה משתקין אותו בודאי אפילו לא אמר רק הפסוק שמע ב״פ ג״כ משתקין אותו. ואפילו אח״ל דלענין שמע מקילינן בחיצה שמע שמע בלחוד דעי״ז לא מיחזי כשתי רשויות אפשר בחיצה מודים מודים חמור טפי דומיא דמתי דאמר שם בדף י״ד ע״ב כל אחת אחת תפסיה להאי גברא וצ״ע:

* ולקדיש ולברכו. עיין במ״ב ואם החחיל לומר אינה תחנונים שאינו רגיל בהן ונזדמן לו לענות קתם אמן נ״ל דאסור כיון שלא אמר עדיין יהיו לרצון ואינו דומה למה שהמיר הט״ז בקק״א וכמו שכתבנו במ״ב באות ז׳ דשם הלא מיירי אחר שכבר אמר יהיו לרצון ובה״ח [בסוף דיני תפלה ד״ה במדינותינו באות ז׳] משמע דמותר ולא נהירא וא״ל דטעמו דבמדינותינו שרגילין לומר אלהי נצור קודם יהיו לרצון הרי דס״ל דמכיון שסיים הי״ח ברכות כבר סיים כל התפלה ע״כ דינו כמו במקום שרגילין לומר יהיו לרצון[א] אחר יהיו לרצון דז״א דלא גריעא לבו״ע הפסוק יהיו לרצון שהתקינו חז״ל לאומרו אחר י״ח ברכות [וכמו שאמרו דוד אחר י״ח בקשת מזמורין] משאר תחנונים שהרגיל בעצמו לאמרן אחר תפלתו דאמרינן דבמקלת דמיין לתפילה ואין להפסיק לאמן בין באמצען ובין קודם שהתחיל לאמרן וכמו שכתבנו במ״ב אות ז׳ וה״ל דכוותיה:

שער הציון

(א) רמב״ם וש״פ: (ב) כן מוכח ממ״א ועיין בפמ״ג שכ׳ דלהלבוש השחייה בפוף ברכה ממש ואינו מוכרח וגם מהרמב״ם משמע בהמ״א: (ג) פמ״ג: (ד) פמ״ג: (א) ט״ז ופמ״ג: (ב) דה״ח: (ג) מוכח מט״ז: (ד) מוכח מלבוש: (ה) כן משמע בח״א וכן מוכח בד״מ בשם״כ באות א׳ וב׳ ע״ש ובה״ח משמע דמי שנוהג לענות יהיו לרצון מיקר יש להחמיר שלא לענות קדיש וקדושה ובביאור הגר״א כתב דעכשו דין הרמ״א שאלו זה מה אינו מוכרח ע״כ כתבתי שראוי להר שלא יבוא לידי כן: (ו) כ״מ מפמ״ג:

נפשיטות

הגהות ותיקונים: א) אלהי נצור:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ פירש את התפלה "ואשי ישראל" כפירוש האמצעי.

ב סס ג סס ור' יונה ע"ד דברכות ד טור בסס הגלה

רשב"ם שכינה הב"י) (ה) [2]ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל הש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה (ו) מקצר (ג) ועולה ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש אפי' באמצע: **ב** (ז) [1]אין נכון לומר תחנונים קודם (ג) יהיו לרצון אלא אחר סיום י"ח מיד (ח) יאמר יהיו לרצון ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו: **ג** [1]הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך:

קכג דיני הכריעות בסיום י"ח ברכות. ובו ו' סעיפים:

א א יומא כ"ג ומביאו הרי"ף והרא"ש בפוף פ"ה דברכות מרדכי סס ב המ"ף סס והרא"ש

א (א) *כורע ופוסע (א) (ב) ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת (ב) (ג) ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו הופך פניו (ד) לצד שמאלו וכשיאמר הוא יעשה (ה) שלום (ג) (ו) עלינו הופך פניו לצד ימינו ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו: הגה והגה לומר אח"כ י"ר [2] שיגיה בית המקדש כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ע): **ב** [2]במקום שכלו ג' פסיעות (ו) * יעמוד (ז) * ולא יחזור (ל) (ח) למקומו עד שיגיע ש"צ (ה) [ג] (ט) לקדושה (י) ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם: הגה * והש"ץ יעמוד כדי הילוך

שערי תשובה

[ב] עליו. עבה"ט ור"ל דועל כל ישראל יאמר כשמשתחוה לפניו כמ"ש בית אפרים בסס הלבוש ע"ש: [2] שיגיה בית המקדש. וכתב בר"י בסס מהר"מ די לוזמאנו שי"ל שתגיה שהבית הג' יהיה מעשה ידי הקב"ה כו' ואין נוהגין כן ועיין בתור"ט פ"ק דמעשר שני בסס הירושלמי: [ג] לקדושה. ועבה"ט ועיין הרבה לקבל תפלתו עי' ס' הכוונות: (א) ג' פסיעות. עי' בתשובת מוהר השני סי' י"ד דבזכות שלשה פסיעות זכה נ"י להתריב [בה"מ ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיגיה ב"ה: (ב) ואחר שפסע. ולא כאותן שאומרים עושה שלום נעוד שפוסעין דאין נכון לעשות כן. מ"א: (ג) עליו. דלא כהאומרים עליו ועל כל ישראל. מ"א: (ד) לאחוריו. ומייב לכוין רגליו כמו בתפלה. רד"ך מ"א: (ה) לקדושה. וכשאומרים פיוטים חוזר כשש"ל מתחיל י"ח ל"מ מ"א שכנה"ג. מהרי"ל ז"ל אם היה מסיים י"ח מיכף שיושב ש"ץ לתחנה וכן

ביאור הלכה

* יעמוד. עי' במ"ב במש"כ כשאומר וכו' דהגה עיקר הדין דעמידה זו כ' המ"א בשם הרד"ך וב"ז ולא נמלא בב"ז וכמש"כ בא"ר וגם בדר"ך לא מצאתי דהוא מיירי שם רק מקדושה מ"מ נ"ל דיש להורות כן בע"פ בעושה שלום: * ולא יחזור למקומו כו' עי' בב"ז שכ' דאפי' אם אין מחזר מיכף למקומו לא יאמר תחנון מיכף אחר שעקר רגליו אלא יתמתן כדי ד"א ועי' בבה"ט בק"ה שמפקפק בדינו וכן בפמ"ג סי' קל"א מ"ז וסק"ד כ' שאינו יודע מנ"ל הא ומדברי מהרי"ל לא משמע כן ע"ש: * והש"ץ יעמוד כו'.

שערי תשובה

מ"א ט"ז ופר"ח: (ב) ועולה. דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחריו. ואם אין שהות לפסוע יאמר יהיו לרצון מיד ויענה ד"מ: (ג) יהיו לרצון. זה הפסוק מסוגל לכמה עניינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד. ויש בו אותיות מ"ב וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין ויועיל הרבה לקבל תפלתו עי' ס' הכוונות: (א) ג' פסיעות. עי' בתשובת מוהר השני סי' י"ד דבזכות שלשה פסיעות זכה נ"י להתריב [בה"מ ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיגיה ב"ה: (ב) ואחר שפסע. ולא כאותן שאומרים עושה שלום נעוד שפוסעין דאין נכון לעשות כן. מ"א: (ג) עליו. דלא כהאומרים עליו ועל כל ישראל. מ"א: (ד) לאחוריו. ומייב לכוין רגליו כמו בתפלה. רד"ך מ"א: (ה) לקדושה. וכשאומרים פיוטים חוזר כשש"ל מתחיל י"ח ל"מ מ"א שכנה"ג. מהרי"ל ז"ל אם היה מסיים י"ח מיכף שיושב ש"ץ לתחנה וכן

משנה ברורה

בפסיעות דאפילו ב"ה וב"ש מודה לא לומר: (ה) ומיהו וכו'. גם זה מיירי המתבר בשכבר אמר יהיו לרצון דאל"ה לא היה המתבר מיקל דהוא ס"ל דבכל גווני אין להפסיק קודם יהיו לרצון והאי ומיהו אסוף דבריו דמקצר ועולה קאי ור"ל דאע"פ שאמר מתחלה דבין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי להפסיק מ"מ אם יכול לקצר כדי לעקור רגליו עדיף טפי דאע"פ שאמר יה"ל מ"מ כ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך: (ו) מקצר ועולה. דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחריו דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם ואם אין לו שהות לפסוע ולא אמר יהיו לרצון קודם אלהי נצור (ז) עוד שיאמר עתה יה"ל קודם שיענה עמהם: **ב** (ז) אין נכון. עיין בב"י וד"מ שכתבו דמדינא אין איסור דלא אמר קודם יהיו לרצון מברכת שומע תפלה דקי"ל לעיל בסימן קי"ט דיכול לשאול בה כל צרכיו רק דלכתחלה נכון יותר לומר יהיו לרצון קודם אלהי נצור: (ח) יאמר יהיו לרצון. כתב בסדר היום יהיו לרצון כו' הוא מסוגל לכמה עניינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד ויו"ד ויו"ד יודי"ן ויש בו מ"ב אותיות וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם. כתב הח"א נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו ושיהיו כל יומי חייו עובדי ה' באמת ושלא ימצא מ"ז פסול בזרעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו ואם אינו יודע לדבר אמת בלשה"ק יאמרנה אף בלשון משכנו רק שיהיה מקיבות לבו. וטוב יותר לקבוע תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שסיים כל הי"ח מלבנעם בברכת שומע תפלה כדי שכשיעטרך לענות קדיש או קדושה יהיה יוכל לענות אחר אמירתו יהיו לרצון לבו"ע:

א (א) כורע ופוסע וכו'. כעבד הנפטר מרבו ושיעור הכריעה כבר כתבתי לעיל בסימן קי"ג בבה"ל שהוא כדי שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה אח"כ מצאתי בסימן זה שכ"כ א"ר בשם לידה לדרך: (ב) ג' פסיעות. עיין בבית יוסף כמה טעמים ועוד כתבו טעם (א) משום דאמז"ל דבזכות ג' פסיעות שרן נבוכדנצר לכבוד הש"י זכה להתריב ב"ה ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיגיה ב"ה: (ג) ואחר שפסע. ולא כאותן שאומרים עושה שלום נעוד שפוסעין (ד) דאין נכון לעשות כן וכן הדין בעושה שלום בקדיש (א"ר): (ד) לצד שמאלו. שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכינה מול פניו ושמאל האדם הוא לד ימינו של הקב"ה: (ה) שלום עלינו. (ג) דלא כהאומרים עלינו ועל כל ישראל (ד) אלא ועל כ"י יאמר כשמשתחוה לפניו: **ב** (ו) יעמוד. (ה) וכוין רגליו כמו בתפלה כשאומר עושה שלום מפני שמטה עצמו לגד שכינה: (ז) ולא יחזור. שאם חוזר מיד (ו) דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד שפופו מוכיח על אהבתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממנו והוא מגונה אבל כשממתין על קדושה או עכ"פ להתחלת תפילת הש"ץ נראה לכל שחוזר בשביל הקדושה ולכוין למה שיאמר הש"ץ: (ח) למקומו. פי' אם רואה לחזור למקומו אינו רשאי עד וכו' אבל אם רואה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל [כ"מ] ובתב המ"א דלפי מה שהבינו בב"י דל"א דבעינן שלשה פסיעות דהיינו ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו א"כ ע"כ צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו (ז) ומטעם זה קנת מקפידין שלא יעבור אדם לפניהם בעוד שעומדין במקום שפסע שלא יפסיק זה בין ששה פסיעותיהם אבל מ"מ ע"י קפידתם טועים שבשרואים מי שרוצה לעבור לפניהם הם ממהרים לחזור למקומם קודם שיתחיל הש"ץ התפילה דהוא מעיקר הדין: (ט) לקדושה. ואם הארך בתפילתו ובעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה (מ) יכול לחזור מיכף למקומו לומר קדושה ואף דמהרי"ל היה נוהג דבשהיה מסיים י"ח והש"ץ נפל על אפיו אז היה נשאר במקומו שפסע שם ונפל ג"כ על אפיו עם הצבור בשוה ולא היה חוזר מיכף למקומו קדושה שאני שטוב יותר לאומרה במקומו כמו שאר הקהל. ועיין לקמן סימן קל"ז ס"ב לענין נפילת אפים מה שכתוב שם במ"ב: (י) ולפחות וכו'. עיין בב"מ שהבכים

שער הציון

(ז) כ"מ מד"מ: (א) מ"א: (ב) ב"י ומ"א: (ג) מ"א: (ד) לבוש: (ה) ופמ"ג כ' עד שיתחיל ש"ץ להתפלל ולא נהירא: (ו) טור: (ז) ל"ח: (מ) שע"ת בשם ברכ"י וכ"פ המג"ג:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב שישוב למקום התפלה ליפול נפילת אפים ולא ישאר במקום של הג' פסיעות, ומחלוקת זו הוא גם בסימן קל"א. ב) ובשו"ע הרב בסעיף ה' כתב: ויש מחמירים לעמוד במקום שפסע ולכוין שם רגליו כמו בתפילה עד שיגיע ש"ץ לקדושה, וטוב לחוש לדבריהם.

הלכות תפלה סימן קכג

(ו) ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם (תשו' הרשב"א סי' תל"ו) (יא) וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו (ז) כשיעור זה קודם שיחזור למקומו (ב"י בשם רבינו ירוחם וירושלמי) יחיד שמתפלל בלבד וסיים תפלתו קודם לש"ל (יב) * אסור להחזיר (ח) פניו לצדו עד שיסיים ש"ל תפלתו (ב"י בשם שבולי הלקט): ג * כשפוסע עוקר רגל שמאל (ט) [ד] (יג) תחלה * ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא (יד) כדי שיתן גודל בצד עקב (טו) ולכתחלה (טז) לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה. ב"י בשם א"ח וד"ע לפי הטעם שכתב ב"י לג' פסיעות בשם ר' המי: ד ימי שמוסיף על ג' פסיעות (יז) הוי יוהרא: ה הגם ש"צ צריך לפסוע ג' פסיעות

ג הגה"מ פ"ה מה"ת אוהל מועד ד שבולי הלקט ה רמב"ם פ"ע מה"ת ומרומת הדשן סימן י"ג

באר היטב

במ"ש אם פתח ש"ל ויהי נועם ותיכף לו סיים פסיעותיו לאחר י"ח אז היה נשאר במקומו שפסע שם וכשה פניו ואמר תחנה אז במ"ש ויהי נועם טרם חזר למקומו ע"ש. ומדברי ט"ז ס"ק ג' נלא משמע כן דכתב וכן היחיד המתפלל אפי' אין חוזר תיכף למקומו לא יאמר תחנון תיכף אחר שעקר רגליו אלא ימתין כדי הלוך ד"א ע"ש. ואפשר דיש חילוק בין המתפלל ביחיד או עם הציבור. ומדברי מהרי"ל נראה לאין להקפיד בנפילת אפים שיהא מיושב וכ"כ הריב"ש ועי' סי' קל"א סעיף ב' מש"ש. כתב הכ"מ דאם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו. ומ"א כתב לפי סברת י"א הטעם דבעי ו' פסיעות דכתיב ורגליהם רגל ישרה. וכתיב וכף רגליהם ככף רגל הרי ששה. ולכן צריך ג"כ לפסוע ג' פסיעות לפניו דהוי עוד ג' עב"י. ומה"ט מקפידין אלא יעבור אדם לפניהם בעוד שעומדים שם אלא להפסיק בין הששה פסיעות. אבל מה שנוהגים שכשרואים למי שרוצה ללכת לפניהם למהר לשוב למקומם בטרם שממתינין השיעור המפורש בעות הוא. ל"ח ושכנה"ג: (ו) ד"א. ומדינא יכול לחזור מיד הש"ך רשב"א מ"א. [ועי' בס' אליהו רבה באריכות מזה מתשובת הרשב"א]: (ז) כשיעור זה. ולא יאמר תחנון תיכף אלא אחר שעקר רגליו אלא ימתין כדי הלוך ד"א ט"ז ועי' ס"ק ה' מש"ש בשם מהרי"ל. וב"ח פסק דאין חילוק למתפלל עם הצבור ואריך לשהות כשיעור שיגיע הש"ך לקדושה וכ"פ המ"א: (ח) פניו. אלא יתשדהו שדילג. וכשמתחיל הש"ל רשאי להחזיר פניו אבל אסור לחזור למקומו עד שמגיע לקדושה: (ט) תחלה. ואפילו אטר רגל צריך לפסוע בשמאל דעלמא תחלה. עמ"א וט"ז. וקצת נוהגין לפסוע רגל הימיני אל השמאלי ואח"כ פוסעין בשמאל ל"ח. כתב ב"ח דאם יש דוחק בנה"כ רשאי לפחות משיעור גודל בצד עקב ולסמוך על הרשב"א סי' שפ"א שאין שיעור לפסיעות אלו וכן נהגו הכל לפסוע בלי שיעור והוא מטעם הדוחק אבל היכא דליכא דוחק צריך לדקדק לפסוע גודל בצד עקב עכ"ל. ומ"א כתב ול"נ דהרשב"א לא כתב אלא שא"ל לפסוע פסיעה מיוחדת שהיא אמה ע"ש אבל פחות מעקב בצד גודל לא מיקרי פסיעה כלל ע"ש. והמנהג עכשיו שאם מסיים התפלה ולאחריו אדם אחר שהוא מתפלל

משנה ברורה

שהסכים לבתחלה נכון להמתין עד קדושה אם לא שהמקום צר ודחוק וכדי שלא ליתי לאנשי וכן כתב בדרך החיים אך בזמן כשאומרים פיוטים (ט) בוראי יש להקל ולחזור תיכף כשמתחיל הש"ך י"ח: (יא) וכן יחיד. וב"ח חולק ופוסק דאין חילוק בתפלל ביחידי בביתו לתפלל עם הצבור אלא בכל גווני צריך לשהות כפי השיעור שיגיע ש"ך לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל ש"ך בקול רם וכ"פ המג"א אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית לתשלומין דאז לבו"ע די כדי הילוך ד"א דהכל יודעין שחזרתו הוא להתפלל שנית ומ"מ (י) במקום הדחק יש להקל דאף בזה די בד"א: (יב) אסור להחזיר. היינו אע"פ שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו לא יחזיר פניו לצדו דהיינו לצד מערב כל זמן שלא סיים הש"ך כי (יא) יגרום בזה ביטול כונה להתפללים וגם שיתשדהו שדילג (יב) ולענין אם רוצה לחזור למקומו כבר מבואר דצריך לכתחילה להמתין עד שיגיע ש"ך לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל הש"ך: ג (יג) תחלה. דמסתמא עוקר אינש כרעא דימינא בראשא לכן עוקר כאן בשמאל דמרלה בעצמו כאלו כבר עליו ליפטר מן המקום ועיין בבה"ל. (יג) והנה סדר הג' פסיעות אלו הוא תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים: (יד) כדי שיתן וכו'. (יד) וכמו פסיעות הכהנים בשעת עבודה שהיו מהלכין עקב בצד גודל. וכתב (טו) המ"א דבפחות משיעור זה אין עליה שם פסיעה כלל ואין להקל אפילו המקום צר ודחוק (טז) ריש מקילין במקום הדחק. ודוקא אם האדם העומד אחריו אינו מתפלל אבל כשהוא מתפלל (יז) בכל גווני אין לו לפסוע בתוך ד' אמותיו וכ"ל בסימן ק"ב: (טו) ולכתחילה. ליישב הרמ"א אינו מדוקדק (יח) דהו"ל לכתוב בלשון וי"א דהא חולק על המחבר דס"ל לכל הפחות ומשמע דפסיעות גסות יותר עדיף: (טז) לא יפסיע וכו'. דתפילות (יט) כנגד תמידים תקנום וצעינן דומיא דכהנים בעבודתן ולכן לא יפסע פסיעות גסות יותר ועוד דמיחזי כרן מלפני המלך. וכן פסקו הב"ח והה"מ: ד (יז) הוי יוהרא. שנראה שהוא חולק

שערי תשובה

בר"י דאם בעת שפסע הגיע הש"ך לקדושה יכול לחזור תיכף למקומו לומר קדושה ואף מהרי"ל אפשר דמודה מה דקדושה שפיר נאה לאומרה במקומו כמו שאר הקהל שאומרים במקומם עיין שם: [ד] תחלה. עבה"ע ועיין בר"י כתב שבא"ח בשם גדול אחד כתב דבתחלה יפסיע פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע פסיעה גדולה ואחר כך יפסע באופן שיהיו רגליו שוים עכ"ל:

ביאור הלכה

עיין במ"א שכתב בשם הרשב"א דמדינא יכול לחזור מיד דהדבר ידוע שחזרתו הוא להוציא רבים ידי חובתן אלא שנהגו כן ועיין בבפמ"ג אולם מדברי הגר"א משמע דמדינא צריך להמתין כדי ד"א דהוא בכלל במה שפסק בסימן ק"ה דיין תפלה לתפלה צריך להמתין כדי ד"א עי"ש וכן פסק בספר מגן גבורים בשם הערוך:

* אסור וכו' עד שיסיים ש"ך. אמשמע מזה דיכון שסיים די ואפילו אם רוב הציבור עומדין עדיין והנה לפי טעם הראשון שהעתקתי במ"ב והוא מהט"ז נראה דיש להמתיר מה ולטעם השני מותר וכן משמע מפמ"ג ולמעשה יש לעיין מה:

* כשפוסע וכו' תחלה. עיין במ"ב הטעם והוא מהמ"א וכתב המ"א דלפ"ז אינו רגל יעקוב תחלה אם שמאלו שהוא שמאלו ימין דעלמא ויש עוד טעם והובא ג"כ בהט"ז דלפ"ז אין חילוק בין אינו לאינו אינו וכן פתם הבה"ט אבן המ"א והגר"ז העתיקו את טעם הראשון של המ"א ובאינו נשתנה הדין וכמו שכתבנו:

* ושיעור פסיעות כו'. ולענין סדר הג' פסיעות ע' במ"ב סקי"ב[א] והוא מארחות חיים ואף דרבינו מנוח סובר דכל פסיעה הוא מהנעת שתי הרגלים ולדידיה צריך לעשות באופן זה יפסע תחלה רגל שמאל ואח"כ פוסע של ימין ומעמידו בשוה עם השמאל וזה נשבר לפסיעה אחת ונשב יפסיעה אחת וכן יעשה ג' פעמים והחזקו הל"מ והא"כ בדבריו והמאם הפמ"ג מ"מ לא רציתי לסמוס כן מפני שהרבה אחרונים העתיקו את דברי הארחות חיים להלכה הלא המה הלבוש סובר כוותיה דפסיעה הוא מהנעת רגל אחד וכן הטע"ת בשם הברכ"י והמ"א העתיקוהו להלכה וכן הגר"א בסימן זה ד"ה ושיעור העתיק ג"כ לשון המובא בארחות חיים שאלו

שער הציון

(ט) ל"ח ומ"א: (י) דה"ח (יא) ט"ז ופעם הפני הוא ממ"א בשם הלבוש ועיין בבמה"ש: (יב) אחרונים: (יג) ש"ת ומ"א וע' בבה"ל: (יד) ארחות חיים: (טו) גם המאמר מרדכי והגר"ז קיימי בשיטתיה: (טז) שכנה"ג וא"ז ומג"א קיימי בשיטת הב"ח: (יז) מאמר מרדכי והשיג על מה שהמ"א הבה"ט בשם השכנה"ג: (יח) פרי מגדים: (יט) ד"מ:

הגהות ותיקונים: א) סקי"ג:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ה' משמע שיכול להחזיר פניו לצבור אם הש"צ טיים תפלתו אפילו אם רוב הצבור לא סיימו תפלתם. ב) בשו"ע הרב סעיף ג' כתב כהמ"א שמה שצריך להמתין הוא רק מחמת מנהג. ג) בשו"ע הרב סעיף ו' הביא רק את דברי המ"א שפחות מזה אינה נקראת פסיעה כלל.

ו כתבי מהר"ר ישראל

כשמתפלל בלחש וכשיחזור התפלה (יח) בקול רם א"צ (יט) לחזור לפסוע ג' (י) פסיעות. (אם לא התפלל בלחש רק בקול רם (כ) פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם (מגודרסס): ו יכשיחזור ש"צ התפלה יאמר ג"כ ה' שפתי תפתח. (אבל (כא) אינו אומר בסוף התפלה יהיו (יא) לרצון). (ד"ע וב"י בשם אוהל מועד).

קכד דין הנהגת ש"צ בי"ח הברכות ודין עניית אמן. ובו י"ב סעיפים:

א רמב"ם הגה ל"ג ב עור בשם הגמוים ג כל בו כ"ז

א אלאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור ש"צ התפלה שאם יש מי (א) שאינו (ב) יודע להתפלל * (ב) יכוין למה שהוא (ג) אומר * ויוצא בו בוצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף (ג) ואינו מפסיק ואינו משיח ופוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו: **ב**[א] * גש"ץ שנכנס לבה"כ ומצא צבור שהתפללו בלחש (ד) והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור (ה) וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש: הגה וכן אם הוא (ו) שעת הדחק כגון שירא * (ז) שיעבור זמן (ג) התפלה יוכל להתפלל מיד בקול רם (ח) והצבור מתפללין עמו מלה במלה * בלחש עד לאחר האל (ד) (ט) הקדוש (י) וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר

שערי תשובה

[א] ש"ך. שהתפללו וכו'. ועיין בשאילות יעבץ ח"א סימן כ' ובכתב ש"ך שהתפלל ביחיד ואחרמי ליה לצבורא ומוכרח לעבור לפני התיבה מתפלל פעם אחרת בלחש ואח"כ יתפלל בקול רם לצבור עיין שם ובבר"י כתב שאין דבריו מתווריס ולאיותיו אין מכריעות עיין שם וכן נראה עיקר שלא יתפלל שוב שנית

באר היטב

שאינו יכול לפסוע ג' פסיעות ממתין עד שיבלה האחר תפלתו ואח"כ פוסע הג' פסיעות שבגה"ג: (י) פסיעות. דסומך על הקדיש שאחר ובא לציון אע"פ שמפסיקין בקרה"ת והלל כולהו לסדר תפלה הם בחיס. ת"ה מ"א. ואם רגיל לפסוע אין למחות בידו הרדב"ז. ועיין הלק"ט ח"ב סי' ס"ז: (יא) לרצון. כי לא התפלל על עצמו. ובשל"ה כתב לומר יהיו לרצון. מ"א:

(א) יודע. אבל הבקי אינו יוצא בתפלת ש"ל. מ"א: (ב) אומר. ולריך שיבין בלשון הקודש כמ"ש לעיל סי' ס"ב ע"ש: (ג) התפלה. פי' שלא יוכלו לגמור כל י"ח ברכות תוך זמן תפלה עיין סי' רל"ב ס"א: (ד) הקדוש. דהיינו גם נוסח הברכה לדור ודור עד האל הקדוש יאמר

ביאור הלכה

הפסיעות לריך שיהיה עקב בצד גודל וגודל בצד עקב כהכיס וידוע דזה הלשון מורה על הנעת רגל אחד וכמו שכתב הל"ח בעצמו:

* יכוין וכו'. כתב המ"א בסימן תקל"א אם אומרים פיוטים אין מוציא מי שאינו בקי והטעם דת"א לשמוע כל הפיוטים והוא כעין הפסק ומ"מ לריך לחזור ש"ך התפילה אף בעת אמירת הפיוטים כי לא יתנע לפעמים שיתכוין מי שאינו בקי ויוצא בזה אלא שרחוק הוא. פמ"ג: * ויוצא בו. ומי שפסק לו אם התפלל אחרית בשבת או מוסף בחוה"מ שכתבנו בסי' ק"ז דאינו יכול לחזור ולהתפלל מטעם דאין יכול לכוין זה בנדבה עי"ש מ"מ יש לו תקנה להיות ש"ך ואחר התפלה בשביל התקנה ויוצא ומי מפסק. פמ"ג: * ש"ץ שנכנס וכו'. מתעתמת הפוסקים משמע דזה הדין אינו גם בשחרית אע"ג דעי"ז לא יוכל לסמוך אח"כ גאולה לתפילה אין לו לחוש לזה דכל ישראל עריכים זה בזה ומוטל עליו להוציאן ידי חובתן בקדושה ולקיים תקנת חז"ל בחזרת הש"ץ ואף דיש לדחוק ולומר דלענין שחרית אינו הדין שהש"ץ התפלל כבר עם הצבור עד שמ"ע ויוצא ביתתים ועד שבא כולו הם את תפילתן אבל א"כ היה להם לפרש: * שיעבור זמן התפלה עיין במ"ב בשם הפמ"ג ולענ"ד יש לעיין בזה דבשלמא במנחה שיעבור הזמן לגמרי מוטב דלא תלית הש"ץ ולהוציא את הצבור רק בקדושה אבל בשחרית אפילו אם יעבור זמן דד' שעות אפשר שלא עקבו חז"ל תקנתם כדי להוציא את מי שאינו בקי בעצם חיוב התפלה שהוא עד חצות: * בלחש עד לאחר האל הקדוש. עיין בפמ"ג שהסכים לכתחלה דאין לעבור להתפלל עם הש"ץ מלה במלה עד אחר שומע תפלה ומודים והם בלחש והש"ץ יאמר הכל בקול וכן בלבוש סימן רל"ג משמע דהש"ץ יגמור התפלה בקול ומביאור הגר"א במה שרמז לעיין בסימן ק"ט ס"ב משמע ג"כ לכאורה דסבר הכי ועיין בא"ר שהקשה משם אדהכא והעולם אין נוהגין כן אלא מיקף לאחר האל הקדוש גם הש"ץ מתפלל בלחש ואולי טעם המנהג שלא התפלל מתחלה בלחש בשביל עצמו: (ה) וא"צ וכו'. דיצא בה גם בשביל עצמו (ו) דכיון דלאחרים הוא מוציא לעצמו לא כ"ש ואין בזה משום קטני אמנה או משמיע קולו בתפילתו כיון דע"י הדחק הוא עושה כן. כתבו האחרונים אם הש"ץ התפלל כבר בלחש וזדמן לו להתפלל חזרת הש"ץ בשביל לצבור אחר לא יתפלל בלחש פעם שנית: (ז) שעת הדחק. ובלא שעת הדחק: (ח) הסכימו הרבה מהאחרונים שלא לעשות כן כי עיקר התקנה היתה מדינא להתפלל מתחלה בלחש ואח"כ בקול רם: (ז) שיעבור. פי' שלא יוכל לגמור הש"ץ כל י"ח ברכות תוך זמן התפילה בין בשחרית שיבלה הזמן דל' שעות דשוב אין לו שכר תפלה בזמנה וכנ"ל בסימן פ"ט ובין במנחה דיעבור זמנה לגמרי כן משמע מפמ"ג ועיין בבה"ל: (ח) והצבור וכו'. ואם (ח) אין השעה דחוקה כ"כ לא יתחילו הצבור רק לאחר שאמר הש"ץ האל הקדוש: (ט) הקדוש. דהיינו (ט) גם נוסח הברכה לדור ודור עד האל הקדוש יאמר. עם הש"ץ מלה במלה: (י) וטוב וכו'. היינו (י) בשאין השעה דחוקה כ"כ רק שירגיש שמא יעבור הזמן אבל

משנה ברורה

כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם: ה (יח) בקול רם א"צ. דסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר ובא לציון אע"פ שמפסיקין בקריאת התורה והלל ואגיבו מלכנו כולהו לסדר התפלה בחיס וקדיש של אחריהם חוזר עיקר על תפלת י"ח [תרומת הדשן] ומכאן דקדקו (כ) האחרונים דאין לש"ץ לדבר ביני וביני בשיחה [שלא מעניני תפלה] כי הקדיש חוזר על התפלה: (יט) לחזור. ואם בא לפסוע גם אחר תפלת י"ח (כא) אין למחות בידו: (כ) פוסע ג"פ. (כב) דמתחלה לריך לפסוע ולהפטר על התחנונים של עצמו כגון אלקי נצור ואח"כ לריך אחר הקדיש על התפלה שהתפלל בעד הצבור: ו (כא) אינו אומר וכו'. דסומך על תתקבל צלותהון שאומר לבסוף ובשל"ה כתב לומר יהיו לרצון וכתב הגר"א ודברי השל"ה עיקר:

א (א) שאינו יודע. אבל הבקי אינו יוצא (ב) אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ. ואפילו בשאינו בקי (ג) אינו יוצא כ"א בדיעבד בהכי"ב: (ב) יכוין. ולריך (ג) שיכוין בלשה"ק דאל"כ לא מהני אף ששומע מש"ץ כל תיבה (ד) אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק אפילו אם אינו מבין הלשון יצא ועיין לעיל סימן ק"א במשנה ברורה דעכ"פ ברכת אבות יראה להכין מה* שהוא אומר ועיין לעיל סי' ס"ב במ"ב סק"ג: (ג) ואינו מפסיק. היינו אפילו אם שמע מאחרים בתוך כך איזה קדושה או ברכו וכ"ש דאסור לענות ברוך הוא וכ"ש אבל אמן על כל ברכה לריך לענות וכדלקמן בס"ו דהוא שייך להתפלה: **ב** (ד) והוא צריך וכו'. דאין בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד דאל"ה (ה) אין נכון שהוא יתפלל להם בקול רם כיון

שער הציון

(כ) פרישה ופמ"ג: (כא) רדב"ז הובא באחרונים: (כב) לבוש ומ"א: (א) פמ"ג: (ב) ב"י ופמ"ג: (ג) מ"א: (ד) פמ"ג: (ה) מוכח מאחרונים: (ו) ב"י: (ז) מ"א ומאמר מרדכי ומגן גבורים וש"ל: (ח) בה"ט ודה"ח: (ט) אחרונים: (י) פמ"ג:

הערות והארות: 1) עי' מ"ב סי' קצ"ג סק"ה לענין לצאת בהמ"ז בלה"ק כששומע מאחר בזמן שאינו מבין:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב כהרמ"א ולא חילק בין מנחה לשחרית.

הלכות תפלה סימן קכד

(ה) [ב] הש"ל (מהרי"ל): ג [1]קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה (יא) אעפ"כ ירד ש"צ וחוזר להתפלל כדי לקיים (יב) תקנת חכמים: הגה ואם יש יחידים בקהל[2] שמאריכין בתפלתן אין לש"ל להמתין (ו) עליהם אפי' היו (יג) משומ' העיר וכן (יד) אם היה מנין בבהכ"נ (טו) אין להמתין * על אדם משום או גדול שעדיין לא בא (בגימין זאב סי' קס"מ): ד [3]כשש"צ חוזר התפלה הקהל (טז) יש להם (ז) [ג] לשתוק (יז) ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין ט' (מ) מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו (יח) כאילו אין ט' זולתו (יט) ויכוין לברכת החזן: (י"א שכל העם (כ) יעמדו כשחוזר הש"ל (ט) התפלה) (הגהות מנהגים): ה [4]יעל כל ברכה שאדם שומע בכל מקום (כא) אומר (כב) ברוך הוא

ד הרד"ל בשם תשו' הרמב"ם ה טור בשם תשובת אבי הרל"ם בגל' ו' ו טור בשם אבי הרל"ם

באר היטב

עם הש"ל מלה במלה ב"ח בשם רש"ל וכ"כ ע"ת ושכנה"ג. ואם אין השעה דחוקה כ"כ לא יתחילו הציבור רק לאחר שאמר הש"ל הא"ל הקדוש ל"ח וכ"כ ע"ת. ופרדש"ש מהגיס בכל השנה בתפלת המנחה שהש"ל עם הקהל אומרים ג' ראשונות בקול רם עד לאחר הא"ל הקדוש והשאר בלחש וג' אחרונות אומר הש"ל לבד בקול רם עי' הרדב"ז ח"א סי' ה' וי"ד וק' ובכנה"ג סי' ק"א: (ה) הש"ל. כתב הע"ת דפליג אסעיף ד' אם אין ט' מכוונים וכו'. ולא דק דהכל הש"ל מתפלל פעם א'. מ"א. (ו) עליהם. ועכשיו נהגו להמתין על האב"ד. ואם אין אב"ד בעיר יש להמתין על המתפלל מלה במלה. אבל כשמאריך אין להמתין עליו עמ"א. כתב בס"ח סי' תשפ"ד שאם א' צריך להאריך ורא שיתנוגנו עליו יוכל ליקר לאחריו בשעה שמתחיל החזן אעפ"י שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור: (ז) לשתוק. עיין בתשובת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ב על האנשים שלומדים בעת חזרת הש"ל התפלה או אומרים תחנונים אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי אין למחות בידם. אבל בספר ווי העמודים קורא תגר עליהם עיין סי' ל' סעיף י"ח: (מ) מכוונים. מזה נראה שאין מצטרפין למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא פקח ט"ז. והפר"ח סי' נ"ה כתב דאם מכוון הברכות וכשראה עונין עונה עמהם דומיא דהנפת הסודרים מאלכסנדריא של מצרים לכ"ע מצטרפין ע"ש: (ט) התפלה. עיין הלק"ט ח"ב סי' פ':

משנה ברורה

אבל אם השעה דחוקה ביותר די (יא) במה שהתינוקות יענו אמן או יזמינו לאחד שכבר התפלל שיענה אמן אם אפשר להם בקלות וא"ל (יב) אין להקפיד ע"ז כלל (יג) ולא דמי למה שכתב בס"ד דאם אין ט' מכוונים לברכת הש"ץ הוא קרוב לברכות לבטלה שאני התם שכבר התפלל פ"א בלחש והוא מכוין עתה רק בשביל תקנת חז"ל משא"כ כאן שהוא מתפלל רק פ"א: ג (יא) אעפ"כ ירד וכו'. עיין לעיל בסימן ס"ט במ"ב סק"א: (יב) תקנת חכמים. שכשתקנו חכמים שיחזור ש"ץ התפלה (יד) לא הצריכו לחפש בכל תפלה אחר כל אים ואים שבבהכ"נ אם יש שם מי שאינו בקי אם לא אלא תקנו שיהיה ש"ץ חוזר התפלה לעולם שמא יהיה פ"א בבהכ"נ מי שאינו בקי ויוציאנו הש"ץ י"ח: (יג) חשובי העיר. מפני טורח הציבור ועכשיו נהגו שהש"ץ ממתין עד שיסיים האב"ד את תפלתו לפי שרוב האנשים מתפללין במרוצה והמתפלל מלה במלה לא יוכל לומר קדושה עם הצבור לכן ממתינים כי הם עושים שלא כדין לפיכך אם אין אב"ד בעיר ה"ה דימתינו על המתפלל מלה במלה אבל כשמאריך אין להמתין עליו וכמ"ש על ר"ע כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה. ומי שאריך להאריך ורא שיתנוגנו עליו יכול ליקר לאחריו בשעה שמתחיל הש"ץ אעפ"פ שעדיין לא גמר תפלתו וחזור למקומו ויגמור. ובכל זה אם כונתו לש"ש כמה שפיר דמי [פמ"ג]: (יד) אם היה מנין וכו'. ר"ל אפילו אם עי"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה דאל"ה אפילו בחידי צריך להתפלל כדי שלא יעבור הזמן: (טו) אין להמתין וכו'. שכיון שיש עשרה יש"ש אם השכינה ועל מי יתמינו עוד. וכהיום נתפשט המנהג להמתין על אב"ד ונראה הטעם משום דהמנהג הכיום בערי ישראל לקבוע עם האב"ד ביחד עת ללמוד אחר התפילה ואם כשיתקבץ מנין מיכף יתפללו ילך אח"כ כ"א לדרכו ויוגרם עי"ז ביטול תורה. וקביעות לימוד שלאחר התפילה הוא ענין גדול וכדאיתא בעוש"ע לקמן סי' קנ"ה עי"ש ומ"מ לא יאחרו זמן ק"ש ותפלה בשביל זה. כתב הא"ר יש לו להרב להקדיש עצמו לבוא לב"ה קודם כדי שלא יתמינו עליו: ד (טז) יש להם לשתוק. היינו לא מיבעי שאסור לומר עם הש"ץ כל הברכה דהוי ברכה לבטלה אפילו למנקט עמו (עו) איזה מיבות מתמצעו ג"כ אין נכון (עו) דיש לחוש משום שיגרא דלשנא יוצא ברכה מפיו וכ"ש אותם המגמיגים קולם ומזמרים עם הש"ץ דהוי כיוהא ויש לגעור בהם הוי בקלות רחש. ולענין איסור שיחת חולין כתוב בס"ז: (יז) ולכוין. ע"כ יש ליזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ (יז) ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה כמו שיתבאר ג"כ לא יפה הם עושים שאם הלומדים יפנו ללמודם עמי הארץ ילמדו מהן שלא להחזן בש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה מ"ו נמצאו מתחיאין את הרבים: (יח) כאלו אין ט' וכו'. ע"כ (יח) יראה לכתחילה לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד: (יט) ויכוין. והעולם (יט) נוהגין לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"ץ אפילו מי שיודעין בו שמשיח ואינו שומע חזרת הש"ץ כראוי וא"ל דבנגון זה טוב להתנהג כמו שכתב בספר שולחן שלמה שיתנה הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שא"ל יענו תשעה אמן אחריו ויכונו לברכותיו שיהא התפילה ההיא בחורת נדבה: (כ) יעמדו. טעמם כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמם דמיא וכן היה מנהג הקדמונים ועכשיו בעו"ה כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים [פמ"ג] (כ) ובמון ד"א לש"ץ לבו"ע אסור מדינא ליצא בעת חזרת הש"ץ: ה (כא) אומר וכו'. ואם הוא עומד במקום שאינו רשאי להפסיק (כא) כגון בפסל"ז וכ"ש בברכת ק"ש אפילו בין הפרקים אסור לאמרו (כב) וכן אם שמע ברכה אחרת בו והוא מתכוין לצאת ע"י המברך בברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג אין לענות ב"א וב"ש דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה ועיין בח"א דנאמר בא"ע לענין דיעבד[1] דבדיעבד אין להתמיר בזה עיין בספר מגן גבורים מש"כ בשם מעשה רוקח.[2] (כב) ב"ה וב"ש. ורמז לזה ממה שאמר הכתוב כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלהינו

ביאור הלכה

*) נ"ל אין שם וא"ו שלא וכו'

משום דברוב נוהגין הצבור להמתין עד שיסיים הש"ץ הא"ל הקדוש וקשה להם להשיגו אא"כ לומר שומע תפלה ומודים בשוה וא"כ מה תועלת יהיה אם יתפלל בקול: * על אדם חשוב. ובמקומות שיש קלקול עי"ז כשלא יתמינו כגון לענין תפלת ערבית שיתפללו מיכף כשיתקבץ מנין אף שלא הגיע עדיין הזמן של זה"כ

שער הציון

(יא) פמ"ג: (יב) מאמר מרדכי: (יג) מ"א: (יד) לבוש: (טו) א"ר ופמ"ג: (טז) ב"ח וא"ר: (יז) ווי העמודים ומ"א וש"א מלעיל סימן נ' סי"ח בהגה"ה: (יח) אחרונים: (יט) מ"א לעיל בסימן נ"ה סק"ח בשם מהרי"ל: (כ) פמ"ג ע"ש עוד דה"ה אם יש שאין נקיאים ושומעים מש"ץ וה"ה באופן המבואר בס"י הוה כאלו התפללו בעצמם: (כא) מ"א וש"א: (כב) דגמ"ר וח"א וש"א:

הגהות ותיקונים:

א) סי' נ"ה ס"ק ד':

הערות והארות: 1) עיין סי' נ"ה ס"ז לענין להמתין מלומר קדיש כשאחד מתפלל: 2) עי' מ"ב סי' קפ"ג ס"ק כ"ו לענין אם סח באמצע ברכה שמברכין להוציאו ועיין בשעה"צ סי' קס"ז אות מ"ג לענין אם אמר שכיוון למה שאמר המברך:

ליקוטי דברי הרב א) בשו"ע הרב סעיף ב' כתב: ואפשר שאפילו בדיעבד לא יצא י"ח. וכו' כיון שמפסיק בין ה' למלכות בדבר שאינו מתיקון חכמים, הרי זה משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, וצריך להזהיר לרבים שנכשלים בזה.

ובורך (י) שמו: ו יויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם (כג) שלא יצאו * (כד) ובכוונה שיכוין בלבו (כה) אמת היא (יא) [ד] הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה: ז יולא ישיח שיחת (יב) חולין (כו) בשעה ששיצ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו (כז) מנשוא וגוערים בו: הגה וילמד בניו (יג) (כח) הקטנים שיענו אמן כי מיד שהמיטון עונה אמן אמן יש לו חלק לעולם הבא (כל בו): ח יולא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה (יד) (כט) בחטף וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו (ל) קודם שיסיים המברך וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר * קריאת הנו"ן ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת (גם לא יפסיק באמצע המלה) (ב"י בשם הערוך) ולא יענה אמן יתומה דהיינו (לא) שהוא

זטור והרא"ש חא"ם בשם ר' יונה ט ברכות מ"ז י טור בשם ר"י

שערי תשובה

ענה"ט ועיין בתשובת הרא"ש דאותם האומרים עם הש"ץ באמצע הברכה אף שאין כאן ברכה לבטלה שאין פותחין ומחתימים בברוך וגם יש ט' דליתי מ"מ נראה הקלות רא"ש. וכ' בש"ל בשם מאמר מרדכי דמ"ש בש"ע שישמוק היינו שלא ידבר דברים בטלים או ש"ד שאינם מתפלא י"ח וגם אין איסור קלות רא"ש אלא במגביהים קולם אבל בלחש נראה דעדיף טפי שמכוין יותר למה שאמר החזן ומדברי הב"ח והא"ר משמע דאפילו בלחש איכא קפידא והוא אינו סובר כן ע"ש ונראה לנהוג כהב"ח והא"ר דיש לחוש דבשיגרא דלישנא יצא גם כן לומר הברכה ויהיה ברכה לבטלה. ויש נוהגין במוסף ר"ה בפסוקי מלכיות זכרונות שופרות לומר בלחש הפסוקים עם הש"ץ כדי לעורר עלמם בכונת הלב ואין למחות בידם ומ"ש בשם הרמ"ע מפאנו כתב בש"ץ דאוושי קמאי ע"ז ובפרט ביודע בקודן של דברים כו' והאנשים הנבשים אל השם נהגו במנהג מקדים הראשונים לגיות הסידור פתוח לפניהם בחזרת התפלה ולכוון בכל מלה עיין שם. וכ"כ בשל"ה: [ד] הברכה. עבה"ט ומיבא שאינו הוא ט"ס ולריך להיות שאמנו וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים עונה שני אמנים זה אחר זה ולא דמי לשמע שמע דהכא הוא על שני דברים וטפי עדיף לומר אמן ואמן ע"ש ועפר"ח סימן ס"א:

ביאור הלכה

ובפרט במוש"ק מנהג נכון הוא להמתין: * ובכונה שיכוין בלבו אמת היא וכו'. עיין במ"ב מש"כ אבל בתפילה וכו' זהו מדברי המג"א בשם הב"ח ולפלא שאינה לשון הב"ח שם כתב דזה יכוין דוקא באמצעות[א] משמע דראשונות אין מיוחדות לשבח אין לכוין רק שאמת הוא דברי המברך כמו שכתב בשו"ע ומלשונו שכתב דזהו בברכת הודאה וכו' לא משמע כן ואולי דהוא פליג בזה על הב"ח וס"ל דברכת אמיה אמיתים ג"כ יש בו ב' הכונות דהיינו אמת שהוא אמיה אמיתים ויהי רצון שיתקיים באמהרה ואולי דגם בברכה ראשונה שייך זה דהיינו שענית אמן הוא קאי על כל הברכה שבירך המברך שהוא גומל חסדים ובוחר בכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל וכו' וא"כ שייך בזה ג"כ ב' הכונות לבד בברכת אתה קדוש נאות לא שייך רק כונה אחת ולכך כתב המ"א ובפמ"ג לעיל בסימן נ"א העתיק מן השל"ה דבג' ראשונות לא יכוין רק הכונה הכתוב בשו"ע עי"ש טעמו ולפלא שלא זכר כלל מדברי המ"א הזה שהעתיק את דברי הב"ח ושינה בלשונו משמע דהוא פליג ע"ז וע"ע למעשה: * קריאת הנו"ן. נקט מילתא דשכיח והה"ה

באר היטב

(י) שמו. ולא יאמר הגדול. ופשוט דאם עוסק במקום שאינו רשאי להפסיק אסור לאומרו מגן אברהם. ועיין לעיל סימן ס"ו סעיף קטן ט' מש"ש: (יא) הברכה. וזהו בברכת הודאה כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל. אבל בתפלה צריך שיכוין אמת היא ואני מתפלל שיאמנו דבריו מ"א עיין ב"ח ובשל"ה ובספר גביד ומצוה: (יב) חולין. ולא לומר עם הש"ל ולא יאמר הי"ח עם הש"ל עיין בטור. ועי' מ"ש בסק"ז: (יג) הקטנים. ולריך שיתנכם שיעמדו בתימה ובריאה. ואותן שרלים ושנים בבה"כ בשחוק מוטב שלא להניחם. של"ה מ"א: (יד) בחטף. פי' בשו"א. וה"ה שלא יאמר אמן בשאר נקודות בשורק או

שער הציון

(כג) פשוט: (כד) ב"י ומטעם זה יש נמנעין לומר ב"ה וב"ש דאמן תמיד ממנו [וע' במעשה"ר] אבל נכון לעשות כמ"ש: (כה) פמ"ג: (כו) שע"ת: (כז) ס"מ מאחרוניס: (כח) פמ"ג בשם ווי העמודים ע"ש עוד: (כט) מ"א ופמ"ג עי"ש: (ל) לנוש: (לא) פמ"ג: (לב) פמ"ג: (לג) ב"ח וע"ת: (לד) אחרוניס וכן מוכח מכ"מ:

הגהות ותיקונים: א) באמצעיות:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף ט' כתב: ואמן שאחר שאלות ובקשות כגון אמן שבקדיש וכיו"ב יכוין על העתיד שיאמנו דבריו ובקשותיו של זה ויקיימו במהרה, ובברכות אמצעיות של תפלה וברכת רצה ושים שלום שחתימתן הוא שבח והודאה לשמו וגם ייחול וקיוו שיקויים דבר זה במהרה, טוב לכוון ג"כ באמן ב' הענינים וכו'. - הרי שבברכות הראשונות ס"ל דיש רק כוונה אחת. אמת ואני מאמין בזה.

חייב בברכה אחת * וש"צ מברך אותה * וזה אינו שומעה (לב) אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה: הגה * ויש מחמירין דאפילו אינו (טו) מחויב באותה ברכה לא יענה אמן (לג) אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"ל דזה נמי מקרי אמן יתומה (טור בשם *] תשב"ן) ולא יתמין עם עניית האמן אלא * (לד) מיד (לה) שכלה הברכה יענה (טז) [ה] אמן. (אבודרהם): [כ]ולא יענה (לו) אמן קצרה אלא ארוכה קצת [ל]כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי לפי [מ]שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי: ט [נ]אם יש (לז) קצת מהעונים * שמאריכין

באר היטב

בחולם וכה"ג שאין משמעות פי' האמנת דברים. לבוש: (טו) מחויב וכו'. והב"ח המתיר אפילו אינו מחויב ואפילו יודע באיזה ברכה קאי אם הברכה היא להוליא רבים ידי חובתם. ולא שרי ביודע אא"כ בברכת התורה ובברכת הנהנין ע"ש: (טז) אמן. ואם החזן מאריך בנגון של

ביאור הלכה

אם מחסר קריאת האל"ף או המ"ם. ס"ח וע"ת: * ושליח צבור מברך אותה. נקט שליח לבור כדי לבטל מה דעת האומרות חייב בשם רב האי שהוכא בב"י דס"ל דבלבור עונה אע"פ שלא שמע בעצמו הברכה עי"ש: * וזה אינו שומעה. פשוט דאפילו שמעה מתחלתה כל שלא שמע בסופה והגה לפי מה שמבואר לקמן בסימן רי"ג ס"ג דהיכא שהוא רואה לצאת באיזה ברכה צריך לשמוע אותה מתחלתה ועד סופה לכאורה אם חיסר משמוע אפילו רק תחלת הברכה לבד שוב אין רשאי לענות אמן עליה ואין לומר דמאי גריעותא בברכה זו מסתם ברכה דעלמא שאינו רואה לצאת בה כלל דצריך לענות אמן עליה א"כ אפילו לא שמעה כלל דודאי אינו יוצא בה נמי יהא מותר אע"כ דכיון שהוא רואה לצאת בה והוא עשאה באופן שאינו יוצא בה אסרו רבנן לענות אמן עליה א"כ בכה"ג נמי וי"ע:

* ויש מחמירין וכו'. עי' במ"ב בס"ק ל"ג[ג] שכתבנו דכונת הרמ"א הוא בכל הברכות כן כתבו כמה אחרונים בפירוש ודלא כבו"ז ומ"מ לדינא נ"ע אם יש לנהוג מה בהיש מחמירין הזה כי הב"ח והט"ז ומגן גבורים כולם כאחד כתבו דבשאר ברכות שאינו מכוין לצאת בהן מותר לענות אפילו לא שמע ולא ידע איזה ברכה אך ממ"א וא"ז וח"א מוכח דיש לנהוג כהיש מחמירין הזה ונראה דשב ואל תעשה עדיף כי יש עוסק על העונה אמן יתומה כמו שאמו"ל וגם כי כל מילם של הב"ח וט"ז הוא מהירושלמי שהובא בט"ז ע"ש וגרסתינו הוא דין דיחיד למברכה ואין ראיה כ"כ שוב ראיתי שהגר"א בביאורו רמז לזה וחמ"כ מצאתי בעונה"י באור זרוע הנדפס מחדש שכתב כן בהדיא דלפי גרסתינו אין ראיה לזה ונראה עיקר כגרסתינו עי"ש א"כ פשוט דזה הוא טעם רש"י ותוספות שלא חלקו בזה:

* מיד שכלה וכו'. עיין במ"ג שכתבנו דשיעור מיד הוא תכ"ד והוא מהפמ"ג שכתב דע"ל ולא המ"א ראיה לזה ולכאורה אין זה פשוט כ"כ דהנה מקור דין זה הוא בוגע מאבודרהם המובא בב"י ושם כתב וז"ל י"מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה עכ"ל משמע לכאורה מזה דלא תליא שיעורא בכדי דיבור ואפשר לישנא דהרמ"א דכתב מיד דחקו ולענין עיקר הדין לכאורה קשה הלא קי"ל דעד שלא כלה אאמן מפי רוב העונים עדיין לא כליא ברכה וכדלקמן בסעיף ט' וי"א ובסימן קס"ז סט"ז לענין בעיעת הפת ואפילו במקום שאין מוליאין ידי חובתן בהברכה נמי דינא הכי ע"ש בפמ"ג ולא מחלקינן שום נ"מ בין אם ממשך עניית העונים הברכה יותר מכדי דיבור או לא וע"כ משום דנתשב כאלו עומד עדיין באמצע ברכה כ"ז שלא ענה אמן וא"כ ה"ה בענינו לענין אם ימיחו שרואה לענות אמן על איזה ברכה ונמשך אחר הברכה יותר מכדי דיבור ג"כ יהא מותר לענות ועוד דאפילו אם הלבור יתמיה כולם תיכף לענות אמן כדי דיבור של ברכת המברך זה העונה הוא בודאי יותר מכדי דיבור אחר ברכת המברך דהלא הם מותרים להתחיל בחזן כדי דיבור דהוא עכ"פ שתי תיבות אחר המברך ושיעור האמן הלא הוא כדי לומר אמ"ן א"כ ממילא כשיתחיל הוא קודם שסם יכלו הוא יותר מכדי דיבור ויש לומר דשם שאני שעונים הרבה אנשים אמן אחר הברכה ובודאי יש מהן כמה אנשים שהתחילו לענות אמן תכ"ד אחר הברכה לכן אפילו מי שהתחיל לענות אמן אחר כך כ"א ואחד הוא בתוך כדי דיבור של חבירו ודומיא דאמרי' דאמרינן בשבועות לענין עדות דף ל"ג ע"א כל אחד וא' בתוך כ"ד של חבירו ונזיר רפ"ד עי"ש אך מ"מ אין הבולע צריך להמתין רק עד שיכלו רוב העונים דמן הסתם אין מתחילין כולם לאמר זה אמ"ן רק מתחילין תיכף ומי שמתאחר בעניינו יותר מדאי אין צריך להמתין עליו משא"כ בענינו באיש יחידי שרואה לענות אמן אחר הברכה צריך שלא לשהות יותר מכדי דיבור אחר הברכה. וע"ל להבא קצת ראיה לדברי הפמ"ג מהא דאמרינן בשבועות ל"ו ע"א דאמן בו שבועה בו בלבת דברים בו בהאמנת דברים עי"ש וכדנפסק בי"ד סי' ר"ט עי"ש בביאור הגר"א ובסימן רל"ז ס"ב וכי היכי דלענין אמן שהוא קבלת דברים בודאי צריך לענות האמן תכ"ד וכדמוכח ברפ"ד דנזיר עי"ש בגמרא ובביאור הגר"א הנ"ל בסיון א' א"כ ה"ה בענינו לענין אמן שהוא האמנת דברים וכדאיתא בב"י צריך להיות דוקא בתוך כדי דבור זה הבלענ"ד בענינו אך לפ"ז אם אחד המתין ולא ענה עד שסיימו רוב העונים לענות ועניינו היה אח"כ בתוך כדי דיבור של עניתם יצערף עמהם ולא יהיה אמן יתומה ויש לעיין לפ"ז לקמן בסעיף י"א בהמחבר שכתב דאם קודם שבלתה עניית אמן מפי רוב הבולע ואפילו לאחר שבלתה ובתוך כדי דבור נמי אך לפי מה שכתב הטעם על דברי הטו"ר בחידושי רע"א ובספר מגן גבורים והעתקנוס לקמן ניחא הכל: * שמאריכין וכו'. ואם המיעוט שלא סיימו אינם

מאריכין

שערי תשובה

[ה] אמן. עבה"ט ועיין בר"י בשם מהר"י מולכו ש"ך שסיים מג"א והתחיל

משנה ברורה

יודע על איזה ברכה הוא עונה רק ששמע לאחרים שעונים והרמ"א בהג"ה פליג ואוסר (לה) אפילו בכל הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה: (לב) אע"פ שיודע. וכגון שהוא מכיר לפי סדר הברכות (לו) או שחיסר משמוע רק סוף הברכה: (לג) אם אינו יודע וכו'. ואם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר לענות בכל הברכות (לז) אפילו בחזרת הש"ץ כיון שכבר התפלל ואינו מחויב בעצם הברכה (לח) ויש מאחרונים שמחמירין בחזרת הש"ץ וס"ל דמכיון דתיקון רבנן שיחזור ש"ץ התפלה אפילו כולם התפללו כאלו מחויבים באותה ברכה קרינן להו ואין להם לענות אפילו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ גופא (לט) ויש לחוש לזה לכתחילה ליזהר לשמוע כל ברכות י"א מפי הש"ץ גופא וגם בלא"ה מצוה לכוין לשמוע ברכת הש"ץ וכדלעיל בס"ד (מ) אבל בדיעבד אפי' אם לא שמע רק שידע איזה ברכה מי"א מסיים הש"ץ יענה אמן כיון שכבר התפלל בעצמו: (לד) מיד. ותוך כדי דבור כדיבור דמי ושיעור תוך כ"ד הוא מחלוקת הפוסקים י"א שלשה תיבות[1] וי"א ארבעה תיבות וביותר מזה לא יענה כלל דהוי בכלל אמן יתומה ובלבור קי"ל דעד שכלו רוב הלבור לענות אמן הוא עדיין בכלל הברכה ומותר לכ"א לענות עמהם ועיין בס"א[2] ובביאור הלכה: (לה) שכלה הברכה. ואם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הקהל אמן מיד כי הניגון הוי הפסק (מא) ודוקא אם מאריך הרבה בניגון. ודוקא לענין קדיש שכבר כלה עכשו הנקשה אחר תיבת בזמן קריב או אחר תיבת דאמירן בעלמא (מב) אבל אם הש"ץ מאריך בשאר ברכה בסופה באיזה נגון לא יענה אמן כ"ז שלא סיים את עכשו התיבה של הברכה: (לו) אמן קצרה. מפני שנראה שדומה עליו כמשא אלא כדי שיוכל וכו' כי זהו פירושו של אמן וכנ"ל בס"ג[3] והוא ר"ת שלה: ט (לז) קצת מהעונים. אבל (מג) על רוב הלבור מחויב להמתין בכל התפלה שלא להתחיל בברכה שלאחריה עד שיענו אמן וכן (מד) בקדיש שלא להתחיל יתברך עד שיענו הרוב אי"ש"ר וכן כל כה"ג ובענ"ה הרבה אנשים נכשלין בזה כשמתפללין לפני

שערי ציון

(לה) ע"ת וכ"מ מלחם מתודות ומ"א וא"ז ולא כבו"ז שרצה להקל מה אפי' להרמ"א: (לו) מוכח מפמ"ג במ"ז אות ד' עי"ש עוד: (לז) נ"ל וא"ר וש"א בפירוש הרמ"א דלא כבו"ז: (לח) לבוש ומ"א בשם הב"ח: (לט) א"ר: (מ) א"ר ומאמר מרדכי: (מא) מ"א: (מב) פמ"ג: (מג) זהו לכו"ע ועיין בא"ר סי' קכ"ח סעיף קטן ל"ז שהוא החמיר ביותר מזה: (מד) שם בא"ר:

הגהות ותיקונים: א) בסי"א: ב) בס"ו: ג) ל"א:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' ר"ו ס"ק י"ב ובסי' רס"ז סק"ט בענין זה:

כ גרסות מ"ז ל כ"י בשם הגה"מ בפ"ל מהלכות ברכות בשם הירושלמי פ מוספות שם ג פא"ם *] נ"ל רכ"ן והוא ר"מ רב כהן לדק

יותר מדאי * (לח) א"צ המברך להמתין (יז) להם: י °מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או (לט) בכל דבר שצריך לחזור בשבילו * (מ) יכוין דעתו וישמע (יח) מש"צ כל י"ח ברכות (מא) מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח ^ופוסע ג' פסיעות לאחוריו דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אע"פ שהוא בקי ש"צ מוציאו: **יא** °אם בעוד האדם מתפלל סיים ש"צ ברכה * (מב) וקודם שכלתה עניית אמן מפי רוב הצבור (מג) סיים זה תפלתו עונה עמהם אמן: הגה (מד) ואפי' אם לא שמע הברכה כלל רק (מה) שומע לצבור עונין אמן ויודע על איזה ברכה (יט) קאי יענה עמהם (מו) וכן בקדיש וקדושה וברכו: **יב** ^העונה אמן (מז) לא יגביה קולו יותר מהמברך:

ס בה"ג ותוס' ברכות כ"ע ע בית יוסף
ס בתבי מהר"ל ישרמ"ל צ ברכות מ"ה

שערי תשובה

מיקף אמה גבור אינו יכול שוב לענות אמן דהא אפילו אם כבר כלה עניית אמן כו' כ"ש אם כבר התחיל ברכה אחרת וכבר עברה ברכה ראשונה ע"ש:

ג"ח רש"ל ע"ת. וט"ז פסק כפסק הש"ע: (יט) קאי וכו'. עמ"ש בס"ק ט"ו בשם הב"ח:

ביאור הלכה

מאריכין יותר מדאי אלא שהרוב הוא שאמרוהו במרוצה מייב להמתין על המיעוט אך משמתא מ"ל לתלות בהכי [מספר מאמר מרדכי]: * א"צ המברך וכו'. ועי' במ"ב לענין ברכות שמוציא י"ח והוא מהמ"א ולענין חזרת ש"ץ שלנו יש דיעות בין האחרונים דאף דכולנו בקיאים מ"מ כבר תקנו חז"ל אף לנו וכדלעיל בס"ג אפשר דהוא בכלל ברכה חיובית עיין בא"ר סימן קכ"ח ובפריסה ובפר"ח ופמ"ג: * יכוין דעתו וכו'. עיין בחידושי רע"א שכתב וזה לשונו עיין בלשון תוס' והרא"ש דמשמע להדיא אף היכא דלא גמר תפלתו וא"ל לחזור לראש התפלה אלא לחזור לרגה מ"מ אינו חוזר ושמע מהש"ך כל התפלה ע"ש ובכה"ג לכאורה מפסיק מיד ואינו גומר תפלתו כיון דרצונו לצאת בשמיעה מהש"ך ממילא מה שגומר תפלתו הוי ברכה לבטלה. ולענ"ד בכה"ג דא"ל לחזור לראש רק לרגה אפשר דימתין עד שיגיע הש"ץ לרגה ומשם ואילך יכוין לתפלת הש"ץ וא"ל לשמוע כל התפלה מראשו ועד סופו אל"ל ועיין בר"ן ומלחמות סוף ר"ה במה שהביאו מירושלמי ויש לחלק: * וקודם שכלתה עניית אמן וכו'. עיין במ"ב מש"כ בשם הט"ז וסברתו הוא דהא בכל מברך צריך העונה להמתין עד שיסיים המברך וכאן הוי עניית האמן של אותם ששמעו הברכה כברכה אריכתא ושפיר הוא יכול לענות אמן מיקף אחר סיומם ג"כ אמן ובחידושי רע"א כתב ע"ז וז"ל ולענ"ד דלק"מ דגם המחבר ס"ל דאם שמע הברכה ולא ענה אמן עד שכלו כל הצבור לענות דיכול לענות אמן רק בדין המחבר דמיירי שהוא עוסק עוד בתפלתו כשסיים החזן ברכה ומסברא מ"י לענות אמן דהא הפסיק בדבור בין סיום הברכה לעניית אמן ומשו"ה למד התה"ד זה מסוגיא דברכות דאם סיים תפלתו קודם שכלתה עניית אמן מרוב צבור דיכול לענות כיון דעניית אמן דצבור מכלל סיום ברכה הוי כאילו עכשיו סיים הש"ץ הברכה ולא הפסיק בדיבור משא"כ בשביל מיעוט המאריכין לא מקרי סיום הברכה וממילא הוי הפסק מה שהפסיק בתפלתו עכ"ל וקשה לי לדידיה עכ"פ אם כלה תפלתו בשוה עם רוב הצבור ג"כ יהיה שפיר דמי לענות אמן מיקף דשוב לא היה שום הפסק בין עניית הצבור אמן דהוא סיום הברכה ובין האמן שלו ואמאי בענין שיסיים תפלתו קודם שיסיים רוב הצבור לענות אמן ואולי משום דא"א לגמלם ודוחק. ובספר מגן גבורים כתב תירוץ אחר משום דהש"ץ משמתא אין ממתין רק עד שרוב הצבור עונים אמן ולא על המאריכין יותר מדאי וכו'ל ואח"כ מתחיל ברכה אחת"ז וממילא שוב אינו יכול לענות אמן על ברכה הקודמת דכבר עברה לה ובהכי ניחא ג"כ קושימי הנ"ל. והנה לפי דברי הגרע"א והמגן גיבורים גם קדיש וקדושה וברכו אם נכנס לבהכ"נ ומצא לצבור שאומרים קדיש וקדושה וברכו אף שרוב הצבור כבר אמרו רק המיעוט גומרים לאמר אפ"ה יוכל לאמר עמהם ובהכי נסתלק קושית הפמ"ג לעיל בסי' נ"ו ס"ק ב הגה"ר שכתב שם דמי שבא לבהכ"נ ושומע הקהל עונין קדיש וכו' ולא מפליג שם שום נ"מ בין אם שמע לרוב הקהל או רק המיעוט ואילו הכא שתק הרמ"א להמחבר משמע דאודי ליה בדינו אבל לפי טעמיהם ניחא ולמעשה נ"ע ולכך במ"ב ס"ק מ"ו ליירמי דכל שלא סיימו רוב הצבור וכו':

באר היטב

ואמרו אמן יאמרו אמן מיד כי הינגון הוי הפסק י"ג עמ"א: (יז) להם. נ"ל דוקא בברכה שאינה חובה לשמוע אבל בברכה שמוציא רבים י"ח צריך להמתין מ"א: (יח) מש"ל. ואין אדם יכול לכוין לכן יחזור ויתפלל.

משנה ברורה

העמוד שחוטפין להתחיל ברכה שלאחריה מיקף אחר סיום ברכה שלפניה ואין ממתינין בינתיים כלל ועיין בש"ת שהביא שזה מעכב אף דיעבד שאסור שוב לענות אמן עליה מכיון שהתחיל ברכה אחרת: (לח) א"צ המברך וכו'. והוא שהברכה אין חובה על הכל לשמוע (מה) אבל אם מוציא הרבים בזה ידי חובתן בין שהוא ש"ץ או שאר מברך צריך להמתין אף על הטועים ומאריכים באמן כדי שישמעו ויצאו י"ח גם הם בהברכות: י (לט) בכל דבר. משמע מלשון זה לאפילו אם דילג משיב הרוח שהיא מג' ראשונות וכן מוכח באור זרוע סי' ת"ס ועי' לעיל בסי' קי"ד בשע"ת סק"ג ועיין לקמן סי' קכ"ו ס"ד ומ"ש שם במ"ב בשם ג"ר והגר"א: (מ) יכוין דעתו. לאע"ג דקי"ל דש"ץ אינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי שאני הכא שהתפלל אלא ששכח ולא הזכיר לכן אע"פ שהוא בקי הש"ץ מוציאו ועיין באחרונים שכתבו דמוטב שיחזור ויתפלל בעצמו להחידלא לאו כל אדם יכול לכוין דעתו לשמוע מש"ץ מראש ועד סוף ושמא לבבו יפנה ולא ישמע מש"ץ איזה מלות המעכבים בתפילה וכתב הב"ח וא"ר דאם הש"ץ דרכו להבליע המלות מדינא אסור לסמוך אש"ץ אלא מייב להתפלל בעצמו: (מא) מראש ועד סוף. עיין בספר ברכי יוסף דמסיק שלא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוין לשמוע מש"ץ המודים שהוא אומר (מו) והחידלא שנוהגין איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש (מז) לא יוכל לצאת תפלתו ע"י הש"ץ ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה אלא דנוהגין הצבור לאמר אז מודים דרבנן מ"מ תפילתו ניתקן להוציא מי שאינו בקי ולריך לאמר עכ"פ קצת בקול שיוכלו לשמוע עשרה בני אדם העומדים סביבו: **יא** (מב) וקודם שכלתה. ר"ל אף דנתבאר בס"ח בהג"ה דצריך לענות אמן מיד כשכלה הברכה שא"ה הוי כעונה אמן בלי ברכה כלל מ"מ הכא אם לא כלתה עדיין אמן מפי רוב הצבור שפיר דמי משום דעניית אמן ג"כ מכלל הברכה הוא וכשעונין אמן הוי כמו שהיו גומרין עתה עצם הברכה והט"ז חולק ופסק דאפילו כלו כל הצבור לענות מותר ג"כ לענות אם היה מיקף אחריהם ובחידושי רע"א וכס' מגן גבורים הסכימו להשו"ע בזה: (מג) סיים כו'. ר"ל אחר יהיו לרצון וכבר אמר תחנונים הרגיל בהן וכדלעיל בסי' קכ"ג ובמ"ב סק"ח: (מד) ואפי' וכו'. הוא ג"כ לדברי המחבר ולא מידה רק במה שכ' ויודע על איזה ברכה דקאזיל בזה לשיטתיה לעיל בס"ח בהג"ה דאם אינו יודע על איזה ברכה קאי הוא בכלל אמן יתומה: (מה) שומע צבור. ה"ה (מח) אם שמע שיחיד עונה אמן ויודע על איזה ברכה קאי דעונה עמו ונקט לצבור משום דאייר המחבר לענין צבור (מט) ואע"ג דהמחבר אינו מחיר אלא קודם שכלתה אמן מפי רוב אבל המיעוט לא מהני היינו משום דמיעוט לגבי רוב הוי כמאן דליתא אז מפני טעמים אחרים כמו שכתבתי בבה"ל אבל אם אין שם צבור כלל אלא יחיד עונה עמו: (מו) וכן בקדיש וכו'. היינו דכל שלא סיימו רוב הצבור לענות עונה עמהם אע"פ שלא שמע כלום מפי הש"ץ ועיין בסימן נ"ו במ"ב סק"ט ובסימן נ"ז סק"ב ועיין בבה"ל ד"ה וקודם בסופו: **יב** (מז) לא יגביה קולו. משום דכתיב גדלו לד'

שער הציון

(מה) מ"א: (מו) פשוט: (מז) ואפשר דיאמר אלו התיבות בלחש בפני עצמו דומיא דמקיל הפמ"ג לענין מגילה לאמר בעצמו איזה תיבות בע"פ בלחש שלא שמע אומן מפי הש"ץ: (מח) מ"א: (מט) בשע"ר:

הערות והארות: 1) עיין סי' קכ"ז סק"ג לענין אמירת הש"ץ מודים, ובסי' רס"ח ס"ק כ"ב לענין אמירת הש"ץ מגן אבות:

ליקוטי דברי הרב א) ובשו"ע הרב סעיף י"א כתב - ולענין מעשה הכל לפי ענין שיהוי שמגמר ברכת המברך לסיום עניית העונים.

הלכות תפלה סימן קכה

קכה דיני קדושה. ובו ב׳ סעיפים:

א * (א) אין הצבור אומרים עם ש״ץ נקדישך * (ב) אלא (א) [א] שותקין ומכונין למה ששו״צ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור (ג) [ג] (ג) קדוש: **ב** [ב]טוב (ד) לכוין (ג) [ג] רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור: הגה (ה) ויש ליזהר (ד) [ד] (ו) העיניים למרום בשעה שאומרים קדושה (ז) וכן

א הרא״ש בתשובה כלל ד׳ וכ״י ב תרומת הדשן

באר היטב

(א) שותקין. עבה״ט ועיין בספר הכוונות כשיגיע הש״ץ לנקדישך צריך לחזור ולפסוק ג׳ פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בתפלת הלחש ויפסוק עיניו בכוונה גמורה כו׳ וד׳ תיבות אלו נקדישך ונעריצך (הוא מנהג ספרדים לומר כן בכל תפלת שחרית ולהאשכנים נראה שי״ל תיבת נקדש את שמך בעולם) בקול רם וגם קדוש קדוש קדוש והשאר יאמר תיבה בתיבה עם הש״ץ עיין שם וקצת המ״ל הבה״ט וקיצר: (ב) קדוש. עבה״ט ועיין בבר״י בשם מהר״י מולכו שחולק על הלב״ט וסברת ליה דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת עיין שם: [ג] רגליו. עבה״ט ובתנו בשם האר״י ז״ל שצריך ליזהר בתכלית הזהירות לכוין הרגליים בעת הקדושה ששתיהן יהיו דומות כרגל אחד בלבד כו׳ עיין שם: [ד] העיניים. עיין באר היטב וכן דעת האר״י בהט״ז וכמש״ל ועיין בטור בשם פ׳ היכלות:

שערי תשובה

[א] שותקין. עבה״ט ועיין בספר הכוונות כשיגיע הש״ץ לנקדישך צריך לחזור ולפסוק ג׳ פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בתפלת הלחש ויפסוק עיניו בכוונה גמורה כו׳ וד׳ תיבות אלו נקדישך ונעריצך (הוא מנהג ספרדים לומר כן בכל תפלת שחרית ולהאשכנים נראה שי״ל תיבת נקדש את שמך בעולם) בקול רם וגם קדוש קדוש קדוש והשאר יאמר תיבה בתיבה עם הש״ץ עיין שם וקצת המ״ל הבה״ט וקיצר: [ב] קדוש. עבה״ט ועיין בבר״י בשם מהר״י מולכו שחולק על הלב״ט וסברת ליה דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת עיין שם: [ג] רגליו. עבה״ט ובתנו בשם האר״י ז״ל שצריך ליזהר בתכלית הזהירות לכוין הרגליים בעת הקדושה ששתיהן יהיו דומות כרגל אחד בלבד כו׳ עיין שם: [ד] העיניים. עיין באר היטב וכן דעת האר״י בהט״ז וכמש״ל ועיין בטור בשם פ׳ היכלות:

קדושה מלמעלה ויכוין לקיים מ״ע ונקדשתי בתוך בני ישראל. והאר״י ז״ל היה מזהיר מאוד ע״ז: (ד) העיניים. דהיינו שיהיו סגורות אבל לא

משנה ברורה

לד׳ אתי וגרוממה שמו יחדיו. ונראה (נ) דה״ה לענין ברכו או ברכת הזימון ג״כ לא יגביה העונה יותר מהמברך. עוד נראה דאם כונתו בהרימו קולו כדי לזרז להעם שיענו גם הם מותר עי׳ לקמן בסרט״ו ס״ג ועי״ש עוד דאחר קטנים בני חיוב צריך לענות אמן אחר ברכתן. ואחר שוטה אין לענות אמן דלאו בר מצוה כלל (ופמ״ג שכתב אחר חרש ושוטה שיגרת דלישנא הוא דחרש (נא) המדבר ואינו שומע בודאי חייב הוא במצות) ואחר נשים שברכו על מ״ע שהז״ג יוכל לענות אמן [פמ״ג]:

א (א) אין הצבור וכו׳. הטעם דיתקן (א) שש״ץ יאמרנו בשביל הקהל ויהיה שותק וכשגם הצבור אומרים אותו איך יקרא הש״ץ שלוחם וכן בקדיש יש ליזהר שלא לומר עם החזן יתגדל וכו׳ עד אמ״ן. ואפילו יש מנין מלבדו ששומעין ומאזינין לש״ץ ג״כ אסור כי על כ״א שבהכ״נ החיוב לשתוק ולהאזין לש״ץ ואח״כ לענות אחריו ומטעם זה אפילו אם ירצה ללמוד ע״י הרהור ג״כ אסור משעה שמתחיל החזן נקדש וכן בקדיש אם לא בשעה שהחזן מאריך בניגון ולא בשעה שמתחך האותיות ואינו נקרא קדושה אלא נעריצך וכו׳ [הוא למנהג הספרד שאומרים כן בכל תפילת שחרית וכן לאשכנזים שאומרים נקדש] לעומתם וכו׳ ובדברי וכו׳ אבל אחר הנוסח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה ואינו צריך להאזין אחר החזן בזה [וכן המנהג בהיום שאומרים זה קודם החזן] וכן מותר ללמוד אז ע״י הרהור כן כתב המ״א בשם הגהת יש נוחלין אבל כמה אחרונים סוברין (ב)[א] דאפילו ימלוך ג״כ אינו מעיקר הקדושה וכ״ש לעומתם וכו׳ ובדברי וכו׳: (ב) אלא שותקין וכו׳. (ג) ויש מקילין שיוכל לאמר עם הש״ץ (ד) והמנהג הנכון כמו שכתב השו״ע כי עמו נמשכו האחרונים וכן נהג הגר״א ומ״מ המנהג בימינו שאומרים הקהל ג״כ נקדש. בשבת אומרים כדבר האמור נקמ״ץ. ואיתא הש״ץ לפיים לעומתם וכו׳ ובדברי וכו׳ קודם שיתחילו הקהל ברוך וימלוך כ״כ המ״א בשם הס״ח ור״ל (ה) שלא ימשוך הש״ץ כ״כ בתמירתו לעומתם וכו׳ ובדברי וכו׳ כדי שלא יתחילו הקהל ברוך כבוד וכו׳ וכן ימלוך קודם שיסיים (ו) וה״ה לקדיש ולברכו ולכל דבר שעונים אחר הש״ץ או אחר המברך לא ימשוך הש״ץ או המברך בסופו כדי שלא יענו הקהל אחריו קודם שיסיים ויהיה זה כעין אמן תעופה לעיל בסימן קכ״ד ס״ח.[ב] מהרי״ל כשאמר ברוך וימלוך היה כורע וזוקף בשם אבל לא מצינו ראיה לזה [ד״מ] ע״כ לא נהגו כן בהיום: (ג) קדוש. ויחיד שאמר קק״ק ועדיין הש״ץ היה בוקרא זה אל זה (ז) י״א דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת והטעם משום דצריך לענות ב׳ עשרה כאחד וכן (ח) יש ליזהר ג״כ שלא יאחר לומר את הקדושה אחר הקהל ויש ליזהר בכל זה בעת אמירת הפייט שכשרואה הצבור מתחילין לומר קק״ק מיכף יפסוק באמצע: **ב** (ד) לכוין רגליו. כמ״ש בסימן ל״ה. וצריך לכוין ביותר בקדושה לקדש את השם ית׳ ובזכות זה ישרה עליו הש״י קדושה מלמעלה ויכוין לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל והאר״י ז״ל היה מזהיר מאוד ע״ז. הטוסח שמקדישים ולא שמקדישין. גם יפרש קצת בין תיבת שמקדישים לתיבת אותו שכתוב אח״כ וכדלעיל בסימן ס״א לגבי ק״ש. [אחרונים]: (ה) ויש לישא וכו׳. כי כתבו בשם ספר היכלות ז״ל ברוכים אתם לד׳ שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישים ואומרים קק״ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפלתם ומושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות ועיני בעיניהם באותה שעה אני אוחז בכנף בגדי דמות יעקב ומתבקה ומנשקה ומזכיר זכותם וממהר גאולתם.[ג] דהיינו שיהיו סגורות אבל לא בעיניים פתוחות כ״כ הט״ז אבל הרבה אחרונים מולקין ע״ז ופסק המגן גבורים כמותם: (ז) וכן מנענעים וכו׳. השל״ה כתב שקבלה בידו שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך כמו

ביאור הלכה

* אין הציבור כו׳. עי׳ במ״ב והוא ממהר״ם וכשו״ע של הגר״ז כתב דה״מ ליחיד שרוצה לומר נקדש אבל אם כל הקהל ירצו לומר מותר מדינא אפילו שלא עם הש״ץ מיהו לך שמ״מ אין לבתחילה להתנהג כן וכמו בקדיש שעונין הצבור אמ״ר אחר יתגדל שאומר הש״ץ כן בקדושה יש לבתחילה לענות קדוש וברוך אחר נקדישך או נקדש שאמר הש״ץ וכן משמע במאור הגר״א דזה הוא הטעם של השו״ע שכ׳ אין הצבור וכו׳ דמשמע לאפי׳ אם ירצו כל הצבור לומר ג״כ אין כדאי לבתחילה. ומזמינו שנהגו העולם לאמר נקדש הוא ע״פ כתבי האר״י שהביא המ״א או שסוברין כהט״ז בסק״א: * אלא שותקין וכו׳ ואז עונים הצבור קדוש. עיין במ״ב במש״כ שצריכין ליזהר שלא להתאחר אחר הצבור או להקדים כי אין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה ועיין לעיל סוף סימן קכ״ד מה שכתבנו שם. ומסתפקנא לענין ש״ץ אם הוא מתוא״ב ג״כ לומר קדוש וברוך בשוה עם הצבור כי הלא הוא אינו מוציא את עצמו מן הכלל דהא אומר נקדש וכו׳ ואיך יאמר אח״כ שלא בעשרה וא״ל כיון דהש״ץ עומד להוציא רבים ידי חובה משוא״ב ז״א דהלא קדושה הצריכו חז״ל לכל אחד מהשומעים לאמר בעצמו קדוש וברוך ואפשר כיון דהעומד בתפלה קי״ל בסי׳ ק״ד ס״ו[ב] דישתוק ויכוין למה שאומר ש״ץ כדי לצאת בזה חשוב כעומד להוציא רבים ידי חובה ויכול לומר אפי׳ אח״כ. ואם מתחיל הש״ץ או שאר יחיד לומר קדוש קודם שגמרו הצבור אמירתם בודאי חשוב כצבור א״ר:

שער הציון

(נ) מברכות מ״ה ע״א ע״ש בגמרא: (נא) לעיל בסי׳ נ״ה סעיף ח׳: (א) מחה״ש: (ב) לעיל בסימן ס״ו ע״ש במ״ב: (ג) ט״ז[א] ובשם כתבים: (ד) ח״א וש״א: (ה) שם בס״ח: (ו) הגהות י״נ: (ז) שע״ת בשם הבנר״י: (ח) פסוט:

הגהות ותיקונים: א) אולי צ״ל ״ומ״א בשם״: ב) ס״ז:

הערות והארות: ו) עיין מ״ב סי׳ קל״ב סק״ד לענין אם אומרים בלחש שאינו חשוב כציבור:

ליקוטי דברי הרב: א) ובשו״ע הרב בסעיף ב׳ פסק כהמ״א. ב) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב: ויש מי שהיה נוהג מטעם הידוע לו לכרוע בברוך וימלוך ולזקוף בשם ואין בזה משום איסור השתחויה במקום שלא תקנו חכמים וכו׳, ולא הכריע לאף צד. ג) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב: וטוב שתהיינה סגורות.

א ברכות כ"ט ב סוס נ"ד

מנעגעים (ה) [ה] גופן (ח) ונושאין אותו מן הארץ (טור ושבולי לקט) ואין לדבר (ט) באמצע הקדושה. (מהרי"ל וב"י בשם מהרי"ח והרב אבן זוטא) ומי שאמר סדר קדושה ובא לבהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה מוחר ועונה עמהם. (תשובת הרשב"ח סי' רמ"ט):

קכו דין ש"צ שטעה. ובו ד' סעיפים:

א * [א]ש"צ (א) שטעה ודילג אחת (ב) מכל הברכות וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו (ג) * אין מסלקין אותו (ד) אבל אם דילג * ברכת המלשינים * מסלקין אותו (ח) (ה) מיד שמא אפיקורוס הוא ואם התחיל בה (ב) וטעה (ו) אין מסלקין אותו: **ב** [ב]ש"צ שטעה (ז) ואינו יודע לחזור למקומו יעמוד אחר (ג) (ח) תחתיו (כדרך שנתבאר לעיל (ט) סי' נ"ג) ומתחיל (י) מתחלת הברכה שטעה זה

שערי תשובה

[ה] גופן. ענה"ט וכש"ל כתב דלפסר בעודו בכפיפות ראש וקומה יכול להריס גופו ועקבו וגם בענין הדלוג כתב שנראה שאין למחות בהם דהכי משמע לשון לעוף כו' וכן בספר הכוונות מזכר לשון דלוג כמה פעמים ויש סמך קצת לענין סוד הענין על[א] עליית העולמות ע"ש ומ"מ פשיטא שאין לעשות כן במקום שאין מנהגם כך ויבואו להתלוצץ ואנא שכבו בהפסדו ועיין לעיל[ב] סימן נ"ו ס"ק ג' מ"ש בשם מג"א ופר"ח לענין אם נזדמן לו לענות קדושה וקדיש ועיין בש"ל בשם מאמר מרדכי אם לא שמע קדושה ושמע קדיש כבר ואח"כ נזדמן לו עניית קדושה וקדיש י"ל דמוטב שיענה קדושה כדי לצאת י"ח מעניית קדיש ע"ש:

באר היטב

בעינים פתוחות ט"ז: (ה) גופן. מהרי"ל כשאומר ברוך וימלוך היה כורע וזוקף בשם. עמ"א ובשל"ה כתב ואני קבלתי שריס גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך המו בקדוש. איתא בתנחומא פ' לו ובשתים יעופף מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש. ולא כאותם שדולגים וקופצים מ"א:

(א) מיד. פי' ואין ממתינין לו שיזכיר אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד. ומשמע דאין מסלקין אותו משל"ל משום פעם א' מ"א: (ב) וטעה. ואם דילג ראש הברכה וסיים תחתתה לא מניחו שמסלקין אותו ואם לא רצה לומר ולכופרים רק ולמלשינים ספק אם מסלקין אותו. כנה"ג בשם מ"ל. ובסי' קי"ח כתב שבני רומיים אומרים ולמלשינים. אם טעה במקום שמחזירין אותו ולא נזכרו עד אחר שנתפזרו אינם לדרכו אם חייבים להתקבץ פעם אחרת אם לאו עיין בהלק"ע ח"ב סי' קכ"ג: (ג) תחתיו.

ביאור הלכה

* ש"ץ שטעה ודילג אחת וכו'. ה"ה אפילו אם טעה ודילג שתים ושלש ברכות ג"כ דינא הכי אלא נקט דבר הכוה. עע"ז ופרישה: * אין מסלקין אותו. עיין במ"ב ועיין בדמב"ם פ"י דמשמע מיניה דדוקא אם שהא שעה ולא היה יכול להתישב דעתו לחזור למקומו אז יעמוד אחר תחתיו ומשמע דעד שעה צריך להמתין עליו אולם בשאר פוסקים לא ראיתי שיעור זה וכן בב"י שהעתיק בסימן זה דברי הרמב"ם השמיט מיניה תיבת שעה וצ"ע: * ברכת וכו'. אפשר דדוקא אם דילג רק אותה לבד אבל אם דילג אותה ואת הברכה הסמוכה לה מוכח דבשגגה בא זה ליד: * מסלקין אותו מיד. עיין במ"ב ונראה דאם מזכר מעצמו ומזכר לברכת ולמלשינים אין צריך להודיעו דהרי מוכח דמעיקרא בשגגה בקדוש: (ח) ונושאין אותו וכו'. כי איתא בתנחומא פ' לו ובשתים יעופף מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש. וכתב המ"א ולא כאותם שדולגים וקופצים אבל הא"ר ושארי אחרונים ישבו את המנהג אומנהג ישראל תורה היא ומ"מ (ט) במקום שאין המנהג כן פשיטא שאין לעשות כן כי יבואו להתלוצץ ואנא שכבו בהפסדו. כתב ב"ח של"ל וכן כתוב על יד נביאך. ונוסח שלנו ככתוב על יד נביאך וכתב המ"א שיש לו ג"כ סמך עי"ש. כתבו האחרונים דאף שעניית אינ"ר הוא עדיפא מקדושה מ"מ אם קדיש כבר שמע וקדושה לא שמע עדיין ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה מוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה. כתב הפמ"ג אם התחיל קדושה ובאמצע שמע[ב]קדיש מסתברא דלא יפסיק לענות אינ"ר אלא גומר קדוש ג"פ עד כבודו ואם שומע אז יאמר אינ"ר: (ט) באמצע הקדושה. כתב בד"מ שמהרי"ל לא היה מדבר מתחלת הקדושה עד אחר אמן דהאל הקדוש [א"ר]:

א (א) שטעה ודילג. לאפוקי (א) אם הזיד ודילג אפילו בשאר ברכות מסלקין מיד: (ב) מכל הברכות. ר"ל אפילו אם טעה ודילג ברכת תחיית המתים או בוחה ירושלים אין מסלקין אותו לומר שמא כופר הוא בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולת המשיח אלא תלינן שבשגגה השמיט והטעם עיין בב"י בשם הרי"ל ועיין בע"ז דס"ל דאם השמיט שתיהם בודאי אנו לריכין לחוש לזה ואפילו אם התחיל מסלקין אותו (ב) ויש שחולקין עליו. ודע (ג) דמוכח לכו"ע דאם אנו יודעין שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכ"ש אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכו"ע אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות ש"ץ ואם עמד בחזקה אין עונין אמן אחריו ועיין לעיל בסימן נ"ג סי"ח: (ג) אין מסלקין אותו. אלא (ד) שוהין עד שיזכירו אותו וכשנזכר חוזר למקום שטעה כמו יחיד הטועה ועיין בבה"ל: (ד) אבל אם דילג. דוקא בשדילג כולה אבל (ה) אם דילג ראש הברכה וסיים תחתתה לא מניחו שמסלקים אותו וכן אם לא רצה לומר לכופרים אלא ולמלשינים (ו) אין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחילה ולמלשינים: (ה) מיד. פי' ואין ממתינין לו שיזכירו אותו אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד כי שמא נזרקה בו עתה אפיקורסות ואינו רוצה לקבל עצמו לכן דילג ברכה זו ואפילו אם היה מוחזק עד עתה לכשר ולדיק (ז) ג"כ חיישינן לזה. ומ"מ (ח) אין מסלקין אותו משל"ל פ"א כיון שיש לומר שטעה: (ו) אין מסלקין אותו. אפילו (ט) שהא בינתים הרבה ולא היה יכול להזכר אפ"ה תלינן שבשגגה הוא מדהתחיל בה: **ב** (ז) ואינו יודע וכו'. ר"ל שהוא נבהל ואינו יודע לחזור אף לאחר שמזכירין אותו וכנ"ל: (ח) תחתיו. ולכתחילה (י) עוד שיהיה אותו האחר מי שכיון לכל התפלה עם הש"ץ ולא אם בשעה שהיה ש"ץ מתפלל ואם לא נמצא כזה יקחו אף מי שלא כיון בזה ואפ"ה גם בזה לא יתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח הצבור: (ט) סימן נ"ג. ר"ל דמבואר שם בסי"ז דלא יהיה קרבן באותה שעה: (י) מתחלת הברכה. ואפילו אם לא טעה אלא בסוף שקריאת אותה ברכה כמאן דליתא דמי (יא) ואין חילוק בין שטעה או שנתלש ואינו יכול לגומרה והוצרך אחר לעמוד תחתיו ולכן בימים טורדים שלפעמים נתלש הש"ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תחתיו צריך ליזהר שיתחיל העומד (יב) מתחלת הברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור הפיוטים (יג) ומ"מ בדיעבד אם התחיל במקום שנשתתק ולא מרגש אתה בחרתנו

שער הציון

(ט) שע"ת: (א) ב"ח ופמ"ג: (ב) מאמר מרדכי ועיין א"ר: (ג) מיסוטות יעקב: (ד) ב"ח: (ה) אחרונים: (ו) מגן גיבורים: (ז) ברכות כ"ט: (ח) מ"א ופרישה ופר"ח: (ט) גמרא כ"ט: (י) ד"מ ועט"ז: (יא) נ"א בכלל כ"ט והגרע"א בחידושיו: (יב) שם בנ"א והגרע"א בתשובת מ"ם מא"ח סימן כ"א ואף שהם"ם מיקל שם מ"מ אין לו שם שום ראיה לענין לכתחלה ואפשר שגם הוא לא אמר אלא לענין דיעבד: (יג) מתשו' מ"ם שם:

הגהות ותיקונים: א) של: ב) בבה"ט:

הערות והארות: 1) עיין לעיל במ"ב נ"ו סק"ו שכתב בשם ח"א שצ"ע (ר"מ):

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב בסעיף ג' כתב כהמ"א.

אם היה הטעות באמצעיות * ואם היה בג׳ ראשונות (יא) מתחיל בראש ואם בג׳ אחרונות מתחיל רצה: ג [י]כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש״צ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתחפלל בקול רם * חוץ משחרית של ר״ח (יב) [ר]שאם שכח ש״צ (יג) ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח (ד) [ת]הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר״ח אבל [ה]אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור: הגה י״ת (יד) דאם טעה בשחרית של שבת וי״ט (טו) דינו כמו בר״ח * והכי נהגו. (טור וסמ״ק: ד [ו]אם טעה ש״ץ כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הצבור אלא (טז) סומך על התפלה שיתפלל בקול רם והוא שלא טעה (יז) בג׳ (ה) [ב] ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר:

ג שם דף ל״ד בהכ״ג ומבי״ס בפ״י מה״ת וטור ה בש״ע בשנוסה ור׳ שמחה ו טור בשם הרמב״ם בפ״י מהל׳ תפלה א טור בשם הירוש׳ פרק קמא דברכות

קכז דין מודים דרבנן. ובו ב׳ סעיפים:

א [א]כשיגיע שליח צבור למודים שוחין עמו (ת) הצבור (א) ולא ישחו (ב) יותר

באר היטב

וטוב אם נמצא מ׳ כיון עם הש״ץ בכל התפלה שירד. ט״ז: (ד) הליבור. כתב מ״ע בי׳ כ״כ מי לאו דמסתפינא הו״א יכיל אלא הזכיר ר״ח בשחרית והתפלל מוסף א״צ שוב להתפלל שחרית דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחלה לרבים ע״כ. ול״נ דנכון למעשה שלא יתפלל דלא יהא אלא אלא ספק. כנה״ג בי׳ קכ״ב: (ה) ראשונות. כתב לבוש דוקא כשנזכר קודם שהשלים תפלתו אבל אחר שהשלים תפלתו אינו חוזר ובל״מ חלקו עליו. ומ״א הסכים כלבוש ע״ש. כהן שהתפלל י״ח ונשמע שיש מת בבית הנוגע בהכ״נ אין לומר לו עד שיסיים תפלתו מפני שטומאה זו אינה אלא מדרבנן. עיין מ״ש בי״ד שע״ג בס״ק א׳ ובמקומות שרמזתי שם:

שערי תשובה

[ת] הצבור. עבה״ט ועיין לעיל בש״ת ס״ק [א] י״ב מ״ש בשם הפר״ח ושיורי ברכה:

[ב] ראשונות. עבה״ט ומ״ש כהן שהתפלל כו׳ הוא מדברי המליהו זוטא ושם כתב בש״ך כהן שהיה מתפלל י״ח בקול רם כו׳ ופסק א״א הרב נר״ו אלא לומר לו כו׳ ועיין בש״ל שכתב שהמג״א סימן ש״א ושמ״ג הביא על הש״ך דסבירא ליה דבה״ג הרי טומאה דרבנן ובדברי שמואל סימן רמ״ח מייאב דגם הש״ך מודה בזה ולא מיירי אלא בסוף טומאה לגמרא וכ״כ בשבט יהודה למהר״י עייעש ע״ש ועיין לקמן לענין נשיאות כפים מ״ש בשם לקט הקמח ושיורי כנה״ג בי״ד במ״ש הרא״ש

משנה ברורה

כיון שעדיין לפני השני לומר בסוף סליחות מחל לעוונותינו אין להקפיד במה שקילר בתמצעיות: (יא) מתחיל בראש וכו׳. דג׳ ראשונות וג׳ אחרונות תשובות כחדא ברכה ואין לחלק חדא ברכה לשני אנשים ומשו״ה אין חילוק בין שטעה ודילג ברכה אחת מהג׳ ברכות או שטעה ושתתק בהם בתמצע ברכה או בין ברכה לברכה בכל גווני בג׳ ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר לרצה כ״כ בשמת אדם כלל כ״ה[2] וכ״כ הגרע״א בחידושיו שהורה לחזן שנתלש ביום״כ בתפילת שחרית נפייט של סדר קדושה והוצרך אחר לירד לפני התיבה שיחזור מראש התפילה ובלא אמירת הפייט ועיין בבה״ל. ש״ץ שהוא כהן ובתמצע התפילה נודע שמת אחד בנתים הסמוכים (יד) אם אפשר לסמוס הפתחים והתלונות של בי״כ או של בית שהמת שם ואע״פ שיש עוד טומאה דרבנן א״ל להודיע להש״ץ עד שיגמור תפילתו [ומיהו (טו) ודאי אם סיים תפילתו בלחש ולא התחיל עדיין בקול רם יאמרו לו ויצא ויחזור אחר בקול רם] אבל אם א״א ליזהר בזה (טז) צריך לצאת ואפילו בתמצע התפלה והשני העומד תחתיו יתחיל (יז) מתחלת ברכה אם הוא בתמצעיות: ג (יב) שאם שכח ש״ץ. ולענין יחיד אם שכח עיין לעיל בסימן קכ״ד ס״י: (יג) ולא הזכיר יעו״י. ואם שכח משיב הרוח וטל ומטר וכה״ג מחזירין אותו דדוקא ביעלה וינא מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן [פמ״ג]: (יד) דאם טעה וכו׳. ר״ל שבכח והתפלל של חול ולא הזכיר מענינו של שבת ויו״ט והשליח תפלתו אבל אם זכר קודם שהשליח תפלתו חוזר לשמת משה או בי״ט לאתה בחרתנו כ״כ הפמ״ג ומדברי הרב בהג״ה לקמן בסימן רס״ח ס״ה קצת לא משמע כן: (טו) דינו כמו בר״ח. הלבוש הביא דיעות בזה ולא הכריע אבל האחרונים כתבו כהרב: ד (טז) סומך וכו׳. ואם בלחש בתעריב חוזר שאין לו על מה לסמוך ומיהו בשבת יסמוך על ברכה מעין שבע דלא גרע מיחיד שסומך עליו בבסימן רס״ח [פמ״ג]: (יז) בג׳ ראשונות. ודוקא כשנזכר קודם שהשליח תפלתו דלית בזה טורח צבור כ״כ אבל אחר שהשליח תפילתו אינו חוזר כ״כ הלבוש[1] וכן הסכימו עמו הרבה אחרונים. ובטור פליג ומקיל אפילו בג׳ ראשונות בכל גווני והסומך עליו לא הפסיד [מ״א בשם א״ר וכן משמע בביאור הגר״א שהלכה כטור]:*)

א (א) ולא ישחו. היינו הצבור ולענין ש״ץ גופא נודאי לא עדיף משאר מתפלל דפסק המחבר לעיל בסימן קי״ג ס״ה דלא ישחה הרבה עי״ש:

(ב) יותר מדאי. פירוש שישחה כדין שאר שחיות כמש״כ בסימן קי״ג ס״ה והב״ח מפרש דבמודים שאומר עם הש״ץ לא ישחה רק יענענו ראשו מעט

שער הציון

(יד) מ״א: (טו) פמ״ג: (טז) מ״א ושע״ה וש״א דלא כא״ר ובה״ט: (יז) פרי מגדיש:

הגהות ותיקונים: א) סי׳ קח: ב) כ״ט:

הערות והארות: 1) עיין סי׳ ק״ד ס״ו במ״ב ובה״ל שם לענין אם סח והפסיק באמצע תפילתו: 2) עיין סי׳ קכ״ח מ״ב סק״ח לענין נשיאות כפיים לצאת באמצע:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו״ע הרב בסעיף ב׳ לא חילק בין אם זה שעומד תחתיו כיון בתפלת הש״צ ללא כיון, וסתם כהמחבר. ב) בשו״ע הרב בסעיף ד׳ כתב כהלבוש. *) בשו״ע הרב בסעיף ג׳ כתב ויחיד שלא הזכיר ר״ח בשחרית ונזכר אפילו אחר שהשלים תפלתו צריך לחזור אע״פ שתפלת המוספין לפניו ומ״מ אם לא חזר עד אחר שהתפלל מוסף א״צ שוב לחזור ולהתפלל שחרית וכו׳. ובמשנ״ב לא מזכיר הכא דין זה כלל. וראה מש״כ בסי׳ תכ״ב סק״ד.

ב פוטה הגיהו הרי"ף והרא"ש בפ"ה דברכות ג רמב"ם בפ"ט מה"ת ו' ו' יונה ד בשב"א ה רמב"ם בסוף הלכות תפלה ו רל"א

(ב) מדאי (ג) [ב]ואומרים מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו אלהי כל בשר כו' וחותם ברוך אל ההודאות (ד) [ג]בלא הזכרת השם * ויש מי שאומר [ד]שצריך לשחות גם בסוף וטוב לחוש לדבריו. יש אומרים שאומר * הכל (ה) בשחייה (ג) אחת. וכן המנהג (פסקי מהרי"א): **ב** (ו) [ה]אם אין שם כהנים (ז) * אומר ש"צ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו (ד) (ח) בברכה המשולשת וכו' ואני (ה) (ט) אברכם. (י) [ו]ואין הצבור עונין אחריו אמן אלא (יא) כן יהי (ו) רצון: הגה ואין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וכו' רק (יב)[א]בזמן שרגילו לברכת כהנים ולישא כפיים ונהגו לומר בשחרית (ז) שיש שלוש[ב] וכן כל זמן שאומר אלהינו כו' (יג) * אבל בלאו הכי מתחילין שלוש רב ויש מתחילין שיש שלוש במנחה של שבת הואיל וכתיב ביה באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת (הגהות מיימוני פ"ח מהלכות תפלה):

שערי תשובה

בברכות בשם הירושלמי אין מדקדקין במת בבהמ"ד כו' ודעתו דבהכ"נ דין בהמ"ד יש לו לענין זה עיין שם ובש"ל שם באורך:

באר היטב

עמו ויאמר מודים דרבנן אלא כדברי האומרים דאין אומרים מודים דרבנן אלא בשעה שהש"ץ חוזר התפלה ע"ש. וע"ת כתב עליו ואין דבריו מוכרחים ע"ש: (ב) מדאי. פי' שישאו כדין שאר שחיות כמ"ש סי' קי"ג. והב"ח מפרש דבמודים שאומר עם הש"ל לא יאחה רק יענעו ראשו מעט. והעולם לא נהגו כן. מ"א וע"ת: (ג) אחת. ואין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף ברכה. עמ"א והב"ח כתב בשם רש"ל שיזקוף מעט כשאומר השם עד סופו ואז יכרע עכ"ל. והעולם נוהגין כמ"ש רמ"א: (ד) בברכה. בברכה בפתח. כהניס עם. אין מלת כהניס דבוק למלת עם דקי"ל דכהניס שלוחי דרחמנא נינהו אלא כלומר שהכהניס נקראים עם קדושיך. כשאומר יברכך ה' יראה לך ההיכל. ויאמרך יראה לך ימין שלו. יאר ה' כלפי ההיכל. פניו אליך ויחנך יראה לך שמאל שלו ליחדו בימין זוהר פ' נשא: (ה) אברכם. ואנו א"א רק עד שלוש: (ו) רצון. משמע שלא יענה אלא בסוף ויש נוהגים לענות בין כל פסוק כי"ר. אבל אותן שאומרים בתפלה רק יהי רצון טועים הם דאז אין משמעות איזה דבר יהי רצון. ב"ח: (ז) שיש שלוש. ובסידור האר"י ז"ל לעולם שיש שלוש:

ביאור הלכה

ג"כ אינו מצוי שיתפלל כל הברכות האמצעיות ולא יזכירוהו [דאם הוא עומד עדיין בתוך הברכה בודאי לכו"ע צריך לחזור לברכת שבת ויו"ט עיין לקמן סימן רס"ח] ואולי דכונת הרמ"א במ"ש והכי נהוג[ד] לענין אם אל שבת ויום טוב ביחד ושכח השליח צבור להזכיר של שבת דמהני במה שיזכיר של שבת במוסף גם לשל שחרית:

* ויש מי שאומר שצריך לשחות כו'. עי' במ"ב סק"ה מ"ש בשם הרש"ל ועי' בח"א דמשמע שהוא תופס לעיקר הדין כרש"ל: * הכל בשחיה.[א] ובביאור הגר"א כתב שא"ל לשחות רק עד שאתה הוא ד' אלהינו ואח"כ יזקוף ע"ש: * אומר ש"ץ וכו'. עיין במ"ב סק"ז לענין דיעבד דאין מחזירין דבלא"ה דעת אנשי מערב דאפילו לכתחילה אין לומר עיין בצור וגם בתוספות [בברכות ל"ד ע"א ד"ה לא] כתבו דבזמן הגמרא לא היה המנהג לומר. ולכאורה אם נזכר קודם שאמר ברוך אתה ה' יחזור ויאמר אלא גרועא דבר זה מזכרנו ומי כמוך דג"כ אין לו מקור מן הגמרא ואפ"ה קי"ל דאם נזכר קודם שסיים בא"י יחזור ועיין לעיל בסי' קי"ד במה שפסק המ"א סק"ד דבדיעבד אין לחזור אפי' קודם שסיים הברכה וצ"ע: * אבל בלא"ה וכו'. עיין במ"ב ואם נזכר בבוקר שהתחיל שלוש רב קודם שאמר בא"י אפשר דיחזור ויאמר שיש שלוש ומטעם שכתבנו קודם לענין ברכת הש"ץ אבל ליהיפך אם אירע לו כן בערב שאמר שיש שלוש אפילו אם נזכר קודם שאמר בא"י נראה דא"ל לחזור דכי משום שהוסיף בנקשה מגרע גרע:

משנה ברורה

(ח) והעולם לא נהגו כן: (ג) ואומרים וכו'. ואין הש"ץ צריך להמתין עד שיסיימו הצבור מודים דרבנן (ב) אלא[ו] מתפלל כדרכו: (ד) בלא הזכרת השם. ודעת הגר"א לומר בא"י אל ההודאות והעולם לא נהגו כן: (ה) בשחייה אחת. והב"ח כתב בשם רש"ל שיזקוף מעט כשאומר הש"ש עד סופו ואז יכרע עכ"ל [מ"א] ועיין בביאור הלכה: **ב** (ו) אם אין שם וכו'. עיין לקמן סימן קכ"ח ס"י בהג"ה שכתב דמנהגנו שאפילו יש שם כהניס אומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו וכו' עד עם קדושיך עי"ש: (ז) אומר ש"ץ וכו'. ובדיעבד אם לא אמר אין מחזירין אותו ועיין בבה"ל: (ח) בברכה. (ג) בפת"מ. כהניס עם קדושיך אין מלת כהניס דבוק למלת עם קדושיך לומר שהם כהני עם קדושיך דהא קי"ל דכהניס שלוחי דרחמנא נינהו ולא שלוחי דידן אלא כלו' שהכהניס נקראים עם קדושיך. כשאומר יברכך ד' יראה לך ההיכל ויאמרך יראה לך ימין שלו. יאר ד' כלפי ההיכל. פניו אליך ויחונך יראה לך שמאל שלו ליחדו בימין. זוהר פ' נשא: (ט) אברכם. ומנהגנו כהיום שלא לומר רק עד שלוש. מ"א וכן משמע מביאור הגר"א: (י) ואין הצבור וכו'[ב] דאמן לא שייך כ"א כשעונה אחר כהן המברך משא"כ הש"ץ שאינו אומר אלא דרך בקשה שיברכנו הש"י בברכה שהכהניס מברכים: (יא) כן יהי רצון. כ"ל (ד) אחר סוף ברכה ג' דהכל עניין אחד הוא שמסדר הש"ץ בתפלתו מה שהכהניס אומרים. ויש עונים כי"ר אחר כל ברכה: (יב) בזמן שראוי.[ג] כ"ל בשחרית ובמוסף ולא במנחה ובתעניות לצבור גם במנחה והטעם משום דאומרים ברכת כהניס (ה) ויחיד המתענה אומר שלוש רב [בצום וא"כ]: (יג) אבל בלא"ה וכו'. ואם אמר שיש שלוש או בשחרית שלוש רב יוצא ובסידור האר"י ז"ל כתוב לעולם שיש שלוש ועיין בבה"ל:

שער הציון

(א) מ"א: (ב) א"ר ומגן גיבורים: (ג) מ"א: (ד) מ"א: (ה) אחרונים:

הגהות ותיקונים: א) ס"ק זה לא שייך כאן: ב) ס"ק (יב): ג) וכן כל זמן: ד) נהגו:

הערות והארות: 1) עיין מ"ב סי' קכ"ד ס"ק מ"א לענין שצריך שעכ"פ ישמעו עשרה בנ"א מהש"ץ כשיאמר מודים:

ליקוטי דברי הרב: א) בשו"ע הרב סעיף א' כתב: ובמדינות אלו המנהג לומר הכל בשחיה אחת מתחלה ועד סוף, אע"פ שיש בו הזכרה אין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף הברכה או בתחלתה. ב) בסידור משמע לענות אמן.

צורת אות אל״ף (א)[1] תהיה נקודה העליונה כעין יו״ד (ב)[2] ועוקץ קטן עליה ויהיה (ג) פניה עם העוקץ[3] הפוך קצת כלפי מעלה ויהיה ירך היו״ד[4] דבוק אל גב הגוף (ד) באמצע[5] הגב ויהיה סוף הגב של גד ימין[6] (ה) לכתחלה עקום למעלה מאחוריו קצת והנקודה שלמעה[7] תהיה רחוקה מן ראש[8] של הגוף (ו) כשיעור עובי קולמוס ואל״ף[9]. עובי קולמוס נק׳ רוחב הקו היוצא מן הקולמוס כשהוא כותב. * ולנקודה התחתונה יהיה (ז) לכתחילה עוקץ קטן[11] למטה לגד ימין מפני שתמונתה כמו יו״ד שתלוי בתג שלה בגוף האל״ף (ח) ויהיה עוקץ שמאל של נקודה עליונה היינו התג שעל גבי היו״ד מכוון כנגד עוקץ ימין של נקודה תחתונה עכ״ל ב״י ומשמע מריהטא לליסביה דא״ל עוקץ[14] שמאל ליו״ד העליון שעל האל״ף אך מפמ״ג בסימן ל״ד בא״ח באות כ״ט משמע לכתחלה צריך להיות גם עוקץ שמאל כמו לשאר יו״ד. אם נגעו יוד״י האל״ף העליון או התחתון בגג האל״ף יותר ממקום ליבוקו דהיינו שאין ניכר הראש אלא קו משוך בשוה וכן יוד״י השי״ן והעי״ן והפ״א והצד״י או ראש השמאלי שבעיי״ן וצד״י שצריך להיות כעין זיי״ן [מס׳ כתיבה תמה ופשוט] אם נגעו בגוף האות יותר ממקום ליבוקם פסול רק אם לא כתב עדיין יותר בתו״מ מותר להעבות ולהרחיב הראשים כדי שיהיה ניכר הראש [פמ״ג בסי׳ ל״ד במ״ז סק״כ] ואופן התקנה ע״י גרירה עיין בשו״ע סימן ל״ד סוף סי״ח. אם לא היה הנקודה העליונה או שלמטה דבוק אל הגג פסול ועיין לעיל בסימן ל״ד סכ״ה:

צורת אות בי״ת

אות בי״ת צריך מאד ליזהר (א) בריבועה שלא תהא גראית ככ״ף ואם גראית ככ״ף פסולה ואם קפק (ב) אזי מראין לתיבוק. וצריכה להיות מרובעת[2] בימין בין (ג) למעלה בין למטה ואם למעלה עגולה ולמטה מרובעת כ״ע בזה (ד) * ואין להקל (ה) וצריך לכתחלה שיהא לה בראשה מצד שמאל על פניה תג קטן תמונתו כמו מקל[4] ועוקץ קטן למעלה בצד ימין[5] נוטה לצד האל״ף [כלאמרינן בירושלמי לחגיגה מפני מה יש לב׳ שני עוקצים אחד למעלה ואחד לאחוריו אומרים לבי״ת מי בראך מראה להם בעוקצו שלמעלה ומה שמו מראה להם בעוקצו שמאחוריה לצד האל״ף ר״ל אחד שמו] גם[6] יהיה לה (ו) עקב עד למטה כי תמונתה כמו הלי״ת תוך גרון של וא״ו ע״כ צריך להיות לה זוית למעלה[2] שיהיה כהלי״ת ועקב טוב למטה[6] שיהיה במקום ראשה של וא״ו וטוב (ז) שאורך ורוחב הבי״ת יהיה כג[9] קולמוסים ורוחב חצאה[10] כעובי קולמוס. ואם קיצר הבי״ת עד שברחה כנו״ן כפופה לתיבוק לא חכיס ולא טיפש כראה ליש להחמיר בזה עיין לקמן בדין אות נו״ן כפופה ובב״י בא״ב שני אות ואי״ן אח״כ מצאתי כן בהגיה בפמ״ג בפתיחה ע״ש שי׳ דבתו״מ לא מהני בזה תיקון להמשיכו כמו בי״ת משום שלא בסדרן:

צורת אות גימ״ל

אות גימ״ל תהיה גופה (א)[1] כמו זיי״ן (ב) לכתחילה וכן כל ראשי שמאל שבאותיות שעטנ״ז ג״ן דומה לזיי״ן ויהי׳ ראשה[2] עב *ורגל[3] ימין (ג) דק ויורד מעט[4] למטה יותר מיד[5] שמאל ולא יעשה ירך זה השמאל בשפוע הרבה אלא[7] מעט * וגם (ד) לא יהיה[8] עקום אלא ימשוך בשוה ויגביהנו[10] קצת כנגד הלי״ת ואיך שמאל יהיה משוך קצת[11] עב אל הזיי״ן שבאלה ולא בדקות כי תמונתה שתהיה גראית כמין נו״ן כפופה ואיך יהיה כמוך כדי להסמיך אצל ראשו וג׳ תגין על[15] ראשה (ה) אם כדבק הירך בהרגל יגרור הירך ודי בכך כמו שמבואר בסימן ל״ד סי״ח לענין גרירת החרטום ולימי התגין נתבאר בסוף סימן זה במ״ב עי״ש:

צורת אות דל״ית

אות דלי״ת צריך (א) שיהא[1] גגה ורגלה[2] קצרה שאם תהא רגלה ארוכה מגגה תצמה לכ״ף פשוטה ותפסל כשלא יקראנה התיבוק ד׳ (ב) * ולכתחלה צריך שתהא הרגל פשוטה[4] בשיפוע קצת לצד ימין (ג) ושיהא לה תג קטן[5] בראש מצד שמאל. וצריך מאד[6] ליזהר (ד) בריבועה שלא תהא גראית כרי״ש ותפסל ע״י קריאת התיבוק ולכתחלה אין לי בזה לבד שיהא לה זוית חדה מלאחוריה אלא גם יהא לה שם (ה)[8] עקב טוב כי תמונתה הוא כמו ד׳ ווי״ן סגורים והעקב[8] הוא כנגד ראש הוי״ו האחד והעוקץ שעל פניה[9] הוא כנגד ראש וי״ו השניה. אם (ו) רגל הלי״ת אין בו רק כמלא יו״ד כשר ועיין בסוף אות תי״ו. אם כתב ה״א במקום לי״ת אין תקנה לגרור הרגל ולהניח הלי״ת מאחר שנפסל ודומה לצורת ה״א לא עביד מילי והוי חק תוכות וגם למשוך הגג כמי לא מהני לכל שלא נפסל צורת האות הוי חק תוכות רק צריך לגרור הגג עד שיהא כצורת וי״ו ומשלימה או שיגרור גם הרגל ימין כולו ולא ישאיר בו אפילו כמלא יו״ד ואח״כ ישלימנו [פמ״ג]:

צורת אות ה״א

אות ה״א צריך לעשות לה (א) לכתחלה תג קטן[1] למעלה מצד שמאל

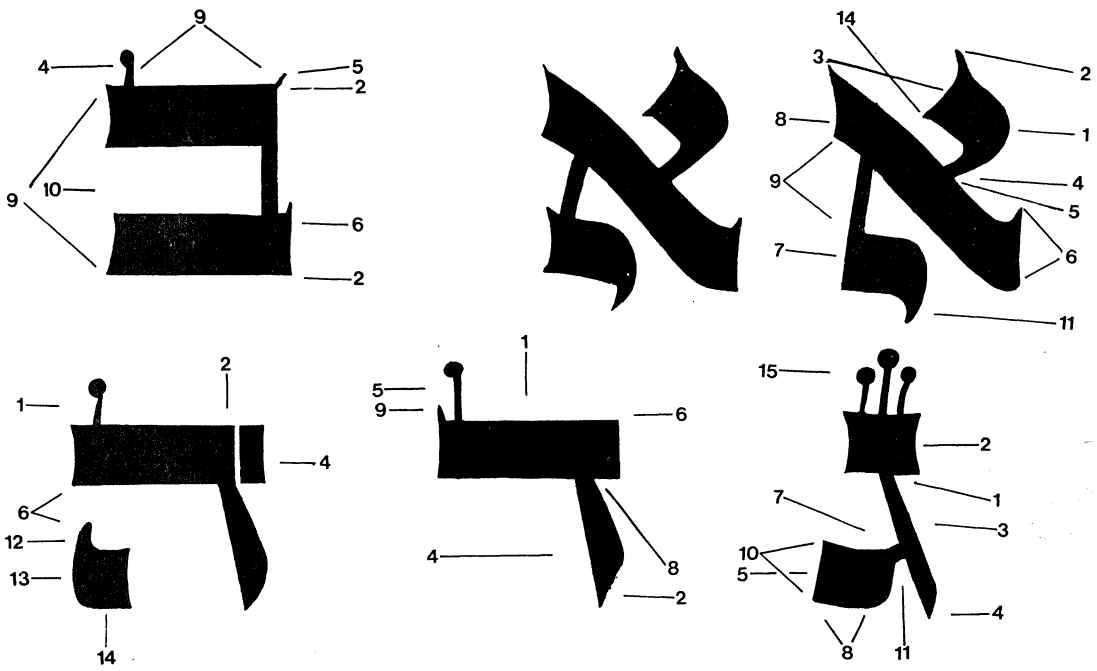

ובאחוריה יהר (ב) לכתחלה שתהי מרובעת[2] כלל״ת ולא עגולה כרי״ש ואי״ל לעשות לה עקב[4] כמו בד׳ רק (ג) שתהיה אות חדה. והנקודה שבתוכה לא תהיה קמוכה לגגה אלא יהא ביניהם חלק[6] כ״כ בכלי (ד) שאדם ביבוני יכירנו היטיב מעל ס״ת שע״ג הבימה כשקורא בו. ולא ירחיקה מגגה יותר מעובי הגג ואם נגע בגגה אפילו נגיעה דקה כחוט השערה פסולה אע״פ שהתיבוק יודע שהוא ה״א כלעיל בסימן ל״ב סי״ח וכ״ה עי״ש. ולא תהיה הנקודה נגד אמצע הגג אלא נגד קופה בצד שמאל ואם עשה באמצע פסולה וצריך לתקנה ההיינו לגררה ולהעמידה בקופה ואם כתב התיבות שאח״ז ואין יכול לתקן משום שלא כסדרן (ה) יגרור הגג שיהא שוה לרגל ובמקום שגם תיקון זה אינו יכול לעשות כגון שהה״א באמצע התיבה ואם יגרור הגג יהיה כשתי תיבות אזי יש להכשיר (ו) בלא תיקון [כי יש הרבה מהראשונים שסוברים שתמונת ה״א כך עיין בחידושי הרשב״א על שבת ק״ג ובחידושי הריטב״א שם וברשב״א הנדפס מחדש על מנחות דף כ״ט ובר״ן בפ׳ הבונה ובחידושי מאירי ובחידושי הר״ן הנדפס מחדש על שבת פ׳ הבונה שם מוכח להיפך מדעתם שתמונת הה״א כך]. ועתה נבאר איכות הנקודה. הנקודה תהיה לכתחלה רקה[12] למעלה ועבה קצת[13] למטה כעין יו״ד ותהיה לכתחלה עקומה קצת למטה[14]. ולכל ימין ולא לכל שמאל פן תדמה לתי״ו ואוכך הנקודה לא יפחות ג״כ מאורך יו״ד עם עוקן התחתון שלה ולעיכובא הוא אפי׳ בדיעבד[9] וכלעיל בסי׳ ל״ב סט״ז בהג״ה ע״ש במ״ב וצריך להזהיר הסופרים שכשלין בזה מאד וכ״ל דעכ״פ תיקון מהני בזה אפילו בתו״מ אם התיבוק קורלו לה״א ואין בזה משום שלא כסדרן דומיא דמה שהקיל הפמ״ג לתקן כ״ף פשוטה אם עשאו מרובע להוסיף ליו עליו עי״ש. הפמ״ג בסימן ל״ב ס״ק ל״ג מסתפק אם צריך להיות הנקודה בקופה שוה דוקא ליכך ימין או אפילו אם נשלמה באמצע היכך ש״ל רק שיהיה בה שיעורה ההיינו כמלא יו״ד וכנ״ל ועיין בתש׳ בנין עולם בסימן כ״ד ועכ״פ נראה דיש להקל ע״י קריאת התיבות ועי׳ לקמן בדין רי״ש שעשאו קצר כוי״ו:

צורת אות וא״ו

אות וא״ו ל״ל (א) רלשה[1] קצר לא יותר מעובי קולמוס כדי שלא תדמה לרי״ש ורגלה ארוך כעובי[3] ב׳ קולמוסים כדי שלא תדמה ליו״ד ולא יעשנה (ב) ארוך יותר מדאי פן תדמה לתיבוק לבו״ן פשוטה ומעשם זה נ״כ עוד שתהיה רלשה[5] ענולה לכל ימין שלא תדמה לזיי״ן ואע״פ שראש הזיי״ן עובר מב׳ צדדין מ״מ יש לחוש שמא תיבוק דלא חכיס ולא טיפס יקרלהה זיי״ן ותפקל. ופניה[7] יהיה שוה ולא באלכסון. ורגלה[9] תהיה פשוט תחתיה בשוה לא שבור באמצע. גם עוד שעוביה תתמעט והולך מעט מעט עד שתהיה[9] חדה למטה. אם רגל הוא״ו (ג) קצר אם אין בו רק כמלא יו״ד פסול ואם מעט יותר צריך להראות (ד) לתיבוק הה״ה אם לא הוא״ו רחב ונדמה קצת לרי״ש. אם כתב דלי״ת במקום וא״ו צריך לגרור כל הגג (ה) ואפשר דבעי כמי לגרור כל היכך דדומה לדלי״ת שכתבו במקום רי״ש שצריך למחוק כולו וכנ״ל בסימן ל״ב סי״ח:

צורת אות זיי״ן

אות זיי״ן (א) צריך ליהר שלא תהיה רגלה[1] ארוכה שלא יתדמה לבו״ן פשוט׳ ותפקל ע״י קריאת התיבוק ע״כ (ב) לא יהא רגלה ארוך יותר מב׳ קולמוסים. ולאשה[3] צריך להיות עובר משני צדדין (ג) שלא תדמה לוא״ו. ויהיה מרובע[4] וב׳ תגין[7] על הראש. ורגלה תהיה (ד) פשוט תחתיה לא שבורה (ה) ויש שעושין הקו[8] התחתון דק ביאיתה והולך ומתעבה על חציה ומחציה חוזר ומתמעט על שתהיה חדה למטה. ואם נתקצרה הרגל מזיי״ן דינו כמו שכתבנו באות וא״ו [מלעיל בסימן ל״ב סט״ז בהג״ה ואף שהפמ״ג מצדד להקל בזה דדי אם כשאר מהרגל כמלא אות יו״ד הדרך החייס בהלכות קה״ת והשערי אפרים קתמו כהשו״ע וכ״ש אם הראו לתיבוק ולא קראו לזיי״ן בודאי אין להקל בזה ומוכח ממה שכתב הב״י בא״ח בשני באות וא״ו עי״ש ובראה לאפילו תיקון לא מהני בזה בתו״מ משום שלא כסדרן עיין בסימן ל״ב סכ״ה]:

צורת אות חי״ת

אות חי״ת תהיה שתי[1] רגליה (א) כתמונת שני זַיָּנֵי״ן. והזיי״ן[2] שבלד ימין (ב) נכון לעשות קרן לאשו עגול בלד ימין ויהיו הזייני״ן רחוקים זה מזה (ג) לכל היותר[3] כעובי קולמוס ויהיו מחוברים[4] בחטוטרת יחדיו [הוא כמין גג גבוה]. ומקל (ד)[5] [הוא כמין תג גדול] יעשה לה (ה) בראש רגל השמאל ולא באמצע. וצריך ליהר (ו) שלא יאריך בגג החי״ת ואם האריך פסול ואין לו תיקון בתפילין ומזוזות משום שלא כסדרן. בד״א שעשה ב׳ זייני״ן (ז) וגג רחב זה לא הוי כמין חטוטרת (ח) שהוא משופע אבל אם עשה החי״ת כדעת רש״י [להייכוחי״ת פשוטה בלא חטוטרת שעל גגה] אפילו אם האריך הרבה כשר בדיעבד אע״פ שאינה מרובע. אם עשה החי״ת (ט) כתמונת שני ווי״ן או כלי״ת וא״ו או כלי״ת זיי״ן וחטוטרת ע״ג כשר בדיעבד שהרי לא נשתנה לצורת אות אחר עי״ז ומ״מ אם אפשר לתקן לגרור יתרון האות והחטוטרת ישאר במקומו כגון בחי״ת שתמונתו היה כלי״ת זיי״ן (י) והחטוטרת שלו נעשית באמצע הרי ולא בקופה יגרור מן הרי מקצתו על שתעשה כמו זיי״ן אבל אם עומד בקופה יחלק האות כשיגרור מן הלי״ת ולא יהיה לו תיקון לחי״ת בתפילין ומזוזות שתעשה בהן שלא כסדרן ע״כ (יא) יש להכשיר בלא תיקון אבל בס״ת (יב) אם נמצא חי״ת שתמונתו היה כלי״ת וזיי״ן או שני ווי״ן אף שאין להוציא אחרת משום זה מ״מ בחול בכל גווני צריך לתקן האות על שיעמידו על תמונתו הראויה וצריך להזהיר הסופרים ע״ז כי תמונת החי״ת שכתבנו למעלה יש לו עיקר בתלמוד ועתה עליו גדולי הראשונים ז״ל. ודע עוד דבדיעבד אם עשה להחי״ת (יג) מקל לבד או חטוטרת לבד כשר והגרע״א מסיק בחידושיו דאפילו נחסר להחי״ת החטוטרת וגם המקל שהיה חי״ת פשוטה כחיתי״ן שלנו כשר בדיעבד רק אם אפשר לתקן בקל לעשות לה מקל יעשה דהוי כלכתחלה. אם נפסק ירך החי״ת ולא נשאר בו רק כמלא יו״ד לי בכך בין ירך הימיני או השמאלי [פמ״ג בפתיחה במש״כ יראה לי דה״ה נשאר אותיות וכו׳ ומה דנקט הפמ״ג שם ירך הימיני משום אחריני דזכר שם נקט] ועיין בקוף אות תי״ו מה שכתבנו שם. אם החטוטרת

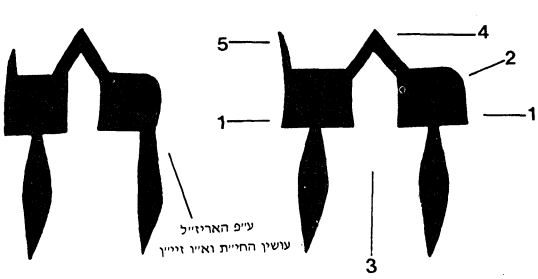

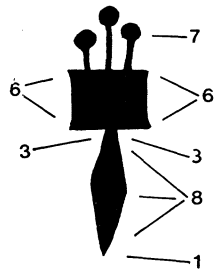

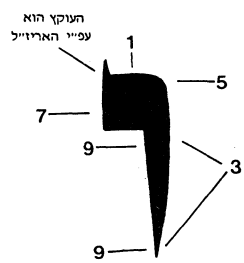

שעל החי״ת לא היה דבוק להחי״ת אך לא היה ניכר להליא ההפרלה מותר לתקנה אפילו בתו״מ ואין בזה משום שלא כסדרן [נלמד מל״ב סכ״ה עי״ש] אבל אם היה ניכר להליא נתבטל ממנו שם האות * ואם נפרד רק מצד אחד החטוטרת מהחי״ת אפשר דיש להקל לתקן אפילו ניכר להליא ועיין בבה״ל:

צורת אות טי״ת

אות **טי״ת** הראש הימיני תהיה (א) כפוף[1] מעט לתוכה * ולא יהיה כפוף הרבה והראש השמאלי תהיה[3] כזיי״ן וג׳[4] תגין על ראשה אבל הראש הימיני[5] יהיה עגול כוא״ו וגם למטה מצד[6] הימיני (ב) תהיה עגולה כי תמונתה כמו כ״פ וזיי״ן וכ״ז אינו מעכב (ג) בדיעבד [לבד בענין כפוף הרבה לצ״ע לדינא ועיין בביאור הלכה] ול״כ לאם לא היה כפוף כלל לתוכה צריך להראות לתיקוק ובכל גווני צריך לתקנה אח״כ ולא מיקרי בזה שלא כסדרן דבלא״ה תמונתה עליה ואם לא היה כפוף כלל לתוכה והתיקוק לא קראה לאות ל״ע אם יש לה תקנה בתפילין משום שלא כסדרן ועיין בסימן ל״ב בסעיף כ״ה לענין מ׳ החטוטרות ואפשר דה״ה בזה לאין מורגל בעו״ת בלי כפיפה ולא מקרי בזה נשתנית צורתה וצ״ע. ויזהר (ד) שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד אם יש להם תקנה ע״י גרירה עי׳ לקמן בסוף אות ש״ן מה שכתבנו שם. אם הראש השמאלי לא היה תמונתה כזיי״ן שראשה היתה עגולה אך שהיתה תגין עליה ל״ע בדיעבד לפי מה שהביא הב״י לקמן בשם הגה״מ בשם הרא״ם דמה שאמרו בגמרא דשעטנ״ז ג״ן צריכה ג׳ זיוני״ן היינו לא בתגין אלא שלא יעשה ראשיהם עגול אלא משוך שיהא לכל ראש ג׳ פינות ולעיכובא הוא כלמוכח בב״י בסוף סימן ל״ו אם ע״י התגין מתכשרת או לא ואין להביא ראיה מפמ״ג שכתב דבדיעבד כשר אם לא היה כזיי״ן לאפשר שלא היה עובר מד׳ לדין כזיי״ן אבל לא עגולה וצ״ע להרא״ש וגם אולי אין הלכה כהרא״ש בזה ועיין בסי׳ ל״ו במ״ב ס״ק ט״ו בזה:

צורת אות יו״ד

אות **יו״ד** שיעור גופה (א) מצל[1] קולמוס אחד ולא יותר שלא תדמה לרי״ש ויכתוב אותה ישרה להיינו שתהיה ראשה[3] ופניה (ב) שוים ולא פניה כלפי מעלה גם תהיה[5] למעלה (ג) עגולה לצד ימין לכתחלה. (ד) ויעשה לה רגל מצד[6] ימין ויעקש הרגל[6] לצד שמאל ויהיה הרגל קצר ולא ארוך שלא תדמה לוא״ו ותפסל ע״י קריאת התיקוק. * גם צריך להיות להוי״ל[8] תג קטן מלמעלה על פניה וכנגדה עוקץ[9] קטן יותר מלמטה והעוקץ יהיה קצר מן התג. גם יהיה קצר יותר מרגלה שמצד ימיני פן תדמה לחי״ת ואם האריך העוקץ עד שטה למטה לרגל ימיני וכראית כחי״ת קטנה פסולה ולא מהני גרירת העוקץ עד שיהיה קצר כהלכתו דה״ל חק תוכות אלא * יגרור כל העוקץ ויחזור ויכתבנו כהלכתו ולא מהני קריאת התיקוק בזה [כן הביא בספר משנת אברהם בשם בית יהודה ולבוש אמת ומעשה רוקח וקנאת סופרים סי׳ י״ב] ובפ״ת מיירי ולא בתו״מ דהוי שלא כסדרן ויש מי שכתב לדעת ר״י אבקנדרני [המובא בב״י ד״ה וז״ל הריא״ש נמצא בהגה״מ וכו׳] דקי״ל כוותיה צריך לגרור גם רגל ימיני ואם״כ יתקן [ג״ז שם] [תשובת חב״י בסי׳ ע״ל והובא בפ״ת ליו״ל בסי׳ רע״ל סק״ה] ועיין בביאור הלכה שביאורנו דיש להחמיר כדעה זו. וק״ת שנמצאו בה יודי״ן כצורת למ״ד קטנה פסולה וצריך לגרור כל האות ולחזור ולכתוב יו״ד מחדש דבלא״ה הוי חק תוכות וביודי״ן של שם צריך לסלק כל הירעה אך אם היו״ד נראה מתם כלמ״ד לעין כל אז יכול לגרור אפילו בשם באופן שלא יאחר רק גוף הנקודה ואם״כ יוקיף עליו מלמעלה ולמטה [תשו׳ ח״ם סי׳ רס״ט] ע״כ יש ליזהר מאד במ״ש הברוך שאמר דיעשה הקוצות קטנים ודקיק שלא יקלקל היו״ד ע״ש כ״א יהיה תג גדול למעלה יהיה נראה כלמ״ד קטן ואם יצריך העוקץ שלמטה יהיה נראה כחי״ת. ובעו״ה יש מהסופרים שאינם נזהרין בזה כלל או מוקיפין ככ״ל או גורעין שאינם עושין כלל עוקץ לגל שמאלי ובאמת רוב הפוסקים פסקו כר״ת לעוקץ שמאלי מעכב כמו רגל ימיני אך דיש חילוק ביניהם בדיעבד לענין תיקון דבשמאלו מועיל תיקון אפילו בתו״מ ולא הוי שלא כסדרן אבל לא בימיני וכמו שכתבאר בסימן ל״ב וכבר צווח הפמ״ג בזמנו על זה. ע״כ יש ליזהר מאד שלא לחסרם וגם שלא להוסיף עליהם כי העוקץ השמאלי לא יהיה רק כמין נקודה או מעט יותר ולא מגוף היו״ד כלמוכח בספר התרומה:

צורת אות כ״ף

אות **כ״ף** כפופה יכתבנה (א) עגולה[1] מאחריה שלא תדמה לבי״ת. ותהיה עגולה מאחוריה מב׳[1] הצדדים ואלצה[3] שבפנים יהיה (ב) לכל הפחות כעובי קולמוס. ופניה[4] יהיה למעלה ולמטה שוין. גם צריך ליזהר (ג) שלא לקצרנה ברחבה כדי שלא תראה כנו״ן כפופה לתיקוק לא חכים ולא טיפס. [עיין בב״י בח״ב שני אות וא״ו] ואם (ד) עשה לה זוית מאחוריה למעלה או למטה פסולה (ה) ויש מקילין ביש לה זוית מלמעלה כיון שהיא עגולה למטה וכיון שהוא מלתא לאורייתא צריך להחמיר כדעה הראשונה דפסולה ולא יועיל לה תיקון ע״י גרירה דהוי ח״ת אלא (ו) יוקיף עליה דיו לעשותה עגול אם לא כתב עדיין יותר כדי דלא ליהוי שלא כסדרן. ואפשר דבזה שיש לה זוית מלמעלה ועגולה מלמטה * אם התיקוק קודמה כהלכתה צורתה עליה מיקרי ויכול לתקנה בתיקון הכ״ל אף שכתב יותר ואין בזה משום שלא כסדרן וכנ״ל בל״ב סכ״ה:

צורת אות כ״ף פשוטה

אות **כ״ף פשוטה** רגלה[1] ארוך וגבה[2] קצר (א) שלא תדמה לרי״ש ואעפ״כ לא יקצר גבה יותר מדאי שלא תראה (ב) כוי״ו ארוך או כנו״ן פשוטה לתיקוק ותפסל ולכן לא ימשוך אותה בסוף השיטה לעשותה ארוכה כלל ואע״ג דכל אותיות אין למשכן זה למטה אבל בדיעבד לא פסול אבל בכ״ף פשוטה * אם האריך גבה (ג) על שנראה כרי״ש פסול ואם קפק מראין לתיקוק לא חכים ולא טיפס. ומאד צריך הסופר ליזהר עכ״פ לכתחלה שיהיה הירך (ד) כפליים מן גב כדי שאם כופפין אותה תוכל להיות כ״ף כפופה שאין חילוק בין

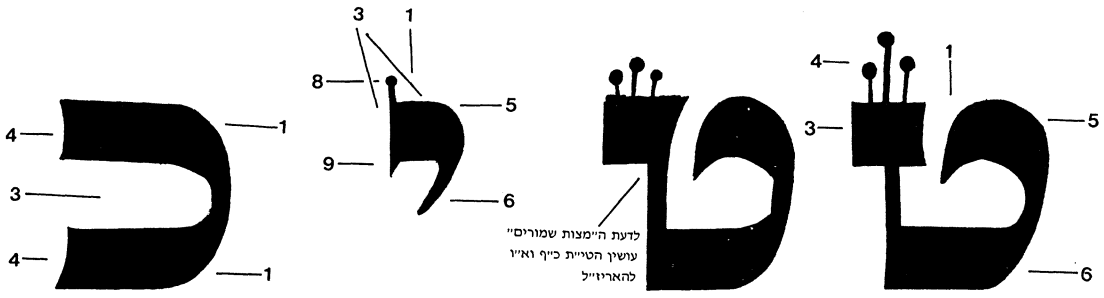

פשוטה לכפופה רק שזה פשוטה וזה כפופה כי יש מחמירין ופוסלין בזה אפילו ליעבד [הט״ז ביו״ד סימן רע״ג ע״ש שקרא לאותם הקופרים בורים ושהם״ת פסול בזה] וכן כל הפשוטות לריכות להיות לכתחלה כפלים מן הגג מעשה זה. ובליעבד אם נמצא בס״ת שהמשיך הגג של ד׳ על שכרלה כרי״ם אם באפשרו (ה) להאריך הרגל למעה יאריך ואם לאו יתמוך הכל (ו) ויכתבנו מחדש ויש מקילין (ז) דדי בגרירת הרגל או הגג אבל לגרור קצת מן הגג על שעמידתו על תמונת כ״ף לא מהני להו״ל חק תוכות. גם צריך הסופר ליזהר שלא יעשה לכ״ף פשוטה זוית למעלה אלא תהיה עגולה כמו[7] רי״ש שאם כופפין אותה תיעשה כ״ף כפופה ואם עשה לה זוית למעלה כמו ד׳ (ח) פסולה וליכה שלריך לגרור כולה ולכותבה מחדש או (ט) שיוסיף עליה דיו לעשותה עגולה. ועלה זו להוספת דיו מהני אפילו בתו״מ דלא מיקרי שלא כסדרן לקולס התיקון כמי לורת כ״ף פשוטה עליה וכמבואר לעיל בסימן ל״ב סכ״ה. אך אם נמצא כן בס״ת בעת הקריאה אין להוליא אחרת כי יש מכשירין בזה [עיין בפמ״ג בסי׳ קמ״ג ובדה״מ בהלכות קה״ת להיכא דאיכא מחלוקת בין הפוסקים אין להוליא אחרת]. כל אותיות הכפולין בא״ב (י) כותב את הראשונים בתחילת התיבה ובאמצעה והאחרונים בסוף ואם שיבה פסול:

צורת אות למ״ד

אות למ״ד צריך להיות[1] לומרה (א) מרוך כוא״ו ולאשה של הלואר יהיה עגול[2] לגד ימין למעלה ולגד[4] שמאל זוית לראשה כמו שהוא ראש הוא״ו כי תמונת הלמ״ד היא כמו כ״ף כפופה ועליה וא״ו ומהאי טעמא תהיה יריכה[6] עגולה מאחריה לגד ימין וכפופה היטיב[7] לפניה (ב) כלורת כ״ף כפופה. אך אם צריך להמשיך הקו התחתון של הכ״ף שיהיה שוה עם הקו העליון יש ליעות בזה בין הפוסקים די״א לצריך [רדב״ז סימן פ״ב ותורת חיים פ׳ חלק] וי״א לאדרבה לא ימשיכו רק מעט [ספר קהלת יעקב בסופו בהשו״ת עיין שם שכתב שגם שמע כן בשם הגר״א] *ונהגו הסופרים כדעה זו ועיין בביאור הלכה. ולגד שמאל מקום[10] חיבור כ״ף עם וא״ו יהיה בזוית ולא בעיגול ויהא (ג) חיבור הוא״ו[11] אל הכ״ף בדקות כי תמונתו כתמונת וא״ו שעוביו מתמעט והולך בסופו וכנ״ל בוא״ו. ויכתוב הראש והלואר בסוף (ד)[12] מעט על פניה ועל ראש הלואר צריך להיות ב׳ תגין[13] (ה) מימין גדול ומשמאל[3] קטן. (ו) וכ״ז לכתחלה לבד אם עשה לואר הלמ״ד כעין יו״ד יש פוסקים שפוסלין בזה אפילו ליעבד [עיין בתשובת אור ישראל ותמצא שם ליעות בזה ועי׳ בספר עבודת היום ובספר לדויד אמת] על כן צריך הסופר ליזהר בזה מאד וז״ל הברוך שאמר לאפוקי מכל הסופרים בורים שמקצרים הלואר של הלמ״ד ועושים על הלמ״ד כמין יו״ד מחמת שאינם עושים ריוח בין שיעה לשיעה כמלא שיעה וכו׳ כי הרוקח כתב בהגי״ה שיש לכתוב על הלמ״ד כמו וא״ו ולא כמו יו״ד וכן מלאתי בהגי״ה מפ׳ נח פשוט וכו׳ וכן כתב רבינו שמחה בשם החסיד ז״ל ע״ש. עוד ראיתי סופרים בורים שכשטושין וכותבין קו״ף במקום למ״ד עושין לואר תחלה על ראשו שיהיה למ״ד ואח״כ כשכתייבם הליו גוררין הרגל וה״ה כשטושין וכותבין למ״ד במקום קו״ף גומרין רגל הקו״ף ואח״כ גוררין הלואר וזה פסול גמור כמו ה׳ במקום ד׳ שכתבאר לעיל בלורת ד׳. למ״ד שנמצא ע״ג רק כעין קו פשוט זה ל ולא וא״ו יש להכשיר בשעת הדחק דהיינו אם נמצא כן בשבת א״ל להוליא אחרת ובחול יתקן וכתפילין אם אין לו אחריס יניחם בלא ברכה [ס׳ החיים וקצת הסופר]:

צורת אות מ״ם פתוחה

אות מ״ם פתוחה תמונתה קצת (א) * כמו[1] כ״ף וא״ו[2] ע״כ תהיה למעלה לגד[3] ימין עגולה אבל למטה יהיה לה[4] זוית ובלא עקב וגגה יהיה למעלה שוה ולא עגול רק לגד ימין יהיה עגול גם יהיה גגה אלוך על כנגד מושבה[5] התחתון (ב) וכ״ז לכתחלה. (ג) והאחרטום[6] שבגד שמאל יזהר לדבוק אותו לגגו ויהיה לכתחלה כמעט משוך בשוה עם הגג רק (ד) שיהיה ביניהם לגד מעלה כמו פגם[7] קטן (ה) ותמונת האחרטום תהיה כמו[8] וא״ו שומלת מוטה קצת בחלכסון ולא הרבה * וגגע על כנגד מושב[9] התחתון ועד בכלל. ומאד יזהר שלא יגע בו ומ״מ לא יהיה ביניהם הפסק גדול לכתחלה כדי שלא יהיה עי״ז הוא״ו הרבה בחלכסון ואם לא הדביק האחרטום למעלה לגגו ונלאה ככ״ף וא״ו פסול ואין מועיל לו תיקון בתו״מ אם כתב אחריו דהוי שלא בסדרן וכדלעיל בסימן ל״ב סכ״ה עי״ש במ״ב. וה״ה אם הדביק האחרטום למטה במקום פתיחתו להמ״ם דפסול ומבואר דינו לעיל בסימן ל״ב סי״ח

[6]לענין תיקון אם לא כתב עדיין אחריו בתו״מ:

צורת אות מ״ם סתומה

אות מ״ם סתומה תהיה (א) לכתחלה עגולה למעלה[1] לגד ימין ולמטה יהיה לה זוית לימין[2] ושמאל שלא תהא גראית בסמ״ך (ב) ואם לא עשה כן והתיבוק קראה בסמ״ך פסולה. והפמ״ג כתב שטוב יותר שתהיה מרובעת מכל לד כי בקל יוכל לבוא לידי טעות בסמ״ך. ומ״ס זו תהיה סתומה מכל לד (ג) וגגה יהיה עובר (ד) לכתחלה מחוץ לסתימה מעט כראש[6] הוא״ו. (ה) ולא ימשוך הגג לגד שמאלה הרבה ובליעבד * יגרור (ו) האותר ואין בזה משום חק תוכות ושלא בסדרן ואם נמצא כן בשם הקודש אין לתקנו ויסאר כך וכשר. וגם בשבת (ז) אין להוליא אחרת עבור זה:

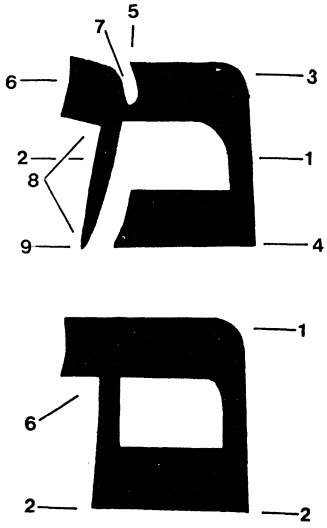

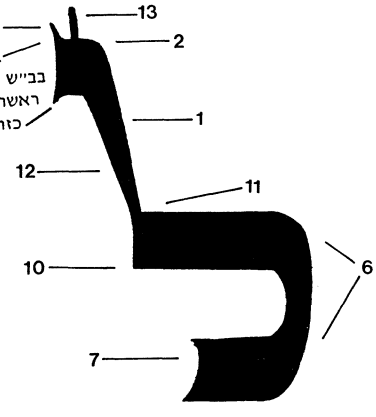

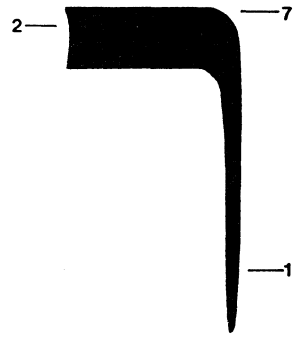

צורת אות נו״ן כפופה

אות נו״ן כפופה (א) יעשה ראשה[1] כמו ראש הזיי״ן וג׳ תגין[2] עליה

(ב) ולא יותר רחב מראש הזיי״ן ולא תהוי דומה לבי״ת אם יהיה רחב מעט יותר ומעטש זה יעשה ג״כ[4] מושבה למטה

(ג) משוך לגל שמאל היטיב יותר מן הראש כדי שלא יתדמה לבי״ת או לכ״ף. ולזולרו[7] הנמשך מאמצע ראשו יהיה לכתחלה קצת עב וארוך קצת ומוטב לגל[8] ימין כדי להקמיך אות אצל ראשו. ותהיה הנו״ן (ד) לכתחלה עגולה למטה לגל[10] ימין. אם עשה הנו״ן כפופה למעלה צורת ו״ו דהיינו שמשך הלומר מקלה ראשו *הנה הפמ״ג בל״ע והביאו הגרע״א בחילושיו ומנחלת דוד בקימון כ״ג משמע לכאר בדיעבד. [וכן משמע לענ״ד לכאורה מהלבוש שחזר בקוף תמונת האותיות שלו הדברים שהם לעיכובא בכל אות ואת זה ליגב] ועכ״פ כ״פ לאף לדעת הפמ״ג מהני תיקון ואפילו בתו״מ דהיינו שיגרור תחלה קצת מראשו לגל שמאל ולא הרבה כדי שישאר עדיין תמונת נו״ן עליו ואח״כ יוקיף עליו דיו לגל ימין לעשותו כמו ראש הזיי״ן ולא מועיל בהוספת דיו מצד ימין בגד לא״כ יהיה ראשו רחב מראש הזיי״ן ואין לעשות כן בכ״ל ועיין בבה״ל:

צורת אות נו״ן פשוטה

אות נו״ן פשוטה (א) תואר צורתה כמו[1] זיי״ן וג׳[2] תגין על ראשה אך[3] שהיא ארוכה כשיעור שתהא ראויה להעשות נו״ן כפופה אם תכפפנה דהיינו לא פחות מד׳ קולמוסין עם גגה. ואם עשאה קצרה (ב) מראין לתיבוק לא חכים ולא טיפש ואם קראה איין פסולה. ואם משך הקו האורך מקלה ראשו ועשאו כצורת ו״ו ארוכה הפמ״ג הביא בל״ע אך שאר האחרונים [שער אפרים סי׳ פ״א וגן המלך ולב״א] הסכימו בזה לפסול:

צורת אות סמ״ך

אות סמ״ך (א) תהיה גגה[1] למעלה ארוכה דהיינו שתהא גגה שוה (ב) לכתחלי ולמטה[2] מושבה קצר כי ארוכי להיות עגולה מג׳[3] זוויותיה דהיינו למעלה מצד ימין ולמטה משני הצדדים ויסתום אותה לגמרי וגגה למעלה יהיה

(ג) לכתחלה[5] עובר לחוץ לגל שמאל כשיעור גג הוא״ו:

צורת אות עיי״ן

אות עיי״ן יהיה (א) אות ראשון (ב) כעין[1] יו״ד ופניה קצת כלפי מעלה

(ג) לכתחלה וגופה משוך תחתיה[2] בעמידה (ד) קצת (ראש ממשיכה הרבה באלכסון לא יהיה יכול להקמיך אות אחר אצל עיי״ן אם יזדמן) ובה תהיה זיי״ן[4] עומדת (ה) בשוה ונוגעת ביריכה (ו)[5] למעה מחציה[6] ויעשה על[7] ראש הזיי״ן ג׳ תגין. ועיין לעיל בקוף אות מ׳ לענין אם נגעו הראשין יותר ממקום דיבוקה. ומאוד יזהר שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד אם נגעו זה בזה כאוצ״ו השערה אם מהני גרירה עיין לקמן בקוף אות ש״ן מה שכתבנו שם:

צורת אות פ״א כפופה

אות פ״א כפופה (א) צריך[1] להיות לה (ב) לכתחלה למעלה בגל ימין זוית מכפים וגם[2] מבחוץ יהיה כזוית קטן. ותהיה משוכה קצת[3] לאחוריה (ג) שתהיה עגולה מבחוץ וכן למטה[4] תהיה עגולה מבחוץ וכמו כל הכפופות שצריך להיות עגולה למטה לכתחלה אבל (ד) מכפים יהיה לה זוית[6] כדי שיהיה בלונן שכפים צורת בי״ת ותהיה רחבה קולמוס[8] ואלי כדי לתלות בה הנקודה שכפים שלא תגע בהאות גופה [הג״ה ולא כמה שהגו איזה סופרים לעשות עקב מבחוץ בלה כזה ואומרים שזה להטיב הבי״ת לבן מכפים כי הוא ממש אות שבור. ובאמת צריך להיות עגול מבחוץ כמו שכתבנו[3] ורק בפנים צריך להיות בי״ת לבן ומה שהגו כך מפני שאינם יודעים ההרגל לעשות לתפוס הקולמוס באלכסון ולהמשיכה מעט לאחוריה הקולמוס בפנים שעי״ז נעשה לה זוית בפנים כמבואר בב״י ע״כ יצא להם הטעות לעשות עקב מבחוץ גם במה שהגו לכתוב משוכה מקוף גגה מעט והנקודה עושים בזוית ולא עגולה הם מקלקלים הוא״ו לגמרי עכ״ל ספר כתיבה תמה בקיצור לענינו. ובאמת מי שאינו יודע לעשות כמש״כ הכתיבה תמה יותר עוד לעשות בי״ת מכפים בלא עקב[6] רק בזוית לבד ממה שיעשה פ״א שבור מבחוץ כי אפילו בתמונת הבי״ת גופא העקב[6] לא לעיכובא הוא כלל וכ״ש בזה שלא נזכר עקב כלל בב״ש בודאי לא נכון הוא לעשות עי״ז הפ״א שבור ע״כ הג״ה] ויהיה לה (ה) עוקץ על פניה לגל[16] שמאל

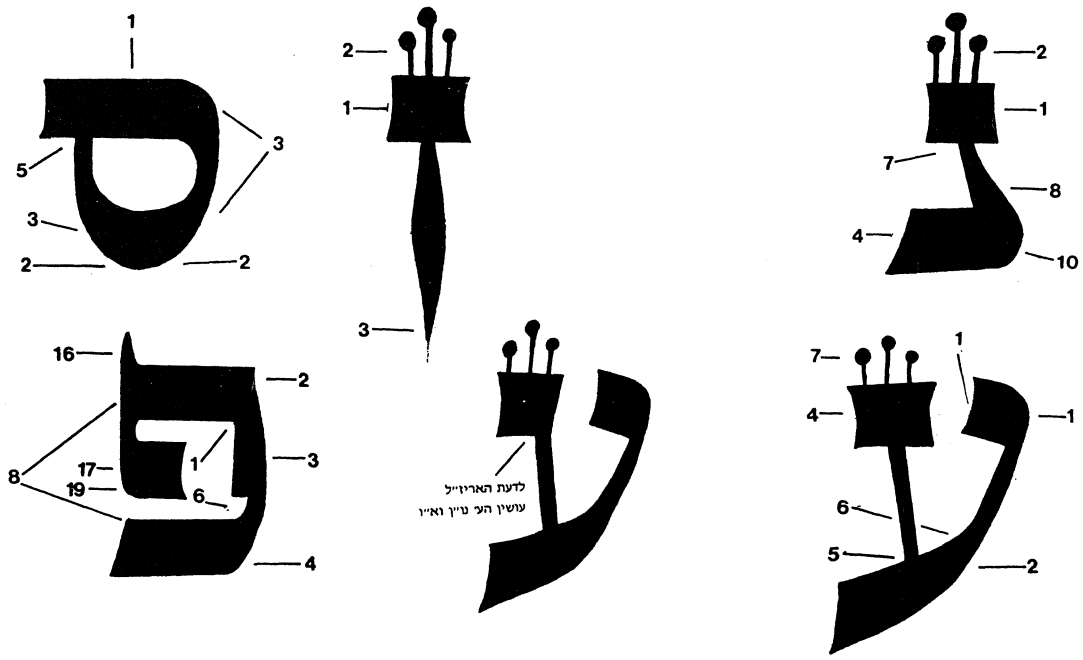

ווורך למטה לא[17] הנקודה שבתוכה ותהיה הנקודה נמוכה בה כי הנקודה ומשך עוקלה יהיה בתמונת וא״ו כשיהפוך הפ״ח. ומה״ט תהיה הנקודה למטה לגל שמאל עגולה[19] כתמונת ראש הוא״ו. ולא תגע הנקודה בשום מקום מבפנים ואם נגעה (ו) פסולה. גם יזהר בהנקודה (ז) שלא תהיה הפוכה לגל חוץ לאל״ה כ״ע אפילו ליעבד. ואם לא תלה הנקודה (ח) בהעוקץ שעל פני הפ״ח והרחיקה מקלה הגג לבפנים יש להסתפק בו ולינו כמו בה׳ שתלה רגל שמאלו באמצע הגג וכנ״ל באות ה״א. ואם לא נגעה הנקודה בגגה ותיכוך קראה פ״ח יש לתקן ותיקון מועיל אפילו בתו״מ וכנ״ל בסי׳ ל״ב סכ״ה עי״ש. ואם לא עשה הנקודה רק קו שוה עיין לעיל קוף אות אל״ף:

צורת אות פ״א פשוטה

אות פ״א פשוטה (א) צריך לעשותה (ב) לכתחלה בזוית[1] למעלה כמו שהכפופה היא למעלה. גם צריכה להיות ארוכה לכתחלה כשיעור שתהא ראויה לעשות פ״ח[2] כפופה אם תכפפנה ובדיעבד אם יש ברגל ימיני מכנגד מקום הנקודה ולמטה כמלא יו״ד לי בכך [הפמ״ג כתב קתם כמלא יו״ד מהירך והכוונה כאשר כתבנו לאל״ה אין צורת אות עליון] וא״מ אם נמלא כן בס״ת ואפילו בתפילין לכתחלה בודאי חייב לתקן האות ולהשלימו כדין ואין בזה משום שלא כסדרן כיון דבלא התיקון הוא כשר. ועשיית נקודת הפ״ח ועוקלה הוא הכל כמו בכפופה. גם יזהר (ג) שלא תהיה הנקודה הפוכה לגל חוץ כדי שלא תדמה לתי״ו. אם לא נגעה הנקודה בגג או שהרחיק הנקודה מקלה הגג לבפנים הכל לינו כנ״ל בכפופה:

צורת אות צד״י כפופה

אות צד״י כפופה תמונתו כמו[1] נו״ן כפופה ווי״ל[2] על גבה הראש הראשון שמימין שהוא כעין יו״ד (א) יהיה פניה (ב) נוטה קצת[4] כלפי מעלה. וידבק רגל היו״ד[5] לידוק טוב בגוף הגל״י ומאוד יזהר להדביק באמצע הגוף ולא למטה שלא תדמה לעויי״ן. ולאשה הסכי[8] יהיה כמין זוי״ן נוטה לכאן ולכאן כי אין להמשיך הגוף מקלה הראש כ״א מאמצעו (ג) כמו בנו״ן לעיל[9]. והגוף[9] יהיה קצת עב ומרוך קצת ומוטה[13] לגל ימין כדי להסמיך אות אגל לראשה ומוסבה התחתון (ד) יהיה משוך לכתחלה לגל שמאלה היטיב יותר מן שני הראשים ותהיה לכתחלה[16] עגולה למטה בגל ימין כמו כל הכפופות. וג״[17] תגע על ראש השמאלי ואם לא נגע היו״ל בהנו״ן עיין בסימן ל״ב סכ״ה. ואם הראשים נוגעים יותר ממקום ליבוקם להיינו שאין ניכר הראש אלא קו שוה עיין לעיל בקוף אות א׳. ויזהר מאד (ה) שלא יגעו הראשים זה בזה ובדיעבד עיין בקוף אות שי״ן מה שכתבנו שם:

צורת אות צד״י פשוטה

אות צד״י פשוטה (א) יהיו ראשיה כמו בשל כפופה והיא מורכבת ג״כ [1]מיו״ד [2]וכו״ן ואך מכו״ן[3] פשוטה ע״כ גופה פשוט כמו אות נו״ן פשוטה ושיעור אורכה שתגיע למטה מדיבוק[7] הראשים לכתחלה בכדי שיהא ראוי לעשות גל״י כפופה. ובדיעבד פסק הפמ״ג שאם הוציא ממקום ליבוק היו״ל לנו״ן רק כמלא יו״ד כשר אבל אם לא נשאר כמלא יו״ד ל״ע. אם נגעו הראשים יותר ממקום ליבוקם או שנגעו זה בזה או שנפסק בין היו״ל להנו״ן לינו כמו בכפופה וכנ״ל:

צורת אות קו״ף

אות קו״ף יהיה (א)[1] גגה שוה ותג קטן[2] ל״ל על גגה בגל שמאל על פניה לכתחלה ויעשה הקוץ רק כדי שלא יקלקל בזה תמונת הקו״ף להיינו שלא יהא עי״ז כלמ״ד מגל אחד ובספר מעשה רקח כתב למטעם זה יעתיק התג מקלה הגג עי״ש. * ויריכה הימנית ל״ל למטה (ב) כפוף[5] היטיב לגל רגל שמאל כמו צורת כ״ף כפופה אך שתהיה קצרה הרבה מן הגג ורגל[6] השמאלית תלויה בה והיא כצורת נו״ן פשוטה אך שקצרה מעט וע״כ תהיה ראשה עב[7] ומתמעט[8] והולך כמו בנו״ן. ולא ירחיקנו (ג) לכתחלה מן הגג יותר מעובי הגג ויש[9] לכתחלה למשוך רגל שמאל התלויה באלכסון קצת לגל ימין ומאד יזהר שלא יגע הרגל להגג (ד) או ליריכו שבגדו ואף לא יהיה סמוך להגג לכתחלה אלא יהא ביניו לבין[12] הגג חלק כ״כ בכדי שאדם ביבוני (ה) יכירנו היטב מעל ס״ת שע״ג בימה כשהוא קורא בו. ולא יהיה הרגל נגד אמצע הגג אלא בסופו בגל שמאל ואם נגע הרגל (ו) בגגו וה״ה ביריכו שבגדו

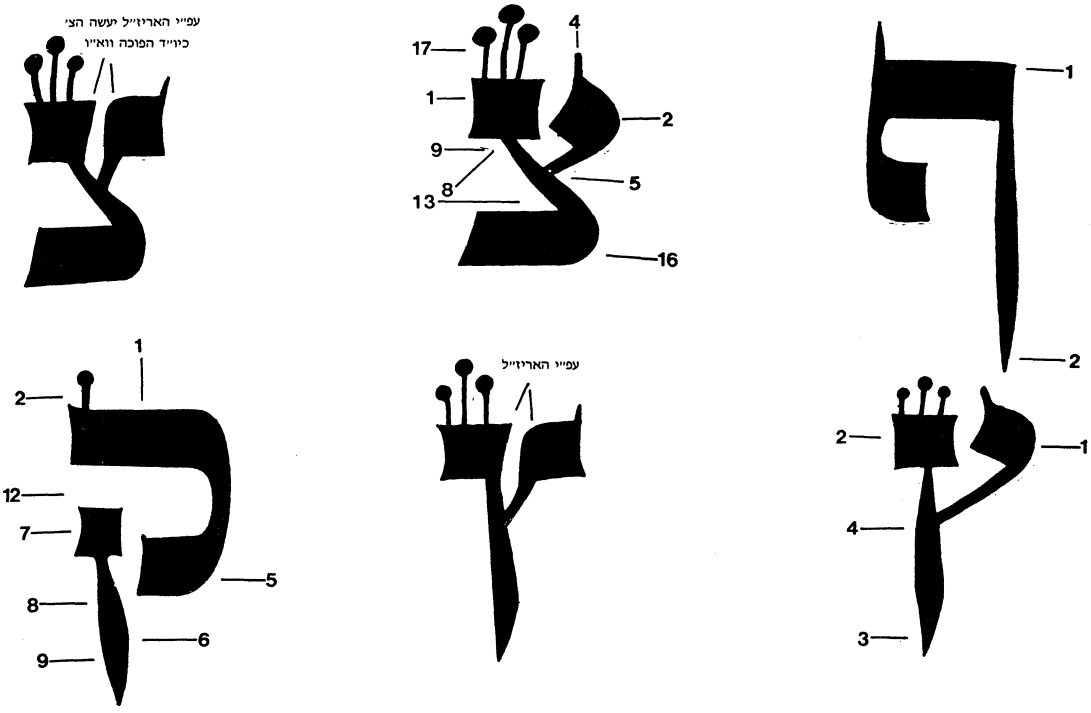

או שעשה הרגל באמצע הגג (ז) הכל דינו כמו באות ה׳ וכמבואר שם לעיל באות ה״א. ואם אורך הרגל השמאלי הוא רק כמו יו״ד מכנגד מקום הכפיפה ולמטה כשר בדיעבד [כי״ל כוונת פמ״ג במה שכתב לענין קו״ף בד״ה קי״ל ניקב רגל הה״א וכו׳ קו״ף רי״ש וכו׳ ומה שקיים אם נשאר מיכך הימין משום אחריני נקט]:

צורת אות ריי״ש

אות ריי״ש גגה שוה[1] לכתחלה ומאוד יזהר (א) שתהיה[2] עגולה ממש מאחוריה כדי שלא תדמה לדלי״ת ואם נראית כדלי״ת פקולה (ב) ואם כפף מראין לתיבוק ויריכה יהיה[4] קצר כדי שלא תדמה לכ״ף פשוטה וגגה מרוך[6] כאורך ד׳ (ג) כדי שלא תדמה לוא״ו ובדיעבד אם יש כפף מראין לתיבוק וכנ״ל. ואם עשה רגל הרי״ש קצר כמו יו״ד לי בזה בדיעבד פמ״ג ועיין לקמן בסוף אות תי״ו:

צורת אות שי״ן

אות שי״ן יש לה שלשה ראשים (א) ראשה[1] הראשון עם ידך[2] הנמשך ממנו הוא כעין וא״ו ופניה (ב) כלפי[4] מעלה קצת והראש השני[5] יהיה כעין יו״ד ופניה ג״כ קצת[6] כלפי מעלה ועוקץ קטן[7] עליה לכתחלה והראש[8] השלישי צריך לעשותו בתמונת זי״ן וג״[9] תגין עליו. וכן כל אותיות ״ש״ע״ט״כ״ז ״ג״ן ראש השמאלי הוא כזי״ן. ויזהר שלא יגעו הראשים זו בזו. הראש השמאלי[11] הזה יהיה לכתחילה יריכו ממש (ג) בעמידה וימשיך אליו היכך מן הראש[12] הראשון בשפוע למטה על מקום חודו ויכך הראש[13] השני ג״כ ימשיך בשפוע אל שמאל למטה על שיהיו השלשה ראשים[14] מחוברים למטה במקום אחד. ואם היו״ד האמצעי לא נגעה בשוליה מבואר דינו בל״ד סכ״ה ע״ש. ולא יהיה מושב השי״ן רחב ולא עגול אלא[14] חד ואז יהיו כל הג׳ ראשים עומדים למטה על רגל אחד כקו״ף וריי״ש ובדיעבד אם עשה מושב השי״ן רחב כשאר הפמ״ג בצ״ע. אם כתב שי״ן של ד׳ ראשים פקולה ולא די בגרירת ראש אחת דהוי חק תוכות אלא צריך לבטל האות ולהשלימה ובתו״מ אם כתב לאחריה אין מועיל תיקון דהוי שלא כסדרן [פר״ח בא״ע ופמ״ג בפתיחה ולדויל אמת ושארי אחרונים דלא כמהריק״ש] אם יש הפסק באיזה מהראשים מבואר דינו לעיל בל״ד סכ״ה. אם נגעו איזה מהראשין יותר ממקום דיבוקם דהיינו שאין ניכר הראש אלא קו שוה פקול ואין תיבוק מועיל בזה. אם נגעו (ד) הראשין זה בזה אפילו כחוט השערה פסול. ולענין תיקון עיין בספר משנת אברהם שכתב דרוב הפוסקים סוברים דמהני בזה גרירה דלא מיקרי נשתנית צורתה עי״ז ורק המקרון הוא משום דאינו מוקף גויל באותו מקום עי״ז ולכך מהני גרירה אמ״כ ול״כ אחרי דיש ג״כ הרבה מהפוסקים שמחמירין בזה אין להקל רק בתו״מ אם כתב אחריו דלא מהני דהו אלא בקלרן משא״כ בס״ת צריך לבטלו מצורת אות ולהשלימו:

צורת אות תי״ו

אות תי״ו יהיה[1] (א) גגה עם רגל[2] ימין (ב) כמו דלי״ת ורגל[3] שמאלו יש שעושין בתוך התי״ו כעין וא״ו הפוכה ויש שעושין כעין דלי״ת[5] קטנה הפוכה וכל מקום שהלכה רופפת ביד הלוך אחר המנהג וכ״ז לכתחלה. ורגל[6] שמאל יגיע למעלה כי כל האותיות שלימות גוף אחד. ורגל[2] ימין יהיה קצר שאם יהיה ארוך שמא תדמה לתיבוק אלא חכים ולא טיפש לפ׳ פשוטה וימשיך להרגל בתוך[8] התי״ו כדי שיהיה קוף רגלה השמאלי כנגד קוף גגה ולא בולט קוף הרגל לחוץ כדי שיהיה יוכל להסמיך אליה אות אחרת מלמעלה למטה גם לא יהיה הגג בולט להלאה מרגלה ובדיעבד (ג) אם גגה עובדת להלאה מרגלה והרגל באמצע דינה כמו שנתבאר לעיל באות ה״א. אם (ד) עשה רגל השמאלי קצר כיו״ד קטנה הפוכה בתוך התי״ו י״ל שנשתנה כפ״א פשוטה ופקולה ואפילו אם הגג רחב כפליס כיצד לפ״א פשוטה אין שיעור לרגלה רק לכ״ף פשוטה יש שיעור לרגלה כפליס כגג שלא תדמה לרי״ש או לדלי״ת. אם עשה רגל התי״ו קו שוה ולא בולט קופו לחוץ עיין לעיל בסימן ל״ד בסוף סי״ח ובמ״ב שם ס״ק ל״א. אם רגל הימיני של התי״ו נפסק ואין בו רק כמלא יו״ד כשר כ״כ פמ״ג בפתיחה במ״ש ירלה לי דה״ה לשאר אותיות וכו׳ עי״ש ולפ״ז ה״ה אם לכתחלה לא עשה רק כמלא יו״ד כשר כמו לענין ה״א ועיין בביאור הלכה בסי׳ ל״ב לענין ה״א שבארנו שם דאם הראינו לתיבוק והתיבוק לא קראה לאות ל״ע בזה. כל אות שיש בה פסק שמא אין בה כשיעור הראוי בענין שהיא פקולה או שמא אין צורתה עליה בענין שהיא פקולה מראין לתיבוק שאינו לא חכים ולא טיפש ואם יודע לקרותה בהלכתה כשרה וא״ל תיקון אבל אם ידוע לנו שאין האות בהלכתה אפילו אם הקלקול הזה נעשה לאחר הכתיבה אין קריאת התיבוק מועלת כמו שנתבאר בסי׳ ל״ב סע״ז וע״ש בסכ״ה באיזה דבר מועיל תיקון. אם יש הפסק באותיות הפשוטות כגון וא״ו וכו״ן פשוטה וכדומה שיש הפסק באורך האות וצריך להראות לתיבוק (ה) צריך לנקות לו מה שלמטה וכ״ש אם נשאר רושם האות למטה דכו״ע מודיס לצריך לנקות שהתיבוק יטעה לקרא זה להאות:

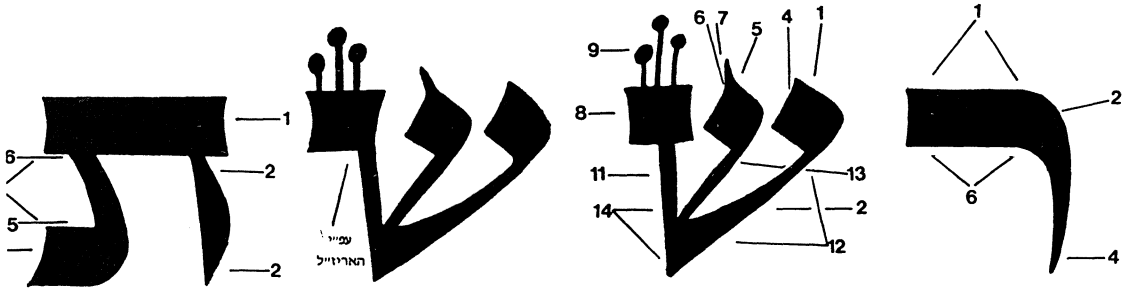

סימן ח'

בה"ל ד"ה צריך

אין דין פירוד המסובך רק משום נוי, ובמ"ב סי' ח' ס"ז נדד לומר דמעכב דיעבד, ולא משמע כן בסתימת הפוסקים וסתימת הגמ'.

חזו"א או"ח סי' ג' ס"ק ט' ד"ה מ"ב

סימן ט'

בה"ל ד"ה אלא

היא של בגד וכנפיה של עור דחייבת היינו אפי' אין שיעור בגד בלי העור דהעור נטפל לבגד ומשיב כבגד.

שם ס"ק ל"ג ד"ה היא ש"ב וכנפיה ש"ע

ס"ק ה' במ"ב

לבש ט"ק משאר מינים.

הנהגות החזו"א

סימן י'

סעיף ז' במחבר

לא מצוה בלבד עושה החוטין טפל לבגד אלא כל שיש לו צורך בתלייתן הן נטפלין לבגד,... וא"כ ציצית שהטיל מחמת ספק הרי יש לו צורך בהן והן בטלין לבגד ואינן עומדין ליטלן דין הוא דמשיב כבגד עצמו אף אם אמתת הדין שבגד זה פטור מן הציצית,... אבל אם אינם עומדים לתיקון ומחזיקם כפי יחוסם עכשו שחושש שיש כאן מצות ציצית גם במלבד זה אין כאן משוי אלא הן מצרכי הבגד, ומטעם זה טלית שחייב בציצית מספק, אין ציציותיו משוי.

חזו"א או"ח סי' ג' ס"ק כ"ח ד"ה סי' י'

סימן י"א

ס"ק ט'

וזו כונת הרא"ש דהוי רק רגע אחת ר"ל דרגע זו גוררת את העור לס"ת עד שסתמא לשמו,... ולפ"ז הדין נותן דגם טוית ציצית כשר ע"י נכרי אף שהטוי' נמשכת.

שם סי' ו' ס"ק י' ד"ה ונראה דבגט

בה"ל ד"ה ונעשו

ולפ"ז בנתפרקו החוטין בענף, והכשר הציצית נעשה בחוטי המצוה אין חוטין היתירין פוסלין,... אבל הכא חוטים המפורקים אינם מחוברים אלא לחוט אחד והחיבור בסוף החוט שכבר נגמרה המצוה שפיר י"ל דהאי לחודא קאי, ואף אם היה מכוין לתוספת לא מיפסל כמו דכשר תוספת אי קשר עליון לאו דאורייתא ומשמע אף שמכוין להוסיף.

שם סי' ג' ס"ק ט"ז ד"ה אמנם

שם

חוט שבאמצעו לא היה שזור פסול, ובמ"ב סי' י"א ס"ג בבה"ל ד"ה ונעשו, מסתפק בזה ונוטה להכשיר, ולא אתפרש טעמא, ואין חילוק בזה בין שלא היה שזור מתחלתו בין שנתפרק אח"כ.

שם ד"ה וכן

בה"ל ד"ה יותר

שוב מצאתי במ"ב בבה"ל בסי' י"א כתב כן בשם הפמ"ג, אבל נראה מדבריו דאם היתה דעתו להניח כך ונמלך ועשה עוד חוליות כשר, ולמש"כ כל שהרבה חוליות משיב תחלתו.

שם ס"ק ג' ד"ה ויש

ס"ק מ"ג

דאם בשעת הטלתן לא היה שיעור קשר אגודל והוסיף לארוג והשלימו לקשר אגודל לא מפסל משום מעשה ולא מן העשוי, דעיקר מצוה איכא רק חסר תיקון, ולפ"ז אפשר דגם בנקרע מן הנקב ולמטה והטיל הציצית וחזר ותפרו כשר.

שם ס"ק כ"ג ד"ה במ"ב שם

בה"ל ד"ה ולא

ומלא קטר אגודל נמי שיעורא הוא וא"ל מלא קטר אגודל ומשהו, ובמ"ב כתב דבעינן מלא קטר ומשהו ומסתפק בדיעבד אי כשר במלא קטר מצומצם, ותימה מה ספיקא היא זו הלא אמרו צריך שירחיק מלא קטר אגודל ולמה נוסיף עוד משהו, אבל כל זה אין נפקותא למעשה שאי אפשר לצמצם וצריך להרחיק עד שיצא הספק מלבו.

שם ס"ק י"ב ד"ה ומלא

בה"ל ד"ה ואם

ומש"כ להסתפק בקצץ עד הגדיל, ל"ע דהרי אם הוסיף מתחלה חוט קצר שאין בו כדי הגדיל וענף רק כדי גדיל לחוד ודאי פסול [והוא מבואר בל' הראב"ד בהשגות ואף אם באנו לנטות מטעמו של הראב"ד מ"מ הדין אמת דיתר חוט בגדיל פסול] ואם היה ארוך מתחלה ונתקצר מאי הוי ואיך יוכשר.

שם ס"ק ט"ז ד"ה מיהו

שם

ונראה דלא מהני גם קצילה אף לדעת רמ"א סי' י' ס"ו דבהטיל למוטלת וכיון להוסיף מהני קצילה, דסילוק פסול תוספת חשיב מעשה, דלא נאמר זה אלא בהטיל ציצית לשם ציצית ואין כאן חסרון בקשירתן בבגד ועיכוב הכשרן הוא מן החוץ שיש כאן ציצית מקדש, בזה חשיבא מעשה אחרונה להכשיר אבל כשהחוטין הם בקשר אחד עם חוטי המצוה בטל קשרן, ולא מהני קצילה.

שם ד"ה ונראה

ס"ק ס"ד

והגר"א ז"ל בביאורו נראה דמסכים עם הב"י ויהיב טעמא דקשר קשר עליון ואח"כ פסק כשר דכיון דעושה כריכה וקשר אחר הכריכה שזו מעשה עיקרית של עשיית הציצית עדיפא מפסיקת החוטין ומודה בזה שמואל דעשייתן האחרונה חשיבא עשי', אבל לא הגענו אליהם דא"כ מאי פריך פוסק ואח"כ קושר מאי למימרא וכמש"כ לעיל, ומג"ל לחדש דמודה שמואל בזה, והיידון בדאורייתא, וכיון דלא אתברר טעם להקל נתחייבנו להחמיר, ובמ"ב ס"ק ס"ד כתב להחמיר לכתחילה ולמש"כ יש להחמיר דיעבד.

שם ס"ק י"א ד"ה והגר"א

סימן י"ב

ס"ק א'

נראה דכדי עניבה כולן הוא כפשוטו דזהו שיעורו בין נפסקו כל ח' בין נפסקו ב' מעיקרן.

שם ס"ק י"ד ד"ה ולפיכך

ס"ק ג'

ובמ"ב העתיק לדינא דצירוף ב' ראשין ספיקא הוא,... ולהאמור ראוי להחמיר שאין צירוף ספק.

שם ד"ה ובמ"ב

שם

עיין לעיל ס"ק א'.

בה"ל ד"ה שמא

וכן אם אחר שגמר חוליא ראשונה נפסק חוט אחד אי אפשר לעשות עוד חוליות דחשיב כתחלתו, ומיהו רשאי להניחה בחוליא אחת וכשר, אף שהיה בדעתו להוסיף חוליות, ובמ"ב בבה"ל ד"ה שמא, משמע קצת דאף אם מניחו כך פסול.

שם ס"ק ג' ד"ה ויש

ס"ק ז'

ונראה דכל חוט שקושר לאחר שכבר הציצית מחוברין לבגד הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי אף שהציצית כשרין בלעדו של חוט הנוסף, ולפיכך אם לאחר שקשר חוט הנוסף נפסק ראש השני פסול.

שם ס"ק ט"ו ד"ה במ"ב

סעיף א' במחבר

לדעת ר"ת דלא מכשרינן בג' גדומין אף דנשאר בהן כדי עגיבה, אם נשאר בהן טפח כשר דשיעור ענף טפח, אלא משום גוי ציצית עבדינן טפח גדיל וב' טפחים ענף.

שם ס"ק ו' ד"ה ואף

בה"ל ד"ה יש

נפסק חוט אחד למטה מקשר עליון כיון דקשר עליון קיים כשר דהרי נשאר ראשו השני וזה בכלל נשאר כדי עגיבה.

שם ד"ה נפסק

סימן י"ג

ס"ק ב'

ונראה דטליתות קטנות שאין בהן שיעור גמי אין הציצית משוי כיון דאינו עומד להסיר הציצית מהן ויתא לי' בהן דנראה על ידן כלובש בגד ציצית הרי הן תכסיסי הבגד, ובמ"ב לא כתב כן.

שם ס"ק כ"ח ד"ה ונראה

סימן י"ד

בה"ל ד"ה לא יברך

במ"ב סי' י"ד ס"ב בבה"ל ד"ה לא יברך, דאם תחב הציצית תוך הבגד ולא כיון לשמה אף שקשר לשמה לא יברך ולדד לברך מדין הוכיח סופו,... וע"כ נ"ל דבמצות תכלת בעינן תחיבה לשמה וכדי לקיים מצות הקדמה, אבל כל זה לא מעכב והלכך אף שלא לשמה לא מעכב, וכשאין לו אלא לבן ודאי א"ל תחיבה לשמה.

שם ס"ק י"א ד"ה במ"ב

סימן ט"ו

ס"ק ה', ז', ט'

שם ס"ב אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא כו', דין זה יש בו ב' חלוקות, א. כשאין בכנף שיעור בגד, ב. כשיש בו שיעור בגד, ודין א' לא אצטריך לאשמועינן אלא לדעת הר"מ והנ"י והוא הי"א שבס"ד דאון לג' יכול לתפור עם הציצית וזה אמרינן דדוקא לבגד זה שנפרד ממנו יכול לתופרו אבל לא לבגד אחר, אבל לדעת תוס' והרא"ש ורי"ו גם לבגד זה שנקרע ממנו אינו יכול לתופרו עם הציצית, ודין ב' בשם שיעור בגד בכל אחת מהן בזה בגד שנקרע לשנים יכול לתופרו ואין הציצית בטלין לכו"ע וזהו דין הרשב"א שהביא לקמן ס"ג, ודוקא הקרעים שהוחזרו חוזרין להכשרן, אבל לחבר קרע מבגד זה לבגד אחר לא, ודוקא כשיש ציצית בכל חתיכת הבגד, אבל בגד שנקרע ממנו חתיכה עם ב' ציצית ונשתייר בו ב' ציצית וגם נשתייר בו שיעור בגד, ורוצה לתפור לו עוד חתיכת בגד ולהטיל עוד ב' ציצית רשאי דב' ציצית שנשארו לא נתבטלו, ושפיר מצטרפין עם חתיכת בגד הנוסף שמטיל בו עכשו ציצית, וכן אם חיבר ב' חצאים של ב' טליתות דאמרינן דפסול ואין ב' הציצית של זו מצטרפין עם ב' הציצית של האחרת, יכול להתיר הציצית של אחת מהן ולחזור ולהטילן ויתכשר.

שם ס"ק כ"א ד"ה שם ס"ב

מ"ב סק"ז כתב דאם הקרע מחזיק ג' אצבעות יכול לתפור עם הציצית לדעת השו"ע, ולא מצינו שהקיל בזה בשו"ע, דהוא ספיקא דאורייתא ודוקא בשם בשני החלקים שיעור בגד מקילינן, [וכן הוא במ"ב ס"ק ח'], ומש"כ שם להחמיר גם בזה כהט"ז, ברייתא דקתני ושוין כו' משמע בהדיא דדוקא ממקום אחר אבל לאחות את הקרעים מותר וכמש"כ לעיל.

במ"ב ס"ק ט"ו, כ' דכל האחרונים חולקים בזה שכתב בשו"ע דפחות מג' לא חשיב בגד ואין התפירה חיבור, ואמנם זה לפי מה שפירשו דזהו פסול דאורייתא וזה נסתר מגמ' מ' ב' וכמש"כ לעיל, אבל למאי דמבואר ברי"ו זהו מדרבנן וכמו שפירש"י ודוקא בתפר בחוטין הכשרין בבגד זה לציצית, ודאי יש לחוש לדעת זו והלא אנו חוששין

לדעת רש"י אף בקרע כל שהו, ואמנם זה דוקא בתפרו בגמר או במינו של הטלית.

שם ד"ה מ"ב וד"ה במ"ב ס"ק

ס"ק ט"ו

במ"ב הביא דנהגו לעשות מטלית ג' על ג' בקרנות הטלית משום דלפעמים יש תפר תוך ג' אצבעות, ור"ל בחוט הפסול לציצית, וחשו לפירוש הפוסל גם בזה לדעת רב עמרם, ולמש"כ לעיל אין להחמיר בזה. (ועי' לעיל ס"ק ה' — המלקט)

שם ד"ה במ"ב הביא

סעיף ד' במחבר

עיין בחזו"א סי' ג' ס"ק י"ט, מה שהביא מרבינו ירוחם. ומתחדש לדרכו כמה שינויים וחידושים בשיטת רש"י ורב עמרם.

בה"ל ד"ה ואם

במ"ב שם בבה"ל ד"ה ואם, כתב דאם נקרע מן הנקב עד השפה ונשתייר כ"ש, ובא עכשו להטיל הציצית צריך לתפור מקדם בדי שיהי' שיעור קשר אגודל, וד"ז צ"ע דהא אמרו בגמרא מ' ב' דחסידים הראשונים כיון שפצעו בה ג' היו מטילין לה תכלת, ופרש"י כיון שהתחילו לארוג ג' אצבעות אחרונות, ואיך הוכשרו הציצית כיון שאין כאן קשר אגודל משפת הבגד, ושמעינן מכאן דאם בשעת הטלתן לא היה שיעור קשר אגודל והוסיף לארוג והשלימו לקשר אגודל לא מפסל משום תעשה ולא מן העשוי, דעיקר מצוה איכא רק חסר תיקון, ולפ"ז אפשר דגם בנקרע מן הנקב ולמטה והטיל הציצית וחזר ותפרו כשר.

שם ס"ק כ"ג ד"ה במ"ב שם

סימן י"ח

סעיף א' במחבר

בטור סי' י"ח הביא פלוגתא בכסות לילה שלבשה ביום, ולכאורה פלוגתתן גם בבגד שמיוחד לתשמיש כלי שלבשו, ובאמת לא מצינו מי שאמר דכסות לילה שלבשה ביום חייבת דבר"מ למדנו דלילה לאו זמן ציצית אף בכסות יום, אבל לא שמענו מדבריו ז"ל דכסות לילה חייבת ביום והר"ן פ"ק דקדושין כ' בהדיא דאינו חייב בציצית אלא בכסות יום ביום, אבל מדברי הטור למדנו די"א דכסות לילה ביום חייבת.

שם ס"ק ל"ד ד"ה בטור

ולדעת הר"מ סדין שמתכסה בה בבקר חייבת בציצית, מיהו למש"כ לעיל אפשר דמודה הר"מ דכסות לילה פטורה ביום, ולא מקרא, אלא כיון דפטרה תורה לילה ממילא כסות המיוחדת ללילה הויא כמיוחדת לתשמיש כלי, וכן דעת הר"ן כמש"כ לעיל, והמקיל יש לו על מה לסמוך.

שם ס"ק ל"ו ד"ה ולדעת הר"מ סדין

ס"ק ח'

ומיהו במציע תחתיו ודאי אינו בכלל לבישה והרי בכלאים ג"כ אין חיוב במציע תחתיו, ובמרדכי הביא דבספרי ממעט כריס וכסתות, ובזה ליכא מאן דפליג, ובמ"ב סי' י"ח סק"ח כתב דיש מחייבין בציצית מצעות שמציע תחתיו, ועיין לדברי המו' מנחות מ"א וכבר כתבנו שהוא ט"ס. (מולק בפשט של המוס' - המלקט)

שם ס"ק ל"ו ד"ה במרדכי

סימן כ"ז

ס"ק מ"ד

ומש"כ הב"י דאם אינו מונח אחרות יכול להניחן [ומשמע אף אם יכול להשיג בטורח מרובה אינו חייב להטריח וכדאי הם הרא"ש והטור לסמוך עליהן בשעת הדחק] טעמו כיון דהנדון הוא רק בדרבנן יש לסמוך על דעת הרא"ש והטור, ומיהו שיעורים שנזכרו בגמ' ודאי הן לעכב מדרבנן ואפ"ה אם א"א לו להשיג אחרות בשום אופן נראה דמבדך עליהן כיון דמדאורייתא הן כשרות.

שם סי' ד' ס"ק א' ד"ה טור

סימן ל"ב

בה"ל ד"ה וצריך וכו' לשמו

במ"ב שם כתב בשם הפמ"ג דעיבוד לשמה הוא מדרבנן, ותמוה דהא במנחות מ"ב ב' אמר דרב ושמואל פליגי בפלוגתת רשב"ג ורבנן ורב ושמואל בדאורייתא פליגי כדמוכח סוכה ט' א'.

שם סי' ו' ס"ק י"א ד"ה במ"ב

ס"ק כ"ה

ובמ"ב סי' ל"ב ס"ק כ"ה, כתב דאף דכשישראל עושה כל העבודות לא סגי במה שאמר בשעת שרי' (במיס בלי סיד - המלקט) וכתב כן בשם הגו"ב ולכאורה אין דברי הגו"ב אלא במוסר לא"י אבל בעושה הישראל ואמרינן העושה ע"ד ראשונה עושה בזה סגי בשרי'.

שם ס"ק י' ד"ה ובמ"ב

בה"ל ד"ה מלא

ונראה לדינא דברגל ימין צריך שישתייר כיו"ד ועוקץ שלה בכתב זה, אבל ברגל שמאל סגי ביו"ד קטנה שבקטנה דכשר ממ"נ וכמש"כ לעיל, ומנהג שכתב המ"ב מסייע לן כמו שאמרו פוק חזי מאי עמא דבר.

שם סי' ז' ד"ה ונראה

בה"ל ד"ה כשנכתב

וכשם דנגעה קדש שנגמרה פסולה ה"נ בנגעה אח"כ, ואין כאן שום צד להכשיר.

שם סי' ח' ס"ק ט' ד"ה ובמ"ב

בה"ל ד"ה ואח"כ

ניקב לאחר הכתיבה אצל האות ואין הנקב מגיע לאות אחרת כשר, הגיע לאות אחרת פסול.

שם ס"ק ד' ד"ה דינים העולים

בה"ל ד"ה כל החרטום

מ"ם פתוחה שנסתמה שהוזכר בשו"ע תקנתה לגרוד החרטוס, נראה דה"ה דמחיקת הגו"ן מהני שהרי גם החרטוס נכתב קודם הנגיעה,מיהו אם הוי"ו צריך שיגיע עד כנגד קו התחתון של המ"ם, משכחת לה שנגמר בפסול כשפגע בקו, אבל נראה דסגי בקריאת התינוק כמו בוי"ו, וכבר נסתפק בזה בבה"ל ד"ה כל.

שם ס"ק ו' ד"ה מ"ם פתוחה

סעיף י"ח במחבר

ומרן קבע כן בשו"ע לחלק בין מ"ם לרי"ש, וקשה לעמוד על סוד הדבר, ולפי מה שהכריע הב"י כהרלב"ח ראוי להקל גם ברי"ש, וא"ל לגרוד רק הנכתב אחר הפסול.

שם ד"ה ומרן

סעיף י"ט ברמ"א

ונראה דלמאן דס"ל דצריך אמירה בפה צריך אמירה גם באזכרות ואע"ג דכבר אמר בתחלת הספר לשם קדושת ס"ת אינו מועיל כלום לאזכרות וכיון דלא סגי במחשבה בעינן אמירה ואין כאן מקום לפשרה דסתמא פסול ובמחשבה סגי אע"ג דכל לשמה צריך אמירה ומש"כ הרא"ש והטור אמנם בשעת כתיבת האזכרות צריך שיחשוב לשם קדושת השם לא בא לומר דסגי במחשבה אלא בא לומר דבמה שאמר בתחלת הספר סגי וא"ל מחשבה בכל פעם שבא לכתוב דכל הכתיבה חד הוא אבל האזכרות צריכה מחשבה שאינה בכלל מחשבה ראשונה, והדיבור ג"כ נאמר בלשון מחשבה בפוסקים שעיקר הלשמה הוא במעשה הכתיבה והדיבור הוא קדש שהתחיל ומורה על מחשבה בשעת מעשה ואף אם טרוד במחשבות זרות ליתא לן בה. (ועיין גם בבה"ל ד"ה בתחלת וכו' - המלקט)

שם סי' ו' ס"ק י"ג ד"ה וזה

בה"ל ד"ה אות אחת

מה שתלה הדבר בגודל ההפסק אינו מוכרע, שאין

לנו שיעוריס בגודל ההפסק, ואין לקבוע כאן ג׳ הלכות, ניכר להדיא חד שיעורא, וניכר בהסתכלות שיעור שני, דבר שלא הוזכר בגמרא ובפוסקים, וכל הפסק הניכר לעין חדא הוא, אבל הכא בהכרעת המקבל הדבר תלוי, ובמקום שפירודן נעשו ג׳ אותיות בטעת ההכרעה לשופטן לג׳ אותיות, יותר מפירוד של אל״ף וכיו״ב.

שם סי׳ ח׳ ס״ק ז׳ ד״ה ומלשון

סעיף ל״ב במחבר

ולפ״ז אין מקום כלל לחוש שוס חשש בדיעבד, שאינו נוגע כלל דין הריוח בגוף הכשר המזוזה, ולענ״ד די בזה.

שם סי׳ י׳ ס״ק א׳ ד״ה מנחות

ס״ק ק״מ

ולענין לכתחלה אף שלענ״ד נראה מסגנון המחבר בשו״ע לחוש במזוזה לדעת הרב רבינו יונה כנ״ל, מ״מ כפי הנראה שאין נוהגין הסופרים רק כמש״כ המחבר בשו״ע או״ח [אולי הטעם שמקילין עתה לכתחלה משום שלא נהגו עכשו לתחוב באטבי דספרי] וכן אמר לי הסופר שלא קיבל מרבו מומחה ומובהק ונאמן רק שיעור זה של לואר הלמ״ד והקפת גויל מלמעלה ורגל הק׳ פשוטה והקפת גויל למטה, אף שבספרי המחברים האחרונים העתיקו בתפילין כלשון המחבר באו״ח ובמזוזה כלשון המחבר ביו״ד.

שם ד״ה ולענין

בה״ל ד״ה יתפור

ועיקר הדין אינו מוכרע דאפשר דכל החיבורין פסלה תורה ותשיב עדיין כמפורר, אבל לא שיפסיד, עד שיחובר בגידין.

שם סי׳ י״א ס״ק י׳

סימן ל״ו

ס״ק י״ג

כל שכן דאנן אית לן למידק מן הפוסקים אשר מסרו נפשם לפרש לדורות שנתמעטו הלבבות כל הלכה והלכה כללותיה ופרטותיה, וסתמו דהתגין אין מעכבין ואם היו הפסקות פוסלות מלתא דשכיחא טובא ודאי היו מכיריס ראשית חובתם לפרשו ולצוות עלי׳, וגם אז היו צריכים לפרש דין נפסק אחר הכתיבה, אלא ודאי שדעתם דדין נפסק לא גרע מלא זיין כלל, ולא עוד לפי דעת ר״ת ושאר פוסקים דתגין מעכבין נראה דאם ההפסק מועט וניכר הדבר שהן תגי האות כשר, וכדין הפסק באות עצמו.

שם סי׳ ח׳ ס״ק י״א ד״ה ודברינו

משנת סופרים

אות ה״א

עיין לעיל סימן ל״ב בה״ל ד״ה מלא.

אות מ״ם פתוחה בה״ל ד״ה ויגיע

עיין לעיל סימן ל״ב בה״ל ד״ה כל החרטוס.

סימן ל״ט

ס״ק ו׳

ואי עושה לתיאבון אפי׳ אינו מניח תפילין לתיאבון כשר, כל זה נלמד ממה שנתבאר בחזו״א יו״ד סי׳ (י״ג) [ג׳].

שם סי׳ י״ב ס״ק ב׳ ד״ה או״ח

שם

ונראה דהמחלל שבת בפרהסיא אי שגג במיתה או בכרת אינו נעשה מומר לכל התורה כיון דיש כאן שגגה,... וכש״כ באיסורי דרבנן דקיי״ל כת״ק דרבי יוסי ברבי יהודה הוריות י״א א׳ דבכלאים דרבנן אינו נעשה מומר,... [ובמ״ב סי׳ ל״ט סק״ו בשם הפמ״ג מסתפק בזה].

חזו״א יו״ד סי׳ ב׳ ס״ק ט״ו ד״ה ונראה

בה״ל ד״ה או מומר

ובמ״ב כתב דשביק היתירא ואכיל איסורא [אינו

מותר באיסור דוקא] כשר, ואינו כן.

חזו"א או"ח סי' י"ב ס"ק ב' ד"ה ובמ"ב כתב

אבל להכעיס שפיר מתפרש אפי' כשאינו רודף אחר האיסור כיון דפקר בעול האיסור ושביק היתירא ואכיל איסורא.

חזו"א יו"ד סי' ב' ס"ק ה' ד"ה ונראה

שם

ובמ"ב שם מחמיר בפ"א ולמש"כ שם (לעיל בחזו"א בד"ה או"ח) יש להקל בפחות מג"פ מיהו באומר שעושה להכעיס אפשר דנעשה מומר לאלתר.

חזו"א או"ח סי' י"ב ס"ק ב' ד"ה ובמ"ב שם

סימן נ"ה

ס"ק ד'

שנברא בספר יצירה, נראה דאין לו כל זכיות ישראל וקרוב שאין לו גם זכיות אדם [בחכם צבי נסתפק בזה].

חזו"א יו"ד סי' קט"ז ס"ק א'

סימן ע"א

סעיף א' במחבר

וא"כ כיון דאנן קיי"ל דבשבת אין עליו דין אונן, על כרחך לית לן טעמא דמשום כבודו, אלא טעמא, משום דטרוד במצות קבורה, ולהאי טעמא קאמר בירושלמי דאם יש לו מי שיש משאו חייב, ולפ"ז כשהפקיד מתעסקים בקבורתו ובוטח בהם ואינו טרוד, חייב בכל המצוות, אבל בטוש"ע יו"ד סי' שמ"א כ' דאפי' אם יש לו אחרים עוסקים בשבילו יש עליו כל דין אונן, ובא"ח סי' ע"א כ' שאם רצה להחמיר אין מוחין אבל מן הדין פטור והוא כטעמא דמשום כבודו כמש"כ בביאור הגר"א ז"ל שם, וצ"ע.

חזו"א או"ח סי' ט"ו ס"ק ד'

סימן ע"ג

ס"ק א'

סימן ע"ג מ"ב סק"א ואם הם שוכבים פניהם להדי פניהם אסור כו' אפי' אם אינם נוגעים כל ששוכבים בקירוב כו',... ולמש"כ שם פניהם להדי פניהם ג"כ מותר באינם נוגעים.

שם סי' ט"ז ס"ק ט' ד"ה סי'

ס"ק ה'

אם הוא החזיר פניו וגם אינו נוגע בערותה שניהם מותרים ולא כמש"כ במ"ב סק"ה.

שם

סעיף ב' במחבר

ולמש"כ שם פניהם להדי פניהם ג"כ מותר באינם נוגעים, ובאשתו אפילו נוגעים מותר ובלבד שלא יגע ערותו בבשרה וערותה בבשרו.

שם

ס"ק ט'

נראה דדין ב' אנשים דמצרכינן הפסק טלית ולא מהני החזרת פניהם הוא אפי' אחד קטן פחות מבן ט' שנה, שהרי לישנא קמא כ"ד א' קטנים דבריתא היינו פחות מבן ט' ומ"מ דוקא בני ביתו אבל אחרים לא, ואע"ג דקיי"ל כלישנא בתרא מ"מ באחרים לא פליגי ובמ"ב סי' ע"ג סק"ט נסתפק בזה.

שם ד"ה נראה

סימן ע"ד

בה"ל ד"ה משום

כילה שאינה גבוהה י' טפחים כיון דדינה כלבוש כי הוליא רובו גמי הוי כהוליא רובו מן הטלית וכל שערותו מכוסה בכילה חשיב כיסוי.

שם ס"ק ד' ד"ה כתב המ"א

סימן ע"ה

בה"ל ד"ה טפח

כ' במ"ב סי' ע"ה בבה"ל ד"ה טפח, דטפח באשה הוא מבת ג' שנה ויום אחד וכן שוק [ולמאי דמבואר לעיל דבאשה אחרת כל שהו ה"נ אסור כל שהו] ולמאי דמבואר לעיל דכל הני אינה ערוה בעיקרו אלא חכמים אסרוה משום הרהור וערדא היה נראה דכל שאין דעתן של בני אדם עליהן מחמת קטנותן מותר והרי דעת הרבינו יונה שאין איסור בראי' אלא בהסתכלות ונהי דדעת שאר פוסקים שסתמו בזה להחמיר בראי' שעינא וליבא סרסורא דעבירה מ"מ זו שאין יצר עליהן מחמת קוטנן הדעת נוטה שלא אסרוס חכמים ואין כאן שיעור בשנים אלא לפי מציאותן וקטנות גופן.

שם ס"ק ח' ד"ה כ' במ"ב

ס"ק ב'

ויש לעיין ביד מי פרק התחתון שבין הזרוע והכף בכלל איסור ומי מהני לי' מנהגא.

שם ד"ה כ"ד

שם

ובמ"ב סי' ע"ה סק"ב הקיל בפרק התחתון של הרגל עד ארכובה במקום שהולכין מגולות ולהאמור הוי בכלל פרצות ולא מהני לי' מנהגא.

שם

ס"ק ז'

כ"ד א' שוק באשה ערוה, במ"ב סי' ע"ה סק"ז כ' בשם הב"ח והט"ז דבשוק אפי' כל שהו אסור, ואמנם מדברי הרשב"א והראב"ד מבואר דאשמועינן דגם שוק בכלל טפח באשה ערוה דהוי אמינא שוק קיל טפי משום שאין מקום לנוע באיש ולפ"ז שיעורו טפח, וכן נראה דאי שוק כל שהו א"כ עגבות ובטן נמי כל שהו שהם טפי בהנאה והו"ל לפרש באיזה מקום שיעורו טפח אלא ודאי פחות מטפח באשתו מותר דסתמא לא מטריד ולא החמירו חכמים בפחות מטפח והב"ח עלמו בסיוס דבריו נראה דחזר בו ומפרש דשוק קיל טפי.

שם ד"ה כ"ד

סימן ע"ט

ס"ק י"ג

ואינו מוכח דכיון דרב הונא דייק כל הנשמה מסתבר דאזלינן בתר ראשו ולא דמי לערוס שהוציא ראשו... אבל הכא הרי ראשו ברשות אחרת.

שם ס"ק י"א ד"ה כ' המ"א

סימן פ"ג

בה"ל ד"ה ויראה

נראה דאין דין ביה"כ בלא מחיצות אם יחד מקום לפנות ואינו מוקף מחיצות מכסה לואתו וקורא ק"ש, אבל אם המקום מוקף מחיצות חייל שם ביה"כ על המקום ולא מהני כיסוי הלואה שכל תוך הבית נאסר, אבל כל שאין לו תוך אינו (תופש) [תופס] אויר, אבל במ"ב סי' פ"ג בבה"ל, פשוט לו שהלואה אוסרת אויר ולא מהני כיסוי ול"ע.

שם סי' י"ז ס"ק ו' ד"ה נראה

ס"ק ה'

כ' הט"ז דאם הכותל נעשה לבית ואח"כ סמך לו ביה"כ אין על הכותל שם ביה"כ ולמש"כ לעיל דאין דין ביה"כ רק על תוכו [ודין ביה"כ כדין בית המרחץ שאין הכותל בכלל בית המרחץ דהא בבית האמצעי אין דין מרחץ] ורק הכותל המזוהם לא גרע מגרף א"כ אין נ"מ אם הכותל מיוחד לביה"כ או לא דגרף מציאותו מזוהם.

שם ס"ק ה' ד"ה כ'

סימן פ"ז

ס"ק ה'

היה הגרף של עץ או של חרס ומצופה מתכת או זכוכית בפנים דינו כשל מתכת.

שם ס"ק י"א ד"ה דינים

סימן ק״ד

ס״ק כ״א

וכבר נתבאר דבהפסיק לא שייך תיקון, עד שיחזור לומר ברכה שלמה, אבל כל שחוזר לאמצעיתו אינו אלא כמוסיף הפסק על הפסקו.

שם סי׳ י״ח ס״ק י״ג

סימן קי״ד

בה״ל ד״ה ואפילו

ונראה דאף דהמחבר סי׳ קי״ז ס״ב חשש לדעת הרא״ש לענין חזרה, מ״מ זה דוקא לענין שאלה, אבל לא להזכרה דהזכרה שאנו מסדרין שבחו של מקום, צריך לילך אך אחרי סדרי ארץ ישראל, דעיקר הלימוד של גבורת גשמים בתפלה בארץ ישראל כתיב ונתתי מטר ארצכם כמבואר לעיל ב׳, ועי׳ לקמן י׳ א׳ כמה מאמרי חז״ל דעיקר גשמים בארץ ישראל וכל העולם הוא מתמצית, הלכך אין להזכיר גשמים בזמן שבא״י אין צריך אף במקום שאולין שם בעת ההיא,

שם ס״ק ז׳

ס״ק ל״ד

עיין לעיל סימן ק״ד ס״ק כ״א.

סימן קי״ז

בה״ל ד״ה ושאל

עיין לעיל סימן קי״ד בה״ל ד״ה ואפילו.

סימן קכ״ד

ס״ק ב׳

והאינם בקיאין שבשדה יוצאין אף לרבנן, וא״ל להחזיר שיהא אחד מקריא אותן, ואותן שבעיר צריכין לבוא לשמוע, ואם לא באו לא יצאו, ואותן שאינן מבינין בלה״ק שאינן יוצאין בשמיעה, לכאורה א״ל שיהא אחד מקריא אותן, דהא לא גריעי מאותן שבשדה, דאין לך אונס גדול מזה, ובב״י שם לא משמע הכי וצ״ע.

שם סי׳ י״ט ס״ק ג׳

א. דין השכמת הבוקר

א. יתגבר כארי: שויתי ה׳ לנגדי תמיד: לא יתבייש: גם בהצנע לכת: יקום בזריזות: (מ״ב) לחבר יום ולילה בתורה: יטול ידיו מיד: חלילה לעבור שום איסור עבור זה: אם המים רחוקים: חלילה לבטל מד״ת משום זה: לצייר שם הויה: אם לעשות מנורות של קלף: לא יתקוטט: עומד במקום גדולים: בפני בינונים: יכוין לש״ש: לא יעמוד פתאום: לומר מודה אני: וא״צ נט״י: ללמוד אסור: (בה״ל) לומר קודם כל ג׳ תפלות הודאת היה״ר המבואר בירושלמי: שש מצות חיובן תמידי: אם עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה: **ב. יכווין לשעות שמשתנות המשמרות: ג. שיהא מיצר ודואג על חורבן בה״מ:** (מ״ב) מעלת קימת חצות: זמן חצות: העת להתאונן: אחר התיקון: אם צריך לקום תמיד לחצות: חבורה לומר תיקון חצות: טוב יותר שיאמרו התיקון בביהכנ״ס: הניעור בלילה יזהר מאוד משיחת חולין: יזהר מאוד לקום לפחות חצי שעה לפני התפלה: התורה והתפלה יהיה בשמחה: לומר בסעודה על נהרות בבל ובשבת ובימים שאין אומרים תחנון שיר המעלות בשוב: **ד. טוב מעט בכוונה:** (מ״ב) בעל תורה יכול למנוע מלומר הרבה תחנות וללמוד במקומם: ללמוד ספרי מוסר: **ה. לומר פ׳ העקדה, המן, עשרת הדברות, עולה ומנחה, שלמים, חטאת ואשם: עשרת הדברות בצבור:** (מ״ב) פרשת העקידה והמן בשבת: אין די באמירה אלא יתבונן מה שאומר: טעם לאמירת כל זה: פ׳ הכיור ותרומת הדשן יכול לומר קודם היום: פרשת תודה: פרשת נסכים: אין כותבין עש״ה על קונטרס הציבור עש״ה בתוך הברכות: **ו. פרשיות הקרבנות ביום:** (מ״ב) אם אין לו פנאי: יה״ר בשבת ויו״ט: אבל אם יאמרם: **ז. יאמר יר״מ:** (מ״ב) בחטאת ואשם לומר בלשון ספק: **ח. יאמר פסוק ושחט כו׳ עם הקרבנות: ט. לומר פרשת הכיור, תרומת הדשן, התמיד, מזבח מקטר קטורת, סמני הקטורת ועשייתו:**

ב. דין לבישת בגדים

א. לבישת החלוק: (מ״ב) ומותר לגלות ידו עד כובד״ו וצוארו עד החזה: לבישת האנפלאות: א״א בענין אחר: ההנהגה כשרוחץ בנהר: המניח מלבושיו מראשותיו: ב׳ מלבושים: כתב שע״ג הקבר: המסתכל בפני המת: (בה״ל) ישן בכילה שאין גבוהה י״ט: **ב. אל יאמר הנני בחדרי חדרים וכו׳: ג. ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו:** (מ״ב) לבישת שאר בגדים: אם לא נזהר והפך: אופן הלבישה: מלבוש ת״ח: **ד. נעילת המנעלים:** (מ״ב) נזדמן לו של שמאל: כשהוא רוחץ וסך: **ה. כשחולץ: ו. קומה זקופה: גילוי הראש: יבדוק נקביו: יחף:** (מ״ב)גילוי ראש אם אסור מדינא: כיסוי היד: כשמפלה ראשו: רוצה לשתות ואין לו כובעו: פרו״ק: בדק א״ע ואינו רוצה לנקביו: במקומות שדרכן לילך יחף: אם עושה משום תשובה:

ג. הנהגת בית הכסא

א. לומר התכבדו כו׳: ב. יהא צנוע: ב׳ אנשים יחד: לא ידבר: יסגור הדלת: (מ״ב) אם מפחד: עם אשתו: עם קטן שאין בו דעת: לדבר לצורך גדול: אם א״א לסגור הדלת ואיש אחר רוצה לכנוס: הנשים בבה״כ הקבוע לרבים: (בה״ל) צניעות דאורייתא: בניית בהכ״ס לרבים: **ג. אם רוצה למשמש בפי הטבעת:** (מ״ב) אם אינו יכול לפנות: לא יפנה בעמידה: **ד. שיעור שיכול לגלות עצמו כשנפנה:** (מ״ב) יזהר שלא ילכלך בגדיו: **ה. אם נפנה במקום מגולה: להטיל מים:** (מ״ב) הנפנה בחצר: מחיצה אחת במזרח: גובה המחיצה: (בה״ל) דעת הגר״א בהטלת מים לצד מערב: **ו. לא לישן בין מזרח למערב: אין אשתו עמו:** (מ״ב) הרמ״ע פסק כמ״ש בזהר: איך לנהוג לכתחילה: שוכב ערום: **ז. המטיל מים מן הצופים לפנים:** (מ״ב) אחוריו כלפי הקדש: לפנות נגד בהכ״נ ובהמ״ד: ולא יעשה בהכ״ס מכוון כנגדו: בונה כותל בין מחיצת ביהכ״ס: **ח. כשנפנה בשדה: בבקעה:** (מ״ב) אחורי כותל הבית: רואה גופו ושומע קול עיטוש: **ט. לא ישב במהרה: י. לא יקנח ביד ימין:** (מ״ב) אצבע האמצעי: (בה״ל) איטר יד: **יא. מה שיש למנוע מלקנח בהם משום כשפים ומשום תחתוניות: צרור שקנח בו חברו: עכשיו:** (מ״ב) ואפילו היא חלקה: קינח הוא עצמו: יבש: קינח מצד אחר: שלא יהיה טינופת: **יב. יפנה בצניעות בלילה:** (מ״ב) אם אין אדם ברחוב: להשתין בפני רבים: בפני אשה: אשה בפני תינוק: **יג. לא ישתין מעומד:** (מ״ב) נפלו ניצוצות: **יד. לא יאחוז באמה: נשוי:** (מ״ב) אם אשתו נדה: הוא בדרך: **טו. לסייע בביצים:** (מ״ב) ע״י מטלית עבה: **טז.נשוי להתחכך:** (מ״ב) ע״י בגד עב: לסרוק זקן התחתון: **יז. המשהה נקביו:** (מ״ב) המשהה מלהפיח: המשהה עד שימצא מקום צנוע וכה״ג: צואה במקומה: לרחוץ פי הטבעת:

ד. נטילת ידים

א. ברכת ענט״י וא״י: מים הפסולים לנט״י לסעודה: לא בירך קדם תפלה (מ״ב) ניגוב אם מעכב: נגיעה במלבושיו: נטילת החלוק מהשמש: רחיצת הפנים: ברכת א״י אם היה ניעור כל הלילה: השתין בלילה: אימת עדיף לברך ענט״י: (בה״ל) **אם נזדמנו לו מים כשרים אח״כ: ב. לערות ג״פ:** (מ״ב) יטול לכתחילה עד פרק הזרוע: פשיטת כפיו והגבהתם: הדחת הפה בת״צ: סירוגין:

נגיעה במאכל ע״י קטן: וע״י עכו״ם: (בה״ל) נטל ידו אחת: **ג. נגיעה באבריו:** (מ״ב) **ד. משמוש בפי הטבעת תמיד: ונגיעה בחבורה:** (מ״ב) נגיעה במקום נקב לפני נטילה: **ה. נגיעה בשכר:** (מ״ב) אם נגע במאכל קודם נטילה: לשתות עשן טאבא״ק: **ו. רביעית לנט״י לתפלה:** (מ״ב) להקפיד לכתחילה: **ז. כלי וכח גברא ורביעית:** (מ״ב) דיעבד אינו מעכב: **ח. נטילה לתוך כלי: ט. איסור ליהנות מהם ושלא ישפכם בבית:** (מ״ב) בהמתו: **י. ימינו תחלה:** (מ״ב) איטר: **יא. נטילה ממי שלא נטל:** (מ״ב) להביא מים: נטילה לאכילה: **יב. שכשוך בכלי:** (מ״ב) שכשוך בנהר בשלג ובמקוה: **יג. נעור כל הלילה:** (מ״ב) שינת ארעי: עשה צרכיו: (בה״ל) ישן בבתי ידים: ישן בתחילת הלילה: **יד. השכים ונטל ידיו קודם עה״ש:** (מ״ב) אם בפעם הראשון לא בירך: **טו. ישן ביום:** (מ״ב) שיתין נשמין: (בה״ל) שיעור שיתין נשמין: **טז. ליזהר משינה ביום:** (מ״ב) שבת: א״א לו ללמוד: **יז. לרחוץ הפה:** (מ״ב) אם הוא איסטניס: **יח. דברים הצריכים נטילה:** (מ״ב) שיעור הנטילה: לכלוך בטיט: אם צריך ג״פ: אם צריך למהר ליטול: נכנס אצל מת אחד או שהלך ללותו מקפידין ליכנס לבית אחר קודם שרחץ ליטול: נכנס אצל מת אחד או שהלך ללותו מקפידין ליכנס לבית אחר קודם שרחץ: הנוגע בפרעוש: **יט. הדברים שגורם לפחד כשלא נטל:** (מ״ב) עלוקה: **כ. הרוחץ פניו ולא נגבם: רפואתו: כא. זהירות נגיעה בתפלה ובאכילה:** (מ״ב) כשעוסק בתורה: עומד באמצע תפלה: זיעה: המקומות שאין להקפיד: אם הולך יחף: **כב. אם אין לו מים:** (מ״ב) מנחה וערבית: עשה צרכיו: ישפשף בטלית יבש: לנקות כל היד: י״א דגם בזה מברך ענט״י: **כג. ברכות קודם נטילה: ישן ערום:** (מ״ב) מלבושים שלנו: ישן שינת ארעי: אם יש לו מים: חומרת הזוהר:

ה. כוונת הברכות

א. כוונת פירוש המלות וכוונת השם: (מ״ב) יברך בנחת: קריאת השם ככתבו: קריאתו כהוגן: סברת הגר״א: מספר חסדי ה׳ אסור להפסיקו וח״ו להיפך מצוה להפסיקו:

ו. ברכת א״י וא״נ ופירושיו

א. דקדוק נוסחאות בברכת א״י ופירושו: (מ״ב) נשמה וגוף: **ב. ברכת ענט״י בביהכ״נ:** (מ״ב) לומר פסוק שמע ישראל בביתו: אותם האומרים תהלים קודם ברכת ענט״י: לומר תהלים קודם התפלה: אם צריך לנקביו: ש״ץ שכבר בירך: המנהג הנכון: **ג. אלקי נשמה:** (מ״ב) לעשות צד היותר טוב: לא בירך עד אחר י״ח: **ד. עניית אמן אחר כל המברכים:** (מ״ב) כ״א לפי מנהגו: אם יכול לצאת בפחות מי׳:

ז. לברך ברכת א״י כל היום אחר הטלת מים

א. מה מברך כל היום כשעשה צרכיו: (מ״ב) אם נמשך זמן גדול מעשיית צרכיו: אם נזכר לאחר שהתחיל לו תאוה: אכל דבר שחייב ברכה אחרונה והטיל מים: שתה סם המשלשל: (בה״ל) עשה צרכיו ורוצה לטעום דבר שטבולו במשקה קודם התפלה: **ב. הטיל מים ולא שפשף:** (מ״ב) אם אין לו מים: (בה״ל) שפשף ביד אחת: **ג. הטיל מים ונמלך והטיל:** (מ״ב) הרבה חולקין: להזהר לברך תיכף: **ד. הטיל טפה אחת:**

הלכות ציצית

ח. הלכות ציצית ועטיפתו

א. העטיפה והברכה בעמידה: (מ״ב) בירך בישיבה: אימת יברך: **ב. סדר עטיפתו:** (מ״ב) המניחין הטלית מקופל ומשולשל סביב צווארם: כובע הקטן: כסוי הטלית על התפילין: העטיפה שיוצאין לכו״ע: בחור: **ג. טליתות קטנים: להתעטף בו:** (מ״ב) הנוהגין לפטור הט״ק בברכת הט״ג: **ד. ב׳ ציציות לפניו וב׳ לאחריו:** (מ״ב) עטרה: **ה. מברך להתעטף: ג׳ או ד׳ מתעטפים כאחת:** (מ״ב) אם מוציאין הבקי כשכבר יצא: בברכת שהחיינו אין להוציא: אם לא ענה אמן: **ו. ברכה על ט״ק:** (מ״ב) ט״ק שמתעטפין בו בירך על ט״ג על מצות ולהיפך: שיעור ט״ק שיוכל לברך עליו: **ז. להפריד החוטין:** (מ״ב) אם נשתהא לבא: (בה״ל) אם אפשר לברך כשמסובכין: **ח. כוונה בהתעטפו:** (מ״ב) אם לא כוון: **ט. בדיקת הציצית:** (מ״ב) גם בשבת: אם לובש כמה בגדים: אם יתבטל מתפלה בצבור: לעלות לתורה: (בה״ל) טלית שאולה ומתכוין שלא לקנותו: טלית של צבור: בדיקה במקום הנקב: **י. לבש ואין ידיו נקיות:** (מ״ב) עדיף לפטור בהט״ג: **יא. ט״ק על בגדיו:** (מ״ב) עכ״פ הציצית בחוץ: ולא יתבייש בזה: **יב. לבש כמה בגדים: אם פשט הראשון קודם:** (מ״ב) אם שח ביניהם: הפסק גדול: מי שרגיל ללבוש רק אחת: שלא יברך על ט״ק כשדעתו ללבוש תיכף ט״ג: מצאו פסול ולובש אחר: אם דעתו ללבוש תיכף ט״ג: (בה״ל) **הביאו לפניו השני קודם שלבש: יג. אם הליכה הוי הפסק:** (מ״ב) שנוי מקום: (בה״ל) אם רגיל ללבוש: **יד. פשטו וחוזר ללבשו:** נשאר עליו ט״ק (מ״ב) נמלך ללבשו מיד או להיפך: פשט בסתמא: פשט בתוך תפלה: (בה״ל) נתכוון בשעת ברכה: מרחץ אי הוי הפסק: סנדק שמתעטף בטלית: **טו. נפלה טליתו:** (מ״ב) נפל באמצע י״ח והחזירוהו אחרים: נשאר בידו: נפל קודם שהתעטף:

או נפסלו ציציותיו: אם קודם שסיים הברכה לקחוהו ממנו: **טז. הלן בטליתו:** (מ"ב) יש חולקין וסב"ל הישן ביום ומסיר הט"ק: לבש קודם אור היום: ציצית חובת גברא: **יז. נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית**

ט. איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית

א. איזה בגדים חייב מה"ת: (מ"ב) טרף צמר עם שאר מינים: הנפ"מ בין חיוב תורה לדרבנן במצות ציצית: (בה"ל) תפר לו חתיכה משאר מינים: ארוג מערבוב חוטים: **ב. ציצית של צמר ופשתים:** (מ"ב) בזמן תכלת: ציצית של פשתים בשאר מינים שאינן של משי: **ג. ציצית של שאר מינים:** (מ"ב) עליון ותחתון מב' מינים: השתי והערב מב' מינים: **ד. קצת ציציות ממינו:** (מ"ב) שני חוטין ושני חוטין: **ה. צבע הטלית:** (מ"ב) הטעמים לכך: **ו. טלית של פשתן:** (מ"ב) לענין ברכה: כנפותיה של עור:

י. כנפות הטלית

א. פחות או יותר מד' כנפות: (מ"ב) ט"ק עם קאלנע"ר: אם לא עשה במרוחקות: **ב. חתך א' באלכסון:** (מ"ב) עשה פגימה: (בה"ל) שיעור הפסק בין הקרנות: חתך כעין ד': **ג. כפל הקרנות:** (מ"ב) להטיל ציצית בכפל: אם יש נפ"מ תפרם ברבוע: (בה"ל) אם גם להקל לא מהני: אם אינו ניכר הכפל: **ד. בגד עור וכנף בגד או הפוך:** (מ"ב) רוב הטלית בגד והשאר עור: תחתיה עור או להיפך **ה. היו ג' כנפות ועשה ציצית ושוב עשה כנף ד': ו. ציצית בטלית כפולה: ציצית על ציצית: קדם שחתך:** (מ"ב) היה פי שנים בקומתו: לדינא לכתחילה: **ז. מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה: חציו סתום:** (מ"ב) עשה ציצית ואחר כך פתח: נקב שמכניסין בו הידים: (בה"ל) נכפפו הקרסים מאד: ב' שלישיות פתוח ופחות משליש מזה היה עור: **ח. קבוע בו דבר המחבר צדדי הבגד:** (מ"ב) קרסים שנכפפים מאד: מראית העין בט"ק: (בה"ל) מראית העין לענין ברכה לבטלה: חגורה בחוזק: לולאות בקשר של קיימא: **ט. כנפות מרובעות:** (בה"ל) בכמה נקרא עגולות: **י. מצנפת עיקרה לכסות הראש:** (מ"ב) מה שעושין עטרה לטלית: (בה"ל) הרוצה להחמיר: **יא. סודר שנותנין על הצואר:** (בה"ל) חתיכה על הכתפים: **יב. כנפות שאין מכוונים:** (מ"ב) שיעשה קרן עגולה: בפרט בבגד הנקרא קאפאט"ע: אותם המקפלים חלק אחד מהטלית מאד:

יא. חוטי הציצית

א. ניפוץ וטוייה לשמה: שיאמר לאשה: (מ"ב) המוצא חוטי ציצית: אי מהני מחשבה: אמירה אי מהני ליום אחר: אם טווה מעט ואח"כ אמר: אמרה האשה בעצמה: נאמנות: מומר: (בה"ל) שתהא גם מחשבה להאשה לשמה: **ב. טוואן נכרי: שזירה לשמה:** (מ"ב) טויית חש"ו: אם נמשך זמן גדול: או הפסיק: אם לא סייע: (בה"ל) עומד ע"ג חש"ו ועכו"ם אינו נקרא באומר רק פ"א: שזירה לשנים: למצוה מן המובחר: היו שזורים לשנים שלא לשמה ושזרם לשמנה לשמה או להיפך: לא שזרם כלל או לא שזרם לשמה: טוואן לשמה ושזרן סתמא: **ג. נתפרקו משזירתן: קשירה בהחוטין:** (בה"ל) בל תוסיף: נפסק השזירה במקום הנקב: שזרם אח"כ: **ד. אורך החוטים: ארוך יותר מדאי:** (מ"ב) שיעור אגודל: קצת כריכות מחוט שני: (בה"ל) השיעור מה"ת: השיעור לעיכובא: נתקצרו אחר קשירת חוליא ראשונה: אם הוא בדרך: **ה. צמר גרוע:** (מ"ב) הטעם: **ו. צמר גזול: עשאן חוטין:** (מ"ב) לקח בהקפה ואינו רוצה לשלם: גזל חוטין ושזרם אם לא נתייאש: מכרן ונתייאש: נתייאש ומכרן: (בה"ל) גזל הטלית: שילם אחר הטלתן בטלית: יאוש ושינוי רשות או שינוי השם או שנוי מעשה לענין ברכה: **ז. חוטין שאולין:** (בה"ל) חוטין של שותפין: **ח. המשתחוה לבהמה: לפשתן:** (מ"ב) בדיעבד: מה שגדל אחר ההשתחויה: פשתן תלוש: (בה"ל) פשתן תלוש של חבירו: **ט. מקום הנקב:** (מ"ב) ב' נקבים: נתקפל הבגד ע"י הקשירה: חתך אחר התליה שיהיו למטה או להיפך: נמצאו חוטי פשתן בהגדיל של משי והוצרכו לשלפו: (בה"ל) למדוד מנקב ראשון: בשם האר"י: אמה קמיצה וזרת: **י. נתקו מחוטי הערב:** (מ"ב) נעשה תיכף אחר חוליא הראשונה עם הקשר: (בה"ל) לא נשאר אלא כל שהוא: **יא. גדיל שקורין אוריליייזא:** (מ"ב) חוטי השתי בלא ערב: (בה"ל) גוון מאב"י: **יב. מנין החוטים:** (מ"ב) עשה יותר וא"א לתקנם: יש לחתוך בשיניו ולא בסכין: (בה"ל) אם קצץ היתירות עד הגדיל: **יג. יחתוך קודם הכריכה: חוליא וקשר: יד. הקשרים והכריכות:** (מ"ב) כרך ג' כריכות ועשה ע"ג קשר: בע"ש כשאין לו פנאי: כרך רובו: בין קשר לקשר כמלא אגודל: כל החוליות בשוה: **טו. נוטף על הקרן: בגד בנקבי הטלית:** (מ"ב) תלויים באלכסון: (בה"ל) ב' העליונים לעשות ברוחב הטלית: טעם הסוברין שאין לתת שום בגד בנקבי הטלית:

יב. דברים הפוסלים בציצית

א. נפסקו החוטים ונשתייר: (מ"ב) נשאר כדי עניבה ע"י צירוף: נפסק במקום חבורו בכנף: חזר וקשרן: ההלכה לענין ברכה: (בה"ל) שיעור כדי עניבה: נפסק בין הקשרים: נתקצרו ג' חוטין

לר״ת: **ב. אילו היו דקים היה בהם כ״ע: ג. כ״ע מן הענף או מן הגדיל:** (מ״ב) אם יתבטל מתפלה בצבור: לעמוד בציצית פסולים: תקון הציצית בעוד הטלית עליו אסור: (בה״ל) אם בהתרת מקצת הגדיל יש בזה משום תולמ״ה: לכרמלית: שאר פסולים: קטן משיעור ט״ק: נפסקו במקום הקשרים:

יג. ציצית בשבת

א. הציצית מעכבין זא״ז: והיוצא ברה״ר: (מ״ב) לכרמלית: שאר פסולים: קטן משיעור ט״ק: נפסקו כל החוטין: **ב. אין חילוק בין ט״ק לט״ג: מונח על כתפיו: [מוקמינן אחזקתי׳:** (מ״ב) לצאת בלילה: חיובו מדרבנן: מתכסה רוב גופו: (בה״ל) בדיקה בשבת בבקר: **ג. נודע לו שהטלית פסול בשבת ובחול:** (מ״ב) ידע מע״ש ושכח: אם הגדיל שלם: ט״ג שאין בזוי בהסרתו: אם אינו מתבייש: אם יכול להשיג שאולה: ט״ג בחול: עצה שיפקירנו: אם צריך למהר לצאת מבהכ״נ: מתי צריך להגיד לאחר שהציצית שלו פסולים: אין ציצית בעיר: טלית דמחוייב רק מדרבנן: (בה״ל) אם נפסק לו רק ב׳ חוטין: פסולים מטעם ספק: נפסק הענף אם צריך למהר:

יד. ציצית שעשאן א״י ונשים וטלית שאולה

א. עשאן א״י: או אשה: (מ״ב) ישראל עומד ע״ג: הא״י גמר שאר החוליות: טוייה ושזירה ע״י נשים: עשאן קטן: (בה״ל) קטן לעצמו ונעשה גדול: **ב. הטיל בלא כוונה:** (מ״ב) עשה רק התחיבה בכנף שלא לשמה: (בה״ל) הטיל בפירוש שלא לשמה: חשב במחשבתו לשמה: ע״ד ראשונה: אם יש לחלק בין הטיל בעצמו או אם ביקש לאחר: **ג. השואל טלית:** (מ״ב) אם רוצה לברך כשהטיל בו ציצית: שאל בגד העומד ללבישה או לעלות לתורה וכדומה: טלית של קהל: לא החזיר בזמנו: צריך להחזיר במתנה: נתקלקל אצל השואל: (בה״ל) מתעטף מפני כבוד הצבור: **ד. ליטול טלית תפילין ספרים בלא דעת בעלים:** (מ״ב) אם בשבת צריך לקפל: (בה״ל) אם חייב להשאיל לאדם הדר בכפר: **ה. טלית של שותפין:** (מ״ב) אם השותף מקפיד: טלית שנשאר בירושה:

טו. אם אימתי מותר להתיר ציצית מבגד לבגד ודין נקרע הטלית

א. להתיר ציצית: (מ״ב) מתיר מט״ג לט״ק מטלית של גדול לטלית של קטן מצמר לשאר מינים: מצויים לו אחרים: נתבלה הטלית: רוצה למוכרו לנכרי לעשות שלא יהא ד׳ כנפות: יותר נאים: נפסק חוט אחד: אם מותר לנתקם ולקלקלן: **ב. כנף שלא היה בהבגד בשעת עשיית הציצית:** (מ״ב) אם יש שיעור בהכנף: אם מותר לחבר בלא ציצית: נקרע מהבגד בעיגול: לחבר הכנף להבגד שנקרע ממנו: **ג. טלית שנחלק לשתים:** (מ״ב) אין בכ״א כשיעור ורוצה לחבר החלקים: (בה״ל) היתה גדולה מאד קודם שנחלק: **ד. נקרע הטלית:** (מ״ב) סברת רב עמרם עיקר: (בה״ל) טלית של פשתן שעשה לו כנף מעור או קנבוס: לא נשתייר ג׳ אצבעות בקצהו: **ה. נקרע מהנקב:** (מ״ב) דעת האחרונים בתפירה: **ו. התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית:** (מ״ב) חוט לבן סביב הנקב:

טז. שיעור טלית

א. שיעור טלית: (מ״ב) אין בו כשיעור עדיף מלא כלום: הכתפים של הט״ק: אם דרך אנשי המקום שהגדולים ילכו בו בקבע לשוק: גדול בן י״ג: גדול מתבייש והוא אינו מתבייש: שיעור ראשו ורובו: מנהג אנשי מעשה: בתי זרועות בט״ק: אם אחר שנתקפל אין בו כשיעור: אם ע״י תפירה אין בו כשיעור: (בה״ל) ארבע כנפות של קטן: מתבייש לילך בשוק דוקא מפני קיצורו: אמצע הט״ק מחובר בצד אחד במקצתו ובצד השני מחברו בעת שלובשו:

יז. מי הם החייבים בציצית

א. סומא: (מ״ב) שיבדוק: **ב. נשים ועבדים: טומטום ואנדרוגינוס:** (מ״ב) ציצית חובת גברא ולאו ח״ג לקולא: ספק חייב בציצית: **ג. קטן היודע להתעטף:** (מ״ב) שיעור טליתו: מי״ג ואילך חייב:

יח. זמן ציצית

א. לילה: (מ״ב) לילה אם צריך בדיקת הציצית: ש״ץ שאינו הולך במלבוש עליון: העובר לפני התיבה: אם מסתפק שכבר הגיע ביה״ש: **ב. סדינים:** (מ״ב) בשל צמר יעשה קרן עגולה: **ג. מאימתי מברך: אם לבשו קודם:** (מ״ב) בירך קודם ע״ה:

יט. זמן ברכת ציצית

א. ציצית חובת גברא: (מ״ב) אם נפסקו אחר שלבשו: מזוזה חובת הדר: **ב. טלית לצורך תכריכין:** (מ״ב) מוכרי בגדים: לובש להעביר המכס:

כ. דיני לקיחת ומכירת טלית

א. הלוקח טלית מצוייצת: (מ״ב) תגר לשאר סחורות: ציצית מתגר א״י: אינו תגר אם רוצה להתיר הציצית ולחזור ולתלותם: מצא טלית מצוייצת: לשלוח ציצית ע״י א״י: **ב. למכור טלית**

מצוייצת לעכו״ם: לפי שעה: (מ״ב) אם הסיר הציצית: (בה״ל) למשכן לא״י:

כא. מה לעשות בציצית שנפסקו ובטליתות ישנים
א. חוטי ציצית שנפסקו: כ״ז שהם קבועים: (מ״ב) ה״ה כל תשמישי מצוה: קודם שעשאן: שופר ולולב העומדין עדיין למצוה: אי מהני תנאי: דבר שאינו כבוד למצוה שעברה: לעשות שום מצוה עם הציצית: (בה״ל) סוכה בנויה משנה לשנה: איסור ביזוי למצוה דרבנן: **ב. טליתות שבלו:** (מ״ב) להשתמש בהטלית תשמיש שאינו מגונה: **ג. ליכנס בציצית לביהכ״ס: לשכב בהן וליתן לכובס א״י:** (מ״ב) טליתות שמיוחדין רק להתפלל: קיט״ל: לשכב בט״ק ע״פ הסוד: **ד. שלא יגרור ציציותיו:** (מ״ב) יגביהם ויתחבם בחגורו:

כב. שהחיינו על עשיית ציצית
א. שהחיינו: לא בירך בשעת עשייה: (בה״ל) שהחיינו על תפילין וכל מצוה שעושה פעם ראשונה: לא בירך בעיטוף ראשון:

כג. ציצית בבית הקברות
א. לכנוס בביה״ק בציצית: (מ״ב) ט״ג מכוסה: **ב. הקושרים שני הציצית זע״ז: ג. ד״א של קבר: אם הכתפים לובשים ציצית:** (מ״ב) קבר של קטן: קבר של אשה:

כד. הנהגת לבישת הציצית ושכרה ועונשה
א. טוב להיות זהיר ללבוש ט״ק: (מ״ב) הקורא ק״ש בלי ציצית: **ב. לאחוז הציצית בשעת ק״ש:** (מ״ב) לאחוז הציצית בין קמיצה לזרת: ציצית עדיף: **ג. להסתכל בשעת עטיפה: ד. כשמגיעים לוראיתם: לנשק: ה. מסתכל בשני ציצית שלפניו:** (מ״ב) כל המעביר ציצית על עיניו: **ו. עונש המבטל מצות ציצית: הזהיר:** (מ״ב) לעשות המצות בהידור: לרקום פסוקים של תורה בטלית ובמפות:

הלכות תפילין

כה. דיני תפילין בפרטות
א. אחר שלבש טלית יניח תפילין: המניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחד: אם תפילין מזומנים בידו: (מ״ב) אין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין מה קודם: תפילין בחדר לפניו ובחדר אחר הטלית: עבר והניח התפילין מידו: אין משהין את המצוה וכן בתדיר ואינו תדיר: (בה״ל) לילך מדרגא לדרגא: יושב בביהכנ״ס ומתבייש: הושיט ידו בתוך הכיס ופגע בתפילין: פשט הטלית ותפילין לפי שעה: **ב. אם להתעטף אף בט״ג קודם:** (מ״ב) לצאת מפתח ביתו בציצית ותפילין: המשכים קודם אור היום: אין דעתו ללבוש עכשיו הטלית: מצויים נכרים ברחוב: **ג. הרא״ש היה מניח תפילין ומברך עוטר כו׳:** (מ״ב) יש ממשמשין בתפילין בשעת ברכה זו: **ד. תפילין בשעת ק״ש ותפלה:** (מ״ב) עדות שקר: אין לאחר זמן ק״ש משום תפילין: **ה. יכוין בהנחתם: מניח של יד תחלה: אם יש לברך ב׳ ברכות:** (מ״ב) יכוין לשם מצוה: לומר ד׳ פרשיות ברש״י ור״ת: נוסח הברכות: אמר ברוך שם קודם ההידוק: (בה״ל) אם יש לכוון דאם ההלכה כרש״י לא לצאת בברכת להניח על של ראש: **ו. פגע בשל ראש תחלה:** (מ״ב בה״ל) הניח ש״ר תחילה אם צריך לסלק: **ז. להניח בקמ״ץ: ח. מברך עובר לעשייתן:** (מ״ב) קודם דקודם: בדיעבד יברך אח״כ: שהראש יהיה מכוסה בשעת ברכה: **ט. אסור להפסיק: אם הפסיק:** (מ״ב) המניחין בחוה״מ בלי ברכה: וכן המניחין תפילין דר״ת: הניח תפילין של יד בבית זה ותש״ר בבית אחר: בירך בלא משמוש: (בה״ל) הפסק ע״י היסח הדעת: תיבה אחת: קלוטה כמי שהונחה: הניח של יד ולא בירך וסח: סח יברך תחלה על ש״ר: **י. סח לצורך תפילין: שמע קדיש או קדושה:** (מ״ב) להסיח לכתחילה לצורך תפילין: לענות אמן על ברכה זו: בחוה״מ ומניח תפילין דר״ת מהו לענות אמן, יש״ר כו׳: (בה״ל) פסק וענה: אם חבירו מכוין להוציאו: **יא. להניח של ראש קודם שכרך על הזרוע: להוציא תפלה ש״ר מהתיק: לפתוח התפלה: להניח של יד מיושב:** (מ״ב) שמע קדיש ואין פנאי להניח ש״ר קודם הכריכות: אם אחר יכול להוציא התפילין ש״ר ולתקנו: כל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקים עם הגמרא והפוסקים: אם אינו מוזכר בגמרא: **יב. אם מניח תפילין כמה פעמים: נשמטו: הזיזם אדעתא להחזירם: נפסק הקשר של יד בתחילת ההידוק: הותר קודם הנחת של ראש: תפילין שאולין: גזולין:** (מ״ב) אם בשעת ברכה היה דעתו לסלקו ולחזור ולהניחם: נשמטו בשעת תפלה האידנא: נשמטו מקצתן: חלצן לכנוס לבהכ״ס או להפיח: בירך ועשה קשר: האחרונים אינם מחלקין בין נפסק להותר: אין מי שיודע לתקן ולקח תפילין אחרים: אם הותר בזמן התפלה: שואל שלא מדעת: מכר התפילין לאחר יאוש: מי שלקח מהשני הזה: (בה״ל) דעת המ״א והפמ״ג והדה״ח לענין אם נכנס לביהכ״ס שלנו: חלץ התפילין בסתם: חלצן בתוך התפלה: נפסקה הרצועה לאחר הנחתה: התירו בידים: פתח התפילין כדי לבדוק הפרשיות: פשט הטלית להטיל ציצית אחרים מהודרים: **יג. זמן חליצת תפילין בכל יום ובר״ח ובחוה״מ:** (מ״ב) גוף נקי: יום שיש

בו מילה: המקפלים טליתם בשעת קדיש: החולץ קודם הנחת ס״ת בהיכל: הנוהגין ללבוש כל היום: המניחין תפילין דר״ת: שכח והתחיל להתפלל בהם מוסף

כו. מי שאין לו אלא תפלה אחת

א. אין לו אלא תפלה אחת או יש לו אונס: (מ״ב) אין לו פנאי להניח שתיהם: (בה״ל) אם הוא מצפה שיביאו לו קודם שיעבור זמן ק״ש: בדיעבד אם הזיד והניח רק אחת: **ב. מה מברך:** (מ״ב) הניח של יד ולא בירך: הקדים ברכת ש״ר:

כז. מקום הנחתן ואופן הנחתן

א. מקום הנחתן: יטה התפלה: גידם: (מ״ב) אם אין לו אלא תפילין גדולים: אין לו יד שמאל כלל: גידם בימין: (בה״ל) קצה התפילין למטה מבשר התפוח: נשאר לו רק מחצי העצם: **ב. יו״ד של קשר לצד הלב: לא תזוז היו״ד:** (מ״ב) לא ירחיב הרבה את כפל קשר העניבה: שלא תזוז היו״ד בתוך הכיס: לקשור היו״ד עם חוט: (בה״ל) כניסת הרצועה למעלה או למטה: **ג. המעברתא לצד כתף:** (בה״ל) איטר ואין לו רק תפילין של אינו איטר או להיפך: **ד. דבר חוצץ בתפילין או ברצועות:** (מ״ב) הרצועה חוצצת בין תפילין לבשרו: המגדל בלורית: פאה נכרית: יש לו מכה בראשו במקום הרצועות: **ה. אדם שהוא עלול לנזילות:** (מ״ב) לכסות מפני הרואים: יש לו מכה ביד מהו להניח על רטיה: מהו להניח על חלוקו: כובע עבה: **ו. אטר: שולט בשתי ידיו:** (מ״ב) נעשה איטר ע״י שהרגיל עצמו: הניח בשמאל כל אדם: נקל לו לעשות בשמאל: הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין: אדם שאין יכול לכתוב: (בה״ל) נקטע ימינו ולא נשאר לו כ״א הקבורת: יכול לכתוב רק רשימות ותמונות בעלמא: שולט בשתי ידיו בכתיבה ושאר מעשיו בשמאלו: כותב בימינו ושאר מעשיו בימינו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו בימינו מחמת שנקל לו: **ז. מקום יש בזרוע להניח ב׳ תפילין:** (מ״ב) אם מצטער בהנחת תפילין ש״י: **ח. אורך רצועה של יד: מנין הכריכות: לכרוך הרצועה על התיתורא:** (מ״ב) כריכות שעל האצבע אחר הנחת של ראש: ז׳ הכריכות רק על הזרוע: הנוהגים להניח הש״ר קודם שכורכים על הזרוע ומי שבתי ידיו צרות לכרוך סביב התיתורא: **ט. מקום הנחת תפילין ש״ר:** (מ״ב) להניח קצת למעלה: (בה״ל) כל גובה הראש או עד חצי שפוע: גדולים מד׳ אצבעות: **י. מקום הקשר: הקציצה באמצע וכן הקשר: הדל״ת לצד חוץ וכן קשר של יד:** (מ״ב) מקום הפנוי משיער מקרי מפרקת: ההידוק הוא הקשירה: תפילין גדולין ביותר: **יא. השחור שברצועות לצד חוץ: ישלשל הרצועות: אורך רצועה ש״ר: רוחב הרצועות: אם פיחת: להיות גלויים או מכוסים:** (מ״ב) אם נתהפכו מה שמשתלשל לבד: אם הוסיף בשיעור הרצועה: שיעורים באורך הרצועות של ראש: ליזהר במקום כפל ההידוק: הדין לענין ברכה בפיחת מהשיעור באורך וברוחב: הקשר יהיה מגולה: בדיעבד אם היו מכוסים:

כח. חליצת התפילין

א. למשמש בתפילין: ימשמש ש״י תחלה: כשיאמר וקשרתם: (מ״ב) בעת משמוש הש״י מצאהו שמוט: **ב. ש״ר חולץ תחלה: חולץ ש״ר מעומד: איך יניחם בתיק:** (מ״ב) מסיר ג׳ כריכות תחלה: ג״כ מעומד: למנהגינו שמניחין ש״י מעומד: לחלוץ בשמאל: אם יניחם בכיסן זעג״ז או בצד זה: של יד בצד ימין: שני כיסין: לסמן הכיסין: לא יחלוץ ש״י עד שיניח ש״ר בהתיק: **ג. לנשק התפילין:** (מ״ב) דרך כריכתן: לגלול הרצועה: לא ינער מהכיס: כיס של שעטנז:

כט. אין לברך כשחולץ: (מ״ב) חליצה בע״ש אין בה משום מצוה:

ל. זמן הנחתן

א. זמן הנחתן בבקר: (מ״ב) שמא יישן: **ב. בלילה: חשכה עליו: נמצאו עליו כדי לשמרן:** (מ״ב) בין השמשות: אפשר בלילה אפילו שינת עראי אסור: לא יעשה ברבים דהוי כהוראה: להניחן לכתחילה לשמרן: (בה״ל) היה לו מקום לשמרן בביה״ש: לומר שהוא בשביל לשמרן: לכוון לשם מצוה: **ג. רוצה לצאת לדרך בהשכמה:** (מ״ב) בירך כשהניחם בלילה: יושב בעגלה: (בה״ל) בירך בלא השכים: יושב בעגלה ועושה כדי לשמרן: **ד. בא בדרך: יושב בבהמ״ד וקדש עליו היום:** (מ״ב) ביה״ש אם צריך לחולצן: (בה״ל) יושב בביהמ״ד בחול: השכים כמה שעות קודם אור הבוקר: **ה. התפלל ערבית: לא הניח עדיין:** (מ״ב) לענין ברכה:

לא. דין תפילין בשבת ויו״ט

א. בשבת ויו״ט: (מ״ב) טלטול תפילין בשבת: המניחן שלא לשם מצוה: **ב. בהוה״מ:** (מ״ב) ספק ברכות להקל: יתנה בדעתו: תפילין דר״ת: לא תתגודדו:

לב. סדר כתיבת התפילין

א. שיכתוב ד׳ פרשיות: לכתוב כסדרן: ש״י קודם: (מ״ב) ד׳ דאחד גדולה: לצרף פרשיות אחרים: נפסל פרשה מוקדמת:

לכתוב רצופים: (בה"ל) סידור פרשיות שמע והא"ש: **ב. בכמה קלפים נכתבים:** (מ"ב) כ"ז לכתחילה: תש"י בד' עמודים: **ג. הדיו: בשאר מיני צבעונים או בזהב: זרק עפרות זהב:** (מ"ב) כתב שיוכל להמחק: נעשה מסתם יינם: דיו א"צ לשמה: (בה"ל) דומה לכחול: מי עפצים בלבד וקנקנתום לבד: גומא וקנקנתום ביחד או עשן עצים ושמנים: רוצה להעביר קולמוס: תחתון ועליון דיו: חשש מנומר במעביר הזהב: זרק זהב שלא בקדושת ה': **ד. מוקף גויל: כתיבה תמה: מתוייג: כתיבה גסה: ליפותן:** (מ"ב) נשאר צורת אות אף לאחר גירור הדבוק: מוקף גויל אפילו אות האחרון: מועיל תיקון: לא תייג: (בה"ל) תגין דבוקין: **ה. לכתוב בימין: איטר:** (מ"ב) להפריד נגיעות: שולט בשתי ידיו: א"א למצוא אחרים: כותב ביד אחת ועושה כל מלאכתו באחרת: כתב בשפתיו: או ברגלו: **ו. שרטוט: בעופרת:** (מ"ב) כתב שורות עקומות: שרטט בצבע ונגעו י"ז האותיות: (בה"ל) לא שירטט אפילו שיטה עליונה: שירטט השורות אם צריך לשרטט מן הצדדים: שרטוט לשמה: לשרטט השיטין לצד השיער ולמעלה ולמטה ולהצדדין לצד הבשר: **ז. לכתוב על הקלף: מהו קלף:** (בה"ל) כתב לצד השיער: תפילין ישנים ומתלחלח לצד חוץ: גרר יותר ממה שצריך לתקנו: הסימן לידע שגגרר כל הדוכסוסטוס: לא גרר מה שצריך: **ח. מעובד בעפצים: לשמו: עיבדה לשם מזוזה:** (מ"ב) הוציא הקלף קודם שנפלו השערות: בדיעבד אם חשב: נמשך העיבוד כמה ימים: תחלת העיבוד מהו: לשנות לדבר אחר ממה שנעבד: האומר לשם ס"ת או לשאר דבר רשות: עיבד לשם רצועות: (בה"ל) אינו מוצא רק מקלף שלא לשמו: ספק לשמו: סתמא: סוף העיבוד לשמו: שירטוט במזוזה לשמה: מחשב בהדיא שלא לשמה: **ט. עיבדו עכו"ם:** (מ"ב) אם לא סייעו: נתן הישראל בעצמו לתוך הסיד לשמו ולא אמר כלום להעכו"ם: סיוע בסוף: בשותפות: בעצמו: **י. סימן שלא יזייף:** (מ"ב) שיכתב בראש בפנים: **(בה"ל) סתם נקבים: ליזהר כשמעבד ע"י עכו"ם מהטלאים שלא נתעבדו לשמה: אין העכו"ם נהנה מהחליפין: יא. אם מהני לחזור לעבדו לשמו: יב. מעור טהורים: עור דג:** (בה"ל) סדר המעלות: טהורה שנולדה מטמאה: שמות שאינם נמחקים: אם כתובים רמז: ש"ס ופוסקים: **יג. נקב בקלף:** (מ"ב) יש צורת אות עד מקום הנקב: נחלק לאחר כתיבה: (בה"ל) אין שיור אות ונחלק לאחר כתיבה: **יד. אורך הקלפים: טו. ניקב תוך האות: ניקב רגל ימין או פנימי של ה':** (מ"ב) מוקף גויל מבפנים כמו מבחוץ: ד' פשוטה ווי"ו: תיקון בלא נשאר מלא אות קטנה: אין שיעור לעובי: ה"ה לשאר אותיות: כתב לכתחילה קצרה: (בה"ל) ניקב תוכו מצד אחד: אם הכתב בינוני או גדול: אם צריך להראות לקטן: אם הראוהו: לא היה פרידתו ניכר: **טז. נפסקו ו', ז', נ' פשוטה: אנו רואין שלא שאר עליו צורת אות: נפסק מתחלה:** (מ"ב) כיו"ב כ' פשוטה: נשאר למטה מההפסק אם מועיל קריאת תינוק: לכסות עד התיבה: (בה"ל) נשאר רושם אדמומית: תיקון אם התינוק יודע ע"י צירוף שלמטה בלא ניכר להדיא: ספק מתי נעשה הנקב: דיבוק אחר הכתיבה: ניקב כל החלל שבין אות לאות: **יז. נפל טיפת דיו לתוך האות: דלי"ת במקום רי"ש:** (מ"ב) נטף שעוה: מעביר קולמוס לאחר שחק תוכו: לא נשתנה צורת האות: נפל הטפה עד שלא גמר האות: גמר האות ע"י כתיבה: להוסיף דיו לעשותו עגול: לענין שלא כסדרן נהפוך הוא: **יח. מ"ם פתוחה שנדבק: רי"ש כמו דלי"ת: נדבקה אות לאות: נגעו רגלי הה"א והקו"ף: יו"ד ש' צ' ע' פ':** (מ"ב) שינה במנצפ"ך: כ' פשוטה למעלה כעין ד': נתפשטו האותיות מכח לחות: נשתנה האות ע"י הדיבוק: הפסק כחוט השערה בין הרגל: דיבוק כחוט השערה: פני האל"ף נתפשט מעט: מה שנכתב אח"כ בפסול: רגל התי"ו נעשה ישר: (בה"ל) מ"ם פתוחה נדבק כחוט השערה: עדיין לא עשה היו"ד: המ"ם נכתב בכשרות אם מועיל גרירת חצי חרטום: עשה גג רחב לך' פשוטה: אי אתרמי בך' של אלהיך: כתב רי"ש ואח"כ טעה ועשאה כמין דלי"ת: נדבק קודם שגמר האות: נמצא בס"ת שרגל הה"א והקו' נגע: במקום דהמנהג לעשות חי"ת בחטוטרת ונגע רגל הה"א: גרר מהגג עד שהרגל נעשה חוצה לו: נגע עוקץ שמאלית של היו"ד להאל"ף: נגע יו"ד העליון באל"ף והשלים לענין קו העקום ולענין רגל התחתון: **יט. כתיבתן וכן האזכרות לשמה: חשב כשכתב האזכרות: כשבא לנמנם:** (מ"ב) העברת הקולמוס לשמה: הפסיק בין הפרשיות: חישב בהכתיבה: (בה"ל) קידוש מדאורייתא או מדרבנן: **לדקדק בחסירות ויתירות: להיות ירא ד' וחרד:** (מ"ב) חסר קוצו של יו"ד: לשון הלבוש: (בה"ל) אות היתר עומד לבדו: **כא. יקראנה היטב אחר הכתיבה וקודם שיתננה בתוך ביתה: כב. לנסות הקולמוס: לקרות קודם כל שם:** (מ"ב) לא יתחיל לכתוב השם מיד כשטובל הקולמוס: לטבול באותיות השם עצמו: **כג. מצא חסר או יתר:** (מ"ב) לא יתחיל לכתוב השם מיד כשטובל הקולמוס: לטבול באותיות השם עצמו: **כג. מצא חסר או יתר:** (מ"ב) תיבה יתירה: תיבה כפולה: יתר באמצע תיבה ואפשר להמשיך: אפשר לעבות: אריכת הצדי"ק למטה: להבליע אות בתוך אות: (בה"ל) יתר תיבה אחרת ובה וא"ו לבסוף ומשך התיבה עד הוא"ו: **כד. לכתוב על מקום הגרר: ולא ימחוק בעודו לח:** (מ"ב) נשאר רושם דיו: **כה. מה נקרא שלא כתקנה:** (מ"ב) אין פרידת היודי"ן ניכר להדיא ואירע שהראה לתינוק: נגיעה אפילו כחוט השערה: (בה"ל) צד"י שכתב יו"ד נו"ן ואין ניכר עד

שיסתכל בה היטב לענין לתקן: הפסק שאינו נראה רק נגד השמש: **ניכר להדיא הפרדתו ותינוק מכירם: כו. אותיות של שם דבוקות:** (מ"ב) נדבקו לאחר הכתיבה: (בה"ל) אם מסתפק בזה: **כז. נמחקו קצת ורישומן ניכר:** (מ"ב) נשאר רק רושם אדמומית: שינוי לאדמומית מחמת יושן: להעביר הקולמוס בשמות: נשתנה לאדמומית מיד: **כח. ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת:** (מ"ב) לתוך אויר של כ' פשוטה: נשתנה צורת האות: בתוך חלל ד' או רי"ש: **כט. לכתוב מתוך הכתב:** (מ"ב) אם מקצת הפרשה שגורה: מצוה מן המובחר: **ל. צריך לידע לקרות: לא. ע"פ שאחר מקרא אותו: בכל גווני להוציא התיבה מפיו:** (מ"ב) אם כותב מתוך הכתב: בדיעבד בכל גווני: **לב. כמה יניח למעלה ולמטה ובתחלתן ובסופן: בין כל תיבה ותיבה ובין השיטים ובין כל אות ובין פסוק לפסוק:** (מ"ב) כותב כתב קטן: **לג. שורות שוות: ג' אותיות חוץ לשיטה:** (מ"ב) ג' אותיות והם מיעוט התיבה: תיבה שלימה חוץ לשיטה: **לד. ב' אותיות שהם תיבת אחת:** (מ"ב) תיבה בת שלש ושתי אותיות חוץ לשיטה: **לה. אותיות השם:** (מ"ב) לענין דיעבד: הנטפלות לשם: מקצת אות: השם כולו חוץ לגליון: **לו. סדר פתוחות וסתומות שבתפילין: אם שינה:** (מ"ב) אין ריוח כלל בין שמע לוהא"ש: תפילין דר"ת: המשיך בראש קדש או והיה כ"י או שמע אות אחת או שתים: עצה שיצא לכו"ע: איך משערין הט' אותיות: (בה"ל) לא הניח ט' אותיות בסוף כל פרשה בתש"ר: מניח שני שיטין להרא"ש: אכלוה עכברים להחלק: לענין תפילין דר"ת: **לז. ממה יעשה עור הבתים והרצועות: מעובד לשמו:** (מ"ב) עיבד לרצועות: מעובד שלא לשמה לענין ברכה: (בה"ל) עור התיתורא: עור הדג: ספק אם הוא טהור: עור שאינו מעובד לענין ברכה: ספק בהעיבוד: **לח. הבתים לש"ר ולש"י:** (מ"ב) חתיכות עור תפורים יחד או דבוקות: פרודות: (בה"ל) נחתך לרצועות ונשארו מחוברים ואח"כ מחברם: נקב קטן בהעור: **לט. ריבוען: גובה הבתים: נתקלקל רבוען: כל הד' בתים בשוה:** (מ"ב) אין לו תפילין מרובעות: ריבוע בתכלית הצמצום: בלא טיח: (בה"ל) גדר קלקול ריבוע הבתים: נתעקם מחמת התפירה: **מ. לעשותו שחור:** (מ"ב) לא היו שחורות: המשחירין בטיחה שיכולין לקלוף: (בה"ל) הנוהגין לעשות ע"י דיבוק: **מא. אורכן ורוחבן וגובהן:** (מ"ב) לא קטנים מאצבעיים: (בה"ל) אם יהיו תמיד ממוצעים: גדולים עד מאד: **מב. שי"ן של תפילין:** (מ"ב) נתקלקל השי"ן: שי"ן מקלף אחר והדביק: שי"ן ע"י דפוס: **מג. חרי"ץ של שי"ן: היו"ד שבשי"ן: שולי השי"ן:** (מ"ב) אם לא הגיע עד החריץ: שי"ן ימיני ושמאלי: שי"ן השמאלי אחד נוגע ואחד לא נוגע: נכנס שולי השי"ן לתוך התיתורא: (בה"ל) עשה קוין פשוטין והן מגיעין עד שוליהן: **מד. תיתורא: מעברתא: יגלגל כל פרשה: כורכם בקלף: בשער בהמה: שיראה לחוץ:** (מ"ב) תיתורא אם אפשר עור אחר: לא כרכם: אם אין לו קלף: עור עגל: שיעור שער היוצא: מקום היציאה: (בה"ל) אם לא גלגל: לא כרך לענין ברכה: **מה. הפרשיות יהיו זקופות:** (מ"ב) נתנם שכובות: (בה"ל) דעת ר"ת: **מו. גליון התחתון לצד פה הבתים: ראש הפרשה לצד ימין הקורא:** (בה"ל) אם היפך: **מז. כתב ד' פרשיות בקלף אחד: כתב של יד על ד' קלפים:** (מ"ב) לתת הבדל בין הבתים: נמצא טעות בפרשה רביעית: דיבק דבק אינו ושינוי רשות או שינוי השם או שנוי מעשה כשר: **מח. ציפן זהב או עור בהמה טמאה:** (בה"ל) עור כשר ושי"ן נראה: **מט. תפירה בגידי בהמה ושור:** (מ"ב) מאיפה לוקחים גידים: לשמה: אם מותר בגיד הנשה: **נ. לקנות גידים מא"י: לתפור בטאליאדור"ש שעושין מן הקלף:** (מ"ב) אם הער"ג הביא לשוק: טוייה לשמה: בני מעיים: גידי עוף: (בה"ל) כשיזדמן לו גידים יתיר של טאליאדור"ש: **נא. יתפור שלשה תפירות:** (מ"ב) לתפור יחד העור של הבתים עם התיתורא: אם לא העביר חוט התפירה: נפסק החוט בשעת התפירה: חוט קצר מתחילתו: (בה"ל) לא לדבק קודם התפירה: **נב. יעשה קשר: עור על הבית של יד: כסדר אותיות השם:** (מ"ב) צורת הדל"ת: קשר לשמה: קטן: ראה אחר חליצת התפילין שהותר הקשר של יד: הותר הקשר של ראש: (בה"ל) קשר שיוכל להשמט אנה ואנה:

לג. תקוני התפילין ודין הרצועות

א. נתקלקל עור הבתים ש"ר: (מ"ב) בש"י פסול לכו"ע: קרע ע"י סכין: דיבוק: קרע בבית אחד מבחוץ: קרע בבית אחד בשני דפנותיו: **ב. נפסקו התפירות:** (מ"ב) ג' תפירות לתקן: אם א"א למצוא תפילין: (בה"ל) נתקלקל מרבוען: **ג. עור הרצועות: לשמו: שחורות: לצד השער: מצד פנים:** (בה"ל) ספק מטהורה: קלף המעובד לסת"ם לעשות רצועה: יותר מהשיעור אם צריך להיות שחור: ומה שנכנס במעברתא: גדר השחרות: הפך צד השיער לחוץ: אם מונח הרצועה בצד השחור למטה: **ד. שישחירם ישראל: הרצועות אפילו דיעבד:** (מ"ב) השחרת הרצועות ע"י אשה, קטן, א"י: חזר להשחירם לשמה: (בה"ל) חתיכת הרצועות לשמה: **ה. נפסקה הרצועה:** (מ"ב) קשר הרצועה: התפירה בגידין: נפסקה המעברתא: לענין ברכה: נפסקה הרצועה ברחבה: (בה"ל) כשיש שלם עד האצבע איך יעשה הכריכות: חבור הרצועה מיניה וביה: חילוק בין של יד לש"ר:

לד. סדר הנחת הפרשיות בתפילין והמהדרים אשר להם ב׳ זוגות תפילין

א. סדר הנחתן בבתים: מנהג העולם: (מ״ב) החליף: או נתן שתי פרשיות בבית אחד: המניח אטר יד: גם לר״ת כתיבתן כסדר: (בה״ל) ש״י שכתבן על ד׳ קלפים אם צריך להיות מונחין כסדר: **ב. יר״ש יוצא ידי שניהם: ויכוין: אינו יכול להניח שניהן כאחד:** (מ״ב) של רש״י לצד הכתף: של ר״ת קטנים משל רש״י: המניח של יד כר״ת וש״ר כרש״י: המניח ב׳ זוגות כשרים: פרשת ציצית: מי שלובש כל היום תפילין: (בה״ל) גם במניח בנפרד לכוין בתנאי משום בל תגרע: דעת המקובלים: **ג. לא יעשה כן אלא המפורסם בחסידות:** (מ״ב) אי מחזי כיוהרא: **ד. לא יניחם בכיס אחד:** (מ״ב) נעשה להניח בו שניהם: בתיק הטלית: לא הניחם אדם מעולם: אם התנה להחליפן: מצא רצועות: רצועה של ר״ת לרש״י כשאין לו אחרת: הוציא של ר״ת תחלה: של ר״ת בחוה״מ: בת״ב: (בה״ל) נעשה לדעת אחד ועקר הזמנתו קודם: אם התפילין בתיק: תנאי להחליפן ברצועות: בזמנינו אם לוקח ממי שאינו מומחה:

לה. א. מנין השיטין: (מ״ב) התחלת ראשי השורות: למשוך או לקצר: אין לו רק קלף קצר וארוך: כתיבה דקה:

לו. דקדוק כתיבתן

א. שלא תשתנה צורת שום אות: כתיבה תמה: (מ״ב) שינוי הצורה במקצת: מקצת האות דומה לאות אחרת: דבר שאין לו שורש בגמרא: **ב. גולם אחד חוץ מה׳ וקו״ף:** (מ״ב) תיקון בפירוד דק: שיעור ההפסק לכתחילה בה׳ וקו״ף: **ג. צריך לתייג:** (מ״ב) הוסיף תגין: נפרדים לעיכובא: אם אין נוגעין בהאות לעיכובא: תיקן את התגין: אם ימשיכם אח״כ: בלא תגין וראש עגול:

לז. זמן הנחת תפילין

א. גדול שכרן: מי שאינו מניחם: (מ״ב) ביטל יום אחד: הירא להניחם משום גוף נקי: המונע מפני ביטול מלאכה: **ב. מצותן כל היום: עכ״פ בשעת ק״ש ותפלה:** (בה״ל) כל היום מה״ת או מדרבנן: החושש מפני יוהרא: בע״ש במנחה: **ג. קטן:** (מ״ב) ללמדו הדינים: קודם י״ג אפילו רוצה: המנהג עכשיו: חרש: (בה״ל) לדעת המחבר אם אביו לא קנה עד שנעשה בן י״ג: אם אפשר לאביו לשאול תפילין: קטן שלא הביא ב״ש לענין חינוך: בן י״ג שידוע שאין יודע לשמור תפיליו: קטן בן י״ב הלומד תורה:

לח. מי הם החייבים בתפילין והפטורים

א. חולה מעיים: מצטער בחליו: (מ״ב) אסור להחמיר: לבו ערום: **ב. אינו יכול להתפלל בלא הפחה:** (מ״ב) יודע שאינו יכול לעצור אלא בכדי שיחלוץ הש״ר: **ג. נשים ועבדים: אם הנשים רוצין:** (מ״ב) עבדים רוצים: **ד. ליזהר מהרהור: אם א״א לו:** (מ״ב) לכוף עצמו: **ה. אבל:** (מ״ב) נקבר בלילה: בחוה״מ: שמועה קרובה: שמועה רחוקה: יום ב׳ קודם הנץ: להניח בפני פנים חדשות: **ו. בת״ב: ז. חתן ושושביניו וכל בני חופה:** (מ״ב) האידנא: לענין תפילין: ולתפלה: **ח. כותבי תפילין ומזוזות כו׳ וכל העוסקים במלאכת שמים: העוסק במצוה: יכול לקיים שתיהן:** (מ״ב) אם כוונתם להשתכר: אם לא התחיל משהגיע הזמן: בשעה שמקיים המצוה ולא עוסק: (בה״ל) דעת המחבר לענין ק״ש ותפלה עצמה: בדיעבד אם התחיל באיסור: שלוחי מצוה: **ט. מצטער ומי שאין דעתו מיושבת:** (מ״ב) אם אפשר ליישב דעתו: **י. הקורא בתורה:** (מ״ב) עוסק בגמ׳: קודם שהתחיל: באמצע אם רוצה לפסוק ולהניח: **יא. חליצה בפני רבו:** (מ״ב) זהיר מלגלות ראשו בפניו: סמוך לחשיכה: **יב. צריך לתפילין ומזוזה:** (מ״ב) אם אפשר בשאלה: **יג. מנודה ומצורע:** (מ״ב) האחרונים פוסקים להיפך:

לט. מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם:

א. כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה: (מ״ב) ספק הביא ב״ש: מומר לחלל שבת בפרהסיא: להכעיס: לתפילין: מי שנקטעה ידו השמאלית: (בה״ל) כתבן חרש או שוטה: גדר מומר להכעיס: מומר לתפלה אחת: **ב. כל תיקון עשייתם:** (מ״ב) עיבוד הקלף: גרירת דבק: (בה״ל) עשיית התגין: נגיעות בגוף האותיות: קשר של דלי״ת ושל יו״ד: תפירת ס״ת: **ג. גר שחזר לדתו:** (מ״ב) ממזר וגר תושב: **ד. כתבם אפיקורוס:** (בה״ל) אינו מאמין בדברי חז״ל: **ה. נמצאו ביד אפיקורס:** (מ״ב) יגנזו אבל אין לשרוף: **ו. ביד א״י: ז. ליקח מן הכותים יותר מכדי דמיהן:** (מ״ב) מחוייב לעסוק אתו: אסור לומר שיתנם בזול: **ח. אין נקחין אלא מן המומחה:** (מ״ב) מזוזה ופרשיות: **ט. לקח ממי שאינו מומחה: אמר של אדם גדול היו:** (מ״ב) אמר שלקחן מן המומחה: מכירין אותו שמוחזק בכשרות: **י. לבדוק התפילין: אין לו מי שיוכל לבודקן:** (מ״ב) נקרע: או שנשרו במים: המוצא תפילין מושלכין:

מ. איך לנהוג בקדושת התפילין

א. לתלות תפילין: (מ״ב) באקראי בעלמא: ס״ת אפילו באה״ק:

אפילו מחובר: לוחות שבהם שלשלת: לכתוב פסוקים: כשנופל תפילין: **ב. לשמש מטתו:** (מ"ב) כריכת הספר: דפוס: לעשות צרכיו: מחיצה: שני כיסויין: כיס הגדול שמניחין בו הטלית והתפילין: כסוי זכוכית על המזוזה: עשה מתחלה ב' כלים: אין נפ"מ מי המיוחד: (בה"ל) עשיית צרכיו צ"ע מנין דצריך כלי בתוך כלי: **ג. להניחם תחת מרגלותיו ותחת מראשותיו:** (מ"ב) כרים: יש לו מקום אחר שמשתמרים: מקום יוצא מהמטה שהוא גבוה ג"ט: **ד. אינו רוצה לשמש:** (בה"ל) סתמא: **ה. כנגד צדו:** (מ"ב) ספסלים: **ו. שכח ושמש: ז. ראה קרי: ח. הנכנס לסעודת קבע:** (מ"ב) מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפלה: עראי כביצה: (בה"ל) מתי יניחם אחר הסעודה: אם צריך לברך לאחר סעודה:

מא. הנושא משאוי איך ינהג בתפילין

א. הנושא משאוי: (מ"ב) נושא משאו על ידו במקום תפילין: לסלק המשאוי לצדדיו: זבל על הראש ועל היד:

מב. אם מותר לשנות תפילין ש"י לש"ר

א. לשנות תש"ר: ליקח רצועה: חדשים: (מ"ב) נרתיק: נפסקה רצועה ש"י סמוך לקשר: ובש"ר אם נפסק מה שמקיף: חוץ להקשר: (בה"ל) ליקח פרשה מש"ר לש"י: לחבר בש"י למטה החתיכה העליונה: רצועה חדשה בתפילין ישנים: כתב על קלף לס"ת ונפסל: לשנות חדשים לדבר חול: רצועה חדשה לדבר חול: **ב. אם התנה:** (בה"ל) אם התנה כשקשרן: התנה לדבר חול בתפילין וברצועות: **ג. סודר: קלף המעובד לשם תפילין:** (מ"ב) תשמיש דתשמיש: תיק של טלית: אם רגילין בכך: צר סתמא: אם אינו שלו: קטן שצר: או הזמין: פירש ע"מ לפנותו: אם עשה לשם תפילין או הוסיף: סידור בכיס של תפילין: תנאי לתשמיש מגונה או לכרוך בהרצועה הקבועה בהתפילין: עור המעובד לס"ת: גט: תיקון הקלף ושרטוטו: הזמנה לגוף המצוה: מעשה של גוף הקדושה בתנאי: צר בקביעות או פ"א אדעתא דקביעותא: לא להניח מעות יחד עם התפילין: (בה"ל) אזמניה במחשבה: הזמנה בדיבור בלא נטלו: לא היה לו התפילין בשעת הזמנה: בעידנא דצר צרר גם מעות: חזר מהזמנתו אפילו בעשה הכיס לשם תפילין: צרר מעות קודם שצרר תפילין: תיק של תפילין של יד: העודף על מה שנצרך להתפילין: דיו שנעשה לכתיבת סת"מ: עיבוד עור לרצועות: לצרור מעות ביחד עם התפילין: להשתמש תשמיש מגונה:

מג. איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבהכ"ס

א. ליכנס לביהכ"ס קבוע: אוחזן בידו: ביהכ"ס עראי: (מ"ב) ליכנס שלא לצורך: בידו כבסעיף ה': בהכ"ס עראי דליכא חשש ניצוצות אפילו בידו ממש: כשיתבטל מתפלה בצבור: (בה"ל) להשתין בתפילין ש"י: **ב. בהכ"ס קבוע:** (מ"ב) נפנה במקום שאינו בהכ"ס: (בה"ל) אין בו עתה צואה: **ג. בהכ"ס עראי:** (מ"ב) מיוחד מזמן להשתין: (בה"ל) המקום מסריח: **ד. אם הם בחיקו וחגור חגורה או בבגדו בידו:** (מ"ב) חולק על ס"א: קשורין בבגדו: **ה. רוצה ליכנס לבהכ"ס קבוע:** (מ"ב) ליכנס בתפילין במבואות המטונפות: (בה"ל) חילוק בין עובר לקובע עצמו שם: **ו. הוצרך לבהכ"ס בלילה:** (בה"ל) כלי שיש בה טפח או כלי שאינו כליין אפי' פחות להניח על הארץ: **ז. בהכ"ס שבבית:** (מ"ב) כלי בתוך כלי בבהכ"ס שבביתו: ספרים וכתבים שיש בהם שמות: ספר תורה אסור בכל גווני: קמיע שכתוב בה שמות: **ח. שכח ועשה בהם צרכיו:** (מ"ב) עמוד החוזר מביא לידי הדרוקן: **ט. ליקח עביט של מי רגלים:** (מ"ב) ה"ה בכל אדם:

מד. איסור שינה בתפילין

א. אסור לישן בהם: כיצד עושה: כרוכין בידו: בנרתקן: (מ"ב) גדר היסח הדעת: (בה"ל) שיעור שינת ארעי: היסח הדעת בשעת תפילה ולימוד:

מה. דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ

א. בבה"ק או בתוך ד"א: מכוסים: (מ"ב) ד"א של הקברים: אמצע בה"ק: חדר שהמת מונח בו: קבר של קטן: רצועה: (בה"ל) קרקע שהוקצה לביה"ק: **ב. בית המרחץ:** (מ"ב) בית אמצעי כשאין שם אדם ערום: בית הטבילה: תפילין וכתבי קודש לפני ערום:

מו. דיני ברכת השחר

א. ברכת השחר: אין לענות אמן אחר המעביר שינה: (מ"ב) אבנט דהכא הוא מכנסים: **ב. עכשיו:** (מ"ב) לא ענו אמן: להוציא לבקי ובפחות מעשרה: **ג. מאה ברכות:** (מ"ב) בשבת וביוהכ"פ: **ד. ברכת שלא עשני:** (מ"ב) בירך תחלה שלא עשני אשה: גר, ממזר, סומא, טומטום: **ה. אם קדם ובירך זוקף כפופים:** (מ"ב) אמר בא"י ע"ד לומר זוקף כפופים: נכשל בלשונו: **ו. ברכת הנותן ליעף כח:** (מ"ב) היה ניעור כל הלילה: **ז. הנוהגין לברך ברכות אחרות: ח. אם לא נתחייב:** (מ"ב) היה ניעור כל הלילה: סומא, חרש: **ט. לקרות פסוקים קודם בה"ת: לומר בשחרית שמע:** (מ"ב) כשירא שהצבור יעברו זמן ק"ש: כשיעברו גם זמן ברכת ק"ש: אם א"א לו עתה להניח תפילין: (בה"ל) כשיעברו הזמן לפי החשבון מעמוד השחר:

מז. ברכות התורה

א. בה״ת: (מ״ב) אם נסתפק: לברך בשמחה: **ב. צריך לברך למקרא כו׳:** **ג. הכותב:** (מ״ב) סופר המעתיק: (בה״ל) הרהור כדיבור: מעתיק וקורא התיבות: כותב סת״מ להרויח: **ד. המהרהר: לפסוק דין:** (מ״ב) חומרת הגר״א: לעשות מצוה: **ה. נוסח הברכות:** (מ״ב) גר: **ו. והערב:** (מ״ב) לומר וצאצאי צאצאינו: להתפלל על בנים טובים: אמן אחר לעסוק בד״ת: **ז. אהבת עולם פוטרת:** (מ״ב) אהבת עולם דערבית ונפ״מ: (בה״ל) עוד נפ״מ: לא כיוון כשאמר אהבת עולם: כיוון שלא לפטור: כל עניני תפלה ולהביא ספריהם לענין הפסק: **ח. אי סגי בקורא ק״ש סמוך לה:** (מ״ב) לאחר זמן ק״ש: (בה״ל) בדיעבד אם לא למד: **ט. אם הפסיק בין ברכת התורה ללמודו: לומר ברכת כהנים: י. אם הפסיק מללמוד:** (מ״ב) מי שאין דרכו ללמוד: **יא. שינת קבע: יב. אם למד בלילה:** (מ״ב) שינת קבע בלילה: היה ניעור כל הלילה: **יג. המשכים קודם אור היום:** (מ״ב) חזר וישן: משכים ודעתו לחזור ולישון לענין כל הברכות: בירך הנותן לשכוי קודם אור היום ולא שמע קול תרנגול: קודם חצות: (בה״ל) בירך אלקי נשמה והמעביר קודם אור היום וחזר וישן: **יד. נשים:** (בה״ל) להוציא אנשים: קטן:

מח. אומרים פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אצל פרשת התמיד

סדר המערכה: רבון העולמים: להתנועע: א. פסוקי מוסף: (מ״ב) להבין: קרבנות בעמידה: פרשת התמיד בציבור: המתנענעים תנועה משובשת:

מט. שיכול לומר ק״ש בע״פ

א. כל דבר שרגיל: (מ״ב) סומא: אינו יכול להשיג ספר: לקרות עם הש״ץ בע״פ: דורש ברבים: תהלים בע״פ: מוציא אחרים:

נ. טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן

א. קבעו לשנות: (מ״ב) בית האבל: מי שאינו מבין: להגיד בניגון דמשניות:

נא. דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח

א. אומרים ב״ש: (מ״ב) מעומד: אוחז ב׳ ציציות שלפניו: **ב. אם סיים קודם החזן:** (מ״ב) שאר אמנים: אחר תיבת בא״י: (בה״ל) ה״ה ברכת ישתבח: למהר לסיים: **ג. אמן אחר ברכת עצמו בישתבח: ד. להפסיק בדיבור:** (מ״ב) בלה״ק: צריך להפסיק מפני אונס: הדברים שמותר להפסיק: כשיש נפילת אפים: מתיירא שיעבור זמן ק״ש: שכח לברך בה״ת: לקרות לס״ת: אם החזן שואלו שמו: (בה״ל) במקום דלא סליק ענינא: **ה. בין המזמורים:** (מ״ב) בפסוק ד׳ מלך כו׳: כהיום: אלו הן באמצע: **ו. להפסיק בין אלילים:** (מ״ב) עוד הפסקים: **ז. לכוין בפותח כו׳: ונהגו לעמוד:** (מ״ב) לא נזכר עד שאמר מזמורים: דקדוקים בפס״ד: לעמוד כשאומרים ה׳ מלך: ליתן צדקה מעומד: **ח. א״א במרוצה:** (מ״ב) מי שאינו מלובש כראוי בחורף: **ט. אמירת מזמור לתודה:** (מ״ב) מזמור שיר ליום השבת ביו״ט:

נב. מי ששהה לבוא לביהכנ״ס עד ישתבח

א. מצא צבור בסוף פס״ד: (מ״ב) ענט״ר וא״נ ובה״ת לאמרם קודם: לומר נשמת בשבת: לדלג לגמרי ב״ש וישתבח: לא יגיע אפילו כשיתחיל ביוצר אור: שכח בה״ת והתחיל ברכת ק״ש: זמן כל הברכות: (בה״ל) לא אמר א״נ עד אחר התפלה:

נג. דין הראוי לירד לפני התיבה

א. אומר ש״ץ ישתבח מעומד: (מ״ב) יחיד לומר ישתבח מעומד: לא להפסיק בט״ו שבחים: **ב. ישתבח בלא ב״ש ופס״ד:** (בה״ל) אחר שאמר פס״ד נזכר שלא אמר ב״ש: וכן בברכת הלל: יצא לנקביו בין פס״ד לישתבח: **ג. לברך על עטיפת טלית בין פס״ד לישתבח:** (מ״ב) שהה הרבה בין פס״ד לישתבח: גמר ישתבח ואח״כ באו מנין: **ד. ש״ץ יהיה הגון:** (מ״ב) עבר על שבועה: אחר שהוחזק: אם עשה תשובה: ש״ץ שכבר העבירוהו: נשוי ובן שלשים: **ה. אם אין מוצאין: ע״ה וקולו נעים: עבר עבירה בשוגג: במזיד: ו. נתמלא זקנו:** (מ״ב) אין הצבור יכולים למחול: אקראי בתענית: אימת מקרי קבוע: **ז. אין שם כ״א בן י״ג: ח. ראוי להתמלאות זקנו: זקן מעט: ט. סריס: י. מקומות שקטנים מתפללין ערבית: ערבית של שבת והגיע לי״ג בשבת:** (מ״ב) לפרוס על שמע: מה שאמר בכ״מ י״ג ביום אחד: **יא. ש״ץ שמאריך:** (מ״ב) נפסל קולו: כהן, לוי, ישראל, ת״ח: **יב. קורא לאלפי״ן עייני״ן:** (מ״ב) ליכא אחר: (בה״ל) באקראי בזמנינו: **יג. זרועותיו מגולים:** (מ״ב) פורס על שמע: **יד. סומא: לא יקרא בתורה:** (מ״ב) בימים נוראים: כבידות אזנים: **טו. ש״ץ קבוע יעלה מעצמו:** (בה״ל) בהגר״א סותר לזה: **טז. לסרב: אם האומר הוא אדם גדול:** (מ״ב) ש״ץ שלא רצה עוד להיות ש״ץ: **יז. אם טעה ש״ץ לא יסרב: יח. האומר איני יורד מפני: נותן אמתלא:** (מ״ב) מתחרט: אמר האמתלא מיד: **יט. גר: יחיד המעכב: שונא לש״ץ כשקורא התוכחה:** (מ״ב) ש״ץ ממזר: אין ש״ץ אחר: כל המינויים: בזמנינו: קבלוהו לזמן

ונשלם: אומר ששונאו: ש״ץ המכוון לא להוציא שונאו: יודע שהקורא שונאו יצא: לא יצא וקראוהו: **כ. מי שהקהל רוצה הוא יתפלל:** (מ״ב) קדיש אין רשות לדחותו: יש תקנה שאין מניחין אבל: יארצייט ואבל: תפלת מעריב כשמעכבין: **כא. ש״ץ ע״פ שר עכו״ם: כב. ש״ץ בשכר: מי שמתפלל בחזקה:** (מ״ב) להתקוטט עבור מצוה: **כג. שכר ש״ץ: כד. ש״ץ ורב ואין בידם כדי שכר שניהם:** (מ״ב) אומר שא״צ לרב: (בה״ל) גודל החיוב לשכור רב: **כה. נמצא בו פסול: רינון בעלמא: בגדים צואין: מנבל פיו: רוצה למנות בנו לסייעו:** (מ״ב) בתו זינתה: קלא דלא פסיק: עשה בילדותו עבירה ולא שב: ש״ץ שאין מטהר עצמו: להחליף בגדיו המלוכלכים כל היום: ההולך בערכאות: מכר טרפה: הממונים להרביץ תורה אם בניהם קודמים: **כו. נהגו למנות על זמן: סתמן כפירושם: ש״ץ יתפלל מתוך ספר המיוחד:** (מ״ב) בזמנינו דאין דרך לסלק בלא חשדא: ספרים הנדפסים:

נד. דינים השייכים לישתבח

א. ישתבח אינה פותחת בברוך: ב. אין לענות אמן אחר מלך מהולל בתשבחות: (מ״ב) אי מותר להפסיק באיש״ר וקדושה: ובברכה קצרה אסור: **ג. המספר בין ישתבח ליוצר: לצורך מצוה: אין אומרים קדיש בלא תהלה: ציצית או תפילין בין קדיש לברכו ולאחר ברכו:** (מ״ב) בעשי״ת אומרים ממעמקים: הש״ץ לבד אומר: בין שני קדישים עכ״פ לומר פסוקים: המנהג לומר ר׳ חנניא כו׳: תנ״ך ג׳ פסוקים: ב׳ לומדים: מי שלא למד: שהייה מועטת בין הקדיש: ענה ברכו כשעדיין עומד בפסד״ז: (בה״ל) צ״ע בין קדיש לברכו דכבין הפרקים אמאי לא יפסיק:

נה. דיני קדיש

א. א״א בפחות מי׳: (מ״ב) למעט בקדישים: קדיש וקדושה בלשון לע״ז: לא היו עשרה בעת אמירת פסד״ז: אחד מקדים לחבירו באמירת קדיש: הנוצר ע״י ספר יצירה: ז׳ קדישים: **ב. אם התחיל ויצאו: עבירה לצאת:** (מ״ב) ברכו אחר הקדיש: חצי קדיש וקדיש שלם שאחר י״ח: אלקינו ברכנו: רובא ששה: לצאת אחר גמר הענין: הצטרף לברכו: (בה״ל) העשירי עבר והלך: לצאת באמצע קדושה: **ג. התחיל באבות: התחילו יוצר: י״ח בקול רם: תפלת ערבית:** (מ״ב) אמרו רק קדיש וברכו להוציא בפחות מעשרה: עלינו: חצי קדיש במו״ש וקדיש שלם אחר ערבית: (בה״ל) חילוק בין קדיש דשחרית לערבית: **ד. צירוף קטן שהוא יותר מבן שש: ע״י חומש:** (מ״ב) אונן: אבל לברהמ״ז ולתפלה: **ה. לא הביא ב״ש:** (מ״ב) לאחר רוב שנותיו למפרע: אחד מסימני סריס: קודם שהגיע לעשרים: הגיע לכלל שנותיו לענין דאורייתא: **ו. אחד מהעשרה התחיל לבדו: או ישן:** (מ״ב) יותר מאחד: ישן לבהמ״ז, קה״ת, נשיאת כפים: קריאת המגילה: (בה״ל) אם א״א להקיצו: **ז. להמתין על אחד המתפלל:** (מ״ב) ישן להקיצו: **ח. חרש:** (מ״ב) אם מכוון להברכות: (בה״ל) מדבר ואינו שומע לצאת מחבירו: להיות ש״ץ: שוטה מכוין ומבין: פקח ונתחרש: עתים חלים: **ט. עד אימת מקרי קטן:** (מ״ב) אביו מהימן: מת אביו ואינו יודע: נולד ביה״ש: **י. נולד באדר ראשון:** (מ״ב) נולד ביום א׳ דר״ח כסלו: **יא. עבריין:** (מ״ב) להכעיס, מומר לע״ג, מחלל שבת בפרהסיא: קראים: כופר בתורה שבע״פ: **יב. מנודה:** (בה״ל) מנודה בשביל ממון: לענין מגילה: **יג. כל העשרה במקום אחד: העומד בתוך הפתח:** (מ״ב) במקום אחד ואין רואין: ב׳ מקומות ורואין: ט׳ בבית ואחד בסוכה: הוילון של צניעות לשמש מטתו אי הוי מחיצה לצירוף עשרה: חלל הפתח כשהדלת קבוע לחוץ: (בה״ל) הדלת נכנס לתוך מקצת חלל הפתח: רואין אלו את אלו ועומדין לגמרי לחוץ: **יד. אחורי בהכ״נ וביניהם חלון: גגין ועליות:** (מ״ב) בעזרת נשים ומראה פניו: אם נקל לו לירד: **טו. ש״ץ תוך הפתח:** (מ״ב) אינו ש״ץ: **טז. חצר קטנה שנפרצה: חמשה בזו וחמשה בזו: יז. ש״ץ בקטנה:** (מ״ב) כשיש מנין במקום הש״ץ: **יח. קצתם בעזרה:** (מ״ב) בית ולפנים הימנו חדר: **יט. ש״ץ בתיבה:** (מ״ב) ה״ה אחר: **כ. מי שאינו עם העשרה לענות קדיש וקדושה:** (מ״ב) חילוק בין איש״ר וקדושה לברכו: (בה״ל) מי רגלים: **כא. אחד רוצה לצאת בימים הנוראים מהעיר:** (מ״ב) אם אינו רשאי לבא: הבאים מהסביבות להישוב: (בה״ל) הורגלו לילך לעיר שיש בה קיבוץ גדול: שכר החזן אם השאיר מנין אחריו: **כב. אין כופין אלא בימים הנוראים: אם מנהג קבוע: לשכור חזן: כופין שלא יתבטל התמיד:** (מ״ב) אם רוצה לילך למקום מנין: לשכור חזן כל השנה: לכוף הלומדים לילך לביהכ״נ:

נו. דין עניית הקדיש על ידי הקהל

א. לכוין: דקדוקים: קול רם: לעמוד: לא שמע להש״ץ: לומר ועתה יגדל: (מ״ב) אסור להרהר בד״ת: אם הש״ץ מאריך בואמרו: קולות גדולות: איש״ר, קדושה ומודים: שומע קדושה כשעונה איש״ר ולהיפך: מנהג האריז״ל בעמידה: בא בגמר עניית איש״ר: האריז״ל לענין ועתה יגדל: **ב. אמנים שבקדיש: בריך הוא לעילא:** (מ״ב) מספר הכוונות: **ג. העונים עד לעלמי עלמיא:** (מ״ב) מנהגים בעניית איש״ר: **ד.**

לכרוע במקומות: ה. לפסוע ג׳ פסיעות:

נז. ברכו ועניתו

א. הש״ץ מאריך בברכו: (מ״ב) אם לא שמע מהש״ץ: שמע מהש״ץ ביהל״ו: עניית אמן: (בה״ל) לא שמעו ט׳ מהש״ץ: **ב. מקום שנהגו לצעוק או לדבר:**

נח. דיני ק״ש וברכותיה

א. זמן ק״ש: שיעור הנה״ח: (מ״ב) ברכות ק״ש: להתאחר עד אותו הזמן: מאימת מונין הג׳ שעות: י״ב שעות היום: לגומרה בזמנה: המאחרים זמן ק״ש בשביל תפילין או בשביל תפילה בצבור: (בה״ל) אם מותר להתפלל קודם הנה״ח: לקרות כוותיקין ולהתפלל ביחיד: הפירוש במ״ש עלות השמש: **ב. לא קרא קודם הנה״ח: ג. מי שהוא אנוס:** (מ״ב) קבורת מת, מילה, יום ערבה דמפשי ברחמי: יוצר אור קודם משיכיר: (בה״ל) מה נקרא עמוד השחר: **ד. קראה משעלה ע״ה:** (מ״ב) אם רגיל: **ה. לא קרא ק״ש ערבית: ו. עברה שעה ג׳: עברה שעה ד׳:** (מ״ב) אם צריך לקרותה אחר שעה ד׳: זמן זכירת יצי״מ: (בה״ל) היה אנוס לקרות הברכות: **ז. לא קראה ביום:**

נט. ברכה ראשונה ביוצר

א. להזכיר מדת לילה ביום: (מ״ב) להפסיק בין יוצר ובין אור: **ב. טעה:** (מ״ב) לא נזכר עד קרוב לסוף: שהה כ״ד משאמר המעריב ערבים: בערבית: (בה״ל) דעת הרשב״א והרמב״ן בחתימת הברכה לבד: **ג. יחיד לענין קדושה שביוצר: בקול רם: ד. לומר עם הש״ץ: להוציא בפחות מי׳:** (מ״ב) אם המוציא כבר יצא: איזה ברכות אין להוציא בפחות מי׳: (בה״ל) פנה לבו כששמע מהש״ץ: למנהג היום שכ״א מברך לעצמו: ברכת השחר ופחות מי׳: כוונת המחבר במ״ש ולא יענה אמן: **ה. טעה הש״ץ בברכת יוצר:** (מ״ב בה״ל) כהיום שכ״א מברך לעצמו:

ס. דין ברכות לק״ש ואם צריכים כוונה

א. אהבת עולם: (מ״ב) אמר הנוסח של ערבית: **ב. קרא ק״ש בלא ברכה: ג. סדר הברכות:** (מ״ב) שניה לא בירך כלל: **ד. מצות צריכות כוונה:** (מ״ב) כוונה למה שמוציא מפיו: ספק אם כוון: המברך עם קטנים: לאיזה ענין ולצאת: אם נפ״מ בין דאורייתא ודרבנן: עשה סתמא כרגילות: (בה״ל) רגיל לקרות ק״ש ביום ואירע שקרא בלילה: **ה. כוונה בפסוק ראשון:** (מ״ב) כונה לצאת:

סא. דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע

א. יקרא בכוונה: (מ״ב) בק״ש מרומז עשרת הדברות: לקבל להיות נהרג על קדה״ש: פרוטגמא חדשה: **ב. מצוך היום:** (מ״ב) שיראה להבין עכ״פ מה שאומר: **ג. להשלים רמ״ח: אם היחיד רוצה לאמרם עם הש״ץ: אמ״נ: עניית אמן:** (מ״ב) מקום שלא נהגו לחזור: בירך על פרי וסיים חבירו אותה הברכה: **ד. פסוק ראשון בקול רם: ה. ליתן ידיהם על פניהם:** (מ״ב) ר״ל יד ימין: **ו. הכוונה ואיך להתנהג באחד: ז. ידגיש בדלי״ת: ח. לא יחטוף ולא יאריך: ט. לא לכפול:** (מ״ב) לא כיוון מעיקרא: אם ממתין: בדיעבד: לכפול להלאה מפסוק ראשון: **י. ק״ש על מטתו:** (מ״ב) אם קורא גם שאר הפרשיות: **יא. בסליחות: יב. ה׳ הוא האלקים ביו״כ: ב״פ אמן:** (מ״ב) אמר אמן ואמן: נזדמן על ב׳ דברים: **יג. בשכמל״ו:** (מ״ב) אם לא אמרו: (בה״ל) לומר במקום שנזכר: **יד. להפסיק בין לעולם ועד לואהבת: בין ישראל לה׳: בין אחד לברוך: טו. להפסיק בין היום: טז. בין נשבע לה׳: יז. להתיז הזיי״ן: יח. ידגיש יו״ד של שמע ישראל ויו״ד של והיו: יט. ריוח בין וחרה אף: כ. בין תיבה שתחילתה כסוף שלפניה: כא. אל״ף אחר מ״ם: כב. קורא בתנ״ך: כג. שלא ירפה ולא יחזק: כד. בטעמים: כה. למשמש כשמזכיר ענין של תפילין וציצית: כו. לקרות בקול רם:** (מ״ב) אם יוצא בק״ש ע״י אחר שיכוין להוציאו:

סב. מי שלא דקדק בק״ש או לא השמיע לאזנו

א. לא דקדק: (מ״ב) יזהר מאד לכתחילה: **ב. לקרותה בכל לשון: לדקדק:** (מ״ב) דוקא שמבין: שאר דברים: מצוה מן המובחר: בימינו: (בה״ל) אין אנשי המדינה מדברין כך: **ג. להשמיע לאזנו:** (מ״ב) דרבנן או דאורייתא: (בה״ל) בשארי מצות: **ד. הרהור באונס:** (מ״ב) אינו יוצא: מי שצמא בלילה: מקום מטונף לגמרי: (בה״ל) מי שהרהר הברכה בלבו: ספק גופו מטונף ממש: ברכה אינו מצוה: **ה. צריך הש״ץ להשמיע קול בשמע ישראל:** (בה״ל) מי שאינו מתפלל עתה:

סג. לישב בשעת ק״ש ולא יישן

א. קורא מהלך כו׳: פרקדן: על צדו: היה בעל בשר: (מ״ב) מעט על צדו: שוכב בחלוקו: (בה״ל) לכתחילה על צדו: קשה עליו הישיבה והעמידה: **ב. מי שרוצה להחמיר לעמוד:** (מ״ב) לעורר הכוונה: בדיעבד: מי שמחמיר בפני רבים: נגד דברי רבו: עומד ורוצה לישב: ביוה״כ: **ג. מהלך בדרך:** (מ״ב) בדיעבד: משנה מהליכה לישיבה: יושב בקרון: רוכב על בהמה: **ד.**

לא כוון בפסוק ראשון: (מ"ב) בשכמל"ו: חוזר בלחש: קרא פרשת שמע והיה א"ש ונזכר: נזכר באמצע והא"ש: (בה"ל) דאורייתא או דרבנן: **ה. היה ישן:** (מ"ב) ג' דעות בשיעור חיוב תורה: **ו. לא ירמוז:** (מ"ב) לרמז לדבר מצוה בפרשה שניה: (בה"ל) שאיפת טבא"ק: **ז. עוסק במלאכה:** (מ"ב) צע"ג מט"ז סימן קצ"א:

סד. הטועה בק"ש

א. קראה למפרע: (בה"ל) קרא פסוק והיו הדברים קודם ואהבת: בקריאה אין הפרשיות מעכבות זא"ז: **ב. קרא פרשה וטעה:** (מ"ב) הזיד: דילג תיבה: נזכר שדילג מפרשה ראשונה עד אחר שאמר שניה: **ג. בין פרשה לפרשה:** (מ"ב) התחיל ויאמר: **ד. עומד בוכתבתם: התחיל למען ירבו:** (מ"ב) מצא עצמו בתיבה אחרת: קורא בצבור:

סה. הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור קוראין ק"ש או שהפסיק בשעת הקריאה

א. קראה סירוגין: היה אנוס: משערין: (מ"ב) שח במזיד: הלל, מגילה, בהמ"ד ברכה ארוכה: שומע מאחר: אונס שאינו ראוי: לכתחילה להפסיק: לענות קדיש: בין ברכה לברכה בק"ש בין פרשה לפרשה: ברכת כהנים: (בה"ל) בהמ"ז בין ברכה לברכה: **ב. מצא צבור שקורין:** (מ"ב) קודם בה"ת: שאר דבר: בשכמל"ו: **ג. מצא ציבור שקורין טוב שיקרא עמהם כל ק"ש:**

סו. באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק

א. בין הפרקים: באמצע פסוק: (מ"ב) כהיום: חוזר לפסוק או לתיבה: עשיר: לשאול לכתחילה: שוים: מופלג בדורו: לא סליק ענינא: בין שמע לבשכמל"ו: קרא לאחר ג' שעות: (בה"ל) גדול ממנו בשנים: לעכו"ם: בשביל הפסד: תיבה אחת: **ב. שכח להניח ציצית ותפילין:** (מ"ב) נזדמן לו באמצע: הלבישה לבד: **ג. לקדיש כו':** (מ"ב) לא כל אמן.דקדיש: עיקר הקדושה: שמע קול רעמים: מודים אנחנו לך: סתם אמן: אשר יצר: (בה"ל) ברכות קצרות: **ד. קראוהו לקרות בתורה:** (מ"ב) לקרות עם החזן: שאלו שמו במי שברך: לקרותו לכתחלה: אם אין שם כהן: אין מי שיוכל לקרות: **ה. אלו הן בין הפרקים:** (מ"ב) ערבית: (בה"ל) ויאמר דערבית: **ו. קורא ק"ש בלי ברכות: פעם אחרת אמת: ז. אמן אחר גאל ישראל:** (מ"ב) עצה לצאת לכו"ע: **ח. לסמוך גאולה לתפילה: נזדמן לו תפילין או טלית:** (מ"ב) אין לו תפילין בעת שהצבור מתפללין: **ט. לענות קדיש: י. לא אמר אמת ויציב: מי שהוא אנוס:** (מ"ב) החליף שחרית לערבית או להיפך: ידע מעיקרא שלא יהיה לו פנאי:

סז. דין ספק אם קרא ק"ש

א. ספק: (מ"ב) ספק מצוה דאורייתא לענין ברכה: אם יוצאים זכירת יצ"מ בשירת הים: הרהר ביצ"מ: הזכיר בין השמשות: יודע שאמר פסוק ראשון: ספק אם אמר פרשת ציצית ואמת ויציב: יודע שאמר אמת ויציב וספק אם אמר ק"ש:

סח. שלא להפסיק בפיוטין

א. לומר פיוטים: מי שלומד בהרהור: (מ"ב) גדר משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות: לשנות מנהגי המקום בתפלה: אשכנזים המתפללים עם הספרדים ולהיפך:

סט. דין פורס על שמע

א. בנ"א שלא שמעו קדיש וקדושה: מי שכבר שמע: להשלים: להפסיק בין ק"ש לתפלה: חזן שני לעמוד במקום חזן ראשון: (מ"ב) סברת הרדב"ז דלא כהשו"ע: רוב מנין כצבור: שמע מהעולין בתורה: מה שהאבלים פורסים: אדם שנתאחר וחושש שלא יהיה לו מנין אח"כ: (בה"ל) לא היה רוב מנין והתפללו הי"ח בלחש לדעת הרדב"ז: לדלג פס"ד כשאין רוצים להמתין עליו: **ב. סומא:** (מ"ב) קטן:

ע. מי הם הפטורים מק"ש

א. נשים ועבדים: (מ"ב) זכירת יצי"מ: פס"ד: ברכות השחר: **ב. קטנים:** (מ"ב) פסוק ראשון כשלא הגיע לחינוך: תפלה: **ג. הכונס את הבתולה: ד. עוסק בצרכי רבים:** (מ"ב) יש מי שישתדל: פסק וקרא: הגיע זמן מנחה: (בה"ל) היה עוסק כדי להשתכר: כונתו בשביל שניהם: **ה. עוסק באכילה כו':** (מ"ב) הסכמת האחרונים: התחיל לאכול קודם עה"ש: (בה"ל) להרמב"ם אם התחיל בכל אלו בערב סמוך לזמן ק"ש: מלאכה עד עה"ש: שאר מלאכות אחר חצי שעה קודם עה"ש:

עא. אבל והעוסקים במת פטורים מק"ש

א. מת לו מת: רוצה להחמיר: יש לו מי שישתדל: (מ"ב) קרא קודם הקבורה: רוצה לאכול פת: יש חבורה בעיר: מיד שמתחיל להשליך העפר: נמשך עד לאחר ארבע שעות: אם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה: אם צריך להשלים במנחה: דעת המחבר מעיקר הדין: להחמיר בכל גווני: לילך לביהכ"נ לומר קדיש: (בה"ל) מצות ל"ת: לא עבר הזמן שיתעכל המזון: עשה צרכיו: מוליכין המת מעיר לעיר: **ב. בשבת: יו"ט:** (מ"ב) דברים שבצינעא: צריך לעסוק: אם צריך לקרות ק"ש בעוד יום: אם א"א לו לקברו אז: נעשה אונן באמצע תפלה וק"ש: **ג. המשמר את**

המת: (מ"ב) רוצה להחמיר: **ד. שנים משמרים: ה. החופר קבר:** (מ"ב) בשעת נוחו: **ו. היו ב' או יותר חופרים: ז. לקרות ק"ש תוך ד"א של מת: או בבה"ק:** (מ"ב) קדיש ושאר דברי קדושה: בדיעבד אם קרא:

עב. דין נושאי המטה והמנחמים והמלווים

א. נושאי המטה וחלופיהן: (מ"ב) יש שהות לאחרונים לקרוא: במקום שאין חבורה: **ב. אין מוציאין את המת סמוך לק"ש: אם התחילו:** (מ"ב) אדם חשוב: ק"ש של ערבית: אלו שאין למטה צורך בהם: **ג. העם העוסקים בהספד: ד. קברו את המת וחזרו כו' לעשות שורה:** (בה"ל) לעמוד בפסוק ראשון: עוסק במצוה דרבנן אם פטור ממצוה דאורייתא: אם ניחום אבלים הוא מה"ת או מד"ס: **ה. העומדים בשורה:**

עג. הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג

א. שנים שהיו ישנים בטלית א': (מ"ב) שוכבים פנים להדי פנים: להוציא ראשו לחוץ: אם קרא בלא החזרת פנים ובלא הפסקת טלית: (בה"ל) אם בעינן שיהא חוצץ עד סוף גופם: להרהר בד"ת בכל זה: **ב. היה ישן עם אשתו:** (מ"ב) האיש מחזיר פניו לבד: **ג. היה ישן עם בניו:** (מ"ב) פני בניו נגד אחוריו: קטנים אחרים: **ד. עד כמה הם חשובים קטנים:** (מ"ב) בשנת י"ב אם לא הביא ב"ש: בלא ק"ש:

עד. שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה

א. לבו רואה את הערוה: ערות חבירו: (מ"ב) ישן בחלוקו: ידביק הטלית על לבו: מתחת לבו: ערותו מגולה: הוציא ראשו חוץ לחלון: חוץ לכילה: וכן אם צואה בבית: הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה: בדיעבד אם קרא אם בירך אם התפלל כשלבו רואה את הערוה: (בה"ל) שומע כעונה: ספק אם ראה: לבו רואה הוא דרבנן: כתונת דקה מאד ונראית הערוה משם: לא הוציא ראשו חוץ להטלית: מכסה לבו בבגד בפ"ע: הוציא ראשו ולבו חוץ לכילה: **ב. הרוחץ ערום במים צלולים: מכסה בידים: מכסה ראשו בידיו: המים עכורים: אין לבו בתוך המים:** (מ"ב) אחרים מכסים לבו בידיהם: עוכרן בכלי: **ג. מחבק גופו בזרועותיו: ד. נשים כשהן לובשות החלוק ואינן מפסיקות למטה מהלב: אם הן ערומות:** (מ"ב) הב"ח חולק דגם באשה צריכה הפסק: עגבות: **ה. איזה מאבריו נוגע בערותו: בערות חבירו:** (מ"ב) נגיעת הכיס: בדיעבד בנגיעת הגיד: **ו. ערום ממתניו ולמעלה לק"ש:** (מ"ב) תפלה חמורה:

עה. להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת ק"ש וכן שלא לקרותה כנגד הערוה

א. טפח מגולה באשה: באשה אחרת: לאשה אחרת: (מ"ב) עוצם עיניו: פרסות רגל עד השוק: זרועותיה: כשהיא יושבת: דיעבד: לא נתכוין להסתכל: עצימת עינים בפחות מטפח: ובשיער: פחות מטפח בשוק ובאשתו: מסתכל להנות: ראיה בעלמא לפי תומו: בתולות דידן: הסכמת האחרונים לאשה אחרת: כשהיא עומדת ערומה: (בה"ל) בת ג': בתו מי"א: **ב. שער: בתולות: שרגילין לצאת מחוץ לצמתן: שער נכרית:** (מ"ב) שער של ערוה של איש: הכיס נראה: דרכה לכסותו רק בשוק: דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש: ארוסות: ושנבעלו: שערות סתורות: נכריות: לכוין להסתכל באשה אחרת בשערות שחוץ לצמתן: בזוהר החמיר: יש חולקין בפאה נכרית: שער של עצמה שנחתך: אם אין מנהג המקום שילכו בפאה נכרית: (בה"ל) שער של חוץ לצמתן נגד אשה אחרת: הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן: באו ממקום שדרכן לגלות: איש בא ממקום שדרכן לגלות: בא ממקום שאין דרכן לגלות: לילך בגילוי ראש בחצר: לילך בשוק במטפחת בלא רדיד: **ג. שמיעת קול זמר: באשתו: קול הרגיל:** (מ"ב) בדיעבד: זמר פנויה: שלא בשעת ק"ש: פנויה נכרית: אנוס: לכוין להנות מדיבורה: **ד. ערות עכו"ם: קטן:** (מ"ב) בדיעבד נגד ערות קטן: בן ט' ובת ג': **ה. ערוה בעששית:** (מ"ב) עצימת עינים בזה: **ו. ערוה כנגדו: החזיר פניו: עצם עיניו: לילה: סומא:** (מ"ב) הסכמת האחרונים רק החזרת פנים: הרהור: לשמוע ברכה לצאת:

עו. להזהר מצואה בשעת ק"ש

א. צואה בעששית: (מ"ב) כל עניני קדושה: בלשון קודש וחול: אם צריך ד"א ממקום שכלה הריח בצואה מכוסה: **ב. צואה בגומא: סנדלו נוגע:** (מ"ב) חלצו וכיסה בו: אחר שקרא ק"ש וברכותיה מצא צואה דבוקה בסנדלו: **ג. העבירו צואה לפניו: פי חזיר:** (מ"ב) אם צריך מלא עיניו מלפניו: העבירו על פני רחבו: **ד. צואה על בשרו ומכוסה: ש"ז:** (מ"ב) ידיו מטונפות מקינוח בהכ"ס: אחד מאבריו בתוך ד"א: צואה על בגדיו ומכוסה: באצילי ידיו מהני כסוי בגד: בשעת הדחק: ש"ז על בגדיו ומכוסה: **ה. צואה בפי הטבעת:** (מ"ב) חולי הטחורים: בדיעבד לענין ק"ש: ותפלה: לרחצו במים או ברוק: אינה נראית אפילו כשהוא יושב: **ו. מעט צואה לבטלה ברוק:** (מ"ב) מצא צואה ואינו יודע אם היא מאדם: מצוי קטנים בבית: יודע שהיה כאן מי רגלים: או צואה בבית: שותת אם חשיב כנגד העמוד: (בה"ל) ספק מים ספק מי רגלים ומצוי קטנים: **ח. קרא במקום שראוי**

להסתפק בצואה: במי רגלים: (מ"ב) מצא שהיו בגדיו או מנעליו מטונפים: עבר זמן התפילה: עבר וקרא או התפלל במקום מי רגלים: (בה"ל) התפלל במקום שראוי להסתפק והלך לו ולא בדק וא"א לו לחזור: בדיעבד אם צריך לחזור מה"ת: אי אפשר לו לצאת ממקום מטונף:

עז. שלא לקרות כנגד מי רגלים

א. שיטיל לתוכן רביעית מים: (מ"ב) אם ידוע שהם מסריחין: רביעית בב"א: היו רביעית מים ע"ג קרקע ונתפשט ע"י שהטיל שם מי רגלים: (בה"ל) המי רגלים בשני מקומות וביניהם יש מקום שהוא רק טופח כדי להטפיח: **ב. רביעית למי רגלים של פעם אחת:** (מ"ב) אם מי רגלים פחותים מרביעית: השתין כמה פעמים ורוצה לקרות כנגדן:

עח. מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה

א. היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין: נפלו בארץ: שהה כדי לגמור את כולה: (מ"ב) אם יצטרך עי"ז לשהות הרבה באמצע תפלה: נתלכלך בגד העליון: יצטרך לשהות על הבליעה בקרקע כדי לגמור את כולה: המתין באמצע תפלה על הבאת מים או על הבליעה בקרקע: (בה"ל) יעבור זמן תפלה ע"י שימתין שיפסיק השתיתה: אם השתין תינוק באמצע תפילתו:

עט. מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה

א. צואת אדם מאחריו: יש לו חולי שאינו מריח: מלפניו: בלילה: סומא: מצדו: ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ: (מ"ב) להרהר בד"ת חוץ לד"א ממקום שכלה הריח בצואה שלפניו: צדדין שלפניו: מה שרואה בלא הטיית ראשו: שהה הש"ץ עי"ז כדי לגמור את כולה: אם אירע ששום אדם אינו יושב בתוך ד"א של הצואה: תינוק השתין מים והיו חוץ לד"א של הש"ץ: (בה"ל) רוחב המחיצה להפסיק בין הצואה: ד"א ממקום שכלה הריח אם הוא מה"ת: מלפניו מלא עיניו אם הוא מה"ת ומה הדין בספק: מלא עיניו א"צ ממקום שכלה הריח: איך צריך לשער סומא ובלילה: אם מחזיר הפנים לחוד: אם הש"ץ עוסק בק"ש וברכותיה: תינוק השתין מים בעוד שהש"ץ מתפלל בקול רם ואין הש"ץ יודע: **ב. היתה במקום גבוה י"ט: או נמוך: בבית אחר: רואה אותה: יש לה ריח:** (מ"ב) היה עומד על מקום גבוה אם אינו רוחב ד' על ד' טפחים: שדינן ראשו בתר רובו: מעצים עיניו ובלילה כשהוא ברשות אחר: אינו יכול לראותו מחמת גובהו או עומקו: אם מסופק: אם די עד מקום שכלה הריח לכו"ע כשהוא ברשות אחר: או יש לו חולי שאינו מריח: העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח: (בה"ל) אם הלכה כהרא"ש או כהרשב"א: הרהור: **ג. חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה:** (בה"ל) פלא על הב"י שמתיר בקטנה לאחר ד"א שכלה הריח: **ד. צואת כלב וחזיר: נתן בהם עורות: שאר בהמה חיה ועוף: יש בהם ריח רע:** (מ"ב) מסתמא א"צ לבדוק: דרך בנ"א להצטער: דבר שטבעו ר"ר: פסק הריח אח"כ: מ"א חולק בסתם צואת בהמה חיה ועוף אף שיש בהם ר"ר: (בה"ל) ניטל העורות מהן ונתייבש וניטל הר"ר: צואת כלב וחזיר קים להו לחז"ל שאין ריחם רע: צואת חמור וחתול דלקמן אם נפסק הריח: **ה. צואת חמור הרכה לאחר שבא מהדרך: צואת חתול ונמיה ונבילה מסרחת: ההולך בדרך ורואה צואת בהמה:** (מ"ב) מהו הכוונה באדומה: (בה"ל) אם עבר וקרא וכן בלול של תרנגולין: **ז. צואת תרנגולים: הלול שלהם:** (מ"ב) העופות היושבים על ביצתם: (בה"ל) דיר של בהמה: פינו הרפת מהדיר ונסתלק הר"ר: **ח. אשפה שריחה רע:** (מ"ב) ידוע שאין בה צואה: (בה"ל) אם ברוב הימים נסתלק ממנה הר"ר: **ט. יצא ממנו ריח מלמטה: יצא מחבירו:** (מ"ב) א"צ ד"א:

פ. מי שאינו יכול להשמר מהפיח

א. מי שברי לו שאינו יכול לעמוד ע"ע מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה: אם עבר זמן תפלה: אם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת ק"ש: (מ"ב) אם אינו בריא: ק"ש ותפלה לבד: הסכמת האחרונים לא לעבור זמן ק"ש: לא הניח הטלית ובא לו בין אהבה לק"ש: מי שרגיל בכך שיש לו חולי: תפילין על איזה רגעים: אין יכול להעציר מלהפיח עד כדי שיניח הש"י והש"ר: לענין ברכה: מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים: (בה"ל) לבטל משום חששא דהפחה תפלה בצבור:

פא. דין צואת קטן

א. קטן שהגיע לכלל שאחר כיו"ב יכול לאכול כזית דגן: (מ"ב) כבר שית כבר שבע ואינו יכול לאכול כלל דגן: יכול לאכול ע"י בישול: היה יכול לאכול פעם אחד: בטבעו היה יכול לאכול: בדיעבד: משערין מה שיכול גדול לאכול מאותו המין א"פ: כ"ז מצד הדין: גדול זה ר"ל אדם בינוני: (בה"ל) אחרים בזמנו עדיין לא הגיעו: לענין ק"ש בקטן שהגיע לכלל ולא אכל: **ב. היה קורא וראה צואה כנגדו: אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו:**

פב. דין צואה יבשה

א. צואה יבשה: שלא יהיה בה ר"ר: (מ"ב) פירורין דקין: צואה נקרשת הרבה כאבן: תחת מים קרושים: נתכסה בשלג: מי

רגלים קרושים: (בה"ל) אם ראינו שנפרכה ע"י גלילה: **ב. מי רגלים שנבלעו בקרקע: טופח י"א ע"מ להטפיח:** (מ"ב) הסכמת האחרונים: מעט מים:

פג. דיני בית הכסא בק"ש

א. פינו ממנו הצואה: יש לו מחיצות: (מ"ב) ספק אם הוא בהכ"ס ישן: הדרך לפנות שם ולא הזמינו: מחיצות שאין גבוהות יו"ד: גבוהות יו"ד: עוצם עיניו: בנה בהכ"ס במחיצה של בית: (בה"ל) לעשות סוכה במקום בהכ"ס כשמפנין שיהיה נקי: אם די בג' מחיצות: ד"א ממקום שכלה הריח אפילו במחיצות: **ב. הזמינו לבה"כ:** (מ"ב) נשתמש פ"א: לא הזמינו ונפנה שם במקרה: לקרות בתוך ד"א: בדיעבד אם קרא בתוכו: מוקף מחיצות מבחוץ סמוך לו: להרהר בד"ת: (בה"ל) הזמנה ע"י דיבור, ע"י מעשה: הזמנה לפי שעה: הזמין ע"מ לכסות הצואה תיכף: **ג. אמר בית זה יהא לבהכ"ס ואמר על בית אחר וגם זה: אמר ובית זה ולא אמר וגם: ד. בהכ"ס שהוא בחפירה: אם משתינין לפעמים:** (מ"ב) אין שם מי רגלים ואין בהם ר"ר: מחיצות בהכ"ס הזה: מקום מיוחד להשתנה: **ה. ספסל נקוב ונפנין עליו: מי שקורא במקום שאין קורין:** (מ"ב) כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים: ספסל מיוחד לישיבה ומכוסה בכר: (בה"ל) ספסל קטן שעיקרו נעשה לעמידת התינוק: כשהגרף תחת הנקב אם כל החדר דינו כבהכ"ס: בדיעבד כשקרא במקום מי רגלים:

פד. אם מותר לקרות במרחץ

א. מרחץ חדש: בישן בבית החיצון: ובאמצעי: בפנימי: שאלת שלום: לענות אמן: (מ"ב) רחצו פ"א: באמצעי אם עכשיו כולם לבושים: עשו שינוי מעשה למרחץ ולבהכ"ס ועשאוהו בית דירה: בדיעבד בבית האמצעי: בית הטבילה לברך ברכת הטבילה: ברכה אחרת כשאין שם אדם ערום: ליתן שלום במבואות המטונפות: אדם ששמו שלום: באגרת הרשות: לענות אמן בבית האמצעי: שאל לו אדם דבר הלכה או נתן לו אדם שלום בבית הפנימי: בבית האמצעי יש מחמירין: רוצה לשתות במרחץ: מזוזה במרחץ: בית שעומדין בו אמבטאות לרחיצה:

פה. באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש

א. היה קורא ובא והגיע למבוי מטונף: שהה כדי לגמור את כולה: (מ"ב) קורא כ"כ בלחש עד שאינו ניכר: **ב. להרהר: הלכות מרחץ: דברים של חול בלה"ק: כנויים: נזדמן לו להפריש מדבר האסור: לפסוק דין במקום שמותר להרהר:** (מ"ב) לעיין בבהכ"ס במשקלי השמות והפעלים של לשה"ק: להתבונן בבה"כ בגודל שפלותו: מה לחשוב שם בחול ובשבת: להרהר בתוך ד"א של בה"כ: בורסקי: מורגל בהריח ואינו מרגיש: אם הוא אנוס בהרהור אם מותר להוציא בשפתיו: להחמיר בלה"ק: רחום: שמות שאינם נמחקין בלשון לע"ז: לענין שבועה וש"ש לבטלה וקללת חבירו בשם: הרחום ירחם: נכנס בלבו הרהור עבירה: אם יש לדקדק שלא לומר בלשון הוראה: אם אין דבריו נשמעים בקיצור: עשה לי כך וכך ובזה מורה לו שהוא מותר: להרהר כשידיו נגעו במקומות המכוסים:

פו. שצריך להרחיק מן מים סרוחים

א. מים סרוחים או מי משרה: (מ"ב) דרך בנ"א להצטער מאותו הר"ר: גינה שממשיכין לה מים סרוחים סמוכה לבהכ"נ: איסורו מה"ת: מרתפות היין:

פז. כמה צריך להרחיק בשעת ק"ש מן גרף של רעי

א. גרף של רעי ועביט של מי רגלים: של חרס מצופה: (מ"ב) הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר: בכל פעם שמשתין נותן לתוכו רביעית מים: עביט של מי רגלים מה"ת: מילאן מים עד שוליהן: גליירז"ט: אבר: מצופה רק מבפנים: פארצליין: רחוצים ומגיע ממנה ר"ר: **ב. כפאו על פיו:** (מ"ב) של מתכות אינו רחוץ: כיסה על הגרף והעביט ור"ר נודף: **ג. לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה: כפה עליהם כלי:** (מ"ב) מטה גבוהה יו"ד: דפים הקבועים בכותל: שלחנות שלנו: תשמישי הבית: תחת המטה: יש קצת אויר בין הכלי לקרקע: (בה"ל) שוכב על המטה: תיבה ופארוואן גבוה עשרה ורוחב במשך ד"ט: חריץ: העמיד להגרף והעביט בתוך כלי שמחיצותיה גבוהין יותר מן הגרף והעביט: גג רחב שבולט על הבית:

פח. בעל קרי מותר בק"ש

א. כל הטמאין קורין: חוץ מבעל קרי: ואח"כ בטלו: אשה נדה ליכנס לביהכ"נ להזכיר השם ליגע בספר: בימי ליבון: בימים נוראים: (מ"ב) אם יעבור זמן ק"ש ותפלה ע"י הטבילה: יתבטל מתפלה בצבור: אנשי מעשה: ט' קבין: מים שאובין איך לשפוך הט' קבין: חציו במים וחציו בחוץ בט' קבין: שיעור ט' קבין: חולה לאונסו: מים חלוקים: נשים יולדות שלא יכנסו לביהכנ"ס עד מ' לזכר מנהג טעות הוא: אינה פטורה מברכות ותפלה: במדינותינו נוהגין היתר ליכנס: לא יכנסו לבה"ק: מיום ראשון של סליחות: משיאה בנה או בתה: יולדת: (בה"ל) מי שהוא חלוש: חציצה בגופו:

פט. הלכות תפלה וזמנה

א. זמן תפלת השחר: התפלל משעלה עמוד השחר:

ונמשך זמנה: התפלל אחר ד׳ שעות: אחר חצות: (מ״ב) כשמשכים לצאת לדרך וכה״ג להמתין מלברך על התפילין: בחג השבועות: שיאיר פני כל המזרח: עדיין כוכבים נראין: לענין ק״ש: שעות זמניות: לכתחילה אם לא התפלל עד ד׳ שעות: חצי שעה שאחר חצות: (בה״ל) מה נקרא עמוד השחר: אם יצא בדיעבד כשהתפלל קודם שהאיר המזרח: וכן לכל דבר שמצותו ביום: המתפלל לאחר הזמן משיכיר חבירו ברחוק ד״א: **ב. להקדים לפתח חבירו ליתן שלום כשהגיע זמן התפלה: צפרא דמרי טב: להקביל פניו: לכרוע: התחיל לברך הברכות: פגע בו בדרך:** (מ״ב) אם הולך בבהכ״נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו: אביו או רבו: יש לחוש לאיבת גברא אלמא: הרחום ירחמך: משכים לפתחו כשהתחיל הברכות: פגע בו בדרך והתחיל הברכות: כשחבירו שואל בשלומו: מי שכבר התפלל להשכים לפתח חבירו שלא התפלל עדיין: (בה״ל) משכים לפתח חבירו לראות שם איזה עסק ואגב זה נותן לו שלום: **ג. להתעסק בצרכיו או לילך לדרך: לאחר שאמרו מקצת ברכות: לאכול ולשתות: מים: בשבת ויו״ט: לרפואה:** (מ״ב) חצי שעה שסמוך לאור הבוקר: מי שיש לו עבדים עברים: קודם מנחה ומעריב: בשעת הדחק שאין השיירא ממתנת וכבר הגיע החמה: טעימה בעלמא: טיי״א וקאפ״ע: צוקע״ר: באסיפת חברים: אוכלים ומשקין טובים לרפואה: אינו חולה גמור: (בה״ל) לקרוא ק״ש עכ״פ: אם יכול לאכול לרפואה לאחר התפלה: לאכול מפני חולשת הלב: אינו יכול להעמיד על נפשו עד שגומרים הצבור: **ד. הצמא והרעב:** (מ״ב) הרבה: אינו מחויב לאכול כדי שיכוין: **ה. התחיל לאכול קודם עלות השחר:** (מ״ב) חצי שעה סמוך לעה״ש: פחות מכביצה או לשתות בכשיעור זה: בשם הזוהר אפילו קם בחצות: לבו חלש: העיקר כסברא ראשונה: עוסק בשתייה: (בה״ל) התחיל לאכול תוך החצי שעה אם צריך להפסיק מיד: להניח תפילין ולקרות ק״ש צריך להפסיק לכו״ע: **ו. ללמוד: מי שרגיל לילך לביהכ״נ: מלמד לאחרים:** (מ״ב) התחיל ללמוד אחר שהגיע הזמן לאחר שעלה עה״ש כ״ד שלא הגיע סמוך להנץ: רגילין להתאסף אליו: יש לו שיעור קבוע: להתפלל קודם שמתפללין הצבור כדי שלא יתבטל מלמודו: אמר לחבירו שאינו לומד שיזכירנו: מלמד לאחרים וירא שיעבור הזמן: **ז. להסתפר וליכנס למרחץ:** (מ״ב) דוקא סמוך: דין ובורסקי וסעודה: לקנות צרכי סעודה בע״ש: מלאכות שדרך בנ״א להשכים להם קדם עה״ש: **ח. צריך להשכים לדרך: ימתין לקרות ק״ש:** (מ״ב) ואין השיירא ממתנת לו: שאר דחק ואונס: יושב בעגלה או בספינה: אם השיירא שלו עומדים להתפלל קודם זמן שיכיר את חבירו בריחוק ד״א: העולם אין נזהרין בזה: אם הוא בדרך ומתיירא שיעבור זמן ק״ש: זמן תפלה: כשנוסע בלילה ויכול לבא למלון להתפלל שם מעריב: (בה״ל) רוצה ליסע מביתו אחר שהגיע זמנה ואין השיירא ממתנת לו רק זמן מועט:

צ. מקום הראוי להתפלל עם הצבור ודין ההולך בדרך

א. לא יעמוד ע״ג מטה: כסא: ספסל: אינן גבוהין ג׳: מקום גבוה: זקן או חולה: להשמיע לצבור: (מ״ב) מה שהתירו בזקן וחולה מ״מ יאסור מחמת ביעותא: סברת הב״ח והט״ז באינן גבוהין ג׳: להשמיע לצבור במקום שיש משום ביעתותא: **ב. שיעור מקום גבוה: יש בו ד״א על ד״א: מוקף מחיצות:** (מ״ב) בימה שעדיין לא הוקפה מחיצות: **ג. האומנין: בעה״ב: ד. לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים: י״ב חלונות:** (מ״ב) כ״ש בבית יחידי: כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים: **ה. לא יתפלל במקום פרוץ:** (מ״ב) בית שאין בו חלונות ובקעה: מקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים: עוברי דרכים: כשיש שם אילנות: מוקף מחיצות ואינו מקורה: **ו. ולא בחורבה:** (מ״ב) אם הם שנים והחורבה בריאה וחזקה ועומדת בשדה: **ז. ולא אחורי בהכ״נ: מחזיר פניו לבהכ״נ: מתפלל בבית הסמוך לבהכ״נ:** (מ״ב) שלא בתפלת י״ח: בשאר צדדים עדיף פניו למזרח: עומד במזרחו או במערבו להטות לצפון או לדרום: עזרות הבנויות בכותל מזרחי: **ח. לעבור חוץ לב״ה בצד שהפתח פתוח בו בשעה שהצבור מתפללים: נושא משאוי: לבוש תפילין: יש ב״ה אחר בעיר: יש לב״ה זה פתח אחר: רוכב:** (מ״ב) בשעת ק״ש ופס״ד: אם רגילין בבהכ״נ הזה לעשות כמה מנינים: **ט. להתפלל בבהכ״נ עם הצבור: בשעה שהצבור מתפללים: ביחיד בבהכ״נ:** (מ״ב) יש לו עשרה בביתו: היה בהם חוטאים: אם יש בבהכ״נ של רוב עם רוב בלבול: בהכ״נ ביחיד ובביתו בעשרה: עיקר תפלת צבור: מי שמתפלל בהשכמה במנין עשרה אם להתפלל גם מוסיף עמהם ולא עם רוב צבור: תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור: תש כחו: יבוא לידי הפסד: מניעת ריוח: מתפלל מוסיף בשעה שהצבור מתפללין שחרית: מתפלל עמהם בבהכ״נ: כהיום לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללים: במקום שנהגו להקדים ערבית: אם יש חשש חילול השם כשיבא אחר התפלה בבהכ״נ: **י. אסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור: השעה עוברת: לומר הפיוטים והתחינות עם הצבור:** (מ״ב) יש לו שיעור קבוע: אם הוא צריך למהר: השעה עוברת ויש זמן ללכת לביתו: אם הוא חולה או אנוס: **יא. בהכ״נ בעירו ואינו נכנס בו:** (מ״ב) יש שתי בתי כנסיות בעיר: אם אין שם מנין: **יב. מצוה לרוץ: לכל דבר מצוה: בשבת: כשיצא**

מבהכ"נ: (מ"ב) עיקר הריצה: ברחוב עכו"ם: בבהכ"נ עצמה: יוצא ע"מ לחזור: מבהכ"נ לבהמ"ד: **יג. לרוק בבהכ"נ: דורסו ברגליו: מכסהו בגמי: יד. שימנה עם היו"ד הראשונים:** (מ"ב) דוקא שיתפלל עמהם: **טו. אם נשאר אדם יחידי: ביום בעיר: מאריך בבקשות:** (מ"ב) אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם: **טז. לפניו עד ד' מילין: לאחריו עד מיל:** (מ"ב) בדרך שבלא"ה יצטרך לבסוף לילך שם: באופן שלא יצטרך לילך יחידי: שיוכל להגיע שם בעוד השמש על הארץ: נזדמן לו עשרה בדרך אחר חצי שעה שאחר חצות: היושב בביתו: הדר בישוב תוך מיל: **יז. לילך מעיר שמתפללים בה בי':** (מ"ב) לדבר רשות: קשה הא בלא"ה אסור לצאת לדרך: **יח. בית המדרש: י"א אפילו בלא י': לא יעסוק בתורה בבהכ"נ בזמן שהצבור אומרים סליחות:** (מ"ב) בהמ"ד קבוע לרבים ובהכ"נ שיש בו רוב עם: לומד תורה ברבים עם תלמידים: אם כבר התפלל ואינו עומד שם רק לענות הקדישים וקדושות: **יט. יקבע לו בהכ"נ: גם מקום קבוע:** (מ"ב) גם בביתו: תוך ד"א: **כ. יכנס שיעור שני פתחים: מקום מיוחד: אינו פתוח לרה"ר: ישהה שיעור:** (מ"ב) לעשות עזרה לפני בהכ"נ: לא להתפלל בעזרה: מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה: **כא. שלא יהא דבר חוצץ: דבר קבוע: דבר קטן: בעלי חיים: אדם:** (מ"ב) אם א"א בקלות להתפלל בענין אחר: אם החציצה חוץ לד"א: מטות שלנו: כל דבר שהוא צורך התפלה: רחב ד' רק למעלה: הפר"ח ומאמר מרדכי לענין דבר קטן: **כב. לחוש להתפלל אחורי שום אדם:** (מ"ב) זהירות בעלמא: **כג. הבגדים המצויירים: לצייר ציורים בספרים: בגדים שמצוייר עליהם דברי תפלות:** (מ"ב) להתפלל כנגד מראה: דברי תפלות בביתו: **כד. בצד רבו: אחורי רבו: לפניו: בצבור: הרחיק ד"א:** (מ"ב) אביו: לאחורי רבו ד"א וג' פסיעות: תוך האלמעמר"ע: **כה. תלמיד חבר:** (מ"ב) לפני רבו אסור: **כו. כל מקום שאין קורין ק"ש אין מתפללים בו:** (מ"ב) ה"ה לת"ת וכל דברי קדושה: **כז. היה עומד בתפלה והשתין תינוק: יותר טוב לילך למקום אחר:** (מ"ב) להפסיק בדבור להודיע: צואה מותר להפסיק בדבור אם א"א בענין אחר: אם יש לו במה לכסות: אם מתיירא שמא ישהא כדי לגמור את כולו וא"א לו להרחיק:

צא. שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה

א. אסור להתפלל עד שיכסה לבו: לא כסה: (מ"ב) ה"ה כל גופו: (בה"ל) בדיעבד לענין תפלה כשלבו רואה את הערוה: לכתחילה להתפלל מי שנאנס ואינו יכול לכסות את לבו: **ב. לאזור אזור: שאר ברכות:** (מ"ב) בדיעבד: מי שהולך כל היום בלא חגורה: לכסות ראש עד עינים בטלית מצוה: ק"ש בלא חגורה: בגדיו מונחים דבוקים ממש על הבטן: **ג. להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה: וליכנס בבהכ"נ:** (בה"ל) בזמנינו מדינא בכ"מ: **ד. כובעים הקלועים מקש: הנחת היד: אחר מניח ידו:** (מ"ב) להמשיך הבית יד: **ה. באפונדתו: בראש מגולה: ברגלים מגולים:** (מ"ב) כובע בראש כדרך שהולך ברחוב: בתי שוקיים של פשתן: סנדל והעקב מגולה: בתי ידים: מנעלים ארוכים שטיוויל: בגד ארוך שחופה את הרגלים: בארצות החמין מאד: **ו. להתפלל עטופים: בעת זעם: ובעת שלום:**

צב. נצרך לנקביו: ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה

א. היה צריך לנקביו: יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה: לכתחילה: בד"ת: (מ"ב) לקטנים — בדיעבד: שעה וחומש: מעת התחלת התפלה: אחר התפלה תיכף עשה צרכיו: מרגיש קצת: לא יוכל להתפלל עם הצבור: יעבור זמן תפלה לגמרי: בדיעבד בק"ש ובשאר ברכות: יכול להעמיד עד פרסה לכתחילה לק"ש: מלמד תורה לרבים או דורש: (בה"ל) ש"ץ קודם חזרת הש"ץ יכול להעמיד: אינו יכול: הקורא בס"ת כשעלה לבימה: אם ע"י שיושב במקום אחד יכול להעמיד עצמו יותר: **ב. באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה: בשעת ק"ש וברכותיה: אם אית ביה משום בל תשקצו: רצה להרחיק ולהטיל מים:** (מ"ב) קודם התפלה בדק עצמו או לא היה צריך לנקביו כלל: לומר קדושה: להפסיק עכ"פ בברכת אמת ויציב: נתעורר לו בסוף פסד"ז: אינו נדחק להוצאת נקבים: אם באמצע תפלה ג"כ מותר או צריך להפסיק: (בה"ל) התחיל לשמוע קה"ת: הלל, מגילה, בהמ"ז: ד"ת באמצע ענינא: עשה צרכיו באמצע ק"ש ולא שהה: **ג. להסיר כיחו וניעו: ד. לרחוץ ידיו במים: לחזור אחריהם לפניו: לאחוריו: מתיירא שיעבור זמן תפלה:** (מ"ב) לא נטל ולא נקה בצרור: נגוב: יצטרך לילך יחידי: לא יוכל להגיע למחוז חפצו בעוד יום: רוכב: דרך רע וטוב: ספק אם ימצא מים: יושב בביתו: הגיע זמן ק"ש: **ה. רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו: אין לו מים מזומנים: היו ידיו מלוכלכות:** (מ"ב) סתם ידים לתורה ולברכות: לק"ש לנקות במידי דמנקי: אם נגע במקום מטונף: בתפלת המנחה: (בה"ל) לכלך ידיו בטיט: **ו. העומד בתפילה מטונף: צואת האף והאוזן:** (מ"ב) בדיעבד לתורה ולברכות: נגע בטיט ורפש: הגר"א ומו"ק מקילין באף ואוזן: (בה"ל) הרהור: **ח. המשתין לא יתפלל: המתפלל לא ישתין:** (מ"ב)

להשתין במקום שהתפלל: להשתין או לרוק במקום שכיסה דם חיה ועוף בברכה: **ט. הרוקק לא יתפלל: המתפלל לא ירוק: נזדמן לו רוק:** (בה"ל) קודם התפלה אם נזדמן: **תיכף אחר התפלה: י. ליתן צדקה קודם התפלה:** (מ"ב) מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בשעת קה"ת:

צג. קודם שיתפלל צריך לשהות

א. ישהה שעה אחת קודם: ושעה אחת אחר התפלה: (מ"ב) שעה אחת מי"ב שעות: זה לחסידים: להתעכב עד שלא ישאר עשרה בבהכ"נ **ב. באימה והכנעה: מתוך שמחה: דברי תנחומין: ג. מתוך הלכה פסוקה:** (מ"ב) אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור: **ד. העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה: וי"מ לענין דאינו צריך לפסוק:** (מ"ב) אם אין מי שישתדל: א"צ להתפלל מנחה שתים:

צד. צריך לכוין נגד א"י ודין הרוכב או יושב בספינה

א. היה עומד בחו"ל: בא"י: בירושלים: אחורי הכפורת: (מ"ב) יחשוב כאילו עומד במקדש: אחורי הכפורת במערבו של בהמ"ק: (בה"ל לכאורה נכלל במ"ש היה עומד בירושלים: **ב. אם מתפלל לרוח משאר רוחות: אנו שמחזירין פנינו למזרח: מקום הארון וצד התפלה: מי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר:** (מ"ב) אם א"א לקבוע ההיכל בכותל מזרחי: אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר: עמד לצפון ולדרום והזכירו לו: בהכ"נ שהעמידו בו את הארון לצד דרום וכולם מתפללים נגד ארון הקדש: במדינותינו שאין אנו יושבין במערבה של א"י מכוון: רש"י פי' שיעמוד למזרח ויצדד: **ג. מי שאינו יכול לכוין הרוחות:** (בה"ל) טוב שיצדד פניו לצד אחד מצדדיו: **ד. היה רוכב על החמור: היה יושב בספינה או ע"ג קרון: הולך ברגליו: לעמוד באבות:** (מ"ב) אם בלא"ה צריך להמתין על השיירא: (בה"ל) אם צריך להחזיר פניו ברוכב על החמור: וביושב בספינה או ע"ג קרון: **ה. היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד במקום הכריעות: יחזיר הבהמה** (מ"ב) ה"ה כשמהלך ברגליו: יחזיר עצמו לאחוריו ע"ג בהמתו: **ו. חולה: אם א"א לו להתפלל:** (מ"ב) זקן שאינו יכול לעמוד: בדיעבד כשהרהר: אם אינו יכול לכוון דעתו: **ז. מי שהיו לו אנסים מכאן ומכאן: ח. שלא לסמוך עצמו:** (מ"ב) סמיכה קצת: בכל מקום שצריך עמידה: חולה שברי לו שיוכל לכוין בעמידה ע"י סמיכה: **ט. מי שהוכרח להתפלל מיושב: מלון של עובדי כוכבים:** (מ"ב) ה"ה במהלך: היום אין כדאי להתפלל נדבה: אם יודע שלא ימצא קרן זוית שלא יבלבלוהו:

צה. כיוון אבריו בשעת תפלה

א. יכוון רגליו: ילך לפניו ג' פסיעות: (מ"ב) בדיעבד שלא כיוון רגליו: יושב בעגלה: יושב וראשו כפוף: לילך לאחוריו כדי לילך לפניו: אימת לעמוד בשחרית, מנחה וערבית: **ב. שיהיו עיניו למטה בארץ:** (מ"ב) קודם שיתחיל יסתכל בחלונות כלפי שמים: המגביהים ראשיהם: לעשות תנועה משונה: עוצם עיניו: מתפלל בסידור: (בה"ל) אם יש איסור בעיניו פתוחות כשהן למטה כלפי ארץ: **ג. מניח ידיו על לבו כפותין: ידיו על חלציו:** (מ"ב) הכל כמנהג המקום: זרועותם על לבם: יכוף האגודל: להתנועע: **ד. לכוין רגליו בקדושה עם ש"ץ:**

צו. שימנע כל הטרדות כדי שיכוון

כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין כו': ולולב בזמנו: (מ"ב) בשעת ק"ש ופסד"ז: בדיעבד: יודע שעי"ז לא כוון באבות: להחזיק הס"ת כשאומר יקום פורקן: י"א הני ל"ד: ליקח תפילין וס"ת בידו היכא דמתיירא מפני הגנבים: נפל ספר על הארץ: התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל: לרשום כל המקומות:

צז. לא יגהק ולא יפהק בשעת התפלה

א. אם צריך לפהק מתוך אונס: לא יניח ידו על סנטרו: (מ"ב) גיהוק מתוך אונס: חזנים העושים כן בשעת זמר: בתחנונים שלאחר התפלה: **ב. אם א"א לו שלא לרוק:** (מ"ב) בבגד עליון שהרוק נראה אסור: פאצילעס: לא כלפי מעלה: אם א"א לו לרוק אלא לפניו: **ג. אם כינה עוקצתו: שלא בשעת תפלה:** (מ"ב) עבר ונטלה: **ד. נשמט טליתו ממקומו: נפל כולו:** (מ"ב) נפל רובו: נשאר עדיין בידו העטיפה: עבר והתעטף: זקן שמשים בתי עינים: אם הוא טרוד עי"ז שאין יכול ללבשו: **ה. הנושא משאוי על כתפו: ד' קבין מניחם:**

צח. צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו

א. לכוון פירוש המלות: יחשוב כאילו שכינה כנגדו: יסיר כל המחשבות: אם תבוא לו מחשבה אחרת: מה לחשוב קודם התפלה: לא לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ: (מ"ב) שמות ויחודים: אימת לכוין הכוונות המבוארים כאן בשו"ע: לבטל מחשבה רעה: המביאים ילדים לביהכ"נ: **ב. מקום שיש דבר שמבטל כוונתו: בשעה המבטלת כוונתו:** (מ"ב) כגון שכר חדש שמריח: **ג. יתפלל דרך תחנונים: לא תראה עליו כמשא:** (מ"ב) כמו שצריך דבר: לא אמרה בלשון תחנונים: **ד.**

ליזהר שתהא דוגמת הקרבן: כוונה: מעומד: קביעות מקום: לא יחוץ דבר: מלבושים נאים: מכנסים מיוחדים: (מ"ב) חציצה פחות מג"ט בינו לקרקע: לשטוח עשבים: אסור להתפלל בבריכה:

צט. דין שתוי ושכור לתפלה

א. שתה יין כדי רביעית: שתה יותר: עבר זמן התפלה: ק"ש: שאר ברכות: (מ"ב) שאר משקין המשכרים: פחות מרביעית: שתאו בשתי פעמים: מזגו במעט מים: יין שבתוך הסעודה: אם יעבור זמן תפלה: רגיל לשתות הרבה: התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות: סמוך למנחה: ברכות ק"ש: בדיעבד אין לפטור את עצמו מק"ש: **ב. דרך מיל ושינה כל שהוא: שתה יותר מרביעית: רוכב:** (מ"ב) י"א ברוכב ג' מילין: שינה הרבה: רכוב ג' מילין: הכל לפי היין: **ג. לפי מה שמרגיש בנפשו שיפוג יינו: יינות שלנו: מתוך הסידור:** (מ"ב) שיכור שתפלתו תועבה: מ"מ אינו נכון: ביו"ט:

ק. תפלת המועד צריך לסדר

א. תפלות של מועדות ושל ר"ח: כשמתפללין מתוך הסידור: (מ"ב) יעלה ויבוא דשחרית או בימי כו' דחנוכה ופורים: תפלה ראשונה: קידוש לבנה: תפלות ופיוטים:

קא. שצריך לכוין בכל הברכות ושיכול להתפלל בכל לשון

א. לכוין בכל הברכות: אם לא כיון באבות: האידנא: (מ"ב) עכ"פ לכוין בחתימת כל ברכה: פירוש המילות: נזכר שלא כיון קודם שאמר בא"י: (בה"ל) שלא יהא לבו פונה באמצע הברכה לדברים אחרים: אם אינו יכול ליישב דעתו: ש"ץ שאינו מבין ברכת אבות: אם עומד אצל אתה גבור: **ב. משמיע לאזניו: ולא ישמיע קולו: אם אינו יכול לכוון בלחש: בצבור: בביתו:** (מ"ב) לחוש לדברי הזוהר: חבירו העומד בסמוך לו: בפסד"ז: לא יכול לכוין כ"כ כמו בקול: בצבור אפילו במקצת: בדיעבד אם התפלל בלבו: לא לסמוך על קולתו של הט"ז: **ג. בר"ה ויו"כ: לא יותר מדאי: ד. להתפלל בכל לשון: ביחיד: תפלה הקבועה: לשון ארמי:** (מ"ב) מצוה מן המובחר: בקביעה תמידית: אם אינו מבין הלשון: חולה בפניו: יקום פורקן ביחיד: (בה"ל) להתפלל ביחיד לעורר הכוונה: אם אינו מבין:

קב. שלא להפסיק כנגד המתפלל

א. לישב בתוך ד"א של מתפלל: עוסק בתקוני התפלות: בתורה: כנגדו: (מ"ב) סמיכה במקצת: יושב באלכסון: מפסיק דבר שהוא קבוע גבוה י' ורחב ד': עומד בתחנונים שלאחר התפלה: טוב להחמיר: מהרהר בלבו: עמידה חוץ לד"א: **ב. חלוש:** (מ"ב) ידוע שהוא חלוש: לפניו: **ג. ישב כבר: מדת חסידות:** (מ"ב) המתפלל צריך להרחיק: במנין קבוע ובהכ"נ: רב שיושב עם תלמידים: **ד. לעבור בתוך ד"א: בצדיהם:** (מ"ב) צדדים שלפניהם: בזוהר אוסר: (בה"ל) לעבור בעת שקורין ק"ש: המתפלל משלשל הטלית: **ה. אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו:** (מ"ב) אפילו האחרון מאריך:

קג. מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש

א. ממתין עד שיכלה הריח: (מ"ב) שהה כדי לגמור את כולה: אם צריך לומר הרבון: **ב. אינו יכול להעמיד עצמו: כשמתפלל בצבור:** (מ"ב) אין להוציא רוח בשום פנים בתפלה: לילך לצדדין או לפניו: אימת יחזור למקומו: שהייה שע"י העיטושים והריח: טוב שיהרהר: **ג. המתעטש בתפלתו:**

קד. שלא להפסיק בתפלה

א. לא יפסיק: מלך עו"ג: (מ"ב) רמיזה בעלמא: תינוק הבוכה: הש"ץ ממתין עליו: הפסד ממון: נסתפק באיזה דין: מתיירא שמא יהרגנו: מה עדיף להטות או לקצר: **ב. באה בהמה או קרון כנגדו: בתחנונים שלאחר התפלה:** (מ"ב) למצוה קצת: (בה"ל) בדיעבד אם יצא ממקומו: **ג. נחש: לילך:** (בה"ל) במקום שיש חשש שממית: **ד. ראה שור בא:** (מ"ב) שור מסורס: **ה. שהה כדי לגמור:** (מ"ב) בתפלה אונס אחר שאינו מחמת שאינו ראוי: לא שהה רק כדי לגמור אותה ברכה: בדיעבד שלא חזר לתחילת הברכה: ולהגר"א והמג"ג אף לכתחילה: (בה"ל) אם דוקא ע"י הפסק דיבור חוזר לראש הברכה: אם לא היה ע"י אונס שלא היה ראוי: **ו. בקורא משערינן: שח בתפלה:** (מ"ב) הזכיר מאורע של שאר ימים: באמצע ברכה: שיחה מועטת: לגמור את כולה: ע"י אונס: בין ברכה לברכה: במזיד: **ז. לקדיש ולקדושה: קראוהו לס"ת:** (מ"ב) ישתוק עד יתברך: פסק לקדיש ולקדושה: קראוהו לס"ת קודם אלקי נצור: (בה"ל) אם אחד היה צריך לנקביו בשעה שחבירו הוציאו בתפלה: **ח. קודם אלקי נצור לענות קדיש וקדושה:** (מ"ב) שאמר יהיו לרצון:

קה. דין המתפלל ב' תפלות

א. המתפלל שתי תפלות זו אחר זו: צריך להמתין: (מ"ב) מתפלל ערבית שתים להשלמה: אחר שאמר עושה שלום: נזכר שטעה:

קו. מי הם הפטורים מתפלה

א. כל הפטורים מק"ש: המלוין את המת שאין למטה צורך בהם: נשים ועבדים: קטנים: (מ"ב) עבר זמן תפלה עי"ז: אם הנשים חייבות בג' התפלות: מוסף: להאכיל הקטנים קודם התפלה: **ב. מי שתורתו אומנותו: לומד לאחרים:** (מ"ב) לק"ש עם ברכות: לומד לאחרים ויעבור זמן תפלה: להתחיל ללמוד: לומד יחיד והתחיל באיסור: (בה"ל) ללמוד ביחידות בביהמ"ד:

קז. המסופק אם התפלל ודין תפלת נדבה

א. אם הוא מסופק: אם ברי לו שהתפלל: ע"י חידוש: מוסף: שבת ויו"ט: התחיל להתפלל ע"ד שלא התפלל: (מ"ב) מתנה אם לא התפללתי: מסופק בערבית: התפלל בתחלה ביחיד ורוצה להתפלל בצבור: שלא לשם נדבה ולא לשם חובה ומחדש בה: אם נסתפק במוסף: היה לו ספק והתחיל בתנאי ונזכר: (בה"ל) גם כהיום חוזר דלא כח"א: אם הוא חוב לחזור: סברת הרמב"ם לכוין בפירוש לשם נדבה: התחיל ע"ד שלא התפלל בערבית: **ב. בכל ברכה מהאמצעיות: בברכה אחת: נתחדש אצלו:** (בה"ל) תפלה שמורגל בה בכל יום: **ג. צבור:** (מ"ב) יחיד בצבור: **ד. צריך שיהא מכיר א"ע:**

קח. מי שלא התפלל לסבת טעות או אונס או במזיד

א. טעה או נאנס ולא התפלל שחרית: הראשונה מנחה: אם היפך: (מ"ב) לא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי: לא היה לו מים לרחוץ ידיו: עסק בצרכי צבור: תשלומין לק"ש: כשהוא ש"ץ: לשמוע מש"ץ בדיעבד בשביל השלמת ערבית: לא גילה דעתו בפירוש שהשניה לשם חובה: טעה בתפלה ראשונה ולא נזכר עד אחר תפלה שניה: (בה"ל) ספק התפלל שחרית ועבר זמן שחרית: התפלל שניהם בסתמא: התחיל להתפלל בתורת תשלומין ונזכר באמצע והשלימה לשם חובה: **ב. לא התפלל מנחה: ערבית: אשרי בין תפלה לתפלה:** (מ"ב) התחיל לאכול פת שחרית קודם תפלת התשלומין: לא יפסיק ביניהם: חזרת הש"ץ: תחנון: אשרי לכתחילה: אשרי בערבית: אשרי לאחר מנחה: **ג. בשעה שאין זמן תפלה:** (מ"ב) אם צריך דוקא בעודנו עוסק בתפלה החיובית: אחר ד' שעות: אם גם שחרית לא התפלל עדיין: תשלומין של מנחה לאחר חצות לילה: לכתחילה אם לא התפלל תיכף תפילת השלמה: **ד. לתפלה הסמוכה:** (מ"ב) תפלת מוסף להשלמה: התפלל מוסף קודם שחרית: לא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה: **ה. אם רצה להתפלל אותה נדבה:** (מ"ב) היה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי: יצא בר"ח: בשבת ויו"ט: טוב שיתנה: **ו. לא התפלל מוסף: ז. הזיד ולא התפלל: להתפלל נדבה:** (מ"ב) סברת הב"ח והגר"א דצריך חידוש: **ח. סבר שעדיין ישאר לו זמן: טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד: שכור: לכתחילה משום הפסד ממון:** (מ"ב) התחיל בהעסק באיסור: טרוד לקנות ולמכור סחורתו: (בה"ל) הפסד יותר מחומש נכסיו: **ט. לא התפלל מנחה בע"ש: בער"ח לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה: לא הזכיר בשתיהן:** (מ"ב) טעה והתפלל השניה של חול: הקדים את של חול: אם עדיין היום גדול אלא שקיבל שבת: התפלל תשלומין של ערבית בשחרית של ר"ח ולא הזכיר יעלה ויבא: לא התפלל מנחה בר"ח ור"ח ב' ימים ולא הזכיר יעלה ויבוא בתשלומין של מנחה: כיון בפירוש הראשונה לשם חרבה: **י. לא התפלל מנחה בשבת: לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה: הבדיל או לא הבדיל בשתיהן:** (מ"ב) היה בדעתו בפירוש הראשונה להשלמה: טעם קודם שהבדיל: **יא. לא הזכיר של שבת במנחה של שבת: או יעלה ויבא במנחה של ר"ח:** (מ"ב) לא התפלל במו"ש אם לומר אתה חוננתנו בשחרית: אם בלילה ג"כ ר"ח: ליל יו"ט שני: חל ר"ח בע"ש והיה ר"ח רק יום אחד ושכח במנחה להזכיר של ר"ח: לא התפלל שחרית ביום ראשון של פסח וביום שמיני עצרת: לא התפלל מנחה שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר: בדיעבד אם לא שאל בתשלומין: **יב. הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה:** (מ"ב) סברת האחרונים: בדיעבד אם לא חזר:

קט. דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הצבור

א. הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין: נכנס אחר קדושה: אם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה: (מ"ב) רוצה לצאת: שיגיע ש"ץ ליש"ר: ברכו: כבר שמע קדושה או ברכו: יודע שישמע קדישים שמעלינו ואילך: לכתחילה להתחיל ע"ד שישחה באמצע הברכות: (בה"ל) אם טבעו להאריך בתפלה: סדר המדרגות - איש"ר, קדושה, מודים, שני אמנים: מודים וברכו: שני אמנים ותפלה בצבור: סמיכת גאולה לתפלה בשחרית: בערבית: **ב. אם מתחיל להתפלל עם ש"ץ: לכתחילה:** (מ"ב) אחר שגמר האל הקדוש עם הש"ץ: סברת מגן גבורים להתפלל מלה במלה: סברת הא"ר להתחיל לכתחילה עם הש"ץ: (בה"ל) עמד להתפלל מקודם ומאיזה סיבה הגיע לקדושה עם הש"ץ: לדידן דנוהגין לומר נקדש: **ג. קדושה דתפלה וקדושה דסדרא: קדושה דשחרית וקדושה דמוסף:**

קי. היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד

א. בשעת הדחק שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה: מעומד: א"צ לחזור ולהתפלל: בימות הגשמים: במו"ש ויו"ט: (מ"ב) בדיעבד שלא בשעת הדחק: אם רואה שזמן התפלה עובר: י"ח בהליכה או בישיבה עדיף מהבינונו בעמידה: עבר והתפלל בישיבה: בדיעבד אם התפלל הבינונו וכלל בתוכן הבדלה וטו"מ: לקצר כל ברכה וברכה ולכלול: **ב. הפועלים שעושין מלאכה אצל בעה"ב: האידנא:** (מ"ב) כל נוסח התפלה: לילך לביהכ"נ להתפלל בעשרה: לירד לפני התיבה: (בה"ל) להתפלל בזמן תפלה: **ג. ההולך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל צרכי וכו': אם יכול לעמוד: חוזר ומתפלל: אם לא חזר:** (מ"ב) לא חזר בשגגה: (בה"ל) א"צ להתפלל תפלת הדרך: התפלל תפלת הדרך ונודע לו שהוא מקום גדודי חיה ולסטים: **ד. היוצא לדרך: בלשון רבים: יעמוד מלילך: היה רוכב:** (מ"ב) הנפטר מחבירו: מן המת: אם אמר בלשון יחיד: מלת וחנני: בקשה שאינה קבועה: יעסוק בתורה: עיון בהלכה: אם עיכוב עמידתו יטרידו: יעמיד הבהמה: **ה. לומר פעם אחת ביום: דעתו ללון ואח"כ נמלך:** (מ"ב) בכל יום: לן בדרך באושפיזא בלילה: (בה"ל) השכים קודם אור הבקר לנסוע: **ו. תהיה ברכה הסמוכה לחברתה:** (מ"ב) אין לו על מה לברך: **ז. אחר שהחזיק בדרך: יש לו לילך פרסה ראשונה: שכח מלאומרה:** (מ"ב) עיבורה של עיר: בדיעבד כשאמר כשגמר בלבו והכין עצמו לזאת: מוחזק מקום סכנה: נוסע על מסילת הברזל: **ח. הנכנס לבהמ"ד:** (מ"ב) יושב ללמוד ביחידות: חובה: העוסק בתורה ביחידות כל היום:

קיא. דין סמיכת גאולה לתפלה

א. אמן אחר גאל ישראל: בשבת: (מ"ב) לומר פסוקים אחר פסוק אד' שפתי כו': שהייה יותר מכ"ד: לענות איש"ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה בשבת: (בה"ל) מצא צבור שקראו ק"ש ועומדין להתפלל: **ב. החזן חוזר ואומר ה' שפתי כו':** (מ"ב) בלחש: ש"ץ אינו רשאי להפסיק: (בה"ל) שכח לומר ד' שפתי תפתח:

קיב. שלא להפסיק לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות

א. אל ישאל צרכיו: צרכי צבור: ב. פיוטים: (מ"ב) זמן ק"ש: להתענות ע"י עד אחר חצות:

קיג. דיני הכריעות בי"ח ברכות

א. באבות: בהודאה: בסוף כל ברכה או בתחלתה: באמצעיתן: (בה"ל) בסוף ברכה ממש: ברכות שאינן מי"ח: **ב. הנוהגים לשחות בר"ה וי"כ כשאומרים זכרנו:** (מ"ב) יש חילוק בין זקיפה דזכרנו לזקיפה דמי כמוך: **ג. הכורע בוכל קומה: אנחנו מודים: הודאה דהלל ובהמ"ז:** (מ"ב) לכרוע שלא בי"ח כשאומר על עצמו: (בה"ל) טעם למנהג לכרוע בברכו: **ד. עד שיתפקקו כל חוליות: גם ראשו יכוף:** (בה"ל) בכריעה שעושה אחר שסיים תפ[illegible] **לא ישחה כל כך: זקן או חולה: ו. יכרע במהירות: ו' בנחת: ראשו תחלה: ז. כורע בברוך: זוקף בשם:** (מ"ב) סדר הכריעה: (בה"ל) בכריעה שבתחלת ברכה אם רצה שלא לזקוף: **ח. המתפלל ובא כנגדו אדם ויש לו תמונת עבודת כוכבים: ט. אין להוסיף על תאריו: בתחנונים ובבקשות:**

קיד. דין הזכרת הרוח וגשם וטל

א. מתחילין לומר: בתפלת מוסף: עד תפלת מוסף: (מ"ב) טעה והזכיר במעריב או בשחרית: טעה ולא הזכיר במעריב או בשחרית: **ב. להזכיר קודם שיכריז הש"ץ: השמש: יודע שהכריז ש"ץ:** (מ"ב) אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם: (בה"ל) אם הש"ץ מכריז בתוך התפלה: אם התפלל מנין ותיקין בבהכ"נ זה גופא: **ג. מה"ר: וטל: הקהל מזכירין עד מנחה:** (מ"ב) לא אמר מה"ר או טל ועדיין לא סיים הברכה: אם יש לו ספק שכבר התפללו הצבור: **ד. אמר מוה"ג בימה"ח: במקום שצריכים גשם בימה"ח: הזכיר גשם וטל:** (מ"ב) בדיעבד שחזר לרב להושיע: נזכר לאחר שאמר השם: היו כל אותה המדינה מתפללין ומתענים על הגשמים: לענין שאלה באופן זה: (בה"ל) הגר"א פסק כדעת הרמב"ם דגם בזה חוזר לראש: סברת הב"ח והא"ר דדוקא אם התחיל הברכה שלאחריה: היה עצירת גשמים: **ה. בימה"ג אם לא אמר מוה"ג: אם הזכיר טל:** (בה"ל) אם שכח מוה"ג בליל שבת: אמר טל ונזכר קודם שאמר השם של סיום הברכה: **ו. נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש: ג' ברכות ראשונות חשובות כאחת:** (מ"ב) התחיל תיבת אתה או נקדש: לחזור לומר ונאמן אתה: נזכר אחר שאמר השם: ה"ה ג' אחרונות: (בה"ל) לענין ותן טו"מ ועל הנסים אם צריך לגמור כסדר כשנזכר קודם סיום הברכה: נזכר במקום דלא סליק ענינא: הדין שנזכר קודם שהתחיל אתה צ"ע: כל שלא סיים עדיין הברכה אין זה טעות גמור: **ז. במזיד ומתכוין:** (בה"ל) לעיל סימן ק"ד ס"ו לכאורה סותר: **ח. אם נסתפק:** (מ"ב) אם בעינן ל' יום או צ' תפלות להקל ולהחמיר: ברור לו שהיה בדעתו

לזכור בתוך התפלה ולאחר זמן מופלג נפל ספק בלבו: **ט. אמר צ׳ פעמים:** (מ״ב) יתחיל מן מחיה המתים: לענין שאלה מן ואת כל מיני תבואתה: לכתחילה מאה פעמים: הרגיל עצמו מ״ה פעמים: לכתחילה לומר עד מכלכל חיים:

קטו. טעם ברכת אתה חונן

א. מפני שמותר האדם מן הבהמה:

קטז. פירוש ברכת רפאנו

א. אע״ג דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים: מזמור שלם: (מ״ב) לשנות מן מדבר בעדו למדבר בנוכח: חולה בפניו:

קיז. דיני ברכת השנים

א. מתחילין בחו״ל: ובא״י: עד תפלת המנחה: (מ״ב) מטובך מטובה: בן א״י בחו״ל או להיפך: (בה״ל) שכח טו״מ בערבית לילה הראשונה בחו״ל: טעה במעריב ליל ראשון של פסח והתפלל של חול ונזכר לאחר שהתחיל ברך עלינו: או שחלה השאלה ביום שבת: **ב. יחידים הצריכים למטר: עיר גדולה: בארץ אחת כולה טעה: אינו מחויב לחזור:** (מ״ב) הש״ץ בקול רם: בשבת ור״ח ויו״ט: בארץ אחת כולה צריכין וטעה ונזכר קודם שיסיים י״ח: אם לא היה עצירת גשמים: (בה״ל) עיר אחת בדיעבד: מקום שהוא זמן גשמים ואין צריכין עתה לגשמים: טעה ש״ץ: הזכרת גשם בארץ הצריכים מטר: **ג. שאל מטר בימה״ח:** (מ״ב) שאל מטר אחר החג במדינות הצריכות למטר: (בה״ל) נזכר קודם שסיים הברכה והתחיל מותן ברכה: **ד. לא שאל מטר:** (מ״ב) נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר: (בה״ל) אם חסר בשאר ברכה דבר שהוא מעיקר הברכה ואם יכול להשלימו בשומע תפלה: **ה. נזכר קודם שומע תפלה: היה לו תענית וצריך לומר עננו: עקר רגליו: אינו רגיל לומר תחנונים: נזכר אחר שחתם שומע תפלה:** (מ״ב) רגיל לומר תחנונים ואמר הפסוק יהיו לרצון: נזכר אחר שאמר בא״י: (בה״ל) דלא כח״א שכתב דבעינן עקירת רגליו ממש:

קיח. חתימת ברכת השיבה

א. מר״ה עד יוה״כ: אם אמר מלך אוהב: (מ״ב) אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט: אמר מלך המשפט: נזכר תוכ״ד:

קיט. דין הרוצה להוסיף בברכות

א. אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה: בשומע תפלה: בשביל כל ישראל: צרכיו ממש: בברכת שומע תפלה: בסוף התפלה: (מ״ב) בברכה מאמצעיות על העתיד: המבקש רחמים ע״ח להזכיר שמו: להקדים לומר מאמר שלם: להתודות ולשאול על מזונותיו בש״ת: בצבור לומר באמצע: **ב. לצורך יחיד לא יאריך:** (מ״ב) אפי׳ בש״ת: רבים צריכים לתורתו: **ג. אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות:** (מ״ב) במזיד: נזכר בעוד שהוא עומד עדיין בהברכה: **ד. ש״ץ ששכח ולא אמר עננו:** (מ״ב) נזכר קודם שחתם ברכת רפאנו: יחיד ששכח: אמר עננו קודם ראה נא: לא היו י׳ מתענים ובאו אחר ברכת רפאנו: היו י׳ מתענים כשהתחיל הש״ץ להתפלל בקול רם: כשהתחיל עננו: ש״ץ בשומע תפלה לא יחתום: שכח גם בש״ת:

קכ. שראוי לומר רצה בכל תפלה

א. אומר רצה בכל התפלות: (מ״ב) המדלג ומתחיל מואשי ישראל:

קכא. דיני מודים

א. שוחין במודים: (מ״ב) אם נזדמן לו רוק: **ב. האומר מודים מודים:** (מ״ב) לכפול המלות: ענין וענין: (בה״ל) אמר רק תיבת מודים מודים: **ג. יחיד לומר ברכת כהנים:** (מ״ב) אין למחות: אלקינו ואלקי אבותינו בבית האבל:

קכב. דינים השייכים בין י״ח ליהיו לרצון

א. לענות קדיש וקדושה בין י״ח ליהיו לרצון: בין יהיו לרצון לשאר תחנונים: במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון: הרגיל לומר תחנונים אם התחיל הש״ץ: (מ״ב) להפסיק בסתם אמן למנהגנו לומר אלקי נצור: אם הוא רגיל לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ומ״מ אין המנהג כן במקומו: לומר קודם התחנונים ואחריהם: לומר ב״ה וב״ש כשאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו: (בה״ל) אם התחיל לומר איזה תחנונים שאינו רגיל בהן ולא אמר עדיין יה״ל ונזדמן לו סתם אמן: **ב. לומר מיד אחר סיום י״ח יה״ל:** (מ״ב) נכון יותר: סגולת יה״ל: להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו: **ג. הרגיל לומר ד׳ דברים:**

קכג. דיני הכריעות בסיום י״ח ברכות

א. סדר הכריעה והפסיעה לאחר י״ח: לומר יה״ר שיבנה ביהמ״ק: (מ״ב) שיעור הכריעה: ועל כל ישראל יאמר כשמשתחוה לפניו: **ב. אימת יחזור למקומו: ש״ץ: יחיד:**

להחזיר פניו לצבור קודם שסיים ש״ץ: (מ״ב) לכוין רגליו כשאומר עושה שלום: אם אינו רוצה לחזור למקומו: בעת שפסע הגיע ש״ץ לקדושה או נפל על אפיו: כשאומרים פיוטים: סברת הב״ח ביחיד: (בה״ל) לומר תיכף תחנון אחר שעקר רגליו: אם מדינא צריך הש״ץ להמתין: להחזיר פניו כשרוב הצבור עומדין עדיין בתפלה: **ג. רגל שמאל תחלה: שיעור הפסיעות:** (מ״ב) סדר הג׳ פסיעות: לפסוע פסיעות קטנות במקום הדחק: (בה״ל) איטר: סברת רבינו מנוח בסדר הפסיעות: **ד. מי שמוסיף: ה. ש״ץ לפסוע ג׳ פסיעות:** (מ״ב) אין לש״ץ לדבר קודם קדיש שלאחר ובא לציון: אם בא לפסוע גם אחר תפלתו בקול רם: **ו. לומר הש״ץ ה׳ שפתי תפתח: יהיו לרצון:** (מ״ב) סברת השל״ה:

קכד. דין הנהגת ש״ץ בי״ח הברכות ודין עניית אמן

א. יחזור ש״ץ: אותו שיוצא בתפלת ש״ץ: (מ״ב) הבקי בדיעבד: אינו בקי בפחות מי׳: אינו מבין לה״ק: (בה״ל) אם אומרים פיוטים: מי שספק לו אם התפלל שחרית בשבת או מוסף בחוה״מ: **ב. ש״ץ שנכנס לבהכ״נ ומצא צבור שהתפללו: אם הוא שעת הדחק:** (מ״ב) אם יש בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד: אם אין השעה דחוקה כ״כ: (בה״ל) עי״ז לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה: אם יעבור הזמן דד׳ שעות בשחרית: להתפלל עם הש״ץ מלה במלה עד אחר שומע תפלה ומודים: **ג. כלם בקיאים: יחידים שמאריכין: אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא:** (מ״ב) עכשיו נהגו שהש״ץ ממתין עד שיסיים האב״ד: על המתפלל מלה במלה: (בה״ל) אם יש קלקול כשלא ימתינו על אדם חשוב שלא בא: **ד. לשתוק ולכוין לברכות: י״א שכל העם יעמדו:** (מ״ב) לומר עם הש״ץ: לומר תחנונים או ללמוד: לשמוע כל הברכה: נוהגין לצרף מי שמשיח: יתנה הש״ץ: לישב תוך ד״א לש״ץ: **ה. לומר ב״ה וב״ש:** (מ״ב) במקום שאינו רשאי להפסיק: ברכה שחייב בה: בדיעבד: **ו. ויענו אמן: ובכוונה:** (מ״ב) יכוין באמן גם על ברוך אתה: העונה אמן אחר ברכת המחזיר: נזדמן לו לענות אמן על ב׳ דברים: (בה״ל) חיסר משמוע רק תחלת הברכה: סברת הב״ח וט״ז ומג״ג לענין אמן על ברכה שאינו יודע איזו היא: **ט. אם יש שמאריכין יותר מדאי:** (מ״ב) על רוב הצבור: התחיל הש״ץ ברכה אחרת: ברכה של חובה: (בה״ל) אם הרוב אמרוהו במרוצה: אם חזרת הש״ץ בכלל ברכה חיובית: **י. כל דבר שצריך לחזור בשבילו:** (מ״ב) האידנא לא כל אדם יכול לכוין: מודים דרבנן: האידנא שנוהגים איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש: (בה״ל) היכא דלא גמר תפלתו: **יא. קודם שכלתה עניית אמן מפי רוב הצבור: קדיש, קדושה וברכו:** (מ״ב) שמע יחיד עונה אמן: (בה״ל) שמע הברכה ולא ענה אמן עד שכלה כל הצבור: הפסיק בדבור בין סיום הברכה לעניית אמן: **יב. לא יגביה קולו:** (מ״ב) ברכו או ברכת הזימון: לזרז העם שיענו: אחר קטן: שוטה: נשים על מ״ע שהזמ״ג:

קכה. דיני קדושה

א. אין הצבור אומרים עם ש״ץ נקדישך: (מ״ב) לעומתם: ובדברי: מה שמוסיפין בשבת: ימלוך: המנהג בימינו: כל דבר שעונים אחר הש״ץ לא ימשוך הש״ץ: יחיד שאמר קק״ק ועדיין הש״ץ היה בוקרא זא״ז: (בה״ל) אם הש״ץ מחויב לומר קדוש וברוך בשוה עם הצבור: **ב. לכוין רגליו: לישא העינים: אין לדבר: מי שאמר סדר קדושה ובא לבהכ״נ:** (מ״ב) לכוון לקיים הפסוק ונקדשתי בתוך בנ״י: ירים גופו ועקבו למעלה גם בברוך וימלוך: אם כבר שמע קדיש וקדושה לא שמע: התחיל קדושה ובאמצע שמע קדיש: לא לדבר עד אחר אמן דהאל הקדוש:

קכו. דין ש״ץ שטעה

א. ש״ץ שטעה ודילג: אם התחיל ולמלשינים: (מ״ב) אם הזיד: השמיט ברכת תחיית המתים ובונה ירושלים: אפיקורוס: דילג ראש ברכת ולמלשינים: (בה״ל) שהה שעה ולא היה יכול להתיישב: דילג ולמלשינים ואת חברתה הסמוכה לה: נזכר מעצמו וחזר לברכת ולמלשינים: **ב. ש״ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו:** (מ״ב) לא נמצא מי שכיון לכל התפלה: נחלש הש״ץ באמצע הפיוטים: נשתתק באמצע ברכה או בין ברכה לברכה של ג׳ ראשונות או אחרונות: ש״ץ שהוא כהן ובאמצע התפלה נודע שמת אחד בבתים הסמוכים: (בה״ל) אם העומד תחתיו כיון לתפלת הש״ץ אם מ״מ צריך לחזור לתחלת הברכה: **ג. טעה ש״ץ בשחרית של ר״ח ולא הזכיר יעלה ויבא: טעה בשחרית של שבת ויו״ט:** (מ״ב) נזכר בשבת ויו״ט קודם שהשלים תפלתו: טעה ש״ץ בלחש במעריב: (בה״ל) כוונת הרמ״א במ״ש והכי נהוג: **ד. טעה ש״ץ כשהתפלל בלחש:** (מ״ב) נזכר שטעה בג״ר לאחר שהשלים תפלתו: ובטור מקיל בכל גווני:

קכז. דין מודים דרבנן

א. כשיגיע ש״ץ למודים: לשחות יותר מדאי: גם בסוף: בשחייה אחת: (מ״ב) הב״ח מפרש שרק ינענע ראשו: הש״ץ מתפלל כדרכו: סברת רש״ל: (בה״ל) סברת הגר״א: **ב. אם אין שם כהנים: בשחרית שים שלום:** (מ״ב) אם לא אמר: כי״ר אחר סוף: ויש עונים אחר כל ברכה: אמר שים שלום בערבית ובשחרית שלום רב: בסידור האר״י: (בה״ל) נזכר שלא אמר קודם שאמר בא״י: נזכר בבקר שאמר שלום רב קודם שאמר בא״י:

כתב החזו"א: (קונטרס השיעורין אות טו) כל מה שכתבנו אינו אלא להחמיר, אבל במקום ששיעור רבותינו האחרונים הוא לקולא בדאורייתא, ראוי להיות מיראי הוראה ולהחמיר.

משנה ברורה חלק א'

הנושא	לשיטת החזו"א	לשיטת ר"ח נאה
הלכות הנהגת אדם בבוקר		
ד' אמות	2.304 מ'	1.92 מ'
טפח	9.6 ס"מ	8 ס"מ
טפחיים	19.2 ס"מ	16 ס"מ
הלכות ציצית		
אמה	57.6 ס"מ	48 ס"מ
אמה וחצי	86.4 ס"מ	72 ס"מ
ג' רבעי אמה	43.2 ס"מ	36 ס"מ
חצי אמה	28.8 ס"מ	24 ס"מ
3 (גודלים) אצבעות	7.2 ס"מ	6 ס"מ
כדי עניבה	4.8 ס"מ	4 ס"מ
י"ב גודלים	28.8 ס"מ	24 ס"מ
י"ג גודלים	31.2 ס"מ	26 ס"מ
ארבעה גודלים	9.6 ס"מ	8 ס"מ
שני שלישים פתיל (ענף)	19.2 ס"מ	16 ס"מ
אגודל	2.4 ס"מ	2 ס"מ
קשר הגודל	3.5 ס"מ	4 ס"מ
שלש אצבעות		6 ס"מ
הלכות תפילין		
אורך שעורה	1.1 ס"מ	1 ס"מ
אצבעים על אצבעים	4.8×4.8 ס"מ	4×4 ס"מ
אצבע על אצבע	2.4×2.4 ס"מ	2×2 ס"מ
אצבע וחצי על אצבע וחצי	3.6×3.6 ס"מ	3×3 ס"מ
ארבע וחצי על ארבע וחצי	10.8×10.8 ס"מ	9×9 ס"מ
כביצה בקליפתה	100 סמ"ק	57.6 סמ"ק
משא ד' קבין (לשיטת הירושלמי)	12.67 ק"ג	12.67 ק"ג
הילוך ק' אמה	54 שניות	54 שניות
אכילת ארעי	עד 45-50 סמ"ק	עד 54-75 גרם
י' טפחים	96 ס"מ	80 ס"מ
ג' טפחים	28.8 ס"מ	24 ס"מ
שני רביעות	300 סמ"ק	172.8 סמ"ק
שלשה רביעות	450 סמ"ק	259.2 סמ"ק
ארבע טפחים על ארבע טפחים	38.4×38.4 ס"מ	32×32 ס"מ
בכדי אכילת פרס	2 — 4 דקות	4 דקות
לבוד	פחות מ 28.8 ס"מ	פחות מ 24 ס"מ
40 סאה	576 ליטר *	331.8 ליטר**
ט' קבין	21.6 ליטר	12.45 ליטר
הלכות תפילה		
מיל (במידה)	1.152 ק"מ	960 מ'
שיעור שני פתחים	76.8 ס"מ	64 ס"מ
זמן הילוך פרסה	72 דקות	72 דקות
שיעור שעה וחומש	72 דקות	72 דקות
זמן הילוך 4 אמות	2 — 3 שניות	2 — 3 שניות
זמן הילוך 8 טפחים	0.75 שניות	0.75 שניות
ד' מילין	4.608 ק"מ	3.840 ק"מ

*ולענין דאורייתא להחמיר עד 910 ליטר **ולענין דאורייתא להחמיר עד 750 ליטר

א. שיעור אורך הציצית הוא 12 גודלים לכל הפחות
השיעור בס"מ: להחזון איש 30 ס"מ ולכל הפחות 29 [30 ס"מ = 11.9 אינץ'].
להגר"ח נאה 24.5 ס"מ ולכל הפחות 24 [24.5 ס"מ = 9.7 אינץ'].
ב. ה־12 גודלים מודדים לאחר שעשה הקשרים והחוליות.
ג. מצוה שיהיה שליש מאורך החוטין גדיל ושני שליש ענף.

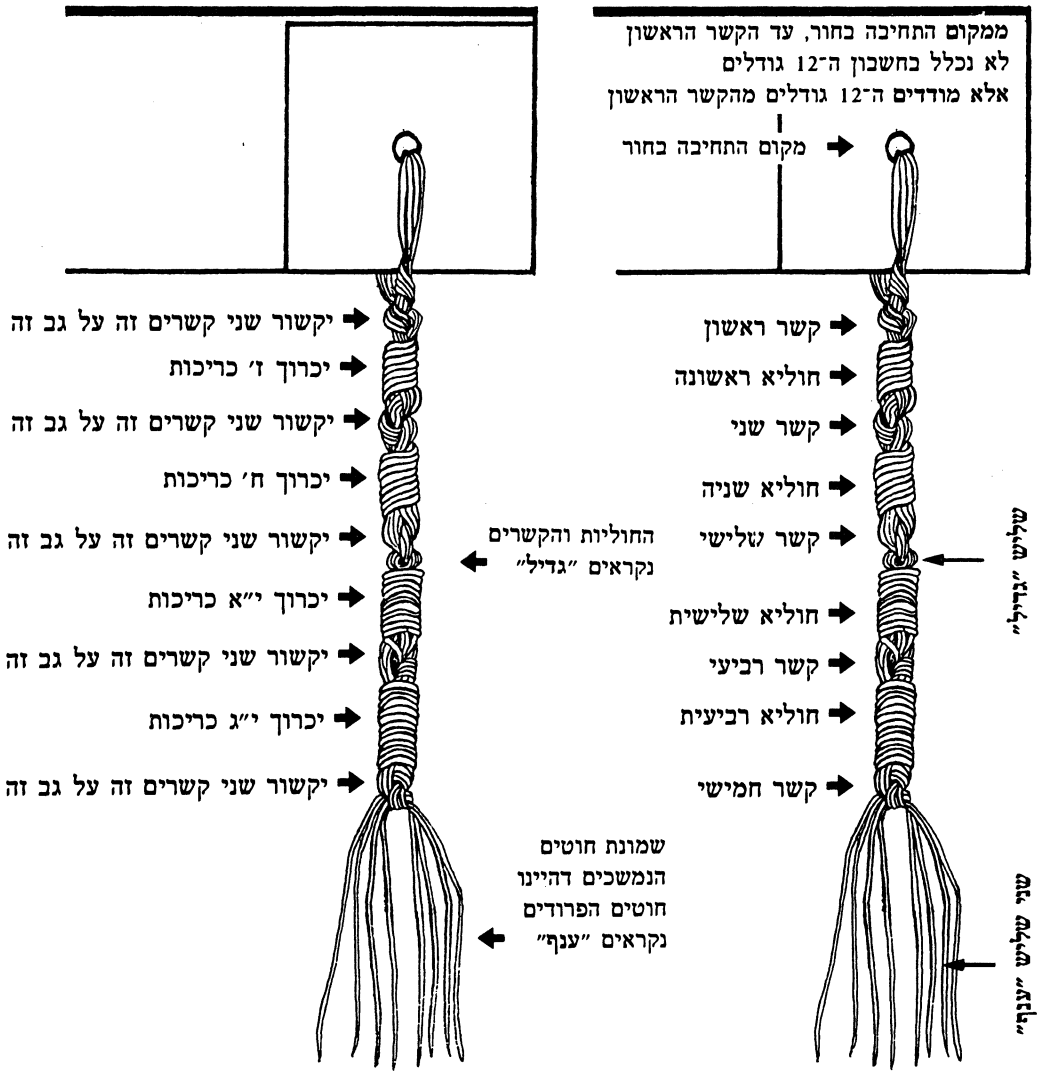

מחוסר מקום לא סדרנו את גודל ה"ענף" ביחס ל"גדיל"

הועתק מספר הלכה סדורה. הכולל 90 טבלאות על מ"ב ח"א
ברשותו האדיבה של המחבר הגאון רבי בן ציון רבינוביץ שליט"א

מקום הנקב שתולין בו הציצית

שו"ע או"ח סי' י"א-ט"ז
ע"פ פסקי המשנה ברורה

צריך להרחיק הנקב משפת הטלית, בין מצד אורכו ובין מצד רוחבו למעלה מקשר אגודל, ולא ירחיק יותר מג' אצבעות, [היינו ג' אגודלין] (א)	**השעור בס"מ** — להחזו"א	**ירחיק** 4 ס"מ = 1.6 אינץ'. **ולכל הפחות** 3.5 ס"מ = 1.4 אינץ'. **ולא ירחיק** 7.2 ס"מ = 2.83 אינץ'. **וראוי להחמיר שלא ירחיק** יותר מ־6.0 ס"מ = 2.3 אינץ'.
	להגר"ח נאה	**ירחיק** 4 ס"מ ולכל הפחות 3.5 ס"מ **ולא ירחיק** 5.875 ס"מ = 2.31 אינץ'
כדי לצאת כל החששות לא ירחיק הנקב יותר מ־5.0 ס"מ = 1.95 אינץ'. (ב)		
ודע דאם הרחיק הנקב כשיעור, וע"י הקשר נתקפל הבגד, כשר, ואם הרחיק יותר מג' אצבעות, וע"י הקשר נתקפל, והוא עכשיו פחות מג' אצבעות, פסול (ג)		

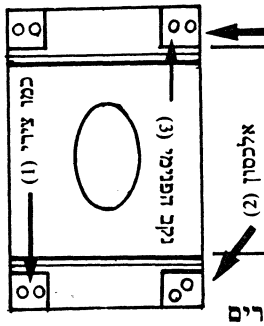

העושים ב' נקבים [בט"ק]

א) יעשה הנקבים **כמו צירי** (ציור 1) ולא **באלכסון** (ציור 2) (ד)

ב) יזהר שלא ירחיק יותר מג' אצבעות **מהנקב הפנימי** (ציור 3) (ה)

ג) **הנקב החיצוני** (ציור 4) י"א שיכול לעשות אפילו תוך קשר אגודל (ו) וי"א ליזהר שלא יהיה תוך קשר אגודל (ז)

מראה מקומות, הוספת דינים, הערות וביאורים

א. סי' י"א סעיף ט' ובה"ל ד"ה ולא למטה.

ב. שם בה"ל בד"ה היינו. ועיין ספר שיעורי תורה דף ר"ע הערה פ'.

ג. סימן י"א מ"ב ס"ק מ"א:

ד. שם בה"ל בד"ה יעשה נקב.

ה. סימן י"א סעיף ט' בבה"ל ד"ה יעשה נקב, ועיין בחזון־איש סימן ג' ס"ק י"ב שמפרש כך את הבה"ל.

ו. חזון איש סימן ג' ס"ק י"ב.

ז. שיעורי תורה להגר"ח נאה.

הועתק מספר הלכה סדורה. הכולל 90 טבלאות על מ"ב ח"א
ברשותו האדיבה של המחבר הגאון רבי בן ציון רבינוביץ שליט"א

שער הציורים

המכיל

עשיית ציצית ועטיפת הטלית
עשיית קשר של יד ושל ראש
נוסח אשכנז וספרד

צורות האותיות
הכתובות בספר תורה, תפילין ומזוזות

ומלאכת תיקון הדיו של סופרים

מאתי

דוד פעלדמאן

רב דקה"י כלייפציג יע"א.

עשיית הציצית בטלית

הנקב שמכניסין בו הציצה, לא יהא קרוב לשתי קצות שפת הטלית, פחות משתי אצבעות (4 צענטימעטער), ולא רחוק יותר משלש אצבעות (6 צענטימעטער).

בתחילה של ציצית תמצא שנים־עשר חוטין ועוד ארבעה חוטין ארוכים ביותר ונקראו „שמשים". לכל ציצה נ׳ חוטין ושמש אחד.

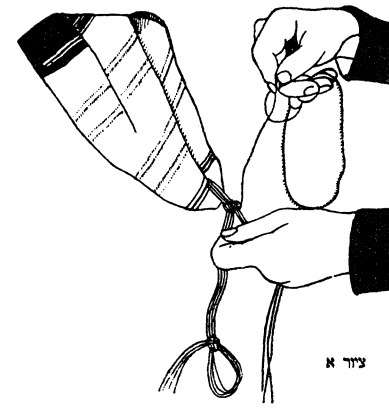

ציור א

הכנס ארבעת החוטין בנקב הטלית וקשור בשני קשרים ארבעת החוטין התלוין בשוה מצד זה עם שלשת החוטין וחוט הארוך, התלוין מעבר מזה. וסוב לעשות עניבה כארבעת החוטין, כדי ששאר כל חוט חלוק — עד נטר עשיית הציצה — חציו לכאן וחציו לכאן כמו ציור א.

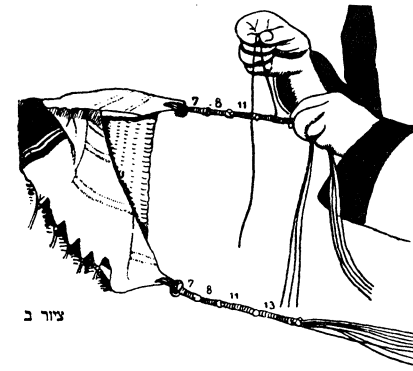

ציור ב

קח את השמש וכרוך בו שבעת החוטין, באויר ראשון ז׳ כריכות ושני קשרים, באויר שני ח׳ כריכות ושני קשרים, בשלישי י״א ושני קשרים, ברביעי י״ג ושני קשרים כמו ציור ב.

עטיפת הטלית

קח את הטלית, בעודו כפול והארבע ציצית תלוין מצד אחד, והעלה אותו על כתיפך, ברוך את הציצית והפריד את החוטין זה מזה.

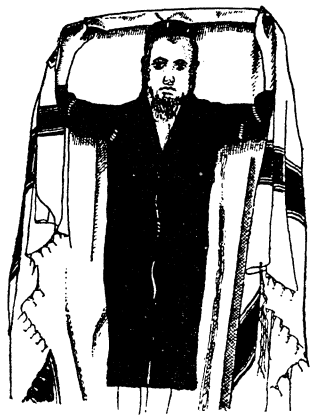

ציור 1

פשוט את הטלית ואחוז אותו בשתי ידיך ממעל לראשך כמו ציור 1 וברך להתעטף בציצית.

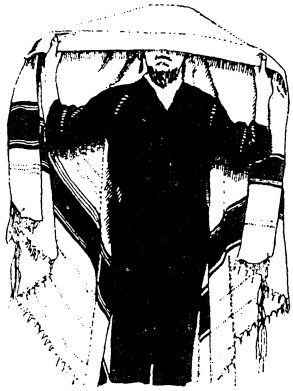

ציור 2

אחר־כך הנח אותו על ראשך ומשוך איהו עד פיך כמו ציור 2.

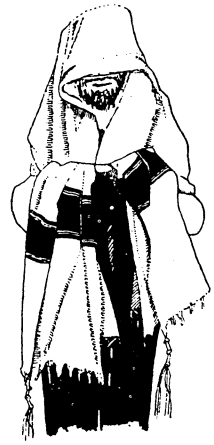

ציור 3

הגבה את ארבע כנפות הטלית כמו ציור 3

ציור 4

והפשל אותם לאחורך מצד שמאל כמו ציור 4

ציור א

צד השתור של הרצועה שים נגד פנך, וקח קצה הרצועה בימינך והעביר אותה על־גבי צדה הארוך, כעניבה ותחוב אותה דרך עליה כמו ציור א

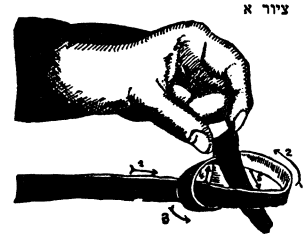

אחר שתהדק את הרצועה תראה תמונת כמו ציור ב

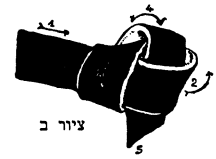

ציור ב

הפוך את הרצועה בצד השתור לחוץ והנח צדה הארוך על צד הקצר כעניבה כמו ציור ג

ציור ג

ציור ד

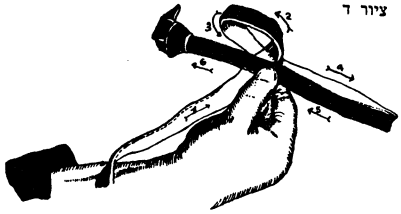

אחוז העניבה בשתי אצבעותיך, והנח את ה„יוד" אצל העניבה ותראה כמו שתי עניבות, אחת ארוכה ואחת קצרה, כמו ציור ד

ציור ה

ועתה אחוז בשתי אצבעותיך אל תרף ושים את העניבה הארוכה בתוך הקצרה כמו ציור ה

בעודך אוחז את העניבה הארוכה בתוך הקצרה, משוך את ה„יוד" דרך העניבה הקצרה מטעל לעניבה הארוכה כמו ציור ו

ציור ו

כמו ציור ז נראה הקשר מצד אחר בעודך מהדק אותו.

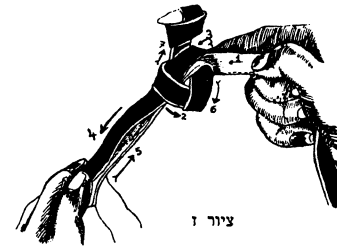

ציור ז

קח הרצועה הארוכה ומשוך אותה דרך המעברתא של יד עד הקשר כמו ציור ח

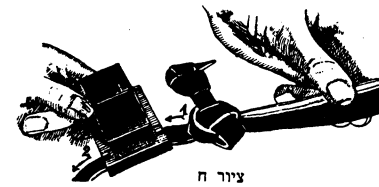

ציור ח

ציור ט

קח את הרצועה ומשוך אותה דרך העניבה שמן הקשר ולחוץ כמו ציור ט

ציור י

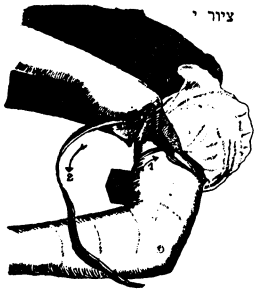

יניח השל יד על שמאלו במקום שהבשר גבוה, הקשר יהיה לצד הלב והמעברתא לצד מעלה, וקודם שמהדק סבוך להניח תפילין כמו ציור י

ציור יא

ידקדק שלא תזוז השל יד למטה, פחות משתי אצבעות להפרסק, ויכרוך ז׳ כריכות, ואחר שיניח השל ראש, ויברך, יעשה ברצועה של יד על האצבע האמצעי כריכה אחת בפרק האמצעי, ושתי כריכות בפרק התחתון כמו ציור יא

קשר תפילין של יד (ספרד)

ציור א

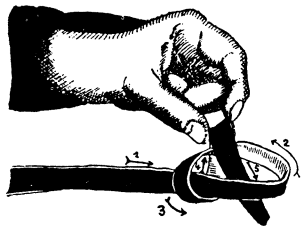

צד השחור של הרצועה שים נגד פנך, וקח קצה הרצועה בימינך והעביר אותה על־גבי צדה הארוך, כעניבה ותחוב אותה דרך עליה כמו ציור א

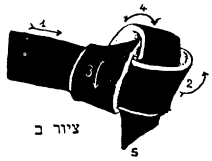

ציור ב

אחר שתהדק את הרצועה תראה תמונת ל כמו ציור ב

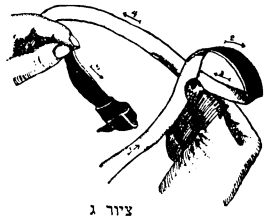

ציור ג

קח קצה הרצועה בשמאלך, והפוך אותה בצד השחור לחוץ והנח צדה הארוך על צד הקצר כעניבה כמו ציור ג

קשר תפילין של יד (ספרד)

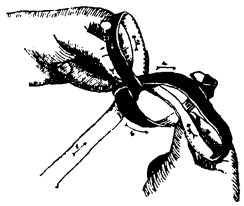

ציור ו

בעודך אוחז את העניבה הארוכה בתוך הקצרה, משוך את ה„יוד" דרך העניבה הקצרה מטעל לעניבה הארוכה כמו ציור ו

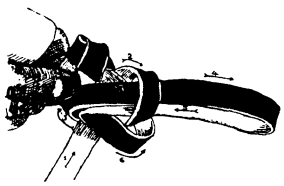

ציור ז

כמו ציור ז נראה הקשר מצד אחר בעודך מהדק אותו

ציור ח

קח העניבה ומשוך אותה דרך המעברתא של יד עד הקשר כמו ציור ח

קשר תפילין של יד (ספרד)

ציור ד

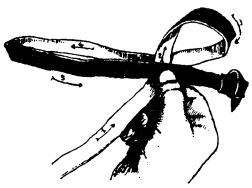

אחוז העניבה בשתי אצבעותיך, והנח את ה„יוד" אצל העניבה ותראה כמו שתי עניבות, אחת ארוכה ואחת קצרה, כמו ציור ד

ציור ה

ועתה אחוז בשתי אצבעותיך אל תרף ושים את העניבה הארוכה בתוך הקצרה כמו ציור ה

קשר תפילין של יד (ספרד)

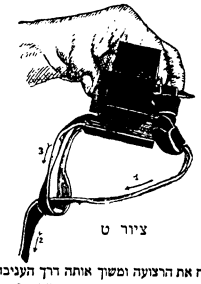

ציור ט

קח את הרצועה ומשוך אותה דרך העניבה היוצאת מן המעברתא כמו ציור ט

ציור י

יניח השל יד על שמאלו במקום שהבשר גבוה, הקשר יהיה לצד הלב והמעברתא לצד מעלה, וקודם שמהדק מברך להניח תפילין כמו ציור י

ציור יא

ידקדק שלא תזוז השל יד למטה, פחות משתי אצבעות להמרפק, ויכרוך ז׳ כריכות, ואחר שגיח השל ראש, ויברך, יעשה ברצועה של יד על האצבע האמצעי כריכה אחת בפרק האמצעי, ושתי כריכות בפרק התחתון כמו ציור יא

קשר תפילין של ראש

בכל הציורים שכתפילין של ראש סמומן משמאל: רצועה 1; מימין: רצועה 2.

ציור א

קח רצועה 1 וכפול אותה (כעגיבה), וגם ברצועה 2 תעשה כן, ושים את הכפול של רצועה 1 בתוך הכפול של רצועה 2, כמו ציור א

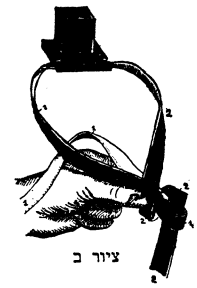

ציור ב

אחר־כן קח את קצה הרצועה 2 ותן בתוך העגיבה של רצועה 1 כמו ציור ב

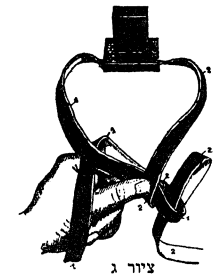

ציור ג

קח עוד הפעם רצועה 2 ושים אותה בתוך העגיבה ההיא של רצועה 1 כמו ציור ג

ציור ד

קח את קצה הרצועה 1 ושים אותה בתוך העגיבה של קצה הרצועה 2 המשוכה למעלה בפעם השני כמו ציור ד

קשר תפילין של ראש

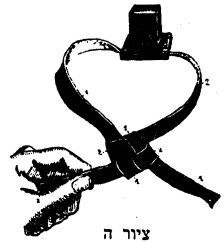

ציור ה

ועתה אחוז בשתי קצות הרצועות ומשוך אותם עד שיהדק, והנה הקשר לפניך, כמו ציור ה.

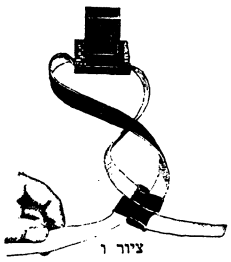

ציור ו

הפוך את הקשר מצד השני וראה אם תמונת כמו ציור ו.

להכיר על התפילין של ראש מבחוץ בין של רש"י לרבינו תם

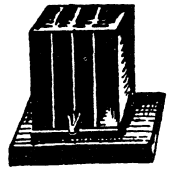

בשל רבינו תם השערות תחובות בחריץ האמצעי.

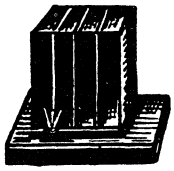

בשל רש"י, השערות תחובות בחריץ שבצדו.

קשר תפילין של ראש

החצים עם המספרים מורים על המשך הרצועה וגטייתה, מתחלתה לסופה, ושלא יתבלבל המעיין הצנתי המספרים אצל רצועה 1 בתוך ענול.

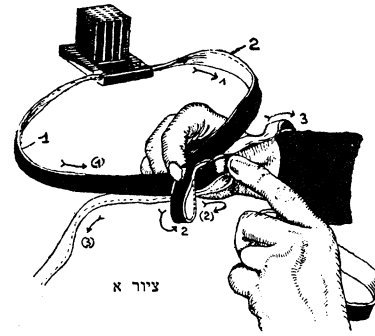

ציור א

קח רצועה (1) וכפול אותה כעגיבה, וכן תעשה ברצועה 2, והנח את הכפול של רצועה 2 על הכפול של רצועה (1) כמו ציור א

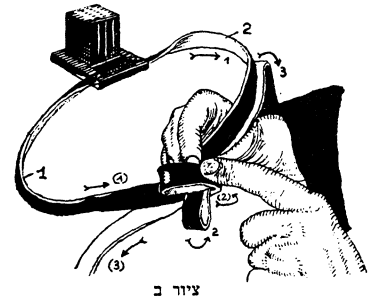

ציור ב

אחר־כך כפוף את הכפול של רצועה (1) על גבי הכפול של רצועה 2 כמו ציור ב

קשר תפילין של ראש

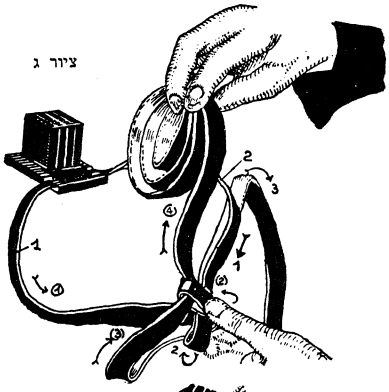

ציור ג

שים את קצה הרצועה (1) בתוך הכפול של רצועה (1) ומשוך אותה דרך שם כמו ציור ג

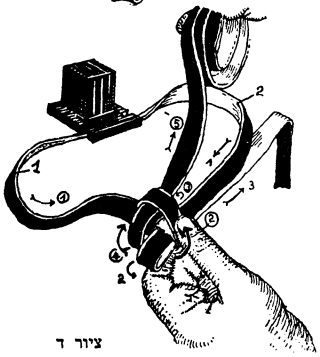

ציור ד

תחוב עוד הפעם רצועה (1) בתוך הכפול שלה ומשוך אותה דרך שם כמו ציור ד

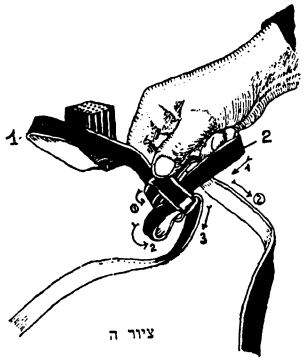

אחר־כך פשוט את קצה הרצועה (2) והגיחו תלוי למטה כמו ציור ה

ציור ה

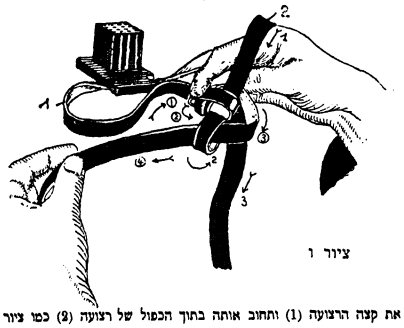

ציור ו

קח את קצה הרצועה (1) ותחוב אותה בתוך הכפול של רצועה (2) כמו ציור ו

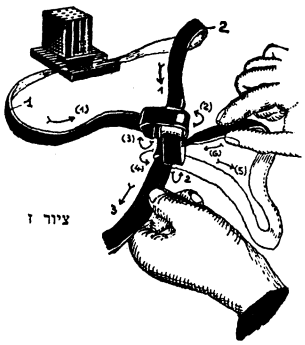

תחוב עוד הפעם קצה הרצועה (1) בתוך הכפול של רצועה (2) ומשוך אותה דרך שם כמו ציור ז

ציור ז

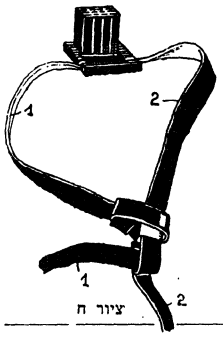

אחוז בשתי הקצוות ומשוך ברצועות עד שיהדק והקשר עשוי כדת כמו ציור ח

ציור ח

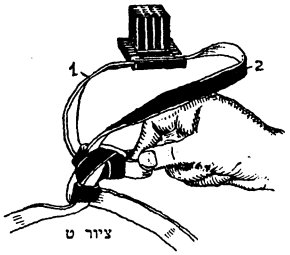

תמונת הקשר מצד השני כמו ציור ט

ציור ט

ציור י

פני התפילין לא יהיו מונחים למטה ממקום התחלת צמיחת השערות, והקשר יהיה מונח אחורי הראש בסוף הגלגולת, בהתחלת הנומא כמו ציור י

ציור יא

אם הניח התפילין של ראש למטה כמו ציור יא הרי הוא כאלו לא הניח תפילין והברכות ע׳ התפילין, הם לבטלה, ועונש חטור, ומצוה לפקח על זה.

צורות האותיות ללמד לתינוק שיהיה מכיר צורתם. עיין לעיל בסימן כ״ד סעי׳ ה׳ „אם יש ספק באיזה אות מראין לתינוק שאינו לא הכם ולא מפש, היינו שאינו מבין את הענין, אבל יודע ומכיר את האותיות״, הרי שצריך להכיר צורות האותיות הכתובות בספר תורה.

אב גד הו זח ט״ט
כך למם נן סע״ פף
צץ קר שת

אב גד הו זח ט״ט כך למם נן
סע״ פף צץ קר שת

האותיות ש, ע, ס, נ, ז ג, ץ יש לכל אחת מהן בראשי שמאל שלשה זיונן.

„חי׳ נהגו הסופרים לכתוב בספר תורה ובמזוזה „דו״, ובתפילין „רו״, (עפ״י קבלת האר״י ז״ל)

דיו של סופרים. נעשה באופנים שונים (עי׳ קסת הסופר, מאיר עיני סופרים ותיקון סופרים). ואכתוב פה עשיית הדיו באופן היותר קל, ונהוג אצל הסופרים. 30 גראם גומי־דראביק, 30 גראם גאליש (עפצים: גאלנים) ומוב לכתשם לפירורין, כף אחת קופער־ווייטריאל (קנקנתום) ומוב לקלותו באש, רבע ליטר מים, ומערבין הכל ביחד ומרתיחין על האש עד ששאר המחצה, ואחר שיצטנן ראוי הוא לכתיבה.

וברוסלאנד נהגו הסופרים לעשות הדיו באופן זה. 2 ליטר שפירט (יין שרף). א האלב פונד גאליש לכתוש לגריסין וליתן לשפירט שישרה בתוכו (עשרה ימים) עד שיתאדם השפירט, אחר־כך מערין למחבת ומדליקין את השפירט, ובתוך כך נותנין לתוכו קופער־ווייטריאל שרוף 8 גראם, גומי־דראביק 8 גראם, צוקער כתוש 5 גראם ומניח את הדיו דולק עד ששאר שליש מהכל ומצננין אותו ומסערין מה שלמעלה, והוא הדיו המובחר, ובהנשאר נותנין מעט מים ומרתיחין איתו עוד הפעם ונעשה שחור אבל אינו מן המובחר כראשון.

בתפילין ומזוזות אסור לשלוח יד לתקן, רק בספר תורה (במקום שאין שם סופר) הורשה לו לתקן, רק באופן שלא יגע באותיות שמות הקדושים.

אבני יְשֻׁפֵּה

על הלכות תפילה

בה יבוארו סדרי הקדימה של קטעים בתפילה ע״פ מעלותיהם. וכן יבואר בה באילו מקרים נדחית תפילה בציבור. ועוד דינים שכיחים הקשורים לתפילה, שנערך בהתיעצות עם גדולי הדור שליט״א אשכנז ועדות המזרח

אשר חנני הי״ת בזכות הרבים
ישראל פסח פיינהנדלר
רב ומו״ץ
בנתיבות

תוכן הענינים

פרק א. נקיון הגוף בתפילה
פרק ב. דיני מלבוש בתפילה
פרק ג. טבילה במקוה לענין תפילה
פרק ד. תפילת ותיקין
פרק ה. דיני קדימה בברכות ק״ש ותפילה
פרק ו. תפילה בציבור (בפרט בשחרית ומנחה)
פרק ז. זהירות והידורים בתפילה
פרק ח. זמן קריאת שמע ותפילה
פרק ט. קטעים בתפילה
חלק א. ברכות לפני התפילה
חלק ב. קרבנות
חלק ג. פסוקי דזמרא
פסוקי דזמרא לפי נוסח ספרד ועדות המזרח
חלק ד. ברכו
חלק ה. שים שלום
חלק ו. בקשות אחרי התפילה
חלק ז. דבר שבקדושה — קדיש, קדושה וברכו
חלק ח. אמן דהאל הקדוש ושומע תפילה
חלק ט. מודים עם הציבור
חלק י. ודוי
חלק יא. תחנון
חלק יב. קריאת התורה
חלק יג. אשרי ובא לציון
פרק י. שליח ציבור לענין תפילה
פרק יא. תפילת ערבית בציבור
פרק יב. לימוד תורה ותפילה
פרק יג. קריאת שמע ותפילה לפני ערוה
פרק יד. תפילה כשהולך בדרך
פרק טו. תפילה בשבת יום טוב וראש חודש
פרק טז. תפילה לנשים
פרק יז. ברכת כהנים

סיכום הדינים בקיצור

פרק א. נקיון הגוף בתפילה

א. תפילה ביחידות לאחר שנקה גופו	עדיף על*	תפילה בציבור ונצרך לנקביו או לקטנים אף שיכול להתאפק ע״ב דקות
ב. תפלה בזמנה ונצרך לנקביו (אם יכול להתאפק ע״ב דקות)	עדיף על	תפלה לאחר זמנה בגוף נקי
ג. יקה עצמו ולא ישמע קריאת התורה	עדיף על	שמיעת קריאת התורה ונצרך לנקביו
ד. יקה עצמו ולא יקרא בתורה (להיות בעל קורא)	עדיף על	לקרוא בתורה ונצרך לנקביו
ה. קורא בתורה שעלה לקרוא והוצרך לנקביו יקרא בתורה	עדיף על	לא יקרא בתורה כדי לנקות את עצמו
ו. שליח צבור שצריך לנקביו ימשיך בתפילה	עדיף על	יפסיק בתפילה כדי לנקות את עצמו
ז. מתפלל שמונה עשרה והוצרך לנקביו ימשיך בתפילתו	עדיף על	יפסיק בתפילתו כדי לנקות את עצמו
ח. תפילה בזמנה ונקיון ידיו במידי דמנקי (בדבר שמנקה חוץ ממיה)	עדיף על	תפילה לאחר זמנה ונקיון במים
ח. תפילה בציבור ונקיון ידיו במידי דמנקי (בדבר שמנקה חוץ ממים)	עדיף על	תפילה ביחידות ונקיון במים

פרק ב. דיני מלבוש בתפילה

א. לא יתפלל תפילת י״ח	עדיף עלי	תפילה כשגופו ערום, ואפילו רק חצי גופו העליון
ב. תפילה בזרועות מגולות (אם הוא אנוס)	עדיף על	לא יתפלל
ג. יקרא קריאת שמע אפילו אם חצי גופו עליון ערום (אם הוא אנוס)	עדיף על	לא יקרא ק״ש
ד. תפילה בציבור בלא חגורה	עדיף על	תפילה בחגורה ביחידות
ה. לא יתפלל	עדיף על	תפילה בגלוי הראש
ז. תפילה בציבור בבגדים לא מכובדים	עדיף על	ביחידות בלבוש כראוי
ח. תפילת שמונה עשרה עם הש״ץ לבוש כראוי	עדיף על	תפילה בציבור בלי כובע וחליפה או בבגדים לא מכובדים

פרק ג טבילה במקוה לענין תפילה

א. אפשר שתפילה בציבור בלי טבילת עזרא	עדיף עלי	תפילה ביחידות לאחר טבילת עזרא
ב. טבילת עזרא ויצטרך לדלג בפסוקי דזמרא	עדיף על	תפילה כסדר בלי טבילת עזרא
ג. תפילה בציבור ולא יטבול טבילת ערב הרגל	עדיף על	טבילה בערב הרגל ויבטל תפילה בציבור
ד. טבילה בערב יום הכפורים (נאדם שלא טבל לקריו) ויבטל תפילה בציבור	עדיף על	תפילה בציבור ולא יטבול טבילת ערב יום הכפורים
ה. תפילה בציבור ולא יטבול טבילת ערב שבת	עדיף על	טבילה בערב שבת ויבטל תפילה בציבור

פרק ד. תפילת ותיקין

א. תפילה ביחידות וקיש בלי תפילין כותיקין (לזהירים בכך)	עדיף עלי*	תפילה בציבור וקיש בתפילין ושלא כותיקין
ב. תפילה כותיקין בלי לשמוע קדיש קדושה וברכו	עדיף על	תפילה שלא כותיקין עם שמיעת קדיש קדושה וברכו
ג. תפילה כותיקין בדילוג בפסוקי דזמרא	עדיף על	תפילה שלא כותיקין בלא דילוגים
ד. להמתין לציבור לתפילת י״ח אעפ״י שמאחרים אחרי הנץ (וקורא קיש לפני הנץ)	עדיף על	הקדמת תפילתו לפני הציבור וירויח תפילת י״ח עם הנץ

* כדי דעת בכל הלכה אם העדיפות היא מעיקר הדין, מנהג, או עדיפות בעלמא. יש לעיין בביאור הארוך ובמקורות.

פרק ה. דיני קדימה בברכות ק״ש ותפילת י״ח

א. בשחרית קריאת שמע ואחר כך תפילה (סמיכת גאולה לתפילה)	עדיף עלי	תפילת י״ח קודם ק״ש כדי לומר קדושה
ב. בשחרית קריאת שמע ואחר כך תפילה (סמיכת גאולה לתפילה)	עדיף על	תפילת י״ח קודם ק״ש כדי להתפלל בציבור
ג. אין להפסיק בק״ש וברכותיה כדי להתחיל תפילת י״ח עם הציבור	עדיף על	הפסקה בק״ש וברכותיה כדי להתחיל תפילת י״ח עם הציבור
ד. סמיכת גאולה לתפילה בחול	עדיף על	עניית קדושה קדיש וברכו בין גאולה לתפילה בחול
ה. עניית קדיש קדושה, וברכו בין גאולה לתפילה בשבת	עדיף על	סמיכת גאולה לתפילה בשבת (ולספרדים ההפך עדיף)
ו. דילוג בפסוקי דזמרא כדי להסמיך יוצר אור לעניית ברכו	עדיף על	אמירת פסוקי דזמרא כסדר ואינו מסמיך יוצר אור לעניית ברכו

פרק ו. תפילה בציבור (בפרט בשחרית ומנחה)

א. דילוג בפסוקי דזמרא ואמירת ברוך שאמר, אשרי, וישתבח בלבד כדי להתפלל עם הציבור	עדיף עלי	לא ידלג ולא יתפלל עם הציבור
ב. מנחה גדולה בציבור	עדיף על	מנחה קטנה ביחידות (ולספרדים עי׳ ביאור הארוך)
ג. התחלת התפילה כאשר מתחיל הציבור ומאריך ומפסיד קדושה	עדיף על	לא יתחיל עם הציבור כדי שיוכל לענות קדושה
ד. תפילה בציבור ויפסיד י״ג מידות	עדיף על	לא יתחיל עם הציבור כדי שיוכל לענות י״ג מידות
ה. תפילה בציבור ומתפלל לא לפני הקיר אלא אחורי אדם	עדיף על	לא יתחיל עם הציבור כדי להתפלל לפני הקיר
ו. תפילה בציבור שלא במקום קבוע	עדיף על	תפילה במקום קבוע ביחידות
ז. תפילה בציבור אף שיש על ידה מניעת ריוח	עדיף על	תפילה ביחידות עם ריוח
ח. מותרת תפילה ביחידות כאשר יקבל משכורת שלימה בלי הפסד	ואינו חייב	בתפילה בציבור עם הפסד
ט. מותרת תפילה ביחידות כאשר יסע לעבודה או לכולל בהסעה מאורגנת	ואינו חייב	בתפילה בציבור כאשר יפסיד בתחבורה ציבורית לפחות 36 דקות
י. להוציא הוצאות על נסיעה לתפילה בציבור עיין בביאור הארוך לקמן		
יא. לא ידלג בפסוקי דזמרא ולא יכוון בביתו לשעה שהציבור מתפללים	עדיף על	דילוג פסוקי דזמרא כדי לכוון לשעה שהציבור מתפללים
יב. התחלת תפילת מנחה בציבור ויאמר אשרי אחר כך כקורא בתורה	עדיף על	יאמר אשרי ויאחר התחלת תפילת י״ח עם הציבור (ולספרדים עי׳ ביאור הארוך)
יג. אמירת עלינו עם הציבור	עדיף על	אמירתו במקום כפי הנוסח שלו (ויש פוסקים דאין קפידא בזה)

פרק ז. זהירות והידורים בתפילה

א. תפילה מתוך הסידור	עדיף עלי	תפילה בעל פה בענינים מקוחות
ב. תפילה בבית הכנסת שיש בו רוב עם	עדיף על	תפילה בבית כנסת רגיל
ג. לקרוא קריאת שמע בדקדוק אותיות ובכוונה	עדיף על	תפילה בציבור
ד. יכוון כראוי ולא יתפלל כשליח ציבור אעפ״י שהוא בעל חיוב	עדיף על	תפילה כשליח ציבור ואינו מכוון כלל
ה. איש חלש יתפלל ביחידות בביתו ואחר כך יאכל ואח״כ ילך לשמוע קדיש וכו׳	עדיף על	שיאכל קודם התפילה ויתפלל בציבור
ו. לעבור לפני המתפלל כדי לשמוע קדיש או לענות אמן	עדיף על	לא יעבור ולא יקיים מצות אלו
ז. להתפלל במקומו הקבוע	עדיף על	להתפלל ליד הקיר
ח. תפילה ביחידות עם תפילין	עדיף על	תפילה בציבור ללא תפילין
ט. אם לא הניח תפילין, יפסיק ויניח בין גאולה לתפילה	עדיף על	לא להפסיק בין גאולה לתפילה

י. תפילה בבית הכנסת קרוב ברוב עם	עדיף על	תפילה בבית הכנסת יותר רחוק בלי רוב עם
יא. תפילה בביתו בעשרה	עדיף על	תפילה ביחידות בבית הכנסת
יב. אם מתפלל תפילת י״ח, לא יראה לילד איך להתפלל	עדיף על	יראה לו ויפסיק ברמיזה בתפילתו (אם לא שנטרד מתפילתו)
יג. להראות לילד איך להתפלל ולהפסיד התחלת תפילת י״ח עם הציבור	עדיף על	להתחיל עם הציבור ולהראות לילד באמצע התפילה

פרק ח. זמן קריאת שמע ותפילה

א. יקרא קריאת שמע למני נץ החמה בלי תפילין ובלי ברכות	עדיף עלי	יקרא לאחר הנץ בתפילין ובברכות (ולפי השו״ע ולספרדים לא יקרא ק״ש בלי תפילין)
ב. קריאת שמע בזמנה בלא ברכותיה ובלא תפילין	עדיף על	ק״ש שלא בזמנה עם ברכותיה ועם תפילין
ג. קריאת שמע בלי ברכותיה ובלי תפילין בזמן המנן אברהם	עדיף על	ק״ש בתפילין ובברכות לפי זמן הגר״א
ד. תפילת שחרית בזמן הגר״א בציבור	עדיף על	תפילה בזמן המ״א ביחידות (ולנוהגים כמו המ״א וכן לספרדים, ההפך נכון)
ה. תפילה שחרית בזמנה (עד סוף ד׳ שעות) ביחיד	עדיף על	תפילה שלא בזמנה בציבור
ו. תפילת שחרית ביחידות לאחר נץ החמה	עדיף על	תפילה בציבור קודם הנץ החמה (ויש פוסקים ההפך נכון)
ז. תפילה לאחר הנץ למרות שיבטל הציבור מעשרה מתפללים	עדיף על	תפילה לפי הנץ ושלים לעשרה מתפללים (ויש פוסקים ההפך נכון)
ח. יש פוסקים שתפילת מוסף בציבור לאחר עיקר זמנה (אחרי שעה שביעית)	עדיף על	תפילת מוסף בזמנה ביחידות (ויש פוסקים להפך
ט. תפילת מנחה ביחידות קודם השקיעה	עדיף על	תפילת מנחה בציבור לאחר השקיעה (ולספרדים עי׳ בבאור הארוך)
י. קריאת שמע ותפילת ערבית ביחידות קודם חצות הלילה	עדיף על	תפילה בציבור לאחר חצות (ויש פוסקים להפך)

פרק ט. קטעים בתפילה

חלק א — ברכות לפני התפילה

א. ברכת על נטילת ידים אחרי עשיית צרכים שסמוכה לתפילה	עדיף עלי	ברכת ענט״י שסמוכה לקימה נבוקר אבל רחוקה מן התפילה
ב. ברכת על נטילת ידים, אלקי נשמה או ברכת התורה לפני התפילה ותפילה ביחידות	עדיף על	תפילה בציבור ויודלג ברכות אלו
ג. ברכות השחר אחר התפילה ותפילה בציבור	עדיף על	ברכות השחר לפני התפילה ותפילה ביחידות

חלק ב — קרבנות (בין ברכות השחר לפסוקי דזמרא) בקיצור להספיק תפילה בציבור או נחפז לצאת לדרך

ד. לפיכך אנחנו חייבים עד שמע ישראל וכו׳ וברוך שם וכו׳ (יש מסיימים מקדש שמו ברבים עם שם ה׳)
ה. יהי רצון וכו׳ שתרחם וכו׳
ו. פרשת התמיד (ולפי האשכנזים מוסיף כאן הפסוק ושחט אותו וכו׳)
ז. פרשת הקטורת
ח. ברייתא של הקטורת ופסיים רבי נתן הבבלי וכו׳ כל שהיא
ט. לכן יהי רצון שיהא שיח שפתותינו עד וכהלכתו (ולפי הספרדים מסיים עם פסוק ושחט אותו כו׳)
י. אחרי התפילה ישלים כל מה שדילג מפרשת העקידה ואילך

חלק ג — פסוקי דזמרא לפי נוסח אשכנז וסדר הקטעים הוא כפי סדר העדיפויות

יב. ברוך שאמר, אשרי, ישתבח
יב. נשמת עד לפני ישתבח (בשבת)
יג. כל ברכות השחר (נאמר קודם ברוך שאמר)
יג. הללו א-ל בקדשו
יד. הללו את ה׳ מן השמים
טו. שאר הללויות
טז. ויברך דוד על לשם תפארתך
יז. הודו לה׳ קראו בשמו עד והוא רחום (שבאמצע הודו)
יח. ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן
יט. אתה הוא ה׳ לבדך (באמצע ויברך דוד) עד לפני ישתבח
יט״ב. והוא רחום (באמצע הודו) עד לפני אשרי
כא. למנצח וכו׳ השמים מספרים, לדוד בשנותו, תפילה למשה (בשבת)
כ. שאר מזמורי שבת (בשבת)
כא״ב. מזמור שיר חנוכת הבית לדוד (אמר קודם ברוך שאמר)

פסוקי דזמרא לפי נוסח ספרד ועדות המזרח וסדר הקטעים הוא כפי סדר העדיפויות

כא״ב. ברוך שאמר, אשרי, וישתבח
נשמת עד לפני ישתבח (בשבת)
כל ברכות השחר (נאמר קודם ברוך שאמר)
הללו א-ל בקדשו
הללו את ה׳ מן השמים
שאר הללויות
ויברך דוד עד לשם תפארתך
ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן
ויברכו שם כבודך (באמצע ויברך דוד) עד לפני ישתבח
מזמור לתודה עד יענו ביום קראנו
סזמור שיר ליום השבת עד לאורך ימים (בשבת)
(מכאן המזמורים נאמרים קודם ברוך שאמר)
הודו לה׳ עד אפסי ארץ (בחול, ועד כל הנשמה בשבת)
למנצח וכו׳ השמים, לדוד בשנותו, תפילה למשה (בשבת)
שאר המזמורים של שבת (בשבת)

* כדי לדעת בכל הלכה אם הדעדיפות היא מפיקר הדין, מנהג, או עדיפות בעלמא, יש לעיין בביאור הארוך ובמקורות.

פרק ט. — חלק ג המשך פסוקי דזמרה

כב. השלמת פסוקי דזמרא אחרי התפילה (פרט לברוך שאמר וישתבח)	עדיף עלי	לא יאמרם כיון שכבר התפלל (ויש אומרים שאינו משלים)
כג. דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל ללמד תורה לתלמידים	עדיף על	לא ידלג ולא ילמד תורה לתלמידים
כד. דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל להתפלל שמונה עשרה עם החזן	עדיף על	לא ידלג ויתפלל ביחידות
כה. דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל להתפלל עם הציבור	עדיף על	לא ידלג ויתפלל ביחד עם הש״ץ בחזרת הש״ץ
כו. לא ידלג בפסוקי דזמרא ויאמר קדושה שביוצר אור ביחיד (והספרדי יאמר בניגון וטעמים)	עדיף על	דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל לומר קדושה שביוצר בציבור
כז. דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל לומר ברכו וקדושה	עדיף על	לא ידלג ולא יאמר ברכו וקדושה
כז״א. לא ידלג בפסוקי דזמרא אלא יתפלל במנין אחר	עדיף על	דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל להתפלל במנין ראשון שמצא
כז״ב. דילוג בפסוקי דזמרא כדי שיוכל להתפלל במקומו הקבוע	עדיף על	לא ידלג ויתפלל שלא במקומו הקבוע
כז״ג. דילוג בפסוקי דזמרא כדי להסמיך יוצר אור לעניית ברכו	עדיף על	אמירת פסוקי דזמרא כסדר ואינו מסמיך יוצר אור לעניית ברכו

חלק ד — ברכו

כח. עניית ברכו	עדיף עלי	עניית אמן דהא-ל הקדוש ושומע תפילה

חלק ה — שים שלום

כט. לא ישנה באמירת שלום רב במקום שים שלום אף שיסיד קדיש וקדושה	עדיף על	אמירת שלום רב במקום שים שלום כדי לענות קדיש וקדושה

חלק ו — בקשות שאחר התפילה

ל. בקשת צרכי האדם בסוף התפילה	עדיף על	בקשת צרכי האדם בברכת שומע תפילה

חלק ז — דבר שבקדושה (קדיש, קדושה, וברכו)

לא. שמיעת קדושה, קדיש, וברכו ותפילה ביחידות	עדיף עלי	תפילה בציבור בבא באמצע
לב. לעקור רגליו לענות קדיש או קדושה אף על גב שהוא באמצע אלקי נצור	עדיף על	לענות בלי לעקור רגליו
לג. עניית קדיש או קדושה	עדיף על	עניית ברכו
לד. עניית קדיש	עדיף על	עניית קדושה
לה. עניית קדושה	עדיף על	עניית מודים

חלק ח — אמן דהא-ל הקדוש ושומע תפילה

לו. עניית אמן דהא-ל הקדוש ושומע תפילה ותפילה ביחידות	עדיף עלי	תפילה בציבור בבא באמצע בלא עניית אמנים אלו (לספרדים ההפך נכון)

חלק ט — מודים עם הציבור

לז. עניית מודים עם הציבור	עדיף על	בי אמנים דהא-ל הקדוש ושומע תפילה
לח. עניית מודים עם הציבור (אם לא יוכל לשחות עם הציבור)	עדיף על	עניית ברכו

חלק י — ודוי

לט. אמירת וידוי (אשמנו)	עדיף עלי	אמירת א-ל ארך אפיים עד ושם נאמר

חלק יא — תחנון

מ. אמירת תחנון שבכל יום	עדיף על	אמירת "והוא רחום" של ימי שני וחמישי

חלק יב — קריאת התורה

מא. שמיעת קריאת התורה ותפילה ביחידות	עדיף על	תפילה בציבור ללא שמיעת קריאת התורה
מב. שמיעת קריאת התורה אף שלא ישמע בנפרד קדיש וברכו	עדיף על	שמיעת קדיש וברכו ללא שמיעת קריאת התורה

חלק יג — אשרי ובא לציון

מג. אמירת אשרי ובא לציון	עדיף עלי	אמירת עלינו
מד. אמירת אשרי ובא לציון	עדיף על	אמירת קטורת

מה. אמירת אשרי ובא לציון	עדיף על	אמירת שיר של יום
מו. אמירת אשרי ובא לציון עלינו או שיר של יום	עדיף על	השלמת פסוקי דזמרה אחר התפילה

פרק י. שליח ציבור לענין תפילה

א. ש"ץ שבא לקראת חזרת הש"ץ ואין אחר במקומו, יחזור התפילה אף שלא יסמוך גאולה לתפילה	עדיף על	יסמוך גאולה לתפילה ולא יחזור עתה התפילה
ב. ש"ץ בן י"ג שנה ויום אחד שלא נתמלא זקנו	עדיף על	ביטול שמיעת קדיש וקדושה
ג. ש"ץ בשכר	עדיף על	ש"ץ בנדבה
ד. חזרת הש"ץ במנין מצומצם וחושש שאין תשעה עונים אבל יש לפחות ששה עונים	עדיף על	אמירת קדושה בלי חזרת הש"ץ

פרק יא. תפילת ערבית בציבור

א. התחלת תפילת י"ח דמעריב עם הציבור, בלי סמיכת גאולה לתפילה	עדיף על	יסמוך גאולה לתפילה ולא יתפלל עם הציבור (ולספרדים ההפך נכון)
ב. הצטרפות למנין שכבר מתפללים וביטול סמיכת גאולה לתפילה	עדיף על	תפילת ערבית של מנין חסר עם השלמה של שנים שכבר התפללו
ג. התחלת תפילת י"ח של ערבית בציבור בדילוג "ברוך ה' לעולם"	עדיף על	יאמר "ברוך ה' לעולם" ולא יתחיל עם הציבור
ד. ק"ש וברכותיה מבעוד יום ותפילה עם הציבור	עדיף על	ק"ש וברכותיה בלילה ותפילה ביחידות (וי"א להפך עדיף)
ה. תפילת ערבית בזמנה לאחר צאת הכוכבים לאדם הרגיל בכך	עדיף על	סמיכת גאולה לתפילה
ו. אין להפסיק בק"ש וברכותיה בערבית כדי להתחיל תפילת י"ח עם הציבור	עדיף על	הפסקה בק"ש וברכותיה כדי להתחיל תפילת י"ח עם הציבור

פרק יב. לימוד תורה ותפילה

א. לימוד תורה לרבים ותפלה ביחידות	עדיף על	תפילה בציבור וביטול תורה דרבים

פרק יג. ק"ש ותפילה לפני ערוה

א. ק"ש ותפילה בעצימת עינים כנגד שער אשה או זרועות מגולות באשה	עדיף על	לא יקרא ק"ש ולא יתפלל
ב. לא יקרא ק"ש ולא יתפלל	עדיף על	ק"ש ותפילה כששומע קול זמר של אשה (ולספרדי מותר בשעת הדחק)

פרק יד. תפילה כשהולך בדרך

א. רוב העולם נוהג שתפילה בדרך בחסרון כוונה ובהליכה אבל סומך גאולה לתפילה	עדיף על	תפילה בביתו בלי סמיכת גאולה לתפילה כי לא הגיע זמן ק"ש
ב. תפילה בזמנה בדרך בישיבה או בהליכה	עדיף על	יפסיד התפילה וישלים בתפילה הבאה
ג. שלא יתפלל כשהוא נוהג ברכב רק יעצור ויתפלל	עדיף על	תפילה בזמן הנהיגה

* כדי לדעת בכל הלכה אם העדיפות היא מעיקר הדין, מנהג, או עדיפות בעלמא, יש לעיין בביאור הארוך ובפסקות.

ג. הנוסע ברכב או באוטובוס שאפשר לעמוד לפחות לכריעות ופסיעות	עדיף על	ישיבה בזמן התפילה
ד. תפילה ביחידות לפני יציאה לדרך	עדיף על	תפילה בציבור במקום שיגיע לשם
ה. תפילה ביחידות לפני העבודה	עדיף על	תפילה בציבור באמצע העבודה
ו. ירידה מן האוטובוס באמצע תפלת י"ח כאשר הגיע למחוז חפצו	עדיף על	המשך התפילה עד סופה עם טרדת הלב

פרק טו. תפילה בשבת יום טוב וראש חודש

א. תפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה בלי קבלת תוספת שבת	עדיף על	קבלת תוספת שבת ולא יתפלל מנחה
ב. רחיצה בחמין בערב שבת ותפילה ביחידות	עדיף על	תפילה בצבור ולא ירחץ בחמין
ג. הקדמת שחרית לפני מוסף ושתי התפילות ביחידות	עדיף על	הקדמת תפילת מוסף לשחרית כדי להתפלל מוסף בציבור (ויש פוסקים להפך)
ד. תפלת מוסף ברוב עם במקום המיוחד לו בבה"כ אף שאינו מתפלל סמוך לשחרית	עדיף על	תפלת מוסף לאחר שחרית בלי רוב עם
ה. עניית איש"ר ברכו וכו' בין גאולה לתפילה בשבת	עדיף על	סמיכת גאולה לתפילה בשבת ולא יענה איש"ר וברכו וכו' (וספרדים אינם עונים)
ו. אמירת הלל בראש חודש עם הציבור ואח"כ יתפלל תפילת העמידה	עדיף על	תפילת העמידה ואח"כ הלל ביחידות (והספרדים מתפללים כסדר)
ז. אמירת ק"ש וברכותיה לפני תפילת העמידה בשבת ויפסיד קדושה	עדיף על	תפילת העמידה מיד ויאמר קדושה

פרק טז. תפילה לנשים

והרי רשימת התפילות לנשים וכל המחזרת תחילה קודמת בעדיפות למחזרת אחריה

תפילת שמונה עשרה
פסוק ראשון של קריאת שמע, אמת ויציב וכו'
ברוך שאמר, אשרי, וישתבח
ברכות השחר
ברכות התורה והפסוקים הסמוכים לאחריהן
ברכות קריאת שמע עם קריאת שמע כסדר
פסוקי דזמרא כפי סדר העדיפות

פרק יז. ברכת כהנים

א. נשיאת כפיים ולא יתפלל כש"ץ	עדיף על	יתפלל כש"ץ בלא נשיאת כפיים
ב. שמיעת קריאת התורה	עדיף על	שמיעת ברכת כהנים
ג. שמיעת קדיש או קדושה או ברכו	עדיף על	שמיעת ברכת כהנים
ד. תפילה בציבור	עדיף על	שמיעת ברכת כהנים
ה. כהן שנושא את כפיו	עדיף על	תפילה בציבור
ו. כהן שנושא את כפיו	עדיף על	שמיעת קדיש קדושה או ברכו
ז. כהן שנושא את כפיו	עדיף על	שמיעת קריאת התורה
ח. כהן בלי טלית לא ישא את כפיו	ואסורה לו	נשיאת כפיים בלי טלית
ט. נשיאת כפיו כשאין לו מים ולא הסיח דעתו מנטילת ידים שחרית	עדיף על	שלא ישא את כפיו
י. כהן שלא עקר רגליו ברצה לכוון הדוכן לא ישא את כפיו	עדיף על	נשיאת כפיים באופן זה

דיני שכחת "עננו" בתענית צבור

המקום בתפילה שבו נזכר המתפלל שלא אמר "עננו" וכן אם הוא מסתפק אם אמר או לא	דינו של המתפלל
לא אמר עדיין את שם ה' של ברכת "ברוך אתה ה' שומע תפילה"	חוזר לתחילת "עננו"
הזכיר את שם ה' של סיום ברכת "שומע תפילה" או שהמשיך להתפלל ונזכר לפני שעקר את רגליו	אומר בסיום "אלקי נצור" שבסוף תפילת שמונה עשרה את תפילת "עננו"
גמר את תפילת שמונה־עשרה (לאחר שעקר את רגליו)	אינו חוזר

טבלת דיני ההפסקות בתפלה

הערות כלליות

1) ז"ל הח"א (כלל כ' סי' ב): עד "ברוך שאמר" מותר להפסיק בין ברכה לברכה אפי' לדבר הרשות **הצורך קצת**, ופשיטא **לכל דבר שבקדושה.**

2) צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח, וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפים, ואפי' לצורך מצוה אין לדבר [חוץ מהדברים המבוארים בפנים,] (סי' נ"א ס"ד, ומ"ב ס"ק ט').

כתב הפמ"ג דהש"ץ אינו רשאי להפסיק לאחר שהתפלל בלחש, רק לדבר מצוה כגון לענות איש"ר וכדו', אבל לדבר הרשות נראה דלא, (מ"ב סי' קי"א, סק"י).

אין לש"ץ לדבר אחרי "חזרת התפלה עד לאחר קדיש תתקבל" בשיחה שלא מענייני התפלה, כי הקדיש חוזר על התפלה, (מ"ב סי' קכ"ג ס"ק י"ח).

בכל מקום שאסור להפסיק, אפי' בלשה"ק אסור לדבר, (מ"ב סי' נ"א, ס"ק ז', ובסי' ס"ו בהל' ק"ש קאמר ואפי' תיבה אחת אסור).

3) כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליזהר ולמהר לסיים עד הפרק, כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק, [ובקראוהו לעלות לתורה אם צריך לזה שהות לא ישהא מפני טורח הציבור,] (מ"ב סי' נ"א, סק"י, יב, וסי' ס"ו סק"י, כ"ו).

4) לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגים לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה, חלילה לשאול או להשיב אפי' ד"ת, לא בפסוקי דזמרה, ולא בין הפרקים דק"ש, (מ"ב סי' ס"ו ס"ק ה').

5) **בפסוקי דזמרה** כשצריך להפסיק מפני איזה אונס צריך לומר קודם שידבר אלו הפסוקים: **ברוך יי לעולם אמן ואמן ברוך יי מציון שוכן ירושלם הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:** וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפניהם ולאחריהם, אבל כשמפסיק **לקדיש ולקדושה** אין צריך שיאמר פסוקים אלו כלל. (מ"ב סי' נ"א, סק"ז, שע"ת שם סק"ג).

6) **א: איש"ר דקדיש** עדיף מקדושה, וקדושה עדיף ממודים, ומודים עדיף מברכו, [ואם יכול לכוין להגיע באמצע ברכה ולהשתחוות עם הציבור אזי ברכו עדיף, שם] וברכו עדיף משתי אמנים דהאל הקדוש, ושומע תפילה, ואלו האמנים עדיפי מאחרים.

וג"מ לענין אם שומע שתיהן כאחת בשתי מניינים, איזה מהן קודם, או אם אינו יכול לקיים את כולם, (סי' ק"ט, בה"ל ד"ה לקדושה יער"ש, ומ"ב סק"ד).

ב: אסור להפסיק באמצע איש"ר כששומע קדושה.

ג: אם התחיל קדושה ובאמצע שמע קדיש, מסתברא דלא יפסיק לענות איש"ר, אלא גומר קדוש ג"פ עד כבודו, ואם שומע אז יאמר איש"ר.

ד: ואף שענית איש"ר עדיפה מקדושה, מ"מ אם כבר שמע קדיש, וקדושה לא שמע עדיין, ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה, מוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה.

וכן אם במנין אחד מגיעים לקדיש שאחר שמ"ע ובאחד מגיעים לקדושה, ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג"כ הקדיש שלאחר שמ"ע, (מ"ב סי' נ"ו סק"ו, וסי' קכ"ה ס"ק ח').

כל הזכויות שמורות להוצאת א. בלום

מקום עמידתו של המתפלל ← / סוג ההפסק	בין הנחת תפלה של־יד לתפלה של־ראש: תפילין דרש"ו[1]	בין הנחת תפלה של־יד לתפלה של־ראש: תפילין דר"ת[2]	באמצע ברוך שאמר[3] וישתבח[4]	פסוקי דזמרה: בין הפרקים[5]	פסוקי דזמרה: באמצע הפרק	בין ישתבח לקדיש
ברוך הוא וברוך שמו	אסור[ב]	אסור[24]	אסור[ט]	אסור	אסור	מותר[25]
עניח איש"ר ואמן דאמירן בעלמא	שותק באמן יהא שמיה רבא... ומכוין[ג]	מותר[ד]	מותר[27]	מותר[27]	מותר אף במקום דלא סליק ענינא.[כ][27]	מותר
עניית שאר האמנים דקדיש	אסור	מותר	מותר[27]	מותר[27]	מותר במקום דסליק ענינא[ב][27]	מותר
קדושה [דחזרת הש"ץ][א]	שותק ומכוין	מותר	רק הפסוקים[28] קדוש וברוך	מותר[29]	מותר אף במקום דלא סליק ענינא.	מותר
מודים דרבנן	ישחה ולא יאמר כלום	מותר	רק ג' תיבות[28] "מודים אנחנו לך"	מותר	מותר אף במקום דלא סליק ענינא.	מותר
עניית ברכו[20]	שותק ומכוין[ד]	מותר	מותר	מותר	מותר אף במקום דלא סליק ענינא.	מותר
אמן דהאל הקדוש, ושומע תפלה	שותק ומכוין	מותר	מותר	מותר	מותר אף במקום דלא סליק ענינא.	מותר
אמן על שאר ברכות	אסור	מותר	מותר[יא]. חוץ על ברכת "ברוך שאמר וישתבח"	מותר	מותר דוקא במקום דסליק ענינא.	מותר
עלייה לתורה	אסור[ה]	מותר	מותר[יא]	מותר[35]	מותר[35]	מותר
ברכת רעמים, וברקים	אסור	מותר	מותר	מותר[יח]	מותר	מותר
ברכת אשר יצר	אסור	אסור[ז]	מותר[יב]	מותר	ישהה עד בין הפרקים	מותר
פסוקי שמע ובשכמל"ו כששומע הציבור קורין[21]	אסור	ח)	מותר[יג]	מותר[יט]	מותר	מותר
עטיפת טלית וברכתה	אסור	אסור	אסור[יד]	מותר[42]	ישהה עד בין הפרקים	מותר[42]
הנחת תפילין וברכתה	—	—	אסור	מותר[42]	ישהה עד בין הפרקים	מותר[42]
הלל השלם[22]	אסור	אסור	אסור[טו]	אסור	אסור	מותר ובברכה[כא]
הלל בדילוג[23]	אסור	אסור	אסור	מותר[45]	מותר[45]	מותר ובברכה
שכח לברך "ברכת־התורה" לפני התפלה	אסור	אסור	אסור[טז]	מותר[46]	מותר[46]	מותר[כב]
הגיע סוזק"ש ומתירא שיעבור הזמן			מותר[יז]	מותר	מותר	מותר

כל הזכויות שמורות להוצאת א. בלום

מקום עמידתו של המתפלל ← / סוג ההפסק	קריאת שמע[6] וברכותיה: בין הפרקים[9]	קריאת שמע[6] וברכותיה: באמצע הפרק[10]	בפסוק שמע ישראל[7] ובשכמל"ו בין ה' אלקיכם[8] לאמת	בין[11] גאולה לתפלה	תפלת "שמונה־עשרה": באמצע י"ח[12]	תפלת "שמונה־עשרה": אחרי י"ח [אלקי נצור][13]	תפלת "שמונה־עשרה": אחרי יהיו לרצון (הב') קודם שפסע[14]
ברוך הוא וברוך שמו	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר[26]
עניח איש"ר ואמן דאמירן בעלמא	מותר[27]	מותר	אסור	אסור[כז]	שותק ומכוין לש"ץ באיש"ר עד יתברך[כט]	מותר[27]	מותר
עניית שאר האמנים דקדיש	אסור	אסור	אסור	אסור[כז]	אסור	אסור	מותר
קדושה [רחזרת הש"ץ][א]	רק[גב] הפסוקים קדוש וברוך	רק הפסוקים קדוש וברוך	אסור	אסור	שותק ומכוין לש"ץ בפסוקים קדוש... וברוך...[30]	רק הפסוקים קדוש וברוך	מותר
מודים דרבנן	רק ג' תיבות "מודים אנחנו לך"	רק ג' תיבות "מודים אנחנו לך"	אסור	ישחה ולא יאמר כלום[31]	ישחה ולא יאמר כלום[32]	רק ג' תיבות "מודים אנחנו לך"	מותר
עניית ברכו[20]	מותר	מותר	אסור	אסור	שותק ומכוין לש"ץ	מותר	מותר
אמן דהאל הקדוש, ושומע תפלה	מותר	מותר	אסור	אסור	שותק ומכוין[33]	מותר	מותר
אמן על שאר ברכות	מותר[34]	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר
עלייה לתורה	מותר[36][37]	מותר[36][38]	אסור[כז] ויגמור ויעלה	אסור[כח]	אסור	מותר[ל] ויזהר לומר מקודם יהיו לרצון וגו'	מותר
ברכת רעמים, וברקים	מותר	אסור[39]	אסור	אסור	אסור	אסור[לא]	מותר
ברכת אשר יצר	יברך אחרי התפלה[כד]	יברך אחרי התפלה[כד]	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר
פסוקי שמע ובשכמל"ו כששומע הציבור קורין[21]	אסור[גג][40] ויאמר התיבות שהוא אומר בניגון הציבור, שיהא נראה כקורא עמהם.		—	אסור	אסור	אסור	מותר
עטיפת טלית וברכתה	מותר[כה] ולאחר התפלה ימשמש בציצית ויברך חוץ מפרשה ראשונה של קר"ש		אסור	אסור	אסור	אסור	מותר
הנחת תפילין וברכתה	מותר	מותר[43]	אסור	יניחם[44] בלא ברכה	אסור	אסור	מותר
הלל השלם[22]	אסור[טו]	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר
הלל בדילוג[23]	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	מותר
שכח לברך "ברכת־התורה" לפני התפלה	יכוין בפירוש בברכת "אהבה רבה" לפטור בזה "ברכת־התורה"[47]		[47]	[47]	[47]	[47]	[47]
הגיע סוזק"ש ומתירא שיעבור הזמן	מותר[48]	מותר[48]	—	—	אסור	מותר[לב][49]	מותר

כל הזכויות שמורות להוצאת א. בלום

מקום עמידתו של המתפלל ← / סוג ההפסק	הלל השלם[לג] בין הפרקים[15]	הלל השלם[לג] באמצע הפרק	הלל בדלוג[16]	ברכת המזון[17]	באמצע ברכה ארוכה[18]	באמצע ברכה קצרה[19]
ברוך הוא וברוך שמו	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור
עניית איש"ר ואמן דאמירן בעלמא	מותר[27]	מותר[27]	מותר[27]	שותק ומכוין באיש"ר עד יתברך	מותר[27]	אסור
עניית שאר האמנים דקדיש	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור
קדושה [דחזרת הש"ץ][א]	רק הפסוקים קדוש וברוך	רק הפסוקים קדוש וברוך	רק הפסוקים קדוש וברוך	שותק ומכוין בפסוקים קדוש... וברוך...	רק הפסוקים קדוש וברוך	אסיר
מודים דרבנן	רק התיבות "מודים אנחנו לך"	רק התיבות "מודים אנחנו לך"	רק התיבות "מודים אנחנו לך"	ישחה ולא יאמר כלום	רק התיבות "מודים אנחנו לך"	ישחה ולא יאמר כלום
עניית ברכו[20]	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוין	מותר	אסור
אמן דהאל הקדוש, ושומע תפלה	מותר	מותר	מותר	שותק ומכוין	מותר	אסור
אמן על שאר ברכות	מותר[34]	אסור	מותר[34]	אסור	אסור	אסור
עלייה לתורה	מותר[36][37]	מותר[36][38]	מותר[36][37]	אסור	מותר[36][38]	אסור
ברכת רעמים, וברקים	מותר	אסור[39]	מותר	אסור	אסור	אסור
ברכת אשר יצר	יברך אחר הלל	יברך אחר הלל	יברך אחר הלל	אסור	אסור	אסור
פסוקי שמע ובשכמל"ו כששומע הציבור קורין[21]	אסור[40]. ויאמר התיבות שהוא אומר בניגון הציבור, שיהא נראה כקורא עמהם.		אסור[41]. ויאמר התיבות שהוא אומר בניגון הציבור, שיהא כקורא עמהם	אסור	אסור[40]. ויאמר התיבות שהוא אומר בניגון הציבור, שיהא נראה כקורא עמהם	
עטיפת טלית וברכתה	מותר, ולאחר הלל ימשמש בציצית ויברך	מותר, ולאחר הלל ימשמש בציצית ויברך	מותר, ולאחר הלל ימשמש בציצית ויברך	אסור	אסור	אסור
הנחת תפילין וברכתה			מותר, ולאחר הלל ימשמש בתפילין ויברך.	אסור	אסור	אסור
הלל השלם[22]	—	—	—	אסור	אסור	אסור
הלל בדילוג[23]	—	—	—	אסור	אסור	אסור
שכח לברך "ברכת התורה" לפני התפלה				אסור	אסור	אסור

נחוץ מאוד לעיין ב"הערות — וביאורים" המצורפים לטבלה.

* האותיות: הם ציונים למקורות.
* המספרים: הם ציונים להערות וביאורים.

הטבלה מיוסד בעיקרו על דברי ה"משנה־ברורה".

כל הזכויות שמורות להוצאת א. כלום

הערות וביאורים לטבלה

1) **החילוק בין תפילין דרש"י לתפילין דר"ת, דעל תפילין דרש"י אנו מברכין על הנחתן (משא"כ על תדר"ת), והברכה קאי על תפלה של יד ועל תפילה של ראש, להכי אין להפסיק באמצע, [ואם פסק אפי' בעניית איש"ר וכדו' צריך לחזור ולברך רק "על מצות תפילין" (אפי' לאותן המברכין ב' ברכות על הנחתן כשיטת הרמ"א) בה"ל סי' כ"ה ס"י ד"ה אם].**

ואה"נ בתפלין דרש"י באופן שאין מברך על הנחתן כגון שחלץ התפילין ע"מ להחזירן דהרמ"א פסק דאין צריך לחזור ולברך כשמניחן אח"כ, וכן אותן המניחין תפילין בחולו של מועד, הוי הדין כמו בתפילין דרבינו תם, (מ"ב סי' כ"ה, ס"ק כ"ח ל"ו).

כתב בספר מ"מ אם שמע קדיש וקדושה אחר שבירך על של יד, ואם יכרוך לא יהיה לו פנאי להניח של ראש ולענות, **יניח ש"ר קודם הכריכות אם יכול להרך במקצת שלא ימיש התש"י ממקומו,** (מ"ב סי' כ"ה ס"ק ל"ח).

2) היכי דמותר להפסיק בין הנחה דש"י לתפילה ש"ר, אח"כ יזיז הש"י ממקומו קודם שיניח הש"ר, כדי שיהיה הוייה אחת לשניהן, (מ"ב סי' כ"ה ס"ק ל"ז).

3) ברכת ברוך שאמר יש ג' חלקים, (א) מתחילת ברוך שאמר עד שמתחיל ברוך אתה ד' וכו' האל אב, הוי רק שבחא בעלמא ומותר לענות כל דבר שבקדושה [וב"ה וב"ש אסור], (ב) מברוך אתה ה' וכו' האל אב הרחמן עד עדי עד שמו הגדול הוי עיקר הברכה ובזה איירי בפנים הטבלה, (ג) אמר ברוך אתה ד' ולא סיים מלך מהולל בתשבחות אסוי לו לענות לשום דבר, דבזה מקלקל לגמרי הברכה, (מ"ב סי' נ"א ס"ק ב"-ח').

ועיי' בספר בן איש חי (פר' שמות אות ו' שנה א) דה"ה בתחילת הברכה אם אמר "ברוך אתה ד' אל' מלך העולם" לא יפסיק לשום דבר, קודם שיאמר "יוצר אור ובורא חשך", וכן הדין ב"ברוך שאמר" אחר שהתחיל הברכה, יעו"ש.

ואחר סיום הברכה יכול לענות אמן אפי' על ברכת ברוך שאמר שסיים החזן, וה"ה שאר אמן, [ואינו מחוייב למהר לסיים כדי לענות, אלא אם נזדמן לו שסיים יענה אמן, בה"ל] ודוקא אם סיים קודם החזן, אבל אם סיים ב"ש ביחד עם החזן או עם אדם אחר לא יענה אמן, שנראה כעונה אמן אחר ברכותיו, וכן הדין בכל הברכות אם סיים בשוה עם אדם אחר לא יענה אמן, מלבד **בישתבח, וביהללוך** שאחר הלל, **ובשומר עמו ישראל לעד** שבזה יענה אמן, ואם הוא סיים ברכה אחת והש"ץ ברכה אחרת מותר לענות בכל הברכות, (שם ס"ב ומ"ב שם).

4) בברכת ישתבח יש ב' חלקים, (א) מתחילת ישתבח עד ברוך אתה ד', בזה איירי בפנים הטבלה, (ב) אמר ברוך אתה ד' אל מלך וכו' עד סופו, במ"ב נשאר בצ"ע אי מותר לענות איש"ר וקדושה, (נ"ד סק"ג).

5) ואלו הם בין הפרקים: מהודו עד אמן והלל לד' הוא פרק, מן תנו עוז כו' עד ברוך אלהים, מן אל נקמות עד על גאים, מן נפשנו חכתה לד' עד יחלנו לך, [כל זה לפי נוסח אשכנז שאומרים הודו אחרי ברוך שאמר], מן יהי שם עד על השמים כבודו, ובין הלוויה להלוויה, ומן ברוך ד' לעולם עד אמן ואמן, ומן ויברך דוד עד לשם תפארתך, ומן אתה הוא ד' לבדך [ולנוסח ספרד מן 'ויברכו שם כבודך] עד במים עזים, ומן ויושע עד ד' ימלוך לעולם ועד.

בפסוק "ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד" לא יפסיק באמצע, כמו בין ד' אלהיכם לאמת (מ"ב סי' נ"א, ס"ק יב-יג שונה הלכות שם דין ט"ז).

6) א. וכן מי שקורא בבוקר קר"ש בלא ברכותיה, לצאת בה ידי קריאת שמע מפני שירא שיעבור הזמן, אסור ג"כ להפסיק באמצע הפרק רק לדברים שמפסיקים באמצע ק"ש, ואפשר דגם לענין בין הפרקים דינו כבין הפרקים דק"ש.

ב. ומי שמניח תפילין דר"ת אחר התפילה, וקורא ק"ש בלא ברכות כמו שנוהגין, לא יפסיק בחנם אבל שואלים מפני הכבוד אפי' באמצע הפרק, (בה"ל סי' ס"ו ס"ה ד"ה ואלו הן).

ועיי' בספר ישועות חכמה (לבעל מסגרת השלחן) סי' ט"ז וז"ל: ונראה דעתה שאין שואלין מפני הכבוד בשום פעם באמצע ק"ש מפני שאין מקפידין בזה, עכ"פ מותר לענות כל אמן, וגם ב"ה וב"ש, באמצע קריאת שמע דתפילין דרבינו תם עכ"ל.

7) חמור משאר ק"ש שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים, ומטעם זה לא יפסיק ג"כ בין שמע ישראל לבשכמל"ו, שגם הוא מכלל היחוד, [אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו] מ"ב, וכן דעת הגר"ז, ובביאור הלכה נשאר בצ"ע למעשה בין שמע ישראל לבשכמל"ו יעו"ש, ואפשר דאם הקריאה היה לאחר ג' שעות דהוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק אפי' באמצע שמע ישראל, לקדיש, ולקדושה, ולברכו, (סי' ס"ו ס"א, ומ"ב ס"ק י"א-י"ב).

8) אין להפסיק בין ה' אלהיכם לאמת, דכתיב וה' אלהים אמת, וזה חמור מאמצע הפרק, וטוב ליזהר לכתחילה לומר ג"כ ויציב, [שגם ויציב לשון אמת], ואח"כ הוי כאמצע הפרק, (סי' ס"ו ס"א ומ"ב ס"ק כ"ח-ל').

9) ואלו הן בין הפרקים: בין קדיש לברכו, בין יוצר אור לאהבת עולם, בין אהבת עולם לשמע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, [בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק כמבואר בפנים הטבלה].

ובין הפרקים דערבית דינן כמו בשחרית: בין מעריב ערבים לאהבת עולם, בין אהבת עולם לשמע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לואמונה [בין ויאמר לאמת ואמונה לא יפסיק, כמו בשחרית] ולענין "פרשת ויאמר" בלילה, צל"ע אם באמצעה נחשב לאמצע הפרק, כיון דויאמר אינו נוהג אלא ביום, בין גאל ישראל להשכיבנו, ואחר שומר עמו ישראל לעד קיל יותר מבין הפרקים כמבואר בסי' רל"ו דמותר לש"ץ להכריז ר"ח בין קדיש לי"ח, [ובשחרית אסור] (סי' ס"ו ס"ה, ובה"ל ד"ה ואלו, בית ברוך כלל ה' ס"ק ל"ז).

[ואחרי "ברכו" בין בשחרית בין בערבית, דינן כאמצע הפרק, כי עיקר כוונת הש"ץ מה שאומר ברכו את ד', היינו שיברכוהו אח"כ בברכת יוצר וכו', ומערב ערבים וכו' [ראה הערה 41 בסופו] (מ"ה סי' נ"ד ס"ק י"ג, סי' רל"ו ס"ק א').

10) כשמפסיק לדברים המותרים כגון קדיש וקדושה וכו', יכול לפסוק אפי' באמצע הענין, אם אי אפשר לו לסיים הענין, ואח"כ יחזור לתחלת הפסוק, (מ"ב ס"ו סק"י), מותר להפסיק באמצע ק"ש בשביל הפסד ממון. (בה"ל סי' ס"ו ס"א ד"ה או אנס).

11) א. אם אמר בא"י ולא סיים גאל ישראל, אסור להפסיק בשום דבר, אלא יסיים גאל ישראל, (מ"ב סי' ס"ו ס"ק מ"ו) ואם אמר ד' שפתי וגו' הוי כבר התחלת תפילה, (שם ס"ק ל"ה).

ב. אם סיים גאל ישראל ובינתיים גמר הש"ץ גאל ישראל, עונה אחריו אמן, ויותר טוב שיכוין לסיים עם הש"ץ הברכה בשוה ואז אינו מחוייב לענות אמן, או שיתחיל שמ"ע קודם הש"ץ דהיינו פסוק ד' שפתי וגו' [שכיון שאינו מקדים אלא זה המעט נקרא מתחיל עם הציבור,(סי' ס"ו ס"ז, ומ"ב ס"ק ל"ה-ל"ו).

ג. י"א דבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפילה, ויש לסמוך ע"ז לענות אמן יש"ר, וקדושה וברכו, ואמן דהאל הקדוש ושו"ת, [כמו בק"ש], אבל בשאר דברים אין להפסיק.

ודוקא בשבת, אבל ביו"ט דינו כחול [מ"ב סי' ס"ו סק"נ, ובסי' קי"א בה"ל וטוב להחמיר, הכריע כדיעה זו].

ד. אם עומד קרוב לשמ"ע ועדיין לא שמע קדיש או ברכו [וכן מודים, ואמן דהאל הקדוש ושו"ת] ימתין בשירה חדשה לאחר עושה פלא, כדי לענות, [ואפי' שוהה כדי לגמור כולה (מ"ב סי' ס"ה סק"ד), וכ"ז לכתחילה, אבל בדיעבד כל שלא אמר בא"י יכול לענות, ואח"כ יתחיל מראש שירה חדשה, או עכ"פ מצור ישראל, (סי' ס"ו ס"ט, ומ"ב ס"ק נ"א-נ"ב, סי' ק"ט ס"א ומ"ב ס"ק ה', ואם כבר שמע וכו' יע"ש במ"ב], ולקמן (סי' ק"ט ס"ק י"ד) משמע דיותר טוב שיתפלל עם הש"ץ בשוה כדי שלא ימתין כ"כ בשירה חדשה יעוש"ד. [ראה הערה 32].

12) א. אם עומד לפני שים שלום ושומע ברכת כהנים, בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ט"ו אות ג') מבאר מדברי הערוך השלחן (סי' ק"ט ס"י) שיש להפסיק ולשתוק ועיין בספר בית ברוך (כלל ל"ב ס"ק קצ"ט) מבאר דמותר לענות אמן על ברכת הכהנים, [וכן המנהג אצל עדות המזרח].

ב. כהן המתפלל שמ"ע, ואין שם כהן אחר לעלות לדוכן, מחלוקת אי מותר להפסיק באמצע תפילתו, אבל אם הגיע בתפילתו למקום ברכת כהנים, לא הוי הפסק ומותר לעלות (יעוי' במ"ב, סי' קכ"ח ס"ק ק"ו).

13) ואפי' לא אמר יהיו לרצון קודם אלהי נצור, ומ"מ לכתחילה יראה ליזהר שלא לבוא לידי כן אלא יאמר יהיו לרצון קודם שיענה, ואפי' אמר יהיו לרצון וגו', לכתחילה כששומע דהש"ץ התחיל לסדר תפלתו בקול רם, מקצר ופוסע ג' פסיעות כדי שיענה קדיש וכו', (שו"ע סי' קכ"ב ס"א, ומ"ב שם, ושו"ע הרב שם, דרך החיים).

14) כגון שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, (מ"ב סי' קכ"ב סק"ד).

15) ואלו הן בין הפרקים: הללויה הללו עבדי ד' וגו', בצאת ישראל ממצרים וגו', לא לנו לנו וגו', אהבתי וגו', הללו את ד' כל גוים וגו', מן המצר וגו', ורד"ק כתב דמן המצר אינו תחלת המזמור אלא מתחיל הודו לד' כי טוב וגו'. (מ"ב סי' תפ"ח סק"ה).

16) באמצע הפרק, וכן בין הפרקים, הוי כבין הפרקים דימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, (סי' תכ"ב ס"ד, ומ"ב ס"ק כ"א־כ"ב, ופר"ח שם, ראש יוסף בסכות יא: כף החיים סי' תכ"ב אות מ"ו)

17) ראה סי' קפ"ג ס"ח, דיש מי שאומר דבהמ"ז הוי כתפילה.

א. כתב הערוך השלחן וברור'הוא דהטוב והמטיב אינו בכלל זה שהוא מדרבנן, [ובספר בן א"ח, כתב דארבע ברכות של ברכת המזון דינם כתפלת שמונה עשרה לכל דבר, (פר' חקת שנה א')].

ב. וז"ל החזו"א: דאפשר דלא החמיר (הי"א הנ"ל) אלא לענין לשאול שלום ולהשיב, אבל לענין **קדושה וברכו** באמצע הפרק, ואמן בין הפרקים, לא חמירא בהמ"ז מק"ש עכ"ל.

18) כגון ברכת אשר יצר, המעביר שנה, [ודינה לענין הפסקה כאמצע ברכות ק"ש], ואחר שאמר סוף הברכה ברוך אתה ד' יזהר מלהפסיק בשום דבר, ובדיעבד שענה נשאר הח"א בצ"ע [מ"ב נ"א סק"ב, בה"ל סי' ס"ו ס"ג, ד"ה לקדיש, ח"א כלל ה' סי' י"ג].

19) כגון ברכת הפירות, וברכת המצוות. ואסור להפסיק באמצע אפילו **לאיש"ר וקדושה** (שם).

20) הכוונה מה שענין "ברוך ד' המבורך לעולם ועד" אחר החזן ואחר העולה לתורה, (מ"ב סי' ס"ו סקי"ח). ולענות אמן אחר שאמר הש"ץ ברוך ד' המבורך לעולם ועד, אם הוא עומד במקום שאסור להפסיק, כגון בפסוד"ז ובקר"ש וכדומה, לא יענה אמן זה (מ"ב סימן נ"ז סק"ד).

21) צריך לקרות עמהם שלא יתראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חביריו, (סי' ס"ה ס"ב).

22) אם בא לביהכ"נ סמוך להלל, ויודע שאחר כך לא יזדמן לו ציבור שיאמרו הלל, יקרא תחלה הלל עם הציבור, **ודוקא שלא יעבור זמן קר"ש ותפלה עי"ז** (מ"ב סי' תפח סק"ג, שעה"צ ד).

23) ראה הערה 22, והכא יש עוד טעם דיש מחלוקת אי יחיד מברך הלל בדילוג, להכי לצאת ידי הפוסקים שביחיד אין מברכין עליו, יקרא עם הציבור, (מ"ב סי' תכ"ב ס"ק ט"ז, שעה"צ ט"ו).

24) כן משמע במ"ב, ומפורש הכי בא"א להגאון מבוטשאטש, (סי' כ"ה ס"י) ומסיים ואפשר לסמוך את עצמו על הרהור גבי ב"ה וב"ש, יעו"ש.

25) בס' "תהלה לדוד" דעתו נוטה דמותר לענות, אך מדייק דמלשון הגר"ז משמע דאסור, ובשו"ת לחם שלמה, וכן בספר דרכי חיים ושלום (מונקאטש), מתירין, (סי' קכ"ד סק"ד).

26) מ"ב סי' קכ"ב ס"ק ד', [ובספר אז נדברו כתב דה"ה לשאר דברים שבקדושה, כמו ללמוד, או לומר עלינו לשבח עם הציבור, וכן לומר ויכולו עם הציבור].

27) א. איש"ר יאמר עד עלמיא, ולא יאמר תיבת יתברך, (מ"ב סי' נ"ו ס"ק ט"ו, וסי' ס"ו ס"ק י"ז). ודעת הגר"ז דאומר ג"כ תיבת יתברך, וישמע מהש"ץ עד ואמרו אמן ויענה אמן, (סי' ס"ו ס"ה).

ב. ואיזה אמנים שבקדיש יכול לענות, בברוך שאמר, ובפסוד"ז, וישתבח.

1: במ"ב סתם ולא פירש ופשטות משמע דכל האמנים יכול לענות (מ"ב סי' נ"א ס"ק ב' ח') וכן מדייק בספר בית ברוך (כלל כ' ס"ג).

2: והכף החיים כתב, דחמש אמנים הראשונים יכול לענות, אבל אמן דעל ישראל, ויהא שלמא, ועושה שלום, לא יענה.

28) לא מצאתי במ"ב, ומפורש הכי בספר בן א"ח, פר' ויגש שנה א' אות ט'.

29) בס' קצות השלחן (סי' י"ח סק"ח), מדייק מלשון הגר"ז דאין לומר נקדישך [וכן לעומתם וכו', ובדברי וכו', וכן מה שמוסיפין בש"ק], רק קדוש... וברוך...ימלוך... וכן משמע בס' ליקוטי מהרי"ח.

30) ואם הגיע למקום קדושה ביחד עם הציבור, יאמר נוסח הקדושה שאומר הש"ץ, אפי' הוא מתפלל שחרית והציבור מוסף או להיפך, [ואם הציבור אומרים קדושה **ד"יוצר"**, או **ו"בא לציון"**, לא יאמר עמהם], (סי' ק"ט ס"ג, ומ"ב ס"ק ט"ו, ט"ז, י"ז).

31) ויראה לצמצם שיכרע בתחלת התפילה, בעת שהציבור שוחין עצמן במודים, (מ"ב סי' ס"ו ס"ק מ"ט).

32) כגון שגם הוא עומד במודים, או לאחת מהברכות ששוחין בהם, ובשאר ברכות דוקא באמצען אבל בתחילתן או בסופן לא ישחה, [שאין שוחין בתחילת הברכה או בסופה אלא באבות, ובהודאה], **והשחיה הוא** כדי שלא יהא נראה ככופר במי שהציבור משתחוים לו, (סי' ק"ט ס"א, ומ"ב סק"י).

33) (כפי המבואר במקורות באות כ"ט).

34) 1: לפי המתבאר במ"ב.

א. בין הבוחר בעמו ישראל באהבה לשמע: אין לענות אמן והוי כאמצע הפרק, וכן יראה לסיים בשוה עם הש"ץ שלא יצטרך לענות אחריו, ואם סיים קודם הש"ץ עונה אמן אחריו. (סי' נ"ט ס"ק כ"ה).

ב. שאר בין הפרקים: לענות אמן מן הברכה עצמה שסיימה מתחילה מותר לכו"ע.

ושאר אמנים;

1) אחר ברכת "העולה לתורה" מותר.

2) אחר "שאר ברכות" מחלוקת אחרונים, [סי' ס"ו ס"ק י"ח־כ"ג, ובסי' נ"ט ס"ק י"ח **סתם להיתר**].

2: דעת הגר"ז דאסור.

3: דעת החזו"א דמותר לענות אמן בין הפרקים דברכות ק"ש [וכן **בהלל** דדינן שוה].

35) ולכתחילה לא יקראוהו, אלא אם אין שם **כהן** או **לוי** אחר אלא הוא, ורשאי לקרות בלחש עם הקורא, אך לא יפסיק לומר לחזן לעשות מי שברך, ואם החזן התחיל מעצמו ושכח שמו ושואלו מותר להשיבו מפני הכבוד, (מ"ב סי' נ"א, ס"ק י').

36) ולא יקרא עם החזן, רק שיראה להטות אזנו ולשמוע ממנו, וכ"ש שלא יפסיק לאמר לחזן לעשות מי שברך, ואם באמצע מי שברך שכח החזן שמו ושואלו מותר להשיבו מפני הכבוד, (מ"ב סי' ס"ו ס"ק כ"ו).

37) ואם יש שם **כהן** אחר, לכתחילה לא יקראוהו, וכ"ש בישראל, (שם).

38) ולכתחילה לא יקראוהו אפי' **אין שם כהן** אחר אלא הוא, רק יקראו לישראל במקומו, [ויותר טוב אם אין שם כהן אלא הוא שילך מביהכ"נ קודם שיקראו להראשון וכן הדין בלוי].

ונראה פשוט דאם הס"ת מונח על השלחן ואין להם מי שיוכל לקרות בה, כ"א זה שהוא עומד בק"ש וברכותיה, לכו"ע יכול להפסיק מפני הכבוד, אך אם בנקל לו לסיים מתחילה עד הפרק יסיים, גם ימנע אז א"ע מלהיות הוא הקורא בשם הקרואים שיעלו להתורה מטעם הפסק, (שם).

39) המ"ב מביא מחלוקת אחרונים ומדבריו משמע דבאמצע הפרק לא יפסיק לברך, (סי' ס"ו ס"ק י"ט) ודעת הגר"ז דמברך, (סי' ס"ו ס"ד).

40) סי' ס"ה ס"ב, ומ"ב ס"ק י"א, ולפי מה שנוהגים להניח ידיהם על פניהם בשעת קריאת פסוק א' דק"ש (כמ"ש סי' ס"א ס"ה), הכא ג"כ צריך ליתן ידו על פניו כדי שיהא נראה כקורא עמהם, (כף החיים שם).

41) פשטות אסור לפי מה שמבואר לעיל 16), אך בספר "שלחן שלמה" (סי' ס"ה ס"ב), איתא, דאומר שמע ישראל עם הציבור.

42) ודוקא אם לא היו לו מקודם והביאו לו בפסוקי דזמרה, דבלא"ה אסור לברך עליהם, ואפי' בין ישתבח ליוצר אור.

א. אם הביאו לו בסוף פסוקי דזמרה לפני ישתבח, לא יניחם אז, אלא יניחם בין ישתבח ליוצר קודם קדיש, [כיון דישתבח קאי על פסוקי דזמרה אין ראוי שיהא הפסק בינם לבין הברכה דידהו, דהברכה ראויה להיות סמוך להמצוה, ועיי' שע"ת סי' נ"ט ס"ק ה', במי שצריך להניח טו"ת והוא אחר "ברוך שאמר", לכתחילה יסמוך קצת פסוקי דזמרה, ויניחם בין מזמור למזמור, ובדיעבד אם הניחם בין ב"ש לפסוד"ז לא הפסיד הברכה יעו"ש].

מיהו הש"ץ אם לא היה לו טלית ותפילין והביאו לו קודם ישתבח יותר טוב שיתעטף תיכף בטלית וכן בתפילין ויברך, [דגנאי הוא לציבור להמתין עליו בין ישתבח לקדיש, וגם הקדיש קאי על ישתבח], אך אם לא הביאו לו עד אחר ישתבח קודם קדיש יניח שם ויברך, (סי' נ"ג ס"ג, ומ"ב ס"ק ה, ו, ז, ח, שעה"צ ס"ק ג).

ב. וביחיד דאמרינן דיניח בין ישתבח לקדיש, איירי באופן שיהיה יכול לגמור הנחת טו"ת קודם שיגיע הש"ץ לאיש"ר וברכו, או שכבר שמע קדיש וברכו, דאל"ה הלא קיימ"ל דאסור להפסיק בין הש"י לשל ראש אפי' לענות איש"ר וברכו וכו', ובאופן זה טוב יותר שימתין מלהניח התפילין עד שיסיים הש"ץ ברכו ואז יניחם, [ראה הערה, 42].

[וביחיד דאמרינן דאחרי "ברכו" נחשב כאמצע הפרק, דוקא באופן שכבר גמר ברכת ישתבח ועומד להתחיל ברכת "יוצר־אור", אבל אם הוא עוסק עדיין בפסד"ז [וכ"ש אם בא עתה להתפלל כסדר ולא לדלג הפסד"ז] ושמע קדיש וברכו אין דינו בזה כאמצע הפרק, ולכו"ע יכול להניח טו"ת ולברך עליהן, (מ"ב סי' נ"ד ס"ק יב יג, יד.)].

43) מי שלא היו לו תפילין ונתיירא שיעבור זמן ק"ש, או ששכח להניחם והביאו לו באמצע הפרק, אז

א. באמצע ברכת "**יוצר אור**", או "**אהבה רבה**", ישהה מלהניחם עד בין הפרקים, ושם יניחם ויברך עליהם [ובסי' נ"ד ס"ק י"ג, כתב המ"ב דבנזדמן לו לאחר ברכו דהוי כבר אמצע הפרק דברכת "יוצר־אור" יניחם בלא ברכה, וכשיגיע קודם אהבה רבה ימשמש בהן ויברך].

ב. **באמצע קר"ש** יפסיק ויניחם תיכף בברכה, כי כל תיבה ותיבה של ק"ש מצוה שיהיה עליו תפילין.

ג. באמצע "**ברכת אמת ויציב**", אם לפני שאמר בא"י — של גאל ישראל — יניחם שם בברכה, אבל לא יאמר בשכמל"ו שנוהגין לומר אחר ברכת על מצות, גם נכון שלא יברך בזה כ"א ברכה אחת, ויחזור לתחלת שירה חדשה, או עכ"פ לצור ישראל.

ואם הביאו לו אחר שאמר בא"י — של גאל ישראל — יסיים גאל ישראל, ויניחם בלא ברכה. (סי' ס"ו ס"ב, ח', ומ"ב ס"ק יד, טו, מ, מ"ו, מ"ז).

44) ולאחר התפילה ימשמש בהם ויברך, (סי' ס"ו ס"ח, ומ"ב ס"ק מ"ב־מ"ג)

45) מיהו לא יברך על ההלל לא בתחילה ולא בסוף, ויוצא במה שכבר בירך "ברוך שאמר" בתחילה, וברכת "ישתבח" בסוף, (מ"ב סי' תכ"ב ס"ק ט"ז).

46) ויאמר אח"כ פסוקים הנוהגין, (מ"ב סי' נ"א ס"ק י').

47) ויראה ללמוד תיכף אחר התפילה, דיתחשב ליה "אהבה רבה" במקום בה"ת לכו"ע, ואם לא כיוון בפירוש, או נזכר שלא אמר ברכת התורה עד אחר "שאמר אהבה רבה", צ"ע למעשה (מ"ב סי' נ"ב ס"ק ט', בה"ל ד"ה ומ"מ בסופו).

48) לא מצאתי במ"ב, ומסברא נראה דמותר, בבין הפרקים, פשוט דלא גרע מברכת רעמים דהוי ברכה עוברת ומותר, ואפי' באמצע הפרק הא איכא דמתירין ג"כ ברכת רעמים, ואפי' לדעת החולקין, הכא עדיפא דהוי מ"ע דאורייתא, (ועיי' מ"ב סי' ס"ז סק"ד מה חיוב הקריאה מדאורייתא), [וכן הא מצינו דאפי' באמצע י"ח איכא דסברי דמותר לכהן להפסיק באמצע תפלתו לעלות לדוכן דהוי מ"ע דאורייתא, כ"ש הכא בברכות ק"ש דקילא מתפלת י"ח], וכן שמעתי מגדולי תורה שליט"א דמותר.

49) מיירי שהתפלל י"ח לפני ברכות ק"ש.

המקורות

[מקום שלא צויין בטבלה או שזה נכלל באות הקודם, [או המקביל בטבלה], או שזה מצויין בהערות].

א) מ"ב סי' ס"ו ס"ק יז, מנח"י ח"ט ס"ח. **ב)** פשוט, דהא אפי' קדיש אסור. **ג)** שו"ע סי' כ"ה ס"י. **ד)** שו"ע הרב סי' כ"ה סכ"א, ופשטות גם אמן דהאל הקדוש ושו"ת, ראה אות כט), וערוך השלחן סי' כ"ה סי"ד. **ה)** פשוט, דיגרום ברכה שאינה צריכה, וכן השאר, והוי כמו בקדיש. **ו)** מ"ב סי' כ"ה ס"ק ל"ו. **ז)** פשוט דהא יכול לברך אחרי הנחת ש"ר. **ח)** פשטות הוי כמו אמן, וז"ל ברכ"י (סי' ל"א סק"ד) יכול לענות קדיש **וכל דבר שבקדושה** ע"כ. **ט)** מ"ב סי' נ"א ס"ק ח. **י)** שו"ע סי' נ"א ס"ב, ומ"ב ס"ק ב'. **יא)** כ"ש מאמן דלעיל. **יב)** בה"ל סי' נ"א ס"ד ד"ה צריך. **יג)** מ"ב סי' ס"ה ס"ק י"א. **יד)** מ"ב סי' נ"ג ס"ק ה'. **טו)** מ"ב סי' תכ"ב ס"ק ט"ז **טז)** דליכא פסוקים, יעוייש מ"ב סי' נ"א סק"י. **יז)** לא גרע מלעיל אות יג), דו"ק. **יח)** ערוך השלחן סי' נ"א ס"ו וכן משמע במ"ב סי' נ"א סק"ח וסי' ס"ו ס"ק י"ט. **יט)** מ"ב סי' נ"א ס"ק ח'. **כ)** סי' נ"א שעה"צ אות י"ב, ובה"ל ד"ה צריך, וכל הני דבסמוך. **כא)** שעה"צ סי' תפ"ח אות ד'. **כב)** פשוט דלא גרע מכל הני דלעיל. **כג)** שו"ע סי' ס"ו ס"ג, ומ"ב שם. **כד)** מ"ב סי' ס"ו ס"ק צ"ג. **כה)** רמ"א סי' ס"ו ס"ב, ומ"ב ס"ק ט"ז. **כו)** מ"ב סי' ס"ק כ"ו. **כז)** שו"ע סי' ס"ו ס"ט. **כח)** מ"ב סי' ס"ו ס"ק כ"ד, וכ"ש הני דבסמוך. **כט)** שו"ע סי' ק"ד ס"ז, ומ"ב שם, וכן אמן דהאל הקדוש ושו"ת, פרישה סי' קי"ד אות ז', שלחן שלמה ס"ד. **ל)** מ"ב סי' ק"ד ס"ק כ"ט. **לא)** הוי כאמצע ברכות ק"ש, ראה מ"ב סי' קכ"ב סק"א, קש"ע סי' י"ח סי"ד. **לב)** פשוט דהוי כאמצע ברכות ק"ש. **לג)** הוי כמו ברכות ק"ש, שו"ע סי' תפ"ח ס"א. **לד)** לא יברך, דאינו דומה לק"ש. דתפילין שייך לק"ש יותר מהלל, (ראה משנה ברורה סי' ס"ו ס"ק ט"ו־ט"ז דו"ק).

ביאור מלבוש לא ומן לא ומלבוש

ומלבוש לא ומן לא ומלבוש	ומלבוש לא ומן לא ומלבוש

לוח זמנים

הזמנים האלו הם לפי אופק ירושלים, בת"א ובחיפה יש הבדל בזמנים.

לחומרא צריך להקדים או לאחר ב 2 מינוט כי יש חולקים על זמנים אלו ב 2 מינוט

ינואר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	5.01	6.35	4.49	8.21	9.09	10.00	12.13	2.42
2	5.01	6.36	4.50	8.22	9.09	10.00	12.13	2.42
3	5.01	6.36	4.51	8.22	9.09	10.01	12.14	2.43
4	5.01	6.36	4.52	8.22	9.10	10.01	12.14	2.44
5	5.02	6.36	4.52	8.23	9.10	10.01	12.15	2.45
6	5.02	6.36	4.53	8.23	9.10	10.01	12.15	2.45
7	5.02	6.36	4.54	8.24	9.11	10.02	12.16	2.46
8	5.03	6.36	4.55	8.24	9.11	10.02	12.16	2.47
9	5.03	6.36	4.56	8.24	9.11	10.02	12.16	2.47
10	5.03	6.36	4.56	8.24	9.11	10.03	12.17	2.48
11	5.03	6.36	4.57	8.25	9.12	10.04	12.17	2.49
12	5.03	6.36	4.58	8.25	9.12	10.03	12.18	2.49
13	5.03	6.36	4.59	8.25	9.12	10.03	12.18	2.50
14	5.03	6.36	5.00	8.25	9.12	10.04	12.18	2.50
15	5.03	6.36	5.01	8.25	9.12	10.04	12.19	2.51
16	5.03	6.36	5.02	8.25	9.12	10.04	12.19	2.52
17	5.03	6.35	5.02	8.25	9.12	10.05	12.19	2.53
18	5.03	6.35	5.03	8.26	9.12	10.05	12.20	2.54
19	5.02	6.35	5.04	8.26	9.12	10.04	12.20	2.54
20	5.02	6.34	5.05	8.26	9.12	10.05	12.20	2.55
21	5.02	6.34	5.06	8.26	9.12	10.04	12.21	2.55
22	5.02	6.34	5.07	8.26	9.12	10.04	12.21	2.56
23	5.02	6.34	5.08	8.26	9.12	10.05	12.21	2.57
24	5.02	6.33	5.09	8.26	9.12	10.05	12.22	2.57
25	5.01	6.33	5.10	8.26	9.12	10.05	12.22	2.58
26	5.00	6.32	5.11	8.26	9.12	10.05	12.22	2.59
27	5.00	6.32	5.12	8.26	9.12	10.05	12.22	2.59
28	5.00	6.31	5.13	8.26	9.11	10.04	12.22	3.00
29	4.59	6.31	5.14	8.26	9.11	10.05	12.23	3.01
30	4.59	6.30	5.14	8.25	9.11	10.04	12.23	3.01
31	4.58	6.30	5.15	8.25	9.11	10.05	12.23	3.01

פברואר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	4.59	6.29	5.16	8.26	9.11	10.04	12.23	3.02
2	4.58	6.28	5.17	8.25	9.10	10.05	12.23	3.02
3	4.57	6.28	5.18	8.25	9.10	10.04	12.23	3.03
4	4.57	6.27	5.19	8.25	9.10	10.04	12.23	3.04
5	4.56	6.27	5.20	8.25	9.10	10.04	12.24	3.04
6	4.55	6.26	5.21	8.24	9.09	10.04	12.24	3.05
7	4.55	6.25	5.21	8.24	9.09	10.03	12.24	3.06
8	4.54	6.24	5.22	8.24	9.09	10.03	12.24	3.05
9	4.53	6.23	5.23	8.23	9.08	10.03	12.24	3.06
10	4.52	6.22	5.24	8.23	9.08	10.03	12.24	3.07
11	4.51	6.22	5.25	8.22	9.08	10.03	12.24	3.07
12	4.50	6.21	5.26	8.22	9.07	10.03	12.24	3.08
13	4.50	6.20	5.26	8.22	9.06	10.02	12.24	3.09
14	4.50	6.19	5.27	8.21	9.06	10.02	12.24	3.08
15	4.49	6.18	5.28	8.20	9.06	10.01	12.24	3.09
16	4.48	6.17	5.29	8.20	9.05	10.01	12.24	3.10
17	4.47	6.16	5.30	8.20	9.05	10.01	12.24	3.10
18	4.46	6.15	5.31	8.19	9.04	10.00	12.24	3.11
19	4.45	6.14	5.31	8.19	9.04	10.00	12.23	3.11
20	4.45	6.14	5.32	8.19	9.03	10.00	12.23	3.11
21	4.44	6.12	5.33	8.18	9.02	9.59	12.23	3.12
22	4.43	6.11	5.34	8.18	9.02	9.59	12.23	3.12
23	4.42	6.10	5.34	8.17	9.01	9.59	12.23	3.13
24	4.41	6.09	5.35	8.17	9.01	9.58	12.23	3.14
25	4.40	6.08	5.36	8.16	9.00	9.58	12.23	3.13
26	4.39	6.07	5.37	8.15	8.59	9.56	12.22	3.14
27	4.38	6.06	5.38	8.15	8.59	9.56	12.22	3.14
28	4.37	6.05	5.38	8.14	8.58	9.56	12.22	3.14
29	4.37	6.05	5.38	8.14	8.58	9.56	12.22	3.14

מרץ

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	4.36	6.04	5.39	8.14	8.58	9.55	12.22	3.15
2	4.35	6.03	5.40	8.13	8.57	9.55	12.22	3.15
3	4.33	6.01	5.40	8.12	8.56	9.55	12.21	3.16
4	4.33	6.01	5.41	8.11	8.55	9.54	12.21	3.16
5	4.31	5.59	5.42	8.11	8.55	9.54	12.21	3.16
6	4.30	5.58	5.43	8.10	8.54	9.52	12.21	3.17
7	4.29	5.57	5.43	8.09	8.53	9.52	12.21	3.17
8	4.27	5.56	5.44	8.08	8.53	9.52	12.20	3.17
9	4.26	5.54	5.45	8.08	8.52	9.51	12.20	3.18
10	4.25	5.53	5.45	8.07	8.51	9.51	12.20	3.18
11	4.23	5.52	5.46	8.06	8.51	9.50	12.20	3.18
12	4.22	5.51	5.47	8.05	8.50	9.49	12.19	3.18
13	4.20	5.50	5.47	8.04	8.49	9.49	12.19	3.18
14	4.19	5.48	5.48	8.03	8.48	9.48	12.19	3.19
15	4.18	5.47	5.49	8.03	8.47	9.47	12.18	3.19
16	4.16	5.46	5.49	8.02	8.47	9.47	12.18	3.20
17	4.15	5.45	5.50	8.01	8.46	9.46	12.18	3.19
18	4.13	5.43	5.51	8.00	8.45	9.45	12.18	3.20
19	4.12	5.42	5.51	7.59	8.44	9.45	12.18	3.21
20	4.10	5.41	5.52	7.58	8.43	9.44	12.18	3.20
21	4.09	5.39	5.53	7.57	8.43	9.44	12.17	3.21
22	4.08	5.38	5.54	7.57	8.42	9.43	12.17	3.22
23	4.06	5.37	5.54	7.56	8.41	9.42	12.17	3.21
24	4.05	5.35	5.55	7.55	8.40	9.42	12.17	3.22
25	4.04	5.34	5.56	7.54	8.39	9.41	12.16	3.22
26	4.03	5.33	5.56	7.53	8.39	9.40	12.16	3.22
27	4.01	5.32	5.57	7.52	8.38	9.40	12.16	3.22
28	3.59	5.31	5.58	7.52	8.37	9.40	12.16	3.23
29	3.58	5.29	5.58	7.51	8.36	9.38	12.15	3.22
30	3.56	5.28	5.59	7.50	8.36	9.38	12.15	3.23
31	3.55	5.27	5.59	7.49	8.35	9.37	12.15	3.24

אפריל

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	3.54	5.25	6.00	7.48	8.34	9.37	12.15	3.23
2	3.51	5.24	6.01	7.47	8.33	9.36	12.15	3.24
3	3.51	5.23	6.01	7.46	8.32	9.35	12.14	3.25
4	3.50	5.22	6.02	7.45	8.32	9.35	12.14	3.24
5	3.48	5.20	6.02	7.44	8.31	9.35	12.14	3.25
6	3.47	5.19	6.03	7.43	8.30	9.33	12.13	3.24
7	3.45	5.18	6.04	7.43	8.29	9.33	12.13	3.25
8	3.44	5.17	6.05	7.42	8.29	9.33	12.13	3.25
9	3.42	5.16	6.05	7.42	8.28	9.32	12.13	3.25
10	3.41	5.14	6.06	7.40	8.27	9.32	12.13	3.26
11	3.40	5.13	6.07	7.40	8.26	9.30	12.12	3.26
12	3.37	5.12	6.07	7.38	8.25	9.30	12.12	3.26
13	3.36	5.10	6.08	7.37	8.25	9.30	12.12	3.27
14	3.36	5.09	6.08	7.37	8.24	9.29	12.12	3.27
15	3.35	5.08	6.09	7.36	8.23	9.28	12.12	3.27
16	3.33	5.07	6.10	7.36	8.23	9.28	12.12	3.27
17	3.31	5.06	6.10	7.35	8.22	9.27	12.11	3.28
18	3.30	5.05	6.11	7.34	8.21	9.27	12.11	3.28
19	3.28	5.03	6.12	7.33	8.20	9.26	12.11	3.28
20	3.27	5.02	6.12	7.32	8.20	9.26	12.11	3.29
21	3.26	5.01	6.13	7.31	8.19	9.25	12.11	3.29
22	3.24	5.00	6.14	7.30	8.19	9.25	12.11	3.29
23	3.22	4.59	6.15	7.29	8.18	9.24	12.10	3.30
24	3.21	4.58	6.15	7.28	8.18	9.23	12.10	3.30
25	3.20	4.57	6.16	7.28	8.17	9.23	12.10	3.30
26	3.18	4.56	6.17	7.28	8.16	9.23	12.10	3.31
27	3.18	4.55	6.17	7.27	8.15	9.22	12.10	3.31
28	3.16	4.54	6.18	7.26	8.15	9.22	12.10	3.32
29	3.15	4.53	6.19	7.25	8.14	9.21	12.10	3.32
30	3.14	4.52	6.20	7.24	8.14	9.21	12.10	3.32

לוח זמנים

כדאי להחמיר להקדים או לאחר בשני מינוטי"ן כי יש שיטות שחושבים כעומד במישור, ויש שיטות שחושבים כמי שעומד בראש ההר.

מאי

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	3.13	4.51	6.20	7.24	8.13	9.20	12.10	3.33
2	3.11	4.50	6.21	7.23	8.12	9.20	12.10	3.32
3	3.10	4.49	6.22	7.23	8.12	9.20	12.10	3.33
4	3.08	4.48	6.22	7.22	8.11	9.19	12.10	3.34
5	3.07	4.47	6.23	7.21	8.11	9.19	12.10	3.33
6	3.06	4.46	6.24	7.20	8.11	9.18	12.10	3.34
7	3.05	4.45	6.25	7.20	8.10	9.18	12.09	3.35
8	3.03	4.44	6.25	7.19	8.10	9.18	12.09	3.35
9	3.02	4.44	6.26	7.18	8.09	9.18	12.09	3.35
10	3.01	4.43	6.27	7.18	8.09	9.17	12.09	3.36
11	3.00	4.42	6.27	7.17	8.08	9.17	12.09	3.37
12	2.58	4.41	6.28	7.16	8.08	9.17	12.09	3.36
13	2.57	4.41	6.29	7.15	8.08	9.17	12.09	3.37
14	2.56	4.40	6.29	7.15	8.07	9.16	12.09	3.38
15	2.55	4.39	6.30	7.15	8.07	9.16	12.09	3.37
16	2.54	4.38	6.31	7.14	8.06	9.16	12.09	3.38
17	2.52	4.38	6.31	7.13	8.06	9.15	12.09	3.39
18	2.52	4.37	6.32	7.13	8.05	9.15	12.09	3.39
19	2.51	4.36	6.33	7.13	8.05	9.15	12.09	3.39
20	2.49	4.36	6.34	7.12	8.05	9.15	12.09	3.40
21	2.49	4.35	6.34	7.12	8.05	9.15	12.10	3.41
22	2.47	4.35	6.35	7.11	8.04	9.15	12.10	3.40
23	2.46	4.34	6.36	7.11	8.04	9.14	12.10	3.41
24	2.46	4.34	6.36	7.11	8.04	9.14	12.10	3.41
25	2.45	4.33	6.37	7.10	8.04	9.15	12.11	3.42
26	2.44	4.33	6.37	7.10	8.04	9.14	12.11	3.43
27	2.43	4.32	6.38	7.10	8.04	9.15	12.11	3.43
28	2.42	4.32	6.39	7.09	8.04	9.14	12.11	3.43
29	2.42	4.32	6.40	7.09	8.03	9.14	12.11	3.44
30	2.42	4.31	6.40	7.09	8.03	9.14	12.11	3.44
31	2.42	4.31	6.41	7.09	8.03	9.14	12.12	3.45

יוני

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	2.41	4.31	6.41	7.08	8.03	9.14	12.12	3.44
2	2.40	4.31	6.42	7.08	8.03	9.14	12.12	3.45
3	2.40	4.30	6.42	7.07	8.03	9.14	12.12	3.45
4	2.39	4.30	6.43	7.07	8.03	9.14	12.12	3.46
5	2.39	4.30	6.43	7.08	8.03	9.14	12.13	3.47
6	2.39	4.30	6.44	7.08	8.03	9.14	12.13	3.47
7	2.38	4.29	6.44	7.08	8.03	9.15	12.13	3.47
8	2.38	4.29	6.45	7.08	8.03	9.14	12.13	3.47
9	2.37	4.29	6.46	7.07	8.03	9.14	12.14	3.48
10	2.37	4.29	6.46	7.07	8.03	9.14	12.14	3.48
11	2.37	4.29	6.46	7.07	8.03	9.14	12.14	3.49
12	2.37	4.29	6.47	7.07	8.03	9.15	12.14	3.49
13	2.37	4.29	6.47	7.08	8.04	9.15	12.14	3.49
14	2.36	4.29	6.48	7.07	8.04	9.15	12.15	3.50
15	2.36	4.29	6.48	7.07	8.04	9.15	12.15	3.50
16	2.36	4.29	6.48	7.08	8.04	9.15	12.15	3.50
17	2.36	4.29	6.48	7.07	8.04	9.16	12.15	3.51
18	2.37	4.29	6.49	7.08	8.04	9.16	12.15	3.50
19	2.37	4.30	6.49	7.08	8.04	9.16	12.16	3.50
20	2.37	4.30	6.50	7.08	8.05	9.16	12.16	3.51
21	2.37	4.30	6.50	7.08	8.05	9.16	12.16	3.51
22	2.37	4.30	6.50	7.08	8.06	9.16	12.16	3.51
23	2.37	4.30	6.50	7.08	8.05	9.16	12.16	3.51
24	2.38	4.30	6.50	7.09	8.05	9.17	12.17	3.52
25	2.39	4.31	6.51	7.09	8.06	9.17	12.17	3.52
26	2.39	4.31	6.51	7.10	8.06	9.17	12.17	3.52
27	2.39	4.31	6.51	7.10	8.06	9.18	12.17	3.52
28	2.39	4.32	6.51	7.10	8.07	9.18	12.17	3.53
29	2.40	4.32	6.51	7.11	8.07	9.18	12.18	3.53
30	2.40	4.32	6.51	7.11	8.07	9.19	12.18	3.53

יולי

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	2.41	4.33	6.51	7.11	8.07	9.19	12.18	3.53
2	2.41	4.33	6.51	7.12	8.08	9.19	12.18	3.53
3	2.41	4.33	6.51	7.12	8.08	9.20	12.18	3.53
4	2.41	4.34	6.51	7.12	8.08	9.19	12.19	3.53
5	2.43	4.34	6.51	7.12	8.08	9.19	12.19	3.53
6	2.43	4.35	6.51	7.13	8.09	9.20	12.19	3.53
7	2.44	4.35	6.51	7.13	8.09	9.20	12.19	3.53
8	2.44	4.36	6.51	7.14	8.09	9.21	12.19	3.53
9	2.45	4.36	6.50	7.14	8.10	9.21	12.19	3.53
10	2.45	4.37	6.50	7.15	8.10	9.21	12.19	3.53
11	2.47	4.37	6.50	7.15	8.10	9.21	12.19	3.53
12	2.47	4.38	6.50	7.15	8.11	9.22	12.20	3.53
13	2.48	4.38	6.49	7.16	8.11	9.22	12.20	3.53
14	2.49	4.39	6.49	7.16	8.11	9.22	12.20	3.52
15	2.49	4.39	6.49	7.17	8.12	9.23	12.20	3.53
16	2.51	4.40	6.48	7.17	8.12	9.22	12.20	3.53
17	2.51	4.41	6.48	7.18	8.12	9.23	12.20	3.52
18	2.53	4.41	6.48	7.18	8.13	9.23	12.20	3.52
19	2.53	4.42	6.47	7.19	8.13	9.23	12.20	3.51
20	2.54	4.42	6.46	7.19	8.13	9.24	12.20	3.52
21	2.56	4.43	6.46	7.20	8.14	9.24	12.20	3.51
22	2.57	4.44	6.46	7.21	8.14	9.24	12.20	3.51
23	2.57	4.44	6.45	7.21	8.14	9.24	12.20	3.50
24	2.58	4.45	6.45	7.21	8.15	9.25	12.20	3.50
25	2.59	4.45	6.44	7.22	8.15	9.25	12.20	3.50
26	3.00	4.46	6.43	7.22	8.15	9.25	12.20	3.49
27	3.01	4.47	6.43	7.23	8.16	9.25	12.20	3.49
28	3.02	4.47	6.42	7.23	8.16	9.26	12.20	3.49
29	3.03	4.48	6.41	7.23	8.16	9.25	12.20	3.48
30	3.04	4.49	6.41	7.24	8.17	9.26	12.20	3.48
31	3.05	4.49	6.40	7.25	8.17	9.26	12.20	3.47

אוגוסט

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	3.06	4.50	6.39	7.25	8.17	9.26	12.20	3.47
2	3.07	4.51	6.38	7.26	8.18	9.26	12.20	3.47
3	3.08	4.51	6.37	7.26	8.18	9.27	12.19	3.46
4	3.08	4.52	6.37	7.26	8.18	9.27	12.19	3.46
5	3.10	4.53	6.36	7.27	8.18	9.27	12.19	3.45
6	3.12	4.53	6.35	7.28	8.19	9.27	12.19	3.44
7	3.13	4.54	6.34	7.28	8.19	9.27	12.19	3.44
8	3.14	4.54	6.33	7.29	8.19	9.28	12.18	3.44
9	3.15	4.55	6.32	7.30	8.20	9.28	12.18	3.43
10	3.16	4.56	6.31	7.29	8.20	9.27	12.18	3.43
11	3.17	4.57	6.31	7.30	8.20	9.28	12.18	3.42
12	3.18	4.57	6.30	7.30	8.20	9.27	12.18	3.41
13	3.18	4.58	6.29	7.31	8.20	9.28	12.17	3.41
14	3.20	4.59	6.28	7.32	8.21	9.28	12.17	3.40
15	3.22	4.59	6.26	7.32	8.21	9.29	12.17	3.39
16	3.22	5.00	6.25	7.32	8.21	9.28	12.17	3.39
17	3.23	5.00	6.24	7.33	8.21	9.29	12.16	3.38
18	3.24	5.01	6.23	7.33	8.22	9.29	12.16	3.37
19	3.25	5.02	6.22	7.33	8.22	9.28	12.16	3.37
20	3.26	5.03	6.21	7.33	8.22	9.29	12.16	3.35
21	3.26	5.03	6.20	7.34	8.22	9.28	12.15	3.34
22	3.27	5.04	6.19	7.34	8.22	9.29	12.15	3.34
23	3.28	5.05	6.18	7.35	8.23	9.29	12.15	3.33
24	3.30	5.05	6.17	7.35	8.23	9.28	12.14	3.32
25	3.30	5.06	6.15	7.35	8.23	9.29	12.14	3.32
26	3.31	5.06	6.14	7.36	8.23	9.29	12.14	3.31
27	3.33	5.07	6.13	7.36	8.24	9.29	12.14	3.30
28	3.33	5.08	6.12	7.36	8.24	9.29	12.13	3.29
29	3.34	5.08	6.11	7.36	8.24	9.28	12.13	3.28
30	3.35	5.09	6.09	7.37	8.24	9.29	12.12	3.28
31	3.36	5.10	6.08	7.38	8.24	9.29	12.12	3.26

לוח זמנים

כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

ספטמבר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	3.36	5.10	6.07	7.37	8.24	9.29	12.12	3.26
2	3.37	5.11	6.05	7.37	8.24	9.30	12.11	3.25
3	3.38	5.12	6.04	7.37	8.25	9.29	12.11	3.24
4	3.39	5.12	6.03	7.38	8.25	9.29	12.10	3.23
5	3.41	5.13	6.02	7.39	8.25	9.29	12.10	3.22
6	3.41	5.13	6.00	7.38	8.25	9.29	12.09	3.21
7	3.42	5.14	5.59	7.39	8.25	9.29	12.09	3.20
8	3.42	5.15	5.58	7.39	8.26	9.29	12.09	3.20
9	3.43	5.15	5.56	7.39	8.25	9.28	12.09	3.18
10	3.44	5.16	5.55	7.39	8.26	9.29	12.09	3.17
11	3.44	5.17	5.54	7.40	8.26	9.29	12.08	3.17
12	3.44	5.17	5.53	7.40	8.26	9.28	12.08	3.16
13	3.45	5.18	5.51	7.40	8.26	9.29	12.08	3.16
14	3.46	5.19	5.50	7.40	8.26	9.29	12.07	3.14
15	3.47	5.19	5.49	7.41	8.26	9.29	12.07	3.13
16	3.48	5.20	5.48	7.41	8.27	9.29	12.07	3.12
17	3.49	5.20	5.46	7.41	8.27	9.28	12.05	3.11
18	3.49	5.21	5.45	7.41	8.27	9.29	12.05	3.10
19	3.50	5.22	5.44	7.41	8.27	9.29	12.05	3.10
20	3.50	5.22	5.42	7.42	8.27	9.29	12.04	3.09
21	3.51	5.23	5.41	7.42	8.27	9.29	12.03	3.08
22	3.52	5.23	5.40	7.42	8.27	9.28	12.03	3.07
23	3.53	5.24	5.38	7.42	8.27	9.28	12.02	3.05
24	3.54	5.24	5.37	7.42	8.27	9.29	12.02	3.05
25	3.54	5.25	5.36	7.43	8.28	9.28	12.02	3.04
26	3.55	5.25	5.34	7.43	8.28	9.28	12.01	3.04
27	3.56	5.26	5.33	7.43	8.28	9.29	12.01	3.02
28	3.57	5.27	5.32	7.43	8.28	9.28	12.00	3.02
29	3.58	5.28	5.30	7.44	8.28	9.29	12.00	3.01
30	3.58	5.28	5.29	7.44	8.28	9.29	11.59	2.59

אוקטובר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	4.00	5.29	5.28	7.44	8.29	9.28	11.59	2.59
2	4.02	5.30	5.26	7.45	8.29	9.28	11.59	2.58
3	4.02	5.30	5.25	7.45	8.29	9.29	11.58	2.58
4	4.02	5.31	5.24	7.45	8.29	9.28	11.58	2.56
5	4.02	5.32	5.23	7.45	8.29	9.29	11.58	2.55
6	4.04	5.32	5.22	7.46	8.29	9.28	11.57	2.55
7	4.05	5.33	5.20	7.46	8.30	9.28	11.57	2.54
8	4.05	5.34	5.19	7.46	8.30	9.29	11.57	2.53
9	4.05	5.35	5.18	7.46	8.30	9.29	11.57	2.52
10	4.07	5.35	5.17	7.46	8.30	9.28	11.56	2.51
11	4.08	5.36	5.15	7.47	8.31	9.29	11.56	2.51
12	4.08	5.36	5.14	7.47	8.31	9.28	11.56	2.49
13	4.10	5.37	5.13	7.46	8.31	9.29	11.56	2.48
14	4.10	5.38	5.12	7.47	8.31	9.29	11.55	2.48
15	4.11	5.39	5.11	7.48	8.32	9.29	11.55	2.47
16	4.11	5.39	5.10	7.47	8.32	9.29	11.55	2.47
17	4.12	5.40	5.08	7.48	8.32	9.29	11.55	2.46
18	4.13	5.41	5.07	7.48	8.32	9.29	11.54	2.45
19	4.13	5.41	5.06	7.49	8.33	9.30	11.54	2.44
20	4.14	5.42	5.05	7.49	8.33	9.29	11.54	2.43
21	4.15	5.43	5.04	7.49	8.33	9.30	11.54	2.43
22	4.16	5.43	5.03	7.49	8.33	9.30	11.54	2.42
23	4.17	5.44	5.02	7.50	8.34	9.30	11.54	2.41
24	4.17	5.45	5.01	7.49	8.34	9.30	11.53	2.41
25	4.17	5.46	5.00	7.50	8.34	9.30	11.53	2.40
26	4.18	5.47	4.59	7.50	8.35	9.31	11.53	2.39
27	4.19	5.47	4.58	7.51	8.35	9.31	11.53	2.39
28	4.19	5.48	4.57	7.51	8.35	9.31	11.53	2.38
29	4.20	5.49	4.56	7.51	8.36	9.31	11.53	2.38
30	4.20	5.50	4.55	7.51	8.36	9.31	11.53	2.37
31	4.20	5.51	4.54	7.52	8.36	9.32	11.53	2.36

נובמבר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	4.22	5.51	4.53	7.52	8.37	9.32	11.53	2.37
2	4.22	5.52	4.53	7.52	8.37	9.32	11.53	2.36
3	4.22	5.53	4.52	7.52	8.38	9.32	11.53	2.35
4	4.23	5.54	4.51	7.53	8.38	9.33	11.53	2.35
5	4.24	5.55	4.50	7.53	8.38	9.33	11.53	2.34
6	4.25	5.55	4.49	7.53	8.39	9.34	11.53	2.34
7	4.26	5.57	4.49	7.54	8.40	9.34	11.53	2.34
8	4.27	5.57	4.48	7.55	8.40	9.34	11.53	2.33
9	4.28	5.58	4.47	7.55	8.40	9.34	11.53	2.32
10	4.29	5.59	4.46	7.56	8.41	9.34	11.53	2.33
11	4.29	6.00	4.46	7.56	8.41	9.35	11.53	2.32
12	4.30	6.01	4.45	7.56	8.42	9.35	11.53	2.31
13	4.30	6.01	4.45	7.56	8.42	9.36	11.54	2.32
14	4.31	6.02	4.44	7.57	8.43	9.35	11.54	2.31
15	4.31	6.03	4.44	7.57	8.43	9.36	11.54	2.31
16	4.33	6.04	4.43	7.58	8.44	9.36	11.54	2.31
17	4.34	6.05	4.43	7.59	8.44	9.37	11.54	2.31
18	4.34	6.06	4.42	7.59	8.45	9.37	11.54	2.30
19	4.35	6.07	4.41	8.00	8.45	9.38	11.55	2.30
20	4.35	6.08	4.41	8.00	8.46	9.38	11.55	2.30
21	4.37	6.09	4.41	8.01	8.47	9.39	11.55	2.30
22	4.39	6.09	4.40	8.01	8.47	9.40	11.55	2.30
23	4.39	6.10	4.40	8.02	8.48	9.39	11.55	2.29
24	4.39	6.11	4.40	8.02	8.49	9.40	11.56	2.30
25	4.39	6.12	4.40	8.03	8.49	9.41	11.56	2.30
26	4.40	6.13	4.39	8.03	8.49	9.41	11.57	2.30
27	4.41	6.13	4.39	8.03	8.50	9.42	11.57	2.30
28	4.42	6.14	4.39	8.04	8.51	9.42	11.57	2.30
29	4.43	6.15	4.39	8.04	8.51	9.43	11.58	2.29
30	4.43	6.16	4.39	8.05	8.52	9.43	11.58	2.30

דצמבר

	עלות השחר	זריחה	שקיעה	סו"ז קר"ש מג"א	סו"ז קר"ש גר"א	סו"ז תפילה גר"א	מנחה גדולה	מנחה קטנה
1	4.44	6.17	4.39	8.06	8.52	9:44	11.58	2.30
2	4.44	6.18	4.39	8.06	8.53	9.45	11.59	2.30
3	4.45	6.19	4.39	8.06	8.54	9.45	11.59	2.30
4	4.46	6.19	4.39	8.07	8.54	9.46	12.00	2.30
5	4.46	6.20	4.39	8.08	8.55	9.46	12.00	2.31
6	4.47	6.21	4.39	8.08	8.55	9.47	12.00	2.31
7	4.47	6.22	4.39	8.09	8.56	9.47	12.01	2.31
8	4.48	6.23	4.39	8.09	8.56	9.48	12.01	2.31
9	4.49	6.23	4.39	8.09	8.57	9.48	12.02	2.31
10	4.50	6.24	4.39	8.10	8.58	9.49	12.02	2.31
11	4.51	6.25	4.39	8.11	8.58	9.49	12.03	2.32
12	4.51	6.26	4.40	8.11	8.59	9.50	12.03	2.33
13	4.52	6.26	4.40	8.12	9.00	9.51	12.04	2.33
14	4.52	6.27	4.40	8.13	9.00	9.51	12.04	2.33
15	4.53	6.27	4.40	8.13	9.01	9.52	12.04	2.34
16	4.53	6.28	4.41	8.14	9.01	9.52	12.05	2.34
17	4.54	6.29	4.41	8.14	9.02	9.53	12.05	2.34
18	4.55	6.29	4.41	8.15	9.02	9.54	12.06	2.35
19	4.55	6.30	4.42	8.15	9.03	9.54	12.06	2.35
20	4.55	6.31	4.42	8.17	9.03	9.54	12.07	2.35
21	4.56	6.31	4.43	8.17	9.04	9.54	12.07	2.36
22	4.57	6.32	4.43	8.18	9.04	9.55	12.08	2.36
23	4.58	6.32	4.44	8.18	9.05	9.55	12.08	2.37
24	4.58	6.33	4.44	8.18	9.05	9.56	12.09	2.37
25	4.58	6.33	4.45	8.18	9.06	9.57	12.09	2.38
26	4.59	6.33	4.45	8.19	9.06	9.58	12.10	2.39
27	4.59	6.34	4.46	8.19	9.07	9.58	12.10	2.39
28	4.59	6.34	4.47	8.19	9.07	9.58	12.11	2.40
29	5.00	6.34	4.47	8.20	9.08	9.59	12.11	2.41
30	5.00	6.35	4.48	8.20	9.08	9.59	12.12	2.41
31	5.01	6.35	4.49	8.21	9.08	9.59	12.12	2.42

לוח ל 27 ערים מרכזיים בעולם

לזריחה סוזק"ש שקיעת החמה

LONDON	לונדון
NEW JORK	ניו יארק
AMSTERDAM	אמסטרדאם
ANTWERPEN	אנטוערפען
BALTIMORE, MD.	באלטימור
BUENOS AIRES	בואנס איירס
BOSTON, MASS	באסטאן
GENEVE	ג'ינובה
DETROIT	דעטרויט
VIENNA	וינה
TORONTO	טורונטו
JOHANNESBURG	יאהאנוסבורג
LOS ANGELES	לאסאנג'עלעס
MELBURNE	מלבורן
MARSEILLES	מארסיילעס
MANCHESTER	מאנטשעסטר
MIAMI, FLA.	מיאמי
MONTREAL	מונטריאל
CINCINNATI, OHIO	סינסינאטי אהאי
SAN PAULO	סן פאולו
PARIS	פאריז
PHILADELPHIA	פילאדעלפיה
ZURICH	ציריך
COPENHAGEN	קופנהאגן
CLEVELAND OHIO	קלעוולאנד
CHICAGO, ILL.	שיקאגו
STRASBOURG	שטראסבורג

הזמנים לקוחים מספר "**אור מאיר**"

להרב הגאון מו"ה **מאיר פוזנא** שליט"א

ברשותו האדיבה
התודה והברכה נתונה לו

לונדון LONDON

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר, על כן כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

יום	אוקטובר			נובמבר			דצמבר		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	06.00	08.55	17.39	06.53	09.19	16.34	07.44	09.46	15.55
2	06.02	08.56	17.37	06.55	09.19	16.32	07.45	09.47	15.54
3	06.04	08.56	17.34	06.57	09.20	16.30	07.46	09.48	15.54
4	06.05	08.57	17.32	06.59	09.21	16.29	07.48	09.49	15.53
5	06.07	08.58	17.30	07.01	09.22	16.27	07.49	09.50	15.53
6	06.09	08.58	17.28	07.02	09.23	16.25	07.50	09.51	15.52
7	06.10	08.59	17.26	07.04	09.24	16.23	07.51	09.52	15.52
8	06.12	09.00	17.23	07.06	09.25	16.22	07.53	09.52	15.51
9	06.14	09.00	17.21	07.08	09.26	16.20	07.54	09.53	15.51
10	06.15	09.01	17.19	07.09	09.27	16.19	07.55	09.54	15.51
11	06.17	09.02	17.17	07.11	09.28	16.17	07.56	09.55	15.51
12	06.19	09.03	17.14	07.13	09.29	16.16	07.57	09.55	15.51
13	06.20	09.03	17.12	07.15	09.29	16.14	07.58	09.56	15.51
14	06.22	09.04	17.10	07.16	09.30	16.13	07.59	09.57	15.51
15	06.24	09.05	17.08	07.18	09.31	16.11	08.00	09.58	15.51
16	06.25	09.06	17.06	07.20	09.32	16.10	08.01	09.58	15.51
17	06.27	09.06	17.04	07.22	09.33	16.09	08.01	09.59	15.51
18	06.29	09.07	17.02	07.23	09.34	16.07	08.02	09.59	15.52
19	06.31	09.08	16.59	07.25	09.35	16.06	08.03	10.00	15.52
20	06.32	09.09	16.57	07.27	09.36	16.05	08.03	10.01	15.52
21	06.34	09.09	16.55	07.28	09.37	16.04	08.04	10.01	15.53
22	06.36	09.10	16.53	07.30	09.38	16.03	08.05	10.02	15.53
23	06.38	09.11	16.51	07.31	09.39	16.02	08.05	10.02	15.54
24	06.39	09.12	16.49	07.33	09.40	16.01	08.05	10.03	15.54
25	06.41	09.13	16.47	07.35	09.41	16.00	08.06	10.03	15.55
26	06.43	09.13	16.45	07.36	09.42	15.59	08.06	10.03	15.56
27	06.45	09.14	16.43	07.38	09.43	15.58	08.06	10.04	15.56
28	06.46	09.15	16.41	07.39	09.44	15.57	08.06	10.04	15.57
29	06.48	09.16	16.39	07.41	09.45	15.56	08.07	10.05	15.58
30	06.50	09.17	16.38	07.42	09.45	15.55	08.07	10.05	15.59
31	06.52	09.18	16.36				08.07	10.05	16.00

יום	ינואר			פברואר			מרץ		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	08.07	10.05	16.01	07.40	09.57	16.49	06.47	09.30	17.40
2	08.07	10.06	16.02	07.38	09.56	16.51	06.45	09.29	17.42
3	08.06	10.06	16.03	07.37	09.56	16.53	06.42	09.28	17.43
4	08.06	10.06	16.05	07.35	09.55	16.54	06.40	09.26	17.45
5	08.06	10.06	16.06	07.33	09.54	16.56	06.38	09.25	17.47
6	08.06	10.06	16.07	07.32	09.53	16.58	06.36	09.24	17.49
7	08.05	10.06	16.08	07.30	09.52	17.00	06.34	09.23	17.50
8	08.05	10.06	16.10	07.28	09.52	17.02	06.31	09.22	17.52
9	08.04	10.06	16.11	07.26	09.51	17.04	06.29	09.20	17.54
10	08.04	10.06	16.12	07.25	09.50	17.05	06.27	09.19	17.56
11	08.03	10.06	16.14	07.23	09.49	17.07	06.25	09.18	17.57
12	08.02	10.06	16.15	07.21	09.48	17.09	06.22	09.17	17.59
13	08.02	10.05	16.17	07.19	09.47	17.11	06.20	09.15	18.01
14	08.01	10.05	16.18	07.17	09.46	17.13	06.18	09.14	18.03
15	08.00	10.05	16.20	07.15	09.45	17.15	06.16	09.13	18.04
16	07.59	10.05	16.21	07.13	09.44	17.16	06.13	09.12	18.06
17	07.58	10.05	16.23	07.12	09.43	17.18	06.11	09.10	18.08
18	07.57	10.04	16.25	07.10	09.42	17.20	06.09	09.09	18.09
19	07.56	10.04	16.26	07.08	09.41	17.22	06.07	09.08	18.11
20	07.55	10.04	16.28	07.06	09.40	17.24	06.04	09.06	18.13
21	07.54	10.03	16.30	07.04	09.39	17.26	06.02	09.05	18.15
22	07.53	10.03	16.31	07.01	09.38	17.27	06.00	09.04	18.16
23	07.52	10.02	16.33	06.59	09.37	17.29	05.57	09.02	18.18
24	07.51	10.02	16.35	06.57	09.36	17.31	05.55	09.01	18.20
25	07.50	10.01	16.36	06.55	09.35	17.33	05.53	09.00	18.21
26	07.48	10.01	16.38	06.53	09.33	17.35	05.50	08.59	18.23
27	07.47	10.00	16.40	06.51	09.32	17.36	05.48	08.57	18.25
28	07.46	10.00	16.42	06.49	09.31	17.38	05.46	08.56	18.26
29	07.44	09.59	16.43				05.44	08.55	18.28
30	07.43	09.58	16.45				05.41	08.53	18.30
31	07.41	09.58	16.47				05.39	08.52	18.31

יום	אפריל			מאי			יוני		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	05.37	08.51	18.33	04.33	08.15	19.23	03.49	07.54	20.08
2	05.35	08.50	18.35	04.31	08.14	19.25	03.48	07.53	20.09
3	05.32	08.48	18.36	04.29	08.13	19.27	03.47	07.53	20.10
4	05.30	08.47	18.38	04.27	08.12	19.28	03.46	07.53	20.11
5	05.28	08.46	18.40	04.25	08.12	19.30	03.46	07.52	20.12
6	05.25	08.44	18.41	04.24	08.11	19.31	03.45	07.52	20.13
7	05.23	08.43	18.43	04.22	08.10	19.33	03.45	07.52	20.14
8	05.21	08.42	18.45	04.20	08.09	19.35	03.44	07.52	20.15
9	05.19	08.41	18.47	04.18	08.08	19.36	03.44	07.52	20.16
10	05.17	08.39	18.48	04.17	08.07	19.38	03.43	07.52	20.16
11	05.14	08.38	18.50	04.15	08.06	19.39	03.43	07.52	20.17
12	05.12	08.37	18.52	04.14	08.05	19.41	03.43	07.51	20.18
13	05.10	08.36	18.53	04.12	08.05	19.42	03.42	07.51	20.19
14	05.08	08.35	18.55	04.10	08.04	19.44	03.42	07.51	20.19
15	05.06	08.33	18.57	04.09	08.03	19.46	03.42	07.51	20.20
16	05.03	08.32	18.58	04.07	08.02	19.47	03.42	07.51	20.20
17	05.01	08.31	19.00	04.06	08.02	19.49	03.42	07.52	20.21
18	04.59	08.30	19.02	04.04	08.01	19.50	03.42	07.52	20.21
19	04.57	08.29	19.03	04.03	08.00	19.51	03.42	07.52	20.21
20	04.55	08.27	19.05	04.02	08.00	19.53	03.42	07.52	20.22
21	04.53	08.26	19.07	04.00	07.59	19.54	03.42	07.52	20.22
22	04.51	08.25	19.08	03.59	07.58	19.56	03.42	07.52	20.22
23	04.49	08.24	19.10	03.58	07.58	19.57	03.43	07.53	20.22
24	04.47	08.23	19.12	03.57	07.57	19.58	03.43	07.53	20.22
25	04.45	08.22	19.13	03.56	07.57	20.00	03.43	07.53	20.22
26	04.43	08.21	19.15	03.54	07.56	20.01	03.44	07.53	20.22
27	04.41	08.20	19.17	03.53	07.56	20.02	03.44	07.54	20.22
28	04.39	08.19	19.18	03.52	07.55	20.04	03.45	07.54	20.22
29	04.37	08.18	19.20	03.51	07.55	20.05	03.45	07.54	20.22
30	04.35	08.16	19.22	03.50	07.54	20.06	03.46	07.55	20.22
31				03.50	07.54	20.07			

יום	יולי			אוגוסט			ספטמבר		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	03.47	07.55	20.21	04.23	08.15	19.49	05.12	08.36	18.48
2	03.47	07.56	20.21	04.24	08.15	19.48	05.14	08.37	18.46
3	03.48	07.56	20.21	04.26	08.16	19.46	05.15	08.37	18.43
4	03.49	07.57	20.20	04.28	08.17	19.44	05.17	08.38	18.41
5	03.50	07.57	20.20	04.29	08.18	19.43	05.18	08.39	18.39
6	03.50	07.58	20.19	04.31	08.18	19.41	05.20	08.39	18.37
7	03.51	07.58	20.19	04.32	08.19	19.39	05.22	08.40	18.34
8	03.52	07.59	20.18	04.34	08.20	19.37	05.23	08.40	18.32
9	03.53	07.59	20.17	04.35	08.20	19.36	05.25	08.41	18.30
10	03.54	08.00	20.17	04.37	08.21	19.34	05.26	08.42	18.28
11	03.55	08.00	20.16	04.38	08.22	19.32	05.28	08.42	18.25
12	03.56	08.01	20.15	04.40	08.22	19.30	05.30	08.43	18.23
13	03.57	08.02	20.14	04.42	08.23	19.28	05.31	08.44	18.21
14	03.58	08.02	20.13	04.43	08.24	19.26	05.33	08.44	18.18
15	04.00	08.03	20.12	04.45	08.25	19.24	05.34	08.45	18.16
16	04.01	08.03	20.11	04.46	08.25	19.22	05.36	08.45	18.14
17	04.02	08.04	20.10	04.48	08.26	19.20	05.38	08.46	18.11
18	04.03	08.05	20.09	04.50	08.27	19.18	05.39	08.47	18.09
19	04.05	08.05	20.08	04.51	08.27	19.16	05.41	08.47	18.07
20	04.06	08.06	20.07	04.53	08.28	19.14	05.42	08.48	18.04
21	04.07	08.07	20.05	04.54	08.29	19.12	05.44	08.49	18.02
22	04.09	08.07	20.04	04.56	08.29	19.10	05.46	08.49	18.00
23	04.10	08.08	20.03	04.58	08.30	19.08	05.47	08.50	17.58
24	04.11	08.09	20.02	04.59	08.31	19.05	05.49	08.50	17.55
25	04.13	08.10	20.00	05.01	08.31	19.03	05.51	08.51	17.53
26	04.14	08.10	19.59	05.02	08.32	19.01	05.52	08.52	17.51
27	04.16	08.11	19.57	05.04	08.33	18.59	05.54	08.52	17.48
28	04.17	08.12	19.56	05.06	08.33	18.57	05.55	08.53	17.46
29	04.18	08.12	19.54	05.07	08.34	18.55	05.57	08.54	17.44
30	04.20	08.13	19.53	05.09	08.35	18.52	05.59	08.54	17.41
31	04.21	08.14	19.51	05.10	08.35	18.50			

כל הזמנים הם לפי מורה שעות הרגיל (חורפי, ווינטער זייגער) ובימי הקיץ מזיזים המורה שעות (לעת עתה מיום 27 מארס עד 24 אקטאבער, ויש לברר אם לא נשתנה) על כן צריכים לחשוב באיחור שעה

NEW JORK ניו יארק

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר, על כן, כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

יום	אוקטובר			נובמבר			דצמבר		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	05.51	08.48	17.38	06.25	09.02	16.52	06.59	09.22	16.29
2	05.52	08.48	17.37	06.26	09.02	16.51	07.00	09.22	16.29
3	05.53	08.49	17.35	06.27	09.03	16.50	07.01	09.23	16.28
4	05.54	08.49	17.33	06.29	09.04	16.49	07.02	09.24	16.28
5	05.55	08.49	17.32	06.30	09.04	16.48	07.03	09.25	16.28
6	05.56	08.50	17.30	06.31	09.05	16.47	07.04	09.25	16.28
7	05.57	08.50	17.28	06.32	09.05	16.46	07.05	09.26	16.28
8	05.58	08.51	17.27	06.33	09.06	16.44	07.06	09.27	16.28
9	06.00	08.51	17.25	06.34	09.07	16.43	07.07	09.27	16.28
10	06.01	08.51	17.24	06.36	09.07	16.42	07.08	09.28	16.28
11	06.02	08.52	17.22	06.37	09.08	16.41	07.09	09.29	16.28
12	06.03	08.52	17.21	06.38	09.09	16.41	07.10	09.29	16.28
13	06.04	08.53	17.19	06.39	09.09	16.40	07.10	09.30	16.28
14	06.05	08.53	17.17	06.40	09.10	16.39	07.11	09.30	16.29
15	06.06	08.53	17.16	06.42	09.11	16.38	07.12	09.31	16.29
16	06.07	08.54	17.14	06.43	09.11	16.37	07.12	09.32	16.29
17	06.08	08.54	17.13	06.44	09.12	16.36	07.13	09.32	16.29
18	06.09	08.55	17.11	06.45	09.13	16.36	07.14	09.33	16.30
19	06.10	08.55	17.10	06.46	09.13	16.35	07.14	09.33	16.30
20	06.11	08.56	17.08	06.47	09.14	16.34	07.15	09.34	16.31
21	06.12	08.56	17.07	06.48	09.15	16.34	07.16	09.34	16.31
22	06.14	08.57	17.06	06.50	09.15	16.33	07.16	09.35	16.32
23	06.15	08.57	17.04	06.51	09.16	16.32	07.17	09.35	16.32
24	06.16	08.58	17.03	06.52	09.17	16.32	07.17	09.36	16.33
25	06.17	08.58	17.01	06.53	09.18	16.31	07.17	09.36	16.33
26	06.18	08.59	17.00	06.54	09.18	16.31	07.18	09.37	16.34
27	06.19	08.59	16.59	06.55	09.19	16.30	07.18	09.37	16.35
28	06.20	09.00	16.57	06.56	09.20	16.30	07.18	09.38	16.35
29	06.22	09.00	16.56	06.57	09.20	16.30	07.19	09.38	16.36
30	06.23	09.01	16.55	06.58	09.21	16.29	07.19	09.38	16.37
31	06.24	09.01	16.54				07.19	10.39	16.37

יום	ינואר			פברואר			מרץ		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	07.19	09.39	16.38	07.06	09.37	17.13	06.30	09.19	17.46
2	07.19	09.39	16.39	07.05	09.37	17.14	06.29	09.18	17.47
3	07.19	09.40	16.40	07.04	09.37	17.15	06.27	09.17	17.48
4	07.20	09.40	16.41	07.03	09.36	17.16	06.25	09.16	17.50
5	07.20	09.40	16.42	07.02	09.36	17.17	06.24	09.16	17.51
6	07.19	09.40	16.43	07.01	09.35	17.19	06.22	09.15	17.52
7	07.19	09.41	16.44	07.00	09.35	17.20	06.21	09.14	17.53
8	07.19	09.41	16.45	06.58	09.34	17.21	06.19	09.13	17.54
9	07.19	09.41	16.46	06.57	09.34	17.22	06.18	09.12	17.55
10	07.19	09.41	16.47	06.56	09.33	17.24	06.16	09.11	17.56
11	07.19	09.41	16.48	06.55	09.32	17.25	06.14	09.10	17.57
12	07.18	09.41	16.49	06.54	09.32	17.26	06.13	09.09	17.58
13	07.18	09.41	16.50	06.52	09.31	17.27	06.11	09.08	17.59
14	07.18	09.41	16.51	07.51	09.31	17.28	06.10	09.07	18.00
15	07.17	09.41	16.52	06.50	09.30	17.30	06.08	09.06	18.02
16	07.17	09.41	16.53	06.49	09.29	17.31	06.06	09.05	18.03
17	07.17	09.41	16.55	06.47	09.28	17.32	06.05	09.04	18.04
18	07.16	09.41	16.56	06.46	09.28	17.33	06.03	09.03	18.05
19	07.16	09.41	16.57	06.45	09.27	17.34	06.01	09.02	18.06
20	07.15	09.41	16.58	06.43	09.26	17.36	06.00	09.01	18.07
21	07.14	09.41	16.59	06.42	09.26	17.37	05.58	09.00	18.08
22	07.14	09.40	17.00	06.40	09.25	17.38	05.56	09.00	18.09
23	07.13	09.40	17.02	06.39	09.24	17.39	05.55	08.59	18.10
24	07.12	09.40	17.03	06.38	09.23	17.40	05.53	08.58	18.11
25	07.12	09.40	17.04	06.36	09.22	17.42	05.51	08.57	18.12
26	07.11	09.40	17.05	06.35	09.22	17.43	05.50	08.56	18.13
27	07.10	09.39	17.06	06.33	09.21	17.44	05.48	08.55	18.14
28	07.09	09.39	17.08	06.32	09.20	17.45	05.46	08.54	18.15
29	07.09	09.39	17.09				05.45	08.53	18.16
30	07.08	09.38	17.10				05.43	08.52	18.17
31	07.07	09.38	17.11				05.41	08.51	18.19

יום	אפריל			מאי			יוני		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	05.40	08.50	18.20	04.55	08.24	18.51	04.27	08.10	19.20
2	05.38	08.49	18.21	04.53	08.23	18.52	04.26	08.10	19.20
3	05.37	08.48	18.22	04.52	08.22	18.53	04.26	08.10	19.21
4	05.35	08.47	18.23	04.51	08.22	18.54	04.25	08.10	19.22
5	05.33	08.46	18.24	04.50	08.21	18.55	04.25	08.09	19.23
6	05.32	08.45	18.25	04.49	08.20	18.56	04.25	08.09	19.23
7	05.30	08.44	18.26	04.47	08.20	18.57	04.25	08.09	19.24
8	05.28	08.43	18.27	04.46	08.19	18.58	04.24	08.09	19.24
9	05.27	08.42	18.28	04.45	08.19	18.59	04.24	08.09	19.25
10	05.25	08.41	18.29	04.44	08.18	19.00	04.24	08.09	19.26
11	05.24	08.40	18.30	04.43	08.17	19.01	04.24	08.09	19.26
12	05.22	08.39	18.31	04.42	08.17	19.02	04.24	08.09	19.27
13	05.21	08.38	18.32	04.41	08.16	19.03	04.24	08.09	19.27
14	05.19	08.38	18.33	04.40	08.16	19.04	04.24	08.10	19.27
15	05.17	08.37	18.34	04.39	08.15	19.05	04.24	08.10	19.28
16	05.16	08.36	18.35	04.38	08.15	19.06	04.24	08.10	19.28
17	05.14	08.35	18.36	04.37	08.14	19.07	04.24	08.10	19.29
18	05.13	08.34	18.37	04.36	08.14	19.08	04.24	08.10	19.29
19	05.11	08.33	18.38	04.35	08.14	19.09	04.24	08.10	19.29
20	05.10	08.32	18.39	04.34	08.13	19.10	04.24	08.10	19.29
21	05.08	08.31	18.40	04.34	08.13	19.11	04.24	08.11	19.30
22	05.07	08.31	18.41	04.33	08.12	19.12	04.24	08.11	19.30
23	05.06	08.30	18.43	04.32	08.12	19.12	04.25	08.11	19.30
24	05.04	08.29	18.44	04.31	08.12	19.13	04.25	08.11	19.30
25	05.03	08.28	18.45	04.31	08.12	19.14	04.25	08.12	19.30
26	05.01	08.27	18.46	04.30	08.11	19.15	04.26	08.12	19.30
27	05.00	08.27	18.47	04.29	08.11	19.16	04.26	08.12	19.30
28	04.59	08.26	18.48	04.29	08.11	19.17	04.26	08.12	19.30
29	04.57	08.25	18.49	04.28	08.11	19.17	04.27	08.13	19.30
30	04.56	08.24	18.50	04.28	08.10	19.18	04.27	08.13	19.30
31				04.27	08.10	19.19			

יום	יולי			אגוסט			ספטמבר		
	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה	שקיעה	סוזק"ש	זריחה
1	04.28	08.13	19.30	04.52	08.26	19.11	05.22	08.38	18.28
2	03.28	08.14	19.30	04.52	08.27	19.10	05.23	08.39	18.27
3	04.29	08.14	19.30	04.53	08.27	19.09	05.24	08.39	18.25
4	04.29	08.14	19.30	04.54	08.28	19.08	05.25	08.39	18.23
5	04.30	08.15	19.30	04.56	08.28	19.07	05.26	08.40	18.22
6	04.30	08.15	19.29	04.56	08.29	19.05	05.27	08.40	18.20
7	04.31	08.15	19.29	04.57	08.29	19.04	05.28	08.40	18.19
8	04.32	08.16	19.29	04.58	08.29	19.03	05.29	08.41	18.17
9	04.32	08.16	19.28	04.59	08.30	19.02	05.30	08.41	18.15
10	04.33	08.17	19.28	05.00	08.30	19.01	05.31	08.41	18.14
11	04.34	08.17	19.27	05.01	08.31	18.59	05.32	08.42	18.12
12	04.34	08.18	19.27	05.02	08.31	18.58	05.32	08.42	18.10
13	04.35	08.18	19.26	05.03	08.31	18.57	05.33	08.42	18.09
14	04.36	08.18	19.26	05.04	08.32	18.55	05.34	08.43	18.07
15	04.37	08.19	19.25	05.05	08.32	18.54	05.35	08.43	18.05
16	04.37	08.19	19.25	05.06	08.33	18.53	05.36	08.43	18.03
17	04.38	08.20	19.24	05.07	08.33	18.51	05.37	08.43	18.02
18	04.39	08.20	19.23	05.08	08.33	18.50	05.38	08.44	18.00
19	04.40	08.21	19.23	05.09	08.34	18.48	05.39	08.44	17.58
20	04.41	08.21	19.22	05.10	08.34	18.47	05.40	08.44	17.57
21	04.42	08.21	19.21	05.11	08.35	18.45	05.41	08.45	17.55
22	04.42	08.22	19.21	05.12	08.35	18.44	05.42	08.45	17.53
23	04.43	08.22	19.20	05.13	08.35	18.42	05.43	08.45	17.52
24	04.44	08.23	19.19	05.14	08.36	18.41	05.44	08.46	17.50
25	04.45	08.23	19.18	05.15	08.36	18.39	05.45	08.46	17.48
26	04.46	08.24	19.17	05.16	08.36	18.38	05.46	08.46	17.47
27	04.47	08.24	19.16	05.17	08.37	18.36	05.47	08.47	17.45
28	04.48	08.25	19.15	05.18	08.37	18.35	05.48	08.47	17.43
29	04.49	08.25	19.14	05.19	08.37	18.33	05.49	08.47	17.42
30	04.50	08.26	19.13	05.20	08.38	18.32	05.50	08.48	17.40
31	04.51	08.26	19.12	05.21	08.38	18.30			

כל הזמנים הם לפי מורה שעות הרגיל (חורפי, ווינטער זייגער) ובימי הקיץ מזיזים המורה שעות (לעת עתה מיום 20 אפריל עד 24 אקטאבער, ויש לברר אם לא נשתנה) על כן צריכים לחשוב באיחור שעה

זריחה

חדש	AMSTERDAM אמסטרדאם	ANTWERPEN אנטווערפען	BALTIMORE, MD. באלטימור	BUENOS AIRES בואנס איירס	BOSTON, MASS באסטאן	GENEVE ג'ינוה	DETROIT דעטרויט	VIENNA ווינה	TORONTO טורונטו	JOHANNESBURG יאהאנעסבורג	LOS ANGELES לאסאנ'עלעס	MARSEILLES מארסיילעס	MELBURNE מלבורן
1 ינואר	08.51	08.47	07.26	05.44	07.13	08.18	08.02	07.45	07.51	05.18	06.59	08.11	05.01
6 ינואר	08.50	08.46	07.26	05.48	07.13	08.18	08.02	07.45	07.51	05.22	06.59	08.11	05.05
11 ינואר	08.47	08.43	07.26	05.52	07.12	08.16	08.01	07.43	07.50	05.26	06.59	08.10	05.10
16 ינואר	08.43	08.40	07.24	05.57	07.10	08.14	07.59	07.40	07.48	05.30	06.58	08.08	05.15
21 ינואר	08.38	08.35	07.22	06.02	07.07	08.10	07.56	07.36	07.45	05.33	06.57	08.05	05.21
26 ינואר	08.31	08.29	07.19	06.07	07.04	08.06	07.52	07.31	07.41	05.37	06.54	08.01	05.26
31 ינואר	08.24	08.22	07.15	06.12	06.59	08.00	07.47	07.25	07.36	05.41	06.51	07.56	05.32
5 פברואר	08.16	08.14	07.10	06.17	06.54	07.54	07.42	07.18	07.30	05.45	06.47	07.50	05.38
10 פברואר	08.07	08.06	07.05	06.22	06.48	07.47	07.36	.07.10	07.24	05.49	06.43	07.44	05.43
15 פברואר	07.57	07.56	06.59	06.27	06.41	07.39	07.30	07.02	07.17	05.52	06.38	07.37	05.49
20 פברואר	07.47	07.47	06.52	06.32	06.34	07.31	07.22	06.54	07.09	05.55	06.33	07.30	05.54
25 פברואר	07.37	07.37	06.46	06.37	06.27	07.23	07.15	06.44	07.01	05.59	06.27	07.22	06.00
2 מרץ	07.26	07.26	06.38	06.41	06.19	07.14	07.07	06.35	06.53	06.02	06.21	07.14	06.05
7 מרץ	07.14	07.15	06.31	06.46	06.10	07.04	06.59	06.25	06.45	06.04	06.15	07.06	06.10
12 מרץ	07.03	07.04	06.23	06.50	06.02	06.55	06.50	06.15	06.36	06.07	06.08	06.57	06.15
17 מרץ	06.51	06.53	06.15	06.54	05.53	06.45	06.42	06.05	06.27	06.09	06.02	06.48	06.19
22 מרץ	06.39	06.42	06.08	06.58	05.45	06.36	06.33	05.54	06.18	06.12	05.55	06.39	06.24
27 מרץ	06.28	06.30	06.00	07.02	05.36	06.26	06.24	05.44	06.09	06.14	05.48	06.30	06.29
1 אפריל	06.16	06.19	05.52	07.06	05.27	06.16	06.16	05.34	06.00	06.16	05.41	06.21	06.33
6 אפריל	06.04	06.08	05.44	07.09	05.19	06.07	06.07	05.24	05.51	06.19	05.34	06.12	06.38
11 אפריל	05.53	05.57	05.36	07.13	05.11	05.57	05.59	05.14	05.42	06.21	05.28	06.04	06.42
16 אפריל	05.42	05.46	05.29	07.17	05.02	05.48	05.51	05.04	05.34	06.23	05.21	05.55	06.47
21 אפריל	05.31	05.36	05.22	07.21	04.55	05.39	05.43	04.54	05.26	06.26	05.15	05.47	06.51
26 אפריל	05.20	05.26	05.15	07.25	04.47	05.31	05.35	04.45	05.18	06.28	05.10	05.40	06.56
1 מאי	05.10	05.16	05.09	07.29	04.40	05.23	05.28	04.37	05.10	06.31	05.04	05.32	07.00
6 מאי	05.01	05.07	05.03	07.33	04.33	05.15	05.22	04.29	05.04	06.34	04.59	05.26	07.05
11 מאי	04.52	04.59	04.57	07.37	04.27	05.08	05.16	04.21	04.57	06.36	04.55	05.19	07.09
16 מאי	04.44	04.51	04.53	07.40	04.22	05.02	05.10	04.14	04.52	06.39	04.51	05.14	07.13
21 מאי	04.37	04.44	04.49	07.44	04.17	04.57	05.06	04.09	04.47	06.41	04.48	05.09	07.18
26 מאי	04.31	04.38	04.45	07.48	04.14	04.52	05.02	04.03	04.43	06.44	04.45	05.05	07.21
31 מאי	04.25	04.34	04.43	07.51	04.11	04.48	04.59	03.59	04.39	06.46	04.43	05.02	07.25
5 יוני	04.21	04.30	04.41	07.54	04.08	04.46	04.57	03.56	04.37	06.49	04.42	04.59	07.28
10 יוני	04.19	04.27	04.40	07.56	04.07	04.44	04.55	03.54	04.36	06.51	04.41	04.58	07.31
15 יוני	04.17	04.26	04.39	06.58	04.07	04.43	04.55	03.53	04.35	06.52	04.41	04.58	07.33
20 יוני	04.17	04.26	04.40	08.00	04.07	04.43	04.55	03.54	04.35	06.54	04.42	04.58	07.35
25 יוני	04.19	04.28	04.41	08.01	04.08	04.45	04.57	03.55	04.37	06.55	04.43	04.59	07.36
30 יוני	04.21	04.30	04.43	08.01	04.10	04.47	04.59	03.57	04.39	06.55	04.45	05.01	07.36
5 יולי	04.25	04.34	04.46	08.01	04.13	04.50	05.01	04.00	04.41	06.56	04.47	05.04	07.35
10 יולי	04.30	04.38	04.49	08.00	04.16	04.54	05.05	04.04	04.45	06.55	04.49	05.07	07.34
15 יולי	04.36	04.44	04.52	07.58	04.20	04.58	05.08	04.09	04.49	06.54	04.52	05.11	07.32
20 יולי	04.42	04.50	04.56	07.56	04.24	05.03	05.13	04.15	04.54	06.53	04.56	05.16	07.29
25 יולי	04.49	04.56	05.00	07.53	04.29	05.08	05.17	04.20	04.58	06.51	04.59	05.21	07.26
30 יולי	04.57	05.03	05.04	07.49	04.34	05.14	05.22	04.27	05.04	06.48	05.02	05.26	07.22
4 אוגוסט	05.04	05.11	05.09	07.45	04.39	05.20	05.27	04.33	05.09	06.45	05.06	05.31	07.17
9 אוגוסט	05.12	05.18	05.13	07.40	04.44	05.26	05.33	04.40	05.14	06.41	05.10	05.36	07.12
14 אוגוסט	05.21	05.26	05.18	07.35	04.49	05.32	05.38	04.47	05.20	06.37	05.13	05.42	07.06
19 אוגוסט	05.29	05.34	05.23	07.29	04.55	05.39	05.43	04.54	05.26	06.33	05.17	05.47	07.00
24 אוגוסט	05.37	05.42	05.27	07.23	05.00	05.45	05.48	05.00	05.31	06.29	05.21	05.53	06.53
29 אוגוסט	05.46	05.50	05.32	07.17	05.05	05.51	05.54	05.07	05.37	06.24	05.24	05.59	06.46
3 ספטמבר	05.54	05.58	05.36	07.10	05.11	05.58	05.59	05.14	05.43	06.18	05.28	06.04	06.39
8 ספטמבר	06.02	06.06	05.41	07.03	05.16	06.04	06.04	05.21	05.48	06.13	05.31	06.10	06.31
13 ספטמבר	06.10	06.13	05.45	06.56	05.21	06.10	06.10	05.28	05.54	06.08	05.34	06.15	06.24
18 ספטמבר	06.19	06.21	05.50	06.49	05.26	06.17	06.15	05.35	05.59	06.02	05.38	06.21	06.16
23 ספטמבר	05.27	06.29	05.54	06.42	05.32	06.23	06.20	05.42	06.05	05.56	05.41	06.26	06.08
28 ספטמבר	05.36	06.37	05.59	06.35	05.37	06.29	06.26	05.49	06.11	05.51	05.45	06.32	06.00
3 אוקטובר	06.44	06.45	06.04	06.28	05.43	06.36	06.31	05.56	06.17	05.45	05.49	06.38	05.53
8 אוקטובר	06.53	06.53	06.09	06.21	05.48	06.42	06.37	06.03	06.22	05.40	05.52	06.43	05.45
13 אוקטובר	07.01	07.02	06.14	06.15	05.54	06.49	06.42	06.10	06.28	05.35	05.56	06.49	05.38
18 אוקטובר	07.10	07.10	06.19	06.08	06.00	06.56	06.48	06.18	06.35	05.30	06.00	06.55	05.31
23 אוקטובר	07.19	07.19	06.24	06.02	06.06	07.03	06.54	06.25	06.41	05.26	06.04	07.02	05.24
28 אוקטובר	07.28	07.27	06.29	05.57	06.12	07.10	07.00	06.33	06.47	05.21	06.09	07.08	05.18
2 נובמבר	07.37	07.36	06.35	05.51	06.18	07.17	07.06	06.41	06.54	05.18	06.13	07.14	05.12
7 נובמבר	07.47	07.45	06.40	05.47	06.24	07.24	07.12	06.49	07.00	05.14	06.18	07.21	05.07
12 נובמבר	07.56	07.53	06.46	05.43	06.30	07.32	07.19	06.56	07.07	05.12	06.22	07.27	05.02
17 נובמבר	08.05	08.02	06.51	05.39	06.37	07.39	07.25	07.04	07.13	05.10	06.27	07.34	04.58
22 נובמבר	08.13	08.10	06.57	05.37	06.43	07.45	07.31	07.11	07.20	05.08	06.32	07.40	04.55
27 נובמבר	08.21	08.18	07.02	05.35	06.49	07.52	07.37	07.18	07.26	05.07	06.36	07.46	04.53
2 דצמבר	08.29	08.25	07.07	05.34	06.54	07.58	07.42	07.25	07.32	05.07	06.41	07.52	04.51
7 דצמבר	08.35	08.31	07.12	05.34	06.59	08.04	07.47	07.31	07.37	05.07	06.45	07.57	04.51
12 דצמבר	08.41	08.37	07.16	05.34	07.03	08.09	07.52	07.36	07.41	05.09	06.49	08.01	04.51
17 דצמבר	08.46	08.41	07.20	05.35	07.07	08.12	07.56	07.40	07.45	05.10	06.52	08.05	04.52
22 דצמבר	08.49	08.44	07.23	05.38	07.10	08.15	07.58	07.43	07.48	05.12	06.55	08.08	04.54
27 דצמבר	08.50	08.46	07.25	05.40	07.12	08.17	08.00	07.45	07.50	05.15	06.57	08.10	04.57

כל הזמנים האלו הם לפי מורה שעון הרגיל (חורפי, ווינטער זייגער). ולעניין (באיזור שעה אי, שעה שעון
(עטרון) יפ כפי הנהון

הבאים עם עלה בן ביקיץ, יוסר המורה שעות מזיזים מזיזים שעון מרגעים

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר,
על כן כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

זריחה

חדש	MANCHESTER מאנטשעסטר	MIAMI, FLA. מיאמי	MONTREAL מונטריאל	CINCINNATI, OHIO סינסינאטי אהאי	SAN PAULO סן פאולו	PARIS פאריז	PHILADELPHIA פילאדעלפיה	ZURICH צריך	COPENHAGEN קופנהאגן	CLEVLAND OHIO קלעוולאנד	CHICAGO, ILL. שיקאגו	STRASBOURG שטראסבורג
1 ינואר	08.25	07.08	07.34	07.57	05.23	08.44	07.22	08.13	08.39	07.53	07.18	08.21
6 ינואר	08.24	07.09	07.34	07.58	05.27	08.43	07.23	08.13	08.37	07.53	07.18	08.21
11 ינואר	08.21	07.10	07.33	07.57	05.30	08.42	07.22	08.11	08.34	07.53	07.17	08.19
16 ינואר	08.17	07.09	07.30	07.55	05.34	08.38	07.20	08.08	08.29	07.51	07.16	08.16
21 ינואר	08.11	07.09	07.27	07.53	05.37	08.34	07.18	08.04	08.22	07.48	07.13	08.12
26 ינואר	08.04	07.07	07.22	07.50	05.41	08.29	07.15	08.00	08.15	07.44	07.09	08.06
31 ינואר	07.57	07.06	07.17	07.46	05.45	08.23	07.10	07.54	08.06	07.40	07.05	08.00
5 פברואר	07.48	07.03	07.11	07.41	05.48	08.16	07.06	07.47	07.56	07.35	06.59	07.53
10 פברואר	07.39	07.00	07.04	07.36	05.51	08.08	07.00	07.40	07.46	07.29	06.54	07.46
15 פברואר	07.29	06.57	06.57	07.30	05.54	08.00	06.54	07.32	07.35	07.23	06.47	07.37
20 פברואר	07.18	06.53	06.49	07.24	05.57	07.51	06.48	07.23	07.24	07.16	06.40	07.29
25 פברואר	07.07	06.48	06.41	07.17	06.00	07.41	06.41	07.15	07.12	07.08	06.33	07.19
2 מרץ	06.56	06.44	06.32	07.10	06.02	07.32	06.33	07.05	06.59	07.01	06.25	07.10
7 מרץ	06.44	06.39	06.23	07.02	06.05	07.22	06.26	06.56	06.47	06.53	06.17	07.00
12 מרץ	06.32	06.34	06.14	06.55	06.07	07.11	06.18	06.46	06.34	06.45	06.09	06.50
17 מרץ	06.20	06.29	06.04	06.47	06.09	07.01	06.10	06.36	06.21	06.36	06.00	06.39
22 מרץ	06.08	06.23	05.55	06.39	06.11	06.50	06.02	06.26	06.08	06.28	05.52	06.29
27 מרץ	05.56	06.18	05.45	06.31	06.13	06.40	05.54	06.16	05.55	06.19	05.43	06.18
1 אפריל	05.44	06.13	05.36	06.23	06.15	06.29	05.46	06.06	05.42	06.11	05.34	06.08
6 אפריל	05.32	06.08	05.26	06.15	06.17	06.19	05.38	05.56	05.29	06.02	05.26	05.58
11 אפריל	05.20	06.02	05.17	06.08	06.19	06.09	05.30	05.46	05.16	05.54	05.18	05.48
16 אפריל	05.08	05.58	05.08	06.00	06.21	05.59	05.22	05.37	05.04	05.46	05.10	05.38
21 אפריל	04.57	05.53	04.59	05.53	06.23	05.49	05.15	05.27	04.51	05.39	05.02	05.28
26 אפריל	04.46	05.49	04.51	05.46	06.25	05.40	05.08	05.19	04.40	05.31	04.55	05.19
1 מאי	04.35	05.45	04.43	05.40	06.27	05.31	05.01	05.10	04.28	05.25	04.48	05.10
6 מאי	04.25	05.41	04.36	05.34	06.29	05.23	04.55	05.02	04.17	05.18	04.41	05.02
11 מאי	04.16	05.38	04.29	05.29	06.31	05.15	04.50	04.55	04.07	05.12	04.35	04.54
16 מאי	04.08	05.35	04.23	05.24	06.34	05.08	04.45	04.49	03.58	05.07	04.30	04.48
21 מאי	04.00	05.33	04.18	05.20	06.36	05.02	04.41	04.43	03.49	05.03	04.26	04.42
26 מאי	03.53	05.31	04.13	05.17	06.38	04.57	04.37	04.38	03.42	04.59	04.22	04.36
31 מאי	03.48	05.30	04.10	05.14	06.41	04.53	04.35	04.34	03.35	04.56	04.19	04.32
5 יוני	03.44	05.29	04.07	05.12	06.43	04.50	04.33	04.31	03.30	04.54	04.17	04.29
10 יוני	03.41	05.29	04.05	05.11	06.45	04.48	04.32	04.29	03.27	04.53	04.15	04.27
15 יוני	03.39	05.29	04.05	05.11	06.46	04.47	04.31	04.29	03.25	04.52	04.15	04.26
20 יוני	03.39	05.30	04.05	05.11	06.48	04.47	04.32	04.29	03.25	04.53	04.15	04.26
25 יוני	03.41	05.31	04.06	05.13	06.49	04.48	04.33	04.30	03.26	04.54	04.17	04.28
30 יוני	03.43	05.32	04.09	05.14	06.49	04.50	04.35	04.32	03.29	04.56	04.19	04.30
5 יולי	03.47	05.34	04.11	05.17	06.49	04.54	04.37	04.35	03.34	04.59	04.21	04.33
10 יולי	03.52	05.36	04.15	05.20	06.49	04.58	04.41	04.39	03.39	05.02	04.25	04.37
15 יולי	03.58	05.39	04.19	05.23	06.48	05.03	04.44	04.44	03.46	05.06	04.28	04.42
20 יולי	04.05	05.41	04.24	05.27	06.47	05.08	04.48	04.49	03.53	05.10	04.33	04.48
25 יולי	04.12	05.43	04.30	05.31	06.45	05.14	04.52	04.55	04.02	05.14	04.37	04.54
30 יולי	04.20	05.46	04.35	05.36	06.43	05.21	04.57	05.01	04.11	05.19	04.42	05.00
4 אוגוסט	04.29	05.48	04.41	05.40	06.40	05.27	05.01	05.07	04.20	05.24	04.47	05.07
9 אוגוסט	04.37	05.51	04.47	05.45	06.37	05.34	05.06	05.14	04.29	05.29	04.52	05.13
14 אוגוסט	04.46	05.53	04.53	05.49	06.34	05.41	05.11	05.20	04.39	05.34	04.57	05.20
19 אוגוסט	04.54	05.55	04.59	05.54	06.30	05.48	05.16	05.27	04.48	05.39	05.02	05.27
24 אוגוסט	05.03	05.58	05.05	05.59	06.25	05.55	05.20	05.33	04.58	05.44	05.08	05.34
29 אוגוסט	05.12	06.00	05.11	06.03	06.21	06.02	05.25	05.40	05.08	05.49	05.13	05.41
3 ספטמבר	05.21	06.02	05.17	06.08	06.16	06.09	05.30	05.47	05.17	05.54	05.18	05.48
8 ספטמבר	05.29	06.04	05.23	06.12	06.11	06.17	05.34	05.53	05.27	05.59	05.23	05.55
13 ספטמבר	05.38	06.06	05.30	06.17	06.06	06.24	05.39	06.00	05.37	06.04	05.28	06.02
18 ספטמבר	05.47	06.08	05.36	06.21	06.01	06.31	05.44	06.07	05.46	06.10	05.33	06.09
23 ספטמבר	05.56	06.10	05.42	06.26	05.56	06.38	05.49	06.13	05.56	06.15	05.39	06.16
28 ספטמבר	06.04	06.12	05.48	06.30	05.51	06.45	05.53	06.20	06.06	06.20	05.44	06.23
3 אוקטובר	06.13	06.14	05.54	06.35	05.45	06.52	05.58	06.27	06.16	06.25	05.49	06.31
8 אוקטובר	06.22	06.16	06.01	06.40	05.41	07.00	06.03	06.34	06.25	06.30	05.55	06.38
13 אוקטובר	06.31	06.19	06.07	06.45	05.36	07.07	06.08	06.41	06.35	06.36	06.00	06.45
18 אוקטובר	06.41	06.21	06.14	06.50	05.32	07.15	06.14	06.48	06.46	06.42	06.06	06.53
23 אוקטובר	06.50	06.24	06.21	06.55	05.27	07.23	06.19	06.55	06.56	06.47	06.12	07.00
28 אוקטובר	07.00	06.27	06.28	07.01	05.24	07.30	06.25	07.03	07.06	06.53	06.18	07.08
2 נובמבר	07.09	06.30	06.34	07.06	05.20	07.38	06.30	07.10	07.17	06.59	06.24	07.16
7 נובמבר	07.19	06.33	06.41	07.12	05.17	07.46	06.36	07.18	07.27	07.05	06.30	07.24
12 נובמבר	07.28	06.37	06.49	07.17	05.15	07.54	06.42	07.25	07.38	07.11	06.36	07.32
17 נובמבר	07.38	06.40	06.55	07.23	05.13	08.02	06.47	07.33	07.48	07.17	06.42	07.40
22 נובמבר	07.47	06.44	07.02	07.28	05.12	08.10	06.53	07.40	07.58	07.23	06.48	07.47
27 נובמבר	07.55	06.47	07.09	07.34	05.11	08.17	06.59	07.47	08.07	07.29	06.54	07.54
2 דצמבר	08.03	06.51	07.15	07.39	05.11	08.23	07.04	07.53	08.16	07.34	06.59	08.01
7 דצמבר	08.10	06.55	07.20	07.43	05.12	08.29	07.08	07.59	08.23	07.39	07.04	08.07
12 דצמבר	08.16	06.58	07.25	07.47	05.13	08.34	07.13	08.04	08.29	07.44	07.09	08.12
17 דצמבר	08.20	07.01	07.29	07.51	05.15	08.39	07.16	08.08	08.34	07.47	07.12	08.16
22 דצמבר	08.23	07.04	07.32	07.54	05.17	08.42	07.19	08.11	08.38	07.50	07.15	08.19
27 דצמבר	08.25	07.06	07.34	07.56	05.20	08.44	07.21	08.13	08.39	07.52	07.17	08.21

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר,
על כן כדאי להחמיר בכמה מינוט

לחוץ (באיחור שעה, יום אי לפי הנוהג)

כל הזמנים האלו הם לפי מרה שעות הרגל (חורפי, וזימער זייגער), והיות שבמספר מדינות מזיזים המרה שעות בקיץ, על כן צריכים

סוזק"ש לשיטת בעל התניא והגר"א

חדש	AMSTERDAM אמסטרדאם	ANTWERPEN אנטוועפען	BALTIMORE, MD באלטימור	BUENOS AIRES בואנס איירס	BOSTON, MASS באסטאן	GENEVE ג'נעוה	DETROIT דעטרויט	VIENNA ווינה	TORONTO טורונטו	JOHANNESBURG יאהאנסבורג	LOS ANGELES לאסאנג'עלעס	MARSEILLES מארסיילעס	MELBURNE מלבורן
1 ינואר	10.47	10.46	09.48	09.20	09.30	10.29	10.19	09.52	10.06	08.45	09.28	10.26	08.42
6 ינואר	10.48	10.47	09.49	09.24	09.32	10.30	10.20	09.53	10.07	08.48	09.29	10.28	08.45
11 ינואר	10.48	10.47	09.50	09.27	09.32	10.30	10.20	09.53	10.08	08.50	09.30	10.28	08.49
16 ינואר	10.47	10.46	09.50	09.30	09.32	10.30	10.20	09.52	10.07	08.53	09.31	10.28	08.52
21 ינואר	10.45	10.44	09.50	09.33	09.31	10.29	10.20	09.51	10.07	08.56	09.31	10.27	08.56
26 ינואר	10.42	10.42	09.49	09.37	09.30	10.27	10.19	09.49	10.05	08.59	09.30	10.26	08.59
31 ינואר	10.39	10.39	09.47	09.40	09.28	10.25	10.17	09.47	10.03	09.01	09.29	10.24	09.02
5 פבריואר	10.35	10.35	09.45	09.42	09.26	10.22	10.14	09.43	10.01	09.03	09.27	10.22	09.06
10 פבריואר	10.31	10.31	09.43	09.45	09.23	10.18	10.12	09.40	09.58	09.05	09.25	10.19	09.08
15 פבריואר	10.26	10.27	09.40	09.47	09.20	10.15	10.08	09.36	09.54	09.07	09.23	10.15	09.11
20 פבריואר	10.21	10.22	09.36	09.50	09.16	10.10	10.04	09.31	09.50	09.08	09.20	10.11	09.14
25 פבריואר	10.15	10.16	09.33	09.52	09.12	10.06	10.00	09.26	09.46	09.10	09.17	10.07	09.16
2 מרץ	10.09	10.11	09.29	09.53	09.08	10.01	09.56	09.21	09.42	09.11	09.13	10.03	09.18
7 מרץ	10.03	10.05	09.24	09.55	09.03	09.56	09.51	09.16	09.37	09.11	09.10	09.58	09.20
12 מרץ	09.57	09.58	09.20	09.56	08.58	09.50	09.46	09.10	09.32	09.12	09.06	09.53	09.22
17 מרץ	09.50	09.52	09.15	09.58	08.53	09.45	09.41	09.04	09.27	09.13	09.02	09.48	09.24
22 מרץ	09.44	09.46	09.11	09.59	08.48	09.39	09.36	08.58	09.21	09.13	08.58	09.42	09.25
27 מרץ	09.37	09.39	09.06	10.00	08.43	09.34	09.31	08.52	09.16	09.13	08.53	09.37	09.27
1 אפריל	09.30	09.33	09.01	10.01	08.38	09.28	09.26	08.46	09.11	09.14	08.49	09.32	09.28
6 אפריל	09.24	09.27	08.57	10.03	08.33	09.22	09.21	08.41	09.06	09.14	08.45	09.27	09.30
11 אפריל	09.18	09.20	08.52	10.04	08.28	09.17	09.16	08.35	09.01	09.15	08.41	09.22	09.31
16 אפריל	09.11	09.14	08.48	10.05	08.23	09.12	09.12	08.29	08.56	09.15	08.37	09.17	09.33
21 אפריל	09.05	09.09	08.44	10.07	08.19	09.07	09.07	08.24	08.51	09.16	08.34	09.12	09.35
26 אפריל	09.00	09.03	08.40	10.08	08.15	09.02	09.03	08.19	08.47	09.17	08.30	09.08	09.37
1 מאי	08.54	08.58	08.36	10.10	08.11	08.58	08.59	08.14	08.43	09.18	08.27	09.04	09.38
6 מאי	08.49	08.53	08.33	10.11	08.07	08.54	08.56	08.10	08.39	09.19	08.25	09.01	09.40
11 מאי	08.45	08.49	08.30	10.13	08.04	08.50	08.52	08.06	08.36	09.20	08.22	08.57	09.42
16 מאי	08.41	08.45	08.28	10.15	08.01	08.47	08.50	08.03	08.33	09.21	08.20	08.54	09.45
21 מאי	08.37	08.42	08.26	10.17	07.59	08.44	08.47	08.00	08.30	09.23	08.19	08.52	09.47
26 מאי	08.34	08.39	08.24	10.19	07.57	08.42	08.46	07.58	08.29	09.24	08.18	08.50	09.49
31 מאי	08.32	08.37	08.23	10.21	07.56	08.41	08.44	07.56	08.27	09.26	08.17	08.49	09.51
5 יוני	08.30	08.35	08.23	10.23	07.55	08.40	08.44	07.55	08.26	09.27	08.17	08.48	09.53
10 יוני	08.29	08.35	08.23	10.24	07.55	08.39	08.44	07.54	08.26	09.29	08.17	08.48	09.55
15 יוני	08.29	08.34	08.23	10.26	07.55	08.39	08.44	07.54	08.26	09.30	08.17	08.48	09.57
20 יוני	08.30	08.35	08.24	10.27	07.56	08.40	08.45	07.55	08.27	09.31	08.18	08.49	09.58
25 יוני	08.31	08.36	08.25	10.28	07.57	08.41	08.46	07.56	08.28	09.32	08.19	08.50	09.59
30 יוני	08.33	08.38	08.26	10.29	07.59	08.43	08.47	07.58	08.30	09.33	08.21	08.52	10.00
5 יולי	08.35	08.40	08.28	10.29	08.01	08.45	08.49	08.00	08.32	09.34	08.22	08.53	10.00
10 יולי	08.38	08.43	08.30	10.29	08.03	08.47	08.51	08.02	08.34	09.34	08.24	08.55	10.00
15 יולי	08.41	08.46	08.32	10.29	08.05	08.49	08.53	08.05	08.36	09.34	08.26	08.58	09.59
20 יולי	08.44	08.49	08.34	10.28	08.07	08.52	08.56	08.08	08.38	09.33	08.27	09.00	09.58
25 יולי	08.48	08.52	08.36	10.26	08.10	08.55	08.58	08.11	08.41	09.32	08.29	09.03	09.56
30 יולי	08.51	08.56	08.38	10.25	08.12	08.58	09.00	08.14	08.43	09.31	08.31	09.05	09.54
4 אוגוסט	08.55	08.59	08.40	10.22	08.14	09.01	09.03	08.17	08.46	09.29	08.32	09.08	09.52
9 אוגוסט	08.59	09.03	08.42	10.20	08.17	09.03	09.05	08.20	08.48	09.27	08.34	09.10	09.49
14 אוגוסט	09.03	09.06	08.44	10.17	08.19	09.06	09.07	08.23	08.51	09.25	08.35	09.12	09.45
19 אוגוסט	09.06	09.10	08.46	10.13	08.21	09.09	09.09	08.26	08.53	09.22	08.37	09.15	09.42
24 אוגוסט	09.10	09.13	08.48	10.10	08.23	09.11	09.11	08.28	08.55	09.19	08.38	09.17	09.38
29 אוגוסט	09.13	09.16	08.49	10.06	08.25	09.14	09.13	08.31	08.57	09.16	08.39	09.19	09.34
3 ספטמבר	09.17	09.19	08.51	10.02	08.27	09.16	09.15	08.34	08.59	09.13	08.40	09.21	09.29
8 ספטמבר	09.20	09.23	08.52	09.57	08.29	09.18	09.17	08.36	09.01	09.09	08.41	09.23	09.25
13 ספטמבר	09.23	09.26	08.54	09.53	08.30	09.21	09.19	08.39	09.03	09.06	08.42	09.25	09.20
18 ספטמבר	09.26	09.29	08.55	09.49	08.32	09.23	09.21	08.42	09.05	09.02	08.42	09.26	09.15
23 ספטמבר	09.30	09.32	08.57	09.44	08.34	09.25	09.22	08.44	09.07	08.58	08.43	09.28	09.10
28 ספטמבר	09.33	09.35	08.58	09.40	08.36	09.28	09.24	08.47	09.09	08.55	08.44	09.30	09.06
3 אוקטובר	09.37	09.38	09.00	09.35	08.38	09.30	09.26	08.50	09.11	08.51	08.45	09.32	09.01
8 אוקטובר	09.40	09.41	09.01	09.31	08.40	09.33	09.28	08.52	09.14	08.48	08.46	09.35	08.56
13 אוקטובר	09.44	09.45	09.03	09.27	08.42	09.35	09.30	08.55	09.16	08.44	08.48	09.37	08.52
18 אוקטובר	09.48	09.49	09.05	09.24	08.44	09.38	09.33	08.59	09.18	08.42	08.49	09.39	08.48
23 אוקטובר	09.52	09.53	09.07	09.20	08.47	09.41	09.35	09.02	09.21	08.39	08.51	09.42	08.44
28 אוקטובר	09.56	09.57	09.10	09.17	08.50	09.44	09.38	09.06	09.24	08.36	08.53	09.45	08.41
2 נובמבר	10.01	10.01	09.12	09.14	08.53	09.48	09.41	09.09	09.27	08.34	08.55	09.48	08.38
7 נובמבר	10.05	10.05	09.15	09.12	08.56	09.52	09.44	09.13	09.31	08.33	08.57	09.51	08.35
12 נובמבר	10.10	10.10	09.18	09.10	08.59	09.55	09.47	09.17	09.34	08.32	09.00	09.55	08.33
17 נובמבר	10.15	10.14	09.21	09.09	09.03	09.59	09.51	09.22	09.38	08.31	09.02	09.58	08.32
22 נובמבר	10.20	10.19	09.25	09.08	09.06	10.03	09.55	09.26	09.42	08.31	09.05	10.02	08.31
27 נובמבר	10.25	10.24	09.28	09.08	09.10	10.07	09.58	09.30	09.45	08.31	09.08	10.06	08.30
2 דצמבר	10.29	10.28	09.31	09.08	09.14	10.11	10.02	09.34	09.49	08.32	09.12	10.10	08.30
7 דצמבר	10.34	10.33	09.35	09.09	09.17	10.15	10.05	09.38	09.53	08.33	09.15	10.13	08.31
12 דצמבר	10.37	10.36	09.38	09.11	09.21	10.19	10.09	09.42	09.56	08.35	09.18	10.17	08.32
17 דצמבר	10.41	10.40	09.41	09.12	09.24	10.22	10.12	09.45	09.59	08.37	09.21	10.20	08.34
22 דצמבר	10.44	10.43	09.44	09.15	09.26	10.25	10.15	09.48	10.02	08.39	09.23	10.22	08.36
27 דצמבר	10.46	10.45	09.46	09.17	09.29	10.27	10.17	09.50	10.04	08.42	09.26	10.25	08.39

כל הזמנים האלו הם לפי מרה שעות הריגל (חורפי, ווינטער זייגער). והיות שבמספר מדינות מציינים המרה שעות בקיץ, על כן צריכים להוסיף שעה, או כפי הנהוג (שעון דצ"ט)

סוזק"ש לשיטת בעל התניא והגר"א

חדש	MANCHESTER מאנטשעסטר	MIAMI, FLA. מיאמי	MONTREAL מונטריאל	CINCINNATI, OHIO סינסינאטי אוהאי	SAN PAULO סן פאולו	PARIS פאריז	PHILADELPHIA פילאדעלפיה	ZURICH צוריך	COPENHAGEN קופנהאגן	CLEVELAND OHIO קלעוולאנד	CHICAGO, ILL. שיקאגו	STRASBOURG שטראסבורג
1 ינואר	10.19	09.46	09.46	10.19	08.47	10.49	09.43	10.21	10.26	10.12	09:36	10.27
6 ינואר	10.19	09.48	09.47	10.21	08.49	10.50	09.45	10.22	10.26	10.13	09.37	10.28
11 ינואר	10.19	09.49	09.48	10.21	08.52	10.50	09.45	10.22	10.26	10.14	09.38	10.28
16 ינואר	10.18	09.50	09.47	10.22	08.55	10.49	09.45	10.22	10.24	10.14	09.38	10.27
21 ינואר	10.16	09.51	09.46	10.21	08.58	10.48	09.45	10.21	10.22	10.13	09.37	10.26
26 ינואר	10.13	09.51	09.45	10.20	09.00	10.46	09.44	10.19	10.19	10.12	09.36	10.24
31 ינואר	10.10	09.50	09.43	10.19	09.02	10.44	09.42	10.17	10.15	10.10	09.35	10.22
5 פברואר	10.06	09.49	09.40	10.17	09.04	10.40	09.40	10.14	10.10	10.08	09.32	10.18
10 פברואר	10.01	09.48	09.37	10.14	09.06	10.37	09.38	10.10	10.05	10.05	09.29	10.15
15 פברואר	09.56	09.46	09.33	10.11	09.08	10.32	09.35	10.06	10.00	10.02	09.26	10.10
20 פברואר	09.51	09.44	09.29	10.08	09.09	10.28	09.31	10.02	09.54	09.58	09.22	10.06
25 פברואר	09.45	09.41	09.24	10.04	09.10	10.23	09.27	09.57	09.48	09.54	09.18	10.01
2 מרץ	09.39	09.39	09.19	10.00	09.11	10.17	09.23	09.52	09.41	09.50	09.14	09.56
7 מרץ	09.32	09.36	09.14	09.56	09.11	10.12	09.19	09.47	09.34	09.46	09.09	09.50
12 מרץ	09.26	09.33	09.09	09.51	09.12	10.06	09.14	09.41	09.27	09.41	09.05	09.44
17 מרץ	09.19	09.29	09.04	09.47	09.12	10.00	09.10	09.35	09.20	09.36	09.00	09.39
22 מרץ	09.12	09.26	08.58	09.42	09.12	09.54	09.05	09.30	09.13	09.31	08.55	09.33
27 מרץ	09.05	09.22	08.53	09.37	09.12	09.48	09.00	09.24	09.05	09.26	08.50	09.27
1 אפריל	08.59	09.19	08.47	09.33	09.13	09.42	08.55	09.18	08.58	09.21	08.45	09.21
6 אפריל	08.52	09.16	08.42	09.28	09.13	09.36	08.51	09.12	08.51	09.16	08.40	09.15
11 אפריל	08.45	09.12	08.36	09.23	09.13	09.31	08.46	09.07	08.44	09.11	08.35	09.09
16 אפריל	08.39	09.09	08.31	09.19	09.13	09.25	08.42	09.01	08.37	09.07	08.30	09.04
21 אפריל	08.33	09.06	08.26	09.15	09.14	09.20	08.37	08.56	08.30	09.02	08.26	08.58
26 אפריל	08.27	09.04	08.22	09.11	09.15	09.14	08.33	08.51	08.24	08.58	08.22	08.53
1 מאי	08.21	09.01	08.17	09.08	09.15	09.10	08.30	08.47	08.18	08.54	08.18	08.48
6 מאי	08.16	08.59	08.14	09.04	09.16	09.05	08.27	08.43	08.12	08.51	08.14	08.44
11 מאי	08.11	08.58	08.10	09.02	09.17	09.01	08.24	08.39	08.07	08.48	08.11	08.40
16 מאי	08.07	08.56	08.07	08.59	09.18	08.58	08.21	08.36	08.02	08.45	08.09	08.37
21 מאי	08.03	08.55	08.04	08.57	09.20	08.55	08.19	08.33	07.58	08.43	08.07	08.34
26 מאי	08.00	08.54	08.02	08.56	09.21	08.52	08.18	08.31	07.54	08.41	08.05	08.31
31 מאי	07.57	08.54	08.01	08.55	09.22	08.51	08.17	08.29	07.52	08.40	08.04	08.30
5 יוני	07.56	08.54	08.00	08.54	09.24	08.49	08.16	08.28	07.49	08.40	08.03	08.28
10 יוני	07.55	08.55	08.00	08.54	09.25	08.49	08.16	08.27	07.48	08.39	08.03	08.28
15 יוני	07.54	08.55	08.00	08.54	09.27	08.49	08.16	08.27	07.48	08.40	08.03	08.28
20 יוני	07.55	08.56	08.00	08.55	09.28	08.49	08.17	08.28	07.48	08.40	08.04	08.28
25 יוני	07.56	08.57	08.02	08.56	09.29	08.51	08.18	08.29	07.49	08.42	08.05	08.30
30 יוני	07.58	08.58	08.03	08.58	09.30	08.52	08.20	08.31	07.51	08.43	08.06	08.31
5 יולי	08.00	09.00	08.05	09.00	09.30	08.54	08.21	08.33	07.54	08.45	08.08	08.33
10 יולי	08.03	09.01	08.07	09.01	09.31	08.57	08.23	08.35	07.57	08.47	08.10	08.36
15 יולי	08.06	09.03	08.10	09.03	09.30	08.59	08.25	08.38	08.00	08.49	08.12	08.38
20 יולי	08.10	09.04	08.12	09.06	09.30	09.02	08.27	08.40	08.04	08.51	08.15	08.41
25 יולי	08.14	09.05	08.15	09.08	09.29	09.05	08.30	08.43	08.09	08.54	08.17	08.44
30 יולי	08.18	09.07	08.18	09.10	09.28	09.09	08.32	08.46	08.13	08.56	08.19	08.47
4 אוגוסט	08.22	09.08	08.20	09.12	09.27	09.12	08.34	08.49	08.17	08.58	08.22	08.51
9 אוגוסט	08.26	09.09	08.23	09.14	09.25	09.15	08.36	08.52	08.22	09.00	08.24	08.54
14 אוגוסט	08.29	09.09	08.26	09.16	09.23	09.18	08.38	08.55	08.26	09.03	08.26	08.57
19 אוגוסט	08.33	09.10	08.28	09.18	09.20	09.21	08.40	08.58	08.31	09.05	08.28	09.00
24 אוגוסט	08.37	09.10	08.31	09.19	09.17	09.24	08.42	09.01	08.35	09.07	08.30	09.03
29 אוגוסט	08.41	09.11	08.33	09.21	09.14	09.27	08.43	09.03	08.39	09.08	08.32	09.05
3 ספטמבר	08.44	09.11	08.35	09.22	09.11	09.30	08.45	09.06	08.43	09.10	08.34	09.08
8 ספטמבר	08.48	09.11	08.38	09.24	09.08	09.32	08.46	09.08	08.47	09.12	08.36	09.11
13 ספטמבר	08.51	09.11	08.40	09.25	09.04	09.35	08.48	09.11	08.51	09.13	08.37	09.13
18 ספטמבר	08.55	09.11	08.42	09.26	09.01	09.38	08.49	09.13	08.55	09.15	08.39	09.16
23 ספטמבר	08.58	09.12	08.44	09.28	08.58	09.40	08.51	09.16	08.59	09.17	08.41	09.19
28 ספטמבר	09.02	09.12	08.46	09.29	08.54	09.43	08.52	09.18	09.03	09.19	08.42	09.21
3 אוקטובר	09.06	09.12	08.49	09.31	08.51	09.46	08.54	09.21	09.07	09.20	08.44	09.24
8 אוקטובר	09.09	09.12	08.51	09.32	08.48	09.49	08.56	09.23	09.11	09.22	08.46	09.27
13 אוקטובר	09.13	09.13	08.54	09.34	08.45	09.52	08.58	09.26	09.15	09.24	08.48	09.30
18 אוקטובר	09.17	09.14	08.57	09.36	08.42	09.55	09.00	09.29	09.20	09.27	08.51	09.33
23 אוקטובר	09.22	09.15	08.59	09.39	08.39	09.59	09.02	09.33	09.25	09.29	08.53	09.37
28 אוקטובר	09.26	09.16	09.03	09.41	08.37	10.02	09.04	09.36	09.30	09.32	08.56	09.40
2 נובמבר	09.31	09.17	09.06	09.44	08.35	10.06	09.07	09.40	09.35	09.35	08.59	09.44
7 נובמבר	09.36	09.19	09.10	09.46	08.34	10.10	09.10	09.43	09.40	09.38	09.02	09.48
12 נובמבר	09.41	09.21	09.13	09.49	08.33	10.14	09.13	09.47	09.46	09.41	09.05	09.52
17 נובמבר	09.46	09.23	09.17	09.53	08.33	10.19	09.16	09.52	09.51	09.44	09.09	09.57
22 נובמבר	09.51	09.25	09.21	09.56	08.32	10.23	09.20	09.56	09.57	09.48	09.12	10.01
27 נובמבר	09.56	09.28	09.25	09.59	08.33	10.27	09.23	10.00	10.02	09.52	09.16	10.05
2 דצמבר	10.01	09.31	09.29	10.03	08.34	10.32	09.27	10.04	10.07	09.55	09.20	10.09
7 דצמבר	10.05	09.33	09.33	10.06	08.35	10.36	09.30	10.08	10.12	09.59	09.23	10.13
12 דצמבר	10.09	09.36	09.36	10.09	08.37	10.39	09.33	10.11	10.16	10.02	09.26	10.17
17 דצמבר	10.13	09.39	09.39	10.12	08.39	10.43	09.36	10.15	10.20	10.05	09.29	10.20
22 דצמבר	10.15	09.42	09.42	10.15	08.41	10.45	09.39	10.17	10.23	10.08	09.32	10.23
27 דצמבר	10.18	09.44	09.44	10.17	08.44	10.48	09.41	10.20	10.25	10.10	09.34	10.25

כל הזמנים האלו הם לפי מורה שעות הרגיל (חורפי, ווינטער זייגער), והיות שבמספר מדינות מזיזים המורה שעות בקיץ, על כן צריכים להיות (באיחור שעה, או כפי הנהוג)

שקיעת החמה

חדש	AMSTERDAM אמסטרדאם	ANTWERPEN אנטוורפען	BALTIMORE, MD. באלטימור	BUENOS AIRES בואנס איירס	BOSTON, MASS באסטאן	GENEVE ג'נווה	DETROIT דעטרויט	VIENNA ווינה	TORONTO טורונטו	JOHANNESBURG יאהאנסבורג	LOS ANGELES לאסאנ'עלעס	MARSEILLES מארסיי'לעס	MELBURNE מלבורן
1 ינואר	16.37	16.45	16.54	20.10	16.22	17.00	17.10	16.11	16.51	19.03	16.55	17.13	19.45
6 ינואר	16.43	16.51	16.58	20.10	16.27	17.05	17.15	16.16	16.56	19.04	16.58	17.18	19.45
11 ינואר	16.50	16.58	17.03	20.10	16.32	17.10	17.20	16.22	17.01	19.05	17.03	17.23	19.45
16 ינואר	16.58	17.05	17.08	20.09	16.37	17.17	17.26	16.29	17.07	19.05	17.07	17.29	19.43
21 ינואר	17.06	17.13	17.14	20.07	16.43	17.24	17.32	16.36	17.13	19.04	17.12	17.35	19.41
26 ינואר	17.15	17.22	17.20	20.04	16.50	17.31	17.38	16.44	17.20	19.02	17.17	17.42	19.38
31 ינואר	17.24	17.30	17.26	20.01	16.56	17.38	17.45	16.52	17.26	19.00	17.22	17.48	19.34
5 פברואר	17.34	17.39	17.31	19.57	17.03	17.46	17.51	17.00	17.33	18.58	17.27	17.55	19.29
10 פברואר	17.43	17.48	17.37	19.52	17.09	17.53	17.58	17.08	17.40	18.54	17.32	18.02	19.24
15 פברואר	17.53	17.57	17.43	19.47	17.16	18.01	18.04	17.16	17.47	18.51	17.37	18.09	19.18
20 פברואר	18.02	18.06	17.49	19.42	17.22	18.08	18.10	17.24	17.54	18.47	17.41	18.15	19.12
25 פברואר	18.11	18.15	17.54	19.36	17.28	18.15	18.17	17.32	18.00	18.42	17.46	18.22	19.05
2 מרץ	18.21	18.24	17.59	19.30	17.35	18.22	18.23	17.40	18.07	18.38	17.50	18.28	18.58
7 מרץ	18.30	18.33	18.05	19.23	17.41	18.29	18.29	17.47	18.13	18.33	17.54	18.34	18.51
12 מרץ	18.39	18.41	18.10	19.16	17.46	18.36	18.35	17.55	18.19	18.27	17.58	18.41	18.44
17 מרץ	18.48	18.50	18.15	19.09	17.52	18.43	18.41	18.02	18.25	18.22	18.02	18.47	18.36
22 מרץ	18.56	18.58	18.20	19.03	17.58	18.50	18.46	18.10	18.32	18.17	18.06	18.53	18.29
27 מרץ	19.05	19.06	18.25	18.56	18.04	18.57	18.52	18.17	18.38	18.11	18.10	18.59	18.21
1 אפריל	19.14	19.15	18.30	18.49	18.09	19.03	18.58	18.24	18.44	18.06	18.13	19.04	18.14
6 אפריל	19.23	19.23	18.35	18.42	18.15	19.10	19.03	18.31	18.49	18.01	18.17	19.10	18.06
11 אפריל	19.31	19.31	18.39	18.35	18.21	19.17	19.09	18.39	18.55	17.56	18.21	19.16	17.59
16 אפריל	19.40	19.39	18.44	18.29	18.26	19.23	19.14	18.46	19.01	17.51	18.25	19.22	17.52
21 אפריל	19.49	19.48	18.49	18.23	18.32	19.30	19.20	18.53	19.07	17.46	18.29	19.28	17.45
26 אפריל	19.57	19.56	18.54	18.17	18.37	19.37	19.26	19.00	19.13	17.42	18.33	19.34	17.39
1 מאי	20.06	20.04	18.59	18.12	18.43	19.43	19.31	19.08	19.19	17.38	18.36	19.40	17.33
6 מאי	20.14	20.12	19.04	18.07	18.48	19.50	19.37	19.15	19.25	17.34	18.40	19.45	17.27
11 מאי	20.23	20.20	19.09	18.03	18.54	19.56	19.42	19.21	19.31	17.31	18.44	19.51	17.22
16 מאי	20.30	20.27	19.13	17.59	18.59	20.02	19.47	19.28	19.36	17.29	18.48	19.56	17.18
21 מאי	20.38	20.34	19.18	17.56	19.04	20.08	19.52	19.34	19.41	17.26	18.52	20.01	17.15
26 מאי	20.45	20.41	19.22	17.53	19.09	20.13	19.57	19.40	19.56	17.25	18.55	20.06	17.12
31 מאי	20.51	20.47	19.26	17.51	19.13	20.18	20.01	19.45	19.51	17.24	18.58	20.11	17.09
5 יוני	20.57	20.52	19.29	17.50	19.17	20.22	20.05	19.50	19.55	17.23	19.01	20.15	17.08
10 יוני	21.01	20.56	19.32	17.49	19.20	20.26	20.08	19.54	19.58	17.23	19.04	20.18	17.07
15 יוני	21.04	20.59	19.34	17.49	19.22	20.29	20.11	19.56	20.00	17.23	19.06	20.20	17.07
20 יוני	21.06	21.01	19.36	17.50	19.24	20.30	20.12	19.58	20.02	17.24	19.07	20.22	17.07
25 יוני	21.07	21.02	19.37	17.51	19.25	20.31	20.13	19.59	20.03	17.25	19.08	20.23	17.09
30 יוני	21.06	21.01	19.37	17.53	19.25	20.31	20.13	19.59	20.03	17.27	19.08	20.23	17.11
5 יולי	21.04	21.00	19.36	17.55	19.24	20.30	20.12	19.57	20.02	17.28	19.08	20.22	17.13
10 יולי	21.01	20.56	19.34	17.58	19.22	20.27	20.10	19.55	20.00	17.31	19.07	20.20	17.16
15 יולי	20.56	20.52	19.32	18.01	19.19	20.24	20.08	19.51	19.57	17.33	19.05	20.17	17.19
20 יולי	20.50	20.47	19.29	18.04	19.16	20.20	20.04	19.46	19.53	17.35	19.03	20.13	17.23
25 יולי	20.44	20.40	19.25	18.07	19.11	20.15	20.00	19.41	19.49	17.38	19.00	20.09	17.27
30 יולי	20.36	20.33	19.21	18.11	19.06	20.09	19.55	19.34	19.43	17.40	18.56	20.03	17.31
4 אוגוסט	20.27	20.25	09.15	18.15	19.00	20.02	19.49	19.27	19.37	17.43	18.51	19.57	17.35
9 אוגוסט	20.18	20.16	19.10	18.18	18.54	19.55	19.42	19.19	19.30	17.45	18.47	19.51	17.39
14 אוגוסט	20.08	20.07	19.04	18.22	18.47	19.47	19.35	19.11	19.23	17.47	18.42	19.44	17.43
19 אוגוסט	19.58	19.57	18.57	18.25	18.40	19.39	19.28	19.02	19.16	17.49	18.36	19.36	17.47
24 אוגוסט	19.47	19.46	18.50	18.29	18.32	19.30	19.20	18.53	19.07	17.52	18.30	19.28	17.51
29 אוגוסט	19.36	19.36	18.42	18.33	18.24	19.21	19.12	18.43	18.59	17.54	18.23	19.20	17.56
3 ספטמבר	19.25	19.25	18.35	18.36	18.15	19.11	19.04	18.33	18.50	17.56	18.17	19.11	18.00
8 ספטמבר	19.13	19.14	18.27	18.40	18.07	19.02	18.55	18.23	18.41	17.58	18.10	19.02	18.04
13 ספטמבר	19.01	19.02	18.19	18.43	17.58	18.52	18.46	18.12	18.32	18.00	18.03	18.53	18.08
18 ספטמבר	18.49	18.51	18.11	18.47	17.49	18.42	18.38	18.02	18.23	18.02	17.56	18.44	18.12
23 ספטמבר	18.38	18.39	18.03	18.50	17.40	18.32	18.29	17.51	18.14	18.04	17.49	18.35	18.17
28 ספטמבר	18.26	18.28	17.55	18.54	17.32	18.22	18.20	17.41	18.05	18.06	17.42	18.26	18.21
3 אוקטובר	18.14	18.17	17.47	18.58	17.23	18.12	18.11	17.31	17.56	18.08	17.35	18.17	18.25
8 אוקטובר	18.02	18.06	17.39	19.02	17.14	18.03	18.03	17.20	17.47	18.10	17.29	18.08	18.30
13 אוקטובר	17.51	17.55	17.31	19.06	17.06	17.54	17.54	17.11	17.38	18.13	17.22	18.00	18.35
18 אוקטובר	17.40	17.44	17.24	19.10	16.58	17.45	17.46	17.01	17.30	18.16	17.16	17.51	18.40
23 אוקטובר	17.30	17.34	17.17	19.14	16.51	17.36	17.39	16.52	17.22	18.19	17.10	17.44	18.45
28 אוקטובר	17.19	17.24	17.11	19.19	16.43	17.28	17.32	16.43	17.14	18.22	17.05	17.36	18.50
2 נובמבר	17.10	17.15	17.05	19.23	16.37	17.20	17.25	16.35	17.07	18.25	17.00	17.29	18.55
7 נובמבר	17.01	17.07	16.59	19.28	16.31	17.13	17.19	16.27	17.01	18.28	16.55	17.23	19.00
12נובמבר	16.53	16.59	16.55	19.33	16.25	17.07	17.14	16.21	16.56	18.32	16.52	17.18	19.06
17 נובמבר	16.46	16.52	16.51	19.38	16.21	17.02	17.09	16.15	16.51	18.35	16.49	17.13	19.11
22 נובמבר	16.39	16.46	16.48	19.43	16.17	16.57	17.05	16.10	16.47	18.39	16.46	17.09	19.17
27 נובמבר	16.34	16.41	16.45	19.48	16.14	16.54	17.03	16.06	16.44	18.43	16.45	17.06	19.22
2 דצמבר	16.30	16.38	16.44	19.52	16.12	16.51	17.01	16.03	16.42	18.47	16.44	17.04	19.27
7 דצמבר	16.28	16.36	16.43	19.56	16.11	16.50	17.00	16.01	16.40	18.50	16.44	17.03	19.31
12 דצמבר	16.27	16.35	16.44	20.00	16.12	16.49	17.00	16.00	16.40	18.54	16.44	17.03	19.36
17 דצמבר	16.27	16.35	16.45	20.04	16.13	16.50	17.01	16.01	16.42	18.57	16.46	17.04	19.39
22 דצמבר	16.29	16.37	16.47	20.06	16.15	16.52	17.03	16.03	16.44	18.59	16.48	17.06	19.42
27 דצמבר	16.32	16.40	16.50	20.08	16.18	16.55	17.06	16.06	16.47	19.02	16.51	17.09	19.44

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר,
על כן כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

כל הזמנים האלו הם לפי מורה שעה הרגיל (הורפי, ווינער ווייטער, ינצינג) לוויי יפה יא יעמה תוגוו (ינוגוו)

סביר צ לן עד ,לקי הם הזמנים המוזעות מליות המספר שבמקום הזיים שמעמה

שקיעת החמה

חדש	MANCHESTER מאנטשעסטר	MIAMI, FLA. מיאמי	MONTREAL מונטריאל	CINCINNATI, OHIO סינסינאטי אהאי	SAN PAULO סן פאולו	PARIS פאריז	PHILADELPHIA פילאדעלפיה	ZURICH צריך	COPENHAGEN קופנהאגן	CLEVELAND OHIO קלעוולאנד	CHICAGO, ILL. שיקאגו	STRASBOURG שטראסבורג
1 ינואר	16.00	17.41	16.21	17.25	18.57	17.04	16.46	16.46	15.48	17.07	16.30	16.44
6 ינואר	16.06	17.45	16.26	17.30	18.58	17.10	16.50	16.51	15.54	17.12	16.35	16.49
11 ינואר	16.13	17.48	16.32	17.35	18.59	17.16	16.55	16.57	16.02	17.17	16.40	16.55
16 ינואר	16.21	17.52	16.38	17.40	18.59	17.23	17.01	17.03	16.11	17.23	16.46	17.02
21 ינואר	16.30	17.56	16.45	17.45	18.58	17.30	17.06	17.10	16.20	17.29	16.51	17.09
26 ינואר	16.39	18.00	16.52	17.51	18.57	17.38	17.12	17.18	16.31	17.35	16.58	17.17
31 ינואר	16.49	18.04	16.59	17.57	18.55	17.46	17.18	17.25	16.41	17.41	17.04	17.25
5 פברואר	16.59	18.07	17.06	18.03	18.53	17.54	17.24	17.33	16.52	17.47	17.10	17.33
10 פברואר	17.09	18.11	17.13	18.09	18.50	18.03	17.30	17.41	17.03	17.54	17.17	17.41
15 פברואר	17.19	18.14	17.21	18.14	18.47	18.11	17.36	17.49	17.14	18.00	17.23	17.50
20 פברואר	17.28	18.17	17.28	18.20	18.43	18.19	17.42	17.57	17.24	18.06	17.29	17.58
25 פברואר	17.38	18.20	17.35	18.25	18.39	18.27	17.48	18.04	17.35	18.12	17.36	18.06
2 מרץ	17.48	18.23	17.42	18.31	18.35	18.35	17.53	18.12	17.46	18.18	17.42	18.14
7 מרץ	17.57	18.26	17.49	18.36	18.31	18.43	17.59	18.19	17.56	18.24	17.47	18.21
12 מרץ	18.07	18.28	17.56	18.41	18.26	18.51	18.04	18.26	18.06	18.30	17.53	18.29
17 מרץ	18.16	18.31	18.02	18.46	18.21	18.58	18.09	18.34	18.16	18.35	17.59	18.37
22 מרץ	18.25	18.33	18.09	18.51	18.16	19.06	18.14	18.41	18.27	18.41	18.05	18.44
27 מרץ	18.34	18.35	18.15	18.56	18.11	19.13	18.19	18.48	18.37	18.46	18.10	18.52
1 אפריל	18.44	18.38	18.22	19.01	18.06	19.21	18.24	18.55	18.47	18.52	18.16	18.59
6 אפריל	18.53	18.40	18.28	19.06	18.01	19.28	18.29	19.02	18.57	18.57	18.21	19.06
11 אפריל	19.02	18.42	18.35	19.11	17.57	19.36	18.34	19.09	19.07	19.02	18.27	19.14
16 אפריל	19.11	18.45	18.41	19.16	17.52	19.43	18.40	19.16	19.17	19.08	18.32	19.21
21 אפריל	19.20	18.47	18.48	19.21	17.48	19.51	18.45	19.23	19.27	19.13	18.38	19.28
26 אפריל	19.29	18.49	18.54	19.25	17.44	19.58	18.50	19.30	19.37	19.19	18.43	19.36
1 מאי	19.38	18.52	19.00	19.30	17.40	20.05	18.55	19.37	19.47	19.24	18.49	19.43
6 מאי	19.47	18.55	19.07	19.35	17.37	20.13	19.00	19.43	19.57	19.29	18.54	19.50
11 מאי	19.56	18.57	19.13	19.40	17.34	20.20	19.05	19.50	20.06	19.35	18.59	19.57
16 מאי	20.04	19.00	19.19	19.45	17.32	20.26	19.09	19.56	20.16	19.40	19.04	20.04
21 מאי	20.12	19.03	19.24	19.49	17.30	20.33	19.14	20.03	20.25	19.44	19.09	20.10
26 מאי	20.19	19.05	19.30	19.53	17.29	20.39	19.18	20.08	20.33	19.49	19.14	20.16
31 מאי	20.26	19.08	19.34	19.57	17.28	20.44	19.22	20.13	20.40	19.53	19.18	20.21
5 יוני	20.32	19.10	19.38	20.00	17.27	20.49	19.26	20.18	20.46	19.57	19.22	20.26
10 יוני	20.36	19.12	19.42	20.03	17.27	20.53	19.28	20.21	20.52	20.00	19.25	20.30
15 יוני	20.40	19.14	19.45	20.05	17.28	20.56	19.31	20.24	20.55	20.02	19.27	20.33
20 יוני	20.42	19.15	19.46	20.07	17.28	20.57	19.32	20.26	20.57	20.04	19.29	20.35
25 יוני	20.42	19.16	19.47	20.08	17.30	20.58	19.33	20.27	20.58	20.05	19.30	20.35
30 יוני	20.41	19.17	19.47	20.08	17.31	20.58	19.33	20.26	20.57	20.05	19.30	20.35
5 יולי	20.39	19.17	19.46	20.07	17.33	20.56	19.33	20.25	20.54	20.04	19.29	20.33
10 יולי	20.36	19.16	19.43	20.06	17.35	20.54	19.31	20.22	20.50	20.02	19.27	20.31
15 יולי	20.31	19.15	19.40	20.03	17.37	20.50	19.29	20.19	20.44	19.59	19.24	20.27
20 יולי	20.25	19.13	19.36	20.00	17.39	20.45	19.25	20.14	20.37	19.56	19.21	20.22
25 יולי	20.17	19.11	19.31	19.56	17.41	20.39	19.21	20.09	20.29	19.52	19.17	20.17
30 יולי	20.09	19.09	19.25	19.52	17.43	20.33	19.17	20.03	20.20	19.47	19.12	20.10
4 אוגוסט	20.00	19.05	19.19	19.47	17.46	20.25	19.11	19.56	20.10	19.41	19.06	20.02
9 אוגוסט	19.51	19.02	19.12	19.41	17.47	20.17	19.06	19.48	20.00	19.35	19.00	19.55
14 אוגוסט	19.40	18.58	19.04	19.35	17.49	20.09	18.59	19.40	19.49	19.28	18.53	19.46
19 אוגוסט	19.30	18.54	18.56	19.28	17.51	19.59	18.52	19.31	19.37	19.21	18.46	19.37
24 אוגוסט	19.18	18.49	18.47	19.21	17.53	19.50	18.45	19.22	19.25	19.14	18.38	19.28
29 אוגוסט	19.07	18.44	18.38	19.14	17.55	19.40	18.38	19.13	19.12	19.06	18.30	19.18
3 ספטמבר	18.55	18.39	18.29	19.06	17.57	19.30	18.30	19.03	19.00	18.57	18.22	19.08
8 ספטמבר	18.43	18.33	18.20	18.58	17.58	19.19	18.22	18.53	18.47	18.49	18.13	18.57
13 ספטמבר	18.31	18.28	18.10	18.50	18.00	19.09	18.13	18.43	18.34	18.40	18.04	18.47
18 ספטמבר	18.19	18.22	18.01	18.42	18.01	18.58	18.05	18.33	18.20	18.32	17.56	18.36
23 ספטמבר	18.06	18.17	17.51	18.34	18.03	18.48	17.57	18.23	18.07	18.23	17.47	18.26
28 ספטמבר	17.54	18.11	17.41	18.26	18.05	18.37	17.49	18.12	17.54	18.15	17.38	18.15
3 אוקטובר	17.42	18.06	17.32	18.18	18.06	18.26	17.41	18.02	17.41	18.06	17.30	18.05
8 אוקטובר	17.30	18.01	17.22	18.10	18.08	18.16	17.33	17.52	17.28	17.58	17.21	17.55
13 אוקטובר	17.18	17.56	17.13	18.03	18.10	18.06	17.25	17.43	17.16	17.50	17.13	17.45
18 אוקטובר	17.07	17.51	17.04	17.55	18.13	17.56	17.18	17.34	17.03	17.42	17.05	17.35
23 אוקטובר	16.56	17.47	16.56	17.49	18.15	17.47	17.10	17.25	16.51	17.34	16.58	17.26
28 אוקטובר	16.45	17.43	16.48	17.42	18.18	17.38	17.04	17.16	16.40	17.28	16.51	17.17
2 נובמבר	16.35	17.39	16.41	17.36	18.21	17.29	16.58	17.08	16.29	17.21	16.44	17.08
7 נובמבר	16.26	17.36	16.34	17.31	18.24	17.22	16.52	17.01	16.19	17.15	16.38	17.01
12 נובמבר	16.17	17.33	16.28	17.26	18.27	17.15	16.47	16.54	16.09	17.10	16.33	16.54
17 נובמבר	16.10	17.32	16.23	17.22	18.30	17.09	16.43	16.49	16.01	17.06	16.29	16.48
22 נובמבר	16.03	17.30	16.18	17.19	18.34	17.03	16.40	16.44	15.53	17.02	16.25	16.43
27 נובמבר	15.58	17.29	16.15	17.17	18.37	16.59	16.38	16.40	15.47	16.59	16.22	16.39
2 דצמבר	15.53	17.29	16.12	17.15	18.41	16.56	16.36	16.37	15.42	16.58	16.21	16.36
7 דצמבר	15.51	17.30	16.11	17.15	18.44	16.54	16.35	16.36	15.39	16.57	16.20	16.34
12 דצמבר	15.49	17.31	16.11	17.15	18.47	16.54	16.36	16.35	15.37	16.57	16.20	16.33
17 דצמבר	15.50	17.33	16.12	17.16	18.50	16.55	16.37	16.36	15.37	16.58	16.21	16.34
22 דצמבר	15.52	17.35	16.14	17.19	18.53	16.57	16.39	16.38	15.39	17.00	16.23	16.36
27 דצמבר	15.55	17.38	16.17	17.22	18.55	17.00	16.42	16.41	15.42	17.03	16.26	16.39

כל הזמנים האלו הם לפי מורה שעות הרגיל (חורפי, ווינטער זייגער), והיות שבמספר מדינות מזיזים המורה שעות בקיץ, על כן צריכים להזיז (באיחור שעה, יעה, או כפי הנהוג)

לוח זה נחשב לפי עומד ומסתכל במישור, והיות שיש מקומות הרריים ויש שיטות לחשוב כעומד בראש ההר, על כן כדאי להחמיר בכמה מינוטי"ן

לוח קביעות השנים עד סוף האלף השישי - 300 שנה

פ - שנה פשוטה (12 חדשים). מ - שנה מעוברת (13 חודשים, שני אדרים)

מחזור שא	מחזור שב	מחזור שג	מחזור שד	מחזור שה	מחזור שו	מחזור שז	מחזור שח
פ תשא הכ	פ תשך זש	פ תשלט בש	פ תשנח הכ	פ תשעז בח	פ תשצז הכ	פ תתטו זש	פ תתלד בש
פ תשב בש	פ תשכא הכ	פ תשמ זש	פ תשנט בש	פ תשעח הכ	פ תשצח בח	פ תתטז הכ	פ תתלה זח
מ תשג זח	מ תשכב בח	מ תשמא הח	מ תשס זש	מ תשעט בש	מ תשצח הש	מ תתיז בח	מ תתלו גכ
פ תשד הכ	פ תשכג זש	פ תשמב גכ	פ תשסא זח	פ תשפ בש	פ תשצט הכ	פ תתיח זש	פ תתלז בש
פ תשה בש	פ תשכד הכ	פ תשמג זש	פ תשסב גכ	פ תשפא זח	פ תת בש	פ תתיט הכ	פ תתלח זש
מ תשו זח	מ תשכה בש	מ תשמד הש	מ תשסג זש	מ תשפב גכ	מ תתא זח	מ תתך בח	מ תתלט הח
פ תשז הכ	פ תשכו בח	פ תשמה הכ	פ תשסד זש	פ תשפג בש	פ תתב הכ	פ תתכא זש	פ תתמ גכ
מ תשח בש	מ תשכז הש	מ תשמו בח	מ תשסה הח	מ תשפד זח	מ תתג בש	מ תתכב הש	מ תתמא זש
פ תשט בש	פ תשכח הכ	פ תשמז זש	פ תשסו גכ	פ תשפה הש	פ תתד בח	פ תתכג הכ	פ תתמב זש
פ תשי זח	פ תשכט בש	פ תשמח הכ	פ תשסז זש	פ תשפו גכ	פ תתה הש	פ תתכד בח	פ תתמג הכ
מ תשיא גכ	מ תשל זח	מ תשמט בח	מ תשסח הח	מ תשפז זש	מ תתו גכ	מ תתכה הש	מ תתמד בח
פ תשיב בש	פ תשלא הכ	פ תשן זש	פ תשסט גכ	פ תשפח זש	פ תתז בש	פ תתכו הכ	פ תתמה זש
פ תשיג זש	מ תשלב בש	פ תשנא הכ	פ תשע זש	פ תשפט הכ	פ תתח זח	פ תתכז בש	פ תתמו הכ
מ תשיד הח	מ תשלג זח	מ תשנב בש	מ תשעא הש	מ תשץ בח	מ תתט גכ	מ תתכח זח	מ תתמז בח
פ תשטו גכ	פ תשלד הש	פ תשנג בח	פ תשעב הכ	פ תשצא זש	פ תתי בש	פ תתכט הכ	פ תתמח זש
פ תשטז זש	פ תשלה גכ	פ תשנד הש	פ תשעג בח	פ תשצב הכ	פ תתיא זש	פ תתל בש	פ תתמט הכ
מ תשיז הש	מ תשלו זש	מ תשנה גכ	מ תשעד הש	מ תשצג בח	מ תתיב הח	מ תתלא זח	מ תתן בש
פ תשיח הכ	פ תשלז זח	פ תשנו בש	פ תשעה הכ	פ תשצד זש	פ תתיג גכ	פ תתלב הש	פ תתנא בח
מ תשיט בח	מ תשלח גכ	מ תשנז זח	מ תשעו בש	מ תשצה הש	מ תתיד זש	מ תתלג גכ	מ תתנב הש

מחזור שט	מחזור שי	מחזור שיא	מחזור שיב	מחזור שיג	מחזור שיד	מחזור שטו	מחזור שטז
פ תתנג הכ	פ תתעב זש	פ תתצא גכ	פ תתקי הש	פ תתקכט בח	פ תתקמח הכ	פ תתקסז זש	פ תתקפו בש
פ תתנד בש	פ תתעג הכ	פ תתצב זש	פ תתקיא גכ	פ תתקל הש	פ תתקמט בש	פ תתקסח הכ	פ תתקפז זש
מ תתנה זח	מ תתעד בש	מ תתצג הש	מ תתקיב זש	מ תתקלא גכ	מ תתקן זח	מ תתקסט בח	מ תתקפח הח
פ תתנו הכ	פ תתעה בח	פ תתצד הכ	פ תתקיג זש	פ תתקלב בש	פ תתקנא הכ	פ תתקע זש	פ תתקפט גכ
פ תתנז בש	פ תתעו הכ	פ תתצה בח	פ תתקיד הכ	פ תתקלג זח	פ תתקנב בש	פ תתקעא הכ	פ תתקץ זש
מ תתנח זש	מ תתעז בש	מ תתצו הש	מ תתקטו בח	מ תתקלד גכ	מ תתקנג זח	מ תתקעב בש	מ תתקצא הש
פ תתנט זח	פ תתעח בש	פ תתצז הכ	פ תתקטז זש	פ תתקלה בש	פ תתקנד הכ	פ תתקעג בח	פ תתקצב הכ
מ תתס גכ	מ תתעט זח	מ תתצח בח	מ תתקיז הח	מ תתקלו זש	מ תתקנה בש	מ תתקעד הש	מ תתקצג בח
פ תתסא בש	פ תתף הכ	פ תתצט זש	פ תתקיח גכ	פ תתקלז זח	פ תתקנו בש	פ תתקעה הכ	פ תתקצד זש
פ תתסב זש	פ תתפא בש	פ תתק הכ	פ תתקיט זש	פ תתקלח גכ	פ תתקנז זח	פ תתקעו בש	פ תתקצה הכ
מ תתסג הח	מ תתפב זח	מ תתקא בש	מ תתקך הש	מ תתקלט זש	מ תתקנח גכ	מ תתקעז זח	מ תתקצו בח
פ תתסד גכ	פ תתפג הש	פ תתקב בח	פ תתקכא הכ	פ תתקמ זש	פ תתקנט בש	פ תתקעח הכ	פ תתקצז זש
פ תתסה זש	פ תתפד גכ	פ תתקג הש	פ תתקכב בח	פ תתקמא הכ	פ תתקס זש	פ תתקעט בש	פ תתקצח הכ
מ תתסו הש	מ תתפה זש	מ תתקד גכ	מ תתקכג הש	מ תתקמב בח	מ תתקסא הח	מ תתקפ זח	מ תתקצט בש
פ תתסז הכ	פ תתפו זש	פ תתקה בש	פ תתקכד הכ	פ תתקמג זש	פ תתקסב גכ	פ תתקפא הש	פ תתר בח
פ תתסח בח	פ תתפז הכ	פ תתקו זח	פ תתקכה בש	פ תתקמד הכ	פ תתקסג זש	פ תתקפב גכ	**אשרי המחכה**
מ תתסט הש	מ תתפח בח	מ תתקז גכ	מ תתקכו זח	מ תתקמה בש	מ תתקסד הש	מ תתקפג זש	**ויגיע בריך**
פ תתע הכ	פ תתפט זש	פ תתקח בש	פ תתקכז הכ	פ תתקמו בח	פ תתקסה הכ	פ תתקפד זח	**רחמנא דסייען**
מ תתעא בח	מ תתץ הח	מ תתקט זח	מ תתקכח בש	מ תתקמז הש	מ תתקסו בח	מ תתקפה גכ	**עד כאן אכי"ר:**

לוח החדשים

ימי החדשים / ר"ח חל ביום	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
א	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב
ב	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג
ג	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד
ד	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה
ה	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו
ו	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
ז	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	א

לוח קביעות השנים - 300 שנה

לוח השנה

שער השנים הפשוטות							אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם	שער השנים המעוברות						
בח	בש	גכ	הכ	הש	זח	זש		בח	בש	גכ	הח	הש	זח	זש
ב	ב	ג	ה	ה	ז	ז	ר"ה וסוכות ושמ"ע	ב	ב	ג	ה	ה	ז	ז
ד	ד	ה	נדחה ליום א'	נדחה ליום א'	ב	ב	צום גדליה	ד	ד	ה	נדחה ליום א'	נדחה ליום א'	ב	ב
ד	ד	ה	ז	ז	ב	ב	צום כיפור	ד	ד	ה	ז	ז	ב	ב
א	א	ב	ד	ד	ו	ו	הושענא רבה	א	א	ב	ד	ד	ו	ו
גד	גד	דה	וז	וז	אב	אב	מרחשון	גד	גד	דה	וז	וז	אב	אב
ה	הו	ו	א	אב	ג	גד	כסליו	ה	הו	ו	א	אב	ג	גד
א	ב	ב	ד	ה	ו	ז	חנוכה	א	ב	ב	ד	ה	ו	ז
ו	זא	זא	בג	גד	ד	הו	טבת כ"ט יום	ו	זא	זא	ב	גד	ד	הו
א	ג	ג	ה	ו	ו	א	צום העשירי	א	ג	ג	ד	ו	ו	א
ז	ב	ב	ד	ה	ה	ז	שבט ל' יום	ז	ב	ב	ג	ה	ה	ז
כ"ט בשבט	כ"ז בשבט	כ"ז בשבט	כ"ה בשבט	ר"ח אדר	ר"ח אדר	כ"ט בשבט	פרשת שקלים	כ"ז אדר א'	כ"ז אדר א'	כ"ה אדר א'	ר"ח אדר ב'	כ"ט אדר א'	כ"ט אדר א'	כ"ז אדר א'
אב	גד	גד	הו	וז	וז	אב	אדר ראשון	אב	גד	גד	דה	וז	וז	אב
בו	דד	דד	וביו	זטו	זטו	בו	הפסקות	דד	וביו	וביו	זטו	בו	בו	דד
י"ג אדר	י"א אדר	י"א אדר	ט' אדר	ח' אדר	ח' אדר	י"ג אדר	זכור	י"א אדר ב'	ט' אדר ב'	ט' אדר ב'	ה' אדר ב'	י"ג אדר ב'	י"ג אדר ב'	י"א אדר ב'
מוקדם ליום ה'	ב	ב	ד	ה	ה	מוקדם ליום ה'	צום אסתר	ב	ד	ד	ה	מוקדם ליום ה'	מוקדם ליום ה'	ב
א	ג	ג	ה	ו	ו	א	פורים	ג	ה	ה	ו	א	א	ג
							אדר שני כ"ט יום	גד	הו	הו	וז	אב	אב	גד
כ"ז אדר	כ"ה אדר	כ"ה אדר	ר"ח ניסן	כ"ט אדר	כ"ט אדר	כ"ז אדר	פרשת החודש	כ"ה אדר ב'	ר"ח ניסן	ר"ח ניסן	כ"ט אדר ב'	כ"ו אדר ב'	כ"ז אדר ב'	כ"ה אדר ב'
ג	ה	ה	ז	א	א	ג	ניסן ל' יום ופסח	ה	ז	ז	א	ג	ג	ה
דה	וז	וז	אב	בג	בג	דה	אייר כ"ט יום	וז	אב	אב	בג	דה	דה	וז
ו	א	א	ג	ד	ד	ו	סיון ל' יום	א	ג	ג	ד	ו	ו	א
ד	ו	ו	א	ב	ב	ד	שבועות	ו	א	א	ב	ד	ד	ו
זא	בג	בג	דה	הו	הו	זא	תמוז כ"ט יום	בג	דה	דה	הו	זא	זא	בג
ג	ה	ה	נדחה ליום א'	א	א	ג	צום י"ז בתמוז וט' באב	ה	נדחה ליום א'	נדחה ליום א'	א	ג	ג	ה
ב	ד	ד	ו	ז	ז	ב	אב ל' יום	ד	ו	ו	ז	ב	ב	ד
גד	הו	הו	זא	אב	אב	גד	אלול כ"ט יום	הו	זא	זא	אב	גד	גד	הו
חוקת ובלק			חוקת ובלק נצבים וילך (בהר בחוקתי בחו"ל)	ויקהל ופקודי חוקת ובלק נצבים וילך	חוקת ובלק נצבים וילך	חוקת ובלק	כל הסדרים המתחברים מחוברים זולתי אלו ←	כל הסדרים המתחברים נפרדים זולתי אלו →	חוקת ובלק מטות ומסעי נצבים וילך	(מטות ומסעי בחו"ל)	(מטות ומסעי בחו"ל)		נצבים וילך	מטות ומסעי נצבים וילך	חוקת ובלק מטות ומסעי נצבים וילך

לוח לשנת תשס"ב 5762 (2001-2002) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2002	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א	ג א' ר"ה	18	א ה ב' ר"ח	18	א ו ר"ח	16	א ב ר"ח ד' חנוכה	16	א ב ר"ח	14	ב ד ב' ר"ח	13
ב	ד ב' ר"ה	19	ב ו	19	ב ש תולדות	17	ב ב ד' חנוכה	17	ב ג	15	ג ה	14
ג	ה צום גדליה	20	ג ש נח מבה"ב	20	ג א	18	ג ג	18	ג ד	16	ד ו	15
ד	ו	21	ד ד	21	ד ב	19	ד ד	19	ד ה	17	ה ש תרומה	16
ה	ש וילך	22	ה ב שני קמא	22	ה ג	20	ה ה	20	ה ו	18	ו א	17
ו	א	23	ו ג	23	ו ד	21	ו ו	21	ו ש בא	19	ו ב	18
ז	ב	24	ז ד מל ומטר בא"י	24	ז ה	22	ז ש וישב	22	ז א	20	ז ג	19
ח	ג	25	ח ה חמישי	25	ח ו	23	ח א	23	ח ב	21	ח ד	20
ט	ד	26	ט ו	26	ט ש וישב	24	ט ב	24	ט ג	22	ט ה	21
י	ה יום כיפור	27	י ש לך לך	27	י א	25	י ג תענית	25	י ד	23	י ו	22
יא	ו	28	יא א	28	יא ב	26	יא ד	26	יא ה	24	יא ש תצוה זכור	23
יב	ש האזינו	29	יב ב שני בתורה	29	יב ג	27	יב ה	27	יב ו	25	יב א	24
יג	א	30	יג ג	30	יג ד	28	יג ו	28	יג ש בשלח	26	יג ב תענית אסתר	25
יד	ב	31	יד ד	31	יד ה	29	יד ש וישב	29	יד ג פורים	27	יד ג	26
טו	ג סוכות	1	טו ה	1	טו ו	30	טו א	30	טו ב ס"ו בשבט	28	טו ד שושן פורים	27
טז	ד א' חוה"מ	2	טז ו	2	טז ש וישב	31	טז ב	31	טז ג	29	טז ה	28
יז	ה ב' חוה"מ	3	יז ש וירא	3	יז א	2	יז ג	1	יז ד	30	יז ו	1
יח	ו ג' חוה"מ	4	יח א	4	יח ב	3	יח ד	2	יח ה	31	יח ש כי תשא פרה	2
יט	ש שבת חוה"מ	5	יט ב	5	יט ג	4	יט ה	3	יט ו	1	יט א	3
כ	א ה' חוה"מ	6	כ ג	6	כ ד	5	כ ו	4	כ ש יתרו	2	כ ב	4
כא	ב הושענא רבה	7	כא ד	7	כא ה	6	כא ש שמות	5	כא א	3	כא ג	5
כב	ג שמיני עצרת	8	כב ה	8	כב ו	7	כב א	6	כב ב	4	כב ד	6
כג	א אסרו חג (א)	9	כג ו	9	כג ש וישב	8	כג ב	7	כג ג	5	כג ה	7
כד	ב	10	כד ש חיי שרה	10	כד א	9	כד ג	8	כד ד	6	כד ו	8
כה	ג	11	כה א	11	כה ב א' חנוכה	10	כה ד	9	כה ה	7	כה ש ויקי"פ החודש	9
כו	ד	12	כו ב	12	כו ג ב' חנוכה	11	כו ה	10	כו ו	8	כו א	10
כז	ה	13	כז ג	13	כז ד ג' חנוכה	12	כז ו	11	כז ש משפטים שקלים	9	כז ב	11
כח	ו	14	כח ד	14	כח ה ד' חנוכה	13	כח ש וארא	12	כח א	10	כח ג	12
כט	ש בראשית	15	כט ה יום"כ	15	כט ו ה' חנוכה	14	כט א יום"כ	13	כט ב יום"כ	11	כט ד יום"כ	13
ל	א א' ר"ח	16	ל ד א' ר"ח	17	ל ש ר"ח ו' חנוכה מקץ	15			ל ג א' ר"ח	12		

לוח לשנת תשס"ב 5762 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ה ר"ח	14	א ש ב' ר"ח חול המועד	13	א א ר"ח	12	א ג ב' ר"ח	11	א ד ר"ח	10	א ו ב' ר"ח	9
ב	ו	15	ב א	14	ב ב	13	ב ד	12	ב ה	11	ב ש שופטים	10
ג	ש ויקרא	16	ג ב	15	ג ג	14	ג ה	13	ג ו	12	ג א	11
ד	א	17	ד ג	16	ד ד	15	ד ו	14	ד ש דברים זחזון	13	ד ב	12
ה	ב	18	ה ד	17	ה ה עירוב תבשילין	16	ה ש חקת (ה)	15	ה א	14	ה ג	13
ו	ג	19	ו ה	18	ו ו שבועות	17	ו א	16	ו ב	15	ו ד	14
ז	ד	20	ז ו	19	ז ש נשא (ד)	18	ז ב	17	ז ג	16	ז ה	15
ח	ה	21	ח ש אחרי מבה"ב	20	ח א	19	ח ג	18	ח ד	17	ח ו	16
ט	ו	22	ט א	21	ט ב	20	ט ד	19	ט ה צום ט' באב	18	ט ש כי תצא	17
י	ש מצורע שבה"ג	23	י ב שני קמא	22	י ג	21	י ה	20	י ו	19	י א	18
יא	א	24	יא ג	23	יא ד	22	יא ו	21	יא ש ואתחנן נחמו	20	יא ב	19
יב	ב	25	יב ד	24	יב ה	23	יב ש בלק (ט)	22	יב א	21	יב ג	20
יג	ג בדיקת חמץ	26	יג ה חמישי	25	יג ו	24	יג א	23	יג ב	22	יג ד	21
יד	ד	27	יד ו פסח שני	26	יד ש בהעלתך (ה)	25	יד ב	24	יד ג	23	יד ה	22
טו	ה פסח (ב)	28	טו ש אמור	27	טו א	26	טו ג	25	טו ד	24	טו ו	23
טז	ו א' חוה"מ	29	טז א	28	טז ב	27	טז ד	26	טז ה	25	טז ש כי תבוא	24
יז	ש שבת חוה"מ	30	יז ב שני בתורה	29	יז ג	28	יז ה תענית	27	יז ו	26	יז א	25
יח	א ג' חוה"מ	31	יח ג ל"ג בעומר	30	יח ד	29	יח ו	28	יח ש עקב	27	יח ב	26
יט	ב ד' חוה"מ	1	יט ד	1	יט ה	30	יט ש פנחס	29	יט א	28	יט ג	27
כ	ג ה' חוה"מ	2	כ ה	2	כ ו	31	כ א	30	כ ב	29	כ ד	28
כא	ד שביעי של פסח	3	כא ו	3	כא ש שלח (ז)	1	כא ב	1	כא ג	30	כא ה	29
כב	ה אסרו חג (ג)	4	כב ש בהר-בחוקתי	4	כב א	2	כב ג	2	כב ד	31	כב ו	30
כג	ו	5	כג א	5	כג ב	3	כג ד	3	כג ה	1	כג ש נצבים-וילך	31
כד	ש אחרי מות	6	כד ב	6	כד ג	4	כד ה	4	כד ו	2	כד א סליחות	1
כה	א	7	כה ג	7	כה ד	5	כה ו	5	כה ש ראה	3	כה ב	2
כו	ב	8	כו ד	8	כו ה	6	כו ש מסות-מסעי	6	כו א	4	כו ג	3
כז	ג	9	כז ה יום"כ	9	כז ו	7	כז א	7	כז ב	5	כז ד	4
כח	ד	10	כח ו	10	כח ש קרח (ז)	8	כח ב	8	כח ג	6	כח ה	5
כט	ה	11	כט ש במדבר	11	כט א יום"כ	9	כט ג יום"כ	9	כט ד יום"כ	7	כט ו ערב ראש השנה	6
ל	ו א' ר"ח	12			ל ב א' ר"ח	10			ל ה א' ר"ח	8		

(א) בחוה"ל שמחת תורה. (ב) בחוה"ל עירוב תבשילין. (ג) בחוה"ל אחרון של פסח. (ד) בחוה"ל יום ב' של שבועות. (ה) בחוה"ל נשא.
(ו) בחוה"ל בהעלתך. (ז) בחוה"ל שלח. (ח) בחוה"ל קרח. (ט) בחוה"ל חוקת-בלק מחוברים.

לוח לשנת תשס"ג 5763 (2002-2003) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2003	שבט	ינו. פבר.	אדר א'	פבר. מרץ	אדר ב'	מרץ אפר.
א	ש א' ר"ה	7	א ב ב' ר"ח	7	א ד ב' ר"ח	6	א ו ב' ר"ח ד' חנוכה	6	א ש ר"ח וארא	4	א ב ב' ר"ח	3	א ד ב' ר"ח	5
ב	א ב' ר"ה	8	ב ג	8	ב ה	7	ב ש ח' חנוכה מקץ	7	ב ג	5	ב ג	4	ב ה	6
ג	ב צום גדליה	9	ג ד	9	ג ו	8	ג א	8	ג ד	6	ג ד	5	ג ו	7
ד	ג	10	ד ה	10	ד ש תולדות	9	ד ב	9	ד ה	7	ד ה	6	ד ש פקודי	8
ה	ד	11	ה ו	11	ה א	10	ה ג	10	ה ו	8	ה ו	7	ה א	9
ו	ה	12	ו ש נח מבה"ב	12	ו ב	11	ו ד	11	ו ש בא	9	ו ש תרומה	8	ו ב	10
ז	ו	13	ז א ס"ת בא"י	13	ז ג	12	ז ה	12	ז ו	10	ז א	9	ז ג	11
ח	ש האזינו	14	ח ב שני קמא	14	ח ד	13	ח ו	13	ח ש בא	11	ח ב	10	ח ד	12
ט	א	15	ט ג	15	ט ה	14	ט ש וישב	14	ט א	12	ט ג	11	ט ה	13
י	ב יום כיפור	16	י ד	16	י ו	15	י א תענית	15	י ב	13	י ד	12	י ו	14
יא	ג	17	יא ה חמישי	17	יא ש וישב	16	יא ב	16	יא ג	14	יא ה	13	יא ש תצוה זכור	15
יב	ד	18	יב ו	18	יב א	17	יב ג	17	יב ד	15	יב ו	14	יב א	16
יג	ה	19	יג ש לך לך	19	יג ב	18	יג ד	18	יג ה	16	יג ש תצוה	15	יג ב תענית אסתר	17
יד	ו	20	יד א	20	יד ג	19	יד ה	19	יד ו	17	יד א פורים קטן	16	יד ג פורים	18
טו	ש סוכות	21	טו ב שני בתורה	21	טו ד	20	טו ו	20	טו ש בשבט בשלח	18	טו ב ש"ז בשבט	17	טו ד שושן פורים	19
טז	א א' חוה"מ	22	טז ג	22	טז ה	21	טז ש וישב	21	טז א	19	טז ג	18	טז ה	20
יז	ב ב' חוה"מ	23	יז ד	23	יז ו	22	יז א	22	יז ב	20	יז ד	19	יז ו	21
יח	ג ג' חוה"מ	24	יח ה	24	יח ש וישלח	23	יח ב	23	יח ג	21	יח ה	20	יח ש צו פרה	22
יט	ד ד' חוה"מ	25	יט ו	25	יט א	24	יט ג	24	יט ד	22	יט ו	21	יט א	23
כ	ה ה' חוה"מ	26	כ ש וירא	26	כ ב	25	כ ד	25	כ ה	23	כ ש כי תשא	22	כ ב	24
כא	ו הושענא רבה	27	כא א	27	כא ג	26	כא ה	26	כא ו	24	כא א	23	כא ג	25
כב	ש שמיני עצרת	28	כב ב	28	כב ד	27	כב ו	27	כב ש יתרו	25	כב ב	24	כב ד	26
כג	א אסרו חג (א)	29	כג ג	29	כג ה	28	כג ש שמות	28	כג א	26	כג ג	25	כג ה	27
כד	ב	30	כד ד	30	כד ו	29	כד א	29	כד ב	27	כד ד	26	כד ו	28
כה	ג	31	כה ה	31	כה ש א' חנוכה וישב	30	כה ב	30	כה ג	28	כה ה	27	כה ש שמיני החודש	29
כו	ד	1	כו ו	1	כו א ב' חנוכה	1	כו ג	31	כו ד	29	כו ו	28	כו א	30
כז	ה	2	כז ש חיי שרה	2	כז ב ג' חנוכה	2	כז ד	1	כז ה יום"כ	30	כז ש משפטים שקלים	1	כז ב	31
כח	ו	3	כח א	3	כח ג ד' חנוכה	3	כח ה יום"כ	2	כח ו	31	כח א	2	כח ג	1
כט	ש בראשית	4	כט ב יום"כ	4	כט ד ה' חנוכה	4	כט ו ערה"ח	3	כט ש משפטים	1	כט ב יום"כ	3	כט ד יום"כ	2
ל	א א' ר"ח	5	ל ג א' ר"ח	5	ל ה א' ר"ח ו' חנוכה סתו"ם בחוה"ל	5			ל א א' ר"ח	2	ל ג א' ר"ח	4		

לוח לשנת תשס"ג 5763 (קיץ)

ניסן	אפר. מאי	אייר	מאי	סיון	תמוז	יוני	תמוז	יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ה ר"ח	3	א ש ב' ר"ח קדושים	3	א א ר"ח	1	א ג ב' ר"ח	1	א ד ר"ח	1	א ו ב' ר"ח	29
ב	ו	4	ב א	4	ב ב	2	ב ד	2	ב ה	2	ב ש שופטים	30
ג	ש תזריע	5	ג ב	5	ג ג	3	ג ה	3	ג ו	3	ג א	31
ד	א	6	ד ג	6	ד ד	4	ד ו	4	ד ש דברים חזון	2	ד ב	1
ה	ב	7	ה ד	7	ה ה עירוב תבשילין	5	ה ש חקת (ז)	5	ה א	3	ה ג	2
ו	ג	8	ו ה	8	ו ו שבועות	6	ו א	6	ו ב	4	ו ד	3
ז	ד	9	ז ו	9	ז ש נשא (ד)	7	ז ב	7	ז ג	5	ז ה	4
ח	ה	10	ח ש אמור מבה"ב	10	ח א	8	ח ג	8	ח ד	6	ח ו	5
ט	ו	11	ט א	11	ט ב	9	ט ד	9	ט ה צום ט' באב	7	ט ש כי תצא	6
י	ש מצורע שבה"ג	12	י ב שני קמא	12	י ג	10	י ה	10	י ו	8	י א	7
יא	א	13	יא ג	13	יא ד	11	יא ו	11	יא ש ואתחנן נחמו	9	יא ב	8
יב	ב	14	יב ד	14	יב ה	12	יב ש בלק (ט)	12	יב א	10	יב ג	9
יג	ג בדיקת חמץ	15	יג ה חמישי	15	יג ו	13	יג א	13	יג ב	11	יג ד	10
יד	ד ביעור חמץ (ב)	16	יד ו פסח שני	16	יד ש בהעלתך (ה)	14	יד ב	14	יד ג	12	יד ה	11
טו	ה פסח	17	טו ש בהר	17	טו א	15	טו ג	15	טו ד	13	טו ו	12
טז	ו א' חוה"מ	18	טז א	18	טז ב	16	טז ד	16	טז ה	14	טז ש כי תבוא	13
יז	ש שבת חוה"מ	19	יז ב שני בתורה	19	יז ג	17	יז ה תענית	17	יז ו	15	יז א	14
יח	א ג' חוה"מ	20	יח ג ל"ג בעומר	20	יח ד	18	יח ו	18	יח ש עקב	16	יח ב	15
יט	ב ד' חוה"מ	21	יט ד	21	יט ה	19	יט ש פנחס	19	יט א	17	יט ג	16
כ	ג ה' חוה"מ	22	כ ה	22	כ ו	20	כ א	20	כ ב	18	כ ד	17
כא	ד שביעי של פסח	23	כא ו	23	כא ש שלח (ז)	21	כא ב	21	כא ג	19	כא ה	18
כב	ה אסרו חג (ג)	24	כב ש בחוקותי	24	כב א	22	כב ג	22	כב ד	20	כב ו	19
כג	ו	25	כג א	25	כג ב	23	כג ד	23	כג ה	21	כג ש נצבים-וילך	20
כד	ש אחרי מות	26	כד ב	26	כד ג	24	כד ה	24	כד ו	22	כד א סליחות	21
כה	א	27	כה ג	27	כה ד	25	כה ו	25	כה ש ראה	23	כה ב	22
כו	ב	28	כו ד	28	כו ה	26	כו ש מסות-מסעי	26	כו א	24	כו ג	23
כז	ג	29	כז ה יום"כ	29	כז ו	27	כז א	27	כז ב	25	כז ד	24
כח	ד	30	כח ו	30	כח ש קרח (ז)	28	כח ב	28	כח ג	26	כח ה	25
כט	ה ערה"ח	1	כט ש במדבר	31	כט א יום"כ	29	כט ג יום"כ	29	כט ד יום"כ	27	כט ו ערב ראש השנה	26
ל	ו א' ר"ח	2			ל ב א' ר"ח	30			ל ה א' ר"ח	28		

(א) בחוה"ל שמחת תורה. (ב) בחוה"ל עירוב תבשילין. (ג) בחוה"ל אחרון של פסח. (ד) בחוה"ל יום ב' של שבועות. (ה) בחוה"ל נשא.
(ו) בחוה"ל בהעלתך. (ז) בחוה"ל שלח. (ח) בחוה"ל קרח. (ט) בחוה"ל חוקת-בלק מחוברים.

לוח לשנת תשס"ד 5764 (2003-2004) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2004	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א	ש א' ר"ה	27	א ב' ר"ח	27	א ד' ר"ח	26	א ו' ר"ח ז' חנוכה	26	א ש וארא ר"ח	24	א ב' ר"ח
ב	א ב' ר"ה	28	ב ג	28	ב ה	27	ב ש מקץ ח' חנוכה	27	ב א	25	ב ג
ג	ב צום גדליה	29	ג ד	29	ג ו	28	ג א	28	ג ב	26	ג ד
ד	ג	30	ד ה	30	ד ש תולדות	29	ד ב	29	ד ג	27	ד ה
ה	ד	1	ה ו	31	ה א	30	ה ג	30	ה ד	28	ה ו
ו	ה	2	ו ש נח מבה"ב	1	ו ב	1	ו ד	31	ו ה	29	ו ש תרומה
ז	ו	3	ז א מל' ומטר באי"י	2	ז ג	2	ז ה	1	ז ו	30	ז א
ח	ש האזינו	4	ח ב עני קמא	3	ח ד	3	ח ו	2	ח ש בא	31	ח ב
ט	א	5	ט ג	4	ט ה	4	ט ש וישב	3	ט א	1	ט ג
י	ב יום כיפור	6	י ד	5	י ו	5	י א תענית	4	י ב	2	י ד
יא	ג	7	יא ה תפילה	6	יא ש וילך	6	יא ב	5	יא ג	3	יא ה תענית אסתר מוקדם
יב	ד	8	יב ו	7	יב א	7	יב ג	6	יב ד	4	יב ו
יג	ה	9	יג ש לך לך	8	יג ב	8	יג ד	7	יג ה	5	יג ש תצוה זכור
יד	ו	10	יד א	9	יד ג	9	יד ה	8	יד ו	6	יד א פורים
טו	ש סוכות	11	טו ב שני בתורה	10	טו ד	10	טו ו	9	טו ש בשלח ס"ז בשבט	7	טו ב שושן פורים
טז	א א' חוה"מ	12	טז ג	11	טז ה	11	טז ש ויחי	10	טז א	8	טז ג
יז	ב ב' חוה"מ	13	יז ד	12	יז ו	12	יז א	11	יז ב	9	יז ד
יח	ג ג' חוה"מ	14	יח ה	13	יח ש וישלח	13	יח ב	12	יח ג	10	יח ה
יט	ד ד' חוה"מ	15	יט ו	14	יט א	14	יט ג	13	יט ד	11	יט ו
כ	ה ה' חוה"מ	16	כ ש וירא	15	כ ב	15	כ ד	14	כ ה	12	כ ש כי תשא פרה
כא	ו הושענ"ר	17	כא א	16	כא ג	16	כא ה	15	כא ו	13	כא א
כב	ש שמ"ע ושי"ת	18	כב ב	17	כב ד	17	כב ו	16	כב ש יתרו	14	כב ב
כג	א אסרו חג (א)	19	כג ג	18	כג ה	18	כג ש שמות	17	כג א	15	כג ג
כד	ב	20	כד ד	19	כד ו	19	כד א	18	כד ב	16	כד ד
כה	ג	21	כה ה	20	כה ש א' חנוכה וישב	20	כה ב	19	כה ג	17	כה ה
כו	ד	22	כו ו	21	כו א ב' חנוכה	21	כו ג	20	כו ד	18	כו ו
כז	ה	23	כז ש חיי"שרה	22	כז ב ג' חנוכה	22	כז ד	21	כז ה יו"כ	19	כז ש ויק"פ החודש
כח	ו	24	כח א	23	כח ג ד' חנוכה	23	כח ה	22	כח ו	20	כח א
כט	ש בראשית	25	כט ב יו"כ	24	כט ד ה' חנוכה	24	כט ו ערה"ח	23	כט ש משפטים שקלים	21	כט ב יו"כ
ל	א א' ר"ח	26	ל ג א' ר"ח	25	ל ה ר"ח ו' חנוכה	25			ל א א' ר"ח	22	

לוח לשנת תשס"ה 5765 (2004-2005) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2005	שבט	ינו. פבר.	אדר א'	פבר. מרץ	אדר ב'	מרץ אפר.
א	א א' ר"ח	16	א ש ב' ר"ח נח	16	א א ר"ח	14	א ב ר"ח ו' חנוכה	13	א ג ר"ח	11	א ה ב' ר"ח	10	א ש פקודי ב' ר"ח 12
ב	ו ב' ר"ה	17	ב א	17	ב ב	15	ב ג ד' חנוכה	14	ב ד	12	ב ו	11	ב א שקלים 13
ג	ש האזינו	18	ג ב	18	ג ג	16	ג ד ה' חנוכה	15	ג ה	13	ג ש תרומה	12	ג ב 14
ד	א צום גדליה	19	ד ג	19	ד ד	17	ד ה	16	ד ו	14	ד א	13	ד ג 15
ה	ב נחמה	20	ה ד	20	ה ה	18	ה ו	17	ה א בא	15	ה ב	14	ה ד 16
ו	ג	21	ו ה	21	ו ו	19	ו ש וישב	18	ו א	16	ו ג	15	ו ה 17
ז	ד	22	ז ו סו"מ בא"י	22	ז ש ויצא	20	ז א	19	ז ב	17	ז ד	16	ז ו 18
ח	ה	23	ח ש לך מבה"ב	23	ח א	21	ח ב	20	ח ג	18	ח ה	17	ח ש ויקרא זכור 19
ט	ו	24	ט א	24	ט ב	22	ט ג	21	ט ד	19	ט ו	18	ט א 20
י	ש יום כיפור	25	י ב שני קמא	25	י ג	23	י ד תענית	22	י ה	20	י ש תצוה	19	י ב 21
יא	א	26	יא ג	26	יא ד	24	יא ה	23	יא ו	21	יא א	20	יא ג 22
יב	ב	27	יב ד	27	יב ה	25	יב ו	24	יב ש בשלח	22	יב ב	21	יב ד 23
יג	ג	28	יג ה חמישי	28	יג ו	26	יג ש ויחי	25	יג א	23	יג ג	22	יג ה תני אסתר 24
יד	ד (א)	29	יד ו	29	יד ש וישלח	27	יד א	26	יד ב	24	יד ד פורים קטן	23	יד ו פורים 25
טו	ה סוכות	30	טו ש וירא	30	טו א	28	טו ב	27	טו ג ס"ז בשבט	25	טו ה שושן פ"ק	24	טו ש צו שושן פורים 26
טז	ו א' חוה"מ	1	טז א	31	טז ב	29	טז ג	28	טז ד	26	טז ו	25	טז א 27
יז	ש שבת חוה"מ	2	יז ב שני בתורה	1	יז ג	30	יז ד	29	יז ה	27	יז ש כי תשא	26	יז ב 28
יח	א ג' חוה"מ	3	יח ג	2	יח ד	31	יח ה	30	יח ו	28	יח א	27	יח ג 29
יט	ב ד' חוה"מ	4	יט ד	3	יט ה	1	יט ו	31	יט ש יתרו	29	יט ב	28	יט ד 30
כ	ג ה' חוה"מ	5	כ ה	4	כ ו	2	כ ש שמות	1	כ א	30	כ ג	1	כ ה 31
כא	ד הושענ"ר (ב)	6	כא ו	5	כא ש וישב	3	כא א	2	כא ב	31	כא ד	2	כא ו
כב	ה שמ"ע ושי"ת	7	כב ש חיי"שרה	6	כב א סו"מ בחו"ל	4	כב ב	3	כב ג	1	כב ה	3	כב ש שמיני פרה
כג	ו אסרו חג (ג)	8	כג א	7	כג ב	5	כג ג	4	כג ד	2	כג ו	4	כג א
כד	ש בראשית	9	כד ב	8	כד ג	6	כד ד	5	כד ה	3	כד ש ויקהל	5	כד ב
כה	א	10	כה ג	9	כה ד	7	כה ה	6	כה ו	4	כה א	6	כה ג
כו	ב	11	כו ד	10	כו ה ב' חנוכה	8	כו ו	7	כו ש משפטים	5	כו ב	7	כו ד
כז	ג	12	כז ה יו"כ	11	כז ו ג' חנוכה	9	כז ש וארא	8	כז א	6	כז ג	8	כז ה יו"כ
כח	ד	13	כח ו	12	כח ש מקץ ד' חנוכה	10	כח א	9	כח ב	7	כח ד	9	כח ו
כט	ה	14	כט ש תולדות	13	כט א ה' חנוכה	12	כט ב יו"כ	10	כט ג יו"כ	8	כט ה יו"כ	10	כט ש חזיון החודש
ל	ו א' ר"ח	15							ל ד א' ר"ח	9	ל ו א' ר"ח	11	

לוח לשנת תשס"ד 5764 (קיץ)

ניסן	אפר. מרץ	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ג ר"ח	23	א ה ר"ח	22	א ו ר"ח	21	א ב' ר"ח	20	א ב ר"ח	19	א ד ר"ח
ב	ד	24	ב ו	23	ב ש במדבר	22	ב ג	21	ב ד	20	ב ה
ג	ה	25	ג ש תזר"מ מבה"ב	24	ג א	23	ג ד	22	ג ה	21	ג ו
ד	ו	26	ד א	25	ד ב	24	ד ה	23	ד ו	22	ד ש שופטים
ה	ש ויקרא	27	ה ב שני קמא	26	ה ג	25	ה ו	24	ה א	23	ה א
ו	א	28	ו ג	27	ו ד שבועות	26	ו ה	25	ו ב	24	ו ב
ז	ב	29	ז ד	28	ז ה אסרו חג (ג)	27	ז ו	26	ז ג	25	ז ג
ח	ג	30	ח ה חמישי	29	ח ו	28	ח ש חקת	27	ח ד	26	ח ד
ט	ד	31	ט ו	30	ט ש נשא	29	ט ב	28	ט ה	27	ט ה
י	ה	1	י ש אחרי־קדושים	1	י א	30	י ג	29	י ו	28	י ו
יא	ו	2	יא א	2	יא ב	31	יא ד	30	יא ש כי תצא	29	יא ש
יב	ש צו	3	יב ב שני בתורה	3	יב ג	1	יב ה	1	יב א	30	יב א
יג	א בדיקת חמץ	4	יג ג	4	יג ד	2	יג ו	2	יג ב	31	יג ב
יד	ב ביעור חמץ	5	יד ד פסח שני	5	יד ה	3	יד ש בלק	3	יד ג	1	יד ג
טו	ג פסח	6	טו ה	6	טו ו	4	טו א	4	טו ד	2	טו ד
טז	ד א' חוה"מ	7	טז ו	7	טז ש בהעלותך	5	טז ב	5	טז ה	3	טז ה
יז	ה ב' חוה"מ	8	יז ש אמור	8	יז א	6	יז ג תענית	6	יז ו	4	יז ו
יח	ו ג' חוה"מ	9	יח א ל"ג בעומר	9	יח ב	7	יח ד	7	יח ה	5	יח ש כי־תבוא
יט	ש שבת חוה"מ	10	יט ב	10	יט ג	8	יט ה	8	יט ו	6	יט א
כ	א ה' חוה"מ	11	כ ג	11	כ ד	9	כ ו	9	כ ש עקב	7	כ ב
כא	ב שביעי של פסח	12	כא ד	12	כא ה	10	כא ש פנחס	10	כא א	8	כא ג
כב	ג אסרו חג (ד)	13	כב ה	13	כב ו	11	כב א	11	כב ב	9	כב ד
כג	ד	14	כג ו	14	כג ב	12	כג ש שלח	12	כג ג	10	כג ה
כד	ה	15	כד ש בהר־במוקותי	15	כד א	13	כד ג	13	כד ד	11	כד ו
כה	ו	16	כה א	16	כה ב	14	כה ד	14	כה ה	12	כה ש נצבים
כו	ש עמיני	17	כו ב	17	כו ג	15	כו ה	15	כו ו	13	כו א שליחות
כז	א	18	כז ג	18	כז ד	16	כז ו	16	כז ש ראה	14	כז ב
כח	ב	19	כח ד	19	כח ה יו"כ	17	כח ש משפטי־מסעי	17	כח א	15	כח ג
כט	ג ערה"ח	20	כט ה יו"כ	20	כט ו ערה"ח	18	כט א יו"כ	18	כט ב יו"כ	16	כט ד ערב ראש השנה
ל	ד א' ר"ח	21			ל ש א' ר"ח קרח	19			ל ג א' ר"ח	17	עירוב תבשילין

(א) בחו"ל שמחת־תורה. (ב) בחו"ל עירוב תבשילין. (ג) בחו"ל אחרון של פסח. (ד) בחו"ל יו"ט שני של גלויות.

לוח לשנת תשס"ה 5765 (קיץ)

ניסן	אפר. מאי	אייר	מאי יוני	סיון	יוני יולי	תמוז	יולי אוג.	אב	אוג. ספט.	אלול	ספט. אוק.
א	א ר"ח	10	א ג ב' ר"ח	10	א ד ר"ח	8	א ו ב' ר"ח	8	א ש ר"ח מסעי	6	א ב ב' ר"ח
ב	ב	11	ב ד	11	ב ה	9	ב ש חקת	9	ב א	7	ב ג
ג	ג	12	ג ה	12	ג ו	10	ג א	10	ג ב	8	ג ד
ד	ד	13	ד ו	13	ד ש נשא	11	ד ב	11	ד ג	9	ד ה
ה	ה	14	ה ש אמור מבה"ב	14	ה א	12	ה ג	12	ה ד	10	ה ו
ו	ו	15	ו א	15	ו ב שבועות	13	ו ד	13	ו ה	11	ו ש שופטים
ז	ש שצו	16	ז ב שני קמא	16	ז ג אסרו חג (ה)	14	ז ה	14	ז ו	12	ז א
ח	א	17	ח ג	17	ח ד	15	ח ו	15	ח ש דברים חזון	13	ח ב
ט	ב	18	ט ד	18	ט ה	16	ט ש בלק	16	ט א צום ט' באב	14	ט ג
י	ג	19	י ה חמישי	19	י ו	17	י א	17	י ב	15	י ד
יא	ד	20	יא ו	20	יא ש בהעלותך	18	יא ב	18	יא ג	16	יא ה
יב	ה בדיקת חמץ	21	יב ש בהר	21	יב א	19	יב ג	19	יב ד	17	יב ו
יג	ו ביעור חמץ	22	יג א	22	יג ב	20	יג ד	20	יג ה	18	יג ש כי־תצא
יד	ש אחרי שבה"ג	23	יד ב פסח שני ב' בתו"ר	23	יד ג	21	יד ה	21	יד ו	19	יד א
טו	א פסח	24	טו ג	24	טו ד	22	טו ו	22	טו ש נאתתון נחמו	20	טו ב
טז	ב א' חוה"מ	25	טז ד	25	טז ה	23	טז ש פנחס	23	טז א	21	טז ג
יז	ג ב' חוה"מ	26	יז ה	26	יז ו	24	יז א תענית	24	יז ב	22	יז ד
יח	ד ג' חוה"מ	27	יח ו ל"ג בעומר	27	יח ש שלח	25	יח ב	25	יח ג	23	יח ה
יט	ה ד' חוה"מ	28	יט ש בחוקותי	28	יט א	26	יט ג	26	יט ד	24	יט ו
כ	ו ה' חוה"מ	29	כ א	29	כ ב	27	כ ד	27	כ ה	25	כ ש כי־תבוא
כא	ש שביעי של פסח	30	כא ב	30	כא ג	28	כא ה	28	כא ו	26	כא א סליחות
כב	א אסרו חג (ד)	1	כב ג	31	כב ד	29	כב ו	29	כב ש עקב	27	כב ב
כג	ב	2	כג ד	1	כג ה	30	כג ש מסעי	30	כג א	28	כג ג
כד	ג	3	כד ה	2	כד ו	1	כד א	31	כד ב	29	כד ד
כה	ד	4	כה ו	3	כה ש קרח	2	כה ב	1	כה ג	30	כה ה
כו	ה	5	כו ש במדבר	4	כו א	3	כו ג	2	כו ד	31	כו ו
כז	ו	6	כז א	5	כז ב	4	כז ד	3	כז ה יו"כ	1	כז ש נצבים
כח	ש קדושים	7	כח ב	6	כח ג	5	כח ה יו"כ	4	כח ו	2	כח א
כט	א ערה"ח	8	כט ג יו"כ	7	כט ד יו"כ	6	כט ו ערה"ח	5	כט ש ראה	3	כט ב ערב ראש השנה
ל	ב א' ר"ח	9			ל ה א' ר"ח	7			ל א א' ר"ח	4	

(א) בחו"ל עירוב תבשילין. (ב) בחו"ל עירוב תבשילין. (ג) בחו"ל שמחת־תורה. (ד) בחו"ל אחרון של פסח. (ה) בחו"ל יו"ט שני של גלויות.

לוח לשנת תשס"ו 5766 (2005-2006) (חורף)

תשרי	אוק. נוב.	חשון	נוב. דצמ.	כסלו	דצמ.	טבת	ינו. 2006	שבט	ינו. פבר.	אדר	מרץ
א	ג	א	ה	ב' ר"ח	3	א	א ר"ח ו' חנוכה	1	א ב ר"ח	30	א ד ר"ח	1
ב	ד	ב	ו	ג	4	ב	ב ח' חנוכה	2	ב ג	31	ב ה	2
ג	ה	ג	ז	ד	5	ג	ג	3	ג ד	1	ג ו	3
ד	ו	ד	ח	ה	6	ד	ד	4	ד ה	2	ד ש תרומה	4
ה	ש	ה	ט	ו	7	ה	ה	5	ה ו	3	ה א	5
ו	א	ו	י	ז	8	ו	ו	6	ו ש נא	4	ו ב	6
ז	ב	ז	יא	ח	9	ז	ז	7	ז ד	5	ז ג	7
ח	ג	ח	יב	ט	10	ח	ח	8	ח ה	6	ח ד	8
ט	ד	ט	יג	י	11	ט	ט	9	ט ו	7	ט ה	9
י	ה	י	יד	יא	12	י	י	10	י ש	8	י ו	10
יא	ו	יא	טו	יב	13	יא	יא	11	יא ג	9	יא	11
יב	ש	יב	טז	יג	14	יב	יב	12	יב ד	10	יב	12
יג	א	יג	יז	יד	15	יג	יג	13	יג ה	11	יג	13
יד	ב	יד	יח	טו	16	יד	יד	14	יד ו	12	יד	14
טו	ג	טו	יט	טז	17	טו	טו	15	טו ז	13	טו	15
טז	ד	טז	כ	יז	18	טז	טז	16	טז ח	14	טז	16
יז	ה	יז	כא	יח	19	יז	יז	17	יז ט	15	יז	17
יח	ו	יח	כב	יט	20	יח	יח	18	יח י	16	יח	18
יט	ש	יט	כג	כ	21	יט	יט	19	יט יא	17	יט	19
כ	א	כ	כד	כא	22	כ	כ	20	כ יב	18	כ	20
כא	ב	כא	כה	כב	23	כא	כא	21	כא יג	19	כא	21
כב	ג	כב	כו	כג	24	כב	כב	22	כב יד	20	כב	22
כג	ד	כג	כז	כד	25	כג	כג	23	כג טו	21	כג	23
כד	ה	כד	כח	כה	26	כד	כד	24	כד טז	22	כד	24
כה	ו	כה	כט	כו	27	כה	כה	25	כה יז	23	כה	25
כו	ש	כו	ל	כז	28	כו	כו	26	כו יח	24	כו	26
כז	א	כז	א ר"ח	כח	29	כז	כז	27	כז יט	25	כז	27
כח	ב	כח	ב	כט	30	כח	כח	28	כח כ	26	כח	28
כט	ג	כט	ג	ל	1	כט	כט	29	כט כא	27	כט	29
ל	ד	ל	ד			ל	ל	30	ל כב	28	ל	30
								31				31

לוח לשנת תשס"ז 5767 (2006-2007) (חורף)

תשרי	אוק. נוב.	חשון	נוב. דצמ.	כסלו	דצמ.	טבת	ינו. 2007	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א	ש	א	ב	ב' ר"ח	23	א	ד ר"ח	1	א ש ר"ח וארא	20	א ב ר"ח	19
ב	א	ב	ג	ג	24	ב	ה	2	ב א	21	ב ג	20
ג	ב	ג	ד	ד	25	ג	ו	3	ג ב	22	ג ד	21
ד	ג	ד	ה	ה	26	ד	ש תולדות	4	ד ג	23	ד ה	22
ה	ד	ה	ו	ו	27	ה	א	5	ה ד	24	ה ו	23
ו	ה	ו	ש נח מבה"ב	ז	28	ו	ב	6	ו ה	25	ו ש תרומה	24
ז	ו	ז	א סל ומסר באי"י	ח	29	ז	ג	7	ז ו	26	ז א	25
ח	ש	ח	ב תענית ב"כ	ט	30	ח	ד	8	ח ש בא	27	ח ב	26
ט	א	ט	ג	י	31	ט	ה	9	ט א	28	ט ג	27
י	ב	י	יום כיפור	יא	1	י	ו	10	י ש וישב	29	י ד	28
יא	ג	יא	ד	יב	2	יא	ז	11	יא ב	30	יא צום אסתר מוקדם	1
יב	ד	יב	ה	יג	3	יב	ח	12	יב ג	31	יב ו	2
יג	ה	יג	ו	יד	4	יג	ט	13	יג ד	1	יג ש תצוה זכור	3
יד	ו	יד	ז	טו	5	יד	י	14	יד ה	2	יד א פורים	4
טו	ש	טו	ח	טז	6	טו	יא	15	טו ו	3	טו ב שושן פורים	5
טז	א	טז	ט	יז	7	טז	יב	16	טז ז	4	טז ג	6
יז	ב	יז	י	יח	8	יז	יג	17	יז ח	5	יז ד	7
יח	ג	יח	יא	יט	9	יח	יד	18	יח ט	6	יח ה	8
יט	ד	יט	יב	כ	10	יט	טו	19	יט י	7	יט ו	9
כ	ה	כ	יג	כא	11	כ	טז	20	כ יא	8	כ ש כי תשא פרה	10
כא	ו	כא	יד	כב	12	כא	יז	21	כא יב	9	כא א	11
כב	ש	כב	טו	כג	13	כב	יח	22	כב יג	10	כב ב	12
כג	א	כג	טז	כד	14	כג	יט	23	כג יד	11	כג ג	13
כד	ב	כד	יז	כה	15	כד	כ	24	כד טו	12	כד ד	14
כה	ג	כה	יח	כו	16	כה	כא	25	כה טז	13	כה ה	15
כו	ד	כו	יט	כז	17	כו	כב	26	כו יז	14	כו ו	16
כז	ה	כז	כ	כח	18	כז	כג	27	כז יח	15	כז ש ויק"פ החודש	17
כח	ו	כח	כא	כט	19	כח	כד	28	כח יט	16	כח א	18
כט	ש	כט	כב	ל	20	כט	כה	29	כט כ	17	כט ב יוכ"ק	19
ל	א	ל	כג			ל	כו	30				
								31				

לוח לשנת תשס"ז 5767 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ג	א	ה	ב' ר"ח	19	א	ו ר"ח	18	א ב ר"ח	17	א ב ר"ח	16
ב	ד	ב	ו	ד	20	ב	ז בחדבר	19	ב ג	18	ב ה	17
ג	ה	ג	ז תו"מ מבה"ב	ה	21	ג	א	20	ג ד	19	ג ו	18
ד	ו	ד	א	ו	22	ד	ב	21	ד ה	20	ד ז	19
ה	ש	ה	ב תענית ב"כ	ז	23	ה	ג	22	ה ו	21	ה א	20
ו	א	ו	ג	ח	24	ו	ד	23	ו ש דברים חזון	22	ו ב	20
ז	ב	ז	ד	ט	25	ז	ה	24	ז א	23	ז ג	21
ח	ג	ח	ה תענית ה	י	26	ח	ו	25	ח ב	24	ח ד	22
ט	ד	ט	ו	יא	27	ט	ש נשא	26	ט ג צום ט' באב	25	ט ה	23
י	ה	י	ש אחרי"קדושים	יב	28	י	א	27	י ד	26	י ו	24
יא	ו	יא	א	יג	29	יא	ב	28	יא ה	27	יא ש כי תצא	25
יב	ש	יב	ב תענית ב"כ	יד	30	יב	ג	29	יב ו	28	יב א	26
יג	א	יג	ג בדיקת חמץ	טו	1	יג	ד	30	יג ש אחתון נחמו	29	יג ב	27
יד	ב	יד	ד ביעור חמץ	טז	2	יד	ה פסח שני	31	יד א	30	יד ג	28
טו	ג	טו	ה	יז	3	טו	ו	1	טו ב	31	טו ד	29
טז	ד	טז	א' חוה"מ (ג)	יח	4	טז	ז רה"לתלתך	2	טז ג	1	טז ה	30
יז	ה	יז	ב' חוה"מ	יט	5	יז	א	3	יז ד	2	יז ו	31
יח	ו	יח	ג' חוה"מ	כ	6	יח	ב	4	יח ה	3	יח ש כי תבוא	1
יט	ש	יט	ד' חוה"מ	כא	7	יט	ג	5	יט ו	4	יט א	2
כ	א	כ	ה' חוה"מ	כב	8	כ	ד	6	כ ש	5	כ ב	3
כא	ב	כא	ו	כג	9	כא	ה	7	כא א	6	כא ג	4
כב	ג	כב	ש	כד	10	כב	ו	8	כב ב	7	כב ד	5
כג	ד	כג	א	כה	11	כג	ז	9	כג ג	8	כג ה	6
כד	ה	כד	ב	כו	12	כד	ח	10	כד ד	9	כד ו	7
כה	ו	כה	ג	כז	13	כה	ט	11	כה ה	10	כה ש נצבים"וילך	8
כו	ש	כו	ד	כח	14	כו	י	12	כו ו	11	כו א סליחות	9
כז	א	כז	ה	כט	15	כז	יא	13	כז ז	12	כז ב	10
כח	ב	כח	ו	ל	16	כח	יב	14	כח ח	13	כח ג	11
כט	ג	כט	ז			כט	יג	15	כט ט	14	כט ד	12
ל	ד	ל	ח			ל	יד	16	ל י	15	ל ה	13
								17				

לוח לשנת תשס"ו 5766 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ש	א	ש	ב' ר"ח	28	א	ב' ר"ח	27	א ד ר"ח	26	א ו ר"ח	25
ב	ו	ב	א	ב	29	ב	ד	28	ב ה	27	ב ש שופטים	26
ג	ש	ג	ב	ג	30	ג	ה	29	ג ו	28	ג א	27
ד	א	ד	ג	ד	31	ד	ו	30	ד ש דברי"ם חזון	29	ד ב	28
ה	ב	ה	ד	ה	1	ה	ז	31	ה א	30	ה ג	29
ו	ג	ו	ה	ו	2	ו	ח	1	ו ב	31	ו ד	30
ז	ד	ז	ו	ז	3	ז	ט	2	ז ג	1	ז ה	31
ח	ה	ח	ש אחר"ק מבה"ב	ח	4	ח	י	3	ח ד	2	ח ו	1
ט	ו	ט	א	ט	5	ט	יא	4	ט ה	3	ט ש כי תצא	2
י	ש	י	ב תענית ב"כ	י	6	י	יב	5	י ו	4	י א	3
יא	א	יא	ג	יא	7	יא	יג	6	יא ש אחתון נחמו	5	יא ב	4
יב	ב	יב	ד	יב	8	יב	יד	7	יב ג	6	יב ג	5
יג	ג	יג	ה תענית ה	יג	9	יג	טו	8	יג ד	7	יג ד	6
יד	ד	יד	ו פסח שני	יד	10	יד	טז	9	יד ה	8	יד ה	7
טו	ה	טו	ש אמור	טו	11	טו	יז	10	טו ו	9	טו ו	8
טז	ו	טז	א' חוה"מ (ג)	טז	12	טז	יח	11	טז ז	10	טז ש כי תבוא	9
יז	ש	יז	ב תענית ב"כ	יז	13	יז	ט	12	יז ח	11	יז א	10
יח	א	יח	ג ל"ג בעומר	יח	14	יח	כ	13	יח ט	12	יח ב	11
יט	ב	יט	ד' חוה"מ	יט	15	יט	כא	14	יט י	13	יט ג	12
כ	ג	כ	ה' חוה"מ	כ	16	כ	כב	15	כ יא	14	כ ד	13
כא	ד	כא	ו	כא	17	כא	כג	16	כא יב	15	כא ה	14
כב	ה	כב	ש	כב	18	כב	כד	17	כב יג	16	כב ו	15
כג	ו	כג	א	כג	19	כג	כה	18	כג יד	17	כג ש נצבים"וילך	16
כד	ש	כד	ב	כד	20	כד	כו	19	כד טו	18	כד א סליחות	17
כה	א	כה	ג	כה	21	כה	כז	20	כה טז	19	כה ב	18
כו	ב	כו	ד	כו	22	כו	כח	21	כו יז	20	כו ג	19
כז	ג	כז	ה	כז	23	כז	כט	22	כז יח	21	כז ד	20
כח	ד	כח	ו	כח	24	כח	ל	23	כח יט	22	כח ה	21
כט	ה	כט	ז	כט	25	כט		24	כט כ	23	כט ו	22
ל	ו	ל	ח	ל	26	ל			ל כא	24	ל ש רב ראש השנה	23
												24

(א) בחו"ל יו"ם שני של גליות. (ב) בחו"ל שמחז"ת. (ג) בחו"ל יו"ם שני. (ד) בחו"ל אחרון של פסח. (ה) בחו"ל יו"ם שני של גליות. (ו) בחו"ל נשאר (ז) בחו"ל בהעלתך. (ח) בחו"ל שלח. (ט) בחו"ל קרח. (י) בחו"ל חקת ובלק. (*) בחו"ל עירוב תבשילין.

(א) בחו"ל יו"ם שני של גליות. (ב) בחו"ל שמחז"ת. (ג) בחו"ל יו"ם שני. (ד) בחו"ל אחרון של פסח. (ה) בחו"ל יו"ם שני של גליות.

לוח לשנת תשס"ח 5768 (2007-2008) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוק. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2008	שבט	ינו. פבר.	אדר א'	פבר. מרץ	אדר ב'	מרץ אפר.
א 13	א א'ר"ה	6	א ג ב'ר"ח	6	א ד ר"ח	4	א ב ר"ח	10	א ג ר"ח	8	א ה ב'ר"ח	7	א ש פקודי ב'ר"ח 8
ב 14	ב ב'ר"ה	7	ב ד ה	7	ב ה	5	ב ג ר"חשבה	11	ב ד חשבה	9	ב ו	8	ב א שקלים 9
ג 15	ג ש האזינו	8	ג ה	8	ג ו	6	ג ד מ' חנוכה	12	ג ה	10	ג ש תרומה	9	ג ב 10
ד 16	ד צום גדליה	9	ד ו	9	ד ש נשא	7	ד ה	13	ד ו	11	ד א	10	ד ג 11
ה 17	ה ב	10	ה א אמור מבה"ב	10	ה א	8	ה ו	14	ה ש בא	12	ה ב	11	ה ד 12
ו 18	ו ג	11	ו ב שבועות	11	ו ב	9	ו ש רגש	15	ו א	13	ו ג	12	ו ה 13
ז 19	ז ד	12	ז ג אסרו חג (ז)	12	ז ג	10	ז א	16	ז ב	14	ז ד	13	ז ו 14
ח 20	ח ה	13	ח ד תענית ב"כ	13	ח ד	11	ח ב	17	ח ג	15	ח ה	14	ח ש יקרא וכור 15
ט 21	ט ו עיו"כ	14	ט ה	14	ט ה	12	ט ג	18	ט ד	16	ט ו	15	ט א 16
י 22	י יום כיפור	15	י ו תענית ב"ק	15	י ו	13	י ד תענית	19	י ה	17	י ש תצוה	16	י ב 17
יא 23	יא א	16	יא ש סוכות	16	יא ש	14	יא ה	20	יא ו	18	יא ג	17	יא ג 18
יב 24	יב ב	17	יב ה	17	יב ה	15	יב ו	21	יב ש בשלח	19	יב ד	18	יב ד 19
יג 25	יג ג	18	יג ו	18	יג ו	16	יג ש ויחי	22	יג א	20	יג ה תנ' אסתר	19	יג ה 20
יד 26	יד ד בחו"ל ע"ת	19	יד ש ויצא	19	יד ש	17	יד א	23	יד ב	21	יד ו פורים קטן	20	יד ו פורים 21
טו 27	טו ה סוכות	20	טו א	20	טו א	18	טו ב	24	טו ג	22	טו ש"פ פורים ק'	21	טו ש צו שושן פור' 22
טז 28	טז א' חוה"מ (א)	21	טז ב	21	טז ב	19	טז ג	25	טז ד	23	טז ו	22	טז א פורים ומשלוח 23
יז 29	יז ב חוה"מ	22	יז ג	22	יז ג	20	יז ד	26	יז ה	24	יז ש כי"תשא	23	יז ב 24
יח 30	יח ג חוה"מ	23	יח ד	23	יח ד	21	יח ה	27	יח ו	25	יח א	24	יח ג 25
יט 31	יט ב ד' חוה"מ	24	יט ה	24	יט ה	22	יט ו	28	יט ש שמות	26	יט ב	25	יט ד 26
כ 1	כ ג ה' חוה"מ	25	כ ו	25	כ ו	23	כ ש ויחי	29	כ א	27	כ ג	26	כ ה 27
כא 2	כא ד השענ"ר (ב)	26	כא ש שמחת	26	כא ש	24	כא א	30	כא ב	28	כא ד	27	כא ו 28
כב 3	כב ה שמיני עצ"ת	27	כב א	27	כב א	25	כב ב	31	כב ג	29	כב ה	28	כב ש שמיני פרה 29
כג 4	כג ו אסרו חג (ב)	28	כג ב	28	כג ב	26	כג ג	1	כג ד	30	כג ו	29	כג א 30
כד 5	כד ש וי"ל"שה מבה"ח	29	כד ג	29	כד ג	27	כד ד	2	כד ה	1	כד ש ויקהל מבה"ח	1	כד ב 31
כה 6	כה א	30	כה ד	30	כה ד	28	כה ה	3	כה ו	2	כה א	2	כה ג 1
כו 7	כו ב	31	כו ה	1	כו ה	29	כו ו	4	כו ש משפטים	3	כו ב	3	כו ד 2
כז 8	כז ג	1	כז ו	2	כז ו	30	כז ש וארא מבה"ח	5	כז א	4	כז ג	4	כז ה יו"כ מוקדם 3
כח 9	כח ד	2	כח ש מקץ ד' חנוכה	3	כח ש	1	כח א	6	כח ב יו"כ	5	כח ד	5	כח ו 4
כט 10	כט ה	3	כט א ה' חנוכה	4	כט א	2	כט ב	7	כט ג	6	כט ה יו"כ	6	כט ש תזריע החודש 5
ל 11	ל ו א'ר"ח	4	ל ב	5	ל ב	3	ל ג	8	ל ד	7	ל ו א'ר"ח	7	

לוח לשנת תשס"ט 5769 (2008-2009) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוק. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצמ. ינו. 2009	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א 26	א ג א'ר"ה	30	א ה ב'ר"ח	30	א ו ב'ר"ח	28	א א ר"ח ד' חנוכה	28	א ב ר"ח	26	א ד ב'ר"ח 25
ב 27	ב ד ב'ר"ה	1	ב ו	31	ב ש תולדות	29	ב ב ח' חנוכה	29	ב ג	27	ב ה 26
ג 28	ג ה צום גדליה	2	ג ש נח מבה"ב	1	ג ב	30	ג ג	30	ג ד	28	ג ו 27
ד 29	ד ו	3	ד א	2	ד ב	31	ד ד	1	ד ה	29	ד ש תרומה 28
ה 30	ה ש וילך	4	ה ב תענית ב"ק	3	ה ג	1	ה ה	2	ה ו	1	ה א 1
ו 1	ו א	5	ו ג	4	ו ד	2	ו ו	3	ו ש בא	2	ו ב 2
ז 2	ז ב	6	ז ד סל ומסר בא"י	5	ז ש רגש	3	ז ש רגש	4	ז א	3	ז ג 3
ח 3	ח ג	7	ח ה תענית ה	6	ח ו פורים בחו"ל	4	ח א	5	ח ב	4	ח ד 4
ט 4	ט ד עיו"כ	8	ט ו	7	ט ש וי"צא	5	ט ב	6	ט ג	5	ט ה 5
י 5	י יום כיפור	9	י ש לך לך	8	י א	6	י ג תענית	7	י ד	6	י ו 6
יא 6	יא א	10	יא א	9	יא ב	7	יא ד	8	יא ה	7	יא ש תצה וכור 7
יב 7	יב ב	11	יב ב תענית ב"כ	10	יב ג	8	יב ה	9	יב ו	8	יב א 8
יג 8	יג ג	12	יג ג	11	יג ד	9	יג ו	10	יג ש בשלח	9	יג ב תענית אסתר 9
יד 9	יד ד	13	יד ד	12	יד ה	10	יד ש ויחי	11	יד א	10	יד ג פורים 10
טו 10	טו ה סוכות	14	טו ה	13	טו ו	11	טו א	12	טו ב	11	טו ד שושן פורים 11
טז 11	טז א' חוה"מ (א)	15	טז ו	14	טז ש וישלח	12	טז ב	13	טז ג	12	טז ה 12
יז 12	יז ב חוה"מ	16	יז ש וירא	15	יז א	13	יז ג	14	יז ד	13	יז ו 13
יח 13	יח ג חוה"מ	17	יח א	16	יח ב	14	יח ד	15	יח ה	14	יח ש כי"תשא פרה 14
יט 14	יט ש שבת חוה"מ	18	יט ב	17	יט ג	15	יט ה	16	יט ו	15	יט א 15
כ 15	כ א ה' חוה"מ	19	כ ג	18	כ ד	16	כ ו	17	כ ש יתרו	16	כ ב 16
כא 16	כא ב השענ"ר	20	כא ד	19	כא ה	17	כא ש שמחת	18	כא א	17	כא ג 17
כב 17	כב ג שמיני עצ"ת	21	כב ה	20	כב ו	18	כב א	19	כב ב	18	כב ד 18
כג 18	כג ד אסרו חג (ב)	22	כג ו	21	כג ש וישב מבה"ח	19	כג ב	20	כג ג	19	כג ה 19
כד 19	כד ה	23	כד ש וי"ל"שה מבה"ח	22	כד א	20	כד ג	21	כד ד	20	כד ו 20
כה 20	כה ו	24	כה א	23	כה ב א' חנוכה	22	כה ד	22	כה ה	21	כה ש תזריע פרה 21
כו 21	כו ש בראשית מבה"ח	25	כו ב	24	כו ג ב' חנוכה	23	כו ה	23	כו ו	22	כו א 22
כז 22	כז א	26	כז ג	25	כז ד ג' חנוכה	24	כז ו	24	כז ש משפטים שקלים	23	כז ב 23
כח 23	כח ב	27	כח ד	26	כח ה ד' חנוכה	25	כח ש וארא מבה"ח	25	כח א	24	כח ג 24
כט 24	כט ג ער"ח	28	כט ה יו"כ	27	כט ו ה' חנוכה	26	כט א יו"כ	26	כט ב ער"ח יו"כ	25	כט ד יו"כ 25
ל 25	ל ד א'ר"ח	29			ל ש ר"ח מקץ ר' חנו'	27			ל ג א'ר"ח	24	

לוח לשנת תשס"ח 5768 (קיץ)

ניסן	אפר. מאי	אייר	מאי-יוני	סיון	יוני-יולי	תמוז	יולי-אוג.	אב	אוג.	אלול	ספט.
א 6	א ג א'ר"ח	6	א ג ב'ר"ח	4	א ד ר"ח	4	א ו ב'ר"ח	4	א ש ר"ח מטעי	2	א ב ב'ר"ח 1
ב 7	ב ד	7	ב ה	5	ב ה	5	ב ש חקת	5	ב א	3	ב ג 2
ג 8	ג ה	8	ג ו	6	ג ו	6	ג א	6	ג ב	4	ג ד 3
ד 9	ד ו	9	ד ש נשא	7	ד ש	7	ד ב	7	ד ג	5	ד ה 4
ה 10	ה א אמור מבה"ב	10	ה א	8	ה א	8	ה ג	8	ה ד	6	ה ו 5
ו 11	ו א	11	ו ב שבועות	9	ו ב	9	ו ד	9	ו ה	7	ו ש שופטים 6
ז 12	ז ב תענית ב"ק	12	ז ג אסרו חג (ז)	10	ז ג	10	ז ה	10	ז ו	8	ז א 7
ח 13	ח ג	13	ח ד	11	ח ד	11	ח ו	11	ח ש דברים חזון	9	ח ב 8
ט 14	ט ד	14	ט ה	12	ט ה	12	ט ש בלק	12	ט א צום ט' באב	10	ט ג 9
י 15	י ו ה תענית ה	15	י ו	13	י ו	13	י א	13	י ב	11	י ד 10
יא 16	יא ד	16	יא ש בהעלותך	14	יא ש	14	יא ב	14	יא ג	12	יא ה 11
יב 17	יב ה בדיקת חמץ	17	יב ש בהר	15	יב א	15	יב ג	15	יב ד	13	יב ו 12
יג 18	יג ו ביעור חמץ	18	יג א	16	יג ב	16	יג ד	16	יג ה	14	יג ש כי"תצא 13
יד 19	יד ש אחרי שבת הגדול	19	יד ב פסח שני ב"ב	17	יד ג	17	יד ה	17	יד ו	15	יד א 14
טו 20	טו א פסח	20	טו ג	18	טו ד	18	טו ו	18	טו ש ואתחנן נחמו	16	טו ב 15
טז 21	טז ב א' חוה"מ (ד)	21	טז ד	19	טז ה	19	טז ש פנחס	19	טז א	17	טז ג 16
יז 22	יז ג ב' חוה"מ	22	יז ה	20	יז ו	20	יז א תענית	20	יז ב	18	יז ד 17
יח 23	יח ד ג' חוה"מ	23	יח ו ל"ג בעומר	21	יח ש	21	יח ב	21	יח ג	19	יח ה 18
יט 24	יט ה ד' חוה"מ	24	יט ש בחוקתי	22	יט א	22	יט ג	22	יט ד	20	יט ו 19
כ 25	כ ו ה' חוה"מ	25	כ א	23	כ ב	23	כ ד	23	כ ה	21	כ ש כי"תבוא 20
כא 26	כא ש שביעי של פסח	26	כא ב	24	כא ג	24	כא ה	24	כא ו	22	כא א סליחות
כב 27	כב א אסרו חג (ה)	27	כב ג	25	כב ד	25	כב ו	25	כב ש נצבים	23	כב ב
כג 28	כג ב	28	כג ד	26	כג ה	26	כג ש בלק	26	כג א	24	כג ג
כד 29	כד ג	29	כד ה	27	כד ו	27	כד א	27	כד ב	25	כד ד
כה 30	כה ד	30	כה ו	28	כה ש קרח מבה"ח	28	כה ב	28	כה ג	26	כה ה
כו 31	כו ה	31	כו ש במדבר מבה"ח	29	כו א	29	כו ג	29	כו ד	27	כו ו
כז 1	כז ו	1	כז א	30	כז ב	30	כז ד	30	כז ה יו"כ מוקדם	28	כז ש ובנים
כח 2	כח ש קדושים מבה"ח	2	כח ב	1	כח ג	1	כח ה יו"כ מוקדם	31	כח ו	29	כח א 28
כט 3	כט א ער"ח	3	כט ג יו"כ	2	כט ד	2	כט ו ער"ח	1	כט ש וארא מבה"ח	30	כט ב שנ. ראש השנה 29
ל 4	ל ב א'ר"ח	4	ל ד	3	ל ה א'ר"ח	3			ל א א'ר"ח	31	

(א) בחו"ל יו"ט שני של סוכות. (ב) בחו"ל עירוב תבשילין. (ג) בחו"ל שמחת תורה. (ד) בחו"ל יו"ט שני של פסח. (ה) בחו"ל אחרון של פסח.
(ו) בחו"ל יום ב' של שבועות.

לוח לשנת תשס"ט 5769 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א 26	א ה ר"ח	26	א ש ב'ר"ח תזריע	25	א א ר"ח	24	א ב'ר"ח	23	א ד ר"ח	21	א ו ב'ר"ח 21
ב 27	ב ו	27	ב א	26	ב ב	25	ב ד	24	ב ה	22	ב ש שופטים 22
ג 28	ג ש ויקרא	28	ג ב	27	ג ג	26	ג ה	25	ג ו	23	ג א 23
ד 29	ד א	29	ד ג	28	ד ד	27	ד ו	26	ד ש דברים חזון	24	ד ב 24
ה 30	ה ב	30	ה ד	29	ה ה עירוב תבשילין	28	ה ז	27	ה א	25	ה ג 25
ו 31	ו ג	31	ו ה	30	ו ו שבועות	29	ו א	28	ו ב	26	ו ד 26
ז 1	ז ד	1	ז ו	1	ז ש נשא (ו)	30	ז ב	29	ז ג	27	ז ה 27
ח 2	ח ה	2	ח ז אחרי מבה"ב	2	ח א	31	ח ג	30	ח ד	28	ח ו 28
ט 3	ט ו	3	ט א	3	ט ב	1	ט ד	1	ט ה צום ט' באב	30	ט ש כי"תצא 29
י 4	י ש צו שבת הגדול	4	י ב תענית ב"ק	4	י ג	2	י ה	2	י ו	31	י א 30
יא 5	יא א	5	יא ג	5	יא ד	3	יא ו	3	יא ש ואתחנן נחמו	1	יא ב 31
יב 6	יב ב	6	יב ד	6	יב ה	4	יב ש בלק (יא)	4	יב א	2	יב ג 1
יג 7	יג ג בדיקת חמץ	7	יג ה תענית ה'	7	יג ו	5	יג א	5	יג ב	3	יג ד 2
יד 8	יד ד ביעור חמץ (ג)	8	יד ו פסח שני	8	יד ש בהעלותך (ז)	6	יד ב	6	יד ג	4	יד ה 3
טו 9	טו ה פסח	9	טו ש אמור	9	טו א	7	טו ג	7	טו ד	5	טו ו 4
טז 10	טז ו א' חוה"מ (ד)	10	טז א	10	טז ב	8	טז ד	8	טז ה	6	טז ש כי"תבוא 5
יז 11	יז ש שבת חוה"מ	11	יז ב תענית ב"כ	11	יז ג	9	יז ה	9	יז ו	7	יז א 6
יח 12	יח א ג' חוה"מ	12	יח ג ל"ג בעומר	12	יח ד	10	יח ו	10	יח ש עקב	8	יח ב 7
יט 13	יט ב ד' חוה"מ	13	יט ד	13	יט ה	11	יט ש פנחס	11	יט א	9	יט ג 8
כ 14	כ ג ה' חוה"מ	14	כ ה	14	כ ו	12	כ א	12	כ ב	10	כ ד 9
כא 15	כא ד שביעי של פסח	15	כא ו	15	כא ש שלח (יז)	13	כא ב	13	כא ג	11	כא ה 10
כב 16	כב ה אסרו חג (ה)	16	כב ז	16	כב א	14	כב ג	14	כב ד	12	כב ו 11
כג 17	כג ו	17	כג א	17	כג ב	15	כג ד	15	כג ה	13	כג ש נצבים וילך 12
כד 18	כד ש שמיני מבה"ח	18	כד ב	18	כד ג	16	כד ה	16	כד ו	14	כד א סליחות
כה 19	כה א	19	כה ג	19	כה ד	17	כה ו	17	כה ש ראה מבה"ח	15	כה ב
כו 20	כו ב	20	כו ד	20	כו ה	18	כו ש מסרים מבה"ח	18	כו א	16	כו ג
כז 21	כז ג	21	כז ה יו"כ מוקדם	21	כז ו	19	כז א	19	כז ב	17	כז ד
כח 22	כח ד	22	כח ו	22	כח ש קרח (ח) מבה"ח	20	כח ב	20	כח ג	18	כח ה
כט 23	כט ה	23	כט ש במדבר מבה"ח	23	כט א יו"כ ער"ח	21	כט ג יו"כ	21	כט ד יו"כ	19	כט ו שנ. ראש השנה 18
ל 24	ל ו א'ר"ח	24			ל ב א'ר"ח	22			ל ה א'ר"ח	20	

(א) בחו"ל יו"ט שני. (ב) בחו"ל שמחת תורה. (ג) בחו"ל עירוב תבשילין. (ד) בחו"ל יו"ט שני של פסח. (ה) בחו"ל אחרון של פסח. (ו) בחו"ל יו"ט שני
של גליות. (ז) בחו"ל נשא. (ח) בחו"ל בהעלותך. (ט) בחו"ל שלח. (י) בחו"ל קרח. (יא) בחו"ל חקת בלק.

לוח לשנת תשע"ב 5772 (2011-2012) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2012	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א	ה א'ר"ה	9	א ש ב'ר"ח	9	ב ב'ר"ח	8	ד ו'חנוכה ב'ר"ח	8	ה ר"ח	6	א ש ב'ר"ח	7
ב	ו ב'ר"ה	10	ב א	10	ג ג	9	ה ז' חנוכה	9	ו ג	7	ב א ד'פורים	8
ג	ש האזינו	11	ג ב	11	ד ד	10	ו ג	10	ש בא	8	ג ב	9
ד	א צום גדליה	12	ד ג	12	ה ה	11	ז ד ויגש	11	א	9	ד ג	10
ה	ב נדחה	13	ה ד	13	ו ו	12	ה א	12	ב	10	ה ד	11
ו	ג	14	ו ה	14	ז ש	13	ו ב	13	ג	11	ו ה	12
ז	ד	15	ז ו סו"ס נא"י	15	ח א ויצא	14	ז ג	14	ד	12	ז ו	13
ח	ה	16	ח ש לך מבה"ג	16	ט ב	15	ח ד	15	ה	13	ח ש חצות	14
ט	ו עי"כ	17	ט א	17	י ג	16	ט ה	16	ו	14	ט ג	15
י	ש יום כיפור	18	י ב שני קמא	18	יא ד	17	י ו ותעדן	17	ז ש בשלח	15	י ד	16
יא	א	19	יא ג	19	יב ה	18	יא ש ויחי	18	יא א	16	יא ה תע"י אסתר מיום	17
יב	ב	20	יב ד	20	יג ו	19	יב א	19	יב ב	17	יב ו מיום	18
יג	ג	21	יג ה חמישי	21	יד ש	20	יג ב	20	יג ג	18	יג ש צו זכור	19
יד	ד (א)	22	יד ו	22	טו א וישלח	21	יד ג	21	יד ד	19	יד ו פורים קטן	20
טו	ה סוכות	23	טו ש וירא	23	טו ב	22	טו ד	22	טו ה סי' בשבט	20	טו ש שושן פ"ק	21
טו	ו א' חוה"מ (ב)	24	טו א	24	טו ג	23	טו ה	23	טו ו	21	טו א כי זקשא	22
יז	ש שבת חוה"מ	25	יז ב שני בתרא	25	יז ד	24	יז ו	24	יז ש יתרו	22	יז ב	23
יח	א ג' חוה"מ	26	יח ג	26	יח ה	25	יח ש שמות	25	יח א	23	יח ג	24
יט	ב ד' חוה"מ	27	יט ד	27	יט ו	26	יט א	26	יט ב	24	יט ד	25
כ	ג ה' חוה"מ	28	כ ה	28	כ ש	27	כ ב	27	כ ג	25	כ ה	26
כא	ד הושע"ר (ג)	29	כא ו	29	כא א וישב	28	כא ג	28	כא ד	26	כא ו	27
כב	ה שמ"ע ושי"ת	30	כב ש חיי שרה	30	כב ב	29	כב ד	29	כב ה	27	כב ש תזריע פרה	28
כג	ו אסרו חג (ד)	31	כג א	31	כג ג	30	כג ה	30	כג ו	28	כג א	29
כד	ש בראשית מברה"מ	2	כד ב	1	כד ד	1	כד ו	31	כד ש משפטים	29	כד ב	30
כה	א	3	כה ג	2	כה ה א' חנוכה	2	כה ש וארא מבה"ח	1	כה א מבה"ח	30	כה ג	31
כו	ב	4	כו ד	3	כו ו ב' חנוכה	3	כו א	2	כו ב	31	כו ד	1
כז	ג	5	כז ה יו"כ סיום	4	כז ש ג' חנוכה מקץ	4	כז ב	3	כז ג	1	כז ה יו"כ	2
כח	ד	6	כח ו מבה"ח	5	כח א ד' חנוכה פרים בשי"ק	5	כח ג	4	כח ד	2	כח ו	3
כט	ה	7	כט ש תולדות	6	כט ב ה' חנוכה	6	כט ד יו"כ	5	כט ה יו"כ	3	כט ש פקודי מבה"ח	4
ל	ו א' ר"ח	8	ל א א' ר"ח	7	ל ג ו' חנוכה א' ר"ח	7	ל ה	6	ל ו א' ר"ח	4	ל א א' ר"ח	5

לוח לשנת תשע"א 5771 (2010-2011) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2011	שבט	ינו. פבר.	אדר א'	פבר. מרץ	אדר ב'	מרץ אפר.
א	ה א'ר"ה	9	א ש ב'ר"ח נח	9	ב ב'ר"ח	8	א ד ו'חנוכה ב'ר"ח	8	ה ר"ח	6	א ש ב'ר"ח	5	א ב ב'ר"ח	7
ב	ו ב'ר"ה	10	ב א	10	ג ג	9	ב ה ז' חנוכה	9	ו ג	7	ב א דומה	6	ב ג	8
ג	ש האזינו	11	ג ב	11	ד ד	10	ג ו	10	ג שבא	8	ג ב	7	ג ד	9
ד	א צום גדליה	12	ד ג	12	ה ה	11	ד ש ויגש	11	ד א	9	ד ג	8	ד ה	10
ה	ב נדחה	13	ה ד	13	ו ו	12	ה א	12	ה ב	10	ה ד	9	ה ו	11
ו	ג	14	ו ה	14	ז ש	13	ו ב	13	ו ג	11	ו ה	10	ו ש ויקרא	12
ז	ד	15	ז ו סו"ס נא"י	15	ח א ויצא	14	ז ג	14	ז ד	12	ז ו	11	ז א	13
ח	ה	16	ח ש לך מבה"ג	16	ט ב	15	ח ד	15	ח ה	13	ח ש חצות	12	ח ב	14
ט	ו עי"כ	17	ט א	17	י ג	16	ט ה	16	ט ו	14	ט א	13	ט ג	15
י	ש יום כיפור	18	י ב שני קמא	18	יא ד	17	י ו ותעדן	17	י ש בשלח	15	יא ב	14	יא ד	16
יא	א	19	יא ג	19	יב ה	18	יא ש ויחי	18	יא א	16	יב ג	15	יב ה	17
יב	ב	20	יב ד	20	יג ו	19	יב א	19	יב ב	17	יג ד	16	יג ו	18
יג	ג	21	יג ה חמישי	21	יד ש	20	יג ב	20	יג ג	18	יד ה	17	יד ש צו זכור	19
יד	ד (א)	22	יד ו	22	טו א וישלח	21	יד ג	21	יד ד	19	טו ו פורים	18	טו א פורים	20
טו	ה סוכות	23	טו ש וירא	23	טו ב	22	טו ד	22	טו ה סי' בשבט	20	טו ש שושן פ"ק	19	טו ב שושן פורים	21
טו	ו א' חוה"מ (ב)	24	טו א	24	טו ג	23	טו ה	23	טו ו	21	טו א כי זקשא	20	טו ג	22
יז	ש שבת חוה"מ	25	יז ב שני בתרא	25	יז ד	24	יז ו	24	יז ש יתרו	22	יז ב	21	יז ד	23
יח	א ג' חוה"מ	26	יח ג	26	יח ה	25	יח ש שמות	25	יח א	23	יח ג	22	יח ה	24
יט	ב ד' חוה"מ	27	יט ד	27	יט ו	26	יט א	26	יט ב	24	יט ד	23	יט ו	25
כ	ג ה' חוה"מ	28	כ ה	28	כ ש	27	כ ב	27	כ ג	25	כ ה	24	כ ש שמיני פרה	26
כא	ד הושע"ר (ג)	29	כא ו	29	כא א וישב	28	כא ג	28	כא ד	26	כא ו	25	כא א	27
כב	ה שמ"ע ושי"ת	30	כב ש חיי שרה	30	כב ב	29	כב ד	29	כב ה	27	כב ש תזריע	26	כב ב	28
כג	ו אסרו חג (ד)	31	כג א	31	כג ג	30	כג ה	30	כג ו	28	כג א	27	כג ג	29
כד	ש בראשית מברה"מ	2	כד ב	1	כד ד	1	כד ו	31	כד ש משפטים	29	כד ב	28	כד ד	30
כה	א	3	כה ג	2	כה ה א' חנוכה	2	כה ש וארא מבה"ח	1	כה א מבה"ח	30	כה ג	1	כה ה	31
כו	ב	4	כו ד	3	כו ו ב' חנוכה	3	כו א	2	כו ב	31	כו ד	2	כו ו	1
כז	ג	5	כז ה יו"כ סיום	4	כז ש ג' חנוכה מקץ	4	כז ב	3	כז ג	1	כז ה יו"כ	3	כז ש תזריע מבה"ח	2
כח	ד	6	כח ו מבה"ח	5	כח א ד' חנוכה פרים בשי"ק	5	כח ג	4	כח ד	2	כח ו	4	כח א	3
כט	ה	7	כט ש תולדות	6	כט ב ה' חנוכה	6	כט ד יו"כ	5	כט ה יו"כ	3	כט ש פקודי מבה"ח	5	כט ב יו"כ	4
ל	ו א' ר"ח	8	ל א א' ר"ח	7	ל ג ו' חנוכה א' ר"ח	7	ל ה	6	ל ו א' ר"ח	4	ל א א' ר"ח	6		

לוח לשנת תש"ע 5770 (2009-2010) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. ינו. 2010	שבט	ינו. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א	ש א'ר"ה	19	א ב ב'ר"ח	19	א ד ב'ר"ח	18	א ו ב'ר"ח ד' חנוכה	18	א ש ר"ח וארא	16	א ב ב'ר"ח	15
ב	א ב'ר"ה	20	ב ג	20	ב ה	19	ב ש מקץ ז' חנו'	19	ב א	17	ב ג	16
ג	ב צום גדליה	21	ג ד	21	ג ו	20	ג א	20	ג ב	18	ג ד	17
ד	ג	22	ד ה	22	ד ש תולדות	21	ד ב	21	ד ג	19	ד ה	18
ה	ד	23	ה ו	23	ה א	22	ה ג	22	ה ד	20	ה ו	19
ו	ה	24	ו ש נח מבה"ג	24	ו ב	23	ו ד	23	ו ה	21	ו ש תרומה	20
ז	ו	25	ז א סו"ס נא"י	25	ז ג	24	ז ה	24	ז ו	22	ז א	21
ח	ש האזינו	26	ח ב שני קמא	26	ח ד	25	ח ו	25	ח ש בא	23	ח ב	22
ט	א עי"כ	27	ט ג	27	ט ה	26	ט ש ויגש	26	ט א	24	ט ג	23
י	ב יום כיפור	28	י ד	28	י ו	27	י א תענית	27	י ב	25	י ד	24
יא	ג	29	יא ה חמישי	29	יא ש ויצא	28	יא ב	28	יא ג	26	יא ה תע' אסתר מיום	25
יב	ד	30	יב ו	30	יב א	29	יב ג	29	יב ד	27	יב ו מיום	26
יג	ה	1	יג ש לך לך	31	יג ב	30	יג ד	30	יג ה	28	יג ש חצות זכור	27
יד	ו	2	יד א	1	יד ג	31	יד ה	1	יד ו	29	יד א פורים	28
טו	ש סוכות	3	טו ב שני בתרא	2	טו ד	1	טו ו	2	טו ש פרו ורבו בשבת שלה	30	טו ב שושן פורים	1
טו	א א' חוה"מ (א)	4	טו ג	3	טו ה	2	טו ש ויחי	3	טו א	31	טו ג	2
יז	ב ב' חוה"מ	5	יז ד	4	יז ו	3	יז א	4	יז ב	1	יז ד	3
יח	ג ג' חוה"מ	6	יח ה	5	יח ש	4	יח ב	5	יח ג	2	יח ה	4
יט	ד ד' חוה"מ	7	יט ו	6	יט א וישלח	5	יט ג	6	יט ד	3	יט ו	5
כ	ה ה' חוה"מ	8	כ ש יראו	7	כ ב	6	כ ד	7	כ ה	4	כ ש כי תשא פרה	6
כא	ו הושע"ר (ב)	9	כא א	8	כא ג	7	כא ה	8	כא ו	5	כא א	7
כב	ש שמ"ע ושי"ת	10	כב ב	9	כב ד	8	כב ו	9	כב ש שמות	6	כב ב	8
כג	א אסרו חג (ג)	11	כג ג	10	כג ה	9	כג ש שמות מבה"ח	10	כג א	7	כג ג	9
כד	ב בראשית מברה"מ	12	כד ד	11	כד ו	10	כד א	11	כד ב	8	כד ד	10
כה	ג	13	כה ה	12	כה ש א' חנוכה וישב	11	כה ב	12	כה ג	9	כה ה	11
כו	ד	14	כו ו	13	כו א ב' חנוכה	12	כו ג	13	כו ד	10	כו ו	12
כז	ה	15	כז ש תזריע פרה מבה"ח	14	כז ב ג' חנוכה	13	כז ד	14	כז ה יו"כ מוקדם	11	כז ש ויקרא מבה"ח	13
כח	ו	16	כח א	15	כח ג ד' חנוכה	14	כח ה יו"כ מוקדם	15	כח ו	12	כח א	14
כט	ש נח	17	כט ב יו"כ	16	כט ד ה' חנוכה	15	כט ו ערה"ח	16	כט ש משפטים שלום מבה"ח	13	כט ב יו"כ	15
ל	א א' ר"ח	18	ל ג א' ר"ח	17	ל ה א' ר"ח ו' חנו'	17			ל א א' ר"ח	14		

לוח לשנת תש"ע 5770 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א	ג ר"ח	16	א ה ב'ר"ח	15	א ו ר"ח	14	א א ב'ר"ח	13	א ב ר"ח	12	א ד ב'ר"ח	11
ב	ד	17	ב ו	16	ב ש במדבר	15	ב ב	14	ב ג	13	ב ה	12
ג	ה	18	ג ש חמרש-מצרע מבה"ג	17	ג א	16	ג ג	15	ג ד	14	ג ו	13
ד	ו	19	ד א	18	ד ב	17	ד ד	16	ד ה	15	ד ש שופטים	14
ה	ש ויקרא	20	ה ב שני קמא	19	ה ג	18	ה ה	17	ה ו	16	ה א	15
ו	א	21	ו ג	20	ו ד שבועות	19	ו ו	18	ו ש דברים חזון	17	ו ב	16
ז	ב	22	ז ד	21	ז ה אסרו חג (ה)	20	ז ש חקת	19	ז א	18	ז ג	17
ח	ג	23	ח ה חמישי	22	ח ו	21	ח א	20	ח ב	19	ח ד	18
ט	ד	24	ט ו	23	ט ש נשא	22	ט ב	21	ט ג	20	ט ה	19
י	ה	25	י ש אחר-קדושים	24	י א	23	י ג	22	י ד	21	י ו	20
יא	ו	26	יא א	25	יא ב	24	יא ד	23	יא ה	22	יא ש כי תצא	21
יב	ש צו שב"ג	27	יב ב שני בתרא	26	יב ג	25	יב ה	24	יב ו	23	יב א	22
יג	א בדיקת חמץ	28	יג ג	27	יג ד	26	יג ו	25	יג ש נאתחנן נחמו	24	יג ב	23
יד	ב ביעור חמץ	29	יד ד פסח שני	28	יד ה	27	יד ש בלק	26	יד א	25	יד ג	24
טו	ג פסח	30	טו ה	29	טו ו	28	טו א	27	טו ב	26	טו ד	25
טו	ד א' חוה"מ (ג)	31	טו ו	30	טו ש בהעלותך	29	טו ב	28	טו ג	27	טו ה	26
יז	ה ב' חוה"מ	1	יז ש אמור	31	יז א	30	יז ג תענית	29	יז ד	28	יז ו	27
יח	ו ג' חוה"מ	2	יח א ל"ג בעומר	1	יח ב	31	יח ד	30	יח ה	29	יח ש כי תבוא	28
יט	ש שבת חוה"מ	3	יט ב	2	יט ג	1	יט ה	1	יט ו	30	יט א	29
כ	א ה' חוה"מ	4	כ ג	3	כ ד	2	כ ו	2	כ ש עקב	31	כ ב	30
כא	ב שביעי של פסח	5	כא ד	4	כא ה	3	כא ש פנחס	3	כא א	1	כא ג	31
כב	ג אסרו חג (ד)	6	כב ה	5	כב ו	4	כב א	4	כב ב	2	כב ד	1
כג	ד	7	כג ו	6	כג ד	5	כג ב	5	כג ג	3	כג ה	2
כד	ה	8	כד ש בחדר מבה"ח	7	כד ה	6	כד ג	6	כד ד	4	כד ו	3
כה	ו	9	כה א	8	כה ו	7	כה ד	7	כה ה	5	כה ש נצבים וילך	4
כו	ש קדושים מבה"ח	10	כו ב	9	כו ש	8	כו ה	8	כו ו	6	כו א סליחות	5
כז	א	11	כז ג	10	כז א	9	כז ו	9	כז ש ראה מבה"ח	7	כז ב	6
כח	ב	12	כח ד	11	כח ב	10	כח ה יו"כ מוקדם	10	כח א	8	כח ג	7
כט	ג ערה"ח	13	כט ה יו"כ	12	כט ג	11	כט ו	11	כט ב יו"כ	9	כט ד שנ. ראש השנה	8
ל	ד א' ר"ח	14			ל ד	12	ל ש קדש מבה"ח	12	ל ג	10	ל ה	9

(א) בחו"ל יו"ם שני של גליות. (ב) בחו"ל שמחת תורה. (ג) בחו"ל יו"ם שני של פסח. (ד) בחו"ל אחרון של פסח. (ה) בחו"ל יום ב' של שבועות.

לוח לשנת תשע"א 5771 (קיץ)

ניסן	אפר. מאי	אייר	מאי יוני	סיון	יוני יולי	תמוז	יולי	אב	אוגוסט	אלול	אוג. ספט.
א	ג ר"ח	5	א ה ב'ר"ח	5	א ו ר"ח	3	א ב'ר"ח	3	א ב ר"ח	1	א ד ב'ר"ח	31
ב	ד	6	ב ו	6	ב ש נשא	4	ב ב	4	ב ג	2	ב ה	1
ג	ה	7	ג ש אמור מבה"ג	7	ג א	5	ג ג	5	ג ד	3	ג ו	2
ד	ו	8	ד א	8	ד ב	6	ד ד	6	ד ה	4	ד ש שופטים	3
ה	ש מצורע	9	ה ב שני קמא	9	ה ג	7	ה ה	7	ה ו	5	ה א	4
ו	א	10	ו ג	10	ו ד שבועות	8	ו ו	8	ו ש דברים חזון	6	ו ב	5
ז	ב	11	ז ד	11	ז ה אסרו חג (ו)	9	ז ש בלק	9	ז א	7	ז ג	6
ח	ג	12	ח ה חמישי	12	ח ו	10	ח א	10	ח ב	8	ח ד	7
ט	ד	13	ט ו	13	ט ש בהעלותך	11	ט ב	11	ט ג צום ט' באב	9	ט ה	8
י	ה	14	י ש בהר	14	י א	12	י ג	12	י ד	10	י ו	9
יא	ו	15	יא א	15	יא ב	13	יא ד	13	יא ה	11	יא ש כי תצא	10
יב	ש אחר שב"ג	16	יב ב שני בתרא	16	יב ג	14	יב ה	14	יב ו	12	יב א	11
יג	א בדיקת חמץ	17	יג ג	17	יג ד	15	יג ו	15	יג ש נאתחנן נחמו	13	יג ב	12
יד	ב ביעור חמץ	18	יד ד פסח שני	18	יד ה	16	יד ש פנחס	16	יד א	14	יד ג	13
טו	ג פסח	19	טו ה	19	טו ו	17	טו א	17	טו ב	15	טו ד	14
טו	ד א' חוה"מ (ה)	20	טו ו	20	טו ש שלח	18	טו ב	18	טו ג	16	טו ה	15
יז	ה ב' חוה"מ	21	יז ש בחוקתי	21	יז א	19	יז ג תענית	19	יז ד	17	יז ו	16
יח	ו ג' חוה"מ	22	יח א ל"ג בעומר	22	יח ב	20	יח ד	20	יח ה	18	יח ש כי תבוא	17
יט	ש שבת חוה"מ	23	יט ב	23	יט ג	21	יט ה	21	יט ו	19	יט א	18
כ	א ה' חוה"מ	24	כ ג	24	כ ד	22	כ ו	22	כ ש עקב	20	כ ב	19
כא	ב שביעי של פסח	25	כא ד	25	כא ה	23	כא ש מטות	23	כא א	21	כא ג	20
כב	ג אסרו חג (ד)	26	כב ה	26	כב ו	24	כב א	24	כב ב	22	כב ד	21
כג	ד	27	כג ו	27	כג ד	25	כג ב	25	כג ג	23	כג ה	22
כד	ה	28	כד ש בחדר מבה"ח	28	כד ה	26	כד ג	26	כד ד	24	כד ו	23
כה	ו	29	כה א	29	כה ו	27	כה ד	27	כה ה	25	כה ש נצבים וילך	24
כו	ש קדושים מבה"ח	30	כו ב	30	כו ש	28	כו ה	28	כו ו	26	כו א סליחות	25
כז	א	1	כז ג	31	כז א	29	כז ו	29	כז ש ראה מבה"ח	27	כז ב	26
כח	ב	2	כח ד	1	כח ב	30	כח ה יו"כ מוקדם	30	כח א	28	כח ג	27
כט	ג ערה"ח	3	כט ה יו"כ	2	כט ג	31	כט ו	1	כט ב יו"כ	29	כט ד שנ. ראש השנה	28
ל	ד א' ר"ח	4			ל ד	1	ל ש א' ר"ח חקת	2	ל ג	30	ל ה	29
											עירוב תבשילין	30

(א) בחו"ל עירוב תבשילין. (ב) בחו"ל יו"ם שני של גליות. (ג) בחו"ל עירוב תבשילין. (ד) בחו"ל שמחת תורה. (ה) בחו"ל יו"ם שני של גליות.
(ו) בחו"ל אחרון של פסח. (ז) בחו"ל יו"ם שני של גליות.

לוח לשנת תשע"ב 5772 (2011-2012) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. יני. 2012	שבט	יני. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א ה א'ר"ה	29	א ש ב'ר"ה נת	27	א א ר"ח	27	א ג ב'ר"ח ז' חנוכה	27	א ד ר"ח	25	א ו ב'ר"ח	24
ב ו ב'ר"ה	30	ב א	28	ב ב	28	ב ד ח' חנוכה	28	ב ה	26	ב ש תרומה	25
ג ש האזינו	31	ג ב	29	ג ג	29	ג ה	29	ג ו	27	ג א	26
ד א צום גדליה	2	ד ג	1	ד ד	30	ד ו	30	ד ש בא	28	ד ב	27
ה ב נדחה	3	ה ד	2	ה ה	1	ה ש וישב	31	ה א	29	ה ג	28
ו ג	4	ו ה	3	ו א	1	ו ב	1	ו ב	30	ו ד	29
ז א	5	ז ו סל ומסר באי	4	ז ב	2	ז ג	2	ז ג	31	ז ה	1
ח ה	6	ח ש לך־לך מבה"ב	5	ח ג	3	ח ד	3	ח ד	1	ח ו	2
ט ו עי"כ	7	ט א	6	ט ד	4	ט ה	4	ט ה	2	ט ש תצוה זכור	3
י ש יום כיפור	8	י ב שני קמא	7	י ה תענית	5	י ו	5	י א	3	י א	4
יא א	9	יא ג	8	יא ו	6	יא ש בשלח שירה	6	יא ד	4	יב ב	5
יב ב	10	יב ד	9	יב ש ויחי	7	יב א	5	יב ג	5	יג ג	6
יג ג	11	יג ה חמישי	10	יג א	8	יג ב	6	יג ד	תענ' אסתר	7	
יד ד (א)	12	יד ו	11	יד ב	9	יד ג	7	יד ה	פורים	8	
טו ה סוכות	13	טו ש וירא	12	טו ג	10	טו ד	8	טו ו	שושן פורים	9	
טז ו א' חוה"מ (ב)	14	טז א	13	טז ד	11	טז ה	9	טז ש כי־תשא פרה		10	
יז ש שבת חוה"מ	15	יז ב שני בתורא	14	יז ה	12	יז ו	10	יז א		11	
יח א ג' חוה"מ	16	יח ג	15	יח ד	13	יח ש וישב	11	יח ב		12	
יט ב ד' חוה"מ	17	יט ד	16	יט ה	14	יט א	12	יט ג		13	
כ ג ה' חוה"מ	18	כ ה	17	כ ו	15	כ ב	13	כ ד		14	
כא ד הושע"ר (ג)	19	כא ו	18	כא ש וישב	16	כא ג	14	כא ה		15	
כב ה שמ"ע ושי"ת	20	כב ש חיי־שרה	19	כב א	17	כב ד	15	כב ו		16	
כג ו אסרו חג (ד)	21	כג א	20	כג ב	18	כג ה	16	כג ש וק"פ החודש מבה"ח		17	
כד ש בראשית מבה"ח	22	כד ב	21	כד ג	19	כד ו	17	כד א		18	
כה א	23	כה ג	22	כה ד א' תוכה	20	כה ז	18	כה ב		19	
כו ב	24	כו ד	23	כו ה ב' חנוכה	21	כו ש וארא מבה"ח	19	כו ג		20	
כז ג	25	כז ה	24	כז ו ג' חנוכה	22	כז א	20	כז ד		21	
כח ד	26	כח ו	25	כח ש מקץ ד' חנוכה מבה"ח	23	כח ב	21	כח ה		22	
כט ה	27	כט ש תולדות מבה"ח	26	כט א ה' חנוכה מבה"ח	24	כט ג	22	כט ו		23	
ל ו א' ר"ח	28			ל ב ו' חנוכה א' ר"ח	25						

לוח לשנת תשע"ב 5772 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א ש ויקרא ר"ח	24	א ב ב'ר"ח	23	א ג ר"ח	22	א ה ב'ר"ח	21	א ו ר"ח	20	א ב ר"ח	19
ב א	25	ב ג	24	ב ד	23	ב ו	22	ב ש מטות-מסעי	21	ב ב	20
ג ב	26	ג ד	25	ג ה	24	ג ש קרח	23	ג א	22	ג ג	21
ד ג	27	ד ה	26	ד ו	25	ד א	24	ד ב	23	ד ד	22
ה ד	28	ה ו	27	ה ש במדבר	26	ה ב	25	ה ג	24	ה ה	23
ו ה	29	ו ש אחר"ק (מ) מבה"ב	28	ו א שבועות	27	ו ג	26	ו ד	25	ו ו	24
ז ו	30	ז א	29	ז ב אסרו חג (ד)	28	ז ד	27	ז ה	26	ז ש שופטים	25
ח ש צו	31	ח ב שני קמא	30	ח ג	29	ח ה	28	ח ו	27	ח א	26
ט א	1	ט ג	1	ט ד	30	ט ו	29	ט ש תברים חזון	28	ט ב	27
י ב	2	י ד	2	י ה	31	י ש חקת	30	י א ס' באב נדחה	29	י ג	28
יא ג	3	יא ה חמישי	3	יא ו	1	יא א	1	יא ב	30	יא ד	29
יב ד	4	יב ו	4	יב ש נשא	2	יב ב	2	יב ג	31	יב ה	30
יג ה בדיקת חמץ	5	יג ש אמור (י)	5	יג א	3	יג ג	3	יג ד	1	יג ו	31
יד ו ביעור חמץ	6	יד א פסח שני	6	יד ב	4	יד ד	4	יד ה	2	יד ש כי־תצא	1
טו ש פסח	7	טו ב שני בתורא	7	טו ג	5	טו ה	5	טו ו	3	טו א	2
טז א' חוה"מ (ה)	8	טז ג	8	טז ד	6	טז ו	6	טז ש ואתחנן נחמו	4	טז ב	3
יז ב ב' חוה"מ	9	יז ד	9	יז ה	7	יז ש בלק	7	יז א	5	יז ג	4
יח ג ג' חוה"מ	10	יח ה ל"ג בעומר	10	יח ו	8	יח א י"ז בתמוז נדחה	8	יח ב	6	יח ד	5
יט ד ד' חוה"מ	11	יט ו	11	יט ש בהעלותך	9	יט ב	9	יט ג	7	יט ה	6
כ ה ה' חוה"מ (ו)	12	כ ש בחר (י"א)	12	כ א	10	כ ג	10	כ ד	8	כ ו	7
כא ו שביעי של פסח	13	כא א	13	כא ב	11	כא ד	11	כא ה	9	כא ש כי־תבוא	8
כב ש פסוקי אמת וש"נ (ז)	14	כב ב	14	כב ג	12	כב ה	12	כב ו	10	כב א סליחות	9
כג א	15	כג ג	15	כג ד	13	כג ו	13	כג ש עקב מבה"ח	11	כג ב	10
כד ב	16	כד ד	16	כד ה	14	כד ש פנחס מבה"ח	14	כד א	12	כד ג	11
כה ג	17	כה ה	17	כה ו	15	כה א	15	כה ב	13	כה ד	12
כו ד	18	כו ו	18	כו ש שלח מבה"ח	16	כו ב	16	כו ג	14	כו ה	13
כז ה	19	כז ש בחוקותי (יב)	19	כז ג	17	כז ג	17	כז ד	15	כז ו	14
כח ו	20	כח א מבה"ח	20	כח ד	18	כח ד	18	כח ה	16	כח ש נצבים	15
כט ש תזריע (מז) מבה"ח	21	כט ב יזכ"ק	21	כט ה יזכ"ק	19	כט ה יזכ"ק מוקדם	19	כט ו	17	כט א שב ראש השנה	16
ל א א' ר"ח	22			ל ד א' ר"ח	20	ל ו א' ר"ח ראה	20	ל ש א' ר"ח	18		

(א) בחו"ל יו"ט שני של גלויות. (ב) בחו"ל יו"ט שני של גלויות. (ג) בחו"ל עירוב תבשילין. (ד) בחו"ל שמחת תורה. (ה) בחו"ל יו"ט שני של גלויות.
(ו) עירוב תבשילין. (ז) בחו"ל אחרון של פסח. (ח) בחו"ל שמיני. (ט) בחו"ל תזריע־מצורע. (י) בחו"ל אחר־קדושים. (יא) בחו"ל אמור.
(יב) בחו"ל בהר־בחוקותי. (יג) בחו"ל יו"ט שני של גלויות.

לוח לשנת תשע"ג 5773 (2012-2013) (חורף)

תשרי	ספט. אוק.	חשון	אוקט. נוב.	כסלו	נוב. דצמ.	טבת	דצ. יני. 2013	שבט	יני. פבר.	אדר	פבר. מרץ
א ב א' ר"ה	17	א ד ב'ר"ח	17	א ה ר"ח	15	א ו ר"ח ז' חנוכה	14	א ש וארא ר"ח	12	א ב ב'ר"ח	11
ב ג ב'ר"ה	18	ב ה	18	ב ו	16	ב ש מקץ ד' חנוכה	15	ב א	13	ב ג	12
ג ד צום גדליה	19	ג ו	19	ג ש תולדות	17	ג א ח' חנוכה	16	ג ב	14	ג ד	13
ד ה	20	ד ש נח מבה"ב	20	ד א	18	ד ב	17	ד ג	15	ד ה	14
ה ו	21	ה א	21	ה ב	19	ה ג	18	ה ד	16	ה ו	15
ו ש וילך	22	ו ב שני קמא	22	ו ג	20	ו ד	19	ו ה	17	ו ש תרומה	16
ז א	23	ז ג סל ומסר באי	23	ז ד	21	ז ה	20	ז ו	18	ז א	17
ח ב	24	ח ד	24	ח ה	22	ח ו	21	ח ש בא	19	ח ב	18
ט ג עי"כ	25	ט ה חמישי	25	ט ו	23	ט ש וישב	22	ט א	20	ט ג	19
י ד יום כיפור	26	י ו	26	י ש ויצא	24	י א תענית	23	י ב	21	י ד	20
יא ה	27	יא ש לך־לך	27	יא א	25	יא ב	24	יא ג	22	יא ה תנ' אסתר מוקדם	21
יב ו	28	יב א	28	יב ב	26	יב ג	25	יב ד	23	יב ו	22
יג ש האזינו	29	יג ב שני בתורא	29	יג ג	27	יג ד	26	יג ה	24	יג ש תצוה זכור	23
יד א	30	יד ג	30	יד ד	28	יד ה	27	יד ו	25	יד א פורים	24
טו ב סוכות	1	טו ד	31	טו ה	29	טו ו	28	טו ש נשלח ס"ז נשמם	26	טו ב שושן פורים	25
טז ג א' חוה"מ (א)	2	טז ה	1	טז ו	30	טז ש ויחי	29	טז א	27	טז ג	26
יז ד ב' חוה"מ	3	יז ו	2	יז ש וישלח	1	יז א	30	יז ב	28	יז ד	27
יח ה ג' חוה"מ	4	יח ש שידא	3	יח א	2	יח ב	31	יח ג	29	יח ה	28
יט ו ד' חוה"מ	5	יט א	4	יט ב	3	יט ג	1	יט ד	30	יט ו	1
כ ש שבת חוה"מ	6	כ ב	5	כ ג	4	כ ד	2	כ ה	31	כ ש כי־תשא פרה	2
כא א הושע"ר	7	כא ג	6	כא ד סדר"ם בחו"ל	5	כא ה	3	כא ו	1	כא א	3
כב ב שמ"ע ושי"ת	8	כב ד	7	כב ה	6	כב ו	4	כב ש יתרו	2	כב ב	4
כג ג אסרו חג (ב)	9	כג ה	8	כג ו	7	כג ש שמות מבה"ח	5	כג א	3	כג ג	5
כד ד	10	כד ו	9	כד ש וישב מבה"ח	8	כד א	6	כד ב	4	כד ד	6
כה ה	11	כה ש חיי־שרה מבה"ח	10	כה א א' חנוכה	9	כה ב	7	כה ג	5	כה ה	7
כו ו	12	כו א	11	כו ב ב' חנוכה	10	כו ג	8	כו ד	6	כו ו	8
כז ש בראשית מבה"ח	13	כז ב	12	כז ג ג' חנוכה	11	כז ד	9	כז ה יזכ"ק מוקדם	7	כז ש וק"פ החודש מבה"ח	9
כח א	14	כח ג	13	כח ד ד' חנוכה	12	כח ה יזכ"ק מוקדם	10	כח ו	8	כח א	10
כט ב	15	כט ד יזכ"ק	14	כט ה ה' חנוכה	13	כט ו ער"ח	11	כט ש חשפטים שקלים מבה"ח	9	כט ב יזכ"ק	11
ל ג א' ר"ח	16							ל א א' ר"ח	10		

לוח לשנת תשע"ג 5773 (קיץ)

ניסן	מרץ אפר.	אייר	אפר. מאי	סיון	מאי יוני	תמוז	יוני יולי	אב	יולי אוג.	אלול	אוג. ספט.
א ג ר"ח	12	א ה ב'ר"ח	11	א ו ר"ח	10	א א ב'ר"ח	9	א ב ר"ח	8	א ד ב'ר"ח	7
ב ד	13	ב ו	12	ב ש בחקותי	11	ב ב	10	ב ג	9	ב ה	8
ג ה	14	ג ש חמישי-מצורע מבה"ב	13	ג א	12	ג ג	11	ג ד	10	ג ו	9
ד ו	15	ד א	14	ד ב	13	ד ד	12	ד ה	11	ד ש שופטים	10
ה ש ויקרא	16	ה ב שני קמא	15	ה ג	14	ה ה	13	ה ו	12	ה א	11
ו א	17	ו ג	16	ו ד שבועות	15	ו ו	14	ו ש זכרים חזון	13	ו ב	12
ז ב	18	ז ד	17	ז ה אסרו חג (ה)	16	ז ש חקת	15	ז א	14	ז ג	13
ח ג	19	ח ה חמישי	18	ח ו	17	ח א	16	ח ב	15	ח ד	14
ט ד	20	ט ו	19	ט ש נשא	18	ט ב	17	ט ג צום ט' באב	16	ט ה	15
י ה	21	י ש אחר"קדושים	20	י א	19	י ג	18	י ד	17	י ו	16
יא ו	22	יא א	21	יא ב	20	יא ד	19	יא ה	18	יא ש כי־תצא	17
יב ש צו	23	יב ב שני בתורא	22	יב ג	21	יב ה	20	יב ו	19	יב א	18
יג א בדיקת חמץ	24	יג ג	23	יג ד	22	יג ו	21	יג ש ואתחנן נחמו	20	יג ב	19
יד ב ביעור חמץ	25	יד ד פסח שני	24	יד ה	23	יד ש בלק	22	יד א	21	יד ג	20
טו ג פסח	26	טו ה	25	טו ו	24	טו א	23	טו ב	22	טו ד	21
טז ד א' חוה"מ (ג)	27	טז ו	26	טז ש בהעלותך	25	טז ב	24	טז ג	23	טז ה	22
יז ה ב' חוה"מ	28	יז ש אמר	27	יז א	26	יז ג תענית	25	יז ד	24	יז ו	23
יח ו ג' חוה"מ	29	יח א ל"ג בעומר	28	יח ב	27	יח ד	26	יח ה	25	יח ש כי־תבוא	24
יט ש שבת חוה"מ	30	יט ב	29	יט ג	28	יט ה	27	יט ו	26	יט א	25
כ א ה' חוה"מ	31	כ ג	30	כ ד	29	כ ו	28	כ ש בחר (י"א)	27	כ ב	26
כא ב שביעי של פסח	1	כא ד	1	כא ה	30	כא ש פנחס	29	כא א	28	כא ג	27
כב ג אחרון (ז)	2	כב ה	2	כב ו	31	כב א	30	כב ב	29	כב ד	28
כג ד	3	כג ו	3	כג ש שלח מבה"ח	1	כג ב	1	כג ג	30	כג ה	29
כד ה	4	כד ש בהר־בחוקותי מבה"ח	4	כד א	2	כד ג	2	כד ד	31	כד ו	30
כה ו	5	כה א	5	כה ב	3	כה ד	3	כה ה	1	כה ש נצבים־וילך	31
כו ש שמיני מבה"ח	6	כו ב	6	כו ג	4	כו ה	4	כו ו	2	כו א סליחות	1
כז א	7	כז ג	7	כז ד	5	כז ו	5	כז ש ראה מבה"ח	3	כז ב	2
כח ב	8	כח ד	8	כח ה יזכ"ק מוקדם	6	כח ש חקת-מ"ט מבה"ח	6	כח א	4	כח ג	3
כט ג	9	כט ה יזכ"ק	9	כט ו ער"ח	7	כט א יזכ"ק	7	כט ב יזכ"ק	5	כט ד שב ראש השנה	4
ל ד א' ר"ח	10			ל ש קרח א' ר"ח	8			ל ג א' ר"ח	6		

עירוב תבשילין

(א) בחו"ל יו"ט שני של גלויות. (ב) בחו"ל שמחת תורה. (ג) בחו"ל יו"ט שני של גלויות. (ד) בחו"ל אחרון של פסח. (ה) בחו"ל יו"ט שני של שבועות.

לוח לשנת תשע"ד 5774 (2013-2014)

(א) דצמבר אחד מן הבית
(ב) דצמבר שלושה מן הבית
(ג) דצמבר חמישה מן הבית
(ד) דצמבר שבעה מן הבית
(ה) דצמבר תשעה מן הבית
(ו) דצמבר אחד עשר מן הבית
(ז) דצמבר שלושה עשר מן הבית
(ח) דצמבר חמישה עשר מן הבית
(ט) דצמבר שבעה עשר מן הבית
(י) דצמבר תשעה עשר מן הבית
(יא) דצמבר אחד עשרים מן הבית
(יב) דצמבר שלושה עשרים מן הבית
(יג) דצמבר חמישה עשרים מן הבית
(יד) דצמבר שבעה עשרים מן הבית
(טו) דצמבר תשעה עשרים מן הבית

| | | |

היום	הקריאה עד ועד בכלל	מס׳ הקרואים	קריאה בס׳ ב׳ ובספר ג׳	הפטרה בנביא עד ועד בכלל
ראש חודש		ד	צו את בני ישראל (במדבר כח א-טו)	
שבת ערב ר״ח		ז ומפטיר	פרשת השבוע	מחר חודש ש״א כ יח-מב
שבת ר״ח	מוסף ר״ח במדבר כח ט-טו	ז ומפטיר	פרשת השבוע	השמים כסאי ישעיה סו
א׳ חנוכה		ג	ויהי ביום כלות משה (במדבר ז א-יז)	
ב׳ חנוכה		ג	נשיא ליום ב ובחו״ל גם ליום ג (שם יח-כג)	
ג׳ חנוכה		ג	נשיא ליום ג ובחו״ל גם ליום ד (שם כד-כט	
ד׳ חנוכה		ג	נשיא ליום ד ובחו״ל גם ליום ה (שם ל-לה)	
ה׳ חנוכה		ג	נשיא ליום ה ובחו״ל גם ליום ו (שם לו-מא)	
ו׳ חנוכה		ד	נשיא ליום ו וקריאת ר״ח עיין להלן (שם מב-מז)	
ז׳ חנוכה		ג ד	נשיא ליום ז ואם הוא ר״ח עי׳ להלן (שם מח-נג)	
זאת חנוכה		ג	מנשיא ליום ח עד אחר פרשת המנורה (שם נד-פט, ח א-ד)	
ר״ח טבת וחנוכה	הנשיא של אותו היום	ד	צו את בני ישראל במדבר כח א-טו	
שבת חנוכה	הנשיא של אותו היום	ז ומפטיר	פרשת השבוע	רני ושמחי זכריה ב,יד. עד ד,ז
שבת ב׳ דחנוכה	הקריאה של זאת חנוכה	ז ומפטיר	פרשת השבוע	ויעש חירום מ״א ז מ-נ
שבת ר״ח וחנוכה	מוסף ר״ח במדבר כח ט-טו ואח״כ בספר ג הנשיא של היום	ז ומפטיר	פרשת השבוע	רני ושמחי זכריה ב, יד עד ד, ז
פורים		ג	ויבא עמלק שמות יז ח-טז	
שבת פורים בירושלים	ויבא עמלק שמות יז ח-טז	ז ומפטיר	פרשת השבוע	פקדתי ש״א ט ב-לד
תענית צבור בשחרית		ג	ויחל שמות לב יא-יד. לד א-י	
ת״צ במנחה ות״ב במנחה		ג כולל מפטיר	ויחל כנ״ל	דרשו ה׳ בהמצאו ישעיה נה,ו. עד נו,ח
ת״ב שחרית		ג כולל מפטיר	כי תוליד בנים דברים ד כה-מ	אסוף אסיפם ירמיה ח,יג עד ט, כג
א דפסח	משכו וקחו שמות יב כא-נא	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	מוסף היום במדבר כח טז-כה	ויאמר יהושע יהושע ג ה-ז. ה ב-טו. ו, א. ו,כז
ב דפסח	שור או כשב ויקרא כב-כו	ד	מוסף היום	
א דחוה״מ באו״י	עד כג, מד	בחו״ל ה ומפטיר	באו״י פסוקים יט-כה	בחו״ל וישלח המלך מ״ב כג א-ט. כא-כה
שבת חוהמ״פ	ראה אתה אומר אלי שמות לג, יב עד לד, כו	ז ומפטיר	מוסף היום פסוקים יט-כה	היתה עלי יד ה׳ יחזקאל לז א-יד
ג דפסח	קדש לי שמות יג א-טז	ד	כנ״ל	
ב דחוה״מ באו״י				
ד דפסח	אם כסף תלוה שמות כב, כד עד כג, יט	ד	כנ״ל	
ג חוה״מ באו״י	חל ביום א קורין קדש			
ה דפסח	פסל לך חל ביום שני קורין אם כסף	ד	כנ״ל	
ד חוה״מ באו״י				
ו דפסח	במדבר סיני במדבר ט א-יד	ד	כנ״ל	
ה חוה״מ באו״י				
שביעי של פסח	ויהי בשלח שמות יג, יז עד טו, כו	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	כנ״ל	וידבר דוד ש״ב כב א-נא
אחרון של פסח בחו״ל	כל הבכור דברים טו, יט עד טז, יז חל בשבת מתחילין מעשר תעשר שם יד, כב	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	כנ״ל	עוד היום בנוב ישעיה י, לב עד יב,ו

היום	הקריאה עד ועד בכלל	מס׳ הקרואים	קריאה בס׳ ב׳ ובספר ג׳	הפטרה בנביא עד ועד בכלל
א דשבועות	בחודש השלישי שמות יט, א עד סוף כ	ה ומפטיר	מוסף היום במדבר כח כו-לא	מראות יחזקאל יחזקאל א א-כח. ג, יב
ב דשבועות	כמו באחרון של פסח	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	כנ״ל	תפלת חבקוק חבקוק ב, כ. ג א-יט
א דר״ה	וה׳ פקד את שרה בראשית כא א-לד	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	מוסף היום במדבר כט א-ו	התחלת שמואל ש״א א,א עד ב, י
ב דר״ה	עקידה בראשית כב א-כד	ה ומפטיר	כנ״ל	מצא חן במדבר ירמיה לא א-יט
יום הכפורים שחרית	אחרי מות ויקרא טז א-לד	ו ומפטיר בשבת ז ומפטיר	מוסף היום במדבר כט ז-יא	ואמר סולו סולו ישעי׳ נז, יד עד נח, יד
יום הכפורים מנחה	פרשת עריות ויקרא יח א-ל	ג כולל מפטיר	————	כל ספר יונה מיכה ז יח-כ
א סוכות	שור או כשב ויקרא כב, כו עד כג, מד	ה ומפטיר ובשבת ז ומפטיר	מוסף היום במדבר כט יב-טז	חנה יום בא זכריה יד
ב דסוכות א דחוה״מ באו״י	באו״י מוסף חיום דו״פ במדבר כט יז-יט בחו״ל כדאתמול	באו״י ד בחו״ל ה ומפטיר	בחו״ל כדאתמול	בחו״ל ויקהלו מ״א ח ב-כא
ג דסוכות ב חוה״מ באו״י	באו״י וביום השלישי שם כ-כב בחו״ל וביום השני וביום השלישי וביום הרביעי	ד		
ד דסוכות ג חוה״מ באו״י	באו״י וביום הרביעי שם כ-כב בחו״ל וביום השלישי וביום הרביעי וביום החמישי	ד		
ה דסוכות ד חוה״מ באו״י	באו״י וביום החמישי בחו״ל וביום הרביעי ההי הוי שם כג-לא	ד		
ו דסוכות ה חוה״מ באו״י	באו״י וביום הששי בחו״ל וביום ההי הוי הזי (שם כו-לד	ד		
שבת חוהמ״ס	ראה אתה אומר אלי שמות לג, יב עד לד, כו	ז ומפטיר	מוסף היום ובחו״ל גם ספיקא דיומא	ביום בא גוג יחזקאל לח, יח עד לט, טז
הושענא רבה	באו״י וביום השביעי (שם לב-לד בחו״ל כביום ו דסוכות	ד		
שמיני עצרת בחו״ל	עשר תעשר דברים יד, כב עד טז, יז	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	מוסף היום במדבר כט לה-לט. ל, א	ויהי ככלות שלמה מ״א ח נד-סו
ליל שמחת תורה	וזאת הברכה דברים לג א-כו	ה		
יום שמחת תורה	וזאת הברכה דברים לג כל הסדרה	ה ומפטיר בשבת ז ומפטיר	בראשית א,א עד ב,ג ובספר ג מוסף היום כבשמ״ע	התחלת יהושע יהושע א א-יח
פרשת שקלים	פרשת השבוע	ז ומפטיר	פרשת שקלים שמות ל יא-טז	בן שבע שנים מ״ב יב א-יז
שקלים ור״ח	פרשת השבוע	ז ומפטיר	מוסף ר״ח במד׳ כח ט-טו ובספר ג פר׳ שקלים שמות ל יא-טז	כנ״ל
פרשת זכור	פרשת השבוע	ז ומפטיר	פרשת זכור דברים כה יז-יט	פקדתי ש״א טו ב-לד
פרשת פרה	פרשת השבוע	ז ומפטיר	פרשת פרה במדבר יט א-כב	בן אדם יחזקאל לו טז-לו
פרשת החודש	פרשת השבוע	ז ומפטיר	החודש הזה לכם שמות יב א-כ	כל העם יחזקאל מה טז עד מו
החודש ור״ח	פרשת השבוע	ז ומפטיר	מוסף ר״ח במד׳ כח ט-טו ובמדי׳ כח ט-טו ובספר ג פר׳ החודש שמות יב א-כ	כנ״ל
שבת הגדול	פרשת השבוע	ז ומפטיר		ועתה מלאכי ג,ד עד סוף הספר

כל הזכויות שמורות להוצאת א. בלום

סדר חלוקת המסכתות ש"ס וילנא עשרים כרכים

זרעים	א	מסכת	ברכות — מבוא התלמוד; משנה פאה דמאי כלאים שביעית תרומות מעשרות מעשר־שני חלה ערלה ביכורים
מועד	ב	מסכת	שבת
	ג	מסכת	עירובין
	ד	מסכת	פסחים שקלים
	ה	מסכת	ראש־השנה יומא סוכה
	ו	מסכת	ביצה תענית מגילה מועד־קטן חגיגה
נשים	ז	מסכת	יבמות
	ח	מסכת	כתובות
	ט	מסכת	נדרים נזיר סוטה
	י	מסכת	גיטין
	יא	מסכת	קידושין
נזיקין	יב	מסכת	בבא קמא
	יג	מסכת	בבא מציעא
	יד	מסכת	בבא בתרא
	טו	מסכת	סנהדרין מכות שבועות
	טז	מסכת	עבודה־זרה הוריות — משנה ערלה; משנה אבות; כסבתות קמנות; מעבר לדף
קדשים	יז	מסכת	זבחים מנחות — הלכות; מעבר קמנות לדף
	יח	מסכת	חולין
	יט	מסכת	בכורות ערכין תמורה כריתות מעילה — משנה קנים; משנה תמיד; משנה מדות; הלכות בכורות וחלה להרמב"ן
טהרות	כ	מסכת	נדה — משנה כלים אהלות נגעים פרה טהרות מקואות מכשירין זבים מכוליות ידים עוקצין

המסכתות לפי א-ב נמצא בכ"ך

אבות	מו
אהלות	ה
בבא־בתרא	יד
בבא־מציעא	יג
בבא־קמא	יב
ביכורים	א
ביצה	ו
בכורות	יט
ברכות	א
גיטין	י
דמאי	א
הוריות	טו
זבחים	יז
זבים	ה
חגיגה	ו
חולין	יח
חלה	א
מכוליות	ה
טהרות	ה
יבמות	ז
ידים	ה
יומא	ה
כלאים	א
כלים	ה
כריתות	יט
כתובות	ח
מגילה	ו
מדות	ה
מועד־קטן	ו
מכות	טו
מכשירין	ה
מנחות	יז
מעילה	יט
מעשר־שני	א
מעשרות	א
מקואות	ה
נגעים	ה
נדה	ה
נדרים	ט
נזיר	ט
סוטה	ט
סוכה	ה
סנהדרין	טו
עבודה־זרה	טו
עדיות	טו
עוקצין	ה
עירובין	ג
ערכין	יט
ערלה	א
פאה	א
פסחים	ד
פרה	ה
קידושין	יא
קנים	יט
ראש־השנה	ה
שבועות	טו
שביעית	א
שבת	ב
שקלים	ד
תמורה	יט
תמיד	יט
תענית	ו
תרומות	א

המסכתות לפי א–ב	נמצא בסדר	מספר מסכת
אבות	נזיקין	ט
אהלות	טהרות	ב
בבא־בתרא	נזיקין	ג
בבא־מציעא	נזיקין	ב
בבא־קמא	נזיקין	א
ביכורים	זרעים	יא
ביצה	מועד	ז
בכורות	קדשים	ד
ברכות	זרעים	א
גיטין	נשים	ו
דמאי	זרעים	ג
הוריות	נזיקין	י
זבחים	קדשים	א
זבים	טהרות	ט
חגיגה	מועד	יב
חולין	קדשים	ג
חלה	זרעים	ט
טבול־יום	טהרות	י
טהרות	טהרות	ה
יבמות	נשים	א
ידים	טהרות	יא
יומא	מועד	ה
כלאים	זרעים	ד
כלים	טהרות	א
כריתות	קדשים	ז
כתובות	נשים	ב
מגילה	מועד	י
מדות	קדשים	י
מועד־קטן	מועד	יא
מכות	נזיקין	ה
מכשירין	טהרות	ח
מנחות	קדשים	ב
מעילה	קדשים	ח
מעשר־שני	זרעים	ח
מעשרות	זרעים	ז
מקואות	טהרות	ו
נגעים	טהרות	ג
נדה	טהרות	ז
נדרים	נשים	ג
נזיר	נשים	ד
סוטה	נשים	ה
סוכה	מועד	ו
סנהדרין	נזיקין	ד
עבודה־זרה	נזיקין	ה
עדיות	נזיקין	ז
עוקצין	טהרות	יב
עירובין	מועד	ב
ערכין	קדשים	ה
ערלה	זרעים	י
פאה	זרעים	ב
פסחים	מועד	ג
פרה	טהרות	ד
קידושין	נשים	ז
קנים	קדשים	יא
ראש־השנה	מועד	ח
שבועות	נזיקין	ו
שביעית	זרעים	ה
שבת	מועד	א
שקלים	מועד	ד
תמורה	קדשים	ו
תמיד	קדשים	ט
תענית	מועד	י
תרומות	זרעים	ו

א
סדר זרעים
י"א מסכתות
דיני
פירות האדמה
11

א	ברכות	ט' פרקים	תלמוד בבלי ס"ד דף	ירושלמי	1) רי"ף	רבנו יונה 2) רא"ש
ב	פאה	ח' פרקים		ירושלמי		
ג	דמאי	ז' פרקים		ירושלמי		
ד	כלאים	ט' פרקים		ירושלמי		
ה	שביעית	י' פרקים		ירושלמי		
ו	תרומות	י"א פרקים		ירושלמי		
ז	3) מעשרות	ה' פרקים		ירושלמי		
ח	מעשר־שני	ה' פרקים		ירושלמי		
ט	חלה	ד' פרקים		ירושלמי	4) רמב"ן	
י	ערלה	ג' פרקים		ירושלמי		
יא	ביכורים	ד' פרקים		ירושלמי		

ב
סדר מועד
י"ב מסכתות
דיני
שבת
חגים ומועדים
23

א	שבת	כ"ד פרקים	תלמוד בבלי קנ"ז דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ב	עירובין	י' פרקים	תלמוד בבלי ק"ה דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו יהונתן רא"ש
ג	5) פסחים	י' פרקים	תלמוד בבלי קכ"א דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ד	שקלים	ח' פרקים		ירושלמי		
ה	יומא	ח' פרקים	תלמוד בבלי פ"ח דף	ירושלמי	6) רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ו	סוכה	ה' פרקים	תלמוד בבלי נ"ו דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ז	ביצה	ה' פרקים	תלמוד בבלי מ' דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ח	ראש־השנה	ד' פרקים	תלמוד בבלי ל"ה דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ט	תענית	ד' פרקים	תלמוד בבלי ל"א דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
י	מגילה	ד' פרקים	תלמוד בבלי ל"ב דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
יא	7) מועד־קטן	ג' פרקים	תלמוד בבלי כ"ט דף	ירושלמי	רי"ף	(ר"ן)[נ"י] רא"ש
יב	חגיגה	ג' פרקים	תלמוד בבלי כ"ז דף	ירושלמי		

ג
סדר נשים
ז' מסכתות
הדינים
שבין איש לאשה
30

א	יבמות	ט"ז פרקים	תלמוד בבלי קכ"ב דף	ירושלמי	רי"ף	נמוקי יוסף רא"ש
ב	כתובות	י"ג פרקים	תלמוד בבלי ק"ב דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ג	נדרים	י"א פרקים	תלמוד בבלי צ"א דף	ירושלמי	רי"ף	רמב"ם"א המב"ן נ"י רא"ש
ד	נזיר	ט' פרקים	תלמוד בבלי ס"ו דף	ירושלמי		
ה	סוטה	ט' פרקים	תלמוד בבלי מ"ט דף	ירושלמי		
ו	גיטין	ט' פרקים	תלמוד בבלי צ' דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ז	קדושין	ד' פרקים	תלמוד בבלי פ"ב דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש

ד
סדר נזיקין
י' מסכתות
דיני ממונות
שבין אדם לחברו
40

א	בבא־קמא	י' פרקים	תלמוד בבלי קי"ט דף	ירושלמי	רי"ף	נמוקי יוסף רא"ש
ב	בבא־מציעא	י' פרקים	תלמוד בבלי קי"ט דף	ירושלמי	רי"ף	נמוקי יוסף רא"ש
ג	בבא־בתרא	י' פרקים	תלמוד בבלי קע"ו דף	ירושלמי	רי"ף	נמוקי יוסף רא"ש
ד	סנהדרין	י"א פרקים	תלמוד בבלי קי"ג דף	ירושלמי	רי"ף	נמוקי יוסף רא"ש
ה	מכות	ג' פרקים	תלמוד בבלי כ"ד דף	ירושלמי	רי"ף	(ר"ן)[נ"י] רא"ש
ו	שבועות	ח' פרקים	תלמוד בבלי מ"ט דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ז	8) עדיות	ח' פרקים				
ח	עבודה־זרה	ה' פרקים	תלמוד בבלי ע"ו דף	ירושלמי	רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ט	אבות	ו' פרקים				
י	הוריות	ג' פרקים	תלמוד בבלי י"ד דף	ירושלמי		

ה
סדר קדשים
י"א מסכתות
דיני קרבנות
בית המקדש
שחיטה וטרפות
51

א	9) זבחים	י"ד פרקים	תלמוד בבלי ק"כ דף			
ב	מנחות	י"ג פרקים	תלמוד בבלי ק"י דף			
ג	חולין	י"ב פרקים	תלמוד בבלי קמ"ב דף		רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ד	בכורות	ט' פרקים	תלמוד בבלי ס"א דף		רמב"ן	רא"ש
ה	ערכין	ט' פרקים	תלמוד בבלי ל"ד דף			
ו	תמורה	ז' פרקים	תלמוד בבלי ל"ד דף			
ז	כריתות	ו' פרקים	תלמוד בבלי כ"ח דף			
ח	מעילה	ו' פרקים	תלמוד בבלי כ"ב דף			
ט	תמיד	ה' פרקים	תלמוד בבלי ח' דף			
י	מדות	ה' פרקים				
יא	קנים	ג' פרקים				

ו
סדר טהרות
י"ב מסכתות
דיני
טומאה וטהרה
63

א	10) כלים	ל' פרקים				
ב	אהלות	י"ח פרקים				
ג	נגעים	י"ד פרקים				
ד	פרה	י"ב פרקים				
ה	טהרות	י' פרקים				
ו	מקואות	י' פרקים				
ז	נדה	י' פרקים	תלמוד בבלי ע"ג דף	ירושלמי	11) רי"ף	רבנו ניסים רא"ש
ח	מכשירין	ו' פרקים				
ט	זבים	ה' פרקים				
י	טבול־יום	ד' פרקים				
יא	ידים	ד' פרקים				
יב	עוקצין	ג' פרקים				

1) רבי יצחק אלפסי. 2) רבנו אשר. 3) מסכת מעשרות נקראת גם **מעשר ראשון**. 4) נמצא במסכת בכורות. 5) **מסכת פסחים** בכתבי יד ובדפוסים ראשונים מחולקת לשני חלקים **פסח ראשון** ו**פסח שני** פסח ראשון מ"אור לארבעה עשר" עד סוף "מקום שנהגו", פסח שני מ"חמיד נשחט" עד סוף "מי שהיה" ואחר כך פרק "ערבי פסחים". וכך מביאים הראשונים (ראה ספר החינוך מצוה י"א הכותב "ויתר פרטיה מבוארים בפסח ראשון") 6) על פרק שמיני. 7) **מסכת מועד קטן** נקראת גם בשם משקין. 8) **מסכת עדיות** נקראת גם בשם **בחירתא**. 9) **מסכת זבחים** נקראת ב"תוספתא" בשם קרבנות. 10) **מסכת כלים** ב"תוספתא" מתחלקת **לשלשה בבות**. 11) נמצא במסכת שבועות.

תוספתא על כל המשניות יש תוספתא מלבד **אבות** קינין **מדות** ו**תמיד**.

מרדכי על כל המסכתות שיש עליהם רי"ף יש מרדכי מלבד מסכת נדרים.

ערך המטבעות (והמשקלות) זו לזו.

פרוטה דת"ק	פרוטה דרשב"ג	שמין	הינץ	מרמיסא	איסר	הדרס *	פונדיון	מרסית	נרה מעה 2)
1920000	1440000	720000	360000	320000	240000	180000	120000	80000	60000
1152000	864000	432000	216000	192009	144000	108000	72000	48000	36000
960000	720000	360000	180000	160000	120000	90000	60000	40000	30000
38400	28800	14400	7200	6400	4800	3600	2400	1600	1200
32000	24000	12000	6000	5333 1/3	4000	3000	2000	1333 1/3	1000
19200	14400	7200	3600	3200	2400	1800	1200	800	600
16000	12000	6000	3000	2666 2/3	2000	1500	1000	666 2/3	500
4800	3600	1800	900	800	600	450	300	200	150
4608	3456	1728	864	768	576	342	288	192	144
768	576	288	144	128	96	72	48	32	24
640	480	240	120	106 2/3	80	60	40	26 2/3	20
576	432	216	108	96	72	54	36	24	18
384	288	144	72	64	48	36	24	16	12
192	144	72	36	32	24	18	12	8	6
96	72	36	18	16	12	9	6	4	3
48	36	18	9	8	6	4 1/2	3	2	1 1/2
32	24	12	6	5 1/3	4	3	2	1 1/3	1
24	18	9	4 1/2	4	3	2 1/4	1 1/2	1	
16	12	6	3	2 2/3	2	1 1/2	1		
10 2/3	8	4	2	1 7/9	1 1/3	1			
8	6	3	1 1/2	1 1/3	1				
6	4 1/2	2 1/4	1 1/8	1					
5 1/3	4	2	1						
2 2/3	2	1							
1 1/3	1								

רבעת *	טרפעיק רובע *	דינר	שקל ותקל תלמודי	רגיא	שקל של קדש	סלע איסתירא	דינר- זהב 1)	דינר זהב 1)	מנה תלמודי	מנה של חול	מנה של קדש	מנה של יוקאל	כד של חול	כד תלמודי	כד של קדש
40000	20000	10000	5000	3333 1/2	3000	2500	416 2/3	400	100	120	60	50	2	1 1/3	1
24000	12000	6000	3000	2000	1800	1500	250	240	60	72	36	30	1 1/5	1	
20000	10000	5000	2500	1666 2/3	1500	1250	208 1/3	200	50	60	30	25	1		
800	400	200	100	66 2/3	60	50	8 1/3	8	2	2 2/5	1 1/5	1			
666 2/3	333 1/3	166 2/3	83 1/3	55 5/9	50	41 2/3	6 17/18	6 2/3	1 2/3	2	1				
400	200	100	50	33 1/3	30	25	4 1/6	4	1	1 1/5					
333 1/3	166 2/3	83 1/3	41 2/3	27 7/9	25	20 5/6	3 17/36	3 1/3		1					
100	50	25	12 1/2	8 1/3	7 1/2	6 1/4	1 1/24	1							
96	48	24	12	8	7 1/5	6	1								
16	8	4	2	1 1/3	1 1/5	1									
13 1/3	6 2/3	3 1/3	1 2/3	1 1/9	1										
12	6	3	1 1/2	1											
8	4	2	1												
4	2	1													
2	1														
1															

הערה. 1) בלוח המטבעות הלו, לא העמדתי ערכם למטבעות הזמן, לפי שיש דעות רבות חלוקות בזה, אבל אחרי אשר גדע ערך הסלע (עיין חמשה סלעים של פדיון הבן) וערך השעורה, נקל לדעת עפ"י לוח זה גם ערך שאר המטבעות.
2) וכן הוא האספר והלקן לד"ק. אך יש מחלוקת בדבר.
הציון * מורה שיש מחלוקת בשיעור ההוא.

משחות האורך, Längenmaße ערכן זה לזה, וערכן אל הצאלל הפאריזי. ועתה הוספתי ערכן אל מדת המעמר הנהוג באירופא, וערכן אל מדת הארד הנהוג בארץ אנגלי. (עפ"ח הרמב"ם)

דרך יום	פרסה	חתום שבת מיל	ס' ריס	קנה ריתוקאל	אמה בת ו' טפחים	אמה בת ה' טפחים	ס' זרת	ס' רוחב הטש	טפח	ס' סיי	אצבע אנגל	פאריזער צאלל Pariser* Zoll	מעמר Meter (m)	אנגלישער צאלל inch**
1	10	40	300	13333 1/3	80000	96000	160000	240000	480000	960000	1920000	1657152	44859,022	1766103,276
	1	4	30	1333 1/3	8000	9600	16000	24000	48000	96000	192000	165715,2	4485,902	176610,328
		1	7 1/2	333 1/3	2000	2400	4000	6000	12000	24000	48000	41428,8	1121,476	44152,582
			1	44 1/9	266 2/3	320	533 1/3	800	1600	3200	6400	5523,84	149,530	5887,011
				1	6	7 1/5	12	18	36	72	144	124,2864	3,364	132,458
					1	1 1/5	2	3	6	12	24	20,7144	0,561	22,076
						1	1 2/3	2 1/2	5	10	20	17,2620	0,467	18,397
							1	1 1/2	3	6	12	10,3572	0,280	11,038
								1	2	4	8	6,9048	0,187	7,359
									1	2	4	3,4524	0,093	3,679
										1	2	1,7262	0,047	1,839
											1	0,8631	0,023	0,920

הערה. 1) הציון ס יורה כי יש מחלוקת בשיעור ההוא.

* 1 פאריזער צאלל שוה 0,02706995 m.
** 1 אנגלישער צאלל אינטש שוה 0,02540 m.

משחות השטח ערכן זה לזה, וערכן אל הרגל (פוס) הפאריזי ועתה הוספת' ערכן אל מדת המעמר הנהוג באירופא, וערכן אל רגל (פוס) האנגלי (עפ"ח הרמב"ם)

בית כור	בית לחך	ס' בית פרס	ס' בית עמר	בית סאה	בית קב	בית רובע	אמות מרובעות	* פאריזער קוואדראט פוס	קוואדראט מעמר qm.	** אנגלישער קוואדראט פוס sq. feet
1	2	7,5	10	30	180	720	75000	223478,60	23581,157746	253825,4596737
	1	3,75	5	15	90	360	37500	111736,80	11790,578873	126912,7298369
		1	1 1/3	4	24	96	10000	29796,48	3143,954366	33841,2418397
			1	3	18	72	7500	22347,36	2358,115775	25382,5459674
				1	6	24	2500	7449,12	786,038592	8460,8486558
					1	4	416 2/3	1241,52	131,006432	1410,1414426
						1	104 1/6	310,38	32,751608	352,5353607
							1	2,979648	0,314395	3,3841242

הציון ס יורה כי השיעור
הלז לאו אליבא דר"ע הוא

* 1 פאריזער קוואדראט פוס שוה 0,1055206 qm.
** 1 אנגלישער קוואדראט פוס שוה 0,0928993 qm. (1 qm. — 10,76391 sq. feet)

ערך המדות זו לזו, וערך המדות המדבריות לביצים ואצבעות הנזכרים בתלמוד וצאלל פאריזי, ועתה הוספתי ערכן אל מדת המעמר הנהוג באירופא ואל מדת הצאלל — אינטש, יארד הנהוג בארץ אנגלי.

חומר כור	לחך	איפה וכא	סאה	לגין חדקב	עמר ועשרון	קב	לוג	◇ תומן	רביעית	◇ עוכלא	◇ משורה	◇ קורטוב	ביצה	אצבע מעוקבת	* צאלל פאריזי Pariser Zoll	Kubik-zentimeter (ccm)	engl. Kubik-zoll** (cubic inch)
1	2	10	30	60	100	180	720	1440	2880	5760	23040	46080	4320	31104	19996,76160	396663,308	24026,16905
	1	5	15	30	50	90	360	720	1440	2880	11520	23040	2160	15552	9998,38080	198331,654	12013,08453
		1	3	6	10	18	72	144	288	576	2304	4608	432	3110,4	1999,67616	39666,331	2402,61691
			1	2	3 1/3	6	24	48	96	192	768	1536	144	1036,8	666,55872	13222,110	800,87230
				1	1 2/3	3	12	24	48	96	460 4/5	768	72	518,4	333,27936	6611,055	400,43615
					1	1 1/5	7 1/5	14 2/5	28 4/5	57 3/5	256	460 4/5	43 1/5	311,4	200,19906	3971,224	240,53977
						1	4	8	16	32	64	256	24	172,8	111,09312	2203,685	133,47872
							1	2	4	8	32	64	6	43,2	27,77328	550,921	33,36968
								1	2	4	16	32	3	21,6	13,88664	275,461	16,68484
									1	2	8	16	1 1/2	10,8	6,94332	137,730	8,34242
										1	2	8	3/4	5,4	3,47166	68,865	4,17121
											1	2	3/16	1,35	0,8679	17,216	1,04280
												1	3/32	0,675	0,43396	8,608	0,52140
													1	7,2	4,62888	91,820	5,56161
														1	0,64290	12,753	0,77223

הערה. 1) הציון ◇ יורה כי יש מחלוקת בשיעור ההוא.

בעזהשי"ת

מפתח השלחן השלם

על שלחן ערוך אורח חיים

למצוא כל הדינים המובאים בשו"ע או"ח שכתבו מרן
הבית יוסף ורבינו הרמ"א
ובפירוש המשנה ברורה

נערך ע"י
משה שמואל אייזנבאך

פעיה"ק ירושלם ת"ו
שנת תשמ"ו

כתובת המחבר:

רח' דובב משרים 5

ירושלים

כל הזכויות שמורות

זכות הדפסה עם המשנה
ברורה ביחד שמורה
למרכז הספר ירושלים

מבוא

א. בספר זה תמצא בע"ה כל הלכה המובאה בשו"ע אורח חיים, בב"י או ברמ"א, או במשנה ברורה, לפי סדר א—ב ולפי הענינים בא—ב פנימי וכפול, והרי מספר דוגמאות:
אם תחפש הלכה מענין חלון בית הכנסת, עליך לחפש **בית הכנסת** ושם תמצאהו באות ח, **חלון**.
וכשתחפש הלכה על סחורה בחול המועד, עליך לחפש **חול המועד** ושם תמצאהו באות ס, **סחורה**.
וכשתחפש הלכה על נגיעה באילן בשבת, עליך לחפש **שבת** בא—ב שבעניני שבת, באות א, **אילן ועשבים** ושם תמצאהו באות נ, **נגיעה**.
וכשתחפש הלכה על טלטול שופר בשבת, עליך לחפש **שבת** באות מ, **מוקצה בשבת** ושם תמצאוה באות ש. **שופר**.

ב. כפי שנזכר בשער הספר, האות המודגש ביאורו למקור במחבר, רמ"א, ואילו האות הדק ביאורו למקור במשנה ברורה. אולם יש לציין כי ברוב הפעמים גם כשמצויין מקורו במחבר או רמ"א, הרי גם במשנה ברורה מבואר יותר הלכה זו.

ג. הלכה שתוכנה מענין מסויים, תמצא באותו ענין אף שנזכר במקום אחר בשו"ע. כגון הלכה מסויימת מדיני יום טוב הנזכר בשו"ע רק בהלכות שבת, מצויין במפתח זה רק בהלכות יום טוב ולא בשבת.
או הלכה מסויימת מעניני קריאת שמע ונזכרת בשו"ע בהלכות עירובין — נזכר במפתח זה בהלכות קריאת שמע ולא בהלכות עירובין.
הלכות מסויימות אשר אפשר להתספק באיזה אות לחפש, נזכר במפתח בשני המקומות. כגון **סמיכת גאולה לתפלה** בהלכות קריאת שמע, נזכר באות ג, וגם באות ס, וכגון **פירוק משא מבהמה בשבת** נזכר באות מ, וגם באות פ.
אנו תקוה כי כללים אלו יקלו על הקורא להשתמש במפתח ובעה"י יהי' לתועלת הרבים. ואנו מודים מראש לכל מי שיודיענו על תיקון מסויים בעבודה קדושה זו.

הוראות לשימוש במפתח:

ההלכות מובאות עפ"י סדר א—ב של הלכות, היינו הלכות השכמת אדם בבקר תמצא באות ה, הלכות פסח תמצא באות פ, הלכות שבת באות ש, וכן כלם

ליד כל הלכה מצויין הסימן בשו"ע והסעיף בו מוזכר ההלכה, הציון הוא לסעיף הראשון בו תחילת הענין אף שלרוב פעמים נמשך הענין בכמה סעיפים אח"ז.

ההלכות הנדפסות באותיות מודגשות, — הכוונה שהמקור הוא מהמחבר או הרמ"א באותו סימן וסעיף שצויין. ואילו הנדפסות באותיות דקות — הכוונה שהמקור הוא במשנה ברורה באותו סימן וסעיף שצויין.

פרטים נוספים והדרכה לשמוש במפתח, ראה נא במבוא לספר

למצוא במפתח
לפי סדר השלחן ערוך

הלכות השכמת אדם בבקר ..... א

הלכות בית הכסא ..... א

הלכות נטילת ידים שחרית ..... ב

הלכות ציצית ..... ג

הלכות תפילין ..... ו

הלכות ברכות השחר ופסוקי דזמרה ..... י

הלכות קריאת שמע ..... יד

הלכות תפלה ..... יח

השכמת אדם בבוקר

אמירת חצות א ג
אמירת מודה אני א א
אבל — אמירת קרבנות א ו
בגדים — סדר לבישתם ב א
בדיקת נקבים ב ו
בושה — מפני מלעיגים א א
ביטול תורה — כשאין
לו מים א א
גוף — כסוי ב א
גלוי בשרו — זהירות ב א
גלוי ראש ב ו
דברים המשכחים
— לימוד ב א
הליכה — קומה זקופה ב ו
העברה — רוח רעה ד ב
השכמה — הסדר א א
ושחט אותו — אמירה א ח
זמן תחנה — השכמה א ב
חבור יום ולילה
— בתורה או בתפלה א א
חורבן בית המקדש
— תפלה א ב
חלוק — לבישה ב ג
חלוק — של תלמיד
חכם ב א
חליצת נעליים ב ה
חצות — אמירה א ג
חצות — הזמן א ג
ידים — נטילה בבוקר ד א
יחף — מניעת הליכה ב ו
כוונה — בתפלה א ד
כוונת שויתי ה' א א
כולא ביתא כדי אמות א א
כסוי הגוף ב א
כסוי הראש ב ו
לבישה — בגדים ב א
לבישה — חלוק ב ג
לבישה — נעליים ב ד
לימוד — דברים
המשכחים ב א
לימוד — ספרי מוסר א ד
לימוד משניות א ג
מודה אני — אמירה א א
מים לנטי"י — הרחוקים א א
מלבוש — של תלמיד
חכם ב ג
מלעיגים — בושה
מפניהם א א
מן — אמירת הפרשה א ה
משמרות הלילה א ב
משניות — לימוד א ג
נטילת ידים שחרית ד א
נעליים — חליצה ב ה
נעליים — לבישה ב ד
סדר — רחיצת הגוף ב ד
סדר לבישת בגדים ב א
ספרי מוסר — לימוד א ד
עבודת ה' א א
על נהרות בבל
— אמירה א ג
עקידה — אמירת
הפרשה א ה
עשרת הדברות
— אמירה א ה
פסוק ושחט אותו
— אמירה א ח
פרשת המן — אמירה
בשבת א ה
פרשת העקידה
— אמירה בשבת א ה
פרשת הקרבנות
— אמירה לאבל א ו
קומה זקופה — הליכה ב ו
קימה — ללא שהייה א א
קרבנות — אמירת
הפרשה א ו
ראש — כסוי ב ו
רוח רעה — העברתו ד ב
רחיצת הגוף — הסדר ב ד
שהייה — בשעת קימה א א
שויתי ד' — הכוונה א א
שויתי — קביעות
בעמוד א א
שם הוי' — בניקוד
יראה א א
תחנה בהשכמה
— הזמן א ב
תלמיד חכם — מלבושו ב ג
תפלה על החורבן א ב

הנהגת בית הכסא

אמירה — התכבדו
מכובדים ג א
בית הכסא — מול בית
כנסת ג ז
בית הכסא — הזמנה פג ב; ג
בית הכסא — הכנסת
ספרים מג ז
בית הכסא — הנחת
תפילין מג א
בית הכסא עראי מג ג
בית הכסא קבוע מג ב
גלוי הגוף ג ב
דבור בבית הכסא ג ב
הזמנה — בית הכסא פג ב; ג
התכבדו מכובדים
— אמירה ג א
חליצת תפילין — נכנס
לבית הכסא מג ה
מחיצות בית הכסא
— קריאה כנגדה פג א
מיטה — הצדדים ג ו
מקום מגולה — נפנה
שם ג ה
מקומות הגוף — נגיעה ג יד
משהה נקביו ג יז
משתין — לעיני רבים ג יב
נכנס לבית הכסא ג א
נכנס לבית הכסא
— חליצת תפילין מג ה
נפנה במקום מגולה ג ה

נפנה בשדה ג ח
ספרים — בבית הכסא מג ז
עשיית צרכים — נגד תפילין מ ב
פי הטבעת — רחיצה ג יז
צניעות בבית הכסא ג ב
צניעות בלילה ג יב
קינוח בבית הכסא ג י
קינוח — בדבר שהאור שולט ג יא
קינוח — ביד ימין ג י
קמיע בבית הכסא מג ז
רחיצה — פי הטבעת ג יז
שדה — נפנה שם ג ח
שהוי נקבים ג יז
שינה במיטה
— הצדדים ג ו
תפילין — בבית הכסא מג א

נטילת ידים שחרית

איטר — לנט״י ד י
בית — כניסה קודם נט״י ד יח
בית הכסא — יוצא ממנו ד יח
בית הקברות — יוצא ממנו ד יח
ברכת על נטילת ידים ד א
ברכת על נקיות ידים ד כב
גוף — מקומות המגולים ד כא
גוף — נגיעה בו ד יח
גוף — נגיעה בשעת התפלה או האכילה ד כא
גילוח — לנט״י ד יט
דם — מקיז דם ד יט
הדחת הפה — קודם התפלה ד ב
הנאה — ממי הנטילה ד ט
הקזת דם ד יט
השכמה — בבוקר ד יד
זיעה — סכנה ד כא
חלוק — נטילה מיד השמש ד א
חליצת נעלים — נטילה חפיפת הראש — נטילה ד יח
ידים — בשלג או במקוה ד יב
ידים — ערוי עליהם ד ב
ידים — רוח רעה ד ב
ידים — שפשוף ד כב
יום — ישן ביום ד טו
יוצא מבית הכסא ד יח
יוצא מבית הקברות ד יח
כח גברא — לנט״י ד ז
כלי — לנט״י ד ח
כלי — שכשוך ידים לתוכו ד יב
כשרים לנט״י — מים ד א
לילה — ניעור בלילה ד יג
לילה — משכים בלילה ד יד
מאכל — נגיעה קודם נט״י ד ה
מי נטילה — הנאה ד ט
מי סילקא — רפואה ד כ
מים הכשרים לנטילה ד א
מפחד — מי שלא נטל ידיו ד יט
מפליא כלים ד יח
מקומות המגולים — בגוף ד כא
מרחץ — יוצא ממנו ד יח
משכים בבוקר ד יד
מתים — הולך ביניהם ד יח
נגיעה בגוף — בתפלה או באכילה ד כא
נגיעה במאכל — קודם נטילה א ה
נגיעה במלבושים ד א
נגיעה — במקומות הגוף ד יח
נגיעה קודם נטילה — בגוף ד ג
נטילה — ממי שלא נטל ד יא
נטילה — הסדר ד י
נטילת ידים — הטעם ד א
נטילת ידים — השיעור ד יח
נט״י — תיכף לקימה ד יח
ניגוב ידים ד א
ניעור בלילה ד יג
נעליים — חליצה ד יח
נשים — לנט״י ד ב
עיניים — נגיעה על נטילת ידים
— הברכה ד א
על נקיות ידים ד א
— הברכה ד כב
ערוי על הידים ד ב
עשון טבאק — קודם נט״י ד ה
פה — הדחה קודם תפלה ד ב
פה — רחיצה ד יז
פחד — דברים הגורמים לזה ד יט
פנים — נגוב הפנים ד כ
צפרניים — נטילתם ד יח
צרור — קינוח בצרור ד כב
קרקע — נטילה על גבה ד ח
ראש — חופף ד יח
ראש — חיכוך ד כא
רביעית — לנטילת ידים ד ו
רגל — נגיעה בה ד יח
רוח רעה — על הידים ד ב
רחיצת פה ד יז
רחיצת פנים וידים ד א
רפואה — מי סלקא ד כ
שיכר — משמוש בידים ד ה
שינה — ביום ד טו
שינה — בשבת ד טז
שינת עראי — לנט״י ד כג
שכחה — שכחת הלימוד ד יח
שכשוך בכלי ד יב
שפשוף ידים ד כב
שתיית עשן טבאק — קודם נט״י ד ה
תחתוניות — דברים הגורמים ד ד

ציצית

אורך החוטים יא ד
אחיזת הציצית כד ב
אימרא — סביב הבגד יא י
אמירה — לשמה יא א
ארבע כנפות — בבגד
בגד — יציאה בשבת
לרה"ר יג א
בגד — סביב הנקב יא טו
בגד — הצבע ט ה
בגד ארוך י ו
בגד כפול י ו
בגד מעורב ט ג
בגד משי ט ג
בגד סתום י ז
בגד ע"ג בגד ח יב
בגד עור י ד
בגד פשתים ט א
בגד פתוח י ז
בגדים — לבישה על
הבגדים ח יא
בגדים החייבים בציצית
בגד צמר — לכתחילה ט א
בגד שעל הצוואר י יא
בגד של שלש כנפות י ה
בדיקת החוטים ח ט
בדיקת החוטים
— בשבת יג ב
בחור — כסוי ראש
בטלית ח ב
ביטול — חוטי ציצית י ו
בין השמשות — ברכת
ציצית יח א
בית הכסא — לענין
טלית כא ג
בית הכסא — לענין
ציצית כא ג
בית הקברות — לענין
ציצית כג א
בלוי — הטלית כא ב
ברוך שאמר — אחיזת
ציצית נא א
ברכה — לכמה בגדים ח יב
ברכת ט"ק — לצאת
בטלית גדול ח י
ברכת להתעטף
— בשוו"א ח ה
ברכת מזוזה — החיוב יט א
ברכת ציצית ח א
ברכת ציצית — הזמן יח ג
ברכת ציצית — הפסק ח יג
ברכת ציצית — להוציא
י"ח יא י
ברכת שהחיינו כב א
ברכת שהחיינו — רבים
גדיל — פירושו ח ה
גדיל של טלית יא יא
גודל — מדידה יא ד
גודל — השיעור יא ד
גזל — צמר גזול יא ו
גניזה — חוטי הציצית כא א
גרירת החוטים כא ד
ד' אמות — עטיפה ח ג
הודעה — ללובש ציצית
פסולים יג ג
הטלת ציצית — בלי
כוונה יד ב
הליכה — הפסק ח יג
הליכה בטלית בשבת
— ברה"ר יג ב
הסתכלות בציצית כד ה
העברת כנף — לבגד
אחר טו ב
העברת ציצית — מט"ג
לט"ק טו א
הפסק הברכה ח יג
הפסק — החוטים יב א
הפסק — לבישת כמה
בגדים ח יב
הפסק — שנוי מקום ח יג
הפקר — טלית פסול יג ג
הפרדת חוטים ח ז
הקפה — לקיחת ציצית יא ו
השכמה — לבישת
טלית ח טז
השתמשות — בחוטי
הציצית כא א
התרת החוטים טו א
זמן ברכה יח ג
זמן ציצית יח א
זמן ציצית — בבוקר יח ג
זריקה — חוטים
שנפסקו כא א
חבור — כנף הבגד
חובת גברא יט א
חוט ארוך — לכריכה יא ד
חוטי ציצית — בהקפה יא ו
חוטי ציצית — ביטולם י ו
חוטי ציצית — הוצאה
חוטי ציצית
— השתמשות כא א
חוטי ציצית — ניפוץ יא א
חוטי ציצית — לסימן
בספר כא א
חוטי ציצית — שאינם
מצמר ט ג
חוטי שתי — בסוף
הבגד יא יא
חוטים — אורך יא ד
חוטים — בדיקתן ח ט
חוטים — גניזה כא א
חוטים — גרירתן כא ד
חוטים — הפרדה ח ז
חוטים — התרתן טו א
חוטים — חוליות יא יג
חוטים — טווייה יא א
חוטים — כפול שמונה יא ג
חוטים — כריכות יא יד
חוטים — מנין יא יב
חוטים — מסובב בהם ח ד
חוטים — מעורבים ט ד
חוטים — עבים יא יד
חוטים — עיון בהם ח ט
חוטים — פשתים ט ב
חוטים — צבע ט ה
חוטים — קשר בסופם יא יד
חוטים — שאולים יא ז
חוטים — שזירה יא ב
חוטים — שנתפרקו יא ג
חוטים גזולים יא ו
חוטים על גבי חוטים י ו
חוטים שנפסקו יב א
חוליא וקשר
— עשייתם יד א
חוליות הציצית יא יג
חיוב בציצית — בגד ט א
חילוקים — דאורייתא
ודרבנן ט א
חיתוך — ראשי
החוטים יא יג
חמש כנפות — בבגד י ב
חרש שוטה וקטן
— טוויה יא ב
חתיכת בגד — חיבור
לכנף טו ו
טוייה ע"י עכו"ם יא ב
טויית הציצית יא א
טלית — אינה מצוייצת שא לח

טלית — החוטים יב א
טלית — חוטים
שנפסקו יב א
טלית — טויית
החוטים יא א
טלית — כנפות י א
טלית כפול י ו
טלית — הכריכות יא יד
טלית — לן בו ח טז
טלית — לקחו בשעת
עטיפה ח טו
טלית — מכירה כ ב
טלית — מכירה
לעכו"ם כ ב
טלית — שנפל בירושה יד ה
טלית — שנפל בתפלה צז ד
טלית — שנתקפל טז א
טלית — עטיפה ח א
טלית — עטיפה בשבת
ברה"ר שא כט
טלית — צבע ט ה
טלית — שהחיינו כב א
טלית — שינה בו כא ג
טלית — השיעור טז א
טלית — שכיבה בו כא ג
טלית — לצורך
תכריכין יט ב
טלית — התפירה טו ו
טלית בבית הכסא כא ג
טלית בלוי וישן כא ב
טלית בלי רשות יד ד
טלית בשבת — ברה"ר יג ב
טלית על הכובע בשבת שא מ
טלית מיוחד — לשבת רסב ב
טלית מצוייצת
— הוצאה ע"י אשה שא מב
טלית מצוייצת
— שנחלק טו ג
טלית מקופלת
— הוצאה שא כט
טלית נאה — עשייה כד ו
טלית שנפל ח טו
טלית סביב הצוואר
— הוצאה בשבת שא ל
טלית של עור י ד
טלית פסול — פשיטה יג ג
טלית של פשתן ט ו
טלית צמר — לכתחילה ט א
טלית של קהל
— לברכה יד ג
טלית קטן — הברכה ח ו
טלית קטן — לבישה כד א
טלית קטן — שנפסל
בשבת יג ג
טלית קטן — עטיפה ח ג
טלית קטן — השיעור טז א
טלית קטן — שכיבה
בו כא ג
טלית שאולה יד ג
טלית שאולה — בדיקת
החוטים ח ט
טלית שאולה — החזרה יד ג
טלית של שותפים יד ה
טלית שנקרע טו ד
טלית תחת הגלימא
— הוצאה בשבת שא כט
יאוש — ציצית גזולים יא ו
ישן ביום — פשיטת
הטלית ח טז
ישן — טלית ישן כא ב
ישן בטליתו כא ג
ישראל עומד ע"ג
—עכו"ם יא ב
כבוד הבריות יג ג
כדי עניבה יב א
כדי עניבה — אופן
מדידה יב ג
כובע קטן — תחת
הטלית ח ב
כוונה — ציצית בלי
כוונה יד ב
כוונת העטיפה יד ח
כלאים בציצית ט ב
כנף הבגד — חיבורו טו ב
כנף הבגד — שנקרע טו ד
כנפות הבגד
— העברתם טו ב
כנפות הטלית י א
כנפות הטלית
— שקפלם י ג
כנפות מכוונות י יב
כנפות מרובעות י ט
כנפות של עור י ד
כסוי ראש בטלית
כסוי ראש בטלית
— בחור ח ב
כסוי התפילין — בטלית ח ב
כסות לילה יח א
כסות ראש י י
כפול — הטלית י ו
כפול שמונה — חוטים יא ג
כריכת הגדיל — הסדר יא יד
כריכת החוטים יא יד
כרמלית — יציאה
בשבת יג ג
כתפיים של טלית קטן טז א
לבישה — על בגדיו ח יא
לבישת כמה בגדים
— בדיקה ח ט
לבישת כמה בגדים
— חיוב ציצית ח יב
לובש ציצית פסולים
— הודעה יג ג
לועג לרש — ציצית
בבית הקברות כב א
ליל שבת — יציאה
בציצית יג ב
לילה — לן בטליתו ח טז
לילה — כסות לילה יח א
לימוד — בספרים של
חבירו יד ד
לינה — לן בטליתו ח טז
לשמה — במחשבה יא א
לשמה — טויית
החוטים יא א
לשמה — נפוץ החוטים יא א
מגולים — הציצית ח יא
מוכרי בגדים — חיוב
ציצית יט ב
מכירה לעכו"ם
— טלית כ ב
מכירת טלית כ ב
מכנסיים — עשייה
מטלית כא ב
מנהג בזיון — ציצית
שנפסקו כא א
מנין החוטים יא יב
מנין הכריכות יא יד
מעומד — עטיפת ציצית ח א
מציאה — טלית
מצוייצת כ א
מצוה הבאה בעבירה יא ו
מצות עשה שהזמן
גרמא — הטעם יז ב
מצות עשה שהזמן
גרמא — ציצית יז ב
מצות ציצית — ביטולה ח יז
מצות ציצית — השכר כד ו
מקום הנקב יא ט
מקום הנקב — נפסק
החוט יב ג
מראית העין — בבגד י ח
משי — בגד ט ג

משמוש בציצית
— בשעת הברכה ח י
מתנה על מנת להחזיר
— החוטים יא ז
מתנה על מנת להחזיר
— טלית יד ג
נאמנות — האשה יא א
נאמנות — לטלית כשר כ א
נוטפת על הקרן
— ציצית יא טו
ניחה ליה לאינש
למעבד מצוה בממוניה יד ד
נעבד — צמר בהמה יא ח
נפוץ — החוטים יא א
נפילה — הטלית ח טו
נפסקו החוטים יב א
נקב — המקום יא ט
נקב — שנקרע טו ה
נקרע — הבגד יא י
נשים — חיוב בציצית יז ב
נשים — עשיית ציצית יד א
נשיקת הציצית כד ד
נתמעט הבגד — סביב
הנקב יא י
נתפרקו החוטים יא ג
סדין — חיוב ציצית יח ב
סומא — אחיזת
הציצית כד ד
סומא — חיוב בציצית יז א
סיוע — ישראל לעכו"ם יא ב
סימן — בראש החוטים יב א
ספרים של חבירו
— לימוד יד ד
סתום — בגד י ז
עדות שקר בעצמו
— ק"ש בלי ציצית כד א
עובר לעשייה — הברכה ח א
עור — טלית י ד
עטיפה — הילוך ד'
אמות ח ג
עטיפה — בטלית קטן ח ג
עטיפה — הכוונה ח ח
עטיפה — מעומד ח א
עטיפה — סביב הצוואר ח ב
עטיפה — סדר ח ב
עטיפה — רבים כאחת ח ה
עיון — חוטי הציצית ח ט
עטרה — לטלית ח ד
עינים — העברת ציצית כד ד
עכו"ם — טוויה יא ב
עכו"ם — מכירת טלית כ ב
עכו"ם — נאמנות כ א
עכו"ם — עשיית ציצית יד א
עלות השחר — חובת
ציצית יח ג
עניבה — כדי עניבה יב ג
עניית אמן — להוציא
י"ח ח ה
עשיית ציצית — ברכה יט א
פסול — דברים
הפוסלים יב א
פסוקים — רקמה
בטלית כד ו
פקדון — טלית לעכו"ם כ ב
פשט טליתו — לענין
ברכה ח יד
פשתים — בגד ט א
פשתים — ציצית ט ב
צבע — חוטים ט ה
צבע — טלית ט ה
ציצית — אופן אחיזה כד ב
ציצית — בגדים
החייבים ט א
ציצית — בין השמשות יח א
ציצית — בבית הכסא כא ג
ציצית — בבית
הקברות כג א
ציצית — הטלתן בבגד יד ב
ציצית — הסתכלות
בהם כד ה
ציצית — חובת גברא יז ב
ציצית — חייבים בהם יז ב
ציצית — שעשה בלא
כוונה יד ב
ציצית — בלילה יח א
ציצית — מסובב בהם ח ד
ציצית — מצילות מן
החטא כד ב
ציצית — שנפסלו ח טו
ציצית — שעשו נשים יד א
ציצית — נשיקה כד ד
ציצית — סדר עשייה יא יד
ציצית — שעשה עכו"ם יד א
ציצית — על ציצית י ו
ציצית — קטן לחיוב יז ג
ציצית — בשבת יג א
צמר גזול יא ו
צמר לציצית יא ה
קטן — לחיוב ציצית יז ג
קטן — תליית הציצית יד א
קיטי"ל — לבישה בבית
הכסא כא ג
קריעה — טלית טו ד
קרן נוטפת — ציצית יא טו
קשר — בסוף החוטים יא ג
קשר גודל — מדה יא ט
קשר ציצית — תלייה יד א
קשירה — חוטים
שנפסקו יב א
ראש — כסוי בטלית ח ב
ראש — כסות לחיוב י י
ראשי חוטים — חיתוך
ראשי חוטים
— שנפסקו יב א
רבים — עטיפה כאחת ח ה
רוב פתוח — בגד י ז
ריבוע — כנפות י ט
רמזים בציצית כד ה
רשות — לקיחת טלית יד ד
רשות הרבים — ציצית
בשבת יג א
שאול — טלית יד ג
שאולים — חוטים יא ז
שאלה והלוואה
— הלשון יא ז
שבת — עיון בחוטי
הציצית ח ט
שבת — לציצית יג א
שהחיינו — בטלית כב א
שהחיינו — בעשיית
תפילין כב א
שותפים — טלית יד ה
שזירה — חוטים יא ב
שיחה — הפסק ח יג
שינה בטלית כא ג
שנוי מעשה — בציצית יא ו
שנוי מקום — הפסק ח יג
שיעור — אורך החוטים יא ד
שיעור — גודל יא ד
שיעור — טלית טז א
שיעור — כדי עניבה יב א
שיעור ראשו ורובו
— קטן טז א
שיעור — שלש אצבעות טו ד
שכר מצות ציצית כד ו
שלושים יום — טלית
שאולה יד ג
שליחות טלית — ע"י
עכו"ם כ א
שם הוי' — בכריכות יא יד
שני נקבים — בטלית
קטן יא ט
ש"ץ הלובש ציצית יח א

תגר עכו"ם — נאמנות כ א
תכלת בציצית ט ב
תליית הציצית יא טו
תליית הציצית
— הקשר יד א
תנאי — להשתמש
בציצית כא א
תעשה ולא מן העשוי
י ה; יא יג; טו ג
תפילין — כסוי בטלית ח ב
תפירת הטלית טו ו
תפירת כנף הבגד טו ב
תשמיש בזוי — חוטי
הציצית כא א
תשמישי מצוה
שנתבטלו כא א

תפילין

אורך הרצועה כז ח; יא
אבל — הנחת תפילין לח ה
אורך ורוחב הבתים לב מא
אות — חסר לב כג
אות — נפל דיו לב יז
אות — נפסק לב טז
אותיות — גולם אחד לו ב
אותיות — גרירתם לב יח
אותיות — דבוקות לב כו
אותיות — הכשר תינוק לב טז
אותיות — כתיבה לו א
אותיות — נתישנו לב כז
אותיות — תיוג לו ג
אותיות ארוכות
— באויר אות אחר לב כח
אותיות הנטפלות לשם
— בתוך הדף לב לה
אותיות השם — בתוך
הדף לב לה
אותיות התפילין לב ד
אזכרה — כתיבה
לשמה לב יט
איטר — הנחת תפילין כז ו
איטר — כתיבה לב ה
איטר — סדר הנחת
הפרשיות לד א
אין מעבירין על המצות כה א
אכילה — קודם קיום
מצות תפילין ע ד
אכילה — בתפילין מ ח
אמירת ברוך שם כבוד
אצבעיים — מדת הבתים לב מא
ארבע פרשיות
— כתיבתם לב א
ארבע פרשיות
— קריאתם כה ה
בא בדרך — ואין לו
תפילין כה ד
בא בדרך — ותפילין
בראשו ל ד
בגד — לכריכת
הפרשיות לב מד
בדיקת תפילין לט ט
בדיקת תפילין — הזמן לט י
בין השמשות — חליצת
תפילין ל ד
בית — הנחת תפילין כה ב
בית הכסא — הנחה מג א
בית הכסא עראי מג ג
בית הכסא קבוע מג ב
בית המרחץ — הנחה מה ב
בית הקברות — הנחה מה א
בל תוסיף — ה'
פרשיות לד ב
בל תוסיף — מניח
בשבת ויו"ט לא א
בלורית — חציצה כז ד
ברוך שם כבוד
— אמירה כה ה
ברכה — הפסק כה ט
ברכה עובר לעשייה כה ח
ברכת ציצית ותפילין
— באמצע קריאת שמע סו ב
ברכת תפילין כה ה
ברכת תפילין — דקדוק כה ז
ברכת תפילין — כסוי
ראש כה ח
ברכת ונפילין — עניית
אמן כה י
בתים — המדה לב מא
בתים של תפילין לב לח
בתים שנקרעו לג א
בתים שנתקלקלו לג א
בתים שציפה אותם
ג' אותיות לב מח
— חוץ לשורה לב לג
ג' טפחים — גבוה ממיטתו מ ג
גובה הבתים — המדה לב לט
גויל — מוקף לב ד
גויל וקלף — פירושם לב ז
גוף נקי — לתפילין לז ב
גזולים — תפילין כה יב
גיד הנשה — לתפירה לב מט
גידים — טווייה לשמה לב נ
גידים — קנייה
מעכו"ם לב נ
גידים — לתפירה לב מט
גידים מעוף — לתפירה לב נ
גידם — חיוב בתפילין כז א
גידם — כתיבת תפילין לט ב
גלוי התפילין כז יא
גלילת הפרשיות לב מו
גר — כתיבת תפילין לט ג
גרירת האותיות לב יח
ד' בתים — חיבורם לב לח
ד' עמודים — כתיבת
הפרשיות לב ב
דבוק אותיות השם לב כו
דבוק האותיות לב ד
דבור של מצוה
— הפסק כה ט
דבק כשר — לפרשיות לב מז
דבר חול — שנוי הקלף לב ח
דברים בטלים — שיחה
בתפילין לז ב
דיו לכתיבת השם
— קידוש לב כב
דיו לתפילין לב ג
דיו לתפילין — לשמה לב ג
דיו שנפל לאות לב יז
דלי"ת דאחד — גדול לב א
דעת מיושבת
— לתפילין לח ט
דקדוק כתיבה לו א
דרך — הנחת תפילין ל ד
הדבקה — השי"ן לב מב
הדבקת הפרשיות לב מז
הזזה ממקומם
— תפילין כה יב
הזמנה לאו מילתא מב ג
הזמנה לגוף הקדושה מב ג
הזמנה — לתפילין מב ג
הזמנה — ע"י קטן מב ג
הזמנה — תשמיש
קדושה מב ג
החלפת בתים ורצועות

— רש״י ור״ת לד ד
הטייה לצד הגוף
— תפילין כז א
היסח הדעת כח א
היקף גויל לב ד
הנחה בבית כה ב
הנחה — תפלה אחת כו א
הנחת תפילין — אחר
מוסף כה יג
הנחת תפילין
— בטומאה מ ז
הנחת תפילין — בין
גאולה לתפלה סו ח
הנחת תפילין — בין
ישתבח ליוצר נד ג
הנחת תפילין
— בישיבה כה יא
הנחת תפילין — בלי
ציצית כה א
הנחת תפילין
— בעמידה כה יא
הנחת תפילין — קודם
ציצית כה א
הנחת תפילין — בק״ש סו ב
הנחתם — הזמן ל א
הנחתם — המקום כז א
הנחתם — כמה פעמים כה יב
הנחת כיס התפילין כה א
הנחת הפרשיות לב מה
הסרת תפילין — הפסק כה יב
העברה על המצות כה א
העברת קולמוס לב כז
הפחה — בתפילין לח ב
הפסק בברכה כה ט
הפסק בהנחה כה ט
הפסק בשיחה כה י
הפסק בין של יד לשל
ראש כה ט
הפסק — בכתיבת
הפרשיות לב א
הפסק לקדושה כה י
הפסק בשתיקה
— בהנחת תפילין כה ט
הרהורים בהם לח ד
השחרת רצועות לג ד
זהב — על אותיות לב ג
זמן בדיקתם לט ט
זמן הנחתם לז ב
זמן הנחתם בבוקר ל א
זקופות — הפרשיות לב מה
חוט — בין הבתים לב מז
חול המועד — הנחת
תפילין לא ב
חול המועד — חליצת
תפילין כה יג
חול המועד — חליצתם לא ב
חול המועד — תפילין
דר״ת לא ב
חולה — הנחתם לח א
חולה מעים לח א
חוץ לשורה — ג׳
אותיות לב לג
חילוקים — גמרא
וזוהר כה יא
חליצת תפילין כה יג
חליצת תפילין — אבל לח ה
חליצת תפילין —
בין השמשות ל ד
חליצת תפילין —
ברכה כט א
חליצת תפילין —
הפסק כה יב
חליצת תפילין — הזמן ל ב
חליצת תפילין
— מעומד כח ב
חליצת תפילין
בתפלת מוסף כה יג
חליצת תפילין —
הסדר כח ב
חליצת תפילין
בראש חודש כה יג
חליצת תפילין
בפני רבו לח יא
חליצת תפילין
— בשמאל כח ב
חליצת תפילין — נכנס
לבית הכסא מג ה
חמש פרשיות — בל
תוסיף לד ב
חסר ויתר — אותיות לב כ
חצי ציפורן — שיעור
רווח לב לב
חציצה ברצועות כז ד
חציצה בתפילין כז ד
חצר בית הכנסת —
לבישה כה ב
חק תוכות לב יז
חריץ בבתים לב מ
חריץ של השי״ן לב מג
חרש — חיוב תפילין לז ג
חתך — בקלף לב טז
חתן — הנחת תפילין לח ז
טבילת קולמוס
— כתיבת השם לב כב
טווית הגידים לב נ
טיפת דיו — שנפל לאות לב יז
טלטול תפילין — בשבת
ויו״ט לא א
י״ב תפירות — לבתים לב נא
יד כהה — הנחת
תפילין כז א
יוד של הקשר כז ב
יודע לקרות — סופר לב ל
יום טוב — הנחת
תפילין לא א
יום טוב שני —
הנחת תפילין לא א
יוצא לדרך — בהשכמה ל ג
ימין — הכתיבה לב ה
ירא שמים — הסופר לב כ
ישוב הדעת — לתפילין לח ט
ישיבה — הנחת תפילין כה יא
ישן בתפילין מד א
ישנות — אותיות
שנמחקו לב כז
כובע — חציצה כז ה
כוונה — תפילין דר״ת לד ב
כוונת התפילין כה ה
כותבי תפילין לח ח
כותבי תפילין
— מתלמדים לב כ
כיס — הנחה בתוכה כה א
כיס של טלית ותפילין מב ג
כיסים לתפילין כח ב
כלי בתוך כלי
— התפילין מ ב
כללי הפוסקים
— גמרא וזוהר כה יא
כסדרן — כתיבת
הפרשיות לב כג
כסוי ראש — בברכת
תפילין כה ח
כסוי האותיות —
לקריאת תינוק לב טז
כסוי התפילין — בטלית ח ב
כריכת הפרשיות לב מד
כריכת הרצועה
— המקום כז ח
כריכת הרצועה — על
התיתורא כז ח
כריכת הרצועות
— הפסק כה יא
כתיבה — ראוי לזה לט א

כתיבה גסה — אותיות לב ד
כתיבה בימין לב ה
כתיבה לשמה לב יט
כתיבה בפה
— הפרשיות לב ה
כתיבה ברגל
— הפרשיות לב ה
כתיבה תמה — אותיות לב ד
כתיבת אותיות לו א
כתיבת השם — לשמה לב יט
כתיבת פרשיות
— מתוך הכתב לב כט
כתיבת השם — טבילת
קולמוס לב כב
כתיבת תפילין לב ג
לא תתגודדו — הנחת
תפילין בחוה"מ לא ב
להניח תפילין — דקדוק כה ז
לובש תפילין כל היום לד ב
לועג לרש — תפילין
בבית הקברות מה א
לימוד — בתפילין לז ב
לילה — הנחת תפילין ל ב
לקיחת תפילין מן
העכו"ם לט ז
לשון הקודש — הפסק כה ט
לשם מזוזה — עיבוד
העור לב ח
לשמה — אמירה בפה לב יט
לשמה — דיו לתפילין לב ג
לשמה — השחרת
רצועות לג ד
לשמה — כתיבה לב יט
לשמה — כתיבת השם לב יט
לשמה — עיבוד לב יא
לשמה — קשר של
תפילין לב נב
מבואות המטונפות
— תפילין כה ב; מג ה
מדת הבתים כז י
מדת הבתים
— אצבעיים לב מא
מדת הבתים — תפילין דר"ת
לד ב
מומחה — קנייה ממנו לט ח
מומר — כתיבת תפילין לט א
מוסף — הנחת תפילין כה יג
מוקף גויל — האותיות
לב ד; לב טו
מזוזה — כלי בתוך כלי מ ב
מחיקה — אותיות
ישנות לב כז
מטה — לשים תפילין מ ה
מטלית — הדבקה
להיקף גויל לב טז
מיושב בדעתו
— לתפילין לח ט
מכה — במקום תפילין כז ז
מלאכת שמים
— עוסקים בה לח ח
מנודה — הנחת תפילין לח יג
מניח תפלה אחת כו א
מנין השיטין לה א
מנמנם — כתיבת
תפילין לב יט
מעביר על המצות
— הוציא של ר"ת לד ד
מעביר על המצות
— הנחת תפילין כה יא
מעברתא כז ג; לב מד
מעומד — חליצת
תפילין כח ב
מעיד עדות שקר
— קורא ק"ש בלא
תפילין מו ט
מצוה הבאה בעבירה
— תפילין גזולין כה יב
מצות עשה שהז"ג
— תפילין לח ג
מצטער — הנחת
תפילין לח ט
מקום בראש — לשתי
תפילין לד ב
מקום הגרר — כתיבה לב כד
מקום הנחתם כז א; כז ט
מקום חלק — סביב
הכתב לב לב
מרובע — תיתורא לב לט
מרובעות — תפילין לב לט
משא — עם תפילין מא א
משמוש בתפילין כח א
משמוש בתפילין
— בשעת ברכה כה ט
נאמנות — למוכרי
תפילין לט ט
נגיעה באות — תגים לו ג
נגיעה — האותיות לב כה
נטפלות לשם — אותיות לב לה
נישוק התפילין כח ג
נכנס לבית הכסא
— חליצת תפילין מג ה
נסיון הקולמוס לב כב
נפילת תפילין מ א
נפסק — חוט התפירה לב נא
נפסק אות לב טז
נפסק הקשר כה יב
נפסקו התפירות לג ב
נקב באות לב טו
נקב בקלף לב יג
נקיות בתפילין לז ב
נקרעו — הבתים לג א
נראה לחוץ — שיער לב מד
נשים — הנחת תפילין לח ג
נשים — השחרת
הרצועות לג ד
נשמט ממקומה
— תפילין כה יב
נתישנו — אותיות לב כז
נתקלקלו — הבתים לג א
סדר הנחת הפרשיות לד א
סדר — כתיבת
הפרשיות לב א
סודר — הזמנה
לתפילין מב ג
סופר — ירא שמים לב כ
סיוע ישראל
— בעשיית קלף לב ט
סימון העורות לב י
ספסלים — תפילין
בתוכם מ ה
ספרים — בבית הכסא מג ז
ספרים — תלייתם מ א
ספר תורה — חליצת
תפילין לידו כה יג
ספר תורה — תלייתה מ א
סתם יינם — לדיו לב ג
עדיפות הנחה — ש"י
וש"ר כו א
עדיפות — תפילין
ומזוזה לח יב
עובר לעשייתן — ברכה כה ח
עוטר ישראל — משמוש
בתפילין כה ג
עומד ע"ג — בעשיית
הקלף לב ט
עוסק במצוה לח ח
עוסקים במלאכת שמים לח ח
עור אחד — ד' בתים לב לח
עור בהמה וחיה
— עשיית קלף לב יב
עור הבתים — עשייתם לב לז
עור הבתים — שחור לב מ

עור הבתים
— שנתקלקלו לג א
עור הרצועות לג ג
עור הרצועות — עיבוד לשמה לג ג
עור התפילין — מעור עגל לב מד
עור — על הבית יד לב נב
עיבוד הקלף לב ט
עיבוד לשמה — רצועות לג ג
עיקרי שיער — מקום המדוייק כז ט
עכו"ם — נמצא בידו תפילין לט ו
עכו"ם — עשיית תפילין לב ט
על מצות תפילין — הברכה כה ה
עלול לנזילות — תפילין על הכובע כז ה
עניית קדיש — בהנחת תפילין כה י
ערבית — הנחת תפילין ל ה
ערום — הנחת תפילין לח א
עשיית צרכים — נגד תפילין מ ב
עשיית קלף לב יב
עשיית הקשר — אחר הברכה כה יב
פאה נכרית — חציצה כז ד
פגע בשל ראש כה ו
פושעי ישראל — אינם מניחים תפילין לז א
פריש — מרובא פריש לב נ
פרשיות — גלילתם לב מו
פרשיות — הנחתם בבתים לב כא
פרשיות — סתומות ופתוחות לב לו
פרשיות פתוחות
— תפילין דר"ת לב לו
פרשיות — השורות לב לג
פרשיות התפילין לב א
צבע הדיו — לתפילין לב ג
צבע הרצועות לג ג
צורת האותיות
— תיקונם לב כה
ציוד בדרך — טלית ותפילין קי ד
צפוי הבתים
קבוע — כמחצה על מחצה לב נ
קדושה — הפסק לג א
לענייה כה י
קדושת השם — כוונה בכתיבה לב יט
קדושת ובא לציון — חליצת תפילין כה יג
קדושת כתר
קדימה בברכת התפילין כו ב
קדיש — הפסק בענייה כה י
קולמוס — נסיון לב כב
קורא בתורה — הנחת תפילין לח י
קטן — הנחת תפילין לז ג
קטן — זמן תחילת הנחתם לז ג
קטן — כתיבת תפילין לט א
קטן — עשיית הקשר או התפירה לג ד
קידוש הדיו — לכתיבת השם לב כב
קיבורת — מקום הנחה כז א
קיפול הרצועות כח ג
קיפול התפילין — בשעת קדיש כח יג
קלף — הזמנה לתפילין מב ג
קלף — העיבוד לב ח; לב יא; לב יד
קלף — לפרשיות לב ב; לב יד
קלף — מבהמה טהורה לב יב
קמיע בבית הכסא מג ז
קניית תפילין — חובה כה א
קריאה — ארבע פרשיות כה ה
קריאת הפרשה
— הסופר לב כא
קריאת שמע בלא תפילין — מעיד עדות שקר מו ט
קריאת שמע בתפילין כה ד
קשירת היו"ד כז ב
קשר שנפסק כה יב
קשר עניבה — של הרצועה כז ב
קשר של תפילין לב נב
קשר תפילין — שהותר לב נב
קשר תפילין — היו"ד כז ב
קשר תפילין — המקום כז י
קשר תפילין — סדר עשייתו לב נב
קשר תפילין — עשייה ע"י קטן לג ד
קשר תפילין — צורתו לב נב
ראוי להניחם — תפילין דר"ת לד ג
ראש חודש — הנחת תפילין כה יג
ראשי השורות
— כתיבה לה א
ראשים של השי"ן לב מב
רבו — חליצת תפילין בפניו לח יא
רבוע התפילין לב לט
רווח — בין האותיות והתיבות לב לב
רווח — בין השורות לב לב
רוחב הרצועות כז יא
רטייה — במקום תפילין כז ה
ריבוע — תיתורא לב לט
רישומן ניכר — אותיות שנמחקו לב כז
רצועה של ראש
— מדת ההיקף כז י
רצועות — הכנסתם לבתים לב נב
רצועות — הכריכות כז ח
רצועות — המדה כז יא
רצועות — עיבוד לשמה לג ג
רצועות — העור לג ג
רצועות — הפיכת ראשם לסופם מב א
רצועות — הפיכתם כז יא
רצועות חדשים — שנוי מש"ר לש"י מב א
רצועות — חציצה כז ד
רצועות — קיפולם כח ג
רצועות — שחור כז יא; לג ג
רצועות — שנוי מש"ר לש"י מב א
רצועות — שנפסקו לג ה
רצועות — תלייתן כז יא
רצועות — תפירה לג ה
שאולים — תפילין כה יב
שבת ויו"ט — הנחת תפילין לא א
שהחיינו — בהנחת תפילין לח א
שהחיינו — בעשיית תפילין כב א

שואל שלא מדעת
— תפילין כה יב
שווה — עשיית כל הבתים לב לט
שורות ישרות
— הפרשיות לב ו
שורות הפרשיות לב לג
שחוק וקלות ראש
— היסח הדעת מד א
שחור — הבתים לב מ
שחור — הרצועות כז יא
שיחה בשעת הנחתם כה י
שיטים — המנין לה א
שי״ן של הבתים
— הראשים לב מב
שי״ן של הבתים
— שחור לב מ
שי״ן של תפילין לב מב
שינה בתפילין מד א
שיער בתפילין לב מד
שיער — נראה לחוץ לב מד
שכר כותבי תפילין לב כ
שכר מצותם לז א
של ראש — המקום כז ט
שלא כסדרן — תיקון אותיות לב כה
שלשה קדישים וארבע קדושות כה יג
שם ש׳ד׳י׳ — צורת קשר לב נב
שמירת תפילין
— בלילה ל ב
שנוי מקום — בהנחת תפילין כה ט
שנוי — מש״ר לש״י מב א
שני אזכרות — כתיבה לב יט
שני בתים — נתקלקלו לג א
שני כיסים — לשני זוגות לד ד
שעוה — נפל לתוך אות לב יז
שעטנז — כיס התפילין כח ג
שעטנ״ז ג״ץ — תיוג לו ג
שקיעת החמה
— חליצת תפילין ל ב
שרטוט הפרשיות לב ו
שרטוט — בצבע לב ו
שתי זוגות — הנחה לד ב
שתי זוגות — מקום הנחתם לד ב
תגין — הצלה מקטרוגים לו ג
תגין — מקומם לו ג
תגין — נגיעה באות לו ג
תגין — תיקונם לו ג
תדיר ואינו תדיר כה א
תיבה — כתיבה חוץ
לשיטה לב לג; לב לד
תיבה כפולה — מחיקה לב כג
תיוג אותיות לו ג
תינוק — להכשר אותיות לב טז
תיקון ועשיית תפילין
— ראוי לזה לט ב
תיקוני התפילין לג א
תיקי התפילין — סימון כח ב
תיתורא לב מד
תיתורא — מרובע לב לט
תליית הרצועות כז יא
תליית תפילין מ א
תנאי בקלף — לדבר חול לב ח
תנאי — לשנוי תפילין מב ב
תנאי — לתשמיש מגונה מב ג
תענית — נפילת תפילין מ א
תפילה אחת — הנחה כו א
תפילה בתפילין כה ד
תפילין — אופן הכנסה בשבת שא מב
תפילין — בבית הכסא מג א
תפילין — גזולים כה יב
תפילין — הוצאה בשבת שא ז
תפילין — הנחה בלי ציצית כה א
תפילין — הנחה באמצע ק״ש סו ב
תפילין — הנחה בין גאולה לתפלה סו ח
תפילין — הנחה בשבת שא ז
תפילין — כסוי בטלית ח ב
תפילין — שכתבן אפיקורס לט ד
תפילין — שלבוש בערב שבת רסו י
תפילין — מדת הבתים כז י
תפילין — מוצא בשבת שא מב
תפילין — שמצאתן אשה בשבת שא מב
תפילין — משמוש בהם סא כה
תפילין — עשיית צרכיו נגדם מ ב
תפילין — קודם לציצית כה א
תפילין — שאולים כה יב
תפילין — שתי זוגות לד ב
תפילין — תיקונם לג א
תפילין — התפירות לב מט
תפילין בחול המועד
— הפסק כה ט
תפילין ישנים לג ב
תפילין נאים — הידור לז א
תפילין דר״ת — הכוונה לד ב
תפילין דר״ת — המדה לד ב
תפילין דר״ת — הנחה בת״ב לד ד
תפילין דר״ת — הפסק כה ט
תפילין דר״ת — בחול המועד לא ב
תפילין דר״ת
— פרשיות פתוחות לב לו
תפילין דר״ת — ראוי להניחם לד ג
תפילין ומזוזה
— עדיפות לח יב
תפילין של ראש
— אחר של יד כה יא
תפילת מוסף — חליצת תפילין כה יג
תפירות — הסדר לב נא
תפירות — שנפסקו לג ב
תפירת התפילין לב מט
תפירת רצועות לג ה
תפירת רצועות
— בגידים לג ה
תשמיש קדושה
— הזמנה מב ג
תשעה באב — הנחת תפילין לח ו

ברכות השחר ופסוקי דזמרה

אלקי נשמה — אמירה
אחר התפלה נב א
אלקי נשמה — ברכה
סמוכה מו ט
אלקי נשמה — הפסק מו א
אבל — צירוף למנין נה ד

אבל — ש״ץ נג כ
אדם הנוצר בסי׳ יצירה
— צירוף נה א
אהבת עולם — הברכה מז ז
אונן — צירוף למנין נה ד
אחורי ביהכ״נ
— לצירוף נה יד
אחיזת ציצית — ברוך
שאמר נא א
איזהו מקומן — אמירה נ א
איזהו מקומן — בנגון
משניות נ א
איחור — לבית הכנסת נב א
אלו דברים — אמירת
המשנה מז ט
אמירה בשמחה
— שירת הים נא ז
אמירת קדיש — בלא
פסוקים נד ג
אמירת תהילים ו ב
אמן — אחר ישתבח נא ג
אמן — ענייה ו ד
אשר יצר — הברכה ו א
אשר יצר — זמן
הברכה ז א
אשר יצר — הכוונה
בגדים נקיים — לש״ץ נג כה
בהשכמה — הליכה
לבית הכנסת נב א
בין הפרקים — פסוקי
דזמרה נא ה
בין הפרקים — לבישת
טלית ותפילין נג ג
בית הכנסת — סדר
כניסה מו א
בן י״ג שנה נה ט; י
בנחת — אמירת פסוקי
דזמרה נא ח
בעל מום — ש״ץ נג ד
בעל פה — פסוקים מט א
ברוך ד׳ המבורך
— עניית אמן נז א
ברוך ד׳ לעולם
— אמירה נא ד
ברוך שאמר — אחיזת
ציצית נא א
ברוך שאמר — אמירה נא א
ברוך שאמר — סדר
אמירתו נא א
ברוך שאמר — עניית
אמן נא ב
ברוך שאמר וישתבח
— אחר התפלה נב א
ברוך שם כבוד
— אמירה מז ז
ברכו — אמירה נז א
ברכו — בעשרה נה א
ברכות — אמירה קודם
התפלה נב א
ברכות — מאה בכל
יום מו ג
ברכות השחר מו א
ברכות השחר — אחר
התפלה נב א
ברכות השחר — זמן
אמירה נב א
ברכות השחר — טעות מו ה
ברכות השחר
— בעשרה ו ד
ברכות השחר — קודם
אור הבוקר מז יג
ברכת א׳ נשמה ו ג
ברכת א׳ נשמה
— אחר התפלה ו ד
ברכת א׳ נשמה
— הנוסח ו ד
ברכת אהבת עולם מז ז
ברכת אשר יצר
ברכת המעביר שינה מו א
ברכת התורה מז א
ברכת התורה — אמירה
בשמחה מז א
ברכת התורה
— דאורייתא מז א
ברכת התורה — הפסק מז ט
ברכת התורה — מסופק מז א
ברכת התורה — הנוסח
מז ה; מז ו
ברכת התורה — שכח
לומר נב א
ברכת כהנים — אמירה
בלילה מז ט
ברכת כהנים — סמוך
לברכת התורה מז ט
ברכת ענט״י — הזמן ו ב
בר מצוה — ש״ץ נג י
ב׳ שערות — בתר
חזקה נה ט
ב׳ שערות — בתר רוב
גר — אמירת ברכות
השחר מו ד
גר — אמירת ברכת
התורה מז ה
גר — נוסח התפלה נג יט
גר — ש״ץ נג יט
דבר שאינו נקי
— הפסק נה כ
דברי תורה — הכותבן מז ג
דברי תורה — הרהור מז ד
דברים שאומרים
בעשרה נה א
דברים הפוסלים בש״ץ נג כה
דורש ברבים
— פסוקים בעל פה מט א
דילוג — פסוקי דזמרה נב א
דקדוק בפסוקים נא ז
הוגה את השם ה א
היסח הדעת — ברכת
התורה מז י
המכין מצעדי גבר
— הנוסח מו א
המתנה — למתפלל
שמונה עשרה נה ז
הנאה בלא ברכה מו א
הנחת תפילין — בין
ישתבח ליוצר נד ג
הפסק — ברוך שאמר נא ב
הפסק — אחר ברכו נד ג
הפסק בברכת התורה מז ט
הפסק — בהודו נא ו
הפסק — בשבחים
שבישתבח נג א
הפסק בין ישתבח
ליוצר נד ג
הפסק בישתבח נג ג
הפסק בפסוקי דזמרה נא ד
הפסק לקדושה
— בישתבח נד ב
הפסק לקדיש — דבר
שאינו נקי נה כ
הרהור בדברי תורה
— קודם ברכת התורה מז ד
הרהור בדברי תורה
— באמצע קדיש נו א; סח א
התנגדות — למנוי ש״ץ נג יט
והערב נא — הנוסח מז ו
זוקף כפופים — הברכה מו ה
זמירות — אמירה
בנחת נא ח
זמן ברכת ענט״י ו ב
חזן — טעם לשם זה נג כו
חלל הפתח — לצירוף
עשרה נה יג

חרש — צירוף לעשרה נה ח
טורח הציבור — מאריך בתפלה נג יא
טלית ותפילין — לבישה בין הפרקים נג ג
טעות — ש"ץ נג יז
י"ג שנה — גדול נה ט
יהא שמיה רבא נו א
יצאו מקצת מנין — בחזרת הש"ץ נה ג
יציאה — באמצע קדיש נה ב
ישן — להקיצו נה ו
ישן — לצירוף עשרה נה ו
ישתבח — אמירה נא א; נג א; נג; ב
ישתבח — ברכה נד א
סמוכה
ישתבח — דיוקים באמירה נד ב
ישתבח — אמירה מעומד נג א
ישתבח — עטיפת טלית נג ג
ישתבח — עניית אמן אחריו נא ג
ישתבח — הפסק באמירתו נג ג
כוונה — ברכת אהבת עולם מז ז
כוונה — השם ה א
כוונה — בעניית קדיש מו א
כוונה — פותח את ידך נא ז
כוונה — פירוש המילות ה א
כוונת הברכות ה א
כופר בתורה — לצירוף עשרה נה יא
כותב בדברי תורה — ברכת התורה מז ג
כפייה — לשכור עשרה נה כב
ליל בר מצוה — ש"ץ נג י
לימוד בלילה — ברכת התורה מז יב
לימוד בלילה אחר ברכת התורה מז ט
לעסוק בדברי תורה — עניית אמן מז ו
לשון הקודש — הפסק לשונות של שבח — קדיש נא ד
מאה ברכות בכל יום מו ג
מאה ברכות — החשבון מו ג
מאה ברכות — הטעם מו ג
מאה ברכות — השלמה בשבת ויו"ט מו ג
מאריך בתפלתו — ש"ץ נג יא
מהרהר בדברי תורה — ברכת התורה מז ד
מזמור לתודה — אמירה נא ט
מזמור ממעמקים — בין ישתבח ליוצר נד ג
מזמור שיר ליום השבת — אמירה מחיצה — לצירוף עשרה נה יג
ממזר — ברכות השחר נו ד
ממזר — ש"ץ נג יט
מנודה — לצירוף נה יב
מנוי בן — לסיוע נג כה
מנוי עוסקים בצרכי צבור נג כו
מנוי רב נג כד
מנוי ש"ץ הגון נג ד
מעומד — אמירת ישתבח נג א
מעומד — פרשת הקרבנות מח א
מעיד עדות שקר — קורא ק"ש בלא תפילין מו ט
מצוה — עשייה קודם ברכת התורה מז ד
מצוה — עשייה בחזקה נג כב
מקום אחד — לצירוף נה יב
מתפלל בחזקה — ש"ץ נג כב
מתפלל שמונה עשרה — לצירוף עשרה נה ו
נאמנות — לענין י"ג שנה נה ט
ניעור בלילה — ברכות השחר מו ח
ניעור בלילה — ברכת התורה מז יב
ניקוד — שם הוי' ה א
נענועים בתפלה ולימוד מח א
נפילת אפים — הפסק נשוי — ש"ץ נא ד
נשים — ברכת התורה מז יד
נשמת — אמירה בשבת נב א
נתמלא זקנו — ש"ץ נג ח
סדור מיוחד — לש"ץ נג כו
סדור — תפלה מתוכו נג כו
סדר המערכה — אמירה מח א
סוכה — לצירוף עשרה נה יג
סומא — ש"ץ נג יד
סומא — אמירת ברכות השחר מו ח
סומא — פסוקים בעל פה מט א
סילוק — ש"ץ נג כה
סירוב — להיות ש"ץ נג טז
סירוב — מנוי שררה נג טז
סליחות — קודם ברכת התורה מו ט
סמיכות ברכת א' נה יג
נשמה — לאשר יצר ו ג
סריס — צירוף למנין נה ה
עבודה זרה — הפסק נה כ
עבריין — צירוף למנין נה יא
עדיפות — קדיש וקדושה נו א
עדיפות — מנוי רב וש"ץ נג כד
עובד כוכבים — הפסק נה כ
עומד בתוך הפתח — לצירוף נה יג
עוסקים בצרכי צבור — מנוי נג כו
עזרה — צירוף עשרה נה יח
עזרת נשים — לצירוף עשרה נה יד
עטיפת טלית — בישתבח נג ג
עלי' לתורה — באמצע פסוקי דזמרה נא ד
עלי' לתורה — בקריאת התוכחה נג יט
עמידה — בב"ש וישתבח נא ז
עמידה — בשעת קדיש נו א
ענייה ע"י הצבור — קדיש נו א
עניית אמן ו ד
עניית אמן — לצאת ידי ברכה מו ב
עניית אמן — אחר ברכת לעסוק בדברי תורה מז ו

עניית אמן — ברוך שאמר נא א
עניית אמן — ברכת עצמו נא א
עניית אמן — ממקום אחר נה כ
עשיית מצוה — קודם ברכת התורה מז ד
עשרה במקום אחד נה יג
עשרה כופין לאחד נה כא
פותח את ידך — כוונה נא ז
פירוש המילות
— כוונה ה א
פסוק ד' מלך — בעמידה נא ז
פסוק כל הנשמה
— כפילות נא ז
פסוק שמע ישראל — אמירה ו ב
פסוקי דזמרה — אחר התפלה נב א
פסוקי דזמרה
— אמירה בנחת נא ח
פסוקי דזמרה — דילוג נב א
פסוקי דזמרה
— הפסק נא ד
פסוקי דזמרה — מכריתים הקליפות נד ג
פסוקי דזמרה — אמירה בקול קא ב
פסוקי דזמרה — שאלת שלום נא ה
פסוקי מוסף — קודם התפלה מח א
פסוקי נשיאת כפים — ברוב מנין נה ב
פסוקים — קודם ברכת התורה מו ט
פסוקים — קודם קדיש נד ג
פסוקים בעל פה מט א
פסיעות — בסוף קדיש נו ה
פרשת התמיד
— אמירה מח א
צדיק בן צדיק — ש"ץ נג ד
צדקה — באמירת ויברך דוד נא ז
צירוף — מאחורי ביהכ"נ נה יד
צירוף — מנודה נה יב
צירוף — המקום נה יג
צירוף — קטן נה ד
צירוף חרש לעשרה נה ח
צירוף ישן לעשרה נה ח
צירוף למנין — ראוי נה א
קדושה — בעשרה נה א
קדיש — אחר פסוקים נד ג
קדיש — אמירה ע"י כמה אנשים נה א
קדיש — הכריעות נו ד
קדיש — לשונות של שבח נו א
קדיש — הנוסח נו א
קדיש — אמירה בעשרה נה א
קדיש — ענייה ע"י הצבור נו א
קדיש — הפסיעות נו ה
קדיש — ברוב מנין נה ב
קדיש דרבנן — אחר דברי אגדה נד ג
קדיש וקדושה — עדיפות נו א
קול ערב — ש"ץ נג כה
קול רם — עניית קדיש נו א
קטן — אמירת קדיש נה א
קטן — צירוף למנין נה ד
קטן שנעשה גדול נה ט
קיבוץ מנין — השכר קראים — לצירוף נה כב
עשרה נה יא
קריאה — שם אדי' ה א
קריאת המגילה — צירוף ישן נה ו
קריאת שמע — בצבור מו ט
קריאת שמע — באמצע פסוקי דזמרה נא ד
קריאת שמע קודם התפלה מו ט
קריאת התורה — בלבוש צנוע נג יג
קריאת התורה — סומא נג יד
קריאת התורה — בעשרה נה ג
ראוי — לצירוף מנין נה א
ראש חודש — לבר מצוה נה י
רב — מנויו נג כד
רופא כל בשר — הנוסח ו א
שאלת שלום — בפסוקי דזמרה נא ה
שבחים שבישתבח נג א
— אמירה שבעה קדישים נה א
— אמירה שיחה — באמצע קדיש נו א
שינה — הפסק לברכת התורה מז י
שירת הים — אמירה בשמחה נא ז
שכירות מנין — לימים נוראים נה כא
שכירות ש"ץ — גבייה נה כא
שכר רב — גבייה נג כד
שכר — לש"ץ נג כב; כג
שם אדי' — הקריאה ה א
שם הוויי' — הכוונה ה א
שם הוויי' — הניקוד ה א
שנה מעוברת — בר מצוה נה י
שני חזנים — עדיפות נג יא
שני חצירות — לצירוף נה טז; יז
שפשוף — ניצוצות ז ב
ש"ץ — אמירה בלשון לע"ז נה א
ש"ץ — באקראי נג ו
ש"ץ — בגדים ארוכים נג ד
ש"ץ — בגדים נקיים נג כה
ש"ץ — בעל מום נג ד
ש"ץ — גר נג יט
ש"ץ — הגון נג ד
ש"ץ — התערבות בריב נג ד
ש"ץ — שחטא ושב בתשובה נג ד; ה
ש"ץ — שטעה נג יז
ש"ץ — ביום הייארצייט נג כ
ש"ץ — כבד שמיעה נג יד
ש"ץ — שמתפלל בחזקה נג כב
ש"ץ — שמאריך בתפלתו נג יא
ש"ץ — מדקדק נג יב
ש"ץ — נשוי נג ד
ש"ץ — סומא נג יד
ש"ץ — סילוקו נג כה
ש"ץ — סריס נג ט
ש"ץ — פוחח נג יג
ש"ץ — קבוע נג טו
ש"ץ — קטן נג י

ש״ץ — שוחט נג כה
ש״ץ — בשכר נג כב
ש״ץ בתוך הפתח
— לצירוף נה טו
ש״ץ קבוע — בן י״ג
שנה נג ה
ש״ץ בתענית ציבור
נג ה; ו
תהילים — אמירה ו ב
תהילים — אמירה בעל
פה מט א
תחנונים — קודם ברכת
התורה מו ט
תיבה גדולה — לצירוף נה יט
תענית ציבור — ש״ץ
נג ה; ו
תפילין — הנחה בין
ישתבח ליוצר נד ג
תפלה בביהכ״נ
— השלמת מנין נה כב
תפלה — על בנים ת״ח מז ה
תפלה — לנשמת אביו נג כ
תפלת ערבית — יצאו
מקצתם נה ג

קריאת שמע

א׳ מלך נאמן
— אמירה סא ג
אבל — קריאת שמע עא א
אבל — שקרא ק״ש עא א
אבל — ק״ש בשבת עא ב
אהבה רבה — הנוסח ס א
אוזן — להשמיע ק״ש סב ג
אומנין בראש האילן
— ק״ש סג ח
אונס לקריאת שמע נח ה
אחד — כוונת אמירה סא ו
איחור ק״ש — בשביל ציצית
ותפילין נח א
אימה ויראה —
בשעת ק״ש סא א
אכילה קודם ק״ש פט ה
אכילת פרס — השיעור פא א
אמבטי׳ ברכה בה פד א
אמירה עם הצבור
— ק״ש או מזמור סה ב
אמירה בשפתים
— קריאת שמע סב ג
אמן — ענייה ב׳
פעמים סא יב
אמן — ענייה אחר
גאל ישראל סו ז
אמן ואמן — ענייה סא יג
אמת ויציב — אמירה סו י
אמת ויציב
— אמירה מספק סז א
אמת ויציב
— ב׳ פעמים אמת סו ו
אנשים — למחיצה במקום שאינו
נקי שסב ה
אפרושי מאיסורא
— במרחץ פה ב
אשפה — קריאה
כנגדה עט ח
אשר יצר
— אמירה באמצע ק״ש סו ג
ב׳ פעמים — עניית אמן סא יב
ב׳ פעמים — שמע סא ט
בורסקי — דברי תורה פה ב
ביטול ברוק — צואה עו ו
בין הפרקים סו ה
בין הפרקים
— שאלת שלום סו א
בין הפרקים — בערבית סו ה
בית שיש בה אמבטי׳ — לברך
שם פד א
בית הטבילה — לברך
שם פד א
בית הכסא — הזמנה פג ב; ג
בית הכסא — קריאה
כנגדה פג א
בית המרחץ — לברך שם סב ד
בית המרחץ
— חיוב מזוזה פד א
בית המרחץ — קריאה
בה פד א
בית המרחץ — קריאת
שלום פד א
בית הקברות — קריאה
בה עא ז
בכל לשון — דברים
שאפשר לאומרם סב ב
בעל קורא — באמצע
ק״ש סו ד
בעל קרי — טבילה פח א
בעל קרי — קריאת
שמע פח א
ברוך שם כבוד
— אמירה סא יג
ברכה — בהרהור סב ד
ברכו — ענייה
באמצע ק״ש סו ג
ברכות — שנוי הנוסח סח א
ברכות השחר
— חיוב לנשים ע א
ברכות ק״ש נט א
ברכות ק״ש — עניית אמן נט ד
ברכות ק״ש — אמירה
עם הש״ץ נט ד
ברכות ק״ש — הזמן נח ו
ברכות ק״ש — החליף
בשל ערבית סו י
ברכות ק״ש — הפסק סה א
ברכות ק״ש
— להשמיע לאוזן סב ג
ברכות ק״ש — טעה בהם נט ב
ברכות ק״ש
— נגינה ע״י הש״ץ סה א
ברכות ק״ש — אמירה
ע״י נשים ע א
ברכות ק״ש — הסדר ס ג
ברכות ק״ש — מספק סז א
ברכות ק״ש — עניית אמן נט ד
ברכות ק״ש — ש״ץ
מוציא נט ד
ברכת אהבה רבה
— כוונה מז ט
ברכת המעריב ערבים
— החתימה נט ב
ברכת יוצר — אמירה נט א
ברכת כהנים — נגינה סה א
ברכת מילה — כנגד ערות
הנימול עה ד
ברכת ציצית ותפילין
— באמצע ק״ש סו ב
ברכת רעמים —
באמצע ק״ש סו ג
ג׳ שעות — החישוב נח א
גאולה — סמיכה לתפלה סו ח
גאל ישראל — הנוסח סו ז
גאל ישראל — עניית אמן סו ז
גוף נקי — לק״ש ותפלה פ א
גרף של רעי — קריאה

כנגדה פז א
גרף ועביט — תחת השלחן פז ג
ד' א' אמת — הפסק סו ה
ד' דאחד — אמירה סא ז
דילוג — פסוק בק"ש סד ב
דילוג — תיבה בק"ש סד ב
דיר (רפת) של בהמה —
לקרות כנגדה עט ז
דקדוק בקריאתה סא יד; כא
דקדוק בקריאת התורה סא כב
דרך — המשכים לדרך נח ג
ה' א' אמת — אמירה סא ג
ה' הוא האלקים
— אמירה סא יב
הבוחר בעמו ישראל
— הסיום נט ד
הוראת הלכה — במרחץ פה ב
הזמנה — בית הכסא פג ב; ג
החזרת פנים — מערוה עה ו
החלפה ברכות ק"ש
— בשל ערבית סו י
הליכה — בשעת קריאתה סג א
הנחת תפילין — בין גאולה
לתפלה סו ח
הנחת תפילין — בק"ש סו ב
הסתכלות בערוה עה א
הפחה — קריאה
לריחה עט ט
הפסק — בברכת כהנים סה א
הפסק — בברכות ק"ש סה א
הפסק — בין הבוחר
בעמו ישראל לק"ש נט ד
הפסק — דברים המותרים סו א
הפסק — מקומות המותרים סו א
הפסק — לעניית
קדיש וברכו סו ג
הפסק — לשאלת שלום סו א
הפסק — בשיחה סה א
הפסק — שיחה
בלשון הקודש סו א
הפסק בקריאת שמע סה א
הפסק בקריאת שמע —
אחר ג' שעות סו א
הפסק בשהייה —
בין גאולה לתפלה סו ח
הפסק בשהייה —
בברכות ק"ש סח א
הפסקה לק"ש — באמצע אכילה
או מלאכה ע ה
הקאה שאדם הקיא
— קריאה כנגדה עו ו
הרהור — בד"ת סב ד
הרהור — קריאתה סב ג
הרהור בד"ת —
כנגד הערוה עה ו
הרהור בד"ת
— מקומות האסורים פה ב
הרהור בד"ת — בשעת
קדיש סח א
השלמה — קריאת שמע נח ז
ווי"ם שבאמת ויציב סא ג
ותיקים — פירושו נח א
זכירת יציאת מצרים
— נשים ע א
זמן ברכות ק"ש נח ו
זמן קריאתה נח א
ח' של אחד — אמירה סא ו
חולה — חיוב טבילה פח א
חולה הטחורים
— לק"ש עו ה
חיה ועוף — קריאה
כנגד צואתם עט ד
חתן — חיוב בק"ש ע ג
ט' קבין — לטהרה פח א
טבילת בעל קרי פח א
טופח ע"מ להטפיח
— השיעור פב ב
טועה בקריאתה סד ב
טעה — בין פרשה לפרשה סד ג
טעות בברכת ק"ש נט ב
טעות הש"ץ —
בברכת ק"ש נט ה
טעמים בקריאתה סא כד
יד על הפנים — בק"ש סא ה
יולדת — כניסה
לבית הכנסת פח א
יוצר — הברכה נט א
יוצר אור —
דקדוק באמירה נט א
יוצר אור — זמן אמירה נח ג
יוצר אור —
חתימת הברכה נט ב
יושב בקרון או
רוכב — בשעת ק"ש סג ג
יחיד — אמירת פיוטים סח א
יחיד — קדושת יוצר נט ג
יחיד בקריאתה סא ג
יציאת מצרים —
אופן הזכירה סז א
יציאת מצרים — זכירה נח ו
יציאת מצרים —
זכירה באמת ויציב סו י
יציאת מצרים —
זכירה בהרהור סז א
יציאת מצרים —
זכירה בלילה סז א
יציאת מצרים — זכירה
ע"י נשים ע א
ישיבה בקריאתה סג א
ישן בזמן קריאתה סג ה
כהן — עליה לתורה בק"ש סו ד
כוונה — ברכת
אהבה רבה מז ט
כוונה — בפסוק ראשון סג ד
כוונה — מצוות
הצריכות ס ד
כוונה בקריאתה ס ה
כסוי פנים — בשעת
קריאת שמע סא ה
כסוי עביט וגרף פז ב
כסוי צואה במים עו ו
כסוי ראש בידים עד ב
כסוי שער האשה
— השכר עה ב
לול של תרנגולים
— קריאה כנגדה עט ז
לילה — זכירת יציאת
מצרים סז א
לימיד קודם ק"ש
— הפסקה באנוצע פט ו
למפרע — קריאת שמע סד א
לשון — הקריאה
בכל לשון סב ב
לשון לע"ז — שאלת שלום סו א
לשון הקודש — דבור
בבית המרחץ פה ב
מודים — ענייה באמצע
ק"ש סו ג
מזמור ממעמקים —
בין ישתבח ליוצר נד ג
מחיצה מאנשים
— קריאת שמע במקום
שאינו נקי שסב ה
מחיצות בית הכסא
— קריאה כנגדה פג א
מחמיר בפני רבו סג ב
מטה — גרף ועביט
תחתיה פז ב
מי משרה — קריאה
כנגדה פו א
מי רגלים — קריאה
כנגדה עז א
מי רגלים שנבלעו — קריאה

כנגדה פב ב
מי רגלים שותתים
— בשעת ק"ש עח א
מים — לביטול מי
רגלים עז א
מים שיש בה כביסה
— קריאה כנגדה עו ו
מים סרוחים — קריאה
כנגדם פו א
מלך ישראל —
שאלת שלום סו א
מנין תיבותיה סא ג
מסופק — אם קרא ק"ש סז א
מעומד או מיושב
— ק"ש סג א;ב
מצות דרבנן — כוונה ס ד
מצות צריכות כונה ס ד
מצות צריכות כוונה
— הביאור ס ד
מצות עשה שהזמן גרמא
— ק"ש ע א
מקדים לפתח חבירו
— קודם התפלה סו א
מקום שאין מקפידים
— בשאלת שלום סו א
מקום המותר לקרותה פה א
מקום מסופק
אם יש בו צואה עו ח
מרחץ — קריאה בה פד א
משא על כתפו —
בשעת ק"ש סג ט
משיכיר את חבירו
— הזמן נח א
משכים לדרך נח ג
משמוש בציצית ותפילין
— בק"ש סא כה
מת — קריאת שמע לידו עא ז
מת — השומרו לחיוב ק"ש עא ג
נוסח ברכות — שנוי סח א
נוסחאות — שנוי בהם סח א
נץ החמה — קריאה בו נח א
נץ החמה — השיעור נח א
נשים — אמירת
ברכות השחר ע א
נשים — ברכות ק"ש ע א
נשים — זכירת יציאת
מצרים ע א
נשים — לחיוב
קריאתה ע א
נשים — כניסה
לבית הכנסת פח א
נשים — קריאה כנגד
ערוה עה א
נשים — קבלת עול
מלכות שמים ע א
נשים — תפלה וברכות פח א

סדר ברכותיה ס ג
סומא — ברכת
יוצר המאורות סט ב
סומא — פורס על
שמע סט ב
סומא — קריאה
כנגד הערוה עה ו
סומא — קריאה
כנגד צואה עט א
סומא — שליח ציבור סט ב
סוף זמן קריאתה נח א
סירוגין — קריאת שמע סה א
סמיכת גאולה לתפלה סו ח
ספק אם קראה סז א
ספק מי רגלים — קריאה כנגדה
עו ז
ספק צואה — קריאה
כנגדה עו ז
ספר תורה — הוצאה
ב' פעמים סט א
עביט של מי רגלים
— קריאה לידה פז א
עביט של מי רגלים
— תחת השלחן פז ב
עוסק במלאכה
— בשעת קריאה סג ז
עוסק בצרכי רבים
— חיוב ק"ש ע ד
עוסקים בצרכי המת
— חיוב ק"ש עב א—ה
עכו"ם — קריאה כנגד
ערותו עה ד
עליה לתורה — בין
גאולה לתפלה סו ד
עליה לתורה
— באמצע ק"ש סו ד
עמוד השחר — הזמן נח ד
עמוד השחר — ק"ש של שחרית
נח ג; ד
עניית אמן — ב' פעמים סא יב
עניית אמן — ברכות ק"ש נט ד
עניית אמן — אחר
גאל ישראל סו ז
עניית קדיש — בין גאולה
לתפלה סו ט
עניית קדיש וברכו
— בק"ש סו ג
ערוה — הסתכלות עה א
ערוה — הנראה דרך
חלון עה ה
ערוה — קריאה כנגדה עד א
ערוה — דברים
הנקראים ערוה עה א
ערוה בעששית עה ה
ערוה כנגד אבריו
— בק"ש עד א—ו
ערוה של עכו"ם
— קריאה כנגדה עה ד
ערוה של קטן
— קריאה כנגדה עה ד
ערום — קריאת שמע עד ו
עשרת הדברות
— מרומז בק"ש סא א

פורס על שמע סט א
פטורים מקריאת שמע ע א
פי חזיר — קריאה כנגדה עו ג
פיוטים — אמירה סח א
פיוטים — אמירה ביחיד סח א
פנים — כסוי בשעת ק"ש סא ה
פסוק ד' הוא הא' סא יב
פסוק ראשון ס ה
פסוק ראשון — בעמידה סג ג
פסוק ראשון — קריאה
עם הצבור סה ב
פסוק ראשון — בקול רם סא ד
פסוקי דזמרה — נשים ע א
פרשת שמע — ב'
פעמים סא י
צואה — ביטול ברוק עו ו
צואה — כסוי בסנדלו עו ב
צואה — כסוי בשעת
ק"ש עו א
צואה — בפי הטבעת עו ה
צואה — קריאה כנגדה עו א
צואה — שראה
באמצע ק"ש ותפלה פא ב
צואה — שנתכסה בשלג פב א
צואה על בשרו
— לק"ש עו ד
צואה בד' אמות עט א
צואה יבשה פב א
צואה על פני המים
— קריאה כנגדה עו ג
צואה בעששית עו א

צואה עוברת — קריאה כנגדה עו ג
צואה ברשות אחרת עט ב
צואת חיה ועוף עט ד
צואת קטן פא א
ציבור — אמירה עמהם סה ב
ציצית ותפילין — לבישה באמצע ק"ש סו ב
ציצית ותפילין
— קריאה בהם נח א
צרכי רבים — חיוב ק"ש להעוסקים ע ד
קדושת יוצר — אמירה ביחיד נט ג
קבלת עול מלכות שמים — נשים ע א
קדושה — אמירה ע"י יחיד סט א
קדושת יוצר — אמירה מיושב נט ג
קדושת יוצר — בקול רם נט ג
קול רם — פסוק ראשון סא ד
קול רם — קריאת שמע סא כו
קטן — חיוב קריאתה ע ב
קטן — קריאה כנגד ערותו עה ד
קטן — פורס על שמע סט ב
קטן — קריאה כנגד הערוה עה ד
קטן — קריאה נגד אותו פא א
קרובים — שינה עמהם בשעת ק"ש עג ג
קריאה כנגד אשפה עט ח
קריאה בדקדוק סא יד
קריאה בטעמים סא כד
קריאה למפרע סד א
קריאה בסירוגין סה א
קריאה עם הצבור — פסוק ראשון סה ב
קריאה בתורה — באמצע ק"ש סו ד
קריאת שמע — באמצע אכילה ע ה
קריאת שמע — בלי ברכות ס ב; סו י
קריאת שמע — להוציא י"ח סא כו
קריאת שמע — הקדמת קריאתה נח ב
קריאת שמע — בהרהור סב ג;ד
קריאת שמע — אחר זמנה נח ו
קריאת שמע — בכל לשון סב ב
קריאת שמע — מעומד ביום הכפורים סג ב
קריאת שמע — כשהוא ערום עד ו
קריאת שמע — כנגד הערוה בדיעבד עד א
קריאת שמע — אמירה בשפתים סב ג
קריאת שמע — עם הצבור סה ג
קריאת שמע — תשלומים נח ז
קריאת שמע כותיקין — השכר נח א
קריאת שמע של ערבית — הזמן נח ה
רביעית מים — לביטול מ"ר עז א
ריוח בתיבותיה סא כ
ריח הפחה — קריאה לידה עט ט
ריח רע — קריאה לידה פ א
ריח רע של זפת ונפט עט ד
רמ"ה תיבות — בק"ש סא ג
רמיזה בשעת ק"ש סג ו
רעמים — ברכה באמצע ק"ש סו ג
רשות אחרת — כנגד צואה עט ב
שאלת שלום — בזמננו סו א
שאלת שלום — בין הפרקים סו א
שאלת שלום — בלשון לע"ז סו א
שאלת שלום — במרחץ פד א
שאלת שלום — באמצע ק"ש סו א
שאלות שלום — למי שקורא ק"ש סו א
שהייה — באמצע ק"ש סה א
שהייה — השיעור סה א
שהייה בסירוגין — ברכות ק"ש סה א
שו"א נע ושו"א נח סא כג
שולחן — גרף ועביט תחתיה פז ג
שומר על המת — חיוב מצות עא ג
שומר על המת — חיוב ק"ש עא ג
שיחה באמצע קריאה סה א
שיכור — לחיוב ק"ש ע ג
שינה עם קרובים — בשעת קריאה עג ג
שיעור (אכילת) פרס פא א
שכיבה בשעת ק"ש סג א
שכר מדקדק בקריאתה סב א
שלג — לכסוי צואה פב א
שלום — כתיבה באגרת פד א
שלום — קריאה בבית המרחץ פד א
שלחן — גרף ועביט תחתיה פז ג
שליש היום — הזמן שמע — אמירה נח ו סא ט
שמע — אמירה בסליחות עז א
שמע · אמירה ב' פעמים סא כ סא ט
שמע ישראל — בתפלת נעילה סא יא
שנוי — נוסח אשכנז וספרד עט ד סא ג
שנוי — בנוסח ברכות סח א
שעה שלישית סח א
ש"ץ — אמירת שמע נח ו
ש"ץ — סומא סב ה
ש"ץ — שהייה באמצע התפלה סט ב
ש"ץ — במקום שיש צואה עט א
תיבות בפרשיותיה עט א
תיבות — ריוח ביניהם סא ג
תינוק היודע לדבר — פסוק ראשון של ק"ש סא כ
תינוק שהשתין בביהכ"נ ע ב
תנועה גדולה וקטנה עט א
תפילין — הנחה באמצע ק"ש סא כג סו ב

תפילין — הנחה בין
גאולה לתפלה סו ח
תפילין — משמוש בהם סא כה
תפלה בצבור או
בתפילין — עדיפות סו ח
תשלומים לקריאתה נח ז

תפלה

א׳ ו׳ אבותינו —
אמירה קכז ב
א׳ ו׳ אבותינו —
אמירה בבית אבל קכא ב
א׳ ו׳ אבותינו —
עניית אמן קכז ב
א׳ שפתי תפתח —
אמירה קיא ב
אב״ד — המתנה
בחזרת הש״ץ קכד ג
אבות — כוונה קא א
אבל — השלמת תפלה עא א
אבנט ואזור בתפלה צא ב
אדם חלש — ישיבה
כנגד המתפלל קב ב
אדם חשוב — המתנה
בחזרת הש״ץ קכד ג
אומנין — תפלה ע״ג
אילן צ ג
אונס — שלא התפלל קח א
אופן הכריעות —
בשמונה עשרה קיג ד—ו
אחורי אדם — תפלה צ כב
אחורי בית הכנסת —
ביאורו צ ז
אחורי רבו — תפלה צ כד
אחיזת חפץ — בשעת
תפלה צו א
אחיזת ס״ת — בברכת
החודש צו א
אחיזת ציצית —
בברוך שאמר נא א
אימה והכנעה —
קודם התפלה צג ב
אילן — תפלה על גביו צ ג
אכילה בדרך קי ד
אכילה קודם עלות
השחר פט ה
אכילה קודם תפלה פט ג; ה
אכילה — קודם תפלת
תשלומים קח ב
אכילה קודם תפלה —
הטעם פט ג
אכילה קודם תפלה —
הפסקה פט ה
אכילה קודם תפלה —
קטנים קו א
אמירת פיוטים —
יחיד סח א
אמן — חטופה ויתומה קכד ח
אמן — הכוונה קכד ו
אמן — ענייה קכד ו
אמן — על שני דברים קכד ו
אמן יהא שמיה רבא
— עדיפות מקדושה קט א
ארון הקודש — מקומו צד ב
ארץ ישראל — כוון
פנים צד א
אשרי — אמירה
בלילה קח ב
אשרי — אמירה בין
תפלה לתפלה קח ב
אתה חוננתנו —
בתפלת תשלומים קח יא
בא מן הדרך — נתינת
שלום קי ז
בגדים המצויירים —
תפלה כנגדם צ כג
בגדים נאים — לתפלה צח ד
ביטול תפלה — משום
לימוד קו ב
בימה — עמידה ע״ג
בשעת תפלה צ ב
בינ״ה — ראשי תיבות קטו א
בירור הלכה — באמצע
שמו״ע קד א
בית האבל — אמירת
הלל קלא ד
בית יד של בגד —
כסוי ראש צא ד
בית הכנסת — רקיקה צ יג
בית הכנסת — תפלה
בה צ ט
בית המדרש —
קדושתה צ יח
בית המדרש — תפלה
לנכנס בה קי ח
בלחש — התפלה קא ב
בלחש — תרגום ובא
לציון קלב א
בן א״י בחו״ל —
שאלת טל ומטר קיז א
בנים קטנים —
הבאתם לבית הכנסת צח א
בנים קטנים — נישוק
בביהכ״נ צח א
בעלי חיים — חציצה צ כא
בקי בתפלה — לצאת
בתפלת הש״ץ קכד א
ברוך הוא וברוך שמו
— ענייה קכד ה
ברוך שאמר — אחיזת
ציצית נא א
ברכו — אמירה בשבת קלג א
ברכו — אמירה אחר
התפלה קלג א
ברכות אמצעיות —
חידוש קז ב
ברכות שמונה עשרה קטו א
ברכות שמונה עשרה
— הטעם קטו א
ברכות שמונה עשרה
— הזכרת מלכות ריד א
ברכות התפלה —
כוונה קא א
ברכת השיבה —
החתימה קיח א
ברכת כהנים —
אמירה ביחיד קכא ב
ברכת רצה — הפירוש קכ א
ברכת שומע תפלה —
שאלת צרכיו קיט א
בתי ידים — בשעת
תפלה צא ה
בתי עינים — בשעת
תפלה צז ד
ג׳ ברכות ראשונות —
בשמונה עשרה קיד ו
ג׳ פסיעות — אחר
התפלה קכג א
ג׳ פסיעות — המתנה קכג ב
ג׳ פסיעות — תוך ד׳

אמות של מתפלל קב ה
ג׳ פסיעות — קודם
התפלה צה א
גאולה — סמיכה
לתפלה קיא א
גאולה לתפלה —
הפסק קיא א
גדול — כניסה לבית
הכנסת צ כ
גוף נקי — ללימוד
תורה צב א
גוף נקי — לתפלה צב א
גוף נקי ותפלה בצבור
— עדיפות צב א
גיהוק ופיהוק בתפלה צז א
גשם — הזכרה קיד א
גשם — הזכרה בימות
החמה קיד ד
גשם — הכרזה קודם
התפלה קיד ב
ד׳ אמות של מתפלל
— מדידה קב א
דבר חוצץ — בשעת
תפלה צ כא
דבר שמבטל כוונה —
תפלה לידה צח ב
דברים האסורים קודם
התפלה פט ג
דילוג — ברכה
משמונה עשרה קיט ג
דילוג ברכה — ש״ץ קכו א
דרך — יציאה בכי
טוב קי ו
דרך — יציאה קודם
התפלה פט ג
דרך — תפלה בה צ טז
דרך — תפלתה קי א
דרך תחנונים — תפלה צח ג
הבדלה בחונן הדעת —
הטעם קטו א
הביננו — התפלה קי א
הגבהת הגוף —
באמירת קדושה קכה ב
חזנים — הגבהת קול קא ג
הגבהת קול — עניית
אמן קכד יב
הולך בדרך — תפלה צד ד
הוספה בברכות שמונה
עשרה קיט א
הזכרה בתפלה קח יב
הזכרה — מאורע של
שאר ימים קח יב
הזכרה של שבת
בתפלה — טעות קח יא
הזכרת גשם — בימות
החמה קיד ד
הזכרת גשם בתפלה קיד א
הזכרת מאורע שלא
בזמנה קח יב
הזכרת מלכות —
ברכות שמונה עשרה ריד א
החזרת פנים — אחרי
שמו״ע קכג ב
היכל — קביעת מקום
הילוך פרסה — צד ב
השיעור צב א
הכרזה — גשם וטל קיד ב
הליכה — באמצע
שמונה עשרה קד ג
הליכה — למקום מנין
עשרה צ טז
הלכה — בירור באמצע
שמו״ע קד א
הלל — אמירה בבית
האבל קלא ד
הלל — בכל לשון
המתנה — אחרי סב א
שמונה עשרה
המתנה — למתפלל
שמונה עשרה נה ז
המתנה — לנשאר
יחידי צ טו
המתנה — לעונים אמן קכד ט
המתנה — בין שתי
תפלות קה א
המתנה בחזרת הש״ץ
— לאב״ד צ טז
המתנה בחזרת הש״ץ
— לאדם חשוב קכד ג
המתנה קודם התפלה
— לאדם חשוב קכד ג
הנחת תפילין — בין
ישתבח ליוצר נד ג
העברה כנגד המתפלל קב ד
הפסד ממון — לתפלה
בצבור צ ט
הפסק — בין תפלה
לנפילת אפים קלא א
הפסק — נפילת אפים נא ד
הפסק באמצע תפלה קד א
הפסק בדבור — אחר
קדושה קכה ב
הפסק ביהיו לרצון קכב א
הפסק לקדושה —
בישתבח נד ב
הפסק בשהייה —
באמצע תפלה קד ה
הפסק בשמונה עשרה
— קודם הפסיעות קכב א
הפסק בתפלה —
לעלייה לתורה קד ז
הפסק בתפלה —
לקדיש וקדושה קד ז
הרהור בלב — התפלה צד ו
הרחקה בתפלה —
מדברים האסורים צ כו
השבת שלום קודם
התפלה פט ב
השכמה — לבית
הכנסת צ יד
השלמת תפלה קח א
השלמת תפלה —
עוסק בצרכי צבור צג ד
השמעת קול —
שמו״ע קא ב
ואנחנו לא נדע —
אמירה קלא א
ובא לציון — אמירה קלב א
והוא רחום — אמירה קלד א
וודוי — בשומע תפלה קיט א
וחננו מאתך — עם
ו״ו קטו א
ושבענו מטובה —
הנוסח קיז א
ותיקים — פירושו נח א
זמן נץ החמה פט א
זמן תפלה פט א
זמן תפלה — תפלת
תשלומים קח ג
חולה — הזכרת שמו קיט א
חולה — לתפלה צד ו
חולה או תפוס —
השלמת התפלות קח ה
חורבה — תפלה בה צ ו
חזנים — הגבהת קול קא ג
חזנים — עקירת
רגלים קד ב
חזרת הש״ץ קכד א
חזרת הש״ץ —
להוציא י״ח קכד א
חזרת הש״ץ — ישיבה קכד ד
חזרת הש״ץ — עמידה קכד ד
חזרת הש״ץ — עניית

אמן קכד ד
חזרת הש"ץ — בקהל שהתפללו קכד ג
חידוש — בברכות אמצעיות קז ב
חידוש — בתפלת נדבה קז א; ב
חלונות בבית הכנסת צ ד
חלונות בבית הכנסת — הצדדים צ ד
חפץ — אחיזה בשעת תפלה צו א
חציצה — בעלי חיים צ כא
חתוך דברים בשפתים — תפלה קא ב
טיט ורפש — נגיעה בהם צב ז
טל — הזכרה קיד א
טל ומטר — שאלה קיז א
טלית — שנפל בתפלה צז ד
טלית ותפילין — ציוד בדרך קי ד
טעות — בברכה משמונה עשרה קיט ג
טעות — בג' ברכות ראשונות קיד ו
טעות — עננו ע"י הש"ץ קיט ד
טעות — שאלת טל ומטר קיז ג—ה
טעות הש"ץ קכו א
טעות בתפלה קח יא; יב
טעות בתפלה — בשוגג קיד ז
טעימה קודם התפלה פט ג
טעימה קודם התפלה — שבת ויו"ט פט ג
טרדות — מניעתן בתפלה צו א
י"ג מדות — אמירה קלד א
יד — כסוי על הראש צא ד
ידים — כוונם בשעת תפלה צה ג
ידים — נטילה קודם תפלה צב ד
יהיו לרצון — אמירה קכב ב
יהיו לרצון — הפסק קכב א
יהיו לרצון — כוונת הפסוק קכב ב
יוצא לדרך — תפלה בהשכמה פט ח
יורד לפני התיבה — ביאורו צ א
יושב בעגלה — הכריעות צד ה
יושב בקרון — תפלה צד ד
יחיד — אמירה ברכת כהנים קכא ב
יחיד — שנשאר בבית הכנסת צ טו
יחיד — אמירת פיוטים סח א
יחיד המתפלל — המתנה אחר התפלה קכג ב
יין — הפגה צט ב
ימי רצון — שני וחמישי קלד א
יענך ה' — אמירת המזמור קלא א
יצאו מקצת מנין — בחזרת הש"ץ נה ג
יציאה מבית הכנסת צ יב
יציאה מבית הכנסת — קודם קדושה דסידרא קלב ב
יציאה לדרך — בכי טוב קי ו
יציאה לדרך — קודם התפלה פט ג
יציאה לדרך — קודם תפלת מנחה פט ג
יקום פורקן — אמירה ביחידות קא ד
ירושלים — כוון הפנים צד א
ישיבה — בבית הכנסת צג א
ישיבה — בחזרת הש"ץ קכד ד
ישיבה כנגד המתפלל קב א
ישיבה כנגד המתפלל — אדם חלש קב ב
ישיבה ברשות אחרת — כנגד המתפלל קב א
ישיבה בשעת תפלה צד ט
כבוד הבריות — דוחה איסור דרבנן צב א
כובע עליון — בשעת תפלה צא ה
כובע קש — לכסוי הראש צא ד
כוון ידים בתפלה צה ג
כוון לבו בתפלה צח א
כוון פנים בתפלה צד א
כוון הפנים — רוצה להחכים צד ב
כוון רגלים — באמירת קדושה צה ד
כוון רגלים בתפלה צה א
כוון רוחות — בתפלה צד א
כוון תפלה עם הצבור קט א
כוונה — אבות קא א
כוונה — בתפלה א ד
כוונת שמות ויחודים — בשעת תפלה צח א
כפורת — כוון פנים צד א
כניסה לביהכ"נ — גדול תחלה צ כ
כסוי הגוף — בשעת תפלה צא א
כסוי ראש — בית יד של בגד צא ד
כסוי ראש בטלית — בשעת תפלה צא ב
כסוי ראש בתפלה צא ג
כריעות בתפלת שמונה עשרה קיג א
ל' יום — הזכרת גשם וטל קיד ה
לאקרי"ץ — לעיסה קודם התפלה צ יג
לב — כוון בתפלה צח א
לומד עם תלמידים — ישיבה כנגד המתפלל קב ג
לומד תורה — נוסח התפלה קי ח
לילה — אמירת אשרי קח ב
לימוד — בעת חזרת הש"ץ קכד ד
לימוד — אחר התפלה קכד ג
לימוד — קודם התפלה פט ו
למנצח יענך — ימים שאין אומרים קלא א
למנצח — אמירה קלא ז
בבית האבל — לשון ארמית — התפלה קא ד
לשון לע"ז — התפלה קא ד
לשון — תפלה בכל לשון קא ד
מאורע של שאר ימים — הזכרה בתפלה קח יב
מהרהר בדברי תורה

— ישיבה כנגד המתפלל קב א
מודים — אמירה קכא א
מודים — אמירה ע״י השי״ץ קכד י
מודים — המתנת השי״ץ קכז א
מודים — שחייה עם הצבור קט א
מודים דרבנן קכז א
מודים דרבנן — שחייה קכז א
מודים מודים — אמירה ע״י השי״ץ קכא ב
מוריד הטל — הזכרה קיד ג
מזמור יענך — ימים שאומרים קלא א
מזרח — כוון הפנים צד ב
מחיצות — מקום גבוה צ ב
מחשבות חוץ — בעת התפלה צח א
מטבע שטבעו חכמים — שנוי קיג ט
מים לנט״י — חזרה אחריהם צב ד
מלאכה — קודם התפלה פט ג
מלבושים נאים — לתפלה צח ד
מלון של עכו״ם — תפלה צד ט
מלך אוהב צדקה — טעות בברכה קיח א
מנוי אנשים מפקחים — לשיחה בחזרת השי״ץ קכד ז
מניעת טרדות בתפלה צו א
מניעת רווח — תפלה בצבור צ ט
מנעלים ארוכים — לבישה בביהכ״נ צא ה
מסופק אם התפלל קז א
מעבר — ליד ביהכ״נ צ ח
מעבר — כנגד המתפלל קב ד
מעבר כנגד המתפלל — רשות אחרת קב א
מעומד — אמירת עלינו קלב ב
מצות עשה מדברי סופרים שהזמן גרמא קו א
מקדים תפלתו לתפלת הצבור צ י
מקדש — כוון פנים צד א
מקום גבוה — עמידה בשעת תפלה צ א; ב
מקום כסוי דם — רקיקה צב ח
מקום קבוע — לתפלה צ יט
מקום הרב — קביעות צד ב
מקום הראוי להתפלל צ א
מקום פרוץ — תפלת שמונה עשרה צ ה
מקום שאינו מקורה — תפלה צ ה
מקומות המכוסין — נגיעה באמצע התפלה צב ז
מראה — תפלה כנגדה צ כג
משא על כתפו — בשעת תפלה צז ה
משיב שלום — קודם התפלה פט ב
משכים ומעריב לביהכ״נ — השכר צ יא
משכים לפתח חבירו — קודם התפלה פט ב
משרתים — עשיית מלאכה קודם התפלה פט ג
משתין קודם התפלה צב ח
מתעטש בתפלתו — אמירת רבון קג ב
מתפלל — העברה כנגדו קב ד
מתפלל — ישיבה כנגדו קב א
מתפלל — במקום ש״ץ קכו ב
נאנס ולא התפלל קח א
נגונים — ע״י חזנים קכח כא
נגיעה בגוף — בתפלה או באכילה ד כא
נדבה — תפלה קז א
נוסח אשכנז וספרד — שנוי סח א
נחש כרוך על עקבו — בשמו״ע קד ג
נטילת ידים — באמצע התפלה צב ו
נטילת ידים — לתורה וברכות צב ה
נטילת ידים קודם התפלה צב ד
נטילת ידים לתפלה — ברכה צב ה
נטילת רשות — יוצא לדרך קי ו
נישוק לבנים קטנים — בביהכ״נ צח א
נכנס לבית המדרש — תפלה קי ח
נכנס לבית המדרש — נוסח התפלה קי ח
נסתפק בהלכה — באמצע שמו״ע קד א
נענוע — בשעת תפלה צה ג
נפטר מחבירו — הנוסח קי ד
נץ החמה — הזמן פט א
נצרך לנקביו צב א
נצרך לנקביו — באמצע קריאת שמע צב ב
נצרך לנקביו — באמצע התפלה צב ב
נצרך לנקביו — לדברי תורה צב א
נשים — חיוב תפלה קו א
נשים — עניית אמן אחריהן קכד יב
נשים — קידוש לבנה קו א
נשים — תפלת מוסף קו א
נשים — תפלת ערבית קו א
נתינת צדקה קודם התפלה צב י
נתינת שלום — בא מן הדרך קי ז
סדור — לקיחה באמצע התפלה צו ב
סדור תפלת המועד ק א
סוף זמן תפלה פט א
סמיכה בשעת תפלה צד ח
סמיכה — כנגד המתפלל קב א
סמיכה — בשעה שרואה ס״ת צד ח
סמיכת גאולה לתפלה קיא א
סמיכת גאולה לתפלה — שבת ויו״ט קיא א
ספק — אם התפלל קז א
ספק — הזכרת גשם וטל קיד ח
ספר — הגבהה מן הארץ צו א
ספר תורה — אחיזה

בברכת החודש צו א
סתם ידים — לק״ש צב ה
עדיפות — גוף נקי
ותפלה בצבור צב א
עונים אמן — המתנה קכד ט
עוסק בצרכי ציבור —
השלמת תפלה צג ד
עוסק בצרכי צבור —
לתפלה צג ד
עוסק בתורה —
ישיבה כנגד המתפלל קב א
עוסק בתורה — בזמן
סליחות ותחינות צ יח
עוסק בתפלה —
ישיבה כנגד המתפלל קב א
עוסקים בתורה —
תפלה בצבור צ ט
עושה שלום — אמירה קכג א
עזרה לפני בית הכנסת
עזרה של ביהכ״נ — צ כ
תפלה בה צ ז
עטוף בשעת תפלה צא ו
עטוש בשעת תפלה קג ג
עכוב בביהכ״נ — אחר
התפלה צג א
עליה לתורה — הפסק
בתפלה קד ז
עלינו — אמירה
בכוונה קלב ב
עלינו — כריעה קלב ב
עמוד השחר — הזמן פט א
עמידה — אחר ג׳
פסיעות קכג ב
עמידה — בחזרת
הש״ץ קכד ד
עמידה — קודם
שמו״ע צה א
עמידה — כנגד
המתפלל קב א
עמידה ע״ג בימה —
בשעת תפלה צ ב
עניית אמן קכד יב
עניית אמן — א׳ ו׳
אבותינו קכז ב
עניית אמן — הגבהת
קול קכד יב
עניית אמן — אחר
נשים קכד יב
עניית אמן — עם
הצבור קכד יא
עניית אמן — אחר
שוטה קכד יב
עניית אמן — שמיעת
הברכה קכד ח
עניית אמן — תינוקות קכד ז
עננו — הזכרה ע״י
הש״ץ קיט ד
עסק בצרכים קודם
התפלה פט ג
עסק בתורה — בדרך
עצימת עינים — בשעת
תפלה צה ב
עקיצת כינה — בשעת
תפלה צז ג
עקירת רגלים —
באמצע שמו״ע קד ב
עשה למען שמך —
אמירה קכב ג
עשיית מלאכה —
קודם התפלה פט ג
עשרה ראשונים —
בבית הכנסת צ יד
פועלים — סדר
התפלה קי ב
פועלים — תפלה
בצבור קי ב
פטום הקטורת —
אמירה קלב ב
פטורים מתפלה קו א
פיוטים — אמירה קיב ב
פיוטים — אמירה עם
הצבור צ י
פירוש המלות —
כוונה צח א
פנים — כוון בתפלה צד א
פסוקי דזמרה —
אמירה בקול קא ב
פסוקי מוסף — דילוג קלז ג
פסיעות אחר התפלה
קב ה; קכג א; ג
פסיעות אחר התפלה
— הוספה קכג ד
פרסה — השיעור קי ז
פת — ציוד בדרך קי ד
צ׳ פעמים — הזכרת
גשם וטל קיד ט
צד מזרח — כוון
הפנים צד ב
צד רבו — תפלה צ כד
צדקה — נתינה קודם
התפלה צב י
צדקה — איסוף בשעת
קריאת התורה צב י
צואה בבית הכנסת —
בשעת תפלה צ כז
ציורים — בסדורים צ כג
ציורים — תפלה
כנגדם צ כג
ציצית — אחיזה
בברוך שאמר נא א
קביעות לימוד אחר
התפלה קכד ג
קביעת ההיכל —
בבית הכנסת צד ב
קביעת מקום —
לתפלה צ יט
קבלת פני חבירו —
קודם התפלה פט ב
קדושה — אמירה קכה א
קדושה — אמירה עם
הש״ץ קט ב
קדושה — הגבהת
הגוף באמירה קכה ב
קדושה — הכוונה קכה ב
קדושה — הקשבה
לש״ץ קכה א
קדושה — כוון רגלים
צה ד; קכה ב
קדושה ומודים —
עדיפות קט א
קדושה וקדיש —
עדיפות קט א
קדושה דסידרא קלב א
קדושה דסידרא —
באמצע התפלה קט ג
קדושה דסידרא —
אמירה ביחיד קלב א
קדושה דסידרא —
כוונה קלב א
קדושת בית המדרש צ יח
קדושת כתר כה יג
קדושת מוסף — עם
קדושת שחרית קט ג
קדימת תפלתו לשל
ציבור צ י
קדיש יתום — אמירה קלב ב
קדיש תתקבל —
המשך התפלה קכג ה
קול — עניית אמן קכד יב
קטורת — אמירה קלב ב
קטורת — אמירה
במנחה קלב ב
קטן — אמירת קדיש קלב ב

קטני אמנה — משמיע
קול בתפלה קא ב
קטנים — אכילה
קודם תפלה קו א
קידוש לבנה — נשים קו א
קידוש לבנה — בעל
פה ק א
קניית צרכי שבת —
קודם התפלה פט ז
קרובץ — אמירה קיב ב
ראה נא בענינו —
הנוסח קטז א
ראש — כסוי בתפלה צא ג
ראש השנה ויו"כ —
הגבהת קול קא ג
רב — קביעת מקומו
בביהכ"נ צד ב
רגיל לומר תחנונים —
אחר התפלה קכב א
רגלים — כוון בשעת
תפלה צה א
רגלים מגולים —
בשעת תפלה צא ה
רגלים — עקירה
באמצע שמו"ע קד ב
רוח הפחה — באמצע
תפלה קג א; ב
רוחות — כוון בתפלה צד א
רוכב על בהמה —
הפסיעות צד ד
רוכב על החמור —
תפלה צד ד
רוקק בשעת תפלה צב ט
רחיצת ידים לתפלה צב ד
ריצה — מבית הכנסת
לבית המדרש צ יב
ריצה לבית הכנסת צ יב
ריצה בשבת ובחול צ יב
רמיזה — באמצע
שמו"ע קד א
רפואה — אכילה
ושתייה קודם התפלה פט ג
רקיקה בבית הכנסת צ יג
רקיקה בביהכ"נ —
עצה למניעה צ יג
רקיקה בשעת תפלה צב ט; צז ב
רשות אחרת — מעבר
כנגד המתפלל קב א
שאלת טל ומטר קיז א
שאלת טל ומטר —
הזמן קיז א
שאלת טל ומטר —
טעות קיז ג—ה
שאלת טל ומטר — בן
א"י בחו"ל קיז א
שאלת מטר — בשבת
ויו"ט קיז ב
שאלת פרנסה —
בשומע תפלה קיט א
שאלת צרכיו — ג'
ראשונות קיב א
שאלת צרכיו — אחר
התפלה קכב ב
שאלת צרכיו בתפלה קיב א
שאלת צרכיו — לשון
ארמית קא ד
שאלת שלום קודם
תפלה פט ב
שבת ויו"ט — תפלת
נדבה קז א
שדה — תפלה בה צ ה
שהייה באמצע התפלה קד ה
שהייה מחמת אונס —
באמצע התפלה קד ה
שהייה כדי לגמור את
כולה — השיעור קד ה
שהייה — קודם
התפלה צג א
שומע תפלה — אמירת
ודוי קיט א
שור בא כנגדו —
באמצע התפלה קד ד
שח בתפלה קד ו
שחייה — במודים קכא א
שחיה במודים —
ביטולו קכא א
שחייה — כנגד תמונה קיג ח
שיבנה בית המקדש
— אמירה קכג א
שיחה — בחזרת
הש"ץ קכד ז
שיחה — אחר קדושה קכה ב
שיחה — באמצע
קדושה קכה ב
שיחה — בין תפלה
לנפילת אפים קלא א
שיחה בחזרת הש"ץ —
העונש קכד ז
שים שלום — הנוסח קכז ב
שיעור הילוך פרסה צב א
שיעור פרסה קי ז
שיעור שני פתחים צ כ
שיר של יום —
אמירה קלב ב
שכור — לברכות צט א
שכור — לקריאת שמע צט א
שכור — לתפלה צט א
שכן — שאינו נכנס
לבית הכנסת צ יא
שלום — אמירה קודם
התפלה פט ב
שליש היום סוף זמן
תפלה — הטעם פט א
שמונה עשרה —
התחלה אחרי הצבור קט א
שמונה עשרה —
השמעת קול קא ב
שמות ויחודים —
כוונה בשעת תפלה צח א
שנוי — לשון יחיד
ולשון רבים קטז א
שני וחמישי — ימי
רצון קלד א
שני וחמישי — אמירת
תחנונים קלד א
שני וחמישי — ימי
תענית קלד א
שעה שהצבור מתפללים
— תפלה עמהם צ ט
שעות זמניות פט א
ש"ץ — מי שיש לו
אב ואם קלב ב
ש"ץ — שאינו יכול
להמשיך קכו ב
ש"ץ — אמירת יהיו
לרצון קכג ו
ש"ץ — ג' פסיעות
אחר התפלה קכג ה
ש"ץ — הזכרת עננו
בתפלה קיט ד
ש"ץ — הפסק בין
תפלה לתפלה קיא ב
ש"ץ — שהייה באמצע
התפלה עט א
ש"ץ — שטעה בתפלת
לחש קכו ד
ש"ץ — שיחה עד
קדיש תתקבל קכג ה
ש"ץ — לתפלה קכד א
ש"ץ — תפלה בלחש קכד ב
ש"ץ — כוון פניו באי
ואי אבותינו קכז ב
ש"ץ — במקום שיש

צואה **עט א**
ש"ץ — תשלומי
תפלה **קח א**
ש"ץ שטעה **קכו א**
ש"ץ שטעה — לחזור
התפלה **קכו ג**
ש"ץ כהן — להודיעו
מטומאה קכו ב
שתוי יין — לתפלה **צט א**
שתי תפלות **קה א**
שתי תפלות — המתנה
ביניהם **קה א**
שתיה קודם התפלה **פט ג**
שתיית תה וקפה —
קודם התפלה פט ג
תוך כדי דבור —
השיעור קכד ח
תורתו אומנתו — חיוב
תפלה **קו ב**
תחנונים — קודם יהיו
לרצון **קכב ב**
תחנונים — ימי שני
וחמישי **קלד א**
תינוק שהשתין
בביהכ"נ **צ כז**
תינוקות — עניית אמן **קכד ז**
תלמיד חבר — אחורי
רבו **צ כה**
תנועות משונות —
בשעת תפלה צה ב
תספורת — קודם
התפלה **פט ז**
תעניות — בשני
וחמישי **קלד א**
תפוס — תפלה בצבור צ ט
תפלה ע"ג אילן —
אומנין **צ ג**
תפלה — חיוב
מדאורייתא או מדרבנן קו א
תפלה — מתוך הלכה
פסוקה **צג ג**
תפלה — בכל לשון סב א
תפלה — מתוך הסדור
צג א; צו ב
תפלה — הפטורים
מזה **קו א**
תפלה — במקום קרבן **צח ד**
תפלה — מתוך שמחה **צג ב**
תפלה — ביחד עם
הש"ץ **קט ב**
תפלה — דרך תחנונים **צח ג**
תפלה אחרת — עם
תפלת הצבור צ ט
תפלה בבית הכנסת **צ ט**
תפלה בבית הכנסת —
ביחידות **צ ט**
תפלה בבית המדרש **צ יח**
תפלה על החולים —
בשמונה עשרה קטז א
תפלה על חולה —
בכל לשון קא ד
תפלה בישיבה **צד ט**
תפלה בכריעה — ר"ה
ויו"כ **קיג ב**
תפלה בלחש **קא ב**
תפלה בכל לשון **קא ד**
תפלה סמוכה —
תשלומי תפלה **קח ד**
תפלה עם הצבור צ ט
תפלה קצרה **קי ג**
תפלה ברוב עם צ ט
תפלה שגורה בפיו —
הילוך ד"א **צב ח**
תפלה עם הש"ץ —
הצבור **קכד ב**
תפלה תועבה — נצרך
לנקביו **צב א**
תפלות על צרת יחיד **תקעח א**
תפלות על צרת הצבור
תקעו א—טז
תפלת הביננו **קי א**
תפלת הביננו — זמן
אמירתה **קי א**
תפלת הביננו —
בעמידה קי א
תפלת הדרך **קי ד**
תפלת הדרך — ברכה
סמוכה **קי ו**
תפלת הדרך — זמן
אמירתה **קי ז**
תפלת הדרך — בכל
יום **קי ה**
תפלת הדרך —
בעמידה **קי ד**
תפלת הדרך — שיעור
חיובה **קי ז**
תפלת הושענא רבא **תרסד א**
תפלת חול המועד
סוכות **תרסג א—ג**
תפלת חול המועד פסח תצ א—ד
תפלת חנוכה **תרפב א—ג;**
תרפג א
תפלת יום הכפורים
תריט א—ו; תרכ א;
תרכב א—ד; תרכג א—ו;
תרכד א
תפלת יחיד — בבית
הכנסת **צ ט**
תפלת מוסף —
להשלמה קח ד
תפלת מוסף — נדבה **קז א**
תפלת מוסף — נשים קו א
תפלת מוסף — מספק קז א
תפלת המועד — סדור
קודם התפלה **ק א**
תפלת מנחה **רלד א—ב**
תפלת מנחה — שתוי
יין צט ג
תפלת נדבה **קז א**
תפלת נדבה — בזמננו צד ט
תפלת נדבה — חידוש **קז א; ב**
תפלת נדבה — צבור **קז ג**
תפלת נדבה — ראוי
לזה **קז ד**
תפלת ענינו — בתענית
תקסה א—ו
תפלת ערבית **רלו א—ד; רלז א**
תפלת ערבית — מספק קז א
תפלת עשרת ימי
תשובה **תקפב א—ט**
תפלת פורים **תרצג א—ד**
תפלת פסח
תפז א—ד; תפח א—ג
תפלת ראש חודש
תכב א—ז; תכג א—ד;
תכה א—ג
תפלת ראש השנה
תקצא א—ח; תקצב א—ד
תפלת חג השבועות **תצד א—ג**
תפלת שבת **רסז א—ג;**
רסח א—יג; רפא א;
רפו א—ה; רצב א—ב; רצד א—ה
תפלת שמונה עשרה —
תפלה בצבור צ ט
תפלת שמיני עצרת
ושמחת תורה
תרסח א—ב; תרסט א
תפלת הש"ץ —
תשלומים קח א
תפלת תענית צבור **תקסו א—ח**
תפלת תענית על
הגשמים
תקעה א—יג; תקעט א—ג

תפלת תשלומין קה א
תפלת תשלומים — אתה חוננתנו קח יא
תפלת תשלומים — זמן תפלה קח ג
תפלת תשלומים — סוף הזמן קח ג
תפלת תשלומים — ש״ץ קח א
תפלת תשלומים — תפלה שניה קח א
תפלת תשעה באב תקנט ב—ה
תרגום של ובא לציון — אמירה קלב א
תשלומי מנחה ע״ש וער״ח קח ט
תשלומי מנחה של שבת קח י
תשלומי תפלה קח א
תשלומי תפלה — במזיד קח ז
תשלומי תפלה — עוסק בצרכי צבור צג ד
תשלומים — בתפלה הסמוכה קח ד
תשלומים — לתפלת מוסף קח ו

אִגֶּרֶת הָרַמְבַּ"ן

האגרת הזאת שלח הרמב"ן ז"ל מעירו לקסלניא לבנו על הענוה וצוה בו שיקראנה פעם אחת בשבוע וילמדו גם אחרים עמו ויהיה רגיל בו בעל פה כדי להנכם בילדותם בירא שמים. וביאר לו שביום שיקרא אגרת זה שיענוהו מן השמים כל מה שישאל. וכל מי שידגיל לאומרו בודאי יהא ניצול מכל צרה ושובטח לו שהוא בן עולם הבא. (מספר מעולפת ספירים).

שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ, וְאַל תִּטּוֹשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ. תִּתְנַהֵג תָּמִיד לְדַבֵּר כָּל דְּבָרֶיךָ בְּנַחַת לְכָל אָדָם וּבְכָל עֵת, וּבָזֶה תִּנָּצֵל מִן הַכַּעַס. שֶׁהִיא מִדָּה רָעָה לְהַחֲטִיא בְּנֵי אָדָם. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, כָּל הַכּוֹעֵס כָּל מִינֵי גֵּהִינָּם שׁוֹלְטִין בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר הָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ, וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶיךָ, וְאֵין רָעָה אֶלָּא גֵּהִינָּם, שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה.

וְכַאֲשֶׁר תִּנָּצֵל מִן הַכַּעַס תַּעֲלֶה עַל לִבְּךָ מִדַּת הָעֲנָוָה שֶׁהִיא מִדָּה טֹבָה מִכָּל הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה'.

וּבַעֲבוּר הָעֲנָוָה תַּעֲלֶה עַל לִבְּךָ מִדַּת הַיִּרְאָה, כִּי תִּתֵּן אֶל לִבְּךָ תָּמִיד, מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְשֶׁאַתָּה רִמָּה וְתוֹלֵעָה בְּחַיֶּיךָ, וְאַף כִּי בְּמוֹתְךָ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִיתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי לִבּוֹת בְּנֵי אָדָם, וְנֶאֱמַר הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם ה'.

וְכַאֲשֶׁר תַּחְשׁוֹב אֶת כָּל אֵלֶּה, תִּירָא מִבּוֹרְאֶךָ וְתִשְׁמוֹר מִן הַחֵטְא, וּבְמִדּוֹת הָאֵלֶּה תִּהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקֶךָ.

וְכַאֲשֶׁר תִּתְנַהֵג בְּמִדַּת הָעֲנָוָה לְהִתְבּוֹשֵׁשׁ מִכָּל אָדָם וּלְהִתְפָּחֵד מִמֶּנּוּ וּמִן הַחֵטְא, אָז תִּשְׁרֶה עָלֶיךָ רוּחַ הַשְּׁכִינָה, וְזִיו כְּבוֹדָהּ, וְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא.

וְעַתָּה בְּנִי דַּע וּרְאֵה, כִּי הַמִּתְגָּאֶה בְּלִבּוֹ עַל הַבְּרִיּוֹת, מוֹרֵד הוּא בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם, כִּי מִתְפָּאֵר הוּא בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ וגו'. וּבַמֶּה יִתְגָּאֶה לֵב הָאָדָם, אִם בְּעוֹשֶׁר, ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר. וְאִם בְּכָבוֹד, הֲלֹא לֵאלֹקִים הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָעוֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ, וְאֵיךְ מִתְפָּאֵר בִּכְבוֹד קוֹנוֹ. וְאִם מִתְפָּאֵר בְּחָכְמָה, מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים, וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח. נִמְצָא הַכֹּל שָׁוֶה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, כִּי בְּאַפּוֹ מַשְׁפִּיל גֵּאִים, וּבִרְצוֹנוֹ מַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים, לָכֵן תַּשְׁפִּיל עַצְמְךָ וִינַשֶּׂאֲךָ הַמָּקוֹם.

עַל כֵּן אֲפָרֵשׁ לְךָ אֵיךְ תִּתְנַהֵג בְּמִדַּת הָעֲנָוָה לְלֶכֶת בָּהּ תָּמִיד: כָּל דְּבָרֶיךָ יִהְיוּ בְּנַחַת, וּרְאֹשְׁךָ כָּפוּף, וְעֵינֶיךָ יַבִּיטוּ לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְלִבְּךָ לְמַעְלָה, וְאַל תַּבִּיט בִּפְנֵי אָדָם בְּדַבֶּרְךָ עִמּוֹ, וְכָל אָדָם יִהְיֶה גָּדוֹל מִמְּךָ בְּעֵינֶיךָ, וְאִם חָכָם אוֹ עָשִׁיר הוּא, עָלֶיךָ לְכַבְּדוֹ. וְאִם רָשׁ הוּא, וְאַתָּה עָשִׁיר אוֹ חָכָם מִמֶּנּוּ, חָשׁוֹב בְּלִבְּךָ כִּי אַתָּה חַיָּב מִמֶּנּוּ וְהוּא זַכָּאי מִמְּךָ, שֶׁאִם הוּא חוֹטֵא הוּא שׁוֹגֵג וְאַתָּה מֵזִיד.

בְּכָל דְּבָרֶיךָ וּמַעֲשֶׂיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ וּבְכָל עֵת, חָשׁוֹב בְּלִבָּךְ כְּאִלּוּ אַתָּה עוֹמֵד לִפְנֵי קוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּשְׁכִינָתוֹ עָלֶיךָ, כִּי כְּבוֹדוֹ מָלֵא הָעוֹלָם, וּדְבָרֶיךָ יִהְיוּ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה כְּעֶבֶד לִפְנֵי רַבּוֹ, וְתִתְבַּיֵּשׁ מִכָּל אָדָם, וְאִם יִקְרָאֲךָ אִישׁ אַל תַּעֲנֵהוּ בְּקוֹל רָם, רַק בְּנַחַת כְּעוֹמֵד לִפְנֵי רַבּוֹ.

וְהֱוֵי זָהִיר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תָּמִיד אֲשֶׁר תּוּכַל לְקַיְּמָהּ, וַאֲשֶׁר תָּקוּם מִן הַסֵּפֶר, תְּחַפֵּשׂ בַּאֲשֶׁר לָמַדְתָּ אִם יֵשׁ בּוֹ דָּבָר אֲשֶׁר תּוּכַל לְקַיְּמוֹ. וּתְפַשְׁפֵּשׂ בְּמַעֲשֶׂיךָ בַּבּוֹקֶר וּבָעֶרֶב, וּבָזֶה יִהְיוּ כָּל יָמֶיךָ בִּתְשׁוּבָה.

וְהָסֵר כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם מִלִּבְּךָ בְּעֵת הַתְּפִלָּה, וְהָכֵן לִבְּךָ לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, וְטַהֵר רַעְיוֹנֶיךָ, וַחֲשׁוֹב הַדִּיבּוּר קוֹדֶם שֶׁתּוֹצִיאֶנּוּ מִפִּיךָ, וְכֵן תַּעֲשֶׂה כָּל יְמֵי חַיֶּי הֲבָלֶךָ בְּכָל דָּבָר וְדָבָר וְלֹא תֶחֱטָא, וּבָזֶה יִהְיוּ דְּבָרֶיךָ וּמַעֲשֶׂיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ יְשָׁרִים, וּתְפִלָּתְךָ תִּהְיֶה זַכָּה וּבָרָה וּנְקִיָּה וּמְכֻוֶּנֶת וּמְקֻבֶּלֶת לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶיךָ.

תִּקְרָא הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת פַּעַם אַחַת בַּשָּׁבוּעַ וְלֹא תִּפְחוֹת, לְקַיְּמָהּ וְלָלֶכֶת בָּהּ תָּמִיד אַחַר הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, לְמַעַן תַּצְלִיחַ בְּכָל דְּרָכֶיךָ וְתִזְכֶּה לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וּבְכָל יוֹם שֶׁתִּקְרָאֶנָּה יַצְנוּךָ מִן הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לִבְּךָ לִשְׁאוֹל עַד עוֹלָם אָמֵן סֶלָה:

וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי הַשֵּׁם

בְּחוּמְרַת הָאִיסּוּר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וּקְרִיאַת הַתּוֹרָה !

★ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה׳״ — נִצְטַוִּינוּ בְּזֶה לִירָא מִן בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ מְאוֹד, עַד שֶׁנָּשִׁים בְּנַפְשֵׁינוּ מַשָּׂא הַפַּחַד וְהַיִּרְאָה, וְלֹא מִן בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ אַתָּה יָרֵא, אֶלָּא מִמִּי שֶׁשּׁוֹכֵן בּוֹ וְהַזְהִיר עַל יִרְאָתוֹ. (עבד המלך)

★ לֹא יָשִׂיחַ שִׂיחַת חוּלִין בְּשָׁעָה שֶׁשְּׁלִיחַ צִיבּוּר חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, וְאִם שָׂח הוּא חוֹטֵא , וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׂוֹא, וְגוֹעֲרִים בּוֹ.
(שו״ע או״ח קכ״ד סעי׳ ז.)

★ ומכ״ש שֶׁיֵּשׁ לִיזָּהֵר בְּבֵיהכנ״ס ובביהמ״ד מֵעָוֹן דִּיבּוּרִים אֲסוּרִים כְּגוֹן: לשה״ר וּרְכִילוּת מַחְלוֹקֶת וּקְטָטוֹת, כִּי מִלְּבַד שֶׁהֵם עֲוֹנוֹת חֲמוּרִים מְאוֹד, עוֹד יִגְדַּל הָעָוֹן יוֹתֵר בַּמָּקוֹם קָדוֹשׁ, כִּי הוּא מְזַלְזֵל בְּכָבוֹד הַשְּׁכִינָה, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה הַחוֹטֵא בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְחוֹטֵא בְּפַלְטִין שֶׁל מֶלֶךְ — לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. (משנה ברורה קנ״א ס״ק ב.)

★ וז״ל הַזּוֹהַר הַקָּדוֹשׁ (תְּרוּמָה קלא:) וּמְאַן דְּמִשְׁתָּעֵי בְּבֵי כְנִישְׁתָּא בְּמִילִין דְּחוֹל יַי לֵיה דְּאַחֲזֵי פִּרוּדָא. יַי לֵיה דְּגָרֵע מְהֵימְנוּתָא, יַי לֵיה דְּלֵית לֵיה חוּלְקָא בְּאֶלָּקָא דְּיִשְׂרָאֵל וכו׳.
וּמִי שֶׁמְּדַבֵּר בביהכנ״ס דִּבְרֵי חוֹל, אוֹי לוֹ שֶׁמַּרְאֶה פִּירוּד, אוֹי לוֹ שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בֵּאלוֹקֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי מַרְאֶה בְּזֶה שֶׁאֵין אֱלוֹקִים וְאֵינוֹ נִמְצָא שָׁם וְאֵינוֹ מְפֻחָד מִמֶּנּוּ וְנוֹהֵג בְּזִיּוֹן בְּתִיקוּן הָעֶלְיוֹן שֶׁל מַעְלָה.

★ וְיֵשׁ לִגְעוֹר בָּאֲנָשִׁים שֶׁלּוֹמְדִים בְּעֵת חֲזָרַת הַשַּׁ״ץ, אוֹ אוֹמְרִים תַּחֲנוּנִים, וְאֲפִילוּ אִם מְכַוְّנִים לְסוֹף הַבְּרָכָה לַעֲנוֹת אָמֵן כָּרָאוּי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אָמֵן יְתוֹמָה — לֹא יָפֶה הֵם עוֹשִׂים... שֶׁאִם הַלּוֹמְדִים יִפְנוּ לַלְּמוּדִים, עַמֵּי הָאָרֶץ יִלְמְדוּ מֵהֶם שֶׁלֹּא לְהַאֲזִין לַשַּׁ״ץ, וְיַעַסְקוּ בְּשִׂיחָה בְּטֵילָה, נִמְצְאוּ מַחֲטִיאִים אֶת הָרַבִּים. (שו״ע הרב קכ״ד סעי׳ ו.)

★ צָרִיךְ לִיזָּהֵר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שׁוּם דִּבּוּר קַל, חוּץ מִן הַתְּפִלָּה... וְאַף שֶׁאֵר הָעָם הַמִּתְפַּלְּלִין בְּכַוָּנָה תְּפִלָּתָן ג״כ יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא תִּקּוּבַּל ח״ו בְּעָוֹן הָאַחֲרִים, ומכ״ש בִּשְׁעַת חֲזָרַת הַשַּׁ״ץ וּבִשְׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, כִּי הוּא דּוּגְמַת מֹשֶׁה שֶׁעָמַד בְּהַר סִינַי וְהִשְׁמִיעַ הַדִּיבּוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה לְיִשְׂרָאֵל. (עבודת ישראל אבות פרק ה.)

★ כָּתַב אֵלִיָּהוּ רַבָּא בְּשֵׁם הַכֹּלְבּוֹ: אוֹי לַאֲנָשִׁים שֶׁמְּשִׂיחִים בְּעֵת הַתְּפִלָּה, כִּי רָאִינוּ כַּמָּה כָּתֵי כְּנֵסִיּוֹת נֶחֱרְבוּ בִּשְׁבִיל עָוֹן זֶה, וְיֵשׁ לְמַנּוֹת אֲנָשִׁים יְדוּעִים לְהַשְׁגִּיחַ עַל זֶה. (משנה ברורה קכ״ד כז)

★ כָּתַב בְּסֵפֶר וֵוי הָעַמּוּדִים: מִן הָרָאוּי שֶׁכָּל קְהִילָה וּקְהִילָה יַעֲמִידוּ אֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַשְׁגִּיחוּ בְּעוֹנָשִׁים רַבִּים עַל הַמְדַבְּרִים וִיבַיְּשׁוּ אוֹתָם בָּרַבִּים (אליה רבה קכ״ד ס״ק י״ב).

★ כָּתַב בְּסֵפֶר פֶּתַח עֵינַיִם (להחיד״א ז״ל) הַמְדַבֵּר שִׂיחַת חוּלִין בְּבֵיהכנ״ס טוֹב לוֹ שֶׁלֹּא יָבֹא כָּל עִיקָּר, כִּי הוּא חוֹטֵא וּמַחְטִיא, וְהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: הַיּוֹם קָצָר לוֹ לְדַבֵּר עַד שֶׁמַּמְתִּין לִשְׁעַת הַתְּפִילָּה, וּבְכְלָל זֶה לוֹמְדֵי תּוֹרָה הַמְפַלְּפְלִים בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, דְּלֹא יָאוּת עַבְדֵי, אַעַפ״י שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כּוּלָּם, אָמְרוּ חַז״ל: זְמַן תּוֹרָה לְחוּד וכו׳ (כף החיים קנ״א סק״ח)

★ ״וְיָרֵא וַיֹּאמַר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלוֹקִים״ — הַמְסַפֵּר שִׂיחַת חוּלִין בביהכנ״ס אוֹ בביהמ״ד אַף שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלִּימוּד, וּשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת תְּפִלָּה, מְסַלֵּק מוֹרָא שָׁמַיִם מֵעָלָיו, וְהוּא אִיסּוּר מוֹסִיף עַל אִיסּוּר שֶׁל שִׂיחַת חוּלִין. (של״ה פרשת ויצא)

★ אִיתָא בְּסִפְרִים הַקְּדוֹשִׁים מִי שֶׁנִּזְהָר מִלְּדַבֵּר בִּשְׁעַת הַתְּפִילָּה מְסוּגָל לְאַרִיכוּת יָמִים וְשִׂיבָה טוֹבָה.
שֵׁ י בָ ה ר״ת: שְׁתִיקָה יָפָה בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה. (ספר הפנים)

★ ...שֶׁהַתְּפִלָּה בְּמָקוֹם קָרְבָּן, וְהַשַּׁ״ץ הוּא בְּמָקוֹם כֹּהֵן הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה, וְהַצִּיבּוּר הֵם יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם, ע״כ צְרִיכִים לִהְיוֹת מְקוּשָּׁר עִם הַשַּׁ״ץ מִתְּחִילַת הַתְּפִלָּה עַד אַחַר גְּמַר כָּל הַתְּפִלָּה וְיִהְיֶה נַחַת רוּחַ לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, וְיִשְׁמַע שַׁוְעָתֵינוּ וּתְפִלּוֹתֵינוּ בְּבָנִים חַיִּים וּמְזוֹנֵי רוּיחֵי, וְנִזְכֶּה לִגְאוּלָה שְׁלֵמָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ דִּידָן אָמֵן. (ספר הפנים)

★ ״מִי שֶׁבֵּרַךְ״ שֶׁתִּקֵּן רַבֵּינוּ בַּעַל תּוֹסְפוֹת יו״ט, בִּזְמַן הַגְּזֵירוֹת בִּשְׁנוֹת הַזַּעַם ת״ח-ת״ט:
מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל מִי שֶׁשּׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בְּעֵת הַתְּפִלָּה וּקְרִיאַת הַתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁמְרֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה, וְיַחְזִיר עָלָיו כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וּבְכֹל סִפְרֵי הַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים, וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת בָּנִים חַיִּים וְקַיָּמִים וְיִגְדַּל לְתוֹרָה וּלְחוּפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְיַעֲבוֹד אֶת ה׳ אֱלוֹקֵינוּ תָּמִיד בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, וְנֹאמַר אָמֵן.

∞∞∞

תפלת הדרך

דיני וסדר תפלת הדרך

(א) היוצא לדרך אפילו רק עד פרסה צריך להתפלל תפלת הדרך. אבל אם הוא צריך לילך רק פחות מפרסה מתפלל בלא חתימה. אבל אם הוא מקום סכנה אפילו בפחות מפרסה צריך להתפלל בחתימה (סי׳ קי״ט): (ב) תיכף כשיוצא מעיבורה של עיר צריך להתפלל תפלה זו. ואם שכח מתפלל כ״ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע עדיין תוך פרסה הסמוכה לעירו או לעיר שרוצה ללון בה דמשם ואילך יאמר אותה בלא חתימה: (ג) יש להסמיך תפלת הדרך לברכה אחרת כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה. לכן כשיוצא בדרך בשחרית קודם התפלה כגון שהוא נחוץ, יש לומר ברכת השחר על הדרך ולהסמיך תפלת הדרך לברכת השחר, וביום יאכל איזה פרי ולהסמיך תפלת הדרך לברכת הפרי, או כשמטיל מים יסמוך אותה לברכת אשר יצר (שם):

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵינוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

יכוין בתיבת רא״ם ר״ת רפאל אוריאל מיכאל. וגבריאל נכלל בשם אלהים מדת הגבורה:

ואומר ל׳ פעמים לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ, קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ, יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי:

ואומר ו׳ פעמים וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

ואומר י׳ פעמים יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ, וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ, וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ואומר ה׳ פעמים הַמַּלְאָךְ הַגּוֹאֵל אוֹתִי מִכָּל רָע, יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים, וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי, אַבְרָהָם וְיִצְחָק, וְיִדְגּוּ לָרוֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

ואומר ג״פ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב: